

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA
FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM
SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO

SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT ORIVM QUINAM PATRES

ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM

SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TODO OPERIS DECURSU CONSTANTER

SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTINQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ETATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES SECUNDA,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
A GREGORIO MAGNO AD INNOCENTII III.

Accurante J.-P. Migne,

BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA BINA EDITIONE TYPIS MANDATA EST, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA. —

VENEUNT MILLE FRANCIS DUCENTA VOLUMINA EDITIONIS LATINÆ; OCTINGENTIS ET
MILLE TRECENTA GRÆCO-LATINÆ. — MERE LATINA UNIVERSOS AUCTORES TUM OCCIDENTALES, TUM
ORIENTALES EQUIDEM AMPLECTITUR; HI AUTEM, IN EA, SOLA VERSIONE LATINA DONANTUR

PATROLOGIÆ TOMUS CLIV.

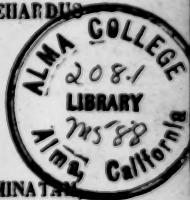
HUGO ABBAS FLAVINIACENSIS, B. WOLPHELMUS ABBAS BRUNSWILLERENSIS, EKKEHARDUS
URAUGIENSIS, ANONYMI.

TOMUS UNICUS.

EXCUBEATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATA,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1853

7994

OFFICE

THE OFFICE OF THE

SECRETARY OF THE

NAVY DEPARTMENT

WASHINGTON, D. C.

1898

1899

1900

1901

1902

1903

1904

1905

1906

1907

1908

1909

1910

1911

1912

1913

1914

1915

1916

1917

1918

HUGONIS
ABBATIS FLAVINIACENSIS
EKKEHARDI URAUGIENSIS
CHRONICA

Prodeunt ex Collectione præstantissima V. cl. Perizii Adollier expressa.

ACCEDUNT

B. WOLPHELMI ABBATIS BRUNSWILLERENSIS

OPUSCULA DUO

TOMUM CLAUDUNT

GESTA EPISCOPORUM TREVIRENSIUM

ET

ANDAGINENSIS MONASTERII CHRONICON

AUCTORIBUS ANONYMIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE
BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSE,

SIVE

CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

—•—
TOMUS UNICUS.
—•—

VENIT 7 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'ANBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1853

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLIV CONTINENTUR.

HUGO ABBAS FLAVINIACENSIS.

Chronicon

Col. 17

B. WOLPHELMUS ABBAS BRUNSWILLERENSIS.

Opusculum de sacramento altaris.

433

Versus de utroque testamento.

433

EKKEHARDUS URAUGIENSIS.

Chronica.

459

ANONYMUS.

Gesta Treverorum.

1064

ANONYMUS.

Chronicon S. Huberti Andaginensis.

1337

HUGO ABBAS FLAVINIACENSIS.

CHRONICON HUGONIS.

(Edidit novissime dominus PERTZ, *Monumenta Germaniæ historica*, Script. tom. VIII, p. 278.)

PROŒMIUM.

HUGONIS ÆTAS, PATRIA, NATALES, RES GESTÆ.

Chronici prolixī sed rerum ad historiam sæculi undecimi facientium copia insignis, quod jam lectoribus nostris proponimus, auctor Hugo ex familia quæ vel imperatorum Ottonis III et Chuonradi II cognationem affectabat oriundus (1), anno 1065 (2) Viriduni (3) aut in vicinia ejus urbis natus est. Puer a Rodulpho abbate in monasterium S. Vitoni quod tunc in suburbano Viriduni florebat adscitus et litteris tam sacris quam profanis imbutus (4), mox obedientiam sancto Vitono et Rodulfo abbati professus est. Lites inter sacerdotium et imperium exortæ eo tempore in bella aperta exarserant et ubique per Germaniam Italianque grassabantur. Nec ea abæ Lotharingia superior immunis erat; cujus episcopi Egilbertus, Herimannus, Theodericus, Pibo cum regis fidelitatem servarent, Gregorius VII ad eos impugnandos et in suas partes trahendos abbatibus præcipue Rodulfo Viridunensi et Jarentone Divionensi usus est. Et Rodulfus quidem bis Romam profectus papæ legationem suscepit; anno 1080 litteris Gregorii allatis Herimannum Metensem episcopum in fide

A Ecclesiæ stabilivit, et anno 1083 iterum Roma rediit; Theodericum Viridunensem Gregorio reconciliat; sperabat; sed Roma interim ab Heinrico occupata et Gregorio Salernum fugato, Theodericus Clementis partes amplectendas statuit et Rodulfum loco cedere coegit. Forte tunc et Jarento abbas Divionem redierat, vir Gregorio familiarissimus, qui papæ jussu cum aliis legatis Robertum Wiscardum Romam arcessierat, posteaque fugæ Gregorii Salernum comes factus, et ab eo Colimbriam legatus erat. Qui rerum conditione perspecta Rodulfo auctor fuit ut, Viriduno relicto, una cum monachis suis primum Flaviniacum villam S. Vitoni in territorio Tullensi sitam, deinde Divionem demigraret. Abbatem inter reliquos et Hugo secutus, undecimesimo ætatis anno notos affines patriam et nidum quo coaluerat eo animo reliquit, ut corpus et animam totamque substantiam suam Dei causæ, quam putabat, gaudens devoveret, et in ejus servitio quidquid virum esset juvenilis corporis expendendum præoptaret. Quo fidei fervore Jarentoni plurimum commendatus,

(1) Genus hoc fuisse ipse tradit :
Otto III imperator.

Chuonradus II imp.

Raynerus

Chrothildis.

Dada de monte

Walcherii.

Fredericus Gerardus Raynerus Hugo.

laicus. laicus. junior.

sed fabulosam progeniem, jam unus Chuonradus Ottoni III filii loco ascriptus ostendit.

PATROL. CLIV.

(2) Fol. 137, anno 1096, d. x Kal. Dec. se anno ætatis 32 vivere scribit; quod si dies natalitius inter d. x Kal. Dec. et Kalendas Januarias incidit, anno 1064 natum fuisse oportet.

(3) Patriam vocat a. 1085.

(4) Præter Biblia sacra et Patres noverat classicos auctores; laudat Senecam de beneficiis, Gregorii Moralia, S. Benedicti regulam, Ambrosium, Augustinum, Isidorum, Fortunatum.

ab initio gratia et benevolentia ejus usus, mox postquam una cum abbate et reliquis fratribus monasterio Divionensi obedientiam promissit, in societatem vite: consiliorum adscitus est, ita ut cum, Theoderico episcopo mortuo, Rodulfus abbas anno 1092 Viridunum rediret, Hugo Jarentoni adherendum statueret. Inter viros igitur pontificiarum partium præcipuos quibus innovuit noster, Hugonem abbatem Cluniaci Jarentonis comes visitavit, et Hugoni archiepiscopo Lugdunensi in tantum placuit, ut ab eo in ministrum assumptus, negotiis adhiberetur, tantaque ejus familiaritate usus est, ut eum sibi indissolubili vinculo junctum putaret. Talium virorum exemplo excitatus et rerum quarum particeps factus erat gravitate commotus juvenis historiae scribendæ accessit, eo scilicet animo, ut si ipse fortia audire nequiret, saltem virorum fortium bene acta exploraret et oblivioni eriperet (5). Chronica igitur concinnandæ operam dedit, qua res gestas inde a Christi Nativitate ad sua usque tempora deduceret; et subsidiis quamplurimis congestis circa annum 1090 (6) manum operi admovit. Duobus quos conscripsit libris, priore historiam ad initium sæculi xi, altero ad sua usque tempora deduxit, in universum quidem temporum ordinem secutus, sed cum cæpto opere subsidia passim crescerent, sedula diligentia scripta retrahere, omnia addere, paginarum margini notas adjicere, folia integra inserere non destitit. Subsidia quibus primum usus est, Lotharingica scilicet et Burgundica, ex penu abbatiarum S. Vitoni et Divionensis acceperit; alia e. g. catalogi archiepiscoporum Lugdunensium et episcoporum Claromontanorum postea accesserunt; ultimo loco Flaviniacensia marginibus et paginis insertis addita constat, cum ipse jam monasterii istius regimen suscepisset. Anno 1095 vel 1096 ineunte cum Jarento ab Urbano papa pro restituenda Ecclesiæ auctoritate et reconciliandis Wilhelmo rege et Roberto duce fratribus in Northmanniam et Angliam mitteretur, Hugo abbatem suum comitatus est. Re autem infecta, cum Jarento atque Hugo redirent, in mari tempestate valida ad mortis discrimen producti tandem Bajocas pervernerunt, ubi Hugo, morbo violento oppressus, iterum necem rix evasit. Sanatus tamen, postquam Jarento concordiam inter Robertum ducem et fratrem ejus restituit, una cum abbate ducem Hierosolimam iturum

A mense Septembris a. 1096 usque ad Pontem Arliæ comitatus est, et Divionem rediit, Haganone Augustodunensi episcopo auctore et canonicis laicisque eligentibus, abbatiam Flaviniacensem suscipere consensit. Ab Hugone archiepiscopo rix ægre dimissus (7), die 22 Novembris a. 1096 Flaviniacum intravit, et postera die consecratus est. Annis fere tribus quibus abbatia præfuit, rebus agendis operam dedit et in opus ecclesiæ duo millia solidorum expendit; sed Haganone episcopo diocesano a. 1098 defuncto, Norgaudum successorem adversarium notus est. Anno 1099 d. 28 Martii Rodulfus abbas obiit; morienti Hugo aderat et passionem Dominicam legit, defunctique funus Viridunum prosecutus est (8). Mense Septembris ejus anni Flaviniaco excessit, inimicis monachis quibusdam et Norgando locum dedit, et frustra per aliquod tempus apud Norgaudum et Hugonem archiepiscopum pro reditu laboravit. Anni 1100 initio iterum in Angliam profectus est, mense Augusto adversarii suis Flaviniacensibus frustra iterum litteras scripsit, et Septembris demum exeunte a legatis pontificis in concilio Valentino abbatia restituta, Flaviniacum rediit. Sed tunc quoque offensum fratrum animum, qui abbatiam Divionensi subjiciendam suspicabantur, sibi conciliare nequivit, ita ut Norgando anno 1101 alterius abbas constituendi locus daretur, Hugone ejecto et frustra Romam appellante.

Hæc ultima sunt quæ de se ipse scripsit; Divione igitur cum Jarentone stetisse videtur, quem unum omnium amicorum constantem et fidelem sibi expertus fuerat. Librum suum per vices passim, nullo ordine servato et prout animus ferebat, usque ad annum 1102 produxit. Quid de ipso auctore postea actum sit dubitatur; certum tamen esse videtur cum partibus ecclesiæ a quibus tam diu steterat renuntiasse, Divionensi monasterio excessisse, ab abbate Divionensi excommunicatum, et cum a. 1111 Richardus Viridunensis episcopus, Heinrici V assecla, abbatem Sancti Vitoni Paschali fidelem et iterum ad Jarentonem profugientem eiecisset, in ejus locum ab episcopo esse substitutum (9); quod quidem in viro ardentis animi et summa injuria affecto, bene credi potest, etsi nomen Hugonis haud aperte indicetur. Quod si ipse fuit quem Laurentius abbas S. Vitoni Rodulphi successor innuit, abbatia tribus tantum annis præfuit, Laurentio

(5) A. 1100.

(6) Maxima libri pars jam conscripta erat dum auctor a. 1096 abbas Flaviniacensis electus est; nec quæ de fuga sua et obedientia abbati Divionensi præstita tradit, multis annis post a. 1085 scripta sunt; fol. 97 post a. 1086, fol. 129 post 1087, fol. 124 post a. 1090 exaratum est; nostrum igitur circa a. 1090 scribendi initium fecisse existimo.

(7) Archiepiscopus ita scribit: *cujus sedulitati credebamur immo cujus lingua vox nostra erat.*

(8) D. 2 Aprilis tumultus ep. Rodulfus, d. 10 Aprilis Hugo Flaviniaci aderat.

(9) Hæc prodeunt ex litteris Laurentii abbas S. Vitoni expulsi, quibus scriptis adversariorum suorum, fortasse Hugonis ipsius, respondet apud Mabill. .2. Annal. Bened. t. V, p. 685, col. 1. Qui (Richardus)..... adimere præsumit, dans vel auferens a. p. p. d. abbatias, quibus nulli, qualibus vult et quomodo vult. In quibus est ille qui ab abbatia Flaviniacensi repudiatus, ab ecclesia Divionensi, cui jubente domino suo abbate Rodulpho professionem fecit, fugitius, ab abbate Divionensi excommunicatus, virgum pastorem qua in æternum verberandus, suscipere præsumpsit. Cujus presumptionis participes se fecerunt illi qui tam infami personæ curam pastorem commiserunt et qui se ei committi perperci sunt. Qui ipse quoque contra eos qui Romanæ ecclesiæ resistunt librum auctoritatibus munitum confecit, et credimus quia modo, juxta quod rustici dicunt cultum duas leges habere, alium librum compilabit, etc. — Liber iste a Laurentio laudatus Chronicon nostrum fuisse videtur.

exsule per Richardum revocato (10). Quæ qui circa annum 1140 tradidit, Laurentius Leodiensis Gestorum Viridunensium continuator, se librum suum valde inuitum, sed viri venerabilis Hugonis monachi S. Vitoni nimia instantia compulsus, scribere proficitur. Non defuerunt qui Hugonem istum nostrum esse putarent. Nec ætas tunc superstitis, scilicet 75 annorum, obstaret, et aliquantum succurrit, quod scriptor nomen abbatis Laurentio subrogati tacere voluit, et quod Hugonis librum norisse videtur. Quæ si ita se habent, Hugonem post abbatis Laurentii reditu abbatiam abdicasse et vitæ tantis procellis agitatæ annos ultimos in nido cui puer coaluerat quiete exegisse opinari liceret. Sed hæc revera ignorantur.

In libro superstite ante omnia insignem indefessamque curam qua subsidia operi amplissima undique conquisivit, et addendi corrigendique perenne studium jure laudamus. Ad manus ei erant libri chartæque et epistolæ tabulariis et bibliothecis Viridunensibus, Ditionensibus, Lugdunensibus desumptæ, quorum ei copia a Rodulfo et Jarentone abbatibus atque Hugone archiepiscopo facta erat, quibus denique Flavinianensis accesserunt, scilicet Hieronymi, Prosperi, Idatii, Victoris Tununensis, Bedæ de sex ætatibus, Regionis Chronica, Æthicus cum itinerario Antonini, Orosius, Victor, Vitensis, Jordanis, Neunius, Fortunatus, Gregorius Turonensis, Gesta et catalogi pontificum Romanorum, Isidori Etymologia, Vitæ SS. Sanctini inedita, Mansueti, Maximini, Pulcheronii inedita, Sigismundi, Chrothildis, Lupi Trecentis, Antidii, Leodegarii, Præjecti, Boniti, Lamberti, Lupi Senonensis, Goerici, Balthildis, Agerici inedita, Carilefi, Magdaltei inedita, translatio S. Gorgonii, Fredegarii, Gesta Francorum, Pauli Diaconi Historia Langobardorum et Gesta episcoporum Metensium, genealogia Carolorum, Einhardi Vita Caroli, Annales Petavici, Einhardi, Fuldenses, Vedastini, Lugdunenses, fortasse et Flavinianenses, Adonis Chronicon, Minicari epistola de Vita Sanctini et Vita Remigii, Bertarii Gesta episcoporum Viridunensium cum continuationibus, Flodoardi Annales. Richerus, Vitæ Deoerici Metensis inedita, Simeonis, Rodulphi Glabri Historia et Vita Wilhelmi Divionensis, Chronicon S. Benigni Divionensis, Vita Roberti abbatis Casæ-Dei, catalogi episcoporum Arvernensium, archiepiscoporum Lugdunensium, chartæ S. Vitoni, Divionenses, Flavinianenses (11), decreta et epistolæ pontificum Romanorum, episcoporum et clericorum

(10) Laurentii de Leodio continuatio Gestorum episcoporum Viridunensium.

(11) Memorat et armarium Rothomagensis. fol. 89.

(12) Cf. Nicolai II decretum de eligendo papa et quæ ibi monui Legg. t. II, canones Lateranenses, a. 1078, fol. 102, 103, epistolas quamplurimum nota temporis destitutas.

(13) Rodulphi abbatis.

(14) E. g. Conradum II imperatorem Ottonis III filium fecit; Wilhelmi Trajectensis obitum anno 1076 loco 1080 ascribit; neque res annorum 1077—

multæ, collectiones canonum, Acta conciliorum, epistolæ Henrici IV, Agnetis matris ejus, Mathildis comitissæ, aliæque nonnulla. Quibus ita usus est, ut ea vel exciperet vel maximam partem vel integra exscripta una cum iis quæ ipse præsens viderat vel ab aliis rerum testibus audierat historiæ suæ insereret; sed textus negligenter sæpe transcriptus (12) plenam sibi fidem haud conciliat. Ordinem temporis in universum quidem secutus est, sed non raro vel copia rerum abductus vel animo suo indulgens latius expansiatur, et cum plurima recens reperta antiquiori textui insereret, librumque per multa temporum intervalla sæpissime retractaret, nec tamen integrum rursus describendum curaret, non fieri poterat quin narrationem copia rerum refertam sed æqualitate et perspicuitate carentem relinqueret, dum e. g. unius ejusdemque viri obitus (15) tribus in locis refertur. Cæterum vir doctus et sedulus minus sagacis animi fuit, mirabilium credulus, falsis quoque rumoribus patens (14) et in disponendis rebus fallens, loquax nonnuquam et justo verbosior, scriptisque prout exspectari poterat animo in hostes Ecclesiæ irato sed candido, nec hominum suæ partis vitia tacuit; et cum non solum in iis quæ tempus suum antecesserunt, documentis hodie abolitis nisus, quædam memoriæ digna servaverit, sed in historia sui temporis et præcipue Lotharingiæ plurima cæteris incognita prodiderit, primo operis editori, qui librum historiæ ecclesiasticæ undecimi præsertim sæculi thesaurum incomparabilem prædicavit, in universum quidem non asipulamur, dum Lambertum, Bertholdum et Bernoldum, ejusdem ævi historicos, Hugoni præferre non dubitamus, sed eum tamen de historia optime meritum et bono sæpe cum fructu consulendum profitemur. — Annum noster cum aliis Lotharingis a die Incarnationis d. 25 Martii vel potius a Paschate inchoare videtur (15).

Stylus dilucidus, sermo in rhythmos aliquando refoletur (16), quod in compluribus sæculi XI scriptoribus fieri jam observavimus.

Liber Hugonis difficilis lectu, Laurentio Leodiensi fortasse haud ignotus fuit; at in universum latuisse dici potest usque dum a. 1657 a Philippo Labbe tomo I Novæ Bibliothecæ manuscriptorum typis prodiiit. Usus est editor codicæ autographo collegii sui, scilicet D. Claromontani societatis Jesu quod tunc Parisiis florebat, et textum quem dedit in universum bene expressit, sed nonnulla non suo loco posuit, haud pauca lectu difficiliora omisit, alia quæ ipsi inutilia et vulgaria

1079 justo ordine refert. Alexandro secundo papæ Alexandrum tertium successisse fol. 95^r scribit, folio sequenti recte Alexandro Gregorium VII successisse refert.

(15) Concilium Romanum a. 1074 ascribit fol. 97. quod celebratum est exeunte Februario a. 1075; cometam anno 1065 apparuisse scribit, quod Bernoldus die ix Kal. Maii, scriptor Annalium Beneventanorum die xvi Kal. Maii, Adamus Bremensis III, 50, circa dies Paschæ, alii diebus sequentibus a. 1066, accedisse refertur.

(16) Cf. e. g. fol. 52^r, 53, 74, 96^r.

videbantur, ut pontificum et Patrum auctoritates in defensionem Gregorii VII, reseculit, nec eo quoque crimine absolvi potest, quod reverentia Romanæ curiæ ductus textum aliquoties adulteravit, quod duorum sæculorum silentio tectum jam primum ad lucem venit. Nam, ut b. m. Knustius noster olim monuit, nihil semper latet.

Editionem principem in usus suos verterunt plurimi historiæ ecclesiasticæ et profanæ scriptores, inter quos nominare juvat editores Actorum Sanctorum t. II Junii, p. 976 sqq., Vita Richardi abbatis S. Vitoni, Mabillonium Sæc. VI, p. 1, Actorum O. S. Benedicti p. 185 sqq., Vita Friderici præpositi Atebatensis, p. 368 quibusdam de Simeone recluso, et p. 557 sqq. Vita Richardi abbatis expressis; et Bouquetum cum continuatoribus qui nostrum t. III, p. 353—365, V, 572—574; VI, 251, 252; VII, 246—248; VIII, 286—297; X, 205—210; XI, 142—147; XIII, 617—628; XIV, 797—804 excerpserunt, et animadversionibus passim illustrare conati sunt.

Nos postquam primum de nova libri editione cogitavimus, in fontes operis inquirendum statuimus, eaque re a socio nostro V. Cl. Rudolfo Koepke quantum textu antiquo et subsidiis litterariis adhibitis fieri poterat diligentissime exacta (17), a. 1844 in Angliam profectus sum, ubi codicem autographum ex publica codicum collegii Claromontani venditione in Meermanianam bibliothecam, indeque nostra ætate in copiosissimum codicum thesaurum viri illustrissimi Thomæ Philipps (18) equitis baroneti Mediomontani translatum, asseruari compereram. Flagitanti mihi vir animi liberalitate, litterarum amore, morum comitate insignis, non solum ut codicem evolverem annuit, sed ultro, ut reliquos bibliothecæ ditissimæ thesauros Monumentis Germaniæ edendis utiles inspicerem, invitavit. Codicis igitur copia facta, vere auctoris autographum adesse conspicatus, textui Labbeano corrigendo institui, nonnisi locis quibus tunc exscribendis tempus non sufficiebat relictis, quos postea a viro ill. exscriptos accepi; quo fit ut hodie vere absolutum libri textum lectoribus proponere liceat.

Liber membranaceus in folio minori conscriptus, manum sæculi undecimi exeuntis præfert. Scriptus est non uno eodemque tempore, sed calamo sæpissime deposito iterumque resumpto prout scribendi materies sufficiebat. Textus post annos aliquot elapsos iterum iterumque recognitus, passim deletus, passim sententiis et integris paginis additis et intercalatis auctus est. Littera minuta usque ad fol. 69 annumque chronica 950 ea est quam in pagina adjecta exhibemus,

(17) Vide commentationem in Annalibus nostris t. IX, p. 240 ubi, multa amplius explanantur, quæ hic prætermitti possunt.

A inde a fol. 69 paulatim magis magisque decrescit; scriptura marginum et paginarum additarum atque correctarum sententiarum est minor; inde a pagina 125, i. e. a. 1079, littera iterum decrescit; quæ inde a pagina 158 Flaviniaci scripta sunt usque ad finem libri amplius decrescentem scripturam ostendunt; ultimæ paginæ speciem exscripsimus. Quæcunque ad historiam Flaviniaci folio 158 anteriorem faciunt, aut in margine aut in paginis additis leguntur.

Membrana plurimum quaternionibus constat hoc scilicet ordine: foll. 1—6, 7—14, 15—22, 23—35, 34—41, 42—49, 50—63, 64—72, 73—85, 86—92, 93—95, 96—110, 111—119, 120—128, 129—156, B 157—142, 143—148. Ternio et quaternio initialis foll. 1—5. Kalendarium Flaviniacense, foll. 5. 6 tabulam temporum, foll. 3—5 excerpta canonum et præcepta medica, et foll. 7, 8, 9, 9^b excerpta canonum exhibent chartæ primum vacuæ relicte postea inscripta; fol. 10 Chronicon incipit et reliquum libri explet. Paginæ Chronico intercalatæ sunt 9^b, 12^b, 26, 27, 28, 29, 29^b, 30^b, 33^b, 35^b, 57, 58, 58^b, 60^b, 62^b, 81—85, 86^b, 93, 94, 95, 100, 101, 105^b, 130^b; fortasse et in quaternione folia 50—63 complexa præter 57, 58, 58^b, 60^b nonnulla alia historiam Madalrei exhibentia intercalata sunt. Desunt autem quæ Labbeus Chronico præfixa fuisse refert folia maximam partem vetustate detrita cum serie abbatum Flaviniacensium, quam et ab Hugone conscriptam esse opinari licet, quod eadem in diversis Chronici locis inseruntur. Dein post quatuor paginas interjectas Necrologium legit Labbeus, quod ex anterioribus documentis non accurate congestum hodie in capite codicis exstat, Hugoni deberi ex scriptura colligitur et a nobis quoque Chronico præmittitur, cum hucusque typis nondum prodierit (19), serie abbatum ad finem Chronici demandata. Excerpta chartarum Flaviniacensium a Labbeo ex schedis Sirmundi pag. 269—273 descripta iterum proferenda non duximus.

Adnotationes operi iam prolixo paucissimas adjicere placuit, quarum eas quæ Koepkio nostro debentur, littera K distinguunt.

D Reliquum est ut moneam in Necrologio pauca alio atramento ab Hugone addita reperiri et catalogo archiepiscoporum Lugdunensium successores Hugonis usque ad Humbertum subjici; qui cum annis 1147—1155 præfuerit, Hugonem id temporis attigisse, et plus octogenarium senectam exegisse conjicere liceat.

(18) D. Thomas Philipps ipse exscripsit fol. 17—41.

(19) Pauca inde Mabillonius excerpserit.

Hugonis chronicon.

annos q̄b; romanū impiū indebitē tenuit ita rom. p̄. attrit.
ut nullus illo crudelior monū romanorū impatorū inueniatur
numero. Ad cōpbandā erga deorū cultū suā sacrilegā deu-
tione. i. anno regni sui templū sine lignorū amixtione ē
struū. q̄d pantheon appellauit. Tama elatus. ē supbia ut
dñi se ac domini appellari uiderent. Hic audient fūmā beati
dionisii in destruendū idoli. ac ppli ad xpm conuertere ac
lydones in gallias misit quicū inuentū ac comprehensū aut idoli
sacrificare cogerent. aut diuersis suppliciis affectū occiderent.
Quos ubi beatus dionisius finet paritorū appropinquare cepit.
scinā ac dominū ad se accersiri mandauit q̄b; p̄dicationis tradidit

et durū fore utq; ad diē mediā. nec ali q̄do temporib; n̄r̄ in uisio diuinitatū audiret.
qui quocumq; q̄rret. cōsona p̄ssundēderit. Anno ab inuētiōe. i. y. ordinauit s̄m ep̄m amate
ponnus casp̄ti abbas. ac abbatē cas̄tē de p̄uendā suscep̄t dymoricus Legatus quoq; in burgundis et in
diocēsi Richardus albanensis ep̄s. p̄mo s̄c̄i oct̄m mensis eccl̄e. locū.

Sigeberti vita Wichperti. Cod. Vindobon. 490.

plo ac hortatu moueret. et ipse causa salutis multos fieret.
et duplicē coronā remuneratōis acciperet. .iiii.

Hic fratrū amator qui ex alto cordis suspirio ad dñi cla-
mare poterat cū uia a facie tua dñe conceptū et qua-
si partum uerū et peperim. sp̄m salutis q̄ fecim m̄tra.

Chronicon sancti Huberti.

putat corā se cadentē. Quinque pauidā correptit.
in nemini committit auidā fide sc̄tū ad uerū q̄mōdā dñi
reuerendū. Cū dñi p̄ ordine reuolūt. cunctū miratū.
ille exocito uergit uero uenabili q̄ tūc nabi rebe ob-
sc̄pbat eis cartulā illi obtulit. exponē dñi. Cū s̄c̄t
sac̄os dñi respondit locū q̄ eadē cartulā decedat a dñi
et electū ex q̄ multorū aie m̄tore debent ad regna
celorū. P̄p̄uo ū sub iugere. q̄d sibi uide

NECROLOGIUM

- Kal. Jan. (2) Agrippini episcopi Eduensis.
2. Non. Jan. Gregorii Lingonensis.
7. Idus Jan. Eugemonii episcopi Augustodunensis.
5. Idus Jan. Paschasie virginis [et martyris 2.] Flaviniaci. Milo abbas Dervensis, monachus Vir-
dunensis.
8. Kal. Febr. Sancti Prejecti martyris.
2. Non. Febr. Serotini confessoris Flaviniacensis.
Translatio sancti Simphoriani.
4. Idus Febr. Rainaldus obiit, frater ducis, abbas
Flaviniacensis.
3. Idus Febr. Fredericus haycus obiit, frater meus.
8. Kal. Mart. Ordinatio domni Zachonis abbatis.
6. Kal. Mart. Galdricus Colticensis, frater domni
Haganonis episcopi, conversus et monachus Fla-
viniacensis obiit.
5. Kal. Mart. Karolus magnus obiit (20) qui omne
theloneum in omni regno suo et quidquid ad jus
fisci pertinebat Flaviniacensi donavit ecclesie
de omnibus terris ejusdem ecclesie in perpet-
uum.
- Kal. Mart. Obiit Gyrdardus Sinemur, qui cellam
Sinemurensem sancto Prejecto dedit.
7. Idus Mart. Wido abbas Melundensis, Flavinia-
censis monachus obiit.
6. Idus Mart. Lotharius rex obiit (985).
16. Kal. April. Aymo comes Grin. et monachus qui
Sanctum Germanum Latifolii dedit.
14. Kal. April. Wido Pultariensis (21) abbas, mo-
nachus Flaviniacensis obiit.
- Amadeus abbas Flaviniacensis obiit, qui Sine-
murensem, Colchensem (22), Bellilocensem (25)
cellas adquisivit, et Corbiniacum (24) recupe-
ravit.
13. Kal. April. Walterius monachus Flaviniacensis
obiit conversus.
11. Kal. April. Eupharrii presbiteri Flaviniacensis.
5. Kal. April. Rodulfus abbas obiit.
4. Idus April. Ludovicus II imperator (25) obiit
justus et sanctus (879).
12. Kal. Mai. Salvini episcopi Viridunensis. Aratoris
episcopi Viridunensis.
11. Kal. Mai. Ordinatio domni Widradi abbatis.
8. Kal. Mai. Roberti abbatis.
4. Kal. Mai. Obiit Fulcherius abbas Flaviniacensis.
2. Kal. Mai. Pulchronii episcopi Viridunensis.
7. Idus Mai. Zacho abbas Flaviniacensis obiit.
Idus Mai. Rayngus prior Flaviniacensis obiit.
4. Kal. Jun. Evgilius Senonensis archiepiscopi san-
cti, primum Prumiensis deinde Flaviniacensis
abbatis, qui multis claret miraculis.
- A Kal. Jun. Walo monachus et presbiter Flavinia-
censis obiit.
Nonas Jun. Exceptio corporis sancti Ursini mar-
tiris Flaviniaco.
18. Kal. Jul. Richardi abbatis.
14. Kal. Jul. Robertus, rex Francorum obiit, qui de-
dit ecclesiam S. Johannis infra Æduam (1031).
12. Kal. Jul. Ludovicus pius imperator obiit, qui in
omni regno suo in civitatibus vicis mercatis et
portubus theloneum hominum Flaviniacensis
ecclesie, eidem donavit ecclesie (840).
10. Kal. Jul. Ludovicus rex obiit (26) ultimus re-
galis prosapie, frater Arnulfi episcopi Remen-
sis (987).
7. Kal. Jul. Hagano episcopus obiit pie memorie.
- B 4. Kal. Jul. Geylo Linguonensis episcopus, Flavi-
niacensis abbas et monachus obiit.
2. Kal. Jul. Arveus episcopus Æduensis et abbas
Flaviniacensis.
Kal. Julii Lando Æduensis episcopus obiit.
4. Non. Julii Salocho episcopus Dolensis, mona-
chus Flaviniacensis obiit.
3. Non. Julii Translatio sancti Sanctini a Meldis
Viridunum.
Hugo abbas Melundensis, Flaviniacensis mona-
chus obiit.
2. Non. Julii obiit Geruinus episcopus et abbas Fla-
viniacensis.
6. Idus Julii Helmuinus abbas Senonensis Sancti
Petri, monachus Flaviniacensis obiit.
- C 3. Idus Julii Heinrichus magnus imperator obiit
(1024).
17. Kal. Aug. Herimannus canonicus Leodiensis
obiit Iherosolimis.
11. Kal. Aug. Milo vicecomes Tillii obiit, qui cellam
Prisciadi dedit.
9. Kal. Aug. Magoaldus abbas Flaviniacensis 11-
anno Clodovei filii Dagoberti obiit.
5. Kal. Aug. Raynerus obiit, pater meus.
3. Non. Aug. Eufronii episcopi Augustodunensis.
5. Idus Aug. Odo secundus Flaviniacensis abbas
obiit.
16. Kal. Sept. Tebaldus secundus Linguonensis
episcopus.
14. Kal. Sept. Grimoldus abbas Viridunensis obiit.
- D 10. Kal. Sept. Ursini martiris Flaviniaco et Fla-
viani episcopi Augustodunensis.
7. Kal. Sept. Odo primus Flaviniacensis abbas obiit.
4. Non. Sept. Siagrii episcopi Augustodunensis.
8. Idus Sept. Wilardus abbas Flaviniacensis, Lu-
dovici imperatoris sororius, obiit.

NOTE.

(20) 5. Kal. Februarii.

(21) Pouthières, diocesis Lingonensis.

(22) S. Georges, diocesis Augustodunensis.

(23) Beaulieu, diocesis Lingonensis.

(24) Corbigny, diocesis Augustodunensis.

(25) Rex Gallie, balbus.

(26) D. 22 Maii; x Kal. Junii.

7. Idus Sept. Sanctæ reginæ virginis et martiris A
Flaviniaei.
5. Idus Sept. Theophili martiris Flaviniaei.
5. Idus Sept. Jonas Æduensis episcopus obiit.
2. Idus Sept. Euanthii episcopi Augustodunensis.
Idus Sept. Nectarii episcopi Augustodunensis.
10. Kal. Oct. Johannis abbatis.
5. Kal. Oct. Florentini episcopi Augustodunensis.
4. Kal. Oct. Lotharii imperator et monachus
obiit (855).
6. Non. Oct. Sancti Leodegarii martiris et Eduensis
episcopi.
5. Non. Oct. Sancti Wldradi abbatis primi Flavi-
niacensis.
4. Non. Oct. Madelvei episcopis Viridunensis.
5. Non. Oct. Henricus III imperator obiit, Con-
radi filius (1056).
- Ludovicus rex Ludovici imperatoris (27) filius,
Caroli calvi nepos obiit (882) (28).
2. Non. Oct. Karolus calvus imperator obiit, et
Tebaldus secundus episcopus Linguonensis mo-
nachus et prior Flaviniaensis (877).
- Non. Oct. Karolus simplex obiit (929).
3. Idus Oct. Hugo junior abbas Melundensis, mo-
nachus Flaviniaensis obiit.
17. Kal. Novbr. Gerardus laycus obiit, frater meus.
16. Kal. Novbr. Dada de monte Walcherii, mater
mea ^a, obiit, Crothildis filia ^a.
12. Kal. Novbr. Decia obiit soror sancti Wldradi,
quæ fecit monasterium sancti Andochii Æduen-
sis; et alia soror fecit monasterium Favernia-
cense.
9. Kal. Novbr. Pippinus rex obiit, pater Karoli
magni (768).
5. Kal. Novbr. Gunterus sacerdos et monachus
Flaviniaensis obiit.
4. Kal. Novbr. Walterius Eduensis episcopus obiit,
qui reddidit ecclesiæ Flaviniaensi 19 altaria
æcclesiarum cum paratis et decimis, et salva-
menta villarum ad cameram abbatis pertinentium.
2. Kal. Novbr. Proculi episcopi Augustodunensis.
Kal. Novbr. Girardus junior monachus et sacer-
dos Flaviniaensis obiit.
4. Non. Novbr. Commemoratio sancti Benigni.
Non. Novbr. Manasses magnus abbas Flavinia-
censis obiit.
8. Idus Novbr. Exceptio corporis ejus. Prejecti
martiris.
6. Idus Novbr. Heldierus abbas Pultariensis obiit,
monachus Flaviniaensis.
5. Idus Novbr. Vitoni episcopi Viridunensis.
15. Kal. Dec. Gregorii episcopi Turonensis.
14. Kal. Dec. Simplicii episcopi Augustodunensis.
11. Kal. Dec. Eusebii presbiteri Augustodunensis.
10. Kal. Dec. Pragmati episcopi Augustodunensis.
9. Kal. Dec. Hymbertus Parisiorum episcopus
obiit, qui dedit ecclesiam sancti Juliani apud
Nui.
8. Kal. Dec. Translatio sancti Benigni.
7. Kal. Dec. Girardus senex sacerdos Flaviniaen-
sis obiit.
6. Kal. Dec. Amatoris episcopi Augustodunensi-
s.
5. Kal. Dec. Hugo Belliloci monachus et sacerdos
Flaviniaensis obiit.
2. Kal. Dec. Karlomannus frater Karli magni obiit
(771).
Kal. Dec. Agerici episcopi (?) Pippinus major
domus pater Karoli Tuditis obiit, qui Glenonem
dedit (714).
4. Non. Dec. Chrotildis Ottonis III filia, Conradi
imperatoris soror, avia mea ^a obiit.
2. Non. Dec. Karlomannus monachus frater Pippini
obiit (754).
Non. Dec. Karlomannus pater Arnulfi imperato-
ris obiit (29); et Milo abbas Flaviniaensis (880).
3. Idus Dec. Raynerus junior obiit, frater meus ^a.
19. Kal. Jan. Heldricus abbas Flaviniaensis obiit.
18. Kal. Jan. Maximini abbatis. Et exceptio sancta-
rum reliquiarum Flaviniaei. Ludovicus rex filius
Karoli simplicis obiit (954).
17. Kal. Jan. Adelaide imperatricis sanctæ obitus
recolitur, matris Ottonis II (999).
8. Kal. Jan. Sanctus Sigismundus comes et mona-
chus obiit.
7. Kal. Jan. Aymo abbas Flaviniaensis obiit.

VARIE LECTIONES.

^a m. m. lineæ suverscripta. ^b C. f. addita cf. 4. Non. Dec. ^a a. m. addita. ^b f. m. addita

NOTÆ.

(27) Regis.

(28) Obiit d. 5 Augusti.

(29) Dies dubius: cf. Bohmeri Regesta Karolorum
p. 90.

CHRONICI LIBER PRIMUS.

Fol. 10. Anno ^a a mundi conditione 5198 ^a, ab indictione 4, concurrente 5, epacta 11, feria 1, luna
Urbe autem condita 752, a. 2. cicli decennovenalis, 15, Jesus Christus Filius Dei in Bethleem Judæ na-

VARIE LECTIONES.

^a In paginæ latere adjecta 9^b hæc leguntur: Anno 19. Octaviani Cesaris Lugdunum conditam inveni-
mus

^a vel secundum Aug. CC. XX. VII. 2.

scitur, anno Cesaris Augusti 42 et Herodis regis A Judeorum 34, Carullo et Quintiliano consulibus. [HIERON.] Anno a Christi nativitate 3, Augusti 45, Herodes 34 regni sui anno, cum Christi nativitatem magorum iudicii cognovisset, universos Bethlehem parvulos jussit interfici, et ipse anno sequenti sciantibus toto corpore vermibus miserabiliter moritur regni sui anno 36.

Anno ab inc. Dom. 15, a mundi conditione 5213, Augustus 76. etatis suæ anno moritur; cui succedens Tyberius regnavit a. 22. [Cf. Hieron.] Hujus a. 15. factum est verbum Dei super Johannem Zachariæ filium in deserto, et dominus Jesus trigesimo etatis suæ anno jam peracto, a. 15. Tyberii baptizatur a Johanne, sub altero Herode Judeorum rege, 8. Idus Januarii, quod fuit 7. feria, indictione 3, luna 15, et ipse anno sequente capite truncatur.

Anno igitur a mundi conditione 5252, ab Urbe autem condita 784, concurrente 7. terciæ lineæ, ab inc. Dom. 33. ipse Jesus Christus Dei Filius pro salute mundi venit ad passionem, a. 18. Tyberii Cesaris, 8. Kalendas Aprilis, 5. feria, luna 14, Gaio Cesare quater et Junio Saturnino consulibus, anno cicli decennovenalis 15, et typico pascha cum discipulis celebrato traditur a suo discipulo Judeis in nocte, et circa mane ducitur ad Pylatum, traditur militibus et flagellis cesus, sputis illitus, gestans purpureum vestimentum et coronam spineam in capite, ducitur ad crucifigendum 7. Kalendas Aprilis, luna 15, et 6. feria ascendit crucem pro mundi salute. [HIERON.] Terremotus factus est in toto mundo, et solis facta est defectio, ita ut etiam stellæ vise sint in caelo, sexta hora, in nona parte Arietis. Resurrexit a mortuis 5. Kal. Aprilis, luna 17°.

Pilatus per Volusianum Romam adductus, cum eo Veronica sancta, quæ fuerat per Christum a fluxu sanguinis sanata, dampnatus est a Tybe io ut omni tempore vite suæ non igne, non aqua, nec igne cocto frueretur propter necem domini Jesu; et relegatus exilio in Amaria civitate Tusciæ. Unde post revocatus a Nerone, iterum propter circumcisionem quam in se exercuerat dampnatus interiit. Veronica vero locupletata facultatibus et divitiis, et imago Domini quam ipsa depinxerat, et quam Tyberio allatam ipsa prosequuta erat, auro conclusa est. Ipsa autem defuncta, Romæ venerabiliter quiescit humata. Tyberius vero in visione ymaginis

salvatoris sanus a plaga syringii (50) factus est Anno Dom. inc. 34. secundum Latinos, qui a Januario annum incipiunt, Paulus cum pergeret Damascum, a Christo de celo vocatus est. Secundum Hebreos autem, qui a Martio anni sumunt initium, eodem anno passionis Domini undecimo mense 8. Kalend. Februarii * [REGINO].

Anno inc. Dom. 39. Gaius regnavit annis 4, mens. 10, diebus 8. His ergo mensibus ei addamus sex, qui superfuerunt 56. anno Octaviani, erunt menses 16. Ex quibus quatuor detractis annus integer remanet qui hoc in loco inserendus videtur.

Anno inc. Dom. 44. Pilatus manu sua perimitur.

Anno inc. Dom. 45. Claudius regnat a. 15. m. 7. d. 28. Addamus his 7 mensibus 4 qui supra remanserunt, sunt 11 et 7 dies; dabis his 28 dies et erunt 37, id est annus et sex dies, qui his temporibus adnumerandus videtur.

Anno inc. Dom. 47. Jacobus frater Johannis decollatur, Petrus in carcerem mittitur. Herodes ab angelo percutitur. Paulus et Barnabas a Spiritu segregantur in predicationem evangelii.

Anno inc. Dom. 48. Paulus et Barnabas ascenderunt Hierosolimam, ut ipse scribit ad Galathas: *Post annos inquit 14 ascendi Hierosolimam.* Recenseatur ergo tamen annorum. Scimus Petrum 25 annis Romæ urbis episcopalem tenuisse cathedram. Sequitur ergo, ut secundo anno Claudii cum Romam venisse credamus, qui erat a passionis Domini 15, quo anno et Paulus venit post annum passionis Domini 14, et hac supputatione invenimus Paulum eodem anno passionis Domini ad fidem venisse. 14 igitur et 25 sunt 59, qui erat annus a passione Domini quando Petrus et Paulus passi sunt, qui 2. anno Neronis Paulus victus missus est, et 11 annis Petro conjunctus pro fide decertavit, et 12. cum eo passus est.

(Fol. 10°.) Postquam igitur Deus et dominus noster Jesus Christus hominem, quem fecerat, morte sua a morte liberavit æterna, et captivitatem nostræ carnis, quam resuscitavit a mortuis, inivit celis, eodem anno pro confessione veritatis lapidatus protomartyr Stephanus occubuit, mense 5, tertia die mensis, quod est 4. Nonas Augusti, et dispersa est ecclesia fidelium, quæ erat Hierosolimis, ut verbum salutis, quod missum erat Judeis et respuerant, gentes susciperent. Dum ergo apostoli et ipsorum sequaces discipuli quaquā possunt demigrant, Pe-

VARIE LECTIONES.

mus secundum Gregorium Turonensem. S. Austremonius Arvernorum primus episcopus. Urbicus. Legonus. S. Hildius. S. Nepotianus. Artomius de Treveris. Venerandus. Rusticus. S. Naamatius. S. Eparchius. S. Sydonius. Lugduni Patiens. S. Aprunculus, primo Linguonis, tempore Chilperici I. S. Eufasius, tempore Clodovei I. Obiit 25° anno episcopus, qui et post obitum ejus vixit 4 annis, et Apollinaris sex mensibus. S. Quintianus primus Rutenæ episcopus. S. Gallus qui a lue inguinaria populum suum oratione protexit, patruus sancti Gregorii Turonensis episcopi, temporibus Theodeberti. Cautinus 1. anno Theodevandi regis. S. Genesius, fecit monasterium Magniloci, et Evodius prefecit abbatem. Felix. Garivaldus 20 diebus. S. Prejectus martyrizatus est anno Dom. inc. 580. anno regni Chilperici 10; præfuit non plenis annis 11. S. Avitus secundo anno Childeberti Judeos convertit; præfuit non plenis 15 annis. S. Bonitus pater ejus sub Teoderico rege. Norbertus annis 15. Proculus.

* *reliqua in margine pagine adscripta sunt.* * Tiberius ante obitum suum 9. mense baptizatus et a plaga syringii curatus occubuit addit 2.

NOTE.

(50) Fistule?

trus (51) descendit Antiochiam, et per bis septenes⁹ annos Antiochenam fundavit et rexit aeclesiam, ita ut cognominarentur primum Antiochia Christiani. Hinc secundo anno Claudii, Vinctio et Cornelio, Asiatico et Silvano consulibus, Romam venit, et qui post Christum et per Christum caput est corporis aeclesiae, Romanis arcibus vexillum intulit praedicationis divinae (cf. *Gesta pont. Rom.*). Ibi fundata aeclesia, evangelium Christi Romanis annuntiavit, et praedicando praedicationemque signis confirmando 25 annis ipsius Urbis papatum tenuit. Mirabatur Roma, quod non didicerat, unitatem in Trinitate et Trinitatem in unitate venerari debere; sed frequenti miraculorum attestatione ad ultimum didicit unice Trinitati corda et colla submittere.

Destinaverat autem idem primus pastor et apostolus Petrus totius occidentis terras vomere verbi proscindere, semina doctrinae sulcis mentium credere, ut posset manipulos frugum centuplicato fenore in area Domini venientis reconsignare, et eligens viros in fide probatos, potentes in opere et sermone, patientes in tribulatione, longanimes in spe, eruditos in omnibus quae fecit dominus Jesus, direxit urbi Metensium sanctum Clementem Romanae rei publicae patrium, suum vero discipulum, et sanctum Mansuetum, inclita Scottorum progenie generatum, fide et doctrina praecipuum, urbi Tullensium (*Vita Mans.*); Remis etiam direxit sanctos Sixtum atque Sinicium, Catalaunis sanctum Memmium, Treveris quoque, quae est metropolis et una de primatibus Galliarum et ei vicinae Coloniae sanctos misit Eucharium, Valerium atque Maternum. (Fol. 11.) Cum his et alii multi fuerunt, qui occidentales tenebras veri solis clarescente radio ab eodem principe apostolorum missi dispulerunt, et nomen Christi, quod nequum in locis illis splenduerat, fide et magnanimitate praediti, populo incredulo praedicaverunt. Ipse Romae verbum Dei docebat, et murum infidelitatis impulsu evangelii quatiebat, turrimque confusionis et idolatriae pie confessionis et credulitatis dejiciebat arietem, ibi se opponens et continens obicem, ubi violentior hostis incubuerat, cuius subvertere, Christo duce, nitelatur tyrannidem.

Ad tanti igitur pastoris solatium et praedicationis augmentum Paulus, post multa viarum, laboris et inediae pericula, vincens Romam mittitur anno Neronis caesaris secundo, ab. inc. Dom. 61, a passione 28, indictione 4, Silvano et Paulino consulibus, non quod Judaei et gentiles ita voluerint, sed quia Christus, ut alter esset alteri solatio, ita praedestinavit et voluit. His tonitruum illis quibus repugnaret, quis obsisteret? Symon erat ille magus, qui solus veritati repugnare videretur, cui si post triumphum apostolicum et suae dejectionis et inaudite superbiae obpro-

brum respirare licuisset, sola illi sua vexatio, ne talia ulterius praesumeret, intellectum dedisset. Sed quia magus obiit et dampnatus in profundo putri abyssi, ut Nero sperabat, non resurrexit, destitutum se idem Nero videns solatio tam fidelis amici, apostolos Dei, hunc crucis supplicio, illum dampnavit sententia capitali 5. Kalendas Julii, 5. feria, luna 25, ab. inc. a. 72, anno a passione 39, Vespasiano septies et Tito sexies consulibus, Olympiade 212.

Post Petrum ab ipso Petro consecratus aeclesiam regendam suscepit Clemens episcopus (*Gesta pont. Rom.*), ut ipse beatus Clemens testatur de se in epistola Jacobo fratri Domini missa, dicens (epist. interp. Rufino Mansi 1, 94): *Clementem, inquit, hunc nobis ordino episcopum, cui soli meae praedicationis et doctrinae cathedram trado, qui mihi ab initio usque ad finem comes in omnibus fuit, ac per hoc veritatem totius meae¹⁰ agnovit.*

(Fol. 11'). Quid autem contra hoc sentiendum sit, quod sunt nonnulli qui conantur astruere, post Petrum suscepisse Linum gubernacula Romanae ecclesiae et Lino Cletum successisse, videamus. Dicit: Johannes papa scribens universis episcopis per Galliam et Germaniam: *Si Petrus princeps apostolorum adjuutores sibi ascivit Linum et Cletum, non tamen potestate pontificii ligandi vel solvendi normam eis tradidit, sed successori suo Clementi, qui sedem apostolicam post eum et potestatem pontificalem tradente sibi beato Petro tenere promeruit; Linus et Cletus ministrabant exteriora, princeps autem apostolorum Petrus verbo et orationi insistebat. Et post pauca: Linum et Cletum nichil unquam legitimus egisse ex pontificali ministerio potestative, sed quantum eis a beato Petro praecipiebatur, tantum agebant.*

Linus igitur, natione Italus regionis Tusciae, patre Erculano, ordinatus a Petro, sedit Romae, ipso Petro vivente, a. 11, m. 3, d. 12. Cletus etiam, natione Romanus de regione Vico Patricii, patre Emilianiano, ordinatus ab ipso Petro, ipso vivente sedit a. 12, m. 1, d. 11. Inter Cletum ergo et Clementem computantur dies 20 (*Gesta pontif.*).

Suscepit igitur, ut dictum est, sacerdotale officium Clemens tertius a Petro, eo vivente, natione Romanus, de regione Celio monte, patre Fausto. Sedit annis 11, mensibus 2, diebus 2¹¹ — anno Dom. inc. 70, imperii quoque Neronis 11, Vespasiano quinquies et Tito quater consulibus. Non fuit ex tunc et nunc in omni Romanorum pontificum cathologo, qui in vita sua viginti quinque annis functus sacerdotio ipso annorum numero equipararetur pontifici primo. Hic igitur beatus pontifex Petri institutus regimine, cui semper adhererat et ejus individuum comes fuerat, postquam Symonis magi deliramenta cognoverat et spreverat, quod magister suus inceperat, destinare scilicet orbi occiduo pra-

VARIAE LECTIONES.

⁹ septem. corr. septenos c. ¹⁰ doctrinae excidit. ¹¹ a. 9, m. 2, d. 10 in *G. pont.*

NOTAE.

(31) Cf. Vitam SS. Eucharium Valerii Materni; Acta SS. Jan. II, 918.

dicatores veritatis idoneos, quatinus lux prædicationis gentibus splenderet, ut perficeret, omnimodis procurabat (cf. *ep. Hincmari*). (Fol. 12.) Illic est quod sanctum Dionisium destinavit Galliarum populis, qui prædicando et prædicationi miraculis fidem dando Parisius, Domino ducente, pervenit (52), socios ei quam plures adhibuit, viros in lege divina exercitatos, genere nobiles, sermone facundos, fide præcipuos, et gratia Dei plenos. Ex his fuit sanctus Sanctinus (*Vit. Sanctini*), Meldensium et Virdunensium pastor primus, qui egregie nobilitatis ortus natalibus, cum præfato Galliarum apostolo fines petiit Gallie, futurus lucerna fuagens in ecclesia, quæ non occultaretur modio, sed luceret omnibus superimposita candelabro. Tradidit enim patrum memoria cum unum fuisse de 72 discipulis, et in cena deputatum, ut aquam lavandis pedibus et manibus discipulorum preberet et linteum pararet Salvatori.

Sanctus itaque Dyonisius ut venit Parisius, per diversas partes suos direxit socios ad dolos diaboli destruendos et populos Domino acquirendos (*ep. Hincm.*). Sanctinus igitur quia præminebat prudentia et pudicitia, a beatissimo Dyonisio ælectus, summum accepit sacerdotium, et consecratus in episcopum, divinitus constituitur in lucem populis gentium (*Vit. Sanctini*).

Cui etiam ad solatium laboris et officii præfatus Dyonisius Antoninum dedit virum sanctum et bonum, in quo declaravit Deus ingens beati viri Sanctini meritum per egregie et insolite operationis miraculum, ut patebit in posterum. Et quia decreverat Deus mirificare sanctum suum, dirigitur a beato Dyonisio Carnotum cum præfato socio suo ad illuminandum populum, qui sedebat in tenebris et umbra mortis, quia ei sol justitiæ non luxerat, neque splenduerat ei lux veritatis. Quo beatus hic perveniens, dolebat populum idolatriæ esse deditum, et armatus fide sanctæ Trinitatis, contempnens supervacuum sectam principum terræ et minas eorum, prædicabat Jesum turbis incredulorum. Fundebatur prædicatio juncta virtutibus, et prælustratus gratia divina feroces gentilium mentes salutari mitescebat doctrina. Factumque est, cooperante ei divina clementia, ut Carnotenses viam Domini agnoscerent, et lene jugum Domini subjectis voluntatum humeris ferre non detrectarent. Quod beatus Dyonisius animadvertens, et gratiam virtutis divinæ collaudans, ipsumque plurimum in opere prædicationis valere perpendens, Meldensium civibus pastorem et docto-

A rem instituit. (Fol. 12'.) Non quod jam tunc Meldenses viam veritatis agnoscerent, qui omnes tenebantur astricti laqueis idolatriæ, sed ut per fidelem servum suum dignaretur illis Dominus aperire portas justitiæ, quas ingressi credendo ipsius divinitatem et humanitatem, confiterentur nomini ejus, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.

Beatus itaque Sanctinus paratus ad omnia pro Salvatoris nomine sustinenda, nec reformidans gentilium furentium minas et verbera, eandem urbem aggressus, quia in Domino erat fiducia ejus, instabat prædicationibus, rigalat mentes audientium aquis de ventre ¹⁹ Jesus manantibus, et sic instans oportune, inopportune, docebat eos Jovem despiciere, Saturnum, Mercurium et Neptunum et omnia demonum non deorum portenta abjicere, statuas confringere, et quia in eis non aliqua divinitas, sed omnis inesset falsitas et ludificatio demoniaca, doctrinæ evidentis indicio declarabat. Nec poterant gentes ad hec quidquam contradicere, cum novitatis verborum attestaretur magnitudo signorum, et nova faceret qui nova prædicaret. Unde factum est ut et ipsi susciperent verbum Domini, et pastorem doctoremque suum beatum virum, quem aliquando exprobratione, irrisione et abjectione dignum judicaverant (*Vit. Sanctini*), nunc venerarentur et excolerent, ipsius manibus gauderent baptismo ablui et crismate sancto inungi. Humiliabatur Gallicus cothurnus substratus sancti viri pedibus, et Gallorum cervicosis divinæ dudum veritatis ignara ad baptismum et confessionem nominis Christi humiliata devote convolvebat. Deiciebantur aræ demonum, et a novo adoptionis populo ecclesia ædificatur, et a beato Sanctino in honore Dei consecratur.

Domicianus tunc Romani imperii tenebat insignia, luxuriæ deditus, avaritia anxius, opere crudelis, qui majestatem imperialem nimia crudelitate polluerat. Qui velut leo inpastus sanctorum sanguinem sitiens, secundam post Neronem in Christianos persecutionem excitavit (fol. 15), et per 15 annos, quibus Romanum imperium indebite tenuit, ita rem publicam attrivit, ut nullus illo crudelior in omni Romanorum imperatorum inveniat numero. Ad comprobendam erga deorum culturam suam sacrilegam devotionem 5. anno regni sui templum sine lignorum animixtione construxit, quod Pantheon appellavit. Tanta clatus est superbia, ut deum se et dominum appellari jusserit. Illic audiens (*ep. Hincm.*) famam beati Dyonisii in destruendis idolis et populis ad Christum convertendis, lyctores in Gallias misit,

VARIE LECTIONES.

¹⁹ ita c, mente Labbe.

NOTÆ.

(52) Narrationis magnam partem sibi delibavit ex Hincmari epistola ad Karolum imperatorem a. 876 vel 877 data, quæ integra exstat in Actis SS. Oct. V, 586. In epistolam Hincmarus recepit Vitam quamdam Sanctini, quam ipse juvenis descripserat e quaterniunculis quos Wandelmarius abbas S. Sanctini. . . in loco sibi commisso valde contritos et quæ in iis

scripta fuerant pene deleta de vita et actibus beati Sanctini reperit. Revera Hincmarum tales litteras ad Karolum scripsisse disertis verbis probat Floardus in Hist. Rem. III, 48; non audiendus igitur est Calmet Hist. de Lorraine I, p. 52, qui eas suppositas esse censet. K.

qui cum inventum et comprehensum aut idolis sacrificare cogerent, aut diversis supplicii affectum occiderent. Quos ubi beatus Dyonisius fines Parisiorum appropinquare comperit, Sanctinum et Antoninum ad se accersiri mandavit (*Vit. Sanctini*), quibus prædicationis tradens officium, ammonuit ut in fide firmi persisterent, et ut quantoties Romam properantes, a præsule sedis apostolicæ cooperatores verbi et doctores expeterent, quia in messe multa sationis Dominicæ operarii perpauci essent, qui semen verbi sulcis mentium crederent, præsertim cum et ipse jam ad gaudia Domini sui festinaret, et mercedem laboris et oneris a pio Domino sibi dari præoptaret.

Consummato igitur per martyrii palmam beato Dyonisio, a. ab inc. Dom. 97, a passione autem 64, ætatis autem ejus anno circiter 90, imperii Domitiani cæsaris ingruente anno 16 (*ep. Hincm.*), Sanctinus et Antoninus præceptis magistri obtemperantes, cum persecutionis procella detonante predicando de loco ad locum cogerentur secedere, venerunt in fines Galliæ Belgicæ, et præduce gratia divina, quocumque veniebant, Christi loquebantur magnalia. Belgica¹³ autem Gallia pars est Galliæ (*fol. 12**) dicta a civitate quæ Belgis dicitur, quæ est Treveris (35) [*Cf. Richer. I, 1*]. Gallia vero a candore populi appellata est, gala¹⁴ enim lac dicitur [*Isid. Et. XIV, 4, 25*]. Montes enim et rigor cœli ab ea parte solis ardore excludunt. Hanc ab oriente Alpium juga tœntur, ab occasu Oceanum includit¹⁵, a meridiæ prærupta Pyrenæi, a septentrione Rheni fluenta et Germania. Cujus initium Belgica, finis vero est Aquitania. Est¹⁶ autem regio gleba uberi et pabulosa et ad usum animantium apta, ut ferunt qui situs terrarum descriperunt, fluminibus et fontibus irrigua, perfusa¹⁷ duobus magnis fluviis Rheno et Rhodano. Cisalpina autem Gallia est circa¹⁸ Alpes, transalpina trans Alpes contra septentrionem, Rætia¹⁹ juxta Rhenum (*ib. 26*). Aquitania autem ab obliquis aquis Ligeri fluminis, qui eam pene in orbem cingit, est appellata (*34*) (*ib. 27*). Gallos itaque natura feroces et²⁰ acriores esse ingenio natura climatum facit. Æthicus situm Galliæ describens quatuor ejus asserit esse provincias [*Æthicus*], Galliam Belgicam et Galliam Lugdunensem, Narbonensem quoque provinciam et Aquitaniam. Et Galliam quidem Belgicam dicit ab oriente habere limitem Rheni fluminis et²¹ Germaniam, ab euro Alpes Penninas²², a meridiæ provinciam Narbonensem, ab occasu Lugdunensem, a circio oceanum Britannicum, a²³ septentrione insulam

A Britannicam. Gallia vero Lugdunensis, ducta per longum et per angustum flexa, Aquitanicam provinciam semicingit; habet²⁴ ab oriente Belgicam, a meridiæ partem provincie Narbonensis, quæ Arellas sita est, et mare Gallico Rhodani flumen accipitur. Narbonensis provincia²⁵ habet ab oriente Alpes Cotias, ab occidente Ilyspaniam, a circio Aquitaniam, a septentrione Lugdunensem, ab aquilone Galliam Belgicam²⁶, a meridiæ mare Gallicum, quod est inter Sardiniam et insulas Baleares. Aquitania habet a circio oceanum qui Aquitanicus sinus dicitur; ab occasu Hispanias, a septentrione et oriente Lugdunensem²⁷, ab euro et meridiæ Narbonensem provinciam contingit. Provincia autem juxta papam Pelagium certa est quæ habet decem vel²⁸ undecim civitates et unum regem, et totidem minores potestates sub se, et unum metropolitanum, et suffraganeos decem vel undecim episcopos judices; ad quorum judicium omnes episcoporum et sacerdotum ac civitatum causæ referantur. Post destructionem quoque Wandalicam, quæ fere totum pessumdedit occidentis et orientis imperium, Leo papa provincias distribuit. Juxta modernos vero Gallorum provincie sunt 17. Prima sedes Galliarum Lugdunensis est cum tribus suis provinciis, 2) Rotomagensi, 3) Turonensi et 4) Senonensi, 5) Belgica prima quæ est Trevis, 6) Belgica secunda, quæ est Rhemis, 7) Germania prima, Magontiacum, 8) Germania secunda, Colonia, 9) Maxima Sequanorum, Vesontio, 10) Alpes Grææ²⁹, Darentasia, 11) Viennensis 12) Narbonensis prima, 13) Narbonensis secunda, Aquensis, 14) Aquitania prima, Bituriges, 15) Aquitania secunda, Burdegala, 16) Alpes Maritimæ, Ebredunum, 17) Novem Populana, Auxia (*Notitia prov.*). In provincia igitur Belgicæ primæ urbs erat posita in confinio Neustrie et Austrasiæ Verdunum nomine, quam antiqui et etiam moderni urbem Clavorum consueverunt appellare. Ethymologiam autem nominis hujus, quod est urbs Clavorum, ipsa nobis quæ sola præteritarum rerum habet scientiam signavit antiquitas, quod scilicet ob id ita sit appellata, quod a lapidibus præmaximis ferro plumboque compactis et consertis ingenti cura et studio sit extracta. Cur autem vocata sit Verdunum, cum diutius in scripturis quesissemus, hoc solum nobis occurrere potuit, quod cum delectum militem per Gallias Julius ageret, Verolus quidam prædictam urbem obpugnatam in sedus recepit, a quo et nomen sumpsit, ut vocaretur Verodunum quasi Veroludunum, sicut et ab Augusto Edua vocata est Augustodunum. Postea vero o littera mutata in e, dicta est Ve-

VARIÆ LECTIONES.

¹³ Belg jam deletum in codice. ¹⁴ jam deletum. ¹⁵ incli jam deletum. ¹⁶ Est autem reg deleta. ¹⁷ perf. deletum. ¹⁸ extra Is. ¹⁹ rhaet deletum. ²⁰ et deleta. ²¹ deletum. ²² addito A Appenninas corrigi auctor. ²³ deletum. ²⁴ h deletum. ²⁵ pro deletum. ²⁶ deletum. ²⁷ L deletum. ²⁸ vel deletum. ²⁹ i. e. Grææ.

NOTÆ.

(35) q. e. T. desunt in Isidoro.

(34) Quæ hic et infra de Aquitania leguntur iis

dem verbis apud Hierigerum Gest. epp. Leod. 41. M. G. SS. VII. inveniuntur. K.

redunum, ut testatur Fortunatus (35). Moderni vero A
a viridantibus pratis, vel quod quasi semper vireat,
dicunt eam Viridunum, quasi viride dunum. Ilas ²⁰
autem omnes coniectiones Æthicus in cosmographia
excludens, in itinerario mundi vocat eam Virodu-
num, ob virorum fortium industriam longe lateque
celebratam. Situs urbis ipsius ipsa sui positione de-
lectabilis, quam præterfluit Mosa fluvius ipsa sui
fertilitate et viridantium pratorum graminea planicie
jocundus (Vit. Sanctini). Gens urbis ipsius effera,
cultui demonum dedita, totius veritatis ignara.
Nullus ad eam veritatis præce venerat, cum urbes
in circuitu positas divinus jam splendor irradiasset
(fol. 13').

Ad hanc ergo urbem cum socio perveniens beatus
Sanctinus (cf. Bertar. c. 2), et videns omnes inha-
bitant-s idolatriæ deditos et absque Deo vero, humi
prostratus precabatur Deum attentius, ut populo se-
denti in regione umbræ mortis lumen ostenderet
veritatis. O oratio Deo grata et speciosa! speciosa
inquam, facta est et suavis in conspectu gloriæ
summi Dei. Hec subvecta geminis alis, dilectionis
Dei videlicet et proximi, libero volatu celos petiit
et in conspectu Redemptoris facta est ut thus miri
odoris. An non facta est fumus boni odoris, cum
de manu angeli tenentis thuribulum ascendat fumus
aromatum, quæ sunt orationes sanctorum? et in
Apocalypsi viginti quatuor seniores stant in con-
spectu throni, tenentes phialas aureas plenas odo-
ramentorum, quæ sunt orationes sanctorum? Sed
jam orationis hujus fructus videamus.

Jam ab oratione uterque surrexerat, cum ecce
vident in una arbore, quæ ramis opaca et altitu-
dine procerâ, sed cultibus demonum erat profanata,
quia videlicet ibi gentiles rustici Faunis et Saty-
ris vota solvebant et sacra celebrabant, tres conse-
disse columbas, significantes utique divinæ esse vo-
luntatis ipso in loco trinum et unum Deum prædi-
cari. De Dei ergo fidei misericordia, cujus tanta in
futuros adoptionis filios prævidebant beneficia, ipsi
intimo cordis affectu multimodas egerunt gratias,
et ut in servis suis glorificaretur prece poscebant
humillima.

Locus igitur, in quo ad Deum præmissa fuit ora-
tio, mons erat situs ad septemtrionalem plagam D
urbis, qui in suo cacumine ex tunc gestat æcclesiam
apostolorum Petri et Pauli nomine et meritis ab
ipso viro Dei dedicatam. Quæ consecratio facta est
anno incarnati Verbi 98, videlicet 13° Domiciani
cesaris anno, Trajano septies et Maximo consulib-
us. In qua etiam atrium benedixit, et cimiterium
Viridunensis æcclesiæ esse constituit, ubi ipse dom-
nus cum successoribus suis præsulibus sanctis, ex-
ceptis his, qui sibi dicatas ecclesias corporali illu-
strant presentia, vel qui eas ædificaverunt, aut ædi-

ficatas quondam et suis temporibus dirutas repa-
raverunt, sedem habet requitionis. Quod qualiter
de ipso ejus sacratissimo corpore acciderit, cum vi-
delicet proprii laboris in urbe Meldensi cursum
consummaverit, sequens sermo suo in loco decla-
rabit.

Beatus itaque Sanctinus videns populum civitatis
multum sed idolatriæ errore cæcatum (fol. 14), pre-
videns etiam in spiritu ostium magnum et evidens
sibi apertum in Domino, deliberavit cum socio ali-
quantulum remorari in loco ipso. Non erat hoc trans-
gredi præcepta magistri, si et istos lucrifacere, et
mandata magistri sui fideliter posset adimplere.
Ponens ergo spem suam in Domino, et se illi com-
mittens, corde contrito et humiliato progreditur ad
populum, replicat Jesu Christi ævangelium. Miran-
tur in eo vilitatem habitus, dignitatem vultus, ser-
monis facundiam, miraculorum efficaciam; nec ta-
men possunt audire, quod debeant demonum cultus
abjicere, figuras decorum suorum aureas, argenteas,
marmoreas, gypseas et ligneas confringere, et aras
subvertere. Quis referat quotiens ab illis cesus, quo-
tiens injuriatus, quotiens ab urbe semivivus proje-
ctus sit? Solus hoc novit inspector internorum, qui,
quia fuit testis penarum et laborum, factus est mili-
tis sui pius remunerator et largitor præmiorum.
Augebatur tamen numerus credentium, et de die in
diem meritis servorum suorum multiplicabatur æc-
clesia fidelium, error gentilium destruebatur, et
fides sancta ubique docebatur, gratia baptismi con-
donabatur, et in credentes Spiritus sancti carismata
multiplicabantur. Felix æcclesia tanti pastoris regi-
mine digna; illustrabatur enim miraculis atque do-
ctrinis. Omnibus omnia factus est, ut omnes luci-
faceret. Qui etsi injuriatus est dum prædicaret
Christum, libenter tolerabat illata sibi tormenta,
obprobria et irrisiones malorum, ut quos persecu-
tores patiebatur, filios faceret, et Domino redderet
animas, quas diabolus conabatur auferre.

Cumque jam Dei disponente clementia plures ex
his, qui aliquando fuerant vasa ire in interitum,
fierent vasa misericordie per baptismi sacramentum,
videns æcclesiam fidelium in eo esse, ut proficere
jam ipsa per semetipsam posset, et timens ne si ali-
quanto diutius ibi remoraretur, injuncte sibi obe-
dientiæ legatio cassaretur, confortatis in Domino
fratribus, et suum reditum maturius promittens affu-
turum, valedicens eis, et commendans eos Domino,
illis cum persequentibus cum lacrimis, Romam pro-
fectus est (Epist. Hincmari. (Fol. 14'.) Et ve-
nientes in Italiam, Antoninus valida febre correptus
est, in cujus obsequiis beatus Sanctinus per aliquot
dies immoratus, consilio et consensu ejusdem beati
Antonini, ne præceptio beati Dionysii quacumque
occasione impediretur, peragere ceptum iter dispo-

VARIE LECTIONES.

²⁰ Ilas — celebratam 2.

NOTE.

(35) lib. III. c. 23.

suit. Et sufficienter exentis et honestis linteis principi domus derelictis, petiit et per Deum obtestatus est ut, si Antoninus convalesceret, exinde illi habundantissime ministraret, si vero vita decederet, honestissime sepeliret: et sic iter, quod ceperat, peragere studuit.

Et cum jam Sanctinus fines Romanorum contigit, Antoninus vita decessit. Quem princeps domus, relictis omnibus quæ sibi commendata in ejus obsequiis fuerant, catabuli sui in quo animalia ejus jacebant axes levavit, et in fossam ubi stercore et urina animalium defluebant eum projecit, et desuper axes remisit. Quæ omnia beatus Sanctinus, cum jam intrasset fines Romanorum, per Spiritum sanctum cognovit, et cum magna festinatione reversus ad domum in qua Antoninum jacentem dimiserat, flens et dolens pervenit, et principem domus interrogavit: *Ubi est, inquiens, Antoninus frater meus karissimus?* Is autem fictis gemitibus ac suspiriis simulata mestitia: *Mortuus est, inquit: quem de mihi a te commissis honestissime sepelivi.* Cui Sanctinus: *Mentiris, ait, fili diaboli; in sterquilinum projecisti eum virum sanctum et justum. Et nunc veni mecum ad catabuli locum, in quem projecisti eum.* Is autem timore percussus, non est ausus reniti quin cum eo veniret ad locum ubi eum projecerat. Et levantes inde axes, Sanctinus cum lacrimis voce magna clamavit dicens: *Antonine frater, in nomine domini nostri Jesu Christi pro cuius nomine et amore passus est gloriosus martyr Dyonisius, surge, et perficiamus simul obedientiam quam isdem gloriosus pastor et magister noster communiter nobis præcepit.* Et statim Antoninus stercore obvolutus surrexit. Quem beatus Sanctinus de catabuli fossa extraxit, et diligentissime lavit, et mundis ac honestis vestibus induit. Sicque offerentes Domino sacrificium laudis, cum tota mentis intentione et lacrimarum compunctione eucharistiæ corporis et sanguinis Christi participati sunt. Et accipientes cibum confortati sunt. Et iter coeptum aggredientes, Romam auxiliante Domino pervenerunt. (Fol. 15.) Jamque beato Clemente martyrio coronato, in eadem sede post Anacleum²¹ quantum a beato Petro Evaristum consecratum pontificem invenerunt, cui per omnia, sicut beatus Dyonisius jusserat, actus et martyrii ejus ordinem narraverunt.

Libet hic aliquantisper immorari partibus prudentiæ, quam patres nostri et præcipue moralis doctor Ambrosius definiunt versari in veri cognitione, et scientiæ plenioris cupiditatem infundere. Prudentia quidem est Deum scire, Deum timere Deumque requirere. Hæc est veri cognitio. Accedit et scientiæ plenioris cupiditas, cujus est trimodum intelligentiæ genus, ut si in dictis majorum aliquid diversitatis inveneris, in veri investigatione veriseris, ut sit tibi in his discendi et imitandi reverentia, non disputandi astutia. Nos igitur considerantes

A hoc in loco scriptorum dissonantiam, virtutis hujus arcem teneamus, et non nostris fisci viribus, sed scripturæ sacre fulti auctoritatibus, cui veritas fa-
veat, Christo Deo præduce, videamus. Legimus in gestis, invenisse beatum Sanctinum in sede Romani pontificatus, cum venisset Romam ex præcepto beati Dyonisii, papam Anacleum, natione Grecum de Athenis, cui actus et martyrii ejus gesta retulerit. Quod quam sit absurdum facile advertitur, si Romanorum pontificum successio et martyrii ipsius beati Dyonisii terminus inspicitur per indictiones et annos. Prefuit enim juxta fidem hystoriarum beatus Petrus urbi Romanæ a. 25, m. 2, d. 8, in quibus, ut superius relatam est, sub eo rexit ecclesiam Linus, annis 11, mensibus 3, diebus 12. Obiit 9.
B Kalend. Octobris. Cui mox successit Cletus, et sub Petro rexit ecclesiam annis 12, mense 1, diebus 11, Obiit 6. Kal. Mai. (*Gesta pont. Rom.*). Ecce jam pontificatus Petri annus 25, menses 4 et dies 23. Quibus diebus si adjungantur item dies 20, qui interseruntur post obitum Cleti ante ordinationem Clementis, fiunt 43, i. e. mensis et dies 13, quorum dierum ultimo die consecratus est Clemens a Petro. Quod autem alibi scribitur Clementem idem rexisse ecclesiam annis 11, alibi vero annis 9, mensibus 2, diebus 2, utrumque verum esse non ambigatur, quia et sub Petro sedit anno 1, mensibus 8, diebus 23, quo numero anni 25 præsulatus Petri, cum mensibus et diebus colliguntur exacti; et post Petri obitum annis 9, mensibus 2, diebus 2. (Fol. 15.) Sedit Anacleus annis 43, mensibus 10, diebus 7. Obiit 3. Idus Julii, et cessavit episcopatus diebus 14. Sedit quoque Evaristus annis 9, menses 7, dies 2; igitur quando Petrus occubuit annus erat Dom. incarn. 72as, quibus juncti 9 anni Clementis faciunt 81. His quoque additi Anacleti anni 14 fiunt 95, Evaristi quoque 9 fiunt 104. Duobus ergo mensibus Petri et diebus 8 additi 2 menses Clementis et dies 2, menses etiam Anacleti 10 et dies 7, dies quoque 14 inter Anacleum et Evaristum, quibus episcopatus cessavit, nec non et Evaristi menses 7, dies 2, faciunt menses 19 et dies 33, et annus hic inseritur, et sic fiunt anni 105, menses 9, dies 33 usque ad obitum Evaristi, qui est 6. Kal. Novemb. Secundo autem Evaristi anno sanctus Dyonisius passus est, et sexto ab ejus passione anno sanctus Sanctinus Romam venit, qui erat ab inc. Dom. 105. Jam ergo Anacleus obierat, jam etiam Evaristus ei successerat. Quomodo ergo invenit eum, qui jam obierat? Restat igitur, ut priori sententiæ fides adhibeatur, quæ veritate subnixâ, non dubitatur, quod cum ita esse sacrarum scripturarum doceamur auctoritate, prudentiæ virtute muniti et scientiæ plenioris doctrinam nacti, teneamus verum, quod nos docuit, ad quod investigandum ipsa nos virtutum principalium prima assimavit prudentia. Igitur redeamus ad superiora, et quia annum quo secundam fidem hystoriarum Romam

VARIE LECTIONES.

²¹ q. a. b. P. E. in loco raso 2.

venerit tenemus, quem etiam sede Roma invenerit, A
ut pace omnium loquamur, paucis expediamus.

Beatus Sanctinus (*Vita Sanctini*) dum occupatione itineris et prae-dicatione Viridunensis novellae plantationis et infirmitate socii sui retardaretur, Euaristum papam 9^m, jam anno pontificantem invenit, a quo etiam cum debito honore susceptus et loco maximae venerationis habitus, replenit laboris assumpti causam magistri sui beati Dyonisii esse obedientiam, in consummatione cursus ejus Gallicanam aedeclesiam magnam pati praedicatorum penuriam, se ob hoc missos advenisse, ut verbi ministros aliquos mitteret aedeclesiae. Haec magistrum ultima sibi dedisse mandata, ut consummationis suae Romano pontifici innotesceret ordinem, et ut ipse, cujus erat ecclesiis providere, operarios dirigeret ad excolendam Domini-
cae stationis agriculturam. Unde cum beatus pontifex gratularetur in Domino et ad agenda quae petebatur se supra se votis omnibus extenderet, moramque in faciendo pati nesciret, decrevit tamen sanctum virum aliquandiu secum retinere ad consolationem sui et recreationem laboris et itineris. At ipse paucis diebus apud eum remoratus, inter grata mutuae confabulationis solamina, quid etiam per eos divina egerit gratia, et quomodo novella Viridunensis fructificaret aedeclesia, humiliter referebat. Unde ille Deo ex intimo cordis affectu gratias agens, socios ei et cooperatores verbi tres viros probatae auctoritatis dedit, quorum nomina etsi non habemus in scriptis, quia tamen missi sunt non tacetur. Novimus tamen beatum Maurum presbyterum, qui ei successit in pontificatus ordine, ex eorum collegio et numero fuisse.

Interea aedeclesia fidelium, quae erat apud Viridunum, crescebat et confortabatur et doctorem suum devotis et ipsa devotione suspensis animis praestolabatur. Jam ad eos fama de resurrectione defuncti pervenerat, quae res eos in fide Dei et amore magistri vehementius accenderat. Pius quoque pater, dum rememoratur suspensos ad suum reditum filiorum animos, Meldensium scilicet et Viridunensium — sex enim anni jam pene evoluti erant a passione beati Dyonisii, et sextus ipse annus pontificatus beati Euaristi fuit octavus —, benedictione postulata et accepta (fol. 16), Meldim redire deliberat. Ne tamen novos adoptionis filios, quos Christo per aquam baptismatis Viriduni regeneraverat, invitatatos praeteriret, illo quantoties iter accelerat, ut relictis ibi sociis, quos ab apostolica sede perceperat, ipse Meldim rediret, et suas oves, quibus pastor et rector institutus fuerat, regeret. Cumque Viriduni advenisset, a fratribus devote suscipitur, a civibus contra

A spem pastor eligitur, et ut eis praeesse dignaretur, magnas quique et vulgus promiscuum rogant et impetrant. Gaudet pater de numero centuplicato filiorum, letatur in devotione civium, et quod rogabatur implere non moratur. Preparatur aedeclesia regenerandis novis fidelium populis, regenerantur plures manibus sancti antistitis lavacro salutari. Destruuntur templa demonum et delubra, deiciuntur idola, et quia prima non sufficiebat, nova edificatur aedeclesia mira civium devotione et industria; qua accelerata preparantur dedicationi necessaria, et a beato pontifice in honore Dei genitricis et Virginis consecratur a. Dom. inc. 104, qui erat a passione beati Dyonisii 7, Gallo et Bradua consulibus, Olimpiade 220, et mater aedeclesia in qua sit sedes episcopalis constituitur.

B His expletis, plebem monet et diligentius instruit documentis salutaribus, firmans eos benedictionibus, et sic Meldim regreditur; ubi praedicationi et sanctis operibus insistens (*epist. Hincmari*), cum cognovisset imminere diem vocationis suae, litteras exortatorias et consolatorias direxit filiis Viridunensis aedeclesiae (*Vita Sanctini*), in quibus, quia prope esset vocatio ejus, et quod amplius faciem ejus non essent visuri praedixit, et ut Maurum presbyterum, virum in fide catholicum et doctissimum, sibi successorem eligere monuit et praecipit. Illi primo viso nuncio cum litteris gaudebant, et consolabantur se mutuo in respectu paterno. Ubi vero de pastoris resolutione et sua destitutione facta est mentio, fit statim clamor et luctus omnium. Vox erat una dolentium. Dolebant enim quia amittebant patrem karissimum, pastorem mitissimum, et vi doloris attrita et depressa acie mentis cogitare vix poterant, quia mors ei via ad patriam, ubi finis laborum et retributio praemiorum aeternorum: unde eis tanto melius opitulari et subvenire valeret, quanto vicinius Deo, cui servierat, in quo speraverat, quem confessus fuerat, deposito corporis onere, adhereret. Fides quidem flere prohibebat, sed gemitum extorquebat affectus. Illic ergo positus nos humillimos servos suos hic orantes exaudiat, aedeclesiam inter mundi turbines fluctuantem sibi commissam, suo labore ad id quod est propectam (fol. 16'), regat et protegat, filiorumque preces et lacrimas Dei patris omnium conspectui offerat.

Legitur sane in antiquioribus ejus gestis (36), quod cum Meldis redisset, tyrannum increpaverit, quod res ecclesiae diripisset, et ob id illum ira praecipiti fervidum, gladio adauctum beatum virum vite transmisisset perpetuae. Apparet etiam nunc in ipso viri beatissimi capite, sicut relatum est ab his

VARIÆ LECTIONES.

²² IX jam anno in loco raso 2.

NOTÆ.

(36) Calmet, *Hist. de Lorraine* I, p. 52 in monasterio S. Vitoni Vitam Sanctini post a. 952 conscriptam se legisse testatur in codice sec. XII inscripto: *Incipit Vita S. Sanctini primi pontificis urbis Clavorum. Post gloriosam caelestis victoriae trium-*

phum, etc. Quin hanc Vitam Hugo ante oculos habuerit, vix dubitari posse probat ipsius narratio cum Vitae compendio, quod Gallice dedit Calmetus, collata. At non haec Gesta, sed illa ab Hincmaro conscripta antiquiora fuisse, nemo non videt.

qui viderunt, et ossa ejus sanctissima contractaverunt, sectio gladii materialis ita, ut media pars capiti, ipsa videlicet pars anterior, in qua posita sunt fenestrae oculorum, non habeatur cum reliquo corpore, et quasi gladio secta et divisa videatur pars posterior ab anteriore. Qualiter ergo servum suum Deus ad se evocaverit, ipse novit qui eum praelegit ante saecularia tempora; nos credimus, quia etsi ejus animam gladius persecutoris non abstulit, palmam tamen martyrii non amisit, quia totus vite ejus excursus jugis fuit cum principe mundi conflictus.

Ascivit autem sibi Dominus nunc sanctum pontificem post multa laborum pericula, post innumera bonorum operum exercitia, in urbe Meldensi, 5 Kal. Octobris, regnante terris principe Trajano.

Quod si studiosus lector plenius cupit addiscere, advertat, quia 15° anno imperii Neronis, quo anno Petrus et Paulus gloriose occubuerunt, qui erat annus ab inc. Dom. 72, Vespasianus a Nerone in Judeam cum exercitu missus est. Mortuo autem Nerone anno sequenti antequam Vespasianus Romam rediret, Galba, Otho et Vitellius regnaverunt anno 1 et mensibus 6. Vespasianus ergo apud Judeam imperator appellatus est, qui et Capitolium aedificavit; ²² cujus secundo anno Judeorum regnum finitum est, quum a prima aedificatione templi sub Salamone usque ad ultimam ejus ruinam sub ipso Vespasiano colligantur anni 1202. [REGINO.] Regnavit igitur Vespasianus a. 9, m. 11, d. 22. His 11 mensibus additi 7 Neronis fiunt 19, et his 22 diebus additi illius 28 fiunt 50 dies i. e. annus et 7 menses et 20 dies, qui annus hoc in loco inseritur. Titus quoque regnavit a. 2, m. 2. Domitianus a. 15, m. 5. His 5 addamus 7 menses Vespasiani, completur annus, qui hic inseritur. Post Domitianum Nerva regnavit, a. 1, m. 4, d. 8. Sex igitur mensibus Othonis, Galbae et Vitellii si addiderimus Titum duos, Nerva 4, completur annus, et hic inseritur. Post Nervam regnavit Trajanus a. 19, m. 6, d. 15, cujus a 2° beatus Sanctinus migravit ad Dominum, anno ab inc. Dom. 105, m. 10, d. 18, Africano et Crispino consulibus, a passione beati Dionysii a. 8, pontificatum agente Romanae ecclesiae papa Euaristo a. 9, interposito tamen anno illo, qui de supputatione mensium procedit, ut numerus annorum pontificalium perfecte servetur, et ab obitu beati Sanctini usque ad obitum Euaristi, qui obiit 6. Kal. Novembris, annus integer et dies 17 computentur.

Sepultus est sane condigno honore fidelium in ecclesia sancti Petri (fol. 17) quam ipse a fundamentis edificaverat, quae quidem a sancto Antonino ²³, qui ei in episcopatu successerat, ampliata, atque in honore ipsius magistri sui dedicata est, ubi multis

A annis intra septa sepulcri thesaurus celestis delituit. Novissime divina revelatione repertum et elevatum mira exultatione civium et confluentium populorum, sacratissimum corpus ejus ad propiciandum Deum miseris mortalibus super altare in celesti propiciatorio ab episcopis honorifice repositum est, ubi per succedentium annorum volumina ab exenbitoribus diligenter servatum et honorifice, permansit usque ad tempora Lu lovici imperatoris, Lotarii aequae imperatoris filii, Deo sanctum suum mirificante signis et prodigiis innumerabilibus. Post hec, quia sic Deus voluit, translatum est, et Virduni in ecclesia sancti Petri locatum, et in scrinio argenteo reconditum, ubi meritis ejus et precibus exuberant beneficia divina usque in hodiernum B diem, prestante Jesu Christi gratia, cui est honor et gloria in saecula saeculorum amen.

Rexit autem post eum Meldensem ecclesiam beatus Antoninus annis multis, et piis virtutum operibus insignis migravit ad Dominum 2. Kalendas Octobris (ep. Hincm.) praestante Jesu Christi gratia cui est honor et gloria in saecula amen.

Domiciano igitur defuncto Nerva suscepit imperium anno 1 et mensibus 4; sub quo Johannes apostolus revocatur ab exilio.

Cui successit Trajanus; sub quo Zacharias Viennensis ecclesiae episcopus martyrio coronatur. Nam primus Crescens, secundus Martinus apostolorum discipuli Viennae sederunt. Regnavit Trajanus a. 18, m. 6, d. 15. His 6 mensibus si addiderimus dies 28, qui supra remanserunt, et 15 Trajani fiunt 43. Post Zachariam Verus Viennensem episcopus floruit. Cujus regni a. 3° assumptus est ipse beatus apostolus anno post passionem Domini 68°, ind. 14, epacta 6; et sexto ejus anno migravit ad Dominum beatus Sanctinus, et suscepit ecclesiam regendam Maurus presbyter, vir honeste vite et per cuncta laudabilis. [HIER.] Trajano adversus Christianos persecutionem movente, Symeon Hierosolymorum episcopus crucifigitur, Ignatus bestiis traditur, Alexander papa post administratum a. 11, m. 7, d. 2 pontificatum martyrio coronatur sub Trajano 5. Non. Mai (Gesta pont. Rom.). Hic constituit ut aqua sparsionis cum sale benedici. Post eum sedit Xystus, D natione Romanus, ex patre Pastore, de regione Via Lata, a. 10, m. 2, d. 1. [ABO.] Hic constituit ut ministeria sacra non tangerentur nisi a ministris. Justus Viennensis episcopus floruit ²⁴.

Anno quoque ab inc. Dom. 121, regnavit Adrianus, consobrinae Trajani filius. [BEDA, HIERON.] Hic 9° imperii sui anno persecutione laxata, pater patriae appellatur, et uxor ejus augusta. Regnavit a. 21. Theosphorus, Grecus natione ex anachorita, a. 11, m. 3, d. 21 (Gesta pont. Rom.). Duxit ²⁵ illustre

VARIAE LECTIONES.

²² Vespasiano VI. et Tito V. consulibus Judea subvertitur in margine c. ²³ hic in margine legitur: Anno ab incarnatione Domini 167. Lucius rex Britanniae missa legatione a papa Euaristo et imperatoribus Romanis fidem Christi suscepit, cum omnibus regulis gentis suae. ²⁴ Justus — floruit in margine. ²⁵ Duxit — Jan. in marg.

martyrium Non. Jan. hic constituit ut 7 ebdomadas ante pascha jejuniū celebraret (fol. 17) et in nocte natalis Domini missæ celebrarentur et *Gloria in excelsis Deo* caneretur. Obiit 3. Idus Januar²⁷. Cui successit Yginus natione Grecus ex philosopho de Athenis, sedit a. 4, m. 3, d. 8. Hic clerum composuit et distribuit gradus ecclesiasticos. Obiit 3. Idus Januar²⁸.

Anno ab inc. Dom. 142 [BEDA]. Antoninus cognomento Pius cum filiis Aurelio et Lucio regnavit a. 22, m. 4. Pius, natione Italus, ex patre Rufino, fratre Pastoris, de civitate Aquilæ (*Gesta pont. Rom.*), sedit post Yginum a. 19, m. 4, d. 3. Obiit 5. Idus Julii²⁹. Hic, angelo monente, precepit Dominico die pascha celebrari. Inter Pium et Anicetum d. 29. Anicetus, natione Syrus, patre Johanne, de Vico Emisa³⁰, a. 11, m. 4, d. 3 [BEDA]. Obiit Kal. Mai³¹. Sub quo Policarpus Romam veniens, multos ab heretica labe Valentini et Cerdonis castigavit.

Anno ab inc. Dom. 164. Marcus Antoninus Verus cum fratre Aurelio Commodo regnavit a. 29, m. 4. Fotinus Lugdunensis et Justus Viennensis martyrio coronantur³². Polycarpus martyrio coronatur. Vero quater et Quadrato Aproniano et Paulo consulis sub Aniceto. (*Gesta pont.*) In Gallia quoque multi pro Christo occisi sunt. Anicetus papa constituit ut clericus comam non nutriet. Obiit 11. Kal. Julii³³. Inter Anicetum et Sotherum d. 21. Sother, natione Campanus, ex patre Concordio, de civitate Fundis, anno ab inc. Dom. 168, Marci Antonini Veri et Aurelii Commodi 9. suscepit gubernacula Romanæ ecclesie, sedit a. 9, m. 7, d. 21. Hic constituit ut nulla monacha pallam sacratam tangeret nec incensum in ecclesia poneret. Obiit 10. Kal. Mai³⁴. Inter Sotherum et Eleutherum d. 21. Anno ab inc. Dom. 177. Eleutherus, natione Grecus, patre Abundio, de oppido Nicopoli, sedit a. 15, m. 3, d. 2. Hic constituit ut nulla esca a Christianis repudiaretur quæ rationalis et humana est; ad quem missa epistola Lucius Britannæ rex ut Christianus efficeretur impetrat. Obiit 7. Kal. Junii³⁵. Defuncto Commodo fratre Antoninus Commodum filium suum consortem regni facit, qui regnavit post mortem patris annis 15. Cujus³⁶ tempore Marcomannicum bellum Dei actum est providentia. Nam cum insurrexissent in Romanos gentes barbaræ innumerabili multitudo, id est Marcomanni, Quadi, Wandalis, Sarmatæ, Suevi et omnis pene Germania, et in Quadorum usque fines progressus Romanus exercitus propter aquarum penuriam gravius sitis quam hostis sustineret periculum, ad invocationem nominis Christi, quam subito milites magna fidei constantia fecerunt, tanto vis pluviarum erupit, ut Ro-

manos largissime refecerit et barbaros crebris fulminum ictibus terrores in fugam converterit. Quorum terga cedentes, incruentam victoriam potenti Christi meruere auxilio. Sub quo Hyrenæus Lugdunensis episcopus claruit, et Dionysius Viennensis. Post quem regnavit Helius Pertinax mensibus 6. Quo defuncto regnavit Severus anno ab inc. Dom. 198. regnavit a. 18. Victor, natione Afer, patre Felice, sedit a. 42, m. 2, d. 10 (*Gesta pont. Rom.*). Hic constituit, sicut et Pius, ut pascha die Dominico celebraretur a. 14. luna primi mensis usque ad 21. ejusdem mensis. Obiit 5. Kal. Aug.

Anno ab inc. Dom. 206. Zepherinus, natione Romanus, patre Abundio, sedit a. 18, m. 6, d. 10. Obiit 7. Kal. Sept.

Anno ab inc. Dom. 216 [BEDA]. Antoninus Caracalla regnavit a. 7. Post hunc Macrinus a. 1, et post eum Marcus Aurelius imperator a. 4. Anno³⁷ ab inc. Dom. 202, Severi a. 4, questione habita de observatione paschæ Victor Romanus papa, Narcissus Iherosolimæ, Policrates Ephesiorum, Hyrenæus Lugdunensium litteris ediderunt qualiter paschæ esset observandum.

Anno ab inc. Dom. 210. sub Severo martyrium beati Hyrenæi cum sociis actum est (fol. 18).

Anno ab inc. Dom. 224, 1° anno Marci Aurelii, Calixtus, natione Romanus, patre Domicio, de urbe Ravennatum, sedit a. 6, m. 2, d. 10 (*Gesta pont. Rom.*). Coronatus est martyrio sub Alexandro 2. Idus Octobris, 3° Alexandri anno. Cui successit Urbanus, natione Campanus, patre Pontiano. Sedit a. 7, m. 10, d. 20; obiit 9. Kal. Junii³⁸. Inter Urbanum et Pontianum d. 30. Pontianus, natione Romanus, patre Calpurnio, sedit a. 9, m. 5, d. 2. Pontianus³⁹ sub Maximiano fustibus cesus occubuit 3. Kal. Nov. Defuncto Aurelio, anno Dom. inc. 228 successit Alexander [BEDA]; regnavit a. 13. Inter Pontianum et Antherum d. 10.

Anno⁴⁰ imperii Alexandri 13°, ab inc. Dom. 236, indictione 15, epacta 9, concurr. 6, secundo anno pontificatus Pontiani papæ, celebratum est pascha primum sicut hactenus servatur a nobis. Nam usque ad id tempus observabatur in 14. luna secundum morem Judeorum.

Anno ab inc. Dom. 241. ordinatus est 11. Kal. Decembris Antherus, natione Grecus, patre Romulo. Sedit m. 1, d. 17; obiit⁴¹ 4. Non. Januar. (*Gesta pont. Rom.*) Post Alexandrum Maximinus regnare orsus [BEDA], persecutionem movit in Christianos, a quo Pontianus et Antherus martyrio coronantur; regnavitque Maximinus a. 3, et post eum Gordianus a. 6. Sub⁴² Gordiano Florentius Viennensis episcopus claruit. Post quem regnavit Philippus

VARIE LECTIONES.

²⁷ Ob. 3. Id. Jan. in marg. ²⁸ Ob. 3. Id. Jan. in marg. ²⁹ Ob. 5. 11. Julii in marg. ³⁰ Invisa corremita c. ³¹ Ob. Kal. Mai. in marg. ³² Fotinus — coronantur in marg. ³³ Ob. 11. Kal. Julii in marg. ³⁴ Ob. 10. Kal. Mai. in marg. ³⁵ Ob. 7. Kal. Junii in marg. ³⁶ Cujus — auxilio in margine add. ³⁷ Anno — observandum in marg. add. ³⁸ o. 9. K. I. in marg. ³⁹ Pontianus — Nov. in marg. ⁴⁰ Anno — Judeorum in marg. ⁴¹ o. 4. N. I. in marg. ⁴² Sub — claruit in marg.

cum filio Phylippo a. 7 [Abo]. Hic primus omnium imperatorum christianus fuit, et 3 ejus anno millesimus annus Romæ urbis expletus est. Unde coronata urbe cum sollempnizaret populus Romanus et sacrificia celebraret, imperator cum filio et coevo sibi Pontio (*Acta Pontii*?), nobili et ingenuo viro, occulte tamen christiano, procedebat ad templum. Sed a heato Pontio revocatus et doctrinis ecclesiasticis imbutus, baptizatus est cum filio. Qui beatus Pontius ob hoc quia Romanos imperatores Christo credere docuit, martyrii coronam suscepit. Corpus ejus translatum post longa tempora nunc condigne requiescit et veneratur in monasterio quod Tome-rias dicitur. Philippus ²² imperator in die paschæ, id est in ipsius vigiliis, cum voluisset communicare misterii, a Fabiano papa qui pontificatum suscepit anno dom. incarn. 241, non prius est permissus, nisi confiteretur peccata sua et inter penitentes staret, et per penitentiam culpas quæ de eo plurime ferebantur dilueret. At ille quod a sacerdote fuerat imperatum libenter suscepit, divinum metum et fidem religionis plenissimam rebus et operibus sibi inesse comprobans. Hujus humilitas tanto mordacius tumorem regum nostrorum impetit, quanto religiosius ille in tam tenera ²² christianitate penitentiam ²² suscepit, quam ²² isti in matura ecclesia ²² et ²² per ²² orbem ²² dilatata nec audire consentiunt.

Anno inc. dom. 257 Decius imperium assumpsit quod tenuit a. 1, m. 3 [BEDA; REGINO]. His ²² 3 mensibus Decii adde Antonini Pii 3, Marci Antonini 1, Helii Pertinacis 6, sit annus qui hic ponitur. Remanet m. 1 et d. 28 supranotati. Anthero papa martyrio coronato, Fabianus succedens, natione Romanus, patre Fabio sedit a. 13, m. 11 (*Gesta pont. Rom.*). Inter Antherum et Fabianum d. 15. Decius multa sanctorum milia interfecit. Fabiano papa sub Decio martyrio coronato 13. Kal. Februarii cessavit episcopatus d. 7.

Anno dom. inc. 254, quo tempore claruit Lupicinus Viennensis, succedit Cornelius natione Romanus, patre Romano [Abo.] Sedit a. 5, d. 3. Coronatus ²² est sub Decio. Hic rogatus a Lucina levavit corpora sanctorum apostolorum; et Pauli quidem via Ostensi, ubi decollatus est, posuit 18. Kal. Octobris. Inter Cornelium et Lucium d. 35. Cujus tempore surrexit heresis Novatianorum a quodam Novato qui ex. . . . ecclesiam ordinatione Novatiani et Deus Cornelium intronizari voluisset, ab ecclesia recessit et heresim sui nominis statuit. Præerat tunc Carthagini Cyprianus martyr primas Africae qui superfuit Cornelio usque ad tempora domni Lucii papæ, et coronatus est eodem die quo Cornelius persecutione Valeriani martyrio ²². Lucius, Romanus, patre Porfirio, sedit a. 3, m. 3, d. 3.

A (*Gesta pont. Rom.*). Hic constituit ut 2 presbiteri et 3 diaconi episcopum in omni loco non desererent. Obiit 3. Non. Martii, sepultus 8. Kal. Sept. [BEDA]. Inter Lucium et Stephanum d. 25. Gallus cum filio Volusiano regnavit a. 2, m. 4. Stephanus Romanus, patre Jobio, a. 6, m. 6, d. 2. Hic constituit ut sacerdotes et levitæ vestes sacras in cotidiano usu non haberent (*Gesta pont. Rom.*). Decollatus est sub Valeriano et Gallieno 4. Non. Aug., et cessavit episcopatus d. 22.

Anno inc. Dom. 261. regnaverunt Valerianus et Gallienus a. 15 [BEDA] Valerianus in christianos persecutione commota statim ²² a Sapore Persarum rege capitur (fol. 18), et luminibus orbatus misera servitute consenescit [Abo.]; ita ut Sapor equum ascendenti dorsum pro scabello pararet. Unde territus Gallienus pacem ecclesiis reddidit [BEDA].

Anno. inc. Dom. 276. Claudius regnavit a. 1, m. 9 [REGINO]. His ²² 9 mensibus adde 4 Volusiani, sit annus qui hic numeratur, et remanet m. 1. Cui successit Aurelianus a. 5, m. 5. Hic christianos persequitur. Sub hoc passus est Benignus martyr cum sociis. Quo mortuo Tacitus regnat menses 6 [BEDA; REGINO]. His ²² etiam adde 6 Aureliani, sit annus, remanent 88 dies Floriani. His junge 28 dies qui supra remanserunt, sunt 108, menses 3 et 18 dies. Adde superfluos 2 menses, sunt m. 5 et d. 18. Et post eum Florianus dies 88 [BEDA]; post quem regnavit Probus a. 5, m. 4. His ²² adde 6 Taciti et 5 supradictos [REGINO], sit annus, remanent menses 3.

Anno ab inc. Dom. 264, Valeriani et Galieni a. 3, quo ²² tempore Simplicides episcopus Viennensis claudit [Abo] Xystus, Grecus, ex philosopho ordinatus 11. Kal. Aug. A. 1, m. 11, d. 5. Passus est sub Valeriano 8. Idus August. (*Gesta pont. Rom.*) Inter Xystum et Dionysium d. 5 ²². Dionysius ex monacho, cujus generationem invenire non potui, sedit a. 6, m. 2, d. 4. Regnavit Carus cum filiis Carino et Numeriano a. 2. Cui successit Diocletianus anno ab inc. Dom. 290 [BEDA]; regnavit a. 20 cum Maximiano et Constantio, et post mortem Diocletiani Maximianus cum Severo, Galerio et Maximino [BEDA]. Dionysius papa parrochias et dioceses constituit, et presbyteris ecclesias dedit (*Gesta pont. Rom.*). Cui successit Felix Romanus, patre Constantio, sedit a. 4, m. 3, d. 1. Obiit 3. Kal. Jun. Constituit supra memorias martyrum missas celebrari. Euticianus Tuscus, patre Marino, de civitate Lunis, sedit a. 1, m. 1, d. 1. Sub ²² Aureliano hic martyrio coronatus 8. Kal. Aug. in cimiterio Calixti sepelitur, qui etiam ipse 342 martyres manu sua sepelivit, et cessavit episcopatus dies 8. Constituit super altare benedici fruges fabæ et uvæ. Gaius Dalmata, patre

VARIE LECTIONES.

²² Philippus — comprobans in marg. ²² ex conjectura suppletum. ²² His — supranotati in marg. ²² Coronatus — Valeriani in marg. ²² vox erasa. ²² His — m. 1 in marg. ²² His — d. 18 in marg. ²² His — 3 in marg. ²² Quo — claruit in marg. ²² XXXV corr. V codex. ²² Sub — 8 in margine.

Gaio, ex genere Diocletiani, a. 11, m. 4, d. 12 Martirio coronatus est 11. Kal. Mai. Hujus temporibus viguit sanctus Sebastianus. Inter Gaium et Marcellinum dies 11. Marcellinus Romanus, patre Prejecto ⁶⁶, a. 9, m. 4, d. 17. Inter Marcellinum et Marcellum dies 25. Marcellus Romanus, patre Benedicto de Via Lata, a. 6, m. 7, d. 25. Diocletianus imperator ad consortium imperii Maximianum ascivit, Valerium et Constantium cesares fecit. Hic adorari se jussit ut Deum [Hieron]. Constantius cesar juxta Lingonas 60 milia Alemannorum qui rebellaverant interfecit. Anno 18 regni Diocletiani persecutio nova cepit, et mense Martio in diebus paschæ quod fuit 5. Kal. Aprilis universæ ecclesie subversæ sunt. Vicesimo autem, id est ultimo anno regni, qui erat tertius annus persecutionis ab inc. Dom. 310, Diocletianus et Maximianus Mediolani purpuram deposuerunt. Diocletianus moritur. Maximianus apud Massiliam fugiens, dum genero suo insidias parat, strangulatus interiit. Constantius cesar, Claudii imperatoris nepos ex filia, pater Constantini, tertio anno persecutionis obiit, vir summæ civilitatis et mansuetudinis [Beda]. Et Maximianus et Severus cesares facti sunt (fol. 19). Maximianus stupra sua christianorum persecutionibus accumulavit. Cepta semel persecutio efferbuit usque ad 7. Constantini principis annum; ita infra unum mensem 17 milia martyrum passi inveniuntur.

Anno ab inc. Dom. 310 (*Gesta pont. Rom.*), Constantinus, Constantii ex Helena filius, in Britannia imperator creatus 5. Non. Mai, regnavit a. 30, m. 10. His adde 3 menses qui supra remanserunt, fit annus, remanet mensis [Rec.]. Sub hoc S. Agriculus confessor et episcopus Trevirensis claruit, cujus successor fuit S. Maximianus (*Gesta pont. Rom.*). Post Marcellum, primo anno Constantini, Eusebius Grecus ex medico sedit Romæ mensibus 7. Sub hoc inventa est crux Domini. Obiit 5. Non. Oct., et cessavit episcopatus dies 7 [Beda]. Inter Marcellum et Eusebium dies 20. Quarto anno persecutionis Maxentius, Herculli Maximiani filius, Romæ augustus appellatus est. Contra quem pugnavit Constantinus 6. imperii sui anno, et apud Romam interfecto eo, Urbem recepit. Helena, mater Constantini, christianissima, filium proficiscentem ad bellum prosequuta, de civitate Trevirorum cum multo comitatu egressa, Bysonthium venit, et in ecclesiola sancti Stephani in monte sita juges fundens lacrimas et longa ducens jejunia, pro salute filii [aures] Domini et beati Stephani prece pulsabat humillima. Et quia locus ille erat permodicus, votum vovit de reparatione et ampliatione novæ ecclesie, quod et fecit dirigens cementarios et expensas ad edificationem basilicæ condignas. Constantinus imperator victoria

A potitus per vexillum sanctæ Crucis celitus illi ostensum, matrem suam misit Hierosolimam ad perquirendum lignum dominicum, quod etiam invenit et sic secari fecit per medium, ut et crucem deferret ad filium, et crucem Hierosolymis reservaret, sapienter usa consilio, ut ubi fuerat membris dominicis aptata per supplicium, illic glorificata veneretur a populis. Melchisedes Afer sedit Romæ annis 4 (*Gesta pont. Rom.*); quo ⁶⁷ tempore claruit Paschalius Viennensis episcopus. Hic constituit ut nullus die dominico aut 5. feria jejunaret. Obiit 3. Idus Decembris, et cessavit episcopatus dies 17.

Anno dom. inc. 315. Silvester Romanus, patre Rufino, sedit a. 22, m. 10, d. 11. Hic constituit crisma confici, et baptismum confirmari, dalmaticas precepit indui et sacrificium panno lino involvi. Secundo igitur anno postquam Constantinus superato Maxentio tyranno, Maximiani Herculli filio, Urbem recepit, persecutionis anno 10, per Silvestri papæ predicationem ad fidem Christi conversus est, et fecit Romæ, ubi baptizatus est, basilicam beati Johannis baptiste quæ appellatur Constantiniana [Beda]. Hoc ⁶⁸ est privilegium quo Silvester papa interventu Helenæ augustæ per Agricium patriarcham Trevirensis ditavit ecclesiam, quod Volusianus archiepiscopus rescribi jussit (37): « Sicut in gentilitate propria virtute, sortire et nunc Treviri primas super Gallos spirituales et Germanos prioratum, quem tibi præ omnibus harum gentium episcopis in primitivis christianæ religionis doctoribus, scilicet Euchario, Valerio et Materno, per baculum suum caput ecclesie Petrus signavit habendum, suam quodammodo minuens dignitatem, ut te participem faceret. Quomodo ego Silvester servus ejus successioneque indignus per patriarcham Agricium renovans confirmo, ad honorem dominæ Helenæ augustæ ejusdem metropolis indigenæ, quam ipsa felix per apostolum Mathiam a Judæa translatus ceterisque reliquiis Domini magnifice ditavit specialiterque provexit. Hujus privilegii cleri novici eruli communione dirimantur, quoniam anathemate maculantur ⁶⁹. » Fecit et aliam beato Petro in templo Apollinis (fol. 19), nec non et aliam beato Paulo, corpus utriusque are cyprico circumdans 5 pedes grosso (*Ibid.*). Fecit et basilicam in palatio Sororiano quæ cognominatur, ubi de ligno crucis Domini posuit. Basilicam etiam sanctæ martyris Agnæ ex rogatu filie suæ fecit, et baptisterium ibidem ubi et baptizata est soror ejus Constantia cum filia Augusta. Fecit et basilicam beato martyri Laurentio via Tyburtina in agro Verano. Basilicam quoque via Laticana inter duos launos beatis martyribus Marcellino et Petro, et mausoleum ubi matrem suam posuit in sarcophago purpureo. Basilicam

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ Piceto c. ⁶⁷ quo — episcopus in margine. ⁶⁸ Hoc — jussit in margine. ⁶⁹ EPR. quod Volusianus archiepiscopus rescribi jussit hic repetit c.

NOTÆ.

(37) Cf. *Gesta Treverorum* c. 19.

quoque in civitate Ostia juxta portum urbis Romæ beatorum apostolorum Petri et Pauli et sancti Johannis baptiste. Item aliam sancti Johannis baptiste in civitate Albanensi. Item aliam in urbe Neapoli [Beda]. Item Constantinus Drepanam Bythinie civitatem in honorem martyris Luciani ibi conditi instaurans ex vocabulo matris suæ Helenopolim nuncupavit. Constituit templa paganorum claudi. Hic statuens urbem nominis sui in Trachia, Constantinopolim appellavit, quam et sedem imperii et totius Orientis caput esse voluit. Fecit etiam privilegium sanctæ Romanæ ecclesiæ quod constituit beato papæ Silvestro et omnibus successoribus ejus pontificibus usque in perpetuum, et optulit illud super corpus beati Petri apostoli. Quod hic inserere non pigebit. Est autem hujusmodi (*Decret.*): « In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Patris scilicet et Filii et Spiritus sancti. Imperator cesar Flavius Constantinus, in Christo Jesu una ex eadem Trinitatis persona salvatore domino Deo nostro fidelis, mansuetus, maximus, beneficus, Alemannicus, Britanicus, Hunicus, pius, felix, victor et triumphator, semper augustus, sanctissimo ac beatissimo patri Silvestro urbis Romæ episcopo et papæ, et omnibus ejus successoribus qui in sede beati Petri apostoli sessuri sunt usque in fine seculi pontificibus, nec non etiam omnibus reverentissimis et Deo amabilibus catholicis episcopis eidemque sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ per hanc nostram imperialem constitutionem subjectis in universo orbe terrarum, necnon et posteris eorum cunctis postfuturis temporibus constitutis, gratia, pax, gaudium, longanimitas, misericordia, a Deo patre omnipotente et Jesu Christo filio ejus et Spiritu sancto in omnibus vobis (fol. 20). Quod equalis salvator et redemptor noster Jesus Christus, altissimi patris filius, per suos sanctos apostolos Petrum et Paulum, interveniente patrono nostro Silvestro summo pontifice et universali papa, mirabiliter operari dignatus est, liquida narratione per hujus nostræ imperialis constitutionis paginam ad agnitionem omnium populorum universo orbe terrarum studuit propagare nostra mansuetissima serenitas, primum quidem fidem nostram, quam a prelo exortatore nostro Silvestro universali papa et pontifice edocti sumus, intima cordis confessione ad instruendas omnium mentes proferentes, et ita demum misericordia Dei super nos diffusam annunciantes. Nosse enim vos volumus, sicut per anteriorem nostram sacram pragmaticam jussionem significavimus, nos a culturis idolorum, simulacris nutis et manufactis, diabolicis compositionibus atque ab omnibus Satanae pompis recessisse, et ad integram christianorum fidem, quæ est lux vera et vita perpetua, pervenisse, credentes juxta id quod nos idem almiſſicus summus pater et doctor noster Silvester instruxit, credere in Deum patrem omnipotentem, factorem celi et terræ, visibilibus omnium et invi-

siſſima, et in Jesum Christum filium ejus unicum, Dominum nostrum, creata sunt omnia, et in Spiritum sanctum dominum et vivificantem universæ creaturæ. Nos Patrem et Filium et Spiritum sanctum confitemur, ita ut in Trinitate perfecta sit plenitudo divinitatis et unitas potestatis. Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus; et tres unum sunt. Tres itaque personæ, sed una potestas; nam semper Deus se edidit ex se quod semper erat gignenda ad secula verbum. Et quando eodem solo suæ sapientiæ verbo universam formavit creaturam, cum eo erat cuncta suo archano componens ministerio. Igitur perfectis celorum virtutibus et universis terræ materiis, pio sapientiæ nutu ad imaginem et similitudinem suam primum de limo terræ fingens hominem, hunc paradiſo posuit voluptatis. Quem antiquus serpens et antiquus hostis invidus diabolus, per amarissimum tigni vetiti gustum, exulem ab eisdem effecit gaudiis, eoque expulso non desunt sua venenosa multis modis protelare jacula, ut a via veritatis humanum abstrahens genus, idolorum culturæ, creaturæ videlicet et non creatori, deservire suadent. Quatinus per hoc eos quos suis valuerit irrefere insidiis, secum eterno afficiat concremando supplicio. Sed Deus noster misertus plasmatis sui, dirigens sanctos suos prophetas, per quos lumen futuræ vitæ, adventum videlicet filii sui domini nostri Dei et salvatoris nostri Jesu Christi adnuncians, misit eundem unigenitum filium suum et sapientiæ verbum (fol. 20'). Qui descendens de celis propter nostram salutem, natus de Spiritu sancto et Maria virgine, verbum caro factum est et habitavit in nobis, nec amisit quod fuerat, sed cepit esse quod non erat, perfectus Deus et homo; ut Deus perficiens mirabilia, ut homo humanas sustinens passionem. Ita verum hominem et verum Deum predicante patre nostro Silvestro summo pontifice intelligimus, ut verum Deum et verum hominem fuisse non abnegemus. Qui electis 12 apostolis miraculis coram eis et innumera populi multitudine coruscavit. Confitemur eundem Dominum nostrum dominum Christum et impleſſe legem et prophetas, passum, crucifixum, secundum Scripturas tertia die a mortuis surrexisse, assumptum in celos, atque sedentem ad dexteram Patris, inde venturum judicare vivos et mortuos; cujus imperii non erit finis. Hæc est fides nostra orthodoxa a beatissimo Silvestro summo pontifice nobis prolata. Idcirco exortamur omnem populum et diversas gentium nationes hanc fidem tenere, colere et predicare, et in sanctæ Trinitatis nomine gratiam baptismi consequi, et dominum Jesum Christum salvatorem nostrum, qui cum Patre et Spiritu sancto per infinita vivit et regnat secula, quem Silvester beatissimus pater noster universalis predicat pontifex, corde devoto adorare. Ipse enim dominus Deus noster misertus mihi peccatori, nostris suis sanctos apostolos ad visitandum nos et lumen sui splendoris infulsit

“ depravit e.

nobis et abstractum a tenebris ad veram suam lucem et agnitionem sui nominis me pervenisse gratulamini. Nam cum dudum valida squaloris lepra totam mei corporis invasisset carnem, et multorum medicorum convenientium cura adhiberetur, nihil profuit ad salutem. Ad hæc advenerunt sacerdotes Capitoli dicentes mihi debere fontem fieri in Capitolio, et compleri hunc innocentem sanguine, et in eo calente totum me posse mundari. Et secundum eorum dicta aggregatis pluribus innocentibus, dum vellent sacrilegi paganorum sacerdotes eos mactari et ex eorum sanguine fontem repleri, cernens serenitas nostra lacrimas matrum eorum, ilico exorui facinus, misertusque earum, proprios illis restitui filios, datisque vehiculis et donis concessis ad propria illas omnes gaudentes relaxavimus. Eadem igitur transacta die nocturno nobis facto silentio dum somni tempus advenisset, adsunt apostoli sancti Petrus et Paulus dicentes mihi: « Quia flagitiis posuisti terminum, et effusionem sanguinis innocentis ornasti, missi sumus a Christo domino nostro dare tibi sanitatis recuperande consilium. Audi igitur monita nostra, et fac quæcumque indicamus tibi. Silvester episcopus civitatis ad montem Serapim fugiens persequutiones tuas, in cavernis cum suis clericis latebram fovet. Hunc cum ad te adduxeris, ipse tibi piscinam salutis ostendet, in qua dum te tertio merserit, omnis a te lepræ valetudo diffugiet. Quod cum factum fuerit, hanc vicissitudinem tuo Salvatori compensa, ut omnes per totum orbem tuo jussu ecclesie restaurentur. Te autem ipsum in hac parte purifica, ut relicta omni superstitione idolorum Dominum vivum et verum, qui solus est Deus verus, adores et colas, ut ad ejus voluntatem attingas. » Exurgens autem a somno protinus juxta id quod a sanctis apostolis admonitus sum peregi, advocatoque eodem precipuo et magnifico patre et illuminatore nostro Silvestro universali papa, omnia a sanctis apostolis precepta in verba dixi, percunctatusque sum eum, qui essent dii isti Petrus et Paulus (fol. 21). Ille vero non eos vere deos dictos ait, sed apostolos Salvatoris domini nostri Jesu Christi. Et rursum interrogare cepimus eundem beatissimum papam, utrum eorum imagines pictas haberet, ut ex picturis disceremus hos esse quos me revelatio docuerat. Tunc isdem venerabilis pater imagines eorundem apostolorum per diaconem suum exhiberi precepit. Quam dum aspicerem et eorum quos in somno videram figuratos in ipsis imaginibus aspexissem vultus, ingenti clamore coram omnibus satrapis meis confessus sum eos esse quos in somno videram. Ad hæc indixit beatissimus Silvester, idem pater noster, urbis Romæ episcopus, nobis poenitentiae tempus intra palatium nostrum Lateranense in jejunio et cilicio, ut omnia quæ a nobis impie peracta atque injuste disposita fuerant, vigiliis, jejuniis, lacrimis et orationibus apud dominum nostrum Jesum Christum Salvatorem nobis donari impetraremus. Deinde per manus impositionem clericorum usque

A ad ipsum presenlem veni, ibique abrenuncians Satanae pompis et operibus ejus, et universis idolis manu factis, credere me dixi in Deum patrem omnipotentem factorem cæli et terræ, visibilium et invisibilium, et in Jesum Christum unicum dominum nostrum qui natus est de Spiritu sancto et Maria virgine, spontanea voluntate coram omni populo confessus sum. Benedictoque fonte illic me trina mersione unda salutis purificavit. Positoque me in fontis gremio, manum me de cælo contingentem propriis oculis vidi, de qua mundus exurgens, ab omni me lepræ squalore mundatum cognoscite (fol. 21). Levatoque me de venerabili fonte indutoque vestibus candidis septiformis Spiritus sancti in consignationem adhibuit, beati crismatis unctione et sanctæ crucis vexillo meam frontem linivit, dicens: « Signat te Dominus sigillo fidei suæ in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti in consignatione fidei; » cunctosque clerus respondit: « Amen. » Et adiecit presul: « Pax tibi. » Primo itaque post preceptum sacri baptismatis mysterium et post curationem corporis mei a squalore lepræ agnovi non esse alium Deum nisi Patrem et Filium et Spiritum sanctum, quem beatissimus pater Silvester predicat, trinitatem in unitate, unitatem in trinitate. Nam omnes dii gentium quos hactenus colui, demonia opera manu hominum facta compræbantur. Etenim quantam potestatem idem Salvator apostolo suo Petro contulerit in cælo et in terra, lucidissime nobis idem venerabilis pater edixit, dum fidelem eum in sua interrogatione inveniens dixit: « Tu es Petrus et super hanc petram edificabo ecclesiam meam, et porte inferi non prævalebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni cælorum, et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in celis, et quodcumque solveris super terram erit solutum et in celis. » Mirum hoc est valde et gloriosum in terra ligare et solvere, et in cælo ligatum et solutum esse. Et dum hæc prædicante beatissimo Silvestro agnoscerem et beneficiis ipsius beati Petri integre me sanitati corporis restitutum, utile judicavimus una cum omnibus nostris satrapis et universo senatu et cuncto populo Romanæ gloriæ et imperio subjacente, ut sicut in terris vicarius filii Domini videtur esse constitutus, ita etiam et pontifices qui ipsius principis apostolorum vices gerunt, principatus potestatem amplius quam terrena nostræ imperialis mansuetudo serenitatis habere videtur, concessam a nobis nostroque imperio obtineant, eligentes nobis ipsum principem apostolorum vel ejus vicarios firmos apud Deum esse patronos. Et sicut est nostra terrena imperialis potentia ejus sacrosanciam Romanam ecclesiam decrevimus honorare et amplius quam nostrum imperium et terrenum regnum sedem sacratissimam beati Petri gloriose exaltare, tribuentes ei potestatem et gloriæ dignitatem atque vigorem et honorificentiam imperialem, atque decernentes sancimus, ut principatum optineat tam super 4 precipuas sedes, Antiochenam, Alexandrinam, Constantinopolitanam

et ierosolimitanam, quamque etiam super omnes universo orbe terrarum Dei ecclesias. Et postquam qui pro tempore ipsius sacrosanctae Romanae ecclesiae extiterit, celsior et princeps cunctis sacerdotibus totius mundi existat, et ejus judicio quaeque ad cultum Dei et fidei christianorum stabilitatem procuranda fuerint, disponantur (fol. 22). Justum quippe est ut ibi lex sancta caput teneat principatus, ubi sanctorum legem institutor Salvator noster beatum Petrum apostolum apostolatus optinere precepit cathedram, ubi et crucis patibulum sustinens beatæ mortis sumpsit poculum, sui que magistri et domini imitator apparuit; et ibi gentes pro confessione Christi nominis colla flectant, ubi earum doctor Paulus extenso collo pro Christo martyrio est coronatus; illic usque in finem querant doctorem, ubi sanctum quiescit doctoris corpus; et ibi proni et humiliati celestis regis domini salvatoris nostri Jesu Christi famulenter officio, ubi superbi terreni regis serviebant. Interea nosse volumus omnem populum universarum gentium et nationum per totum orbem terrarum, construxisse nos intra palatium nostrum Lateranense eidem salvatori nostro domino Deo Jesu Christo ecclesiam a fundamentis, et 12 nos sciat is de ejus fundamentis secundum numerum 12 apostolorum cophinos terræ onustos propriis asportasse humeris; quam sacrosanctam ecclesiam caput et verticem omnium ecclesiarum in universo orbe terrarum dici, coli et venerari et predicari sancimus, sicut per alia nostra imperialia decreta statuimus. Construximus etiam ecclesias beatorum Petri et Pauli principum apostolorum, quas auro et argento locupletavimus, ubi et sacratissima eorum corpora cum magno honore recondentes, thecas ipsorum ex electro, cui nulla fortitudo elementorum prevalet, construentes; crucem ex auro purissimo et gemmis preciosis per singulas eorum thecas posuimus, et clavis aureis confiximus, quibus pro concinnatione luminarium prædia contulimus et rebus diversis eas ditavimus, et per nostram imperialium jussionem sacram tam in oriente et occidente quam in septentrionali et meridionali plaga, videlicet in Judea, Grecia, Asia, Tracia, Africa, Italia vel diversis insulis, nostram largitatem eis concessimus, ea prorsus ratione ut per manus beatissimi patris nostri Silvestri pontificis successorumque ejus omnia disponantur. Gaudet itaque una nobiscum omnis populus et gentium nationes in universo orbe terrarum, quos exortamus omnes ut Deo et salvatori nostro Jesu Christo immensas una nobiscum gratias referatis, quoniam ipse Deus in celis desuper et in terra deorsum; qui nos per suos sanctos apostolos visitans sanctum baptismatis sacramentum percipere jussit, et corporis sanitate dignos effecit (fol. 22'). Pro qua concedimus ipsis sanctis apostolis dominis meis, et per eos etiam beato Silvestro patri nostro summo pontifici et universali urbis Romæ papæ, et omnibus ejus successoribus pontificibus qui usque in fine mundi in sede beati Petri erunt sessuri, at-

A que de presenti contradimus palatium nostrum Lateranense, quod omnibus in toto orbe terrarum preferatur atque eminet palatiis; deinde diadema, videlicet coronam capitis nostri, simulque frigium nec non et superumerale, videlicet lorum quo imperiale assolet circumdari collum, verum et clamidem purpuream atque tunicam coccineam et omnia imperialia indumenta et omnem processionem imperialis culminis seu et dignitatem imperialium presidentium equitum; conferentes etiam et imperialia sceptræ, simul conta atque signa blanda et omnia diversa ornamenta imperialia et gloriam nostræ potestatis. Viros etiam reverentissimos clericos diversi ordinis eidem sacrosanctæ Romanæ ecclesiae servientes illud culmen, singularitatem, potentiam et præcellentiam habere sancimus, cujus amplissimus noster senatus videtur gloria adornari, id est patricios atque consules effici, nec non et ceteris dignitatibus imperialibus eos promulgantes decorari. Et sicut ornatur imperialis milicia, ita et clerus sanctæ Romanæ ecclesiae ornari decernimus, et quemadmodum imperialia officia diversa cubiculariorum ostiariorum et omnium excubitorum ornantur, ita et sanctam Romanam ecclesiam decorari volumus et ut amplissime pontificali decore præfulgeat. Decernimus et hoc clericis ejusdem sanctæ Romanæ ecclesiae, ex linteaminibus candidissimo decore eorum decorari equos et ita equitare, et sicut noster senatus calciamentis utitur cum udonibus, id est candido linteamine, illustrari; ut sicut celestia ita et terrena decorentur. Præ omnibus autem licentiam tribuentes ipsi sanctissimo patri nostro Silvestro, urbis Romæ episcopo et papæ, et omnibus qui post eum in successum perpetuis temporibus advenierint beatissimis pontificibus, pro honore et gloria Christi domini nostri in eadem magna Dei catholica et apostolica ecclesia ex nostris inclitis, quem placatus proprio consilio clericare voluerit et in numero religiosorum clericorum dinumerare, nullo ex omnibus presumente superbe agere. Decrevimus itaque et hoc ut idem venerabilis pater noster Silvester summus pontifex vel omnes ejus successores diadema, videlicet coronam ex capite nostro, quod illi concessimus, ex auro purissimo et gemmis preciosis uti debeant et in suo capite ad laudem Dei pro honore beati Petri gestare (fol. 23). Ipse vero beatus papa supra coronam clericatus, quam gerit ad gloriam beati Petri, omnino ipsa ex auro non est passus uti corona. Frigium vero candido nitore splendidum resurrectionem dominicam designans, ejus sacratissimo vertici manibus nostris imposuimus: statuentes eodem frigio omnes ejus successores singulariter uti in processionibus ad imitationem imperii nostri. Unde ut non vilescat pontificalia apex, sed magis amplius quam terreni imperii dignitas et gloriæ potentia decoretur, ecce tam palatium nostrum ut prælatum est, quamque Romæ urbis et omnes Italiæ seu occidentalium regionum provincias loca et civitates sepefata beatissimo pon-

tifici universali papæ patri nostro Silvestro contradentes atque relinquentes ejus vel successorum ejus pontificum potestati et diuioni, firma imperiali censura per hanc nostram divinalem sacram et pragmaticum constitutum decernimus disponendum, atque sub jure sanctæ Romanæ ecclesiæ concedimus permanendum. Unde congruum perspeximus nostrum imperium et regni potestatem orientilibus transferri et transmutari regionibus et in Bizantie provincie in optimo loco nomini nostro civitatem edificari et nostrum illic constitui imperium, quum ubi principatus sacerdotum et christianæ religionis caput ab imperatore celesti constitutum est, justum non est ut illic imperator terrenus habeat potestatem. Hæc vero omnia quæ per hanc nostram imperialem sacram et per alia divinalia decreta statuimus atque confirmamus, usque in finem mundi illibata et inconcussa permanenda decernimus. Unde coram Deo vivo qui nos regnare præcepit et coram ejus terribili judicio obtestamur per hoc nostrum imperiale constitutum omnes successores nostros imperatores et cunctos optimates satrapas et amplissimum senatum et universum populum in toto orbe terrarum nunc et in posterum cunctis retro temporibus imperio nostro subjacentem, nulli eorum quoquo modo licere hæc quæ a nobis imperiali sanctione sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ vel omnibus ejus pontificibus concessa sunt refragari aut infringere vel in quoquam convelle- re. Si quis autem, quod non credimus, in hoc temerator aut contemptor extiterit, eternis dampnationibus subjaceat innodatus, et sanctos Dei principes apostolorum Petri et Pauli sibi in presenti et in vita futura sentiat contrarios, et in inferno inferiori concrematus, cum diabolo et omnibus impiis deficiat (fol. 23'). Hujus vero imperialis nostri decreti paginam propriis manibus roborantes, super venerabile corpus beati Petri apostolorum principis posuimus, ibique eidem Dei apostolo spondimus nos cuncta inviolabiliter custodire; et nostris successoribus imperatoribus in mandatis relinquimus, et beatissimo patri nostro Silvestro ejusque per eum cunctis successoribus, domino Deo et Salvatore nostro Jesu Christo annuente, tradimus perenniter atque feliciter possidenda. Amen. Divinitas vos conservet per multos annos, sanctissimi et beatissimi patres. Datum Roma sub die 3. Kalendarum Aprilium, domino nostro Flavio Augusto quater et Gallicano viris clarissimis consulibus. Ambrosius ⁶⁹ in libro de obitu Theodosii, Constantino hoc in ultimis constituto baptismatis gratia omnia peccata dimiserit, tamen quod primus imperatorum credidit, et post se hereditatem fidei principibus reliquit, magni meriti locum repperit.

[Ado] Anno ⁷⁰ post inc. Dom. 625. 6. synodus

A apud Arelatenses 600 patrum, Marino ejus urbis episcopo, Claudio Viennensi.

Nono igitur anno postquam Constantinus fidem Christi suscepit, pestilens morbus Arrii in toto orbe diffusus est, a quo Arriana heresis [Hieron.]. Ad cujus perfidiam destruendam apud urbem Nicæam ab Alexandro I. 35°, anno ab inc. Dom. 319 ⁷¹, 318 episcopi congregati sunt, preceptione papæ Silvestri, ubi et ipse rex interfuit et hereticorum machinas omousii oppositione deleverunt (*Gesta p. R.*). Congregavit ⁷² etiam Silvester papa in urbe Roma concilium cum consilio augusti 15. Kal. Julii 267 episcopos, et dampnavit iterum Calixtum, Arrium, Fotinum et Sabellium, et constituit ut presbyterum Arrianum resipiscentem non susciperent nisi episcopus loci designaret et crisma ab episcopo confici, et ut episcopi baptizatum consignent propter hereticos, et ut baptizatum puerum presbyter crismate liniat propter occasionem mortis, et ut nullus laicus crimen clerico audeat inferre. Hic sepultus est in cimiterio Priscille pridie Kal. Januarii vere catholicus et confessor; et cessavit episcopatus diebus 13 [Hieron.]. Moritur Constantinus anno ætatis suæ 65, imperii 50.

Anno vero ab inc. Dom. 344. Constantius cum Constantino et Constante fratribus regnaverunt a. 25, m. 5, d. 13.

Anno ab inc. Dom. 338. præfuit Romanæ ecclesiæ Marcus, natione Romanus, patre Prisco annis 2, m. 7, d. 20. Obiit 6. Non. Octobr.; c. e. d. 21 (*Gesta p. R.*). Cui successit Julius Romanus, patre Rustico, a. 15, m. 2, d. 7. Obiit 2. Idus Aprilis; c. e. d. 26. Anno regni Constantii 15. [Hieron.] Constantius interficitur, post quem Constantius solus optinuit imperium. Eodem anno Romanæ ecclesiæ pontificatum suscepit Liberius, sedit a. 6, m. 3, d. 4 (*Gesta p. R.*). Dehinc impietas Arriana Constantii fulta presidio exiliis, carceribus et variis afflictionum modis primo Athanasium, deinde omnes non suæ partis episcopos persequuta est [Hieron.]. Athanasius toto orbe fugiens a Maximino Trevirense suscipitur (*Gesta p. R.*). Liberius papa primo a Constantio pro fidei confessione exilio relegatus. Hoc fuit anno 3, et substituitur cum ejus consilio Felix vir catholicus et Arrianæ hereseos adversarius. Hic fecit concilium 48 episcoporum, et dejecit Ursacium et Valentem presbyteros communicantes Constantio. Quem postea Valens et Ursatius, faventes eodem Constantio augusto Arriano, dejecerunt facto concilio cum hereticis, et Liberium ab ipsis depravatum et ad errorem suum conversum, Limenio et Catulino consulibus, de exilio Romam revocaverunt, et ⁷³ facta est persecutio in clero, ita ut multi martyrio coronarentur. Felix vero episcopus habitavit in prædio suo, ubi et in pace quievit 4. Kal. Aug. Li-

VARIE LECTIONES.

⁶⁹ Ambrosius — repperit in marg. ⁷⁰ Anno — Viennense in marg. ⁷¹ CCCXXIII corr. CCCXXVIII c. ⁷² Congregavit — diebus 15. in marg. ⁷³ et — Felix in marg.

berius itaque consentiens Constantio augusto Arriano, non tantum rebaptizatus est, sed assensum ei præbuit, et postea præfuit in parte annis 7. Omnes anni feliciter in ordine Liberii numerantur. Post Liberium cessavit episcopatus diebus 6. Successit Felix, natione Romanus, patre Anastasio; sedit a. 1, m. 3, d. 2. Hic declaravit Constantium augustum hereticum et rebaptizatum ab Eusebio Nichomediense in villa Aquilone juxta Nichomediam, et pro hoc capite truncatur 3. Idus Novembr., et cessavit episcopatus diebus 38. Sepultus est 17. Kal. Decembr.

Constantius Gallum caesarem nepotem suum interfecit [Hieron.]. Dehinc Julianum caesarem fecit, et in Gallias direxit. Eusebius Vercellensis, Dionysius Mediolanensis, et Lucifer Caralitanus insignes habentur. [Prosper] Paulinus Trevirensis in Frigia exulans moritur, Constantio novies et Juliano 2. consulibus. Lucifer⁷⁴ Caralitanus dum rigorem justitiæ erga lapsos non relaxat, a suorum communione descivit⁷⁵.

Priscillianus Galliciensis episcopus heresim sui nominis condidit Gratiano 6. et Theodosio consulibus. Priscillianus in synodo Burdigalensi dampnandum se intelligens ad Maximum imperatorem fugit, ab Evodio prefecto pretorii gladio addictus est. Itacius et Ursatius episcopi Priscilliani accusatores ob necem ejus communione privantur, Archadio 2. et Rufino consulibus [Abo]. Florebat tunc tempore Nectarius Viennensis episcopus.

[Hieron.] Hylarius Pictavensis cum apud Constantinopolim librum pro se Constantio porrexisset, de exilio Gallias rediit, omnesque pene totius orbis ecclesiæ sub nomine pacis regis et Arrianorum consortio polluantur.

(fol. 24) Constantius a. 20. regni sui Romam ingreditur, et 22. anno synodus apud Ariminum, deinde apud Mediolanum facta est, in qua antiqua 518 episcoporum fides recitata est. Dehinc omnium episcoporum auctoritate heresis Arriana dampnata est. Moritur Constantius anno ætatis suæ 45 [Rec.]. Post quem Julianus 35us ab Augusto regnavit a. 2, m. 8. His⁷⁶ adde 6 qui remanserunt, fit ann.... remanent 2 m., d. 28 [Hieron.]. Magnentio apud Augustodunum arripiente imperium. Constans haut longe ab Hispania in castro Helena interficitur, ob quam rem conturbata republica Veteranio Misæ, Nepotianus Romæ imperator factus est, Sergio et Nigriano consulibus [Hieron.]. Nepotiani caput pilo Pisæ urbem circumlatum, Vetrantonio apud Naysum regium insigne detractum. Magnentius Misæ superatus est post consulatum Sergii et Nigriani. Magnentius Lugduni in palatio se interfecit. Decentius frater ejus, quem ad tuendas Gallias caesarem fecerat, Senonas laqueo vitam finivit. Hic ad idolorum

cultum conversus christianos persequitur. Primo ejus anno beatus Martinus miliciam deserens, a beato Hilario baptizatus, factus est Christi miles egregius. Juliani blanda fuit persecutio, illiciens magis quam impellens, et multi voluntate propria corruerunt. Julianus ergo in Persas profectus post victoriam a contrariis hostibus separatus, a quodam de suis conto ilia perfoesus interiit. Post quem sequenti die Jovinianus christianorum imperator efficitur, quem Julianus apostata milicia privaverat, quia idolis sacrificare noluisset [Beda]. Hic Athanasium revocavit. Læta ejus et honesta principia mors immatura corruptit, moritur 8. imperii mense.

Anno ab incarnatione Domini 367. Valentinianus successit Joviniانو cum fratre Valente. Valens ab Eudoxio Nichomediæ episcopo Arriano rebaptizatus christianos persequitur; regnavit annis undecim [Abo]. Hylarius⁷⁷ Pictavensis et Nectareus Viennensis moriuntur [Beda]. Gratianus, Valentiniani filius, tercio Valentiniani et Valentis anno Ambianis imperator efficitur [Hieron.]. Athanaricus, rex Gothorum, christianos persequitur et multos interficit, reliquos sedibus propriis pulsos ad solum Romanum expellit. Anno Valentiniani et Valentis 3. Damasus post Felicem, patre Antonio, Romanæ ecclesiæ pontificatum suscepit anno ab inc. Dom. 379 (Gesta p. R.). Et cum eodem ordinatus est Ursinus, et facto concilio constitutus est Damasus in sede apostolica, et Ursinus factus est Neapolim episcopus. Sedit a. 18, m. 2, d. 6. Hunc Concordius et Addiscus vel Calistus diacones invidiose de adultarii crimine accusaverunt, quo tamen se purgante in synodo 244 episcoporum, ipsi dampnati et de ecclesia projecti laqueum quem intenderant incurerunt. Hujus rogatu Hieronymus plurimum in Dei desudante servicio constituit ut psalmi die noctuque in ecclesia canerentur. Et quia indifferenter caneantur ex præcepto ipsius Damasi, hoc beatus Hieronymus sic divisit, ut in fine psalmi Gloria Patri, Filio et Spiritui sancto ab omnibus diceretur, addiditque postea sicut erat in principio et reliqua, ad confutanda utique Arrianæ hereseos crementa nefandissima. Sexto⁷⁸ decimo anno presulatus Damasi, anno 3 Gratiani et Valentiniani, secunda synodus Constantinopolitana. Obiit Damasus papa pridie Idus Decembr., et cessavit episcopatus dies 51 (ib.).

Temporibus igitur Tyberii cæsaris gens quædam egressa ab insula Scandinavia super Renum consedit (Vita S. Sigismundi). Et tempore Valentiniani ad Renum usque descendentes, castra quæ ibi posuerunt burgas⁷⁹ vocaverunt, et ob id acceperunt nomen Burgundiones [Freedeg.], qui antea nec nominabantur, ibique nihil aliud presumebant nisi quantum

VARIE LECTIONES.

⁷⁴ Lucifer — Viennensis episcopus in marg. ⁷⁵ descivit corr. deseruit c. ⁷⁶ His — finivit in marg. ⁷⁷ Hylarius — d. 6 in marg. ⁷⁸ Sexto — dies 31. in marg. ⁷⁹ burgas corr. burgas c.

precio ementes a Germanis stipendia accipiebant. Ubi cum duobus annis resedissent, per legatos invitati a Romanis et Gallis qui in Lugdunensium provinciam Cisalpinam Gallia comata residebant (fol. 24'), ut tributa rei publicae renuere possent, ibi cum uxoribus et liberis jussi sunt residere (*Vita Sigism.*), et ibi remanserunt levato super se rege Gundiocho, qui fuit generi Athanarici persecutoris regis Gothorum (*Cra.*, *Vita S. Chrothildis*). Valentinianus 11. anno regni sui in Britannia oppressus²⁰ est, vomitu sanguinis extinctus est [*HIERON.*]. Successit Valens cum Gratiano et Valentiniano, filius fratris sui, regnavit²¹ annis 4, qui et legem dat ut monachi militarent, nolentes jussit interfici. Justina²² autem, superioris Valentiniani uxor, Valentinianum puerum ad heresim Arrianorum declinare persuasit, erat enim et ipsa Arriana. Preceptis ergo imperatoris, Arrianis traduntur ecclesiae, et in Mediolanensi ecclesia²³ Auxentius promovetur hereticus. Post cujus seram mortem Ambrosio episcopo divino nutu constituto, cum in eum regia deservirent mandata, et una quo Arriani convenirent peteretur basilica nec impetraretur, populusque civitatis observaret Ambrosium, ne vi raptus ab ecclesia exilio religaretur, sermonem habuit, quem de tradendis basilicis contra Auxentium prætulavit, quem quia his nostris temporibus congruere scimus, huic opusculo adnectere curabimus (38). Tanta enim beatus Ambrosius, cum undique Justinæ Arrianæ reginæ et regis appeteretur insidiis, in ecclesia Dei laboravit et desudavit industria, ut per eum ad ultimum rectæ fidei tota subderetur Italia. Gens igitur Hunorum diu inaccessis reclusa montibus [Onos], repentina rabie percita exarsit in Gothos, eosque sparsim conturbatos ab antiquis sedibus pellit. Gothi vero, transito Danubio fugientes, a Valente sine armorum depositione sunt suscepti [*BEDA*]. Moxque per avariciam Maximi ducis fame ad rebellandum coacti, funduntur in Tracia, victoque Valentis exercitu simul omnia cædibus, incendiis rapinisque fuderunt [*HIERON.*]. Ipse imperator, suis usque ad interuentionem cesis, cum sagitta saucius fugeret, et dolore nimio sepe equo laberetur, ad proximæ villulæ casellulam deportatus est [*BEDA*]. Quo insequentibus barbaris, incensa domo, sepultura caruit, eundem habens locum et mortis et sepulcri, a. Dom. 377. — Gratianus autem cum fratre Valentiniano regnavit annis 6, a quo Theodosius electus in imperium, maximas illas Scithicas gentes, id est Alemannos, Hunos, Gothos, magnis multisque præliis fudit. Cujus virtutem et concordiam non ferentes Arriani, post 40 annos ecclesias, quas vi tenerant, reliquerunt.

A [Ado] Quo²⁴ tempore Viennensem ecclesiam regibat Niceta, vir præclarissimus, et Justus Lugdunensem. Hic sub Paschasio nutritus et Claudii episcopi diaconus ad Lugdunensem ecclesiam regendam translatus est. Synodus 150 patrum congregatur in urbe regia sub Damaso papa et Gratiano principe contra Macedonium et Eudoxium. [*IDAT.*] Inter Romanos et Gothos plura certamina consuerunt.

[PROSPER] Anno 3. regni Theodosii Athanaricus rex Gothorum se Theodosio tradit, et Constantino poli veniens, magno a principe honore donatus, 13. die interit, et Alaricus successit, Merabauda et Saturnino consulibus. [*IDAT.*] Undecimo anno regni sui Romam ingressus cum filio Honorio, leges Romanorum integra emendatione corripuit. [*BEDA*] Maximus, vir strenuus et augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset²⁵, eodem anno in Britania invitus ab exercitu imperator creatus, in Galliam transiit, ibique Gratianum augustum dolis circumventum Lugduni interfecit. Unde²⁶ Jheronimus: « Cruente ait manus vestigia parietes tui Lugduni » testantur (*ep. 60*). » Fratremque ejus Valentinianum Italia expulit, et Victorium filium suum instituit, qui eodem anno quo Maximus occisus est ab Arbogaste. [*BEDA*; PROSPER].

Hunc²⁷ ergo Maximus Ambrosius a communione consortio segregavit, ammonens ut effusi sanguinis domini sui et quod est gravius innocentis penitentiam ageret. Sed cum ille penitentiam declinat²⁸ superbus spiritu, non solum futuram sed et presentem salutem amisit. Contra quem Theodosius pugnavit, et eo interfecto, Valentinianum regno restituit [Onos.], peractis a conditione mundi 5690 annis, qui apud Viennam anno sequenti scelere Arbogastis comitis interfectus est [*IDAT. Ep. 60*]. Et de hoc Jheronimus: « Adolescens, inquit, Valentinianus pene puer post fugam, post exilia, post recuperatum multo sanguine imperium, haut procul ab urbe fraternæ²⁹ mortis conscia necatus est, et cadaver exanime infamatum suspensio [*BEDA*]. » Annis 11 Theodosius, viventibus Gratiano et Valentiniano, Orientem rexit, post mortem eorum 6 annis regnavit. Ipsum³⁰ quoque prefatus admirabilis doctor Ambrosius ab ingressu ecclesiarum et a communione sacramentorum pro quibusdam excessibus prohibuit; quod ita clementissimus imperator gratanti animo suscepit ut publicam penitentiam non aborere. Interfecto autem Valentiniano augustæ memoriæ in annis juvenilibus, Eugenius suscepit imperium, qui quia de repentina ara Victoriz se sacri legio miscuit, Ambrosius munera ejus sprexit et ab

VARIE LECTIONES

²⁰ o. e. in marg. ²¹ r. a. 4. in marg. ²² Justina — Italia in marg. ²³ ecclesiarum c. ²⁴ Quo — translatus est in marg. ²⁵ eversisset c. ²⁶ Unde — testantur in marg. ²⁷ Lugduno c. ²⁸ Hunc — amisit in marg. ²⁹ Fratræ c. ³⁰ Ipsum — interfectus in marg

NOTÆ.

(38) Ambrosii epistola 21 ad Valentinianum. Sermo contra Auxentium II, 863.

ecclesia cum et complices ejus abiecit, neque postea faciem ejus vidit [IDAT.]. Qui cum suis omnibus a Theodosio est interfectus. Defunctus est Theodosius Mediolani 17. anno regni sui.

Anno ab inc. Dom. 397. Siricius papa a Petro 40, patre Tyburtio, sedit annis 15 (*Gesta p. R.*). Hic precepit penitentibus in ultimo viaticum non negari. Obiit 8. Kal. Mai, et cessavit episcopatus diebus 20 (fol. 25). Cui post dies 90 successit Anastasius Romanus, patre Maximo. Ille constituit ut quotiescunque evangelium recitatur, sacerdotes non sedeant, sed stent curvi. De hoc Jheronimus in epistola ad principia ita loquitur [HIERON. ep. 127.]: « Non multum tempus in medio successit in pontificatu vir insignis Anastasius, quem diu Roma habere non meruit, ne orbis caput sub tali episcopo truncaretur; immo idcirco raptus atque translatus est, ne simulatam sententiam precibus suis flectere conaretur, » aperte insinuans raptum eum ante irruptionem Urbis factam sub Alarico [PROSPER]. Imperabat tunc Archadius cum fratre Honorio; cujus anno 7. facta est revelatio prothomartiris Stephani 5. Kalendar. Decembr., et 11. ejus anno obiit S. Martinus 3. Idus Nov. feria 1, luna 15, anno ætatis suæ 71, episcopatus 25 (*ib.*). Regnavit Archadius annis 13; cui Honorius successit cum Theodosio minore; cujus tempore, anno ab inc. Dom. 433, 61° Celestini papæ anno, tertia synodus Ephesina 200 patrum contra Nestorium regie urbis episcopum; et peractis tricennalibus suis obiit [IDAT.], et Theodosius cum Valentiniano successit. Ante 4. consulatus Theodosii annum Roma ab Alarico capitur [PROSPER]. Anno 7. regni Theodosii Aetius dux utriusque milicie patricius appellatur, qui et Burgundiones, qui rebellabant Romanis, perdomuit [IDAT.], cæsis 20 milibus de eorum exercitu, et Gothorum qui eis auxilium præbebant 7 milibus [JONB.]. Wandalorum gens de vagina suæ habitationis egressa Gallias invasit.

Post Innocentium Romanæ ecclesiæ sedit Zosimus Grecus, patre Ebranno, a. 3, m. 3, d. 26. (*Gesta p. R.*). Obiit 8. Kal. Jan.; c. e. d. 11; et post eum Bonifacius Romanus, patre Jocundio presbitero, a. 3, m. 8, d. 7. Obiit 8. Kal. Oct.; c. e. d. 9. Hic sub contentione ordinatur cum Eulalio, et fuit dissensio in clero. Quamobrem Honorius imperator et augusta Placidia cum filio Valentiniano Bonifacium assenserunt esse episcopum Urbis, Eulalium miserunt foras in Campaniam. Post quem a. Dom. 428. Celestinus Romanus, patre Prisco, a. 8, m. 10, d. 17 [IDAT.]. Obiit 8. Idus Aprilis; c. e. d. 20. Honorius ¹ Constantium patricium apud Ravennam consortem fecit imperii, qui et Placidiam uxorem duxit sororem ejus, ex qua genuit Valentinianum. Anastasius papa obiit 5. Kalend. Mai, et cess. e. d.

A 21 (*Gesta p. R.*). Successit Innocentius Albanus, patre Innocentio; sedit a. 15, m. 2, d. 21. Obiit 5. Kal. Augusti; cessavit episcopatus d. 22. Ab hoc ordinatus mittitur ad Scottos in Christum credentes Palladius primus episcopus, anno ab inc. Dom. 431, anno imperii Theodosii junioris 8.

Eudoxia Theodosii principis uxor Hierosolymam profecta [BEDA] catenam, qua Petrus apostolus a Nerone victus fuit in carcere, a quodam Judæo suscepti et Romam cum multis aliis reliquiis attulit. Theodosius anno imperii sui 27, obiit, cui eodem anno Marcianus successit ², et sumpta in conjugium sorore Theodosii regnat in partibus Orientis annis 7 [IDAT.]. Valentinianus et Placidia Romæ morantur, vixque suos fines ab incursione barbarorum gentium defendere et tueri prævalent. Temporibus ³ Valentiniani et Placidie matris ejus viguit S. Germanus Autissiodorensis temporibus Zosimi et Bonifacii, Celestini papæ et Xisti, Hilarii Arelatensis, presidente Lugdunensi ecclesia post Senatorem Eucherio pontifice, Ysichio Viennensi, et post eum Claudiano [PROSPER]. Theodosio 15. et Valentiniano 2. consulibus Germanus Britanniam ivit. Gaysericus enim rex Wandalorum Siciliam vastavit, et terras omnes ad jus imperii pertinentes; nec potuit Valentinianus ab insectatione barbarorum terram suam defendere (*Gesta p. R.*). Post Celestinum sedit Romæ Xystus papa Romanus, patre Xysto, a. 8, d. 14. Hic post annum et menses 8 incriminatur a quodam Basso. C Quod audiens Valentinianus augustus, jussit concilium congregari, et facto conventu purgatur a 56 episcopis, et condempnatur Bassus a synodo, ita tamen ut ultimo die ei viaticum non negaretur intuitu humanitatis et misericordiæ [PROSPER]. Ælio ⁴ et Valerio consulibus Xistus papa ordinatur totius orbis pace et consensu mirabile. Quo defuncto 40 diebus et amplius Romana ecclesia sine pastore fuit, mirabili pace et patientia presentiam diaconi Leonis expectans, quem tunc Galliæ detinebant componentem pacem inter Etium et Albinum, quasi ideo abductus esset, ut electi meritum et eligentium judicium probaretur (*Gesta p. R.*). Valentinianus autem augustus cum Placidia matre augusta furore commoti Bassum proscriptione condempnaverunt, et omnia prædia facultatesque ejus ecclesiæ traderunt. Nutu vero divinitatis intra 3 menses moritur Bassus, cujus corpus Xystus papa cum linteaminibus et aromatibus tractans et recondens, sepelivit a. I. S. Petrum in cubiculo parentum ejus (fol. 25). Hujus supplicationibus Valentinianus augustus cum matre Placidia multa ornamenta optulit ad confessionem beati Petri, et semper Romanam ecclesiam provexit et extulit.

Anno ab inc. Dom. 445. successit Leo Tuscus, patre Quintiano. Sedit a. 21, m. 1, d. 28. Hic

VARIE LECTIONES.

¹ Honorius — d. 22. in marg. ² a. D. 419. in marg. ³ Temporibus — ivit in marg. ⁴ Ælio — probaretur in marg.

deprehendit duas hereses, et ob id misit ad fidelem principem Marcianum, et facta collatione cum eodem principe, convocati sunt episcopi secundo regni ejus anno, qui erat ab inc. Dom. 452, et factum est concilium in urbe Calcedona, et congregati sunt 256 sacerdotes et aliorum quorum cucurrit cyrographus 354, qui simul juncti sunt 600 sacerdotes cum papae Leonis cyrographo et Martino augusto, et exposuerunt fidem catholicam, et apostolicam duas naturas in Christo, Dei simul et hominis. In quo loco piissimus princeps una cum uxore Pulcheria deposita regia maiestate fidem suam exposuerunt ante conspectum sacerdotum, et eam proprio cyrographo exponentes, postulaverunt sanctum concilium ut dirigeretur ad beatissimum papam Leonem. Ibi dampnati sunt Euthices, Nestorius et Dioscorus heretici. Hic beatus Leo misit multas epistolas de fide ad Martianum, ad Leonem augustum, ad Flavianum episcopum, quae habentur in archivis Romanae ecclesiae [Abo]. Tempore ⁹⁹ Marciani et Valentiniani Ysichius Viennensis episcopus claruit post Mamercum, qui rogationes instituit, et diebus Ysichii Severus presbyter de India Viennam venit. Et Eucherius Lugdunensis clarus habetur.

Igitur de vita et virtutibus beati patris nostri Pulchrorii pauca loquuntur, superiora pertractemus, et quam gravia quamque periculosa sacerdotis ejus tempora fuerint, in ejus laude ad aedificationem audientium breviter indagemus. Utque plenius illucescat rei veritas, dicamus ex historia Italarum C Getarum et Romanorum seu etiam Wandalorum et Suevorum, quid de his temporibus recenseat antiquitas, quid Hieronimus in suis epistolis, quid postremo gentes et regna suis attestentur periculis et calamitatibus miseris.

Sub Constantino enim principe qui monarchiam imperii solus optinuit et citra ullum hominum statuit templa paganorum claudi, ecclesia Dei jamdudum optata libertate potita dilatare cepit et crescere; sed dum nimis sibi aggrauet in felicitate, germen viciorum luxuriantium nimis in se neglexit extirpare. Arrii ⁹⁹ namque perfidia statum pacis ecclesiasticae perturbavit et ipsa perturbatione ita gratiam communionis catholicae pessumdedit, ut sub Constantio Constantini filio, dum per singula serperet, Arrianum se fere totus miraretur orbis. Sequuta sunt pestem illam, ut matrem, omnium genera criminum, quae ita universos propemodum infecerunt, ut periculosa tempora nemo viderit mortalium. Verum quia Deo nusquam abest eruditionis causa, nusquam emendationis nostrae sollicitudo discedit, diversa diversis temporibus et causis remedia providet, quibus alteraretur malicia seminarium et eliminaretur (fol. 50). Ad hoc enim evellendum ex eadem massa iniquitatis, Arrianæ sevitiae præparavit tribulam,

A principes scilicet et pontifices Arriano cæno sordentes per quos ecclesiam suam sub præfato Constantio, Juliano et Valente persecutionibus crescere et dilatare, melius ei esse quam in pace luxuriari edocuit. Hinc paterno affectu filiis sub verberibus ingemiscens, et auxilium de tribulatione poscentibus, pie misertus, sub Theodosio principe flagella temperavit, quando ejus principis virtutem non ferentes Arriani, ecclesias quas per quadraginta annos vitenerant, reliquerunt. Quo respectu divinæ pietatis exhilaratus populus christianus, dum rursus plus æquo nocivæ indulget quieti, et ex habundanti et superfluenti rerum copia propensius curat corpora, securitate deceptus est, et excusso a cervicibus suis iugo timoris dominici, præceptis ferebatur ad scelera, devia quæque sectabatur et lubrica, rectoreque contempto in sordibus volutabatur luxuriæ, nec timuit, distentus saturitate et torpens ocio, immergi cenulenta voragine horribilis et detestandæ sodomitice immundicie. Vidit Deus et doluit, et ad iracundiam concitatus est, exarsit ut ignis ira ejus, quia provocaverunt eum quondam filii sui et filiae, nunc autem domus irritatricis et exasperatricis Samariæ. Regebat per id temporis Romanam ecclesiam Innocentius, et per urbes Galliae et Germaniae pontifices amore Christi ferventes, fide, doctrina et miraculis præcipui, præerant aeclesiis. Perpaucæ tamen erant quibus episcopi præessent, multæ enim pastoribus vacabant (Vita Antid.). Remorum metropolim sanctus regebat Nicasius; Linguonum urbi sanctus præerat Desiderius; Crisopolitanam sedem fide et magnanimitate cum bonorum operum exercitio sanctus adornabat Antidius, et plures erant alii, ex tunc et nunc lucernæ lucentes in domo Domini. Hii igitur licet assidue monitionibus oves sibi creditas suaderent a via Dei non recedere, populus tamen retroactis temporibus faciente Arriana perfidia sine duce, sine rectore, absque moderatore ⁹⁹ per se imatura potius libertate, etsi verba Dei audiebat, divitiis et voluptatibus sæculi ut spinis suffocatus, fructus bonorum operum afferre fastidiebat. Unde et iratus Dominus omnem Galliam et pene totum Occidentem Wandalorum, Alonorum, Suevorum, Sarmatorum et Hunorum tradidit gladio feriendam ⁹⁹. Sed ⁹⁹ querit hic fortasse aliquis, unde hæc orta fuerit, vel unde nomen traxerunt? [Isidor. Et. IX, 2.] Wandelicus quoque amnis est ab extremis finibus Galliae erumpens, juxta quam eos habitasse et ex Wandalo fluvio sic dictum fuisse certissimum est. Lanius vero fluvius est ultra Danubium ab Alano dictus, sicut et Lemannus dictus ab Alemanno. Suevi vero dicti sunt a monte Suevo qui ab ortu initium Germaniae facit, ejus loca incoluerunt; quorum fuisse centum pagos et centum populos multi prodiderunt. Est autem Genua pars Ger-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ Tempore — habetur in marg. ⁹⁹ Arrii — evellendum in marg. ⁹⁹ moderatore c. ⁹⁹ hic plurima erasa. ⁹⁹ hæc — confuderunt in margine fol. 50 et 50'.

mania. Germania vero gentes plurimas habuit ferocis animi et semper indomiti, varias amictu¹⁰⁰, discolores armis, linguis dissonas, origine vocabulorum incertas, ut Tolosates, Ansivari, Quadimigi, Marcomanni, Bruteri, Camasi, Blangiani, Tubantes, quorum immanitas barbarie in ipsis etiam vocabulis horrorem quandam significat [Onos.]. Juxta Orosium autorem in Germania, ubi Suevi habitant, sunt gentes 54. Europa habet ab oriente Alaniam unde Alani; in medio Daciam, unde Dani; ubi et Gothia, inde Gothi; deinde Germaniam [PAUL. DIAC.]. Ab hac ergo populoza Germania, ut in Historia Italorum scriptum reperitur libro I, cap. 4, multae sepe gentes egressae sunt, eo quod tantos gignat populos, quantos alere vix sufficit, quae et partes Asiae et maxime Europam sibi contiguam affluerunt. Testantur hoc urbes erutae per Illyricum et Galliam; Gothi enim et Wandali et Rugi et Heruli atque Turcilingi, nec non et aliae feroces nationes ab ea prodierunt, pari etiam modo et Winilorum¹⁰¹, id est Langobardorum, gens a Germanis originem ducens, ab insula quae Scandinavia dicitur adventavit. Queri etiam potest quid rerum fuerit quod tot et tanta ferocitatis gentes in unum coalerint, quae se invicem multoties diversis caedibus populabantur. Historia haec notissima est [Onos. vii]. Theodosius senior gentes has efferas et indomitas magnis praeliis fuderit, tamen post ejus obitum addita eis¹⁰² scelera et praelia, insolens animae..... vitia. Hic curam infantum Archadii¹⁰³ videlicet et Honorii¹⁰⁴ et disciplinae palatii commiserat viris peritissimis, Rufino orientalis, Stilliconi occidentalis imperii; sed alius sibi, alius filio suo affectans regale fastigium, rem publicam turbavit. Ita post hujus necem Wandalarum comes, ut Eucherium filium suum a puero christianorum necem sitientem purpura indueret, totius humani generis sanguinem dedidit, cum Alaricum et cunctam Gothorum gentem gentesque alias prefatas copiis et viribus intolerabiles Italianorum, Suevorum et Wandalarum ipsoque motu impulsorum Burgundionum, ad terrendam rem publicam ultro in arma sollicitans suscitavit, sperans quod barbarae gentes tam facile valerent comprimi quam commoveri. Quae uli Honorio nuntiata sunt, commoto exercitu occisus est Stilicho, occisus et Eucherius et pauci cum eis satellites, tantarum molitionum auctores. Veruntamen occiso illo qui fuit prima causa malorum, reffloruit iniquitatis seminarium. Nam ante biennium Romanae irruptionis quae facta est per Alaricum excitationem per eundem Stilicem, gentes prefate Wandalarum, Alanorum, Hunorum, Suevorum, Burgundionum et multarum gentium ut dicimus... (fol. 30^v) Galliae ab eis subversae, aeclesiae, urbes exustae, populi trucidati et usque ad interuptionem delicti, facientibus peccatis inhabitantium pene totus relictus

A est Occidens, et, ut referunt qui temporum ipsorum pericula conscripserunt, non fuit civitas aut castrum in Gallia, quod effugerit indignationem eorum. Turmis enim de se factis, fluvios Padum, Rhodanum, Rhenum, Ligerim, Sennam, Garonnam et ceteros intravere, et navali praelio terrestrique urbes in fluvibus positas irrumpentes, intolerabili audacia et crudelitate omnia pessum dedere. Qui enim per Rhenum ascenderunt, urbes super Rhenum positas 105 destruxerunt, inde ad eas super fluvios in Rhenum descendentes positas se conferentes 75 pari sorte prostraverunt. Qui vero per Rhodanum, Arelatum, Nemausum, Vivarium, Valentiam, Diam, Gratianopolim, Viennam, Lugdunum Italiaeque omnia vicina contriverunt; et qui per Padum et Ligerim et Garonnam et Sennam reliquosque fluvios, simul urbes et omnia situ vicina consumpserunt: et ita terra marique uno impetu, uno tempore, sub multo tamen regibus et ducibus universa simul confuderunt [PROSPER]. Archadio¹⁰⁵ 6 et Probo consulibus Wandali et Alani transeunt Renum, et 2 Kal. Jan. Galliam ingressi sunt, Honorio 8 et Theodosio 2 consulibus [Onos.]. Anno ab inc. Dom. 407, imperantibus Honorio et Theodosio minore, Stilicone et Aureliano consulibus, anno regni Honorii 14 et Theodosii 1, indictione quinta, de mari oceano ascendentes, quo pyratum exercentes vagabantur, Gallias invadunt et Pyreneum usque perveniunt. Cujus obice ad tempus repulsae per provincias diffunduntur, et effrati mentis superbia, dum sibi nullam gentem putant resistere, grandia quaeque moluntur, et sub rege Croso terras omnes suae cogitationi subjicere (Cf. Vita Antidii). Rex¹⁰⁶ autem eorum potentissimus et princeps Croscus fuit, superbia tumidus, opere crudelis. Clamat hoc universus pene Occidens, ruina ipsa urbium antiquarum, munitissimarum et praepotentum, quae quanto viciniori sibi fluviorum propiori applaudebant opportunitate, tanto graviore et crudeliore illos senserunt in sua contritione, ut jam ex parte impleri videretur illud propheticum: *Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos* (Sap. v, 21). Quae enim fuerant aliquando incitamenta luxuriae, facta sunt eis fomenta ruinae, ut in quo gravius peccaverant, in ea severius punirentur. Ad augendam ferocitatem animi ejus accessit et mater impia, felle amaritudinis et rabie furoris viperei amaricata [FREDEC.], dirumque virus effans et impietatis sibilos emittens ait filio: *Si te, fili, magnificare et nomen tuum dilatare novamque rem volueris facere, quod alii edificaverunt, tu destrue; populos quos superaveris, interfice; in christianos gladium tuum exere, ut qui faciem non viderint nomen tuum timeant*. Quibus incitamentis tyrannus nimio furore succensus, Rhenum apud Mogunciam transiens, eandem urbem cum populo vastavit. (Cf. Gesta Trev. 35) Inde Trevirorum urbem aggressus,

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁰ amicis c. ¹⁰¹ Winilorum corr. Windorum c. ¹⁰² eis corr. eas c. ¹⁰³ Archadius corr. Archadii c. ¹⁰⁴ ex conjectura additi. ¹⁰⁵ Archadio — Theodosio 2 consulibus in marg. ¹⁰⁶ Rex — punirentur in marg.

exterminium civitatis et christianorum siciebat sanguinem. (Vita Antidii) Treverici vero in arenario civitatis quem munierant liberati sunt. Plures dehinc Austrasiorum civitates vallans innumerabilis eorum exercitus post destructas urbes et eversa castra Mettim obsidione circumdat, murorum firmitatem crebro pulsat ariete, sed nisi praepedirent scelerata et crimina habitatorum terrae, non timuisset ruinam civitas beati prothomartyris Stephani illustrata sanguine, et Auctoris episcopi munita intercessionem. Eis itaque parum proficientibus diutina obsidione urbemque relinquentibus, cum duodecimo ab urbe miliario castra posuissent, murus nutu divino corruens Wandalis patefecit ingressum. Depredata igitur urbe et conflagrata incendio, excepto sancti Stephani oratorio, egressi sunt barbari, Auctorem episcopum et captivos plurimos ducentes; quem mox, miraculo divino perterriti, cum omnibus suae civitatis captivis et praeda innumerabili abire sinunt, satis verentes ne pro tanti viri contumelia celeste eos conflagraret incendium. Sic vir sanctus dum pro ovibus mori desiderat, captivitate sua captivorum solvit vincula. Interea castra illorum, junctis sibi Hunis qui per Rhenum Mosam fluvium descenderant, Virdunum adveniunt, urbem obsidione circumdant, in proximo colle ex adverso civitatis castrum collocant, unde frequentibus eruptionibus oppidanis perturbant. Villas omnes in circuitu positas edax flamma consumpsit, edificia omnia ruina contrivit, nulli est indultum aetati; senes et juvenes, parvos et magnos, matres cum liberis, domos cum familia, omnia tulit gladius. Barbari vero diutius attemptata, considerata et inspecta urbis firmitate et civium se suaeque defensionum magnanimitate, cum diffiderent sua eam posse virtute capi, quae cingebatur muro indissolubili, compactis et consertis lapidibus plumbo ferroque, et jam in hoc essent ut ad alia se conferrent, urbem capiunt et diruunt. Crosens vero universas Galliarum urbes pervolans, alias delevit, alias concrenavit, et christianae legis fautores pravis et inauditis persecutionibus quatiens, quosdam variis protraxit penis, quosdam citato secuit ictu bipennis. Nullus enim erat in barbaris modus vesaniae, nullus indulgentiae locus, sed erat semper ad caedendum continua manus.

Temporis hujus mentionem faciens Iheronimus¹⁰⁷ in epistola sua quam scripsit ad Agerochiam de monogamia, sic ait: «Presentium miseriarum pauca percurram: quod rari huc usque residemus, non nostri meriti sed Domini est misericordiae. Innumerabiles et ferocissimae nationes universas Gallias occuparunt. Quicquid inter Alpes et Pyreneum est, quod oceano Rhenoque includitur, Quadus, Wandalus, Sarmata, Alani, Geppides, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni, et, o lugenda res pu-

blica! hostes Pannonii vastaverunt. Etenim Assur venit cum illis. Magonciacus nobilis quondam civitas capta a multis, et in ecclesia multa milia hominum trucidata, Vangiones longa obsidione delati, Remorum urbs praepotens, Ambiani, Atrebatæ, extremique hominum Morini, Tornacus, Argentoracensis translate in Germaniam, Aquitaniae, Novempobulana¹⁰⁸, Lugdunensis quoque et Narbonensis provinciae; praeter paucas urbes cuncta populata sunt, quas et ipsas foris gladius, intus vastus timor. Non possum absque lacrimis Tolosæ facere mentionem, quæ ut hucusque non rueret, sancti Exuperii merita prestaverunt. Ipsæ Hispaniæ jamque periturae contremiscunt, recordantes irruptionis Cymbricæ, et quod alii semel passi sunt, ipsæ semper timore patiuntur.»

(Vita Antidii.) Crosus itaque Galliam Lugdunensium pervagans cum Arclatum obsideret, captus a Mario praeside et catenis vinctus per urbes quas vastaverat ad improperium reductus, post multa tormenta impiam vitam misero finivit obitu. Regnavit autem post eum super Wandalos Fredebalus [Idat.]. Hunc Constantius patricius, quem Honorius apud Ravennam consortem fecerat imperii et Placidiam sororem suam ei dederat, ex qua genuit Valentinianum, ingeniose cepit et Honorio direxit; cui successit Gundericus [Oros. vii, 40]. Wandalis ergo per Gallias debacchantibus, apud Britannias Gracianus tyrannus creatur et occiditur, et Constantinus ex infima militia propter solam spem nominis sine merito virtutis eligitur. Qui mox in Gallias transiens, et a barbaris incertis federibus saepe delusus, cum vellet in Hispaniam iudices mittere, et Pyrenæi claustris militum custodia munitis repelleretur, Constantem filium suum ex monacho caesarem factum cum quibusdam barbaris in foedus receptis et ad militiam allectis qui Honoriaci dicebantur illo misit. Et interfectis illis qui Pyrenæi alpes privato praesidio tutabantur, his barbaris quasi pro premio victoriae in Palæstinis campis praedandi licentia data, dehinc supradicti montis remota rusticorum fidei et utili custodia cura est permessa. Qui praeda imbuti et habundantia illecti, quo magis scelus impunitum foret et magis eis praedari liceret, prodita Pyrenæi custodia, claustrisque apertis, gentes quae per Gallias vagabantur introducunt et Hispaniarum provinciis¹⁰⁹ inmittunt, eisque ipsi adjunguntur atque post graves rerum hominumque vastationes distributa ibidem possessione constituerunt, ubi multos christianorum Gundericus interfecit. Iheronimus de statu temporis scribens ad Heliodorum (ep. 60): «Horret, ait, animus temporum nostrorum ruinas prosequi. Viginti et eo amplius anni sunt, quod inter Constantinopolim et Alpes Julias cotidie Romanus sanguis funditur. Scythiam, Trachiam, Macedoniam, Thessaliam, Dardaniam,

VARIAE LECTIOES.

¹⁰⁷ Iheronimus - monogamia in marg. ¹⁰⁸ Novempobulana corr. Novempobulana c. ¹⁰⁹ provincias corr. provinciis c.

Daciam, Epyros, Dalmatiam cunctasque Pannonias Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Huni, Wandali, Marcomanni vastant, trahunt, rapiunt. Capti episcopi, interfecti presbyteri, subversæ ecclesie, martyrum effossæ reliquie. [IDAT.]. Gundericus igitur cum ecclesiis Dei insidias intenderet, anno regni sui 14 iudicio Dei percussus interiit, cui frater suus Gysiricus succedit. Hic cum Wandalis et omni eorum familia de Hispania ad Affricam mare vadando¹¹⁰ transivit [VICT. VIT.], quod fertur ibi duodecim milia passus latum esse. Inventa autem sunt Wandalorum qui transierunt octoginta milia fuisse. Quanta tunc contra ecclesias Dei acta sunt qui nosse desiderat, legat Gesta Wandalicæ persecutionis. Tunc maxima et antiqua illa Carthago a Wandalis capta et intrata est [BEDA]. Tunc quoque Augustinus doctor, cum civitas ejus obsideretur a Wandalis, tertio obsidionis mense decubuit febris et migravit ad Dominum anno dominicæ incarnationis 430. Defuncto autem Gysirico anno regni sui 37, mense 3, Honoricus successit crudelior illi; et ei post annos 7, menses 5 Gunthamundus successit. Hic catholicos ab exilio revocavit; cui post annos 12 Trasamundus successit. Initia ergo dolorum fuere a tempore Honorii et Theodosii minoris, quando tot tantisque perturbationibus attrita est Gallia, immo totus Occidens ob populi peccantis insolentiam, permitte[n]te Dei potentia ut prævaleret barbarorum sævitia, ut quæ paulo ante gloriabatur de cæde multarum gentium sua dejectarum victoria, uno terribili, immenso et horribilo barbarorum impetu conculcata fieret præda hostis atque ludibrium. Duravitque hæc vastitas, incumben[t]ibus ecclesiæ catholicæ Wandalis Arriana pravitate fœdatis, annis 100 a tempore Honorii et Theodosii minoris usque ad tempora Justinii imperatoris, qui Anastasio successit, a tempore scilicet Gunderici regis Arriani usque ad Chilpericum regem eorum, qui et Gylimer dictus est, in quo defecit regnum ipsorum. Sed nec Roma immunis fuit ab hac et simili vastatione [OROS. VII, 39]. Alaricus enim Gothorum rex, Athanarici successor, Romam trementem obsedit, turbavit, irruit, anno ab Urbe condita 1164, ab inc. Dom. 412, et, cum ubique cædes ageretur, omnibus indultum est qui ad apostolorum limina confugerunt. Accidit quoque ut beatus Innocentius ejusdem urbis episcopus, tanquam justus Loth subtractus a Sodomis, apud Ravennam positus, peccatoris populi non videret excidium (ep. 127). De hoc Jheronimus in epistola ad Principiam de vita Ma cellæ, cum fecisset mentionem hereticæ vesaniæ adversum ecclesiam catholicam intantum furentis, ut nec sibi nec alicui bonorum parceret, in processu epistolæ hujus quoque irruptionis

A meminit in hæc verba: « Dum hæc, inquit, aguntur, terribilis in Occidente affertur rumor, obsideri Romam et auro salutem civium redimi, spoliatosque rursus circumdari, ut post substantiam vitam quæque amitterent. » Et post pauca: « Capitur urbs quæ cepit totum orbem, immo fame periit antequam gladio, et pauci vix qui caperentur inventi sunt. Ad nefandos cibos erupit esurientium rabies, et sua invicem membra laniant, dum mater non parcat lactanti infantie, et recipit utero quæ paulo ante effuderat. »

B Si quis igitur requirat, hæc divinæ animadversionis justa severitas quamobrem in christianum populum sic accensa deservit, agnoscat quia iudicia Dei occulta quidem et incomprehensibilia, nunquam tamen injusta. Quæ igitur nobis sinit occulta, quia juxta psalmistam *Judicia tua abyssus multa*: [Psalm. xxxv, 7], veneremur justa. Igitur evolutis plurimis annis ubi pax ecclesiis Dei reddita est, rarecentibus bellorum tumultibus, pauci qui remanserunt christiani divinam ultionem juste in se exercere videntes, et propitiationi ejus gratias agentes, exequendis mandatis Dei promptiori subdebantur animo. Et quia multæ ecclesiæ vacabant, episcopis quibusdam gladio peremptis, quibusdam sorte humana præventis, et in loco eorum aliis non subrogatis, congregati in unum pauci qui remanserunt sacerdotes, consilium de magnis rebus inierunt, et quomodo paci catholicæ consulere[n]t inter se tractare ceperunt [OKOS.]. Eo tempore per Constantium patricium Romanis Gothicisque federatis, Constantinus cæsar interficitur Arelato, filius ejus ex monacho cæsar Vienna. Post quos Jovinus et Sebastianus pari temeritate rem publicam deinvadentes, pari sorte perierunt.

D Virdunensis (fol. 31) itaque ecclesia tunc temporis tot sibi adversis succedentibus pastore viduata, longo rerum infortunio pressa et oppressa jacebat, et pontificem, longo jam tempore desituta ecclesiæ cathedra, pia sedulitate requirebat. Et merito. Per trecentos enim quadraginta et eo amplius¹¹¹ annos, ab obitu scilicet beati Sanctini usque ad tempus illud, tres tantummodo episcopos in ea urbe fuisse, Maurum videlicet, Salvinum et Aratorem, priorum patrum (39) signavit antiquitas. Utrum ibi pluriores episcopi fuerint, quorum nomina et actus obli-vio deleverit vel scriptorum raritas neglexerit, aut etiam fervor persecutionis episcopos substituere vetuerit, nos ignoramus, quia nec uspiam invenire valuimus; maxime cum etiam horum trium sanctorum præfatorum corpora¹¹² quonam sepulta fuissent, vel quo fine ad Dominum migrassent, juniores

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁰ vadando corr. vadando c. ¹¹¹ Fuerat initio: et 3 annos usque ad hunc præsentem de quo loquitur annum. Quibus verbis præter annos usque ad litura deletis eadem manu et eodem atramento superscripta sunt ea quæ in textu posuimus. ¹¹² Nomina corr. corpora cod.

NOTÆ.

(39) Bercarii scilicet in Gestis episcoporum Virdunensium.

et moderni hodieque nescirent, nisi beato Agerico, A
 qui post longa tempora, videlicet post successiones
 quinque pontificum, ipse sextus eis successerat,
 tam preciosa simbola revelatione nocturna per an-
 gelorum officium dignatio declarasset divina. Narra-
 verunt autem de beato Mauro ¹¹² posteris, illi qui
 interfuere translationi quæ a beato Agerico tunc
 temporis facta est, et posteriores scriptis ad nostram
 usque notitiam transmiserunt, beatum Maurum di-
 versis suppliciorum generibus affectum veritati tes-
 timonium perhibuisse, et pro fide Christi martyrio
 occubuisse, sicut et ipsi in defuncto videre, et nec-
 dum soluto corpore sancti piis oculis dulcia vulne-
 ra contrectavere. Sed fortasse dicat aliquis: Quare
 ergo beatus Agericus et temporis illius fideles me-
 moriam illius sub nomine et honore martyris cele-
 brari non instituerant, quæ hodieque sub nomine
 confessoris veneratur? Quisquis ista obponit, res-
 pondeat et ipse: Quare beatus Gregorius papa Ro-
 manus, memoriam prædecessorum suorum pontifi-
 cum Romanorum martyrio coronatorum in ecclesia
 sicut hodieque canitur instituens, nobilitavit eos no-
 mine confessorum et non potius martyrum, quos
 utique scimus pro Christo gravissimis tormentis af-
 flictos ¹¹³ præmia vite sanguine redemisse? Nos pro
 modulo ingenio id respondemus: Quia tantæ tunc
 in ecclesia erat gloriæ, quemlibet doctorum in ver-
 bo doctrinæ desudare et sibi commissis verbo et fa-
 cto invigilare populosque erroneos et absque domi-
 no vero ad viam veritatis convertere et talibus offi-
 ciis mercari gaudia vite, quantæ ad ictum securi
 vel imminens gladii caput inclinare collumque ex-
 tendere; cum ad martyrii gloriam capessendam qui-
 libet de populo, cuius cor Dominus illustrando præ-
 parasset, quiret sufficere, ad proscindenda vero vo-
 mere verbi corda incredulorum et eroganda semina
 divinatorum dogmatum, ad exerendas varietates am-
 monitionum digne et discrete pro qualitate et capa-
 citate ¹¹⁴ audientium, in tam rara christianitate per-
 pauci invenirentur quibus committi posset sacerdo-
 tale officium. Quid enim tertius a Petro Clemens?
 nonne maris gurgitibus immersus complevit marty-
 rium? Quid Marcellus? nonne in domo Lucinæ ma-
 tronæ quam Deo dicaverat, stratis plancis ad ani-
 malia catabuli publici ibidem ad eorum custodiam
 deputatus vitam finivit? Quæ major nominis chris-
 tiani injuria, quam Dei summum sacerdotem et
 ecclesie sanctæ rectorem mutorem animalium dici
 vel esse custodem? Itaque hi, ut taceamus interim
 de pluribus, per martyrii coronam ad æternam per-
 venire felicitatem; et tamen cum eorum memoria in
 misse celebritate recolitur, sacerdotii dignitas ho-

noratur. Neque hoc dicentes æquales proflitemur
 confessores martyribus, quorum constantia Christi
 est in sua passione sequuta vestigia; sed tunc in pri-
 mordio nascentis ecclesie cum sevitia furentis ad-
 versarii multos nobis faceret veritatis martyres,
 perrari inveniebantur ecclesiarum magistri et do-
 ctiores: Nunc quia jam in mundo viget christianita-
 tis titulus, et pace ecclesie Dei reddita hostium ad-
 versantium contritus est impetus, sacerdotumque
 puritate innocentis vite Domino adherentium diu-
 rurnitate pacis crevit numerositas, adeo ut plures
 ecclesie quæ multorum pontificum beatorum irra-
 dianantur titulo, vix unius martyris fulciantur patro-
 cinio: fit ut quidam e vulgo quod habent quasi fa-
 stidium, quod non habent desiderent, et martyres
 omni quidem honore dignos judicent, ut ^B justum est,
 sacerdotes vero Domini quos habent patronos, mi-
 nori cultu venerentur et honorent. Quorum animas
 etsi gladius persecutoris non abstulit, palmam ta-
 men non amiserunt martyrii, dum carnis illecebras et
 hostis invisibilis machinamenta, fidei, spei et carita-
 tis invictæ superavere constantia. Sed docendus est
 populus, non sequendus. Honorentur martyres et
 nobilissimi divini prælii bellatores et christiani no-
 minis propugnatores, honorentur et confessores ut
 fidelium animarum rectores et doctores, et eorum
 singulis in locis propensius honoretur sacerdotium,
 per quos salutis sumpsimus exordium. Verum de
 his ista sufficiant. Nunc quid de beato Pulchronio,
 quem Virdunensis civitas eo tempore meruit habere
 rectorem, in scripturis invenerimus vel fidelium ve-
 raci relatu didicerimus, Christi domini protegentis
 et edocentis nos adiutorio brevis et lucida prosequatur
 oratio ¹¹⁵.

Igitur (40) imperantibus (fol. 26.) Honorio et Theo-
 dosio juniore, qui Valentinianum, Constantii et
 Placidie filium, consortem imperii fecit ¹¹⁶, natus
 est in urbe Trecassina beatus Pulchronius christia-
 nis parentibus ex familia ecclesie. Nativitatis vero
 ejus primordia cœlestibus auspiciis divina insignivit
 elementia. Revelatum est enim parentibus ejus ante
 longa conceptionis ipsius tempora, quod talem ha-
 bituri essent filium qui esset sanctæ Dei ecclesie
 lucerna lucens ante Dominum, et in tempore opor-
 tuno fieret iracundiæ Dei reconciliatio et furoris
 ejus placatio. Erant autem parentes ejus religiosi et
 gratia inter suos nominatissimi, fide pleni, elemosi-
 nis dediti, domus suæ curam habentes, familiam
 pie justeque regentes, in mandatis et justificationi-
 bus Dei incedentes, pauperum et peregrinorum of-
 ficiosi susceptores, ecclesiarum studiosi amatores,
 quibus merito, quantum ad humanum modum, præ-

VARIE LECTIONES.

¹¹² De b. M. in marg. ¹¹³ Afflictos corr. afflictos cod. ¹¹⁴ Et cap. superscr. ¹¹⁵ In marg. adscribitur: Verte quattuor folia retro et lege, quibus verbis remittitur ad folia 26. 27. 28. 29. quæ postea ab Hugone inserta sunt inter folia 25 et 30. ¹¹⁶ Fecerunt corr. fecit c.

NOTÆ.

(40) Sequentia exceperit auctor ex Vita S. Pulchronii jam deperdita.

statum sit ut tantum ac talem haberent filium. A Natus igitur puer sacramentis celestibus iniciatus est, et in baptismo Pulchronius nominatus est sive Policronius. O dignum præsagium nominis, quod si in Greco resolvere velis, interpretatum ¹¹⁸ sonat civitas temporis. Et quid hoc signatur vocabulo, nisi quod puer hic sanctus hoc esset futurus in opere quod signabatur ex nomine? Nam si referas ad tempus vite ejus, cum bella cuncta perderent, civitas temporis illius factus est, cum ad tuitionem et munimentum omnium Deo adherere volentium prædestinatus est; civitas temporis factus est, cum ad colligendas et conservandas credentium animas pontifex constitutus est. Consideremus tamen et altiori mysterio vim vocabuli hujus. Cum enim habuit directos pedes ad evangelizandam pacem, et dum staret pede immoto in atris Hierusalem, quæ edificatur ut civitas, civitas civitatis temporis æterni factus est, quia et participatio ejus in idipsum est, ubi ascenderunt tribus Domini ad confitendum nomini Domini. Ergo et civitas temporis est etiam civitas civitatis temporis non transitorii sed æterni, civitatis itaque non quæ ædificatur lapidibus insensibilibus sed vivis; in qua lapis qui ab edificantibus reprobatus est angularis missus est, qui abscisus est de monte sine manibus præcidentium et implevit universum orbem terrarum. Intueamur itaque edificationem hujus civitatis temporis, et ut digne videre mereamur, edificatorem ejus Spiritum sanctum invocemus, ut ponat verbum in ore nostro et in corde nostro, quatinus sit os nostrum in corde nostro, ut digna loqui valeamus.

Ablectatus igitur est, et decursa balbutientis infantie hebdomada literis traditus, prima eorum temptabat addiscere rudimenta. Quarum elementis brevi datis memorie, festinabat jam ad altiora conscendere. Datus igitur vacationi sapientiæ, hauriebat fontes doctrinæ, tardus eloquio, licet clarus ingenio, quum ¹¹⁹ non qui multæ eloquentiæ vel etiam multæ est sapientiæ, quia eloquentiæ aura parum quidem auditum mulcendo delectat, simul vero ut desinit sonus loquentis, et profectus desinit audientis. Ideo etiam puer strenuus ad perfectiora totis tendens viribus, illi studebat sapientiæ, non quæ in verbis volat, sed quæ in virtutibus constat. Intellectus enim bonus est omnibus qui faciunt eum, non qui loquuntur et prædicant eum.

(fol. 26.) Jam vero puericie annis ad similitudinem patriarchæ Jacob domi simpliciter exactis, cum jam ingrederetur nutantis adolescentiæ bivium, positus in conversatione scolari, non vel ætatis vel coæqualium illecebris cedens prodidit pudicitiam, sed tamquam sibi a Domino commissum servavit integrum signaculum castitatis (*Vita Lupi*). Erat tunc temporis in eadem urbe Trecorum beatus Lupus, morum probitate celebris, sanctitatis dote insignis,

A pietate laudabilis, patientiæ mirabilis, sapientiæ conspicuus, caritate diffusus, spe longanimis, fide prædicabilis, gravitate venerabilis, per zelum justitiæ erga delinquentes erectus, per compassionem proximus, in adversis patientissimus, in prosperis cautus, in quo omnis laus secure canitur. Hic in sæculo ¹²⁰ annis 7 cum uxore sua Piminiola, sancti Hylarii Arelatensis archiepiscopi sorore, conversatus, Lirinense cænobium expetiit, unde raptus ad pontificium, eandem gravitatem morum, eandem humilitatis et vilitatis sectabatur continentiam, locato sibi in prospectu urbis ¹²¹ monasterio, ubi cum his qui secum aderant divinis intendebat theoriis. Huic beatus Pulchronius in monasterio erudiendus a parentibus traditus, magistri cepit imitator existere, et quæ eum facere videbat ad eadem se modis quibus poterat informare. Erat ei in vultu alacritas, in sermone gravitas, in obediendo sagacitas, in obsequendo humilitas, in deferendo sedulitas, verecundia in vultu, reverentia in incessu, dulcedo in voce, constantia in actione. Diligebatur ab omnibus, laudabatur a cunctis, honorabatur ab universis. Quem si quis esset qui non amaret, se potius illum non amando improbaret. Erat ¹²² ei quoque studium timorem Dei habere, seniores venerari, castitatem tueri, humilitatem non aspernari, verecundiam diligere et clementiam, quæ sunt ornamenta minori ætati. Erudiebatur jam tunc profecto d vinitatis occulto judicio, ne quid deesset apostolico pontifici mox futuro. Erat quippe ex mundis animalibus, illis scilicet qui et ruminare norunt et verbum Dei ad memoriam revocare, quique etiam divinis sacrificiis et altaribus apti sunt. Circumcidebat in se omne, quidquid illud est, quod neque cibis neque sacrificiis aptum est, quod humanæ naturæ vicio in homine operitur et tegitur. Armabatur ad patientiam mortis, et prima ejus ætas jam meditabatur martirium. Attenuabat corpus tenerum jejuniis, et frequenti inedia incendia carnis edomat, sciens quod non indigeret flamma copiosiore materia, nec insolens bestia abundantioribus cibis, ut insolentior fieret, cum sufficeret corpori malicia sua. Legebat assidue, psallebat frequenter, ut semper eum inveniret diabolus occupatum, qui ociosos appetit, occupatos refugit. Si quid vero hostis astutia subrepsisset adolescentulo, requirebat baptismum lacrimarum; ibi sine dubio igni baptizabatur. O adolescentulum senibus præferendum! O discipulum cujus imitatores ipsi desiderabant fieri sacerdotes! Lætabatur beatus Lupus de profectu discipuli, gaudebant et parentes de industria et proposito filii, quod esset perspicax in scripturis, rationalis in fide, cursum suum ad statutas lineas mandatorum Dei refrænans et temperans, et, quod gravissimum est in illa ætate, neque ad dextram neque ad sinistram declinans, sed via regia fortiter incedens.

(*Vita Lupi* p. 81.) Erant autem ejus condiscipuli

VARIE LECTIONES.

¹¹⁸ Interpretatam c. ¹¹⁹ quam corr. quum c. ¹²⁰ Ili. . . inscla c. ¹²¹ orbis corr. urbis c. ¹²² Erat — ætati in marg.

sub institutione præfati patris Severus, postea Trevirorum sanctus episcopus, Albinus quoque Cathalaunensis, et sanctus Emilianus, sanctus quoque Aventinus, postea Trecorum episcopus, cum aliis quam pluribus; qui omnes gratia Dei innumeris clauere miraculis, ut ex meritis discipulorum daretur intelligi quantæ sanctitatis magistrorum eorum fuerit qui tales in via Dei¹²² discipulos informaverit (fol. 27). Beata nimium et Domino nostro grata societas, in qua erat videre tranquillitates animorum, mansuetudinis studium, moderationis gratiam, honestatis curam, et considerationem decoris, inter quas virtutes prima sibi fundamentum in eis verecundia posuerat! Sed quia ut æqualium cohabitatio dulcior, ita et senum tutior est, beati viri Lupi individui adherabant contubernio, qui magisterio quodam et doctrina vitæ colorabat mores adolescentum, et velut murice probitatis inficiebat. Quod quidem maxima vir Deo plenus adimplebat gratia, ut videret alacribus illos animis¹²³ patris instituta sequi, quos nec ab incepto gravioris propositi deterrebat rigor, cum juvenilis alacritas ad ea semper convertatur studia quæ arbitrari plausibilia. Inter hos itaque contribules¹²⁴ suos beatus Pulchronius meritorum radiabat lampade. Honestatis fulgebat decore, omnimodis satagens ut de se unusquisque et maxime vir optimus boni sentiret, quapropter et omnibus bonis debitam exhibebat reverentiam. Cavebat motus animi juvenilis, se ipsum observans et circumspectans, et prorumpentes in se appetitus quadam vi animi coercens atque refrænans, ne appetitus rationem vel præcurreret vel desereret, ne præcurrendo perturbaret eam atque excluderet, et deserendo destitueret. Et ita singularum actionum modos servans, ordinem quoque et constantiam dictorum suorum et operum moderationemque custodiens, decore illi intendebat quod generale esse et speciale attestatur moralis doctor Ambrosius in libro de Officiis, ita inquis: « Est decorum, ait, quod præeminet; cuius divisio gemina est. Nam est decorum quasi generale, quod per universitatem funditur honestatis, et quasi in toto spectatur corpore. Est etiam speciale, quod in aliqua corporis eminet parte. Generale est, si quis universitatem honestatis in omni actu suo habeat concinentem, ut sibi omnis vita ejus consentiat nec in ulla re discrepet. Speciale vero est, si aliquem actum¹²⁵ in suis habet virtutibus¹²⁶ præminentem. » His igitur virtutum insigniis ornabatur adolescens spectabilis. Proxerant quoque eum morum speciositas, et ecclesiastico mancipatum officio ordinisque divini ampliatum ministerio divina sublimare parabat pietas. Cum vero jam emensa adolescentiæ semita in robur emigrasset virile, Dei cepit jam ferventior servitus insudare, et in dies robustior de virtute in virtutem proficere, et ea quæ retro sunt obliviscens, in ea quoque quæ in antea sunt se su-

A perextendens, desiderabat Christo carnis mortificatione conspeli, ut mereretur per ipsum ad gloriam Patris in virtute Spiritus per bonorum exercitia operum conresuscitari. Sic in carne vivens non secundum carnem militabat, præcavens et observans ut neque peccando, neque positus in suspitione peccati, fieret offendiculum fratribus aut scandalum (fol. 27). Intellexerat enim ex evangelio, quam gravis sit a Domino scandalizanti unum ex minimis constituta animadversio. Erat in corde ejus fixa illa Domini sententia: *Qui se humiliat, exaltabitur* (Luc. xiv, 11), unde et humiliari studebat in terris, ut a Domino exaltari mereretur in cælis. Sed nec potuit abscondi lucerna delitescens sub modio, verum ad effugandas errorum tenebras atque ad illuminationem multorum imposita est candelabro. Cum enim placuit ei qui electos ad eternitatem vocat, vocatos justificat, justificatos remunerat, ut exaltaret servum suum habentem fiduciam in se, inspiravit cordi beati antistitis Lupi ut, ad solatium laboris et ministerii sui, ad ordinem eum promoveret sacerdotii. Electus itaque communi voto et laude cleri et populi, presbiterii honorem accepit et moribus adornavit. Erat namque potens in verbo et doctrina, et potestate ipsa cum apostolo utebatur in edificationem, non in destructionem, ut edificarentur correcti peccatores ad penitentiam, quibus jam videbatur imminere destructio per culpam. Orabat pro peccatis populi, et, cum nullum laderet, omnibus prodesse cupiebat; sciens sacerdotis vel ministri esse prodesse si fieri potest omnibus, obesse nemini. Implebatur jam in eo illa nominis sui ethimologia; et quod prænuntiatum erat ex nomine, sonabat jam in actione. Civitas enim erat temporis utique gravissimi et periculosissimi, in quo præliorum fremitibus totus fere quatiebatur orbis. Erat et refugium pauperum, tutor orphanorum, defensor viduarum et pupillorum, oppressorum consolator, et omnium ad se confugientium piissimus susceptor et auxiliator. O civitas inexpugnabilis, protectio incomparabilis, defensio invincibilis, sedes divini propiciatorium altissimi, in qua regnat sapientia et dictat leges justitia, quam fortitudo inhabitat, regit prudentia, disponit temperantia, in qua fulget Dei imago, quæ viciorum D imagines obliterat! Suscipe et nos humillimos dilectores tuos et in defensione tua protege.

Cum igitur tantis bonorum operum præconiis beatus efferretur Pulchronius, fieretque jam in propatulo omnibus sanctimonia ejus, ad pontificatum petebatur Virdunensis urbis, quæ, ut diximus, tantis erat attrita calamitatibus, gravata malis, ut pauci in ea invenirentur qui divinis deservirent cultibus. Causas calamitatis supra exposuimus. Verum cum id ab eo optineri non posset ut votis petentium daret assensum, ad beatum Lupum civium qui erant residui spes tota convertitur, et ut subve-

VARIÆ LECTIONES.

¹²² Domini corr. Dei c. ¹²³ alacres illorum animos corr. ut in textu. ¹²⁴ contubernales superscripto ribus c. ¹²⁵ aliquam virtutem corr. aliquem actum c. ¹²⁶ actibus corr. virtutibus c.

niat miseræ civitati, jam fere desolatæ, jam destitutæ, lacrimosis ingeminatur questibus. Accessit et vicinorum sacerdotum supplicatio suspirantium et jam sibi applaudentium de futuri collegæ solatio. Nec poterat vir sanctissimus tantis consacerdotum et plebis devotæ reniti petitionibus, cum sciret Dominicum esse preceptum: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (Luc. x, 27), et quod jubetur fidelis anima non sua querere, sed quæ Jhesu Christi sunt. (fol. 28.) Cessit itaque, et devotum discipulum devotis civibus assignavit pastorem et episcopum. Diem illam sanctorum gaudiorum celebritate solempnem, piorum animorum alacritate jocundam, beati viri electione et promotione celebri beatificatam, Viridunensis amplexata est ecclesia, et usque in hodiernum diem assidua diei illius sentit beneficia. Gaudet celum et exultat terra, quia in hoc concurrunt divinæ dispensationis cuncta mysterium, ut qui hactenus fuerant vasa iniquitatis ad interitum, conversi ad penitentiam per beatum virum fierent vasa justitiæ in sanctificationem. Consecratus ergo in pontificem mira omnium devotione et gratia, studuit pietatis augere opera, qui pontificali auctus erat infula. Suscepit nomen et habitum sacerdotis, studebat et Dei summi esse sacerdos et sacrificium. Exhibebat enim se ipsum hostiam vivam, sanctam, placentem Deo, immolans ei sacrificium laudis et spiritum contribulatum, quod solum sacrificium, ceteris omnibus abjectis et despectis, Deus expetit. Studebat etiam profectus sui exemplo invitare et illicitare ceteros ad virtutem præcipue per humilitatis a Deo nobis traditam formam. Assueverat quoque longa et assidua meditatione sursum semper respicere et carnis materiam deprimere, frenis arctioribus sublevare. Sciebat speciale esse officium sacerdotis mediatorem populi effici apud Deum, ideo et præesse recusaverat illis quibus se purgatorem esse scire metuebat. Versa autem erat tunc in amaritudinem vitis quondam lata palmitibus, vitis tota fructifera, et diadema decoris et coronæ glorificationis in confusionem et ignominiam, quia Arriana fece totus jam pene sordebat Occidens, quæ¹³³ ubicumque incubuit fœda semper criminum vestigia habuit. Et licet Gallia Belgica fidem Petri semper imitata, profanas vocum novitates et scismaticos errores orruerit, vicis tamen, quæ quiete et ocio aluntur, tunc nimium fræza laxaverat. Redarguebat vero errantes pius pastor lenitate et mansuetudine patris, severitate et auctoritate pontificis, sciens Heli pro filiorum iniquitate dampnatum, quod minus severa animadversione delinquentes eos corripuerat. Querebat etiam cum Iheremia (ix, 1) aquam capiti suo et oculis suis fontem lacrimarum, ut digne posset deflere maliciam eorum qui peccaverant et non egerant penitentiam ab immundiciis et iniquitatibus. In ipsis enim reliquiis captivitatis et destructionis Wandalicæ cum esset adhuc recens ejus

memoria, vigebat tamen adhuc Arrianæ iniquitatis seminarium. Flebat vir beatissimus peccata populi, prædicabat curationem, suadebat penitentiae compunctionem, ut resipiscentes converterentur ad Dominum, quam bonus est, et in seculum misericordia ejus. Docebat cum apostolo fornicacionem fugere, quoniam qui fornicatur in corpus suum peccat, et quia in corpore subdito peccatis non habitat sapientia. Nec poterat inanitas esse et sine fructu tanti predicatoris assertio, quin immo sensit urbs Viridunica, et usque in hodiernum diem agnoscit, quantum sibi prestitum fuerit in tali pontifice, cujus vita populi erat firmamentum, cujus doctrina medicamentum erat animarum, correptio morum, eradicatio viciorum.

B (fol. 28.) Inter hæc itaque pia divini famulatus exercitia cepit servum suum Deus mundo multis manifestare miraculis, ut agnosceretur ab omnibus quod grata esset spiritibus angelicis conversatio ejus. Cæcis namque visum, claudis gressum, surdis præstabat auditum, et omnia corporum incommoda verbi virtute fugabat. (*Vita Lupi*, p. 70.) Super dæmones quoque tantam consequutus erat a Domino potestatem, et, ut legitur in *Vita beatissimi Lupi*, tanta in eo vigebat gratia curationum, ut solo jussu dæmones ab obsessis fugaret corporibus, et ad primum vocis ejus imperium omnis eorum tenebrosa potestas evanesceret, et vigor omnibus membris refunderetur. Testatur hoc et alius quidam præfati beati Lupi scripto virtutes replicans et discipulorum ejus memoriam faciens, qui hujus quoque beati patris nostri meminit in hæc verba: (*Vita Lupi*, p. 81.) «Horum, inquit, unus fuit sanctus Polochronius, urbis Clavorum episcopus, cujus vitam sanctitate plenam, munere virtutum insignem, miraculorum patratio ostendit, quibus claruit plus quam credibile sit. » Nam miseris, quos dira vexabat condicio furoris, ut astringerentur ferreis hominum catenis, precibus suis impetrabat a Domino remissionem furoris, ut solo ejus jussu et dæmones pellerentur cum armis suis virulentis, et larvarum lemurumque carerent fantasiis. Nec solum in talibus, sed et in diversis fulsit horum similibus, quæ libellus de vita ejus scriptus plenius elucidat scire volentibus. Hæc¹³⁴ sunt sanctitatis beati viri testimonia, quæ ubique et tunc in vita sua et nunc post obitum ejus celebrat, veneratur et prædicat sancta Dei ecclesia. O virum omni laude dignissimum, omni devotionis amore colendum! O Spiritus sancti templum dignum, jejuniis sobrium, vigiliis cautum, orationibus mundatum, castitate cluentissimum! O civitatem unitam adversus insidias diaboli, sanctuarium Dei, propiciatorium celestis oraculi, turrim David quæ edificata est cum propugnaculis, in qua milia clypeorum dependent omnis armatura fortium! Non sunt in ea loca humentia, nulla ibi calami umbra, in qua accubet draconis mollicies ve-

VARIE LECTIONES.

¹³³ Quæ — laxaverat in marg. ¹³⁴ Hæc — ecclesia in marg.

ternosa. O virginitatis domicilium, pietatis sacramentum! Talis nimirum minister decebat sanctam Domini matrem, talis pontifex sanctam ejus digne adornabat æcclesiam, regebat familiam, et in tempore erogabat conservis Dominici tritici mensuram. Quem merito Virdunensis ecclesiæ fatemur apostolum, sic tamen primo pastori nostro beato Sanctino prærogativam honoris debiti non minuamus. Agrum namque Dominicum sanctus Sanctinus digne excoluit, nullo adhuc maligni cultoris aratro maculatum, nec præventionem pessimi seminis occupatum, et viam inusitatam et rudem nullisque antea vestigiis proculcatam assiduitate comœandi fecit attritam et levigatam. Verum cum postea agrum ipsum tum persecutionis violentia, tum colonorum penuria urticæ et vepres cooperuissent, et super semen fidei et veritatis inimicus homo seminasset zizania, id est malam doctrinam et perversa dogmata, beato Polychronio quodammodo duplicatus est labor, cui prius conceptas corde (fol. 29) maliciæ formas necesse fuit extrudere et exturbare et noxia quæque evellere et eradicare, tum deinde semen rectæ fidei denuo sulcis mentium credere, et quasi nil esset factum totum a principio renovare. Quam multæ enim fuerant species depravationis, tam multas oportuit esse et restitutionis. Sed horum omnium scientia et disciplina ab ipso et scientiæ Domino tradita est, a quo ad animarum instituendarum curam ante secularia tempora præelectus est. Et hoc dicentes beati patris Sanctini debiti honoris et devotionis auctoritatem non minuimus, quin potius ampliamus, cui ad cumulum devotionis et laudis hoc præstitum sit, ut talis ei successor accederet, qui ab integritate fidei ejus non discreparet, et doctrinæ prædicationisque ejus non segnis exequutor existeret. Amplectimur enim eum totis medullis ossium, ut deceat patrem et karissimum dominum, per quem hoc optinere meruimus, ut talis nobis datus sit pontifex, qui potest et animabus mederi et corporibus. Ad ejus enim gloriam spectat quod Virdunensis ecclesia in fide sancta fructifera. Gratia namque ecclesiæ laus doctoris est. Honoramus etiam non verbo tantum sed affectibus cordium beatum Pulchronium, quia et ut digne honoretur a nobis dignius ipse promeruit, qui clavum navis ecclesiasticæ, quam peccatorum sordibus sentinosam purgavit, inter mundana pericula fortiter rexit, et nunc usque regere precibus et auxilio non destitit, nec Deo propicio desinet. Sed jam ad narrationis ordinem redeamus.

Tantis vir Domini virtutum clarus insigniis, ita in se omnium provocaverat affectum, ut a regibus et principibus, divitibus quoque et mediocribus, devotione nimia veneraretur. Erat enim verecundus in visu, in motu, in gestu, in incessu, ut habitum mentis in interioris hominis statu cerneret. Inces-

sus ejus gravis erat, motus purus et simplex, gestus qui non dedeceret, visus pudicus et pius, sermo mitis et placidus, benivolentiæ et gratiæ plenus de doctrina fidei, de magisterio vitæ, de disciplina morum, de confessione peccatorum, de confusionem iniquorum de gloria vitæ æternæ, de spe retributionis æternæ.

Quanto autem decore Dei templa adornaverit, cum ejus hoc semper studium fuerit ut aula Dei congruo ornatu niteret, ex ipso cultu mentis ejus, ubi sedem sibi sapientia locaverat, advertere possumus. Neque enim tantum nec in ecclesia locum optinuisset, nisi eam dum advixit competenti nitore adornasset. Filiorum cura propensior ei erat, ut ambularent in sanctitate cordis et justitia, ut penitentiam de peccatis agerent et de futuris se custodirent,

ut digne Deo placerent et innocentiae vias graderentur, ut spe ad superna erigerentur. Clericos ut membra sua diligebat, et vitæ eis pabula ne in via deficerent, tendendo ad Christum devotus administrabat; erga omnes misericors, erga omnes fraterno distentus affectu; talis circa discipulos, velut nutrix foveat parvulos suos. Deferebantur autem ad eum ex diversis mundi partibus claudi, cæci, aridi, lunatici et quotquot oppressi tenebantur multimodo morborum genere, quorum sicut et species discernere perdifficile est, ita etiam nomina scire; quorum turba innumerabilis diebus ac noctibus excubabat ante domum episcopi, quos omnes precibus ejus curabat medica manus Dei. Discedebant alii sanati, alii veniebant sanandi. Eorum autem qui vexabantur a spiri-

ritibus immundis, quorum quam plures adducebantur vulgante fama sanctitatis ejus insignia, dolendum erat videre oculos cruentos, dentes frendentes, collum intortum, linguam aliena loquentem, manus catenis vinctas (fol. 29°), labia tremula, vocem multiplicem, intus hostem sævientem, foris miserum suimet impotentem. Quæ tamen rabies ad unum viri Dei imperium dicto citius abscedebat, et uno eodemque momento salus accedebat indulta. Beatum dicebant omnes populum tanti pontificis regimine protectum, et plebes urbium vicinarum de sociis sancti viri, de discipulis scilicet beati Lupi, sibi præoptabant dari episcopum. Trevirensis autem metropolis cum non haberet pontificem, sanctum suscepit Severum, eximie sanctitatis virum, verbo et doctrina clarissimum, qui cum beato Germano Autissiodorensi, quia beatus Lupus senio excusabatur, missus est Britannicam insulam secundo a Pelagiana heresi verbi virtute revocare. Cathalaunensis vero civitas sanctum elegit Albinum, quem hodieque letatur habere patronum.

Dum (41) ergo tantorum virorum prædicatione et industria Gallicana floreret Ecclesia, anno ab incarn. Dom. 450, Marciani principis, qui successerat Theodosio juniore, anno primo, invaluit persecutio et rabies Hunnorum, Valentiniano ¹³⁰ septies et Albino

VARIE LECTIONES.

¹³⁰ Valentiniano—consulibus in marg.

NOTÆ.

(41) Sequentia usque ad finem f. lii 29° Hugo de suo Vitæ inseruit.

consulibus. Computantur autem a Wandalica irruptione usque ad annum illum, quo sub regibus Bleda est Attila Hunorum per Gallias diffusus est exercitus, secundum fidem hystoriarum, anni 45 hoc modo. Anne enim principatus Honorii 14ma Wandalarum rabies efferebat, et Honorius postea regnavit 16 annis; post quem Theodosius junior regnavit annis 27, et successit ei Marcianus imperator, cujus primo imperii anno Huni Gallias occuparunt. [Legimus autem in Getarum ¹³¹] historia referri [JORDAN. 21.] (fol. 29^a), quia dum Romæ emula a Constantino conderetur civitas sub Ariarico et Adrico regibus 40 Gothorum milia in solatium eidem principi prævenisse ¹³² (Ib., 22). Post quorum discessum cum a Geberich Gothorum rege Wisimar Wandalarum rex impeteretur, ut refert Deuxippus historiographus, qui dicit eos ab Oceano ad nostrum limitem vix in anni spacium pervenisse præ nimia terrarum immensitate, cum essent commorantes Wandali in locis ubi nunc Gepidæ habitant, ad litus annis Marisæ victi a Geberich et prostrati, patriam illam linquentes, Pannoniam a Constantino petierunt, ubi per 60 et eo amplius annos decretis imperatorum famulati, inde post a Stilicone magistro militum et patricio evocati Gallias occuparunt, ubi non a Deo fixas sedes habuerunt. Et post aliquanta etiam hæc subdit ¹³³:

(Ib., 24.) Post non longi temporis spatium, Hermanarico qui Geberic successerat rege, Hunorum gens, Balamir regnante in eos, omni ferocitate atrocior, exarsit in Gothos Ostrogothas, id est orientales. (Ib., 25.) Quod videntes Visigothæ, legatos ad Valentem Valentiniani senioris fratrem miserunt, promittentes, si Traciæ vel Mæsiæ illis daret, se Christianos futuros. A quo Arriana perfidia, qua ipse detinebatur, imbuti, eandem perfidiam quasi pro generis propinquitate Ostrogothis et Gepidis Visigothi tradiderunt, et ipsi Danubio transmeato, Daciam, Mesiæ et Traciæ permissu insecderunt. (Ib., 26.) Cumque post totas septentrionales partes usque Danubium tenere vellent, ab eodem Valente bello appetiti et victores facti, imperatorem saucium, cum in proxima casa refugisset, imposito igne concremaverunt, regnante in Gothos post Ermanaricum Frigiderno, cui successit Athanaricus et ei Alaricus. (Ib., 28.) Verum ubi Theodosius cum Graciano rerum summa potitus est, pace cum eis facta, benigne eos habuit; sed filiis eorum aliter cum eis agentibus, cum invaderent Italiam, Alarico rege Stilicone et Ariliano consulibus, data est eis Gallia, (Ib., 30.) ut defenderent eam a Wandalis, contra quos apud Pollentiam in dolo Stilicone pugnante, iratus Alaricus Romam rediit, invasit, deprædavit, et per Campaniam et Siciliam ad Africam transiens moritur, in Bariato annis sepultus. (Ib., 31.) Cui Athaulfus succedens iterato Romam et Italiam

A privatis et publicis spoliavit divitiis, et sumpta in uxore Placidia sorore Honorii, et Italia dimissa pro consanguinitate, Gallias appetiit, quæ a Wandalis Cresco duce, Alanis quoque et Burgundionibus graviter infestabantur. Nam tunc Wandali, metu Gothorum relicta Pannonia, Galliis incubabant, ibi certas sedes temptantes figere. Quod malum pro sui enormitate omnibus patet satis superque. Altamen ante faciem ejus fugientes in Hispania se recluserunt, ubi a Gothis cæsi sunt. (Ib., 32.) Cum ergo Wallia, quartus ab Alarico, succedisset, et Wandali, Ilirio et Ardabure consulibus, iterum Galliam infestarent, moto contra eos exercitu ad Africam eos migrare compulsi sub rege Gisirico. (Ib., 34.) Wallia quoque decedente in regno Galliarum et Hispaniarum Theodoritus successit, contra quem Etius patricius, pace rupta, in Callos movit exercitum, auxiliatoribus Hunis, (Ib., 35.) quorum erant reges Bleda et Attila, Theodosio juniore imperante, Theodosio et Flesto consulibus, et datis utrimque dextris discessum est, et post hæc Attila, fratre interfecto, omni Hunorum populo sibi subjecto, ad totius mundi principatum anhelare cepit. Ex his Jordanis ¹³⁵ historiographi dictis liquido colligimus, prius Wandalarum, post Hunorum inundatione Occidentis imperium concussum esse.

(fol. 29^a) [NENNII X, 13.] Adam plasmatio Dei vivi genuit Seth, Seth genuit Enos, Enos Caynam, Cayna genuit Mahaleel, Mahaleel quoque genuit Jareth, Jareth ¹³⁶ Enoch, Enoch Matusalam, Matusalam Lamech, Lamech genuit Noe, Noe genuit Jafeth, qui dilatavit terminos suos in Europa, Sem in Asia, Cham in Africa. Jafeth genuit Johan, Johan Lobath, Lobath Bath, Bath quoque genuit Hisra, Hisra Esra, Esra Ra, Ra genuit Abyr, Abyr Ooth, Ooth Etzech, Etzech Aurchact, Aurchact Echtaetus, Echtaetus quoque genuit Mayr, Mayr Semion, Semion Boib, Boib Thoy, Thoy Ogomuin, Ogomuin Fetuyr, Fetuyr Alanum (*), qui primus venit ad Europam cum tribus filiis suis, Ysichion, Armenon, Neugio; Ysichion genuit filios 4, Francum a quo Franci, Romanum a quo Romani, Alamannum a quo Alamanni, Brittonum a quo Brittones. Armenon 5 genuit filios, Gothum a quo Gothi, Walagothum a quo Walagothi, Cibidum a quo Cibidi, Burgundum a quo Burgundi, Langobardum a quo Langobardi. Neugrio 4 habuit filios, Bogarum a quo Bogari, Wandalum a quo Wandali, Saxonem a quo Saxones, Taringum a quo Taringi; et ab Alano patre dicti sunt Alani. Hæc gentes per totam Europam divisæ sunt.

(*) Hoc potissimum loco generationes populorum, quales in codicibus inde ab ineunte nono sæculo legi, sistere placet; sunt autem hæc:

4. Cod. regius Paris. Nro. 609. sæc IX ineuntis.

VARIÆ LECTIONES

¹³¹ Hæc supplenda vid. ntr. ¹³² provenisse corr. prævenisse c. ¹³³ subdet c. (v) ¹³⁵ Jordanis corr. Jordanis c. ¹³⁶ Jareth corr. Jareth c.

Qui fuerunt qui gentes genuerunt? Resp. Tres fratres, Ermenus, Ingus, Etscius. Ermenus genuit Gotos, Wandalos¹²⁴, Gebetecos et Saxones. Ingus genuit Burgundiones, Toringos, Longibardos et Bawarios. Sciut genuit Romanos, Brittones, Francos et Alamannos.

2. *Cod. Sangallensis* Nro. 752. 4° membr. *sæc. IX exeuntis seu X*, fol. 142. Adam cum esset 150 annorum, genuit Seth et sic 6 *etates usque* fol. 154 : et inde domnus Karolus solus regnum suscepit et Deo protegente gubernat usque in presentem annum feliciter, qui est annus regni ejus 43, imperii autem 10. Sunt anni totius summe ab origine mundi usque in presentem annum 4762. INCIPIT GENERATIO REGUM. PRIMUS REX ROMANORUM ANALEU : Analeus genuit Papulo; Papulus genuit Egegium; Egegium genuit Egegiu; Egegiu genuit Fadiru, et ipsum Romani perdidit. TRES fuerunt fratres unde sunt gentes, Erminus, Ingus et Istio frater eorum; Erminus genuit Gothos, Walagotus, Wandalus, Gepedes et Saxones. Hæc sunt gentes 5. Ingus frater eorum genuit Burgundiones, Loringus, Langobardus, Bajoarius. Hæc sunt gentes 4. Istio frater eorum genuit Romanos, Brittones, Francus, Alamannus. Hæc sunt gentes 4.

3. *Cod. regius Paris. Nro. 4628 A. sæculi X; et Ottobonianus 5081. sæc. XV. ITEM DE REGIBUS ROMANORUM.* Primus rex Romanorum Allanius dictus est. Allanius genuit Pabolum, Pabulus Egegiu, Egegius genuit Egegiu, Egegius genuit Siagrium, per quem Romani regnum perdidit.

Tres fuerunt qui dicti sunt. Primus Ermenius, secundus Ingo, tertius Escio. Inde adcreverunt gentes 15. Primus Ermenius genuit Gothos, Walagotus, Wandalos, Gippedios et Saxones. Ingo genuit Burgundiones, Thoringos, Langobardos et Baoweros. Escio genuit Romanos, Brittones, Francos et Alamannos.

4. *C. musei Britannici inter Harleianos Nro. 3859. Nennius sæc. XI.* Primus homo venit ad Europam de genere Jafeth Alanus cum tribus filiis suis, quorum nomina sunt Hessitio, Armeno, Negue. Hessitio autem habuit filios quattuor. Ili sunt Francus, Romanus, Britto, Albanus. Armeron autem habuit quinque filios, Gothus, Valagothus, Gebidus, Burgondus¹²⁵, Langobardus. Neugo autem habuit tres filios, Wandalus, Saxo, Boguarus. — Ab Hissitione autem ortu sunt quattuor gentes, Franci, Latini, Albani et Britti. Ab Armenone autem quinque, Gothi, Walagothi, Gebidi, Burgondi, Langobardi. A Neugo vero quattuor, Boguarii, Vandalii, Saxones et Taringi. Istæ autem gentes subdivisæ sunt per totam Europam.

5. *Ex codice monasterii Cavensis Legum Langobardorum sæculi XI ineuntis.* Mullus rex tres filios habuit, quorum nomina hæc sunt : Armen, Tingus, Ostius. Singuli genuerunt quaternas generationes; Armen genuit Gothos, Guandalos, Brigidos, Saxones; Tingus genuit Tuscos et Langobardos, Burgundiones, Bajoarios; Hostius genuit Romanos, Brittones, Francos et Alamannos.

6. *Cod. Vatic. Nro. 5001. anni c. 1500. fol. 140 :* Tres fuerunt fratres, ex quibus gentes 15. Primus Ermenius genuit Butes, Gualangutos, Guandalos, Gepidos, Saxones; Ingo genuit Burgundiones, Toringos, Langobardos, Bajoeros; Escio Romanos, Brittones, Francos, Alamannos.

(Cf. GREGOR. TUR., II, 5.) Cum itaque Wandali a Galliis recessissent, et rumor exisset Hunos in Gal-

liam velle prorumpere, Gallicanarum urbium populi qui erant residui, diffidentes viribus suis se illis posse resistere quorum barbaries jam eos potenter terruerat, munitissima expetierunt loca, quibus se tutari posse credebant adversus tremenda discursantium hostium molimina. Et plurimi quidem colles natura munitis occupavere, turribus et machinis ceteris et bellicis instrumentis se præmunientes, quæ hostibus formidini, suis vero essent fortitudini; quidam vero urbes nulla naturali virtute munitas vallo et murorum firmitate, interrupta sarciendo, diruta restaurando, inexpugnabiles reddidere. Sacerdotes vero cum clericis ad orationum confugierunt auxilia, et precibus continuis pulsabant aures domini Salvatoris, ut propiciaretur populo suo, inebriato nec vino neque sicera sed a fortitudine plagæ quam ei invexerat. Tantus enim timor ingruentium hostium omnes occupaverat, ut cuncta mortem ipsam intentare viderentur. Omnia enim perturbaverat inimicus, ut nichil videretur melius quam fugere e medio et latere. Cæca erant omnia, vastitas et contritio, calamitas et gladius cuncta repleverat. Obstupescere posset humana infirmitas, quomodo sub tantis Christianæ fidei doctoribus, pontificibus scilicet sacris quibus se Gallicana tunc temporis certatim munierat Ecclesia, tanta sustinuerit pericula conculcationes et obprobria, ni crederet iudicia Domini incomprehensibilia, quorum multum abyssum ut est investigare hominem velle desipere est. Et utique invenitur in scripturis, quoties eccle-

sie Dei violentior incubuit hostis antiqui furor, totions ei Domini insuperabiles providisse castrorum spiritualium duces, qui et diaboli machinamentis potenter resisterent, et populo Dei laboranti cornu salutis erigerent. Quod ideo actum est dispensatione divina, ut et probati manifesti fierent, et infidelitate detera veritas magis ac magis splendesceret in lucem ipsam. Dum ergo hoc tempore omnis nutaret Belgica, beatus Pulchronius propter peccata populi inhabitantis prævidens et prænosceus maximam Gallie partem eversum iri, holocausta medullata cum adipe agnorum et arietum offerebat pro ovibus sibi commissis, ne forte Deum labiis honorarent, et corde longe posito manibus irritarent, fidemque verbotenus profitentes actionibus abnegarent. Suadebat flammis peccatorum elemosinis redimere, et crimina illa quibus tunc adhuc fere tota premebatur Gallia, de saturitate ventris securitate et ocio pululantia, confessione et penitentia digna abstergere, dicens¹²⁷ quia qui accusatur testimonio conscientie, frustra illa quibus tunc adhuc foliis nititur effugere. Accedebant et miracula juncta prædicationibus, quæ per servum suum Deus operari dignabatur, ut quibus sola non sufficebat prædicatione, terrentur miraculo, immo ad cognoscendam

VARIE LECTIONES.

¹²⁴ cod. V.: Wandalos. ¹²⁵ superscriptum. ¹²⁶ burgandus. longobardus corr. burgondus. langobardus; ita et infra.

suam maliciam, et reprimendam atque delendam invitarentur. Sed quid non audet impunita nequitia? Nihil erat quod peccantes ab immanitate scelerum posset compescere, donec veniens gladius vindex iræ cælestis omnes percuteret sententia irrevocabili. [Joan.] Attila ¹²⁹ enim, ut diximus, rex Hunorum, quingentorum milium numero confusus exercitus, patre genitus Munzuco, vir in concussionem natus in mundo, terrarum omnium metus, mirabili sorte cuncta terrebat, formidabili de se opinione vulgata. Erat namque superbus incessu, oculis vigentibus, ut elati potentia ipso quoque motu ¹³⁰ corporis apparet. Bellorum amator, ipse manu temperavit, consilio validus, supplicantium exorabilis, propicius in fidem semel receptis, forma brevis, lato pectore, capite grandiori, minutis oculis, tenui naso, teter colore, originis suæ signa referens. Qui quamvis hic esset naturæ ut semper magna præsumeret, addebat tamen ei confidentiam gladius Martis inventus, apud Schitarum reges semper habitus, per quem arbitrabatur se orbis principem constitutum et potestatem sibi concessam bellorum homo subtilis. Antequam bella gereret, arte pugnabat. Unde et omnium civitatum et regnorum stitabat dominum. Aderat cum eo et Walamer Ostrogothorum rex et Ardaricus Gepidarum, quos propter sagacitatem suam super ceteros regulos Attila diligebat; cetera turba regum diversarumque nationum duces satellites Attilæ nutibus deserviebant. Ipse rex omnium regum super omnes pro omnibus sollicitus erat; more turbinis inundantis omnia devastans et conterens. Quod sua miseria satis didicit Gallia. Inaudita namque ante se potentia solus Schitica et Germanica regna tenuit et utraque Romani orbis imperia terruit civitatibus captis; et ne reliqua disperderentur, annum vectigal accepit: ut Jornandis historiographus refert. In ovile ergo Dominicum lupis irruentibus, Hunis scilicet in populo Domini debacchantibus, innumerabilis eorum exercitus urbes invadit primæ Belgicæ ¹³¹, populos qui Wandalorum manus evaserant, et vix adhuc respirare valebant, clamantes de profundo miseriarum: *Hos fame, illos premit ferro; illos neci, istos addicit captivitati.* Miserabilis et prorsus miseranda conditio, videre plebes omni destitutas munimine, omni frustratas solamine, in quarum viscera recenti adhuc memoria Wandalicæ persecutionis rabies effluerat, has nunc tremere sub jugo Hunorum, pallere ora jejunio, in omni crudelium dominorum emori servitio, puellas, virginesque sacras, si quæ remanserant, matronas ¹³² etiam et ingenua quæque nobilia corpora lupanari sterni ludibrio; quibus optabilius fuerat ferro perimi quam tam ignominiosæ servituti subijci. Capti episcopi ludibrio

A fuere beluis, interfecti presbiteri et diversarum officia clericorum, subversæ ecclesiæ, ad altaria Christi stabulati equi. O si possemus in speculam mentis ascendere et tantarum miseriarum genera inspicere, videremus gentes gentibus et regnis regna collisa, alios torqueri, alios necari, alios fluctibus obrui, alios ad servitutem trahi. Ubique luctus, ubique gemitus, et plurima mortis imago. Quot monasteria capta, quantæ fluviorum aquæ humano cruore mutata, vastatæ urbes et tracti greges captivorum! Peccatis populi facientibus fortes erant barlari, vicis Christianorum ¹³³ Hunorum superabat exercitus; offensus erat Deus, et accensus furor ejus ¹³⁴. Excecatus enim erat cor filiorum hominum, et præter paucos senes omnes in captivitate et obsidione B generati non desiderabant, quam non noverant, libertatem ¹³⁵.

Videbat inter hæc pontifex sanctus quod dolebat; populus jam quod merebatur agnoscebat. Nullum erat consilium, nulla evadendi spes, nullum nisi de Dei pietate refugium. Hortabatur filios saltem in die ultionis respicere, crimina quæ prius neglexerant, imminente jam cervicibus mucrone, consiteri et plan gere ut possent iram Dei jam præsentem, jam incumbentem, in mansuetudinemvertere, ut gladius foris devastans, intus pavore deprimens, dum pervenerit usque ad divisionem animæ et corporis, flecteret per patientiam sustentibus placatio furoris Altissimi, ne renatos lavacro salutari mors secunda possideret, et de dampnatione corporis et animæ C inimicus exultaret. Sic omnes documentis salutaribus informans et sacerdotali benedictione confirmans, incitabat universos ad coronam martyrii, ut per penitentiam uncti et quodammodo incorporati divinæ voluntati, mererentur fieri holocaustum regis æterni, purgati camino tribulationis. Munierant ¹³⁶ autem et ipsi civitatis loca oportuna, accessu difficilia, defensionis idonea, et eo se probus quisque et potens viribus contulit ad frustranda hostium molimina, imitati Machabeorum virtutem, qui dum simili coartarentur angustia, res illis fuit pro anima, gladius pro tuitione et tutela, studium pro vita tuenda, labor omnis ne simili ut dudum prosternerentur ignavia ¹³⁷. Nec erat perdifficile Hunos furoris cædisvæ suæ vesaniam longe lateque extendere; quam D ob rem et populus ad vocem sacerdotis salubria momentis dum didicisset procul respicere proximum bonum esse, vias ¹³⁸ vitæ quas fastidivit per iniquitiam, tenebat jam per penitentiam. Opperiebatur anhelio spiritu dependentem cervici mucrone, et gratissimum erat eis sic emori, dum reformidabant omni ferro graviorem barbaricæ dominationis et direptionis captivitatem. Advenerat jam dies tubæ et

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁹ Attila — histor. refert in margine postea addidit Hugo; non erant in Vita Pulchronii. ¹³⁰ nutu corr. motu cod. ¹³¹ Gallia corr. Belgicæ c. ¹³² matr. — corpora in marg. ¹³³ ejus corr. christianorum c. ¹³⁴ et a. f. e. in rasura. ¹³⁵ Post hæc sex vel septem voces erasæ, quarum quarta fuit turba. ¹³⁶ Munierant — gentium in marg. atramento alio. ¹³⁷ Post hæc atramentum mutatur. ¹³⁸ vias et fastidivit in rasura.

clangoris, strepitus et ululationis. Diffunditur hostilis acies, flunt Christianorum caedes, fluunt sanguinis flumina hostili crudelitate profusa, non bestiarum sed hominum cruore manantia. Senum qui reliqui erant ¹²⁹ nemo miserabatur, juvenes absque respectu trucidabantur. Matribus et virginibus nichil pudoris, nichil verecundiae servatum est; pueris et infantibus misertum non est. Pervenit gladius usque ad animam. Cum ante oculos reduco quod factum est, prae doloris amaritudine vox ipsa concluditur, quia in tanta plebis Dei vastatione meret mens, cor cruciatur et spiritus anxiatur. Miserere, Domine, populo tuo, funiculo hereditatis tuae! Ne deseras partem tuam nec des eam in conculcationem gentium.

Numerum igitur peremptorum sola Dei scientia colligit, quia civitatibus castellisque Wandalica nuper crudelitate dirutis atque expositis, vix ullus erat receptui locus, vix ullus fugae patebat aditus. Si qui vero se in abditis silvarum oculoculis, pallebant marcentia ossa jejunio, praesertim cum et ibi non deesset qui latentes investigaret, inventos traheret, tractos prosterneret. Sic maxima pars Galliarum hostium praeda efficitur, civitates aliquae pene ¹³⁰ absque habitatione redduntur: qui evasere, in abditis montium, in cavernis petrarum vitam trahunt potius quam deducunt. Adeo in nece populi peccantis ira deserviebat Altissimi. Plures ¹³¹ tamen sacerdotum cum plebibus sibi commissis in munitionibus ad quae confugerant quasque attentius praemuniverant ex periculis ¹³² quibuslibet divina protectione et humana defensione liberati sunt. Hac itaque tempestate beatus Lupus evidentissima dedit suae sanctitatis signa, qui, ut in ymno ejus canitur, dum bella cuncta perderent, orando Trecae munivit. In omnibus autem locis quae ab eis vastata sunt, si quid inventum est opum, praeda fuit; reliqua consumpsit incendium aut redemit vectigal annuum. Quid ¹³³ vero per singulas urbes et loca egerint, singulis urbibus et locis sua vexatio satis superque est testimonio. Nos breviter ejus ejus audaciae finis fuerit videamus, et sic ac enarrandum beati viri obitum reflectamus articulum.

Post multam igitur effusionem sanguinis sanctorum Aurelianis perveniunt. Regebat ¹³⁴ eo tempore Aurelianensem urbem sanctus Anianus, sextus urbis ejusdem episcopus, qui post sanctum Evantium, qui tempore Constantini principis et papae Silvestri Definiano successit, cathedram susceperat.

[Jord. 37.] Et cum ¹³⁵ Etius patricius, qui sub Marciano principe Gallias regebat, comperisset Singibanum ¹³⁶ Wandalorum regem, qui in ea morabatur et partibus Etii favebat. Aurelianorum velle tradere civitatem, cui ¹³⁷ sanctus Anianus episcopus

A praerat, ut dictum est, misit ad Theodericum regem Wisigothorum, petens auxilium contra Hunos, quibus si praevaluissent, mediam partem Galliae Gothis daret. [FRED.] Quod et Theodericus annuit. Aliosque mittens nuncios ad Attilam regem Hunorum, auxilium petivit contra Gothos qui Galliam conabantur invadere; quibus si praevaluissent, mediam partem Galliae Hunis daret. Quod cum et Attila annuisset, utrimque Gothi et Huni pro parte Galliae gravi confligunt certamine. [Jord. 41.] Cæsa sunt eo praefato Wisigothorum ducenta milia cum rege Theoderico, Hunorum vero centum quinquaginta milia, exceptis ¹³⁸ 90 milibus Gepidarum et Francorum, qui inter se ante congressionem publicam mutuis occidere vulneribus, Francis pro Romanorum, Gepidis pro Hunorum parte pugnantibus nocturno occursum. [FRED.] Sic orationibus beati Aniani et industria Aetii patricii civitas Aurelianis liberata est. Huni vero cum Ostrogothis in Mauriacensi resident campania. Thorsimundus autem qui patri in regnum successerat, collecto Wisigothorum omni exercitu patrem ulcisci desiderans, cum Hunis Mauriaci campo confligit. [Jord. 38.] Tribus diebus continuo pugnatum est, Sangibano ¹³⁹ semper in medio posita ne ad Attilam deflueret, et innumerabilis multitudo corrui. Etius vero consilio strenuus noctu veniens ad Attilam dixit: Optaveram ut tua virtute regionem hanc a Wisigothorum infestatione potuissim eripere; quod fieri nequaquam potest. Hac enim nocte Theodericus Thorsimodi frater cum maxima Gothorum gente advenit, quem praeficiendo vincere non poteris, et utinam evadere possis. [FRED.] Tunc Attila dedit Etio decem milia solidorum, ut ejus auxilio et virtute Pannoniam redire posset. Ipsa etiam nocte Etius ad Thorsimundum pergens, causam consimilem de adventu maximae multitudinis Hunorum a Pannoniis conflavit, adjiciens, debere illum vereri, ne dum remoratur, frater ejus Theodericus regem ei subriperet. Similiterque susceptis ab eo decem milibus solidorum auxilium spondet contra Hunos, et sic clam Wisigothi recedunt. His ergo fugientibus, Hunis quoque altera ex parte recedentibus, Etius, junctis sibi Francis, suos post tergum Hunorum direxit. Quos usque Toringiam persequutus est, et sic ejus virtute et ingenio Gallia ab hostibus liberatur. Cum igitur haec factio Thorsimodo et Gothis perlata fuisset et illi promissam Galliae partem requirerent, urbulcus aureus quingentarum librarum ¹⁴⁰ gemmis ornatus compositionis causa eis ab Etio transmittitur, qui usque hodie in thesauris Gothorum pro ornato reservatur.

[Jord. 40.] Narrat ¹⁴¹ Getarum historia, Theodericum Wisigothorum regem a Valentiniano juniore

VARIAE LECTIONES.

¹²⁹ q. r. e. postea additum; ad latius legitur epist. ¹³⁰ superscriptum. ¹³¹ Plures — lib. sunt in marg. ¹³² ex. pletous c. 2. ¹³³ Quid — articulum in marg. ¹³⁴ Regebat — susceperat in marg. ¹³⁵ in raxra. ¹³⁶ S. W. r. q. in ea m. et p. E. f. superscripta. ¹³⁷ c. s. A. e. p. in rasura; ut d. e. superscripta. ¹³⁸ exceptis — occursum in margine. ¹³⁹ S. s. in. m. p. ne ad A. d. in margine. ¹⁴⁰ Q. l. superscripta. ¹⁴¹ Narrat — inglorius in margine folii antecedentis leguntur adjecto signo 6. Sed ea huc pertinere, do cent verba Verte folium in signo 6 quae post reservatur superscripta habentur.

qui regnavit in partibus Occidentis ad usque hostes A Pannonios incitatum, quatuor filiis domi dimissis, cum Thrasimundo et Theoderico ad praelium processisse; Etium e contra tanta cura et prudentia processisse obviam Attilæ, ut infinitum agmen non impar occurreret. Bellum atrox, multiplex, immane, pertinax, cui simile nullum narrat antiquitas, ut rivulus humili ripa prælabens sanguine nimio torrentis more inundaret. Quo Theodericus, dum suos circuiret adhortans, equo dejectus et suorum pedibus conculcatus vitam finivit. Quo facto Wisigothi divisi ab Alanis invasis Hunis pene Attilam trucidassent, nisi eo suos intra septa castrorum recludente rex praelium direnisset, quod circa nonam diei horam ceptum erat; ubi tamen obsidione clauderetur, nisi obstitissent sagittarii quibus se certatim munierat. At Thorismundus curatis exequiis dum patrem ulcisci desiderat, Etium quid ageret consulit. Qui metuens ne Hunis funditus peremptis a Wisigothis Romanum premeretur imperium, præbet consilium ut ad patrias sedes rediret regnumque arriperet, ne germani ejus paternis opibus præceptis regnum invaderent, et graviter cum suis quam cum extraneis pugnaret. Hoc responso accepto rediit ad Gallias. Qua discessione Attila cognita, ad oppressionem Romanorum intendit et Aquileiensem obsedit urbem, quæ est metropolis Venetiarum. Thorismundus in campis Catalaunicis, ubi et pugnaverat, regia majestate subvectus Tolosam ingreditur. Attila, Aquileia capta et crudeliter diruta et vastata, per reliquas Venetum civitates debachatur. Mediolanum subvertitur, Ticinum diruitur, vicina loca aliiduntur, et totam pene Italiam demolitur. Romam dum intendit peraccedere et a suis removeret exemplo Allarici regis, quod ille post fractam Romam non diu supervixerit, Leo papa per se ad eum accessit, a quo delentus ultra Danubium pacta pace discessit, graviora se Italie illaturum mala denunciavit, nisi sibi Honoria Valentiniani germana Placidia filia cum portione opum regalium sibi mitteretur; quod ab Honoria et requisitum erat. (Ib., 47.) Et dum Alanos ultra Ligerim consistentes sibi temptat subigere, a Wisigothis quorum intendebat exterminio, Alanis opem ferentibus, recessit inglorius. (Ib., 44.) Thorismundus ergo Hunis devictis, pace suorum composita, obiit, Theodericus frater successit. Qui Reciarium Suevorum regem in Hispania invadentem auxiliariis Gundico et Chilperico regibus Burgundionum usque ad internecionem prostravit, eo perempto; cui Recismundus sub Gothorum dominio successit. (Ib., 47.) Et Theodericus occubuit, Eurico fratre ei succedente, qui Arelatum et Massiliam propriæ subdidit dicioni. (Ib. 48.) Vixit autem usque ad tempus Theodemiri regis Ostrogotharum Gothi¹⁶³ eis omnino subjectis et Attilæ imperio parentibus. Nec aliter aliqua gens Scythica ab

Hunorum imperio dirimi potuit, nisi in commune optata cunctis nationibus Attilæ mors prævenisset. Quæ tam vilis fuit ut vita mirabilis. Nam dum post innumerabiles uxores puellam sibi sociasset et in nuptiis hilaritate nimia resolutus vino somnoque gravatus esset resupinusque jaceret, sanguis qui insomniato de naribus fluebat, dum consuetis meatibus impeditur itinere ferali faucibus illapsus dormientem extinxit. De quo id accessit mirabile, quod Marciano principi Orientis de tam feroci hoste sollicito divinitas adstans arcum Attilæ fractum eadem nocte ostendit, ut Priscus historicus refert. Nee autem ejus comperta, in mediis campis et intra tentoria serica cadavere locato spectaculum mirabile exhibetur. Nam de tota Hunorum gente lecti equites B locum quo erat positus ambientes, facta ejus cantu funereo prosequantur, ingentem commensationem celebrantes luctumque funereum mixto gaudio explicantes. Cadaver autem loculo inclusum primum auro, secundum argento, tertium ferro communiunt, quod ferro gentes edomuerit, in auro vero et argento ornatum utriusque rei publicæ acceperit. Adduntur arma hostium cedibus acquisita salerique vario gemmarum fulgore pretiosi, diversi quoque generis insignia quibus aliquod decus colitur. (Cf. ib., 50.) Et ut tot tantisque divitiis humana cupiditas arceretur, huic operi deputatos detestabili mercede trucidarunt, sepelientes scilicet ut esset mors momentanea sepelientibus cum sepulto. Locus vero sepulture ejus fluvius immanissimus ab alveo suo in septuaginta rivos extensus. Et ubi totus fluvii inundabat impetus, ibi sepulture est traditus, et obstructis rivis fluvius alveo suo est redditus.

C Igitur Gallia ab infestatione Hunorum ita quidem tunc temporis liberata est. Pauci etiam qui remanserant Christiani divinam ultionem juste in se exercitam videntes et propitiationi ejus animo gratias agentes, exequendis mandatis Dei promptiori subdebantur animo. [BEDA.] Etius quoque patricius, magna occidentalis rei publicæ salus et regis Attilæ terror, a Valentiniano manu propria fraude perimitur. Qui postea a duobus Etii familiarissimis dolo Maximi interfectus est anno imperii sui 50, anno 4 Marciani. [FRED.] Cui succedens Maximus tyrannus relictam Valentiniani sibi duxit uxorem, et quarto mense tumultu militari occiditur, succeditque Avitus, a Gallicano exercitu primo Tolosa a Gothis, deinde apud Arelatum augustus appellatus. Qui tertio anno imperio et vita caruit, et Marcianus monarchiam optinuit. Que mortuo anno ab incarnatione Domini 457, Majorianus in Italia et Constantinopolim Leo augusti appellantur. Anno igitur¹⁶³ ab incarnatione Domini 455, antequam Avitus imperator fieret, Gaisericus Wandalorum rex sollicitatus a relictâ Valentiniani, Romam ingreditur, ditatusque opibus Romanorum Affricam rediit, Valentiniani uxorem et duas

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶³ Gothi — est redditus in marg. ¹⁶³ Post hæc tria fere vocabula crasa.

filias et Etii patritii filium Gaudentium secum habens. [Ibid.] Regnavit Gaysericus a. 57, m. 3, et eo mortuo successit Honoricus.

[Jord. 50.] Igitur ¹⁸⁶ mortuo Attila, dum successores ejus cuncti imperare cupiunt, omnes simul imperium perdidit. Ardaricus enim, Gebidarum rex famosissimus, contra filios Attilæ primus insurgit, et bellum commissum est in Pannonia concurrentibus gentibus variis quibus Attila dominatus fuerat, Gothis, Gebidis, Suevis, Hunis, Alanis, Erulis, quorum triginta milia Ardarici gladius interemit; reliqui fugantur. In ¹⁸⁷ eo prælio Elac major filius Attilæ occiditur, reliqui fugantur juxta litus Pontici maris, ubi prius Gotthorum sedes fuit. Gepidæ victores Daciæ fines occupaverunt, Gothi Pannonias, Huni Illiricum, Alani Scythiam inferiorem. Erma junior Attilæ filius extremam minoris Scythiæ sedem sibi accepit, et habuit Marciano imperante.

Beatus itaque Puleronius, urbis Clavorum episcopus, cursu vite consummato discessit 2 Kal. Mai. et migravit ad Dominum. Corpus ejus in ecclesia sancti Amanitii nomine honore dicata sepultum est: licet a multis astipuletur, timore hostium sepultum eum juxta viam publicam, quia in ipsis bellorum tumultibus raptus sit, ne videret exterminium civitatis et populi, et postea rarescentibus bellis super eum edificata sit ecclesia a viris timoratis. Unde postea evolutis aliquot annis nutu divino levatum sit sacratissimum corpus ejus, et in ecclesia sancti Petri ut sanctum decuit honorifice reconditum. Successit ei sanctus Possessor, de quo certum habemus quia placuit Deo et inventus est justus. Obiit et ipse mense Decembrio, die primo, et in ecclesia sancti Petri sepultus ¹⁸⁸. De sancta eorum memoria hoc in patrum scriptis invenimus, quod (BERGARI G. *ep. Vird.*) eorum merita Deo fuerint grata, et inter cives sanctorum ipsi fuerint annumerati. Celebratur dies translationis annuatim celebri memoria 4 Nonas Maii.

[Jord. 53.] Ostrogothorum ¹⁸⁹ autem rex post Valamerem Theodemir fuit, et post eum filius ejus Theodericus fuit rex potentissimus. Qui annorum septem pacis obses Marciano redditur et Constantinopolim ad Leonem ducitur. Quo tempore Gothi Hunos usque ad interfectionem sternunt, Scirorum gentem deleverunt. Quo prælio Walamir occubuit, et a Teodemiro fratre ejus Suevi, Sarmatæ, Gepidæ et Alani vastantur et subjiciuntur, et a Leone imperatore filius ei redditur. (Ib., 56.) Theodemir fratrem suum Widimer ad Italiam dirigit, ubi ille defungitur heredem sui nominis relinquens, qui magnis muneribus a Glicerio imperatore susceptis ad Gallias venit

A et junctis Wisigothis Gallias suo jure defendit, quæ a vicinis gentibus premebantur. Theodemir autem Pannoniam invadit et Thessalonicam, et ab Ylario patricio muneribus sumptis loca quæ incolerent accipiunt sicque quiescunt. Theodemir obiit, Theodericum relinquens heredem, ut dictum est, Zenone imperante. (Ib., 57.) A quo Theodericus invitatus et consul factus et in filium adoptatus, missus est Romam ad liberandum eam a tyrannide regis Thoringorum et Rugorum: quam et tercio ingressus sui in Italiam anno optinuit, et regio coronatus est diademate, Alarico super Wisigothos regnante, Sigismundo in Burgundia, qui et ejus filiam habebat, Clodoveo in Francia, Ermenfrido in Toringia, Trasamundo super Wandalos. (Ib., 58.) De Alarico natus est Amalaricus. Qui cum regnaret in Gallia et Hispania, a Francis apud Barcinonam peremptus, regnum cum vita amisit. Postque in Wisigothis Theudis regnans, Agili regnum reliquit, contra quem Athanagildus cum Liberio patricio Romanorum insurrexit. Super Ostrogothos vero in Italia post Theodericum Athalaricus filius filii ejus regnavit, cui successit Theodatus. Quo dejecto, Witigis rex creatur, in quo finitum est regnum et cessit Romano imperio.

Redeamus jam ad successiones imperatorum et pontificum Romanorum. Majorianus quinto anno regni sui interficitur Romæ contra Wandalos profectum faciens, et Antimus imperator efficitur, anno 7 Leonis imperatoris. (Ib., 45.) Antimus ¹⁹⁰ imperator a Recimero genero suo bello intestino peremptus, regnum reliquit Avito. Qui ultro recedens Placentiæ episcopus factus, regnum liquit Olibrio. Et hic spadonum ensibus occubuit. Et Glicerius apud Ravennam cæsar factus, a Marcellini sororis filio Nepote vix anno exacto episcopus ordinatur in portu Romano. Et Nepus fugiens Orestem, qui filium suum Augustulum apud Ravennam imperatorem creaverat, apud Dalmatias defecit. Cui successit Augustulus, quem ab augustali dignitate Odoacer Herulorum rex deiecit et imperium obtinuit; et sic augustalis illa sublimitas, quæ ab Octaviano cepta est, apud Romam deperit, anno ab incarnatione Domini 475, imperii vero 522, ab urbe condita 1214.

(Gesta p. R.) Anno ab i. D. 466. Hilarius sedit Romæ a. 6, m. 3, d. 10. Cui successit Simplicius, sedit a. 15, m. 1, d. 4. Sub hujus episcopatu venit relatio de Grecia ab Achacio Constantinopolitano episcopo, affirmans Petrum Alexandrinum episcopum Euthichianistam hereticum factum. Tunc Simplicius dampnavit Petrum Alexandrinum, eo quod Acacius innumera crimina de eo affirmabat, reservato tempore penitentiae. Obiit ergo Simplicius et

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸⁶ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membranæ lacinia inserta continentur, valde difficilia dijudicatu, quoniam nulla fere argumenti ducis concinnitate et signa appicta interdum evanuerunt. Accurate quantum potui signa secutus sum et ubique indicavi. URLCHS. ¹⁸⁷ In — fuere in scedula assuta.

¹⁸⁸ Huc videntur pertinere verba in superiore margine eodem verum tenuibus ductibus appicta: Severus . . . fuco 4. anno occubuit. ¹⁸⁹ Ostrog. — imperio in marg. ¹⁹⁰ Antimus — Domini 596. in scedula assuta.

sepultus est in ecclesia beati Petri 6 Non. Marci, A exivit Odoacro et Herulis. Quos dispersos inveniens, et cessavit episcopatus dies 6.

[FREDEG.] Post captam igitur Romam regnum Gothorum bifaria divisione partitum est, et qui in Italia remanserunt, ditioni se imperii tradiderunt; reliqui Tolosam Aquitaniam civitatem sibi statuerunt sedem. Elegerunt Adaulfum regem, qui et Placidiam duxit uxorem, ut dictum est. [ISID.] Quo septimo anno occiso, Vallia successit, et ei Theodoricus, et Theodorico Thorsimodus, Thorsimodo quoque Theodoricus, et ei Euricus frater ejus. Qui Hispanias Galliasque et totam Burgundiam sibi subdens 24° anno regni sui Arelato obiit. Cui successit Alaricus contra quem Clodoveus pugnavit. [FREDEG.] Gothi ergo, qui terram Italiae possederunt, et se ditioni imperii Leonis tradiderunt, cum a Odoacro rege Herulorum et vicinis gentibus assidue vastarentur, per legatos Leonem imperatorem postulaverunt, ut Theodericum eis institueret patricium, qui adversariis eorum resisteret. Quod imperator Leo clementer annuens, cum consilio senatus Romam Theodericum direxit, qui a Romanis et Gothis patriatus honore gloriose susceptus est. Hic ex genere Macedonum fuit. Idacius enim patricius et Eugenia uxor ejus cum essent absque liberis, et haberent in ministerio creditarios pueros, Theodorum et Liliam Macedones, unde parvuli fuerant advecti, copulaverunt eos invicem. Eugenia jussit puellae ut in nocte qua jungerentur quicquid vidisset in somnio sibi referret. Vidit ergo puella somnium, quod arbor de ea exiliens tam excelsus esset ut nubes penetraret. Quod cum viro narrasset, dicit ad eam: *Cum steteris in conspectu dominæ tuæ, dices ei vidisse te hac nocte equum et equam nimiam pulcritudinis, quos sequebatur equus parvulus, ambulantes in medio dominorum tuorum.* Eugenia hoc audiens viro suo nunciavit, et putantes liberum futurum, statim utrosque liberos esse jusserunt, et rebus plurimis ditaverunt. Peperit ergo Lilia filium nomine Theodericum, quem Idacius et Eugenia, quia esset decorus, prudens et fortis et longus, sibi adoptaverunt in filium. Post quorum mortem præcepto Leonis imperatoris militare jussus, duodecim annis militiam gerens tantæ fortitudinis et ingenii prælia gessit, ut ab omnibus diligeretur. Postremo senatores palatii tantò invidiæ dolore eum persecuti sunt, ut inquirerent qualiter jussu imperatoris interiret. Tholomeus autem quidam de senatoribus cum eo amicitiam iniit, quam usque in diem obitus custodivit. Susceptus ergo a Romanis et Gothis cum Odoacro qui Romam obtinuerat et Herulis plura prælia gessit. [FREDEG.] Die igitur quadam inito prælio Theodericus cum Gothis, fugiens Ravennam ingressus est. Ubi Liliam matrem suam inveniens, ab ea correptus cum inproperio, quod non esset ubi fugeret nisi ut iterum ingrederetur uterum de quo natus esset, nimium confusus, cum paucis iterum obviam

A exivit Odoacro et Herulis. Quos dispersos inveniens, cum paucis eos superat, persequutusque Odoacrum vinctum cum uxore et liberis interfecit, gentemque et regnum Herulorum delevit.

[ISID.] Postquam vero Wandali ad Affricam transierunt, Galiciam Suevi sortiti sunt: et rex eorum Erenricus regnavit a. 52, et post eum Recila a. 8, cui Recianus filius successit, et catholicus factus regnavit a. 8. Quo interfecto Maldra, Frumarius et Reccimundus reges constituuntur. Multis itaque Suevorum regibus in Arriana perfidia permanentibus, tandem regnum Theodomirus accepit, qui statim Suevos catholicæ fidei reddidit. Cui Maro successit et regnavit a. 14. Huic Eboricus successit, quem Audeca sumpta tyrannide regno privavit et monachum fecit. Contra quem Leovigildo Gothorum rex pugnavit et captum totondit et presbyterum fecit, et sic regnum Suevorum in Gothos transfertur, quod manserat a. 177. Regnum vero Gothorum postea duravit a. 580. Leovigildo, regi Hispaniæ qui Alarico successit, Richaredus rex successit, fratre ejus Herminigildo martyrio a patre coronato. Hic Richaredus secrete baptizatus, omnes Gothos Totem adunatos ad fidem catholicam reduxit, anno ab incarnatione Domini 596.

[ADO.] Tempore Leonis Ylarii Arelatensis et Claudianus Viennensis clari habentur. Pyminiola, soror sancti Ylarii Arelatensis, uxor fuit sancti Lupi Treccassinensis, cujus discipulus fuit sanctus Pulchreus Viridunensis. Septem autem simul fuere annis.

[Gesta p. R.] Tempore igitur Odoacri regis sedit Romæ Felix natione Romanus, patre Felice presbytero, a. 8, m. 11, d. 18. Fuit usque ad tempora Theoderici. Sub hoc iterum venit relatio de Grecia Petrum Alexandrinum revocatum ab Acatio Constantinopolitano, et facto concilio Felix papa dampnavit Acatium cum Petro. Leo ergo imperator exactis in imperio 17 annis obiit anno ab inc. Dom. 474. Successit alter Leo et eodem anno defunctus est. [ISID.] Tunc Zenon imperator efficitur, quod tenuit a. 16. Sub quo corpus Barnabæ apostoli reperitur. Ab hoc relatio venit ut penitens rediret Acatius. [Gesta p. R.] Tunc papa Felix misit duos episcopos Mesenum et Vitalem, ut si invenirent complicem Petri Acatium dampnarent eos. Qui corrupti pecunia non fecerunt juxta præceptum apostolicæ sedis. Eodem tempore facta synodo invenit iudicium, ambos episcopos corruptos pecunia, et ejecti sunt a communione. Hic sepultus est in basilica beati Pauli, et cessavit episcopatus dies 5. Post eum Gelasius natione Afer, patre Valerio, sedit a. 4, m. 8, d. 9. Hic fuit amator cleri et pauperum et liberavit a periculo et fame urbem. Hujus temporibus Manichei in urbe inventi exilio deportati sunt, et codices eorum incendio concremati. Hic revocavit Mesenum ad communionem sub satisfac-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ Tempore — annis in marg.

ctione, et purgatus receptus est. Illic dampnavit in A perpetuum Acatium et Petrum, nisi respicerent. Obiit 11. Kal. Dec. Fecit tractatus et hymnos.

[BRDA.] Post Zenonem imperavit Anastasius anno ab incarnatione Domini 490, annis 27, qui, quia catholicos insequutus est favens heresi Euthicetis, fulmine interiiit. [Isid.] Trasamundus ¹⁷⁹ Wandalarum rex catholicas ecclesias clausit et 220 episcopos Sardiniam misit. Regnavit a. 27, m. 4. Cui successit Ildiris Honorici filius.

(Gesta p. R.) Anastasius papa, natione Romanus, sedit Romæ a. 1, m. 11, d. 24. Ab hujus communionem subtraxerunt se multi, eo quod sine consilio ecclesiæ catholicæ communicasset cuidam diacono Thessalonicensi, nomine Fotino, qui communicabat Acatio. Et cum vellet a decessoribus suis dampnatum occulte revocare Acatium, non potuit, quia divino iudicio percussus interiiit. Successit Symmachus 53 a Petro, natione Sardus, patre Fortunato, sedit a. 15, m. 7, d. 27. Fuit tempore Anastasii et Theoderici. Constituit ut die Dominico et sanctorum natalitiis canatur *Gloria in excelsis*. Illic inter multa ecclesiarum opera omnibus episcopis per Africam et Sardiniam exilio religatis omni anno necessaria ministrabat.

Anno ab inc. Dom. 503, obiit sanctus Benedictus, et in Monte Cassino per 15 annos jacuit, et post corpus ejus in Galliam translatus est anno 660. Tempore Anastasii claruit Antonius.

(Gesta p. R.) Illic et Laurentius sub intentione ordinati sunt uno die, et confirmatus est Symmachus, et ordinavit sub intuitu misericordiæ Laurentium episcopum in Nucerina civitate. Post annos 4 zelo ducti quidam de clero et senatu incriminaverunt Symmachum, et facta sunt mala pejora prioribus. Quidam vero de senatu quasi consultus agentes, miserunt ad Theodericum regem, ut eis destinaret qui ordinaretur apostolicus depositis illis utrisque. Qui contra sacros canones misit eis Petrum, Altinæ civitatis episcopum. Symmachus vero congregans universalem synodum 125 episcoporum, prius purgavit se de crimine quod de eo ferebatur, deinde tam ipse quam omnes dampnaverunt Petrum a rege missum ut invasorem sedis apostolicæ, et Laurentium similiter qui seditiosis assentiens videbatur se ad papatum ingerere. Ipse vero in Dominic confortatus usque ad diem dormitionis suæ permansit apostolicus. Audiant qui favorem terreni principis divinæ voluntati anteponunt, et intelligant istius dampnationis sententiam usque ad se derivari et pertingere, quæ a beato Symmacho papa et aliis 125 episcopis in Petrum et Laurentium legitur processisse. Discant hic saltem ¹⁷¹ hi qui apostolicam selem invaserunt et Romanæ ecclesiæ præjudicium fecerunt, qui favorem terreni principis divinæ auctoritati anteponunt, secundum tam evidens exem-

plum, dampnationis suæ ipsi esse obnoxii; nec malint cum impiis in circuitu ambulare, aut vertiginem capitis sui quæ in propatulo est defendere, quam errorem suum simpliciter confiteri et doctrinam suscipere.

Zenon ¹⁷² et Anastasius imperatores Euthichianistæ, hi leguntur prius sibi sanctam catholicam ecclesiam subdidisse, ita ut catholicos episcopos exilio religarent et apostolica traditione postposita sibi consentaneos in eorum sedibus subrogarent. Nam ante horum tempus leguntur quidem heretici imperatores catholicos episcopos multis modis vexasse, electioni vero aut promotioni cujuslibet pontificis nusquam leguntur se miscuisse. Siquidem sub eisdem Euthichianistis imperatoribus et Constantino poli et reliquis urbibus legitur innumerabilis fidelium multitudo cleri et populi pseudoeπισcopos eorum nullatenus suscipere voluisse, quia constat eos absque sui electione in Dei contemptum et sui erroris augmentum a præfatis principibus promotos fuisse. Ut enim tradit Anastasius, sanctæ Romanæ ecclesiæ bibliothecarius, in chronica Theophrasti et Georgii Dei cultorum, quam ipse de Greco in Latinum transtulit: [ANAST.] « Vicesimo imperii Anastasii anno, Johanne Niocetæ Alexandrino episcopo heretico mortuo, Dioscorus junior prælatus est episcopus Alexandriæ. Qui cum manus impositionem accepisset, recesserunt multitudines rusticorum dicentes, quia nisi sicut sancti canones continent fiat episcopus, non recipietur. Principes enim intronizaverunt eum. Dyoscorus autem venit ad Sanctum Marcum, et venientes clerici induerunt eum secundo et iterum eum consecraverunt. Et ita veniens ad Sanctum Johannem perfecit collectam. Cum autem esset illic Theodosius filius Calliopii augustalis et Achatius magister militum, turbæ turbatæ ceperunt injuriis afficere filium augustalis, eo quod laudaret imperatorem Anastasium, et insilientes quidam a sede depulerunt eum et interfecerunt. At vero Achacius magister militum quotquot capere potuit interfecit. Quod audiens imperator iratus est. Porro Dioscorus mitigavit eum. Cumque Constantinopolim venisset apud imperatorem pro Alexandrinis intercessurus, ab orthodoxis publice convitiis appetebatur. Quam ob rem et ipse cum ob homicidium intercessisset, cum festinatione recessit. » Ecce quibus primis auctoribus seculi principes suos pontifices nituntur Dei ecclesiæ promoveri. Sequentes autem horum hereticorum exempla quidam Grecorum imperatores regni sui urbibus suos episcopos imponentes, Romanæ vero urbi hoc pepercerunt. Decretum enim electionis a clero et senatu susceptum sibi mitti statuerunt, priusquam futurus pontifex consecratur. Quod cum legatur sepius directam fuisse, nusquam tamen legitur eos Romanorum electionem mutasse aut reprobasse.

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁹ Trasam — filius in marg. ¹⁷¹ saltem — anteponunt in marg. ¹⁷² Sequentia in marg.

Hoc tamen quia Domino erat contrarium, ut ecclesia pontifice careret, usque dum qui decretum ferebat iret et redirect, penitus respuerunt sequentes imperatores, religione præstantes, quod liquido cognoscere possumus in præceptis Constantini principis ad Benedictum episcopum et clerum et populum Romanum. Itaque qui attendit alios Grecorum imperatores decretum sibi mitti noluisse, attendat eos nunquam electionem mutasse, attendat etiam¹⁷²

Post Anastasium Justinus senior accepit imperium anno ab inc. Dom. 517; regnavit annis 9. (*Gesta p. R.*) Ormisda Campanus sedit Romæ anno ab inc. Dom. 511, sedit a. 8, d. 14, patre Justo de Frisone. Ille constituit clerum et presbiteros erudit. [*Beda.*] Post hunc Johannes Tuscus, patre Constantio, a. 2, m. 8, p. 15. Hic Constantinopolim veniens ad portam quæ vocatur Aurea, in conspectu omnium roganti cæco lumen reddidit. (*Gesta p. R.*) Qui cum redisset et Ravennam venisset, Theodericus eum cum comitibus carceris afflictione peremit, invidia ductus quod catholice pietatis defensor Justinus honorifice eum suscepisset; quo etiam anno Symmachum et Boetium patritios occiderat, et ipse 99 post hoc facinus die morte subita sequenti periit anno. [*Beda.*] Episcopi de exilio, quo per Africam et Sardiniam tenebantur, revertuntur post annos 74 hereticæ profanationis. [*Ado.*] Julianus Viennensis ecclesiæ episcopus claruit. [*Isid.*] Childericus enim, qui et Ildiris, Honorici filius ex Eudochia captiva Valentiniani filia ortus, post Trasamundum Wandalarum regnum obtinuit. Ille pro sacramento quo erat astrictus, ut quam diu regnum teneret episcopos ab exilio ne revocaret, antequam regnum acciperet, catholicos sacerdotes quos Trasamundus dampnaverat, ab exilio revocavit. Quem Glicer sumpta tyrannide regno privavit, qui et Childericus dictus est et regnum obtinuit. [*Fredeg.*] Justinus non multo post bellum in Persas movens, cum Calcedonem pertransisset, morbo periit, et Justinianus in regnum elevatur. Qui cum regem Persarum oppressum vinctum teneret, honorifice eum in cathedra sedere jussit, quærens ab eo civitates et provincias rei publicæ. Cumque ille diceret: *Non dabo*, et Justinianus econtra verbo rustico responderet: *Denas*, ob hoc illo in loco civitas fundata nomen accepit Denas. Receptis ergo provinciis et civitatibus plurimis, permisit eum in Persas regnum recipere, et cum magno triumpho reversus est Constantinopolim. Qui cum unico amore diligeret Belsarium, instituit eum patricium in illis partibus Africæ quæ a Wandalis non fuerat occupata. Senatus autem zelo ductus suggestit de eo imperatori quod dejectionem ejus meditaretur, ut ipse in regnum sublimaretur; et ob id zelum ducens adversus Belsarium, jubet eum Wandalos expugnare, a quibus multe militum le-

giones sepe fuerant trucidatæ. Belsarius timens Wandalos, adhortante Antonina uxore sua Christiana, votum vovit Deo se futurum Christianum si posset Wandalos superare. Wandali super litus maris castra metantur, Belsarius econtra terrestri prælio et Antonina navali procedere parant. Cum jam prope conflictum essent, Antonina cum suis egressa, omnes mulieres et liberos Wandalarum delevit, nec animal ex illis vivere permisit. Quod ubi Childemer audivit, retrorsum ad castra rediens, destructa phalanga prælii a Belsario et Antonina, terra marique vallatus cum suis omnibus ad internecionem cesus est. Qui fugiens cum duodecim tantum Wandalis in castro tuto se recepit, ubi coartatus petebat Belsarium, ne ligatum eum imperatori præsentaret. Quo promittenti non se eum ferro, non ligno, non corrigia, non ere ligandum, Childemeris se reddidit. Quem Belsarius catena argentea constrinxit, sociosque ejus interfecit, ipsumque Justiniano præsentavit; quem ille in palatio suo habitare jussit, sed sputis et opprobriis gravibus obprimebat. Petensque imperatorem ait: *Habitatores palatii tui sputis et opprobriis opprimunt me; quorum ego si juberet duodecim et ego unus cum equo quem habui ante conspectum gloriæ tuæ armati accederemus ad prælium, cognosceres cui ex nobis validitas sit aut ignavia.* Quod cum Justinianus duodecim militibus jussisset, ille dum eos aggreditur fugam fingens, omnes singulatim interfecit. [*Isid.*] Post hac jussu imperatoris eunuchus factus, in provincias vicinas contra Persas patricius ordinatur, et sic regnum Wandalarum finitum est anno ingressione eorum in Hispaniam 97, et manserat a. 113. [*Fredeg.*] Senatus iterum Belsarium Justiniano facit odiosum. Quam ob rem ab honore patriciatus deponitur. Iterum quendam Florianum in imperium nititur sublimare et Justinianum dejicere. Qui petens Belsarium ut se adjuvaret, nuncios misit ad eum. Et ille fingens se Florianum adorare vallatus pueris suis Florianum gladio percussit et omnes inimicos suos qui erant cum eo, coronamque auferens a capite Floriani imposuit capiti Justiniani, reddens ei basia per manus [*Fredeg.*].

A. 525. Justinianus imperator Justini majoris nepos regnavit a. 57. Quo defuncto in Constantinopolim Justinus a. 563 ambivit imperium, vir iniquus et cupidus.

[*Ado.*] Tempore¹⁷³ Justini Pantagathus Viennensis quinque annis, cui successit Ysielnus. Tempore¹⁷⁴ Justiniani imperatoris Domninus Viennensis episcopus floruit.

[*Fredeg.*] Teodericus igitur Gotthorum rex, de quo supra retulimus, cum tempore Leonis imperatoris renuisset subire ditionem imperii, triginta annis cum magna felicitate regnavit. Fuerunt omnes anni quibus regnavit in Italia 32 anni, a finibus Pannoniæ usque ad Rodanum fluvium, a Tyrreno mari

VARIE LECTIONES.

¹⁷² Hic quedam discerni nequeunt. ¹⁷³ et — 113. in marg. ¹⁷⁴ Tempore — Ysielnus in marg. ¹⁷⁶ Tempore — floruit in marg.

usque ad Alpes Penninas et Yseram fluvium. 14 A anno regni sui basilicam sancti Juliani Brivatæ columinis mirificis ornatam exstruxit. Civitates omnes quas regebat miro opere restaurare et munire sollicitissime fecit. Palatium splendidissimum Papie quæ Ticinum cognominatur, Ravennæ quoque et Veronæ fabricare jussit. Cujus filiam Sigismundus Burgundionum rex habuit uxorem. Post ¹⁷⁷ quem suscepit regnum Athalaricus filius filie ejus et ei Theolatus. [Jord.] Quò dejecto, Vitiges rex creatur, et hic a Justiniano per Belsarium victus opprimitur, et Constantinopolim ductus patricius creatur. Sic regnum Gothorum post a. 2300 Romanorum cessit imperio.

Amator ¹⁷⁸ episcopus Silverio papæ (Mansi, ix, 7): A quibusdam, Pater dilectissime, audivimus vos a sede sancti Petri injuste pulsum et exilio dampnatum. Quod nimis grave ferentes, misimus vobis argenti libras 30 ad vestram vestrorumque sustentationem. Silverius papa Amatori episcopo: Omnia patritia mihi infesta erat, quod non restituebam Antemium dudum patriarcham Constantinopolitanum, quem Agapitus prædecessor meus meritis suis donavit. Urgente etiam jussione exierunt falsi testes, dicentes adversum me crimina quorum nunquam particeps fui. Sed dum multi in illa accusatione persisterent, timuit Wilisarius patritius noster, et mandavit me ad se venire pacifice pro quibusdam ecclesiasticis dispositionibus in palacium principis, et ad primum et secundum velum retinuit omnem clerum et populum qui mecum veniebat, et nullum permisit introire nisi me solum et Vigilium nostrum. Me vero retentum et ante prædictam patriciam deductum miserunt quomodo sustentor in exilium, pane tribulationis et aqua angustie. Comites propterea duos dimisi nec dimitto officium meum, sed cum episcopis quos congregare potui, eos qui talia erga me egerunt anathematizavi, et una cum illis apostolicarum synodali auctoritate statui, nullum unquam decipiendum, sicut deceptus sum, et si aliquis deinceps ullum episcoporum ita deciperet, anathemaranatha fieret in conspectu Dei et sanctorum angelorum. Silverius Vigilio: Quia contra jura canonica temporibus Bonifacii papæ ipso vivente successor ejus designari conabar, nisi tibi amplissimi senatus obviasset justitia, tunc providentia pastoralis tua debuerant execranda jam vicia detruncari. Sed dum parvum vulnus in te neglectum est, insanabilis adcrevit apostamia, quæ nisi ferro altius absidatur, fomentum non poterit sentire medicinam. Quippe nequissimi spiritus audacia ambitionis frenesiam concipiens in illius apostolici medici cui animas ligandi solrendique potestas concessa est versari contumeliam, novumque scelus erroris viteris rursus inducere, et in morem Symonis cujus te discipulum ostendis, data pecunia meque repulso, qui favente Domino tribus jam

emensis temporibus ei præsideo, tempora meo viteris invadere. Habe ergo cum his qui tecum erant plena dampnationis sententiam, sublatumque tibi nomen et munus ministerii sacerdotalis agnosce, Spiritus sancti judicio et apostolica anathematis auctoritate dampnatus. Sic enim decet fidem sanctorum Patrum in ecclesia servare catholica, ut quod habuit amittat, qui improba temeritate quod non accepit assumpserit.

(II. Misc.) Justinianus 3 imperii anno promulgavit, ne militarent nisi catholici soli, dans hereticis inducias nisi sese movissent ad conversionem. Hunc adit Agapitus papa pro quibusdam rogaturus, sed sentiens eum Euthicetam factum, cum eum argueret, et ille graves ei minas intenderet, ait papa: Ego ad Justinianum Christianissimum venire desideravi, sed Diocletianum inveni. At ille videns ejus constantiam inconcussam et inadulata, ad catholicam fidem cum multis regressus est. Anthimum quoque regie urbis episcopum præfate hereseos defensorum publice communione privavit, et non multo post in eadem urbe defunctus est; cui successit Silverius. Belisarius post hec Carthaginem cepit, cum 95 annos Wandali eam tenuissent, et omne Wandalarum regnum et stirpem delevit. (Gesta pont. Rom.) Silverius itaque cum rogaretur ut Anthimum restitueret, noluit. Ob hoc a Belisario potente captus ex præcepto Theodoræ augustæ in Pontia insula exulans obiit.

Nomina pontificum Lugdunensium ab inicio: C Photinus martyr. Hyreneus martyr. Zacharias. Helius. Faustinus. Verus. Julius. Tolomeus. Vocius. Maximus. Tretradius. Verissimus; hic interfuit Sardicensi synodo 4. Sanctus Justus. Sanctus Alpinus. Martinus. Sanctus Antiochus. Elpidius. Senator. Sanctus Eucherius. Salonus. Sanctus Veranus. Sanctus Paciens. Sanctus Lupicinus, tempore Wandalicæ persecutionis. Rustitius. Stephanus. Viventius. Sanctus Lupus, tempore Sigismundi et Clodovei. Lyconcius. Sanctus Sacerdos, tempore Childeberti. Sanctus Nicetius, tempore Childeberti ejusdem. Sanctus Priscus; hic auctor synodorum 21, 22 et 24 extitit. Sanctus Etherius; huic scribebat beatus papa Gregorius. Secundinus. Arigius. Tetricus. Gandericus. Viventius. Sanctus Aonemundus martyr. Sanctus Genesius. Sanctus Lamdebertus; hujus tempore obiit sanctus Bonitius et Lugduni est sepultus, qui Clippiaco in palatio regali sanctum Ansbertum Rotomagensem consecravit antistitem. Sanctus Gudinus. Fulcoaldus ¹⁷⁹. Hic est Fulcoaldus episcopus, qui corpus sancti Boniti ¹⁸⁰ Arvernensibus reddidit. Madalbertus. Ado. Eldoynus. Leifradus tempore Karoli Magni; hic restauravit Lugdunensem ecclesiam post destructionem Wandalarum. Agobardus doctrina clarus tempore Ludovici Pii.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁷ Post — imperio in marg. ¹⁷⁸ Sequentia omnia usque ad finem catalogi pontificum Lugdunensium in folio assuto. ¹⁷⁹ fulc. deletum. ¹⁸⁰ vox deleta.

Amolo, cujus tempore, ut idem ipse testatur, et Egilmarus Viennensis, Bartolomeus quoque Narbonensis, Stephanus Belgicensis, Alteus Eduensis, Odolmannus Matticensis, in epistola missa Rodulfo Bytorum archiepiscopo et omnibus episcopis Aquitanie Novempopulane et Narbonensis primæ, per 300 fere annos Lugdunensis ecclesia primatum æcclesiarum in Gallia ab ipsis temporibus apostolorum optinens¹⁸¹, vices Romanorum pontificum pro suæ sanctitatis merito optinuit. Remigius tempore Karoli Calvi. Sanctus Aurelianus legatus Romanæ sedis; post quem, fuit Agrinius Linguonensis qui non habetur in numero. Aluvala. Bernardus. Austerius. Remigius. Anschericus. Wido. Amblardus. Borchardus senex. Borchardus juvenis. Sanctus Odelricus. Halinarodus. Sanctus Gebuinus. Hugo¹⁸².

[FREDG.] Langobardorum igitur gens priusquam hoc nomine vocaretur egressa de Scatanavia quæ est ultra Danubium et mare oceanum, Danubium transiebat. Cum a Hunis interrogati fuissent, quæ gens terminos eorum ausa fuisset vitare et eis bellum conarentur intrare, illi mulieres præceperunt comam capitibus ad maxillas et mentum religare, ut habitum virorum similarent, ut ipsa sua multitudo hostes terrentur, eo quod mulierum comæ ad instar barbæ valde longæ esse viderentur; et exclamaverunt omnes: *Hæc est gens Langobardorum*. Et ita bellum ineunt, Hunos superant, partem Pannoniæ invadunt Narsis ergo patricius cum esset eunuchus, et Sophia uxor Justinii imperatoris apparatus muliebrem ex auro factum ei misisset, ut filaret et pensa lanariorum et non populum regeret, ille iratus respondit: *Filabo flum de quo Justinus et uxor ejus ad caput tenere non poterunt*. [PAUL. DIAC.] Hic¹⁸³ Totilam Gothorum regem occidit, sed accusatus per invidiam a Romanis recessit Neapolim Campaniæ. [FREDG.] Et Langobardos a Pannoniis invitans in Italiam cum rege Alboino introduxit, qui Glodesindam filiam Clotharii regis Glodovei magni duxit uxorem. Qua¹⁸⁴ defuncta aliam duxit uxorem cujus matrem occiderat, a qua et ipse veneno periiit. Hic invasit, ut dictum est, Italiam, et obsedit, Romam vastavit..... Langobardi ergo elevato¹⁸⁵ rege super se Clyp nomine irruentes Galliis, Amatium patricium perimunt et multas strages faciunt, pro quo Mummolus patriciatum assumpsit.

[PAUL. DIAC.] His ergo diebus apud Constantinopolim cum amentia quam incurrerat mortuo Justiniano 17 anno regni sui, Tiberius, qui cum Sophia uxore Justinii regnum regebat, invasit imperium et tenuit a. 6, m. 10, d. 8. Qui et largissimus in elemosinis fuit. Sophia adversus Tiberium insidias parans, Justinianum Justinii nepotem in regnum voluit subli-

A mare. Quod cernens Tiberius, expoliata eam thesauris et segregatis ab ea pueris, in custodia jussit retrudi. Justinianum objurgatum multo postmodum amore dilexit.

(Gesta p. R.) Post Johannem papam quem Teodericus rex carceris afflictione peremit, Felix, natione Samnius, patre Castorio, sedit a. 4, m. 2, d. 15. Post eum Bonifacius Romanus, patre Præjecto de Celio monte, a. 2, m. 4, d. 6. Johannes¹⁸⁶, qui et Martinus, post Bonifacium sedit annis 2, m. 4, d. 6, obiit 6 Kal. Jun. et cessavit episcopatus diebus 5, et successit ei Agapitus Romanus, patre Gordiano presbytero, m. 11, d. 19. Inter Agapitum et Silverium d. 29. Silverius Campanus, patre Ormisda, episcopus Romæ a. 4, m. 5, d. 11. Anno ab inc. Dom. 538, indictione 1. Vigilius Romanus, patre e Johanne consule, a. 18, m. 6, d. 26. Anno¹⁸⁷ præsulatus papæ Vigili 14, indictione 14, anno ab inc. Dom. (Gesta p. R.) 552, quinta synodus Constantinopolitana. Anno Justiniani Justinii majoris nepotis 27, Vigilius a Justiniano in exilium truditur; revocatus cum Romam reverteretur, in Sicilia civitate Syracusana calculi dolore moritur. Pelagius Romanus, patre Johanne vicariano, a. 11, m. 10, d. 18. Hic ordinatus a duobus episcopis et uno presbytero. Inter Pelagium et Johannem d. 26. Johannes Romanus, patre Anastasio, a. 12, m. 10, d. 26. Hic restauravit cimiteria martyrum et constituit per Dominicas oblationes et luminaria. Benedictus Romanus, patre Bonifacio, a. 4, m. 1, d. 28. Inter eum et Pelagium d. 5.

(Gesta p. R.) Anno ab inc. Dom. 582. Mauritius imperator successit Tyberio, regnavit a. 16. Post Benedictum sedit Romæ Pelagius Romanus, patre Unigildo, a. 10, m. 2, d. 10. Eo imperitante fuerunt pluvie, ut videretur diluvium redisse. Tanta clades quantam nullus meminit a seculo fuisse, qua etiam Pelagius papa moritur et Gregorius doctor electione cleri et populi pontificatum Romanæ suscepit ecclesiæ, anno imperii Mauricii 10, ab incarnatione Domini anno 592, indictione 10, epacta 21, concurrente 7, natus Romanus, patre Gordiano, sedit a. 13, m. 6, d. 10. Hic fecit ut missa caneretur supra corpus beati Petri apostoli. Anno pontificatus 4, D indictione 13, congregata synodo 24 episcoporum beati Petri apostoli de necessariis ecclesiæ tractavit. Hic missis Britanniam Augustino, Mellito, Johanne et aliis pluribus monachis ad Christum Anglos convertit.

[ADO.] Tempore¹⁸⁸ Leovigildi Renatus Viennensis episcopus floruit, qui eodem anno quo Justinus amens factus est, obiit.

[BEDA.] Hermenigildus Leovigildi Gothorum regis

VARIE LECTIONES.

¹⁸¹ optinet legi videtur. ¹⁸² aliis manibus atramentove subjiciuntur: Parvus Josorrandus. Humbaldus, Vizeliacensis abbas. Rainaldus. Falco. Petrus. Amedeus obiit in itinere [itere c.] Iherosolimitano. Humbertus qui superest adhuc v. supra p. 282. ¹⁸³ Hic — Campanit in marg. ¹⁸⁴ Qua — vastavit in marg. ¹⁸⁵ c. r. s. s. C. n. superer. ¹⁸⁶ Joh. — quinque in marg. ¹⁸⁷ Anno — moritur in marg. ¹⁸⁸ Tempore — obiit in marg.

filius, ob fidei catholice confessionem regni privatus infulus a patre Arriano et carceri injectus, ipsa Dominice resurrectionis nocte securi in capite percussus, regnum caeleste rex et martyr intravit. Cujus frater Recharedus rex Gothorum prius secretus baptizatus est, et post omnes Gothos qui tunc Arriani erant Toletum adunari jussit quinto anno pontificatus Gregorii, et presentari sibi omnes sectae Arrianæ libros quos et cremari fecit, et omnes Gothos baptizari mandavit.

[Abo.] Philippus quoque Viennensis episcopus vixit (fol. 36), cui successit Evantius vir sanctus, qui cum sancto Prisco Lugdunensi et Artemio et Senoico et Remigio Bituricensi et aliis sanctis episcopis, Siagrio quoque Eduensi, 20 capitula roboravit; cui successit Verus, cujus diaconus fuit sanctus Desiderius Eduensis, et ei successit Domnolus in redimendis captivis strenuus, eique successit Ethe- rius tempore Eracii imperatoris.

[FRADEC.] Eo anno uxor Arnulfi imperatoris Persarum virum suum relinquens cum quattuor pueris et totidem puellis, ad sanctum Johannem Constantinopolim episcopum veniens, dixit se unam esse de populo, et baptizata est, quam suscepit de lavacro sancto uxor Mauricii imperatoris. Quæ cum sepius per legatos repeteretur et uxor ejus esse nesciretur, augusta videns eam pulcherrimam et suspicata ne ipsa esset quæ querebatur, ostendit eam legatis. Quam illi viderunt, et agnoscentes nullum ab ea responsum audire potuerunt nisi prius baptizarentur. Illi animo volenti gratiam baptismi acceperunt. Quibus illa id dedit responsum, non se ad virum redituram, nisi ille primo baptismi perciperet gratiam. Quod cum imperatori Persarum nuntiatum fuisset, legationem misit ad Mauricium imperatorem, ut sanctus Johannes veniret Antiochiam, a quo baptismum salutis acciperet. Quod et Mauricius fieri jussit cum infinito apparatu. Ibi baptizatus est imperator Persarum cum sexaginta milibus virorum, et a sancto Gregorio Antiocheno de fonte susceptus. Petiit autem ab imperatore Mauricio episcopos cum clero sufficienti, quod et ille concessit, et sic summa celeritate omnis Persida Christo domino credidit. Eodem tempore anno ab inc. Dom. 598, inventa est tunica Domini inconsutilis in civitate Zafath, et a Gregorio Antiocheno et Thoma Iherosolimitano et Johanne Constantinopolitano cum aliis multis episcopis facto triduario jejuniis levata cum arca marmorea, ita levi facta ac si de ligno fuisset, ordine pedestri Iherosolimam cum devotione sanctissima perducta, et in loco ubi erux Demini adoratur cum triumpho posita.

Tempore ¹⁹⁹ Mauricii imperatoris, pontificatum Romanæ ecclesiæ agente papa Gregorio a. 9 constructio cenobii Flaviniacensis in castro prænomi-

A nato facta est domno Widrado, et Magoaldus abbas ordinatus est, anno ab inc. Dom. 601, indictione 5. (fol. 37.) Anno primo Theoderici regis, qui erat ab inc. Dom. 606, Focæ vero imperatoris 5, idem domnus Theodericus testamentum domni Widradi de castro seu cænobio Flaviniacensi sigillo suo confirmavit factum, et corroboravit apud Sinemurum, secundo post transitum sancti Gregorii anno, primo scilicet papatus Saviniani, presidente Lugdunensi ecclesiæ Secundino archiepiscopo.

Anno ab inc. Dom. 602 ¹⁹⁹, Focas dux et patricius rei publicæ victor a Persis rediens, Mauricium imperatorem interfecit, et imperium assumpsit; regnavit annos 8 ¹⁹⁹. Eo anno Etherius Lugdunensis archiepiscopus obiit, in ejus locum substituitur Secundinus. Anno Focæ 2, indictione 8, epacta 26, concurrente 4, ab inc. Dom. 605 ¹⁹⁹ beatus Gregorius migravit ad Dominum, regnantibus in Francia Theoderico et Theodeberto fratribus. Successit ei in episcopatu Romanæ ecclesiæ post d. 22 Savinianus Tuscus, patre Bono de civitate Blera, sedit a. 1, m. 5, d. 8 (*Gesta p. R.*). Hic addidit luminaria in ecclesia beati Petri. Post eum sedit Bonifacius III Romanus, patre Johanne ¹⁹⁹, m. 8, d. 22. Hic rogavit imperatorem ut statueret Romanam ecclesiam caput esse omnium ecclesiarum, quia Constantinopolitana se primam scribebat. Bonifacius IIII, de civitate Valeria natione Marsorum, patre Johanne medico, sedit a. 6, m. 8, d. 13. De hoc legitur in ecclesiastica hystoria, quod impetravit a Foca donari ecclesiæ Christi templum Romæ quod Pantheon vocabatur ¹⁹⁹, cuius papatus ¹⁹⁹ ... anno Focas obiit. [FRADEC.] Cum enim Heraclius patricius esset universarum Africae provinciarum, et Focas imperium nequissime regeret, et modo amentie thesauros in mare projiceret, dicens se Neptuno munera dare, senatores cernentes quod vellet imperium per stultitiam destruere, factione Heraclii Focatem apprehensum manibus et pedibus truncatis, lapide ad collum ligato, in mare projecerunt, et Heraclius consensu senatus sublimatur in regnum anno 607 ¹⁹⁹. [BEDA.] Cum infestatione Persarum multæ imperii provincie vastatæ fuissent temporibus Mauricii et Focatis imperatorum, temporibus ejus Persæ Calchedona civitate vastata Constantinopolim quoque sedem imperii destruere moliebantur, multasque ¹⁹⁹ Romanorum provincias et ipsam Jerosolimam invadunt, et destruentes ecclesias et sancta profanantes, inter reliqua ornamenta etiam vexillum sanctæ crucis abducunt. [FRADEC.] Contra quos Heraclius aciem dirigit, et ipsi duo exercitus principes singulari certamine omnibus ex utraque parte eventum rei expectantibus congrediuntur. Heraclius victor caput Persæ præcidit, et totum Persarum exercitum ad sedes proprias regredi compulit. Post hec eventum

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁹ Tempore — archiepiscopo in marg. ¹⁹⁹ Sic e corr. litteris quibusdam erasis. ¹⁹⁹ superscr. atram. paulo nigriore. ¹⁹⁹ Hæc ultimo verba atram. magis nigro superscr. ¹⁹⁹ Quædam hic erasa sunt. ¹⁹⁹ Lacuna septem fere vocab. in rasura. ¹⁹⁹ Unum vocab. crasum videtur. ¹⁹⁹ Numeri superscr. ¹⁹⁹ multasque — abducunt in marg.

navale Persidam ingreditur, tribusque circiter annis Persida vastata, suæ eam ditioni subiecit, lignumque Dominicum reportavit. Postmodum Persas rebellantes iterato superat et sibi subiecit. Qui cum esset pulcherrimus aspectu, fortissimus viribus, pugnator egregius, litteris etiam apprime eruditus, cernens in syderum signis a circumcisis gentibus imperium devastandum, direxit nuncios ad Dagobertum regem Francorum, petens ut omnes Judeos regni sui baptizari præciperet, quod et ipse decreto fieri statuit per omnes provincias imperii.

Anno ¹⁰⁰ Heraclii imperii 5, natus est Mahamet, qui cum esset infans, defunctis patre et matre, adhesit viduæ quæ et nutrebat. Cumque adolevisset, cepit per scolas Christianorum ire et auditoris interesse, et quæ ibi audiebat, domi hominibus gentis suæ referebat. At illi mirabantur jam tum in eo sapientiam, cum audirent ab eo quæ audierant. Die igitur quadam cum reverteretur ab auditorio, obviam habuit diabolum habentem os aureum, et dicentem se esse Gabrielem archangelum missum a Deo ad ipsum, ut prædicaret genti suæ quæ audierat et sciebat. Tunc cepit prædicare Mahamet ut dereliquerent idola manu facta et adorarent creatorem qui fecit quæ sunt. Cumque plures adhererent illi et ut prophetam eum haberent, congregatis qui secum erant arma sumpsit, et ut rex et propheta quos poterat sibi subiecit, et regnavit in Damasco, et caput regni ejus Babylonia civitas fuit.

[FREDG.] Agarenorum igitur gens circumcisa, qui et Sarraceni dicuntur, egressa a latere montis Caucasi super mare Caspium, cum in nimiam multitudinem coaluissent, tandem arma sumentes, provincias Heraclii imperatoris vastandis irruunt, contra quos Heraclius direxit exercitum. Sed Sarraceni milites superant, eosque gladio graviter trucidant, ita ut 150 milia militum interficerent. Spolia eorum Heraclio offerunt, quæ ille recipere noluit, cupiens super Sarracenos vindicare, et mittens legationem, portas quas Alexander Macedo super mare Caspium æreas fieri et serrare præceperat, propter inundationem gentium sævissimarum, quæ ultra Caucasi montis culmina habitabant, easdem portas aperire præcepit, indeque centum milia pugnatorum auro locatos contra Sarracenos mittit ad prælium. Cumque non procul a se invicem castra metarentur, utrique exercitus ut mane facto confingerent, eadem nocte Dei virtute exercitus Heraclii percutitur, quinquaginta enim eorum milia in stratis suis mortui sunt. Quo facto terribili milites ad propria sunt reversi. Sarraceni, ut ceperunt, provincias devastant. Cum jam Hierosolimis propinquassent, Heraclius videns quod non posset eis resistere, nimio amaritudinis merore addeptus, ad ultimum infelix Euthicetis heresim sectans et Christi cultum relinquens,

A habens uxorem filiam sororis suæ, post annum regni sui 27 crudeliter vitam finivit. Heraclonius ¹⁰⁰ cum matre sua Martyna regnavit annis 2, cui successit Constantinus filius Heraclii mensibus 6, anno Dominice incarnationis 634, pontifice Honorio, indictione 7. (Ib.) Et successit in regnum sub tenera ætate et consilio Constantinus filius ejus, qui et Constans, cujus tempore res publica a Sarracenis nimium vastatur. Duravit hec vastitas per annos 47 usque ad tempora Constantini superius nominati. Tunc est Hierosolima capta et ceteræ eversæ civitates; Ægyptus superior et inferior pervaditur, Alexandria capitur et predatur, Affrica tota vastatur, Asia et Europa quatiuntur, et omnia regna mari contigua pervagantur. Constantinopolis tantum cum Traciana provincia et, paucis insulis et Romana provincia ditioni imperii remanserunt.

. . . rius papa Apellinarista . . . us est ¹⁰⁰.

Anno ¹⁰¹ inc. Dom. 634, 11 Kal. Mai. ordinatio domni Widradi abbatis, cum locum Flaviniacensem 48 annis Magoaldus abbas rexisset

Anno ab inc. Dom. 665, papa Vitaliano, adventus Benedicti in Gallias, et Tequemio obiit sanctus Amandus Tungrorum episcopus, cui successit sanctus Remacius anno imperii Constantini 22, et ei Theodardus, et Theodardo sanctus Lambertus.

(Gesta p. R.) Bonifacio igitur papa post dies 25 successit Deusdedit Romanus, patre Steplano subdiacono, sedit a. 3, d. 25. Post quem m. 5, d. 26 exactis sedit Bonifacius V, Campanus, patre Johanne, a. 5. Hic constituit ut ullus de ecclesia traheretur. Successit post dies 13 Honorius Campanus, patre Petronio consule, sedit a. 12, m. 11, d. 18. Hic exortum apud Scottos errorem de observatione paschæ 14 Jun. per epistolam redarguit. Successit Johannes natione Dalmata, patre Verantio, sedit a. 1, m. 8, d. 18. Hic per Istriam et Dalmatiam multas pecunias misit ad redemptionem captivorum. [BEDA.] Hic cum adhuc electus esset pro pascha et pro heresi Pelagiana Scottos redarguit. Theodorus Grecus, patre Theodoro episcopo de civitate Hierusalem post m. 5 et d. 13 sedit a. 6, m. 5, d. 18. (Gesta p. R.) Hic condemnavit Pyrrum regie civitatis episcopum, qui eum Cyro Alexandria et Sergio prædecessore suo acephalorum heresim instauraverat. [BEDA.] Venit enim facta ut post apparuit pœnitentia et obtulit eidem papa libellum pœnitentiæ; sed domum reversus ad vomitum rediit, quam ob rem præsentem clero et populo Romano vinculo anathematis, ut prædiximus, innodatus est. (Gesta p. R.) Post Theodorum Martinus de Tudertina Tusciæ sedit a. 6, m. 5, d. 26. [BEDA.] Constantinus igitur deceptus a Paulo regie civitatis episcopo sicut et Eraclius proavus ejus a Sergio, librum composuit adversus fidem catholicam. Unde Martinus

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ Anno—civitas fuit in marg. ¹⁰⁰ Her.—ind. 7. in marg. duobus codicis exarata. ¹⁰⁰ an: Honorius papa S. Apollinaris basilicam orsus est? ¹⁰¹ Hæc in margine leguntur.

papa congregata Romæ synodo 110 episcoporum dampnavit sub anathemate præfatos Cyrum, Sergium, Pyrrum et Paulum hereticos. Pro qua re missus ab imperatore Theodorus exarchus tulit Martinum de ecclesia Constantiniana, et perduxit eum Constantinopolim. Qui post religatus Cersonam, ibidem vitam finivit, multis virtutum signis in eodem loco usque hodie refulgens.

Anno Dom. incarn. 640, indictione. . Martinus papatum su. . Facta est hec synodus anno Dom. inc. 650, indictione 8, anno imperii Constantini 9, qui imperavit postea a. 19 et mortuus est anno dom. inc. 669, indictione 12.

(*Gesta p. R.*) Eugenius Romanus, patre Rufiniano, sedit a. 2, m. 9, d. 24, cui post mensem et dies 28 successit Vitalianus Signensis provincie Campanæ, patre Anastasio, sedit a. 14, m. 6. Hic regulam ecclesiasticam et vigorem, ut mos est, omnino servavit. Quo nuper ordinato Constantinus misit beato Petro evangelia aurea gemmis albis ornata miræ magnitudinis. Vitalianus misit Britanniam plurimos divini verbi prædicatores, qui ecclesias Anglorum multa divini verbi fruge fecundarunt. Constantinus imperator Sarracenorum tributarius factus tribus annis et amplius unoquoque die mille solidos auri erariis Sarracenorum reddebat (*Ib.*). Tandem aliquando resumtis viribus tributa denequivit, et ipse post plurimas et inauditas deprædationes provinciis factas, occisus in balneo periit; regnavit a. 28. Nec multo post Vitalianus regna celestia petivit, cui post m. 3 et d. 13 successit Adeodatus Romanus ex monachis, patre Jobiano, sedit a. 4, m. 2, d. 5. Post m. 4 et d. 15 Bonus Romanus, patre Mauricio, sedit a. 4, m. 5, d. 10. Huic post m. 2 et d. 15 successit Agatho Siepla anno ab incarnatione Domini 666, indictione 5, sedit a. 2, m. 6, d. 4.

[BEDA.] Anno igitur ab incarnatione Domini 670, indictione 13, epacta . . concurrente . . Constantinus filius Constantini superioris regnare orsus, regnavit a. 17. Agatho papa rogatu Constantini misit in regiam urbem legatos suos pro adunatione facienda sanctorum Dei ecclesiarum. Qui benignissime a Constantino suscepti, jussi sunt colloquio pacifici de fide vera perquirere. Residentibus ergo 150 episcopis, præsertim Georgio Constantinopolitano et Machario Antiocheno, facto conflictu, Georgius correptus est, Macharius cum suis sequacibus dampnatus est, tantaque gratia legatos pacis catholice comitata est, ut Johannes Portuensis episcopus unus ex eis Dominica octava paschæ missas publicas in ecclesia sanctæ Sophiæ coram principe et patriarcha celebraret. Hec est sexta synodus universalis Constantinopoli celebrata et Grece conscripta, tempore papæ Agathonis, tertio ³⁰³ papatus ejus anno, exequente principe Constantino et residente

A intus palatium suum, regni ejus anno 14, a⁵ incarnatione Domini 668, indictione 11, simulque legatis apostolicæ sedis et episcopis 150 residentibus. Prima enim synodus apud Niceam 318 Patrum contra Arrium tempore Silvestri papæ Romani, Macharii Hierosolimitani, Alexandri Alexandrini, sub Constantino principe. Secunda Constantinopoli 150 Patrum contra Macedonianum et Euxodium qui Spiritum sanctum Deum esse negabant tempore Damasi papæ, Cyrilli Hierosolimitani, Noctarii Constantinopolitani sub Theodosio seniore, et Gratiani principis. Tercia in Epheso 200 Patrum contra Nestorium regis urtis episcopum duas personas in Christum asserentis, sub Theodosio juniore et papa Celestino, tempore Juvenalis Constantinopolitani, Cyrilli Alexandrini.

B Quarta in Calcedone 630 Patrum sub Leone papa et Martino principe, tempore Juvenalis Hierosolimitani et Constantinopolitani contra Euthicem Constantinensem abbatem, verbi Dei et carnis unam naturam esse pronunciantem. Quinta Constantinopoli contra Theodorum et omnes hereticos, tempore Vigili papæ, sub Justiniano imperatore. Sexta hæc de qua diximus.

[ABO.] Quo ³⁰³ in tempore Sindulfus Viennensis claruit, cui successit Heodicus magnæ religionis, et vixit usque ad ultimum tempus Justiniani, sub quo et obiit; cui succedens Cadoldus duravit usque ad tempora Teoderici regis; cui successit Dodolenus, et ei Bobolinus tempore Johannis qui Sergio papæ successit, eique successit Georgius magnæ virtutis episcopus.

C Romanam igitur sedem post Agathonem suscepit Leo II Sicula, patre Paulo, interpositis inter Agathonem et ordinationem ejus a. 1, m. 6, d. 6, sedit m. 7, d. 17, cui post m. 11 et d. 22 successit Benedictus II. junior natione Romanus m. 10, d. 12. (*Gesta p. R.*) Hic suscepit jussiones clementissimi principis Constantini ad clerum et populum Romanum, ut qui electus fuerit in pontificatu Romano e vestigio consecraretur, nec expectaretur ulterius assensus et jussio imperatoris. Post eum interpositis duobus mensibus, diebus 15, sedit Johannes V. Syrus de provincia Antiochiæ, patre Cyriaco, anno 1, et ei post m. 2, d. 18 successit Chonon, patre D Tracesio, educatus apud Siciliam, sedit m. 11

Incarn. ³⁰³ Dom. a. 688, imperii Romani a. 3, indictione 1, præ . . . pontificatum Romanæ ecclesiæ Sergius.

Post quem Sergius Syrus Antiochiæ regione oriundus, patre Tyberio in Panormo Siciliæ, sedit a. 13, m. 7, d. 23. Constituit *Agnus Dei* cantari a clero et populo et letanias in ypapanti Domini. Illic invenit, Domino revelante, in sacrario beati Petri capsam argenteam, et in ea crucem auream gemmis ornata, in qua sub 4 petalis erat recondita por-

VARIE LECTIONES.

³⁰³ Quæ litteris diductis expressimus hoc loco, auctor postea supplendo superscripsit; apud Bedam nec leguntur. ³⁰³ Quo — episcopus in marg. ³⁰³ Inc. — Sergius in marg.

tio ligni salutaris, quæ tunc die exaltationis ejus in basilica Salvatoris ab omni veneratur et osculatur populo. [BEDA, *Chron.* S. Benigni.] Hic ordinavit sanctum Willibrordum cognomento Clementem Fresionum genti episcopum, anno dominicæ incarnationis 696, quem misit illuc cum sociis Pippinus major domus, postquam Frisiam devicit et ducem Rathodum fugavit.

Tertio Justiniani anno cepit regnare Pippinus, et retinuit majoratum domus annis 20 sub Justiniano, Leone et Tyberio, item Justiniano, Theodosio et Leone, cujus regni anno 6. obiit; successit Karolus Martellus et obiit 7. Constantini anno.

[BEDA.] Anno ab inc. Dom. 678, indictione 2, epacta nulla, concurrente 3, Justinianus minor filius Constantini regnare orsus regnavit annis 10. Hic papam Sergium rapi jussit de ecclesia et Constantinopolim deportari, quia erraticæ suæ synodo quam fecerat in urbe regia favere et subscribere noluit. Sed prævenit militia Ravennatæ urbis vicinarumque partium jussa regis, et missos ejus expulit ab urbe Roma. Justinianus ob culpam perfidiæ regno privatus, exul in Pontum secedit; post quem imperavit Leo annis 3, contra quem pugnavit Tyberius et de regno ejectum tempore quo ipse regnavit in custodia tenuit in eadem civitate. Post Sergium Joannes VI, natione Grecus, interpositis m. 1, d. 13, Romanam rexit ecclesiam a. 3, m. 2, diebus (*Gesta p. R.*). ., cujus tempore cum Gisleulf dux Langobardorum Campaniam igne, gladio et captivitate vastaret, et non esset qui ei resisteret, ipse papa missis ad eum sacerdotibus et clericis cum donariis plurimis universos captivos redemit, et hostes domum redire fecit. [BEDA.] Successit ei Joannes VII, natione Grecus, patre Platonio, sedit a. 2, m. 7, d. 27. Sedit Constantinus Syrus patre Johanne, a. 7, d. 15 (*Gesta p. R.*).

[PAUL. DIAC. VI, 46.] Eo tempore gens Sarra- cenorum in loco qui Septem dicitur ex Africa trans- fretrantes Hispaniam invaserunt, et post 10 annos cum uxoribus et filiis Aquitaniam ingressi, Carolo cum Eudone Aquitanix principe super eos irruente, 370 milia a Francis perempta sunt, ex Francis vero mille quingenti tantum ceciderunt. Eudo quoque ir- ruens super eos pari modo multos interemit, et fu- gientes Sarrazeni cum nimio exercitu Constantino- polim triennio obsederunt.

[BEDA.] Justinianus igitur quem superius regno privatum diximus, auxilio Terbelli Vulgarorum regis regnum recipiens 6 annis tenuit, et occidit eos patricos qui se expulerant, et Leonem qui locum ejus usurpaverat, et successorem Leonis Tyberium qui eo de regno ejectum in custodia tenuerat. Galli cum vero patriarcham erutis oculis misit Romam, et dedit episcopatum Cyro qui erat abbas in Ponto et eum exulem aluerat. Hic Constantinum papam ad

se venire præcipient honorifice suscepit, ita ut die dominica missas eum sibi jubens facere, commu- nionem de manu ejus susciperet, et in terra pro- stratus pro suis peccatis eum intercedere rogans, cuncta ecclesie privilegia renovaret. Qui cum exer- citum in Pontum mitteret ad comprehendendum Philippicum quem ibi religaverat prohibente papa, conversus exercitus Philippicum fecit imperatorem, reversusque cum eo Constantinopolim, pugnavit contra Justinianum, et victo eo talique occiso regnum suscepit, quod tenuit a. 1 et m. 6.

[ADO.] Quo tempore Deodatus Viennensis episcopus florebat vir magnæ parsimonix, cui suc- cessit Blidranus, et ei successit Coldus episcopus qui et Viennensem ecclesiam rebus auxit; fuit enim affinis regibus Francorum. Successit ei Bobolinus, et huic Austrobertus vir strenuus et nobilis.

(*Gesta p. R.*) Hic Constantino papæ litteras pravi dogmatis misit, quas ille judicio apostolicæ sedis respuit, statuitque populum Romanus, ne heretici im- peratoris nomen aut cartas aut figuram solidi susci- peret. Unde nec ejus effigies in ecclesiam introducta est, nec nomen ad missarum solempnia recitatum. In tempore ejus Anastasius regnavit annis 3, et Phi- lippicum captum oculis privavit nec occidit. [BEDA.] Hic Constantino papæ litteras misit, quibus se fau- torem catholicæ fidei, et sanctæ 6. synodi prædica- torem esse docuit. Post Constantinum Gregorius II. Romanus a Petro 92, patre Marcello sedit, a. 16, m. 9, d. 12. (*Gesta p. R.*) Constituit ut in quadra- gesima 5. feria jejuniū fieret, quod antea non fie- bat, et missarum celebritates. [BEDA.] Ejus admoni- tione Liutbrandus rex Langobardorum donationem patrimonii Alpium quam Herebrectus rex fecerat et ille repetierat, secundo confirmavit. Tunc pluri- mas Scotticæ gentis provincias Echbertus vir san- ctus de gente Anglorum ad canonicam paschæ ob- servantiam pia prædicatione convertit anno ab inc. Dom. 717.

Theodosius igitur electus in imperatorem a. 708. Anastasium apud Niceam gravi prælio vicit, et dato sibi sacramento clericum fieri et presbyterum fecit ordinari. Regnavit a. 1, et cum esset catholicus, in regia urbe imaginem illam in qua sanctæ 6 synodi erant depictæ et a Philippico fuerant dejectæ pristi- no in loco erexit. Post eum imperavit Leo anno 709, annis 26.

[PAUL. DIAC.] Hic sanctorum imagines oepo- suit et incendiit, et Romano pontifici si suam vellet habere gratiam mandavit. Quod pontifex contempsit. Omnesque talibus jussis uno animo resisterunt, et nisi eos pontifex ipse, videlicet Gregorius IV, pro- hibuisset, imperatorem super se constituisset. Quem tamen postea papa deposuit. Germanus Con- stantinopolitanus patriarcha errori imperatoris non consentiens, a sede pulsus est. Sarrazeni cum ma-

VARIÆ LECTIONES.

*** Eo — obsederunt in marg. *** Quo — nobilis in marg. *** Hic — pulsus est in marg.

gao exercitu Constantinopolim venientes, triennio civitatem obsident, sed civibus multa instantia ad Deum revertentibus plurimorum fame, frigore, pestilentia perierunt, et sic pertesi obsidionem relinquunt. Inde Vulgarorum gentem pecierunt, a quibus victi naves suas petierunt. Sed cum alta peterent, ingruente tempestate submersi sunt. Intus ²⁰⁰ Constantinopolim vero trecenta milia hominum pestilentia perierunt. Liutbrandus audiens quod Sarraeni loca illa fedarent, ubi ossa sancti Augustini olim propter barbaros translata et honorifice condita fuerant, misit, et dato magno pretio, Ticianum ea cum honore debito transtulit. Gregorius III Syrus, patre Joanne, sedit a. 10, m. 8, d. 25. (*Gesta p. R.*) Hic ²⁰¹ removit Romam et Italiam et omnia tam rei publicae quam ecclesiasticae jura in Hesperii partibus ab obedientia Leonis et imperii sub eo constituti, (*Hist. Misc.*) Sed et Joannes, non papa aut episcopus, sed monachus et presbyter Damascenus et doctor optimus, eundem Leonem cum Orientis episcopis anathemizavit, scriptum in Romana historia libro XXIII. Obiit Leo anno ab incarnatione Domini 735.

Post ²⁰² Leonem suscepit imperium Constantinus impius anno ab inc. Dom. 736, cujus regni anno. . .

²⁰³ Stephanus papa Franciam venit; regnavit autem a. 43; et successit Leo filius ejus anno ab inc. Dom. 770; regnavit a. 5, d. 6 minus, et successit Hyrene cum filio Constantino decem annorum ²⁰⁴ uxor Constantini superioris, a. 775. indict. 15. ²⁰⁵ Anno 787, synodus facta est apud Niceam indictioe prima, sub Adriano papa. Constantinus factione matris suae peremptus est, suscepit imperium ipsa a. 792, et successit ei Nicephorus a. 795, et ei successit Michael a. 804, et ei successit Leo (*Hist. Misc.*)

Obiit Gregorius papa 4. Kalendas Decembr., indictione 5, die 10, cessavit episcopatus d. 8. (*Gesta p. R.*) Et post eum Zacharias Grecus anno incarnationis Domini 742, patre Polichronio, a. 10, m. 3, d. 14. (*Ann. Fuld.*) Hunc missa legatione Pippinus major domus in regno Francorum interrogat de regibus Francorum ex antiqua Mervingiorum stirpe descendendum, qui reges quidem dicebantur, sed tota regni potestas apud majorem domum habebatur, excepto quod cartae et privilegia regis nomine scribebantur, et qui rex dicebatur in Martis campum plaustro vectus trahentibus bobus atque in eminenti sedens, semel in anno a populo visus, publica dona solempniter sibi oblata, stante ante eum majore domus, et quae deinceps eo anno agenda erant populis annunciant, ei sic rege domum re-

A deunte cetera regni negotia major domus administrabat. Orat ergo decerni sibi, quis eorum rex juste debeatur dici et esse, is qui domi securus sequebatur, an ille qui curam regni et omnes molestias sustinebat. Zacharias ex auctoritate apostolica mandat populo Francorum, ut Pippinus, qui potestate regia utebatur, nominis quoque dignitate frueretur. Ita Hildericus ultimus rex de stirpe Mervingiorum depositus et in monasterium trusus est. Pippinus vero in civitate Suessonom a sancto Bonifacio archiepiscopo in regem unctus regni est honore sublimatus.

Obiit ²⁰⁶ Zacharias papa Idus Martii, indictione quinta (*Gesta p. R.*)

Defuncto ²⁰⁷ autem in Christo beatissimo papa Zacharia Romani elegerunt Stephanum quendam presbyterum, et consecratus est papa. Qui cum die tertio a somnio surgens causas familiares disponeret, subita egritudine percussus obmutuit, et die sequenti mortuus est.

Anno ab inc. Dom. 752, indictione 5, concurrente 4, epacta 6, Stephanus Romanus, patre Constantino, sedit Romae a. 5, d. 29 (*Hist. Misc.*). Hic propter infestationem Aistulli regis Langobardorum ad Pippinum venit in Francia, et constituit eum Romanae ecclesiae defensorem et principem, et consecravit eum regem. (Fol. 39.) Ex tunc ablata est Roma a subjectione imperii Grecorum. Quia ergo jam Deo donante ad id locorum devenimus, ut de Francorum regibus prosequendum videatur, repetamus paululum superiora et quibus temporibus in Francorum terra reges regnare ceperint, quive fuerint, vel unde processerint, patrum dicta sequentes breviter dilucidemus.

Priamus ²⁰⁸ primus rex Francorum. Frigus ²⁰⁹ Francio ²¹⁰. Turchot ²¹¹. Deinde ²¹² fuere sub ducibus usque ²¹³ ad Marcomirem ducem ²¹⁴ tempore Theodosii. Marcomirus ²¹⁵ genuit Faramundum. Clodio ²¹⁶ filius ejus. Merovingius ²¹⁷ filius. Childericus ²¹⁸ tempore Mauricii. Clodoveus ²¹⁹ rex octavus a primo (*Hist. Franc. epit.*, c. 2.)

Anno ab inc. Dom. 446, indictione 14, epacta 9, concurrente 1, pontificatus domni Leonis Magni papae anno 2, in Francorum terra reges regnare ceperunt, et primus eorum nomine Clodio regnavit a 20. [FREDEG.] Deinde Childericus filius Merovei, expulso Egidio duce Romanorum de regno atque interfecto, regnum invadit anno ab inc. Dom. 466, et regnavit a. 24, qui genuit filium ex Basina Toringorum regina nomine Clodoveum, virum bellicosissimum et potentissimum, in primis gentilem postea christianum. Childerico ergo defuncto Clodoveus

VARIAE LECTIONES.

²⁰⁰ Intus — perierunt in marg. ²⁰¹ Hic — 755 in marg. ²⁰² Post — successit Leo in marg. ²⁰³ rasura, in cujus initio distinguitur p. ²⁰⁴ d. a. superscripta. ²⁰⁵ post haec quinque fere vocabula erasa. ²⁰⁶ Obiit — ind. 5. in marg. ²⁰⁷ Defuncto — mortuus est in marg. ²⁰⁸ Priamus octavus a primo in marg. atramento eo: m quo textus. Initia linearum Pr, Fri, Fr, Tur, Dein, us, duc, Ma, Clo, Me, Chi, Cl abscissa.

successit (42). Anno 5 regni ejus Syagrius, Aegidii Romanorum ducis filius, apud civitatem Suessionicam sedem habebat, super quem Clodoveus irruit. At ille elisum cernens exercitum suum, ad Alaricum Gothorum regem cursu veloci Tolosam perlabitur. [GREG. TUR. V, 27.] Sed Alaricus acceptis regis nunciis cum intimatione minarum, ut Gothorum mos est parere, Syagrium vincitum legatis tradidit. Quem Clodoveus custodiæ mandari præcepit, regnoque ejus accepto eum clam gladio feriri jussit. [HINCMAR. VII. Remig.] Remorum tunc ecclesiam beatus regebat Remigius, qui factus est a Domino populo jam fere desperato in tempore iracundiæ reconciliato. Post vindictam enim scelerum, quæ facta est a Domino cæde Galliarum, Wandalorum primo, deinde Hunorum persequente crudelitate, misericordiam cæli distillarunt, dum ad mitigandum furorẽ Alissimi Remigium mundo pontificem protulerunt.

[FREDEC.] Gundebaudus tunc regnabat in Burgundia Gundiochi regis filius, qui fuit de genere Athanarici persecutoris. Habuit Gundiochus et alios filios, Godegisilum, Chilpericum et Godemarium. Gundebaudus Chilpericum fratrem suum interfecit gladio, uxorem ejus ligato ad collum lapide aquis immersit, duos eorum filios gladio trucidavit, duas filias exilio condemnavit. Harum senior Sedeleuba se Domino mutata veste dicavit, minor Crothildis nominabatur. Hæc quæsitæ est a Clodoveo rege Francorum, ut sibi eam traderet Gundebaudus patruus ejus. Quod cum ille negare non auderet, venientes Franci acceperunt eam a Gundebaudō et cum multis thesauris ad Clodoveum dirigunt. (Fol. 40.) Consilio autem Aredii sui reminiscens Gundebaudus mali quod fecerat, quia videlicet patrem, matrem et fratres Crothilde interfecisset, et timens, ne si Crothildis prævaleret, mortem parentum vindicaret, post eam misit exercitum qui basternam et thesauros retentant; puella levata in equum a Francis ad Clodoveum dirigitur, quam regali assumens honore in matrimonium perfectō dilexit amore. (Hist. Franc. epit.) Habebat jam tunc Clodoveus filium de concubina, nomine Theodericum, qui regnavit post eum annis viginti tribus. [FREDEC.] Habuit et alios tres filios ex Crothilde Clodomerem, Chillebertum et Clotarium, qui post eum regnaverunt. [GREG. TUR.] Defuncto autem Gundebaudō, regnum Burgundiæ Sigismundus filius ejus obtinuit, habuitque uxorem filiam Theoderici regis Italiæ. [FREDEC.] Qua mortua, aliam duxit, et prioris conjugis filium novæ insidiis jussit interfici. Nam sopitum vino filium dormire post meridiem jussit; cui dormienti orarium sub collo positum est, et sub mento ligatum; et sic trahentibus ad se invicem pueris duobus sugillatus est. [GREG. TUR.] Sed jam sero penitens super

cadaver exanime ruit flens amarissime, et in monasterio sanctorum Agaunensium, quod ipse miro opere a fundamentis construxerat, per dies multos veniam petens, et psallentium chororum instituens, Lugdunum rediit, ultione divina e vestigio subsequente. Hujus filiam Theodericus Clodovei filius uxorem accepit.

[GREG. TUR. II, 30, 31.] Crothildis ergo regina, cum esset christianissima, et Clodoveus fanaticis uteretur legibus, monereturque frequentius ab ea, ut idola vana negligeret, et Deum verum agnosceret, in cujus manu est cor regum et omnium dispositio potestatum, acquiescere noluit, donec bello contra Alamannos suscepto, compulsus confiteri necessitate, quod prius negaverat voluntate. Cum enim exercitus ejus ad internecionem usque caderetur, invocato nomine Jesu Filii Dei, quem predicabat Crothildis, victoriam obtinuit. Quod cum domi veniens uxori narrasset, illa clam accersito beato Remigio Remorum archiepiscopo suadet, ut regi verbum salutis insinuet. Quod cum faceret — erat enim egregie scientiæ, et rhetoricis adprime imbutus studiis — divina præduce gratia rex credidit, et cum exercitu baptizatus est 15 anno regni sui, Albino V. C. consule, incarn. Dom. a. 502.

[GREG. TUR. I, 32.] Burgundiones tunc Arianorum sectam tenentes habitabant circa Ararim et circa Rhodanum, qui fluunt juxta urbem Lugdunensem, quibus præerant Gundebaudus et Godegisilus fratres. (II, 34.) Godegisilum Gundebaudus interfecit, et ipse cum moneretur a sancto Avito Viennensi archiepiscopo, ut confisteretur Christum Filium Dei et Spiritum sanctum æqualem Patri — erat enim Arianus — clam ut chrismaretur expetiit. Sed illo adhortante, ne formidaret rex seditionem populi, neque erubesceret in sæcula regnantes in sæculo confiteri, ipse hac ratione confusus usque ad vitæ exitum in sua insania perduravit; cui Sigismundus successit. (Fol. 40.) Clodoveus itaque cum esset armis strenuus et in fide sancta nominatissimus, et videret Gothos, quorum erat princeps et rex Alaricus, et dominatio eorum ultra Ligerim, Arriana peste et perversitate corruptos, velletque ut, superatis eis cum divino auxilio, terra redigeretur ditioni suæ, commotum exercitum Pictavis, ubi rex Alaricus morabatur direxit. (II, 37.) E contrario Alaricus cum suis decimo ab urbe milliariorum obviam venit adversariis, et confilientibus eis in Campania Voglanense victoriam Clodoveus de Arrianis obtinuit. [FREDEC.] Alaricum cum plurima Gothorum manu interfecit, regnumque ejus a mari Tyrrheno et Ligere fluvio usque ad montes Pyrenæos et mare Oceanum occupavit, thesaurosque ejus a Tolosa auferens, secum Parisius advexit. (II, 38.) Per idem tempus ab Anastasio imperatore codicillos pro consulatu accepit, et coronam auream et tunicam blatteam, ex qua die con-

NOTÆ.

(42) Textum foliorum 31 — 40 debemus viro cl. D. Ulrichs professori regio Gryphiensi, qui ea D.

Thoma Phillipps Bar. benignissime favente hoc anno in bibliotheca Mediomontana exscripsit.

sui et augustus est appellatus. [GREG. TUR., II, 40.] Cum ergo moraretur Parisius, et cogitaret adungere ditioni suæ regnum Sigeberti propinqui sui, cujus regni sedes Colonia civitas erat, quem etiam in bello contra Alaricum adiutorem fidelem habuerat, dolose egit missis nunciis ad Theodericum ipsius filium Sigeberti (II, 37), qui pro patre, quia pater contra Alamannos pugnans percussus in geniculo claudicabat, bello præfato interfuerat, ut filius patrem in tentorio meridie dormientem, quasi regnum ipsius possessurus, immissis persecutoribus interficeret. (II, 40.) Cum ergo quasi gratulabundus de morte patris nuncios Clodoveo mitteret, ut ad se fideles suos dirigeret, qui de thesauris patris, quod placeret oculis ejus efferrent, Clodoveus iterum dolose egit, ut dum ille venientibus nunciis patris thesauros ostendit, dum inclinis arcellæ manum, ut cuncta scrutetur, immittit, unus bipennem cerebro ejus illideret. Et sic quæ in patrem egerat, is recepit. Quod audiens Clodoveus ad eundem locum venit, et quasi qui esset innoxius a sanguine parentum suorum, populo satisfacit, et in regem constitutus est. Quod quarundam civitatum habitatores indigne ferentes, contra eum si fuisset possibile nisi sunt rebellare. (*Vita Maxim.*, p. 582.) Inter quos cives Viridunensis oppidi defectionem atque duellionem contra eum dicuntur meditati. [GREG. TUR., II, 41.] Clodoveus post hæc Chararicum regem et filium ejus, propinquos suos dolis circumventos cepit, vinctos totondit, et patrem quidem presbyterum, filium vero diaconem ordinari fecit. Sed sentiens quod sibi cæsariem ad crescendum niterentur laxare, utrosque jussit capite plecti, regnumque eorum cum thesauris et populis adquisivit.

(*Vita Maxim.*, p. 582.) Audita autem defectione Viridunensium, et ratus non esse procrastinandum in talibus, viribus undecumque coactis, cum valida manu militari ad eandem urbem venit, injuriæ gratia ulciscendæ. Cujus muros corona militum obambit, aggeres struit, aspera complanat, et quæque urbi capiendæ commoda ordinat, portis custodias admoveat, et ne quis tute exeat, magno studiosoque conamine prohibet. (Fol. 41.) Quo in tempore Firminus episcopus ejusdem civitatis, miræ sanctitatis vir, diem clausit ultimum. Hic Tullensi territorio ortus, et civitati Viridunensium post sanctum Possessorem pastor constitutus, quantæ sanctitatis fuerit, quam sollicitas excubias super gregem sibi creditum cura pervigili exercuerit, quam pius in subditos, quam terribilis erga reprobos fuerit, testantur miracula, quæ ad sepulcrum ejus sæpenumero fiebant. Invenitur etiam scriptum in gestis, quod ejus instinctu populus Viridunensis desciverit. Obiit autem mense Decembrio, die secundo, anno quantum colligere possumus ab inc. Dom. 504, imperante Anastasio anno 14, tertio conversionis Clodovei anno, Atheo V. C. consule, pontificatum Romæ agente beato papa Symmacho; et soluta obsidione sepultum est corpus ejus sacratissimum ad dexteram altaris beati Petri

A apostolorum principis, ubi per multa tempora delituit thesaurus hic delectabilis, a tempore scilicet Clodovei usque ad tempus Oihonis Magni. Verum ad rem redeamus.

(Ib.) Obsessi ergo, cum, ut diximus, clausi tenerentur viribusque diffiderent, et mortuo episcopo nullus putaretur aptus reperiri, qui preces populi convenienter allegaret coram principe ira fervente, omnes in unam coiere sententiam, ut sanctum virum Euspicium, qui sub titulo presbyteratus in eadem urbe degebat, ad principem mitterent miserrum civium preces allegantem, et ejus misericordiam deprecantem. Is autem Domino misericordiamque plenus suorum civium postulata non renuit, sed B in eo confidens, qui dixit discipulis suis: *Cum steteritis ante reges et præsides, nolite cogitare quæliter aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini;* ad principem, ut petebatur, ire disposuit. Cumque se humiliter coram rege terræ prostravisset, ab eo reverenter surgere, et causam adventus sui dicere est jussus. Tum ille ad eum is fertur verbis usus: *Nobilissime, inquit, omnium et piissime regum, pene universo perulgata tua bonitas et sæculo, per quam bonitatem tuam te obsecro, ut patienter me audias meorum civium preces allegantem et tuam misericordiam deprecantem. Emersit quidem inter nos quorundam improbitas hominum, quæ et multorum maculavit imperitiam et juvenum sustulit stultiam proterviam. Et quidem tua digni sumus animadversione, nec diffitemur: sed obsecro propter Dominum, interim subtrahantur culpis debita supplicia, et porrigatur immeritis clementia. Nec abhorretet a victoria tua nostra persuasio, quia cum victor sis hominum, passionis quoque propriæ fortior eris triumphator, si malueris patientiæ vires exercere, quam sanguine civium tuum sedare triumphum. His rex auditis, et vi dictorum gravitateque viri perspecta, cepit vigor animi ejus mansueferi et amaritudo fellis dulcorari, Dei utique nutu id agente, cujus fortitudini immania cedunt, et dura fatiscunt. (Fol. 41'). Denique tactus divino nutu rex adeo est affectus, ut petitioni assensum præberet, et veniam civibus quamvis ingratis tribueret, ut impleteretur de eo illud Sapientis: *Hanc quoque, inquit, ridi sub sole sapientiam, et probari maximam: Civitas parva, et pauci in ea viri; venit contra eam rex magnus, et vallavit eam, extraxitque munitiones per gyrum, et perfecta est obsidio. Inventusque est in ea vir pauper et sapiens, et liberavit urbem sapientia sua. Igitur viro Dei ordinante et manum regis tenente, repagula portarum reduci visa sunt et portæ aperiri. Sed et clerus procedere est ordinatus, regem cum laudibus et Deo dignis cantilenis suscepturus, per quas et Domino suæ liberationis offerret tripudium, ac principi sedulitatis suæ devotum monstraret obsequium. Rex itaque postquam ira refrigerata per famulum ejus se sensit immani ereptum piaculo, gratias in ecclesia Deo reddidit, et civibus principali indulgentia data, ad curanda juxta morem epulis regalibus**

corpora sese convertit, quibus biduo indulgens, et a recreatum exercitum post laborem videns, ad alia paria negotia curanda ducere volens, virum Dei sanctum Euspicium suis aspectibus præsentari jussit, et ut urbi, cujus subventor extiterat, quamque ab imminente periculo eripuerat, pastoralis sollicitudini præesset admonuit et admonendo petivit. At vir Dei non immemor verborum, quibus dicitur: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Domino invenies gratiam*, oblatum honorem vel potius onus sacerdotii humiliter recusavit, immo præscius brevitas vite suæ, quæ postmodum terminanda erat, ut ei alter succederet, cedere libuit. Tunc rex evocata protinus in unum fidelium multitudine, ut de constituendo pastore sententiam in medium proferrent præcepit. Noverat enim quod juxta decretum Leonis Magni papæ nulla ratio sinebat, ut inter episcopos haberentur, qui nec a clericis essent electi, nec a plebibus expetiti, nec a provincialibus episcopis cum metropolitani judicio consecrati. Noverat etiam quoniam, licet præsidere seculari dignitate, rerum tamen præsulibus divinarum, ut scribit beatus Gelasius papa, devotus deberet colla submittere atque ab eis causas suæ salutis expetere inque submitendis celestibus sacramentis eisque ut competit disponendis subdi se debere cognoscebat religionis ordine magis quam præesse. Volebat quoque parere decreto præfati Leonis Magni, in quo ait scribens Rustico Narbonensi archiepiscopo inter cetera: *Cum de summi sacerdotis electione tractabitur, ille omnibus præponatur, quem cleri plebisque consensus unanimiter postulaverit. Nullus autem invitis et non petentibus detur, ne civitas episcopum non optatum aut contempnat aut oderit, et fiat minus religiosa cui non licuerit habere quem voluit.* Celestinus quoque in decretis suis: *Nullus invitis detur episcopus; cleri, plebis et ordinis desiderium requiratur.*

(Fol. 42.) Clodoveus itaque Ranacharium regem, cujus regni sedes erat Cameracus civitas, parentem suum dolo manu propria interfecit, et fratrem ejus Racharium. [FRED.] Dederat autem traditoribus ejus ornamenta quædam, non aurea, sed ærea et deaurata. [GREG. TUR., II, 42.] Post mortem vero domini sui cognoscentes proditores aurum, quod a rege acceperant, non verum, sed adulterinum, et cum hoc regi dixissent, respondisse fertur rex: *Merito tale aurum accipit, qui dominum suum ad mortem propria voluntate perducit.* Tertius igitur frater eorum, propinquus et ipse Clodovei, apud Cynomannicam civitatem jussu ipsius interfectus est. Quibus mortuis omne regnum eorum et thesauros accepit, interfectisque et aliis multis regibus, et proximis parentibus suis, quos suspectos habebat ut ei regnum auferrent, regnum suum per totas Gallias dilatavit. Obiit apud Parisiorum urbem anno Dom. inc. 518, regni sui anno 30, ætatis 45, sepultusque est in basilica sanctorum apostolorum quam construxerat. Præsidebat tunc Romanæ ecclesie Hormisdas papa,

A Justinus Anastasii successor imperabat in republica.

(III, 1.) Regnum igitur Clodovei quatuor ejus filii æqua inter se lance dividunt Theodericus, Clodomeris, Childebertus et Clotharius. [FRED.] Sedes regni Theoderici Mettis civitas fuit, Clodomeris Aurelianis, Childeberti Parisius, Clotharii Suessionis. [GREG. TUR., III, 1.] Habebat jam tunc Theodericus filium, Theodebertum nomine, elegantem et utilem, et filiam, quam accepit uxorem Amalaricus rex Hispaniæ Alarici filius, qui apud Barcinonam a Francis occisus est. [FRED.] Inter Theodericum et Childebertum contentio magna semper fuit, quæ multas urbes afflixit. [GREG. TUR., III, 15.] Fuit enim Theodericus ingeniosus et callidus, postmodum vero cum fratre foedus iniit, et dato sacramento, ut nullus contra alium moveretur, obsides ad invicem acceperunt. Sed orto iterum inter reges scandalo, obsides dati filii senatorum servitio publico sunt addicti. Nam quicumque eos custodiendos acceperunt, servos sibi fecerunt. (*Vita Carilefi*). Tempore Clotharii et Childeberti sanctus Avitus et sanctus Carilephus ab Arvernensis de monasterio Menate egressi, Miciacense cœnobium, quod sanctus Maximinus, frater sancti Vitoni, fundaverat, expetierunt, et ei se subdiderunt.

[FRED.] Crotildis vero regina post mortem viri sui monebat filios, mortem patris et matris et fratrum ulcisci. Quam ob causam illi Burgundias appetunt, Sigismundum Gundebaudi filium et Godemarem prælio vincunt. Clodomeris Sigismundum, dum ad monasterium sanctorum Agaunensium fugeretur captum, cum uxore et liberis interfecit. Godemaris terga vertens latuit, et resumptis viribus regnum Burgundiæ tenuit. Avitus vero abbas monasterii Aurelianensis prædixit Clodomeri, quod Sigismundo fecerat, identidem ipsum esse passurum. Cumque Vesperontia Franci cum Burgundionibus bellum inissent, Clodomeris capite truncatus est, deceptus ab auxiliis Theodorici regis Italiæ, cujus filiam Sigismundus uxorem habuit: qua etiam defuncta, aliam, ut prætaxavimus, duxit. [GREG. TUR., III, 18.] Cumque Crotildis filios Clodomeris unico affectu diligeret, invidia ductus Childebertus Clodomeris ad necem puerorum incitavit. (Fol. 42.) [FRED.] Cumque Parisius convenissent quasi pueros in regno patris sublimaturi, Clotharius dolose susceptis eis a matre, Theodaldum et Guntharium occidit, tertius Clodoaldus in clericum tondetur: ad cujus sepulcrum virtutes fiunt. [GREG. TUR., III, 13; III, 16; III, 12.] Theodericus ad direptionem Arvernici territorii festinans, Sigivaldum cum omni familia illic commigrare præcepit, qui plura mala peregit, et ipse postea male periit. Tale autem excidium regioni eidem rex præfatus intulit, ut neque minoribus natu neque majoribus quidquam proprii relictum sit, præter terram solam, quam barbari secum ferre non poterant. Eam quoque obsedit, et omnino deprædatus est.

Beato igitur Vitono in gaudio Domini assumpto, et pro fidelitate paucorum et lucro supra multa et perpetua bona constituto (43), Desideratus successit in episcopalem curam multa vigilantia egentem, sollicitudinum angoribus circumseptam. Theodericus enim cum esset pertinacis et malianimi et pro dissensione inter se et fratrem suum multas, ut prædiximus, urbes afflisset, et [GREG. TUR., III, 34] Desideratus ipse post multa sibi illata damna, exilia, aerumnas, injurias, jam ad libertatem Domino iubente redisset, et apud Virdunum, ut diximus, episcopatus fungere officio, fuerat enim in seculo nobilissimus, habens uxorem et filium, nomine Syagrium. (III, 35.) Sed a Syriualdo quodam apud præfatum regem excusatus, non solum spoliatus rebus, verum etiam fuerat supplicii affectus, cum tonsuratus postea et electione cleri et populi Virdunensi fuisset prelatu ecclesie, Theodericus perpetuas retinens erga eum inimicitias, quia non consentiret pravis ejus operibus, civitatem cum habitatoribus vehementer attrivit. Supervenit insuper divino judicio famines valida invalido civitatis populo, qua attenuati in afflictione nimia erant positi. (Ib.) Et cum ipse de rebus suis per Theodericum remansisset extraneus, nec haberet ex proprio, qualiter indigentes et destitutos cives suos consolaretur, dolebat et tristabatur. (III, 23, 25.) Defuncto autem Theoderico anno regni sui 25, ab incarnatione Domini 541, cum Theodebertus filius ejus regnum suscepisset, et contra voluntatem Childeberti et Clotarii in regno a suis laudibus esset stabilitus atque firmatus, et postmodum a Childeberto maximis muneribus muneratus, in filium esset adoptatus, magnum se et præcipuum in omni bonitate ostendit. Erat enim regnum cum justitia regens, sacerdotes venerans, ecclesias munerans, pauperes relevans, et multa multis beneficia pia et dulcissima voluntate accommodans, tributa etiam, quæ ab ecclesiis in Arverno sitis fisco reddebantur, clementer indulxit. (III, 26.) Habebat uxorem Deuteriam, et filiam jam adultam; sed Deuteria timens, ne se relicta, filiam sibi rex in conjugium assumeret, in basterna eam positam indomitis bobus conjunctis apud Virdunum de ponte præcipitavit, quæ in ipso flumine spiritum reddidit. (III, 34.) Desideratus itaque bonitatem et clementiam Theodeberti regis erga omnes cernens, cum jam populus dilaberetur, et civitas quasi in solitudinem redigeretur, ad regem se contulit, miseriam populi lacrymabilem deploravit, petitione benigna animum regium inflexit, ut de thesauris suis miserans calamitati obstaret, famem cohiberet, populum pereuntem retineret, et commodata per gratiam periculo superato cum gratia Dei hominumque susceperet. (III, 31.) Acceperat enim a Theodado Italæ regis, Theoderici successore, cum patruo suo Childeberto quinquaginta aureorum milia pro composi-

tionem mortis filiae sororis Clodovei, quæ fuerat capulata præfato Theoderico in matrimonium et eo defuncto contra natales suos servo nupserat (fol. 43), et quia mater indignata moto contra eam exercitu servum peremerat, filiamque ad domum redxerat, illa irata venenum in calice, quo mater erat communicatura, posuit — erant enim Arriana detenti perfidia, — quo hausto mox mater mortua est, et ob hoc indignati Itali, ea abjecta, prædictum Theodadum regem constituerunt, a quo successo vehementer balneo inclusa, inter diros vapores pavimento corruens, mortua est. (III, 32.) Quamobrem et Theodebertus Italiam pervasit, sed quia exercitus ejus diversis febribus vexabatur, ducem cum parte exercitus ibi dimisit, qui omnem Italiam ditioni ejus subdidit atque Siciliam, et thesauros innumerabiles ei direxit. (FREDÉG.) Magna enim felicitas regis in his omnibus fuit, quia timuit Dominum, et sacerdotes et ecclesias ejus venerabatur. (GREG. TUR.) Audita igitur petitione Virdunensis episcopi, rex annuit, motus ad misericordiam, et septem milia solidorum ei tradens, conditionem adscripsit, ut eo tenore partiretur indigentibus, quatenus hoc auxilio victo famis dominio, sua sibi cum gratia redderetur ex numero. (III, 34.) Quæ pontifex accipiens per cives suos erogavit, unde et negotiatores facti usque hodie clari habentur. Cumque hoc solatio docti in melius experimento periculo mediocritatis optime scientia profecissent, et procul respicere proximum bonum esse didicissent, pecuniam alacriter recollegerunt, et episcopo magnæ gratiæ mediatore regi cum votivis gratiarum præconiis obtulerunt. Rex ut advertit sublevationem, vidit lætæ devotionis magnanimitatem, et colligens regium et pecuniæ dominantem animum indulsit eis, ad præpotentem cumulum boni nominis, et ad memoriam laudabilem tunc præsentis et futuræ generationis. (III, 35.) Syagrius autem, Desiderati episcopi filius, post mortem Theoderici reminiscens injuriarum patris, quas passus est a Theoderico instigante et accusante Syriualdo, sumptis comitibus venit ad villam proprietatis ejus in Divionensi territorio sitam, cujus nomen Floriacus, et mane factis, cum esset nebulæ condensa, domum ingressi, unum amicorum ejus interfecerunt, putantes ipsum esse Syriwaldum. Sed cum cognovissent ipsum non fuisse, iterato domum circumdantes, effosso pariete interfecerunt eum. Actum est hoc post mortem Desiderati episcopi.

(Vita Agerici.) Verum ut ad superiora redeamus, et misericordiam Dei uberem erga suam imaginem subtilius indagemus, providentia divina dispositum habens de fonte misericordiæ ecclesie Virdunensi succurrere, et supradictis innumerabilibus calamitatibus infortunatis periclitanti manum auxilii subrogare, die et tempore quo voluit, de altissimo ac serenissimo bonitatis suæ consilio, hanc viam novæ

NOTÆ.

(43) Brevem Vitoni Vitam ex antiquissimo codice Trajectensi dedit Surius Act. SS., t. VII, p. 820.

Miracula auctore Rudolfo abbate S. Vitoni exstant Mabillon Act. SS. Sec. VI, p. 365.

salutis invenit, ut angelum sanctum mitteret de excelso celorum habitaculo, qui parentibus futuram ex misericordia unius pueri nativitatem denuntiaret, terminum quo id fieri deberet indiceret, nomen quo conseretur aptaret. Nimirum propter nimiam dilectionem, quæ suam in homine diligebat imaginem, condoluit miseris mortalibus grave jugum à primo patre portantibus, et generali misericordia populum hunc, quem specialiter peccata obtiverant, restauravit. Tetigit prius, et conturbavit, ac paterno verberare livorem infixit, postea respiciens mirabili remedio percuravit. Venit ergo consilii divini legatus, protulit imperium, promulgavit edictum, et præelecti pueri parentes alloquens miserandis civibus cornu salutis erexit. *Post triennium*, inquit, *expectatio dilata probabitur, filius ipse Agericus vocabitur. Indicium est potioris ac superexcellens apud Deum privilegii a Deo titulum nominis cuilibet vel poni vel mutari. Magnum igitur donum, magna gratiæ dignatio, magna fiducia promissorum. Non potest immutari, quod de tribunali Regis æterni cælesti legato evangelizante dicitur. Agericus*, inquit, *vocabitur*. Abusivum nomen, nec scripturarum paginis hærens, sed quanto ignotius apud homines, tanto dignius divinati, et quanto acceptius Deo, tanto commodius homini. Nulli profecto potest esse ambiguum, quod nunc quoque oblita sui non sit lingua celorum, et quod scriptura cælestis in perpetuum teneat, quod cælum in terra descripsit. Ergo terra non reprobet, quod cælum probat. Nascitur igitur infans post triennium; longa parentum expectatio porrigitur in effectum, fit gratus in croceis, in cunabulis dulcis. Transgreditur ebdomadam infantie succrescens ad officium lingue; fit puer incremento, puer innocentia, naturam tenellam indole præluce perornabat; angelus quippe, qui eum prænuntiaverat, præsto ei ad custodiam semper erat. Datur puerulus vacationi sapientiæ, jungitur contubernio scolasticorum, haurit fontes sophiæ, inundantia semper ubera sugit, voluptates internas et karismata meliora sedulus emulatur. Doctor enim interior, qui eum imbuerat, cum ætatis successu indicia virtutum ejus clara monstrabat, qui et præscitus ante uterum, sanctificatus in utero, sanctimoniam et magnificentiam in sanctificatione Dei augebat. Amabatur ab omnibus, invidias et detractones omnium gratiæ pererrantis sublimitate vincebat. Transivit in eadem urbe Viridunensium proficiens ad perfectam usque incrementorum ætatem, virtutem virtuti adjiciens, et stigmata passionis Jesu in corpore suo portans, currebat per viam mandatorum Dei cum gaudio inenarrabili. Jam enim triginta annos habens, in ipsa civitate Viridunensi ductus est ad ecclesiam sancti Petri et tonso capite Christo dicatus, florebat in atris domus Domini ut palma, et ut cedrus in Libano totam domum bonis odoribus respergebat. Proxeratur cum morum speciositas, et in gradu levitico famulabatur antistiti, cum ecce clerus et populus ad honorem sacerdotii promovere eum expe-

A tentes ad eandem eum æcclesiam perduxerunt, et cum gaudio et præconiis gratiæ inibi ordinari fecerunt. Omnes autem quasi ex uno ore cantabant: *Exaltavi electum de plebe mea: oleo sancto meo unxi eum (Psal. lxxxviii, 20)*, quia a Christo Domino erat electus, ut oleo spiritualis gratiæ esset fovendus. (Fol. 44.) Contigit iterea Desideratum nomine officio cum: vita defungi, et successore idoneum cathedræ ecclesiæ viduata requirebat. Non multum quod aderat queritur, nec diu sententia melior ignorantie nocte differtur. Omnes in unum coeunt, omnes uni in electione incumbunt, omnes ordinari ad pontificatus infulas Agericum deponunt. Temptat unus resistere plurimis, multum se excusando laborat, sed roborante Deo prævaluit sententia cleri et populi. B Deus enim ad munimen urbis invalidæ reparandum, ad cornu salutis contra malitiam erigendum, cooperabatur in populo. Tribus enim post tonsuram peractis annis, a plebe Viridunensium rapitur et in ecclesia majoris sanctæ Dei genitricis perducitur, et ab episcopis episcopus consecratur. Suscepit ad regendas oves Domini pastorem virgum, et non tyrannum se ovibus exhibuit, sed ex veritate pastorem. Non patiebatur, ut terra sua contra se clamaret, et cum ea sulci ejus deflerent, sed impiger instabat cultura Dei, ut opere redderet, quod nomine fatebatur. Habebat fidelem ante oculos advocatum Dominum Jesum Christum justum, eique se suosque supplicatione assidua committebat. Holocausta medullata offerebat pro ovibus, ne forte labiis honorarent Deum, et corde longe posito manibus irritarent, fidemque verbo tenus profitentes actionibus abnegarent. Circumspectus semper leonem insidiantem orationibus allidebat, flammam temptationum elemosinis redimebat, virtutum apothecas humilitatis arce servabat. Terrebat hostes prædicationibus, vitia occultata proferebat in lucem, et tela mortifera inimici doctrinæ potentis acumine perfringebat, semperque se ipso robustior per Jesum et sacerdotem magnum undique triumphabat. Nimirum vitabat et perhorrebat aliquatenus committere, unde testimonio conscientie accusatus sub umbra et foliis cogeretur effugere. Semper pavidus, semper sollicitus dum curam debitam susceptis ovibus impendebat, victo hoste, et liber vitis servitio justitiæ se hilariter mancipabat. D Loquebatur sepius et litteris et verbis cum præcone suo angelo sancto, consilioque ipsius ges'a preciosa Domino fidelis athleta mittebat, talenta ibi data sepius numerabat, ne forte plus accipiens minus in lucro redderet et sero penitens obnoxius tenebris, pauper et nudis vinculis traderetur. Fecit etiam signa quæ cum possiat cum reprobis haberi communia, ille probabiliter simplici oculo, lucido corpore fecit, ovium suarum et totius mundi necessitate compulsus. Justo enim et sancto Deo populo exasperanti irato, elementis p. o eo contra insensatos pugnantibus recesserunt nubes, aer incanduit, terra exaruit, viror herbarum emarcuit, aqua fontium venas dereliquit. (Fol. 44.) Sicque secedentibus elementis mundus desolatus elanguit. Vitiositas

enim usu nutrita, nisi duro molliatur verbere, ad A motitiam sui redire durescit. Unde factum est ut, tribus annis subtracta benedictione pluviarum, celum super eos extenderetur ut ferrum. Pertulerunt primum annum expectantes, secundum desperantes, in tertio defecerunt. Cumque inter se nullum invenissent consilium, tandem prævaricatores ad corda quodammodo oblita redeunt, concurrunt ad pontificem, pastorem inelamant, ut propitiaret Deum peccatis iratum, removeret vindictam, impetraret veniam, et arescentes terras colonis morientibus reformaret. Flexit sanctum generalis necessitas, et commune periculum communi oratione tolli consulit. Itaque triduanum jejunium indixit, letanias per ecclesias Dei fieri, cruces ad misericordissimam Dei memoriam ferri, ut qui passus est pro peccatoribus Christus propiciaretur eis sanctorum intercessionibus. Indixit hoc et iussit, et primus quod iusserat fecit. Egreduuntur indifferenter excalciami, cinere et cilicio obvolvuntur, inelamant miserationem sanctorum, propiciationem Dei, tundunt pectora, lacrimas fundunt, ne Deus iudicia faciens in operibus manuum suarum comprehenderet peccatores. Igitur prima letaniarum die pastor ipse cum ovibus gradens, in præsentia concurrentium oculos convertit ad caelum, in corde suo quiescentem commovit ad misericordiam Deum, et subito nubibus densis obumbrato aere fluxerunt aquæ. Sique per triduum illud defluentibus pluviis terra vigorem, herbarum virorem, fontes fluorem, arbores vitam et mundus plenam recepit abundantiam. Nec latuit homines, viderunt et ammirati sunt, quanta de pastore sancto apud Deum cura extitit. Nam cum sub nudo aere graderetur, omnesque aquis descendentibus perfunderentur, ipsi Deus in pluvia umbraculum fecit. Hac et illac, ubi est, iussa aqua cecidit, ipsum ab aqua tangi prohibuit, qui omnia quæcunque voluit fecit.

Cum ergo juxta consuetudinem pastorem limina ecclesie principalis sanctæ Mariæ tereret, quidam Johannes nomine membris solutus, nervis aridus, mortuus viribus, anima subsistente, lingue tantum officio prævalens, vocibus, quas enervis habebat, episcopum exoravit, dicens : *Obsecro, sancte Dei, ut habeas in me misericordiam.* Cui sacerdos flexus quodammodo et cum infirmo infirmatus respondit : *Quid tibi vis faciam?* Ad hec languidus : *Ut misereris mei,* ait. Tunc sacerdos in Deo ditissimus pauca de loculis protulit, et infirmo de plenitudine boni cordis exhibuit. Nam carnis sustentaculum tribuens, dedit simul corporis solidamentum. Aridus quoque cum fide Christi suscepti dona sacerdotis, et cum eodem munere meruit sanitatem recipere. His et hujusmodi indicis clarificante Deo servum suum, cepit manifestum esse omnibus, quod sanctus Agericus Christi esset alumnus. Tanta quippe virtutum copia de illo exibat, ut si quis infirmus eulogias de manu ejus susciperet, protinus sanitatem reciperet. (Fol. 45.) Cum ergo præfate basilicæ calcaret limina, et ex more studiis spiritalibus

operam daret, piissimam benignitatem quam gerebat in mente, ostendit miraculi magnitudine. In ipso enim ingressu mulierculam, Theresindem nomine, obviam habuit, quæ baculo regente cæcæ viam querebat errore, et ducem sequebatur animum oculorum desolatione. Qui statim simplici sanctæ crucis medicamine tenebras quindecim annorum effugavit, et lucem diu absentem luce fidei resplendens protinus reparavit. Radiavit virtus per crucem, radiavit et per pontificem. In pontifice regnabat pietas, in cruce potestas. Nec pietas quidquam profecisset, nisi in fide crucis prævaluisset. Potestas enim tanta fuit in cruce, ut non solum feminæ vultum illustraret orbatum, sed lucem indeficientem per totum effunderet mundum. Postquam enim lux mundi pependit in cruce, mundi climata resplenderunt non sequente nocte. Nox diaboli regnum perdidit, dies crucis optinuit principatum. Hinc est quod sanctus episcopus tantum prævaluit, quia lucem per fidem crucis et dilectionem in corde nutrit. Signum crucis super oculos orbatæ feminæ posuit, quia Spiritus sanctus in digito per virtutem crucis fuit. Quid plura? Gaudet mulier, miratur solem, tenebras execratur, veneratur medicum, adorat Deum in rerum diversitate mirabilem, quæ confusionem prius tantummodo noverat et noctem. Ita Deus per verum Israelitam illuminavit hanc feminam, populumque admirantem excitavit ad laudem et gloriam suam.

C Alio tempore cum vidisset misericordie amator, pietatis cultor, sollicitus ovium pastor quandam puellam, Childuitem nomine, a spiritu maligno raptam atque pervasam, condolens miserie, memorque officii, ascendit protinus ex adverso, opposuit se murum furenti inimico, et ostendens se unum de illis canibus, de quibus dicitur : *Lingua canum suorum ex inimicis ab ipso (Psalm. LXVII, 24), mizeræ medicalem linguam auxilii, hosti et pervasori dentes exeruit imperantis zeli, et latrans voce dominica, quæ mitis et paciens non clamavit, neque audita est in platea, perterruit semper tumidam nequitiam, et imaginem Dei, quæ ancillabatur violenter non Domino, reddidit liberam.* Postquam enim dixit : *Præcipio tibi, spiritus immunde, ut ex eas ab ea, et amplius non introeas in eam,* ille percussus virtute omnipotentie, projectus est in tetram abyssum sedis suæ, in ignea spuma quam puella evomebat ostendens, quo camino, quo clibano clandestino miseram possidebat adurens. Illa mansuefacta seque ipsam cognoscens lassabunda subsedit, et perditā crassantis interius inimici armatura militis, et omnibus facta miraculo, amplius se ipsa pavitando miratur. Habere se incipit, quæ habebatur, et paulisper spiritu purgata extraneo spiritum naturæ recolligit. Remittit servus Dei de servitio maligno liberatam; et legitimo domino universorum, quod servus mendax et ab initio homicida abstulerat, servire præcepit. O Deus potentissime, victoriosissime, misericordissime, reddant tibi servi tui

potentes, quod habent abs te victoriosi et misericordes, teque et omnia semper habebunt.

Hactenus sequuti sumus Dominum quasi per terram gradientem, describentes, prout datum est (44), sanctum suum famulum in caducis corporibus pietatis et misericordiae opera exercentem: (fol. 45) jam nunc nos elevare cogit spiritus vivificans volubilem rotam scripturae et spirituale miraculum penna corporea et visibili denotare. (*Vita ampl. Agerici*.) Beatus enim Agericus apostoli praeceptum in corde servans, et opere complens, dicentis: *Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite*, contigit ut jaceret in tempesto cujusdam noctis memor Domini in stratu suo, et se secreto suavi ac dulci voluptate meditationibus castis ignescens, ipsius quoque corporis pondus spiritus lenitate excedens; subito lumen, quod ante ipsum ardebat, extinctum est, et remansit pervigil ac sobrius, non visu, non auditu, non ullo sensum quinque carnalium obstaculo impeditus. Cumque totus secum, totum se Deo tenderet, et anima sancta corpore gravi pressa in Deum se speculando dilataret, ascendente eo ad superna ex desiderio, familia ad eum superna descendit, et multitudo angelorum domus ejus sanctitudinem penetravit et perlustravit. Refulgebat cella accubitalis sanctorum angelorum splendoribus, et quot ministri gloriae, tot lumina gloriarum; caneabant ymnos cum concivi et contubernali suo, et inenarrabiles Deo deorum glorioso in sanctis armonias resonabant. Hauriebat ille ac degustabat suavitatem vase fragilis corporis ampliorem, nec munera Dei superundantia caro infirma comprehendere vel continere valebat. Laudabatur ab angelis sanctis gratia Dei et misericordia in sanctos ejus et respectus in electos illius. Cumque tot gaudia in conspectu episcopi chora caelestis exhiberet, ad profectum supplendumque totius sanctae ecclesiae praesidium, sanctos antecessores suos episcopos Maurum, Salvinum, Aratorem, ille sanctorum senatus revelavit, quorum erant in suo collegio animae, corpora vero terrae credita in ignorantia celabantur. Haec munera, haec tam preciosa symbola caelestes concives hospitii suo et concivi in munificentia reliquerunt, qui multis ante eum annis Virdunensem ecclesiam rexerunt, et conjuncti Deo conjuncti quoque fuere sepulcro. Igitur post visitationem tam mirabilem, cum lux et angeli caelo se recepissent, illi qui cubiculo simul inerant, tanto attoniti miraculo pene exanimis sunt redditii stupore divino. Quibus sanctus Dei fortissima increpatione prohibuit, ne ulli hominum haec dicendo publicarent, quamdiu ipse in hujus vitae curriculo permoreret. Levata sunt ergo sanctorum corpora auro corioz preciosa, et in ecclesia, ubi sedem habuerant requietionis, sancti Petri apostoli nomine a

A beato Sanctino consecrata honorabiliter et sanctissime ab ipso viro Dei pridie Nonas Septembris sunt ordinata, et dies translationis et revelationis eorum per succedentia tempora celebratis annuere est honore insignita. Quorum merita ad sepulcra illorum ostendunt frequentia miracula. Nos ergo eo jam meliore via suscepto, jam ad patriam felicitatis aeternae perducto, secure de tam gloriosa miseratione ad laudem Dei et praekonium servi sui fidelis fideliter et devota humilitate placeret aliquantulum declarare. Denique ille placens et adherens Deo in regione vivorum nobis exemplum reliquit, auxilium impendit in regione mortuorum, ut et nos nostra ad normam justitiae informemus opera, et de justis operibus proferamus verba. (Fol. 46.) Orabat sine intermissione, ut impleveret praeceptum Domini dicentis: *Oportet semper orare, et non deficere* (Luc. xviii, 1). Quomodo autem non deficiens orabat? Quia Dominum sanctis precibus sanctisque operibus benedicebat, quemadmodum David de se ipso dicebat: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo* (Psal. xliiii, 2). Et Tobias ad filium: *Omni, inquit, tempore benedic Deum* (Tob. iv, 20), et reliqua. Sicut enim malis operibus fidem negamus, sic econtra bonis operibus astruimus; et bene Deum orat, qui prece aut bono opere proximum edificat. Quia autem, sicut illi pastores evangelici supra gregem vigilabant, ita iste orationibus Deo acceptis custodiae commissorum instabat, ideo meruit ab angelis visitari, et mortalis adhuc luce celestium perfui. Et sicut illi gloriam in excelsis Deo, et pacem bonae voluntatis hominibus annuntiabant, ita isti Deum in suo sancto pontifice glorificabant. Quomodo etiam illi ad salutem mundi designaverunt nativitatem Christi, ita isti ad salutem ecclesiae sanctorum corpora monstraverunt. Igitur ab angelis, ab animabus sanctis, a nobis etiam in corpore minimis decantetur gloria regi seculorum immortalis, invisibili, qui est benedictus in secula. Haec ad gloriam Dei et commotionem audientium dixisse sufficiat, hinc redeamus ad causam.

Anno 157 post transitum sancti Martini sanctus Eufronius Eduensis episcopus Turonicam sedem ... regnante Clothario, qui defuncto Ariberto, in sedem ejus Siebertum induxit.

[GREG. TUR., iv, 9.] Theodeberto igitur rege ad superna demigrante, Theodebaldus filius ejus successit, valde iniquus et mali ingenii, qui obiit 7 anno regni sui. Regnum ejus Clotharius accepit. Childebertus quoque Parisius obiit: et sic Clotharius monarchiam optinuit. (*Genealog. Carol.*) Hic Clotharius sororem suam Ansberto in matrimonium junxit, qui et genuit Arnoldum, Arnoldus Arnulfum

NOTÆ.

(44) Duplicem Agerici Vitam, brevioram unam et antiquiorem illam, ampliorem alteram se ante oculos habuisse testantur Bollandistae Act. SS. Sept., t. II. 222. Ampliorem secutum esse Hugonem, pa-

tet ex loco quodam Vitae brevioris, qui l. I. legitur. Ex hoc fonte alteram illam Vitam fluxisse Hugonis narratione probatur. K.

episcopum Metters'm, Arnulfus Anchisem qui et Ansegisus, Ansegisus Pippinum, Pippinus Carolum.

[GREG. TUR., IV, 20.] Eo tempore Clotharius filium suum Chranuum contra se rebellantem, et res novas molientem, cum prius captus fuisset et ligatus, iussit igne comburi. Post hec Clotharius pro peccatis suis ad limina sancti Martini properavit, unde rediens Compendio villa obiit anno ab inc. Dom. 569, ætatis suæ anno 95, anno regni sui 51; regnum ejus quatuor filii ejus inter se dividerunt. (*Vita Præj.*) Chilpericus regnum patris optinuit sedem habens Suessionis; sub ¹¹⁷ quo (43) passus est sanctus Prajectus martyr et pontifex Arvernorum interfectus a suis civibus, anno ab inc. Dom. 580, et successit sanctus Avitus, qui præfuit non plenis 15 annis (46), et ei sanctus Bonitus primo anno Teoderici successit. (*Vita Boniti.*) Aribertus regnum Childeberti, sedem habens Parisius: Guntrannus regnum Clodomeris sedem habens Aurelianis: Sigebertus regnum Theodorici, sedem habens Mettim. [FREDEG.] Huni Gallias expetierunt, quos Sigebertus vicit, fugavit, et post cum eis pacem iniit. Chilpericus interea Remensem urbem et alias urbes de regno Sigeberti invasit, unde bellum civile inter eos fuit. Sigebertus vero Suessionem obpugnat, Theodebertum Chilperici filium capit, et exilio religat, ipsum superat, et urbes recipit. Post annum filium ei reddit, et pacem firmat. Guntrannus in Burgundia regnans fuit vir bonus et elemosinis deditus. Sigebertus vero videns, quod Aribertus et Guntrannus viles uxores acciperent, Brunam, quæ et Brunichildis dicitur, filiam Athanagildi regis Hispaniæ, uxorem accepit, cujus consilio multa mala et sanguinis effusio in Francia facta sunt. Chilpericus quoque sororem ejus Gacchilissindam uxorem duxit, relinquens Fredegundem et alias uxores, quas habebat, quam postea fracto juramento, quod habnerat ad Gothos, ne eam de regno deponeret, sugillare fecit, et sic Fredegundem recepit, quæ postmodum crudelissimam vitam digna morte finivit. [GREG. TUR., V, 29.] Ille Nercene pejor et Herode ecclesias Dei vastavit, et multos sanctiorem interfecit; descriptiones gravissimas in toto regno suo fecit, quas cum ferme per omne regnum percepisset, qui ferebat, a Lemovicinis interceptus, peremptus est, et descriptiones combustæ. (*Vita Præj.*) Ab hoc etiam peremptus est Hector Massiliæ patricius, cum ab eo sanctus Præjectus injuste ante ipsum delatus esset, et causam delati probare, ut dixerat, nequivisset.

[FREDEG.] Anno ab inc. Dom. 566, Sigebertus re-

gnare cepit, et regnavit annis quatuordecim; Guntrannus quoque Langobardos regno suo irruentes tanta cæde perdomuit, ut ex omni exercitu illorum quadraginta tantum Italiam redirent. (Fol. 46'.) Post hæc Chilpericus et Sigebertus consilium ineunt, ut Guntrannum interficiant, et regnum ejus accipiant. Sed Domini voluntate mutati consilio Sigebertus super Chilpericum irruit, qui fugit Tornacum, et ille Parisius venit, ubi correptus a sancto Germano Parisiensi, ut desisteret fratrem persequi, audire noluit. Cui episcopus dixit: *Scriptum: Qui parat fratri suo foream, prior incidit in eam.* Veniens autem Victuriaco, omnes Neustrasios in deditionem recepit, et ibi dolo interfectus est a duobus pueris, qui etiam deprehensi interfecti sunt, et sic Chilpericus regnum recepit. [GREG. TUR., IV, 41.] Obiit autem Sigebertus anno regni sui 15, ætate quadragenaria, et regnabat Childebertus filius ejus pro eo anno 582, indictione 15. [FREDEG.] Brunichildis Parisius sub custodia cum filio Childeberto detinebatur; sed puer in pera per fenestram demittitur, et Mettim a Gundebando duce in regno patris sublimatur. [GREG. TUR., V, 1, 2.] Brunichildis vero jussu Chilperici Rotomagus exilio damnatur anno primo regni Childeberti. Eo anno transit sanctus Germanus Parisiorum episcopus, et Regnamundus successit. Chilpericus itaque filium suum Meroveum Pictavis cum exercitu direxit, qui relicta ordinatione patris, adjuncto sibi Guntranno Bosone duce, Rotomagus petiit, et Brunichildem in conjugium accepit. Quod audiens Chilpericus Rotomagus venit et post paucos dies, assumpto Meroveo, Suessionis rediit, et non multo post propter conjunctionem Brunichildis suspectum habens spoliatum omnibus custodiæ mancipavit. (v, 3.) Qui dum in custodia detineretur, tonsoratus est, mutataque veste presbyter ordinatur, et fugiens ecclesiam petiit sancti Martini apud urbem Turonicam, ubi hæc gesta sunt. (v, 14.) Latuit in eadem basilica per duos menses, et post hæc ad Brunichildem rediit, et ab Austrasiis receptus non est. Cum ergo in Remensi Campania latitaret, dolose captus ab Atrebatensibus, et timens ne patri redderetur, socium monuit ut irrueret super eum. Quo facto adveniente rege, mortuus inventus est.

(v, 31.) His diebus apud Constantinopolim cum amentia mortuo Justino, Tiberius imperator factus est largus in elemosynis. (v, 58.) Quinto anno Childeberti magna christianorum persecutio in Hispaniis facta est. (v, 55.) Dysentericus quoque morbus Gallias præoccupavit, quo ingravescente, Chilpericus adultos jam tres filios uno anno perdidit; quartus qui superfuit, nomine Clodoveus, carceri mancipa-

VARIE LECTIONES.

¹¹⁷ sub—Teoderici successit in margine additur.

NOTÆ.

(43) Duplex Vita S. Præjecti testis est, eum Childeberto rege interfectum esse circa a. 674, ut docet Mabillon Act. SS. sæc. II; Act. SS. Januar., t. II, 630.

(46) Ter quinis fere amplius annis munere functus est. Avitus in Vita S. Boniti Act. SS. Januar., t. I, 1071.

tur, et factione matris cultro a patre permittitur. A Childeberto rex sororem suam Herminigildo, Wisigothorum regis filio, tradidit, cuius hortatu et Leandri Hispalensis episcopi prædicatione ad fidem Christi conversus est. [FREDEG.] Post Tiberium Mauricius accepit imperium, a quo Childeberty quinquaginta milia solidos auri accepit, ut Langobardos Italia pelleret. Intravit ergo Italiam, et omnes ditioni ejus se subdiderunt, cum quibus et amicitiam firmavit, et gloriose inde reversus est. (Vita Agerici.) Cum ergo placitum et conventum multorum Virduni habere debuisset, et beatum hunc Agericum, de quo agitur, dilectionis et venerationis amplexibus honoraret, eum opsoniis necessariis gravari non patiens, removit servitii necessitatem, et placitum transtulit ad Metensem civitatem. Cumque consequenti tempore per urbem fecisset transitum, et a sancto pontifice benigna esset susceptus dulcedine, humanitas quoque hospitalis ei exhiberetur cum omni cura et sollicitudine, in ipso fervore regie servitutis accedens ad eum economus rerum suarum universalis: *Et si alia, inquit, Domine, providendo abundamus, vinum ut majestati regie decet, exhibere non possumus, quia præter vas medium, quod tonna vulgariter dicitur, nihil habemus.* Tunc vir Dei in re corporea angustiat, sed corde in Domino dilatatus: *Noli, ait, desperatione languescere, sed affer mihi de eodem liquore: potens est Deus tristitiam parvitatæ nostræ in gaudium abundantiae commutare.* (Fol. 47.) Dixit, et allato sibi vino paululum sorbuit, et ad celos oculos sublevans: *Domine, inquit, oro ut fiat istius vini amplificatio.* Cumque ipsius præcepto refudisset illud in vase supradicto, cepit vinum copiose ministrari, cepit copiose affluere, et quanto amplius vacuabatur ad illitum bibentium effundendo, tanto magis augebatur Creatoris jussu et virtute redundando. Poterat namque istud Omnipotens, qui de aqua vinum fecerat in Chana Galilee, poterat et de vino vinum facere sincera verbi petentis et indubia fide. Quid plura? Biberunt ut Galli, nec erat mensura in erogando. Multis diebus vas illud vinarium conati sunt vacuare, et quodammodo vina infundere videbantur, dum effusioni instarent. Crescebat modica benedictio multis vorantibus, et Deo imperante modum naturæ superabat. Ad ultimum finito servitio, nec imminuto vino, rex miraculo stupefactus, episcopo humiliatus, Deum in ipso veneratus, regiam ostendit largitatem, et qui virtutis vinum biberat, vineas et possessiones ex amore et devotione episcopi ecclesie optulit, quas et usque hodie privilegio et deinceps auctoritate stabili possedit. Sane virtutis vinum per præsulem sanctum a Deo virtutum regi et comitibus propinatum corda devota populi adeo tunc temporis lætificavit, ut in loco, quo copia ex benedictione profluxerat, altare construerent, quatinus hujusmodi signo sæcula ventura noscerent, cuius meriti excellentia beatus Agericus

apud Deum in gloria æterna fulgeret. Quidam etiam valde nobilis, cum pro suis sceleribus a rege vita privari debuisset, et precibus beati antistitis salvatus est: unde dedit ille Virdunensi ecclesie alodium suum et scripto roboravit.

(Fol. 46.) Guntramnus¹¹⁸ Boso dux cum exosus reginæ haberetur, cupit per episcopos et proceres discurrere, et veniam deprecari. [Græc. Tur., ix, 8.] Nam cum esset Childeberty juvenis, reginam conviciis et improprie lacessabat, unde et a rege jussus est persequi; qui cum se cerneret in discrimine positum, Virdunum petiit, putans per beatum Agericum, qui pater regis erat ex lavacro, se posse salvari, pro quo episcopus intercessurus ad regem properat. Quod cum rex negare nequiret, ait: *Veniat, et datis fidejussoribus in præsentia patris mei exequatur iudicium.* Adductus ergo et armis nudatus et coram rege prostratus a terra jussus est surgere, et sancto sacerdote usque ad præsentiam Guntrami est commissus. (ix, 9.) Post hæc Childeberty cum matre, sorore et conjuge in occursum patri festinat. Quibus conjunctis præsentatur et Guntramnus Boso absque ullius defensione, quia sic convenerat sanctus episcopus: episcopus vero remansit. Sed cum ille pro diversis facilitatibus culpabilis judicaretur, ad mansionem episcopi confugit. Quo cum eum interfectores insequerentur, et ille a viro sancto avelli se non pateretur, nuntii etiam ad regem missi ab episcopo intercessores abbates et clerici non audirentur, jussu Guntrami injectus est ignis domui illi, ut si episcopus egredi nollet, pariter concremaretur (Fol. 47.) Quod audientes clerici, vi effracto ostio sacerdotem eieciunt. Miser autem ille, cum se videret flammis urgeri, demumque egredi tentaret, susceptus ab hostibus interfectus est; quod multum sacerdos doluit. (ix, 12.) Cum autem quidam de regni primoribus de morte regum, patri scilicet et nepotis, tractassent, et deprehensi interficerentur, quidam eorum Bertefredus nomine ad urbem Virdunensium confugit. Quo insequentibus adversariis, domum ecclesie, in qua erat episcopus, et quam et ille confugerat, exercitu vallant, et ascendentes super tectum, tegulis et materiis tecti illidentes interfecerunt illum cum tribus pueris. Multum ex hoc doluit sanctus episcopus, quod non solum eum defensare non potuit, verum etiam locum quo orare consueverat, ubi et pignera sanctorum multa aggregaverat, humano sanguine pollui vidit. Multa vero Childeberty mœnia misit, ut a mœnore revocaret, sed consolari non potuit. (ix, 23.) Verum diurnæ amaritudinis mœnore graviter ægrotare cepit, præsertim autem Guntrami filios secum retinens quotidie flens illos sibi soli relictos orphans.

(Vita Agerici.) Transibat aliquando hic sanctus per civitatem Landunensium, et ecce obviam sibi fuit quidam manicis strictus et compedibus, cui tortore præeunte carcere aperiebatur obscurus. (Fol. 47.) Ibat,

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁸ Guntramnus — orphans in margine fol. 46 et 47.

sed magis impellebatur infelix vagitibus plateas implens, et lacrimis omnes quos offendeat ad auxilium ululatu et gemitu provocabat. Talis est peccatorum redditio: sera semper poenitentia tormento suscipitur, et illecebræ voluptatum asperis et amaris exitibus puniuntur. Cumque miserabilis misericordem aspiceret virum, petivit, ut potuit, sibi refugium, et ut ei impenderet orationis suffragium. Audivit misericordia, et pontifex tactus dolore et compassione intrinsecus, convenit tortorem multa prece supplicii postulatione, ut flecteretur et propitiaretur misero indulgentie lenitate. Abnegavit, et repulit, nec eum aliquatenus audire consensit. Illius flagitia et facinora animum iudicis infrenabant, ne flecteretur misericordia. Petiit secundo et tertio, repulsus est; triplicavit precem, et auditus non est. Quid faceret pietas? Quo se verteret? Homo hominem neque cogere neque precari valebat, et pietas nichilominus increscebat. Itaque conversus ad Dominum porrexit vota in cælum; cucurrit ad misericordie fontem sepius expertum, orans ut misero esset in auxilium, et solveret iussio invisibilis et omnipotens quod deseperat iudex superbus et insolens:

Auditi Omnipotens, subitoque ligamina solvit;
Vincula cadunt, et nemo patet qui vincula solvat,
Nulla manus, vis nulla, Dei nisi iussio summi.

Cumque hoc iudex obstupefactus aspiceret, confusus et timore correptus, corruit ad pedes sancti, inobedientie compede victus, petens jam et implorans sibi veniam, quam noluerat impendere proximo postulanti. Indulget victo per culpam, soluto per veniam tantum gratiam postulans, qua solvatur. Ita Deus operatus in servum, illum reatu, illum indulgentia liberavit.

Hæc pauca divine virtutis miracula per virum sanctum nobis monstrata, nos pro modulo nostro litteris indicibus posteris ad notitiam salutis annotavimus, et digitum Dei, per quem oppressa Egyptus, per quem ejectus est inimicus, per quem mensura fidei, per quem divisio carismatum est divinatorum, in his operatum adoramus. Exteriora, quia sunt visibilia, quasi faciem hujus patris nostri pulchram decoramque pingentes, et coloribus verborum ignobilium informantes. Sed si cum sudoribus et labore vix pervenimus ad ostium, id est ad comprehensionem exteriorum, quid de interioribus faciemus? Quomodo clausa et abscondita penetrabimus? Nimirum ipse Dei servus in hoc maxime et sollicitè servivit Deo, quia vocem ejus medullitus obaudivit, quam evangelio promulgante percepit: *Tu, inquit, cum oraveris, intra in cubiculum et clauso ostio ora Patrem tuum (Matth. vi, 6).* Quid igitur mirum, si archana ejus nequimus agnoscere, qui extra ostium compellimur excubare? Nimirum detrimenti causam deputabat, si vel amicus secreta sua cognosceret. Legerat Ezechiam regem in hoc sibi

A Deum placibilem improvide offendisse, quod nunciis Babilonis thesauros suos et aromatum cellas inventus et reprehensus est ostendisse. Timebat et sollicitus invigilabat, ne si hostis insidians, hostiaria segniter soporata, domum ejus irrumperet, somno mortis obrutus negligentia deperiret. Quapropter servabat cor suum omni custodia, et templum sanctum Dei in se illesum illibatamque conservans, et permundans, variis honorum operum floribus adornabat. Concurrerat enim populus, et civitas tota cotidie confluebat, ut de sanctuario Dei per ipsum oracula salutis, sicut antiquus populus per Moysen, et vitæ responsa perciperent. Sacerdos ipse summus tam pro se quam pro commissis hostias Deo sepius immolabat, et legem Dei ad faciendum eam de cathedra ecclesie perdocebat. Ita vestibis Aaron pretiosis et sanctis spirituali lege perfungens, domini Christi vicarius se ipsum hostiam sanctam Deo placentem offerebat pro populi salute, in acquisitione laudis æternæ. Hunc talem tam gloriæ singularis heredem Deus ipse reddebat, qui eum et antequam nasceretur præelegerat, quicum per se per ministros claros domus suæ, et cum eo omni tempore erat, et frequentibus concursibus visitabat. Hos fasces, hæc insignia urbis æternæ, hanc civicam coronam Jerusalem supernæ, quomodo potest filius hominis vermis apprehendere? (Fol. 48.) Quod si dicas et ipse filius hominis et ipse vermis, verum utique dicis, sed miracula per Filium Dei et hominis specialiter facta in amicis superexcellunt, nec sunt applicanda servilibus et Adæ paupertati. Dicam interim, dicam de me, quia pressus sarcinulis corruptionis vitæ, nec radicem caritatis ejus cælo fixam conabor attingere, nec dignum me fatebor corrigiam calciamenti ejus solvere. Sequar tamen ejus præconando vestigia, si qua Deus illuminato suo fuerit dignus ostendere.

Cum ergo vir Dei inenarrabilibus et supradictis dies suos virtutibus omni studio replet, et lucrum bonum de talentis sibi commissis bono Domino fideliter congregaret, hospitalitatis officium juxta apostoli præceptum sollicitus exiberet, contigit semel sibi clericum Fortunatum nomine supervenisse. [PAULI Hist. Lang. II, 13; BERT. VI.] Cum enim esset idem Fortunatus in Italia, in urbe scilicet Ravenna, et nimium oculorum dolorem pateretur, venit ad quoddam monasterium in eadem urbe intra muros in honore sanctorum Joannis et Pauli in qua etiam ¹¹¹ altarium beati Martini constructum ¹¹² honore, propinquam ¹¹³ habebat fenestram in qua ¹¹⁴ lucerna erat constituta ¹¹⁵, comitante secum Felice ¹¹⁶ Tarvisiæ urbis episcopo ¹¹⁷, qui pari modo oculorum dolorem ¹¹⁸ patiebatur; et visum est illi, ut de oleo lampadis ante altare ardentis oculos suos linirent sub nomine sancti Martini. Quod ut fecit, protinus meritis ipsius oculorum uterque salutem recepit. Qui flagrans desiderio visendi sepulchrum

VARIE LECTIONES.

¹¹¹ etiam alta, construc, uam, n qua, ituta, lice, episcopo, dolorem deleta.

sancti Martini, de Italia venit in Galliam, et fuit iter illius per Virdunum. Quem episcopus, cui lex canonica iubet omnes suscipere, benigne suscepit, humane servivit, et viscera super eum totius sanctitatis et pietatis pro consuetudine sua bona patefecit. At ille remunerationem cogitans pro servitute suscepta, cum voto expleto. (BEAT.) Pictavim rediens ibi habitaret, consecratus in presbiterum, et post in ejusdem urbis episcopum, et esset doctus arte grammatica, composuit ibi carmen in laude ipsius hexametris compositum et pentametris versibus, quos hic subjungere operæ precium duximus. Ita ergo carmen id dicitur :

*Urbs Virduna, brevi quamvis claudaris in orbe,
Pontificis meritis amplificata places.
Major in angusto præfulget gratia gyro,
Agerice, tuus, quam magis auxilii honor.
Plurima magnarum sudisti semina laudum,
Quæ matura opere fertilitate metes.
Tempore præsentis victum largiris egenis.
Unde futura dies centuplicabit opes.
Dogmatis archani reseras penetralia pastor :
Non solum dapibus, pascis et ore greges.
Templa vetusta novas, preciosius et nova condis,
Culcior est Domini te famulante domus.
Egregios fontes sacri baptismatis exples,
Tam pia divino fonte repletus agis.
Candida sincero radiat hec aula sereno :
Et si sol fugiat, hic manet arta dies.
Ad nova templa avidè concurrunt undique plebes,
Et tribuis populis plus in amore Deum.
Te solamen inops meruit, te nudus amictum.
Et solus cunctis potus et esca manes.
Felix, qui meritis æternæ lucis amator,
Tempora jam modico non moriturus paras.
Phebus ut elatum suspendit in ethera cursum,
Purus et igniferum spargit ubique jubar :
Effusis radiis totum sibi vendicat orbem,
(Fol. 48^r) Montes, plana replens, ima vel alta tenet.
Sic præsul splendore animi cum sole choruscas,
Ille suis radiis fulget, et ipse tuis,
Agerice sacer, cujus sermone colente
Ecclesiæ segetes fertilitate placent,
Terrenis sterilis rebus, secunde supernis,
Cuncta caduca negans, dives iture polis.
Illecebris mundus, mundi lasciva repellens,
Nil cui subripuit carnis amarus amor.
Lubrica culpa perit, neque mors de crimine gaudet,
Cum tua deliciis libera membra vides.
In templis habitando piis sic purus habebis,
Ut tua corda, pater, sint pia templa Dei.
Eligit in tali se Christus vase recondi ;
Quam sibi purgavit, possidet ipse domum.
Non dolus in labiis, non sunt fera nubila mentis,
Sinceris animis vernal in ore dies.
Doctiloquum flumen salienti fonte refundis,
Et sensus steriles voce rigante foves.
Ardua cælorum pandis misteria terris,
Per quem plus Dominum scit, timet, orat, amat.*

*Dogmate divino præsul facunde triumphans,
Das pastor monitis ne premat error oves.
Delictis reficis, quas celum, arva, unda ministrat,
Et saciat populos hunc cibus, inde fides.
Sumit pauper opem, triastis spem, nudus amictum,
Omnia quidquid habes omnibus esse facis.
Hic tibi longa salus maneant, licet inde futura :
Atque diu pastor pro grege vota ferens.*

Cum igitur prolongatum vitæ hujus incolatum mortem delectabiliter expectans diu patientissime pertulisset, et pondus impositum diei et æstus spe salutari infatigabiliter deportasset, et lacrimas quoque crescentis cotidie desiderii panes bonæ ac lætæ consolationis habuisset, videns inimicos suos victoria vitiorum scabellum pedum suorum, gaudebat anima ejus in Domino, et exultabat spiritus ejus in Deo salutari suo. Vincula terrenæ molis graviter tolerabat, et quanto viribus corporis destituebatur, tanto magis libertatem promissam amplius sibi elat cum apostolo dicens : *Cupio dissolvi, et esse cum Christo multo magis melius* (Philipp. 1, 23). Quod per speculum in enigmate jam senex ac lassabundus tenebat, hoc videre ardebat per speciem. Bonus autem Dominus messis differebat succisionem, quia opportunam noverat et disponebat maturitatem. Videbat eum et adjuverat in hac hieme aspera perneciter desudasse, ventos temptationum, pruinas tribulationum, adustiones voluptatum superasse, et providus sanctarum virtutum agricola fructum multiplicem terræ bonæ differebat succidere, plenitudinem ejus accumulans in patientia. Appropinquavit igitur vespere mortis, et gaudens, ac præteriorum quodammodo immemor, in anteriora se extendebat præparate pausionis denarium a patre familias reposcens pactæ ac diu expectatæ mercedis. Non sefellit eum (fol. 49^r) spei ancora omnibus firma periculis, et veritas de promissionis umbraculo processit in lucem. Tactus enim digladiabili sorte naturæ, et sciens sibi discidium corporis et animæ supervenire, confidens in Deo, qui potest et animam et corpus perdere et salvare, convocari jussit omnes ecclesiæ suæ filios et in ecclesia meliores, et consueta salutis documenta replicans, seque illi commendans, ad ultimum ait futura pronuntians : *Sabbato venturo, filii karissimi, magnam scitote futuram serenitatem cæli. Serenissimus enim sabbati Dominus mihi servo suo fidei dabit sabbatum requietionis, et pertulatum labore sex dierum hujus seculi, in septima sine vespere omni labore liberam transportabit. Terræ igitur matri, quod suum est reddite; nam Deus, vita mea, recipiet, quod inspiravit in faciem meam spiraculum vitæ. Vos etiam obsecro, fratres, et nunc pro vobis sollicitus, ut nunquam a memoria vestra recedat, qui semper et ubique vobiscum est, Dominus. Dicebat hæc aliaque similia, et quasi ad pascha superventurum se præparans, sordes et contagia circumstantium atque lugentium sacra et multimoda ammonitione eluebat; nunc de his quæ relinquebat, casti-*

gando retrahens, nunc ad ea ad quae transmigrabat, A instigando impellens. Venit quod praedixerat sabbatum, et ecce repente in cella ubi eger recumbebat, auditur frequentia, audiuntur voces, quas lingua edicere nec vox potest resonare mortalium. Cesserunt lacrimae, stupor et extasis omnes invasit, miraculo et terrore omnes tenere silentium. Audiebantur carminum sexuum diversitate diversa, nec qui essent cantores, corpulentia tenebrosa et fragilis videre praevalebat. Hoc tripudio, hac symphonia letitiae inter supernorum civium exultationes, inter manus sanctorum angelorum dulcissimi pontificis anima de corruptibili carcere exempta, veluti nivea columba cunctis videntibus evolavit, quorum Deus oculos, ut videre mererentur, aperuit. Ibi felix et beata anima illud unum quod in evangelio Salvator docet necessarium, ab eodem Domino perenniter et feliciter recipit. [GREG. TUR., IX, 25.] Obiit autem pro illis, ut supra diximus, causis amaritudinis felle adgravatus, maxime inedia consumptus. Curatum est sane corpus ejus sacratissimum pia filiorum diligentia, et juxta patris ultima praecepta terrae mandatum in ecclesia sancti Andreae et beati Martini nomine consecrata. Ubi meritis ejus et precibus exuberant divina beneficia, cunctosque Dei medetur pietas. Requievit autem mense Decembrio, die primo, qui erat dies sabbati. Annunciatus est ab angelo anno ab inc. Dom. 518, natus post triennium a. 521, ordinatus in pontificem anno aetatis suae 55. ab inc. Dom. 553, indictione 3, regni Theodeberti a. 15, post quintam synodum Constantinopolitanam a. 2, pontificatum agente Romanae ecclesiae papa Vigilio, imperante Justiniano minore a. 28, Justiniani majoris nepote. Vixit in episcopatu a. 47, decessit aetatis suae a. 81, ab inc. Dom. 602, indictione 5, qui erat annus Guntramni 55, papatus domni Gregorii papae a. 42. (BERT. VII.) Butiovaldus quidam abbas episcopatum ambiens, quia esset superbus, nichil optinuit. Caramerum referendarium cum consensu civium regalibus auctoritas fieri sacerdotem. Post eum extitit.....²⁰⁰ (Fol. 45^v) Ermenfridus, de quibus nullam aliam habemus memoriam, nisi quod in ordine episcoporum episcopi sunt reperti. Verum de his nunc ista sufficiant.

[GREG. TUR., IV, 46.] Chilpericus itaque, Nerone peior et Herode, post multa mala, bella, caedes et descriptiones novas et gravissimas, quas in omni regno suo fecit, dum de venatione apud villam Calensem juxta Parisium jam subobscura nocte rediret, dum de equo susciperetur, et unam manum super pueri scapulam teneret, adveniens quidam, nomine Falco, missus a Brunichilde, coltro eum sub ascella percussit, et iterato ictu spiritum ejus fudit. [FREDG.] Ille multas regiones devastavit, episcopos execrabatur, testamenta ecclesiarum multa dirupit, nullum unquam dilexit, a nemine dilectus est. [GREG. TUR., IV, 46.] Cum spiritum exhalasset, solus derelictus

est. Hunc Madelulfus Silvanectensis episcopus noctu sepelivit. Obiit a. 588, anno.... Childeberti filii Sigeberti.

[FREDG.] Anno igitur ab inc. Dom. 595, regnante Guntramno, anno regni sui 25, ipse domnus Guntramnus rex ecclesiam in suburbio Cabilonensi in honore sancti Marcelli aedificavit, quam rebus plurimis ditavit, et congregans synodum quadraginta episcoporum, monachos inibi esse decrevit ad instar monasterii Agaunensis. Cumque ei perlatum fuisset, quod frater suus Chilpericus interfectus fuisset, abiit Parisius, baptizatum filium Chilperici, nomine Clotharium, ipse de fonte suscepit, et in regna patris constituit.

Anno 26 regni ejus, filius nascitur Childebertus B Theodebertus, et anno sequenti Theodericus. Guntramnus Childebertum adoptavit in filium, quia filios non habebat. Ipso anno gens Persarum credidit Christo, et baptizatus est imperator Persarum a sancto Johanne Constantinopolitano cum 60 milibus eorum.

Anno 50 regni ejus, qui erat ab inc. Dom. 598, inventa est tunica Domini nostri Jesu Christi inconsutilis, et a Gregorio Antiocheno, Thoma Hierosolymitano, Johanne Constantinopolitano, et aliis multis de Zafati civitate cum arca marmorea levata, ordine pedestri Hierosolymam perlata est, et in loco ubi crux adoratur, cum triumpho posita.

Guntramnus, postquam 55 annis regnum Burgundiae tenuit, moritur 5 Kal. Aprilis; sepultus est C Cabilone. Regnum ejus Childebertus assumpsit, quod annos quatuor tenuit, et mortuus est in adolescentia, anno regni sui 17, aetatis 25, ab inc. Dom. 605. Filii ejus regnum susceperunt Theodebertus Austrasiorum, sedem habens Mettini; Theodericus regnum Guntramni in Burgundia, sedem habens Aurelianis. Hi duo reges contra Clotharium Chilperici filium arma movent, ubi Clotharius opprimitur, et quapotes conditione pacem facit.

(Fol. 50.) Anno regni.... Theoderici, qui erat ab inc. Dom. 602, Phocas dux et patricius rei publice Mauricium imperatorem interfecit et imperium assumpsit. Theoderico nascuntur filii Sigebertus et Childebertus. Brunichildis et Prothadius major domus Theodericum adversus fratrem commovent; quamobrem Protadius ab exercitu Theoderici perimitur, et fratres pacantur. Theodericus consilio Brunichildis aviae suae sanctum Desiderium Vienneensem archiepiscopum exilio damnavit, et reductum de exilio lapidare fecit. Sanctum quoque Columbanum de regno suo exturbavit, quem Clotarius Chilperici filius suscepit. Erat enim amator sapientiae. Iterum lis inter fratres Brunichildis agitur consilio, et collecto exercitu Tullensis confligit campania. Victor Theodericus Theodebertum usque Coloniam insequitur, ubi Theodebertus redintegrato exercitu bellum movet. Tanta ibi strages facta est, ut cada-

VARIAE LECTIONES.

²⁰⁰ locus erasus et vacuus in c. tertia pars linear.

vera mortuorum non haberent quo ruerent, præ multitudinem occisorum. A Tulbiaco usque Coloniam prostratus exercitus terram operuit. Theodericus victor fratrem persequitur, et suorum proditione captum aviæ Brunichildi dirigit; quem illa in clericum totondit et post paululum interfecit.

[*Vita Gericci ampl.*] Regnante Theodeberto rege sanctus Gericus, rex Aquitanie ultimus, iustus polens moribus, a Domino cæcitate percussus, revelatione angelica Mettium venit, cui præerat sanctus Arnulfus propinquus ejus; et illuminatus a sancto Stephano domum sancti Petri construxit, et tempore Dagoberti, sancto Arnulfo eremum petente, ibidem pontifex subrogatus 18 annis præfuit, decessit 13 Kalendas Octobris, sepultus in cænobio sancti Symphoriani. [*Vita Lupi Sen.*] Tempore Theoderici et Brunichildis sanctus Lupus Senonensis viguit, nepos Austerii Aurelianensis et Aunarii Antissiodorensis episcoporum.

[*FREDEC.*] Anno itaque 16 regni sui, qui erat ab inc. Dom. 615, Theodericus volens super Clotharium irruere, Mettis profluvio ventris interiit. Brunichildis Sigebertum filium ejus in loco patris substituit. Clotharius vero fines regni qui suæ ditioni debebantur conatur recipere, cui Sigebertus occurrit, quem Clotharius suorum proditione captum peremit, et quinque fratres ejus cum Brunichilde cepit. Pueros separatim peremit, Brunichildem indomitorem equorum caudis irretitam miserabili morte damnavit anno ab inc. Dom. 625, quæ et sepulta est Eduæ.

Clotarius trium regnorum monarchiam obtinuit a. 28 regni sui, sicut et beatus Columbanus prædixerat, et a. 38 regni sui Dagobertum filium consortem regni facit. Anno vero 42 regni ejus inter Clotharium et filium suum gravis orta est contentio, eo quod Clotharius cuncta quæ ad regnum Austrasiorum pertinebant, sibi volebat retinere. Quamobrem electi sunt duodecim iudices ex Francis, inter quos fuit sanctus Arnulfus Mettensium episcopus, quorum consilio pater pacificetur cum filio. Superiori vero anno, cum jam Dagobertus Austrasiorum regnum strenue regeret, quidam vir, nomine Haroaldus (47), ejus offensam incurrit, pro quo intercessores facti sunt dominus Arnulfus et Pippinus major domus, sed non multo post Treveris interfecit est.

Anno 630 Clotarius moritur, et Dagobertus monarchiam obtinuit a. 15. Illic patre orbatus, Austrasiis, quos regelat, jubet exercitum promovere, missos dirigens in Burgundia, et cæteris regni partibus, ut in suum regnum eligerent. Cumque Remis venisset, omnes se ei tradiderunt. Aribertus frater ejus nitebatur se posse regnum assumere, sed ejus voluntas pro simplicitate parum sortita est effectum. Dagobertus vero cum obtinuisset regnum, sapienti

A usus consilio partem regni fratri concessit Tolosam, Caturcinam, Agenensem, Petragoricum et Sanctonicum, et quod ab his versus Pyreneos montes excluditur; et regnabat Aribertus in Provincia et Aquitania et post tres annos totam Vasconiam superans sibi subdidit.

[*BERTAR.*] Anno Domini 582 obiit sanctus Germanus Parisiensis et a. 630 sub Dagoberto viguit sanctus Paulus Virdunensis frater ejus. Quod si, ut scribitur, ita est, sexaginta et eo amplius annis vixit post eum. Nati sunt in pago Eduensi, vico Lausia, et in manso nativitate eorum non canis, non avis prædam rapere praveat, quæ non statim intereat; quod experimento probatum est. Qui locus usque hodie ecclesiolum retinet sancti Germani nomine et virtute insignem.

[*BERTAR.*] Hujus Dagoberti tempore post Ermenfridum episcopum Virdunensem tractus est de monasterio Theolegio sanctus Paulus, qui fuit frater sancti Germani Parisiensis ecclesiæ episcopi, et in Virdunensi ecclesia episcopus consecratus; cujus memoria æterna est. Hic monasticam vitam ducens cum in pistrino fratrum habuisset obedientiam, et timeret ne hora statuta fratres panem habere potuissent, ejecto igne de clibano ipse intus ingressus, cum cuculla sua clibanum purgavit, et panem illic ad coquendum ordinavit, sanusque foras egressus panem sanctum fratribus in refectorio tempore statuto distribuit. Cum ergo esset episcopus ordinatus, nepos Dagoberti regis Grimo diaconus, qui et Adelgisus dictus est, cum fuisset a sancto Paulo ab infantia reverenter educatus, pro amore ipsius antistitis suam proprietatem, id est Theologium monasterium, sanctæ Mariæ in Virduno suo scripto et multorum fidelium scriptis tradidit roboranter, et ut Virdunensis ecclesia ipsum monasterium in semipiternum haberet, omni auctoritate firmavit. Victui vero fratrum Grimo Frasinum villam pro sua pietate delegavit. Sanctus etiam Paulus Basonis villare de suis redditibus comparavit. Privilegium canonici ipsius ecclesiæ de antiquioribus villis fecit, et sua aliorumque episcoporum auctoritate ipsum sub divina attestazione roboravit. Hic in episcopatu positus, multa miracula operatus est, et post suum D excessum positus in basilica sancti Saturnini, omnibus cum fide poscentibus multa sanitarum beneficia largitus est. Cæcos namque illuminavit, surdis auditum dedit, clausis gressum præbuit, ægrotos a variis infirmitatibus liberavit. Et quid plura? Ecclesiam sibi commissam rebus temporalibus dilatavit, honorum operum floribus adornavit, et Dominus omnipotens animam ejus cum sanctis in æterna gloria gaudere facit. Requievit autem mense Februario, die 9. Post hunc extitit Gisloaldus episcopus, Gerebertus ²²¹.

[*FREDEC.*] Dagobertus igitur anno regni sui 6

VARIE LECTIONES.

²²¹ Quæ sequebantur abrasa sunt.

(47) Lege Chrodoaldus. Fred. c. 52.

Burgundiam ingressus est, et tanto timore pontifices et omnes Burgundiæ proceres in ejus adventu concussi sunt, ut omnibus mirandus esset pro justitia quam faciebat. (Fol. 51.) Venit ergo Lingonas, inde Divionem, et Latonæ residens multis diebus tantam justitiam faciebat, ut nullus ante eum veniret, qui rediret non accepta justitia. De Latona Cabilonum venit, post Augustodunum, inde Antisiodorum, dehinc Senonas, inde Parisios venit amore justitiæ faciendæ, ut nec somnium oculis caperet, nec cibo satiaretur. Anno 7 regni sui nascitur ei filius, nomine Sigebertus, quem de lavacro suscepit Aribertus frater ejus, et ipse Aribertus anno sequenti mortuus est, cui erat filius parvulus Chilpericus, qui non multo post defunctus, fertur factione Dagoberti fuisse interfectus.

Anno 10 regni Dagoberti Winidi Toringiam devastabant. Qui cum fortiter instarent, Dagobertus Mettis venit, et consilio pontificum et procerum Sigebertum filium suum regem constituit, sedemque Mettis habere constituit, et Cunibertum Coloniensem præulem et Ansegisum ducem, qui et Anschisus, instituit gubernare palatium. (*Geneal. Carol.*) Illic Ansegisus genuit Pippinum, Pippinus Carolum. Theaurum quod suffleceret, filio tradidit, et condigne eum in culmine regni sublimavit, et quod ei largitus fuerat, præcepto roboravit. Illi regnum Austrasiorum et fines regni Francorum utiliter defendunt. Undecimo *** anno Clodovei filii Dagoberti Magoaldus abbas Flaviniacensis obiit, et domnus Widradus ordinatur abbas 11 Kal. Mai. Præfuit annis 12.

Anno 12 regni Dagoberti natus est ei filius, nomine Clodoveus, cui Neustriam et Burgundiam post suum discessum pater contulit, regnum vero Austrasiorum Sigeberto. Dagobertus igitur 13 anno regni sui Wascones fortiter superavit, et anno sequenti Brittones et Wascones datis sacramentis ei subduntur. Obiit anno inc. Dom. 644, ind. 14, regni sui anno 20; sepultus est in ecclesia sancti Dionysii Parisius, quam tantis thesauris ditavit, ita ut miraretur, qui videret. Successit patri in regimine Clodoveus, cujus regni anno 2 Martinus papa pontificatum Romanæ urbis suscepit (*Gesta p. R.*)

[RECIPIO.] Clodoveus corpus beati Dionysii discoperiens, minus religiose os brachii fregit et rapuit, confestimque stupefactus in amentiam incidit, et post 2 annos vitam cum regno finivit. Habuitque tres filios Clotharium, Theodericum et Childericum, quos genuit ex Balthilde regina. Ega custos palatii et tutor regni condigne gubernabat palatium et regnum. Anno tertio regni Clodovei Ega moritur et major domus Erchinoaldus efficitur, vir patiens, et omni bonitate plenus, amator pacis et justitiæ. Pippinus

A quoque defuncto patre Anchise major domus in regno Sigeberti cum Cuniberto pontifice strenue gubernabat regnum Austrasiorum, et ab omnibus amabatur. Hic partem thesaurorum Dagoberti, quæ competeat Sigiberto, Compendio villa suscepit, et Mettis deportavit. Post hæc Sigebertus obiit. Regnum ejus suscepit Dagobertus filius ejus. Quem Pippinus et Grimoaldus Pippini filius minus idoneum ad regni curam providentes in clericum detonderi fecerunt. (*Vit. Wilfridi.*) Balthildis missis militibus Dalphinum Lugdunensem episcopum interfecit a. 661, a quo consecratus est sanctus Vulfridus Eboriacensis episcopus, qui primus in Frisia prædicavit ante sanctum Willebrordum. (*Vita II Bath.*) Clodoveus quoque exactis in regni administratione 17 annis obiit in primario flore juventutis, relictis tribus filiis cum Balthilde regina. Ejus *** archicapellanus fuit sanctus Genesis abbas, qui postmodum Lugdunensi ecclesiæ archiepiscopus datus. Hic ante reginam defunctus, in ipso ejus obitu cum magna ei luce cum angelis et archangelis apparuit, et ad mansionem eam perpetuæ pacis perduxit. Post quem præfuit Lugdunensi metropoli sanctus Landebertus abbas Fontanellensis ecclesiæ, a quo consecratus est sanctus Anshertus Rotomagensis episcopus anno Dom. inc. 678, indictione 5, anno regni Theoderici 9.

Annus Dom. inc. 682. Agathonis papæ secundus, Theoderici Balthildis filii 13.

C (*Chr. Dirion.*) Clotharius major natu regnum patris Neustrie et Burgundiæ obtinuit, Childericus regnum Austrasiorum et Germaniæ suscepit anno incarnationis Domini 658, indictione prima. Regnavit Clotharius annis 4, et obiit anno dominic. incarn. 662, indictione quinta. (*Vita Leod.*) Quo mortuo contentio inter principes agitabatur de regno: (Fol. 51.) Ebroinus major domus Theoderico favebat, sanctus Leodegarius, Eduensium episcopus, et ceteri quibus erat mens sanior, Childerico favebant. Prævaluit melior sententia, et Childericus rex Franciæ constituitur, eo quod strenue regeret regnum Austrasiorum. (*Gesta Franc.*) Refert aliquis scriptorum quod Theodericus primo sublimatus sit in regno Francorum, et Ebroinus major domus substitutus, sed propter malitiam et crudelitatem sint expulsi, et substitutus sit Childericus. (*Vita Leod.*) Leodegarius igitur sub Childerico bene et utiliter disponebat regni moderamina, ita ut quidquid adversus leges majorum, quorum vita laudabilis fuit, contrarium repperat, ad pristinum statum corrigeret. Obiit *** domnus Widradus abbas 5 Nonas Octobris, et successit ei anno dom. inc. 665 Gayroinus episcopus; cujus tempore contulit (48) eidem æccle-

VARIAE LECTIONES.

*** in margine. *** in margine. *** in margine.

NOTÆ.

(48) Pippinus majordomus; cf. Labbei Bibl. nov., I, 269

sue Glennohem cum appendiciis. Hic in expeditione imperatoris obiit pridie Nonas Julii. Tempore etiam ejus dedit Bajo sancto Projecto Pulliniacum cum ecclesia, Magniacum, Pruiniacum, et uxor ejus Puteolos, Opiemariacum, Cleriacum anno 7 Childerici (49).

His diebus Eduensem ecclesiam præfatus regebat Leodegarius, Virdunensem Gerebertus, de quo jam memoriam fecimus, Trajectensem sanctus Theodardus. (*Vita Lamb.*) In aula regis Childerici sanctus erat Lambertus, juvenis bonæ indolis, qui post sanctum Theodardum consensu magnatum et procerum Trajectensem suscepit episcopatum. Dum igitur strenue et sagaciter Childericus regni disponderet moderamina, crescente inter principes discordia diaboli maligni suadente invidia, interficitur princeps iste inclitus, anno ab inc. Dom. 670, indictione 13, exactis in regni administratione 22 annis, et germanus ejus Theodericus succedit. (*Vita Leod.*) In diebus illis tanta fuit tribulatio in ecclesia, Ebrouini faciente nequitia, ut videatur crudelitate vincere Neroniana et Deciana tempora. [Abo.] Tunc interfectus est sanctus Leodegarius cum Gerino fratre ab ipso Ebrouino principe, sanctus Lambertus a Dodone comite. Ebrouinus crudelitate frenuens, ab Ermenfrido Franco interfectus est. Erat tunc temporis vir ab ipso Ebrouino oculis privatus in insula quæ Barbara dicitur, cum nocturno tempore ad ripam Araris orandi gratia sederet, audivit navigantium impetum. Qui interrogans, quo navigium illud tenderet, audivit : *Ebrouinus est, quem ad Vulcaniam ollam deferimus, ibi enim facti sui pænas luet.*

(*Chr. Divion.*) Jam tunc deficientibus a pristino vigore regibus, regni cura administrabatur per majores domus. Mortuo ergo Theoderico ab inc. Dom. 692, indictione quinta, Clodoveus filius ejus succedens regnat a. 1. Inter duces et primates regni Pippinus præminebat, et maxima pars regni in manu ejus erat. Clodoveo quoque defuncto Chilbertus succedens regnavit a. 13. (*Gesta Franc.*) Virdunensem ecclesiam Berthalamius episcopus rexit, qui studio suo et industria ecclesiæ sibi commissæ adquisivit prædia quamplurima. [BERTAR.] Quo defuncto succedit Abbo episcopus.

Chilberto quoque rege, qui cognominatus est Justus, de medio facto anno 711, Dagobertus filius ejus succedit adhuc puer anno inc. Dom. 712, et regnavit annis 5, et mortuus est a. 715. (*Gesta Franc.*) cui successit Daniel clericus, qui et Chilpericus, regnavitque annos plus quinque.

[BERTAR.] Anno ab inc. Dom. 711, natus est in Virdunensi urbe domnus Madeveus ex familia ecclesiæ.

Pippinus mortuus est anno ab inc. Dom. 714, mense Decembrio, et Grimoaldus filius ejus mortuus, et Karolus successit in loco patris. (*Chr. Di-*

vision.) In diebus illis Franci mutua se cæde sternunt, et Theobaldum Grimoaldi filium persequendo fugant, electo Rainfredo in principatu majoris domus, de cujus manu per multa bella Karolus eundem principatum sustulit, et mortuus est Rainfredus a. 731. (*Gesta Franc.*) Anno quoque 717 obiit in Attiniaco villa Daniel, qui et Chilpericus, et Noviomus sepultus, et succedit ei Theodericus Dagoberti junioris filius. (*Chr. Divion.*) Quo mortuo a. 725 successit Clotharius, et Clothario Chilbertus, et Chilberto Childericus; in quo defecit generatio regis Clodovei, quæ usque tunc regnaverat (fol. 52).

[REGINO.] Karolus ab ergastulo quo tenebatur divina miseratione ereptus, 27 annis, quibus principatum obtinuit sub præfatis regibus, bellum cum paucis his terque congressus primo abiit, tandem in Vinciaco 13 Kal. Aprilis contra Rainfredum Francorum principem a. 717, tertio sui principatus anno; unde victor factus, una tantum, id est Andegavis civitate ei concessa ad habitandum, Francorum totam gentem regens, vastavit Saxoniam, Bavariam, intravit in Provinciam usque Massiliam, invasit Wasconiam, vastavit Frisiam, contrivit Alemanniam. (*Chr. Divion.*) Qui propterea Tuditis appellatus est quod est malleus fabri, quia sicut malleo universa tunduntur ferramenta, ita ipse contrivit omnia regna sibi vicina. Pugnavit etiam cum Saracenis non longe a Narbona, et maxima cæde prostravit. Quibus iterum Provinciam irruentibus, cum Arelatum cepissent, Carolus sibi adjuncto Luitprando Longobardorum rege, de illis eos regionibus effugavit. [PAUL DIAC.] Eo tempore floruit vita et actibus Petrus Ticinensis episcopus, virginittis gloria decoratus, qui ab Ariperto quondam rege apud Spoleum fuerat relegatus. Misit autem Carolus Pippinum filium suum Luitprando præfato regi, ut ejus capillum incideret. Qui crinem ejus incidens pater ei factus est; multisque ditatum muneribus genitori remisit. Leone imperante temporibus Gregorii papæ tertii, hortatu ejus Petronace duce monasterium sancti Benedicti in Cassino restauratum est, elapsis jam fere 110 annis a destructione ejus, cui etiam Zacharius papa plura contulit, inter quæ regulam, quam sanctus Benedictus manu sua scripsit, concessit.

[BERTAR.] Tunc præerat Virdunensi ecclesiæ Peppo episcopus, et in illa seditione, quam diximus fuisse inter Rainfredum Francorum principem et Karolum Tuditem, ipse favit partibus Caroli, et ob id optinuit pretio cum Carolo et quodam nobili vasallo ejus Calmontem villam cum omnibus appendiciis. Postquam vero Deus Karolo solidavit Francorum regnum, addidit et alia quamplurima, ut ostendit chartarum notitia. Et hoc ergo defuncto Volchisus episcopus factus est, et post eum Agroinus

NOTÆ.

(49) Die Dominico ante med. mensem Maii; ibid.

PATROL. CLIV.

episcopus, qui perpauca annis ipsi præfuerit ecclesie.

(Chr. Divion.) Anno ab inc. Dom. 741, Karolus mortuus est, et filii ejus Karlomannus et Pippinus suscepunt regni gubernacula, sed Karlomannus septimo post patris obitum anno ab inc. Dom. 747, relicta cura regni Pippino fratri, Romam perrexit et in monte Serapii monachus habitationem instituit. Postea non ferens molestias crebro se visitantium, ad sanctum Benedictum in monte Cassini commigravit. (*Gesta p. R.*) Tunc regebat Romanam ecclesiam Zacharias papa, qui successit Gregorio III, a. 742, et rexit ipsam ecclesiam a. 10, m. 3, d. 14. [Ragino.] Hic accepta legatione a Pippino per Burgardum Vitzoburgensem episcopum, et Fulradum ipsius Pippini capellanum, de incivilitate regum ex antiqua Merovingorum stirpe descendentium, ut superius præbavimus, mandat populo Francorum, ut Pippinus, qui potestate regia utebatur, nominis quoque dignitate frueretur. (*Ann. Fuld.*) Ita Childericus rex ultimus de ipsa stirpe depositus, et in monasterium trusus, et Pippinus in regem electus, et consecratus est a Bonifacio Moguntie episcopo, Suessionis in villa, a 752. (*Gesta. p. R.*) Sed et Stephanus, qui Zacharie successerat, propter infestationem Aistulfi regis Langobardorum 14 die mensis Octobris Roma egressus, indictione 7, papatus sui a. 2, ab inc. Dom. 754. ad Pipinum venit in Francia, et constituit eum Romanæ ecclesie defensorem et principem, et confirmavit unctione sua in regem, et unxit duos filios ejus Carlomannum et Carolum. (*Ann. Fuld.*) Extunc ablata est Roma a subjectione imperii Græcorum. Anno ⁷⁵⁵ post Gayronum episcopum Flaviniacensis ecclesie abbatem Manasses ordinatur abbas tempore Pippini quondam majoris domus, tunc autem regis Francorum.

Anno igitur ab incarnatione humanati Verbi 753, suscepit præsulatum Viridunensis ecclesie dominus Maldeveus. Hic in eadem urbe christianis et inclitis parentibus est editus. Qui statim: renatus ex aqua et spiritu in septem baptismatis gradibus, septem comprehendit dona paracliti Spiritus. Accepit deinde carnes agni immaculati cum sanguine, candidatus virginitatis veste, decoratus immortalitatis lampade. (Fol. 52'.) Ardebat ea tempestate omnis Belgica cotidiana bellorum instantia. [Eixn. Vita K.] Nam regalis dignitas, quæ a Meroveo rege sumpserat initia, in Childericum regem qui jussu Stephani Romani pontificis detonsus et in monasterium trusus est, porrecta, illo in tempore nullius vigoris erat, nec quicquam in se præter inane regis vocabulum præferebat. Opes quippe et reddituum affluentia, regni administratio seu omnia, quæ vel domi vel foris agenda ac disponenda erant, penes præfectos palatii, qui majores domus dicebantur, manebant. Qua præfectorum licentia crevit morum insolentia, adolevit dominorum crudelis potentia, nec defuit invidia, quæ pes-

A sumedit regnorum jura. Inflatur unus adversus alium, invadit quisque nomen regium. Hac crescente discordia urbes depopulantur, ecclesie incenduntur, ministeria divina detrahuntur, monasteria virorum dejiciuntur, puellarum deluduntur, et cuncta vastantur; fuitque eo tempore non minor in ecclesiis gemitus, quam Decianis Diocletianisque temporibus. [BERT. 12] Quoturbine Viridunensis civitas exagitata defuncto Agroino episcopo diebus multis mansit vacua, pastore viduata.

His diebus ablactatus almus puer Madelveus, religiosus viris traditus est litteris imbuendus, quarum elementis brevi datis memorie, dedit operam intelligere præcepta artis grammaticæ, per quæ vera agnosceret, vicia quiret vitare. Post hæc tribunal ascendit rethoricæ. Sed quia rethor est traditor eloquentiæ, eloquentia vero sine sapientia nimium obest plerumque, prodest numquam, omissa exercitatione dicendi, in rectissimis atque honestissimis studiis rationis omnem suam consumpsit operam, studium rectæ rationis ad divina, studium honesti officii referens ad humana. Hinc res omnes, quæ in dictis et factis et in toto mundo aguntur, decem esse intelligens, quæ prædicamenta dicuntur, argumentorum fucos et sillogismorum perplexiones sagaci animo discrevit, et in eis aciem sui docilis sensus ad unguem exacuit. Intrat ex hoc quadrivium, ubi cubos arithmeticæ, sonos musicæ, modos geometricæ, radios astronomiæ perspicaci percipiens mente, ad perfectionem duplicis thesisi, id est theoricæ pervenit et practicæ.

Puerilibus igitur annis, ut patriarcha Jacob, simpliciter domi transactis, pulsabat adolescentiæ fores proficiens, et placens tam Deo quam hominibus. Sane post flores rethoricos ac angues sillogismicos, scripturæ divinæ ingreditur campos, ubi audiens ab Apostolo : *Omnis qui caste vivit, templum est Spiritus sancti* (1 Cor. vi, 19); (fol. 53) item in Apocalypsi : *Qui cum mulieribus non sunt coinquinati, hii sequuntur agnum quocunque ierit* (Apoc. xiv, 4), statim primevæ suam etatulam Christo Domino consecravit; illi toto animo placere ac servire gestiens, qui est pars et hereditas ejus, cogitansque vias suas, convertit pedes suos in testimonia Jesu, querens videre bona Domini in terra viventium. Adeplus tandem clericatus honorem, accepit a Domino benedictionem, et misericordiam a Deo salutarem. Cotidiano siquidem propectu ibat de virtute in virtutem, latam et spatiosam viam quæ ducit ad mortem horrens, artam et angustam qua itur ad astra sequens, confixit timore Dei carnes suas, mortificans membra sua cum viciis et concupiscentiis, spiritu ambulans, desideria carnis non perficiens, misericordiæ operibus studens, vigiliis et jejniis corpus affligens, orationi insistens, meditationi inserviens, aures ab auditione mala coercens, oculos a vanitate avertens, odor bonus Deo in omni loco

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵⁵ in margine.

esse satagens, os suum a multiloquio vel vaniloquio custodiens, manus ab omni munere excutens, consilium opusque suum ad Deum semper convertens, in omni actu suo Dei, non suam gloriam querens.

Vivebat studiis adolescens justus in istis,

Ordinibus sacris respondens moribus aptis.

Post hec ad majora conscendens, presbiterii honorem electus accepit, justificatus optinuit. Constituitur itaque unanimi assensu, electione omnium, rector et abba ecclesie sancti Vitoni, quam et studio spiritualis exercitii et rebus temporalibus melioratam, exemplo et doctrina ad divini famulus amorem accendit. Fuit enim humilitate præcipuus, caritate diffusus, prudentia mirabilis, sobrietate laudabilis, iustitia insignis, fortitudine spectabilis; et licet cunctos dignitate præcelleret, erat tamen obedientia cunctis subditus, patientia probatus, forma factus gregi ex animo, ut in eo subditus quisque agnosceret, quam sibi vivendi normam assumeret. Hæc de eo fama ubique ferebat, hic rumor omnium in ore continuus erat; Madelvei pietas ejusque probitas lustrabat patrias, replebat plateas, edes pulsabat palatinas. His præcurrentibus muniis cunctorum votis in pontificatu eligitur Viridunensis urbis. Quod licet timore Dei plenus omni conanime rejecerit, totoque adnisi recusaverit, multorum tamen sententia Dei gratia præcedente prævaluit, ac una cleri populique concordia episcoporum iudicio dignus in chathedra pontificali exaltatur, benedictione firmatur, unctione sacratur. (*Gesta epp. Mett.*) Regebat tunc Romanam æcclesiam Stephanus secundus, Francis vero principabatur Pippinus Caroli Tuditis filius, ex majore domus et præfecto palatii rex constitutus, a quo Chrodegandus abba, vir egregius et omnibus efflerendus præconiis, in palatio præfati Caroli nutrites, ejusque referendarius, ab ipso et Francis omnibus electus Romam missus est, ut prælibatum Stephanum papam ad Gallias, ut cunctorum vota anhelabant, evocaret (fol. 53^v); quod et fecit: a quo etiam in pontificem Mettensis æcclesie, astante rege et populo, consecratus, pallium promeruit cum nomine archiepiscopi. Quod etiam quibusdam Mettensis æcclesie præsulis aliquoties concessum fuisse legitur, pro multimoda vastatione Trevirensis matris æcclesie, quæ licet primum petitione Helenæ reginæ a beatæ memoriæ papa Silvestro per corpus Mathiæ apostoli et per baculum beati Petri acceperit, quod et ab antiquo possidebat, quia ubi ante adventum Domini in capite provinciarum primates erant legum secularium, ad quos confugiebant pro oppressionibus vel injustitiis qui ad aulam imperatorum confugere non poterant vel quibus permissum non erat, ipsis in locis apostoli et beatus papa Clemens, ut refert beatus successor ejus papa Anacletus, patriarchas vel primates, qui unam formam tenent

A licet diversa sint nomina, legis divinæ poni et esse jusserunt; tamen ita multoties peccatis exigentibus attrita fuit, ut ea vacante Mettensium præsules metropolitani fungerentur officio et dignitate. Tullensibus quoque præerat Godo venerandus episcopus, qui immunitatem civitatis et recuperationem charitarum igne consumptarum apud præfatum regem Pippinum suæ adquisivit æcclesie.

Inter hos beatus Madelveus virtutum radiabat decore, et dignitatem pontificalem bonorum operum adornabat nitore. Quod officium, quamvis rudis acceperit tempore, aptus accessit assueta bonitatis ubertate. Instabat prædicationibus, firmabat plebem benedictionibus, incitabat ad meliora sacris exhortationibus. Quod docebat verbis, monstrabat exemplis. B Erat tunc civitas ipsa insecetatione barbarica bellis attrita, obsidionibus fatigata, calamitatibus repleta. Templum Dei in ea polluta, sanctuaria exusta, ministeria violata, officia diurna vel nocturna neglecta. Clerici alii fugati, quidam necati, qui remanserant multa paupertate addicti, plus propriis seu terrenis quam celestibus studebant negotiis. Hoc respectu vir Domini amaro cum esset animo, posuit spem suam in Domino clamans illi spiritu humiliato: *Omnia quæ fecisti nobis, Domine, in vero iudicio fecisti; quia peccavimus tibi et mandatis tuis non obedivimus (Dan. 11, 34). Cui mox Dominus: Invoca me, inquit, in die tribulationis, eruam te et honorificabis me (Psal. XLIX, 45). At ille humiliter præce: Deus meus, misericordia mea, tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me, exultatio mea, erue me a circumdantibus me angustiis et filiorum necessitatibus (Psal. xxxi, 7). Nec mora, consolatio ex ore Veritatis affuit: Primum, inquiens, querite regnum Dei et justitiæ ejus, et omnia adjicientur vobis (Matth. vi, 33) (fol. 54). Tunc ille gratulabundus. Auditui meo, ait, Domine, dabis gaudium et letitiam, et exultabunt ossa humiliata (Psal. L, 10). Gressu ergo celeri æcclesiam intravit, clerum populumque advocavit, iudicia Dei vera innotuit, crimina vel peccata alterutrum confiteri monuit, fructus dignos penitentiae facere suasit, æcclesiam frequentare, orationibus cum lacrimis incumbere, laudes Dei cum silentio et reverentia audire, elemosinas pro posse D libenter dare, hospitalitatem sine murmuratione servare, discordantes ante solis occasum ad pacem redire, pacem falsam non dare, gehennam timere, vitam æternam sperare præcepit et docuit. Clericos deinde regulariter vivere, septies in die laudes Deo dicere, et noctu ad cõstituendum illi surgere æcclesiastica sanctione instituit, victumque illis cotidianum de propriis, prout potuit, ordinavit.*

[EIXN. Vita K.] Curiam interea adiit, Pippino, qui ex auctoritate Stephani papæ ex præfecto palatii rex ²²⁶ constitutus fuerat, vastitatem urbis calamitatemque plebis quam regendam susceperat innotuit, auxiliumque ab eo ex regali largitione ²²⁷ quæsi-
vit

VARIE LECTIONES.

²²⁶ ex p. rex p. c. ²²⁷ traditione superscr. vel largitione c.

et optinuit. (Bert.) Collatione siquidem fidelium quædam prædia suscepit. Wasnaum scilicet seu Warnunci curtem, Ramisbatium etiam, aliaque quamplurima, quæ cartis manu propria inseruit, quas regis anulus roboravit et æcclesia Viridunensis extunc non amisit. (Fol. 57.) Civibus præterea regis munificentia non defuit, clerum lætificavit, ecclesiam ornavit, remuneratum pontificem gaudenti populi ^{***} representavit ^{***}. (Bert.) Multa autem erant, quæ eum erga ipsam æcclesiam diligendam promovendam et ampliandam accendere debebant, videlicet Pepponis episcopi in Karolum Tuditem patrem suum amor profusus, gratuita fidelitas et in tempore seditionis contra Raimfredum Francorum principem, ipsius Karoli æmulum, indivisa laboris et periculi subeundi dualitas, pro quo etiam idem Peppo multa perpessus est adversa. Sed quiddam eum specialius ad dilectionem, redintegrationem et communem tuitionem omnium ecclesiarum impulit, quod non ab re videtur in laudem hujus patris nostri huic opusculo innotere, ad comprimendum tumorem regum et principum terræ, et ut evidentius agnoscatur, quæ fuerit causa desolationis Trevirensis et Viridunensis ecclesiæ.

(Chr. Divion.) Qui igitur hystorias legerunt et veterum scripta rimantur, hujus Karoli Tuditis actus et prælia noverunt, qui ideo Tudites appellatus est, quod est malleus fabri, quia sicut malleo universa tunduntur ferramenta, ita ipse contrivit omnia regna sibi vicina. Per 27 enim annos quibus principatum optinuit sub regibus Dagoberto juniore, Chilperico, Theoderico, Clotario, Childeberto et Hilderico (50), postquam de manu Raimfredi majoris domus in regno Francorum per multa bella eundem principatum sustulit, tanta clade omnia regna sibi vicina, id est Saxoniam, Bawariam, Provinciam usque Massiliam, Wasconiam Frigiamque contrivit et Alemanniam, ut multe ecclesiæ usque in hodiernum diem desolationem sui factam sub eo lugeant, et tribulationis ipsius calamitatem obliterare in se nulla vetustate prævaleant. (Fol. 57.) Tanta enim profusione thesaurum totius erarii publici dilapidatus est, tanta dedit militibus, quos soldarios (51) vocari mos optinuit, qui ex omnibus mundi partibus causa questus ad eum concurrebant, quorum genus infestum et improbum tempore ejus sumpsit initium, ut non ei sufficeret thesaurus regni, non deprædatio urbium, non multimodæ vastationes regnorum exterorum, non expoliatio æcclesiarum et monasteriorum, non tributa provinciarum. Ausus est etiam ubi hec defecerunt, terras æcclesiarum diripere, et eas comilitonibus illis contradere.

A Postremo non est reveritus ipsos episcopatus laicis dare, fautoribus videlicet suis et consentaneis, adeo ut archiepiscopus Trevirensis et Remensis Milo quidam tonsura clericus, moribus, habitu et actu inreligiosus laycus, multo tempore pessundans obtinuerit, Viennensem quoque et multos alios episcopatus per terras diversas, ut hystorie referunt, possiderent laici, et per manum laicam investiti. Si qui erant episcopi, aut ei omnino favebant, aut res æcclesiasticæ diripiebantur, aut certe illis obeuntibus in locum illorum neophytus quilibet, vel quos canonice sanctiones non recipiunt, substituebantur. Ab hac autem direptione civitas illa quantumcumque immunis erat, quæ ei favebat vel quæ ei adiutorium præbebat; cui enim innitebatur, illam per se suosque a se suisque tuebatur. Hinc est, quod inter innumeras quas attriverat, Viridunensem tempore Pepponis episcopi prædiis auxit, quia Peppo isdem, ut superius relatum est, in tempore dissensionis et partibus ejus favit et familiarius illi servivit. Verumtamen illo defuncto, quid aliæ patiebantur, eadem quoque experta est. In tantum autem vastitate præfata Trevirensis metropolis afflictæ fuit, ut pro multimoda ejus calamitate et conculcatione vacante ea Mediomatrix civitatis præsules postmodum fungerentur archiepiscopi dignitate et nomine. [Abo.] Vastata quoque et dissipata Lugdunensi et Viennensi provincia, aliquot annis sine episcopis utraque fuit æcclesia. Willarius enim Viennensis, qui Austroberto successerat, videns Viennensem æcclesiam indecenter humiliari ob cladem Saracenorum Septimaniæ et Viennensi et Lugdunensi provinciis imminenti, laycis sacrilege et barbære res sacras obtinentibus, relicto episcopatu monasterium Agaunense expetiit, ubi et vitam venerabilem duxit, et hoc in tempore Stephani papæ qui Zachariæ successerat. Rexit autem post eum Viennensem ecclesiam Bertericus, cui successit Paulus.

Defuncto itaque eo et Parisiis sepulto, et principatum majoratus domus Pippino, fratre spiritualia terrenis præferente, solo adepto, postmodum etiam studio suo et Romani pontificis assensu, ut dictum est, in regem elevato, Deus pius multis eum sibi obligatum beneficiis volens et minis terrere, ut disceret sperare in Deo, non præsumere de se, et ut succedentibus prosperis recordaretur Domini Dei sui, nec vellet imitari patrem, quem constabat æcclesiarum sitisse confusionem, posito eo apud Aurelianorum urbem, quid erga Karolum ageretur, quæ ei merces tantorum laborum recompensaretur, ostendit, non ad defuncti, ut veremur, refrigerium, sed ad ædificationem viventium.

VARIE LECTIONES.

^{***} ita c. ^{***} Verte III folia et quod hic deest require sub hoc signo c.

NOTÆ

(50) Neque Childebertus, neque Childericus Caroli tempore Francorum reges fuerunt.

(51) A Germanico sold, stipendium.

Erat in eadem urbe episcopus Eucherius (52), vitae honestate laudabilis, morum probitate spectabilis, cui celebranti missarum sollempnia ipso die paschæ dum sederet in throno pontificali, et subrepsisset ei cogitatio, quantos labores pro tuitione et ampliacione regni Karolus sustinuisset, quanta prælia præliatus esset, quomodo post tanta pericula pace potitus esset, et in pace vitam finisset, cuius nunc filius regni honore donatus esset, dum tacita cogitatione felicem diceret tam prosperis successibus virum, hac ei cogitatione fluctuanti somnus paulisper allusit, et raptus in excessu mentis angelicoque ductu ad tribunal Iudicis ductus (fol. 58), in conventu illo cælesti dulcedinem melodie spiritualis audivit, et ad tantam visionis magnitudinem herebat stupens. Cogitabat autem et ibi, si inter illos distinctos beatorum spirituum cetus dominum totius Franciæ et patrem regni Karolum videre posset, cum tacitis ejus cogitationibus respondens qui præsidebat, ad locum ubi Karolus servabatur, duci eum præcepit. Ductus itaque est in infernum, ubi dum miserorum animas continuato et inedibili infinito quoque cruciatu tabidas, squalentes, et nimio horrore sordentes miraretur, dum penarum genera paveret, dum ad terrificos sonitus fletus et stridoris dentium suum jam quasi oblitus esset Karolum, vidit eum in tormentis positum quasi in medio ignis rotari, et nunc quidem igne torreri, nunc stridere frigore glaciali, nunc de igne ascendentem in glacie versari, nunc vero ab aquis erutum ignitos vapores repetere. Miserabilis rerum facies! Ille qui paulo ante imperabat Franciæ, qui dominus dicebatur terræ, qui victor urbium, superator gentium, conquistator regnorum, ut suam ampliaret potestatem totum tribulaverat orbem,

Uritur eni flammis, quas stringere non valet amnis, Stringitur et glacie, nequeunt quam solvere flammæ.

Cum hæc ergo secum tacitus miraretur, et quid rerum esset anxius secum volveret, ductor ille suus herentem eum videns: *Ecce, inquit, cogitatus tui: ecce de quo anxiaris in domo Domini. Vide quid valeat seculi potentatus, aspice quid possit, quid portendat, ad quid tendat mundi principatus. Ecce Karolus princeps,*

Francia quo tumultu, cui semper subdita mansit, Qui nova jura dedit, qui sua cuique tulit, Torretur flammis, æternus ei manet ignis,

quia postposuit Dominum, nec abhorruit confusionem ecclesiarum. Nuncia hæc Pippino regi filio ejus, ut discat non sperbere, nec sperare in incerto divitiarum, sed in Domino Deo, qui potest et animam et corpus mittere in gehennam. Quod si tibi non crediderit, dic illi ut vadat Parisius, aperiatque sepul-

*crum ejus, intuentur ossa patris, et ex eo quod inveni-
nerit fidem faciet verbis tuis.* Dixerat hæc, et sacerdos ductu angelico in se reversus obstupuit. Laudansque Deum et magnificans judicia ejus incomprehensibilia et investigabiles vias ejus, missarum sollempnia explevit, dehinc regi et optimatibus, quæ viderat et audierat, quomodo ad hæc videnda et audienda cogitationibus suis adductus sit, enarravit. Pro eo quoque hæc visa asseruit, ut ei prodesse inciperet pena patris, et disceret non blasphemare³³⁰, nec rapinas concupiscere, nec in iniquitate sperare, et licet affluerent ei divitiæ, non eis studeret cor apponere, quia potestas Dei est et Domino misericordia, ut reddat unicuique juxta opera sua. Pippinus itaque his auditis Deo magis ac magis cepit

devotus existere, sacerdotes venerari, æcclesias honorare, et in quibus Deum a patre suo didicerat offensum fuisse, ab his se studebat toto nisu custodire. Ut autem venit Parisium, sepulchrum ejus, de quo manabat odor sulphureus fumo mixtus, aperiri præcepit, præsentibus episcopis et optimatibus suis. (Fol. 58.) Quod ubi apertum est, vident ignem et fumum tenebrosum et fœtidum, reliquias assumpti corporis, sepulchrum quoque ita fumo et igne nigrefactum, ut patenter daretur intelligi veram fuisse visionem sacerdotis, gravi illum apud inferos pœna esse multatum, cujus corpus in sepulchro tanti novitate miraculi ita fuisset igne sulphureo consumptum. Grandis hinc obortus est terror regi et populo, grandis adolevit omnibus erga Christum et sacerdotes ejus devotio, pia erat omnibus circa monasteria et æcclesias restaurandis contentio. Hinc est quod in tempore ejus tot inveniuntur pontifices amore Christi ferventes, qui, optata pace potiti, et regis amicitiam nacti, æcclesiis restaurandis invigilabant, fovendis curandisque animabus operam dabant, quia de tanta oppressione, qua premebantur ecclesiæ per majores domus, pacem et quietem se aliquantulum optinuisse gaudebant. Diligebat enim affectu devotissimo omnes Domini sacerdotes, et illis promptiori subdebatur humilitatis obsequio, quos vidisset per officia pietatis proximiores Deo.

Inter quos beatum Madelveum tanto propensiori coluit devotionis affectu, quanto eum cultiori mentis nobilitate Christo Deo adherere cognovit, ornatum moribus, bonum doctorem, pium, rationabilem, habentem filios in omni bonitate sibi subditos, paratum omnibus reddere rationem de ea, quæ in nobis est, spe. (Fol. 58b.) Licet autem in restauratione ecclesiarum hæc de causa aliquando studiose desudaverit, tamen tanta erat mali moles, tanta cupiditatis rabies, ut usque ad Karoli Magni tempora maliciæ hujus duraverit perniciēs veteriosa, dum quod male quisque et indebite usurpaverat, pejus reti-

moribus, bonum doctorem, pium, rationabilem, habentem filios in omni bonitate sibi subditos, paratum omnibus reddere rationem de ea, quæ in nobis est, spe. (Fol. 58b.) Licet autem in restauratione ecclesiarum hæc de causa aliquando studiose desudaverit, tamen tanta erat mali moles, tanta cupiditatis rabies, ut usque ad Karoli Magni tempora maliciæ hujus duraverit perniciēs veteriosa, dum quod male quisque et indebite usurpaverat, pejus reti-

VARIE LECTIONES.

³³⁰ blasphemare c.

NOTÆ.

(52) Le sequentibus cf. epistolam episcoporum ad III, 117. Ludovicum regem ann. 858. Sirmond. Concil. Gall.

nere satagebat. Unde cum clamores æcclesiarum ad sedem referrentur apostolicam, et ab ea requirentur iustitiam, Adrianus pontifex Karolum Magnum ante corpus beati Petri conveniens, ut omnia corrigerentur, optinuit. Unde omnibus archiepiscopis et episcopis Galliæ misit epistolam quam hic ponere decrevimus, considerantes magnam in ea Gallicanarum æcclesiarum auctoritatem contineri (53): *Adrianus episcopus servus servorum Dei, Bertherio Vienne[n]si episcopo salutem. Dilectus et illustris ac religiosus filius noster Carolus rex et patricius Romanorum, Romam venit, et pascha Domini apud Sanctum Petrum nobiscum egit, ubi inter alia monuimus eum de metropolitianorum honore, et de civitatibus quæ laicis hominibus traditæ erant; et quia episcopalis dignitas fere per octoginta annos a Francis esset conculcata. Cum hæc et his similia gloriosus rex audisset, promisit ante corpus beati Petri apostoli, quod omnia ad emendationem nostram venirent. Unde placuit nobis, ut omnibus archiepiscopis et episcopis auctoritatem litterarum nostrarum mitteremus, ut sicut antiquis privilegiis singulæ metropolitane urbes fundatæ sunt, ita maneant, ut habeat unaquæque metropolis civitates sibi subditas, quas beatus Leo et alii predecessores et successores ipsius post Calchidonensem synodum singulis metropolitans distinxit. Nec propterea ulla metropolis præiudicium patiatur, si alicui suffraganeorum aut nos aut prædecessor noster rogantibus piis Francorum ducibus pallium largiti sumus. Nec debet æcclesia ullum dampnum sui ordinis inde sustinere, si per 60 aut 70 aut 80 et eo amplius annos injuria quorumcumque præsum et vastatione barbarorum dignitatem antiquam et Romanorum antistitum firmitate roboratam perdidit et amisit, quando innumeris pæne annis illa spiritu Dei disponente usa fuerit. Auctoritate igitur beati Petri apostolorum principis singulis metropolitans antiquo more potestatem suam reddidimus, et filium nostrum gloriosum et inclitum regem Karolum ante corpus beati Petri inde rogavimus, ut antiquam dignitatem omnes metropolitani haberent. Ideo hanc epistolam auctoritatis nostræ omnibus misimus, quam ut et tu haberes volumus, ut et tu cognosceres ecclesiæ tuæ suum privilegium, quod a tempore beati papæ Leonis habuit, integre esse reformatum. Data Kal. Januarii, imperante piissimo augusto Constantino anno decimo, et a Deo coronato piissimo rege Karolo anno primo patriatus ejus.*

Hæc igitur nos ad commonitionem audientium de pace ecclesiarum Dei sub Pippino et Karolo restituta dixisse sufficiat. Neque enim id additum operi huic in laude patris nostri fidelibus fastidiosum speramus, in quo etsi sermo nichil conferat gratiæ, se-

ries tamen veritatis quodam compendio expressa plurimum instructionis conferat ⁵³¹

(Fol. 54.) Igitur sacerdos eximius episcopum pastoralis sollicitudine circueiens, æcclesias in quibus non erant locis extruxit, dirutas vel inveteratas restauravit, ministeria divina ordinavit, plebes salutaris doctrina edocens, et episcopali benedictione sacrique crismatis unctione confirmans. Ipsam autem ecclesiam beati Vitoni, cui ante perceptam pontificatus gratiam pastor et rector institutus fuerat, tanta semper dilectione coluit et provexit, ut curam ejus etiam sumpto episcopatu non dimitteret, quia potius omni eam conamine et divinis famulatibus illustrem reddidit, prædiis quoque et æcclesiasticis utensilibus ampliavit, ob prædecessorum suorum ibidem quiescentium beatam memoriam, a quibus nec corpore nec spiritu volebat disjungi, sed in loco requiei eorum optabat conspeli. Dedit ergo eidem æcclesiæ de suo proprio Raherei curtem (54) cum appenditiis pro tumulatione sui corporis, et alia perplura, ut ostendit chartarum notitia. Quidam etiam Sario nomine ad extrema veniens, et in atrio præfatæ æcclesiæ se sepeliri deposcens, testamenta facto ipsam æcclesiam de rebus suis, quas possidebat in pago Viridunense, in loco qui dicitur Ex, propter fluxum ejusdem nominis ibidem decurrentem (55), heredem instituit, ut exinde sanctus Vitonus et hic pater noster beatus Madelveus episcopus et abba, custodesque sancti corporis heredes essent perpetui.

(Fol. 54.) Cujus exemplum sequutus et beati patris hujus amore ductus Grimbertus, possessor et ipse fundi ipsius et hereditarii juris particeps, quiddam in eodem loco possidebat, basilicæ sancti Vitoni condonavit in mansis, campis, olcis (56), pratis, pascuis, concisis, silvis, aquis aquarumque exitibus et decursibus. Qui exinde postmodum precaria facta, res ipsas a beato viro jure beneficiario recepit, denominato censu viginti librarum olei singulis annis in festivitate sancti Vitoni ad luminaria æcclesiæ ejus, in qua preciosus idem confessor requiescit, præscripto etiam spacio, quo sanctus ea deberet meliorata recipere. Quod testamentum precariæ beatus pontifex et abba auctoritate sua firmavit anno tertio regni Karolomanni qui fuit frater Karoli Magni, die Kalend. Julii anno ab inc. Dom. 770, indictione 8. Ceterum Aquitania sanctitatis ejus accipit magnalia, illius sepe gressibus lustrata, lacrimis rigata, doctrinis roborata, et miraculis glorificata. (Bent.) Res quippe, quas Viridunensis æcclesia antiquitus in ipsa regione possedit, frequenter visitabat, et Vitas seu miracula prædecessorum suorum pontificum secum ferebat, ut per illorum merita res illas liberius possideret, vel pagensibus dominatio

VARIÆ LECTIONES.

⁵³¹ Revertere ad posteriora et quod dimisisti repete c. in marg.

NOTÆ.

(53) Mansi t. XI, p. 817.

(54) Riccourt.

(55) Axona, ut videtur.

(56) Olca, germ. *esch*, terræ portio arabili. foss's vel sepibus inclusa.

carior, subjecto esset humilior. Fuerunt autem res istæ: abbatia sancti Amantii in Rotenia urbe (57) cum appendiciis, fiscus etiam regius Maderniacus, et alius Puliniacus nomine, donati servitorum sancti Petri et sancti Vitoni usibus ipsius beati Amantii largitione (58).

(Fol. 54 in marg.) Anno vero ordinationis suæ 13, qui erat ine. Dom. 765, delata sunt ab urbe Roma per venerabilem Grodegandum Mettensem archiepiscopum corpora sanctorum Gorgonii, Naboris et Nazarii, a successore Stephani Paulo papa sibi concessa nono papatus sui anno, et sequenti anno uterque decessit a seculo indictione quinta, et Grodegandus in monasterio, quod Gorzia dicitur, quod ipse construxerat, tumulatus veneratur, ubi postea positum est corpus sancti Gorgonii anno post obitum ejus quarto, videlicet anno ab inc. Dom. 768, regnantibus jam post Pippinum filiis ejus Karlomanno et Carolo (Transl. Gorgonii? Cf. *Annal. Fuldenses*).

(Fol. 54.) Dum igitur multiplici virtutum flagrare desiderio, incidit ei cogitatio ad sepulcrum vite principis Jherosolimam pergere peregrinando. Festinavit itaque implere voluntaria exhibitione, quod mente concepit divina inspiratione. Dumque in administratione itineris necessaria queque prævidentur, principalis æcclesia peccatis exigentibus igne apprehenditur ac serviente incendio succenditur [BERT.].

Turbantur plebes, tolluntur ad ethera voces,
Unus in urbe dolor, communis civibus horror.

Tunc mens Madelvi in diversa rapitur, spiritus anxietur, corque turbatur. Tandem in se reversus, illiusque memor proverbii: *Non est magnus magnum putans quod ruunt ligna et lapides, et moriuntur mortales*, temporale dampnum patienter tulit, ac statim in meliorem statum reparare fabricam jussit. Conventionem porro facta cum artificibus, deputatisque custodibus, et ordinatis necessariis sumptibus, suadet, precatur imperatque opus inchoare maturius, accelerare attentius, explere diligentius.

His ita collatis datur alternatio votis.

(C. 780.) Præparantur sumptus ac vehicula tanto itineri necessaria, eliguntur comites amore Christi ferventes, in prosperis humiles, in adversis fortes. (790.) Favor metropolitani queritur, assensus com provincialium episcoporum petitur, nec negatur. (Fol. 55.) Tristantur tamtum comparis absentia, letantur de ejus justitia, precantur illi adesse Christi præsentiam, non defore Spiritus sancti gratiam. Benedictionem rogant rogati, salutant salutati. Eorum demum consilio ordinatur ecclesia, commendatur plebs commissa. Sic accepta bene-

A dictione et data, exit novus hospes in cordis letitia.

Fulcitur cuneis, quos nectit amor pietatis:
Fletus ora rigant, singultus pectora quassant.
Flet pius, ipse gregem prospectans flere sequentem,
Compulsi, ut redeant; illi ferventius instant,
Ora manusque pedes stringunt, mulcetque gemen-
[tes];

Ingeminatur: Ave, Salve, Felixque valeto.

Vixque post hæc multis precibus elapsus eorum manibus, iterum firmat eos benedictionibus, monens et deprecans sollicitius divinis invigilare cultibus, ac animarum salutem querere propensius. Sic tandem eos commendans Domino, graditur aggere publico, fretus Dei auxilio. Itaque emensa nativa Gallia post aspera ac devia Alpium itinera excepit eum Italia, deducens Romam apostolorum limina; ubi per diversa martyrum cimiteria querens orationum juvenina, pernoctavit vigiliarum instantia, frequentius beati Petri revisens oratoria. Presidebat eo tempore Romanæ ecclesiæ Adrianus, vir apostolicus, cui nunciatus est Madelveus sacratissimus peregrinus. Benigne est ab eo susceptus, benignius diebus multis retentus, benignissime probata ejus voluntate cum apostolica benedictione dimissus. Pretergressa ergo Nursie provincia, suscepit novum hospitem Campania, quem exinde amplexa est in Gargano archangeli æcclesia. Cujus pro foribus aliquantis excubans noctibus, confortatur angelicis consolationibus, exhilaratur divinis revelationibus. Prestolabatur eum gaudens Appulia, vulgante fama ejus sanctitatis insignia; quem ut vidit, mirata proclamavit cum Psalmista: *Sicut audivimus ita et vidimus* (Psal. XLVII, 9). Post diversa autem locorum diverticula pontica (59) ingreditur littora. Hinc turbidi imminet fluctus, procellosi occurrunt spiritus. Suscipiunt Madelveum pontificem peregrinum vita religiosum, innocentia gloriosum. Dat naulum navigio, credens se maris periculo, pastus cælesti sacrificio. Protelatur navigatio multorum dierum curriculo. Instat sacerdos prædicationibus, informat xautas doctrinis salutaribus. Continuis jejuna diebus, vigiliis pernoctat et orationibus. Cum vero die quadam assuetum nautæ conciperent celeuma, garrulitateque perstreperent nautica, tempestas oritur repentina. Navis autem mediis jactabatur fluctibus, suisque solvebatur compagibus. Turbatis cunctorum animis, ablata spe salutis, sola suberat formido mortis. (Fol. 55.) Tunc præsul beatissimus, non sorte detectus velut Jonas fugitivus, sed sanctitate conspicuus, cui probatus Domini servus, voce omnium rogatus pulsat cælum singultibus, vocat Christum gemitibus. Illico cælum ejus patuit precibus, et oratio ad supernos pervenit auditus. Nec mora, aeris serenitas marisque redit tranquillitas ac

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁷ ita codex.

(57) Rhodex.

(58) Anno 952, demum Berengarius episcopus Virdunensis Vitonianis bona quedam S. Amantii

NOTÆ.

charta donavit, quam ipse Hugo infra in textum recepit.

(59) I. e. marina.

animorum jocunditas. Inde Bizanteum letantes tenuerunt portum. Constantinopolitanum in illis diebus regebat imperium Constantinus cum Hyrene matre, in rebus bellicis strenuus, in cultibus divinis devotissimus. Hic accipiens justum advenisse Madelveum, querere, et suis conspectibus presentare præcepit inventum. A quo multa audiens utilia suæque saluti proficua, ut pro se Dei misericordiam orare dignaretur prece quesivit humillima, preciosaque ei offerens exenia, quæ ille contempsit omnia, optatæ viæ dimisit eum cum reverentia. Quem Grecia excipiens peregrinum, mirata est inter suos philosophum, extra suos theosophum. Erat quippe vere sapiens, potens in verbo et doctrina. De ore ejus procedebat mel, dulcedo mellis lingua ejus, favus distillans labia ejus, ex dulcedine sermonis præbens cunctis incendium amoris. Descendit interea Ephesum orare ad Johannis theologi sepulchrum, ubi effudit multarum flumina precum, circumferens *In principio erat Verbum* (Joan. 1, 1), recolens et edocens *Verbum caro factum* (Ibid., 14). Inde pervenit Joppen, diversis viæ periculis perquirens tunicas et vestes, elemosinas Dorcadis, stupensque cum Petro linteum quatuor initiis de cælo summisum, jussus in eo mactare quadrupedia et reptilia terræ in mortificatione viciorum, ac manducare, fructus dignos penitentiae faciendo (Act. ix, 39; x, 11). Apprehendens post hæc Hierosolimam diu desideratam, et jam concupiscenti animo oblatam, introivit in tabernacula ejus, omnem locum sanctum fide et amore frequentans, qui est super omnia Deum in eis adorans, sepulcrum Jesu Nazareni crucifixi lacrimarum imbre die cotidie rigans, Christumque resurgentem a morte glorificans et adorans. Nunciatur interea patriarchæ Eusebio, qui tempore illo sanctam gubernabat æcclesiam Syon, Madelvei reverentissimi erga Christum devotio, circa loca sancta diurna frequentatio, jugis pernoctatio, carnis propriæ maceratio. Hic igitur his auditis moram pati nesciens in querendo, inventum amplectitur continuo, miratus in eo vultum angelicum, sermonem modestum, mitem gressum, habitum reverendum. Post hæc introduxit eum in domum matris suæ et in cubiculum genitricis suæ, et dedit ei poculum ex vino condito, et mustum malorum granatorum (Cant. viii, 2). Cumque eum retinere cogitaret diebus vitæ suæ omnibus, revelatione est divina ammonitus, ne propriis intentus aliorum invideret utilitatibus, neu vellet habere peregrinum, quem suspirabant filii patrem evangelicum. (Fol. 56.) Hoc tonitruo percussus, dixit ad eum tremebundus : *Volutatis mecum fuit, frater mi, te a me unquam nolle separari; sed quia Deo nequimus reniti, revertere, dilecte mi, egredere et abi post vestigia gregum; pace hedos tuos juxta tabernacula pastorum, cape nobis vulpes parvulas, quæ demoluntur vineas. Sub umbra illius quem desiderasti sede, qui introduxit te in cellam vinariam, ordinavit in te caritatem, fulciens te floribus, stipans te malis, ac teniat dilectus tuus*

A in ortum suum, et comedat fructum pomorum suorum; leva ejus sub capite tuo, et dextera ejus amplectetur te. His dictis [BERT. 12.] multorum pretiosas sanctorum reliquias efferens cum calice cristallino opere mirifico sculpto ei optulit, dicens : *Accipe, o care meus, hoc mutui amoris pignus. Annuat Christus Dominus his ac reliquis sanctis intervenientibus, ut iterum nos videamus cum gaudio in cælestibus.* Tandem ora manus oculosque alterutrum exosculantes, bona prosperaque sibi imprecantes, ab invicem divisi sunt flentes. Madelveus itaque sepulchrum Domini locumque ascensionis, ubi steterunt pedes ejus, iterum iterumque revisens ac deosculans, nativum solum revisere deliberavit gaudens et exultans, Deum in adiutorium suum intendere petens et exorans. Inde longo ac vario labore itineris redditus est finibus patriis. Recepit alunnum leta tellus Gallica, occurrit pastori leta plebs Virdunica : *Lætentur celi et exulet terra, vox consonat urbana vel rusticana.* Fluunt lacrimæ gaudio plene, madent letitia genæ, coronatur civitas, plateas replet hilaritas, æcclesias jocunditas. Pontifex egregius Dei auxilio fultus, sanctorum reliquiis honoratus, intrat æcclesiam devotus, orat Dominum corpore terræ prostratus. Consurgens episcopalem ascendit thronum, salutatur clerum ac populum, dans omnibus pacis osculum, adjungens benedictionis signaculum.

Quisque sua repetit, sacraria præsul adivit, Pignora deposuit, post hæc sua tecta subivit. Singula perquirat, si pax, si vita salubris; Omnia quæ voluit fore prospera protinus audit, Ore Deo grates persolvit, pectore laudes.

Postera die lustrata novæ æcclesiæ fabrica, laudata artificum industria, remunerata custodum diligentia, ordinat tempus vel diem consecrationi habilem, cunctis religione venerabilem. Quæ ubi illuxit, præsul cum sacris ordinibus æcclesiastico ritu omnibus exterius interiusque rite peractis, reliquias Hierosolimitanas in principali absida locis congruis venerabiliter collocavit. (ib.) Quæ vero in antiquiori fuere æcclesia, in parte altaris dextra in cripta subterranea decenter composuit. Erat autem hic præsul beatissimus studie castitatis mundus, abstinentiæ robore validus, doctrinæ dapibus refertus, patientiæ longanimitate humilis, auctoritatis fortitudine erectus, pietatis gratia benignus, justitiæ severitate districtus. (Fol. 56.) Qui pastorali sollicitudine gregi sibi credito invigilans, alios cælestis doctrinæ verbis erudit, multos religiosæ vitæ exemplis roboravit, plurimos quoque ab omni infirmitatum molestia curavit, quosdam etiam a demoniacis spiritibus liberavit, omnibusque exemplar et speculum totius sanctitatis se præbuit. Imminente vero resolutionis suæ tempore, cum cognovisset revelatione divina se mundanis liberandum tumultibus, in æcclesia in qua adoleverat cotidiano virtutum propectu, cui primo pastor et rector institutus, de qua etiam ad pontificium promotus fuit, sepulturæ suæ locum delegit.

L'cet enim omnium æcclesiarum insudaret utilitatis, hanc tamen præ omnibus locis sacris post primam, quæ sedes est episcopalis, coluit, amplificavit, et provexit. Quod etiam omnes prædecessores eius fecisse novimus, utpote qui exceptis perpaucis omnes in ea sedem habent requietionis. Accepit hoc privilegii donum æcclesia ipsa a beato patre debito cum honore nominando Sanctino, suo fundatore primoque christianæ religionis et nominis apud ipsam urbem doctore, ut post matrem æcclesiam ipsa esset caput omnium Virdunensis diocesis æcclesiarum, a qua et mater æcclesia ipsa subsistendi accepisset initium : quæ etiam est ab antiquo ab ipsis scilicet nascentis æcclesiæ primordiis cimetorium episcoporum et reliquorum fidelium christianorum. Quod privilegium ita permansit et permanet incon vulsum, ut in ea fere omnes ejusdem urbis pontifices legantur divinis aptati servitiis, tonsorati, nutriti, edocti, consecrati, excepta ipsa inunctione pontificalis dignitatis, quam constat esse matris æcclesiæ, et frequentius, qui in ea functi sunt abbatibus officio, pro virtutum studio intronizati sint in solio episcopali. Et merito veneratur ab omnibus locus ille, merito expetitur, merito diligitur, quem apex tantæ dignitatis attollit, quia etsi eis, qui illo oratori conveniunt, qui Deo inibi famulantur, qui corpora sua ob sanctorum patrocinia illic tumulari precantur, desunt bona adquisita per meritum, sufficere possunt, quæ a loci fundatore sancto Sanctino, a sanctis inibi quiescentibus præstabuntur, tamen prout fides petentium merebitur. Attestatur huic nostræ astipulationi domni Bertarii memorabilis antiquitas, qui sanctorum Virdunensium pontificum acta replicans, basilicæ quoque hujus meminit in hæc verba (BERT. 4) : *Basilica, inquit, in qua prædicti episcopi requiescunt, est in honore sancti Petri constructa, et habet multorum episcoporum sepulchra, et propter hoc multum a fidelibus veneranda.*

(Fol. 57.) Huic ergo loco beatus Madelveus anno vitæ suæ penultimo, dono Teuthardi²²² adquisivit res quasdam sitas in Virdunensi pago, loco qui dicitur Offelinii curtis, et in fine Bettiliniaci, in fine quoque Virelinse, quas idem Teuthardus a genitore suo Gunthero sibi relictas jure possidebat hereditario in terris, mansis, campis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, et basilicam sancti Martini in ipsa villa Bettiliniaci (60) constructam, quæ omnia, sicut habebat et possidebat, sancto Vitono et huic patri nostro idem contulit perpetualiter possidenda anno inc. Dom. 775 indictione 14, regnante Karolo Magno anno regni ejus 8, die 5 Idus Novembris, in ipsa scilicet sollempnitate sancti patris nostri Vitoni.

Diligebatur autem ab omnibus totius regni pri-

A moribus, et ab ipso præcellentissimo rege Karolo quia et congruum erat, ut quem Dominus perfuderat gratia, ab omnibus amaretur. Studebat omnibus per omnia placere, non eo modo, quo placent hominibus, quorum Deus dissipabit ossa, ut repleantur confusione ab indignatione ejus, sed illo quo omnibus per omnia placebat apostolus, non querens quod sibi esset utile, sed quod multis, ut salvi fierent. Ideo bona conscientia dicere poterat auditoribus suis cum eodem apostolo : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (I Cor. IV, 16; XI, 1), qui utique volebat sine offensione esse æcclesiæ Dei, ita scilicet temperandam docens conversationem, ne quis in ea scandalum pateretur²²³.

(Fol. 58.) Sed quid nos in laude ejus temptamus, quod non sufficimus explicare? Ipse enim laus ejus est, qui in sanctis suis laudabilis est. Quo ergo nos ducit oratio? Quid moras innectimus? Quid felicem ejus e mundo transitum replicare tricamus? Adsit ipse nobis propitius, ut digna fari valeamus, aspiret cordi nostro meritis ejus Spiritus sanctus et nostris infundatur visceribus. Dicamus itaque, quod dederit ipse de quo loquimur, et quomodo de mundo ad Christum, cui devotus servierat, migraverit, breviter indagemus. Advenerat jam tempus resolutionis ejus, et beatus ipse ad quemdam episcopii fundum transierat causa consecrandarum æcclesiarum, ubi tactus digladiabili sorte naturæ, acri cœpit fatigari dolore. O beatum, o vere felicem, qui sciens imminere transitus sui diem, fatiscentes artus spiritui servire cogeat, bonam hanc virtutum suarum consummationem existimans, si in tam pio, tam celebri Dei servitio expenderet quod reliquum erat attriti corporis virium. Fecerat itaque votis satis. Consecravit namque vici illius æcclesias, et consecratio ipsa viget usque in hodiernum diem. Tanta enim erat tunc et nunc est auctoritas viri sancti, ut nullus episcoporum quamvis sanctus, quamvis justus, consecrationem ipsam reiterare vel inmutare audeat, sed perennis est apud cunctos tunc facta dedicatio, et erit perpetualiter. Tota igitur urbe, immo tota regione astante et ad verbum oris ejus pendente, sermonem fecit omnibus de ipso festo æcclesiæ, et quia præsentialiter ibidem sanctus sanctorum advenerit, cunctis adnuntiavit, atque ne consecratio reiteraretur prohibuit. Tandem omnibus valedixit, suumque exitum maturius affuturum prædixit. O quantus in voce hac luctus omnium, quæ suspiria juvenum, quanti gemitus dolentium! Et quis non fletet, ubi tantus vir suum a sæculo nunciabat excessum? Quis se cohiberet a lacrimis, ubi tanta erat destitutio omnium in absentia tanti patris? Igitur consueta salutis documenta replicans seque illis commendans, omnibus benedixit, et ut domini Dei memorarentur ammonuit, et sic expleto officio do-

VARIE LECTIONES.

²²² Teuthardi corr. teuthardi c. ²²³ Verte II folia et require sequentia sub hoc signo cod.

NOTÆ.

(60) Bettinville.

traum rediens, languore ingravescente acrius cepit A
anxari. Dehinc relatus ad ecclesiam, exitus sui
præstolabatur horam gaudens, et verba vite omni-
bus annuncians. Plena erat ecclesia lacrimarum,
plena genituum, plena plangentium et dolentium.
Solut ipse gaudebat, qui quo vocabatur agnoscebat,
et vocationem suam precibus commendabat. Cum
clamarent omnes: *Cur nos, Pater, deseris? Cui tuas*
ovēs desolatas relinquis? ipse omnium miserabatur,
omnibus compatiebatur, omnes a lacrimis temperare
doccebat et sibi ad requiem festinantius eundum ²³⁵.
Nec multo post venit hora sancto optabilis, grata
spiritibus angelicis, mesta filiis, et servum suum
post diutina præliorum exercitia Christus invitabat
ad præmia. Presentibus ergo ecclesie sue filiis,
post dulcia vite monita, post ultima consolationis
affamina viatico cœlesti pastus, pace data omnibus
in bona confessione spiritum Deo tradens, patribus
suis est appositus, adeptus optimam partem, quæ
non auferetur ab eo, quia in pace fuit locus ejus, et
in Sion habitatio ejus.

(Fol. 59.) [BERT. 12.] Fuit autem beatus Madeveus
a tempore Pippini, qui Ansegiso ortus Karolum
Tuditem genuit, qui pater Pippini, ex quo Karolus
Magnus est genitus, extitit, cujus usque ad tempora
hic justus vixit vita sobria, juventute casta, com-
plens cursum vite præsentis in senectute bona (*Gen.*
Caroli). Senectutem autem ipsam dicimus, quæ ab
omni hominis quinquagesimo in septuagesimum sep-
timum porrigitur, quando jam a statu suo minora-
ri et infirmari virtus humana incipit, quia et ætas
ipsa quæ a 77° anno in occasum protenditur, senium
et decrepita vocatur; quando hoc quoque quod su-
perest, languor et horror habet ²³⁶. Quod ideo dicitur,
ne simplex lector audiens beatum virum in se-
nectute bona cursum consummasse, estimet cum
usque ad ultimam senectutem venisse; cum constet
unumquemque exacto spacio temporis præstituti
hora præfinita in oculis Domini defunctum cursum
complexisse, nec interest utrum quis in senectute aut
in juventute seu in infantia debitum expleverit, quin
minus et de ipso dicatur: *Cursum consummarit*.
[BERT. 12.] Obiit autem terra plorante, cælo plau-
dente, in proximo episcopi fundo, quod dicitur No-
vavilla, 4 Non. Octobris, anno ætatis sue 66, in D
ipso inicio albescentis senectutis, exuens corruptibi-
lem carnis tunicam, induens deificam immortalita-
tis stolam. Hoc accepto elogio civitas tota turbatur,
populus omnis merore afficitur. Nec mora, omnis
ætas, uterque sexus indiscrete corpori obviam ruunt,
lacrimarum imbres fundunt, plangoribus aera tun-

dunt. Nec defuere exequiis beati corporis celestes
exequiarum ministri, qui beatum funus, dum suo
ambiant apparatu, odorem dulcissimum sua præ-
sentia exhibuerunt, ut palam cunctis daretur intel-
ligi, advenisse illic ipsum quoque auctorem suavi-
tatis. Et revera. Ipsa enim clemens affuit divinitas,
consolans lugentium lacrimas, notificans, quæ in
defuncto pietas, quanta simplicitas, quæ cordis
fuerit puritas. Statim namque ut cælo spiritum
reddidit, dux columbe candidiores nive ab ethere
cunctis videntibus lapsæ super crucem quæ ante
corpus erat sederunt, et per omnes exequiarum
moras, usquequo sepulture traditum est, manse-
runt, sique intuentibus illis, iterum poli secreta
petierunt. Cum tanta ergo celestis exercitus frequen-
tia curatum est corpus patris pia filiorum diligentia,
et sic cum omni veneratione dignissima delatum ad
ecclesiam beati Petri apostolorum principis filiorum
humeris, quæ sita ad septentrionalem plagam urbis,
in qua preciosis Domini confessor Vitonus cum
multis prædecessoribus seu successoribus suis re-
quiescit præsulibus sanctis; ubi officio sollempniter
ex more celebrato, occurrentibus vicinarum urbium
episcopis terræ est mandatum cum gloria. Felix æc-
clesia tanti patris humatione digna! Felix locus
tanti thesauri largitione ditatus! Beatum dixerim
populum, tanti pastoris regimine sublimatum, be-
nedictione protectum, miraculis jucundatum. Etenim
si gloria ecclesie laus doctoris est, quante erant,
immo quante sunt hujus ecclesie glorie, cujus do-
ctorem tanta Deus omnipotens approbat laude? C
Ecce ad exequias ejus celestes excubabant ministri,
ut agnosceretur in terris quanta hunc Deus gloria
donasset in cœlis.

(Fol. 59^v.) Beata plane exequiarum funera, talium
testium visitatione digna! Et quid est columbas de
cælo venisse, funeri obsequium et solatium præ-
buisse, iterum cunctis videntibus celi secreta petisse,
nisi Christum in specie alitis innocue fidelibus po-
pulis de morte patris morientibus suamque destitu-
tionem lugentibus patenter ostendere voluisse, illum,
cujus funus erat, in innocentia et simplicitate vi-
xisse, sine felle amaritudinis vitam piam, timora-
tam, circumspectam, sollicitam, societatis sancto-
rum avidam, ab omni malitie nevo immunem exe-
gisse, et consortia sanctorum in gloria curiæ cele-
stis pia devotione meruisse? Accedant adhuc et po-
tiora miracula, glorificetur Deus in sanctis suis, qui
est mirabilis in operibus suis. Humato enim patris
corpore, ut ostenderetur in cælis semper vivere ad
ostendenda præclara ejus merita, fiebant ad sepul-

VARIE LECTIONES.

²³⁵ us enndum vel talia quedam abscisa sunt in c. ²³⁶ Auctor hæc inseruit et postea iterum delevit: In-
fantia enim septem annis finitur, 14 pueritia. Sequens adolescentia duabus constat ebdomadis propter intel-
lectum et actionem e duo nondum erant in p. Et porrigitur hæc ætas a 15° anno in 28^{am}. Succedens
juventus tribus constat ebdomadis propter intellectum et actionem et corporis virtutem, quæ a 29° inci-
piens, 49° consummatur. Senectus vero quattuor ebdomadis completur, propter accidentem in illis tribus
anmi et corporis gravitatem; incipit 50° anno, 77° terminatur. Senectus autem vergens a juventute in
senium quæ decrepita vocatur vitam ultimam anhelans.

crum ejus divina miracula. Et quia pia Dei clementia illum a puero ab omni inquinamento carnis abluat, menteque ejus castificans ab illusione diabolica potenter defendit, isque sibi mundo corde et casto corpore servivit, ejus post obitum evidentius manifestavit. Ut enim ipsius mens inviolata libidine, ita caro mansit incorrupta putredine. Siquidem cum sepulcrum ejus cotidianis virtutum floreret prodigiis et crebris populorum frequentaretur excubiis, erat tamen situm negligentius quam poscit debite venerationis cultus. Quare dignum duxit tunc temporis episcopus clerusque omnis et populus illud mutare decentius. Presidebat eo tempore Viridunensi ecclesie Berhardus episcopus, vir catholicus et religiosus et in fide sancta nominatissimus, impetrante Lothario Ludovici Pii filio, cujus regnum fuit Italia cum urbe Roma et parte Francie quam Mosa et Rhenus inter se claudunt. Quod cum, uti deliberraverant animo, certarent effosso implere sarcophago, subito illis inestimabilis ostensa est visio. Nam ablato sepulchri cooperulo, vident cadaver ante 40 annos defunctum velut viventem hominem soporatum, candore liliorum vel rubore rosarum perfusum, nulla macula nec aliquo mortis signo fedatum. Quo viso miraculo, odoreque perfusi suavissimo, ceperunt flere præ gaudio, levantesque corpus sancti cum reverentia et jubilo, in præparato transportant mausoleo, ubi extunc operatur divinitas, cunctosque Dei medetur pietas. Sopitur omnis ibi infirmitas, fugatur cæcitas, erigitur curvitas, roboratur debilitas, omnibus redditur sanitas.

Habet jam beatus Vitonus in celis socium et concivem, quem habuit aliquando in terris alumnum et devotum successorem. Coniunctus est sanctis in gloria, quibus devotus servivit in hac vita laboriosa. Queramus et nos eum patronum vel tutorem, et cum reliquis sanctis pium apud Deum intercessorem, quem meruimus habere doctorem et veritatis præconem. Illic ergo positus nos hic orantes exaudiat, tueatur et protegat, et quos habet in terris supplices veneratores, optineat suos in celis fore concives.

(Fol. 60.) Si ergo hujus beati viri ductus amore diligens lector studiosius cupit addiscere, quo in tempore natus quove sit ad episcopatum promotus, quot annis ante episcopatum vel quot in episcopatu vixerit, et quo hominem exuerit, teneat cronicam memorialis ejus, et sic per succedentium sibi regum et Romanorum pontificum tempora quod querit inveniet. Relatum est superius, quod ante ordinationem ejus per multa dierum curricula absque pastore fuerit plebs Viridunica. Non enim sinebat præfectorum, qui et majores domus dicebantur, improba licentia ecclesias uti libertate propria, cum ipsas quoque urbes nimium attriverit, maxime tamen Vir-

A dunum, quæ sita in confinio Neustrie et Austrasie, utrobique incursionibus diripientium patuit et rapinæ. Duravit hec vastitas per annos complures, a tempore scilicet Theoderici et principis Ebroini, quorum bestialis et non humana savitia maculavit regnum Francorum sanguine procerum et magnatum usque ad secundum Pippini regis annum, quo institutus est a Stephano papa rex Francorum, sicut et prædecessor ejus Zacharias constituerat, qui fuit annus ab inc. Dom. 754. Tunc primum discussa caligine horribilis turbinis, nova lux oriri visa est Galliarum populis, et plebes, quæ carebant pastore, suum quæque certatim rapere; quo anno inthronizatus est hic beatus auctoritate Stephani papæ et Pippini principis laude. Dum ergo referat cronica, quid fuerit a tempore Pippini qui Ansegiso ortus Karolum Tuditem genuit, usque ad Karoli tempora, teneamus annum ab inc. Dom. 712, quo beatus hic natus est indictione 13, et sic computando ascendentes habebimus ipsos annos, quibus Pippinus supervixit, annos etiam 27, quibus Karolus optinuit principatum post patrem, sex etiam quibus filii ejus Karlomanus et Pippinus post eum dominati sunt communiter, quatuor quoque quibus ante unctionem solus principatum optinuit, ipsum etiam annum, quo in regem elevatus est, et sic summam numeri colligentes inveniemus quod 45 ætatis suæ anno consecratus sit electione superna, eo scilicet anno, quo Pippinus rex constitutus a papa est. Hinc iterum enumeratis a. 15 quibus postea Pippinus solus regnavit, et 8 annis regni Karoli, quia in nono hic beatus hominem exiit, cum obsideret Karolus Tharvisam Italie urbem, inveniemus quod 54 pontificatus sui anno per³²⁷ periturus celestia et æterna commutans, in proximo episcopi fundo, qui dicitur Novavilla, ad Dominum migraverit, 4 Nonas Octobris, ætatis suæ a. 68, indictione 15, epacta 28, anno pontificatus Adriani papæ (61) sexto, ab inc. Dom. a. 777, Constantini et Irenes temporibus, anno regni eorum sexto, uno ante septimam synodum anno. Ergo felix Madelvei ortus, felicior vitæ cursus, felicissimus fuit occasus, præstante Jesu Christi gratia cui est honor et gloria in seculorum secula. Amen.

(Fol. 60.) (Chron. Div.) Anno igitur ab inc. Dom. 754, Pippinus rex intravit Langobardiam, et Stephanus papa reversus est Romam. Anno quoque ab inc. Dom. 760 perrexit Wasconiam, et anno sequenti cum filiis Karlo et Karlomanno Aquitaniam et Bituricas cepit. Anno 762, iterum ivit Aquitaniam et conquisivit Lemovicam civitatem. Cumque septima vice illo iret per Viennam transitus, Berterico ex famulis ecclesie episcopatum Viennensem dedit. Post hæc anno ab inc. Dom. 768 obiit 8 Kal. Octobris, et eodem anno, die videlicet sequenti, uncti sunt in

VARIE LECTIONES.

NOTÆ.

³²⁷ ita c.

(61) Adrianus inde ab a. 772, Constantinus et Irene ab a. 780 sederunt synodus Nicæna anno 787 celebrata est.

reges Karlus et Karlomannus. Franci ita diviserunt, ut Karolus partem, quam pater Pippinus tenerat, obtineret, Karlomannus vero partem, quam proavus eorum Karlomannus habuerat, susceperet.

(Fol. 59^v.) Anno ab inc. Dom. 755, indictione 8, post Gayrolinum episcopum, qui in expeditione imperatoris obiit, domnus Manasses ordinatur abbas in Flaviniaco dono imperatoris Pippini. Illic corpus beati Prejecti martyris a Volovico delatum ecclesie sue intulit 8 Idus Novembris. Hic etiam cellam primus Corbiniaci instituere volens ab imperatore Karolomanno obtinuit, nec tamen fecit. Obiit a. 787, Non. Novembris, 35 anno sue ordinationis. (Fol. 60^v.) Successit Adalbertus. Karolus Magnus contulit Deo et sancto Petro sanctoque Prejecto et abbati Manasse, ut nullus hominum Flaviniacensis ecclesie in omni regno suo teloneum daret in civitatibus, mercatis, vicis, villis, pontibus, portibus, non de rodatico, barganatico, pulveratico, mutatico, rivatico ²²⁸, salutatico, lauatico, tranatico ²²⁹ et de hoc quod homines ad dorsa portare solent, quidquid ad jus fisci pertinebat indulsit, et de omnibus terris monachorum in toto imperio suo teloneum omne eis concessit 5 Non. Maii a. 7 regni sui (62).

(Chron. Div.) Karlomannus igitur post administratum communiter quadriennio regnum discessit a. 771, pridie Kal. Decembris; Karolus solus regnum optinuit. Anno regni sui secundo, dum adhuc frater viveret, bellum Aquitaniam a patre inchoavit, sed nondum finitum, tanta felicitate consummavit, ut omnem et Aquitaniam et Wasconiam sibi retineret et sibi subiceret. Igitur post Stephanum ²³⁰ Paulus sedit Romæ annis 10, die 1, obiit anno Dom. inc. 767; post quem Stephanus annis 5, mensibus 10, diebus 28. (Gesta pont. Rom.) Cui succedens Adrianus, sub quo habita est a quinque patriarchis apud Niceam synodus 350 Patrum temporibus Constantini et Hyrenæ matris anno imperii eorum septimo, regni Karoli Magni decimo, ab inc. Dom. 778, sedit annis 24, mensibus 3, diebus 17. Obiit anno Dom. inc. 796, et successit Leo.

(Chron. Div.) Compositis itaque Karolus rebus in Aquitania, et socio jam defuncto, precibus Adriani pontificis Romani bellum contra Langobardos cepit. Anno 772 Karolus intravit Italiam, et suscepit bellum quod a patre suo, Stephano papa supplicante, fuerat susceptum. Quidam autem de primoribus Francorum adeo voluntati ejus renisi sunt, ut se regem deserturos et domum reversuros libere pronuntiarent. Cœptum tamen est. Karolus igitur Desiderium Langobardorum regem paucorum dierum obsidione compulsi, et obsides dare, et erepta Romanis restituere, atque ut non repeterentur sacramento firmare. Papia autem tradita est anno ab inc. 774, se-

pimo anno regni Karoli. Finis igitur belli fuit subacta Italia, et Desiderius perpetuo exilio deputatus in Francia, filius ejus Adalgisus pulsus Italia, et res a Langobardis ereptæ Adriano pape restitute. Karolus ergo Langobardia subjecta et sacramento firmata cum prefecisset omni Italie Pippinum filium suum anno ipso, qui erat, ut dictum est, ab inc. Dom. 776, repetivit bellum contra Saxones rebellantes.

(Ann. Petav.) (BERT. c. 14.) Anno ab inc. Dom. 776, qui erat regni Karoli 9, obiit Madelveus episcopus, et cum obsideret exercitus Karoli in Tharavisa Italie civitate Stabillinum socerum Chrotaudi, qui contra Karolum rebellaverat, et propter hoc Karolo Italiam ingresso in bello occisus erat: erat in eadem civitate Petrus vir Italicus, a quo tradita est civitas, et ob hoc Virdunensi episcopatu honoratus est. (Fol. 61.) Quo in tempore præerat ecclesie sancti Vitoni abbas nomine et officio Fretmodo diaconus et abbas, qui post sanctum Madelveum locum ipsum regendum susceperat. Temporibus ipsius Fretmodi, hoc est 14 anno regni Karoli qui erat ab incarnatione Domini a. 781, dedit quidam vir nobilis Becco canonicus sancto et famulantibus ejus pro anima sua et pro anima Amlingi germani sui in ipso cimiterio sepulti res proprietatis sue quas habebat in pago Virdunensi, loco qui dicitur Gailanæ curtis super fluvium Agira, id est ecclesiam in honore sancti Christophori, cum omnibus quæ ad ipsam villam pertinere videbantur, sicut in charta continetur. Postmodum interventu ²³¹ Petri episcopi idem Fretmodo fecit præstarium de Raherei curte et ad eam pertinentibus cuidam Bettoni abbati, qui.... sancto Petro et sancto Vitono, qui et i.... Garani curtem cum appendiciis, et post mortem ejus melioratas curias illas sanctus possedit V...dinus.

[BERT. 15.] Tunc fuit episcopatus Virdunensis per 12 annos vacuus, sed quidam servus Dei Amalbertus nomine, juxta morem temporis illius factus corepiscopus, regebat ipsam ecclesiam, et in quodam oratorio sub honore omnium apostolorum quasi solitariam vitam ducebat. Et tunc perdidit ipsa ecclesia quædam, quæ sibi collata aliquando possederat, et hoc in tempore Karoli Magni. (Ib., 14.) Licet enim Petrus præfatus vir Italicus pro traditione Tharovise de ipso episcopatu fuisset ab eo honoratus, quia tamen semper suspecti sunt traditores, in episcopatu per tempus præscriptum receptus non est. Tamen ne verbum regis esset inane et vacuum, post præscriptum annorum spacium concessum est illi civitatem ingredi et episcopatu potiri anno ab inc. Dom. 788 ²³², fuitque per 25 annos (Ib.) et passus est multa adversa. Certe etiam infidelitatem imperatoris objecerunt illi, et ob id per 12 annos

VARIE LECTIONES.

²²⁸ riu deletum. ²²⁹ tra deletum. ²³⁰ [obiit] Stephanus V. Kal. Maii [ind.] X. in marg. ²³¹ vox tota ferri periiit. ²³² lineola ultima periiit.

NOTÆ.

62) Bouquet V., 752.

non fuit ausus imperatorem videre. Sed postea a filiis ecclesie ipsius coram principe recte purgatus adiit illius presentiam, et in diebus ejus ecclesia sibi non solum non adquisivit, sed et perdidit plurima. Difficile enim est, ut bono terminentur exitu, quæ nalis sunt inchoata principiis. Probat hæc ruina sua Viridunensis civitas, quæ turrium murorumque solidissimo ambitu, utpote lapide, plumbo ferroque conserio munita, unde et nomen sortita est, ut vocaretur urbs Clavorum, pro tuenda Italici hujus instabilitate et experta infidelitate a Carolo destructa, nunc ingentis tantum i. præfert indicia et vix aliqua antiquæ illius firmitatis retinet. edocens omnes suo tali infortunio, quæ Dei sunt a Deo esse querenda. Sensit etiam rex insensibilis perniciem tanti infortunii, ut non minor hic nisi quia præmeditatus accederet hostis, quam dudum Vandalica pestis. Et merito; nam ab ipsis fidei rudimentis usque ad tempus illud semper in Dei nomine pontificis valuit electio cleri et populi, et si in quibusdam principes leguntur favorem et consensum præstitisse, nusquam tamen feruntur electionem vetuisse pontificis ordinandi, aut factam inmutasse. Sepultus est in ecclesia Sanctæ Mariæ ante altare sancti Petri. A vastatione autem urbis Viridunicæ, quæ facta est a Vandalis usque ad desolationem ejus factam sub Karolo colliguntur anni fere 580. De quadris autem lapidibus dirutæ civitatis Aquisgrani capella extructa est.

[BERT. 15.] Post cujus mortem elegerunt sibi clerus et populus episcopum de regis palatio anno 815 Austrannum, cantorem ipsius, virum strenuum, cujus industria Bracenses negotiatores ejusdem ecclesie ditioni redacti sunt. Et hic superflui annos 5. Requievit autem anno ab inc. Domi. 819, et sepultus in basilica sancti Petri apostoli cum prædecessoribus suis.

[Chron. Div.] Susceptum ergo bellum a Karolo contra Saxones per 33 annos majore dampno Saxonum quam Francorum gestum est. Videntes Saxones quod resistere non poterant, pacem petentes, baptizata est multitudo eorum. Anno ergo ab inc. Domi. 780 venit Karolus in Saxoniam in loco qui vocatur Patrisbronna, et ibi habuit placitum magnum, et ibi convenerunt Saxones ad baptismum, ditione a rege posita, ut Franci et Saxones unus essent populus. Duobus itaque præliis ita contriti sunt Saxones, ut ulterius neque regem provocarent, neque venienti resistere auderent. Plures tamen nobiles eo bello consumpti sunt.

Anno 788 Hispaniam aggressus sibi subdidit, et Britanniam. Per quadraginta enim et septem annos, quibus regnavit, ita ampliavit Francorum regnum,

A ut cum esset antea magnum et forte, duplum illi addiderit. Colebat præ omnibus sacris locis ecclesiam sancti Petri apud Romam, cui etiam multa contulit in auro et argento. Ad hoc semper laboravit, ut urbs Romana suo labore veteri polleret auctoritate; quam cum tanto amore diligeret, quater tantum in omni tempore regiminis sui illo ivit. [Eixn. Vita K.] Nunciato sibi Adriani Romani pontificis obitu ita flevit, ac si fratrem karissimum amisisset.

[Fol. 60'] Dominus Manasses corpus sancti Prejecti martyris a Volovico delatum Flaviniacensi intulit ecclesie, quam in honore sancti Petri et ejusdem martyris fundaverat. Exceptio ejus viii Idus Novembris celebratur. Hic obtinuit apud Karlmannum (63), ut in Corbiniaco villa cenobiolum construeret. [Scries abb. Flav.] Obiit 33 anno ordinationis sue Non. Novembris; cui successit Adalbertus vir venerandus anno 21 Karoli, et 5 anno ordinationis sue decessit, et ei successit Zacho, et quarto anno moritur; et huic Alchuinus succedens 7 anni obiit, et sic 35 anno imperii Karoli dominus Apollinaris ordinatur abbas dono imperatoris. Hic etiam abbatiam Divionensem et Reomensem rexit, et ecclesias easdem possessionibus auxit, sanctorum reliquiis honestavit, præcipue tamen Flaviniacensem provexit et auxit. Obiit pridie Kal. Aprilis a. 12 imperii Ludovici. Interfuit concilio Aquisgrani habito 4 anno Ludovici ejusdem, et post 2 annos successit Vigilius abbas, a. 14 Ludovici. [Ano.] Viennensem tunc temporis ecclesiam Ursus, Lugdunensem C Ado regebat. Post Adonem Hilduinus nepos ejus Lugdunensem ecclesiam paululum non episcopus tenuit, et abscedens Lirinensis monachus factus est. Post quem Lugdunensem ecclesiam Laidradus suscepit honori rei publicæ utilis; Viennensem vero Vulferi Bavarius rexit a. 11, cui successit Bernardus. Laidradus vero in initio imperii Ludovici imperatoris Suesionense monasterium petiit, et in loco ejus Agobardus substituitur ejusdem ecclesie corepiscopus, consentiente imperatore et omni Gallicanorum episcoporum synodo. Quod quidam defendere volentes, dixerunt eum a tribus episcopis in sede Lugdunensi jubente Laidrado fuisse ordinatum. Hic igitur Agobardus et Bernardus Viennensis apud Ludovicum accusati, desertis ecclesiis, in Italiam ad Clotharium se contulerunt; sed agentibus piis imperatoribus, uterque sedem suam recepit. Et post paucos annos Agobardus apud Sanctonas in expeditione regia defungitur. Bernardus quoque obiit, et Agylmarus substituitur. Amolo quoque Lugdunensem episcopatum suscepit, cujus auctoritas et amor Karoli erga eum multum valuit sancto papæ Leonis, ut ipse hoc testatur in epistola ad eum missa.

VARIE LECTIONES.

“ vocem excisam suppleri. “ munitionis? “ vestigia?

NOTÆ.

(63) Est charta Caroli regis data anno regni 8 sine die et loco. Plancher, Histoire de Bourgogne t. I, preuves p. 5.

(Fol. 61.) (*Gesta p. R. ; Chron. Div.*) Successerat post Adrianum in pontificatu Romano Leo anno ab incarnatione Domini 796, qui sedit in eadem sede annis 22, mensibus 5, diebus 15. Hunc Romani letania majore captum multis affectum injuriis, erutis oculis, lingua amputata, anno Dom. incarn. 799 fidem regis implorare compulerunt. [Abo.] Missus enim in eustodia, per murum noctu aufugit ad ecclesiam sancti Petri; inde a Francis Spoletum deductus, ac demum ad Palabronnam honorifice a rege susceptus, et cum honore Romam est remissus. (*Chron. Div.*) Hec fuit causa ultimi adventus Karoli Romam ad reparandum æcclesiæ statum, ubi totum hiemis tempus exegit, quo in tempore imperatoris et augusti nomen assumpsit a. 799, ind. 8, quod primis multum quidem aversatus est. [Abo.] Tum habita questione de eis, qui Leonem papam ita inhoneste tractaverant, et deponendo contumeliaverant, ut reos majestatis capite plectendos jussit. Pro quibus pius pontifex intercessit, et rex eis vitam et membra perdonavit; in exilium tamen sunt missi.

Anno ab inc. Dom. 803, imperator legationem Romanam misit de inquirenda veritate, si, ut ferebatur; sanguis Christi in Mantua fuisset inventus. Qua de causa Leo in Franciam venit, quem imperator Remorum civitate susceptum, natalem Domini cum eo celebrem duxit, et donatum maximis muneribus per Bavariam ire volentem deduci fecit usque Ravennam.

[Abo.] Anno ab inc. Dom. 806 delata sunt corpora et ossa sancti Cipriani a Carthagine cum reliquiis Scillitanorum martyrum, Sperati et sociorum ejus, et Lugduni in ecclesia sancti Johannis Baptiste posita.

(Einn. Ann.) Anno ab inc. Dom. 810 Pippinus Italiæ rex defungitur, in cujus regno Karolus filium ejus Bernardum nepotem suum substituit, et regem appellari constituit.

Anno ab inc. Dom. 813 quidam de primoribus Romanorum conspiraverunt in interitum Leonis pape, qui comprehensi jussu illius interfecti sunt. Exacto vero papatus sui anno 21° cum graviter ægrotaret, Romani collecta manu omnia prædia, quæ in singulis civitatibus territorii noviter construxerat, primo diripiunt, deinde concremant. Quos prohibuit ab incepto Bernardus Italiæ rex, et eodem anno obiit papa Leo.

(*Chron. Div.*) Extremo vitæ suæ tempore congregatis omnium Francorum primoribus, Ludovicum filium suum consortem regni et imperialis nominis fecit heredem, imposito capiti ejus diademate. [BERT]. Quo in tempore Herilandus suscepit Virdunensem episcopatum, vir multum simplex et ultra modum infirmus; et hic expletis in episcopatu annis 7, obiit Aquis, et relatus inde, sepultus est juxta Anstranum in basilica sancti Vitoni. (*Chron. Div.*) Karolus

A quoque decessit anno ab inc. Dom. 815, etatis suæ a. 72, regni 47, 5 Kal. Februarii, et est sepultus Aquisgrani palatio in æcclesia, quam ipse ædificaverat. Successit Ludovicus cognomento Pius, et per annos 25 magno moderamine rexit imperium, et hostibus fortiter resistens potenter eos terruit.

[Einn. Ann.] Anno 816 obiit Leo papa, et succedens Stephanus sequenti anno obiit, cui successit Paschalis.

Anno 817 Ludovicus concilium habuit de abbatibus et monachis, ubi interfuit Apollinaris abba Flaviniacensis, et obiit 826.

(*Ep. Hincm.*) Anno ipsius domni Ludovici 8, ab incarn. Dom. 825, natus est ei filius Karolus in Francofurd palatio novo, et ibi ordinatus est pridie Idus Junii Drogo Karoli Magni filius, et datus est ei episcopatus Metensis, et Humberto præcentori palatii episcopium Meldense traditum est. Qui invenit in ipsa ecclesia quaterniunculos de vita sancti Sanctini, sed valde contritos. Eodem anno in territorio Tullensi, villa Commarciaco, puella sabbato sancto post acceptam communionem jejulare cæpit, et tres annos absque omni cibi et potus perceptione permanens, a. 826 iterum manducare cæpit. (*Chron. Div.*) Habuit Ludovicus et alios tres filios, Lotharium, Ludovicum et Pippinum, et ex alia uxore juniorem, quem diximus Carolum.

[Einn. Ann.] Anno 824 Paschalis papa obiit, et Eugenius successit, et tribus annis administrato pontificatu Romano, Valentino sedem reliquit, qui eodem mense obiit, et Gregorius IV successit. (*Gesta p. R.*) Sedit a. 19. (A. Fuld. 833, 834.) Hujus tempore, ut in Gestis Francorum legitur, Ludovicus in Elisatiam profectus occurrentibus ibi filijs suis cum præfato Gregorio Romano pontifice, judicio episcoporum nomen deposuit et ad penitentiam agendam aliquanto tempore privatus et inclusus vicitavit.

[Abo.] Anno 828 cum omnis potestas Francorum Pii Ludovici studio vacaret otio, quidam tantam boni spem non ferentes, uxorem imperatoris ab ejus latere in Aquitaniam sub custodia dirigunt. A rege quoque universus populus deficiens ad filios ejus se transtulit: ipse custodiæ traditus est, uxor ejus itidem custodiæ mancipata est; sed nutu Dei post tot adversa prospera succedunt, populi ad penitentiam convertuntur, ipsum in pristino gradu revocantes sublimant, filii nuncijs missis veniam flagitant, matrem reducunt. [REGINO.] Clothario jam imperatori ut extra Italiam nisi patre jubente non procederet principes imperant. Quod divina pietate et gratia factum est quia ipse imperator in sequentibus judicio episcoporum ad penitentiam reconciliatus est. Fuit autem hec dejectio maxima ex parte facta pro multimoda fornicatione Judith uxoris ejus.

[BERT.] Anno 839 Lotharius relicta Francia Ita-

VARIE LECTIONES.

⁹¹⁰ bonis suppleri. ⁹¹⁷ p. t. a. suppleri. ⁹¹⁸ peniten suppleri. ⁹¹⁹ ut extra deleta. ⁹²⁰ procederet deletum. ⁹²¹ divina deletum. ⁹²² suppleri. ⁹²³ dejectio deletum.

liam petit. Ebbo Remorum archiepiscopus deponitur, et multi alii exilio dampnantur, quia in dejectionem imperatoris conspiraverant. Defuncto autem Herilando antistite, abiit pars cleri et plebis Virdunice ad Hludovicum imperatorem anno Dom. inc. 827, et petierunt sibi dari domnum Hildinum de Alemannia, virum bonum et sanctum, qui in episcopatu suo multas æcclesias construxit, et multa bona operatus est. (*Chron. Div.*) Ludovicus igitur regnum suum inter filios suos dividens, Lothario qui erat major natu tradidit imperium et regnum Italiæ, et partem Franciæ quam Mosa et Renus inter se dividunt, et partem Burgundiæ; Ludovico tradidit Bawariam, Saxoniam, et regna quæ Karolus subegerat; Pippino Aquitaniam, Wasconiam et terram sibi subjectam usque in Hispaniam; Karolus minimus natu, qui Calvus est dictus, adeptus est Franciam, Burgundiam, Neustriam. Unde indignati sunt fratres, quia nolebant eum sibi æquari, vel quia melior pars regni ei collata fuisset. (Fol. 62.) Unde post patris obitum grave inter eos ortum est bellum, et tamen statuta patris immutari non valuerunt. Ad extremum etiam Aquitaniam Karolus optinuit. Pippino enim ante patrem defuncto, filius Pippinus remansit, qui quia ad regnum gubernandum minus fuit utilis, ad Karolum se principes contulerunt, et regnavit Karolus Calvus annis... Anno Domini 839 corpus sancti Bartholomei Beneventum delatum est. Obit Apollinaris abbas Flavinacensis pridie Kalend. Aprilis, duodecimo anno Ludovici, et post duos annos Vigiliis successit annis 14, et post eum Arewaldus subrogatus est anno 25 ipsius Ludovici.

Obit autem Ludovicus 12 Kalend. Julii anno ab inc. Dom. 840, [Ab.] imperii sui anno 25. Corpus ejus a Drogone fratre Mettini delatum et in ecclesia sancti Arnulfi positum est. Successit Lotharius in regno.

[REGINO.] Anno ab inc. Dom. 841 fuit apud Fontanidum bellum gravissimum inter fratres filios Ludovici, et non sine magno suorum dispendio Karolus et Ludovicus vicerunt. (*Ann. Lugd.*) Eodem anno Agobardus Lugdunensis episcopus obiit; et illud memorabile opus, quod stetit a tempore Trajani imperatoris et Forum vetus appellabatur, Lugduni corruit. (*Chron. Div.*) Dum ergo quisque sibi consulit, et ne alter sibi præferatur cavet, unitum Francorum regnum fœda sectione sciderunt, et exteris nationibus occasionem rebellandi contulerunt. Ingruentibus enim Normannis, Danis et Britonibus, fiunt christianorum strages, deprædationes, vastationes, incensiones. Hac de causa pacificantur inter se reges, et quia armis non possunt, pecuniis se redimunt. (*Ann. Prud.*) Eodem anno, qui erat ab inc.

A Dom. 842³³, Normanni, id est aquilonares populi, vastaverunt Rotomagum, anno 1 Lotharii et Karoli.

(*Gesta p. R.*) Anno 844 mortuo Gregorio Sergius papa succedit, et 3 annos administrato sacerdotio Leoni IV dereliquit, et post annos. . . successit Benedictus III annis 2, et Nicolaus I. Qui exactis in sacerdotio 10 annis Adriano cathedram reliquit anno ab inc. Dom. 868.

(*Chron. Div.*) Lotharius igitur major natu optinens imperium, contentus fuit ea parte regni quam supra diximus, cum urbe Roma et Italia. Indictio 15 fuit annus Lotharii imperatoris in Italia 33, in Francia 13. [Ab.] Habuit filium Ludovicum qui in vita patris Romæ a Sergio papa coronatus et imperator appellatus est. [BERT.] Regebat tunc Virdunensem æcclesiam præfatus domnus Hildinus episcopus, vir per omnia laudabilis. Sed hic post bellum in Fontanido actum magno odio habitus a Lothario imperatore, anno ab inc. Dom. 851 obiit in ista civitate cum magno dolore et tristitia Idus Januarii, exactis in episcopatu 24 annis, et sepultus in cripta sancti Vitoni. Post cuius excessum ordinatus est in ipsa æcclesia domnus Hatto, et pro prædicto imperatoris odio invenit tunicam sanctæ Mariæ per multa scissam et disruptam, id est res præfatæ æcclesiæ nimium subtracas et alienatas. Pro quarum alienatione et suorum afflictione toto nisu erexit se contra inimicos æcclesiæ, donec miserante Deo ad pristinum statum omnia reduceret et redintegraret. Insuper etiam optinuit apud Lotharium juniorem regem villas et prædia quamplurima, ut demonstrat cartarum notitia. Erat enim intentio ejus et labor nimius, ut æcclesia sibi commissa exaltaretur et pace frueretur. Quod et fecit diebus vite Lotharii junioris. Hic accepit partem reliquiarum sanctorum confessorum pariterque pontificum Mauri, Salvini, Aratoris, quorum corpora sancto Agerico revelata, et ab eodem fuerant honorabiliter et sanctissime ordinata in eadem æcclesia ubi primo fuerant tumulata, sancti Petri apostoli nomine consecrata, sed a domno Hildino in nova sancti Medardi æcclesia erant translata, et reposuit in monasterio quod Theologium dicitur, æcclesiæ suæ subjectum. D Brachium vero sancti Mauri in æcclesia quam ipse in castello novo, quod nunc Hattonis castrum ab auctoris nomine vocatur (64), construxerat, sub altari recondidit ad salutem et præsidium posterorum. (Fol. 62.) Lothario ergo juniore rege filio Lotharii diem obeunte anno ab inc. Dom. 874 in mense Augusto, etiam iste obiit Kalend. Januarii, et est sepultus in basilica sancti Vitoni, in tripta juxta corpus domni Hildini episcopi, exactis in episcopatu 23 annis. [BERT. 18.] Ipse etiam inchoavit novam

VARIE LECTIONES.

NOTÆ.

(64) Hattonchatel a dextra Mosæ haud procul ab oppido S. Mibel.

³³ corrige DCCCXLI.

ecclesiam sanctæ Mariæ, et magna ex parte construxit.

Eo tempore præsidebat Metensi ecclesiæ Adventius pontifex, Virdunensi Hatto, Lugdunensi Remigius. Hic Adoni Viennensi episcopo, Romanæ ecclesiæ vicario, et Nicholao papæ pro eisdem episcopis Treverensi et Coloniensi (65) depositis litteras misit. Clerus quoque Coloniensis eidem itidem misit litteras; quæ habentur in catalogo. Sed cum a multis perlaboraretur diverso modo tum timore regis tum amore illorum, nullatenus persuaderi papa potuit, ut restaurarentur. Defuncto autem beato Nicholao cum imperante Ludovico successisset Adrianus, et litteras misisset Galliarum episcopis, ut non alios ordinarent episcopos nisi quibus præfatus imperator episcopatum concederet, et ordinari mandaret, non consenserunt venerabiles episcopi, sed pariter congregati litteris factis communiter suggererunt papæ, se decreta sanctorum patrum fideliter observare velle et secundum scita canonum episcopos consecratos; quarum textus in cathologo sacrarum scripturarum habetur. (Fol. 62^b.) Scripsit et aliam epistolam Gerardo duci et Rofrido comiti et omnibus Galliarum comitibus, ut nullius hominis favore vel gratia permitterent alios viros ecclesiastici ordinis in episcopis totius Galliæ et Burgundiæ consecrare episcopos, nisi quos Ludovicus imperator juberet, cui satis luculenter et honeste obviaverunt præfati venerabiles Galliarum episcopi, litteras illas per verba singula discutientes, et quod sanctorum patrum decretis consona non essent humiliter suggerentes, inque hujus responsionis extremitate epistolam papæ Nicholai prædecessoris sui interserentes, quam ad quendam episcopum Galliæ misit, inter cetera de ordinibus sacris pie et lucidissime exprimens in hæc verba: *Illud autem, frater karissime, ridiculosum sonuit, quod apicum tuorum gerulum nobis commendans, hunc presbyterum esse Gerardi illustris comitis perhibuisti. Verum quid hoc scribens prudentia tua dicere voluerit, vel quid super hujuscemodi verbo intellexeris, fateor, nos ignoramus. Numquid Gerardus comes illum presbiterum consecravit? Numquid de ipsius est diocesi? Ubi hoc legisti? Ubi hoc didicisti? Nisi quia presbiteri non specialiter ecclesiæ civitatis aut ecclesiæ possessionis, aut martiris aut monasterii secundum sacras Scripturas ordinantur, sed in domibus laicorum constituuntur, et cum secularibus adeo conversantur, ut jam non Dei nec ecclesiæ cuiuslibet, sed illius comitis et illius ducis esse dicantur; ita ut impletum sit quod per prophetam dicitur: « Et erit sicut populus, sic sacerdos (Ose. iv, 9). » Quod fortasse unum est eorum. Quæ cum in nomine Domini conve-*

nerimus unanimiter in id ipsum, oportebit decentius emendari et tamquam venenatum elleborum amputari, Et post pauca hoc addiderunt: Quid putamus, si beatissimus papa Nicolaus in diebus suis audisset, et in litteris quasi ab apostolica sede confectis, quod layci comites non permitterent in civitatibus episcopos ordinari, nisi quos secularis potestas e latere suo misisset. Quid inde scriberet? Quo dolore moveretur? Quosve gemitus daret, cum perspiceret sacratissimum ordinem tam illicite tractari et ad tantum nefas prosilire quemquam ausum, ut de sede apostolica tam inconvenientia et extra usum ecclesiasticum omnino scriberet. Tales tunc in Gallia erant episcopi.

[REGINO.] Anno ab inc. Dom. 855 Lotharius divisit imperium filiis suis, Ludovico Italiam, quem et imperatorem appellavit; Lothario regnum quod suo nomine vocabatur, et Carolo regnum Provinciæ, atque dispositis regni negotiis, in monasterio quod Prümia dicitur monachus factus, diem clausit ultimum ipso anno 3 Kal. Octobris.

Anno 856 indict. 4 Lotharius Teutbergam duxit uxorem.

Anno 858 Karolus rex Provinciæ moritur, et de regno ejus inter Lotharium et patruum ejus Karolum filium Ludovici facta est contentio, et Lotharius Hucherto ducatum dedit inter Jurum et montem Jovis, quia sororem ejus habebat.

(Fol. 62.) Anno ab inc. Dom. 860 Britones Franciam invadunt, contra quos Carolus pugnavit, et Britanniam intrans, turpiter victus aufugit.

C Anno ab inc. Dom. 862 rex Brittonum nutu Dei percussus est, et anno sequenti Brittones ei subduntur.

Anno ab inc. Dom. 866 Rollo Normanniam intravit, et postmodum baptizatus Robertus in baptismo dictus est.

(Fol. 62.) Anno 868, ind. 4, Lotharii regis tempore facta est in terra Francorum et Galliæ et Burgundiæ fames valida, et mortalitas hominum, et pestis animalium (cf. An. S. Columba). Quæ sic justo Dei judicio in populum desevit, ut multi patriam deserere et ad terras alias cogerentur demigrare, adeo ut multe urbes Franciæ raro incolerentur habitatore.

(Fol. 62^b.) Anno ab inc. Dom. 864 translatus est corpus sanctæ Regine virginis et martiris de Alesia civitate apud Flaviniacum castrum seu cenobium, presidente loco eidem, cujus erat juris civitas præfata, Aigilo abbate, postmodum Senonum archiepiscopo, regnante Carolo Calvo. Hic est Aigil abbas Flaviniacensis, qui cellam Corbiniaci instituit, et duodecim ibidem monachos posuit (66), annis ex quo Flaviniacensis ecclesia ipsum Corbiniacum

NOTÆ.

(65) Cf. Annales Hincmari, Fuldenses et Reginonem.

(66) Probatur ipsa constitutionis tabula apud Mabillon Act. SS. Sec. IV, 2, p. 240, scripta anno 864 sequenti die post humationem corporis S. Regine martyris xi kal. April. In eodem enim loco in

Avalinse seu Nivernense comitatu apud Ammondas sito Manassis abbas, ut testatur tabula, monasterium construere volebat. Regine translationem descripsit auctor anonymus apud Mabillon l. I. Eidem Eigilo Isaac episcopo Lingonensis altaria nonnulla in quibusdam pagi Attoriensis ecclesiis die Sabbati men-

optinuit ducentis quinquaginta octo. (fol. 62^b.) Post Vigilium a. 839, ind. 2, Adrevaldus successit, et Marianus a. 1 Caroli viguit. Vulfaldus in a. 8, Warinus comes (67) et sub eo Sarulus decanus in a. 40, Goteserus in a. 15 obierunt; Hugo successit. Sanctus Ezgil in a. 24, ind. 11 a. 837 transtulit corpus sanctæ Reginæ. Geylo successit in a. 26 ab inc. Dom. 866 in episcopatum Linguonensem promotus, et ei Sigardus a. 870, 30 Karoli successit; inde Wilfridus Ludovici II imperatoris sororius a. 880 (68) ind. 15, anno Karlomanni principis secundo consecrationem ecclesiæ Flaviniacensis a Johanne papa et 18 episcopis facere optinuit, et in anno eodem 880, ind. 15, cartam inter abbatem et vasallos ejus et monachos fecit (69). Adalgarius abbatiam a Carolo Simplicio (70) optinuit, et quia res ecclesiæ pervasit, Romam evocatus, Trenorci obiit a 893 (71). Est etiam Walo episcopus a Silvestro papa excommunicatus propter invasionem ejusdem ecclesiæ, sicut in litteris Aquini ante Walonem electi episcopi invenitur. Anno 856, Adalgarius episcopus fit: præfuit a. 53, [REGINO.] In quo spatio imperium per multos divisum et scissum est. Boso regnum Provincia, Wido imperium, Odo Franciæ regnum sub Carolo Simplicio, Rodulfus Jurense, Carolus junior imperium. Anno translationis sanctæ Reginæ primo obiit Salochus Dolensis episcopus Flaviniacensis monachus, cujus corpus post 200 annos incorruptum repertum est.

(Chron. Div.) Post Lotharium igitur juniorem Karolus frater (72) ejus cognomento Calvus, rex Franciæ imperium adeptus est, sed Ludovicus Italiæ rex alter frater monarchiam regni cupiens invadere iterum contra Karolum bellum excitat, et Normanos aliasque gentes contra eum evocat, quas Karolus superat, et fratrem de finibus suis expulsat.

(Leg. 1, 534.) Anno 876 concilium habuit Karolus in Ticinensi palatio, cui interfuit Berhardus Virdunensis episcopus. Dampnati et depositi sunt Eda-

tius. . . ricensis, Agelmarius Arvernensis, . . . nius Linguonensis (73). Hic dedit privilegium ecclesiæ Flaviniacensi. Sub Nicholao I papa habita est cum quinque patriarchis synodus octava 150 patrum apud Constantinopolim, Basilio Magno imperatore petente et præsentē.

(Chron. Div.) Imperator ergo Karolus cognomento Calvus anno dom. inc. 877, ind. 11 vita functus est pridie Nonas Octobris, et Hermentrudis regina in finibus Lugdunensium, et sepultus Nantoade in monasterio sanctorum Petri et Pauli; sed monitione angelica translatus Parisius ad Sanctum Dionysium regaliter tumulatur. Successit patri Ludovicus, qui regnavit 4 annis; et ei successit Ludovicus Karoli nepos, vix biennio regio nomine functus. Hic tanta cede Danos perdomuit, ut vix superesset qui renuntiare potuisset. Adriano papæ Joannes VIII successit anno Dom. 870. Hic ad Ludovicum venit in Franciam, et cum eo loquutus est. Hic Ludovicus 2 anno regni obiit 882. Karolus, qui Simplex dictus est, in cunis orbatus patre remansit. Ob id Franci anno 888, indict. 6, Odonem, Roberti Andegavorum comitis filium, quia Normanni imminabant, tutorem regni et pueri elegerunt, et licet reluctantem, sub Karolo constituerunt regem. Hic quoad vixit hostes fortiter pressit, et Karolo, postquam adolevit, patienter sua regna restituit, a quo et parte regni donatus est. Remigius Lugdunensis 49 episcopus, et Ado Viennensis miserunt litteras præfato papæ Johanni pro simonia et quia per manum laicam quilibet indigni ad episcopatum movebantur, (Cat. pont.) Huic Johanni anno Christi 880 Marinus successit, et Adrianus sedit anno 1. Successit²³⁵ et ei Stephanus a. 885, ind. 5. Hic propter temeritatem Frotharii Burdigalensis episcopi litteris missis Aureliano²³⁶ Lugdunensi archiepiscopo præcepit ut, sumpto uno vel duobus ex eadem provincia episcopis, ad eandem ecclesiam²³⁷ euntes pontificem consecrarent; si ex episcopis provinciæ jam dictæ ne-

VARIE LECTIONES.

²³⁵ deest c. ²³⁶ relia suppletum. ²³⁷ . . . m. c.

NOTÆ.

sis Oct. a. 865, anno regni Caroli 25 (mense Octobri, a. 865, jam currebat a. regni 26) contulit. Ibid., K.

(67) Regnante Warino illustri comite Carolus Calvus monasterii Flaviniacensis immunitatem confirmavit vii Kal. Jul., a. regni 10, ind. 12. Oseni vilke. Bouq. VIII, 500. K.

(68) Joannem VIII papam anno 878 in Gallia commoratum esse constat. Ipse in epist. 97, Mansi t. XVII, p. 84, scribit: *Aduardum presbyterum qui nobis in monasterio Flaviniaco ministravit, cujus homines scutellam argenteam sancti Petri, nescio utrum consensu illius annon, furati sunt, pro sacrilegio furti excommunicamus.* K.

(69) Signa chronologica Hugo minus accurate reddidisse videtur. Exstant litteræ Joannis VIII papæ datæ iv Kal. Jun., ind. 10, imperante domno Carolo a. 2, quibus Flaviniacum Adalgario Eduensi episcopo et successoribus ejus in perpetuum concedi-

D tur et fratrum bona confirmantur. Mansi. K.

(70) Imo Calvo, ut litteræ docent Caroli imperatoris datæ vii Kal. Mart., ind. 10, anno regni 37, et anno imperii 26 (anno 877). Bouquet t. VIII, p. 657 confirmatur in synodo Ravennatica vi Kal. Dec. 877. Plancher. t. I, pr. p. 11. K.

(71) Adalgarius anno 895 adhuc inter vivos fuisse probaret donatio quædam Ardradi data iv Non. Februar., a. regni 3 Caroli Simplicis; Labbe I, 271, nisi in actis synodi Cabillonensis (Mansi t. XVII, p. 310) legeretur, Kal. Mai., a. 897, ind. 12 convenisse episcopos questionem institutos in Gisfridum monachum Flaviniacensem, qui quod Adalgarius veneno sustulisset accusabatur. K.

(72) Patruus.

(73) Achardus episcopus tabula data vi Id. April. regnante Lothario rege, ann. 12 (867) Flaviniaco altare S. Martini in Chidivaco villa cæli jussit. Labbe I, 270, K. — Sed nomen hoc, æque ac sedes Edacii, latet.

minem possent habere, ipsi fisci sua auctoritate episcopum consecrarent. Stephano successit Formosus qui Silvester II. Hic Augrimus²²⁸ Linguonensem restauravit, qui defuncto Aureliano²²⁹ Lugdunensi in loco ejus substitutus. Formosus vices suas Barnoino Viennensi commisit²³⁰, qui fuit frater Bosonis regis. (Ser. abb. Fl.) Formosus papa Walonem Eduensem episcopatum sibi vendicantem excommunicavit, quoniam ordinator archiepiscopus Lugdunensis a Stephano papa depositus, set a Formoso restauratus, suum non haberet pallium nec restitutum sibi dignitatem; qui posset episcopum consecrare? et cum contradiceret consecrationem Teutboldus episcopus ex parte papæ. Excommunicatus est autem propter ecclesiam sancti Petri Flaviniacensis quam invaserat. Excommunicatus est et Richardus dux, et Manasses et Ingelbertus pro invasione ecclesiarum et maxime Eduensium usque ad satisfactionem. Inventur hoc in litteris Aquini ante Walonem petiti et electi Eduensis episcopi. Et Tedaldus 16 Kal. Septembris dom. inc. 856 anno, ind. 4; cui successit Isaac 880 ind. 13; et ei Geilo successit de abbacia Flaviniacensi promotus in episcopum Linguonensem anno dom. inc. 880 ind. 13²³¹, et ei Teutbaldus²³², et ei Augrimus. Warnerus obiit 908. Anno 879, ind. 12, suscepit regnum Provincie ad Viennam Boso Iulibus Octobris, post. . . lum; cui successit Ludovicus filius ejus 891, adhuc juvenis, auctoritate papæ Stephani sub tutoribus Richardo duce et regina.

(Chron. Div.) In partibus igitur Bavarie et Saxonie et Italie imperatoris Ludovici Pii filius Ludovicus, et Lotharius Lotharii imperatoris filius tenebant. Post obitum eorum filii ipsius Ludovici regnaverunt. Nam Lotharius junior rex obiit sine filiis. [Bert.] Ludovici igitur tempore anno ab inc. Dom. 875, ind. 8, post excessum domni Hationis domnus et sanctissimus vir Berhardus acclamatione cleri et populi factus est episcopus Virdunensis, cujus intentio et studium sanctissimum fuit inceptam basilicam ad perfectum usque perducere. Quod et fecit Deo miserante. Signa grandia et honorabilia et minora valde bona ibi esse constituit, pontificalia vestimenta, et ornamenta ecclesiastica quamplurima, et feretrum ubi sunt reliquie sanctorum ecclesie sue contulit. Canonicos suos canonicè vivere fecit, villanis presbyteris viam justitie viriliter ostendit, et pueros in divinis et humanis libris per se et per alios cum summa caritate instruxit. Obiit in Theologio monasterio, ubi et corpus ejus conditum est pridie Kalend. Januariæ. (Chron. Div.) Fuit in episcopatu decem annis. Obiit igitur Ludovicus justus et sanctus imperator Lotharii imperatoris senioris filius et frater junioris Lotharii 4 Idus Aprilis anno ab inc. Dom. 878. Karlomannus filius ejus suc-

cessit, cujus fuere fratres Ludovicus et Karolus; regnavit annis 5; obiit Non. Decembris anno 884, quo anno Normanni Burgundiam invaserunt. [Regino.] Karolus, cognomento Calvus, obitu fratris audito, Italiam intravit, sed a Karlomanno nepote territus fugit, et eodem anno, ut prædiximus, vita decessit. (fol. 63.) Karlomannus obiit Nonis Decembris anno 884, et sequenti Karolus imperator efficitur, et hoc post annum unum defuncto, alius Karolus Simplex imperium assumpsit, qui regnavit 29 annis. Ludovicus autem Karlomanni frater rex Saxonum constitutus, adhuc eodem fratre vivente Bavariam intravit. (Chron. Div.) Anno ab inc. Dom. 881, Non. Aug. pugnavit Ludovicus filius Ludovici regis contra paganos et contrivit²³³ eos; regnavit autem ann. 5.

[Regino.] His duobus fratribus, Ludovico scilicet et Karlomanno, intra quinquennium defunctis, ad juniorem Karolum rerum summa pervenit, qui consecratus est a Johanne papa imperator. (Chron. Div.) Annus 885, indictione 4, annus fuit imperatoris Karoli in Italia 5, in orientali Francia 4, in Gallia 1. [Bert.] Temporibus igitur Ludovici Germanici regis Dado suscepit episcopatum Virdunice urbis, anno ab inc. Dom. 885, cum quo optinuit plurima. Quo mortuo Karolus, ut diximus, monarchiam adeptus est. Dado episcopus Virdunensis ante episcopatum præfuit abbacie sancti Vitoni, quam etiam sumpto episcopatu non omisit; qui adquisivit ecclesie illi plurima, cujus ecclesie canonicus Bertharius in ejusdem ecclesie requiescit cimiterio.

C Anno inc. verbi 887, Normanni pagani Flaviniacum castrum seu cenobium ingressi, occiderunt monachos cum famulis 8²³⁴ numero, et manserunt dies 14²³⁵, a 3 Idus Januarii usque 8 Kal. Februarii.

[Bert. præf.] In diebus igitur pontificatus domni Dadonis, cum ejus bono studio et inclita fama per 35 annos multa ecclesie sibi commissæ provenerint prospera, cum 56 anno principalis ecclesia peccatis exigentibus igne consumpta, libri et memorie sanctorum patrum maxima ex parte eidem essent traditæ, Bertharius presbyter, ne sanctorum patrum Virdunensium pontificum sacrosancta memoria et venerabile studium et operatio sancta penitus oblivioni traderetur, quæ de sanctis eorum actibus legerat, breviori sermone comprehendit, presentibus gratum, posteris utile. (Chron. Div.) Karolus ergo Italie et Saxonie adeptus imperium, postquam Normannos, qui Parisius 7-annorum obsidione attriverant, sibi subdidit, obiit anno ab inc. Dom. 888, ind. 6, pridie Nonas Octobris, anno imperii sui 4. [Regino.] Post quem accepit Arnulfus nepos illius regnum anno ab inc. Dom. 888, ind. 6, eodem scilicet anno, filius Karlomanni filii Ludovici imperatoris justus et sancti.

(Chron. Div.) Iterum in Francorum regno Nor-

VARIE LECTIONES.

²²⁸ Augr. suppleri ex Serie abbatum. ²²⁹ ita ex Serie restitui; reparavit in c. legi videtur. ²³⁰ ommissi deletum. ²³¹ numerus excidit. ²³² Teut excidit. ²³³ ita suppleo. ²³⁴ V : : : c. ²³⁵ ita suppleo; in codice non nisi V apparere videtur.

manni insurgunt, et anno ab inc. Dom. 891, indict. 9, Gallias, Hispanias, Italiam, Franciam et totum christianorum vastant regnum. Civitates Parisius, Belvacus, Carnotis et Meldis et reliquæ non secus undique civitates diripiuntur, vastantur et evertuntur, corpora sanctorum infra muros recipiuntur timore hostium. Corpus sancti Benigni, Divionensis ecclesiæ patroni, Linguonis fertur. Sanctus Sanctinus Meldis in ecclesia majore positus a Virdunensibus maximo pretio Virduni relatus jam erat superioris fugæ²⁴⁴ tempore, a. 866. Normanni Gallias pervagantur, Hispanias, adeunt, Rodanum intrant fluvium, Italiam populantur, et totum christianorum pessundatur regnum. Interea congregati Franciæ principes concilium de magnis rebus ineunt, et, ut prædiximus, Odonem licet reluctantem sub Carolo constituunt regem. (Ann. Vedast.) Indict. 10, fuit annus primus imperii Widonis augusti, qui per Galonem Linguonensem episcopum constitutus rex, cum audisset Odonem regem factum, cum Berengario rege Italiæ multa bella gessit, et victor reveniens imperator creatus est. Eodem anno apud²⁴⁷ Tullum et circa Alpes ultra Jurum Rodulfus rex factus est 92 anno. (Chron. Div.) Anno igitur ab inc. Dom. 893, ind. 11, Odone regnante in Francia, Arnulfo in Italia et Saxonia, Karolus jam juvenis Francorum repetit sceptrum, et memoratus Arnulfus imperii invasit monarchiam, Romam cum assensu Formosi papæ capiens, a quo in imperatorem promotus est. [REGINO.] Tunc primum a Francorum regibus ad extraneos translatus est imperium, principibus regni parvipendentibus Karolum ob tardum mentis ingenium. (Chron. Div.) Zendeboicus in præsentia patris sui Odonis regis rex ab Arnulfo constitutus, cui Arnulfus regnum Lotharii dedit, et postea filius ejus occiditur, et ipse obiit anno 901. (Ann. Vedast.) Odone ergo anno regni sui 12, ab inc. Dom. 899 defuncto, reciprocate Normanorum et Danorum emergunt fluctus; Ungari ab aquilone, Saraceni a meridie et finibus Hispaniæ prorumpentes in iteritum configunt Galliæ (Chron. Div.). Per omnia sevit gladius, cuncta dantur incendio, sanctorum loca traduntur exterminio. (fol. 65.) Eo anno Burgundia vastata est a Normannis; quibus occurrens Richardus dux justitiarius bello eos fudit, et retro redire coegit. Iterum apud Carnotum socio Roberto duce, Odonis regis fratre, idem Richardus cum Normannis dimicavit, et immanem eorum multitudinem occidit. Habuit tres filios, Rodulfum, qui fuit rex Francorum, Bosonem, qui Galliæ superioris quæ Comata dicitur, id est Burgundiæ, accepit regnum, tertium Hugonem Capito, qui fuit dux inferioris Burgundiæ.

[REGINO.] Anno ab inc. Dom. 904, fuit bellum inter Conradum ducem et Adalbertum, in quo Conradus cecidit, et anno sequenti Adalbertus capite

A plectitur. (Cat. pont.) Formoso successerunt Bonifacius, Stephanus, Theodorus, Johannes IX.

Anno 910, constructio monasterii Cluniacensis, et 918 obiit Willelmus dux constructor illius.

(Ser. abb. Fl.) Anno 913, Walo Eduensis episcopus obiit, qui præfuit annis 20 sub Carolo Simplice; et Herveus successit.

[FLOD.] Anno 919, cecidit Remis grando mirabilis ovum gallinæ superans magnitudine, latitudine medium palmæ. Anno sequenti mel in spicis inventum est et flores in arboribus maturis jam frugibus.

Anno ab inc. Dom. 917, Rodulfus rex constitutus est, et 21 regni sui anno ab Ungris id est Saracenensis interfectus est, et Ebbo dux castri Dolensis; et invasit regnum Hugo dux, capiens in vinculis Karolum Rodulfi filium; et regnavit usque ad annum dom. inc. 981.

Eodem etiam anno qui erat ab inc. Dom. 920, obiit Rollo Normanorum princeps, et Willelmus filius ejus successit, qui dolo occisus est anno 945, et Richardus filius ejus successit.

(Chron. Div.) Exorta ergo discordia inter Karolum et regni principes, sunt lites et bella, rapinae et incendia, et innumera undique seviunt mala. Tandem rex facti penitens principes ad concordiam commovet, pacemque exoptatam cum eis firmat. Richardus igitur, qui ab executione justitiæ cognomen acceperat, quamdiu vixit, Carolo regi semper fidelis extitit; quo mortuo anno 922, Odone quoque rege defuncto, Kalend Januarii prædictus Robertus frater ejus sperans et cupiens eam partem regni, quam ipse tenebat, quia ei a Carolo Simplice, qui totius regni erat dominus, non reddebatur, palam invasit tyrannidem, et a quibusdam episcopis eadem regio coronari et sceptro regni insigniri partim blanditiis, partim minis extorsit, sed nequaquam hujus præsumptionis letos exitus habuit.

[REGINO.] Anno ab inc. Dom. 900 Arnulfus imperator obiit, et Ludovicus filius ejus successit. Hic duodecim annis administrato imperio obiit, et Conrado filio Conradi ducis regni sceptrum reliquit anno ab inc. Dom. 914. Hic etiam regnavit annis novem, et Heinricus primus successit magnus imperator anno 920. [FLOD.] Eo anno inter Hilduinum episcopum et Richarium abbatem de episcopatu Tungrensi habita est contentio, siquidem rex illum episcopatum Richario dedit, quia Hilduinus, cui illud prius dederat, a se descivit. Herimannus vero Coloniensis archiepiscopus, eligente clero et favente populo, necnon et Gisleberto, quem plurimi Lotharienses relicto Carolo principem ordinaverant, Hilduinum ibi ordinavit episcopum, cum Carolus ipsum episcopatum, etiam Lothariensibus jam ad se reversis cum Gisleberto duce, Richario abbati consentiret, quamobrem utrique Romam profecti sunt.

VARIAE LECTIONES.

²⁴⁴ f. . . . c. ²⁴⁷ apud deletum.

Anno 921, habita est synodus apud Trosleium, cui præsedit Heriveus Remorum archiepiscopus, ubi et Carolus interfuit; qui inde digressus in regnum Lotharii abiit, et facta pactione cum Heinricho principe Transrenensi Landunum rediit, postmodum vero pacem cum eo firmavit. Normanni fidem Christi susceperunt cogente Roberto comite; hoc etiam anno Richardus justitiarius obiit.

[Flob.] Anno sequenti regnum Lothariense ob persecutionem Gisleberti et Ottonis rapinis, sacri legiis, incendiis, etiam tempore quadragesimæ, vastatur. Richarius, qui Romam profectus fuerat propter episcopium Tungrense, reversus est ordinatus a Johanne papa IX episcopus, Hilduino ab ipso papa excommunicato. Drogo Tullensis episcopus obiit; Gauzlinus successit, qui etiam ordinatus est 16 Kal. Aprilis. (fol. 64.) Quo etiam anno consecratus in regem Robertus, ut prædiximus, palam invasit tyrannidem. Heriveus Remorum archiepiscopus die tertia post consecrationem Roberti obiit sexto Nonas Julii, antequam 22 sui episcopatus expleat annum; cui successit Seulfus tunc archidiaconus. Robertus filium suum Hugonem in regnum Lotharii mittit. Qui acceptis obsidibus a quibusdam Lothariensibus, ad patrem remeavit. Obsederat enim Karolus Capræmortem castrum Gisleberti, ad quod liberandum prædictus Hugo missus est, quo comperto, Karolus obsidionem reliquit.

Anno inc. Dom. 922, apud Cameracum visi sunt tres soles in celo quasi apparere, vel sol tres orbis a se invicem distantes habere, duo quoque spicula et duo stipites visi sunt sibi propinquantibus donec sunt cooperti; et terremotus factus.

(Cat. pont.) Johanni VIII papæ successerunt Benedictus, Leo, Christoforus, Sergius, Anastasius, Lando, Johannes X.

[Flob.] Anno ab inc. Dom. 923, indictione 11, Robertus profectus in regnum Lothariense cum Heinricho pactum iniit, et datis utrimque muneribus discessum est; ubi etiam quidam Lothariensium obsides Roberto dederunt, et inducias acceperunt. Carolus vero cum suis Lothariensibus inducias confringentibus Mosam transiens, sub urbe Suessionica, ubi Robertum sedere compererat abiit, et in crastinum die dominica, hora sexta jam præterita, Francis prælium non sperantibus, plurimis quoque prandentibus, Axonam transiit, et super Robertum irruit. At ille armatis eis quos secum habebat, contra processit, commissoque prælio multis utrimque cadentibus, Robertus quoque lanceis perfoctus procubuit. Hi tamen qui erant cum Roberto, Hugo scilicet filius ejus, et Heribertus comes Vermandensis, cum cæteris victoria potiti, Carolum cum Lothariensibus in fugam vertunt; sed ob mortem regis sui persequi destiterunt, campum obtinuerunt; spolia a rusticis direpta sunt. Lotharienses relicto intra regnum Francie Carolo, revertuntur ad sua, qui multis legationibus Herbertum comitem et Seulfum archiepiscopum, ut ad sua revertantur exorat.

(Chron. Div.) Quod illi renuentes, pro Rodulfo Richardi justitiarii filio in Burgundiam transmiserunt, qui ocyus cum multa suorum manu illis occurrit, et Carolo trans Mosam fugiente, ipse rex apud urbem Suessionicam constitutus est, et Boso frater ejus rex Gallie superioris quæ Comata dicitur constitutus est, id est Burgundie superioris, et Hugo Capito dux Burgundie inferioris. Socii vero defectionis interitu Roberti nequaquam territi, perfidia suæ non deseruere contumaciam, quam potius Heribertus infando scelere traditionis dominum suum regemque totius Francie Carolum dolo captum vinculisque irretitum, Parronam duxit tenebroso carceris domicilio recludendum. Et quia regni status sine principe agebatur in incertum, maxime cum Hugoni Roberti filio, qui post probis actibus Magni nomen promeruit, puerilis obsisteret ætas quominus regias assumeret infulas, et Heriberti cunctos moveret odium, maxime quos humanitatis respectu ad misericordiam ærumma principis permovebat, tandem, ut præfati sumus, Rodulfus regendæ præficitur Francie, et sic regnum Francorum ad extraneum transfertur. Qui adeptus regni solium, et in malefactoribus fuit ultor severus, et in coercendis hostilibus regnoque tuendo sagacissimus. Ejus in diebus Danorum et Normannorum iterum adveniunt phalanges, et non solum Franciam, sed et totam percurrere Burgundiam. Contra quos Rodulfus sumptis armis ita protervos eorum compescuit impetus, ut usque nunc Gallias ab eorum incursione faciat manere quietas. Tunc delatum est corpus sancti Benigni martyris infra muros castri Divioneensis, et ibi servatum in ecclesia sancti Vincentii. [Flob.] Illis itaque rebus intentus Rodulfus legatos habuit Lothariensium se et sua illi subduntium. (fol. 64.) Juxta Mosomum ergo obviantibus illi Lothariensibus, suscipiuntur a Wigerio Mettesium præsule, et uxor ejus Emma regis Roberti filia, interim a Seulfo consecratur regina. Rodulfus a Lothariensibus quibusdam obsidibus acceptis revertitur. Eo anno Dado Virdunensium episcopus obiit exactis in episcopatu 38 annis, et inter sepulcra prædecessorum suorum episcoporum in ecclesia sancti Vitoni condignam sepulturam meruit. Episcopatus Virdunensis Hugoni a Rodulfo rege conceditur, quique post hæc Remis a Seulfo archiepiscopo consecratur.

Anno 924. indictione 12, Hungari ductu regis Berengarii, quem Langobardi repulerant, Italiam depopulantur, Papiam quoque urbem populosissimam et opulentissimam igne succendunt, ubi opes perire innumerae, ecclesie quadragintaquatuor igne succensæ, urbis ipsius episcopus cum Vercellense, qui secum erat, igne fumoque necatus est, atque ex illa pene innumerabili multitudine ducenti tantum superfuisse memorantur, qui ex reliquiis urbis incensæ, quas inter cineres legerant, modios octo dederunt Hungaris, vitam et muros civitatis vacce redimentes. Quibus expletis, per abrupta gradientes

ad Alpium juga perveniunt. Rodulfus vero Cisalpinæ Gallie rex, et Hugo rex Viennensis inter angustias collium Alpinorum eos concluderunt, unde inopinato loco per devia evadentes, Gothiam impetunt. Quos sequenti prædicti duces, sternunt quos invenerunt. Interea Berengarius a suis perimitur, Normanni cum Francis pactum ineunt, data pacto pacis terra Cyne-mannensi et Bajocensi, Hungari vero sese et caput inflatione ac dysenteria cunctipæne interierunt.

Anno sequenti Sculfus obiit Remorum archiepiscopus, exactis in episcopatu annis tribus, diebus quinque. Rollo Normannorum Rotomagensium princeps Francia depradata pacem fregit, contra quem Franci castrum Augum capiunt.

Heinrico quoque cuncti se Lotharienses committunt, et ipse Bernuino Dadonis episcopi nepoti episcopatum Virdunensem concedit, qui et expulso Hugone, cui Rodulfus illud dederat, ibidem ordinatur episcopus anno 925, indictione 13. Abhinc Virdunum et alie civitates a regno Francorum defece-runt. Hugo vero presbyter Virduno pulsus, anno sequenti mortuus est; quo etiam anno timore Hungarorum corpus sancti Remigii et aliorum pignora sanctorum Remis delata sunt. Hugo filius Bertæ rex Italiæ constituitur, expulso Cisalpinæ Gallie rege Rodulfo regni invasore, qui ante quadriennium electus ab eis fuerat abjecto rege Berengario. Annus 928, indictione prima annus primus regis Hugonis ipsius exstitit. Hugo quoque Magnus, Roberti regis filius, filiam Eduardi regis Anglerum, sororem conjugis Caroli, duxit uxorem.

Anno 927, pestis quasi febris et tussis mixta mortalitate in cunctas Germaniæ Gallieque gentes grassatur, qua percussus Widricus Mettensis antistes defungitur, et evocati ad colloquium Heinrici trans Rhenum Herbertus comes et Hugo Magnus Roberti filius, pace firmata, muneribus Heinricum honorant, et honorantur ab illo. Ibi Heinricus contempta electione civium, episcopium Mettensis urbis cuidam servo Dei, ut ferebatur, dedit cognomento Bennoni. Herbertus Carolum de custodia eiecit, secumque usque ad Sanctum Quintinum deduxit. Mettis et per Galliam timore Hungarorum fugæ agitantur, scilicet per Franciam et Lotharingiam. (fol. 65.) Anno sequenti Rodulfus audita restitutione Caroli cum hostili manu de Burgundia in Franciam venit prædando et loca quedam incendendo; cui Hugo Roberti filius obviam ire parat, et venientes super Isaram inter Rodulfum regem et Herbertum comitem sequester et medius fuit. Herbertus vero datis obsidibus usque ad denominatum placitum Remis cum Carolo venit, indeque litteras Johannis papæ mittit de restitutione et honore Caroli, ut sibi sub interminatione excommunicationis præceperat. Reversus autem missus nunciavit ipsum papam Johannem a Widone fratre Hugonis regis propter similitates quasdam inter eos exortas retrusum

A fuisse in carcerem. [Flob.] Post hæc Herbertus se Rodulfo commendat, reducto iterum sub custodia Carolo, et cum illo proficiscitur obviam Hugoni regi Italiæ. Benno Mettensis episcopus insidiis appetitus, eviratus et luminibus privatus est. Rodulfus autem rex missis nuntiis pacem fecit cum Carolo, reddens illi Atiniacum, et muneribus honorans illum.

Anno 929, Johannes papa X in custodia defungitur. Succedit Johannes XI. Carolus quoque apud Paronnam obiit, qui animam, non corpus custodia exemit. (Chron. Div.) Hic dum viveret, Simplex dictus est ob benignitatem animi, nunc sanctus recte potest vocari, quoniam injuste ab infidelibus suis et perjuris longo carceris squalore afflictus, transmissus est vitæ perpetuæ. Hic reliquit filium Ludovicum Ultramarinum ex Eadgiva Anglorum regis filia susceptum, qui metuens involvi calamitatis patriæ procellis, ad Anglos Saxones maternæ affinitatis gratia se contulit. Herbertus et Hugo comites contra Bosonem, Rodulfi regis fratrem, proficiscuntur, quamobrem Boso Heinrico pacem jurare compellitur. Adalbero Mettensem episcopatum adipiscitur, Bennoni abbatia quadam concessa sustentationis tenore. Viæ Alpium tunc per Sarracenos obsessæ, a quibus multi Romam ire volentes impediti revertuntur. Post hoc Boso frater, rege Henrico relicto, ad Rodulfum redit.

Anno 932, Bernuinus Virdunensis episcopus, et Boso frater regis, rex Gallie quæ Comata dicitur, incendiis inter se depredationibusque bacchantur, quamobrem urbes ipsa multum fuit afflicta.

C [Flob.] Anno sequenti Vienna Rodulfo regi traditur, et Willelmus Normannorum princeps ei subditur, et Hugo rex Italiæ Romam obsidet. Fulbertus Cameracensium ordinatur episcopus ab Artaldo Remorum archiepiscopo.

Anno sequenti ignite in cælo acies visæ sunt discurrere, et quasi serpens igneus, et quadam jacula ferri pridie Idus Octobris mane ante lucis exortum. Mox subsequuta est pestis diversis humana corpora afficiens morbis; qua pestilentia percussus quidam diaconus Virdunensis, nomine Adelmarius, languore depressus, spiritum amisit; sed antequam imponeretur feretro, reversus ita surrexit validus, ut videretur sibi nihil agitudinis se fuisse perperessum, qui se diversa suppliciorum vel refrigerii loca vidisse testatus est, seque ipsum loco pœniali deputatum. Dei vero genitricis et beati Martini precibus ad agendam pœnitentiam vitæ præsentis redditum. (fol. 65.) Quamobrem hujus exemplo provocati quidam canonicorum sanctæ Mariæ sæculum deseruere, et quia in eadem civitate congregatio monachorum nulla erat (74) — in æcclesia enim sancti Petri et sancti Vitoni clerici deservebant —, Tullum petiere, et in monasterio sancti Apri mutato habitu sæculum deserere et Christo domino incorporari, ut membra fidelia capiti, studuere. Quæ res maximo erat mœrori pontifici, canonicis quoque residuis et proce-

NOTÆ.

(74) Cf. Gesta ep. Virdun. Contin. c. 2 et Joannis Gorziensis Vita cap. 21, 23 sqq. SS. tom. IV.

ribus populi, quia optarent eos potius in eodem militare episcopio, quam ad aliud demigrare. Bonis tamen et laudabilibus eorum studiis et exemplis religio regulæ monachorum, et fervor ordinis in eodem cœnobio et in quibusdam aliis per regnum Lothariense reparatur. Interea emenso anno Boso frater regis cum Heinrico pacatur, et ab eo receptus est. Rodulfus quoque rex Franciæ et Rodulfus rex Jurensis cum eo amicitiam paciscuntur. Boso vero in expeditione obsidionis castri Sancti Quintini moritur, et Remis ad Sanctum Remigium sepelitur. (fol. 64.) Hungari per Burgundiam diffunduntur, prædis, incendiis et cædibus, non diu tamen, debacchati; comperto Rodulfi regis adventu, in Italiam transmeant. (Cfr. *Ser. abb. Fl.*) Herveo episcopo decedente, Romundus sub Rodulfo rege substituitur qui Colticensem abbatiam (75) destruens, Colticas castrum edificavit, et Curenses similiter, Petræ pertusum extruxit, et filiis et filialibus suis bona ecclesiarum et castra quæ fecerat dedit (76). Hic post multa mala patrata a sancto Gregorio flagellatus interiit.

(fol. 65.) Anno ab incarn. Dom. 936, rex Rodulfus absque liberis defungitur, nam Ludovicus filius ejus, quem habuit ex Emma regina, ante obitum patris est defunctus (*Chron. Dir.*). [Flob.] Hugo Magnus comes trans mare mittit pro accersiendo ad regni apicem Ludovico Caroli filio, quem rex Alstannus avunculus ipsius accepto jurejurando a Francorum legatis Franciam cum quibusdam episcopis et aliis fidelibus suis dirigit. Cui obviam profectus est Hugo cum Francorum proceribus. In ipsis littoreis arenis apud Bononiam se illi committunt, ut erat utrinque pactum. Inde Lauðunum deductus ac regali benedictione ditatus, ungitur et coronatur ab Artaldo Remensi archiepiscopo, præsentibus regni primoribus ac episcopis viginti et amplius. Mox Burgundiam adeunt, et urbem Lingronum, quam Hugo Capito, frater regis Rodulfi, ceparat, obsident; fugientibusque custodibus, sine bello eam recipiunt, acceptisque obsidibus ab episcopis et primatibus Burgundiæ, Parisius redeunt. Hugo Magnus cum Hugone Capito Richardi filio, partita inter se Burgundia, pacem faciunt. (*Chron. Dir.*) Post Hugonem Capito Gislebertus ducatum obtinuit. Ludovico igitur regni administrationem suæ dominationis exercere cupienti, nimium illa laboriosa fuit, tam sui a Tetbaldo Carnotensium comite captione, quam post regni recuperationem vario instabilis fortunæ proventu. [Flob.] Heinrico igitur magno imperatore sub iisdem diebus obeunte, contentio inter filios ejus de regno agitur. Othoni tamen natu majori rerum summa obvenit. (fol. 66.) Johanne quoque papa Alberici patricii fratre defuncto, Leo V succedit, et

A Hugo rex Italiæ a Roma recedit, pace facta cum Alberico patricio.

Anno ab inc. Dom. 937, Ludovicus rex ab Hugonis se procuratore separat. Eo anno cæli pars ardere visa, et ab eadem parte Hungarorum persecutio insequuta est, qua villæ et agri depopulati, domus basilicæque conflagræ, captivorum abducta multitudo. Nonnullas tamen ecclesias ignibus applicitis succedere nequiverunt. In ecclesia sancti Basoli cum quidam Hungarorum ascendere super altare nitens arcum manu applicuisset, manus ejus adhæsit lapidi, nec omnino quivit avelli, donec ceteris saxum circa manum ipsam incidentibus partem ipsam lapidis in omnium admiratione perferre cogeretur ethnicus. Quidam presbyter captus ab eis et vinculis alligatus, revelatione divina est liberatus. Qui postquam patriam domumque repetiit, retulit in eadem captivitate fuisse monachum quendam, Huchaldum nomine, Orbacensis cœnobii, quem multoties ethnici trucidare voluerunt, et carnem ejus incidere non valuerunt. Nudum ergo eum in medio positum sagittis appetiere, nec saltem cutem valuerunt rumpere. Resiliebat ab ejus corpore sagittæ, quasi ab adamante repulsæ, nec signum aliquod apparebat in cute. Gladio eum cum omni conatu nisi sunt percutere, et nihilominus caro intemerata permansit. Radulfus Jurensis Cisalpinæ Galliæ rex obiit; Conradus succedit. Hugo quoque Roberti filius sororem Othonis, regis Heinrici filiam, sortitur uxorem. (*Chron. Dir.*) Anno secundo Ludovici, filii Caroli Simplicis, ordinatus est demnus Fölcherrius abbas Flaviniacensis, qui etiam rexit Divionense quindecim annis. (*Ser. abb. Fl.*) Hic octavo anno regiminis Hierosolimam profectus est, et reliquiis pretiosis reversus ditavit ecclesiam suam. Obiit quarto Kalendas Maii, cui successit Milo Magabrensis, et privilegium a papa optinuit.

Anno 939, Bernuinus Virdunensis episcopus obiit; et Lotharienses Othonem regem suum deserunt, et Ludovico se committere parant, qui eos recipere distulit ob amicitiam pactam inter se et Othonem. Iterum quoque proceres regni, Gislebertus dux et comites quamplures, ad eum veniunt, et se illi committunt. Episcopi vero Othonem non deseruere, qui eorum secum detinebat obsidatum. Qui Rheno transmissio regnum Lothariense perlustrat, et incendiis prædisque quedam loca devastat. Eo autem trans Rheum regresso, Ludovicus Virdunensem petit pagum, et quibusdam episcopis et primatibus receptis, revertitur. Gislebertus dux trans Rhenum prædatum profectus, dum revertitur, insequentibus se adversariis, in Renum cum equo insilivit, et enecatus ultra reperiri non potuit. Relictam ejus, Othonis regis sororem, Ludovicus accepit uxorem. Du-

NOTÆ.

(73) Couches.

(76) Romundum episcopum languore detentum sæcularibus, qui bona monasterii diriperent, resistere non potuisse auctor est Walterius Eduensis in ta-

bula qua bona ab Amadeo Flaviniacensi abbate recuperata confirmat anno 15 Roberti regis. Mabillon. Ana. Bened. S. IV p. 614. K.

catum Otho accepit. Otho vero cunctos ad se redire coegit Lotharienses, et sequenti anno Couradum Burgundiae regem dolo cepit, reliquosque primates sibi pacificavit.

Anno 940, indictione 13, intronizatus est in pontificatu Virdunensis urbis in partibus Saxonie ex magnatum ortus prosapia domnus Berengarius, et

Factus apostolici consors et compar honoris,
Laude eleri et populi

Duxit apostolicam factis et nomine vitam.

Erat enim corpore castus, mente devotus, affabilis alloquio, clarus consilio, prudentia præditus, temperentia discretus, interna fortitudine firmus, censura justitiæ stabilis, longanimitate assiduus, patientia robustus, humilitate mansuetus, erga delinquentes per compassionem socius, per zelum rectitudinis erectus. (fol. 66'.) Apparebat in verbis ejus inconcussa mentis constantia resplendebant in actibus et moribus ejus virtutum insignia,

Omnibus hospitii perlargum præbuit usum,

Nemo est exceptus, perpressus nemo repulsam.

Christum totis visceribus diligens, et caritatis internæ visceribus affluens, pro pauperibus semper erat sollicitus, et quia sicut Martha Christo corporalia subministrare nequibat, in egenis illum cotidie reficiebat. Sermo ejus sale conditus, quo pondere brevis et rarus, eo prudenti suavitate habebatur preciosus. Diligebat sincero et unanimi dilectionis affectu inter alia membra Christi domnum Fulbertum Cameracensem episcopum, cum quo jure sibi semper fuit studium, veritatis adversarios toto nisu impugnare, ut in sequentibus quilibet potest advertere. (G. Vird. 2.) Fuit autem tempore Otonis, de quo dictum est quod ad triumphum ecclesiæ cepit Otto crescere, cui successit secundus Otto ad imperium, ut floureret sæculum.

[FLOP.] Anno ipso ordinationis suæ fomes iniquitatis Hugo Magnus cum quibusdam Franciæ et Burgundiæ episcopis et primoribus regni Remorum obsidet urbem; qua obtenta sexto obsidionis die Artaldum episcopum a procuratore et potestate episcopii juramento se compulsi abdicare, concessa ei abbatia sancti Basoli et Avennaco monasterio, et sic relicto filio Heriberti Hugone jam pridem Remis ad episcopatum electo, ad obsidionem Lauduni properat. Ludovico vero a Burgundia redeunte, et assumpto secum Artaldo episcopo, transito Axona fluvio Laudunum tendente, Hugo cum suis relicta obsidione, Othoni regi obviam proficiscuntur, et ei se committunt. Qui Heinrico fratri suo regnum Lothariense committens, cum diversarum gentium multitudine Ludovicum in Burgundiam proficiscentem persequitur, habens secum Conradum, Rodulfi regis Jurensis filium, quem dudum dolo captum secum retinebat, et obsidibus a quibusdam acceptis ad sua revertitur.

Anno ab inc. Dom. 941 Remensis diœceseos episcopi convenientes apud Suessionem in ecclesia sanctorum Crispini et Crispiniani tractant de statu

Remensis episcopii, conquerentibus clericis atque nobilibus laicis diu pastore sedem ipsam vacare, et definierunt quemadmodum Artaldus episcopus juraverat, quod nunquam de ipso episcopatu se intrittere, ad ipsius gubernationem reverti non debere, et ut Hugo Heriberti filius, qui prius ad ipsum episcopatum fuerat clero populoque petente evocatus, ordinaretur episcopus. Et sic Remos adeuntes episcopi Hugonem pontificem consecrant. Canonici Montisfalconis, oppressione ipsius Virdunensis episcopi ut asserebant prægavati, cœnobium suum deserunt, et Remis corpus sancti Baldrici patroni sui deserunt. Artaldus omnibus perditis quæ habebat, datis sacramentis Hugoni episcopo et Heriberto, prout ab eo quæsierunt, redditisque sibi abbatibus sancti Basoli et Avennaco cum villa Vindenissa, pacem fecit cum eis, et ad sanctum Basolum habitaturus devenit.

Non multo post, anno ab inc. Dom. 942, legatus Stephani pape, nomine Damasus, episcopus Romæ ad hanc legationem peragendam ordinatus, litteras apostolicæ sedis attulit principibus Francorum, ut reciperent regem suum Ludovicum. (fol. 67.) Quod si neglexissent, et eum amplius hostiliter persequi voluissent, excommunicationis interminatus est ultionem. Legati etiam Remensis ecclesiæ Romam missi redierunt eadem referentes, ut ante natalem Domini rex ab eis reciperetur sub comminatione anathematis, qui et pallium Hugoni a sede apostolica detulerunt. Ludovicus igitur obviam profectus Othoni regi, amicitiam firmavit. Otho quoque Hugonem Magnum regi conciliat. Hoc anno domnus Odo, venerabilis multorum monasteriorum restaurator, cum multum laborasset in componenda pace inter Hugonem regem Italiæ et Albericum Romanorum patricium, obiit Turonis, sepultusque est ad sanctum Martinum, et successit ei Heimardus vir venerandus. Tunc fuit fames magna per Franciam et Burgundiam.

Anno ab inc. Dom. 943, Willelmus Rollonis filius occisus est, et Richardus primus successit, qui Normanniam dono regis Ludovici obtinuit. Hugo Magnus Normannis ad paganismum reverti volentibus congregitur, et eo anno ducatus Franciæ a Ludovico conceditur ei. Anno sequenti Heribertus obiit. Filii ejus, mediantibus Othone duce Lothariensium et Adalberone episcopo Mettensi et Hugone duce, a Ludovico recipiuntur. Hugo eo tenore ab eo susceptus est, ut ei aliud episcopium provideretur, Artaldo Remensis redderetur. Post hæc Otho dux Lothariensium obiit, et Conradus ducatum obtinuit.

Anno 946, Marinus papa decessit, et Agapitus successit; anno autem præterito Ludovicus Remorum obsederat urbem, et acceptis obsidibus a Hugone de reddenda ratione, de quibus interrogaretur, ab obsidione recesserat. [FLOP.] Inde Rodomum profectus, dolo captus est a fidelibus suis et sub custodia detentus. Hugo quoque Italiæ a suis regno pulsus est; cui successit Lotharius filius ejus. Hugoni vero Ma-

gno de regis ereptione laborante, datis obsidibus dimittitur, et susceptus ab eo Tethaudo committitur Carnotensium comiti, et post annum regno restitutus. Ludovicus et Otto simul juncti Remorum urbem obsidione circumdant, et Hugone episcopo tertio obsidionis die cum suis egresso, Robertus Treverensis et Fridericus Mogunciacensis Artaldum, quia sic sedis Romanæ auctoritas promulgaverat, in sedem restituit.

Anno sequenti utrique reges Aquis pascha celebrant. Synodus denunciata circa medium mensis Novembris Virdunus est habita, presidente Roberto Trevirensi cum Artaldo Remensi, Berengario Virdunensi, Odalrico Aquensi, Adalberone Mettensi, Gosleno Tullensi, Hildebaudo Transrhenensi, Israele Brittone, presente Brunone abbate fratre regis Othonis, Agenoldo et Odilone, cum aliis quibusdam venerabilibus abbatibus. Synodus autem hæc ob hoc Virduni denunciata fuit, ut sic saltem interesset conventui episcoporum præfatus Virdunensis Berengarius, cuius tanta esset auctoritas, ut improbari videretur, quod constantissimæ nobilitatis ejus autentica presentia non roboraretur. Ad quam Hugo evocatus missis ad eum deducendum episcopis Adalberone et Gosleno, venire noluit. Universa vero synodus Artaldo Remense adjudicat episcopium, et iterum indicitur synodus Idibus Januarii, quæ die statuta celebrata est in ecclesia sancti Petri ante prospectum castri Mosomi a domno Roberto ceterisque Trevirensis dioceseos episcopis et quibusdam Remensis. Ad quam veniens Hugo noluit ingredi, sed litteras misit sub nomine Agapeti papæ per clericum suum, qui eas Roma detulerat, hoc tantum continentes, ut ei Remense redderetur episcopium. (fol. 67'.) Quia vero Robertus Trevirensis, deferente Frederico Mogunciacensi coram regibus et episcopis Gallie et Germaniæ mandatum legationis apostolicæ susceperat, et partem jussionis jam expleverat, communi decreto sancitum est ut quod regulariter captum fuerat, canonice pertractaretur. Sicque recitato capitulo 19 Carthaginensis concilii de accusato et accusatore, secundum ipsius capituli sententiam diffinitum est ut Artaldo Remensem tenente parochiam Hugo a communione et regimine abstineret, donec ad universalem synodum Kalendis Augusti se purgaturus occurreret. Quod capitulum in charta descriptum, et ei missum est, adjuncta definitione. Quam postera die retransmittens, mandavit se nequaquam obediturum. Interea proclamationis litteræ a domno Artaldo diriguntur ad sedem Romanam. Domnus igitur Agapitus papa vicarium suum Marinum episcopum mittit ad Othonem regem propter aggregandam generalem synodum. Litteræ quoque ipsius speciatim missæ sunt quibusdam Gallie et Germaniæ episcopis, ut convenirent ad eandem synodum.

Aggregata est ergo prædicta synodus in Engilentrin palatio regali in ecclesia sancti Remigii, 7 Idus Junii, a. 948, indictione 6, tertio papatus domni

A Agapeti anno, regni regis Othonis 13, Ludovici quoque 13, causa maximarum dissensionum inter Ludovicum regem et Hugonem principem, inter Artaldum quoque Remensem archiepiscopum et Hugonem illicite substitutum episcopum, quæ perturbaverant omne regnum Francorum. Ad hanc synodum convenerunt triginta duo episcopi Gallie et Germaniæ, quos dignum judicavimus subterannotare : Robertus Trevirensis, Artaldus Remensis, Fredericus Mogunciacensis, Wigfridus Coloniensis, Adalochus Hammaburgensis, Hildeboldus Mimogarnorverdensis, Goslenus Tullensis, Adalbero Mettensis, Berengarius Virdunensis, Fulbertus Cameracensis, Rodulfus Laudunensis, Richoo Wormacensis, Reimboldus Spirensis, Poppo Wirsiburgensis, Chonradus Constantiensis, Odericus Augustensis, Tethardus Hildenehemensis, Bernardus Alfurstedensis, Dudo Paderbrunnensis, Farabertus Tungrensensis, Lioptacus Ribunensis, Michael Radisponensis, Dudo Osneburgensis, Everis Mindensis, Baldvicius Trajectensis, Heroldus Saleburgensis, Adalbertus Bazsoensis, Starchannus Eistensis, Horath Sleowicensis, Wichardus Basiliensis, Liefdae Ripuensis. (fol. 68.) Residentibus ergo his præsulibus in prædicta ecclesia post præmissas preces secundum consuetudinem celebrandi concilii, et post lectiones sacre auctoritatis, ingressis gloriosis regibus Othone et Ludovico et simul residentibus, post allocutionem Marini sedis apostolicæ legati, surgens rex Ludovicus a latere et consensu domni Othonis regis, proclamationis suæ querimoniam propalam coram legato ceterisque consistentibus episcopis referens, qualiter accersitus sit a transmarinis regionibus per legatos Hugonis et principum Franciæ ad accipiendum paternæ hæreditatis regnum, et cunctorum votis et acclamationibus consecratus ad apicem regalis moderaminis obtinendum, postea vero sit a præfato Hugone dolis appetitus, et comprehensus, et per annum integrum sub custodia detentus. De quibus omnibus malis si quis objiceret quod sui facinoris causa ista omnia perpessus esset, inde se juxta synodale judicium et regis Othonis præceptionem purgaret, aut certamine singulari defenderet. Post hæc Artaldus Remensis dixit causam litis inter ipsum et Hugonem illicite sibi substitutum episcopum. Ingestus itaque quidam Hugonis clericus attulit litteras, asserens sibi eas datas ab ipso vicario Romæ, in quibus scriptum erat quod cuncti Remensis dioceseos episcopi pro restauratione Hugonis easdem litteras Romæ direxerant. Quod mox refutarunt Artaldus Remensis et Fulbertus Cameracensis et Rodulfus, qui in eisdem litteris nominabantur, astruentes quod eas nunquam antea audierunt vel viderunt, neque in eorum delegatione assensum præbuerunt. Postquam ergo delator idem publice confutatus est, secundum judicium canonum diaconatus quoungebatur officio multatus, a consensu synodi abscissit reprobatus. Artaldo igitur præsuli Remense episcopium adjudicatum est juxta canonum instituta et

sanctorum patrum decreta. Secunda sessionis die suggestione Roberti Trevirensis et Berengarii Vir-
dunensis in Hugonem Remensis sedis invasorem syn-
nodale peractum est iudicium. Nam secundum san-
ctorum instituta canonum, decreta patrum beato-
rum Sixti, Alexandri, Innocentii, Zosimi, Bonifacii,
Celestini, Leonis, Symmachi et ceterorum excom-
municaverunt et a gremio matris ecclesie repule-
rant eum, donec ad poenitentiam et dignam veniret
satisfactionem. Ceteris diebus synodi tractatum est
de incestis conjugii et ecclesiis quae dabantur, im-
mo veadebantur presbyteris in partibus Germaniae, et
dabantur laicis illicite, et prohibitum ac statutum ne
id omnino praesumeretur ab aliquo. Tractatum est
et de aliis multis ecclesiae utilitatibus.

Interea rex Otho rogatus a Ludovico Conradum
ducem cum Lothariensibus in ejus mittit auxilium,
et dum congregatur exercitus, Artaldus moratur
cum Trevirense, rex Ludovicus cum duce, Rodulfus
Lau'guensis cum Alberone Mettensi. Exercitus Lo-
thariensium Mosomum capit, et munitionem quae
dicitur Mons acutus ante Laudunum capit. Porro
episcopi Lotharienses Laudunum veniunt, Hugonem
ex parte Marini vocant, et sic ad sua redeunt. (fol.
68.) Hugo vero princeps Suctionicam urbem oppu-
gnat, matrem ecclesiam cum parte civitatis succen-
dit, in Remensi territorio villas cum hominibus suc-
cendit, et multa mala agit. Pro quibus et aliis mul-
tis, et quia vocatus ad concilium venire noluit, a Ma-
rino et aliis episcopis Franciae et Roberto Trevirensi
sequenti synodo excommunicatur apud Treviros.
Ceterorum vero episcoporum Lothariensium et Ger-
manorum nullus ibi affuit. Quibus expletis Marinus
vadit Saxoniam ad consecrationem Vuldensis mo-
nasterii, et sic Romam revertitur.

Anno sequenti dominus Agapetus papa Romae con-
cilium habuit, in quo confirmavit ea quae in pra-
fata synodo acta sunt. [FLO.] Post haec Ludovicus
et Hugo pacantur ad invicem, mediantibus atque
sequestreis Conrado duce, Hugone Nigro, Adalberone
et Fulberto episcopis. Otho quoque rex Wenedos et
Hungaros sibi subdit. Berengarius quidam princeps
Italiae, veneno, ut fertur, necato Lothario rege regis
Hugonis filio, rex efficitur Italiae. Porro rex Otho
Papiam cepit. Cum enim iret in Italiam, Berengario
prefato in ejus adventu fugiente, rex eandem ur-
bem ingreditur, et uxorem Lotharii regis defuncti,
sororem Conradi regis Jurensis, conjugem accepit
Adheleidam. Sopita igitur aliquantulum perverso-
rum insolentia, dominus Berengarius commissis sibi
vobis exemplar et speculum totius religionis et san-
civitatis factus, studebat in se primum et sic in sub-
ditos noxia et superflua rescare, depravata corri-
gere, sancta, honesta et utilia appetere. Preferbat
semper honestum utili; nullo terrore, nullo metu,
nulla adulatione a vero deflectendum putabat. Non
refugiebat exilium, quia noverat sapientem patriam

A mundum non esse; non timebat egestatem, quia ni-
hil sapienti deesse sciebat, et cui totus mundus
locus sit divitiarum. Laudabat virum qui auro mo-
veri nesciret, contemptum haberet divitiarum, qui
velut ex arce quadam despiceret hominum cupidita-
tes, et cum propheta in laudibus illius exclamabat:
*Quis est, inquit, et laudabimus eum? Fecit enim
mirabilia in vita sua (Eccl. xxxi, 9).* Admirandum
dicebat qui divitias sperneret, quas plerique salutem
proprae praetulerunt. Declinabat avaritiam, et omni
studio intendebat ne quid faceret adversus justitiam,
sed in omnibus operibus custodiret eam. Redargue-
bat delinquentes, nullius in iudicio personam acci-
piebat, gratia aberat, causarum merita decernebat,
gravissimum iudicans pauperem innocentem ar-
guere, divitem excusare reum culpe. In causa Dei,
ubi communionis periculum noverat, etiam dissi-
mulare peccatum dicebat non leve; commendabat
omni sedulitate existimationem suam, ut obstrue-
retur os omnium iniqua loqui volentium. Spectabatur
ab omnibus admiratione sapientiae et amore justitiae,
prudentiam habens vocis testimonio reos confutare
et convincere, justitiam quoque nocentes supplicio
dare, innocentes subducere. Ad omnia habundabat
animi ejus directa simplicitas, vincebat in omnibus
operibus ejus utilitatem honestas, non honestatem
utilitas. Nichil in eo arte elicitum, nichil erat fraude
compositum, quod careret merito simplicitatis.
(fol. 69.) Servabat quam maxime naturaliter insi-
tam sibi regulam justitiae non declinare a vero, vas
suum in sanctitate possidere, honestatem opibus, ho-
noribus, dignitatibus praeferre; nichil in se esse pa-
tiebatur simulatum et fictum, quod licet in principio
vernaret, in processu dissiparetur ut flosculus et
solveretur, quin potius verum et sincerum quod
alta radice fundaretur. Sic per exercitia boni operis
formam dabat subditis ad felicitatem tendere sempit-
ernae quietis. Anno igitur episcopatus sui duode-
cimo, ab incarnatione Domini 951, indict....⁸⁸⁸
videns filios suos ut terram fecundam, sincero tritici
grano seminatam, et puriorem et uberiorem messem
promittentem, multiplicatum reddere quod accepe-
rant, et dolens quosdam eorum perfectionis rite de-
siderio et altioris propositi amore ferventissimo ad
vicinas dioceses commigrare et monasticum ordi-
nem, quia in ipsa Viridunensi urbe non inveniebatur
(G. Virid. 2), alibi expetere, communicato cleri pro-
cerumque consilio in sepefata ecclesia sanctorum
apostolorum Petri et Pauli honore dedicata, ubi pre-
ciosus Domini confessor Vitonus cum suis quiescit
et veneratur praedecessoribus et successoribus, mo-
nachorum delegit turmulam aggregare, qui et pro-
pensius divinis deservirent cultibus, et omnibus
Christo adherere volentibus formam darent humili-
tatis et patientiae, ut vel sic non cogerentur ad a
secedere qui haberent paratum praeculis specimen
religionis. Et factum est divina cooperante gratia

VARIAE LECTIONES.

et sui sacerdotis cordis intima perlustrante, ut desiderium sanctum, quod diutina meditatione conceptum dilatione creverat, felix consequeretur et celer effectus, et desiderii sui quot testes, tot inveniret cooperatores et adjuutores. Expulsis ergo clericis monachos introduxit, quibus et ex sua proprietate et de rebus matris ecclesie annuos proventus reddituum et victus vestitusque necessaria præordinavit, et congrua officinarum habitacula præparavit, magistris operis conducendo et expensas tribuendo, ut inveniret animæ suæ requiem post laborem in atriis Hierusalem, quæ ut civitas edificatur, et participatio ejus in id ipsum. Abbatem quoque eis instituit Humbertum, de cenobio sancti Apri virum religiosum, ut in charta manu ejus signata invenitur, quam etiam hic subnectere opere precium judicavimus. Est autem hujusmodi :

« Noverit omnium catholicorum tam præsentium quam futurorum industria, quod ego B. sanctæ Viridunensis ecclesie nomine non merito episcopus, anno mee ordinationis duodecimo, memor nostræ ecclesie fratrum, quorum maxima pars dominica verba sæpius sequebatur dicentia : « Vendite quæ possidetis, et date elemosinam (*Luc. xii, 33*), et habebitis thesaurum in celo, et sequimini me (*Luc. xviii, 22*), » fugientes terrena et amantes cælestia, nostræ congregationis locum deserere, et monachicam vitam sumentes, cenobia extra nostram parochiam temptabant adire; ne in postmodum nostra ecclesia de proprio thesauro suo pateret dampnum, (fol. 69^a.) favente seniore nostro gloriosissimo rege Othone, ac Conrado Lotharii regni duce magnifico, congregatiq[ue] nostræ ecclesie fidelibus clericis et laicis pari voto atque communi consulto decrevimus in nostro episcopo quoddam monasterium Deo annuente stabilire, in quo nostræ ecclesie fratres activam vitam fugientes, contemplativæ vitæ solatium futuris temporibus valerent invenire. Tunc communi consilio evocavimus dominum Humbertum religiosum abbatem, qui ab ipsis infantiæ rudimentis in nostra ecclesia fuerat educatus, et præbenda nostræ canonice perfruitus, nostri etiam episcopi baptizatus atque parochianus, donec infra scriptum aliorum fratrum sequutus exemplum, pro eterna retributione monachicam vitam sumpsit, ac communi cleri et plebis concordia et eorum nostrorum canonicorum, qui tum temporis monachicam aliorum nitebantur accipere vitam, concessimus ei quoddam monasterium ad construendam congregationem monachorum in honore sancti Petri apostolorum principis stabilitum, in quo requiescunt corpora sanctorum confessorum atque episcoporum Vitoni, Pulcronii, Possessoris, Firmini atque Madelvei, cum omnis rebus ad eandem abbatiam pertinentibus. Aspiciunt ad illud monasterium juxta Scantiam mansa sex et dimidium, molendina quatuor cum hanno ipsius villæ, quod hactenus tenuimus et pro Dei amore loco ex toto concessimus, justitiamque latronum qui in bannum in-

A ciderunt vel sanguinis qui effusus fuerit, sive vicedominarium, placitum, et cursum aquar[um], seu correctionem omnium mensurarum, exceptis alodiis quæ homines tenent ad placitum generale respicientes, et publicæ viæ transitum; ad Ballonis curtem mansa sex; ad Frasnidum mansa quatuor; ad Crucem ecclesiam unam; ad Castonis curtem ecclesiam unam; ad Novam villam æcclesiam unam cum duobus capellis suis et cum una ecclesia in Marculfi villa sita ad præfatam Novæ villæ abbatiam pertinente; in eadem Marculfi curte mansa tria cum silvis et pratis, et ad Novam villam mansa quatuor cum silvis et pratis ad eandem æcclesiam pertinentibus et pictura vineæ una et molendino uno super Ennam fluvium sito; et ad villam Parridum nominatam ecclesiam unam cum mansis sedecim inter Cosantiam et Buniam sitis et molendino uno et silva et pratis; et ad Harbodi villam in Vapra ecclesiam unam et mansa duo et quartarium unum; et ad Liniacum quartam partem unius ecclesie et mansum unum et quartarii tres et molendinum dimidium cum silva et pratis; et in Barrensi comitatu mansa duo in villa Villare nominata. Dedimus præterea ex parte nostræ ecclesie de abbatia sancti Amantii mansa decem cum sedilibus ad eadem mansa pertinentibus, et ad Flaviniacum piscatoriam totam et alteram piscatoriam ad Tiliacum pertinentem, et decimam illorum arietum qui nostræ ecclesie persolvuntur ex Bracensi centenaria, et decimam foratici nostræ civitatis de vino; ecclesiam quoque in C Amonzeia villa sitam, et Flaviniacam villam cum ecclesia una et piscatoria et molendinis et silvis et pratis omnibus et omnibus adjacentiis ad eandem villam pertinentibus. (fol. 70.) Ad quam villam aspiciunt mansa viginti sex; et ad villam Marleiam prope Mettis civitatem sitam ecclesiam unam in honore sancti Briccii constructam. Simili etiam modo delegavimus eidem monasterio ad præparandum hospitale ecclesiam sancti Petri in suburbio Viridunensis castri sitam cum mansis quinque, prato uno, et omnibus utriusque sexus ad eandem ecclesiam pertinentibus; in Piet villa ecclesiam unam; in Donnaus æcclesiam unam; in Morvilla unam; in Marva unam. Hec omnia pro salute animæ nostræ nostrorumque peccatorum absolutione tradidimus loco, et firma auctoritate et ratione nostra confirmamus, corroboramus atque stabilimus, successorumque nostrorum paternam largitatem flagitamus ut, erga præfatum locum pium animum semper habentes, quæ pro redemptione animarum fecimus rata esse sinant, quæ dedimus non minuant, insuper de suis addere studeant, ita conservantes nostra, sicuti et sua queque perenniter manere voluerint decreta. Si quis vero vel pontifex, vel princeps diabólico spiritu incitatus, hec aliquo modo subtrahere vel dissipare voluerit, nostro imprimis anathemate percussus centumque maledictionibus involutus, Datan quoque et Abiron socius factus iram Dei omnipotentis incurrat, atque eternis mancipatus incendiis inexpla-

biles apud inferos penas luat. Ut autem hec nostræ auctoritatis traditio firmiorem vigorem optineat, nostrorum fidelium manibus præsentialiter corroborari decrevimus.

[Ann. inc. Dom. 952, indictione 10, conc. 4, epacta 22, hec carta confirmata, corroborata atque conscripta est, [presidente ³⁹⁹ Romanæ ecclesiæ papa Adriano anno sexto], regnante Othone imperatore augusto anno regni sui in Italia primo, in Francia 16, episcopatus vero nostri anno duodecimo. Ego Berengarius præsul indignus subscripsi. Sign. Humberti abbatis, Vodonis abbatis, Berardi abbatis, Bernerii præpositi, Alardi præpositi, ceterorumque clericorum et monachorum huic chartæ devote faverunt et nobilium laicorum Godefridi comitis, Givardi, Adelardi et ceterorum.]

Ipsa anno a Conrado duce quidam Viridunenses honoribus privantur.

[Flob.] Anno ab inc. Dom. 952, Otho rex Berengarium regem Italiæ et totam sibi subiecit Italiam. Sequenti anno Conradum ducem a ducatu Lothariensium remotum, Mogontiam, ubi se Conradus receperat, obsedit, et cepit, et Conradus Metim se recepit. Orta est autem discordia hæc inter Ottonem et principes ejus, quia promittebat regnum filio ex moderna conjuge nato, quod antequam Italiam pergeret filio suo Liutolfo delegaverat, et primates suos illi jurare fecerat. Qui Liutolfus, cum ob hoc multa mala egisset, mortuus est anno 957. Pacificavit autem sibi rex Conradum ducem.

[fol. 70'.] Anno 953. Wigfridus Coloniensis episcopus obiit, et Bruno frater regis Ottonis successit, eui Otto regnum Lothariense commisit.

Anno ab inc. Dom. 953 ³⁷⁰ obiit Ludovicus rex Francorum, et Agapitus papa obiit, Octavianusque successit, et bellum inter Ottonem et Ungros in quo victi sunt Ungri 4 Idus Augusti anni sequentis, in quo bello Conradus dux obiit jam cum eo pacificatus. (*Chron. Div.*) Ludovicus itaque præfatus rex Francorum eodem anno moriens, duos dimisit liberos Lotharium et Carolum, quos genuit ei Gerberga soror Ottonis imperatoris Karolus, qui Juvenis dictus est, privatus senuit, in hereditatem omnem Lotharius successit. Hic Mathildem sororem suam despondit Conrado regi Burgundiæ, et in octem dedit ei Lugdunum, quæ sita est in termino regni Burgundiæ, et erat tunc temporis juris regni Francorum. De hac Matilde genitus est Rodulfus rex Burgundiæ, qui post patrem suum Conradum suscepit Burgundiæ regnum, Berta etiam quam accepit Odo Tetbaldi ³⁷¹ Carnotensis filius, ex qua genuit Odonem, qui apud Barrum obiit; Tetbaldus enim Carnotensis, cujus cognomen fuit Tricator, qui Willelmum Nortmannorum dolo interfecit, ex sorore Heriberti

A Trecorum comitis genuit hunc Odonem qui Bertam accepit, ex qua natus est Odo qui apud Barrum obiit; et de eadem Mathilde genita est Gisla, quam Conradus imperator postmodum duxit uxorem, de qua genuit tercium Heinricum imperatorem, quem (77) Rodulfus rex, cujus fuit uxor Ermengardis, quia erat absque liberis, ut nepotem suum, hæredem regni Burgundiæ instituit, et sic in dominationem imperatorum transiit Burgundiæ regnum.

[Flob.] Anno itaque ab inc. Dom. 956, Hugo Magnus obiit, et ducatum Franciæ Hugo filius ejus optinuit. Robertus quoque Trevirensis episcopus obiit pestilentia, et ³⁷² Fulbertus Cameracensis, et Hairicus succedit. Otho post hec Sarmatas bello vicit.

B Anno vero 961, Otho puerulus in regem elevatus est, et Otto pater ejus anno sequenti Romam veniens, imperator ab Octaviano papa constitutus est. Eodem anno obiit Artaudus Remensis episcopus, et celebrata est synodus in pago Meldensi super Maternam fluvium, ubi ordinatus est Wigfredus Viridunensis episcopus, vivente adhuc domno Berengario Viridunensi episcopo et sedem episcopatus tenente. Ordinatus est autem ab eis absque conscientia metropolitani, eo quod domno Berengario inimicarentur, quod conciliis eorum interesse nollet et quedam eorum facta improbare; unde nacti occasionem cum incumberet eis ordinatio Remensis ecclesiæ, cujus erant suffraganei, ordinaverunt et hunc ut haberent eum conciliorum suorum consortem et operis participem, quasi qui illum ³⁷³ qui præsidebat pro nullo haberent, quem sibi in nullo videbant adclinem. (*ib.*) Abiectus est etiam ibi Hugo Remensis perversor a Romana synodo excommunicatus, et Odelricus inthronizatus a Widone Suessionensi, Roricone Laudunensi, Gibuino Catalaunensi, Wigfredo Viridunensi, Aistulfo Noviomensi. Octavianus autem papa, cum de inreligiositate culparetur, a. 962, Romam exiit, et in locum ejus Johannes XII substitutus est. Verum Othone imperatore a Roma regresso, Octavianum Romani receperunt, qui non multo post defunctus est. Johannes vero cum imperatore Papiam venit. Interim Romani Benedictum elegerunt qui electioni Johannis consenserat et ei semper subditus fuerat. Sed Otto Romam reversus Johannem judicio synodali in sede restituit, Benedictum vero, quia patris cable ascenderat, depositum in Saxoniam secum duxit. Hic fecit privilegium ecclesiæ sancti Viti de omnibus rebus ad eam pertinentibus juste concessis et concedendis petitione domni Berengerii episcopi, et ecclesiam ipsam sive monasterium confirmavit Viridunensis ecclesiæ statuens atque promulgans ut filii ecclesiæ Viridunensis, qui seculum deserere voluissent, in eo mor-

C D

VARIE LECTIONES.

³⁹⁹ p. R. e. p. A. a. VI. inserta.

³⁷⁰ DCCCCLIII corr. DCCCCLV.

³⁷¹ in c.

³⁷² et F. C. inserta.

³⁷³ c. allum.

NOTÆ.

(77) Henricum II hæredem instituit.

nasticum habitum susceperant, nec ad externam monasteria demigrarent. Quod et ipse domnus Berengerius adimplere studuit, dum, rejecta praelationis sarcina, ut justus justificaretur adhuc, monasticum habitum suscepit in eodem cœnobio, serviens Deo in incorruptione modesti et quieti spiritus, et nichilominus invigilans salutem commissarum sibi animarum pro votis popolorum, qui nolebant alteri in vita ejus subesse, eo quod strenuo munirentur pastore, qui quanto Domino approximabat, tanto strenuitatis et benignæ puritatis suæ certissima dabat indicia. Quid autem intercesserit, quod pontifex tantæ auctoritatis et gratiæ monasticæ se regulæ mancipaverit, cujus vita sanctitatis erat speculum, lumen animorum, decus piorum, terror reproborum, quia ad id locorum devenimus, patrum dicta sequentes paucis explicabimus. Familiare erat viro beato nocturnalem sinaxim vigiliarum et orationum prævenire instantia, quatinus sacrificio contriti et humiliati spiritus, superni inspectoris oculos super se et super commissum sibi gregem intendere cotidiana provocaret votorum industria. (Cf. *Gesta Virg.*) Cui operi dum se una nocte accingeret, et, uno tantum contentus comite qui lucernæ ei famulabatur officio, æcclesiam principalem sanctæ Mariæ ingrederetur, (fol. 71.) dum pedetemptim gradiens nullum illic esse putaret in quem offenderet, cum omnia silerent, et etiam si qui occulti oratores ibi essent adventui suo eos cedere crederet, in ipso chori ingressu, dum sibi minus cavet, offendi in clericum, nomine Bernerium, præpositum ejusdem æcclesiæ, qui tunc forte solo prostratus matutinarium beatæ Virginis decantabat cursum, et, ut post patuit, totus ad altiora penna devotionis subreptus, in matris Domini se extendebat laudibus. Quem pontifex solo herentem sibi adsurrexisse non videns, pede percussit, et ut cederet, vereor [ne, E. P.] non sine aliqua animi stomacatione, ammonuit. At ille jussis paruit, et secedens in partem, intendebat his quæ ceperat. Verum matutinali decurso officio, ubi præsul fessos stratis indidit artus, adest beata Dei genitrix beatis dextra levaque comitata virginibus Agne atque Tecla, eo habitu atque decenti apparatu quo agnosci posset ab omnibus mater et sponsa Regis omnium, salus et dulcedo fidelium. Cumque lecto ipsius astisset, et jacentis animus ad tantæ visionis novitatem stupens hereret, ab eadem regina virginum blande est requisitus cur clericum suum sibi devotum, secum loquentem, ad se totum suspensum, pede percusserit, et de loco, quo ei astabat, demigrare coegerit, devotionemque ejus, qua secum totus aderat, impederit. Quo silente et vultum matris misericordie conscientia trepida respicere formidante, sed tamen de ejus misericordia non desperante, ait singulare miserorum confugium, spes et consolatio humilium: *Bene quidem michi servisti, bene in ecclesia mea laborasti, sed nunc ut homo errasti, et melius est ut nunc errati penam suscipias, ubi pena omnis finis est obnoxia, quam in su-*

A turo, ubi pena crescit, et spiritus hominis de die in diem renovatur ad penam. *Pes igitur, quo peccasti, penas luat, ut agnoscat omnes in te quia diligentes me diligo, et memoriam mei facientibus patrocinari non desisto.* His dictis beatam virginem Teclam ammonuit ut virga, quam ferebat, pedem ejus quo clericum percusserat cederet. Visum est pontifici, sensuque se cæsum, quia et confestim pes ejus aruit, ex quo omnibus diebus vitæ suæ claudicavit. O stupenda matris Domini pietas, quæ pontificem suum sibi fideliter servientem et laudavit, quia fideliter sibi serviret, et tamen peccatum ejus, quo in conservo, licet quantum ad gradum sacerdotii inferiori, peccaverat, impunitum dimittere noluit: hoc demonstrans indicio, se juxta esse clamantibus ad se, et vindictam eorum, si lesi fuerint, etiam in domesticis paratam ulcisci! Claudicavit itaque episcopus, quia motus est ad injuriam proximi pes ejus, et effusi sunt gressus ejus. Sed didicit in ipsa sua infirmitate gressus rectos facere, ubi, quod arrogantia deliquerat, studuit humilitate corrigere. Mane etenim facto, cum fidem verbis faceret poena temporalis, in conventu æcclesiæ clericum quem leserat requisivit, errati culpam agnovit, confessus est, et quod patiebatur, cur pateretur palam protestatus est. Cepit jam uterque de correptione unius proficere, ut quod uni oberat, ambobus prodesset, et exemplo eorum omnibus. Nam paucis admodum interpositis diebus monasterium petiit episcopus, et humilitatis vestitus amictu serviebat pauperibus, pauper et ipse spiritu. Non tamen deseruit curam episcopii, quam ut non desereret exegit amor cleri et populi, quin potius tantum augebantur in eo luera virtutum, quanto ferventiori proposito adheerebat Domino virtutum. Memoratus vero clericus, urbis ipsius præpositus, in amore beatæ Virginis permanens, et obsequiis ejus jugiter inherens, in æcclesia ejus devotus perstitit; monasterium sancti Petri pro loci ipsius nobilitate multo amore diligens, et innumera dona auri atque argenti, palliorum atque librorum conferens. Dedit etiam æcclesiæ eidem ea quæ possidebat in Exio in vineis, campis, aquis aquarumque exitibus et decursibus; unde et pro suæ sanctitatis merito defunctus in eadem æcclesia inter sepulcra episcoporum condignam meruit sepulturam 15 Kalendas Maii.

(Fol. 71'.) Lotharius igitur rex Francorum quintus a Karolo Calvo germanum habuit fratrem juniorem se Karolum, uxorem autem Emmam, Lotharii regis Italiæ et Adheleidis post imperatricis fiam, ex qua suscepit filium Ludovicum, qui adhuc puer Blanciam duxit uxorem. [Rich. III, 92.] Habuit et filium alterum ex quadam nobili puella Arnulfum, qui primum natus est, postmodum Remensem archiepiscopum. Karolum fraternæ uxoris protervitas compulsi et inopia rei familiaris patrios fines relinquere et Ottoni Saxonum imperatori se dedere. Mortuo Lotario, Ludovicus filius successit, et in primevo flore juventutis obiit; in quo deficit gene-

ratio regum ex familia Karoli Magni, et successit A ex alia familia Hugo rex. Quod graviter ferens Arnulfus clericus, Lotharii frater, ut diximus, patrum Karolum in Franciam reduxit, et Laudunum cepit et retinuit. Adalbero vero Laudunensis episcopus a custodia qua tenebatur fugiens, ad Hugonem venit, et ei Arnulfum conciliavit; cui rex defuncto Remensi archiepiscopo archiepiscopium contulit, ut sibi Karolum conciliaret. Ille dum faciliores aditus querit, quibus Karolum regi conciliet, civitatem ei tradit, unde ab eodem Hugone perjurus et traditor publice conclamatur. Nec multo post ab Adalberone Laudunensi, cui se credebatur, captus, ipse et Carolus Hugoni redduntur. Arnulfus proposito sibi, ut se perjurum sponte confiteatur, aliquin oculis privaretur, perjurum se clamat et veniam petit; atque ita mox deponitur, et in loco ejus Gerbertus diaconus ejus substituitur, primo puer in monasterio sancti Gyraldi nutritus, sed pro morum insolentia expulsus, postmodum et de archiepiscopatu pulsus, ad Othonem imperatorem se contulit. Karolus vero privatus senuit, et Arnulfus episcopatum recepit. Soror ejus Malthildis fuit Rodulfi regis Burgundiae mater, et ejus filia, quam Conradus imperator, tertii Ottonis filius, uxorem duxit, Gisla dicta est, mater Heinrici tertii imperatoris. Berta quoque ejus filia mater Odonis qui apud Bar obiit ⁷¹⁴.

(Cf. Ser. abb. Fl.) Anno 968 obiit Remundus Eduorum episcopus.

(Fol. 72.) « JOHANNES episcopus, servus servorum Dei, BERENGERO fratri nostro Virdunensis ecclesiae episcopo, cum omnibus sibi a Deo commissis brevium aeternae remunerationis.

« Convenit apostolico moderamini pia religione pollentibus benivola caritate favere, et poscentium animis alacri devotione assensum praebere. Ex hoc enim potissimum premium lucri a conditore omnium Domino promerebimur, si venerabilia sanctorum loca oportune ordinata ad meliorem fuerint statum nostra auctoritate perducta. Igitur quoniam te, carissime frater, inter caetera sanctae conversationis exercitia comperimus quoddam monasterium in tuo episcopio juxta civitatem Virduni in ecclesia beati Petri pro amore Dei construxisse, in quo requiescunt corpora sanctorum confessorum atque praefata ecclesiae sanctae Mariae Quondam episcoporum, Vitioni, Pulchronii, Possessoris atque Firmini, et de rebus tuae ecclesiae provida consideratione sublevasse, ut si quando filii tuae ecclesiae divino compuncti amore terrena despicientes ad contemplativae vitae perfectionem confugere desiderarent, ne a tua ecclesia penitus dissociati viderentur, in monasterio, quod membrum est ejusdem ecclesiae, solatii refugium sub habitu religionis sibi invenirent et Deo quieta tranquillitate inibi famulentur; noverit omnium fidelium tam praesentium quam et futurorum industria, nos idem monasterium tua ordinatione

constructum, cum omnibus rebus, regalibus praecipis tuo consultu sibi sanctis, in aeternum velle permanere inconvulsum, scilicet: Scanciam cum suis pertinentiis, abbatiam sancti Amantii et quidquid ad eam pertinet, Novam villam cum suis locis, Amantionis curtem, quantum ad eam pertinet, Parridum cum suis adjacentiis, Harbodi villam cum suis pertinentiis, Camonis curtis ecclesiam cum his quae ad eam pertinent, ecclesiam de Marleio cum suis adjacentiis, ecclesiam de Marculfi curtem cum suis adjacentiis, ecclesiam de Amonzei villa cum suis adjacentiis, cum terris, vineis, molendinis, cum servis et ancillis, abbatiam sancti Petri et ecclesiam de Maroa, ad Liniacum quidquid ad illum locum pertinet, ad Novam villam in Barrensi comitatu quidquid ad eum locum pertinet. Haec vero omnia praedicta loca cum suis omnibus generaliter et specialiter pertinentiis, et quidquid Deo opitulante voto fidelium huic monasterio concessum fuerit in futuro tempore, per hoc nostrum apostolicum privilegium perenniter firmamus tam vobis quam vestris successoribus, et insuper hoc nostrae auctoritatis privilegio esse corroboratum volumus, quatinus eadem Virdunensis ecclesia, quae hactenus de filiis ab ipsis infanciae rudimentis in gremio suo expositis, dum ad externa monasteria confugebant, fraudabatur, abhinc et deinceps in membro sibi subiecto consilio sui episcopi atque providentia gloriosi abbatis Humberti de eorum sancta conversatione sublimata gloriatur. Si qua autem temerario ausu magna parvae persona, cujuscumque ordinis aut potestatis, contra hanc nostram apostolicam praepositionem ire temptaverit, sciat se auctoritate beati Petri apostolorum principis excommunicatum, atque anathematis vinculo esse innodatum, et a regno Dei alienum, cum omnibusque impiis aeterno incendio atque supplicio condemnatum. (Fol. 72.) Qui vero observator extiterit hujus nostri praeepti, gratiam atque misericordiam vitamque aeternam a misericordissimo domino Deo nostro consequi mereatur. Scriptum per manum Leonis scrinariarii sanctae sedis apostolicae in mense Januario per indictionem 14. Datum 5 Idus Januarii per manum Marinj episcopi et sanctae sedis apostolicae bibliothecarii, anno Deo propicio pontificatus domni Johannis summi pontificis et universalis XII papae in sacratissima sede beati Petri apostoli decimo, primo in mense, indictione 14, anno ab inc. Dom. 971. » Haec autem sunt addita, immo quaedam redditae praefato monasterio post acceptum hoc privilegium: Ecclesia de Bocconis monte, ecclesia de Donnatis cum molendino, ecclesia de Mauri villa, ad Rivaldi mansum mansi quatuor, ad Raberei curtem et Gislei curtem et Novam villam mansi triginta cum ecclesia et capella, vineae in Arnoldi villa quas dederunt Richuara ducissa, Adelardus, Amalricus, Albertus, Warnerus, Gyrulfus, Lambertus canonicus, ad Flo-

VARIAE LECTIONES.

⁷¹⁴ Hinc oc'o linea erasa.

rinchingas mansus unus cum vineis, ad Sanctum Julianum mansus dimidius cum vinea, ad Flabium mansi tres, in Soliaco ecclesia, ad Buslani villam ecclesia.

Anno secundo post datum hoc privilegium, qui erat ab inc. Dom. 972, Otho Magnus imperator obiit, 10 imperii sui anno, et Otho Rufus successit. Humbertus etiam abbas obiit 2 Nonas Decembris, et Adilmarus in locum ejus substitutus est. Successit itaque, ut diximus, Othoni primo secundus Otho, qui et Rufus, de quo dictum est proverbium, quia successit Otto secundus ad imperium, ut floreret sæculum. Vixit autem dominus Berengarius usque ad tempus Ottonis tertii, et defunctus 2 Idus Augusti, infra æcclesiam tumulatus est cum honore in ingressu claustrum, quod constat eum et quesisse et præcepisse. (Cf. *Gesta Vir.* 2.) Regebat tunc temporis Burgundiæ regnum Rodulfus, Conradi filius, cujus sororem Gislam Conradus imperator, qui et Cono, duxit uxorem. (*Chr. Divin.*) In Lugdunensi æcclesia promotus erat ad episcopatum Burchardus, Rodulfi regis frater, Conradi ex concubina filius, a quo ordinatus est Bruno Lingonensis episcopus, a. dom. inc. 981, ind. nona. Hic episcopatum Lugdunensem in infantia adeptus est.

(*Gesta Vird.*) Anno igitur dom. inc. 985, Otto Rufus secundus, cum 12 annos regnasset, moriens Romæ, a suis relatus est, et Aquisgrani sepultus; cui successit tertius Otto 12 annorum, qui a cunabulis sumpsit sceptrum Romanorum, sub cujus regimine salus fuit mundo et gloria. Tempore hujus præfuit Virdunensi ecclesiæ Wigfridus episcopus. Hic quadam die urbem egressus, venit ad villam fratrum quæ Wandersala dicitur, ubi a comite Sigifrido captus et absolutus, de pecunia quam pro emendatione suscepta ita æcclesiam sanctæ Mariæ coronis ornavit, ut si manu primam tangeres, omnes usque ad novissimam moverentur. Hic prædecessoris sui domni Berengerii imitator factus, in suburbio Virdunensi cenobium ædificavit, et aggregata monachorum turma, corpus illuc sancti Pauli episcopi levatum de loco quo jacebat, in feretro argenteo recondidit, victumque fratribus, qui loco eodem Domino deservirent, ex redditibus episcopii providit. Hic etiam inter cetera bona Ravandi mansum sancto Firmino contulit. Defuncto autem 2 Kalend. Septemb. Wigfrido ⁷⁹ Virdunensi episcopo et in monasterio quod ipse construxerat tumulato, Hugo substitutus est. Hic ingressus civitatem, unde viveret, inquisivit: Lotharius enim rex Francorum, quia erat res publica sub juvene principe Romanorum, defuncto Wigfrido episcopo, Virdunum obsevit anno ab inc. Dom. 986, sed minime cepit, omnia tamen circa urbem vastavit; contra quem egressi ad bellum et superati, plures ex eis capti

sunt, pro quorum liberatione, ut dicitur, Goibertus claves urbis regi detulit. Ob hanc itaque causam cum invenisset Hugo expensas episcopii exterminatas, notatis villarum redditibus mox reversus est. Quo egresso susceperunt absque regio dono Adelberonem, Beatricis filium matris ducis Theoderici, qui aliquantulum moratus in civitate, defuncto Mettensi episcopo, illo se contulit, isto relicto. Huic successit Adalbero, filius comitis Godefridi, avus ducis Godefridi, qui accepta uxore Bonefacii, postea factus est marchio. Is Salernum eodem anno benedictionis suæ curationis gratia profectus, reversus in Italia obiit 14 Kal. Mai., et relatum corpus ejus Virduni sepultum est. Vixit in episcopatu tribus seminis annis, et successit Heimo anno 988.

^B [ROD. GLAB. 1, 4.] In initio itaque regni Ottonis III, papa obiit, in cujus locum Otto alium ordinari præcepit, quem Joannes Crescentius de nobilibus Romanorum dejecit, et alium substituit. Sed Otto reversus, illum dejectum abscisis manibus ejus et auribus et oculis erutis, et occiso Crescentio, Gerbertum papam ordinari præcepit. [RICHER, III, 43.] Hic in cenobio sancti Geraldii apud Aureliacum nutritus fuit, grammaticaque est eruditus, et ab abbate loci Borello ceterioris Hispaniæ duci commissus, ut in artibus erudiretur, ab eo Hatto ni cuidam episcopo traditus est instruendus, apud quem plurimum in mathesi studuit. Verum prædicto duce cum episcopo Romam eunte, idem cum eis profectus, et papa factus notissimus, ab eo Ottoni regi est intimatus, et cum Adalberone Remensi episcopo Remis venit. (*ib.*) Quo tempore Otricus apud Saxones insignis habebatur. Post annum Remensis Adalbero Romam cum Gerberto petebat, et Ticini augustum cum Otrico reperit, a quo magnifice susceptus, ductusque per Padum classe Ravennam, et quia anno superiore Otricus Gerberti se reprehensorem in quadam figura cum multiplici diversarum rerum distributione monstraverat, jussu augusti omnes palatii sapientes intra palatium collecti sunt, archiepiscopus quoque cum Adsone abbate Dervensi et scolasticorum numerus non parvus; et cepta disputatione, cum jam penultimum diem consumpsissent, augusti nutu finis impositus est. Ibi Gerbertus ab augusto egregie donatus, Remis cum archiepiscopo reversus est, et post a Hugone Hugonis Magni filio, rege Francorum, qui Ludovico successerat ex alia stirpe, dejecto Arnulfo pontifice, in Remensem archiepiscopum se quibusdam præstigiis promovendi fecit. (fol. 75.) Verum aliquanto tempore exacto, ubi sensit quod Arnulfus sedem episcopii sibi præripere et populum ad se reducere nitebatur, noctu fugiens ad Othonem ivit; a quo non multo post in Ravennensem archiepiscopum quibusdam se præstigiis promovendi fecit. Inde postmodum papa con-

VARIE LECTIONES.

⁷⁹ require in alia pagina sub hoc signo Z usque ad : successit ei Heimo c Nos ordinem ita indicatum restituimus.

stitutus est et Sylvester dictus est. Obiit autem anno 999, et Gregorius V successit (78).

[*ROD. GLAB. II, 5.*] Anno igitur ab inc. Dom. 988, imago Domini in cruce posita in monasterio apostolorum Aurelianus ploravit, omnibus admirantibus, quid hoc portenderet signum. In eadem civitate una noctum lupus adveniens, æcclesiam ingressus matutinis horis restem signi ore arripuit, et agnans illud insonuit, quem vix ab æcclesia expellere potuerunt. Sequenti anno tota civitas igne consumpta est cum æcclesiis, sed Arnulfus venerabilis episcopus inventa pecunia in fundamentis æcclesie sanctæ Crucis, eandem æcclesiam in melius reparavit.

[*IBID. II, 7.*] Anno igitur 991, sanctus Odilo venit ad conversionem Cluniaci, et 4 anno sanctus Maiolus obiit. Ea tempestate Roma maxima et parte igne combusta est. Templum etiam sancti Petri æccensum est, et jam trabes ferro et lamminis ereis coopertæ ardebant, cum omnis plebs Romana ad sepulchrum apostoli concurrens, ubi humana nichil prævalebant auxilia, divinum et apostolicum expectabat suffragium, et statim ignis, qui jam trabes lambebat, extinctus est. Eo quoque tempore obierunt Odo comes Turonorum, Heribertus Meldorum et Trecorum, Willelmus Pictavorum, Manasses episcopus Trecorum, Gislebertus Parisiorum, Gebuinus Catalaunorum.

(78) Minime sed eo anno Gregorio V Sylvester H successit.

A Anno ab inc. Dom. 993, suscepit regimen Cluniacensis ecclesie sanctus Odilo.

[*IBID., II, 1.*] Mortuis igitur Lothario et Ludovico Francorum regibus, Hugo rex, ut diximus, constitutus est, cujus frater fuerunt Otto dux Burgundie et Heinrichus. (*Chr. Dijon.*) Verum Ottone in adolescentia mortuo absque liberis, Heinrichus successit; cujus filius fuit Odo Belnensis, et privignus ejus Willelmus advena, Rainaldi comitis pater. Post Heinrichum Heinrichus, Roberti regis ex Constantia filius, ducatum optinuit, et ei regi facto Robertus Vetulus successit, frater ejus, et Roberto Hugo dux postea monachus, Heinrichi filii ipsius Roberti filius; quo Hugone defuncto, Robertus filius ejus successit, et Constantiam duxit uxorem, cognatam Hugonis Autisiodorensis episcopi, comitis Cabilonensis. [*GLAB. R., III, 2.*] Anno ab inc. 996, obiit Heinrichus dux apud Poliacum super Ararim, et Richardus Normannorum dux obiit. [*IBID. II, 8.*] Sequenti quoque anno Robertus rex ducens secum Richardum II, juniorem Normannorum comitem cum triginta milibus Normannorum, Burgundiam, quia a se defecerat, vastavit, et tandem optinuit. [*IBID., II, 9.*] Quo tempore facta est fames valida quinquennio in toto orbe Romano. Eo etiam tempore præerat ecclesie Divionensi abbatis officio eximius pater Willelmus, cujus gesta qui scire voluerit, in libro vite ejus a Rodulfo monacho edito legere potest.

LIBER SECUNDUS⁷⁷⁶.

Anno ab inc. Dom. 1002, obiit Otto III, juvenis imperator, exactis in regno 19 annis, et Heinrichus successit. Quo anno circa solis occubitum draco per aera ferri visus est, et igneæ in cælo acies visæ, et luna in plenilunio post incitum quadragesimæ a medio noctis usque ad ortum diei in sanguinem versa, et sol circa meridiem in duas partes divisus est.

[*Cat. pont.*] Sequenti anno Johannes papa XIII obiit, et Benedictus successit.

[*fol. 73.*] Anno ab inc. Dom. 1010, obiit Heldricus abbas Flaviniacensis, 19 Kal. Januarii, et successit dominus Amadeus. (*Cf. Serr. abb. Flav.*) Hic, abbatis dimissa, Cluniacum ivit, et post reversus Colticensem cellam adquisivit (79), et Sinemurensem et Bellilocensem et Corbiniacum recuperavit (80). Sarmatiæ castrum cepit, Passavant destruxit,

C 19 æcclesiarum altaria cum decimis et paratis optinuit (81)

Defuncto quoque Adelmario abbate monasterii sancti Vitoni 5 Kal. Jan., Adelardus substitutus est. Et hoc defuncto 13 Kal. Jan., Ermenricus successit, qui, in quantum valuit, locum ampliavit. Hoc etiam ad superna transvecto, 6 Kal. Septemb. Richardus successit, et Rohardo Lambertus. Post quem raptus est de cœnobio sancti Felicis Mettensis dominus Fingenius Scottorum progenie oriundus, quia locus idem per manum laicam aliquantulum neglectus erat, ad restaurandum eum ibidem abbas est ordinatus. Cujus adventum, peregrinationem et conversionem qui plenius nosse desiderat, in vita Teoderici eximii Mettensis episcopi scire potest (82).

D Et hoc quoque defuncto, cum jam post Adalbero-

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷⁶ titulus deest in codice.

NOTÆ.

(79) Ab Helmuino episcopo Eduensi anno 30 regni Roberti regis, teste charta; Mabillon., ann. Bened. IV, 652. K.

(80) Ab eodem Helmuino diplomate scripto anno inc. 1034, anno Henrici regis 5. Mabillon l. l. p. 639.

(81) Dux exstant donationum chartæ Amadeo

datæ, Roberti regis una in Kal. Mart. a. 1018; Mabillon, Annal. Bened. IV, 238; Raginaldi comitis altera a. 1037; Labbe I, 270. K.

(82) Laudat hanc Vitam auctor Vitæ Richardi ap. Mabill. Act. SS. Sæc. VI, 1. Cf. quoque Monum. Germ. SS. IV, p. 696. K.

nem Virdunensem episcopatum Heimo sortitus esset, dominus Richardus locum illum regendum suscepit. Cujus vitam, mores et actus, nobilitatem generis, initium conversionis, studium religionis et perseverantiam perfectionis humilitas nostra sensu licet tenui et sermone rustico describere gliscit; quia si quid sumus, cum nichil simus, totum post Deum et sanctos ejus ascribendum est meritis ipsius. Unde invocandus est nobis spiritualium distributor karismatum Spiritus sanctus, ut beatitudinem ejus suo quidem sensu, nostro ore enunciet, ut laudetur in operibus suis, et appareat mirabilis in sanctis suis.

1. ²⁷⁷ Extitit igitur nobilissima Francorum stirpe progenitus, patrē . . . ²⁷⁸ matre vero. . . . ²⁷⁸ (83), et ab ipsis infantiae rudimentis litteris liberalibus in ecclesia sanctae Mariae Remensis institutus. Quae ecclesia tanto tunc vernabat religionis decore, tot personarum nobilium et religiosarum, quas ipsa in se educaverat, sibi adplaudebant honesta numerositate et decenti honestate, ut religione ipsa praemineret omnibus ecclesiis Belgicae, formaque esset omnibus honeste vivendi recteque conversandi in castitate, in scientia, in disciplina, in correptione morum, in exhibitione bonorum operum. Probat hoc domni et vere sancti Constantii canonici ejusdem ecclesiae pia, constans et fidelis constantia, itemque alterius Constantii imitanda et recolenda in pauperes laudabilis rerum quarum profusio et totius patrimonii dispersio. Quorum alterum ipsa sua commendat religio et opera misericordiae, alterum adeo pauperum praedicat miseratio, ut ipsi soli inventi sint, qui tanti viri dum deflent obitum praedicant meritum, et dum funus illius grata sedulitate officiosi procurant, dum ad missae sollemnias quae possunt pro requie ejus munuscula offerunt, dum omnes insimul circa corpus aggregati suam deflent desolationem, et suam in tanti elemosinarii ingeminantes conqueruntur destitutionem, ejus nimirum vitam miris laudibus extollunt, et si quid humanae naturae vitio in eo corruptum est, id suis lacrimis tegunt et operiunt. Ideo autem horum constantiam ad exemplum fidelium hic inseruimus, ut agnoscat qui legerit, tot et tales viros in palestra sanctae Remensis ecclesiae nec sine magistris dedidisse, nec sic solos evasisse carnae molis carcerem, ut non reliquerint aliquos sui propositi testes et cooperatores, qui eorum et vestigia imitati et fidei virtutem sint amplexati.

2. In hac ergo ecclesia religiose indolis puer Richardus litteris traditus imbuendus, brevi singula percucurrit quae magistrorum solertia percurrenda signavit. Cepit jam altiora meditari, et quae magistri non didicerat, vivacitate et perspicacia

A docilis ingenii attente rimari, ut agnosceretur ab omnibus magni eum futurum esse praekonii, quem sic commendabat acumen intellectus, secretorum et mysticorum capax, cooperante et praecedente gratia Dei. (fol. 74.) Transivit itaque in eadem urbe proficiens usque ad perfectam incrementorum aetatem, et qui erat acer ingenio, statuit sibi metipsi normam vivendi, recidens in se noxia, quae in aliis solerti vigilantia reprehendebat. Probat hoc religiosa vitae ejus conversatio, et continuata malorum redargutio, qua tantum abundabat animi ejus directa simplicitas, ut pro zelo Dei et emulatione justitiae praecentoris et archidiaconi ei officium committeretur, et magisterio ejus dispositio Remensis ecclesiae traderetur. Cui officio quam strenue, quam prudenter, quam solleter invigilaverit, ne nimii fortasse laudando inveniamur, silere decrevimus, maxime cum et silentium ipsum laus ejus sit, quia si totam substantiam nostram in laudibus ejus superextenderemus, minus esset quod diceremus ad id quod dicendum esset. Jubilat ergo in laudibus ejus Remensis ecclesia, quia et ipsa ejus devotio, qua in ea fideliter laboravit, laus ejus est. Utebatur potestate sibi tradita in edificationem, non in destructionem, habens libertatem vocis judicio suo confutare reos et convincere, nulliusque personam in judicio accipere. Quibus rebus ita cognitus erat omnibus, ut absens etiam pro sui reverentia et inflexa constantia a cunctis timeretur, et pariter omnes senes cum junioribus Richardi inaequatam gravitatis censuram reverebantur. Erat enim vere religiosus, orationibus C continuus vacans. Cui etiam moris erat psalterium ex ordine quoquo die dicere, et primos quidem quinquagenos psalmos stando manibus ad terram deflexis dicebat, quinquagenos erectus, quinquagenos prostratus toto corpore, set suspensus. Articulis pedum manuumve sustentatus perorabat. Solebat etiam ante crucem orationem cotidianam dicere, quarum haec erant omnium versuum incia: *Adoro te, Christe, crucem ascendentem, et benedico te*. Quas cum die una multa perorasset instantia, surgens ab oratione, et crucifixum cum lacrimis aspiens, audivit vocem dicentem sibi: *Tu me in terris benedixisti, et ego benedico te*. Et elevata dextera, qui erat in forma crucis benedixit eum. Qua dulcedine compunctus, gratias egit sacerdoti summo, et cepit jam tanto artius perfectiora meditari, quanto gratiosior circa se agnoscebat dulcedinem miserentis Dei. Hoc nos Rodomi positi a viris religiosis audivimus, qui et ipsi se fatebantur audisse a Hugone cognomine Grammatico, viro strenuo et religioso, Rotomagensis ecclesiae archidiacono, qui Remis in ecclesia sanctae Mariae praesens adfuit quando haec gesta sunt.

3. Verum cum in dies fervore religiosi propositi

VARIE LECTIONES.

²⁷⁷ numeri capitum habentur in codice. ²⁷⁸ locus vacat.

NOTÆ.

(83) Patri erat Walteri, matri Theodrae nomen, ut testatur auctor Vitae Richardi ap. Mabillon Act. SS. Sæc. VI, t. K.

ad altiora penna devotionis sustolleretur, et con-
 A temptores mundi suimetipsius abnegatores miraretur,
 Deumque in figura crucis positum veneraretur,
 sequaces suos ad se invitamentem et dicerent: *Qui
 mihi ministrat, me sequatur* (Joan. xii, 26.), reme-
 morans quia parum esset ministrare Domino, in
 quo nulla esset perfectio, nisi et sequeretur eum,
 delegit Deo firmitus adherere, quoniam bonus est,
 et beati qui sperant in eum. Cepit igitur larga manu
 quæ circa se erant dispensare pauperibus, et licet a
 primis annis compassionis in eo opera claruerint,
 tamen quo amplius miseria seculi et fallax ejus gra-
 tia contempnebatur, eo magis instabat misericordiae
 operibus, ut nudus Christum sequi, et pauper pau-
 perem imitari valeret, qui propter nos minoratus
 paululum ab angelis de pauperibus nasci et in præ-
 sepio reclinari voluit, ut esset piorum cibaria jume-
 ntorum. Ubi vero cuncta distracta sunt, nec
 desideria dilatare consopita, quin potius augmen-
 tata, quia sancta erant, et cogitationum inundan-
 tium, quas perfectioni studens fidelis anima patitur,
 violento impetu sedato, ad portum quietis appulsus
 fixit anchoram spei, quia deliberaverat jam ut iret,
 cepit iterum anxius quo iret, quem sibi locum sta-
 tionis eligeret; ubi plantatus, in interna cordis ami-
 nitate viridesceret. Volebat enim hoc quod dictum
 est patri credulitatis nostræ Abraham: *Exi de terra
 tua, et de cognatione tua* (Gen. xii, 4; Act. vii, 3),
 ad litteram implere, sed considerabat non sine fru-
 ctu fore, si, inter suos positus, factusque eis forma
 vitæ honestæ, præberet eis exemplum sequendi Chri-
 stum, adipiscendo religionis propositum. Consider-
 abat rursus difficillimum esse inter notos et affines
 gravioris propositi intentionem apprehendere, ubi
 aliquando certa est via periculi, incerta salutis, cum
 retrahit hominem jam Deo proximantem amor pro-
 pinquorum, et reverberat aciem vultus ejus, quæ
 Deus intueundus esset, caritas carnis, et multimodæ
 punctiones seculi, quas non adeo graves sentit qui
 opportunitatem sentiendi vitat et refugit. Inter has
 et alias multiplices repugnantium sibi invicem car-
 nis et spiritus deliberationes affuit adjutorium Om-
 nipotentis, et famulo suo desudanti in palestra glo-
 riosi certaminis solatium præbuit cujusdam fidelis
 sui, qui sub clamide mundanæ dignitatis absconditum
 gerebat probatissimum militem Christi. (Fol. 74.)
 Fredericus nomen erat viro, generosa satis ejus et alta
 propago. (Cfr. *Gest. Virid.* 9.) Comitatus honore vige-
 bat, et quod maximum est, comitatus mentis indole peror-
 nabat. Pater ejus Godefridus erat, vir probitate gra-
 tia et divitiis et honoribus inter magnates regni
 nominatissimus. Habebat et alios filios, Adalbero-
 nem Viridunensem quem diximus episcopum, Heri-
 mannum²⁷⁹ quoque comitem nobilissimum, Gode-
 fridum quoque et Godelonem duces. Herimannus,
 qui et Hezelo, Mathildem duxit uxorem, ex qua ge-
 nuit duos filios, bonæ spei arbores, Gregorium et

A Godefridum, et filiam Odiliam, quæ fuit abbatissa
 ancillarum Dei in monasterio sanctæ Odiliæ. Habuit
 et alium ex concubina filium nomine Godefridum.
 Godefridus vero dux in divitiis et gloria absque libe-
 ris consenuit. Godelo autem dux Godefridum filium,
 qui accepta uxore Bonifacii postea factus est mar-
 chio, heredem reliquit. Hac ergo generosa stirpe
 creatus dominus Fridericus, in sublimitate honorum
 positus, mensurarum suarum limites attendebat, ne
 in præcipitio²⁸⁰ pedem poneret: ideo bonum inten-
 tionis suæ finem adeptus est, qui extra fines suos
 vagatus non est. Hostibus terribilis, amore justitiæ
 spectabilis, pauperibus largus, dapsilis in donis: in
 parcendo pius, in ulciscendo severus. Qui etsi pala-
 cium frequentabat, in sterquilinio tamen cum beato
 B Job sedebat (*Job*, ii, 8): quia si qua illicite gerebat,
 ea ad mentis oculos penitendo reducebat. Sedebat
 in sterquilinio, quia cum ante se peccatorum ster-
 cora cernebat, si quid elationis in animo surrexis-
 set, inclinabat. Et quanto se pulverem et cinerem
 cum Deo loquens estimabat, tanto celsius usque ad
 honorem divinæ colloquutionis ascendeat. Hinc
 est quod ita vere humiliatus est, ut ad alta virtu-
 tum surgere veraciter posset. Agit enim hoc pia Dei
 miseria erga electos suos, ut quanto se infra se
 ipsos despiciunt, tanto sublimius ad amorem Dei
 subrigantur, et eo magis videant claritatem Dei, quo
 eos magis, ne de se magna sentiant, reprimit virtus
 veræ humilitatis.

C 4. Cum itaque ad conditoris sui desiderium totus
 diutina meditatione incalcesceret, et jam aperte muni-
 di lenocinia despiciere et Deo tota intentione adhe-
 rere cuperet, videretque homo in seculo constitutus
 pernecessarium sibi fore ut hoc suum desiderium
 cuilibet religiosorum propalaret, cujus relevaretur
 consilio et orationibus firmaretur, visum est ei,
 divina utique faciente clementia, ut virum religione
 nominatissimum, Richardum videlicet, de quo im-
 præsentiarum agitur (Cfr. *Gest. Virid.* 8), expeteret,
 et ei tamquam sibi alteri se ipsum crederet, cum
 eo archana cordis sui participaret: illum esse consi-
 liarium qui nichil haberet fallax, nichil simulatum,
 nichil corruptæ pacis amicum. Venit ergo, et dum
 unius voluntas aperitur, amborum desiderium reve-
 latur, et ut perficiatur æterna confirmatione robo-
 D ratur. Decretum est igitur communi voto, et ex sen-
 tentia utrimque deliberatum est ut pauper quilibet
 locus eligeretur, in quo honor Dei et rigor regulæ
 conservaretur, ubi novi christianæ paupertatis ama-
 tores exerceri, et sic demum alios in spiritualis tyro-
 cinii exercitio instruere possent. Delectus itaque
 locus Viridunum civitas fuit, et in ea monasterium
 apostolorum Petri et Pauli et sancti confessoris
 Christi Vitoni, quod et ab antiquo fundatum, et
 sanctorum patrocinis gloriosum, et religionis erat
 ordine insignitum. Erant enim in eo boni viri et
 religiosi, licet perpauci, sub disciplina abbatis Fin-

VARIE LECTIONES.

²⁷⁹ Hezclonem *suprascriptum*. ²⁸⁰ picipio c.

genii, a Scottorum partibus oriundi, qui illo causa religionis convenerant. (Cfr. *Gest. Virg.* 9.) Huc sane cum se conferre destinavissent, ad hoc tamen exploraturi convenerunt, ut opinioni minus creduli oculis attenderent, si eo se cœnobio recluderent. (Fol. 75.) Erat in eadem urbe et aliud monasterium a Wigfrido episcopo constructum, in quo eis videbatur melius eos ingredi debere pro loci opportunitate; quia illud prius cœnobium loci angustia et situs asperitas minus commendabat, licet rigor ordinis in illo melius servaretur. Estimationi vero suae minus fidem dantes, Cluniacense cœnobium pari voto expetere decreverunt, quod et religione præcipuum, et divitiis opulentissimum esse videbatur, ut a domno Odilone abbate consilium quaerent, et optento adquiescerent, aut certe, si sancto viro sanius videbatur, ibidem sub eo remanerent. Ierunt ergo. Sed sanctus vir prophetiae spiritu plenus, caritatisque virtute refertus, viros egregios et in Christi amore ferventes grater susceperat ad solum proprium remisit, inculcans eis et præcipiens ut in monasterio quod primum delegerant, et ubi se devoverant, vota sua Deo redderent, maxime cum ibi vigeret fervor ordinis; adjiciens posse per eos fieri in processu temporis, ut habitacula servorum Dei nunc modica postmodum crescerent, et fieret eorum industria locus ipse insignis, qui nunc videbatur angustus et despicibilis.

5. Intueri plane libet flammam caritatis in corde beati Odilonis, quæ per beatum Job lex Dei multiplex dicitur (*Job* xi, 6), quia cujus mentem plene cepit, hanc ad innumera opera multiformiter accendit. Hac enim actum est ut vir beatus ea quæ sibi ab altero fieri expectaret, eadem cogitaret alteri facienda. Hac etiam actum est ut proximum ut se ipsum diligeret, ut bona quæ valeret proximis impenderet, et implendo non tumeret. Hac nichilominus fit ut quo se vir sanctus in solo Dei et proximi amore dilataret, eo quidquid a rectitudine discrepat ignoraret. Hac quoque actum est ut, ceteros tamquam se diligens, per hoc quod rectum in aliis conspexit, quasi de augmento proprii proventus, hilaresceret. Quis namque prælatorum hoc nunc faceret, quod virum sanctissimum tunc constat fecisse? Quis tot et tales viros fama ubique celebratos, si ad se declinare contingeret, ad alia loca demigrare moneret, et non eos potius sibi favore, gratia, vel precibus, seu qualibet arte retinere temptaret? Quod etsi non posset, tamen eos invitus et non sponte a se dimitteret, dolens quasi quos numquam habuerat dimitteret. Quantos nunc in ecclesia Dei prælatos aspicimus qui, profectum alterius videntes suum non esse, fastidimus? Quibus omnibus beatum Odilonem præferendum merito censemus, ad cujus gloriam spectat, si quid per eos quos nobis attribuit, ecclesia cui attributi sunt¹, in ordine et religione fructificat. Redierunt ergo novi monasticæ religionis

A tyrones Viridunum, et provoluti genibus patris monasterii aditum precabantur. Quos cum senior cerneret, et viros virtutis ad toleranda obprobria, conculcationes et verbera minus idoneos et delicatos putaret, paupertatemque loci cum illorum metiretur divitiis, egre adensum prebebat, quia mentes eorum in divino amore roboratas non noverat, quas si novisset, nec momento introitum illorum distulisset. Cessit tandem, et petentibus assensum præbens ingressum annuit, quia voluntas Dei fuit ut cito eis occurreret quod volebant. Sociati itaque congregationi monasterii, facti sunt omnibus forma patientiæ et humilitatis, ut liquido cognosceretur a cunctis præventos eos esse gratia conditoris Dei. Protectionis enim divini gratia perillustrati, majori satis ardore diligere caelestem patriam ceperunt, quam prius in terrena dilectione flagrabant. Deus namque², cujus vera hereditas lux est, et defectus luminis ejusdem nullus est, ita eos sua dilectione inlustraverat, ita eos visione sui reficiens repleverat, ut novæ spei spiritu mentes eorum afflata, semetipsas quales in vetusta cogitatione fuerant obliviscerentur, ut nichil jam eis nisi quæ æterna sunt placerent, et, despectis transitoriis, sola quæ permanent requirerent. (Fol. 75.) Quia vero venerabilis Richardus absque permissu et licentia archiepiscopi Remensis monasticum habitum susceperat, conquerebatur episcopus canonicum suæ æcclesiæ ab ea inordinate recessisse. Quamobrem eum eonabatur repetere. Quod ubi ad aures Fingenii abbatis pervenit, evocato eo, rem ordine pandit. Ille, patre consolato, Remensi archiepiscopo cartulam misit hec continentem: Si spiritu ducimini, non estis sub lege. Quam ille suscipiens, et vim verbi diligentius intendens, merito ait: Abiit qui spiritu Dei ductus est, et ideo a nobis repetendus non est. Sic confutata repentium eum calumpnia est, immo magis ad imitandum eum accensa multorum devotio est. Regebat tunc ecclesiam Arnulfus Lotharii regis, qui quintus a Karolo Calvo fuit, filius, qui Traditor cognominatus est, ob id quia civitatem patruo suo Karolo reddidit, cum doleat regnum alienæ stirpi datum et suæ præreptum.

6. Procedente igitur tempore, domno Fingenio abbate ad superna evecto 8 Idus Octobris (1004), et in monasterio sancti Felicis tumulato, cum de electione substituendi abbatis ageretur in præsentia Heimonis episcopi, et, ut in talibus assolet, diversi diversa sentirent, et varia quorundam haberetur electio; ad interrogationem pontificis, repente puerorum voce electus domnus Richardus consona omnium voce laudatur, episcopo in laudes Dei erumpente et dicente: *Ex ore infantium et lactentium per fecisti laudem, Domine Deus (Psal. viii, 3)*. Et utique justa pontificis enuntiatio, quia ore infantium et lactentium facta electio, laus Dei erat et glorificatio, quæ erat laudandus et glorificandus in fidei suo. (Cf. *Vita Richardi* 6.) Confirmata sane electione, et

VARIE LECTIONES.

¹ s. c. ² enamque c.

scripto roborata, deducitur ab episcopo novus Jacobus in cordis letitia, et benedictione data more solemniori, praelatus est custodiæ gregis Domini. Aderat jam tempus ut impleteretur prophetia beati viri Odilonis, quod per eum et dominum Fredericum locus antea permodicus insigniretur, ut et ipse beatus Odilo de profectu illorum tamquam de suo gratularetur. Suscepta itaque praelationis sarcina, studuit elationem et jactantiam cavere. Sciebat enim oportere sibi prodesse fratribus magis quam præesse. Cui tantam Deus contulit gratiam ut a regibus et principibus, a divitibus et mediocribus miro diligeretur affectu; quia et congruum erat ut, quem Deus perfunderet gratia, ab omnibus amaretur. Ordinatus vero est per manum domini Heimonis Virdunensis episcopi anno ab inc. Dom. 1004, cum jam post Ottonem III secundo jam anno principaretur Henricus consanguineus ejus, qui 9 regni sui anno imperator creatus est. Hujus ergo principis curiam pro quibusdam negotiis dominus et pater Richardus adire compulsus venerabilem Fredericum secum duxit, qui et de imperiali sanguine procreatus et principibus regni erat notissimus; ut quod per se posse diffidebat, illius optineret gratia, cui aliquando, dum esset in seculo, tota parebat curia. Verum dispositis sedibus, et residentibus pontificibus et abbatibus, astantibus etiam regni primatibus, cum longe inferius resideret pater mitissimus, et memorabilis ejus monachus, ut regis et principum consanguineus, inter primos palatinis consiliis interesset eminentiorique loco sederet, ratus non sibi fore utile, si patri cui suberat præmineret sessionis ordine, rem fecit memorabilem et imitandum posteris. Surgens namque a latere principis, et suppedaneum suum ipse ferens, abbatem suum petivit, et posito ad pedes ejus suppedaneo, in eo ipse resedit, dans omnibus monachis cunctis postmodum futuris seculorum seculis formam veræ humilitatis, et quod vere exaltatur qui sponte pro Deo humiliatur. Hoc ergo ejus factum omnibus fuit miraculo et laudi datum est, quod non pro laude hominum, sed pro divino famulatio et paterna reverentia celebratum est. Nam regalis magnificentia humilitatem nobilitatis illius amplexata, Christumque in famulo suo devote venerata, cum eum ad se invitasset, et ille a pedibus patris avelli nollet, rex altiori ingenio viri prudentiam admiratus, abbatem ad se evocatum e latere suo sedere fecit, atque post eum domini Frederici sedem sisti præcepit. Sic familiaritatem regis et principum adeptus dominus abbas Richardus, in brevi, sapientia, consilio, astu, prudentia et honesta conversatione cunctis manifestatus est, ut in negotiis curialibus disponendis nullus illo utilior, nullus prudentior, nullus validior aut acceptior judicaretur. (Fol. 76.) Probat hoc principalis erga eum liberalitas, qua pro amore ejus Virdunense, cui præerat, dilexit cœnobium, ut dona ei ingentia in auro et

argento, in palliis et sacris conferret vestibus, et totum se adeo in amore ejus transfunderet, ut miraretur qui videret.

7. Optentis igitur pro quibus abierat, abba religiosus ad monasterium suum reversus est, cepitque velle fieri tanto propinquior Deo, quanto per gratiam ejus regi et principibus, pontificibus et quibusque præpotentibus erat acceptior. Cœpit enim totum se sollicitius divinis mancipare cultibus, dominicis die noctuque invigilare laudibus, commissos sibi religiosos assuescere moribus; ita ut per totam Neustriam et Austrasiam, Franciam atque Burgundiam diffunderetur sonus sanctitatis ejus, fieretque omnibus in propatulo sanctimonia ejus. Fiebat ad eum grandis undecumque concursus; alii ejus se subdebant magisterio, postposito mundi fallentis lenocinio; alii filios suos ei offerebant erudiendos, ut videretur jam monasterium ejus monasteriis Nitrae (84) vel Ægypti conferendum pro numerositate fidelium illo confluentium, qui velut apes ad alvearia undique avolabant, diversis virtutum speciebus onusti mentes, ut illæ mellis et cere indiscretas cruribus et pedibus subveunt qualitates. O quales et quanti viri ejus claruerunt magisterio! quam preciosa et devota Deo commissa ei congregatio, doctrinis ejus irradiata, et exercitio artioris propositi ad unguem informata! Probant hoc Gallie et Germanie pontifices, duces et comites, amore Christi ferventes, qui ex monasterio et discipulatu ejus monasteriis quos habebant aut patres præficiebant, sub tuitione tamen ejus et disciplina, aut si patres inde habere nequibant, quos de suis patres facere deligebant, Virduni primo probandos, instituendos et morigerandos dirigebant. Ex quibus nos, licet juniores et moderni, plures religiosos et in omni theoria probatissimos vidimus viros, angelica facie et habitu reverendos: ut ex institutione discipulorum patesceret quantæ religionis, gravitatis et perfectionis eorum magister fuisset, ejus eruditionis decus in discipulorum clarebat moribus. Crescente sane numero discipulorum, crescebat census honorum. (*Vita Richardi*, 9.) Clarebat ubique nomen Richardi, sanctitas ejus ubique prædicabatur, et nomen Dei per eum clarificabatur. Videns autem ecclesiæ suæ vetustissima et pene jam diruta sartatecta, delegit eis dejectis ampliora jacere fundamenta, et in meliorem statum et nobiliorem novam compilare basilicam, quod et brevi actum est. Turres enim ecclesiæ ipsius dominus Fredericus ex suo fecit, et cellarium et refectorium fratrum. (*G. Vird.* 9.) Dormitorium vero cum dejectum restrueretur, et necessaria domus pararetur, nec posset nova parari nisi vetus mundaretur, accessit quorum esset operis et studii id explere, cum aliqui illorum, ut assolent, erubescerent, et manus apponere in subvehendo quod mundabatur subterfugerent, vir humilitatis et gratiæ Fredericus vere monachus, terræ fossor ac-

NOTÆ.

(84) Pagus supra Memphim situs.

cessit, et quod effossum est onere facto exportavit. A Quis jam similia facere erubesceret, cum videret Fredericum comitis filium, fratrem duorum ducum, imperatoris consanguineum, et fecisse et non erubuisse? Fecit et huic simile opus in turrium extructione. Cum enim jam in altum structura porrigeretur, et strumentum illud quod avis (85) nominatur, subvectione camenti aptatum, perpauci essent qui ferrent, his qui huic officio erant deputati alias, ut credimus, occupatis, videns vir beate memorie quendam de nobilioribus astantem, ut sumeret ligaeum illud instrumentum, et camentum collo, ut moris est, subveheret ammonuit. Qui cum erubesceret, et suis id natalibus incongruum adstrueret, vir mitissimus cervice subposita quod rogabat primus implevit. (fol. 76'.) Ac deinde porrecto juveni instrumento eodem, suo docuit exemplo ut disceret facere quod fecerat comes comitis filius, nec erubesceret si ei improbaretur factum quod constaret ab ipso quondam comite primitus acitatum. Sedebat autem quadam die idem vir memorabilis in coquina fratrum, et operis quippiam exercebat, scutellas ablucens et vasa alia mundans; cum ecce ad ostium quoquinæ Godefridus dux frater ejus adveniens aditum precabatur. Cui cum aperuisset unus ministrorum qui forte aderat, videns dux fratrem suum operi cepto insistentem, capite inclinato et alludens ad nomen comitis: *Non deceret, ait, comitem talia facere, non enim sibi conveniunt nomina et actus, nobilitas generis et exhibitio operis.* Cumque egrederetur, ille egredientem subsequutus, nacta oportunitate loquendi, sic ait fratri: *Optime, ait, prosequutus es, o dux, quia tanta est dignitas hujus officii, et tantus est cui inpenditur, beatus scilicet Petrus apostolus, et sanctus confessor Vitonus, quod nec mea congruit parvitati, ut presumam ad hoc eis exhibendum quasi pro nobilitate generis mei; nec tanta est humilitas mea, ut merear ab eis in illorum qui hoc officio digni habentur consortio deputari.* Tanta erat tunc abjectio et summe despectio in anima illius fidelis, ut ejus humilitas prædicaretur, et miraculo esset cunctis qui noverant nobilitatem generis ejus. Nam cum sederet quadam vice privatus, et necesse esset ei calceos extrahere, quidam de fratribus, quem ipse senem vidi et a quo puerulus ista audivi, Johannes nomine, procumbens cum vellet ei pro caritate servire, obstupescens et quadam religiosa obstinatione obsequium ejus recipere nolens, prohibuit eum dicens: *Quid mihi prodest, frater, honores seculi reliquisse, si a fratribus obsequium, quod habuissem in seculo, cum non sit necesse, accipio? Qui ad hoc veni ut serviam, servitium quod non expedit quomodo accipiam?* Ita dicens, fratris repressit animum, dans omnibus maximum patientiæ et humilitatis et vilitatis appetendæ documentum. Hec in transcurso, pro innotescenda omnibus beate mentis abjectione, dictum sit; nunc ad ordinem rei flectamus articulum.

8. Edificata igitur nova ecclesia majori ambitu et elegantiori opere, necessarium fuit ut corpora quorundam sanctorum pontificum transmutari debuissent. Tunc corpus sancti Madelvi incorruptum repperit est, et in cripta sanctæ Mariæ sub altari in vase marmoreo decenter repositum. Tunc etiam facta est translatio duorum episcoporum Hildini et Hattonis Nonas Maii, et ad dexteram crucis monasterii, ad dexteram scilicet altaris sancti Johannis baptiste positæ sanctorum reliquiæ. (Vita Richardi, 8.) Corpus autem domni Berengerii episcopi et monachi in ingressu claustrii tamen infra monasterium repperit, incorruptum inventum est, excepto pede qui in vita ejus aruit; et casula cum sandaliis ab ejus corpore abstracta est, et in thesauris ecclesiæ cum reliquiis reposita. Corpus vero ejus sanctissimum superius versus cancellos chori transmutatum est, casula nova et sandaliis honeste procuratum, et e regione sepulcri altare sancti Firmini, quod ipsius tempore ab eo inventum est, positum. At vero corpus domni Dadonis episcopi e regione duorum supradictorum pontificum, ad lavam scilicet crucis monasterii, ad sinistram partem altaris sancti Martini, honorifice reconditum est. Reliquorum vero episcoporum corpora infra chorum continentur, et desuper tabulatum de lapidibus sectis et quadratis factum est. Attamen quinque episcoporum corpora subtus pulpitu, quo evangelium recitatur, contineri a multis audivimus, quorum tamen nomina non tenemus. (Fol. 77.) Pulpitu autem ære crebris tusionibus in laminas tabulasque productum, et deaurato, factum esse constat satis accurate et eleganter, et per 19 tabulas, 12 prophetiarum imagines, 12 apostolorum formas subvehentium, sculptorio et polimito (86) opere exarate sunt. Et hec quidem ad occidentalem partem, ad dorsum scilicet stantium et cenantium, positæ sunt. At vero ad septentrionalem 4 fluviorum species de paradiso emanantium in 4 partibus eminent. In gyrum autem, quo evangelii recitator stans obumbratur, Abrahæ offerentis filium, Abel agnum, Isaac benedicentis, et Jacob supplantantis, et Tobie sepelientis, et David manufortis imagines agnoscuntur, simili opere compilate. In facie autem dominis Jesus in throno majestatis residens, et Virgo mater, et Baptista Johannes cum 4 evangelistis apparent. Porro dextra levaque Domini angeli et archangeli cum Cherubin et Seraphin Redemptori obsequium exhibent. Instrumentum vero illud quod paratum est receptui textus evangelii, Johannes evangelista in similitudine aquilæ volantis adornat. In ora autem et summitate operis versibus exametris auro digestis patris Richardi devotio summa notatur. Propiciatorium sane sanctorum exornant corpora, quorum meritis floret ecclesia. Et in medio quidem alto satis et prominenti cyborio sanctus quiescit Vitonus redimitus frontem auro purissimo et gemmis pretiosissimis, quibus concluditur majestas Dei incircum-

NOTÆ.

(85) Hodieque Gallis oiseau.

(86) multicolore.

scripta et incomprehensibilis, habens ad dexteram A beati Petri, et ad levam ejusdem beati Vitoni auro prominentes imagines opere factas celatorio, quas ambiunt columnæ⁸⁸³ ex electro purissimo cum basibus argenteis arte fusili et anaglypho productæ. Ipsum quoque cyborium dominicæ resurrectionis, apparitionis et admirabilis ascensionis opere celatorio protensis adornatur insigniis, habens ante se altare sacram in honore sancti Vitoni et omnium confessorum : ad levam autem altare sacram in honore sancti Pulcronii et omnium martyrum, habens et ipsi suum cyborium, quo continetur corpus ejusdem beati Pulcronii, auro et argento decoratum : porro ad dexteram altare in honore sancti Possessoris habetur, et omnium virginum, cum cyborio, quo corpus ejus continetur, simili opere adornatum. Altare verò majus in honore sancti Petri apostolorum principis sacram est ob privilegium æcclesiæ ipsius, quæ priscis temporibus in honore ipsius apostoli et facta et consecrata est. Ante hoc tabula habetur aurea, auro mundo et purissimo et gemmis preciosissimis densissime conserta, opere mirifico et arte celatoria facta, præferens imaginem Domini signum crucis tenentis et super aspidem et basiliscum ambulantis, et dextra levaque imagines apostolorum Petri et Pauli ejusdem operis et metalli. Ad quorum vestigia procumbentes, cerneret imagines domni patris Richardi et Mathildis digne memorabilis, supplices manus tendentes, et quasi ut grata hec eorum habeatur oblatio, alterius censu, alterius studio facta, supplicantes. (Cf. C. *Vird.* 9.) Factum est et altare gestatorium ex auro purissimo interius mire fabrefactum opere consimili, studio et largitione domni Herimanni comitis, in modum tabularum consertum et compactum, quod cum aperitur, et altare est, et tabule aperiuntur, quibus si moram adhibeas, quod est instrumentum Moysi et Aaron imaginibus gloriosum, figuram dominicæ crucis exprimit. Habet hoc a quattuor cardinibus quattuor evangelistarum, hominis, leonis, tauri, et aquilæ species ex argento opere fusili, præfatum altare portantium, et se invicem versis vultibus respicientium. Super ipsum vero altare brachium sancti Pantaleonis ponitur pallio serico involutum, et ligno inclusum, argento et auro decoratum, quod attulit cum corpore ejusdem a Nichomedia Coloniensis episcopus (87), optentum dono Constantinopolitani imperatoris, (fol. 77.) quando pro ejus filia Ottoni II in matrimonio jungenda jussu ejusdem Ottonis ad eundem imperatorem legatus missus est, cum episcopis duobus, ducibus et comitibus. Et cum, optentis pro quibus erat, licentiam redeundi accepisset, et imperator ei sociisque ejus munera plura optulisset, et accipere renuissent, corpus sancti Pantaleonis ab eo

archiepiscopus petiit, et optinuit, et reversus Coloni-
am detulit. Fuerat autem cum eo in expeditione ipsa quidam ejus consanguineus, dominus castri de Commarceio (88), et multa prece obtinuit ab eo brachium corporis sancti Pantaleonis, quod et in æcclesia præfati castri reposuit. Evolutis postmodum aliquot annis, obsessum est castrum ipsum, et eversum atque succensum. Cumque flamma tectis æcclesiæ illaberetur, et victricibus globis interiora æcclesiæ lamberet, dolens sacerdos de combustione sanctarum reliquiarum, cuidam armatorum ut æcclesiam ingrederetur et desuper altari reliquias tolleret, significavit. Qui mox ingressus, reliquias tulit et reposuit; et cum ibi adesset abbas R., brachium sancti præsentē presbitero marca argenti ei vendidit; quod dominus ipse cum sciret pro certo martyris esse reliquias, Virdunū gaudens attulit, et paratum argento et auro diebus festis super altare ponitur. Fecit et alia plura ornamenta, libros evangeliorum auro et argento paratos, cruces ex auro purissimo 3, ventilabra argentea 2, librum epistolarum 1 argento paratum, missale 1, collectarium 1 similiter argento paratos. (Cf. G. *Vird.* 11.) Dedit et Heinricus imperator calicem 1 aureum premaximum cum gemmis preciosissimis et patena ejusdem metalli, et scutellam 1 de berillo, et pixidem 1 de onichino, in qua servaretur corpus dominicum dependens super altare : præterea innumera dona auri et argenti et prædiorum sacramque vestium, et philacteria aurea et argentea et cristallina cum sanctorum reliquiis, capsam 1 auream insignitam reliquiis 12 apostolorum, et cornua 2 eburnea idemtidem reliquiis conferta. Fecit etiam memorabilis pater Richardus coronas 2 ex argento et auro, et tertiam parvulam, ubi deberent signorum restes. Adverada quoque comitissa dedit sancto Petro casulam viridem cum aurifrisio, et multi multa dederunt, quæ enumerare longissimum est. Unde et in brevi factus est locus ille insignis. (G. *Vird.* 8, 9.) Ejus namque exemplo provocata progenies domni Frederici seculo renunciavit, et adherens discipulato præfati patris prædia sua et patrimonia æcclesiæ dedit. Godefridus comes pater Borracum dedit, inde relato filio suo ab Italia D Adalberone episcopo, cum eum parentes ejus in æcclesia S. Vitoni sepeliri mandassent, et contrariorum voluntatem in æcclesia S. Mariæ sepultus fuisset, pro requie animæ illius dederunt S. Vitono Forbacum (88): At vero Herimannus, qui et Herelo, filium suum Gregorium in annis puerilibus Deo obtulit, et omnem devotionem suam ad eundem locum vertit. Dedit enim S. Petro et S. Vitono Haslud cum æcclesia, in Fessecā unam ecclesiam, in Rotgericorte 12 mansos in Ermeftredegehen

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸³ Ita c.

(87) Gero.

(88) Commercy.

NOTE.

(88*) Forbach.

unam æcclesiam. De his factum est post mortem ejus concubium, et dedit pro his comes Balduinus Flandrensis Bonvillare cum dimidia ecclesia, Hevenges similiter cum dimidia, in Vitereio vineas cum quadam parte æcclesie, in Harvia 50 mansos cum familia magna. (G. Vird. 9.) Sine isto tamen concambio tradidit adhuc prefatæ æcclesie Monnau et æcclesiam cum silva spaciosa; Fontagiam quoque cum familia et vinea optima. Dedit etiam pro anima filii Godefridi ex concubina nati, in claustrum tumulati, non tamen juxta fratres et patrem, duas æcclesias, quarum una dicitur Ham, alia Gengeavia.

9. Fecit et vestes sacratas in æcclesia preciosissimas. Et cum æcclesiam ipsam præ cunctis mortalibus suis ditasset bonis et possessionibus, ad ultimum semetipsum Deo optulit, et monachus factus est, ut in æternum cum Christo regnaret. Mathildis autem, uxor ejus digne memorabilis, bonis pollens virtutibus et misericordie studens operibus, in claustrum ipsius monasterii defuncta venerabiliter quiescit humata. Cujus ad caput filia eorum Odilia virgo sacratissima locum habet sepulchri. (Fol. 78.) De hac sermo extitit, et nos a senioribus audivimus, quod egressa a finibus Bavarie venerit Virdunum 4 feria ante sanctum diem paschæ, volens cum patre et matre et fratribus diem paschæ celebrare. Quam cum vir Domini Richardus intuitus fuisset, inter blanda consolationis alloquia, an aliquid infirmitatis pateretur interrogavit. Qua respondente sanam se esse, et nullius egritudinis molestiam se sentire; ille prophetie spiritu plenus, prævidens imminere tempus vocationis ejus: *Vale, ait, filia, vere salutis æterna filia. Nam cras hac in hora assumeris in gloria; et recipies a Deo pro bene gestis præmia sempiterna. Elegit enim te Deus sociam esse sanctarum virginum, quia jocundum ei in corde tuo virginitalis preparasti habitaculum.* Obstupuit ad hanc vocem pii patris ancilla Dei, et quia virum Dei credidit non posse mentiri, verbis ejus credula cepit de fine suo tractare, excessus suos pertractare, et suffragium consolationis et orationis ab eo expetere. At ille caput sanctum super pectus suum reclinans, et quasi jam per incorruptionem corporis et spiritus alterata esset, eam demulcens, confortabat spiritum ejus in Domino, proponens beatam eam fore, quam certum erat ad nuptias agni festinare. Post hec eam reficere jussit, omnibus mirantibus quomodo eam sanam et vegetam in crastino morituram predixisset. In crastinum autem liquore sancti olei ab eo inuncta, cum nullam gravedinem peteretur, mandato pauperum cum eo interfuit, et in eodem quo laverat pedes pauperum loco virum beatum intuita: *Hec, ait, requies mea in sæculum*

seculi, hic expectabo diem Domini. Ad missarum itaque sollempnia ivit, et cum communicasset vivificis mysteriis, dolore aliquantulum pulsata ad cellam rediit, et adveniente viro Dei cum fratribus, exitum suum orationibus muniri petiit, et sic inter manus ejus in cinere et cilicio se reclinans, inter verba orationis læta spiritum efflavit. Et recedente beata anima, tanta illic emanavit flagrantia odoris, ut nulli dubium foret venisse illic auctorem suavitatis. Curatum sane est corpus ejus pia religiosorum instantia, et usque in diem tertium in æcclesia pia servatum sollicitudine et industria; et sic sabbato sancto terræ mandatum cum gloria. (Cf. G. Vird. 9.) In hoc monasterio domnus Liethardus comes de Marceio ad conversionem veniens Bailodium contulit, et multis annis in sancto vivens proposito, tandem Cathalaunis, quo eum obœdientia miserat, defunctus et sepultus est, et demum Virduni relatus in claustrum tumulatus est. (Vita Richardi, 9.) Godefridus dux Gozelonis frater ibidem sepultus, 29 mansos in Beurunes dedit, et sua suppellectile locum admodum ampliavit. Dodo etiam de Comitibus castro juxta Teodoricum comitem ibidem in ingressu monasterii quiescit. Ludovici quoque comes et monachus. (G. Vird. 9, 11.) Hildradus comes Richardum filium suum post episcopum beato patri baptizandum offerens, Baronis curtem sancto Vitono dedit, et defunctus in galilea (89) tumulari meruit. Non est autem facile referre, quot de diversis partibus Francie, Neustrie et Austrasie, spretis mundanæ vanitatis illecebris, sub disciplina et magisterio patris Richardi monasticæ se subdebant religioni. Ita namque in ejus amore se transfuderant reges, pontifices et potentes, ut summo eum venerarentur affectu, et patrem eum dicerent patriæ ob paternum ejus erga omnes affectum, quo cunctos fovebat et relevabat. Erat enim pius in vultu, reverendus incessu, severus circa reprobos, dulcis erga benivolos, forma honestus, actione compositus, præferens semper honestum utili, qui nullo terrore, nulla adulatione a vero flecteretur, in observatione regulæ ferventissimus, in corrigendis viciis prudentissimus, in castitate clientissimus, in exhibitione bonorum operum perfectissimus.

10. (1020) Baldricus igitur Leodiensis episcopus (89) cum vatum virum unice diligeret, cœnobium Lobienae divitiis opulentissimum ei tradidit regendum, ut industria ejus religionis in eo reformaret propositum, quod videbatur a pristino rigore inmutatum. Cujus exemplo delectabili provocatus, cum videret religiosam ejus conversationem in bonis et sanctis moribus, et incrementum religionis et monasticæ perfectionis in cœnobio eodem excre-

VARIE LECTIONES.

²⁰⁰ ita c.

NOTÆ.

(89) Area, nostris *gallerie*.

(89*) Wolbodo; cf. Ann. Laubienses. SS. IV, 18,

Gesta epp. Camer. I. 3, c. 15. SS. VII, 470

scere gaudens miraretur, cepit jam majora meditari, et in suburbio Leodiensi in honore Laurentii martyris monasterium edificari constituit. Evocato ergo ad se eodem abbate, desiderium suum ei aperuit, et ut desiderii ejus cooperator accederet monuit, et obtestatus est adiciens multum perfectioni ejus posse proficere, si ejus studio et industria domus Dei extrueretur, in quo laus et gloria Dei devote die noctue celebraretur. (Fol. 78'.) Adque vir Domini, et congregatis artificibus, delegatisque necessariis sumptibus, Christo domino adjuvante, et beato Laurentio cooperante, opus inchoatum agiler perficetur et dedicatur, et fratres, qui Deo cotidianis deservirent, ex monasterio sancti Vitoni adducuntur; quibus loco præpositi præficitur dominus Stephanus, qui in præfato cenobio cellerarii officio fungebatur. Tactus simili bonæ devotionis desiderio dominus Rotgerius Catalaunice civitatis episcopus, industria et labore ejusdem patris Richardi in suburbio Catalaunensi in honore sancti Petri monasterium a fundamentis construxit, et a monasterio sepefatos fratres cum libris et ornamentis necessariis, qui inibi deservirent, deduxit, et in vita sua ipse per se utraque rexit monasteria. (*Vita Richardi*, c. 12.) De quo hoc fertur mirabile, quia cum turres ecclesiæ sancti Laurentii in altum jam porrectæ, et usque ad cacumen elevatae, postmodum reelines viderentur, et in ruina eorum²⁸⁵ certa esset dejectio æcclesiæ, vir Dei adveniens, dolorem fratri, quem ex tedio dejectiendæ et iterum reparandæ turris habebant, blande consolatus est; et nocturno tempore æcclesiam ingressus, cum diutius in oratione pernoctasset, januis patefactis egressus est, et iterum orationi incumbens cum surrexisset, signum crucis edidit, et confestim turres, quæ reelines videbantur, dato maximo strepitu in sese resiliens subsederunt: et, ut cernentibus patet, ita in se resilierunt, ut cunctis palam daretur intelligi, angelico id factum esse ministerio. Tantis autem resiliens in se structuræ crepitus factus est, ut fratres monasterii tantorum sacramentorum ignari a lectis cum maximo timore exurgerent, putantes in ruina turrium quam verebantur dejectam esse partem æcclesiæ. Quos vir Domini ad consuetudinarium matutinorum officium invitans, ipse cum eis interfuit, et mane facto beneficia Domini oculis videnda monstravit, atque ad amorem eos tanti beneficii largitoris mirifice animavit. Hujus miraculi testis est tota Leodiensium civitas, et patres qui viderunt narraverunt ea filiis, et filii filiorum filiis, ut cognosceret generatio altera. Temporibus illis principabatur Francis Robertus, qui Constantiam duxit uxorem. Hic ter beato patri nostro abbatiam sancti Petri Corbeiacensis regendam contradidit, ut ejus institutione et vigore reformaretur in eo regula patris Benedicti, et rigor reformaretur monasticæ institutionis. Balduinus vero Flandren-

sis abbatias ei quamplures tradidit, abbatiam scilicet sancti Petri Gandensis, abbatiam sancti Amandi, abbatiam sancti Bertini, abbatiam sancti Richarii et abbatiam sancti Judoci. Rexit et alia quamplurima cenobia, Bretuliensem, Humulariensem, sancti Quintini de Monte, sancti Wandregisili, sancti Huberti, sancti Remacii, Malmundariensem, Walthodorensem, Belliloci, sancti Urbani, sancti Vincentii Mettensis insule, et alia perplura quæ non occurrunt memoriæ, quas omnes in meliorem reparavit statum, et melioratis abbates de suis quos elegit instituit. Cenobium vero Belliloci, sancti Petri Catalaunensis, sancti Urbani²⁸⁶ ipse in vita sua rexit. Præerat tunc Cameracensi æcclesiæ et Atrebatensi Gerardus venerabilis episcopus. Hic æcclesiam sancti Vedasti in suburbio Atrebatensi sitam, de maximis divitiis ad maximam redactam penuriam, anno ab incarnatione Domini 1008 huic patri nostro, quem unice diligebat, assignavit; in qua vir Domini tanta egit et passus est, ut, si singula scriberentur, et lectori ut vereor tedium et audientibus generarent fastidium; sed de multis pauca dicenda sunt, et fortasse utilius proderunt. Dicamus itaque quid rerum Intercesserit, ut ad inopiam redigetur locus tantarum divitiarum. Non autem visa, sed a senioribus audita referimus.

11. Quidam servientium sancti Vedasti in tantam eruperat proterviam²⁸⁷, in tantam excreverat insolentiam, quia aliquanto necessarius erat æcclesiæ, ut infra atrium monasterii domum sibi constitueret magnæ altitudinis et fortitudinis quasi pro tuitione loci. Sed nacta oportunitate contumaciæ exercendæ, secularitatis in monasterio superabundanti desidia provocatus, propugnacula erexit, infirmiora munivit, et non jam pro loco, sed contra locum et Deum rebellare nisus est, bona æcclesiæ diripiendo, vernaculos et ancillulas sibimet aggregando, canum turbam, histrionum et scurrarum ineptam congeriem deducendo, nec eos ab ingressu claustris arcedendo: (fol. 79) cum potius ipse in eo obsequentium stipatus cuneis assidue sederet, et habitacula servorum Dei actibus illicitis prophanaret. Ubi vero vir Dei cænobium ipsum regendum suscepit, et a fratribus, quibus erat mens sanior, susceptus est, non est passus tantam domus Dei videre desolationem; quin immo ad ejus omnimodis se superextendit ereptionem. Cogitavit tamen si posset liberti illius emollire mentis duriciam, et verborum dulcedine²⁸⁸ lenire proterviam, ut cessaret ab oppressione et conculcatione æcclesiæ, cui pro debito et jure naturæ debebat potius subesse quam præesse. Sed servum malum non frangunt verba sed verbera, sicut dicit Sapientia, quoniam *qui mentis est dura suscipiet vulnera* (Prov. xxviii, 14). Et licet verba sapientis sint tanquam clavi in altum defixi, tamen non audit stultus verba prudentiæ, quia non dice-

VARIE LECTIONES.

²⁸⁵ ita c. ²⁸⁶ aliqua erasa. ²⁸⁷ proterviam c. ²⁸⁸ dulcenide c.

bat ea quæ versabantur in corde ejus. Impletum enim erat illud veridicum Salomonis proverbium : *Qui nutrit seruum delicate, sentiet illum contumacem* (Prov. xxix, 21). Quid faceret, quo se verteret anxiamens viri Dei? Cilicio itaque obvolvitur, cinere aspergitur, et, in excubias commissi gregis pervigiles noctes ducens, Deum precabatur attentius, ut ab oppressione inimici et membrorum ejus tueretur ecclesiam suam, miseretur parvulis, et protegeret a scandalo; se ipsum quoque, quem eis præposuerat, talem faceret ut subditis eum et matrem pietas et patrem exhiberet disciplina, ut esset in eo et juste consulens misericordia, et pie seviens disciplina. Nacta igitur temporis opportunitate populum conveniens, cum pauca pro re et tempore contra superbiam disseruisset, et de sectando religionis proposito nichilominus quedam perorasset, ubi vidit deflexos ad se animos populi, munitionem quam patiebatur infestam adivit, et, ea funditus destructa, illum qui contra justitiam tumidus superbiebat, caput in elemosina sancti Vedasti sedere et de elemosina vivere instituit, sicque locum ab ejus et obsequium ejus importunitate eripuit. Cepit ergo tanto ferventior studiis religiosus insistere, et deductis a Viriduno fratribus in spiritualis exercitii tyrocinio probatis curam loci commisit, inter quos erat Rothardus a Leodio sapientia et religione nominatissimus, quanto noverat et sibi qui præerat et eis qui suberant expedire. Verum quia vita ejus casta et sancta moribus inhabitantium avversabatur, durumque eis videbatur quod in mente veteri cogebantur nova meditari, ex rebellione audacia sumpta, conati sunt quidam eorum de ejus morte tractare.

12. Imminente itaque quadragesimali tempore, quia hec erat monasterii regula ut in illis diebus artiori se quisque mactaret continentia, cum ad hoc propensiori cura et ferventiori compellerentur, tectus in corde livor cepit altius serpere, et ad perficiendum quod anhelaverant in dies mentem excruciatam permovere. Quid multis inmoramur? Venit sacratissimus dies cenæ dominicæ, et quæ erat pacis et concordie, reconciliationis et misericordie, hæc factiosis convenit dies proditionis et malitiæ perpetrande. Deliberatum est enim apud illos ut eo die perexpleto, cum post ministerii salutaris expletionem vir beatus fessa corporis membra quieti laxaret, cum omnes dormirent, ab eis gladiis perimeretur. O præsumptio temeraria! o impudens audacia! Quis furor, post immolatam illam agni paschalis victimam, ea die vel nocte quemquam quamvis nocentissimum morti adjudicavit? Nec latuit virum beatum feralis illa malorum deliberatio. Auduit namque quod ea nocte ab impiis perimendus esset, nec timuit. Timor enim Domini castus, qui permanet in seculum seculi, a mente ejus timorem mortis exclusit, quia noverat quod nemini super eum potestas daretur, nisi quantum a Domino per-

mitteretur. Totum ergo se committens Domino, ivit cubitum, caput habens relectum, paratus, si Deus vellet, ad excipiendum jugulum. Cum ecce ante matutinum tempus, omnibus post laborem quiescentibus, duo illi, quorum erat operis et voluntatis patrem jugulare, surgentes clanculo dormitorii egrediuntur; et accincti gladiis, cum de perpetrando scelere se mutuo devotantes contestarentur, ad hoc ultimum devenerunt ut unus illorum pedetemptim singula dormitorii lecta circuiret, ne aliquis superesset qui vigilaret, a quo deprehendi verebatur. Quod ubi factum est, et ille est reversus ad socium, capitata oportunitate malitiæ perpetrande, simul patris Richardi cubile adeunt videtque virum capite relecto soporatum. (Fol. 79.) Cumque unus audacior in scelere armatam in illum vibrasset dexteram, brachio obrigescente divinam erga se sensit clementiam, ne perderet patrem, qui multos ad æternam transmissurus erat hereditatem. Stabat exerta dextra, inpos ad ferendum, nec inpos ad gladium reponendum. O admirabile Dei præconium! mira patientia! pietas prædicanda! Poterat Jesus noster suos illos palestrites a peccati voluntate avertere, poterat, mox ut cogitata ad effectum perducere temptaverunt, morte multare. Sed sustinuit in multa patientia filios iræ, ut faceret filios misericordie. Invasit ergo miserum illum timor cum febre, et recessit a lecto patris, quem protegebat gratia Omnipotentis. Nec multo post signo dato ventum est ad ecclesiam, et ille quem remordebat conscientia, inter alios nocturnali sinaxi interfuit, quanquam tremens, quanquam infirmus, quanquam mordacis conscientie stimulus aggravatus. Ubi vero ventum est ad tenebras, miser ille, dum *Kyrie eleyson* cum versibus cantaretur, corde compunctus genibus patris advolutus est, clamans et ipse patri: *Domine, miserere*, scilicet ut sui misereretur, sicut Deus sibi misereri precabatur. Obstupuit vir sanctus ad tactum fratris vestigiis ejus procumbentis, et quid esset prorsus ignorabat. Suscepit tamen eo et in partem declinato, orationem complexit, et dato lumine ceteris ad strata regredientibus, aliquos de fratribus secum retinuit; secedensque in locum congruum, data oportunitate loquendi, trementem fratrem et plorantem, totoque corpore terræ prostrato capite terram ferientem, quid pateretur requisivit. Ille gemitu interrumpente: *Peccavi, inquit, in celum, pater, et coram te, qui nolebam dici et esse filius tuus, factus sum persequor tuus*. Et proferens gladium de sub cuculla: *Ecce, inquit, quem extendi nocte hac ad ferendum te, sed Jesus tuus protexit te. Volui quidem perdere te, sed protector tuus Dominus defendit te. Exemi gladium in te, sed cujus est virtus et imperium, gladium continuit, et te a morte, me ab interitu animæ et ab homicidio salvavit. Parce ergo mihi, quia converti paratus sum et tuis monitis adquiescere, regularibusque subdi insti-*

⁸⁸⁹ exerta corrigi L. exera c.

tutis; tantum dona mihi quod deliqui in te, et ora A Deum pro me. Non erat hoc grave beato viro, donare peccantibus in se, qui ad proprias injurias erat patientissimus. Toto ergo corpore prostrato, gratias egit protectori suo Deo, inde fratri benigne indulsit quidquid in se deliquerat, plurimum eum consolatus, inculcans ut confiteretur Domino peccata sua; dicens peccatum aliquando esse peccatum, et penam peccati, quæ omnia vitare quiret, qui confessioni operam daret. Pauca ergo pro tempore loquutus, fratrem consolatum dimisit, dans in mandatis ut mane facto ad se rediret, et quæ sibi imperarentur faceret, et ita discessum est. Pater Richardus oratorium petiit, et quod superfluit noctis in laudibus Creatoris exegit. Die facto, prima dicta, consuetudinarie officio expleto, ubi tempus opportunum datum est, patrem filius requisivit, et data confessione, penitentiaque accepta, alacer et sospes ab eo recessit, dicens multum sibi prodesse quod hac eum occasione Dominus sibi asciverit. Hic ex tunc patris Richardi fuit filius dulcissimus et comes individuus, hic consiliorum particeps, quia erat nobilibus ortus natalibus et litteris adprime eruditus, et videbat in eo penitentiam cum verecundia. In capitulum ubi ventum est, publicam penitentiam egit cum socio corde contrito et humiliato, et fratres glorificaverunt Deum, qui avertit peccatum hoc ab eis; et jam in majori veneratione sanctum Dei habere ceperunt, quem Deo karissimum, mortis inavidum, sui contemptorem, injuriæ donatorem, et ob id Deum defensorem et tutorem habere sciebant. Jam autem si quis esset qui viro Dei aliquando infestus fuisset, surgebat in medio, et confitebatur quidquid illud esset, satis verens ne etiam circa se deseviret indignatio divina. Precabantur itaque omnes pariter sibi indulgeri, quia eum non ut decuisset patrem et dominum tractaverant, et facta est ruina duorum sui ipsius et multorum in spiritu resurrectio. (Fol. 80.) Igitur vir Dei generali omnibus indulgentia data, tanta *** in posterum ab omnibus caritate dilectus est, ut merito diceretur: *Hæc mutatio dexterae Excelsi (Psal. lxxvi, 11).*

13. Ordinata itaque dehinc æcclesia personis et necessariis sumptibus, Virdunum rediit, prædictum fratrem secum deducens, quia intelligebat eum utile vas futurum in domo Domini. Nec eum spes fefellerit. Cepit enim totus alteratus perfectiora meditari, amare honestatem, diligere ordinem, omnes sibi præponere, se cunctis postponere, et si quid esset quod virum honestum deceat, ad id modis se omnibus informare. Quamobrem diligebatur a viro Dei, et cotidiana monitione ad meliora sectanda incitabatur. Leduinus nomen erat viro. Hic est ille Leduinus, qui postmodum jussu et obediaentia prædicti patris sub eo sancti Vedasti annis multis rexit æcclesiam. Verum hoc in patre nostro memorabile

videtur, quod tanto eum affectu dilexit, quem de morte sua tractasse cognoverat. In quo consideranda est pietas ejus et patientia invicibilis, quæ vicem ledentibus rependere non novit, quia in tantum abundabat animi ejus directa simplicitas, ut quem passus fuerat inimicum, eum sibi crederet siquæ amicum. O mens vere plena Deo! simplicitas sine simulatione! caritas sine emulatione! Sed sufficient interim ista, festinandum nobis est ad reliqua. Non enim omnes ejus virtutes animi describere possumus. Super sedendum aliquibus est, ut ad potiora sufficiamus. Et nunc quidem de beneficentia dicamus quod possumus, quia non omnia possumus, quia ita sibi filiorum animos obligaverat, ut inmemor injuriæ, memor gratiæ diceretur. Considerabat enim singulorum affectus, necessitates, opportunitates, et ita quibusque mirabili verborum et vultus gratia occurrebat, adjiciens verba bona rebus bonis, et prædicatione benigna et humana se ipse commendans, ut pluris estimaretur animus ejus, quam illud quidquid esset quod querebatur. [Cf. Senec., *De benef.* II, 2.] Quemadmodum enim in egris oportunitas cibi salutaris est, et aqua tempestive data remedii locum optinet, ita beneficia ejus, quamvis levia, quia præsto erant, quia occurrebant voluntati, gratiam preciosi, sed lenti et diu cogitati muneris vincebant. Gratissima enim erant quia parata, quia facilia, quia occurrentia, ubi nulla erat mora nisi in accipientis verecundia. Noverat enim optimum esse antecedere ejusque desiderium, et proximum sequi; illud vero melius, occupare antequam rogetur. Nam cum homini probo, ut ait Seneca in libro (II, 1) de Beneficiis, ad rogandum os concurrat, et suffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit multiplicat munus. Nulla enim res carius constat, quam quæ precibus empta est. Hinc sanctus Benedictus de dandis necessariis agens: *Consideret, inquit, abbas infirmitates indigentium, non malam voluntatem indigentium.* Qui considerandas infirmitates præcipit, occurrendum docet precibus, divinandum ejusque necessitatem, ut rogandi necessitas auferatur. Ceterum et hoc in patre nostro beneficentiæ partes adjuvabat quia, si quis ei de secretis animæ, de internis mentis motibus confitebatur, tanta ei inerat D mentis benignitas, tanta dulcedo, tanta compassio, ut qui solus advenerat ut se proderet, alterum se illum esse crederet cui confitebatur, cui non immerito tamquam alteri sibi animum suum applicaret, et se ipsum crederet. Occurrebat namque voluntati ejus, et ita ei conformabatur, cum dolente dolens, cum tribulato spiritum et ipse contribulatum adhibens, ut unam animam duobus inesse corporibus, dum alterum se stupet is qui advenerat, miraretur. Quæ res gratissima est mediocribus, utilissima pauperibus, qui eo utuntur affectu quo vident sibi adclines quibus loquuntur seu confitentur.

VARIE LECTIONES.

*** tanta c.

bat ea quæ versabantur in corde ejus. Impletum enim erat illud veridicum Salomonis proverbium : *Qui nutrit serum delicate, sentiet illum contumacem* (Prov. xxix, 21). Quid faceret, quo se verteret anxiamens viri Dei? Cilicio itaque obvolvitur, cinere aspergitur, et, in excubias commissi gregis pervigiles noctes ducens, Deum precabatur attentius, ut ab oppressione inimici et membrorum ejus tueretur ecclesiam suam, miseretur parvulis, et protegeret a scandalo; se ipsum quoque, quem eis præposuerat, talem faceret ut subditis eum et matrem pietas et patrem exhiberet disciplina, ut esset in eo et juste consulens misericordia, et pie serviens disciplina. Nacta igitur temporis oportunitate populum conveniens, cum pauca pro re et tempore contra superbiam disseruisset, et de sectando religionis proposito nichilominus quedam perorasset, ubi vidit deflexos ad se animos populi, munitionem quam patiebatur infestam adivit, et, ea funditis destructa, illum qui contra iustitiam timidus superbiebat, captum in clemosina sancti Vedasti sedere et de elemosina vivere instituit, sicque locum ab ejus et obsequentium ejus importunitate eripuit. Cepit ergo tanto ferventior studiis religiosus insistere, et deductis a Virduno fratribus in spiritualis exercitii tyrocinio probatis curam loci commisit, inter quos erat Rothardus a Leodio sapientia et religione nominatissimus, quanto noverat et sibi qui præerat et eis qui suberant expedire. Verum quia vita ejus casta et sancta moribus inhabitantium aversabatur, durumque eis videbatur quod in mente veteri cogebantur nova meditari, ex rebellione audacia sumpta, conati sunt quidam eorum de ejus morte tractare.

12. Imminente itaque quadragesimali tempore, quia hec erat monasterii regula ut in illis diebus artiori se quisque mactaret continentia, cum ad hoc propensiori cura et ferventiori compellerentur, tectus in corde livor cepit altius serpere, et ad perficiendum quod anhelaverant in dies mentem excruciatam permovere. Quid multis inmoramur? Venit sacratissimus dies cœnæ dominicæ, et quæ erat pacis et concordie, reconciliationis et misericordie, hæc factiosis convenit dies proditiōis et malitiæ perpetrande. Deliberatum est enim apud illos ut eo die perexpleto, cum post ministerii salutaris expletionem vir beatus fessa corporis membra quieti laxaret, cum omnes dormirent, ab eis gladiis perimeretur. O præsumptio temeraria! o impudens audacia! Quis furor, post immolatam illam agni paschalis victimam, ea die vel nocte quemquam quamvis nocentissimum morti adjudicavit? Nec latuit virum beatum feralis illa malorum deliberatio. Audiit namque quod ea nocte ab impiis perimendus esset, nec timuit. Timor enim Domini castus, qui permanet in seculum seculi, a mente ejus timorem mortis exclusit, quia noverat quod nemini super eum potestas daretur, nisi quantum a Domino per-

mitteretur. Totum ergo se committens Domino, ivit cubitum, caput habens relectum, paratus, si Dees vellet, ad excipiendum jugulum. Cum ecce ante matutinum tempus, omnibus post laborem quiescentibus, duo illi, quorum erat operis et voluntatis patrem jugulare, surgentes clanculo dormitorii egrediuntur; et accincti gladiis, cum de perpetrando scelere se mutuo devotantes contestarentur, ad hoc ultimum devenerunt ut unus illorum pedetemptum singula dormitorii lecta circuiret, ne aliquis superesset qui vigilaret, a quo deprehendi verebatur. Quod ubi factum est, et ille est reversus ad socium, capata oportunitate maliciæ perpetrande, simul patris Richardi cubile adeunt videntque virum capite relecto soporatum. (Fol. 79'.) Cumque unus audacior in scelere armatam in illum vibrasset dexteram, brachio obrigescente divinam erga se sensit clementiam, ne perderet patrem, qui multos ad æternam transmissurus erat hereditatem. Stabat exerta²³⁹ dextra, inpos ad feriendum, nec inpos ad gladium reponendum. O admirabile Dei præconium! mira patientia! pietas prædicanda! Poterat Jesus noster suos illos palestrites a peccati voluntate avertere, poterat, mox ut cogitata ad effectum perducere temptaverunt, morte multare. Sed sustinuit in multa patientia filios iræ, ut faceret filios misericordie. Invasit ergo miserum illum timor cum febre, et recessit a lecto patris, quem protegebat gratia Omnipotentis. Nec multo post signo dato ventum est ad ecclesiam, et ille quem remordebat conscientia, inter alios nocturnali sinaxi interfuit, quanquam tremens, quanquam infirmus, quanquam mordacis conscientie stimulis aggravatus. Ubi vero ventum est ad tenebras, miser ille, dum *Kyrie eleison* cum versibus cantaretur, corde compunctus genibus patris advolutus est, clamans et ipse patri: *Domine, miserere*, scilicet ut sui misereretur, sicut Deum sibi misereri precabatur. Obstupuit vir sanctus ad tactum fratris vestigiis ejus procumbentis, et quid esset prorsus ignorabat. Suscepto tamen eo et in partem declinato, orationem complexit, et dato lumine ceteris ad strata regredientibus, aliquos de fratribus secum retinuit; secedensque in locum congruum, data oportunitate loquendi, trementem fratrem et plorantem, totoque corpore terræ prostrato capite terram ferientem, quid pateretur requisivit. Ille gemitu interrupte: *Peccavi, inquit, in celum, pater, et coram te, qui nolebam dici et esse filius tuus, factus sum persequor tuus*. Et proferens gladium de sub cuculla: *Ecce, inquit, quem extendi nocte hac ad feriendum te, sed Jesus tuus protexit te. Volui quidem perdere te, sed protector tuus Dominus defendit te. Exemi gladium in te, sed cujus est virtus et imperium, gladium continuit, et te a morte, me ab interitu animæ et ab homicidio salvavit. Parce ergo mihi, quia converti paratus sum et tuis monitis acquiescere, regularibusque subdi insti-*

²³⁹ exerta corrigi L. exerta c.

intis; tantum dona mihi quod deliqui in te, et ora A
Deum pro me. Non erat hoc grave beato viro, donare
peccantibus in se, qui ad proprias injurias erat pa-
tientissimus. Toto ergo corpore prostrato, gratias
egit protectori suo Deo, inde fratri benigne indulisit
quidquid in se deliquerat, plurimum cum consolatus,
inculcans ut confiteretur Domino peccata sua;
dicens peccatum aliquando esse peccatum, et penam
peccati, quæ omnia vitare quiret, qui confessioni
operam daret. Pauca ergo pro tempore loquutus,
fratrem consolatum dimisit, dans in mandatis ut
mane facto ad se rediret, et quæ sibi imperarentur
faceret, et ita discessum est. Pater Richardus ora-
torum petiit, et quod superfuit noctis in laudibus
Creatoris exegit. Die facto, prima dicta, consueta-
dinarie officio expleto, ubi tempus opportunum da-
tum est, patrem filius requisivit, et data confessione,
penitentiaque accepta, alacer et sospes ab eo re-
cessit, dicens multum sibi prodesse quod hac cum
occasione Dominus sibi asceverit. Hic ex tunc patris
Richardi fuit filius dulcissimus et comes individuus,
hic consiliorum particeps, quia erat nobilissimus or-
tus natalibus et litteris adprime eruditus, et vide-
bat in eo penitentiam cum verecundia. In capitulum
ubi ventum est, publicam penitentiam egit cum so-
cio corde contrito et humiliato, et fratres glorifica-
verunt Deum, qui avertit peccatum hoc ab eis;
et jam in majori veneratione sanctum Dei habere ce-
perunt, quem Deo karissimum, mortis inavidum,
sui contemptorem, injuriæ donatorem, et ob id
Deum defensorem et tutorem habere sciebant. Jam
autem si quis esset qui viro Dei aliquando infestus
fuisset, surgebat in medio, et confitebatur quidquid
illud esset, satis verens ne etiam circa se deseviret
indignatio divina. Precabantur itaque omnes pariter
sibi indulgeri, quia cum non ut decuisset patrem
et dominum tractaverant, et facta est ruina duorum
sui ipsius et multorum in spiritu resurrectio. (Fol.
80.) Igitur vir Dei generali omnibus indulgentia
data, tanta *** in posterum ab omnibus caritate di-
lectus est, ut merito diceretur : *Hæc mutatio dexte-
ræ Excelsi (Psal. LXXVI, 11).*

45. Ordinata itaque dehinc æcclesia personis et ne-
cessariis sumptibus, Viridunum rediit, prædictum
fratrem secum deducens, quia intelligebat eum uti-
le vas futurum in domo Domini. Nec eum spes fe-
ellit. Cepit enim totus alteratus perfectiora medi-
tari, amare honestatem, diligere ordinem, omnes
sibi præponere, se omnibus postponere, et si quid
esset quod virum honestum deceat, ad id modis se
omnibus informare. Quamobrem diligebatur a viro
Dei, et cotidiana monitione ad meliora sectanda in-
citabatur. Leduinus nomen erat viro. Hic est ille
Leduinus, qui postmodum jussu et obedientia præ-
dicti patris sub eo sancti Vedasti annis multis rexit
æcclesiam. Verum hoc in patre nostro memorabile

videtur, quod tanto cum affectu dilexit, quem de
morte sua tractasse cognoverat. In quo considerata
est pietas ejus et patientia invicibilis, quæ vicem le-
dentibus rependere non novit, quia in tantum abun-
dabat animi ejus directa simplicitas, ut quem passus
fuerat inimicum, eum sibi crederet fidum amicum.
O mens vere plena Deo! simplicitas sine simulatione!
caritas sine emulatione! Sed sufficiant interim
ista, festinandum nobis est ad reliqua. Non enim
omnes ejus virtutes animi describere possumus. Su-
persedendum aliquibus est, ut ad potiora sufficiamus.
Et nunc quidem de beneficentia dicamus quod
possumus, quia non omnia possumus, quia ita sibi
filiorum animos obligaverat, ut inmemor injuriæ,
memor gratiæ diceretur. Considerabat enim singu-
lorum affectus, necessitates, oportunitates, et ita
quibusque mirabili verborum et vultus gratia oc-
curebat, adjiciens verba bona rebus bonis, et præ-
dicatione benigna et humana se ipse commendans,
ut pluri estimaretur animus ejus, quam illud quid-
quid esset quod querebatur. [Cf. SENECA, *De benef.* II,
2.] Quemadmodum enim in egris oportunitas cibi
salutaris est, et aqua tempestive data remedii locum
optinet, ita beneficia ejus, quamvis levia, quia præ-
sto erant, quia occurrebant voluntati, gratiam præ-
ciosi, sed lenti et diu cogitati muneris vincebant.
Gratissima enim erant quia parata, quia facilia,
quia occurrentia, ubi nulla erat mora nisi in acci-
pientis verecundia. Noverat enim optimum esse an-
tecedere cujusque desiderium, et proximum sequi;
illud vero melius, occupare antequam rogaretur.
Nam cum homini probo, ut ait Seneca in libro (II, 1)
de Beneficiis, ad rogandum os concurrat, et suffon-
datur rubor, qui hoc tormentum remittit multiplicat
munus. Nulla enim res carius constat, quam quæ
precibus empta est. Hinc sanctus Benedictus de dan-
dandis necessariis agens: *Consideret, inquit, abbas
infirmiuitates indigentium, non malam voluntatem in-
videntium.* Qui considerandas infirmitates præcipit,
occurrendum docet precibus, divinandum cujusque
necessitatem, ut rogandi necessitas auferatur. Ceterum
et hoc in patre nostro beneficentiæ partes
adjuvabat quia, si quis ei de secretis animæ, de in-
ternis mentis motibus confitebatur, tanta ei inerat
D mentis benignitas, tanta dulcedo, tanta compassio,
ut qui solus advenerat ut se proderet, alterum se
illum esse crederet cui confitebatur, cui non immerito
tamquam alteri sibi animum suum applicaret,
et se ipsum crederet. Occurrebat namque voluntati
ejus, et ita ei conformabatur, cum dolente dolens,
cum tribulato spiritum et ipse contribulatum adhi-
bens, ut unam animam duobus inesse corporibus,
dum alterum se stupet is qui advenerat, miraretur.
Quæ res gratissima est mediocribus, utilissima pu-
illis, qui eo utuntur affectu quo vident sibi adclines
quibus loquuntur seu confitentur.

14. Jam vero in capitolio (90) si quis sermonem ejus audisset, totus tremebat, totus estuabat, totus ad reprehendendum se acutissimum stimulum compunctionis adhibebat, ac si prae oculis videret parata gehennae incendia, suppliciorum dispersita omnimoda genera, donec procederet consolatio ab ore sermone, fieret dulcedo mellis lingua ejus, favi distillans labia ejus! (Cant. iv, 11.) (Fol. 80^r.) Non enim dissimulabat peccata delinquentium, immo cum de viciis sermo esset, ita eorum proprie spurcicias, immundiciam et foetorem verbis exprimebat, ut qui audiret miraretur, et abhorrens talibus impleri omnino detestaretur. Erat in eo juste consulens misericordia, et pie sevens disciplina. Ut enim ait in Moralibus mitissimus doctor Gregorius, *misericordia vel disciplina multum destituitur, si una sine altera teneatur*. Affectus patrem, pietas matrem, reverentia timoris dominum, disciplina exhibebat magistrum, quod totum de beneficentiae fonte procedebat. Nolebat enim consumi munus suum, qui semper paratus erat ad donum; ideo in dando beneficio corporali seu spirituali, sensu communi et rationali tempus, locum, personas observabat, quia et momentis quaedam grata et ingrata sunt. [SENEC., *De ben.* II, 1.] Ingratum est beneficium, quod diu interdantis manus hesit, quod quis egre dimisit, quod sic dare visus est, quasi sibi eriperet. Ideo vir beatus cum aliquid ab eo a filiis quereretur corporalis aut spiritualis necessitatis, non dubitavit, ne proximus esset a negante, et nullam referret gratiam, (*Ibid.*, II, 5) sciens nichil esse tam amarum quam diu pendere, cum equiori animo feratur a quibusdam praecidi spem suam quam trahi. Quod autem donum tam dulce homini, quam juvare consilio, participare laboribus, communicare doloribus, relevare estuantem animum, gaudere cum gaudente, flere cum fiente? His donis, his beneficiis filiorum in se deflexerat gratiam, ut injuriam ejus suam arbitrarentur, laetitia ejus suam crederent, cujus tanta erat benignitas ut, veniente eo, si quid in congregatione qualibet morari licuisset, cum egrederetur, nullus esset qui non se juvatum et relevatum, sustentatum et confortatum letabundus gloriaretur. Jam vero liberalitatem in eo laudari necesse non est, cujus non minima portio est, in omni negotio considerare quomodo quidque aut dicatur aut fiat. Nam procedens ex liberalitate omnis benignitas properat, et proprium est libenter facientis cito facere. (*Ibid.*, II, 5.) Qui enim tarde et diem de die protrahens profuit, non ex animo fecit; ita duas res maximas perdidit, tempus et argumentum amicae voluntatis; quia tarde velle nolentis est. Aliquando vero in tedium adductus animus, incipit odisse beneficium dum expectat. Quod autem majus beneficium quam mortuis referre gratiam, et requiei eorum providere et consulere, quo-

rum acceperis elemosinam? Summa haec liberalitas est, memorari eorum qui se tibi dum advenirent commiserunt, quorum viris laboribus, quorum sanguine pascaris; qui, fiduciam suam post Deum in te ponentes, per manus tuas Deo feneraverunt, dum sua tibi pro ejus amore largiti sunt. Non defuit gratia haec patri nostro, immo in omnibus monasteriis quae regebat, mox, ut potuit, jure perenni constituit ut in kalendario, singulorum fratrum et benefactorum ecclesiae qui seculo excesserant, divisim paginis nomina, anniversaria quaque die in capitulo recitarentur, diligentius annotato quid quisque contulisset ecclesiae, ut dum eorum beneficia fratres praesentialiter recolere annotatione diligentissima, recalesceret in eis eorum memoria, et tanto gratius memorarentur illorum, quanto acceptior fieret representatio benefactorum illorum. Quod ut acceptius fieret, sermonem inde habuit coram fratribus, quem exceptum kalendario eidem, cui hec inscribebantur, praescribi instituit, in quo dulcedinem ejus et pietatem, caritatem atque misericordiam, qui diligenter advertit, perpendere potest. Quanto vero affectu et studio memoriam defunctorum eorundem, id est officium quod vigiliis dicimus, et missae celebrationem agi instituerit, noverunt qui hoc facere consueverunt. Per omnia circa memoriam defunctorum benignissimus extitit. Sciebat enim quia nichil in fructum pervenit, quod non a primo usque ad extremum aequalis cultura prosequitur. Ideo commissorum sibi et in vita et in morte sollicitudinem pia sedulitate est operatus. Quid autem de fortitudine et temperantia dicemus, quibus adeo regebatur animus ejus, ut innata sibi viderentur? Nam cum fortitudo sine temperantia iniquitatis sit materia, ita in eo unum condebatur ex altero, ut alterum sine altero videri [videre. *Ed. P.*] et velle discernere omnino foret impossibile. Justitia vero cum prudentia privatum sibi domicilium in ejus pectore collocaverat, quibus utilis ad omnia pietas non deerat scientiae discretionem munita. Nulla est autem scientia, si utilitatem pietatis dehabeat; quia qui bona cognita exequi negligit, sese adjudicium artius stringit. Haec quia vir Dei noverat, singularum sibi virtutum proprietates adquisierat, quibus munitus mundi fallentis lenocinia superabat. Verum ad narrationis ordinem revertamur.

15. Anno ab inc. Dom. 1011 Romam venerabilis pater Richardus ivit, et Benedicto pape in amicitia junctus, familiarissimus ei extitit. Eodem quoque anno cum esset jam nominatus vir in monasterio sancti Vedasti qui praerat rectoris officio, revelationes factae sunt ei in eodem cenobio, quorum textum idem ipse misit omnibus aeclesiae filiis, quas etiam placuit hic annotari.

(1011, Ap. 17) « Electis » ecclesiae Dei orthodoxis

VARIAE LECTIONES.

» Fol. 81-83. inserta eadem manu, atramento pallido scripta minutissimis litterarum ductibus, quorum NOTAE.

(90) i. e. capitulo.

et unitis unitati corporis in Christi capite membris A
Richardus Dei favente gratia licet indignus abbas, ista legentibus perpetuæ salutis gaudia. (Fol. 81) Evangelica veritate edocti et totius evangelicæ fidei auctoritate in Christo fundati, paternæ erga vos quodammodo junctus sollicitudine, vestram fratres dilectissimi exemplari rei divinitus gestæ commonefacio caritatem, quam ad communionis vestræ solatium per quandam fratrem nostrum per sex horarum spacia spiritu velut mentis excessu raptam nobis voluisse fieri manifestam, divinam conjicere possumus gratiam. Quæ licet spiritualibus nos res pugnare nequie multis modis scripturarum divinorum oculis et ipsa vix subtilissima mentis acie contrectandis semper instruat documentis, nos tamen ex assiduitate torpentes, corporeæque impati- B
entis naturæ remissiones adversum perditionis quasi ex securitate hosti ex adverso insidianti patefacientes, manifesta per hanc visionem Dei miseratione, ad internam mentis nostræ et discussionis reducimur subtilitatem, prout quisque nostrum subtilissimæ mentis et discretionis oculo transfigurata comparataque huic visionis sententiæ prophetarum, apostolorum, evangelistarum quoque invictissima discretionem hoc in se ad utilitatem suam veritatis transformare studuerit testatione. Cunctis etiam liquet, quod sine detrimento silentii tegimine non velatur, quod divinæ miserationis ostentatione in salutem nostram manifestatur. Narrare vero opera Domini cum sit honorificum, ea silentio subprimi perniciosum. Quid namque tam saluberrimum atque C
utilissimum, quam divinæ largitatis donum, quod habet quispiam singulare, cum aliis participando faciat illud esse commune: quod cum fit, illa Salvatoris jussio, qua dicitur: *Quod dico vobis in tenebris* (Matth. x, 27) et reliqua. Cujus non jussionis vim perpendentes, et toto mentis annisu illam complere volentes, quod in tenebris et in aure, id est in occulto, audivimus, ob multorum utilitatem in medium proferimus. Sane nemo autemet hic aliquid falsitatis esse permixtum, aut a veritate aliquatenus credat alienum, quoniam sicut audivimus, vidimus, absque mendacii furo fidei narratione perstrinximus. Nunc igitur ad narrationem rei gestæ stilum vertamus. Debita religionis reverentia paschalia nobis 50 dierum exsequentibus sollempnia, cum in hoc cenobio quod est Atrebatensium situm in urbe, pretiosissimi confessoris Christi Vedasti cultu dicatum honorifico, cui ipse monachicæ continentie instituendis disciplinis Deo auctore deservio, hec divinitus accidit visio. Quidam fratrum nostrorum debilitate corporis præventus, lecto est ægritudinis occupatus. Sicque duobus transactis diebus, in ipso D
terciæ diei noctis perventum est articulo, cum dolore anxietatis suæ nimio hoc visus est exigi funditus migrare de seculo. Quod fratres vigilantes inibi depu-

tati videntes, me concite adesse signo faciunt, duorumque fratrum junctus obsequio, quam primum affui, et mox exposito lecto quia spiritus exitus sui separatione collectabatur, psalmodiæ litanisquæ insistentem omnem adesse feci congregationem. Quibus expletis, funebribus intenti exequiis ut a circumstantibus, quia spiritum funditus exalasset vix summa poterat diligentia inquiri, dicendo: *Subvenite, sancti Dei*, exitum ejus et eo emundare cepi. Cum interim jam subitis ⁷⁹⁹ turbatus, me corpori defuncti applicui, manuque mea ejus ori pectori vitalibusque subtilissima indagatione admota, spiritum velut tenuissimi ac subtilissimi aeris flatum inesse præsens, et remissa commendaticia oratione, quidam futurum esset cepimus expectare. Cum post velut unius horæ spacium tenuissimo et vix sensibili singultu pariter et anhelitu cepere labia tremere, deindeque inconditum quasi suspiria gementis et dolentis lingua summotenus emitte sonitum, subindeque discretum, velut vagitus infantum verba formare volentum. Sicque est eo usque perventum, ut rectum ad nostrum formaret verba auditum. Sed quæso intendite, quia linguam commovebat tantum, cum in reliquis corporis membris, capite dico, oculis et manibus, coxis et pedibus nullus omnino ac si ligno vitæ inesset spiritus, quod præsens fratrum et frequens indubitanter testabatur tactus. Sed vix inibi et colloquuta nostro auditui verba sola lingua formabat; quæ in se postmodum reversus a nullo sub celo hominum sciri putabat. Cui assistens notarius, inpressis eadem signabat litteris, quæ et ipse corporeo postmodum usus colloquio, non alia atque alia testabatur a se visa et colloquuta esse in celo. Quem enim in subsequentibus lector audieris, ne quid eorum ambigi posse credideris, vehementius emortuum corpus humana formare posse verba miraberis, quam si et utriusque testamenti verissima assertio credi compellit, ab eo ut refert visum esse non dubitaveris. Eredienti a corpore animæ malignorum spirituum tres ipsa sua visione terribiles astiterunt; cui quasi horrido impulsu insultantes, dicebant se habituros hunc tormentis infernalibus cruciandum, suarum illi attestationem inferentes culparum: cultellum scilicet cujusdam fratris nostri parvulum quem oblivione et negligentia dudum perdiderat, cuius quamlibet minima videatur culpa nec priori confessa nec venia fuerat absoluta. Affuit etiam pacis et lucis Michael angelus, hostilis invasionis tutor serenissimus. Quibus utrimque conventis, in momento infernalibus astitere claustris. Ubi ignis maximus quantitatem magnitudinis omnino excedens, locis illis cruciandis animabus erat deputatus, nigras adeo et fetentes emittens flammæ, in quo traditor Domini Judas catena undique strictus, majoribus in die iudicii tormentis servatur cruciandus. Quibus anima se deputatam sperans, nimio

VARIAE LECTIONES.

non pauci fere evanuerunt. Singulæ paginæ continent inter 67 et 75 lineas. Ita V. Cl. URLICHUS, cui apographum foliorum 81-83 debemus. ⁷⁹⁹ fuitne subtilis? U. Fortasse motibus aut tale quid excidit.

presentis mortis tormentorum terrore constricta, misereri sibi Deum sanctosque apostolos Petrum et Paulum, Johannem quoque baptistam et magnum confessorem Christi cui deserviebat Vedastum, frequenti et lugubri voce iterabat. Illis vero inferentibus veram priori sui distulisse confessionem, ut eum dampnarent testificabant. Tandem miseratione Dei preventa et angelica confinitate confisa, spiritibus discussa immundis, soli abinde amplioribus procedunt perscrutandis, et ecce subito discreto alteri generi tormentorum consistent in loco, ubi erat hiatus inferioris inferni, in modum putei late et profundissimæ immensitatis, qui velut nubes glomerantur in imbribus, fumiferas eructante camino removebat flammam. Super hunc velut rupe in præcipitio constituta, ille vero verso vultu in altera, rogat ut introspeciat. Cujus nimio timore jussionibus parens introspectit, et inibi torqueri Albertum Namucensium comitatu præfectum (91), quem ex nostris multi noverunt, recognovit. Quæ cum illic propriæ perditionis nimium dubia tremeret sublata ab angelo, venerunt non longo adeo interstitio ad aquam sicut ex nimis et fetentibus pruinis colligi poterat frigidam, circa quam velut medi corporis profunditate immersi maxima residebat multitudo hominum, licet aliquantulum boni, tamen quia de seculo exierunt impuri, usque in futurum judicium penalibus undis frigoris et fetoris venialibus sunt diluendi peccatis. Deinde venerunt ad aliam, quæ serventibus undis et ebullientibus innumerabiles visu volebat lugentium strepitus. Quorum tortores, equorum, canum omniumque fere repentium similitudinem præferentes, quoniam gravius culpæ fuerunt, homicidii, fornicationis, adulterii, sacrilegii, eorum miserabili interitu, impudendo gaudebant vocis et corporis gestu. His angelico ductu transcurtis, exierunt in pulcherrimi prati florum diversitate vernantis tantæque magnitudinis planiciem, ut si æquato omni orbi terrarum sub unius hominis visu colligi posset, huic comparari non posset. Locus hic quadam sui parte refrigeria, quadam vero diversis tormentorum et flammarum ignibus distinctus erat; ita ut qui levioribus pressi, velut aurum igne purgati, seorsum secedant refrigerandi. In hoc refrigerii loco Notkerum (92) recognovit episcopum. In tormentis vero alium intercepto nomine recognovit episcopum, qui a collo catena ligatus in dorso, linguam qua populo prædicare debuit, forcibus igneis tortores ejus nitebantur extrahere..... draco ore, naribus auribusque flammam in faciem mortiferas u..... presbiteros Eucarium et Rainboldum, fratrem etiam suum puerulum nomine Petrum, sororem ex ejus conspexit⁹⁹³ aduri latere; sororemque aliam toto quo advixit corpore contractam,

A seorsum jam cessisse liberam; laicum quoque, cum iudam fratris nostri qui inibi adstabat patrem, de quo, quia vitam novimus, minime dubitamus, multosque alios quos memoria notos, sed multimoda præsens ratio fecit esse ignotos. Abhinc lector queso diligenter intende, quia mox ut exiit ab imundis spiritibus, et visis tormentorum periculis hec anima est liberata, ductorisque sui serenissimi ut est familiaritate quam dulciter recreata, quomodo majoribus amplioribusque aucta et incensa desiderii inquirendi et perscrutandi aliqua quæ comminisci ab ea poterant, et quomodo ipsa sua importunitate quam sepiissime dicendo : *O domine sancte Michael, pie pater, dic mihi ! semper extorserit, quæ in reliquum scripta audire poteris; et quia singulis angeli responsionibus anxia hoc⁹⁹⁴ iterum iterumque suis vexabat inquisitionibus, clamando : O domine sancte Michael, dic mihi adhuc ! sub interrogatione animæ et angeli responsione cum omni diligenti assidenti inibi ut supra diximus notario, quod restat curabimus scribere, non permixta nec mutata a nobis latinitate, nec verbo, sed omnia quæ ipsi alternatim sermocinabant, eadem hec nobis in terra positus per linguam emortui corporis resonabat Spiritus sanctus; et cum impressum quarumlibet litterarum inveneris signum, animæ interrogantis in te transfer affectum, ut angelicum facilius possis intelligere responsum : Anima. *O sancte Michael, dimitte me ire ad fratres meos, et dicam illis omnia. Angelus. Non dimittam te, veni sequere me. Vide. Anima. O domine, quam pulchras mansiones; dic mihi, quis debet in eas habitare. O quam pulchram mansionem. O sancte Michael dic mihi. Angelus. Anima, non potes scire. Ista bona est. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi quæ est ista altera mansio. Dic mihi quis debeat hic habitare. Angelus. Fredericus (93). Anima. O domine, parvum refrigerium est in ista mansione. Angelus. Adhuc non est rectum. Anima. Video domine, pulchra est mansio, si perfecta fuisset. O domnus abbas, multa mirabilia ostendit Dominus per te. Magnus Fredericus, fortis et laudabilis. O domine, non permittas me hic stare, dimitte me ire ad fratres meos, et dicam illis omnia quæcumque vidi. Angelus. Non. Non est in mea potestate, sed in Salvatoris. Anima. O domine, quam longa via est ubi est paradisus? Angelus. Eamus, sequere me. Anima. Sequor te. O domine, dic mihi quid est? Angelus. Unus paradisus est. Anima. O Adam, quare credidisti uxori tuæ? O Eva, quare decepisti virum tuum? O maligne serpens Leviathan, quare seduxisti mulierem? O sancte Petre, sancte Paule, sancte Johannes, magnus sanctus Vedastus, misericordiam. O pia Maria, sancta et gloriosa Maria, miserere. O domine, dimitte me. Angelus. Anima,**

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹³ ex . . . csp . . . c. ⁹⁹⁴ fuit hec?

NOTÆ.

(91) Obiit c. a. 1010; cf. Mon. SS. VII, p. 439; I. VII, XLVIII, p. 440; I. XIV, p. 473; I. V.
(92) Obiit a. 1008.

(93) prepositus S. Vedasti et comes Viridunensis, de quo Hugo plura refert; v. supra col. 201, 202.

non dimittam te, sede, sede, sede. Anima. Quare non dimittis me? Angelus. Non dimittam te, nisi veniemus ad Salvatorem. Angelus. Veni, eamus. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi quæ est ista altera mansio? Angelus. Alter paradísus est. Anima. O domine, quis est iste homo? Angelus. Duo sancti Elias et Enoc. Anima. O domine, quid faciunt hic? Angelus. Expectant iudicium Dei. Anima. O domine, quid facient tunc? Angelus. Erunt ibi quousque veniat Antichristus. Anima. Quando veniet Antichristus, o domine, quid facient tunc? Angelus. Tunc surgent illi. Anima. Ubi pergent? Angelus. Ad secula terrena. Anima. O domine, quis est ille Antichristus? Angelus. Magnus diabolus est, ipse dicet: Ego sum Christus; Helyas dicet non, et Enoch similiter. Anima. O sancte Michael, quid facient tunc? dic mihi. Angelus. Dico tibi. Salvatoris testes erunt, et dicent ejus testimonium, et testimonium eorum verum est. Anima. O omnes gentes non credatis illi; credite mihi, quia Salvator est in celo; qui hoc non credit, vitam æternam non habebit. O omnes gentes non credatis isti seductori; non habebit potestatem. O Antichriste, quare seducis gentes? Verba tua non sunt vera. O sancte Michael, quid facient tunc? Angelus. Dico tibi, testimonium prophetabunt quia Salvator veniet; qui hoc credit, salvus erit. Dico tibi, multi credent per Helyam et Enoch. Anima. O sancte Michael, quid facient tunc? Angelus. Dico tibi; prophetabunt omnia vera usque ad mortem. Anima. Qua morte erunt morituri? Angelus. Interfecti erunt pro Dei amore. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi, quid faciemus tunc? Angelus. O anima, cessa. Anima. O domine sancte Michael, pie pater, dic mihi. Angelus. Tunc ardebit omnis terra. Anima. Quid faciemus tunc, domine? dic mihi. Angelus. Tunc veniet Salvator. Anima. Pie domine, quid faciemus tunc? Angelus. Tunc venient Matheus, Marcus, Lucas et Johannes. Illi dicent: Ossa arida, surgite; audite verbum Domini. Tunc veniemus coram Salvatore; tunc erit mundus novus et terra nova. Anima. O domine sancte Michael pie pater, quid faciemus tunc? Angelus. Dico tibi. Anima. Dic mihi, in qua forma veniemus. Angelus. O anima, cessa, satis audisti prophetas. Omnis plebs habebit formam triginta annorum, simul tam pueri, juvenes, adolescentes quam senes. Anima. O Domine, quid faciemus tunc? Angelus. Tunc habebitis novam carnem. Tunc veniemus coram Domino omnes angeli et archangeli, tunc duodecim apostoli. Anima. Quid facient illi? Angelus. Illi sedebunt super sedes duodecim, et iudicabunt duodecim tribus Israel. Anima. O domine sancte Michael pie pater, quid faciemus tunc? Dic mihi. Angelus. Omnia opera omnis plebs habebit in manu sua. Anima. O domine, quando veniet Salvator? Angelus. Adhuc non venit. Anima. O domine, quando veniet, quid faciemus tunc? Angelus. Tunc veniet sanctus Petrus princeps apostolorum, et dicet: O fratres, sedete omnes gentes. Tunc veniet magnus Jesus salvator et redemptor. Anima. O domine, quam magnam angustiam videbimus tunc?

Domine, dic mihi, quid faciemus tunc. Angelus. Dico tibi, tunc veniet ille in cruce præparatus. Anima. O domine, dic mihi, quid faciemus tunc? Angelus. Dico tibi, tunc dicet Salvator: O omnes gentes, angeli, archangeli, apostoli, o omnes gentes, videte dolores meos; palpate et videte; videte passionem meam, manus meas; sicut fui in cruce propter vos, sic sum coram vobis. O omnes gentes, non aurum et argentum propter vos dedi, nec ullum hominem, sed corpus meum. O omnes gentes, ego amari vos, tradidi corpus meum propter vos, videte dolores meos. Anima. O domine, quid respondebunt tunc? Angelus. Omnia opera vestra respondebunt propter vos. Anima. O domine, quid postea? Angelus. Tunc sedebunt apostoli ad dexteram et omnes angeli. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi, quid faciemus tunc? Angelus. Bene. Anima. O domine, quid faciemus tunc? Angelus. Anima, quare non cessas? Anima. O domine pie sancte Michael, dic mihi. Angelus. Scis rerum, verum potes scire, quia Petrus primus loquutus est. Anima. Domine, quid faciet sanctus Petrus? Angelus. Ille iudicabit primus, secundus Paulus, tercius Johannes Baptista; tunc omnes apostoli; tunc iudicabunt sancti heremite; tunc perfecti monachi. Anima. O domine, quid tunc iudicabunt? Angelus. Boni episcopi tunc reddent rationem de omni pecore suo. Anima. O domine, quid tunc? Angelus. Tunc venient boni presbyteri, tunc iudicabunt illi. Anima. O domine, quid faciemus tunc? Angelus. Tunc venient boni layci, et iudicabunt omnia bona. Illi vero qui sunt agricolæ, multa bona, omnia bona laboraverunt, omnia bona receperunt. Anima. O domine, quid faciemus tunc? Angelus. Tunc venient mulieres. Anima. O Domine sancte Michael, quid faciemus tunc? Angelus. Dico tibi. Ille qui dixit: Vade mulier, jam noli recare ne deterius tibi aliquid contingat (Joann. v. 14), iudicabit illas. Anima. O domine, misericordiam, quid faciemus tunc? Angelus. Dico tibi. Tunc dicet rex Salvator omnia bona his qui sunt ad dexteram, et omnia mala his qui sunt ad sinistram. Tunc erit rex magnus et fortis, omnis plebs humiliata. Tunc dicet Salvator: Omnes gentes amari vos; volui ut vos domo reniretis; vos noluistis. Anima. O domine, quid tunc dicent illi, qui bona fecerunt? Angelus. Dico tibi, tunc respondebunt iusti: Domine, quando te vidimus? Nunquam te vidimus; nec te vidimus nec minigros tuos. Tunc dicet Salvator: Quando fecistis uni de minimis istis, mihi fecistis (Matth. xxv. 40). Anima. O domine, quid faciemus tunc? Angelus. Iusti bene, bene iusti. Tunc dicet rex: Venite, benedicti patris mei, possidete regnum quod vobis paravi ab origine mundi (Matth. xxv. 34). Tunc erit gloria magna super eos. Anima. Post, domine, quid facient illi ad sinistram. Angelus. O anima, cessa. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi. Angelus. Dico tibi. Ibunt in supplicium æternum. Anima. O sancte Michael, dic mihi ubi pergunt illi? Quod si erit illis ultra aliqua remissio. Angelus. O anima, dico tibi. Indulgentia Dei succurret illis, et angeli Dei facient

raptum super illos. Omnes sancti intercedent ad Deum pro illis. Anima. O domine, si omnes liberati erunt? Angelus. Possumus succurrere illis. Paucum est. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi, qui facient raptum? Angelus. Dico tibi.

et duodecim apostoli facient raptum, et omnes angeli. Anima. O domine sancte Michael,

Anima. O domine, qui liberati non fuerint, quid facient illi? Angelus. Certe malum. Anima. O domine, tunc quid facient²⁹⁹? Angelus. O anima, quare non cessas? Vis audire quid facient? Deus, Deus reddet illis secundum opera sua retributionem. Postquam dicet eis³⁰⁰: Discedite maledicti in ignem æternum (Matth. xxv, 41), reddite opera vestra angelis vestris quibus servivistis: non erit ultra ulla misericordia. Ibi erit luctuosa et tenebrosa mansio. Tunc veniet Salvator. Anima. O domine, quid faciet dominus Deus? Angelus. O anima, quare non cessas? Anima³⁰¹. O domine, dic mihi, quid faciemus tunc? Angelus. Dico tibi. Tunc dicet Salvator: Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. xi, 28). Vos qui sequuti estis me sedebitis super sedes [duodecim, judicantes] duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28). Modo venite ad me; ego do vobis gaudia æterna, in quibus permanebitis. Anima. O domine, quid facient, qui illam vocem audiunt. Angelus. Dico tibi. Letabuntur sine fine. Anima. O domine sancte Michael, quid faciemus tunc. Angelus. O anima, quare non cessas? Anima. O domine sancte Michael, adhuc dic mihi. Angelus. Sequere me. Anima. O sancte Michael, ubi debeo sequi te? Angelus. Ego dico tibi. Adhuc ostendo tibi magna bona, magnum paradisum. Vide. Anima. O sancte Michael, o domine, quam pulchra est ista mansio! Quid hoc est domine? Angelus. Non dico tibi modo; sed vide alterum. Anima. Video, domine, quia pulchra est ista mansio, quia pulcher paradisus. Dic mihi, domine, quid est hoc. Angelus. Hoc est refrigerium justarum animarum. Tercium non potes videre. Anima. O domine sancte Michael, misericordiam. Angelus. Dico tibi, non videbis tertium, donec veniat dies iudicii Domini. Anima. O domine, quid faciemus? Angelus. Modo ibimus ad infernum. Anima. O domine, quid ibi faciemus? Angelus. Ostendam tibi tormenta. Anima. O domine, ne permittas me intrare. Angelus. Dico tibi, non est homo in terra, qui non debeat videre. Sequere me. Vide. Anima. O domine, quid sunt hæc? Angelus. Mansiones ubi habitant diaboli. Anima. O domine, quid faciemus? Angelus. Sequere me. Modo veniemus ad magnam et sortem aquam. Anima. O domine, quare non dimittis me? Angelus. Veni et ostendam tibi. Vide. Anima. O domine, quid faciunt hic? Angelus. Ibi sedebunt infirmi usque in diem iudicii

A Anima. O domine, quales infirmi? Angelus. Qui satis excusationem non habent de peccatis suis, illi sedebunt super rivulum istum. Anima. O domine, quid faciemus? Angelus. Veni, ostendam tibi. Vide. Anima. O domine, quid est hoc? Angelus. Hæc sunt tormenta; ibi sedebunt impuri, ut ibi peniteant super rivulum istum usque in diem iudicii Dei. Anima. O domine, magna sunt ista tormenta. Quid faciemus? Angelus. Veni, ostendam tibi. Sequere me. Vide ignem magnum. Anima. O domine, quis est ille? Angelus. Vide Judam, qui tradidit Deum. Anima. O Juda, quare vendidisti corpus et sanguinem domini nostri Jesu Christi? Quare tradidisti dominum tuum? Quare fecisti hoc? Angelus. Multa mala fecit, propterea recipiet omnia mala. Vides istos homines? B Ille fuit dives, modo est pauper. Anima. O domine, quid³⁰² faciet, habebit remissionem de peccato suo? Angelus. Non nisi in iudicio; tunc dimittentur illi omnia peccata sua. Anima. O domine, quid faciemus? Angelus. Dico tibi. Eamus de isto periculo. Sequere me. Modo ostendam tibi magna mirabilia quæ adhuc non vidisti. Vide. Anima. O domine, quid est hoc? Angelus. Infernus malignus; ibi sedent adulteri, perjuri, falsi episcopi, falsi presbyteri, falsi monachi, ibi sedebunt usque ad iudicium Dei. Anima. O sancte Michael, quid faciemus? Angelus. Sequere me. Adhuc ostendam tibi omnia mala. Anima. O domine, quæ sunt? Angelus. Adhuc monstrabo. Vides quantas animas? Anima. O domine, unde venerunt? Angelus. Hoc est tota terra. Adhuc non est plenum, adhuc non sunt omnes. Vides illum magnum qui est ligatus catenis? Anima. Domine, video. Angelus. Ille magnus fuit Coloniensis episcopus (94). Anima. O domine, quis fuit? Angelus. Pastor fuit; non fuit pastor, sed mercennarius; ille lupus fuit. Anima. O domine, misericordiam; habebit indulgentiam? Angelus. Non. Magnus pastor fuit, sed non custodivit præcepta Domini. Anima. O Domine, quid faciemus? Angelus. Eamus; modo ostendam tibi; sequere me. Modo sede, anima, sede. Anima. O domine, quare non dimittis me? Angelus. Adhuc multa miracula demonstrabo tibi. Sequere me. Vide. Anima. O domine, quid est hoc? Angelus. Hoc sunt qui omnia bona laboraverunt, et sedent hic usque ad iudicium Dei. Anima. O domine, quare non vadunt in regnum Dei? Angelus. Anima, dico tibi. Nullus intrabit usque in iudicium Dei. Anima. O domine, quid faciemus? Angelus. Sede. Vis adhuc dicam tibi? Anima. Volo. Angelus. Dico tibi. Multi homines sunt in mundum³⁰³, qui hoc non viderunt quod tu vides. Anima. O domine, quid? Angelus. Dico tibi. Multi homines sunt, qui non viderunt quod tu vides. Anima. O domine, dimitte me ire ad fratres meos, et dicam illis omnia quæ vidi. Angelus. Non nisi dominus Salvator voluerit. Dico tibi; sicut leo

VARIÆ LECTIONES.

²⁹⁹ vox evanuit. ³⁰⁰ vox evanui. ³⁰¹ vox deest. ³⁰² ita c. ³⁰³ qd c.

NOT.Æ.

(94) Evergetum innuere videtur.

rugiens, sic diabolus inter fratres tuos. Misericordia Domini super illos fuit, quando sexta ab hac nocte diabolus puerum virum ex fratribus tuis strangulare voluit. Animum. Modo hoc verum recognosco, quia interfui. Domine, est ille liberatus? Angelus. Non, quia veram confessionem dare non vult. Multi dicunt, quia servimus Domino, sed serviunt diabolo. Omnes maculas, quidquid faciunt, demonstrant per veram confessionem. Si non faciunt, dico tibi, quia cito videbis magnum periculum. Cessent murmura magna in illo loco. Dico tibi; unus vetus est, qui non est acceptus coram Deo. Anima. O domine, quis est ille? Angelus. Tace, anima; omnia non debes scire. Anima. O domine, si dimittis me ire ad illos, dicam illis omnia. Angelus. Non debes scire omnia; multi sunt, qui nolunt tibi credere. Dominus tibi demonstrat. Anima. O domine, tantum amaverunt me. O domine, quid facient fratres mei? Sunt quatuor. O domine, dominus abbas (95) quid faciet? Angelus. Omnia bene. Vere est Israelita, in quo dolus non est. Anima. O domine, dominus Fredericus quid faciet? In Dei nomine dic mihi. Angelus. O anima, cessa. In Dei nomine dico tibi: Omnia bona opera faciet, sed non sunt adhuc completa. Anima. O domine, de aliis fratribus dic mihi bene. Angelus. Bonum possum tibi dicere; vera confessio succurret illis. Anima. O domine quid faciet. . . . Angelus. Quare non cessas? Non dico tibi. Anima. O domine, meus sanguis ipse et caro mea quid faciet? dic mihi. Angelus. Omnia bene. Anima. Domine, quid illi duo fratres qui fugerunt Gotmundus et Balduinus. Angelus. Dico tibi, preparatae sunt illis mansiones in inferno. Anima. O domine, dic mihi. Angelus. Dico tibi, malum fecit dominus abbas quia excommunicavit eos. Anima. Domine, dic mihi de fratribus meis. Angelus. Dico tibi, Dominus elegit duodecim apostolos, et unus ex illis diabolus fuit. In fratribus tuis summi boni et summi mali. Anima. O domine, quid faciam? Angelus. Dicam tibi. Anima. Quare ³⁰⁰ dimittis indulgentiae medicum, ut eam ad illos et dicam illis omnia. Angelus. Non est mea licentia, sed Domini. Anima. O domine, quid facient fratres mei? Tantum amavi eos. Angelus. Quid tibi possum dicere? Pastorem habent. Anima. O domine, dic mihi. Angelus. Verum dicerem tibi, sed tibi nolunt credere. Anima. O domine, bene credent. Angelus. Si unus credit, alter non credit. Qui est ex Deo credit, qui non est ex Deo non credit. Omnia sciunt tormenta, sed non intelligunt; cor eorum est clausum ³⁰¹.

« Anima. Quis est serpens? Angelus. Laici homines sunt; sed audiunt quia bonum est confidere in Domino quam confidere in homine. Anima. Quis est quod fratribus possit succurrere? Angelus. Audi, anima. Albricus serpens magnus, sicut leo rugiens circumit querens quem

VARIE LECTIONES.

³⁰⁰ Excidite in fine memb. n? U. ³⁰¹ Hic spatium duarum linearum vacuum relinquitur. ³⁰² aia cod. ³⁰³ ita c. an relinquant? ³⁰⁴ ita c. an respiciat?

NOTE.

(95) Richardus.

A devoret. Anima. Domine, ego non vidi eum; ubi est? Angelus. Omne quod cogitat facit. Ille dicit quia fidelis est; sed est infidelis. Anima. O domine, de antiquo quis est? Angelus. Dico tibi, quia si non emendaverit, per Dei gladium illum coram plebe cito demonstrabo in magna virtute. Anima. Ve illi! O Domine, quis est homo? Qui sunt monachi, qui non obediunt domno abbati? Angelus. Vis audire? Dominus Robertus obedit. Anima. Quid facit modo ille? Angelus. Dico tibi, quia modo est in ara ³⁰⁰ coram Deo. Dic mihi, quid cogitas? Quare omnia quae cogitasti, per veram confessionem non demonstrasti? Anima. Domine, malum non cogitavi. Angelus. Demonstra cogitationes tuas. Anima. Domine, mea culpa, satis cogitavi. Angelus. Quid cogitasti? veram confessionem da. Anima. Domine, mea culpa; satis cogitavi omnia mala. Angelus. Non, sed bene, si modo posses adimplere. Anima. Domine, hoc cogitavi quod Dominus locum sancti Bertini visitaret. Angelus. Dico tibi, multa ibi sunt peccata; misericordia Dei visitabit locum illum. Anima. Deo gratias, Deo gratias. Angelus. Dico tibi, multum sunt maligni spiritus in illo loco ad Salvatorem. Anima. Ubi est Salvator? Angelus. Modo veniet Domine salvator et redemptor mundi, succurre mihi misericordiam. Salvator. Quid queris? Anima. O domine, misericordiam et indulgentiam de omnibus peccatis meis. De magistro require, respice. C. Salvator. Dico tibi, quia quando ibi venit sanctus Bertinus, multi fuerunt diaboli, numquam tamen fuerunt tanti sicut modo sunt. Anima. O domine, de illo loco et omnibus fratribus qui sunt in eo. Salvator. Dico tibi, illi sunt quasi ad seculum sequendum. Anima. O domine, dimitte me ire ad illos; dicam illis ut relinquam ³⁰⁰ mundum. Dimitte me ire ad episcopum, dicam illi ut respiciam ³⁰⁰ locum illum. Salvator. Istud verbi secretum custodi. Anima. Dimitte me ire ad domnum abbatem; illi soli dicam. Salvator. Si aliis dixeris, morte morieris. Mado vade in pace, omnia secreta custodi.

« His ita finitis, anima ad corpus reversa, in momento nobis videntibus frater ille erectus, aliquantulum ista tamen dissimulans est loquutus. (Fol. 82.) Acta sunt hec 15 Kal. Mai, anno dominicæ incarnationis 1011.

« (1012. Jul. 4.) Consuetudo ordine religionis nobis exequentibus propositum sanctæ professionis in pretilulato civitate Atrebatæ posito preciosissimi confessoris Christi Vedasti cenobio, eo ipso a præcedenti visione anno subsequenti, in mense qui Julius dicitur, die quarto, forte quempiam fratrum nostrorum gravi corporis dissolutum valetudine, aliquanto

dierum spatio contigit infirmasse. Qui nimio ingravescente languoris sui dolore ad ipsum Kalendarum Augustarum (Aug. 1) qui pro vinculis beati Petri venerationi debetur evocationis suæ perductus est diem, cum præsentibus fratribus mentis excessu raptus, emortuo penitus exivit e corpore, locaque revisens inferni vidit multa quæ nobis coram testibus positis pro veritate confirmando, sola absente spiritu referebat lingua; et postmodum peracto pleno trium horarum spacio in se reversus, verius sic confirmabat visa præsens, ut hæc quam eo ipso teste inscio prænotavimus subtilulabit paginula. Egreddenti animæ missi ex officio tenebrarum principes extitere, paratique conducere, ipsis infernalibus claustris dicto citius affluere, cuius mox debitam penarum causam acturi introduxerunt in domum, quæ, sicut ex nimia caliginis et fetentis fumi densitate expressus colligi potuit, tantæ magnitudinis immensa civitas fuit. Hujus parietes et interna munitio velut muris extracta, interius undique litteris videbatur depicta, continens a principio totius mundi peccata, nisi quæ pura confessione et penitentia sunt remissa, quedam vero conculcata, ut iterentur, adhuc viventium servabat memoriam. Huc deductam animam diabolus tenens, illam horribili nimis impulsu cepit agitare, tondere, gravissimis virgarum plagis insistere, et præter hæc appositum ignis tormentum comminari, suas etiam illi improbare culpas, representans quasdam scedulas et quaterniolas, quos negligenter et absque prioris licencia proprio usu contrectavit habendas. Pluraque alia autoritate illius se retinuisse in prædicto pariete iuxta signabat inscripta, quæ frater ille in confessione nunquam potuit comminisci pro vita sua. Pro quibus cum multiplicia inflingerentur tormentorum flagella, consciam tantum fitebatur culpam, divinamque miserabiliter sibi rogans subvenire clementiam. Sciebat enim hoc se promereri reatus sui exigentibus culpis, ac propter hæc angelicæ præsentiae auxilio se destitui, solamque relinquere. Ille vero amplius insultabat dicens, illam jure humanæ militiæ suam debere fieri, sibi que servire, nec aliquo modo ab illatis posse tormentis liberari, nisi adoraret, a quo non haberet in perpetuum separari. Cui e contra anima illa immensæ Dei clementiæ recolens sacramenta, spe quadam et credulitatis confidentia confisa, sputa in faciem dabat, simul et inhonesta prout dignus est impropria impreans, singulis illius verbis sua singula reddens, hoc ipso sermone dicebat: *Tu enim totius superbiæ et perditionis spiritus, qui decepisti Evam, tu fecisti multa mala, quæ per te humano generi sunt illata; te non adoro, quia tu es fur et latro; modo tantam potestatem habes in me, et hanc non haberes nisi tibi data fuisset desuper. Deus est fortis et potens et immensæ misericordiæ, et ipsum qui pro me passus fuit adoro. O domine Deus meus, quare me dereliquisti? Tu formasti me et creasti me; multa sunt peccata mea, Domine, mea culpa.* Cui e contra diabolus responde-

bat: Non erit ita; tu non eu confessus fuisti. Den, ego sum. Scio enim omnia quæ fecisti, nec ulla peccati negligentia evenit fratribus tuis cui non interessim; me adora; habeo siquidem te in mea potestate, et de fratribus tuis unum. Hem! Num me ibi dudum vidisti, ubi quia et in potestate mea eras horrens præsensisti, et fratrem tuum per subitanæ mortem ut eum mihi perdere deberem suffocare debui? Tu etiam hæc fecisti, quæ in pariete hoc inscripta vidisti. Sed si vis ab his tormentis liberari, me adora, quem angelum Dei esse cognovisti. Hinc anima illa in mortem usque flagris et adhibita igne jam superata dicebat: O domine Deus, misericordiam. Ardeo, Domine, mea culpa; sancte Michael, succurre mihi! et: Quare me domine dereliquisti? Multa sunt, scio, Domine, peccata mea, dominus abbas scit ea. O Deus, quam magna sunt judicia tua? O Satan, quare non dimittis me? Non te adoro; scio et ego quia tu omnia scis, sed Domini potestas est in celo et in terra, et ipsa judicet inter me et te. Quod si tu Deus es, ubi sunt angeli tui? Ostende mihi faciem tuam. Phi! mentiris! Alterum angelum vidi; mentiris! non es angelus. Ego te recognosco; diabolus es. Scio quia angelus fuisti, sed superbia tua de celo cecidisti. Quod ergo in vinculis tuis sum, Domini potestas est et voluntas, non tua. Et dic mihi, quis est frater meus illi quem habes? et quum totius scientiæ et memoriæ est anima terrena hac habitatione soluta. Reminiscatur enim, quia et interfuit, quod frater ille novem transactis diebus, cum expleto matutinarum officio paululum cum ceteris se reclinaret in lecto, nobis nescientibus quo infirmitatis morbo, sed cum præsentis mortis suæ periculo emissus a fratribus fuisset e lecto, et post unius horæ spacium vix recepisset vitæ spiritum; ejus subitanæ morti eo amplius condolens, mortiferas hostis insidias exprobrabat dicens: O Satan, omnia trahis ad te. Quare decepisti illum? In hoc et tu mentiris, quia servus tuus non erit; mansuetus est multum et humilis, et magnæ erga omnes obedientiæ et pietatis, ac per hoc convertetur et vivet; et quia nullus est misericordiæ Dei finis, qui non mortem sed penitentiam desiderat peccatoris, tuus non erit, sed convertetur et vivet. O frater, cave, cave frater insidias ejus, ne decipiat te. Saleator mundi, succurre mihi. Sancte Michael, quare dereliquisti me? Pater sancte, misericordiam! Domine, ardeo, ardeo. O Satan, ut quid me tota die punis et punis? Hæc et alia plura his similia quæ propter importunitatem multiplicis lectoribus nova quæque fastidientibus minus congruum ingerere vilipendimus. Cum ejusmodi confabulatus alitrimo in fatigabili alteratione consenserent anima et diabolus, consumptaque flagris cum jam pene se victam ut eum adoraret profiteretur, quam non impetus ignis ardentis et lucentis a longe ad ejus auxilium veniens cepit comparare angelus, cuius placidissimæ præsentiae gratiæ resumtis viribus corviciis amplius insistebat, perfidis inimici præsumptionibus resistens et dicens: O Satan, Satan, multa

te in die Domini expectant mala, quia es humani generis perditio et perditionis causa. Modo non me tenebis, de me diutius non gaudebis, modo te non adoro; quia tu Deus sis, mentiris; nichil potestatis habes amplius in me. O sancte Michael, ubi es? O Domine, misericordiam; mea culpa, Domine; video malum meum, quia præceptis tuis non obedi. O sancte Michael, misericordiam. Emendo, Domine, emendo; Deo promitto et sancto Petro et sancto Paulo et omnibus sanctis, omnia quidquid rogas faciam. Adjuva me, Domine, ego ardeo! Ad quem angelus: Tace, hoc est; voluntas Dei; sed sequere me. Et illa: Sequor te, domine, et tecum paratus sum in mortem usque ire. Sed quid, dic mihi, domine, ille frater meus faciet, de quo dixit mihi diabolus, quod decepisset illum? O sancte Michael, indulgentiam, misericordiam, domine, de eo, dimitte me pergere ad fratres meos; emendabunt se! Dic mihi, domine. Possum ad illum loqui: bene omnia. Mox recepto in corpore spiritu resedit, vocatoque ex nomine illo qui præsens ibi aderat fratre, dixit: Cave fiat, ne decipiat te diabolus quia per ipsum fuit tibi proxima
 ab angelo spiritus remanente emortuo corpore sicut prius; et dixit: O sancte Michael, fui ad illum fratres omnes vidi. Ad quem angelus: Sequere me. Et illa: Sequor te, domine. His dictis tenebrarum to abinde procedentes duce angelo, rursus in aliam introductus est domum, quæ quia lucis ac serenissim . . pl nimium resitebat, ejus pulcritudine miratus nec satis expleri nec pro voto potuit saciari, sed du pon . . . stupendo ac tremendo prospiciens intellexit cujus esset officium, et ad quid locus ille lucis potuisset haberi. Videbat namque in ea parietum superficie conscripta totius humani generis bona opera, sed et quodcumque usibus humanis in quibuslibet est creaturis utile, quod elemosinarum munera pauperibus Christi potest expendi pro animarum salute, quodque quasi substantiali edicens materia mihi videbatur expressum, equos scilicet et jumenta, asinos ovesque et diversa diversorum animalium, aurum quoque, argentum, vestes perpluraque preciosa ejus generis munera, peregrinorum hospitia, pauperum lectisternia, ceteraque gratias impensa pro Christi nomine beneficia, straminis ac feni manipulos, vetustos etiam socios, et virides olerum plantas, desuper quasi filo suspensas, nec non potum aquæ frigida de quo Dominus ipse testatur fideles suos in æterna vita mercedem non perdere. Ceterum quia longum est edicere omnia, hæc et plura alia Christo in membris suis collata sanctorum elemosinarum vidit donaria, quarum pro æternæ vite retributione in conspectu Dei solum servatur in memoria, ut major scilicet Dei populo futuro et præsentem daretur fiducia, nullius sui licet minimi Deum immemorem esse beneficii si in honore laudis ejus et gloria quidlibet optulerit vir-

PATROL. CLIV.

tutum mater caritas sancta. Viso hoc interea sanctæ memoriæ miraculo, placida præmonitione ammonitus ab angelo, alio secesserunt in loco; ac post paululum progressi: Vide, inquit angelus, o anima, ea quæ miseratione Dei tibi largiuntur, ut videas inferni tormenta, quæ licet sint humano generi incredibilia, sciant tamen ita sibi esse prædicta per evangelii sacramenta. Et ille: Video, domine, quia multa sunt peccata et mala. Sed remitte in aliquantulum, quia multa sum passus. Diabolus enim non minimum me flagellavit. Et angelus: Anima, ris sedere? Sede. At ille tanta tamque inaudita præsentium tormentorum magnitudine perterritus, propter nimios ejusmodi mirabilis et innumerabilis populi dolores et luctus quodam compassionis præmovebatur affectu, commemorans intra se illius judicii diem, quanta is tunc iudice veniente cumulabit supplicia, quos tanta ab ipso ferme mundi exordio adhuc videt possidere tormenta, et clamabat: Quid o miseri, miseri, cum supervenerit districti et novissimi judicii Dei irrecuperabilis hora et impenitens dies illa? Dies ira, dies illa calamitatis et miseriæ, dies magna et amara valde!

¶ Erat nimirum tanti per immensum spaciū locus ipse penarum, tantaque confusio et immemorabilis frequentia lugentium populorum, quantum non est neque continet cujusvis imperii regnum; sed nec totum his putavit conferri cum homine mundum. Ubi plurimis distinctis tormentorum generibus, adstantes sibi ex legione sua singuli ministri sic suis principiabantur ordinibus, ut pars quedam tenebris cum fetore suo tenerentur horrentibus, altera piceis flammis obnoxiiis condebatur hominibus, alia vero puris ignibus, et alia frigore et quasi hiemalibus pruinis cruciandis augebatur peccatoribus. Sic pro meritis cuique pena a suis parabatur apparitoribus, et ejus rursus alia pars quasi quibusdam extractis mansionibus refrigerandis inutili minabatur animabus. Preter hæc indeficientia vermium et flammarum eternæque mortis incendia ignis e contiguo maximus non lignis materialibus sed crebris adhuc viventium culpis conficiebatur et cotidianis offensionibus. Quo viso non satis sui fisis periculo, audivit ab angelo: Veni et vide. Et ille: Video, domine, quia malum est; omnia video et mala hic omnia. Sed dic mihi, domine, quid est hoc aut quid significat. Cui cum dixisset, quod Frandens comiti Balduino pararetur et esset, ejus subito admirans non impari regii cultus personam, denominatam etiam cum divitiis et humana felicitate potentiam, si tantus vir post transitorios honores et gloriam infelicem ejusmodi sortiretur penam, et exitialem debite mortis miseriam, hac verborum voce clamabat: O domine, quia mala habet facta? Et angelus: Quia malum fecit, malum recipiet. Item ille: Domine, si dimittis me, ego pronuntiabo illi, ut convertatur et vivat. Sancte Michael, misericordiam de illo; Dominus non despicit peccatores. Scio et credo quia ipse dixit: Nolo mortem pecca-

toris sed ut m. o. et vivat. Ac per hoc, domine, dimitte me; veniam ad illum, et dicam ut se recognoscat et penitentiam agat. Cui angelus: Nihil proderit, quia non credit. At ille: Etiam, domine; aurum et argentum habet multum; possibilia etiam multa in terra; bene posset emendare. Et angelus: Dico tibi, sua non sunt, sed diaboli. Sed, anima, sequere me; veni et vide. Erat siquidem adjacentibus miræ magnitudinis spaciis diffusum per immensum quasi frigidissimæ aquæ stagnum, cujus congelascentibus undis per exurgentes cum fetore pruinas mortiferos celos usque videbatur eructare vapores. Continebat namque per innumeros ordines loci hujus supplicium muliebrem sexum, solum scilicet meretricum conventum, quæ per incontinentiam propriæ carnis adulterando, humanæ naturæ modum excedentes, siti mercatoris non pertimuerunt corrumpere leges et jura. Harum mamillas, anteriora quoque et posteriora perhorrentia multi generis monstra et cohabitantium maxima multitudo serpentium acceperant devoranda. Quibus visu percursis, præmissis angeli verbis respondit dicens: Sequor te dominum, et video quia tormenta sunt magna. Sed dic mihi, quæ sunt illa insidentium agmina, vel quod fuit peccatum eorum? Hæ sunt meretrices quas vides, quarum mamillas tortines ³⁰³ lacerant serpentes, quia peccaverunt per carnem et adulteria adulteraverunt magna. At ille: Ve vobis, o mulieres, ut quid nascendo in hanc vitam venistis? Domine, sedebunt hic usque ad judicium? Angelus: Dico tibi. Remissius erit illis in die judicii. Cui rursus: Veni, sequere me, et his quæ tibi monstrabuntur, diligentius intende. Et ille: Domine, quo vis sequor te. Ac post paululum progressi: Sede hic, inquit angelus, quia adhuc et alia multa videbis. Inibi vero consistens patrem cujusdam fratris nostri ³⁰⁴, quem prima visio manifestavit, adhuc in ignis tormento positum vidit. De quo ad angelum dixit: Dixi, domine, amicis suis, et pronunciaui quod insolubilibus inferni sic puniretur suppliciis, sed non crediderunt verbis meis. Ubi etiam, appositis juxta sententiam suam suppliciis, torrentibus flammis quedam involvebatur persona cujusvis honoris ut videbatur digna, quæ demonum quibusdam potestatibus tradita, majora semper cogebatur subire supplicia. Cujus cum causam cum angelo ageret, et quis quantusve hic esse potuit diligentius investigaret, audit: Is de quo queris est Sciherus (96) dives, cunctis quibus effulsit avarus, et totus vere diaboli filius: cui post hec multa quæ video tormenta, multa adhuc supersunt et manent fortiora. Et ille: Domine, habebit remissionem? Angelus: Dico tibi, nullus scit nisi dominus Deus Christus. Frater quoque suus juvenculus inibi adhuc detinebatur, ignis tormento purgandus. Nec non tanta hominum multi-

A tudo, quantum quis putaret toto non posse contineri mundo; quorum omnium penalem condolens finem, et quandam aliquatenus illis in adventu judicis sperans remissionem, dicebat: Sancte Michael, quid facient peccatores vel quando veniet judicium Dei? Angelus: Anima, tace; veni, sequere me, et vide quæ ostensurus sum tibi. Exeuntes vero inferni stationes et penarum loca ex adverso deorsum, totius pacis lucis et quietis accommodum præminentis montis superabant verticem ipsum, ubi per amenissima circumquaque spacia pro unius cujusque merito in eternam requiem mansura edificabatur mansio. A quo cum placidissimo verborum alloquio seiscitaretur, quid hoc esset, vel quibus illæ tantæ magnificentie construerentur mansiones, respondit: Anima, num hic dudum fuisti, et non te recognoscis? Scientiam non habes; hæ sunt fratrum tuorum mansiones, quas olim tibi juxta cujusque meritum denominavi. Et ille: Domine, si omnes habemus mansiones? Angelus: Habetis juxta opera vestra. Et ille: Domine, adhuc innotescet mihi de fratribus meis. Angelus: Dico tibi; omnia vis scire, sed non potes. Verum sequere me. Veni, ostendam tibi quod oculus non vidit, et auris non audit et in cor hominis non ascendit (I Cor. 11, 9). Ac proinde paululum eminentioribus spaciis superatis, inter eminentia ejusmodi lucis et claritatis constituerunt fastigia; ubi quoddam quasi ex auro purissimo solidum in modum parvissimæ camere præfulgebat domicilium, radiis perfusum circumactumque flammantibus, quod nonnumquam ad cujuslibet omnino divinæ potentie speculum mundo imitabatur globum. Viso hoc divinæ transformationis præstigio instabat angeli quid hoc esset cognoscere responso. Cui angelus: Istud, o anima, quod rides, est secretissimum quoddam celestium mysteriorum secretum. Signatum solvit verborum Dei signaculum, et propius accedens, ostiolum in eo visus est aperire, cum quo tantus odor exivit et lilliorum rosarumque flagrantia (97), ut preciosissimas omnium aromatum species vinceret et genera. Hujus inestimabilis celestis visionis et pacis desiderio, et inestimabili perennis letitiæ gaudio multo magis anima illa exestuans perfrui, dicebat: Domine sancte Michael, quam multa hic totius felicitatis bona! quam mira est inexpertis suavitas ista! Cui angelus: Accede, anima; sequere me, veni et vide et lege. Quibus ille intentus dicebat: Domine, non possum legere. Item angelus: Vide, anima, et lege. Et ille: Non possum, domine, nisi dixeris. Adhibitaque paululum perspicaciori oculorum lumine, præ nimia qua admodum resplendebat claritate vix ea quæ hoc modo continebantur inscripta, ita legere poterat: Veniet, veniet dies Domini, sicut tur

VARIÆ LECTIONES.

³⁰³ tortiles? ³⁰⁴ superscript. c.

NOTÆ.

(96) Fortasse Seiherus? Cf. Gesta epp. Camerac. I, c. 121, SS. VII, p. 454.

(97) I. q. fragrantia.

cito. Et dicebat: Quid, domine, quid facient tunc A peccatores? Vel quot restant anni, ut astare debeat novus orbis venturo universorum iudici? Et angelus: Anima, lege sequentia et cognosce cunctis intuentibus miranda. At illa litteras quæ numeros exprimunt videns, sed ex eis numerum redigere non valens, tamen quia modicum tempus ad id usque instaret intendebat dicens: Etiam, domine, pauci sunt. Et angelus: Dico tibi, non est amplius; sed hodie revelatum est tibi quam in brevi sit hujus seculi finis, de quo non ulli creaturæ, non angelis, sed solius est scire Dei patris. Sed, anima, veni, sequere me. Et Exinde procedentes, angelo illam tenente et præduce, venerunt ad sanctum Petrum, ejusque potestati illam angelus tradidit et recessit. Qui vinculis eam alligans, et exigens debitum cujusdam voti quod pro reddita sanitate in ejusdem festivitatis anniversario illi dudum devovit et non reddidit, in loco ejusmodi tormentis sic habilem ut puniretur ligavit. Hoc equidem multi ejusdem loci incolæ cujus et hic frater olim canonicus fuit noverunt, quod biennio transacto, cum apud semetipsam de salute sua sollicitus et vita, multa anxius ageret quomodo mundum exiret et se soli Deo victurus alligaret: hac voluntate permotus virum Dei in loco eodem adiit, vota conferre non distulit, petens ejus consilio, conscio et teste coram Deo se laneam non indui, carnibus non vesci, et ab illicitis mundi desideriis perzatus abstinere, idque beati Petri testimonio firmari; cujus memoriæ et venerationi præsens dies C ille præsto erat agi. Quod et factum in præsentem quidem est, sed postmodum juventute illiciente et illecebris revocatus, pactum illud totum abnegavit. Sed non illum adhuc divina misericordia dereliquit. Iterum remeante beati Petri festivitatem in maxima desperatione vite debilitatus est infirmitate. Sed rursus beato Petro quod limina ejus visitaret votum faciens, recuperatus est sanitati, et hoc iterum non implevit, præventus scilicet Dei miseratione, quæ hunc ad monasticæ vitæ perduxit perfectionem, suarum ob hujusmodi conscientiam veritatem culparum non immemor, voces attollens in fletibus, et sperans quomodocumque sibi commodum fore si emendationem promitteret, clamabat: O sancte Petre, mea culpa coram te de peccatis meis; emendo, domine; sancte Petre, misericordiam; domine, emendo! Nulli hominum de promissione et salute credo nisi soli Domino; Domine, emendo; et o sancte Michael, quare me dereliquisti? Pastor bone, sancte Petre, non diutius possum malum hoc sustinere. Sancte Petre, scio quia mala fuit cogitatio mea; tamen dixi et confessus sum omnia domino abbati.

« Hoc dicto, operante divina virtute et gratia de-
nuo spiritus ad corpus rediit, nobisque videntibus in
eum viventis hominis vultus resedit, ac mox vocans
fratres quos viderat esse presentes, colloquens ait:
Dilectissimi fratres mei et domini, miseremini mei;
orate pro me, quia beato Petro sanctus Michael me
tradidit, et is solo me relicto in loco sicut cernitis

tormentis et vinculis religavistis. Cum mox fratres
missarum sacramenta exhibentes, spiritu redeunte a
corpore, suo auxilio missum eminens vidit venire
angelum et clamans dixit: O sancte Michael veni
domine, veni, testis esto mihi, adiutorium tuum volo
ad sanctum Petrum; et quare me, domine, dereliquisti?
Cui angelus: Voluntas Domini fuit. Veni, eamus
ad sanctum Petrum. At ille videns eum, multiplices
ingeminabat preces dicens: O sancte Petre, misericordiam. Si dimittis me, domine, stabilitatem facio
tibi, et promitto tibi, per Patrem et Filium et Spiritum
sanctum, quia penitentiam agens requiro præsentiam
corporis tui domum. Angelus: Si emendare
dabis? Vis enim dare? Et ille: Volo, domine, volo.
Angelus: Et in hoc quod promisisti sancto Petro?
B Cui ille: Domine, non fuit potestas mea, sed voluntas
domni abbatis. Et si emendare non possum, veniam
hic iterum, debitum luiturus supplicium, et ecce tibi
juro per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, sic
me omnia completurum. Hoc ita expleto, educens
illam angelus ait: Anima, vade in pace.

« His ita finitis, cum eodem verbo affuit, et sicut eo
ignorante scripseramus, ita hec eandem eo ipso post-
modum referente scriptis firmavimus. Amen. »

(Fol. 84.) Anno quoque eodem, id est ab inc.
Dom. 1011, regiminis autem ejus a. 7. Heinricus
anno regni sui 9 a Benedicto papa in imperatorem
promotus est. [ROB. GLAB. III. prol.] Et cum jam
Langobardorum instabilitas Arduinum quandam sibi
regem constituisset, tandem non sine magna suo-
rum cede sublidere se ei, et sic Henricus Papiam
veniens, ab eis miri operis palatium sibi construi
fecit. Illic etiam fecit civitatem Bavebergensem, et
ecclesiam a Benedicto papa dedicari optinuit, ejus-
que auctoritate episcopum ibi constituit. Erat enim
vere catholicus, et religionis amator præcipuus. Ad-
herebat moralibus seniorum consiliis, quorum pu-
ritate et nitore florebat Lotharingia, illuminabatur
Saxonia, dirigebatur Suevia et Alemannia. Quan-
tobrem sub ejus imperio salus fuit mundo et gloria.
Inter quos habebat gratissimos Odilonem Clunia-
censis ecclesiæ patrem piissimum, Willelmum Di-
vionensis ecclesiæ rectorem strenuum, religione
præstantissimum, qui etsi non erant de regno ejus,
D tamen in amicitia ei jungebantur, et eorum oratio-
nibus regni negocia in pace tractabantur. Nec deerat
familiaritati ejus Pandulfus Agaunensis, vir vita,
moribus, religione, sanctitate celeberrimus, cum
eum faceret commendabilem regi et optimatibus
fama virtutis ejus. At vero de regno ejus fere quot-
quot erant pontifices et primi ecclesiarum, tot ei
erant incitamenta virtutum, cum ipse eisdem muni-
retur, et ipsi vice versa ejus auctoritate ab illicitis
reprimerentur et ad perfectiora provocarentur. Inter
quos hunc patrem nostrum habebat karissimum,
inter præcipuos egregium, pietate prædicabilem, re-
ligione commendabilem; quem tanta Deus donave-
rat omnium gratia, ut a plerisque pro folia sibi
benignitate vitæque et sermonis acceptione et non

affecta elegantia sed impensa gratia hoc vocaretur agnomine, videlicet Richardus Gratia Dei, sicut et sanctus Odilo ab ingenita pietate Pius, et Willelmus a rigore ferventioris propositi. Supra regula dictus est. Erat et in regalibus negociis pertractandis et disponendis consodalis ejus domnus Ermenfridus Virdunensis ecclesie canonicus, cujus vita actuum luce satis se ipsa commendat. Felicia tunc tempora Virdunensis ecclesie, tantis sub Heimone episcopo insignite personis, ut usque in hodiernum diem actuum illorum claritate resplendeat, quæ etiam tanta sit, ut nulla vetustate obliterari valeat. Sub eo enim Amicus præpositus ecclesiam sanctæ Crucis construxit, Dudo præpositus ecclesiam sancti Laurentii, Ermenfridus præfectus ecclesiam sanctæ Mariæ Magdalene, et in ea canonicorum turmam aggregavit, quibus victum ex regali largitione et procerum traditione sufficienter providit; et venerabilis Richardus monasterium sanctorum Petri et Pauli et beati Vitoni confessoris a fundamentis erectum tanta in posterum possessionum et religionis dote ditavit, tanta reliquis ecclesiis claritate dotavit, ut merito pater urbis, lux patriæ, decus ecclesie debeat nominari. Vita enim ejus mirabilis vitam multorum mirabilem reddidit; conversatio ejus spectabilis plures alios spectabiles bonis operibus instituit.

16. Sed nec ipse domnus Heimo a bonis operibus vacantem animum præbuit, quin potius ecclesiam sancti Johannis in prospectu civitatis sitam, in qua sancti confessores Maurus, Salvinus, Arator quiescunt, melioratam restauravit, et in ea congregationem sanctimonialium sub dispositione patris Richardi regulariter viventium instituit, et matrem eis consilio ejusdem providit Adelbergam fidelem Christi famulam, quæ cognominabatur Ava, cujus memoria est æterna. Hæc enim, velut apes prudentissima, patris sui formam imitata, cum ob zeli boni devotionem et fidei magnanimitatem servorum Dei lustraret cœnobias, ut ad eorum imitationem emularetur karismata mellora, Cluniacum ivit, et viro Dei beato Odilone advenisse nuntiata, cujus animum ipsa possidebat pietas, cum grandi affectu suscepta est. Ubi quanquam usus ecclesie esset, et pro lege haberetur, ut claustra monasterii non calcaret pes mulieris, ipsa pro sua religione et patris Richardi cum sancto Odilone indivisa dualitate non solum claustrum intravit, verum etiam capiti societatem indepta, et Dominico die ad processionem cum fratribus suscepta est, quod usque hodie in eodem monasterio permanet memoriale. Egit hoc beati Odilonis erga filium carissimum et confratrem devotissimum affectus propensior, dilectio profusior, caritas de illo fonte emanans, de quo tantæ nobis perfectionis alveus derivatus est, idem videlicet pater noster, qui nobis a beato eodem donatus est. Sed nec erga locum qui præerat domni Heimonis defuit libe-

ralitas, verum Masmelli pontem eidem contulit, meritumque in suburbio qui eidem cœnobio adjacet habendum constituit, et murum in circuitu monasterii ex suo construi fecit. (Fol. 84'.) Exactisque in episcopatu 36 annis, obiit 2 Kal. Maii, anno inc. Dom. 1024 et sepultus est in ecclesia quam ipse construxit (*Gesta Vird.*). Et successit in episcopatu Rambertus, qui sæpefatum patrem non minori affectu coluit, immo devotionem a prædecessoribus initiatam et ad se usque derivatam pia bonæ voluntatis affectione auxit, provexit et sustulit. Verum non ab re videtur, si cum ejus familiares, et regni gloriam, quæ sub ipso erat, miramur, etiam quis imperatoris vitæ exitus fuerit intueamur. [ROD. GLAB. III, 4.] Tempore itaque ejus rex Ungorum cum gente sua Christianus factus est. Cui etiam Stephano in baptismo dicto germanam suam uxorem dedit, et ipse anno sequenti infirmitate ingravescens, quia erat absque filiis, videns quia ad regni fastigium plurimi duces et comites aspirabant, elegit Conradum aliquando sibi suspectum, sed strenuum, qui Cono dicebatur, et sic cum gloria obiit monarches cesar augustus 3 Idus Julii, eo videlicet anno quo superius annotatum est episcopum Heimone obisse. At vero Stephanus Ungorum rex, imminente vocationis suæ tempore ad cœlestia evocatus, nunc in ecclesia qua requiescit humatus, miraculis claret egregius. Regnavit autem Heinrichus a. 24, m. 6, et Conradus successit Othonis III. filius²⁰⁷, qui accepit uxorem Gislam, Rodulphi regis Burgundiæ sororem, Conradi et Mathildis filiam, de qua genuit tertium Heinrichum, qui venerabilem Richardum abbatem inter primos palatii habuit. [Ibid. III, 2.] Quo in tempore rebellaverunt contra Robertum Francorum regem Odo, Tebaldi fallacis filius, et Willelmus, Heinrichi ducis privignus, favente ei Brunone Linguonensi episcopo, cujus in matrimonio habebat sororem, et Landrico Nivernensi comite. Rainaldus vero comes præfati Willelmi filius sororem Richardi Normannorum ducis Adhelleidam duxit uxorem. Qui videlicet Willelmus, licet advena, intantum convuluit divitiis et milicia, ut non inveniretur ei secundus in patria. Cui tamen plurimum restitit Hugo Autissiodorensis, qui abbecomes dictus est, cujus cognatam Constantiam D Robertus habebat uxorem.

[Ibid. IV, 1.] 17. Igitur post Benedictum papam a. 1023 frater ejus Johannes largitione pecuniæ ex laicali ordine neophytus ordinatus est. A quo cum requisisset Constantinopolitanus antistes, ut sua ecclesia sicut et Romana universalis diceretur, et donis cum Romanosque qui curiæ præerant innumeris flecteret, ita ut clanculo temptarent concedere quod rogabatur, omnis ob hoc vehementissime commota est Italia. Sed Galliarum episcopi et abbates his obviare conati sunt, quidam in persona sua, quidam vero litteris missis sedem apostolicam visitantes, et tantum obprobrium et dedecus auctorita-

VARIE LECTIONES

²⁰⁷ O. III. f. in *marginē addita.*

tibus ad medium prolatis, quibus contradicere fas A
non esset, a Romana æcclesia propulsantes. Nec de-
fuit in his patris Richardi autentica præsentia :
immo omnino satagit ut Constantinopolitanea præ-
sumptio confutata conquiesceret, filium se Romanæ
æcclesie, dum matris honori providebat, ostendens.
[Ibid.] Inter alios quoque Willelmus abbas eximius
epistolam papæ misit corpore brevem, sed materia
ingentem et sermone locupletem, quam hic inserere
non pignit :

Gratia Dei et reverentia beati Petri sedi in orbe
terrarum excellentissimæ indepto papæ Johanni
Willelmus ³⁰⁰ crucis Christi servus sedem iudicii
cum apostolis et coronam regni. Magistri gentium
dictis instruimur, seniore non increpandum. Isdem
tamen alias dicit : *Factus sum insipiens, vos me co-*
egistis. Idcirco igitur filiationis diligentia hortamur
communem vestram paternitatem, ut in uno imite-
mini cogitationes hominum pervidentem dominum
Salvatore, ut dicatis ad aliquem vobis, unanimum,
quemadmodum et ipse Petro : *Quid dicunt homines*
de me ? Si vero responsum ejus ex fide fuerit, ani-
madvertite qualiter sonuerit. Si clare, custodite ne
obfuscetur. Si vero obscure, lux mundi oranda est,
qualiter ita fulgeatis, ut universis in gremio æccle-
siæ constitutis ad viam mandatorum Dei gradiendam
lumen præbeatis. Sed est fama rei, quæ nuper apud
vos accidit, de qua quis audiens si non scandaliza-
tur, noverit se longe ab amore superno disparari.
Quoniam licet potestas Romani imperii, quæ olim in
orbe terrarum monarches vixit, nunc per diversa
terrarum loca innumeris regatur sceptris, ligandi
solvendique in cælo et in terra potestas incumbit
magisterio Petri. Atque idcirco ista diximus, ut
animadvertatis non aliter Grecos quam cenodoxia
hoc quod audivimus apud vos requirere, impetra-
visse. De cetero quoque optamus, uti universalem
deceat antistitem, vos acrius in correptione et disci-
plina sanctæ et apostolicæ æcclesie vigere, æterne-
que et feliciter in Christo valere.

(Fol. 85.) Sic confutata Grecorum præsumptio est.
Eodem anno, qui erat ab Inc. Dom. 1024, jussu et
obediencia patris Richardi, Leduinus, de quo supra
retulimus, prælatus est abbatiæ sancti Vedasti.

Anno quoque 1027 obiit Fulbertus Carnotensis D
episcopus, indictione 7; qui quanto amore hunc
patrem nostrum dilexerit, experimentis perpluribus
patet.

(Fol. 84.) Tunc temporis contigit innoti ossa ho-
minis de loco abjectissimo a quodam mangone col-
lecta et feretro imposita (fol. 85), in monasterio
sanctæ Mariæ apud Seusiam sub nomine Justi mar-
tyris a Mainfredo marchione fuisse reposita. [Ibid. iv,
3.] Sed licet religiosis id vanissimum et stultissi-
mum fuisse multis et probatis documentis demon-

stratum sit, vulgus tamen injustum pro Justo vene-
rans in suo permansit errore ³⁰⁰.

(Fol. 85.) 18. Jam autem eidem patri Gratia Dei
prælationis sarcina gravis videbatur, jam ad antea-
riora progredi, liberiusque divinæ contemplationi
inherere juvabat, quia jam in ejus corde mundus
aruerat. Et quia quosdam, qui Jherosolimam ierant,
beate in Christo occubuisse constabat, inter quos
quoque quandam ex Augustudunensi territorio san-
num et vegetum nullaque mortis signa habentem,
in loco ubi novissime steterunt pedes Domini cum
orasset, et se a Domino suscipi in pace postulasset,
modico dolore mox tactum, domi relatum, moxque
relatum eodem in loco quo oraverat, spiritum Deo
reddidisse, certa fama vulgaverat : tactus et ipse
sancto simili bonæ devotionis desiderio, sepulcrum
Domini invisere gestiens, quæsit a principe et ponti-
ficibus regni que primoribus et vicinis fidelibus et vix
optenta licentia, destinavit primo filiis providere et
eorum in omnibus curam agere, ut posset cum bona
omnium affectione peregrinationis officia sancta
suscipere. Itaque Cluniacum ivit, et sicut usque
hodie in eodem cænobio manet memoriale, patrem
piissimum sanctum Odilonem Virдумum secum de-
duxit, quem plurimis diebus secum retinens, omnem
ei monasterii habitudinem, mores et vitam habitan-
tium ostendit, iudicio ejus et tuitioni singula con-
tradens, et ad ejus arbitrium universa corrigens et
confirmans. Gavisus est autem in Domino sanctus
Odilo, quia per eos quos sibi filios fecerat et loco
remiserat, fructus boni odoris carpebat. (Fol. 86.)
Ubi vero voluntati illorum satisfecisse se credidit,
valedicens omnibus, filium Deo commendans, Clu-
niacum rediit, et de profectu æcclesie illius gaudium
filiis et fratribus Cluniacensibus exhibuit. Referunt
adhuc moderni, qui audierunt a patribus, quia quo-
tiens ab istis partibus regrediebatur, adeo se gratio-
sum de bonis, quæ in patre nostro et filiis gratula-
batur, exhibebat, adeo eos commendabiles reddebat,
ut gratum haberet qui videbat. Igitur paratis neces-
sariis sumptibus, dispositis viæ comitibus, commissa
Deo filiorum cura, benedictione pontificis et vicini-
orum præsulum, optimatum quoque et omnium om-
nino postulata et accepta, venerabilis pater Richar-
dus Gratia Dei egressus est cum Madelveo novus
peregrinus in cordis letitia. Prosequutus est eum
totus populus cum lacrimis et rugitu cordis, dolens
quod destitueretur ejus præsentia, quem suæ salutis
præsulem vitæque tutorem credebatur. Quos vir Dei
benigne consolans, ut reverterentur admonuit, dans
in mandatis, Deum tota virtute diligere, proximum
venerari, inimicos diligere, caritatem amare, hospi-
taliorem sectari, elemosinis intendere, et pro se sibi-
que comitantibus Deum propensius exorare. Sic sa-
lutatis omnibus, resalutatus a cunctis, dimissus est

VARIE LECTIONES.

³⁰⁰ W. c. ³⁰⁰ Abhinc ordinem immutatum Hugo in margine littera adjecta indicavit et hac nota : Secun-
dum determinationem et ordinem litterarum tu quoque serva legendi ordinem et capitulorum.

optate viæ cum gratia, omnibus orantibus, et elata in excelsum voce clamantibus, ut prosperaretur a Deo via ejus. Expensas autem viæ Richardus comes Normannorum omnes ei attribuit. Erat enim in elemosinis largus, caritate diffusus, honestate præclarus. Supersunt adhuc in Britannica insula et Normannia nobiles et probati viri, qui viderunt hunc patrem nostrum Gratia Dei, et noverint quanto ab eodem comite diligebatur affectu. A quibus nos etiam ista audivimus, qui et referre soliti sunt, quia sic sibi individua dilectione adhererant, ut putares unam animam duobus inesse corporibus.

19. Optabili ergo peregrinatione suscepta, vir Domini Richardus septingentos peregrinos secum duxit (98), quibus ex propriis subsidia victus sufficienter administravit. Erant etiam in comitatu ejus quamplures alii, inter quos erant duo ab urbe Bajocensium, pater et filius, Hubertus et Gauzfredus, qui ita comitatu ejus adhererunt. Erat idem Hubertus diutino languore depressus, ita ut per annum integrum nec lecto surgere nec in latus aliud absque suffragantis amminiculo se posset deflectere. Hujc una dierum in cubiculo, quo jacebat, angelus in columbe specie apparet: *Vade, inquit, para necessaria, et perge Iherusalem, quia Dominus jubet.* Cui cum ille respondisset: *Quid faciam, quia nequeo surgere?* ille iterato: *Para, inquit, necessaria, et vade, quia Dominus vult.* Adquievit homo, et mane facto frater et propinquos advocans, voluntatem Domini aperuit, suam quoque voluntatem in id esse ut obediret patefecit. Illi admirantes, et pro infirmitate quam videbant voluntati ejus contraire conantes, cum avertere hominem a recta intentione molirentur, impossibile esse pronuntiabant quod dicebatur; cum ille filium Gauzfredum assistentem videns: *Vade, ait, præpara expensas et quæ sunt tanto itineri necessaria, quia et ego ibo, et tu mecum, Dei cooperante clementia.* Adquievit filius, et paratis quociens potuit tanto itineri necessariis, patrem de protectione admonuit. Ille propinquorum et vicinorum surgens amminiculo, pontem ante monasterium sanctæ Mariæ Magdalænæ in eadem Bajocensium civitate situm, quod erat vicinum domui suæ, a quatuor hinc et inde sustentatus transiit, et mox ut equo impositus est, sanus factus et incolomis, viæ se credidit, et comitante divina gratia Viridunum veniens, cum audiret et videret professionem viri Dei tota urbe accelerari, sustinuit, et comitatu ejus adherens, orationibus ejus se cum filio commisit, quos vir Dei familiarissimos habuit. Profecti igitur per Illyricum, venerunt ad deserta. Quæ cum jam fere pertransissent, die quadam fontem eminus conspicuati clarissimum et perlucidum, descenderrunt pater Ricardus cum sociis ut acciperent gentaculum. Turbis quoque circa fontem discumbentibus, venerabilis pater loco competenti pro tempore resedit, et

A accito famulo ut de fonte sibi afferret, cujus pernicida claritate delectatus erat, admonuit. Ille vadens, ex aqua fontis vase inpleto, viro Dei propinavit. Sed ut vas ori admovit, aquam in vinum Dominus mirabili virtute convertit, et sic qui aquam desideraverat, vinum accepit. Stupefactus a famulo requirit, ubi vinum accepit, et evacuato vase, iterato eum pro aqua fontis remisit. (Fol. 86'). Ille admiratus, cunctis cernentibus aquam hausit de fonte, et viro Dei propinavit. Sed iterum divinitate propicia aqua fontis in vinum conversa est. Quod vir Dei agnoscens, Deo gratias egit, et bibit, cunctis quoque ex eodem vino in eodem vase propinavit. Quid plura? Biberunt omnes, et virtutis Domino benedixerunt, qui facit mirabilia solus (Psalm. lxxi, 18), B C et potestas ejus potestas eterna, quæ non auferetur (Ibid., 14). Biberunt, inquam, omnes de vino illo, et vinum imminutum non est; quia cum omnes bibissent, solus ille scyphus abundanter cunctis adfuit, et postmodum patri Richardo non defuit. Et qui vidit, testimonium perhibuit, prædictus scilicet Humbertus et filius ejus Gauzfredus; et scimus quia verum est testimonium eorum, quia ipsi ex eo biberunt, cum sederent ea hora prope latus hominis Dei; et præterea virtutis hujus tot sunt testes, quot erant viæ comites, quia nullus in comitatu illo inventus est, cui non vir Dei ex hoc vino virtutis propinasset. Est adhuc in Bajocensi urbe quasi novum C hoc misculum, et patres qui viderunt narraverunt ea filiis suis, et filii filiorum filiis, ut cognoscat generatio altera. Nos quoque hoc a Gauzfredi filio Gozelino nomine, viro probo et honesto, nunc Divionensis ecclesiæ monacho, audivimus, qui jam eo tempore natus et adultus, a patre et ab avo hoc audivit, et didicit ab illis formam orandi, quam instituit simpliciores et idiotas e sæculo ad se confugientes pater Richardus in ingressu æcclesiarum dicere, in hanc formam: *Adoremus Deum, sanctam Trinitatem. deprecemur sanctos ejus qui pro Deo appellantur, ut ipsi deprecemur Deum, ut det nobis pacem et sanitatem, peccatoribus veram penitentiam, discordantibus veram concordiam, viris pacem, defunctis requiem.* Hec orandi forma in omnibus monasteriis suis laycis tradebatur. D

20. Erat autem viro Dei familiare mane surgere, laudes Deo dicere, iter accelerare, atque consuetum Domino in via pensum reddere, et sic hora fractionis panis imminente, missarum solempnia agere, quocumque esset, et expletis misteriis ad frangendum panem discumbere, ne gravarentur fratres labore itineris et continuatione jejuni (Vita Symeonis 10). Venit ergo Antiochiam, ubi cum eum itineris necessitas aliquot diebus remorari coegisset, vir Dei Symeon, qui nunc Trevirensem æcclesiam cor-

NOTÆ.

(98) Ademari Hist. III. 65. Vita Richardi, 47.

pore et virtutibus adornat (99), et amicitis ei junctus est, et fratribus qui erant cum eo, adoptans sibi illum in patrem (100). In quo beati Simeonis facto nec intueri libet, quia idem vir Dei non ejus se crederet magisterio, non committeret patrocinio, nisi divina pietas, quæ eum a seculi actibus alienum reddiderat, cordi ejus revelasset dignum illum esse qui subditis præesse et prodesse posset. Mittebatur autem isdem beatus Symeon a fratribus monasterii montis Syon pro elemosina, quæ de terra Richardi comitis Normanniæ monasterio eidem debebatur; et quamquam nosset spiritu sibi revelante multa se adversa passurum, tamen pater Richardus discretionis oculis hinc inde munitis consilium dedit, ut ceptis insisteret, obediëntiam impleret; usquequo rem probaret eventus. Flentem itaque et tristem eum a se dimisit, utrimque pedibus manibus et genibus exosculatis, quia erat in eis gratia Spiritus sancti. Hæc est enim sanctorum delectatio, diligere alterutrum, quia et Deus caritas est, et qui manet in caritate, in Deo manet (1 Joan. iv, 16). Caritatem autem quæ multæ non poterunt extinguere, nec flumina obruent illam (Cant. viii, 7). Probatus igitur Domini servus viam carpens, et viæ ducem Christum collaudans, terram Sarracenorum ingressus est. Et cum appropinquaret civitatibus eorum, prædicabat omnibus Christum Jesum, in domino Deo suo confisus, quia non erat in spiritu ejus dolus. Jam vero ubi ad urbem venisset, ante murum urbis psallebat Salvatori suo, et missarum solempnia ibidem celebrabat, paganis desuper saxa jacentibus, ut capiti ejus illiderent; qui sic urbi appropriaverat, ut tabula altaris hereret muro. Et cum multa desuper saxa ab eisdem aspicientibus et illudentibus jacerent, ita a Christo protegatur, ut non altare, non tabula altaris, non postremo illud quicquid est quod altari imponitur, non ipse denique qui altari astabat intrepidus, a lapidibus tangeretur, cum tantus esset multitotiens in circuitu altaris agger lapidum desuper ruentium, ut missa dicta non nisi via facta inde extrahi posset. Monachorum vero et clericorum comitantium illum nullus ei coesse vel cohabitare poterat; set quantum jactus est lapidis a longe stantes caneant, et canenti respondebant, ipse solus intendebat his quæ ceperat, donec missa perexpleta egrederetur vel potius extraheretur. (Fol. 87.) Erutus autem inde, ante urbis prospectum tentoria figebat, et comparatis necessariis sumptibus ibidem hospitabatur, a Dei laudibus numquam vacans, quia laus ejus semper erat indeficiens in ore ipsius. Pagani autem miraculo perterriti, et gratia reverendi vultus ejus invitati, veniebant ad eum, quibus ipse per interpretem quæ de Jesu erant gratanter annuntiabat, et ut ab injuria servorum Dei manus cohiberent prædicabat. Fiebatque miro modo, ut quos in ad-

ventu suo passus fuerat infestos, ipsi ei versa vice cum honore servirent, et mane facto deducerent abeuntem. Mirificabat enim Dominus servum suum signis et prodigiis, in tantum ut omnibus sanctitas ejus innotesceret, et virtus Jesu per eum ubique prædicabatur, quia fama sanctitatis ejus ubique ferebatur.

21. Constantinopolim veniens, cum quanto honore exceptus ab imperatore sit, dignisque muneribus et obsequiis honoratus, dicere supersedemus, quia ad alia properamus. Optatæ itaque viæ dimissus cum gratia, per multimoda pericula apprehendit Jherosolimæ loca desiderata. Ingressiisque civitatis portam, responsum illud de Dominica in ramis palmarum: *Ingressiente Domino in sanctam civitatem*, dulcissima cum sociis modulatione decantabat, Christum crucifixum, qui est super omnia Deus benedictus in secula (Rom. ix, 5), adorans, et locum sepulchri ejus oculis fidei veneranter amplectens. Omnia ergo nativitatis passionis et resurrectionis loca fide circuiens, dum non saciaretur oculis intiendo, mente pascabatur; quia ad visionem dulcissimam et diu desideratam, jamque concupiscenti animo preparatam, mirabilium Domini, gaudio et lætitia ineffabili replebatur. Occurrit autem ei venienti patriarcha Jherosolymitanus; audierat enim famam ejus omnium ore celebratam; et consalutati mutuo, dato sibi pacis osculo, lætati sunt in Domino. Videns vero in eo aspectum angelicum, modestum sermonem, incessum mitem, caniciem venerandam, habitudinem senectutis omnibus reverendam, gratulabatur in spiritu: *Sicut, inquit, audivimus, ita et vidimus* (Psal. xlvii, 9). Introductus igitur in sanctam Syon, missarum solempnia celebravit, astante pontifice et clero; et sic locum sepulchri Domini cordis affectu revisens, omnemque locum sanctum pia devotione perlustrans, cum se desiderio satisfecisse crederet, iterum estuantem devota sollicitudine saciabat animum. Numquam a missarum celebratione desistens, numquam a verbi Dei erogatione cessans, immo ubique quæ Dei sunt annuncians, nec timore mortis, nec infestatione barbarica a veri et recti exhibitione et mali prohibitionem desistens. O quis ejus affectus in Deum! quanta contriti et humiliati spiritus exultatio! quanta cordis jubilatio! cum videret se esse præsentialiter ubi Christus natus est, ubi passus, ubi sepultus, ubi steterunt novissime pedes ejus quando ascendit in celum. Ubicumque inebuisse orationi, madebat terra lacrimis, clamor cordis ascendebat ad Dominum, corpus atterebatur, spiritus elevabatur. Continuabat noctes vigiliis, attenuabat corpus jejuniis, numquam sine lacrimis, numquam sine precibus, cum totus exultaret in Domino, lætitiâ mentis, vultus serenitate proferebat. Dominica die qua

NOTÆ.

(99) Obiit a. 1055.

(100) Ultima hæc sunt verba Eberwini abbatis Trevir., qui Richardi in itinere Jherosolymitano co-

mes, Vitam Simeonis composuit. Mab., Act. SS. Sæc. VI, 1, p. 376. Cf. supra.

celebratur adventus Domini in Jherusalem et exceptio ejus a pueris cum hymnis palmarumque et frondium ramis, urbem ingressus est; ebdomada tota pernoctavit in laudibus Dei, cum tota ecclesia discurreretur a paganis gladiis accinctis ipse nichil dubitans, nichil hesitans, quæ Dei sunt Deo redderet pervigil in orationibus, in jejuniis continuus: adeo ut gentiles ipsi admirarentur devotionis ejus instantiam, et revererentur constantiam. (Fol. 86^b.) Diem cenæ sacratissimum in exhibitione mandati Domini et pauperum recreatione deduxit, pedes pauperum ablucens, vestes et quæque necessaria tribuens, et totum se Dominicis serviciis conformans et applicans. Jam vero quis referat, qualiter se die parasceve mactaverit, cruciaverit, Christo cruci confixerit? Totus in lacrimis, totus in cordis compunctione, in contemplatione, in suimet abnegatione, maxime cum videret sepulchrum Jesu præ oculis, et esset ei materia doloris et compassionis. In orationibus assiduus, pernox in vigiliis, fatiscentes jejuniis artus spiritui servire coquebat. Die illa cum nocte sequenti a loco sepulchri non recessit, am mirantibus omnibus instantiam illius, quod aliis recedentibus ipse non recedebat. (Fol. 87.) Quid multa? venit dies sancti sabbati, quo expectabatur ignis a Domino, et gentiles armati, Christianis intro conclusis et beneplacitam voluntatem Domini de igne suscipiendo præstolantibus, totam observaverant ecclesiam, ut si ignis non adveniret, omnes gladio perimerentur: cum ecce, hora circiter nona, omnibus orantibus, in una lampade ignis (101) accensus est a Domino, nullius mortaliū suffragante amminiculo, et gentiles omnes stupor apprehendit et pavor, Christianos vero gaudium et exultatio, ut ab omnibus tota certatim caneretur ecclesia: *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientia ejus non est numerus* (Psal. cxlvi, 5). Illico vir beatus sacris indutus vestibus, myssa inchoata, *Kyrie eleyson* solempne elata in excelsum voce pronunciavit. (Fol. 87^a.) Jam enim lectiones et cantica, seu quidquid est illud consuetudinarii officii usque ad accensionem luminis in expectatione novæ lucernæ finierat, et sic *Gloria in excelsis Deo* cum lacrimis et jubilo cordis intonans, gaudium Christianis, metum et admirationem paganis incussit. Astant in circuitu altaris undique frementes et freudentes, sed tanta erat reverentia viri, tanta in virum protectio Christi domini, ut omnes sanctitatem ejus et religionem admirantes revererentur, et omni eum honore dignum ducerent ipsi etiam qui inimicabantur. Noctem illam pater noster Gratia Dei duxit insomnem, Dominum resurgentem adorans, et cum Maria Magdalene in orto mentis, ubi virebant per eum plantaria virtutum, ortolanum Jesum videre desiderans, ut vocaret eum proprio nomine, et se magistrum et Dominum doceret agnoscere, ut factus testis veræ resurrectionis ejus,

A in voce fidei annuntiaret fratribus: *Resurrexit Dominus*. Mane facto, consuetudinarii canticis expletis, missam festive circa horam terciam celebravit, et communicatis fidelibus populis cum gaudio domum rediens, celebritati diei satisfecit, et tota die cum patriarcha familiarius loquutus, diem deduxit in jubilo cordis et voce exultationis, semper locum sepulchri Domini revisere gestiens, recolens et admirans sudarium capitis Domini non cum linteaminihus positum, sed separatim involutum in unum locum.

22. Diebus festis reliquis celebratis in gaudio et tripudio animi, destinavit vir mittissimus cogitare de redditu. Nec rediit vacuum a munere, quia archa cordis ejus repleta erat bona devotione. Quod autem fuit munus illud? Discurrentes pagani per munitiora templi, ipsa ebdomada ante pascha, lapides in populum sacra celebrantem jaciebant. Casu lapis veniens intra sepulchrum cecidit, quem vir Domini pro magno munere sibi assumpsit, et totis illis diebus, quibus celebratur passio vel resurrectio Jesu, intra sepulchrum jacentem vigiliis et orationibus Domino dedicavit. Hunc recessurus cum magna devotione sustulit, et exosculato loco sancto, quasi totum secum ferret, inter sancta reposuit, et valedicens patriarchæ, prospera ei imprecatus abire decrevit. Ingenuit ille in voce dilecti vale dicentis, et proferens reliquias preciosissimas de ligno Domini, itemque marsupium unum auro textum prægrande reliquiis sanctorum refertum, optulit seni venerabili cum gratiarum actione, inquires: *Accipe, o dilecte Domini, munus bonæ voluntatis et devotionis, quod sit mutui pignus amoris, munus quod nunquam consummatur, semper extet, hereat, amico convivat, quod evanescentem memoriam excitet, jocundum, quod obiviam animo veniat, et nunquam labatur a memoria. Prestet Dominus istis et omnibus sanctis intercedentibus, ut iterum videamus nos in cælestibus, ubi finis laborum et remuneratio præmiorum æternorum, ubi nunquam ab invicem separabimur; gaudentes et gustantes quam sit dulce et jocundum habitare fratres in unum* (Psal. cxxxii, 4). Divisi sunt ergo ab invicem flentes, quibus si licuisset convivere, et commori libuisset. Graditur pater Richardus Gratia Dei aggere publico, oneratus onere nobili et dulcifluo, se et sibi committantes comitens Deo universorum corde humili et contribulato. Pendebant a collo ejus sanctorum reliquie, ut haberet præ oculis paratum specimen sanctitatis, nec deesset cordi memoria eorum, quorum sarcina delectabili reliquias gestabat. Quanta vero in redeundo passus sit, ipse novit qui pertulit: quæ omnia dijudicat, qui laborum remuneratorem se promisit. Videres virum seculis venerandum, dum iret, sæpius cervice reflexa versus sanctam Jherusalem humiliari, suspirare, gemere, affectum cordis oculis pendere, gaudere quod sanctum locum sepulchri vidisset, dolere quod non

NOTÆ.

(101) De hoc igne sacro cf. Wilhelm. Malmesb. Gesta R. A. IV. ed. Hardy, p. 562.

semper videret. Hinc ex affectu serm nem populis A dare, beneficia Jesu oculis monstrare, omnes subito ex devotione ingeniscere, Deum benedicere, memorari dulcedinis divine, et ad bona sectanda prorsus accendi. Non cadebat passio Domini a memoria, quæ erat fere tota ejus memoria. Quid enim fuit totus vite ejus excursus, nisi velle pati pro Christo, commori ei et consepeliri, ut daretur sibi per Christum in gloria resurgere cum illo? Ideo tanta passus est, qui ut pateretur exul pro Domino factus est. (Fol. 88.) Et quidem juste. Sapienti enim omnis mundus exilium, et viro justo omnis mundus ²¹⁰ domus. Sapientem autem erat, quem ipsa inhabitabat sapientia, vir justus erat, quia corpus peccatis subditum nescit inhabitare sapientia.

23. Reversus tandem ad illos suos palestrites, B Sarraenos scilicet, qua via venerat, eadem et regrediebatur. Ante muros urbium missarum solennia celebrans, nec assuetos imbres inundantium lapidum pavens. Mirabilis prorsus virtus et stupenda, grande mysterium, spectaculum prædicabile. Stabant supra caput hominis Dei hostes, dirigebantque in illum lapides, adeo pregrandes, ut non tantum caput, sed totum prorsus ²¹¹ si occurrissent conquassarent hominem. Manebat ille intrepidus, quia protegebatur a lapide præciso de monte sine manibus. Dirigebantur aliorum lapides, quia lapidi vivo manenti in lapide qui reprobatus est, qui angularis missus est, timebant illidi; cui si illiderentur, frangerentur. Obstupescabant gentiles miraculo, nec novitate miraculi terrebantur, cujus admiratione deteriorabantur, quoniam ipsa eis admiratio erat peccati innovatio. Stabant a longe monachi et clerici quantum jactus est lapidis, et peregrini, ipse solus ingrediebatur propiciatorium, qui armum in sacrificio et dextrum acceperat separatim, quia non solum erat operatio ejus utilis, sed et singularis; qui inter malos non solum quæ sunt recta faciebat, sed et bene operantes subditos sicut honore ordinis, ita morum virtute transcendebat. Qui cum armu pectusculum quoque in esu acceperat, quia non solum pectore recta cogitabat, sed et spectatores suos ad sublimia armu operis invitabat. Sed jam quid moramur redeuntem? Reddamus patrem filiis, ut gratulentur in invicem, et pro absentia tedio, quod perpassi sunt, ipsi sibi sint consolatio. Non autem præmittamus Antiochiam sancti Symeonis præsentia claram. Ibi enim invenit pater amantissimum filium, ibi recepit filius patrem karissimum, ibi socii socium, fratres fratrem, comites agnoverunt comitem. Neque enim potuit, multis obstantibus periculis, perficere quod decreverat, præcipue cum nosset divina revelatione in itinere illo plura se passurum adversa. Delectatus igitur uterque comparis præsentia, delegerunt simul Virdunum redire, ut quod su-

pererat temporis simul explerent in exercicio spirituales phylosophie (Vit. Sym. 10). Venientes autem ad civitatem Bellegradam (102), quæ est in confinio Bulgarorum et Hungariorum, a civitatis infelicissimo principe prohibitus est cum eis transire, et ita lugens et dolens divisus est a patre et fratribus lugentibus et dolentibus. Dominus Symeon per multa pericula ivit Rotomagum pro implenda obedientia; pater Richardus gratia Dei longo et vario itineris labore redditus est finibus Gallie Belgicæ.

24. Occurrit ilico patri a longe filiorum examen lætantium et gaudantium ob adventum ejus desiderabilem. Ubi vero percrebuit fama celebriorum advenire, factus est concursus ad eum nobilium et ignobilium, divitum, mediocrium, pauperum, et quaquaversus veniebat, occursus gaudantium et concurrentium non deerat. Cum tanta frequentia, cum tanta pontificum et palatinorum procerum, nec non cleri plebisque lætitia, longa mora protenso temporis spacio, Virdunum usque deducitur. Quo cum nunciaretur adesse, totis obviam portis ruunt, tota obviam civitas progreditur. Senes cum junioribus, matres cum infantibus, ætas quoque ipse inbecillior in occursum tanti viri se proripit, domi nullus subsistit. Clericorum, monachorum, nec non et sanctimonialium Domino sacer ordo dicatus obvius egreditur patri cum crucibus et cereis, et diverso æcclesiasticæ dignitatis apparatus præstolans venientem, et remorantem vix ferens, quia cupienti animo nichil satis festinabatur. Ubi vero venit, et venientem fas fuit videre, clamor populi attollitur, fluunt lacrimæ gaudio plenæ. Non erat satis cuiquam semel vidisse, nisi daretur iterum iterumque videre. Descendit itaque, et susceptus deductus est ad monasterium cum cantico in jubilo, omnibus plaudentibus et dicentibus: *Benedictus dominus qui facit mirabilia solus*. Diem illam gaudiis plenam solempnem duxit devotio fratrum, quia et justa est causa lætiæ amicum lætum videre: et si amicum, quid patrem? (fol. 88.) Agendum est bonis, ut voluntas bona non lateat, sed aperiatur ut luceat. Verba cessent, si quemadmodum debet quis afficitur, conscientia eminebit in vultu. Nichil autem gratius publica amicitia, nullum supplicium gravius publico odio. Intellectum enim rei optimæ et dulcissimæ amisit, qui omnium designatur oculis, et designari se judicat, qui caret acie oculorum, qui sensum beneficiorum amisit, cuius aures morbus obstruxit. Sed pudorem tollit multitudo peccantium, et desinit esse probri loco commune maledictum. At contra qui ab omnibus diligitur, æquali perpetuaque voluptate fruitur. Adventus igitur patris nostri commune fuit beneficium, quia commune gaudium, quia et cum absens esset, diligebatur ab omnibus. In prima enim parte animi apud universos positus, semper occurrebat memoriæ,

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁰ munus c. ²¹¹ vox hæc passim prorsus scribitur in c.

NOTÆ.

(102) Belgrad.

numquam ita sepositus vel abjectus, ut in ignorantiam verteretur. Quidquid vero frequens cogitatio exerceret et renovat, nunquam memorie subducitur, quæ nihil perdit nisi ad quod non sepe respexit. Reliquias ergo Jherosolimitanas seu undecumque quesitas, quibus onustus advenerat, in sanctuario pater Richardus deposuit, et sic lectione præmissa, susceptis et deosculatis fratribus, vicem beneficiis rependit, gaudens cum gaudentibus, et gratias agens quod eorum orationibus munitus labores viarum securus percucurrerit, libens toleraverit, quod gratissimum est cuilibet enumerare ubi evaserit. Postquam igitur collectioni satisfactum est, et prospera utrimque replicata, quia in talibus adversis referendis si qua sunt, dies reservatur crastina, ad refocillationem fatigati corporis ventum est; quod et abunde, ita tamen ut honestati sufficeret, procuratum est. Exinde venerabilis pater in reddenda beneficiorum vice accingitur, primam eorum pensionem solvens, quod grate ad eum pervenerint effusis affectibus judicare, et hoc ubique testari. Cepit enim, quasi nichil actum fuisset, beneficiis addere beneficia, rimari singulorum necessitates, et ope eas levare, ut cuncti agnoscerent patrem sibi advenisse, et plenitudini gaudii eorum nil deesset. O virum omni laudis præconio dignum! qui etiam puerorum lecta per se circumibat, ut videret si quid esset addendum, si quid innovandum, si quid meliorandum, ut etiam per hoc paternus ejus animus agnosceretur, et debita pietas cunctis impenderetur. Studebat id omnibus rescare vitia, mores corrigere, ut posset plantaria virtutum inserere.

25. Nec silendum quid de Stephano, quem cœnobio sancti Laurentii prælatum diximus, actum sit. Cum enim esset idem communis pastor noster in expeditione Jherosolimitana, et per annum continuum pene remoratus fuisset, fama fuisset defunctum eum esse, Durannus Leodiensis episcopus, qui Wolbodoni successerat, Stephanum ad se evocatum, et loco abbatis præesset, officio monuit, et ammonendo petivit. Cui cum vir simplicis ingenii patris spiritualis prætenderet obœdientiam, absque cujus permissu et voluntate nulli fas esset quidquam præsumere, ille respondit patris Richardi se in ejus discessu voluntatem agnovisse, quod eum loco præficere delegisset: cujus quia nunc obitum audisset fama vulgante, decrevisset ut decebat voluntatem implere. Quid multis morer? persuasum est homini, et sibi minus cavens, suscepit prælationem loci, consecratus ad officium abbatis. Non multo post vir Dei rediit, et audiens quod factum erat, super fratris errore doluit. Ille quoque ut audivit patrem adesse, non est ausus occurrere venienti, sed cogitavit prævenire faciem ejus in confessione, et sumptis comitibus venit ad festivitatem sancti Vitoni. At ubi venit, solus absque comitibus claustrum intravit, orationes fecit, in claustro sedit, et quasi qui numquam ordinatus fuisset prælationem abdicavit. Conspectui patris præsentatus satisfecit, qualiter ad consentien-

A dum inductus fuerit patefecit; semper tamen se errasse, se deliquisse confessus est. Aderant et comites, inter quos erat archidiaconus missus ab episcopo, poscens patrem piissimum ut errori locum daret veniæ, et quod actum erat pro suo amore ratum sineret esse et stabile. (Fol. 89.) At vir mitissimus pauca cum consilio loquutus: *Petitioni*, inquit, *domni episcopi adquiescere honorificum est, et fratrem qui publice peccavit publica satisfactione corripere bonum est.* Hæc loquutus, fratrem ultimum in collegio fratrum interim sedere præcepit, quoad usque tractaret in capitulo de his quæ mandabat episcopus, et consilio generali quid esset agendum disponeret. Abscessit frater a conspectibus patris, et cum tanta virtute patientiæ jubentis obœdivit imperio, italemque se exhibuit in obœdiendo, ut miraretur qui vidisset. Vigilia erat festivitatis sancti Vitoni, ad quam certatim undique confluerant nobiles et spectati viri vulgusque promiscuum, et in præsentia episcoporum, abbatum, monachorum, clericorum, nobilium et ignobilium ultimus omnium sedit Stephanus cum bona patientia et vultus ejus non sunt mutati in diversa (*I Reg. 1, 18*). Quamobrem ad exorandum patrem Richardum pro ipsius restitutione omnes qui aderant unanimes reddidit ejus humilitas. In crastino coram omnibus culpam professus, errati remissionem optinuit, gratiam reportavit et de ultimo promotus est in superiorem statum, cum gratia patris sui prælatus custodiæ gregis Dominici, et jam ad missas, ut abbatem decet, honoratus est, qui de correptione illata injuriatus non est. Verum archidiaconus Leodiensis, quia domini sui ut voluit in omnibus exequuta voluntas non est, rediens ad illum, non tamen cum abbate Stephano, testis fallax factus est; qui rem gestam non ut gesta est, nec eo animo quo gesta est, retulisse comprobatus est. Qui prurientes in se animi appetitus nulla vi animi coercens vel refrenans, abbatiam Lobiensem beato patri pro his, quæ secus quam mandavit gesserat, abstulit, et abbatem contra jus fasque, quem voluit, substituit. At vero dominus Stephanus aliquot diebus Viriduni commoratus, et de correptione melioratus est, et quamdiu vixit patrem fratresque intimo amore dilexit, filiosque suos in timore Deo servire docuit, omnibusque exemplar religionis et disciplinæ exhibuit.

(Fol. 89^v) 26. Igitur ad beatum Symeonem reflectentes articulum, quid apud Richardum Normanie principem egerit, sicut in armario Rothomagensi continetur, licet libellus vitæ ejus hoc sileat, paucis explicemus. Ad hunc itaque veniens cum sociis, commendatus est cuidam viro nobilissimo Gozelino nomine, qui eos granatær suscepit hospicio, et benigne post laborem refecit. At vero clementissimus princeps Richardus caritate profluvius, misericordia copiosus, servi Dei tam prolixi itineris motus labore, necessitati servorum Dei de monte Syna compassus, plurimas eis largitus est divitias, quas venerabilis Symeon per fratres qui secum advenerant, fratribus

misit, et ipse cum præfato Gozelino uno tantum contentus famulo Stephano nomine, viro eque sancto, biennio mansit; cujus hortatu idem vir nobilissimus monasterium sanctæ Trinitatis in vicino monte Rotomagensis urbis edificavit. Illo in loco vir mitissimus domnus Symeon reliquias sanctæ Caterinæ, quas secum ferebat, deposuit, gaudens divina id præordinari dispositione, ut scilicet occidentalis plebs tanto gauderet suffragio, dum ejus frequenter relevari mereretur antidoto. Hec autem est sancta Catherina, quæ a Maxentio cæsare apud Alexandriam martyrio coronata, ab angelis ad montem Synay delata, et in habitaculo angelicis manibus præparato locata, quod quidem in modum turriculæ in edito porrectum, uno tantum foramine scala apposita aditum præbet, oleo, quod de ejus corpore profluit, omnibus medetur infirmis. Porro ad radices ejusdem montis ipsius sanctæ virginis extat oratorium, in quo multa turba monachorum die noctuque Deo laudes canentium, beatæ martyri devotum exhibet famulatum. His moris est die Dominico montis supercilium ascendere, et missis ibi celebratis, duos vel tres ibidem semper fratres dimittere ob excubias sacri corporis, quibus alii vicissim fratres per hebdomadas succedunt, sacrumque oleum, quod de illo effluere non desinit, vitro vase supposito debillum usibus reservandum summa cum veneratione excipiunt, quo non solum Christiani, verumetiam pagani, quod dictu mirabile est, injecti, opem sibi medicinæ reportant. Inter quos cum beatus Symeon suæ septimanæ fungeretur officio, cum illo salutaris dei liquore tria admodum minuta de sarcophago distillantia meruit ossa excipere. Quæ diligenter collecta, et in concha vitrea cum ipso oleo recondita secum conservavit multis profutura, et ea postmodum, ut diximus, æcclesiæ præfate Sanctæ Trinitatis Rodomi contulit, auro et argento preciosiora. Continetur adhuc in eodem cœnobio vas illud vitreum cum reliquiis, id est tribus minoribus articulorum juncturis, quod vas ob inundantiam sancti olei quaque septimana vacuatur, et petentibus pro reliquiis sancti corporis datur. (Cf. supra). Beatus autem Symeon apud præfatum Gozelinum biennio manens, cogitavit tandem patrem suum karissimum Richardum abbatem sociosque suos invisere, et sic valedicens omnibus, Virdunum venit, et eam eodem patre diebus quamplurimis mansit; et frequenter injuriatus, tamquam agnus mansuetissimus omnia pertulit, et speculum totius sanctitatis omnibus se præbuit.

(Fol. 85) 27. Igitur anno ab inc. Dom. 1028. templum sepulchri Domini funditus eversum est jussu principis Babiloniæ, faciente Judeorum nequicia. [GLABR. III, 7; IV, 4.] Sequuta eodem anno in orbe terrarum universo fames, ita cepit convalescere, ut

A talem antea quis non viderit. Ceperunt enim inter se elementa compugnare, ita ut in tribus annis præ nimia pluvia non invenirentur sulci utiles seminibus. Tunc in plerisque locis fuit modii precium 60 solidorum, alias sextarius 15 solidorum. Tunc etiam humanæ carnes ab hominibus devoratae sunt, ita ut in forum Trenortii delatae sint, acsi venundandæ. Quas qui attulit deprehensus, igne crematus est. Carnes vero humo traditæ, atque ab alio noctueffossæ et comestæ sunt. Qui deprehensus, et ipse combustus est. Tunc prope æcclesiam sancti Joannis in castanædo prope civitatem Matisconensem sitam quidam sibi tugurium statuerat, qui cum nocte quadam errantem suscepisset hospicio, deprehensus ab eo hujusmodi cibo vesci, cum susceptus timens sibi fugæ se credidisset auxilio, re in civitate patefacta, missis exploratoribus inventus cum 48 capitibus trucidatorum, quorum carnes voraverat; et hic deprehensus igni traditus est. Tanta fuit famis anxietas, quod attemptatum sit in partibus illis, ut quidam albam terram argillæ similem effossam, permixta farina vel cantabro (103), pane inde facto comederent. Miserum erat et dolendum videre ora marcentia jejuniis, hos ad terram ruere noneis suffragante cibi solatio, istos morientes aspicere, alios dum eis funus exiberent pariter commori et super ipsos occumbere, plures numero insepultos jacere, quia non erat qui sepeliret. Sequuta est et alia pestis, quia et cadaveribus mortuorum præ nimia multitudinis sepultura carentium lupi adescati, cœpere prædam ex hominibus. Tunc carnaria facta sunt a Deum timentibus, in quibus patrem filius, fratrem frater, et mater filium dum deficientes aspiceret, protrahebat; et aliquando ipse dum desperabat de vita, superaddebatur, ita ut gratissimum id esset officium funeris, si spirans aliquis illo a quovis projiceretur. Quamobrem in expensis egenorum æcclesiarum ornamenta distracta sunt, dispersitque thesauri. Aurum enim, ut ait moralis doctor Ambrosius, æcclesia habet non ut servet, sed ut eroget. Quis autem eo tempore recondere, cum reconditis, si fames saltim quinquennio durasset, nullus esset qui frueretur? Sed nec omnibus subveniebatur, quia voluntati posse non suffragabatur. Hac ergo tempestate civitatum Gallicanarum præsules consilium, quo tanta mali moles levaretur, ineuntes, hoc tandem adinvenerunt (1028), ut quia deficientibus jam ex toto alimentis omnibus opitulari nequibant, ne terra habitatore destituta in solitudinem redigeretur, aliquos quos esse vegetiores constaret, dato pro posse numero cotidiano qualicumque cibo sustentarent: non ut aliis solacia quæ poterant subtraherentur, set ut istos sustentatos terræ cultores reservarent, et aliis misericordiæ viscera non negarentur. Det illis Deus invenire misericordiam, qui in tanta

NOTÆ.

(103) i. e. furfure.

angustia misericordiam necessitatem patientibus in-
ponderunt; et parcat eis, qui cum possent, volun-
tati indigentium, non ut debuissent et potuissent,
consuluerunt. Inter has angustias venerabilis abbas
Richardus mente compunctus, cum omnia quæ ha-
bebat pauperibus contulisset, non pepercit thesauris
ecclesiæ, immo quæ incis preciosiora erant in or-
namentis et palliis vendidit Remensi ecclesiæ, et
precium eorum pauperibus distribuit, retento quo-
que sibi certo numero eorum quibus cotidianum
victum ut vivere possent impertiebatur, mittens
præter hæc litteras et nuncios, et per se etiam com-
monens reges et principes, pontifices quoque quibus
familiaritate iungebatur, ut thesauros, quos linea et
erugo demolitur, per manus pauperum celestibus
palatiis inderent, et ventres egenorum gazofilatia
æternitatis sibi constituerent. Accepit etiam pecu-
niam non parvam a comite Rutenensi, concessa loco
vadii abbatia sancti Amantii, quæ erat juris eccle-
siæ sancti Petri, quam omnino pauperibus partitus
est. Verum comes data pecunia et abbatiam sibi
usurpavit cum redditibus et fundis; et ut asserunt
habitatores Rutene urbis, antequam pecunia recepta
fuisset ex ejusdem abbatiæ fundis, ipse morte præ-
ventus est, et sic abbatia a successoribus ejus re-
tenta est, quamquam ab inhabitantibus non tota sancti
Amantii abbatia, quæ latissima est et posses-
sionis enormis, juris ecclesiæ Virdunensis esse dica-
tur, sed pars quedam, videlicet abbatia sancti Marii
de Utiabra, ut moderni testantur etiam nunc.
Nec debet reticeri Willelmi Supra regule factum
memorable. Cum a Fructuariensi cœnobio, quod
juris erat Divionensis ecclesiæ, redisset, et Divioni,
ut decebat, susceptus in capitulo qualiter se fratres
haberen, si necessaria non deessent inquireret, ut
audivit, omnia esse plena, nullumque locum indigen-
tiæ qui non posset levi obice obstrui, interrogat de
elemosina, cognovitque, quia etsi consuetudinaria
dabatur non tamen pauperibus prout poterant et ha-
bebat suffragabantur, zelo succensus eo qui carnes
sanctorum exedit, increpata eorum duricia, a sede
concitus cum bona indignati animi stomachatione
surrexit, (fol. 85') et imposita antiphona de mandato:
Ubi est caritas? non ultra progrediens, sed hoc ejus
initium semper repetens, ad cellarium venit, et mis-
sile quodlibet, quod manibus Finees alterius occur-
rit, arripiens, cum in ore et animo ejus semper
versaretur: *Ubi est caritas?* vasa, in quibus fru-
mentum, ordum et vinum servabatur, dirupit, et
accitis pauperibus vascula eorum implevit, illud semper
corde et ore depromens: *Ubi est caritas?* et ope-
ris exhibitione contestans. Cujus animi indignationem
vix adjuvando, ut quod aggregatum erat expen-
deretur, mitigare potuerunt, cum *Ubi est caritas?*
semper repeteretur, et ipsi incrassati, inpinguati,

A dilatati exprobrarentur. [GLAB. R. Vita Will. 29.] Nec
antea cessatum est, donec omne illud repositum
pauperibus donatum est, et ipse ad Italiam reme-
ans, cum biennio suum a seculo expectasset exces-
sum, tandem redire compulsus, ante Divionem trans-
iens, loca sibi commissa circuibat, dehinc Fiscan-
um (104) se contulit, ubi imminente a. dom. inc.
1031 indict. 14 obiit Kalend. Januarii, ad cujus
sepulcrum puerulus decennis a maxima egritudine
sanatus est.

Hoc anno Chono, oui et Conradus, in Franciam
venit.

[GLAB. ROD. IV, 5.] Anno igitur a passione Domi-
ni 1000, ab inc. vero 1033, cepit placida serenitas
terræ dulcedinem Creatoris ostendere, et frugum
abundantiam portendere. Tunc per Aquitaniam, et
B Arelatensem et Lugdunensem provincias, et per
universam Burgundiam concilia instituta sunt, et
pax firmata. Statutum est etiam 6 feria a vino et
7 a carnibus abstinere, nisi gravis infirmitas inter-
cederet, et tunc tres pauperes reficerentur. Eo quo-
que anno tanta copia frumenti, vini ceterarumque
frugum extitit, quantam in subsequente quinquen-
nio quis sperare non potuit. Sed humana styrys¹¹¹
immemor beneficiorum Dei, velut canis ad vomitum
reversa, recalcitravit, et ad maliciam conversa est.
[Cf. GLAB. ROD. Vita Willelmi Divion. 13.] Preera¹
eo tempore comitatus Normanniæ Richardus junior
(105), primi Richardi filius, qui in Fiscannensi cœ-
nobio, in quo pater suus clericos instituerat, abju-
C ctis clericis monachos introduxit sub regimine Wil-
helmi abbatis, quibus etiam ad usum cotidianarium,
in ornamentis et prædiis, fundis et redditibus tanta
largitus est, ut cupiditati satisfecisse videretur. Erat
enim in elemosinis largus, in caritate profluus, æc-
clesiarum amator, pauperum recreator, servorum
Dei præcipuus venerator, in cujus manu elemosina
sudabat, donec inveniretur cui debebatur. Hujus
tempore viris religiosis floruit Normannia, qui ad
eum undique confluebant velut apes ad alvearia.
Inter quos hunc virum beatum propensiori coluit
reverentia, adeo ut speciali eum amore diligeret,
et præceptis ejus obtemperare consiliisque adque-
scere gauderet.

(Fol. 89') 28. Obiit quoque Richardus Normannorum
D dux a. inc. Dom. 1026, et successit Richardus III,
et eodem anno defunctus est. Post quem Robertus
comitatus Normanniæ adeptus, hunc ter beatum Ri-
chardum, de quo nobis est sermo, inter primos ha-
buit, consilioque ejus regni Normanniæ tractabantur
negocia. Tunc extitit quidam Britto nomine Erme-
noldus, homo mentis perverse, detestandæ famæ,
qui totam vitam suam diabolo dicaverat, ut post
experimentis probatissimis compertum est. Hic horis
et momentis omnibus cum diabolo loquebatur, et

VARIÆ LECTIONES.

¹¹¹ styrs c.

(104) Fécamp.

NOTÆ.

(105) Cfr. Glab. Rod. Vita Willelmi Divion. 13.

quidquid sibi agendum foret illius nebuloso colloquio disponebatur. Hic per suscepta iniquitatis consilia ad plenam iniquitatem enutritus, et vere membrum illius factus, qui est fomes malicie et discordie et omnis nequicie, apud prefatum principem omnes optimates totius regni accusavit, quasi qui ejus meditati essent dejectionem et necem, et ita statum totius terre perturbavit, ut vere diaboli hoc opus esse, ejus hoc artificium, ejus commentum agnosceretur. (Fol. 90.) Inflammatum princeps adversus optimates, sunt discidia, excitantur jurgia, et uno intestino bello tota debachatur Normannia. Hac crescente discordia, comitatum pater Richardus adire compellitur, et adjuncto sibi domino Ermenfrido Rotomagus advenit, et pace inter principes restituta, predictum Ermenoldum alisquantisper mitiorem, quia ante conspectum servorum Dei casabatur omnis diabolica astutia, convictum et corruptum secum Viridunum deduxit, monasticis vestimentis induit, et hominem diaboli laqueis irretitum quæ sunt demonis spernere docebat. Sed in corpore peccatis subdito refugit habitare sapientia. Simulabat ille ad tempus se philosophum, ut crederent eum qui non noverant theosophum, sed nil licet pacis amicum sapientia novit. Quamobrem omnis ejus astutia et nequitia brevi cognita est, nec potuit latere inter sanctos feralis illa rabies, pacis inimica. Egreditur inimicus homo de loco non suo, redit ad sua, utitur arte impudentissima, et iterum perversitate malignitatis ejus corrumpitur Normannia. Projicitur de aëbris, quo se fortiorem et valentorem credebat, et quia diaboli calliditate in mortem ducendus esset, a beato ei viro predictur, nec frustratur promissis. Postquam enim plures optimatum Normannie conjuratione confecta et imposita duello superavit, quos convictos principalis severitas oculis terris privaverat, a quodam forestorio convictus, superatus et occisus, finem vite fecit et criminum. Quo in facto intueri libet dulcedinem et pietatem viri justi, qui hominem vere diaboli ergasterium ut vidit præcipitante diabolo convictum, ad sinum misericordie confugere docuit, et factum incorrigibilem, ne diutius grassaretur in vicis, ad exemplum omnium perditorum citius perire nunciavit, ut esset ei tanto levior pena post mortem, quanto celerior peccanti accederet vindicta per mortem.

(Fol. 89.) 29. Veniamus igitur jam nunc ad illud lacrimabile Lellum apud Bar castrum habitum a. inc. Dom. 1037, [GLAB. ROB. III, 9.] in quo cecidit Odo filius Odonis filii Tetbaldi Carnotensis, cujus cognomen fuit Tricator, qui Willelmum Normanum Rollonis filium dolo interfecit, qui ex sorore Heriberti Trecurum comitis genuit Odonem, et diximus, patrem hujus Odonis. Et ut plenius illucescat rei veritas, dicamus quæ fuerit causa tanti certaminis. Conradus Burgundie rex accepit uxorem Mathildem, sororem Lotharii junioris regis Francorum,

A et data est ei a Lothario in dotem Lugdunum civitas Galliarum nobilissima. Ex illa Mathilde genitus est Rodolfus rex, qui præfuit Burgundie post patrem; et Gisla, quam Conradus imperator duxit uxorem, de qua genuit tertium Heinricum; Berta etiam, quam accepit Odo Carnotensis, ex qua genuit hunc Odonem. Rodolfus vero rex absque liberis existens, Conrado imperatori Burgundie regnum dereliquit, dans ei lanceam sancti Mauricii, quod erat insigne regni Burgundie. Eo vero defuncto, et Conrado regno potito, Odo, quia erat ex sorore Rodulphi, sumpta tyrannide ad regnum cepit aspirare: et qui erat acris animi et ferocis ingenii, frequentibus irruptionibus irruit fines Burgundie, optinuitque civitates et castella usque ad Jurum et montem Jovis, et magnus factus est vehementer. Obsedit quoque Viennam, quam ea conditione in fœdus recepit, ut præstituto termino in eadem urbe rex appellari et coronari debuisset. Infra hunc terminum expeditionem movit in regnum Lotharingie, [Ibid.] et Bar castrum cepit, dimissisque ibi militibus quingentis, ad alia se convertit, quia curis agitabatur innumeris. Rebellerat enim contra Heinricum Francorum regem Roberti filium, et contra ceptis ejus obsistebat Conradus imperator, quorum lis magna fuit. Qui misit ad expugnandum illum Gozelonem ducem. Hoc Odo agnoscens rediit, et se ad bellum contra Lotharienses accinxit. Gozelo autem, dux totius primæ Retiæ, cum nimio exercitu irruens in eum, cum diu utrimque pugnatum fuisset, exercitum ejus in fugam vertit, et ibi Odo ipse miserabiliter corruit. Cujus corpus lacerum venerabilis pater Richardus et Rogerus Cathalaunensis episcopus a cede susceptum, reddiderunt uxori, et est sepultus Turonis. Cecidit in bello illo et Manasses comes, et Evrvinus et Dido, et Viriduni sepulti. Walerannus quoque comes in bello ipso a Godefrido Gozelonis ducis filio graviter vulneratus, cum jam deficeret pugnans, vitam poscit et membra, ut liceret ei apud Viridunum sub regimine patris Richardi monasticis indui vestimentis, sicut Deo devoverat, quod et optinuit. Et bello exacto, cum prefato patre rediit, et monachus factus est (106.)

(fol. 90.) Omitimus necationem et piscationem D noveni capitis parvulorum in vivario, viro Dei in abditis et asperis jugis Romarici montis quæ jam subierat amore quietis internæ, Spiritu sancto revelante signatam, ne sancto ordini sanctimonialium injuriam fecisse videamur, maxime cum et illæ habitatione vicinæ sint, et tanta urbis Viridunice frequentia miraculum hoc celebratum sit, ut qui non vidit fama referente didicerit, licet vir prophetici spiritus id omnimodis propter improprium impiorum cælum esse voluerit. Hæc est enim causa quæ cum ab illa sua quiete prefati montis interim deposuit. Unde et correptione pro tempore et loco data, illo se retulit, ut palam daretur intelligi, invi-

NOTÆ.

(106) Vita Richardi II.

tam cum et quasi coactum ad horam relaxasse rigorem propositi sui. Illud erat in viro Dei mirabile, quod absens corpore istud agnovit, locum etiam et numerum, et quod terno tractu ab imis gurgitibus illa naufragosa turba erueretur.

Habitavit autem primitus in loco quinque milibus a Romarici monte semoto, qui nuncupatur....., uno tantum comite contentus, cui tamen versa vice dominus cum Martino serviebat. Ubi quanta se corporis maceratione attriverit, quanta mentis contritione animam relevaverit, solus internorum arbiter novit, quia et ille sic opus dextera peregit, ut ignoraret sinistra, maxime cum incolatum suum prolongari cotidie defleret, qui volebat a consortio habitantium Cedar tenebroso divelli. Post hec ad locum, qui Rombéhus. (107) dicitur, secedens, ibi habitaculum sibi instituit. Et cum ibi vellet diutius latere, non potuit. Ceperunt et illo confluere, quibus similis inoleverat ardor vite anachoretice et ejus se discipulatu contradere; quibus et ipse normam vivendi instituit secundum morem a sanctis Patribus institutum. Cunque jam quinquennium dedicate penitentia impleretur, devotio sancti desiderii non minuebatur, quin in dies propensiori studio augebatur, quia in ipsa sua exercitatione delectabatur, qui delectatione pascebatur. Inclinaverat enim cervicem animi in testimonia Domini, inessu humilia, successu excelsa, processu clarissima, et quia veram philosophiam amplexabatur, excitabatur accendebatur, et ardebat, *ignium enim eloquium tuum vehementer, Domine, et servus tuus dilexit illud* (Psalm. cxviii, 140.) Revocabatur ab episcopo et fratribus ejus absentiam egre ferentibus, et illud ei sepiissime intendebatur: *Revertere, revertere Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te* (Cant. vi, 12). Sed ab eo verbis, literis, actu quoque ipso reditus denegabatur³¹¹. Vidi ipse quasdam epistolas in invicem missas, et legi puerulus; in quibus constantiam ejus in responsis, cum ei verbum responsionis opponeretur, ut diximus, ita in fine unius epistolae fratrum repressit intentio: *Si, inquit, verbo verbis obviare volueris, non deficient verba pro verbo laborantibus.*

(fol. 90^v.) 30. Anno ab inc. Dom. 1033 Robertus comes Normannorum Jherosolimam ivit, infinitam pecuniam secum ferens, quam omnino pauperibus partitus est, et in redeundo apud Niceam obiit. Cui successit Willelmus in ætate puerili. [GLAB. ROD. iv, 6.] Lo anno Johannes papa obiit, et successit Benedictus, Benedictus et Joannis nepos. Willelmus fraude suorum Normannia pulsus, Robertum (108) Francorum expetivit regem, qui bello et manu valida congressus, victis et prostratis Normannis, de traditoribus judicio dato comitatum ei restituit. (iv, 8.) Qui postea Mathildem, Balduini Flandrensis so-

rorem, in matrimonium accepit. Hic etiam tanto amore venerabilem hunc, de quo sermo agitur, coluit, ut ejus consiliis in illa tempestate palatina disponderet moderamina, et quamquam egre ad se accitum omnigena honoraret dulcedinis et devotionis instantia, adeo ut ecclesiam Rotomagensis cum præsule sedis ipsius et clero, ejus gauderet decorari doctrina, ut ex multarum faciebatur rerum nunc usque conici potest, etiam a libro communi secundum modos institutionem ejus ordinato. post maius altare catena firmato³¹².

(fol. 91^v) Rambertus Virdunensis episcopus Hierosolimam vadens villa Bellagrada obiit a. Dom. inc. 1038, (G. Vird. 10) pontificatus sui a. 14, et postmodum tempore Richardi successoris sui a clericis Bernero et Bernardo relatus, Virduni est sepultus in monasterio. Hoc³¹³ etiam anno obiit Amadeus abbas Flaviniacensis 14 Kalendas Aprilis.

[Rod. GLAB. iv, 9.] Anno ab inc. Dom. 1039, die Kalendarum Julii, 6 feria, luna 28, facta est eclipsis solis. Sol enim factus est saphirini coloris, et eadem die natali apostolorum quidam Romanorum in Clementem papam insurgentes et interimere eum volentes, cum non potuissent, a sede eum depulerunt. Sed Conradus imperator illic veniens, propriæ eum sedi restituit, et eodem anno apud Saxoniam obiit, et tertius Heinricus successit. Clemens quoque papa, primo Bavebergensis episcopus, dictus Suicherus, obiit, et Robertus Francorum rex. Heinricus vero post mortem Ramberti, primo regni sui anno, viro Dei Richardo episcopum Virdunense concessit, sed vir mitissimus hoc renuit, et Richardum suum in baptismo filiolium Hildradi comitis filium intronizari fecit. [GLAB. Rod. v, 3.] Eo in tempore, in mense Novembrio luna 28 facta est eclipsis solis, et visa est stella que Lucifer dicitur, vespere sursum et deorsum agitari, quasi comminando terrigenas. (v, 5.) Tunc etiam in Romana sede quidam puer annorum 12 statutus erat Symoniace, cujus turpitudine conversationis et vite horrore est referre. (v, 4.) Fuit quoque in illis diebus suprataxis circa annum millesimum Dominicæ incarnationis dissensio maxima post mortem Burchardi Lugdunensis archiepiscopi, qui hoc solum fecit nobile quod perii pro episcopatu ipso; quem multi superbe appetebant. Et primus omnium prædicti Burchardi nepos Burchardus Augustanus episcopus, relicta propria sede, procaciter Lugdunensem arripuit, et post multas perpetratas nequicias captus a militibus imperatoris, perpetuo est condemnatus exilio. Post eum Geraldus comes filium suum puerulum arroganter ibi sola præsumptione auctore constituit, et hic in fugam versus delituit. (iii, 9.) Regebat eo tempore regnum Francorum Heinricus, Roberti regis ex Constantia filius. Nam Hugo, qui adhuc decennis

VARIE LECTIONES.

³¹¹ denegabatur c. ³¹² maior paginæ 90^v, pars et tota 91 vacat. ³¹³ addita post.

NOTÆ.

(107) Rumbech auctore vite Richardi cap. 14.

(108) Heinricus I. a. 1031 — 1060 regnavit.

coronatus est, inmatura morte præventus est. Ter-
cium Robertum cum voluisset mater facere regem,
nec potuisset, ducem constituit Burgundie. (v. 2.)
Fuit quoque dissensio magna inter ipsum Heinricum
et filios Odonis qui apud Barrum obiit, Tetbaldum
et Stephanum : adeo ut idem rex, ablato ab eis do-
minio Turonica urbis, daret illud Godfredo Tuditi,
filio Falconis, qui eam toto anno obsedit : et inito
bello Stephanus fugatus est, Tetbaudus captus cum
suis ante civitatem deductus, reddidit eam Godfredo,
et in captione remansit. Mille septingenti et eo am-
plius viri absque sanguinis effusione in prælio capti
sunt. (v. 4.) Ea tempestate Ungros sibi secundo
rebelles cum vicisset imperator, ex omni imperio
suo episcopos congregari fecit, et contra Symoniam
agens ita orsus est (v. 5) : *Lugens vobis incipio lo-*
qui, qui vice Christi in ejus ecclesia constituti estis,
quam sibi desponsavit et suo sanguine redemit. Sicut
enim gratuita bonitate de sinu Patris per virgi-
nem ad nos redimendos venire dignatus est, ita suis
præcepit et dixit, mittens eos : Gratias acceptis,
gratis date. Vos autem avaricia et cupiditate cor-
rupti, qui benedictionem conferre debetis, in hac trans-
gressionem dando et accipiendo maledicti estis. Nam
et pater meus, de cujus animæ periculo valde perti-
mesco, eandem dampnabilem avaritiam in vita sua
nimis exercuit. Idcirco quicumque vestrum hac se
macula pollutum agnoscit, oportet ut a sacro ministe-
rio arceatur. Propter hanc enim offensam venit super
filios hominum fames, mortalitas, et gladius. Omnes
enim gradus ecclesiastici a maximo pontifice usque
ad ostiarium opprimuntur per vestræ damnationis
præmium, et in cunctos spirituale grassatur latroci-
nium. Ad hanc vocem imperatoris stupefacti ponti-
fices, misericordiæ operam implorabant. Ad prin-
ceps misericordia motus, et pro anima patris sui
orare eos monens, proposuit edictum, ut nullus gra-
du vel ministerium ecclesiasticum precio adquie-
retur; et si quis attemptaret, omni honore multare-
tur. Sicut, inquit, Deus coronam imperii gratis
mihî dedit, ita ego quod ad religionem pertinet gratis
impendo. Volo ut et vos similiter faciatis. Puerulus
itaque qui Romanæ incubabat ecclesiæ, præcepto
imperatoris a sede dejectus est, et Gregorius VI,
natione Romanus substitutus est. Cujus bona fama
quidquid prior fedayerat in melius reformavit. (v.
4.) Hic sanctum Odilonem instituens Lugdunensi
ecclesiæ ordinari pontificem, misit ei pallium et
anulum. Sed vir religiosus humilitati studens hoc
renuit, pallium tamen et anulum retinuit, servans
illud pontifici qui dignus esset; quod usque hodie
Cluniaci habetur. Heinricus vero, recepto regno
Austrasiorum, comperta dissensione condoluit, et
apud Bysonium a. ab inc. Dom. 1041, electione
cleri et populi firmatum domnum Odelricum Lin-

A guonensem archidiaconum speciosis ornatum indu-
mentis ad Lugdunensem destinavit sedem, et facta
est provinciæ quies et gaudium populo. (v. 4.) Anno
ipso treva Dei primum statuta est et firmata, et pax
ipsa treva Dei appellata. Quæ non solum humanis
præsidiiis, sed et divinis confirmata est terroribus.
Quam cum noluisset recipere gens Neustrie, viro
Dei Richardo prædicante, et ut eam susceperent,
quia voluntas Domini erat, (fol. 92) et a Deo non ab
homine decretum hoc processerat, ammonente, (v.
4.) divino judicio cepit in eos deservire ignis qui eos
torquebat; eo anno fere totus orbis penuriam pas-
sus est pro raritate vini et tritici. Sequuta est e
vestigio mortalitas hominum præmaxima a. ab inc.
Dom. 1042. Multi autem eorum qui torquebantur ab
B igne, venientes ad virum Dei, meritis ejus et præ-
cibus curabantur medica virtute Dei. Superest adhuc
domnus Eduensis episcopus (109), vir vitæ longevi-
tate grandævus, qui et referre solitus est, quia cum
a sancto Odilone et ceteris ipsa pax divinis revela-
tionibus instituta, treva Dei appellata, et ab Austrasiis
suscepta fuisset, et voluntas omnium in hoc
esset una ut ubique servaretur, negotium hoc stren-
nuitati hujus patris nostri Gratie Dei ab omnibus
impositum est, ut ejus studio et industria pax ead-
em in Neustria servaretur, eo quod certi essent de
eo, quod tanta esset ejus erga omnes et omnium
erga eum gratia, ut quidquid servandum doceret,
servaretur a cunctis, quidquid vitandum monstra-
ret, id cuncti vitarent. Quamobrem sategit pater ve-
nerabilis, ut tantum bonum gratanter ab omnibus
C susceperetur sed perversa quorundam voluntas, et
mens indomita, quasi inaudium hoc respuit, quasi
qui nollent instituta paterna violare et nova atque
inaudita suscipere. Unde et subsequuta est divina
ultio, ignis scilicet in rebelles et contumaces dese-
viens a Domino, quo torquebantur qui viro Dei re-
sistere et mandata ejus contemnere non verebantur.
Videres monasterium eximii patris ardentium tur-
bis refertum, quos ipse sanctorum reliquiis aqua
benedicta respersis et vino lotis, et pulvere qui de
petra sepulchri Domini radebatur vino ipso cons-
perso, et ad potandum miseris dato, pace firmata
et jurata, pristinae sanitati reddebat. Pro innumeris
autem turbis confluentium infirmorum vas potui illi
D paratum erat, ut si advenirent egroti, potus salutis
non deesset, ne fallerentur si hora incompetenti
venissent; neve tunc foret necessitas recurrendi ad
ablutionem reliquiarum, quod post expletionem
missæ impleri mos erat.

[GLAB. ROB. v. 1.] Anno igitur ab incarn. Dom.
1045, Heinricus duxit uxorem nomine Agnetem, fi-
liam Willelmi Pictavensis, apud Bysonium; ubi
affuerunt episcopi 28. Cum enim esset alias bonus
et omnes ejus sitirent dominium, carnis tamen in-

NOTÆ.

(109) Hagano obiit a. 1098. Jun. 25. v. infra.

continentiam frenare non potuit. Pater Richardus A tunc temporis monasterium nolebat relinquere, a quo pro nullis ingruentibus causis patiebatur avelli, quia sciebat et prædixerat filiis imminere resolutionem sui corporis. Etenim superioribus annis quando lues illa, de qua in præsentiarum mentionem fecimus, populum vastavit, cum dilaberetur populus, et civitas Virdunensis pene redigeretur in heremum, commune periculum communi oratione tolli consultum est. Cujus necessitatis urgente miseria, communi voto deliberatum est beati Vitoni implorandum esse præsidium, cujus se confidebant meritis vitæ procul dubio captaturos remedium. Visum etiam est Richardo episcopo, ipsius confessoris corpus sanctissimum exponi debere de feretro, ut processione solempni evectum præsentaretur conspectibus omnium, ut plebs ipsius fulta patrocinio, dum sancti videret loculum, ejus propensius expeteret subsidium, quod noverat sibi non defuturum. Contradicente itaque viro reverentissimo patre nostro, præsul quod deliberaverat in crastinum impleri destinavit: obsistente eo et dicente levandam quidem miseriam populi, sed episcopo non cessurum in prosperum, qui ausus fuisset inquietare sancti corpus honorificum. Noctem illam pater insonnem duxit, ante altare sancti orationibus vacans cum lacrimis. In crastinum venit episcopus, clerus omnis, et populus, et cum multo timore et reverentia sancti pontificis exponunt reliquias, super aurum obrizum preciosas. Quod ubi factum est, pontificem pater adivit: *Inplesti, inquit, quod voluisti, sed noveris te quintum abhinc annum in sæculo non visurum. Michi quoque qui assensui, ante quintum similiter annum terminus erit vitæ, te post modicum subsequente.* Dixerat, et dictum rei probavit eventus. Quarto enim necdum exacto anno, viribus corporis cepit pater destitui, et convocatis fratribus indicavit imminere diem suæ resolutionis. Mox itaque abbatæ sancti Petri Catalaunensis Odylardum abbatem instituit, Bello Loco patrem Richardum delegit, cœnobio sancti Huberti Teodericum, sancti Urbani Stephanum, viros in omni theoria probatissimos, in servando religionis proposito clarissimos. Has enim abbatias ipse per se regebat. Exoneratus ergo ab omnibus, illam sibi tantum retinere censuit, cui pastor datus fuerat, in qua etiam se sepeliri destinaverat. (Fol. 92'.) Et jam in mandatis Domini assiduus potius quam frequens, die quadam cum vidisset unum de fratribus monasterii cui nomen Mysac graviter estuare febribus, ut quasi intercipi videretur spiritus ejus, manum illius tenuit, et ut nunciandæ horæ operis Dei signum daret sanus factus et incolumis, præcepit. Ille in voce juvenis sanus obœdivit patris imperio, et sic omni egritudinis caruit incommodo. Hic itaque, qui tantis abundabat virtutibus, imminente die vocationis ejus decubuit febribus, et ultima illa exercebat egritudine. Quod ubi per urbem sonuit, advenit episcopus, monachorum quoque, clericorum et san-

ctimonialium cœtus; et visitatione solempni ostendebant erga patrem devotionem piæ affectionis. Nec rediit ad domum episcopus, quin immo cotidianis excubiis adherens ei, non die, non nocte ab illo patiebatur avelli. Advenerunt et vicinarum urbium episcopi, abbates, et quique magnates, ad visitandum eum et commendandos se ei; quibus videbatur, quod in obitu ejus omnino terra commoveretur et conturbaretur. Excubabat diebus ac noctibus ante domum ejus turba filiorum et ceterorum fidelium, alii patri ad meliora festinanti valedicere et se commendare volebant, alii sanitates corporum expetebant, ut saltem aquam ablutionis manuum ejus mererentur, qua inuncti refocillarentur. Ubi ergo sensit imminere horam vocationis suæ, filios quos Christo adquisierat convenire jussit, et inunctus ab episcopo oleo sancto, confessione data, viatico cælesti pastus, expositus est lectulo, et jacuit in cinere et cilicio, ita ut altare sancti Nicholai ejus semper appareret conspectui. Inde fratres alloquutus, consuetæ salutis documenta replicans, Deo ut servirent et adhererent ammonuit, suisque ut memorarentur piissima devotione petivit, omnibus in commune flentibus et suam destitutionem ingeminantibus, cum ipse omnium cohiberet lacrimas, solaretur dolorem, et Christi domini promitteret affuturam protectionem. Post hæc reliquias quas Jherosolimitanus patriarcha ei dederat sibi afferri præcepit; et salutatæ eis atque deosculatæ cum multa reverentia, eas quas collo ferre consueverat exposuit, et ante se reverenter sisti præcepit. Hinc commune sanctorum patrocinium implorans, elata manu fratribus et omnibus qui aderant benedixit, et sibi benedici petiit. Sicque data filiis licentia exeundi, ipse oculis et manibus in cœlum porrectis et intendebat ad quem festinabat. Legebantur ante eum passiones Dominicæ, lectiones quoque ex quarto dialogorum libro; et felix ejus anima illi soli adherebat, cui se totum commiserat. Ubi vero cepit jam ab inferiori parte corpus emori (1046), sanctorum reliquias apprehendens in lectulo sedit, et ad pedes eas ponens, atque uti vitalis calor deficiebat, paulatim eas protrahens, tandem in pectore substitit, et reliquias ibidem cum reclinasset, deposuit. O admirandam viri devotionem! O predicandam ejus in omnibus sanctitatem! Cum ergo reclinasset, manus reliquiis apposuit, et sic usquequo spiritum Creatori redderet, erectis ad Deum luminibus mansit. Aderat ibi episcopus, et viri religiosi quos obligaverat amor et beneficia pii patris, qui exitum ejus præmunibant orationibus continuis et psalmodia, qui vix et raro, licet ad horam separabantur ab ejus præsentia, ne contingeret eos absentes esse quando a corpore migraret felix anima. Elucescente itaque die mensis Junii 14, quod est 18 Kalendarum Junii, hora jam imminente tertia, presentibus filiis suis, quos loci angustia capere poterat, ceteris in majori ecclesia consistentibus et canentibus, sancta illa anima corporeis ne-

abus absoluta, ad illud pervenit æternum quod est ænum et inseparabile trinum. Oculis patris clausit episcopus; polinctores funeris (110) Richardus, Odyardus, Stephanus et Walerannus abbates fuerunt. Ipsi corpus sanctissimum procuraverunt, vestibus sacratis ex more induit episcopus, non quibus ille voluit et præcepit, qui vilia queque delegerat, sed quas dictavit amor paternus et devotio sanctissima et debita (111). Reliquiæ, quas super pectus suum ipse commiserat, induto eo sacris vestibus, supra pectus ejus repositæ sunt. Elatum ergo funus beatissimum bajulantium manibus, cum ob impetum populi occurrentis et plangentis obserata esset æcclesia, ante altare sancti Petri positum est; ubi missa a pontifice celebrata, tandem portæ monasterii apertæ sunt, et ecce populus innumerabilis utriusque sexus et ordinis irruiit cum lacrimis et ululatu cordis. (Fol. 93.) Plena erat æcclesia lacrimarum, omnes in commune pii patris desebant obitum, ac si viderent imminere interitum patriæ. O quantus luctus omnium! quanta totæ urbi mestitia! quam pia erat de ejus obitu compassio! quanta omnium desitutio! Ea dies tota fuit gemituum, tota planctuum. Qua advesperascente, corpus beatissimum ad principalem æcclesiam sanctæ Mariæ a fratribus delatum, debitis vigiliis et psalmodiæ officiis nocte ipsa ab excubitoribus honoratum est. In crastino missa solemniter celebrata a canonicis, per reliqua urbis monasteria deportatum est, et vigiliis missarumque solemnibus debita officiositate percelebratis, tandem ad monasterium suum relatum est, et filiis dolentibus et de morte ejus merentibus restitutum. Venit ergo dies crastina, et ecce fere circa horam terciam congregata est tota civitas ad sepeliendum illum. Missam celebravit episcopus, sermonemque habuit ad populum de mutabilitate vite hujus, et qualiter in hanc plorationis convallem devenimus; quis sit finis bonorum, quisve malorum; quæ fuerit patris vita, mors quam preciosa. Hinc percelebrato officio, dictis orationibus solemnibus, ad locum sepulture itum est. Et licet solis exequiarum ministris et bajulis funeris cum his qui officia dabant permissum sit ingredi, ceteris intra majorem æcclesiam retentis, tanta tamen fuit obsequentium multitudo, ut fenestras, quibus lumen criptæ infundebatur, ob captationem aeris auferri necessitas impulerit. Vincebat diem luminum multitudo, et fumus incensi et thimiamatis totam repleverat æcclesiam. Tanta erat omnium erga patris sepulturam devotio! Humato itaque mitissimi viri corpore, clausum est sepulcrum, et solido cemento per juncturas litum. Requiescit autem in cripta subterranea ante altare sanctæ Dei genitricis Mariæ et sancti Johannis evangelistæ, et super eum majus altare sancti Petri stabilium est. In eadem cripta subter altare præfatum

A sanctæ Mariæ sanctus requiescit Madelveus, ab eodem patre nostro ibidem transpositus, et reverenter tumultatus. Peracto vero sepulture officio, ubi ab aliis discessum est, ad componendum viri Dei lectum unanimis se filiorum accendit devotio. Quatuor columpnæ marmoreæ cooperculo sepulchri cemento facto ex eodem marmore connectuntur, his desuper tabula marmorea prægrandis ipso eodem cemento adjungitur, et sic desuper cooperculo marmoreæ aliquantum constructur, et solido bituminis glutine solidatur. Tabulæ vero in altum porrectæ linteum imponitur, et ei pallium superadditum est; ut cunctis cernentibus patenter detur intelligi cum magni esse meriti, cujus corpus sic honoratur in terris. Et merito. Quod enim fuit ejus in terris studium, nisi Deum diligere, et sanctos ejus venerari, et æcclesiam Dei ornare decore competenti? Nec mirum si a filiis propensius honoratur, quos scivit regere, et regere secundum nostram disciplinam, quæ ex Christiana lege descendit, et ad Deum ducit. Requievit autem hic pater noster a. ab inc. Dom. 1046, regiminis sui anno 42, regnante terris Heinrico Conradi filio. Supervixit vero episcopus Richardus usque ad mensem Novembrium, et obiit 8 Idus Novemb., sicut ipse a patre suo quesierat, cum ei oculos clauderet (112). Si, inquit, *pater ad Deum vadis, et ei placet obsequium quo ei scrvisi, obtine ut unum annum non tibi supervivam in hoc seculo, quia tibi commori quam vivere præopto.* Dixerat, et exauditus est, additusque patribus suis. Cujus corpus cum parentes juxta corpus viri Dei sepeliri mandassent, a canonicis vi retentum, et in æcclesia sanctæ Mariæ majoris sepultum est. (Chron. Div.) Eodem anno ordinatus est Lugdunensi ecclesiæ archiepiscopus domnus Halinardus. Eodem quoque anno Heinrichus Romam ivit, et concilio habito abjecti sunt perveriores Romanæ æcclesiæ, Johannes, Benedictus et Silvester; et ordinatus est Clemens papa, a quo et ipse coronam suscepit imperii. Et eodem anno Clemens obiit, et Damasus successit. Regimen quoque Viridunensis cœnobii Walerannus suscepit, homo in seculo nobilissimus, Gelduini comitis filius; qui in bello apud Bar castrum in geniculo vulneratus claudicabat. Cujus frater fuit Hugo Linguonensis episcopus, postea a sancto Leone IX, in Remensi concilio depositus, Episcopatum autem Viridunensem Theodericus suscepit, Wezelonis comitis filius; cujus primo benedictionis anno templum sanctæ Mariæ a duce Godefrido et Balduino succensum est (fol. 93), vasa sacra ablata, civitasque destructa 8 Kal. Nov. (1047.) Quantæ vero apud illius ævi homines hic pater noster gratia Dei honorificentia fuerit, Theodericus Basiliensis episcopus, vir multe auctoritatis et gratiæ, suo in facto ostendit. Qui cum in deducendo novo episcopo (113) Viridunum missus ab

NOTÆ.

(110) Qui mortuos curabant et unguebant.

(111) Gesta Vird. 10.

(112) Gesta Vird. 10. Vita Richardi 20.

(113) Theoderico scilicet anno 1047; cf. Hierimanni Aug. Chron.

imperatore venisset, et esset ei devotio sancti viri A sepulchrum invisere, cum ante tumbam magna se lacrimarum contritione mactasset, rememorans defuncti pietatem sobrietatem et mansuetudinem, pallio pretiosissimo crocei coloris tumbam ipsam adornavit, ut affectu ipso testaretur dilectionem quam vivo exhibuerat mortuo se quoque non negare; immo propensiori eum cultu dignissimum, quem jam suo Dominus gremio confoveret. Ceperat jam tunc locus ille multis clarere miraculis, et in febricitantes tanta curationum refundebatur gratia, ut quisquis advenisset hoc laborans incommodo, ubi parum obdormisset, sanitatis potiretur suffragio, et rediret omni valetudinis sopito incendio. Sed quid moramur, nec referimus cujus meriti angelico quoque declaratus sit esse testimonio? Etenim qui vidit testimonium perhibuit, et de cujus vita non dubitatur, ejus merito testimonio creditur. Beatae memoriae pater Rodulfus, tercius post eum successor in regimine ecclesiae, et ut credimus hereditariae sanctitatis possessor, nunc felici beatus excessu (114), ubi locum ipsum regendum suscepit, et audiret a referentibus multa de eo relatu digna, videret quoque unanimum erga cultum memorialem ejus omnium devotionem, amplexabatur quidem quod videbat et audiebat generaliter ab omnibus, estuabat vero intra se ipsum, si tanta sanctitatis vir ille fuisset ut referebatur, et quasi querebat sollicitis et dispositis cogitationum excubiis, cujus meriti apud Deum esset. Solebat et ipse ad ejus sepulchri locum, quia senserat ibi faciles orationum proventus, crederemur orare et multoties pernoctare: cum ecce una nocte post celebrationem nocturnalis synaxis cum ibidem solitas Deo redderet excubias, hac eum cogitatione sepius terente et ad sese devolvente, somnus paulisper allussit. Necdum corporales in soporem erant perfecte resoluti, cum intellectuales oculi aperti sunt, et vidit sibi astare angelum blanda se voce alloquentem et dicentem: «Diu te cogitatio tua morosa curiositate detinuit, ut scires cujus meriti hic cujus sepulchro assistis esset, et ne te diutius fatigandum protraat, missus sum hec tibi expedire. Duo sunt in hac cripta quiescentes, et diem Domini, quo duplici stola remunerentur, expectantes, hic abbas Richardus, et confessor Christi praecipuus Madelveus, cujus vos festivitatem suo tempore et die devotis, ut dignum est, honoratis officiis: utpote quem Deus in numero sanctorum suorum et sorte justorum ascivit. Et juste quidem digne in memoriam vertitur hominum, qui ad gaudium transiit justorum. Hic autem, cujus adsto sepulchro, pari vobis nec minori devotione venerandus in terris, quem pari sorte nec inferiori gloria Deus decoratum sublimavit in caelis. Multa sanctitatis ejus fama in terris, quam tamen

nec ad medium nostis, quia vir gratia Dei inluminatus humilitati studuit et vilitati, nec actus suos prodere maluit, sed occultare. Sed noveris quia magnum patronum et Deo carissimum praemisistis, et quae de eo dicuntur vera sunt, quamquam ampliora dici possent. Placeat tibi devotio filiorum ejus erga memoriam ejus, et quae tibi missus a Deo refero, hac ipsa die omnibus in commune edicto, ut gaudeant de felici successu patris, quem habent suffragatorem et devotum interventorem in caelis. Tu itaque his de beato viro agnitis, viam quam cepisti ne deseras, mortificationi carnis, humilitati, vilitati et castimoniae invigila, lucrandis animabus operam da, ut cum hoc et aliis doneris beatitudine aeternae jucunditatis.»

(Fol. 94.) Obstupuerat vir gratiarum in visione et affatu angelico, et cum videret illum pro his et aliis pietatis ejus beneficiis humanae fragilitati collatis Deo laudes dicentem, et ad eandem se pararet, toto corpore ut dormiebat surrexit, et, evigilans, grates quas conatus fuerat mente, jam animo et corpore persolvit intente. Nec apparuit segnis in praedicando quod viderat et audierat, immo omnibus Dei rexit magnalia, quia et quod gratum est vidisse vel audisse, gratius refertur, et gratissimum universis creditur; fratres quoque audita patris magnificentia tanti nuncii voce testificata, laudes et gratias Deo reddidimus (115), satisque cantum est ab illa die et deinceps, ut ejus memoria devotione recoleretur dignissima. Pro his et aliis beneficiis ejus benedicatur nomen Domini in secula¹¹⁴. Vivit adhuc et vivet in secula beati viri meritum (116), et quamdiu volvetur seculum, semper ejus meritum accipiet incrementum. Testatur hoc Normannia, fatetur et Britannia, applaudit tota Gallia patris promens magnalia, quae quanto letata est et jubilavit de conversatione ejus sanctissima dum esset in mundo, tanto nunc dolet in morte ejus sublata sibi tam felicia contubernia, cujus vita sanctitatis erat speculum, penitentium solatium, merentium consolatio, miserorum defensio. Luxit ejus obitum imperator et optimates, defecerunt reges et pontifices, defecit tibia et organum, cithara et psalterium, raucum sonuit tuba et tympanum. Ascendit ad Deum clamor pauperum, desiderium egentium suam destitutionem ingemnantium, et ut mage mireris, unius obitum mundus deflevit, in quo totus dum viveret requievit. Et quamquam sentirent magis esse gaudendum, si rationem vis doloris admitteret, flebant tamen praecipue monachi, virgines et viduae, ordo quoque ecclesiasticus, ejus peculiari fultu patrocinio, firmati consilio, recreati alloquio. O patris meritum seculis memorabile, posteris venerabile, omnibus imitabile. Laudes ejus nulla umquam delebit oblivio, non minuet temporis interpolatio, non auferet ab ore no-

VARIAE LECTIONES.

¹¹⁴ pergit auctor post aliquod tempus.

NOTAE.

(114) Sedit biennio vivente Grimoldo, deinde annis 1078-1099.

(115) Hugo igitur aderat.

(116) In sequentibus rhythmos agnosco.

stro, et si gravior excandescat in nos quam nunc est A tribulatio (117), quo minus te venerandum, te prædicandum, te, pater, fateamur omnimoda laude colendum. Tuis enim laudibus immorari, est a tribulatione relevari, quia laus tua gaudii est et pacis admiranda comprehensio, meroris et anxietatis propulsio. Retulit humilitati nostræ ante quinquennium, cum necdum gustassemus quanti sit laboris et tedii aliena curare, venerabilis abbas sanctæ Trinitatis de monte Rotomagensi Hugo nomine, qui nunc usque superest, quia cum esset in obsequiis præfati comitis Normanniæ Willelmi, jam tunc regis Anglorum, cum tractaretur in aula de honestis viris et memoratu dignis, quorum ipse rex habuisset notitiam aut famam audisset, inter præcipuos hujus admirabilis memorabatur, summa laude ejus efferebatur præconia, humilitatem, sapientiam, discretionem, animi et vultus devotam Deo hilaritatem, sermonis faciundiam, morum elegantiam, subditorum reverentiam. Mirabatur etiam quod his modernis temporibus de loco tam celebri nulla ad se commigraret persona, nulla, ut solebat, regalem ejus magnificentiam expeteret successorum tanti patris aut monachorum loci sedulitas; adeo ut cum pro legatione quadam idem vir, a quo hæc audivimus, quadam vice mitteretur Virdunum, inter alia id ab eodem rege et honorabili ejus conjugē ei daretur in mandatis ut cenobium nominatissimum sancti Vitoni expeteret ibidem hospitaturus, patremque et fratres loci sua ex parte devote salutaturus, et sollicito notaturus: si idem qui quondam honestatis et religionis cultus niteret, qui esset monasterii pater, si in eo avitæ paternitatis et dulcedinis specimen eluceret, si in filiis gravitatis et reverentiæ antiquum decus emerget, si rerum temporalium copia exuberans, si spiritualium delectationum gratia ab ubertate domus Dei esset habitantes debrians: omnia prospiceret, singula vivo rimaretur ingenio, sibi que referret. Verum quid rerum intercesserit, quod præfatus vir aliorum hospitaturus diverterit, et sperantibus optima regi et reginæ insperata retulerit, nostrum non est edicere, maxime cum illo in tempore, quod id gestum est, puerilis adhuc nos ferula his vel similibus vetaret intendere. Illud tantum notasse sufficiat, quod rex auditis quæ non speraverat, viri spectabilis et memoria digni egregiam conversationem reducens ad animum, tot ingeminationibus ejus deflevit obitum, tot reciproca vicissitudine ejus efferebat meritum, replicando miris laudibus illius præconia, et subinde repetendo indebita et ingrata paternæ sedulitati remissorum filiorum remissæ vicis obsequia, in hoc ipsum quoque omni congeminate aula, ut daretur cunctis palam intelligi, si fama votis annuisset, multis ec-

clesiam donandam muneribus, multa dilectione a regali fore munificentia honorandam. (Fol. 94.) Vidimus demoniacum ad monasterium beati Vitoni adductum, intra paucissimos dies plenariæ sanitatis gaudia reportasse, quem cum in primo adventu suo vinctum loris et funibus artatum infra criptam ad memoriam sanctorum ibidem quiescentium parentes ducere vellent, nullatenus potuerunt, credo demone timente præsentiam eorum cum sanctorum, quorum meritis eadem æcclesia inlustratur et præsentia decoratur ²¹⁷.

(Fol. 95.) Anno ab inc. Dom. 1051, Leoni IX successit Victor, et 4 anno obiit; et successit ei Stephanus, qui et Fredericus frater Godefridi ducis, cujus primo papatus anno obiit apud Goslarē Henricus imperator, et exsequiis ejus interfuit, qui et Spire sepultus est a. ab inc. Dom. 1056. Et remansit Agnes imperatrix cum filio parvulo, qui et regnum optinuit sub tutore regni Annone Coloniensi archiepiscopo (1056). Obiit quoque Stephanus a. 1058 et sepultus est apud Lucensem urbem, ubi multe Deo cooperante sunt ad ejus tumulum virtutes (1059). Successit ei Nicholaus, qui 2 anno ordinationis suæ concilium habuit in basilica Lateranensi, mense Aprili, indict. 12; ubi cōsidentibus venerabilibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus seu venerabilibus presbiteris et diaconis, de electione summi pontificis decernens ait (118): « Novit beatitudo vestra, dilectissimi fratres et coepiscopi, inferiora quoque membra non latuit, defuncto præ memoriæ domno Stephano decessore nostro, hæc apostolica sedes, cui Deo auctore deservio, quot adversa pertulerit, quot denique per Symoniacæ heresis trapæzetas malleis et crebris tusionibus subjacuerit, adeo ut columpna Dei viventis jamjam pene videretur nutare, et sagena summi piscatoris p. ocellis intumescentibus in naufragii profunda submergi. Unde, si placet fraternitati vestræ, debemus auxiliante Deo futuris casibus prudenter occurrere, et æcclesiastico statui, ne rediviva, quod absit, mala prævaleant, in posterum prævidere. Quapropter inst. ucti prædecessorum nostrorum aliorumque sanctorum Patrum auctoritate, decernimus atque constituimus, ut obeunte hujus Romanæ universalis æcclesiæ pontifice, imprimis cardinales episcopi diligentissima simul consideratione tractantes, mox sibi clericos cardinales adhibeant, sicque reliquos clerus et populus ad consensum novæ electionis accedant, ut nimirum ne venalitatis morbus qualibet occasione subripiat, religiosi viri præduces sint in promoveendi pontificis electione, reliqui autem sequaces. Et certe rectus atque legitimus hic electionis ordo perpenditur, si, perspectis diversorum patrum regulis seu gestis, etiam illa beati Leonis sententia recolatur. Nulla

VARIE LECTIONES.

²¹⁷ reliqua pars paginæ vacat.

NOTÆ.

(117) Hæc igitur post annum 1096 scripta sunt.

(118) Cf. Mon. Germ. Legg. t. II, B. 177, et quæ ibi notavi.

inquit, ratio sinit ut inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt electi, nec a plebeibus expetiti, nec a comprovincialibus episcopis metropolitani iudicio consecrati. Quia vero sedes apostolica cunctis in orbe terrarum praefertur ecclesiis, atque ideo super se metropolitanum habere non potest, cardinales episcopi procul dubio metropolitani vice funguntur, qui electum antistitem ad apostolici culminis apicem provehant. Eligant autem de ipsius ecclesiae gremio, si repertus fuerit idoneus, vel si de ipsa non invenitur, ex alia assumatur, salvo debito honore et reverentia dilecti nostri filii Henrici, qui impraesentiarum rex habetur, et futurus imperator Deo concedente speratur, sicut jam sibi concessimus, et successorum illius, qui ab hac apostolica sede personaliter hoc jus impetraverint. Quod si pravorum atque iniquorum hominum ita perversitas invaluerit, ut pura, sincera atque gratuita electio fieri in Urbe non possit, cardinales episcopi cum religiosis clericis catholicisque laycis, licet paucis, jus potestatis obtineant eligere apostolicae sedis antistitem, ubi congruentius judicaverint. Plane postquam electio fuerit facta, si bellica tempestas vel qualiscumque hominum conatus malignitatis studio resisterit, ut is qui electus est in apostolica sede juxta consuetudinem intronizari non valeat, electus tamen sicut papa auctoritatem optineat regendi sanctam Romanam ecclesiam, et disponendi omnes facultates illius; quod beatum Gregorium ante electionem suam fecisse cognoscimus. Quod si quis contra hoc decretum nostrum synodali sententia promulgatum per seditionem vel praesumptionem aut quodlibet ingenium electus, aut etiam ordinatus seu intronizatus fuerit, auctoritate divina et sanctorum apostolorum Petri et Pauli perpetuo anathemate cum suis auctoribus, factoribus, sequacibus, a liminibus sanctae Dei ecclesiae separatus subjiciatur sicut antichristus et invasor atque destructor totius Christianitatis, nec aliqua super hoc audientia aliquando ei reservetur, sed ab omni ecclesiastico gradu, in quocumque prius fuerat, sine retractione deponatur. Cui quisquis adhererit, vel qualemcumque tamquam pontifici reverentiam exhibuerit, aut in aliquo eum defendere praesumpserit, pari sententia sit mancipatus. (Fol. 95.) Quisquis autem hujus nostri decreti vel sententiae temerator extiterit, et Romanam ecclesiam sua praesumptione confundere et perturbare contra hoc statutum temptaverit, perpetuo anathemate atque excommunicatione dampnetur, et cum impiis quando resurgent in iudicio reputetur. Omnipotentis scilicet Dei Patris et Filii et Spiritus sancti contra se iram sentiat, et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, quorum praesumpsit confundere ecclesiam, in hac vita et in futura furorem reperiatur, fiat habitatio ejus deserta, et

in tabernaculis ejus non sit qui inhabitet. Fiant filii ejus orfani, et uxores ejus viduae. Commotus amoveatur ipse, et filii ejus, et mendicet, et eficiatur de habitationibus suis. Scrutetur fenerator substantiam ejus, et delcant alieni labores ejus. Orbis terrarum pugnet contra illum, et cuncta elementa sint ei contraria, et omnium sanctorum quiescentium merita illum confundant, et in hac vita super eum apertam vindictam ostendant. Observatores autem hujus nostri decreti Dei omnipotentis gratia protegat, et auctoritate beatorum apostolorum Petri et Pauli ab omnibus vinculis absolvat. Nicolaus episcopus sanctae et apostolicae Romanae ecclesiae huic decreto a nobis promulgato subscripsi. Bonifacius Albanensis subscripsi. Humbertus sanctae ecclesiae Silvae Candidae subscripsi. Petrus Ostiensis episcopus subscripsi et ceteri episcopi numero 76 cum presbiteris et diaconibus subscripserunt.

Item : « Nicolaus episcopus, servus servorum Dei, omnibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, clericis et laycis fidelibus, tam majoribus quam minoribus per omnes Gallias commorantibus, immo Aquitanicis, Wasconibus, salutem et apostolicam benedictionem (119). Quicumque sacerdos, diaconus et subdiaconus post institutum beatae memoriae praedecessoris nostri Leonis papae de castitate clericorum concubinam palam duxit, vel ductam non reliquit, ex parte Dei omnipotentis auctoritate beatorum apostolorum Petri et Pauli praecipimus, et omnino contradicimus, ut missam non cantet, neque evangelium aut epistolam ad missam legat, neque in presbiterio ad divina officia cum his qui praefatae constitutioni obediens fuerint maneat, neque partem ab ecclesia recipiat, quousque a nobis sententia super hujusmodi, Deo concedente, procedat. Et praecipientes statuimus ut hii praedictorum ordinum, qui eidem praedecessori nostro obediens ejus institutum servaverint, juxta ecclesias quibus ordinati sunt, sicut oportet religiosos clericos, simul manducant et dormiant, et quidquid ab ecclesiis competit communiter habeant. »

(1060) Hunc igitur Nicolaum papam adiens Walerannus abbas Sancti Vitoni, querimonia facta super comite Rutenensi pro fundis ecclesiae Virduensis sitis in comitatu Rutenensi pro sancto Vitono auferebat, id est Maderniacum Puliniacum et alios, optinuit litteras ab eo missas praefato comiti in haec verba : « Nicolaus episcopus, servus servorum Dei, R. Rutenensi comiti dilecto filio salutem et apostolicam benedictionem (120). Cognoscentes tui animi propositum, et quod propter regnum Dei et justitiam ejus volueris renunciare temporali fastigio secularium occupationum, confidenter tibi denunciamus, ut — secundum quod tibi iniunximus cum ore ad os loqueremur — ecclesiis Dei et pauperibus

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁹ U. e. u. c.

(119) Cf. Mansi t. XIX, c. 873.

NOTÆ.

(120) Mansi t. XIX, c. 874

defensorem te opponas, justitiamque eis adquirendo in conspectu Dei excusatus existas, quod non sine causa gladium portas. Et quia nostrum est te admonere, si qua non negligenda cognoverimus te negligere, orando simul et præcipiendo auctoritate apostolica monemus, ut monasterio sancti Petri sito Viriduni, quod venerabilis vir consanguineus tuus Walerannus abbas regit, curtes quas in terra possessionis tuæ habere dinoscitur restituas, ne, quod absit, ad perditionem animæ tuæ diutius eas retinendo excommunicationem ab antecessoribus nostris inprecata inuasoribus earum incurras. Nec volumus dicas a parentibus tuis vel uxoris tuæ eas servis Dei subtractas, quia justus Dominus reddit iniquitatem patrum in filios, in terciam et quartam generationem. Sicut enim conscia veritatis testatur antiquitas, sanctus Amantius, peculiaris vester patronus, eas contradidit servito:um sancti Petri usibus. »

His acceptis litteris cum reverteretur, apud Are-mare monasterium (121) veneno periit, et Grimoldus successit. Capella vero ab inhabitantibus retenta est, sed postmodum requisita reddita est, etsi non tota. Et quia eo defuncto non fuit qui litteras missas comiti Rutenensi perferret, adhuc abbatia cum fundis retenta est. Nicholaus quoque papa obiit anno eodem, id est 1060, ab inc. Domini, et sequenti anno Walerannus decessit, et sepultus apud eundem locum.

Anno igitur 1061 Nicholao papæ successit Alexander II, et secundo anno obiit; cui tercius Alexander successit (122). Millesimo quoque sexagesimo quinto anno, ind. 3, stella, quæ comete dicitur, apparuit, et eodem anno Edwardus Anglorum rex obiit (1066, Jan. 5); qui quia sine filiis fuit, consanguineum suum Willelmum Normannorum comitem post se regnare instituit. Sed Heroldus, contra sacramentum quod Willelmo fecerat, regnum invasit. Ipso anno, mense Octobri, Willelmus mare transiit, et commisso prælio 2 Idus Octobris ruit Heroldus, et Willelmus die natalis Domini apud Lundeniam in regem elevatus et coronatus est. Anno ab incarn. Domini 1063 finis fuit annorum circuli ³¹² qui constat quingentis triginta duobus annis, et sequenti anno idem incipit circulus; in ejus fine erit labor et dolor. Alexander papa Gyraldum Ostiensem episcopum, qui Petro successerat, ad Gallias destinavit, et vices suas ei per Franciam et Burgundiam commisit. At ille ex præcepto papæ concilium apud Cabillonem instituit, cui præerat Rothenus episcopus, litteris adprime eruditus et in lectione divinorum voluminum studiosissimus (123).

(1073) Anno igitur ab incarnatione Domini 1074 (124), presidente Romanæ ecclesiæ papa Alexandro, (fol. 96) Giraldu Ostiensis episcopus, Romanæ sedis legatus in Galliis, concilio Cabiloni habito Romanam rediens, et apud Diensem urbem hospitatus, cum clericis in æcclesia de utilitate ecclesiæ loquebatur. Erat enim in eadem urbe Lancelinus Symoniacus dictus episcopus, qui vocatus ad audientiam cum venire renueret, et se in domo episcopali manu militari defenderet, et episcopatum retinere temptaret, tractabat legatus cum civibus, canonicis scilicet et plebis majoribus, quid de episcopo agerent, dicens, juxta Ambrosium, inexpressibilem esse culpam venditi ministerii; et juxta decreta sanctorum patrum, Leonis, Gregorii, Nicholai et ceterorum, erga Symoniacos nullam misericordiam habendam in servanda dignitate, et quia quisquis per pecuniam ordinatur, ad hoc ut fiat hereticus promovetur, et omnes qui ei consentiunt, et qui emendare possunt et non emendant, et omnes qui contra illos non sunt, sed favent eis, cum eo habeant partem qui prius commisit hoc peculiare flagitium. Dum ergo de his inter eos tractaretur, et, ut prædiximus, ille dictus episcopus audientiam subterfugeret, juxta canonum instituta et sanctorum Patrum decreta episcopus querebatur idoneus, qui et salutem eorum invigilaret, et animabus commissis sollicitus superintenderet, ecce personuit ad aures eorum advenisse illie et æcclesiam quæ tenebantur intrasse orationis gratia domnum Hugonem Lugdunensem camerarium, præcinctum et paratum ad equitandum; ibat enim Romanæ ad sanctum Petrum. Nec mora, Spiritus sancti gratia corda suorum illustrante, fit clamor et concursus fidelium, ocreatus cum calcaribus invenitur, rapitur, tenetur; in conspectu apostolicæ sedis vicarii summo omnium favore et gratia deducitur; quod dignus sit qui possit ecclesiæ præesse et prodesse, acclamatur. Reclamabat ille, et votis populi parabat obsistere, quasi qui non posset nec deberet sponso legitimo vivente castitatem æcclesiæ fœda scissione corrumpere. In hac devota contentione placuit divinitati beneplacitam suæ presentis voluntatem in ostensione lucis suis fidelibus declarare. Nam cum esset nubilus dies, lux in modum speræ per aliquas horas in gremio et facie splenduit ecclesiæ, quæ sic accendit cunctos qui aderant et viderant, ad laudandam propiciationem divinæ clementiæ, ut clamaretur ab omnibus: *Benedicis dominus Deus, qui respexit dejectionem ecclesiæ suæ, ut visitaret eam et illuminaret tali pontifice!* Accessit et aliud mirabile divinæ pietatis ³¹⁹ indicium, quia, cum in ejus ³²⁰ electione omnis sibi in voce ³²¹ laudis et júbilo cor-

VARIÆ LECTIONES.

³¹⁹ Vox jam deleta. ³²⁰ -tatis deletum. ³²¹ ejus deletum. ³²² -n voce deleta.

NOTÆ.

(121) Moustier Ramey prope Trecares

(122) Alexander duodecim annos sedit et Gregorium VII successorem nactus est.

(123) Concilium Cabillonense habitum est 6 Non.

Mart., anno 1072, ut testantur Actorum fragmenta Mansi, t. XX, p. 47. K.

(124) Vel potius 1073.

dis applauderet ³²³ æcclesia, et præcipue ³²⁴ se tali A rectore opitulatam esse ³²⁵ gratularetur, legatus papæ ³²⁶ mente præsaga quiddam mirum ³²⁷ in eo prævidens: *Huic*, inquit ³²⁸, *civitati pastor quidem est* ³²⁹, *electus et a Deo donatus* ³³⁰, *sed majora ei prædestinavit* ³³¹ Altissimus. Non diu enim ³³² huic *æcclesiæ pastoris officium præstabit* ³³³, *quoniam excellentiori gibbierio* (125) *donabitur* ³³⁴ *dispensaturus* ³³⁵ *divinæ* ³³⁶ *munera* ³³⁷ *gratiæ* ³³⁸ (126). Cf. SS. VI, 306.) Sic clamores et vota omnium iudicium probavit cælesti, et electus ille, qui nec valuit nec voluit, tot præcurrentibus indicis, voluntati divinæ contrarie, compulsus est auctoritate apostolica remorari, et confirmata est super eum electio cleri et populi. (Fol. 96.) Quo audito, ipse qui æcclesiam per Symoniam invaserat et armis retinere temptabat, dolens unanimum assensum civium, et timens populi gaudentis et ad pia vota inalescentis animo, si intumesceret, impetum ferocissimum, domum episcopalem deseruit et recessit. Angebatur enim curarum estibus, et stimulis mordacis conscientie, quam non effugere quibat, quia non inveniebat quo fugeret, nec suis jam ut solebat, (1073) delectabatur erroribus, a quibus puniebatur licet nolens et inscius; et tamen adhuc exultabat in crimine, quia novis vetera obumbrando, peccatis se utcumque adjuvari estimabat. Putabat enim insigne esse virtutis, ubi est lapsus criminis. Sed jam sileatur ejus memoria, quia recessit, quia aufugit, quia quod indebitè usurpaverat, non est expectatus dimittere; ad plebis gaudium, ad cleri magnatorum quoque et infimorum tripudium flectamus articulum. Sublimatus est electus noster cum gaudio et cordis júbilo in pontificali solio, acclamatus est et confirmatus episcopus de Dei et Christi ejus iudicio, de clericorum pene omnium testimonio, de plebis quæ tunc affluit suffragio, de sacerdotum et bonorum virorum collegio. Invenit itaque civitatem angoris plenam, tribulationibus circumseptam, vigilantia multa egentem, res episcopi direptas, ita ut non invenerit unde vel uno die de relictibus domus episcopalis vivere potuerit, ita omnia attriverant qui ante eum fuerant. Adeo ut de omnibus totius episcopatus æcclesiis vix unam haberet domus episcopalis aut mater æcclesia, cum fere omnes possiderentur a militibus et quibuscumque secularibus. Nec diu passus est suo in tempore tantam videre contritionem et conculcationem æcclesiæ, quin potius statuit decretum, ut nullus laicus optineret æcclesiam, aut partem acciperet in relictibus æcclesiarum. Et factum est, divina cooperante clementia, ut omnes

gratanter jussionem ejus suscipere, et obedirent ita ut ante ejus ordinationem hæc suæ meliorationis incrementa sibi commissa per eum suscepit æcclesia. Obierat ipso anno papa Alexander in ipso apotolorum Petri et Pauli natalicio, et substitutus erat unanimi electione cleri et populi Gregorius VII, qui in ipsa Romana æcclesia sub præfato pontifice officio fungebatur archidiaconatus. Et licet ordinationis et consecrationis ejus privilegium solis cardinalibus episcopis Albanensi, Ostiensi et Portuensi, sit commissum, Giraldu ipse, quia aberat, expectatus non est, sed qui vices ejus exequeretur subrogatus est. Qui demum reversus, papæ inter cetera electionem Diensis æcclesiæ innotuit, et electum ipsum quam maxime paternitati ipsius commendavit. Non multo post ipse qui commendabatur advenit, et quia solam clericatus tonsuram habebat—detestabatur enim Symoniacorum ordinationes—, in mense Decembrio per manum ejus usque ad presbiteratus gradum promotus est, cum hoc aliqui calumpniarentur Romanorum, et promerent morem sanctæ Romanæ æcclesiæ, neminem licet electum antistitem a papa ordinandum nisi in eadem deserviret æcclesia. Quod tamen in ipso dominus autentica potestate sua fecit; complacuerat enim sibi in illo anima ejus. In quadragesima vero, sabbato in presbiterum, et sequenti Dominica ad missas in episcopum consecratus est. Sic post octonos consecrationis dies affatim imbutus divinis dogmatibus, et ubertim roboratus æcclesiasticis sanctionibus, benedictione præcepta dimissus est ad regendos filios, quibus pastor et rector ordinatus erat.

Sed nec illud silentium, in quo egregie convalescit testimonium probitatis ejus, et præordinate ac Deo placite consecrationis ejus. Cum post ipsam suam electionem, quæ facta est mense Octobrio die 19, ad suscipiendos ordines Romam mense Decembri venisset, invenit ibidem pro simili expectatione domnum Anselmum Lucensem ælectum, virum omni laudis præconio dignum, nunc felici beatum excessu (127), in quo omnis laus secure canitur. Cum hoc itaque tanto familiaritatis et dilectionis vinculo connexus est, et ita sibi, licet divisa haberent hospicia, in palatio Lateranensi individui adherebant, ut unum videri sine altero mirum videretur his qui eorum noverant unanimitatem. Adeo ut urbis præfectus quodam veritatis præsagio alterum horum diem, alterum vocaret lucem: quod dies non sit sine luce et lucem dies comitetur. Lucebat enim in eorum moribus justitiæ et pietatis decus, præponderabat amicitia constans, mutabilitatis nescia.

VARIE LECTIONES.

³²³ ap- deletum. ³²⁴ præcipue deletum. ³²⁵ esse deletum. ³²⁶ papæ deletum. ³²⁷ mirum deletum. ³²⁸ inquit deletum. ³²⁹ —emest deleta. ³³⁰ —us deletum. ³³¹ —navit deletum. ³³² enim deletum. ³³³ —ficium præstabit deleta. ³³⁴ —sserio dona- deleta. ³³⁵ —ur- deletum. ³³⁶ divine deletum. ³³⁷ —a deletum. ³³⁸ —æ deletum.

NOTE.

(125) I. e. marsupio,

(126) Profectus est in archiepiscopum Lugdunen-

sem, a 1082 exeunte vel 1083 incunte.

(127) Obiit a. 1086, Mart. 18

Ætatis pares, caritate non impares, sui delectantur copula, quia et coequalium³³⁹ usus dulcior, et senum tutior est. Senes autem erant non longevitate vitæ, sed morum maturitate. Et utinam gratiam virtutis et fidei alterius, quem secum in gloriam assumptum Deus approbat, imitetur et alter qui residuus est, ut cum transierint tempora præfinita, sint in cælestibus unum, quos divinus amor hic dedit esse unum (128). (1074) Cum ergo Romæ positi præstolarentur diem consecrationis suæ, venerunt nuntii regis Heinrici Romam, rogantes ne contra morem prædecessorum suorum dominus papa eos consecrare vellet, qui episcopatus electionem solam, non autem donum per regiam acceperant investituram. At ipse convocatis cardinalibus legationem regis aperuit, et quid sibi ad hoc respondendum, quid esset faciendum, ammonuit. Quibus respondentibus usum ecclesiæ hunc esse, hunc haberi pro lege, cum auctoritas eis nulla ad hoc suffragaretur, in Lucensi tamen electo eis adquevit, ut consecrationem ejus differret, donec investituram episcopatus ex regio dono accepisset (129). In Diensi vero adquiescere noluit, sed eum prima quadragesimæ ebdomada, sabbato in presbiterum, et Dominica consecravit in episcopum (130). Et quia vidit hoc sanctorum Patrum adversari decretis, ut in canonica electione episcopi prævaleret donum regis, immo multoties ipsam electionem inmutaret vel potius irritam faceret, eodem anno (131) in Romana synodo 50 episcoporum, considente presbiterorum et abbatum multitudine, juxta decreta pontificalia et institutiones canonicas ne hoc amplius a quoquam præsumeretur prohibuit sub intimatione anathematis, decretum faciens in hæc verba: « Si quis deinceps episcopatum vel abbatiam de manu alicujus laycæ personæ susceperit, nullatenus inter episcopos vel abbates habeatur, nec ulli ei ut episcopo vel abbati audientia concedatur. Insuper ei gratiam beati Petri et introitum ecclesiæ interdicimus, quoadusque locum, quem sub crimine tam ambitionis quam inobedientiæ, quod est scelus idolatriæ, cepit, non deserit. Similiter etiam de inferioribus ecclesiasticis dignitatibus constituimus. Item: Si quis imperatorum, ducum, marchionum, comitum, vel quilibet secularium potestatum aut personarum investituram episcopatus vel alicujus ecclesiasticæ dignitatis dare presumpserit, ejusdem sententiæ vinculo se astrictam sciatur. » Sequutus est autem in hoc Patrum exempla, licet jam per multa annorum curricula dampnabilis hæc consuetudo inolevisset, et in usum conversa esset. Dicitur enim

A in septima universali synodo a quinque patriarchis et 350 patribus sub Adriano papa habita, capite 3. « Omnis ælectio episcopi, presbyteri vel diaconi, a principibus facta irrita maneat, secundum regulam quæ dicit: Si quis episcopus secularibus potestatibus usus ecclesiam per ipsos optinuerit, deponatur et segregetur, omnesque qui illi communicant. » Item in octava universali synodo habita a quinque patriarchis sub Nicholao I pontifice, cap....: « Promotiones vel consecrationes episcoporum concordans prioribus conciliis hæc sancta et universalis synodus electione et decreto episcoporum fieri constituit, et statuit atque promulgavit, neminem laycorum principum et potentum semet inserere electioni vel promotioni patriarchæ vel metropolitæ aut cujuslibet episcopi, ne inordinata hinc et incongrua fiat confusio vel contentio, præsertim cum nullam in talibus potestatem quemquam potestativorum laycorum habere conveniat, sed potius silere et attendere sibi usquequo regulariter a collegio ecclesiæ suscipiat finem electio futuri pontificis. Si quis vero laycorum ad concertandum et cooperandum invitatur ab ecclesia, licet hujusmodi cum reverentia obtemperare asciscantibus. Quisquis autem secularium principum et potentum, vel alterius dignitatis laycus, adversus communem et consonantem atque canonicam electionem ecclesiastici ordinis agere temptaverit, anathema sit donec obediat et consentiat. » Item ex concilio Niceno, cap. 6: « Per omnia manifestum est quia si quis præter voluntatem et conscientiam metropolitani fuerit ordinatus, hunc sanctum et magnum concilium statuit non debere esse episcopum. » Item ex concilio Antiocheno cap....: « Si quis presbiter vel diaconus per seculari dignitatem ecclesiam Dei optinuerit, deiciatur, et ipse et ordinator ejus a communione modis omnibus abscondatur, et sint sub anathemate sicut Symon magus a Petro. » In electione igitur et consecratione domni Diensis evidenter ostenditur operata divinitas, quia per hanc occasionem sanctæ Dei ecclesiæ sub papatu domni Gregorii multis retro annis obnubilata ælectionis ecclesiasticæ splendet veritas. Viderint igitur viri cordati quid juris imperatoribus, regibus et principibus in ælectione pontificis reservetur.

D (Fol. 97.) Commisit autem ei vices suas in Gallia, ubi plurimum Symoniæ serpebat pestis iniqua; quia perrari illic erant, qui non essent aut Symoniaci, aut a Symoniacis ordinati, aut per manum laicam investiti (132). Plurimum illi inculcans, potestate data non abuti, quo minus depravata corrigeret,

VARIÆ LECTIONES.

³³⁹ Coequalior c.

NOTÆ.

(128) Hugo anno demum 1106 obiit.

(129) At contra Gregorius in litteris ad Anselmum Luc. Regest. I, 21, monet ne ab Henrico rege investituram accipiat Kal. Sept., ind. 12 (1075). K.

(150) De consecratione Hagonis Gregorius in Registro I, 69 litteras dedit ad comitem Diensem vi

Kal. April., ind. 12, i. e. ipso consecrationis die 16 m. Martii 1074; Pascha celebratum est die 20 Aprilis K.

(151) Sequenti anno 1075, ut docuit Pagius ad h. a. K.

(152) Cf. epist. Gregorii Regist. I, 69. K.

dampnanda recideret, sancta et honesta doceret, et A docenda faceret. Scripsit et ad praelatos Gallicanarum ecclesiarum, quæ sunt juris sancti Petri, epistolam pro suo censu debito beato Petro in hæc verba: «Gregorius (133) episcopus, servus servorum Dei, omnibus abbatibus et praelatis tam monachorum quam et canonicorum per Gallias constitutis, salutem et apostolicam benedictionem. Fraternitatem vestram, dilectissimi fratres, latere minime credimus quasdam æcclesiarum vestrarum beato Petro et nobis annuos census persolvere ex præcedentium Patrum institutionibus debere. Sed quia quidam vestrum partim negligentia, partim vero tenaci induratione hæc hactenus minus plene quam oportet egerunt, hos ut emendari et debita solvere³¹⁹ B studeant, omnes autem ut apostolico præcepto: *Cui rectigal vectigal, cui tributum tributum*, optemperetis commonemus. Unusquisque enim non quod suum est, sed quod alterius, querat; quoniam si digne redarguitur, qui prout oportet propria non largitur, qua sententia dignus est, qui nec aliena rapere, nec debita metuit retinere, dicente Domino: *Quæ vultis ut faciant vobis, hæc facite et vos illis*. Et: *Quod tibi non vis, alii non feceris*. Nunc igitur, quia dilectum filium nostrum Hugonem Diensem episcopum ob æcclesiasticæ utilitatis diversa negocia in Gallias vices nostras exequuturum mittimus, et quia nemini potius credere debemus, quem in omnibus a nobis sibi injunctis fideliter egisse comperimus, quæ nobis ex ecclesiis vestris specialiter debetis, vos illi ad nos perferenda persolvere, ac de retentis satisfacere jubemus.»

Ipso anno apud Casam Dei (134) monasticum suscepit habitum dominus Jerento, mense Novembrio, die 1. Hic ortus territorio Viennensi, patre Arnaldo, matre Agnes nomine, nutritus est diligenti cura et industria a domno Hugone Cluniacensium patre, (fol. 98) litteris etiam imbutus est ab his qui majoris auctoritatis videbantur in Cluniaco. Postquam vero adolevit, seculo adhesit, et factus est velut expertus gratiæ quam adeptus fuerat, levitati omnino studens, canonicæ professionis normam rejiciens, militaria potius instrumenta appetens. Studebatque seculo crescere, non Deo. Animus quietis impatiens, laboris impiger, domari non poterat. Implebatur in eo illud ethnici (135) verissimum de juvene inberbi testimonium, cujus quia nostrum non est meminisse, qui novit recolat. Hoc

sane de eo omnes qui noverunt perhibent testimonium, levissimum quidem cum mente et corpore, et tamen gratum fuisse, et ita seculo deditum, ut ejus jam facta conversio omnibus videretur esse miraculo. Ubi vero voluntati satisfacisse se vidit, coepit jam aliquando tedere quod liberat. Sed rursus inter ipsa conversionis primordia dum cupe- ret se extendere ad insolita, reverberatus animo proclivior redibat ad solita. Vicit tandem metus mortis et gehennæ hominem. Credidit se satis tuto periculo, Christi protectus auxilio. Omnia postposuit, omnia deseruit, et ad Casam Dei se contulit, ubi tunc temporis nullæ divitiæ, nulla gloria, sola habitantibus sufficiebat inopia. Vasta erat heremus, utpote quæ ante annos 20 habitationes hominum non noverat. Sanctus illam Robertus primus incoluit, qui animo et corpore mundo mori et Christo vivere paratus fuit, quod libellus de vita ejus scriptus (136) plenius elucidat scire volentibus. Anno enim ab incarn. Dom. 1045³²¹ illuc venit, ubi præfuit domui³²² annis 9, et factus monachus³²³ et abbas præfuit annis 15³²⁴ (137), et migravit ad Dominum anno 1067, successorem suum designans nomine Durannum. Ad hunc ergo locum veniens, cui post obitum præfati patris prædictus abba Durannus præerat, sumpsit animum et formam discipuli, sed mox compulsus est magister fieri, et prioratus suscepit officium jussu abbatis et totius congregationis. Tristabatur, quia quod desiderabat esse nequibat: et quia aliis præesse rogabatur, ipse in se de se mirabatur. C Triennium in ipso mansit officio sub abbatis imperio, providens pro posse et nosse necessaria pauperibus Christi, et insudans utilitati æcclesie. Promotiones æcclesiasticorum graduum adeptus est per manum domni Hugonis Diensis episcopi, a primo usque ad septimum. Invigilabat enim idem sollicitus gregi sibi credito, et legationis sibi creditæ sollicitas servans excubias, primum concilium celebravit apud Ansam, secundum apud Clarummontem (138), in quo Stephano Arvernensi episcopo, Podiensis sedis invasore, quia pro ambitione male sedem suam deseruerat, Willelmo quoque Symoniaci et invasore sedis Arvernensis deposito, (1077) consecratus est præfatus abbas Durannus Arvernorum episcopus, peracto decennio regiminis sui in loco Casæ Dei, qui etiam post biennium petitione et voluntate fratrum curam regiminis Siguino dereliquit. Tertium Divioni. Persequebatur Symoniacos,

VARIE LECTIONES.

³¹⁹ -bita sol- deleta. ³²¹ M . . . c.; numerum restitui ex chron. Malleucensi. ³²² d . . . c. ³²³ vox absissa. ³²⁴ numerum supplervi ex chron. Malleucensi.

NOTÆ.

(135) Desideratur in Registro Gregorii. K.
(134) S. Robert la-Chaise-Dieu, dioceseos Claramontane.

(135) Horatii, de arte poet. 161 seqq.

(136) Auctore Geraldo de Venna expolita demum a Marbodo; v. Mabillonii Acta SS. ord. S. Bened. Sæc. VI, tom. II, pag. 183.

(137) Scilicet ecclesie, et cellæ prope eam constructæ.

(138) Habitum est 11 Idibus Augusti, ut ex litteris Hugonis Diensis ad Rudolphum Turonensem archiepiscopum patet. Mansi XX, 483. Anno 1076 hoc concilium congregatum esse docent litteræ Gregorii ad episcopos Galliarum, quas vide infra. K.

adversus quos ei jugis pugna, conflictus fuit petuus, quos etiam prout potuit ab ecclesia eliminavit, et orthodoxos substituit.

Anno ab incarn. Dom. 1075. Grimoldus abbatiam (139) dimisit die sancti Nicolai. Rodulfus successit, ordinatio ejus die sancti Urbani.

Anno ab incarn. Dom. 1076, 10. Kal. Mai. terræ motus factus est, feria 6, luna 14, et hoc anno fuit gelu magnum a 7. Idus Decembris usque Idus Martii.

(Fol. 97.) Quartum concilium tenuit Augustuduni (1077); pro quibus autem causis Eduense celebratum sit concilium, in litteris domni papæ advertere licet, quarum textus iste est: *Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo fratri Hugoni, venerabili Diensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem. Gerardus Cameracensis electus ad nos veniens, etc.* (140).

(Fol. 98.) Juxta hæc itaque mandata apostolica congregata est synodus venerabilium Patrum apud Æduam, sub tutela et protectione Christi domiri, assensu et laude Hugonis ducis, anno ab incarnatione Domini 1076 (141), ubi convenerunt ex Francia et Burgundia multi illustres viri, episcopi et clerici, abbates et monachi quamplures, anno papatus domni Gregorii VII, quarto. Dux Hugo justus tenax Burgundiæ præerat, Linguonensem ecclesiam Rainardus cognomento Hugo regebat, vir adprime rhetoricis inbutus studiis, clarus ingenio, sermone facundus, scientia præditus, affabilis alloquio et prudens consilio. Obierat anno ipso Divionensis cenobii abbas Adalbero, et, ut in talibus assolet, de abbate substituendo inter monachos loci diversa ferebatur electio. Quod videlicet cenobium antiquæ nobilitatis religionis stemmate sub Willelmi abbatis regimine fuerat decoratum. Sed tunc Roberti ducis violentia et prælatorum incuria, subditorum quoque segnitia a pristino rigore videbatur aliquantulum imminutum. (fol. 98.) Et quia quod intus ceciderat, foris diu stare non poterat, intus parum erat religionis, foris cumulus desolationis. Pro tantis angustiiis anxietatibus et tribulationibus, ab his quorum erat mens sanior pastor querebatur idoneus. Pontifex Linguonensis et dux, quorum erat istud prospicere, concilio intererant; de multis enim, ut præscriptum est, partibus honesti quamplures illo convenerant. Aderat inter alios etiam prior Casæ Dei, ut querimoniam faceret injuriarum ecclesiæ suæ illatarum; quem quia ante conversionem notum habuerat Linguonensis episcopus, nunc in aspectu immutatae habitudinis cordis et corporis ejus applaudebat et congratulabatur ei, divinam collaudans potentiam, qui lenitatem dissolutionis ejus,

A quam habuerat in seculo, infrenaverat monastici ordinis et regularis gravitatis freno, dans in eo exemplum omnibus sub remigio alarum suarum confugientibus, non desperare de sua misericordia, cujus tanta in isto adoptionis filio agnoscebant beneficia. Concilio ergo inito, circumsedentibus Patribus tractatum est de multis sanctæ ecclesiæ utilitatibus, et earum determinatio secunda, tertia quoque et quarta protelata est die. Accusatus est in eodem concilio Remensis ecclesiæ invasor Symoniacus Manasses a clericis Remensibus; et suspensus ab officio, quia vocatus ad concilium ut se purgaret, non venit. Qui cum canonicis Remensis ecclesiæ accusatoribus suis a concilio redeuntibus plurimas parasset insidias, demum domos eorum fregit, præbendas eorum vendidit, et bona eorum diripuit. Inde cum a Roma litteras accepisset, ut in concilio cum sex se purgaret episcopis, Romam ivit (142). Quinta autem die, quia Lugdunensis sedes, Humberto Symoniaco expulso et in locis Jurensibus monacho facto, vacabat antistite, a latere domni Linguonensis selectus est Gebuipus archidiaconus, vir morum probitate venustus, ut præficeretur Lugdunensi ecclesiæ (143). Hoc totius concilii acclamavit assensus, hoc etiam Lugdunensis ecclesiæ clericorum et laicorum qui aderant expetiit bonæ voluntatis affectus. Raptus igitur ab altari quo confugerat, diligentius servatur, ut in die Dominico more solempni benediceretur. Doluit super hoc Linguonensis episcopus, clerusque qui aderat Linguonicus; quia amissis videbantur virum in ecclesiasticis et secularibus negotiis pernecessarium, cui plurimum innitebantur. Sed prævaluit concors sententia concilii, quia sic erat præfinitum et placitum in oculis Domini. Sexta jam sessionis die assurgit Linguonensis idem et medio circumsedentium, et ut vir nobilis et urbanæ eloquentiæ, ratione composita attentos sibi reddens auditores et benivolos, replicuit aliqua de dampno ecclesiæ sibi commissæ illato, quod quasi eruisent ei oculum, cui suum tulissent archidiaconum, in quo spes omnis, in quo refrigerium, in cuius siti erat caritate solatium. Sic honesta verborum serie matris desolationem plangens, et filiæ orbitatem non tacens, replicat antiquam nobilitatem ecclesiæ Divionensis, zelum Willelmi abbatis in rigore justitiæ et fervore disciplinæ, et districta ordinis moderatione, nunc autem in obitu abbatis omnia ad nichilum fere redacta, intus parum religionis, foris cumulos tribulationis, adeo ut quæ quondam multis ecclesiis pastores et rectores idoneos præposuerat, nullum qui ei præset de suis invenire posset. (Fol. 99.) Confugere se proficitur ad Dei bonorumque vi-

NOTÆ.

(139) S. Vitoni.

(140) In registro Gregorii IV, 22. adduntur signa chronologica: *Data juxta Padum in loco qui dicitur Ficarolo, iv Idus Maii, indictione 15, i. e. 1077. Vide in Gregorio VII.*

(141) Idibus Septembris. Vide epistolam Hugonis Diensis Mansi t. XX, 432.

(142) Ex Registro Gregorii V, 17, patet præter Manassen archiepiscopum Remensem accusatos fuisse Hugonem Bisontinum, Richerium Senonensem, Gotefredum Carnotensem, Richardum Biturigensem, Rodulfum Turonensem. K.

(143) Epistola Hugonis Diensis ap. Mansi XX, 488 K.

rorum consilium, ut anxietatis suæ, cujus erat hoc a providere et disponere, aliquid in rectore substituen-
tuo, qui vere rector diceretur et esset, inveniret solatium. Cum perorasset, et a legato spe promissa consilii et auxilii jussus esset edicere, quem eidem officio dignum de circumsedentibus, quia in ipsa æcclesia non inveniebatur, vellet præficere : ille priorem Casæ Dei manu designans, et simul in verbis procumbens, et genua flectens : *Dilecte, ait, mihi hunc piscem de fonte Dei.* Et ut facilius postulata acciperet, Hugonem ducem sibi sociavit in precibus, ut ejus mereretur bonitas quod se per se posse diffidebat. Oculi ergo omnium in eum qui rogabatur diriguntur. Sed quia præfatus Romanæ sedis legatus noverat, virum acris esse ingenii et animi, et dissolutionem noverat habitatorum loci et instabilitatem terræ, parcens ei, quamquam nosset utilissimum, in concedendo erat difficilis. Temptabant etiam qui cum priore a Casa Dei venerant, modis quibus poterant electioni contradicere; sed quia voluntas fuit Domini, in cujus manu corda sunt regum, ut petitis annueretur auctoritas et laus promulgavit concilii. Illis ergo tumultuantibus, vimque quo nisu poterant inferre parantibus, hic dum clanculo fugam pararet, jamque elaberetur, capitur, tenetur, et flens multumque dolens, suis etiam resistentibus et contradicentibus, in concilium reducit, et episcopo Linguonensi laude circumsedentium per manum redditur : a quo sollicitè custodiendus, remoto suorum amminiculo, solus deduci est jussus. Cumque moneretur a præsidente episcopus, ut de concessis Deo gratias ageret, et virum honore dignum sibi commissum adjuvaret, et in omnibus ut decebat honeste tractaret, prædecessorum, Brunonis scilicet episcopi et Willelmi abbat, quorum laudabilis prædicatur societas et caritatis unanimitas, mentionem faciens : *Si, inquit, istum non adjuvero, non dilexero, non ea tractavero caritate et dulcedine, qua Bruno Willelmum, depersoner ab honore meo.* Divionenses autem fratres concilio primo die interfuerant, et quia per se nequibant, electione pontificis sui ordinare æcclesiam concesserant. Sexta erat feria qua hæc facta sunt; et quia electio fratrum, quibus præesse debebat, ut assolet requirebatur, hæc fuit diffinitio concilii, ut si die Dominico fratres electioni consentientes advenissent, electus benediceretur : si non, electio cassaretur et ad sua regredi sineretur. Ob id ab episcopo et duce nuncio præpeti cursu Divioni directo, die et hora præstituta fratres adveniunt, electionem factam scripto roborant, et obedientie ejus subdi non reformidant. Laudant in jubilo cordis et oris Dominum et magnificantes eum ²¹²⁻²¹⁷ in unum exaltant nomen ejus in id ipsum. (Fol. 99^a.) Uno igitur die, id est die Dominico 15 Kalendas Octob. consecrati sunt apud Eduam summa

omnium exultatione et tripudio, dominus Geluinus in Lugdunensem archiepiscopum ab ipso Romanæ sedis legato, et præfatus electus in abbatem Divionensem a prædicto Linguonensi episcopo. Multa tunc utilia et sanctæ Dei ecclesiæ proficua in illo tractata et definita sunt concilio. Quo soluto, ad sua quique redeunt. Lugdunum præsul adivit, archiepiscopum beatificandum in gloria cælesti civibus expectantibus et desiderantibus assignavit, quem cum gaudio totius urbis in sede prædecessorum ejus Hyreni atque Fotini ante tempora secularia præelectum locavit. Nec fuit vana populi exultatio, quæ in dies augmentatur, et sine carebit, quia pastor eorum benignus, in arce poli sacerdos jam beatificatus (144) dum vixit illi adhesit qui est corona sanctorum et exultatio, qui loco non tenetur, et termino non angustatur, nec sine concluditur. A quo donatus præmio immortalitatis beatæ, civibus et omnibus ad se confugientibus patrocinator. Cujus quia jam in pace factus est locus, et in Syon cælesti habitatio ejus, oremus eum, ut et nos, qui felicibus ejus gaudiis non invidemus, piis suis precibus ad se trahat, cursum nostrum in bono deduci et expleri optineat : eum, qui cum ipso uno in loco ælectus, uno et die est consecratus utinam tam sorte beata! precibus indefessis protegat, et dilectores suos et veneratores secum in cælesti gloria nos ascribi faciat.

Stephanus autem Podiensis invasor cum Diensi episcopo Romanæ sedis legato Hugoni multas parasset insidias, novissime euntem cum ad concilium apud Clarum Montem, cum canonicis ante altare sanctæ Mariæ convenit, et se placitis ejus de episcopatu obtemperaturum, si in concilio fons causæ ejus prolongaretur, promisit. Clerici quoque idem talem promiserunt, si promissis fidem episcopus servare nollit, se eum deserturos, et Romanæ sedis obedituros. Igitur post expletionem concilii Clari-
montensis, propter pactionem quam ipse promiserat infra dies 15 quibus a præfato Diensi episcopo moneretur ab episcopatu cessaturum, ante expletionem dierum statutorum, cum jam Lugdunum venisset, ad Podium rediit, paucis secum comitibus assumptis, dominus Hugo, quia omnes tyrannidem invasoris illius suspectam habebant, et in celebratione missæ post recitatum evangelium intrepidus eorum et populum, quia erat absens Stephanus, de pactione cum eo facta convenit, et ne ei in posterum obedirent apostolica auctoritate prohibuit, data in eum qui se absentaverat, excommunicationis sententia, si ulterius ecclesiæ incubare præsumeret. Quam ejus excommunicationem dominus papa confirmavit, scribens episcopis Galliarum in hæc verba :

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, universis Galliarum episcopis et cunctis ordinibus sub

VARIE LECTIONES.

NOTE.

144) Obiit a. 1082.

eis constitutis, quæ pro meritis debetur, salutem et apostolicam benedictionem. Notum esse volumus caritati vestræ (145), etc. »

Igitur electus noster, Linguonensi comitatus episcopo ad sibi commissum locum deveniens, ingressus est Divionense cœnobium, quod numquam antea viderat, mense Septembrio die 21, et quia locum illum tali providore vel pastore propitia disasset divinitas, ex tunc et modo beneficiis laicis ejus declaravit pietas. Invenit fervorem ordinis, quem in prædecessoribus fuisse acceperat, tepuisse, tum prælatorum incuria tum subditorum segnitia, habitacula servorum Dei usibus instituta laicis intrantibus et exeuntibus communia, intus parum religionis, foris acervos tribulationis. Ecclesiam annuis stipendiis egentem, ere alieno oppressam, ornamentis ecclesiasticis spoliata. Urebatur ob hoc curarum estibus, quatiebatur cogitationum fluctibus, cum videret suscepisse se regendam æcclesiam magni nominis, magnæ antiquitatis et antiquæ dignitatis, et se conspiceret egentem omnibus bonis, intus et extra omni destitutum solamine, quo fultus regulariter cum sibi commissis Deo quiret servire. Hoc enim sibi summum et maximum erat refugium in verbis Domini dicentis: *Primum querite regnum Dei et justitiam ejus, et omnia adjicientur vobis* (Matth. vi, 33). Noverat, quia cum cresceret interior religionis studium, exterioris quoque substantiæ accederet supplementum. (Fol. 102.) Ad quod sectandum quia sui cum ex equo non adjuvabant, Cluniacum abiit, consilium et auxilium ab abbate Cluniacense quæsivit, quia de loco illo per Willelmum, prædecessorem suum, recolendæ memoriæ virum, fons derivaverat religionis, de quo postmodum omnibus vicinis, exteris quoque et longe positis, satis abundeque propinaverat. Nec ut volebat invenit. Quesivit a Deo corde contrito et humiliato, et invenit: prope est enim obtrititis corde Dominus, et sacrificium ei gratissimum spiritus contribulatus. Ad fontem igitur Dei hic, quem in electione sua Linguonensis episcopus piscem de fonte Dei nominaverat, rediit, pisces octonos octonæ beatitudinis virtute coruscus secum adduxit, quos vere pisces dixerim pro sedula meditatione spiritualitatis, quam intendebant, ut piscis aquam fluminis; et fonti sibi commisso, quem viciorum prurigne sentinosum purgare decreverat, saltus super aquas pennis virtutum dantes immisit. Ex his priorem constituit, ceteris officia singula deputavit, ut eorum exemplo doceret reliquos vicia calcare, virtutes appetere, et desuetos animos habitantium assuesceret moribus religiosorum. Sed quid multis immoror? Tanta acta sunt ejus labore et industria, Dei præduce gratia, ut qui vidisset antea locum torpore negligentiae confusum,

attendens nunc felici exercitatione virtutum floridum, clamet in jubilo cordis: *Hæc mutatio dexterae excelsi* (Psal. lxxvi, 11). Ceperunt jam ad ejus monita multi nobilium et mediocrium sua relinquere, et regulari disciplinæ se subdere, seque abnegantes sub ejus ducatu Deo regi uni et vero militare.

(Fol. 100.) Celebravit et quintum concilium (1078) donnus Diensis episcopus apud urbem Pictavorum (146), ubi quanta Deus operatus sit et quanta erga servos Christi diabolus conatus sit, ex litteris ipsius domino papæ directis conjicere possumus, quarum textus iste est: « Domino ac meritis beato papæ Gregorio, Hugo humilis presbyter Diensis, in domino Deo salutem. In concilio, quod Pictavis per gratiam Dei cum aliquo fructu celebravimus, multa nobis pericula prius in itinere, multa nobis adversa in ipsa civitate, tum in concilio, tum extra existerent. Ecce enim rex Francorum contrarius sibi ipsi, quia contrarius erat regi celi, misit litteras primum mihi, in quibus confitebatur Domino, desiderio desiderans se vocari filium meum, et cum omni gloria et honore auctoritatem nostræ legationis commendabilem efficiens. Deinde comiti, tum etiam episcopis sui juris litteras misit adjurans eos omni attestatione, et suæ majestatis ac fidelitatis reos esse instituens: scilicet comitem, si pateretur nos uspiam ubi posset conventicula et quasi concilia, sic eo vocans, celebrare; episcopos vero, si interessent, vel nostris faverent decretis, in quibus nitebamur splendorem coronæ ejus obfuscare et principum regni ejus. Ex hac ergo adversitate inimici veritatis audaciam nacti, nobis insultando eos pene traxerunt in sinistram, quos considerabam ad dexteram, et videbam, et non erat qui cognosceret me. Ecce enim pestis et dedecus sanctæ æcclesiæ, archiepiscopus Turonensis, et cum eo episcopus Redonensis, superbissime perversi, totum pene occupaverunt concilium. Redonensis namque comprobatus est reus, quia non prius ordinatus in clericum, ordinatus est in episcopum; promissa prius ac postmodum data pallii cappa ab episcopo Andegavensi, Redonense tamen illud nesciente, set aliud ante ordinationem confitente; scilicet cum eques esset, equitem inimicum ab equo dejecit, et hujus Redonensis socius eques dejectum illum vulnere confodit; qui pro ea dejectione et vulnere in mortem occubuit. Nos igitur multorum precibus inclinati, nondum depositum, sed interim suspensum, quia suæ utilis erat æcclesiæ, vestræ misericordiam præsentandum et judicandum reliquimus. Turonensis vero comprobatus est ante episcopatum decaniam emisse, quam ex consuetudine ejus ecclesiæ, nisi qui jam sacerdos fuisset vel jam futurus sacerdos esset, habere non posset. Hic igitur Turonensis nullo modo cano

NOTÆ.

(145) Bata Bibianello x. Kal. April., ind. 15, i. e. 1077. Registr. IV, 19. Vide in Gregorio VII. De eodem eodem die data est epistola IV, 18. ad canonicos Anicienses. K.

(146) xviii Kal. Febr. ex epistola Hugonis Diensis ad papam, Mansi XX, 490. Canones vide ibidem 498. K.

nice electus, non potuit optinere a rege donum episcopatus, usque dum nepos hujus ipsis per nummos præfatam decaniam fuerit adeptus. De Symonia etiam aliter accusatus est, quia cuidam militi silvam promiserit, si pro episcopatu eum juvasset. Quod cum postea miles ipsi improbasset, Andegavensis episcopus affuit, qui nobis ex eodem clara voce testimonium perhibuit. Longum est, pater, enumerare turbas et conflictus, quos et quantas, quomodo et ubi hic Turonensis nobis intulerit: aliquando pro Redonense, numquam ratiocinando sed semper garriendo, aliquando pro se inclamitando, cum omni suorum garrulitate et impudenti audacia clericorum. Nam dum etiam archiepiscopum Lugdunensem pene inflecteret ad tuitionem suam, ita ut pro eis oraret vel obloqueretur, foribus ecclesie effractis servientes eorum securibus armata manu introeuntes, ita concilium magno tumultu exturbaverunt, quod fratrem T. in mortem dedissent, nisi Dominus ut scuto bonæ voluntatis suæ coronasset eum. Ita nobis cum paucitate ac dedecore relictis, Turonensis et suffraganei ejus cum superbo tumultu inordinate et non canonicè recesserunt. Altera die in ecclesia beati Hylarii inito concilio, nulla nobis promissa vel præmissa satisfactione de injuria, iterum draco ille insurgens tanquam leo rugiens non potuit audiri diutius; sed exercentes gladium spiritus, quod est verbum Dei, percussimus ejus superbiam, et decreto hujus negotii prolato suspendimus eum etiam a sacerdotali officio. Et quia sedem apostolicam appellavit, ubi se purgaturum fuisse de Symonia asseruit, ad apostolicam sedem eum remisimus, et vestro iudicio deponendum reliquimus. Abbas Bergensis ecclesie de Flandria fuisse Simoniacus comprobatus est, et depositus. Byssontinus archiepiscopus nec Eduensi nec Pictavensi concilio se præsentavit, nec canonicam misit excusationem. Belvacensem pulsatum de Symoniaca, et qui post decretum præbendas vendiderit, iudicandum vobis remisimus; Noviomensem pro causa sua similiter; item Ambianensem pervasorem, cum ordinatibus suis, videlicet Laudunense, Suessonense, Silvanectense. Mala quedam nostra etiam intestina reticemus, quia personas, a quibus sunt illata, Deo juvante quam citius venturi, commodius vobis in aure dicemus. Causas Andegavensis comitis, sicut præcepistis, ab ipsius ore audientes, rationabilem pene esse credidimus; sed de absolutione ejus non presumes, diffinitionem ejus rei prudentie sanctitatis vestræ committimus. Si quid vero minus scripsimus sanctitati vestræ, Temo filius vester, fidelissimus cooperatore noster in Domino, de Tarvanensi episcopo cum Pictavensi quid statuerimus plenius intimabit. Providet itaque sanctitas vestra, ne diutius tam obprobriose nobis impropere, quod Symoniaci vel quicumque cri-

aminosi a nobis suspensi vel depositi, aut etiam dampnati, libenter currunt Romam; et ubi debent sentire ampliore rigorem justitiæ, inde reportant quasi misericordiam pro voluntate; et qui antea nec in levibus præsumperunt peccare, postmodum exercent apertissimam negotiationem cum tyrannide in commissis sibi ecclesiis. Ora, sanctissime papa, pro me, inutili servo sanctitatis vestræ.

(Fol. 100.) Domino Gregorio summo pontifici, patri et domino suo, M. (147) Dei gratia Remorum archiepiscopus, fidelem servitutis et obedientie subjectionem et orationis devotionem. Vestro, domine, interventu et obsecratione reddidi dominæ M. marchise omnia quæ de me suus antecessor tenuit, et ad defendenda eadem consilium meum et auxilium ac receptas meos promitto fideliter et promisi, et de rejiciendo G. et recipiendo comite A. quidquid ipsa quesierat paratus sum exequi. Ad quæ omnia confirmanda diebus sacris penitentes cum confratre nostra fidei vestro T. (148) Virdunensi episcopo suæ civitati interfui, relictis causa necessitatis suæ in sacrosancto tempore meis omnibus necessariis. Sed ego fidelis vester et per omnia ecclesiæ jura vobis obedire paratus, vestrum de archiepiscopo Vienne G. (149) summopere requiro consilium et imploro iudicium, qui in archiepiscopatu meo presbiteros degradavit et eosdem iterum regradavit; legatum se Romanum, cum non esset, simulavit; marsupium suum non sub appellatione veritatis, sed imitatus eos qui, ut ait Apostolus, questum estimant pietatem, cum tandem impleisset, a diocesi mea ad suam rediit. Quapropter ad honorem Dei et Romanæ ecclesiæ hujusmodi presumptionem et simulationem, sicut decet, corrigite, ne deinceps quisquam in alieno præsumat aliquid tale. Notum etiam facio vobis quod duo suffraganei mei episcopi, Laudunensis et Suessonensis, tertium Ambianensem in archiepiscopatu meo, me nesciente ut pote Romæ posito, episcopum consecraverunt, primum contra decretum vestrum, quo statueratis ne quis saltem archiepiscoporum eum consecraret episcopum qui a laica persona accepisset episcopii donum, maxime cum idem ipsi interfuissem apud Augustudunense concilium, ubi dominus H. Diensis episcopus promulgavit et statuit coram omnibus hoc vestrum ecclesiasticum decretum. Hoc igitur, præter id quod diximus, contra auctoritatem et canones factum et etiam inauditum cunctisque qui sanum sapiunt mirabile et plus quam dici possit stupendum, si placet deputetur irritum. Quin potius, quia sine metropolitano iuste expleri non potest a quibuslibet coepiscopis consecratio pontificis, sicut scitis, oratum et exoratum vos esse volo, ut ad honorem Dei vestrumque ac nostrum tam temerariam ecclesiastici ordinis confusionem zelo justitiæ corrigatis, ut sciat unusquisque in gradu suo et modo persistere, non aliena

NOTÆ.

(147) Manasses.

(148) Theodorico.

(149) Guarmundo.

sibi temere a rogare. Obsecro etiam benivolentiam A honoris vestri, ut dignitatem quam antecessores vestri antecessoribus meis archiepiscopis servaverunt, et privilegiis aliisque scriptis ad posterorum memoriam reliquerunt, mihi reservare dignemini; ne irritum aut infractum fiat privilegium, quod ipse dedistis mihi, scilicet ut vobis ipsi interpellatus et non interpellatus respondeam, et legatis vestris Romanis, non ultramontanis qui conjuncti Romanis qnerunt quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi, et sub honestis nominibus cupiditati suæ consulunt, non æcclesiæ Dei. Unde propter talium pudendas reprehensiones et vocationes, mihi, qui totius Galliæ episcopos debeo convocare, liceat confidere de vobis sine legatorum vocatione, donec ad pascha veniam a l vos Deo volente. Preterea volo obnixè supplicare, et prænunciare vobis, ut quoniam in absentia mei nuper apud vos commorantis multa prave et imordinate acta sunt in partibus meæ diocesis, ego vero non potero omittere quin ministerio nostro utar in his æcclesiasticæ corrigendis: si quid pro hoc de me accusationis perlatum fuerit vobis, ne hoc vel cite credatis, vel moleste erga me accipiat, sed illud in præsentia nostra ante vos dimittatis, quia ego nullatenus volo excedere metas auctoritatis. Quandoquidem enim illi, qui legatos vestros se faciunt, multo justius ego debeo per vos ea quæ sunt providentiæ nostræ corrigere, quam quisquam aliena tractare. De comite OEbalo, qui me in præsentia vestra accusare temptabat, et se ipsamque fidelitatem vobis verbis simulantibus commendabat, satis in promptu habetis cognoscere, cujus potius sinceritas fidelitatis erga vos videatur existere, utrum mea qui Deo et vobis paratus sum per omnia obedire. an illius qui et apud vos per semetipsum impugnare beati Petri æcclesiam, et apud nos per Manassem et suos sequaces in suo castro receptos persequitur beatam Mariam. Manasses enim, de quo diximus, cui nos jussu vestro quod in nos amiserat, si ad æcclesiam matrem suam rediret, indulisimus, conscientia sceleris sui depressus nec ad nos vult redire, nec paci æcclesiæ concordare, quin potius cum illis suis sequacibus, quia factis non potest, verbis et maledictis æcclesiam meque lacerare non desinit. Unde, ut de ipso Ebalo taceam, in quem vos credo justam et apostolicam exercere sententiam, super Manasse instantè deprecor sanctitatem vestram, ut aut jubetis eum ad suam regredi, et ulterius non impugnare æcclesiam, aut in eum ejusque fautores et cooperatores apostolici vigoris dirigatis animadversionem. Dignamini etiam ad eorum receptores scribere aptam epistolam, ut aut eos contra æcclesiæ jura non retineant, aut pari sententia se multatos agnoscant. Restat mihi hoc vobis dicere, quia dominus Hugo Diensis episcopus interdixit episcopum

nostrum Drogonem sedis Tarvennicæ, qui tante est senectutis, ut cum ante episcopatum diu permanserit in ordine presbiterii, jam nunc ultra tempus 60 annorum gradum tenuerit episcopii, et pene per singula momenta propinquat exitui. Quapropter volumus vos obnixius exorare, ut eum jussu vestro dignemini restituere ministerio suo, ne, quod magnopere formidamus, in hac moriatur interdictione. De hoc vero quod me interpellastis, ut in conductu episcopi Parisiacensis aliquos vobis milites mitterem, notum vobis facio quod ego volebam dirigere; sed comes de Arlonis Fulco rediens ab urbe Roma hoc mihi intimavit ex vestra parte, quia libenter me de ipsa transmissione militum importabatis, ideo ut in regione nostra strenue et intentius exequerer domnæ marchisæ M. Pro hoc igitur a vobis veniente missatico, remansit a nostra parte prædictæ expeditionis transmissio. Valeat sanctitas vestra, pater reverentissime.

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo fratribus Hugoni Diensi episcopo et Hugoni Cluniacensi abbati salutem et apostolicam benedictionem. Quia in sanctæ Dei, cui divina dispositione præsidemus, Ecclesiæ, etc. (150).

Rescriptum ejusdem ad Manassem Remensem archiepiscopum: *Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo fratri M. Remensi archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem: Cum vos ea a sede apostolica flagitatis. Requiro* (151).

C Sextum nichilominus celebravit concilium apud Lugdunum, pro quibusdam negotiis, quorum discussionem ei dominus papa imposuit, scribens ad eum in hæc verba (152).

GREGORIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo fratri Hugoni Diensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem. Quod divina clementia pacem Ecclesiæ tuæ restituit, etc. Vide in Gregorio VII, *epist. extra Registrum vag.*, n. 49.

Dum igitur hæc ei litteræ allatæ fuissent, et locus concilii apud Lugdunum constitutus esset, Remensis etiam archiepiscopus juxta tenorem litterarum ad idem se purgaturus invitaretur concilium, posito domno Hugone apud Viennam pro corporis curatione, nuntii præfati archiepiscopi venerunt ad eum, multis et maximis precibus et muneribus ad hoc eum flectere cupientes, et ob id ei in præsentem trecentas purissimi auri uncias, domesticis quoque ejus preciosa donaria offerentes, insuper et celamentum ne ulli mortalium id proderent jurare volentes, ut cum sex episcopis, quos ipse Remensis eligeret de suffraganeis suis, ei ut se purgaret concederet, remota inquisitione infamie; addentes etiam quod nec sperare poterant, sed tamen nichil intemptatum relinquere volebant, quod si ei solo concederetur facultas se purgandi, inestimabiles thesauros auri, et

NOTE.

(150) Registr. VI, 3. Data ad Sanctum Germanum xi Kal. Septembris, ind. 1. K.

(151) Igitur non ad manus erat. Data, ut supra.

Registrum VI, 2.

(152) Desideratur in Registro. K.

qui etiam numerum excederent, se juraturos, et in super sacramentum, ne cui hoc proderent. Quod totum virilis ejusdem legati animus respuit. Et quia inexpugnabilem ejus erga pecuniam animum vidit, timens sibi, concilio interesse noluit, et ideo synodali judicio est depositus, tum quia se purgare noluit, tum quia audientiam Eduensis, Pictavensis et ipsius Lugdunensis subterfugit (153).

Celebravit et septimum apud Avenionem, in quo depositus est Achardus Arelatensis invasor, et electi sunt Gibilinus in Arelatensem archiepiscopum, Lantelmus in Ebrejunensem eque archiepiscopum, Ilugo in Gratianopolitanum episcopum, Desiderius in Cavalicensem, quos post expletionem concilii secum Romam duxit, et consecrati sunt a papa ²⁴³.

(Fol. 102.) His ergo interim sepositis, beati patris Gregorii VII Romanæ Ecclesiæ pontificis, magni illius Gregorii cujus hodie flores eloquii in ecclesia redolent univoci et æquivoci, jam in tuto positi, jam decurso mundi naufragantis pelago, quælis æternæ fidei statione potiti, securi prædicemus gesta magnifica, et quos tribulationum impetus pro sancta sustinuerit ecclesia, et sustinens mira et inedicibili superavit constantia, ut esset libera casta atque catholica, divina comitante clementia pia prosequamur instantia. Natus est igitur in urbe Roma, parentibus civibus Romanis, et, quod maximum est religiosis, ascribendus civis curiæ cælestis; et ab incunte ætate æcclesiasticis mancipatus officiis, pueritiam suam non sine certis, quæ eum illustrem futurum jam tunc signarent documentis, religiosos personis comitatus excoluit. Adolescentiam assumpto sanctitatis proposito inter mundi contemptores non sine magnis perfectionis iudiciis perdomuit, Juventutem nihilominus militiæ christianæ dedicatam, sicut ætate ita sana doctrina et firmamento veritatis roboratam, sub præclaris totius christiani nominis tutoribus et præsulibus, publicis sanctæ ecclesiæ mancipavit utilitatibus. (fol. 102.) Hic ob singularem excellentis ingenii prærogativam a Nicholao papa in archidiaconatum matris ecclesiæ proventus, strenua et laudabili hujus officii administratione in totius orbis notitiam et religiosorum dilectionem brevi devenit. Decedente vero papa Alexandro, ad summum Christiani regiminis culmen accitus et alectus, divinitate in electi sui exaltatione communem servorum suorum devotionem incitante, ad perferendum quod abhorrebat jugum, quodque semper quidem animi, aliquando autem corporis fuga declinaverat, mansuetum animal Domino suo cervicem subdidit. Electionem vero de se factam ipse

A per se publicavit, scribens Desiderio Cassinensi abbati in hæc verba:

Gregorius in Romanum pontificem electus, D. abbati monasterii sancti Benedicti Montis Cassini, salutem in Christo Jesu. Dominus papa A. mortuus est, etc. (154).

(1075.) Consecratus igitur in justitia et sanctitate miro modo assiduus votis pro se et grege sibi commisso excubans, urgente pastoralis officii necessitate, distorta perversorum corda ad rectitudinis lineam summa vi corrigere nitens, veritatem Dei absque personæ acceptione omnibus patefecit, nactus omnium bonorum dilectionem ob zeli Dei fervorem et justitiæ executionem. Sed quia nulla est societas luci ad tenebras, perditorum hominum odium et detractionem, immo persecutionem acerrimam incurrit; regiam tamen viam, quam semel intraverat, inconcussus, immotus, per arma justitiæ a dextris et a sinistris fortiter incessit. Ac primo quidem apostolica auctoritate et veridicis sanctorum Patrum animatus sententiis, ad eliminandam Symoniacam heresim et præcipiendam clericorum castitatem pro commissi sibi officii debito vehementer exarsit. Audiant igitur qui audire volunt, ut muniantur, qui audire nolunt, ut confundantur, quam libera quamque catholica voce contra insanos impiorum latratus impiaque molimina aususque nefandos intonuerit hic propugnator ecclesiæ. Cum enim omnes fere sua quererent, non quæ Jesu Christi, et adherere mallent discipulatu Symonis quam pauperiem Christi servare in unitate fidei; ministri quoque divini sanctuarii fedam libidinosæ contagionis pollutionem contra jus fasque usurpatam et subintroducunt nollent abjicere, investituræ etiam æcclesiarum a laicis indebite usurparentur; (1078, Nov. 19) ipse pro communi ecclesiæ utilitate et necessitate in Lateranensi palatio aggregata synodo, circumsedentibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus et religiosis Deumque timentibus clericis et monachis, de superscriptis et aliis ecclesiæ commodis tractans, hæc decretalia promulgavit capitula (155).

Quicumque militum, etc.

Hec sunt beatissimi papæ synodalia decreta, moribus corrigendis idonea, sanctorum Patrum decretis consona, cælo rorante stillata, universis fidelibus inculcanda, amplectenda atque tenenda, justitia dictante prolata, fortitudine roborata, prudentia promulgata, temperantiæ virtute prædita. Sed perversi dum in eorum norma vite suæ perversitate offendunt, hæc gravia, hæc difficilia, hæc, quia corrigi nolunt, emendari refugiunt, omnimodis appel-

VARIE LECTIONES.

²⁴³ major pars pagina vacat.

NOTÆ.

(153) Synodus habita est inter d. 3 mensis Januarii et 17 mensis Aprilis 1080. Vid. litteras Gregorii ad Manassem Remensem in Registr. VII, 12, 20. Cfr. quoque ibid. VIII, 17, 18, 19, 20. K. - (154) Data Romæ 11. Kal. Maii. ind. 11. Registr.

1, 2. Pauli Bernriedensis Vita Gregorii, 28. Vide in Gregorio VII K.

(155) Mansi XX, 509 et Mon. Germ. SS. V, p. 314, 315 (Patrologia t. CXLVIII).

lant impossibilia. O mentem amentem! O spurcam nequitiam et nequissimam spurcitiam! Numquid si perditorum mores hominum corrigi refugientes desipiunt, iustitia silebitur, pietas conculcabitur, et æcclesiasticæ animadversionis gladius a sanguine prohibebitur? Væ rectori, quem denotaverit sententia hujusce maledictionis! *Maledictus, ait, qui prohibet gladium suum a sanguine (Jer. XLVIII, 10).* Gladium a sanguine prohibere est prædicationis verbum a carnalis vitæ interfectione retinere. Ob hanc igitur causam, quia scilicet sanctam Dei ecclesiam castam esse volebat, liberam atque catholicam, quia de sanctuario Dei Symoniacam et neophytorum heresim et fedam libidinosæ contagionis pollutionem volebat expellere, membra diaboli ceperunt in eum insurgere, et usque ad sanguinem præsumperunt in eum manus inicere, et ut eum morte vel exilio confunderent, multis eum modis conati sunt deicere. Sic surrexit inter regnum et sacerdotium contentio, accrevit solito gravior sanctæ Dei ecclesiæ tribulatio.

(Fol. 104.) Heinricus enim, Heinrici imperatoris filius, adversus Deum et matrem omnium catholicorum Romanam æcclesiam superbe tumidus, quia vitæ ejus prava sanctorum Patrum decretis et canonicis aversabatur institutis, adversus Deum et adversus Christum ejus insurrexit, æcclesiasticis sanctionibus impie factus rebellis, membra diaboli contra eum incitando, et omnes quos potuit minis, blanditiis, terroribus, muneribus contra eum armando, facta cum multis episcopis Lothariensibus et Transrhenensibus conspiratione. Posito (156) enim adhuc in diaconatus officio eodem papa sanctissimo, cum de eo sinistra et inhonesta ubique ferretur fama, propter imperialem dignitatem et patris matrisque reverentiam, necnon propter spem correctionis ejus, sepe ab eo litteris et nunciis est admonitus, ut memor clarissimi generis, memor imperialis dignitatis, vitam suam moribus imperio congruentibus institueret, ut regem se et imperatorem moribus ostenderet, operibus exhiberet. Sed quia cum ætate illius quoque pariter crevit iniquitas, sublimatus in ordine pontificatus, auctoritate officii sibi commissi multo sollicitius ad vitæ meliorationem eum in dies hortabatur; cum ille excusatione ætatis fluxæ et fragilis de die in diem monita ejus se suscepturum verbis quidem promitteret, ceterum re et exaggeratione culparum, malo eorum in quorum manus curia erat consilio, penitus conculcasset. Hinc jam proclivior factus ad scelera, præceps præcipiti usus consilio ferebatur per devia. Visum est papæ beatissimo, ut familiares ejus, quorum machinationibus per episcopatus et monasteria inductis Symoniace lupis pro pastoribus, ecclesiæ innocentiam heresi nefanda fedaverat, ad penitentiam vocaret, venientes susciperet, respuentes a communione cor-

A poris Christi et consortio fidei elium separaret; ut vel sic eum ab eorum surreptione et maligno consilio segregaret, admonens eum ut eos excommunicatos a domo, a convivio, ab omni etiam familiaritate et communione sua expelleret. Interim vero invalescente contra eum Saxonum causa, cum vires regni et præsidia a se videret deficere velle, epistolam ei direxit supplicem et humilitate plenam, penitentiam de perpetratis agens, emendationem pollicens, et suam ei obedientiam et fidei adiutorium contra rebellantes promittens. Et hoc postmodum legatis ejus Humberto Prænestino et Giraldo Ostiensi episcopis in illorum manus per sacratas eorum scolas, quas collo gestabant, jurejurando confirmans. Textus autem epistolæ iste est:

B (Fol. 103^b.) « Vigilantissimo et desiderantissimo domno papæ Gregorio apostolica dignitate cælitus insignito, Heinricus Dei gratia Romanorum rex debiti famulatus fidelissimam exhibitionem. Cum regnum et sacerdotium, ut in Christo rite administrata subsistant, vicaria sui ope semper indigeant, oportet nimirum, domine mi et pater amantissime, quatinus ab invicem minime dissentiant, verum potius Christi glutino conjunctissima indissolubiliter sibi cohereant. Namque sic et non aliter conservatur in vinculo perfectæ caritatis et pacis, et Christianæ concordia unitatis et æcclesiasticæ simul status religionis. Sed nos, qui Deo annuente regni jam sortimur ministerium, sacerdotio ut oportuit per omnia jus et honorem non exhibuimus legitimum. Quippe datæ nobis a Deo potestatis vinicem gladium non sine causa portavimus, nec tamen in reos, ut justum fuit, judiciaria illum censura evaginavimus. Nunc autem divina miseratione aliquantulum compuncti, et in nos reversi, peccata nostra priores vestræ indulgentissimæ paternitati nos accusando confitemur, sperantes de vobis in Domino, ut apostolica vestra auctoritate absoluti justificari mereamur. Eheu criminosi nos et infelices! partim pueritiæ blandientis instintione, partim potestatis nostræ imperiosa libertate, partim etiam eorum, quorum seductiles nimium sequuti sumus consilia, seductoria deceptione, peccavimus in cælum et coram vobis, et jam digni non sumus vocatione vestræ filiationis. Non solum enim nos res æcclesiasticas invasimus, verum quoque indignis quibuslibet et Symoniaco felle amaricatis, et non per ostium sed aliunde ingredientibus, æcclesias ipsas vendidimus, et non eas ut oportuit defendimus. At nunc, quia soli absque vestra auctoritate æcclesias corrigere non possumus, super his, ut etiam de nostris omnibus, vestrum una consilium et auxilium obnixè querimus; vestrum præceptum studiosissime servabitur in omnibus. Et nunc imprimis de æcclesia Mediolanensi, quæ nostra culpa in errore est, rogamus, ut vestra apostolica districtione canonice corrigatur, et exinde ad cæteras corrigendas

NOTE

(156) Posito — confirmans ex epistola Gregorii ad Germanos, quæ in codice Udalrici 146, apud anna-

listam Saxonem et Bernriedensem, 78 servatur. Cf. Bertholdum a. 1075.

auctoritatis vestre sententia progrediatur. Nos ergo vobis Deo volente in omnibus non deerimus, rogantes id ipsum suppliciter paternitatem vestram, ut vobis alacris adsit clementer in omnibus. Litteras vestras non post longum tempus cum fidelissimis nostris habebitis, ex quibus nostra quæ dicenda adhuc restant, Deo dante, plenius audietis. » (157)

(Fol. 104.) Verum (158) commisso prælio et victoria optenta, ad vomitum canis rediit, vota fregit, excommunicatos in communionem et gratiam suscepit, æcclesiarum confusionem non abhorruit. Pius autem papa adhuc animum ejus temptandum credens, litteras ei direxit communitarias, ut recordaretur domini Dei sui, recordaretur promissi, nec inhonoraret honorantem se, nec crederet se fallere posse Deum: adiciens Deum superbis resistere, humilibus autem dare gratiam, parcensque ei et moderaminis ²⁹⁹ apostolice erga eum censuram conservans ³⁰⁰, quem potuisset pro hoc solo scelere ³⁰¹ juste punire juxta decretum ³⁰² Gelasii papæ (159), in quo ait scribens ³⁰³ Anastasio imperatori, cap....: Sicut non potest quilibet perversitatis ³⁰⁴ communicatore suscepto non pariter ³⁰⁵ perversus approbari, sic nec potest ³⁰⁶ refutari perversitas complice ³⁰⁷ sectatore perversitatis admissio. Legibus ³⁰⁸ certe vestris criminum consilii ³⁰⁹ susceptoresque latrocinantium pari ³¹⁰ judiciorum pena constringuntur ³¹¹ nec expers facinoris estimandus est ³¹², qui licet ipse non fecerit, tamen ³¹³ facientis familiaritatem ³¹⁴ sedusque receperit. Et hec papa ³¹⁵ Gelasius. Ceterum hoc in patre.... juxta quod ait Gregorius in decretis ³¹⁶ cap. 299 illud erat ³¹⁷ prædicabile, quia erat in eo sollicitudo ³¹⁸ cauta, non remissa, correptio ³¹⁹ diligens, non severa, sed sic alterum ³²⁰ condebatur ex altero, ut et boni ³²¹ haberent amando quod facerent ³²² et pravi metuendo quod fugerent ³²³.

Misit etiam speciales epistolas quibusdam episcopis Gallie et Germanie (160) bulla sua signatas, ut ad erigendam æcclesie defectionem et eliminandam hereticam pravitatem reparandamque ministrorum

casilitatem confortarentur manus dissolutæ, et roborentur genua debilia eorum. (Fol. 104.) Qui nimia usi levitate, et ex regis stoliditate et potestate tenebrarum rebellandi accepta occasione, præcepta sedis apostolicæ parvipendere non timuerunt, et se non pastores ovium, sed mercennarios evidenti indicio probaverunt. Constantiensis hic, unus eorum, Otto dicebatur episcopus, quem hujusmodi ausu temerario corripuit præfati Romani pontificis auctoritas: mittens ei et archiepiscopo Mongontino litteras (161); quas cum Otto parvipendisset, obstinatam ejus animositatem papa corripuit, secundo missis ad eum litteris in hæc verba (162):

« Gregorius VII, servus servorum Dei, Ottoni Constantiensi episcopo salutem et apostolicam benedictionem. Perlatum est ad nos » etc. *Vide epistolas Gregorii VII, Patrol. t. CXLVIII.*

Verum quia ille non solum apostolicæ sedi contraria ausus fuit præcipere, sed et præceptis ejus repugnare nec adquiescere voluit, audiamus missam a papa Constantiensi clero et populo epistolam, in qua liquido continetur, quod qui apostolicæ sedi inobediens extiterit, nulla ei fidelitas exhibitio nec ex sacramentorum obligatione fiat:

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, clericis et laicis, majoribus et minoribus in Constantiensi episcopatu consistentibus, Christianam legem diligentibus, salutem et apostolicam benedictionem. Misimus fratri nostro, episcopo vestro Ottoni, etc. » *Vide in Gregorio VII.*

Item Roberto Flandrensi comiti: « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, R. Flandrensi comiti salutem et apostolicam benedictionem. Ex parte omnipotentis Dei et auctoritate beati Petri apostolorum principis te rogamus, etc. » *Vide ibid.*

Item ad laicos pro exequendis superioribus statutis:

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiis, Berthaldo, Rodulpho, Welfon ducibus (163) salutem et apostolicam benedictionem.

VARIÆ LECTIONES.

²⁹⁹ -inis jam excidit in c. ³⁰⁰ -rvans jam excidit in c. ³⁰¹ scelere jam excidit in c. ³⁰² -retum jam excidit in c. ³⁰³ -ens jam excidit in c. ³⁰⁴ -versitatis jam excidit in c. ³⁰⁵ non pa- jam excidit in c. ³⁰⁶ pot- jam excidit in c. ³⁰⁷ complice sectatore jam excidit in c. ³⁰⁸ -hus jam excidit in c. ³⁰⁹ -cii sus- jam exc. in c. ³¹⁰ pari jam exc. in c. ³¹¹ -ntur jam exc. in c. ³¹² -mandus est jam exc. in c. ³¹³ -en jam exc. in c. ³¹⁴ -em jam exc. in c. ³¹⁵ papa jam exc. in c. ³¹⁶ -tis jam exc. in c. ³¹⁷ era jam excidit in c. ³¹⁸ sollicitu- jam excidit in c. ³¹⁹ -reptio jam exc. in c. ³²⁰ -c alterum jam exc. in c. ³²¹ boni jam excidit in c. ³²² facerent jam excidit in c. ³²³ fu- jam excidit in c.

NOTÆ.

(157) Hanc epistolam medio anno 1073 scriptam D Fridum Moguntinum archiepiscopum n Non. Decembr., ind. 13, i. e. 1074 datam. Ad eundem de Herimanno Bambergensi episcopo et Wernerio Straburgensi, qui regis partibus favebant, epistolas Registr. III, 2, 4, scripsit, et ad Ottonem Constantiensem Registr. I, 60, m. Id. Martii, ind. 13, i. e. 1075. K.

(158) Verum — posse Deum ex epistola ad Germanos.

(159) Mansi, VIII, p. 33.

(160) Ad Manassem Remensem, de quo vide supra, ad Isembertum Pictavensem Reg. I, 75; II, 2, 25; ad Rogerium Catalaunensem I, 56; ad Dietwinum Leodiensem H, 61; ad Rainerium Aurelianensem III, 17; V, 9, 20; ad Liemarum Bremensem II, 28; ad Herimannum Bambergensem I, 84; ad Henricum Spirensem V, 18. K.

(161) Respicit, ni fallor, ad epistolam Registr. I, 60 datam xv Kal. April., ind. 12, et II, 19 ad Sige-

(162) Desiderantur hæc epistolæ in Registro Gregorii; servate sunt in Vita Gregorii Pauli Bernariensis 37, 38, et in codice Udalrici 142, 143. K.

(163) Carinthie et Suevie; Welfonis nomen desideratur in Registr. II, 45, et apud Paulum Bernariensem 59; data Romæ 5, id. Jan., ind. 13, i. e. 1075. K.

Scimus quoniam prudentia vestra, » etc. *Vide in A Gregorio VII.*

Item ad omnes clericos et laicos in regno Theuthonicorum constitutos de eadem re (164) : « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus clericis et laicis in regno Theuthonicorum constitutis, salutem et apostolicam benedictionem. (Fol. 106^r) Audivimus quod quidam episcoporum, » etc. *Vide in Gregorio.*

Quia ergo sunt quidam qui dicunt, inaudita hæc domini papæ præcepta, quatenus a secularibus potestatibus, ut ab officio cessent, vi coercentur scismatici episcopi, et ut officium eorum non recipiatur : scrutemur gesta patrum, et videamus ad edificationem audientium, si quid simile invenitur in serie scripturarum divinarum. Et certe nichil hic novi, non hæc prima diaboli in sanctam æcclesiam temptatio, nec prima ejus hæc est medicinalis defensio. Pelagius papa vir magnæ in Christo et in æcclesia gloriæ, vir magnæ auctoritatis et gratiæ, videamus quid dicat de Paulino Aquileiensis pseudoepiscopo a Mediolanensi contra morem canonicum ordinato. Ait itaque, scribens Johanni patricio : « Relegentes litteras excellentiæ vestræ, de injuria quidem, quam vobis iniquorum hominum præsumptio ingessit, valde doluimus. Sed quia scimus occulto Dei judicio animam vestram, etsi per aliorum iniquitatem ac superbiam a contaminatione scismatis custoditam, egimus omnipotenti Deo gratias, qui etiam de malis hominum actibus bona operari consuevit. Nec enim sine illius factum esse credimus, ut insensati et perversissimi homines ad hoc usque prosilirent, ut suam divisionem catholicam esse credentes æcclesiam, a sua vos pollutione prohiberent. Sic enim per misericordiam Dei etiam nescientibus illis factum est, ut a scismaticorum communione eruti, catholice quam diligitis servari vos contigisset æcclesie. Quamvis igitur vestra per illorum sceus utilitas facta sit, nolite tamen impunitam præsumptionem iniquorum hominum crassari permittere. Si enim hoc, quod in vestram gloriam præsumperunt, non fuerit vindicta compressum, quid in minoribus valeant ambigi ultra non debet. Exercete igitur debitam in talibus auctoritatem, et ne eis amplius talia committendi crescat spiritus, coercionibus reprimantur. Ad hoc siquidem Dei nutu in vos talia præsumperunt, ut vobis talia corrigentibus, ab eorum scelere alios possitis Deo propiciante munire. » Et post aliqua : « Auferte tales ab illa provincia, utimini oblata vobis a Deo opprimendi perfidos occasione. Quod tunc plenius fieri poterit, si auctores scelerum ad clementissimum principem dirigantur, et maxime æcclesie Aquileiensis invasor, qui et in scismate, et a scismatico maledictus, nec honorem episcopi potest optinere, nec meritum. »

Pelagius Valeriano : « Quod a vobis poposcimus,

et nunc iterum postulamus, ut Paulinum Aquileiensem pseudoepiscopum et illum Mediolanensem episcopum ad clementissimum principem sub digna custodia dirigatis : ut iste, qui episcopus esse nullo modo potest, quia contra omnem canonicam consuetudinem factus est, ultro alios non perdat ; et ille, qui contra morem antiquum cum ordinare præsumpsit, debitæ canonibus vindictæ subiaceat. » Item Pelagius Johanni defensori : « Eleutherius frater et coepiscopus noster queritur, clericos suos sibi contra canones superbire, et id quod nobis jubentibus facta in scrinio cautione promisit, ut cotidianis diebus vigiliæ in ejus celebrentur ecclesia, illis contempnentibus implere non posse. Et ideo experientia tua eos, quos tibi esse ostenderit contumaces, debita oburgatione compesce, et modis omnibus vigilare compelle. » Item Augustinus super Johannem, omelia 11 : « Siquidem vult Deus concitare potestates adversus scismaticos, adversus dissipatores æcclesie, adversus exulatores Christi, non mirentur, quia Deus concitat ut a Sara verberetur Agar. Mirantur quidam, cum moventur potestates christianæ contra detestandos dissipatores ecclesie. Si non moverentur, quomodo redderent Deo rationem de imperio suo ? Intendat karitas vestra quid dicam, quia hoc pertinet ad principes seculi, ut temporibus suis pacatam veint matrem suam ecclesiam, unde spiritaliter nati sunt. » Et Paulo post : « Nabuchodonosor rex decrevit dicens : *Quicumque dixerit blasphemiam in Deum Sydrac, Mianc et Abdenago, in interitu erit et domus ejus in dispersione.* Ecce quomodo rex alienigena sevit, ne blasphemetur Deus Israel, qui potuit tres pueros de igne liberare. Et nolunt ut sevant reges christiani, quia Christus exulatur, a quo non tres pueri, sed orbis terrarum cum ipais regibus a gehennæ ignibus liberantur ? Quis igitur reprehendet post hæc si comprimantur a seculi potestatibus scismatici, dissipatores ecclesie, concitatores legis divinæ, prævaricatores constitutionis canonicæ ? »

(Fol. 107.) Horum igitur et ceterorum sanctorum decretorum Heinricus contemptor factus est, juvenis animi impetus et appetitus non refrænans sed stultorum malivolis consiliis nimium fidem dans : qui corrupti et abhominabiles facti in iniquitatibus suis, inreprehensibiliter vivere detrectantes, reprehendi non ferebant. (*Epist. ad Germ.*) Mittebatur (165) ei crebra domni papæ legatio, tum litteris, tum etiam religiosis personis et utique fidelibus suis, quibus secrete vocabatur ad penitentiam de sceleribus suis, dictu quidem horrendis, et tamen pluribus notis et per loca plurima divulgatis, pro quibus non solum excommunicari, sed abaque ape recuperationis omni deberet regni honore destitui, et ut excommunicatos, quorum consilio præceps ferebatur ad scelera, a sua divideret participatione, ne communicando quibus non licet, in eorum transiret consor-

NOTÆ

(164) In Registro desideratur hæc epistola ; legitur apud Paulum Bernriedensem 41. k.

(165) Mittebatur — *abnegare coegit* ex epistola ad Germanos.

tium, quorum non abhorrebat communionis sacramentum; [Cf. Hon. ep. 1, 2, 69] sed serrabat odorem ista quo recens erat imbuta. Qui quanti scripta aut verba per legatos missa, ejus declarant facta, cum non solum a perpetratis criminibus ad emendationem revocari non potuit, sed furore consensientie mordacis arreptus, non prius destitit, donec omnes pene episcopos Italiae et Theuthonicarum partium, quotquot potuit, circa Christi fidem naufragare fecit, dum eos debitam beato Petro et apostolicae sedi obedientiam et honorem a domino Jesu concessum abnegare coegit. Quia vero justus diviti favere nescit, nec facit quidquam commendandi se causa, cum qui a vero devius superbiebat, potenter dominus papa redarguebat, sciens eam esse veritatis regulam, non accipere personam potentis in judicio, ideoque quorum crimina agnoverat, libera in eorum increpatione ferebatur voce. At ille reprehendi a quodcumque aut corrigi inique ferens, occasionesque ab amico recedendi querens, quia non potest esse participatio justitiae cum iniquitate, introitum ejusdem beatissimi papae Gregorii VII, culpae cepit, ut culpas symoniacas, quae ab eodem in se puniri timebat, in illum reflecteret. Ausus est etiam de expulsiōe ipsius Romani pontificis, quem, ut ait Symmachus papa, *suo Deus sine questione reservavit arbitrio*, stipatus factionum officio tractare, et cui concessum est peccatorum vincula solvere, criminum compedes frangere, hunc peccator superbiens conatus est, pro pudor! a sede judiciaria propellere, ut posset sibi consimilem de suis consentaneis in ejus loco subrogare. Sed non est consilium contra Deum (Prov. xxi, 30). Quem humana improbant judicia, Deus approbat; et quem Deus tuetur et approbat frustra impetunt humana molimina. Sic igitur rex, non rex dicendus quia tyrannus, a Romana recessit ecclesia, factus infelix membrum illius qui est rex super omnes filios superbie. Impletum est sane in eo illud Iheremie vaticinium, quo suscepta in se totius humanae conversationis specie per lamentum queritur dicens: *Inebriavit me absinthio* (Thren. iii, 15). Ebrius enim quod patitur nescit. Qui vero absinthio inebriatur, et hoc quod sumpsit amarum est, et tamen non intelligit amaritudinem qua repletur. (Fol. 107.) Sic et hic dimissus voluptatibus suis et per eas spontaneis tribulationibus traditus, absinthio est ebrius, quia et amara pro mundi hujus amore tolerat, et eandem amaritudinem caecitate cupiditatis et superbiae quasi ebrietatis insensibilitate ignorat. Stulti facti sunt consiliarii ejus et ignobiles, quos ab aeternae hereditatis consortio repellit servitus mentis. Nam sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum. Ignobiles facti sunt, quia qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii, 34), semper in laqueis, semper in vinculis, numquam liber a compedibus, quia semper in criminibus. Qui quamvis iniquiorum opera exerceant, occupant tamen loca

A justorum; et eorum se filios estimant, quorum per honoris concupiscentiam officia exterius administrant. Sed non sunt eorum filii quorum loca tenent, sed quorum opera exercent. Stulti itaque sunt quia veram sapientiam non intelligunt, ignobiles facti sunt quia nulla spiritus libertate renovantur. Hii positi ad superintendendum fidelibus premunt eos potius quam regant, quia sub nomine pastorum lucra de religione sectantur. Sub eorum ducatu Deus irridetur, fides est obprobrio, veritas in crimine, et tanto est quisque despectior quanto justior, tanto abhominabilis quanto laudandus. Qui cum in ecclesia esse videantur, longe ab ea fugiunt, non passibus grassum, sed qualitatibus morum. Qui autem sint hii malorum incontentiores, qui regie iniquitatis fautores et complices, qui castitatis ecclesiasticae spurcissimi et temerarii corruptores, suis jam laboribus, tribulationibus, tortionibus et calamitatibus satis superque compertum habet mater ecclesia. Episcopi, inquam, si tamen episcopi dicendi sunt qui inreprehensibiliter vivere volentes et reprehendi a suis primoribus refugientes, instituta canonica temerantes, et canonica invectione notari volentes, ipsi etiam universorum matri ecclesiae et apostolicae sedi praedjudicium fecerunt, procul dubio usque ad contemptum illius grassantes, qui discipulis suis et per eos sanctae ecclesiae rectoribus loquitur, dicens: *Qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16); non recordantes decretorum Julii papae quibus statutum est, ut vires non habeat quidquid apostolicae sedis auctoritati obviaret, quoniam eadem sedes testante veritatis voce primum primatum optinuit, quae prima non diceretur, si aliam super se haberet; quae etiam caput est omnium ecclesiarum, a qua omnes sumpserunt originem. Primatum enim non synodalibus aut aliquibus commentatis meruit institutis, sed Domino largiente, qui ait: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*.

Hec Julius de primatu sedis apostolicae loquitur, cui omnium episcoporum finitiva judicia et congregandarum synodorum dixit privilegia reservata. Verum novi dogmatistae judicia apostolica spernunt, scripturas sanctas abjiciunt, de corde suo profitentes et mercedem scelerum traditi desideris cordium suorum in suimet a Christo abiectione recipientes. Hii igitur, concilio Warmatae habito (1076, Jan. 24), ubi omnis quam patimur calamitas exorta est, abjecerunt a se jugum disciplinae (Leg. ii, p. 44), quum nullam adhuc in illos dominus papa anathematis destinasset sententiam, et sanctae obedientiae libellum repudiis conscripserunt, praelationi sedis apostolicae superba et repentina temeritate abrenunciantes. (Fol. 108.) Primum hoc fermentum totam ecclesiam massam corrumpit. Conventus hic inter nativitatem dominicam et sequentem quadragesimam habitus est, ita distantibus spatiis, ut quaecumque ibi gererentur Romam tempore synodi referri possent. Die

VARIAE LECTIONES.

supple fecerit.

vero natalitio Andree apostoli (Nov. 30), ante ipsam A natalis Dei festivitatem apud Bavemberg Heinrico posito, tanta adhuc inter regnum et summum sacerdotium vigeat concordia, ut destitutio pontificis urbis ipsius, et substitutio alterius obedientie domini papae deputaretur. Ille igitur, qui ante nativitatem dominicam tante in ecclesia magnificentie erat, ut ad nutum illius mutationes ordinum fierent, paucis post nativitatem diebus inconventus et inauditus proscriptus est, et quantum ad illos depositus. Ex die enim, qua tanti ab omnibus habitus est, nullam eorum legationem accepit, usque dum illa veniret qua dictum est : *Descende, descende interdicimus tibi jus omne papatus* (Legg. II, p. 47).

Audiat cælum et obstupescat, intelligat terra et contremisecat. Legatur ex quo est religio christiana, id ab aliquo præsumptum; dicatur quibus canonibus, quibus regulis, qua lectione, quo documento id sit adtemptatum. Auditum sub cælo non legitur, omnino nec dicitur, quod possit aliquis papam deponere, et concessa sibi privare potestate. Romanus enim pontifex non modo deponi, sed nec aliquo potest adjudicari. Audiant tantæ præsumptionis auctores com licet et fautores, quid Symmachus papa de privilegio Romani pontificis senserit. Ait enim in decretis suis capite 2 : « Aliorum hominum causas Deus voluit per homines terminare, sedis apostolicæ pontificem suo sine questione reservavit arbitrio. Voluit beati Petri successores cælo tantum debere innocentiam, et subtilissimæ discussionis indagini C involatam exhibere conscientiam. » Et papa Gelasius : « Canones, inquit, sancti appellationes totius ecclesiæ ad hujus sanctæ sedis examen sanxere deferri, ipsam vero a nullo prorsus appellari debere, ac per hoc illam de tota ecclesia judicare, ipsam vero ad nullius commere judicium, nec de ejus unquam præceperunt judicio judicari, sententiamque ejus constituerunt non debere dissolvi, ejus potius sequenda mandarunt decreta. » Et Anastasio imperatori scribens ait capitulo 3 : « Impeti possunt humanis præsumptionibus quæ divino sunt judicio constituta, vinci autem non possunt. Atque utinam sic confrangentibus pernicio non sit audacia, quemadmodum quod ab ipso sacræ religionis auctore præfixum est non potest ulla virtute convelli. D Desinant ergo queso te temporibus tuis quidam per occasionem perturbationis ecclesiasticæ præcipienter ambire, quæ non licet, ne illa quæ male appetant, nullatenus apprehendant, et modum suum apud Deum hominesque non teneant. » Melchides quoque papa in epistola Hispaniæ episcopis directa de privilegio beato Petro et successoribus ejus vice Domini concesso sic ait post aliqua : « Hoc privilegium Dominus beato Petro clavigero suo concessit et sua vice solummodo commisit, quod ejus prærogativam cunctis successoribus suis hereditandum est atque tenendum futuris temporibus, quoniam et inter apostolos fuit quedam discretio potestatis. Et licet cunctorum par foret electio, beato tamen Petro

concessum est, ut aliis præmineret et eorum quæ ad querelam venirent causas et interrogationes prudenter disponeret. Quod Dei ordinatione actum est, ne posteri eorum cuncta sibi vindicarent, sed ad unam beati Petri apostolorum principis sedem confluerent, ut inde suscipiant finem unde acceperunt incipium institutionum, ne quandoque a suo discreparent capite. » Adrianus quoque papa in decretis suis : « Presul summus a nemine judicabitur. Scriptum est enim : *Non est discipulus super magistrum.* » (Fol. 108.) Audiant etiam novæ hujus præsumptionis et præsumptuosæ novitatis inventores et machinatores ex verbis ejusdem Simmachii papæ quid mereantur, ut confundantur, et reverentur utinam ad penitentiam cap. 2 : « Si quis presbiter diaconus aut clericus papa incolume et eo inconsulto subscriptionem pro Romano pontificatu commodare aut pittatis promittere, aut sacramentum præbere temptaverit, aut aliquod certe suffragium polliceri, vel de hac causa privatis conventiculis factis deliberare atque decernere præsumperit, loci sui dignitate et communione privetur, pari sententia dampnando eum, qui hoc vivo sicut dictum est pontifice, quolibet modo fuerit ambisse convictus, aut certe temptasse. » Quod vero æquitate Petri roborentur apostolica judicia, ait Innocentius papa : « Manet Petri privilegium, ubicumque ex ejus fertur æquitate judicium. » Gregorius quoque sic ait inter cetera in decreto suo cap. 10 : « Nulli fas est vel posse vel velle transgredi præcepta apostolicæ sedis, nec ejus dispositionis ministerium, quod omnium sequi oportet caritatem. Sit ergo ruinæ suæ dolore prostratus, nec locum deinceps inter sacerdotes habeat. Quisquis apostolicis voverit contraire decretis, sed extorris a sancto ministerio fiat. Non de ejus judicio quisquam curam habeat quoniam jam dampnatus a sancta et apostolica ecclesia et auctoritate suaque inobedientia atque præsumptione a quoquam esse non dubitatur, quia majoris excommunicationis dejectione est exigendus cui sanctæ ecclesiæ commissa fuerat disciplina, qui non solum prælati sanctæ ecclesiæ jussionibus parere debuit, sed etiam alios ne præterirent insinuare. Sit ergo alienus a divinis et pontificalibus officiis, qui noluit obtemperare præceptis apostolicis. »

Sylvester etiam papa de non judicanda prima sede sic ait cap. 6 : *Nemo judicabit primam sedem, justitiam temperari desiderantem. Neque enim ab augusto neque ab omni clero neque a regibus neque a populo iudex judicabitur.*

Bonifacius papa de potestate Romanæ ecclesiæ et de his qui erga eam superbiunt, sic ait scribens Eulalio Alexandriæ episcopo : « Olim et ab initio tantam percepimus a beato Petro apostolorum principe fiduciam, ut habeamus auctoritatem universali ecclesiæ auxiliante Domino subvenire, et quicquid nocivum est, auctoritate apostolica corrigere et emendare. Et quia non potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia dicentis : *Tu es Petrus, et su-*

per hanc petram edificabo ecclesiam meam, et hæc aut amovere vel dampnare nituntur, ipsum Dominum dampnare per prophetam videntur, et ideo usque ad satisfactionem dampnati sunt. Et post pauca: Qui, inquit, his resistit, Deo resistit, et qui eis injuriam vel contumeliam facit, Deo cujus legatione jurguntur facit. Sufficiunt ista, an adhuc ad confutandam adversæ partis ineptiam plurius de scripturis querimus testimonia? Accedat et Jheronimus, dicat et ipse quid mereatur qui iudicium sedis apostolicæ reprehenderit. Audiant malivoli ut instruantur, justi et benivoli ut roborentur et in fide catholica confirmantur. At inter cetera scribens ad Damasum: *Hec est fides, beatissime papa, quam in ecclesia catholica didicimus, quamque semper tenuimus, in qua si minus periret aut parum caute forte aliquid positum est, emendari cupimus a te, qui Petri et fidem et sedem tenes. Si autem hec nostra confessio apostolatus tui iudicio comprobatur, quicumque me culpæ voluerit, se imperitum vel malivolum, vel etiam non catholicum nomine hereticum comprobabit.* Secundum hæc ergo beatissimi Jheronimi dicta, que nullus fidelium ambigit veritate subnixæ, quisquis iudicia reprehendit apostolica, heretica notatur infamia. Augustinus quoque dum tractaret de his, qui sunt inter hereticos computandi, vel qui non, sic ait inter cetera: *« Dicit Apostolus: Hereticum hominem post primam et secundam correptionem devota, sciens quia subversus est ejusmodi, et peccat in semetipso dampnatus (Tit. iii, 10.)* Sed qui sententiam suam quamvis falsam atque perversam nulla pertinaci animositate defendunt præsertim quam non audacia suæ præsumptionis perceperint, sed a seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, querunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati cum invenerint, nequaquam sunt inter hereticos computandi: Quibus in verbis aperte ostenditur, eos procul dubio inter hereticos computandos, qui sententiam suam falsam et perversam et errorem infami mente concretum, audacia præsumptionis adinventum, pertinaci animositate defendere moliantur, veritatem respicientes, a gremio matris ecclesiæ recedentes, unitatem scindentes, sanam doctrinam abjicientes, errorum spinis viscera materna scindentes, et præter id, quod evangelizatum est universali ecclesiæ, quod tenet, quod docet, aliena docendo anathematis apostolici interminationem non verentur, quorum nisi respiscant certus est interitus. Qui si dixerint obediendum potestati quoniam non est potestas nisi a Deo, et qui resistit potestati Dei ordinationi resistit, audiant quod idem Augustinus ad hæc respondens dicat: *« Quid inquit, resistit potestati, Dei ordinationi resistit; sed quid, si illud jubeat, quod non debes facere, hic sane contempne potestatem, utpote potestatem.* (Fol. 109.) Ipsos humanarum dignitatum gradus ad-

Et quod Romana ecclesia a nemine sit appellanda, Gelasius scribens omnibus episcopis cap. 4 (fol. 100): *« Cuncta per mundum novit ecclesia, quod sacrosancta Romana ecclesia fas de omnibus habet iudicandi, neque cuiquam liceat de ejus iudicare iudicio. Siquidem ad illam pertinet de qualibet mundi parte iudicare, ipsam autem nemo est appellare permissus. Sed nec illa præterimus, quod apostolica sedes siquæ ulla synodo præcedente et solvendi quos synodus iniqua dampnaverat, et dampnandi quos oportuerit habet potestatem, et hoc nimirum pro suo principatu quem beatus Petrus apostolus Domini voce et tenuit semper et tenebit. »* Et Kalistus papa in decretis cap. 1: *« Quidquid sine discretionis iustitia contra Romanam ecclesiam disciplinam actum fuerit, ratum habere ratio nulla permittit.* Nicholaus quoque de contemptu sedis apostolicæ universali synodo præsidens dixit: *« Si quis dogmata, mandata, interdicta, sanctiones vel decreta pro catholica fide, pro ecclesiastica disciplina, pro correctione fidelium, pro emendatione sceleratorum vel interdictione imminentium vel futurorum malorum, a sedis apostolicæ præsule salubriter promulgata contempserit, anathema. Si anathema est, qui contemnit decreta apostolica, quid meretur, qui in reverendam sanctis omnibus apostolici nominis majestatem manum injicite n. n. timet extendere? Et ut tandem invincibili Dei gladio feriamus, audiant impugnatores veritatis, propagatores perversitatis, ex verbis beati Petri apostoli cui præjudicium fecerunt quid mereantur. Si quis, ait, hunc, ad Clementem loquens, contristat, Christum qui ei cathedram docendi tradidit non recipit, et tamquam Christum non suscepit, nec Domini fratrem suscepisse iudicabitur, et ideo nec ipse suscipietur in regno celorum. »* Qui supra de episcopis loquens: *Qui, inquit, episcopos vexant,*

VARIE LECTIONES.

²⁷⁶ - illicite dilectum. ²⁷⁷ De gladio fe-ex conj. suppl. ²⁷⁸ - atores deletum. ²⁷⁹ perver-deletum. ²⁸⁰ Petri deletum, ²⁸¹ - inquam deletum. ²⁸² fra-ex conj. suppl. ²⁸³ - pra deletum. ²⁸⁴ - ris deletum.

verte. Si aliquid jusserit procurator, nonne facendum est? Tamen si contra proconsulem jubeat, non utique contemptis potestatem, sed eligis majori servire. Non hinc debet minor irasci si major praelata est. Rursum si aliquid proconsul jubeat, et aliud imperator, numquid dubitatur illo contempto illi esse serviendum? Ergo si aliud imperator, et aliud Deus, quid judicatis? Major potestas audienda est. Da veniam, tu carcerem, ille gehennam minatur. Hinc jam tibi assumenda est fides tua tanquam secutum, in quo possis omnia jacula inimici ignita extingere.

Sed fortasse domini et utinam fratres nostri decreta apostolica et canonicas sanctiones aut non legerant, aut lecta vel audita surda aures praeferierant, aut quod mage credendum est, et legerant et audierant, et lecta vel audita tenaci memoriae commendarant, sed domino suo imperatori fideles adiutores et cooperatores haberi volunt cui juraverunt, cui per manus et sacramenta hominum fecerunt. Attendant hii qui hujusmodi sunt, quid de sacramentis episcoporum dicat Cornelius papa. Cornelius episcopus Rufo episcopo: *Sacramentum hactenus* ³⁸⁵ *a summis sacerdotibus vel reliquis fidelibus* ³⁸⁶ *recta fide minime cognovimus, sed* ³⁸⁷ *sponte eos jurasse comperimus. Sacramentum* ³⁸⁸ *igitur episcopis nescimus oblatum, nec a quoquam* ³⁸⁹ *feri debet. Pius quoque papa de* ³⁹⁰ *multimodis juramentis loquens: Qui* ³⁹¹ *ait, per capillum Dei vel caput juraverit* ³⁹² *vel alio modo blasphemia contra Deum confessus* ³⁹³ *fuert; si est ex ecclesiastico ordine* ³⁹⁴ *, deponatur, si laicus, anathematizetur. Et si quis per creaturas juraverit* ³⁹⁵ *, accerrime castigetur, et iuxta id quod synodus dijudicaverit sustineat* ³⁹⁶. Et Cornelius papa in eodem: *Hæc, ait, sunt* ³⁹⁷ *sanctorum patrum instituta; quæ si quis in vanum duxerit vel violare præsumpserit* ³⁹⁸ *, hostis est animæ suæ, quia nemo contra prophetas, nemo* ³⁹⁹ *contra apostolum, nemo contra evangelium facit* ⁴⁰⁰ *aliquid absque periculo. Audiant igitur ministri et provisores ecclesiarum qui Romanæ ecclesiæ præjudicium fecerunt, quid Gelasius papa decernit de privilegio imperatorum et omnium sanctæ Dei ecclesiæ sacerdotum. « Si, inquit, imperator catholicus est, salva pace ipsius dixerim, filius est, non præsul ecclesiæ. Habet privilegia potestatis suæ quæ administrandis publicis rebus divinitus consequutus est, et ejus beneficiis non ingratus contra dispositionem celestis ordinis nichil usurpet. Ad sacerdotes enim Deus voluit quæ ecclesiæ disponenda sunt pertinere, non ad seculi potestates, quas, si fideles sunt, ecclesiæ suæ et sacerdotibus esse voluit subjectas. Non sibi vindicet imperator alienum jus, et ministerium quod alteri deputatum est, ne contra eum abrupte tendat a quo*

A omnia constituta sunt, et contra illius beneficia pugnare videatur a quo propriam consequutus est potestatem. Non a legibus publicis, non a potestatibus seculi, sed a pontificibus et sacerdotibus omnipotens Deus christianæ religionis clericos et sacerdotes voluit ordinari, et discuti et recipi de errore remeantes. Imperatores christiani subdere debent exequutiones suas ecclesiasticis præsulibus non præferre. Hec, inquit Gelasius, de privilegio imperatorum et omnium auct sanctæ Dei ecclesiæ sacerdotum.

Possemus et de sacramentis injustis minime observandis multam exemplorum copiam de scriptis patrum orthodoxorum Augustini, Jheronimi et ipsius Romanæ eloquentiæ fluvii, beati scilicet Ambrosii, deflorare, quod non semper solvenda sunt promissa omnia, contra eos qui dicunt obediendum regibus, imperatoribus et dominis omnibus quibus juratum est, quidlibet faciat, quidlibet jubeat; et hoc ad patrocinium sui erroris assumunt, quod in Petri epistola positum est: *Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis sed etiam discolis* (I Petr. ii, 18). Quibus breviter respondemus, quod et nos subjectionem competentem discolis non negamus, sed discola jubentibus non obedimus. (Fol. 110.) Quod vero dicitur in omni timore, illum intelligimus timorem de cujus possessore dicitur: *Qui timet Deum, faciet bona* (Eccli. xv, 1); et: *Beatus qui timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis* (Psal. cxi, 1); et: *Initium sapientiæ timor Domini* (Psal. x, 40). Et Paulus in epistola ad Titum: *Admone, inquit, illos principibus et potestatibus subditos esse et obedire ad omne opus bonum* (Tit. iii, 1). Quem locum disserens beatus Jheronimus ita conclusit: *Si bonum est quod præcipit imperator et præses, jubentis obsequere voluntati. Si vero malum est et contra Deum sapit, responde illud de Actibus apostolorum: « Obedire oportet Deo magis quam hominibus* (Act. v, 29); » et super epistolam ad Titum: *Servi subditi sint dominis suis in omnibus quæ non sunt contraria Deo, ut si dominus ea jubet quæ non sunt adversa scripturis sanctis, subjiciatur domino servus; si autem contraria præcipit, magis obediat spiritus quam carnis domino*. Item in eadem pulchre imperans servis uti obediant dominis, addidit: *tamquam Christo, ut scilicet non audiat servus ad naturalem dominum, si contraria præceptis Domini voluerit imperare.*

Hec igitur contra illos qui adversus Deum tumide insani desipiunt, qui clavigeri ætherei vicarium divinitus electum, ab omni christianitate susceptum, sanctitate conversationis perspicuum, diuturnitate temporis confirmatum, quia viciis suis concinnare non vident, dejicere, pro pudor! conati sunt, paucis

VARIE LECTIONES.

³⁸⁵ hactenus deletum. ³⁸⁶ fidelitus deletum. ³⁸⁷ sed deletum. ³⁸⁸ mentum deletum. ³⁸⁹ a quoque deletum. ³⁹⁰ de deletum. ³⁹¹ Qui deletum. ³⁹² -verit deletum. ³⁹³ Deum confess- deletum. ³⁹⁴ ord- deletum. ³⁹⁵ jur deletum. ³⁹⁶ sustin- deletum. ³⁹⁷ Hæc ait deletum. ³⁹⁸ præsum- deletum. ³⁹⁹ nem deletum. ⁴⁰⁰ facit deletum.

dicta sint. Quorum conatus nefarios et impia molimina ipsa destruit divinitas, quæ regis Egypti significat dum virtute Dei patrata suis fallacis moluntur obscurare, dum in angelos lucis se transfigurant, dum speciem pietatis prætendunt et ejus virtutem abnegant, corrupti et aphominabiles facti in vanitatibus suis, *sepulcrum patens est guttur eorum venenum aspidum sub labiis eorum* (Rom. iii, 13).

Ad nichilum devenient tamquam aqua decurrens, quia *ova aspidum ruperunt et telas araneæ texerunt* (Isa. lxx, 5), quibus melius fuerat malignorum spirituum consilia non recipere aut intra cordium petralia concepta abscondere, quæ figurantur per aspidum ova, quam pro hujus mundi concupiscentia temporaria quilibet operari, nec sibi nec aliis profutura, quia nulla stabilitate fundata, quod exprimitur per aranearum telas. Verum quia sibi nimium creduli, et scripturarum auctoritatibus increduli, fecerunt quod non oportebat, evenit eis quod docebat. Nam sequitur: *Qui comederit ab oris eorum morietur*, quia qui eorum consilia receperit, vitam in se animæ extingit. *Et quod conditum est erumpet in regulum*, quia per suscepta et enutrita iniquitatis consilia in corpus antichristi adcrevit, qui per consilium malignitatis eorum corde tectum ad plenam iniquitatem enutritur, de quibus recte subjicitur: *Caput aspidum suxerunt* (Job xx, 16), quia videlicet latentes suggestiones immundorum spirituum prava prius persuasione susceperunt, sed occidit eos jam lingua viperæ, quia capti leni subreptione demonum, veneno violentæ temptationis enecati sunt, et quid dicam enecati sunt? Jam sepulti, jam mole desperationis premuntur, jam pessimæ consuetudinis et consuetæ nequitie eorum fetore fideles gravantur, quatridiani enim sunt (Joan. xi, 39). Jamnon tantum sorores, affines et parentes, sed et mater ecclesia quæ eos parituri et lacte fidei imbuens enutritur, utinam non ad pabulum ignis æterni, fetorem eorum sustinet. Sed potens est Christi dextera et hos suscitare, et fidem in eis firmam redintegrare, quæ potest de lapidibus suscitare filios Abraham. (Fol. 110'.) Quorum dampnationem quia mater ecclesia viscerum suorum torsiones et parricidiae manus quorundam filiorum non sustinens gemit, videamus jam quid amicus sponsi egerit, quomodo ab eorum communione et societatis participatione filios prohibuerit, postremo qualiter nisi resipuerit gladio anathematis ultionem noxiis intenderit. Ac primo quidem signiferi ipsius et inceptoris malorum ferendam judicavit maliciam et sic in corpus malorum acuendam gladii limati et evangelii mucrone vindictam.

Heinricus igitur, cujus mentem torpor iniquitatis constrinxerat, causa dissensionis et seminarium malitiæ et nequitie, in Romana synodo pro suis iniquitatibus a beatissimo papa excommunicatus cum complicitibus suis atque fautoribus et a regno est depositus (Febr. 22), ut sola vexatio intellectum daret auditui, et quorum oculos culpa clauserat, pena ape-

riret. Nescit enim impietas mala quæ fecit, nisi cum pro eisdem malis ceperit jam puniri. Omnes etiam, qui ei juraverant vel juraturi erant, a vinculo juramenti sunt absoluti licentia et auctoritate apostolica libertatis. Hoc cur et qualiter actum sit ab apostolico, Agnes imperatrix, mater ipsius Heinrici, interrogata respondeat. Ita enim dicit scribens Altmanno Pataviensi episcopo:

« Agnes Dei gratia quidquid est, Altmanno Pataviensi episcopo salutem et carissimam dilectionem. Me sospitem Deo adjuvante paternitati tuæ innotescat, sed maximo afficior merore, quod maximum video ecclesie imminere periculum, filio meo nimium verbis stultiorum credulo. Ea quæ modo gesta sunt in Romana synodo, quoniam ut tibi referrem mandasti, referam. Legati filii mei regis venerunt in synodum, et coram omnibus dixerunt apostolico ex parte filii mei, ut surgeret et dimitteret sedem apostolicam, quam non canonicè sed rapina adeptus esset. Qui statim a Romanis capti sunt. Similiter archiepiscopi, Moguntinus omnesque episcopi illius partis, miserunt per eosdem legatos litteras, se deinceps nullam obedientiam exhibituros apostolico; hoc idem Langobardorum episcopi jure jurando decreverunt. Quare dominus papa omnes qui sponte consenserunt, officio et communione privavit, eisque qui coacti assensum præbuerunt, usque ad festivitatem sancti Petri inducias dedit; filium vero meum regem ob hæc et quia excommunicatus communicat, et quia de sceleribus suis penitentiam agere recusat, regia dignitate privavit et anathematis gladio percussit omnesque qui sibi juraverant juramento absolvit. Valere. »

(Fol. 111.) Ecce testimonium matris de præsumptione, rebellione et iniquitate filii, metus de periculo ecclesie imminenti, confutatio et exprobratio illorum quorum factionis hæc sunt machinata et attemptata consilia; quid ad hæc dicta, quid responsuri, quid obiecturi sunt catholice partis adversarii? Ecce jam regem suum, quem super altitudinem nubium extollere, immo quem contra Dominum et Christum insurgere docuerunt, jam non regem sed tyrannum affectatæ superbia potestatis susceperunt. Ut enim ait Ysidorus in libro Sententiarum, *rex a recte agendo vocatus est*. Si pie, juste et misericorditer regit, merito rex appellatur. Si his caruerit non rex sed tyrannus est. Et ut idem scribit in libro Ethimologiae: *Antiqui omnes reges tyrannos vocabant; sed postea pie juste et misericorditer regendo regis sunt nomen adepti. Impie vero, injuste et crudeliter principantibus non regis sed tyrannicum aptatum est nomen*. Rex igitur jure vocatur qui tam se ipsum quam et subiectos bene regere novit et regendo pacificare, qui cultum regie dignitatis sanctæ subijcit religioni, qui magis in timore servire Domino quam in timore delectatur dominari populo, in quo lenitas iracundiam mutuat, potestatem benignitas ornat, qui subiectis saltem quam met

illegendum
m tenet ut

misericordiam non relinquit, qui se prae omnibus ita sanctae ecclesiae catholicae filium meminit, ut ejus paci atque tranquillitati per universum mundum suum prodesse faciat principatum. Quomodo enim reges serviunt Domino in timore, nisi ea quae contra Domini jussa fuerint religiosa severitate prohibendo atque plectendo? Aliter enim juxta Augustinum servit quia homo est, aliter quia rex est. Quia homo est, servit vivendo fideliter: quia rex est, servit leges justa praecipientes et contraria prohibentes convenienti vigori sanciendo. *Omnes enim res*, ait Leo papa scribens Pulcheriae augustae cap. 10, *aliter tutae esse non possunt, nisi quae ad divinam confessionem pertinent, et regia potestas, et sacerdotalis defendat auctoritas*. Si igitur imperator aut cognoscit se ovem esse gregis dominici; si inter sacra altaris cum veneratione se subicit manibus sacerdotum; si beatae trinitatis cultum fide quidem sua sed sacerdos praedicatione servat; si non tam dominari se mundo, quam dominari sibi Christum gloriatur; si meminerit a quo factus est, et quo invitatur, quantum sibi praestitum sit, et quanti beneficii Deo debitor est; si misericors terrori mansuetudinem, si temperat spe minas; si sursum semper respicit; si Deo misericordiam generat; dico cum Johanne Crisosthomo Christo conregnare, immo in Christi regno quae sunt humana dispensat. Regale ergo est ministerium Dei populum gubernare et in justitia et equitate regere; defensorum esse ecclesiarum, tutorem pupillorum et viduarum, liberare pauperem a potente et inopem cui non est adiutor; et cum beato Job molas iniqui conterere et dentibus illius praedam auferre; patrem esse pauperum, oculum caecorum et pedem claudorum. Nec qui fecerit, auris audiens beatificabit eum, et in eo consolabitur cor viduae.

Invenit itaque tyrannus hic foveam dejectionis, dum se plus equo [*i. e. aequo*] sustulit in culmine pompaticae potestatis. Nam ut ait mitissimus doctor Gregorius: *Apostatae angelo similis efficitur, dum homo homini esse similis dedignatur*. Neque hoc dicentes impugnamus regiam potentiam, quae quidem ordine suo bona est, sed cauta regentis indiget vita. Bona est, si sciat quis sumere ex illa quod adjuvat, expugnare quod temptat. Semper autem est amica potestati impatientia et ei male subjectae etiam imperat, quia quod ipsa sentit, potestas exequitur. Et utinam potestas ista ita perversa egisset, ut aliis non propinasset; utinam mors illi sua suffecisset, et non virulentis persuasionibus etiam aliorum vitam necasset. Ipsam tamen ejus perversitatem dominus papa studio rectae emulationis, non zelo furoris insectatus est. Sed juxta Jheremiam *frustra confavit conflator; maliciae enim impiorum non sunt consumptae* (Jer. vi, 29). Ecce enim ignis excommunicationis apostolicae exterius confans durae inquisitionis admovit penam, et tamen erroris non excoxit culpam. (Fol. 111.) Adustus est igne anathematis, segregatus est a consortio christianae communionis, sed nisi redeat ad unitatem matris ecclesiae, a quo errore scismatis deviaverat, comburi potest,

A mundari non potest; quia auro locus est in quo conflatur, a quo quisquis recesserit, etsi luceat, aurum tamen esse desiit, nec clarescit fulgore pulchritudinis, nisi redintegratus et incorporatus ecclesiae, hic prius arserit in officina caritatis, sed noluit Dominus opera impiorum, et ideo inducit noctem et contemuntur (*Job xxxiv, 25*). In nocte enim iniqui contemuntur, cum peccatorum praecedentium confusione dampnantur. Quod exponens beatus Gregorius: « Omne, ait, peccatum quod tamen citius penitendo non tergitur, aut peccatum est et causa peccati, aut peccatum et pena peccati. Peccatum enim quod penitentia non diluit, ipso suo pondere mox ad aliud peccatum trahit. Unde fit ut non solum peccatum sit, sed et peccatum et causa peccati. Ex illo enim vicio culpa subsequens oritur, ex quo mens caeca ducitur, ut pejus ex alia ligetur. Sed peccatum quod ex peccato oritur, non jam peccatum tantummodo, sed peccatum est et pena peccati, quia justo judicio omnipotens Deus cor peccantis obnubilat, ut praecedentis peccati merito etiam in aliis cadat. Quod videlicet agitur superius dispositione ordinata, inferius iniquitate confusa, ut culpa praecedens sit causa subsequens, et rursum culpa subsequens sit pena praecedentis. » Quod totum in hoc iniquorum omnium capitis membro et complicitibus ejus advertere possumus, qui quia cognoscentes Deum, peccatum superbiae intelligendo commiserunt, caecati sunt ne intelligant quod committunt; traditi in reprobum sensum, ut putent se posse divinae auctoritatis jura convellere, traditas ab ipso Domino sanctiones destruere, inaudita a saeculis uti praesumptione, divinum illud quicquid est sacramentum prophanare subvertere et dejicere. In quibus profecto hoc agitur, ut culpis culpa feriat, quatinus supplicia fiant peccantium, ipsa incrementa viciorum. Hinc de Domino per psalmistam dicitur: *Immissiones per angelos malos, viam fecit semitae irae suae* (Psal. lxxvii, 49). Corda enim eorum prioribus meritis adgravata, iuste permessa sunt subsequentibus malignorum spirituum persuasionibus falli, quae dum digne in culpam trahuntur, reatus earum in pena cumulantur.

(Fol. 112.) Separato ergo Heinrich a communione corporis ecclesiae et regia dignitate privato, quod semper catholica ecclesia tenuit, quod ab initio ceptae christianitatis usque ad monstrosa haec tempora stabile et inconvulsus perstitit, scilicet non esse communicandum excommunicatis, a fautoribus et complicitibus suis sibi similibus violatum est, et impletum est quod in Danihelis volumine scriptum est, *quia egressa iniquitas a senioribus et iudicibus, qui videbantur regere populum* (Dan. xii, 5). Illi enim qui veritatis dicuntur praecones, quibus credita sunt eloquia Dei ad evangelizandum populo, inauditam contritionem ecclesiae adinvenerunt, communicando regi scelerato et pro sceleribus excommunicato, contra decreta sanctorum canonum et instituta patrum praecedentium, et non abstinere

dum doceretur, et tali se precipitatione voraginis eidem immergendo, non intelligentes quod qui a capite, id est a sede beati Petri, excommunicatis adherendo dissenserint, juxta sanctiones patrum orthodoxorum pari cum eis dampnatione teneantur adstricti, juxta illud Niceni concilii: *Quod si quis de episcopis, presbiteris, diaconibus seu quilibet ex clero deprehensus fuerit excommunicatis communicare, etiam iste communione privetur, tamquam qui regulam confundit ecclesiae*; Fabiani quoque cap. 1: *Quod si quis cum excommunicato avertendo regulas scienter saltim in domo loquutus fuerit vel oraverit, ille communione privetur; non reverentes illud Augustini quia quiaqua a catholica fuerit separatus ecclesia, quantum laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere quod a Christi veritate disjunctus est, non habet in se vitam, set ira Dei manet super eum.*

Hec igitur est Heinrichi quondam regis depositio, hæc est ipsius tyranni fautorumque ejus excommunicatio. Et quia secundum dicta prophetica non erat virga Dei ad correctionem super illos (Job xxi, 9), dirigebatur in manu eorum dolus, sicut et de capite omnium scriptura testatur quia *faciet et proaperabitur* (Dan. viii, 12). Qui quanto amplius malis adhaerebant, tanto minus intelligebant bona quæ perdebant. Lux enim veritatis quo habita negligitur, eo permittit Deus ut nec amissa requiratur, et pravi quique tanto se inani lætitia extollunt, quanto magis ad pejora convalescant, quemadmodum scriptum est: *Peccator cum venerit in profundum malorum, contempnet* (Prov. xviii, 3). Perversæ enim mentis est gaudere in iniquitatibus quas flere debuerat. Nam bonæ mentis est vulnus sentire peccati. Qui autem gaudent ad scelera, trahunt quos valent ad perditionem suam, et sub peccatis esse, vel culpis culpas addere, credunt se virtutum opulentia cumulare, de quibus bene per prophetam dicitur, quod esse sub sensibus delicias deputant (Job xxx, 7), quia inde perversam mentem ad gaudia sublevant, unde spinas peccatorum portant. Contempnentes enim Deum, minime hic sentiunt quantum sit mali quod agunt. Manere sub sensibus delicias deputant, quia et dura ex præsentis vite amore tolerant, et tamen affectu nimis cupiditatis obligati, laborem ejusdem tolerantie voluptatem putant.

Fautoribus igitur tyranni Heinrichi ipsa ejus depositio et excommunicatio versa est in canticum, et dominus papa factus est illis in proverbium. Qui cum audirent non excommunicatum regem, præ admiratione se ipsos non capiebant, impossibile hoc esse proclamabant, a seculo inauditum pronuntiabant. Audiamus ergo et nos ab eis illud tantum sacramentum, quod aut regem corrigi prohibeat, aut contumacem canonice notari non consentiat. Quid inverecunde servis Dei opponunt regni fastum? Quod utique si

A justitia carnerit, a sanctis patribus etiam latrocinium est appellatum. Ait quippe beatus Augustinus in libro quarto De civitate Dei: *Bonus si serviat, liber est; malus etiam si regnet, servus est.* Et beatus Ambrosius: *Misera, ait, servitus est, servire peccatis, et servile est omne peccatum, libera est innocentia.* Et beatus Augustinus in eodem libro post pauca: *Remota, ait, justitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia? quia et latrocinia quid sunt nisi prava regna?* (Fol. 112.) Manus et ipsa hominum est, imperio principis regitur, pacto societatis astringitur, placiti lege præda dividitur. Hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus crescat, ut et loca teneat, sedem constituat, civitates occupet, populos subjuget, evidentius regni nomen assumit. Quod etiam in manifesto confert, non dempta cupiditas, sed addita in-punitas. Coercenda igitur quis neget latrocinia? Si remota justitia nihil aliud sunt regna nisi magna latrocinia, et manus ipsa latrocinantium videtur regi quasi imperio principis præsentis ad scelera; ergo coercendus est latrocinantium princeps, coercenda ipsa latrocinia, ut accedente justitia disponantur regnorum jura et cessent latrocinia. Sed et numquid reges excepti sunt, quando ipse Rex regum de disciplina ecclesiastica agens ait principi apostolorum: *Quodcumque ligaveris super terram eris ligatum et in cælis* (Matth. xvi, 19), et reliqua. Vereantur ergo et reges ab his ligari in terris quorum sententiam Deus confirmat in cælis. Meminerint se esse

B non supra ecclesiam sed intra ecclesiam, si tamen non ex eo quod reges dicuntur in gurgitem viciorum aut in tyrannidem effrenantur, sed ex eo quod christiani appellantur per vite puritatem et regnantis mansuetudinem Christum imitantur; quem utique, sicut ait beatus Augustinus, *non sequitur, qui non secundum veram fidem et catholicam disciplinam christianus vocatur.* Si vero subsannantes nos contrariæ partis adversarii requisierint quisnam episcoporum reges redarguerit, audiant quid papa Gelasius dicat in epistola quam scripsit Dardaniæ episcopus: «Nathan, inquit, propheta palam publiceque in facie regi David et commissum denunciavit errorem, et ipsum commississe non tacuit, et confessione correctum consequenter absolvit. Beatæ

C memorie Ambrosii Mediolanensis ecclesie sacerdos majorem Theodosium imperatorem a communione publice palamque suspendit, atque ad penitentiam redegit regiam potestatem. Beatæ memorie papa Leo imperatorem Theodosium juniorem Ephesinæ synodi latrocínio libere coarguit excedentem. Sanctæ memorie papa Hylarius Anthemium imperatorem, cum Filotheus Macedonianus ejus familiaritate suffultus diversarum conciliabula sectarum in urbem vellet inducere, apud beatum Petrum apostolum palam ne id fieret clara voce constrinxit, in tantum ut non ea facienda cum interpositione

D

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ Contempnentes c.

sacramenti idem promitteret imperator. Sanctæ memorie quoque Simplicius, et post eum sanctæ memorie papa Felix non solum Basiliscum tyrannum, sed etiam imperatorem Zenonem pro hisdem ipsis excessibus auctoritate libera sepius increpasse noscuntur, flectique potuisset, nisi Constantinopolitani præsulis accenderetur instinctis, qui particeps externæ communionis effectus, necessarius in quod inciderat jam fovebat, malens vi suæ prævaricationis obistere, quam curandus ad salubria remeare, sicut ipse rerum probavit eventus. (Fol. 113.) Sanctæ quoque memorie Innocentius papa Archadium imperatorem, quia consensit ut sanctus Johannes Crisostomus de ecclesia pelleretur, excommunicavit. (Fol. 112.) Ecce nuper Onorico Wandalarum regi vir magnus et egregius sacerdos Eugenius Carthaginiensis episcopus mulique cum eodem catholici sacerdotes constanter resistere sevient, cunctaque extrema tolerantes, hodieque persecutoribus resistere non omittunt. (Fol. 115.) Nos quoque Odoacro barbaro heretico regnum Italiæ tunc tenenti, cum aliqua non faciendi præciperet, Deo præstante nullatenus paruisse manifestum est. Nec Gelasius. Reliquum est, ut et nos exempla querentibus testimonia rei et temporis congrua ex decretis canonicis et scripturis authenticis proferamus, et in domo Dei, si aurum argentum lapides præciosos non possumus, saltem quia sic nobiscum bene agitur, vel pilos caprarum offeramus. Ut ergo aliquanto superiora repetamus, beatæ memorie Fabianus papa Philippum imperatorem, primum omnium imperatorem christianum, cum voluisset in paschalis festis communicare vivificis mysteriis, inter penitentes stare præcepit, quoad culpas, quæ de eo plurimæ ferebantur, per penitentiam lamenta dilueret; quod et religiosissimus princeps gratanti animo suscepit. Cujus humilitas, ut jam alibi diximus, tanto mordacius tumorem regum nostrorum impetit, quanto religiosius ille disciplinam ecclesiasticam in tam rara recentique christianitate suscepit, quam hii in jam matura et dilatata nec audire consentiunt. Beatus Ambrosius maximum imperatorem a communione segregavit, admonens ut effusi sanguinis domini sui penitentiam ageret. Eugenium quoque imperatorem quia de repetenda ara victoriæ se sacrilegio miscuit, idem Ambrosius munera ejus sprexit et ab ecclesia eum et complices ejus abiecit. Sanctæ memorie quoque papa Gregorius III removit Romam, et Italiam, et omnia tam rei publicæ quam ecclesiasticæ jura in Hesperis partibus ab obedientia Leonis imperatoris et imperii sub eo constituti. Johannes etiam, non papa aut episcopus sed monachus et presbiter Damascenus, doctor optimus, eundem Leonem cum Orientis episcopis anathemati subdidit. Beatæ memorie Zacharias papa Hildericum ultimum de stirpe Merovingorum regem a regno deposuit, et in monasterium detrudi jussit, et

A Pippinum in honore regni sublimari constituit. Stephanus quoque Romanus pontifex, successor ejus, eundem Pippinum in regno constituit, et omnes Francigenas a juramento fidelitatis absolvit. (Ann. Fuld. a. 854.) Ludovicus etiam Pius imperator in Elisatiam profectus, occurrentibus ei ibi filiis suis cum Gregorio IV Romano pontifice, judicio episcoporum arma deposuit, et ad penitentiam agendam aliquanto tempore privatus aut sicut in gestis Francorum legitur inclusus victitavit. (Ibid., a. 863, sqq.) Legat etiam in eodem volumine qui scire voluerit, quid a beato Nicolao papa adversus Lotharium regem et complices fautoresque ejus actum sit pro Tietberga regina repudiata, et Waldrada adultera subintroducta. Sanctæ memorie quoque Germanus Parisiorum episcopus Aribertum regem, quia uxore legitima derelicta duas sibi in matrimonium junxerat, excommunicavit; qui quia correctus non est, judicio Dei percussus mortuus est. Niceforus quoque patriarcha Constantinopolitanus, vir catholicus, considerata difficultate et incursione barbarorum intolerabili, Michaelem imperatorem, quia aliquoties congressus cum barbaris sine triumpho reversus fuerit et inglorius, deposuit, et una cum Procopia augusta natisque suis monasterio induit indumento. (Fol. 145.) Et ut innumerabilia prætermittamus testimonia, dicant qui reges ab ecclesiastica disciplina et per hoc a Deo volunt alienare, utrum in omni divinarum Scripturarum serie, in quibus diversarum sectarum heretici leguntur dampnati fuisse, imperatores videantur excepti; verbi gratia, ut eum Arriani dampnantur, Constantius imperator, aut Valens, aut aliquis regum Arriano cæno sordentium excipiantur? Sed jam ipse dominus papa, qui membra putrida et emortua præcidit ab unitate corporis, porrigat et obtendat contra obloquentes et subsannantes et maledicta jacientes clipeum defensionis. Ait itaque scribens fidelibus in Theutonicorum regno commorantibus et de excommunicatione regis dubitantibus:

Gregorius (168) episcopus, servus servorum Dei, omnibus episcopis, ducibus, comitibus ceterisque fidelibus in regno Theutonicorum christianam fidem diligentibus salutem et apostolicam benedictionem. Audivimus quosdam inter vos de excommunicatione quam in regem fecimus dubitare, etc. (Vide inter epist. Gregorii VII, Patrologiæ tom. CXLVIII).

Scriptis et aliam epistolam, intuitu discretionis, pietatis et misericordiæ dulcedine plenam, præ reconciliatione quorundam; ut si qui ad Deum reverti voluissent, haberent paratum præ oculis medicamentum reconciliationis, ne alicui egritudine prævento obesset, quod ad sedem apostolicam occurrere non posset; et ut nulla haberetur communionis societas cum excommunicatis:

Gregorius episcopus, servus servorum Dei,

NOTÆ.

(166) Exstat et in codice Udalrici 146 et apud Bernriedensem c. 78. K.

omnibus in Christo fratribus, episcopis, abbatibus, sacerdotibus, ducibus et principibus atque militibus, omnibusque christianam fidem et beati Petri honorem revera diligentibus in Romano imperio habitantibus, salutem et apostolicam benedictionem. Gratias agimus omnipotenti Deo, » etc. (*Exstat Registri lib. iv, n. 1*).

Hec igitur pro reconciliatione regis et aliorum ab ecclesia alienatorum pius pater dabat mandata fidelibus; cui tantus¹⁰⁰ inerat iustitiæ splendor, ut suam postponeret salutem, quo matri ecclesiæ antiquam redderet libertatem. Non enim eum movebant salutis pericula pro iustitia suscepta vel suscipienda. (Fol. 116.) Ita enim animum suum informaverat, ut neque divitias, neque voluptates, neque honores in maximis constitueret, neque in his studium suum omne contereret, quin potius illud decorum et honestum ita sibi proposuerat, ut quidquid ei accidisset quo frangi homines solent, quasi superior non sentiret. Sollicitus etiam erat, juxta beatum Ambrosium, ne quid temere aut incuriose ageret, ex quo probabilem non posset rationem reddere. Pretendebat animo ut bonus speculator, ut appetitus rationi lege naturæ subditus, neque præcurreret rationem neque desereret, neque præcurriendo perturbaret eam atque excluderet, et deserendo destitueret. Verum Heinrici perturbata mens effuso appetitu, tamquam effrato impetu frenos rationis non suscipiebat, nec sentiebat aurigæ moderamina, ideoque flecti non poterat. Nec deerant qui missas papæ epistolæ ei referebant, sed quæ facere despiciebat, etiam scire contempnebat, ex¹⁰¹ verbis tamen pietatis meditabatur venena iniquitatis. Arrogantis enim est proprium de suis malis bona estimare, de alienis bonis bona sentire. et bonæ pondus actionis vertere in maculam criminis. Dum ergo ex condescensione et compassionem caritatis meditaretur arma furoris, audiamus quomodo patris nostri virilis animus, astutia serpentis et columbina simplicitate præditus, velut de specula mentis ejectione provida obviaverit conatibus ejus iniquis. Ait itaque scribens fidelibus eisdem quibus et supra :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, eisdem omnibus salutem et apostolicam benedictionem. Postquam fraternitati vestræ epistolam direximus, » etc. (*Vide inter epistolæ Gregorii*).

Non mireris eum regem nominari licet depositum, cum et mortui pristino nominentur vocabulo. Sic quoque sanctus Gregorius episcopum irrevocabili depositum usurpato nomine episcopi censebat nominari, cui tamen nichil depositæ dignitatis restituere volebat. Quid etiam beatus papa ad legationem illam regis se minime regentis, pro qua etiam in Romana

A est synodo depositus, responderit, quomodo tota Spiritum sanctum mente concipiens intonuerit subinferatur (fol. 116') :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus qui cupiunt annumerari inter oves Christi, quas beato Petro commisit, salutem et apostolicam benedictionem. Audistis, fratres mei, novam et inauditam præsumptionem » etc. (*Exstat Registri lib. iii, n. 6*).

(Fol. 116'.) Anno ab inc. Dom. 1078, indictione 1, pontificatus ejus anno 5, mense Martio, Gregorius papa VII, Romanæ synodo episcoporum centum præses, dixit post aliqua : *Ordinationes illorum qui ab excommunicatis sunt ordinati, sanctorum B Patrum sequentes vestigia, etc.* (*Vide in Gregorio VII, Acta synodi Romana 1*).

(Fol. 116'.) (*Acta concil. 1079.*) Anno ab incarnatione Domini 1078, mense Febuario, indictione 2, pontificatus domini papæ Gregorii VII, anno 6, convocatum est concilium ex diversis partibus orbis et omnibus in ecclesia Salvatoris Romæ congregatis, habitus est sermo de corpore et sanguine Domini (167). Maxima siquidem pars panem et vinum per sacræ orationis verba et sacerdotis consecrationem Spiritu sancto invisibiliter operante converti substantialiter in corpus dominicum quod in cruce pependit, et in sanguinem qui de ejus latere fluxit, asserbat : quidam vero cæcitate nimia percussi, figuram tantum astruebant. Verum ubi res cepit agi, priusquam tertia die ventum foret in synodum, defecit contra veritatem niti pars altera. Denique Berengarius, hujus erroris magister, post longo tempore dogmatizatam impietatem errasse se coram concilio confessus, veniam postulatam ex apostolica clementia meruit, juravitque sic : « Ego Berengarius corde credo et ore confiteor, panem et vinum, quæ in altari ponuntur, per mysterium sacræ orationis et verba nostri Redemptoris substantialiter converti in veram et propriam ac vivificantem carnem et sanguinem domini nostri Jesu Christi, et post consecrationem esse verum corpus Christi, quod natum est de Virgine, et pro salute mundi oblatum in cruce pependit, et quod sedet ad dexteram Patris; et verum sanguinem Christi qui de ejus latere fusus est, non tantum per signum et virtutem sacramenti, sed in proprietate naturæ et unitate substantiæ, sicut in hoc brevi continetur, et ego legi, et vos intelligitis, sic credo : nec contra hanc fidem ulterius docebo. Sic me Deus adjuvet, et hæc sacrosancta evangelia. » Tunc dominus papa præcepit Berengario auctoritate apostolica, ut de corpore et sanguine Domini numquam ulterius cum aliquo disputare vel docere præsumeret, excepta

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ ita c. ¹⁰¹ in supra posito vel ex cod.

NOTÆ.

(167) Acta concilii apud Mansi XX, 525.

causa reducendi ad fidem eos, qui per ejus doctrinam ab ea recesserant.

(Fol. 117.) Hoc anno obiit Grimoldus abbas sancti Vitoni, dum a Roma regrederetur, et sepultus est Mantuæ in ecclesia sancti Andree apostoli 14 Kalendas Julii, cum jam ipsam ecclesiam tertio anno regeret dominus Rodulfus abbas, ipso Grimoldo de prelacione abbacie excusato. Erat enim simplicis naturæ.

Hoc etiam anno, qui erat ab incarnatione Domini 1078, regimen prelacionis apud Casam Dei Siguinus quondam Lugdunensis canonicus, natalibus clarus, morum probitate coruscus, nunc felici beatus excessu⁶⁶³. Sub quo ordinatus est abbas Fraxinensis (168) ecclesie Pontius a domino papa Gregorio, qui post aliquot annos infestatione Heinrici dicti regis abbaciam dimisit, quesita a domino Anselmo Lucensi episcopo licentia, et optenta per hæc verba: « P. dilectissimo in Christo confratri, A. omnium episcoporum minimus, salutem in Christo. Tanto diligentiores nos et sollicitiores vos erga salutem animæ tuæ esse convenit, quanto magis de nostra caritate fraternitas tua confidit; ne, quod absit, nostra negligentia sanctum desiderii tui fervorem extinguat, et sanguinem tuum in districto suo iudicio omnipotens Dominus de manu mea requirat. Credidi domni abbatis et sanctæ congregationis Casæ Dei, necnon venerabilis patris nostri H. Lugdunensis archiepiscopi obedientiam, cum benedictione apostolica beatissimi patris nostri G. omnibus iniquitatibus majorem esse, et non solum ad detergendam omnem maculam iniquarum cogitationum, verum etiam ad promerendam requiem æternam posse sufficere, nisi tu non credendo indignum efficeres, et gratiam Dei in vacuum reciperes. Omne enim quod non est ex fide, peccatum est, ita ut in his etiam qui tradere videntur corpora sua propter Deum ad supplicia, mors operetur, non vita, vim ex sua dissidentia quodammodo omnipotenti Deo difficultatem perficiendi ingerat, qui omnes salvos fieri desiderat, sicut ipse in Evangelio dicit: « Calicem meum bibetis, sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis. » Tibi itaque obedienti, tibi firmiter credenti, tibi omnem spem tuam in virtute sanctæ ecclesie collocanti promissa est venia, tibi vero aliud agenti, aliud simulanti, nulla relinquitur fiducia, si corpus tuum tradideris ita ut ardeat. Scis quia multoties in fide mea te suscepi, hac tamen condicione, ut curam regiminis tibi injunctam cum omni sollicitudine exhiberes, nec ulterius animæ tuæ, sicut tu male credebas, custodiam commissi tibi gregis necessitatibus præponeres; non quæ tua sunt, sed quæ aliorum attenderes. Sed ut video, nulla ratione a

A sui propositi tramite animus tuus revocari potest. Propterea metuens ne in pejus proficiant ea etiam quæ bona videntur, melius nobis visum est ut cursum suum peragat bonæ intentionis tuæ fluvius, quam contra impetum currens perpetua ariditate dampnetur. Tolerabilis est enim ut tu solus pereas, quam tecum pariter sicut hactenus omnes tibi commissos in discrimen adducas. Sed tamen confidimus, quia tribuet tibi Dominus secundum cor tuum, quem non invenit idoneum ad regimen aliorum secundum cor suum. Si itaque alia via plus tibi placet, nostra licentia deponere sarcinam, quam imposuit tibi sola sine caritate necessitas, et sanctis orationibus tuis adjuva me in alia navi laborantem. Saluto per te dominum Lugdunensem archiepiscopum, si tamen rationabilis necessitas a totius orbis internecione excusat. Si enim aut timore, aut negligentia, aut quietis noxiæ amore matrem suam visitare, et liberare de manu mortis distulisti, reus erit iudicio, nisi sine mora venire et in omnibus auxiliari studuerit. »

(Fol. 117.) Destinavit autem præfatus papa ad visitandos et corroborandos christianæ fidei propugnatores ad regnum Teuthonicorum descendere, quod et ab illis missis ad meum nunciis, quesitum erat, ut in sua præsentia magis magisque manifestaretur inilitiæ regula, scribens ad omnes beati Petri fideles in hæc verba:

C « Gregorius (169) episcopus, servus servorum Dei, omnibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, ducibus, marchionibus, comitibus omnibusque christianam et beati Petri fidem et doctrinam defendentibus et observantibus, in omni regno Theuthonicorum habitantibus, salutem et per beatorum Petri et Pauli benedictionem omnium peccatorum absolutionem. Ego qualiscumque sacerdos apostolorum principis, » etc.

(1076.) Plures itaque illorum, quos in apostolici depositione desipuisse diximus, cognito peccato inobedientiæ, penitentia ducti, ad Deum post errata reversi sunt, levantes ad Deum faciem cordis, a quo recesserant consentiendo iniquitati. Replebatur os eorum increpationibus, et dum contra se subtile judicantis Dei examen contemplantur, culpos suas D lamentis insequabantur, seque penitendo increpabant quales fuerant, amara se penitentiae invectione persequentes. Penitentis enim est proprium tunc culpas plangere, cum quid egerit cepit pensare, et tunc subtilius pensare, cum sollicitius cepit plangere. Hii ergo absolutione quesita et obtenta, consilium dederunt regi, ut sicut ipsi erant absoluti, ita et ipse studeret absolvi vinculis anathematis: adjicientes, quia si annus clauderetur antequam absolveretur, omni eorum servitio privaretur, et

VARIÆ LECTIONES.

NOTÆ.

⁶⁶³ Suscepit suppl.

(168) Frainet.

(169) Legitur et in Bernriedensi c. 83, et in codice Udalrici 146. (Patrologiæ tom. CXLVIII.)

amplius pro rege non haberetur, quia in ejus communiōe vel servitio certi erant de imminenti animæ periculo. Sed qui fœditatem suæ infirmitatis considerare negligebat, sed per elationis fastum potentie suæ gloriam attendebat, unde sibi gloriosior videbatur, inde descendebat, et unde se gloriosum judicabat, ipse in ima deterius corruerat. Ut enim ait idem ipse Henricus in epistola Romanis directâ, ubi cum omnia falsitatis et mendacii plena sint, in hoc uno veritatî licet nolens favit, sub specie timoris divini, non in veritate catholice pacis consiliis illorum adquiescere se sinxit. (Fol. 118.) Verum nōs, quibus Christus fides, Christus refugium, Christus est solatium, nēnas ejus diabolico ab ore ructatas, iniquitatis calamo dictatas, confusionis atramento signatas, a memoria bonorum omnium repellentes, quid egerit, quomodo absolutionem, quantum ad exterioris hominis habitudinem, optinuerit, cum sacra scriptura testetur, quia qui fide Deum querunt, numquam invenire merentur, ex verbis patris nostri sepe fari audiamus.

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus archiepiscopis, episcopis, ducibus, comitibus ceterisque principibus regni Theutonicorum Christianam fidem defendentibus, salutem et apostolicam benedictionem. Quoniam pro amore justitiæ, etc. *Vide inter epistolas Gregorii VII., Patrolog., t. CXLVIII.*

Quod sacramentum quam parum rex attenderit, hæc epistola notat :

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilectissimis in Christo fratribus et filiis, archiepiscopis, episcopis, ducibus, comitibus, ceterisque principibus, cum omni populo regni Teutonicorum Christianam fidem et religionem defendentibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Sicut in prioribus litteris et legatorum verbis vobis significavimus, etc. *Vide, ibid., n. 33.*

Qui autem fuerint hii domni papæ legati (170), ex verbis regis accepimus, Paduanus scilicet et Albanus episcopi (171), a quibus etiam in Wizeburge synodus est habita. Regi itaque præfato Henrico, ut in verbis domni papæ colligere possumus, sola est communionis gratia reddita (172), non tamen regno restitutus. nec fidelitas omnium qui ei vel juraverant vel juraturi erant, ut sibi servaretur præceptum est. (*Act. conc.*) Quod ideo retentum est, ut inter eum et principes ultramontanos, qui ei causa jussiois apostolice resisterant, justitia fieret vel pax componeretur, sicut ipse juramento per duos episcopos promiserat. (Fol. 119.) Verum prædicti episcopi et principes ultramontani audientes illum non servare quod promiserat, quasi de eo

desperati, absque domni papæ consilio elegerunt sibi Rodulfum ducem in regem.

Rodulfus igitur festinanter misso nuncio, indicavit se quidem coactum regni gubernacula suscepisse, tamen se paratum domno papæ in omnibus obedire. Et eundem semper promittens sermonem, aljcit etiam, filio suo dato obside itemque fidelis sui dñis Bertaldi filio, quod promittebat sacramento firmare. Interea etiam Henricus precabatur eum, ut contra Rodulfum eum adjuvaret. Cui dominus papa respondit se libenter facturum, audita utriusque partis ratione, ut sciret cui justitia magis faveret. Quam responsionem contempsit inani elatus rumore, putans eum suis se viribus posse devincere. Mens enim ejus quo procellosis actuum motibus concitabatur, eo ab internæ sapientiæ quiete atque stabilitate disjungebatur. Quia enim maliciam tegebat in corde, ore autem blandimenta exhibebat, quia cogitationes suas duplicitate obnubilabat, quia puritatis verba quasi fatuitatem judicabat, et viâ simplices innocentie declinabat, idcirco sapientiæ tranquillitate perfrui nequaquam poterat.

Igitur dominus papa quod cœperat ut perficeret omnimodis intendebat, querens ducatum qualiter ad Theutonicorum regnum transiret, et eo magis anxiebatur, quo magis regni status turbabatur. Et quoniam fideles illo legatos destinaverat qui votorum ejus non segnes exequutores essent, misit eis speciales pro hoc negotio litteras, scribens eis ab Italia :

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, Bernardo sanctæ Romanæ ecclesiæ diacono et Bernardo Massiliensi abbati, salutem et apostolicam benedictionem. Fraternitati vestræ notum esse non ambigimus, etc. (173).

Item ad reliquos fideles.

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, archiepiscopis, episcopis, ducibus, comitibus et universis Christi fidelibus in regno Theutonicorum consistentibus, salutem et apostolicam benedictionem. Notum vobis fieri volumus, fratres karissimi, etc. (174).

Interea Henricus, quia affectatis iniquitatibus ejus subsequens favebat effectus, bella, cedens, homicidia per se suosque perpetrare non desistebat, ecclesiarum destructionem et ovilis dominici perturbationem siciens, pastores ab æcclesia abigebat, lupos ad ovilia subintroducens; et prosperitate sua decipiebatur, quia dirigebatur in manu ejus dolus. Quia enim vite viam deserens in peccatorum se tenebras dejecerat, voragine iniquitatis demersus, et mole prave consuetudinis obrutus, reprobo sensu est traditus, ut nesciret pensare mala quæ faciebat: qui utinam vite itinera quæ novit per innocentiam.

NOTÆ.

(170) Fuerunt Bernhardus diaconus cardinalis et Bernhardus abbas Massiliensis; vide Reg. vi, 23, 24.

(171) Hi anno demum 1079 ad Henricum missi sunt. Bertholdi Ann. p. 318.

(172) *Sola est* — possit devincere ex Actis concilii Romani a. 1080. Mansi XX, 534.

(173) Data Carpinetæ 11 Kal. Junii, ind. 13, Reg. IV, 25. K. (*Patrologia* t. CXLVIII.)

(174) Data ut supra. Registr. iv, 24.

teneret saltem per poenitentiam. (*Act. conc.*) Hic itaque contra Rodulfum tertio congressus, postquam persensit se quod speraverat non posse peragere, duos episcopos de consentaneis suis, Virdunensem et Obseburgensem ¹⁰⁰ Romam misit (1078), et domnum papam in synodo ut ei iustitiam faceret per eos rogavit; quod et nuncii Rodulfi, qui praesentes aderant, fieri laudaverunt. (Fol. 121.) Statutum est itaque in eadem synodo, in partibus ultramontanis fieri colloquium, sicut ex verbis domni papae plenius quilibet potest advertere :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, archiepiscopis, ducibus, principibus, marchionibus, omnibusque majoribus atque minoribus in Theuthonico regno constitutis, exceptis his qui canonica excommunicatione tenentur, salutem et apostolicam benedictionem. Notum vobis fieri volumus, fratres karissimi, » etc. (175).

(Fol. 121.) Misit etiam pro hoc negotio speciales litteras Trevirensi archiepiscopo, quas hic etiam subnectere non pigebit : « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, Udoni Trevirensi episcopo salutem et apostolicam benedictionem. Quanta nobis sollicitudo, » etc. (176).

Udo igitur Trevirorum archiepiscopus non multo post beato fine quievit, et si negotium apostolicae legationis intermissum est. Quamobrem domnus papa pro hoc eodem negotio exequendo alios legatos mittere statuit, scribens fidelibus omnibus in haec verba (177) :

(1079, Febr.) « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus archiepiscopis, episcopis, in Theuthonico ¹⁰⁰ regno commorantibus ¹⁰⁰, si obedire voluerint, salutem et apostolicam benedictionem. Quoniam ex lite et dissensione, » etc.

Secundum ergo fidem dictorum missi sunt legati a latere sedis apostolicae, de quibus cum aliqua sinistra referrentur, domnus papa has eis misit litteras (178) ab urbe Roma :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo fratribus et coepiscopis, Petro Albanensi et Odelrico Pataviensi, salutem et apostolicam benedictionem. Sunt multi, quibus tamen non credimus, » etc.

His acceptis litteris, quia corrupti muneribus a sententia et proposito gravitatis apostolicae devierunt, aliud quam quod eis impositum fuerat agentes, Heinrichum videlicet in regnum reformantes et Rodulfum pervasorem et invasorem regni, ab aecele-

sia publice precipientes, quod omnino veritati adversabatur, episcopos quoque simoniacos confirmantes, qui manifeste Heinricianis communicabant : cum fideles rei veritate minus inspecta a sede hoc apostolica ita processisse crederent et dubitarent, et sermo titubationis illorum ad aures patris nostri venisset, litteras eis misit, in quibus et quod malo actum fuerat reprehendit, quodque se ignorante factum esset edocuit, et ut in fide recta inconcussa spe perseverarent, evidenter ammonuit, scribens eis in haec verba :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus fidelibus sancti Petri in Theuthonico regno commorantibus salutem et apostolicam benedictionem. Pervenit ad nos quod quidam ex vobis de nobis dubitant, tamquam in instanti modo necessitate usus sim seculari levitate, » etc. (179).

Colloquium itaque illud qualiter vel a quibus personis fuerit impeditum, in verbis praecellentissimi patris nostri constat apertum. Quia enim Heinrichus abjecto iugo obedientiae, ipsum colloquium impediendo, excommunicationem intentatam non est veritus incurrere, pro his, inquam, et aliis innumerabilibus malis, homicidiis, perjuris, adulteriis, fornicationibus, symonia, ecclesiarum quoque destructione non minima, in Romana synodo anathematizatus est et dampnatus, et a regno inrecompensabiliter depositus (1080, Mart. 7). Quam ejus dampnationem hic subnectere dignum iudicavimus :

(Fol. 123.) « Beate Petre princeps apostolorum, et tu, beate Paule doctor gentium, dignamini, queso, aures vestras ad me inclinare, neque clementer exaudire. Quia veritatis estis apostoli et amatores, adjuvate ut veritatem dicam vobis, omni remota falsitate, quam omnino detestamini; ut fratres mei mihi melius adquiescant, et sciant et intelligant, quia ex vestra fiducia post Deum et matrem ejus semper Virginem Mariam pravis et iniquis resisto, vestris autem fidelibus auxilium praesto. Vos autem scitis, quia non libenter ad sacrum ordinem accessi, et invitus ultra montes cum domino meo papa Gregorio abii, sed magis invitus cum domino meo papa Leone ad vestram specialem ecclesiam redii, in qua utcumque vobis deservivi. Deinde valde invitus cum multo dolore et gemitu et planctu in throno vestro valde indignus sum collocatus. Hec ideo dico, quia non ego vos, sed vos elegistis me, et gravissimum pondus ecclesiae vestrae super me posuistis; et quia super montem excelsum me jussistis ascendere, et

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁰ ita c. ¹⁰⁰ atque in Saxonico *adant Ann. Sax. et Paul. Bernried.* ¹⁰⁰ omnibusque principibus cunctisque majoribus et minoribus qui non sunt excommunicati *habent Ann. Sax. et Paul. Bernried.*

NOTAE.

(175) Data Romae vii Id. Martii, ind. 1, Registr. v. 15. Paulus Bernried. 100.

(176) Data Romae vii Idus Martii, ind. 1. Vide in Gregorio VII.

(177) Exstat et apud annalist. Sax. et Paul. Bernried. 105. (*Patrologiae* t. CXLIII.)

(178) In Registro desiderantur. K. Vide Gregorii epistolae extra Registrum *ragantes* (*Patrologiae* t. CXLVIII.)

(179) Data Romae Kalendis Octobris, ind. 3, Registr. vii, 5. K.

clamare et annunciare populo Dei scelera eorum, et A filius ecclesie peccata eorum, membra diaboli contra me cœperunt insurgere, et usque ad sanguinem præsumpserunt in me manus injicere. Astiterunt reges terræ et principes seculares et ecclesiastici, aulici etiam et vulgares convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus vos christos ejus dicentes: « Disrumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum. » Et ut me omnino morte vel exilio confunderent, multis modis in me conati sunt insurgere. Inter quos specialiter Heinricus quem dicunt regem, Heinrici imperatoris filius, contra vestram calcaneum erexit ecclesiam, facta cum multis episcopis ultramontanis et Italicis conspiratione, aditum me deiecit eam sibi subjurgare. Cujus superbiæ vestra restitit auctoritas, eumque vestra destruxit potestas. Qui confusus et humiliatus, ad me in Langobardiam venit, absolutionem ab excommunicatione quesivit. Quem ego videns humillatum, multis ab eo promissionibus acceptis de vitæ suæ melioratione, solam ei communionem reddidi; non tamen eum in regno, a quo in Romana synodo deposueram, restauravi; nec fidelitatem omnium qui ei juraverunt vel juraturi erant, a quo omnes in eadem synodo absolvi, ut sibi servaretur præcepti. Et ideo hec detinui, ut inter eum et principes ultramontanos, qui ei causa et jussionis ecclesie vestræ restiterant, justitiam facerem ⁴⁰⁷, vel pacem componerem, sicut et ipse Heinricus juramento per duos episcopos mihi promisit. Predicti autem episcopi et principes ultramontani, audientes illum non servare quod promiserat, quasi desperati de eo, vobis testibus, elegerunt sibi Rodulfum ducem in regem. Qui rex Rodulfus festinanter ad me misso nuncio, indicavit se coactum regni gubernacula suscepisse, tamen se paratam mihi modis omnibus obedire. Et ex eo tempore eundem mihi semper misit sermonem; adjiciens etiam, filio suo dato obside et fidelis sui ducis Bertaldi, quod promittebat sacramento firmare. Interea Heinricus cepit me precari, ut illum contra prædictum Rodulfum adjuvarem. Cui respondi, me libenter facere, audita utriusque partis ratione, ut scirem cui justitia magis faveret. Ille vero putans eum suis viribus posse devincere, meam contempsit responsionem. (Fol. 124.) Postquam autem persensit se non posse sicut speravit agere, duo episcopi ex consentaneis suis, Viridunensis scilicet Teodericus, et Obseburgensis, Romam venerunt, et in synodo ex parte Heinrici me ut ei justitiam facerem rogaverunt, quod et nuncii Rodulfi fieri laudaverunt. Tandem aspirante Deo, sicut credo, statui in eadem synodo, in partibus ultramontanis fieri colloquium, ut illic aut pax

statueretur, aut cui justitia faveret amplius cognoscere ⁴⁰⁸. Et quia putabam quod injustior pars colloquium nollet fieri ubi justitia locum suum servaret, excommunicavi et anathemate obligavi omnes personas sive regis, sive ducis, sive episcopi, aut alicujus hominis, qui colloquium aliquo ingenio impediret ne fieret. Predictus autem Heinricus cum suis fautoribus non timens periculum inobedientie, quod est scelus idolatriæ, colloquium impediendo excommunicationem incurrit, et se ipsum anathematis vinculo obligavit; magnamque multitudinem christianorum morti tradi, et ecclesias fecit dissipari, et pene totum Theuthonicorum regnum desolationi dedit. Quapropter confidens de judicio et misericordia Dei, ejusque piissimæ matris semper Virginis Mariæ, vestra fultus auctoritate sepe nominatum Heinricum, quem dicunt regem, omnesque fautores ejus, excommunicationi subicio, et iterum regnum Theuthonicorum et Italiae ex omnipotentis Dei parte et vestra interdicens ei, omnem potestatem et dignitatem regiam illi tollo, et ut nullus christianus ei sicut regi obediat interdico ⁴⁰⁹. Ipse autem Heinricus cum suis fautoribus in omni congressione belli nullas vires, nullamque in vita sua victoriam optineat. Ut autem Rodulfus regnum Theuthonicorum regat et defendat, quem Theuthonici elegerunt sibi in regem, ad vestram fidelitatem ex parte vestra dono, largior et concedo, omnibusque sibi fideliter adherentibus absolutionem omnium peccatorum vestramque benedictionem in hac vita et in futura, vestra fretus fiducia, largior. Sicut enim Heinricus pro sua superbia et inobedientia et falsitate a regni dignitate juste abjicitur, ita Rodulfus ⁴¹⁰ pro sua humilitate, obedientia et veritate, potestas et dignitas regni conceditur. Agite nunc, queso, patres et principes sanctissimi, ut omnis mundus intelligat et cognoscat, quia si potestis in cælo ligare et solvere, potestis in terra regna, imperia, principatus, ducatus, marchias, comitatus, et omnium hominum possessiones pro meritis tollere et concedere. Vos patriarchatus, archiepiscopatus, primatus, episcopatus frequenter tulistis pravis et indignis, et religiosi viris deistis. Si enim spiritalia judicatis, quid de secularibus potestis? Et si tangelos dominantes omnibus superbis principibus, quid de illorum servis facere potestis? Addiscant nunc reges terræ et omnes seculi principes, quanti vos estis, quid potestis, et timeant parvipendere jussionem ecclesie vestræ, et in prædicto Heinrico tam cito judicium vestrum exercete, ut omnes sciant, quia non fortuito, sed vestra potestate cadet et confundetur, utinam ad penitentiam! ut spiritus salvus sit in die Domini. Data Romæ Non. Martii. »

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁷ facere c. ⁴⁰⁸ Ego enim, sicut vos mihi testes estis, patres et domini, usque hodie nullam partem disposui adjuvare nisi eam cui plus justitia faveret additur in *Actis concilii Mansi XX, 553, et apud Paulum Bernriedensem 107; desunt in codice Udalrici 150.* ⁴⁰⁹ omnesque qui ei juraverunt aut jurabant de regni dominatione, a juramenti promissione absolvo. *Acta conc. a. 1080 et Paul. Bernried. et cod. Udalr. l. l.* ⁴¹⁰ ita c..

(Fol. 124.) Præerat tunc temporis (179*) Medioma-
tricum urbi vir egregius, et inter præcipuos catho-
licæ fidei propugnatores magnum patientiæ, religionis
et iustitiæ documentum, domnus Herimannus epi-
scopus, Leodiensis ecclesiæ filius, piæ memoriæ
Adalberonis episcopi Mettensis successor a Deo præ-
destinatus et donatus; qui in primevo juventutis
flore, temporibus Annonis venerabilis Coloniensium
archiepiscopi, tutoris et moderatoris regni, palatii
frequentiam nactus, regis illius pene universa no-
verat, in tantum ut etiam ante perceptam episcopa-
tus gratiam pro ejus insolentia a curiæ se plerum-
que administratione subtraheret, et magis eligeret
contemptus esse mediocritate sua, quam ex inquina-
tione societatis factiosorum sperare majora : maxi-
me cum videret præfatum reverendæ memoriæ virum
Annonem dolere et gemere frequenti contritione,
desolatum sub tali principe statum regni, incurva-
tum jus imperii, contritum cornu domini, in quo
esset sola spes dejectionis æcclesiasticæ, et pertur-
batio pacis catholicæ, confusio et horror, vanitas et
contritio, et omnia pessumdans superba, lubrica,
vana, inconstans atque immunda presumptio. Ubi
vero episcopatus officium adeptus est, satis penituit
de manu regis illius investituram pontificatus se sus-
cepisse, adeo ut etiam impositam prælationis sar-
cinam libens rejecerit, volens deposuerit, toto se ab
ea nisu excusaverit, si assensum præstitisset aucto-
ritas Romani pontificis, apud quem pro excessibus
suis, id est incaute usurpata eadem investitura, quæ
est contra insututa canonica, culpam fateri non
erubuit, satisque cavuit in posterum a communione
ejus et fautorum ejus, propter quod et tanta passus
est, ut et de illo dictum possit videri : *Ego ostendam*
illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati (Act.
ix, 16). In primo sane congressu passus est quod
fuit hominis, ut disceret jam in secundo, qui ei fuit
jugis et perpetuus, de Deo præsumere non de se.
Lapsus est enim ut homo, titubavit ut homo, quia
præsumpsit ut homo. Sed evacuatum est jam in illo
scandalum obprobrii, quia in bonitate vite suæ ab-
scisum est quod conturbaverat illum; et per illum
bonos omnes, et obscuritate rarescente reluxit au-
rum, invaluit color optimus, resplenduit in diade-
mate regis eterni lapis sanctuarii. Hic igitur in ip-
so primo suo ingressu, apostolicæ doctrinæ exe-
quitor factus, cum postmodum communicasset regi
scelerato et pro sceleribus excommunicato, a cujus
se, ut dictum est, jam per aliquantum temporis
communione suspendarat, doluit ut prædiximus se
deceptum; viribusque resumptis, a domno papa ab-
solutionem quesivit errati. Qui etiam præcepti dom-
no Diensi episcopo, ut eum vice sua aut per se, aut
si timore regis vereretur illo transire, per aliquem

A religiosum virum, de cujus fide et magnanimitate
confideret, absolveret. At ille vicem obedientiæ im-
ponens abbati Divionensis crenobii, Mettim cum di-
rexat, a quo absolutus est ipsa vigilia natalis Do-
mini.

(Fol. 125.) Cum ergo totis medullis cordis adhere-
ret præceptis apostolicis, et e contrario omnia ei
intentaret adversa indignatio regia, et fallax adulan-
tium ei lingua, conquerentium non posse auctorita-
tem sanctæ Romanæ ecclesiæ regem imperatoris
filium a Deo electum et honoratum, sanctam illam
regiæ majestatis dignitatem a seculis honoratam de-
ponere, et a gremio matris ecclesiæ segregare, et
concessa privare potestate, cum non esset potestas
nisi a Deo, quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt :
et ille a sede apostolica contra rabiem oblatrantium
curationis expeteret antidotum, ut erga eorum im-
petus scriptis apostolicis quasi clypeo defensionis
muniretur, hanc ei ab urbe mitissimus doctor mi-
sit (1081) epistolam per Rodulm abbatem Virdu-
nensis monasterii, ita auctoritatibus Scripturarum
divinarum munitam atque refertam doctrinæque
apostolicæ sale conditam, ut hæc sola sufficit fide-
libus ad confutandam adversariorum ineptam stul-
titiæ :

(Fol. 125.) « Gregorius episcopus, servus servorum
Dei, dilecto in Christo fratri ¹¹¹ Mettensi episcopo,
salutem et apostolicam benedictionem. Quod ad
preferendos labores et pericula pro defensione veri-
tatis te paratum intelligimus, divini muneris esse
non dubitamus, » etc. (180).

(Fol. 128.) Hanc igitur epistolam Mettensis episco-
pus suscipiens, plurimum confortatus est in Domino.
Verum nos hæc decursa ad historiæ ordinem redea-
mus.

Ubi ad aures Heinrici regis et fautorum ejus ana-
themata domino papa factum personuit, infremuit
tyrannus, factiosorum strepitus in beati Petri vica-
rium turpia et nefanda concrepans intonuit, dicen-
tium magum eum esse et impostorem, hereticum,
homicidam, fornicarium, et si quid aliud aversatur
sanæ doctrinæ. Non debere regem, imperatoris fi-
lium, qui non sine causa gladium portaret, qui Ro-
manæ rei publicæ patricius tutor et defensor esse
deberet, tantam pati sanctæ Dei ecclesiæ conculca-
tionem, ut homo omnium peripsima, pro suis sceler-
ibus juste puniendus, et merito ab ecclesia extur-
bandus, summam illam regii nominis majestatem
inpugnaret. Maledictum frustra prolatum, in eum, a
quo processerat, retorquendum : ut qui domino suo
et regi foream paraverat maledictionis, eo inmundi
remapente, ille, qui caput et causa mali erat, prior
incideret in eam. Cum in hoc omnis perstreperet
aula, decretum est communi consilio, ut ille qui re-

VARIÆ LECTIONES

¹¹¹ Herimanno supplendum.

NOTÆ.

(179*) Obiit a. 1090

(180) Exstat in Regesto, lib. viii, ep. 21, et in cod.

Udalrici n. 156, apud Eckh. SS. II, 158 sqq. Apo-
graphum hoc V. Cl. Ulrichs habemus.

verendam a seculis regiam majestatem ab ecclesia A exterrim pronuntiaverat, ab ecclesie corpore segregaretur, et Romane ecclesie pontifex, qui supra omnes est, ab his qui ei subesse debebant, excommunicationi adjudicatus est. (Fol. 128^v.) O dementia incooperabilis, furor inedicibilis, insania mirabilis! Quis, rogo, imperatorem, quis regum ad tantam prostrare ausus est protervam insaniam insanamve proterviam ut clavigeri celestis vicarium, cujus lingua clavis coeli est, canonice electum, ab omni christianitate susceptum, bene viventem, recta doctorem, ab ecclesia alienandum pronuntiaverit? Conventus hic apud Ulterius Trajectum habitus est, ubi contra Deum et Dominum disputatum est. Dies erat sabbati, et vespere sabbati ipsa nocte dominice elici illascescente, in concilio malignantium constitutum est et deliberatum ut in crastino ad missas in omnium audientia papa excommunicaretur, quia ausus fuisset regem et dominum suum excommunicare; justam hanc esse sententiam, ut in quo peccaverat, puniretur. Aderat in consensu illo iniqui gerentium Virdunensis Theodericus et Pibo Tullensis, et plures alii, qui etsi favebant regis negotiis, hoc tamen, quia sanctorum patrum obviabat decretis et sanctionibus repugnabat canonicis, aversati sunt. Et quidem Tullensi id officii impositum a rege fuit, eo quod esset mentis timida et multe inconstantie, ut negotium id exsequeretur; sed ille dum pavet ad singula nec audet reniti, noctu cum Virdunensi assumptis sociis fugam se credit consilio; quamobrem et in crastinum aliquanto morosius prolongata est negotii hujus exequutio (181). Solus Willelmus Trajectensis inventus est, qui dum hesternam ructu erapulam, posuit in celum os suum, et lingua ejus in dominum et magistrum suum maledictionis intorsit jaculum (182). Sed non in puerum. Nam cum hoc inter sacra missarum peregrisset solemnia, et peracto scelere datus in reprobum sensum ad eadem perexplenda acciugeretur, ne vel in hoc a Judae proditoris consortio et merito separaretur, ubi corpus dominicum, in quod peccaverat, male sibi conscius sumpsit, ultio divina manifestata est. Percussus est enim a Deo plaga insanabili, ita ut cum horrore et stupore mirabili clamaret: *Ardeo! ardeo!* quia corpus quod vivificat, incendium illi poenamque pariebat, quod exarserat in eo sicut ignis in spinis, ut manifesta in eo fieret ultio Domini. Nec datum est illi tempus ut peniteret, sed mox ut sensit ignem in se grassantem, in sede corpore reclinato, dum clamasset: *Sancta Maria! miseram vitam miserabili morte finivit* (183). De quo certum est, quia nobis ista vidit, nobis hoc monstratum est, ut prodesse inciperet nobis pena ejus. Grandis hinc inolevit terror

omnibus, ita ut Virdunensis, quem clam absces-
sisse notavimus, urbi suae appropinquans, exeun-
tibus sibi obviam clericis suis cum crucibus et
cereis, ut moris est, processionem palam inter-
dixit, et excommunicatum se quia ad horam ces-
sisset pronuntiaverit, satique tunc penituerit in
excommunicatione domini papae se factiosus com-
municasse; ita ut palam protestaretur, quia nisi
divina illi prospexisset misericordia et bonorum
virosum oratio, penam quam Willelmus perpassus
erat, ipse pertulisset. Quamobrem etiam papae di-
missis nunciis, abbate videlicet Rodulfo cum sociis,
cum se omnino pro communione illa excommuni-
catum affirmaret, ei ob id ab officio cessasset, in
manu ejus per litteras (184) stolam reddidit et
anulum. Et cum se sic ipse dampnaret, parebat
tamen regi, quia hec erat hora ejus, et potestas
tenebrarum. Nam inveteratam ejus maliciam, quae
obdurerat, non frangebant miracula; ut incre-
menta viciorum parerent ei etiam additamenta
tormentorum. Unde et impletum est in eo quod
scriptum est: *Multo labore sudatum est, et non
exiit de eo nimia rubigo ejus nec per ignem.* (Ezech.
xxiv, 12.) Ignis enim ei tribulationis circumstrep-
ebat, qui viciorum rubiginem purgaret; sed nec
per ignem rubiginem amisit, qui nec per flagella
correctus est, quia malicia ejus a conflatore con-
sumi non potuit.

(Fol. 129^v.) Anno incarnationis 1087, obiit Willelmus Anglorum rex.

(1080, Oct. 15.) Anno igitur ab incarnatione Do-
mini 1079, factum est praelium in Saxonia, in quo
Rodulfus rex cecidit, et Heinrichus fugiendo victus
est. Hoc eodem anno facta sunt tonitrua et fulgura
in Januario, et luna nigra et sanguinolenta visa
est 3 Kal. Febr. Et sequenti anno Witbertus invasit
sedem apostolicam, a dampnatis et excommunicatis
suique similibus in apostaticum, non apostolicum
electus. (Legg. II, 51.) Quae conspiratio primum
facta est apud Brixiā, ubi congregati aliqui episco-
porum de sinagoga satanae, traditi in reprobum
sensum, contra fidem, quae est confessio Petri, et
sanctam sedem ejus Romanam ecclesiam turpia et
nefanda jacentes, ad plenitudinem dampnationis
suae elegerunt Witbertum heresiarcham de suis
similibus, et desperata superbia apostolicum eum
vocantes, apostatam, non apostolicum effecerunt.
Qui idcirco omnium fidelium odio dignior est, quia
cum a principibus, Heinricho scilicet rege deposito
et ceteris hujus perditionis ministris, quesitum
esset, quis ad impugnandum sanctum virum, papam
videlicet Gregorium, falsitatis vexillum susciperet,
nemo omnium tam audax, tam praesumptor, tam

NOTAE.

(181) Paulo ante scripta videtur epistola Gregorii III, 12, ad Udonem Trevirensē, Theodericum Virdunensem et Herimannum Mettensē. m. K.

(182) Hoc a. 1076 paschali tempore factum esse narrat Lambertus; Hugonem Wormatiense concilium cum Moguntino a. 1080 confudisse monuit Stenzel I. 387. K.

(183) Obiit a. 1076; cf. Bertholdum, Lambertum, Brunonem, Bernoldum.

(184) In Registro desiderantur.

desperatus vel perditus inventus est, qui naufragium fidei subire deligeret, preter eum solum. Qui idcirco, credimus, antichristi negocium suscepit, ut ruinam archiepiscopatus Ravennensis, quem pro suis criminibus eodem Gregorio presidente synodali iudicio perdidit, susceptione oblatis periculi compensaret. Aderat in conventu illo malignantium multus numerus dampnatorum, quos ad persequendum amatorem iustitiæ communicatio criminum et amor principis illexerat, eum solum invenit diabolus promptiorem, cui malitiæ suæ omnem principatum committeret. Suscepit itaque sedem satanæ, et in cathedra pestilentiae sublimatus, impiorum mentes ad expugnandum nomen Domini exacuebat, factus omnibus fovea peccandi. Quæ autem fuerit ejus promotio seu intronizatio, quomodo ad hanc dejectionem et quam præcipitanter ascenderit, et a quibus execratus sit, quæve eorum fuerit vita vel conversatio, et quid de ordinato vel ordinatibus ejus sentiendum sit, Gevehardus Salzbergensis episcopus, cujus vita speculum erat honorum, interrogatus edicit. Ait enim scribens Herimanno Mettensi episcopo :

« G. Salzbergensis episcopus H. Mettensi episcopo salutem. Wibertus quondam Ravennas archiepiscopus cum obedientiam, quam apostolicæ sedi juramento promiserat, non attendere, sed contra ipsam omnimodis superbire studuisset, in Romana synodo inrecuperabiliter depositus et anathematizatus est ab apostolica sede et ab episcopis totius ecclesiæ; nec hoc semel in una synodo, sed in omnibus synodis, quotquot jam septennio Romæ celebratæ sunt. Hic igitur ita in perjuriis inveteratus et pro eisdem inrecuperabiliter depositus et anathematizatus, sedem Romani pontificis, cui obedientiam juravit, per manus anathematizatorum, utpote sui similium, invasit, legitimo passore adhuc eidem sedi presidente. (1083) Ipsorum autem excommunicatorum nullus eum consecrare, vel potius execrare præsumpsit, præter Mutinensem et Arithinum exepiscopos, qui ambo pro suis criminibus jam annis tribus officio et communione caruerant. Sed hii etiam si officium et communionem haberent, et Romana sedes pastore vacaret, nullum tamen eidem sedi pontificem ordinare possent. Hujus enim ordinationis privilegium solis cardinalibus episcopis Albanensi, Ostiensi, Portuensi, a sanctis patribus est concessum. Ergo Mutinensis et Arithinus episcopi juxta testimonium sanctissimi papæ Innocentii non benedictionem, sed dampnationem quam habuerunt suo Ravennati imponere potuerunt; nec illum in Romanum patriarchatum, sed in perditissimum heresiarcham promoverunt. Caveat igitur

A omnis christianus, caput antichristo inclinare, atque tuam quam Nabuchodonosor erexit adorare, sicque se ipsius heresiarchæ perniciosissimo anathemati innodare. Nam quicumque illi obedierit, qui dixit: « Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo, » certissime in æternam dampnationem ibit cum ipsis. Amen. »

Hec sunt de Witberto Gevehardi Salzbergensis, viri utique doctissimi et autentici, scripta veridica, quibus utique nullus cum iustitia obviare prævalet. Extant et alia ejus scripta auctoritate et veritate subnixæ, quæ pro viri merito reverenter fidelium honorat et amplexatur ecclesia. (1084, Mart. 31.) Ab hoc itaque Wiberto, sale utique infatigato, Heinricus coronam suscepit imperii, factus infelix membrum illius qui est rex super omnes filios superbiciæ, suscipiens ab illo maledictionem pro benedictione; et quidem satis congrue. Nam dignus erat, et pro meritis acta res est, ut talis rex talem papam institueret, et ab eodem ipse coronam ignominie et sceptrum dedecoris susceperet.

(fol. 129) Defuncto per id temporis Lugdunensi archiepiscopo Gibuino (1085), cum varia quorundam esset electio, dominus Hugo Diensis episcopus electione cleri et populi, auctoritate et præcepto Romani pontificis in archiepiscopum Lugdunensem promotus est anno incarnationis Domini 1082 (1086). Adhuc enim Romani urbi dominus Gregorius præerat, quamquam Wibertistarum jam esset facta conspiratio, non tamen promotio. Ubi vero et promotio ejus execratione sua illa quasi auctorizata est, et judicatum est ab impiis et perjuriis hostili manu Romam aggrediendam, ut papa, qui populi obsequio et amore cum gratia Dei protegebatur, cum injuria et dedecore a sede propelleretur: (1083) eoque rex devenit, ut rex cum papa suo exercitu innumerabili fultus Romam tenderet, et in itinere quotquot poterat ad adorandam statuam, et in ea imaginem bestie compellebat. Sed modo mirabili quo plus ad explendam profanæ mentis vesaniam ferebatur, eo gravius deiciebatur et dehonestabatur. Aliquando enim magnum erat si quis regium osculum merebatur, gratum si quis vestigia papæ oscularetur. Nunc versa vice rerum, quicumque inventus fuisset, tenebatur, nec antea dimittebatur, nisi primo pedem paparelli illius oscularetur, et sic demum osculo regis potiebatur: ut esset in ambobus equipartita injuria, verum regis tanto gravior, quanto hic ejus pedibus inclinabatur, erat deterior. Quæ enim major esse potest insania, quam virum litteris adprime eruditum, disciplinis ecclesiasticis imbutum, sanctionis ecclesiasticæ non ignarum, tenentem in ecclesia magnæ dignitatis et

NOTÆ.

(1085) xv Kalend. Maii depositio d. Gebuini archiepiscopi Lugdunensis legitur in Necrologio S. Benigni Divionensis. K.

(1086) In litteris Registr. IX, 48, ix Kalend. Novemb. ad Hugonem datis monet Gregorius ne regnum Lugdunensis Ecclesiæ accedere dubitet.

prælationis locum, ad tantam mentis devenire hebentudinem, ut contra Deum superbire incipiat, et locum celsitudinis non in ecclesia, sed extra ecclesiam et supra ecclesiam contra jus et fas appetens, illi assimilari omnino studeat, qui dixit: *Ponam sedem meam ad aquilonem, sedeo in monte testamenti, in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo (Isai. xiv, 43, 14) **.

* *Hoc loco proponere libet fragmentum in codice Musei Britannici inter Arundelianos N. 390. manu sæculi XI. exeuntis exaratum, quod in itinere Anglicano a. 1844 exscripti. Legitur ibi fol. 152. et pactum Heinrici IV. cum Romanis a. 1085 mense Junio tictum illustrat: Quidam qui dicuntur religiosi et sanctissimi, sicuti hactenus soliti sunt facere, se posuerunt contra jus, et templa verunt Deum, et fecerunt quod facere non debuerunt; ob hoc magnum dedecus habuerunt. Nam isti sunt illi qui fecerunt iudicium de regno et sacerdotio; set Deus qui est misericordissimus et piissimus prævidit quod iustum est. Nam abbas Cassini montis et cancellarius qui cardinalis est de sancto Paulo, et episcopus Portuensis cum aliis coepiscopis et Bernhardus diaconus, et Wimundus monachus qui alio nomine Christianus nuncupatur, et Gratianus, qui omnes ex præcepto papæ fecerunt hanc legem quam audiri estis. Set prius dicam qui benedixit aquam, scilicet quidam vir qui est nimis religiosus, et nuncupatur Petrus Neopolitanus, et est monachus, qui prius presbiter fecit triduanum jejunium cum aliis clericis qui ibi fuerunt, et ipse presbiter sanctissimus celebravit missam. Peracta vero missa, abiit ad aquam cum supradictis et benedixit aquam. Misit vero puerum quendam in aquam ex parte regis, ut Deus discerneret veritatem, si ipse rex haberet iusticiam. Mox ergo ut puer missus est in aquam abiit jusum in fundo aque ***. Ad hoc miraculum stupefacti fuerant omnes qui ibi aderant, et unus illorum nomine Wimundus qui Christianus nuncupatur, cepit dicere contra Gratianum: *Certe tu impressisti puerum ut iret jusum in fundo aque*. Set ipse Gratianus cepit detestare et dicere: *Quia nunquam feci tale quid*. Tunc ipse Wimundus nomine cum iracundia abiit ad papam, et dixit quoniam Gratianus impressit puerum ut iret in fundo aque. Papa ut audivit, præcepit illi Wimundo, et dixit: *Vade, et dic illis ut iterum mittant puerum in aquam, ut videamus si verum est quod tu dicis*. Ad tale præceptum perrexit ipse Wimundus, et dixit omnibus illis qui ibi aderant ex parte papæ, ut alia vice misissent puerum in aquam. Et ipsi ex præcepto papæ miserunt iterum puerum in aquam, et abiit puerulus jusum in fundo aque sicut prius. Post hæc eandem legem ipsi supradicti fecerunt propter papam, et miserunt puerulum in aquam, qui cepit natate desuper. Miserunt et alia vice, qui supernatavit similiter. Ob hoc impulerunt subitus aquam ut iret in profundum aque, set Deus non permittebat. Nam habuerunt eum suffocare in aqua. Ad tale miraculum sunt stupefacti, et nesciunt quid agere debeant. Sunt modo consiliati, ac fidem inter se dederunt, si res ista in propatulo esset, regi per aliquem hominem, ut nec unus illorum audeat dicere sine communi consilio et sine consilio papæ. Nam ipse accepit fidem ab omnibus, ut nullus audeat dicere. Hoc factum est in Pallaria in monasterio sanctæ Mariæ, quæ est capella ipsius abbatis Cassini montis. Hoc factum est ad confusionem illorum qui fecerunt et ad salutem vestri imperii, et fuit factum in dominica die post missam de adventu Domini.*

SACRAMENTUM.

Tibi dicimus, rex Heinricus **, quia nos infra terminum illum quem tecum ponemus ad 15 dies postquam Romam veneris faciemus te coronare papam Gregorium si vivus est, vel si forte de Roma non fugerit. Si autem mortuus fuerit, vel si fugerit et reverti noluerit ad nostrum consilium ut te coronet infra constitutum terminum, nos papam eligemus cum tuo consilio secundum canones, et ipsum papam studebimus per bonam fidem ut te coronet, et nos studebimus per bonam fidem ut Romani faciant tibi fidelitatem. Hæc omnia observabimus tibi absque fraude et malo ingenio, nisi quantum communi consilio nostro et tuo addatur vel minuatur.

Reversus inter hæc ab urbe Roma Rodulfus abbas venit Virdunum, et Virdunensi episcopo communionis gratiam a papa reportans, absolutionem ejus domno Mettensi episcopo imposuit, qui vices papæ exequabatur, requirendam esse satisfactionem præmissa insinuavit. Verum quia Wibertum execratum, et regem obstinato animo Romam tendere jam fama vulgaverat, intumuit animus hominis, et quidquid egerat, quidquid dampnaverat vilipendens, ad vomitum rediit, culpam non solum fateri non erubuit, quin potius gravioribus se vinculis peccati et pertinae innotare non pertimuit. Nam subito per semetipsum absolutus, pontifex in vestitu sacerdotali apparuit, missas celebravit, et quidquid illud est quod sacerdotali officio convenit, quod eatenus caverat implere non formidavit, in monasterio novo sanctæ Mariæ, quod ipse summo studio et cura extruxerat, reliquias introducens, aquam benedicens et aspergens, et singula episcopi officia complens.

Exhinc orta sunt mala in Israel. Anno enim ab incarnatione Domini 1084 Heinricus Romam veniens urbem cepit, muros evertit, Gregorium papam in turre Crescentis muro clausit, suumque papam in ecclesia sancti Petri sedere constituit, ut impletur quod scriptum est: *Cum videritis idolum abominationis stantem ubi non debet, qui legit intelligat (Marc. xiii, 14)*. Inter hæc Virdunensis fera tota humanitatis facie eversa, hac illaque debachabatur, ita ut omnis in eo religionis species immutaretur, et obsequium quod prius viris religiosis, qui tunc a Leodio confluxerant et ab aliis undique partibus, atque sub habitu monastico in cœnobis suburbanis debebant, exhibuerat, verteret in arma furoris. Totus illi sermo de imperio Heinrici, de papatu Clementis erat, ita ut publice in ecclesiis nomen illius heresiarchæ nefandi in canone recitari præciperet. Quod etiam faciebant reliqui episcopi Lotharingie et Langobardie exceptis perpaucis, qui magister Petri adhibebant; quorum vita cum esset sancta, pia, casta et catholica, publica notabatur infamia, insana dicebatur et heretica; non intelligentes illud Ysidori dictum, quod novit se a communione totius orbis separari, quicumque nomen apostolici pro quocumque dissensione in canone non recitaverit. Admiranda prorsus Dei omnipotentis miseratio, qui

VARIE LECTIONES.

*** aq. c. ** H. c.

electos suos etsi aliquando permittit concuti, non A
sinit tamen penitus labefactari. (Fol. 150.) Non sufficiebat sacerdotibus vel solos peccare; facti erant laqueus juvenum omnes, ut etiam absque synagogis facerent eos qui non communicabant operibus eorum in communicando excommunicatis, in abjectione Gregorii, in assertione Wiberti. Jam vero si quis esset qui Gregorio communicaret, hic publice conviciis appetebatur, hic hereticus, destructor regni, assertor mali, qui nec vita dignus esset, qui publicæ indignationis offensam contraheret perjuris, et quodam adinventio nomine Paterinus dicebatur. Adveniant tempora periculosa, obnubilata erat facies ecclesiæ, non agnoscebat quos genuerat filios, quia patiebatur infestos, nec ipsi matrem agnoscebant, quam cum multis et miris modis affligerent et insectarentur, vicem ejus dolere non noverant. Beati qui in hac sanctæ Dei ecclesiæ conculcatione non inquinaverunt vestimenta sua; ambulabant in albis, quia digni sunt.

Nec mutabat pardus varietates suas, Heinricus scilicet nequicias suas, qui immo Romæ positus, quotquot poterat minis, terroribus, blandimentis, promissis sibi conciliabat; bella, cedes, homicidia per se suosque faciens, et totis quibus poterat nisibus iniquitati favens, veritati resistens, et insuper suis litteras mittens, quibus se Romam optinuisse, papam dejecisse, et omnibus omnino prævaluisse mendaciter confingebat. At vero Mathildis comitissa, Romanæ ecclesiæ filia, virilis animi constantiam tenens, tanto ei fortius resistebat, quanto magis hujus astutias et papæ innocentiam noverat. Sola enim tunc temporis inventa est inter feminas, quæ regis potentiam aspernata sit, quæ calliditatibus ejus et potentiae etiam bellico certamine obviaverit, ut merito nominetur virago, quæ virtute animi etiam viros præibat. Adesto, summe Deus, et ecclesiæ tuæ regnum et ecclesiasticæ constitutionis robur, quod Spiritu sancto tuo ordinante firmaveras, non patiaris de culmine gloriæ suæ dilabi, nec sinas tantis subiacere periculis. Hec est mulier illa, de qua ab ottrectatoribus ¹¹⁷ fidei et conculcatoribus veritatis crimen incestus sancto pontifici objiciebatur. Cui si deessent meritum laudes, hoc solum satis eam commendabilem redderet, quod cum tali viro, dum exprobratur, dum convitia suscipit, dum inproperia audit, approbatur, honoratur, laudatur. Quæ enim ut hæc pro Romana decertavit ecclesia? Quot et quanta passa est, ut illa debita libertate frueretur? Extant ad eam plures epistolæ papæ; quarum hic unam non pigebit inserere, ut agnoscat, qua sibi invicem unionem connectantur, ut omne os loqui iniqua volentium obstruatur, et ut benivoli instruuntur, et maliloqui erubescant et confundantur:

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilectæ in Christo filie Mathildi salutem et apostolicam benedictionem. Quanta sit mihi cura, quantaque sollicitudo de te tuaque salute, ipse solus qui cordis archana rimatur intelligit, et multo melius me ipso cognoscit. Tu tamen si pensare non negligis, ut reor animadverteres quia pro tantis me tui curam habere oportet, pro quantis te caritatis studiis detinui, ne illos desereres, ut tuæ solius salutis animæ invigilares. Karitas enim, ut sepe dixi et dicam, sequens celestem tubam, non querit quæ sua sunt. Sed quia inter cetera quæ tibi contra mundi principem, favente Deo, arma contuli, quod potissimum est, ut corpus Dominicum acciperes, indicavi, et ut certæ fiduciæ matris Domini te omnino committeres præcepi, quid inde beatus Ambrosius, videlicet de sumendo corpore et sanguine Domini dicat, hic in litteris intimavi. Ait enim in libro 4 de sacramentis inter cetera: *Si mortem Domini annunciamus, annunciamus remissionem peccatorum. Si quotiescumque funditur sanguis Domini, in remissionem peccatorum funditur, debeo illum semper accipere, ut semper mihi peccata dimittantur. Qui semper pecco, semper debeo habere medicinam* (187). Item in libro 5 de sacramentis ¹¹⁸:

(Fol. 150.) Gregorius igitur in turre Crescentis muro clausus, legatos misit ad Robertum Apuliam ducem, qui tunc forte classe instructa mare transire parabat, ut veniret et obsidionem solveret. Erat tunc forte Romæ abbas Divionensis domino papæ per omnia fidelissimus, quem pro ingenuitate sibi bonitate et obedientia debita beato Petro, dulcissimo amplectebatur affectu, adeo ut conceptivum suum eum vocaret; quia non eum movebant salutis pericula pro justitia suscepta. Hunc ergo ad evocandum ducem cum quibusdam cardinalibus misit. Qui obedientiam non segniter exequutus, principem adduxit, et data Urbi obsidione, patefactoque ingressu, rege fugato, papa liberatur, et ad Lateranense palatium cum gloria reducit. At quia Normannorum instabilitas Urbe capta et prædæ data multa mala perpetraverat, nobilium Romanorum filias stuprando, et nocentes pariter innocentesque pari pena affligendo, nullumque modum, uti victoribus mos est, in rapina, crudelitate, direptione habendo: veritus ne duce recedente infidelitas Romana exagitata recrudesceret, et quos antea habuerat quasi fidos amicos, pateretur infidos, cedendum temporis arbitratu, Salernum se contulit. Rex vero hoste adventante, fugæ præsidium requirens, sigillum domini papæ, quem furto subripuerat, secum tulit; et Portuensem, quia olim familiaris papæ fuerat, sibi conciliatum secum duxit. Wibertus vero et ipse aufugit. Quamobrem verita Mathildis, ne simplices quique astutia regis

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁷ ita c. ¹¹⁸ locus vacat.

NOTÆ.

(187) Desunt permulta. Data est epistola xv Kalend. Mai., ind. 12, id est 1074; Registr. I, 47; Cod. Udaltici 157. K.

specie sigilli deciperentur, praevenit malitiam illius, A fluctus, qui perturbationum impetus, qui dolorum mittens litteras fidelibus in haec verba :

« Mathildis Dei gratia si quid est, omnibus in Thouthonicorum regno commorantibus, salutem. Notum vobis facimus, quod Heinrichus falsus rex furto subripuit sygillum domni papae Gregorii. Unde si quid audieritis quod discordet a nostra legatione, falsum arbitramini, neque mendacii ejus adquiescat. Preterea episcopum Portuensem secum ducit; quoniam olim fuit familiaris domini papae. Si igitur aliquid vobiscum vel contra vos per eum vult operari, eum falsum testem nolite dubitare. Nulli umquam credatis, qui aliter quam nos dicere audebit. Sciat domnum papam jam recuperasse Sutrium atque Nepe. Barrabas latro, id est Heinrichi papa, ipse quoque aufugit. Valete, et de insidiis Heinrichi cauti estote. »

Igitur summo pontifice ab Urbe discedente, ejus comitatus abbas Divionensis non defuit. Verum die quadam exercitu ultra quam speraverat summo diaculo progressus, cum ipse cum sociis celer subsequeretur, calorum turbam offendit, qui extrema hostium sequentes, mira agilitate currendi ignaros doli et fraudis trucidabant. Quorum nequitiam abbas, ut expertus in talibus, agnoscens et praecavens, socios iter accelerare praemonuit. Verum illis propere abeuntibus, cum post aerga subdole clamaretur ab impiis, non esse eam viam quae praecuntium vestigia, sequeretur se viam scire, et paratos ostendere si expectarentur, abbate contradicente et dolos eorum manifestante, frater qui comitabatur Walterius nomine substitit, et ultra votum omnium viam ab eis querebat. A quibus mox peremptus, viam universae carnis ingressurus erat. Quod et ita contigit. Cum enim accelerantem praestolatur ¹¹⁸, emissa lanceola in eum dirigitur; set dum tarde sibi providet, et ictum devitare gestit, vulnus letale suscepit. Et dum ex dolore ictus gradum accelerat, abbatem subsequutus, supra pectus ejus capite reclinato, vitali spiritu deficiente corruit, et deficiens mortuus est. Cui illud obfuisse credimus, quia partibus papae iussis et sanctis aversabatur, nec corrigi poterat cum sepius objurgaretur. Parcat ei omnipotens Deus, et tribuat, ut ultio praesens et peccatorum veniam et eternitatis ei pariat mansionem. Illo ergo ruente, D nec destitit malorum improbitas a persequendo, donec bestia quae sarcinas ferebat remaneret, inveniret Romana avaritia quo cupiditatis ingenitae frena laxaret, sicque malicia eorum propter sarcinas interrupta est. Intueamur nunc fluctuantem et astantem animum patris de morte filii, et cogitemus quae potuit consolatio dolori illius mederi. Apud exteras gentes positus, duobus tantum sociis et hoc tercio fultus quid putamus cordi ejus accesserit? Qui cogitationum

gemitus, quae suspiria, quae mentis anxietas: cum perderet socium socius, filium pater, magister discipulum, et non solum insalutatum dimitteret, quin etiam ruentem, deficientem, morientem respicere non auderet, nec humanitati officia pia persolvere? O qui patres estis, qui affectum filiorum corde tenetis, attendite et videte, quis patris hujus dolor extiterit, qui filium dum putat vivum et vegetum, innocentem ante se videt mactatum, in morte filii pater passus est. (fol. 131) Qui habet amicum karissimum, et eum cogitat moriturum, scit qui pater passus sit, licet majora passus sit quam aliquis amicus de amico excogitare possit. Multum enim distat inter id quod somniamus, et quae oculis praesentialiter videmus; sic permaxima est differentia inter cogitatum et actum. Venit ergo tandem abbas ad socios, et osculato pede papae, cum vultus mentem in dicaret, dolorem cordis aperuit. Papa vero directis militibus, cum armorum apparatu, auctores tanti sceleris persequi, et corpus exanimati fratris ad se praecipit deportari. Quod inventum est omni veste spoliatum et in suo sanguine volutatum, sicque a quodam clerico de sociis in papae praesentia perlatum. Qui benigno ut erat animo compaciens, pluviali suo quo indutus erat, corpus fratris operiens, et absolutionem ei faciens, missam pro defuncto cecinit, et sic terrae quod suum erat restituit, multum consolatus abbatem, ut voluntati Dei sui concordaret, C judicia ejus esse occulta, numquam tamen injusta. Confortatus est autem spiritus illius in Domino, et cum omnia perdidisset, non ad iracundiam provocatus est, neque stultum quid contra Deum loquutus est. Cogitat vero papa mitissimus eum penes se retinere diebus vitae suae, sed quia idem anxietate jam per annum integrum commissos sibi fratres et filios se non vidisse, licet doleret illos non ut decuerat cum a se dimisisset: videns animum ejus in hoc esse ut fratres visitaret, dimisit eum, imposita ei legatione Colimbriae, dans litteras ad Sisenandum principem praefatae provinciae (188), ut ei tamquam alteri sibi crederet. Misit etiam per eum, et per Petrum Igneum (189), et per principem Salernitanum Gisulfum nomine, quos Cluniacum mittebat, litteras omnibus fidelibus, in quibus et calamitatis sanctae Romanae ecclesiae causam, et cur tanta passus sit, quamobrem ad haec patienda adductus sit, breviter dilucidavit, et ut sui misererentur ammonuit in haec verba :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus in Christo fidelibus, apostolicam sedem revera diligentibus, salutem et apostolicam benedictionem. Pervenit, fratres karissimi, etc. » *Exstat inter epistolae Gregorii, Patrologiae tom. CXLVIII, col. 708.*

VARIAE LECTIONES.

¹¹⁸ ita codex; praestolamur Labbeus edidit.

NOTAE.

[188] Neque haec neque sequentes Gregorii litterae : (189) cardinale. in Registro leguntur. K.

Abbas igitur Divionensis cum Petro Igneo et principe Salernitano apud Salernitanam urbem mare ingressi, quia per terram ire propter discursantium hostium impetus pertimescebant, longa navigatione pertesi tandem applicuerunt apud Sanctum Egidium (190), ubi diversis curarum aestibus cepit mens ejus anxari, utrum sicut papa praeceperat iret recto tramite Colimbriam, an visitaret filios quos jam emenso anno non viderat. Ei itaque fluctuanti providit respectus pietatis divinae, inspirans cordi illius, ut postposita omni dubietate fratres et filios visitaret; quod et fecit, nec eum fecisse penituit. Nam nisi hoc fecisset, fortasse rediens a Colimbria vix invenisset quos visitaret. (1085.) Perdidisset etiam tantam frugem filiationis, quantam eo anno suscepit, cujus tanta extitit multiplicatio, ut merito debeat Divionensis ecclesia annum ipsum meliori numerare lapillo. Venit ergo Divionem, et quos in discessu suo passus fuerat infestos, invenit toto sibi corde substratos. Invenit etiam scissam in aliquibus cordibus caritatem, quæ sanavit prout potuit et Dominus dedit. Nondum multum temporis fluxerat, cum audita dissensione inter Virdunensem episcopum et religiosos quosdam qui in eadem urbe in cenobiis suburbanis debebant, quibus contrarium erat Wihberto⁴¹⁷, et eis qui Wihbertistis⁴¹⁸ communicabant, subesse, Bertiniacum se contulit, præstolans et præcavens si forte cum gratia Dei fratres illos posset venari, ut ad se confugerent, ubi in innocentia et quiete modesti spiritus Deo libere servire valerent. Verum de his hec interim dicta sint.

Igitur papa Salernum veniens, ibidem remansit Deo devote serviens, et in tribulationibus quæ increverunt super eum, gratias agens. Confortabatur autem in Domino, et prosperabatur in spiritu; quia sicut omnia adversa habet qui sibi displicet, ita et quem non remordet conscientia simplex, pura et lucida, nullo bono indiget. (Fol. 132) Rememorabatur prædecessorum suorum Romanorum pontificum, Gregorii, Leonis et aliorum, qui quanto perfectiores in via Dei fuerunt, tanto a Romanis gravius insectati sunt, et ideo digni inventi sunt. Simplex oculus corpus reddebat lucidissimum. Incedebat securus per justitiæ semitas, cui testimonium perhibebat conscientia, quod pro defensione veritatis patiebatur; ideo non tribulabatur. Videbat et sollicitus secum retractabat quia, si papa cum Deo esse vult, pauper et inops efficiatur; qui autem vult esse cum seculo, ut querat quæ sua sunt, non quæ Jesu, a symonia manum non cohibeat, iniquitati faveat, non æquitati, congregandis pecuniis inhiat: hic ditabitur opibus, et superabundabit. Ideo pauperem Christi non habentis in corde pravorum ubi caput recli-

A net, tanto magis appetebat, quanto mammonæ fuerentis et illicentis fallaces et non veras aspernabatur divitias. Astringebatur enim in utroque humero velamine superhumeralis, qui contra adversa et prospera virtutum semper ornamento muniebatur, et ad sola quæ anteriora sunt nitens, in nullo delectationis infimæ latere flectebatur⁴¹⁹.

(Fol. 132) Jam autem tempus adest, ut resolutionis ejus series referatur, et quo fine ad Dominum suum, pro quo tanta passus est, migraverit, oratio brevis nec tediosa prosequatur. (1085) Re enim vera finis ejus laus Domini est, quia si omnis laus in fine canitur, cum consummata vita ejus tota sit apud Deum gratiarum actio, ipsa ejusdem consummatio perhennis est in laudibus Dei jubilatio. Sciens ergo imminere diem vocationis suæ, longe ante convocationis cardinalibus episcopis et cæteris concaptivis, diem obitus sui prædixit; consummatisque omnibus ecclesiasticæ institutionis officiis, 15. Kal. Junii prædictos fratres sub districti iudicii interminatione et sanctæ obedientiæ præcepto constrinxit, ut, si qua in se corrigenda deprehendissent, nullatenus tacere præsumerent. Quibus collaudantibus et vitæ conversationem, et disciplinam doctrinæ sanctæ morumque institutionem, et secundum scientiam sancti zeli fervorem, compulsi eos apostolica auctoritate singillatim sibi dextras dare, promittentes quod hereticum illum invasorem sanctæ et apostolicæ ecclesiæ numquam reciperent, nisi forte canonicè respiciens, puram confessionem cardinalibus episcopis offerret nudatus omni ecclesiastici ordinis dignitate; contestans et affirmans omnes simul in perpetuum condemnandos, quicumque communicare præsumpissent Heinrico archipyratæ, usurpatori imperii, nisi deposita dignitate regni secundum præceptum eorum et reliquorum religiosorum in Theutonico regno commorantium condignam penitentiam ageret. Deinde confirmavit vicem suam potestatemque ligandi et solvendi omnibus vicariis suis, sicut ipse per orbem constituerat; ut quos ipse ligaverat, ipsi post condignam satisfactionem absolvent secundum apostolicæ fidei normam; non sicut quidam se ipsos fallentes, errantes, et alios in errorem trahentes confingunt, quod omnes excommunicatos indiscrete absolvent, ac si posset vivificare eos qui non vivunt. Deinde quod vanitas ipsa per multa regna dissiparetur, divina inspiratione cognovit et prædixit. Demum absolvit omnes, qui in fide ista, quæ per illum innotuit, usque ad finem perseveraverint, ab omnibus peccatis suis; et sic Creatori⁴²⁰ spiritum tradens, anno ab inc. Dom. 1085. obiit martyr et confessor. Eodem anno ven-

VARIE LECTIONES.

⁴¹⁷ Ita c. ⁴¹⁸ reliqua pagina vacat. ⁴¹⁹ spm. C. spm. t. c.

NOTÆ.

(190) Saint-Gilles in Languedoc.

tus, grando, fulgura et tonitrua, 4. et 3. Kal. Julii A
Galliam atriverunt

(Fol. 130 b) Dixit (191) Urbanus papa in quadam epistola sua: « Dominus noster papa Gregorius beate ac digne memorie cum apud Salernum gravi teneretur infirmitate, unde ipse postea obiit, conveniunt ad eum episcopi et cardinales Romani qui ibidem aderant, rogantes eum et postulantes, ut quem sibi vellet subrogari successorem in pontificatu eis ostenderet. At ille secum aliquantulum cogitans, hec illis verba dedit: *Quemcumque horum trium, Lucensem scilicet episcopum, Ostiensem, aut archiepiscopum Lugdunensem habere poteritis, in pontificem eligite. De excommunicatis autem similiter requisitus respondit: Preter Heinricum regem dictum, ei Ravennatem archiepiscopum, nisi forte ad vos prout vobis videbitur, ad dignam atque canonicam venerint satisfactionem, et præter omnes principales personas, quæ aut consilio aut auxilio facient requirere illorum et impietati, omnes absolvo et benedico, quicumque me hanc habere potestatem spiritualem in vice sancti Petri apostoli credunt indubitanter.* »

(Fol. 132^a) Post Gregorium Desiderius Cassinensis abbas pontificio Romanæ urbis assumpto, Victoris se nominavit. Cujus qualis fuerit electio, promotio et consecratio, domnus Hugo Lugdunensis satis evidenter expressit, scribens comitissæ Mathildi in hæc verba:

« Hugo sanctæ Lugdunensis ecclesiæ servus, dilectissimæ in Christo sorori Mathildi, divinæ consolationis uberrimam gratiam. Quot et quantis sanctæ C
Romanæ Ecclesiæ litteris, et reverentissimæ memoriæ beati Anselmi, et vestris tam legationibus quam et litteris coactus, Romam venerim, quantoque tempore in partibus Italiæ contra officii mei propositum moratus sim, prudentia vestra doceri non indiget. Electionem vero Cassinensis abbatis antequam ego Romam venerim factam, sufficienter audistis, cui tam ego quam et ceteri fratres mei sanctæ Romanæ ecclesiæ filii, diligentes magis gloriam hominum quam Dei, pro temporis infirmitate assensum præbimus. Postquam autem ad montem Cassinum, quo ipse jam præcesserat, Romæ aliquamdiu morati, ipsius ducatu pervenimus, ex ejusdem familiaribus nobiscum colloquiis, dum videlicet nefandissimos actus suos in auribus episcoporum et cardinalium jactanter recitare non erubesceret, copiosius necessario deprehendimus, quam intolerabiliter Deum in ipsius electione offenderimus. Quis enim, nisi ex ipsius ore audisset, umquam crederet, Heinricho dicto regi fidem eum dedisse, ut de optinenda Romani imperii corona fideliter eum adjuvaret? Aut ejus accusatio contra talem virum reciperetur, nisi ipse quasi ad cumulum gloriæ suæ adscribendo nobis narrasset, prædictum regem ad invadendas terras beati Petri nunquam, nisi suo consilio et persuasione animaretur, Romam transisse? Numquid non deli-

rans videretur, si quis Romanum electum post absolutionem a beatissimo papa Gregorio susceptam, excommunicatum garrire; nisi ipse Attonem cardinalem Mediolanensem electum a prædicto papa eodem abbate subscribente publice excommunicatum, et sine penitentia defunctum, non solum beatum in communi nostra audientia prædicare præsumeret, verum etiam seipsum non in alia, nisi in qua ille est, gloria futurum oraret? In quibus omnibus dilectissimos fratres nostros He. et B. cardinales, quos vobiscum esse putamus, testes advocamus, qui vel ipsi de ejus ore audierunt, vel bonis viris, quibus indubitanter credunt, referentibus, se audisse dixerunt. Quotiens decreta domini sui papæ Gregorii aliorumque sanctorum patrum non solum B
verbo aperte inprobaverit, verum etiam manifestis operibus postea destruxerit, in quot et quibus locis electionem suam non secundum Deum, sed tumultuarie factam asseverans, publice refutaverit, (fol. 133) et numquam se adquiescisse, vel in perpetuum adquieturum, sub terribili attestatione affirmaverit; quasve personas electionem reddendo ecclesiæ idoneas eligi in Romanum pontificem dixerit, inter quas quandam vobis ex nomine, Mettensem scilicet Herimannum quorundam consilio scripsit, quoniam vobis magna ex parte manifesta sunt, et epistolarem modum scripta excederent, ex ordine scribere omittimus. Nunc vero, cum jam tandem post tantum laborem inaniter insumptum respirare videbamur, et electionem totiens refutatam, et ecclesiæ redditam, divina gratia, et vestro fulti consilio et auxilio, in proximo libere facere sperabamus, sub occasione eligendi Romanum pontificem concilium in Capua sicut illarum partium apostolicus vicarius congregavit. Ad quod ego et abbas Massiliensis atque archiepiscopus Aquensis apud Salernum commorantes, ab episcopo Ostiensi et principe Salernitano et C
Ceciliano Romano ex parte vicarii et Romanæ ecclesiæ invitati, ut communi consilio Romanum pontificem eligeremus, veniendo obedivimus. Dux etiam quibusdam circumventionibus a Jordano principe juveniliter illectus, illuc venit. Cum ergo de proposito negotio tractare disponeremus, abbas quibusdam mollibus et gestuosis repulsionibus fautores suos episcopos et principem ad compellendum se provocare cepit. Comperta autem versutia sua, cum prædicti ad restitutionem sui quasi invitum eum compellerent, nos prænominati cum Ostiensi episcopo et Witmundo monacho et quibusdam aliis consilium habuimus, qualiter astutiæ illius contrairemus. Postquam ergo ipse jam paratus erat insignia pontificatus resumere, et electionem etiam in ipso conventu multoties refutatam iterum in se retorquere, prædictorum consilio, nos tantam hominis levitatem et propositi sui mutabilitatem improbantem, in audientia omnium nos nequaquam assensum præbuituros diximus; nisi de quibusdam contra famam suam et

NOTÆ.

(191) Cf. cod. Udalrici N. CLXVI. in SS. t. V, p. 563, l. XLIX, sqq.

tanti ordinis dignitatem, quæ post electionem suam A nobis de eo innotuerant, primum canonice examinatio fieret. Quod ipse indigne ferens, neque ad examinationem venturum, neque electionem umquam suscepturum se, publice affirmavit. (1087.) Sicque data nobis iterum licentia ab eo quem vellemus eligere, excutiens brachia sua, cepit a nobis recedere, cum Witmundus ex consilio Ostiensis episcopi publice exclamavit, infamem personam non debere in Romanum pontificem eligi vel ordinari, cum constaret eum indubitanter infamiam incurrisse, quoniam quidem excommunicationem domni papæ Gregorii per annum integrum et continuum et eo plus sine canonica penitentia sustinisset. Taliter itaque dissoluto conventu, et quia nox imminabat, nobis recedentibus remansit dux cum eo, retento secum Ostiensi cum ceteris Romanis episcopis et cardinalibus. Ubi cum diu rogando dux institisset, ut quendam Alfannum in Salernitanum episcopum consecraret, sed Ostiensi contradicente abbas voluntatem ducis implere non auderet, quoniam de manifestissima ambitione Alfannus convictus fuerat, dux graviter indignatus recessit ab eis. Abbas igitur gratia destitutus, quoniam sine eo ad Romanum pontificatum aspirare desperabat, profunda jam nocte cunctis dormientibus legationem ad ducem misit, sicque dux ad abbatem redeunte, et abbas gratiam apud ducem ut papa fieret, et dux quod querebat optinuit apud abbatem, ut Alfannus consecraretur sequenti die, videlicet dominica in palmis, ex præcepto abbatis id se cunctis facere respondentibus. Eadem itaque die cum post prandium abbas, dux et princeps, uterque a somno meridiano surrexissent, sole declinante ad inferiora, set vino optinente superiora, heu ! pro dolor ! abbas pro mercede nefandissimæ consecrationis, fultus auctoritate ducis, pluviam sibi ipse imposuit, Ostiensi et nobis inconsultis, et prorsus ignorantibus. His ita gestis, cum Ostiensis episcopus nobiscum bene per omnia cucurrisset, ut vidit quod abbas per potentiam principis Jordani ad consecrandum se Romam ire intendebat, timens forte ne sui dignitate privaretur, si ab alio prima manus consecratio ei imponeretur, conversus est in die belli; et inmemor factus propositi et factæ nobis sponsonis, quod dicere pudet, cum abbate pacem faciens, reverentiam ei per omnia sicut papæ persolvit. Qualiter autem vel quomodo Romam ire disponat, quoniam presentium later et peregrini, quidquid postquam a nobis recesserunt per Capuam transeuntes de huiusmodi apparatu fieri viderunt, vel aliis referentibus didicerunt, plenius vobis referre poterunt, inutile iudicavimus scribere (192).

Hic igitur consecratus ab Ostiensi episcopo, cum missas apud Sanctum Petrum diceret, infra actionem iudicio Dei percussus est. Et quamvis tarde, cognoscens se errasse, se ipse deposuit, et accitis fratri-

bus de monte Cassino qui secum aderant, præcepit se illo deferri, et in capitulo non ut papam, sed ut abbatem sepeliri.

(fol. 133'.) His ergo ita digestis, quia jam ad id locorum devenimus, ut de peregrinatione nostra nobis agendum sit, oremus Deum ut cordi nostro scientiam verbi infundat, sapientiæ gratiam largiatur, ut verum dicentes non laboremus. Annus erat ab inc. Dom. 1083, et efferatus impetus Teoderici Virdunensis episcopi pro defendenda et attollenda parte Witberti Ravennatis heretici nullo justitiæ moderamine reprimetur, quominus illum sanctum, justum et catholicum pontificem Romanum : annunciarer, et annunciandum præciperet : adeo ut solempnes pro eo in ecclesia orationes diceret, sub eo ordinationes faceret, et quidquid juris sancto papæ debetur, huic contra jus et fas ab omnibus exsolveretur. Non potuit hoc diutius pati abbas Rodulfi simplicitas, maxime cum in eum omnium præcipue desevertent omnia, quasi dolentium quod solus ab eis dissentiret, qui unus illorum et inter primos esse deberet, et nunc ad illorum contumeliam novas leges, novas institutiones contra principem regni et sacerdotes proponeret. Et quia tectum odium ad apertas jam inimicitias procedebat, cedendum temporis ratus Flavimiacum se contulit, quæ est villa ditioni ecclesiæ sancti Vitoni subdita, in territorio Tullensi sita : ut, aliquantulum semotus a civitate, expectaret si quis daretur locus remedii, ut illis aliquantisper sedatis ipse ad fratres posset regredi; sed incassum res agebatur. Tractaverat autem de his nuper cum abbate Divionensi, et consilii illius hæc fuit determinatio, vanissimum esse, si cum fratribus, ut disposuerat, peregrinari vellet, cum aperta esset via periculi, si fratres juvenes et moderni, qui eo tenus sub arcta custodia Deo in monasterio servierant, seculo exponerentur; id melius fore, ut pater simul cum filiis, quia in suo esse quieti nequibant, aliquem locum religione nominatum expeterent, in quo Deo cum gratia et quiete servirent, donec decurso nubilo erroris ejusdem ad sua redire possent. Adjecit etiam prædictus abbas se præsto esse qui hæc illis non negaret, qui non sua eis daret, sed quæ illorum erant eis cum gaudio assignaret, quia bona ecclesiæ omnibus filiis ecclesiæ sunt communia; Divionensem ecclesiam bonis omnibus assignatam, quæ in ea essent bona temporalia religiosis omnibus non defutura. Aderat et tunc ipse in proximo apud Bertiniacum scilicet fundum ipsius Divionensis ecclesiæ in eodem Tullensi territorio situm, paratus fidem facere promissis, longa mora præstolans si veniret, et crebris nunciis admonens ut veniret; quod et ita factum est. Videns enim abbas Rodulfus omnem reversionis sibi intercludi aditum, malis undique multiplicatis, venit ad eum ad prædictam villam Bertiniacum, ipsa vigilia an-

NOTE.

(192) Aliam Hugonis epistolam post Urbani II electionem ad Mathildam de eadem re scriptam ex chartulario Cluniacensi edidit d'Achery II. K.

nunciationis Dominicæ, et festum ipsum nocte eadem ibidem celebravimus. In crastino Linguonas venimus, et sic die tertia Divionem peraccessimus, ubi honorifice et caritate suscepti, congregationi monasterii sociati sumus.

Delectat nos hic paulisper immorari meditationi memoriæ mirabilem Domini, quæ fecit nobiscum Dominus Deus, qui operatur magna in pauperes suos : ut confiteatur ei tota substantia nostra, quia fecit nobiscum non secundum merita nostra, sed secundum beneficia sua. Juvat ergo memorari dulcedinis misericordiæ ejus, quoniam bonus est, quoniam dulcis est, cujus gratia gratuita est, cujus pietas incomparabilis, misericordia inedicibilis, quæ salvat eos etiam qui salutem qua salvari debeant refugiant, quos tua, Domine, gratia ad salutem trahit etiam invitos. Tuum est, Domine, regnum, tua virtus, tua potentia; tibi soli cum Patre et Spiritu sancto honor debetur et gloria, laus et jubilatio, et perennis gratiarum actio. Tu me, Domine, hujus tui muneris participem fecisti, tu me refugium et aliena magis querentem et sub specie descendendi seculo adherere volentem per servum tuum abbatem Rodulfum a vanitate seculi subripuisti, et peregrinationis hujus comitem constituisti; multiplicans gratiam tuam in me, ut non me tæderet adolescentulum notos, affines, patriam, et nidum quo coalueram relinquere; immo gauderem, et gratias agerem, quidquid tue paternitati de me libuisset, et corpus et animam totamque nostri substantiam tibi gaudens devoverem, et in tuo servitio quidquid virum esset juvenilis corporis expendere præoptarem (fol. 134). Addidisti insuper infimo mihi et immerito gratiam et benivolentiam servi tui abbatis Divionensis, quæ mox ut me vidit et agnovit, totum in se, te volente, te favente, transfudit, sperans et credens ut reor, aliquid boni a te manaturum in nobis. Et utinam quod speravi, quod credidit, quod quesivit et querit a te de nobis, fiat per gratiam tuam in nobis, ut gaudeat de profectu nostro, quem voluisti ut nos diligeret pro amore tuo. Quid enim erat in nobis, quod tantus vir tanto caritatis affectu diligeret, nisi tua, Domine, gratia quam sperabat et expectabat a te in nobis? Fiat, Domine, per gratiam tuam fructuosus devotionis ejus affectus in nobis, ut lætetur dulcis ejus anima super benignitate tua, quæ nos ejus meritis, tua cooperante gratia confortare et regere dignetur, ut in illo et in nobis misericordia tua prædicetur et honorificetur. Nolo enim beneficiis tuis ingratus esse, nolo patris hujus beneficia, quæ abs te sunt, tam longe projicere, ut extra conspectum sint. Volo ut frequens illa cogitatio exerceat et renovet, ut numquam memoriæ subducantur, quæ nichil perdit, nisi ad quod non sepe respexerit. In prima parte animi ponantur, ut semper occurrant. Delegi ergo propensiori affectu et ferventiori studio

A servire tibi, quia videbam redundantem in me misericordiam tuam ad delendam iniquitatem meam et confortandam humilitatem meam. In omnibus tibi gratias agit exilis et infima humilitas nostra, quia me a consortio malignantium eripuisti, et a tribulationibus quæ increverunt super servos tuos fratres nostros, postquam a nobis discessum est, gratuita pietate liberasti. Capti enim, cum exprobratione et inproprio conspectui Viridunensis illius bestie præsentati sunt, quo totus senatus urbis convenerat, et quasi de fide agendo, quem papam haberent, quem regem venerarentur, inquisitum est. Quibus silentibus, ad inaudita mox perfectum est. Textus evangelii in medio positus est, inde data sententia ut a maximo usque ad minimum omnes jurarent, Witterbertum cognomento Clementem papam esse justum et catholicum, Heinricum imperatorem a Deo electum et coronatum; quod qui non fecisset, cum dedecore et ignominia vestibus nudatus ab urbe pelleretur. Factum est hoc, ut probati manifesti fierent. Noverat pietas tua, Domine Deus, servum tuum illum Rufum, latentem inter lapides margaritam Dei, qui spoliatus, cesus, fustigatus, quia jurare noluit, per medium urbis fugatus, ignominiam crucis tue, Christe, in corpore portare non erubuit. Nudus ergo in sola staminia (195) per octo fugatus miliaria, cum a quibusdam servis Dei aliquantula veste donatus esset, tandem venit Divionem, et cum gaudio susceptus, et de labore refocillatus est. Multiplicabatur interim numerus fratrum advenientium, et ut concordia et pacis unanimitas inter utrasque turmas artius servaretur, de promittenda stabilitate monebantur. Quod verbum ideo illis erat gravissimum, quia quasi abhorrebat a recto, eo quod nec primam fidem infringere, nec secundam professionem facere se posse, salva prima quam fecerant, sanum eis videbatur. Timebant enim primum votum, primam professionem violare, et ideo de secunda facienda nefas putabant vel sermonem audire, cum id eis omnino intolerabile videretur, monasterium in quo stabilitatem Deo voverant, deserere vel ad horam; quod omnino abnegarent, si secundam stabilitatem in aliena æcclesia firmarent. Quesierat super hac re consilium abbas Rodulfus a quampluribus; et

D Lanfrancus Cantuariorum archiepiscopus tale ei responsum reddiderat, scribens ad eum in hæc verba :

L. Cantuariæ archiepiscopus Rodulfo abbati salutem. Indicatum est mihi quia de tuo monasterio recedere vis: de promissa stabilitate sollicitus es, ne unde Deum placare debes, inde offendas. De quo rationem talem ostendo, et in ostendendo me in exemplum sic do. Si ego L. manu propria me de aliquo monasterio non recessurum jurassem, viderem autem quod ibi animam meam salutare non possem, exirem, nec perjury crimen incurrerem. Qui enim Deo propter Deum alligatur, non solvitur ab ipso, nisi contra ipsum solvatur. Porro ab ipso contra ipsum non solvitur, qui

NOTE.

(195) Lanca camisia.

propter amorem ejus, et ut ei bene placeat, a filiis discordiæ, superbiæ, diffidentiae, et, ut apertius dicam, a filiis diaboli migrat ad filios pacis, spei, humilitatis, immo filios Dei. Qui enim sic transit, nonne fugit a sede diaboli ad sedem Dei? Quis autem judicet illum dampnandum, qui ut ad patrem, ut ad Deum et amicum, fugit ad ipsum? Preterea qui sic transit, non ab ecclesia ad ecclesiam transit. Non sunt plures ecclesiae, sed una est toto orbe diffusa, et uni Deo ubique servitur, uni regi militatur (fol. 134). Postremo sanctus Benedictus, qui stabilitatem præcipit firmare, monachum ab illo monasterio ad aliud venientem suscipi jubet, et, si bonæ vitæ fuerit, ut stabilitatem firmet suaderi.

His et aliis quampluribus probabilibus argumentis et rationibus muniti, præcepto patris sui obtemperantes, quidam stabilitatem ecclesiæ Divionensi in præsentia patris monasterii professi sunt et obedientiam; quidam autem dubitaverunt, et adquiescere ut profiterentur noluerunt. Ego eram, Jesu bone, de dubitantibus unus, cum tua pietas per servum tuum abbatem nostrum mihi jam præcepisset, ut fidei tuo, cui complacuerat sibi in me anima ejus, cotidiana adhererem instantia: quamquam et hoc ipse timerem, quia viri modestiam, pietatem et dulcedinem non noveram: cujus licet nossem sanctitatem, reverebar. Et tamen adherebam ei de longe, et benignitatem ejus multipere sitiebam, quia bonis coesse et cohabitare desiderabam, quod totum abs te erat, domine Jesu. Venabatur ille discretione præcipua, ut peritus auceps, animam meam, muneribus quibusdam et affectione multimoda, quæ tamen religionis propositum non excederent, attrahendo et quasi inlaqueando devotionem meam, quæ aliquanta erat erga illum; sed rursus timebam hominem quem non noveram, quamquam jam ei pectus nostrum aperuissem, et omnia animæ secreta retexissem. Quid erat, domine Jesu, in corde illius fidelis tui? Quid erat, cum me ita dimitteret voluntati propriæ, ut etiam publice prohiberet, quidquid facerem, quidquid dicerem, ne quis objurgaret, ne quis saltim in capitolio reclamaret? Quid erat, cum cotidie quasi pedibus ejus procumbens, cum jam quasi venatus essem, orarem ut me reprehenderet et edoceret, et ipse me quasi repelleret, et optionem daret ut quidquid vellem facerem? Et jam professionem feceram, ad quam faciendam tali ratione ductus sum. Casu de claustro veniebam, cum ipse sederet in consistorio suo, et videns me, de professione monere cepit. Ego audito quod nolebam, erubui, et gradum repressi; cum ecce columpnæ lignæe approprians, colubrum offendi spira sua iurotatum. Cui, cum nesciens quid esset, quia ni-

chil tale verelar, pedem protendissem, ut quid esset agnoscerem, collo protenso hianti ore morsum minatus est. Cum clamassem, et gradum retro tulissem; jussu ejus prior adveniens, pede capite colubri conquassato, mortuum projecit, clamante eodem viro beato, et dicente: *Occide, sic moriatur serpens qui insidiatur salutis fratris Hugonis!* me quoque in corde assentiente, et dicente: *Sic fiat, amen.* Statim, Jesu bone, ut hoc in corde meo deliberatum est et assensum, dulcedo tua in me pie convaluit, et sensi amorem tuum quasi extinxisse in me omnia venena serpentis, quæ me ab implenda obedientia professionis implendæ impediabant. Quid mora? die eodem sentiens vir præfatus cor nostrum immutatum, te ut credo inspirante solum me aggressus est, et cum multa de simplicitate et modestia abbatibus nostri perorasset, quedam etiam de inreverentia nostra et pertinacia, qua obedire patri spirituali refugiebamus, replicuisset, deducta in medium auctoritate regulæ, quæ præcipit obediendum patri, etiamsi ipse, quod absit! aliter agat, nec esse discutiendum de obedientia: vicit me, fateor, auctoritas viri, et vis verborum ratione et auctoritate subnixi, illud etiam, quia te præstante veritati repugnare nolebam. In omnibus tibi, bone Jesu, gratias ago, quia protexisti me; quia sub umbra alarum tuarum fovisti me, et gratia servorum tuorum fidelium donasti me. Itaque eo deducente, abbati nostro de pertinacia satisfeci, et in crastino præceptis eorum obedi. Per omnia benedictum nomen gloriæ tuæ, qui disponis omnia in tranquillitate. Precor, domine Jesu, non me secernas a numero et consortio servorum tuorum, qui dereliquerunt gloriam mundi cum suis oblectationibus; quia et ego, cum tu inspirasses cordi meo, seculum et quæ ejus sunt voluntate promptissima postposui et postpono, animam et corpus meum tibi domino Deo, teste et mediatrice beata Maria, devovi et voveo, et in tuo servitio emori præopto, quia tibi servire regnare est (fol. 135). Mortifica in me, Domine, quidquid illud est quod neque cibis neque sacrificiis aptum est, et da Patri nostro servo tuo abbati Divionensi videre quæ optat de nobis; ut lauderis in ipso et in nobis, qui es potens, gloriosus, admirabilis et benedictus in operibus tuis.

(Anno ab inc. Dom. 1088.) Igitur his qui residui erant ad obediendum inclinatis, cum in pace et modestia quieti spiritus Deo ab omnibus serviretur, ecce repente de obitu papæ Gregorii VII nuncio veniente; fratrum præcipue corda turbata sunt, dolentium desolationem sanctæ Dei ecclesiæ, quamquam congaudendum illi scirent, quem multis tribulationibus probatum suo jam Dominus gremio

* Hæc de obitu Gregorii VII leguntur in codice Musei Britannici inter Cottonianos Nero C.V. membr. sæc. XI exeuntis fol. 1: « Volumus vos scire qui ecclesiasticæ cure solliciti estis, quod apostolicus Hiltebrandus nunc in extremis suis ad se vocavit unum de duodecim cardinalibus quem multum dili-

gebat præ cæteris, et confessus est omnipotenti Deo et sancto Petro ac toti ecclesiæ valde peccasse in pastoralis cura quæ ei ad regendum erat commissa, suadente diabolo contra humanum genus odium et iram incitasse. Postea vero sententiam quæ in orbem terrarum effusa est, pro augmento Chri-

confoveret; pro animæ] tamen] ejus absolutione et requie consuetudinarium pensum promptissima voluntate persolverunt in officiis et celebratione missarum et largitione elemosinarum. Vigeat enim virtus caritatis in patre nostro abbate Divionensi, quæ tanta erat, ut quamquam eo anno ubique tempestas violentia maturæ segetes in spicis et vinum in racemis, omnia prostrata et prorsus dampnata essent, nichil tamen minus fieret in refectorio et elemosinis, cum fratres centenarium fere excederent numerum, et his qui de terra fertili et plenissima venerant, et nichil minus noverant quam penuriam pati, abundantissime in omnibus ministraretur, et tua pietas omnia supplebat, domine Jesu. Et quidem iuste. Habenti enim caritatem, dabitur et abundabit. Quæ autem major potuit esse karitas, quam virum anno integro a monasterio semotum, inde ad sua redeuntem omnia invenisse confusa et prorsus annullata, cum omnia deessent, panis, vinum, substantia, 40 fratres cum gratiarum actione suscepisse; et qui suis nullo pacto quibat in necessariis sufficere, hunc pro his quos non noverat deducendis ad terras extraneas isse, et suis eos expensis ad suum locum deduxisse? Hec sunt tua, Jesu, mirabilia, hec de tuo fonte procedunt. Noverat ille tuus famulus, te tuis non defore, qui consuesti cibos in deserto parare, et de paucis panibus multa milia hominum saccare. Hec etiam ei tua omnipotentia prævidisti, qui et necessaria ei subministrasti, et insuper tanta in prædiis et fundis ecclesiæ eidem anno ipso et deinceps contulisti, ut duplicatus videretur census ecclesiæ, et insuper te donante, benedictionem hereditate possidebit, quia in modico inventus est fidelis.

Anno igitur sequenti, persecutione Heinrici tyranni Herimannus Mettim exit, et sedem cathedræ ejus Walo abbas sancti Arnulfi illicite usurpavit. Actum est illic miro Dei iudicio, ut cum ad excretionem ejus crisma quereretur, et allatum esset crisma ab Herimanno confectum, episcopus Virdunensis reprobatum crisma quod sanctum erat, projiceret, et allato suo, quod ipse contra jus et fas sacraverat, inde perficeret Walonis sacrationem, ne benedictionem patris filius impudens mereretur. Walo tamen, quia patris cubile ascendit, publicam penitentiam egit. Heinrichus in loco ejus Brunonem quemdam exepiscopum creavit, qui postea ab urbe cum dedecore et ignominia pulsus est, et sic Herimannus post multa laboris et viæ pericula a suis de Langobardia, quo cum Mathilde morabatur, revocatus, 4 anno egressionis suæ Mettis recipitur cum omnium affectione, anno ab inc. Dom. 1089. Eodem

stianitatis cepisse dicebat. Tunc demum misit prædictum confessorem suum ad imperatorem et ad totam ecclesiam, ut optarent illi indulgentiam, quia finem vite suæ aspicebat, et tam cito inducitur se angelicam vestem, et dimisit ac dissolvit vincula banorum omnium suorum imperatori et omni populo christiano, vivis et defunctis, clericis ac laicis, et jussit suos abire de domo Theoderici, et

anno Odo Ostiensis episcopus in papam consecratus est, et Urbanus dictus est (1088, Mart. 12).

Nos igitur loquenturi de obitu domni Herimanni, videamus primo revelationem factam de translatione corporis beati Clementis, primi Mettensis ecclesiæ apostoli et episcopi, et de obitu ejus. Apparuit sanctus Clemens cuidam puero Hugoni nomine, innocentis et simplicis vitæ, et ostendens ei in ecclesia sancti Felicis locum sepulture suæ, præcepit ut iret et diceret Herimanno Mettensi episcopo, ut elevarer inde ossa ejus. Adjungens etiam quia die tertio post factam revelationem corporis sui ipse moreretur. Injunxit etiam puerulo ut mutaret vitam et ne quid puerile ageret, sed monasticum appetens indumentum, Deo servire studeret. Puer evigilans dominum advocat — patre enim et matre orbatus apud eum qui sororem suam habebat, morabatur, — et venienti visionem indicat. Petit ut ducatur ad episcopum. Sed dominus ejus timens, duxit eum ad abbatem sancti Felicis, cui puer quæ viderat refert. Ille religiosis personis omnia per ordinem pandit, inde jam omnes episcopum de translatione ammonent. Puer vero sollicitus de implenda obedientia, flebat quidem quia non presentabatur episcopo. Illi vero Gallico laborantes coturno, abbati sancti Felicis inponebant factam revelationem, quasi ut majoris esset auctoritatis, silentes de puero. (fol. 135') Requisivit etiam monasticum habitum, sicut ei injunctum fuerat, et cum a quibusdam in monasterio sancti Clementis judicaretur poni debere, sua ipsius voluntate, quia duos fratres in monasterio sancti Vitoni habuerat, qui jam seculo excesserant, illuc ductus est ei susceptus. Det illi Dominus vitam in omni sanctitate et religione perfectam meritis et intercessione sancti Clementis, ut videat bona Domini in terra viventium.

(1090.) Igitur venerabilis Herimannus in urbe sua susceptus, in quadragesima infirmari cepit, et tamen ab episcopali officio multis infirmitatem ejus admirantibus, non destitit. Et quia multis jam præcedentibus annis a quibusdam religiosis personis ammonitus fuerat de translatione beati Clementis, urbis Romæ patricii, postea discipuli et legati beati Petri, qui ab eodem missus primus Mettensis ecclesiæ apostolus et episcopus extitit, quibusdam etiam asserentibus per revelationem satis probabilem, hoc esse reservatum a Deo implendum diebus ejus, orationes et jejunium, ut erat pius, pie ordinavit, et post pascha translationem distulit, et diem determinavit. Abbas autem sancti Felicis revelationem sibi a puero relatum partim aperuit, partim dissimulavit. Teste Mogontino archiepiscopo.

Narrationem in codice Catalaunensi (non Laudunensi, ut male scribitur) obriam supra SS. t. V, pag. 563, lin. 42 sqq. habes. Ibi et lin. 16 sqq. male expressa leguntur, quæ hic a nobis excerpta dedimus.

mulavit. Tacuit enim diem obitus ejus eadem revelatione determinatum die tercio post translationem ejusdem beati Clementis. In cena Domini quanto affectu penitentes reconciliaverit, quam devotum se in consecrando crismate exhibuerit, quis satis narrare possit; cum magis angelus quam humana persona filiis ecclesiæ astantibus in ipso refulserit? Infirmas licet gravis dignitatem vultus et oris constantia mentis in ipso turbare non potuit. Cum omnibus prædicaret publice, non tacebat in domino Deo suo confusus de vitandis Symoniacorum et Nicholaitarum sacrificiis, exponens Nicholaum ideo secundum beatum Augustinum ab apostolis hereticum judicatum, quia in ordine diaconatus eum quem prius habuerat uxoris usum apostolis argumentibus dimittere noluit. In pascha celebrato divino officio, se et oves sibi commissas sacramento corporis et sanguinis Dei munivit. Eadem die ad vesperam graviter infirmari cepit. Appropinquante vero die determinato ad transferendas venerabiles reliquias, vires tenues Domino annuente recepit, et in transferendo beato Clemente Kal. Maii cum summa cleri plebisque devotione divina gratia desiderium ejus implevit, et tota urbe, immo tota regione ad verbum prædicationis ejus astante, et de ore ejus rere supernæ dulcedinis distillante, omnibus absolutis, et ab omnibus quasi ab ipso Deo absolutione petita, tandem in auribus omnium desideravit, dicens : *Sufficit mihi! O utinam respiciat Deus, et finiat labores meos, et suscipiat in pace spiritum meum per intercessionem sancti Clementis, cujus sacratissimum corpus hodie videre, palpere, et transferre magnifico munere nobis de cælo donatum est!* Sub hac voce populus ingemuit, et fracto finemque laborum inploranti condoluit. Duobus diebus intercedentibus quasi præ sagis vicinis transitus, fidelibus ecclesiæ fieri epistolas jussit, orans et adjurans per viventem in secula seculorum, ut sine dolo, sine simulatione tractarent negotium ecclesiæ in simplici et nuda veritate, et omnibus ultimum vale dixit, cum mirabili verborum et vultus affectione. Die tercio circa horam nonam intelligens suum transitum imminere, convocari fratres jussit, et filios astantes ne dolerent voce et manu compescuit. A quibus cum interrogaretur, cui eos desolatos relinqueret, quid eis præciperet : *Commendo vos, ait, Deo; state in fide et doctrina beati Petri, sicut a successoribus ejus et vidistis et audistis.* Et post hec omnes benedicens, signo crucis se munivit, et invocata sancta Trinitate, sanctæ Mariæ se commendans, commune patrocinium sanctorum inplorans, oculis et manibus in cælum elevatis, sine ullo strepitu vocis et motu corporis, quasi obdormiens spiritum emisit. Sequenti nocte apparuit cuidam dilecto suo, quem in filium adoptaverat, qui cum psalmi cantarentur, præ tristitia obdormierat, et ait illi : *Noli mestus esse, salvus sum.* Iterum ap-

A paruit cuidam venerabili viro, et ait : *Mortuum me dicant, sed vivo.* Hec abbatibus referentibus, et aliis personis non levibus, cognitum est. Obiit autem Non. Maii venerabilis antistes Herimannus, cruce, mitra et pallio decoratus, et his sepultus insigniis in ecclesia sancti Petri anno ab inc. Dom. 1090.

(1089, Mai. 7.) Anno præterito Teodoricus Vir-
dunensis defunctus erat 4 Non. Mai, qui tamen in infirmitate de communione Witberti et de expul-
sione fratrum penitentiam egit, culpam professus
est; (fol. 136) et a quodam fratre Gerardo no-
mine quondam canonico et archidiacono Vir-
dunensis æcclesiæ, tunc autem monacho sancti
Vitoni, quem Rodulfus abbas pia sollicitudine
pro hoc illo miserat, præcepto ejusdem abbatis,
B qui potestatem absolvendi eos, qui ab excommu-
nicatis redibant, ab apostolica sede optinuerat,
absolutus est. Ex tunc abbas Rodulfus cum fra-
tribus ad cænobium sibi commissum revocatus
est, cum post discessum ejus intrasset in
illud lupi³⁴⁹ rapaces loco non parcentes, et Deum
et hominem non reverentes, a quibus ita omnia
confusa sunt et destructa, ut memoria confusionis et
pessundationis illius hodieque obliterari non valeat.
Quo in facto admirari libet prudentiam et caritatem
patris nostri abbatis Divionensis, qui tales et tantos
fratres cum suscepit, letatus est, cum remisit loco,
gratulatus est. Utique solus temporibus nostris
inventus est, qui fratres quos tempore necessitatis
retinuerat, pacis tempore dimitteret, nec doleret.
C Quod enim eos suscepit, et congregationem con-
gregationi sociavit, signum fuit cui contradic-
tum est, adeo ut omnes rogarent in bonum monstra converti.
Nam et Cluniacensis abbas domnus Hugo cum in-
probasset factum ejus, dicens impossibile fore tres
congregationes invicem esse concordēs, tale ei
dedit concilium, ut si vellet ecclesiæ sibi commissæ
pacem acquirere, eos qui vellet ecclesiæ Divio-
nensi perpetualiter stabilitatem firmare retineret,
qui vero nollent a se omnino dimitteret. Aliter tuta
esse pax ecclesiæ non posset, cum illi qui essent
suscepti vel nutriti in æcclesia, dissentirent ab illis
qui suscipi refugerent, quod religioni adversabatur.
Attestans se id facturum, si similis ei necessitas
D incumberet. Hoc ipse ab ejus ore audiui, cum essem
cum eodem patre nostro Cluniaci. Jam enim me
secum ducebat, ut viderem quæ circa cum erant,
et perfectioni operam darem; cum ipse, humiliter
requisitus a me quare tanto tempore voluntati me
propriæ dimisisset, breviter respondit : *Volebam*
inquiens, scire si terra tua semen verbi susceperet, si
suscepto semine fructum faceret, ne incassum semen-
tem jactarem, ne labor et impensa periret. Quibus ejus
verbis ex devotione affectum, ex affectu devotionem
colligens, tibi, Christe, gratias agebam, et ut fructi-
ficaret in me gratia tua; ut letaretur in te de nobis
multo affectu orabam, et adhuc in eodem maneo

VARIE LECTIONES.

³⁴⁹ rupi. c.

desiderio, supplicans ut adsit nobis dignatio tua, quæ nos dignos faciat propitiatione tua: quatinus operante in nobis misericordia tua, alieni inveniamur ab omni iniquitate, ut letetur paternus ejus affectus de filiatione nostra. O Deus, et o beata mater ejus, suscipite clamores cordis ejus pro nobis, et lætificate animam ejus de nobis, ut simul inveniamur in sorte gloriæ filiorum Dei. Ingratus enim patri beneficia danti esse nolo, nec remotis arbitris agere gratias. Et licet in adolescentiam collata pereant, quia ipsa nunquam retractentur, ego qui beneficium inveni impensum grate accipio, primam ejus pensionem solvo, quod grate ad nos pervenerint effusus affectibus judicando, et hoc ubique testando. Et si referre gratiam non potero, illud certe non desinam ubique confiteri, me referre non posse.

Fratres igitur pater noster et gaudens suscepit gaudensque remisit, quia depositum Dei esse sciebat, et ideo in servando illo et remittendo voluntati Domini sui libens parebat. Ut enim ait beatus Ambrosius in libro de excessu fratris *nihil interest, utrum abjures depositum, an doleas restitutum*. Non igitur doluit restitutum, quia sciebat Dominum; et voluntati illius contraire nefas putabat. Reversus est autem ad cœnobium suum cum fratribus suis domnus abbas Rodulfus anno ab inc. Dom. 1092. cum jam ecclesiæ Virdunensi Richerus prælatus esset, in ecclesia sancti Stephani Mettensis decani functus officio. Mettenses vero domno Herimanno viduati, elegerunt quendam clericum Trevirensem Popponem nomine, fratrem Heinrici comitis palatini, et absque regio dono sola electione præponentes eum ecclesiæ, de consecratione tractare cœperunt. Et quia Trevirensis episcopus Wibertistarum communionem contaminatus erat, a domno Lugdunensi archiepiscopo consecrari eum expetierunt, imposito negotio hoc strenuitati domni abbatis Divionensis, de cujus industria confidebant. Qui nihil cunctatus, domnum Lugdunensem cum duobus suis suffraganeis, Matisconense scilicet et Linguonense, per bella et gladios, cum omnia mortem intentare viderentur, Mettim usque deduxit; a quo et consecratus est prima ebdomada quadragesimæ cum gloria, et sic domnus Lugdunensis cum suis reversus est ad propria. Sequenti anno Richerus⁴⁴¹ pro consecratione sua Lugdunum veniens, cum sacramento se de simonia purgasset, in die sancto paschæ consecratus est ab eodem, presentibus episcopis Matisconensi, Cabilonensi, Augustensi, Tullensi, cum filiis Virdunensis ecclesiæ, et litteris domni Mettensis de ejus electione concinentibus.

Anno ab inc. Dom. 1094 (194), concilium habitum

A est apud Eduam 32 episcoporum a domno Hugone Lugdunensi (Oct. 15), cui etiam interfuerunt abbates quamplurimi et viri religiosi.

Anno ab inc. Dom. 1095, feria 4, luna 25, 2. Non. Aprilis, a noctis medio usque ad auroram stellæ de celo cadere visæ sunt, et eadem nocte Gyraldus abbas Silvæ majoris (195) migravit ad Dominum (fol. 156^r). Eo quoque die domnus Lugdunensis archiepiscopus iter arripuit ad Sanctum Jacobum (196), honesto clericorum et laycorum comitatu decoratus, et apud Anicium (197) tribus diebus remoratus, cum maxima difficultate ab eisdem avulsus est, cum convenissent ibi quamplures religiosi ad retinendum eum. Venit autem ad Sanctum Jacobum imminente vigilia diei sancti pentecostes, et in die sancto missarum sollempnia ad altare sancti publica celebravit, astante episcopo et clero populoque infinito. In crastinum accepta a sancto licentia, destinavit ad sua redire, et venit Lugdunum die 3. ante navitatem sancti Joannis baptistæ, ubi cum favore et laude et gaudio omnium susceptus, nuncios habuit papæ Urbani * de Apulia venientis et ad Galliam festinantis.

* *De gestis papæ in Italia hæc habet codex Musei Britannici inter Harleianos 3014. signatus sæc. XII. mbr. manu Germ. aut Gall. : Anno dom. inc. 1095. ind. 3, Kal. Mart. celebrata est Placentiæ synodus præside domno Urbano papa cum episcopis et abbatibus tam Galliarum quam et Longobardiæ et Tusciæ. Facta est autem magna consultatio de his qui ecclesiis vel præbendis emerant, sed et de his qui in scismate Wipertino fuerant ordinati. Primo itaque die etc. usque capellarum officiis ipse provideat. Quæ alio loco dabimus. Sequitur :*

Anno dom. incarn. 1095. indictione tertia, 4. Idus April. veniente domno papa Urbano Cremonæ, rex Choumradius II. obviam procedens, stratoris officio usus est. Deinde 17. Kal. Mai. fecit sacramento securitatem ei de vita, de membris, de captione, de papatu Romano, et regalibus sancti Petri tam intra Romanam quam extra Romanam acquirendis, tenendis ac defendendis contra omnes homines, bona fide, sine fraude et malo ingenio. Tunc papa eum in filium Romanæ ecclesiæ assumpsit, et si rex ista sicut promisit observaret, coram populo pollicitus est eum adjuvare ad acquirendum et tenendum et defendendum regnum. Et quando ei Deus Romanam pro corona venire concesserit, coronam imperii dare, et eum in cæteris negotiis adjuvare, ad honorem Dei ac sancti Petri et Romanæ ecclesiæ, salva scilicet ipsius ecclesiæ iusticia, et decretis apostolicis, maxime de investituris.

(Nov. 18.) Hic habuit concilium apud Clarummontem, cui præerat Durannus episcopus, cujus dejectionem cum meditata esset Cluniacensium devotio, Christus eum exaltavit, et quod ei placuerit, modo mirabili manifestavit. Cum enim suscepisset legationem, ut papam hospitio reciperet, et

VARIÆ LECTIONES.

NOTÆ.

(194) Cf. litteras Hugonis ad Lambertum Atrebatensem, Mansi XX, 801. K.
(195) La Saulve-Majeure dioc. Burdegalis.

(196) Compostellensem.
(197) Le Puy.

⁴⁴¹ ita c.

necessaria subministraret, et ipse ad hoc cum gratia accingeretur, graviter infirmari cepit, quibusdam eam ipsius infirmitatem male interpretantibus, cujus meritum Christus proxime populis erat ostensurus. Insidiabantur autem ei quidam fratrū Cluniacensium, pro eo quod Moysiace cenobium, quod erat juris ecclesiæ Arvernensis, quod etiam pro restauratione ordinis Cluniaci contulerat, salva obedientia et reverentia ecclesiæ Arvernensis in subjectione sua habere vellet, et ob id eum apud papam accusaverant, et depositionem ejus attemptabant (198). Adveniente igitur papa, visitatus ab eo, et absolutus, cum jam extremum spiritum traheret, nocte sequenti spiritum Creatori reddidit (199), lotus et caratus summa filiorum, id est abbatis Divionensis, abbatis Casæ Dei, episcopi Gratianopolitani et aliorum diligentia. Et sic antequam concilium inciperetur, toto orbe ad ejus exequias occurrente, ab ipso papa et episcopis terræ est mandatum cum gloria, et sedem ejus Willelmus de Basia adeptus est laude cleri et populi, præcepto ejusdem apostolici. Obiit quoque infra spatium temporis ejusdem concilii Desiderius Cavellicensis episcopus, et abbas Gemmeticensis cœnobii. Anno ipso confirmata est via christianorum euntium cum armis in Hierusalem. Obiit etiam anno eodem Rainaldus Remensis archiepiscopus, Hilbertus Bituricensis archiepiscopus, Landricus Maticensis (200). Judeorum quoque exterminium ipso anno multis in locis factum est a viris Iherosolimitanis. Quod certe mirum videri potest, quod una die pluribus in locis uno spiritus fervore exterminatio illa facta est, quamquam a multis improbetur factum, et religioni adversari judicetur. Scimus tamen quia non potuit inmutari quin fieret, cum multi sacerdotes data excommunicationis sententia, multi principes terrore comminationis id perturbare conatisint.

(1096) Tunc temporis pro componenda inter fratres Willelmi regis filios concordia, Willelmum videlicet regem Anglorum et Robertum comitem Normannorum, abbas Divionensis ex præcepto papæ mare transierat, et ut præscriptum regem ammoneret de multis quæ illicite fiebant ab eo, de episcopatibus videlicet et abbatibus quas sibi retinebat, nec eis pastores providebat, et redditus proventusque omnium sibi assumebat, de symonia, de fornicatione clericorum; et quia conventionem fecerat cum eo Albanensis episcopus, quem primum illo miserat papa, ne legatus Romanus ad Angliam mitteretur nisi quem rex præciperet, et quia adeo auctoritas Romana apud Anglos avaritia et cupiditate legatorum viluerat, ut eodem Albanense præsentem et consentientem nec contradicente,

A immo præcipientem, Cantuariensis archiepiscopus fidelitatem beato Petro et papæ juraverat salva fidelitate domini sui regis. Quæ res in tantum adoleverat, ut nullus ex parte papæ veniens honore debito exciperetur, nullus esset in Anglia archiepiscopus, episcopus, abbas, nedum monachus aut clericus, qui litteras apostolicas suscipere auderet, nedum obedire, nisi rex juberet. Qui veniens tanta libertate usus est, ut rex, integritate ejus inspecta et inadulata mentis constantia, se conciliis et votis ejus adquieturum promitteret, et omnes fideles gratularentur eum advenisse, ad cujus adventum quasi respiraret et resurgeret decus et vigor ecclesiæ Anglicæ et libertas Romanæ auctoritatis. (fol. 157.) Sed quid imperturbatum relinquit inexplibilis gurgis Romanæ avaritiæ? Rex suspectam habens viri auctoritatem, quem jam diu venturum audierat, legatum papæ præmiserat, et in manu ejus auri probati et purissimi 10 marchas. Hoc signis prænuncio, respondere prædicto abbati differebat, et interim eum in pascha secum retentum reverenter et honorifice tractabat: cum ecce legatus rediens, inducias regi de omnibus usque ad nativitatem Domini reportavit, per quemdam papæ nepotulum seu vernaculum, si debita beato Petro caritas in suo discessu maturius ut credebatur futuro, ei per eundem tantæ auctoritatis legatum, ut est papæ sororis filius, et si non tota, saltem ex parte mitteretur. Quo responso accepto, rex letus factus, præfato viro apostolicas prætendit inducias; quamquam privatim et publice hoc ipsum papæ improbaret factum, qui tantum virum fama ubique celebratum, privilegiis auctoritatis suæ munitum, ita inhoneste tractasset, ut legationem ejus unius laycæ personæ, nec litteris apostolicis nec secularis scientiæ seu dignitatis honore munitæ, rescinderet. Sic re infecta, fama tamen sua, integritate, honestate, sapientia omnibus oppido commendata, ab eodem viro recessum est; et tamen pro componenda inter fratres pacis concordia in Normannia substitit, donec pace facta, decem milium marcarum pensione accepta, terram suam comes Normanniæ regis Anglorum usque ad trium annorum spacium custodiendam traderet, et sic Iherosolimam profectus, ab eodem abbate usque ad vicum qui dicitur Pons Arlix (201) comitatu ejus Stephano comite Franciæ et Roberto comite Flandriæ adherentibus, deductus est.

Verum cum adhuc in Normannia essemus, congregatis ad exequias Maticensis episcopi domno Lugdunensi archiepiscopo, Eduensi quoque et Cabilonensi episcopis, electus archidiaconus Lugdunensis Berardus consecratur in episcopum Maticensis.

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁹ ita codex; ut Labbeus edidit humanæ.

NOTÆ.

(198) De alia Duranni cum Cluniacensibus lite exs at epistola Urbani ad eum a. 1094. scripta ap. Mabillon. Annal. Benedict. V, 314. K.

(199) xiii Kal. Nov. in duplici quod composuit epitaphio testatur Baldricus Burguliensis. K.

(200) xv Kal. Nov. a. 1096 Urbanus papa Cluniaci bullam ad Landricum dederat. Gallia Christ. Instrum. IV, 285. K.

(201) Pontarlier ad fontes Dubis.

nensem (202). Ibi quoque domnus Eduensis episcopus Hagano conquestus plurimum desolationem Flaviniacensis ecclesiae, cum jam post obitum domni Raynaldi, fratris ducis, septem annis ecclesia eadem pastore viduata mansisset (203), me eo quod quasi essem notus archiepiscopo, quod etiam per saepe fecerat, requisivit ab eo in abbatem; quod etiam vix optinisset, nisi canonicorum et laycorum suffragia ad id expetendum sibi adhibuisset. Optinuit tamen, et missus est Cabilonensis episcopus, qui domnum Divionensem apostolica auctoritate ut assentiret, me etiam ut obedirem vice sua constringeret, quod et factum est ubi rediimus. Confirmata vero electione, et consecrationis determinato die, archiepiscopum adii; quae ejus super hoc esset sententia requisivi. Ipse anxietatem nostram plurimum consolatus, ad exequendum quod jubebatur ratione induxit, auctoritate munivit; et sic dimissum, litteris suis honestavit, quas misit Eduensi episcopo in hec verba:

Venerabili in Christo fratri, Haganoni ²⁰² Eduensi episcopo, Hugo Lugdunensis ecclesiae servus salutem. Quotiens humilitatem nostram dilectio vestra adierit, quotiens nos pro restauratione Flaviniacensis ecclesiae rogaverit, benignitas vestra satis recolit. Quaesistis a nobis multa sedulitate et instantia karissimum fratrem nostrum Divionensis ecclesiae monachum Hugonem, quem nobis assumpseramus, cujus nos sedulitati credebamus, immo cujus lingua vox nostra erat; et quod quaesistis, ab invito et nolente quasi exoristis. Electionem igitur ejus a vobis ²⁰³ factam apostolica auctoritate confirmantes, consecrationem ipsius pro debito vestro vobis inponimus, certum habentes, quia, etsi corpore absentes sumus, spiritu praesentes ad honorem Dei per Christum in Spiritu sancto consecrationi eidem intererimus, et fideles vobis cooperatores erimus. Nunc igitur praedictum fratrem et filium nostrum, quem tanto subjecimus oneri, vestrae specialiter tuitioni contradentes, committimus eum fidei vestrae. Quem quidem semper penes nos volueramus retinere, sed cessimus instantiae vestrae. Nostis quo eum teneamus affectu; hoc ipso vobis eum committimus. Et autem consilium et auxilium nostrum non deerit; qui non solum Flaviniacensi ecclesiae, verum quotquot sunt in diocesi vestra pro ejus amore parati sumus pro debito subvenire. Ita ergo agite, ut idem frater pro adjutorio et consolatione sibi impensa gratias nobis habeat referre, ut habeatis gratiam super gratiam.

(fol. 137) Anno itaque dom. inc. 1097. (204) ind. 5. anno aetatis 32. die 10. Kal. Decembris, qui est dies festus sanctae Cecilie (Nov. 22.), 7. sabbati,

A Flaviniacum nobis ingressis, in crastinum consecratione peracta, de profectu ecclesiae tractatum est; et si post dies paucos a domno episcopo et domno Divionense ceterisque discessum est.

Eodem anno Aymo reddidit 3 solidos censuales de castro quod Sacriba dicitur, et de terris in circuitu castri ad jus ecclesiae Flaviniacensis pertinentibus, in festivitate sancti Petri in plenaria curia, quos retinuerat multis retro annis, et pro retentione culpam fecit, et absolutus est. Actum die festo apostolorum.

Quidam etiam Folcuinus acceptis a nobis 15 solidis, calumpniam quam habebat in manso de Galiaco, quod Waldinus dederat, vurpavit praesentibus his.... consanguineo suo, qui frenum ²⁰⁵ trium solidorum pro concessionem habuit.

B Pro equabus quas ceperat et abduxerat Wido Luciniacensis 100 solidos dedi.

Odoni vicecomiti Rubeimontis, cum noster factus est, pro quibusdam compositionibus 30 solidos dedi.

Girardo de Duisino 11 solidos pro quodam nostro serviente de Galiaco, Artaldo de Sancto Baudio 20 solidos.

Hagano etiam de Roca noster factus, vidente Raynaldo avunculo suo, calumpniam fecit ²⁰⁶. (205) sui Finium Deo et sancto Projecto et nobis dimisit, acceptis a nobis 20 solidis. Actum Flaviniaci.

(1097. Febr. 6.) Hildegarius etiam de Gurziaco noster factus, quod non fuerat antecessorum nostrorum, auxit elemosinam quam avus suus fecerat, dans ecclesiae nostrae Ereburgem filiam Helardae filiae Wihelmi, et omnem posteritatem eorum, acceptis a nobis solidis 58 pro caritate. Actum mense Febr. 6. feria, 8. Idus Febr.

Aymo etiam Lovels lius (206) homo noster omnem alodum suum Deo et sancto Petro sanctoque Projecto tribuens, torturas quas in casamento nostro faciebat, vurpavit, enarratis coram omnibus rectis consuetudinibus casamenti, de capite mansi 2 sextarios avanæ, et 4 vini in salvamento.

Feci etiam pacem cum Wolone Sarmaciensi, et ei nostro facto 100 solidos, equum 1, canem 1 dedi.

In redemptione ecclesiae de Fontanis 35 solidos dedi. In caldaria Salinensi 40 solidos pro equo.

In redemptione terrae et vinearum, quas praedecessor noster abba Raynaldus Walterio Frossardo homini ducis promiserat, 30 solidos dedi, et terram retinui.

Teberto praeposito pro quibusdam placitis 25 solidos dedi, et pro compositione cervi quem canes sui moverant, et homines nostri ceperant meque nolente diviserant, solidos 30. Bernardo de Montbar in captione sua solidos 50.

VARIE LECTIONES.

²⁰² Ha. c. ²⁰³ nobis c. ²⁰⁴ ita c. ²⁰⁵ fedi c.

NO. A.

(202) 4. Ibid. Dec. 1096. donationem quandam firmavit: Gallia Christ. IV. 1067. K.

(203) Philippus rex Francorum rogante Aganone episcopo Eduensi et Rainaldo abbate monasterii possessiones confirmaverat anno 1085. K.

(204) Dies sanctae Cecilie anno 1096 in Sabbatum incidit, anno 1097 in Dominicam; indictio 5 anno 1097 congruit.

(205) i. e. feodi.

(206) i. e. ligius.

In redemptione fanoni deaurati et capsae argenteae 60 solidos dedi, et in cappa 7.

Dedit ecclesiae nostrae quidam miles nunc conversus Arnulfus de Monasterio mansum 1 apud Prusiliacum.

Dedit etiam Gislebertus de Luciniaco mansum 1 apud Darciacum pro filio suo Pontio nomine, cum omnibus appendiciis, et homines tres cum eorum posteritate.

Dedit itidem Hugo de Draciaco mansum unum cum appendiciis in eadem villa pro filio suo. Actum apud Colchas.

Brutinus etiam dominus castri, quod olim Sedunum, nunc Blismurus dicitur, reddidit nobis ecclesiam castri ejusdem cum appendiciis et cum omnibus quae olim possederat vel tunc possidebat. Et quia de suo proprio quaedam ad victum fratrum addidit, 20 ei solidos pro caritate dedi.

Aymo miles ejusdem castri, avunculus ipsius, ad conversionem in infirmitate veniens, reddidit Deo et sancto Petro et sancto Projecto terras et homines quas nobis vi auferabat, et calumpniam dimisit.

In redemptione cappae et pallii solidos 110 dedi.

(1099, Apr. 14.) Prefatus etiam Hildegarius Guriacensis quia Bellum Locum nobis auferens injuriam nobis fecerat, multo tempore a nobis excommunicatus, tandem culpam fecit apud Conedam, et absolutus a nobis est. Hominium recognovit et resirmavit, et ex toto cellam eandem vrupivit. Obsides dedit, quorum haec sunt nomina: Hugo frater ejus, Rainaldus de Roca, Deodatus, Girardus de Roura, et frater ejus, Waldricus, Gauzfredus de Masiaco; cui ego 20 solidos dedi. Actum 5. feria paschae 18. Kal. Maii Conede.

Pontius quoque Grimensis comes pro homicidio quod fecerat de Pontio serviente nostro, natalem et neptem ejus nobis reddidit 110 solidis acceptis, et absolutus est 16. Kal. Maii. Postea eum cepit, et pro redemptione 50 solidos habuit.

(fol. 158.) Joffredum de Prumiaco, et fratrem ejus cum uxoribus et filiis, uxore quoque Odonis Tuat. et uxorem Heinrici cum filiis, uxorem etiam Johannis de Poliniaco cum filiis et totam eorum progeniem, quae latissima et optima est, mediante Raynaldo de Roca, datis solidis 30 Odoni vicecomiti Rubei montis, sancto Petro quietam feci. Testes horum, qui infra: Gislebertus juvenis. Teubodus Mant, Rainaldus Roca, Gislebertus de Turre, Hagano Roc, Hugo Miscus, Goslenus, Gerardus Duis, Brunarius, Rainaldus Fla, Rainaldus.

Willelmo de Turraboit 30 solidos pro quibusdam compositionibus; Gisleberto solidos 30 pro redemptione equi illius de Grosbof quem cepit et mihi reddidit.

(fol. 137) Anno eodem ab incarn. Domini 1098. obiit Agano Eduensis episcopus 7. Kal. Julii (207); et sequenti obiit abbas Rodulfus 5. Kal. Aprilis. Regimen ecclesiae Eduensis post venerabilem Aganonem Norgaudus suscepit, in eadem ecclesia praecentoris functus officio (208). Hic sub contentione electus est. Pro qua tamen electione cum multoties Eduam issem, quia vox nostra prima esse debebat in electione; tandem in ascensione Domini invitatus, cum essem in exteris partibus, occurrere nequivi. Quendam tamen e nostris misi, qui vicem nostram suppleret; et ego postmodum exoccupatus, Lugdunum euntem ad consecrationem solus de abbatibus sum prosequutus: et hec faciens furorem animi ejus, quem conceperat ex absentia nostra, sedare non potui, cum etiam in redeundo duobus ei diebus apud Collicas (209) et toto comitatu ejus servierim satis superque. Hic Flaviniacum veniens honeste a nobis susceptus est; et in eadem nocte dominicae diei, cum ei honeste servissem, in troya Dei bancos et scarritiones (210) mercati homines ejus frerunt et tulerunt, quia erant ante domum episcopalem, et terra ipsa, antequam domus ibi fuisset, censita erat hominibus pro mercato eorum; et requisiti ab hominibus quorum juris erant, redditu non fuerunt. Et cum redditu non essent, interim emit quidam homo eorum carnem bovis ad opus episcopi: cum homines nostri pro reverentia episcopi alibi eum vellent occidere, ille coegit eos ante praefatam domum mactare, nostrique parati sunt affirmare, quod defensionem eis et tuitionem promiserit. (fol. 138) Occiso bove, homines nostri jussu nostro pro honore episcopi alibi eum traxerunt. Videntes homines quorum erat terra censita, quia ego eis primus, qui defendere debebam, de consuetudine et usu eorum deficiebam, ipsimet in terra censuali sua scarritiones firmaverunt, et carnes reposerunt. Propter baculos qui allati sunt, et quia congregati sunt homines ad tuendum usum censualitatis suae, malum fuit episcopo, et dixit se assallitum; tamen hominem non percusserunt, quia nullus eos assallivit, et ipsi neminem. Ubi vidi molestum id esse episcopo, ego ipse cum quibusdam fratribus et nobilibus viris et servientibus ivi ad eum, et cum consilio optuli ei, quod tantum ei inde facerem in crastino, quantum congrueret justo et honori, et quantum possem et deberem. Et mox ascendens, casatos requisivi et nobiles quos potui, ad faciendum quod optuleram. Interim ipse christianitatem mihi abstulit (211) ita ut nuptiales qui aliunde veniebant missam perdidissent, et corpus sepulturam. Ego tamen quod promiseram munitus consilio implere volui, et in me non remansit, nec sic missam habui. Deum constituit mihi apud Eduam; suscepi. Cumque

NOT. E.

(207) vi Kal. Jul. habet Necrologium S. Benigni K.

(208) Paschalis papa litteris xviii. Kal. Mai. 1100 datis Norgaudi electionem confirmavit. Mansi XX,

1017: K.

(209) Couchy.

(210) *banke und scharren* Teutonice.

(211) I. e. sacris mihi interdixit.

vellet ut homines illo ducerem, dixi non facturum; non enim poteram, quia nec usus erat ecclesie. Quesivi christianitatem, nec habui. Videns quia non haberem, de casatis ecclesie salvam firmitatem ei optuli quattuor milia solidorum, Walonem de Sarmatia, Gislebertum de Luciniaco, Rainaldum de Roca, Milonem de Frollone, Goslenum Sinemuro, Rainaldum, et Hugonem prepositum, videntibus canonicis suis, Walterio, Stephano, Duranno, et laycis Aymone et Josberto; et hec faciens missam quesivi, et non habui. (Jul. 15.) Eduam ivi, et in placito, quia ita egeram, missam ante alia quesivi, et hoc per iudicium curie. Et quoniam de testimoniis nostris laycos nominavi et ostendi, et quia de suis laycis Bernardus mariscalcus noster nominavit Aymonem et Josbertum, iudicium factum est per clericos et laycos. Firmitatem autem hanc ita fuisse oblatam affirmare voluerunt nostrates, ut iudicatum fuisset etiam per ignis aut aque iudicium. De his factum est huiusmodi iudicium:

Quoniam abbas et sui Josbertum non nominavit ad placitum accipiendum, hoc debet esse in respectu quod abbas requirit de missa recipienda, et propter hoc ipse non debet habere respectum de iustitia hominum faciendam.

Audito hoc iudicio obstupui, et consilium ecclesie quod antea habueram requisivi, nec habui. Cumque adhuc morarer in consilio placiti et iudicii, rupit placitum, et abiit pransurus. Misi ad eum, et respectum quesivi, et non habui, nisi iudicium laudarem.

Quantum pro huiusmodi placito gravaverit ecclesiam, hinc colligi potest, quod hac eadem septimana, qua hoc factum est, centum equos absque servientibus 2^a, 3^a, 4^a, 5^a, 6^a feriis Eduam metenere fecit; et communium Eduensis et Cabilonensis parochie super nos postea Flaviniacum juratam adducere voluit, quod tamen infectum remansit. Voluit etiam interdicere omnes cellas et loca ad nos pertinentia; sed obstitit votis ejus integritas capituli Eduensis; fecisset tamen, nisi obstitisset. Tandem cum multociens pro hac causa Eduam venissem, iustitiam presentans, et aliquando misericordiam querens, et nec iustitiam habuissem nec misericordiam, consilio et hortatu ejus quidam fratrum nostrorum insurrexerunt in me, dicentes me conscius fuisse seditionis illius pro qua hec agebantur. Et ob id vocatus Eduam proficisci ceperam, vallatus consilio monachorum nobilium et servientium, ut credebam, quod tamen amisi instinctu ejus. Nam Bernardum de Montfort, quia suus erat de feodo sancti Petri, cui promiseram solidos 50 et bonum nostrum tenebat, ipse ne mecum iret prohibuit. Quod ceteri videntes, cum essemus 25, omnes recesserunt a nobis. Ego solus cum solo monacho et 3 servientibus capitulo me presentavi. Ecce circa horam tertiam advenerunt, conscio eo, quidam nostrorum, accusantes me in capitolio, quod

A conscius fuisset, et alia quedam obficientes, que probare non poterant, maxime cum essent infames persone. Quidam etiam eorum Helinannus me relicto in consessu etiam canonicorum sedebat, cum eo manducans, bibens et equitans. Ego cum essem paratus canonicis respondere et judicari, monachum ipsum nostrum, quem mihi episcopus tulerat, canonicis requisivi, nec habui. Insuper vidi eos me accusantes, et compulsus sum, ne quasi culpabilis viderer, ipse eis precipere ut erga me loquerentur. Abbatem ibi aliquem non vidi; iudicium quoque ceptum factum non fuit, quia talis quedam nos concordia sociavit, mediante episcopo Cabilonensi et Anserico preposito, ut redderem hominem, qui probaret sacramento me conscius non fuisse, et sic amicitiam B episcopi reciperem, et in gratiam redirem: feci, nec gratiam, nec missam habui. Insuper prohibuit sub anathemate, ne fratribus ipsis pro hac de causa inimicarer, et omnino eos a nostra dispositione removit; ne vel saltim eos ab obediendis, quibus praeerant, removerem.

(Dec. 6) Septies propter hoc placitum a festo apostolorum usque ad festum sancti Nicholai Eduam ivi, nec iustitiam, nec gratiam, nec missam habui, maxime cum ad satisfaciendum ei quosdam laycorum, qui impetebantur, illo duxerim contra usum ecclesie. Quos qualiter ipse tractaverit, pudet reminisci, maxime cum nulla esset occasio pro qua haec agi deberent.

C (fol. 138^r) Fratres quoque nostros Divionenses, qui mihi ad solatium laboris et ordinis custodiam dati fuerant, mihi abstulit, precipiens auctoritate qua poterat et debebat, ut infra dies tres Divionem nisi eos remissem, et eos qui projecti fuerant revocarem, nullum in ecclesia divinum officium fieret; et sic in crastinum mane facto Romam profectus est, ut nullus esset de missa recipienda vel fratribus retinendis deprecationis locus.

Ego, qui tanto constrictus articulo vellem etiam majora promittere — nimio enim tedio angebar, quod tantis injuriarum tribulationibus; siquidem a festo apostolorum Petri et Pauli usque ad diem ipsum beati Nicholai natale insignem, quo hec gesta sunt, nulla mea culpa existente, divino officio Flaviniacum vacaverat et sepultura — decrevi omni D ei, etiam in contrariis et noxiis, subdi obedientiam, ut vel sic leniretur, et pacaretur animi ejus pertinacia; et dum ruinam quasi vitare volui, immanis precipitum¹⁷⁷ baratrum incurri. Hoc enim in facto nec ejus amicitiam recuperavi, quam numquam habui, nec monachorum nostrorum caritatem; quin potius, quod ipsi querebant, ad quod intendebant, patris nostri Divionensis et fratrum rostrorum unanimiter offendi. Et quidem satis digne. Nam pro meritis acta res est, ut qui malum feceram — quod certum est malum mihi esse, bonos a me mittendo ut veniret bonum, cujus venturi nullam

VARIE LECTIONES.

habebam confidentiam, sed plenariam diffidentiam —, ut impræsentiarum patet, ipse nec bonum haberem quod non credebam, et quod habebam perderem, ut sola vexatio intellectum daret auditui. Recepi postmodum absolutionem a Lugduno, non tamen per eum, quia per archiepiscopum, et interim dum absens fuit quievi, nisi quod omnia in pejus ruere videbam pro destitutione ordinis, et emendare nequivi, quia solus eram. Tunc cepi sentire quid cogitaverant, quid attemptaverant, quid machinati fuerant, cum jam emendare non poteram.

Interim feci pacem cum Rainaldo de Granciaco, qui frequentibus irruptionibus et depredationibus omnia nostra perturbabat, et quia justam causam habebat, 60 ei solidos composui. Pacem etiam cum Wadone de Luciniaco fratre ejus, et de fædo quod calumpniabatur duos ei modios et octo sextarios reddidi, dum tutor esset filiorum Tebaldi Rufi; quartum mihi laude uxoris suæ et filiorum donavit, hominum fecit, et fidelitatem juravit.

His, qui graviores erant, ita pacatis, pro Walterio de Insulis, quem calumpniabatur Gislebertus Mischius, 35 solidos dedi, et pro filio sororis ejus 7 solidos et totam eorum progeniem quietam sancto Petro et sancto Prejecto feci. Actum Flaviniaco.

Ducem pro salvamento (212), quod homines nostri de Galiaco contra jus et usum ei dare volebant, Flaviniacum venire feci; et per judicium curiæ nostræ et suæ, quia fædum nostrum habebat, salvamentum ipsum vupivit. Cui ego equum centum solidorum pro honore dedi.

Arnulfus etiam de Grosboes, accepta a nobis societate, et 15 solidis pro caritate, duas familias de fœle sancti Petri in Cleriaco et Agerniaco nobis reddidit, et tertiam nobis contra Aymonem Lovel militem nostrum conquirit. Reddidit et mansum unum in Cavanniaco de terra sancti Petri de fædo suo Flaviniaci, vidente R. majore, et filio ejusdem Arnulfi. Actum 4. feria jejunii mensis Septembris.

Aymo quoque de Griniaco hominum recognovit, et noster factus est. Walterius necnon de Grinione pro filio suo monacho terram magnam et pratum indominicatum juxta Corticellas multi precii sancto Prejecto dedit. Actum die festo S. Petri ad vincula.

Raynerio de Dinsino, pro quibusdam compositionibus, quibus terra de Empiliaco vastabatur, 30 solidos dedit.

Hugo de Asiaco accepta a nobis societate et 7 solidis pro caritate dedit sancto Petro feminam Walonis sacristæ, laudante filio suo, et alias quasdam de progenie ejus, feminam scilicet Crisiani.

Quedam sanctimonialis sancti Johannis Eduensis, soror Aymonis Lovel, eodem fratre suo vidente fa-

ciente et laudante, hereditatem suam in Agerniaco sitam in terris cultis et incultis, mancipiis utriusque sexus, sancto Petro contradens super altare posuit, ea conditione ut neptis ejus soror Hugonis de Curenciaco, ea obeunte illa potiretur, et post ejus obitum dominio ecclesiæ Flaviniacensis eadem proveniret. Defunctis utrisque, de hereditate nos vestivimus. Et cum calumpniaretur predictus Hugo, judicio dato, duos legitimos homines produximus, predicti fundi servum qui pariter datus est, et ministralem ejusdem fundi nostri qui interfuit, et probare voluerunt donum ita factum. Expectatum tamen est ut audiretur idem judicium in majori curia Actum Agenniaco. Sic terram habuimus.

Redemi etiam duos mansos, 1 intra curiam Laliaci, alium extra curiam, solventes quoque anno 12 denarios, 2 solidis, cum iret Hispaniam Folcuinus. Actum Flaviniaco.

Adelaum quoque et progeniem ejus optui ab eodem Folcuino 12 solidis. Actum Galiaco.

Tapetiolum etiam, quod Carlet dicitur, redemi 5 solidis.

(Fol. 139.) Duci equum 1 dedi 10 librarum pro insolentia unius servientis milites, et ipse laudavit nobis donum quod quilibet miles ejus de fædo suo faceret Flaviniacensi ecclesiæ.

Walterio de Tilio in adjutorium ecclesiæ de Prisciaco equum unum 50 solidorum dedi.

Erleio et Widoni dominis Colticarum 40 solidos dedi, et ipsi vupiverunt omnes malas consuetudines in Colticis.

In thesauro ecclesiæ hec addita sunt, fliacterium 1 quod dedit Walterius monachus de Grin., cum mappula pretiosa et alba parata. Cortina 1 quam dedit Teubodus cum mantili. Albæ 5 quas Hugo monachus de Bello loco moriens mihi misit cum calice argenteo, qui est apud Bellumlocum. Calices 2, unus in toto deauratus, quos Walo monachus de Roca fecit, cum cappa 1 de pallio et casula et stolis 2 et albis 4. Albæ 2 quas fecit Gyrdardus de Colticis. Alba 1 in capella nostra, quam mihi dedit uxor Gozelini de Besua. Alba quam mihi dedit Bovo de Bar, Baldrici filius super Albam, quando noster factus est. Supersedium 1. Redemi etiam palliolum unum 30 solidis et de eo limbum in pallio, quo corpus sancti Prejecti involutum fuit 300 et eo amplius annis, feci.

Bovoni predicto de Bar, cum apud Flaviniacum requireret a me fædum suum, quia haberet filiam Folcuini, de sorore abbatis Odonis, qui idem fecerat casamentum, id est salvamentum hominum sancti Petri, qui sunt in castro illo vel in villis in circuitu castri, nolui ei ad plenum reddere, quia legeram cartam quantam factam hominibus castri Blesensis, qui sunt sancti Petri, et verebar ne idem essent aut de eisdem. Tamen cum multi testes accessissent, quod Folcuinus idem salvamentum habuisset, ite

NOTE

(212) Schutzgeld.

PATROL. CLIV.

13

concessi, ut si ego per nostros, misso nuncio et re explorata, aut ipsi homines per se ipsos probare potuissent quod numquam fuissent in salvamento, nihil ei dabam, quia magis ecclesiam quam eum diligere. Sin aliter, haberet quod sui juris esset. Et ita noster factus est, sacramentum tamen non accepi ea pro causa. Actum Flaviniaco in clauistro. Testes : Gerardus prior, Achadeus, Helinandus monachi ; layci : Hugo præpositus, Raynaldus, et servientes, Raynaldus filius præpositi, Gislerius. Ab hoc casamento illos de Arvico subtraxi, de quibus censum habebam, caseos scilicet, et illos quibus fuit carta facta. Omnes quoque, si probare potuissent, ut dixi. Quod et ipse laudavit.

His interim omissis superiora repetamus. Non tamen prætermittamus feminam illam, quam Deodatus tenebat de Noeirs, quæ nostra erat, et pater dimidiis, quorum erant 6 filii, quos ita cum abbate sancti Valerii Hugone partivimus, in parte matris 3 filios, in patris vero unum et alterum dimidiis, et censum capitis mihi primum misit mater. Partem etiam in Berengario et fratribus ejus, quam acceptis 10 solidis Rainaldus de Colpeio nobis dimisit.

Igitur reverso a Roma episcopo, occurri et apud Sedem cum, et benigne susceptus, osculo donatus sum et gratiis. Altera vice ab eo ibidem evocatus, post multas injurias finem de omnibus pro 10 libris feci. Quesivit iturus ad regem, ut mulam sibi præstarem. Ego, qui ejus amorem sitiebam, quem et sciebam difficilem in acquirendo, optuli ei optimam mulam, quam manu ad manum emeram 150 solidis et dedi ei. Et sic veniens ad festum sancti Nazarii, honeste ei servivi, et gratus redi. Pro placito et fine illo Stephano dedit 20 solidos, Hubaldo 20, Hugoni Spiriac. 40, Rainaldo 40, Teubodo 10, Hugoni Misem 5, Goslene 10.

Pro equo Gyardi monachi dedi pro compositione Miloni constabulo 10 solidos.

Jam prope obitus eram quod furnum villæ calumniabatur quidam Erembertus de Massiviaco, et præbendam et campum sancti Clementis, quia pro his 300 solidos dederat pater suus Odoni abbati, excepto quod præbendam pro sepultura sua donasset. Unde cum me multis placitis gravasset, et ob gravamen homo ducis et præpositi Sinemurensis factus esset, et testes quosdam e fratribus, qui hoc viderant, produxisset, eis omnino illi deficientibus, iudicium habuimus, quod pacem nobis in posterum contulit.

Ibi præpositus Sinemurensis mansum 1 vestitum in Massiniaco nostro sancto Petro et sancto Profecto dedit pro amore nostro, quietum ab omni exactione, qui nobis debet omnes consuetudines. Actum Flaviniaco.

Sunt in summa quæ dedi in proficuo æcclesie

A in 3 annis, 2 mensibus minus, solidi duo milia, exceptis quod datum et in pane et vino et vestitu fratrum, in procuracione hospitem, in bobus et equis et vineis et in omni nostro apparatu et expensis.

Ab incarnatione Domini 1099. Abhinc multiplicata sunt mala in terra nostra, sed hec interim.

Eo anno, prima hora noctis, a parte aquilonis lux ingens quasi ignis ardentis emissa, usque prope diluculum, noctem prope convertit in diem. Quo etiam anno hiemps solito asperior octo continuis ebdomadibus inhorruit, ita ut bestias, aves, homines quoque plerosque vis algoris existeret³³³. Fuerunt qui dicerent, lucem illam datam a Deo in necem et dejectionem Sarracenorum, ferente eo adiutorium et vires præbente Hierosolimitanis ad sternendam et omnino consumendam multitudinem principis Babilonie, qui venerat ad proterendos eos qui Hierosolimam ceperant, quorum numerus erat ut arena maris, et ob id lucem divinitus directam, ne christianis, qui eo die præliabantur prælia Domini, etiam in nocte lux deesset ad contritionem gentis adversæ. Utrum ita sit, an igneus ille splendor qui apparuit, et igneæ illæ acies portenderint effusionem humani sanguinis, quæ eo die et sequenti facta est, sicut legimus factum cum immineret bellum illud lacrimabile inter filios Ludovici Pii imperatoris; an immineat aliqua mundo tribulatio, ut legitur factum eo anno quo Ludovicus rex a Hugonis Magni procuracione separatus est, quando idem signum apparuit, portendens Hungarorum pestem, quæ mox acriter invaluit, viderint quorum opis³³⁴ est id experiri et cognoscere. Visa est autem lux in parte aquilonari versus solis occasum, et nocte declinante respiciendo porrigebatur in ortum, sed antelucanum aliquantum delituit.

Hoc anno obiit Urbanus papa, Paschalis successit. Obiit domnus Rodulfus abbas Virdunensis 5 Kal. Aprilis (Jul. 29), et Hugo abbas Eduensis³³⁵.

(Fol. 141.) Verum consideranti mihi dispensationem admirandæ et ineffabilis patientiæ tuæ et misericordie, cujus non est numerus in me, libet inherere considerationi miserationis tuæ, quamquam super me sint hæc, Christe : quomodo raptus ab uberibus distanti donis superhabundantis pietatis tuæ, tradens me contubernio servorum tuorum, et replens gratia te diligentium ; quomodo ab ineunte ætate, cum jam irem per devia et lubrica, et præceps præcipitantem ætatem sequerer, confessionis antidoto cor lubricum medendo respirare sinebas, et fugientem te quadam blanda et inopinata nec cognita mihi revocabas dulcedine ; quoque modo, ubi jugi confessionis remedio aliquantulum tractus didici illecebrosa cavere, quamquam nondum tederet me ad integrum perversitatis meæ, ita ut scirem intellectum et opere, quod perdis omnes qui fornicantur abs te (Psal. LXXII, 27), remotum et segregatum a consor-

VARIE LECTIONES.

³³³ ita codex ; lege extingueret. ³³⁴ ita c. operis ? litterarum A. in marg. c.

³³⁵ Verte II folia et lege secundum determinationem

tio eorum quorum in medio coalueram, ad exteras A
 terras nolentem et repugnantem et quasi nescientem
 eduxisti; ubi positum benedictione insperata et mul-
 tiplici ditasti, gratia scilicet servorum tuorum admi-
 rabili, qui in me diligebant quod nesciebam. Licet
 in his tua, Deus, dona, etsi refugus et desertor mei
 ipsius, intelligebam. Juvat, inquam, memorari mihi
 in me dulcedinis tuæ, qua misereris omnium, sal-
 vans homines et jumenta; id est et illos salvans, qui
 rationabiliter viventes non obliviscuntur dignitatis in
 qua et pro qua creati sunt, et eos, qui jumentorum
 more viventes facti sunt ut equus et mulus, quibus
 non est intellectus, per penitentiam supra primæ
 originis reparans dignitatem; inter quos et me gibbo
 peccatorum deformem, vanitatis et levitatis horrore
 sordentem, ad deponendam malitiam et inclinandam B
 cervicem cordis jugo servitutis tuæ edomandam per
 tuos evocabas, et me mihi ipsi sordere intuitu mise-
 rationis tuæ faciebas. O miseriam meam, quæ ad tui
 vocationis ingeminationes non evigilabat! utique ni-
 mia rubigo mea per ignem excoquenda erat, et ideo,
 etsi surgere conabar, scoria voluptatis inolitæ prævæ
 consuetudinis aggravabar. Projeceram post tergum
 peccata mea; denigrata enim erat facies mea, et ta-
 men tu in servis tuis diligens, non feditatem meam,
 sed curationem in me quæ a te gratia tua futura est,
 sinebas me ire et prosperari, ut cum hæc reciperes
 a diligente non te, sed illa data tua vel permissa in
 quibus prosperabar, adurerer igne tribulationis, et
 saltem tunc intelligeret impietas mea mala sua, cum C
 pro eisdem malis inciperet jam puniri. Quid refe-
 ram, quibus me nuncii ad meliorationem in mari
 navigatione nostra procelloso spiritu maris et quas-
 satione navis, quæ per se infirma piscium impulsu
 quatiebatur, adgravata premonuisti, et stertentem
 somno teporis et negligentie excitare conatus es,
 cum gubernaculo fracto, velo vi ventorum ad me-
 dium usque scisso, nautis timore dissolutis, præsen-
 tem intentarent omni mortem, nave solo tibi relicta,
 et quandam in vertiginem rotante? O qualis illa tunc
 hora eram! quam bene credulus, quam vel devotus,
 quam penitens, quam in promittenda correptione
 sedulus, constans et benivolus! quam peccatorum
 meorum accusator et iudex fidissimus! quam in
 conversione morum et emendatione vite paratissi-
 mus! Vidisti hæc, Domine, et liberasti me; exau-
 disti me, et consolatus es me, et quamquam despe-
 ratum, quamquam novissimum, cum primi movisse-
 mus a portu, illesa nave cum omnibus quæ in ea
 erant, terræ reddidisti me. Sed ut pedem terræ ap-
 puli, illa dudum devota inter fluctus fervoris et
 emendationis promissio aliquantulum friguit, quam
 tamen reductus menti terror ex toto tepecere, ut
 assolet, non sivit.

Subsequuta est et vestigio alia vocationis compel-
 lentis iteratio mox ut Bajocas veni, infirmitas scili-
 cet qua omnino desperatus sum, et quasi concla-

matus, de qua suscitasti me, iuste rerum arbitrer,
 idem sanctus Jesus. Quid in me operata sint hæc tua
 magnalia, Deus, aut in quo miseram animam le-
 thargico somno oppressam, ad te timendum, te di-
 ligentem, exurgere et evigilare docuerunt; testis
 est repatriatio nostra, testis subsequens vita mea,
 quæ pium Dominum de placato reddere possit ira-
 tum, non quæ offensum dare sufficiat conciliatum.

(Fol. 141'.) Et nunc hæc qualicumque nostra legat
 qui volet, irrideat ut volet, dummodo libeat et con-
 cedatur immorari memorie dulcedinis tuæ, qui pec-
 cantem sustines ad penitentiam, et parcendo invitas
 ad conciliandam sustinentis patientiam. Inde e vesti-
 gio illa nostra promotione, quæ nunc nobis horro-
 ris est, promotus, utrum gratia tua an permissa vel
 iudicio nescio, per parvo temporis spacio assumpta
 prelacionis gravitas, cum in me durasset, super-
 ducta ejus species multis modis ita obliterata est, ut
 non jam qualis essem, verum qualis fuerim reme-
 morari difficile esset, vel quia honores mutant mo-
 res, vel quia id merebatur insolentia morum, non-
 dum, ut decebat, satisfactionis verberare castigata et
 emendationis antidoto curata. Hinc iterum infirmi-
 tatis commonitio, private et publicæ inquietudinis
 animadversio, illa de dormitorii solario plancis de-
 ficientibus vel sublatiis ruina, immo propulsio, qua
 ita affectus sum, ut vita me carere crederem. Nam
 et sanguis ab auribus eliciebatur, cum misericordia
 tua ad invocationem nominis Prejecti martiris, et
 boni studii exequutio, in qua invenit me casus ipse
 — nam circum (213) matutinis exactis faciebam, —
 a mortis faucibus eriperit. Et quidem eo ipso tem-
 pore, mense quoque eodem, in Collicensi cella no-
 stra a dormitorio per præcipitium; item in Melun-
 densi cœnobio æque duo monachi lapsi, non tamen
 satis de tam imminente altitudine ut ego, confessione
 et communione caruerant: mihi pietas tua vitam
 indulsit, qui etsi gravatus, non tamen aliqua corpo-
 ris parte sum pessumdatus, quamquam cum diffi-
 cultate sanitati redditus, adhuc casum doleam. Quam
 tantis beneficiis gratiarum actionem, die qua jacens
 in lecto signo sanctissimi clavi tui sanctarumque re-
 liquiarum munimine signatus sum, et ablutione vir-
 tutifera potatus, post decursam ebdomadariam mei
 ipsius alienationem, rependerim, rememorans eru-
 besco, erubescens confundor, et quod tunc non feci
 jam facio, supplicans ut accepta tibi sit confessionis
 et laudis oblatio et inter flagella misericordie tuæ
 ipsa erratus mei tuæque pietatis rememoratio. Et
 quia omnia adversa habet qui sibi displicet, in hoc
 tibi placere appeto, quod mihi te donante, te fa-
 ciente, displiceo.

Sunt adhuc plura dulcedinis tuæ monumenta in-
 grato adhibita, usque ad hæc in quibus nunc versa-
 tur anima mea, in quibus quia faciem tuam reveri-
 tus non sum, iuste versa est in luctum cithara mea,
 et organum meum in voce fletuum (Job. xxx, 31).

NOTÆ.

(313) Circa Teutonice die runde.

Itaque proclamet tibi tota substantia nostri in voce exultationis et confessionis : omnia quæ fecisti nobis in vero iudicio fecisti. Proclamet, inquam, tibi ista mea tota, ante promotionem peccatrix, post promotionem irritatrix : tibi peccavimus, et mandatis tuis non obediimus. Condempnet se totam iudicio suo, jam quasi condempnata iudicio humano ; et non spe recuperandæ secularitatis, sed amore provocandæ in se justæ exertæ, et magis magisque excedendæ divinæ animadversionis, quoniam ego in flagella paratus, qui fragilitate deliqui, unde merito ad penam videar debere aptari, et dolor meus ante me est semper, quia a mandatis tuis declinavi. Quid enim referam tam evidens tuæ pietatis indicium, quod rarus invenitur aut pene nullus qui ignoret Flaviniacensium, cum redirem a Sinemuro septus comitatu monachorum et laycorum, inter choroschos et turbines tempestatis inundantis, fulmen ante conspectus nostros cecidisse, ita ut bestia cui sedebam igne ipso ustulata caput pectus et crura, per 40 dies vix stabulo extrahi posset, et me elementia tua immunitatem a lesione servavit, cum ante me non longe cubito uno fulmen ipsum ceciderit ? Quod in crastino quesitum et inventum est, omnibus admirantibus quomodo vivus evaserim, aut immunis a lesione, quamplurimis quoque sinistro id omne interpretantibus, maleficum me et morte dignum, quem Deus ipsa sua animadversione monstraret merito puniendum. Forte autem mihi junctus equitabat ante me eques armatus, et toto corpore pluvie expositus, clipeo se recurvo et supra se protento munierat, qui dum equo calcitrans actum gressum accelerat, in ipsa fulminis jaculatione lanceam aversam ferebat ; cuius mihi acies, dum pavet et ad tantam visionem hebescit, ipso suo timore gressu retardato, acceleranti mihi gutturi insilisa, nisi tu, Deus, bestiam cui insidebam a suo impetu refragares, et socii conclamatum illum ad anteriora compulissent, vitæ me extorrem dedisset. Quæ duplex nostri salvatio his qui viderunt, et qui audierunt, facta est miraculo. Jam præterierat illa nostra superius relata impeditio ; jam multa alia, quæ enumerare perlongum est, tua beneficia mihi ingrato, sed non usquequaque impensa, docebant te amandum, tibi adherendum, si invenissent eor do-
cile, benivolum et humile. Quid est, Deus piissime, quomodo procella venti inundantis secularitatis grassantis rapuit me ad te ? Abstrahebar et videbam, rapiebar et sentiebam : furabar mihi ipsi a me ipso, et dolebam, et in conspectu tuo gemebam, et curationem sentiebam, et a te vindicari et consumi peccata mea cupiebam, quæ jam ipse tibi confitens in me puniebam, quamquam non usque ad dignam penitentiam. Licet enim me peccare dolerem, et aliquando compungerem, non tamen in fine compungebar, ut peccare desisterem, quod est summa penitentia. Ei mihi ! quomodo perturbatur animus presidentium favore adulantium ? Quomodo qui læti dicuntur, decipiuntur, et viæ gressum eorum

A dissipantur ! Et quidem nervi testicularum Beelmoth perplexi, ossa ejus velut fistulae aris, cartilago ejus laminae ferreae (Job xi, 12) : quia argumenta diaboli inexplicabilia, consilia sonora quidem per dulcedinem sed enervia per delectationem, vitia specie virtutum palliata. (Fol. 142.) Absorbet Leviathan hic fluvium, et non miratur, et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus (Ibid., 18) ; sed perforata maxilla ejus hamo passionis dominica, electa tenere nequit, etsi ulro aliquando influant, traicere non prævalent quin effluant.

B Dies erat dominicæ Resurrectionis honore insignis (Apr. 10), missarum sollempnia agebantur, aderamus omnes. Forte porcus discurrens invisibilis, sed sensibilis, chorum peragrandō sentienti datus est, et sensus est a cunctis, a me ipso quoque, cum jam aliis vicissim sibi id nutu significantibus perdidicissem, moxque sensissem, et quid portenderet intelligerem ; iterato a me sentitur jam stomachante, et vere dolente, et in me primo pro hoc ipso indignante adeo, ut in eum concalcatione qua poteram desevirem, qua actus in fugam cum grunnitu quodam, qui et audiri potuit, ultra sentienti non potuit. Ingemiscebam dolore continuo, et tibi soli flebam, cybus in lacrimis, potus erat in suspiriis : et ut me purgares, qui aliis purgandis institutus eram, tacito conscientia gemitu supplicabam, quia tanto videbam me invalidum peccatis meis exigentibus ad corrigenda quædam gravia, quæ solo tamen auditu didiceram, quanto videbatur mihi id ex incuria meæ et negligentia desidia procedere. Sed quid dico gravia, cum ne minuta quidem corrigere prævalebam ? Ita a me omnis virtus, omnis justitia, omnis rigor, postremo quidquid illud est quod prælatum decet, a me recesserat, quasi factis ipsis mihi loquereris, et diceres, me primo curandum. Quis enim ego tunc, vel qualis eram ? Utique homo, cui omnia ad victum suppetebant, singula pro victo erant, ut mihi ipsi palam daretur intelligi, si tibi adhesissem, nec vitæ remissiori frena laxassem, succedentibus utrimque prosperis rex essem, et vere rex. Qui enim dominatur animo suo, melior est expugnator urbium ; quia vero regia mihi ipsi viluerat dignitas, et nomen quod merito honoratur sorduerat, sordes meæ fudere fecerunt odorem meum, ut fructus penitentia darent odorem suum, te illuminante tenebras meas, et emundante conscientiam nostram. Unde non in longum prosperitate malorum meorum frui sum. Non enim multi fluxerant dies, et visitasti me gratia pietatis tuæ, ut discerem sperare in te, non in incerto huius vitæ ; decreverat enim facere hoc manus omnipotentia tuæ. Hora celebrata : x̄r tercia, intereram ipse choris psallentium. Subpreperat mihi illa cogitatio, quam te permittente et donante habet qui sibi displicet : me arliorem infructuosam, terram inutiliter occupantem, fructus boni operis afferre fastidientem, dignam succidi et succendi. Non esse filios sanctorum qui tenent loca eorum, sed qui exercent

opera eorum, me omni lacrimarum fonte plangendum, quo nemo magis noceret in ecclesia, quoniam et perverse vivebam, speciemque religionis et locum praelationis habere videbar. Clamabam non parvo affectu, interno tantum cordis gemitu, ore silenti, quod tu dabas, quod cordi aspiraveras, usque ad oris suffusionem, et credo quod exaudieris vocem meam. Ostendisti enim servo tuo quæ oportebat fieri cito, loquens voce tua interna et mystica, multa esse peccata mea, pro quibus expiandis trium mihi daretur optio, aut famem venturam, qua populo dilabente et in mortem ruente tota pessumdaretur abbatia, aut impugnationem diripientium vicinorum pati populum, qua ita dilapidaretur, ut mons ipse rarissimo incoleteretur habitatore, aut me fugere inimicos meos tempore præfixo, illos invalescere, me omnino deficere, ut omnino non esset qui me amicum agnosceret et ut amico beneficeret, et tamen infamia mea in omni triperito hoc purgationis genere non lateret: esse autem in voluntate mea, ut abbreviaretur mali tempus exaggeratione vindictæ acrius inundantis, an prolongaretur morositate alicujus delinquentis. Obstupui ad vocem loquentis, et cum artarer responsis, recogitans quia ego sum qui peccavi, ego qui inique egi, subdidi me iustitiæ Dei, quoniam bonus, et in seculum misericordia ejus. Timens vero ne deficerem in tribulationibus, cum orarem reservari mihi aliquos amicorum, quorum consiliis protegerer, non optinui nisi gratiam patris nostri, quem etiam novissime habiturus non essem, et audiui quod domus ducis maxime infamiam dilataret et amplificaret. Precatus sum, ut patientiæ virtute munirer, ne subcumberem, et ammonitus sum in tribulatione semper gratias agere, vera ejus judicia laudare, et mea malefacta accusare: hoc addito quod, quotiens hoc fecissem, mali molem levigandam consolatione propinquante. Futurum autem ut infamia cessaret, gratia rediret, tribulatio evanesceret, consolatio succresceret: tunc non obliviscerer Domini, qui percutit et sanat, deicit et allevat; cujus flagella miserationes sunt, verbera propiciationes sunt. Plura prætereo quæ implebuntur tempore suo.

(Fol. 139^r) Tercius igitur agebatur annus, et ipsius anni mensis nonus ex quo Flaviniacum veneram, cum repetitis ea quæ solebat domestica malicia me est aggressa calumpniis, et majoribus, Deo utique permittente, quem solum repperit turbavit injuriis. Ac primum clanculo fide sibi invicem data, fratres et filii nostri operis hujus conscios sibi consciscunt, complices advocant, fautores promissis et muneribus sibi conciliant, inde ipsi item accusatores et testes procedunt, et ad lacerandam famam nostram et improbandam vitam nostram quæque possunt maligna concinnant, accusantes me apud omne hominum genus criminibus mortiferis, et quæ ipsæ audire aures expavescerent. Quod cum ego

A minus curarem, et cessasse eos atque ab injuria nostra cessasse, pro eo quod conatus eorum jam secundo irritus factus erat, crederem, et maxime pro jugi eorum obsequio, qui tamen non satis aptus et ideo parum erat acceptus, ita ut etiam referentibus non crederem, sensi tandem et expertus sum quem vix potui sperare dolorem. Avertat Deus furiam hanc ab ecclesia sua! in me finiatur tanta malicia; huc eam venisse sufficiat. Hec Vigiliū diaconem in Silverii papæ beatissimi armavit dejectionem, et dum ejus concupivit sedem, adeptus est anathematis dampnationem; quam postmodum pari sorte multatus expiavit. Hæc pestis, ut de speciali, quia innumera occurrunt, interim taceamus, generali tabe omnia fere nostri temporis corrupti monasteria; et ignitus ille serpens obmurmurationis malum a populo Judaico migravit in turbas monachorum, ut jam pene ab eis quis filius patris benedictionem mereatur prorsus ignoretur; a quibus non tantum patrum pudenda revelantur, non tantum fratribus, verum extraneis irrisoribus, sed etiam ipsa paterna viscera scinduntur, dum pax ecclesiastica, glutine caritatis rescisso, dirimitur. Ubi ergo privatis consiliis factiosorum, non filiorum sibi ipsi visa est processisse calumpnia, ex occultis insidiis ad apertas prorupit inimicitias, et quod per socios disperserant, mihi ipsi inerubide (214) palam protestati sunt. Fateor, erubui, et ad me ipsum reversus, cogitans quia *judicia tua*, Deus, *abyssus multa* (*Psal. xxxv, 7*), cum solum me invenirem de amicis, objurgatis eis assurrexi, et multa volvens quæ audieram nec crederam, foveam mihi paratam, dolos aptatos intellexi, decrevique tandem experiri fortunam, si saltim in his quos ceteris præfeceram, fidem invenirem. Et licet pluribus experimentis unam eorum voluntatem scirem, cogitavi tamen eo mihi illos vinciri posse modo, si auctoritatem eorum illis opponerem, et conatus illorum illicitos horum gravitate coercerem; qua tamen molitione nichil profeci. Dederunt enim mihi verba, non consilia, ut Collicas irem, quo jam exacto anno et eo amplius non fueram, quasi ad ibi pausandum post laborem messis et vindemiarum, ipsis interim laboraturis pro pace et quiete nostra, re autem vera ad quod intendebant opportunitatem et ocium absentia nostra adepturi ut perficerent. Feci, et hoc minus astute, et paratis quæ necessaria erant, benedictione accepta, die 5 Kal. Octobr. (Sept. 27) pransum ivimus, quibusdam ex fratribus, quamplurimis ex laycis nobiscum accumbentibus, et post solito accuratius nobiscum progredientibus, nosque deducuntibus, tota plebe quod non sperabam ingeminante, me scilicet non ad præsens reversurum discedere. Notabam singula, et admirans inopinato voti eorum proventus, sentiens etiam in me multa et pene innumerabilia verbere et correptione dignissima, subdebar animo judicii divinæ misericordiae,

NOTÆ.

(214) I. e. non crubescences.

rememorans judicia Dei occulta et numquam injusta. Et nunc adhuc hec scribens supplico tibi, pater misericordiarum et Deus totius consolationis, da peccatori supplici tuo animum patientem, in tribulatione gratias agentem, errata sua agnoscere et sub flagellis pietatis tue humiliter ad te suspirare. Ab illo die neminem Flaviniacensium vidi, manifesta cognita Dei virtute, qui disponit omnia in tranquillitate, quia recesserunt omnes a me, qui et cum mecum essent, longe erant a me, et si qui adheserunt mihi in tribulatione, videntes quod defecerat Flaviniacus a me, ipsi quoque abiire. Et quia abusus sum potentia et honore seculari, dum licuit, donis tuis, Christe, quia totum erat abs te, nec ut debui et potui reveritus sum datorem illorum te: ecce solus sum, et non sum solus, quia nec solus patior; compatuntur enim quotquot sunt patres, quotquot se viscera paterna habere memorantur. Sed cui averteras faciem tuam, iuste factus est conturbatus. In omnibus ore et corde benedico te, solum meum refugium, qui et conturbatum non deseruisti, sed miris et variis modis cor meum visitasti, ut scirem quæ patior, a te esse; quia etsi peccavi, et peccata mea multa sunt et innumera, arenæ maris numero et pondere incomparabilia, non tamen qualia et quanta imposuerunt, mihi sunt. Et ecce porto pondus⁴³¹ ignominie impositæ, obtinebratur mihi sol vespere, mane et meridie, benedicta dispensatio tua in me.

Veni ergo Divionem ultra spem et votum fratrum et filiorum nostrorum; sed et tibi turbata erant omnia nimietate infirmitatis quæ invaserat patrem nostrum, quem tu sanasti orationibus filiorum suorum fidelium tuorum. Attamen infirmitas ejusdem patris mea fuit infirmitas, quia nec ei loquutus sum, ad quem veneram accepturus de tanta tribulatione consilium. Aliis rem non judicavi propalandam, quod adhuc agebatur ut credebam in clanculo; sed Colticas abii, quia prioris ejusdem loci satis me credebam strenuitati, cujus tamen bonitate non in longum frui sum: et in crastino eundem cum fratre qui nobiscum advenerat, Flaviniacum misi, ut ipse stultorum comprimeret insolentiam et edomaret superbiam. (Fol. 140.) Quo venientes, nuncios episcopi invenerunt; et simul villam ingressi sunt, sed intentione diversa. Mox enim ut ego Flaviniaco exivi, contrariæ partis filii non segnes in executione sui propositi, sed elocum ierunt pontifici nostro prima gaudia perlaturi, quod abbas Flaviniacensis, suus et ecclesie hostis apertus, a quo tanta passus pontifex foret, ecclesiam dimiserat, fugæ presidium latitatus non reversurus elegerit; ecclesia jam sine pastore, locus sine rectore, castrum sine tutore. Videret cujus hoc erat prospicere, ne quod dampnum inferretur matri ecclesie, neve ille rediret qui recesserat, quia omnia constaret amodo periclitari in ejus presentia. Auduit episcopus, et letatus est, et auditum omnibus protestatus est. Et qui debuerat

A vecordium coercere præsumptionem, et perterrere exemplo Cham, qui quia patris verenda detexit, maledictionem hereditate possedit, inmemor fidei et pacis pactæ, gavisus est quod invenisset locum optatum quasi suas injurias ulciscendi; et infamiam nostram, antequam me conveniret legatis aut litteris, omnibus in curia et extra curiam publicandam curavit. Nec mora; Hubaklum de suis, illis fratribus infamatoribus nostris sociatum, Flaviniacum misit, et e diverso venientes legati sui, et nostri, cœnobium ingrediuntur. Nostri conventu adunato, salute data, pauca pro tempore et re loquuti, cum redarguissent eos verbis, invenum esse nimium credulos, optulerunt eis ex nostra parte purgationem illatorum, ne dissentirent a subjectione nostra et obedientia; nec suscepti sunt. Ingressis et illis, qui expectabantur omnium fere votis et assensu, revolvuntur in nos mille convicia, effunduntur obprobria, impropria dilatantur, quæ dum recolo horreo, dum horreo stupeo, et lux ipsa mihi est fastidio. Nec est inventus ex omnibus quibus benefeceram, qui vicem nostram doluisset. et saltim verbum pro patre quamquam peccatore dedisset. In conciliabulo illo fratres et filii nostri sanctæ obedientie libellum repudii conscripserunt, domno episcopo filiationem per legatos ejus offerentes, ei villam servari promittentes, et in omnibus mihi abrenunciantes. Decreverat hoc facere manus tua, Deus, et peccata mea etiam majora promeruerant, qui possederant nos, Domine, absque te, nec indignabitur humilitas nostra pati quæcumque decreveris, intuitu misericordie tuæ. Tunc primum legatis nostris ad nos sine fructu reversis, didici satius esse Deo absque Flaviniaco servire, quam propter Flaviniacum Deum offendere, quod ego feceram, cum fastu superbiæ turgidus et obsequentium cuneis delinitus. Deum non ut debui respexi, nec timorem ejus animo circumdedi. Fatior, sensi quod, non dicam credere, sed nec sperare potui: quia vidi me omnino sine amicis, qui, ex quo potui; ad hoc semper laboravi ut congregarem mihi amicos. Sed licet ipsum fluvium Romanæ eloquentiæ beatum Ambrosium legissem in libris de officiis tuba sancti Spiritus intonantem et eructantem vires amicitie, nondum tamen ad plenum didiceram quis esset fructus ejusdem amicitie, quod omnimodis nescit qui unicuique personæ actum congruum dare non novit. Unde sit ut plerumque noxiæ velimus assentarie gratificari, et innocenti amico non vereamur insidiari, quod extra officium est. Quod dum stultus agit, videntur federa pacis, ut nec dicenda sit amicitia quæ nulla est, quia in nullo congruit ei qui hujusmodi est. Sit igitur benedictum nomen Domini, cujus iudicium concessa vel permissa dedit, et misericordia abstulit.

Sed quis potest investigare vias hominis? Quamquam persuaderet mihi mens et ratio, iudicio Dei id actitari, deliberavi tamen animo adire Lugdunum, vel quia intercepto nullum est consilium, vel quia

VARIÆ LECTIONES.

⁴³¹ vox erasa c.

tot sibi adversis succedenibus, bonum est a multorum maxime sapientum querere caritate consilium. Videbam enim me pręgravari a proprio episcopo, et ideo recurrendum mihi videbatur ad metropolitānum, secundum scita canonum, tum propter antiquam familiaritatem, et, ut rebar, indissolubile vinculum amicitię, quo jugi obsequio me peculiari ipsius famulatio devinxerat sedula nostri devotio, quod utique vinculum nullus mihi videtur posse rescindere, nec ipsa manus referta munere: tum propter obstinatam dicti episcopi proterviam, et protervam obsinationem, qua nemini umquam inimico ignovit, nec noxio aut innocenti pepercit, quod furor animi ejus animatus in nos nullo nisi magni censura judicii foret medendus antidoto. Ivi itaque, et invenissem utique quod speraveram, nisi pluris constaret apud archiepiscopum numquam vacua a munere amicitia episcopi servitio nostro. Attamen remissus sum ab eo pro defendenda et tuenda parte nostra ad illum, a cujus alarum patrocinio rapuerat me, domnum scilicet Divionensem; ut ipse conveniret episcopum, quoniam inconvenientum, indiscussum, inauditum me bonis ecclesię spoliasset, quod canonicis omnino sanctionibus avversabatur. Veni itaque ebdomada ipsa ante festum Sancti Benigni (Nov. 4), cum in omni terra adversus me hostis clamaret, et non jam extra synagogam, sed extra communem omnium habitationem ab inimicis pelli debere judicaret. Audierant et ipsi malum meum; nam quis locus esset quo bona fama nostri pręcesserat, ad quem tanti infortunii rumor non accessisset? sed eum plus dolor angebat qui plus dilexerat, quia plus laboraverat. Ei mihi quid refero? Vide, Domine, quia tribulor, vulneratum est cor meum caritate, quia a filiis viscera materna qua tiuntur et scinduntur. (Fol. 140'.) Inveni offensos animos omnium, quia eo ipso quo eos offenderam, scilicet in dimissione fratrum, memet destruxeram; unde et compassione pro his et aliis iudicio eorum merito carere debebam. Verum ubi adveni, a patre susceptus benivole, contuli cum illo incommoda hominis utriusque, et consiliator mihi factus est bonus, juxta quod eum decebat dare, et melius quam me decuisset accipere. Nam quia dixeram episcopo me ad eum venturum cum a Lugduno regrederer, qui me, ut audieram et per me ipsum probaveram, omnibus bonis spoliaverat, fuit consilium ut prius Flaviniacum irem, loquuturus fratribus, casatis et servientibus nostris, et temptaturus quem erga me gererent affectum, quo uterentur animo; qui mihi ubi ab eis discesseram vale fecerant, et reditum nostrum maturius impleri rogaverant. Ivi itaque, et nuncio pręmisso, priorem, quem amolo eo qui mecum erat priore Colticensi, in locum ejus substitueram, ad me apud Vidiliacum, et cum eo quos dignum duxi venire mandavi (Oct. 34). Venerunt satis protrahendo, et inmutata erat facies eorum, et cor eorum recesserat a me, nec agnoscebar ab illis quibus omnia bona feceram, et obstupescabam, quia fugi-

A bat a me vox et sensus. Dixi me venisse ad festivitatem dedicationis, quę postera die futura erat; non receperunt, quia villam episcopo reddiderant, et me non suscepturos promiserant. Loquutus sum de infamia mihi imposita, pro qua defendenda Eduam proficisci paratus eram. Cum monuissem ut mecum irent, nec hoc audierunt, episcopum ut dicebant verentes. Videns quia omni eorum qui mihi juraverant destitutus eram solatio et amminiculo, et solus relictus, cum omnia quę offerebam, derisui haberentur, destinavi per me ipsum ad nostrum reveri monasterium, satis et super satis experta fidelitate, ubi ipsi idem qui mecum erant a me in crastina, nec expectata festivitate sancti Benigni recesserunt. Benedictus Deus, qui miseris est nostri, ipse judicabit causam meam, cum liberam fecerit a peccatis, quę increverunt super nos, animam meam.

Misi ergo episcopo litteras, ut quod per me ipsum non poteram, litteris implerem, quarum textus iste est: *Reverentissimo patri et domino suo N. Eduorum episcopo frater Hugo Flaviniacensis ecclesię servus salutem. A Lugduno regressus, vobis ut nuper apud Eduam condixeram, occurrere debui, sed quia dominus Lugdunensis cognita causa nostra speculi me patris nostri Divionensis patrocinio, a cujus me alarum tuitione rapuerat, commisit, ut ejus consilio omnis ipsa causa nostra muniretur et protegeretur, Divionem peraccessi. Volens vero Flaviniacum ire, quosdam de fratribus, quosdam etiam de nobilibus et servientibus, ad me apud Vidiliacum venire feci, ut mecum irent, qui neque se mecum ituros, neque intra Flaviniacum recepturos dixerunt, timore vestro, ut asserabant, acti. Monui ut mecum Eduam proficiscentur, noluerunt. Ita omni nostrorum amminiculo destitutus et spoliatus, Divioni me recepi; et, quod solum potui, litteras has vestrę paternitati direxi, expoliationis indices, restitutionis supplices, defensionis et purgationis meę pręsentatrices. Rogo itaque ne erga me aliter quam sancti canones pręcipiunt, agere velitis, quia et ego in nostro capitulo Eduensi, quod iustitia dictaverit paratus sum exequi. Advertite, queso, quod debeatis nobis, ut et nos faciatis advertere quid debeamus vobis. Valete.*

Has ipsas litteras apertas direxi capitulo, et extunc usque nunc Divioni maneo, tuum, Christe, pręstolando auxilium, non ut abbas, sed quasi unus e fratribus, quod mihi est totius.

Episcopus autem consilio a se ipso accepto, per nuncium diem mihi constituit apud Eduam, dicens me non esse spoliatum, et inde dandum iudicium si revestiri deberem. Ego communicato consilio respondi eis litteris directis in hec verba: *Domino N. Eduensi episcopo frater Hugo Flaviniacensis ecclesię servus salutem. Miratur humilitas nostra quomodo discretio paternitatis vestrę diem mihi constituerit, Eduam quasi ad iudicium proficiscendi. Dicitis etiam, quod magis miramur, me non esse spoliatum. Nonne mox ut ad aures vestras rumor infamie nostrę percrevit, qui debueratis laborare ad liberan-*

das, non infamandas, personas, Flaviniacum misistis, villam vobis servari mandastis, fratres nostros et filios, nostro abjecto nomine, in filiationem recepistis, me indiscusso, inaudito, et nichil minus quam proseribi verente? Nonne apud Eduam in illo vestro honorabili consilio, cum Lugdunum me profecturum dixissem, promittere me fecistis ut de bonis ecclesiarum non me intromitterem, neque aliquid cuiquam darem, quasi ad tuendam et defendendam nequitiam meam? Ubi sunt abbates, decanus, archidiaconus et meliores in clero, per quos talis persona, qualis Flaviniacensis abbas esse debet, conventus est? Et ecce ad iudicium vocor, non restorationis, non redintegrationis, sed ad iudicium iudicii, si debeam investiri. Ubi sunt, queso, decreta apostolica, ubi constituta canonica, quæ censent neminem spoliatum vocandum ad iudicium, cum non sit unde judicari debeat jam nudatus? Sed heu misero mihi! cui soli rigor et integritas canonum deperit. Diem igitur constitutum attendere nequeo, quia non debeo. Data die compenti, paratus sum occurrere. Sin alias, in Lugdunensi capitulo paratus sum me præsentare. Si ad altiora tenditis, et quæ dixi nichil penditis, Romanum appello iudicium, et interim ex parte Dei et beati Petri ejusque Vicarii, domni quoque Lugdunensis et nostri capituli Eduensis interdictio ne mihi abbatiam Flaviniacensem auferatis, neve in ea aliquem subintromittatis.

Exemplar earum capitulo quoque missum est; cuius cum fuisset voluntas et definitio ut investiret, noluit episcopus. Attamen postmodum mandavit ut secunda feria primæ ebdomadæ in adventu Eduam irem investiturus, aut tertia feria ante nativitatem Domini media via iustitiam ei facerem, et ipse mihi. Dixi me iturum, si mitteret monachos et servientes qui mecum irent, et in eo remansit. (Fol. 141.) Et interim publica et privata satisfactione conciliavi mihi animos fratrum, subdando me illis et corpore et voluntate, quia sic mihi noveram expedire, cum quo bene agebatur, si saltem inter infimos privato concedebatur vivere.

Anno ab incarnatione Domini 1100 apud Ansam conveniunt archiepiscopi Lugdunensis, Cantuariensis, Senonensis, Turonensis, Bituricensis, et episcopi numero novem, Eduensis, Matisconensis, Cabilonensis, Autissiodorensis, Parisiacensis, Diensis, et alii duo, et pace statuta, de via Iherosolimitana loquuti sunt, eos qui roverant, et voti exequutores non fuerant, a communione segregantes, quoadusque vota complerent. Miserat autem Lugdunensis legatos Romam, per quos velle suum papæ ostenderat de via eadem, ut cum sua benedictione et absolutione illo deberet ire; et Romanus pontifex annuerat, ammonens ut per se iret, ut legationem suam ei committeret in Asia, quam bene rexerat in Burgundia, et interim legatos a latere suo mittedos pro posse instrueret, qui vices papæ exequerentur: et ideo illud colloquium quam maxime statutum

A fuerat, ut reversis missis suis cum litteris absolutiis, ibi quoque a suffraganeis et diocesi sua viaticum acciperet.

Hoc anno obiit Philippus Catalaunensis episcopus; quo etiam anno magna fuit annonæ penuria, et multi fame periclitati sunt.

(fol. 142.) Igitur anno incarn. Domini. 1100 (Sept. 30) advenerunt missi ad Gallias legati sanctæ Romanæ ecclesiæ, Johannes et Benedictus, a quibus concilium primo apud Eduam designatum, apud urbem Valentini institutum est 9 Kal. Octobris, ad quod conveniunt archiepiscopi, episcopi et abbates numero 24, occurrentibus legatis domni Lugdunensis archiepiscopi, quia ipse inhrmatatur, quamquam episcopi dioceseos ejus, Linguonensis et Cabilonensis — Matisconensis enim in redeundo a Roma captus a Wiberto in custodia detinebatur — non interfuerint, prohibiti, ut dicebatur, ab eodem Lugdunensi. Eduensis autem interfuit, quia accusabatur a canonicis suis de symonia et aliis quibusdam; pro cuius defensione maxime illo conveniunt Lugdunenses. Ibi ego in primo aditu concilii purgationem illatorum offerens, accusatoribus tacentibus et deficientibus, iudicio concilii ad primam abbatis Divionensis vocem de abbatiâ investitus, astantibus canonicis Eduensibus et laudantibus, cappa et baculo donatus, in circo residere jussus, post soluto concilio ad propria sum remissus, litteris apostolicis munitus in hæc verba: (fol. 142')

C *Johannes et Benedictus, sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales et legati, monachis, clericis et laicis ac abbatiam Flaviniacensem pertinentibus, obedientibus, salutem. Fratrem nostrum abbatem vestrum Hugonem, nobis karissimum, quem sancta synodus iudicio concilii de abbatiâ investivit, dilectioni vestræ commendantes remittimus, præcipientes ex parte Dei et beati Petri, ut Divionem venientes eum ut abbatem vestrum requiratis, et in manu karissimi fratris nostri, sanctæ Romanæ ecclesiæ filii, Divionensis abbatis, promittentes, vos eum secure et paterne tractaturos, cum honore debito ad monasterium eum reducat. Obedientes benedictionibus multiplicemini; inobedientes vero iram Dei in posterum sentietis, et a nobis pro contumacia sententiam dignam excipietis. Et quia nostrum est, obedire nolentibus aut differentibus præcavere, vel obviare, interdicimus omnibus vobis in villa Flaviniacensi et in omnibus omnino locis ad eandem abbatiam pertinentibus divinum officium, donec præceptis nostris quæ sancta synodus firmavit, obedatis.*

D Imminente vero eodem concilio, ante mensem unum et eo amplius missæ fuerant a me litteræ Flaviniacum, quarum textus iste est: *Frater Hugo Flaviniacensis expulsus abbas, Girardo priori et omnibus qui se proficiunt filios ecclesiæ Flaviniacensis monachis, clericis, laicis, casatis, servientibus, nobilibus et ignobilibus, cujuscumque ætatis aut*

conditionis. Audivimus, fratres, et scimus concilium celebrandum a cardinalibus sanctæ Romanæ ecclesiæ 2 Kal. Octobris apud urbem Valentiniam, ad quod convocati sunt archiepiscopi, episcopi et abbates. Ad hoc vos invitamus ex parte Dei et beati Petri ejusque vicarii domni papæ Puschalis et cardinalium Johannis atque Benedicti, qui ad vices ejusdem papæ exequendas directi sunt. Nos enim concilio nos presentabimus, Deo protectore, si vita comes fuerit, parati cum Dei adjutorio audire, respondere et judicari canonice. Veniant igitur accusatores, criminatores et testes, quicumque erga nos causam habent, qui expulsionem et spoliationem nostram consensistis, qui inauditis, indemnatum abjecistis, et ammoniti respicere despexistis. Venite; ibi enim dabitur locus audiendi vos, ubi omnia Deo favente juste tractabuntur et canonice.

His acceptis litteris, consilio dato quandam de suis contra me conspiratores illi miserunt, hominem qui in scholis puerum occiderat, et Christum ejusque genitricem baptismumque abnegans, servum se diaboli propria confessione fecerat, et absque penitentia monachus ordinatus fuerat; postea maligno spiritui traditus, et orationibus fratrum curatus, publicam inde confessionem fecerat, et quater professione violata, tandem pro fornicatione et immundicia a populo de monasterio cum sociis suis, eis scilicet qui contra me conspiraverant — sex autem erant —, projectus fuerat, et extra æcclesiam suam presbiter ordinatus erat, cum ante hec omnia in cella Colticensi archa fracta, pecunia sublata, dalmatica furata et in propriis usus aptata, sacrilegium perpetrasset, et alia quedam, quæ referre pudet, commisisset. In episcopi sociorumque tamen presentia purgationem illatorum ante alia in omnium audientia optuli; quod deficientibus accusatoribus prosequi necesse non fuit; et sic in eorum presentia abbatia judicio concilii mihi reddita est, et sedi restitutus sum. Litteræ quoque missæ receptæ non sunt, quamvis a quibusdam lectæ sint. Die autem festivitatis exceptionis corporis sancti Prejecti, quæ celebratur 8 Idus Novembris, venerunt Divionem duo ex fratribus Flaviniacensibus missi ab eis, mandantes ut redirem, ipsi obedirent nobis. Consilium vero fratrum nostrorum fuit, quia dicebant pro timore Sarmatiæ et Sombornonis, quorum castrorum habitatores ecclesias Flaviniacensem impugnabant, se non posse ut decebat ad nos venire, si hii qui præsentem aderant, litteris obedirent, culpam clamando et securitatem et obedientiam in manu prioris, quia dominus abbas aberat, ut paterne ab eis tractaret promittendo, et eos qui domi erant identidem facturos spondendo, ut Sarmatiam irem, suscepturus ab eis juxta tenorem litterarum. Ivi, et nichil eorum factum est, cum ad me quidam venissent, dicentes honestius id se facturos in capitulo Flaviniacensi. Credidi adclamationibus omnium, et in susceptione nostra nullum honorem, nullum affectum, nullam reverentiam expertus, quin potius dedecus, contumeliam et om-

nem inveni inreverentiam, ita ut etiam his qui mecum erant, panis negaretur, et equus servienti, quem solum mecum adduxeram, et ipsa omnis reverentia etiam a minimis non mihi redderetur, immo ipsi qui diligebant nos, vocati a me ipso ante me venire non auderent, sicut protestati sunt, prohibiti ab inimicis nostris, et insuper nisi citius monitus cameram exissem, iturus cum eis ad concilium, quia retardabar pro equo famuli nostri, minæ et opprobria et tumultuantis turbæ turbatio mihi intentaretur.

(Fol. 143.) Mane diei ipsius in capitulo litteras cardinalium lectas omnibus exposui, et expositis eis utrum obedirent, requisivi. In verbis vero eorum et factis nulla inventa est humilitas, aut erga statuta concilii obedientia. Sic in nulla re honoratus, ad concilium Pictavense proxima ebdomada futurum accelerantes, apud Colticas usque in diem quartum remorati, retrogradum iter arripuimus ea occasione, quia noluerunt ire eo quod de investitura sermo ageretur, cum etiam me coram eis professus essem bene investitum: ut vel sic ducerer ab eis, qui nec unum saltem fratrem amicum nobis et pernecessarium comitatu nostro, qui pro libitu eorum agebatur, adungere volebant, cum ipsi omnes essent inimici, re autem vera ob id ire noluerunt, quia, parti suæ minus credentes, concilii justitiam et domni abbatibus Divionensis nostramque verebantur presentiam. Quod hinc liquido conici potest, quia cum me ita remorato quemdam de suis illo misissent cum litteris, et hoc me in scio, nec concilio interfuit, nec cardinalibus loquutus, ut venit, sic rediit. Hic autem illius superioris, quem Valentino concilio clandestina fuga se subduxisse memoravimus, in perpe-
C tratione sacrilegii pecuniæ et dalmaticæ sublatæ et in expulsionem pro fornicatione sanctimonialium, maritatarum et puerorum participes et socius fuit, causa caputque mali abba designatus a sibi similibus, qui mortem abbatibus Sancti Germani Autissiodorensis, a quo de monasterio fuga lapsus susceptus fuerat et honeste habitus, tertia manu juraverat, et ob id ad Cellam pulsus habitum dimiserat, et iterum post ignominiosam ejus expulsionem a me receptus, inhoneste et omnino perditæ vixerat, ad hoc inhians dejectioni nostræ, ut ipse subrogaretur.

Verum, quid mirum si juvenilia pectora a vero et justo exorbitare cogit dominandi cupido, nullo religionis humilitatis caritativæ radicata plantamine? cum et ipsas mentes senii albescentis canicie venerandas, et quæ a primis annis religionem præfulerint, ab ipsa quoque tam diuturna monachili gravitatis imaginatione desuescere, et in patres armari faciat? Priorem ibi dictus episcopus constituerat grandævum, honoratum, et qui primo mecum semper fuerat. Hic ubi me Flaviniacum introduxit, cum me in sua presentia passus fuisset debonestari irrogatis contumeliis, et virgam pastorem in ipso ingressu nostro latenter vi et aperta rapina tulisset, illam nostram Valentiniensis investituram concilii,

in crastinum, cum omnia nobis perturbata relinqueret, exivit, et per dies 10 quibus inibi moratus sum, tanta sum artatus custodia, ut omnis mihi negaretur ad publicum processus, omnium ad me vetaretur accessus; et non solum nulla investituræ melioratio, verum omnis erga me omnium rerum procederet deterioratio, illis privatum et publice per devia et facinorosa impune gradientibus, et in nullo religionis statuta servantibus, adeo ut propter eorum incorrigibilem et pudendam conversationem, et maxime quia inobedientes erant preceptis apostolicis, compellerer egredi, donec finito concilio Pictavensi, ubi de causa Eduensis invasoris, cujus tuitione eorum factio protegebatur, diffinitio synodalis et canonica expectabatur, legatorum consilio et iudicio negotium ecclesiæ ventilaretur: tum præcipue, quia ad propulsiendam illius malivoli infaustam prælationem, majores in ecclesia Eduensi, quorum erat istud nostri discidium genus dirimere, Pictavis abierant, sine quibus recordium præsumptio non poterat coherceri. Miserabilis et prorsus desperata huiusmodi hominum præsumptio, qui nec Deum reverentur nec homines, dum intemerata a seculo præcepta spernunt apostolica, et interdictum usurpare non metuunt divinum officium! Non dubium quin eos ad hunc finem duxerit digna necessitas, ut quia contempnentes Deum, nec attendentes se ipsos, in patres armantur, et publicantes pudenda eorum pietatis paternæ jura violant; quæ etiamsi publicata, nec tamen a se, irridere solum voluissent, maledictionis Cham hereditarii possessores forent. Fiat illis ut peccatum eorum, quod penitendo cor rectum non est, sit et peccatum et causa peccati, et idem peccatum quod ex peccato oritur, sit non jam peccatum tantummodo, sed peccatum et poena peccati, ut putent se divinæ legis statuta impune rescindere, dum attreant inhibita altaris sacrosancta mysteria; non intelligentes quid sanctus Leo dicat in epistola sua: quod si quis contra canonum instituta venire temptaverit, et prohibita admittere ausus fuerit, a suo se noverit officio submovendum, nec communionis nostræ futurum esse consortem, qui socius esse noluit disciplinæ. Quanta vero in eis et coessentibus sibi sit obsecratio, hinc datur intelligi, quod ipsi qui pro vita sua dampnabili et pudenda, omnibusque nota, a monasterio pulsati sunt manu layca, hii in hac fecerit temporis prælati rectores et domini constituuntur: quondam ab eis a quibus nunc honorantur, publico obprobrio habitii, publica despectione, abjectione reprobati, verberibus et vinculis dedecoroso scemate dehonestati, et qui publica notatus confessione a clero reprobandus, et solum in fine vite suæ communionem donandus esset, hic celerarius monasterii, pater congregationis, ut curam gerat de omnibus promotus est; quique post abnegationem Christi Dei et Domini sine penitentia ordinatus diaconus fuit, nunc post homicidii et abnegationis publicam penitentiam, sacerdos et princeps (*sic*) institutus est.

A Hec autem sunt occasio modernæ dissensionis, quia videbatur eis propter permissionem præceptam in litteris faciendam in manu abbatibus Divionensis, velle me Flaviniacensem ecclesiam subdere ditioni Divionensis; quod ego nec speraveram, nec volebam.

(Fol. 145.) n spacio igitur temporis quo Valentinese celebratum est concilium, obiit Wibertus, 20 anno ex quo sedem invasit apostolicam, cum haberet in captione Matisconensem episcopum et alios quamplures clericalis ordinis, quos omnes pro absolutione sua in egressu suo per se absolvit, monens episcopum, ut Romam remeans apud papam pro sua laboraret ereptione. Qui papam adiens, repperit ibi legatos ecclesiæ Eduensis super suo episcopo conquiritantes, et gesta concilii referentes modumque accusationis:

B † Quod promiserit Walterio archidiacono presentem Stephano cantore in dormitorio Eduensi, si ipse adjuvaret eum, ne mater ejus vel frater, penes quos magnum erat posse, nocerent ei de episcopatu adipiscendo, haberet quidquid vellet in ecclesia, et quod pro hac accusatione, cujus erant auctores omnes fere canonici, illi quam maxime qui concilio interfuerant missi ab aliis numero 15 de primoribus ecclesiæ, et in ea meliores archidiaconi duo, præpositus, cantor, et alii nobilitate et scientia honesteque præcellentes, ego quoque ipse qui ad querimoniam capituli Eduensis iudicio concilii in sedem et locum restitutus eram; quod pro hac, inquam, accusatione, quam eo enixius dominus abbas Cluniacensis per legatos suos, domnus quoque Divionensis per se efferebant, quo inclementius tyrannidem ipsius qui impetebatur, experti erant, controversia in concilio orta fuerit; dicentibus his qui partes accusati defendebant, non esse idoneas ad accusandum personas, pro eo quod oves pastorem reprehendere aut accusare non habent, hii maxime qui electioni ejus consenserant, et faverat consecrationi. Audierant quoque anathema invecum in eos, qui eam reprobendam scirent nec manifestarent, et rem ipsam ante consecrationem actam constabat, quodque post consecrationem accusator ipse diaconi officium locumque promotionis ab eo suscepit, et testis accusationis officium cantoris, et uterque ci hominum fecerint, non esse sufficientem accusationem, in qua alter accusator, alter esset testis idemque accusator. Legatis e contra respondentibus, in causa symoniæ nullum omnino, quamquam infamem, quamquam subditam personam, removeri ab accusatione, cum dominus papa Gregorius VII in concilio Romano ad accusationem ejusdam abbatissymoniacum quemdam deposuerit episcopum, eodem abbate primo pro eadem symonia, cujus ipse particeps et consentaneus fuerat, deposito, sufficientem esse in uno accusatore et uno teste accusationem. Illis quoque qui impetebant objicientibus, et sacramento probare volentibus, quia juniores erant et non adeo in canonibus exercitati, ignorasse quod

esset in promisso illo pestis symoniæ, et mox ut A illo miserat dominus Lugdunensis, ut partes Augustunensis sua vice tueretur. Advenērunt et canonici adversus eum numero 35. Repetuntur quæ jam in priori concilio super accusatione ejus objecta fuerant; quibus miro modo, multo documento, set non probabili, ab alia parte resistitur. Manet controversia præfata, et fere a toto concilio repugnatur superius dictis cardinalium responsionibus pro usu Gallicanæ æcclesiæ, illis suam auctoritatem in nullo infringere volentibus, nec appellationi assentientibus. (Eol. 144.) Datur tamen ei locus se purgandi cum idoneis personis, sicut voluerat concilium, et hoc impræsentiarum, non concessa dilacione induciarum quæ querebantur, nec admissis ad purgationem Cabilonensi, quem secum adduxerat, et Diensi, quem B archiepiscopus miserat. Quod cum factum non fuisset, iudicio dato, eis frustra sedem apostolicam appellanti- bus, rogabatur stolam reddere et anulum. Et interim ipse retro altare sedens cum suis, nec iudicio parere voluit, nec ad consensum remeare, ut præcipiebatur, assensit. Quamobrem ab episcopali et sacerdotali est officio omnino depositus, et nisi obediret, a liminibus sanctæ ecclesiæ segregatus; omnesque qui ei ulterius ut episcopo obedirent vel revererentur, æterna maledictione multantur, vel qui ei opem ferrent in pertinacia persistendi. Quid autem intercesserit, quod cum Turonensis archiepiscopus, et Redonensis, et alii quamplures cooperatorum se primo optulerint defensionis et adiutores purgationis, quia erant de provincia Lugdunensi, in tempore se necessitatis subtraxerint, reticere non debemus. Ubi audierunt canonici nostri, id ab eis præsentari personæ illi cuius ignorabant vitam et mores, solliciti ad eos conveniunt, privatim contestantes et publice, ne attaminarentur communione illius nec dicendi sacramenti, immo perjurii, quorum purgatione eadem certissimum erat periculum, si tamen purgatio dicenda esset criminis exaggeratio; asserentes si non adquevissent, se quotquot erant canonici, perjurium eorum ratione et sacramento declaraturos, et iudicio ignis probaturos. Quod dictum a) cepto eos prohibuit, maxime quia videbant vi-
los tantæ auctoritatis et nobilitatis rationem suam evidenti assertionem et documento probabili astruere. Et de eo quidem ita se res habet. Ipse vero quam depositus, quamquam a consortio et communione æcclesiæ sequestratus, stolam retinuit, et anulum; bona tamen episcopii clerici providebant et disponebant, quod et nunc usque faciunt, omnimodis id egre ferente archiepiscopo, quod extra voluntatem suam et accusatus et iudicatus depositusque foret a se sacratus episcopus, querimonia extra provinciam ventilata per manus legatorum, nec ad se, qui metropolitanus et primas erat provincie, infra provinciam relata secundum scita canonica. Ad quod tamen exequendum, et ita ut actum est peragen-

Hec quidem, cum præsens esset Matisconensis, in audientia domni papæ referebantur. Aderant et litteræ cardinalium sedi apostolicæ directæ pro eadem causa; ne quod factum erat ad honorem Romanæ æcclesiæ cardinales sinnerent infringere. Et cum rogaret pro confratre episcopo, dimissus est ab eo, acceptis mandatis ut iustitiæ faverent cardinales, apud se ratum fore iudicium æquitatem Petri prolatum. Sicque rediit, et Pictavensi concilio interfuit.

Quod aggregatum est in æcclesia sancti Petri, die octavarum sancti Martini (215) (Nov. 18), episcoporum et abbatum numero 80. Affuit et Eduensis cum Cabilonensi Diensis quoque episcopus, quem

NOTÆ.

(215) Cf. epistolam legatorum ad Lambertum Atrabatensem, Mansi XX, 1125. Vide ibidem Acta concilii a. 1100, non integra

dum, justæ eorum rationis evidens adduxit necessitas. Etenim cum in ipso primordio scandali cardinales advenissent, hortati et precibus ejusdem pseudoepiscopi ad componendam pacem ecclesiæ, quæ fœda dilaceratione sed necessaria scindebatur, Aedum in festo sancti Nazarii venerunt, et audita partis utriusque sententia tanto favore prosequuti sunt et tuebantur vices illius, quamquam iustitia canonicorum parti faveret, ut de maxima dissensione ad pacis unionem rediretur, et talis eos concordia sociaret, cui quamvis egre a canonicis assensus esset. Quam cum tandem obstinatione ejus in irritum deducta fuisset, ab eisdem post capitulo abnegatam iustitiam, ad audientiam metropolitani et iudicium ejus, de communitatis dilapidatione unde agebatur, vocatus est. Quod respuit, et de priori benignitate cardinalium confidens, ad designatum Valentinense concilium eos ibidem responsurus et satisfactorius invitavit, et nolentes ire coegit invitatione sua, illis et pro publico dampno communitati eorum illato et pro privatis injuriis hominum ejus rejicientibus, etaperitos se inimicos, ex hoc maxime quia de rebus domesticis ad concilium et extra provinciam vocabantur, protestantibus. Dolenda hominis miseria, qui nullum umquam dilexit, a nemine dilectus est, nulli in se peccanti ignovit, nulli post iram benedictionem tribuit, in sola pecunie aggregatione spem suam omnem constituens! Non credatur nobis, si non in hoc vox una consonat omnium. Nec nostrum est, etsi lesi sumus, lesionis maledictio talionem rependere, qui scimus in nos peccantibus nos debere ignorare; sed nec congruit veritati et pietati ecclesiasticæ, de his quibus in se peccantibus ignoverit, falsa pro veris concinnare, quia vera dilectio a fide veri nescit deviare. Tribuat illi Dominus ut, quia cepit suis omnia adversa responderi videt, non adiciat ut similem principio finem faciat, set speret in nomine Domini, non in incerto divitiarum, et innitatur super domino Deo suo, Amen.

Et quoniam viros virtutis memorie commendare gratissimum omnibus et utile arbitramur, non ab re videtur nobis, si zelum horum legatorum contra impudicissimum Philippi regis Francorum adulterium, secundæ Jhezebelis veneficiis a vero et justo, utili et honesto depravati, paucis explicemus. Nec indignetur erga nos quispiam, quod quasi regia a nobis carpatur vita, aut laceretur tantæ majestatis vel nominis excellens auctoritas. Non est nostræ voluntatis aut studii, in his vel tempus expendere vel studium atterere; sed virorum facta fortia, quæ sine illis, quorum comparatione fortia sunt, et cum quibus decertatum est, memorari aut vix aut nullatenus possunt, a nostro non patimur alienari labore, ut si fortia audere nequimus, saltem fortium bene actumur. (Cf. *Leg.* 1, 196.) Si sileat scedula, tota conclamabit Francia, immo totus Occidens una intonabit fama quod rex, legitimo abdicatione matrimonio,

A regie stirpis uxore repudiata, thori fide violata, regii cubilis decore obnubilato, regii germinis splendore obfusco, comiti suo Andegavensi uxorem subripuit, militi utique suo cui fidem promiserat, et carnis consanguinitate propinquo: adeo ut ex una parte in tertio, ex alia in quarto propinquitatis sanguine necerentur, et fœdera conjugii, quæ ne dirimerentur regalibus gladiis ultor hactenus inhibuit, impudica et incontinentis regis dissolvit lascivia, impudica et irreverens, scindenda et dirimenda tot annis violat obstinata. Verum quid mirum, si in fluvio seculi, in torrente fluviorum regii, Leviathan antiquus quem absorbat invenit; qui in descensu Jordanis preciosa et electa rapit, in ordine episcoporum qui præesse debent ipsos præsesentes sibi substernit? Rex regie castitatis osor, regii thori violentus effractor, diadematis regii procaz conculator, etsi potuit reginam a thoro et corona indebite dejicere, non poterat adulteram in solio regni benedictione firmare, nisi in ordine episcoporum complices sibi invenisset, vel sibi ipse miserabili desperatione promovere fecisset, qui voluntatis ejus exequutores, et reginæ novæ forent sacratores. O impudentia! o miserabilis dispersio lapidum sanctuarii in capite platearum! (1093) si regina immerito abjicitur, quid est quod adultera, quod cognato juncta, marito reclamante vimque passo, subintroducitur? (Fol. 144') Si vis regia jus abnegat, fas subruit, nefas attollit, quid rogo est, quod nefas benedicitur; et in templo sacrilegium attollitur, adulterium sacratur, impudicia promovetur, et hoc per manus episcoporum? Nequius hic aliquid video, quam in tempore beati pape Nicholai in Tietberga regina repudiata et Waldrada adultera subintroduta a Lothario, Lotharii imperatoris qui monachus factus est filio, quia, etsi ibi fallax episcoporum iudicium, si reginæ innocentis defectio, si legitimi thori divortium, si pelicis exaltatæ intra regales anlas prostibulum, non illa tamen viro juncta, non a latere viri, consanguinei et militis rapta, non in ea nuptiarum utrimque sunt fœdera violata, sed concubinarie oblectationis antiquæ gurgines inexplibilis intemperanter memorie reductus, dum concupiscentiæ nerves laxat habenas, nec scit revocare solutas, sibi mortem, regno horrorem, episcopis calamitatem, optimatibus miserabilem induxit necem et confusionem. Hic omnia confusa, omnia horrentia, omnia diabolico astu et malignitate corrupta. Invenit, inquam, rex iste in episcopis, quos sibi sociaret, quos tanti sacrilegii ministros efficeret, Philip-pum Trecentem episcopum, et Walterium Meldensem; cui ob hoc episcopatum dedit, ut sacrationi, cujus Trecentis esset operator, hic foret consentaneus et minister. Sed quid succensem episcopos, quibus pietas apostolica errati tribuit remissionem? Multa hii a domno episcopo Lugdunensi tunc temporis legato Romanæ ecclesiæ coerciti invectione, multa, nisi ipsi sibi præcavissent, multati fuissent

VARIE LECTIONES

¹⁰⁹³ exaltatam primo scriptum fuisse videtur.

severitate. Sed, ut praelati sumus, Romana pietas et errata donavit et remissione sua infamiam superavit. Adeo ut compelleretur archiepiscopus datis a Roma sibi litteris, utrumque communionis suscipere et osculo. Quod ex quo pietatis fonte manaverit, querat qui volet, et si potest intelligat. Regem quoque ipsum pelicis suae prostitutione superbum, a reproba ejusdem conjunctione sequestrare temptavit, interdicta illi corona nisi obediret. (1094) Sed nescit impietas mala quae fecit, nisi cum pro eisdem peccatis caperit jam puniri. (1095) Diu de his tractatum est, Sed renuit apostolico mederi antidoto, cui veritas et iudicium ad arbitrium pendet femineum: usquequo Urbano papa decedente Paschalis succederet, et has ecclesiae columnas de quibus agitur, ad Gallias destinaret, quos jure columnas ecclesiae dictos ex ipsa sui infirmitate et inconcussa animi virtute, qui opera eorum solerter intuetur, colligere potest. Hii post concilium Valentianum per se ipsos rege convento, cum nullam in verbis vel actibus ejus correptionem vel penitentiam, fodiendo circa arborem infructuosam et copinum stercoris aggregando, reperissent; non passi tantam videre in ecclesia catholica ignominiam et conculcationem, membrum putridum in concilio Pictavensi a compage corporis Christi gladio anathematis praecidere non metuerunt. (1100, Oct. 30.) Aderat ibi comes Pictavensis, summa prece eos deprecans ne dominum suum excommunicarent. Aderant et episcopi identidem facientes, et cum non impetrarent quod volebant, a consensu et loco concilii, idem comes et sui minas intendendo, aliqui quoque ex episcopis, multi ex clericis, innumerales ex laycis exierunt. Sic ordine turbato, pace in tumultu versa, illi remanserunt qui Fiebes zelum imitari gestiebant; et sicut ille scortum Zamariz cum Chorami Madianita gladio pupugit, furorem Domini placavit, sic et isti, non veriti fremitum perstreptentium, adulterantem regem cum adultera quem corrigere nequiverunt, excommunicationis pugione perfossum, vitæ, quæ in Christo est, extorrem reddiderunt. Hoc autem actum est, quando jam erat solvendum concilium. Jamque laus Christi in ore eorum quastabant pro dimissione concilii, ut moris est, resonabat, et æstus turbæ tumultuantis ut fervor maris incandescerebat pro domini sui regis excommunicatione insanientis, cum quidam e populo in superioribus consistens ecclesiae lapidem jecit, cardinales ferire volens, cujus ictu clericus quidam qui astabat capite illius prosternitur. Sanguine manent pavimenta, clamore confuso domus impletur, furore et insania intus et extra ministri satanae debachantur. Manent columnæ Christi immobiles, mortem si Dominus jubeat intrepidi operientes, et ad saxa volantia mitris ablatis capita nuda relegen-

tes, nec aliquando a laude Dei et predicatione veritatis reticentes, quod voce prosequuti erant, sanguine confirmare, si sit necesse, gestientes. Quorum constantia devota et devotio constantissima furentium facta est repressio et ad penitentiam cordum inclinatio. Adeo ut comes et quotquot antea grassabantur in confusione eorum humiliati sint in conspectu illorum satisfactione præmissa et præsentia obedientia.

Tractatum est in concilio eodem de expulsionem abbas sancti Remigii injusta et Burchardi substitutione illicita, et cum diu re ventilata conversatio ejus sancta, introitus legitimus, promotio atque sacratio inventa fuisset autentica et canonica, quæ etiam litteris domni papæ Urbani roborabatur, quibus merito fides adhiberetur, cum jam ipsa etiam pars inimica restaurationem ejus non reprobares: pro quibusdam litteris conflictis, quasi a sede apostolica directis, in quibus cardinales nec stilum Romanum nec pergamenum Romanum agnoscebant, maxime cum in fine earum subscriptum foret: *Valete*, quod Romana non habet auctoritas, pro illis itaquam confutandis judicatum est ad sedem eundem apostolicam, quibusdam qui primo appellaverant, nec concessum erat eis, id egre ferentibus; quibus tamen evidenti ratione responsum est, etsi satisfactionem non est.

Quantam autem fidei frugem virilis illa propagationis celestis seges attulerit, hinc colligi potest quod postea, cum apud urbem Senonum rex cum regina sua per 15 fere dies remoratus fuisset, clausis tota urbe ecclesiis, nulla facta est ei christianitas (216), in tantum ut Jhezebelis furor usus novitate profana manus impias in Deum extendens, missis apparitoribus ecclesiam frangeret, et in ea sibi missam a sui similibus dici cogeret. Ve humanæ impudentiæ! Inerubida, servilis et non regii animi cavillatio, Romana usa levitate, nunc usque reginam suam tuetur, et dedecoris amplexibus erroris et impudiciæ estibus succensa, coronæ dignitatem dedecorat; et cum olim ad exorandum Deum gentiles reges, et absque iugo leges dederint, et blasphematoribus seu contemptoribus Dei vindictam intentavesint, hic regni Francorum propagator, christianæ legis propagator, contraria præceptis prædecessorum peragit, legis sanctæ et Romanorum pontificum statuta convellit; et, quod pejus est, eisdem patrocinantibus, si dici licet quod pudet, ignominie suæ defendit causas, excusationes prætextit, et a quibus cogi debuerat ut resipisceret, eisdem faventibus admonetur ut in iniquitate perduret. Agit hoc Romanæ avaricie gurgēs inexplebilis, qui dum nequit expleri, novit rescanda tueri. Verum de his ista sufficiant.

(Fol. 145.) Anno inc. dom. 1101, Johannes Tu-

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁹⁴ ita c. loco manant. ¹⁰⁹⁵ vox a Latine prætermisssa.

NOTE.

(216) I. e. missa.

scolanus episcopus a papa in Angliam missus est A propter censum beati Petri. Hic canonicus Sancti Quintini Belvacensis regularis, professione violata, habita deposito, ad seculum rediit; et cum improprium terre nequiret, Becci monachus factus, cum esset natione Romanus, papa Urbano ad Gallias veniente, familiaritatem ejus adeptus est, Romamque reductus, et defuncto Lavicano episcopo, cum jam de abbazia quadam muneratus esset, demum de abbate in episcopum promotus est. Jam Romam cardinales redierant, sententiam depositionis factam in Eduensem invasorem palam confirmantes, et testimoniis authenticis canonicam eam pronunciantes, cum a domno Lugdunense hoc eorum factum improbaretur palam et publice. Hunc Ierosolimam euntem predictus Tuscolanus sive Labicanus episcopus invenit in itinere (217) cum Cabilonense et ipso Eduensis ecclesie invasore, et absentibus accusatoribus extra provinciam purgationem Eduensis suscepit, Lugdunensi prosequente, et juramentum ejus ita confirmante : *Credo Norigaudum istum Eduensem episcopum vera jurasse sicut me Deus adjuvet*, Cabilonensi quoque inid consentiente, et idem jurante. Ego miror gravitatem tanti viri, pro ingenuitate sibi bonitate et honestate fama ubique celebrati, cujus inadulata constantiam Gallicana veneratur ecclesia, ita ab uno homine potuisse decipi, ut nunc usque partes illius manu teneat, tueatur et protegat, et fere solus sit in nostro orbe, qui de illo homine bona et recta sentiat, cum sententiae ejus huic omnium fere etiam absentum et ignotorum repugnet generalitas et generalis unanimitas. Additur et hoc miraculo, quia, cum ante ordinationem illius infamam venissent ad eum bonae memoriae domnus Hugo abbas Sancti Martini Eduensis, praepositus quoque ejusdem Eduensis ecclesie, et archidiaconus Signius, et electionem illam symoniace factam approbassent, decania, archidiaconia, praecentura et aliis quibusdam ecclesiasticis officiis promissis et datis, ut nunc potis est apparere, verba dixit esse ex odii fonte manantia, coegitque viros ab inepto interim silere, dum voci illorum renuit aurem accommodare. Adeo ut eos etiam fecerit eidem ordinato professionem facere, quem culpabant de tam manifesta ambitione; promittens, si symonia illa effectui manciparetur, se aliter loquuturum; nunc de occultis alieni cordis non debere temere judicari. Et ne aliquis esset, qui ordinationem illam a se factam improbaret, eandem professionem, quam illi fecerant, omnes canonicos qui convenerant promittere fecit, et eos qui domi remanserant idem agere mandavit, cum in primordio electioni eidem omnino obstitisset, quia semper canonicis repugnasset decretis, in duabus ecclesiis prelationem optinendo, scilicet archidiaconias duas, cum non esset diaconus, nec esse vellet, et cantoris officium.

En igitur suscepta purgatione, praefatus Johannes Eduensem secum reduxit, Lugdunense Romam tendente, ubi et canonicorum Eduensium aliquos invenit causam suam agentes. Excommunicaverat enim eos idem post discessum cardinalium, quia se dimisso apud Romanos iudices accusationem retulerant, et quia bona ecclesiae pro hac dissensione, dum quod ceperant ad perfectum elaborant deducere, aliquantulum distraxerant, et quia de his vocati ad iudicium, audientiam ejus, quem sibi inimicari cognoscebant, non receperant, et quia domum episcopalem sibi reddere volebant. Unde Romae questione habita, et ipsi a papa absoluti pronuntiati sunt, et domum cum litteris apostolicis remissi, Lugdunensi cum Diensi B Ierosolimam proficiscente. Norigaudus vero Eduam veniens cum Johanne, apud Sanctum Martinum hospitatus, a canonicis susceptus non est; in eodem tamen cenobio missas celebrat, crisma fecit, et ministerium sacerdotale attulare non timuit, parvipendens quidquid cardinales in eum intentaverant, et de tuitione archiepiscopi et pietate apostolici et sua liberalitate confidens. At vero cardinales in sua sententia permanentes, quod factum erat publice reprehendebant, quod non esset canonicum, sed ab aequitate Petri alienum; et ob id a familiaritate et consilio papae se subtraxerunt, ita ut Johannes, Roma relicta, Papiae etiam nunc remoretur, regulariter degens cum fratribus in ecclesia, de qua ad palatium raptus erat. Benedictus vero in titulo suo remoratur, a curiae consilio se removens, et quod dampnavit improbens. Ita turbata Eduense ecclesia, Norigaudus Flaviniacum ivit, et Gyrardum aliquando priorem Colticensem contra interdictum capituli Eduensis ibi abbatem constituit, mercedem pertinaciae suae in hoc etiam consequutus, ut omnia diebus suis in pejus vergi videret, sicut et de ecclesia sancti Martini religionem exturbavit, et secularitatem introduxit eum ibi ordinans, quem nomine tenus domnus archiepiscopus interdixit; sic et in hac summam infelicitatem de dispersione et destructione ordinis consequutus, non intelligens quod dicitur in Sardicense concilio cap. 4 : *Cum aliquis episcopus depositus fuerit eorum episcoporum iudicio qui in vicinis locis commorantur, et proclamaverit agendum sibi negocium in urbe Roma, episcopus in ejus cathedra post appellationem ejus qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi causa fuerit iudicio Romani episcopi terminata*. Ita Norigaudus indiscessum, inaudicum, indempnatum me, Eduensis capituli audientiam et Lugdunensis appellentem, et cum ad haec non admittenter, Romam etiam appellentem, et ex parte Dei et beati Petri et papae ordinationi illi contradicentem, quantum in se fuit dejecit, et ipse quod quaesivit invenit. Nunc igitur si juste, si canonicè egit, letetur in pastore quem constituit, et in grege cui

NOTÆ.

(217) Hugonem post iv Id. Mart., anno 1101, iter ingressum esse docet charta Gall. Christ. IV, 107. k.

tam idoneum pastorem providit; sin aliter, egrediatur ignis de Norigaudo, et devoret eum cum suis; egrediatur ignis de Gyrardo et sibi commissis, et consumat Norigaudo cum ordinationibus suis.

Post hoc missus est legatus in Franciam Milo ex monasterio sancti Albini (218).....³²⁶ episcopus. Ille fecit ut infra civitatem Norgaudus reciperetur, et quendam concordiam inter eum et canonicos fecit; ³²⁷ et etiam ut in capitulo Cluniacensi susceperetur, et episcopus acclamaretur, facta in eodem capitulo cessione quarundam æclesiarum numero.....³²⁸ absque laude canonicorum, et eorum qui erant cum eodem Norgaudo, et eorum qui contra eum venerant causas acturi in præsentia legati ³²⁹.

(Fol. 145.) Anno inc. dom. 1099, (Aug. 2) obiit Urbanus papa, successit Paschalis. Obiit etiam Wilhelmus junior rex Anglorum. Quo etiam anno in Anglia fons verum sanguinem olidum et putentem manare visus est. Ad quod spectaculum cum fere tota insula cucurrisset, insolita rei novitate stupefacta, rex præfatus advenit, et vidit, nec tamen ei profuisti vidisse. Autumabat vulgus promiscuum, portentum istud mortem regis portendere, quod etiam ei dicebatur a referentibus; sed homo secularis, et in quem timor Dei non ceciderat, voluptatibus carnis et superbiæ deditus, divinorum præceptorum contemptor et adversarius, qui tamen satis regii fuisset animi, si non Deum postposuisset fastu regni inflatus, nec cogitabat se moriturum. Ideo cum temporibus ejus miranda in Anglia contigissent, Domini recordatus non est, immo nec sui ipsius, cum etiam quibusdam revelationibus, quæ tamen ei non profuerunt, ad Deum converti moneretur, quibus nec obediit, pena quæ ei iudicio divino intentabatur perterritus. Impletum enim erat in illo quod dictum est: *Peccator cum venerit in profundum malorum, contempnet* (Prov. xviii, 3). Et quia Deum deseruit, sanctam æclesiam opprimens et eam sibi ancillari constituens, a Deo quoque derelictus est; in silva, quæ adjacet Wintoniæ (219) civitati dum venationem exercet, sagitta a quodam percussus, quo lethali vulnere decidit et exanimatus est, penitentia et communione carens, et apud eandem urbem sepultus. Temporibus ejus ventus vehemens de flumine Tamisiz exurgens edifica plura destruxit, nec aliquando tantus turbo ventorum sevientium illo auditus est. Ille irruens monasterio sanctæ Mariæ in civitate Londoniæ constituto, ubi hæc acta sunt, tectum omne dejecit, trabes novem numero uti erant compactæ, distantibus inter se spatiis insimul arripiens. longius asportavit usque ad forum passus fere 50, et in eodem foro, quod dictu quoque incredibile est, ita distantibus equaliter spatiis ut erant compactæ, terræ

A capitibus in ima demersis, infixit, ut vix cubitus unus de tanta earum longitudine foris appareret, quod et permanet usque in hodiernum diem. Quod etiam super muri altitudinem sitos, supra quos tectum stabilitum erat, usque ad septem miliaria evolare fecit, quod nunc usque cernere possibile est; fuit autem circa horam diei nonam. In eadem etiam æcclesia jacebat quidam editius cum alio quodam in lecto uno, et inter medium eorum, cum jacerent distante inter se spacio, una trabium vento ceta per medium lecti terram intravit, ut vix summitas ejus appareret, nec lesit jacentes, nisi quod timore penexanimati sunt.

In eadem civitate spaciosa et populosa, cum essent multi canes ad observandas domos, qui quanto breviores sunt corpore, tanto sunt acrioris et ferocioris naturæ, nocte obtenebrante ante domum majoris æcclesiæ sancti Pauli congregabantur, ita insistentes transcuntibus, si quem forte offendissent solum aut impotentem aut sine baculo, ut nullus auderet absque comitatu vel defensione per locum illum transire, præsertim cum jam plurimos morsibus atrectassent; et singulis noctibus ad hujusmodi excursus ferebantur. Jam prope nullus per illud iter agebatur, et, si cui forte incumberet necessitas itineris, diverticula querebantur, cum congregati Londonienses in banno placito suo clamorem super hoc bis terque fecerunt, et cum præceptione data ut unusquisque canes suos includeret noctibus et custodiret, nec sic revocari ab incepto potuissent, data sententia adjudicatum est omnes debere occidi, die quoque constituta qua id deberet fieri. Quæ cum instaret, nocte ipsa quæ diem præcedebat, ita omnis multitudo canum illorum fere usque ad quatuor miliaria diffugiens, non comparuit, incertum an in mare se jecerint, ut nullus inveniretur qui diceret quo abierint, vel quid facti fuerint; et ita civitas liberata est.

Padet referre illud inauditum seculis omnibus monstrum, quod tunc temporis in eadem insula contigit; sed reticendum non est, ut quicumque audierit, tinniant aures ejus, et obstupescat, et erubescat talibus involvi, quibus nullus umquam irretitus est, nisi qui a Deo derelictus in reprobum sensum traditus est, hominem dico masculum a masculis impregnatum, et monstrum illud cum dedecorosa concretionem usque ad quædam liniamenta corporis humani perductum, et hominem illum, quod detestabilius est, clericum de capella regis, Petrum dictum, per annum integrum et eo amplius hoc portentuosum et ignominiosum onere debonestatum, et usque ad mortem perductum, cum ille palmam et publice confiteretur peccatum suum, quod si vellet, celare non

VARIÆ LECTIONES.

³²⁶ cathedræ locus vacuus. ³²⁷ numerus vacat. ³²⁸ reliqua pagina vacant.

NOTÆ.

(218) Scilicet Andegavensis.

(219) Winchester.

posset, et aperiri sibi uterum ad detrahendam et eruendam informis prodigii sarcinam deprecaretur, nec impetraret, ad hoc usque ingravescente et re-
crudescente insaniam, cum feminea pati cogeretur, et natura repugnaret, perductus est ut mori ei necesse esset, ignominiosam mortem de ignominiosa vita consequutus, et extra cimiterium absque officio christianis debito, suo tamen jussu et petitione, sepultura asini sepultus. Cujus cadaver apertum, ita in se habere inventum est, sicut relatum est. Frater hic erat Girardi, cui post rex prefatus Eboracensem dedit archiepiscopatum; cuius vita cum satis superque esset notabilis, etiam diabolo sacrificasse impetebatur. Fuisset nimia in omnes magnates ejus et amicos demonum oppressio, et in omnes et obsequentes, nisi camerarius ejus, cui porcum parare et sibi clanculo afferri mandaverat, ammiratus quid vellet facere, in locis additioribus se oculuisset, cum rogatus fuisset egredi, illis tamen locis de quibus liber esset videndi quæ ab illo operabantur accessus; et cum cum demone loquentem audisset, ejus tamen vocem audiens formam non vidisset, et post cum illum per necessarias translationem jussu demonis ab illo vidisset, et post ab eo adoratum, infanda etiam quædam in conciliabulo illo audisset, cum post evocato ei præceptum fuisset instruere convivium, convocare omnes quotquot posset ad epulum, et de illo porco omnibus omnino prælibationem quandam parare, ut nullus esset qui non gustaret, ille porcum terræ infodisset, et de alio quod præceptum fuerat implere studuisset: illo ita ut preceperat factum fuisse putante et credente, nisi a demone instructus fuisset, a quo, quidquid camerarius fecerat, publicatum ei est. Qua de re cum camerarius impeteretur, et capi mandaretur, ille qui hoc timens sibi præcaverat, gladio educto sese defendendo domum venit, et consensu equo quem paraverat, ad regem Heinrichum Willelmi successorem confugit, cui omnia retulit, paratus quod dicebat uti judicatum fuisset approbare. Hec et alia quædam monstruosa ferebantur hoc anno de eo per totam insulam, quando ibi fuimus, et dies quo de his et aliis disceptatio haberetur, et judicium daretur, constitutus erat, quem tamen non expectavimus. Hoc tamen de eo omnibus notum erat, esse cum male vitæ et omnino episcopi officio indignæ, quæ a puero impura exstisset, nec aliquando emendationem suscepisset. Quo etiam anno inundatio sanguinis a præfato fonte manare dicta est, quam tamen non vidimus. In capella autem omnibus diebus dominicis sive festis sodomitæ excommunicantur. (fol. 146) Alii quoque enixa est vacca fetum informem bicipitem, quadricornem, ammirari quis posset tantam rerum novitatem, nisi, quod mirabile, Dei patientiam tanta hominum criminum et peccata tanta patientia sustinere, ut jam pene rarus sit qui credat Deum aut res humanas curare, aut in malefactores vindictam exercere; ita cernimur omnes in iniquitatibus efferbere. Quid enim nunc in mundo, nisi omnis justitiæ exinanitio,

A omnis iniquitatis et abominationis inundatio? Sed nos interim hec tristitia seponentes, paulo superiora repetamus, et quod dulcescat spiritui referamus.

Non autem prætermittendus a nobis est dominus Hugo abbas Sancti Martini Eduensis, qui ad eandem æcclesiam in pristinum statum ordinis et religionis restituendam de ecclesia Divionensi raptus, et in illi pastor institutus, cum multa adversa passus fuisset, et nec nocte nec die requiesceret, cum etiam de monasterio expelli ad horam quos secum adduxerat a Divione vidisset, et post securi percussus pene cerebro vacuatus esset indefessus perstitit, et novissime, ut dicitur, veneno vitam finivit, bravum beate perennitatis adeptus. In ejus obitu omnis illa religiositas cepta deperit. Quis autem ejus successor institutus sit, referre supersedeo, quia ad injuriam domni Lugdunensis referri potest, nec sine ejus nota dici; cum ille, quem ipse nomine tenus, ne intronizaretur adhuc abbate vivente, interdixerat, ut dicitur, hic eo sciente, eo suscipiente, eo annuente ordinatus est. Sed hec interim.

Anno igitur præfato ab inc. Dom. 1099 dominus et pater noster Rodolphus abbas post multa peregrinationis et laborum pericula, cum ad eternæ repaurationis vocaretur gaudia repromissa, in quadragesima infirmari cepit. Morabatur tunc apud Flaviniacum villam, honestam et optimam monasterii cellam, vel propter incurantium occupationum vitandas molestias, vel ut liberius spiritualibus intendere theoriis et filiorum utilitatibus. Et quamvis gravissimis infirmitatis corporeæ artaretur anxietatibus, pernox tamen in orationibus et vigiliis, divinis intererat officiis, diurnale seu nocturnale officium a se religiosa devotione celebrare faciens, et ad missam semper in oratorio sustentatione obsequentium fultus iens; ubi vero immensitate doloris et infirmitatis lecto in totum decubuit, quod solum poterat, affectu, desiderio, manibus protensus, et oculis totus ad Deum vigilabat, nec de rigore propositi, animo et fide constans, quidquam minui patiebatur. Et jam fama infirmitatis ejus vicinos et absentes, longe etiam positos perterruerat fideles, et certatim confluebant omnes, mediocres, divites, comites, duces, ipsi etiam præsules, ut tanti viri solarentur alloquio et caritate; dampnum enim sibi maximum reputabant, si insalutatus ab eis recederet. Quibus ipse tanta sedulitate, dapsilitate, industria, et caritate servire ammonerat, ut cum pene innumerales cotidie confluerent, mirum videretur etiam his qui suscipiebantur, unde tanta abundantia, tanta largitas, tanta in omni apparatu hylaris et non deficientis exuberaret caritas. Nec recusabat, ut plerisque infirmis moris est, intrantium et exeuntium devotorum frequentiam; quin potius tanto affectu et officiositate qua poterat, et gestu corporis suscipiebat, ut nullus esset qui non se refectionem, qui non consolatum, qui non adjutum, dum solum videre liceret, profiteretur. Direxerat jam Viridunum epistolam infirmitatis suæ nunciatricem, et ipsi circumquaque

miserant ad congregandos fratres qui possent venire, et qui non possent, ut sanitatem ejus a Domino expeterent, aut exitum ejus orationibus praeunirent¹³⁹.

Cum igitur ad eum visendum certatim undique concurreretur, ipse omnes commonefaciebat, omnibus fidem quam tenuerat et pro qua exulaverat tenendam inculcabat; dicens hanc esse veram fidem, hanc catholicam et apostolicam, pro qua nullus dubitare deberet pati adversa, immo nec ipsam mortem subire; asserens se, si vellent et oportum fuisset, in tam tremenda hora, cum ad Dei iudicium festinaret anima, se paratum esse quod dicebat sacramento firmare, et pro fide eadem milies, si Deus juberet, velle occidi (Mart. 28). Et cum jam totus ad sui dissolutionem laboraret, inde tamen totus ei sermo, totum desiderium, tota affectio, ut hec fides servaretur, haec tota virtute, tota anima custodiretur; nec aliquis ante eum venit, qui non ad hoc commoneretur: dicens omnino dampnatos esse quorum mens ab hac observantia per se repelleretur, si contingeret eos absque poenitentia defungi, ut non per poenitentiam unitati corporis ecclesiae redintegrarentur. Aliquibus ergo diebus intercedentibus, quasi presagus vicini sui transitus, fratres et filios quos Christo adquisierat, ante se venire fecit, et ammirabili vultu et oris gratia de salute sua eos commonefaciens, et in Domino sperare ammonens, confitebatur quod non bene eos rexerit, non ita paterno erga eos affectu egisset ut debuerit, quia homo esset, qui nunquam in eodem statu permanet (fol. 146). Et cum eos satis paterne ammonuisset ut in fide recta firmi persisterent, sicut eum viderant constanter et firmiter perdurasse, et omnes astantes ne flierent manu et voce qua poterat compesceret: *Ego, ait, qui patris vice et officio, licet immeritis fungor, primus vos absolvam auctoritate Dei et sanctorum et officii mihi commissi, et vos post hanc patrem karissimum, sicut filii amantissimi et desiderantissimi; et sic separabimur corpore, non autem spirituali affectione. Vos prae mittetis patrem, et ipso affectu deducetis ad Dominum; ego, si Deus misericordiam animae meae fecerit, quod credo et expecto, adjutor et corroborator ero fidei vestrae omnibus diebus, et mei memorum memor ero per auxilium gratiae Dei.* Hec dicens, stolam sibi fecit afferri, et cum eam collo ejus imposuissent, jacentis tanta gratia et decore resplenduit facies ejus, et ita aptabatur ei, ut omnes mirarentur, et nunc usque protestentur quod nunquam ita ei in tota vita sua habitudo vestimenti illius in gratia coaptata sit: sicut tunc, cum omnibus diebus usque ad id tempus et horam vix inventa sit persona aliqua, cui sic conveniret ornatus et appositio sacrarum vestium sicut ei, in gratia, in honestate, in proceritate, in vultu, et pronuntiationis, et habitudinis dignitate. Prostratis ergo omnibus, absolvit cunctos,

A et absolutus ab eis est. Inde sociatus omnibus in osculo sancto, cum vidisset aliquos nobilium astantes, viros religiosos et qui Deum pluris habuerant quam seculum, ipsos etiam ad se evocavit et osculatus est. Stabant in partem alteram et nobiles feminae, et ipsae a seculo conversae, oror scilicet Richardi Albanensis episcopi, et alia quedam non ignobilis familiae; quas cum ad se similiter evocasset, et pio patris affectu eas filias et sorores suas protestatus fuisset, dicens debere et ipsas patri ultimum vale dicere, manum eis porrexit ut eam oscularentur, hanc designans ipsarum esse debere ad eum socialem unionem, quod non sit licitum mulieres sacerdotibus jungi in osculo, et maxime religiosas religiosas. Cum igitur et ipsas, ammonitas ut his quae B aliis dicta erant intenderent, et scirent eadem dicta esse et sibi, a se dimissas gratiae Dei assignasset, corpus dominicum sumpsit, et totus ad Deum conversus, se et omnes pietati ejus commisit, praeci-piens omnibus ut quem nominaret dominus Godezo, qui sibi assistebat, vir utique boni testimonii et religio-sae conversationis, ipsum sibi ipso die tumulationis suae per obedientiam successorem eligerent, et illi obedirent; et si alter illo neglecto et repulso eligeretur, nullo modo ei obedirent. Dicebat enim nolle ut, quod ipse aedificaverat, alius destrueret. Cui praecepto cum omnes se assensuros promississent, omnes manu protensa benedixit, et clausis oculis, preparabat se ad horam Domini venientis, ut aperiret ei, intraturus cum eo et per eum ad nuptias agni. Legebantur ante eum passiones dominicae ab eo quem voluit, et cui praecepit (320), et cum recitaret lector quae et quanta fecerunt ei, totus in se fremebat, adeo ut crebro audiretur vox dicentis: C *Inimici Dei quare hoc fecerunt? Non agnoscebant Deum vera dicentem, mira facientem? Ah! quales penas modo luunt! Venit ergo hora quam semper optaverat, et cum paululum siluisset, oculis clausis veluti dormiens spiritum efflavit. Corpus ejus lotum et curatum pia filiorum diligentia, vestibis sacratis ex more indutum est, et ante altare sancti Firmini piis suorum humeris delatum est, et excubiis debitis, quas dictavit et potuit amor filiorum, honoratum est (Mart. 29). In crastinum missa cum nimio luctu et ululatu omnium celebrata, ad monasterium iter aggredi maturarunt, quo se sepeliri mandaverat, quia inter filios in humili loco, sicut et praecepit et voluit, tumulari disposuerat. Ideo autem egredi acceleratum est, ne veniente duce vel comite ceterisve patriae primoribus, a quibus nimio diligebatur affectu, corpus ejus retineretur, et ad monasterium D perferri vetaretur; quod et contigisset, nisi ab his, quorum studii id erat prospicere, anticipatum esset, ut a villa elatum jam partem viæ peregisset, quae ducit illo quo erat tendendum. Occurrebat corpori honorifico turba populi diversi sexus et ætatis, et*

VARIE LECTIONES.

¹³⁹ 14 linea erasa.

(320) Scriptor horum fuisse videtur.

ubicumque per villas intrasset, signa pulsabantur, populus a vicis et agris conveniens veniens opperiebatur cum crucibus, thuribulo et luminaribus. Illud autem mirabilius, quod cum a longe viderent venientes funeris obsequutores, hii qui erant in agris vel in pascuis equorum, rustici boves relinquebant, equites equos ascendeabant, et funus injussi prosequerantur, et ne saltem oneri viderentur esse bajulis exequiarum, quæ necessaria erant ipsi sibi præparabant, et cum offerretur, non accipiebant. Cum tali igitur triumpho Tullum venerunt, et ab episcopo et abbate Sancti Mansueti parata sollempniter processione, tota congregatione albis induta, crucibus, vexillis et diverso gloriæ apparatu elatis, corpus sanctum excipitur, ante altare deponitur, et exequiis sollempnibus honoratur. Itaque ibi pernoctatum est. (Mart. 30.) Ubi illuxit, ad missam devota fratrum caritas accingitur, et occurrentibus certatim fidelibus, cum summa devotione in laude Dei et fidelium oblatione percelebratur. Expectabant ecclesiæ majoris sancti Stephani canonici deferri sibi glebam corporis, ut et ab ipsis exequiis debitis honoraretur, et per monasteria civitatis deportaretur; sed ab his, quorum erat iter accelerare, permissum non est, quod satis egre ab episcopo et canonicis acceptum. (fol. 147.) Ea die longo ordine præcedentium et subsequentium, ventum est ad monasterium sancti Michaelis (221) super Mosam fluvium situm, uti tunc et nunc præsidet abbatis officio dominus O. (222) bonæ simplicitatis vir, innocentie et religionis domicilium, de eodem cenobio, ubi vir Dei de quo agitur monachicum scema susceperat, raptus ad regimen animarum! Qui etiam tanta se invicem caritate dilexerant, ut intelligeres quandam in eis caritatis et benivolentie communionem et similem innocentie et religionis concordiam, unde et iste illum patri debito reverebatur honore, et istum ille quadam tenerrima et inreprehensibili amplexabatur filiatione, utpote qui bonæ vitæ, bonæ famæ, bonæ conversationis erant et gratiæ. Hic ut audivit patris defuncti adesse corpusculum, quasi qui suscepturus esset preciosissima pignora sanctorum, sic instituit processionis officium crucibus, vexillis, timiamatheriis, ceroferariis et omni gloriæ apparatu, et sic decoratis omnibus sericis auroque textis vestibus obvius procedit corpori totus festivus, excepto quod cum lacrimis et gemitu; quamquam et hoc sit festivum esse, exequias religiosorum, eorum maxime qui laboraverunt in verbo et opere, et de quorum vita non dubitatur, in quorum estimatione laus nostra non periclitatur, celebrare sollempniter in gemitu et animi contritione. Volebant aliqui reprimere impetum viri, sed qui noverat defuncti innocentiam, nichil nimis facturum se credebat ad ejus pro Deo reverentiam. (Mart. 31.) Fecit ergo nocte illa, quod potuit et dictavit æstuantis affectus animi, et locata nave et nautis bajulis funeris per Mosam fluvium, ipse præ-

A sens cum fratribus, quoadusque navi impositum aspectui subduceretur, dirigit Viridunum, omnibus trito calle gradientibus, et psalmodiæ officium non deserentibus. Ventum est igitur ad quandam villam Giniscort nomine populosam, supra præfatam alveum sitam, tribus leugis ab urbe longe positam, et illis remorantibus aliquantulum qui per sinuosos et reflexos fluminis anfractus corpus deducebant, cum illi jam venissent qui exequias deducebant, et remigantes expectarent, vellent etiam et ammonerent clericos villæ, trium scilicet ecclesiarum, ut corpori obviam euntes funebria justa persolverent, sicuti et alii fecerant etiam non ammoniti: maligna quædam et indigna obicientes sacerdotes, numquam ad id cogi potuerunt, ut consueti jure humanitatis orationem progredientes darent; sed malignum eum asseverantes, eum esse, qui erga episcopos rebellione uteretur, ipsos sacerdotio, imperatorem regno quasi detrudere moliretur, conclamabant beatam esse horam funeris ejus, in quo omnis rebellionis et dissensionis occasio deperisset. His ita garrulitate rusticana perstreptentibus, corpus pertransiit, prosequentium turba ceptum iter prosequuta est, rusticorum vesaniam ultione divina evestigio consequente. Cum enim hec se fecisse gaudent, et quadam superba levitate recte se fecisse applaudunt sibi palam et publice, impenitentes ignis ultor invasit, et totam villam incendio ab integro concrematam necdum mense exacto fuisse constat. Non credent his, qui non credunt Deum vindictam retribuere in hostes populi sui, sanguinem servorum suorum paratum ulcisci. Jam ad monasterium nuncios adventantium exequiarum præcurrerant, jam grex filiorum patri pie devotus in occursum corporis appropinquantis longo processu se proripuérat, et prætergressa civitate ad suburbium ultramuranum opperiens venientes in ecclesia sancti Victoris condecorat. Erat in eadem congregatione frater aliquante utilitatis, si scisset reprimere motus animi indignantis, et appetitus frangere carnis male blandientis, ut quod plerumque male ceperat bene nosset dimittere; qui et ordinationi ejus in initio, in medio et in fine semper extitit contrarius, et omnibus prope factis ejus et præceptis seu constitutionibus erat adversarius; sed quod destruere non poterat, quia aliter nequibat, egre videbatur assentaneus. Erat etiam, ut videbatur, et ut asserebat, infirmitatibus carnis aliquantulum prædeditus, sicut plerumque assolet ex indignatione et adversa habitudine, D seu passionibus hominis interioris exteriorem corrumpi et indignari; dum non est qui medicamentum adhibeat, aut malagma plagæ liventi imponat, quod illi quam maxime contigit, qui passiones animæ patri spirituali differt confiteri. Hic, dum alii accinguntur expeditioni, qua patri obviam eant, operam dare dum conantur et necessaria præparant, ad priorem accedens causas infirmitatis enunciat: non posse se iter illud conficere autumat, ut remittatur exorat. Prior tergiversationis ejus non ignarus,

NOTÆ.

(221) S. Mihel.

(222) Odelricus.

quo pede claudicaret bene sciolus, nec concessit nec abnuit, sed ei totum imposuit, ut ipse videret quid ageret, negocium istud dicens inter Deum et ipsum constare, qui cordis videret occulta; præcaveret ipse sibi, si vera esset impossibilitas quam prætendebat; Deum paratum ulcisci omnem dolositatem, inobedientiam et mendacium; se super se nichil horum accipere, sed Deo et ipsi totum imponere. (fol. 147.)

Itum ergo est, illo remanente, et omnem illum pro mortuo apparatus quasi graviter ferente. Sed qui ad patris ire distulit exequias, ipse eo qui sibi confessionem daret, viaticum porrigeret, morienti exequias faceret, obsequio caruit: subita et inopinata morte defunctus, ut etiam post mortis ejus maximum intervallum vix adveniret qui funeri ejus justa persolveret, Deo in hoc etiam servi sui injurias ulcisciente. Fratribus igitur, ut ad rem redeamus, in ecclesia sancti Victoris corpus patris operientibus, episcopo vero cum clericis et diverso, ut in talibus assolet, apparatu ripæ fluminis astantibus, nautæ adveniunt cum corpore; et tota urbe certatim occurrente, ut ex concertatione affectum omnium erga mortuum intelligeres, funus excipitur; et congregationibus præcedentibus, ut mortis est, crucibus et reliquo apparatu circa corpus remanentibus, ad ecclesiam majorem sanctæ Mariæ iter protenditur, tota urbe signis pulsantibus. Videre erat suburbanos homines, et etiam rusticanos, compati doloribus monachorum pro sua destitutione merentium, et ex compassione in vocem cum lacrimis erumpere, et dicere: *Boni monachi, non amplius recuperabitis patrem tam piū, tam amatissimū; merito doletis, merito tristamini.* Quod ideo erat mirabilis et ad divinitatis laudem honorabilis, quia qui aliquando ab ineptis et minus sapientibus subversor legum et patriæ pro dissensione regis, quia nolebat communicare destructoribus sanctarum constitutionum divinæ legis, appellabatur, hic nunc ab omnibus in commune et absque detractatione pater civitatis et patriæ, et qui non amplius recuperari posset, vir consilii, murus et scutum domus Domini pronuntiabatur, ut lacrimæ et gemitus dictorum fidem astruere videretur.

(Apr. 1.) Sic deductum corpus a filiis et ab omni fere populo civitatis, a canonicis occurrentibus infra monasterium sanctæ Mariæ excipitur, et post exequias de more celebratas missa generalis cum oblationibus celebratur. Dehinc ad monasterium sancti Vitoni processio dirigitur. Precesserant autem fratres ejusdem cœnobii, postquam corpus patris a canonicis susceptum est, et quasi patrem recepturi quem eternaliter essent habituri, sic se competenti more adornaverant, et ita caverant, ut canonicis egredientibus portam urbis, ipsi in suo suburbio occurrerent, et corpus honore condebito suscipientes, eisdem comitantibus cœnobio inferrent. Post quod a canonicis discessum est, et a filiis quæ justa sunt corpori propensius exhibita sunt. Ita omnia ordinate et cōposite proveniebant, ut palam daretur intel-

A ligi quod, quia ipse, cujus erat funus, ordinate vixerat, honeste et ordinate se habuerat, omnia quæ ei competeabant, ordinata et composita a Deo ei providerentur. Nam et cum de petra qua claudi debebat ageretur, et vix inveniri posse videretur, ad locum ubi inveniri putabatur artifices directi, prima irruptione seu aditu terræ quinq̃ue petras excavatas invenerunt cum operculis, quarum quæ dignior, et major, et habiliior visa est, receptui corporis beati aptata est. Dicebant aliqui ut juxta domnum Berengarium episcopum, qui institutor fuit cœnobii, ante altare scilicet sancti Firmini sepeliretur, pro eo quod monasterio, ubi preciosum corpus ejus quiescit, vita excesserat; sed quia locus ille a conspectu congregationis nimium remotus erat, ante altare sancti Benedicti, juxta domnum Dadonem episcopum, ubi etiam domnus Humbertus primus ejus loci abba requiescere dicebatur, sepultura ejus iniciata est. (Apr. 2.) Qua operose accelerata, in crastinum congregata est omnis civitas ad sepeliendum eum; et missa dicta, sermone dato, terræ redditus est, resurgendus in gloria et nobiscum semper spiritualiter conversaturus; quod et ipse promiserat, dum suos, qui præsentés aderant, ad Deum iturus, Deo, cujus erant, qui sibi eos commiserat, assignaret. Cui et hoc digne potest in meritis ascribi, quod apud Deum vivens optinuerit ut inter sepulcra episcoporum 25 sepeliretur, ubi, præter domnum abbatem Richardum, et prælatum Humbertum Ermenricum quoque æque abbates, domnum quoque Bernerium urbis præpositum, cui pro suæ sanctitatis merito sepultura illa concessa est, nullus sepultus invenitur, cum locus ille ducum, marchionum, comitum aliorumque procerum sepultura insignis habeatur.

(Apr. 2.) Expleta igitur sepultura, ad consolandos fratres in capitulum venit episcopus cum abbatibus et cleri primoribus; et cum, habita tractatione de morte patris, ad eligendum successorem qui esset idoneus commoenerentur, cujus protelatio religionis et honoris esset diminutio, maxime cum constaret defunctum præcepisse ut die eodem sepulture suæ successor sibi eligeretur, de capitulo egressus est episcopus dans oportum locum fratribus, ut de patre sibi præponendo licentius ab eis tractaretur. Et cum omnes exissent, et hii solum ad quos pertinebat electio, remansissent, et terræ prostrati 7 psalmos, cum orationibus, quarum initium est: *Adsumus, sancte Spiritus, peccati quidem immanitate detenti, sed in tuo nomine congregati, decantassent, ubi assurgentes resederunt, et a priore ammoniti essent ut quem idoneum judicarent eligerent, se si idoneum nosset electum, paratum electioni assentire: assurgens suprascriptus frater bonæ vitæ et testimonii ante conversionem et post conversionem, fideles orationes toto conventui ex parte domni abbatis Rodulfi peroravit. (fol. 148.)* Quibus ammirantibus, et salutationem illam genibus terræ deflexis grate et cum lacrimis excipientibus, ille adjecit: jubere domnum abbatem Rodul-

sum per obedientiam, ut successorem sibi quem ipse nominasset, quem elegeret, cui onus suum imponendum decrevisset, eligerent. Qui cum stupentes obedientiam exceperant, ille subiungens priorem nominavit, et pro eadem obedientia, quæ sibi sicut et aliis injuncta fuerat, ne inobediens esset, cum cum nominasset elegit, Assensum est ei a cunctis, sed ab eo, qui nominabatur, non est: *Ego, inquit, dixeram, si idonea persona eligeretur, me consensurum electioni; nunc, quia video vos infirmum et hebetem elegisse, et cujus infirmitas desiderat vobis fomentum sit, non assentio, maxime cum et electio vestra canonum repugnet institutis, et ob hoc infirma sit, quod non licet praelatum ecclesie successorem sibi eligere.* Dicebat hec et alia multa, cum ille frater id solum omnibus obiceret: *Domnus abbas Rodulfus per obedientiam precipit. Quid multa?* Electio facta ad laycos relata est, et præceptum atque consilium præfati patris illis relatum est, in quo omnis assentiret congregatio. Quam electionem illis susipientibus, et in ea una voce omnibus acclamantibus, ad capitulum revocatur episcopus. Et cum resedisset cum abbatibus et cleri capitaneis, assurgens sepedictus frater idem, quod dixerat fratribus, recapitulavit episcopo ceteris primoribus, domnum videlicet abbatem Rodulfum et jubere et precari ut successor a se electus et nominatus sibi daretur. Electionem igitur quantum in se erat, laudat episcopus, et inquit utrum in hac consentiret conventus et populus. Quibus pariter acclamantibus, cum electus quæ dixerat eadem et similia vellet repetere, et electionem in se factam niteretur improbare, a fratre cui præceptum fuerat concurritur, arripitur, et cum sederet, ab eo et reliquis qui ad hoc ipsum opem suam paraverant, presentie episcopi sistitur, et ut baculum pastorem suscipiat, ammonetur, cogitur, nec vincitur. Ubi inflexibilem ejus animum vidit episcopus et qui aderant, inchoata antiphona *Confirma hoc Deus, in ecclesiam a fratribus asportatur* potius quam deducitur, et in loco abbatis sistitur, signa manibus ejus vi imponuntur, nec ab eo pulsantur; et a conventu ut moris est jam non resistens, quia non proficiebat, deosculatur, et sequenti dominica in abbatem benedicitur. Actum est hoc anno ab inc. Dom. 1099. 4. Non Aprilis, 4. feria, 5. die depositionis (223) bonæ memoriæ patris Rodulphi. At vero sepulcrum patris prædicti diligenter clausum et bituminatum est, et ei tabula marmorea imposita est, et quia est in ingressu chori, ante altare scilicet sancti Benedicti, ut ubi a mandato cotidiano fratres redeunt prosternantur,

A et oratione finita memoriam patris inibi quiescentis faciant, constitutum est; et ne cui grave videretur, memoria quæ solita erat pro domno abbate Richardo dici post matutinos, quæ quasi ob gravamen fratrum ab eo intermissa est, quia id fratribus aliquibus, apud quos, ut dignum est, patris Richardi memoria celebris habetur, grave videbatur, repetita est, ne quasi causarentur memoriam illius intermissam, et hujus iniciatam. Sed et usque hodie bonus utrorumque patrum successor, ante sepulcrum transiens, oves sibi ab eo commissas illi re-consignat; et ut ab eo regantur et protegantur, (1 pastor et oves plerumque ore, semper autem animo ac devotione exorat. Tribuat illi Deus ut curam, quam invitatus suscepit, fideliter exequatur, ut ab auditu malo non timeat, sed *Euge* dominicum audiat, et supra multa constitui mereatur. Qui autem voluerit agnoscere quid de patre nostro Richardo huic patri nostro Rodulfo ab angelo ostensum sit, ut ab eo fratribus relatum est, in vita præfati venerabilis viri Richardi querat, et inveniet. Natus est autem isdem vir, qui sic ordinatus est, in episcopio Leodensi, non ignobilis familiæ, et eodem tempore quo et domnus abbas Rodulfus seculo derelicto monachicum habitum suscepit, et in eodem cenobio quo et ipse; et, illo promoto ad abbatiam, cum prior esset, in locum ejus substitutus est, et post eum Divionem commigrassemus, claustralis sibi prior habitus est, et postmodum regressis fratribus ad cenobium, revocante eum præfato patre, sub eo et ab eo prior Virdunensis institutus est. Sic per singula monasteria et ministeria probatus, semper ascendens et proficiens, ad regimen animarum loco et voto patris assumptus est.

Anno ab inc. Dom. 1101. die festivitatis sanctæ Cecilie, ventus vehemens Normanniam intravit, qui adeo vehemens fuit, ut quedam edificia straverit, silvas autem ita devastaverit, ut etiam annosas quercus non aliquibus ut assolet in locis, sed totam silvam, dum hec eruta alteri innisa, eam cui innititur frangit et dejicit, ab imis radicibus eruerit. Fuit autem circa mediam noctem, et duravit fere usque ad diem mediam, nec aliquando temporibus rosis hujusmodi ventus auditus est, quocumque irrumpit, ita omnia pessumdederit.

D Anno ab inc. Dom. 1102, ordinatus est in episcopum Aniciensem Pontius Casæ Dei abbas, et abbatiam Casæ Dei procurandam suscepit Aymericus. Legatus quoque in Burgundiam et Franciam directus est Richardus Albanensis episcopus, primo sancti Stephani Mettensis ecclesie decanus.

SERIES ABBATUM FLAVINIACENSIIUM.

.....¹⁰⁰ Gayroinus episcopus successit, et in expeditione imperatoris obiit 2 Non. Julii 755 indict. 13.

Manasses ordinatur abbas dono Pippini regis. Ille corpus sancti Prajecti a Volovico relatum Flaviniaciensi ecclesie intulit. Moritur anno 787 [789.]

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ Quæ præcedunt, investigare nulla ratione valimus. Labbe.

NOTÆ.

(223) Scilicet primæ, ante altare S. Firmini Flaviniaci, ipso die obitus.

ind. 15. et post eum ⁴⁴¹ Adalbertus ordinatur. Obiit A anno 4. et Zacho successit, ordinatus Kal. Maii (224), ethic quarto anno obiit 7. Idus Maii (an. 793). Alcuinus post hunc successit (796), 7 anno Apollinari sedem reliquit dono Karoli imperatoris (803). Quantus hic, qualisve fuerit, publica continent gesta; obiit tempore Ludovici imperatoris indict. 4, 826, et mortuo Vigilius successit. Huic anno 839, Adrevaldus successit, et tertio anno obiit. Marianus successit 845. ind. 8, et Wifaldo sedem reliquit. Quo migrante, Warinus comes dono imperatoris Karoli praeiit vice abbatis, et sub eo Sarulfus diaconus, et post eum Gozserus abbas successit. Quo defuncto, Hugo successit 16 anno Karoli; et ei successit sanctus Eygil. postmodum Senonensis archiepiscopus, qui corpus sanctae Reginae transtulit. Huic etiam Sigardus succedit et 5, anno Wolfardo, Ludovici II imperatoris sororio, dono ejusdem sedem reliquit. Cujus ordinationis anno 3 consecratio Flaviniacensis ecclesiae acta est a Johanne papa et 18 episcopis, anno 878 ind. 11. Quo etiam anno moritur Ludovicus imperator, et Karlomannus successit. Post hæc Adalgarius episcopus Eduensis a Karolo Simplicio primo anno regni ejus sub Odone abbatiam perquisivit et obtinuit, et ab hoc a papa Romam invitatus, in itinere obiit Trenortii, anno eodem, scilicet 893; et sub eo Aquinas praepositus fuit.

. Richardi ducis successore. ordinari, quem ordinavit Argrimus a Johanne papa de Lingonensi episcopatu depositus, sed a Formoso restauratus in Lugdunensi, cum non haberet pallium, nec restitutam dignitatem qua posset episcopum consecrare, et contradiceret ordinationi ex parte papae Tetbaldus Lingonensis episcopus. Quamobrem Argrimum Formosus inrecuperabiliter deposuit et Walonem cum fautoribus, id est Richardo, Manasse et reliquis, pro invasione ecclesiae Flaviniacensis excommunicavit. Walo tamen saeculari potentia fultus; episcopatum obtinuit, et abbas Flaviniacensis factus a se ipso casamentum sua manu retinuit, et sub se Othertum praepositum constituit. Sic per multa annorum curricula absque abbate fuit Flaviniacensis ecclesia. Sic etiam casamenta ecclesiae, dum sibi vicissim succedunt, pontifices Eduenses in sua divisione obtinuerunt. Post Othertum praelatum, Girfredus de morte Adalgarii culpatus, sed iudicio episcoporum purgatus, praelationem obtinuit: cui successit Raingus magnae utilitatis et honestatis. Obiit Idus Maii. Obiit etiam Walo anno inc. Dom. 913 ind. 15. Herveus successit, et sic abbatiam sibi tenuit, et sub se Gausarium praelatum constituit. Herveo nihilominus decedente, Romundus substitutus est. Hic curam Flaviniacensis

ecclesiae Rainoni abbati Magabrensi commisit, tempore Rodulfi regis filii Richardi Justitarii. Quo decedente, Wichardus succedit, et ei dominus Fulcherius tempore Ludovici filii Caroli Simplicis. Hic Hierosolymam profectus anno dom. inc. 944 indict. 2, partem clavi Domini et portiunculas crucis ejus, zonae et sudarii, baculi quoque apportavit suae ecclesiae. Rexit etiam Divionensem ecclesiam. Sanctam quoque Paschasiam Flaviniaciensi intulit ecclesiae, mediam scilicet partem corporis ejus. Obiit quarto Kalendas Maii, anno 953, et successit ei Milo Magabrensis. Romundo migrante anno 968 indict. 11, Gerardus successit. Milo abbas Romam profectus, privilegium a Benedicto papa obtinuit. Gerardo pontifici Eduensi dominus Walterus successit anno 978. ind. 6. Hic defuncto Milone, Roberto Flaviniacensem tradidit ecclesiam; qui totam eam, nisi cautum esset, pessumdedisset ecclesiam. Expulsus enim de abbatia, quia erat propinquus Landrici comitis Nivernensis, commissus est ei prioratus cellae Corbiniaci, et Heldricus Cluniacensis monachus abbas subrogatus est. Robertus vero Corbiniacum veniens, de eo se abbatem vocari fecit. Ex eo Corbiniacus abbatia dicitur. Obiit Heldricus anno dom. inc. 1010, et Amedeus successit, et cellam Corbiniaci recuperavit. Colticensem etiam et Sinepurensensem et Bellilocensem cellas instituit, et multae auctoritatis et dignitatis obiit, et Aymo successit, sed culpatus de simonia, in manu Leonis papae IX virgam pastorem dimisit, et Odo I Aremari monasterii monachus successit, et post 2 annos Odoni II sedem reliquit, Elmuno sedem Eduensem procurante, qui etiam Corbiniacum, quia tunc non habebat, nostrae reddidit ecclesiae; ubi cum processione facta suscipiatur a monachis, in processione minus caute virgam pastorem, quam Robertus diabolicus laqueus habuerat, suscepit, a fratribus nostris id omnino calumniantibus, et ob id de processione statione recedentibus. Hac igitur de causa invalescentibus mandatis apostolicis, ne quis abbas duas obtineat abbatias, accusatus ab eisdem in concilio Exoldunensi, quasi qui contra decreta apostolica duabus praesesset ecclesiis, virgam reddidit, et requisita iustitia de cella sua, id est fundo Flaviniacensis ecclesiae, nihil obtinuit. Errwino tandem episcopo decedente, cum in Aganonem communis processisset electio, curiam regis Francorum Heinrichus abbas adiit, auribus regis querimoniam suam propalavit, et procedente iustitia coactus est episcopus sacramento firmare ut, mox post consecrationem suam, jus suum reformaret Flaviniaciensi ecclesiae. Et quia abbas Flaviniacensis est prima vox in electione episcopi, quam omnes debent confirmare, in capitulo Flaviniaciensi veniens electus episcopus, fidem fecit in osculo sancto fratribus pusillis et

VARIAE LECTIONES.

⁴⁴¹ p. apud Labbe.

NOTAE.

(224) 9 Kal. Mart., Ann. Flavim.

magnis de redintegratione ecclesie Flaviniacensis, A invitavit domnum Hugonem Cluniacensem abbatem. Id est de restitutione cellæ Corbiniacensis. Sed quod promisit, delinitus obsequio Corbiniacensium non implevit, jus tamen suum esse semper protestatus est privatim et publice. Odone ergo decedente, Rainaldus ducis frater, ejusdem loci monachus, substitutus est. Illic corpus sancti Præjecti recondidit in loculo aureo, gemmis et argento sub studio et labore composito, et ad transmutationem ipsam

Ecclesiam quoque sibi creditam honestavit palliis et cappis et ornamentis diversis; strenuitatem tamen animi sui infirmitate præpediente, ut voluit, exequi non potuit; mortuus enim est in primævo flore juventutis, necdum septem annis in prælatione perexpletis. Et post hæc fere septem annis absque rectore fuit ecclesia, nisi quod Elmuinus solis duobus præfuit mensibus.

CIRCA INITIUM SÆCULI.

BEATUS WOLPHELMUS

ABBAS BRUNWILLERENSIS PROPE COLONIAM.

VITA B. WOLPHELMI

Auctore CONRADO ejusdem loci monacho ac beati Wolphelmi discipulo.

(MADILL, Act. Bened. VI, n. 673.)

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. Beatus Wolphelmus, tertius monasterii Brunwillerensis abbas, vitæ suæ scriptorem habuit unum e suis discipulis, Conradum nomine, qui sancti magistri sui gesta, ut pleraque viderat, ac de cætero ab aliis viris fide dignis audierat, scriptis fideliter et accurate commendavit. Illud opus paucis post beati viri obitum annis scriptum fuisse patet, tum quod Everhardo proximo Wolphelmi successori sit nuncupatum, tum ex fine prologi, ubi auctor sic loquitur: « Quod si ullius fides hæsitaverit, tot exstant idonei testes quot ex illius temporis collegio fratres usque nunc permanent superstites. » Conradi vero ipsius elogium paucis his verbis describit Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1091, ubi de Wolphelmo agens ait: « Ejus vitam plenam virtutibus et signis Conradus monachus atque discipulus ejusdem veraci narratione descripsit ad Everardum Brunwillerensem et Hermannum Sancti Pantaleonis abbates; qui Conradus, cum esset in sacris secularibusque litteris non infime doctus, et a bono doctissimoque præceptore optime in omni scientia imbutus, composuit et alia quædam opuscula quibus ingenii sui acrimoniam ad posteritatis notitiam transmisit. » Quenam sint illa opuscula quæ edidit Conradus, nos latet, nisi quod idem Trithemius in Sangallensi Hirsaugiensi Chronici editione et in Catalogo virorum illustrium, alterum librum de beati Wolphelmi miraculis præter ejus Vitam, ac complures sermones ab eo editos fuisse dicit, cum aliis opusculis quæ sibi incognita fatetur. Laudatum hic a Trithemio De miraculis librum, si alius fuerit a Vita quam Bollandiani exhibent, excidisse facile crediderim, cum neque a Surio, neque a Bollandianis, ad quos multa de Brunwillerensibus sanctis transmissa sunt, editus fuerit.

2. Porro ex hac Conradi Vita plerique auctores qui postea secuti sunt beati Wolphelmi elogium contexuere, quales sunt ex recentioribus Yepesius tomo VI Annalium Benedictinorum, Bucelinus in Menologio Benedictino, alique ordinis nostri historię scriptores, et inter cæteros ipse Trithemius, qui in Chronico Hirsaugiensi hæc ad annum 1091 habet: « Eodem anno quo in abbatem fuerat electus Gebhardus, tribus videlicet et septuaginta diebus ante obitum sancti Patris Wilhelmi, anno Christianæ salutis 1091 x Kalendaris Maii, mortuus est venerabilis atque sanctissimus ille Brunwillerensis cœnobii abbas, Wolphelmus nomine, vir tam in divinis Scripturis quam secularibus litteris egregie doctus, cujus sanctissima conversatio multis profuit ad salutem. Magna inter duos istos reverendissimos viros, Wilhelmum Hirsaugiensem et Wolphelmum Brunwillerensem familiaritas pari fuit sanctitate comparata, quæ usque ad mortem utriusque inviolata permansit, » etc. Iisdem elogiis eum exornat in Catalogo virorum illustrium, qui Germaniam suis scriptis illustravit, ubi etiam opuscula ab ipso edita recenset. « Wolphelmus, inquit, abbas... vir in divinis Scripturis eruditus, et in secularibus litteris egregie doctus, vita et conversatione devotus atque sanctissimus, et multorum miraculorum patrator clarus, ingenio subtilis et compius eloquio, metro excellens et prosa. Scripsit nonnulla præclara volumina, sed pauca eorum ad notitiam meam pervenerunt. Contra Berengarium Turonensem de sacramento altaris edidit parvum, sed necessarium opus ad Meginhardum abbatem, lib. 1. Sermones quoque multos ad fratres, et varias ad diversos epistolas. Carmina etiam multa et elegantia vario genere metri composuit, et epigrammata super omnibus voluminibus suæ bibliothecæ ordinavit. Alia quoque nonnulla scripsisse dicitur, quæ ad notitiam nostræ lectionis minime venerunt. » Ejus opusculum De sacramento altaris, cujus Baronius meminit ad annum 1059, Conradus Vitæ inseruit num. 10, in quo illud singulare observari potest quod Berengarius Dominum Christum ad discipulos januis clausis ingressum fuisse negaverit, quem errorem ab aliis auctoribus ei fuisse tributum nusquam invenimus.

3. Præter monasteria Sancti Maximini Trevirense et Sancti Pantaleonis Coloniense, in quibus privatam vitam egit beatus Wolphelmus, aliis tribus præfuit, quæ non solum sanctissima vita, sed etiam cura pasto-

rati et paterna sollicitudine egregie illustravit. Primum est Gladbacense in agro Juliacensi, alterum vero Sieburgense trans Rhenum; sed cum ibi exterioribus negotiis supra modum gravaretur, ab Annone Coloniensi episcopo ad Brunwillerense monasterium, quod aliquot leucis ab eadem urbe distat, translatus est; ibique usque ad vitæ finem perseveravit. Monasterium istud Erenfrido seu Ezzoni comiti palatino originem suam debet, qui illud in honorem sancti Nicolai cum uxore sua Mathilde, Ottonis secundi imperatoris filia, construxit, operam promovente beato Poppone abbate Stabulensi, qui ibi Ellonem abbatem primum instituit, anno circiter 1024. Ezzonis comitis Mathildisque ejus uxoris ac filiorum Vitam ad nos transmisit R. P. Willelmus Wlfrath, prior Sancti Pantaleonis Coloniensis; sed cum jam a Bollandianis ad diem 21 Maii edita sit, nonnullisque fabulis aut dubiis rebus videatur interpolata, eam omittere visum est. Id solummodo notandum velim Ezzonis filias sex totidem ordinis nostri monasteriis prefuisse, præter Richezam Poloniam reginam, erga Brunwillerense monasterium munificentissimam. Monasteriorum autem, et ipsarum nomina sic recenset ille auctor: « Adheleit in Nivilla monasterio, Theophanu in Asynde, Heileweig in Nussia, Mathilt in Didinckirica atque Wilica, Ida in monasterio Sanctæ Mariæ in Colonia, Sophia similiter in monasterio Sanctæ Mariæ Moguntiae, atque Gandersheim, sanctimonialibus feminis sunt prælatæ loco regiminis. »

4. Cæterum cum Wolphelmus nondum publico decreto inter sanctos annumeratus sit, nullaque etiam apud Brunwillerenses nostros, ut quidem scribit Henschenius, officio publico colatur, eum beati titulo donasse satis fuit. Quamvis in catalogo reliquiarum ejusdem monasterii, qui ad nos transmissus est, inter alias recenseatur *caput beati Wolphelmi*, « cujus, inquit, catalogi scriptor, ossa reliqua per bella huc illic distracta et asportata fuerunt violentia militum. » Quæ sane indicant ejus sacras reliquias e terra levatas fuisse ac publice venerationi expositas. Unde Gelenius libro tertio De admirandis Coloniae Agrippinæ, inter festa peculiaria monasterii Brunwillerensis, festum sancti Wolphelmi ad diem 22 Aprilis assignat. Quo quidem die memoriam ejus recolunt Martyrologia Benedictina Arnoldi Wionis, Hugonis Menardi et Benedicti Dorganii, Molanus in additionibus ad Usuardum, Martyrologium Germanicum, Philippus Ferrarius in Catalogo sanctorum qui in Martyrologio Romano non habentur, aliique passim ejusmodi auctores.

PROLOGUS.

1. Dominici gregis pastoribus, rectoribusque vigilantissimis, Everhardo (1) videlicet cœnobii Brunwillerensis, et Herimanno in Colonia beati Pantaleonis, Conradus intus omnium sub regulari proposito, coronam vigilantibus repositam a Domino. Hortamini, Patres excellentissimi, nos vitam beati Wolphelmi abbatis scriptis deponere, secundum a Deo vobis collatam præscientiam, non modicam hinc fidelibus providentes ædificationis gratiam. Satagit enim ut virtutum ejus exempla ad notitiam legentium litteris deducta, bene vivendi piis mentibus pariant instituta. Sed quid, Patres illustrissimi, id placuit injungere nobis, dum nec scientia suppetit, nec facundia sermonis suppeditat? Porro in jubendo vestra tanta est auctoritas, ut, licet quod exigitis paveamus, omnino tamen negare vobis nefas esse ducamus. Liceat autem sub exemplo rei visibilis, plenius vobis declarare qua sumus hactenus suspensi dilatione. Nostis quod absque dubio acies oculorum solis succumbat reverberata splendore; quanto magis scintilla nostre scientiæ, si altiora se præsumperit attentare? Verum, ne sanctitatis illius testimonium diutius differendo videamur subtrahere, quamvis mole videamur victi succumbere, vestris tamen votis, pro virium nostrarum facultate, statuimus obedire. Dat auctorem etiam vel fiduciam istud præsumendi, quod quisque pro suo modulo, in Domini legitur oblitus tabernaculo: alius aurem et argentum; alius purpuram vel coccum tinctum; alius pelles rubricatas arietum. Bene autem agitur nobiscum, si pi-

los obtulerimus caprarum. Hæc autem omnia cum allegorica sint, ut catholici doctores tradunt, in diversis donariis gratiarum genera distinguentes, in pilis caprarum, quibusdam locis verba exprimi voluere laudationum. Unde, quoniam per scientiæ donum, vel affluentiam meritorum, perfectionem illam attingere nequimus auro figuratam et argento, purpura, vel cocco bis tincto, cæterisque donariis: cupimus saltem pilos offerre caprarum, quod est, vitulos laborum nostrorum; quatenus in tabernaculo Domini utcumque nos contingat utiles inveniri, ne vacui prorsus appareamus in conspectu Domini. Itaque virorum illustrium actibus vel triumphis traditis litterarum monumentis, triplex inesse commodum reperitur utilitatis, dum studio æmulandæ pietatis, tot plerique modis illorum informantur exemplis. Sunt quippe instrumenta bonorum operum errantium via, poenitentium venia, perseverantium spes et corona. His tribus generibus differentiarum vim profecto patitur regnum celorum (*Matth. xi, 12*), dum errans corrigi, poenitens justificari, perseverans contendit salvari. Laudes etiam diviniæ attolluntur, dum ad exemplum fidelium, sanctorum merita ad memoriam revocantur. Ne vero plura replicando fastidium legenti faciam, per hæc omnia ad illud tendit oratio, ut doceam sanctorum merita, rediviva fidelium votis semper accipere incrementa; dum superna gratia illorum fecunditatem mentibus præstat, et fructificandi gratiam subministrat. Igitur sancti ac beatissimi Wolphelmi abbatis vitæ seriem explicaturi, nil aliud prorsus intendimus prosequi, quam quod

(1) Everhardus B. Wolphelmo successit. Hermannus autem monasterio S. Pantaleonis usque ad ann. 1021 præfuisse dicitur.

ab idoneis testibus contigit audiri, seu quod aliquot A rit fides, tot nobiscum exstant idonei testes, quot ex annis ministrantibus vel astantibus sibi, divina nobis illius temporis collegio fratres nunc usque manent gratia contulit intueri. De quibus, si ullius hæsitate superstitēs.

INCIPIT VITA.

2. Igitur gloriosus Domini confessor Wolphelmus in Ribuariensi (2) pago ex illustri prosapia ortus, Dei, omnem justum gratuito illuminantis, præveniente gratia, lineam generosæ propaginis ornavit titulo sanctitatis. Qui merito juxta etymologiam, vel idioma linguae regionis illius, Wolphelm (3) dignoscitur appellatus, quoniam pro castris Domini contra immanissimum lupum, id est diabolum, galea salutis munitus, erat congressurus; quod quam effecaciter, quam strenue, pro re, pro tempore, nomini contendens gestis congruere, studuerit exercere, loco suo lector plenius poterit invenire. Pater vero ipsius, Frumoldus (4) nomine, ut ex nominis ejus liquet expressione, probus modis omnibus floruit actione. Hic genere moribusque sibi competentem, Evezam nomine, sortitur uxorem: quibus, juxta Apostolum, honorabile connubium et torus exstitit immaculatus (Hebr. xiii, 4); quoniam matrimonium non contraxere causa explendæ libidinis, sed gratia procreandæ sobolis. Qui genere clari, et inter suos quodam innocentiae privilegio insigniti, erant christianæ religionis devotissimi cultores, fidei dote polentes, charitate ferventes, pietatis amatores, juxta Apostolum, bonum operantes ad omnes (Gal. vi, 10). Verum domina Eveza, ut illustrem exponam familiam et alti sanguinis decus, ex cujusdam illustrissimi comitis, Sicconis nomine, stirpe descenderat, quem et ampla prædiorum spatia, et utriusque sexus numerosa familia, sed et militaris animi commendabat audacia. Hic, quod opibus et nobilitate sit celsius, justitiam aequitatemque sectatus, qua Deo nil invenitur acceptius, totis elaborabat nisibus ut, sicut propaginem magnificentia generis, ita et illustraret operibus pietatis. Unde procul dubio innuitur hanc justum tamque præclari meriti virum, ex modestis et piis parentibus ortum, quanquam plerosque legumeros justorum ex parentibus editos impiis, veluti rosæ gignuntur ex spinis. Genitricem vero ejus, quam, exemplo Rachelis, pro filio doloris ac dexteræ, in benedictione seminis Abrahæ hunc constat peperisse, dubium non est, cum Anna Samuelis matre, vicem a Deo commodati fenoris meruisse. Pari quippe voto hæc filium invenitur obtulisse Domino. De qua etiam plane sentiendum, quod non minus placuerit in tabernaculo Domini propter commercium conjugii, quam si toro minime fuisset sociata virili; hinc et-

enim potius laudis ejus videtur propagari titulus, quod tam bene redolentis floris fructum ad totius Ecclesiæ edidit statum, quam quod clarissimum stemmatis ramum, ab anteritate dignoscitur traxisse priorum. Magis denique Omnipotens uniuscujusque approbat mentem, quam conditionem, dum liber ac servus, unum profecto in Domino sumus. Ea vero solum, præter omnem mundi gloriam, Deo probatur grata libertas, eamque nobilitatem non eximet ulla vetustas, si quid boni, si quid recti aut nos ipsi fecerimus, aut talium studiosos successores habere meruerimus.

3. Primam itaque humani incrementi beatus Wolphelmus ascendens lineam, auspice Deo, de infantia ad bonæ indolis transit pueritiam. In qua ætate, et liberalium artium disciplinam est professus, et suorum instantia, Colonie apud sedem (5) beati Petri apostolorum principis, corpori congregationis sociatus. Quo temporis articulo, post juniorem Ottonem sceptrum imperii Henrico secundo feliciter administrante, rebus quidem bellicis viro potentissimo, circa ecclesiasticas vero disciplinas solertissimo, sanctus Heribertus, toto jam orbi fama sanctitatis notissimus, sanctæ Coloniensi Ecclesiæ presidebat episcopus. Qui beatissimus pontifex, jam ultimæ ætatis senio fessus, famulum Dei Wolphelmum, tam corpore adhuc quam et malitia parvulum, more sibi Christianæ religionis oblatum, ut evangelicum Dominus parvulum, in medio statutum benedixerat, et per sacri chrismatis unctionem, sanctique Spiritus invocationem, in filiorum Dei transtulerat sortem. Porro ne inanis, aut vacua, vel certe fortuita in illo posset æstimari tanti benedictio viri, sancti Spiritus attractus calore, ad contemplativam vitam toto jam mentis desiderio cœperat anhelare, satisque fecisset votis, si immaturitas id non impedisset ætatis. Verum quanto naturali processu augmentum capiebat virum, tanto in dies sancti fervoris illius crescebat desiderium.

4. Fuit autem ut corpore castus, ita mente sobrius, tantam possidens gratiam vultus, ut quodammodo angelicus ejus putaretur aspectus. Præter hæc divinæ pietatis indicia, in eruditione Scripturarum tantam promeruit efficaciam, ut quod semel legendo adverteret, perpetuo retineret. Quod plerumque, ut credimus, occulto Dei agebatur judicio, ne beatissimo

(2) Ripuarii tunc dicebantur, qui nunc potissimum agros Coloniensem et Juliensem incolunt. Wolphelmi originem ex comitibus de Niel repetit Geleinius libro iii De admirandis Coloniae.

(3) Notat Henschenius apud Colonienses Wolf lu-

pum, helm vero galeam significare.

(4) Idem notat Germanis From idem significare ac probum, Olde vero antiquum referre.

(5) Hæc est ecclesia metropolitana Coloniensis, cui S. Heribertus ad annum usque 1022 præfuit.

viro, in aliquo scientiæ deesset plenitudo. Igitur, A exceptis divinorum voluminum paginis, quidquid poeta cecinit, orator facundus disseruit, philosophus excogitavit, quadam penna altioris sensus penetravit. Quanquam vero tanta juvenis scientia præditus claruerit, nunquam tamen hinc jactantiæ vitio elatus succubuit, memor dicentis Apostoli : Nolite seduci per inanem sapientiam hujus mundi (*Ephes. v, 6*). Tanta autem gravitas, tanta morum illi inerat maturitas, ut palam cunctis daretur intelligi, vas illum electionis existere. Nullam vero pro carnali ingenuitate sibi patiebatur reverentiam exhiberi, utilius censens amore Christi se humilem exhibere personam, quam animum habere degenerem. Ineptas etiam fabulas, juvenumque lasciviam declinabat, B venenatas adulantium linguas abhorrebat; vaniloquium, levitatem oculorum, totiusque motus corporis, anchora cohibebat gravitatis. Considerans itaque et perpendens magister scholarum hunc illius in omnium virtutum disciplinis profectum, gaudebat doctrinæ illi impendisse studium, quem perfectionis cernebat attigisse fastigium. Arctius itaque sibi eum eligens annectendum, honorificentiusque servandum, assumpsit illum consortem participemque laboris, onus cum illo partiens regendæ disciplinæ scholaris, Fervebat itaque in eo magnifice studium, jugi exercitatione Scripturarum : et, quoniam scientiæ illius thesaurus non occultabatur absconditus, flebat ubique, fama vulgante, celeberrimus. Hinc non minor de longinquo, quam ex proximo, studiosorum illum C clericorum expetebat frequentia, præsentis auditu cupientium experiri quanta in illo veri Salomonis vigeret sapientia. Verum sicuti nulla eum argumentatione concludere, sic nulla tam argute propositionis valebant documenta proponere, quæ concite non solverentur, convenienti historica vel allegorica expositione.

5. Itaque novorum iste ac veterum de bono thesauro sui cordis prolator, animadvertens quantæ impossibilitatis sit duobus dominis servire (*Luc. xvi, 13*), ut uni Deo, cui servire regnare est, liberiori animo posset inhærere, sæculo penitus deliberat renuntiare. Juxta illud ergo Gregorianum (lib. II, *Dialog.*, c. 1), pedem quem quasi in ingressu mundi posuerat, retrahens, ruptis terrenarum voluptatum D catenis, morarum impatiens, fugam iniit, latenter discessit, sanctumque Maximum in Treverica urbe expetiit, ubi sub venerabilis Patris Bernardi (6) regimine, amplius et perfectius tunc temporis monachicam vitam fervere cognovit. Ibi præceptati diu

A voti compos effectus, se monachum est professus, senisque cum Seraphim alis amictus, Deum excelsæ gloriæ solio subnixum tranquilla mentis acie contemplari lætatur. Quod ne abusive videatur prolatum, noverit lector, Romana auctoritate decretum (7), illius ordinis habitu significantiam exprimi sex alarum. Duas alas, illo quo totius corporis velatur altitudo : duas, quo brachiorum tegitur latitudo; duas vero superiores, invicem sibi junctas, capitis operimento. Quod quia priorum sancta definivit auctoritas, nulla argumentatione refellere habet posteritas, cum videatur et crucis per omnia speciem gerere ejusdem habitus inspecta qualitas. Quam crucem beatus Wolphelmus, ut alter Paulus, vel Antonius, non tantum exterius assumens, sed et interiori homini indissolubiliter astringens, onere sæculi expeditus, sequebatur Christi vestigia, expansis in suæ exaltationis ligno manibus ad se trahentis omnia.

6. Colonienses interea, quibus non leviter ferendum videbatur tantæ sanctitatis viro carere, ubi ubi requisitum, tandem audientes Treviris angelicæ conversationi studere, invicem contulerunt qualiter eum possent repetere. Hinc Herimannum (8), illis diebus Coloniæ currum Dei aurigantem, adeunt, quid habeant voti palam faciunt illi, et cur alio translatum insigne urbis suæ non repetat, pie severa indignatione in eum conclamant. Erat tunc videre togatæ urbis primores iterum Gregorii (9) sui discessum conquerentes; quia non major illo discedente Romanorum confusio, quam hoc absente Coloniensium agitabatur questio. Nec id injuria. Sicut enim ille, suo nomini bonis operibus congruendo, suæ et proximorum salutis invigilabat; ita et iste fidei opera exsequendo, cunctorum dilectione et veneratione dignissimus erat. Archiepiscopus autem juxta illud Sapientis : *Qui a multis timetur, necesse est ut multos timeat*, subjectorum importunitatibus obtemperare festinat; sed suspicatus Trevirenses difficile reddituros virum tam laudabilis vitæ, æstimavit eum repetendum, facta in totius Ecclesiæ auditu vocatione.

7. Eminebat tunc temporis inter præsentis regni cælorum majores, Henricus (10) abbas monasterii D Sancti Pantaleonis, qui memorati et sæpius memorandi viri avunculus erat. Iste charissimi sui revocationem gratanter quidem suscipiens, sed illam æquanimiter ferre nequiens, episcopi præsentiam expetiit, quid facto opus sentiret, exposuit. Pontifex sani consilii neglector fugiens apparere, litteras

(6) Bernardus celeberrimo S. Maximi Trevirensis monasterio duobus tantum annis præfuit, de quo in Vita S. Popponis, quem Bernardus in eodem monasterio decessorem et successorem habuit.

(7) Illud est decretum Bonifacii pape IV in concilio Romano promulgatum anno 610, quod videsis conciliorum Labbei tom. V.

(8) Ille est Herimannus Ezzonis comitis Palatini, Brunwillerensis monasterii conditoris filius, qui ab anno 1056 ad 1055 Ecclesiæ Coloniensi præfuit.

(9) Vide S. Gregorii Vitam per Joannem diaconum lib. I, cap. 6.

(10) Hunc abbatem ejus loci sextum fuisse dicit Gelenius, quem anno 1066 e vivis abiisse notat, vii Idus Novembris, quamvis ejus depositio vi Kalendas Septembris in catalogo abbatum Gladbachensium, ut ipsemet Gelenius testis est, notetur. Anno fortasse sequenti eidem monasterio præfectus est Wolphelmus.

sigilli sui impressione bullatas, Treviros maturat dirigere, ad patrem videlicet Bernardum, sub cuius conversabatur regimine. Ille perpendens nihil interesse utrum ovem alienam de manu pastoris sui rapuisset, vel eo invito retinere contenderet, humilem tantæ legationi præbuit assensum, quamvis non sine gravi mœre tantum gregis omitteret ornamentum. Talem adolescens, monasticæ vitæ desiderantissimus, Coloniensium passus violentiam, in sui pontificis deducitur præsentiam : a quo, ut filius debito paternæ dilectionis affectu recipitur, et promer assumptum angelicæ dignitatis habitum, Henrici avunculi sui providentiæ commendatur. Qui videns eum assuetæ solitudinis inherentem studio, frequentiam audiendi et videndi causa undique concurrentium habere fastidio, urbe eductum, præposuit cuidam sui regiminis abbatiæ, nomine Gladbaco. Cujus utilitatibus quam strenuam suæ sagacitatis curam impenderit, nemo eorum qui præcesserunt credulus dubitare poterit.

8. Interea isdem vir Dei, cuius animus a terrenorum appetitu *pergere* erat, et *sine corpore velox* (HON. EPIST. I, 12, 13) ad supernorum civium societatem tendebat, dudum præconceptam aggressus est peregrinationem, Romamque petiit causa solvendi vota precum apud apostolorum confessionem. Qui vero, in suis positus, unicam salutis nostræ hostiam singulis diebus assueverat immolare, ab hoc etiam inter eundem noluit desuescere. Neque enim gravis videbatur itineris dilatio, quæ fiebat solo amore patriæ cœlestis. Factum est autem ut nonnulli peregrinationis illius comites, humano more ad dulcia soli natalis arva suspirantes, eo paucis cum necessarijs relicto, abirent, quasi ex hoc expeditiorem et viam et redditum habituri essent. Sed frustra renisi sunt sententiæ Apostoli, qui omnem [profectum] non volentis neque currentis, sed miserentis aiti esse Dei (Rom. ix, 16). Ita enim occulta Dei voluntate profecit sancti viri dilatio, et ita illorum dilata est acceleratio, ut unius horæ una omnium fuerit perventio. Nondum enim illi expediti viatores apostolorum subintrarunt limina, cum vir Dei subsequenti gradu pressit eorum vestigia; non tam verbis ostendens quam rebus, non esse in quoquam hominum viam ejus. Qui expertam in hoc rerum eventu Dei omnipotentiam admirati, transacto peregrinationis negotio, in sua sunt reversi, ex illo tempore Dei hominem digno reverentia loco habituri.

9. Herimanno autem Pelegrini successore cum vita pontificatus infulus exuto, pari Coloniensium assensu substitutus est divæ memoriæ archiepiscopus Anno. Qui cum, ut sacerdos magnus in diebus suis, volens Deo placere, miro religionis ferveret amore, non minimum expendebat in constructione cœnobiorum, unde unde legis Dei æmulatores aggregans inhabitationi eorum. Cætera igitur pie sollicitudinis monimenta Sigebergensis cœnobii con-

A structione decoravit, virumque sæpeditum, accepta sanctitatis ejus notitia, loco præponere curavit. Sed studiosum divinæ contemplationis hominem, activæ vitæ, talibus initiis pernecessariæ, videns omnino expertem, eduxit eum ad locum solitudini ejus competentiore. In proximo enim abbatia Brunwilerensis erat, quæ quoniam viduata erat pastore, curam ejus sancti viri commendavit providentiæ, quam sine propositi detrimento facile posset explere.

10. Istis diebus Francia turbabatur per Berengarium Turonensem, qui asserebat eucharistiam, quam sumimus in altari, non esse revera corpus et sanguinem Christi. Unde contra eum, et pro eo, multum a multis et verbis et scriptis disputatum est. Adversus quem etiam exstat hujus beatissimi viri epistola ad quemdam Meginhardum abbatem Gladbacensem edita, firmiter undique veritatis assertionem subnixâ : qui quasi filius patrem scriptis consuluit super hujus questionis definitione. Quam licet attexere sit longum, utilitati tamen prospicientes legentium, non incongruum duximus præsentî inserere opusculo, ut ad notitiam translata posterorum, hinc ejus cognita sinceritate fidei, caveant fideles aliquando hujusmodi erroribus implicari. Est autem hic modus vel textus epistolæ :

Epistola sancti Wolphelmi de sacramento eucharistiæ, contra errores Berengarii.

11. « Dei gratia WOLPHELMUS abbas, coabbati MEGINHARDO salutem.

« Lac doctrinæ spiritualis, quod a me rogasti, de cœlo tibi fide et humilitate largius accumulasti. « Fide, quoniam quod in me non est, credis in me « posse Deum omnipotentem operari; humilitate « vero, quia, deficientibus meritis et sapientia, « canitiem et ordinis dignitatem non abhorres in « me venerari. O quam consequens est ut, dum « nocet quod inebriat, pro remedio desideres quod « deebriat. Nocet autem quædam ebrietas hæresis « Berengarii, cujus ebrietatis periculum declinamus, « et ad ubera vino meliora appropinquemus. Et mox, « ut eam assertionem, juvante Christo, possimus « destruere, quæ clausis januis eum ad discipulos « post resurrectionem non intrasse nititur astruere; « ex matris Ecclesiæ manans mammis, lactei nos « Evangelium Joannis : Cum esset, inquit, sero « die illo una Sabbatorum, et fores essent clausæ, « ubi erant discipuli congregati, stetit Jesus in medio « (Joann. xx, 19). Et paulo inferius : Post dies « octo, iterum erant discipuli ejus intus, et Thomas « cum eis; et venit Jesus januis clausis, et stetit in « medio (Ibid. 26). Ecce inter Berengarium, quod « non intraverit Dominus januis clausis (11), et « inter Joannem, quod intraverit, cum sit contro- « versia, superat ille, cui, scimus, inquit, quia « verum est testimonium ejus, omnis applaudit « Ecclesia. Nam si gentilitas, dum libros claudit, « his quos recipi judicat applaudit, multo verius

(11) Sic Gujtmundus libro III; hinc emenda quæ diximus in observ., n. 2.

« huic Evangelio perhibet Ecclesia testimonium A
 « (Joan. xxi, 24), pro quo, priusquam scriberetur,
 « præmisit orationes et jejunium. Norit igitur
 « Berengarius hæc sibi sufficere, quibus, cum a
 « Deo sint, non possit homo contradicere. Itaque
 « deinceps ad id quoque, Domino juvante, veniam,
 « quod in eucharistiæ sacramento loquitur blas-
 « phemiam. Sed quia Scriptura docet stulto juxta
 « stultitiam suam esse respondeadum (Prov. xxvi,
 « 5); repressis interim ipsis blasphemiarum verbis,
 « ad fontem ejus præcurrendum, ut, si Dominus
 « dederit nos eum obstruere, desinat inde sanies
 « hujus blasphemiarum ad nos defluere. Est autem vena
 « hujus scaturiginis, quod non recte sentit de
 « sacramento Dominici corporis et sanguinis: et
 « dum ad aspiciendum in eis panem et vinum,
 « oculos corporis habet, ad perspicendum in eisdem
 « carnem et sanguinem, oculos mentis non adhibet.
 « Nos autem ut visum acuiamus, et acuendo profi-
 « ciamus quo hæc intueamur, ad obtinendam semel
 « acceptam hujus veritatis traditionem nosmet hoc
 « modo cohortemur. Si qui dixit, et facta sunt; et
 « mandavit, et creata sunt (Psal. xxxii, 9) omnia;
 « si is, inquam, dixit de hoc pane: *Hoc est corpus*
 « *meum* (Matth. xxvi, 26); et de vino: *Hic est san-*
 « *guis meus* (Ibid., 28); necesse est omnino sic
 « esse. Nam hæc sola mysteria non ab aliis sunt
 « separata, quæ, dicente Deo, facta sunt, vel man-
 « dante creata. Est autem unus atque idem Deus,
 « primo mundum formans, deinde hoc sacramento
 « suam imaginem reformans. Si enim alius faceret
 « hominem, et alius redimeret; redimens plus
 « honoris sibi assumeret, atque ita et Deus per se
 « redempturus erat, et homo non nisi per se redimi
 « poterat; quia videlicet nil homini jure redimendo
 « proficeret, quidquid aliud quam hominem induendo
 « Deus perficeret; ut ex hoc liquido constet quod
 « unus atque idem, Deus et homo, redemptor
 « hominis existet. Igitur omnino sic esse necesse
 « est quod, dicente Deo vel mandante, non esse non
 « potest. Ecce Novi et Veteris Testamenti nos hæc
 « auctoritate probamus: quibus Berengarius ter-
 « tium addit, quod non minus quam tertium
 « de celo cecidisse Catonem reprobamus. Eia
 « ergo, post duo Testamenta, tertium hoc; et ideo
 « tertium, quia ab eis alienatur, verbis ipsius auc-
 « toris, ita loquitur: Si mures consecratum corpus
 « Christi comederint, non ideo Christus in eis, et
 « ipsi in Christo manebunt, nec vitam æternam
 « habebunt. O si nunc apud inferos tortor Horatii
 « desideat, dum hostem Ecclesiæ hunc verbis his
 « derideat:

Parturient montes, nascetur ridiculus mus!

« Putavimus hunc inter montes exaltatum, magnum
 « quid parturire, dum ecce mures in adjutorium
 « ejus conspiciamus eum de cavernis accire. Jam

« autem mediam hanc ironiam abrumpentem, contra
 « Berengarium et pro nobis nosmet cohortemur,
 « ita dicentes: Si corpus hoc, unde agitur, ab
 « apostolis et ab omnibus electis comestum, qui
 « soli sic illud comedunt ut Christus in eis maneat,
 « et ipsi in Christo: et non Judas et omnes reprobi,
 « ad quos post buccellam panis Satanæ intrat, et sit
 « longe alia conglutinatio intrantis Satanæ et repro-
 « borum, quam ea quæ est Christi et electorum:
 « (nusquam enim angelos apprehendit, sed semen
 « Abrahæ apprehendit): si, inquam, hoc corpus ita
 « ab electis comestum et eis conglutinatum, illis
 « quoque conglutinatissimum eidem, se sanum et incolu-
 « me, vivum et integrum recipit ad Patrem; multo
 « magis a Juda et reprobis omnibus, plus etiam a
 « muribus et ab aliis mundi spurcitiis, recolligitur
 « in regnum suum sine sui diminutione vel conta-
 « minatione. Nam et sol hic visibilis, creatus et non
 « omnipotens, radios suos in cloacas et alias mundi
 « sordes emissos, rursus retrahit ad se sine aliqua
 « pollutione. Hoc autem corpus, post expletam more
 « catholico communionem, sanum et incolume,
 « vivum et integrum se recipit ad Patrem. Sic enim
 « testatur Ecclesia Achaïæ (12) beatum Andreæ
 « apostolum dicere: Postquam omnis populus cre-
 « dentium Agni carnes comederit et sanguinem
 « biberit, Agnus, qui sacrificatus est, integer perse-
 « verat et vivus: et cum vere sacrificatus sit, et
 « vere carnes ejus comestæ sint a populo, et vore
 « sanguis ejus sit bibitus; tamen, ut dixi, et integer
 « permanet, et immaculatus, et vivus. Igitur corpus
 « hoc ab his, quibus ille participibus particeps est,
 « se vivum et integrum et incolume recipiens,
 « multo magis ab his [qui ejus gratiæ non partici-
 « pant] colligit in regnum suum. Hoc interim cha-
 « ritati tuæ puto sufficere, dum videamus si sit opus
 « his aliquid adicere. Verumtamen et quod dixi, et
 « si quid dicturus sum, tuis orationibus et omnium
 « pie de me sententiarum commendo; quoniam, etsi
 « mortui sunt obrectatores Hieronymi, auctorem
 « obrectationis hujusmodi vivere perpendo.»

Taliter hic miles emeritus armis justitiæ, fide sci-
 licet, spe et charitate munitus, perfidiam Berengarii,
 in acie Domini constitutus, suo loco expugnavit
 invictissimus. Quod quanta fecerit devotione, testan-
 tur, quas fundebat, orationes et lacrymæ, quatenus
 seducti resipiscerent, catholica fides intemerata
 consisteret, et a recto tramite nulla pravitate infecta
 deviare.

12. His ita prælibatis, vertatur stylus ad descri-
 bendum quales, pro bono ecclesiæ suæ, Cloteno vi-
 delicet nomine, pertulit labores, imo, si dici fas est,
 persecutiones. Quod qualiter ecclesiæ collatum fue-
 rit et ablatum, paucis videtur intimandum; quo-
 niam non pleniter advertitur ratio, cujus ignoratur
 origo. Domina Richeza (13), cujus genitores Brun-

(12) In epistola encyclica de martyrio S. Andreæ.

(13) Hæc Mizechoni regi Poloniæ nupsit, fuitque

mater Casimiri de quo supra egimus. Ejus sanctita-
 tis apologiam conscripsit contra Poloniæ scriptores

wilerense a fundamentis exstruxerunt cœnobium, filii ac devotionis illorum æmulatrix existens, terrenarum possessionum suarum ecclesias Dei fecit hæredes, ut regni cœlestis, ipsa compos effici mereatur et hæres. Tradidit itaque beato Petro in Colonia Comburg et Salevelt, cum universis appendiciis suis; sancto vero Nicolao in Brunwilere villam quæ dicitur Cloteno, cum omnibus redditibus suis. Quam traditionem, sub multarum probabiliū personarum testimonio factam, præsens domnus episcopus Anno sua auctoritate corroboravit, auctorizavit; et, ut per sæcula inconversa consisteret, violatores, raptorese petuo anathemate damnavit. Solvente vero domna Richeza regina mortis debitum, dum deferretur tumulanda in Brunwilerensi cœnobio, uti ipsa vivens constituerat, nam et locum sibi sepulture ibidem designaverat, jussu prædicti archiepiscopi Annonis corpus ejus vi retinetur, et in ecclesia (14), quam ipse in honorem beate Dei genitricis semper virginis Mariæ a fundamento erexerat, sepelitur. Quo facto, memoratum alodium Cloteno eidem contulit ecclesiæ, contradicentibus illis, quibus ardore justitiæ hæc erat ad videndum violentia gravis. Adeo tunc vir prudeus et solertissimus pravorum fuerat consiliis circumventus, nec repente poterat animus ab incepto revocari, quippe ejus nutu etiam tunc disponebantur negotia regni.

His ita patralis, imminente jam ejus mortis articulo, gravi cepit anxiam infirmitatis incommodo. Tunc vir beatus Wolphelmus visendi cum gratia adiens, inter consolationis verba hujus rei mentionem ingerens, monuit eum pia sollicitudine hoc piaculum expiare, hanc injustitiam eliminare: addens, nisi emendatione mutasset commissum, perniciosum ejus animæ imminere periculum. Cujus ille, ut erat vir mentis ingenue, benigne suscepta admonitione, sciens eum virum justum et sanctum, humiliter ejus se commendat orationi, spondens in proximo aut idem bonum redditurum, aut aliud reciproca vicissitudine pro eodem restitutum. His exhilaratus promissionibus, gaudens remeat ad propria Domini servus. Sed, prohi dolor! secus quam promiserat, accidit; nam immatura morte præventus obiit, et cum vita in medio, quod promiserat, imperfectum dereliquit. Igitur quæ a majoribus nostris, cœvis videlicet vel discipulis beatissimi viri, comperimus, fideliter stylo percurrente digessimus: nunc quæ nostris sint acta temporibus, et ipsi vidimus, in gestorum illius ordinem referamus.

13. Post excessum itaque venerabilis archiepiscopi Annonis, domnus Hildolphus, non absque Coloniensis injuria, præsulatus obtinuit insignia: qui super hac eadem re sæpius est conventus a venerabili Patre. Qui præmonitus a prædicti loci congregatione, respondit se nulla ratione id sanctæ Dei

genitricis adimere, quod tanti meriti vir pro sua contulerit devotione. Tunc vir Domini apud archiepiscopum minime se cernens proficere, per suos legatos regiam magnificentiam studuit adire, omnemque gestæ rei ordinem proclamare. Tunc quartus Henricus rex, postmodum Romanorum Augustus, qui illo tempore regni monarchiam strenue gubernabat, hujus rei comperta proclamatione, spondet se omnimodis adfuturum juvenine: factum quidem graviter ferre, nunquam vero, quoad viveret, permissurum stabile. Animadvertens etiam famam bonitatis domni archiepiscopi Annonis hac prævaricatione legum vel justitiæ non mediocriter posse obfascari, memor veteris amicitie viri (ab illo quippe educatus vel nutritus fuerat) mandat domno Hildolpho ejus successor, Cloteno celerius restitui cœnobio Brunwilerensi. At illo nil certi ad hæc respondente, sed potius de die in diem differendo tempus redimente, non ex voto consulti, sed spe frustrati, redire legati. Tunc vir Domini, omni humano destitutus consilio, quid ageret, quo se videret, dubius fluctuabat; sed ab eo sibi opem vel consilium flagitat, qui solus novit in periculis et necessitatibus subvenire.

14. Tunc ejus incidit animo, nil præstantius, nil consultius fore, quam pontificem sedis apostolicæ super hac re interpellare. Qua inspiratione animæquior factus, destinat velociter legatos ad apostolicum, tunc forte consistentem in confinibus Alpium. Cui ubi coram senatus primoribus, et Romanæ Ecclesiæ iudicibus aliquid verbis papæ exposuere singula, quæ ab archiepiscopo Annone de Cloteno sæpius memoratio gesta fuere, omnium mentes et corda stupor apprehendit cum admiratione non modica. Tunc domnus papa Hildebrandus, qui et Gregorius, ex auctoritate beati Petri apostoli per epistolas (15) suas denuntiat domno Hildolpho ejus successor, ne, sub specie pietatis defensor existens impietatis, Cloteno, Brunwilerensi Ecclesiæ violenter ablatum, duntius patiatur irrevocatum. Non eget, inquit, o fili, Deus offerri quidquam ex injustitia sibi; quia, ut legimus, sic ei sunt victimæ ex rapina, quomodo si mactet quis filium in patris præsentia (*Ecclesiæ xxxiv, 24*). Patratorem quidem mulatorum bonorum agnovimus fratrem nostrum Annonem archiepiscopum; sed tamen in hac parte minime defendendus est non errasse; dum quod beato Nicolao præripuit, sanctæ Genitricis Dei gratum holocaustum æstimavit, dicente Domino per prophetam: *Quia ego Dominus diligens judicium, et odio habens rapinam in holocausto (Isai. lxi, 8)*. Nec fas est a fidelibus credi matrem discrepare a voluntate filii, dum id prorsus consistit utrisque proprium atque commune eadem velle et eadem nolle. At tu, ne defendendo injustitiam videaris offendere Deum, tolle de medio quod,

Gelenius. Ipsius vero nomen variis in Martyrologiis inscriptum est, qua de re videsis tom. V. Nati Hollandiani die 21 ejusdem mensis.

(14) Hæc ecclesia hæc stat Colonia, quæ di-

citur beata Maria ad Gradus, estque collegiata, de qua Gelenius libro III. Mirabilia Coloniae.

(15) Hæc litteræ non reperiuntur inter Gregorinas, quæ in ejus Registro cæstant.

alias licet bonus, hic male consultus commisit episcopus Anno ; ne et illius detrimentum sit coronæ, et tibi occasio culpæ.

15. Hujusmodi paternis admonitionibus a sedis apostolicæ auctoritate susceptis, prædicti pontificis Hilidolphi magis in furoremversus est animus, quam ad justitiam vel misericordiam provocatus. Denique convocat Ecclesiæ Coloniensis primores, se diffamatum et accusatum per virum Dei conquerens apud apostolicum. Tunc vir mitissimus, his humiliter renitens objectionibus : Proferatur, inquit, o domine, in medium, si placet, accusationis testimonium ; si nequeo me excusare de quibus crimino a te, tunc demum digne convincto offensam meruisse. Episcopus itaque domni apostolici epistolam tenens præ manibus, legendam trahit in publico, æstimans per ejus relationem cuncto in servi Dei armari contradictionem. Qua recitata, plures assensere nil actum dignum offensione. Quidam vero Bezelinus, domus [i. eccles. cathedralis beati Petri apostoli custos, cum aliis, quibus erat animus rem potius perturbare, quam ex æquo determinare, cum aliud non invenirent quod obtenderen, non absque suo consulto papam super hac re aserunt licuisse expetere. Dum facili responsione hac Domini famulus objectionem quivisset refellere, episcopi magis furentis odio, quam justo judicio, injuriatur, calumniatur ; conviciis quoque et contusellis, secus quam pati dignum fuerat tantæ reverentiæ virum, attractato, postremo etiam terribilibus sacramentis pastoralis curæ baculum adempturum minatur. Tunc vir beatus in injuriis patientissimus, iustitiam constantiæ roboratus, timore nudus, adversariorum conatibus respondit in-trepidus (nesciebat quippe mens justi pavere, quæ nulla torquebatur conscientia culpæ) : Divina nos comitante clementia, non hic hodie præjudicium veremur incurrere, purn gerentes conscientiam, totius prorsus criminatiois innoxiam. Hic sermo videtur completus, ubi dicitur ut leo confidere justus (Prov. xxviii, 1). Dum hac et his similia vir Deo plenus efficacissime loquebatur, oris gratiam, mentisque constantiam omne æmuli mirabantur : et veluti nox quædam et tenebræ mentibus eorum infusæ quid agerent, quo e verterent, dubii nutabant, dolentes se casso consumptos labore, non invenientes, qua parte eum caperent in opere et sermone.

16. In his perturbationum angustiarumque pressuris, ex primoribus præcipue favebant beato viro Bertulfus, vir probus, ecclesiæ beati Andreæ apostoli præpositus, quidam Wigmannus de Heversbach, vir militaris et nobilis, sed et eloquentia insignis. Hi duo medium habentes am, ut olim cœlitus directi Machabeum, pro defensione justitiæ non sunt reveriti injustitiam oppugnare ; adeo ut nec minis, nec terroribus concuti, nec a proposito aliquo possent munere frangi. Instabant igitur viriliter ex apostolica auctoritate, pecantes judicium Ecclesiæ Brun-

A wilerensi fieri, juxta mandatum et legationem apostolici. Quorum vocibus et instantia non mediocriter exacerbatus episcopus, cum gravi indignatione inquit : Habetote vobis Cloteno ; meum erit tam et injuriam meam vindicare, quam et utiliora pro Cloteno data recipere. Itaque raptum ex ore ejus verbum, et cum velocitate diriguntur legati, idem bonum vindicaturi.

17. His ita patratæ, jubet episcopus virum Domini apud Nussiam (16) castrum sibi occurrere, ea omnimodis intentione, ut nullo ejus obsistente adiutore vel defensore, facilius eum valeret pro voto deponere. Sed non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum (Prov. xxi, 30). Quamdiu vero ista incubuit adversitas, tandiu fratrum non destitit votiva charitas septem psalmorum et litanie supplicatione Dominum incessanter exorare, ut de mœrore gaudium, de tribulatione lætitiæ concederet invenire. Vir itaque Domini sciens tutam defensionem constare non posse per hominem, Psalmista dicente : Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus (Psal. cxvii, 19) ; de adiutorio Domini confusus, hilaris et gaudens iter aggreditur, quo fuerat imperatus. Perveniens igitur ad locum, non modica inopum collecta multitudine, per opera pietatis et misericordiæ se Deo cœpit attentius commendare. Cumque in solarium cujusdam domus resedissent, et vir Domini cum suis necessaria ministrans, sollicitus circuiret, ex improvviso solarium corruit, totaque illa multitudo cum viro Dei in cellarium subterraneum cadendo devenit. Quos e vestigio pars non minima domus subsequens oppressit, sed ex Dei providentia, servi sui meritis, nulli læsionem intulit. Itaque excitati cives tanti sonitus fragore, oculis advolant undique, et non sine grandi admiratione sospites extrahunt, quos jamjamque perissee crediderunt. Quidam vero præ cæteris lapsus oppressusque periculossus, dum jam ac si mortuus desseretur ab omnibus, eductus, nulla reperitur parte corporis læsus. Sed et pincerna hominis Dei, Godecho nomine, ipsa hora bina vasa testea vino repleta præ manibus tenens, cum ruentibus pariter ruit. Sed, mirum dictum ! nec sui, vel vasorum, vel vini pertulit effusionem. Quod factum mirabile idcirco divine clementiæ placuit demonstrare, ut panderetur mortalibus quanti apud se meriti vir sanctus iste fuerit. At vero episcopus, qui eo illum advenire compulerat, divinitus, ut creditur, refrenatus, in nullo tunc ei valuit esse contrarius. Egit quippe hoc miro modo circa famulum suum divina provisio, ne mortalitas hominis premeretur judicio, quem tanto magnificare disposuit prodigio. Hinc non sopitum, sed acrius accensum est prædicti episcopi furoris incendium. Nam quamvis tunc eum siverit abire, rursus tamen Coloniam statuto die ad se jubet redire. Interea fratribus, ut supra meminimus, pro eo sollicitis in vigiliis et ora-

(16) Alias Novesium, urbs ditionis archiepiscopalis, vulgo Nuitz.

tionibus, adest vir Domini improvisus. Quis, quæso, fluctus eloquentiæ, quæ lingua potest evolvere gaudium tunc factum in commune? Gloriabatur quippe non immerito humilitas gregis ex præsentia sui pastoris, quem Dominus glorificaverat admirandæ protestatione virtutis.

18. Ea tempestate, quidam Hartmannus (17), abbas Tuitiensis, dum nocte quadam somno indulisset, tale vidit somnium, præsagium utique futurorum. Vidit igitur per visum, virum quemdam forma egregium, vultu reverendum, episcopalibus infolis decenter ornatum, a Brunwilerensi Ecclesia prodeuntem, et iter Coloniam dirigentem. Quem præcedentem, beatum Wolpelmum abbatem cum fratribus caterva cernit e vestigio subsequenter, septem psalmos cum litanis sæpius modulatis vocibus iterantes. At ubi ad fores perventum est, cubiculi episcopi quiescentis, fores obseratæ, virga præcedentis impulsæ, dicto velocius sunt apertæ. Quibus taliter intronissis, dux prævius stratum adiens recubantis, cum gravi requirit animadversione, cur tanta contra se temerarius præsumpsisset exercere. Expleto sermone, virga, quam manu gestabat, ad ultionem injuriæ graviter illum percussit in vertice. Itaque somno excitus abbas præ pavore, virum Domini certum reddit ex divina protectione et beati Nicolai consolatione. Nec falsum prorsus somnium exstitit vel inane, dum quod fratres in psalmis et litanis constitit egisse, hoc illi Dominus per visum dignatus sit revelare. Adhibet etiam certam fidem visioni exhibitio operis. Nam uno eodemque momento, ut hic illum vidit percuti, se sensit episcopus morbo gravari. Tali ergo modo divinitus relisa, nisu frustrata illius adversatrix intentio est; morbo quippe invalescente, post dies paucos obiit, et cathedram præsulatus Seguinus vir pius obtinuit. De his ita meminisse sufficiat; nunc se ad gestorum ejus sequentia describenda articulus vertat.

19. Hic itaque Domini famulus, quæ retro sunt oblitus, in anteriora se extendens totis viribus, exemplo David prophetæ dicentis : *Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ (Psal. xxv, 8)*; domum Dei aggressus est adornare omni decoris varietate; quod quia devotissima mente concepit, mirifico effectui consummavit. Denique, ut breviter cuncta perstringam, ejus instantia vel tempore, in varios ornatus picturæ vel fabricæ, seu etiam musivi operis decore, intus et extra se status extulit Brunwilerensis Ecclesiæ. Textum præterea ejusque operis versibus expressit egregiis, ut liquido pateret inquirenti totius plenitudo materiei. Operæ pretium est, illud etiam non reticere, quod singulis annis vir Domini, Novi ac Veteris Testamenti paginas ex integro faciebat legendo revolvī : quatuor vero Evangeliorum libros, quoniam non eo loco vel ordine, quo reliquos, competeat expleri,

A statuit quatuor temporibus recurrentibus anni in quatuor plagis claustr singulos a singulis diaconibus recitari. Quod ejus fecerit utilitatis intuitu, vel devotionis affectu, ex subjectis ejus, super utrumque Testamentum compositis, liquet versibus. In quibus singulis amīs utrisque explendis non parvipendendam annecti causam utilitatis : plurima etiam immensaria tangens, nunc personas subito decenter immutans, nunc dectorum per verbera salutem denuntians, nunc Scripturarum suavem gustum commendans, postremo geminam in Christo naturam generis humani medicinam declarans. Hæc idcirco prælibavimus, ut cum ad talia ventum fuerit loca, intrepidus lector percurrere possit, quod se jam didicisse meminerit :

B 20. *Late diffusus sic ecclesiasticus usus,
Se Testamentis exercet in omnipotentis,
Ut legat hæc ambo, sed et omni compleat anno,
Sicut in hebdomada psalmorum clauditur oda.
Ast hinc psallendi cum stet tatus, inde legendi,
Lectio quo prosit, nunquam præfatio desit,
Qua clavi limen patet ad quocunque volumen :
Pandat ut admissio quod claret abyssus abysso.
Admitti vero dedit ejus grati clerico,
Qui populis ipso parat hinc documenta ministro.
Sed cunctis æque non delegit istima quæque ;
Quis tamen interea non abnuhi interiora.
Angelus hinc ense suspendit præcutientem.
Altius inflicta non lædit fulminis ictus,
Non ignis torrens, non vultus æmonis horrens,
Captivis diræ discedunt sensibus iræ ;
Vasta lues morbi, quæ sæpe æpervenit orbi,
Aut non accedit, citiusse præcædo recedit :
Exceptos natos quod vult pate esse paratos,
Verberibus tangi, panisque fuscibus angī,
Queis absterrendi nocuo sunt fudere mundi ;
Sed non donorum Deus usum abtrahit horum,
Quin patrem sese per verbera improbat esse.
Si sit eis ritus legaliter hic stallitus,
Ut sic psallatur, ceu diximus, æque legatur,
Utilitas extra patet hæc, latet etior intra.
Hunc introductus gustabit munera fructus,
Cui donat mentem Dominus guarare scientem
D Fructus majoris, quam pandat ingua, saporis.
Sed nec erit, gustum qui scripti exprimat istum :
Custans ipse magis scit, quam it gratia suavis,
Quam Scripturarum conservat ella sacrarum,
Et quæ diffundi se vult per climata mundi :
Quo genus humanum sit in hoc medicamine sanum ;
Quod naturarum peragit compo duarum,
Dum Deus inde Pater parit, hin parit innuba Mater.
Nil cælis illinc, nil terris claris est hinc,
Qua specie bina componitur hæc medicina,
Christus Patre satus, Deus : ast homo, Virgine natus ;
Qui cum Patre Deus, sed et alm Pneumate, verus,*

(17) Quintus dicitur fuisse hujus loci abbas. De Tuitiensi abbatiā a B. Heriberto prope Coloniam

constructa vide Gelenium Coloniæ suæ lib. III, Syntagm. 14.

*Ad nos indultis pandat pia viscera culpis,
Sæcla per examen dum iuste discutit. Amen.*

21. Hos versiculos beati viri ideo huic operi inserendos utile dixi, ut quomodo simpliciores plane currentis proæ delectantur pastu, ita perfectiores enucleatus spiritualiter dicta indagantes, eorum spirituali gustu pariter reficiantur et fructu. Sæpius autem in conventu fratrum de salute disputans et suadens animarum, inter multimodas virtutum propositiones, hoc modo plerumque eleemosynarum vel hospitalitatis commendabat gratiam. Oportet, inquit, ut scriptum est, et testimonium habere bonum ab his qui foris sunt (*I Tim. iii, 7*), et hospitalitatem non oblivisci: dum et quosdam placuisse legamus, angelis etiam hospitio receptis. Unde magis B
noperere vos, fratres, pauperum vel hospitum susceptioni curam impendere admoneo; quia profecto quidquid illis fidei devotione confertur, Christo nimirum, qui se in paupere suscipi, in hospite colligi vult, impenditur. Ideoque maxime necessariam hospitalitatis vel eleemosynarum intuli gratiam (*Hebr. xiii, 2*): quia nec locum propagari perpendo vel inhabitantes, nisi per eleemosynas et assiduas preces. Verum, charissimi, dum alicujus in vobis boni scintillam videritis ignescere, ne vestris, quæso, meritis veltis ascribere; quoniam, ut scriptum est: *Neque volentis, neque currentis, sed Dei est miserentis* (*Rom. ix, 16*). Omnipotens quippe Deus, aspirando nos prævenit, ut bona velimus, et adjuvande subsequitur, ut possimus. Inanis enim aliter esset conatus noster, nisi divina cooperaretur et virtus. Taliter autem gratia præcurrente, et bona voluntate subsequente, quod Conditoris est doni, nostri fit meriti. His et hujusmodi exhortationibus corda fratrum irrigans frequentius, ad sectandam provocabat pietatem. Lucrandis autem sedulus invigilans animabus, satagebat nil promere verbis, quod non roboraret exemplis, ne vitæ munditia prorsus discreparet a lingua. Hoc ordine nimirum hypocritarum declinabat consortium, qui verba quidem sanctorum habent, sed vitam non habent: et quos sermonibus generant, non fovant exemplis; et quos verbis ædificant, moribus et vita destrunt. Namque vir beatus non solum lingua sua suavit, sed et exemplis, moribus et vita subjectis ostendit, quæcunque fidelibus suis omnipotens Deus observanda mandavit.

22. Pauperum vero illi semper fuerat maxima cura. Unde dispensatione provida xenodochio superaddidit decimas atque vineta, ut absque pecunia victus eis præberentur necessaria. Jugiter illi adversus vitia pugna; quia mens ad virtutes erecta, non erat proclivis ad vitia. Radicem omnium malorum cupiditatem vel avaritiam adeo perhorrebat, ut, præter communem simplicemque victum, nil sibi prorsus quod speciale foret, assumeret. Pietatis affectu potius amari quam timeri satagebat; unde jactantiam et elationem procul dubio respuebat. Nulli vero detrachere, nullum volens odire, ex-

A stinctis facibus iræ vel invidiæ, elegit omnes fraterna dilectione diligere. Semper hilarius, semper lætus; præferens hilaritatem vultus quam sincerus et purus erga Deum et hominem ejus esset affectus. Quanquam vero jugi esset contemplatione suspensus, erat tamen singulis compassione proximus; mente minime deflectens a contemplatione, dum pietas ferveret in opere. Sic nimirum in similitudine cœlestium animalium, ante et retro oculus, utrarumque virtutum fuerat charitate devinctus: ut dum cœlileet earum videretur intentus, proprietate tamen non careret alterius.

23. Taliter se agebat, qui Deo nil charius possidens præferbat, ex omni cordis et animi affectu diligens Deum, omnem vero Christianum tanquam se ipsum: servans in simplicitate innocentiam, in charitate concordiam, in humilitate modestiam, in disciplinæ severitate censuram. Erga bene agentes apparere prælatus noluit, sed ut cœqualis et socius; adversus vero vitia delinquentium, promotionis suæ exercebat privilegium. Quis autem verbis valeat exprimere quanta discretionem omnia judicia sua studuerit temperare, quantave justitia moderari? Dum etenim pro quovis delicto alicui foret inferenda correctio, primitus in se descendens, juxta illud Apostoli: *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tenteris* (*Gal. vi, 1*); tanquam proprii reatus delictum defebat alterius. Ita nimirum mens Deo devoti pectoris omni se excoluit genere pietatis, satagens gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus (*Rom. xii, 15*), vir plane mitis et justus, sic omnibus omnia factus. Quo enim dolente non condoluit? Quis ad illius aspectum morerem non mutavit in gaudium? Quis ira inflammatus, illius sermone non est mitigatus? Quis iniqua cogitatione pulsatus, non illo est medente curatus? Quis consolari petiit, et consolationem non invenit? Quis vim verborum, quis efficaciam exprimat sermonum? Quis pietatem evolvere, quis charitatem valeat enarrare? in qua adeo radicans fuerat et fundatus, ut, licet nullius expertus esset virtutis, hujus tamen cultor existeret specialis. Non segniter etiam animo retinens quod quanto D [pluribus. Ep. P.] subjectis prælatus, tanto curis majoribus esset occupatus, studebat omnimodis Deo per contemplationem placere, exteriorum curas per idoneas quasque [personas] solemnit[er] [f., solerter] administrare. Taliter ex voto liberius vacans Domino, utrobique providus gregi prospexit; intus propria vigilantia, exterius congrua providentia. At quoniam fuerat miræ mansuetudinis et discretionis; sciens quod districtio, si modum excedit, sævitiam gignit, et nimia pietas dissolutionem disciplinæ parituri, tanta inter utrumque usus est discretionem, ut nec indiscreta districtio subditis recusandi laboris fieret occasio, nec nimia pietatis exhibitio disciplinæ foret immoderata remissio. Ita nempe exemplo sanctorum Patrum gressus suarum instituit actionum, ut

nullatenus extra limitem justitiæ propriam sineret A
cessu actionem.

24. Hinc profecto felicem ac jure beatum talem dixerim virum, qui et ecclesiasticæ disciplinæ vigorem fortiter tenuit, et tamen matrem virtutum discretionem nunquam deseruit. Cujus ut mores vel actus summam perstringam, fuit vita laudabilis, verbo discretus et utilis, consilio providus, moribus ornatus, affabilitate mellifluus, misericors et benignus, pronus ad veniam, tardus ad iram; per pietatis affectum, omnium condescendens necessitatibus miserorum, juxta beatum Job, pater erat pauperum (*Job* xxix, 16), mœrentium consolator, pupillorum adjutor; non despexit inopem, nec dimisit absque operimento pauperem; alios refovens verbo consolationis, alios ope relevans pietatis. Ab infantia Deum timere didicit, ex utero enim secum egressa miseratio crevit. Arca cordis jugiter referta bona voluntate, nunquam vacua manus exstitit munere. Pauperum sibi apud Deum sic conciliabat patrocinia, faciens sibi amicos de iniquo mammona, qui eum quandoque reciperent in æterna tabernacula (*Luc.* xvi, 9). Ne autem mundum plus justo videretur diligere, mundo solummodo usus est ad necessitatem, non ad superfluum delectationem. Noxias quippe ab animo excludens delectationes, apostolicas æmulabatur traditiones, corpus videlicet castigare et in servitutem redigere (*I Cor.* ix), ut extenuatum cœlestibus disciplinis vas aptum fieret sanctificationis. Noverat enim animum non posse legitimo imperio perfrui, nisi carnis motus penitus essent subjugati. Hoc denique ritu sacrificii in sui cordis penetralibus hostiam vivam, sanctam, Deoque placentem se exhibuit (*Rom.* xii, 1), dum singulis diebus, cum sacrosanctis corporis et sanguinis Christi mysteriis per compunctionis gratiam sese in holocaustum mactavit.

25. Exstiterat huic beatissimo viro frater germanus, Frumoldus (18) nomine, sorores sanctimoniales duæ, quarum una, Oswenda nomine, miræ simplicitatis et innocentie fuit femina; altera vero, Berta nuncupata, litterarum plurimum emicuit scientia. Hæc (19) vitam beatæ Adelheidis, primæ Vilecensis abbatissæ, elegantis satis admodum stylo conscripsit, et plurimum religionis vel scientiæ suæ fructum in eodem loco dereliquit. De cujus prædicta sorore, domna videlicet Oswenda, nostris temporibus factum libet referre miraculum, omni sane laude, memoria et veneratione dignissimum. Quidam frater ex cœnobio Brunwilerensi, Udo nomine, adeo pessima laborabat infirmitate, ut omnes cogerentur de ejus desperare salute. Denique toto miserabiliter intumescente corpore, omnium membrorum amissa sanitate, trunco potius quam humano corpori videbatur similis, quodque maxime mortis indicium solet existere, nullum remedium illi adhibuit valuit proficere; volente, ut credimus, Do-

(18) Frumoldum et Oswennam inter alios sanctos enumerat Gelenius in fastis Coloniensibus, quos

mino demonstrare quod quanto gravior morbus, tanto potentior Omnipotens credendus est medicus. Cumque de solis ejus ageretur exsequiis, lento sopore corripitur, videtque per somnium domnam Oswendam, jam immortalitatis luce positam, sibi assistere, compatiensque affectu, manu totum corpus permulcendo, vim doloris lenire. Inde oratorium, jacentis lecto contiguum, ingressa, tertio flexis genibus adoravit; sicque super ægrotum signum sanctæ crucis exprimens, disparuit. Illico virtus divina est subsecuta: nam post paucos dies convaleuit, integra sospitate recepta. Unde nec dubium exstitit, illo visa pendente, ipsius suffragantibus meritis, erutum illum de confinio mortis. Fuerat autem tam immanissimus languor, ut a planta pedum usque ad verticem in eo non esset sanitas; sed tota corporis cute subtracta, ac si vetere homine exutus, recenti corio cum salute est superindutus.

26. At vero prædictus beati Wolpbelmi germanus, domnus videlicet Frumoldus, armis terrenæ militiæ exutus, se illis implicari recusavit ulterius, ut Deo servire posset expeditius. Studium itaque peregrinationis arripiens, ne exsul cœlestis fieret patriæ, omni reliquo vitæ suæ tempore longe lateque, ad promerenda sanctorum patrocinia, se studuit exsilare, uno tantum contentus servulo comite, cui tamen versa vice, ut alter Martinus, hic sæpius consuevit ministrare. Quod genus divinæ propitiationis illo pedibus jugiter exsequente nudis, adeo sæpius vidimus eum livenes plantas habere, ut nulla ratione calcementa valeret admittere. Erat etiam ei sollemnis consuetudo, quandiu ad divinum in ecclesia assistebat officium, omnimodis alicujus vitare colloquium; sed stans, vel humi prostratus orans, tanta lacrymarum potiebatur ubertate, ut velut imbre perfusum, madidum reliquerit pavimentum. Hanc compunctionis gratiam per divinam possidens clementiam, custodem in se reliquarum deputavit esse virtutum; quia nullum penitus ei dominari novit delictum, cujus mens sedulo compungitur ad lamentum. Quis hunc fidelissimum Domini dubitaverit servum, cujus exsecutio mandatorum tam evidens meritis illius præbet testimonium? Quamvis etenim in pace præsentis vitæ consummaverit cursum, explevit tamen martyrium, satagens crucifixum habere mundum, dum carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifixit, et, Dominum fideliter sequens, mundo peregrinus exstitit. Hic cœlestibus justorum, ut confidimus, conjunctus, in ecclesia propriæ possessionis quiescit sepultus. Hæc pauca prolata sufficiant ad sanctitatis testimonium beatissimi Patris Wolpbelmi et Frumoldi germanorum.

27. Erat tunc temporis vir quidam genere nobilis, sed moribus nobilior, Burchardus nomine, præfectoriæ dignitatis, sed et præpotens armis, qui germanus exstitit illustrissimi viri Eine-

tamen sanctorum catalogo ascriptos non putamus.

(19) Hanc Vitam habes tomo I hujus Sæculi

hardi (20) Wiceburgensis episcopi. Hic Evangelii non surdus auditor: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me* (Matth. xix, 21), relictis omnibus quæ temporaliter videbatur possidere, Kanerberch, castellum suæ munitionis, Domino consecrari fecit locum orationis. Taliter cum dives esse posset in mundo, pauper elegit esse cum Christo; plebeio habitu amictus, sanctorum perstrabat loca, servorum Dei solerter requirens alloquia. Unde et ad notitiam famuli Dei Wolphelmi deductus, maxime ab eo loco venerationis est habitus: et ut quondam animæ David colligata est anima Jonathæ, sic amor Dei confederavit utroque. Ex hac itaque mutæ charitatis affectione, frequenter cum solitus invisere, dulcissimos gaudebat verbi divini favos ex ore ejus percipere. Mirabatur autem supra modum tantam illi cœlitus concessam divini affluentiam verbi, ut quomodo ex supercrescente fluvio rivus, ita ex illius mellito gutture manaret sermo divinus. Sed quid mirum, quod semper animus fixus in cœlestibus, de divinis tractare malebat subtilius? Ut ergo rei ordinem prosequamur, volens Dominus pio revelare discipulo quanta perfectio lateret in magistro, talis ei nocturno silentio divinitus declaratur visio. Vidit igitur illum quem tremit tartarus, colit abyssus, cœlorum adorat exercitus, in quem desiderant prospicere ordines dignitatis angelicæ: hunc, inquam, vidit balneo impositum, manibus et officio beatissimi Wolphelmi reverenter foveri, abluï et detergi; ubi etiam circumstantes duodecim apostoli, adminiculum ferre videbantur ministranti. Ille igitur vir præclarissimus cœlitus sibi ostensam visionem per quemdam, Meginhardum nomine, monachum, fratrem sibi satis familiarem, ad viri Dei properavit transferre notitiam. Qui sagaci animo vim somnii discutiens, cepit diligenter investigare quid visio hæc videretur portendere. Intellexit itaque patenter se commoneri vigilantem non servare tenorem propositi, Christo in suis omnimodis membris ministrare, juxta ipsius dicentis vocem: *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (Matth. xxv, 45). Gaudebat autem vir Deo amabilis, summo electorum capiti se operibus placuisse pietatis; sed seriem actibus exsequi cupiens visionis, vice Domini balneum præparatur egenti, in cujus singula peraguntur obsequia, quæ visionis poposcerat ordo. Quibus rite completis, toto corpore mundus et sanus egressus, ex integro novis est vestibus ornatus. A quo tempore tantam gratiam meruit obtinere, ut mirabilium quoque patrator operum mereretur existere.

28. Ipso namque tempore fuit quædam mulier in territorio Brunwillerensi, Golda nomine, quæ utrorumque luminum cecitatem se doluit incurrisse.

(20) Hic vulgo Ainhardus dicitur, Meginhardo successit anno 1088, et sedem Wirzeburgensem difficillimis temporibus usque ad annum 1104

PATROL. CLIV.

A Cumque omnium illuminatori placuisset per famuli sui merita illi subvenire, sub nocturno silentio tali perfruitur visione: videbatur illi leviter dormienti, viro Dei Wolphelmo missarum solemniam celebranti assistere, et post expletionem, manuum ejus abluitione oculos suos diluere, exterosque fimbriis vestimentorum ejus, diu optatum lumen recepisse. Quam visionem ad nos perlatam, famulo Dei ad divina mysteria properanti humiliter suggestimus, et, ut pauperculæ mulieri compateretur, exoravimus. Qui non assensit, hoc sui non esse referens meriti, et somniis sæpe fallentibus fidem non leviter adhibendam. Sed si est, inquit, hæc visio ex se, secundo ac tertio Dominus eam dignetur revelare. Itaque corde contrito et humiliato, in jejuniis et orationibus constituto, eadem visio, quæ mulieri primo, apparuit secundo ac tertio. Quid plura? Tandem vir Domini nostra victus est instantia, et secreto admittitur illa, ante fores ecclesiæ jussa consistere; quia non ei usus fuerat facile, nisi certa ex causa, frequentiam mulierum admittere. Itaque rite peractis missarum solemnibus, ut docuit visio, abluï, extersit, mox clare videns remeavit. Tunc vir sanctus, nolens virtute facti hujus humanis favoribus attolli, memor Dominicæ præceptionis, jubentis discipulis ne quoadusque tempus completeretur resurrectionis, ordinem cuilibet panderent visionis, interdixit summo opere nobis id, illo in vita superstitie, nulla ratione prodere, nulla necessitate detegere.

C 29. Vir itaque Domini de die in diem virtutum exuberans copia, indesinenter ad vitæ cœlestis suspirabat gaudia, quæ jam promeruisse gaudet felix ejus spiritus in Domini sui præsentia. Nam quandiu in corpore vixit, mundum corpore, non mente, inhabitavit: ibi magis habere fixum appetens animum, ubi gaudium noverat sine fine mansurum. Unde et merito dicere valebat cum Apostolo: *Nostra conversatio in cœlis est* (Phil. iii, 20). Et illud: *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus* (Hebr. xiii, 14). Cœlestis ergo patriæ incessabili flagrantia amore, inter alia atque alia virtutum exercitia, tanta ei erat orationis instantia, ut quanquam omnibus floreret virtutibus, hæc tamen possidere videretur principalis. Ex cujus assiduitate hæc etiam ei inolevit devotio, ut singulis annis, dum more sanctæ et universalis Ecclesiæ jejunium observaretur quadragesimale, non solum circumjacentia, sed et Agrippinæ Coloniz ubique sanctorum orando invisere loca.

30. At, quoniam hujus rei nunc incidit mentio, libet referre grande periculum, imo miraculum, quod nobis contigit redeuntibus Coloniam e Tuitio. Beati et gloriosi confessoris Heriberti sepulcrum oratum petiveramus; reditori, puppi ascendimus; soluti a littore, admodum prospere navigabamus. Intror-

egregie administravit. Comes Rotemburgus ad Tubarum dicitur a Bruschio, filiusque Richardi comitis.

sum nos unda jam longius rapuerat, dum ecce repente intolerabili exorta tempestate, rupta quies Rheni ab imis sedibus perturbatur, undæque in se redundantes, ad instar prominentium rupium, capitibus imminere videbantur in navi residentium. Sicque navis huc illucque vagis dilabitur undis, et nunc summo in fluctu pendens, nunc unda dehiscens terram inter fluctus aperit, turbatisque nautis præ pavore mortis, sonus hæsit in gutture vocis. Tanto nobis vallatis periculo, virum Domini in posteriori navis parte residentem, et suo more nescio quia secreti meditantem, et eorum quæ nobis evenerant prorsus ignarum, adii, et mortem omnimodis imminere nuntiavi. Qui protinus ad orationem convolvans, nota præsidia, sanctorum devotissime implorat suffragia, litanie supplicatione imposita. Dehinc cum crebra sanctæ crucis objectione, Salvator mundi, salva nos, cœpit canere. Qui per crucem, inquiens, et sanguinem redemisti nos, auxiliare. Hortatur dehinc, resumptis viribus constanter remigare viros, nullo metu mortis concuti, nullum ex eis asserens periturum providentia Dei. Hac exhortatione animati, et quoniam res pro anima fuerat illis, dum fortiter ad littus tendunt, viriliter æquora scindunt. Interea miserabilis clamor utriusque sexus super littus consistentium attollitur in cœlum, periculum nostrum eminus intuentium. Quid multis morer? Inter confinia positi mortis et vitæ, tandem perlaboramus ad locum, ubi multitudo navium latius Rheni occupaverat sinum. Quas attingentes, et ex altera in alteram transmigrantes, juxta viri Dei vocem, præter spem evasimus omnes. Verumtamen æ dubitaretur ullo modo illius nos salvatos merito, concite id rabies Rheni fluminis divino declaravit indicio. Denique ut ille beatus pedem extra puppim extulit, paulo ante divinitus suspensis fluctibus, prædæ fuit; et quæ prius onusta mergi non potuit, subsistere tanto viduata patrono nequivit, sed protinus, nobis cernentibus, submersa disparuit. Taliter per immensi mœroris præcipitium, meritis servi sui, maximi nobis gaudii Dominus contulit beneficium; dum et virtutum ejus gratiam extulit, et quod vebamur averit.

31. Per idem tempus quadam die cum secretorum suorum consciis, oratorium, ut tunc falso credebatur, Brunwillerensis parochiæ in villa, Kyrchedoro nomine, oraturus intravit: et ecce solo prostratus, carere locum sanctorum patrocinio, Spiritu sancto revelante, didicit. Qui surgens ab oratione, cum secum consistentibus accessit ad altare, et velamine subducto, cum omnia diligenti intuitu perlustrasset, nihil omnino vel sub sigillo, vel rimarum fissuris, præter nidificationes vespertilionum, et telas reperit aranearum. Unde nimirum [*s. nimum*], ut par erat, mente consternatus, absque morarum dilatione Coloniensis Ecclesiæ præsulem adiit, illi, quæ gesta

A fuerant, ordine exposuit. Cujus mentis dolori ille condolens, datis etiam sanctorum reliquiis, evocatum ad se direxit cum eo quemdam Hezelinum, Scarnensis (21) sedis antistitem, ut sua vice prædictum locum, quia episcopi sui diocesis erat, Deo consecraret, et ejus servitiliis manciparet. Qui libenti animo ejus obtemperans imperio, congregata multitudo fidelium, divinæ religioni dedicaverunt idem oratorium, statuantes ibi duo altaria: superius quidem in honore archangeli Michaelis, inferius vero in veneratione habenda beati Martini confessoris. Hoc in facto illi nimirum cum beato Martino similis exstitit proportio virtutis, qui pari modo similiter illustratus divina revelatione, populum absolvit a diabolice fraudis seductione, ara destructa latronis, qui in vice venerabatur martyris. His ita rite celebratis, redierunt uterque ad propria Deum collaudantes in júbilo.

32. Illud etiam non reticendum arbitror rei gestæ miraculum, quod vidimus fieri sub testimonio omnium fratrum, et est, fama vulgante, circumquaque notissimum. Mulier quædam, Adelheidis nomine, variis omnium membrorum languoribus oppressa, ad beati Nicolai in Brunwillerensi cœnobio limina, recuperandæ salutis gratia, est perlata. Quæ, cum detrimento omnium membrorum, oculis etiam viscerum doloribus ac non ferendis cruciatibus quatiebatur, ita ut omnis generis annonæ panem adeo fastidiret, ut non solum gustare, sed et vitaret attingere. Hæc quidem beati Nicolai meritis celerem sospitatem recepit in membris. Verumtamen occulto Dei judicio omnimodis, ut prius, abstinit edulio. Dum vero post aliquot annos divinæ clementiæ ab hac illam placuisset infirmitate absolvere, intempestæ noctis silentio tali perfruitur visu. Videbatur illi, beatissimum virum Wolpkelmum panem benedixisse, et illum susceptum ab ejus venerabili manu se avide comedere. Quæ fidem adhibens visioni, sciens per eum his majora posse fieri, flebilibus vocibus panem sibi ab eo obsecrat benedici. Qui renitens totis viribus, indignum se proclamavit ministrum operis hujus. Tunc videres animum viri Dei anxie perturbari; velle quidem misereri, sed palam id propter jactantiam favoremque nolle fieri. Attamen ne diutius videretur protrahere quod divinitas per eum disposuerat adimplere, allatum panem benedixit, mulieri porrexit, præsentibus nobis illa comedit. Quæ viri Dei meritis ex integro sanitati restituta, omni, quoad vixit, tempore ibidem ecclesiæ usibus tanto commodius ac devotius studuit deservire, quanto præ aliis multiplicius ac differentius gratias sanitatum meruit obtinere. Vir autem Domini, quamquam tam præclaris et eximiiis polleret virtutibus, nunquam tamen illius elationi succubuit animus, non gloriantium recolens ex virtute signorum, sed ex consortio col-

episcopus, quem chorepiscopum Coloniensem appellat.

(21) Scardonensis, restituendum esse putat Henschenius, eo quod ejus nominis sedes episcopalis sit in Dalmatia, cujus forte titulo donatus fuerit ille

legii electorum. Quis vero singulatim queat referre sanitatum genera, in diversis per illum languentibus exhibitâ miseratione divina? Sæpius enim, illo visitante, est indulta ægotantibus salus, quod tamen ab aliquo sibi imputari prorsus non patiebatur. Sufficiant et pluribus ista fidelibus ex illius memorata virtutibus. Nunc ad referendum, qualis ei fuerit de hac vita transitus, dirigatur articulus.

33. Post innumera divinæ per illum operationis patratâ beneficia, volens pius Dominus servi sui consolari gemitus et suspiria, crebro dicentis cum Propheta: *Quando veniam, et apparebo ante faciem Dei mei?* (Psal. xli, 3) Satiabor, dum manifestabitur gloria ejus (Psal. xvi, 15); placuit ei hoc ordine, dissolutionis suæ tempus revelare. Quodam die, tempore meridiano, pro consuetudine, illo, non jacendo, sed sedendo dormiente, speciosissimus per visum juvenis ei astitit, et ut se quantocius sequi festinaret, admonuit. Qui comitatus euntem, angelico ductu ad loca perducitur amœnissima, omni decoris varietate vernantia, incomparabili lucis splendore micantia, totius etiam suavitatis odore redolentia. Ibi ostensis illi diversarum habitaculis mansionum, fidelibus nimirum a Domino promissarum, tandem in quoddam illum angelus magnæ venustatis et proceritatis introduxit ædificium, cujus intus et extra contemplari jubetur diligenter ornatum; hunc sibi mansionis locum divinitus esse prænuntians destinatum: Quem, inquiens, quanto studiosius ac venustatis exornaveris, tanto jucundius ac felicius in perceptione illò fruëris. Taliter angelico affatu de perennis gloriæ felicitate commonitus, evigilans, seorsum quibusdam visum indicat fratribus, adnectens procul dubio se quantocius dissolvendum. Unde miro modo animo consternati, utpote, cujus semper fuerant beneficia pietatis experti, de illius merito amissione intolerabili torquebantur afflictione. Verum certius hinc colligere cupientes, diem signant, eum cum visione notantes: quem anni revolutò circulo ipsa die carnis solvi contigit ergastulo, quo cœlitus ei fuerat visio oblata. Unde patuit, non phantasticam illusionem, sed veram fuisse visionem, quæ tam evidenter et viri Dei dissolutionem, et cœlestem ei designavit mansionem.

34. Per continuum itaque illius anni spatium, non segnitè dormiendo, sed solerter bonis operibus invigilando, Domini sui adventum expectabat, atque conservis suis talentum sibi creditum erogabat. Tanta autem vis divini amoris cor ejus penetraverat, ut etiam si nollet de Deo loqui, silere non posset. Cumque id solito instantius atque ferventius ageret, proinde nonnulli cœperunt fastidire, minusque libenter audire. Quod ille perpendens, non se a bona subtraxit intentione; sed volens eos respicere, illud Apostoli crebra inculcabat repetitione: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis* (Gal. iv, 19). Hæc quippe dicebat,

A quia quos jam prædicando pepererat, reformando gemens iterum parturiebat, illud subjungens: *Nihil quidem non pigram, vobis autem necessarium* (Phil. iii, 1). Dum vero quadam die paternæ se minus cerneret admonitione proficere, Spiritum sanctum tota concipiens mente, in hæc verba prorupit Amos propheta; imò, ut potius postmodum rerum probavit eventus, ipse spiritus tactus prophetæ: *Veniet, inquit, dies, dicit Dominus, et mittam famem in vos: non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei* (Amos viii, 11). Noverat, procul dubio, quod sicuti fames est carnis subtractum subsidium corporis, ita fames est mentis silentium vel amissio divinæ colloquutionis. Unde futura eis quasi jam præterita narrans: Noveritis, asserebat, quod absque dubio in quibus nunc vobis onerosus existo, vel fastidium genero, summo ea vobis quandoque, non tamen effectum habituris, futura desiderio. *Ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat* (II Tim. iv, 6). Hæc idcirco non prætereunda putavi, ne incassum prolata hæc verba credantur hominis Dei, dum omne quod locutus est verbum, aut impletum, aut in futuro non ambigamus implendum.

35. Licet autem jam ultimam duceret ætatem, nullatenus tamen propositi sui passus est infirmare rigorem, indulgentius vivendo, labore remisso. Exiguum quippe reputabat præsentis temporis laborem, ad superventuræ gloriæ recompensationem. Quapropter nec longævitate temporis, nec difficultatem causabatur laboris; sed potius omnimodis apponens labori laborem, angelicam exsequi studebat exhortationem. At vero, imminente jam ejus migratione, ubi se sensit repente viribus destitui, infirmitate gravari, evocatum reverendissimum abbatem cœnobii beati Pantaleonis martyris, nomine Herimannum, totius honestatis et religionis virum, olei sacrati se fecit liquore perungi. Paucis dehinc evolutis diebus, primo lucis crepusculo, decimo Kalendas Maii, viam universæ carnis ingressus obiit, et gaudium Domini sui felix feliciter intrevit. Floruit autem temporibus secundi Henrici imperatoris, qui monarchiam regni obtinuit post decessum tertii Ottonis, tempore beati Heriberti, sanctæ Coloniensis Ecclesiæ archiepiscopi, et vixit usque ad tricesimum tertium annum quasi Henrici imperatoris, cujus pater exstitit tertius Henricus, avus imperator Conradus. Transiit autem plenus dierum, omniumque profectibus operum bonorum, anno millesimo nonagesimo primo Dominice Incarnationis. Cujus obitu comperto Herimannus (22), tunc temporis archiepiscopus Coloniensis, exsequis ejus summopere satagens devotionis obsequium impendere, ad sepeliendum eum devotus occurrit. Cujus exemplo religiosorum virorum etiam turba confluit; inter quos præcipui et illustriores habebantur abbates, Herimannus videlicet, supra memorati cœno-

(22) Hujus scilicet nominis III qui Sewino successit anno 1089 ad 1099.

Sancti Pantaleonis, et Reginhardus bonæ memoriæ Sigebergensis; qui utrique famulum Domini summo semper coluere studio pietatis. Expletis itaque ab archiepiscopo pro ejus veneranda memoria missarum solemnibus, ubi sacrosanctum corpusculum deponi debuit in sepulcrum, accedens per se, amictum amovit quo sacer ejus velabatur aspectus: et ecce, mirum dictu! cum esset jam triduanus mortuus, apparuit non defuncti more pallidus, sed roseo colore perfusus, gratia plenus, et veluti roscidulis guttis sudore respersus; quo præclaro viso miraculo, plerique flere præ gaudio. Ad circumstantes vero conversus episcopus: En, inquit, Patres dilectissimi, quam devotus hic fuerit Domini servus, quem tanta ac talis commendat gratia vultus. His a præsule peroratis, cum debita veneratione secus beati Petri apostoli altare decenter traditur sepulture. Ibi suffragantibus meritis ejus, fidelium exaudiuntur vota, infirmis impenduntur beneficia, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui una cum Patre et Spiritu sancto est honor, potestas et gloria per infinita sæcula sæculorum. Amen.

36. Itaque veluti magno mari emenso præsentis historiæ pelago, jam quasi litus cernentes respiramus, dum quadam solum de miraculis ejus referenda superesse videmus. Satagendum est ergo ut portum teneamus, cursum consummemus; quoniam, sicuti solent solem obducere nubes, sic pigri, desidæque scriptores, utilium rerum sæpe subtrahunt cognitiones. Aggrediamur itaque referre miracula quæ post obitum ejus divina per eum sunt celebrata virtute. In territorio Brunwilerensi mulier quadam, Wazela nomine, dum quadam die ad opus consedisset textile, tam crudeli ex improviso utrumque manuum torqueri cepit vexatione, ut clamore diræ vocis cives cogeretur excire. Ex cujus immanitate doloris, paralysis obnoxia credebatur passioni. Subito namque adeo inutilis est reddita manibus, ut ad nullos eas valuerit usus applicare. Quo magis magisque ingravescente morbo, præ nimia doloris contritione inter manus tenentium obdormivit, et hujusmodi lenis vocis sonum dulciter audit: Quid sopore deprimeris? Si præsentī passione carere volueris, surge velocius, et cum oblatione cerei domini Wolphelmi adito sepulcrum. Illius enim meritis es gaudio potitura salutis. Quæ, alacri fide, promptaque devotione, jubenti satagens obedire, ardente sepulcrum invisit cereo, nec beati Patris diffidens meritis, nec dietis credere cunctata monentis. Quæ ubi ad orationem procubuit, post pusillum sana surrexit, et, gratias agens Deo, sospes ac læta recessit.

37. Frater quidam ex cœnobio Brunwilerensi, Heribertas nomine, post obitum beati Wolphelmi in Daciam (23) provinciam fuerat transmissus, cum aliis quibusdam, religionis monasticæ gratia, fratribus. Ubi cum aliquantisper commoratus esset, et

A Jam reditum ei persuaderet animus, comitantibus secum viris honestis ac religiosis, iter est aggressus. Cumque ad mare pervenissent, piratis insidiantibus, et die noctuque maris sinum occupantibus, ferme per dies novem negabatur transitus. Unde nimia cordis contritione omnes pariter afflicti, ut propitius adesse dignaretur Dominus se invocantibus, intimis precabantur visceribus. Nec distulit pius Dominus suorum vota fidelium, concite largiendo subsidium. Adest namque prædicto fratri sub noctis silentio beatus Wolphelmus ter visum, in crastinum jubens accelerare transitum, mare pacatum, hostium denuntians impetum refrenatum. In memoriam vero suæ liberationis, ter ternis psalmis cultor ille sanctæ Trinitatis, Domino vota persolvi jussit jubilationis. Taliter hostium sublata formidine, non modicum gaudium sumpsere ex divina revelatione, et marinis se læti ingerunt fluctibus, piratis minime nocere valentibus. Hoc ordine per servi sui merita ab imminutibus malorum procellis eruti, divinæ gratias agunt liberationi. Quod et ab ipso fratre, qui pertulit, agnovimus, fideli narratione retulimus.

38. Eodem tempore claudus quidam, Willemanus nomine, ex villa loco Brunwilerensi contigua, Polheim videlicet nuncupata, obtentu beati Wolphelmi, diu negata membrorum recepit officia. Tempore quippe quadragesimali, ad locum accedens sepulcri, quo salutis arderet desiderio, cordis promebat gemitu: quo salutis ducebatur gemitu, cordis illius declarabat afflictio. Denique ad Deum tota intentione conversus, lacrymosis precabatur suspiriis, ut servi sui meritis sospitaret mereretur in membris. Nec spes fellit, cui fides incitamentum præbuit. Citius enim dictu claruit, cujus sanctitatis vel meriti vir beatus exstiterit. Repente enim diu contracti se cœperunt extendere nervi, et venarum meatus vitalis sanguinis infusione repleri, et membra prius præmortua, in pristinum vigorem restitui. Quid longius morer? Sentiens homo divinam in se operari virtutem, lento conamine assurgere nitens, quanquam adhuc nutante gressu, in pedes constitit et quæ circa se acta fuerant præsentibus fideliter disseruit. Quorum manibus sustentatus, et huc illucque deductus, ut res innotuit fratribus, magnifice laudatur et glorificatur Deus, qui in sanctis suis mirabilis est (*Psal.* LVII, 36) et gloriosus (*Dan.* III, 52), faciens mirabilia solus (*Psal.* LXXI, 18). Ad iudicium vero tanti miraculi, sustentatorii illius baculi super sepulcrum beatissimi viri multo tempore mansere suspensi.

39. Alio ferme tempore huic miraculo accidit consimile, quod quando qualiterve sit factum, libet referre. De villa Geroldeshoven, mulier omnimodis contracta ad sæpe memoratum locum ab amicis est deducta. Hæc sedulo ibidem incubans precibus, templi limina frequentabat attentius: existente autem sacratissima beati Petri apostolorum principis so-

(23) Daniam interpretatur Henschenius.

lemnitate, et hanc cum reliquo vulgo tantis contigit A
interesse solemnibus. Quæ largiter flens, et longa
suspiria trahens, ante sepulcrum beate viri proster-
nitur, miseram se ac infelicem nimium conqueri-
tur; cuius nec preces mererentur admitti, nec cor-
poris incommoda solvi. Sed qui quondam mulieris
Chananæ, et hujus voluit preces differre, ut im-
portunum illius desiderium, fidei esset experimen-
tum. At vero quoniam beati viri meritis salvari
posse non hæsitavit, sed in fide postulans perseve-

ravit, effectum meruit. Erecta quippe divinitus, ex-
clamavit, omniumque silentium clamoribus rupit.
Ubi enim ossibus ossa se conjungere disjuncta, et ner-
vorum contractio juncturarum fiebat connexio, non
est mirandum quod fragilior mulieris sexus expavit
animus. Exsurgens itaque a pavimento, recepto vi-
gore, incolumis prævaluit ad propria remeare. Ta-
libus miraculorum effectibus veraciter cum Christo
se vivere mundo testatur vir iste beatus. Amer.

BEATI WOLPHELMI

OPUSCULUM DE SACRAMENTO ALTARIS.

(Exstat supra, Vitæ B. Wolphelmi num. 10.)

VERSUS DE UTROQUE TESTAMENTO.

(Hos quoque Vitæ inseruit Conradus, quos, ut opusculum De sacramento altaris, propter connexionem qua
textui adherent, seorsim edere nolimus.)

SÆCULO UNDECIMO EXEUNTE, DUODECIMO INEUNTE.

EKKEHARDI URAUGIENSIS

CHRONICA,

EDENTE V. CL. G. WAITZ PROF. PUBL. KILON.

PERTZII PRÆFATIO

MONUMENTORUM GERMANIÆ HISTORICORUM TOMO VIII PRÆFIXA.

Scriptores tomo superiori editos, quos sæculo undecimo historiam universalem transdisse vidimus, jam
qui eandem usque ad Conradi III regnum produxerunt Ekkehardus, Sigebertus, annalistæ Erphesfurtensis
et Saxo excipiunt. Quorum primo loco primaque vice tenebris ereptus Ekkehardus Uraugiensis prodit. Cujus
edendi cum jam ante viginti annos viam quærerem, felici ave contigit, ut codices præstantissimos, quorum
ope Annales Heinrici IV et V imperatorum integritati restituerentur, tum vero et codicem autographum
priori Chronici parti restituendæ necessarium, et alterum autographum, quo Chronicon ante æque ignotum
imperatorum habebatur, editioni nostræ vindicaret, et ita subsidiis ditissimis collectis, fontibus quoque unde
Ekkehardus hauserat passim indicatis, codices in classes suas secernere, novæque editionis consilium et ratio-
nem in Annalibus nostris t. VII, pagg. 469-509, proponere possem. Via igitur patefacta, editionem inceptam
Waitzio nostro, quem post sexennium Monumentis Germaniæ summo cum fructu dicatum jam professoris
historiarum publici munus in universitate Kiloniensi ornare gaudemus, absolvendam commisi, et indefessa
ejus opera absolutam lectoribus nostris hodie propono. Opere typis expresso, cum mense Septembri anni supe-
rioris Pragm adirem, in Museo Bohemico primus codicis ejusdam incogniti et sæculo XII scripti quaternio

in manus venit, quo principium *Chronici Ekkehardiani* usque ad *Pharonei* circiter tempora legi; quem igitur codicibus infra pagg. 14-15 recensitis addas velim. Sigebertus Gemblacensis, paratis editioni novæ subsidia multis at hanc sufficientibus, *Beithmannum* nostrum restauratorem nactus est. Qui dum *Bruxellis* in codicem olim *Gemblacensem* incidit, ipsum *Sigeberti* et *Anselmi* autographum esse agnovit, nec solum editionis vere novæ fundamentum posuit, sed supplementa, auctaria, continuationes una cum *Roberti de Monte Chronico* æque ex autographo descripto adjecit, ex quibus nostrates exterosque historiæ studiosos plurimum emolumenti capturos confidimus. *Annales Erphesfurtenses* paucis tantum paginis comprehensos ex codice autographo luci dedi. *Annalista Sazo*, qui æque codex autographus, *Parisiis* anno 1827 a me primo evolutus, fundamento datus est, *Waitzii* opera textu restituito, fontibus historiæ in margine indicatis, majore quam hucusque fieri solebat fructu historiæ undecimi et duodecimi sæculi investigandæ adhibebitur.

Dabam *Berolini* in *Bibliotheca Regia* a. d. iv Kal. Julias a. 1844.

V. CL. G. WAITZ PROCEMIUM.

Ekkehardi historiographi, sæculo xi exente, xi ineunte celeberrimi, memoriam nostra ætate oblivione fere obrutam vidimus, ita ut, cum *Herimannus*, *Lambertus*, *Marianus*, *Bernoldus*, *Sigebertus* omnium ore volverentur, illius pauci mentionem fecerint et ne hi quidem quis fuerit quæve scripserit satis edocti; in quod, libris ejus historicis editis, deinceps fieri non posse confidimus. Nam quis non primo voluminis hujus aspectu auctorem agnoscat gravissimum, qui paucis annis plura conscripserit opera lisseque tam antiquam quam sui temporis historiam amplis illustraverit commentariis? Tunc fortasse in memoriam revocet, jam in libro illo de scriptoribus ecclesiasticis, quem anonymi *Mellicensis* nomine afferunt, *Ekkehardum* laudari (1) virum admodum doctum et religiosum, et qui et suam nihilominus chronicam scribit, et *Helmoldum* ad ipsum revocare (2) tanquam auctorem qui *Heinrici IV* et *V* historiam enarraverit (3). Quod *Eccardo* ansam præbuisse, ut *Ekkehardo* opus illud tribueret *annalista* *Saxonis* nomine inscriptum, monuisse

A sufficiat. Nam et hunc et alios errores (4) jam Martenius refutavit (5). Post quem etiam *Pezius* accusationem hujus auctoris notitiam nactus (6), neque tamen *Chronici* edendi consilium exsecutus est, ita ut nostra demum ætate, codicibus undique collatis, quam *Ekkehardus* in historia conscribenda collocaverit diligentiam quidque libris suis præstiterit, intelligi potuerit (7).

Ekkehardi vitam vero ne sic quidem satis perspectam habemus. Ubi, a quibus sit parentibus natus, nemo tradit. *Trithemius* solus, qui pluribus locis ipsius mentionem facit (8), canonicum eum fuisse *Wormatiensem* dicit (9); sed in hoc falsus esse videtur. Pergit enim, *Ekkehardum* jam tunc cœnobium *Hirsaugiense* intrare voluisse, sed voto peregrinationis ad terram sanctam suscipiendæ astrictum id perficere nequuisse ideoque mox itineri se commisisse. Quod anno 1101 factum esse ipse *Chronico* suo narrat. Per *Bulgariam* cum magno Germanorum exercitu *Constantinopolim* perrexit, inde *Joppen* navigavit, ibique mortalitatem magnam vix evasit,

NOTÆ.

(1) C. 104.

(2) l. c. 40, ap. *Leibn.* II, p. 574.

(3) Ex his locis et *Trithemii* testimonio jam *Bosius* (v. *Struvium* obs. select. ad universam rem. litter. spect. I. p. 318), et *Baluzius* (epist. ad *Schilterum*, *Archiv.* I, p. 344) ipsius notitiam habuerunt.

(4) Nam *Browerus* catalogum episcoporum *Hildesheimensium* (*Vita Godehardi* ep. *Hild.* Mog. 1616. 4. p. 97-101), *Leibnitz* (SS. R. B. I. præf., n. 46-52) *Chronicon* epp. *Hild.* *Ekkehardo* tribuunt, quoniam tamen ab alio quem *Helmoldus* laudat diversum esse hic putat (ib. II, p. 514, n. Præf., p. 52).

(5) Collect. ampl., t. IV, p. 2, 3. Cf. *Scheidt* *Orr.* *Guelph.* III, p. 153, n. 30.

(6) Ex *Pezii* collectaneis *Mayer* hausit quæ de *Ekkehardo* ejusque *Chronico* scripsit (ap. *Hormayr* *Archiv.* 1823, p. 806); quæ recentiores tantum non omnes fugisse videntur.

(7) Cf. præsertim quæ *Archiv.* vol. VII, p. 469-509 dicta sunt.

(8) *Chron. Hirsang.* (a. 1559) p. 129. *Ann. Hirsanz.* I, p. 278, 344, 367, 390 *De SS. eccl.*, c. 378.

(9) p. 340: Anno prænotato magister *Eckardus Wormatiensis ecclesiæ canonicus et scholasticus* divino spiritu compunctus, mundum cum suis pompis et

vanitatibus pro Christi amore deseruit, veniensque ad *Hirsangiam*, sanctæ conversationis habitum suscepit. Erat autem vir in omni genere scientiarum eruditissimus; sub cujus magisterio multi nobiles et ignobiles in omni litteratura magnifice profecerunt. Qui monachus factus, in omni puritate vitam suam instituit, et crescentibus meritis, tandem post annos undecim abbas in *Uraugia* primus ordinatus fuit. — Et p. 367: Anno etiam præscripto sanctus Otto episcopus *Babenbergensis*, Christi servus per omnia fidelissimus, inter multa pietatis suæ studia monasterium ordinis nostri suis impensis de novo fundavit *Herbipolensis diocesis*, juxta *Salam fluvium*, sub honore sancti martyris *Laurentii*, quod *Uraugia* nuncupatur et distat a *Wirzburg* versus aquilonem sex ferme milliariis; quod tandem perficiens, ut potuit, pro sustentatione servorum Dei dotavit, et abbatem cum monachis de *Hirsangia* impetravit. *Eckardus* itaque, monachus hujus cœnobii *Hirsaugiensis*, primus abbas in *Uraugia* fuit missus a reverendissimo patre *Brunone*, vir in omni varietate scripturarum doctissimus, qui, sicut anno *Brunonis* abbatibus secundo supra diximus, primum fuit canonicus et scholasticus ecclesiæ *Wormatiensis*, deinde monachus sub abbate *Gebhardo* perivolsit, sed voto peregrinationis ad terram sanctam

postea obsidionem urbis tulit, etiam Hierosolymam visitavit, a. vero 1102 mari in Italiam et postea in Germaniam reversus est. Sed jam antea, a. 1099, in Chronico scribendo occupatus fuit (10), et, nisi valde fallor, Bambergæ tunc temporis vixit. Nam libros quos adhibuit, eosque maximam partem rarissimos, bibliothecæ Bambergenses ipsi suppeditarunt (11), ibique codices Ekkehardi antiquissimi sunt reperi (12); illius fundationem resque ibi gestas ea narrat diligentia, quæ auctorem in ipsa civitate vel diocesi degentem arguit; monasterii denique S. Michaelis Necrologium diem mortis adnotavit. Wormatiæ vero ipse nullibi mentionem fecit, ne Hirsaugiam quidem verbo attingit, quamvis, si Trithemio fidem præberemus, ibi ex itinere redux per plures annos vixisse et litteris incubuisse, quin scholæ præfuisse putandus esset. Econtra ipse Ekkehardus se aliquando Corbeie vixisse profitetur (13); id quod inter a. 1091 et a. 1107 factum sit oportet (14).

Quæ cum ita sint, Trithemium, cujus fidem sæpissime vacillare omnes consentiunt, hæc sine causa sibi persuasisse, ne dicam ex ingenio finxisse, fortasse quæ ad alterum nescio quem Ekkehardum monachum Hirsaugiensem spectent, ad Bambergensem, postea Uraugiensem, retulisse putarim, præsertim cum in aliis libris nihil hæc de re dicat, imo nobiscum facere videatur (15), et quomodo in illum perductus

A sit errorem non difficile sit intellectu. Nam in hoc ad rectum redit tramitem, quod Ekkehardum postea abbatem fuisse ordinatum Uraugiensem dicit. Otto enim episcopus Bambergensis in prædio suo Uraugia, in diocesi Witzburgensi ad Salam fluvium sito, quod nunc Aurach dicitur, S. Laurentii monasterium fundavit ordinis Benedictini, quod regulæ subiecit Hirsaugiensi monachisque ex Hirsangia assumptis tradidit (16); id quod Trithemio ansam præbuisse videtur, ut etiam abbatem Ekkehardum inde petendum esse statuatur; etiam in hoc falsus, quod fundationem a. tribuat 1118, cum litteræ (17) monasterium a. 1108 inceptum, post quinque annos esse dedicatum doceant, et ipsum Ekkehardum jam a. 1117 ex S. Laurentii monasterio epistolam scripsisse videamus (18). Ab Ottone episcopo, quem summis laudibus effert et colit quasi patronum (19), quem jam antea in itineribus comitatus esse videtur (20), electus, hoc munus suscepit, morachus tunc, nisi valde fallor, monasterii S. Michaelis Bambergensis. Quot annis postea vixerit non satis constat (21); Chronicon usque ad a. 1125 continuavit, epistolam Volmaro Hirsaugiensi, si Trithemio fides, a. 1129 scripsit (22); tunc jam per triginta annos litteris operam navaverat, ideoque ætatem fere senilem attingisse videtur. D. 23 Januarii (23) mortuus est (24).

NOTÆ.

adstricti, satisfacere illa vice desiderio suo non possunt. Reversus tandem de partibus transmarinis, ad Hirsaugiam rediit, et habitum monachi sub venerabili abbate Brunone suscepit. Postremo factus abbas in memorato canobio Uraugiensi, regularis disciplinæ observantiam, quam in Hirsangia didicit, in omni vita sua tam in se quam in commissis sibi subditis diligentissime custodivit. Erat enim fundatus in timore Domini, et in ejus mandatis. singulari devotione studiosus, quippe cui nihil dulcius fuit unquam in omni vita sua quam divinis nocte simul ac die vacare obsequiis. Qui cum esset in omni varietate scripturarum eruditus, nequaquam inerti vacabat otio, sed quoties sibi licebat a curis respirare temporalibus, aut legit aliquid boni et sancti, in quo ipse proficeret, aut scripsit quiddam utiliter, quod legentes edificaret. Rerum quippe temporalium inopiam magnam sustinuit, sed humilitate, patientia cæterarumque virtutum plenitudine dies fuit.

(10) V. infra, n. 27.

(11) V. infra, col. 441-444.

(12) V. infra, col. 439, 440, 444-446.

(13) V. præfationem ad Erkembertum, col. 449.

(14) Nam his annis Marquardus abbas fuit; v. Ann. S. h. a.

(15) Nam in priore Chron. Hirsaug (Bas. 1559), p. 129: *Eckhartus*, inquit, *venerabilis monachus sedepediti monasterii Montis monachorum, vir, etc.*, ubi Bambergense monasterium S. Michaelis in Monte intelligendum est.

(16) Hoc epistola docet ad Ekkehardo cæterisque monachis Uraugiensibus ad Volmarum abbatem Hirsaugiensem scripta, quam Trithemius l. I, p. 590 exhibet: *Dignissima reverentia reverendissimæque dignitatis viro, domino Volmaro Hirsaugiensium abbati, eisdemque præcipuis nimirum membris capituli summi, frater Eckardus cæteraque sancti Laurentii perexigua familia, si quid valent orationum vel servitium payerum xenia. Spirituali plurimarum filiarum matri Hirsaugiæ, nondum ad incrementum perducta*

C gratias agit ingentes filia cæteris jure despectior Uraugia; arbitris etiam internis semper implorat præmia pro beneficiis scilicet nobis a vestra clementia gratis impensis, per quæ tam erga nos quam super cunctos necessitatem patientes materna viscera recludere soletis. Ad hæc iterum iterumque pedibus vestris advoluti mente et spiritu petitionem nostram continuam auribus clementiæ vestræ suggerere non cessamus, quatenus novellam plantationem vineæ Domini Sabaoth, quam apud nos initiastis, neglecti non tradatis, sed sero Domini Ottoni episcopo, cujus legatione fungimur, hanc suæ charitatis vicissitudinem rependentes, aliquem nobis ad præsens seniore destinatis, quem vos seniore noveritis; cujus apud nos irriguet solertia quod benigne plantastis. Remissimus etiam fratrem præsentem Conradum, paupertatem nostram tædio habentem vestrasque spiritualis divitias spiritu fervente sitientem, testimonium illi perhibentes.

D (17) Ap. Ussermann episc. Wirceb. cod. probb., p. 29. Versio est Germanica sed antiqua diplomatæ a. 1122 dati.

(18) V. infra, col. 448-450.

(19) A. 1124, 1125.

(20) V. infra, col. 445-447.

(21) In diplomate n. 17 allato ipse non nominatur, occurrit vero in altero sine anno ap. Ludewig. SS. R. Bamb. I, p. 1124.

(22) Ann. Hirs. l. I, p. 590.

(23) Necrolog. S. Michaelis Bamberg. ap. Schannat Vind. litt. II, p. 29: x. Kal. Febr. *Ekkehardus abbas S. Lauræ (lege: Laurentii) Uraugiæ*. Minus recte Ussermann (episc. Wirzb. p. 418), d. 20. Febr., i. e. x. Kal. Mart. indicare videtur.

(24) De anno non constat. A. 1130 numerus ap. Trithemium de SS. eccl., c. 578, potius ad antecedentem quam ad sequentem referendus est sententiam; cf. c. 377, 381, 383, etc. Ita quidem a vero longe recedit. Sed etiamsi aliter statueremus, tali testimonio iuncti vix possemus.

Ekkehardum litterarum studio excelluisse et non in uno libro operam suam collocasse, Trithemio libenter credamus, Eckardus, inquit (25), primus abbas monasterii sancti Laurentii quod Uraugia dicitur, in diocesi Herbipolensi in Hircinia silva, ordinis sancti Benedicti, natione Teutonicus, vir in divinis Scripturis eruditissimus et in secularibus litteris nulli inter Germanos suo tempore doctorum inferior, metro excellens et prosa. Scripsit non spernenda lectionis opuscula, quibus ingenii sui vivacitatem declaravit. De quibus ego tantum vidi opus insigne ad imitationem Boetii gemino stylo compactum, ad instructionem et consolationem monachorum et omnium fidelium Deum timentium valde utile et necessarium, quod prænотavit Laternam monachorum lib. v. Sermones quosdam elegantes variasque epistolas ad diversos composuit. Claruit sub Conrado tertio imperatore. Anno Domini 1150, in medio ecclesiæ præfati monasterii sepultus. De operibus vero ab Ekkehardo scriptis alio loco accuratius prosecutus est: Scripsit autem non contemnenda auctoritatis opuscula, quibus et tunc præsentibus se utilem reddidit et memorabilem posteris commendavit; e quibus feruntur subjecta. Chronicon ab origine mundi usque ad annum Domini Incarnationis 1124 inclusivè volumen insigne composuit, in quo Gesta regum et imperatorum in Germaniæ et extra ordine satis congruo digessit. Ad imitationem quoque Marci Capellæ ac Boetii Severini scripsit gemino stylo, hoc est carmine et soluta oratione, satis instructum opus, quod in tres libros divisum Laternam sive Mathiam prænотavit, in quo cujusdam Mathiæ aegroti placentium Paulus, ejus in Domino adoptivus filius, artificiali quadam consolatione delinquit. Scripsit etiam ad sanctam Hildegardem abbatissam apud Bingios epistolam unam, ad sanctum Ottonem episcopum Bambergensem epistolas plures, ad Volmarum abbatem hujus monasterii Hirsangensis epistolas plures, ad alios quoque diversos epistolas similiter plures. Sermones etiam ad monachos suos et homines non spernendas edidit. Cætera quæ composuit ad nostræ sectionis notitiam minime venerunt.

Epistola una tantum exstat, sermonum et homiliarum nullum vestigium; ne opus quidem a Trithemio

visum et accuratius descriptum, quod Laterna sive Mathias inscriptum fuit, hucusque innotuit, ita ut nonnisi libri historici temporum injuriarum fugisse videantur. Præter Chronicon vero usque ad a. 1124 deductum, Trithemius etiam brevem affert (26) historiam, qua Ekkehardus res suo tempore gestas descripsit. Accuratius vero, codicibus quotquot reperiri poterant evolutis, singula quæque ipsius opera recensere eorumque tempus definire licet.

Ultimis sæculi XI annis Ekkehardus, monachus tunc Bambergensis, Chronicon aggressus est scribendum, quod inde ab orbe condito usque ad ipsius tempora quam amplissimam rerum gestarum notitiam exhiberet, in quo colligeret quæcunque ex libris tam historicis quam biblicis theologicisque vel aliorum scriptis comportare posset; cui inter varias sæculi XI et XII historias universales primum locum summo jure tribuere mihi videor. In hoc occupatus fuit opere, ut ipse profitetur (27), a. 1099; neque tamen tam brevi tempore id absolvisse putandus est. Nam textus hac editione quamvis minutissimus plerumque typis expressus 180 explet paginas; Ekkehardi vero codex autographus (28) folia plus quam ducenta continuit. Hic, quem numero I indicavi, nunc in bibliotheca universitatis Jenensis exstat, olim vero fuit monasterii Sancti Michaelis in monte prope Babenberg. Folia quardam excisa esse dolemus; cæterum genuinum et nonnisi paucis mendis aspersum præbet textum, qualem Ekkehardus propria manu exaravit, hinc inde leviter correxit nonnullisque additamentis auxit. Librum integrum cum infra edamus, materialium dispositionem, annorum computandorum rationem, aliaque quibus auctor diligentiam solertiamque probavit, lectores ipsi judicent. Subsidiarum et numero et gravitate tantum non omnes sui temporis, imo plerosque medii ævi scriptores, si Siebertum illum eruditissimum excipias, antecellit. Nam (29), ut antiquitatis historiam illustraret, præter Chronica Hieronymi (30), Prosperi (31), Jordanis, Isidori et Bedæ, etiam Scripturam sacram (32), Josephum De antiquitatibus Judaicis et de bello Judaico, Eusebii Historiam ecclesiasticam ex translatione et cum continuatione Rufini, Tertulliani (33), Hieronymi (34), Augustini (35)

NOTÆ.

libentes quod familiariter nobiscum conversatus tam honoris vestro quam utilitatibus nostris non segnitèr hactenus per omnia insudaverit. Nunc autem, ut omnimodis affirmat, obitus sui vicinitatem pertimescens, in vestro sanctissimo collegio potissime ac nobissime inveniri desiderat. Valeat, vigeat et in æternis

(25) De SS. eccl. l. 1.

(26) Chron. Hirsaug. (a. 1539), p. 129.

(27) Col. 671: temporaque pontificum Romanorum — ab hoc anno d. i. 46^a — usque in millesimum novagesimum nonum ejusdem incarnationis annum scripserat perduxit, A. d. i. 1057. — Heinrichus — regnare cepit, et quando hæc conscriptio facta est, anno 42° regnavit.

(28) Quod jam Pertz, Archiv. VII, p. 472, probavit.

(29) Col. de fontibus Chronici Urspergensis disputarunt Gretser (Op. XVII, p. 75), Semler (Versuch, p. 129), et Schumacher (Beitrag, p. 43, 44) hæc pertinent; sed rem magis perturbant quam

D explicarunt.

(30) Integrum fere præfationem ex hoc descripsit.

(31) Chronicon adhibuit tam quod dicunt consulare quam imperiale.

(32) Cui adde librum apocryphum, Judæ apostoli epistolam (col. 502).

(33) Infra, col. 645.

(34) Præsertim commentarium in Daniele diligenter evoluit (cf. col. 545 sqq.); his etiam comm. in Isaiam respexit (col. 509, 541), postea affert comm. Marcum, ubi fortasse Mattheanum intelligendum esse dixi (not. 218).

(35) Præter opus de civitate Dei, cujus præsertim

Gregorii Magni (36) opera, librosque passionum (37) adhibuit; Romanæ antiquitatis novit auctores, Salustium (38), Plinium (39), fortasse Livium (40) et Virgilium (41); multa ex Orosio sumpsit; in codice quodam Bambergensi hodieque superstiti (42) historiam et epistolas Alexandri fabulosas legit, nec non Aurelium Victorem, Jordanis Historiam Gothorum (43), Gesta regum Francorum, abbreviationem Chronicorum, Pauli Diaconi librum De rebus Langobardorum (44) aliaque, quemadmodum ab Italo quodam, sermone mutato, descripta sunt et interpolata. Ut Francorum historiam concinnaret, etiam Fredegarii librum secundum consuluisse videtur (45), pluraque ex Vitis S. Columbanii (46) et S. Galli (47) hausit. Præterea hac libri parte etiam Vita S. Gregorii Magni (48), Bedæ operibus (49), Dicuilii libro De mensura terræ (50), præsertim vero Histo-

ria usus est Romana quam Paulus diaconus composuit (51), nec non Historia miscella, quæ sæculo post ex illius opere aliisque fontibus confecta est (52). Cum ex his, præsertim ex Bedæ Martyrologio (53), multa de pontificibus Romanis repeteret, sæpe tamen ab his aliisque auctoribus in illorum ordine temporeque definiendis recessit; id quod catalogo quodam (54) duce secisse videtur Uni ad sæculi noni historiam venit, fontes adiit graviore, Einhardi dico libros, tam Vitam Caroli (55) quam annales, quibus Annales Laurissenses (56), Vitam Burchard Wirzburgensis (57), monachum Sangallensem (58) aliaque (59) adiecit, postea etiam Annales Lobien- ses (60) adiit. Ex Rudolphi libro De translatione S. Alexandri Saxonum origines illustravit (61), quorum historiographum Widukindum (62) postea du- cem habuit præstantissimum, ejusque narrationem

NOTÆ.

libros 15 — 18 exscripsit (col. 505 seqq.), etiam commentarium de Genesi adhibuit (col. 726).

(36) Ejus dialogum ipse affert (col. 796).

(37) Passionum libri (col. 671, 695, 695) et Vita Patrum (col. 760) nescio quæ afferuntur; cf. col. 668: *Ut non solum in martyrologiis attuleretur, verum etiam in canone missarum et in supplicationibus latinarum publicitus — recitetur*. Libros passionis Dionysii Areopagitæ et Alexandri papæ V. col. 668 (cf. col. 679). S. Basilii Vitam adhibuit Ekkehardus col. 711.

(38) Col. 537, 634, 640.

(39) Col. 505, 725. Cf. Col. 509, 510, 511, 512. C

(40) Col. 537.

(41) Col. 635. Nescio an versus col. 607 ex Cicerone desumptus sit.

(42) De quo in Annalibus nostris (Archiv., Vol. IX) accuratius disputabo. Notandum est plurimas interpolatoris illius glossas ab Ekkehardo esse exscriptas (e. gr. col. 675. verba: *quod tunc erat signum liberationis*). Præterea errores quos jam ille commisit ne Ekkehardo tribuas cave, e. c. col. 721: *Dagobertum episcopatum preposuit* (cod. Bamb.: *Dagobertum episcopatum preponit*), col. 709-711 de pugna inter Saxones et Suevos commissa. Unum afferam exemplum, quomodo codex ille a genuino textu recedat: *Paulus Diac. vi, 20.*

« Liuthertum vero quem ceperat pari modo in balneo vita privavit. »

Cod. Bamb. f. 185'.

« Liopertum vero quem vivum in pugna apprehenderat, misit eum in balneum et clausit regiam super ipsum, qui et pro nimio calore mortuus est. »

Ekkehardus (col. 810).

« Liopertum in pugna vivum apprehendit — misit in balneum et clausit januam super ipsum, sicque nimio calore mortuus est. »

(43) Pures Ekkehardi lectiones nonnisi ex hoc codice explicandæ sunt. Ut unum afferam: pro *familia balthorum* codex legit: *familia exalthorum*, unde Ekk. (col. 752): *familia — Exaltdorum*. Fortasse tamen et alterum possedit codicem, ex quo nomina quædam correxit. Certe Jordanis Chronicon non integrum ibi invenit.

(44) Cf. n. 49, 51.

(45) Col. 525.

(46) Col. 720.

(47) Col. 720.

(48) Col. 797, 798, 815 sqq.

(49) Præter Chronicon de sex ætatibus mundi etiam librum adhibuit, cujus illud pars est, de tem-

porum ratione (col. 555), præterea Commentarios in Marcum et in Acta apostolorum (col. 661, 667), Martyrologium (cf. n. 53), nec non Historiam ecclesiasticam Anglorum (col. 641; cf. 666, 667), quam codex ille Bambergensis continet.

(50) Quæ ex hoc exscripsit, Bedæ nomina affert, apud quem hæc non inveniri, jam Lappenbergh (Arch. VI, p. 890) monuit. Equidem quia Ekkehardo Dicuilii liber ad manus fuerit, non dubito, cum plures hujus codices etiamnum in Germania reperiantur, e. gr. Dresdæ (Ebert. Gesch. d. Dresd. Bibl. p. 283), Vindobonæ (Endlicher cod. phil. Lat., p. 251, 252). Facile vero, ut alia plura, etiam hos opus celeberrimo Bedæ tribui poterat.

(51) Interdum eum adhibuit textum quem codex ille Bambergensis præbet, plerumque tamen genuinum, qualem in altero cod. Bambergensi hodieque legimus.

(52) Etiam hujus collectionis codex integer (26 librorum) Bambergæ asservatur (Arch. VI, 42), quem quanvis nondum viderim, Ekkehardo ad manus fuisse puto. Certe genuinum et amplum possedit librum, ex quo multa descripsit, quæ in editione vulgari omissa sunt et nonnisi ex codicibus vel Hersfeldensi vel Palatino ab editoribus afferuntur.

(53) Quod ipse affert col. 669, 674, eoque col. 674 seqq., sæpe usus est.

(54) Cf. col. 670. Maxime in annis definiendis a cæteris fontibus recedit.

(55) Cf. col. 845.

(56) Præter Annales Einhardi etiam hos exscriptos esse, anni ostendunt 768 (verba: *7 Idus Octobris*), 775, 785 (in quibus tunc erant vigiliæ ascensionis), a. 797-initium, etc. A. 825 et 828 quædam habet quæ nonnisi in Ann. Bertiniani leguntur, sed non ex his sed ex communi fonte, ampliori Einhardi codice, descripta.

(57) Col. 857, 859.

(58) Col. 847, 855, 864, 866, 868.

(59) Locum a. 753 de coronatione Pippini non ex Reginone, quem in margine allatum vides (col. 859), sed vel ex clausula coronationis (ap. Bouquet. V) descripsit, vel ex fonte quodam deperdito, qui etiam a. 799 quædam ipsi suppeditasse videri potest. Quæ ex Genealogia regum Francorum col. 871, 876, 885 repetuntur, ad eam referenda sunt quæ in Chronico legitur Wirzburgensi, col. 495.

(60) Col. 871 sqq. Nota quod etiam horum codex Bambergæ exstat.

(61) Cf. Mon. SS. II, p. 673

(62) Cf. ibid., III, p. 415.

Ekkehardum litterarum studio excelluisse et non in uno libro operam suam collocasse, Trithemio libenter credamus, Eckardus, inquit (25), primus abbas monasterii sancti Laurentii quod Uraugia dicitur, in diocesi Herbipolensi in Hircinia silva, ordinis sancti Benedicti, natione Teutonicus, vir in divinis Scripturis eruditissimus et in secularibus litteris nulli inter Germanos suo tempore doctorum inferior, metro excellens et prosa. Scripsit non spernenda lectionis opuscula, quibus ingenii sui vivacitatem declaravit. De quibus ego tantum vidi opus insigne ad imitationem Boetii gemino stylo compactum, ad instructionem et consolationem monachorum et omnium fidelium Deum timentium valde utile et necessarium, quod prænотавit Laternam monachorum lib. v. Sermones quosdam elegantes variasque epistolas ad diversos composuit. Claruit sub Conrado tertio imperatore. Anno Domini 1150, in medio ecclesie præfati monasterii sepultus. De operibus vero ab Ekkehardo scriptis alio loco accuratius prosecutus est: Scripsit autem non contemnenda auctoritatis opuscula, quibus et tunc presentibus se utilem reddidit et memorabilem posteris commendavit; e quibus feruntur subjecta. Chronicon ab origine mundi usque ad annum Dominicæ Incarnationis 1124 inclusive volumen insigne composuit, in quo Gesta regum et imperatorum in Germania et extra ordine satis congruo digessit. Ad imitationem quoque Marci Capellæ ac Boetii Severini scripsit gemino stylo, hoc est carmine et soluta oratione, satis instructum opus, quod in tres libros divisum Laternam sive Mathiam prænотавit, in quo cujusdam Mathiæ ægroti placentum Paulus, ejus in Domino adoptivus filius, artificiali-quadam consolatione delinivit. Scripsit etiam ad sanctam Hildegardem abbatissam apud Bingios epistolam unam, ad sanctum Ottonem episcopum Bambergensem epistolas plures, ad Volmarum abbatem hujus monasterii Hirsauensis epistolas plures, ad alios quoque diversos epistolas similiter plures. Sermones etiam ad monachos suos et homines non spernendas edidit. Cetera quæ composuit ad nostræ actionis notitiam minime venerunt.

Epistola una tantum exstat, sermonum et homiliarum nullum vestigium; ne opus quidem a Trithemio

miro visum et accuratius descriptum, quod Laterna sive Mathias inscriptum fuit, hucusque innotuit, ita ut nonnisi libri historici temporum injuriarum fugisse videantur. Præter Chronicon vero usque ad a. 1124 deductum, Trithemius etiam brevem affert (26) historiam, qua Ekkehardus res suo tempore gestas descripsit. Accuratius vero, codicibus quotquot reperiri poterant evolutis, singula quæque ipsius opera recensere eorumque tempus definire licet.

Ultimis sæculi xi annis Ekkehardus, monachus tunc Bambergensis, Chronicon aggressus est scribendum, quod inde ab orbe condito usque ad ipsius tempora quam amplissimam rerum gestarum notitiam exhiberet, in quo colligeret quæcunque ex libris tam historicis quam biblicis theologicisque vel aliorum scriptis comportare posset; cui inter varias sæculi xi et xii historias universales primum locum summo jure tribuere mihi videor. In hoc occupatus fuit opere, ut ipse proficitur (27), a. 1099; neque tamen tam brevi tempore id absolvisse putandus est. Nam textus hac editione quamvis minutissimus plempurque typis expressus 180 explet paginas; Ekkehardi vero codex autographus (28) folia plus quam ducenta continuit. Hic, quem numero I indicavi, nunc in bibliotheca universitatis Jenensis exstat, olim vero fuit monasterii Sancti Michaelis in monte prope Babenberg. Folia quardam excisa esse dolemus; cæterum genuinum et nonnisi paucis mendis aspersum præbet textum, qualem Ekkehardus propria manu exaravit, hinc inde leviter correxit nonnullisque additamentis auxit. Librum integrum cum infra edamus, materiarum dispositionem, annorum computandorum rationem, aliaque quibus auctor diligentiam solertiamque probavit, lectores ipsi judicent. Subsidiarum et numero et gravitate tantum non omnes sui temporis, imo plerosque mediæ ævi scriptores, si Sigebertum illum eruditissimum excipias, antecellit. Nam (29), ut antiquitatis historiam illustraret, præter Chronica Hieronymi (30), Prosperi (31), Jordanis, Isidori et Bedæ, etiam Scripturam sacram (32), Josephum De antiquitatibus Judaicis et de bello Judaico, Eusebii Historiam ecclesiasticam ex translatione et cum continuatione Rufini, Tertulliani (33), Hieronymi (34), Augustini (35)

NOTÆ.

libentes quod fideliter nobiscum conversatus tam honori vestro quam utilitatibus nostris non sequitur hactenus per omnia insudaverit. Nunc autem, ut omnimodis affirmat, obitus sui vicinitatem pertimescens, in vestro sanctissimo collegio potissime ac nobissime inveniri desiderat. Valeat, viget et in æter-

(25) De SS. eccl. l. 1.

(26) Chron. Hirsau. (a. 1539), p. 129.

(27) Col. 671: temporaque pontificum Romanorum — ab hoc anno d. i. 46° — usque in millesimum novagesimum nonum ejusdem incarnationis annum seriatim perduxit, A. d. i. 1057. — Henricus — regnare cepit, et quando hæc conscriptio facta est, anno 42° regnavit.

(28) Quod jam Pertz, Archiv. VII, p. 472, probavit.

(29) Quæ de fontibus Chronici Urspergensis disputarunt Gretser (Op. XVII, p. 75), Semler (Versuch, p. 129), et Schumacher (Beiträge, p. 43, 44) hæc pertinent; sed rem magis perturbant quam

D explicarunt.

(30) Integrum fere præfationem ex hoc descripsit.

(31) Chronicon adhibuit tam quod dicunt consulare quam imperiale.

(32) Cui adde librum apocryphum, Judæ apostoli epistolam (col. 502).

(33) Infra, col. 645.

(34) Præsertim commentarium in Daniele diligenter evoluit (cf. col. 545 sqq.); bis etiam comm. in Isaiam respexit (col. 509, 541), postea affert comm. Marcum, ubi fortasse Mattheanum intelligendum esse dixi (not. 248).

(35) Præter opus de civitate Dei, cujus præsertim

Gregorii Magni (56) opera, librosque passionum (57) adhibuit; Romanæ antiquitatis novit auctores, Sallustium (58), Plinium (59), fortasse Livium (40) et Virgilium (41); multa ex Orosio sumpsit; in codice quodam Bambergensi hodieque supersite (42) historiam et epistolas Alexandri fabulosas legit, nec non Aurelium Victorem, Jordanis Historiam Gothorum (43), Gesta regum Francorum, abbreviationem Chronicorum, Pauli Diaconi librum De rebus Langobardorum (44) aliaque, quemadmodum ab Italo quodam, sermone mutato, descripta sunt et interpolata. Ut Francorum historiam concinnaret, etiam Fredegarii librum secundum consuluisse videtur (45), pluraque ex Vitis S. Columbanii (46) et S. Galli (47) hausit. Præterea hac libri parte etiam Vita S. Gregorii Magni (48), Bedæ operibus (49), Dicuili libro De mensura terræ (50), præsertim vero Histo-

ria usus est Romana quam Paulus d'aconus composuit (51), nec non Historia miscella, quæ sæculo post ex illius opere aliisque fontibus confecta est (52). Cum ex his, præsertim ex Bedæ Martyrologio (53), multa de pontificibus Romanis reciperet, sæpe tamen ab his aliisque auctoribus in illorum ordine temporeque definiendis recessit; id quod catalogo quodam (54) duce fecisse videtur. Ubi ad sæculi noni historiam venit, fontes adiit graviore, Einhardi dico libros, tam Vitam Caroli (55) quam annales, quibus Annales Laurissenses (56), Vitam Burchardi Wirzburgensis (57), monachum Sangallensem (58) aliaque (59) adiecit, postea etiam Annales Lobenses (60) adiit. Ex Rudolfi libro De translatione S. Alexandri Saxonum origines illustravit (61), quorum historiographum Widukindum (62) postea ducentem habuit præstantissimum, ejusque narrationem

NOTÆ.

libros 45 — 18 exscripsit (col. 505 seqq.), etiam commentarium de Genesi adhibuit (col. 726).

(36) Ejus dialogum ipse affert (col. 796).

(37) Passionum libri (col. 671, 693, 695) et Vita Patrum (col. 760) nescio quæ afferuntur; cf. col. 668: *Ut non solum in martyrologiis attuleretur, verum etiam in canone missarum et in supplicationibus latinarum publicitus — recitetur*. Libros passionis Dionysii Areopagite et Alexandri pape V. col. 668 (cf. col. 679). S. Basilii Vitam adhibuit Ekkehardus col. 711.

(38) Col. 537, 634, 640.

(39) Col. 505, 725. Cf. Col. 509, 510, 511, 512. C

(40) Col. 537.

(41) Col. 635. Nescio an versus col. 607 ex Cicerone desumptus sit.

(42) De quo in Annalibus nostris (Archiv., Vol. IX) accuratius disputabo. Notandum est plurimas interpolatoris illius glossas ab Ekkehardo esse exscriptas (e. gr. col. 675. verba: *quod tunc erat signum liberationis*). Præterea errores quos jam ille commisit ne Ekkehardo tribuas cave, e. c. col. 724: *Dagobertum episcopatum preposuit* (cod. Bamb.: *Dagobertum episcopatum preponit*), col. 709-714 de pugna inter Saxones et Suevos commissio. Unum afferam exemplum, quomodo codex ille a genuino textu recedat:

Paulus Diac. vi, 20.

« Liutbertum vero quem ceperat pari modo in balneo vita privavit. »

Cod. Bamb. f. 185'.

« Liopertum vero quem vivum in pugna apprehenderat, misit eum in balneum et clausit regiam super ipsum, qui et pro nimio calore mortuus est. »

Ekkehardus (col. 810).

« Liopertum in pugna vivum apprehendit — misit in balneum et clausit januam super ipsum, sicque nimio calore mortuus est. »

(43) Pures Ekkehardi lectiones nonnisi ex hoc codice explicandæ sunt. Ut unum afferam: pro *familia balthorum* codex legit: *familia cealthorum*, unde Ekk. (col. 732): *familia — Ewaldorum*. Fortasse tamen et alterum possedit codicem, ex quo nomina quædam correxit. Certe Jordanis Chronicon non integrum ibi inventi.

(44) Cf. n. 49, 51.

(45) Col. 525.

(46) Col. 720.

(47) Col. 720.

(48) Col. 797, 798, 815 sqq.

(49) Præter Chronicon de sex ætatibus mundi etiam librum adhibuit, cujus illud pars est, de tem-

porum ratione (col. 535), præterea Commentarios in Marcum et in Acta apostolorum (col. 661, 667), Martyrologium (cf. n. 53), nec non Historiam ecclesiasticam Anglorum (col. 641; cf. 666, 667), quam codex ille Bambergensis continet.

(50) Quæ ex hoc exscripsit, Bedæ nomina affert, apud hæc non inveniri, jam Lappenbergh (Arch. VI, p. 890) monuit. Equidem quin Ekkehardo Dicuili liber ad manus fuerit, non dubito, cum plures hujus codices etiamnum in Germania reperiantur, e. gr. Dresdæ (Ebert. Gesch. d. Dresd. Bibl. p. 283), Vindobonæ (Endlicher cod. phil. Lat., p. 251, 252). Facile vero, ut alia plura, etiam hos opus celeberrimo Bedæ tribui poterat.

(51) Interdum cum adhibuit textum quem codex ille Bambergensis præbet, plerumque tamen genuinum, qualem in altero cod. Bambergensi hodieque legimus.

(52) Etiam hujus collectionis codex integer (26 librorum) Bambergæ asservatur (Arch. VI, 42), quem quamvis nondum viderim, Ekkehardo ad manus fuisse puto. Certe genuinum et amplum possedit librum, ex quo multa descripsit, quæ in editione vulgari omissa sunt et nonnisi ex codicibus vel Hersfeldensi vel Palatino ab editoribus afferuntur.

(53) Quod ipse affert col. 669, 674, eoque col. 674 seqq., sæpe usus est.

(54) Cf. col. 670. Maxime in annis definiendis a cæteris fontibus recedit.

(55) Cf. col. 845.

(56) Præter Annales Einhardi etiam hos exscriptos esse, anni ostendunt 768 (verba: *7 Idus Octobris*), 775, 785 (*in quibus tunc erant rigilæ ascensionis*), a. 797 initium, etc. A. 825 et 828 quædam habet quæ nonnisi in Ann. Bertinianis leguntur, sed non ex his sed ex communi fonte, ampliori Einhardi codice, descripta.

(57) Col. 857, 859.

(58) Col. 847, 853, 864, 866, 868.

(59) Locum a. 753 de coronatione Pippini non ex Regimine, quem in margine allatum vides (col. 859), sed vel ex clausula coronationis (ap. Bouquet. V) descripsit, vel ex fonte quodam deperdito, qui etiam a. 799 quædam ipsi suppeditasse videri potest. Quæ ex Genealogia regum Francorum col. 871, 876, 885 repetuntur, ad eam referenda sunt quæ in Chronico legitur Wirzburgensi, col. 495.

(60) Col. 871 sqq. Nota quod etiam horum codex Bambergæ exstat.

(61) Cf. Mon. SS. II, p. 673

(62) Cf. ibid., III, p. 415.

ex libris non vulgaribus, Liutprandi (65) Richerique (64) Historiis atque Vita S. Udalrici (65), et auxit et emendavit. Inde a sæculi xi fine uberiore fonte destitutus, ea plerumque repetivit quæ in Chronico quod nominavi Wirziburgense, ex Herimanno Augiensi derivata leguntur. Ex eodem jam antea quamplurima mutuatus est (66). — Horum auctorum narrationes more mediæ ævi scriptoribus consueti descripsit quidem tam fideliter, ut verba eorum interdum etiam tunc retineret, si a seipsis visa narrarent vel quidquam ad sua tempora referrent (67); nihilominus vero nequiquam ea scripsit levitate et inconsiderantia, quam in aliis hujus ætatis operibus non raro deprehendimus. E contra rerum materia quamvis amplissima nunquam se obrui passus est, sed singula quæque apte disposuit, quæcunque de eadem re apud diversos auctores legébantur diligenter collegit (68), aliam narrationem ex alia emendavit (69), auxit, supplevit, interdum etiam accuratius in unam aliamve rem investigavit (70). Quo ipsum veritatem assecutum esse non contendo, sed certe pro viribus fecit, et quod minus perspexit candide professus est (71). Prima saltem critica

A artis rudimenta co posuit, quod non solum varia scriptorum testimonia perpendit, sed nonnunquam dissonantiam vitii librorum ascribi posse putavit (72). — Præter scriptos fontes semel vel bis etiam ad ea provocavit quæ populi voce ferebantur carminibusque caneantur (73), et ubi ad tempora devenit suis propiora, plura adjecit quæ a cœvis accepisse credendus est, ea potissimum quæ res spectant Bambergenses (74). Sæculi xi exeuntis historiam ipse composuit, breviter quidem et simpliciter, sed satis accurate, litteris aliisque documentis usus (75); atque hac parte mentem nulli parti obnoxiam, sensum justum rectumque, patriæ amorem et eandem erga imperatorem quam erga summum pontificem reverentiam ostendit. Historiam, ut B supra jam dixi, a. 1099 vel sequenti composuit brevique itineris sacri his annis suscepti narratione finivit, quam ex epistola quædam hausit crucifereorum (76).

Ita vero in codice supradicto, olim Bambergensi, nunc Jenensi, non amplius exstat, sed postea ab ipso auctore mutata atque continuata. Altero vero codice, et ipso olim monasterii S. Michaelis Bam-

NOTÆ.

(65) Cf. ibid., p. 272.

(64) Cf. ibid., p. 566. Richeri unicum quod exstat exemplar Bambergæ inventum esse nemo nescit. Nihilominus non hunc sed alterum libri codicem Ekkehardo ad manus fuisse, non possum quin statuiam. Nam certe ab illo sæpe ita recedit, ut narrationem potius e memoria retulisse quam descripsisse dicendus esset; quod alibi nusquam factum est. Præterea unum habet locum, quem Richerianum redolere ingenium omnes concedent, quem et ipse Richero tribuit (col. 900; cf. Jahrbucher I. I., p. 198), quamvis in codice illo Bambergensi non legatur; quem ab Ekkehardo confictum esse nullo modo persuaderi possum.

(65) Col. 897. Secundam illam habuit quem Gebehardo episcopo debemus; cf. Mon. SS. IV, p. 389, n. 14. Ruotgeri Vitam Brunonis ipsi ad manus fuisse (col. 905) non putarim.

(66) V. Col. 443.

(67) E. gr. col. 680 : *Hujus memoriæ tantum delatum est, ut usque ad nostram ætatem non aliter in senatu, etc.*, ex Historia miscella; col. 734 : *Datiam autem dico antiquam, quam nunc Gepidæ possidere noscuntur*, ex Jordane; col. 905 : *Brunonem quem pontificis summi ac ducis magni officium vidimus gerentem*, ex Widukindo. Sed quod apud alios sexcenties notandum, apud Ekkehardum ter quaterve occurrit.

(68) Luculentum ejus rei exemplum vide p. 151, ubi narrationem ex Historia miscella et Vita Gregorii diligentissime composuit. Alibi non raro singula verba ex altero fonte desumpsit.

(69) E. c. col. 918, ubi Hugonis filium recte Lotharium (ex Liutprando) neque cum auctore suo Widukindo Ludovicum dicit. — Nonnunquam vero et ipse Ekkehardus, libris male intellectis, errores commisit; e. gr. col. 650 : *fertur ex hac pecunia instituisse xenodochia, quibus susciperet pauperes et peregrinos*, ubi de peregrinis auxiliis, milibus auxiliariis, apud Josephum sermo est; col. 675 : *Iliadem tragediam canebat*, quia additum legebat : *tragico indutus habitu*; col. 859, a. 786, col. 881, 882, ubi vide notās.

(70) Præsertim ordinem regum Judæorum et pontificum Romanorum delineare conatus est, col. 555, 515 sqq., 668.

(71) Col. 555 (*Has igitur diversitates in hystoriis inveniens, sed neutram partem veluti nullius auctoritatis homuncio reprehendere presumens, utriusque notari opinionem, ut studiosiorem lectorem reddam cautorem*), col. 549 (*Horum omnium convenientia qualiter se habeat, studiosioribus propositam relinquamus*), col. 553 (*Sed nos forsitan stulte proponentes, nichil autem temere definire præsumentes, hystoriarum scriptoribus, ut par est, cedamus, hæcque studiosioribus investiganda relinquamus*), col. 557 (*Has diversas expositio non sententias — ideo posui, ut sapiens attendat et quid eligat videat*), col. 585 (*ceterum prudens lector eligat, quid sibi de hiis maxime placeat*), col. 662 (*Ex his prudens lector eligat quid magis sit tenendum*), col. 671 (*Hæc autem omnia non dico, quasi pro mea garrulitate prejudicium cupiens inferre uliorum me satis satique precellentium sententiæ, sed quasi pro indagandæ veritatis cupiditate, stulticiæ notandus elogio, sensum meæ denudans imprudentiæ. Ceterum sapiens quisque pro capto suo deliberet, quid pro vero tenendum dijudicet, etc. — melius ostendentes veluti certi et veri cupidos desiderantissime cedo*), col. 693 (*Qualiter autem super his veritas se habeat, in scriptorum ratione consistat*), col. 890 (*peneb lectorem vero erit, cui magis credatur*).

(72) Col. 555 (*Quod utrum vitio scriptorum pro varietate numeri errantium sit depravatam vel qua ratione sic variatum, necdum invenimus certum; — liber Regum apud nos nescio an viciatus an purus —*), col. 670, 671 (*— inolevisse creditur ob incuriam et vitium scriptorum. — Unde satis intelligi potest, vitio scriptorum pro similitudine nominum ordinem esse confusum; — multaque inveniuntur scriptorum negligentia vel imperitia depravata, propter numerorum varietates litteris designatarum, in quibus facile a diligentibus delinquitur, quantum magis a non adtendentibus, dum aut littera pro littera ponitur vel aliqua forte subducitur*), col. 693, 694 (*Qua de re conici potest, successionum vices vitio scriptorum pro similitudine nominum mutatas fuisse; — si tamen vitio scriptorum liber depravatus non est*).

(73) Col. 756.

(74) Col. 928 sqq.

(75) A. 1076, 1080.

(76) V. infra, not. 278.

bergensis, qui nunc vero bibliotheca Carlsruhanæ a
illatus est (77), ultima hujus Chronici pars, ab a.
inde 1057 continetur, eaque forma, quam omnium
esse antiquissimam facile est intellectu. Nam hic
textus, quem A. nominavi, iis caret mutationibus
additionibusque quas Ekkehardus in codice auto-
grapho (1.) postea faciendas judicavit (78). Post
a. 1099 brevis adjecta est a. 1100 et 1101 notitia,
sive ab Ekkehardo, sive a codicis scriptore sit con-
fecta. — In eodem vero volumine huic fragmento
præmittitur, alia sed cœva manu nitide scriptum,
breve rerum inde ab orbe condito gestarum Chro-
nicon, ad annum usque 1057 deductum, ita ut illa
Ekkehardiani libri particula hoc quodammodo exci-
pere videatur. Certe non fortuito utrumque con-
iunctum esse, putarim, quamvis non unius esse
operis partes inde pateat, quod cum illud jam
Heinrici IV initia referat, hoc ab iisdem incipiat,
sicque idem his similibus verbis legatur. Chronicon
illud dixi Wirzburgense, eo quod episcoporum
Wirzburgensium ordinem ubique accurate diligen-
terque indicatum reperi. Præterea tantum non omnia
ex fontibus hausta sunt notissimis, Josepho, Orosio,
Isidoro, Beda, Pauli Diaconi Historia Romana et
Langobardorum, Fredegario, Einhardi Annalibus,
quibus fortasse addi possunt Rulini Historia eccle-
siastica (79) et Gesta Romanorum pontificum (80);
præ cæteris vero Epitome, qualem ex Herimanni Au-
giensis Chronico factam novimus (81), ab initio
usque ad finem descripta est. Ex hoc opere in
Ekkehardi Chronicon universale quamplurima transi-
isse patet aspectu. Cum vero eosdem plerumque
fontes in utroque opere adhibitos viderem, eandem
fere rerum disponendarum rationem deprehende-
ram, denique utrumque uno volumine conjunctum
invenirem, parum aberat quin etiam hanc brevior-
em historiam Ekkehardo tribuendam esse mihi
persuaderem. Obstat tamen quod neque Fredegarii
continuationem neque Gesta pontificum Romanorum
in magno Chronico adornando Ekkehardus adhibet;
quæ vix neglexisset, si ad manus habuisset; quod
non semper idem ordo idemque sermo occurrit,
denique quod Ekkehardus semel ad ea quæ in Chro-

nico Wirzburgensi leguntur ita provocat (82), ut
alienum opus satis aperte indicare videatur. Quare
Chronicon Wirzburgense, quod etiam longius per-
ductum fuisse alibi suspicatus sum (83) quodque a
pluribus mediæ ævi scriptoribus (84) lectum est
atque excerptum, non inter opera sed inter præ-
cipuos Ekkehardi fontes referendum puto (85). Quare
nomen ipsius p. 17 — 32 editionis nostræ lectores
delegant velim.

Jam vero ad Ekkehardum revertamur. Non diu
enim in opere illo acquievit, sed mox id retra-
ctandum et continuandum suscepit. Anno 1101 iter
in terram sanctam suscepit, sequenti reversus
Romam adiit, ibi paschalem bannum erga Hein-
ricum imperatorem promulgantem audivit, indeque
in patriam regressus est. Tunc multa viderat ipse
vel ab aliis acceperat relato digna, tunc præsertim
de expeditione prima cruciferorum multa antea ipsi
ignota collegerat. Hæc procul dubio fuit causa
quod in codice quem habemus autographo a. 1098
et 1099 Historiam delevit novamque eamque fusi-
orem rerum tunc gestarum narrationem exorsus
est (86), quam sive calamo continuo sive temporis
decursu ad a. usque 1106 continuavit. Hæc libri
parte magis Ecclesiæ favet, non Heinrici imperatoris,
sed filiorum rebellium partes agit (87), præsertim
quintum Heinricum, ejus primæ curiæ a. 1105
Northusæ aderat (88), laudibus effert. Eodem sensu
tunc etiam in prima libri parte quædam vel delevit
vel mutavit (89), hinc inde etiam errorem cor-
rexit (90).

Neque tamen in his substituit auctor. Heinrico
quarto seni et exoso successerat juvenis Heinricus V,
qui, patre mortuo, Ecclesiæ et imperii unitatem
restituere videbatur, ideoque summo plausu ab omni-
bus est exceptus. Hoc etiam Ekkehardum movit, ut
stylo quietem denegaret eumque Heinrici laudibus
describendis libentissime voveret. Hoc ipse præfa-
tione profitetur, quam Heinrico nondum imperatore,
imo rege vix constituto, id est a. 1106 vel 1107
scriptam esse patet (91). Hanc sequitur anni 1106
Historia ampla et, nisi valde fallor, in mediis moti-
bus scripta. Nam Heinricum IV verbis acerbissimis

NOTÆ.

(77) V. infra, col. 453.

(78) V. a. 1072, 1085, 1096, 1097, 1098. 1099.

(79) Col. 472.

(80) Col. 482.

(81) V. Mon. SS. V, p. 75.

(82) Col. 756: quod—in quibusdam chronicis an-
notatur. Sequitur quod ibi, col. 473 475, narratur, hic
vero tam cum vulgaribus cantilenis quam cum Jor-
danis relatione comparatur.

(83) V. quæ in præfatione ad annalistam Saxo-
nem dixi.

(84) Ab annalista Saxone et in annalibus quos
dicunt Wirzburgenses (Mon. SS. II, p. 259), quos
rectius vocaveris S. Albani Moguntinos. Hos in
Annalibus Hildesheimensibus, Erfordensibus et S.
Dysibodi descriptos esse, alibi ostendam.

(85) Herimanni vero Augiensis Chronicon jam
inter Ekkehardi fontes referri nequit (cf. Mon. SS.
II, p. 258; III, p. 20; V, p. 75). — Ex Chronico

D Wirzburg etiam regum et imperatorum tam Caro-
lingorum quam Saxonum genealogias sumptas esse,
jam supra n. 59 dixi.

(86) V. infra, col. 972, et Archiv. VII, p. 472.
Longiorem belli sacri Historiam fortasse dedisset,
nisi Hierosolymis librum ejus argumenti invenisset,
quem exscribere volebat (col. 972).

(87) Conradus, de quo a. 1093 scripserat:
*Chunradus filius imperatoris — patri rebellasse
infamatur, a. 1099 laudatur vir per omnia catholicus
et apostolica sedi subjectissimus, etc.*

(88) V. infra, col. 991.

(89) V. supra n. 85.

(90) A. 1085; cf. a. 1072.

(91) Infra, col. 999. Tota præfatio id ostendit. Nota
præsertim verba: *Te — tandem et vix impetratum caput*
— Romanus a pulveri jam expergiscens orbis — tempus
jam renisse miserendi sui testantur, de tua indole, etc.
Beata erit et — gloriosior productur atlas tua, si, etc.

insecatur, ipsum tanquam hæresiarcham, apostatam, animarum persecutorem omnibus contumeliis dignum habet, ejusque fautores ardenti sermone perstringit. Ekkehardus tunc Ottoni Bambergensi, qui regi juniore se addixerat, adhæsit. Quem anno 1106 cum aliis regis legatis Romam missum (92) comitatus esse videtur, certe anni fine concilio Guastallis habito adfuit (95). His temporibus, ut supra vidimus, abbas constitutus est Uraugiensis, et deinceps non solum episcopo sed etiam regi Heinricho V familiaritate conjunctus fuisse videtur.

Etenim rex eo tempore quo nuptias cum filia regis Angliæ celebraturus erat Ekkehardo præcepit ut imperatorum Historiam sive Chronicon inde a Caroli Magni temporibus usque ad suam ætatem componeret. De quo ipsum audiamus auctorem, qui libro hanc præmisit præfationem :

INCIPIIT PROLOGUS SEQUENTIS CHRONICI ¹ OPERIS.

Quamlibet rem publicam testatur Tullius felicem fore, si vel a sapientibus regatur, aut eos qui eam rexerint studere contingat sapientia, sine qua ipsam fortitudinem constat usque ad nomen temeritatis degenerare. Nos igitur impensius cæteris gentibus debemus gratias Deo referre, quoniam, sedatis procellis quibus hactenus quatiebamur, princeps magnæ sapientiæ magnæque pollens strenuitate ad gubernandum Romanum imperium emicuit, cui Dei dispositione universus orbis tam Romanus quam Teutonicus gaudet omni nisu applaudere, videlicet Henricus quintus rex et quartus imperator, vir compositus multiplici virtute, serox in bello, pius et mansuetus in pace. Cum igitur ipse resplendeat velut coruscans lucifer splendore sapientiæ et redoleat omni boni odoris suavitate, dignatus est nostræ parvitati precipere ut colligat sibi chronicum opus a temporibus Karoli Magni usque ad sua tempora, servando ubique veritatem istoriæ. Quod opus recipere cum nostra recusaret imperitia, nos tamen compulsi deducere ad aliquem effectum sua auctoritas et benivolentia. Habes igitur, serenissime imperator, amministrante caritate chronicum opus, excerptum non nostra, sed veterum chronographorum ² auctoritate, ulinam non indignum, ne dicam oculis imperatoris, sed saltem mirimis lectoribus tuæ curiæ. Cum igitur tota intentio hujus libri tam Romani imperii quam Teutonici regni deseruiat honori, quorum regnorum conjunctio cepit a Karolo Francigena, necessarium duximus, tam nobilissimæ gentis, que habilis inventa est ad procreandos dominos Romanæ potentie, alius originem repetere, et sic per antiquissimæ nobilitatis generationes usque ad eundem Karolum narratione deducta, qualiter ipse capesseret rem publicam labefactam, et

A qualiter deinde Romanum imperium per successiones regum istius gentis excellentissime gubernaretur, cæteris chronicis relationibus exclusis, competenti brevitate usque ad hæc tempora digerere. Primus igitur liber ab origine Francorum per regnum ejusdem gentis tempora discursit. Secundus liber ab imperio Karoli Magni cunctorum successorum ejus regimina actusque breviter atque annos includit. Tercius autem liber orditur acta atque agenda hujus quinti Heinrichi; que utinam non possent terminari aliquo fine, aut saltem terminentur post multa curricula annorum, in bona et Deo bene complacita senectute! »

Incipit primus liber, ut supra indicatur, capitulo De origine Francorum, verbis : Francorum gentis exordia De antiqua Trojanorum prodire prosapia. Nam, etc. (94). Tam hæc quam sequentia plerumque cum Ekkehardi Chronico ita conveniunt, ut eundem auctorem, licet more suo nomen tacerit, statim agnoscas. Accedit quod codex unicus char-tam quoque continet ad monasterium Uraugiense spectantem, quod denique auctor ad Chronicon ante scriptum diserte provocat (95). - Hujus libri textus, quem C. nominavi, quamvis ex priori Chronico desumptus, ex singulis ejus capitulis consarcinatus, interdum tamen ab illo recedit. Primum enim ex Sigeberti Gemblacensis Chronica quamplura recedit, quibus suam ampliavit narrationem, tunc inde a medio sæculo xi, mutato rerum statu, historiam etiam mutandam duxit. Heinrichus quintus patris manes placaverat pacemque inter Ecclesiam et imperium, expeditione Romana finita, felicissime stabilisse sibi visus est. Ideo etiam Ekkehardus nunc omnia vitavit quæ antiquæ discordiæ renovare poterant memoriam, eaque mitigavit quæ primo libro contra Ecclesiam, postea mutata sententia contra Heinrichum IV imperatorem ejusque assecras nimis acerbe scripserat (96). Id enim studuit, ut rerum gestarum imaginem talem Heinricho juniore porri-geret, quæ nulli parti faveret neque cujusquam animi offendere posset. Quo adductus est, ut annorum 1105 et 1106 Historiam novam scriberet, continuationemque adderet eodem animo æquo et moderato confectam.

Exstant vero præterea duæ Chronici Ekkehardiani recensiones, quæ cum C. in multis conveniunt, quamvis in aliis tam ab hoc quam a priori textu recedant. Utraque præfationem, anno 1106 præmissam, Heinricho juniore directam, exhibet, utraque textum sine annorum tabulis scriptum sed multis additionibus ex Sigeberto desumptis auctum, denique narrationem annorum 1070 sqq. præbet interdum eodem modo mutatam quo C. Cum hoc

VARIÆ LECTIONES.

¹ chon. cod. ² Chon. cod.

NOTÆ.

(92) Infra, col. 1001.

(93) Col. 1015.

(94) Col. 713.

(95) A. 1096, n., a. 1101, p. et, a. 1086, n., a. 1093, n., a. 1102, n., 320, n.

(96) Cf. a. 1072, n., a. 1080, n. præsertim vero a. 1105 et 1106. — Hinc inde (col. 953), n., a. 1085, n., a. 1084, a. 1085, n. etiam leviores errores sustulit (a. 1076, 1089).

vero iis potissimum locis animadvertatur, quibus verba acerbiora erga Ecclesiam papasque mitigata sunt, nec pariter ubi in Heinricum IV auctor inventus erat, cum econtra a. 1106 historia animo hostilissimo scripta hic retineatur: fortasse has recensiones historia C. antiquiores, imo jam a. 1106 vel 1107 una cum præfatione illa ejusque anni narratione confectas putaris. Cui nec ipse refragarer sententiæ, nisi Sigeberti Chronicon a. demum 1112 finitum esset et nisi utramque recensionem in codicibus usque ad a. 1125 continuatam reperirem. Sigebertus quidem jam antea opus edidisse putatur (97), codices autem etiam in aliis a primæva forma recedere atque Chronicon postea ab auctore ita compositum continere videntur. — Sed recensiones hæc, quamvis inter se in plerisque convenient, sunt tamen in quibus differant. Prior, quam D. dixi, Chronicon a. 1099 susceptum, a. 1106 finitum fundamentum ponit, sed locis Sigebertianis quamplurimis ampliat. Historiam belli Hierosolymitani a. 1099 sqq. omittit et in finem voluminis rejicit, a. 1106 modo pergit supradicto, narrationem vero usque ad a. 1125 continuat. Altera, E. dicta, et ipsa primævi textus vestigia premit, Sigebertiana eadem fere quæ D. habet fragmenta, majores tamen illas narrationes De historia Alexandri (98), Francorum (99), Gothorum, Langobardorum, Caroli Magni Saxonumque omittit (100), nec non expeditionis cruciferorum Historiam a Chronico secernit et in singularis libri formam redigit, qui Hierosolymita (ideo H. indicatus) inscriptus et Erkemberto abbati Corbeiensis dedicatus est (101). Eidem Chronicon quoque transmissit, hac epistola libro premissa (102):

INCIPIIT PROLOGUS.

Christi familiæ fideli prudentique dispensatori Erkemberto necnon eidem formoso gregi, sub tam elegante pastore Christi martirum Stephani atque Viti excubias celebranti, frater Ekkehardus cum ceteris sancti Laurentii pauperibus, si quid valet caritas non ficta tantis pressa ponderibus. En, sarcinis propriis media interim via relictis, impositum nobis ab auctoritate vestra grande videlicet onus, Deo gratias, Christo laudes! ad metam usque detulimus, soli tantum caritati — quæ cum Deus sit, nichil nimirum nequit utrumque — digne asscribentes, quod, ipsa manum semper porrigente, tanta tantilli potuimus.

VARIÆ LECTIONES.

* reme et rimus in codice deleta. * nostram cod.

NOTÆ.

(97) Cf. quæ Bethmannus noster procem. ad Sigeb. dixit. At certe non a. 1105, Ekkehardus Sigeberti Chronico usus est, sed a. 1106 vel sequenti; quod cum iis quæ n. 47* notavit optime convenit.

(98) Omnia inde a verbis (col. 563) *Sed quia idem Alexander — quinque postea regnavit* (col. 602, desunt.

(99) a. 366; col. 713, 725, 788, 844, 882. — Historiæ Alexandri Gothorum Saxonumque etiam in præcipuo recensionis D. codice omissæ sunt, sed post eadem manu suppletæ; v. infra, n. 168.

(100) Præterea locum (col. 668) de successione pontificum.

A *Ecce enim diversorum chronograforum series ab exordio mundi breviter decursas, nostrorum temporum fecibus etiam per nostri stili supplerimus officium, per hoc ipsum præcepti vestri tolo, quamvis non absque famæ nostræ periculo, volentes jam esse satisfactum. Igitur ob fastidii remedium 3 5 libellis opus ipsum distinguitur. Primus a conditione urbis Romæ, secundus Christi nativitate, tertius imperio Karoli, quartus illius qui adhuc superest et quintus Heinricus imperator appellatus est, terminatur. Cujus enim nomini quantum incongrue librum videbatur inscribi, quem ad arbitrium uniuscujusque scriptoris constituimus finire. Addidimus quoque in fine scedulæ libellum quem Hierosolimitanum dicimus, et perigrinationis tibi met, o Pater venerande, jam divinitus inspiratæ lectionem speciale futurum non ambigimus. Unum est ergo quod votis omnibus exoptamus, quod etiam nostri laboris recompensationem summopere postulamus, quatinus volumen presens nostræ seruitutis debitum in cenobio Corbeiensis perpetuo persolvat, ac renovatæ per se pristinæ societatis, quam sub sanctæ memoriæ patreque dilectissimo Marcwardo consecuti sumus, monumentum in armario sancti Viti pro pauperibus sancti Laurentii posteris pretendat. Ad hæc, nimio nec immerito erga reverentiam vestram 4 ferventes affectu caritatis, direximus unanimem nostrum vobisque per omnia nichilominus devotum Amel, priorem nostræ congregationis, qui et tibi, pater, ad vestigia Salvatoris tendenti, presentialiter nostra vice intimum vale faciat, ac inter utramque congregationem mediator notissimus ac testis idoneus optatæ fraternitatis nostræ ore ad os confirmare sufficiat, et si qua sunt literis neglecta, hinc inde responsa subinferat. Valere vos hic semper et in æternum vivere, nos oramus unanimis et sine intermissione.*

Quam patet epistolam Henrico V imperante scriptam esse, antequam Erkembertus abbas in Terram Sanctam profectus sit (103), inter annum igitur 1112, quo ille imperii coronam suscepit, et 1117, quo hic iter executus est (104). Nichilominus codices, quibus Chronicon cum hac epistola et Hierosolymita continetur, id præbent usque ad a. 1125 deductum, neque quinque libros in præfatione indicatos et ab Helmoldo in suo exemplari lectos (105)

(101) Hujus rei mentionem faciunt Annales III Corbeiensis dubiæ fidei apud Leibnitz II, p. 306.

(102) Edita est ex codice Parisiensi (E2) a Martenio Coll. V, p. 511; et Oesterreich. Archiv. 1851; Urkundenblatt V, p. 17.

(103) Cf. Hierosolym. p. 263.

(104) Ann. Hildesh. h. a.

(105) V. locum supra allatum II, 40: *Qui actus eorum (Heinrici patris et filii) et terminum scilicet hujus plenius nosse desiderat, legat historiarum magistri Eggihardi librum quintum, quem ad Henricum juniorem describens, bona ejus amplissima laudat*

accurate discernunt (106), ita ut opus quale Erkemberto transmissum sit genuinum nondum possideamus. Proxime tamen *E.* ad hoc accedere videtur. Continet enim præter epistolam etiam brevem Corbeie fundatæ notitiam (107), quam alii codices (excepto *D.* præmittunt, et textum præbet ex *D.* confectum (108), sed novissimis curis ab Ekkehardo castigatum (109). Cum nonnullis continuationis locis *E.* propius ad *C.* quam ad *D.* accedat (110), hujus quidem partem priorem antiquiorem quam *C.* habeo, sive a. 1106 ita sit confecta, sive aliquot annis post, Chronicon vero Erkemberto directum (*E.*) circa a. 1117, ergo post *C.*, quod a. 1114 finitum scimus, confectum, denique primum *D.*, postea etiam *E.* continuatione usque ad a. 1125 auctum esse statuo.

Præterea ipsi Ekkehardo, quem indefessa cura diligentique opus iterum iterumque pertractasse et modo hac, modo illa forma edidisse videmus, non possum quin et eam tribuam recensionem, qua Chronicon a. 1106, immutatum fere et nonnisi paucis Sigiberti fragmentis auctum, cum continuatione usque ad a. 1125 (eadem fere qua *D.*) conjunctum habemus (quam *B'* dixi), præsertim quum etiam hanc jam in sæculi XII codicibus reperiri constet.

Continuationes hæ maximæ sunt auctoritatis atque reliquo operi longe præstant. Nam quæ auctor ipse viderat (111) vel ab æqualibus audierat (112), accurata et satis ampla narratione exposuit, etiam aliorum scriptorum opera non neglexit, sed tam Davidis Scotti historiam expeditionis Romanæ ab Heinrico V. a. 1111 et 1112 susceptæ deperditam (113), quam librum Hessionis de pace inter papam et imperatorem componenda (114) adhibuit, epistolas vero aliaque documenta, quorum compos factus est, narrationi inseruit vel breviter attulit (115). Non uno tempore horum annorum compositam esse historiam satis patet; a. 1106, a. 1114, denique circa a. 1117, in ea conficienda et mutanda ipsum occupatum vidimus; etiam reliquas partes, quamvis non singulis annis, temporis decursu scripsisse pu-

andus est, easque postea sæpius retractavit. — Ex his omnibus Ekkehardum non leviter rerum scriptoris manus suscepisse apparet; quem ubique non minus veritati studisse non est quod dubitemus. Id unum ei obijciendum esse videtur, quod non firmo et constanti animo res hominesque judicavit, sed vel partium studio vel regis papæ favore se ita abripi passus est, ut quæ antea scripserat, postea supprimenda duceret, et eandem rem modo sic modo aliter narraret. Quod quamvis non prorsus negem, id tamen lectores meminere velim, res eo tempore mire fuisse turbatas et sæpiissime mutatas, inter reges et pontifices Romanos paucis annis modo pacem modo acerbissimas fuisse inimicitias. Ekkehardus Ecclesiam ejusque caput pontificem Romanum reverenter semper coluit, initio tamen etiam imperatorem jura imperii defendentem excusandum, fortasse laudandum duxit, atque in eam inclinavit sententiam quam tunc apud plures patriæ amatores viguisse constat, et papæ et imperatori, quamvis neutri in omnibus assentirent, esse obediendum. Paucis annis post, itinere sacro perfecto Romaque visitata, totus in Ecclesiæ partes abiit (116), Heinricum juniorem illius ope adjectum regem gaudet constitutum, postea vero et ipsum novum schisma exordientem acerbè vituperat (117), summa iterum repletur lætitia, ubi firmam pacem, nobis turbinibus sedatis, videt stabilitam (118), Heinricum tamen vota non exsolventem, spem de ipso conceptam frustrantem dolet, ideoque non potest quin regem, quem lætissimis verbis salutaverat, vix mediocri laudatione mortuum dignum judicet (119). Itaque de hominibus singulisque rebus mutavit quidem sententiam, neque tamen leviter fluctuasse, neque æquum et justum iudicium, si a. 1106 Historiam in mediis turbiniibus scriptam excipias, deposuisse mihi videtur.

Alexandri Magni, Gothorum, Langobardorum et Saxonum historias, quas Ekkehardus ultima Chronici recensione (*E.*) secluserat, separatim quoque edidit, iisque Vitam reginæ Mathildis addidit, ex antiquiore illa excerptam (120), quam cum in chro-

NOTÆ.

extollit, ad malefacta aut omnino tacuit aut in melius interpretatus est.

(106) Liber quartus a 801, col. 865, not. 1153, quintus a. 1105, col. 999, notantur, reliqui nonnisi majoribus litteris initialibus indicantur: *Numitor a nepotibus*, etc. col. 537 liber 2. *Eo igitur tempore* etc. col. 657. Liber 3. Notandum vero, priorem partem in antiquissimo recensionis *E.* codice deperitum esse.

(107) A. 822.

(108) Cf. a. 936, 972, 1024.

(109) Cf. a. 1110, 1114, a. 1115, 1119, 1121. præsertim vero a. 1123, col. 1051.

(110) Cf. col. 1015, var. lect. 2000; col. 1017, var. lect. 1989; col. 1019, 1021.

(111) V. a. 1099. 1101. 1102. 1103. 1106. Nuptiis regalibus a. 1114, interfuisse videtur.

(112) A. 1099, 1100 (ut ab ipsius [Wigberti] ore didicimus), 1101 (Testari solent qui aderant), 1106 (Referunt enim qui aderant), 1118 (quod multis te-

stibus comprobamus), 1121 (Audietur interea necnon et nuncios a Roma venientibus approbatur). Cf. a. 1111. ex *E.*: sicuti nobis tunc inibi presentes affirmant; quamvis nonnulli longe aliter inde sentiant.

(113) Col. 1019, ubi etiam Willelmum Malmesburiensem hoc libro usum esse dixi. Trithemius Ekkehardi verbis excerptis addit (Ann. Hirsau. I. p. 349): *Iste David postea monachus factus est sub sancto Machario, primo abbate cenobii sancti Jacobi apostoli majoris, in suburbano Herbipolensis urbis.*

(114) A. 1119, col. 1041.

(115) A. 1106, 1118, 1119, 1122, 1123.

(116) Id jam Gretser sensit (Rerum variarum II, 10. Op. XVII. p. 73.).

(117) A. 1118.

(118) A. 1123.

(119) A. 1125.

(120) Archiv. VII, p. 486. Mon. SS. IV. p. 285.

nico non iam adhibuerit, fortasse postea demum est assecutus. Certe non est cur hanc collectionem in pluribus codicibus inventam alii cuidam ascribamus, praesertim cum verba (121) quibus Saxonom historiae (122) Vita conjuncta est Mahthildis, Ekkehardianum sermonem redolere videantur.

Quamvis nullum fere mediæ ævi scriptorem operum tam numero quam gravitate Ekkehardo æquiparari posse nunc constet, diu tamen ejus nomen tenebris obrutum et oblivioni traditum fuit, quippe qui nonnisi præfatione ad Henricum V et epistola ad Erkembertum scriptis id prodiderit, cæteraque opera nulla inscriptione, nulla auctoris indicatione ornaverit. Jam vero ejus narrationem etiam ab aliis rerum Germanicarum scriptoribus exscriptam deprehendere licet. Hi enim sunt, quos ex illius libris hausisse compertum habeo: Annalista Saxo (ex E. et B.) (123), Otto Frisingensis (ex B.) (124), monachus Opatowicensis (125), Helmolcus (ex e.) (126), Chronographus Saxo (ex a. et e.) (127), Adalbertus in Vita Henrici II imperatoris (128), Annales Vetero-Cellenses breves (ex b.) (129), auctor Chronici Halberstadensis (ex b.) (130),

A Pegaviensis monachus (ex b.) (131), quisquis fuerit auctor, sive Godefridus sive Otto, chronici S. Pantaleonis Coloniensis (ex b.) (132), Burchardus Urspergensis (133), qui chronicon (b.) integrum fere descripsit atque Ekkehardo per plura sæcula palmam ita præripuit, ut a recentioribus sæpissime chronicon laudetur Urspergensis (134), ubi Ekkehardi liber ab illo exscriptus afferendus erat; præterea Albertus Stadensis (ex b.) (135), Hermannus Altahensis (ex b.) (136), chronica — 1310. (137), Henricus ab Herfordia (138), Andreas Ratisbonensis (ex b.) (139), chronicon Bambergense « de Henrico II. et fundato ab ipso episcopatu Bambergensi » (140), Trithemius, Staindelius. — Monachus Hamerslebensis totum Ekkehardi chronicon (b?) in epitomen redegit (141); p fragmenta excerpta in codice quodam Hannoverano (142) aliisque leguntur. Populorum historias etiam alibi adhibitas videmus, Saxoniam præmissimum, in libello « quomodo Saxones primo venerunt ad terram Saxonie » (143), in opusculo « de origine Suevorum » (144), in historia « Annales Vetero-Cellenses » inscripta (145); alii historiam Alexandri sibi vindicarunt, ita ut Ekkehardus in Germania

NOTÆ.

(121) Leibnitz SS. III. p. 635. Archiv. VII. p. 488, 489: *Hoc ordine Henricus rex factus, quantum et qualem rem publicam ex attenuata et dilacerata effecerit, alias, id est, in serie regum, qui querit edoceri poterit. Jam de vita et conversatione conjugis suæ Deo dilectæ feminae aliqua pro ingenio nostri tenuitate dicenda sunt. Si enim omnes virtutes ejus vellemus enarrare, hora deficeret, facundia Homeri vel Maronis si adesset, deficeret.*

(122) Duobus locis etiam in hanc pauca verba ex Vita Mahthildis transierunt (Leibn. p. 654: *ex uxore Hadewic dicta, et: Henricus ergo contra — de qua vultu post latius disseremus*).

(123) Cf. Martene Coll. IV. p. 2. Schumacher Beitræge p. 57—59, Stenzel Fr. K. II. p. 110, 111. et quæ infra dicturus sum (præf. in Ann. S.).

(124) Ipse ad hujus provocat testimonium VII. 7. 11. Ex Otone Godefridus Viterb. et Albericus etiam hæc sumpserunt (cf. Stenzel II. p. 10).

(125) Cf. Meibert Wiener Jahrb. XLVIII. p. 36. Palacky Würdigung d. Böhm. Geschichtsschr. p. 65.

(126) V. supra n. 105.; cf. Lappenberg Archiv. VI. p. 539.

(127) Cf. Schumacher p. 65. Archiv VII. p. 474.

(128) Mon. SS. IV. p. 788.

(129) Ap. Mencken II. p. 435. Quos circa a. 1200 scriptos esse codex ostendit autographus Lipsiensis.

(130) Additamentum recepit in codice Lipsiensi (6.) exstans (col. 957. n. 2).—Cf. jam Leibnitz II. p. 110. et Schatz in præfatione editionis suæ.

(131) Ap. Hoffmann SS. Lus. I. 1. Cujus epitome, s. xvi a monacho Hamerslebens facta, est libellus de cœnobii Bigaug. fundatione (ib. IV.).

(132) Cf. Semler Versuch p. 108. Schumacher p. 57, 59. Stenzel II. p. 109.

(133) Priores Conradum a Lichtenau chronici Urspergensis dixerunt auctorem (primus Bruschi Monast. Germ. centuria prima 1551. fol. p. 168*); jam vero constat Burchardum præpositum (inde ab a. 1215.) integrum vel saltem maximam ejus scriptis partem; v. Christmann (Hist. Frederici imp. magni, Ulmæ 1790. 4. p. XII sqq. XXXIII) et Braun (Not. hist. litt. de codd. mss. in bibl. monast. ad

S. Udalricum et Afram. Aug. Vind. 1792. 4. II. p. 93 sqq.), qui dissertatione Kuhnii inedita usus est.

(134) Plures tamen antiquius chronicon in Urspergensis esse descriptum viderunt, Bellarminus (de SS. eccl. ed. ultima, Lutetiae 1631. 8. p. 335), Freherus, Goldastus (v. infra n. 154), Gretserus (Rer. var. II. 10. Op. T. XVII), Vossius (de H. L. II. 57.), Thomasius (De plagio litter. Lipsiæ 1675. 4. §. 585-591), Martenius (v. supr. col. 456), Struvius (Obs. selectæ I. 20.), Schumacher (Beitræge zur Deutschen Reichsgesch. 1770. 4.), Adelung (Directorium p. 79.), ut recentiores omittam. Molleri dissertationem Altorfi 1694 non vidi.

(135) Cf. Lappenberg Archiv. VI. p. 351.

(136) Cf. Archiv VII. p. 475. Potius Hermannus quam Ekkehardi codex dicendus est, quippe qui hujus textui multa inserat ad Altahense monasterium pertinentia, nisi fallor ab Hermannus, cum hanc partem suo libro præmitteret, adjecta, et cum ipso edenda.

(137) Ineditum Guelferbytanum; cf. Ebert. Archiv. VI. p. 15.

(138) Cf. Bruns Beitræge p. 15. Codicem habuisse videtur E. similem sed aucum et continuatum. Nam plura ex Ekkehardo affert Henricus (cujus codice usus sum Berolinensi mss. Lat. fol., n. 224) quæ illic frustra quæras, etiam usque ad Frederici II. tempora (a. 52). Ex Henrico Körnerus hausit; v. Archiv. VI. p. 763. 592.

(139) Codicem in monasterio Præfingen invenit; chron. gen. ap. Ecardum I. p. 1933; cf. p. 2071. Etiam in chroq. Bavar. hoc fonte usus est (SS. Kulpis. ed. Schilter p. 8, 16, 17).

(140) V. cod. Hamburgensem (Arch. VI. p. 242.) p. 156. 157. 185.

(141) Edidit Mader Ant. Brunsw. p. 136. Leibnitz I. p. 707; cf. de ejus codice quæ Archiv IX. dicturus sum.

(142) Archiv. VIII. p. 641. ex codice quodam S. Michaelis Hildesheimensi.

(143) Ap. Ludewig Kel. mss. VIII. p. 154.

(144) Ap. Goldast SS. rerum Suevicarum.

(145) Ap. Mencken II. p. 379: *Gesta itaque Witi- kindi magni ducis gloriosi reperies in historiis Caroli Magni et in chronica de origine Saxonum. Quæ se-*

præsertim septentrionali eandem fere habuisse videtur auctoritatem quam Herimannus in Alemania, Bajoaria et Austria, Sigebertus in Belgia et Gallia adepti erant.

Cum tantopere vulgata essent Ekkehardi opera, non mirum codices etiamnum inveniri quam plurimos. Quos tantum non omnes ad hanc editionem adornandam adhiberi potuisse, lectores mecum gavisuros esse confido. Sunt vero hi :

A. Codex bibliothecæ Carlsruhæ n. 36, mbr., in-4°, plura continet opera s. XI et XII a diversis scripta (146), nunc uno volumine conjuncta, in fine f. 171-186 Chronicon Wirzburgense, f. 187-197 Ekkehardi Chronicon a. 1057-1099 (1101) (147). Utrumque a V. cl. Molter diligentissime excerptum, postea, codice benevole nobis transmissio, et ipse contuli.

B. Inter hujus textus codices omnium est præstantissimus

I. Jenensis, mbr. in-4°, ex bibliotheca Bosii acceptus, ibique numero 19 notatus. Continet jam 199 folia. De quo Ekkehardi autographo (148) v. Archiv. VII, p. 472 sqq. et supra p. 4.

Ita codicem Guelferbytanum chronice regie S. Pantaleonis dixi, Archiv. VII, p. 643 sqq. descriptum. Ad eandem recensione referendus est :

2. Brugensis, olim *beate Marie de Dunis*, chart., s. XV, a Pertzio primum inventus, a Bethmanno nostro a. 1842 accuratius perlustratus; qui inde (149) a Caroli Magni temporibus Ekkehardi Chronicon ea forma repetit qua a. 1106 absolutum est, ita ut folia in codice 1 excisa ex hoc suppleri possint.

3. Vindobonensis potius Hermannii Altah. quam Ekkehardi nomine inscribendus (150).

His vero apte illi addi possunt codices in quibus huic textui continuatio a. 1125 adjecta est (b.). Omnes vel pluribus vel singulis locis monasterii Swarzhensis mentionem faciunt; quæ si ab Ekkehardo addita neget (151), illos ex hujus monasterii exemplari, quale olim exstitisse scimus (152), derivatas

A esse, statui debet (153). Huc vero, præter codicem Freheri, postea Heidelbergensem, cujus fata ignorantur (154), hi pertinent :

4. Erlangensis (155), olim Heilsbronnensis, mbr., s. XII, fol., qui id habet singulare, quod breviora illa additamenta ex Sigeberto huic recensione addita non omnia habet atque aliis quoque locis propius ad 1 accedit. Cæterum satis negligenter exaratus est, ita ut scriptor etiam a verbis mutandis aliterque disponendis non satis parceret. A. 815, 1074, 1121, Swarzhensis recepit.

5. Gothanus (156), olim S. Petri Erfuntanus, mbr., s. XII, fol., optime scriptus, qui quamvis integrum Ekkehardi contineat textum, vix tamen ipsius codicibus adscribi potest, quippe qui illum fragmentis ex Lamberto sumptis aliisque additionibus nonnullis ita ampliaverit, præterea continuatione usque ad a. 1137 auxerit, ut potius novum chronicon scriptor condidisset quam Ekkehardiani exemplar fecisset videatur. Swarzhensis monasterii fundationem refert a. 815.

Plures sunt codices qui prope ad 5 accedunt (157), inter se vero ita convenient, ut alterum ex altero vel plures ex eodem descriptos esse exemplari dubitari nequeat (158). Hi non solum a. 815, 1074 et 1121 Swarzhensis recipiunt, sed etiam a. 1095, 1112, ejusdem abbates memorant. Sunt vero hi :

6. Lipsiensis, mbr., s. XII, fol., de quo cf. Archiv. VII, p. 497.

7. Zizensis, olim *Liber sancte Marie in Posavia*, mbr., s. XIII, fol., non una manu diligenter satis scriptus (159), eaque continuatione insignis, quam Eccardus Annalium Bosaviensium nomine edidit. Quæ quamvis usque ad a. 1137 cum Erfurtensi (in 5) conveniat, Ekkehardi tamen textus ab hoc recedit.

8. Dresdensis (I 49) chart., s. XV — XVI, fol. (Archiv. VI, p. 225; VII, p. 499).

9. Tres codices, brevi continuatione — 1169 (160) aucti : 9^a. Dresdensis (I, 48), olim *celle S. Marie*, mbr., s. XII, fol. Archiv. VI, p. 225; VII, p. 498;

NOTE.

quantur maximam partem cum Ekkehardo conveniunt.

(146) Quæ accuratius Archiv. Vol. IX indicabo.

(147) V. supra, col. 445.

(148) Antea descriptus est a Struvio Obs. selectæ I. p. 316. et Archiv. III. p. 277 sqq.

(149) Initio nonnisi excerptum ex Ekkehardo aliisque fontibus præbet, postea saltem historias Francorum, Gothorum et Langobardorum omittit.

(150) V. supra n. 136.

(151) Nego vero, quia pleraque cum chron. Swarzh. conveniant, quod ad aliud revocat antiquius (Lobawic SS. R. Bamb. II, p. 9-12 sqq.).

(152) In codice Parisiensi, qui Annalista Saxonis compilationem continet, f. 219. (a. 1116.) hæc leguntur verba manu s. XV. scripta : *Item in chronicis Eusebii quæ in cenobio Swarzsach continentur invenies clarius de altercatione episcopatus Wirzburgensis ; quibus aperte Ekkehardi historia indicatur.*

(153) Communem omnium originem etiam singula probant lectiones, e. gr. col. 639, var. lect. 2490 col. 1043, var. lect. 1486, aliæque.

(154) Freherus hunc in directorio, SS. R. Germ.

D Vol. I. præmisso, chronici Swarzhensis nomine affert (cf. Goldast SS. R. Alam. I. p. 207, Apolog. pro Heinrico IV. p. 15); quem Heidelbergensi bibliothecæ illatum esse, testatur Thomasius de plagio litterario, § 591. Nunc vero neque ibi est, neque Romæ hucusque repertus.

(155) De quo cf. Hocker bibl. Heilbronn. p. 86-88. Archiv. VII. p. 111. 496. 497.

(156) De quo cf. Jacobs Beitrage II. 386. Archiv. VII. p. 505.

(157) Cf. n. 890, col. 931, n. 258.

(158) Cf. col. 885, n. 251 et alia plura.

(159) Omittit tamen quædam a. 949, 1053, 1092, 1115.

(160) Sequuntur numeri — 1184. Sine causa hoc chronicon Guidoni Calixto tributum est (cf. Archiv. I, p. 111; V, p. 687; VII, p. 499). In codice enim 9^a. manu s. XVI hæc verba scripta sunt : *Calixtus papa II, ante Guido dictus, ex Burgundia comitum genere natus, hanc historiam composuit, prout in eodem historia invenies, præcipue in Vita Heinrichi VV. et V. Qui autem illius historie scriptor usque ad a.*

9b.) Uresdēnsis (F. 60.) mbr., s. xiv, fol. (Arch. VII, p. 499) (161); 9c.) Ienēnsis n. 65, mbr. s. xiv, fol. (Arch. VII, p. 498) (162).

10. Stutgartēnsis, hist. n. 411, fol., olim Zwifaltēnsis (163), mbr. s. xii, initio mancus, postea hinc inde corruptus additionibusque auctus, quæ tantum non omnes ex Bernoldo haustæ sunt (164). Præterea Swarzbasiensis habet omnia quæ reliqui addiditque unum locum qui fortasse ad idem pertinet monasterium (165). Hunc codicem, quem accuratius descripsi Archiv. VII, p. 500 sqq., nactus erat

11. Urspergensis præpositus Burchardus, cum, hoc codice descripto, Chronicon conderet usque ad a. 1229, quod in omnium manibus versatur, usus sum editione principe, quam Joannes Miller impressor Augustanus a. 1515 ex exemplari Conradi Peutingeri in monasterio Urspergensi reperto (166) curavit (167).

Chronici a. 1114 Heinrico V directi unicus, quod sciam, codex est.

C.) Cantabrigiensis collegii Christi n. 373, mbr., s. xii, Ekkehardi autographus, diligenter scriptus et eleganter exornatus, quem Pertizius a. 1827 detexit accurateque (Archiv. VII, p. 495) descripsit. Fortasse a Mathilde, Heinrici V uxore, in Angliam portatus, ideoque in Germania nunquam est descriptus.

D.) Hujus recensionis præcipuus est regius Parisiensis n. 4889, mbr., s. xii, fol. Historiæ Alexandri, Gothorum atque Saxonum prætermisæ erant, sed pluribus foliis insertis, postea eadem manu suppletur; quo facto, quaterniones novo ordine numerantur (168). Quod quævis auctoris manum indicare videatur, ipsi tamen hic codex negligentius scriptus vix tribui potest. Historiam Hierosolymitanam in calce positam excipit catalogus episcoporum Hierosolymitanorum. Ex hoc descriptus esse videtur :

1099 fuerit nescitur (Götze Merkwürdigkeiten der königl. Bibl. zu Dresden I, n. 62, p. 485).

(164) Cf. Götze l. i. Ebert Archiv. V, p. 687.

(162) Cf. Struve Obs. sel. I, p. 315. Archiv. III, p. 272.

(163) De quo v. Hess. Mon. Guelph. p. 166. Archiv. I, p. 597; II, p. 310; III, p. 589. Codex Weingartensis, de quo cogitavit Dümge ibid. I, p. 45, et (Mone ?) 402, nullus fuit.

(164) V. a. 694, 720, 754, 744, 926, 982, 997, 1045, 1048, 1052, 1055, 1066, 1070, 1074, 1076, 1077, 1087, 1088. Alia a. 431, 470 et 479, ex Fredegario, ut videtur, sumpta sunt, alia pauca ex aliis fontibus.

(165) A. 1076.

(166) Hoc testatur Weissung canonicus Urspergensis a. 1524; cf. Christmann l. i, p. xv n. Itaque Braun erravit (l. i, p. 92), qui Peutingerum codice Augustano s. xv usum esse dicit.

(167) Postea prodiit Argenterati 1537, 1540. Basilæ 1569. Argenterati 1609, fol.

(168) Inserti sunt fasciculi V, XII, XIII, XX. Pro XXV, XXVI et XXVII, scripti sunt XX, XXI, XXII, qui priscum ordinem exprimere videntur.

(169) Cf. Sander Bibl. Belg., p. 139 et Hormayr Archiv. 1828, p. 807.

PATROL. CLIV.

A D2.) Codex Parisiensis, Arsenal, n. 6, olim *liber Viridis vallis prope Bruxellam* (169), chart., s. xiv, fol. Incipit ab a. 576, titulo præmisso : *Secunda pars cronice Eusebii*. In fine leviora quedam addit (170).

E.) Ultimam libri formam exhibent duo codices :

E1.) Berolinensis Lat. n. 295, mbr., s. xii, ex fol. min., olim Havelbergensis (171) (ultima pagina legitur : *Iste liber est sancte Marie Virginis sanctique Laurentii martiris in Havelberch. Quem contulit dominus Sichebodo episcopus*; qui sedit a. 1206-1220). Codex initio septem quaternionibus (olim 24 fuerunt, nunc sunt 17) duobusque foliis destitutus est, tamque foede habitus, ut sæpe singulæ lineæ putredine sint deletæ; alioquin bene scriptus, cœva manu hinc inde correctus atque notis quibusdam de archiepiscopis et abbatibus Magdeburgensibus in margine ascriptis auctus (172). Quas in textum recepit.

E2.) C. regius Parisiensis n. 4889 A., olim *liber sancte Marie in Rastede* (173) Bremensis dioceseos, mbr., xiii, fol. Constat 14 quaternionibus, foliis 111, ultimo exciso. Qui cum ex E1 descriptus sit, partem illius deperditam supplet ejusque loco hinc inde afferendus est.

Classi D ant E ascribendi sunt codex cujus fragmentum Cramerus invenit ediditque (174), alius quem in S. Michaelis monasterio Hildesheimensi fuisse supra monui (175), pluresque a mediis ævi scriptoribus lecti. Nihil certi comperi de codice in quadam Bohemica bibliotheca a V. cl. Haupt viso; neque fragmentum codicis Vindobonensis *Hist. prof.* n. 645 (176) ad quam recensionem referendum sit scio. Etiam codices a Chronici Urspergensis editoribus adhibiti Ekkehardianum Chronicon continuisse videntur : c. bibl. Dalburgii episcopi Wormatiensis (177) et c. bibl. monast. Augustinorum Argenti-

NOTÆ.

D (170) Præter breves a. 1095 et 1100 notitias etiam hos versus :

*Julius ter quina luce calebat,
Urbem cum Franci capiunt virtute potenti.
Anno milleno centesimo nec non quaterno
Urbs Achon recapitur Tholomaida que vocitatur.
Non est urbs Accaron quam quilibet estimat Achon,
Illa Philistea, Ptolomaida dicitur ista.*

cf. de hoc codice Archiv. VIII, p. 356.

(171) Ibi d. 20 Jul. 1821, a nescio quo notatus, iterumque a V. cl. Riedel repertus est (V. Serapeum I, p. 185).

(172) A. 937, 968, 981, 1004, 1015, 1023, 1051, 1063, 1076, 1099, 1107, 1113, 1119.

(173) Initio et fine quedam de libri falsi scripta sunt jam pene deleta : *Hunc librum frater Conradus prior vice[n]sis redemit in Brema pro 5 fertionibus, et alio loco : Iste liber cronicorum a Herm Delmenhorst prope filio pro tribus solidis et dimidio.*

(174) De fragmentis nonnullis vetustarum membranarum. Kilie 1826, 4°, p. 20 sqq.

(175) V. n. 143.

(176) Cf. Archiv. III, p. 189.

(177) Quæ Ladenburgi asservabatur (v. Ullmann

nensium * Cratone Mylio a. 1537 collati, alius in A editione a. 1569 adornanda adhibitus.

Ultimo loco codices nominandi sunt, quibus historiae illae Alexandri, Gothorum, Langobardorum, Saxonum iisque conjuncta Vita Mahthildis reginae leguntur: Vaticanus-Guelpherbytanus, Monacenses duo, Wirzburgensis (178). Quibus accedit regius Parisiensis n. 6181 (Colb. 3999) chart., s. xv, quo historiae Francorum, Gothorum, Langobardorum continentur. In aliis denique libris mss. sola Alexandri Magni historia invenitur: e. gr. Monacensi, Hannoverano (179), Weimariensi (180), lenensi (181).

His subsidiis uberimis usus id egi, ut primo loco Chronicon a. 1106 absolutum ex codice autographo quam fidelissime ederem, omnes vero correctiones, mutationes et additiones, quas Ekkehardus postea B fecisse dignoscitur, accurate indicarem. Tunc con-

tinuationes subjecti, quales in codicibus C., D., E. (et B*) exstant, diversosque textus, ubi potui, integros retinui, leviora quibus inter se differunt aut in margine aut in notis attuli. Ultimo loco Hierosolymitam, jam a Martenio editam, recudere quidem nolui, quippe qui cum Chronico plerumque ad verbum conveniat, praefationem vero finemque cum lectoribus communicanda curavi librique formam ordinemque accurate indicavi (182). — Hanc vero Ekkehardi editionem, ad quam jam ante novem annos Hauniae, postea Berolini me accinxit, Hannoverae per plures annos continuatam, praecipuis codicibus partim eo transmissis partim in itineribus exscriptis, nunc in patria feliciter me absolvisse, non possum quin valde gaudeam.

Dabam Kiliae die Paschatis a. 1843.

G. WAITZ.

NOTÆ.

memoria I, Dalburgii 1840, 4*, p. 7) et fortasse postea in Heidelbergensem devenit.

(178) De quibus cf. Archiv. VII, p. 486-489.

(179) Archiv VII, p. 490, 491.

(180) Ib. VIII, p. 692.

(181) Ib. p. 698.

(182) Scripsi a. 1836 dissertationem inauguralem *De Chronici Urspergensis prima parte, ejus auctore, fontibus et apud posteros auctoritate*, cujus specimen ibi impressum est. Ex qua nonnulla etiam in hanc praefationem transtuli.

CHRONICON WIRZIBURGENSE

AUCTORE, UT VIDETUR, EKKEHARDO.

Sex diebus rerum creaturam Deus formavit. C
Primo

(H. S.) [183] Anno 42 Octaviani Augusti Caesaris, ex quo autem Aegyptus in provinciam redacta est et Cleopatra cum Antonio victa 29 anno, ab Urbe vero condita 752, olimpiadis 490 3, anno dominus noster Ihesus Christus in Bethleem Judae nascitur, transactis ab initio mundi secundum Hebraicam veritatem annis 3542, secundum 70 interpretes 5199.

Anno ejusdem 43*.

Anno 44. Augustus Tyberium et Agrippam in filios adoptavit. Herodes infantes occidit.

45. Judas Galileus ad rebellandum Judeos cohortatur.

46. Asinius Pollio orator moritur.

47. Herodes rex Judae magno cruciatu moritur; pro quo Archelaus regnavit ann. 9.

48. Fames magna Romae facta est.

50. Tyberius caesar Dalmatas Sarmatasque subegit.

53. Jani portae 12 annos jam ab Augusto clausae aperiuntur.

55. Eclipsis solis facta est.

56. Archelaus in Viennam Galliae urbem ab Augusto relegatur, et Judea tetrarchis committitur.

(H. R.) [184] Postquam Octavianus victor ab oriente Romam rediit, tunc primum Augustus consulatutur, eo quod publicam rem auxerit, quam ex eo 44 annos solus obtinuit; antea enim 12 annos cum Antonio et Lepido regnavit. Hujus temporibus die natali Domini trans Tyberim de taberna meritoria fons olei per totum diem e terra fluxit. Hic erga cives clementissimus, in amicos fidus extitit; quorum praecipui erant Mecenae ob taciturnitatem, Agrippa ob modestiam laborisque patientiam. Diligebat praeterea Virgilium Flaccumque poetas, liberalibus studiis tantum incumbens, ut nullus dies laberetur, quin legeret, scriberet, declamaret; isto glorians dicto: *Urbem latericium repperi, relinquo marmoream*; toto corpore pulcher, sed oculi ejus ut clarissimorum syderum acies. A cujus facie dum quidam miles averteret oculos, interrogatus cur hoc faceret, respondit: *Quia lumen oculorum tuorum ferre non possum*. Obiit anno aetatis suae 75, regni vero 56, in oppido Athellae. Quem mortuum senatus

VARIAE LECTIONES.

* Annos vacuos in sequentibus omisi.

NOTÆ.

(183) Ita Epitomen ex Herimanni Chronico factam, quatenus ex cod. Sangallensi Siehardus edidit, indico.

(184) Id est Pauli Diaconi Historia Romana.

multis modis censuit decorandum, dicens : *Utinam A aut non nasceretur aut non moreretur !*

Tiberius, privignus Augusti, regnavit ann. 23.

(H. S.) Anno ejusdem primo Herodes tetrarcha, magni Herodis filius, regnum Judeorum tenuit ann. 24.

2. Mathematici Urbe pelluntur.

3. Livius * hystorographus moritur. Ovidius poeta in exilio moritur.

4. Germanicus a Tyberio missus Germanos vicit.

Tredecim urbes terræmotu corruerunt.

5. Germanicus cæsar moritur.

6. Fenestella poeta moritur.

7. Tyberius multos reges ad se vocatos nunquam remisit.

8. Theatrum Pompei incensum est.

9. Thyberius Drusum consortem regni fecit; qui eodem anno veneno periit.

12. Pilatus præses Judææ a Tyberio mittitur.

15. Dominus noster Jhesus Christus baptizatur, 30 anno secundum carnem incipiens.

16. Johannes baptista decollatur ab Herode tetrarcha.

18. Dominus passus est et resurrexit. Eclipsis solis et terremotus factus est.

19. Jacobus, frater Domini, Jherusalimorum episcopus ab apostolis ordinatus, sedit ann. 30.

20. Pilatus imaginem cæsaris in templo statuens, seditiones Judeis excitavit.

21. Sejanus præfectus Tyberium, ut Judeos de- C leat, cohortatur.

22. Agrippa, filius Aristoboli, cognomento Herodes, Herodem tetrarcham patrum suum Romæ accusans, a Tyberio in vincula mittitur.

23. (H. R.) Tyberius populum Romanum graviter afflixit, et ipse veneno periit. Iste quia Claudius Tyberius Nero dicebatur, a Jocularibus Biberius Nero ob violentiam nominatur; satis prudens in armis satisque fortunatus ante sumptum imperium, habens scientiam literarum, multo eloquio clarus; sed ingenio pessimo, simulans se ea velle quæ nollet; per se ipsum nulla bella gessit; publice rei cum modestia præfuit, adeo ut quibusdam præsidibus provinciarum tributa augere volentibus scriberet, boni pastoris esse tondere pecus non deglo- bere; sed paulatim mutatur in pejus; nam et filios suos pluresque patricos et consulares interfecit; resolutisque miliciæ artibus, Armenia a Parthis, Mesia a Dacis, Pannonia a Sarmatis, Gallia a finitimis gentibus direptæ sunt. Hic 25 imperii anno, æta- tis 78, ingenti omnium gaudio mortuus est in Cam- pania.

(H. S. — Oros.) Gaius Caligula regnavit ann. 3, menses 6, dies 8. Vir scelestissimus *. Hic exclamasse fertur : *Utinam populus Romanus unam cer- vicem haberet !*

(H. S.) Anno 1. Herodes Agrippa rex Judææ constitutus a Gaio, regnavit ann. 7.

2. Judei apud Alexandriam profliguntur; pro quibus Phylo clarissimus * scriptor apud Galium interpellans, nihil profuit.

3. Pilatus se ipsum interfecit, multis a Gaio cala- mitatibus obpressus.

4. Matheus evangelium scripsit Hebraice. Gaius a protectoribus suis occiditur in palatio anno ætatis 29, regni vero 4. (H. R. — Cf. Jos. *De bell. Jud.* II, 8.) Hic, Drusi et Tyberii privignorum Aug-usti nepos, sceleratissimus erat, sororibus suis stuprum intulerat. Herodes tetrarcha, qui in Johan- nis baptistæ nece auctor extitit et passioni Domini interfuit, et ipse Gaii amicitiam petens, cogente He- rodiade Romam venit, sed accusatus ab Herode Agrippa, Aristoboli fratris sui filio, tetrarchiam perdidit, et in Hispaniam fugiens, merore periit.

(H. S.) Claudius ann. 13, menses 8, dies 18.

Anno hujus 1.

2. Petrus Romam veniens per 23 annos episco- patum ibidem tenuit.

3. Primus episcopus Anthiochiæ Evodius ordina- tur. Herodes Agrippa ab angelo percutitur; pro quo filius ejus Agrippa regnavit ann. 26.

4. Fames magna facta est. Claudius Britanniam subegit.

5. Nova insula 30 stadiorum in mari appa- ruit.

6. Cives Romani a Claudio numerati, inventi sunt 69,144,000 *.

7. Judeorum in sedicione 30,000 necantur diebus azimorum.

9. Claudius ** Judeos Urbe expulit.

10. Magna fames facta est.

11. Claudius Felicem Judææ procuratorem fecit.

12. Simon magus simoniacæ hereseos auctor extitit.

13. Ægyptius quidam pseudopropheta Judeos complures seducens, a Felice opprimitur.

14. Claudius moritur anno ætatis suæ 64, impe- rii 14. Hic fuit patruus Caligulæ, filius Drusi, qui apud Magontiam monumentum habet; cujus Cali- gula nepos erat. (H. R. — Oros.) Hujus tempore D fames maxima Romam corripuit; imperator convi- ciis correptus, a populo fracminibus panis turpiter in foro infestatus, aufugit; et veneno periit.

(H. S.) Nero ann. 13, menses 7, dies 28. Iste flagitiosissimus fuit in cunctis. Primam in Christia- nos persecutionem fecit.

1. Hujus anno seditio in Cesarea orta est, plures Judeorum perdidit. Festus Felici successit.

2. Paulus apostolus Romam a Festo præside mittitur.

3. Hucusque librum Actuum apostolorum Lucas

VARIE LECTIONES.

* Luvius c. * celestissimus c. * carissimus c. * LX. VIII. C. XL. milia III. c. ** cla- dius c.

evangelista perduxit, continentem annos a passione A Domini 26

4. Statius poeta clarus habetur.

5. Nero Agrippinam matrem suam et sororem matris suæ interfecit et Octaviam uxorem suam.

6. Nero infinita luxuria et lascivia ignaviaque bachatur.

7. Jacobus, frater Domini, a Judeis lapidatur. Festo Albinus successit; huic Florus.

8. Marcus evangelista apud Alexandriam passus est

9. Neroniane thermæ a Nerone edificantur.

10. Nero, ut similitudinem Trojæ ardentis videret, magnam partem Romæ incendit.

11. Nero Senecam magistrum suum interfecit.

12. Vespasianus dux exercitus adversus Judeos a Nerone militatur.

13. Petrus et Paulus a Nerone interfecti sunt. Pestilentia facta est.

14. Nero se ipsum interfecit. Linus primus a beato Petro papa sedit annos 12. Antiochiæ secundus episcopus Ignatius ordinatur.

(H. R.) Nero Romanum imperium deformavit inusitate luxurie sumptuumque, utens frigidis et calidis ungentis et aureis in piscando retibus; saltavit etiam et cantavit in scena; nihil in bello ausus, Britthaniam pene amisit. Hostis tandem a senatu pronuntiatum, cum ad penam quereretur, captus et publice virgis cesus, e saxo præcipitatus¹¹ est; et fugiens quarto ab Urbe miliario in suburbano liberti sui se interfecit anno ætatis 34, imperii 14; atque in eo omnis Augusti familia consumpta est.

Galba regnavit menses 7. Hic ab Otone jugulatus in foro Romæ, sepultus est in hortis suis anno ætatis 73, via Aurelia non longe ab Urbe.

Otto menses 3. Qui cum se a Vitellio vinci videret, semet interfecit apud Betriacum Italiæ anno ætatis 58, 95 imperii die. Hi tres simul post Neronem imperium raperunt, Galba in Hispania Vitellius in Germania, Otto Romæ.

(H. S. — H. R. — Onos.) Vitellius menses 8. Vespasianus in Judea pugnans, imperator ab exercitu reconstitutus. Vitellius captus a Vespasiani ducibus, cujus fratrem Sabinum in Capitolio incendit, nudus per Urbem publice trahitur, flum in os ejus passim D jactantibus, tandemque jugulatus in Tyberim projicitur, anno ætatis 57, mense imperii 8, die primo.

(H. R.) Vespasianus annos 9, menses 10, dies 12, vir militari virtute præcipuus, obscure tamen natus.

(H. S.) Anno regni hujus 4, Titus Judeos inenarrabili fame cruciatus obsedit.

2. Hierusalem a Tito destruitur anno a passione Domini 40, a prima conditione templi sub Sale-mone 1089.

3. Josephus hystoriographus clarus habetur.

7. Colossus erectus est, habens altitudinem pedes 107.

9. Pestilentia Romæ facta est, et terræ motus tres civitates Cipri subvertit.

10. Vespasianus profluvio ventris in villa circa Sabinos obiit anno ætatis 69, imperii 9, die 8. (H. R.) Hic a Claudio in Germaniam, dein in Britanniam missus, tricies et bis cum hoste confixit, duas validissimas gentes, 20 oppida, insulam Vectam Romano imperio adjecit. Moderatissime rexit imperium, avidus tamen pecuniæ, nonnullis¹² eam injuste abstulit et præcipue indigentibus dedit.

(H. S.) Titus, Vespasiani filius, annos 2, menses 2, vir omnium genere virtutum mirabilis, ita ut divitiæ et amor generis humani diceretur.

Anno regni sui 1, Tytus amphitheatrum Romæ construxit, in cujus dedicatione 5000 ferarum occidit.

2. (H. R.) Cletus papa secundus sedit annos 12. Tytus in eadem villa qua et pater obiit anno ætatis 42, imperii mense 8, die 20. Hic tante bonitatis erat, ut cum¹³ quodam die recordatus esset in cena nulli se illo¹⁴ die quicquam præstitisse, diceret: *Amici, hodie diem perdidit. Hierosolimis 12 propugnatores 12 sagittis conflixit.*

(H. S.) Domitianus, frater Tyti, regnavit ann. 15, menses 5. Hic infectus omnibus sceleribus, secundo prosequitur christianos.

1. Domitianus eunuchos prohibuit fieri.

2. Tytus inter deos decreto senatus refertur.

3. Tres virgines Vestæ ob stuprum damnantur.

4. Arianus, primus Alexandriæ post Marcum evangelistam episcopus, post ann. 22 obiit. Pro quo Abilius sedit ann. 13.

6. Domitianus se deum et dominum appellari jussit.

9. Heresis Manandri magi et aliorum multorum exoritur.

10. Romani multa mala a cæsare et ab hostibus pertulerunt.

11. Domitianus de Dacis et Germanis triumphat.

12. Clemens papa tercius sedit ann. 9. Cornelia virgo Vestalis ob stuprum viva defossa est.

13. Domitianus multos nobiliū occidit.

14. Johannes apostolus in Pathmos insulam a Domitiano exilio missus, apocalypsin scripsit.

15. Domitianus Flaviam Domitillam cum multis aliis in exilium pro fide Christi relegavit.

16. (H. R.) Domitianus cum multa mala fecisset, crudeliter a suis interfecit anno ætatis 35, imperii 15. Hic nullam sibi nisi auream aut argenteam statuam in Capitolio passus est poni; consobrinos suos interfecit.

(H. S.) Nerva senex ann. 1, menses 4, dies 8. Hic primum edicto suo omnes exules revocavit. Sanctus¹⁵ Johannes ab exilio rediens, evangelium scri-

VARIE LECTIONES.

¹¹ præcipitus c. ¹² nulli c. ¹³ deest c. ¹⁴ illa corr. illo c. ¹⁵ Sancte 1.

pass. Nerva morbo confectus obiit anno ætatis 71; A regnavit ann. 1, mensibus 4, diebus 8. (H. R.) Hic in privata vita moderatus ac strenuus, nobilitatis mediæ, operam dante Petronio præfecto prætorii, item Paternio, interfectore Domitiani, imperator factus, æquissimum se ac civilissimum præbuit. Trajanum in regnum adoptavit.

(H. S.) Trajanus genere Hispanus ann. 19, menses 6, dies 15.

1. Anno regni ejusdem Alexandriæ Cerdo tercius episcopus sedit ann. 12.

2. Johannes apostolus apud Ephesum obdormivit, anno a passione Domini 68.

4. Eevarestus papa quartus sedit ann. 8.

5. Trajanus multas gentes Romano subiecit imperio.

6. Symeon, Cleopæ filius, Iherusalem episcopus crucifigitur anno ætatis 120. Pro quo Justus ordinatur. Ignatius Antiochiæ episcopus Romæ bestiis traditur. Pro quo Orion constituitur.

8. Terræmotus multas urbes subruit, et aurea domus incendio perit. Et Pantheum fulmine crematum est.

9. Plinius Secundus phylsophus clarus pro christianis Trajanum mitigat.

12. Alexander papa quintus sedit ann. 10.

13. Primus quartus Alexandriæ episcopus sedit ann. 12.

14. Post Justum Iherusalemæ episcopum Zachæus sedit. Post quem Tobias. Post hunc Benjamin. Deinde Johannes. Post quem Mathathias. Cui succedit Philippus.

16. Trajanus Armeniam, Assyriam¹⁶, Mesopotamiam provincias fecit.

18. Judei commoti magnis cedens hominum faciunt; sed in Alexandria victi, ab omnibus ubique trucidantur. Terræmotus totam pene Antiochiam subruit.

19. Trajanus profluvio ventris moritur anno ætatis 64, mense 9, die 4, imperii 19, mense 6, die 15. Solus omnium infra Urbem sepultus est. (H. R.) Ossa ejus collata in urnam auream, in foro quod ædificavit sub columna posita sunt; cujus altitudo 140 pedes habet. Hujus tantum memoriæ delatum est, ut usque ad nostram ætatem non aliter in senatu principibus acclametur¹⁷ nisi: *Felicio Augusto, melior Trajano*. Rome se omnibus equalem præbuit, nullum senatorum ledens, ita ut omni ejus ætate unus senator sit damnatus, et hoc per senatum.

(H. S.) Helius Adrianus ann. 21. Hic per Quadratum discipulum apostolorum et Aristidem virum sapientem libris apologeticis edoctus, mitis efficitur christianis.

Anno 1 regni sui Alexandriam Adrianus publicis restauravit expensis.

2. Adrianus Judeos iterum profligat.

3. Sixtus papa sextus sedit ann. 10.

4. Terræmotus factus est.

5. Adrianus Atheniensibus legem dedit.

6. Alexandriæ Justinus episcopus sedit ann. 11.

7. Hierosolimæ episcopus Seneca decimus. Post hunc Justus undecimus. Deinde Levi. Post quem Effres. Postea Jesses. Post hunc Judas episcopi fuerunt.

11. Saturnides et alii duo heresim condiderunt.

12. Thelesphorus papa sedit ann. 11.

13. Antiochiæ constituitur Cornelius episcopus.

14. Nicopolis et Cesarea terræmotu corruerunt.

15. Templum Veneris Romæ factum est.

B. 17. Judei Palestinam depopulantur. Alexandriæ Eumenes episcopus sedit ann. 15.

18. Judei magnis ubique cedibus enecantur.

19. Hierusalem ab Helio Adriano reparata est, et ex ejus nomine Helia nuncupata.

20. Primus ex gentibus Hierosolimæ episcopus Marcus ordinatur, cum jam quindecim ex Judaica gente obissent.

21. Adrianus morbo intercutis aquæ moritur major sexagenario.

Antonius cognomento Pius ann. 22, menses 3. Iste clemens efficitur christianis.

Anno regni hujus 1, Yginus papa septimus sedit ann. 4. Valentinus et Cerdo ecclesiam heresi impugnant.

C. 6. Pius papa sedit ann. 15. Antiochiæ episcopus Heros constituitur.

8. Alexandriæ Marcus episcopus sedit ann. 10.

19. Alexandriæ Cæladion episcopus sedit ann. 14.

21. Anicetus papa decimus sedit ann. 11. Hierosolimæ Cassianus episcopus ordinatur, Publius, Maximus, Julianus, Gaius, Symachus, Gaius, Julianus, Capito.

23. Antonius Pius apud Lorium obiit 77 ætatis anno.

Marcus Antonius Verus cum fratre Lucio Commodo Aurelio ann. 19, mense 1. Hi æquo jure administraverunt imperium.

Regni sui anno 1. 2. 3. 4.

D. Seleucia capta est a Romanis. Cæsares de Parthis triumphant.

6. (H. S.) Multi sanctorum sub his principibus coronantur. Hoc tempore lues maxima Romanum exercitum aliasque multas provincias pene delevit.

7. Sother papa undecimus sedit ann. 8. Antiochiæ Theophilus vir sapiens ordinatur episcopus.

8. Alexandriæ Agrippinus sedit ann. 11.

14. Antoninus imperator multa prælia per se et per duces suos contra Romanorum inimicos exegit.

16. Eleutherus papa duodecimus sedit ann. 15.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ assyria c. ¹⁷ acclameatur c.

17. Antoninus Commodum filium consortem regni A dumenno occiditur. Antiochiæ Philetus episcopus ordi-
facit.
18. Lulius Britannicæ rex ab Eleuthero papa ut
christianus efficiatur impetrat.
19. Antoninus in Pannonia moritur.
Lulius Antoninus Commodus post mortem patris
annos 13 regnat.
Anno regni hujus 1.
2. Julianus episcopus Alexandriæ sedit ann. 10.
3. Panthenus et Clemens Alexandriæ clari habe-
bantur.
4. Hierosolymæ Maximus episcopus ordinatur.
Post quem Antonius, Valens, Dulcianus, Narcissus,
Dius, Germanio, Gordius, Narcissus.
5. Commodianæ thermæ Romæ factæ sunt.
7. Origenis Alexandriæ nascitur,
8. Hirenus Lugdunensis episcopus clarus ha-
betur.
9. Capitolium Romæ et bibliotheca fulmine cre-
mantur.
10. Colossi capite sublato, Commodus suæ ima-
ginis caput imposuit. Victor papa 13 sedit ann. 13.
11. Alexandriæ Demetrius undecimus.
12. Serapion Antiochiæ episcopus ordinatur.
13. Commodus cunctis incommodus in domo
Vestali strangulatur.
Heliu Pertinax menses 6. Hunc Julianus occi-
dens, regnavit menses 7.
Severus genere Afer. ann. 17. Hic Julianum civili
prelio vicit et se Pertinacem appellavit.
4. Regni ejus anno Narcissus Hierosolimitanus C
episcopus et alii multi episcopi insignes habentur.
6. Severus Parthos et Arabas superavit.
8. Severianæ thermæ Antiochiæ factæ sunt.
9. Zepherinus papa quartus decimus sedit ann.
18.
10. Severus, quintus persecutor, plurimos sancto-
rum coronavit; inter quos pater Origenis Leonides
martyrizatur.
13. Perpetua et Felicitas apud Carthaginem bes-
tiis deputantur.
15. Severus vallum apud Britannos 132,000 pas-
sum a mari usque ad mare fecit.
16. Tertullianus Afer clarus habetur.
17. Severus in Britannia moritur.
Antoninus Caracalla ann. 7.
1. Antiochiæ Asclepiades episcopus constituitur.
2. Alexander episcopus Capadociæ a Narcisso Hie-
rosolimitano episcopo constituitur.
4. Antoninus Caracalla propter genus vestis, quam
Romæ erogaverat, cognominatur.
5. Antoninus Romæ thermas sui nominis ædifi-
cavit.
6. Antoninus in libidine destitutus, novercam
suam Juliam duxit uxorem.
7. Antoninus interficitur anno vite suæ 42.
Ophilius Macrinus ann. 1. Macrinus cum filio Dia-
A
- Marcus Aurelius Antoninus ann. 4.
1. Calistus papa quintus decimus sedit ann. 3.
2. Hypolitus episcopus clarus habetur.
3. In Palestina Nicopolis, quæ prius Emaus voca-
batur, condita est.
4. Aurelius militari tumultu Romæ occiditur.
Aurelius Alexander ann. 13. Hic in matrem suam
unice prius fuit.
1. Alexander Xerxen regem Persarum vicit.
3. Urbanus papa 16 sedit ann. 8. Hic multos no-
bilibus ad fidem convertit.
4. Ulpianus jurisconsultus insignis habetur.
5. Neronianæ thermæ Alexandriæ vocantur.
B 6. Geminus presbyter, Hypolitus et Herillus clari
habentur.
7. Antiochiæ episcopus Zebennus undecimus.
8. Mammea, mater Alexandri, Origenem celebra-
rium¹⁸ doctorem ad se vocatum curavit audire.
10. Pontianus papa 17 sedit ann. 6.
11. Alexandriæ Heracles, vir sapiens, sedit
ann. 14.
13. Alexander tumultu militari occiditur.
Maximinus ann. 3.
1. Iste christianos et maxime rectores æcclesiæ
sextus post Neronem persequitur.
2. Pontianus papa et successor ejus Antherus post
1 mensem pontificatus martyrio coronantur.
3. Fabianus papa sedit ann. 14. Maximinus Aquile-
ie occiditur.
Gordianus ann. 6.
1. Julius Africanus cronographus clarus habetur.
2. Origenes Theodorum et Athenodorum fratres,
postea episcopos nobiles, divina imbuit philoso-
phia.
6. Gordianus cum victor a Parthis reverteretur,
haut longe a Romano solo interficitur.
Phylippus cum filio Philippo ann. 7.
1. Phylippus Phylippum filium suum regni con-
sortem fecit.
2. Alexandriæ Dionisius episcopus clarus ha-
betur, sedit ann. 21.
4. Millesimus annus ab Urbe condita festus cele-
D bratur.
6. Origenis presbyter his temporibus tanta scri-
psit, ut Hieronimus quodam loco 5000 librorum ejus
se legisse dicat.
7. (H. S.) Phylippus senior Verone, junior occi-
ditur Romæ.
Decius an. 4, menses 3. Iste christianos persequi-
tur. Fabianus papa martyrizatur. Pro quo Corne-
lius sedit ann. 1. Decius cum filio suo in Tracia a
Gothis occiditur. Antonius monachus in Ægypto
nascitur.
Gallus Hostilius cum Volusiano filio ann. 2, men-
ses⁴.

VARIE LECTIONES.

¹⁸ celebrat rimuin t

1. Origenes anno etatis 70 moritur.

2. Gallus et Volusianus Teramine interfecti sunt.

Valerianus cum filio Galliemo ann. 15. Iste octavus christianus persequitur.

1. Cornelius papa martyr efficitur. Lucius papa 21, sedit ann. 3, et martyr efficitur. Stephanus papa 22 sedit ann. 1.

4. Cyprianus doctor præcipuus Carthaginensis episcopus martyrizatur. Syxtus papa sedit ann. 3.

7. (Onos.) Valerianus, commota persecutione, a Sapore rege Persarum captus et oculis privatus, acclinis humi regem semper ascensurum in equum dorso attollebat, (H. S.) Sicque servitute miserabili consenscit. Gallienus territus pacem christicolis reddidit.

8. Germani Italiam, Alamanni Gallias et Italiam depopulantur.

9. (10.) Grelia, Macedonia, Pontus et Asia depopulantur per Gothos, et alias per plures civitates quassavit irruptio.

12. Maximus Alexandriæ episcopus sedit ann. 18.

15. Hierosolymæ episcopus Hyrmenes constituitur.

14. Dionisius papa sedit ann. 9. Gallienus Mediolanio occiditur. Claudius an. 1, menses 9.

1. (H. R.) Iste Gothos jam per annos 15 Illiricum Macedoniamque "devastantes superat; ob quod in curia clypeus aureus, et in capitolio statua aurea a senatu ei decreta est.

2. (H. S.) Paulus de Samosatæ "Antiochiæ episcopus hereticus esse convincitur. Claudius Firmio moritur. Pro quo frater Quintilius 17 dies, interfectus est.

Aurelianus ann. 5, menses 6. Ann. ab Urbe condita 1027.

1. Hic rei publice utilis; primo clemens christianis, postea persecutor fuit.

2. Antiochiæ Thimotis episcopus ordinatur. Zenobia regina orientis vincitur.

3. Aurelianus Romæ triumphantem Thetricus et Zenobia captivi præcesserunt.

4. Aurelius templum soli ædificat, et nonam persecutionem in christianos excitat.

5. Aurelius divino fulmine territus, intra Bizantium et Heracliam a militibus occiditur.

Tatus menses 6, alibi ann. 1 (ita Isidor.). Quo apud Pontum occiso, Florianus regnavit dies 88, et apud Tharsum occiditur, Felix papa 25 sedit ann. 5.

Probus ann. 6, menses 4

1. Gallie a barbaris vastatæ, a Probo Romano imperio restituuntur.

3. Antiochiæ episcopus 18. Quirillus constituitur.

5. Euthicianus papa sedit menses 10. Gaius papa sedit ann. 15.

A 6. Alexandriæ Theonas episcopus sedit ann. 18. Probus apud Firmium tumultu militum occiditur.

Carus cum filiis Carino et Numeriano ann. 2.

1. Carus victor de Parthis, super Tygridem fulmine ictus interiit. Numerianus occiditur.

2. Carinus apud Margum a Diocletiano interficitur. Huc usque ab incarnatione Domini subputantur secundum Dionisium anni 284.

Diocletianus anno ab Urbe condita 1040, regnavit ann. 20.

1. Ab hoc anno Græci pascales circulos "inchoabant.

3. Diocletianus Herculium Maximianum in consortium regni assumit.

4. Diocletianus Constantium, Constantini patrem, cesarem facit; qui regnavit ann. 16.

7. Diocletianus Galerium Maximianum hæc cesarem.

11. Diocletianus se ut deum adorari jussit.

15. Gaio papa martirizato, Marcellinus successit.

15. Constantius 60,000 Alamannorum occidit.

17. Alexandriæ Petrus episcopus sedit ann. 12.

18. Antiochiæ Tyrannus episcopus constituitur.

19. Diocletianus in oriente et Herculius Maximianus in occidente ecclesias subvertunt, libros divinos incendunt, et christianos decima persecutione post Neronem cruciantur.

20. Diocletianus Nicomediæ et Maximianus Mediolanio purpuras et regnum ob senectutis defectum sponte deponunt. Marcello papa martyrizato, Eusebius successit menses 8. Quo item passo, Meltiades sedit ann. 4. Galerius et Constantius augusti, Maximianus, persecutor christianorum, et Severus cæsares eliguntur. Constantius augustus, vir mansuetus, in Britannia obiit. Constantinus, Constantii filius ex Helena concubina, regnavit ann. 30, menses 10. Hic primus imperator, excepto Philippo, christianus efficitur, et ab hoc imperatore christiani cœperunt.

1. Maxentius, Maximiani Herculi filius, augustus appellatur.

2. Maximianus Herculius apud Massiliam turpiter interficitur. Occiso Severo, Lucius cæsar efficitur.

3. Quirinus episcopus passus est. Galerius Maximianus, christianorum persecutor, divina ultione tactus, parcere christianis jussit.

4. Maximinus cæsar persecutionem restaurat et ipse moritur. Meltiade papa passo, Silvester papa sedit ann. 21.

5. Petrus Alexandriæ episcopus martyrizatur. Pro quo Achyllas.

6. Constantinus Maxentium civili prælio apud pontem Mulvium vicit.

9. Magna fames in persecutores facta est et lues. Diocletianus moritur et inter deos refertur.

VARIÆ LECTIONES.

"macedoniamque c. "samosatæ c. "circulo c.

15. Hierusalem episcopus Macharius constituitur. Alexandriæ Alexander episcopus ordinatur; a quo Arrius presbyter de ecclesia eiectus, multos errori suo sociat, et ecclesiam heresi impugnatur.

17. Concilium in Nicea congregatur 318 episcoporum sub Silvestro papa, in quo Arrius damatur.

19. Crux Domini in Hierusalem repperitur ab Helena, sub Machario ejusdem urbis episcopo.

21. Constantinus uxorem suam Bausiam interfecit.

22. Antiochiæ post tyrannum Vitalis episcopus ordinatur. Pro quo Phylogimius. Post hunc Paulinus. Cui successit Eustatius. Quo ob fidem catholicam in exilium missus, Arriani episcopi 11 numero ecclesiam illam unus post alium occupaverunt.

24. (H. S.) Constantinus Bizantium urbem reparavit et ex suo nomine Constantinopolim appellavit, et sedem regni Romani eam esse voluit.

25. Alexandriæ Athanasius episcopus ordinatur.

26. Rome Marcus papa sedit menses 8. Pro quo Julius ann. 16.

30. Constantia, Constantini soror, uxor Licinii²², moriens, Arrianum quendam presbyterum fratri commendat.

31. Constantinus dum bellum in Persas pararet, apud Nicomediam obiit, anno vitæ 66.

Constantinus, Constantini filius, cum Constantino et Constante fratribus ann. 24, menses 5, dies 13.

2. Constantinus bellum fratri suo inferens, juxta Aquileiam occiditur.

3. Terræmotus multas urbes obruit.

5. Franci a Constante perdomiti, in pacem recepti sunt.

7. Maximinus Treverorum episcopus clarus habetur. A quo Athanasius Alexandriæ episcopus, a Constante profugus, honorifice est susceptus.

9. Athanasius episcopus ad Constantis litteras Alexandriam regreditur.

10. Eclipsis solis facta est et terræmotus.

11. Bellum contra Persas gravi Romanorum damno geritur.

12. Maximus post Macharium Hierosolymitanus episcopus moritur. Post quem Cyrillus, expulso Heraclio, et ceteri Arriani episcopi ecclesiam illam occupant.

13. Constans haut longe ab Hispania interficitur, anno etatis 50.

17. Victorinus rethor et Donatus grammaticus²³ insignes Romæ habentur.

18. Julianus²⁴ cesar a Constantino efficitur. Antoulus monachus obiit 103 etatis anno.

19. Magnæ Alamannorum copię apud Argentarium deletæ sunt. Romæ Liberius papa ordinatur. Quo ab Arrianis eiecto, Felix locum ejus occupat annum 1. Sed Liberius heresi subscribens, rediit,

A et Felix eiecitur. Item Liberius papa et multi catholicorum episcopi ab Arrianis expulsi sunt.

20. Ossa Andreæ apostoli et Lucæ evangelistæ et Thimothei Constantinopolim allata sunt.

21. Paulinus Treverorum episcopus in exilio obiit. Hylarius Pictaviensis episcopus. Athanasius Alexandrinus multa ab Arrianis mala passi sunt.

23. Constantinus contra Julianum arma sumens, Parthico bello dimisso, moritur anno etatis 46.

Julianus apostata ann. 1, menses 8. Hic ex christiano lectore paganus factus, christianos persequitur.

1. Alexandriæ Georio Arriano episcopo a populo incenso, Athanasius ad sedem suam revertitur.

B Parte catholicorum Paulinus Antiochiæ episcopus. Pagani apud Sebasten Palestine urbem sepulchrum Johannis baptistæ invadunt, ossa spargunt, eadem rursus collecta et cremata latius dispergunt. (Cf. Rurini Hist. eccl. xi, 28.) Sed quidam ex Hierusalem monachi intermixti colligentibus, quæ poterant ad patrem suum Philippum pertulere. Ille supra se hæc ducens, ad Athanasium Alexandrinum per Julianum diaconum misit. Quæ ille paucis arbitris subcavato sacrarii pariete interclusa, prophético spiritu posteræ generationi conservavit profutura. Cujus præsagium sub Theodosio per Theophylum episcopum completur; qui, destructo Serapis sepulchro, sancti Johannis ibidem consecravit ecclesiam. (H. S.) Julianus ad bellum Parthicum profectus, et christianorum sanguinem diis suis vovens, Dei judicio occiditur, 50 etatis anno.

Jovianus menses 8, alibi ann. 1. Iste cum omni exercitu ad christianitatem rediit. Synodus heresiaca Antiochiæ facta est. (Oros.) Jovianus novo cubiculo recubans, calore prunarum et nitore parietum nuper calce illitorum suffocatus, obiit.

Valentinianus ann. 11. Hic ob fidem Christi tribunatu militum a Juliano privatus fuit.

1. Valentinianus Valenti fratri suo occidentis imperium dedit.

2. Valens ab Eudoxio Arrianorum episcopo seductus et baptizatus, post mortem fratris orthodoxos persequitur. Terræmotus per totum orbem factus est. Romæ Damasus papa ordinatur.

3. Vera²⁵ lana pluvie mixta de nubibus fluxit.

4. Hylarinus Pictaviensis episcopus obiit.

5. Athanaricus rex Gothorum in sua gente persequitur.

7. Valentinianus Saxones in regione Francorum cede perdomuit.

8. Eusebius Vercellensis episcopus obiit.

9. Alexandriæ Petrus episcopus post Athanasium ordinatur.

10. Magnentia, quæ et Tecla, Romanorum nobi-

VARIE LECTIONES.

²² lucinii c. ²³ d. et gr. c. ²⁴ julius c. ²⁵ Uara c.

lissima, Hierusalem veniens, magnis virtutibus et A humilitate claruit.

11. Valentinianus apoplexi moritur, bellum in Sarmatas parans.

Valens post mortem fratris cum Gratiano et Valentiniano ann. 4.

1. Basilii Cesareæ Capadociæ episcopus, vir sapientissimus et continentissimus, sed, ut aiunt, superbus (Cf. Hier.), clarus habetur. (H. S.) Theodosius, Theodosii postea imperatoris pater, et multi nobiles a Valente occisi sunt.

2. Gratianus 30 millia Alamannorum delevit. Valens legem dedit, ut monachi militarent; nolentes fustibus interfici iussit.

3. Gothi expulsi ab Unis diffunduntur in Thracia; Gothi fame compulsi rebellant.

4. Valens, a Gothis occiso exercitu, fugiens, in domo quadam vivus crematur.

Huc usque chronica Eusebii Ieronimus perduxit.

Gratianus cum Valentiniano fratre post mortem patris ann. 6.

1. Romæ post Damasum Ursinus papa sedit ann. 14.

2. Ab hoc anno Theophylus paschales circulos inchoat.

3. Sinodus 150 episcoporum Constantinopolim adversus Macedonium congregatur sub Damaso papa.

5. Archadius imperator efficitur, Theodosii filius.

6. Maximus regnum sibi usurpans, Gratianum Lugduno * occidit. Valentinianum Italia depulit.

Theodosius, qui Gratiano vivente 6 ann. regebat orientem, post mortem ejus regnavit ann. 11, primo cum Valentiniano, quem ipse Theodosius, vir omnibus virtutibus plenus, Italia expulsum benigne suscepit.

3. Ambrosius Mediolanensis episcopus, Martinus Turonensis et Hieronimus presbyter Behtlehemites clari habebantur.

7. Valentinianus dolo Arbogastis suspendio periiit.

10. Hieronimus librum quem de illustribus viris ecclesiæ scripsit hucusque perduxit.

11. (H. S.) Theodosius Eugenium tyrannum superavit, et ipse Mediolani in pace obiit. Augustinus, doctor facundissimus, Hyppone regio * Affricæ episcopus ordinatur. Hucusque æcclesiasticam hystoriam Eusebii Rufinus perduxit.

Archadius, Theodosii filius, cum fratre Honorio ann. 13.

1. Joannes heremita obiit.

2. Sanctus Martinus obiit.

3. Ambrosius episcopus migravit ad Dominum.

4. Romæ Anastasius papa 37 ordinatur.

5. Gothi Alarico et Radagaiso regibus Italiam ingrediuntur.

7. Corpora prophetarum Abbae et Michæ a Domino revelantur.

8. Romæ Innocentius papa sedit ann. 13.

13. Archadius orientis imperator Constantinopoli moritur.

Honorius cum Theodosio, fratris sui filio, ann. 15.

1. Wandali Hispanias occupant.

3. Attalus Romæ imperator factus, mox regno privatus, Gothis cohesit.

4. Roma irrupta est a Gothis, Alarico rege, anno conditionis ejus 1164; sed quia christianus rex erat, clementer victoria usus est.

7. Corpora sanctorum Stephani protomartyris, B Camalielis, Abibon, Niebodemii Luciano presbytero revelantur.

8. Zosimus papa sedit ann. 3.

10. Eclipsis solis facta est. Hieronimus presbyter Behtlehem obiit anno vitæ 91.

12. Romæ Bonifacius 60 papa ordinatur.

13. Honorius apud Ravennam Constantium consortem regni fecit decimo imperii sui anno. Constantius imperator Ravennæ moritur tercio imperii sui anno. Honorius moritur, frater Placidie.

Theodosius minor, Archadii filius, ann. 26.

1. Theodosius Valentinianum, Placidie filium, consobrinum suum cæsarem fecit et cum matre ad occidentis imperium misit.

C 6. Aetius, multis Francis occisis, partem Galliarum possederant recepit.

8. (Beda.) Augustinus Hypponensis episcopus et omnium doctor eximius æcclesiarum, ne civitatis suæ ruinam videret, tercio obsidionis ejus mense migravit ad Dominum anno etatis 76, episcopatus vero sui 40.

9. (H. S.) Romæ Sixtus papa ordinatur.

11. Synodus tercia universalis in Epheso congregatur 200 episcoporum contra Nestorium.

13. Aetius Gundicharium Burgundionum regem vicit; quem Huni postea peremerunt.

14. Valentinianus filiam Theodosii in matrimonium accepit.

15. Julianus pelagianista hereticus a Sixto papa D damnatur.

16. Bellum adversus Gothos Hunis auxiliatoribus geritur.

17. Romæ Leo papa constituitur.

18. Theodosius bellum contra Gothos ineffaciter movit.

20. Briccius Turonensis episcopus obiit.

21. Eustochius successit.

26. Theodosius imperator orientis obiit.

Martianus cum Valentiniano ann. 7.

1. Aetius cum Romanis auxiliatoribus Attilam superavit.

VARIE LECTIONES.

* lugduno c. * hypponensis c.

2. Attila Aquileiam vi magna cepit.

Eo tempore Ermenricus super omnes Gothos regnavit, astutior omnibus in dolo, largior in dono; qui post mortem Friderici filii sui unici, sua perpetrata voluntate, patruelles suos Enbricam et Frithlam patibulo suspendit, Theodericum similiter patruellem suum, instimulante Odoacro patruelle suo de Verona pulsum, apud Attilam exulare coegit.

(H. S.) Attila Hunorum rex moritur.

3. Synodus quarta 630 episcoporum in Calcedone congregatur sub Leone papa contra Euthicem.

5. Valentinianus Aetium patricium rei publicae utilem sua manu occidit. Valentinianus ab amicis Aetii in campo Marcio occiditur. Eodem anno Geisericus cunctis opibus Romam expoliatur. Huc usque chronicam suam Prosper perduxit.

7. Martianus orientis imperator moritur.

Leo ann. 17 orienti imperat.

9. Mauronius imperator occidentis in Affricam procinctum movit.

11. Anthemius imperator occidentis a Leone mittitur.

16. Olibrius imperator 7 mense moritur.

17. Leo senior obiit. Pro quo iunior paucis mensibus regnavit.

Zenon ann. 17 orientem rexit.

3. Orestes Nepotem Romanum principem fugavit et filio suo Augustulo imperium dedit. Odoacer rex Torcilingorum et Rugorum cum multis barbarorum auxiliis Italiam veniens, Orestem et Paulum fratres occidit, Augustulum exilio damnavit et Romam obtinuit, anno conditionis ejus 1229.

Ermenricus rex Gothorum a fratribus Hamido et Sarilo et Odoacro, quorum patrem interfecerat, amputatis manibus et pedibus, turpiter, uti dignus erat, occisus est.

(H. S.) Odoacer Romae invito Zenone regnat.

4. Corpus Barnabe apostoli et evangelium Mathei stilo ejus scriptum Domino repperitur revelante.

9. Theodericus, Theotmari filius, rex Ostrogothorum Zenoni Augusto familiaris efficitur.

10. Zenon Theodericum consulem et magistrum militum fecit.

11. Honoricus rex Vandalorum, plus quam 334 episcopis exulatis, catholicos Arriana impietate persequitur.

17. Odoacer nocte egressus, quarto praelio vincitur a Theoderico. Vandali pacem fecerunt; et Zenon obiit. Anastasius 27 ann. alibi 28.

4. Theodericus Odoacrum sibi insidias molientem interemit, et ipse occidentis regnum 20 ann. tenuit.

7. Trasemundus rex Vandalorum catholicas ecclesias clausit, et 220 episcopos exilio Sardiniam misit; quos Symmachus papa sanctissimus ibi aluit.

12. Boetius consul Romae plurima ingenii sui monumenta praecleara scripsit.

A 14. Theodericus Romam venit, et multa in ea miranda edificia construxit.

15. Theodericus aquam Ravennam perduxit.

17. Theodericus, victis Francis, Gallias acquisivit.

20. Fulgentius clarus habetur. Sub hoc Anastasio diversis ubique bellis res publica fatigatur.

23. Vitalianus adversus Anastasium cum Scythis servus rebellat.

25. Theodericus filiam suam Amalsuindam Eutharico dedit.

28. Vitalianus sepe milites Anastasii vincens, ipsum irridens sprexit. Anastasius heresi favens Euticetis et catholicos persequens, divino fulmine periiit, major octogenario.

(BEDA De temp.) Justinus major ann. 8. Accepha-
B lorum heresis abdicatur.

1. (H. S.) Justinus plurimos regno suo inbiantes occidit, et cum Vitaliano sedus percussit; quem tamen postea occidit.

2. Joannes papa Constantinopolim veniens, ad portam quae dicitur Aurea ceco lumen reddidit.

3. Theodericus Johannem papam Ravennae reversum carceris afflictione peremit, et Symmachum patricium occidit.

5. Theodericus subitanea morte Ravennae periit. Pro quo Athalaricus, nepos ejus, regnavit ann. 8.

6. Heldericus rex Vandalorum episcopos ab exilio reverti jubet.

7. Sanctus Benedictus abbas virtutum gloria clau-
C ruit.

8. Justinus Justinianum regni consortem et successorem faciens, obiit.

Justinianus, Justini ex sorore nepos, ann. 38.

2. (BEDA.) Justinianus Parthos bella moventes ** misso exercitu superat. Carthago anno excessionis suae 960 recipitur, victis pulsisque Vandalis, et regum Gelismiro capto Constantinopolim misso.

4. (H. S.) Parthi Romanum exercitum sabbato vincunt paschae.

5. Amalsuinda jubente Theodohaldo occisa est, quem consortem regni fecit.

8. Dionisius abbas Romanus ab hoc anno paschalem magnum circulum inchoat, incipiens ab anno incarnationis Domini 532, qui est angus Diocletiani 249.

18. Corpus Antonii monachi repertum Alexandriae sepelitur.

20. (PAUL. D., 1, 25.) Arator subdiaconus librum suum publice coram Vigilio papa legit. His temporibus Cassiodorus apud urbem Romam claruit; hic primitus consul, deinde senator, ad postremum vero monachus extitit. Tunc quoque apud Constantinopolim Priscianus Cesariensis Juliano consuli librum suum de grammatica arte obtulit.

21. (H. S.) Quinta synodus universalis in Constans-

VARIÆ LECTIONES.

** moventes c.

tinopoli congregatur ²² contra Theodorum et omnes A hereticos sub Vigilio papa.

23. Totila Gothorum rex in Italia tyrannidem exercet.

25. Victor Capuanus de hujus anni pascha scribens, Victorii arguit errores.

28. Hucusque Jordanis episcopus chronicam suam de gestis Romanorum perduxit.

38. Justinianus imperator obiit.

Justinus minor an. 11. Armeni fidem suscipiunt.

3. (BEDA *De temp.* — H. S. — BEDA.) Narses patricius Totilam regem Gothorum occidit Gothosque Italia expulit. Narses idem per invidiam Romanorum accusatus apud Justinum et conjugem ejus Sophyam, quod servitio Italiam premeret, secessit Neapolin Campaniae et Longobardos in Italiam venire fecit.

7. (H. S.) Sanctus Vedastus obiit.

10. Johannes papa aeclesiam Phylippi et Jacobi cepit, quam praedecessor ejus Pelagius perfecit et dedicavit.

11. Justinus imperator moritur.

Tyberius Constantinus ann. 7.

7. Gregorius tunc apocrisiarius in Constantino poli moralia Job scripsit et Euthicium ejusdem urbis episcopum, praesente Tyberio, in fide resurrectionis errasse devicit. (BEDA.) Docebat enim Euthicium corpus nostrum in illa resurrectionis gloria palpabile ventis aërique subtilius esse futurum, contra quod Dominus dicit: *Palpate et videte quia spiritus carnem et ossa non habet et cet.* (H. S.) Tyberius imperator obiit.

Mauricius ann. 21.

4. (BEDA.) Levigildus rex Gothorum Arrianus Hirmingaldum filium ob fidem catholicam, quam a Leandro Hyspolitano episcopo percepit, securi occidi jussit.

9. Richardus rex, Hirmingaldi frater, per eundem episcopum cum tota gente Gothorum ad fidem Christi convertitur.

12. (H. S.) Sanctus Gregorius ad pontificatum Romanæ aeclesiae eligitur.

16. Gregorius papa synodum 24 episcoporum ad corpus beati Petri congregat indictione 13.

21. Gregorius, missis doctoribus Augustino, Melito, Johanne aliisque pluribus, Anglos ad Christum convertit. Tunica Domini, super quam milites sortem miserunt, in Zaphat procul ab Hierusalem in arca marmorea reperitur; quam Gregorius Antiochenus, Thomas Hierosolimitanus, Johannes Constantinopolitanus cum aliis multis episcopis triduo ordine pedestri in ipsa arca Hierosolymam perducunt, in aeclesia, ubi crux Domini adoratur, posuerunt. (H. S.) Mauricius penas scelerum suorum, ut ipse oravit, exsolvens, a Foca turpiter occiditur.

Focas ann. 7.

3. Gregorius papa migravit ad Dominum indict 8.

6. Romanam aeclesiam omnium aeclesiarum ca-

put esse Focas constituit; nam et Constantinopolitana primam se scripsit. Focas pantheon, id est domum omnium idolorum, aeclesiae dedit, rogante Bonifacio.

7. Focas moritur. His temporibus Perse multas provincias Romanis auferunt, Hierosolimis quoque crucem Domini abstulerunt.

Heraclius ann. ²² 26, alibi 27.

4. (BEDA. — H. S.) Anastasius Persa monachus magicas artes puer a patre didicit. Post a captivis christianis fidem ²¹ accipiens, relicta Perside, Hierosolimis in monasterio abbatis Anastasii 7 ann. vixit. Sed cum Caesarem gratia orationis venisset, captus et verberatus a Persis, remittitur ad regem eorum Cosdroe; a quo tercio verberatus, manu tandem una per tres horas suspensus, sique decollatus, nobile martyrium cum aliis 70 peregit.

6. Eduinus rex Anglorum efficitur.

16. Heraclius Cosdroe regem Persarum, qui se ut deum coli jussit, superavit, et lignum dominicæ crucis Hierosolimam reduxit.

19. Eduinus rex Anglorum in Britannia a Paulino episcopo ad fidem convertitur, 15. indit.

26. (Cf. *Fæp.* c. 65.) Heraclius, astrologus effectus, vidit imperium suum a circumcisis gentibus esse vastandum, mittensque ad Dagobertum regem Francorum, omnes regni ejus Judeos baptizari petiit et impetravit; ipseque per omnes sui imperii provincias idem fieri decrevit. Agareni, qui et Sarraceni, gens circumcisa, provincias Heraclii vastant. Contra quos dum Heraclius dimicat, 150 milia militum ejus Sarraceni interficiunt, et spolia eorum Heraclio remittunt. Quæ ille recipere nolens, dum vindictam ab eis maluit ²², portas Caspiae, quas Alexander Magnus Macedo super mare Caspium fecit et propter inundationem sevimarum gentium servari jussit, aperuit, indeque 150 milia auro armata cum universis universarum provinciarum ejus militibus contra Sarracenos præliandum misit. Cumque in crastinum essent præliaturi, ipsa nocte 52 milia de exercitu Heraclii in castris percussit angelus Dei. Regredientes reliqui cum jam Hierosolimam propinquassent, videns Heraclius inimicorum violentiæ se nequaquam resistere posse, merore arreptus, Euthicianæ heresi ²³ cultum Dei maculavit; habensque uxorem sororis suæ filiam, vexatus febribus, vitam crudeliter finivit.

Annus Domini 639. Heraclonas cum matre Martina ann. 2.

2. (H. S.) Cyrus Alexandrinus et alii multi heresim instaurant. Heraclonas occiditur. Anni ab initio mundi 4600.

Constantinus, Heraclii filius, menses 4 ²⁴.

Constans ²⁵, Constantini filius, ann. 28.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. Hic deceptus a Paulo heretico persequitur christianos.

VARIÆ LECTIONES.

²² constantinoli congregatus c. ²³ deest c. ²⁴ fidens c. ²⁵ malens corr. maluit c. ²⁶ heracii c. ²⁷ e corr. c. ²⁸ constantinus corr. constans c.

12. Martinus papa synodum 103 episcoporum A congregans, Cyrum, Sergium, Pyrrum et Paulum condemnat, indict. 11.

16. Martinus papa a Constantino Cersonam exilio missus, migravit ad Dominum.

24. Constans³² Romam venit, et beato Petro pallium auro textile obtulit, toto exercitu cum cereis intrante.

27. Eclipsis solis facta est hora 10, 5 Non. Mai, indict. 11³³.

28. Constans³⁴ post multas depredationes provinciarum occisus in balneo perit, indict. 12.

Constantinus, filius Constantis³⁵, ann. 17.

2. Vitaliano papa Adeodatus 78³⁷ successit. Cui Domnus 79³⁸ papa.

3. Sarraceni Siciliam depredantes, cum magna praeda Alexandriam redeunt.

16. (BEDA.) Sexta synodus universalis Constanti. nopoli congregatur sub Agathone 80³⁹ papa, qui Dono successit, coram piissimo principe Constantino et legatis apostolicæ sedis et episcopis 150 residentibus. (P. D. vi, 4.) Ea vero hora tantæ araneæ telæ in medio populi ceciderunt, quot sordes heresum expulsas omnes mirarentur.

17. (H. S. — P. D. vi, 25.) Constantinus imperator obiit. Agathon papa successit Leo junior 81⁴⁰. Apud Gallias in Francorum regnum Ansgisus⁴¹, filius Arnolphi, qui de nomine Anchysæ Trojani creditur appellatus, sub nomine majoris domus gerebat principatum. Leoni papa successit Benedictus 82⁴²; cui Johannes 83⁴³; cui Conon 84⁴⁴ menses 11, (Cf. H. S.) a quo sanctus Kylianus pontificalem potestatem accepit; cui Sergius papa successit.

Annus Domini 686. Justinianus minor, filius Constantini, ann. 10.

2. Sanctus Kylianus cum sociis suis passus est anno videlicet Domini 688⁴⁵.

4. (H. S.) Ille heresi pollutus catholicos persequitur, et cum Sarracenis pacem fecit.

9. Willibrordus qui et Clemens, a Sergio papa episcopus ordinatus, Fresonum gentem ad Christum convertit.

10. Justinianus ob culpam perfidiæ regno privatus, exul in Pontum secessit.

Annus Domini 696. Leo ann. 3.

1. (BEDA.) Sergius papa capsam cum portione dominicæ crucis invenit; quæ omnibus annis in basilica Salvatoris quæ dicitur Constantiniana die exaltationis ejus ab omni populo osculatur atque adoratur. Sanctus Gudpertus obiit, episcopus ex anachorita.

3. Leo regnum dimisit.

(H. S.) Annus Domini 699. Tyberius ann. 7.

4. Synodus Aquileie⁴⁶ congregatur sub Sergio papa. Ind. 4, ol. 370.

6. Beda venerabilis presbyter Anglorum chronicon minoris libri usque huc perduxit.

7. Johannes papa Sergio successit. Cui item alius Johannes successit, Justinianus Leonem et Tyberium cum aliis qui eum expulerant occidit; quem videlicet Justinianus Leo in expulsionem illius narium detruncarat. (P. D. vi, 32.) Qui post iterum assumpto imperio, quotiens defluentem guttam rennatis manu detergit, totiens pene aliquem de suis contrariis jugulare præcepit.

(H. S.) Annus Domini 706. Justinianus secundo B cum filio Tyberio ann. 6.

5. Justinianus de peccatis suis penitentiam agens, Constantinum papam summo honore habuit, ita ut die dominica missas ejus audiens communionem de manu sua acciperet.

6. (BEDA.) Justinianus prohibente papa cum mitteret in pontem Mulvium⁴⁷, comprehendere Phylippicum⁴⁸, quem ibi relegaverat, conversus exercitus ad Phylippicum⁴⁹, fecit cum ibidem imperatorem; veniensque cum eo Constantinopolim, victo atque occiso Justiniano, regnum suscepit Phylippicus⁵⁰. (H. S.) Hildibertus rex justus obiit; regnavitque Dagobertus, filius ejus, pro eo. Johanni papa Sisinnius successit. Cui Constantinus.

Annus Domini 712. Phylippicus ann. 4, menses 6. Phylippicus catholicis infestus fuit. Anastasius Phylippicum oculis privavit regnoque expulit. Heribertus rex Langobardorum obiit.

Annus Domini 715. Anastasius ann. 3.

2. Pippinus senior major domus obiit. Pro quo Karolus ann. 26. Dagobertus rex obiit.

3. Ecpertus vir sanctus de gente Anglorum Schotos legitime pascha celebrare docuit. Constantino papæ successit Gregorius secundus.

(BEDA.) Annus Domini 716. Theodosius ann. 1. Ille Anastasium prælio vicit, datoque sibi sacramento, clericum fieri ac presbyterum fecit ordinari. (H. S. et BEDA.) Tyberis fluvius alveum suum egresus multa Romæ subvertit ædificia, ita ut in Via Lata ad unam et semis staturam exeresceret.

Annus Domini 717. Leo ann. 8.

1. Karolus Saxoniæ magna plaga vastavit (185).

4. (H. S.) Sarraceni triennio Constantinopolim obsidentes et multas provincias devastantes, fame, peste, ferro naufragioque pelluntur.

6. (BEDA.) Luidbrandus⁵¹ rex Langobardorum,

VARIE LECTIONES.

³² constantinus corr. constans c. ³³ e corr. e. ³⁴ constantini corr. constantis c. ³⁵ hos numeros manus correctoris superscripsit. ³⁶ ansgis corr. ansgis c. ³⁷ DCLXXXVII. corr. DCLXXXVIII. c. ³⁸ aquileie corr. aquileie c. ³⁹ valde hic locus turbatus est. Herim.: cum m. in Pontum, multum prob. japa c. ⁴⁰ phylippum corr. phylippi c. ⁴¹ phylippum corr. philippi c. ⁴² philippicus corr. philippi c. ⁴³ sua c.

NOTÆ.

(185) Cf. Ann. Lauresh. Alaman., etc.

Sarracenis depopulata Sardinia etiam illa loca fedantibus, ubi ossa sancti-Augustini episcopi propter devastationem barbarorum olim translata et condita fu erant, misit et dato oreo accepit et transtulit ea in Ticiunum.

8. (H. S.) Sanctus Pirminius in Aeguiam insulam, eamque (185*) a serpentibus liberavit. Huc usque Beda venerabilis presbyter chronicam suam in majori de temporibus libro perduxit continentem ab initio mundi secundum Hebraicam veritatem ann. 4680.

Annus Domini 725. Constantinus.

Huc usque regnum Romanorum. Exhinc Francorum.

Annus Domini 726. Karolus, Pippini filius, cum jam principatum majorum domus 12 ann. teneret, post hæc eundem principatum tenet 15 annis, regibus tamen in Francia, sed parva dignitate, regnantibus.

15. Pirminius ex Augia pulsus, in Alsatiā venit.

16. Beda venerabilis Anglorum presbyter obiit, indict. 14.

17. Karolus contra Sarracenos pugnāt die sabbati.

18. Karolus major domus Fresiam vastat.

19. Wasconiam invasit.

22. (Fred. Cont.) Gregorius III papa claves sepulchri sancti Petri et vincula ejusdem cum magnis muneribus ad Karolum misit, eo pacto ut a partibus imperatoris Constantini, qui Leoni successit, recederet. Karolus legatos et legationem cum honore recepit, munera contulit, atque cum suis nuntiis Romam remisit.

23. (H. S.) Karolus contra Sarracenos in Gothia pugnāt. Karolus Saxoniam intrat.

27. Karolus major domus moritur, indict. 8. Gregorio tercio successit Zacharias papa.

(Fred. Cont.) Annus Domini 741. Pippinus, filius Karoli, cum fratre Karlomanno major domus ann. 11. Karlomannus Austriam, Alamanniam atque Thoringiam sortitur; Pippinus Burgundiam, Neustriam atque Provinciam.

1. (H. S.) Karlomannus Wasconiam et Alamanniam petit.

3. Initium Fuldensis monasterii.

5. Karlomannus Alamanniam vastat. Karlomannus pacem cum Saxonibus facit, Alamanniam ingreditur.

9. (Erm. Ann.) Karlomannus divino amore succensus, Romam pergens, sese Zacharie papæ obtulit, et ab eo clericus factus, monasterium sancti Silvestri in monte Soracte construens, se mona-

chum fecit; et post aliquantum temporis ad monasterium sancti Benedicti profectus est.

10. Sanctus Burchardus accepit pontificatum anno Domini 751; sedit 40 ann. (Cl. G. pont.) Eadem temporibus Radgisus Langobardorum rex similiter fecit.

11. Translatio sancti Kyliani. Beatissimus papa Zacharias in venerabili patriarchio beati Georgii martyris caput in capsa reconditum repperit in pethacioliteris Grecis exarato, et in Romanam urbem transtulit. (G. pont.) Hic libros dialogorum quatuor, quos beatus Gregorius fecit, de Latino in Grecum transtulit eloquium. Ad quem Burchardus Wirzburgensis episcopus et Folradus albas missi sunt Romanam, ut consulerent Romanum pontificem de causa regum, qui illo tempore fuerunt in Francia, nomen tantum regis, sed nullam regiam potestatem habentes. (Erm. Ann.) Per quos prædictus pontifex Zacharias mandavit, melius esse illum vocari regem apud quem summa potestatis consisteret; dataque auctoritate sua, Pippinum regem constitui jussit.

(H. S. — EINHARDI ANN.) Annus Domini 753. Pippinus per auctoritatem Stephani papæ, qui Zacharie successit, rex Francorum est appellatus, et unctus manu Bonifacii archiepiscopi Magontiacensis, moreque Francorum in solium elevatus regni in civitate Suessona, regnavit ann. 15⁴⁷.

1. Hildericus vero, qui falso regis nomine fungebatur, tonso capite in monasterium missus est.

2. (H. S.) Sanctus Bonifacius archiepiscopus martyrizatur.

3. Pippinus Langobardiam hostiliter petit.

4. Haistulfus rex Langobardorum moritur.

6. Pypinus Saxoniam bello petit, Wasconiam invadit.

10. Sanctus Othmarus in insulam Remi Stein relegatus obiit. Eclipsis solis facta est 18 Kalend. Septembris hora quasi 6.

11. Inventio capitis Johannis baptiste. Pypinus aliquot comitatus filiis dedit.

12. Hiemps valida facta est hoc anno.

13. Eclipsis solis 2 Non. Jun. hora quasi 6.

15. Corpus sancti Nazarii ad Laurissam allatum est⁴⁸. Pypinus rex moritur, indict. 6.

D. Annus Domini 769⁴⁹. Karolus Magnus, Pypini filius, cum fratre Karlomanno ann. 3, postea solus 42.

4. (H. S.) Corpus sancti Othmari 10 ann. in insula, quo mortuus est, incorruptum reperitur et in basilica sancti Galli sepelitur. Karlomannus rex moritur, frater Karoli.

5. Karolus Saxoniam petit.

6. Italian.

7. Corpora sanctorum Gordiani et Epimachi de Roma in Alamanniam translata sunt. Karolus Lon-

VARIE LECTIONES.

⁴⁸ XII⁴ in marg. add. c. ⁴⁹ XVI. corr. XV. c. ⁵⁰ XVI. erasum c. ⁵¹ DCCLXXVIII. corr. DCCLXXVIII. c

NOTÆ.

(185*) Eamque — liberavit in Herimanno Sangall. non leguntur.

gobardos cum Italia subiecit, et cum triumpho Romam venit.

8. Karolus Saxoniam petit.

9. In Italia Routgisum occidit.

10. Iterum²² in Saxoniam pergit.

11. Hispaniam cepit.

12. Iterum Saxoniam sepius rebellantem invadit.

Fames et mortalitas Franciam vastat.

13. Karolus tandem Saxonicum bellum, ut²¹ putabatur, subjectis Saxonibus, consummat.

14. Karolus iterum Romam venit, et filius ejus Pyppinus baptizatur ab Adriano papa.

15. In Saxonia conventum habuit.

17. Hiltigart regina, uxor Karoli, obiit 2 Kal. Maii, et Berhta obiit.

18. Karolus Saxones rebelles plaga magna occidit et christianos fecit.

19. Eclipsis solis facta est 15 Kal. Oct. hora quasi 2. Karolus iterum Romam pergit, et cruces in vestibus apparuerunt.

20. Karolus per Alamanniam ad fines Bajoariae rebellantis cum exercitu venit.

21. Tassilo dux Bajoariae, iubente Karolo, in Franciam venit, et Bajoaria Karolo subicitur.

22. Karolus Sclavos qui Wilci dicuntur bello petit.

23. 4. Non. Febr. sanctus Burchardus obiit anno Domini 791. Hunc annum sine bello Karolus Wormacie sedit.

24. Karolus Pannoniam, regnum Hunorum, vastat.

25. 6 Kal. Octob. Megingaudus episcopus obiit anno Domini 794; sedit ann. 3, menses 10, dies 25.

26. Saxones fidem Christi relinquentes, iterum rebellant.

27. Fastrada regina obiit. Karolus synodum magnam congregat.

28. Karolus Saxones petit, et terciam partem virorum obsides accepit.

30. Huni munera offerentes, Karlo subiciuntur.

31. Geroldus, piissimus signifer Karoli, in pugna occiditur.

32. 6 Kal. Oct. Bernwelfus episcopus obiit; sedit ann. 6. Romani papam in letania maiore excecant, et linguam ejus amputant.

33. Luitgarda regina obiit 2 Non. Jun.

34. Karolus imperiali benedictione sublimatus, augustus et cæsar Romano more appellatur.

35. 3 Kal. Mar. Ludericus episcopus obiit; sedit ann. 3, menses 5. Greci pacem cum Karlo firmant.

36. Terremotus est et mortalitas subsequuta.

39. Karolus Saxonum rebellantium multitudinem in Franciam transfert.

40. Eclipsis solis facta est 3 Idus Feb. hora quasi 6.

41. Gotefridus Nordmannorum rex superbe Karlo minatur.

42. Karolus synodum magnam²² congregat.

43. Eclipsis solis facta est 7 Idus Jun. hora quasi secunda. Item eodem anno eclipsis 2 Kal. Dec. hora quasi 3. Pippinus rex, filius Karli, obiit.

44. Karolus thesauros in episcopia et ecclesiis dividit. Karolus, filius Karoli, obiit.

45. Bernhardus rex a Karolo efficitur²³. Karolus febre et pleuresi pulsatus obiit, indict. 7 5 Kal. Feb. anno ætatis 71.

Annus Domini 815. Ludewicus, Karoli Magni filius, ann. 26²⁴.

3. Leo papa obiit. Ludewicus a Stephano papa imperator factus est.

4. Pascualis papa efficitur.

5. Bernhardus rex Ludewico rebellat.

6. Bernhardus rex interiit. Luitwidus rebellat.

7. Exercitus contra Luitwidum congregatur.

8. Iterum exercitus contra eundem congregatur.

10. Nix magna a Kal. Oct. usque 2 Idus Apr. permansit.

14. Wethi Augiensis monachus in spiritu raptus admirabilem vidit visionem.

16. Pascualis papa obiit.

17. Corpora sanctorum Valentis et Senesii in Augiam insulam deferuntur.

18. 2 Idus Nov. Wolfgerus episcopus obiit; sedit ann. 22, menses 6, dies 11.

19. Ludewicus magnum conventum in Novioma-go²⁵ habuit.

24. Hatto Basiliensis episcopus obiit.

26. Poutho diaconus palatii in iudaismum lapsus est²⁶. Eclipsis solis facta est 3 Non. Mai hora ante nonam. Et Ludewicus imperator obiit 12 Kal. Jul.

Annus Domini 841. Ludewicus, Ludewici filius, cum fratribus Lothario, Karolo et Pippino ann. 36.

1. 7 Id. Mar. Humbertus episcopus obiit; sedit an. 10, menses 3, dies 8. Bellum inter fratres de partitione regni excaudit.

8. Ludewicus Germaniam. Lotharius cum imperatoris nomine Italiam, Karolus Gallias, regnum dividentes, accipiunt. Judith imperatrix, uxor Ludewici prioris, obiit.

14. 12 Kal. Oct. Gozbalus episcopus obiit; sedit ann. 13, m. 10, d. 8.

15. Ecclesia sancti Kyliani in Wirciburg fulminibus exusta est; et Lotharius rex tonsuram et monachicum habitum suscepit moriturus. (H. S.) Corpus sancti Martini de tumulo levatur.

17. Leo papa, Trougo, Rabanus, Benedictus papa et Hiltigart regina obierunt.

20. Lotharius imperator obiit. Pro quo Ludewi-

VARIÆ LECTIONES.

²² itē c. et sequentibus annis, quod certe a. 26 item legi nequit. ²¹ in c. ²³ magna c. ²⁴ XLVI. erasum c. ²⁵ XXVII. cor. XXVI. c. ²⁶ novio magno c. ²⁷ XXVII. erasum c.

cus, filius ejus, imperavit cum fratre Lothario A rege.

22. Meginaradus heremita martirizatur.

24. Huius christianitatis nomen aggressi sunt.

27. Nicolao pape Adrianus succcessit.

28. Terremotus facta est, et cometa visa est.

29. Lotharius rex, frater Ludewici imperatoris, obiit, et Karolus Galliarum rex regnum invasit.

30. Ludewicus imperator de solariorum cecidit.

31. Ludewicus et Karolus cum patre pacificantur.

32. Adrianus papa obiit. Wormatium fulminis ictu crematur.

35. Ludewicus imperator obiit, et Karolus rex Galliarum Romam pervenit.

36. Ludewicus rex Germaniae obiit 5 Kal. Sept. B Bellum in Ribuarum inter Ludewicum et Karolum committitur.

Annus Domini 877. Karolus, junior filius Ludewici, cum fratribus Karlmanno et Ludewico ann. 11.

2. Karolus rex Galliarum obiit.

3. Ludewicus Balbus, filius Karoli, obiit.

4. Ludewicus vivente fratre suo Karlmanno Bajoarum ingreditur. Karlmannus obiit.

5. Karolus junior cum uxore sua Ribegartha imperiali benedictione sublimatur.

6. Ludewicus rex Francorum, frater Karoli imperatoris, obiit.

11. Karolus imperator vivus dimisit regnum.

Annus Domini 888. Arnolfus, filius Karlmanni, ann. 12.

1. Karolus junior imperator obiit. Luitperto archiepiscopo Sunderolt successit. 3 Idus Jul. Arn. Wirzburgensis episcopus in Saxonia occisus est inter missarum sollemnia; sedit ann. 36. m. 7, d. 12.

3. Arnolfus rex exercitum Nordmannorum prorsus delevit.

4. Ratispona incendio flagrat.

6. Sunderolt a Nordmannis occiditur. Pro quo Hatto.

8. Arnolfus Italiam Burgundiamque suo regno subiecit.

Liutolfus dux Saxoniae.

Brun dux a Danis occisus. Otho dux.

Heinricus rex.

Heinricus dux Bajoariae. Otho imperator.

Heinricus dux Bajoariae. Otho imperator.

Heinricus Babenbergensis dux Bajoariae postea imperator. Otho imperator absque filiis.

Cujus uxor Cunigunt absque filiis obiit.

Annus Domini 919. (H. S.) Heinricus comes rex D effectus regnavit ann. 17.

1. Salomon episcopus obiit.

4. Karolus rex Galliae in Franciam venit

9. Arnolfus rex Romam veniens, imperator efficitur.

11. Magna fames homines se invicem comedere persuasit.

12. Arnolfus imperator obiit. Gentes Pannonicae, quas Ungarios dicimus, Italiam depopulantur.

Annus Domini 900. Ludewicus, Arnolfi filius, aetate puer ann. 12.

1. Ungarii Bajoariam ingrediuntur, et plus mille ex eis occiduntur.

2. Ungarii Carenthaniam invadunt, et in sabbato commissa pugna, occiduntur.

6. Ungarii amari occiduntur. Berenger, Reginolt et Gerhart germani fratres occiduntur.

7. Pugna inter Adalbertum, fratrem eorum, et Conradum, fratrem Ludewici imperatoris, committitur; in qua Conradus occiditur.

8. 3 Non. Aug. Ruodolfus episcopus Wirzburgensis obiit; sedit ann. 17, m. 12, d. 2. Adalbertus perfidia Hattonis archiepiscopi et ejusdam Luitpaldi deceptus, Ludewico jubente, decollatur. Bajoarii ab Ungariis interficiuntur.

9. Ungarii Saxoniam et Turingiam vastant. Luitpaldus occiditur.

10. Ungarii Alamanniam petunt.

11. Bellum Francorum cum Ungariis.

12. Ludewicus rex moritur. Burchardus dux occiditur.

Annus Domini 912. Counradus, filius Counradi illius quem Adalbertus Babenbergensis interfecit, in regnum elevatus regnavit ann. 7.

1. Ungarii ab Alamannis et Bajoariis juxta fluvium Ine occiduntur.

2. Cometæ videntur. Ruodolfus rex obiit. Ungarii Alamanniam depopulantur. Hatto archiepiscopus moritur. Cui Heriger successit.

5. Salomon episcopus captus est. Ungarii totam Alamanniam igne et gladio vastant.

6. Erchanger dux et Berhtolfus germani fratres decollantur 12 Kal. Febr. Basilea ab Ungariis destruitur.

7. Ungarii per Alamanniam, Alsatiā, regnum Lotharii invadunt. Burchardus dux constituitur. Counradus rex obiit.

Baba.

Adalbertus quem Ludewicus decollavit.

7. (H. S.) Sanguis Domini in Augiam insulam venit.

8. Ungarii totam Franciam, Galliam, Alsatiā atque Alamanniam gladio et igne devastant. Bur

chardus dux occiditur. Herimanno Alamannia com- A
mittitur.

11. Heriger archiepiscopus obiit. Pro quo Hilti-
bertus.

12. Henricus rex Poemiam petit.

13. 17 Kal. Dec. Thieto Wirciburgensis episcopus
obiit; sedit ann. 24, m. 2, d. 14. Henricus regem
Abodritarum et Nordmannorum christianum fecit.

15. Henricus Ungarios in Suirbia interfecit.

16. Notingus Constantiensis episcopus obiit. Pro
quo Conradus.

17. " Henricus rex obiit.

Annus Domini 937. Otto Magnus, Henrici filius,
ann. 38.

1. Ungarii Franciam, Alamanniam, Galliam usque
Oceanum et Burgundiam devastantes, per Italiam B
redierunt. Monasteria sancti Galli et sancti Bonifa-
cii cremantur. Arnolfus Noricorum dux et Roudol-
fus rex obierunt.

2. Henricus, frater Ottonis, ab Eberhardo com-
prehensus est.

3. Gisilbertus et Adalbertus occisi sunt, et episco-
pi in fugam sunt lapsi.

4. 8 Kal. Apr. junior Burchardus Wirciburgensis
episcopus obiit; sedit ann. 9, m. 3, d. 23. Hiemps
valida et mortalitas animalium facta.

5. Ottho Gallias petit.

6. Ottho rex et Ludewicus pacificantur.

8. Ungarii cum Bajoariis pugnant et vincuntur ".

10. Ottho rex Galliam ingreditur.

11. Berhtolfus Bajoariorum dux moritur. Cui
Henricus, frater Otthonis, successit.

15. Herimannus dux Alamannorum obiit. Pro quo
Luidolfus, filius Otthonis regis.

14. Ottho rex Italiam petit eamque sibi subiecit;
Berengerum regem expulit.

15. Beringer apud Augustam in conventu Otthoni
ad dedicationem " venit. Inde cum regina conjuge ejus
Willa nomine ad castellum Babenberch deductus,
præsentem vitam elausit. (H. S.) Ignitus lapis quasi
massa candentis ferri ab occidente volitans venit; et
draco visus est.

16. Ottho rex una cum filio Italiam intrat, ac nu-
ptiæ regales Papæ factæ sunt.

17. Luitolfus dux Otthoni regi patri suo rebellat. D
Adalbertus comes occiditur.

18. Ungarii Noricam, Franciam Italiamque pe-
tunt.

19. Ungarii totam Bajoariam depopulantes, juxta
Augustam Alamanniæ urbem ab Otthone rege pugna
victi, immensa caede necantur.

20. Luitolfus dux hostiliter Italiam invasit.

21. Luitolfus Adalbertum bello vicit, et ipse eo-
dem anno moritur.

23. Cruces in vestibus apparuerunt.

24. 15 Kal. Mar. Pobbo Wirciburgensis episco-
pus obiit; sedit ann. 20, m. 10, d. 14.

26. Ottho rex Romam veniens, imperator effici-
tur. Signum in sole.

27. Ottho imperator natale Domini Papæ mor-
ratur.

28. Item Ottho natale Domini Romæ moratur.

31. Ottho imperator de Italia redit.

32. Et Burchardus dux in Italia rebelles cæsari
vicit. Eclipsis solis facta est. 11 Kal. Dec.

35. Signum quoddam ignei coloris in cælo appa-
ruit.

38. Ottho imperator Non. Mai obiit. Sanctus Ou-
dalricus obiit anno episcopatus sui 50.

Annus Domini 975. Ottho secundus, Otthonis Ma-
gni filius, ann. 9.

8. Ottho imperator, apud Galabriam occiso a Gre-
cis exercitu, de navi exiliens, aufugit. Ottho dux
obiit.

9. 11 Kal. Aug. junior Pobbo Wirciburgensis
episcopus obiit; sedit ann. 23, m. 4, d. 21. Ottho
imperator Romæ 6 Idus Dec. moritur et sepe-
litur.

Annus Domini 984. Ottho tercius, Otthonis secundi
filius, admodum puer, ann. 18.

5. Fames magna.

6. 4 Kal. Sept. Huc Wirciburgensis episcopus
obiit; sedit ann. 6, m. 7, d. 28.

11. Sanctus Adalbertus, episcopus de Praga civi-
tate, a Prucis martyrio coronatur. 12 Kal. Oct. Be-
renwardus Wirciburgensis episcopus obiit; sedit
C ann. 5, m. 8, d. 19.

14. (H. S.) Conradus dux obiit.

18. Ottho imperator in Italia obiit 5 Kal. Febr.;
cujus intestina Augustæ, reliquum corpus Aquis-
grani sepelitur.

Henricus dux Bajoariz rex effectus ann. 23, m.
2 ".

2. Henricus rex Henricum marchionem et alios
sibi resistentes cum exercitu petit.

3. Henricus rex Italiam, Boemiam et Bolizaum
ducem cum omni gente Sclavorum subjugavit.

4. Magna fames facta est.

6. Episcopium Babenberg a rege Henrico consti-
tuitur, et Eberhardus ibi episcopus ordinatur.

8. Brun episcopus et monachus a Prucis multis
suppliciis afflictus, et manibus pedibusque abscisis,
postremo capite plexus, cælos petiit.

15. (H. S.) Henricus Romæ imperiali benedictio-
ne coronatur a Benedicto papa.

14. Ernest dux in venatu occiditur.

16. 18 Kal. Dec. Henricus Wirciburgensis ep-
scopus obiit; sedit ann. 23, m. 5, d. 22.

Megingaudus Treverorum episcopus obiit. Pro quo
Poppo.

17. Lantpertus episcopus obiit.

19. Benedictus papa, Babenberg veniens, ecclesias
sancti Stephani dedicavit. Eodem anno Werenharius
Argentine episcopus cum Alamannis contra Burgun-

VARIE LECTIONES.

" XVIII. *erasum c.* " *vicuntur c.* " *deditio c.* " *in loco raso c.*

20. (H. S.) Terræmotus magnus factus est 4 Idus A
Maii feria 6. Heribertus Coloniensis archiepiscopus
obiit. Pro quo Pilgrinus.

21. Heinricus imperator Novam Trojam deditione
cepit, et mortalitas ¹¹ magna in exercitu facta est.

22. Gebehardus Radisponensis episcopus obiit.
Pro quo iterum ¹² Gebehardus.

23. Heinricus imperator 3 Idus Jul. obiit et in
Babenberg episcopio a se facto in monasterio sancti
Petri apostoli sepelitur.

Counradus ann. fere 13 regnavit.

1. Magna dissensio in regno contra Counradum
regem efficitur.

2. Counradus rex filium suum Heinricum regem
fecit, et ipse Romam pergens imperator efficitur.

3. Brun Augustensis episcopus et Welf comes
prædas et incendia inter se faciunt.

4. Ernest dux et Welf comes Counrado imperatori
ad deditionem veniunt.

5. Bruno Augustensis episcopus obiit. Pro quo
Heberhardus.

6. Counradus imperator Stephanum Pannoniæ re-
gem cum exercitu petit. Interea in Alamannia Er-
nost dux et Werinbarius comes cum aliis multis oc-
ciduntur ¹³ 16 Kal. Sept.

7. Stephanus rex missis legatis cum imperatore
Counrado pacificatur.

8. Roudolfus rex Burgundiæ moriens diademata
suum Counrado imperatori misit.

9. 11 Kal. Apr. Meginhardus Wirzburgensis epi-
scopus obiit; sedit ann. 15, m. 2, d. 21. Counradus
hieme Burgundiam petit. Eclipsis solis facta est 3
Kal. Jul. hora 6.

10. Counradus orientalem Franciam contra Oun-
thonem petit. Counradus iterum ¹⁴ Burgundiam va-
stat.

11. Wirbinam castellum in confinio Saxonie pa-
gani qui Luitici dicuntur, multis christianis occisis
et captis, obtinent; quos Counradus cum exercitu
petit.

12. Italia civili discordia laborat. Gebehardus Ra-
dispona episcopus obiit. Pro quo iterum ¹⁵ Gebe-
hardus. Nuptiæ Heinrici regis. Pagani supradicti
Counrado imperatori tributarii ¹⁶ facti sunt. Pilgri-
nus Coloniensis episcopus obiit. Pro quo Heriman-
nus.

13. Counradus imperator Italiam cum exercitu pe-
tit, et Mediolanensem episcopum in custodiam mit-
tit; qui fuga lapsus imperatori rebbat. Outho prin-
ceps Karlingorum ¹⁷ a Gozzelone duce pugna victus
fugiensque a quodam milite occiditur.

14. Cunigunt regina obiit. Herimannus dux obiit.
Stephanus christianus Ungariorum rex obiit, qui
cum omni gente sua ad fidem Christi convertitur.

15. Counradus imperator 2 Non. Jun. obiit et
Spire sepelitur. Eclipsis solis 11 Kal. Sept. Regin-
baldus Spirensis episcopus obiit 3 Idus Octob.

Heinricus rex pius, filius Counradi, incipit re-
gnare.

2. Heinricus rex ducem Boemiæ Fratislaum bello
petit; sed multis proceribus et militibus in præstru-
ctione silvæ citra et ultra occisis vel captis, nil di-
gnum efficere potuit. Petrus quoque Ungariorum
rex eidem duci ¹⁸ contra Heinricum regem auxilia
misit.

3. Ungarii quendam Ovonem regem sibi eligentes,
B Petrum regem suum expellentes. Qui profugus et
exul Heinrici regis, cui priori anno rebellaverat,
gratiam querit et invenit. Heinricus rex Boemiam
ingressus, igne prædaque cuncta devastat, et rebel-
lem ducem obsides dare et ipsum post se Radispo-
nam ad deditionem humiliter venire sibiique iureju-
rando fidelitatem servitiumque confirmare coartat.
Ovo rex Ungariorum, ob susceptum a Heinrico rege
Petrum a se expulsum, fines Bajoariæ prædas et in-
cendiis depopulatur; sed magna pars exercitus ejus
ab Adelberone marchione deleta est.

4. Heinricus rex Pannoniam ingressus duas po-
pulosissimas civitates evertit, plures deditione sub-
jecit. Sed cum Petrum regem, quem secum ducebat,
provinciales recipere nolent, alium quem petebant
ducem eis constituit; quem Obo post discessum ejus
in Boemiam repulit. Gisela imperatrix, mater Hein-
rici regis, 16 Kal. Mar. obiit et apud Spiram sepe-
litur.

5. Heinricus rex iterum Pannonias invadens, sa-
tisfactionem, obsides, munera, pacis per iusjuran-
dum confirmationem accipiens, discessit. Inde re-
versus, Constantiensi synodo affuit; ubi cunctis de-
bita dimisit; destructisque omnibus inimiciis, pa-
cem hactenus inauditam tam ¹⁹ in tota Suevia quam
in aliis sui regni provinciis regia censura per edi-
ctum confirmavit. Dein Agneten ²⁰, Willelmi Pic-
taviensis principis filiam, reginam apud Magontiam
unqui faciens, regalibus sibi nuptiis Ingelenheim
copulavit; unde infinitam histrionum et joculariorum
multitudinem sine cibo et muneribus vacuam et me-
rentem abire permisit. Luitpaldus marchio, Adel-
berti filius, maxima Ungariorum clades, immature
obiit. Pestis pecudum maxima. Hiemps dura et ni-
vosa.

6. 6 Kal. Jun. Brun. Wirzburg. episcopus obiit
anno Domini 1045; sedit ann. 11, m. 4, d. 14. (Cf.
HERM. a. 1044-1045.) Heinricus (186) rex tercio

VARIE LECTIONES.

¹¹ mortalita c. ¹² itē c. quod hic etiam item legi potest. ¹³ occidunt c. ¹⁴ itē c. ¹⁵ tributarii c.
¹⁶ karlinorum corr. karlinorum c. ¹⁷ duce c. ¹⁸ deest c. ¹⁹ agneten c.

NOTÆ.

(186) In sequentibus raro verba Herimanni retinuit, res vero tantum non omnes ab ipso mutuatas est
PATROL. CLIV. 16

Pannonias iratus ingrediens, Dei favente clementia A et beato Ondalrico episcopo imperante⁷⁰, victor factus, Obonem cum uxore et filiis cognatisque, quibus locus evadendi erat, effugabat. Petrum in regnum restituit; subditoque sibi Ungariorum regno, summo cum honore revertitur. Gothefridus dux Lotariorum Heinrico regi⁷¹ rebellans, ad deditionem coactus, in castello Gibichenstein (187) usque ad dignam satisfactionem sub custodia mancipatur.

7. (Cf. HERM. a. 1046.) Henricus rex Italiam ingressus, pacifice a Romanis suscipitur, papas tres non digne constitutos synodaliter deposuit, et Suidegerum Babenbergensem episcopum papam constituit; ipseque et conjux ejus Agnes regina eadem die imperiali benedictione sublimantur. Imperatrix vero Agnes filiam apud Ravennam genuit. Ipse autem imperator per Apuliam multasque provincias felici victoria exercitum ducens, honore magno revertitur.

8. (Cf. HERM. a. 1046-1047.) Interea Petrus Ungariorum rex a quodam tyranno Pannonico captus et cecatus, ille qui eum expulerat regnare cepit. Corpus sancti Widonis de Italia allatum est Spiram ab imperatore Henrico 8 anno regni ejus, imperii ejus anno 1, ab incarnatione Domini anno 1047, indictione 15. Suidegerus papa obiit eodem quo constituitur anno⁷². Pro quo Boppo ordinatur.

9. (HERM. a. 1047-1048.) Otto dux Suevorum obiit. Pro quo Otto de Suinvurti surrexit. Boppo papa obiit anno quo constituitur. Bruno, qui et Leo, Tolanensium antistes, papa ordinatur.

10. (Cf. *ib.* a. 1049.) Henricus imperator anno imperii sui tertio quasdam partes Gallie invasit contra Gotefridum et Baldewinum; quibus ad deditionem coactis, et regno his partibus pacificato, victor cum honore revertitur. Synodus Magontiae habetur. Cui affuit Bruno apostolicus et Henricus imperator.

11. (*ib.* a. 1050.) Ungarii iterum⁷³ rebellant. Quos Gebehardus episcopus Radisponensis, vice Henrici imperatoris obviam factus, in fugam conversos non minima cede afflixit; insuper urbem marchiae⁷⁴. Heimenburc aedificiis restauratam militari obsidione muniri fecit; ipse summa cum pace regreditur.

12. (*ib.* a. 1051.) Bartho archiepiscopus obiit. D Pro quo Luitpoldus. Henricus imperator iterum Pannoniam ingressus, divisa in duas partes multitudo militum, utrimque regionem ipsam silvis et maxime aquarum collectionibus circumseptam occupans, intravit; sed illa gens durior ceteris cum rege suo dolose et ignaviter agens, sua pariter cum aliis diripiens fame et siti multisque cladibus lassatum nostrum fugiens⁷⁵ evasit. Milites autem imperatoris, vastata magna parte provinciae multis insuper

inibi occisis, pacifice, quamvis inacte, ad propria cum imperatore redierunt.

15. (*ib.* a. 1052-1053.) Henricus imperator iterum Pannoniam petit, et inacte redit, habens secum in comitatu Brunonem apostolicae sedis praesulem et proximum natale Domini pariter ducentes Womatiae, apostolicus Romam redit 1053 anno, multis cum diversarum provinciarum militibus imperiali praeeptione et amicorum subventionem comitantibus; et post pascha exercitum ducens per Apuliam contra Nordmannos, illius terrae quondam advenas sed tunc Romani imperii inimicos, infinitaque utrobique cede peracta, papa cum paucis fugiens absque victoria regreditur, relictis illis Suevorum ac Noricorum militibus obtimis; et in urbe Beneventana consedit.

14. (*ib.* a. 1054.) Dein religiosus papa Bruno, qui et Leo, anno incarnationis Domini 1054, regni vero Henrici imperatoris 15, gloriose vitam finivit, sepultus Romae in ecclesia beati Petri. Conradus dux Noricorum, federatis sibi Ungariis, graviter rebellat. Item Baldwinus et Gotefridus.

15. Leoni papae Gebehardus, qui et Victor, successit (an. 1055). Adalbertus marchio obiit. Fames magna fuit. Henricus imperator Italiam cum exercitu petens, omnia cum pace disposuit; revertensque nepotam suam Beatricem secum duxit, indigne eam tractans propter quandam ejus insolentiam, qua vivere consueverat mortuo viro ejus Bonifacio duce. Welf dux Carinthiorum obiit. Conradus dux antea Noricus ab imperatore expulsus, in Pannonia exul male moritur. Arnolfo Spirensi episcopo Conradus successit.

16. Herimannus comes orientalium Francorum obiit 6 Kal. Feb. (1056.) Gebehardus Radisponensis episcopus, magni imperatoris Henrici patruus, hostis occulte pessimus deprehensus, victus atque custoditae mancipatus, sed misericorditer tractatus, exilio remittitur et sedi pristinae restituitur. Gotefridus dux ad deditionem venit. (Cf. BERTH.) Magna cedes a barbaris qui Luitici dicuntur in christianos facta est; quorum quidam gladio, quidam fugientes⁷⁶ in aqua perierunt; inter quos Wilhelm marchio occiditur. Hisdem temporibus multi diversarum provinciarum principes perierunt. Fames multas provincias afflixit. Egestas et penuria undique praevaluit. Multa mala tunc temporis facta sunt. Henricus imperator his doloribus cordetenus compunctus, infirmari cepit, et perductus usque ad mortem; sapienti tamen usus consilio, ab omnibus quibus potuit veniam petens, quibusdam praedia quae abstulit restituens, cunctis qui contra eum culpas damnabiles fecerunt relaxans, filium suum Henricum Romani pontificis ceterorumque pontificum et principum electione regem constituit. His

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ lege impetrante. ⁷¹ rege c. ⁷² deest c. ⁷³ itē c. ⁷⁴ marchionem c. ⁷⁵ fugiens c. ⁷⁶ fugientes c.

NOT.E.

(187) ita cod. Murensis Herimanni.

et aliis, prout vitæ possibilitas admisit, bene dispositis, 3 Non. Octob. hanc vitam præsentem in Deo finiuit.

Heinricus, filius Heinrici imperatoris, admodum puer, cœpit regnare, anno ab incarnatione Domini 1057. Agnes imperatrix, mater ipsius Heinrici, ducatum suscepit Bajoariæ. Pontifex Romanus Gebehardus, qui et Victor, multis bene in Germaniæ aliisque Romani regni partibus pontificum vel principum secularium consilio dispositis, Romam cum pace rediit, incipiente illius anni quadragesima. Hic etiam eodem anno finiuit vitam. Pro quo Fridericus, qui et Stephanus, jam monachus factus

A a Romanis pontifex constituitur. Saxones iterum congregato exercitu gentem efferam Luiticiorum⁷⁷ hostiliter invaserunt, diversisque malis eam affligentes, Romanæ diuitiis subdiderunt, acceptis obsidibus et tributis, atque ad propria cum pace redierunt. Eodem tempore quidam Fridericus et fratres ejus Germaniæ partibus tyrannidem exercentes contra imperium Romanum, ab Agnete imperatrice et principibus regni victi ad deditionem venerunt. Fridericus, qui et Stephanus, pontifex Romanus vitam finivit. Otho dux Suevorum obiit 4 Kal. Octob. ⁷⁸.

Bouigis illustris vir genuit sanctum Arnolfum Metensium episcopum.

Sanctus Arnolfus episcopus.

Ansigis filius ejus.

Pippinus princeps et major domus, pater sancte Gertrudis virginis.

Karolus dux cognomento fortissimus

Pippinus major domus idemque rex Francorum.

Karolus rex Francorum et patricius Romanorum, primus, imperator in Francia

Ludewicus rex cognomento Plus.

Lotharius
rex Franciæ Italiæ
et Burgundiæ.

Hugo
filius
regis in
mona-
sterium
trusus.

Ludewicus
rex
Italiæ et
Germaniæ.

Lotharius
rex
Lothari-
ensium.

Karlmannus
rex
exceatus.

Ludewicus
rex
in vena-
tione
occisus.

Ludewicus
rex
Ostro-
franciæ.

Karlmannus
rex
Bajoariæ
invictis-
simus.

Karolus
rex
Alaman-
niæ.

Ludewicus
rex
Germaniæ.

Bertha.

Humbertus.
Hugo
rex
Italiæ.

Hermangisus.

Hilrindrud.

Ludewicus
rex Franciæ.

Cunigunt. Lotharius.

rex Franciæ.

Sigefridus Lotharius.

comes.
Cunigunt
imperatrix.

Arnolfus
rex Bajoariæ et Franciæ.

Zoundbaldus
rex Lotha-
riensium.

Ludewicus
rex Ostro-
franciæ.

Counradus
quem
Adelbertus
interfecit.

Counradus
rex ultimus
Karolorum.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ ita e. ⁷⁸ In codice eodem fere modo quo hic pagina non expleta textus desinit. In sequenti pagina, quaternionis ultima, stemma legitur genealogicum quod addimus.

Hic duo subiicienda duxi stemmata, e coa. Trevisus N. 1709 (LXXXVI) olim Prunensis s. XI f. 75 descripta, quæ iam cum iis quæ Ælæhardus recepit quam cum aliis ex cod. Steinfeld, supra SS. III, p. 215, editis quam maxime continent.

1.

Domnus Arnolfus Metensium episcopus. Cujus pater Bogisus fuit vir illustris.

Angisus filius ejus.

Pippinus princeps et major regie domus.

Karolus cognomento fortissimus.

Pippinus rex Francorum.

Domnus Karolus rex Francorum et Langobardorum ac patricius Romanorum.

Hlodowicus rex cognomento Pius.

Hlotharius rex Francie et Italie et Burgundie.

Hugo filius ejus Hlodowicus Hlotharius rex

in monasterium rex Italie et Hlothariensium.

Romanie.

Bertha.

Hugo rex Italie.

Hubertus. Hlotharius.

Hugo marchio.

Hlodowicus rex Germanie.

Hlodowicus Karolomannus Karolus

rex Ostro-

francie. Bojorarie. mannie.

Arnolfus rex Bajoarie et Francie.

Zvendiboldus rex Hlodowicus rex

Hlothariensium. Ostrofrancie.

rex venatione

occisus.

Karolus rex Francie.

Hlodowicus rex Francie.

Hlotharius rex Francie. Karolus.

Karolus.

2.

Lindolfus dux Saxonie.

Owa dux.

Liutgarda regina.

Heinricum respice de cujus | fluxit semine "

Heinricus rex primus. == Mathildis regina. Theodericus pater Mathildis regine

ex stirpe Widikindi magni ducis Saxonie. Cujus

fratres fuerunt Widikint, Immit, Reginbern.

Otto imperator primus. Heinricus dux. Bruno archiepi-

Dudicha. Otto secundus item Heinricus scopus Colonia.

dux. imperator.

Otto dux. Otto impera- Mathil- Heinricus imperator.

tor tercius. dis.

Heinricus. Cuono. Luodolfus. Herimannus Otto dux

Cuonradus imperator. archiepiscopus.

Heinricus imperator.

VARIÆ LECTIONES.

" linea qua Hlodowici filius indicatur erasa est. " ita cod.

EKKEHARDI CHRONICON UNIVERSALE.

Id est abbreviatio

EPYTHOME EUSEBII DE SEQUENTI OPERE.

(HIER.) Moysen (188-89), gentis Hebraicæ ductorem, qui primus omnium prophetarum ante adventum Domini Salvatoris divinas leges sacris litteris explicavit, Inachi fuisse temporibus, eruditissimi viri tradiderunt, ex nostris Clemens et Africanus, ex Judeis Josephus et Justus, veteris hystoriæ monumenta replicantes. Porro Inachus quingentis annis Trojanum bellum antecedit. Ex ethnicis vero impius ille Porphyrius in quarto sui operis libro, quod adversum nos casso labore contextuit, post Moysen Semiramidem fuisse affirmat, quæ apud Assyrios ante Inachum regnavit annos 150. Itaque juxta eum 800 pene et 50 annis Trojano bello Moyses senior invenitur. Cum hæc ita se habeant, necessarium duxi veritatem diligentius persequi, et tempora regnorum contra se invicem ponere, ac singularum gentium annos dinumerare, ut quid cuique coetaneum fuerit curioso possimus ordine notare. Neque me fugit, in Hebreis codicibus dissonos ætatum annos inveniri, plusque vel minus, prout interpretibus visum est, lectitari, sequendumque illud potius quod exemplariorum multitudo in fidem traxit.

Verum utcumque quis volet computet, reperiet, Inachi temporibus, quem primum Argis regnasse aiunt, patriarcham Hebreorum fuisse Israhælem, a quo 12 tribus Israhælis vocabulum sortitæ sunt. Semiramidem autem et Abraham contemporales fuisse manifestum est. Nam Moyses, licet junior supradictis sit, omnibus tamen quos Greci antiquissimos putant senior deprehenditur, Homero scilicet et Hesiodo Trojanoque bello, ac multo superius Hercule, Museo, Lino, Chirone, Orpheo, Castore ac Polluce, Apolline, Esculapio, Libero, Mercurio et ceteris diis gentium sacrisque vel vatibus, ipsius quoque Jovis gestis, quem Grecia in arce divinitatis collocavit. Hos, inquam, omnes quos enumeravimus etiam post Cecropem Difen¹, primum Atticæ regem, fuisse convincimus, Cecropem autem Moysi coetaneum hystoriæ ostendunt et ante Trojanum bellum fuisse annis 350. Quod ne cui dubium videatur, sequens ratio sic probabit. Quadagesimo secundo anno imperii Augusti Christus natus est, 15 Tyberii anno predicare orsus est. Si quis igitur retrorsum

A computans annorum numerum, alterum Darii regis Persarum querat annum, sub quo templum Hierosolymorum, quod a Babyloniis destructum fuerat, instauratum est, reperiet a Tyberii 15 usque ad Darium annos 540. (190) Darii quippe secundus annus sexagesimæ quintæ olimpiadis anno primo fuit, et Tyberii 15ma in 201 olimpiadis annum quartum incurrit. Fiunt ergo inter Darium et Tyberii 15ma annum olimpiades 136, anni 546, quadriennio in una olimpiade subputato. Deinde secundo Darii anno septuagesimus desolationis templi annus expletur, a quo usque ad primam olimpiadem retrorsum numerantur olimpiades 64, anni 256, qui similiter subputantur a supra dicto desolationis templi anno usque ad 49 annum Ozia regis Judæorum, sub quo Ysaïas et Osee fuerunt. Itaque prima olimpias in Ysaïæ et reliquorum qui cum eo prophetaverunt incurrit ætatem. Rursus si a prima olimpiade ad superiora tempora et usque ad captivitatem Trojæ proveharis, invenies annos 405² quos curiosissima Grecorum hystoria conscribit. Item apud Hebreos a supra dicto Ozia anno et temporibus Ysaïæ prophetæ usque ad Samson et tertium annum Lapdon judicis subputabis annos 405³. Samson autem est quem in corporis robore Herculi similem ferunt posteri Judæorum. Et michi videntur non multum distare tempore, siquidem ambo circa Trojæ captivitatem fuerunt. Post hæc iterum ad priora convertere, et cum 329 annos numerus retro actus tibi expleverit, Cecropem Difen⁴ Grecorum et Moysen invenies Hebreorum. Nam a 45 Cecropis anno usque ad captivitatem Trojæ et ab 80ma ætatis Moysi, in quo populum Israheliticum de Ægypto eduxit, usque ad tertium annum Lapdon judicis computantur anni 329. Itaque sine ulla ambiguitate Moyses et Cecrops, qui primus Atheniensium rex fuit, hisdem fuere temporibus. Porro iste est Cecrops Difes⁵ indigena, sub quo primum in arce olivæ orta est, et urbs Atheniensium ex Minervæ appellatione nomen sortita est. Hic primus omnium Jovem appellavit, aram ei statuit bovemque immolavit, simulachra reperit, et victimas obtulit, nequaquam istius modi rebus in Grecia unquam visis; cetera quoque quæ apud

VARIE LECTIONES.

¹ in loco raso 1. ² V e corr. 1. VI Hier. ³ ita e corr. 1. ⁴ e corr. 1.

NOTÆ.

(188-89) Tota præfatio paucis mutatis ex Eusebio ab Hieronymo translato descripta est.

(190) Numeros et totam annorum supputationem

Ekkehardus in sequentibus paulo mutavit, verbis tamen Hieronymi servatis.

Grecos mira jactantur, posteriora Cecropis annis deprehenduntur. Sit ergo Cecropis consequentia et Moysei. Post hunc describitur diluvium sub Deucalione, incendium sub Phetonte, Eriethonius, Vulcani et Terræ filius, Dardanusque, qui Dardaniam condidit, Libiæ quoque raptus et Europæ, sacra Cereris atque delubrum Ysidis, in Eleusina frumenta Tripolemi, regnum Troia,

*Cujus dii natum Ganimedem ad sidera raptum
Vina Jovi magnis voluerunt fundere mensis.*

Quo tempore Tantalus et Tycius fuerunt et Apollo natus est; nam Latona, Jovis conjunx, per Tycia fugit regna; Latonæ autem et Jovis filius Apollo. Post quos Cathmus Thebas venit,

*Qui Semelen genuit, de qua pulcherrima proles
Liber condignam partu tulit edita frugem.*

Porro Liber et quos mox inferimus post ducentesimum annum Cecropis fuerunt, Linus scilicet et Zetus et Amphyon, Museus, Orpheus, Minos, Perseus, Esculapius, Castor et Pollux gemini, Hercules, cum quo Apollo servivit Admeto. Post quos facta est Trojæ subversio, quam Homerus longo sequitur intervallo; Homerus autem Solone et Talete Milesio ceterisque qui cum his septem sapientes appellati sunt multo prior reperitur; deinde Pythagoras existit, qui se non sapientem ut priores, sed philosophum, id est amatorem sapientiæ, dici voluit; quem secutus Socrates, qui Platonem erudit, a quo famosas in partes philosophia divisa est. Horum singulos juxta ordinem historiæ suis locis inseremus. Igitur Moyses cunctos quos supra memoravimus antecedit, quia ætate Cecropis fuisse monstratus est. Ab octogesimo autem anno Moysei et egressionem Israel ex Ægypto rursum ad superiora conversus usque ad primum annum Abrahamæ reperies annos 505us, quos similiter a 45 anno Cecropis usque ad Ninum et Semiramidem Assyriorum principes 505us subputabis. Primus quippe omni Asiæ, exceptis Indis, Ninus, Belli filius, imperavit. Itaque manifestum est Abraham Nini ætate generatum, juxta eum tamen numerum quem contractionem editione vulgata sermo prebet Hebreus. Verum in curiositate ne cesses, et cum divinam Scripturam diligenter evolveris, a nativitate Abraham usque ad totius orbis diluvium invenies retrorsum annos 202 (191, item a diluvio ad Adam annos 1656, in quibus nulla penitus nec Græca nec barbara, et ut in commune loquar, nulla gentilis invenitur hystoria. (192) Quam ob rem omnes hystoriarum scriptores a Nino, qui suo regno non contentus aliena invasit et ideo primus regnasse dicitur, temporum incipiunt digestiones. Nos ab ipso mundanæ creationis pri-

A mordio incipientes, generationes patrum ab Adam usque ad Noe, et a Noe post diluvium usque ad Abraham describamus, deinde cum ceteris scriptoribus ab Abraham et a Nino usque ad nostram ætatem inferiora tempora prosequamur, et statim in principio sui, commemorato Belo, Nini patre, et Egallo Siciniorum rege, Hebreorum Abraham et Assyriorum Ninum et Semiramidem preparamus, quia neque Athenarum adhuc urbs neque Argivorum regnum nomen acceperat, solis Siciniorum in Grecia florentibus, apud quos temporibus Abrahamæ et Nini Europem secundum regnasse ferunt. Quod cur etiam et nos putemus, demonstrabitur in sequentibus^{us}.

Si enim diligenter enumeres a quadagesimo tercio anno Nini usque ad^{us} Trojæ captivitatem, invenies annos 854, item in Sicione a 22 anno regis Europis usque ad supradictum tempus eosdem annos invenies 854, apud Hebreos quoque a nativitate Abraham usque ad tertium annum Lapdon^{us} judicis Hebreorum, qui Trojanis temporibus populo preluit, æque^{us} supputabis annos 854, item apud Ægyptios ab ætate Nini et Semiramidis, quo tempore 16 jam dinastia Thebei Ægyptiis imperabant, usque ad vicesimam dinastiam, id est potestatem, et regem Ægypti Theoren, qui ab Homero Polipus vocatur, sub quo etiam Troja capta est, colliguntur supra dicti anni 854.

Igitur consequenter uno eodemque tempore in ordine descriptionis ponemus Abraham, Ninum vel Semiramidem, Europem, Ægyptiorum Thebeos. Nunc etiam illud in cura est, ut Hebreorum quoque annos in quatuor tempora dividamus, ab: Abraham usque ad Moysen, a Moyse usque ad primam ædificationem templi, ab ædificatione templi usque ad secundam qua instauratum est^{us}, ab instauratione ejus usque ad adventum Christi Domini. A nativitate quippe Abraham usque ad Moysen et egressum Israel ex Ægypto computantur anni 505, exinde usque ad Salomonem et primam ædificationem templi anni 478us, secundum minorem tamen numerum, quem tertius Regnorum liber continet; nam juxta volumen Judicum supputantur anni 600; a Salomone vero usque ad instaurationem templi, quæ sub Dario Persarum rege facta est, colliguntur anni 512, porro a Dario usque ad predicationem Domini Ihesu Christi et usque ad 15um annum Tyberii principis Romanorum expleantur anni 547us. Itaque simul sunt ab Abraham usque ad 15um Tyberii annum anni 2042us. Similiter a 45 anno Nini^{us} usque ad 46um Cecropis sunt anni 505, exinde usque ad captivitatem Trojæ anni 329, a

VARIÆ LECTIONES.

^{us} V e corr. 1. ^{us} e corr. 1. ^{us} in s. e corr. 1. ^{us} a quadr. — ad e corr. 1; et ubique Hieronymi numeros mutavit. ^{us} 1. a. 1. in loco raso 1. ^{us} it. æque e corr. 1. ^{us} tum est e corr. 1. ^{us} IX Hier. ^{us} VIII Hier. ^{us} duo e corr. 1. IV Hier. ^{us} nini — DV e corr., ut videtur, 1.

NOTÆ.

(101) Numeros Hieronymi Ekkehardus mutavit.

(192) Hæc Ekkehardi adjecit.

captivitate Trojæ usque ad primam olimpiadem anni 405⁹⁶, a prima olimpiade usque ad secundam Darii annum et instaurationem templi anni 256, ab instauratione templi usque ad 15^{mum} Tyberii annum et predicationem Christi anni 547⁹⁷. Sunt ergo a Nino et Semiramide⁹⁸ usque ad 15^{mum} Tyberii Caesaris annum 2042 anni⁹⁹, quos et ab Abraham usque ad Tyberium supputatos ostendimus.

Sed ne longus forte numerorum ordo aliquid turbationis afferat, a conditione primi hominis Adæ, qui sexto mundanæ creationis die formatus est, genealogias antiquorum patrum usque ad Abraham conferamus, ut facilis præbeatur inventio, cujus Greci vel barbari ætate prophetæ et reges et sacerdotes Hebreorum fuerint, itemque diversarum gentium falso crediti dii, qui heroes, quæ urbs quando condita, qui de illustribus viris philosophi, poetæ, principes, qui scriptores¹⁰⁰ variorum operum extiterint, et si qua alia digna memoria putavit antiquitas, quæ universa in suis locis cum summa brevitate ponemus.

(Isid.) Sex¹⁰¹ diebus rerum creaturam Deus formavit, primo die condidit lucem, secundo die firmamentum, tercio speciem maris et terræ, quarto sidera, quinto pisces et volucres, sexto bestias et jumenta, et novissime ad similitudinem suam fecit primum hominem Adam (193). A cujus conditione et mundi creatione usque ad diluvium secundum quosdam (Jonæ. De R. S.; Bedæ De VI æt.) computantur anni 2242, secundum Hebraicam vero veritatem mille sexcenti quinquaginta sex; in quibus annis adhuc rudi et simplici hominum natura non reges sed familiarum capita suo in genere erant, quorum ordo hujusmodi fuit.

(Isid.) Adam anno vitæ suæ 130 genuit Seth, qui pro Abel natus est, interpretaturque *resurrectio*, quia in eo¹⁰² resuscitatum est semen justum, quod est stirpis filiorum Dei, quoniam, cum esset vir egregius, imitatores sui filios reliquit, qui disciplinam rerum celestium et ornatum earum primitus invenerunt. Adam vero cum esset annorum 930, mortuus est et rerum summam filio suo Seth reliquit.

(Isid.) Seth anno vitæ suæ 105 genuit Enos, vivente Adam et habente annos 235. Hic Enos coepit, sive ut sanctus Augustinus juxta translationem aliam dicit (De civ. Dei, xv, 18) speravit, invocare nomen Domini. Cumque vixisset Seth annos 912, mortuus est.

(Isid.) Enos anno vitæ suæ nonagesimo genuit Cainan, qui interpretatur *natura Dei*, vivente Adam et habente annos 325. Cumque esset Enos annorum 905, mortuus est.

A Cainan anno vitæ suæ septuagesimo genuit Malaleel, cujus nomen interpretatur *plantatio Dei*, vivente adhuc Adam et habente annos 395. Cainan autem postquam vixit annos 910, mortuus est.

(Isid.) Malalehel anno vitæ suæ 65 genuit Jareth, qui interpretatur *descendens* sive *superans*, Adam adhuc vivente et habente annos 460. Ipse autem Malalehel cum vixisset annos 895, mortuus est.

Jareth anno vitæ suæ 162 genuit Enoch, Adam adhuc vivente et 622 annos habente. Jareth autem cum esset annorum 942, mortuus est.

Enoch anno vitæ suæ 65 genuit Mathusalam, vivente adhuc Adam et habente annos 687. Enoch autem postquam vixit annos 365, raptus est a Deo, ideoque finis ejus non invenitur conscriptus. Dicitur autem multa scripsisse, sed ab antiquitate suspectæ¹⁰³ fidei repudiata sunt. Judas tamen apostolus in epistola sua exemplum de illius dictis ponit. Hac generatione concupierunt filii Dei filias hominum, hoc est filii Seth filias Cain.

Mathusalam anno vitæ suæ 187 genuit Lamech, adhuc Adam vivente et annos 874 habente. Anno autem Mathusalæ 243, cum filius ejus Lamech esset annorum 56, mortuus est Adam anno vitæ suæ 930. Hac generatione nati sunt gigantes. Hac quoque ætate Jubal, qui erat de genere Cain, artem musicam reperit, cujus etiam frater Tubalcain æris ferrique inventor fuit. Mathusalam igitur juxta septuaginta Interpretum computationem reperitur vixisse post diluvium annos 14, propter quod nonnulli eum cum patre suo Enoch, qui translatus est, aliquantulum fuisse, donec diluvium preteriret, falsa opinione existimant. Certum tamen est, ut sanctus Augustinus in libro de Civitate Domini (xv, 11) dicit, eum post diluvium non vixisse, sed in ipso anno quo diluvium factum est mortuum esse, habentem annos nongentos sexaginta novem.

Lamech anno vitæ suæ 182 genuit Noe, cui divino jubetur oraculo edificare arcam anno ætatis suæ quingentesimo, cum Deus delere disponderet homines propter maliciam eorum (Isid.; Joseph. 1, 4). Homines autem illius temporis, qui per ingenium divinitus traditum per tot annorum vitæ spacia diversarum artium et disciplinarum repertores erant, cum predixisset eis Adam spiritu Dei plenus, exterminationem omnium rerum, unam ignis virtute, alteram aquarum vi ac multitudine fore venturam, facientes duas columnas, unam quidem ex lateribus, alteram ex lapidibus, studiis suis inventa in his conscripserunt, ne deleantur memoria quæ sapienter invenerunt. Quarum lapidea fertur diluvium evasisse et hactenus in Syria permanere. (Isid.) La-

VARIE LECTIONES.

⁹⁶ e corr. 1. VI Hier. ⁹⁷ VII e corr. 1. VIII Hier. ⁹⁸ semirade 1. ⁹⁹ duo anni e corr. 1. IV Hier. ¹⁰⁰ q. s. e corr. 1. ¹⁰¹ Addit 5. rubram : Incipit liber qui dicitur cronicorum sive annalis. ¹⁰² quia in eo e corr. 1. ¹⁰³ susceptæ 1. etc.

NOTÆ.

(193) Cujus chronicam in Chron. Wirzburgensi ad verbum exscriptam dixi. Ekk. vero hic ejus narrationem ex aliis fontibus valde ampliavit.

mech vero cum esset annorum 777, quinque annis ante diluvium mortuus est. Ex supra dictis autem liquido claret, exordium litterarum ab ipso primo homine corpisse, qui aditum supererat, quando filii ejus in sapientie studio fervebant.

Noe cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham et Japheth ¹⁰¹, centum annis ante diluvium, in quibus etiam annis arcam fabricavit; sexcentesimo autem ejus anno diluvium inundavit. In his ergo generationibus decem ab initio mundi usque ad diluvium juxta septuaginta Interpretes computantur anni 2262, juxta Hebraicam vero veritatem 1656, ut sanctus Augustinus testatur. Josephus autem (*De ant. Jud.* 1, c. 5.) dicit duo milia 656. Qui etiam dicit: Nullus itaque perscrutetur priscorum fines, quantum cum suis filiis eorumque avis aut

atavis suam quis extenderet aetatem, sed tantum ortum eorum et generationes attendat.

Sed nec hos solos, qui in hoc ordine scribuntur, genuerunt, cum scriptum sit de singulis: genuit filios et filias, verum hi tantum assumuntur a veridico hystoriographo Moysae, ex quibus Noe cum filiis suis ducebat originem, per quos et mundus post ceterorum hominum perditionem in diluvio erat restaurandus (*Cf. Aug. De civ. Dei*, xv, 15).

(Isid.) Transacto autem diluvio, arca Noe sedisse refertur in montibus Armeniae qui dicuntur Ararath. Fuerunt autem filii Noe tres, ex quibus 72 gentes ortae sunt, id est de Japheth 15, de Cham 30, de Sem 27. Vixit autem Noe post diluvium 350 annis, et mortuus est annorum 950.

(Jord. *Cf. Bedam*.) A cujus regimine vel ab ipso diluvio usque ad divisionem linguarum, quae item ob delicta aedificantium turrim in campo Sennaar facta est, et usque Heber, in quo Hebraeorum et lingua prisca remansit, quia nec in illa conspiratione aedificandi interfuit, sunt anni secundum Hebraeos centum et unus, juxta alios vero 551, qui plures annos cuique generationi attribuentes, etiam Cainan quandam inter Arphaxat et Sale ponunt, cui 125 annos tribuunt, dicentes, Arphaxat genuisse Cainan, Cainan vero Sale. In hac opinione Lucas quoque evangelista secutus septuaginta Interpretes, eundem Cainan in ordine genealogiae patrum in Evangelio suo ponit dicens: Qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxat, qui fuit Sem, sanctus Augustinus (*De civ. Dei*, xvi, 10) etiam et Jordanis (*Mun.* 1, p. 222) episcopus eundem simili modo ponunt, cum in bibliotheca (194) sancti Hieronimi secundum Hebraicam veritatem non habeatur, sed Arphaxat Sale genuisse dicatur, aut ipso Hieronimo nescio qua ratione Cainan pretereunte, aut scriptorum vitio nimium permanente. Ratio vero annorum satis in hoc conturbatur.

Prima autem mundi aetas numeratur ab Adam

A usque ad Noe et diluvium, continens annos 1656 secundum Hebraeos, juxta septuaginta Interpretes, 2262. (*Cf. Abb. Chron.*) Dein secunda aetas incipit. (*Cf. Isid.*)

(Isid.) Sem cum esset annorum centum, genuit Arphaxat biennio post diluvium.

Arphaxat anno 35 [*alias* 135 ¹⁰²] genuit Sale, a quo antiqui Samaritae.

Sale anno 30 genuit Heber, a quo Hebraei dicti sunt.

Heber anno 34 [*alias* 134 ¹⁰³] genuit Falech. Cujus temporibus aedificata est turris, incitante homines ad injuriam et contemptum Dei Nembroth gygante, nepote Noe, filio scilicet Chus, filii Cham, filii Noe. Hujus autem altitudo turris dicitur tenuisse numerum quinque milium passuum et 174, paulatim in altioribus coartata, ut pondus imminens facilius sustineret (*Cf. Gen. x. — Isid.*) Divisiones autem linguarum 72 fuisse hystoriae declarant, non quod solummodo tot homines tunc fuissent et non plures; sed tot jam principes familiarum ex filiis Noe procreatos ostendit, qui populos et gentes condiderunt (*Cf. Bedam*.)

A confusione vero linguarum et primatu Heber usque ad nativitatem Abraham, qui natus est anno 43° Nini regis Assyriorum, computantur anni 191 secundum Hebraicam veritatem, secundum alios (*Jord.*) vero 541.

Falech anno vitae suae 30 [*alias* 130 ¹⁰⁴] genuit Reu. (Isid.) His temporibus primum templa constructa sunt, ut quidam dicunt, et quidam principes gentium tanquam dii adorari coeperunt.

Riu anno aetatis suae 32 [*alias* 130 ¹⁰⁵] genuit Saruch, sub quo Scytharum regnum exortum est, ubi primus regnavit Thanus.

Saruch anno vitae suae 30 [*alias* 130 ¹⁰⁶] genuit Nachor.

Nachor anno aetatis suae 20, sive ut alii (195) volunt 79, genuit Thare, sub quo regnum Assyriorum et Scicioniorum exoritur.

(*Aug. ibid.* xvi, c. 4.) Thare anno vitae suae septuagesimo genuit Abraham, anno Nini regis Assyriorum 43°, qui ¹⁰⁷ est annus circiter millesimus 238us ante conditam Romam, velut alteram in occidente Babyloniam.

Deo autem tempore quo natus est Abraham eminentia gentium regna erant tria, Scicioniorum, Aegyptiorum, Assyriorum; sed Assyriorum multo erat potentius atque sublimius, quia rex ille Ninus, Beli filius, universae Asiae populos excepta India huic regno subjugaverat. Unde et primus in mundo regnasse dicitur, non quod ille primus rex esset, cum pater illius Belus ante illum 65 regnasset, sed quia regnandi cupiditate regna externa invasisset. In Assyria igitur prevaluerat dominatus impiae civitatis:

VARIAE LECTIONES.

¹⁰¹ ita 1. ¹⁰² ita in margine 1. ¹⁰³ qui CCXXXVIII^{us} e corr. 1.

NOTAE.

(194) Id est Biblia.

(195) Ita semper Isidorus.

hujus caput erat ista Babylon, quam edificavit Nem-
brot gygas, contemptor Dei, in principium regni
sui, cuius terrigenæ civitatis nomen aptissimum
est, id est confusio. In qua civitate rex primus ap-
pellatus est Belus, pater Nini, regnavitque apud
Assyrios annos 75 usque ad 27^{mum} annum Tharæ,
patris Abrahæ (Cf. Hier.; Oros. 1, 4; Aug. l. l. et
c. 4, 17).

(Hier.) Quadagesimo quinto autem anno Beli
regis Assyriorum cœpit regnum Sycioniorum, in
quo regnavit primus Egialeus an. 52 usque ad 49
annum Tharæ, patris Abrahæ, et ab ejus nomine
dicta est terra ista, in qua regnavit, Egialia, quæ
deinde ¹⁰⁷ Peloponensis nuncupatur. Mortuo autem
Egialeo, secundus regnavit Europus ann. 45, cujus
22 anno, qui erat Nini 43us et Tharæ 70us, natus B
est Abraham.

In regno autem Ægyptiorum sexta decima tunc
erat potestas, quam illi vocant dinastiam, ab hoc
vero tempore imperabant eis Thebei centum nona-
ginta annis.

In Assyriorum vero regno mortuo Belo rege anno
regni sui 75°, qui erat 27^{mus} Tharæ patris Abrahæ,
successit ei filius suus Ninus, qui in serie regni
Assyriorum primus ponitur, quia, ut dictum est,
ceteris regibus fraudis ignaris et regnorum suorum
finibus contentis (Oros. 1, 4), ipse propagandæ do-
minationis libidine arma foras extulit, cruentam
vitam annis quinquaginta bellis egit, donec omnem
Asiam excepta India sibi subiecit. Novissime Zo-
roastrem, Bactrianorum regem eundemque magicæ
artis, ut ferunt, repertorem, pugna obpressum, in-
te: fecit, de quo Aristotiles scribit (Cf. Plin. xxx, 1),
quod vices centum milia versuum ab ipso condita
indiciis voluminum illius declarentur (Oros. l. l.).
Ejus vero artem multa post secula Democritus am-
pliauit. Ninus autem post expugnatum a se orbem
ictu sagittæ interiit. Qui cum regnum Assyriorum

A ceteris potentius fecisset, anno regni sui 45 condi-
dit civitatem nominis sui Ninum (Hier.), quam He-
brei dicunt Niniven, regnavitque annis 52, decem
postquam natus est Abraham.

Anni Nini regis Assyriorum.	Anni Europis regis Sycio- niorum secundi.
1	22
2	23
3	24
4	25
5	26
6	27
7	28
8	29
9	30
10	31
11	32
12	33
13	34
14	35
15	36
16	37
17	38
18	39
19	40
20	41
21	42

(Hier.) Anno igitur Nini regis Assyriorum 43, et
Europis regis secundi Sycioniorum ¹⁰⁸ 23, natus est
Abraham de Thare septuagenario, eodemque anno
cœperunt Thebei Ægyptiis imperare, et hoc per
annos 190. Ab hoc itaque loco omnes hystoriarum
scriptores incipiunt annales.

Hic etiam finitur numerus ætatis secundæ, habens
annos 292, et fiunt simul anni duarum ætatum, hoc
est ab Adam usque ad Noe et diluvium et a diluvio
usque ad Abraham 1948 ¹⁰⁹ secundum Hebraicam
veritatem. (Cf. Abbr. Chron.) Orosius autem secutus
septuaginta Interpretes dicit, ab Adam usque ad
Abraham esse annos 3184, et ab Abraham usque ad
Christum 2015 (l. c. 4).

Tercia vero ætas incipit ab Abraham usque ad David.

Hebr.	Assyr.	Sycion.	Ægypt.
Abrah.	Ninus.	23	Thebei.
1	43	22	1
2	44	23	2
3	45	24	3
4	46	25	4
5	47	26	5
6	48	27	6
7	49	28	7
8	50	29	8
9	51	30	9
10	52	31	10

Hinc usque ad egressum Israel de Ægypto anni 505.

(Hier.) Ninus condidit civitatem Ninum in regione Assyriorum, quam Hebrei
dicunt Niniven. Quadagesimus jubeleus incipit a tercio anno Abrahæ. Unus
autem jubeleus quinquaginta sunt anni.

Zoroastres rex Bactrianorum magicæ artis inventor claruit.

(Hier., Oros., Hier., Jord.) Semiramis, uxor Nini, regnavit post eum in Assyriis ann. 42, de qua innu-
merabilia narrantur. Nam non contenta terminis quos a viro suo, tunc solo bellatore, acceperat, Æthiopiam
bello pressam suo imperio adjecit, Indis bellum intulit, quo preter illam et Alexandrum nullus intravit.
Hæc (196) Babyloniam muris coctilibus instauravit, et aggeres propter inundationes aquarum construxit.
Sub qua et Abraham adolescit in Chaldea, qui et ipse natione Chaldeus fuit.

* 11. addit: Hæc (197) privignum suum Trebetam regno expulsi, qui per mare et Rhenum et

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁷ hætenus G. ¹⁰⁸ ita l. sæpius. ¹⁰⁹ e corr., ut videtur l.

NOTÆ

(196) Cf. Ovid., Met. IV, 58, et ex ipso Hier. ad (197) Cf. Gesta Trevir.
Osce, c. 2.

Mosellam classe vertus, Treverim primus construxit et eam ex nomine suo, ut aiunt Treverenses, appellavit. Unde etiam ad hæc tempora parvum repertum fuit ibi in lapide sculptum hoc epitaphium:

*Nini Semiramis, quæ tanto conjuge felix
Plurima possedit sed plura prioribus addit,
Non contenta suis, nec totis finibus orbis,
Expulit a patrio privignam Trebeta regno,
Insignem profugus qui nostram condidit urbem
Treveris etc.*

Hebr. Assy. Sycion. Egypt

11	1	32	11
12	2	33	12
13	3	34	13
14	4	35	14
15	5	36	15
16	6	37	16
17	7	38	17
18	8	39	18
19	9	40	19
20	10	41	20
21	11	42	21
22	12	43	22
23	13	44	23
24	14	45	24
25	15	1	25
26	16	2	26

(198) (HIER. AUG. XVIII.) Telchin tercius rex Sycioniorum regnavit annis 20. Quæ regnante usque adeo cum illis initia et læta tempora fuerunt, ut eum defunctum velut deum colerent, sacrificando et ludos celebrando, quos ei primitus institutos ferunt.

45 35 1 45 (HIER.) Apis quartus Sicioniorum rex regnavit annis 25, a quo terra illa Apia dicta est, quæ prius Egialia nunc upata est, nunc vero Peloponensis appellatur. 2000 annorum ab origine.

53 1 9 53 (HIER.) Zameis, qui et Ninias, filius Nini et Semiramidis, rex Assyriorum quartus regnavit annis 58. (JON.) Cujus 25 anno Abraham cum esset septuaginta quinque annorum, Domino jubente de Aran egressus, ivit in terram Chanaan, factaque est ad eum repromissio Dei; (HIER.) et hic est annus primus repromissionis, ex quo ad egressum Israel de Ægypto computantur anni 450, quorum meminit Paulus apostolus dicens: *Hoc autem dico testamentum* et cetera.

54	2	10	54
55	3	11	55
56	4	12	56
70	18	1	70
75	23	6	75

promissionem accepit.

89 37 20 89 Abraham ex ancilla Agar genuit Ismahelem, a quo Ismahelitarum gens, qui postea Agareni, deinde Sarrazeni dicti sunt.

90	38	21	90
91	1	22	91

Arius rex Assyriorum quintus regnavit ann. 30.

Hebreorum.

Abrah. Isaac. Assy. Sycion. Egypt.

100 10 31 100 Abraham eum centenarius esset, genuit Isaac ex Sara libera nonagena-
101 1 11 32 101 ria, et vixit postea ann. 75. — Primo omnium prophetarum Abrahæ
verbum Dei cum in figura apparuisset humana, vocationem gentium pollicebatur, quam in nostro tempore
sermo Christi perduxit ad finem per Evangelium in omnes gentes predicationem.

121 21 1 52 121 Aralius rex Assyriorum sextus regnavit annos 40.
122 22 2 1 122 Egidrus Sicioniorum rex sextus regnavit annos 34.

153 53 33 32 153 (AN. 2100.)

156 56 36 1 156 Thurimachus rex Sycioniorum septimus regnavit annis 45.

157 57 37 2 157

158 58 38 3 158

159 59 39 4 159

160 60 40 5 160 Isaac anno vitæ suæ 60 genuit de Rebecca geminos, quorum prior Esau, qui et Edom, a quo Idumei, alter Jacob, qui cognominatus est Israel, a quo Israelitæ.

Hebreorum

Abrah. Isaac. Jacob. Assy. Sycion. Egypt. Argivor.

161 61 1 1 6 161 1 Xerxes, qui et Balus, rex Assyriorum 7us regnavit annis
30. — Ab hoc loco incipit regnum Argivorum, ubi primum regnavit Argis Inachus annis 50. Quod 1us re-
gnum fuit ab Inacho usque ad Eurisleum primum Mycenarum regem per annos 552.

174 74 14 14 19 174 14 100 annus repromissionis 111.
175 75 15 15 20 175 15 Abraham mortuus est.

VARIE LECTIONES.

111 Quod — DLII e corr. 1. 111 hos annos in sequentibus omisi.

NOTÆ.

(198) In sequentibus annos plures qui vacui exstant omisi.

76 16 16 21 176 16
90 30 30 35 190 30
nes per annos centum et tres, qui et pastores dicti sunt, ob hoc, ut conjicimus, quia Jacob et filii ejus ut pastores ingressi sunt in Ægyptum temporibus eorum.

91 31 1 36 1 31 Armamitres rex Assyriorum octavus regnavit annos 38.
101 41 11 1 11 41 Leucippus rex Sycioniorum 8 regnavit ann. 53.
109 49 19 9 19 49 Sem mortuus est post annos quingentos a diluvio, et hunc
110 50 20 10 20 50 quidam putant esse Melchisedech, traduntque Hebrei, ab
nos usque ad sacerdotum Aaron omnes primogenitos fuisse sacerdotes et Deo victimas immolasse, et hæc
esse primogenita quæ vendiderit fratri suo Jacob (Cf. Isid. Hier. in Isaiam c. xli).
111 51 21 11 21 1

(Hier. — Aug. xviii, 3; id. viii, c. 27.) Phoroneus, Inachi et Niobæ filius, secundus regnavit Argis ann. 60. Hic primus leges et judicia Grecis conscripsit. Cujus soror lo Ægyptum regina est facta et Isis dicta, et quia late justequè imperaverat multaque Ægyptiis fecerat et litteras eis instituerat, divinum post mortem meruit honorem, in tantum ut, si quis diceret eam hominem fuisse, plecteretur capite. Hæc Osyridis regis Ægypti. cum esset uxor, et parentibus regis, qui omnes reges fuisse dicebantur, sacrificasset, hordei segetem invenit, atque inde spicas marito regi et ejus consiliario Mercurio demonstravit; unde et eandem Ceresem esse quidam volunt. (Hier.) lo vero postea nupta Telegoni genuit Epaphum.

126 66 36 26 36 16 Thessalus, filius Greci, regnavit in Thessalia; sed a Greco
127 67 37 27 37 17 Grecia, a Thessalo Thessalia dicta est (Cf. Plin. i, 7).
128 68 38 28 38 18
129 69 1 29 39 19 (Hier.) Belochus rex Assyriorum regnavit ann. 35.
130 70 2 30 40 20
136 76 8 36 46 26 Ogyges condidit Eleusinam in Attica provincia, quæ anti-
quitus vocabatur Acta, et alias civitates plurimas. Cujus temporibus apud lacum Tritonidem virgo appa-
ruit, quam Greci Minervam vocaverunt.

Hebreorum
Ysaac. Jacob. Assy. Sycion. Ægypt. Argv.

137 77 9 37 47 27
138 78 10 38 48 28 Jacob Liam duxit et Rachel in Mesopotamia.
150 90 22 50 60 40 Jacob genuit Joseph, decem filiis antea natis.
151 91 23 51 61 41
152 92 24 52 62 42
153 93 25 53 63 43
154 94 26 1 64 44 (An. 2200.) Messapus rex Sycioniorum 9 regnavit ann. 47.
160 100 32 7 70 50 Diluvium in Achaia factum est sub Ogyge. In Ægypto quoque
161 101 33 8 71 51 diluvium fuit.
162 102 34 9 72 52
163 103 35 10 73 53
164 104 1 11 74 54 Bælus rex Assyriorum decimus regnavit annis 53
165 105 2 12 75 55
166 106 3 13 76 56

(Hier. — Gen.) Joseph cum sedecim esset annorum, a fratribus in Ægyptum venditur, sed dominus terræ a Pharaone constituitur, ad quem pater fame cogente cum omni domo sua descendit, ibique habitavit.

170 110 7 17 80 60

(Hier.) Apis tercius regnavit Argis annis 35, quem dicunt esse Serapim. Hic fratrem suum Egialeum preficiens regem Achaie, ipse cum populo ad Ægyptum navigavit. (Aug. De civ. Dei, xviii, 5.) Ubi cum mortuus esset, factus est Serapis maximus omnium Ægyptiorum deus. Quem cum sepultum venerarentur in sarcophago priusquam templum ei construeretur, ab eo quod sarcophagus dicunt soror, primum dictus est Sorapis quasi sororapis, postea mutato o in e¹¹¹ dictus est Serapis. Constitutum est etiam de illo, ut quisquis eum hominem fuisse dixisset, capitalem penderet sententiam. Et quoniam fere in omnibus templis, ubi colebatur Isis, colebatur et Serapis, erat ibi simulacrum, quod digito labiis impresso ammonere videretur, ut silentium fieret, scilicet ne quis eos homines fuisse diceret. (C. 6.) Apis ergo non Ægyptiorum sed Argivorum rex fuit, cui apud Ægyptum hæc instituta sunt.

171 111 8 18 81 1 (Hier.) Apis regnavit ann. 35.
174 114 11 21 84 4 200 annus repromissionis.
179 119 16 26 89 9 Memphis in Ægypto ab Ape condita est.
180 120 17 27 90 10 Joseph cum esset annorum 30, dux Ægypti constitutus est a Pha-
Ysaac 121 18 28 91 11 raone.
anno- 151 28 38 101 21 Jacob descendit in Ægyptum cum familia sua.
rum 152 29 39 102 22
180 mor 155 30 40 105 23
tuus est. 154 31 41 1 24 Post 18 dinastiam apud Ægyptios primus Diapolitanorum Amoses
regn. ann. 25.

140 37 47 7 30 Sparta condita a Sparto, filio Foronei.
141 38 1 8 31 Arathus rex Sycioniorum decimus regnavit ann. 46.
142 39 2 9 32
143 49 3 10 33
144 41 4 11 34

VARIE LECTIONES.

¹¹¹ e in o l.

145 42 5 12 35
 146 43 6 13 1 (Hier.) Argus, filius Apis, succedens patri, regnavit annis 70, a
 147 44 7 14 2 quo Argi dehinc Argivi dicti sunt. (Auc. l. l. c. 6.) Quo regnante
 cepit Grecia uti frugibus et habere segetes, delatis aliunde seminibus. Hic etiam post mortem divinos me-
 ruit honores.

Jacob cum esset annorum 447, mortuus est in Ægypto, relinquens filium suum Joseph ducem Ægypti,
 annorum 57, agentem in principatu annum 27. (Jord.) Joseph autem corpus patris sui cum magno honore
 revocavit in terram Chanaan.

An. Joseph
 post mor-
 tem Jacob.

57 45 8 15 5¹¹²
 65 1 16 23 41 (Hier.) Altadas rex Assyriorum 11us regnavit annis 32.
 66 2 17 24 42
 67 3 18 25 43
 68 4 19 1 44 Chebron rex Ægyptiorum regnavit ann. 43.
 80 16 31 13 26 His temporibus dicitur Prometheus fuisse, a quo homines factos esse de-
 luto fingunt poetae, quia, cum esset sapiens, feritatem et imperitiam hominum ad humanitatem et scientiam
 transformabat. Cujus frater Athlas magnus fuit astrologus. Qui quoniam cursus siderum in Atlante
 monte deprehendit, nacta occasione fabula hunc cælum portare confluxit. (Auc. l. l. c. 8.) Mercurius etiam,
 nepos Athlantis ex filia Maia, multarum artium peritus claruit, et ab hoc post mortem in numerum deorum
 cessit. Multa quoque in Grecia his temporibus confluntur.

81 17 32 1 27 (Hier.) Ammenosis¹¹³ rex Ægyptiorum 3 regnavit ann. 21
 96 32 1 16 42 Piamneus rex Sycioniorum 11 regnavit ann. 48.
 97 1 2 17 43 Maminthus rex Assyriorum 12 regnavit annos 30.
 98 2 3 18 44
 99 3 4 19 45
 100 4 5 20 46
 101 5 6 21 47
 102 6 7 1 48 (An. 2500.) Metres rex Ægyptiorum 4 regnavit ann. 12.
 103 7 8 2 49
 110 14 15 9 56 Joseph anno vite suæ 110, principatus vero 80, defunctus est; ex hinc
 Hebreorum servitus dura in Ægypto annis 144. Fiunt autem omnes anni quos Hebrei exegerunt in Ægypto
 215, qui computantur ab eo tempore quo Jacob in Ægyptum descendit cum filiis suis.

Anni Hebreorum
 in Ægypto post
 Joseph.

1	15	16	10	57
2	16	17	11	58
Hebr.	Assyr.	Sycion.	Ægypt.	Argiv.
3	17	18	12	59
4	18	19	1	60 (Hier.) Mispfarmutos rex Ægyptiorum 5 regnavit ann. 26.
15	29	30	12	1 Creausus rex Argivorum quintus regnavit ann. 54.
16	30	31	13	2
17	1	32	14	3 Machaleus rex Assyriorum 15 ^{us} regnavit ann. 30
30	14	45	1	16 Theomesis rex Ægyptiorum 6 ^{us} regnavit ann. 9.
31	15	46	2	17
32	16	47	3	18
33	17	48	4	19
34	18	1	5	20 Ortopolis Sycioniorum 12 ^{us} regnavit ann. 63.
35	19	2	6	21
36	20	3	7	22
37	21	4	8	23
38	22	5	9	24
39	23	6	1	25 Ammenopes rex Ægyptiorum 7 ^{us} regnavit ann. 31. — His temporibus
fuisse putatur Syrus indigena, a quo Syria dicta est.				
47	1	14	9	33 Sperus rex Assyriorum 14 regnavit ann. 20.
65	19	32	27	51 Moyses in Ægypto nascitur.
66	20	33	28	52
67	1	34	29	53 Mamilus rex Assyriorum 15 ^{us} regnavit annis 30.
68	2	35	30	54 Epidaurus condita est.
69	3	36	31	1 Phorbas rex Argivorum sextus regnavit ann. 35.
70	4	37	1	2 Horus rex Ægyptiorum octavus regnavit ann. 38.
77	11	44	8	9 Hemon regnavit in Thessalia, a quo dicta est Hemonia (Cf. PLIN. I, 7).
78	12	45	9	10
79	13	46	10	11
80	14	47	11	12
81	15	48	12	13 (Hier.) Hercules fertur primum Anthem superasse luctæ certamine.
88	22	55	19	20 Xanthus triopa Lesbium condidit.
89	23	56	20	21
90	24	57	21	22
91	25	58	22	23

VARIE LECTIONES.

¹¹² in l. anni 3-17, uno numero priores scripti sunt, 17 vero his. ¹¹³ ammenosis corr. ammenosis 1.

92	26	59	23	24	(An. 2400.)
93	27	60	24	25	
94	28	61	25	26	30 annus Moysi
95	29	62	26	27	
96	30	63	27	28	
97	1	1	28	29	Sparatus rex Assyriorum 16 ^{us} regnavit annis 40. — Marathius rex
98	2	2	29	30	Sycioniorum 15 ^{us} regnavit annis 50.

A tricesimo quinto anno Moysi regnum cepit Atheniense, ubi primum regnavit Cecrops, qui et Difles, ann. 50. Difles autem dictus est sive ob longitudinem corporis, sive quia, cum esset Ægyptius, utramque linguam sciebat, Ægyptiacam et Grecam. Hic in Acta, quæ nunc Attica dicitur, Athenas, quam et Diadas vocant, condidit, quam urbem Euboici Corcomenon appellaverunt. (Aug. l. l. 5.) Quæ civitas ut vocaretur Athenæ, quod certe nomen a Minerva est, quæ Græce Athena dicitur, hanc causam Varro narrat. Cum apparuisset illic repente olivæ arbor, et alio loco erupissent aquæ, regem prodigia ista moverunt. Unde misit ad Appollinem Delphicum super hac re sciscitandum. Qui respondit, quod Neptunum et Minervam significaret, et quod in civium esset potestate, ex cuius duorum numinum nomine potius civitas vocaretur. Hoc oraculo Cecrops accepto, cives omnes utriusque sexus consulendos convocavit. Mos enim tunc in eisdem locis erat, ut etiam femine publicis consultationibus interessent. Consulta igitur multitudo, mares pro Neptuno, femine pro Minerva tulere sententias. Sed quia una plus inventa est seminarum¹¹⁵, Minerva vicit. Tunc Neptunus iratus, marinis fluctibus exestuantibus terras Atheniensium populatus est, quoniam spargere latius quaslibet aquas demonibus difficile non est. Cujus ut iracundia placaretur, triplici supplicio ab Atheniensibus affectæ sunt mulieres, ut nulla ulterius ferrent suffragia, ut nullus nascentium acciperet nomen maternum, ut ne quis eas Athenas vocaret. Ita illa civitas, mater et nutrix liberalium doctrinarum et tot tantorumque philosophorum, qua nichil habuit Græcia clarius atque nobiliter, ludificantibus demonibus de lite decorum suorum, maris et feminae, et de victoria per feminas, id est Minervæ, nomen Athenas accepit. (Isid. — Hier.) Unde et Cecrops Atticos Athenienses appellavit, et ab eo regio Crecopia¹¹⁶ vocata est. Iste bovem immolans, primum Jovem invocavit, eumque in sacrificio adorari precepit. A quo usque ad primam olimpiadem numerantur reges 17, principes vero quos mors tantum finiebat 12, sub quibus apud Grecos multa miranda narrantur. Tunc enim primum Curetes et Coribantes, qui Gnosum conviderunt, modulatum et consonam in armis saltationem invenerunt. Tunc etiam fuisse in Thessalia diluvium sub Deucalione describitur. Tunc etiam Phelontis fabulosum incendium, tunc templum Apollini Delphis construitur, et multa hujusmodi. A Crecope¹¹⁷ vero usque ad Trojæ captivitatem computantur anni 329.

Hebr. Assy. Sycion. Ægypt. Argiv. Athen.

99	3	3	30	31	
100	4	4	31	32	1 Cecrops rex primus Atheniense regnavit annis 50.
101	5	5	32	33	2
102	6	6	33	34	3
103	7	7	34	35	4
104	8	8	35	1	5 (Jord. — Hier.) 40 annus Moysi. Qui occiso Ægypto fugit in
terram Madian.					
105	9	9	36	2	6 Triopas rex Argivorum septimus regnavit ann. quadraginta sex.
106	10	10	37	3	7
107	11	11	38	4	8
108	12	12	1	5	9 Acerceres rex Ægyptiorum nonus regnavit ann. duodecim.
109	13	13	2	6	10
115	19	19	8	12	16 Deucalion regnare cepit apud eos qui circa Parnasum morabantur.
116	20	20	9	13	17
117	21	21	10	14	18
118	22	22	11	15	19
119	23	23	12	16	20
120	24	24	1	17	21 Achoris rex Ægyptiorum decimus regnavit ann. septem.
127	31	1	1	24	28 (Hier.) Marathus rex Sycion. 14 ^{us} regnavit ann. 20. — Cenechris
128	32	2	2	25	29 Ægypt. rex 11 ^{us} regnavit annis 18.
129	33	3	3	26	30 Diluvium sub Deucalione in Thessalia.
137	1	11	11	34	38 Aschatades rex Assyriorum 17 ^{us} regnavit ann. 40.
144	8	18	18	41	45 (Jord. — Hier.) Moyses anno repositionis 430 populum Israel, jubente Deo, in signis et virtutibus eduxit de Ægypto, cum esset annorum 80, eisque in heremo per annos 40 legem exponit.

Ab hoc loco usque ad Salomonem et ædificationem templi numerantur anni 478, ad captivitatem vero Trojæ 329.

An. duat.
Moysi.

1	9	19	1	42	46 Acherres Ægyptiorum 12 ^{us} rex regnavit ann. 8.
2	10	20	2	43	47
3	11	1	3	44	48 Echireus rex Sycioniorum quintus decimus regnavit ann. 55.
4	12	2	4	45	49
5	13	3	5	46	50 Primus pontifex Hebreorum Aaron constituitur.
6	14	4	6	1	1 Crotopus rex Argivorum octavus regnavit annis viginti et uno. —
7	15	5	7	2	2 Gravanus rex Atheniense secundus regnavit ann. 9.
8	16	6	8	3	3
9	17	7	1	4	4 Cherres Ægypt. rex 13 ^{us} regnavit ann. 15.
15	23	13	7	10	1 Amphiteon rex Atheniense tertius regnavit ann. decem.
24	32	22	1	19	10 Armagis Ægypt. rex 14 ^{us} regnavit annis 5. Hic etiam Danaus

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁵ se | | narum 1. ¹¹⁶ ita 1. alii cecropia. ¹¹⁷ ita 1. alii cecrope.

25 33 23 2 20 1 dictus est. Erythionius Atheniensium rex quartus regnavit ann.
20 34 24 3 21 2 quinquaginta. Hic in Grecia primum junxit currum. (Aug. l. 1.,
c. 2.) Ipse quippe in templo Vulcani et Minervæ, quod ambo unum habebant, inventus est puer a dracone
involutus; quod significavit cum magnum futurum. Et cum parentes ejus essent ignoti, propter commune
templum dictus est Vulcani et Minervæ filius. Et quia a dracone involutus erat, draconteis pedibus fingitur
natus, et ob hoc junxisse currum.

27 35 25 4 1 3 (HIER.) Stenelus rex Argivorum nonus regnavit ann. 11.
28 36 26 5 2 4

Remeses, qui et Ægyptus, a quo Ægyptus, quæ prius Acria dicebatur, nomen accepit, regnavit ann. 68.
Huic erat frater Danaus, qui habuit quinquaginta filias; Ægyptus vero habuit totidem filios, quos Danaus
simulatis nuptiis per filias suas una nocte omnes occidit, excepto Linceo, qui post eundem Danaum Argis
regnavit, qui miseratione suæ sponsæ effugit. (Or. 1. 11.) Ipse vero Danaus, pulso fratre, Ægypto regnavit,
sed pulsus et ipse postea, Argos se contulit, ubi a Stenelo benigne susceptus, et ipsum postea expulsi, et
in loco ejus regnavit.

29 37 27 1 3 5
30 38 28 2 4 6
31 39 29 3 5 7
32 40 30 4 6 8
33 41 31 5 7 9 (HIER.) Amintes rex Assyriorum 18us regnavit ann. 45.
34 42 32 6 8 10
35 43 33 7 9 11
36 44 34 8 10 12
37 45 35 9 11 13

Danaus, a quo et Danai, rex Argivorum decimus, expulso Stenelo, regnavit ann. 50, minoresque ejus
perseveraverunt usque ad Euristeum, filium Steneli, nepotem Persei, post quem Pelopides imperium susce-
perunt, primo ex ipsis regnante Atreo.

Eodem tempore Dardanus Dardaniam condidit, templum Delphis a Flegæo incensum est.

Hoc etiam tempore Ruyrides in Ægypto fuit, filius Neptuni et Lybie, filie Epaphi. Qui dum apud loca
Nilo vicina tyrannidem exerceret, transeuntes hospites crudeli scelere posita ara interfecit.

(Aug. l. 1., c. 12.) Per hæc tempora, id est, ab egressu filiorum Israel ab Ægypto usque ad mortem Josue,
sacra sunt instituta falsis diis a regibus, quæ memoriæ diluvii, quod fuerat sub Deucalione, vitæque
erumnosæ modo ad alta modo ad plana migrantium revocaverunt.

38 46 36 10 1 14
39 47 37 11 2 15
40 48 38 12 3 16

(HIER.) Moyses cum esset annorum 120, anno principatus sui quadragesimo, defunctus est, ad cujus
obitum a fabrica mundi computantur anni 5750 secundum Septuaginta interpretationem, juxta Hebraicam
vero veritatem duo milia 483us.

(HIER.) Josue, qui et Jesunave (ita Aug. et Jord.), minister et successor Moysi, introduxit populum in
terram promissionis et divisit eis terram, et rexit populum annis 27

41 49 39 13 4 17
42 50 40 14 5 18
43 51 41 15 6 19 (An. 2500.)
44 52 42 16 7 20
45 53 43 17 8 21
46 54 44 18 9 22
47 55 45 19 10 23
48 56 46 20 11 24
49 57 47 21 12 25
50 58 48 22 13 26
51 59 49 23 14 27
52 60 50 24 15 28
53 61 51 25 16 29
54 62 52 26 17 30
55 63 53 27 18 31
56 64 54 28 19 32
57 65 55 29 20 33
58 66 56 30 21 34
59 67 57 31 22 35
60 68 58 32 23 36
61 69 59 33 24 37
62 70 60 34 25 38
63 71 61 35 26 39
64 72 62 36 27 40
65 73 63 37 28 41
66 74 64 38 29 42
67 75 65 39 30 43
68 76 66 40 31 44
69 77 67 41 32 45
70 78 68 42 33 46
71 79 69 43 34 47
72 80 70 44 35 48
73 81 71 45 36 49
74 82 72 46 37 50
75 83 73 47 38 51
76 84 74 48 39 52
77 85 75 49 40 53
78 86 76 50 41 54
79 87 77 51 42 55
80 88 78 52 43 56
81 89 79 53 44 57
82 90 80 54 45 58
83 91 81 55 46 59
84 92 82 56 47 60
85 93 83 57 48 61
86 94 84 58 49 62
87 95 85 59 50 63
88 96 86 60 51 64
89 97 87 61 52 65
90 98 88 62 53 66
91 99 89 63 54 67
92 100 90 64 55 68
93 101 91 65 56 69
94 102 92 66 57 70
95 103 93 67 58 71
96 104 94 68 59 72
97 105 95 69 60 73
98 106 96 70 61 74
99 107 97 71 62 75
100 108 98 72 63 76
101 109 99 73 64 77
102 110 100 74 65 78
103 111 101 75 66 79
104 112 102 76 67 80
105 113 103 77 68 81
106 114 104 78 69 82
107 115 105 79 70 83
108 116 106 80 71 84
109 117 107 81 72 85
110 118 108 82 73 86
111 119 109 83 74 87
112 120 110 84 75 88
113 121 111 85 76 89
114 122 112 86 77 90
115 123 113 87 78 91
116 124 114 88 79 92
117 125 115 89 80 93
118 126 116 90 81 94
119 127 117 91 82 95
120 128 118 92 83 96
121 129 119 93 84 97
122 130 120 94 85 98
123 131 121 95 86 99
124 132 122 96 87 100
125 133 123 97 88 101
126 134 124 98 89 102
127 135 125 99 90 103
128 136 126 100 91 104
129 137 127 101 92 105
130 138 128 102 93 106
131 139 129 103 94 107
132 140 130 104 95 108
133 141 131 105 96 109
134 142 132 106 97 110
135 143 133 107 98 111
136 144 134 108 99 112
137 145 135 109 100 113
138 146 136 110 101 114
139 147 137 111 102 115
140 148 138 112 103 116
141 149 139 113 104 117
142 150 140 114 105 118
143 151 141 115 106 119
144 152 142 116 107 120
145 153 143 117 108 121
146 154 144 118 109 122
147 155 145 119 110 123
148 156 146 120 111 124
149 157 147 121 112 125
150 158 148 122 113 126
151 159 149 123 114 127
152 160 150 124 115 128
153 161 151 125 116 129
154 162 152 126 117 130
155 163 153 127 118 131
156 164 154 128 119 132
157 165 155 129 120 133
158 166 156 130 121 134
159 167 157 131 122 135
160 168 158 132 123 136
161 169 159 133 124 137
162 170 160 134 125 138
163 171 161 135 126 139
164 172 162 136 127 140
165 173 163 137 128 141
166 174 164 138 129 142
167 175 165 139 130 143
168 176 166 140 131 144
169 177 167 141 132 145
170 178 168 142 133 146
171 179 169 143 134 147
172 180 170 144 135 148
173 181 171 145 136 149
174 182 172 146 137 150
175 183 173 147 138 151
176 184 174 148 139 152
177 185 175 149 140 153
178 186 176 150 141 154
179 187 177 151 142 155
180 188 178 152 143 156
181 189 179 153 144 157
182 190 180 154 145 158
183 191 181 155 146 159
184 192 182 156 147 160
185 193 183 157 148 161
186 194 184 158 149 162
187 195 185 159 150 163
188 196 186 160 151 164
189 197 187 161 152 165
190 198 188 162 153 166
191 199 189 163 154 167
192 200 190 164 155 168
193 201 191 165 156 169
194 202 192 166 157 170
195 203 193 167 158 171
196 204 194 168 159 172
197 205 195 169 160 173
198 206 196 170 161 174
199 207 197 171 162 175
200 208 198 172 163 176
201 209 199 173 164 177
202 210 200 174 165 178
203 211 201 175 166 179
204 212 202 176 167 180
205 213 203 177 168 181
206 214 204 178 169 182
207 215 205 179 170 183
208 216 206 180 171 184
209 217 207 181 172 185
210 218 208 182 173 186
211 219 209 183 174 187
212 220 210 184 175 188
213 221 211 185 176 189
214 222 212 186 177 190
215 223 213 187 178 191
216 224 214 188 179 192
217 225 215 189 180 193
218 226 216 190 181 194
219 227 217 191 182 195
220 228 218 192 183 196
221 229 219 193 184 197
222 230 220 194 185 198
223 231 221 195 186 199
224 232 222 196 187 200
225 233 223 197 188 201
226 234 224 198 189 202
227 235 225 199 190 203
228 236 226 200 191 204
229 237 227 201 192 205
230 238 228 202 193 206
231 239 229 203 194 207
232 240 230 204 195 208
233 241 231 205 196 209
234 242 232 206 197 210
235 243 233 207 198 211
236 244 234 208 199 212
237 245 235 209 200 213
238 246 236 210 201 214
239 247 237 211 202 215
240 248 238 212 203 216
241 249 239 213 204 217
242 250 240 214 205 218
243 251 241 215 206 219
244 252 242 216 207 220
245 253 243 217 208 221
246 254 244 218 209 222
247 255 245 219 210 223
248 256 246 220 211 224
249 257 247 221 212 225
250 258 248 222 213 226
251 259 249 223 214 227
252 260 250 224 215 228
253 261 251 225 216 229
254 262 252 226 217 230
255 263 253 227 218 231
256 264 254 228 219 232
257 265 255 229 220 233
258 266 256 230 221 234
259 267 257 231 222 235
260 268 258 232 223 236
261 269 259 233 224 237
262 270 260 234 225 238
263 271 261 235 226 239
264 272 262 236 227 240
265 273 263 237 228 241
266 274 264 238 229 242
267 275 265 239 230 243
268 276 266 240 231 244
269 277 267 241 232 245
270 278 268 242 233 246
271 279 269 243 234 247
272 280 270 244 235 248
273 281 271 245 236 249
274 282 272 246 237 250
275 283 273 247 238 251
276 284 274 248 239 252
277 285 275 249 240 253
278 286 276 250 241 254
279 287 277 251 242 255
280 288 278 252 243 256
281 289 279 253 244 257
282 290 280 254 245 258
283 291 281 255 246 259
284 292 282 256 247 260
285 293 283 257 248 261
286 294 284 258 249 262
287 295 285 259 250 263
288 296 286 260 251 264
289 297 287 261 252 265
290 298 288 262 253 266
291 299 289 263 254 267
292 300 290 264 255 268
293 301 291 265 256 269
294 302 292 266 257 270
295 303 293 267 258 271
296 304 294 268 259 272
297 305 295 269 260 273
298 306 296 270 261 274
299 307 297 271 262 275
300 308 298 272 263 276
301 309 299 273 264 277
302 310 300 274 265 278
303 311 301 275 266 279
304 312 302 276 267 280
305 313 303 277 268 281
306 314 304 278 269 282
307 315 305 279 270 283
308 316 306 280 271 284
309 317 307 281 272 285
310 318 308 282 273 286
311 319 309 283 274 287
312 320 310 284 275 288
313 321 311 285 276 289
314 322 312 286 277 290
315 323 313 287 278 291
316 324 314 288 279 292
317 325 315 289 280 293
318 326 316 290 281 294
319 327 317 291 282 295
320 328 318 292 283 296
321 329 319 293 284 297
322 330 320 294 285 298
323 331 321 295 286 299
324 332 322 296 287 300
325 333 323 297 288 301
326 334 324 298 289 302
327 335 325 299 290 303
328 336 326 300 291 304
329 337 327 301 292 305
330 338 328 302 293 306
331 339 329 303 294 307
332 340 330 304 295 308
333 341 331 305 296 309
334 342 332 306 297 310
335 343 333 307 298 311
336 344 334 308 299 312
337 345 335 309 300 313
338 346 336 310 301 314
339 347 337 311 302 315
340 348 338 312 303 316
341 349 339 313 304 317
342 350 340 314 305 318
343 351 341 315 306 319
344 352 342 316 307 320
345 353 343 317 308 321
346 354 344 318 309 322
347 355 345 319 310 323
348 356 346 320 311 324
349 357 347 321 312 325
350 358 348 322 313 326
351 359 349 323 314 327
352 360 350 324 315 328
353 361 351 325 316 329
354 362 352 326 317 330
355 363 353 327 318 331
356 364 354 328 319 332
357 365 355 329 320 333
358 366 356 330 321 334
359 367 357 331 322 335
360 368 358 332 323 336
361 369 359 333 324 337
362 370 360 334 325 338
363 371 361 335 326 339
364 372 362 336 327 340
365 373 363 337 328 341
366 374 364 338 329 342
367 375 365 339 330 343
368 376 366 340 331 344
369 377 367 341 332 345
370 378 368 342 333 346
371 379 369 343 334 347
372 380 370 344 335 348
373 381 371 345 336 349
374 382 372 346 337 350
375 383 373 347 338 351
376 384 374 348 339 352
377 385 375 349 340 353
378 386 376 350 341 354
379 387 377 351 342 355
380 388 378 352 343 356
381 389 379 353 344 357
382 390 380 354 345 358
383 391 381 355 346 359
384 392 382 356 347 360
385 393 383 357 348 361
386 394 384 358 349 362
387 395 385 359 350 363
388 396 386 360 351 364
389 397 387 361 352 365
390 398 388 362 353 366
391 399 389 363 354 367
392 400 390 364 355 368
393 401 391 365 356 369
394 402 392 366 357 370
395 403 393 367 358 371
396 404 394 368 359 372
397 405 395 369 360 373
398 406 396 370 361 374
399 407 397 371 362 375
400 408 398 372 363 376
401 409 399 373 364 377
402 410 400 374 365 378
403 411 401 375 366 379
404 412 402 376 367 380
405 413 403 377 368 381
406 414 404 378 369 382
407 415 405 379 370 383
408 416 406 380 371 384
409 417 407 381 372 385
410 418 408 382 373 386
411 419 409 383 374 387
412 420 410 384 375 388
413 421 411 385 376 389
414 422 412 386 377 390
415 423 413 387 378 391
416 424 414 388 379 392
417 425 415 389 380 393
418 426 416 390 381 394
419 427 417 391 382 395
420 428 418 392 383 396
421 429 419 393 384 397
422 430 420 394 385 398
423 431 421 395 386 399
424 432 422 396 387 400
425 433 423 397 388 401
426 434 424 398 389 402
427 435 425 399 390 403
428 436 426 400 391 404
429 437 427 401 392 405
430 438 428 402 393 406
431 439 429 403 394 407
432 440 430 404 395 408
433 441 431 405 396 409
434 442 432 406 397 410
435 443 433 407 398 411
436 444 434 408 399 412
437 445 435 409 400 413
438 446 436 410 401 414
439 447 437 411 402 415
440 448 438 412 403 416
441 449 439 413 404 417
442 450 440 414 405 418
443 451 441 415 406 419
444 452 442 416 407 420
445 453 443 417 408 421
446 454 444 418 409 422
447 455 445 419 410 423
448 456 446 420 411 424
449 457 447 421 412 425
450 458 448 422 413 426
451 459 449 423 414 427
452 460 450 424 415 428
453 461 451 425 416 429
454 462 452 426 417 430
455 463 453 427 418 431
456 464 454 428 419 432
457 465 455 429 420 433
458 466 456 430 421 434
459 467 457 431 422 435
460 468 458 432 423 436
461 469 459 433 424 437
462 470 460 434 425 438
463 471 461 435 426 439
464 472 462 436 427 440
465 473 463 437 428 441
466 474 464 438 429 442
467 475 465 439 430 443
468 476 466 440 431 444
469 477 467 441 432 445
470 478 468 442 433 446
471 479 469 443 434 447
472 480 470 444 435 448
473 481 471 445 436 449
474 482 472 446 437 450
475 483 473 447 438 451
476 484 474 448 439 452
477 485 475 449 440 453
478 486 476 450 441 454
479 487 477 451 442 455
480 488 478 452 443 456
481 489 479 453 444 457
482 490 480 454 445 458
483 491 481 455 446 459
484 492 482 456 447 460
485 493 483 457 448 461
486 494 484 458 449 462
487 495 485 459 450 463
488 496

(Aug. l. l. — Oros. c. 9.) Hoc tempore Dionisius, qui et Liber pater, vitem dicitur ostendisse hospiti suo in Attica terra. Hic etiam subactam Indiam sanguine madefecit, cedibus obplevit, libidinibus polluit, gentemque nulli unquam hominum obnoxiam vernacula tantum quiete contentam. (Hier.) Habebat autem multas in exercitu suo feminas, quæ Bache appellatæ sunt, non tam virtute fortes aut nobiles quam fureræ.

(Aug. l. l.) His etiam temporibus Hercules cognomento Desanaus in Phenice clarus habetur, sed non ille cuius ingentia et innumerabilia narrantur facta, et quem Greci suis litteris produunt se ipsum incendisse. Secretiori quippe hystoria, ut sanctus Augustinus ait, plures fuisse Hercules et Liberi patres et Apollines dicti sunt.

(Hier.) Eo quoque tempore Minos regnavit in Creta, et Celeus in Eleusina. Archas etiam, Jovis et Calistionis filius, Pelasgis in deditionem receptis, regionem eorum Archadium nuncupavit.

31	21	11	2	11	24
32	22	12	3	12	25
33	23	13	4	13	26
34	24	14	5	14	27
35	25	15	6	15	28
36	1	16	7	16	29
37	2	17	8	17	30
38	3	18	9	18	31
39	4	19	10	19	32
40	5	20	11	20	33

Bellespares rex Assyriorum ann. 30.

(Cf. Hier.) Post mortem Gothoniæ iterum peccaverunt Hebrei Domino, ipsoque dimittente affixerunt eos Allophili ann. 18, qui tamen annuerantur annis Aoth.

(Beda.) Aoth ex tribu Ephraim, secundus iudex Hebreorum, iudicavit eos ann. 80. Hic utraque manu pro dextera utebatur.

1	6	21	12	21	34
7	12	27	18	27	40
8	13	28	19	28	1
16	21	1	27	36	9
22	27	7	33	1	15
23	28	8	34	2	16

(Hier.) Erichtheus, rex Athen. 6us, regnavit annis 30. Huius filiam Orithiam rapuit Boreas, filius Astrei, rex Tracum, quem fabula ventum fuisse confingit.

Laomedon, rex Sycioniorum 18us, regnavit annis 40

Arbas, rex Argivorum 12us, regnavit ann. 23.

16

(Aug. l. l., c. 13.) Lamprides, Assyriorum rex vicesimus primus, regnavit ann. 32.

(Hier.) His temporibus fabula conficta est de Triptolemo, Celei filio, quod, iubente Cerere, serpentem pennis gestatus indigentibus frumenta contulerit. Revera autem, ut Philocorus ait, longa navi ad urbes diversas accedens frumenta distribuit, cuius navis insigne serpens pennatus fuit.

Fabula quoque Proserpine, quam rapuit Aidoneus, id est Orcus, rex Molossorum. Cuius canis miræ magnitudinis Cerberus nomine Pirithoum devoravit, qui ad raptum uxoris ejus cum Theseo venit, quem et ipsum Theseum jam in mortis periculo constitutum adveniens Hercules liberavit, et ob id quasi ab inferis ereptus dicitur.

Hac ætate Frixus dicitur fuisse secundum opinionem quorundam, qui cum Elle sorore sua fugiens insidias novercales, visus est per aerem vehi ab ariete veileris aurei. Fuit autem ei navis parata fugienti, cuius insigne aries erat. (Aug. l. l.) Porro Palefatus ¹²² affirmat, illius nutritorem Taurum vocatum, per quem liberatus sit. His temporibus Latona peperit Apollinem, non illum cuius oracula solebant consuli Delphis, sed illum qui cum Hercule servivit Admeto, qui tamen sic est deus creditus, ut pene omnes unum eundemque Apollinem fuisse opinentur.

24	29	9	35	3	17
25	30	10	36	4	18
26	1	11	37	5	19
27	2	12	38	6	20
28	3	13	39	7	21
29	4	14	40	8	22
30	5	15	1	9	23

Lamprides.

(Hier.) Setus, rex Æg. 18us, regn. ann. 55, qui primus fuit post

18us dinastiam.

45	20	30	16	1	38
56	31	1	27	12	49
57	32	2	28	13	50

Proetus, rex Argivorum 15us, regn. annis 17.

Sycion, rex Sycioniorum 19us, regn. ann. 45, a quo Sycionii dicti sunt, qui prius Ægialei dicebantur.

Sosares, rex Assyriorum 22us, regnavit ann. viginti.

His temporibus Pelops regnavit in Grecia, a quo Peloponensis est vocata. (Oros. 1, 12.) Hic (199) fuit Pandionis filius, sub quo mysteria Grecorum esse cepere.

In Dardania vero regnavit Tros, a quo Trojani nuncupati sunt. Horum temporibus Melampus divinus agnoscitur.

Tunc Tantalus Frigas regebat, qui prius Meones vocabantur. Hic Ganimedem, Tros Dardaniorum regis filium, cum in venatu flagitiosissime rapuisset, majore conserti certaminis seditate detinuit, sicut Phœcles poeta confirmat, qui maximum bellum ob hoc excitatum fuisse commemorat. (Hier. Oros. l. l.) Quidam autem dicunt ipsum Tantalum, utpote assecram deorum, raptum puerum ad libidinem Jovis familiari

VARIÆ LECTIONES.

¹²¹ Hic deficit cod. 10; unde 11 jam ad historiam transit Romanam ita pergens: His temporibus cepit regnum esse in Italia. Quod translatum Romam, per diversas potestates excrevit in monarchiam Romanorum, quæ hactenus durat, sicut sequens ratio declarabit. ¹²² e corr., duobus vocabulis, quorum alterum erat philocorus, erasis 1. ¹²³ VIII. 1.

NOTÆ

(199) Dicit Hieronymus de Ezechtheo.

Ienocinio preparasse, qui filium quoque suum Pelopem epulis ejus non dubitasset impendere. Ipse etiam Pelops, quia Hypopotamiam duxit uxorem, contra Dardanios Trojanosque magna pertulit certamina.

Eo etiam tempore Atræi et Thiestis stupra et parricidia cælo quoque invisa contigerunt; Medea quoque sevo amore sauciata, cede pignorum parvulorum grassatur; Etæocles etiam et Polinices mutuis concursibus perierunt.

(HIER. — ONOS. 1, 11. — AUG. c. 13.) Perseus, interfecto non sponte Acrisio, a Græcia in Asiam transiit, ibi barbaras gentes gravi diuturnoque bello domuit, et novissime victor nomen subiectæ dedit. A Perseo namque Persæ sunt vocitati: Perseus vero et uxor ejus Andromeda post mortem sic in cælum rapti crediti sunt, ut imagines eorum stellis designarentur et eorum nominibus appellarentur.

(AUG. ib. c. 14.) Ino, uxor Radamanti, et filius ejus Melicertes precipicio spontaneo in mari perierunt, et Ino a Græcis Leucothea dicta est, a Latinis mater Matuta, Melicertes deus Portunus.

(ONOS. 1, 12. — AUG. c. 15.) Tunc et (E)lippus fuit, patris interfecto, matris maritus, filiorum frater, suusque vitricus, de quo fabula refert, quod monstrum quoddam quadrupes humana facie, quod sphingam dicunt, suo precipicio perire compulerit, eo quod questionem, quam velut insolubilem solebat proponere, solverit.

Aliz quoque fabule his temporibus fictæ sunt. De Gorgone scilicet, quod serpentibus crinita fuerit et pulchritudine sui aspectus homines in lapides converterit, de Pegaso equo ex ejus sanguine nato, de Yppocentauris, quod equorum hominumque natura permixti sint, et aliz multe.

(HIER.) Ion, quidam vir fortissimus, Athenienses ex suo vocabulo Iones vocavit.

Hebr. Assy. Sycion. Egyp. Argiv. Athen.

58	1	3	29	14	1	Cecrops, junior Ericthei frater, rex Athen. 7 ^{us} regnavit ann. 43.
59	2	4	30	15	2	
60	3	5	31	16	3	
61	4	6	32	17	4	
62	5	7	33	1	5	Acrisius, Argivorum rex 14 ^{us} , regn. ann. 39.
78	1	23	49	17	21	Lamperes, rex Assyriorum 23 ^{us} , regnavit ann. triginta.

Hujus temporibus, mortuo Acrisio, defecit regnum Argivorum, quod stetit per annos 452; exin translato in Micenas imperio, regnavit post Acrisium Euristeus, Steneli filius, deinde Atreus, Thyestes, Agamemnon, Egystus, Orestes, Thyamnnus, Pentilus, Cometus usque ad Heraclidarum descensum in Peloponensem.

79	2	24	50	18	22
80	3	25	51	19	23

Post mortem Aoth Hebreos in ditionem sibi redigunt alienigenæ annis 20, qui conjunguntur temporibus Debboræ et Barach.

(BEDA. — AUG. c. 15.) Debbora prophetissa judicavit populum annis 40, debellans hostes per Barach, qui fuit ex tribu Neptalim. Debbora vero fuit ex tribu Efraim, cujus prophetia de Christo minus est aperta et diuturna indiget expositione.

1	4	26	52	20	24
2	5	27	53	21	25
3	6	28	54	22	26
4	7	29	55	23	27
5	8	30	1	24	28
18	21	43	14	37	1
19	22	44	15	38	2
20	23	45	16	39	3

(HIER.) Ramses, rex Ægypt. 19us, regnavit ann. 66.
Pandion, rex Atheniensium 8us, regnavit ann. 23.

Micenarum
regnum in-
cipit.

21 24 1 17 1 4 Polibus, Sycion. rex 20us, regn. ann. 40. — Euristheus, rex Micenarum primus, regnavit ann. 45.

28 1 8 24 8 11 Pannias, rex Assyriorum 24us, regnavit annis 43.

Hoc tempore Amphion regnabat Thebis, quem ferunt cantu cytharæ saxa movisse, quia duro corde et, ut ita dixerim, saxi quidem erant auditores.

Ea etiam quæ de Spartis memorantur hoc tempore contigisse dicuntur, quod Palefatus scribit, eos, cum proximarum essent regionum, adversus Cathmum constituisse, et propter repentinos quasi de terra contractus et ex omni parte confluentiam Spartos esse vocatos.

Illud conditum est ab illo.

(AUG. c. 15.) (H. R.) His temporibus Laurentes ubique in Italia regnabant, quorum rex primus, ut quidam dicunt, Picus fuit, filius Saturni. Qui Saturnus Jovem filium de Græcia fugiens, in civitate quæ ex ejus nomine Saturnia dicta est latuit, cujus ruinæ hactenus cernuntur in finibus Tusciæ non longe ab Urbe. Et quia in Italia latuit, ab ejus latebra Latium appellata est. Hic rudes adhuc populos et in montibus aut silvis latitantes ad plana deduxit, domos ædificare, terras colere, vineas plantare docuit, atque humanis moribus vivere instituit, cum antea semiferi gaudium alimentis tantummodo vitam sustentarent, et aut in speluncis aut frondibus virgultisque contextis casulis habitarent. Et quia docuit eos terram stercore conficere, ut uberiore funderet fruges, Stercutius sive Stertencus vocatus est. (AUG. l. 1. — H. R.) Ipse etiam et nummos æreos primus instituit. Pro quibus meritis indocilis et rustica multitudo deum illum appellavit. Sed ut quibusdam placet, primus in Italia regnavit Janus, deinde Saturnus, quem (200) ipse Janus fugientem de Græcia suscepit et propter ingenium ejus in regni consortium assumpsit, (H. R.) deinde Picus, filius ejus, de quo fabulose dicitur, quod a quadam maga famosissima Circe nomine ob contemptum ejus amorem in avem nominis sui mutatus sit, eo quod augur preclarus avem picum in augurio secum habuerit (Cf. AUG. l. 1.). (H. R.) Post hunc filius ejus Faunus, qui fuit pater Latini, cujus mater Carmentis Nicostрата Latinas litteras creditur repperisse. Quibus regnantibus 150 anni referuntur evoluti. Regnante tamen Latino, qui Latinam linguam correxerat Latinosque de nomine suo vocavit, Troja capta est, cum apud Hebreos Lapdon tertium sui principatus ageret annum.

NOTÆ.

(200) Quem — assumpsit, unde hausta sint nescio

Hebr. Assy. Sycion. Egypt. Argiv. Athen.

40 15 20 36 20 25
(HIER.) Post mortem Debboræ Hebreos in ditionem redegerunt alienigenæ annis 7, qui conjuncti sunt annis Gedeon secundum traditiones Judeorum ¹²¹. Gedeon, qui et Hierobaal, ex tribu Manasse iudicavit populum Hebreorum annis quadraginta (cf. BEDAM).

1	14	21	57	21	24	
2	15	22	58	22	25	
3	16	23	59	23	1	(HIER.) Egeus, filius Pandionis, rex Athen. 9 ^{us} , regn. annis 48.
21	54	1	57	41	19	(HIER.) Inachus, rex Sycion. 21 ^{us} , regnavit ann. 42.
22	55	2	58	42	20	
23	56	3	59	43	21	
24	57	4	60	1	22	Atræus et Thiestes fratres regnaverunt aycenis annis 65.
31	44	11	1	8	29	Menoses, rex Egypt. 20 ^{us} , regn. ann. 40. Hic a quibusdam
32	45	12	2	9	30	(Orosio) dicitur Vesoces ¹²² .
33	1	13	3	10	31	(HIER.) Sosarmus, rex Assyriorum vicesimus quintus, regnavit annis decem et novem. His temporibus quidam asscribunt gesta Liberi patris et ea quæ de Ligurgo et

Acteone et Pentheo dicuntur.

40 8 20 10 17 38
Abimelech, filius Gedeon ex concubina, occisis fratribus suis septuaginta, iudicavit populum Hebreorum annis tribus (cf. HIER.).

1	9	21	11	18	39	
2	10	22	12	19	40	
3	11	23	13	20	41	
1	12	24	14	21	42	Thola, filius Foa patris Abimelech, iudicavit Hebreos annis 22

(cf. HIER. et BED.)

8	19	31	21	28	1	(HIER.) Theseus, filius Aegæi, rex Athen. 10 ^{us} , regnavit ann. 30.
---	----	----	----	----	---	--

Mitreus, rex Assyriorum vicesimus sextus, regnavit annis 27.

Hoc tempore Orpheus Trax clarus habebatur, cujus discipulus fuit Museus, Emolpi filius.

(AUG. c. 15.) Linus etiam, magister Herculis, famosus fuit; ipse etiam Hercules certamina multa egit, Anthem interfecit, qui idcirco filius Terræ dicitur fuisse cadensque vires ex ea sumpsisse, quia palestricæ artis, quæ in terra exercetur, scientissimus erat. (HIER.) Ydram autem quam Hercules occidit, licet alii dicant ¹²³ paludem fontibus redundantem, Plato asserit mulierem fuisse callidissimam sophystam.

Bellum Laphitarum et Centaurorum hoc fuit in tempore, quos scribit Palefatus nobilissimos equites fuisse Thessalorum, ipsosque a Laphitis creditos et dictos esse Centauros, (Oros. 1, 15) quia discurrerent in bello equites velut unum corpus equorum et hominum sua velocitate viderentur conficere.

(HIER.) Ea etiam quæ de Dedalo referuntur hoc tempore fuisse dicuntur, qui visus est fecisse simulacra se moventia, qui etiam primus omnium pedes statuarum a se invicem separavit, aliis conjunctim eas facientibus, necnon quomodo cum filio Icharo Minoem navi fugerit, et propter nimiam velocitatem et investigabilem fugam avolassem pennis estimatus sit.

(Oros. 1, 14.) Cretensibus leges dedit, cujus filius Androgeus ab Atheniensibus dolo interfectus est, cum ludos agentes superaret. Unde atrocissimum inter Cretenses et Athenienses certamen fuit, ubi populis utrique profugatis, cruentiorem victoriam infelicitè exercebant Cretenses. Qui nobilium Atheniensium ¹²⁴ filios Minotaurum devorandos crudeliter addicebant. Utrum vero hic Minotaurus ferus ac inhumanissimus crudelisque fuerit homo, an informe prodigium, dubitatur (ita Oros.). (HIER.) Scribit enim Philocorus in secundo Attidis libro, magistrum Minois fuisse Taurum nomine inhumanum atque crudelem, et quia Minos super mortem Androgei agonem statuere, premii nomine pueros Atticos largiens, ille fortissimos omnes in contentione superabat; sed tandem factum est, ut a Theseo in palestria vinceretur, ob quod Athenienses pueri a tributaria pena liberati sunt. Theseus autem Athenienses, qui prius per regionem dispersi erant, in unam congregavit civitatem. Qui etiam Helenam rapuit, quam rursus fratres illius receperunt, capta matre Thesei. Tandem Theseus Athenas profugus dereliquit, ignominiose eiectus.

Hoc etiam tempore Argonautæ fuerunt, qui cum Jasone pro rapiendo vellere aureo Colchis petierunt. Quo tempore Laomedon regnavit apud Trojam, post quem filius ejus Priamus, sub quo Troja capta est (cf. HIER.).

(Oros. 1, 14.) Eodem quoque tempore Vesoces rex Egypti meridiem et septentrionem, divisas pene toto cælo ac pelago plagas, aut miscere bello aut regno jungere studens, Scythiæ primus bellum indixit, missis prius legatis, qui hostibus parendi leges dicerent. Scythiæ autem legatis responderunt, stolidè opulentissimum regem adversus inopes sumpsisse bellum, quod timendum sibi magis versa vice fuerit; propter incertos belli eventus nulla ibi premia, et dampna manifesta; porro sibi non expectandum dum ad se veniatur, sed causa prædæ ultro se obviam ituros. Nec mora; nam dicta factis insecuntur, primumque ipsum Vesocen territum refugere in regnum cogunt, destitutum vero exercitum invadunt, omnemque belli apparatus capessunt, universam quoque Egyptum depopulerunt, nisi paludibus Nili impeditur. Unde continuo reversi, totam Asiam infinitis cedibus perdomuerunt. Hi autem fuerunt, qui Getæ vel Gothi dicti sunt, et hoc modo hocque tempore primum de Scythia exierunt (cf. Jord. de reb. c. 6, c. 6).

9	1	32	22	29	2	Mitreus.
20	12	1	33	40	13	(HIER.) Festus, Sycion. rex 22 ^{us} , regn. ann. 8.
21	13	2	34	41	14	
29	14	3	35	42	15	

VARIE LECTIONES.

¹²¹ hebreorum 5. ¹²² Hic — Vesoces post addita esse videntur 1. ¹²³ dicunt cor. ut videtur dicant 1.
¹²⁴ inos littera M rubra omissa 1 ideoque inos 5. ¹²⁵ athenensium 1.

Jair ex tribu Manasse judicavit populum Dei annis viginti duobus habens filios bellatores 30, totidem civitatum principes.

•Hebr. Assy. Sycion. Egypt. Mycen. Athen.

1	15	4	36	43	16
2	16	5	37	44	17
3	17	6	38	45	18
4	18	7	39	46	19
5	19	8	40	47	20
6	20	1	41	48	21
7	21	2	42	49	22
8	22	3	43	50	23
9	23	4	44	51	24
10	24	1	45	52	25
11	25	2	46	53	26
12	26	3	47	54	27
13	27	4	48	55	28

Aarastus, Sycion. rex 25us, regn. ann. 4. — Agamenes, rex Egypt. 21us, regnavit annis 26.

Phylipides, Sycion. rex 24us, regnavit annis 31.

Thautanes, rex Assyriorum vicesimus septimus, regnavit annis 32.

His temporibus Minos adhuc leges et jura constituit, qui tandem in Sicilia adversus Dedalum arma capiens, a filiabus Cocali occiditur.

(HIER.) Tunc etiam Hercules agonem Olympiacum constituit, a quo usque ad primam olimpiadem subputantur anni 430. Cui inter ejus ingentia duodecim annuerantur insignia (cf. AUG. c. 12. — HIER.) Qui dum plura fortiter fecisset, incidit in morbum pestilentem, et ob remedium doloris injectit se in flammam in monte (Ela, sique morte finitus est anno zatis sue 52.

Per hoc tempus Alexander Paris Helenam rapuit, propter quam decennale Trojanum bellum ortum et Troja capta est. Rapuit autem eam anno 15. Thautanis et 25. anno ejus Troja capta est

14	1	5	9	56	29
15	2	6	10	57	30
16	3	7	11	58	1
22	9	13	17	64	7

Thautanes.

Menestheus, rex Athen. 11us, regn. ann. 23.

Post mortem Jair Hebreos in suam ditionem redigunt Ammonitae annis 19, qui cum temporibus posteriorum judicum computantur juxta traditionem Judaeorum.

1	10	14	18	65	8
2	11	15	19	1	9

Jepthe judicavit populum Hebreorum annis 6.

Agamemnon Micenis imperat. ann. 15, cujus anno 15° Troja

capitur.

1	16	20	24	6	14
---	----	----	----	---	----

Abessan sive Esebom judicavit populum Dei annis septem (Jud. xii), habens triginta filios totidemque filias, deditque filias viris et filiis duxit uxores dum adhuc viveret

2	17	21	25	7	15
3	18	22	26	8	16
4	19	23	1	9	17
5	20	24	2	10	18
6	21	25	3	11	19
7	22	26	4	12	20

(HIER.) Theores, Egypt. rex 22us, regn. ann. 7.

Labdon judicavit populum Dei annis octo, habens filios 40. In libro autem Judicum (cap. xii) fertur post Esebom rexisse populum ann. 10 judex Aglaon, qui apud 70 interpretes non habetur. (Isr.) Tercio autem anno Labdon, qui est 25us Thautanis, capta est Troja.

1	23	27	5	13	21
2	24	28	6	14	22
3	25	29	7	15	23

(HIER.) Excidium Trojae, ex quo usque ad primam olimpiadem computantur anni 405.

Egyptiorum dinastia vicesima mox post excidium Trojae incipit, tendens per annos centum septuaginta septem, cujus temporis reges apud nos non habentur. — Micenarum vero reges post haec non scribuntur in ordine; regnavit tamen post Agamemnonem Egistus, post quem Orestes, dein Thysameus, Pentilus, Cometus; sique post annos octoginta ab excidio Trojae ad Lacedaemones translatus est regnum (cf. HIER.).

4 26 30 1 1 Demophoon, filius Thesei, rex Athen. 12us regnavit ann. 33.

5	27	31	2	13	2
---	----	----	---	----	---

(JORD. AUG. c. 19) Aeneas fugiens de Troja venit ad Italiam cum viginti navibus, ut dicunt (H. R. JORD.), anno tercio post excidium Trojae, licet quidam dicant (cf. Hier., Jord., H. R., AUG.), eum venisse anno septimo, seque conjunxit affinitatis gratia cum Latino, filio Fauni, rege Latinorum, accepta filia ejus Lavinia in uxorem, interfecto Turno, Dauni Tuscorum regis filio, qui eam desponsaverat; sique Frigas Italosque populos unitos nominavere Latinos, et jam ex tunc et deinceps quamvis in pauperrimo regno locoque angusto qui dicebatur Agro Laurentum regnaverunt. Mortuo autem Latino, regnavit Aeneas annis tribus, fecitque castellum quod ex nomine uxoris suae Lavinium appellavit. Qui (201) dum sevissimus esset ac crudelissimus belliger ex et nulli parceret, ob tantam impietatem a Deo ictu fulminis percussus interit. Quidam dicunt (cf. FRED. II, 8, 3) quod Aeneas et Frigas duo fratres fuerint germani, e quibus Aeneas in Latio, Frigas regnavit in Frigia, de quo progressa progenies cum per multas regiones vagando cum uxoribus et liberis oberraret, elegit sibi regem ex se Francionem nomine, ex quo Franci putantur vocari, eo quod ipse fortissimus esset, et dum cum plurimis gentibus pugnasset, dirigens iter suum in

NOTÆ.

(201) Qui — interit. ex quo auctore desumpta sint nescio. In Uspersensi (14) de ipso hæc narratur: Hinc Romanorum gens duxit originem ab Aenea profugo et, ut ipse Virgilius adulatur, viro forti ab aliis vero traditur, patriæ proditore ac necromantico, utpote qui etiam uxorem suam diis suis immolaverit.

Europam, inter Rhenum et Danubium consedit, ibique mortuo Francione, plurima prelia gesserunt quos reliquit, quibus attrito, ad parvam manum deducti sunt. Hinc duces ex se constituerunt, attamen jugum alterius ferre semper recusaverunt. Ex quibus progressi estimantur qui adhuc Franci vocantur.

(H. R.) Mortuo autem Ænea, Ascanius, filius ejus, quem ei Creusa apud Trojam peperit, quemque secum adduxit, regnum suscepit, annisque 38 regnavit. Genuit autem Lavinia filium post mortem Æneæ, quem Postumum Æneam vocavit, qui etiam Silvius dictus est, ut quidam dicunt (Joan.) quia Lavinia, metuens invidiam Ascanii, clam eum in silva genuit et nutrit. (H. R.) Quem tamen Ascanius summa pietate educavit, et derelinquens Lavinium novercæ suæ Laviniae, Albam condidit civitatem, ibique regnavit, filiumque generans Julium vocavit, unde familia Juliorum orta est. Cumque regnasset Ascanius annis 38, et filius ejus adhuc esset parvulus nec regendis civibus idoneus, fratrem suum Postumum Æneam Silvium regni reliquit heredem, a quo reges postmodum dicti sunt Silvii, et ab Alba Albani (cf. Joan.)

(Hier.) His temporibus facta dicuntur ea quæ de Ulixæ referantur, quomodo trieri fugerit Scyllam, hospites spoliare solitam. Scribit quoque Palefatus in primo libro incredibilia, Syrenas tunc fuisse meretrices, quæ decipiebant navigantes.

Tunc etiam Pyrrus in templo Delphici ab Oreste occiditur, proditiōe sacerdotis Machare.

Homerum quoque tunc fuisse quidam dicunt, de cujus tempore varia opinio est, aliis dicentibus eum fuisse post annos centum Trojanæ eversionis, aliis post 200 aliis post 180 aliis diverso modo.

Hebr. Assy. Sycion. Egypt. Alban. Athen.

				Latin.	
6	28	1	3	Æneas.	5 Pelasgus, Sycion. rex 25 ^{aa} , regn. ann. 20.
7	29	2	4		4
8	30	3	5		5

Post Laplon Hebreos in ditionem suam redigunt alienigenæ annis 40, qui annumerantur temporibus judicium posteriorum secundum traditionem Hebreorum.

Samson judicavit populum Hebreorum annis viginti. Qui cum mirabiliter fortis esset, a gentibus putatus est Hercules.

1	31	4	6	3	6	Ascanius, Albanorum rex primus, regn. ann. 38.
2	32	5	7	1	7	(Hier.) Teuteus, Assyriorum rex vicesimus octavus, regnavit ann. quadraginta. Cujus anno primo Ascanius civitatem condidit, quam Albam longam vocavit.
3	1	6	8	2	8	Zeuxippus, rex Sycioniorum 26 ^{aa} et ultimus, regnavit ann. 32.
18	16	1	23	17	23	
19	17	2	24	18	24	
20	18	3	25	19	25	

Heli sacerdos pariter et iudex erat annis quadraginta, sub quo arca capta est, quod ille audiens cecidi de sella sua et mortuus est.

1	19	4	26	20	26	
9	27	12	34	28	1	Onixistes, Athen. rex 15 ^{aa} , regnavit ann. 12.
20	38	23	45	1	12	Silvius Postumus, filius Æneæ, Albanorum rex secundus, regnavit annis 29.
21	39	24	46	2	1	Aphidas, Athen. rex 14 ^{aa} , regnavit annum unum.
22	40	25	47	3	1	Thymætes, Athen. rex 15 ^{aa} , regnavit ann. 8.
23	1	26	48	4	2	Tineus, rex Assyriorum 29 ^{aa} , regnavit annis 30. Quo regnante filii Hectoris, expulsis Antenoris posteris, receperunt Ilium, Heleno subsidium sibi ferente.
30	8		53	11	1	Melanthus Athen. 16 ^{aa} regnavit ann. 37

Defecit regnum Sycioniorum, quod per annos 962^{aaa} traditur porrectum.

31	9		56	12	2
40	18		65	21	11

Samuel propheta et iudex et Saul rex populum Hebreorum regebant annis quadraginta. Ex hoc ceperunt reges esse in populo Hebreorum; Saul quippe primus erat (cf. Hier.)

1	19		66	22	12	
9	27		74	1	20	(Hier.) Æneas Silvius, Albanorum rex tertius, regnavit ann. 31.

In alia vero reperitur hystoria, Latinum Silvium quarto regnasse loco, Silvix et Melampodis filium, fratrem Postumi Silvii, et quinto, qui nunc hic quartus ponitur, Silviam Æneam. Silvii Postumi filium.

10	28		75	2	21
11	29		76	3	22
12	30		77	4	23

Dercilus, rex Assyriorum tricesimus, regnavit annis 40. Quidam dicunt, hoc tempore Homerum fuisse.

Hoc tempore Peloponenses contra Athenienses dimicant. (Acc. c. 19.) Codrus autem rex Atheniensium^{aaa} Peloponensibus, suæ civitatis hostibus, se interficiendum ignotus obtulit, sicque patriam liberavit. Responsum enim acceperant Peloponenses, tum demum se superaturos esse Athenienses, si regem illorum non occidissent; Codrus autem habitum pauperis induens, accessit ad castra colligens ligna, eosque jurgiis provocavit, donec eum quidam interfecerunt. (Acc. l. l.) Unde ait Virgilius: *Et jurgia Codri. Quem Athenienses tanquam deum honore sacrificiorum coluerunt.*

Hebr. Assy. Egypt. Alb. Athen. Laced. Corinth.

15	1	78	5	24
14	2	79	6	25

(Hier.) Lacedemoniorum et Corinthiorum regna ex-

VARIÆ LECTIONES.

^{aaa} mille LXIII. 5 9^c. ^{aaa} athenensium 1.

Heor. Assy. Egypt. Alban. Athen. Laced. Choriath

15	3	80	7	26				riuntur; sed Lacedemonorum rex primus Euristheus
16	4	81	8	27	1	1		regnavit annis 42. Corinthiorum xero primus Alethes
								regnavit annis 35.
27	15	92	19	1	12	12		Codrus, filius Melanthi, rex Atheniensium 17 ^{us} , regnavit
								annis 21.
40	28	105	1	14	25	25		Latinus Silvius, rex Albanorum quartus, regnavit
								ann. 50.

Hic finitur ætas tertia, nascentis annos nongentos quadraginta, et sunt simul anni trium ætatum 2888. Quarta ætas dehinc incipit a David (cf. Isid. abb. Chron.)

1 29 106 2 15 26 26 (HIER.) David ex tribu Juda rex Israel regnavit annis 40, prophetantibus in Judæa Samuele, Gath, Nathan, Asaph; sub quo Abiathar pontifex.

8 56 113 9 1 53 53 Medon, rex Athen. 18us, regnavit ann. 20.

9 57 114 10 2 54 54

10 58 115 11 3 55 55

11 59 116 12 4 56 1

12 40 117 13 5 57 2

13 1 118 14 6 58 3

annis triginta octo. Cujus anno 30, ut quidam dicunt, Kartago condita est a Carcedone Tyrio, sive ut alii volunt a filia ejus Didone, anno centesimo-tricesimo quinto post eversionem Troje.

14 2 119 15 7 59 4

15 3 120 16 8 40 5

16 4 121 17 9 41 6

17 5 122 18 10 2 7

18 6 123 19 11 1 8

19 7 124 20 12 1 9

20 16 125 21 1 10 18

1 29 126 22 14 23 31

pietissimus ac ditissimus, potitur regno Israelitico, a patre David nobiliter dilatato, qui Domino monente templum Hierosolimis mirabiliter, patris suffragantibus impensis, quarto regni sui anno ædificare cepit, annoque regni 11° omne opus templi consummavit. Regnavit autem annis 40. Sadoch et Ahias Sylonites prophetabant.

2 30 127 23 15 24 32

3 31 128 24 16 25 33

4 32 129 25 17 26 34

Prima templi ædificatio, ex qua usque ad 1^{am} desolationem ejus anni 442, menses 4, dies 10, usque ad restaurationem vero ejus, id est ad secundum annum Darii, anni 512, menses 7, dies 20.

5 33 130 26 18 27 35

6 34 131 27 19 28 36

7 35 132 28 20 29 37

8 36 133 29 21 30 1

9 37 134 30 22 31 2

10 38 135 1 23 32 3

11 1 136 2 24 33 4

12 2 137 3 25 34 5

13 3 138 4 26 35 6

14 4 139 5 27 1 7

21 14 140 15 1 11 17

33 25 1 24 10 20 26

40 50 8 31 17 27 33

Hic oritur dissonantia hystoriarum in annis videlicet Salomonis, qui in libro Regum dicitur annis quadraginta regnasse. Josephus vero dicit (III, 11), eum annis octoginta regnum tenuisse, et omne vitæ illius spacium annorum 94 fuisse. Mortuo autem Salomone, regnum Hebreorum divisum est, et duæ tantum tribus remanserunt cum Roboam, filio Salomonis, qui regnavit in Hierusalem; quæ duæ tribus ex eo quod David ex tribu Juda ortus est, dictæ sunt Juda, unde et universa gens Judæorum sortita est nomen; decem vero tribus retinentes antiquum nomen, Israel dictæ sunt, regemque sibi elegerunt Hieroboam, qui regnavit in Samaria (cf. Hier. et Aug. XVII, 21).

(HIER.) Roboam itaque, filius Salomonis, regnavit super Judam in Hierusalem ann. 17, licet alii dicant 22. Cujus anno quinto Sesabe (ita Beda) sive 1us Susachim rex Ægypti pugnans contra Hierusalem, cepit eam, et spoliavit templum. Prophetabant autem in Judæa Achias, Amos, Johel et Azarias.

Hieroboam autem regnavit super Israel in Samaria ann. 22, et peccare fecit Israel in vitulis aureis, quod malum per annos multo prevaluit (III Reg. XII).

Juda. Israel

1 1 31 9 32 18 28 34

2 2 32 10 33 19 29 35

3 3 33 11 34 1 30 36

4 4 34 12 35 2 31 37

5 5 35 13 36 3 32 1

(HIER.) Thersippus, Atheniensium rex vicesimus primus, regnavit ann. 41.

Prinnis rex Choriathiorum quartus, regnavit

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ ad — XX. partim e corr., partim post add. 1. ¹⁰¹ q. s. sive e corr. 1.

Juda.	Israel.	Assyr.	Ægypt.	Alban.	Athen.	Laced.	Chor.	
6	6	56	14	37	4	33	2	annis triginta quinque.
7	7	57	15	38	5	34	3	
8	8	58	16	39	6	35	4	
9	9	59	17	4	7	36	5	Egyptus Silvius sive Atis, rex Albanorum sextus,
10	10	40	18	2	8	37	6	regnavit annis viginti quatuor.
11	11	41	19	3	9	4	7	Doristus, Lacedemoniorum rex quintus, regnavit
12	12	42	20	4	10	2	8	annis viginti novem.
13	13	43	21	5	11	3	9	
14	14	44	22	6	12	4	10	
15	15	45	23	7	13	5	11	
Pyriciades, rex Assyriorum tricesimus tercius, regnavit annis triginta.								
His temporibus Ephesus condita est ab Andronico. Samus quoque conditur et Smirna in modum urbis ampliat. Una etiam ex Sybillis clauit, quia plures legimus.								
16	16	1	24	8	14	6	12	
17	17	2	25	9	15	7	13	
1	18	3	26	10	16	8	14	Abia, filius Roboam regnavit super Judam in
Hierusalem annis tribus (cf. Hier. et Bedam.).								
2	19	4	1	11	17	9	15	(Hier.) Pseusennes, rex secundus vicesimæ primæ
3	20	5	2	12	18	10	16	dynastie Ægyptiorum, regnavit annis quadraginta
et uno.								
1	21	6	3	13	19	11	17	Asa, filius Abia, regnavit in Hierusalem super
Judam annis quadraginta et uno, prophetantibus in Judæa Aggeo, Hieu, Amos, Johel, Azaria, qui et								
Abdo ¹³³ , Abdia, Michea (cf. Hier. et Bedam.).								
2	22	7	4	14	20	12	18	
3	1	8	5	15	21	13	19	Nabath, filius Hieroboam, regnavit in Samaria
4	2	9	6	16	22	14	20	annis duobus, quem interfecit Baasa, et regnavit
pro eo (cf. Hier.).								
5	1	10	7	17	23	15	21	Baasa regnavit super Israel in Samaria ¹³⁴ annis
viginti quatuor.								
12	8	17	14	24	30	22	28	Tria milia annorum ob origine mundi.
13	9	18	15	1	31	23	29	(Hier. et H. m.) Capis Silvius, qui Capuam con-
didit, filius regis superioris, rex Albanorum septimus, regnavit ann. viginti et octo.								
20	16	25	22	8	38	1	1	(Hier.) Agesilaus, Lacedem. rex ⁶³³ , regnavit
21	17	26	23	9	39	2	2	ann. 44. — Bachis, Chor. rex ⁵³³ , regnavit ann. 35.
22	18	27	24	10	40	3	3	
23	19	28	25	11	41	4	4	
24	20	29	26	12	4	5	5	Phorbas, rex Atheniensium vicesimus secundus,
25	21	30	27	13	2	6	6	regnavit ann. triginta et uno.
26	22	1	28	14	3	7	7	Offractus, rex Assyriorum tricesimus quartus,
27	23	2	29	15	4	8	8	regnavit annis viginti.
28	24	3	30	16	5	9	9	
29	1	4	31	17	6	10	10	Hela, filius Baasa, regnavit super Israel annis
30	2	5	32	18	7	11	11	duobus, quem occidit Zambri et regnavit in loco
eius ¹³⁵ septem diebus ¹³⁶ (cf. Hier.).								
31	1	6	33	19	8	12	12	Amri, occiso Zambri ¹³⁷ , regnavit super Israel
annis duodecim.								
40	10	15	1	28	17	21	21	Nefercheres rex Ægypt. regnavit ann. quatuor.
41	11	16	2	1	18	22	22	Carpentius Silvius, rex Albanorum octavus, re-
gnavit annis tredecim.								
1	12	17	3	2	19	23	23	Josaphat, filius Aaze, regnavit super Judam in
Hierusalem ann. viginti quinque. Cujus temporibus prophetaverunt Helias, Heliseus, Abdias, Zacharias, Micheas.								
2	1	18	4	3	20	24	24	Ahab, filius Amri ¹³⁸ , regnavit super Israel ann.
viginti duobus.								
2	19	1	4	21	25	25	25	Ammenophis, rex Ægypt. regnavit ann. novem.
4	3	20	2	5	22	26	26	
5	4	1	3	6	23	27	27	Offratanes, rex Assyriorum tricesimus quintus,
regnavit annis quinquaginta.								
12	11	8	1	13	30	34	34	(Hier.) Osochor rex Ægypt. regnavit annis sex.
13	12	9	2	1	31	35	35	Tiberius Silvius, Carpentii filius, rex Albanorum
nonus, regnavit ann. octo. (H. m.) Hic cadens in fluvium Albulam extinctus est, unde postea Tiberis ap-								
pellatus est.								
14	13	10	3	2	1	36	1	(Hier.) Megiales vel Migades ¹³⁹ , rex Atheniensium
vicesimus tercius regnavit annis triginta. — Agelas rex Corinthiorum ⁶³⁴ regnavit ann. 30								
15	14	11	4	3	2	37	2	
16	15	12	5	4	3	38	3	
17	16	13	6	5	4	39	4	
18	17	14	1	6	5	40	5	Spinnacheus rex Ægyptiorum regnavit annis 9.

VARIE LECTIONES.

¹³³ qui et Abdo in margine 1. ¹³⁴ samaria superscr. tersa alia fortasse manu 1. - r. pro eo 5. ¹³⁵ s. d. e corr. 1. ¹³⁷ o. z. e corr. 1. ¹³⁸ e corr. 1. ¹³⁹ vel m. post add. 1.

Jul. Israel. Assy. Egypt. Alban. Athen. Laced. Chor

19 18 15 2 7 6 41 6

20 19 16 3 8 7 42 7

21 20 17 4 1 8 43 8

Agrippa Silvius, filius Tyberini, rex Albanorum decimus, regnavit annis 40.

His temporibus quidam dicunt Homerum fuisse. In Latina quippe hystoria hæc ad verbum scripta reperimus (ita Hier.): Agrippa apud Latinos regnavit. Homerus in Grecia claruit, ut testantur Apollodorus grammaticus et Euphorbus historicus ante Urbem conditam anno 145, et ut ait Cornelius Nepos ante olimpiadem primam anno 158.

22 21 18 5 9 9 44 9

23 22 19 6 3 10 1 10 Archelaus, rex Lacedemoniorum 7us, regnavit annis 60.

24 1 20 7 4 11 2 11

Ochozias, filius Ahab, rex Israel regnavit in Samaria annis 2.

25 2 21 8 5 12 3 12

1 1 22 9 6 13 4 13 Joram, filius Ahab, frater Ochozias, regnavit super Israel annis 12. — Joram, filius Josaphat, regnavit super Judam in Hierusalem annis 8. Quo tempore prophetabant in Judea Helias et Heliseus et Micheas. Septimo autem regni ejus anno Helias raptus est.

2 2 23 1 7 14 5 14

Spusennes rex Egyptiorum regnavit annis 55.

3 3 24 2 8 15 6 15

4 4 25 3 9 16 7 16

5 5 26 4 10 17 8 17

6 6 27 5 11 18 9 18

7 7 28 6 12 19 10 19

Helias rapitur.

8 8 29 7 13 20 11 20

1 9 30 8 14 21 12 21

Aazias sive Ochozias (ita Hier.), filius Joram regis Juda, regnavit anno uno.

1 10 31 9 15 22 13 22

Athalia, mater Aazias, regnavit in Hierusalem annis septem. Quæ cum occidisset omne semen regis filii sui, Josabeth, uxor Joram, soror Aazias, furata est Joas, filium regis Aazias, et abscondit eum, qui postea regnavit (IV Reg. xi). (Hier.) Hæc Josabeth uxor fuit pontificis Joiadæ, quem Dominus in evangelio Barachiam vocat, qui clarus eo tempore habebatur, solusque post Moysen centum triginta annos vixisse perhibetur.

2 11 32 10 16 23 14 23

3 12 33 11 17 24 15 24

4 1 34 12 18 25 16 25

Hien interfecit Joram, filium Ahab, regem Israel anno duodecimo regni sui, et regnavit ipse super Israel ann. viginti octo

5 2 35 13 19 26 17 26

6 3 36 14 20 27 18 27

7 4 37 15 21 28 19 28

1 5 38 16 22 29 20 29

Joas, filius Aazias sive Ochozias, patrocinante Joiada pontifice regnavit super Judam in Hierusalem annis quadraginta. Hic anno sexto sive ut quidam scribunt (Hier. — Cf. II, Par. xxiv. — Joas. ix, 10) tricesimo sexto regni sui Zachariam, filium Joiadæ, occidit oblitus bonorum quæ fecit sibi Joiada.

(Hier.) Heliseus moritur.

2 6 39 17 23 30 21 30

3 7 40 18 24 1 22 1 Diognitus, rex Athenarum vicesimus quartus, regnavit ann. viginti octo. — Eudemus, rex Corinthiorum septimus, regnavit annis viginti quinque.

14 18 1 29 33 12 33 12

Acrasapex, rex Assyriorum tricesimus sextus, regnavit annis quadraginta duobus.

15 19 2 30 36 13 34 13

16 20 3 31 37 14 35 14

17 21 4 32 38 15 36 15

18 22 5 33 39 16 37 16

19 23 6 34 40 17 38 17

20 24 7 35 1 18 39 18

Aremius Silvius, Agrippæ filius, Albanorum rex undecimus, regnavit annis Jacem et novem. Hic inter montes ubi nunc Roma est presidium Albanorum ponens, ob impietatem fulminatus est. Hujus filius Julius Proculus proavus fuit Julii Proculi illius qui cum Romulo Romam commigrans fundavit Juliam gentem.

21 25 8 1 2 49 40 19

Sisonchus rex Egypt. regnavit ann. viginti et uno.

22 26 9 2 3 50 41 20

23 27 10 3 4 51 42 21

24 28 11 4 5 52 43 22

Joazhar, filius Hieu, regnavit super Israel annis decem et septem.

25 29 12 5 6 53 44 23

26 30 13 6 7 54 45 24

27 31 14 7 8 55 46 25

28 32 15 8 9 56 47 1

Aristedemes, rex Corinthiorum octavus, regnavit annis triginta quinque.

29 33 16 9 10 57 48 2

30 34 17 10 11 58 49 3

Fereclus, rex Athenarum vicesimus quintus, regnavit annis decem et novem.

31 35 18 11 12 1 50 4

Aventinus Silvius, Aremii filius, Albanorum rex duodecimus, regnavit ann. triginta sex. De cujus nomine mons Aventinus dictus est, quia ille ibi sepultus est.

40 16 27 20 2 10 59 15

Amasias, filius Joas, regnavit in Hierusalem annis viginti et novem.

Juda. Israel. Assyri. Egypt. Alban. Athen. Laced. Chor.

2 1 29 1 4 12 1 15 Joas, filius Joachaz, regnavit super Israel annis sedecim. — Osorthon rex Egypt. regnavit ann. quindecim. Thecleus ¹¹⁰, rex Lacedemoniorum octavius, regnavit annis quadraginta.

10 9 37 9 12 1 9 23 Arifron, rex Atheniensium vicesimus sextus, regnavit annis viginti.

11 10 38 10 13 2 10 24

12 11 39 11 14 3 11 25

13 12 40 12 15 4 12 26

14 13 41 13 16 5 13 27

15 14 42 14 17 6 14 28

16 15 43 15 18 7 15 29 Tonos Goncoloros, quem Greci Sardanapallum

nominant, rex Assyriorum tricesimus septimus regnavit annis viginti. (Oros. 1, 19.) Hic muliere corruptior inter scortorum greges femineo habitu purpuram colo tractans, a nullo suorum pene videbatur, a prefecto autem suo Arbace, qui tunc Medis preluit, visus atque execrationi habitus, mox etiam, excitis Medorum populis, provocatus ad bellum, vincitur, seque ardenti pyrae pre dolore injiciens concrenatur; sicque Arbaces regnum capiens ad Medos transtulit; regnum vero Assyriorum post annos mille ducentos 19 a primordio regni Nini, ex quo vero pater ejus Belus regnare cepit post annos mille 294 finem tantae diuturnitatis accepit (cf. Hier. et Bedam). Ferunt (Hier.) autem, interim usque ad Deiochum regem sine principibus res agi, et in medio hoc tempore Chaldaeos proprie prevaluisse, quorum separatim quaedam regum successiones feruntur. Reliquae quoque gentes propriis regibus utebantur. Idem Sardanapalla Tharsum atque Anchiliadem condidit

Per idem tempus Esiodus poeta ciaruit, atque Fidon Argivus mensurarum pōndera reperit. Lycurgus Lacedemoniis jura componit.

17 16 2 1 19 8 16 30 Thelegotes rex Egypt. regnavit ann. tredecim.

18 1 3 2 20 9 17 31 Hieroboam, filius Joas, regnavit super Israel ann.

19 2 4 3 21 10 18 32 quadraginta et uno.

20 3 5 4 22 11 19 33

21 4 6 5 23 12 20 34

22 5 7 6 24 13 21 35

23 6 8 7 25 14 22 1 Agemon, nonus rex Choroanthiorum, regnavit an-

nis sedecim.

1 13 15 1 32 1 29 8 Ozias, qui et Azarias, filius Amasie, regnavit su-

per Judam annis quinquaginta duobus. Prophetabant hoc tempore Osee, Amos, Jonas, Ysaías, Micheas. —

Ponibastes rex Egypt. regnavit ann. viginti quinque. — Thespius, Atheniensium rex vicesimus septimus,

filius Arifronis, regnavit ann. viginti septem.

2 14 16 2 33 2 30 9

3 15 17 3 34 3 31 10

4 16 18 4 35 4 32 11

5 17 19 5 36 5 33 12

6 18 20 6 37 6 34 13

Hucusque ferunt hystoriae regnum Assyriorum stetisse a primo anno Nini per annos mille ducentos tri-

ginta ¹¹¹ et novem; ex hinc Medorum incipit regnum (cf. Hier.).

Arbaces Medus interfecto Sardanapalla rege Assyriorum, regnum eorum ad Medos transtulit, ipseque primus ibi regnavit viginti octo.

Juda. Israel. Medeor. Egypt. Alban. Athen. Laced. Chor. Maced.

7 19 1 7 1 7 33 14 (Hier.) Procas Silvius, filius Aventini, rex

8 20 2 8 2 8 36 15 Albanorum quoddecimus [i. tredecimus,

9 21 3 9 3 9 37 16 E. P.], regnavit annis viginti tribus.

10 22 4 10 4 10 38 1 Alexander ¹¹², rex Choroanthiorum decimus,

11 23 5 11 5 11 39 2 regnavit annis viginti quinque.

12 24 6 12 6 12 40 3

13 25 7 13 7 13 41 4 Hoc in tempore regnum Macedonum sum-

psit exordium, quorum rex primus Caranus fuit, qui annis viginti octo regnavit. — Thalcamenes, rex La-

cedemoniorum nonus et ultimus, regnavit annis triginta.

26 38 20 1 20 26 14 17 14 Osorthon rex Egyptiorum, quem ipsi Her-

27 39 21 2 21 27 15 18 15 culeum cognominaverunt, regnavit annis

novem.

28 40 22 3 22 1 16 19 16 Agamestor, rex Atheniensium vicesimus

29 41 23 4 23 2 17 20 17 octavius, regnavit annis viginti.

Zacharias, filius Hieroboam, regnavit super Israel mensibus sex, quem interficiens Sellum regnavit pro eo mense uno; hunc quoque interfecit Manaem et regnavit pro eo, sicque annus ille consumitur per diversos.

Amulius Silvius, Procae filius, rex Albanorum quartus decimus, regnavit annis quadraginta tribus. Hic habuit fratrem Numitorem, quem ipse regno privavit. (H. m.) Procas quippe, pater eorum, cum obisset, testamentum hereditatis duobus filiis suis Numitori et Amulio reliquit, ut unus pecuniam suam, alter regnum acciperet. Amulius ¹¹³ vero fratri sui Numitori electionem dedit, ut quod desideraret acciperet. Qui pecuniam tulit, regnum Amulius obtinuit. Qui cum consuleret oraculum, responsum est ei quod a stirpe atris occidendus foret; statimque fratrem de regno expulit. Qui abiens, vixit in agro suo. Erant autem et duo filii, Sergestus et Rhea, quae et Iliia est dicta. Metuens ergo Amulius responsum, Sergestum ad venationem secum duxit, eumque in venatione occidit, sororem vero ejus Rheam adimendi partus gratia Vestalem virginem fecit. (Jord.) Quae stupro subdita et grvida inventa, dum scelus suum excusare nititur a

VARIÆ LECTIONES

¹¹⁰ des. 5. 9. in margine Nota scripto. ¹¹¹ XXX. e corr. 1. decem 5. 9e. ¹¹² Hac desunt 5. 9e. ¹¹³ Amulius — accipe. et des. 5. 9e.

Marte se compressam mentitur. (H. m.) Quæ cum duos geminos peperisset, septimo anno regni patrum, juxta legem viva defossa est in terra, pueros vero rex jussit exponi. Quos juxta ripam Tyberis vagantes Faustulus, regii pastor armenti, inveniens, ad uxorem suam Accam Laurentiam detulit, quæ ob rapacitatem corporis questuosi propter pulchritudinem a vicinis appellabatur Lupa. Unde et adhuc meretricum cellæ lupanaria dicuntur. (Joan.) Acca vero pueros nutriens, inter alios pastores conversari docuit. Unde et a poetis finguntur a lupa in silva lactati et nutriti. Pueri vero Remus et Romulus cum adoleviscent, collecta pastorum et latronum manu, Amulium abud Albam in ultionem matris interficiunt, et avum suum Numitorem in regnum constituunt.

Juda. Israel. Medor. Egypt. Alban. Athen. Laced. Chor. Maced.

30 1 24 5 1 3 18 21 18

Multa (202) dissonantia est hystoriarum in dispositione regnorum Juda et Hierusalem¹¹⁴, dicentibus aliis sit, aliis vero sic. In ipsis quoque Hebreorum libris, quorum auctoritate utimur, scilicet Josepho et Regum volumine ac Paralypomenon, quædam in hujusmodi serie inveniuntur, quæ sibi convenire non posse pronuntiant, dum quidam regum tot et tot annis regnasse legantur, et tamen aliqui eorum necdum finitis precepsentium annis alteri cum alteris maturius incepisse regnare scribantur. Quod utrum vitio scriptorum pro varietate numeri errantium sit depravatam, vel qua ratione sic variatum, necdum invenimus certum. Quæ dissonantia hoc in loco et in serie sequentium quatuor regum Israel usque in ejusdem regni destructionem reperitur, ubi liber Regum et ceteri Hebreorum cronicorum scriptoribus multum discordare videntur. Nam ut multis hystoriorum consentientibus habetur in cronicis (HIER.), Hieroboam, filius Joas, regnavit in Israel ab 18° anno Amasie per 40 annos et unum usque in vicesimum annum Ozie sive Azarie, filii Amasie, cujus tricesimo Zachariam, filium Hieroboam, cum sex menses regnaret, occidit Sellum, et regnavit pro eo mense uno; nam hunc occidens Manaem, regnavit pro eo annis decem usque in quadragesimum Azarie; a cujus 41° Phacee, filius Manaem, regnavit annis decem usque in quinquagesimum Azarie; a cujus quinquagesimo primo Phacee, filius Romelie, annis viginti usque in secundum Achaz regis Juda; a cujus tercio Osee annis novem usque in undecimum Achaz, qui est quintus decimus Madidi regis Medorum, quo anno multi scribunt captas esse decem tribus Israel.

Hæc cum juxta multorum opinionem sic teneantur, et in cronicis eodem modo scribantur, Hebreorum volumina, in quibus et liber Regum apud nos nescio an viciatus an purus, multum ab his discordare videntur; ubi scribitur (II. c. xiv sq.) quod supradictus Hieroboam, filius Joas, regnaverit in Israel a quinto decimo anno Amasie regis Juda, Zacharias vero, filius Hieroboam, a tricesimo octavo Azarie, filii Amasie, novem annis in medio transiit. Quod qua ratione positum sit nescio. Cum enim Azarias rex Juda septimo decimo Hieroboam regis Israel quinquaginta duobus annis regnasse dicatur, Hieroboam vero quadragesimo et uno regnum tenuisse dicatur, patet quod istius anni finiantur vicesimo octavo illius anno, qui regnare cepit suo septimo decimo. Et cum Zacharias, filius Hieroboam, tricesimo octavo Azarie regis Juda per sex tantum menses regnasse dicatur, invenire non valeo qua ratione a regno paterno, nemine interim regnante, tam diu suspenderetur, ut decimo a patris morte anno vix hereditate paterna poliretur, moxque post menses sex interiret. Nam Sellum quidam hunc occidit, ipseque secundum hanc computationem 39° Azarie anno mense uno regnavit; sed Manaem hunc interficiens, eodem anno regnare cepit, et usque ad quinquagesimum Azarie annum per decem annos regnavit. Cujus filius Phacee quinquagesimo et quinquagesimo primo Azarie anno regnavit per biennium, cum juxta superiorem supputationem in cronicis scribatur regnasse per decennium. Quem interficiens Phacee, filius Romelie, regnavit in loco ejus annis 20, a quinquagesimo secundo Azarie anno usque in tertium Achaz, filii Jonatham, regis Juda, qui 18° anno ejusdem Phacee regnare cepit et sedecim annis regnavit. Osee vero, filius Hela, ultimus regnavit in Samaria super Israel annis novem, juxta quosdam cronicorum scriptores a tercio anno Achaz regis Juda, qui est septimus Madidi regis Medorum, ut captivitas decem tribuum, quæ nono Osee anno facta est, in quintum decimum Madidi regis occurrat. At secundum Hebreorum libros quarto decimo Achaz regnare cepit Osee in Israel, decem annis item a morte Phacee nescio qua ratione intermissis, cum idem tamen Osee legatur Phacee propter regnum interfecisse. Hoc igitur ordine sexto anno Ezechie regis Juda, qui est 26° Madidi, nonus Osee annus occurrit, in quo ipse cum toto Israel captivatus est. Hæc secundum Hebreos.

Hæc igitur diversitates in hystoriis inveniunt, sed neutram partem veluti nullius auctoritatis homuncio reprehendere presumens, utriusque notavi opinionem, ut studiosiorem¹¹⁵ lectorem reddam cautorem.

Nunc regum tempora, ut in cronicis inveni, sicut et hucusque perducta sunt, transcurram, in ultimo tantum Israeliticorum, hoc est in Osee, Hebreorum voluminum sequar auctoritatem.

31	1	25	6	2	4	19	22	19	(HIER.) Manaem, filius Gaddi, regnavit in
32	2	26	7	3	5	20	23	20	Samaria super Israel annis decem.
33	3	27	8	4	6	21	24	21	
34	4	28	9	5	7	22	25	22	
35	5	1	1	6	8	23	1	23	Sosarmus, rex Medorum secundus, regnavit

annis triginta. Cujus anno secundo Remus et Romulus nati sunt. (JOAN.) Tunc etenim post innumerabiles, ut ita dicam, Laurenti loci et Latii reges Silvios Albanosque, qui per annos trecentos in Italia regnaverunt quavis pauperrime, Amulius regnavit, cujus anno septimo de fratris sui Numitoris filia hi duo fratres nati sunt, qui postea Romam condiderunt. (HIER.) — Spanus rex Egypti regnavit annis decem. — Thelestes, rex Choriinthiorum undecimus et ultimus, regnavit annis duodecim.

41 1 7 7 12 14 29 7 1 Phacee, filius Manaem, regnavit in Israel annis decem secundum quosdam (HIER.), juxta Hebreos vero annis duobus. — Chinus, rex Macedonum secundus, regnavit annis duodecim.

42 2 8 8 15 15 30 8 2

VARIE LECTIONES.

¹¹⁴ Israel 5, ¹¹⁵ studiosiorem 1.

NOTÆ.

(202) Ekkehardus hoc loco in Judæorum regum temporibus disponendis longius immoratus est; quæ tamen alii typis indicare noluimus, ne nimium spatium his rebus a nostro proposito alienis indulsisse videretur.

Juda. Israel. Medor. Ægypt. Alban. Athen. Maced. Lydor.

43	3	9	9	14	16	Finisre-	9	3
44	4	10	10	15	17	gni La-	10	4
45	5	11	11	16	18	codem.	11	5
46	6	12	12	17	19		12	6
47	7	13	13	18	20		13	7

draginta sex. Hic Ægyptiis jura constituit, sub quo et agnus locutus est.

Ex hoc in Choroantho anni principes constituti sunt.

Æschilus, Agamestoris filius, rex Atheniensium vicesimus nonus, regnavit annis viginti tribus. Hujus anno secundo, qui ab excidio Troie quadragesimus quintus computatur, olympias prima cœpit, quem Yphitus, filius Fraxonidis filii Hermonis, primus instituit, in qua Chorebus Eliensis victor extitit. Antea siquidem Elii quinquennale certamen agebant, quatuor annis in medio completis, in quibus annuos principes constituiebant.

Ab hoc tempore hystoria Grecorum vera esse creditur; nam antea ut cuique visum fuit diversas protulerunt sententias.

(Oros 1, 20). Ea tempestate Phalaris Siculus arrepta tyrannide Agrigentinos populabatur. Qui crudelis mente, commentis crudelior, omnia nefaria in innocentes agens, invenit aliquando quem iuste puniret injustus. Nam Perillus quidam æris opifex, tyranni affectans amicitiam, aptum munus crudelitati illius ratus, taurum æneum fecit, cui januam e latere apposuit, ut cum aliquis inclusus ibidem subiectis ignibus torreretur, sonum vocis pre dolore clamantis cavitatis æris augeret, nefarioque spectaculo mugitus pecoris, non hominis gemitus videretur. Sed Phalaris factum amplexus, factorem vero execratus, et crudelitatem materiam prebuit et ultioni. Nacta quippe occasione, ipsum opificem sua punivit inventionem.

(Ibid., c. 20). Tunc etiam Peloponensium Atheniensiumque maximum bellum totis viribus animisque commissum est, in quo mutuis cædibus ad hoc coacti sunt, ut velut victi se ab alterutro subtraherent bellumque desererent.

Quibus etiam temporibus Lacedæmonii contra Messenios per annos viginti indefesso furore bellantes, quæ amvis sepius ancipiti victoria, demum superabant. Sciendum est autem ipsam esse Spartam quam et Lacedæmoniam civitatem, atque inde Lacedæmonios Spartanos dictos.

48 8 14 4 19 1 8 1 (Hier.). Regnum Lydorum incipit, quorum rex primus Ardysus regnavit annis triginta sex.

Olympias prima incipit

49	9	15	5	20	2	9	2
50	10	16	6	21	3	10	3
51	1	17	7	22	4	11	4

Phacee, filius Romeliæ, interfecit Phacee, filium Manaen, regem Israel, et regnavit in loco ejus annis viginti, secundum quosdam (Hier.) a quinquagesimo primo Azariæ regis Juda, juxta Hebræos vero ab anno sequenti.

52 2 18 8 23 5 12 5
1 3 19 8 24 6 1 6 Joatham, filius Ozie sive Azariæ, regnavit super Judam in Hierusalem annis sedecim, prophetantibus in Judæa Osee, Ysaia, Michea, Amos, Jobel, Jona.— Tyrinnus, rex Macedonum tertius, regnavit annis triginta octo.

13 15 1 21 36 18 13 18 Madidus, rex Medorum tertius, regnavit annis quadraginta. Cujus tempore in Sicilia Siracusa et Cathina conditæ sunt. Roma quoque ejus tempore condita est.

1 19 5 25 40 22 17 22 Achaz, filius Joatham, regnavit super Judam annis
2 20 6 26 41 23 18 23 sedecim. Sub quo prophetabant idem qui et supra.
3 7 27 42 1 19 24 Alcmeon, rex Atheniensium tricesimus, regnavit annis duobus. Dehinc principes qui usque ad mortem suam rei publicæ preerant desierant, et in decem annos magistratum consuetudo versus est, ubi primus erat Carobis, filius Eschili.

Ab hoc etiam tempore secundum quosdam (Hier.) regnare cœpit Osee super Israel interfecto Phacee, sed juxta Hebræorum volumina post undecim annos, scilicet a quarto decimo Achaz.

4 8 28 43 2 20 25

Numitor a nepotibus suis Remo et Romulo restitutus in regnum, occiso ab eis Amulio fratre suo, regnavit apud Alban anno uno, qui est annus nonus Madidi regis Medorum (cf. H. m. et Jona). Quo anno item fratres urbem exiguum in Palatino monte constituunt, 10 Kal. Mai anno 429. post excidium Troie, exactis ab origine mundi annis 3,211. Cumque eam vallo circumdarent, sed Remus vallum non posse sufficere ad tutelam novæ urbis increparet, ejusque angustias transsiliret, a Fabio Romuli duce aratro pastoralis occisus est. Quidam vera dicunt (cf. Liv. 11, 6, 7.), hanc fuisse causam interfectionis ejus, quod condita civitate contenderint, ex cuius nomine vocaretur. Cumque statuissent illud augurio perquirere, Romulus ascendens montem Palatinum vidit vultures septem advolare, Remus vero in Aventino monte vidit duodecim, et ob hoc a militibus Romuli occisus esse refertur. Tunc Romulus solus regno potitus, urbem ex suo nomine Romam vocavit, templumque in ea faciens, asylum, id est domum refugii, appellavit, pollicitus cunctis illic confugientibus impunitatem (H. m.). Quam ob causam magna multitudo ad eum confluxerat. Latini denique Tusculi pastores, transmarini quoque Friges, qui sub Æneæ, Archades etiam, qui sub Evandro convenerant, et cum his, ut Salustius ait (Cat. c. 6), Aborigenes, quasi in unum corpus convenientes, Romanum populum confecerunt. Tunc centum ex senioribus elegit, quorum consilio ageret omnia, quos senatores ob senectutem, et patres ob similitudinem curæ nominavit. Mille etiam pugnatores elegit, quos a numero milites appellavit (Jona. — H. m.). Cumque non haberent uxores, simulatis ludis equestribus vicinarum urbium populos ad spectaculum invitavit ex Sabinia, eorumque virgines rapiunt anno ab Urbe condita quarto. Qui commotis bellis propter injuriam raptarum virginum urbem cingunt (Jona). Tunc per Tarpeiam virginem proditis portis intromissi Sabini, pugnam movent; sed quædam ex his quæ jam enixæ fuerant, procedentes cum filiis, patres et cognatos flexerunt, sicque pacem inter eos et maritos fecerunt. (cf. Liv. 1. 13.) (H. m.) Tarpeia vero clypeis obruta est in monte qui ab ejus nomine Tarpeius appellatus est, in quo postea Capitolium constructum est. Pepigere autem Romani cum

Sabinis amicitias, in tantum ut Titus Tatius rex Sabinorum jam senex pariter cum Romulo regnaret. (Os. — H. m.) Qui cum post non multum tempus vita excederet, sive, ut quidam ferunt, ab ipso Romulo extingueretur, Romani et Sabini unus efficiuntur populus. Ad quam conjunctionem confirmandam Romani nomina Sabinorum suis preponebant nominibus, et Sabini Romanorum invicem suis, et ex illo consuetudo tenuit ut nemo Romanus sit absque prenominis. Propter hanc etiam societatem cum Sabinorum more Romulus hastam longam ferret, quæ illorum lingua cyris dicebatur, Quirinus dictus est, et Romani Quirites exinde appellati sunt. Sic igitur Romanum imperium, quo neque ab exordio ullum fere minus, neque incrementis ullum aliud orbe toto amplius, a Romulo sumpsit exordium (Acc. xviii, 27). Eo autem tempore quo Roma condita est, populus Israel habitabat in terra promissionis annos sexingentos octoginta quinque, quorum viginti septem pertinent ad Josue, deinde ad tempus iudicum trecenti octo, ex quo autem reges ibi esse cœperunt erant anni trecenti quinquaginta; et rex tunc erat in Judea Achaz.

(Acc. l. l. c. 23). Hoc tempore Sybilla Erithrea, sive ut quidam volunt Cumana, fuisse traditur, quæ nonnulla de Christo manifeste scribit

Juda. Israel. Medor. Egypt. Rom. Athen. Maced. Lydor.
5 9 29 4 1 21 26 (Hiera). Numitor itaque regnavit Albanis anno uno.
— Charops principabatur Atheniensibus annis decem. — Romæ cepit edificari.

6 10 30 4 2 22 27 Romulus, a quo Romanum cepit imperium, regnavit annis triginta octo, et apud paludem Capræ fulmine ictus 7. Kal. Aug. nusquam comparuit, et, suadente Julio Procuro, qui illum in augustiore forma sibi apparuisse et pro numine se adorari precepisse dicebat, ad deos transisse creditus est, et Quirinus consecratur (Jord.) Quidam tamen dicunt, ob asperius ingenium a senatu cum fuisse disceptum.

15 17 37 8 9 29 34

Osee, filius Hela, interfecit Phacee, filium Romelæ, regem Israel, et regnavit ipse in Samaria super Israel novem annis juxta Hebreos a quarto decimo Achaz regis Juda, undecim interfectis ab interfectione Phacee, secundum alios (Hiera.) vero a tercio anno Achaz (Jos. xi, 20). Nonno autem regni Osee ascendit Salmanasar, qui et Teglathphalassar, rex Chaldeorum, et cepit Samariam, et captivavit Israel, id est decem tribus, et transtulit eas in montem Medorum, cessavitque regnum Israel in Samaria, ubi regnatum est per annos 260¹¹⁴ et menses septem ac dies septem, ex quo a domo David et tribu Juda sepeverunt se ceteræ tribus, a tempore vero quo sub principe Ihesu provinciam obtinuerunt eandem erant anni non-genti quadraginta septem. M sit autem Salmanasar ad custodiendam regionem Israelitarum accolæ Assyrios, qui proprie vocati sunt Cuthei, quia¹¹⁵ a quodam flumine Cutha migraverunt. Hi emulatores Judaicæ legis facti, Samaritæ sunt appellati.

14 1 18 58 9 10 50 53
15 2 19 59 10 1 51 56 Æsimeles prefuit Athen. ann. 10
16 3 20 40 11 2 52 1 Aliattes, rex Lydorum secundus, regnavit ann. 14.

Ezechias, filius Achaz, regnavit in Judea annis viginti novem, prophetantibus Ysaia et Osee. Cujus anno sexto captivitate sunt decem tribus juxta Hebreos, et defecit regnum Israel.

Anno vero 14. Ezechias ascendit Sennacerib, filius Salmanasar, in Judæam, et cepit civitates ejus, et obsedit Lachis et misit servos suos in Hierusalem ad blasphemandum nomen Domini. Angelus autem Domini noctu venit in castra regis, et percussit de exercitu ejus octoginta quinque milia, et reversus est rex cum ignominia in terram suam, ibique a propriis filiis interfectus est (II. Reg. xviii, 19.) Quo in tempore Tobias fuit in captivitate, captus a Salmanasar.

(Acc. l. l., c. 24, 25.) Eo tempore Thales Milesius ex septem sapientibus unus claruit. Sunt autem hæc nomina septem illorum qui dicebantur sapientes: Thales Milesius, Pitheas, Mitilineus, Solon Atheniensis, Chilon Lacedæmonius, Pariandrus Chorinthius, Cleobulus Lydius, Bias Prieneus. Olvmoias decima.

1 4 21 41 12 5 33 2
6 9 26 46 17 8 58 7 Defecit regnum Israel, captivatis decem tribubus.
7 27 1 18 9 1 8 (Hiera.) Perdiccas, rex Macedonum quartus, regnavit annis 51.

8 28 2 19 10 2 9
9 29 3 20 1 3 10 Elidicus Atheniensibus annis decem prefuit.
14 34 8 25 6 8 1 Meles tercius Lydorum regnavit annis 12.

19 39 1 50 1 13 6 Sebichus regnavit Egypt. ann. 12. — Yppomenes Atheniensibus prefuit annis decem.

20 40 2 51 2 14 7
21 1 3 52 3 15 8 Cardiaces, rex Medorum quartus, regnavit annis tredecim.

Eo tempore Sybilla Samia, quæ et Erofila dicta est, in Samo habebatur insignis. — Nicomedia est condita, quæ prius Astacus dicebatur.

26 6 8 57 8 20 1 Candales, rex Lydorum quartus, regnavit ann. 17.
27 7 9 58 9 21 2

Post mortem Romuli senatores rem publicam rexerunt, singuli quinque diebus, et ita unus annus expletus est.

28 8 10 1 10 22 3

Numa Pompilius, rex Romanorum secundus, regnavit annis quadraginta. (H. m.) Hic bellum quidem nullum gessit, sed non minus quam Romulus Urbi profuit. Nam leges Romanis moresque constituit, qui usu prætorum quasi latrones et semi barbari videbantur. Annum quoque in decem menses divisit secundum quosdam (H. m.), qui prius sine aliqua subputatione confusus erat. Quidam vero dicunt (Hiera., Isid.), quod prius sub Romulo decem menses habuerit annus, et iste duos, id est Januarium et Februarium, adjecerit. Hic capitolium a fundamentis ædificavit.

(H. m.) Hujus tempore Glaucus primus ferramenti glutinum excogitavit.

VARIE LECTIONES.

¹¹⁴ 261 corr. 260 l. 261 5. 9c. ¹¹⁵ deest 1.

Juda. Medor. Egypt. Rom. Maced. Lydor.

29 9 11 1 1 23 4 (H. m.) Leocrates prefuit Athen. annis 10.
 1 10 12 2 2 24 5 Manases, filius Ezechiae, regnavit super Judam annis quinquaginta quinque. Hic inter multa mala, quibus Dominum irritavit, precipisse fertur Ysaïam prophetam serra lignea secare (cf. Hier., in Isai. fin. — JORDAN). Unde divina permissione captivatus a rege Babyloniz et ferreis vinculis alligatus, penitentiam egisse fertur, cujus penitentiz canticum etiam legitur. Postea vero in regnum reversus et bene conversatus, successorem regni reliquit Ammon filium suum.

2 11 1 3 3 25 6 (Hier.) Tracus Æthiops rex Egypt. ann. 20.
 3 12 2 4 4 26 7
 4 13 3 5 5 27 8
 5 1 4 6 6 28 9

Dejoces, rex Medorum quintus, regnavit annis quinquaginta quatuor. Cujus tempore Archilocus et Symonides et Aristoxenus musici habentur illustres.

10 6 9 11 1 33 14 Absander prefuit Athen. Ann. 10.
 11 10 13 15 5 37 1 Gyges, rex Lydorum quartus, regnavit annis 36.
 20 16 19 21 1 43 7 Erixiis prefuit Athen. annis decem.

21 17 20 22 2 44 8 Æthiops, qui et Mermes, rex Egypt. regnavit ann. 12.
 22 18 1 23 3 45 9

29 25 8 30 10 1 16 Argeus, rex Macedonum quintus, regnavit ann. 58.
 30 26 9 31 2 17 Post hæc novem ex nobilibus urbis ¹¹³ electi sunt,

qui annuatim regerent rem publicam Atheniensium.
 34 30 1 35 6 21 Stephinatis rex Egypt. regnavit ann. septem.
 39 35 6 40 11 26

(Isid.) Tullius Hostilius, Romanorum rex tercius, regnavit annis triginta duobus. Hic primus Romanorum purpura et fascibus usus est, et in re publica prior census exegit. (Jord. — H. m.) Hic omnem militarem disciplinam et usum belli instituit, et exercitata juventute bellum Albanis intulit, ab urbe Roma distantibus duodecim miliaris, illisque sexta congressione devictis, Albam destruxit. Hic etiam Vegientes et Fidenates devicit, quorum alii sex miliaris, alii decem et octo ab urbe distabant. Hic, adjecto Celio monte, urbem valli ambitu ampliavit. Tricesimo autem et secundo anno regni sui cum omni domo sua fulmine arsit.

40 36 1 12 27
 41 37 1 2 13 28 (Hier.) Necepses rex Ægyptiorum regnavit annis sex.
 47 43 1 8 19 34 Necho regnavit Egypt. ann. octo.

48 44 2 9 20 35
 49 45 3 10 21 36 ab initio 3300.
 50 46 4 11 22 4 Ardisus, rex Lydorum 6us, regnavit ann. 37.

53 51 1 16 27 6 Spanmetius rex Egypt. regnavit annis 44. — Pausanias, rex Spartanorum, condidit Bizantium, quæ postea Constantinopolis dicta est.

1 52 2 17 28 7 Ammon, filius Manase, regnavit in Hierusalem super Judam annis duobus secundum Hebreos, juxta septuaginta vero annis duodecim, qui et in cronicis ponuntur (cf. Hier.)

4 1 5 20 31 10 Fraortes, rex Medorum sextus, regnavit annis viginti quatuor (Hier.)
 5 2 6 21 32 11 Hujus tempore Thales Milesius et Terpander musici claruerunt.
 2 9 13 28 1 18 Annus centesimus ab exordio Romæ.

1 10 14 29 2 19 Philippus, rex Macedonum sextus, regnavit ann. 38.
 1 10 14 29 2 19 Josias, filius Ammon, regnavit super Judam annis triginta duo ¹¹².

Cujus anno tercio decimo Hieremias prophetare cepit. Prophetabant etiam temporibus ejus Sofonias et Oda mulier. — (Jord.) Hic ergo lucos succidit, et idola gentium de regno suo abiecit, et integre Deum coluit.

2 11 15 30 3 20
 3 12 16 31 4 21
 4 13 17 32 5 22

(Hier. — Jord.) Ancus Marcus, Romanorum rex quartus, nepos Numæ ex filia, regnavit annis viginti tribus. Hic moenia muro amplexus est, et influentem urbi Tyberim ponte commisit, Ostiamque civitatem coloniam in ipso maris fluminisque confinio sexto decimo miliario ab urbe Roma constituit, jam tunc videlicet presagiens animo, futurum, ut totius mundi opes et commeatus illo velut maritimo urbis hospitio reciperentur. (H. m.) Hic finitimos Tusciæ populos duodecim potentes innumeris conflictibus concidit, et Aventinum montem et Janiculum adjiciens, urbem ampliavit.

5 14 18 1 6 23
 16 1 29 ¹¹¹ 12 17 34 Cyaxares, rex Medorum septimus, regnavit annis triginta duobus.

Hujus anno quarto Epydaunus ¹¹¹ condita est, quæ postea Dyrachium vocata est. Ejus etiam tempore Arion Methymneus clarus habebatur, qui a delphine vectus dicitur.

20 5 33 16 21 1 Sadiattes, rex Lydorum 7us, regnavit ann. 15.
 27 12 40 23 28 8

(Jord.) Tarquinius Priscus, Romanorum rex quintus regnavit annis triginta septem. Hic quamvis transmarinæ originis regnum ultro peteret, ob industriam suam et elegantiam a Romanis regnum accepit, quippe qui Chorintho oriundus Græcam eloquentiam Italicis artibus miscuisset (H. m.) Hic numerum senatorum duplicavit, circum Romæ adificavit, ludos instituit. Sabinos vicit, primusque Romam triumphans intravit, muros et cloacas fecit, capitolium inchoavit. (Jord.) Fasces, trabes, curules, anuli, phalera, paludamenta, pretextæ, togæ pictæ, omnia denique ornamenta et insignia sub hoc sumpta sunt a diversis populis subactis. (H. m.) Tricesimo igitur et septimo imperii sui anno per filios Anci, cui successerat, ipse occisus est. (Hier.) Cujus anno duodecimo Pitacus Milileneus, ex septem sapientibus unus, cum Frenone Atheniensi Olimpico ludo congressus, vicit eum.

VARIE LECTONES

¹¹² quibus 1. 5. ¹¹³ corr. 1. ¹¹⁴ XXVIII. 1. ¹¹⁵ ita 1.

His temporibus Stersicorus poeta et Alceus et Sapho, quæ Saphicum metrum invenit, claruerunt
Juda. Medor. Egypt. Rom. Maced. Lydor.

28	13	41	1	29	9	
32	17	1	5	33	13	Nechao ¹²² secundus, qui et Necepsus, rex Egypti, regnavit annis 6.

Joachim, qui et Eliachim sive Jechonias, filius Josiæ, regnavit in Hierusalem annis undecim. Cujus pater Josias tricesimo secundo regni sui anno cum Nechaone rege Egypti ipso invito congressus, occiditur. Pro quo filius ejus Joachaz regnavit mensibus tribus (II Reg. 23); sed veniens pharao Nechao rex Egypti in Hierusalem, amovit eum ne esset rex, et abduxit eum secum in Egyptum, constituitque pro eo regem Eliachim, fratrem ejus, et vertit nomen ejus Joachim. Hic fuisse creditur, de quo per Matheum (cap. 1.) dicitur: *Josias genuit Jechoniam et fratres ejus in transmigrationem Babylonis*. Tres quippe filios genuit Josias, Joachaz, Eliachim, Mathaniam, qui postea dictus est Sedechias, sicut Eliachim vocatus est Joachim et Jechonias. Anno igitur tercio Joachim ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis et cepit Judæam anno primo regni sui, et factus est ei tributarius Joachim annis tribus (II Reg. 24.). (Hier.) Transtulit autem Nabuchodonosor in Babylonem partem vasorum domus Dei et multos ex Judeis, inter quos et Ezechielem et Danielelem, Ananiam, Azariam Misahelem adhuc pueros (II Par. 36.). Postea vero cum rebellaret Joachim, venit contra eum Nabuchodonosor, captumque et catenis vinctum duxit in Babylonem, sicut in Paralipomenon (I. I.) legitur, secundum Regum vero librum (I. I.) dormisse cum patribus suis et extra muros Hierusalem occisus dicitur. Quæ diversitas sic solvitur. Vixit eum quidem et duxit de Hierusalem, sed occidit eum in itinere juxta Hierusalem, ideoque secundum hoc quod ibi occisus est dicitur dormisse cum patribus suis, utpote in patria sua occisus, juxta illorum vero opinionem qui viderunt eum ex urbe abduci, dicitur in Babyloniam ductus. Mos quidem est scripturarum, secundum vulgi opinionem aliquando texere orationis seriem.

1	18	2	6	34	14	
2	19	3	7	35	15	
3	20	4	8	36	1	(Hier.) Aliattes ¹²³ , rex Lydorum 8 ^{us} , regnavit annis 49.
4	21	5	9	37	2	
5	22	6	10	38	3	
6	23	1	11	1	4	Psammutes, qui Spammeticus, rex Egypti, regnavit annis duodecim. — Eropus, rex Macedonum septimus, regnavit annis viginti sex.
11	28	6	16	6	9	

Joachim, qui et ipse Jechonias dictus est, filius Joachim, qui et Eliachim et Jechonias, regnavit in Hierusalem tribus mensibus et decem diebus, sicut et Joachaz, patruus ejus. (Jos. x, 6.) Hunc constituit Nabuchodonosor pro patre suo, quem occidit, regem universæ provincie, quam sibi subjecerat victo Nechao rege Egypti et omni Syria de potestate ejus ablata. Postea penituit Nabuchodonosor quod constitueret Joachim pro patre suo: formidavit enim ne, habens mali memoriam, pro nece paterna provinciam suam invaderet: misit qui obsiderent eum Hierosolimis, et venit ad civitatem, ut expugnaret eam. Joachim vero accipiens jusjurandum quod sibi nichil mali fieret nec civitati, egressus est ad regem cum matre et omnibus suis, et suscepit eum rex Babylonis octavo sive nono anno regni sui, sed non servavit fidem; precepit enim ipsum et matrem ejus et amicos et omnes fortes Israel ad se ligatos adduci, et ducens eos in Babylonem, habuit in custodia, patruum vero Joachim regis Mathaniam regem constituens, imposuit ei nomen Sedechiam, sique annus iste fuit.

Iste Joachim non Joachim nomen habebat, mutata littera ultima de nomine patris sui, fuitque binomius; vocabatur enim Jechonias, sicut et pater ejus; et hic est Jechonias, qui post transmigrationem genuit Salathiel. Mortuo enim Nabuchodonosor, ut Hieremias testatur (c. 32 ad fin.): in 37° anno transmigrationis, Joachim regis Judæ 12° mense, 25 die mensis Evilmerodach, rex Babylonis ipso anno regni sui elevavit caput Joachim regis Judæ, et eduxit eum de domo carceris, et locutus est cum eo bona, et posuit thronum ejus super thronos regum, qui erant post se in Babylone, et mutavit vestimenta carceris ejus, et comedeat panem coram eo cunctis diebus vitæ suæ.

1	29	7	17	7	40	(Hier.) Prophetabant his temporibus Hieremias, Baruch, Sophonias.
---	----	---	----	---	----	---

Sedechias, qui et Mathanias, filius Josiæ, frater Eliachim, qui et Joachim, regnavit in Hierusalem annis undecim (II Reg. xxv). Cujus anno nono venit Nabuchodonosor in Judæam, et obsessa est Hierusalem usque in annum undecimum Sedechiæ. Cumque videret Sedechias urbem capiendam esse, fuga elapsus est. Quem persequentes Babylonii comprehenderunt cum uxore ac filiis, et adduxerunt eum ad regem in Babeliam, sive ut alii dicunt in Arabatha, ubi ipso Sedechia inspiciente filios ejus et amicos jussit interfici, oculos vero ejus erui, ipsumque vinctum in Babylonem duci, et usque ad finem vitæ Nabuchodonosor in custodia carceris includi (cf. Jos. x, 8). In hoc autem loco quibusdam videntur discordare Hieremias et Ezechiel, quia Hieremias (c. xxxviii) predixit Sedechiam ducendum esse in Babylonem, Ezechiel (c. xii) vero dixit illum non visurum esse Babylonem; sed vera concordia utriusque prophetia completa est. Ductus est enim vinctus in Babylonem secundum Hieremiam, sed quia cæcus ductus est, non vidit eam, juxta Ezechielis prophetiam (cf. Jos. I. I.).

1	30	8	18	8	41	
2	31	9	19	9	42	
3	32	10	20	10	43	
4	1	11	21	11	44	(Hier.) Astiages, rex Medorum octavius, regnavit annis trinta octo. — Solon leges dedit Atheniensibus.
5	2	12	22	12	45	
6	3	1	23	13	46	Vafres, rex Egyptiorum, regnavit annis triginta.

Anno undecimo Sedechiæ capta est Hierusalem ab exercitu Nabuchodonosor, mense quarto, nona die mensis, anno tercio postquam obsessa est, regni vero Nabuchodonosor anno 19, sicut Hieremias testatur, qui dicit (c. xxiv), quartum annum Joachim, filii Josiæ, primum fuisse Nabuchodonosor, cum in libro Da-

VARIE LECTIONES.

¹²² Hæc in 1. abrupta sunt. ¹²³ Hæc partim abrupta sunt 1.

nielis (c. 1) legatur idem rex Babylonis anno tercio Joachim Hierusalem cœpisse et spoliassse. Quæ sibi quomodo conveniant, in questione est, nisi forte uterque illius hujus primus esset, scilicet finis tercii et principium quarti. Misit autem Nabuchodonosor principem militiæ suæ Nabuzardan in Hierusalem, qui veniens spoliavit templum, et succendit illud mense quinto, decima die mensis, anno Sedechiæ regis undecimo, a prima ædificatione templi anno 445°: (Jos. x, 8) ab egressu autem filiorum Israël de Ægypto tunc erant anni 920^{is}, menses 4, dies 10, a diluvio vero anni 1717, menses 4, dies 10, ex quo vero factus est Adam 5375, menses 4, dies 10 (cf. Jos). Mansit autem hic populus sub regibus a Saul et David per quingentos quinque annos, menses 4, dies 10, sub ducibus vero ann. 548 post mortem Moysi et ducis Jhesu. Hæc ita se habent juxta Hebraicam veritatem; Josephus autem et alii quidam aliter sentiunt.

Rex autem Joachim¹²⁵ cæcatus est, et cum pontifice Josedech omnique populo captivus ductus est in Babylonem, permansitque captivitas hæc per annos septuaginta usque in secundum annum Darii, licet Cyrus multos eorum absolverit. Numerantur autem hi anni secundum quosdam (Hiera.) a tercio anno Joachim, qui et Eliachim, usque ad vicesimum annum Cyri, regis Persarum, porro secundum alios a 15° Josie, patris Joachim, an^o, quo Hieremias prophetare cepit, usque ad primum Cyri annum, secundum alios vero ab undecimo Sedechiæ anno usque ad secundum annum Darii, tercii regis Persarum. Desolationis vero templi sub Dario completi sunt anni septuaginta. Hujus rei testis est Zacharias propheta, secundo anno Darii dicens: *Domine omnipotens, quousque non misereberis Hierusalem, et civitatibus Juda quas desperasti?* Hic septuagesimus annus est.

Nabuzardan igitur princeps militiæ regis, succenso templo et transmigrato populo, quasdam reliquias ex pauperioribus populi reliquit in Judea ad excolendam terram et persolvenda tributa, præficiens eis Godoliam (Jos. x, 9) Quem cum Ismahel de regio semine occidisset, timentes ceteri Babylonios propter necem ejus, ad Vafrem regem Ægyptiorum fugientes, Hieremiam prophetam invitum et contradicentem cum discipulo suo Baruch secum pertrahunt. Quinto autem anno captivitatis Hebraicæ, cum subdidisset sibi Nabuchodonosor Ammonitas et Moabitas, perrexit in Ægyptum et subvertit eam, et reversus denuo Judæos duxit captivos in Babyloniam anno regni sui 24°, nullum jam ex eis in provincia relinquens, per quos excoleretur, nec aliam gentem imponens, sicut apud Samariam factum est in captivitate decem tribuum; ideo desolata est omnis Judæa, et templum per annos septuaginta desolatum permansit. Omne autem tempus a captivitate Israel, id est decem tribuum, usque ad duarum tribuum transmigrationem fuit annorum 145, mensium 6, dierum 10.

Nabuchodonosor autem post secundum annum vastationis Ægyptiacæ, qui est annus regni sui 27, vidit somnium de statua, quod interpretatus est Daniel; postea facta sunt illa omnia quæ leguntur de erectione statue et trium puerorum in ignem immissione, et de secunda ejus visione, quæ significabat ejus abjectionem de hominibus per septem annos, et de reversione ejus denuo in regnum, quæ omnia certis annorum spatiis non sunt distincta in libro Danielis; regnasse tantum illum annis 45 in commentario super Daniele dicit sanctus Hieronimus (cf. Jos. x, 11). Neminem vero moveat quod nos dicimus eum visionem vidisse anno regni sui 27, cum Daniel dicat in anno secundo regni sui eam sibi ostensam fuisse; sed sciat, juxta sanctum Hieronimum (ad c. ii) ex traditione Hebreorum secundum annum regni ejus Daniele hic dicere non Chaldeorum et Judeæ, quod diu jam tenuit, sed quod multis barbaris nationibus devictis postea acquisivit, et hunc esse apud Daniele eundem secundum annum regni, quem Josephus dicit secundum vastationis Ægypti. Alioquin non statit quod idem Daniel dicit, quod anno tercio Joachim, quem primum annum Nabuchodonosor dicunt, idem rex in Judeam venerit, translatisque multis in Babylonem, eundem Daniele et socios ejus adhuc pueros nutriendos erudiendosque tradiderit, ut enutriti tribus annis postea starent in conspectu ejus. Tradit autem Josephus (x, 12), quod hujus quoque pater Nabuchodonosor dictus sit, et 21 annis in Babylone regnaverit. Quo defuncto, iste Nabuchodonosor regnavit annis 43 aut plus. Hic tante fuit fortitudinis, ut etiam Majestenes in quarto Indicorum libro nitatur approbare hunc regem fortitudine et actuum magnitudine Herculem transcendisse. Post ejus mortem suscepit regnum ejus Evilmerodach, filius ejus, quem Josephus Almilmadapachum vocat (l. l.), qui Joachim de carcere sublevavit. Cui successit Baldasar, frater ejus, juxta Orosium (203) et alios quosdam, sed Berosus, gentilis hystorie scriptor, et Josephus aliter de successoribus ejus scribunt, quibus et beatus Hieronimus (in Dan. c. v) non dissentit, qui Baldasar filium Nabuchodonosor non fuisse dicit. Sic enim Josephus scribit (l. l.): *Post mortem Nabuchodonosor Almilmadapachus successit in regnum, qui regem Joachim, qui et Sechonias, solvit a vinculis. Quo mortuo, Egesarius, qui et Neglisar, filius ejus, tenuit principatum. Eo mortuo, ad ejus filium Nabosardachum, qui et Laborsedech a quibusdam dicitur, pervenit imperium. Quod dum norem mensibus habuisset eo defuncto transiit ad Baldasar, qui et Naboar nuncupabatur* (Jos. x, 13). Contra hunc regem castra metati sunt Cyrus rex Persarum et Darius rex Medorum. Qui cum obsiderent eum, quadam nocte inter epularum convivia vidit manum scribentem in pariete, ut legitur in Daniele (c. v, ad fin.), et ipsa nocte capta est civitas, et ipse Baldasar occisus est (Jos. c. 14). Darius itaque, filius Astiagis, quem Daniel (c. ix) filium Asveri nuncupat, qui et ipse alio nomine vocabatur a Grecis, cum esset major natu quam Cyrus — erat enim annorum sexaginta duorum — cedente sibi Cyro jure propinquitatis, Chaldeorum regnum obtinuit, unde Daniele secum abduxit in Mediam, eumque omni honore coluit (cf. Hier. in Dan. c. v). Erat enim unus inter tres satrapas quos Darius super trecentos sexaginta constituerat satrapas. Hunc ergo finem regni Babylonici, quem diximus, fuisse cognovimus. Sed cum tam potentes alique famosi Babyloniorum existerent reges, queritur quenam causa sit cur non in numero et ordine illustrium habeantur regum. Scimus enim quoniam regnum Assyriorum, quod a Semiramide, Nini uxore, in Babylonia est fundatum, diuturno tempore in ea et usque ad Sardanapallum permansit. Quo interfecto, a Medorum prefecto Arbace regnum Assyriorum in Medos est translatum, Medorumque reges exinde in ordine et numero ab hystoriorum graphis traduntur, donec ad Persas translatus est regnum. Ergo si regnum Assyriorum translatus est ad Medos, nunc regnum Babyloniorum quod sit si quis scire voluerit, recolat Asiam a Nino occupatam totumque orientem usque ad Indos, ab uxore vero ejus insuper Æthiopas aliasque nationes regno Assyriorum esse subjectas. Ex quo apparet, discedentem ad Medos Arbace maxiam regni partem dignitatemque invasisse ac penes se in Media retinuisse. Chaldei vero Babyloniam sibi adversus Medos vendica-

VARIE LECTIONES.

¹²⁵ hi et qui sequuntur numeri tantum non omnes e corr. 1; Josephi enim numeros Ekk. mutavit. ¹²⁶ Joachim corr. sedechyas 5.

NOTÆ.

(203) Apud Orosium de his regibus nihil legitur.

verunt, et ita potestas Babylonizæ apud Medos, proprietas vero regni apud Chaldeos fuit. Chaldei autem propter antiquam regizæ urbis dignitatem, non suam dignitatem, sed illius vocare maluerunt. Unde factum est ut Nabuchodonosor ceterique post eum reges usque ad Darium et Cyrum, qui Chaldeorum regnum civitatemque Babyloniam destruxerunt, quamvis Chaldeorum viribus potentes, nomine tamen Babylonizæ clari legantur.

(*Acc. De civ. xviii, c. 25.*) His adhuc temporibus illi septem, quos antiquitas sapientes jactabat, fuerunt, qui nonnulla quidem honestiora morum precepta brevitate sententiarum complexi sunt, nichil autem monumentorum quod ad litteras attinet posteris reliquerunt, nisi quod Solon quasdam leges Atheniensibus dedit, Thales vero physicus fuit et suorum dogmatum libros reliquit.

(*Acc. viii, 2.*) Pythagoras Samius, a quo ferunt philosophizæ nomen exortum, qui (204) et arithmeticz artis et musicarum consonantiarum repertor fuisse dicitur, eisdem temporibus fuisse fertur. Nam cum antea sapientes dicerentur, qui aliis prestare videbantur, iste interrogatus quid profiteretur, philosophum se esse respondit, id est studiosum vel amatorem sapientiz, quoniam sapientem profiteri se arrogantissimum sibi videbatur.

(*Hier.*) Per idem tempus etiam alii plures claruerunt: Alcmannius et Siersicorus poetæ, Pherecidas hystoriarum scriptor, Xenophanes physicus et tragedus, Sapho mulier in multis poematibus clara, Anaximander physicus, cujus magister erat Thales Milesius (*cf. Acc. l. l.*).

anni ca-
ptiv.¹²⁴ Medor. Ægypt. Rom. Maced. Lyd.

1	9	7	29	19	22
9	17	15	37	1	30

(*Hier.*) Alcetas, rex Macedonum octavus, regn. ann. 29.

Finitur ætas sæculi quarta in captivitate Hebræorum, continens annos 486, et sunt simul anni quatuor ætatum ab initio mundi usque ad captivitatem 3574 (*cf. Isid.*) (Beda.) Quinta ætas incipit a captivitate usque ad Christum.

(*H. m.*) Servius Tullius, Romanorum rex sextus, regnavit annis triginta quatuor. Hic genitus ex nobili femina, captiva tamen et ideo ancilla, cum dormiret adhuc puer in regia Tarquinii Prisci, uxor ejusdem regis Tanaquil vidit quasi ardere caput ejus, et propter hoc prodigium liberaliter eum inter suos pueros educavit, pro qua re ad regnum pervenit. Nam post mortem Tarquinii, annitente regina, subrogatus in locum regis quasi ad tempus, regnum dolo partum sic administravit industrie, ut jure adeptus videretur. (*Hier. et H. m.*) Hic tres montes urbi adjunxit, Quirinalem, Viminalem, Esquilinum, fossas circa murum duxit, primus omnium censum ordinavit, qui adhuc per orbem terrarum incognitus¹²⁷, omnibusque sub eo Romæ in censum delatis, inventa sunt capita civium Romanorum cum his qui in agris erant 84000. Ad ultimum occisus est scelere generi sui Tarquinii Superbi, qui fuit filius superioris regis cui ipse successerat, consentiente in necem ejus filia sua, quam Tarquinius uxorem habebat. Quo adhuc regnante, Baldasar imperavit Chaldeis, sub quo Daniel mysticam scripturam in pariete legit et interpretatus est.

Eodem tempore Claudia, quinta vestalis virgo, pro stupri crimine accusata est. At illa purgare se dedignata humaniter, in vadum Tyberis ivit, navim ascendit, proram zonula sua ligavit et ait: Si virgo sum, sequere me. Mox navis mota Romam ingressa est.

10	18	16	2	3	31 ¹²⁷
25	33	1	17	18	46
29	37	5	21	22	1
30	38	6	22	23	2

(*Hier.*) Amasis rex Ægypt. regnavit ann. 42.
Croesus, rex Lydorum ultimus, regn. ann. 25.

(*Jord. — Hier.*) Cyrus Persa Medorum destruxit imperium, quod steterat per annos 259 sub regibus octo, transferensque illud ad Persas, regnavit ipse ibi primus annis triginta, a tricesimo primo anno desolationis templi usque ad sexagesimum ejusdem desolationis. Qualiter autem ad Persas venerit regnum Medorum, dissonantia quedam est historiarum. Quidam enim sic scribunt (Oros. i, 19.). Astiages, rex Medorum ultimus, virili prole vacuus, Cyrum nepotem apud Persas genitum habuit. Sed Cyrus mox ut adolevit, congregata Persarum manu, avunculo certamen indixit. Porro Astiages oblitus sceleris sui, quod in Arpalum dudum amiserat cum filium ejus unicum et parvulum interfecit epulandumque patri apposuit, ac ne quid infelicissimæ orbitati felix ignorantia subtraheret, infames epulas ostensis patri cum capite manibus impropere, hujus inquam facti immemor, ipsi Arpalo summam belli commisit. Qui acceptum exercitum statim Cyro per proditionem tradidit. Quo comperto Astiages, raptis secum copiis, in Persas ipse proficiscitur certamenque acris instaurat, proposito suis metu, si quis e prælio cedere moliretur, ferro exciperetur. Qua necessitate acriter pugnantibus Medis, cum Persæ paulatim cederent matres et uxores æcum eis obviam currunt, orantes ut in prælium reverterentur, cunctantibusque subalta veste obscena corporum ostendunt, querentes num in uteros matrum vel uxorum refugere vellent. Quo facto erubescens Persæ, in prælium redeunt, et impressione facta, quos fugiebant fugere compellunt. Ibi tunc Astiages capitur, cui Cyrus nichil aliud quam regnum abstulit, eumque maximæ Hyrcanorum genti preposuit, in Medos vero ipse redire noluit. Is hinc imperii Medorum fuit. Sed civitates, quæ tributariæ Medorum fuerunt, a Cyro defeecerunt; quæ res Cyro multorum bellorum causa fuit et origo. (*Hier. in Dan. c. v.*) Sic Pompeius Trogus et alii quidam testantur. Ast alii, quibus etiam beatus Hieronimus consentire videtur, dicunt, Astiagem matrem avum Cyri fuisse, et Darium Astiagis filium exiisse et avunculum Cyri, qui cum eo Babylonem et regnum Chaldeorum destruxit, ac per illum Medorum regnum estimant ad Cyrum velut hæditario jure pervenisse. Unde Jordanis episcopus sic scribit (*ap. Mur. I, p. 224*): Post captam Hierosolimam a Nabuchodonosor rege Babyloniorum et post desolationem templi regnum Medorum, quod steterat per annos 259, destructum est et in Persas translatum, quia Cyrus rex Persarum et Darius rex Medorum, filius Astiagis, parente a conjuncti nepos et avunculus fuerunt, irruentesque super Baldasar, abnepotem Nabuchodonosor, regem Babylonizæ, regnum ejus pervadunt, mortuoque Dario Cyrus et suum, id est Persarum, regnum, et affinis sui Darii, hoc est Medorum regnum, cum tercio illo regno quod captivaverant obtinuit. Post is ammodum Per-

VARIE LECTIONES.

¹²⁴ Anni captivitatis Judaicæ *codd.* ¹²⁷ ita 1., ubi annorum ordo turbatus est: et in 3 ultimis columnis numerus uno minor legi debebat, quod cum animadverteret a. 36. bis scripsit.

NOTÆ.

(204) Qui — fertur ex fonte mihi incognito.

sarum regnum et gentem elevavit. Quæ gens a predicto Cyro usque ad Darium, Arsami filium, regnavit per annos plus minus 250; sicque in Alexandriam regnum devenit. Hunc Darium dicit Daniel filium Asueri fuisse, nescio qua ratione, nisi forte Astiages, qui pater ejus ab aliis dicitur, binomius fuerit, ut et Asuerus dictus sit. Dicit enim sic Daniel (c. ix): *In anno primo Darii, filii Asueri, de semine Medorum, qui regnabat super regnum Chaldeorum, vidi visionem.* Dicit et de Astiage (c. xiii, xiv): *Rex Astiages appositus est ad patres suos, et suscepit Cyrus Perses regnum ejus, et erat Daniel conviva regis, et reliqua.*

Horum omnium convenientia qualiter se habeat, studiosioribus propositam relinquamus; hoc tantum in hystoriis notum habemus, quod Cyrus Persis primus regnavit, et in croniciis annotatum invenimus, quod tricesimo primo anno desolationis templi regnare cepit, et vicesimo regni sui anno Babylonem cepit, in perfecto Balasar rege Chaldeorum, vixitque postea decem annos, et Medorum Chaldeorumque regna suo, id est Persarum regno, subjugavit (cf. Hiera.). Hujus igitur anno primo concurrebat septuagesimus captivitatis Judaicæ annus, ut Josephus refert (xi, 1); sed de illa captivitate, quando templum incensum est, hoc stare non potest, cum hic annus esset 31us, nec de illa qua Joachim, filius Joachim, abductus est, cujus 43us hic erat annus, nec de illa quoque quæ sub patre ejus Joachim, qui et Eliachim, facta est, quando Daniel et socii ejus inter ceteros translati sunt, cujus hic annus est quinquagesimus primus, nisi forte pro captivitate deputentur omnes anni a tercio decimo anno Josiæ, quo Hieremias primum cepit de captivitate predicare.

(Jos. xi, 1.) Cyrus itaque dum legeret prophetias Ysaie, et scriptum reperisset dixisse dominum quoniam: *Volo, Cyrum, quem multarum et magnarum gentium regem constitui, mittere populum meum ad propriam terram, et templum michi reconstruere*, miratus est nomen Domini, et impetus quidam accepit eum, ut munificam illam scripturam impleret, quam ante 160 annos destructionis templi Ysaia predixit. (Hiera.) Hic namque fere quinquaginta milia Judæorum regredi fecit in Judæam, qui constructo altari fundamenta templi jecerunt. Cumque a vicinis gentibus impediretur opus, usque ad Darium, filium Hydaspis, remansit imperfectum, solo tantum altario consistente. Apud Hebreos autem, qui tunc ascenderant ad Judæam ex captivitate, pontifex maximus Jhesu, filius Josedech, et princeps Zorobabel clari habebantur. Quinto autem anno Cyri, qui est desolationis templi 35us, prophetabant Aggeus et Zacharias.

Ea quæ de Cresso memorantur, quomodo temptaverit oracula, his fuere temporibus. Hic decimo anno Cyri adversus eum inivit bellum. Vicesimo autem regni sui anno Cyrus cepit Babylonem cum avunculo suo Dario, Astiagis filio (cf. Jord.). (Onos. ii, 6, Hiera.) Ibi tunc Croesus Lydorum rex, famosus opibus, cum ad auxiliandum Babylonis venisset, victus in regnum suum refugit, Capta vero Babylonia, Cyrus bellum transtulit in Lydiam, captumque Croesum et vita et patrimonio donavit, regnum vero Lydorum destruxit, quod stetit per annos 250 (Hiera.).

(Onos. ii, 7.) Igitur Cyrus cum plurimas gentes suo subdidisset imperio, Scythis bellum intulit. Uti cum filium Thamaris reginæ, quæ tunc genti preerat, cum tercia parte copiarum suarum astu occidisset, illa econtra dissidentiam simulans desperatione cladis illatæ, paulatim decedendo superbum hostem in insidias vocat, ibique compositis inter montes insidiis, ducenta milia Persarum cum ipso rege delevit, adjecta super omnia ammiratione, quod ne nuncios quidem tantæ cladis superfluit. Regina vero caput Cyri amputans, atque in utrem humano sanguine obpletum conjici jubens, non muliebritur increpavit; *Sacia te, in-quiens, sanguine quem sitiatis, cujus per annos 50 insatiabilis perseverasti.*

(Hiera.) Anaximenes physicus his temporibus agnoscitur; Symonides clarus habetur; Stersicorus poeta et Thales Milesius moriuntur.

Juda. Pers. r. Ægypt. Rom. Maced. Lydor.

51	4	7	22	25	3	Regnum Persarum cepit exordium.
58	8	14	29	1	40	Amintas, rex Macedonum nonus, regn. annis 50. Annus du-
43	13	19	34	6	45	centesimus a conditione urbis Romanæ.

(Jord.) Lucius Tarquinius Superbus, quod cognomen ei ex moribus datum est, Romanorum rex septimus et ultimus, regnum avitum, quod a socero suo Servio tenebatur, rapere maluit quam expectare, missique in eum percussoribus, scelere partam potestatem non melius egit quam acquisivit. Nec abhorrebat moribus ejus uxor Tullia, quæ ut virum regem salutaret, supra cruentum patrem vecta carpento consternatos equos egit. (H. m.) Iste primus excogitavit vincula, taureas, fustes, lautomas, carceres, compedes catenas, exilia, metalla. (Jord.) Ipse in senatum cedibus, in plebem verberibus, in omnes bonos superbia, quæ crudelitate gravior est, grassatus est. Tam diu superbiam regis populus Romanus pertulit, donec libido affuit; hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit. (H. m.) Nam cum Ardeam obpugnaret octavo decimo miliario ab urbe Romana positam, filius ejus Sextus Tarquinius nocte armatus de castris Romam venit, et nobilissimam Lucretiam, Lucretii Tricipini filiam, Tarquinii Collatini uxorem, per vim stupravit. Quæ mox maritum et patrem cum aliis amicis e castris asciscens, vim quam perpressa est pudibunda et fens conquesta est. Quibus eam consolantibus, nec hoc quod per vim passa est pro crimine dubitibus, ait: *Nulla impudica exin Lucretiæ defendet se exemplo.* Tum ferrum, quod sub veste celabat, subito visceribus immersit. Pro qua re commotus populus Romanus a Bruto ejus patre et viro Collatino, imperium Tarquinio adimendum decrevit. Mox quoque exercitus Ardeam, quam obpugnabat, cum ipso rege reliquens, Romam rediit, ipsumque Tarquinium venientem portis obseratis exclusit. Cumque imperasset annis 35, cum uxore et liberis fugit; sicque dominatus regii finis factus est.

(Jord.) — *Hist. misc.* Hæc est prima ætas et quasi infantia Romani populi, quam habuit sub regibus septem per annos 245, cum adhuc Roma ubi plurimum vix usque ad quintum decimum miliarium possideret.

(Jord. — H. m.) Post exactos reges per annum unum singuli senatores quinque diebus rem publicam obtinuerunt, dehinc pro uno rege creati sunt duo consules per annos singulos hac de causa, ut, si unus malus esse vellet, alter similem habens potestatem eum coaceret, et ut scientes se annis tantum singulis populo preesse non insolescerent, magisque consulere civibus quam imperare discerent, et ita illo anno erga alios agerent qualiter eos erga se acturos postea vellent.

(Hiera.) Igitur primum erant consules, deinde dictatores, exin tribuni plebis, et rursum consules; qui ordo permansit per nonagentos sedecimque viros annis 408 usque ad Julium Cæsarem, qui primus monarchiam arripuit. (Jord., Hiera., H. m.) Primi autem consules, expulso Tarquinio, fuerunt Lucius Junius Brutus, avunculus Lucretiæ, qui maxime egerat ut Tarquinius pelleretur, et Tarquinius Collatinus, ejusdem Lucretiæ maritus; sed Collatinus statim sublata est dignitas; placuit enim Romanis ne quisquam in

urbe remaneret, qui Tarquinius vocaretur. Qui cum omni patrimonio suo ex urbe migravit, et in loco ejus consul factus est Lucius Valerius Publicola.

Tarquinius vero pulsus de regno ad Porsennam regem Etruriae ceterosque finitimos populos se contulit, et per triennium multa mala Romanis ingessit. (H. m.) Collectis enim multis gentibus, in eodem expulsionis suae anno bellum commovit, et ut in regnum restitui posset dimicavit; ubi in prima pugna Brutus consul et Arruns, Tarquinius filius, invicem se occiderunt, Romani tamen vicerunt. Valerius Publicola Lucretium Tricipitium, patrem Lucretiae, collegam sibi fecit; quo non multo post mortuo, iterum Horatium Pulvillum sibi collegam sumpsit; sicque primus annus quinque consules habuit.

Secundo anno iterum Tarquinius, auxiliante Porsenna Etruscorum rege, bellum Romanis intulit, contumacis impugnationibus trepidam urbem terruit, clausit, obsedit, et, nisi Mutius constanti patientia urbe submovisset hostem, aut urbem caperet, aut recepto rege jugi servitio populus subjaceret (cf. Onos. II, 5). (H. m.) Is enim Mutius ad feriendum Porsennam in castra ejus descenderat; sed videns subregulum ejus purpurato habitu stipendia dividentem, arbitratus regem esse, occidit eum. (Joab.) Videns autem se frustratum esse, ardentibus in ara focis manum mox intulit, terroremque dolo ingeminans ait: *O manus, ut acies quem effugeris virum; idem enim trecenti juravimus.* Hoc namque facto hic interritus perseverat, rex vero trepidabat, quasi ejus manus arderet. Siquidem una virginum Cloelia nomine ex obsidibus regi datis elapsa e custodia equum conscendit, et audacter Tyberi transmeato Romam rediit. (H. m.) Quadam etiam die cum Etrusci per pontem Tyberis irruerent in urbem, quidam Horatius Cocles in fronte pontis solus eis obstitit donec dissolutus pons per cives dirueret, et statim cum armis in Tyberim se dedit, ac pariter et hostium victor et fluminis, superjecta Etruscorum tela vitavit. (Joab.) Ergo tot tantisque virtutum monstris rex territus, abcessit, pacemque cum Romanis fecit.

(H. m.) Tercio anno Tarquinius cum se in regnum reverti non posse videret, nec ei Porsenna auxilium preberet, non longe ab urbe civitatem Tusculum condidit¹⁸⁸, atque ibi per 14 annos privatus consenuit.

(H. m.) Quarto anno Sabini bellum Romanis intulerunt, et victi sunt.

(HIER. H. m.) Quinto anno Lucius Valerius, ille Bruti collega, jam quater consul, mortuus est adeo pauper ut sumptu publico, collectis nummis a civibus, sepeliretur.

Nono anno post exactis reges cum gener Tarquinius ad injuriam soceri vindicandam ingentem collegisset exercitum, nova Romae dignitas est creata, quae appellabatur dictatura, major consulatu, similis imperiali potestati quam postea tranquillitas regni habebat, maxime cum Augustus quoque Octavianus et ante eum Julius Caesar sub dictaturae nomine atque honore regnaverint. (HIER. H. m.) Eodem etiam anno et magister equitum factus est, qui dictatori obsequeretur. Dictator autem primus fuit Marcus Valerius, magister vero equitum primus Spurius Cassius.

Sexto decimo anno Marco Valerio dictatore delectum militum faciente, seditionem populus Romae fecit, tanquam a senatu premeretur, discessionemque a patribus faciens, sacrum montem insedit armatus, sibiique tribunos plebis quasi proprios iudices et defensores creavit.

Septimo decimo anno Volsci contra Romanos bellum preparaverunt, sed victi per Marcum Valerium, Coriolos civitatem optimam perdidit. Idem vero Marcus anno sequenti expulsus ab urbe, ad Volscos contendit iratus, ipsorumque auxilio Romanis bella inferens, sepe illos vicit, et usque ad quintum miliarium urbis accessit, obpugnaturus eam, nisi mater ejus Veturia et uxor Volturnia venissent ad eum ex urbe, quarum precibus superatus, remisit exercitum. Et hic secundus erat a Tarquinio, qui dux contra patriam suam esset.

anni	cap. vit.	Persar.	Agypt.	Rom.	Maced.	Lydor.
44	14	20	1	7	16	
53	23	29	10	16	25	
54	24	30	11	17		

(HIER.) Crœsus rex Lydorum a Cyro captus est, et regnum Lydorum, quod per annos 241 steterat, destructum est.

60 50 36 17 25¹⁸⁹ Thamaris regina Massagetarum interfecit Cyrum.

Cambises, filius Cyri, rex Persarum secundus, regnavit annis octo. Hic in libro Ezrae Assnerus et Artaxersis nuncupari creditur, ubi quosdam pro impeditione restaurationis Hierusalem ad eum scripsisse, ipsumque suggestioni eorum consensisse narratur (cf. Jos. XI, c. 2.) Idem (205) cum magos odio haberet, aures eorum jussit abscidi; sed post mortem ejus septem magi filium ejus clam occiderunt, ex quibus duo fratres magi, cum ei simillimi viderentur, regnaverunt secundum quosdam (HIER.) septem mensibus, juxta Josephum (XI, 3) vero anno uno; quorum temeritas, per hoc quod auribus detruncatis inventi sunt magi, cito deprehensa ferroque repressa est. Quidam autem scribunt (HIER. in Dan. c. XI) eum qui a magis occisus est Smerdem dictum fuisse et Pantapten, Cambisis filiam, uxorem duxisse, quam illo interfecto Darius cum regno acceperit et ex ea Xerses genuerit. Cambisen vero quidam aiunt (HIER.) etiam secundum Nabuchodonosor vocatum, sub quo hystoria Judith et acta sit et conscripta, quia et in Romana dicitur hystoria (ap. Mex. p. 4): *Tarquinius sane Superbi temporibus Judith castissima Holofernem interfecit.* Et revera Tarquinius Cambisis fuit contemporaneus; nam primus Cambisis annus illius fuit 18⁹⁰. Et Cambisen quidem Nabuchodonosor vocatum fuisse, Judithque hystoriam sub eo conscribi posse, non nego; quomodo autem sub eo acta sit, non video. Nam cum idem in hystoriis non ultra octo annos regnassee legatur, regnique illius tempus in chronicis sic annotatum invenitur, quomodo ipse anno 12⁹¹ regni sui Arfaxat regem Medorum potentissimum, qui apud nos nusquam in ordine regum qui Medis imperabant ex quo Assyriorum regnum ad Medos translatus est, vicerit, aut quomodo 15 anno pro injuria suae vindicta Holofernem miserit, scientie meae necdum occurrit, maxime cum regnum Medorum nuper a patre suo Cyro ad Persas translatus sit, sive subverso Astiage, ut quidam volunt, illud invaserit, sive, ut alii dicunt, defuncto Dario, ejusdem Astiagis filio, qui tamen in chronicis non ponitur in catalogo regum, hereditario jure velut avunculi sui regnum ad eum pervenerit. Eliachim quoque, qui sacerdos magnus in libro Judith legitur Judaeos ammonuisse de confidendo in Domino, non hoc tempore fuisse legitur, nisi forte item sit qui et Joachim, quem post Holofernis occisionem ab Hierosolymis Bethuliam pro videnda Judith venisse liber idem testatur ut filius Hiesu,

VARIAE LECTIONES.

¹⁸⁸ H. m.: se contulit. ¹⁸⁹ XXXIII. 4. qui etiam XXX—XXXII. pro XX—XXII. habet.

NOTÆ.

(305) Horum verborum fontem nescio.

qui et Josue credatur. Sed hic Joachim Josedech est cognominatus, et Hiesus pater ejus etiam sub Dario tenuit honorem pontificatus. Sed nos forsitan stulte proponentes, nichil autem temere definire presumes, hystoriarum scriptoribus, ut par est, cedamus, hæcque studiosioribus investiganda relinquamus.

(HIER. — H. m.) His diebus Hyppicus carminum scriptor et Xenophanes physicus ac tragediarum scriptor agnoscuntur. Symonides et Sophocles, Anacreon et Phociles, lyrici poetæ, clari habentur. Phytogoras quoque physicus et philosophus celebrabatur. qui de Samo oriundus Crotone deguit, novissime Metapontum adiit, ibique sepultus est.

anni	captiv.	Persar.	Aegypt.	Rom.	Maced.
61	1	57	18	24 ¹⁰⁰	
66	6	42	23	29	
67	7	Defecit	24	30	
68	8	hæc	25	31 ¹⁰⁰	

regnum.

(HIER.) Darius, filius Hydaspis, rex Persarum tercius, regnavit annis 36, ab anno 69. desolationis templi. Hic unus ex his qui magos regnare volentes ferro coercuerunt, cum esset privatus, oravit Dominum pro accipiendo regno, promittens ut si fieret rex omnia vasa Dei, quæ Babylonie reperirentur, in Hierusalem remitteret, et templum reedificaret. (Oros. ii, 8. Jos. xi, 3. — Cf. I Esd. vi., II Esd. i.) Cum autem consensu omnium factus esset rex, Neemias, unus ex Hebreis, invenit gratiam coram eo. Qui cum amiraretur eum ut votum quod voverat Deo adimpleret, secundo anno regni sui, qui erat septuagesimus destructionis Hierusalem et templi, omnem relaxavit captivitatem, sicut per prophetas prædictum fuerat. (HIER.) Ergo venia reedificandi templi sub Cyro exordium habuit, sed impeditibus inimicis mansit imperfectum usque ad Darium, cujus regni anno secundo a Zorobabel et Hiesu constructur, et quarto edificatioannis anno, qui est Darii sextus, perficitur opus, juxta Josephum (xi, 6) vero anno septimo, qui est Darii nonus, consummatur, prophetantibus ultimis Aggeo et Zachario et Malachia, qui Angelus dicitur apud Judæos. A prima autem adificatione templi sub Salamone usque ad reedificationem sub Dario secundum quosdam (Jord.) sunt anni quingenti duodecim, juxta Josephi vero assertionem (I. I.) 450.

(Oros. ii, 8.) Darius Antyro regi Gothorum Scythiæ degentium bellum cum septingentis milibus intulit, eo quia sibi filiam suam in conjugium negavit, ubi ipse 80000 amisit. Post hæc Asiam Macedoniamque perdomuit, et in campis Marathonibus cum Atheniensibus conflixit, ubi ducenta milia sui exercitus amittens, victus in Persas refugit. Cum autem instaurare bellum et ulcisci in victores moliretur, in ipso apparatu concidit.

(HIER.) His diebus claruerunt Ellanicus hystoriographus, Democritus philosophus, Eraclius cognomento tenebrosus, Anaxarus et Diogenes et Xenophanes physici, Eschylus tragedus, Hyppicus carminum scriptor, Symonides et Anacreon et Pyndarus lyrici. Phytagoras vero his diebus moritur.

anni	captiv.	Persar.	Rom.	Maced.
------	---------	---------	------	--------

69 1 26 32

70 2 27 33

71 3 28 34

Hoc¹⁰¹ anno reedificari cepit templum, ex qua reedificatione usque ad 42. annum Augusti, quo natus est Christus, computantur anni 519, ad 15um vero Tyberii et predicationem Christi anni 547.

10 - 53 41

11 42

Apud Romanos dominatus regii finis est factus, quibus a Romulo usque ad Tarquinium Superbum septem reges dominabantur per annos 243.

Persar. Maced.

16 47

17 48

18 49

19 50

20 1

26 7

31 12

Pythagoras moritur.

Alexander, rex Macedonum decimus, regn. ann. 43.

Discessio plebis a patribus; et tunc tribuni constituti sunt.

(H. m.) His temporibus gloriosissima numero et viribus familia Fabiorum, cum essent 306,

speciale sibi adversus Vegetanos certamen expetiverunt in decennium, promittentes per se omne certamen impleri. Itaque profecti, omnes nobiles, et qui deberent singuli magnorum exercituum duces esse, insidiis circumventi, omnes trucidati sunt, uno tantum residuo, qui propter ætatem puerilem duci non potuit ad prælium.

1 18 (HIER.) Xerxes, filius Darii, rex Persarum quartus, regnavit annis viginti. Hunc dicit Josephus (xi, 7) voluntatis paternæ erga Judæos et templum Dei heredem extitisse, unde et Ezram ejus gratiam adeptum cum multis aliis Hierosolimam directum fuisse, Neemiam quoque pincernam ejus extitisse, cum Ezras scribat se permissione Artaxersis regis a Babylone descendisse, ipseque Neemias testetur se pincernam Artaxersis regis extitisse. Per illud tempus princeps sacerdotum fuit Joachim, cognomento Josedech, filius Hiesu. Quo mortuo, successit ei filius ejus, Eliasib. Josephus (vin, 11) vero Joachim vocat Judam. (xi, 7.) Defuncto autem Eliasib, Joiada, filius ejus, sacerdotum suscepit, cui Johannes, filius ejus, successit. Igitur Xerxes septingenta milia armatarum de regno et trecenta de auxiliis, rostratas etiam naves mille ducentas, onerarias autem 3000 habuisse describitur, cum Greciam vastare diserneret, ut merito inopinato exercitui immenseque classi vix ad potum flumina, vix ad ingressum terras, vix ad cursum maria sufficere, memoratum sit. Hinc est quod mari pontem navibus imposuisse legitur (Cf. HIER. et Oros. ii, 9). (Oros. I. I.) Huic tam incredibili nostris temporibus agmini, cujus numerum nunc difficilius est astrui, quam tunc fuit vinci, Leonida rex Spartarum cum quatuor milibus hominum in angustiis Thermopolarum obstitit, et pene eum vicit. Deinde Themistocles, Atheniensium dux, navali prælio exercitum ejus superavit. Ad ultimum Xerxes, bello in Grecia infelicitate actus, contemptibilis factus est suis, domumque reversus, per Artabanum prefectum suum in regia circumventus occiditur. (HIER.) Qui regnavit pro eo mensibus septem, dein Artaxersis.

1 58

(Jord.) Artaxersis, qui Macrochir, id est longimanus, dicebatur, regnavit apud Persas annis 40.

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ XXV—XXXIII. 1. ¹⁰¹ Hæc partim e corr. 1.

PATROL CLIV.

13

a restauratione templi anno 56°. (HIER.) Quo regnante Ezras sacerdos clarus habebatur apud Hebreos, ut pote magister omnium in legibus sacris; ipse quippe legem renovavit (II Esd.), Neemias vero muros civitatis perfecti, pontifex vero templi maximus fuit Joiada, filius Eliasib, quem Josephus Judam dixit.

Maced. Persar.

2	39	(HIER.) Socrates nascitur.
7	1	Perdicca, rex Macedonum 11 ^{us} , regn. ann. 28.
8	2	
14	8	Annus tricentesimus a conditione urbis Romanæ.
26	20	

His igitur in locis de regum temporumque serie scriptores hystoriarum videntur dissentire. Ea quippe quæ de Ezra et Neemia scribuntur, Josephus (xi, 8) sub rege Xerse, filio Darii, refert facta fuisse, si tamen codex in quo sic habetur mendosus non est, ut magis ex scriptorum negligentia, quam ex hystoriorum hoc eveniret sententia. Scriptum quippe ibi reperitur, Neemiam regis Xersis pincernam fuisse, illumque anno ejusdem regis 25° ad reedificandam Hierusalem ejus permissione venisse, et 58° ejus anno mense nono muros ejus perfecisse, cum nec ulla alia hystoria apud nos nec inronicis inventiatur ultra 26 annos regnasse. Idem quoque dicit (ib. c. 9), Artaxerses¹⁰³, quem ipse Cyrus nominat, sub quo hystoria Hester acta est, hujus Xersis filium sibi in regnum successisse, cum in regni Persarum successione inter illos ponantur quinque, scilicet Artabanus, qui occiso eodem Xerse regnavit mensibus septem, Artaxersis iste, de quo nunc agitur, qui Macrochir dicebatur, quique regnavit annis 40, Xerses alius mensibus duobus, Sogodanus mensibus 7, Darius Nothus annis 19, qui simul computantur anni 60 menses quatuor. Ipse etiam Neemias, ut in libro Ezræ legitur (II, ii), Artaxersis pincernam se fuisse fatetur, et vicessimio regni ejus anno accepta licentia ab eo ad reedificandam Hierusalem descendisse, ac per annos 12, hoc est 52° ejusdem regis anno, opus suum perfecisse (ib. c. 15. Cf. HIER. in Dan. c. ix). Primum enim, ut sepe dictum est, ad imperium Cyri Zorobabel princeps Hebræorum et Hiesus pontifex summus et qui cum eis ire volebant, postea Ezras et cum eo multi de Babylone ad extruendum templum et Hierusalem descenderant; sed contradicentibus in circuitu nationibus, constructo altari templum mansit imperfectum usque ad secundum Darii annum, qui est annus quadragesimus a primo Cyri anno; sed ipso Cyro permitte, templum cum peribolo suo perfectum est anno ejus sexto, muri vero Hierusalem remanserunt imperfecti usque ad Neemiam per annos 64 a perfectione templi, sicque 20° anno Artaxersis hujus Neemias eos ædificare cepit et 30° anno regis ejusdem perfecti. A quo tempore, scilicet a vicessimio Artaxersis anno, si quis numeraverit septuaginta ebdomadas a Daniele scriptas, quæ faciunt annos 490, reperiet eas in regno Neronis expletas, sub quo Hierusalem obsideri cepta, quando Vespasiani anno capitur. De quarum ebdomadarum subputatione multa inter doctores diversitas est (Cf. *ibid.*). Quidam enim computant eas a 20° anno Artaxersis usque ad obsidionem Hierusalem sub Nerone, ut dictum est, alii vero a perfectione templi sub Dario usque ad Hyrcanum, in quo defecit sacerdotium, quorum sententia hujusmodi est. (HIER.) Igitur septem et 62 ebdomadæ, quæ simul fiunt 69, faciunt annos 483, in quibus christi, id est sacerdotes, per unctionem consecrati regnaverunt, ab institutione templi sub Dario usque ad Hyrcanum, in quo gravissimo crisma et sacerdotium defecit Judæorum. (HIER. in Dan. c. ix.) Quod autem a perfectione templi, hoc est a sexto Darii anno, usque ad decimum Augusti annum septem et 62 ebdomadæ, id est anni 485, computentur, sic possumus approbare. Sexagesimæ sextæ olympiadis anno primo, hoc est anno Darii sexto, completa est templi ædificatio, et centesimæ octogesima sextæ olympiadis anno secundo, id est Augusti decimo, Herodes suscepit regnum Judæorum, in quibus fiunt anni 483, per singulas olympiades quadriennio subputati. Alii vero easdem ebdomadas a vicessimio Artaxersis anno computantes, in octavo decimo Tyberii anno, quo Christus passus est, eas finire volunt, sic scribentes (Beda *De temp. rat.*, c. 7): « Septuaginta, inquit, ebdomadæ abbreviate sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prevaricatio, et finem¹⁰² accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia et ungatur Sanctus sanctorum. » Nulli dubium quin hæc verba Christi incarnationem designent, qui tulit peccata mundi, legem et prophetas implevit, et unctus est oleo lætitiæ pre participibus suis, notumque est quod ebdomades 70, per septenos annos distinctæ, quadringentos et 90 annos insinuant. Sed notandum quod easdem ebdomadas non simpliciter annotatas sive computatas, sed abbreviatas asserit, occulte videlicet lectorem commonens ut breviores solito annos noverit indicatos. « Scito, inquit angelus, ab exitu sermonis, » id est licentiæ ut iterum ædificetur Hierusalem, » usque ad Christum ducent ebdomades septem et ebdomades 62 erunt, et rursus ædificabitur platea et muri in angustia temporum. » Ezra narrante didicimus quod Neemias, cum esset pincerna regis Artaxersis, vicessimio anno regni ejus mense Nisan impetraverit ab eo instaurari muros Hierusalem, templo multo ante permittendo Cyro constructo, ipsumque opus, ut dictum est, in angustia temporis perfecit, adeo scilicet a¹⁰⁴ finitimis gentibus impugnatus, ut structores singuli gladio renes accincti, una manu pugnas, altera murum recuperasse narrentur. Ab hoc ergo tempore, id est ex quo ei hæc licentia data est a rege, usque ad Christum ducent ebdomadas 70 computa, et invenies annos duodenorum mensium lunarium 490, qui sunt anni solares 475. Siquidem Persæ a prefato vicessimio anno Artaxersis usque ad mortem Darii regnaverunt annis 116, ex hinc Macedones usque ad interitum Cleopatæ annis trecentis, inde Romani usque ad 17um Tyberii annum monarchiam tenuerunt annis 59; qui sunt simul, ut diximus, anni solares 475, et continentur circulis decennovenalibus 25. Decies novies enim vicieni et quini fiunt 475. Et quia singulis circulis embolismi septem accrescunt, multiplica 25 per septem, et fiunt 175, qui sunt menses embolismales 475 annorum. Si ergo vis scire quot annos lunares facere possint hi menses, partire 175 per duodecim. Duodecies quaterdeni sunt 168. Quatuordecim ergo annos faciunt, et remanent menses septem. Hos igitur quatuordecim annos junge ad superiores 475, et fiunt simul 489. His adde et menses superfluos septem et partem octavi decimi anni Tyberii, quo Dominus passus est, et invenies a tempore prefinito, id est a vicessimio Artaxersis anno, usque ad passionem Domini ebdomadas¹⁰⁵ 70 abbreviatas, hoc est, lunares annos 490, solares vero 475, ad ejus vero baptismum, quando unctus est Sanctus sanctorum, descendente super eum Spiritu sancto in specie columbæ, non solum ebdomadas septem et sexaginta duos fuisse completas, sed et partem jam septuagesimæ ebdomadis videbis inchoatam. « Et post ebdoma-

VARIE LECTIONES.

¹⁰³ artaxensens 1. ¹⁰² fiat 1. ¹⁰⁴ u 1. ¹⁰⁵ ebdomades 1.

das 62, inquit, occidetur Christus, et non erit ejus populus, qui eum negaturus est. » Non ergo statim post 62 ebdomadas, sed in fine septuagesimæ ebdomadis occisus est Christus, quam ideo, quantum conicere possumus, segregavit a ceteris, quia de hac erat plura locuturus; nam et Christus in illa crucifixus est, et a populo perfido non modo in passione verum continuo ex quo a Johanne baptizatus predicare cepit negatus est. Quod autem sequitur: « Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio, » non ad 70 ebdomadas pertinet; predictum enim fuerat, quod ipsæ ebdomades usque ad Christi ducatum pertingerent, sed scriptura, predicto adventu et passione ipsius, quid etiam post hanc populo qui eum recipere nollet venturum esset, ostendit. Ducent enim venturum dicit Titum, qui quadragesimo anno dominicæ passionis ita cum populo Romano civitatem et sanctuarium dissipavit, ut non remaneret lapis super lapidem. Verum his per anticipationem prelibatis, mox ad exponendum ebdomadam, quam omiserat, redit eventum. « Confirmabit autem pactum multis ebdomada una, » hoc est ipsa novissima, in qua vel Johannes baptista vel Dominus et apostoli predicando ad fidem multos converterunt. « Et in dimidio ebdomadis deficiet hostia et sacrificium. » Dimidium ebdomadis hujus quintus decimus Tyberii cæsar erat, quando inchoato Christi baptismo hostiarum purificatio fidelibus paulatim vilescebat. Item quod sequitur: « et in templo erit abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio, » ad sequentia tempora respicit. Cujus prophetiæ veritatem et hystoria veterum et nostrorum hodieque temporum iustatur eventus.

Hæc diversæ expositorum sententiæ de ebdomadibus in Daniele scriptis ideo posui, ut sapiens attendat, et quid eligat videat.

(HIER.) Hucusque divina scriptura temporum seriem continet; quæ vero post hæc apud Judæos sunt gesta, de libris Machabeorum et Josephi alique Africani scriptis exhibentur, qui deinceps universam hystoriam usque ad Romana tempora prosecuti sunt. (HIER. in Dan. c. ix.) Equidem Africanus in quinto temporum volumine hujus temporis ita memini scribens: Mansit itaque imperfectum opus usque ad Neemiam et vicesimum annum regis Artaxersis, quo tempore regni Persarum centum et tredecim anni sunt evoluti, captivitatis autem Hierusalem 173ra annus erat, et ex illo tempore si numerare velis 70 annorum ebdomadas, usque ad Christum poteris pervenire.

(OSOS. II. 42.) Anno ab Urbe condita 290^a, qui est tertius regis Artaxersis, suspensio ad modicum bello quo Romani diu laboraverunt, gravis pestilentia per universam urbem violenter incanduit, quæ cum magna multitudo ambos consules Ebutium et Servilium extinxit.

Proximo dehinc anno cives exules servique fugitivi, duce Herbonio quodam Sabino, invaserunt et incendunt Capitolium; quibus cum Valerius consul et dictator fortiter resisteret, occisus est.

(H. M.) Sequenti anno Æqui Valsique Minucium consulem in prælio superarunt, fugientemque in Algidio monte, qui 12 ferme miliario abest ab urbe, ferro fameque cinxerunt, actumque esset infelicitur, nisi Lucius Quintius Cincinnatus, ille precipuus dictator, obsidionem solvisset. Ille in ruræ quatuor jūgera possidens, manibus suis excolebat, inventusque in ipso opere arans, ab aratro accersitus, togam prætextatam accepit; mox sumpto honore instructoque exercitu, cæsis hostibus, victor rediit, jugumque boum equis imposuit, et victoriam quasi stivam tenens, subjugatos hostes per se primus egit.

Nono dehinc anno, qui est ab Urbe condita 301^a, imperium consulare cessavit, et pro duobus decem facti sunt rerum potentes, qui a numero decemviri nominati sunt, quæ res magnam perniciem rei publicæ dedit. (H. R. — H. M.) Nam cum primo anno bene egissent, anno secundo unus ex his Appius Claudius, cedentibus sibi ceteris, solus sibi continuavit imperium; deinde statim aliorum conjuratione subsecuta est, ut repente singuli regalibus cum fascibus procederent, omniæque superbo fastu secundum libitum facerent. Unde et Appius predictus Virginii cujusdam honesti hominis filiam stupravit, pro qua re pater adactus dolore libertatis et pudore dedecoris, protractam ad servitutem filiam in conspectu populi trucidavit. Qua rei atrocitate populus permotus, et periculo libertatis ammonitus, montem Aventinum occupavit armatus, nec tueri libertatem prius destitit, quam a decemviris potestas ablata est, ipsique dampnati sunt.

Post viginti dehinc annos, id est 35^a Artaxersis anno, Vegtanti rebellaverunt Romanis, contra quos missus Furius Camillus dictator devicit eos, inventaque in civitate statua Junonis Monetræ, jussit eam transferri Romam. Tunc unus ex militibus per jocum interrogavit simulachrum, an vellet ire Romam, statimque respondit: *Volo*. Postea idem Manlius cepit et Faliscos, non minus nobilem civitatem; sed commota est ei invidia, quasi prædam male divisisset, dampnatusque ob eam causam expulsus est a civitate.

Igitur Galli Senones, duce Brenno Italiam intrantes, omnia vastaverunt. Quos cum Fabius consul obrivis exciperet, ab eis occisus est. Qui cum Romam ingressi fuissent, cede et incendio urbem repleverunt, occisique senatoribus, reliquam multitudinem juvenum, quam constat vix mille hominum tunc fuisse, in arce Capitolini montis latentem obsidione concluderunt. Qua necessitate revocatus Manlius (206) supervenit, occisique ex hostibus multis, Capitolium ascendit. Galli vero per noctem ascendentes Capitolium pene ceperunt, nisi quod Manlius voce anseris excitatus eis obstiterat. Sed cum eos diu obsiderent, acceptis mille libris auri pro discessu, abierunt. Manlius vero insecutus eos, ita cedebat, ut aurum totum reciperet, et omnia militaria signa, quæ ceperant, reduceret. Ita tercio triumphans urbem ingressus, appellatus est secundus Romulus, quasi et ipse urbis conditor.

Persar. Maced.

27 21 (HIER.) Illis temporibus agnoscuntur Aristarchus tragediographus, Cratinus et Plato comediarum scriptores, Zenon et Heraclytus, Fereides secundus hystoriarum scriptor, Sophocles et Aristophanes tragedi, Empedocles atque Parmenides phylosophi clari habentur.

35 1 Archelaus, rex Macedonum 12us, regn. ann. 25.

1 Xerses rex Persarum regnavit mensibus duobus. Post quem Sogdianus mensibus 7; sicque annus ille transigitur.

1 8 Darius, cognomento Nothus, regnavit Persis annis 19, a reedificatione templi anno 97.

2 9 Herodotus, cum libros suos Athenis in concilio legisset, honoratus est.

5 10 Plato nascitur.

4 11 Hypocrates quoque medicus, et Socrates phylosophus, et Zeuxis pictor insignes habentur.

14 21 1 Rursum Ægyptiorum renascitur dynastia, in qua primus regnavit Amariubus Saïtes, annis sex.

NOTE.

(206) Ekkehardus Manlium et Furium Camillum inter se confudit et quædam Hist. misc. adjecit.

Persar. Maced. Egypt.

19 1 6
4 2 1 Secundus Neferites rex Ægyptiorum regn. ann. sex. — Artaxersis, qui et Memnon cognominatus est, Darii et Persatidis filius, regnavit Persis annis quadraginta, a restauratione templi anno 116. Hic est quem Josephi liber (xi, 9) dicit filium Xersis, quinque regibus transiit, et iste est quem Hebrei dicunt Asuerum, sub quo hystoria Hester acta est (Hier.)

(Oas. ii, 18.) His diebus bellum civile vix parricidio terminatum est apud Persas. Mortuo enim Dario rege, cum Artaxersis et Cyrus, filii ejus, de regno certarent, tandem magnis provinciarum ac populorum ruinis utrimque conflictum est. In quo conflictu cum e diverso concurrentes sibi ambo fraires mutuo casus objectassent, prior Artaxerses vulneratus a fratre Cyro, equi velocitate morti exemptus evasit, Cyrus autem mox a cohorte regia oppressus finem certamini dedit. Ita ergo Artaxerses preda fraternali expeditionis et exercitu potius, potestatem regni parricidio firmavit. Unde Josephus (l. l.) et alii quidam Cyrum eum nominant.

2	1	2	(Hier.) Archelaus, rex Macedonum 14 ^{us} , regnavit ann. quatuor.
6	1	6	Amintas 15 ^{us} regnavit anno uno.
7	1	1	Pausanitas 16 ^{us} regn. anno uno. — Tercius Achoris rex Ægyptiorum regn. ann. 12.
8	1	2	Amintas, rex Macedonum 17 ^{us} , regnavit annis sex.
12	5	6	Socrates, venenum bibens, moritur.
14	1	8	Argeus 18 ^{us} regnavit annis duobus.
16	1	10	Amintas 19 ^{us} regnavit ann. 18.
19	4	1	Quartus Spammutes anno uno.
20	5	1	Nectanibis, quintus rex Ægyptiorum, regnavit annis decem et octo.
26	11	7	His temporibus Demostenes orator et Eudoxas astrologus ac Diogenes Cynicus agnoscuntur.

Aristotiles quoque 18us agens annum, auditor erat Platonis, qui et Xenophon cum aliis Socraticis tunc clarebant.

34	4	15	Alexander, rex Macedonum 20 ^{us} , regnavit anno uno.
35	1	16	Ptolomeus, qui et Alorites, rex Macedonum 21 ^{us} , regnavit ann. 4.
38	4	1	Sextus Theo rex Ægyptiorum regnavit annis 19; sicque regnum defectit.
39	1	2	Perdicea, rex Macedonum 22 ^{us} , regnavit ann. 6.
40	2	3	

(Hist. misc. lib. ii.) Anno ab Urbe condita 363, qui est Artaxersis Memnonis 18us, dignitates in urbe mutatae sunt, et pro consulibus vel dictatoribus tribuni militares esse coeperunt, et hinc jam Romana res crescere cepit. Nam Camillus eo anno Volscorum civitatem, quæ per annos 70 bellum contra eos gessit, devicit, et Æquorum urbem et Sutrinorum, Titus etiam Quintius Cincinnatus Prenestinos, qui usque ad urbis portas cum bello venerunt, persecutus usque ad flumen Alliam, vicit, et octo urbes, quæ sub ipsis erant, Romanis adjunxit. Verum dignitas tribunorum militarium non diu perseveravit; nam post aliquantum tempus nullos fieri placuit, et quadriennium ita in urbe fluxit, ut potestates ibi majores non essent. Rursus consulibus factis Lucio Lenutio et Quinto Servilio, mortuus est Camillus, honorque ei secundus post Romulum delatus est anno ab Urbe condita 384, qui est Artaxersis 37us.

(H. R. — H. m.) His temporibus ingens universam Romam pestilentia per continuum biennium corripuit. Sequenti dehinc anno secutus est satis triste prodigium. Siquidem in medio urbis foro terra dissiluit, vastoque prerupto hiantia inferna paterunt. Quod cum diu manens terrorem cunctis inferret, tandem aruspices dixerunt claudi posse illud baratrum, si juvenis, qui Romæ preciosissimus esset, sponte illic mitteretur. Tunc Marcus Curtius eques Romanus, domo clarus, insignibus sumptis, cum equo se in illud baratrum precipitavit, sicque conclusum est. Post quem sacrificantes in eundem locum jecere fruges, moxque terra in naturam suam rediit.

Iterum terribilis Gallorum inundatio juxta Anienem 1us fluvium ad quartum lapidem ab urbe concedit. Ubi Lucius Manlius, juvenis nobilissimus ex senatoribus, provocantem ad singulare certamen Gallum progressus occidit, et sublata torque aurea colloque suo imposita, in perpetuum sibi et posteris suis Torquati cognomen accepit.

Alio quoque tempore sub hislem diebus quidam ex Gallis, Furio nomine (207), aliquem ex Romanis, qui optimus esset, ad singulare certamen provocabat. Tunc Marcus Valerius tribunus militum se obtulit. Et cum processisset armatus, corvus ei super dextrum brachium sedit, moxque commissa adversus Gallum pugna, idem corvus alis et unguibus oculos Galli verberavit, ut in directum prospicere non valeret. Ila Valerius Gallum occidens, victoriam et nomen ut Corvinus diceretur obtinuit, ac propter hoc meritum 23 annis consul factus est. Occiso enim Gallo, ceteri fugientes trucidati sunt.

(Oas. iii, 7.) Eo etiam tempore nox usque ad plurimam diem partem tendi visa est, et saxea de nubibus gaudio descendens, veris terram lapidibus verberavit. Quibus etiam diebus Alexander Magnus, vere gurgis miserorum ac atrocissimus turbo totius orientis, natus est. (Hier.) In Sicilia vero Dionisius tyrannidem exercebat, et 19° anno moritur, filiusque suus Dionisius junior regnum invasit.

(Auc. viii, 3.) Socrates magister Platonis, Athenis tunc claruit, qui primus universam philosophiam ad corrigendos mores flexisse memoratur, cum ante illum omnis magis physicis, id est naturalibus, rebus perscrutandis operam darent, finemque bonum non posse fieri nisi bene vivendo docuit. Qui cum plurima virtutum documenta dedisset, imperitiorum invidia excitatis Atheniensibus adversus eum in calumniosas criminationem, sumpto veneno moritur, quem tamen postea omnis civitas publice luxit. (Hier. — Auc. l. l. et c. 4, 9, 4.) Cumque plurimos ille suæ philosophiæ sectatores relinqueret, quorum studium certatum fuit in questionum moralium disceptatione versari, ubi agitur de summo bono sine quo beatus fieri homo non potest, inter omnes discipulos ejus Plato gloria et fama eminentior fuit, nec immerito, cum determinasset,

VARIÆ LECTIONES.

168 ita l, anno — est e corr. 1. 167 m. XVIII^{us} e corr. 1. 168 anionem 1?

NOTÆ.

(207) Hæc nimio errore Ekkehardus ex verbis Historiæ miscellæ: duce Lucio Furio, quidam ex Callis etc. sumpsit.

finem boni esse secundum virtutem vivere, et hoc ei soli evenire posse, qui noticiam unius Dei habeat in imitationem, nec aliam ob causam esse beatum. Hic itaque Plato cum apud suos honesto natus esset loco, et Athenis ingenio mirabili omnes suos condiscipulos anteiret, non contentus Socratica disciplina, longe lateque peregrinatus est, quaquaversum alicujus nobilis scientiæ percipiendæ fama illum rapiebat. Itaque et in Ægypto didicit quæcumque magna illic habebantur atque docebantur, et inde veniens in eas partes Italiæ ubi Phytagorea fama celebrabatur, quicquid Italiæ fuit physiosophiæ facillime comprehendit. Et quia magistrum Socratem singulariter diligebat, eum loquentem facit fere in omnibus sermonibus suis. Itaque cum studium sapientiæ in actione et contemplatione versetur, unde et una ejus pars activa, altera contemplativa dicitur, quarum activa ad agendam vitam, id est ad mores instruendos pertinet, contemplativa vero ad conspiciendas naturæ causas sincerissimamque veritatem, Socrates in activa eminusisse, memoratur, Phytagoras vero magis contemplativæ quibus potuit intelligentiæ viribus instituisse predicator. Proinde Plato utrumque jungendo physiosophiam perfecisse laudatur, quam in tres partes distribuit, unam moralem, quæ maxime in actione versatur, alteram naturalem, quæ contemplationi dedita est, terciam rationalem, qua verum disternitur a falso.

Pers. Maced. Ægypt.

1 3 4 Artaxerses, qui et Ochus, regnavit apud Persas annis 26, a restauratione templi anno 155°.

(HIER. — JORD.) Hic Sydonem subvertit, Ægyptum suo subegit imperio, Nectanebo rege in Æthiopiæ pulso, in quo Ægyptiorum regnum destructum est, Syriamque cunctam devastavit.

(Jos. xi, 14.) Judeorum sacerdos his diebus fuit Johannes, filius Judæ, qui et Joiada. Hujus Johannis frater erat Ihesus, cui Vagosus, dux regis Artaxersis, promisit principatum sacerdotii. Quia confidentia altercatu in templo adversus fratrem, interfectus est ab eo. Propter quod dux ingressus templum violavit illud, et multa mala Judeis intulit.

5 1 8 (HIER.) Philippus, filius Amintæ, pater Alexandri Magni, rex Macedonum 23us, regnavit annis 26, in quibus omnes acerbissimum acervos cunctasque malorum moles struxit. (Oros. iii, 12, 14, 15.) Hic primum ab Alexandro fratre suo Thebanis obses datus, per triennium apud Epaminondam, preceptorum strenuissimum et summum physiosophum, eruditus est. Ipso autem Alexandro scelere matris Euridicis interfecto, compulsus a populo, regnum parvo fratri occisi filio tuendum suscepit. Mox finitimis populis inferens bellum, victis Atheniensibus subjectisque Thessalis, Olimpiadem, Auruchæ regis Molossorum filiam, Alexandri Epyrotarum ¹⁵⁹ regis sororem, duxit uxorem, de qua suscepit filium Alexandrum, qui appellatus est Magnus. Cumque per 26 annos incendia civitatum, excidia bellorum, subjectiones provinciarum, cedes hominum, rapinas opum, predas pecorum, venditiones mortuorum, captivitates vivorum per totam Greciam, Scythiam quoque et Traciam unius regis fraus et ferocia ac dominatus agitare, tercio Arsis filii Ochi anno a (208) Pausania, filio Cerastæ, genus ab Orete trahente, per insidias interimitur. Sufficerent ad exemplum miseriarum insinuata memoriæ gesta per Philippum, etiam si Alexander ei non successisset in regnum.

14 .0 17
15 11 18
16 12 19
17 13

Annus 400 ab Urbe condita.

1 23 (HIER. — Jos. xi, 14.) Arses ¹⁷⁰, filius Ochi, regnavit Persis annis 4, a reedificatione templi anno 182°. — Defuncto Johanne pontifice Judeorum, Jaddus, filius ejus, suscepit principatum, cujus frater Manasses templum in monte Garizim construxit.

(HIER.) Plato moritur his temporibus, post quem Speusippus achademiam tenuit, cui mortuo Xenocrates ¹⁷¹ successit. — Aristotiles omnium ore celebratur.

1 1 Darius, Arsami filius ¹⁷², rex Persarum ultimus, regnavit annis 6, a restauratione templi
2 2 anno ¹⁷³ centesimo octogesimo sexto. Sexto quippe ejus anno Alexander, rex Macedonum,
3 3 pugnavit cum eo, victoque, regnum Persarum destruxit, quod stetit per annos 240.

4 4
5 5 (HIER.) Alexander Magnus, Phylippi ¹⁷⁴, ut putabatur, et Olimpiadis filius, rex Macedonum
6 6 vicesimus quartus, regnavit annis duodecim, sex adhuc stante regno Persarum, postea item
7 7 sex, qui et in ordine temporum numerantur. (Cf. JORD.) Hic (208) parvus statura, ferox
8 8 natura, vir magni fuit animi, quietis impatiens, semper ad altiora contendens, crudelis et san-
9 9 guinem siciens. (Oros. iii, 18.) Unde non solum de extraneis, sed de suis quoque multos oc-
10 10 cidit, inter quos Amintam consobrinum ¹⁷⁵, Clytum quoque annis gravem et amicitia sibi
11 11 conjunctum, Callistenen ¹⁷⁶ etiam physiosophum sibi apud Aristotilem condiscipulum, cum
12 12 plurimis regni principibus. (Ib. c. 16.) Hic regnum adeptus, primam experientiam animi et

virtutis suæ compressis celeriter Grecorum motibus dedit, quibus ut ab imperio Macedonum descenderent Demostenes orator exiit auctor. Subditis igitur Atheniensibus, deletis Thebanis, ceteris urbibus Græciæ et Thessaliæ vectigalibus factis, Ylliricis et Tracis domitis, profectus est ad Persicum bellum contra Larium regem, quem potentissimum et ditissimum fuisse, tam Græcæ quam Latine et barbaræ narrant hystoriæ (Cf. HIER., in Dan. c. ix et Oros. l. i.). Habuit autem Alexander in exercitu suo viginti duo milia peditum, quatuor milia equitum et quingentos ¹⁷⁷, naves centum octoginta, et cum tam parva manu universum orbem, utrum mirabilius quia vicerat, an quia aggredi ausus fuerit ¹⁷⁸, incertum est. In primo ejus congressu cum Dario sexcenta milia Persarum in acie fuerunt, quæ non minus arte Alexandri superata, quam virtute Macedonum terga verterunt. Magna igitur cedes Persarum fuit, in exercitu vero Alexandri centum viginti equites et novem tantum pedites defuerunt. Deinde Gordien, civitatem Frigiæ, quæ nunc Sardis ¹⁷⁹ vocatur obsedit et expugnavit. Interea Darius cum trecentis milibus peditum et

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁹ desunt duo folia in l. ¹⁷⁰ erses omissa altera initian 4. arxes 9°. ¹⁷¹ zenocrates 9°. ¹⁷² f. a. 4. ¹⁷³ deest 9°. ¹⁷⁴ ut p. phylippi 4. ¹⁷⁵ consobri 4. 5. ¹⁷⁶ callastenen 4. ¹⁷⁷ quingentas u. 4. ¹⁷⁸ fur-
rat 4. ¹⁷⁹ sardus 4.

NOTÆ.

(208) Hæc verba nescio ubi Ekkehardus invenerit.

centum milibus equitum advenit. Cumque congressi essent, ingentibus utrimque animis pugnatum est, in pugna ambo reges vulnerati sunt, ac tandem anceps certamen fuit, quoadusque fugeretur Darius. Ibi tunc ex Persis 80 milia peditum et decem milia equitum cesa sunt, 40 milia capiuntur; ex Macedonibus vero cecidere pedites 150, equites 150. (Jos. xi, 10.) Post hæc Alexander ad Judeam tendens, Hierosolimam adiit; eñ Jaddus sacerdos cum jachinctina et aurea stola, habens super caput cydarium et laminam auream, occurrìt, ceteri vero sacerdotes cum bissinis stolis, omnisque multitudo cum vestibus albis processit. Alexander autem solus accessit, et nomen Dei, quod in aurea lamina scriptum erat, adoravit, principemque sacerdotum primum veneratus est, deinde ¹⁰⁰ ascendens ad ¹⁰¹ templum, sacrificavit Deo juxta sacerdotis ostensionem, ipsi vero pontifici ¹⁰² ceterisque sacerdotibus multa donavit. De qua re suis omnibus stupentibus, Parmenius princeps exercitus interrogavit eum cur adorasset sacerdotem gentis Judeæ. Non hunc, inquit, adoravi, sed Deum, cuius sacerdotii principatu functus est. Nam cum adhuc essem in Macedonia et cogitarem me non posse Asiam vincere, in hujusmodi habitu eum conspezi, incitantem me confidenter transire, seque ducturum dixit exercitum meum et Persarum potentiam michi traditurum (208 bis.) [Oros. l. i.] Interea Darius tercio, cunctis Persarum viribus sociorumque auxiliis contractis, bellum instaurat. Alexander vero revertens a Judea, Tyrum urbem cepit, Syriam et Ægyptum invadit, Alexandriamque in Ægypto condidit. Inde revertenti Darius apud Tharsum 404 ¹⁰³ milia peditum et 100 milia equitum opponit. (Oros. iii, c. 17) Nec pugnae mora, omnes caeca rabie in ferrum ruunt, Macedones totiens a se victis hostibus animosi, Persæ nisi vincant preoptantes mori. Raro in ullo bello tantum sanguinis fusus est. Sed Darius cum vinci suos videret, mori in bello paratos, persuasu suorum ¹⁰⁴ fugere compulsus est. Alexander 24 diebus continuus castrorum predam percensuit. Cum vero ¹⁰⁵ audisset Darium a propinquis suis victum aureis compedibus teneri, statuit eum persequi; sed inveniens eum in itinere solum relictum, multis ¹⁰⁶ vulneribus perfossum mortuum, hunc ¹⁰⁷ inani misericordia in sepulchris majorum sepeliri fecit. Occiso itaque Dario regni sui anno sexto, Alexandri quoque itidem sexto, Asiæ viri ¹⁰⁸ conciderunt, et totus oriens in potestatem Macedonici cecit imperii, Persarumque regnum Alexandriam translatum est, ubi regnatum est per annos ducentos nonaginta sex. (Cf. Hier et Oros. l. i.) Quod regnum alii (Jord.) Grecorum, alii (Cf. Jos. xii, 1, et Bedam) Ægyptiorum nominant regnum.

Alexander Macedo post mortem Darii regnavit annis sex, a reedificatione templi anno 186°. Duodecim quippe annis tremementem sub se orbem ferro pressit, sed sex postremi ejus anni, quibus destructo Persarum imperio monarchiam tenuit orbis, in ordine temporum numerantur, priores vero septem sub regno Persarum computantur. Omnibus itaque circumpositarum gentium regnis sibi subjectis, in Indiam tetendit, eamque cum omnibus orientalibus regnis sibi subiecit. Postquam vero multa miranda peragens dominus gentium diversarum nuncupatus est, anno ætatis suæ 32° apud Babyloniam, cum adhuc sanguinem sitiret, ministri sui insidiis venenum bibit et interit. Quo mortuo, Macedonum duces diversas sortiti provincias, ipso tamen adhuc vivo disponente, mutuis se bellis consumperunt, orbemque ab Alexandro ¹⁰⁹ celeriter et fortiter acquisitum quatuordecim annis dilaniaverunt, et veluti optimam predam a magno leone prostratum avidi catuli discerperunt. Sed quia idem Alexander multa mire peregrisse legitur, quæ scire multi delectantur, libet de vita ejus aliqua summatim decerpere, quibus delectationi querentium utcumque valeam satisfacere (Cf. Hieron., Oros. c. 19, 20, 23, et Jordan.).

EXCERPTUM DE VITA ALEXANDRI MAGNI ¹¹⁰

(Hist. Alex., cod. Bamb. f. 195^v.) Ægyptiorum A gentem im mathematica magicaque arte fuisse valentem, litteræ tradunt. Quorum rex Nectanebus, qui regis Persarum Artaxersis, qui et Memnon ¹¹¹ dictus est, fuit ¹¹² contemporaneus, magicæ artis erat peritus, ita ut, cum super eum hostes venirent, non nullitiam nec arma moveret, sed palatium intrans apprehendit concham æream, implevitque eam aqua pluviali, tenensque in manu virgam æneam, per magicas artes demones vocavit, eventumque rerum investigavit. Cumque regnaret annis decem et octo, nunciatum est sibi, multas gentes adversus eum convenisse ¹¹³. Qui, remotis a se omnibus, palatium intrans, et solito more consultationi magicæ instans, vidit in concha sua, quia dii Ægyptiorum gubernabant naves barbarorum, statimque rasis sibi caput et barbam, ut transfiguraret se; tollensque aurum quantum potuit ¹¹⁴, induit se lincis vestibus, quasi propheta Ægyptius et astrologus, fugiensque de Ægypto venit Macedoniam, sedensque palam divi-

Cumque ibi moraretur usque ad tempora regis Philippi, quodam tempore, illo exeunte ad prælium, Nectanebus venit ad palatium, salutansque reginam Olimpiadem, ab ea resalutatus est, jussitque ¹¹⁵ eum regina sedere secum, querens an vere Ægyptius esset. Qui cum se Ægyptium diceret, et Ægyptiorum sapientiam per multa laudaret, seque divinandiperitissimum commendaret, inter verba confabulationis exarsit in ejus amorem, sensuque concupiscibili respexit in eam. Dixitque ad eum regina: O propheta, quid cogitasti sic respiciendo me: Qui ait: Recordatus sum pulcherrimam divinationem, quam ego diis proximis ab eis percepi. Unus ex potentissimis diis concumbet tecum, et ex ipso concipies. At illa dixit: Et quis esis deus ille? Nectanebus inquit: Ille est Hammon, qui largitur divitias omnibus. Dixitque illa: Et quam formam habet? Cui ille: Neque juvenis est neque vetulus, sed in media ætate consistit, habens canos barbamque ornatam et in fronte cornua. Unde si tibi placet, esto preparata illi, quia in somnis videbis illum, et in ipso somno concumbet tecum

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ dein 4. ¹⁰¹ in 4. ¹⁰² sacerdoti 4. ¹⁰³ quadringenta 4. ¹⁰⁴ persnasorum 4. ¹⁰⁵ autem 5. ¹⁰⁶ deest 9^c. ¹⁰⁷ deest 9^c. ¹⁰⁸ deest 4. ¹⁰⁹ ab a. des. 9^c ¹¹⁰ deest 9^c. ¹¹¹ menon 4. ¹¹² fuit temporibus et cont. 5. ¹¹³ advenisse 9^c ¹¹⁴ voluit 4. ¹¹⁵ pergit 1. fol. 60.

NOTÆ.

(208^v.) Vid. Julius Zacher, qui diu multumque in historiam fabularum de Alexandro Magno narratarum inquisivit monet hæc, et quedam alia legi in Petri Comestoris Historia scholastica.

Dixit illa : *Et si hoc videro, non sicut prophetam aut divinum, sed sicut deum te adorabo.* His dictis, Nectanebus exiit continuo in desertum, evellensque herbas et exprimens sucum, fecit incantationem Olimpiadi, ut videretur illi quasi per somnium veraciter Hammonem deum concumbere secum. Nectanebus vero concubuit cum ea. Qui cum surrexisset ab ea, dixit illi : *Mulier, concepisti defensorem tuum.* Mane autem facto, cum illa surrexisset a lecto, fecit venire ad se Nectanebum, recitans illi somnium quod viderat. At ille dixit : *Omnia scio. Faciamus aliquod arbitrium, quia aliud est veritas, aliud somnium. Iste deus quando venit ad te, figuram habebit draconis, postea humanam formam in mei similitudine.* At illa ait : *Bene dixisti, propheta, recipe cubiculum, et ego si videro hoc, habebo te quasi patrem pueri.* Quod cum factum esset, cum surrexisset ab ea, percussit manu illius uterum, dixitque illi : *Hæc conceptio sit victorialis, et nullo modo subjugabitur.* Cum autem cœpisset intumescere uterus ejus, vocato Nectanebo dixit : *Propheta, quid facturus erit Phylippus si redierit?* Cui ille : *Noli expavescere, ego tibi ero in adiutorium.* Taliter persuasa Olympiades, adulterata est ab homine quasi a deo. Inter hæc fecit Nectanebus¹⁹⁶ incantationes, et apparuit Phylippo, quasi videret Hammonem deum concumbere cum Olympiade et dicere ei : *Mulier, concepisti in utero defensorem tuum a patre suo Phylippo, et quasi videret celata pueri membra consueri atque signare anulo aureo, cui inerat lapis habens insculptum sibi caput claritatem solis et gladium (f. 195).* Hæc videns Phylippus surrexit, et vocavit ad se ariolum, qui interpretaretur somnium. Cui ariolus : *Scias, Phylippe, pro certo, quia concepti Olympiades non ab homine sed a deo, et ille qui nascetur pertinet usque ad orientem pugnando atque civitates per gladium capiendi.* Post hæc Philippus, accepta victoria¹⁹⁷, rediit Macedoniam, qui Olympiades processit obviam. Quam cum oscularetur, intuitus eam dixit : *Cui te tradidisti, Olympiades? Peccasti; in quem? sed non peccasti, quia vim a deo sustinuisti. Ego itaque totum hoc per somnium vidi, proinde inreprehensibilis esse videris.* Quadam vero die cum epularetur rex et valde lætus esset, Nectanebus per artem magicam transfiguravit se in formam draconis, et per medium triclinium transit, ac terribiliter sibilavit, unde convivis omnibus pavore incussit, et appropinquans ad Olympiadem, posuit caput in gremium ejus. Quem videns Phylippus, dixit omnibus : *Vere hunc draconem vidi, quando contra inimicos meos in prælio fui.* Post paucos vero dies cum Philippus sederet solus, parva quedam avis ascendit in ejus gremium, peperitque ovum. Quod cadens de sinu ejus in terram, divisum est, et exiit inde parvissimus serpens, qui gyrans ovum voluit intrare in illud, sed antequam intromisisset caput, defunctus est. Turbatus autem rex vocavit ariolum, et recitavit ei

A factum. Qui ait : *Rex Phylippe, nascetur tibi filius, qui debet regnare et circumire totum mundum subjugando omnes, et antequam revertatur in terram suam, morietur.* Appropinquavit autem Olympiadi tempus pariendi, et cum doleret iterus ejus, fecit venire ad se Nectanebum. Qui cum inciperet computare, dixit : *Paululum te sublevo, Olympiades, de sede tua, quia hac hora conturbat sol omnia elementa.* Et post paululum peperit Olympiades, et ubi puer cecidit in terram, statim facta sunt fulgura atque tonitrua et terremotus. Quod cum vidisset Phylippus dixit : *O mulier, cogitari in corde meo ut nullo modo enutritur iste infantulus; quia non est ex me conceptus; sed quia intellego quod est conceptus a deo, et in partu ejus elementa mutari video, nutriatur in memoriam mei, quasi proprius sit filius meus, imponaturque ei nomen Alexander.* Hæc dicente Phylippo, cœperunt nutrire sub omni diligentia puerum. Cujus figura neque patri neque matri assimilabatur, coma capitis ejus quasi leonis, oculi ejus non similibantur ad invicem, sed unus erat niger, albus alter, dentes ejus erant acuti, impetus vero illius quasi leonis erat fervidus. Datus vero ad studium philosophiæ, cum sedebat in scolis cum condiscipulis suis, sepe pugnavit cum eis, eosque devieci. Ubi autem factus est annorum duodecim, instruebatur cum aliis militibus quasi ab pugnam. Videns autem rex velocitatem ejus, dixit ad eum : *Fili, dilige velocitatem tuam atque ingenium, sed tristis existo, quia figura tua non assimilatur michi.* Quem videns Olympiades tristem, vocavit Nectanebum, et dixit ei : *Perscrutare et intellege, quid cogitet Phylippus facere de me.*

C Qui computans dixit : *Cogitatio illius munda est erga te; sol enim respicit in quandam stellam, separantem desiderium suum.* Alexander vero tunc ibi erat. Qui ubi hoc audivit, dixit : *Pater, hæc stellæ, quas tu computas, apparent in cælo? Cui Nectanebus¹⁹⁸ ait : Etiam, fili.* Alexander dixit : *Et possum eas videre hora serotina? Nectanebus ait : Sequere me nocturna hora in campum, et ostendam tibi.* Alexander dixit : *Et fatum tuum agnoscis? Cui Nectanebus : Etiam fortiter.* Alexander dixit : *Ars bona est et opto eam scire; et qua morte debes mori?* Qui dixit : *A filio meo moriar.* Hæc omnia loquendo, secutus est eum Alexander per noctem extra civitatem. (f. 196.) Cui dixit Nectanebus : *Fili, respice stellæ, et vide stellam Herculis quomodo tristis est; stella vero Hermi læta est, et stella Jovis clara.* Sic sursum respiciente Nectanebo, accessit ei propius Alexander, et impetum faciens in eum precipitavit in foveam, dicens : *Cum nescias terrenas causas, quare voluisti te intrinittere de celestibus elementis? Cui Nectanebus ait : Cognitum michi fuit hoc, quia sic debuit michi evenire; non potui tamen evadere, nisi michi hoc contingeret.* Alexander dixit : *Quia ego sum filius tuus.* Cui Nectanebus ait : *Tu es utique filius meus.* Ille autem ubi cognovit quia pa-

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁶ nectanebus I. ¹⁹⁷ deest I. ¹⁹⁸ nectanebus I.

ter ejus esset, dubitavit eum dimittere in fovea, sed A elevavit eum in humeros suos, et portavit in palatium. Quod ubi vidit mater ejus, dixit: *Fili Alexander, quid est hoc? Cui ille: Corpus Nectaneb est. Et illa: In Nectanebus pater tuus fuit. Ille autem dixit: Quomodo stulticia tua fecit.*

(f. 195.) Quidam autem ex Capadocia adduxerunt Phylippo puledrum, id est pullum equinum magnum, ligatum ex omni parte diversis ligaturis; comedebat enim homines. Quem jussit rex includi cancellis ferreis, ut raptores et latrones aliqui malefactores, qui feris deputarentur, ab hoc comederentur. (f. 196.) Alexander autem audax factus et fortis, transiit quadam die per eum locum ubi caballus ille inclusus erat, vidensque jacere ante eum summitates manuum et pedum humanorum, quae sibi superfueraut, miratus est, misitque manum suam per cancellos ad eum. Ille statim extendit collum suum, et cepit lambere manum illius, complicatisque pedibus projecit se in terram, tornansque caput respexit Alexandrum quasi blandiendo. Qui intellegens voluntatem caballi, aperuit cancellum et cepit mansuete tangere dorsum ejus manu dextera, statimque caballus cepit mansuescere amplius, et sicut canis blandiri solet domino suo, sic ille blandiebatur Alexandro. Ille autem ascendens super eum, equitavit foras, vocavitque (209) eundem caballum buccifalum. Quod cum vidisset Phylippus, dixit: *Fili Alexander, omnem divinationem modo cognovi in te, et scio quia tu debes regnare post me.*

Inter hec factus Alexander annorum quindecim, dixit ad Phylippum: *Pater, si potest fieri, dirige me sedentem in curru. Dixitque rex: Gratum accipio, fili, daboque tibi caballos centum et 40 milia aureorum solidorum, et vade cum bono auxilio. Exiens itaque Alexander venit in Peloponensem, ut faceret pugnam cum Nicolao, rege ipsius provinciae. Quem videns Nicolaus, dixit: Dic michi, quis es tu? Cui ille: Ego sum Alexander, filius Phylippi. Cui Nicolaus: Quem me speras? Dixit Alexander: Tu es Nicolaus, rex Aridcorum; sed non elevetur cor tuum in superbiam quia habes honorem regalem, solet enim inveniri in fato humano, quod major perveniat ad parvitatem et parvus ad magnitudinem. Cui Nicolaus: Bene dixisti. Tu nescis te ipsum, mea autem natura inreprehensibilis est. Dic tamen michi veritatem, quare in has partes venisti? Cui Alexander ait: Recede a me, homo, quia neque tu habes aliqui adversum me, nec ego adversum te. In hoc Nicolaus valde iratus dixit: Ecce quali homini loquor. Per salvationem patris mei, si impetum spuma in faciem ejus ejicio, morietur. Et exspuit ad eum et dixit: Tolle hoc quod te decet accipere, catule, quia non erubescis. Ille autem continens se secundum doctrinam philosophiae, dixit: Nicolae, per nativitatem meam paternam et ver uterum matris meae a deo impregnatum, et te per arma devincam, et patriam tuam michi subjugabo.*

Et recessit ab eo. Post paucum tempus venit dies constitutus, in quo juncti sunt ambo ad pugnam. Sonantibus ergo tubis, omnes Nicolai milites moti sunt unanimiter ad pugnam, quos omnes Alexander propria manu occidit.

Reversus autem cum victoria, invenit Phylippum sociasse sibi quandam nomine Cleopatram, matre sua ejecta; sicque illo sedente in nuptiali convivio, ingressus Alexander dixit: *Pater, accipe a me de prima mea pugna victoriam coronam; tamen quando celebraturus sum nuptias matris meae, jungendo illi maritum, ad ipsas nuptias tu non invitaberis. Unus autem ex discumbentibus Lysias dixit: Phylippe, ex Cleopatra nascetur tibi filius similis tui. Hoc audiens Alexander, percussit eum cum baculo quem tenebat in manu, et mortuus est. Videns hoc Phylippus iratus est, et erigens se impetum fecit in eum, sed in ipso impetu cecidit. (f. 197.) Cui dixit Alexander: Qui subjugasti Asiam et Europam, quare super pedes tuos non stas? Sic ergo exturbatae sunt ipsae nuptiae, et Phylippus egrotabat. Post paucos dies introivit Alexander visitare illum, et dixit: *Phylippe, quamvis non sit lex ut te vocem ex nomine, non tibi loquor ut filius sed ut amicus; fac bene mulieri illi cui male fecisti, et non sit tibi cura quia Lysiam occidi. Bene feci, tu autem male fecisti, volens me percutere gladio. Et flevit Phylippus. Alexander autem ubi vidit patrem plorantem, dimisit eum, et abiens ad matrem, dixit ei: Mater, noli tenere malam voluntatem patris, quia quamvis absconditum sit peccatum tuum, reprehensio tamen tua stabit. Bonum est ut uxor semper subjecta sit marito. Haec dicens, adduxit eam Phylippo.**

Post paucos dies venerunt legati Darii regis ad Phylippum, exigentes ab eo tributum. Quibus Alexander ait: *Ite et dicite Dario: Quando Phylippus non habebat filium, gallina generabat ei aurum orum, nunc autem Phylippo natus est filius, et gallina facta est sterilis. Hec dicens, dedit eis absolutiorem, et remisit eos vacuos ad Darii regem.*

Post hec rebellavit Phylippo Armenia, et direxit illuc Alexandrum cum exercitu, ut expugnaret eam. In Macedonia vero erat quidam homo nomine Pausania subjectus Phylippo, qui concupiscens Olympiadem, fecit contra regem consilium, et adunavit sibi populum, armataque manu venit super Phylippum. Qui cum ei terga verteret, vibrata hasta Pausania percussit Phylippum in dorso, qui tamen non statim mortuus est, sed jacuit semivivus in campo. Pausania vero putans eum mortuum, elevatus est, intransque palatium cum audacia, abstraxit inde Olympiadem. Inter haec reversus Alexander de Armenia, invenit maximam perturbationem in Macedonia. Exiens autem Olympiades, cepit vociferare ad Alexandrum, dicens: *Ubi est, Alexander, victoria tua, ubi fatum quod a diis accepisti, ut esses victor? Nunc et vindicare me patremque tuum? Quo audito Pausania, exiit ut videret*

NOTAE.

(209) vocavitque e. c. b. ex alio quodam libro

sumpsit.

Alexandrum. Ille autem vibrato gladio percussit A Pausaniam, et statim mortuus est. Venitque illi nuncius quod et pater ejus jam moreretur, et abiit ad eum. Ut autem vidit eum Phylippus, dixit illi : *Fili Alexander, jam laetum mori, quia fecisti vindictam, occidendo inimicum meum. Hæc dicens mortuus est. Alexander vero plorans mortem patris, abiit et sepelivit eum. Altero die sedens in throno patris sui, convocatis omnibus dixit : O juvenes Macedones, Tracienses, Thesalonicenses, Lacedæmones, et alii, intuemini et videte Alexandrum, et procul sit a vobis timor barbarorum! In me sit hoc, quia et illos subjugabo et in servitium vobis dabo. Quisquis ex vobis voluerit, tollat arma ex palatio meo et preparat se ad prælium, et qui noluerit, armet se armis suis. Dixerunt ei seniores : Rex Alexander, multis annis militavimus patri tuo, et virtus non est nobis, ut angustias ferre valeamus; unde, si tibi placet, recusetur a nobis militiæ quam hæctenus egimus¹⁹⁹. Respondit Alexander : Magis volumus eos habere in militiæ nostra quam juvenes, quia juvenis confidens in juventute sua acquirit mortem, senior autem agit omnia cum consilio. Hoc dicens, fecit eos acquiescere, ut essent in militiæ sua.*

(f. 198.) Post hæc congregata multitudine, cæpit ire Romam, deinde perrexit in Africam (210) sicque contendit in Ægyptum. Audientes Ægyptii adventum ejus, exierunt obviam ei, et honorabiliter susceperunt eum. Invenit autem ibi regalem statuam ex marmore nigro, interrogantique ejus esset, dictum est quod Nectanebi regis esset. Qui ait : *Nectanebus pater meus est. Et amplexatus statuam, osculabatur eam. Inde perrexit in Syriam; sed Syrii viriliter resistenterunt ei, pugnantesque cum eo, occiderunt aliquos ex militiæ ejus. Quidam autem ex eis abeuntes Persidam, nunciaverunt Dario regi presumptionem Alexandri. Qui cum sciscitaretur de statura ejus, ostenderunt ei depictam imaginem Alexandri. Quem ille despiciens pro parvitate formæ illius, statim direxit ei speram et virgam curvatam et cantharam auream cum epistola tali :*

Rex regum terrenorum, parens solis, qui lucet una cum Persidis diis, famulo meo dirigo gaudium. Audisti denique de te, quod pro mea venias inimicitia per vanam gloriam; quapropter precipio tibi turnare gressum. Redi ergo ad matrem tuam, et quiesce in sinu illius. Direxi autem tibi speram et curvam virgam cantharamque auream, ut exerceas et cogites jocandi causam. Cognosco itaque, quia pauper es et miserrime indiges; sed cito respisce a stulticia tua et dæmoniaca²⁰⁰ quam agis gloria. Tu enim coadunasti quosdam latrunculos, et vis configere cum multitudine Persarum. Quin immo cogita si poteris numerare stellas cæli; et si potueris coadunare homines totius mundi, nec sic prevalebis resistere multitudi-

Persarum, quæ coæquatur arenæ maris. Tantum aurum est in Persida, ut vincat claritatem solis. Unde oportet te pænitere in hoc quod operatus es, quia, si in ipsa stulticia perseverare volueris, dirigam ad te vindicatos qui te apprehendant, et non quomodo filium Phylippi, sed quomodo principem latronum cruci te affigi precipiam.

Hanc epistolam cum precepisset Alexander legi coram militibus suis, audientes contristati sunt. Quibus ille ait : *Nolite contristari in verbis epistolæ hujus. An nescitis quia canes multum latrantes nullum effectum faciunt? Credamus itaque quod veritatem dicat hæc epistola : sed opus est nobis strenne et fortiter pugnare cum illis, et non in vacuum, quia illorum diritiæ compellunt nos pugnare. Hoc ubi dixit, precepit suis hominibus comprehendere portitores epistolæ et crucifigere. At illi dixerunt : Male facis; quam enim culpam nos habemus? Quibus ait : Si ego malefacio, senioris vestri dicta me hoc agere compellunt, qui direxit vos quasi ad latronem. (f. 199.) At illi dixerunt : Proinde scripsit hæc Darius, quia nescit magnitudinem tuam? sed quia nos ridimus intelligibilem imperatorem, si redierimus, diffamabitur per nos nomen tuum. Tunc precepit illos dimitti et ad convivium suum vocari. Sedentes itaque cum eo et convivantes, dixerunt ei : Dominator, si placet potestati tuæ, precipe mille milites²⁰¹ nobiscum venire, et trademus tibi Darium. At ille ait : *Lætetur animus vester in his in quibus sedetis, pro traditione autem vestri senioris non dantur vobis mille milites²⁰².**

Alio itaque die sedit Alexander, et jussit scribi epistolam Dario continentem ita :

Rex Alexander, Phylippi filius et Olimpiadis, terrenorum regi Dario, proximo solis, lucenti una cum Persidis diis. Deducus est tam lucidissimo atque magnificentissimo imperatori talia verba dirigere parvo homini, et cottidie suspectum manere ledi posse a me te, qui es parens solis et resides in throno velut in æthere et fulges cum diis Persidis. Dii namque immortales irascuntur, si mortales homines eorum socii effici conantur. Mortalis ego sum, et sic venio ad te quasi cum mortali homine pugnaturus. Quia vero, laudando te, dixisti te habere plurimas divitiis, acuisi mentes nostras et fecisti nos fortiores in virtute, ut acquiramus divitiis vestras. Si autem tu, qui magnus es, pugnaturus mecum veneris, si viceris me, non habebis laudem, quia latrunculum viceris, si autem ego te vicerim, magnam habebō laudem, quia magnificentissimum vici imperatorem. Quia vero michi direxisti virgam curvam et speram et cantaram auream, per virgam curvam intellego quia curvantur ante me reges potentissimi, per speram rotundam, quia tenebo rotunditatem totius mundi, per cantaram auream me intellego victoriosum esse et censum ab

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁹ habuimus et egimus 5. ²⁰⁰ dæmonii || ca. 1. ²⁰¹ equites G.

NOTE.

(210) Illic plura omissa sunt ab E. Lehardeo.

omnibus recipere, sicut a te, qui magnus es, ego, qui parvus sum, cantaram auream accepi.

Hæc scribens Alexander, vocavit apocrisiarios, et donavit illis cantaram auream et epistolam. Quibus abeuntibus preparavit se ipse ut iter faceret.

Recepta itaque Darius epistola et relecta, iratus est, scripsitque satrapis suis epistolam talem :

Rex Persarum Darius satrapis suis. Audivimus itaque quod filius Phylippi, Alexander Macedo, elevatus est in stulticia, et intravit in terram Asiæ, quæ mea est, ei depredatus est eam. Quapropter precipio vobis ut apprehendatis eum et ducatis ad me, sicut tam magnos et fortes et adjuutores imperii mei decet; ut pueriliter flagellem illum, et indutum purpura dirigam illum Olimpiadi matri suæ in Macedoniam, quia non decet eum pugnare, sed in provincia sua stare et pueri more ludere.

Relegentes itaque satrapæ epistolam, rescripserunt ei sic :

Regi Persarum Dario ego Primus et Antiochus satrapæ gaudium. Sciat magnitudine vestra, quia cum ipso Alexandro, quem puerum dicitis, congregata multitudine pugnavimus, et terga vertimus ei, et vix de manu illius evasimus. Quia vero nos dicitis imperii adjuutores, necesse est ut vestram queramus salutem, ideoque volumus vobis notum esse, quia hic funditus dissipabit Syriam.

Cum autem legisset Darius hanc epistolam, venit et alter nuncius, quod Alexander applicasset super fluvium, qui dicitur Straga. Iterum scripsit ei epistolam :

Darius rex Persarum dirigo hoc Alexandro. In universo mundo laudatum est nomen Darii, quin immo etiam dii laudant nomen ejus; et quomodo tu ausus es transire flumina et mare ac montes et venire contra me? Hoc fuerat tibi magnum nomen, ut sine me tenuisses imperium Macedoniæ, sed confortatus es et congregasti socios tuos, et vadis pugnando et dissipando civitates meas. Melius tibi fuerit pænitere de malis tuis, antequam acciperes a me injuriam, et abscisse faceres refugium ad me, qui sum dominus, ut non congregares multa mala super te. Deberes enim pro hoc gloriari, quia epistolam de me recipere dignus fuisti. Ut autem cognoscas qualis et quanta est militia mea, significo tibi per hanc sementem papaveris quam direxi tibi. (f. 200.) Si ergo hanc numerare potueris, pro certo numerabitur populus meus. Quod si facere non poteris, revertere ad terram tuam, et amplius non ascendat in cor tuum talia facere.

Cum autem venissent apocrisiarii ad Alexandrum portantes epistolam et sementem papaveris, legit epistolam, tendensque manum tulit de semente papaveris et misit in os suum, mandensque dixit : *Video, quia populi illius multi sunt, sed sicut hoc semen papaveris molles sunt.* Supervenerunt autem ei nuncii, significantes ei infirmitatem matris suæ. Quam cum audisset, scripsit Dario sic :

Rex Alexander Dario regi Persarum. Plurima

A epistola, quæ michi adveniunt, impellunt me volentem nolentem ad hæc quæ facio et quæ dico. Noli cogitare quod pre pavore vanæ tuæ gloriæ recedam de loco isto, pro certo scias quia vado videre matrem meam, quæ oppressa est valida infirmitate; sed tamen non post multum tempus renovando me redeam. Ad vicem vero sementis papaveris, quod michi misisti pro inmensurabili numero militiae tuæ, dirigo tibi hoc piper, ut agnoscas, quia multitudinem sementis papaveris vincit fortitudo hujus parvissimi piperis.

Hanc epistolam dedit Alexander apocrisiariis Darii cum parvo pipere, illisque abeuntibus, cœpit ipse redire ad matrem suam.

Potentissimus autem vir quidam princeps militiae Darii regis sedebat illo tempore cum valida manu super Arabiam, qui movens se cum omni exercitu inde, stetit contra Alexandrum, et cœpit acriter pugnare cum eo. Valde mane inchoatum est prælium, et pugnatum est usque ad solis occasum, et neque hi neque illi molles inventi sunt, cum tamen utrimque multi cecidissent; sed fortiter pugnatum est per tres continuos dies. Post hæc defecit princeps militiae Darii, et cum his qui superfuissent tanta velocitate fugit in Persidam, quod ante Darium invenit apocrisiarios, qui epistolam Alexandri et piper portaverunt, tenente Dario epistolam. Scrutabatur autem Darius a legatis, quid faceret Alexander de semente papaveris. At illi dixerunt : *Apprehendit et momordit, et despiciendo dixit : « Multi sunt sed molles. »* Accepit itaque Darius pipere, misit in os suum, mandensque dixit cum lacrimis : *Pauci sunt sed duriores.* Videns hoc princeps ille qui de prælio venit, dixit : *Etiam, dominator, paucos pugnatores habet Alexander, sed fortes sunt, multosque milites meos occiderunt.* Alexander autem, non elatus pro victoria, jussit sepeliri qui de suis ceciderant.

Post hæc applicuit in Achaiam, ubi subjugatæ sunt ei civitates multæ, junxitque militiae suæ decem et septena milia. Inde ascendit in montem Taurum, et venit in civitatem Persepolim, in qua sunt novem musæ, deinde venit in Frigiam, in templum quod dicitur Solis, in quo ⁹⁹⁷ et oblationem fecit. Inde venit ad fluvium Scamandrum, qui est infirmitudine cubitorum quinque. Dixit autem his qui erant ibi : *Beati estis qui habetis laudes doctoris Homeri.* Et stetit ante eum homo cui nomen Clytomidis, et dixit : *Alexander rex, majores laudes possum facere tibi de tuis actionibus quam fecisset Homerus, quia plus miras virtutes fecisti quam hi qui fuerunt Trojæ.* Alexander dixit : *Magis vellem esse discipulus Homeri quam habere laudem Achillis.* Post hæc veniens in Macedoniam, invenit matrem suam levatam de infirmitate sua, et lætatus est cum ea.

Post hæc exiens de Macedonia, venit in locum qui dicitur Abdira; homines autem ipsius civitatis clauserunt portas, ut non ingrederetur ibi. Iratus Alexander jussit ut incenderetur civitas. Videntes

⁹⁹⁷ et sacrificavit et s

autem ignem. qui erant in civitate, dixerunt : *A* Quod si non vultis, estote fortiores meis, sin autem, subjugamini michi fortiori vobis. Athenienses vero rogaverunt Demostenen phylosophum, ut daret eis consilium. Qui annuens manu imperavit silentium, et dixit : *Viri cives mei, commune consilium dubo vobis. Si scitis vos tales esse ut vincere possitis Alexandrum, pugnate cum eo, sin autem, slectamus nos sub potestate manuum ejus, quia de caelo datur ei adjutorium. Et cum multa hujusmodi perorasset, acquievit ei populus omnis, et statuerunt dirigere illi victoriam coronam, pensantem libras quinquaginta. (f. 203.)* Quibus ille ait : *Quia dedit vobis Demostenes consilium de salvatione vestra et fecistis illud, amodo confortamini et estote salvi, nullam contrarietatem sustinentes a me.*

B Inde accepta militia, perrexit Lacedemoniam. Lacedemonii vero clausurunt portas, et ascendentes naves exierunt ei obviam praelio navali. Alexander vero irruens super eos qui in muris erant vulnerabat, qui in navibus, igni desuper misso, incendebat. Multis igitur percuntibus, qui superfuere venerunt ad pedes Alexandri, misericordiam postulantes. Quibus statim concessit libertatem. Deinde per Ciliciam ingressus est terram Persarum. Darius itaque congregans principes et sapientes suos, consilium habuit cum eis quid agere debuisset, et ait : *Ut video, iste qui sic pugnando vadit, adjungitur in virtute et victoria. Ego reputabam illum sicut latronem ire predando, ille autem sicut rex pugnat et humiliat, et quantum nos volumus exaltari super illum, tanto amplius exaltatur nomen ejus. Dubito, ne adjuvet illum divina providentia, volens illi concedere regni dyadema, ut sicut nos optavimus eicere illum de Ellada, ita nos eiciat ille de Persida. Unde si placet, cogitemus de salute nostra, nec despiciamus illum superbiendo pro hoc quia tenemus regnum Persarum, ne forte parveitas illius crescat et magnitudo nostra deficiat. Hæc dicente Dario, Oesiather, frater regis Darii, dixit : Magnificasti Alexandrum dimittendo illi Elladam, et in hoc fiduciam ei concessisti, ut plus exardescat ingredi Persidam. (f. 204.)* Unde, si tibi placet, fac sicut ille facit; ille quippe, quando vult pugnare cum aliquo, non mittit principes, sed per semet ipsum vadit, et antecedens omnes satrapas, pugnat viriliter, et acquirit sibi nomen et victoriam.

C Alius satrapa dixit : Alexander in omnibus peritissimus est, et in nullo offendit, omniaque viriliter agens, formam et virtutem habet leonis. Quod si tibi placet, mitte in omnes fines tuos, et congrega satrapas omnium gentium; sunt enim nobis gentes plurimæ plus quam centum quinquaginta, et queramus auxilium a diis. Dum ergo Darius congregata multitudine consiliaretur, Alexander moram faciens in Cilicia, venit ad quandam aquam pulcherrimam, et accidit ei delectatio ut lavaretur in eo, sed per frigiditatem apprehendit eum dolor capitis, et egrotavit fortiter. Quod videntes Macedones, valde tristes effecti sunt, metuentes ne audiret Darius, et faceret, super eos impetum atque delecret illos. Quidam vero

A Alexander autem profectus est Chorintum, rogaruntque eum Chorinthii ut luderet cum eis in curribus, et ad hoc spectaculum convenerunt multi. Secutus est autem Alexandrum vir Thebeus magnus et gloriosus, cui nomen Clytomagus. Astantibus vero ad hoc spectaculum dixit Alexander : *Quis ex vobis exiet luctans in ludo isto? Cui Clytomachus dixit : Si placet potestati vestræ, ego pugnabo et vincam. Alexander dixit : Si tres viceris, coronaberis. (f. 202.)* Pugnavit ergo, vicitque et alios duos; et dixit illi preconator : *Dic nobis nomen tuum. Qui ait : Sine civitate. Audiens hoc Alexander dixit : O beatissime et pulcherrime certator, ut quid sine civitate? Clytomachus dixit : Magne imperator, antequam tu esses, habui civitatem, nunc autem per te civitatem non habeo. Intellexit hoc responsum Alexander et dixit preconatori : Vociferare ut sis Thebeus, et potestatem habeat reedificandi civitatem.*

Exiens inde Alexander venit Athenas, misitque ad Athenienses in hæc verba : *Nichil a vobis opto, nisi ut militetis sub imperio meo et me habeatis seniores.*

B Inde accepta militia, perrexit Lacedemoniam. Lacedemonii vero clausurunt portas, et ascendentes naves exierunt ei obviam praelio navali. Alexander vero irruens super eos qui in muris erant vulnerabat, qui in navibus, igni desuper misso, incendebat. Multis igitur percuntibus, qui superfuere venerunt ad pedes Alexandri, misericordiam postulantes. Quibus statim concessit libertatem. Deinde per Ciliciam ingressus est terram Persarum. Darius itaque congregans principes et sapientes suos, consilium habuit cum eis quid agere debuisset, et ait : *Ut video, iste qui sic pugnando vadit, adjungitur in virtute et victoria. Ego reputabam illum sicut latronem ire predando, ille autem sicut rex pugnat et humiliat, et quantum nos volumus exaltari super illum, tanto amplius exaltatur nomen ejus. Dubito, ne adjuvet illum divina providentia, volens illi concedere regni dyadema, ut sicut nos optavimus eicere illum de Ellada, ita nos eiciat ille de Persida. Unde si placet, cogitemus de salute nostra, nec despiciamus illum superbiendo pro hoc quia tenemus regnum Persarum, ne forte parveitas illius crescat et magnitudo nostra deficiat. Hæc dicente Dario, Oesiather, frater regis Darii, dixit : Magnificasti Alexandrum dimittendo illi Elladam, et in hoc fiduciam ei concessisti, ut plus exardescat ingredi Persidam. (f. 204.)* Unde, si tibi placet, fac sicut ille facit; ille quippe, quando vult pugnare cum aliquo, non mittit principes, sed per semet ipsum vadit, et antecedens omnes satrapas, pugnat viriliter, et acquirit sibi nomen et victoriam.

C Alius satrapa dixit : Alexander in omnibus peritissimus est, et in nullo offendit, omniaque viriliter agens, formam et virtutem habet leonis. Quod si tibi placet, mitte in omnes fines tuos, et congrega satrapas omnium gentium; sunt enim nobis gentes plurimæ plus quam centum quinquaginta, et queramus auxilium a diis. Dum ergo Darius congregata multitudine consiliaretur, Alexander moram faciens in Cilicia, venit ad quandam aquam pulcherrimam, et accidit ei delectatio ut lavaretur in eo, sed per frigiditatem apprehendit eum dolor capitis, et egrotavit fortiter. Quod videntes Macedones, valde tristes effecti sunt, metuentes ne audiret Darius, et faceret, super eos impetum atque delecret illos. Quidam vero

juvenis nomine Phylippus, quem diligebat Alexander quia medicus erat, promisit ei se datum potionem unde sanus fieret. Princeps autem militiæ quidam, qui tenebat Armeniam, odio habuit hunc medicum, quia diligebatur a rege, scribensque epistolam direxit Alexandro dicens: *Caveas te a medico Phylippo*²⁹³, *et ne bibas potionem ejus, quia promisit ei Darius rex sororem suam in conjugium dare et consortem regni facere, si interficiat te.* Cum autem preparasset Phylippus potionem, portavit ante regem; sed antequam liberet, supervenit epistola illa. Qui accipiens et legens antequam biberet, non est turbatus, quia de fide Phylippi erat securus. Tenens itaque una manu epistolam, altera accipiens potionem, respiciebat in faciem Phylippi. Cui dixit Phylippus: *Noli expavescere potionem, magne imperator, sed bibe illam.* Statim bibit eam. Et postquam bibit, porrexit epistolam Phylippo. Relecta Phylippus epistola dixit: *Non sum culpabilis, Alexander, sicut hæc epistola dicit.* Rex autem sanus effectus, vocavit Phylippum, amplexansque collum ejus, dixit: *Cognovisti, Phylippe, quantum te diligam, et quam fiduciam in te habeam, qui prius potionem bibi, et sic epistolam tibi porrexi?* Cui Phylippus dixit: *Fac venire ipsum hominem, qui hanc epistolam tibi direxit, quia me tibi talis pro salute tua facere ipse noluit.* Jubens ergo illum venire, inquisivit eum, inveniensque culpabilem, jussit decollari.

Dehinc movens exercitum, venit in Mediam et Armeniam magnam, et subjugavit eas, deinde ambulavit dies multos, et ingressus est locum aridum et cavernosum, in quo non inveniebatur aqua, et transiens per locum qui dictus est Andriacus, venit ad fluvium Euphratem. Ponens ergo castra, jussit afferri ligna, et preparavit pontem super ipsum fluvium cum tabulis et catenis ferreis, jussitque militibus suis ut transirent. Qui cum dubitarent, precepit custodibus animalium ut transirent cum omni apparatu et cibariis, et post hæc jussit milites transire. Quibus adhuc dubitantibus et validum fluvium²⁹⁴ cursum metuentibus, ipse primus transivit, sicque omnes secuti sunt. (l. 205.) Fluvius autem Tygris et Euphrates vadunt per mediam Mesopotamiam et Babyloniam, ei intrant Nilum. Ferunt autem quidam quod ista flumina evacuentur, quando Nilus inundat Ægyptum, et quando subtraxerit se, ista superabundant. Cum autem transisset omnis exercitus, rediit retro Alexander, et fecit incidi pontem. Videntes hoc milites, coeperunt murmurare et dicere: *Si acciderit nobis ut fugiamus de praelio, non erit transitus nobis.* Quibus dixit Alexander: *Bene me confortastis, quando talia cogitastis, et ego proinde feci dissolvere pontem istum, ut aut pugnetis viriliter et vincatis, aut si vultis fugere pereatis, quia victoria non erit his qui fugiunt, sed illis qui insecuntur.* Unde quia nullo modo jam vi-

A *debitis Macedoniam, nisi prius vicero cunctos barbaros, confortetur mens vestra, et fortitudo pugnae estimetur vobis jocus.* Quibus ita confortatis, ecce multitudo militum Darii applicuisse nunciatur super fluvium Tigrin. Principes autem militiæ super eos erant quinque. Convenierunt igitur in campo Alexander cum suis et principes militiæ Darii, et acriter pugnaverunt. Vir autem quidam de Persis animo acer, induens se vestem et arma Macedonica, abiit occidere Alexandrum, mixtusque militibus ejus post tergum illius, evaginatoque gladio tam fortiter percussit caput ejus, ut et galeam transforaret et caput vulneret. Statimque apprehenderunt eum milites Alexandri, et duxerunt ante eum. Cui dixit Alexander: *O strenue vir, quid est hoc?* Cui barbarus ait: *Ne estimates me, dominator, Macedonem esse, Persa sum*²⁹⁵. Promisi Dario auferre caput tuum, et ille spopondit michi filiam suam in conjugium et regales provincias. Tunc Alexander ostendit eum omnibus milibus suis, et dixit: *Viri Macedones, convenit omnibus militibus talem habere fortitudinem, et continuo dimisit illum abire, cepitque pugnare fortiter, et ceciderunt ex barbaris multi.* Qui videntes se multum minui, fugerunt, et persecutus est usque Bactram et applicuit. Alla die apprehendit civitatem, invenitque ibi matrem Darii et uxorem eandemque sororem et duas filias ejus, posuitque in ea civitate solium suum, et subjugavit sibi omnes circumpositas civitates. Post hæc unus ex principibus militiæ Darii presumpsit venire ad Alexandrum, et dixit ei: *Dominator Alexander, princeps militiæ Darii sum, et plurimum illi servi, et nichil dignum ab eo recepi; si tibi placet, da nobis decem milia armatorum, et ego dabo principes nostros et ipsum Darium.* Alexander dixit: *Perge auxiliaturus regem tuum, quia non credunt extranei, postquam tuos vis expugnare.* Principes autem Darii Fictir et Stapsi et Nostadi scripserunt Dario de factis Alexandri, quod et terram dissiparet et multos occideret, et multi ex suis potentissimis junxissent se Alexandro et regales provincias multosque honores acciperent ab eo, ideoque prospiciat sibi et illis, antequam ingrediatur ad eum.

Darius hæc audiens, scripsit ad Alexandrum sic: *Pervenit in manus nostras epistola de tua superbia, quod cogites venire prope nos, ut loquaris nobiscum. Quod si potuerit fieri, omnes orientales dii pergant habitare in occidente. Non eleveur mens tua in hoc quod fecisti; sic preparavi me, quasi mater mea mortua sit, et quasi uxorem nunquam habuerim. Unde scias quia non quiescam inquirendo injuriam meam. Scriptum quidem michi est quia benignitatem erga meos ostenderis, tamen hoc scias, quia, quantumcumque illis benefeceris, me non habebis amicum, et contra, si male illis feceris, non amplius me habebis inimicum. Hanc ultimam sententiam mandavi tibi.*

Alexander accipiens epistolam, legit ac risit,

VARIE LECTIONES.

²⁹³ m. P. m. lico l. ²⁹⁴ fluvium l. ²⁹⁵ fortasse persarum, ut in cod. Bamb. hist. Alexandri, legi debet in cod. l. ²⁹⁶ se v. l.

rescripsitque epistolam talem : *Rex Alexander Dario regi. Superbiam et elationem supervacue gloriæ tuæ odio habent dii, prout video, quia non cessas blasphemare usque in finem.* (f. 106.) *Quod benefeci tuis, non pro tuo timore feci, sed habens spem intrandi ad te, ostendi eis benignitatem meam, ut et tu grato illud animo acciperes; sed ut sentio, tu non ex animi humani. Hæc epistola mea ultima sit tibi. Cave itaque te, et mentem habe in te. Ubi ergo direxit epistolam, preparavit se, et scripsit satrapis suis qui erant in Syria et Cappadocia, Cilicia et Pamphilia et Arabia ceterisque provinciis, ut prepararet unusquisque mille vestimenta et pelles animalium, quotquot invenirent, et Antiochiam mitterent, ibique ordinerentur cameli, qui portarent ea usque Euphratem, quantum milites sui haberent vestimenta et calciamenta.*

Darius vero scripsit satrapis suis ut essent parati cum omnibus suis ad resistendum gentibus Macedoniæ, misitque ad Porum regem Indiæ, ut preberet ei adiutorium. Qui rescripsit ei, se de injuria ejus valde ³⁰⁰ dolere, et se quidem promptum esse venire, sed infirmitate prepediente non posse, milites tamen suos cum aliis gentibus venturos esse.

Mater autem Darii cum audisset quod ille se iterum prepararet ad præliandum cum Alexandro, direxit illi epistolam hanc : *Dario regi mater sua gaudium. Audivimus quia congregas alias gentes et pugnare vis cum Alexandro. Quod si totum mundum adunare potueris, quid exinde eveniat nescis, quia victoriæ illi concessæ sunt. Dimitte sensum altitudinis tuæ, et reclinâ paululum, et ne presumas multum, quia perdes vitam. De nobis autem scias, quia in máximo honore sumus apud eum, sed inducis malum super nos, et facis nos amittere gratiam quam habemus. Fili mi, noli preparare matri tuæ angustiam, quia fiducia michi est, si volueris, te in bono ordine futurum cum Alexandro. Perlecta Darius hæc epistola turbatus est valde, et flevit.*

Inter hæc Alexander movit exercitum suum, et cœpit ingredi terram Darii, et appropinquans ei, ita ut Macedones viderent sublimissimum locum ex civitate Darii, jussit milites suos evellere herbas et ramos arborum et ligare in pedibus equorum ad excitandum pulverem, ita ut viderent Persæ et mirarentur. Distabant enim a civitate itinere dierum quinque. Cum autem venissent propius, dixit Alexander suis sapientibus : *Inveniamus hominem, quem dirigamus Dario, ut preparet se et exeat ad nos in pignam. Dormiens autem ibi, vidit in somno Hammonem deum in forma Hermi, portantem dominicalem clamidem et Mædonicam vestem, sibi que dicentem : Fili Alexander, quando necesse est adiutorium, paratus sum nunciare tibi. Vide, quem missum dirigere volueris. Sed dico tibi ut induas formam meam, et tu vadas illuc. Periculosa quidem res est, ire regem per missaticum, sed quia deus est in adiutorium tibi, nullam sustinebis angustiam. Evigilans autem repletus est gaudio,*

A recitavitque somnium amicis suis, qui dederunt ei consilium ut ita faceret. Vocans autem fidelissimum suum satrapam, cui nomen Eumilo, tulit secum tres velocissimos equos; unum insidebat ipse, alium princeps ille, tercius pergebat vacuus. Pergentes igitur ambo, venerunt ad fluvium qui dicitur Stragan. Hic fluvius pre nimio frigore congelatur noctu, prebetque iter tota nocte transeuntibus; mane, cum incaluerit sol, dissolvitur et profundissimus efficitur et ingredientiæ absorbet. Veniens itaque Alexander, invenit eum congelatum, induensque se figuram quam viderat in somno, dimisit ibi principem illum cum duobus caballis, et ipse cum suo transivit. Erat autem fluvius in latitudine stadii unius ³⁰⁰. Abiens itaque Alexander, cum venisset ad portam civitatis Darii, videntes eum Persæ, mirati sunt in figura vultus ejus, estimantes illum esse deum. Interrogatus autem ab eis quis esset, respondit, se apocrisiarium esse regis Alexandri. Et duxerunt eum ad Darium. Qui videns eum adoravit ut deum, cogitans illum esse Mithram deum, descendentem de cœlis. Interrogavit ergo eum : *Quis es tu?* Cui ille : *Apocrisiarium sum regis Alexandri, missus nunciare tibi quia moram facit in campo exspectans te. Unde, si tibi placet, constitue diem præliandi.* Cui Darius : *Forsitan tu es Alexander, qui cum tanta loqueris audacia; non enim loqueris sicut nuncius, sed sicut ipse Alexander. Scias tamen pro certo, quia audacia tua nullo modo conturbat me. Sed manduca hodie mecum, quia et Alexander sedit ad cœnam cum missis meis.* Et extendens manum, apprehendit eum per dexteram, introduxitque in palatium suum. Alexander vero pro signo tenuit in corde suo hoc quod induxit eum per dexteram, quasi jam teneret palatium inimici sui, ingressusque triclinium, in quo erat convivium preparatum, sedit cum rege, sederunt et principes Darii facie ad faciem. Persæ itaque sedentes in convivio despexerunt vultum Alexandri, eo quod esset parvus, nescientes qualis virtus et qualis audacia erat in vasculo tali. Pincernæ vero ferebant sepius pocula. Mediente vero convivio cum allatum fuisset Alexandro poculum aureum ³⁰⁷ et bibisset, misit illud in sinum suum, fecitque hoc secundo et tercio. Quod cum vidissent pincernæ, nunciaverunt Dario. Exiit se Darius, et dixit : *O vir fortissime, quid est hoc quod agis?* Cui Alexander : *Dominus meus sedens in convivio donat militibus suis vascula illa in quibus bibunt. Quod si talis consuetudo non est inter vos, reddo vobis omnia. In hoc omnes tacuerunt, cogitantes quod talis consuetudo esset apud illos ³⁰⁸. Unus autem ex principibus militiæ, cui nomen Anepol's, quondam missus ad Pylippum exigere ab eo censum, vidit tunc Alexandrum, sedensque nunc in convivio cum eo facie ad faciem, intuitus est faciem ejus, cœpit cogitare in corde suo : Nonne iste est Alexander? Intellegens enim vocem et signa illius, accessit ad Darium, et dixit : Domine,*

VARIÆ LECTIONES.

³⁰⁰ stadii u e corr. 1. ³⁰⁷ ita 1. ³⁰⁸ deest 1. eos Cr.

iste missus quem rides ipse est Alexander. Cognoscens autem Alexander quia loquebantur de illo et de cognitione ejus, exiit de sede sua, tollensque faculam de manu cujusdam Persæ tenentis eam, ante mensam regis percussit eum, et ascendens equum abiit. Persæ vero insequiebantur eum armati cum omni velocitate, sed ipse ferens in manu faculam ardentem, tenuit iter rectum, insequentes autem cadebant in foveas; erat enim obscura nox. Darius autem sedens in solio suo, vidit signum infaustum, quia cecidit domus Xersis regis et statua ejus, et doluit. Alexander itaque veniens ad fluvium Stragan transiit, statimque dissolutus est fluvius, mortuusque est caballus ejus antequam exiret, et tulit eum fluvius; Alexander vero exiit in ripam, junctusque principi quem reliquerat, reversus est ad suos; congregataque omni militia sua, ascendit in locum eminentiorem, et confortavit milites suos, dicens: *Multitudo nostra non æquatur multitudini Persarum, sed non conturbet nos multitudo illorum, etiam si centupliciter auferentur, quia non prevalet multitudo muscarum parvitati vesparum.* Qui audientes hæc, laudaverunt eum.

Darius itaque movit exercitum suum valde magnum, transiitque fluvium Stragan, ut pugnaret cum exercitu Alexandri. Habebat autem currus falcatos. Cum autem venisset uterque exercitus in campum, ascendit Alexander equum cui nomen Bucefalus, et stetit in medio ante omnes Persas. Videntes autem eum Persæ, timuerunt ire super eum, quia divinitas quadam cooperiebat eum. (F. 208.) Mixtis autem utrisque partibus, pugnabant acriter, multique cadebant, sed ex parte Darii plurimi. Videns itaque Darius quia multi cecidere de suis, fugam iniit; fugerunt et Persæ, multitudo vero currum falcatorum fugientes occidebat suos, jacebantque sicut messis in campo. Veniens autem Darius ad fluvium, et inveniens eum adhuc congelatum, transiit; sed sequenti multitudinem ingrediente, dissoluta est glacies, et plurimi mortui sunt; qui vero ingredi non poterant, eos insequentes Macedones occidebant. Fugit autem Darius, et ingressus palatium suum, prostravit se super faciem suam in terram, ex altoque pectore dura trahens suspiria, dixit: *Heu me, quanta tribulatio apprehendit Persidam, quia humiliatus est Darius, qui subjugavit atque in potentiam suam redegit multas gentes! In puncto articuli unius diei evenit, quod humiles exaltentur super nubes, et sublimes humilientur usque deorsum.* Deinde erigens se et in sensum suum rediens, scripsit ad Alexandrum epistolam hujusmodi:

Darius rex dominatori meo Alexandro gaudium. Recordetur tua clementia, quia et tu homo es; sufficit autem homini in quo sapientia est, cum habuerit victoriam, ut non elevetur amplius mens ejus. Recordare igitur quia superna divinitas concessit tibi hanc victoriam, et quia refugium facio ad te; impende michi misericordiam; scis enim nos nostramque civitatem atque magnitudinem; concede nobis matrem

et uxorem ac filias, et dabo tibi thesauros quos habeo in terra Miniada et Susis et Mactra; quos thesaurizaverunt ibi patres nostri subtus terra, et constitutionem te dominum Persarum et Medorum. Cunctis diebus vitæ tuæ esto salvus, et concedatur tibi victoria a Jove.

Relecta hac epistola ab Alexandro, unus ex principibus militiæ Parmenius dixit: *Alexander, tolle tibi cunctas has divitias, et redde sibi pro quibus rogat.* Cui Alexander: *Miror, si per datum vult Darius recipere matrem et uxorem ac filias. Si victus est Darius, michi datum non promittat, si iterum pugnare voluerit et nos vicerit, utinam salvare valeamus nosmet ipsos, quanto magis ut teneamus matrem ejus et uxorem ac filias.*

Dimisit autem legatos, precipiens eis ut talia dicerent Dario. Precipiens itaque militibus suis ut mortuos sepelirent et vulneratis medicinam impenderent, aliquantos dies hiemavit ibi, faciens oblationem diis suis; precepitque militibus suis ut pulcherrima palatia Xersis regis comburerent: sed paululum poenitentia ductus jussit ut hoc non facerent. Erant autem in hisdem locis sepulchra mortuorum, quæ fodientes, invenerunt vasa aurea et argentea, invenerunt etiam sepulchrum olivitreum, de quo a foris apparebat corpus hominis et capilli ejus. Invenerunt quoque ibi turrim, in qua multi truncati homines, alii vero erant ibi in custodia, qui clamaverunt ad Alexandrum, misericordiam postulantes, ut liberaret eos. Ipsa vero custodia erat pessima. Qui jussit eos abstrahi de ipsa custodia, et videns eos, doluit et ploravit, precepitque singulis dare dragmas mille, restituens illis proprietates suas.

Inter hæc preparavit se Darius denuo ad pugnam, scripsitque epistolam ad Porum regem Indorum in hæc verba: *Darius rex regum regi Poro gaudium. Nuper scripsi ad te deprecando ut faceres nobis adjutorium contra illos qui conati sunt dissipare palatium nostrum, quia hæc bestia, quæ venit super nos, ferocem habet mentem, et æstuat animus ejus sicut tempestas maris.* (F. 209.) *Volui recolligere ab illo matrem et uxorem et filias et offerre illi munera et noluit acquiescere. Nunc vero quamvis sine voluntate mea pugnabo iterum cum eo, congregatisque gentibus multis certabo usque ad mortem, quia melius est michi mori in bello, quam videre desolationem regni et gentis meæ. Congregamini ergo et parate vos ad portas Caspias. Omnibus qui vobiscum venerint datum dabo, unicuique pediti per singulos menses solidos tres, equiti vero quinque, et cibaria illorum et quæcumque necessaria tribuam illis, de spoliis vero captivorum medietatem dabimus tibi, caballus quoque Bucefalus et imperiale paramentum Alexandri tuum sit, et ubicumque applicueris, dabo tibi centum et octoginta juvenculas cum ornamentis earum. Cum acceperis epistolam hanc, festina venire.*

Homines vero Darii fugientes ad Alexandrum, nunciaverunt ei omnia hæc. Qui audiens hæc preparavit se, et dixit omnibus ut nullo modo vocare-

tur imperator, si regnum Darii non optinisset. Cumque audisset Darius adventum Alexandri, timuit valde. Duo autem ex Persis cum audissent eum appropinquare, statuerunt Darium occidere, estimantes se recepturos ab Alexandro magnam remunerationem, si ejus inimicum occiderent. Cumque invenissent Darium in palatio solum, evaginati gladiis accesserunt ad eum. Quibus ait Darius : *O karissimi mei, quondam servi, nunc autem domini, quare me vultis occidere? Plus honorati sunt Macedones quam vos; recedite a me; sufficit michi tribulatio mea; nolite michi hoc malum facere. Si occideritis me, et veniens Alexander invenerit me occisum quasi a latronibus, faciet vindictam in vos; non enim est gaudium imperatori, invenire alium imperatorem mortuum fraude.* Illi autem ferientes eum gladiis, dimiserunt semivivum, et abeuntes absconderunt se, donec audirent sententiam Alexandri. Transeuntibus autem Macedonibus Stragan fluvium, abiit Alexander et intravit Darii palatium. Inveniens autem eum jacentem in terra semivivum, flevit, et exuens se clamidem imperialem cooperuit eum, et amplexatus vulnera ejus, flevit et dixit : *Surge, domine Dari, surge, et sicut aliquando fuisti dominus totius imperii Persarum, recipe diadema tuum. Juro tibi per potentissimos deos, quia veraciter abrenuncio imperio tuo.* Tunc Darius blanditer extendens manum suam, amplexatus est eum, et osculans manus ejus et pectus, dixit : *Fili Alexander, non elevetur mens tua in victoriali gloria quam habes; etiam si opera feceris deorum, et manum tuam extenderis usque ad cælum, semper recordare novissimorum. Intuere me, qualis fui hesternæ die et qualis sum hodie, quia dominator fui terrarum multarum, nunc vero in memet ipso non habeo potestatem, sed humiliatus sum miser usque ad pulverem. Sepeliant me manus tuæ, et veniant in exsequias meas Macedones et Persæ, et amodo gens Persarum et Macedonum efficiatur unum regnum. Commendo tibi Rodogoni matrem meam, ut sit tibi in memoriam matris; vigeat benignitas tua in uxore mea, Rozani filiam meam accipe tibi in conjugium; ex bonis parentibus filii jungantur in unum, tu de Philippo, illa de Dario.* Hæc dicens Darius, in manibus Alexandri emisit spiritum. Alexander vero more regio composuit corpus ejus, subponensque collum suum, portavit lectum illius una cum Persis; Macedones vero et Persæ armati antecedeabant cum magno obsequio. Flebant autem Persæ non tam pro morte Darii quam pro pietate Alexandri. (F. 210.) Post sepulturam Darii tale proposuit Alexander edictum : *Gauderem quidem, si non defecisset hic populus, sed quia voluit deus Hammon me fieri victorem Persidæ, oportet me diis gratias referre. Volo autem ut per unamquamque civitatem sint principes et rectores sicut temporibus Darii regis, et obediatur eis, omnia vero arma recondantur in domibus regalibus; volo enim, ut pacifica et omni bono plena sit hæc*

A terra, et hinc usque Elladam sit iter apertum, ut cunctes et redentes cum negotiis nichil patiantur mali. Qui vero vindictam fecerunt de inimico meo Dario accedant, ut videam illos et dignum honorem exhibeam eis, quia bonum servitium fecerunt michi. Tunc interfectores Darii venerunt ante eum, magnum sperantes premium; ille autem jussit eos decollari, dicens : *Qui proprium dominum occidunt, extraneo quid faciunt?* In hoc vociferatio magna Persarum facta est, laudantium eum quasi deum. Erat autem ibi avunculus Darii, nomine Duriti, quem per totius populi petitionem ordinavit Persidæ ducem. Secundum preceptum vero Darii regis fecit venire Roxani, filiam ejus, accipiensque eam in uxorem, fecit eam sedere secum in throno regali, ut adoraretur ab omnibus sicut regina. Tunc omnes Persæ levaverunt deos suos et duxerunt ante Alexandrum, laudando et celebrando nomen ejus, dicentes : *Quia nunc fecisti quod diis placet.* Quibus ait Alexander : *Nolo ut michi exhibeatis honorem sicut diis, quia corruptibilis ego sum et mortalis; ideoque dubito me sociare illis.* Scripsit autem matri suæ epistolam, ut et ipsa celebraret hæc nuptias in Macedonia.

Add. 5. : De hac vero vindicta alii sic scribunt : Post hæc rebus ordinatis, cum ipsos scire Alexander cupivisset, qui Dario necem intulerant, ait : Gaudeo me hostem maximum Darium servitio subjugasse; licet ego ipse id executus non sim, habeo tamen gratiam condignam rependere his qui benivolentiam suam erga me protestati sunt; quique hi sunt, hortor atque moneo, ut se prodant. Namque per patris matrisque meæ majestatem juro sublimes illos me facturum ac notissimos, quia maximo premio digni sunt. Mox quoque hoc audito, Besas et Ariobarzanes obvias se Alexandro ferunt, et profusi facinus, sponsonem premii petunt. Tunc protinus viros comprehendi jubet atque altissimo in loco crucifigi; idque preter spem omnibus fuit. Nec tamen se reum de perjurio dicebat, quia sublimes eos ac notissimos omnibus fecerat.

Completis itaque diebus nuptiarum, congregavit iterum milites suos, et cum audisset quod Porus rex Indorum venisset contra eum in adiutorium Darî regis, cepit ire obviam ei in Indiam, ambulans per spaciosam terram et desertam, et transiens flumina invadosa, et per colles cavernosos, fatigatusque est una cum militibus suis. Qui etiam omnes dicebant : *Sufficit nobis quia venimus pugnando usque Persidam Darinque subjugavimus, qui tollebat antea censum a Macedonibus; quid deficiemus querendo Indiam in locis in quibus bestiarum habitant, et obliviscimur terram nostram? Hic Alexander nichil aliud optat facere, nisi ire præliando et subjugando sibi gentes. Dimittamus eum nos; eat ille quo vult.* Audiens hæc Alexander, stetit, dixitque omnibus : *Separimini ab invicem, Persæ sint in una parte, Macedones et Greci in alia.* Intuens autem Macedones et Grecos, dixit : *O commilitones mei Macedones et Greci, Persides isti contrarii sunt michi et vobis; si*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ matrique cod. ¹⁰¹ 5. add. : Macedones et Persæ.

"Autem et vos posuistis in cordibus vestris ut con-trueatis michi, redite post tergum, et ite in patriam vestram; recordamini tamen quia et istos solus vici et quocumque iero pugnare cum barbaris, superabo illos. Scitis quia, quando consiliatus sum vobis, confortati sunt animi vestri; quando venimus pugnaturi in campo, nunquid non ego steti solus ante omnes et pro omnibus solus pugnavi? Nunquid non ego solus pro salvatione vestra et totius patriæ abii quasi missus ad Darium regem, et tradidi me multis periculis? Quid ergo? Si vultis pergere soli Macedoniam, pergit, quia ego vobiscum non venio; cognoscetis autem quia nichil facere valet militia sine consilio regis. Hæc eo dicente, erubescerent milites poscebant veniam, dicentes: Amodo vita nostra in manibus tuis sit posita; quodcumque vis facere, fac. Multa vero pericula in ipso itinere passi sunt, multaque miranda viderunt, quæ juxta ipsius Alexandri descriptionem, ut aiunt litteræ, post referemus.

(Fol. 211.) *Post aliquantos dies in finibus Indicæ obviaverunt Alexandro legati Pori regis, deferentes ei epistolam continentem hunc modum: Indorum rex Porus latroni Alexandro, qui civitates obtinet latrocinando. Cum sis mortalis homo, quid preales facere deo? Quod anxiasi homines persequendo, qui digni fuerunt sustinere angustiam, cum hominibus mollioribus et qui nullam habuerunt virtutem pugnasti, et quia viciisti eos, speras te victorem esse in omnibus hominibus. Victoralis est ego sum, et non solum homines obediunt michi, sed etiam dii. Venit aliquando Dionisius famosus pugnaturus in India, sed terga vertit ante Indos et fugit, quia Indorum virtutem sustinere non potuit. Quapropter antequam turritudo tibi eveniat, do consilium tibi et precipio ut festinanter revertaris in terram tuam. Antequam Xerxes esset, dabant nobis Macedones censum, sed quia non invenimus in illa terra quæ placeant regi, velut in terra inutili, dedignati sumus illam, quia omnis homo plus desiderat amplam causam quam parvam. Ecce contestor te ut revertaris, et ubi dominationem habere non poteris, ibi desiderium non habeas.*

Ut autem pervenit hæc epistola ad Alexandrum, legit eam coram omnibus, et dixit: Viri commilitones, fortem animum vestrum non conturbent Pori regis epistolæ; recordamini verba epistolarum Darii regis, quam superbe et cum quanta locutus est audacia. Veritatem dico vobis, quia omnes barbari communem habent sensum et parum distant a bestiis. Hæc dicens Alexander, scripsit epistolam regi Poro tali modo:

Rex Alexander regi Poro gaudium. Acnisti censum nostrum, et prebuiisti nobis audaciam ut pugnemus contra te. Dixisti enim in Macedonia nichil boni esse, Indiam vero omni dulcedine effluere; proinde toto conamine pugnabimus, ut acquiramus eam. Et quia dixisti omnem hominem plus diligere amplam causam quam parvam, ideo nos, qui parvi sumus, ad

Amplitudinem vestri culminis venire optamus. Quia vero dicebat epistola tua quod non solum hominibus, verum etiam diis existas imperator, ego ita pugnaturus venio, quasi cum homine barbaro et qui se multum extollit, non quasi cum deo, quia unus dei armatus mundus sufferre non poterit. Quin inmo scias quia stulta elatio tua me non conturbat.

Hæc epistola lecta, Porus rex iratus est, congregataque multitudine suorum atque multis elephantibus, cum quibus Indi pugnare solent, exiit obviam Macedonibus. Fuerunt autem in exercitu ejus sine pedibus, quorum non erat numerus, 4000 octingente quadrigæ falcate, quadringenti elephantum portantes turres, in quibus stabant homines armati ad pugnam. Macedones vero atque Persæ videntes preparationem atque multitudinem Indorum, turbati sunt, expavescentes non tantum multitudinem hominum quantum ferarum. Ferelat autem secum Alexander statuas hominum aëreas, et sapienter cogitans, misit eas in ignem, ut calefierent, faciensque recepta ferrea quibus sustinerentur, jussit eas portari ante exercitum contra elephantos. Videntes itaque statuas elephantum, putaverunt quod homines essent, et extendentes promoscidas suas, id est rostra sua, secundum consuetudinem ut caperent homines, per nimio calore statuarum incensi sunt, redeuntesque retro moriebantur, reliqui vero exturbati nullo modo pergelat pugnaturi super homines. Videns autem quod de feris factum est, turbatus est valde. Persæ vero impetum facientes super Indos cum sagittis et lanceis, fugaverunt eos, cum tamen ex his et illis maxima strages hominum facta fuisset. Alexander autem sedens super equum suum Bucefalum, ingressus est pugnam, et præliatus est fortiter, quin etiam ipse caballus adjuvabat eum non modice, et per continuos viginti dies pugnabant inter se. Videns itaque Alexander quia defecerat populus, stetit solus ante hostem, et locutus est Poro regi: Non decet imperatorem sic in vanum perdere populum suum, sed per semet ipsum ostendere virtutem suam. Stet ergo populus tuus in parte una, et meus in altera, ego vero et tu soli pugnemus manu ad manum, et qui vicerit, illius committetur populus uterque. (fol. 212.) Audiens hoc Porus, gavisus est, confidens in altitudine sua, quæ erat cubitorum quinque, cum Alexander esset tantum cubitorum trium. Recedente itaque utroque exercitu et stante in suo ordine, pugnatum est ab illis duobus. Vociferantibus autem militibus Pori, tornavit ille caput ad illos; Alexander vero impetum faciens in eum, complicatis pedibus exilivit super eum, percussitque illum gladio, prostravit in mortem. Tunc acriter pugnatum est ab utroque exercitu. Stans autem Alexander dixit ad milites Pori: Miseri, post mortem regis vestri ut quid pugnatis? Qui dixerunt: Quia nolumus subdi vobis terram nostram, ne devastetur. At ille ait: Cesset pugnatio vestra, et ite liberi ac securi in domos vestras, quia vos

VARIÆ LECTIONES

¹¹¹ a. Porus 5.

non presumptis impugnare nos, sed rex vester. Hæc dicens, castra metatus est et fecit sepeliri Porum.

De hac pugna alii aliter sentiunt, sic scribentes (Onos. III. 19) : Cum Poro, fortissimum Indorum rege, cruentissimum bellum gessit, in quo Alexander cum ipso Poro singulariter congressus, occisoque dejectus equo, concursu satellitum presentiam mortis evasit; Porus vero multis confossus vulneribus, captus est, sed ob testimonium virtutis Alexander ei regnum restituit. Hæc autem diversitas etiam in epistolis quæ ipsius Alexandri dicuntur ad magistrum suum Aristotilem reperitur, quæ si ipsius sunt, diversæ sibi sentiunt. Ibi enim quodam loco scriptum est (C. B. f. 215), quod ad Candace reginam cum veniret Alexander, Carator, filius ejusdem reginæ, suadente uxore sua, quæ filia fuit Pori, eum occidere voluerit, eo quod ipse Porum occiderit; in alio autem loco sic scriptum invenitur, ut eadem verba ponantur quæ ipsius esse dicuntur (ep. ad Arist. c. B. f. 231) : Venimus, inquit, in illum locum, ubi Porus prius cum exercitu conderat quam pugnaremus cum eo; habebat autem desiderium videndi me, et interrogavit aliquos de militibus meis, ubi essem vel quid facerem. Qui cum se nescire hæc dicerent, venerunt et nuntiaverunt michi hæc omnia. Ego autem exuens vestimenta regalia, indui militis unius indumenta, abiensque ad castellum, finxi me comparare velle carnes et vinum. Cumque me vidisset Porus, vocavit ad se et interrogavit, quid Alexander faceret et cujus ætatis esset. Cui inquam : « Quid faciat nescio, quia pastor sum animalium cujusdam militis Macedoni, de annis vero ejus sapio quia senex est, et forsitan nunc sedet ad focum, sicut est consuetudo senum. » Tunc ille repletus est gaudio, quod cum homine tene pugnare deberet, cum ipse juvenis esset; et elatus in gloriam dixit : « Quare non intendit senectutem suam, quia vult pugnare cum juvene? » Statim dedit michi epistolam minis plenam, rogans et premium pollicens, ut eam Alexandro darem. Cui cum jurarem, quod certissime ipsæ litteræ in manus Alexandri venirent, abii, legensque epistolam, multum risum habui præ superbia et presumptione barbari. Post hæc pugnavi cum Indis, et vici eos sicut volebam, et tuli regna quæ habuit Porus, sed postea reddidi ea illi. Pro qua re factus est ille Macedonibus summus amicus et manifestavit michi thesauros suos occultos; unde et ego et omnes comites mei divites facti sumus; deinde duxit me ubi erant statuae aureæ, quæ ibi posuerant Liber pater et Hercules, et fuit diu socius itineris nostri.

Hæc de dissonantia non solum hystoriographorum, sed ipsius quoque Alexandri, ut dicunt, litterarum idcirco posui, ne quis me de prima hujus pugna descriptione arguat mendacii; ceterum prudens lector eligat, quid sibi de hiis maxime placeat.

(Hist. Alex. Cod. Bamb. fol. 212.) Igitur post pugnam cum Poro peractam, congregato magno ap-

paratu, Alexander abiit ad Oxidracas. Oxidracas autem non sunt superbi homines, neque pugnant cum aliquo; nudi enim ambulant, et dicuntur gymnosophystæ, in tuguriis habitant, non habentes civitatem, neque habitationes alias. Rex autem hujus gentis cum audisset adventum Alexandri, misit ad eum honoratos suos cum epistola tali : *Corruptibiles gymnosophystæ Alexander homini scribitis. Audivimus quod venias super nos. Si pugnaturus veneris, nihil lucri acquires, quia, quod tollas aut auferas a nobis, non invenies, sed et ipsum quod habemus nullo modo audeat quis tollere, nisi quantum divina providentia concesserit. Quod si pugnare vis pugna, nos simplicitatem nostram non dimitemus.* Regens hoc Alexander, remandavit eis dicens : *Et nos pacifice veniemus ad vos.* Statimque ingressus est ad illos. Intuens autem illos omnes nudos ambulare et in abditiis tuguriis et speluncis habitare — filii vero et uxores eorum separatæ erant ab illis cum animalibus —, interrogavit unum ex illis : *Non sunt sepulchra vobis?* Qui ostendens ei habitationem suam, dixit : *Ubi habito, sufficit michi.* Convocatis autem omnibus, Alexander dixit : *Querite quod vultis, et dabitur vobis.* Qui dixerunt : *Da nobis immortalitatem.* Quibus ille ait : *Mortalis ipse cum sim, immortalitatem vobis dare non possum.* At illi dixerunt : *Et si mortalis es, quare vadis discurrendo huc et illuc et faciendo tanta et talia?* Quibus ille ait : *Istæ causæ non gubernantur nisi de superna providentia, cujus ministri sumus, facientes jussionem illius.* Mare nullo modo turbatur, nisi cum ventus fuerit ingressus. Volo quiescere et a pugnis recedere; sed dominus sensus mei non dimittit me hoc facere. Si omnes unius intelligentie fuissetis, totus mundus sicut ager unus esset. Hæc dicens, cepit ire, et fatigatus est multum in ipso itinere, quia erant ibi loca inambulatoria. Deinde Adrestas, Cathenos, Gangaridas, ceteros eorum exercitibus, Macedones expugnare. Cumque ad Cophides ventum esset, ibi contra ducenta milia equitum pugnam commiserunt, et cum jam fessi, ætate detriti, animo egri, viribus lassi, difficile vicissent, castra obmemoriam plus solito magnifice condiderunt.

(Onos. III. 19.) Exin Alexander ad amnem Agesinem pergit, per hunc in oceanum devenit, ubi Gesonas Sybosque, quos Hercules condidit, obpressit. Hinc in Andros¹¹³ et Subagras navigat. Quæ gentes eum cum armatis 80000 peditum et 60000 equitum excipiunt, commissoque prælio, diu anceps et cruenta pugna tandem tristem pene victoriam Macedonibus dedit. Nam fusis hostium copiis, Alexander exercitum ad urbem eorum duxit. Et cum murum primum ascendisset, vacuum ratus civitatem, solus introrsum desilivit. Quem cum undique infesti hostes circumdedissent, incredibile dictum est, ut cum non multitudo hostium, non vis magna telorum, non tantus lacessentium clamor terruerit, solus tot milia ceciderit ac fugaverit. At ubi se obrui a circumfusa mul-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹³ ita aut mandros 1.

litudine persensit, muri obice posteriora tutatus, contrarios facilius eo usque sustinuit, donec per fossis muris omnis exercitus ingreditur. In eo praelio sagitta sub mamma trajectus, fixo genu catenus pugnavit, donec eum, a quo vulneratus est, occideret. Inde consensis navibus cum oceani litora peragra-

DE MIRABILIBUS REBUS QUAS

In his ergo itineribus quæ et quanta pertulerit et quam miranda conspexerit, ipse, ut fertur, ad matrem suam Olympiadem et magistrum suum Aristotilem scribit, de quibus aliqua ob delectationem noticiæ rerum mirabilium brevitando perstringimus, ceterum veritatem ipsarum rerum iudicio legentium relinquimus. (*Hist. Alex. C. Bamb. f. 216.*) Scribit itaque ad matrem suam, quia cum adhuc in Babyloniam priusquam egrederetur de terra illa, erat ibi mulier quædam, quæ peperit filium, qui ab umbilico et sursum erat ut homo, deorsum autem erat ut bestia, similitudinem habens canis. Quem cum peperisset, cooperuit eum adduxitque Alexandro regi, mandans ei, ut liceret sibi cum eo secrete loqui. Quæ cum vocata veniret, ait: *Jube omnes exire, secretum habeo indicare tibi.* Omnibus ergo recedentibus, discoperiens infantulum monstravit ei. Quem videns rex, miratus est. vocatoque ariolo, interrogavit eum, quid hoc portenderet. Qui susspirans dixit: *O rex, appropinquabit tempus tuum, ut ex eas de hoc sculo. Medietas corporis, quæ habet aspectum hominis, tu es, pars autem versâ in bestiam homines sunt qui post te venient.* Audiens hæc Alexander, tristis effectus est, et dixit: *O Jupiter, oportuit quidem ut dies obitus mei in pace finiretur, ut hoc quod proposui perficeretur, sed quia tibi sic placet, suscipe me tecum immortalæ.*

(*F. 217.*) Coadunato autem populo suo, exiit, et venit ad columnas Heracii, unam auream, alteram argenteam, habentes in longitudine cubitos duodecim, in latitudine duos.

Inde moventes, ingressi sunt desertum, inveneruntque loca frigida atque sic obscura, ut vix se mutuo non agnoscerent.

Inde ambulantes per septem dies, venerunt ad fluvium calidum, videruntque ibi mulieres Amazonas speciosas nimis, equitantes in horridis vestimentis, argentea arma in manibus tenentes; æs autem et ferrum ibi non invenitur. Jungens autem se exercitus ad ipsum fluvium, transire non potuit, quia latitudo et altitudo illius magna erat nimis, plenusque erat reptilibus et bestiis.

Abinde venientes ad mare Rubrum, invenerunt montem nimis altum, in quem ascendentes, visi sunt sibi, quasi essent in cælo. Cogitavit autem Alexander cum amicis suis, ut instrueret aliquid tale, quo posset ascendere cælum, ut probaret, si esset hoc cælum quod videmus. Fecit ergo sibi sedem excogitatum, et apprehendens griphes duos, colligavit eos catenis, et posuit vetes ante eos, et in summitate eorum cibaria illorum. Cæperunt igitur sursum ascendere, donec terra tota sibi videbatur sub se quasi

A ret, ad urbem quandam, cui Ambira rex preerat pervenit, sed in expugnatione civitatis magnam partem exercitus sagittis hostium veneno illitis amisit; at post herba per somnium sibi ostensa et in potum sauciis data, cum reliquis subveniretur, urbem expugnavit.

ALEXANDER VIDISSE DICITUR.

area et mare sicut draco gyrans eam. Divina vero virtus obumbrans griphes, dejecit eos in terram in loco campestri longe ab exercitu itinere dierum decem; nullam tamen lesionem sustinuit Alexander in cancellis illis, cum forti vero angustia junctus est militibus suis. Quem videntes lætati sunt, collaudantes eum. Iterum venit in cor ejus, ut mensuraret profundum maris, vocavitque astrologos et geometricos, precipiens eis ut facerent sibi vasculum tale, in quo posset in profundum maris descendere et mirabilia quæ ibi sunt perspicere. Qui dixerunt: *Fiat dolius oloritens et ligetur catenis, et regant eum milites fortissimi in submittendo et reduciendo.* Hoc audito Alexander, precepit talia fieri, et tali modo perquirens profundum maris, vidit diversas figuras diversicolorum piscium et quasi terrestrium animalium profundum maris ambulantium, multaque quæ dici non possunt.

(*Ep. ad Arist. Cod. Bamb. f. 228.*) Postquam autem venit in Persidam et interfecit Darium regem mense Maio, ut ipse magistro suo Aristoteli scribit, subjugavit sibi omnem terram illius, et posuit in provinciis orientis suos honoratos, et divites facti sunt omnes. Mense autem Julio deficiente, venit in Indiam Fasiacem, ubi cum magna celeritate vicit Perum regem multasque divitias invenit. Apprehendit enim civitatem ipsius Pori et domum ejus magnificam, in qua fuerunt quadringentæ columnæ aureæ cum capitellis aureis, et parietes domus erant vestiti laminis aureis, quæ erant grossæ in spissitudine sicut est digitus hominis, vinea quoque aurea et racemi cristallini, quibus interpositæ erant gemmæ ignitæ et smaragdineæ. Omnes etiam mansiones, quæ inerant ei, ornatae erant de margaritis et unionibus et carbunculis, et jamas habebant de ebore albo, et laquearia subfixa de ligno quod dicitur ebenum et est nigrum nasciturque in India et Ethyopia, et cameræ erant factæ de cypressis. Foris autem extra domum erant statuæ de auro positæ et platani aureæ, et inter illas erant multa genera ancillarum varii coloris, et habebant ungulas et rostra inaurata, et in auriculis pendebant margaritæ et uniones. Multa quoque vasa gemmea et cristallina et aurea invenit ibi, argentea vero pauca.

Cumque omnia in sua potestate haberet, desideravit interiorem Indiam videre et ad portas Caspias pervenire. Quo cum tenderet cum omni suo exercitu, pervenerunt ad quandam fluvium, in cuius medio erat civitas cooperta, et in circuitu civilitatis erat aqua quasi stadiis quatuor; ipsa vero aqua erat amara nimis velut elleborum. (*Hist. Al. f. 212.*) Ubi cum applicuissent hora diei tertia, quidam ex

juvenibus audacioribus numero 37 evaginatis gladiis nudi ingressi sunt fluvium, sed surgentes ex eo bestia quæ dicuntur yppotami devoraverunt eos. Gigantes autem ceteri milites fluvium ex alia parte, perrexerunt superius, et invenerunt stagnum dulce, ibique applicantes, accenderunt focos. Hora vero noctis tertia exeuntes subito ex ipsius stagni arundineto feræ silvestres, venerunt ad ipsum stagnum bibere, leones miræ magnitudinis, pardi, tigrides, porci silvatici habentes dentes in longitudine cubiti unius, elephanti quoque et scorpiones habentes longitudinem unius cubiti. Venerunt et homines silvatici, habentes sex digitos in manibus et pedibus, qui incursum magnum fecerunt super milites, sed cum lanceis et sagittis eiecerunt eos a se. Posuerunt autem focum in ipsa silva (f. 213) arundinum, ut fugerent ipsæ feræ, et ecce, venit super eos bestia miræ fortitudinis, fortior elephante, quæ irruens occidit ex eis viginti sex, quidam autem armati occiderunt eam. Sequenti vero nocte exierunt ex arena vulpes et cocodrilli, et comedebant corpora mortuorum. Volabant ibi et vesperationes tam magni sicut columbæ, quorum dentes ut hominis, qui mordebant homines, auferentes eis nares et aures et digitos.

Moventes inde, venerunt in campum qui dicitur Actia, in cuius circuitu erat silva condensa; et erant ibi arbores fructiferae, ex quibus nutriebantur homines agrestes, habentes formam gygantum, induti vestimento pellicio, qui exeuntes cum longis cont's occiderunt quosdam de exercitu. Quod videns Alexander, precepit suos vociferare. Qui cum clamarent magnis vocibus, timuerunt illi et fugerunt, quia non erant illis cognite voces humanæ. Insequentes autem eos milites, occiderunt ex eis sexcentos et triginta quatuor; ex ipsis vero ceciderunt centum viginti septem. Manserunt autem per tres dies, comedentes poma arborum ipsarum.

Deinde venerunt ad fluvium quandam, in quo erat civitas locuples valde. Hora vero nona incumbente, venit super eos quidam magnus homo agrestis, pilosus ut porcus. Alexander itaque precepit militibus suis, ut apprehenderent eum. Qui cum fecissent impetum in eum, ille neque timuit neque fugit, sed stetit immotus. Precepit autem Alexander adduci puellam et mitti ante illum nudam. Ille autem impetum faciens apprehendit eam, et stetit in parte. Concurrentibus vero militibus, ut raperent eam, ille ruguit sicut fera. Cum maxima igitur angustia apprehenderunt eum, et iussit eum Alexander ligari et in ignem precipitari.

Inde moventes, venerunt in alium campum, ubi ab hora diei prima exiebant arbores de terra et crescebant usque in horam sextam, ab hora sexta usque ad occasum solis descendebant in terram: ferebant autem fructus valde odoriferos. Precepit autem Alexander militibus quibusdam, ut tollerent de fructibus ipsis; sed mox ut accedebant propius, exiebant demones et flagellabant eos; audierunt

A quoque omnes vocem quasi de cælo. sibi precipientem, ut nullus aliquid incideret ex ipsis arboribus, quia qui faceret moriretur. Erant ibi et volatilia mitissima, sed quicumque volebant ea tangere, exiebat ignis et incendebat eos. Moventes etiam inde, venerunt in fines oceani maris, et audierunt in insula quadam homines loquentes Grecam linguam. Quidam vero ex militibus exeuntes se, voluerunt ingredi ad ipsam insulam, sed surgentes bestia quædam de mari, apprehenderunt ex eis viginti et submerserunt in profundum.

Exinde venerunt in locum quandam, in quo erat arbor neque fructum habens neque folia, et sedebat super eam avis, habens super caput suum radios lucentes sicut sol.

B Deinde venerunt ad montem quandam, sub quo erat ripa, in qua pendebat catena aurea, et ipse mons habebat gradus bis mille et quingentos ex saphiro. Ascendit autem Alexander montem ipsum cum aliquantis militibus, et invenit ibi palatium, in quo erat templum totum aureum, et in eo tympana et cimbala ex auro, et lectus cum preciosissimis lectisterniis in quo jacebat homo magnificentissimus et clarissimus, indutus alba veste bombicea, ornata ex auro et lapidibus preciosis, et circa cum vinea aurea, ferens botros ex lapidibus preciosis. Adoravit itaque Alexander hominem ipsum, et descendit.

Ab hoc loco perrexit per continuos quindecim dies, et venit in terram quæ dicitur Prasiaca. Cognoscentes autem adventum ejus homines terræ illius, adduxerunt ei xenia, pelles ex piscibus similes pellibus leopardorum et pelles murenarum longitudine cubitorum sex. Erat ibi civitas murata sine calce, preciosis ex monte lapidibus. Primatum ipsius regni tenebat quædam femina vidua, nomine Candacis, habens tres filios. Cui direxit Alexander epistolam talem: *Rex Alexander reginæ Candaci gaudium. Dirigo tibi templum et statuam Hammonis, ut venias et eamus simul ad montes et offeramus ei. Illa vero rescripsit ei: Candacis regina Merois Alexandro regi gaudium. Revelatum tibi fuit: ob Hammonem deo tuo, ut ires et expugnares Egyptum, quod tibi concessum ab ipsis diis. Nos itaque claras ac lucidas habemus animas, magis quam hi qui apud te sunt. (F. 214.) Dirigo autem deo tuo Hammoni coronam ex lapidibus preciosis, videlicet ex smaragdo et margaritis, et insertas catenas decem ex preciosis lapidibus. Tibi etiam dirigo infantulos Æthiopes centum, et intelligibiles aves psythacos ducentos, spinqas ducentas, rinocerotes octoginta, pantheras tria milia, pelles pardoleonum quadringentas, cantharas aureas triginta, vectes ex ebano mille quingentos, elephantos quadringentos quinquaginta. Tu vero remanda nobis, si totum mundum subjugasti. Inter legatos autem suos misit pictorem peritissimum, qui diligenter consideraret et depingeret signum et formam Alexandri et afferret eam sibi. Quod et factum est. Unus autem ex filiis Candacis reginæ, cui nomen Candaulis, cum paucis equitibus abiit*

ad tabernaculum Alexandri; custodes vero, qui vigilabant super exercitum, apprehenderunt eum, et duxerunt ad Ptholomeum, qui secundus erat ab Alexandro. Cui Ptholomeus ait: *Quis es tu? Et ille: Filtus, inquit, eum Candacis reginæ. At ille ait: Quare huc venisti? Qui dixit: Exivi cum uxore mea exercere me cum paucis equitibus, et rex Bebrizorum, sciens pulchritudinem uxoris meæ, venit super me cum valida manu et abstulit eam michi, et quia volui me defendere, occidit etiam milites meos. Cui Ptholomeus: Expecta, inquit, interim. Et exiliens de tabernaculo suo, abiit ad tabernaculum regis, et excitans eum, narravit ei omnia quæ audivit a juvene. Quo audito, surrexit Alexander, tollensque diadema capitis sui, coronavit Ptholomeum, et dixit ei: Revertere in tabernaculum tuum, et sede in solio regali, et dic, quia tu sis Alexander, et precipere alicui homini tuo, ut faciat venire ad te quasi Antigonom hominem tuum veniatque ad me et adducat me quasi Antigonom, et dum venero recita michi coram ipso juvene quæcumque tibi dixit, et interroga me sub persona Antigoni, ut dem tibi consilium de hac re. Et ita factum est. Dixit autem Alexander sub persona Antigoni: Domine, si precipis, ego pergam nocte super ipsam civitatem et succendam eam igni, faciamque per vim reddi uxorem ejus. Statim adoravit eum Candaulis, et dixit: O sapientissime Antigone, optimum fuisset, ut tu rex Alexander esses. Abiit autem Alexander hora noctis in silentio, et succendit civitatem illam. Evigilantes autem homines ipsius civitatis, clamaverunt dicentes: Quid est hoc? Alexander dixit: Candaulis est cum plurimo exercitu, volens ut sibi reddatur uxor ejus; alioquin moriemini omnes per ignem. Irruentes autem homines illi fregerunt portas palatii, et abstrahentes inde uxorem Candaulis, reddiderunt eam illi. Qui volvens se Alexandro dixit: Mi karissime Antigone, rogo te, veni mecum ad matrem meam, quatinus tibi reddat digna meritis tuis. Gaudens Alexander dixit: Eamus ad Alexandrum, et postula me ab eo, et veniam tecum. Significavit autem hoc antea Ptholomeo. Abiit ergo Candaulis et petiit eum ab eo; acceptaque licentia, abiit cum eo. Cum autem essent per viam, videns Alexander altos montes pertingentes usque ad nubes, miratus est, viditque excelsas arbores poma grandia portantes, et vites magnos botros habentes, in tantum ut homo unus non posset portare unum ex illis; vidit et nuces quæ erant sicut pepones, et dracones erant in ipsis arboribus et simiæ multæ. Post paucos dies cum venissent in civitatem Candacis reginæ, exiit ipsa foras obviam illis, longa et pulchra nimis, portans coronam auream, et excipiens eos benigne duxit in palatium suum, quod erat optimum, et fulgebat tectum ejus quasi esset aureum, lectisternia ejus ornata ex auro purissimo, triclinia ejus constructa ex lapide onichino, columnæ vero ipsius palatii erant ex ebano; mensæ erant elephantinæ, flæke ceteraque vasa ex lapidibus preciosis. Subtus ipsum*

A palatium currebat fluvius, habens claritatem aquæ quasi ex auro. Illo itaque die comedeat Alexander cum filiis reginæ, altera vero die apprehendens eum Candacis per manum, introduxit eum in cubiculum, quod erat constructum ex lapidibus aureum colorem habentibus, lucebatque intus (f. 215) quasi sol ibi refulsisset, eratque ibi triclinium ex lignis asiptis, quæ non incenduntur ab igne, aliud quoque cubiculum super ligna maxima cum rotis, quod trahabatur a viginti elephantis. Hæc videns Alexander, miratus est, et dixit reginæ: Istæ causæ admiratione dignæ essent, si apud Grecos fuissent. Irata regina dixit: Veritatem dicis, Alexander. Qui ubi nomen suum audivit, vehementer expavit. Cui illa ait: Quare mutata est facies tua, quia vocari te Alexandrum? At ille ait: Domina, Antigonus dicor, non Alexander. At illa dixit: Ostendam tibi, quia Alexander es. Introduxitque eum in cubiculum suum, et monstrans ei imaginem suam, dixit: Agnoscis hanc imaginem? Ille autem cepit tremere et pallescere. Et illa: Quare mutatus est color tuus et exparescis, destructor totius Persidæ, destructor et Indiæ? Superasti Indos atque Parthos, modo sine militibus et sine aliquo conflictu cecidisti in manus reginæ Candacis. Unde scias, Alexander, quia nullo modo debet elevari cor hominis in elationem, quæliacumque sequantur eum prospera, e' ne cogitet in corde suo, quod non inveniat hominem fortiozem se, qui eum superabundet. Ille autem cepit stridere dentibus et tornare se in aliam partem. At illa ait: Cur irasceris, et quare turbatus es? Quid nunc facere potest imperialis gloria tua? Et ille inquit: Irascor, quia non habeo gladium. Illa dixit: Et si haberes, quid faceres? Ait: Quia traditus sum tibi per meam voluntatem, primum occiderem te, postea memet ipsum. Cui illa: Et hoc sicut sapiens imperator distixi. Veruntamen ne contristeris, quia sicut tu liberasti uxorem filii mei de manibus inimicorum suorum, sic ego liberabo te de manibus barbarorum, quibus si notum fuerit de adventu tuo, occident te, quomodo tu occidisti Porum regem Indorum, quia et uxor junioris filii mei filia est Pori regis. Hæc dicens, exiit tenens Alexandrum per manum, et dixit filiis suis: O filii Candaulis et tu, o filia Marpissa, demus aliquod bonum huic misso Alexandri. Respondens alius filius ejus Carator dixit: O mater, verum est quidem, quia direxit istum Alexander et liberavit uxorem fratris mei de manibus inimicorum suorum reddiditque sibi eam, sed uxor mea compellit me occidere hunc Antigonom pro Alexandro, quia ipse occidit Porum patrem ejus, ut recipiat dolorem pro eo Alexander. Candacis dixit: Quod nomen acquirimus, si hunc occiderimus? Ad hæc respondit Candaulis: Me iste salvavit, et uxorem meam michi reddidit; in fide adduxi eum huc saltrumque restitui in locum suum. Carator ait: Quid est hoc quod dicis? Modo in isto loco moriemur ambo. Candaulis dixit: Ego nolo hoc; quod si tu vis, paratus sum. Videns itaque Candacis, quia filii sui volebant se

lucem occidere, angustata est, tollensque Alexander, secreto dixit: *Alexander, non ostendis in hoc aliquam sapientiam, ut non occidantur pro te filii mei?* Cui Alexander ait: *Dimitte me ire et loqui cum eis.* Qua permittente, abiit ad eos, et dixit: *Carator, si occideris me, habet Alexander rex multos milites meliores me, sed si vultis ut tradam vobis ipsum inimicum vestrum, date michi quod postulo: tantum ut pacifici sitis inter vos, et iuro vobis, quia huc in palatium vestrum adducam Alexandrum.* Crediderunt ei fratres, et pacificati sunt, et dona multa ei promiserunt. Vocavit autem eum iterum regina Candacis occulte, et dixit ei: *Beata essem, si te cottidie prae oculis habere possem; per te quippe vicissem omnes inimicos meos.* Dedit ergo ei dona regalia, inter quae coronam ex lapide adamantinam et bruniam et clamidem stellatam. Inde abiens, ivit in criptam quam monstravit ei Candaulis, dicens quod ibi comedissent dii. Igitur antequam ingrederetur fecit oblationem, et sic ingressus est, et vidit ibi caliginem magnam, et inter ipsam caliginem vidit lucentem stellam et apparitiones ydolorum, vidit et quosdam recumbentes, lucidos oculos sicut lucernas habentes, quorum unus dixit ei: *Ave, Alexander.* Cui ait: *Quis es tu, domine?* Et ille: *Ego sum Sesonchosis, regnum mundi tenens, et mundum subjugans, et faciens omnes subiectos, sed tamen michi non est nomen tale quale tu habebis in tua quam fabricaberis Alexandria. Ingredere tamen amplius, et videbis.* Et vidit iterum aliam caliginem, et quandam sedentem quasi in sede regali, cui dixit: *Quis es, domine?* Qui ait: *Nativitas deorum ego sum. Vidi te in terra Lybiae et modo hic esse videris.* Cui Alexander ait: *Dic michi, quot annos victurus sum.* Ille respondit: *Hanc causam quam interrogas oportet ut nemo mortalium sciat, quia si cognitus fuisset homini dies mortis suae, tanta tribulatio ei accideret, quasi cottidie mori deberet.* (F. 216.) *Facturus es civitatem, quae gloriosa exstabit in toto mundo; ibi fabricabitur sepulchrum tuum, ibique requiescet corpus tuum.*

Exiens inde, venit ad milites suos, movensque exercitum, applicuit¹¹ ad Amazones, dirigens eis epistolam talem: *Rex Alexander Amazonibus gaudium. Pugnam quam cum Dario fecimus vobis non incognitam credimus, et quomodo expugnavimus Indiam aliasque gentes, quae resistere nobis nullo modo potuerunt. Quapropter scribimus vobis, ut persolvatis nobis datum, quia non veniemus super vos aliquod malum vobis inferre.* Ad haec rescripta sunt ista: *Amazones potentissimae atque fortiores omnibus militibus Alexandro gaudium.* Scripsimus ei significavimus tibi, antequam venias in fines nostros, ut scias quomodo venias, ne forte patiaris turpitudinem. Scias, quoniam habitatio nostra est ultra fluvium in quadam insula, quam cingit ipse fluvius in gyrum non habens initium neque finem, et ex una parte

A habemus angustum introitum. Sunt inter nos quae a viris sunt intactae 214000; viri enim nullo modo habitant inter nos; sed ultra fluvium in alia parte. Per unumquemque annum celebramus festivitatem Jovis per triginta dies, et sic transimus videre viros nostros, et gaudent nobiscum triginta diebus. Si quis vult in leticia manere cum uxore sua, tenet eam per unum annum. Quod si mulier impregnata peperit masculum, tenet eum pater secum, et si feminam peperit, nutrit eam pater per annos septem, postea reddit eam matri suae. Cum autem pugnatum venerimus cum aliquo, sumus numero decies dena milia equitantes, aliae autem custodiunt insulam nostram; et obviamus inimicis nostris usque ad ipsos montes; viri autem nostri insecuntur post nos, et cum reversa fuerimus cum victoria, adorant nos viri nostri. Si qua ex nobis ceciderit, hereditabant eam quae supervixerint. Ecce significavimus tibi consuetudinem nostram quam facimus omni anno; tu autem considera et fac quod oportet, et scribe illud nobis. Quod si pugnare volueris, ad ipsos exiemus obviam tibi; oportet enim ut stemus et pugnamus adversum vos. Si autem viceritis nos, nullam habebitis laudem, quia feminas vicistis, sed et quod tollatis a nobis non invenietis. Unde cava, imperator, ne quid tibi adversi contingat.

Legens Alexander epistolam hanc, risit, et ita rescripsit: *Tres partes mundi apprehendimus, et victoriam fecimus; unde si vobis resistentibus non pugnaverimus vobiscum, turpe erit nobis. Attamen do vobis consilium. Si vultis perire et dimittere terram vestram ut non habitetur amplius, venite sicut dixistis obviam nobis ad montes. Si autem non vultis perire, ingredimini fluvium, et sic loquamur in unum.* Juro autem vobis per deos, quia nullum malum patiemini a nobis. Equites autem feminas quantas vultis dirigite nobis, et donabimus singulas, et post tempus dimittemus eas redire in terram suam. Datum autem quod vultis date nobis. Considerate ergo et scribite nobis. Illae autem considerantes, direxerunt ei poledros decem et caballos blancos, et inde profectus est. (Oros. III, 13.) Legitur tamen quod Halestris sive Minothea procax Amazon cum 300 feminis ad eum venerit, gratia suscipiendae ab eo sobolis excitata.

D (Epist. ad Aristot. Cod. Bamb. f. 229.) Cum autem perveniret Alexander ad portas Caspiae, et miraretur terram illam quia erat bona, cognovit ibi aliqua quae sibi videbantur odiosa. Erant enim in ipsis locis diversi serpentes et bestiae, de quibus dixerunt homines loci illius ut caverent se. Tulit autem centum quinquaginta peritos locorum qui sibi ducatum preberent, et perrexit cum omni exercitu mense Augusto per ardentissimum solem et per arenosa loca, promittens premia ductoribus, si illum salvum ducerent. Pervenerunt autem in Bactriacem, ubi sunt gentes quae dicuntur Seres, et sunt ibi arbores habentes folia velut lanam, unde homines

VARIAE LECTIONES.

¹¹ venit et a. 5.

illius terræ faciunt sibi vestes. Sed et duces itineris A collegerunt ex ea. Quadam vero die dum iter age-
rent, coperunt sitim habere maiorem. Quam cum
Alexander sufferre non posset, quidam miles Ze-
philus nomine invenit aquam in petra cavata, de
qua implevit cassidem suam et attulit regi, plus di-
ligens ejus vitam quam suam. Ille autem convocans
exercitum, coram omnibus fudit ipsam aquam in
terram, ne, dum videret exercitus quod ille solus
biberet, plus sitire inciperet. Laudavit autem boni-
tatem Zephili quam habuit in eum, et optima dona
dedit ei. Confortatus vero de hoc exercitus cepit
ire. Apparuit autem non longe flumen in deserto, in
cujus ripa erant cannæ altæ sexaginta pedibus et
grossæ sicut pinus, ex quibus fiebant tabulæ ad fa-
ciendas casas. Ibi ergo posuerunt castra. Cumque
ex eadem aqua bibere vellent, erat amara sicut fel.
Angustiabatur itaque rex plus de animalibus quam
de hominibus, quia illa sitim temperare minus no-
verant, (f. 250) milites autem alii lingebant ferrum,
alii bibebant oleum, alii vero ad tantam pervenerant
necessitatem, ut urinam suam biberent. Pergentes
igitur juxta ripam ejusdem amari fluminis, circa
octavam diei horam venerunt ad castellum unum,
in insula ejusdem fluminis positum, quod ex predi-
ctis cannis erat ædificatum. Ibi viderunt paucos ho-
mines nudos, qui statim ut exercitum viderunt,
abscorderunt se. Alexander autem volens loqui cum
eis ut aquam sibi ostenderent, cum nullus eorum
appareret, jussit paucas jactari sagittas, ut vel pro-
pter timorem sagittarum exirent; sed illi plus se
abscorderunt. Tunc misit in ipsum flumen ducentos
ex Macedonibus cum levibus armis. Qui cum jam
quartam partem fluminis pernatassent, ecce de pro-
fundo emergerunt yppotami ²¹⁵ fortiores quam ele-
phanti, et videntibus ceteris et plangentibus, devo-
raverunt eos. Yppotami autem medii sunt homines
et medii caballi. Iratus autem Alexander in eos qui
exercitum per talia loca ²¹⁶ ducebant, jussit centum
ex eis mitti in flumen, et coperunt yppotami ebul-
lire sicut formicæ, et devoraverunt eos. Inde moti,
ad undecimam diei horam viderunt in ipso flumine
homines in naviculis rotundis de canna factis, et
interrogaverunt eos, ubi aquam dulcem invenirent.
Qui indicaverunt eis lacum dulcis aquæ in ante re-
periendum. Ibant ergo tota nocte fatigati de siti, et
erat eis angustia, quia omnes ibant armati. Occurre-
bant autem eis leones, ursi, tygrides, et per totam
noctem pugnabant cum eis. Alia vero die, cum jam
lassi essent, horæ quasi octava pervenerunt ad ipsum
lacum. Posuerunt itaque ibi castra in longitudine et
latitudine ad tria miliaria; lacus vero erat spaciosus
ad miliarium unum. Tunc locaverunt elephantos in
media parte castrorum, ut continere se posset exer-
citus, si quid eis nocte superveniret, et incidentes
silvam quæ erat circa lacum, faciebant focos mille

quingentos, horaque undecima cœnaverunt. Cumque
luna lucere inciperet, subito venerunt scorpiones
et serpentes aliæque feræ bibere de ipso iacu, et
tota terra illa resonabat de sibilis serpentium. Pone-
bant ergo milites scuta in fronte castrorum per ordi-
nem, et tenebant lanceas in manibus, et sic recipie-
bant serpentes contra se venientes, et aliquantos
occiderunt ex eis. Recedentibus autem serpentibus
circa terciam noctis horam, cum jam sperarent se
requiem habituros, ecce de montibus veniebant
alii serpentes columnis grossiores, erectis pectori-
bus, apertis buccis, de quorum oculis ²¹⁷ scintilla-
bat venenum, altiusque eorum erat mortifer; cum
quibus pugnabant plus quam unam horam noctis,
et occisi sunt ab eis triginta servi et viginti milites.
B At postquam recesserunt serpentes, venerunt can-
cri, habentes dorsa dura sicut cocodrilli, quæ jactis
lanceis perforata non sunt; multos tamen ex illis
occiderunt in igne, reliqui intraverunt lacum ipsum.

(F. 251.) Jam venerat quinta vigilia noctis, et re-
quiescere volebat exercitus, et ecce venerunt leones
albi majores tauris, et concutientes cervices suas,
cum murmuratione magna fecerunt impetum in
eos; ipsi autem exceperunt eos venabulis suis, et
mortui sunt. Post hæc venerunt porci miræ magni-
tudinis, habentes diversos colores, et cum illis simi-
liter pugnauerunt. Interea apparuit bestia una si-
milis caballo, major elephanto, tria habens cornua
armata, vidensque castra, antequam biberet de
lacu, dedit impetum in castra, resistentibusque mi-
litibus, occidit ex ipsis viginti quatuor, quinquaginta
conculcavit; tamen occiderunt eam. Deinde vene-
runt et vespertiliones, sicut et supra scriptum est,
quasi columbæ, habentes dentes sicut homines, et
feriebant milites in facies suas, et plagas eis infere-
bant. Venerunt et surices sicut vulpes, et quæcum-
que animalia mordebant, statim moriebantur, ho-
mines autem ex morsibus eorum non mortui sunt.
C Appropinquante autem luce venerunt aves similes
vulturibus, habentes colorem rubicundum, pedes
vero et rostra nigra, et impleverunt totam ripam
laci, et extrahentes pisces de lacu comederunt, ho-
mines vero non nocuerunt. Iratus autem Alexander
contra duces viæ, fecit eis abscidi manus et pedes,
ut vivi a serpentibus comederentur, hortatusque
esse milites, ut fortes essent nec in adversis sicut
feminae delicerent.

(F. 252.) Motis inde castris, Alexander tetendit
usque ad mare, probare volens, si posset orbem
circuire per oceanum, et quoniam homines loci
illius dicebant tenebrosa ibi loca, et quod Hercules
et Liber non ausi essent ad illas partes accedere,
ordinavit sinistram partem Indiæ circuire, ut non
esset locus sibi incognitus. Invenierunt autem palu-
dem siccam, quæ habebat cannas multas, per quam
cum voluissent transire, exivit inde bestia similis

VARIE LECTIONES.

²¹⁵ yppotami 1. *sarpinus quod an yperpotami legendum sit dubito.* ²¹⁶ loco 1. ²¹⁷ ita cod. Bamb Hist. Alex.; deest 1. vell.

ypotamo, habens pectus sicut cocodrillus, et in dorso gestabat quasi serram, dentes habens fortissimos, subitoque occidit de militibus duos, nec potuit transorari lanceis; cum malleis tamen ferreis occiderunt eam.

Deinde venientes ad ultimas Indiæ silvas, posuerunt castra in longitudine miliariorum sex, in latitudine vero duorum et dimidii, prope fluvium qui dicitur Bucmar. Erat autem hora diei undecima. Et cum jam cenare vellent, ecce subito veniebant pastores et qui ligna trahebant, nuntiantes quod multitudo elephantorū de silva venirent super eos. Alexander vero precepit equitibus de Thēssalia, ut tollerent secum porcos et occurrerent eis in equis, sciens quod grunntum porcorum timerent elephantis, sicque fugati sunt. Milites autem sonantibus buccinis persecuti sunt eos, et subnervantes eos, occiderunt ex eis nongentos octoginta, et tulerunt ex eis dentes et cornua, et redierunt in castra, illamque noctem habentes quietam, alia die coeperunt ire in alias partes Indiæ. Invenientes autem campos patentes, viderunt ibi homines masculos et feminas nudos, quorum longitudo erat novem pedum, et habebant consuetudinem et in terra et in fluminibus morari. Nam dum quidam de exercitu vellent ire ad eos, subito immerse sunt in flumine.

Deinde venerunt in silvam de cinocephalis plenam, hoc est hominibus canina capita habentibus. Qui cum eos percutere vellent, cum sagittis eos fugaverunt. Post hæc dicentibus illis qui cum eis erant de terra illa, quod nichil jam novi reperturi essent, ceperunt redire in Fasiacem, unde venerunt, precepitque Alexander, ut tenderent castra per 12 miliaria. Cumque omnia tentoria jam erecta essent et multi foci accensi, subito tanta vis euri flare coepit, ut omnia tentoria dejiceret, animalia quoque multum vexarentur, quia scintille de focis dorsa eorum feriebant eisque valde nocebant. Colligentes ergo tentoria, invenerunt vallem quandam, ibique castra locabant: sed ceciderant nives magnæ sicut lana. Alexander vero timens ne multum crescerent nives in castris, præcepit militibus ut conculcarent eas, et tamen multi ex (f. 233) nivibus extincti sunt, quingenti scilicet milites, qui et ibi sepulti sunt.

Venerunt post hæc ad speluncam ubi Liber pater jacebat, dictumque est, si aliquis in eandem speluncam intraret, quod tertia die febre periret. Tunc quosdam diducatos ibi miserunt, et ut dictum est esse invenerunt.

Cumque jam apprehenderent viam eundi in Fasiacem, occurrerunt eis duo senes, quos interrogavit Alexander, si quid novi scirent sibi demonstrare. Qui dixerunt, mirabile causam se scire, sed viam longam esse, scilicet decem dierum, iter quoque angustum et aquas multas et loca serpentibus plena. Cumque blando sermone sciscitaretur quid esset illud tam magnum, unus ex eis cum gaudio dixit:

A Videbis, rex, duas arbores, unam solis, alteram lunæ, et arbor solis loquitur Indica lingua, arbor vero lunæ loquitur Greco sermone, et ab ipsa poteris scire quæ tibi debeant evenire. Cumque rem tam incredibilem audiret, cogitans quod per jocum talia dicerent fecit eos male tractari, dicens: Sic pervenit gloria mea ab occidente in orientem, ut isti senes de me risum faciant? Illi autem affirmabant jurando, quod nullam fallaciam dicerent, sed verum esse quod dicebant ostenderent. Rogabant igitur eum amici ejus et commites, ut nullo modo premitteret videre talem causam. Tulit ergo 30000 equitum secum, mittensque ceterum exercitum in Fasiacem cum omnibus divitiis quas collegerat, ipse cum delecta juventute secutus est senes illos per loca dura et districta.

B Venientes autem ubi arbores erant, viderunt locum largum et thure et opobalsamo plenum; est enim ibi silva ubi hæc nascuntur, et homines loci illius his nutriuntur. Intranthes itaque locum sacrum, invenerunt sacerdotem loci ipsius, cujus statura erat plus decem pedibus, et habebat corpus nigrum, dentes caninos, et ex auribus ejus perforatis pendebant gemmæ. Quem cum salutasset Alexander, interrogavit eum, pro qua causa veniret. Ille vero ait: Veni, ut videam sacras arbores solis et lunæ. Barbarus respondit: Si mundus es a fornicatione, licet ut intres divinum locum. Secuti sunt autem regem ex amicis suis trecenti, quibus precepit sacerdos, ut deponerent anulos et calciamenta. Erat autem hora diei undecima, et expectabat sacerdos donec occideret sol; nam dicebat eum tunc solere loqui et responsum dare, itemque de arbore lunæ dicebat, quod oriente et irradiante luna ipsa daret responsum. Igitur ceperunt deambulare per ipsam silvam, quæ erat muro inclusa, et viderunt opobalsamum largissime currere de ramusculis arborum. In media vero silva erant arbores similes cypressis, altæ pedibus centum. Cumque miraretur Alexander de illarum altitudine ¹¹⁷, et diceret quod de nimia pluvia tantum crescerent, (f. 234.) dicebat sacerdos, nunquam in illum locum pluere, neque avem neque feram neque serpentem in ipsos terminos intrare quia antiquitus a majoribus Indorum locus ille consecratus esset soli et lunæ. Voluit autem Alexander

D immolare victimas; sed prohibuit eum sacerdos, dicens, non licere in ipso loco quodcumque animal occidere aut incensum de thure facere; tantum oscularentur ipsas arbores, et rogarent solem et lunam, ut vera sibi responsa darent. Post hæc viderunt radios solis resplendere sursum in cacuminibus arborum, et sacerdos ait: Sursum respicite, et de quacumque causa interrogare quis voluerit, cogitet in corde suo, palam non dicat. Tunc cum magna cura coeperunt respicere, ne forte inter ramos arborum pica aut psithacus esset, quia solent humanam exprimere vocem. Cumque nil fraudis viderent, cepit Alexander cogitare in animo suo, si

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁷ altitudinem 1.

triumphans reverti posset in patriam suam ad matrem et sorores karissimas. Cum subito arbor Indico sermone respondit : *Sicut interrogasti nomen meum, Alexander, eris dominus orbis terrarum, sed tius in patriam non revertetur, quoniam fata sic dignierunt de te.* Cumque ille interrogaret Indos quos secum adduxit, interpretati sunt ei sermonem. Tunc tres fidelissimi ejus amici Perdica et Clyton et Phylotas cepērunt plangere super hac responsione. Vespere autem veniens rex ad interrogandum arborem lunæ, cum stetisset juxta arborem, interrogavit, ubi mori deberet. Et ubi splendor lunæ tetigit arborem, respondit arbor et dixit Greco sermone : *Pleum jam finem ætatis habes, Alexander, sed isto anno adveniente Maio in Babylone morieris, deceptus a quo minime speras.* Tunc plangere cepit, similiter et amici ejus, et exiens inde tristi animo comedere noluit. Rogatus autem ab amicis ut non affligeret corpus jejuno, contra voluntatem suam manducavit modicum, et collocavit se in ipso sacro loco, ut paratus esset quando primum sol exiret. Alia die valde diluculo surrexit, et amicos suos excitavit; sacerdos autem involutus pellibus jacebat, et ante illum posita erat in tabula de ebena magna gleba de libano, quæ illi de cæna remanerat. Excitato itaque sacerdote, tertia vice intravit ad interrogandum, et dixit : *Dic michi, sacratissima arbor, cujus manus me occidere debeant, et quali morte mater mea et sorores meæ morituræ sint.* Arbor Grece dixit : *Si dixeris tibi quis te occisurus sit, occides eum, et ita mutabitur quod de te fata ordinarunt, et irascentur mihi tres sorores Cloto, Lachesis, Atropos, eo quod impedimentum ei fecerim* ²¹⁹ *quod illi statuerunt. Igitur post annum unum et octo menses Babylone morieris, non per ferrum sicut putas, sed per venenum; mater tua turpissima morte morietur, et non sepelietur, sed aves et feræ comedent illam, sorores tuæ bene sese habebunt, tu autem in parvo tempore dominus eris terrarum. Nunc vero noli plus interrogare nos, sed exi de loco isto, et revertere in Fasiacem.* Sed et sacerdos monuit eum ut abiret, dicens, quod de planctu et ululatu amicorum ejus irascerentur. Alexander itaque rediens dixit militibus suis, ut nulli dicerent quod audierunt, sed in fide sua conservarent illud.

Deinde venerunt ad vallem quandam, in qua erant serpentes habentes in collo lapides qui smaragdī dicuntur, sed non permittunt aliquos transire vallem ipsam. (F. 225.) Vivunt autem ipsi de lasere et pipere albo, et singulis annis pugnant inter se, et multis morientibus solvuntur smaragdī, sicque colliguntur; unde et milites Alexandri aliquos tulerunt, qui magnam formam habuerunt. Inde per magna pericula venerunt in locum, ubi erant bestiae habentes capita sicut porci, caudas sicut leones, ungulas duas in latitudine sex pedum, cum quibus milites feriebant multum. Mixti eis erant et griphes,

A qui fortiter feriebant rostris suis militum facies; sed cum sagittis et contis defendebant se. Perierunt tamen in eo certamine milites ducenti et octo.

Inde venerunt ad flumen quoddam influens oceano, latum miliaris duobus et dimidio, in cujus ripa erant cannæ tam altæ et grossæ, ut vix triginta homines possent unam portare, ex quibus facientes naves, transierunt flumen, et invenerunt ibi homines vestitos pellibus ballenarum, qui dederunt eis spongas albas et purpureas et conchas marinas capientes duos aut tres congios, dederunt et tunicas ex vitulis marinis factas, et coctas quæ capiebant sextarium; posuerunt quoque ante eos vermes, quos traxerunt de ipso flumine grossos sicut cora hominis, quorum sapor erat melior omni pisce; dederunt et fungos rubicundos et murenas pensantes ducentas quinquaginta libras, dicentes, quod adhuc fortiores essent in oceano. Erant autem in eodem flumine femina capillata, quæ cum viderint extraneos homines in ipso flumine natantes, apprehendunt illos, et aut suffocant illos in eodem flumine, aut trahunt eos inter cannas riparum, et quia ipsæ sunt nimium formosæ, faciunt illos secum tam diu concumbere, quousque sine anima remaneant, aut nolentes pre nimia ira occidunt. Milites vero Alexandri apprehenderunt ex eis duas, quæ erant albæ sicut nix, habentes capillos longos per dorsa sparsos.

Abeuntes inde, venerunt in locum, ubi erant feræ, de quarum capitibus exstabant ossa serrata, sicut C gladius acuta, cum quibus feriebant milites fortiter, et multos clypeos perforabant, et occiderunt ex eis usque ad octo milia quadringentos quinquaginta, sicque cum multo labore magnoque periculo pervenerunt in Fasiacem. Ibi precepit Alexander militi suo Alconi, quem preposuerat in Perside, ut in Babylonia et in Perside statueret duas statuas de auro fusiles, altitudine viginti quinque pedum, et in ipsis scriberet omnia facta sua, et in ultima India, ubi erant centum statuæ in honore Liberi et Herculis posita, erigeret idem Alcon statuas aureas quinque altitudine pedum decem in honore suo. (Oros. iii, 19.) Post peragratam itaque Indiam et perdomitam Alexander cum ad saxum miræ asperitatis et altitudinis, in quod multi populi confugerunt, pervenisset, et cognovisset Herculem ab expugnatione saxi ejusdem terræ motu prohibitum, æmulatione permotus ut Herculis facta superaret, cum summo labore ac periculo potius saxo, omnes illius loci gentes in deditionem accepit, Nisam urbem adiit, Dedalios montes regnumque Cleophilis reginæ expugnavit; quæ cum se dedisset, concubitu regnum redemit.

(Oros. iii, c. 20.) Subacto igitur omni oriente, Babyloniam celeriter rediit, ubi cum exterritarum totius orbis provinciarum legati opperiebantur, scilicet Kartaginensium totiusque Africæ civitatum, Hispanorum et Gallorum, Siciliæ Sardiniqueque, plu-

VARIE LECTIONES.

²¹⁹ deest 1.

rimæ quoque partis Italiae. Tanta enim timor constituti in summo oriente ducis populos ultimi occidentis invaserat, ut inde peregrinam cererem toto mundo legationem, quo vix crederes pervenisse rumore. (*Hist. Alex.*) Erat autem ex principibus ejus quidam Antipater, habens duos filios Cassandrum et Yolum, quorum Yolus pincerna erat regis. Hic ergo Antipater absente Alexandro multa contra eum clam moliebatur, (fol. 217) de quibus mater ejus Olympias multis vicibus scripserat ei et angustabatur. Cum autem moraretur Alexander Babylonie, misit Antipater ad maleficum quandam, egique cum eo, ut daret sibi venenosam potionem. Qui fecit ei talem potionem, ut non esset vas quod sustineret illam. Fecit ergo cantharellam ferream et misit potionem in eam, dansque filio suo Cassandro, direxit eum in servitium Alexandri, precipiens ut loqueretur fratri suo Yolo, quatinus potionem illam daret Alexandro. Accidit autem illo in tempore, ut percuteret Alexander Yolum in caput, non habentem culpam. (F. 218.) Unde juvenis dolore commotus, accepit potionem animo grato. Cum autem sedisset Alexander in convivio cum principibus ac militibus suis, cepit latari et jocundus esse ultra modum. In medio autem convivio cum amplius ampliusque laretur multaque ad convivas loqueretur, subito petiit sibi dari potum. Yolus infector tanti mali porrexit ei venenum. Quod cum bibisset, subito exclamavit voce magna, quasi aliquis misisset lanceam in jecur ejus. Paululum autem continens se et sufficiens dolorem, surrexit a convivio, rogans principes a milites sedere et comedendo ac bibendo letari. Illi vero turbati, surrexerunt a mensa, steteruntque forinsecus, ut viderent eventum rei. Alexander autem volens vomere, quesivit pennam, ut mitteret in guttur suum ad provocandum vomitum; Yolus vero inveniens pennam, linivit eam veneno, et porrexit illi. Quam cum ille in guttur mitteret, magis ac magis urgebat eum venenum, totamque noctem illam duxit insomnem. Altera vero die cum sensisset se positum in malo, convocavit omnes milites suos, et ammonuit eos, ut bene et pacifice inter se viverent. Facta vero nocte, precepit omnes exire de cubiculo, simul et Roxani uxorem suam. Cumque omnes exissent, precepit cuidam familiari suo ut aperiret regiam (211) quæ erat super descensum fluvii Euphratis, et cum nemo ibi esset, crexit se de stratu suo media nocte, et exstinxit lucernam, et quia non valebat erectus ire, manibus pedibusque reptavit per terram ad flumen, ut mergeretur in eo. Roxani autem uxor ejus vigilans, et videns eum tendentem ad flumen, secuta est eum cursu velocissimo, et cum jam prope flumen se adolveret, amplexata est eum, dicens: *Heu me miseram, ut quid vadis temeti, sum occidere?* Cui ille: *Oro te, Roxani,*

A nemo sciat finem meum, cum tu non fueris digna gaudere mecum. Quæ quamvis invitum reduxit eum ad lectum suum, dicens: *Si venit finis tuus, ordina primum de nobis.* (F. 117.) Statim fecit venire notarium, et ordinavit testamentum: *Si Roxani uxor mea genuerit ex me filium, ipse teneat regnum, et imponatur ei nomen quod principibus placuerit. Si autem filiam genuerit, eligant sibi Macedones regem quem voluerint. Custos corporis mei et gubernator Egypti Ptholomens erit. Aliarum quoque provinciarum dispositionem fecit, easque pueris suis, prout voluerit dum adhuc viveret, divisit, quas divisiones quia diversæ scriptas reperi, velut incertas pretermisi.* (F. 218.) Diffamatum est autem per cunctum populum, mortuum esse Alexandrum. Mox cuncti Macedones vociferati sunt, dicentes cubicularis: *Sciote, quia omnes vos occidemus, nisi demonstraveritis nobis dominum nostrum.* (F. 219.) Ille autem audiens et cognoscens eorum perturbationem, precepit, ut tollerent eum cum ipso lecto in quo jacebat, et ponerent eum in eminentiori et spacio loco, ut posset videri ab omnibus; et sedens in lecto, percussit pectus suum, flens amariter, et voce magna clamavit: *Heu me, Alexander moritur, et Macedonia minuetur! O Macedones, nomen vestrum amodo super barbaros non dominabitur.* Tunc dixerunt Macedones omnes qui astabant: *Melius fuerit nobis omnibus mori tecum, quia post mortem tuam non stabit Macedonia regnum.* Post hæc mortuus est Alexander, et posuerunt eum in curru suum, duxeruntque a Babyloniam in Alexandriam. Ptholomeus autem, filius Lagi, pergebat ante curru ejus, plorans et dicens: *O fortissime Alexander, non occidisti tantos in vita tua, quantos in morte tua.* Fuerunt autem dies vite ejus 33, regni vero 12, sex ante destructionem regni Persarum, in septimo interfecto Dario illud destruxit, quinque postea regnavit.

*Add. 5. Condidit autem urbes 12, quas omnes suo nomine Alexandrias nuncupavit, Alexandria quæ condita est sub nomine Bacefali equi, Alexandria montuosa, Alexandria apud Porum, Alexandria in Scithia, Alexandria Babylonis, Alexandria apud Massagetæ, Alexandria apud Egyptum, Alexandria apud Origala, Alexandria apud Granicum, Alexandria apud Troadem, Alexandria apud Tigridem fluvium, Alexandria apud Xantum. Insignivit ergo earum muros primorum quinque elementorum uti legeretur in eis: *Alexander rex, genus Jovis, fecit, A. B. C. D. H.,* vel aliis litteris a. P. C. H. Θ. Et quem orbis universus ferro superare non potuit, vino et veneno superatus atque extinctus occubuit.

(BEDA.) Igitur post mortem Alexandri cum multi sibi succederent, obtinuit Ptholomeus Egyptum, Philippus, qui et Arideus, frater Alexandri, Macedoniam, Seleucus, qui et Nicanor, Syriam et Babyloniam et regna orientis, Antigonos Asiam

VARIÆ LECTIONES.

²¹¹ Hic pergit 10. ²²² macedoniam — orientis c corr. 1.

NOTÆ.

(211) l. e. januam.

ceteri quique loca sibi distributa. (Onos. iii. 23.) A Sed diversas sortiti provincias, mutuis se bellis consumpserunt, et per totam Macedoniæ regnum, hoc est per universam Asiam et plurimam Europæ partem vel maximam Lybiæ, horrendi subito bellorum globi confluerunt. Causa vero et origo bellorum epistola fuit Alexandri regis, qua precepit omnes exules patriæ libertatique restitui. Potentes autem civitatum Græciæ timentes ne exules, recepta libertate, ultionem meditarentur, a regno Macedonum defecerunt, primumque Athenienses, contracto triginta milium exercitu et ducentis navibus, bellum cum Antipatro, cui Græcia obvenerat sorte, gesserunt. Post hæc bellum inter Antigonom et Perdicæam oritur gravissimum, multisque provinciis et insulis ob auxilia vel negata vel prestita dilaceratis, diu deliberatum est, utrum in Macedoniam bellum transferretur an in Asia gereretur, novissime Perdica Egyptum cum exercitu ingenti petiit. Sic Macedonia, in duas partes discurrentibus ducibus, in sua viscera armatur. Ptholomeus Egypti viribus et Cyrenensibus copiis instructus, occurrere Perdicaæ bello parat, Perdica vero cum Ptholomeo acerbissime congressus, amissis copiis, ipse quoque interfectus est. Olimpias vero, Alexandri mater, post plurimas principum cæles per Cassandrum interfecta est; Hercules, Alexandri filius, cum matre Roxani in custodia positus, cum jam quatuordecim esset annorum, ab eodem Cassandro interfectus est. Antigonus autem cum filio Demetrio congressus contra Ptholomeum et Cassandrum atque Lysimachum, qui Seleuci societate fulti erant, prælio victus est. Ptholomeus iterum cum Demetrio navali prælio conflixit, et cum omnem pene classem atque exercitum perdidisset, victus in Egyptum refugit. Hac victoria elatus Antigonus, regem se una cum Demetrio filio suo appellari jussit. Quod exemplum omnes secuti, regum sibi nomen dignitatemque sumpserunt. Igitur Ptholomeus et Cassander ceterique alterius factionis duces, cum decipi se ab Antigono singillatim videant, per epistolas se invicem confirmantes, cœcundi in unum tempus locumque condicunt, et bellum adversus Antigonom communibus viribus instruunt. Cassander finitimorum bellis implicatus, Lysimachum clarissimum inter omnes ducem cum ingenti manu pro se sociis in auxilium misit, Seleucus quoque ex Asia majore discedens, novus Antigono hostis¹ accessit. Hic itaque Seleucus plurima per orientem inter socios regni Macedonici² bella gessit, principio Babyloniam expugnavit, Bactrianos novis motibus assurgentes perdomuit, transitum deinde in Indiam fecit, quæ post mortem Alexandri, velut detracto excussoque cervicibus jugo, prefectos ejus occiderat. Adunatis itaque Ptholomei sociorumque illius copiis, pugna committitur, cujus quanto potentior apparatus, tanto ruina gravior fuit. Nam in ea tunc totius pene Macedonici

A regni vires conciderunt. In ipso bello Antigonus occisus est. Sed finis belli hujus initium fuit alterius. Nam cum victoribus de preda non conveniret, iterum in duas factiones deducuntur, Seleucus Demetrio, Ptholomeus Lysimacho jungitur. Cassandro defuncto, filius ejus Philippus succedit, sicque quasi ex integro nova Macedoniæ bella nascuntur. Antigoni filius Demetrius, augmento Græciæ et totius Macedoniæ elatus, in Asiam transire disponit. Ptholomeus autem et Seleucus et Lysimachus experti priori certamine, quantæ vires essent concordie, iterum societate pacta adunatisque exercitiis, bellum in Europam transferunt adversus Demetrium. His se comitem et belli socium Pyrrhus rex Epyri jungit, sperans Demetrium Macedonia posse depelli.

B Nec spes frustra fuit; quippe corrupto ejus exercitu ipsoque in fugam acto, regnum Macedoniæ Pyrrhus invasit. Lysimachus autem, qui Ellespontum regebat, post interfectionem generi sui et necem filii assiduis parricidiis cruentatus, a militibus propriis deseruit, qui ad Seleuchum transeuntes hortati sunt eum, ut Lysimacho bellum inferret. Res namque fedissimi spectaculi erat. Duos quippe reges, quorum Lysimachus annorum erat 74, Seleucus autem 77, de eripiendis alterutrum regnis concurrere, in acie stare, arma gerere. Ultimum hoc quidem bellum Alexandri commilitonum fuit, quod ad exemplum humanæ miseriæ fuerat reservatum, quippe cum orbem terrarum, extinctis jam 34 Alexandri ducibus, soli possiderent, et angustissimos senectutis ac vite suæ terminos non aspicientes, angustos esse imperio suo totius mundi terminos arbitrarentur. (Hier.) Seleucus quippe, capto jam antea Demetrio in Sicilia, regnum Asiæ destruxit, et ex duobus unum fecit. (Onos. l. l.) In hoc autem bello Lysimachus, amissis vel interfectis prius quindecim liberis ante hanc pugnam, postremus occisus est, sicque Lysimachus solutio pugne Macedonicæ fuit. Sed nec Seleucus quidem de tanta victoria impune lætatus est; nam neque ipse post septuaginta septem annos quietem naturalis mortis invenit, sed extortam sibi infelicitate vitam velut immatura morte finivit. Insistente quippe Ptholomeo, cujus sororem Lysimachus in matrimonio habuerat, insidiis circumventus occisus est. Hæc sunt inter parentes, filios, fratres ac socios consanguinitatis societatisque commercia, quibus orbem Alexandre celeriter ac fortiter acquisitum annis quatuordecim dilaniaverunt, et veluti opimam predam a magno leone prostratam avidi catuli discerpserunt, sequæ ipsos invicem irritantes, in rixam præcæ emulatione consumpserunt.

(H. m.) Anno ab urbe Roma condita 422^a, qui est Alexandri Magni quintus³, Alexander rex Epyrotarum, hujus Magni Alexandri avunculus, trajectis in Italiam copiis, cum bellum Romanis inferre pararet, a Samnitibus, qui Lucanis suffragabantur, ma-

VARIE LECTONES.

¹ hosti l. ² r. m. e. corr. l. ³ e. corr. l.

fulcirentur, etiam Pyrrus rex Epyrotarum, qui ex genere Achillis originem duxit, quasi cognatam Graecae civitatem vindicaturus, totas vires Epyri, Thesaliae ac Macedoniae, elephantos etiam, usque ad id tempus Romanis invidiosos, numero 20 in Italiam advexit. Qui dum Delphici Apollinis consulisset oraculum, ambiguum dedit responsum (Cf. Cic. *De divin.* II, 56) :

Aio te Aecida Romanos vincere posse.

(H. m.) Tunc primum Romani cum transmarino hoste dimicaverunt. Missus est contra eum consul Publius Valerius Levinus. Qui cum exploratores Pyrrhi cepisset, eos jussit per castra duci omnemque exercitum ostendi sicutque dimitti, ut renunciarent Pyrrho quae viderint. Commissa itaque pugna, consumpta est dies gravissimo certamine, omnibus utrimque mori paratis, fugere nesciis. Introductos autem inter currentia agmina elephantos, formae, odore graves, mole terribiles, ut viderunt Romani, novo pugnandi genere circumventi et terri, maximeque pavitantibus equis, diffugerunt. Minutus vero, centurio quartae legionis, potentiam in se beluae unius promoscendam gladio desecuit. Qua vulneris dolore turbata et averti compulsa, ejus immoderato discursu permisceri coeperunt. Finis pugnae etiam de noctis beneficio impositus est; Levinus tamen per noctem fugit; Romanos victos fuisse turpis fuga prodidit, ex quibus tunc cecidisse referuntur 14 milia peditum et octingenti octoginta, capti octingenti 20, equites autem cesi ducenti 46, capti septingenti 12, signa 22 amissa. Pyrrus autem Romanos quos cepit summo honore tractavit, occisos sepelivit. Quos cum adverso vulnere et truci vultu etiam mortuos jacere vidisset, tulit manus ad caelum, dicens, se totius orbis dominum esse potuisse, si tales milites sibi contigisset habere. Cuius victoriae titulum Pyrrus affligens templo Tarentini Jovis, ita scripsit in eo :

*Qui invicti ante fuere viri, pater optime Olympi,
Hos egomet pugna vici, sum victus ab hisdem.*

Quem cum sui increparent, cur se victum diceret qui vinceret, respondisse fertur : *Si iterum eodem modo vicerem, sine ullo milite revertar Epyrum.* Cumque legati mitterentur ad eum pro redimendis captivis, jussit Lyconem et Molossum eis obviam ire, ipse vero cum equitibus procedens ad portam civitatis, honorifice suscepit eos, captivos sine pretio remisit. Unum autem ex legatis Fabricium cum pauperem vidisset, promisit ei quartam partem regni sui, ut se transferret ad eum; sed contemptus ab eo, ammiratus est illum. Pro hac admiratione misit ad Romanos legatum, precipuum virum Cineam nomine, qui pacem aequis conditionibus peteret, scilicet ut Pyrrus partem Italiae quam armis

occupavit teneret. Sed pax quam offerebat eis displicuit; remandatamque est ei a senatu, illum cum Romanis pacem habere non posse, nisi ab Italia recessisset. Jusserant autem omnes captivos quos Pyrrus reddiderat infames haberi, eo quod capi potuissent armati, nec ante eos ad pristinum statum reverti, quam sibi notorum hostium occisorum spolia retulissent. Ita legatus Pyrrhi reversus est. A quo cum quereretur Pyrrus, qualem Romam comperisset, Cineas dixit, regum se patriam vidisse, scilicet tales illic fere omnes esse, qualis unus Pyrrus apud Epyrum et reliquam Graeciam putaretur. Secunda pugna inter Romanos et Pyrrum facta est in Apuliae finibus, Publio Sulpicio et Decio consulibus, in qua pugna Pyrrus brachio transfixo saucius, prior bello secessit; elephantii capti, 20 milia hostium caesa sunt, et ex Romanis quinque milia. Fabricius quoque legatus vulneratus est. Anno interfecto, idem Fabricius contra eum missus est. Cumque vicina haberent castra, medicus Pyrrhi nocte venit ad Fabricium, promittens se veneno Pyrrum occisurum, si sibi aliquid polliceeretur. Quem ille vincitum remittens ad Pyrrum, jussit ei dici quae ille spopondit. Tunc rex ammiratus eum, dixisse fertur : *Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate, quam sol a cursu suo averti potest.* Tunc rex ad Siciliam profectus est, Fabricius victis Lucanis et Samnitibus triumphavit. Deinde Curius Dentatus et Cornelius Lentulus contra eum missi consules, de exercitu ejus viginti tria milia caelebant, 500 capiebant; ipse Tarentum fugatus est, castra ejus capta sunt, Curius in consulatu triumphavit, primusque Romam quatuor elephantos duxit. Quinto demum anno postquam in Italiam venit, Pyrrus victus aufugit, et post multa bella, quae fecit in Grecia, apud Argos Achaiae urbem, Spartani regni aviditate seductus, ictu saxi occubuit. Cuius pollex e dextro pede, si credendum est, remedium fuisse dicitur, si cuius res tumentes eo tangerentur. Cumque ab Antigono victore idem Pyrrus jussus esset exuri, sic arsit, ut idem pollex inveniretur intactus. Qui aureo loculo inclusus, in templo Jovis est conditus.

Ptholomeus Phyladelphus, filius Ptholomei superioris, regnavit Alexandriae annis 58, a restauratione templi anno ducentesimo 58. (Cf. Hier.) Hujus tempore pontifex Judaeorum Eleazarus fuit, frater Symonis cognomento Justi, filius Oniae filii Jaddi, qui sacerdotium pro tali suscepit causa. (Jos. XI, 2.) Defuncto principe sacerdotum Onia, filius ejus Symon Justus successor exstitit. Quo moriente filiumque infantulum nomine Oniam relinquire, frater ejus Eleazarus principatum sacerdotii accepit, quem Ptholomeus liberaliter muneribus tali occasione honoravit. (Ib., XII, 2.) Demetrius Phalareus,

VARIAE LECTIONES.

¹²² octingenti 4. 10. 11. ¹²³ deest 9°. Quos adverso v. e. t. v. e. m. cum jacere. 5. ¹²⁴ viros 5. 9°. 10. 11. ¹²⁵ deest 9°. ¹²⁶ premio 9°. ¹²⁷ se-transiret 5. ¹²⁸ principium 9°. ¹²⁹ quam — retulissent *de*. 9°. ¹³⁰ affugit 9°. ¹³¹ sapius. ¹³² deest 9°. ¹³³ est 9°. ¹³⁴ Qui digitus a. l. est inclusus et in antiquissime templo Dodonaei Jovis conditus 11.

apud Grecos orator et phylosophus, super hyblio-
thecam regis, cuius magnum habuit studium, con-
stitutus erat. Qui dum studeret omnia per univer-
sam terram inventa congregare volumina et acqui-
rere si quid dignum audiret industria vel voluntate
regis, interrogatus ab eo quot milia librorum habe-
ret, respondit, 20 milia, sed cito ad quinquaginta
milia posse venire, dicensque, nuntiatio sibi esse,
apud Judæos multa haberi hybliothea regali digna,
persuasit regi, annitente Aristeo, quodam regis
amico necessario, ut ad Elcazarum pontificem Hie-
rosolimam³¹⁴ mitteret, rogans ut sibi viros legem
scientes destinaret, qui eam in Grecam linguam
transferrent. Qui ex omnibus septuaginta viros in
lege doctissimos elegit, eosque regi transmisit. Illi
vero Alexandriam ducti et a rege benigne suscepti,
Demetrio sunt commendati. Qui duxit eos in domum
secretam et huic negotio aptam, secus litus maris
positam, ubi per septuaginta duos dies omnem le-
gem disertissime transtulerunt, cotidie huic nego-
tio curam usque ad horam nonam impendentes.
Quibus diebus transactis, congregavit omnes Judæos
Demetrius ad locum in quo translate fuerant leges,
et presentibus interpretibus legit eas. Cumque mul-
titudine complexa legem vel seniores ejus interpretes
Demetrium, eo quod magnarum rerum esset inven-
tor, laudasset, rogavit ut etiam presidibus suis dare-
tur legenda. Gavisus ergo rex, voluntatem suam
esse perfectam, et relectis legibus, sensum et sapientiam earum obstupescens, dixit ad Demetrium,
amirari se, quod nemo hystoriographus nec poeta
Grecus ejusdem legis meminisset, cum tam mira
existeret. Cui Demetrius respondit, neminem ausum
fuisse conscriptionem ejus tangere, eo quod divina
esset, addens quod Theopompus volens in hystoria
aliquid de his conscribere, mente sit turbatus plus
quam 30 diebus, donec inde sibi dementia factam
esse suspicatus, et in somnis quoque ammonitus,
quod³¹⁷ hoc ei ideo accidisset, quia divinas leges
scrutatus esset et ad impuros homines eas ferre vo-
luisset, cum humilitate a Deo veniam supplicaret.
Cumque scribere quievisset, recepit sensum. Refe-
rebat etiam de Theocteto³¹⁸ tragediarum poeta,
quia cum nixus³¹⁹ fuisset in aliquo dramate eorum
meminisse quæ divino continentur volumine, obscu-
retis oculis, recognovit causam suæ cæcitatatis, et ita
liberatus est a passione, Deo³²⁰ veniam largiente.
Ptholomeus autem remisit eosdem seniores cum ho-
nore, donans unicuique stolas optimas et auri ta-
lenta duo et calicem unius talenti totumque convivii
thorum. Principi autem sacerdotum Eleazaro desti-
navit per eos lectos decem cum argenteis pedibus et

convenientem eis suppellectilem et calicem talentorum triginta et stolas decem et purpuram et coronam decoram et lineas de bisso centum, preterea et pateras et trullas³²¹ et libatoria et crateras aureas duas Deo votandas, omnesque Judæos, quos in Ægypto captivos invenit, liberos esse permisit. (HIER.) Abeuntes autem interpretes, et a regibus Asiæ honorati sunt. (Jos. XII, 3.) Nam Seleucus Nicanor in civitatibus, quas per Asiam edificaverat, et in inferiore Syria et in ipsa metropoli Antiochia re publica sua dignos eos fecit, et æquum eis honorum cum habitatoribus Macedonibus et Grecis deputavit.

(H. m.) Anno ab Urbe condita quadringentesimo 70°, qui est Phyladelphi primus³²², Tarentini, morte Pyrrhi cognita, iterum nova adversus Romanos sollicitant arma, Kartaginensium auxilia per legatos poscunt et accipiunt; consertoque prælio, Romani vincunt³²³. Ibi jam tunc Kartaginenses, quamvis nondum hostes judicati, vinci tamen a Romanis posse senserunt. Quæ (212) res occasionem bellorum tribuit inter Romanos et Africanos. Quæ bella diu protracta ac nimium sevissima utrique experti sunt populi, quamvis demum Romani cum nimio sudore victores existerent. Ariminus in Gallia et Beneventus in Samnio hoc tempore a Romanis condite sunt. Anno prescripto prodigia visa sunt, sanguis de terra in multis locis effossa profluxit, lac de celo in modum pluvie descendit.

Anno autem quadringentesimo octogesimo sexto, qui est Phyladelphi 17us, Romani Appium Claudium consulem Mamertinis auxilia deposcentibus contra Hieronem Syracusanorum regem et Pænorum copias, quas rex ipse conduxerat, in Siciliam miserunt. Qui tam celeriter eos vicit, ut ipse rex regum magnitudine perterritus ante se victum quam congressum fuisse prodiderit. Hannibal vero senior dux Pænorum in Agriginto civitate Siciliæ obsidione cinctus a Romanis, ad summam egestatem perductus esset, nisi Hanno novus imperator Kartaginensium cum equitibus mille quingentis et triginta milibus peditum et triginta elephantis superveniens, expugnationem civitatis paulisper distulisset; sed continuo capta est, Pænique victi et fugati sunt, Hannibal cum paucis evasit, undecim elephantii capti, Agrigentini sub corona omnes sunt venditi. Post hæc, Gaio Aquilio Floro et Lucio Cornelio Scipione consulibus, Kartaginenses Hannonem in locum Hannibalis subrogaverunt, qui a Scipione consule victus, confertissimis hostibus se immiscuit, ibique interfectus est. Hannibal iterum classi prepositus, infelicitur cum Romanis navali prælio congressus et victus, ab exercitu suo seditione orta lapidibus coopertus interiit. Lucio Manlio Vulsone et

VARIÆ LECTIONES.

³¹⁴ Hierosolimam 5. 9^c. *semper, quod in 1. vix semel aut bis legitur.* ³¹⁷ eo quod 9^c. ³¹⁸ theocteto 5. ³¹⁹ visus 9^c 11. ³²⁰ deo a p. 5. ³²¹ trullas 9^c. ³²² primus, ortum est³ punicum bellum primum. Nam T. 11. ³²³ Carthaginenses victi sunt. 11. ubi quæ sequuntur ex ipsa Historia miscella sumpta sunt.

NOTÆ.

(212) Quæ — existerent Ekkehardi verba sunt.

Marco Atilio Regulo consulibus, bellum in Africam translatum est, quibus Hamilcar dux Pœnorum et Hanno alter classi prefectus occurrerunt, consertoque navali prælio, Pœni in fugam versi sunt, 64 naves perdiderunt, consules victores in Africam transvecti sunt, Kartaginemque petentes, 300 aut eo amplius castella populati sunt. Manlius cum victrici classe Africa decedens, 27000 captivorum Romam evexit; Regulus in Africa remansens, contra tres duces dimicavit, Hasdrubales et Hamilcarem ex Sicilia accitum. Cumque haut procul a flumine Bagrada castra posuisset, multos militum ad flumen descendentes serpens miræ magnitudinis devoravit. Regulus ad expugnandam bestiam cum exercitu descendens, squamis ejus tela non recipientibus, jussit balistas, quibus muri confringuntur, afferri, hisque ossibus ejus contractis, occisa est. Cujus corium Romam devectum 120 pedum spacio dicitur distentum. Kartaginenses itaque fracti bellis, inter multos quos precio conduxerunt in auxilium Xantippum regem Lacedæmoniorum accitum bello preceperunt. Qui cum Pœnorum copiis instructis ad pugnam procederet, 30 milla Romanorum militum prostrata sunt, Regulus dux ille nobilis cum quingentis viris captus est, et in catenas coniectus, decimo tandem belli Punici anno nobilem triumphum Kartaginensibus dedit. Xantippus tam audacis facti conscius, rerum instabilium mutationem timens, ilico ex Africa migravit in Greciam. Post hæc fessi tot malis Kartaginenses, petendam esse pacem a Romanis decreverunt, ad quam rem Atilium Regulum antea ducem Remanorum, quem jam per quinquennium tenebant captivum, inter ceteros legatos precipue putaverunt mittendum. Qui cum Romam veniret, ductus in senatum, nihil quasi Romanus egit, dixitque se ex illa die, qua in potestatem Afrorum venisset, Romanum esse ^{***} desisse. Itaque et uxorem a complexu removit, et senatui suavit, ne pax cum Afris fieret. Quod et obtinuit. Cumque vellent eum Romæ tenere, negavit se in ea urbe mansurum, in qua, postquam Afris servierit, dignitatem civis honesti habere non posset. Rediit ergo Kartaginem. Quem regressum machine illicaverunt et ad radium solis semper stare fecerunt, resectisque palpebris, in somno ^{***} necaverunt. Alter deinde Atilius Regulus et Manlius Vulseo, ambo bis consules, cum classe ducentarum navium et quatuor legionibus Lylibeum profecti, superveniente Hannibale, Hamilcaris filio, victi sunt, majoreque exercitus parte perditâ, ipsi vix evaserunt. Post hos Claudius consul cum classe ducentarum viginti navium ad Drepani portum contra hostem profectus est, ubi mox exceptus classe Pœnorum, dum contra auspiciâ dimicasset, superatus est, et ipse quidem cum navibus 30 Lylibeum confugit, reliquæ omnes aut captæ aut submersæ

A sunt, novem milia militum cæsa sunt, 20 milia capta referuntur. Inter hæc Lutacius consul cum classe trecentarum navium in Siciliam transvectus est, cui Pœni cum quadringentis navibus magnisque copiis Hannone duce occurrunt, factaque pugna, victus Hanno dux fugæ primus fuit; 73 Punicæ naves captæ sunt, 120 submersæ, 32 milia capta, 14 milia cæsa sunt. Post hæc ad Lutacium, deinde Romam mittentes, pacem sub hac conditione fecerunt, ut Sicilia Sardiniaque decederent et per 20 continuos annos tria milia talentorum puri auri Romanis persolverent; sicque finitum est hoc Punicum bellum per 25 annos protractum.

His temporibus argenteus nummus primum Romæ figuratus est. (Hier.) Aratus astrologus claruit, et Quintus Ennius poeta farenti nascitur, qui post Romæ degit, contentus unius ancillæ ministerio.

(Jos. xi, 5.) Quo etiam tempore defuncto Eleazaro, principatum sacerdotii suscepit patruus ejus Manases, frater Jaddi. Quo mortuo, successit ei Onias, filius Symeonis Justi, quem, ut supra diximus, parvulum reliquit.

Alex. Maced. Asiæ. Syriæ.

1	5	17	29	(Hier.) Ptholomeus Phyladelphus regnavit Alexandriæ annis triginta octo.
2	6	30		Demetrius semet ipsum Seleuco tradidit, qui destructo ^{***} regno Asiæ ex utroque unum fecit imperium.

3	1	31		Ceraunus, qui et Ptholomeus, regnavit Macedoniæ menses novem, Melagrus menses duos, Antipater diebus 45.
---	---	----	--	--

4	1	32		Sostenes regnavit Macedoniæ annis duobus.
---	---	----	--	---

5	2	1		Antiochus, qui et Sother, filius Seleuci, regnavit in Syria et Asia annis 19.
---	---	---	--	---

6	1	2		Antigonus regnavit Macedoniæ annis triginta sex. Hic Lacedæmoniam obtinuit Pyrrumque superavit.
---	---	---	--	---

11	6	7		Aratus agnoscitur.
12	7	8		Argenteus nummus Romæ primum figuratur.

20	15	16		Judeorum pontificatum post Eleazarum Manases, patruus ejus, accepit.
----	----	----	--	--

21	16	17		Anni ab initio 3700.
24	19	1		(Hier. in Dan. c. xi.)

Antiochus, qui vocabatur Theos, id est Deus, filius Antiochi Sotheris, regnavit in Syria et Asia annis 15. Iste adversus Ptholomeum Phyladelphum gessit bella quam plurima et totis Babylonis atque orientis viribus dimicavit. Volens autem Ptholomeum molestum finire certamen, cum ipse tamen magnas haberet copias, filiam suam Beroniceam Antiocho dedit uxorem, qui de priore uxore Laodice duos habebat filios, Seleucum, qui cognominabatur Calinicus, et alterum Antiochum. Antiochus autem dicens, Bero-

VARIE LECTIONES.

^{***} se esse 5. ^{***} somnio 4. 3. ^{***} destruxit asiæ regnum fecitque ex utroque unum imp. 5.

niceen se velle habere regni consortem et Laodiceen in loco concubinae, post multum temporis superatus amore Laodiceen cum liberis suis reduxit in regnum. Quæ metuens ambiguum viri animum, ne Beroniceen reduceret, virum per ministros veneno interfecit, Beroniceen vero cum filio quem ex Antiocho genuit Icadioni et Genneo principibus regis occidendam tradidit, ipsaque cum majore filio Seleuco Calinico regnavit.

(HIER.) Parthis a Macedonum imperio recedentibus, primus regnavit Arsaces, unde et Arsacidæ dicti sunt.

Alex. Maced. Asiæ. Syriæ.

32 27 9 Annus quingentesimus ab Urbe condita.

38 33 13

Ptholomeus Evergetes, filius Ptholomei Phyladelphii, regnavit Alexandriæ annis 26, a restauratione templi anno 276. Sub hoc Jhesus, filius Sirach, librum suum conscripsit. (HIER. in Dan. c. xi.) Hic ergo Ptholomeus³²⁷ post mortem patris sui Phyladelphii, pro ultione patris et occisæ sororis, cum magno exercitu intravit provinciam regis aquilonis, id est Seleuci Calinici, qui cum matre Laodice regnavit in Syria, et cepit Syriam et Ciliciam et superiores partes trans Eufraten et omnem pene Asiam. Cumque audisset in Ægypto seditionem moveri, diripiens regnum Seleuci, 40 milia talentorum argenti tulit vasaque preciosa et simulachra deorum duo milia quingenta, in quibus erant et illa quæ Cambises capta Ægypto in Persas portaverat. Gens vero Ægyptia idolatriæ multum dedita erat. Et quia post multos annos deos eorum Ptholomeus retulerat, Evergetem eum appellabant. Et Syriam quidem ipse obtinuit, Ciliciam vero amico suo Antiocho gubernandam tradidit, et Xantippo alteri ducei provincias trans Eufraten.

(H. m.) Anno ab Urbe condita quingentesimo octavo, qui est primus Evergetis, repentina subversio ipsius Romæ pervenit triumphum Romanorum. Siquidem Quinto Lutacio Catulo et Aulo Manlio consulibus, diversæ ignium aquarumque clades pene absumpsere urbem. Nam Tyberis insolitis auctus imbribus et ultra opinionem redundans, omnia Romæ ædificia in plano constituta deleuit; diversæ qualitates locorum ad unam convenere perniciem, quoniam quæ sevir inundatio tenuit, madefacta dissolvit, et quæ cursus torrentis invenit, impulsa deiecit. Aquarum vero gravissimam cladem gravior ignis vastatio secuta est. Qui ignis, incertum unde surrexerit, plurimas civitatis partes pervagatus, hominum domorumque stragem miserabilem fecit. Dehinc cum omnia in circuitu foris devastaret, ædem Vestæ corripuit, unde Metellus cum arsum Deos eripuit, brachio semiustulato, vix aufugit. Tito Simpronio Gracco et Gaio Valerio Falcone consulibus, bellum Romani Faliscis³²⁸ in-

A tulerunt, quæ civitas Italiæ opulenta quondam fuit. Quod bellum ambo consules intra sex dies transegerunt, quindecim milibus hostium cæsis.

Eodem anno etiam Galli Cisalpini novi exitere hostes, adversum quos varia sorte bellatum est. Nam in primo conflictu Valerio consule tria milia ex Romanis cecidere, in secundo 14 milia Gallorum cæsa sunt, duo milia capta. Sed ob priorem cladem triumphus consuli denegatus est. Anno ab Urbe condita quingentesimo 17*, qui est Evergetis decimus, dux Pœnorum Hamilchar ab Hispanis in bello interfectus est, cum jam aliud bellum adversum Romanos clam pararet.

(HIER.) Ptholomeus Phylopator, filius Evergetis, regnavit Alexandriæ annis 17, a restauratione templi anno 302*. (HIER. in Dan. l. i.) Post fugam et mortem Seleuci Calinici filii Antiochi, quem interfecit Evergetes pater hujus Phylopatoris, duo filii Seleuci ejusdem, videlicet Seleucus cognomento Ceraunus et Antiochus qui appellatus est Magnus, provocati spe victoriæ, et in ultionem patris exercitu magno congregato, adversus Ptholomeum Phylopatorem arma corripunt. Cumque Seleucus major frater tercio imperii sui anno occisus esset in Frigia per dolum Nicanoris, exercitus qui erat in Syria fratrem ejus Antiochum cognomento Magnum de Babylone vocavit ad regnum Syriæ, quæ eo tempore tenebatur a Ptholomeo Phylopatore. Cumque pugnasset adversus duces ejus, immo proditione Theodoti cujusdam obtinisset Syriam, in tantam venit audaciam, ut ultro Ægyptiis bellum inferret. Phylopator autem, amissa Syria proditione Theodoti, congregavit multitudinem plurimam adversus Antiochum, initoque certamine juxta opidum Raphiæ, quod est in finibus Ægypti, Antiochus omnem amisit exercitum, et per desertam fugiens, pene captus est. Cumque decessisset Syria, ad extremum fœdere et pactionibus conditionis cujusdam pugna finita est.

(Jos. xii, 5.) Sub hoc tempore Judæi multa mala tolerabant, dum terra eorum diversis calamitatibus subiacebat. Nam cum Antiochus pugnasset contra Ptholomeum Phylopatorem et filium ejus Epyphanem, Judæi in medio positi utrisque vincentibus laborabant, ut pares existerent navi turbatæ et tempestatibus fluctuanti.

Alex. Maced. Syriæ.

1 34 1 (HIER.) Seleucus Calinicus, Antiochi major filius, regnavit Syriæ et Asiæ cum matre Laodice annis 20.

2 35 2

5 36 3

4 1 4 Demetrius regnavit Macedoniæ annis 10

14 1 14 Antigonus regnavit Macedoniæ annis 13.

15 2 15 Judeorum pontifer Onias.

VARIE LECTIONES.

³²⁷ deest 9*. ³²⁸ falacis 4. 5. 10. aliscis 9*.

Alex. Maced. Syriz.

21 8 4 Seleucus Ceraunus, Seleuci
Calinici filius, regnavit Syriz annos tres.

22 9 2

23 10 3

24 11 1 Antiochus, qui dictus est Ma-
gnus, frater Seleuci Cerauni, regnavit Syriz annis 36.

25 12 2

26 13 3

(H. m. Cf. H. R.) Finito igitur primo Punico bello, quod per viginti tres annos tractum est, jam Romani clarissima gloria noti facti sunt, et per anni spacium sine bellicis conflictationibus quieverunt; eodemque anno Jani porte clausæ sunt, quod ab Urbis conditione sub Numa Pompilio, Romuli successore, tantum contigit, postea vero per annos quadringentos quinquaginta non evenit. Eo tempore potentissimus Siciliæ rex Hiero ad ludos Romam venit, et ducenta milia modiorum tritici populo dono dedit.

(H. m.) Anno ab Urbe condita 534^a, qui est primus Ptholomei Phyloporatoris, bellum Pænicum secundum Romanis illatum est per Hannibelem ducem Pœnorum, filium Hamilcaris, qui ab Hispaniis occisus est. Hic itaque Hannibal, dum adhuc novem esset annorum, Amilcar patri ad aras juraverat, ut cum primum posset contra Romanos pugnaret. Cumque 20 esset annorum, Saguntum, florentissimam Hispaniæ urbem, Romanis amicam, obpugnare aggressus est. Ad quem Romani legatos miserunt, ut a bello abstineret, quos ille a se injuriose abiecit. Miserunt pro eadem re Fabium Kartaginem, sed ille etiam cum ²⁰⁰ ibi dura responsa percepisset: *Quæ, inquit, mora est? In hoc ego sinu pacem bellumque porto, utrum eligitis?* Illis subclamantibus: *Bellum: Igitur, inquit, accipite.* Et excusso in media curia togæ sinu, quasi plane sinu bellum ferret ²⁰⁰, effudit. Interea Saguntini fame victi sunt, et octavo demum mense capti, ultimis ab Hannibale pœnis afficiuntur. Tum Publius Cornelius Scipio consul cum exercitu mittitur in Hispaniam, Tyberius Simpronius in Siciliam. Hannibal vero, relicto in Hispania fratre suo Hasdrubale, Pyrineos transivit montes, et inter ferocissimas Gallorum gentes ferro viam aperuit, et nono demum die a Pyrinæo ad Alpes pervenit. Ubi dum montanos Gallos ab ascensu cum repellere obnitentes bello superat, atque in vias rupes igni et aceto ferroque rescindit ²⁰⁰, quatridduum commoratus, quinto die cum maximo labore ad plana pervenit. Traditur autem ad Italiam duxisse centum milia peditum, 20 ²⁰⁰ milia equitum, 37 elephantos. Interea multi Ligures et Galli junxerunt se Hannibali. Simpronius Tyberius Græccus, cogito Hannibalis adventu, exercitum ex Sicilia trajecit Ariminum. Publius Cornelius Scipio Hannibali apud Ticinum primus occurrit, commissoque prælio, fugatis suis et pene omnibus victis, ipse a filio Scipione admodum præ-

A textato et vix a puericia egresso, qui postea dictus est Africanus, ab ipsa morte liberatus, saucius tamen in castra rediit. Pugnatum deinde est ab eodem consule apud Trevium ²⁰⁰ fluvium, iterumque Romani superati sunt. Simpronius consul et ipse conflixit cum Hannibale, et amisso exercitu, pene solus evasit. In eo tamen bello etiam Hannibal sauciatus est. Qui postea cum in Etruriam primo vere transiret, in summo Apennino tempestate correptus, biduo continuo immobiliter stetit, nivibus cum exercitu conclusus; ubi magnus hominum numerus, jumenta quam plurima, elephanti pene omnes frigore perierunt. Deinde in Tusciam veniens, juxta Sarnum fluvium, nebulis prospectum impediuntibus, magnam partem sociorum ac jumentorum perdidit, B ipse autem uni elephanto, qui solus superfuera, supersidens, vix difficultatem itineris evasit, sed oculum, quo jam dudum aeger erat, violentia frigoris et vigiliarum ac laboris amisit.

Anno ab Urbe condita quingentesimo 40^a, qui est septimus Phyloporatoris, Æmilius Paulus et Terrentius ²⁰⁰ Varro consules contra Hannibalem missi, per impatientiam Varronis, altero consule contradicente, apud Caudinas Apuliæ vicum omnes pæne Romanæ spei vires perdiderunt. Nullo enim Punico bello gravius addicci sunt. Periti quippe in eo Æmilius Paulus consul, qui dum saucius in quodam saxo resedisset, Lentulo sibi equum offerente, quo fugiens cladi superesset, noluit, atque ibi persedit, C donec ab hostibus interemptus est. Perierunt ibi consulares atque pretorii viri 20, senatores aut capiti aut occisi 50, nobiliores viri 300, pedestrium militum 40 milia, equitum tria milia quingenti quinquaginta. Varro consul cum quinquaginta equitibus Venusium fugit. Nec dubium est, illum diem ultimum Romani status futurum fuisse, si Hannibal mox post victoriam ad Urbem contendisset. Hannibal in testimonium victoriæ suæ tres modios annulorum aureorum Kartaginem misit, quos ex manibus interfectorum Romanorum equitum senatorumque detraxit. De exercitu suo cæsa sunt tria milia multique sauciati. Interea Varro Romam rediit, ei que gratiæ referuntur a senatu, quod publicam rem non desperasset. Ipse autem, non vitæ cupiditate, sed amore publicæ D rei se superesse, reliquo ætatis suæ tempore probavit. Nam barbam capillumque summisit, et postea nunquam recubans cibum cepit. Honores quoque cum ei deferrentur a populo, recusavit, dicens, felicioribus magistratibus rei publicæ opus esse. Usque adeo autem ultima desperatio rei publicæ apud residuos Romanos fuit, ut de relinquenda Italia sedibusque querendis consilium inendum putarent. Quod etiam auctore Cecilio Marcello confirmatum esset, nisi Cornelius Scipio, tunc tribunus militum, qui postea dictus est Africanus, eos ci-stricto gladio deteruisset singulis mutans, ac potius pro patriæ defensione in sua verba jurare cecisset.

VARIE LECTIONES.

²⁰⁰ dum 9°. ²⁰⁰ gestaret 4. 5. ²⁰⁰ rescendit 5. ²⁰⁰ CXX. 4. 5. 10. ²⁰⁰ terentium 9°. ²⁰⁰ terentius 9°. 10.

Sub hoc tempore quatuor locis pugnabatur a Romanis, in Italia contra Hannibalem, in Hispania contra fratrem ejus Hasdrubalem, in Macedonia contra Philipppum, in Sardinia contra Sardos et alterum Hasdrubalem Kartaginensem, quem Titus Manlius, in Sardiniam missus, vivum cepit Romamque portavit. Philipppus quoque in Macedonia a Levino vincitur, et in Hispania Hasdrubal et Mago, tercius frater Hannibalis, a duobus fratribus Scipionibus superantur, qui tamen ambo Scipiones fratres in Hispania a fratre Hasdrubalis postea occisi sunt. Unde omnibus pavore cunctantibus, Scipio, postea Africanus dictus, natus tunc annos 24, ultro se obtulit, et preconsulare imperium in Hispania sortitus, ultionem patris et patri praecepit intendens, Pyreneum transgressus, primo impetu Kartaginem novam Hispaniae cepit, ubi copiae auri argentique magnae Pœnorum et nobilissimi obsides, quos ab Hispanis acceperant, cum magnis praesidiis erant. Ibi etiam Magonem, fratrem Hannibalis, captum cum aliis Romam misit. Romae ingens laetitia oritur. Cumque universam Hispaniam a Pyreneo usque ad oceanum Scipio subegisset, revocatus a Romanis, cum ingenti gloria Romam venit, et 14to anno postquam Hannibal in Italiam venerat, qui est 15us Phyllopatris, cum Licinio Crasso consul creatus et in Africam missus est. Scipio Africam aggressus, hiberna Pœnorum et mapalia Numidarum, quae haut longe aberant ab Utica, nocte fecit incendi. Pœni trepidi, cum casu accidisse ignem putarent, inermes ad extinguendum cucurrerunt; qua de re facile ab armatis oppressi sunt. In utrisque castris 40 milia hominum igni ferroque consumpta sunt, quinque milia capta, duces ipsi miserabiliter ambusti aegre diffugerunt; Hasdrubal dux Kartaginem profugus venit. Mox Syphax et Hasdrubal plurimum reparantes exercitum, iterum cum Scipione congressi sunt, victique fugerunt. Syphacem fugientem Lelius et Masinissa ceperunt, cetera multitudo Cirtam confugit, quam Masinissa obpugnata in deditionem accepit; Syphacem ad Scipionem catenis vinctum adduxit, quem Scipio cum ingentibus spoliis plurimisque captivis perducendum Romam Lelio tradidit. Qui cum in custodia Tyburti defecisset, sumptu publico jussit senatus eum honorifice sepeliri. Qua re audita, omnis fere Italia Hannibalem dederunt. Ipse autem Hannibal a Kartaginensibus redire jussus, ut subveniret patriae, quam Scipio vastabat, fletus dicitur Italiam reliquisse. Ita anno 17°, qui est primus Ptholomei Epyphanis, liberata est Italia ab Hannibale. Legati autem Kartaginensium pacem a Scipione petentes, ad senatum missi scit, et ex arbitrio Scipionis pacem acceperunt; sed veniente Hannibale Kartaginem, pax turbata est, multaque hostilia ab Afris facta sunt. Post haec Han-

nibal frequentibus praeliis victus a Scipione, petiit et ipse pacem et colloquium Scipionis. Ubi cum se attoniti diu admiratione mutua duo clarissimi duces conspexissent, infecto pacis negotio, discesserunt. Hannibal tres exploratores ad castra Scipionis misit, quos captos Scipio circumduci per castra jussit eisque ostendi totum exercitum, nichil de hostibus percunctatus, prandium quoque jussit eis dari, refectosque abire permisit. Deinde praelium ab utroque duce commissum est, quod diu magnis ducum artibus dispositum, magnis copiarum molibus gestum est, quale vix ulla memoria fuit, quippe cum peritissimi viri copias suas ad bellum educerent. Scipio tamen victor exiit, pene capto Hannibale. Octoginta elephantis ibi aut capti aut occisi sunt. Kartaginensium militum viginti milia quingenti interfecti sunt. Hannibal omnia et ante praelium et in praelio expertus, primum cum multis equitibus, deinde cum viginti, postremo vix cum quatuor inter tumultum elapsus, Adrumetum confugit, postea Kartaginem, post 36 annos ex quo inde parvus cum patre exierat, venit, consultantque senatui Pœnorum, nullam spem esse nisi in petenda pace persuasit. Gaio Cornelio Lentulo, Publio consulibus, pax per Scipionem voluntate senatus populique Kartaginensibus concessa est, naves tamen plus quam quingentiae in altum productae, in conspectu civitatis submersae sunt. Scipio jam tunc cognomento Africanus, cum omni gloria triumphans, Urbem ingressus est. Quem Terentius, qui postea erat comicus, ex nobilibus Kartaginensium captivus, triumphantem post currum secutus est pilleatus, quod indultae sibi libertatis fuit insigne.

Anno igitur ab Urbe condita quingentesimo quinquagesimo secundo, qui est secundus Ptholomei Epyphanis, bellum Punicum secundum finitum est, post annum 19 quam cepit. Jactat se licet Roma victoris Hannibalem devicisse, tamen in Campaniae luxuriis commorantem provincia deliciosa superavit; dum aquis innatat, dum piscibus atque ostreis passim infercitur, dum olet, potat, dormit, aquarum resolutio mollivit Punicam feritatem, et, quem alia duraverant, eum Sephasia opidum Campaniae unguentis odoratis labefactavit et vicit.

Alex. Maced. Syriae

1 4 (Hier.) Ptholemeus Phyllopator regnavit Alexandriae annis 17.

2 5

3 1 6 Philipppus regnavit Macedoniae annis 42. Hic cum rebellare pararet, primum per Levinum consulem, deinde per Titum Quintium superatus est.

17 15 20

Ptholemeus Epyphanes, filius Ptholomei Phyllo-

VARIAE LECTIONES.

¹²² copiae magnae a. a. 5. ¹²³ persuasit pace 5. ¹²⁴ P. Aelio Peto 14. ¹²⁵ deest 9c.

patoris, regnavit Alexandriae annis 24⁹⁹, a restauratione templi anno trecentesimo 19. (Hiera. in Dan. I. 1.) Hujus patre Phylopatore defuncto, Antiochus Magnus, rupto foedere et pacto quod cum patre fecerat, exercitum de superioribus Babylonie partibus congregavit, factaque pace cum Philippo Macedonum rege, contra hunc Epyphanem, qui tunc quatuor erat annorum, exercitum movit⁹⁹. Pugnantis autem inter se Antiocho et ducibus Ptholomei pueri, Judæa in medio posita multaque mala perpassa, in contraria studia scindebatur, sicut et sub Ptholomeo Phylopatore, patre ejus, aliis Antiocho, aliis Ptholomeo faventibus. Cumque Antiochus teneret Judæam, miasus Scopas, dux partium Epyphanis Ptholomei, adversus Antiochum fortiter dimicavit, cepitque Judæam (Jos. XII, 3); sed post modicum tempus Antiochus Scopam vicit, conficiens cum eo juxta fontem Jordanis, multosque de exercitu ejus prosternens. Postea vero Antiocho capiente Samariam et civitates Syriæ quas Scopas tenebat, gens Judæorum sponte ad eum veniens, omnem ejus exercitum in civitatem suscepit, et prono animo auxilium prebuit. Unde et ipse multa eis beneficia contulit, quæ Josephus describit.

Volens autem Antiochus non solum Syriam et Ciliciam et Liciam et alias provincias quæ erant partium Ptholomei possidere, sed in Ægyptum quoque regnum suum extendere, facta pace cum Ptholomeo per Evolem Rhodium, Cleopatram filiam suam septimo anno adolescentis despondit ei, et 15° anno tradidit, data ei dotis nomine omni Cæsyria et Judæa. Nec tamen optinere potuit Ægyptum, quia Ptholomeus Epyphanes et duces ejus sentientes dolum, cautius se egerunt, et Cleopatra magis viri quam parentis fovit partes. Hic Antiochus Magnus duos habuit filios, fratres Cleopatæ quam dedit Ptholomeo, Seleucum, qui cognominatus est Sother quique regnavit post eum, et Antiochum, qui dictus est⁹⁹ Epyphanes et a patre Romanis datus est obses mortuoque fratre regnavit in loco ejus; et hic est Antiochus qui dicitur illustris et nobilis in libro Machabeorum (Cf. I, 1), qui 137° regni Grecorum anno regnare cœpit multaque mala Judæis intulit.

(Jos. I. I.) Eo tempore pontifex Judæorum fuit Onias, filius Symonis Justi, fratris Eleazari. Is autem Onias parvulus mente et avarus pecuniæ, vectigal quod patres ejus pro populo dabant, scilicet 20 talenta, non reddidit, unde regem Ptholomeum ad iram provocavit. Qui mittens legatum nomine Athenionem in Hierusalem, culpabat Oniam, et minatus est quod terram metiretur ad jugera, et mitteret qui habitarent in ea. Audientes Judæi mandata regis, turbabantur, Oniam vero nichil horum flectebat propter avariciam suam. Quod audiens

A Josephus adolescens, sororis ejus filius de patre Tobia⁹⁹, vir sagacissimus et inter suos nobilis, increpavit avunculum Oniam. Quo non attendente nec ad regem ire volente, ultro se legatum ad regem obtulit pro necessitate populi, si per eum liceret sibi. Illo autem concedente et populo gratias agente, suscepti legatum regis in domum suam, et per multos dies magnifice tractans, muneribus honoratum remisit ad regem, dicens se continuo secuturum. Athenio autem rediens ad regem, cum ei omnia indicaret, advenientem postea Josephum rex et regina Cleopatra benigne susceperunt, invenitque tantam gratiam coram rege, ut non solum populum liberaret, sed etiam dux Judææ atque humilis Syriæ et finitimarum regionum ab eo constitueretur. B Is igitur 22 annis tributa Syriæ et Fenicis atque Samaritæ dispensavit, populumque Judæorum a paupertate et debilitate ad clarissimas rerum causas perduxit. Habuit autem septem filios de uxore sua, et de filia fratris sui Solini unum nomine Hyrcanum. Qui cum tredecim esset annorum, naturalem fortitudinem et prudentiam in se demonstravit, ut etiam acerbam æmulationem fratribus excitaret. Josephus vero cupiens scire quis de filiis suis virtute melior existeret, unumquemque ad doctorum studia destinavit, sed desidia disciplinarum in loci redierunt. Post illos autem adolescentulum Hyrcanum transmisit, viam duorum dierum ad solitudinem seminare, dans ei 300 juga boum, sed abscondens lora quibus ligarentur. Cumque ad locum veniret et lora non haberet, suadentibus aratoribus, ut pro his afferendis domum transmitteret, ille nolens tempus deperdere, occidit decem jugorum boves, et carnes quidem operariis dedit, pelles vero incidens, retinacula fecit; sicque seminata terra, ad patrem rediit. Pro qua mentis argutia pater eum benigne suscipiens, nimium dilexit, quod ei apud fratres invidiam suscitavit.

Post hæc nunciatum est Josepho, filium Ptholomeo regi genitum esse, omnesque principes provinciarum ad celebrandum natalem pueri diem cum apparatu maximo Alexandriam ire. Cumque ipse ire senio prohiberetur, interrogavit filios suos quis eorum vellet ire ad regem. Majoribus recusantibus et Hyrcanum hoc facere posse dicentibus, consuluit ipsum. Qui cum se promississet iturum, si tantum misisset epistolam Arioni dispensatori pecuniarum quas regi debebat, ut daret ei pecuniam necessariam, data epistola dimisit eum. Fratres autem ejus scribebant omnibus amicis regis, ut eum interficerent. Qui cum venisset⁹⁹ Alexandriam, porrexit Arioni epistolam, acceptisque ab eo mille talentis, latenter accessit ad negotiatores, et comparavit ab eis centum pueros scientes litteras, unumquemque talento uno, et centum virgines, singulas eodem

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ XIII 9c. ⁹⁹ misit 9c. ⁹⁹ deest 5. ⁹⁹ thobia 5. ⁹⁹ venissent 5.

precio. Susceptus autem benigne a rege et ad convivium ejus invitatus, discumbens cum prioribus provinciarum, ultimus omnium sedit, tamquam puer ab omnibus despectui habitus. Cumque omnes ossa ciborum ante illum in mensa projicerent, ipso tacente, Triphon quidam, qui ad conviviarum risus aptus erat, rogantibus convivis, juxta mensam regis assistens, ait regi: *Vides, domine, anteposita ossa Hyrcano? Ex hoc conjice quod et pater ejus sic omnem Syriam denudavit, sicut hæc ossa iste a carnibus exspoliavit.* Ridente autem rege ad verba Triphonis et interrogante Hyrcanum cur tanta ossa ante eum jacerent: *Apte, inquit, domine, nam canes semper ossa cum carnibus devorant, sicut isti fecerunt, ante quos ossa minime jacent; homines vero comedunt carnes, ossa autem jactant, quod et ego tamquam homo nunc feci.* Rex autem miratus ejus responsum tam sapienter dictum, jussit omnes plaudere, verbum ejus laudantes. Postera vero die Hyrcanus ad unumquemque regis amicum pergens et ad potentes aulae, salutavit eos. Instante vero die natali filii regis, principes regi offerebant ⁷⁷⁶ munera, qui multum, non plus quam viginti talenta. Hyrcanus itaque assumens pueros et virgines quos comparaverat, dedit unicuique talentum portare, et pueros quidem optulit regi, puellas autem Cleopatraz reginæ. Omnibus igitur munificentiam ejus ammirantibus, rex honorans eum liberaliter et donationes copiosas prestans, patri et fratribus et omnibus magistratibus scripta pro eo transmissit. Audientes autem fratres ejus, talia eum a rege meruisse et cum magno reverti honore ⁷⁷⁷, in occursum ejus egredi se simulates, interficere illum omnimodo decreverunt, etiam patre sciente, qui propter pecunias quas regi optulerat irascebatur, sed regem timens, iram celabat. Committentibus autem adversus eum fratribus pugnam, multos eorum qui sequebantur occidit cum duobus fratribus suis; ceteri autem ad patrem Hierosolimam confugerunt. Qui postquam ad civitatem venit, nullo se suscipiente, discessit trans Jordanem fluvium, ibique remoratus, vectigalia exigebat a barbaris. Per idem autem tempus regnabat in Asia Seleucus, qui dicebatur Sother, filius Antiochi Magni.

Defunctus est autem Onias pontifex, filius Symonis Justi fratris Eleazari, avunculus Josephi patris Hyrcani, principatum sacerdotii derelinquens filio suo Symoni. Mortuus est autem et Josephus, ejusque morte contigit seditionem pati populum propter filios ejus. Nam majoribus bellum gerentibus contra Hyrcanum, dissensit ab invicem multitudo, et plures quidem majoribus fratribus auxilium ferebant cum principe sacerdotum Symone, qui cognatus eorum et affinis erat. Hyrcanus autem discedens ab Hierosolima trans Jordanem, turrim ibi edificavit firmissimam ex lapide albo, et totam usque ad terram

A sculpens diversis animalibus, reliquis etiam ædificiis locum munivit, quem Tyrum runcupavit. Prefuit autem illis partibus per annos 12, omni tempore quo Seleucus, filius Antiochi Magni, Syriæ regnavit. Quo mortuo, frater ejus Antiochus Epiphanes regnum obtinuit. Quem metuens Hyrcanus, ne ab eo tormentis afficeretur pro his quæ contra Arabas egerat, vitam propria manu finivit. Cujus substantiam Antiochus sibi applicuit. Mortuus est autem et Symon pontifex, filius Oniæ, relinquens tres filios, Oniam, Jhesum, Oniam sive Ananiam; sed patri Onias in sacerdotii honore successit; et hic est ad quem Arius rex Spartarum, id est Lacedæmoniorum, epistolas misit, dicens Judæos et Lacedæmones ex uno genere Abraham descendisse.

⁷⁷⁸ (H. m.) Anno ab Urbe condita quingentesimo quinquagesimo primo, qui Ptholomei Epyphanis computatur etiam primus, Titus Quintus Flaminus contra Philippum Macedoniæ regem missus est, et post prælia multa, quibus Macedones vicit, pacem Philippo dedit, sub conditione etiam Demetrium filium suum obsidem dedit. (H. R.) Lacedæmoniis quoque bellum Titus, idem intulit, ducemque illorum Navidem vicit et quibus voluit conditionibus in fidem accepit, ingenti gloria triumphavit, ducens ante currum suum nobilissimos obsides, Demeirium Philippi filium et Armenem Navidis. Transacto bello Macedonico, secutum est Syriacum. (Hier. in Dan. — H. m.) Antiochus itaque Magnus rex Syriæ, cum regnum generi ⁷⁷⁹ sui Ptholomei Epiphanis obtinere non posset, vertit se ad Asiam, et navali certamine obtinuit Rhodum et Samum et alias insulas multas, deinde contra Romanos struens bellum, ex Asia transit in Europam. Tunc etiam Hannibal exhiberi Romam jussus a senatu, clam ex Africa profectus, ne Romanis traderetur, ad Antiochum migravit eique se conjunxit. Quem cum apud Ephesum invenisset cunctantem, mox ad bellum impulit. (Hier. l. l. — H. m.) Sed occurrit eis Scipio Nasica cum fratre suo Scipione Africano, isdemque Africanus familiare colloquium cum Hannibale habuit, sed infecto negotio, ab Antiocho discessit. Sequenti anno idem Scipio Africanus Hannibalem, qui tunc Antiochi classi preerat, navali prælio vicit et fugavit; frater quoque ejus Lucius ⁷⁸⁰ Cornelius Scipio Nasica consul, habens in auxilio Eumenes, Attali regis fratrem, ingenti prælio Antiochum vicit (Cf. Hier.). Qui pacem rogans, eo jure obtinuit ut annis singulis mille talenta persolveret, atque ex Asia et Europa recedens, intra Taurum montem se contineret et Hannibalem concitatorem belli dederet. (H. m.) Qui fugiens ad Prusiam regem Bythiniae, cum a Romanis reposceretur, jam tradendus venenum bibit. Antiochus vero filium Africanum, quem utrum explorantem an bello ⁷⁸¹ cepisset incertum est, ultro remisit, filium quoque

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷⁶ o. regi 4. 5. regis o. 10. 11. ⁷⁷⁷ h. r. 5. ⁷⁷⁸ generis 4. ⁷⁷⁹ lucilius 3. 9c. 10. ⁷⁸⁰ an in bello 9c.

suum Antiochum obsidem dedit. Scipio Nasica Romam rediens, ingenti gloria triumphavit, nomen et ipse ad imitationem fratris Asianus, quia Asiam vicit, accepit. Philippo autem Macedonum regi, quia contra Antiochum Romanis auxilio fuit, filius Demetrius³⁷⁹ redditus est. (HIER.) Plautus ex Umbria Arpinas Romæ moritur hoc tempore, qui propter annonæ difficultatem ad molas manuarias pistorem se locaverat, ubi quotiens ab opere vacasset, fabulas scribere ac vendere solitus erat. Titus Livius tragediarum scriptor clarus habebatur eo tempore, qui ob ingenii meritum a Livio a Salinatore, ejus liberos erudiebat, libertati donatus est.

Alex. Maced. Syr.

1 16 21 (HIER.) Ptholomeus Epyphanes regnavit Alexandriæ annis 24.

(H. m.) Hoc tempore Scipio Africanus ab ingrata sibi urbe Romana diu exulans, apud Amiternum opidum morbo perit, et sepulchro suo inscribi jussit: *Ingrata patria, ne ossa quidem mea habes.*

17 32 1 Seleucus, qui et Sother, filius Antiochi Magni, regnavit Alexandriæ³⁸⁰ annis undecim. Hic instinctu cujusdam Symonis, qui erat prepositus templi Hierosolimitani, misit Heliodorum ad auferendas pecunias, qui correptus est a Deo, ut in Machabeorum legitur libro.

1³⁸¹ 40 9³⁸² (HIER.) Ptholomeus Phylometor, secundus filius Epyphanis regnavit Alexandriæ annis 35, a restauratione templi anno tricesimo 43³⁸³.

4 1 1 (Jos. XII, 5, sqq.) Persens, filius Philippi, regnavit Macedoniae annis 10. — Antiochus Epyphanes, id est illustris, frater Seleuci, filius scilicet Antiochi Magni, post mortem fratris sui Seleuci regnavit in Syria annis 12. Hujus sororem Cleopatram habuit uxorem Ptholomeus, qui et ipse dicebatur Epyphanes, de qua duos filios accepit, quos moriens adhuc parvulos reliquit. Quorum major, qui et pro eo regnavit, Phylometor, alter Physcon dicebatur. Antiochus autem, suo regno non contentus, exercitum ducere deliberavit in Ægyptum, tractus desiderio ejus, et contempnens filios sororis suæ quasi debiles ac tanta negotia regere non prevalentes. Perveniens igitur ad Pelusium cum magna virtute, doloque circumveniens Phylometorem consanguineum suum, occupavit Ægyptum. Et cum adisset loca Memphisicæ civitatis, cepit eam, dein³⁸⁴ contra Alexandriam, ut obsideret Ptholomeum, cujus erat avunculus, tetendit, sed per duces Ptholomei pulsus est non solum ab Alexandria, verum etiam tota Ægypto (Cf. HIER. in Dan.). (Jos. I. I.) Inde reversus, ad Hierosolimam

A civitatem duxit exercitum. Quo perveniens, cepit eam sine conflictione alicujus, aperientibus ei portas his qui voluntatis ejus erant conscii, ingressusque civitatem, multos interfecit sibi contraria sentientes; sed et eos ipsos qui ei civitatem aperuerunt propter divitias templi occidit, faciensque omnia mala illa que in Machabeorum hystoria scripta sunt, multis de templo ablatis, reversus est Antiochiam. (HIER. in Dan.) Post biennium vero rursus contra Ptholomeum congregavit exercitum, et venit Alexandriam. Cumque duo fratres, Ptholomei et Cleopatæ filii, quorum avunculus erat Antiochus, obsiderentur Alexandriæ, Romam miserunt legatos. Cum autem Romanorum legati venissent Alexandriam, quorum unus erat Marcus Pompilius Lenas, et invenissent eum stantem in litore, senatusconsultum dederunt ei, quo jubebatur ab amicis populi Romani discedere et suo imperio contentus esse. Qui cum responsonem ad amicorum consilium distulisset, orhem fecisse fertur in arena cum baculo quem tenebat manu, et conscripsisse regem atque dixisse: *Senatus et populus Romanus precipiunt ut in isto loco respondeas quid consilii geras.* Quibus dictis ipse perterritus, ait: *Si hoc placet senatui et populo Romano, recedendum est.* Et statim recessit.

Per idem tempus, ut Josephus (XII, 6) scribit, defunctus est Onias, filius Symonis, princeps sacerdotum, relinquens filium parvulum Oniam. Unde Antiochus fratri ejus Jhesu principatum sacerdotii contulit, quem postea iratus abstulit et juniori eorum fratri Oniæ sive Ananiæ dedit. Habuit enim Symon, ut prediximus, tres filios, ad quos sacerdotii principatus ordine dicto pervenit. Jhesus autem Jasonem se nominavit, Onias vero sive Ananias Menelaus est nuncupatus, ut Josephus dicit. Deinde subjungit idem Josephus, Jhesum, id est Jasonem, prius sacerdotem contra Menelaum seditionem concitasse, eundemque Menelaum cum suis fautoribus, relicta religione paterna, se ad Antiochum contulisse, illumque contra Judæos incitasse, et post ab Antiocho juniore persuasu Lysiæ occidisse³⁸⁵. In quibus verbis videtur Josephus ab hystoria libri Machabeorum discrepare, in qua refertur (II, 5, sqq.) quod Menelaus frater fuerit cujusdam Symonis de tribu Benjamin, qui fuit prepositus templi, qui, adhuc vivente Seleuco, fratre Antiochi, propter odium Oniæ sacerdotis sibi resistentis, ne aliquid mali machinaretur in civitate, effecit ut Heliodorus a Seleuco mitteretur Hierosolimam ad auferendas pecunias de templo. Qui cum territus rediret, Symon non cessavit male loqui de Onia, et instigavit Apollonium ducem contra eum. Quibus ille cedens, contulit se ad regem, ut ejus defensione tutus viveret.

VARIE LECTIONES.

³⁷⁹ demetrii 5. 9c. ³⁸⁰ ita 4. 5. 9c. 10. Syriæ 11. ³⁸¹ in 5. numeri 4—41 bis scripti sunt, in 9c. vero antea, columna quarta addita, legitur: Alexander 1—11, in 4. numeri 2—13, 41—10, 10—10 desunt; in 10. item 1—13, —40—10, 10—10. ³⁸² deinde 9c. ³⁸³ ita quos ridi codices fere omnes; occisum esse occidisse altero vocabulo deleta 10, occisum esse 11.

Post mortem vero Seleuci cum regnaret frater ejus Antiochus, hoc quod de Onia Menelao Josephus testatur, in hac hystoria (c. 4) de Jasone, fratre Oniae, narratur. Hic enim Jason, qui et Ihesus, collectis impiis, Antiochum adiit, ejectoque per pecuniam fratre Onia, sacerdotium accepit, et accepta licentia ut gymnasium Hierosolimis edificaret, ad ritus gentium relicta religione se transtulit. Post triennium misit Jason Menelaum, fratrem Symonis supradicti, portantem pecuniam regi ²⁸⁵ pro sacerdotio promissam, scilicet quingenta nonaginta talenta, sed ipse Menelaus, promittens adhuc trecentas libras regi, Jasonem subplantavit. Sic Jason, qui fratrem Oniam expulit, ipse post expulsus de patria, secundum quod dignus erat, exul periiit. Menelaus autem cum non persolveret promissas pecunias, rex abstulit ei sacerdotium, et dedit illud fratri suo Lysimacho. Metuens vero Menelaus ne Onias reciperet sacerdotium, egit cum Andronico regis amico, quem rex abiens prefecit negotiis, ut Oniam interficeret; quod et fecit. Lysimacho quoque a Judæis propter sacrilegia sua occiso, Menelaus sacerdotium recepit. (Jos. XII, 14, sqq.) Quo ab Antiocho Eupatore, filio Antiochi, suadente Lysia, occiso, Alchimus quidam alienigena impius successit sacerdotio. Et hoc divinitus percusso, deficientibus hereditariis successoribus, omnium voluntate Judas Machabeus suscepit sacerdotium. Onias quippe, filius Oniae, quem moriente patre parvulum relictum supra diximus, videns mala quae fiebant, fugit ad Ptholomeum regem Ægypti, et benigne ab eo acceptus, impetravit ab eo regionem quæ Heliopolcos vocatur, ubi concedente rege construxit templum ad formam templi Hierosolimitani, quod per annos permansit usque ad tempus Vespasiani. Ipsa autem urbs quæ vocabatur Oniae, dimicantibus postea Judæis adversum Romanos, ad solum usque d'ruta ²⁸⁶ est, et neque urbis neque templi ullum restat vestigium. Sub occasione igitur Oniae infinita Judæorum examina Ægyptum confugerunt. Asserebat enim Onias, in se impletum esse vaticinium Ysaie scribentis: *Erit altare Domini in Ægypto et titulus Domini in terminis ejus*, et quod Ezras ²⁸⁷ ante sexcentos annos predixerat, quod oporteret in Ægypto templum edificari Deo per virum Judæum. Antiocho autem Judæos affligente et ad gentilitatem per se ipsum et per missos suos cogente, Mathathias cum quinque filiis suis adversus eos arma corripuit, et patrias leges viriliter defendit. Quo post annum moriente, scilicet anno centesimo quadagesimo sexto regni Grecorum, qui est 13us Phylometoris, decimus vero Antiochi, filius ejus Judas Machabeus successit patri, et congregato exercitu, vindictam in male agentes exercuit. Is templum ab Antiocho destructum nobiliter renovavit et a sordibus ydolorum, quibus per triennium pollutum

fuera, emundavit, anno centesimo quinquagesimo secundo. Audiens etiam Romanorum virtutem, amicitias fœderavit cum eis et societatem. Post multa demum prælia feliciter gesta pugnans contra Barchidem, Demetrii principem, multos interfecit, et ipse occiditur anno quinquagesimo, cum regeret populum annos ²⁸⁷ quinque. Cui succedens frater ejus Jonathan, regebat populum per annos 17. Quo a Triphonem occiso, Symon, frater eorum, tenuit principatum annis octo, quem accepit anno septuagesimo ²⁸⁸ regni Grecorum.

(H. m. et H. R.) Philippo rege Macedonum mortuo, qui et adversus Romanos bellum ²⁸⁹ gesserat et postea Romanis contra Antiochum auxilium tulerat, filius ejus Perseus regnum ejus tenens, rebellavit, ^B adjuutores ejus habens Cotim regem Thraciæ et regem ²⁹⁰ Illirici Gentium nomine. Romanis autem auxilio erant Eumenes rex Asiæ, frater Attali, Ariaratus rex Capadociæ, Antiochus Syriæ, Ptholomeus Ægypti, Masinissa, Numidiæ. Brusias autem rex Bythiniae, licet Persei sororem ²⁹¹ haberet, utrisque se æquum prebuit. Contra Perseum missus consul Publius Licinius, ab eo victus est, nec tamen Romani regi pacem petenti prestare voluerunt, nisi se et suos senatui subdidisset. Mox contra cum missus Lucius Æmilii Paulus consul, vicit eum, et cum ingenti pompa Romam rediit in navi ejusdem Persei, quæ inusitatae magnitudinis ferebatur fuisse, adeo ut sedecim ordines remorum dicatur habuisse. Triumphavit autem Paulus in curru aureo, duobus filiis suis utroque latere astantibus. ^C Ducti autem sunt ante currum ejus duo filii regis et ipse Perseus annis quadraginta quinque natus, qui post apud Albam in custodia deferret; filius vero ejus junior fabricam ærariam ad tolerandam inopiam Romæ didicit, ibique defunctus est.

Anno autem ab Urbe condita sexcentesimo, qui 26us Phylometoris inscribitur, cum omnes Romanos ingens Celtiberorum metus invasisset, nec esset ex omnibus qui vel miles vel legatus ire in Hispaniam auderet, Publius Scipio, Africani nepos, qui et ipse post Africanus est dictus, ultro se militaturum in Hispania obtulit, cum tamen in Macedoniam contra Philippum deputatus esset. Profectus itaque in Hispaniam, stragem magnam dedit, sepius etiam militis quam ducis officio usus; nam et barbarum provocantem singulariter congressus occidit.

Eodem tempore Messala censor primus theatrum lapideum in Urbe construi jussit, quod ne tunc fieret, Scipio Nasica gravissima debortatione obstitit, dicens inimicissimum fore populo bellatori hoc ad nutriendam desidiam lasciviae commentum, adeoque movit senatum, ut non solum omnia theatra comparata ²⁹² vendi jusserit, sed etiam subsellia in ludis poni prohibuerit ²⁹³, et ut neque urbani, neque

VARIÆ LECTIONES.

²⁸⁵ r. p. 5. ²⁸⁶ dirutum 5. 9^c. ²⁸⁷ ezras 5. ²⁸⁸ annos quinque -- regebat *desunt* 4. ²⁸⁹ centesimo sept. 11, et ita *duinceps* 100 his numeris addit. ²⁹⁰ bella 5. ²⁹¹ et g. n. i. regem 5. ²⁹² h. s. 5. ²⁹³ comparato 5. 9^c. 10. ²⁹⁴ prohibuerunt 5.

qui a foris mille passibus adessent, sedentes ludos spectarent, ne fortitudo illorum mollesceret. Illo quoque tempore Tuccia virgo Vestalis arguebatur incesti. At illa purgare se argumentis dedignata mortalibus, ad ⁹⁹¹ Tyberim detulit cribrum, idque submergens ⁹⁹², prece addita, inquit: *O Vesta, si pia sum, si virgo sum, hanc e Tyberi aquam ad templum tuum deferam.* Et pertulit.

Anno sexingentesimo secundo tertium Punicum bellum exortum est. Igitur cum senatus abolendam Kartaginem decrevisset, profecti consules Lucius Manlius Censorinus et Marcus Manlius, et Scipio tunc tribunus militum, prope Uticam castra majoris Africani tenuerunt. Ibi Kartaginensibus evocatis jussisque ut arma et naves traderent nec moratis, tanta vis armorum repente tradita est, ut facile tota ex his Africa potuisset armari. Sed postquam arma tradiderunt et derelicta urbe recedere procul a mari decem milibus passuum jussi sunt, dolorem ad desperationem contulerunt, aut defensuri civitatem, aut cum ipsa per ipsam sepeliendi, moxque sibi ⁹⁹³ duos Hasdrubales duces creant, armaque facere aggressi, postquam æs ferrumque defecit, aurea argenteaque fecerunt. Consules Romani urbem aggressi, eum aliquantam muri partem ⁹⁹⁴ machinis diruisent, a Kartaginensibus victi sunt atque repulsi. Quos fugientes Scipio defendit, hoste intra muros repulso. Is apud omnes ingenti metu et reverentia erat, nam et paratissimus ad dimicandum et promptissimus erat ad consulendum, nec quicquam magis duces Pœnorum vitabant, quam contra eam partem Romanorum committere ubi Scipio dimicabat. Per idem tempus Masinissa rex Numidarum, per annos fere sexaginta amicus populi Romani, mortuus est anno vitæ suæ nonagesimo septimo, valentissimo semper corpore perseverans. Hic est vir qui numquam in ymbre vel maximo caput suum texit aut frigore, et tam diu in uno steterit vestigio, ut prius juvenes lassitudine cederent, quam ille de loco in quo steterat moveretur. Si stetisset, ne membrum quidem tota die movebat, si iter ingressus est eques, non descendebat, si pedes, non ascendebat, solebatque equitans in exercitu nocti diem spissime conjungere, et sui custodiam tutelamque sevissimis vanibus committebat. Post octogesimum sextum annum genuit filium, cui nomen fuit Methuma, nichilque quod juvenis fecit ævo ultimo pretermisit. Moriens igitur 44 filios reliquit, inter quos divisorem esse Scipionem jussit. Qui postquam inter eos Numidiae regnum divisit, Kartaginem reversus est.

Anno a Roma condita sexingentesimo sexto, qui est Phylometoris 32us, cum clarum esset nomen Scipionis, juvenis adhuc consul factus est, et delere Kartaginem suprema sorte molitus, Cothonem ingressus est. Ubi cum sex diebus continuis noctibus-

A que pugnare,ur, ultima desperatio Kartaginenses ad deditionem traxit, petentes, ut quos belli clades reliquos fecit, saltem servire liceret; ac primum agmen mulierum satis miserabile, post virorum magis deformem descendit. Nam fuisse mulierum 25 milia, virorum 30 milia, memorie traditur. Rex Hasdrubal se ultro dedit, suique tantum salutem obtinuit; transfugæ voluntario precipicio dati, consumpti sunt igni, quosquos autem transfugas Romanos Scipio obtinere potuit, crucibus affixit, Latinos securi percussit. Uxor Hasdrubalis ubi ardentem Kartaginem aspexit, viro suo cum duobus filiis suis occurrit, eique dixit: *Vive tu, qui superstes esse Kartagini potes, nam pro nobis frustra rogasses.* Et volentibus filiis, virili dolore, femineo furore, in medium se coniecit incendium, eodem modo exitum mortis faciens extrema regina, quem quondam fecerat prima. Ipsa vero civitas decem et septem diebus continuis a sit, miserumque spectaculum de varietate conditionis humanæ victoribus suis prebuit, dirutaque est, omni murali lapide in pulverem converso. Cujus situs hujusmodi fuisse dicitur. Per viginti duo milia passuum muro amplexa, toto pene mari cingebatur, absque faucibus, quæ tribus milibus passuum aperiiebantur. Is locus murum triginta pedibus latum habuit saxo quadrato, in altitudine cubitorum 40. Arx, cui Birsæ nomen fuit, paulo amplius quam duo milia passuum tenebat. Ex una parte murus communis urbi et Birsæ erat, huminens mari, quod mare Stagnum dicitur. Igitur Kartago septingentesimo anno postquam condita est deleta est, multitudo omnis captivorum, excerptis paucis principibus, vendita est. Ita quarto postquam cepum est anno tertium Punicum bellum est terminatum. Scipio nomen quod avus ejus acceperat, meruit, scilicet ut propter virtutem etiam ipse Africanus junior vocaretur.

Eodem anno Choroanthus, nobilissima Græciæ civitas, subversa est incendio a Mummio ⁹⁹⁵ consule. Ubi cum, propter multitudinem et varietatem statuarum simulachrorumque, in illo tantæ civitatis incendio permixta in unum auri, argenti atque æris metalla fuissent, novum genus metalli factum est. Unde usque hodie, sive ex ipso sive ex imitatione ejus, æs Corinthium dicitur et vasa Corinthia. Hoc tempore tres celeberrimi triumphi simul Romæ fuerunt: Africani ex Africa, ante cujus currum ductus est Hasdrubal; Metelli ex Macedonia, cujus currum precessit Andariscus, qui et Pseudophilippus, rex Macedonum; Mummii ⁹⁹⁶ ex Corintho, ante quem signa ænea et pictæ tabulæ et alia urbis clarissimæ ornamenta prelata sunt. Interfecto autem Pseudophilippo, qui sibi Macedoniam usurparat, itemque Pseudoperseo, qui se Persei filium jactavit, Macedones gentium dominos ⁹⁹⁷ Romani principes tributarios fecerunt, regnumque Macedonum defecit. (Hic 2.)

VARIE LECTIONES.

⁹⁹¹ deest 9^c. ⁹⁹² in 10. alia manu additur in aqua; in aquam 11. ⁹⁹³ m. d. H. sibi duces 5. ⁹⁹⁴ p. m. 5. ⁹⁹⁵ Mummio 5. Mummio 1. ⁹⁹⁶ Mummio 1. Mummio 9^c. ⁹⁹⁷ domini R. tributarios se fecerunt 9^c.

Staius Cecilius comediarum scriptor clarus habetur his diebus, qui natione Gallus, sive ut alii dicunt Mediolanus, primum Ennii contubernalis, sequenti anno post mortem ejus mortuus est. Ennius vero poeta 70^a ætatis suæ anno articulari morbo periiit, sepultusque est in monumento Scipionis, via Appia, intra primum ab Urbe miliarium. Tunc etiam Lucius³⁰¹ poeta nascitur.

Alex. Jud. Syr.

14 1 11 Deficiente regno Macedonum,
15 2 12 cepit regnum Judæorum, ubi
primus eo tempore principatum tenebat Judas Machabæus annis 5, ab anno 47 regni Grecorum, qui est 14ta Phylometoris, 11ta vero Antiochi Illustris (Cf. Hier.).

16 3 1 (Jos.) Antiochus Eupator,
17 4 2 filius Antiochi Illustris, regnavit
in Syria annis duobus.

Anni ab initio 3800.

18 5 1 Demetrius Seleuci filius fratris Antiochi Illustris, occiso Antiocho Eupatore, filio³⁰² patris³⁰³ sui, regnavit in Syria annis 11. Hic³⁰⁴ habuit filios duos, Demetrium sibi æquicum et Antiochum, qui dictus Sedites vel Sother.

19 1 2 Jonathas, frater Judæ Machabei, post mortem ejus suscepit principatum, et per annos 18 strenue rexit populum. (Hier.) His temporibus Aristobolus equidem phylosophus commentarios scripsit in libros Moysi, et optulit Ptholomeo regi.

27 9 10 Annus sexcentisimus
28 10 11 ab Urbe condita.
29 11 1 Alexander, item filius Antiochi Illustris, frater Eupatoris,
30 12 2 occiso Demetrio, patris sui Seleuci filio, regnavit annis 4.
32 14 4

Hic ducens Cleopatram, Ptholomei regis filiam, genuit ex ea Antiochum.

33 15 1 (Jos.) Demetrius, filius Demetrii, quem Alexander occidit, regnum eo vivente invasit, cui Ptholomeus Phylometor Cleopatram filiam suam Alexandro ablatam conjunxit, occisoque Alexandro, regnavit Demetrius annis quinque, sed quinto captus est ab Arsace Parthorum rege. Regnante autem adhuc Demetrio, Triphon quidam partium Alexandri tulit Antiochum, filium ejusdem Alexandri, et licet adhuc parvulo diadema imposuit ut regnaret, sed quarto imperii ejus anno dolo cecidit eum, ipseque regnavit. Sed et hoc tercio sui regni anno interfecto, Antiochus frater Demetrii regnavit, cui Cleopatra fratris uxor nupsit, de qua filium suscepit nomine Antiochum, qui dictus est Cizicenus a civitate Cizico, in qua nutritus est. Demetrius quoque, frater Antiochi, ex eadem Cleopa-

tra filium habuit ejusdem nominis Antiochum, qui dictus est Griphus. Hi duo fratres Antiochi dicti postea de regno contenderunt. Antiochus, Alexandri filius, imposito sibi diademate a Triphone, regnavit contra Demetrium annis 4, sed quarto anno ab eodem Triphone per dolum occisus est.

Alex. Jud. Syr.

1 18 4 (Hier.) Ptholomeus Evergetes secundus regnavit Alexandriæ annis 29, a restauratione templi anno 388^a. (H. M.) His temporibus Romæ puer ex ancilla natus est quadrupes, quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, naturam virilem duplicem habens. In Boniniensi³⁰⁵ agro fruges in arboribus natæ sunt.

2 1 5 (Jos.) Symon, frater Judæ et Jonathæ, post mortem eorum, rexit populum Judæorum annis octo.

3 2 1 Triphon, occiso Antiocho,
4 3 2 regnavit annis tribus, sed anno
5 4 3 tercio etiam ipse³⁰⁶ occisus est.

6 5 1 Antiochus, qui et Sedites est appellatus, frater Demetrii, postquam captus est frater ejus a rege Parthorum, ipse regnavit annis 15, fratrem a captivitate liberavit, qui post ipsum regnavit.

10 1 5 (Jos. XIII, 13.) Johannes, qui et Hyrcanus, filius Symonis, interfecto patre cum duobus filiis in convivio per insidias generi sui Ptholomei, qui erat dux circa Hiericho, tenuit principatum Judæorum annis triginta et uno. Hic contra Hircanos bellum gerens, Hircanus appellatus est. (Hier.—Jos. de bell. Jud., I, 3.) Hic vir plane beatissimus, tria maxime præcipua solus habebat, quia dux et pontifex et propheta erat, cum quo Deus³⁰⁷ ita colloquebatur, ut futurorum nichil penitus ignoraret. (Hier.) Hic prælia multa peregit, primum contra Ptholomeum sororis suæ virum, deinde Samariam obsidione captam solo cœqueavit, quam postea Herodes instaurans, Sebasten in honorem Augusti appellavit. Antiochus quoque, quem quidam Seditem, quidam vero Spondium vocant, frater Demetrii, pridem Symoni infensus, secundo Hyrcani anno, adducto exercitu, Hierosolimis obsedit Hyrcanum. (Jos. ib. I, 2) At ille patefacto sepulcro David, plus quam tria milia talentorum inde abstulit, datusque trecentis Antiocho, ut a civitate recederet persuasit. Et ut facti leniret invidiam, fertur ex hac pecunia instituisse xenodochia, quibus susciperetur pauperes et peregrinos. Cumque fortunatissime viveret per annos 50 et unum, optime rebus administratis, moritur, quinque filiis relictis. Quorum maximus natu Aristobolus, translato in regnum principatu, primus apud Judæos diadema sibi imposuit, 398 annis ac tribus mensibus exactis post.

VARIE LECTIONES.

³⁰¹ Lucilius 11. ³⁰² deest 4. 9^a ³⁰³ patris sui 4. ³⁰⁴ Hic — Sother desunt 10. 11. ³⁰⁵ boniensis 5. ³⁰⁶ e. i. a. t. 5, anno tercio ipse etiam 9^a. ³⁰⁷ cum deo 9^a.

quam populus de Babylonica rediit captivitate. Fratrem Antigonum a se secundum natu, quem diligere videbatur, in honore pari producebat, alios vero victos custodiæ tradidit, matremque, ausam aliquid de potestate contendere²⁹⁸, itidem colligavit fameque necavit, sed et Antigonum fratrem postea peremit. Post necem vero matris et Antigoni fratris ipse dignissimo atque crudelissimo viscerum dolore tortus detestabiliter moritur, cum non plus uno anno regnaret. Uxor autem ejus²⁹⁹, fratrum vinculis dissolutis, regem constituit Alexandrum, fratrem ejus, qui ætate major erat, et modestia præstare videbatur.

Alex. Jud. Syr.

21 12 1

Demetrius, frater Antiochi, per fratrem a captivitate liberatus, regnavit post mortem fratris annis 12.

29 20 9

(H. m.) Anno ab Urbe condita sexingentesimo vicesimo, qui est 11us Ptholomei Evergetis secundi, Scipio Africanus junior consensu omnium secundo consul est creatus atque ad obpugnandam Numantiam Hispaniæ civitatem cum exercitu missus. Hæc per annos 14 cum solis 4 milibus suorum 40 milia Romanorum non solum sustinuit, sed etiam vicit pudendisque fœderibus affectit. Scipio itaque ingressus Hispaniam, non statim aggressus est Numantinos quasi incautos, quos noverat semper esse paratos, sed aliquamdiu militem suum, viciosum et ignavum pro culpa ducum priorum, exercendo magis quam puniendo, sine aliqua acerbitate in castris velut in scholis exercuit, deinde omnia quæ voluptatis causa haberentur in castris severo summoveri jussit edicto. Denique scortorum duo milia cum laxis e procinctus ejus loco ejecta sunt, tantumque subito sub districto iudice profecit exercitus, ut Numantiam, diu perniciosissimam Romanis, brevi exequaret solo. Igitur cum partem æstatis totamque hiemem, ne attemptata quidem pugna, transigisset, parum propemodum hac profecit industria. Nam ubi copia pugnandi facta est, exercitus Romanus impetu Numantinorum obpressus, sicut solebat, terga vertit, sed increpatione et minis objectantis se consulis manumque retinentis³⁰⁰ tandem indignatus, in hostem rediit, et quem fugiebat fugere compulsi. Difficilis tunc in relatu fides; Numantinos effugavere et fugientes videre Romanis. Unde quamvis Scipio, quia preter spem acciderat, lætus esset, tamen bello ultra adversum eos audendum non esse professus est. Itaque urbem obsidione conclusit, fossa circumdedit, cuius latitudo pedibus decem, altitudo viginti fuit, ipsumque deinde aggerem sudibus prestructum crebris turribus communivit. Ad hoc bellum Micipsa rex Numidarum in auxilium Scipioni Jugurtam misit, qui fortiter agens, gloriam acquisivit et gratiam coram Scipione

A invenit. Igitur Numantini diu conclusi et fame trucidati, cum facultatem pugnae sepe deposcerent, ut eis³⁰¹ mori tamquam viris liceret, nec impetrassent, novissime duabus subito portis eruperunt, larga prius potione usi, non vini, ejus ferax is locus non est, sed suco tritici per artem confecto, quem sucum a calefaciendo celiam vocant. Hac igitur³⁰² potione post longam famem recalescentes, bello se obtulerunt, subitoque super Romanos irruerunt. Atrox diu certamen et usque ad periculum Romanorum fuit; iterumque se Romani adversum³⁰³ Numantinos pugnare fugiendo probavissent, nisi sub Scipione pugnassent. Numantini, interfectis suorum fortissimis, bello cedunt, compositis tamen ordinibus nec sicut fugientes in urbem revertuntur; corpora interfectorum ad sepulturam oblata accipere noluerunt, novissima spe desperationis omnes in mortem destinati, clausam urbem ipsi introrsum succederunt, cunctique pariter ferro, veneno atque igne consumpti sunt; Romani nichil ex his victis penitus habuere nisi securitatem suam; neque enim, eversa Numantia, vicisse se magis quam evasisse dixerunt. Unum Numantinum victoris catena non texit, unde triumphum dedit; quicquid supellectilis fuit, ignis absumpsit. Tunc Scipio Tyresium quendam Celticum principem interrogavit qua de causa Numantia prius invicta durasset et post eversa fuisset. Respondit Tyresius: *Concordia victoriam, discordia excidium prebuit*. Quod Romani tamquam sibi ac de se dictum exempli loco acceperunt, quippe quibus jam de seditionibus discordantis totius Urbis nunciabatur.

B

Ea namque tempestate, qua hæc gerebantur apud Numantiam, Gracchorum³⁰⁴ seditiones agitabantur apud Romam. Kartagine quippe Numantiaque deletis, oritur apud Romanos utilis de provisione collatio, sed infamis de ambitione contentio. Gracchus³⁰⁵ itaque tribunus plebis iratus nobilitati, cur eum inter auctores Numantini fœderis, quod per Mancinum consulem turpiter factum est, notarent, agrum a se privatim cateenus obsessum populo dividi statuit. Octaviano tribuno obsistenti ademittit imperium eique successorem dedit Minutium. His causis senatum ira, populum superbia invasit. Inter hæc quoque Attalus rex Asiæ, frater Eumenis, moritur, populum Romanum scripto heredem reliquit, et ita Romano imperio regnum Asiæ per testamentum accessit. Gracchus³⁰⁶ populi gratiam precio appetens, legem tulit ut pecunia quæ Attali fuisset populo distribueretur. Obsistente Scipione Nasica etiam Pompeius propendit se Gracchum, cum primum magistratu abiret, accusaturum. Gracchus autem annitebatur ut ipse tribunus plebis sequenti anno permaneret. Et cum comitiorum die seditiones populi accenderent, auctore Nasica nobilitas inflammata, fragmentis subselliorum plebem fugavit. Gracchus

VARIE LECTIONES.

²⁹⁸ deest 9°. ²⁹⁹ e. que etate cæteris omissis 9°. ³⁰⁰ renitenti 5. ³⁰¹ eis ut 5. ³⁰² ergo 5. ³⁰³ adversus 5. ³⁰⁴ Gracchorum, Græcus Codd. his locis.

per gradus qui sunt super Calpurnii fornicem, detracto adminiculo fugiens, ictus fragmento sub-sellii corruit, rursusque assurgens, alio ictu clavi cerebro impacto exanimatus est. Ducenti preterea in ea seditione interfecti, eorumque corpora in Tyberim projecta sunt, ipsius quoque Gracchi cadaver inhumatum contabuit.

Anno dehinc secundo Publium Scipionem pridie in concione ³¹⁰ de periculo salutis suae contestatum, quod sibi pro patria laboranti ab improbis et ingratissimis denunciari cognovisset, alio mane exanimem repperunt, idque inter maxima Romanorum mala censuerunt ³¹¹, praesertim cum tantum in urbe illa Africanus vigor et modestia valeret, ut facile illo vivo neque sociale neque civile bellum existere posse crederetur. Hunc quidem necatum ferunt dolo uxoris suae Simproniae, quae soror erat Gracchorum, ne scelerata, ut credo, familia ad perniciem patriae suae inter impias seditiones virorum non etiam sceleribus mulierum esset immanior. Causa vero interitus ejus haec fuit. Gaius Carbo tribunus plebis cupiens necem vindicare Gracchianam et excitare seditionem sopitam, Publium Scipionem Africanum, eruta Numantia revertentem interrogavit quid de Gracchi morte sentiret. Cui Africanus ait, jure occisum sibi videri.

Post haec Gaius Gracchus, Gracchi illius qui jam in seditione occisus fuerat frater, tribunus plebis per tumultum creatus, magna rei publicae perniciem fuit. Nam cum sepe populum Romanum largitionibus promissisque nimis in acerbissimas seditiones excitasset, tandem a tribunatu, Minutio successore, decessit. Qui Minutius cum decessoris sui Gracchi statuta convulsisset legesque abrogasset, Gaius Gracchus cum Fulvio Flacco, ingenti stipatus agmine, Capitolium, ubi contio agitabatur, ascendit, ibique cum eo duobusque filiis suis armatis maximum tumultum excitavit; sed contra Decius Brutus vir consularis ac Lucius Publicius (213) cum ingenti certamine insistent. Ibi Flaccus diutissime pugnavit, Gracchus vero in templum Minervae secedens, gladio incumbere voluit, sed interventu Letorii ³¹² retentus est. Cumque diu anceps bellum ageretur, tandem sagittarii ab Opimio missi, consertam multitudinem disturbaverant. Duo Flacci pater et filius, cum per aedem Lunae in privatam domum desiluissent foresque objecissent, a reticio graticio ³¹³ parieti ³¹⁴ affixi sunt. Gracchus, diu pro se pugnantibus amicis ac pereuntibus, aegre ad pontem Subsilicium pervenit, ibique, ne vivus caperetur, cervicem servo suo prebuit. Cujus caput abscisum consuli allatum est, corpus ad Corneliam matrem Misenum opidum de-

ductum est. Haec autem Cornelia majoris Africani filia fuit, quae post patris filii Gracchi mortem Misenum secessit. Bona Gracchi publicata sunt; Flaccus adolescens in robore necatus est, ex factione Gracchi ducenti in Aventino monte caesi fuisse referuntur. Opimius autem consul, sicut in bello fortis, ita in questione fuit crudelis; nam amplius quam tria milia hominum supplicis necati sunt, ex quibus plurimi, ne dicta quidem causa, innocentes occisi sunt. Haec Gracchorum seditio, hic finis fuit.

Anno ab urbe condita sexingentesimo 37, qui est 28us Ptholomei Evergetis secundi, Publio Scipione Nasica et Lucio Calpurnio Bestia consulibus, Jugurtae, Numidarum regnum invadenti ³¹⁵, consensu Romani populi bellum senatus indixit, de quo Salustius Crispus plenissime scribit

His temporibus Ptholomei Evergetis secundi misera vita miserabiliorem vitae exitum dedit. Is enim sororem suam, stupro cognitam ac deinde in matrimonio receptam, novissime turpius quam duxit abiecit; privignam suam, hoc est filiam sororis et conjugis, conjugem asscivit; filium quem ex sorore susceperat, necnon et filium fratris occidit. Quamobrem, tantis incestis parricidiisque execrabilis, anno regni sui 29° ab Alexandrinis regno pulsus est.

(Hier.) His temporibus Cicero Arpini nascitur, matre Helvia nomine, ex regio Vulscorum genere, patre vero equestris ordinis. Marcus quoque Furius poeta, cognomento Fibaculus, Cremonae nascitur.

Alex. Jud. Syriae.

1 21 10 Ptholomeus, qui et Phiscon vel Sother, regnavit Alexandriae annis 17, a restauratione templi anno 407. Hic postea per matrem Cleopatram de regno pulsus, Cyprium secessit, iterumque post annos aliquot in regnum rediit.

1 24 1 Antiochus, qui et Gryphus, filius Demetrii, regnavit Syriae; sed frater ejus Antiochus Cizicenus, filius Antiochi, fratris Demetrii ex eadem muliere Cleopatra, ejecto fratre, regnavit ipse; rursusque frater, hoc depulso, regnum recepit; sicque contendebant inter se per annos 19, et ex hoc regnum illud per se non habuit, sed in Romanorum ditionem cessit.

12 1 9 Aristobolus, filius Johannis Hyrcani, principatum Judaeorum post patrem suscepit, primusque, imposita sibi corona, anno uno regnavit.

13 1 10 (Jos. De bell. Jud., l. 3.) Alexander, qui et Janneus, frater Aristoboli, post mortem fratris pontificatum Judaeorum pariter cum regno suscepit, et per viginti septem annos ³¹⁶ in

VARIAE LECTIONES.

³¹⁰ contentione 4, 5. ³¹¹ recensuerunt 9^e. ³¹² lictoris 11. ³¹³ ita (i. e. a Reticio Graticio?) omnes quos vidi codices, quum in Hist. miscella et 11. legatur: rescisso craticio pariete confossi sunt. ³¹⁴ pariete 5. ³¹⁵ invadendi 4, 5. 9^e. 10. ³¹⁶ et XXVIII annis 9^e.

NOTAE.

(213) Haec Ekkehardus ex verbis H. m.: a clivo Publicio deformavit.

cives suos crudelissime regnavit. Non enim minus A [quam ²²²] quinquaginta milia de propria gente debellando per sex annos interfecit, proprios quoque fratres ²²³ alterum occidit, alterum rebus omnibus nudatum contemptibili vita secum habuit. Qui 27° anno moriens, conjugii suæ Alexandræ, quæ et Salina vocabatur, regni gubernacula cum duobus filiis parvulis reliquit. Cujus actus qui latius scire voluerit, tertium decimum Josephi librum antiquitatis hystoriæ legere curet.

Alex. Jud. Syr.

1 6 15 (HIER.) Ptholomeus, qui et Alexander, pulso de regno Ptholomeo Phiscone per matrem Cleopatram, regnavit Alexandriæ annis novem, a restauratione templi anno 424°.

2 7 16

3 8 17

4 9 18

5 10 19

6 11

7 12 defecit

8 13 regnum

9 14 Syriæ.

(II. m. et H. R.) Anno sexingentesimo quinquagesimo nono, qui est quartus Ptholomei Alexandri, cum prope omnia bella extranea cessassent, superato in Numidia per Metellum primum, deinde per Marium et Syllam Jugurta, post hæc Cimbris et Teutonibus per Marium et Quintum Catulum, gravissimum in Italia bellum Picenses ²²⁴ et Marsi Pelignique moverunt, qui annis numerosis jam Romanis subjacerunt. Contra quos a Romanis bene pugnatum est a Gaio Mario, qui jam sexies consul fuerat, et a Gneo Pompeio, maxime tamen a Lucio Cornelio Sylla, qui inter alia egregia Cluentium duces hostium ita cum magnis copiis fudit, ut ex suis unum ²²⁵ amitteret. Hoc bellum quadriennio cum gravi calamitate tractum, quinto demum anno finem accepit per Lucium Cornelium Syllam, tum consulem, cum antea in eodem bello multa strenue prætor egisset. Ipso in tempore dira prodigia visa sunt. Nam sub ortu solis globus ignis a septentrione cum maximo cœli fragore micuit; apud Aetinos in convivio e panibus cruor quasi e vulneribus corporum fluxit; per septem continuos dies grandio lapidum, immixtis etiam testarum fragmentis, terram latissime verberavit; in Samniæ partibus e vastissimo terræ hiatus flamma prorupit et usque ad cælum extendi visa est. Tunc etiam omnium generum animalia, quæ inter homines vivere solent, relictis stabulis pascuisque, cum balatu, hinnitu gemituque miserabili ad silvas montesque fugerunt; canes, quorum natura est extra homines esse non posse, lacrimosis ululatibus vagi luporum ritu oberraverunt. Nec mora, post hæc tam gravia prodigia civilia bella secuta sunt.

Anno quippe Urbis conditæ sexcentesimo 62° sociali bello, multis repugnantibus per totam Italiam suscitato, intestinum bellum adjunctum est, multiplicesque calamitates perturbaverunt populum Romanum, quamvis jam Romani multarum domini vocarentur gentium. Causam vero civilis belli Marius, jam sexies consul, dedit. Nam cum Sylla consul, gesturus bellum contra Metridatam, qui Asiam et Achaiam invaserat, mitteretur, sed exercitum adhuc paulisper in Campania teneret, ut belli socialis, quod, ut supra diximus, in Italia gestum est, reliquæ tollerentur, Marius affectavit ut, septimo consulatu sibi commisso, ipse ad bellum Metridaticum mitteretur. Qua re Sylla commotus, cum exercitu ad Urbem venit, et ante Urbem legatum Marii quasi

B primam victimam belli civilis occidit, mox Urbem irrupit, et contra Marium ac Sulpicium dimicans, Sulpicium occidit, Marium fugavit, atque ita ordinatis in futurum annum consulibus Gneo Octavio et Cornelio Cinna, ad Asiam profectus est. Marius vero cum permovere nobilitatem, inflammare plebem, perarmare ordinem equestrem adversus Syllam frustra temptasset ²²⁶, tandem in Capitolium cessit; sed a partibus Syllanis graviter contritus, ab eo diffugit, et persequentium instantia circumseptus, in Minturnensium paludibus sese abdidit, e quibus infelicitè luto oblitus ignominioseque protractus, turpi quoque spectaculo Minturnas deductus, contritusque in carcerem, percussorem ad se missum ²²⁷ solo visu conterruit. Deinde lapsus e vinculis, in Africam transfugit, sollicitatoque ex Utica filio suo Mario, ubi is custodia observabatur, continuo Romam regressus est, Cinnaque consuli societate scelerum conjunctus est; sicque collecto exercitu, Romam ingressi, nobilissimos e senatu et consulares viros interfecerunt, multos proscripserunt; ipsius Syllæ domo eversa, uxorem ejus et filios ad fugam compulerunt; universos reliquos senatus ex Urbe fugiens, ad Syllam in Greciam venit; orans ut patriæ subveniret. Qui statim in Italiam trajecit. Marius autem cum septimum consulatum invasisset, Cinna jam tercio consule, in exordio consulatus septimi sera tandem morte preperit est; Cinna vero ab exercitu suo interfectus est. Revertens autem Sylla, cum jam Romæ consules mutati essent, et Marius, Marii filius, ac Papirius Carbo consulatum accepissent contra Marium juniorem dimicans, 15 milia occidit, de suis 400 amisit. Mox etiam Urbem ingressus, tria milia hominum contra datam fidem inermes peremit. Cumque magna crudelitate contra fontes insontesque sevirer, Quintus Catulus palam Syllæ dixit: *Cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus?* Sylla itaque Marium, Marii filium, Præneste persecutus, obsedit et ad mortem compulit, post hæc de Metridate ingenti gloria triumphavit.

VARIE LECTIONES.

²²² ita 9°. deest 4. 5. 10. 11. ²²³ deest 5. ²²⁴ picensis 5. ²²⁵ unum non 4. non unum 11. ²²⁶ deest 9°. ²²⁷ misso 5.

(H. m.) Gneus autem Pompeius, quod nulli Romanorum tributum erat, vicesimum quartum annum ætatis agens, de Africa triumphavit. Sylla itaque post multa flagicia dictator creatus est, ut dominationis et crudelitatis libido honesti nominis reverentia velaretur. Novissime tamen potestate privatus moritur, tandemque conclusa sunt duo bella funestissima, sociale italicum et civile Syllanum, quæ per annos decem protracta, plus quam centum quinquaginta milia Romanorum consumpserunt. (HÆC.) His temporibus Terrentius Varro tricesimum quintum annum ætatis agens, litteras summo studio didicit. Cicero, defenso contra Chrisogonum Rustico ³²⁸, Athenas cedit, deinde post triennium Romam regressus, 26^a ætatis suæ anno etiam Quintium defendit. Quo in tempore Plotius Gallus Romæ Latinam rethoricam primus docuit, cuius etiam Cicero meminit. Lucius Pomponius Bononiensis cællarum ³²⁹ scriptor tunc claruit. Lucretius etiam poeta nascitur, qui amatorio poculo hausto in amentiam versus, aliquos libros per intervalla vesaniæ scripsit, quos Cicero postea emendavit. Crispus quoque Sallustius hystoriographus nascitur. Virgilius Maro in pago qui Andes dicitur haut procul a Mantua nascitur. Portius Cato Stoicus philosophus cognoscitur. His temporibus Apollodorus Pergamenus Grecus orator, preceptor Callidii et Augusti, clarus habetur. Horatius Flaccus libertino patre Venusii nascitur, satyricus postea et lyricus poeta. Virgilius Cremonæ studiis eruditur; dehinc sumpta toga, Mediolanum transgreditur, et post breve tempus Romam pergit.

Alex. Jud.

1 15 (HÆC.) Ptholomeus Phiscon, qui ejectus fuerat a matre, regressus de fuga, regnum recepit, quoniam Alexandrum, qui eo pulso regnavit, ob interfectionem matris ejus cives expulerunt. Regnavit autem hic postea annis 8, a restauratione templi anno quadringentesimo tricesimo tercio.

1 23 Ptholomeus Dionisius, frater Cleopatæ, regnavit Alexandriæ annis 30, a restauratione templi anno 441^a.

6 1 Mortuo Alexandro Judæorum principe, uxor ejus Alexandra, quæ et Salina dicta est, regnum Judæorum per annos novem obtinuit. (Jos. De b. J., 1, 4.) Quæ cum duos filios ab Alexandro generatos haberet, Hyrcanum natu majorem propter ætatem declaravit pontificem et propter modestiam regem post se constituit, minorem autem Aristobolum privatum vivere voluit, quia ferventioris erat ingenii. Alexandra vero dum regnum novem annis administraret, morbo laboravit. Tunc minor filius ejus Aristobolus cum servis suis, quos multos habebat omnesque præ ætatis fervore fidissimos, universa castella obtinuit, et conductis auxiliis pecunia quam ibi reperit, regem se declaravit. Ob hæc miserata querelas Hyrcani mater, conjugem Aristoboli

A cum filiis includit in castello quodam; ante tamen moritur, quam injurias Hyrcani ad plenum ulcisceretur.

Alex. Jud.

15 1 Hyrcanus, Alexandri Jannei et Alexandræ Salinæ filius, post obitum matris suscepit regnum Judæorum, a matre sibi commissum; sed frater ejus Aristobolus zelo ductus, impugnavit et expulit illum. Qua dissensione actum est ut Romani ductores Judæam intrarent; sicque annuente Pompeio Hyrcanus principatum recepit. Quem cum per 33 annos administraret, consilio Antigoni, filii fratris sui, a Parthis captus est, et ita regnum et sacerdotium Judæorum defecit. Nam idem Antigonus a Parthis principatum accipiens, a Romanis interfectus est, et principatus ad alienigenas translatus est ³³⁰.

18 4 Anni ab initio 3900.

30 16

(H. m. et H. R.) Anno ab Urbe condita sexingentesimo 81^a, qui est nonus Ptholomei Dionisii, duo tantum gravia bella in imperio ³³¹ erant Romano, Metridaticum et Macedonicum. Hæc duo Luculli agebant, Lucius Lucullus Metridaticum, et consobrinus ejus Marcus Lucullus Macedonicum. At Lucius Lucullus transgressus Euphratem et Tygrin, cum Metridate congressus est, et cum parva suorum manu 30000 hostium occidit; Metridates, vix centum quinquaginta comitantibus, aufugit, diademate et thyra ³³², ne agnosceretur, abjectis; castra ejus direpta sunt; Armenia quoque minor, quam tenuit, ei ablata est. Qui fugiens, susceptus est a Tygrane rege Armeniæ, qui tum cum ingenti gloria imperabat, Lucullus vero repetens hostem fugatum, etiam Tygranem ingressus est regnum, ipsumque rebellantem ita devicit, ut magnam partem Armeniæ deleverit. Alter autem Lucullus, qui Macedoniam administrabat, Bessis primus Romanorum intulit bellum, hisque cum pluribus aliis gentibus superatis, Macedoniam totam devicit, et victor rediit. Eodem tempore Cretam insulam Metellus per biennium debellans, in potestatem Romanorum redegit, legesque Minoas Romanis legibus permutavit; unde et Creticus dictus est a Creta.

D Quo tempore Lybia quoque per testamentum Appionis, qui tunc rex ejus erat, Romano imperio accedebat, in qua inclitæ urbes erant Beronice, Ptholomæis, Cyrene. Dum hæc aguntur, pyrati ³³³ per omnia sparsi maria, non solum navium commeatus interciperiebant, sed etiam insulas provinciasque vastabant. Quos Gneus Pompeius, commissis sibi bello, intra paucos menses ingenti felicitate miraque celeritate compressit. Postea successor Luculli factus, Metridatem impugnatione frequenti vehementer afflixit. Eo tempore Castor, Metridatis prefectus, qui Panagorio preerat, interfectis amicis regis, arcem cepit, et quatuor filios Metridatis ad presidia Ro-

VARIE LECTIONES.

³²⁸ ita pro Roscio codd. ³²⁹ ita pro attellanarum codd. ³³⁰ transiit 5. ³³¹ erant in i. 5. ³³² cythara 9^a. ³³³ pyrati 5.

mana transmisit. Metridates accensus ira, exarsit in scelera; nam plures amicos suos interficiens, Eupodram filium suum interfecit, cum jam ante alium filium ³²⁴ Mocharen trucidasset. Pharnaces autem, filius ejus, exemplo fratrum territus, exercitum ad se persequendum a patre missum sibi conciliavit, statimque adversus patrem duxit iusto iudicio, quia et ille adversus patrem suum de regno ³²⁵ concertavit. Interea Metridates diu ex altissimo muro filium frustra deprecatus, ubi cum inexorabilem vidit, moriturus exclamasse fertur: *Quoniam Pharnaces, inquit, mori jubet, vos, si estis dii patrii, precor, ut quandocumque ei ipse hanc vocem a liberis suis audiat.* Statimque descendens ad uxores et pelices ac filias suas, venenum omnibus dedit. Quod cum ipse novissimus omnium hausisset, nec tamen, propter remedia quibus vitalia sua adversus noxios sucos sepe obstruxerat, veneno confici posset, frustra que spaciaretur, si quo tandem modo infusa pestis per venas vegetatione corporis acta discurreret, Gallum quandam militem, jam fracto muro discurrentem, iavitavit ³²⁶, eique jugulum prebuit. Hunc exitum vitæ Metridates habuit, homo, ut ferunt, omnium supersticiosissimus, qui viginti duarum gentium linguas, quas sub regno suo habuit, ita locutus est, ut nunquam legationes sub interpretibus audiret. Perit autem apud Bosphorum, vix ingentis consilii et industriæ. Regnavit annis 40, vixit 72, semper habens secum phylosophos omniumque artium peritissimos. Contra Romanos habuit bellum annis 40, sive, ut alii dicunt, 30.

Pompeius vero, Metridatis occisi nuncio accepto, Tygrani bellum intulit; sed ille ei se ³²⁷ dedit, ac diadema suum, cum procubisset ad genna Pompeii ³²⁸, in manu ejus collocavit, quod ei Pompeius reposit, honorificeque eum habuit, regni tamen parte sublata, grandi eum pecunia multavit, quia bellum sine causa Romanis intulit. (Jos. De b. J., 1, 5.) Inter hæc autem Scaurum legatum in Syriam misit eique omnia negotia ibi agenda commisit. Qui cum Damascus veniret, audiens quæ in Judea inter Hyrcanum et Aristobolum fratres gerebantur ³²⁹, illuc tetendit. Ad quem cum utriusque fratris legati venirent, acceptisque ab Aristobolo trecentis talentis, parti ejus favit, iusticia pecunie posthabita ³³⁰. Interea Pompeius, Armenia superata et omnibus partibus illis, cunctisque pro voto ordinatis, in Syriam divertit, deinde Damascus venit, Antipater autem quidam genere Idumæus, divitiis et aliarum rerum copia gentis suæ princeps, jam dudum invisus Aristobolo, hortabatur Hyrcanum ut se conferret ad Pompeium. Ad quem veniens, magnis ei dñtis muneribus, sibi eum conciliavit. (H. m.) Qui tendens Hierosolimam, cum sibi a partibus Aristoboli resisteretur, obpugnationem intendit, vixque tercio

A mense illam expugnans, 14000 Judæorum occidit, cetera multitudo in fidem venit, muros civitatis everti soloque aequari precepit; cujus circuitus 4 milia passuum fuisse dicitur. (Jos. De b. J., 1, 4.) Pompeius cum suis comitibus templum ingressus — pro quo tamen Judæi maxime doluerunt —, omnia quæ intrinsecus erant perspexit, vasa sacra et candelabra et congestam molem pigmentorum et pecunie sacræ, prope ad duo milia talentorum; nec tamen vel hæc vel aliud quicquam de sacris attigerat, sed postera die post excidium jussit æditus templum curare, ne quid sordium haberet, et ut sollempnia sacra celebrarent. Ipse autem eos qui maxime belli causa fuerant securi percussit, eos vero qui secum fortiter egerant preclaris premiis donavit, et Hyrcanum pontificem declarans, ceteris Judæis tributum

B iudixit. Post hæc Scauro committens omnia legatitia a flumine Euphrate usque ad fines Ægypti, Romam ipse contendit, ducens secum Aristobolum captivum cum duabus filiabus totidemque filiis, quorum unus Alexander ex itinere fugit, minor autem Antigonus cum sororibus et patre Romam perductus est. (Ib. c. 6.) Alexander itaque, congregata manu ad decem milia peditum et mille quingentos equites, Hyrcano gravius imminerebat, Judæamque populabatur. Interea Gabinus in Syriam missus successor Scauro, adversus Alexandrum cum valida manu dimicavit quo prælio Alexander sex milibus amissis, in Alexandrium castellum confugit. Ubi obsidione cinctus, videri rogare coactus est et castellum tradere. Gabinus vero, castellis omnibus dñtis, consilio matris Alexandri Hyrcanum Hierosolimam perducit, eique templi curam permisit, ceteris rei publicæ partibus optimates prefecit, omnemque Judæorum gentem in quinque conventus divisit: unum Hierosolimis, alium Doris, tercium apud Amathunta, quartum Hierico, quintum Sefiori Galilææ civitate deposuit. Singulari autem unius dominatione Judæi liberati, libenter ab optimatibus regebantur.

(H. R.) Anno ab Urbe condita sexingentesimo 89°, qui est Ptholomei Dionisii 17°, Marco Tullio Cicerone oratore et Græco Antonio consulibus, ea quæ de Catilina et sociis ejus Salustius Crispus scribit acta sunt.

D (H. m.) Anno sequenti, qui est Urbis conditæ 690°, Decimo ³³¹ Junio Syllano et Lucio Murena consulibus, Metellus triumphavit de Creta, Pompeius de bello pyratice et Metridatico. Nulla unquam pompa triumphi similis fuit. Ducti sunt ante currum Pompeii filii Metridatis et filius Tygranis et Aristobolus ex Judæa, prelata est ingens pecunia auri atque argenti infinita. Hoc tempore nullum grave bellum erat.

Anno ab Urbe condita 693° Gaius Julius Caesar, qui postea imperavit, cum Lucio Bibulo consul fa-

VARIE LECTIONES.

³²⁴ deest 9c. suum 4. ³²⁵ de r. des. 9c. ³²⁶ invasit 9c. ³²⁷ se ei 3. ³²⁸ pompeii 9c. ³²⁹ agebantur. ³³⁰ postposita 5. ³³¹ decio 4. 10. 11.

ctus est. Decreta est ei Gallia Transalpina et Cisalpina et Illyricum cum legionibus denis in quinquenium datis; Galliam comatam postea senatus adjecit. Cæsar itaque in Galliam profectus, multa prælia cum Gallis Germanisque commisit, sepeque victus, sepiusque vincens, Galliam totam et Suevos, gentem ferocissimam, quorum centum pagos esse multi prodiderunt, omnemque Germaniam Romano subdidit imperio. Domuit autem novem annis omnem fere Galliam, quæ inter Alpes et flumen Rhodanum Rhenumque ³⁵² et oceanum est et circuitu patet ab his tricies centena milia passuum. Inde ad Marinos ³⁵³ venit, unde in Brithaniam ³⁵⁴ proximus et brevissimus transitus est, Britannisque bellum intulit, quibus ante ne nomen quidem Romanum cognitum fuit. Ibi acerba primum pugna fatigatus, non sine magno suorum discrimine tandem eos vicit, anno ante Dominicam incarnationem, ut Beda scribit, quinquagesimo (*h. e. A. 1. 2.*). Hanc historiam Suetonius Tranquillus explicuit planissime.

Anno ab Urbe condita 697, qui est Ptholomei Dionisii 25us, Marcus Licinius Crassus, collega Gnei Pompeii Magi in consulatu secundo, provinciam sortitus in Parthos, homo inexplibilis cupiditatis, audita templi ³⁵⁵ Hierosolimitani opulentia, quam Pompeius intactam reliquerat, in Palestinam divergit, Hierosolimam adit, templum pervadit, opes diripit. Inde per Mesopotamiam tendens in Parthiam, quacumque iter habuit, sociis civitatibus auxilia indixit, precia exegit; moxque ut Eufraten transit, Bajasen legatum ab Horode ³⁵⁶ rege Parthorum ad se missum obviam habuit, a quo vehementer increpatus est cur contra fœdus Luculli et Pompeii, avaricia inductus, Eufraten transierit, quamobrem futurum sine mora ut pro auro Parthico ferro oneraretur Serico ³⁵⁷. Itaque cum prope Charras ventum esset, Parthi subito irruentes cum Surena et Safacea prefectis, oppressere Romanos sagittis. Ceciderunt ibi plurimi senatores, aliquot etiam consulares et pretorii viri. Crassus quoque, filius Crassi, electissimus juvenis, in acie occisus est; preterea quatuor cohortes cum Wargunteio legato mediis deprehensæ campis, interfectæ sunt. Surenas, rapto equitatu, Crassum persequi intendit, eumque circumventum, ac frustra colloquium ejus petentem, interfecit, quamvis vivum auferre maluisset; pauci beneficio noctis liberati, Charras confugerunt (*Cf. Oros. vi, 13. — Cf. Jond. Der. s.*). Avaricia enim unius ad tantum nefas exolevit, ut 12 legiones Romanorum aut captæ, paucis elapsis, aut cæsæ cum cubibus fuissent. Caput vero Crassi cum dextera ad regem delatum, spectantibus fuit ludibrium. Rex itaque aurum in oris ejus iectum jussit infundere, dicens: *Urut te Parthicum, quod te vivum*

A urebat, aurum. Eo successu Parthi elatiores effecti, transire in Syriam censuerunt. (*Jos. De b. J. 1, 6.*) Quos strenue insidiis excepit Cassius et commissæ sibi provinciæ repulit finibus; deinde in Judæam irruit, et Tharicheis deletis, 30000 Judæorum in servitutem vendidit.

Antipater autem, de quo supra dixi quod Hyrcano saveret, accepit uxorem cui nomen Cypris, splendidissimo inter Arabiæ ³⁵⁸ feminas loco natam, ex qua suscepit filios quatuor, Faselum, Herodem, Josephum, Feroram, et filiam nomine Salome. Qui cum Gabinii favorem muneribus atque obsequiis promeruisse, etiam Cassii familiaritatem adeptus est. Causa quippetaptorum filiorum vir egregius est factus ad promerendam muneribus societatem potentium. Sic Josephus de eo testatur; Africanus vero historiographus precipuus (*Eus., Hist. eccl. 1, 4*): *« Aiunt, inquit, qui de eo diligenter explorarunt, Antipatrum quandam patrem fuisse Herodis Ascalonitæ, qui et ipse fuerit Herodis cujusdam filius, templi Apollinis editui. Hic Antipater ab Idumæis latronibus captus admodum puer, permansit cum predonibus, pro eo quod pater ejus rei familiaris inopia filium redimere non posset. Verum puer latronum vita et moribus institutus, Hyrcano cuidam Judæorum pontifici familiaris efficitur. Ex quo natus est Herodes, hic ³⁵⁹ qui Salvatoris temporibus fuit. »* Hæc Africanus.

(*H. m. et H. R.*) Anno ab Urbe condita septingentesimo, qui est Ptholomei Dionisii 28us, incertum unde concretus plurimam Urbis partem ignis invasit; nec umquam antea tanto incendio correptam et vastatam civitatem ferunt. Nam quatuordecim vicos ejus consumptos dicunt. Hinc jam bellum civile successit execrandum ac lamentabile, quod magis jam dudum dissensionibus ac molitionibus parabatur, quo preter calamitates quæ in bellis acciderunt, etiam fortuna populi Romani mutata est. Nam rediens Cæsar victor ex Gallia, decerni sibi absenti iterum consulatum poposcit; sed contradicturn est ei a Marcælo consule, annitente Pompeio et Catone ³⁶⁰, jussusque est Cæsar dimissis ³⁶¹ exercitibus Romam venire; et ex Marcelli consulis auctoritate ad legiones quæ apud Luceriam erant Gneus Pompeius cum imperio missus est. Propter quam injuriam Cæsar se consulit Ravennam. Marcus Antonius et Publius Cassius, tribuni plebis, pro Cæsare intercedentes, a Lentulo consule cûria foreque prohibiti, ad Cæsarem profecti sunt, Curione simul Cælioque comitantibus. Cæsar cum militibus quos habebat contra patriam venit, et Rubicone flumine transmeato, mox ut Ariminum ³⁶² venit, quinque cohortes quas tunc solas habebat, cum quibus, ut Livius ait, orbem terrarum adortus es

VARIE LECTONES.

³⁵² renunquæ 4. 9^c. 10. *semper fere* ³⁵³ morinos 4. marinas 10. 11. ³⁵⁴ ita codd. ³⁵⁵ deest 9^c. ³⁵⁶ herode 4. 9^c. 10. ³⁵⁷ syrico 9^c corr. sirico vel serico 5. ³⁵⁸ arabias 9^c. ³⁵⁹ is 9^c. ³⁶⁰ catone 5. ³⁶¹ nonnulli d. 9^c. ³⁶² arminum 5.

quid facto opus esset, edocuit, deplorans injurias suas, causam belli civilis pro restituendis in patriam tribunis esse testatus est. Inde per Antonium septem cohortes quæ apud Salmone²²³ morabantur, a Lucretio accepit, tres legiones, quæ cum Domicio apud Cornificium morabantur, ad suas partes transmisit. Consules vero cum Gneo Pompeio, senatus omnis atque universa nobilitas ex Urbe fugiens et in Greciam transiens, apud Dyrrachium bellum contra Cæsarem parabant, quo multi orientis reges²²⁴ cum auxiliis conveniebant. Cæsar vacuum Urbem ingressus, dictatorem se fecit, negatamque sibi ex ærario pecuniam fractis foribus invasit, protulit ex eo auri pondo 4135, argenti pondo prope nongenta milia. Inde venit Massiliam, ad quam obpugnandam Trebonium cum tribus legionibus relinquens, ad Hispanias contendit, quas Lucius Afranius et Marcus Petreius et Marcus Varro, Pompeiani duces, obtinebant, ibique multis præliis Petreium et Afranium superatos, composita pactione, dimisit, in ulteriore vero Hispania duas legiones a Marco Varrone suscepit. Similiter et duces ejus Curio Catonem Sicilia expulit, Valerius Cottam Sardinia, Varrus Tuberonem Africa eiecit. Cæsar, compositis rebus suis, Dyrrachium venit, et Pompeium frustra obsidione cinxit, cum illi maria paterent. Pompeius castellum quoddam mari propinquum, ubi presidia Cæsaris erant, evertit, et milites occidit. Cæsar autem, omissa obsidione, ad Pompeium convertit; Torquatus vero prorumpens aversum²²⁵ e vestigio insecutus est. Ita Cæsaris milites ancipiti periculo territi, ipso Cæsare frustra obsistente, fugerunt; evasit tamen Cæsar, quia nocte interveniente Pompeius sequi noluit. Dixit autem Cæsar, nec Pompeium scire vincere, et illa tantum die se vinci potuisse. Cæsa sunt in eo prælio 4000 militum Cæsaris, centuriones 22, equites Romani complures; cæsus est ibi Sœva, Cæsaris miles fortissimus, cujus scutum centum viginti ictibus petiitum fuisse dicitur. Inde citato agmine Cæsar per Epyrum in Thessaliam perrexit, Pompeius vero cum maximis copiis secutus est, bellumque commissum est. Videre ibi et gemere erat, contractas Romanorum vires in campis Pharsalicis ad occisionem mutuam constitisse, quas, si concordia rexisset, nulli populi, nulli reges ferre²²⁶ potuissent. Fuerunt enim ex parte Pompeii octoginta octo cohortes, peditum plus quam 40000²²⁷, equites in sinistro cornu 600, in dextro 500, reges et senatores et Romani equites plurimi, ex parte autem Cæsaris minus quam 40 milia peditum, equites mille. Cumque diu utrinque sub dubia sorte caderentur, atque ex alia parte Pompeius diceret: *Parce civibus, nec tamen faceret, ex alia vero Cæsar hoc faceret quod urgeret, dicens: Miles, faciem feri, tandem universus Pompeii fugit exercitus, castra-*

A que direpta sunt. Cæsa sunt in eo prælio Pompeianorum 15000, centuriones 33. Pompeius fugiens, in ostio Penei amnis onerariam navim nactus, in Asiam transit, inde per Cyprum Alexandriam petiit, ut a rege Ægypti, cui tutor ipse a senatu datus fuerat propter juvenilem ejus ætatem, acciperet auxilia. Qui fortunam magis quam amicitiam secutus, occidit Pompeium, caputque ejus et anulum Cæsari misit. Quibus conspectis, Cæsar etiam lacrimas fuisse dicitur, tanti viri intuens caput, generi quondam sui, et inundatum odoribus imperavit cremari. Pompeii uxor filiique fugerunt, cetera Pompeiana classis direpta est; omnibus qui in ea erant crudelissime trucidatis. Ibi et Pompeius Bythinus occisus est, Lentulus vero vir consularis apud Pelusium interfectus est. Cæsar, compositis apud Thessaliam rebus, Alexandriam venit, ubi Achilles dux regius²²⁸, semel imbutus Pompeii sanguine, Cæsaris quoque necem meditabatur. Nam jussus exercitum cui preerat dimittere prope 20000 armatorum, non modo sprexit, verum etiam aciem direxit. In ipso prælio regia classis ad terram subducta jubetur incendi. Ea flamma cum partem quoque urbis invasisset, 400,000 librorum proximis forte ædibus condita exussit, singulare profecto monumentum studii curaque majorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congesserant. Postea Cæsar insulam ubi Pharos est cepit; eo Achilles cum Gabiniensis militibus venit; ingens pugna commissa est, magna ibi Cæsarianorum militum multitudo cecidit, omnes etiam interfectores Pompeii interfecti sunt. Cæsar quoque vi insistentium hostium pressus, scapham ascendit. Qua mox pondere subsequentium gravata ac mersa, per ducentos passus ad navim, una manu elevata, qua cartas tenebat, natando pervenit. Mox navali certamine pulsatus, magna felicitate classem regiam aut depressit aut cepit. Alexandrinis petentibus regem reddidit, monitum ut magis amicitiam Romanam quam arma experiri studeret²²⁹. Qui tamen, illico ut liber fuit, bellum intulit, sed continuo cum toto exercitu suo et ipse deletus est. Nam et 20000 hominum in eo bello referuntur cæsa, 12000 cum 70 longis navibus dedita. Quingenti ex victoribus cecidisse dicuntur.

D Rex ipse adolescens scapha exceptus, ut fugeret, multis insipientibus, mersus necatusque est; corpus ejus ad litus devolutum, indicio lorice aureæ cognitum fuit. Qua Cæsar Alexandriam premissa, omnes Alexandrinos ad deditionem desperatione compulsi, regnumque Ægypti Cleopatæ, Ptholomei sorori, dedit, cum qua stupri consuetudinem habuit; quæ postea regio comitatu Urbem ingressa est.

Cleopatra itaque, soror Ptholomei regnavit Alexandriæ annis 22, ut Jordanis episcopus dicit (*De*

VARIÆ LECTIONES.

²²³ Salmonem 9°. ²²⁴ r. o. 5. ²²⁵ aversus 5. adversum 9°. ²²⁶ ita 9°. finire 4. 5. 10. 11. ²²⁷ XI. 9°. ²²⁸ regis 5. ²²⁹ studerent 5.

r. s.); sed Tertullianus scribit (*adv. Judæos* ed. Semler II, p. 296) quod regnaret annis tantum 20, dicens eam conregnasse Augusto annis 13, ipsumque postea regnasse aliis 13, qui sunt 56 Augusti³⁰⁰. Regni autem Cleopatæ licet tot anni fuisse dicantur, in ordine tamen regum non plus quam duo computantur, quia tercio ejus anno Gaius Julius Cæsar Romanum arripuit imperium. (*Jorn. l. l.*) Hanc siquidem Cleopatram postea Romanus duxor Antonius suscipiens sucque lateri, spreta sorore Octaviani, consocians, contra cives proprios dimicavit. Quem Octavianus Augustus certamine superans in Actiaco litore, utrosque jugales coegit ut se ipsos perimerent; sicque regnum eorum in Romanorum³⁰¹ imperium devenit, ubi et usque hactenus et usque in finem mundi secundum prophetiam Danielis regni debetur successio.

Alex. Rom.

1

2

3 1 Romanum cepit imperium per Gaium Julium Cæsarem.

8 1 (*Hier.*) Octavianus³⁰², qui postea appellatus est Augustus, filius Actiæ sororis Juli Cæsaris, regnavit post Julium annis 56, a quo Romani principes appellati sunt augusti.

17 10 Ex³⁰³ hoc tempore, videlicet ex decimo anno Augusti, regnum et sacerdotium Judæorum et christus, id est unctus, usque in presens tempus defecit, Hyrcano pontifice consilio Antigoni fratris sui, Aristoboli filii, a Parthis capto, et eodem Antigono a Romanis occiso, et Herode alienigena rege constituto.

12 15 Antonius et Cleopatra semet ipsos Defecit 16 interficiunt, et Ægyptus in pro-regn. 17 vinciam redacta Cornelium Gal-Alex. 18 lum primum habuit judicem Romanorum³⁰⁴ 56 manum.

(*Hier.*) Gaius Julius Cæsar, a quo Romani principes cæsares appellantur, primus apud Romanos singulare arripuit imperium, regnavitque annis quinque, ab Urbe condita 705³⁰⁵. (*H. m.*) Hic itaque reversus ab Alexandria per Syriam, Pharnacem, Metridatis Magni filium, vicit, Romamque regressus, tercio se dictatorem et consulem fecit cum Marco Æmilio Lepido, qui magister militum ei causa dictaturæ ante annum fuerat. Deinde in Africam profectus est, ubi infinita Romanorum nobilitas cum Juba rege Mauritanix apud Thapsum sibi bellum reparaverat. Duces autem Romani erant Publius Cornelius Scipio, ex antiquissimo genere Scipionis Africanus, qui etiam socer Marci Pompeii fuerat, Marcus Petreius Varrus³⁰⁶, Marcus Porcius Cato, Lucius Cornelius Faustus, Syllæ dictatoris filius. Contra h. s. commissio prælio, post multas hominum

A cædes victor exstitit Cæsar; castra eorum direpta sunt, sexaginta elephantis capti. Cato sese apud Uticam veneno occidit; Juba percussori jugulum dato precio prebuit; Petreius gladio se³⁰⁷ perfodit; Scipio in navi, qua ad Hispanias fugiens, vento cactus, in Africam rediit, semet ipsum jugulavit. In eadem navi etiam Torquatus occisus est. Cæsar Pompeii Magni nepotes filiamque³⁰⁸ Pompeiam, simulque cum his Faustum, Syllæ filium, et Petreium ac Afranium jussit occidi. Post annum Romam cum quatuor triumphis ingressus, quarto dictator et consul creatus est, totiusque regni monarchiam solus assumpsit, ex quo continua Romanis nascuntur imperia. Disposito itaque ac recuperato rei publicæ statu, continuo in Hispaniam contra Gneum Pompeium et Sextum Pompeium, filios Pompeii Magni, profectus, multa bella sorte varia gessit. Ultimum bellum apud Mundam flumen gestum est, ubi tantis viribus dimicatum est tantaque cædes acta, ut Cæsar quoque, veteranis etiam suis cedere non erubescens, se voluerit occidere, ne post tantam rei militaris gloriam in potestatem adolescentum natus annos 66 veniret. Denique reparatis suis, tum subito in fugam versus est exercitus Pompeiorum; Titus Labienus et Actius Varus in acie cæsi sunt; Gneus Pompeius cum centum equitibus aufugit; Sextus Pompeius, frater ejus, contracta celeriter non parva Lusitanorum manu, congressus cum Cesonio, victus fugiensque interfectus est. Hoc bellum eo die actum est quo pater eorum Pompeius ab Urbe, bellum gesturus, antea aufugerat, quatuorque annis hoc bellum civile toto orbe intonuit. Cæsar itaque, bellis civilibus toto orbe compositis, Romam rediens, agere insolentius³⁰⁹ cepit contra consuetudinem Romanæ libertatis. Cum ergo honores ex sua voluntate prestaret, qui antea ferebantur a populo, nec senatus ad se venienti assurgeret, aliaque regia et pene tyrannica faceret, conjuratum est in eum a ducentis et 60 vel amplius senatoribus equitibusque Romanis. Precipui inter conjuratores fuerunt duo Bruti, ex genere illius Bruti qui primus consul fuerat Romæ regesque expulerat, et Gneius Cassius et Servilius Casca. Quadam igitur die senatu in curia congregato, cum Cæsar advenisset, viginti tribus cultris senatoriis confossus est, moxque auctores cædis strictis pugionibus in Capitolium secesserunt. Turbato populo, diu deliberatum est utrum Capitolium cum auctoribus cædis oporteret incendi, corpus ejus raptum populus, dolore stimulatus, in foro fragmentis tribunalium ac subselliorum cremavit. Eadem vero nocte quæ eadem ejus precessit, Calpurnia, uxor ejus, vidit in somnis eum confossum vulneribus in sinu suo jacere; oravitque eum ne mane abiret in senatum; sed hæc auspicio:um verba sæpe negligens, contempsit somnium,

VARIE LECTIONES.

³⁰⁰ deest 5. anni augusti 4. 10. 11. ³⁰¹ romanum 5. ³⁰² Hæc desunt 4. 11. ³⁰³ D. r. a. des. 5. ³⁰⁴ add. anno 5. ³⁰⁵ varus 4. ³⁰⁶ se g. 5. ³⁰⁷ M. filiam p. nepotesque 5. ³⁰⁸ i. a. 5.

rei autem probavit eventus. Ante paucos quoque dies bove ex more mactata, cor in extis non est re-
pertum. Quod cum Spurinna aruspex pronuntiasset
ei ad vitæ periculum pertinere, Cæsar memor con-
stantie ait : *Miraris, si bos non cor habet.* Sed mox
vitæ ejus finis fuit. Idem Spurinna ante paucos fere
annos eidem Cæsari dixerat, cavendas ei esse Idus
Martias. Quo die viso, ait Spurinnæ Cæsar : *Idus
Martii venerunt.* Ille respondit : *Sed nondum trans-
ierunt.* Eodem die Cæsar confossus est, vir quo nul-
lus umquam magis bellis enituit. Ejus siquidem du-
ctu undecies centum nonaginta duo milia hominum
cæsa sunt. Nam quantum bellis civilibus fuderit,
annotare noluit. Signis collatis quinquagies dimi-
cavit, Marcum Marcellum solus supergressus, qui 39
vicibus fuerat præliatus. Ad hoc nullus celerius
scripsit, nemo velocius legit, quaternas etiam epi-
stolas simul dictavit. Tante fuit bonitatis, ut quos
armis subegerat, clementia magis vicerit³⁶⁹. Eodem
tempore Romæ tres simul exorti soles paulatim in
eundem orbem coeherunt. Inter cetera quoque por-
tentia quæ toto³⁷⁰ orbe facta sunt, bos in suburbano
Romæ ad arantem locutus est, frustra se urgeri,
non enim frumenta, sed homines brevi defu-
turos.

Octavianus Cæsar, qui postea Augustus est appe-
llatus, a quo et deinceps imperatores Romanorum³⁷¹
augusti dicti sunt, regnavit annis 56, 12 cum Anto-
nio et Lepido, solus vero 44 (Cf. Hier.). (H. m.) Hic
Octavio patre senatore genitus, maternum genus ab
Ænea per Juliam familiam sortitus est, filius Actiæ,
sororis Julii Cæsaris, quem ille adoptavit in filium,
cum non haberet proprium, et testamento heredem
reliquit nomenque suum ferre jussit. Interfecto igitur
Cæsare³⁷² avunculo suo, cum primum rediens ab
Apollonia Urbem ingrederetur, hora circiter tertia,
repente liquido ac puro sereno ad speciem celestis
arcus orbem solis ambiit circulus, quasi eum potis-
simum in mundo solumque clarissimum in orbe
monstraret, cujus tempore nasciturus esset, qui
ipsum solem solus mundumque totum et fecisset et
regeret.

Anno itaque ab Urbe condita 709 interfecto Julio
Cæsare, bella civilia reparata sunt. Percussoribus
enim Cæsaris favebat senatus; Antonius autem con-
sul, qui erat partium Cæsaris, civilibus bellis eos
obprimere conabatur. Ergo turbata re publica, inter
multa scelera quæ Antonius commisit, Decium Bru-
tum apud Mutinam obsidione conclusit. Pro qua re a
senatu hostis judicatus est, missique sunt ad expu-
gnandum eum duo consules, Pansa et Hircius, et
cum his Octavianus adolescens, natus annos³⁷³ 17.
Ex quibus Pansa primo veniens, pilo graviter vulne-
ratur, et interpositis diebus moritur; Hircius vero
collegæ auxilium ferens, magnas Antonii copias va-

sta cæde delevit; Octavianus Cæsar eatenus castra
custodivit. Secunda adversus Antonium pugna ma-
gnæ utrimque strages factæ sunt, Hircius consul oc-
ciditur, Cæsar victoria potitur; consulum occisorum
uterque exercitus Octaviano Cæsari subditur. Anto-
nius fugatus, amisso exercitu, confugit ad Lepidum,
qui tunc magister equitum Cæsaris fuerat, et tum
militum copias grandes habebat. A quo susceptus
est, ipsoque interveniente, Cæsar recepit eum in
gratiam, atque ob fidem reconciliatæ gratiæ filiam
ejus in matrimonium³⁷⁴ sortitus est; et ut vindica-
turus patrem Cæsarem, a quo per testamentum heres
adoptatus fuerat, Romam cum exercitu tendebat, et
cum Antonio ac Lepido rem publicam armis tenebat
et³⁷⁵ senatum proscripserat. Cumque rumor de fu-
tura proscriptione in Urbe ortus esset, Gaius Tor-
nus³⁷⁶ vir pretorius nichil tale suspicans, incursan-
tibus militibus, in domo sua interfectus est, aliique
complures³⁷⁷ nobiles trucidati sunt. Sed ne incir-
cumspecta cædes effrenatius ageretur, 132 senatorum
nomina in tabula proposita sunt, primum Lepidi
precepto et nomine, deinde Antonii, tæcio Cæsaris.
Ibi Antonius Tullium Cicéronem inimicum suum
proscripserat, Lucium quoque Cæsarem avunculum
suum, et quod exaggerando sceleri accessit, viduam
matrem proscripsit; ibi Lepidus Lucium Paulum
fratrem in eundem proscriptorum gregem conjecit;
adjectique sunt postea triginta equites Romani (Cf.
Oros. vi, 18. — H. m.). Multæ et variæ clades diu
actæ sunt, domus proscriptorum, direptis omnibus,
dirutæ sunt. Interea Brutus et Cassius, interfecto-
res Gaii Cæsaris, ingens bellum moverunt; erant
enim per Macedoniam et orientem multi exercitus
quos occupaverant. (H. R. et H. m.) Profecti sunt
igitur contra eos Octavianus Cæsar et Marcus Anto-
nius, Lepido ad defendendam Italiam remanente, et
apud Philippos Macedoniæ civitatem contra eos pu-
gnantes, primo prælio victi sunt; periit tamen dux
nobilitatis Cassius; secundo Brutum et infinitam
nobilitatem victam interfecerunt; ac sic inter eos
divisa est res publica, ut Cæsar Hysponiam et Gal-
lias et Italiam teneret, Antonius Asiam, Pontum et
orientem. Sed in Italia bellum civile moverat Lucius
Antonius consul, frater ejus qui cum Cæsare con-
tra Brutum et Cassium dimicavit. Is apud Perusium
Tusciæ civitatem victus et captus est, sed non oc-
census. At Romæ Fulvia, uxor Antonii, socrus Cæ-
saris, dominatum ut mulier exercebat, insolens
etiam in eos per quos ut insolesceret agebatur; Cæ-
sarem quoque contumeliis et insidiis petiit; a quo
propulsata, ad Antonium in Greciam concessit.
Antonius vero etiam Octaviam, sororem Cæsaris,
duxit uxorem. Interim a Sexto Pompeio, Gnei Pom-
peii filio, ingens bellum in Sicilia commotum est,
adversus quem Octavianus Cæsar et Marcus Anto-

VARIÆ LECTIONES.

³⁶⁹ vinceret vel vicerit 5. ³⁷⁰ ex eo 9°. ³⁷¹ r. imp. 5. ³⁷² Julio Cæsare 5. ³⁷³ annos n. 5. ³⁷⁴ matri-
monio 5. ³⁷⁵ deest 4. 9°. ³⁷⁶ Thoranus 9°. ³⁷⁷ quam plures 5.

nius pugnaverunt; sed pax ³⁷⁸ inter eos postremo A convenit. Quam cum postea Pompeius rumperet, Agrippa jussu Cæsaris cum eo conflavit, et vicit; centum sexaginta tres naves ejus aut mersit aut cepit; Pompeius cum 17 vix lapsus evasit. Lepidus quoque magna viginti legionum insolentia tumens, cum Messanam militibus permissam ³⁷⁹ diripisset, ipsum Cæsarem ad se venientem semel atque iterum sprevit, ac potius telis appeti jussit; quæ ille collecta in lævum brachium lacerna repellendo vitavit. Mox immisso equo ad suos reversus, instructoque exercitu, adversus Lepidum veniens, plurimas legiones ejus, paucis interceptis, in suam partem transire coegit. Lepidus tandem intelligens, quo sua vanitas tenderet, deposito paludamento, assumptaque veste pulla, supplex Cæsari factus, vitam et bona impetravit, perpetuo quidem emendatus exilio. (Cf. Oras. I. I. H. m.) His temporibus Agrippa in Aquitania rem prospere egit, et Lucius Ventidius ³⁸⁰ Bassus irrumpentes in Syriam Persas tribus præliis vicit, Parthorum regis Orodis filium interfecit, eo ipso die quo olim Orodes per ducem Surenam Crassum occidit. Taurus quoque Cæsaris prefectus totam pene Siciliam ferro pertemptatam in fidem recepit. Quadraginta quatuor legiones sub unius tunc ³⁸¹ imperio Cæsaris erant. Unde milites multitudine feroces quosdam pro accipiendis agris tumultus excitaverant. Sed Cæsar, animo ingens, 20 milia militum exauctoravit, 30 milia servorum dominis restituit, 6 milia, quorum domini non exstabant, in crucem egit, jam (214) tum ³⁸² presignans, suo tempore nasciturum esse, per quem superbientes reprimendi et omnes servi suo vero ³⁸³ domino restituendi essent, qui tamen dominum suum recognoscere; qui vero sine domino invenirentur, mortis supplicio punirentur. Post hæc Cæsar ovans Urbem ingressus, ut in perpetuum tributitiæ potestatis esset, a senatus decreto accepit.

His diebus trans Tyberim e taberna meritoria fons olei de terra exundavit, ac per totum diem largissimo rivo fluxit, significans sub perpetuo principatu nascituri ejus tempore Christi, toto die, id est omni tempore, Romani imperii de hospita largaque ecclesia oleo sacri crismatis unctos indesinenter processuros (Cf. Oras. vi, 20).

(H. m.) Antonius autem, qui Asiam et Orientem tenebat, Artabanem Armeniæ regem proditione et dolo cepit, vinctumque argentea catena ad confessionem thesaurorum regionum coegit; expugnatoque opido, in quo erant thesauri, magnam abstulit copiam argenti et auri ³⁸⁴. Qui elatus pecunia, bellum Cæsari indixit, atque Octaviæ, sorori Cæsaris, repudium denunciavit, et Cleopatram ex Alexandria sibi

occurrere imperans uxorem duxit. Mox ingens bellum civile commovit, cogente Cleopatra, dum cupiditate muliebri cupit etiam in Urbe regnare. Profectus est igitur Cæsar a Brundisio Calabriæ in Epyrum adversus Antonium, qui jam omne Actium litus classibus obsidebat. Naves Cæsaris erant ducentæ triginta rostratæ et 30 sine rostris triremes, et octo legiones classi superpositæ absque cohortibus pretoriis quinque. Classis autem Antonii 170 navium fuit, quantum numero cedens, tantum magnitudine precellens; nam decem pedum altitudine a mari excelebant. Famosum hoc bellum fuit, ab hora quinta usque septimam incerta vincendi spe, reliquum diei cum sequenti nocte in victoriam Cæsaris declinavit. Prior Cleopatra regina cum 60 velocissimis navibus fugit; Antonius quoque, detracto insigni pretoriæ navis, fugientem ³⁸⁵ secutus est uxorem. Illucescente jam die, victoriam Cæsar consummavit. Antonius igitur gladio se transverberavit, ac semianimis ad Cleopatram in mausoleum regium, in quo se illa moritura considerat, perlatus est. Cleopatra vero exornata diversis ornamentis ad Cæsarem venit, sperans eum ut ceteros sua specie ad libidinem illicere. Sed ille se intra pudicitiam coartans, eam sprevit et custodiri precepit. (Joan. De r. s.) Quæ ubi se ad triumphum servari intellexit, e custodia elapsa, in mausoleum suum se recepit, ibique maximos, ut solebat, induta cultus, in referto odoribus solio juxta suum se collocavit Antonium; admotisque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta est, frustra Cæsare etiam psillos admovente, qui venena serpentum et vulneribus hominum exsugere solent. Sic Cæsar Octavianus Alexandria urbe opulentissima cum tota Ægypto potius est; preposuitque Ægypto Cornelium Gallum, de quo Virgilius scribit. (Hæc. — H. R.) Hunc primum judicem Romanum Ægyptus habuit.

(H. R. et H. m.) Anno ab Urbe condita 725. Cæsar ab oriente victor rediens, 8 Idus Januarii Urbem triplici triumpho ingressus est, ductis ante currum ejus Cleopatæ liberis, Sole et Luna, ac tum primum, sospitis omnibus civilibus bellis, Jani portas clausit. Hoc die Cæsar consalutatus est Augustus primum, eo quod publicam rem auxerit, atque ex eadem die summa rerum ac potestatum penes unum esse cepit et mansit; quod Greci monarchiam dicunt.

Anno sequenti Cæsar Augustus parum in Hispania per ducentos annos actum intellegens, si Cantabros et Astures, duas ferocissimas gentes Hispaniæ, suis uti legibus permisisset, iterum Jani portas aperuit, atque in Hispanias ipse cum exercitu profectus est. Ibi eum apud Tarraconem ³⁸⁶, citerioris Hispaniæ urbem, legati Indorum et Scytharum ³⁸⁷, toto orbe

VARIÆ LECTIONES.

³⁷⁸ deest 5. 9c. 10. ³⁷⁹ deest 5. ³⁸⁰ vendilius 9c. ³⁸¹ deest 9c. i. t. 5. ³⁸² tunc 5. ³⁸³ deest 5. ³⁸⁴ auri et argenti 5. ³⁸⁵ deest 9c. ³⁸⁶ tarraconam 5. ³⁸⁷ scytharum 5.

NOTÆ.

(214) Jam — punirentur Ekkehardi verba sunt.

PATROL. CLIV.

transmisso, tandem invenerunt, refuderuntque in Casarem Alexandri Magni gloriam; quoniam, sicut illum Hispanorum Gallorumque legato in medio oriente apud Babyloniam contemplatione pacis adiit, ita hunc apud Hispaniam in occidentis ultimo simplex Indus et Scyta Boreus pro pace oravit. Cantabrico itaque bello per quinque annos confecto, totaque Hispania in aeternam pacem composita, Caesar Romam rediit²⁹², et Cantabricæ victoriæ hunc honorem contulit, ut tunc quoque portas claustris cohiberet. Ita tunc secundo per Casarem, quarto post Urbem conditam clausus est Janus. Non ullo²⁹³ autem tempore ante eum Romana res magis floruit, quippe cui ipse et per se et per duces ac legatos suos plurimum bellis addidit. Ipse namque per se Romano adiecit imperio Ægyptum, Cantabram, Asturiam, Dalmatiam, Pannoniam, Aquitaniam; Drusus vero privignus ejus, Galliam Rhetiamque sortitus, maximas fortissimasque gentes armis subegit, Susipecies, Thecteros et Chattos²⁹⁴ perdomuit, et trans Albim fluvium, qui in barbarico longe ultra Rhenum est, submovit, Marcomannos pene ad interniciem delevit, postea fortissimas nationes, quibus et natura vires et consuetudo experientiam virium [dabat²⁹⁵], pariter uno bello, sed suis aspero, superavit, id est Cheruscos, Suevos et Sicambros, quorum virtus ac feritas ex eo considerari potest, quod mulieres quoque eorum, si quando preventu Romanorum inter plaustra sua collidebantur, deficientibus telis vel qualibet re qua velut teo uti furor possit, parvulos filios, collisos humi, in hostium ora jaciebant. Tyberius autem, frater Drusi, Pannonios, novo motu intumescens, cruentissima cæde delevit, idemque continuo Germanos bello arripuit, e quibus 40 milia captivorum victor abduxit; quod revera bellum maximum et formidolosissimum quindecim legionibus per triennium gestum est, nec fere ullum majus bellum, sicut Suetonius testatur, post Punicum fuit. Sub eodem vero tempore Quintilianus Varus propretor cum tribus legionibus trans Rhenum fluvium mira superbia atque avaricia in subiectos agens, a Germanis rebellantibus cum tribunis et legionibus deletus est. Quam rei publicæ cladem Cæsar Augustus adeo graviter tulit, ut veste capilloque ac reliquis lugentium indicibus deformis, et sepe per vim doloris caput parieti collidens, clamaret: Quintili^{296, 297, 298, 299} Varo, redde legiones. In Africa quoque Cossus dux Cæsaris Musolanos et Getulos latius vagantes artatis finibus coercuit, atque a Romanis militibus³⁰⁰ sustinere metu compulit. Piso etiam adversus Vindelicos missus est, quibus subactis, victor ac Casarem Lugdunum venit. Bosphoranos vero Marcus Agrippa superavit, et signis Romanis, quæ illi quondam sub Metridate sustulerant, bello repa-

A ratis, victos ad deditionem coegit, Armeniam a Parthis recepit. Parthi quasi, toto terrarum orbe vel domito vel pacato, omnium oculis notarentur, atque in se solos omnis vigor Romani imperii vertendus esset, quippe quos pristina ulciscendæ Crassianæ cædis conscientia mordebat, ultro signa quæ Crasso interfecto abstulerant ad Casarem remisserunt, eique obsidibus datis, firmum fœdus fidei supplicatione meruerunt³⁰¹. Galatia quoque sub hoc provincia facta est, cum antea regnum fuisset, primusque eam Marcus Lollius pro pretore administravit. Tanto autem amore etiam apud barbaros Cæsar Augustus habebatur, ut reges Romanorum amici in honorem ejus civitates conderent et ex ejus nomine Cæsareas vocarent. Multi quoque reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur, et habitu Romano, scilicet togati, ad vehiculum³⁰² vel equum ejus cucurrerunt. Ipse autem adeo execratus est turbas, bella, simulas, ut nisi justis de causis numquam genti alicui bellum indixerit, jactantisque esse ingenii et levissimi dicebat, ardore triumphandi et ob lauream coronam, id est folia infructuosa, securitatem civium in discrimen per incertos eventus certaminum precipitare, neque imperatori bono quicquam minus quam temeritatem congruere, satis celeriter fieri quicquid commune³⁰³ gereretur, armaque nisi majoris emolumenti spe nequaquam movenda esse, ne compendio tenui, jactura gravi petita victoria similis sit hamo aureo piscantibus, cuius abrupti amissique detrimentum nullo capture lucro pensari potest. Hic itaque in imperio positus, tribuniciam per se potestatem exercuit. Denique erga cives clementissimus, in amicis utilitissimus, quorum precipui erant Mecenases ob taciturnitatem, Agrippa ob modestiam laborisque patientiam. Diligebat preterea Virgilium Flaccumque poetas, liberalibus studiis in tantum incumbens, ut nullus ne in procinctu quidem laberetur dies, quin legeret, scriberet, diceret. Leges alias novas, alias protulit suo nomine correctas. Auxit ornavitque Romam multis ædificiis, isto glorians dicto: *Urbem latericiam reperi, marmoream relinquo*. Fuit militis et gratus et civilis animi, toto corpore pulcher, sed maxime oculis, quorum acies clarissimorum syderum modo vibrabat. A cujus facie dum quidam miles oculos averteret, et interrogaretur ab eo cur ita faceret, respondit: *Quia fulmen oculorum tuorum ferre non possum*. Nec tamen hic tantus vir viliis caruit. Fuit enim paululum impatiens, leniter iracundus, occulte invidus, palam factiosus, dominandi vero supra quam estimari possit cupidus, alex lusor studiosus. Cumque esset cibi ac vini multum abstinens, aliquatenus vero somni, usque ad vulgaris tamen famæ probum serviebat libidini; nam inter duode-

VARIE LECTIONES.

²⁹² adit 9°. ²⁹³ Nonnulli 3. 9°. corr. non ullo 10. ²⁹⁴ chatos 9°. catthos 5. cattos 10. 11. t ²⁹⁵ deest in omnibus quos vidi codd. ^{296, 297, 298, 299} quintiliane 9°. ³⁰⁰ ita codd. limitibus abstinere 11. ³⁰¹ inierunt 9°. ³⁰² vegiculum 5. ³⁰³ ita codd. pro commode quod legitur in Hist. misc.

cim catamitos totidemque puellas accubare solitus erat; abjecta quoque uxore sua Scribonia, amore conjugis alienæ possessus, Libiam, quasi marito concedente, sibi conjunxit; cujus Libiæ jam erant filii Drusus et Tyberius. Cumque esset luxuriæ serviens, erat tamen ejusdem vitii severissimus ultor, more hominum quorundam qui in ulciscendis vitiis quibus ipsi vehementer indulgent acres sunt. Nam poetam Ovidium, qui et Naso, pro eo quod tres libros artis amatoriae scripserat, irrevocabili damnavit exilio. Oblectabatur etiam omni genere spectulorum, precipue ferarum incognita specie.

Hujus temporibus Romæ sapientes insignes erant Virgilius, Horatius Flaccus, Livius, Salustius, Ovidius, Hortensius, Athenodorus Tharseus, Silius Alexandrinus.

Anni Augusti.

1. Anno igitur septingentesimo decimo a conditione Urbis Octavianus Cæsar regnare cepit, regnavitque cum Antonio et Lepido annis 12, postea solus 44, qui sunt quinquaginta sex. Primo autem anno jussu senatus bellum adversum Antonium movit, eumque devicit. (Hier.) Eodem anno cum multi in ultionem Cæsaris occiderentur, Cicero in Phormiano suo ab Herennio et Publio occisus est, anno ætatis suæ 64. Eodem quoque anno Ovidius Naso nascitur in Peligno.

2. Curtius Salassus in insula Arato cum quatuor cohortibus exustus est vivus, eo quod tributa gravius exigeret.

3. Octavianus, interveniente senatu, in amiciciam regreditur cum Antonio.

4. Cornificius poeta desertus a militibus interiit, quos sepe fugientes galeatos lepores appellavit. Hujus soror erat Cornificia, cujus insignia extant epigrammata.

5. Secunda secessio Cæsaris et Antonii.

6. Cornelius Nepos scriptor hystoricus clarus habetur.

7. Formius cum filio Formio claruit, sed filius consularis ante patrem obiit ¹⁰⁰.

8. Brutus et Cassius, magnis exercitiis comparatis, apud Athenas convenerunt, totamque Greciam depopulati sunt. Quos Cæsar et Antonius, denuo reconciliati, in Macedoniam persecuti sunt et ad mortem compulerunt; nam in desperationem adacti, immaturam sibi mortem ante belli terminum intulerunt. Invitatis quippe ¹⁰¹ percussoribus Cassius caput, latus ¹⁰² Brutus prebuit.

9. Varus poeta, quem Virgilius in Bucolicis notat, in Capadocia moritur.

10. Herodes alienigena, filius Antipatri Ydumæi et Cypridis Arabiæ, suadente Antonio, a senatu

A Romano rex Judæorum constituitur, regnavitque annis 47 ¹⁰³. Qui ut se Judeis ¹⁰⁴ magis commendaret, uxorem suam, quæ Dosis vocabatur, de qua filium nomine Antipatrum habuit, abjecit, et regio semini se conjunxit, accipiens Mariamnem, filiam Alexandri, filii Aristoboli, fratris Hyrcani summi pontificis et regis, quam procreaverat idem Alexander ex filia Hyrcani patris sui (Cf. Hier. — Jos. De b. J. i, 11).

(Hier.) Ab hoc igitur anno, qui est decimus Octaviani Cæsaris et 718^{aa} a conditione Urbis, ab origine vero mundi ter millesimus nongentesimus 22^{aa}, regnum et sacerdotium Judæorum usque in presens tempus defecit, et christus, id est unctus, quem Scriptura Danielis significat, finem accepit. (Ecs. H. e. i, 5. — Hier. in Dan. c. ix.) Nam usque

B ad Hyrcanum, Alexandri Jamnei filium, judices, sacerdotes, reges per successiones populo Judæorum prefulerunt; sed ¹⁰⁵ Hyrcanum frater suus ¹⁰⁶ Aristobolus de regno expulit, quem Pompeius Romanorum princeps, favente Antipatro Herodis patre, restituit, Aristobolum vero Romam captivum duxit. Hyrcano autem per consilium Antigoni, filii fratris sui Aristoboli, a Parthis capto, eodemque ¹⁰⁷ Antigono in loco patris ab eisdem Parthis subrogato, sed mox eodem a Romanis seu ab Herode capto et interfecto, (Hier.) Herodes regum accepit, et exinde nequaquam per successionem generis sacerdotalis pontifices constituti sunt, sed ignobiles quique, et alii alio tempore, nonnulli vero per unius anni spatium vel modicum amplius sacerdotium emeruerunt.

C Itaque Herodes Analeum quendam, de Babylone accitum, pontificem constituit; post exiguum vero temporis Aristobolum, fratrem uxoris suæ Mariamnis, nepotem Hyrcani ex filia, successorem ei dedit. Quo post annum consilio ipsius Herodis in aqua suffocato, rursus sacerdotium reddidit Analeo; sicque per diversas successiones extraneorum in sacerdotalis successionem generis sacerdotium defecit Judæorum. Quæ omnia ita ventura angelus Danieli predixit in hæc verba: « Et scies et intelleges ab initio sermonis respondendi et ædificandi Hierusalem usque ad Christum ducem ebdomadæ septem et 62, et post ebdomadas septem et 62 interibit crisma, et judicium non erit, et templum et sanctum corrumpet populus, D duce veniente. » Et reliqua. Igitur septem et 62 ebdomadæ, quæ simul fiunt 69, faciunt annos 483, in quibus christi, id est sacerdotes per unctionem consecrati, regnaverunt ab instauratione templi sub Dario usque ad Hyrcanum, in quo novissimo crisma et sacerdotium defecit Judæorum. (Hier. in Dan. c. ix.) Quod (215) autem a perfectione templi, hoc est ¹⁰⁸ a sexto Darii anno, usque ad ¹⁰⁹ decimum Augusti annum septem et 62 ebdomadæ, id est anni 483,

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ deest 9c. ¹⁰¹ deest 9c. ¹⁰² deest 5. ¹⁰³ XXXVII. 5. XXXVIII 1b. ¹⁰⁴ i. se 5. ¹⁰⁵ deest 9a
¹⁰⁶ ejus 9c. ¹⁰⁷ eodem 9c. 11. ¹⁰⁸ hoc est des. 9c. ¹⁰⁹ deest 5.

NOTÆ.

(215) Cf. eadem verba supra col. 554.

computentur, sic possumus approbare. Sexagesimæ sextæ olympiadis anno primo, hoc est Darii sexto, completa est templi ædificatio, et 186 olympiadis anno secundo, id est Augusti decimo, Herodes regnum suscepit Judæorum, in quibus sunt anni 483, per singulas olympiades quadriennio subputato.

Anni Herodis regis.

11. 1. (HIER.) Salustius obiit quadriennio ante bellum Actiacum. Lunæ cursus secundum Romanos hoc anno inventus est.

12. 2. Antonius Cleopatæ junctus, illi Arabiam dedit.

13. 5. Octaviani et Antonii terciæ dissensionis exordium, eo quod Antonius, repudiata sorore Cæsaris, duxisset Cleopatram.

14. 4. Nicetes et Theodorus rethoricæ artis preceptores habentur.

15. 5. Antonius et Cleopatra semet interficiunt, et Ægyptus fit Romana provincia, in qua usque ad ¹¹⁰ Cleopatram regnaverunt qui vocabantur Lagidæ annis 273 ¹¹¹, ipsa vero regnavit annis 22, qui sunt anni ducenti nonaginta quinque.

16. 6. Nicopolis juxta Actium promuntorium condita est.

17. 7. ¹¹² Octavianus Cæsar cum ingenti triumpho Romam ingressus est, ductis ante currum ejus filiis Cleopatæ, Sole et Luna, eodemque die sui triumphi hominem accepit Augusti. Eodem anno Marcus Terentius Varo phylosophus prope nonagenarius moritur.

18. 8. Cornelius Gallus Foro-Julien-sis poeta, cujus Virgilius meminit in egloga ultima, qui et Ægyptum in provinciam redactam primus rexii, 44^a ætatis suæ anno propria manu se interfecit.

19. 9. Augustus Calabriam et Gallos vectigales fecit.

20. 10. Marcus Gnatius Plaucius, Ciceronis discipulus, orator insignis, habetur, qui cum Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit.

21. 11. Quintilius Cremonensis, Virgillii et Horatii ¹¹³ amicus, moritur.

22. 12. Pylades Cilex pantomimus primus Romanorum et fistulam sibi precinere fecit.

23. 13. Tyberius ab Augusto missus occupavit Armeniam.

24. 14. Herodes apud Hierosolimam multas et magnas ædes construxit.

25. 15. Virgilius Brandusii moritur, et Neapolim transfertur, ejus tumulus ¹¹⁴ hujusmodi notatur, quem ipse, ut aiunt, moriens dictavit:

*Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope; cecini pascua, rura, duces.*

26. 16. Herodes in Paneade id quod Panum vocatur exstruxit.

27. 17. Augustus Samiis libertatem dedit.

28. 18. Herodes Samariam, olim jam in cineribus

A sedentem, a fundamentis auscultans, in honorem Augusti Sebastiam, id est Augustam, appellavit.

29. 19. In Cypro plurimarum civitatum partes terremotu ceciderunt.

30. 20. Varus et Tucca, Virgillii et Horatii contubernales, poetæ habentur illustres, qui libros Æneïdon postea emendandos susceperunt ab Augusto, ea lege ut nichil de suo adderent.

31. 21. Agrippa Bosphorum cepit.

32. 22. Augustus a senatu maximus pontifex nominatur.

33. 23. Herodes Cæsaream nomine Cæsaris condidit, quæ prius turris Stratonis vocabatur.

34. 24. Horatius 57^a ætatis suæ anno moritur Romæ.

35. 25. Julius Hyginus, cognomento polyhystor, grammaticus habetur illustris.

36. 26. Herodes Hyrcanum, qui olim sacerdos et rex Judæorum fuerat, causa illius amicitiæ pristinæ ipso rogante ¹¹⁵ de captivitate regressum Parthica, occidit, metuens ne reciperet regnum.

37. 27. Herodes Aristobolum, fratrem uxoris suæ Mariamnis, suffocari jussit (Cf. Jos. xv. 3).

38. 28. (HIER.) Tyberius, Augusti privignus, sed jam in filium adoptatus, deletis Vindelicis, Armeniis et Pannoniis, triumphavit.

39. 29. Augustus Juliam filiam suam in adulterio deprehensam damnavit exilio. Marcus Tullius Tyro, Ciceronis libertus, qui primus notas commentatus est, in Puteolano predio usque ad centum annos con-senescent, moritur.

40. 30. Portius Latro Latinus declamator tædio duplicis quantanæ se interfecit.

41. 31. (H. m.) Cirinus ex consilio senatus ad Judæam missus, census hominum possessionumque descripsit. Augustus vero, habitatoribus Romanæ urbis per facies dinumeratis, invenit virorum 131,000 triginta septem.

42. 32. Augustus Cæsar 42^a imperii sui anno, qui est ab Urbē condita 750^a, ab oriente in occidentem, a septentrione in meridiem, ac per totum oceani circulum, quo Romanum pervenit imperium, cunctis gentibus una pace compositis, Jani portas tercio ipse clausit, quas extunc per 12 fere annos quietissimo semper obseratas ocio ipsa etiam rubigo signavit; nec unquam postea, nisi sub extrema senectute Augusti, pulsante Atheniensium seditione et Dacorum commotione patuerunt. (H. m.) Clansis igitur Jani ¹¹⁶ portis, rem publicam, quam bello quiesierat, pace nutrire atque amplificare studens, leges primus statuit, per quas genus humanum libera reverentia morem gereret; ipse vero domini appellationem ut homo declinavit. Nam eodem ludos spectante, cum quidam mimus pronunciaret: *O domum æquum et bonum!* universque quasi de ipso dictum exsultanter approbavissent, ille statim qui-

VARIE LECTIONES.

¹¹⁰ ante 9^a. ¹¹¹ CCLXXXIII 9^a. ¹¹² VI. 4. et ita deinceps annum minorem numerat. ¹¹³ oratii codd. ¹¹⁴ ejus titulus h. 9^a. vocabulum deesse videtur. ¹¹⁵ regnante 9^a. regnante corr. rogante 1^b. ¹¹⁶ jam 4. 9^a.

dem manu vultuque indecoras adulationes repressit, A que Herodias ex Beronice consobrina sua, acilicet et insequenti die gravissimo edicto omnes corripuit, dominumque se post hæc appellari ne a liberis quidem aut nepotibus suis serio vel joco passus est ¹¹⁷.

(Chr. W. [216] — H. m.) Eo igitur tempore, hoc est anno 42° Octaviani Caesaris Augusti, ex quo autem Ægyptus in provinciam redacta est et Cleopatra cum Antonio victa anno 28°, quando firmissimam pacem ordinatione Dei Cæsar Augustus composuit, nascitur in Bethlehem Juda Dominus noster Ihesus Christus, verus Deus ¹¹⁸ et homo, cui pax ista famulabatur, anno ab initio creationis mundanæ secundum Hebraicam veritatem 3962^a, secundum 72 interpretes eorumque sectatores 5201^a, a diluvio 2306^a, ab Abrahæ nativitate 2014^a, a Moyse et egressu filiorum Israel de Ægypto 1509^a, a Salomone et prima templi ædificatione 1031^a, a reædificatione quæ sub Dario facta est 519^a, ab urbis Romanæ ¹¹⁹ conditione 751^a, olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ anno ¹²⁰ tercio (Cf. BEDA).

Anni Anni

Herodis. Augusti Caesaris.

33. 43. (HIER.) Anno Dominicæ incarnationis secundo, qui est Augusti 43^{aa}, Augustus amicitiam fecit cum Parthis.

34. 44. Anno Domini tercio Herodes occidit infantes.

35. 45. (Chr. W.) Anno Domini 4 Judas Galileus ad rebellandum cohortatur Judæos.

36. 46. (HIER.) A. D. 5. Asinius Pollio orator et consularis, qui de Dalmatis triumphavit, in villa Tusculana moritur anno vitæ octogesimo.

37. 47. (Chr. W.) A. D. 6. Herodes magno cruciati moritur, pro quo filius ejus Archelaus regnavit annis 9. Multos (317) autem filios habuit Herodes ex diversis uxoribus, quas plures duxerat, Antipatrum ex Doside ¹²¹; quam habuit antequam rex fieret, Aristobolum et Alexandrum filiasque duas ex Mariamne, Hyrcani nepte ex filia, quam sibi ex regio semine conjunxerat postquam ipse factus est rex, abjecta Doside cum filio Antipatro; sed postea, ipsis et aliis accusantibus, occidit Mariamnem, filios quoque ipsius Alexandrum et Aristobolum quasi de nece matris indignantes occidit (Cf. Jos. De b. J. 1, 18). Alexandro autem fuerunt duo filii Tygranes et Alexander ex Glaphira, regis Capadociæ Archelai filia; Aristoboli vero filii fuerunt Agrippa, qui sub Gaio rex factus est, et Herodes ac Aristobolus, filia-

filia Salome, sororis Herodis patris sui. Habuit Herodes et alios filios, Antipam et Archelaum et filiam Olympiadem ex Marthace Samaritide, Herodem ex filia Symonis pontificis, item Herodem et Philippum ex Cleopatra Hierosolimitide, Phasabelum ex Palade. Postquam autem Alexandrum et Aristobolum filios suos, qui de semine regio erant, occiderat, Antipatrum, pro ¹²² accusatione fratrum sibi placentem, proposuit heredem regni relinquere per testamentum; sed cum et ¹²³ ipse de nece illius tractare diceretur, missum in carcerem ¹²⁴ sub ipso fere mortis articulo interfici jussit et ipsum, mutatoque testamento, successorem regni ¹²⁵ scripsit Archelaum. Regnavit autem Herodes postquam Antigonus interemptus est annis 34, ex quo autem regnum a Romanis acceperat annis 37; sicque post multa facinora male moritur.

Anni ¹²⁶.

Archelai.

1. 48. (H. m.) A. D. 7, qui est Augusti 48^{aa}, famæ facta ¹²⁷ est Romæ adeo dira, ut omnes peregrinos et servorum maximas copias, exceptis medicis et preceptoribus, ex Urbe trudi preceperit ¹²⁸ Augustus. Quæ ideo creditur divinitus immissa, quia, cum Gaium nepotem suum mitteret Augustus ad ordinandas Ægypti Syriæque provincias, ille preteriens ab Ægypto fines Palestinæ, apud Hierosolimam in templo Dei tunc sancto et celebri adorare contempsit. Quod Augustus ubi per eum comperit, pravo usus judicio, prudenter eum fecisse laudavit. Unde divina vindicta populum cum principe peccante corripuit, et quantitatem offensionis qualitas ultionis ostendit.

2. 49. (HIER.) A. D. 8. Tyberius jam cæsar factus, Dalmatas et Sarmatas in Romanam potestatem redegit.

3. 50. (H. m.) A. D. 9, qui est Augusti quinquagesimus, ab Urbe vero condita 758^{aa}, quatuordecim vicos Urbis, incertum unde consurgens, flamma consumpsit.

4. 51. (HIER.) A. D. 10. Athenienses moluntur novas res contra Romanos.

5. 52. A. D. 11. Messala Corvinus orator biennio antequam moreretur ita memoriam ac sensum amisit, ut vix pauca verba conjungeret.

6. 53. (Chr. W.) A. D. 12. Jani portæ per 12 annos jam clausæ, ab Augusto aperiuntur.

7. 54. (HIER.) A. D. 13. Satio ¹²⁹ philosophus

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁷ 5. add. rubram: Hic inchoantur anni Dominicæ incarnationis. ¹¹⁸ deest 9^c. ¹¹⁹ romæ 9^c. ¹²⁰ deest 9^c. ¹²¹ dosia 9^c. ¹²² Hic incipit codex Berol. (E1.) ¹²³ deest 9^c. ¹²⁴ carcere 5. 10. 11. ¹²⁵ deest E1. ¹²⁶ regum anni super desunt D. E. ¹²⁷ r. f. est E1. ¹²⁸ preciperet 9^c. ¹²⁹ sitio 9^c satio corr. sitio 4.

NOTÆ.

(216) I. e. Chronicon Wirziburgense supra editum.

(217) Hæc Ekkehardus non ita apud Josephum

invenit, sed ipse ex variis locis composuisse videtur. (cf. etiam supra a. 10.)

Alexandrinus, preceptor Senecæ, clarnit.

8. 55. A. D. 14. Augustus cum Tyberio censum Romæ agitans, invenit nauages ter centena et 70 milia hominum.

9. 56. A. D. 15, qui est imperii Augusti 56us, Archelaus accusatus ob insolentiam, nono regni sui anno, in Viennam ab Augusto relegatus est¹⁰⁰, et Judæa tetrarchis committitur, Herodi, Antipatro, Ly-sanizæ, Philippo. Eodem anno Augustus Nolam ingressus, morbo capitur, et in Athellæ opido Campaniæ moritur, anno ætatis suæ 75^a. Quem mortuum senatus multis modis censuit honorandum, dicens : *Utinam aut non nasceretur, aut natus non moreretur* (Cf. BEDAM, Chr. W. HIER. H. M.).

10. 11. add. : Romæ in campo Martio est sepultus.

Anno¹⁰¹ Dominicæ incarnationis 16, qui est a condita Urbe 766, Tyberius, Libiæ filius, Augusti privignus, mox gener, postremo adoptione filius, imperium Romanum adeptus est, ab Augusto secundus, et regnavit annis 25. Iste quia Claudius Tyberinus Nero dicebatur, eleganter a jocularioribus Caldius¹⁰² Biberius Mero ob vinolentiam nominabatur. Satis prudens in armis satisque fortunatus ante sumptum imperium sub¹⁰³ Augusto fuit, ut non immerito rei publicæ dominatus ei committeretur, habens scientiam litterarum, multo preclarus eloquio, sed ingenio pessimo, truci, avaro, insidioso, simulans ea se velle quæ nollet et ea nolle quæ vellet, his quasi infensus quibus consultum cupiebat, his vero quos oderat quasi benivolus apparens, repentinis responsionibus melior quam premeditatis. Denique delatum a patribus principatum, quem quidem astu perceperat, finxit se abnuere, quid singuli dicerent¹⁰⁴ aut sentirent, atrociter explorans. Quæ res bonos quosque pessumdedit. Estimantes¹⁰⁵ enim eum ex animo declinare magnitudinem imperialis molestiæ, cum sententias suas ad ejus voluntatem, ut sibi videbatur, promunt, postrema exitia inciderunt. Per se nulla bella gessit, sed ne per legatos quidem aliqua gravia, nisi quod tantum aliquantis in locis precogniti gentium tumores cito comprimebantur (Cf. OROS. VII, 4). Getulorum latrocinia repressit, Maroboduum Suevorum regem calide circumvenit. Cum magna et gravi modestia rei publicæ præfuit plurimo imperii sui tempore, adeo ut quibusdam presidibus ad augenda provinciæ tributa suadentibus scripserit boni pastoris esse tondere pecus, non deglobere; sed paulatim mutatur in pejus. (H. M.) Nam et filios suos adoptivos¹⁰⁶ Drusum et Germanicum, germani sui Drusi filios, veneno interfecit, prefectum suum Sejanum nova molientem occidit, et ex viginti patriciis¹⁰⁷, quos sibi causa consilii elegit, vix duos incolomes reliquit,

A ceteros diversis causis necavit, Habuit ipse filium nomine Drusum, sed eo mortuo, filium ejus Tyberium, cognomento Gemellum, et Gaium, filium Germanici, filii fratris¹⁰⁸ sui Drusi, adoptavit in filios, ex quibus Gaius sibi successit in regnum. (Cf. JOS. XVIII, 13.) Hujus itaque Tyberii temporibus Agrippa, filius Aristoboli, qui filius fuit Herodis, quem ipse cum fratre suo Alexandro interfecit, demorans Romæ, Druso, Tyberii filio, familiaris fuit; sed mortuo eodem Druso, pater ejus Tyberius pre impatientia doloris prohibuit omnes amicos filii¹⁰⁹ ante faciem suam accedere, ne illis visis dolor ejus renovaretur (Ib. c. 12, sqq.). Unde Agrippa in Judæam descendens, et post aliquantum tempus Romam rediens; favente Antonia¹¹⁰, uxore Drusi fratris Tyberii, quæ Beronicem¹¹¹ Agrippæ matrem admodum diligebat, in amicitiam receptus est a Tyberio, a quo jussus est nepoti suo Tyberio semper adherere illumque summa ope excolere; sed ille Gaium, Antoniæ nepotem, magis dilexit, unde et offensam Tyberii incurrit. Nam cum quadam die Gaius optaret, ut illum¹¹², mortuo Tyberio¹¹³, dominum cunctorum videre mereretur, nuntiatus est hoc Tyberio, statimque conjecit eum in vincula, in quibus permansit usque ad Gaii tempora.

10. add. in margine, quæ 11 recepit : Quendam - brum fertur jugulasse, qui adinvenit vitrum fabricare, et secundum libitum suum insictere, dicens ei : « Si vixeris et hoc alios docueris, aurum et argentum annulabitur. »

Anni Tyberii.

2. (HIER.) Anno Dominicæ incarnationis 17, qui est Tyberii secundus, Asinii Pollionis filius Asinius Gallus diris a Tyberio supplicii enecatur.

3. A. D. 18. Livius¹¹⁴ hystoriographus Patavii¹¹⁵ moritur. Ovidius quoque poeta in exilio moritur¹¹⁶.

4. (H. M.) A. D. 19. Germanicus, Drusi filius, Caligulæ pater, de Germanis, ad quos ab Augusto jam sene missus fuerat, triumphat.

5. (HIER.) A. D. 20. Germanicus cæsar a Tyberio patruo suo veneno interficitur.

6. A. D. 21. Fenestella hystoriographus et poeta 70^a vitæ suæ anno moritur, et Cumis sepelitur.

7. A. D. 22. Tyberius multos reges per blandicias ad se vocavit nunquamque remisit, inter quos et Archelaum Capadocem, cujus etiam regnum in provinciæ formam redegit, et nobilissimam ejus civitatem Mazacam ex suo nomine Cæsaream appellavit.

8. A. D. 23. Pompeii theatrum incensum est.

Olympias 200.

9. A. D. 24. Tyberius Drusum, fratris sui filium, regni consortem fecit, quem eodem anno veneno interemit.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ deest 9^a. ¹⁰¹ In 4. hoc loco legitur rubra : Anni Tyberii, Herodis tetrarche. ¹⁰² claudius 1^b. 10. e corr. 11. ¹⁰³ tantus sub 1^b. ¹⁰⁴ deest Et. ¹⁰⁵ existimantes 9^a. ¹⁰⁶ adoptivum 9^a. ¹⁰⁷ patribus Et. ¹⁰⁸ fr. s. d. filii 5. ¹⁰⁹ f. sui 5. ¹¹⁰ antonio 4. antonii 5. ¹¹¹ heronice Et. 11. ¹¹² illo 9^a. ¹¹³ deest 9^a. ¹¹⁴ Lucius Et. qui hæc post Ovidium — moritur habet ¹¹⁵ patavi 5. ¹¹⁶ deest 9^a.

10. A. D. 25. Servius Plautus, corrupti filii reus, A semet in iudicio interemit.

11. A. D. 26. Philippus tetrarcha Paneadem, in qua plurimas aedes construxit, Cæsaream Philippi vocavit.

12. (Ch. W.) A. D. 27. Pylatus a Tyberio preses Judææ mittitur.

13. A. D. 28 ¹¹⁷.

14. (Jos. l. I., c. 4.) A. D. 29. Herodes tetrarcha, frater Philippi, ad magnam amicitiam Tyberii pervenit, ædificans civitatem, quam ex ejus nomine Tyberiadem vocavit.

15. (Evang.) A. D. 30. Johannes baptizare cepit populum; cujus baptismo Dominus noster Ihesus Christus in Jordane baptizatus, tricesimo ætatis suæ secundum carnem anno ¹¹⁸ cepit signa facere et predicare, virtutibus vera comprobans esse quæ diceret (Cf. Chr. W.).

16. A. D. 31. Dominus noster Ihesus Christus discipulos eligens, evangelicis eos imbuuit sacramentis. Johannes baptista decollatur ab Herode tetrarcha filio Herodis illius sub quo natus est Dominus, machinante Herodiade uxore sua, quam abstulit fratri suo, ut Marcus dicit, Philippo, eandemque Herodiadem Beda (Comm. in Marcum Opp. ad. 1688. V, p. 125. Cf. Chr. W.) scribit filiam fuisse Arethæ regis, quam idem Arethæ primum Philippo conjunxerit, sed postea ablatam Herodi, fratri ejus, dedit, eo quod ipse ditior et potentior fuerit. Iosephus vero scriptor antiquitatum, neutri consentiens, in 18° libro (c. 9) scribit in hunc modum: *His quoque temporibus* ¹¹⁹ *inter Aretham Petreum et Herodem regem simulatione magna contigit propter huiusmodi causam. Herodes tetrarches uxorem habuit Arethæ filiam, cum qua non parvum tempus advixerat. Sed cum Romam evocaretur, transiens in domo Herodis exceptus est. Frater ejus erat etiam* ¹²⁰ *ipse, sed non ex una matre progenitus; Herodes enim ex filia Symonis sacerdotis fuerat procreatus. Cumque ibi esset, Herodiadis amore captus est, uxoris alterius Herodis; filia enim erat ista Aristoboli soror Agrippæ majoris. Audet igitur cum muliere de nuptiis ineundis miscere sermonem. Illa vero suscipiente, pacta firmanantur, ut, cum Roma reversus fuisset, illa conubii jura susciperet. Erat enim in pactis ut filiam Arethæ regis excluderet. Et Herodes quidem Romam, talibus pactis firmatis, advexit; sed cum reversus fuisset, peragens Romæ propter quæ fuerat evocatus, uxore ejus fideliter cuncta cognoscens quæ inter eum fuerant Herodiademque* ¹²¹ *composita, antequam eam ille cuncta* ¹²² *cognovisset sentiret, rogat virum, ut in* ¹²³ *Macherunta, ubi limes erat Arethæ Herodisque regionis, ab eo mitteretur, nichil ei suæ voluntatis apertius. Hoc Herodes libenter accipiens, mittit uxorem,*

A nichil eam sensisse penitus arbitratus. Illa vero — premiserat enim ante multum tempus ad patrem, ut ei apud Macherunta omnia ¹²⁴ *pararentur quæ itinervis usus exposceret — a ductoribus Arethæ suscipitur, confestimque Arabiam intrat, atque ibi* ¹²⁵ *ab illis ductoribus ad alios, ab illisque rursus ad alteros transmissa, cum summa celeritate patri perducitur, cui cunctam Herodis voluntatem aperit. Ille vero exhinc inimiciorum sumpsit initium, atque ab utroque congregato exercitu, in regione Gamalica bello configitur, non quidem ipsis* ¹²⁶ *presentibus, sed ductoribus ab utraque parte transmissis. Pugna itaque facta, et exercitu Herodis afflicto proditiōne perflugarum, qui ex Philippi tetrarchia ad Herodem quasi auxiliandi causa convenerant, hæc Herodes scribit ad Tyberium. Ille autem indignatus, quod Arethas* ¹²⁷ *talita perpetravit, scribit Vitellio, Syriæ tunc rectori, ut ei bellum incunctanter inferret et aut vivum eum vinctum adduceret aut certe mortui caput auferret. Tyberius quidem, ut hæc ageret, rectori Syriæ demandabat. A quibusdam autem Judæorum videbatur* ¹²⁸ *ideo perisse Herodis exercitum, quod in eum satis juste indignatio divina commota sit pro vindicta Johannis, qui vocabatur* ¹²⁹ *baptista. Hunc enim Herodes occidit, virum valde bonum, qui precipiebat Judæis virtuti operam dare, justiciam colere, pietatem in Deum servare, et per baptismum in unum coire. Hucusque verba Iosephi, quæ docent, Herodiadem nec filiam Arethæ fuisse nec uxorem Philippi, cum et superius in libro 17* ¹³⁰ *antiquitatum (c. 2) idem scribat, Herodem majorem penititudine ductum super interfectione* ¹³¹ *filiorum suorum Alexandri et Aristoboli, erga filios eorum clementem extitisse, et Alexandri filio majori filiam Feroræ fratris sui junxisse, filio vero Aristoboli filiam Antipatri, filio autem Antipatri filiam Aristoboli-Mariamnem, alteram vero, id est Herodiadem, filio suo Herodi; et is, inquit, natus est ei ex filia pontificis; cum post subinferrat, Herodem et Philippum ex Cleopatra Hierosolymite natos, pontificis vero filiam Mariamnem dictam fuisse. Ex his prudens lector eligat quid* ¹³² *magis sit tenendum, cum et difficile sit evangelistæ verbis non credere, et omnes astipulentur Iosephum veracem antiquitatum relatorem existere, nisi forte dicatur evangelista pro affinitate personarum mutationem fecisse nomen* ¹³³ *— nec multum curaverit inter* ¹³⁴ *tot Herodis filios exquirere, quod duos filios sibi æquivocos scribatur habuisse. Bedæ vero indulgendum putamus, quod Herodiadem Arethæ filiam dixerit, quia multis scribendis intentus, multiplici-tatem hystoriarum forte per omnia tenere non potuit, maxime cum et beatum Hieronimum in commentario Marci (218) eadem* ¹³⁵ *sensisse forsitan legerit.*

VARIE LECTIONES.

¹¹⁷ annos vacuos postea omisi. ¹¹⁸ a. s. c. 5. ¹¹⁹ l. q. 5. ¹²⁰ et 9^c. ¹²¹ et h. 9^c. ¹²² deest 9^c. ¹²³ cuncta 5. ¹²⁴ ab ipsis 9^c. ¹²⁵ aretha E1. ¹²⁶ appellabatur 5. ¹²⁷ XVIII, 9^c ¹²⁸ interfectionem E1. ¹²⁹ quod E1. ¹³⁰ n. f. 5. ¹³¹ deest 9^c. ¹³² c. s. desunt E1.

NOTÆ.

(218) Ejusmodi liber jam non existat; cf. comm. in Mattheum Opp. ed. Vallars VII, p. 100.

17. Anno Dominicæ incarnationis 32, discipuli Christi, evangelicis instructi documentis, verbum fidei per civitates Judææ, ipso mittente, predicaverunt.

18. (Cf. Chr. W. — HIER.) Anno incarnationis sue 33, Dominus noster Ihesus Christus passus est in carne et resurrexit, in cuius passione multa contigisse miracula etiam gentilium scriptores testantur. Josephus quoque, inter cetera quæ tempore illo stupenda contigerunt, scribit sacerdotes templi primum commotiones locorum et sonitus quosdam audisse, dein ex adito templi vocem erupisse: *Transeat ex aedibus his*. De ipso etiam Christo scribit ita (xviii, 6): *Fuit autem his temporibus Ihesus, sapiens vir, si tamen virum eum nominare fas est; erat enim mirabilem operum effector et doctor hominum eorum qui libenter audiri quæ vera sunt, et multos quidem Judæorum, multos etiam ex gentibus sibi adiunxit; Christus hic erat. Hunc accusatione primorum nostræ gentis virorum cum Pilatus in crucem agendum decrevisset, non deseruerunt hi qui ab initio eum dilexerunt. Apparuit enim eis tercio die iterum vivus, secundum quod divinitus inspirati prophetæ vel hæc vel alia de eo innumera miracula futura esse predixerant. Sed et in hodiernum diem Christianorum, qui ab ipso nuncupati sunt, ei nomen perseverat et genus.*

19. (Chr. W.) A. D. 34. Iacobus, frater Domini, Hierosolimis episcopus ordinatur ab apostolis, seditque annos 30.

20. A. D. 35. Pylatus imaginem cæsaris in templo statuere volens, seditiones in Judæis excitavit.

21. (HIER.) A. D. 36. Sejanus prefectus cohortatur Tyberium ut Judæos deleat. Persius Voliternis nascitur.

22. (H. m.) A. D. 37. Pylatus ad Tyberium scripsit de passione et resurrectione Domini et de virtutibus ejus, per quas, crescente plurimorum fide, Deus crederetur. Tyberius autem cum magni favoris suffragio relictus ad senatum, ut Christus Deus haberetur. Senatus vero indignatione commotus, cur non sibi prius secundum morem delatum esset ut de suscipiendo cultu prius ipse decerneret, consecrationem Christi recusavit edictoquæ constituit exterminandos esse Urbe Christianos, precipue cum et Sejanus, prefectus Tyberii, suscipiendæ religioni obstinatissime contradiceret. Tyberius tamen accusatoribus Christi edicto mortem comminatus est, plurimosque senatorum proscriptis et in mortem coegit. (Jos. xviii, 7.) Pylatus autem cum in Judæa decimum compleret annum, accusatus a Judæis apud Vitellium, qui tunc Syriæ principabatur, jussus est ab eo Romam ire, ut in iudicio cæsaris se ab objectis purgaret; sed antequam Romam veniret, Tyberius rebus humanis excessit. — (V. supra.) Eodem anno Aristoboli filius Agrippa,

A cognomento Herodes, Romam veniens, a Tyberio clementer tractatur, favente Antonia, matre Germanici et Claudii, quæ fuit uxor Drusi fratris Tyberii; sed cum accusaretur, quod optaret Tyberium citius mori regnumque Gaio dari, in vincula ab eo conjicitur, nec eo vivente solvitur.

23. (H. m.) A. D. 38. Tyberius Romanos graviter affligens, ingenti omnium gaudio in Campania veneno perit insidiis Caligula, anno imperii sui 23°, ætatis vero 78°.

Anni Galii Caligula 471.

Anni ab initio mundi quatuor milia.

1. (H. m. — HIER.) Anno Dominicæ incarnationis 39, ab Urbe vero condita 789, Gaius Caligula, tertius ab Augusto, suscepit imperium, et regnavit annos tres, menses 10, dies 8. Hic fuit filius Germanici, nepos Drusi, qui fuit privignus Angusti, frater vero Tyberii; hic quia in exercitu natus fuit, ex calciamento militari Caligula cognominatus est; magnoque favore aviæ suæ Antoniae nutritus, in magnis habebatur honoribus (Jos. xviii, 13), adoptatusque a Tyberio in filium cum Tyberio, filii sui Drusi filio, in aula nutriebatur, liberalibusque disciplinis adprime eruditus, propter Germanici patriæ sui virtutem a populis amabatur. Tyberius igitur cum jam ad senectutem pervenisset, diis patriis supplicabat, ut ei signum manifestum ostenderent, quinam post eum in imperium successisset, festinans quidem ut nepoti suo principatum relinqueret. Cui cum dictum esset illum regnaturum, qui sequenti die primus ex omnibus ad eum venisset, misit ad nepotis sui pædagogum, iubens ut primo mane puerum ad se perduceret, putans ulla re numinis superare sententiam. Cumque dies illuxisset, jussit Evodum, ut quisquis foris esset infantulorum, ad se primitus evocaret. Ille autem egressus Gaium ante tabernaculum reperit; nam Tyberius necdum aderat, ciborum acceptione indatus. Ille vero ignorans totum quod agebatur *Veni, inquit, vocat te pater*; et introduxit eum. Videns autem Tyberius majestatis supernæ potentiam, semet ipsum culpabat, quod illud augurium postulasset, sed non valens divinæ ordinationi resistere, Gaium benigne alloquens commisit ei imperium, monens illum erga nepotem Tyberium existere benivolum. Accepit autem regno post Tyberium, omnium ante se sceleratissimus fuit, et qui Tyberii decora purgaverit. (H. m.) Ante principatum quippe omnibus acceptus fuit, in principatu vero talis extitit, ut merito vulgaretur atrociorem illo dominum non fuisse. Nam ut breviter crudelitatem ejus deprecemur, exclamasse fertur: *Utinam populus Romanus unam cervicem haberet!* Sepe etiam de conditionibus temporum suorum questus est, quod nullis calamitatibus publicis insignirentur. Plurima fecit, de quibus

VARIE LECTIONES.

322 t. si El. 323 cruce 9°. 324 eum 9°. 325 mira 9°. 326 i. p. El. 327 chr. u. esse ext. El. 328 deest El. In sequentibus hujus et codicis 9°. nonnisi præcipuas lectiones afferam. 329 deest 9°. 330 caliguli 8. 331 deest 9°. 332 succederet 4. 9°.

nescio an deceat memorizæ tradi, nisi forte quia A
juvat de principibus nosse omnia, ut improbi saltem
famæ metu talia declinent. (JOAN. DE R. S.) In palatio
matronas nobiles publice libidini subiecit, tribus
sororibus suis stupra intulit, ex una earum etiam
natam filiam vitiauit, Memmii Regulum coegit ut
conjugem suam sibi uxorem in loco filiz daret seque
patrem ejus diceret et instrumenta matrimonii ut
pater conscriberet; sorores suas, quas stupravit,
insularum exilio damnavit, (HIER. — H. M.) Hic
primus, diademate imposito, dominum se appellari
jussit, et in deorum numerum se referri precepit.
Hic statim ut post mortem Tyberii regnum accepit,
Agrippam cognomento Herodem a vinculis absolvit,
in quæ illum Tyberius conjecit, eique tetrarchiam
Philippi patris sui, qui jam decesserat, tradidit, re-
gemque appellavit, cui et postea tetrarchiam Herodis
patris sui adjecit (Cf. JOS. I. I. — EUS. H. E. II, 4). Iste
est qui in actibus apostolorum (CAP. XIII) Herodes
appellatur, qui et Jacobum occidit et Petrum in car-
cerem misit, et postea ab angelo percussus, vermi-
bus scaturiens expiravit; cujus filii fuerunt Agrippa
rex, æquivocus ejus, et Beronice, soror ejus. Re-
gnavit autem annis 7, moriturque anno tercio Clau-
dii (Cf. EUS. II, 10). Philippus vero, patruus ejus,
mortuus est anno 22 Tyberii, regens Traconitidis
et 477 Gaulanitidis regionem annis 32.

2. A. D. 40, qui est Gaii secundus, Judæi, qui
jam tunc ob passionem Christi meritis ubique cladi-
bus exagitabantur, apud Alexandriam exorta sediti-
one, profligati sunt cæde, atque pulsati ex urbe; pro
quibus Phylo, vir sane apprime eruditus, secunda
vice Romam veniens; et apud Gaium interpellans,
nichil profecit, sed ibi commorans dicitur cum Petro
apostolo locutus fuisse ejusque amicitiam habuisse
(Cf. EUS. II, 5).

3. (CHR. W.) A. D. 41. Pylatus multis calamitati-
bus a Gaio obpressus, se ipsum interfecit.

4. A. D. 42. Matheus evangelium scripsit Hebraice.
Herodes tetrarcha, qui in Johannis baptizæ nece
auctor extitit et passioni Domini interfuit, filius He-
rodus Magni, sub quo natus est Christus (V. SUPRA),
Romam venit, cogente Herodiade uxore sua, quam
abstulit fratri suo (JOS. DE B. J. II, 8). Quæ cum vi-
deret Agrippam fratrem suum a Gaio regem factum,
exprobrare cepit Herodi scordiam, quia per id
quod noluerit ad cæsarem navigare careret majori
honore. Nam cum Agrippam ex privato regem fe-
cisse non esset dubium quin eum ex tetrarcha
pari honore proveheret. His adductus Herodes Ro-
mam venit, subsequente 478 eum et accusante Agrip-
pa, filio fratris sui Aristoboli. Gaius eum de avaricia
vehementer increpavit, eique tetrarchiam auferens,

Agrippæ commisit, ipsum vero perpetuo exilio Lu-
gdunum relegavit. Cognoscens autem quod Herodias
soror esset Agrippæ, voluit ei opes et quæque pro-
pria concedere; sed illa mariti causa contempnens
omnia, secuta est eum in exilium, ibique pariter
perierunt (Cf. A. I. XVIII, 14).

(H. M.) Eodem anno Gaius cum adversus omnes
ingenti crudelitate sæviret, a militibus in palatio
occisus est, anno ætatis 477 38, regni quarto. Qui
postquam occisus est, duo libelli in secretis ejus re-
perti sunt, quorum alteri pugio, alteri gladius pro-
signo nominis ascriptum erat; ambo lectissimorum
virorum utriusque ordinis, senatorii videlicet et
equestris, nomina et notas continebant, qui morti
destinati erant. Inventa est et arca ingens variorum
B venenorum, quibus mox Claudio cæsare jubente di-
mersis, maria infecta traduntur, non sine magno
piscium exicio, quos enecatos per proxima litora
passim restus ejecit.

Anni Claudii.

(H. M. — HIER.) Anno Dominicæ incarnationis 43,
ab Urbe autem condita 793. Claudius, ab Augusto
quartus, imperium adeptus est, regnavitque ann. 13,
menses 8, dies 28. (H. M.) Hic fuit patruus Gaii
Caligulæ, filius Drusi privigni Augusti, qui apud
Mogontiam habet monumentum, cujus nepos erat
Caligula. Iste, cum senatus censuisset genus Cæsa-
rum exterminari, deformi latebra latere repertus,
quia vecors erat, mitissimus videbatur imprudenti-
bus, sicque raptus a militibus, imperator effectus
est, annitente (219) Agrippa, qui tunc forte Romam
venerat et a senatu in consilium vocatus fuerat,
unde et filium ejus Agrippam postea regem fecit.
(H. M.) Hic ventri, vino, libidini fœdæ obediens,
vecors et prope hebes ac pavidus, libertorum et con-
jugis subiacebat imperiis (OROS. VII, 6, s. BEDA I,
3); cupiens tamen utilem se publicæ rei ostendere
principem, exercitum movit in Britanniam, transve-
ctusque in insulam, quam nemo ante Julium Cæsa-
rem nec post eum ausus fuit adire, intra paucos dies
sine prælio et sanguine plurimam ejus partem in
deditionem accepit; Orchadas etiam insulas ultra
Britanniam Romano imperio adjecit, ac sexto mense
ex quo profectus est Romam rediit. (HIER.) Sic ergo
D de Britannis triumphavit, filiumque suum Britan-
nicum vocavit. (H. M.) Uxor vero Claudii Messalina
478 primo passim adulteris utebatur; ex quo facto
plures metu abstinebant et extincti sunt, dehinc
atrocius accensa, nobiliores quasque nuptas et vir-
gines scortorum modo secum proposuerat, coactique
sunt mares ut adessent. Quod si quis talia horrue-
rat, confecto crimine in eum 479 omnemque familiam
480 ejus seviabatur. Ita 481 liberti ejus potestatem

VARIÆ LECTIONES.

478 deest 9c. 479 deest 9c. 476 sed s. — gaius EI. 477 a. suæ 9c. 478 messalia 5. 9c. 479 conf. in
cum c. 5. 480 in f. 9c. 481 Itaque EI.

NOTÆ.

(219) Hæc nescio unde hauserit Ekkehardus.

summam adepti, stupris, exilio, cæde, proscriptione omnia sædabant. Ex quibus Felicem legionibus Judææ prefecit, Possidonio eunucho post triumphum Britannicum inter militarium fortissimos arma insignia tamquam participi victoriæ dedit, Polibium inter consulares medium incedere fecit. Hos omnes antebat Narcissus. Post hæc Claudius Agrippinam, Germanici fratris sui filiam, sororem Caligulae, matrem vero Neronis, accepit uxorem, quæ filio suo procurans imperium, privignum suum Britannicum primo in palatio multiformibus insidiis circumvenit, dehinc ipsum conjugem veneno interemit.

1. Primo igitur imperii sui anno, cum confirmaretur (219) in regno, Agrippæ consilio, dedit eidem Agrippæ pro remuneratione omnia quæ dedit Augustus Herodi⁴⁸¹, aliud quoque regnum, quod Lysaniz dicebatur fuisse.

2. A. D. 44. Duodecim apostoli, cum eatenus in Judæa tantum predicarent, juxta preceptum Domini, ut Beda scribit, anno a passione Domini 12, in totum orbem divisi sunt. Unde Petrus, fundata primum Antiochena ecclesia⁴⁸², Romam tetendit, ut quidam volunt (Beda: *Mari.*) hoc anno, secundum alios (Hiera.) vero quarto Claudii anno.

3. (Chr. W.) A. D. 45. Primus episcopus Antiochiæ ordinatur Evodius. Herodes Agrippa, filius Aristoboli, anno 7° regni sui percutitur ab angelo, relinquens filium nomine Agrippam et tres filias, Beronicem⁴⁸³, Mariamnem atque Drusillam. Tunc Claudius, ut Josephus testatur (A. J. xix, 8; cf. De b. J. ii, 10), regnum ejus in provinciam redegit, in cujus procuracionem missus est Cuspius Fadus.

4. (Hiera.) A. D. 46. Claudius de Briannis triumphavit. Eodem anno facta est fames gravissima per Syriam, quam etiam Agabus propheta predixit, ut in apostolorum legitur Actibus (cap. xii, 28); sed Christianorum necessitatibus apud Hierosolimam, convecto ex Egypto frumento, Helena Adiabenorum regina largissime ministravit.

Hoc etiam anno⁴⁸⁴, scilicet Claudii quarto, illud factum esse Beda (*Comm. in Acta. Opp. V, p. 652.*) opinatur, quod in Actibus apostolorum legitur: *Statuerunt, ut ascenderent Paulus et Barnabas et quidam alii ex illis ad apostolos et presbiteros in Hierusalem*, et hanc ascensionem suam esse illam, de qua ipse Paulus ita scribit ad Galathas: *Deinde post annu 14 ascendi Hierosolimam cum Barnaba, assumpto et Tito.* De hac ascensione positus⁴⁸⁵ quibusdam, Beda subinfert: *Sequitur ergo beatum⁴⁸⁶ Petrum eodem 14 post passionem Domini anno, quo eum Hierosolimis alloquitur Paulus, Romam venisse credamus, id est quarto Claudii cæsaris anno; simulque, nisi fallor, hac expositione, Paulum apostolum eodem quo Dominus passus est et resurrexit anno ad*

Adem venisse, probamus. Petrum vero quarto Claudii anno Romam venisse, fere omnes sanctorum temporum scriptores testantur; quidam autem pontificatum⁴⁸⁷ in urbe Romana hoc anno illum suscepisse opinantur; et hoc exinde verum conjicitur, quia Petrus sedem Romanam 25 annis tenuisse dicitur (Hiera.), et ultimus Neronis annus quo Petrus passus esse narratur, 25^{us}⁴⁸⁸ a quarto Claudii numeratur. Unde satis apparet quod eodem anno quo Romam venit etiam sedem pontificatus accepit.

De⁴⁸⁹ successione vero pontificum Romanorum et ordine atque temporibus eorum jam inde a principio et deinceps in plurimis diversa sentiuntur a diversis. Quorum opiniones hic summatim scribere idcirco arbitror non esse ab re, ut et sequiores et negligetiores mei similes ad veritatem rei adtendendam excitentur, et prudentiores ad hanc subtilius investigandam provocentur. Quidam scribunt, quibus et ecclesiasticis consentire videtur hystoria (Eus. *Hist. eccl.* iii, 12 sqq.), Linum post passionem Petri apostoli, Romanæ sedis 25 annis presidentis, hanc regendam suscepisse, et post duodecim sui regiminis annos, secundo Titi anno, pontificatum Anacleto reliquisse, et hunc item post 12 annos Clementi sedem tradidisse, quod videtur anno Domitiani 12^a contigisse, ipsamque Clementem post novem sui pontificatus annos sub Trajano passum; Evaristum quarto ejusdem Trajani anno successisse, huic Alexandrum, illi vero Sixtum, et sic ceteros. Alii vero scribunt Linum et Cletum sub Petro fuisse, ipsamque Petrum, mox ut pontificatum accepit, Linum pro se in agendis ecclesiasticis, quo ipse liberius predicationi vacaret, ordinasse, illoque post annos 12 decedente, Cletum huic subrogasse; quo etiam item post anno 12 defuncto, eo anno et tempore quo ipse Petrus passus est, scilicet 14° Neronis anno, Clementi sedem commisisse, et ei suisque successoribus ligandi solvendique potestatem, sicut ipse a Christo suscepit, demum tradidisse; et huic passo⁴⁹⁰ sub Domiciano Anacleto successisse, cui Evaristum, et huic Alexandrum, et sic⁴⁹¹ ceteros. Quæ descriptiones cum sibi multum dissonæ considerentur, querendum cui magis credi judicetur. Consideremus ergo earum inæqualitates. Igitur si Linus Anacleto isque Clementem successorem reliquisse accipitur, ut prior descriptio testatur, Cletus omnino de pontificum catalogo excluditur, cujus veneratio per omnes æcclesias sic celebris est, ut non solum in martyrologiis attituletur, verum etiam in canone missarum et in supplicationibus letaniarum publicis inter Linum et Clementem rectetur. Si vero post Linum Cletus, dein Clemens, et post hunc Evaristus et Alexander numerentur, locus non habetur ubi Anacletus reci-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸¹ pro remuneratione add. E1. ⁴⁸² e. antiochena 5. ⁴⁸³ heronice E1. ⁴⁸⁴ deest E1. ⁴⁸⁵ interpositis E1. ⁴⁸⁶ ut beatum 9c. ⁴⁸⁷ pontificatus 5. 9c. 10. ⁴⁸⁸ XXV in margine suppletur; a — numeratur des. 9c. ⁴⁸⁹ Hac de pontificum ordine desunt (D?) E. ⁴⁹⁰ deest 9c. s. d. p. 3. ⁴⁹¹ sique 9c. 10. 11.

piatur, cum Beda in martyrologio suo dicat (Opp. II, p. 500), hunc quartum post Petrum sedisse et sub Domiciano passum fuisse, ut primus sit Linus, secundus Cletus, tercius Clemens, quartus Anacle-
 tus. Sed si post Clementem Anacletus ponatur et secundum Bedam sub Domiciano passus recipiatur, necessario illud refellitur, quod antecessor ejus Clemens sub Trajano passus dicitur, cum evidenter sub Domiciano passus esse probetur, si successor ejus Anacletus ab eodem occisus non negetur. Adhuc autem argumentatur et illud: quia si Linus et Anacletus juxta quosdam, sive Linus et Cletus secundum alios, uterque post passionem Petri, quæ 14^a Neronis anno facta est, per annos 12 tenebat pontificatum, quod spacium per 24 annos in Domiciani duodecimum protenditur annum, Clemens ab apostolo Petro sedem et ligandi solvendique licentiam nullatenus accepisse probatur, quod a nonnullis affirmatur. Additur et hoc, quod sanctus Dionisius Ariopagita, beati Pauli apostoli discipulus et Athenarum episcopus, cum, sicut in libro passionis ejus legitur (*Acta SS.* Oct. IV, p. 792), beatos apostolos Petrum et Paulum audiret Romæ teneri, subrogato Athenis episcopo, properavit Romam velocius attingere, summopere desiderans, si Deus ita vellet, cum eisdem sanctis apostolis occumbere; sed cum divina dispositio vota ipsius preveniret, sanctique apostoli prius passionis gloria coronarentur quam ille Romam adiret, tandem perveniens, Clementem, condiscipulum suum, Romanæ sedi jam presidentem invenit, qui et illum in Gallias predi-
 catorem direxit. Quæ igitur fuit festinantia tanti desiderii, si per 24 annorum spacium vel amplius inter Athenas et Romam nullo potuit obsistente cohiberi? Nec enim illud refragatur quod, ostio fidei sibi aperto, causa seminandi verbum Dei aliquamdiu retardatus fuisse narratur; quia, etsi per contiguas parochias divina semina predicandi avidus disperserat, passionis tamen desiderio fervens, ab Athenis infra 24 annos maturius Romam contendere poterat. Adhuc verò cum idem Dionisius nonagesimo sexto Dominicæ incarnationis anno, qui est 14 Domiciani, passus describatur, Clemens verò, qui eum direxit in Gallias, 12° ejusdem principis anno juxta superioris opinionem descriptionis sedem accepisse dicatur, mirum potest videri, qualliter anno nondum aut vix expleto possent omnia hæc expleri, scilicet ut Dionisius de Roma in Gallias veniret, et tam cervicosum populum ignotus adhuc et advena fidei jugo substerneret, basilicam construeret, aliaque plura quæ de eo leguntur, sacerdotum super his commotorum relatio Romam recurreret, divulgataque persecutione, prefectus inde missus in Galliam, Dionisium diversis penis occideret. Liber quoque passionis Alexandri papæ te-

A statur (*Acta SS.* Mai I, p. 371), quod in ordine pontificum Romanorum Clemens post Petrum primus, hoc est secundus ab illo habeatur. Sic enim ibi scriptum est: *Quinto loco a beato Petro apostolo Romanæ ecclesiæ cathedram Alexander suscepit, et reliqua.* Quod si Linus a Petro secundus dicitur, necesse est ut et Cletus ante Clementem et Anacletus post eum a numero excludantur, quatenus Alexander quintus inveniatur, scilicet ut, Petro existente primo, Lino secundo, Clemente tercio, Evaristo quarto, Alexander quinto loco subsequatur. Aliter enim Alexander quintus a Petro non habetur, quia, si Linus a Petro secundus et Cletus sive Anacletus ante Clementem fuerit positus, Alexander erit sextus; si vero Cletus ante Clementem et Anacletus post illum ponatur, Alexander septimus habetur, nisi Clemens a Petro secundus numeretur. His et talibus allegatis pro imperitia mea propter rerum et temporum convenientiam, hos magis iterum sequendos estimo, qui Linum et Cletum dicunt fuisse sub Petro ⁴⁹², et illos quidem hoc officium, quod chorepiscopi ⁴⁹³ sub episcopo tenent, administrasse; Clementem vero, Petro ipso ⁴⁹⁴ tradente, legitimo jure successisse, et idcirco eum a quibusdam primum papam vocatum, quia velut hereditario jure ligandi solvendique a Petro accepisse dicitur pontificatum, pro ⁴⁹⁵ hoc vero ab aliis dictum tercius esse a Petro, quod sub ipso apostolo precesserint eum Linus et Cletus in sacerdotali officio. Hucusque de his. In sequentibus vero eadem causa pro successione ordine et temporum serie generat erroris cumulum, qui pro similitudine nominum personis inditorum inolevisse creditur ob incuriam et vitium scriptorum. Fabianus quippe papa legitur ⁴⁹⁷ sub Decio passus, post quem Cornelius, itemque post eum in catalogo pontificum et in quibusdam etiam chronicis inveniuntur positi Lucius, Stephanus, Sixtus, Dionisius. Cum igitur Fabianus sub Decio passus legatur, Sixtus quoque, sub quo Laurentius archidiaconatum tenebat, per omnes æcclesias et legendo et cantando sub eodem passus predicetur, Decius vero non amplius quam 30 mensibus, hoc est annis duobus et dimidio, regnasse dicatur, a quibusdam etiam minus, id est anno uno et mensibus tribus, si inter Cornelium Fabiani successorem et hunc Sixtum Lucius et Stephanus ponantur, ut quibusdam ⁴⁹⁸ placet: consequentia rerum stare non potest, cum hic sub Decio, illi sub Valeriano et Galieno passi fuisse legantur, et Cornelius tribus annis, Lucius vero mensibus octo, Stephanus autem duobus annis ⁴⁹⁹ Romanæ sedi prefuisse in æcclesiastica historia dicantur. Unde satis intellegi potest, vitio scriptorum pro similitudine nominum ordinem esse confusum, et Cornelio successisse Sixtum, et huic Dionisium, illi autem Lucium, huic vero Stepha-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁹² s. p. fuisse 5. ⁴⁹³ corepiscopi 5. corr. coepiscopi 10. et ita 11. ⁴⁹⁴ i. t. petro 5. ⁴⁹⁵ per 9^a.
⁴⁹⁷ sub d. legitur 5. ⁴⁹⁸ quibusdam — illi desunt 10. 11. ⁴⁹⁹ a. d. 5.

num, cui item Sixtum, dein iterum Dionisium, sicque per ordinem reliquos. Hæc autem omnia non dico, quasi pro mea garrulitate prejudicium cupiens inferre aliorum me⁹⁰⁰ satis⁹⁰¹ satisque precellentium sententiæ, sed quasi pro indagandæ veritatis cupiditate, stulticiæ notandus elogio, sensum meæ denudans imprudentiæ. Ceterum sapiens quisque pro captu suo deliberet quid pro vero tenendum dijudicet, ego vero tot et tantas varietates in hystoriographis cernens et pro tenuitate ingenii mei mecum ruminando et ammirando perpendens, hystorias, passionum libros, chronicorum exemplaria, quæ habere potui, diligenter pro meo captu percurri, multaque inveniens scriptorum negligentia vel imperitia depravata, propter numerorum varietates litteris designatorum, in quibus facile a diligentibus delinquitur, quanto magis a non adtendentibus, dum aut littera pro littera ponitur vel aliqua forte subducitur, in quantum meæ licuit rusticitati nulliusque auctoritatis exilitati, quædam correxì, temporaque pontificum Romanorum temporibus imperatorum, quam diligentius poteram, annexi, et ab hoc anno Dominicæ incarnationis 46°, qui est primus beati Petri apostoli in pontificatu Romano, etsi non annos præsumum singulorum⁹⁰², quos reperire non potui, ordinem tamen cunctorum, sicut ad nos perlatus est, usque in millesimum nonagesimum nonum ejusdem incarnationis annum seriatim perduxì; ubi si sapientum judicio mea simplex placuerit diligentia nullique veritatis invidentia, gratias Deo; sin autem, melius ostendenti veluti certi et veri cupidus desiderantissime cedo (Cf. Jos. A. J. xx, 5). — Fado successit Alexander.

Anni Alexandri.

1. 5. (HÆC.) A. D. 47. Domitius orator clarus habetur, qui postea sub Nerone ex cibi redundantia in cæna moritur.

2. 6. (H. m.) A. D. 48. Inter Therasiam et Theram in mari Ægei nova insula emersit, 30 stadiorum spacio extenta. Cumanus quidam successit Tyberio Alexandro in procuratore Judææ (Cf. Jos. l. l.).

3. 7. (H. m.) A. D. 49. Sub procuratore Judææ Cumanus tanta seditio Hierosolimis in diebus azimorum exorta est per culpam militis unius, ut coartato in exitu portarum populo, 30 millia Judæorum cede prostrata et compressa dicantur.

4. 8. (Jos. l. l.) A. D. 50. Herodes rex Calcidis, frater Agrippæ majoris, moritur, tres filios relinquens, Aristobolum de priori natum uxore, Berenicianum et Hyrcanum ex Beronice, filia fratris sui Agrippæ. Cujus regnum Claudius Agrippæ juveni dedit, filio Agrippæ, quia regnum patris ejus jam in provinciam redegit, eo quod ipse tunc puer erat quando pater obiit. — (H. m.) Hoc anno tanta fames

A Romæ fuisse dicitur, ut imperator in medio foro correptus a populo convitiisque et fragminibus paupum turpissime infestatus, vix furorem plebis evaserit. Eo tempore Paulus apud Athenas aram ignoto deo superscriptam reperit.

5. 9. (Chr. W.) A. D. 51. Claudius Judæos expulit urbe Roma.

6. 10. (H. m.) A. D. 52. Fenix apud Ægyptum visus est, quem volucrum ferunt anno 634° ex Arabia memorato loco advolare.

7. 11. (Chr. W.) A. D. 53⁹⁰³. Claudius Felicem, Judææ procuratorem fecit.

8. 12. A. D. 54. Symon magus auctor Symoniacæ heresis extitit. (H. m.) Apollonius ex Italia ortus, Phytagoricus philosophus, Romæ pollebat, ita ut, ipsum quoque Phytagoram fuisse, Phylostratus et alii acrioris ingenii describant.

9. 13. (Chr. W.) A. D. 55. Ægyptius quidam pseudopropheta Judæos complures seducens a Felice obprimitur.

10. 14. (H. m.) A. D. 56. Claudius ab Agrippina uxore sua veneno, ut dicitur, interemptus est anno vite suæ 64°, cujus funus, ut quondam Tarquinii Prisci, diu occultatum est, et dum arte muliebri corrupti custodes ægrum simulant, privignus ejus Nero, Agrippinæ filius, imperii jura suscepit⁹⁰⁴. Anni Domitii Neronis.

(H. m. — HÆC.) Anno Dominicæ incarnationis 57, ab Urbe vero condita 807⁹⁰⁵, Domitius Nero, filius Domitii Enobarbi et Agrippinæ sororis Caligulæ, quintus ab Augusto, sumpsit imperium, et regnavit annis 14 non plenis, scilicet annis 13, mensibus 7, diebus 28. (Jos. xx, 10.) Cujus mater Agrippina filia fuit Germanici fratris Claudii, vir autem Domitius Enobarbus ex nobilissimis Romanorum. Quo mortuo, Claudius amavit eam, et propter amorem ejus interemit uxorem suam Messalinam, ex qua habuit filium Britannicum et filiam Octaviam. Habuit etiam ex prima uxore sua nomine Petina filiam Antoniam. Ducta vero Agrippina, filium ejus Domitium in filium adoptavit eumque Neronem vocavit, et filiam suam Octaviam ei desponsavit. Agrippina vero metuens ne Britannicus regnum a patre perciperet, de morte Claudii cogitavit. Quo mortuo, repente principem militiæ Burrum cum tribunis prepotentibus misit, qui Neronem de castris adductum more principis adorarent. Qui, hoc modo accepto imperio, Britannicum quidem veneno latenter occidit, matrem vero propriam interfecit, hoc ei retributionis impendens. (H. m.) Per quinquennium autem primum bonus apparuit, in tantum ut quidam scripserint Trajanum solere de eo dicere cunctos principes longe distare a Neronis quinquennio. (Onos. vii, 7, Aur. Victor.) Reliquum vero quod a quinque annis su-

VARIE LECTIONES.

⁹⁰⁰ meæ 9°. ⁹⁰¹ deest 4. 10. 11. ⁹⁰² s. p. 5. ⁹⁰³ LIII. corr. LIIII. in margine vero suppl. : Anno dni. LIII. Simon — extitit 10. et ita hæc 11. recepit. ⁹⁰⁴ 9° add. : Iheronimi chronica aliter ordinant annos usque ad Constantinum magnum et Silvestrum. ⁹⁰⁵ DCCCLXX 9°.

pervixit ita Caligulae avunculi sui vestigia secutus A est, immo supergressus est, ut turpe sit dicere ad quantam malignitatem pervenerit. (*H. m. et H. R.*) Plurimam senatorum partem interfecit, equestrem ordinem pene destituit, bonis omnibus hostis fuit. Libidinibus porro tantis agitatus est, ut ne a matre quidem vel sorore ullave consanguinitatis reverentia referatur abstinuisse, virum in uxorem duxerit, ipse amictus nubentium virginum specie, convocato senatu ad placitandum de ratione dotis, ipsisque nuptiis celebrantibus, pelle coopertus, fere a viro ut uxor ductus sit. Parricidia multa commisit, matre, fratre, sorore, uxore ceterisque consanguineis interfectis. Urbem Romam per sex dies et noctes incendit, ut quale esset incendium Trojæ videret; ipseque stans in altissima turri lætusque prospectans B flammam, tragico indutus habitu, Iliadem tragediam canebat. In re militari nichil omnino ausus, Britanniam pene amisit. Auxit molem facinorum ejus temeritas impietatis in Deum. Primus enim persecutionem in Christianos movit per omne regnum suum, ipsumque nomen extirpare cupiens, principes apostolorum Petrum et Paulum occidit. Ipse Vespasianum cum filio suo Tito ad destruendam Hierosolimam misit. Inter hæc Galba Hispaniæ pretor et Gaius Julius imperium corripuerunt. Nero autem, omnibus execrabilis, hostis a senatu judicatus est; decretum²⁰⁰ est, ut, furca collo ejus inserta, nudus per publicum duceretur, et virgis usque ad mortem cæsus, de saxo precipitaretur. Quod ille audiens simulque adventum Galbæ comperiens, fugit e palatio, noctisque medio Urbe egressus est. Secuti sunt autem eum Phaon et Epafroditus et Nefitus et spado Nesporo, quem quondam exsectum in mulierem formare temptaverat. Cumque venisset in suburbanium liberti sui, quod est inter Salariam et Numentanam viam ad quartum Urbis miliarium, ictu gladii se percutere voluit, sed trepidante manu hoc perficere non potuit. Et cum nullum inveniret a quo feriretur, exclamavit dicens: *Itane nec amicum nec inimicum habere possum.* (*Aur. Victor.*) Videns hoc Nesporo adjuvit manum trementem; et ita periit anno vitæ suæ 31^a, imperii 14^a, sicque omnis Augusti familia in eo consumpta est. (*H. m.*) Hujus temporibus Romæ pollebant Seneca tragicus et philosophus, Musonius et Plutarchus philosophi, Juvenalis et Persius satyrici, Lucanus quoque, filius fratris Senecæ, et Statius.

Anni
Neronis.

1. 11. (*Chr. W.*) Primo autem Neronis anno Festus successit Felici presidi.

2. 12. (*Hier.*) A. D. 58. Paulus apostolus apud Festum, presente Agrippa rege, religionis suæ rationem exponens, ab eodem Festo victus Romam mittitur, ubi et Petrus occurrens, Paulum conve-

nit (*v. supra*); et quia Linus jam excessit, Cletum in locum ejus subrogavit, qui et ipse annis 12 ecclesiam rexit; Petrus²⁰⁷ vero predicationi deservivit. (*Chr. W.*) Hucusque librum actuum apostolorum Lucas perduxit evangelista.

5. 13. (*Hier.*) A. D. 59. Probus Beritius eruditissimus grammaticus claruit.

4. 14. A. D. 60. Statius Sursulus poeta Colosensis celebris fuit.

5. 15. A. D. 61. Tremotus Romæ et eclipsis solis facta est.

6. 16. (*Chr. W.*) A. D. 62. Festo succedit Albinus in presidatu Judææ.

7. 17. (*Hier.*) A. D. 63. Jacobus, frater Domini, lapidatur a Judæis, et Symeon²⁰⁸, frater ejus, in locum ejus constituitur.

8. 18. (*Chr. W.*) A. D. 64. Marcus evangelista passus est Alexandriæ.

9. 19. A. D. 65. (*Hier.*) Persius moritur anno ætatis²⁰⁹ 29^a. Ante mensam Neronis fulmen cecidit.

10. 20. A. D. 66. Anneus Lucanus Cordubensis poeta in Pisoniana conjuratione deprehensus, brachium ad secandas venas prebuit.

11. 21. A. D. 67. Nero incendit Romam ad similitudinem Trojæ.

12. 22. A. D. 68. Anneus Seneca Cordubensis, præceptor Neronis et patruus Lucani, jussus a Nerone genus mortis eligere, incisione venarum et haustu veneni interit. Cujus frater Junius Gallio, egregius declamator, propria se manu²¹⁰ interfecit; frater vero illorum Lucius Anneus Melas bona filii sui Lucani a Nerone promeruit.

13. 23. (*Chr. W.* — *Cf. Jos. De b. J. III.*) A. D. 69. Vespasianus dux exercitus adversum Judæos, qui Gessii Flori, successoris Albini, avariciam non ferentes, rebellabant, a Nerone missus, inter ceteras urbes²¹¹ Jotapatam munitam civitatem cepit, in qua et Josippum, qui et Josephus, ducem belli comprehendit. Qui cum interficiendus esset a Romanis, precepit Vespasiano quod ipse imperator futurus esset, sicque vitam promeruit. Hic et scriptor Antiquitatum.

14. 24. A. D. 70. Petrus apostolus, peracto predicationis suæ tempore, iterum veniens Romam²¹², defuncto Cleto discipulo suo, Clementi cathedram Romanam commisit, dans ei suisque successoribus potestatem ligandi et solvendi, sicut ipse accepit a Domino, eodemque²¹³ anno ipse Petrus jubente Nerone crucifixus est, Paulus vero decollatus. Sedit autem Clemens ann. 19, menses 5, passusque est sub Domiciano 9 kal. Decembr., licet quidam (*Beza Mart.*, p. 351) contendat eum passum sub Trajano. Secundum ecclesiasticam hystoriam (*Ers. H. e. III*, 12) primus post Petrum Linus hoc anno Romanam suscepit ecclesiam et per 12 rexerat annos. Nero autem post interfectionem apostolorum se ip-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁰ decretumque E 1. ²⁰⁷ petrus — deservivit in 10 deleta esse videntur, desunt 11. ²⁰⁸ symon & 9^e. 10. 11. ²⁰⁹ a. suæ 9^e. ²¹⁰ m. se 5. ²¹¹ deest folium E 1. ²¹² romam v. 5. ²¹³ Eodem 9^e.

sum interfecit ordine supra scripto¹¹¹, ut in Romana legitur hystoria, cum quidam scribant illum in silva errantem a lupis esse devoratum. (Aur. Victor.) Hunc Persæ in tantum dilexerunt, ut legatos mitterent Romam, multum rogantes, ut concederetur illis licentia fabricandi ei sepulchrum. Ceterum omnes aliæ provinciæ et tota Roma de interitu ejus nimis exultaverunt, in tantum ut omnes vestiti pileis manumissionum, quod tunc erat signum liberationis, quasi ab impio domino liberati, victoriam celebrarent. — (HIER.) Ignatius Antiochiæ secundus ordinatur episcopus, cum cum precesserit Evodius.

Galba.

25. (H. m.) Anno Dominicæ incarnationis 71, ab Urbe vero condita 821, Galba, antiquissime nobilitatis senator, de Sulpiciorum genere progenitus, cum B septuagesimum tertium gereret ætatis annum, ab Hispanis et Gallis electus, mox ab universo exercitu liberiter imperator acceptus, statim ut Neronis mortem audivit, Romam venit, sextusque ab Augusto mensibus 7 regnavit. Hujus privata vita insignis fuit militaribus et civilibus rebus; sepe fuit consul; sepe proconsul, sepe dux in gravissimis bellis, militem suum ita severissime tractans, ut ingresso eo in castra, diceretur statim ab altero ad alterum: *Disce militare, Galba venit, non Getulicus*. Imperium vero adeptus, cum avariciæ vitio segnitiaque omnes offenderet, Pisonem quandam nobilem adolescentem in filium regnumque adoptavit; ipse autem mense septimo in medio Romanæ urbis foro decollatus est, insidiis cujusdam Othonis, qui post eum arripuit C regnum (cf. Onos. vii, 8. H. m.).

Otho

Lucius Otho, occisis Galba et Pisone, invasit imperium Romanorum, ortus ex opido Ferentino, materno genere nobilior quam paterno, neutro tamen obscuro; in privata vita mollis, maximeque in adolescentia turpis et Neronis¹¹² familiaris, in imperio vero documentum sui non potuit ostendere. Nam cum hisdem temporibus quibus Otho Galbam¹¹³ occiderat, etiam Vitellius a Germanicis exercitibus imperator factus esset, bellum contra Vitellium suscepto, tribus levibus præliis Otho¹¹⁴ victor extitit, uno apud Alpes, alio circa Placentiam, tercio circa locum quem Castores vocant; quarto cum apud Betricum in Italia victus esset levi prælio, ingentes tamen copias habens ad bellum, sponte semet occidit, 38^a ætatis anno transacto, 95^a imperii die, scilicet mense 4°. Hic propriis militibus tam amabilis fuit, ut plerique, viso ejus corpore mortuo, suis manibus interirent.

Vitellius.

Vitellius, Romam victor ingressus, vi Romano po-

VARIAE LECTIONES.

¹¹¹ s. dicto 4. 9c. ¹¹² Neronis corr. neroni 9c. neroni 1b. ¹¹³ galbam otho 5. ¹¹⁴ otho codd. h. l. ¹¹⁵ deest 9c. ¹¹⁶ avium 1b. 11. ¹¹⁷ britthanium 5. ¹¹⁸ pergit E1.

NOTÆ.

(220) In his numeris Ekkehardus deinceps Hieronymum sequitur, ex quo etiam regni annos et mensis enotavit.

titus est imperio, familia honorata magis quam nobili ortus (cf. Onos. l. 1.). Nam pater ejus Lucius Vitellius non admodum clare natus est, tres tamen ordinarios gesserat consulatus. (H. R. et H. m.) Hic cum multo dedecore imperavit, multa sevitia ceterisque vitiis notabilis, maxime ingluvie et voracitate, quippe qui de die quarto vel quinto sepe¹¹⁷ fertur epulatus. Notissima certe cœna memoriæ mandata est, quam ei Vitellius, frater ejus, exhibuit, in qua super ceteros sumptus duo milia piscium et septem milia avicellorum¹¹⁸ apposita sunt. Interim Vespasianus Hierosolimam obsidens, audita Neronis morte, a militibus imperator creatus est. Quod audiens Vitellius, Sabinum, fratrem Vespasiani, cum multis aliis in Capitolio incenso interfecit. Unde a militibus Vespasiani sub muris Urbis habito prælio superatus, cum in quandam cellulam palatio proximam se contrusisset, turpiter inde protractus, vinctis post tergum manibus, resupinato capite, gladio ad mentum subposito, per forum ad spectaculum vulgi ducitur; multisque finum et cœnum in faciem ejus mittentibus, minutis ictibus excarnificatus, unco inde trahitur et in Tyberim projicitur, anno ætatis 57^a, imperii autem mense 8°. (HIER.) Hi tres post Neronem rapuerunt imperium, Galba in Hispania, quo missus erat cum exercitu, Otho Romæ, Vitellius in Germania, regnaveruntque anno uno et mensibus sex. — Antiochiæ secundus ordinatur episcopus Ignatius.

Anni Vespasiani.

Anno Dominicæ incarnationis 72, ab Urbe condita 822. Vespasianus in Judæam a Nerone cum exercitu missus, comperta morte Neronis, ab exercitu imperator efficitur; dimissoque Tito filio suo in Judæa ad obsidendam Hierosolimam, ipse per Alexandriam profectus est Romam, ubi, accepto imperio, septimus (220) ab Augusto, regnavit annis 9; obscure quidem natus (H. m. et H. R.), sed vir militari virtute precipuus et optimis comparandus, utpote qui a Claudio missus in Germaniam, deinde in Britanniam¹¹⁹, tricies et bis cum hoste conflixit multumque Romano imperio adjecit. Hic in imperio moderate se gessit. Inter cetera namque bona hanc gratiam habuit, ut inimicicias in corde non retineret, in tantum ut filiam predicti Vitellii inimici sui, multis dotatam divitiis, nobilissimo traderet marito. Hic cum ab amicis moneretur¹²⁰ ut caveret se a Tame- tio Pomposiano, de quo sermo vulgabatur quod regnaturus esset, consulem illum fecit, alludens tali cavillo: *Quando regnum acceperit, talis beneficii memor erit*. Talibus sepe verbis jocularibus amicorum iras placavit. Cumque Romam incendiis ruinisque veteribus destitutam repararet, ac multa re-

D

gno Romano adjiciens, cum Tito filio de superatis A Judæis triumpharet, cunctisque amabilis existeret: profluvio ventris fessus, in villa propria circa Sabinos interiit, anno ætatis^{***} 79.

26. 1. (Chr. W. — H. m.) Cujus anno primo Titus, filius ejus, Judæos inenarrabili fame cruciavit obsessos, premens eos diversis bellicis instrumentis.

2. Anno Dominicæ incarnationis 75. Hierusalem a Tito capitur, non sine multo suorum sanguine, subversaque civitate, 600 milia^{***} Judæorum interfecit, ut Cornelius et Suetonius referunt. Josephus vero, qui et Josippus, unus ex Judæis, qui ei tunc bello prefuit, scribit undecies centena milia fame perisse et gladio, et centum milia captivorum publice venundata. (Hier.) Ut autem tanta multitudo Hierosolimis reperiretur, causam azimorum fuisse B refert, ob quæ ex omni gente Judæorum ad templum confluentes, urbe quasi carcere sunt inclusi. Oportuit enim ut hisdem diebus paschæ interficerentur, in^{***} quibus Salvatorem interfecerunt. Colligitur autem omne tempus in secundum annum Vespasiani et subversionem Hierosolimorum novissimam a 15 anno Tyberii cæsaris et ab exordio evangelicæ predicationis anni 42, a captivitate autem quam ab Antiocho passi sunt Judæi anni ducenti, a secundo anno Darii, quo reedificabatur templum, 590; a prima vero^{***} ædificatione sub Salomone anni 1102.

3. A. D. 74. Vespasianus Capitolium cepit reedificare.

4. A. D. 75. Seditio in Alexandria orta est.

5. A. D. 76. Colossus erectus est, habens altitudinem pedum centum et septem.

6. (Chr. W.) A. D. 77. Josephus hystoriographus claruit.

7. (Hier.) A. D. 78. Tres civitates Cipri terremotu corruerunt.

8. A. D. 79. Pestilentia Romæ tanta facta est, ut intra non multos dies decem ferme milia hominum morerentur.

9. A. D. 80. Vespasianus profluvio ventris mortuus est.

Anni Titi.

(H. R. et H. m.) Anno Dominicæ incarnationis 81, ab Urbe condita 831, Titus, Vespasiani et Domitillæ filius, octavus ab Augusto, imperium suscepit, et duobus annis duobusque mensibus regnavit. Hic etiam Vespasianus ex nomine patris dictus est, vir in utraque lingua, scilicet Greca et Latina, disertissimus, bellicosissimus, moderatissimus, omniumque genere virtutum mirabilis, adeo ut Amor et Delitiæ generis humani diceretur. Tantæ vero^{***} largitatis erat, ut nulli a se petenti negaret. Cumque reprehenderetur ab amicis cur hoc faceret, respondit nullum debere ab imperatore tristem exire.

A Quadam itaque die dum^{***} recordaretur in cœna quod ea die nulli quicquam prestitisset, dixit asidentibus: *Amici, hodie diem peridi*. Anno autem ætatis suæ 42° obiit in eadem villa qua et pater ejus. Tantus vero plangens fuit in urbe Roma pro morte ejus, quasi orphani relinquerentur a patre.

1. (Hier.) Primo igitur imperii sui anno amphitheatrum Romæ ædificavit, in cujus dedicatione 5 milia ferarum^{***} occidit.

(H. m.) A. D. 82. Repentinum incendium Romæ per triduum fuit. Secundum^{***} ecclesiasticam hystoriam (Eus. H. e. III, 12, 14), defuncto Lino, Anacletus ordinatur papa, seditque annos 12; sed alii hoc negant^{***}.

Anno Dominicæ incarnationis 83, ab Urbe condita B 833, Domicianus, Vespasiani et Domitillæ filius, frater Titi junior, nonus ab Augusto, regnare cepit, et annis 15 ac mensibus sex regnavit. (H. m.) Iste primum finxit se misericordem et modestum esse, mox Tyberio aut Caligulæ vel Neroni similior quam patri aut fratri, ad omnia vitiorum genera progressus est, in tantum ut pro sceleribus omnibus secundo Christianos persequeretur, primus post Neronem; (H. m.) in qua persecutione Johannem apostolum et evangelistam ob predicationem verbi divini in Pathmos insulam relegavit, et Flaviam Domitillam, filiam sororis Flavii Clementis, in Pontianam^{***} insulam cum multis aliis exiliiavit, multosque nobiles ex Romanis necavit. Hic dominum ac deum se appellari scribere jussit, nullamque nisi auream vel argenteam statuam sibi in palatio statui permisit. In tantam vero mentis segnitiam devenit, ut, remotis omnibus, solus in palatio muscarum persequeretur agmina. Quem cum quidam percunctaretur an aliquis esset in palatio, respondit: *Ne musca quidem*. Cumque odiosus esset omnibus, conjuratione suorum interfectus est in palatio, asscita in consilium uxore sua Domicia ob amorem Paradis hystriionis, anno vitæ suæ 35°. Funus ejus per vispilliones cum ingenti dedecore exportatum et ignobili ter est sepultum, senatusque nomen ejus abradendum^{***} decrevit, ne quis eum imperatorem nominaret. Hic in arte sagittandi tam doctus fuit, ut inter expansos digitos hominis a longe stantis sagittam transmitteret.

1. (Hier.) Hic primo anno suo eunuchos fieri prohibuit.

2. (Chr. W.) A. D. 84. Titus decreto senatus inter deos reputatur.

3. (Hier.) A. D. 85. Domicianus plurimos senatorum in exilium mittit^{***}.

4. (Chr. W.) A. D. 86. Anianus primus post Marcum Alexandriæ, episcopus obiit, post 22 episcopatus sui annum. Cui Abilius secundus successit.

5. (Hier.) A. D. 87. Quintianus^{***} ex Hispania

VARIE LECTIONES.

^{***} a. sue 9^c. LXVIII. E1. ^{***} deest 9^c. ^{***} deest 5. ^{***} autem 5. ^{***} deest 9^c. ^{***} dum — die in margine 9^c. ^{***} f. milia 5. ^{***} Secundum — negant desunt E. ^{***} 9^c. add. : Chronica Iheronimi dicunt Cletus, qui et Anacletus. ^{***} pontiam 5 ^{***} adradendum 5. ^{***} misit 5. ^{***} ita pro quintilianus codices.

Calagurritanus primus Romæ publicam scolam ²²² A habuit et salarium e fisco accepit.

6. A. D. 88. Domicianus mathematicos et phylosophos Urbe pepulit.

7. A. D. 89. Anacletus, tertius a Petro, Clementi successit, sedensque ann. 12, menses 10, passus est sub Trajano, 6 Kal. Mai.

8. (HIER.) A. D. 90. Domicianus forum et multa ædificia fecit.

9. (Chr. W.) A. D. 91. Heresis Menandri et aliorum multorum exoritur.

10. A. D. 92. Domicianus de Dacis et Germanicis triumphavit.

11. A. D. 93. Domicianus prohibuit vites in urbibus seri ²²³.

12. (HIER.) A. D. 94. Domicianus persecutionem secundam in Christianos, primus post Neronem, movit. Juxta ²²⁴ ecclesiasticam hystoriam (Eus. H. c. III, 14, 34.) in urbe Roma Anacletus, 12 annis in episcopatu exactis, sacerdotii sedem Clementi tradidit, quam ille 9 annis tenuit.

13. (HIER.) A. D. 95. Domicianus multos nobilium perdidit.

14. (Vita S. Dion.) A. D. 96. Dionisius Ariopagita, primus Atheniensium episcopus a Paulo apostolo constitutus, sed postea in Gallias predicator directus, apud Parisium decollatus est cum Rustico et Eleutherio, sub Sisinnio prefecto, anno a passione Domini 64.

15. (HIER.) A. D. 97. Flavia Domitilla in insulam Pontianam exiliata est.

16. (Chr. W.) A. D. 98. Domicianus a suis interfectus est.

Nerva.

1. (H. m.) Anno Dominicæ incarnationis 99, Urbis vero ²²⁵ conditæ 849, Nerva Cocceius, opido Narniensi genitus, mediæ nobilitatis, admodum senex, decimus ab Augusto, suscepit imperium, regnavitque anno uno, menses quatuor, dies octo. Hic in privata vita moderatus et strenuus, in imperio civilissimum se et æquissimum prebuit. (HIER.) Hic ex decreto senatus constituit irritum fieri quicquid Domicianus fieri jussit, et edicto suo exules omnes revocavit. (H. m.) Unde et sanctus Johannes apostolus ab exilio Ephesum rediens, et ecclesiam heresibus turbatam inveniens, hortatu fratrum evangelium scripsit, quo fidem rectam confirmavit (Cf. Bkda Chr.). Nerva vero, adoptato in regnum Trajano, morbo confectus obiit, mense quinto anni secundi imperii sui, ætatis ²²⁶ anno 72 (Cf. HIER.).

Anni Trajani ²²⁷.

(H. m.) Anno Dominicæ incarnationis centesimo, Urbis vero ²²⁸ conditæ 850. Ulpus Trajanus Crinitus, ex urbe Tuderina genitus, genere Hispanus;

A ex familia antiqua magis quam clara, cum tamen pater ejus consul esset, apud Agrippinam, nobilem Gallie civitatem, imperator factus est, regnavitque, undecimus ab Augusto, annis 19, menses 6, dies 15. Hic rem publicam ita administravit ut omnibus principibus merito preponeretur. Nam cum duo sint quæ ab egregiis principibus expetantur ²²⁹, sanctitas domi, in armis fortitudo, utrobique prudentia, tantus in eo maximarum rerum fuerat modus, ut quasi temperamento quodam virtutes miscuisse videretur, nisi quod cibo vinoque paululum deditus erat. Laboris patiens fuit, justiciæ jurisque humani et divini tam repertor novi quam veterum custos. (Aur. V.) Multa Romano imperio adjiciebat, multa beneficia per totum orbem quibusque prestabat; fuit

B enim bellicosus et in omnibus bonis studiosus. (H. m.) Hunc cum amici culparent, quod nimium communis esset erga omnes, respondit: *Imperator talis esse debet erga subjectos, quales erga se imperatores esse optaret ipse privatus*. Hujus ergo imperium credebatur divinitus datum in remedium perditum et prostrati senatus Romani, pro eo quod pleraque magnifica illud denunciaverint ²³⁰, in quibus illud precipuum, quod cornix e fastigio Capitolii Attico sermone clamavit: *kalos*. Hic postea deceptus errore, cum persecutionem etiam moveret in Christianos, et Plinius Secundus, qui inter ceteros judices, ut Tertullianus refert, persecutor datus erat, ei suggereret, eos homines nichil morte dignum gerere, nisi quod diis non immolarent, et Christum veluti Deum, ante lucem surgentes, laudarent, a malis vero omnibus abstinere: rescripsit ei Trajanus Christianos pro fide nullatenus inquirendos; sicque persecutio sedata est. Igitur Trajanus post ingentem gloriam bello domique quesitam e Perside rediens, apud Seleuciam Ysauriæ profluvio ventris extinctus est, anno vitæ suæ 63^a, mense primo, die 4^a, mense ²³¹ vero 7^a anni vicesimi regni sui.

C Cujus exusti corporis cineres in urna aurea relati Romam, humati sunt in foro Trajani sub ejus columna, cujus altitudo 140 pedes habet, et imago subposita est, triumphantium more invecta, senatu et exercitu preeunte, solusque omnium intra Urbem sepultus est. Hujus memorie tantum delatum est, ut usque ad nostram ætatem non aliter in senatu principibus acclamaretur nisi: *Felicio Augusto, melior Trajano* (cf. H. R.).

D 1. (Chr. W.) Hujus anno primo Johannes apostolus et evangelista apud Ephesum obdormivit, anno a passione Domini 68^a, vitæ suæ 99^a. — (HIER.) Alexandria tertius ordinatur episcopus Cerdo, qui sedit ibi annis 1.

2. A. D. 101. Nerva jussu senatus inter Deos refertur ²³².

VARIÆ LECTIONES.

²²² deest 9^a. ²²³ fieri 9^a. in u. v. s. b. ²²⁴ Juxta — tenuit desunt El. ²²⁵ deest El. ²²⁶ a. sue 9^a. ²²⁷ Hæc des. codd. ²²⁸ deest 5. ²²⁹ expectantur El. ²³⁰ pronunciauerunt 5. ²³¹ mense — sui desunt 9^a. ²³² 9^a. add.: Passionales consentiunt Ieronimo, 3 anno Trajani Clementum passum

4. (*Chr. W.*) A. D. 103. Evaristus papa quartus A ordinatur, sedensque annis 8, patitur sub Trajano, 6. Kal. Novembris.

5. A. D. 104. Trajanus multos Romano subiecit imperio.

7. A. D. 106. Trajanus de Dacis et Scythis triumphavit.

8. (*HIER.*) A. D. 107. Terremotu quatuor urbes Asiae subversae sunt.

10. A. D. 109. Trajanus persecutionem quartam⁸⁸⁶ movit in christianos, in qua Symeon, filius Cleophae, qui in Hierosolimis episcopatum tenuit post Jacobum, crucifigitur, cum esset annorum 120; pro quo Justus ordinatur. (*Chr. W.*) Ignatius quoque secundus Antiochia episcopus Romam adductus, bestiis traditur; pro quo tercius Heros constituitur (*HIER.*).

11. A. D. 110. Plinius Secundus clarus habetur, et pro christianis agit.

12. A. D. 111. Alexander quintus Romanae ecclesiae papa ordinatur, sedensque annis 10, cum Eventio et Theodolo patitur 5 Nonas Mai sub Adriano, duce Aureliano (cf. *Chr. W.*). Quartus Alexandria ordinatur episcopus nomine Primus, seditque annis 12 (*HIER.*).

14. A. D. 115. Tres civitates Galatiae terremotu corruerunt.

15. A. D. 114. Hierosolima quartus episcopus ordinatur Zacheus, post quem Tobias quintus, Benjamin sextus, Johannes septimus, Mathias octavus, Philippus nonus, Seneca decimus, Justus undecimus⁸⁸⁷, Levi duodecimus, Effrem tredecimus, Josus vel Joseph decimus quartus, Judas decimus quintus. Ili quindecim ab apostolis usque ad eversionem et restaurationem Hierusalem, quae sub Adriano facta est, ex circumcisione praefuerunt Hierosolimis a passione Domini per annos fere centum et sex.

16. A. D. 115. Trajanus Armeniam et Syriam ac Mesopotamiam fecit provincias.

18. A. D. 117. Salaminam Cypri urbem subvertunt Judaei.

19. A. D. 118. Trajanus profluvio ventris moritur. His temporibus apud Asiam supererat adhuc et florebat ex apostolorum discipulis Policarpus Smirnaeorum ecclesiae episcopus, et Papias similiter apud Hierapolim sacerdotum generis. Anni Adriani.

(*H. m.*) Anno dominicae incarnationis 119. Urbis conditae 870. Helius Adrianus, genere Italicus, filius Adriani qui fuit consobrinus Trajani, de Adria civitate agri Piceni, unde et mare Adriaticum dicitur, duodecimus ab Augusto, imperator efficitur, regnavitque annis 21. Hic licet esset filius consobri-
Trajani, noluit tamen eum⁸⁸⁸ adoptare. Sed sine vo-

luntate ejus factus est imperator, operam tamen dante Plotina, uxore Trajani. Unde et gloriae Trajani invidens, tres provincias reliquit, quas Trajanus adjecit, Armeniam, Assyriam et Mesopotamiam. Hic eruditissimus et facundissimus fuit Greco Latinoque sermone, acutus nimis ad interrogandum et respondendum, ordinata respondens ordinatis, jocosa jocosus, maledica maledicis, cantilenam cantilenis, ficta fictis, ita ut premeditatum crederes eum contra omnia. In omnibus enim omnia studia Atheniensium secutus est, in loquendo, in canendo, in psallendo, in medicinae artem discendo, in musica, in geometria. (*AUR. V.*) Item pictorum et sigulorum scientiam habuit, et omnia haec perfecte didicit aliaque multa, ita ut rara esset res illi non experta, et super quam credi possit⁸⁸⁹ haec in memoria retinebat, loca, res, causas, milites, et eos quos numquam videbat propriis nominibus appellabat. Fuit homo varius et⁸⁹⁰ multiplex ac multiformis, dissimulatur in bono et malo⁸⁹¹; et ut bonum se ostenderet, vitia quae habebat callide abscondebatur. (*H. m.*) Illic per Quadratum, apostolorum discipulum, et per Aristidem Atheniensem, virum fide sapientiaeque plenum, et per Serenum Granium legatum libris de christiana religione compositis instructus, melior christianis efficitur. (*JORD. DE R. S. — H. m.*) Multos labores sustinuit orbem circueundo et multa repando, Alexandriam et Hierosolimam dudum subversas restauravit, Judaeos denuo rebelles ultima caede perdomuit, ablata eis licentia Hierosolimam introeundi, quam ipse in meliorem statum in eo loco, ubi Dominus⁸⁹² extra portam crucifixus est, restauravit et Heliam de suo nomine vocavit. (*BEDAE CMA.*) Obiit⁸⁹³ in Campania apud Baias morbo subcutaneo, anno aetatis suae 62^a, imperii 21°, mense decimo.

1. (*Chr. W.*) Primo anno suo Alexandriam publicis⁸⁹⁴ restauravit impensis.

2. (*HIER.*) A. D. 120. Senatus inter deos refert Trajanum.

3. (*Chr. W.*) A. D. 121. Alexander papa passus est. Cui succedens Sixtus papa sextus, sedit annis 9, patiturque sub Adriano, 8 Idus Aprilis.

4. (*HIER.*) A. D. 122. Justus Alexandriae quintus⁸⁹⁵ ordinatur

8. A. D. 126. Saturnides et alii duo heresim condiderunt.

10. (*Chr. W. — HIER.*) A. D. 128. Quadratus, apostolorum discipulus, et Aristides Atheniensis noster philosophus libros de fide composuerunt.

12. (*Chr. W.*) A. D. 150. Thelephorus papa 7us ordinatur, sedensque annis 10, patitur sub Adriano, Nonas Januar. (*BEDAE MART.*) Hic constituit missas in sancta dominica⁸⁹⁶ nativitatis nocte celebrari, et tempore sacrificii Gloria in excelsis cantari.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸⁶ terciam 9^e ⁸⁸⁷ I. u. desunt 9^e. ⁸⁸⁸ deest 9^e ⁸⁸⁹ posset 4. potest 5. ⁸⁹⁰ ac 5. ⁸⁹¹ in m. Et. ⁸⁹² uli
c. est d. e. p. 5. ⁸⁹³ o. autem 9^e. ⁸⁹⁴ publice 9^e ⁸⁹⁵ s. nocte de n. 5.

(HIER.) Antiochiæ 4ta episcopus Cornelius ordi- A 11. A. D. 150. Apollonius Stoicus Caledonicus natur.

15. (Chr. W.) A. D. 131. Nicopolis et Caesarea terremotu corruerunt.

14. (HIER.) A. D. 132. Eumenes Alexandriae sextus ordinatus ²⁹⁹, sedit annis 13.

19. (Chr. W.) A. D. 137. Hierosolima ab Helio Adriano restaurata et ab ejus nomine Helia vocata est.

20. (HIER.) A. D. 138. Marcus Hierosolimæ ordinatur episcopus primus ex gentibus, cum antea fuerint quindecim ex circumcisione.

21. (JON. DE R. S.) A. D. 139. Adrianus morbo subcutaneo moritur. Hoc regnante, Aquila Ponticus Scripturas sacras de Hebreo transtulit in Grecum.

Anni Antonini.

Anni ab initio 4100. B

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 140. Urbis condita 891. Antoninus Fulvius Boionius, qui propter clementiam postea cognominatus est Pius, genere ²⁹⁷ claro, sed non admodum vetere, tercius decimus ab Augusto, sortitus est imperium regnavitque annis 22, menses tres. (AUG. V. — H. m.) Iste ab Adriano adoptatus est in filium, cujus et gener fuit, vir insignis, et qui merito Numæ Pompilio conferatur, sicut et Trajanus Romulo aequatur. Vixit ingenti honestate privatus, major in imperio, nulli acerbus, cunctis benignus, in re militari gloriæ moderator, defendere magis provincias quam ampliari studens, viros æquos ad ²⁹⁹ administrandam rem publicam querens. Et cum orbem terræ nullo bello per annos 22 auctoritate sola rexerit, adeo tremebant eum et amabant cuncti reges et nationes ac populi, ut parentem sive patronum magis quam dominum vel imperatorem eum reputarent, omnesque in morem caelestium propitium optantes, de controversiis inter se judicem poscerent. Obiit autem anno vitæ suæ 77.

4. (Chr. W.) Primo hujus anno Yginus papa octavus ordinatus, sedit annis 4, decessitque 4 Idus Januar. (BEDÆ MART.) Hic clerum constituit et gradus distribuit.

2. (Chr. W.) A. D. 141. Valentinus et Cerdo æccliam impugnant heresi.

3. (HIER.) A. D. 142. Idem heresiarchæ Romam venerunt.

4. (BEDÆ.) A. D. 143. Justinus philosophus librum pro christiana religione compositum Antonino obtulit eumque benivolum erga christianos fecit.

5. (Chr. W.) A. D. 144. Pius papa nonus sedit annis 13; migravit ²⁹⁹ 5 Idus Julii.

6. (HIER.) A. D. 145. Antiochiæ quintus constituitur episcopus Heros.

7. A. D. 146. Alexandriae septimus ordinatur Marcus per ²⁹⁹ annos 10.

14. A. D. 153. Crescens quidam Cynicus philosophus in Justinum, nostri dogmatis philosophum, persecutionem movit, quia illum gulosum et philosophiæ prevaricatorem esse coarguit, in qua persecutione Justinus gloriose pro Christo sanguinem fudit.

15. A. D. 154. (EUS. H. e. iv, 13.) Antoninus commotus heresi Crescentis, universis Asiæ plebibus scripsit epistolam pro christianis.

16. A. D. 155. (HIER.) Alexandriae Celadion ²⁹¹ ordinatur octavus, qui sedit annis 14.

20. A. D. 159. (Chr. W. — HIER. — BEDÆ MART.) Anicetus papa decimus ordinatur, qui sedit annis 10. Sub quo Policarpus Romam veniens, multos correxit, quos Valentini et Cerdonis error subvertit. Hic ergo Anicetus constituit, ut clerus comam non nutriat, passusque est sub Marco et Severo 16 Kalend. Maii.

21. A. D. 160. (HIER.) Hierosolimæ post Marcum ordinatur Cassianus 17us, deinde Publius 18us, Maximus 19us, Julianus ²⁹⁹ 20us, Gaianus 21us, Simmachus 22us, Gaius 23us, Julianus 24us, Capito 25us.

22. A. D. 161. Antoninus obiit apud Dorium villam suam.

Anni Antonini Veri

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 162, ab Urbe condita 913. Marcus Aurelius Antoninus Verus, 14us ab Augusto ²⁹³, imperium adeptus est, in quo regnavit annis 19. Iste haut dubie nobilissimus fuit, quippe cujus origo paterna a Numa Pompilio, materna vero a Solentino rege pendebat. (AUREL. VICT.) Hic omnes virtutes et caeleste habebat ingenium, et in calamitatibus publicis factus est quasi defensor, et si in illis temporibus ipse non fuisset, sine dubio gloria Romana perisset. (H. m. H. R.) Iste propinquum suum Lucium Annum Severum, qui erat gener Antonini Pii, nova benivolentia consortem imperii fecit, tumque primum Romana res publica duobus æquo jure imperium administrantibus paruit, cum usque ad illos semper singulos habuisset augustos. Hi bellum contra Parthos gesserunt, ad quod tamen Lucius Annius Severus perrexit, multaque et ingentia per se ducesque suos peregit, rediensque cum victoria, in Venetia obiit, anno imperii 11°, sicque Marcus Antoninus iterum solus imperium obtinuit.

1. (HIER. et H. m.) Primo hujus anno Vologesus rex Parthorum post victoriam Trajani tunc primum rebellans, vicinas sibi Romanas provincias depopulatus est, contra quem Lucius Annius, profectus est. 2. (HIER.) A. D. 163. Lucio casari Athenis sacri-

VARIE. LECTIONES.

²⁹⁷ ordinatur sextus, sedit. 5. sextus ordinatur seditque 10. ord. sed. E1. ²⁹⁷ g. c. s. n. a. v. desunt
is 1. ²⁹⁹ ita E 1. deest relt. ²⁹⁹ migravitque E 1. ²⁹⁹ sedit per E 1. ²⁹¹ peladion 1^b. ²⁹⁹ julius 5. 9^c.
julius XXI^a. simmachus 10. ²⁹⁹ ab a. desunt 9^c.

ficienti ignis in cœlo ab occidente in orientem ferri A visus est.

3. A. D. 164. Fronto orator insignis habetur, qui Marcum Antoninum Verum Latinis litteris erudit.

4. A. D. 165. Seleucia urbs Assyriæ cum trecentis milibus hominum a Romanis capta est.

6. A. D. 167. Orta persecutione quarta a Nerone, sub his regibus Policarpus et Penius et alii multi passi sunt.

8. (Chr. W.) A. D. 169 ²⁴. Sother papa 11us ordinatur, sedensque annis 9, decessit 11. Kal. Mai. (HIER.) Agrippinus Alexandriæ nonus ordinatur episcopus.

9. A. D. 170. Theophylus, vir sapiens, ordinatur Antiochiæ 6us

10. A. D. 171. (Eus. H. e. iv, 21, 22.) Dionisius Chorinthiorum episcopus clarus habetur, sed et Pinitus Cretensis episcopus, Melito Sardensis, Philippus ²⁴ et Apollinaris, Musanus et Modestus, et precipue Hyreneus Lugdunensis episcopus. Egesippus quoque his temporibus claruit, qui sub Aniceto papa Romam veniens, usque ad Eleutherium papam permansit, multaque ingenii sui monumenta reliquit.

11. A. D. 172. (V. supra.) Lucius Annianus Antoninus ²⁴ Severus obiit, et Aurelius Marcus Antoninus Verus regnum solus obtinuit, sed Lucium Commodum filium suum regni consortem fecit (HIER.).

12. A. D. 173. Melito Sardensis episcopus apologeticum Antonino imperatori pro christianis dedit.

16. A. D. 177. Antiochiæ 7us ordinatur Maximinus.

17. A. D. 178. Eleutherius papa 12us ordinatus, sedensque annis 13, decessit 8 Kal. Junii. Ad hunc Lucius rex Britannæ litteras misit, rogans ut baptizaretur, quod et impetravit (cf. Chr. W. et BEDAM).

19. A. D. 180. (Chr. W.) Antoninus in Pannonia moritur.

Anni Commodi.

(H. m.) Anno dom. mæ incarnationis 181, Urbis vero conditæ 952. Lucius Aurelius Commodus Antoninus, filius Marci Antonini Veri, 15us ab Augusto imperium accepit, et annis 12 ac menses 8 regnavit, nichil paternum habens, nisi quod contra Germanos et ipse feliciter pugnavit. Hic Septembrem mensem ad nomen suum transferre conatus est, ut Commodus diceretur. In luxuriis et omni sorde vixit; senatores multos ²⁴ interfecit, maxime quod viderit nobilitate et sapientia precellere, inter quos et Salvium Julianum legislatorem occidit. Huic Martia libertini generis uxor fuit, forma et meretriciis artibus pollens. Quæ cum animum ejus penitus devinxisset, egresso e balneo veneni poculum obtulit, im-

missoque ei fortissimo palestrita, in domo Vestiliani eum strangulavit, anno ætatis suæ 32. Qui in tanta execratione fuit omnibus, ut hostis humani generis etiam mortuus judicaretur.

1. (HIER.) Hic primo imperii sui anno de Germanis feliciter triumphavit. Julianus Alexandriæ decimus ordinatus, sedit annis decem.

3. (Chr. W.) A. D. 183. Panthenus ²⁴ et Clemens Alexandriæ claruerunt.

4. (HIER.) A. D. 184. Hierosolymis ordinatur Maximus episcopus 26us, post quem Antonius 27us, Valens 28us, Dulichianus 29us, Narcissus 30us, Dios 31us, Germanio 32us, Gordius 33us, item Narcissus, qui supra. Horum episcopatus anni et tempora nota sunt cognita ²⁴.

B 8. (Chr. W.) A. D. 188. Origenes Alexandriæ nascitur.

10. (HIER.) A. D. 190. Serapion ²⁴ Antiochiæ ordinatur episcopus 8us.

11. (Chr. W.) A. D. 191. Victor papa 13us ordinatur, sedensque annis 10, patitur sub Severo Septimo ²⁴ 12 Kalend. Mai. (HIER.) Demetrius ordinatur Alexandriæ 11us, seditque annis 43 ²⁴.

12. A. D. 192. Serapion ²⁴ Antiochiæ ordinatur episcopus 8us.

13. (Chr. W.) A. D. 193. Aurelius Commodus, omnibus incommodus, strangulatur.

Helvius Pertinax.

Anno dominicæ incarnationis 194. Urbis conditæ 945. Helvius ²⁴ Pertinax, 16us ab Augusto, suscepit imperium, regnavitque menses sex. (H. m.) Hic ex libertino patre in Liguria natus, cum prefecturam Urbis ageret, jam septuagenarius ex senatus consulto suscepit imperium coactus et repugnans; unde et Pertinax dictus est; per multos labores ad summos proventus honores; qui in tantum certavit, ut fortunæ pila vocaretur. (JORD. De r. s.) Hic, obscurante senatu, ut uxorem suam vocaret angustam filiumque suum cesarem: *Sufficere*, inquit, *debet, quod ego ipse inritus regnavi, cum non mereretur*. Hunc septimo mense sive, ut alii volunt (H. m.), octogesimo primo die occidit in palatio Didius Salvius Julianus, jurisperitus Mediolanensis, vir nobilis, nepos Salvii Juliani illius qui sub divo Adriano leges composuit, factiosus, preceps, regni avidus. Occiso autem Helvio Pertinace, idem Julianus rem publicam invasit, sed non ²⁴ ultra septem menses regnavit. Hoc enim tempore Niger Piscenius apud Antiochiam et Severus Septimus ²⁴ in Sabaria Pannoniæ elevantur imperatores. Ab hoc Severo Julianus bello civili victus est apud pontem Molbium, et fugiens in palatium, captus est, et extenta cervice more damnatorum decollatus est.

VARIAE LECTIONES.

²⁴ A. d. 169. desunt 9^e. ²⁴ phylosophus 9^e ²⁴ in marg. supp. 5. deest 9^e antonius 4. ²⁴ multosque 9^e. ²⁴ pantherus 4. pantheus 5. 9^e. omnia desunt 10. 11. ²⁴ nota 5. ²⁴ serapion — VIII^{us} desunt 10. 11. ²⁴ septimio 5. ²⁴ XLII. 9^e. ²⁴ Hæc des. 1b. 4. cf. a. 190. ²⁴ helius 5, et ita infra. ²⁴ frustra 9^e. ²⁴ VII^{us} 4. septimius 5. 9^e. 10. septimus corr. septimius E. 1.

Anni Severi.

(*H. m. et H. R.*) Anno dominicæ incarnationis 195, ab Urbe condita 946. Severus Septimus⁸⁷⁷ adeptus est imperium, 17us ab Augusto, regnavitque annis 17, menses 3. Iste oriundus ex Africa, solus memoria omnium ex Africa imperator fuit. Primum fisci advocatus fuit, mox militaris tribunus, per multa deinde et varia officia usque ad amministrationem totius publicæ rei pervenit; et quia Helvium Pertinacem ultus est in Juliano, Pertinacem se dici voluit. Bella multa feliciter egit, ex quibus maximum in Britannia, ubi, ut receptas provincias in securitate teneret⁸⁷⁸, vallum firmissimum, crebris turribus superpositis, per 152 milia passuum a mari ad mare perduxit, ibique apud Eburacum moritur, anno vite suæ 65°, imperii 18°. Duos filios reliquit, Bassianum et Getam, sed Geta hostis publicus iudicatus est, Bassianum vero successorem reliquit, cui nomen Antonini imponi voluit. Hujus tempore persecutione quinta in christianos facta, multi pro fide Christi coronati sunt, inter quos et Leonides, pater Origenis, martirizatus est. (*Chr. W. — JORD. De r. s.*) Hoc regnante Samarites quidam Symmachus, Judæorum factus proselitus, item divinas Scripturas ex Hebreo in Grecum transfudit, suamque editionem condidit. Sed hic, ut in æcclesiastica hystoria (vi, 14) legitur, Hebioneus fuit, quæ est heresis asserens Christum, de Joseph et Maria natum, purum hominem fuisse, et legem ritu Judæorum servandam esse. Commentarios etiam quosdam idem conscripsit, in quibus conatur de Evangelio secundum Matheum auctoritatem suæ hereseos confirmare. (*JORD.*) Post hunc anno pene tercio Theodotio Ponticus item suam in eodem opere editionem⁸⁷⁹ fecit.

1. (*HER.*) Primo anno suo Severus Julianum interfecit, seque Pertinacem appellari precepit.

2. A. D. 196. Clemens Alexandrinæ æcclesiæ presbiter et Panthenus Stoicus philosophus, in disputatione dogmatis nostri disertissimi, adhuc floruerunt.

3. A. J. 197. Narcissus Hierosolimitanus episcopus et Theophylus Caesariensis, Policarpus quoque et Baehilus, Asianæ provincie episcopi, insignes habentur.

4. A. D. 198. (*BEDA Chr.*) Questione orta in Asia inter episcopos, an secundum legem Moysi 14 die mensis primi pascha celebrandum esset, Victor papa, datis late libellis, constituit, die dominica pascha celebrari, sicut et predecessor ejus Eleutherius, a 14. luna primi mensis usque in vicesimam primam. Cujus decretis favens Theophylus, Caesariæ Palestinæ episcopus, cum ceteris episcopis, qui in eodem concilio erant, scripsit synodicam epistolam valde uti-

A lem adversus⁸⁸⁰ eos qui cum Judæis pascha celebrabant⁸⁸¹.

6. (*Chr. W.*) A. D. ducentesimo Severus Parthos et Arabas superat.

9. A. D. 205. Zepherinus⁸⁸² papa 14us ordinatur, sedensque annis 18, migravit 7 Kalend. Septembris.

10. A. D. 204. Persecutio quinta facta est in christianos, in qua⁸⁸³ inter multos alios Leonides, pater Origenis, passus est pro Christo; (*Eus. H. e., vi. 3.*) ipse vero Origenes octavum decimum agens ætatis annum, in multisque proficiens, grammaticam etiam gentiles docebat, multosque ad fidem convertibat, inter quos Plutarchum et fratrem ejus Heraclam, quorum Plutarchus etiam martirii palmam consecutus est, Heraclis vero post Demetrium Alexandriæ prelatus est.

11. (*HER.*) A. D. 205. Alexander ob confessionem Christi clarus habetur.

15. (*Chr. W.*) A. D. 207. Perpetua et Felicitas beatis deputantur K. tagini.

15. (*HER.*) A. D. 209. Severus bellum in Britannos⁸⁸⁴ transfert.

16. A. D. 210. Tertullianus omnium ore celebratur.

17. A. D. 211. Origenes Alexandriæ studet.

18. A. D. 212. Severus⁸⁸⁵ Eburaci moritur in Britannia.

Anni Antonini Caracallæ.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 215, ab Urbe condita 965. Marcus Antoninus Bassianus Caracalla, filius Severi, 18us ab Augusto, successit patri in imperium, regnavitque annis sex mensesque⁸⁸⁶ duos. Ille Bassianus a nomine avi materni dictus, rogatu patris a senatu appellatus est Antoninus. (*Aur. V.*) Et quia plurimas vestes e Gallia deferens, talares caracallas ex his⁸⁸⁷ fecit, populumque his vestibus indutum ad salutandum se ingredi precepit, Caracalla nuncupatus est. (*H. m.*) Ille morum fere patrum paulo fuit asperior et minax, impatiens fuit libidinis, in tantum ut novercam suam Juliam duxisset uxorem. Ille, conspecto Magni Alexandri corpore, Magnum se atque Alexandrum jussit appellari, adulantium fallaciis eo perductus, ut truci fronte et ad levum humerum conversa cervice, quod in ore Alexandri notaverat, incedens, fidem vultus simillimi persuaderet sibi. Is adversum Parthos moliens expeditionem, apud Ed ssum succedens ad officia naturalia, a milite, qui quasi ad custodiam sequebatur, interfectus est, anno ætatis suæ⁸⁸⁸ 44.

1. (*HER.*) Primo hujus anno Askepiades episcopus nonus Antiochiæ ordinatur.

2. (*Eus. H. e., vi, 7.*) A. D. 214. Alexander episcopus Capadociæ cum locorum sanctorum desiderio

VARIE LECTIONES.

⁸⁷⁷ septimius 4. 5. septimus corr. septimius E 1. septimus corr. septunius 4^b. ⁸⁷⁸ possideret 5. ⁸⁷⁹ in editionem 9^c. ⁸⁸⁰ ad 9^c. ⁸⁸¹ celebrant corr. celebrant 9^c celebrant 10. 11. ⁸⁸² zephyrinus 5. ⁸⁸³ qua Leonide patre or. ut dictum est passo p. chr. ipse orig. E 1. ⁸⁸⁴ britannos 4. 5. britannos 9^c. ⁸⁸⁵ s. septimius 5. ⁸⁸⁶ mensibusque duobus E 1. ⁸⁸⁷ ex h. des 9^c. ⁸⁸⁸ deest E 1.

Iherosolimam tenderet, vivente adhuc Narcisso episcopo ejusdem urbis ^{500a}, perennis aetatis viro, et ipse ibi ordinatus est episcopus, Domino ut id fieret per revelationem precipiente. Hic itaque Narcissus mirae sanctitatis vir fuit, qui inter plurima virtutum insignia in vigiliis paschae, cum oleum luminaribus dasset, aquam infundi jussit, quam benedicens oleum fecit. Postea a quibusdam male sibi consciis, cum judicium ejus formidassent, noxio quodam crimine infamatus est; quorum unus ita ut non igni consumeretur, vera se dicere testabatur, alius ne morbo regio corrumpetur, tercius ne luminibus privaretur. Et quamvis nullus, qui vitam ejus noverat, illis licet jurantibus crederet, ille tamen molestias non ferens et ⁵⁰¹ quietam vitam diligens, subterfugit, et in secretioribus locis per annos delituit. Primus autem ille testis, ex parva scintilla nocte domo sua succensa, cum omni familia igni consumptus est, alius regio morbo a pede usque ad verticem corruptus est, tercius priorum cernens exitum, tandem confessus est reatum suum, et eo usque perstitit in fletibus [quousque ⁵⁰² luminibus privaretur]. Narcissus vero cum non inveniretur, necessarium visum est episcopis, ut ordinarent pro eo alium, cui nomen Dios; cui post parvum tempus successit Germanio, et huic Gordius. (Eus. *H. e.* vi, 8.) Cum ecce subito quasi redivivus apparuit Narcissus, rursusque rogatus fratrum loco suo est restitutus; cui jam centum et sedecim annorum Alexander divino monitu vivo successit, et cum eo ecclesiam strenne rexit.

7. (Jord. De *r. s.*) A. D. 219. Editio quam nominamus quintam Iherosolimis est inventa.

(*H. m.*) Anno dominicae incarnationis 220. ab Urbe condita 971. Opilius Macrinus, qui praefectus erat pretorii 19as ab Augusto, imperator efficitur ab exercitu cum Diadumeno filio suo, regnansque annum unum et menses duos, ab eodem exercitu apud Archelaidem tumultante occiditur cum filio. (Hier.) Antiochia ordinatur Philetus episcopus decimus.

Anni Aurelii.

(*H. m.* et *H. R.*) Anno dominicae incarnationis 221, Urbis vero condita 972. Marcus Aurelius Antoninus Varus, qui putabatur filius Antonini Caracallae ex consobrina sua occulte stuprata, vicesimus ab Augusto, imperator factus, regnavit annis quatuor. (Jord. De *r. s.* — *H. m.*) Hujus matris avus Basianus sacerdos fuit solis, quem Phenices Heliogabulum ⁵⁰³ nominant, unde et iste Heliogabulus dictus est, sacerdos et ipse in templo Heliogabali. Is cum Romam ingenti militum et ⁵⁰⁴ senatus expectatione venisset, probriis omnibus se contaminavit, impudicissimeque vivens, nullum obscurnitatis genus omisit. Unde et cupiditatem stupri, quam naturae defectu

A assequi nondum poterat, in se transferens, muliebri nomine Basianam se pro Basiano ⁵⁰⁵ jussit appellari, Vestalem virginem quandam quasi in matrimonio jungens sibi, abscisique genitalitus, Matri Magnae se consecravit. Hic Marcellum consobrinum suum, qui postea Alexander dictus est, caesarem fecit. Post triennium vero et menses 8 ex quo regnare cepit, Romae tumultu militari cum matre sua interfectus est, anno aetatis ⁵⁰⁶ 16, corpusque ejus per Urbs vias more canini cadaveris tractum est a militibus, cavillo militari appellantibus cum indomita rabi-daeque libidinis catulam. (Beda.) Hyppolitus episcopus, multorum conditor opusculorum, canonem temporum quem scripsit hucusque perduxit, qui etiam sedecennalem paschae circulum repertiens, B Eusebio, qui decennovennalem composuit, occasionem dedit.

1. Primo Aurelii anno Calistus papa 15us ordinatus, sedit annis quinque, passusque est sub Alexandro imperatore 2 Idus Octobris (cf. *Chr. W.*)

3. (Hier.) A. D. 225. Nicopolis, quae prius Emmaus vocabatur, condita est, legationis industriam pro ea suscipiente Africano temporum scriptore.

4. (*Chr. W.*) A. D. 221. Aurelius militari tumultu occiditur.

Anni Alexandri.

Anno dominicae incarnationis 225, a conditione Urbis 976. (Cf. Jord. De *r. s.*) Aurelius Severus Alexander, ignobilis fortunae, 21us ab Augusto imperator factus est, juvenis admodum, ab exercitu C caesar nominatus, a senatu augustus, regnavitque annis 15. Hic Mammeam matrem suam ⁵⁰⁷ pie et unice dilexit, pro quo omnibus placuit. (*H. m.*) Illa vero ei multum dominata, eo usque illum coegit, ut illa ipsa permotica, si qua mensae superessent, quamvis semesa, alteri convivio reservarentur. (Beda.) Quae tamen postea Origenem presbiterum audire curavit, eumque Antiochiam vocatum honorifice tractavit, et eo audito, christiana facta est. (*H. m.*) Alexander itaque, suscepto bello adversus ⁵⁰⁸ Persas, Xerses regem eorum gloriosissime vicit, militarem disciplinam severissime rexit, Romae quoque favorabilis et amabilis fuit. Cujus tempore Taurinus in oriente sumpsit imperium, Julianus Maximus in Gallia. Alexander vero apud Mogontiacum positus, cum videret se a militibus deseri, optavit ut aliquis eum occideret. Cumque ei unus cum gladio occurrisset, ille obvoluto capite cervicem prebuit, statimque periit, anno vitae ⁵⁰⁹ 26us, imperii 15us. (Jord. De *r. s.*) Sub cujus item imperio in Nicopoli Actiaca, id est in Epyro, editio quam sextam dicimus inventa est.

1. (*Chr. W.*) Hic primo regni sui anno Xerses regem Persarum vicit.

2. A. D. 226. Urbanus papa 16us efficitur, se-

VARIE LECTIONES.

⁵⁰⁰ deest 9c. ⁵⁰¹ haec solus Fl. ⁵⁰² eliogabulum 6. eliogabulum 4. 9c. ⁵⁰³ ac 5. ⁵⁰⁴ basiano 5. 9c. 10. ⁵⁰⁵ a. sua 9c. ⁵⁰⁶ deest Fl. ⁵⁰⁷ adversum Fl. ⁵⁰⁸ v. sua 9c.

densque annis 8, multos convertit ad fidem et ad A martirium exhortatus ⁹⁹⁹ est, ipseque passus est sub Alexandro, 8 Kal. Junii.

4. (HIER.) A. D. 228. Ulpianus ¹uris consultus, assessor Alexandri, claruit.

7. A. D. 231. Antiochiæ constituitur Zebennus episcopus ¹¹⁰⁰.

10. (Cf. Chr. W.) A. D. 234. Pontianus papa ¹⁷⁰⁰ ordinatus, sedit annis sex, passusque est sub Maximino, 12 Kalend. Decembris. (HIER.) Heraclis Alexandriæ ordinatur ¹²⁰⁰.

11. A. D. 235. Origenes de Alexandria in Palestinæ Cæsaream transit.

13. A. D. 237. Alexander Mogontiae occiditur.

Anni Maximini.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 238. Urbis conditæ 989. Julius Maximinus, genere Trax, ordine miles, ²²⁰⁰ ab Augusto, imperator factus est, sola militum voluntate, sine senatus auctoritate, regnavitque annis tribus. Hic persecutionem sextam a Nerone in christianos exercuit. Hujus tempore duo Gordiani, pater et filius, imperium ⁹⁹⁹ arripuerunt, sed unus post unum interierunt. Maximinus autem, bello adversus Germanos suscepto et feliciter acto, apud Aquileiam a Puppiano quodam interfectus est cum filio adhuc puerulo ⁹⁹⁹, cunctis militari loco clamantibus, ex pessimo genere nec catulum habendum fore.

2. A. D. 239. Maximinus persecutionem sextam movit in christianos, in qua cum Pontianus papa C occubisset, Antheros ei successit ¹⁸⁰⁰ papa, sed post mensem unum diesque tredecim et ipse passus est, 3 Nonas Januarii (cf. Chr. W.)
Anni ab inicio 4200.

3. A. D. 240. Fabianus papa ¹⁹⁰⁰ ordinatur, sedens ⁹⁹¹ annis 13 et menses 11, passus est sub Decio, 13 Kalend. Febr. Maximinus imperator Aquileiæ occiditur. (HIER.) Antiochiæ Babillas ordinatur ¹²⁰⁰.

Anni Gordiani.

(H. m. et H. R.) Anno dominicæ incarnationis 241, ab Urbe condita 992. Gordianus, nepos Gordiani ex filia, ortus Romæ ex clarissimo patre, ²³⁰⁰ ab Augusto, imperator creatus, regnavit annis 6. Hic cum Romam venisset, Puppianus et Balbinus fratres, qui occiso Maximino imperium invaserunt, de rustico genere, in palatio interfecti sunt. Gordianus autem admodum puer, cum Tranquilliam ⁹⁹⁹ duxisset uxorem Romæ, ad orientem profectus, bellum Parthis intulit; quo feliciter gesto, Persas ingentibus præliis afflixit, et cum rediret, a Philippo, qui post eum regnavit, occisus est, anno vitæ ⁹⁹⁹ vicesimo.

1. (BEDA.) Hujus anno primo Julius Africanus cronographus inter ecclesiasticos scriptores nobilis

habetur; qui inronicis quæ scripsit refert ac Alexandriam properasse, Aradæ opinione celeberrima provocatum, quem et in divinis et in humanis et phylosophicis studiis atque in omni Greca doctrina instructissimum fama loquebatur.

2. (EVS. H. e. VI, 22.) A. D. 243. Origenes in Cæsarea Palestinæ Theodorum, cognomento Gregorium, et Anthenodorum, fratrem ejus, postea Pontii episcopos insignes, divina imbuunt sapientia.

3. (H. m.) A. D. 243. Porphyrius, Plotini Platonicus phylosophi auditor, Romæ clarus habetur.

4. (H. m.) A. D. 244. Theopompus Cheronice ⁹⁹⁹ et Nicanor sophista Athenis claruerunt.

5. A. D. 245. Gordianus bellum Parthis intulit (cf. Chr. W.).

6. A. D. 246. Gordianus a Philippo interficitur.

Anni Philippi.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 247. Urbis conditæ 998. Marcus Julius Philippus, ²⁴⁰⁰ ab Augusto, invasit imperium occiso Gordiano, et una cum filio suo Gaio Julio Saturnino Philippo regnavit annis 7. Isti omnium imperatorum primi Romæ ⁹⁹⁹ christiani effecti sunt, et in ipsis paschæ vigiliis cum jungi vellent sacrificiis et communicare, a Fabiano pontifice Romano non permissi sunt, nisi prius confiterentur peccata sua et inter penitentes starent. Quod illi suscipientes libentissime, divinum sibi metum et plenissimam christianitatis fidem rebus et operibus comprobant ⁹⁹⁹ inesse. (HIER.) His anno jam ⁹⁹⁷ tercio imperantibus, millesimus annus conditæ urbis Romæ impletus est; quo sollempniter ab omnibus celebrato, innumerabiles bestię in circo magno interfectæ sunt, ludique theatrales in campo Martio celebrati, tribus diebus ac noctibus populo pervigilante. (H. m.) Ambo deinde, scilicet pater et filius, ab exercitu interfecti sunt, pater Veronæ, medio capite supra ordines dentium preciso, filius vero Romæ, cum esset annorum 12. Hic adeo severi fuit animi, ut jam a quinquennii ætate nullo cujusquam commento ad ridendum solvi potuerit patremque ludis secularibus petulantius cachinnantem, licet adhuc puer, vultu aversato notaverit.

1. (Chr. W.) Philippus primo regni sui anno Philippum filium suum ⁹⁹⁹ consortem regni fecit ⁹⁹⁹.

3. (HIER.) A. D. 249. Alexandriæ Dionisius ordinatur episcopus ¹³⁰⁰. (Chr. W.) Annus ab Urbe condita millesimus festive celebratus est Romæ.

6. (HIER.) A. D. 252. Philippus urbem nominis sui construxit in Tracia.

7. A. D. 253. Philippus senior Veronæ, junior occiditur Romæ.

Anni Decii.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 254, ab Urbe condita millesimo quinto. Decius in Pannonia inferiori Bubaliæ natus, ²⁵⁰⁰ ab Augusto, invasit imp-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹⁹ coartatus 9^c. ⁹⁹⁹ regnum 5. ⁹⁹⁹ parvulo E1. ⁹⁹⁹ sedensque E1. ⁹⁹⁹ tranquillam E1. ⁹⁹⁹ v. sue 9^c. ⁹⁹⁹ cheronice E1. ⁹⁹⁹ deest E1. ⁹⁹⁹ comprobant E1. ⁹⁹⁹ deest 9^c. ⁹⁹⁹ s. f. 5. ⁹⁹⁹ facit 5. 10. 11.

rium, interfectis ejus fraude Philippi, hoc est patre et filio, et 30 mensibus regnavit ⁶¹², id est duobus annis et dimidio. (HIER.) Quidam autem scribunt, cum uno tantum anno regnasse; sed hoc multum discordat ⁶¹¹ passionibus sanctorum qui leguntur sub eo passi fuisse. (JON. De r. s.) Nam cum legatur Fabianus papa 14us sui episcopatus anno martirium sub illo accepisse, et huic Cornelium triennio in sede successisse itemque sub eodem passum fuisse, Sixtum quoque et Laurentium et Ypolitum aliosque quamplures, stare non potest, ut tot sibi in Romana sede succedentes uno anno trucidaverit, maxime cum Cornelius, ut æclesiastica docet hystoria (EUS. H. e. vii, 3,) triennio sedem tenuerit. Unde et de ipsorum quoque pontificum successione questio animum pulsat quomodo, Decio regnum vel uno vel duobus et dimidio anno tenente, Cornelius episcopatum Romanum tribus juxta æclesiasticam hystoriam annis tenuerit, eique Lucius per octo menses, Stephanus vero per biennium, dehinc Sixtus per undecim annos, exin Dionisius per novem annos successerit, cum per omnem æclesiam Cornelius et Sixtus, cujus diaconus erat Laurentius, sub Decio passi predicentur, Lucius vero et Stephanus sub Valeriano et Gallieno martirizati legantur. Qua de re conji potest, successionum vices vitio scriptorum pre similitudine nominum mutatas fuisse; auctoritatem vero catholicæ æclesiæ ad nos usque perlatam, probabile est, sequendam esse. Sed ut ad superiora redeamus, (H. m.) Decius filium suum Decium cæsarem fecit, et persecutionem septimam post Neronem in christianos movit, occasionem sumens odium Philipporum quos interfecit, in qua persecutione multi sanctorum passi sunt. (HIER. — H. m.) Hujus temporibus cum plurimi Gothi Histrum fluvium transmeantes, Romanorum civitates devastarent, Decius cum filio suo illos bello aggressus, 30 milia ex eis occidit, de suis quoque multos amisit. Filius etiam ejus interfectus est, ipseque in confusas turbas gurgiti cujusdam paludis submersus est, ita ut nec cadaver ejus inveniri potuerit, anno imperii sui terciò, vitæ quinquagesimo. Hæc juxta hystoriam, in passionum vero libro scriptum reperitur, quod, interfecto Syxto papa et ejus archidiacono Laurentio aliisque, ac deinde Ypolito sociisque ejus, 27 die post passionem sanctorum Decius et Valerianus prefectus sedentes in carruca, cum tractarent adhuc de necesse sanctorum, demoniis arrepti sunt, et in presentia Decii Valerianus expiraverit, Decius vero rediens in palatium, triduo vexatus sit, et in conspectu Triphoniæ uxoris suæ exalaverit. Qualiter autem super his veritas se habeat, in scriptorum ratione consistat.

1. (Chr. W.) Primo Decii anno facta in christianos

A persecutione, Fabianus papa 19us passus est, 15 Kal. Febr. Cui Cornelius vicesimus succedens, sedit annum ⁶¹³ et menses septem et dies aliquot, licet in æclesiastica hystoria (vi, 3. Cf. vi, 29) legatur — si tamen vitio scriptorum liber depravatus non est — tribus annis sedem tenuisse, quod rationi temporum Decii non videtur convenire (cf. HIER., — EUS. H. e. vi, 9). Alexander Hierosolimitanus episcopus, Narcissi successor, cursum bonum consummavit, cui Azabbaeus successit. Antiochenus quoque presul æqualiter Alexandro decertans, in vinculis moritur, post quem Fabianus 15us constituitur.

2. A. D. 255. Cornelius papa 20us passus est 18 Kal. Octobris; cui succedens Syxtus papa 21us, sedit menses 10.

B 3. A. D. 256. Syxtus papa passus est 8 Idus Aug. cum aliis. Passi sunt hoc anno Polochronius episcopus cum multis, Abdo ⁶¹⁴ et Sennes, Olimpiades et Maximus, Laurentius post Syxtum, Ypolitus cum sociis suis, aliique quamplures (cf. Mart.). Dionisius papa 22us post Syxtum ordinatus, sedit annis ⁶¹⁵ duobus, menses 5.

Anni Galli et Volusiani.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 257, ab Urbe condita millesimo 8. Virius Gallus Hostilius, 26us ab Augusto, imperator ab exercitu creatur ⁶¹⁶, et cum Volusiano filio suo regnavit annis duobus, menses 4. (BEDA.) Hujus imperii Dionisius Alexandrinus episcopus meminit ita: « At ne Gallus quidem malum Decii aut videre potuit aut cavere, sed in eundem lapidem offenditionis impingens, sanctos viros persecutus est. » (Aur. Vict.) His temporibus Æmilianus quidam in Mœsia imperator elevatus est, contra quem ambo, pater scilicet ⁶¹⁷ ac filius, pergentes, ab exercitu suo interfecti sunt, pater habens annos vitæ 47, Æmilianus autem ⁶¹⁸, Maurus genere, post menses quatuor occisus est.

4. (BEDA.) Primo ⁶¹⁹ anno regni Galli et Volusiani Origenes presbiter, anno ætatis suæ 70 nondum impleto, moritur et in Tyro sepelitur, qui in tantum sedulus fuit scribendi, ut Hieronimus quodam loco dicat, quinque milia librorum ejus se legisse. (HIER.) Antiochiæ constituitur Demetrianus episcopus 14us.

2. A. D. 258. Gallus et Volusianus occiduntur. D Dionisius papa 22us migravit ⁶²⁰ 6 Kal. Jan. Hic presbiteris æcclesias distribuit et parochias divisit. (BEDA. Mart.)

Anni Valeriani et Gallieni.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 259, Urbis vero condite millesimo 10. Lucinius Valerianus, cognomento Colobius, in Retia et Norico agens, ab exercitu imperator creatus, mox augustas est appellatus, 27us ab Augusto; Romæ vero Galienus ⁶²¹, filius ejus ⁶²², a senatu cæsar appellatus est, regna-

VARIE LECTIONES.

⁶¹⁰ deest 10. 11. ⁶¹¹ deest E1. ⁶¹² a. unum 5. a reliquis recedit. ⁶¹³ creatus cum 5. ⁶¹⁴ s. p. 5. num 5. ⁶¹⁵ galienus 5. semper. ⁶¹⁶ deest E1.

⁶¹⁷ abdon 9c. 11. ⁶¹⁸ annos 1100 E1. qui ita scripsit. ⁶¹⁹ deest E1. ⁶²⁰ P. autem a. E1. ⁶²¹ m. ad domi-

veruntque simul annis sex, Gallienus vero solus potestatem novem, qui faciunt annos 15. Valerianus itaque nobilis quidem erat genere, stolidus tamen et iners multum, nec ad aliquem usum publici officii consilio seu gestis accommodatus. Gallienus autem primum feliciter regnavit, postea vero luxuriose vivens, imperium fere adnichilavit. Valerianus igitur filium suum Gallienum fecit augustum, et Corneliu[m] Valerianum, Gallieni filium, cesarem constituit. Mox autem ut regnare cepit Licinius Valerianus, persecutionem a Nerone octavam in christianos exercuit; postea in Mesopotamia bellum gerens, a Sapore Persarum rege captus luminibusque privatus, miserabili servitute ibi consenuit. (Chr. W.) Nam quamdiu vivebat, semper acclinis humi, regem in equum ascensurum dorso attollebat. (Beda.) Unde Gallienus tam elaro Dei iudicio terretus, pacem nostris dedit; ob meritum tamen vel propriæ libidinis vel paternæ theomachiae innumera, barbaris assurgentibus, Romani regni detrimenta sustinuit. (H. m.) Ad ultimum profectus adversus Aureolum ducem suum, qui Mediolano regnare temptavit, comprehendit illum apud pontem qui ex nomine ejus Aureolus appellatur, et Mediolanum obseidit; sed cum ibi luxuriose viveret, artificio ejusdem Aureoli a suis interfectus est, anno ætatis 50 (cf. Onos. vii, 22). Hac autem persecutione, quæ sub patre suo facta est, aliqui (Chr. W.) passos esse confirmant Corneliu[m], Luciu[m], Stephanu[m] et Sixtu[m] Romanos pontifices, cum tamen Cornelius et Sixtus, ut supra dictum est, in passionum libris sub Decio passi legantur.

1. (Chr. W.) Primo regni sui anno Licinius Valerianus persecutionem in christianos movit. Lucius papa 25us ordinatur, sedensque menses octo, patitur 4 Non. Mart. Cui succedens Stephanus 24us, sedit annis duobus, patiturque 4 Nonas Augusti.

4. A. D. 262. Sixtus papa 25us ordinatus, sedit annis 11, patiturque 8 Idus Augusti. (Beda.) Cyprianus Kartaginensis episcopus, doctor precipuus, ejus doctissima exstant opuscula, martirio coronatur, 18 Kalend. Octobris.

5. A. D. 263. Theodorus cognomento Gregorius, ejus supra (a. 242) mentionem fecimus, Neocesariæ Ponti episcopus, magna virtutum gloria claudit, qui et stagnum quoddam precibus exsiccavit, et montem, ut ecclesiæ locus sufficeret, movit.

6. (Hier.) A. D. 264. Antiochiæ ordinatur episcopus 15us Paulus Samosathenus.

7. (Chr. W.) A. D. 265. Valerianus a Sapore Persarum rege capitur.

8. A. D. 266. Gallienus casu patris perterritus, pacem christianis dat.

12. (Hier.) A. D. 270. Hierosolimorum episcopus

A Ysmeneus ordinatur. Alexandriæ constituitur episcopus 15us Maximus.

13. A. D. 271. Antiochiæ ordinatur Dominus episcopus 16us.

15. (Chr. W.) A. D. 275. Dionisius papa 26us ordinatus, sedit annis 9. Gallienus Mediolani interficitur.

Anni Claudii.

(H. misc.) Anno dominicæ incarnationis 273. Urbis condite millesimo 25. (Aur. Vict. — H. m.) Claudius, quem multi dicunt a Gordiano creatum, 28us ab Augusto, a militibus electus, a senatu augustus appellatus, regnavit annum unum, menses 9, vir parvus et modestus et justus tenax ac rei publicæ idoneus. Hic Gallieni morientis sententia imperator designatus est, ad quem Ticini positum vestimenta regalia Ele direxit. Hic, interfecto a suis Aureolo, recipiens legiones, Gothos jam per 15 annos Illiricum Macedoniamque vastantes ingenti prælio vicit, deinde adversus 50 milia Alemannorum haut procul a lacu Benaco dimicans, tantam eorum multitudinem fudit, ut vix dimidia pars remaneret. Qui cum intra biennium morbo interiret, tanto cum senatu decoravit honore, ut divus appellaretur, et in curia clipeus aureus, in Capitolio vero aurea statua ei poneretur. Cujus frater Quintilianus, vir unicæ moderationis et civilitatis solusque fratri preferendus, a militibus electus, et consensu senatus augustus appellatus, 17 imperii die Aquileiæ occisus est.

2. (Beda.) A. D. 275. Paulus Samosathenus Antiochiæ episcopus a multis episcopis hereticus esse convincitur, dogmatizans Christum communis naturæ hominem tantum fuisse; adversus quem Malchion, disertissimus Antiochenæ presbiter ecclesiæ, utpote in eadem ecclesia rethoricam docuerat, accipientibus notariorum disputabat, qui dialogus usque hodie exstat. (Hier.) Dejecto autem Paulo, 16us Antiochiæ subrogatur Dominus episcopus.

Anni Aureliani.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 276, a condita Urbe millesimo 27. Aurelianus, patre mediocri et, ut dicunt, Aurelii senatoris colono progenitus, 29us ab Augusto, imperator electus, regnavit annis 5, menses 6, vir in bello potens, sed animi immodici et ad crudelitatem propensioris, ita ut non solum nobiles plures damnaret, sed etiam sororis suæ filium necaret. Disciplinæ tamen militaris et morum dissolutorum magna erat ex parte corrector, quique Gothos strenuissime vicit, haut dissimilis Magno Alexandro seu Cesari dictatori. Nam Romanum imperium triennio ab invasoribus receptavit, cum Alexander annis 12 per ingentes victorias ad Indiam pervenerit, et Caius Cæsar decennio Gallias

VARIE LECTIONES.

⁶⁰⁸ p. solus 5. ⁶⁰⁹ g. erat 5. ⁶¹⁰ deest 9c. ⁶¹¹ u. et g. 5. ⁶¹² deest 9c. ⁶¹³ a. suæ 9c. ⁶¹⁴ l. et st. alique 5. ⁶¹⁵ 8. id. a. desunt E1. quod in marg. notatur. ⁶¹⁶ neocesariæ 5. ⁶¹⁷ c. XVI^{us} D. 5. ⁶¹⁸ a. est 9c. ⁶¹⁹ antiochene ecclesiæ 5. ⁶²⁰ deest E1. ⁶²¹ per annos 5. 9c.

superaverit, adversus cives quadriennio pugnaverit. Hic primus apud Romanos diadema capiti suo imposuit et vestes auro gemmisque contextas in usu habuit, quod antea Romanis majoribus incognitum fuit, porcinae quoque carnis usum populo instituit. Hic cum persecutionem nonam post Neronem in Christianos movisset⁶²⁶, fulmen ante illum magno circumstantium pavore ruit, ac non multo post inter Constantinopolim et Heracliam a militibus occisus est.

2. (HIER.) A. D. 277. Antiochiæ Tymeus ordinatur episcopus 17us.

4. A. D. 279. Eusebius Laodicens⁶²⁷ episcopus insignis habetur.

5. A. D. 280. Aurelianus occiditur.
Annis Taciti.

Anno dominicæ incarnationis 281, ab Urbe condita millesimo 52. Tacitus, ab Augusto 30us, suscepit imperium, vir egregie moratus⁶²⁸ et ad regendam rem publicam idoneus; sed nichil potuit ostendere, quia post sex menses apud Pontum occisus est. Huic Florianus successit, sed nec hic aliquid dignum memoria egit, quia duobus tantum⁶²⁹ mensibus et viginti diebus in imperio vixit. Nam dum magna pars exercitus eligeret Equitium Probum, militiæ peritum, Florus⁶³⁰ quasi per ludum tenuit imperium diebus 60⁶³¹, deinde sibi venas incidens, sanguine interiit effuso (cf. *H. m.*, HIER., JORD. *De r. s.* et *H. R.*).

Anni Probi.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 282. Urbis conditæ millesimo 53. Probus, ab Augusto 51us, imperium adeptus, regnavit annis 6, menses 4. (AVR. VICT.) Iste patre genitus rusticus, hortorum cultore studiosissimo, nomine Dalmatio, gloria militari ad emministrationem publicam accessit; (*H. m.*) Gallias a barbaris occupatas ingenti praeliorum felicitate restituit, vir acer, strenuus et justus, multa gerens bella, et qui Aurelianium gloria militari coequaret et morum civitate superaret. Interfectus est autem apud Sirmium militari tumultu. (HIER.) His temporibus Anatholius, natione Alexandrinus, Laodicæ Syriæ episcopus, phylosophorum disciplinis eruditus, plurimo sermone celebratur; (BEDA) cujus ingenii magnitudo de libro quem super pascha composuit et decem⁶³² libris arithmetice institutionis apertissime⁶³³ potest cognosci.

1. Primo Probi⁶³⁴ anno Felix papa 27us ordinatur, sedit annis 5, decessitque 3 Kalend. Junii. Hic constituit missas celebrari super memorias martirum (cf. *Chr. W.* BEDÆ Mart.).

2. (EUS. A. e. vii, 27.) A. D. 285. Manes quidam extitit genere⁶³⁵ Perses, vita et moribus barbarus, tam acer ingenio, ut insanire vel demone videre-

tur impleri, ex quo insana Manicheorum heresis orta est.

4. (HIER.) A. D. 285. Cyrillus 18us Antiochiæ ordinatur episcopus.

6. A. D. 287. Euthicianus papa 28us ordinatur, sedensque menses decem, decessit 6 Idus Decembris. Cui succedens Gaius 29us, sedit annis 15, patiturque sub Diocletiano 10 Kalend. Mai (cf. *Chr. W.*). Alexandria ordinatur Theonas episcopus 13us. (HIER. — BEDA.) Archelaus Mesopotamiæ episcopus librum disputationis suæ, quam habuit adversus Manen heresiarcham, Syro sermone composuit, qui translatus a Grecis habetur a multis.

Anni Cari.

1. (*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 288. B Urbis conditæ millesimo 59. Carus Narbone in Gallia natus, 32us ab Augusto⁶³⁶, moxque filios suos Carinum et Numerianum caesares faciens, duos cum his annos regnavit. Is, nunciato sibi Persarum tumultu, profectus in orientem, cum apud Antiochiam maneret, Numerianus, filius ejus, ecclesiam voluit intrare et christianorum ministeria explorare. Quem cum sanctus Cyrillus episcopus prohiberet, dicens, illi non licere divina mysteria videre, qui pollutus esset sacrificiis ydolorum, indignatus ille, occidit eum. Carus autem cum⁶³⁷ Persas fortiter in bello sterneret et notissimas urbes eorum caperet, super Tygridem fluvium castra ponens, ictu fulminis interiit. Numerianus vero, filius ejus, cum dolore oculorum captus in lectica veheretur, insidiis Apri socii sui occisus est. Cumque mors ejus occultaretur, donec Aper regnum posset invadere, fetore corporis scelus proditum est. Interea Carinus in Italia relictus, Sabinum Julianum invadentem Italiam in campis Veronensibus occidit, se ipsum vero sceleribus inquinavit, multos falsis criminibus occidens, nobilium matronas vi corrupens, omnibusque invisus, non multo post trucidatur cujusdam tribuni manibus, cujus uxorem dicitur polluisse.

2. A. D. 289. Carus fulmine periit, filii ejus occisi sunt (cf. *Chr. W.*).

Anni Diocletiani et Maximiani.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 290, ab Urbe condita millesimo 41. Diocletianus, 33us ab Augusto, imperator ab exercitu creatus est, regnavitque annis 20, vir obscurissime natus de Dalmatia. Quidam enim dicunt, cum fuisse filium cujusdam Dalmatæ scribe, alii vero libertinum Anulii senatoris. (AVR. V.) Fuit autem natus de civitate et matre Dioclea, unde et ipse, quousque imperium sumeret, Diocles appellatus est (*H. m.*); at ubi sumpsit imperium, nomen Graium convertit in Latinum, ut a Dioclete diceretur Diocletianus. Erat autem callidus et sagax et admodum subtilis ingenii. Cujus tem-

VARIAE LECTIONES.

⁶²⁶ moveret 5. ⁶²⁷ laodicensis 5. ⁶²⁸ morigeratus 1b. morigeratus vel moratus E1. ⁶²⁹ m. 1. 5. ⁶³⁰ Florianus 9b. ⁶³¹ quadraginta 4. 5. ⁶³² et de d. E1. ⁶³³ plenissime 5. ⁶³⁴ deest 9c. ⁶³⁵ gener 5. ⁶³⁶ add. imperator factus 1b. id quod deesse apparet. ⁶³⁷ cum 5.

pore cum quidam rusticani, qui Bagaudæ dicebantur, tumultum in Gallia facerent, ac Amandum et *Emilianum* duces habent, Diocletianus Maximianum ⁶⁸⁸, cognomento Herculum, caesarem fecit, eumque in Galliam contra tumultuantes misit, quos ille facile devicit. Erat autem idem Maximianus de Pannonia natus, genere rusticano, incivili ingenii, ferus, crudelis, asperitatem suam vultus etiam horrore significans, luxuriosus, in consiliis stultus. Genuit vero de Eutropia, Syra muliere, Maxentium et Faustam, conjugem Constantini; cuius patri Constantio dedit privignam suam Theodoram, ex qua ille accepit sex liberos, fratres Constantini, quem ex concubina Helena generavit in Gallia. (HIER. — H. m.) Inter hæc per omnes Romanos terminos turbatio facta est: Carausius quidam, sumpta purpura, occupavit Britanniam, Julianus Italiam, Achilleus Ægyptum, Quinquegentiani Africam, Narseus rex Persarum orientem. Ob hæc Diocletianus Maximianum Herculum fecit imperatorem, Constantium vero et Galerium ⁶⁸⁹ Maximianum cæsares constituit. Quorum Constantius Claudii nepos fuit ex filia; Galerius vero in Dacia Ripensi natus est ex parentibus agricultoribus ⁶⁹⁰, fuitque pastor armenti, unde et Armentarius appellatus est; sed satis laudabilis fuit, pulcher corpore, magnus et fortis bellator. Hic accepit filiam ⁶⁹¹ Decii Valeriam uxorem. Carausius post septennium a socio suo Allecto fraude occisus est in Britannia; Maximianus Herculus Quinquegentianos vicit in Africa; Constantius in Gallia juxta Lingonas una die et adversam et prosperam habuit fortunam. Nam cum, repente barbaris irruentibus, intra civitatem claudi cogeretur, vix quinque horis mediis, adventante exercitu, fere 60 milia Alamannorum ⁶⁹² interfecit. Diocletianus autem obessum Alexandriæ Achilleum octavo fere mense superavit et occidit. Erat autem cum ipso et Constantinus, filius Constantii. Qui cum adhuc juvenis esset, fortiter agebat in præliis, et condescendebat semper christianis. Quem videns Diocletianus intellectu animi ac robore corporis proficere, et deprehendens hunc futurum tyrannidis suæ destructorem, invidia motus, dolo eum perimere cogitavit. Deus autem hunc inopinate salvavit et patri restituit. Galerius autem Maximianus contra Narseum regem Persarum dimicans, primum victus est, fugiensque venit ad Diocletianum in Mesopotamiam; a quo male tractatus, ita ut faceret eum aliquamdiu ante currum suum currere, collectis iterum militibus reddiit, magnamque victoriam acquisivit.

(H. m. et BEDA.) Nonodecimo igitur regni sui anno Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculus in Occidente persecutionem decimam post Neronem exercuerunt in christianos, quæ ceteris sevir per 40 annos ecclesias afflixit incessanter, quamvis et

A antea semper christianos persequerentur. Sed tunc tam crudelis et tam seva tamque crebra persecutio flagrabat, ut intra unum mensem 17 milia martirum pro Christo inveniantur ⁶⁹³. Nam et oceani limbum transgressa, Albinum et Aaron ac Julium cum aliis pluribus viris ac feminis Britanniae felici cruore damnavit. Passus est et Pamphilus presbiter, Eusebii Cæsariensis episcopi necessarius, cujus ipso vitam tribus libris comprehendit (cf. OROS. VIII, 25. — H. R.). Secundo autem persecutionis anno Diocletianus videns se propter senectutem minus idoneum ad regendum imperium, dixit ad Maximianum Herculum, videri sibi bonum, ut junioribus et fortioribus publicam causam regendam committerent ipsique in ocio quiete viverent. Quod licet ille non ex tota voluntate faceret, tamen consensit, et in uno die purpuram regni potentiam deposuerunt, Diocletianus apud Nicomediam, Maximianus apud Mediolanum; et concessit Diocletianus Salomonem, Maximianus in Lucaniam; persecutio tamen permansit usque in septimum annum Constantini, Helenæ filii.

1. Primo anno Diocletiani Bagaudæ in Gallia tumultum fecerunt (cf. *supra*).

2. (HIER.) A. D. 291. Diocletianus Herculum Maximianum cæsarem fecit.

3. A. D. 292. Carausius, sumpta purpura, Britanniam occupat.

4. A. D. 293. Quinquegentiani Africam infestaverunt.

5. A. D. 294. Achilleus occupavit Ægyptum.

6. A. D. 295. Diocletianus Maximianum Herculum fecit augustum et consortem regni, Constantium vero, patrem Constantini, et Galerium Maximianum cæsares constituit.

9. A. D. 298. Primus Diocletianus adorari se ut deum ⁶⁹⁴ jubet.

12. A. D. 301. Zabda Hierosolimis ordinatur episcopus.

13. A. D. 302. Victurius, magister militiæ, christianos persequitur, paulatim ex illo tempore persecutione in nostros crescente.

14. A. D. 305. Marcellinus papa 50us ⁶⁹⁵ ordinatus, sedit annis 4, patiturque 6. Kalend. Mai.

16. A. D. 305. Hierosolimis preficitur Thermon episcopus. Antiochiæ Tyrannus ordinatur 19us.

17. A. D. 306. Petrus Alexandriæ ordinatur episcopus 16us.

18. A. D. 307. Marcellus papa 31us ordinatus, sedit anno ⁶⁹⁶ et menses 8, passusque est ⁶⁹⁷ 17 Kalend. Febr.

19. (Chr. W.) A. D. 308. Publicata undique persecutione, Diocletianus in Oriente, Maximianus in Occidente ecclesias subvertunt, libros divinos suc-

VARIE LECTIONES.

⁶⁸⁸ aurelium m. El. ⁶⁸⁹ gallerium 9^c. ⁶⁹⁰ deest 10. 11. ⁶⁹¹ a. uxorem d. f. v. 5. ⁶⁹² alemannorum 5. El. ⁶⁹³ passi i. 4. occisa i. 9^c. ⁶⁹⁴ se jussit ut deum 5. ⁶⁹⁵ deest 9^c. ⁶⁹⁶ a uno 9^c. 11. ⁶⁹⁷ deest El. est sub diocletiano 5.

cedunt, et christianos decima post Neronem persecutione affligunt.

20. (HIER.) A. D. 309. Diocletianus et Maximianus purpuram deponunt. Marcello papa martirizato, successit Eusebius papa 32us; cui post menses 8 passo succedens Melciades 33us, sedit annis 4, decessitque 4 Idus Decembris (cf. *Chr. W.*). Annus Constantii et Galerii.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 310, ab Urbe condita millesimo 61. Cum Diocletianus et Maximianus jam a regno decessissent, ad amministrationem rei publicæ Constantius et Galerius augusti creati sunt, divisusque est inter eos ita Romanus orbis, ut Constantius Italiam, Galliam et Africam, Galerius Illicum, Asiam et Orientem obtineret. Sed Constantius augusti dignitate contentus, amministrationem Italiæ et Africæ recusavit, Galliam tantum obtinuit, vir egregius et mansuetus et prestantissimæ civilitatis, non modo amabilis sed et venerabilis Gallis, precipue quod Diocletiani suspectam prudentiam et Maximiani sanguinariam temeritatem imperio ejus evaserunt. Galerius autem, vir probe moratus ⁶⁸⁹ et egregius in re militari, videns Italiam quoque suæ amministrationi accessisse, sinente socio suo Constantio, caesares duos creavit, Maximinum, quem Orienti prefecit, qui et ipse persecutor christianorum fuit, et Severum, cui Italiam dedit, ipse vero in Illicio moratus est. Constantius vero filium suum ⁶⁹⁰ Constantinum caesarem fecit, eique Galliam commisit; ipse autem tercio anno persecutionis, qui est imperii sui 16us, Eburaci in Britannia obiit. Quo mortuo, Galerius Licinium caesarem fecit, natum de Datia, notum sibi antiqua consuetudine ex bello quod adversus Narsum regem gesserat (cf. *BEDAM*). (H. m.) Erat enim strenuus laboribus et officiis acceptus. — Interea Romæ pretoriani, excitato tumultu, Maxentium, Herculli Maximiani filium, nuncupaverunt augustum. Quo audito, pater ejus Maximianus Herculi, arrectus in spem resumendi principatus, quem suasu Diocletiani invitus amiserat, Romam advolvit e Lucania, Diocletianum quoque per litteras adhortatus est, ut depositam resumeret potestatem, quas ille irritas habuit et sprevit. Galerius autem Severum cum exercitu contra Maxentium misit; qui veniens Romam, obsedit eam; sed militum suorum scelere desertus, Ravennam fugit, et in itinere ab Herculo est occisus (cf. *H. R.*). Post hæc Herculus Maximianus in contentione exercituum filium suum Maxentium imperio nudare conatus, sed a militibus conviciis injuriatus, ad Gallias tendit, dolo composito, quod a filio ⁶⁹¹ expulsus esset, ut genero ⁶⁹² Constantino jungeretur, moliens et ipsum, si posset, reperta occasione interficere, regnumque ejus invadere, qui in Galliis et

A militum et provincialium ingenti jam favore regnabat. (H. m.) Detectis autem insidiis ejus per filiam Faustam, quæ dolum ejus viro nunciavit, inde profugit; sed a Constantino insequente Massiliæ captus, fractis laqueo cervicibus, perfidiæ suæ penas dedit, anno viæ suæ sexagesimo.

Anni Constantini ⁶⁹³.

Anno dominicæ incarnationis 311. Urbis conditæ millesimo 62. Constantinus, ex obscuriori matrimonio, scilicet ex Helena concubina, Constantii filius, mortuo patre, annitentibus cunctis qui aderant precipueque Croco ⁶⁹⁴ Alamannorum rege, auxilii gratia cum eo comitante, 34us ab Augusto, in Britannia creatus est imperator 6. Kal. Augusti, et in locum patris exoptatissimus moderator accersit, regnavitque annis 30, menses ⁶⁹⁵ 10. Hic sororem suam Constantiam Licinio Mediolanum accito conjunxit, filiumque suum, nomine Crispum, ex Minervia concubina eisdem diebus Arelatensi opido natum, et Licinianum, Licinii filium, mensium fere 20, caesares fecit. Interea Galerius Maximianus cum persecutionem a Diocletiano et Maximiano immissam ipse atrocioribus edictis cumularet, divina tactus vindicta, putrefacto intrinsecus pectore, et vitalibus dissolutis, cum ultra humanæ horrorem miseriæ vermes etiam eructaret, et medici jam factorem non ferentes, crebro jussu ejus occiderentur, a quodam medico, ex desperatione constantiam sumente, increpatus est, dicente, penam ejus a Deo esse et ideo sanari non posse; moxque late missis edictis, christianos de exilio revocavit, ipse tamen cruciatus non sustinens, vitæ finem fecit.

Inter hæc res publica a novis quatuor imperatoribus tenebatur, Constantino et Maxentio, filiis augustorum, Licinio et Maximino, hominibus novis. Quinto tamen imperii sui anno Constantinus bellum civile Maxentio intulit, ejusque copias multis præliis fudit; propter magicas tamen ⁶⁹⁶ artes, quas ille multum dilexerat, metuebat eum. Cumque congredi cum eo multum hesitaret et de celo, licet adhuc paganus, auxilium quereret, vidit per soporem ad orientis partem in celo signum crucis igneo fulgore rutilare et tanto visu exterrito sibi astare angelos dicentes : *Constantine, in hoc vinces*. Fertur autem et ipse Christus sibi apparuisse et signum crucis ei monstrasse et ut simile faceret precepisse. Quod et fecit, habens eam in vexillis depictam. Igitur Constantinus Romam veniens contra Maxentium castra posuit juxta pontem Molbium; et ecce Maxentius portis erumpens, sequentibus ceteris, præcurrit armatus; Constantinus vero crucem quam formaverat ante se jussit portari; factaque congressione, superati sunt qui circa Maxentium fuerunt; ipse autem fugiens, paulo superius a ponte Molbio, ubi prius ad decipulam fecit quasi pontem

TABLE LECTIONS

⁶⁸⁹ morigeratus Ib. ⁶⁹⁰ c. f. s. Const. 5. ⁶⁹¹ f. suo El. ⁶⁹² g. suo El. ⁶⁹³ Hac desunt codd. ⁶⁹⁴ Croco corr. eric 9c. ⁶⁹⁵ et m. E. I. ⁶⁹⁶ deest 9c.

ex navigiis ⁶⁶⁶ fieri, tabulis desuper stratis, cum vellet eundem pontem ex latere intrare, lapsu equi in profundum demersus est, vixque corpus ejus inventum est. Erat tunc annus Constantini septimus. Interea cives Romani civitatem coronant, et cum gaudio victorem Constantinum vivificamque crucem suscipiunt. — (Eus. *H. e.* ix, 10.) Inter hæc Maximinus, christianorum et ipse persecutor sevissimus, in Oriente adversus Licinium res novas molitus, cum adversus eum duceret exercitum, repente divino judicio doloribus viscerum interiorum correptus, vehementer exagitari cepit; deinde homo antea vorax semperque vino repletus, nunc ne summis quidem labris cibum degustare aut vinum potuit odorari; sicque carnibus suis inedia et ariditate consumptis, ad hoc solum profecit infelix, ut justam esse Dei vindictam in se prosteretur. Ad ultimum tamen, morbo prius amissis carnibus ⁶⁶⁷, vivendi finem accepit. (*H. m.*) Valens quoque in Oriente ab exercitu imperator appellatus, a Licinio occisus est. Alexander etiam quidam apud Kartaginem imperator effectus, ab exercitu Constantini jugulatur. Sic itaque omnis potestas imperii ad Constantinum et Licinium pervenit. Qui Licinius cum primo se probum et quasi erga christianos ostenderet devotum, postea videns profectum imperatoris Constantini, ductus invidia, oculis insidiis maxime per familiares ac ministros principem decipere molitus est; sed cum id parum procederet, apertum illi bellum indicit, christianos vero privato et speciali odio persequi parat, hoc in querelam devocans, quod non ita pro se sicut pro Constantino excubarent orationibus. Cujus flagitiis Constantinus obviam ire parat, devictoquoque Licinio, solus cum filiis suis imperii monarchiam obtinuit, anno regni sui 14. (*H. m.*) Unde per insolentiam et ipse, ut aiunt, mutatus et crudelior effectus, primum sororis suæ filium, egregie indolis juvenem, interfecit, mox Crispum, filium suum ex Minervia, suggerente, ut dicunt, Fausta conjuge sua, necari jussit; deinde ipsam Faustam ⁶⁶⁸ in balneas arden-tes conjectam interemit, cum eum dolore nimio ⁶⁶⁹ mater Helena pro nece nepotis increparet, postea innumeros interfecit amicos. Et (221) cum in multis flagitiis grassaretur, cum tamen in eo multæ virtutes animi haberentur, divinitus lepra percussus, per sanctum Silvestrum papam, una cum matre aliisque multis ad fidem conversus est et baptizatus; moxque omne studium ad ecclesiæ transtulit profectum, legesque ⁶⁷⁰ statuens christianas, fecit basilicas multas. Fecit et urbem nominis sui Constanti-nopolim, quæ prius Bizantium dicebatur, quam

A sedem Romani imperii et caput totius Orientis esse voluit. Fecit et pontem in Danubio; omnesque bonas artes suos discere faciebat, maxime studia litterarum; ipse in legendo, scribendo, meditando multum se exercebat. (Eus. *H. e.* ix, 7.) Cujus mater Helena religiosa, divinis admonita visionibus, Hierosolimam petiit, et locum ubi Christus crucifixus est ⁶⁷¹, ab incolis requisivit, qui ideo ad inveniendum difficilis erat, quia ab antiquis persecutoribus simulacrum Veneris in eo fuerat fixum, ut si quis Christum ⁶⁷² adorare vellet, in loco illo Venerem videretur adorare ⁶⁷³; et ob hoc locus non frequentabatur penesque in oblivione fuerat. Sed veniens Helena, cellitus sibi designatum invenit locum, purgatisque in altum ruderibus, crucem B sanctam reperit, sub episcopo ejusdem urbis Machario.

(Oros. vii, 28.) Ejusdem principis tempore Arrius, Alexandriae presbiter ecclesiæ, a veritate fidei catholice devians, exitiabile plurimis dogma constituit. sed mox ab Alexandro, ejusdem urbis episcopo, ex urbe pulsus est. Cumque homines, quos in errorem induxerat, etiam in seditionem excitaret, apud Niccam urbem Bithiniae conventus 318 episcoporum factus est sub Silvestro papa, per quos Arrianum dogma exitiabile proditum palam est damnatum. (Eus. *H. e.* ix, 11.) Postquam vero mater imperatoris Helena ex hac luce discessit, Constantia, Licinii tunc derelicta, fratris augusti solatiis utebatur. Huic in noticiam venit presbiter quidam, latenter partibus Arrii favens; qui primo nichil horum apud eam egit, sed ubi multa familiaritas copiam dedit, paulatim cepit Arrium ei commendare, donec animum Constantiæ suum fecit. Quæ cum moritura visitaretur a fratre, extremam poposcit ab eo gratiam, ut eundem presbiterum in familiaritatem reciperet et quæ sibi pro salute sua ab eo suggerentur ⁶⁷⁴ audiret; se enim dicebat pro salute illius esse sollicitam. Cujus verbis frater credulus, aurem presbitero accommodat, eusque suasu Arrium de exilio jubet revocari, ut quid de fide sentiret exponeret. Qui cum de fide scriberet, micatus imperator, rursus eum ad concilii examen remisit, rogans ut, si fides ejus probaretur, clementi erga eum judicio uterentur, si tamen episcopi ejus Alexandri assensus accommodaretur. Cumque Alexandrianum veniret, omne illius inceptum frustratum est.

Interea dum hæc Alexandriae agitantur ⁶⁷⁵, Constantinus, re publica bene ordinata, cum tres filios suos, Constantinum et Constantem ac ⁶⁷⁶ Constans, et filium fratris sui Dalmatium cæsares fecis-

VARIE LECTIONES.

⁶⁶⁶ virgis E1. ⁶⁶⁷ ita E1. luminibus 1b. deest rel. ⁶⁶⁸ deest 9e. ⁶⁶⁹ cum m. h. n. dolore 5. ⁶⁷⁰ leges 9e. ⁶⁷¹ ch. passus est et crucifixus est 5. ⁶⁷² ch. si quis 5. ⁶⁷³ ita E1. veneretur 4. videret rel. ⁶⁷⁴ suggerentur corr. suggererentur E1. Sed illud, quod reliqui codd. tuerentur, Ekk. scripsisse videtur. ⁶⁷⁵ agerentur E1. ⁶⁷⁶ deest E1.

NOTÆ.

(221) Nescio quis hæc Ekkehardo præcuerit.

set, egritudine captus est; et cum filius ejus Constantius, cui Orientis regnum decreverat ⁶⁷⁷, abisset ⁶⁷⁸, fecit ei testamentum, quod vocato ad se clam presbitero a sorore commendato dedit, precipiens ei, ut nulli hoc nisi Constantio daret (cf. *H. m.* — *Eus. l. l.*). Quod cum ille post mortem imperatoris faceret, etiam apud Constantium maximam familiaritatem obtinuit. Scribunt autem quidam, Constantinum imperatorem in Arrianam heresim incidisse et ab Eusebio Nicomediensi episcopo rebaptizatum fuisse, quod ecclesiastica historia non docet, quæ sub magna religione illum decessisse perhibet. (*Eus. H. e. l. l.*) Obiit autem in suburbana villa Nicomedie, 11. Kal. Junii, anno vitæ 66^a, imperii 31^a, sepultusque est in Bizantio in basilica Apostolorum.

1. (*Chr. W.*) Hujus anno primo Maxentius, Herculii filius, augustus appellatur.

2. A. D. 312. Maximianus apud Massiliam turpiter occiditur.

3. (*Hier.*) A. D. 313. Quirinus Suscianus episcopus gloriose passus est.

4. A. D. 314. Silvester papa 34us ordinatur, sedensque annis 22, menses 10, migravit 2 Kal. Januar.

5. (*Chr. W.*) A. D. 315. Constantinus Maxentio bellum infert.

6. A. D. 316. Petrus Alexandrinus episcopus martirizatur.

7. (*Hier.*) A. D. 317. Achilles Alexandriae ordinatur episcopus 17us. Hierosolimis ordinatur Macharius 59us. Maxentius interit.

9. (*Chr. W.*) Diocletianus moritur

10. (*Hier.*) A. D. 320. Licinius persecutionem movet in christianos.

13. A. D. 323. Licinius occiditur. Alexander ordinatur Alexandriae episcopus 18us.

17. (*Cf. Chr. W.*) A. D. 327. Concilium 500 episcoporum in Nicea congregatur.

19. A. D. 329. Crux Domini ab Helena inventur ⁶⁷⁹.

20. (*Hier.*) A. D. 330. Hucusque hystorias scribit Eusebius, exin Hieronimus.

21. A. D. 331. Antiochie ordinatur Vitalis episcopus ⁶⁸⁰ 20us, post quem Phylogonus 21us, dehinc Paulinus 22us, post hunc Eustasius ⁶⁸¹; quo ob fidem exiliato, successerunt heretici episcopi numero 11.

23. A. D. 333. Juvenens presbiter Hyspanus evangelia versibus composuit.

24. (*Chr. W.*) A. D. 334. Constantinus Bizantium urbem reparavit et ex nomine suo Constantinopolim vocavit. Athanasius Alexandriae ordinatur episcopus 19us.

28. A. D. 338. Marcus papa 35us sedit menses 8, requievitque Nonas Octobr.

29. A. D. 339. Julius papa 36us sedit annis 16 obiit 2 Idus April. Anni ab initio 4300.

30. A. D. 340. Constantia, soror Constantini, uxor Licinii, moriens, Arrianum quendam presbiterum fratri commendat. (*Hier.*) Constantinus imperator dum bellum molitur adversum Persas, qui Mesopotamiam infestabant, egrediens a Constantinopoli, juxta Nicomediam moritur. Anni Constantii.

Anno dominicæ incarnationis 341. Urbis condite millesimo 92, Constantius, filius Constantini, 35us ab Augusto, imperium adeptus, 23 annis cum fratribus suis Constantino et Constante regnavit. Fuit etiam inter successores Constantini Dalmatius, filius fratris sui Dalmatii, quem ipse Constantinus in consortium regni adoptavit. Hi singuli singulas partes ⁶⁸² regendas ab ipso Constantino acceperunt, Constantinus cuncta trans Alpes, Constans Italiam et Ylliricum et Africam, Constantius Asiam et Orientem, Dalmatius Traciam, Macedoniam et Achaiam. Verum Dalmatius, prosperrima indole et patruo haut dissimilis, non multo post a militibus occisus est, Constantio patrueli suo sinente potius quam jubente. Post hæc inter Constantinum et Constantem discordia exorta ⁶⁸³ est propter Italiam et Africam. Constantinus itaque dum nititur partes fratris junioris invadere, bellum movit contra eum, sed dum inconsultus apud Aquileiam prælium aggressus est, a Constantis militibus interfectus est, et in fluvium cui nomen est Alsa non longe ab Aquileia est projectus; sicque Romani imperii principatus, occidentalium quidem partium ad Constantem, orientalium vero pervenit ad Constantium. Igitur Constantis imperium aliquandiu strenuum fuit et justum, deinde cum pravoribus uteretur amicis, intolerabilis provincialibus et militibus factus est injocondus. Unde dum circa Gallias venandi cupiditate per silvas et saltus erraret, auctore Magnentio quodam regni avido, a militibus occisus est, anno ætatis ⁶⁸⁴ 50^a, imperii 17^a; tribus autem cæsar fuit. (*Aur. Victor c. 49.*) Cujus regnum Magnentius invasit, et Decentium consanguineum suum, D sive, ut quidam (*H. m.*) volunt, fratrem suum cæsarem fecit. Constantius vero Gallum, patruem suum, cæsarem fecit, nomenque suum ei imponens, eum in Antiochiam Syriæ misit, ut ibi habitans, partes illas custodiret. Quem tamen postea jussit occidi. Post hæc Constantius Magnentio bellum intulit, factaque congressione, Magnentius solus fugit Lugdunum, ibique coartatus, gladium occulte a parte parietis accepit, sicque perfoctus interit, anno ætatis prope quinquagesimo, imperii quar-

VARIE LECTIONES.

⁶⁷⁷ commiserat 5. ⁶⁷⁸ ita E1. adesset 4. id optineret 10. 11. deest rel. ⁶⁷⁹ iherosolimis inv. 5. ⁶⁸⁰ deest 10. 11. ⁶⁸¹ c. XXIII^{us}. Quo E1. ⁶⁸² p. regni. r. 5. ⁶⁸³ orta E1. ⁶⁸⁴ a. sue 9^a.

to⁶²². Cujus morte audita, Decentius laqueo fascia composito vitam finivit. Acta sunt hæc anno imperii Constantii sexto. Eo tempore Romano imperio Constantius solus princeps et augustus prefuit, vir egregie tranquillitatis, nimium familiaribus credens et amicis; uxorum amori deditus erat, quibus contentus, nulla transversa libidine aut injusta se poluebat. Ex omnibus tamen uxoribus, quas plures habebat, Eusebiam precipue diligebat; cujus etiam suasu Julianum, fratrem Galli, cesarem faciens, in consortium regni assumebat. (Cf. *Rer. Hist. eccl.* x., 15.) Post hæc, antiquo hoste paci æclesiæ semper invidente, Arrius sui que sequaces familiaritatis locum apud Constantium acceperunt, qui eum in erroris sui consortium declinaverunt. (Beda.) Unde impietas Arriana, Constantii fulta presidio, exiliis, carceribus et variis afflictionum modis primo Athanasium, deinde omnes non suæ partis episcopos persecuta est. (H. m.) Constantius vero inter hæc bellum Parthis preparans, cum audisset Julianum ad imperium inhiare, Parthica expeditione relicta, rediit, et inter Ciliciam et Capadociam febri acerrima, quam indignatio augebat, obiit, anno ætatis 45^a, imperii 23°.

1. (Hier.) Primo Constantii anno Jacobus Nisibinus episcopus agnoscitur, cujus precibus sepe urbs discrimine liberata est.

3. (Chr. W.) A. D. 343. Constantinus fratri bellum inferens, occiditur juxta Aquileiam.

5. A. D. 345. Maximinus Treverorum episcopus clarus habetur; a quo Athanasius Alexandriæ episcopus, a Constante profugus, honorifice susceptus est.

9. A. D. 349. Athanasius episcopus ad Constantii litteras regressus est Alexandriam.

13. A. D. 353. Constans haut longe ab Hispania interficitur, anno ætatis 30^a.

14. (Hier.) A. D. 354. Gallus, Constantii patruelis, cæsar factus est.

15. A. D. 355. Liberius papa 37^{aa} ordinatur. Quo ab hereticis ob fidem in exilium truso, diaconus ejus Felix 38^{aa} in sacerdotium substituitur. Qui (222) cum Constantium devinceret esse hereticum, ab eo post annum dejectus est, et ut quidam (Beda Mart.) dicunt, capite truncatus est, 4 Kal. Aug. Liberius vero exilii tedio victus, heresi subscripsit, Romamque quasi victor intravit (cf. *Chr. W.* — *Ruf.* x., 23.).

6. (Chr. W.) A. D. 356. Victorinus rethor et Donatus grammaticus Romæ insignes habentur.

17. A. D. 357. Julianus a Constantio cæsar efficitur.

18. (Hier.) A. D. 358. Eusebius Vercellensis epi-

scopus et Dionisius Mediolanensis et Lucifer Caralitani exiliantur

19. A. D. 359. Antonius abbas migravit anno ætatis 105^a.

20. (Chr. W.) A. D. 360. Ossa Andreæ apostoli et Lucæ evangelistæ et Thimothei Constantinopolim allata sunt.

21. (Hier.) A. D. 361. Paulinus Treverorum episcopus in exilio obiit. Hylarius Pictaviensis episcopus Arrianorum instinctu a Constantio in Frigiam exiliatus cum Dionisio Mediolanensi et Eusebio Vercellensi, quarto exilii anno, cum librum de fide Constantio porrexisset, redire permissus est.

23. A. D. 365. Constantius moritur, anno ætatis suæ 45^a.

B Anni Juliani apostatæ.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 364. Urbis conditæ millesimo 115. Claudius Julianus jam cæsar, 36^{aa} ab Augusto, imperium accepit, et annos duos et octo menses regnavit. De cujus genere ac disciplina et quomodo apostataverit vel qualiter ad regnum pervenerit, pauca dicenda sunt. Constantinus Magnus, qui Constantinopolim fecit, duos ex eodem patre sed non ex eadem matre habuit germanos, Constantium⁶²³ et Dalmatium; quorum senior Constantius duos habuit natos, Gallum et Julianum; Dalmatius vero Dalmatium, quem Constantinus, ut predictum est, heredem regni cum filiis suis reliquit. Quem cum post mortem Constantini milites peremissent, Gallus quoque et⁶²⁷ Julianus pene cum Dalmatio periculum mortis sustinuerant, nisi Gallum quidem aegritudo, quæ inevitabilis putabatur, liberasset, Julianum verò ætas infantilis; erat enim annorum octo. Cumque ab eis furor imperatorum quievisset, Gallus circa Ephesum apud doctores erat, ubi etiam a progenitoribus possessiones habebat. Porro Julianus crescens in auditoriis Constantinopolitane urbis, exercebatur in basilica, ubi doctores erant, habitu privato procedens, habebatque pædagogum eunuchum, nomine Mardonium, preceptorem grammaticum Nicomedem Laconensem, rethoricam vero legebat apud Eubolum sophistam, magistrum Basilii postea episcopi. Erat autem Julianus ab inicio christianus. Cumque in lectione proficeret, et fama per populum volitaret, quod etiam publicam rem gubernare posset, æstuationes induxit imperatori Constantio. Quamobrem amovit eum urbe regia misitque Nicomediam, precipiens ei, ne conveniret Libanium sophistam Syrum, quasi pro eo quod paganus esset; ille tamen librorum ejus lectionibus utebatur. Cumque proficeret in rethorica, supervenit Nicomediam Maximus phylosophus, non ille Bizantius, pater Euclidis, sed Ephesius, quem postea quasi artes magicas

VARIE LECTIONES.

⁶²² III^a. E1. ⁶²³ Constantium — natos desunt E1. ⁶²⁷ deest E1.

NOTÆ.

(222) Hæc nescio unde.

exercentem Valentinianus imperator jussit occidi. Non ob aliam vero causam venit Nicomediā nisi Juliani fama protractus. Apud quem dum Julianus verba philosophica pregustasset, cepit etiam imperii cupidinem menti ejus immittere. Cumque hæc non lateret aures imperatoris, Julianus inter spem metumque constitutus, suspicionem celare volens, tonsus monachicam simulabat vitam⁶⁸⁸, et latenter quidem exercebatur in philosophia, in manifesto autem sacros christianorum legebat libros. Denique in æcclesia Nicomediæ lector est constitutus, et divinos codices, populo audiente, legebat, ut sub hoc habitu furorem declinaret imperatoris, nequaquam tamen a spe recedens quam mentē conceperat. dicebatque⁶⁸⁹ plurimis amicorum suorum, felicia fore tempora, quibus ipse rebus potiretur. Post paululum vero perempto Gallo, repente Julianus fit suspectus imperatori, qui etiam eum custodiri precepit. Et dum fuga lapsus fuisset, diversa loca circueundo salvatus est, vixque sero uxor imperatoris Eusebia celatum inveniens, supplicavit imperatori, quatinus nil mali pateretur, sed potius phylosophandum ad⁶⁹⁰ Athenas mitteretur. Ille autem desiderio regni discurrens universam Helladam, vates querebat responsa reddentes, consulens si ad suum desiderium perveniret, invenitque virum, qui ei desiderata se dicere fateretur. Is eum perducens ad quendam locum ydolorum et intromittens eum in aditum, seductores dæmones evocavit; quibus apparentibus, terrore compulsus Julianus, in fronte sua crucis formavit signaculum. Ad cujus aspectum dæmones repente disparuerunt. Pro qua re magus cepit culpāre Julianum. At ille terrore se invasum significans, crucis se dixit obstupuisse virtutem, quia videntes eam dæmones evanuerunt. Porro magus: *Non suspiceris, inquit, hoc, o bone vir, quod timeant, sed abhominati potius hoc abscesserunt*⁶⁹¹. Et ita capiens miserum, odio christiani signaculi replevit Julianum. Post hæc igitur evocavit Constantius Julianum, et constituit eum cæsarem, dans ei conjugem Helenam sororem suam, misitque eum contra barbaros ad Gallias. Ubi dum civitatem quandam fuisset ingressus, corona laurea, quibus solent civitates ornari, inter columnas⁶⁹² pendens, rupto fune, super caput ejus decidit eumque aptissime coronavit. Quo viso, cuncti clamaverunt, hoc fore signum imperii. Ille autem viriliter contra barbaros agens, nobilem eorum regem Nodomarium cepit et Constantio misit; itemque cum Alamannis apud Rhenum fluvium residentibus dimicans, potentissimum regem eorum Badomarium cepit; claque victoria decoratus, dum mediocritate vitæ atque mansuetudine militibus gratus esset, ab eis appellatus est augustus. Cumque corona d esset imperialis, unus signa portantium torquem quam

A habebat⁶⁹³ in collo sumens, Juliani capiti circumposuit. Hoc ergo modo Julianus imperator est factus⁶⁹⁴. Quo facto, nil jam de Constantio cogitans, judices ab illo factos honoribus mulcebat et illius nomini invidiam suscitabat. Igitur repente religione mutata, cum a suis christianus esse putaretur, semet ipsum pontificem nominavit, et veniens ad templa paganorum, sacrificabat, subjectisque talia colere suadebat, et christianum baptisma sacrificii et invocationibus et sanguinis immolatione abluī studebat. Cumque Constantius propter bellum Persicum Antiochiæ moraretur, sperans Julianus, quod sine bello posset Ylliricum detinere, venit illic, dicens se velle Constantio satisfacere, quasi non sponte sed coactus a militibus infulus imperii suscepisset. Cujus adventum audiens Constantius, relicto bello, Constantinopolim venit; sed in ipso itinere, ut predictum est, interiit. Quo defuncto Julianus jam Tracas habebat, et non multo post Constantinopolim veniens, appellatus est augustus. Mox cepit cogitare, qualiter sibi populum complacere ejusque favorem acquireret; quod hac arte fecit. Bene sciebat Constantium ab omnibus orthodoxis odio haberi, ob quam rem ab æcclesiis videbantur expulsi et episcopi confiscati exilioque directi; simul etiam noverat, paganos fuisse contristatos pro sacrificiorum prohibitione et desiderare tempus quo eorum aperirentur templa⁶⁹⁵. Artificioso itaque velamine apud utrosque se commendans, primum quidem crudelitati Constantii circa subjectos derogabat, eamque coram omni populo redarguens, jussit episcopos exilio deportatos revocari et confiscatas eorum substantias reddi; templa quoque paganorum, veluti sibi necessariorum, precepit aperiri; et multa talia agens, utrisque se conciliabat, precipue tamen paganis occulte favebat. Igitur dudum studens, paganitatem in omni ditione sua dilatari et christianitatem exterminari, primum quidem Galileorum filios — sic enim Salvatoris nostri cultores appellabat — precepit haut poetarum et rethorum atque phylosophorum legere disciplinas. *Propriis, inquit, pennis secundum proverbium vulneramur; ex nostris enim armati conscriptionibus, contra nos bella suscipiunt*. Et templa quidem erant aperta, et sacrificia paganorum per civitates secundum voluntatem illius procedebant.

Inter hæc igitur Persæ audientes mortem Constantii, rebellare coeperunt et fines Romanorum invaserunt⁶⁹⁶. Contra quos Julianus profectionem instituens, in ipso bello divinitus interemptus est. De cujus interfectione diversi diversa sentiunt. Quidam namque⁶⁹⁷ dicunt (*H. m.*), eum a quodam transfuga per solitudinem tribus diebus ductum, insidias incidisse, et a Persis undique circumventum, a quodam ex his conto percussus esse,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸⁸ deest 9c. ⁶⁸⁹ dicebat quam E1. ⁶⁹⁰ deest 9c. ⁶⁹¹ abscesserunt 5. ⁶⁹² columnans 5. ⁶⁹³ deest E1. ⁶⁹⁴ f. est 5. ⁶⁹⁵ t. a. 5. ⁶⁹⁶ vastaverunt 5. ⁶⁹⁷ enim E1.

relatumque in tabernaculum, paulatim sanguine vacuatum defecisse. Quidam vero dicunt, jaculum repente delatum discurrens per brachium in latus ejus demersum fuisse; alii, unum pastorem Ismaele liturum; alii, milites fame et itinere fatigatos eum interemisisse; alii, quendam invisibilem hoc fecisse. Sed sive homo sive angelus fuerit, manifestum est, quia divinis jussionibus ministravit. Calistus autem, qui inter familiares ejus militabat et heroico versu ejus conscripsit hystoriam, ait eum a demone fuisse vulneratum. Lybanus vero, sophista Syrus, inter cetera quæ de ejus vita scribit, in fine libri sic ait: « O demonum alumne demonumque discipule et demonum observator, Juliane. » Nos autem in libro vite sancti Basilii Cæsariensis episcopi (*Acta SS. Jun. II, p. 944*) certum legimus, orante et jejunante eodem Basilio cum populo suo, quibus ad Persicum bellum pergens mala minatus est, jussu sanctæ Dei genitricis Mariæ per Mercurium martirem, in eadem civitate quiescentem, ipsum esse peremptum. Fertur autem manum suam sanguine implevisse et in aërem sparsisse et ita dixisse: *Vicisti, Galilee, vicisti.* Interiit autem anno imperii sui tercio, septimo vero ex quo cæsar a Constantio factus est, vite autem 31^a. Post cujus mortem ejus magiæ Karis inventæ sunt. Per hanc enim iter agens, in templum paganorum ingressus est, clausisque januis, sacrilegia quædam celebravit. Quo defuncto, ingredienti in templum, invenerunt mulierem a capillis suspensam, extensas manus habentem, cujus uterum aperuerat, ut exitum belli in jecore ejus inspiiceret. In qua urbe dum ejus nunciatus fuisset interitus, publicam cuncti habuere festivitatem, communiter omnes clamantes: *Maxime satue, ubi sunt vaticinia tua? Vicit te Deus et Christus ejus.* Fuit autem hic liberalibus disciplinis apprime eruditus, facundia ingenti, memoria tenacissima atque amplissima, corpore validus sed brevis, barba prolixa, oculis discurrentibus et huc illucque directis, audax plus quam imperatorem decet, cultor ydolorum superstitiosus, religionis Christianæ insectator studiosus.

Julianus itaque imperator factus, ad ydolorum culturam se transtulit, blandaque persecutione Christianos primum seducere temptavit, illiciens potius quam impellens ad sacrificandum; unde multi decipi sunt (cf. Hier.).

2. (Ruffin. *Hist. eccl.* xi, 28.) A. D. 365. Pagani apud Sebastianam Palestinæ urbem sepulchrum sancti Johannis baptistæ invadunt, ossa per agros spargunt, eademque rursus collecta et cremata latius

dispergunt; sed quidam monachi ex Hierosolimis intermixti colligentibus, quæ potuerunt colligere ad patrem suum Philippum pertulere. Ille supra se hæc ducens, ad Athanasium per diaconum Julianum misit Alexandriam. Quæ ille paucis arbitris sub cavato sacriarii pariete inclusa, prophetico spiritu posteræ generationi conservavit profutura. Cujus presagium sub Theodosio per Theophilum episcopum completum est, qui, destructo Serapis sepulchro, sancti Johannis ibidem consecravit ecclesiam. (Ruffin. *H. e.* x, 34.) Athanasius Alexandriam rediit. Impius Julianus ad bellum profectus Persicum, divino percutitur judicio, mense octavo anni tercij imperii sui, sed mox altera die absque omni dilatione Jovianus coronatur a militibus (H. m.).

Annus Joviani.

Anno dominicæ incarnationis 366, ab Urbe condita millesimo 117. Jovianus ab Augusto 41us (225) imperium suscepit, et menses 8 regnavit, genitus patre Barronianus, incolæ provincie Pannoniæ. Cujus pater cum liberos crebro amitteret, per somnium ei dictum est, ut eum, qui instante partu edendus foret, Jovianum diceret. Fuit autem insignis corpore, lætus ingenio, studiosus in litteris, fortis viribus, miles illo tempore quo Julianus legem militibus proposuerat ut aut sacrificarent aut militia cederent. Qui cingulum magis elegit amittere quam imperatoris preceptis obedire; sed Julianus tunc propter belli necessitatem inter milites eum habebat. Qui cum violenter a militibus ad imperium traheretur, clamabat se nolle paganis hominibus imperare, cum ipse christianus esset. Cumque omnium vox communiter proclamaret, se quoque christianos esse, suscepit imperium. Dein cum Constantinopolim festinaret, venit ad predium Dadastam, ubi tempore hiemis languore constrictus, cum in novo cubiculo recubaret, calore prunarum et nitore parietum nuper calce illitorum suffocatus, obiit octavo mense imperii, anno vite 35^a, 13. Kal. Septembris (Oros. vii, 1).

Anni Valentiniani.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 367. Urbis conditæ millesimo 118. Valentinianus, 42us ab Augusto, imperator appellatus est, vir optimus et apice principali dignissimus, et regnavit annis 11. Iste fuit Pannonius genere de Cybala civitate, cujus pater Gratianus, medioeri stirpe ortus, Funarius est appellatus, eo quod quadam die venalem funem portanti quinque milites nequiverint extorquere. Quo merito asscitus in militiam, usque ad prefectoriæ pretorianæ dignitatem ascendit. Ob cujus commendatio-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁹⁸ callistus 5. ⁶⁹⁹ scripsit 5. ⁷⁰⁰ Ferunt E1. ⁷⁰¹ magiæ E1. ⁷⁰² esset E1. ⁷⁰³ deest. E1. ⁷⁰⁴ jovinianus 1b. 5. 9c. ⁷⁰⁵ jovinianus 1b. 9c. ⁷⁰⁶ XXXVII^{us}. E1. ⁷⁰⁷ jovinianum 9c. ⁷⁰⁸ semper. ⁷⁰⁹ v. suæ 9c. ⁷¹⁰ XXXVIII. E1.

NOTÆ.

(225) Imperatorum numeros Ekkehardus jam non ex Hieronymo, sed ex Hist. misc. recipit.

nem apud milites Valentiniano resistenti ⁷¹⁰ oblatum est imperitum. Qui cum sub Juliano apostata scutigrum tributus esset et integrum fidem haberet, et Julianus quadam die templum Fortunæ ingrederetur, ministri templi, ex utraque parte januarum stantes, aspersione aquæ, sicut ipsi dicebant, ingredientes purgabant. Tunc Valentinianus precedens imperatorem, ut aspersionis guttam sua vidit in clamide, indignatus, pugno percussit templi ministrum, dicens se maculari potius quam purgari. Quod respiciens imperator, jussit eum trudi in custodiam, dicens: *Aut sacrificet, aut militia excedat.* Qui mox sponte discessit. Nec mora, Juliano interfecto, Jovianoque mortuo, in loco persecutoris sui suscepit imperium. Cumque Constantinopolim pervenisset, post 30 dies imperii sui fratrem Valentem in communionem regni assumpsit, largiens ei partes orientales, sibi retentans occidentales. Cumque jam annum tertium cum fratre ageret, Gratianum, filium suum necdum plene puberem, hortatu socrus et uxoris suæ Serenæ ⁷¹¹ augustum creavit. Habuit autem et alium filium parvulum Valentinianum de alia uxore Justina, quam, vivente Severa ⁷¹² nec tamen abjecta, hoc modo duxisse probatur. Justus, Justinæ pater, cum esset Piceni judex temporibus Constantii, vidit in somnis quod ex dextro femore imperialem purpuram genuisset. Quæ visio cum ad Constantii aures pervenisset, metuens ne imperator ex eo nasceretur, mittens occidit Justum. Cujus filia Justina virgo permanens, cum perveniret ad Severæ necticiam, amabatur ab ea, ita ut etiam balneis cum ea uteretur, ejusque pulchritudine obligata et amore capta, diceret imperatori, quod Justina sic speciosa esset, ut etiam ipsam deceret uxorem imperatoris esse. Quo sermone concepto, Valentinianus Justinam

A ducere tractans uxorem, non tamen Severa abjecta, legem proposuit publice per civitates, ut omnes qui voluissent impune bina matrimonia suscipere; nam ideo populosas fore gentes dicebat, quia hoc apud eas sollempne esset. Qua lege proposita, ipse Justinam duxit; ex qua natus est ei Valentinianus et tres filiae, Justa, Grata, et Gallia. Quarum duæ in virginitate permanserunt, Galliam vero Theodosius major duxit uxorem, ex qua Placidia, filia ejus, noscitur esse progenita (Jord. *De r. s. II. m.*). Nam Archadium et Honorium ex Placidia priori conjugio habuit. Auxentio itaque Arriano Mediolanensi episcopo defuncto, Ambrosius presidatum urbis agens, necdum baptizatus, communi civium consensu episcopus eligitur, jubenteque Valentiniano baptizatur, B et tanquam dignus in episcopatum ordinatur. Multa itaque praelia Valentinianus cum diversis gentibus commisit, inter quas et Alani rebellaverunt Romanis (G. Franc. c. 2). Contra quos cum Valentinianus Romanum direxisset exercitum, plurimi ex eis occisi sunt, reliqui vero Meotidas paludes intraverunt. Tunc Valentinianus dixit exercitibus suis, quod, si qui ex eis Meotidas paludes intrarent et Alanos inde propulsarent, per decem annos absque tributo eos permitteret. Tunc quidam de Scimbria ingressi pugnaverunt contra Alanos, factaque victoria, ejecerunt eos. Quo facto, Valentinianus appellavit eos Attica lingua Francos, hoc est, feroces et duros ac fortes. Cujus ⁷¹³ gentis quia se obtulit mentio regumque ejus in libris sanctorum sepe sit commemoratio, licet facere videar digressionem, pro rerum tamen noticia, repetita ejusdem generis origine, quam brevius potero, regum ejus describam successionem.

DE ORIGINE FRANCORUM.

(G. Franc. cod. Bam.) Francorum gentis exordia de antiqua Trojanorum prodire prosapia. Nam eo tempore quo post excidium Trojæ Aeneas Italiam venit, quidam ex eisdem Trojanis simili modo profugi circa Meotidas paludes applicuerunt, ibique consistentes, terminos suos usque in Pannoniam dilataverunt. Construxerunt autem civitatem Scimbriam, ibique per multos habitantes annos, in populum multam creverunt, et Scimbrii primum dicti sunt. Hi pro eo quod Alanos, ut dictum est, de Meotida palude expulerunt, Franci a Valentiniano vocati sunt, et pro hac victoria per decennium remissione tributorum donati sunt. Decennio vero peracto, misit Valentinianus ⁷¹⁴ ad eos quendam ducem pro exigendis tributis; sed illi, ut erant feroces, tributis ulterius subjacere dignati sunt, missosque ad se interfecerunt. Fuerunt autem tunc principes inter eos antiquorum vocabulorum preferentes insignia, Priamus et Antenor. Audiens itaque

imperator eorum factionem, nimis iratus, jussit omnem Romanum exercitum cum pluribus ⁷¹⁵ exteris gentibus pugnare contra eos. Pugna commissa, cum ex utraque parte multi caderent, tandem Franci multitudinem tantam sustinere non valentes, fugerunt, ibique mortuus est Priamus rex eorum. Egressi autem de Scimbria, venerunt in terram Germaniæ, ad gentem scilicet Romanis infestissimam, D habitaveruntque aliquanto tempore in Thuringia cum Marcomede, filio Priami, et Sunnone, filio Antenoris. Omnes autem populi ex illa parte Rheni habitantes Germani dicti sunt, quia corpora magna habebant et fortissimi semper et indomiti erant. Inter hæc defuncto Sunnone, Franci habuerunt consilium inter se, ut unum regem haberent, sicut et gentes ceteræ, acceptoque consilio a Marcomede, Faramundum, ipsius filium, regem constituere, et ex eo tempore leges habere ceperunt, quas gentiles eorum consiliarii Wisogastaldus et Salegast

VARIE LECTIONES.

⁷¹⁰ deest E1. ⁷¹¹ ita codd. ⁷¹² Sequens historia Francorum deest E., et in 2. quoque omittitur. ⁷¹³ valentinianus 5. ⁷¹⁴ plurimis ceteris g. 5.

fecerant, a quo Salegast etiam lex Salica inventa dicitur et nominata. Erant autem Franci pagani.

Denique mortuo Faramundo, Clodius, filius ejus, Crinitus successit, a quo Francorum reges Criniti appellati sunt. Ultra Rhenum vero usque ad Ligerim fluvium habitabant Romani, ultra Ligerim autem dominabantur Gothi, Burgundiones vero habitabant juxta Rhodanum, ubi postea facta est civitas Leudunum. Franci itaque de Thuringia Rhenum transgressi, Romanos, qui tunc temporis per suos magistratus Galliae imperabant, bello adorsi sunt, et usque in Carbonariam silvam fugant, fundunt, occidunt, sicque illatam sibi a Romanis injuriam acriter vindicant. Ingressi autem Tornacum et Camaracum civitates Galliae, primo universa maritima, quae inter Scaldum et Sunnam fluvios jacent, violenter obtinent, sicque paulatim progredientes et regredientes, Remos, Suessonam, Aureliam et Agrippinam ac Treverim, postremo omnem Galliam sive Germaniam ab Aquitania usque Bawariam sibi subjugant. Et hi quidem qui Teutonicis⁷¹⁵ commixti sunt, proprio vocabulo Franci; qui autem per conubia a Gallis sunt progeniti, Francigenae sunt appellati. Clodius itaque⁷¹⁶ cum regnaret annis 20, mortuus est; cui successit Meroveus, a quo reges Francorum Merovingi nominati⁷¹⁷ sunt. Quo mortuo, filius ejus Hildericus suscepit regnum. Quem luxuriose viventem et cum filialis populi fornicantem interficere nolentes, abjecerunt, et Ægidium quendam Romanum super se posuerunt; sed post annos octo poenitentes super hac re, Hildericum revocaverunt, factusque est rex virtute magnus super omnes priores Francorum reges. Agrippinam quippe civitatem temporibus ejus, occisis a parte Ægidii multis Romanis, Franci ceperunt, eamque Coloniam appellaverunt; Treverim quoque apprehenderunt et incenderunt, totamque illam terram vastaverunt.

Mortuo autem Ægilio, Siagrius, filius ejus, successit in locum ejus, seditque in Suessonum civitate, ubi sedes regni erat; sed Hildericus cum exercitu superveniens, omnem terram illam predatus est, et Aurelianensem et Andegavensem civitatem regno suo adjecit. Qui cum regnaret annis 24, mortuus est, et Clodoveus, filius ejus, regnum accepit. Hic cum Siagrio bellum commisit, fugientemque ad Alaricum regem Gothorum, missa legatione, reposcit⁷¹⁸, et redditum interfecit, totumque regnam ejus sibi subjiciens, Romanos in tantum delevit, ut nulla eorum vestigia hodie reperiantur in Gallia. Accepit autem uxorem, neptem Gundebaudi regis Burgundionum, nomine Gothehildam⁷¹⁹ vel Rothildam. Gundebaudus itaque rex Burgundionum quatuor filios habuit, Gundebaudum scilicet patrem Sigismundi et Gothemari; Hilpericum, patrem

Gothehildae, Gothehiselum et Gothemarum. Mortuo autem Gundebauda seniore, Gundebaudus junior occidit fratrem suum Hilpericum, et uxorem illius, ligato ad collum ejus saxo, in aquam mergi precepit, alios vero duos fratres in exilium misit. Gundebaudus autem, dum neptem suam Gothehildam Hilperici⁷²⁰ filiam, secum haberet, et legati Clodovei regis illuc forte directi eam videntes pulchritudinem ejus apud dominum suum laudarent, misso Aureliano quodam honorato suo, accepit eam Clodoveus uxorem, puellam Christianam. Quae cum ei Christum sepe predicaret illeque credere abnueret, 15° anno regni sui suscipiens bellum contra Alamannos, cum pene vinceretur, hortatu Aureliani se crediturum spondit, si Dei adjutorio Alamannos viceret; moxque et illos superavit et omnem terram eorum⁷²¹ sibi subjugavit, ac deinde per sanctum Remigium Remorum episcopum instructus, cum omni gente sua est baptizatus. Post hæc abiit in Pictaviensem civitatem, ubi rex Alaricus habitabat, pugnansque cum eo, interfecit eum, 12° anno ejusdem Alarici. Amalaricus vero, filius Alarici, fugiens in Hispaniam, regnum patris sui postea sagaciter recepit. Anno quinto post hanc victoriam mortuus est Clodoveus in pace, anno regni sui 30°, a transitu vero sancti Martini anno 112°. Habebat autem filios quatuor idem rex Clodoveus, Clodomirem, Theodericum, Hildibertum et Clotharium. Hi regnum ejus inter se diviserunt aequaliter, et elevati sunt in magna potentia. Theodericus vero tunc habebat filium nomine Theodebertum, strenuum et utilem. Amalaricus quoque, filius Alarici regis Gothorum, sororem illorum nomine Ruothildam petiit in conjugium, quam illi non negantes cum magna gloria ei⁷²² dederunt. Sed cum ille velut Arrianus eam postea indigne tractaret, mittens illa vuncium de Hispania ad fratrem suum Hildibertum in Arverna civitate sedentem, injurias suas ei conquesta est. Unde ille iratus, cum magno exercitu Hispaniam tetendit, occisoque Amalarico, sororem suam cum magnis thesauris abstulit; quæ tamen languore preventa, in ipso est itinere mortua. In illis diebus Gothehild regina veniens Parisium, dixit ad filios suos: *Non me paritet, filii mei, vos dulciter enutrisse, tantum injuriam meam indignamini, et mortem patris ac matris mee vindicate.* Qui mox ira commoti, cum exercitu magno Burgundiam pergunt contra Sigismundum et Gothemarum, filios Gundebaudi, qui patrem ac matrem Gothehildæ interfecit. Sigismundus rex Burgundionum illo in tempore edificavit monasterium sancti Mauricii sociorumque ejus in loco Agaunno, ubi et passi sunt. Collecto autem exercitu, Burgundiones exierunt obviam filiis Gothehildæ et Clodovei; sed, commissa pugna, cæsi Burgundiones fugerunt. Sigismundus itaque, dum fugeret ad sanctos Agaunenses, consecutus est eum

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹⁵ theutonicis 5. theotonicis 9^c. *semper*. ⁷¹⁶ deest 9^c. ⁷¹⁷ vocati 5. ⁷¹⁸ reposcit 9^c. ⁷¹⁹ rothildam vel gothehildam 9^c. v. r. deest 4. 10^c. 11. ⁷²⁰ helperici 9^c. *serpius*. ⁷²¹ deest 9^c. ⁷²² deest 9^c.

Clodomir, captumque cum uxore et filiis, duxit in A pagum Aurelianensem et in carcerem misit. et postea interfectos in puteum projecit, in loco qui dicitur Columnaticus. Post hæc iterum collecto exercitu, Clodomir in Burgundiam perrexit contra Gothemarum, iterumque repugnantem sed fugientem dum persequeretur et precurreret equo velocissimo, ex adversa parte percussus corruit, et mortuus est. Quod audiens Clotharius, Gundecum, uxorem fratris sui accepit in conjugium.

Theodericus autem rex, postquam regnavit annis 23, mortuus est, et Theodebertus, filius ejus, ei successit. Qui cum annis 14 regnaret, obiit, et Theodebaldus, filius ejus, illi successit. Quo post annos 7 defuncto, Clotharius, patruus ejus, regnum ipsius cum thesauris multis accepit. Gothehildis autem regina in elemosinas profluens, in summa abstinencia et sobrietate vitam duxit, et apud Turo-nicam urbem plena dierum ad Dominum migravit, et in basilica sancti Petri apostoli ad latus viri sui Clodovei sepulta est a filiis suis Hildiberto⁷²³ et Clothario, ubi et beatissima Genovefa quiescit.

Clotharius autem rex de diversis uxoribus septem habuit filios, de Ingunde regina Guntharium, Hildericum, Sigibertum⁷²⁴, Guntrammum, Heribertum, et filiam Glodesindam; de Reginunda vero, sorore Ingundis, habuit Hilpericum. Per amorem enim Ingundis, eo quod esset pulchra et decora, et ipse nimium esset luxuriosus. sororem ejus Reginundam accepit in conjugium. De Gusina quoque accepit Gratianum. Qui cum esset decorus nimis et acerbus ac callidus, patri rebellavit, sed captus et ad patrem adductus⁷²⁵, in casa quadam incendi jussus est. Hildiberto vero, frater Clotharii, apud Parisium diu ægrotans, mortuus est; cujus regnum et thesauros, Clotharius rex assecutus est. His etiam temporibus beatus Medardus episcopus plenus virtutibus migravit ad Dominum, quem rex Clotharius in Suessione civitate cum magna gloria sepeliri fecit.

Post hæc Clotharius rex febre correptus obiit, anno regni sui 51°, regnumque ejus quatuor filii ejus inter se dividerunt, scilicet Heribertus, Guntrammus, Hilpericus, Sigibertus, accepitque Heribertus regnum Hildiberti patris sui, sedemque constituit Parisius; Guntrammus autem, regnum Clodomiris accipiens, Aurelianis sedem constituit; Hilpericus vero, regnum patris sui Clotharii possidens, Suessionis sedem posuit; Sigibertus autem regnum Theoderici, scilicet Austrasiam, sortitus, apud Metensem civitatem regni sedem⁷²⁶ locavit. (PAUL. DIAC. III, 33.) Ex quibus Guntrammus rex pacificus et omni bonitate laudabilis erat, vitamque in conversatione sancta ducebat; cujus unum factum mirabile huic

operi placet inserere. Quodam tempore dum venatum iret, omnes ejus socii per silvam discurrentes, illum solum cum uno tantum sibi fidelissimo dimiserunt juxta rivulum quandam. Quem cum gravis somnus urgeret, caput suum in illius fidelis sui sinum posuit et dormivit. Cum subito vidit ille in cujus sinu dormiebat, quasi parvum animal de ore regis exire et ad rivum tendere multoque nisu temptare si quo modo posset transire. Cumque transitus copiam non inveniret, ille qui hoc vidit gladium suum de vagina eduxit, rivoque superponens, illud transire fecit. Transiens autem rivum, non longe inde in foramen unum montis juxta positi intravit, reversumque per eandem viam, post horam unam in os regis rursus introivit. Qui mox evigilans, magnam visionem se vidisse narravit, dixitque sibi apparuisse in somnis, quod iter agens ad quandam fluvium magnum veniret, quem per ferreum pontem transiret, veniensque sub montem quandam, multum ibi aurum videret. Quod cum illi fideli suo narraret illeque vicissim sibi omnia quæ gesta sunt intimaret, ad locum illum accesserunt, fodientesque multa pondera auri⁷²⁷ antiquitus ibi reconditi invenerunt; de quo auro rex idem postea ciborum magnum fieri diversisque gemmis exornari precipiens, voluit illud⁷²⁸ Hierosolimam ad sepulchrum Domini mittere, sed cum hoc perficere non potuisset, jussit illud poni supra corpus beati Marcelli martiris in Cabillona civitate sepulti, diciturque aliud huic simile non inveniri.

(G. Fr.) Hilpericus autem accepit uxorem Audevaram, quæ peperit ei tres filios, Theodebertum, Meroveum et Clodoveum. Heribertus vero duxit Ingobergam. Quæ cum haberet duas puellas nimis pulchras, cujusdam pauperis filias, rex in amorem earum vehementer exarsit. Quas cum regina odio haberet, rex iratus eam abiecit, et etiam ex illis in conjugium sumpsit, deinde alteram quoque sibi copulavit. Pro qua re cum sanctus Germanus Parisiorum episcopus utrosque excommunicaret, et rex hoc parvipendens eam non dimitteret, percussa Dei judicio, mortua est, nec multo post rex ipse defunctus est. Porro Sigibertus rex videns nequitiam fratris sui, dignatus talia conjugia, legationem in Hispaniam misit, regisque filiam Brunihildem petiit et accepit, puellam pulchram et ingeniosam; et quia Arrianæ legi subjecta erat, in nomine sanctæ Trinitatis eam baptizari jubebat; ex qua filium Hildibertum suscipiebat. His temporibus sanctus Columbanus de Hibernia in Galliam venit, quem Sigibertus rex benigne suscepit. Hilpericus autem, frater Sigiberti, videns eum regali conjugio sublimatum, cum jam plures uxores haberet, sororem Brunihildis natu majorem, nomine Geltsuindam, in conjugium petiit, promittens per legatos, omnes alias uxores se dimis-

VARIE LECTIONES.

⁷²³ coan. modo hildib. modo hildeb.; modo sigib. modo sigeib. Priorem scripturam ex plurimis locis recepi. ⁷²⁴ ductus 5. ⁷²⁵ s. r. 5. ⁷²⁶ deest 5. ⁷²⁷ v. ad iber. illud ad 9c.

sarum. Qua desponsata et cum multis thesauris accepta, Fridegundis, quædam ex uxoribus ejus plurimis, genere infima sed speciosa et callida, hanc in strata suo per noctem strangulavit, et priorem Andevoram ⁷²⁰ consilio pessimo ab eo separavit, ipsaque in locum earum quasi legitima successit.

Eo tempore Justinianus imperator apud Constantinopolim obiit, Justinus vero imperium ambivit.

Post hæc Hilpericus Theodebertum ⁷²⁰ filium suum ultra Ligerem in regnum fratris sui Sigiberti cum exercitu direxit; qui mox Turonum et Pictavim ceterasque urbes invasit, ecclesias incendit, monasteria destruxit, clericos interfecit. Contra quem Sigibertus movens exercitum, interfecit eum; Hilpericus vero cum uxore ⁷²⁰ Fridegunda fugit in Turnacum. Sigibertus autem civitates quæ ultra Parisium sunt accipiens, cum Franci, qui ⁷²¹ quondam Hildiberto seniori subditi erant, hunc vellent super se regem constituere et Hilpericum relinquere, fraudibus et consilio Fridegundis, quæ nimium callida erat, interfecit est, anno regni sui 14°, ætatis autem ⁷²² 40°. Tunc Brunihildis cum filiis suis apud Parisium sedebat; Cundoaldus autem dux, qui erat major domus, filium Sigiberti parvulum Hildibertum fortim per noctem abstulit, et cum eo fugit, collectisque gentibus, super quas pater ejus regnaverat, regem illum constituit. Tempore illo beatus Germanus Parisiorum episcopus, plenus virtutibus magnis ⁷²³, migravit ad Dominum. Mortui autem sunt ⁷²⁴ et filii Hilperici omnes quos habebat de Fridegunde; sed ad ultimum genuit Clotharium, qui postea factus est rex magnus, et hic genuit Dagobertum. Inter hæc maxime discordiæ ortæ sunt inter Hilpericum et nepotem suum Hildibertum, filium Sigiberti, irritat antequam eos ex utrisque partibus Fridegundis et Brunihildis. Eo quoque tempore mortuus est bonæ memoriæ Guntramms rex inclitus, frater Hilperici, cum regnaret annis 31; cujus regnum, scilicet Burgundiam, Hildibertus, fratrueis ejus, accepit. Post hæc eum Fridegundis adulterium cum Landerico quodam committeret et hoc regi Hilperico innotesceret, illa eum metuens, egit consilium cum duobus juvenibus, qui regem sero de venatione venientem, statim ut de equo descendit, interfecerunt, clamantes, ipsi insidias esse de parte Hildiberti; sicque ipsa cum filio suo parvulo Clothario regnum tenuit. Hildibertus igitur, filius Sigiberti, cum regnaret annis 20, mortuus est, habens duos filios, seniore nomine Theodebertum ex concubina, juniorem Theodericum ex regina; sed senior Theodebertus regnum accepit, scilicet Austrasiam; juniorem vero Theodericum avia sua Brunihildis direxit in regnum Guntrammi regis, videlicet Burgundiam.

Eo tempore Fridegundis mortua est. Brunihildis autem pravam consilium subministravit nepoti suo Theoderico, dicens: *Cur non requiris thesaurum et*

*A regnum patris tui de manu Theodeberti, cum non sis frater tuus, sed de meretrice quadam, patris tui concubina, sit editus? Ille vero hæc audiens, ut e at acerbis moribus, exercitum plurimum contra fratrem direxit. Cumque convenirent in prælium, Theodebertus victus, fugit Coloniam. Theodericus autem illum persecutus, cum cuncta vastasset, et populum ut subjectis parceret ad eum clamasset, ait: *Si vultis ut parcam vobis, Theodebertum michi vivum adducite, aut caput ejus afferte* ⁷²⁵! Qui civitatem ingressi, cum suaderent Theodeberto, ut thesaurum redderet, quatinus frater ejus recederet, ille verbis eorum credulus, ingreditur thesaurarium suum, et cum preciosissima quæque requireret, unus ex eis retro cervicem ejus gladio percussit et caput ejus amputavit.*

^B Theodericus vero apprehendens ipsam civitatem, multos thesauros accepit, rediensque ad urbem Metensem, filiam Theodeberti pulchram nimis cum duobus filiis parvulis abduxit, filiosque occidens, filiam in conjugium accipere voluit. Cui cum diceret Brunihildis: *Non debes ducere filiam fratris tui*, ille iratus ait: *Nonne tu dixisti michi quod non esset frater meus? Cur induxisti super me peccatum hoc, auxitrix mortis?* Et evaginato cultro, voluit eam transfigere; sed illa a circumstantibus erepta est. Post hæc odio nimio infecta, potionem venenatam per ministros suos ei direxit; quam ille bibens, mortuus est. Taliter refert hystoria Francorum. Sed in libro actuum sancti Columbani (c. 57. sq.) legitur quod apud ^C Tulbiacum pugnaverint, victumque Theodebertum et fugientem Theodericum insecutus apprehenderit et ad aviam suam Brunihildem adduxerit, quem illa clericum fieri rogaverit, sed non post multos dies impie peremerit, Theodericus vero apud Metensem civitatem commorans, divino igni crematus sit. De hac controversia scriptores videant. Mortuo autem Theoderico, filius ejus Sigibertus in regnum successit, ille scilicet de quo in libro actuum sancti Galli legitur, quod Gunzonis ducis filiam desponsaverit, quam idem beatus Gallus a daemonio liberavit. (Vit. Col. l. l.) Clotharius itaque, filius Hilperici, collecto exercitu, fines regni, qui suæ ditioni debebantur, cum conabatur recipere, Sigibertus ei cum exercitu occurrit; quem ille captum occidit, et quinque fratres ejus, ^D filios Theoderici similiter interemit. (G. Fr. l. l.)

Post hæc Burgundiones et Austrasii, facta pace cum Francis, Clotharium in monarchia totius regni regem sublimaverunt. Tunc conclamantibus omnibus Brunihildem morte turpissima esse condignam, primo camelo impositam totum exercitum gyrare fecit, deinde indomitum pedibus equorum alligatam interire, recepit, sepulchrumque ejus ignis fuit. Erat autem Clotharius filius nomine Dagobertus, puer effcax et strenuus et ad omnia solertissimus, quem rex adultum cum Pippino dūce in Austrasiam regnaturum direxit. Clotharius autem cum regnaret an-

VARIE LECTIONES.

⁷²⁰ andoveram 9° ⁷²⁰ theodericum 9° ⁷²⁰ u. sua 9° ⁷²¹ a. qui Franci quondam 9° ⁷²² a. sue 9°
⁷²³ deest: 5° ⁷²⁴ s. a. 5. ⁷²⁵ auferte 5.

nis 44, pius dierum mortuus est, et Dagobertus, A filius ejus, monarchiam in tribus regnis solus obtinuit, fuitque fortissimus et Francorum nutricius, in judiciis ecclesiasticis severissimus, largitor elemosinarum precipuus, pacem in toto regno suo statuens, et timore gentibus in circuitu incutiens, ipseque velut Salomon pacificus regnum obtinuit quietus.

Eo tempore defuncto Gundualdo majore domus, Erchinoaldum virum illustrem in locum ejus statuit Dagobertus. Habebat autem idem rex ex regina Mahthilda (224) de genere Saxonum ⁷³⁰ filios duos, Sigibertum et Clodoveum, quorum majorem Sigibertum duci Pippino et sancto Chuniberto Coloniensi episcopo in Austrasia regnaturum direxit, juniorem Clodoveum secum retinuit. Sigibertus hic sancto Romacho ⁷³⁷ episcopum Trajectense dedit. Pippinus autem dux pater erat sanctæ Gerdrudis virginis et Beggæ, quam duxit uxorem Ansgisus, filius sancti Arnolfi, viri magni Deoque dilecti, qui pro amore Dei renunciavit seculo, divino se mancavit servitio, factusque est postea episcopus Metensium; deinde heremiticam diligens vitam, plenus virtutibus migravit ad Dominum. Hujus sancti Arnolfi pater fuit Arnolfus, vir illustris, filius Ansberti et Blithildæ, Lotharii regis filix (cf. Vit. S. Rem., S. Arnolf., S. Gertr.).

(G. Fr.) Dagobertus autem rex cum regnaret annis 34, mortuus est, et Clodoveus, filius ejus, regnavit pro eo super Francos, accepitque uxorem de genere Saxonum ⁷³⁰, nomine Mahthildem ⁷³⁰, pulchram et ingeniosam, quæ genuit ei ⁷³⁰ tres filios, Lotharium, Hildericum et Theodericum. Sigibertus vero, frater Clodovei, rex Austrasiorum, defuncto duce Pippino, filium ejus Grimoaldum majorem domus constituit. Habuit autem et ipse Sigibertus filium parvulum, nomine Dagobertum. Decedente igitur tempore, Sigibertus defunctus est, et Grimoaldus major domus filium ejus Dagobertum totodit, Didonemque, Pictaviensis urbis episcopum, in Scottiam exilians, Dagobertum episcopatu preposuit. Quod indignantes Franci, Grimoaldo insidias statuunt, capiumque Clodoveo deferunt. Quem ille vinculatum carceri mancavit, ubi, ut dignus erat, vitam finivit.

Eo tempore Clodoveus, instigante diabolo, brachium sancti Dionisii martiris absceidit, ex quo regnum Francorum casibus pestiferis concidit. Clodoveo itaque post 15 annos regni sui defuncto, Franci statuerunt Lotharium, fratrem ejus, cum matre Mahthilda regnare pro eo. Hic sanctum Leodegarium Augustuduni fecit episcopum. Eo quoque tempore Erchinoaldo majore domus defuncto, in locum

ejus successit Ebroinus. Post non multum vero tempus mortuo Lothario, Ebroinus major domus Theodericum fratrem ejus constituere voluit regem; sed quia idem Ebroinus jam odiosus fuit Francis, spreto ejus consilio, alterum ejus fratrem ⁷³¹ Hildericum ⁷³¹, qui Austrasiis jam imperabat, super se regem constituunt. Quod videns Ebroinus, in Luxoviense cœnobium tonso capite, quasi perpetuo monachus, se contulit. Post aliquod tempus Hilderico, cum levis esset ac omnia inconsulte ageret, a quibusdam cum regina ⁷³² pregnante interfecto, rursusque Theoderico in regnum revocato, Ebroinus de claustris prorumpens, ad regem pervenit, receptoque principatu suo, tyrannidem magnam in Francos, quibus odiosus erat, exercuit, inter quos et sanctum Leodegarium B occidit. Mortuo autem Theoderico, filii ejus Clodoveus et Hildibertus regnaverunt; post quos Dagobertus junior; cui Hilpericus cum Reginfrido succedentes, a Karolo, Pippini filio, dejecti sunt, et Lotharius substitutus; post quem iterum Hilpericus regnavit; post hunc Theodericus. Quo vicesimo Leonis imperato is anno mortuo, et primo Constantini, ejusdem Leonis filii, anno Karolo defuncto, quinque annis post Theodericum sine rege interlapsis, sexto demum anno Pippinus et Karlomannus, filii Karoli, Hildericum statuunt regem. qui et ultimus erat de antiquo genere regum (cf. *gen. Kar.*).

Tempore autem regum precedentium, post mortem Ebroini Ansgisus ⁷³³, sancti Arnolfi filius, nomen, ut aiunt (cf. P. D. vi, 25), ducens ab illo Trojano Anchisa, ⁷³³ patre Æneæ, major domus effectus est in regno Francorum; post quem Pippinus, filius ejus et Beggæ sororis sanctæ Gerdrudis; post hunc filius ejus Karolus, cognomento Fortis, qui per multas pugnas principatum tulit de manu Reginfridi; quem Karolum genuit Pippino Albhaidis, soror Diodonis domestici sui, quam ille superduxit legitimæ uxori suæ Plectrudi, de qua susceperat Druogonem et Grimoaldum (ib. vi, 42). Quam rem dum detestaretur sanctus Lampertus ⁷³⁴ episcopus, ab eodem Diodone est interfectus, Pippino, ut aiunt (225), consentiente (cf. Siger. Vit. S. Lamb.), Hildiberto, Theoderici filio, regnante. Mortuo autem hoc Karolo, filii ejus Pippinus et Karlomannus principatum tenuerunt simul annis 4, postea Pippinus solus anni 7, adhuc quidem regibus in Francia ex antiqua stirpe solo nomine regnantibus sed nil regie dignitatis habentibus, donec per auctoritatem Zachariae papæ, Hilderico, qui tunc falsum regis nomen habebat, detonso et in monasterium detruso, isdem Pippinus ex prefecto palatii in regnum est sublima-

VARIE LLECTIONES.

⁷³⁰ sagonum 5. ⁷³⁷ romicho 10. remacho 9c. et ita 5. *recentiori manu.* ⁷³⁰ sagonum 5. ⁷³⁰ balthildem 4. et ita infra. ⁷³⁰ deest 9c. ⁷³¹ fr. e. 5. ⁷³² deest 9c. ⁷³³ deest 9c. ⁷³⁴ deest 9c. ⁷³³ ansgisus corr. angisus 10. et ita 11. ⁷³³ anchiso 5. ⁷³⁴ Lampertus C.

NOTÆ.

(224) Nacthilda.

(225) Hæc tamen in Vita S. Lamberti haud leguntur neque alibi invenire potui; cf. quæ hæc de re docte disseruit Hirsch de Vita Sigeberti p. 293 sqq.

tus, ac deinde per successorem ejus Stephanum A papam una cum uxore sua Bertherada filiisque Karolo et Karlomanno regali est unctione consecratus et in regno confirmatus, anno ab incarnatione Domini 754 (cf. Einn. c. 4).

⁷⁵⁷ C. add. : Ipse autem Diodo paulo post pessimo languore cruciatus, a vermibus consumptus et ob intolerantiam fetoris ⁷⁵⁷ in Mosam fluvium demergitur, omnesque hujus fugae complices infra annum divinitus puniuntur. Ex. Sigeb. C. a. 699.

His de gente regibusque Francorum noticiæ causa sive per repetitionem precedentium seu per anticipationem sequentium dictis quasi per quandam excessum, jam redeamus ad inceptum.

Anni Valentiniani.

(Chr. W.) Valentinianus primo regni sui anno, qui est Dominicæ incarnationis 367, fratri suo Valenti regnum Orientis dedit, ipse occidentale tenuit.

A. D. 368. Damasus papa 39us ordinatus, sedit annis 36⁷⁵⁸, sub seditione tamen, quia Ursinus, quidam diaconus Romanæ ecclesiæ, sibi sacerdotium usurpavit. (Beda. Mart.) Damasus vero constituit ut psalmi die noctue canantur in ecclesia.

(Chr. W.) A. D. 369. Lana vera ⁷⁵⁹ pluvie permixta de nubibus fluxit.

A. D. 370. Hylarius Pictaviensis episcopus obiit.

A. D. 371. Athalaricus rex Gothorum Christianos in sua gente persequitur.

(Hier.) A. D. 372. Eusebius Vercellensis et Lucifer Caralitans obierunt.

(Chr. W.) A. D. 373. Valentinianus Saxones cæde perdomuit in Francia.

(Hier.) A. D. 374. Didimus Alexandrinus multa de nostro dogmate commentatur.

A. D. 375. Sanctus Martinus Turonis ordinatur episcopus.

(Chr. W.) A. D. 376. Magnentia, quæ et Tecla, Romanorum nobilissima, Hierosolimam veniens, magnis virtutibus et humilitate claruit.

A. D. 377. Valentinianus, rupta vena nuper incisa, moritur ⁷⁶⁰.

(H. m.) Valens ⁷⁶¹ igitur, frater Valentiniani, dum per concessionem fratris regnaret cum eo in regno Orientis, id est in Constantinopoli, annis 11, post mortem fratris regnavit ibi annis 4, Gratiano et Valentiniano, fratris sui filius, regnum Occidentis, id est Romanum tenentibus imperium. Hic itaque Valens, mox ut frater ejus ab eo discessit, Dominica uxore sua, ut aiunt; suadente, ab Eudoxio Arriano episcopo rebaptizatus est, statimque in Christianos persecutionem moveret, si fratrem non timeret (cf. Onos. vii, 32). In Antiochia tamen plurimo tempore commorans, omnibus licentiam dedit sua sacra ce-

lebrare, gentilibus scilicet atque Judæis et omnibus hereticis; illis tantummodo inimicus erat qui apostolicam doctrinam predicabant. Post mortem vero fratris impietatem, quam mente conceperat, operibus explebat. (Hier. — Beda. — Jord. De r. s. — H. m.)

Nam sacerdotes Domini exiliabat, monachos in militiam cogebat, nolentes militare interfici jubebat. Inter hæc, diabolico instinctu perscrutari cupiens quis post eum regnaturus esset, nicromantiam fecit; sed diabolus, ejus audacia et crudelitate abusus, non aperta sed obliqua ei responsa dedit, per quæ multos artificiose interemit. Demonstravit enim ei quatuor litteras, θ, ι, ο, δ, dicens, hoc nomen post Valentem imperii culmen accepturum. Unde ille zelo ductus, multos interemit, quos tyrannidem assumere estimavit. Occidebantur itaque Theodati, Theodori, Theodoti, Theodunculi, et quicumque has litteras in capite sui nominis habebant. Hoc ergo timore plurimi ⁷⁶² sua nomina mutaverunt, negantes cum juramento quæ prius habuerunt, ut pericula effugerent. Inter ceteros autem occisus est et Theodosius vir fortis, ex Hispania genus ducens, pater Theodosii postea imperatoris. Hic Theodosius a Valentiniano, fratre Valentis, in Africam missus, Firmium quendam sese in regnum extollentem ad mortem coegit, totanque Africam et Mauritaniam Romano imperio subjecit. Sed cum a Valente per invidiam juberetur occidi, prius in remissionem peccatorum rogabat baptizari, sicque jugulum ultro prebuit percussori.

C Ea tempestate Hunorum gens, diu inaccessis seclusa montibus, repentina rabie percita, exarsit in Gothos, eosque conturbatos ab antiquis expulsi sedibus. Qui transito Danubio ad Valentem venerunt, et sine omni pactione suscepti, Tracias ad habitandum ab eo acceperunt. Deinde cum idem imperator non daret eis quod sufficeret, non sustinentes famem, apprehenderunt arma, euntesque per Traciam, omnia licenter vastabant et incendebant (cf. Jord.). Hoc audiens Valens, egressus ab Antiochia, congregavit exercitum, ut pugnaret cum Gothis; (H. m.) primumque moratus apud ⁷⁶³ Constantinopolim, misit Trajanum magistrum militiæ contra eos; qui victus ignominiose reversus est. Qui cum Valens molliciem exprobraret, ait: *Non ego victus sum, o imperator, sed tu, qui contra Deum pugnas, barbaris nutum ejus concilias. An nescis, quos ab ecclesiis expulisti et quibus eas tradidisti?* Ille sera poenitentia stimulatus, episcopos ceterosque sanctos revocari de exiliis precepit. Inter hæc barbari per Traciam ⁷⁶⁴ discurrerant, jamque suburbana Constantinopolitana, nullo prohibente, incendebant. Egressus itaque de Constantinopoli, duxit exercitum ad urbem Adrianopolim: commissaque pugna cum Gothis, primo impetu Gothorum Romani equites

VARIE LECTIONES.

⁷⁵⁷ factoris C. ⁷⁵⁸ XVIII. 5. 10. 11. ⁷⁵⁹ vero 5. 10. deest 9. 11. ⁷⁶⁰ 9c. add. : Abhinc error annorum usque ad Karolum Magnum. ⁷⁶¹ 5. ad rubram : De Valente. ⁷⁶² multi El. ⁷⁶³ deest 5. ⁷⁶⁴ trachiam 5.

nudatos deseruere pedites, quos Gothi mox circum-
dederunt, ac sagittarum nubibus huc et illuc fugien-
tes obruerunt. Ipse quoque imperator Valens sagitta
sauciatus et in fugam versus, cum ob nimium do-
lorem de equo laberetur, in vilissimam casam de-
portatur, ubi, Gothis supervenientibus ipsumque
ibi nescientibus, igne imposito concrematur, anno
vite⁷²⁵ 50°, regni autem 15°, quorum 11 regnavit
cum fratre, 4 post illum. Justo itaque Dei iudicio ab
illis igni crematus est, quos ipse perfidiae succende-
rat igne. Antea quippe petentibus Gothis ut eis
mitteret predicatorum et doctores, qui eos catholi-
cam fidem instruerent, misit Arrianos doctores, sic-
que omnis illa gens Arriana facta est. Mortuo autem
Valente, Gothi jam securi pergunt ad urbem Con-

stantinopolim, ubi tunc Domitica, uxor Valentis,
sedebat; quæ ex aerario publico premia bene cer-
tantibus prebens, urbem viriliter defendebat. (IHER.)
Sub his temporibus Apollinaris Laodicensis episco-
pus multa nostræ religionis scripta composuit; qui
postea devians a fide, heresim sui nominis instituit.
Quia⁷²⁷ vero Gothorum mentio non solum in hoc
loco sed et in precedentibus sepe est habita, et in
sequentibus sepius habenda⁷²⁸, non superfluum vi-
detur, si de origine eorum altius ab initio repetatur,
et qui aut unde essent, quam brevissime verissime-
que potest, hic aliquod inseratur, quia et Iunii, qui
eos de sedibus suis expulisse referuntur, originem
ex his traxisse dicuntur, Gepidi quoque et Amazo-
nes ex eis processisse leguntur.

HYSTORIA GOTHORUM⁷²⁹

(JORD.) Claudius Ptholomeus, orbis terræ descri-
pto egregius, refert in secundo sui operis libro,
esse in oceani arctoi salo insulam quandam magnam,
nomine Scanziam, in modum folii cetri lateribus
pandis per longum ductam, quam et Pomponius
Mela in maris sinu Codano positam refert, cujus ri-
pas influit oceanus. Hæc a fronte posita est Vistulæ
fluminis, qui Sarmaticis montibus ortus, in con-
spectu Scanzie septentrionali oceano trisulcus illa-
bitur, Germaniam Scythiamque determinans. Ubi
etiam alie plures⁷³⁰ insule dicuntur esse disposite;
ad quas si congelato mari ob nimium frigus lupi
transierint, luminibus feruntur privari. Ita non so-
lum hominibus inhospitales verum etiam bestiis
terræ sunt crudeles. In Scanzia vero insula multe
et diversæ manent nationes, quarum septem com-
memorat Ptholomeus; ex quibus una dicta Adogit
in arctoa parte ejusdem insule consistit, quæ in
media æstate 40 diebus et noctibus lucem conti-
nuam fertur habere, itemque medio brumali tempore
eodem dierum noctiumque numero, alternato mæ-
rore cum gaudio, claram lucem nescire. Et hoc
inde venit, quia prolixioribus diebus per axis mar-
ginem solem vident redeuntem ad orientem, brevio-
ribus vero non sic apud illos conspicitur, ut austra-
les conspiciere censuerunt. Nobis enim videtur sol
ab imo surgere, illis vero marginem circuire. Nec
hoc alicui incredibile videatur, quia Plinius
(II, c. 75), secularium eruditissimus litterarum,
eodem fieri modo in insula Thile testatur circa sol-
sticium æstivale et brumale aliquibus tantum die-
bus. Quod et venerabilis Beda comprobatur, di-
cens (226) sibi dictum fuisse a quibusdam clericis,
qui in eadem insula fuerunt a Kal. Febr. usque ad

B Kal. Augusti, quod in diebus circa æstivale so-
sticium in vespertina hora abscondat se sol, occidens
quasi post parvulum tumulum, ita ut in minimo
illo spatio nichil fiat tenebrarum, sed quicquid
homo operari voluerit, tanquam in presentia solis
possit; et si in altitudine montium ejusdem terræ
fuissent, forsitan sol nunquam eis latuisset⁷³¹. In
medio autem spatio illius minimi temporis media
nox sit in medio terrarum orbis. Sed et beatus Au-
gustinus in sententia, quæ in æcclesiastice sit de
sole, de ambitu solis dicit (*De Genesi* lib. I. Opera
ed. Froben. III, p. 506): *Australis ergo pars cum
habet solem, nobis dies est; cum autem ad partem
aquilonis circumiens perrehitur, nobis nox est; non ta-
men in alia parte non est dies, ubi presentia solis est,
nisi forte poeticis figmentis cor inclinandum est, ut
credamus solem mari se immergere atque inde lotum
ex alia parte mane surgere; quamquam, si ita esset,
abyssus ipsa solis presentia illustraretur atque ita
dies esset; posset enim et aquas illuminare, quando
ab eis⁷³² non posset extingui; sed hoc monstruosum est
suspiciari.*

(JORD.) Alia quoque gens ibi est, quæ Suchans
dicitur, cujus gentis homines equis utuntur eximiis,
et hi sunt qui in usus Romanos Sapherinas pelles,
commercio interveniente, per alias innumeras gen-
tes transmittunt, famosi decora pellium nigredine.
Illi⁷³³ cum inopes vivant, ditissime vestiuntur. Sunt
ibi et Suetidi, cogniti in hac gente, reliquis corpore
D eminentiores, quamvis Dani, ex ipsorum stirpe pro-
gressi, Herulos propriis sedibus expulerint, qui inter
omnes Scanzie nationes nomen sibi precipuum ob
nimiam proceritatem affectant⁷³⁴.

Ex hac igitur Scanzia insula, quam alii Scanda-

VARIE LECTIONES.

⁷²⁵ ipsum 9^c. ⁷²⁶ v. sue 5. 9^c. ⁷²⁷ *Historia Gothorum* deest E; in D1. vero in *quaternioneus XII. XIII.*
jam deficientibus separatim scripta erat. In 2. qui plurima omisit omnia jam inde a verbis: Mortuo autem
Valente omissa sunt. ⁷²⁸ est h. 5. ⁷²⁹ *Gothorum* 5. ⁷³⁰ quam plures 9^c. ⁷³¹ l. eis 5. ⁷³² q. non p. ab eis
5. ⁷³³ hii 5. *sarpus*. ⁷³⁴ affectent 4. 10. affectent 9^c.

NOTE.

(226) Hæc in Bedæ operibus frustra queri, sed in
Diuili libro *De mensura orbis* VII, 2, 6, legi, jam

Lappenberg. Archiv. VI, p. 890 adnotavit.

naviam dicunt (PAUL. DIAC. 1, 2. Cf. c. 4), quasi officina gentium, aut certe velut e vagina nationum, diversae nationes egressae sunt, Dani, Daci, Heruli, Rangi, Turcilingi, Wandali, Winili qui et Longobardi, et hi qui postea Burgundiones dicti sunt, et aliae multae barbarae nationes. (JORD.) Ex eadem quoque cum rege suo nomine Berich Gothi, qui et Gethæ, quondam memorantur egressi cum tribus tantum navibus. Sed qui in una erant navi, aliquantulum⁷⁶⁸ ut fieri solet, tardiores, cum alios sequi non possent, in quandam Vistulae fluminis insulam venientes, quousque meliores invenirent sedes, ibi resederunt, nomenque genti ex tarditate sua dederunt (Ibid., c. 17) Nam lingua eorum pigritia Gepanta dicitur, ipsaque gens postea paulatim corrupto nomine ex vitio tarditatis Gepidorum vocabulum sortitur. Quod ipsum nec credo falsissimum; sunt enim ingenio tardiores et velocitate corporum graviore. (C. 4 sqq.) Alii vero qui in duabus erant mox ut citiorem oceanum ripam attigerunt, nomen loco dederunt, qui hodieque, ut fertur, Gothiscanzia vocatur. Inde mox promovere, ad Ulmerugorum sedes, qui tunc oceanum ripas insederunt, castra metati sunt, eosque, commisso praelio, propriis sedibus expulerunt, vicinosque eorum Wandalos tunc subjugantes, suis victoriis applicaverunt. Ubi vero⁷⁶⁹, magna populi numerositate crescente, quintus jam pene rex post Berich regnabat, Filimer, Gadarici Magni filius, consilium dedit, ut cum familiis suis Gothorum inde⁷⁷⁰ promoveret exercitus. Qui aptissimas sedes locaque dum quereretur congrua, pervenit ad Scythiae terras, quae lingua eorum Ovium⁷⁷¹ vocabantur. Ubi delectatus magna ubertate regionum, per pontem transposuit exercitum ultra quandam fluvium. Medietate autem exercitus transposita, pons, ubi animum trajecerat, dicitur irreparabiliter corruisse, nec ulterius licuit jam alicui ire aut redire. Nam is locus, ut fertur, tremulis paludibus voragine circumjecta concluditur, quem utraque confusione natura reddit impervium. Verumtamen hodie illic et voces armentorum audiri et indicia hominum deprehendi, comitantium attestatio, quamvis longe audientium, solet perhibere. Hi ergo, qui apud Filimer dicuntur in terras Ovium emenso amne transpositi, optato potius solo, illico ad gentem Spalorum adveniunt, consertoque praelio, victoriam adipiscuntur. Exinde jam velut victores ad extremam Scythiae partem quae Ponto mari vicina est, properant, quemadmodum et in praeiis eorum carminibus pene hystorico ritu in commune celebratur, et Ablavius, descriptor Gothorum gentis egregius, verissima testatur hystoria; in quam sententiam nonnulli consensere majorem, eosque Scythas appellare consueverunt. Scythia siquidem⁷⁷² Germaniae confinis est, eotenus ubi Ister⁷⁷³ fluvius oritur vel stagnum Marsianum dila-

A tatur, usque ad Danubium montemque Taurum, non illum Asiae sed proprium Scythiae, per omnem Meotidis ambitum, cujus paludis circuitus⁷⁷⁴ eat passuum mille centum 44, nusquam octo cubitis altius subsidentis. In qua Scythia prima ab occidente gens est Gepidorum, quae magnis opinatisque ambitur fluminibus, introrsus⁷⁷⁵ Dacia est, ad coronae speciem arduis Alpibus emunita; dein per immensa spatia Venetiarum natio populosa considet, quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutentur, principaliter tamen Sclaveni nominantur. Prima vero mansio Gothorum in Scythiae solo fuit iuxta paludem Meotidem, secunda in Misia Traciaque et Dacia, tertia supra mare Ponticum. Et dum in prima sede iuxta Meotidem habitarent, Filimerem regem B habuerunt, in secunda, id est in Misia Traciaque et Dacia solo, Zalmoxen, quem mirae physophiae et eruditionis fuisse testantur. Plerique autem scriptores annalium tradunt eos prius habuisse eruditorem Zeutem, postea Dicineum, qui venit ad eos eo tempore quo Sylla Romano principatu politus est, post Dicineum habuisse sapientem Comosicum, qui propter suam periciam et rex illis haberetur et pontifex, quantum vero habuisset Zalmoxen. Nec defuerunt qui eos sapientia erudirent; unde et pene⁷⁷⁶ omnibus barbaris Gothi sapientiores existerunt Grecisque pene similes, ut refert Dio, qui hystorias annalesque eorum Greco stilo composuit; qui etiam dicit eos primum Tarabosteos, deinde Pilleatos vocitasse hos qui inter eos generosi exstabant⁷⁷⁷, ex quibus reges et sacerdotes sibi ordinabant. Adeo ergo laudati fuere Gethæ, ut Martem, quem poetarum fallacia deum belli pronunciat, apud se dicerent fuisse progenitum. Unde dicit Virgilius:

Gradiuisque patrem Geticis qui presidet arvis.

Quem Martem Gothi semper asperissima placavere cultura, scilicet morte captivorum, opinantes bellorum presulem apte⁷⁷⁸ humano sanguine placandum. Hac itaque sede morantibus Gothicis, qui et Scythiae dicti sunt, Vesoces rex Aegypti, qui regnavit eo tempore quo Sosarmus imperavit Assyriis et Inachus Sycioniis, bellum primus intulit Gothicis, quibus tunc erat rex Tanausis, qui eidem occurrens eumque graviter debellans, usque in Aegyptum fugavit (Oros, D 1, 14), destitutum exercitum invadit⁷⁷⁹, omnemque belli apparatus capessit, ac totam Aegyptum devastasset, si paludes Nili non obstitissent. Inde reversi Gothi, omnem pene Asiam, infinitis caedibus perdomitam, vectigalem fecerunt, ubi per 15 annos sine pactione immorati, tandem uxorum flagitatione revocantur, denunciantium, ne redeant, se a finitimis sobolem quesituras. (JORD. c. 7.) Hoc autem spatium, quo viri commorati sunt in Asia, feminae illorum a vicina quadam gente temptantur in preda; sed illae a viris suis edoctae, sumptis armis, fortiter resisterunt

VARIAE LECTIONES.

⁷⁶⁸ aliquantum 5. ⁷⁶⁹ ergo 9^a. ⁷⁷⁰ deest 5. ⁷⁷¹ ovium 5. et ita infra. ⁷⁷² quidem 5. ⁷⁷³ hister 5. aster 4. ⁷⁷⁴ exercitus 9^a. ⁷⁷⁵ introrsus 5. ⁷⁷⁶ deest 5. ⁷⁷⁷ existerant 4. existabant 9^a. ⁷⁷⁸ apto 9^a. deest 4. ⁷⁷⁹ invasit 4. 9^a.

hostesque supervenientes cum magna verecundia abegerunt. Unde quidam (Jord.) opinantur has fuisse quæ Amazones dicuntur; sed hoc repugnare videtur, quod harum viri post 15 annos ab eisdem

revocati leguntur, illarum vero mariti partim bello, partim ab ipsis occisi scribuntur. Amazonum autem origo hujusmodi fuisse legitur.

DE AMAZONIBUS.

Oros. 1, 15.) Medio tempore habitationis Gothorum in hac sede, duo regii juvenes, Plinus et Scopetius, apud eos per factionem optimatum domo pulsati, ingentem juventutem secum traxere, et in Capadociæ Ponticæ ora juxta fluvium Thermooontem considentes, campos Themiscyrios sibi subjecere. Ubi proxima quæque dum populantur, conspiratione finitimum per insidias cum suis ⁷⁷⁷ comitibus pene omnibus trucidantur. Horum uxores exilio ac viduitate permotæ, arma corripunt, et ut omnibus par ex simili conditione animus fieret, viros qui superfuerant interficiunt, atque accensæ in hostem, sanguine suo ultionem cæsorum virorum excidio finitimum exsecuntur. (Jord. c. 8.) Tunc pace armis quesita, veritate ne prole rarescente deficerent, externos concubitus vicinarum gentium ineunt, factis nundinis semel in anno, ita ut eadem die futuri temporis revertentes in id ipsum, quicquid masculini sexus edidissent, patribus redderent, quicquid feminei, matres ad arma bellica erudirent. Neque enim virgines earum fusum ad aliquid operandum tenebant, sed equis et armis et venationibus se exercebant. Quidam autem dicunt, quod, editis maribus, novercali odio infantis miserandi fata rumperent, et ita apud illas detestabile esset puerperium, quod ubique constat esse votivum. Quæ crudelitas illarum maximum terrorem vicinis gentibus cumulabat vulgatæ opinionis. Nam quæ, rogo, spes esset capto, ubi nefas habebatur ignosci vel filio? (Oros. l. l.) Puellis autem dexterarum inurebant mamillas, ne sagittarum vel jaculorum impiderentur jactus, unde et Amazones dicuntur, hoc est sine mamma. (Jord. c. 7.) Harum duæ reginæ fuere Lampedo et Marpesia, quas audientiores ceteris eligentes, earum se principatui subdiderunt. Quæ, agmine diviso in duas partes, vicissim curam belli et domus custodiam sortiebantur. Sed dum Lampedo proprios fines domi tueretur, Marpesia, seminarum agmine sumpto, novum genus exercitus duxit in Asiam, diversasque gentes bello superans, alias pace concilians, ad Caucasum montem venit, ibique certum tempus demorans, loco nomen dedit saxum Marpesiæ. Unde Virgilius ait :

Ac si dura silex super est Marpesia cautes.

Inde egressæ, Etalem fluvium transierunt, et Armeniam et Syriam, Ciliciam, Galatiam, Pisidiam multaque Asiæ loca obtinuerunt, ibique diutius dominantes, Ephesum et alias civitates castraque condiderunt suoque nomini dicaverunt; templum quoque Dianæ ob sagittandi ac venandi studium, quibus artibus se tradiderant, mira pulchritudine apud Ephesum construxerunt. (Oros. l. l.) Tali ergo casu Scythiæ gen-

tis femina Asiæ regnum per centum annos tenuerunt; sicque magna pars exercitus opulentissima preda onusta in cautes Marpesias ad socias proprias repedavit, reliquæ vero ad tuendum Asiæ imperium relictæ, incursu hostium cum Marpesia regina trucidatæ sunt. Cujus locum filia ejus Sinope capessit, quæ singularem virtutis gloriam perpetua virginitate cumulavit. Hac fama gentes excitata tanta formido et ammiratio invasit, ut Hercules quoque, cum jussus fuisset a domino suo exhibere sibi arma reginæ Amazonum, quasi ad inevitabile periculum destinaretur, ex universa Grecia lectam ac nobilem juventutem contraxerit, novem longas naves præparaverit, nec tamen sic contentus examine virum, ex improvviso eas aggredi et insperatas circumvenire maluerit. Duæ sorores tunc regno preerant, Anthiope et Orithia. Hercules autem adfectus, incautus inermesque et pacis incuria desides oppressit Amazones, et inter cæsas et captas plurimas duæ sorores Anthiope retentæ sunt, Meanippe ab Hercule, Yppolite a Theseo. Sed Theseus Yppoliten matrimonio ascivit, Hercules vero Melanippen sorori reddidit, et arma reginæ in precium redemptionis accepit. Post Orithiam Pentiselea regno est potita, cujus clarissima virtutis documenta inter viros Trojano accepimus bello, in quo ipsa occisa dicitur ab Achille. Fuerunt autem cum ea 70 milia Amazonum, quarum paucae reversæ sunt. Post Pentiseleam regnum tenuit Thalissaris, quæ habuit pacem cum Alexandro Magno. Dicuntur autem Amazones regnasse per annos multos usque ad Julium Cæsarem. Hæc autem de Amazonibus huic hystoriæ subintulimus, ut has quoque de stirpe Gothorum descendisse monstraremus, nunc vero ad ceptam eorundem hystoriam redeamus.

(Jord. c. 9 sqq.) Dio hystoricus et antiquitatum diligentissimus inquisitor, qui operi suo Geticum titulum dedit, regem illis post multa tempora fuisse commemorat nomine Thelephum, Herli ⁷⁷⁸ filium, procerum quidem corpore, sed plus vigore terribilem, qui paternam fortitudinem propriis virtutibus æquans, Herculeis genibus et formæ similitudinem referebat. Hujus regnum Mæsiam appellavere majores. Is conjugio sororis Priami copulatus, bellum habuit cum Danaïs, in qua pugna Tessandrum ducem Græciæ peremit; et dum Ajacem infestus invadit Ulixemque persequitur ictibus, equo cadente, ipse corruit, Achillesque jaculo femore sauciato, diu mederi nequivit; Grecos tamen quamvis saucius a suis finibus proturbavit. Thelepho vero defuncto, Euriphilus, filius ejus, successit in regnum, ex Priami regis sorore progenitus, qui cum ob Cassandræ amorem bella

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷⁷ deest 9^e. ⁷⁷⁸ belii 4. herili 9^e. herculis 11.

interesset Trojano, ut parentibus soceroque ferret A mum Datia, postea Gothia, nunc dicta Gepidia.

(C. 5.) Terciam sedem super mare Ponticum Gothi jam humaniores et prudentiores habebant, divisque per familias⁷⁸⁵ populis, Wisigothæ, id est occidentales Gothi, familiæ serviebant Ewaldorum, Ostrogothæ vero, id est orientales Gothi, preclaris subiacebant Amalis. Quorum studium fuit primum inter vicinas gentes arcum intendere nervis, Lucano testante, qui ait :

Armeniosque arcus Geticis intendite nervis.

Antiquorum etiam facta majorum cantuum modulationibus cytharisque canebant, Erpantale⁷⁸⁶, Hannala, Frigidigni⁷⁸⁷, Widigojæ et aliorum, quorum in hac gente magna opinio est, quales vix heros fuisse miranda jactat antiquitas. (C. 11.) Diu itaque Gothi regnaverunt, adeo ut Cæsar, qui primus omnium Romanum sibi vendicavit imperium omnemque pene suæ ditioni subegerat mundum, Gothos sæpe pertemptans, subicere non posset. Gaius Tyberius jam tercius Romanus regnavit, Gothi tamen in suo regno incolomes perseverant. (C. 15 sqq.) Domiciano vero undecimo jam ab Augusto regnante, ripam Danubii, jam diu a Romanis obsessam, Gothi, deletis militibus Romanis eorumque ducibus, vastaverunt. Cui provincie tunc post Agrippam preerat Oppius Sabinus, Gothi autem principabatur Dorpaneus. Inter quos bello commisso, Gothi Romanos vicerunt, caput Oppii Sabini absiderunt, multas civitates et castella de parte imperatoris publicæ predati sunt. Qua necessitate compulsus, Domicianus cum omni virtute Ylliricum properavit, prelatoque militibus Fusco ductore, cum electissimis viris amnem Danubii, consertis navibus instar pontis, eum transmeare precepit super exercitum Dorpaneus. Gothi haut segnes arma capessunt, primoque conflictu Romanos devincunt, et extinctio Fusco duce, militum castra prædantur; magnaque potiti victoria, jam procures suos, non quasi puros homines sed quasi semideos, Anses vocaverunt. Quorum genealogiam ut paucis percurram, primus horum heroum fuit Capul, qui genuit Ulmal, Ulmal vero genuit Anguisath, Anguisath⁷⁸⁸ genuit eum qui dictus est Amala, a quo et genus Amalorum decurrit; Amala vero genuit Hisarnam, Hisarnis autem genuit Ostrogotham, Ostrogotha genuit Hunul, Hunul genuit Athal, Athal genuit Achilulf et Odilulf, Achilulf autem genuit Ansilam et Edilulf et Witulf⁷⁸⁹ et Hermenricum, Witulf⁷⁹⁰ vero genuit Walaradantem, Walaradans Hiarnum⁷⁹¹ et Venetharium, Venetharius Wandalaricum, Wandalaricus genuit Dietmarum⁷⁹² et Walamirem et Witmarum⁷⁹³, Dietmar genuit Theodoricum, Theodoricus genuit Amalasuinam, Amalasuinam genuit Athalaricum et Matesuinam de Eutharico⁷⁹⁴ viro suo, qui affinitate generis sic ad eam conjunctus est.

VARIE LECTIONES.

⁷⁸⁵ XX 9c. ⁷⁸⁶ r. mac. 5. ⁷⁸⁷ t. romanorum 9c. ⁷⁸⁸ decidente 4. 5. 10. ⁷⁸⁹ vero 5. ⁷⁹⁰ familiam 5. ⁷⁹¹ arpantale 4. erpantale 5. expantale 10. herpantale 9c. ⁷⁹² frigidigni 9c. ⁷⁹³ deest 9c. in margine suppl. 10. ⁷⁹⁴ withulf 9c. ⁷⁹⁵ hiarnum 9c. 10. ⁷⁹⁶ diethmarum 4. 9c. ⁷⁹⁷ withmarum 9c. ⁷⁹⁸ codicum fidem in his nominibus scribendis secutus sum.

Ermenricus ⁷⁹³ supradictus, filius Achiulf, genuit Hunimundum, Hunimundus Thurismundum, Thurismundus Herimundum, Herimundus autem genuit Etericum, Etericus Eutaricum, qui conjunctus ⁷⁹³ Amalsuindæ genuit Athalaricum et Mathesuindam. Mortuus est autem Athalaricus in annis puerilibus, et Mathesuindæ Witigis est copulatus, de quo illa non suscepit filium. Cum autem Witigis rebus humanis excederet, Germanus patricius, fratruelis domni Justiniani imperatoris, sumens eam in conubium, patriciam fecit ordinariam, genuitque filium ex ea nomine Germanum. Defuncto autem Germano viro suo, ipsa vidua perseverare disposuit. Conjunctio consanguinitatis Ermenrici et Theoderici talis fuit. Ermenricus et Witulfus filii fuerunt Achiulli.

Hermenricus	Witulfus
Hunimundus	Walaradans ⁷⁹⁴
Thurismundus	Winitharius
Herimundus ⁷⁹⁵	Wandalarius
Etericus	Dietmarus
Eutharicus	Theodericus. Cujus

filium Amalsuindam Eutharicus accipiens, genuit Athalaricum et Mathesuindam, stirpemque Amalorum jam pene divisam conjunxit. Illis ita insertis non ab re, ut credimus, ad ordinem hystoriæ redeamus.

(C. 14 sqq.) Dorpaneus igitur rege Gothorum defuncto, successit Ostrogotha, et pars Gothorum, quæ orientalem plagam tenebat, Ostrogotharum nomen accepit, sive a rege, sive a regione; reliqui vero, qui in occidenta erant parte, Wisigothæ dicti sunt, ambæ tamen patri regi Ostrogothæ subjacuerunt; mirumque in modum illis proficientibus, sub eorum dextera Wandalus jacuit, Marcomannus sub precio stetit, princeps Quadorum in servitutem redactus est. Philippo itaque Romanis imperante, qui solus ante Constantinum cum filio suo item Philippo Christianus factus est, Ostrogotha cum suis transiens Danubium, provincias Romanorum vastavit; ad quem debellandum Decius senator a Philippo dirigitur. Qui veniens, Romanos milites quos invenit a militia deposuit et in privata vita degere fecit, quasi eorum neglectu Gothi Danubium transierint, factaque, ut putavit, in suos vindicta, revertitur ad Philippum. Milites autem videntes, se post tot labores a militis pulsos, ad Ostrogothæ regis auxilia confugerunt. Qui excipiens eos, eorumque verbis accensus, mox trecenta milia suorum armata producit ad bellum, transitoque Danubio, Mœsiam populati sunt, et Marcianopolim, ejusdem patriæ urbem metropolim, quam Trajanus olim ex nomine sororis suæ Marcæ condidit, obsederunt; acceptoque precio post longam

A obsidionem ditati, ad propria redierunt, staque in patria feliciter versabantur, quousque princeps eorum exstitit Ostrogotha. Post ejus excessum Oniba successit, qui ducto exercitu cum Romanorum partes devastaret, Decius jam imperator cum filio suo ei occurrit, consertoque prælio, Decii filius, et ipse dictus Decius, sagitta occiditur, pater quoque, cum filium ulcisci ⁷⁹⁶ moliretur, interimitur. Post Decium Gallus et Volusianus regno potiti, pacem cum Gothis pepigerunt, nec longo intervallo utrisque occumbentibus, Gallienus ⁷⁹⁷ arripuit principatum. Quo lascivia resolutus, Respa et Veducus Thurharusque duces Gothorum fretum Ellesponticum transfretantes, multas Asiæ urbes depredati sunt, illudque opinitissimum Dianæ templum, ab Amazonibus Ephesi conditum, succenderunt, et cum multa preda regressi, Trojam, quæ vix ab illo Agamennico bello quantumcumque reparata erat, rursum deleverunt, sicque Asia vastata, Traciam devenerunt, et juxta radicem Hemi montis aquarum calidarum lavacro delectati, multis diebus commorantes, ad propria redierunt. (Jonn. c. 20 seqq.) Post hæc ab Herculo Maximiano in auxilium Romanorum contra Parthos rogati, fideliter decertaverunt, et Narseum regem Persarum, Saporis magni nepotem, fugaverunt. A Constantino quoque imperatore rogati, multo a fuerunt auxilio, et ut famosissimam Romæ æmulam in suo nomine conderet civitatem, Gothorum interfuit operatio. Qui fœdere inito cum imperatore, 40 milia suorum illi in solatium contra varias gentes obtulere, quorum et numerus et militia usque ad presens in re publica nominatur, id est fœderati. Tunc etenim sub Ariarici et Ariorici regum suorum florebat imperio. Post quorum discessum successor regni exiit Geberich, virtute et nobilitate eximius. Nam patre Hilderico natus, avo Hovida, proavo Nida, gloriam generis sui factis exæquavit. In principio quippe regni sui mox Wandalorum genti, qui eo tempore manebant ubi postea Gepidi sedebant, bellum indixit, regemque eorum Wisamarum cum magna parte gentis suæ prostravit, depredatisque Wandalis, victor remeavit. Perpauci vero Wandali, qui remanserant infortunatam sibi patriam relinquentes, Panoniam, a Constantino imperatore sibi ⁷⁹⁸ concessam, petierunt, ibique localis sedibus, per sexaginta annos imperatorum decretis velut incolæ deservierunt. Inde jam post longum tempus a Stillicone, magistro militum et exconsule ac patricio, invitati, Gallias occupaverunt, ubi finitimos depredantes, non adeo fixas sedes habuerunt. Geberico namque rege Gothorum rebus humanis excedente, post aliquantum temporis Ermenricus, Amalorum nobilissimus, successit in regnum, qui multas arctoi gentes bellicosas perdomuit suisque legibus parere fecit, quem merito nonnulli majores Alexandro magno conpa-

B
C
D

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁹³ c. est 9°. ⁷⁹⁴ Walaradus 9°. ⁷⁹⁵ herimundus 5. ⁷⁹⁶ u. f. 5. ⁷⁹⁷ galienus 9°. ⁷⁹⁸ doest 9°.

revere. Habebat quippe sub ditione sua Golthes⁷⁹⁹, Cithathios⁸⁰⁰, Inanxos⁸⁰¹, Suasos, Narboncas⁸⁰², Merentes, Mordentes, Ymniscaros⁸⁰³, Roscathaizantes⁸⁰⁴, Athaalos, Mavegonas, Rubegenas, Holfas. Et cum tantorum servitio clarus haberetur, non quievit nisi et Herulorum gentes, quibus preerat Alaricus, sibi subiceret. Quæ gens juxta Meotidem paludem habitans, ex locis stagnantibus, quas Greci helle vocant, Heruli quasi Helli nominati sunt, gens quantum velox tantum superba. Nulla siquidem gens tunc erat, quæ non levem⁸⁰⁵ armaturam in acie sua ex ipsis eligeret. Sed quamvis eorum velocitas ab aliis crebro bellantibus eos tutaretur, Gothorum tamen stabilitati et tarditati subjacuerunt, fecitque causa fortium, ut ipsi inter reliquas gentes Getharum regi Ermenrico servirent. Post Herulorum eadem item Ermenricus in Venethos arma commo-

A vit, qui numerositate pollentes, primo resistere conabantur; sed nichil valet multitudo in bello, ubi et Deus permittit et multitudo fortium armata advenit. Venethorum vero natio, ut supra diximus, populosa est, qui ab una stirpe exorti, tria sibi nomina indiderunt, Venethi, Anthes, Slaveni, quod nomen eis principale est. Qui quamvis postea, facientibus peccatis quorundam, ubique sevirunt, tunc tamen omnes Ermenrico servierunt. Hestorum quoque nationem, qui longissimam oceani ripam Germanici insederant, idem prudentia et virtute subegit, omnibusque Scythiæ et Germaniæ nationibus acsi propriis laribus imperavit. Post hæc vero Hunorum gens omni ferocitate atrocior exarsit in Gothos, eosque, qui prius timori erant ceteris gentibus, ab antiquis conterritos expulit sedibus. Hos, ut refert antiquitas, ita extitisse comperimus.

DE ORIGINE HUNORUM.

Filimer rex Gothorum, Gadarici Magni filius, qui post egressum eorum de Scanzia insula jam quinto loco tenuit regnum Getharum, quique terras Scythicas, ut superius dictum est, cum gente sua intraivit, quasdam mulieres magas, quas illi Gotico nomine alirunas vocant, in exercitu reperit, easque suspectas habens, de medio sui jam pregnantis, ut quidam (Jona. c. 24) dicunt, proturbavit, longèque ab exercitu fugatas in solitudine manere coegit. Quidam (idem?) vero dicunt quod silvestres homines, quos Faunos licarios vocant, dum eas per desertum errare viderent, earumque complexibus se in coitu miscuerint, et genus hoc ferocissimum ediderint. Quod fuit primum inter paludes Meotidas minutum, tetrum atque exile, quasi hominum genus, nec alia voce notum, nisi quod humani sermonis imaginem assignabat. Tali igitur stirpe Huni creati, Gothorum finibus advenerunt. Natio autem illorum, ut dictum est, referente Prisco hystorico, Meotidem paludem in ulteriori ripa insidens, venationi tantum studuit, nullum alium experta laborem, nisi quod, postquam crevisset in populos, fraudibus et rapinis vicinarum gentium conturbavit quietem. Hujus ergo gentis venatores, ut assolent, dum in ulteriori Meotidis ripa venationes inquirerent, animadvertunt, quomodo cerva ex improvise se illis obtulit, quæ ingressa paludem, nuncque progrediens, nuncque subsistens, indicium viæ tribuit. Quam secuti venatores, paludem meotidem, quam imperviam putabant, pedibus transierunt, moxque Scythicam terram inscii intraverunt. Illi vero præter Meotidem alium mundum esse ignorabant, admiratione terræ Scythicæ ducti, ut erant sollertes, iter illud antea nolle ætati notum divinitus sibi ostensum rati, ad suos redeunt, rei actum edocent, Scythiam laudant, omnes simul per viam quam cerva ducit ad Scy-

thiam properant, et quantoscumque Scytharum obvios habuerunt occiderunt, reliquos perditos subegerunt. Nam mox ut ingentem illam paludem transierunt, ilico Alpizuros et Alcizuros ac Itimaros, deinde Arsos et Boiseos, qui ripæ Scythiæ insidebant, quasi quidam turbo gentium rapiebant; Alanos quoque, pugna sibi pares sed humanitate victus formaque dissimiles, frequenti certamine fatigantes subjugabant. Nam et quos bello forsitan minime superabant, vultus sui terrore nimium pavorem ingerentes, fugabant, eo quod erat eis species pavendæ nigredinis, et si dici fas est, quædam informis offa, non facies, habensque magis quasi quædam puncta quam lumina, quorum animi fiduciam turbidus prodit aspectus. Qui etiam in filios suos primo die natos deserviunt. Nam ferro secant genas eorum, mox ut nati sunt, ut antequam lactis nutrimenta percipiant, vulneris cogantur subire tolerantiam. Hinc imberbes senescunt et sine venustate ephēbi sunt, quia facies ferro sulcata tempestivam pilorum gratiam cicatrice absumit. Forma quidem exigui, sed argutis motibus sunt expediti et ad equitandum promptissimi, scapulis latis et ad arcus sagittasque paratis⁸⁰⁶, firmis cervicibus et superbia semper erectis⁸⁰⁷. Illi vero sub figura hominum vivunt beluina sevicia. Quod genus expeditissimum multarum nationum Gothi ut viderunt, expavescunt, suoque cum rege deliberant quid agant. Ermenricus vero rex Gothorum licet, ut superius retulimus, multarum gentium extitisset triumphator, de Hunorum tamen adventu sollicitus dum cogitaret, Rasomonorum gens infida, quæ tunc inter alias illi famulatum exhibebat, tali eum occasione decipiebat. Quandam feminam ex memorata gente, Suanihildam nomine, pro marito sui fraudulento discessu rex furore commotus, equis ferocibus⁸⁰⁸ precepit alligari et incitatis cursibus per di-

VARIE LECTIONES.

⁷⁹⁹ golthes 4. 9c. 11. gothos 10. ⁸⁰⁰ cithathindos 9c. ⁸⁰¹ inanxos 9c. ⁸⁰² narboneas 4. narbunxas 9c. ⁸⁰³ imiscatos 4. ⁸⁰⁴ roscathazantes 9c. ios. cathaizantes 4. ⁸⁰⁵ legem 5. 9c. 10. ⁸⁰⁶ parati 9c. ⁸⁰⁷ erecti 9c. ⁸⁰⁸ ferocioribus 5.

versa divelli. Cujus fratres Sarus et Ammius germanæ obitum vindicantes, Ermenrici latus ferro petierunt, quo vulnere saucius, ægram vitam imbecillitate contraxit. Quam adversam ejus validitudinem audiens Valamber rex Hunorum, in Ostrogothorum partem movit exercitum, a quorum societate jam Wisigothæ quadam inter se contentione disjuncti erant. Inter hæc Ermenricus tam vulneris dolorem quam Hunorum incursionem non ferens, jam grandævus et plenus dierum, centesimo decimo anno vite suæ defunctus est. Cujus mortis occasio dedit Hunis prevalere in Gothos illos quos dixeramus in orientali plaga sedere et Ostrogothas nuncupari. Qui Hunis resistere non valentes, cum regis sui Ermenrici morte Wisigothæ ab eis essent divisi, in antiquam patriam Scythiæ remeabant, Hunorum subjacentes ditioni, Winithario tamen Hamalo, Ermenrici fratruelis filio, principatus insignia retinente. (Jord. c. 48.) Qui Witulfi, avi sui, qui erat frater Ermenrici, virtutem imitatus, quamvis Ermenrici felicitate inferior, ægre tamen ferens Hunorum subjacere imperio, paululum se subtrahit ab illis, suamque dum nititur ostendere virtutem, in Anctorum fines movit procinctum, eosque agrediens⁹⁰⁹, prima congressione vincitur, sed deinde fortiter agens, regem eorum Booz⁹¹⁰ nomine cum filiis suis et septingentis primatibus in exemplum terroris afflixit, ut dediticiis metum cadavera penduntium geminarent. Sed dum tali libertate vix anni spatium geminasset, non passus est Valamber rex Hunorum, sed super Winitharium duxit exercitum; dique cum certarent, primo et secundo certamine Winitharius vincit, nec valet aliquis commemorare quantam stragem Hunorum fecerit. Tercio vero prælio Winitharius interemptus est, sique rex Hunorum omnem populum Gothorum in pace subactum possedit, ita tamen ut gens Gothorum semper proprios regulos, quamvis Hunorum consilio, haberet. Defuncto autem Winithario, Hunimundus, Ermenrici quondam potentissimi regis filius, successit in regnum, eoque defuncto, regnavit filius ejus Thurismundus, flore juventutis ornatus, qui secundo regni sui anno contra Gepidos exercitum movit, magnaue de illis potitus victoria, casu dicitur interemptus. Quem sic luxuravit Ostrogothæ, ut per 40 annos in locum ejus alius non succederet, quatinus illius memoria diu apud eos manserit. Cujus filius Herimundus spernens regnum Ostrogotharum propter Hunorum dominium, cum filio suo Beterico ad Hesperias gentes se contulit, et sub Theoderico Wisigotharum rege, de quibus mox dicitur, tacita generis sui propinquitate, cum magna gloria militavit. Unde post longum tempus Walamir⁹¹¹, filius Wandalarici, qui erat filius Winitharii, regnum accepit cum fratre suo Dietmaro necnon et Witimaro, eratque in his tribus grata con-

A templatio, quando mirabilis Dietmar pro fratre⁹¹² Walamiro militabat imperio, Walamir vero pro altero jubebat ornando, Witimar utrisque adherelat et quasi utrisque serviebat, sic illis mutua affectione se tuentibus, ut nulli regnum deesset, quod utrique in pace tenebant, ita tamen, ut Hunorum regis, qui jam erat Attila, deservirent imperio. (C. 55.) Postquam enim⁹¹³ mortuus est Valamber⁹¹⁴ rex Hunorum, regnabat Mauzuchus, pater Attilæ, post quem germani ejus Hoctar et Roas, post quos⁹¹⁵ Attila cum Bleda germano suo, qui magnæ parti Hunorum preerat; sed Attila, interfecto fratre Bleda, unversum populum sibi subjugabat, vir in concussionem gentium et terrarum omnium metum natus in mundo, qui, nescio qua sorte, cuncta terrebat, formidabili de se opinione vulgata. Erat autem superbus incessu, huc et illuc circumferens oculos, ut elati potentia ipso quoque motu corporis appareret, bellorum quidem amator, sed ipse manu temperans, consilio validissimus, exorabilis supplicantibus, semel in fide receptis propicius, forma brevis, lato pectore, capite grandi, minutis oculis, barba raris canis aspersa, tetro colore originis suæ referens signa. Qui quamvis hujus esset naturæ ut semper magna⁹¹⁶ confideret, addebat ei tamen confidentiam gladius Martis, apud Scytharum reges inventus et semper habitus, quem hystoricus Priscus tali refert occasione detectum. Cum pastor quidam gregis unam buculam claudicantem conspiceret, nec causam doloris inveniret, nisi quod eam vulneratam videret, sollicitus vestigia cruoris insequens, tandem ad gladium veniebat, quem latentem in herbis vacca depascens incauta calcaverat, effossumque protinus ad Attilam detulerat. Quo ille munere multum gratulatur, et ut magnanimus totius mundi principem se constitutum ac per Martis gladium potestatem bellorum sibi concessam fuisse arbitratur. Hinc multis nationibus bella inferens, suæ ditioni subiebat: (H. m.) Gepidarum quoque regem famosissimum Hardericum sibi subdebat. Ostrogothas, ut dictum est, ab initio Huni possidebant (Jord. c. 48), nec contra consanguineos Wisigothas licuit recusare certamen, nec aliter ab Hunorum dominio divelli potuit gens illa Scythica, nisi mora Attilæ proveniret, quæ cunctis in commune nationibus et Romanis fuit optata. Quæ qualiter proveniret, in sequentibus dicemus; nunc ad Wisigotharum hystoriam redeamus.

(C. 25.) Wisigothæ⁹¹⁷ itaque cum per mortem Ermenrici ab Ostrogothis discederent et eosdem ab Hunis obprimi et expelli cernerent, nimium territi, quid de se propter gentem Hunorum⁹¹⁸ deliberarent ambiebant; dique cogitantes, tandem communi placito legatos ad Valentem, fratrem Valentiani senioris, tunc Constantinopoli regnantem, ut

VARIE LECTIONES.

⁹⁰⁹ pro agg. 9^e. ⁹¹⁰ boz 9^e. ⁹¹¹ walmir 5. 9^e. ⁹¹² f. et w. 9^e. ⁹¹³ deest 9^e. ⁹¹⁴ valaber 5. ⁹¹⁵ deest 9^e. ⁹¹⁶ m. s. 5. ⁹¹⁷ rubram add. De Wisigothis. ⁹¹⁸ h. g. 5.

superius scriptum ⁸¹⁹ est, miserunt, ut partem Traciz sive Mœsiaz illis traderet ad colendum, ejus se legibus ejusque imperiis se victuros promittentes. Et ut fides uberior illis haberetur, promittunt se Christianos fieri, si linguæ suæ scios eis mitteret doctiores fidei. Quo Valens comperto, mox gratulabundus annuit, quod ipse ⁸²⁰ ultro petere voluisset, susceptosque in partibus Mœsiaz Gethas quasi murum regni sui contra ceteras statuit gentes; et quia tunc Valens imperator Arriana perfidia saucius omnes nostrarum partium sacerdotes odio habebat, suæ partis fautores illuc direxit predicatorum. Qui venientes, rudibus et ignaris illico perfidiaz suæ virus infundunt. Sic itaque Wisigothæ per Valentem imperatorem Arriani potius quam Christiani effecti, de cetero tam Ostrogothis quam Gepidibus parentibus suis affectionis gratia evangelizantes, per Ulphiam episcopum suum Arrianum (*H. m.*), qui litteras Gothicas primus invenit et scripturas in eorum linguam divinas convertit, omnem hujus linguæ nationem ubique ad culturam sectæ hujus invitabant. (*Joan. l. l.*) Ipsi autem, ut dictum est, Danubium transmeantes, Datiam et Ripensem, Mœsiam Traciamque permissu principis insederunt. (*C. 26.*) Quibus evenit, ut assolet genti necdum bene loco fundatæ, ut penuria famis stringerentur ⁸²¹, cæperuntque duces eorum, qui regum vice illis præerant, Frigidernus et Alatheus et Saphrach, exercitus inopiz condolare negotiationemque a Lupicino ⁸²², et Maximo, Romanorum ducibus, expetere. Qui, avaricia compellente, cæperunt non solum ovium boumque carnes, verum etiam canum et immundorum animalium morticina eis contradere, adeo ut quodlibet mancipium in uno pane aut decem librarum carne mercarentur. Mancipis et omni subpellectile deficiente, filios eorum avarus mercator exposcit. Sed parentes salutem pignorum suorum providentes, deliberant, facilius ingenuitatem perire quam vitam, dum misericorditer alendus quis ⁸²³ venditus potius quam moriturus servatur, filios tradunt. Contigit autem illo tempore, ut Lupicinus ductor Romanorum Frigidernum Gothorum regulum ad convivium invitaret dolumque, ut post exitus docuit, moliretur. Sed Frigidernus dolum nesciens, cum paucis ad convivium venit; et dum in pretorio epulatur, clamorem miserorum morientium audivit. Nam in alia parte socios ejus reclusos milites ducis Lupicini jussu ejus trucidare conati sunt. Quod sentiens Frigidernus, evaginato gladio, non sine magna temeritate velociter ex convivio egreditur, sociosque a morte ereptos ad necem Romanorum instigat. Qui nacti occasionem votivam, elegerunt potius in bello mori quam fame deficere, et illico in mortem ducum Lupicini et Maximi armantur. Illa dies Romanorum securitatem et Gothorum ademerat famem; cæperuntque Gothi jam non ut peregrini, sed ut cives et

A domini possessoribus imperare totasque partes septentrionales ⁸²⁴ usque ad Danubium sub suo jure tenere. Quod comperiens in Antiochia Valens, bellum adversus eos movit; in quo ipse vulneratus, in quandam casam confugit, ignorantibusque Gothis, quod imperator in tam villi casa lateret, apposito igni, crematus est, iusto scilicet judicio Dei, ut ab ipsis igni combureretur, quos ipse veram fidem petentes in perfidiam declinavit, ignemque caritatis ad gehennæ ignem detorsit. (*Joan. c. 27 seqq.*) Post tanti gloriæ trophei Wisigothæ Traciam Datiamque Ripensem potiti, tamquam solum genitale cæperunt incolere, donec Theodosius, Hispani Theodosii filius, a Gratiano imperatore electus et in orientali principatu loco Valentis patris sui subrogatus est. Qui acer ingenio et virtute atque concilio clarus, dum disciplinam militarem exerceret, ignavia et desidia priorum principum exclusa: Gothus, ut sensit, perterritus, militesque Romani sub meliori principe fiduciam accipientes, Gothos impetere temptant, eosque a finibus Traciæ expellunt. Post hæc. Theodosio pene usque ad desperationem ægotante, datur iterum Gothis audacia, divisoque exercitu, Frigidernus ad predandam Thessaliam et Achaïam digressus est, Alatheus vero et Saphrach Panoniam petierunt. Quod cum Gratianus audisset, qui tunc a Roma in Gallias ⁸²⁵ secessit, mox collecto exercitu ad eos venit, nec tamen armis fretus, sed gratia et muneribus eos victurus; nam fœdus cum eis iniit, et victualia illis concessit. Theodosius vero convalescens, cum reperisset Romanos et Gothos fœdus pepigisse, grato animo accepit, et ipse cum Athalarico, qui Frigiderno successit in regno, fœdus percussit, eumque Constantinopolim invitavit. Qui omnino libenter acquiescens, dum regiam urbem ingrederetur et a Theodosio cum omni jocunditate et affectione susceperetur, videns ædificiorum magnificentiam et exornati quasi ad diem festum populi frequentiam, urbis situm naviumque comæatum, ac deinceps imperatoris regiam ingrediens, et obsequia diversaque officia conspiciens, valde ammiratus: *En*, inquit, *cerno, quod sepe incredulus audiebam; sine dubio deus terrenus est imperator, et si quis adversus eum manum moverit, ipse sanguis sui reus erit.* In tali ergo ammiratione majori honore a principe suffultus, paucis mensibus interjectis, rebus excessit humanis. Quem princeps affectionis gratia pene plus mortuum quam vivum honorans, ipse in exequiis feretrum ejus precessit, dignæque illum sepulture tradidit. Quod videns cunctus ejus exercitus, in servitio Theodosii pro tanta ejus benignitate perduravit, Romanoque se subdens imperio, velut unum corpus cum militibus Romanis efficitur, militiæque illa dudum sub Constantino fœderatorum revocata, et ipsi fœderati dicti sunt. E quibus imperator contra Eugenium tyrannum, qui occiso Gratiano Gallias

VARIÆ LECTIONES.

⁸¹⁹ dictum 9^e. ⁸²⁰ deest 9^e. ⁸²¹ strigerentur 5.

⁸²² galdam 5.

⁸²³ lupicino 4. 5. ⁸²⁴ qui 9^e. ⁸²⁵ septentrionalis 5.

occupavit, plus quam milia armatorum ⁸⁹⁶ fideles sibi et amicos intellegens adduxit, victoriamque potius, ultionem exegit. Postquam vero Theodosius rebus excessit humanis, coeperunt filii ejus utramque rem publicam luxuriose vivendo ad nichilum deducere auxiliariisque ⁸⁹⁷ suis Gothis consueta dona subtrahere; mox Gothi fastidium eorum crevit, verentesque ne longa pace eorum se solveret fortitudo, ordinaverunt super se regem Alaricum, cui erat post Amalos ⁸⁹⁸ secunda nobilitas Balthorumque ex genere origo mirifica, quorum primus dudum ab audacia virtutis Baltha, id est audax, inter suos nomen acceperat. Mox igitur Alaricus cum suis deliberans, suasit eis, suo potius ⁸⁹⁹ labore regnum querere quam alieno exercitui per odia subiacere; sicque per Pannoniam intravit Italiam, nulloque penitus obistente, applicuit ad pontem Candidiani, qui tercio militario erat ab urbe regia Ravenna, cujus dudum possessores, ut tradunt majores, Enethi, id est laudabiles, dicebantur. In ejus vicinitatem cum Wisigotharum applicuisset exercitus, Alaricus legationem misit ad Honorium, filium Theodosii, qui tunc ibi erat, ut daret ei locum ⁹⁰⁰, in quo cum exercitu suo habitare posset. Qui concessit ei Galliam et Hispaniam, quas Geisericus rex Wandalorum jam pene vastavit. Quo cum tenderent Gothi, in quodam loco aliquandiu morati sunt. Tunc Stilicho comes et patricius, socer Honorii imperatoris, subito irruit super eos in ipsa sacratissima die paschae, nichil mali suspicantes, et multos ex illis occidit. Primum quippe perturbati sunt Gothi, sed mox, relictis viribus, arma corripunt, multosque de exercitu Stiliconis occidentes, ceteros in fugam convertunt, et in magnam iram excitati, jam in Gallias pergere nolunt; sed furibundo animo coepum iter deserentes, in Lignriam, quam jam transierant, revertuntur, eamque spoliantes, Æmiliam pariter et Flaminiam devastant, et per Tusciam usque ad Romam discurrentes, quicquid ex utroque latere fuit, in predam diripiunt, Romamque venientes, apprehenderunt eam et devastabant et incendebant. Jussit tamen Alaricus, ut si quis in loca sancta confugeret, nichil mali pateretur, et quamvis civitas predaretur, nemo tamen occideretur. Capta est autem Roma ab Alarico rege Gothorum post annos 1144 ex quo facta est. Exeuntes autem Gothi ab Urbe, per Campaniam et Lucaniam Brutiamque perrexerunt; et cum vellet transire in Siciliam, multi ex eis in mari perierunt. Alaricus vero dum deliberaret quid ageret, subitanea morte apud Consentiam defunctus est. Quem sui nimia dilectione lugentes, Vasentem fluvium de alveo suo derivaverunt, regemque suum Alaricum in medio fluminis cum divitiis multis sepelientes, ipsum flumen in alveum suum reduxerunt, et ne locum ipsum ⁹⁰¹ aliquis postea sciret, captivos qui illum averterant omnes occiderunt; Athausum

A vero, Alarici consanguinem, super se regem constituerunt. Qui rediens Romam, quicquid remansit, more locustarum erasit, nulloque resistente, tulit sororem Honorii Placidiam, filiam Theodosii imperatoris, eamque sibi in conjugio copulavit. Quae cum blandimentis animum viri flecteret ut pacem cum Romanis haberet, Gallias tetendit, vicinisque gentibus perterritis, et Wandalis inde in Hispaniam fugatis, tercio anno postquam Gallias et Hispanias perdomuit, fraude suorum interfectus est. Post quem Segericus regnum accepit; sed et ipse a suis occisus ⁹⁰², vitam cum regno reliquit. Dehinc jam quartus ab Alarico rex constitutus est Vallia, nimium prudens; contra quem Honorius imperator Constantium, virum industria militari pollentem, direxit, B promittens ei, si sororem suam Placidiam sive pace sive quocumque modo reduceret quod eam sibi conjugem daret. Quo placito, Constantius ovans cum armatorum copia Hispanias petiit, cui Vallia non minori procinctu occurrit; sed ab utraque parte legatione directae, ita convenit, ut sororem principi redderet suumque adjutorium Romanae rei publicae non denegaret. Duodecimo anno ⁹⁰³ regni Valliae, quando et Huni post quinquaginta annos a Romanis et Gothis ab invasa Pannonia expulsi sunt, videns idem Vallia, Wandalos in suis finibus esse cum temeritate, contra eos movit exercitum, expulsosque in Africam, vellet eos etiam ibi persequi, nisi casus, qui dudum Alarico illuc tendenti contigerat, eum revocasset. Defuncto Vallia, Theodericus regnum accepit, ad quem, ut supra dictum est, Herimundus, filius Thurismundi, nepotis Ermenrici, spreto regno Ostrogotharum propter Hunorum dominium, se contulit.

(H. R. et H. m.) Inter haec regnantibus Marciano in Oriente et Valentiniano in Occidente, Attila, rex Hunorum omnium et solus regnator pene cunctarum Scythicarum gentium confusus in multitudinem fortissimarum gentium, quas sibi subjugaverat Macedoniam et Mesiā, Achaia et utramque Daciam, Traciam et omne pene Illyricum devastaverat, posuitque in animo suo, venire ad dissipandum occidentale imperium, hoc est Romanum. Erat namque sub ejus potestate nominatissimus Gepidarum rex ⁹⁰⁴ Hardericus, eminentior ipso cui serviebat, et Ostrogotharum rex Walamir cum fratribus suis Dietmaro et Witimaro ⁹⁰⁵, necnon fortissimae gentes, Marcomanni, Suevi, Quadi, Heruli, Turcilingi, Rugi et aliae barbarae gentes, quae habitabant in partibus aquilonis. Hi omnes erant in adiutorio ejus, eratque numerus exercitus ejus milia quingenta. Huius omnium Attila superbus imperio, primas mundi gentes, Romanos scilicet et Wisigothas, subdere sibi preoptabat, et quamvis speraret se facere posse quod vellet per virtutem tantarum gentium, tamen et per astutiam vincere querebat. Timens enim, ne Gothi, qui intra Gallias habitabant, jungerentur Ro-

VARIAE LECTIOES.

⁸⁹⁶ armatos s. f. 5. ⁸⁹⁷ auxiliariisque 5. ⁸⁹⁸ Amalos 94. ⁸⁹⁹ p. s. 5. ⁹⁰⁰ deest 9c. ⁹⁰¹ i. l. 5. ⁹⁰² o. est 9c. ⁹⁰³ deest 3. 9c. ⁹⁰⁴ r. g. 5. ⁹⁰⁵ withmaro 9c.

manis in adiutorium, cum esset nimis astutus et subtilis, misit nuncios ad Valentinianum, nullatenus se adversum ⁸²⁰ Romanos hostiliter venire nec publicæ rei amicitias in aliquo se velle violare, sed contra Theodericum Wisigotharum regem sibi certaminis causas existere (cf. Jord.). Similiter misit et ad Theodericum, non sibi pugnam esse adversum Gothos, sed contra Romanos, seque satis studere pacem cum Gothis habere. Hoc autem per astutiam ⁸²⁷ fecit in dolo, ut, si Romanos Gothosque ab invicem divideret, hos et illos postea facile vinceret. Aecius autem patricius, qui tunc militiæ preerat, intelligens astutiam et dolos Attilæ, misit ex persona Valentiniani ⁸²⁸ imperatoris legatos ad Theodericum regem Gothorum, qui illo in ⁸²⁹ tempore apud Tolosam regnabat, ut pacem firmaret cum illo. Consensit in hoc Theodericus, pacemque cum Aecio firmavit, seque cum eo contra Attilam pugnare promisit. Fuerunt autem in auxilio Aecii patricii Burgundiones, Franci, Alani, Saxones, Riparioli, Briones, Sarmatæ, Armorici, Lutici ⁸³⁰. Producitur quoque a rege Theoderico Wisigotharum multitudo innumerabilis. Quatuor namque filiis suis domi dimissis, Friderico scilicet, Eurico ⁸³¹, Retemire et Imnerico, duos tantum majores secum assumit, Thurismundum et Theodericum. Conveniunt itaque in campos Catalaunicos, qui et Mauriaci nominantur, centum leuas ⁸³², ut Galli mensurare solent, in longum tenentes et septuaginta in latum, quæ sunt in longitudine miliaria centum quinquaginta et in latitudine miliaria centum quinque. Una enim leua ⁸³³ Gallica mille quingentorum passuum quantitate mensuratur. (Jord. — H. R. — H. m.) Cumque ad locum venissent ubi jam pugnare debuerant, interrogavit Attila divinatores suos quid sibi de ipsa pugna protenderent. (Jord.) Qui more solito nunc fibras pecorum, nunc quasdam venas in abrasis ossibus intuentes, Ilunis infausta pronunciant, scilicet Attilam non habiturum victoriam. Hoc tamen quantulumcumque predixere solatii, quod summus de parte hostili ductor in certamine occumberet. (H. R. — H. m.) Attila vero cum hoc de interitu Aecii, cuius mortem ⁸³⁴ sitiebat, denunciare putaret, non dubitavit, vel cum suorum perditione bellum committere, dummodo Aecium, suis motibus fortiter obsistentem, posset extinguere. Committit itaque pugnam circa horam diei nonam, jam in vespere die vergente, ut, si superaretur, ab hostibus imminentis noctis se tenebris occuleret. Conveniunt itaque hinc et inde nationes fortissimæ, conseruntur acies, fit bellum acre nimis et pertinax, quale vix ulla ⁸³⁵ narratur: hystoria; nec ante præliandi ardore quieverunt, quam nox superveniens pugnandi facultatem eis adimeret. Eo siquidem prælio 170 milia

A hominum caesa ⁸³⁶ referuntur, tantumque sanguinis effusum esse, ut parvulus rivulus qui ibi labeatur, sanguine occisorum subito auctus, cadavera peremptorum secum traheret. Attilam sane de morte Aecii sua fœellit suspicio; nam Theodericus rex Wisigotharum occubuit. Aecius sanus evasit. In quo prælio quamvis neuter cessisset exercitus, constat tamen Attilam fuisse superatum. (Jord. c. 40.) Tunc Wisigothæ ⁸³⁷ dividentes se ab Alanis, invadunt Ilunorum catervam, et pene Attilam trucidarent, nisi providus ante fugisset et se suosque ilico intra septa castrorum, quæ plaustris vallaverant, reclusisset. Sic ergo quamvis fragili munimine, eo tamen quæsierunt ⁸³⁸ subsidium vitæ, quibus paulo ante nullus poterat muralis agger obsistere. Altera vero die intra plaustrorum munimenta se continens, Attila cum egredi non auderet, nec tamen tubis et clamore perstreperere, quasi incursionem minitans, non cessaret, ut victores suos inclusus turbaret, Thurismundus Theoderici regis filius, de paterna dolens ⁸³⁹ occisione, statuit, Attilam coartare obsidione eumque cum suis ad internicionem delere. (H. R. — H. m.) Tunc Attila de vita desperans, ex equitatoriiis sellis ingentem pyram extruxit, ut, si forte Gothi imminerent, subposito igne, ipse ascenderet seseque cremaret, ne aut quisquam de ejus vulnere gauderet, aut rex tantarum gentium in potestatem hostium deveniret. Aecius vero, metuens, Attila perempto, Romanos postea impune a Gothis deprimi, nec deinceps adversum Gothos, si necessitas incumberet, auxilium inveniri, Thurismundo, quasi rebus ejus consulens ⁸⁴⁰, persuasit, ut domum quantocius reverteretur regnoque paterno potiretur, ne, si ab ejus germanis invaderetur, ipse omnino privaretur, esseque sibi acerbis postea cum his decertare quam cum alienis dimicare. Hoc ille consilium quasi pro sua salute prolatum libenter amplectens, domum rediit, regnumque paternum accepit. Ceterum Aecius talia machinatus est, ut Attilam ab ejus impressione subduceret, ea intentione qua predictum est, beu nescius, quantum hac provisione detrimentum patriæ, dum avertere cupit, ingressit. Nam Attila cernens hostes, se relicto, ad propria remeasse, erectis animis, Pannoniam repedavit, multum potiorum coacervans exercitum, Italiam denuo furibundus intravit, ac primum Aquileiam, in ipso Italiæ positam principio ⁸⁴¹, expugnare aggressus est. Quam continuo triennio obsidens, cum adversus eam, civibus strenue repugnantibus, nil prevaleret, jamque murmur sui exercitus, penuriam famis tolerare non valentis et discedere cupientis, audiret, die quadam circiensi civitatem, ut ex qua parte posset eam facilius expugnare inquireret, cernit repente aves in ædificiorum fastigiis nidificare solen-

VARIE LECTIONES.

⁸²⁰ adversus 5. ⁸²⁷ p. a. des. 9c. ⁸²⁸ Valentinianus 5. corr. Valentiniani 10. ⁸²⁹ deest 9c. ⁸³⁰ luciani 9c. ⁸³¹ et c. 9c. ⁸³² leugas 4. 9c. ⁸³³ leuga 9c. ⁸³⁴ deest 9c. ⁸³⁵ in ulla 9c. ⁸³⁶ deest 9c. ⁸³⁷ et w 9c. ⁸³⁸ deest 9c. ⁸³⁹ leest 9c. ⁸⁴⁰ consulturus 5. ⁸⁴¹ a pr. 9c.

tes, quæ ciconiæ vocantur, uno impetu ex urbe migrare fetusque suos sublato rostris forinsecus deportare, et ut erat sagacissimus, ait ad suos: *Aspicite aves futurorum prescias perituram civitatem relinquire casurasque arces periculo imminente deserre*. Statimque adhibitis machinis, hortatur suos, acriter urbem impugnat ac sine mora capit; diripiuntur opes, captivantur vel trucidantur cives; residuum direptioni, subposito igne, flamma consumit. Plura dehinc ejusdem regionis castella immanis hostis, extinctis vel captivatis civibus, succendit ac diruit, Concordiam, Altinum sive Patavium, vicinas Aquilæ civitates; exinde per diversas Venetiarum urbes Huni bachantur, hoc est Veronam, Vincetiam, Brixiam, Pergamum seu reliquas, Mediolanum quoque Ticinumque pari sorte diripiunt, ab igne tamen abstinentes et ferro. Deinde Æmilie civitatibus similiter expoliatis, novissime eo loco, quo Mincius fluvius Padum influit castra metati sunt. Ubi Attila consistens, dum animo fluctuaret, utrum Romam adiret, an desisteret, non Urbi, cui infensus erat, consulens, sed Alarici exemplum, qui captæ Urbi non diu supervixit, pavens, repente sanctissimus vir Leo papa per se ad eum accessit. Qui cum ad regem barbarum introgressus esset, cuncta ut optaverat obtinens, non solum Romæ, sed et totius Italie salutem reportavit. Territus namque fuerat Attila nutu Dei, nec aliud Christi sacerdoti loqui valuit, nisi quod ipse preoptavit. Ferunt itaque, post discessum pontificis interrogatum fuisse Attilam a suis, cur ultra solum morem tantam reverentiam Romano pontifici exhibuerit, illumque respondisse, non se illius personam qui advenerat reveritum fuisse, sed alium virum juxta eum in sacerdotali habitu adstantem vidisse, qui forma augustior canicieque venerabilior, evaginato gladio mortem sibi minitaverit, si non omnia quæ ille expectabat impleverit. Igitur Attila tali modo a sua sevicia repressus, relicta Italia, Pannonias repetivit. Ad quem Honoria, Valentiniani principis germana, dum a fratre ob decus pudicie districte servaretur, suum direxit eunuchum, quatinus eam sibi a fratre deposceret in matrimonium. Qui accepto nuncio, cum jam Italie fines excessisset, nec statim fatigato exercitu regredi potuisset, mandat Valentiniano imperatori, pejora proxime se illaturum Italie, si mox sibi germanam suam cum regalium opum portione non transmississet. Reversus autem ad proprias sedes, super plures quas habebat uxores puellam quandam valde speciosam sibi conjunxit. Ob cujus nuptias profusa exercens convivia, dum tantum vini quantum antea nunquam⁸⁹⁹ in semel bibisset, dormiensque supinus jaceret, nimia sanguinis eruptione, qui ei de naribus effluere solebat, suffocatus est. Eadem nocte apud Constantinopolim Marciano imperatori arcus Attilæ fractus in somnis ostenditur, quo scilicet ar-

A morum genere gens illa maxime utebatur. (Joan. c. 49.) Sequenti vero luce, cum magna dici pars exacta fuisset, ministri regis post clamores maximos fores effringunt, inveniuntque Attilam sine ullo vulnere, sanguinis effusione mortuum, puellamque demisso vultu sub velamine lacrimantem. Tunc, ut illi genti mos est, crinium parte truncata, informem faciem turpavere vulneribus, ut præliator eximius non femineis lamentationibus sed agmine lugeretur virili. Cujus exequiæ multis plausibus a sua gente honoratæ sunt. In mediis siquidem campis intra tentorium sericum collocato, de tota gente Hunorum electi equites cursibus illud ambientes, cantum funereum celebrant, deinde strabam, quam sic vocant, super tumulum ejus ingenti commensatione^B celebrantes, et contraria invicem sibi copulantes, luctum funereum mixto gaudio explicabant, nocteque secreta cadaver terræ commendabant. Cujus ferculam primum auro, secundo argento, tercio ferri rigore communiunt, tali argumento significantes, potentissimo regi omnia convenisse, ferrum, quia gentes edomuit, aurum et argentum, quod utriusque rei publicæ ornamenta accepit. Addunt etiam arma hostium cadibus acquisita, faleramenta vario gemmarum fulgore preciosa diversique generis insignia, quibus colitur aula decus. Et ut tantis divitiis humana curiositas arceretur, huic operi deputatos detestabili mercede trucidarunt.

Post hæc inter successores Attilæ de regno exorta est contentio, et dum inconsulte imperare cupiunt, omnes simul imperium perdidērunt. Nam filii ejus, quorum per licentiam libidinis pene populus fuit, gentes sibi dividi sorte posebant, ut instar familie bellicosi reges cum populis mitterentur in sortem. Ut autem Gepidarum rex Hardericus hoc comperit, indignatus contra filios Attilæ primus insurgit, illarumque serviendi pudorem secuta felicitate detersit, nec solum suam gentem sed et ceteras gentes, quæ pariter premebantur, sua discessione absolvit, quia facile omnes appetunt, quod pro cunctorum utilitate temptatur immutatum. Igitur armantur, bellumque committunt in Pannonia, juxta flumen cui nomen est Neoda; illic⁹⁰⁰ concursus factus est gentium variarum, quas Attila in sua tenebat ditio. Post multos⁹⁰¹ ergo conflictus favit Gepidis⁹⁰² inopinata victoria; nam triginta fere milia tam Hunorum quam aliarum gentium, quæ Hunis ferebant auxilium, Hardericus peremit, filiumque Attilæ majorem natu, nomine Hellam, occidit, quem pater super ceteros in tantum fertur amasse, ut eum cunctis aliis suis liberis in regno vellet preferre. Quo interempto, reliqui ejus germani cum Hunis fugantur juxta litus maris Pontici, ubi prius fuisse leguntur Gothi. Hæc causa Harderici felix fuit in diversis nationibus, quæ Hunorum regimini famulabantur invite, earumque animos diu mœstissimos ad hylaritatem libertatis vo-

VARIE LECTIONES.

⁸⁹⁹ n. a. b. ⁹⁰⁰ illuc 9c. ⁹⁰¹ deest 9c.

tivæ arroxit. Venientes ergo multi ex eis ad Marcianum principem, gratissime sunt ab eo suscepti, distributasque sedes, quas incolerent, acceperunt. Gepidi namque Hunorum sibi sedes viriliter vindicantes, totius Datizæ finibus velut victores potiti sunt, nichil aliud a Romano imperio nisi pacem postulantes; Sarmatæ vero et Cemandri et quidam ex Hunorum parte ad Maternam urbem Illirici sedes posuerunt, Scyri et Adagarii⁹⁰⁰ Scythiam minorem et inferiorem Mæsiam acceperunt, Rugi aliaque⁹⁰¹ nationes nonnullæ Bizim et Archadiopolim petiere; Hernach quoque, junior Attilæ filius, cum suis extremæ minoris Scythiæ sedem elegit Hemmezur et Balzindur⁹⁰² consanguinei in Datia Ripensi Hedisco Halmoque potiti sunt, diversisque diversa petierunt. Gothi vero videntes Gepidos Hunorum sedes sibi vindicare et Hunorum populum suas sedes antiquas occupare, maluerunt a Romano regno terras petere quam cum discrimine alienas invadere; Pannoniamque acceperunt, ibique sub rege Walamiro ejusque germano Dietmaro⁹⁰³ morabantur, quamvis locis divisâ, consilio tamen unitis. Nam Walamir inter Scarniungam⁹⁰⁴ et Aquam Nigram, Dietmarus juxta locum⁹⁰⁵ Pellois habitabat, Witimar cum utroque manebat. Contigit autem, ut Attilæ filii contra Gothos, quasi desertores dominationis eorum, venirent, ignarisque aliis fratribus, super Walamirum solum irruerent. Quos tamen quamvis cum paucis ille excepit, diuque fatigatos ita prostravit, ut vix aliqua eorum pars remaneret. Eo tempore cum pro gesta re ad fratres suos Dietmarum et Witimarum direxisset nuncium, veniens nuncius in domo Dietmari, majus invenit gaudium; ipso siquidem die Theodericus, filius ejus, quamvis de concubina, bonæ tamen spei puerulus, natus erat. Post tempus ergo non multum⁹⁰⁶ rex Walamirus et ejus fratres Dietmarus et Witimarum dum consueta dona tardarent a principe Marciano accipere, et fœdera tamen pacis custodirent, missi ab eis legati⁹⁰⁷ ad imperatorem, videbant Theodericum, Triarii filium, genere quidem Gothico, sed de alia stirpe quam Amalorum procreatum, omnino cum suis florentem et Romanorum amicitias utentem, se vero omnino despicî; domi hæc renunciant, moxque Gothi, furore commoti, arma corripiunt, et Illiricum pene totum predando devastant. Sed Marciano imperatore defuncto, cum regnum acciperet Leo, mox (227) ad pristinam cum Gothis amicitiam recurrit, et tam præterita quam presentia munera tribuit, et pacis obsidem Theodericum infantulum, Dietmari filium, accepit, qui jam annum octavum intravit. Quem dum pater dare tardaret, patruus Wala-

A mir promittit, ut exinde pax stabilior inter Romanos et Gothos maneret. Igitur Theodericus obses ducitur ad urbem⁹⁰⁸ Constantinopolitanam, et quia parvulus elegans fuit, imperialem gratiam promeruit. Postquam⁹⁰⁹ ergo firma pax inter Romanos et Gothos facta est, videntes⁹¹⁰ Gothi sibi non sufficere quæ ab imperatore acceperant, simulque solitam cupientes ostentare virtutem, ceperunt vicinas depredari⁹¹¹ gentes, primumque contra Satagos, qui interiorem Pannoniam possederant, arma moverunt. Quod ubi rex Hunorum Dinzich, filius Attilæ⁹¹², cognovit, collectis quos adhuc habebat, quamvis paucos, Pannoniam depredari cœpit. Quo comperto, Gothi ubi erant expeditionem solventes, quam contra Satagos habebant, in Hunos convertunt, sicque eos finibus suis inglorios expellebant, ut ex illo tempore qui remanserant Huni Gothorum arma pertimescant. Quiescente jam tandem Hunorum gente a Gothis, Chunimundus rex Suavorum⁹¹³ cum suis invadens fines Dietmari, fratris Walamiri regis Gothorum, eos depredatur, omniaque abducens armenta, in terram suam revertitur. Dietmar vero non tantum jacturam armentorum dolens quantum metuens ne Suavi, si hoc impune lucrarentur, ad majorem licentiam prosilirent, sic vigilavit in eorum transitu, ut intempeste noctis silentio dormientes invaderet ad lacum Pellois, consertoque inopinato prælio, ita eos oppressit, ut etiam ipsum regem Chunimundum capium cum superato exercitu Gothorum servituti subdidit. Sed dum esset multum misericors, facta ultione, veniam eis condonavit, reconciliatusque cum Suavis, eundem quem ceperat adoptans sibi in filium, remisit in Suaviam cum suis. Ille autem, paternæ immemor gratiæ⁹¹⁴, post aliquot tempus dolo concepto, Scyros, qui tunc super Danubium considebant, incitavit, ut in unum collecti gentem Gothorum invaderent. Tunc Gothi nichil mali suspicantibus ab amicis vicinis bellum insurgit, et, improvisa coacti necessitate, ad arma confugiant, arreptoque certamine, se suamque ulciscuntur injuriam. In eo siquidem prælio rex Gothorum Walamir, dum ad hortandos suos equum ascenderet et ante aciem procurreret, proturbatus equus corruit sessoremque suum dejecit. Qui mox inimicorum lanceis vulneratus, interemptus est. Gothi vero tam regis sui mortem quam suorum vindicantes injuriam, sic omnes extinxerunt, ut pene de gente Scyrorum nullus remaneret, nisi qui istud nomen cum dedecore ferrent. Iterum Chunimundus cum Suavis, fretus auxilio Sarmatarum et reliquiis Scyrorum, simulque ex Gepidis Rugisque non parvis solatiis collectis, bellum intulit Gothis. Gothi

VARIE LECTIONES.

⁹⁰⁰ adagarii 9c. ⁹⁰¹ atque alie 5. ⁹⁰² birzindur 9c. ⁹⁰³ edithmaro fratre m. 9c. ⁹⁰⁴ scarniungam 9c. ⁹⁰⁵ ita codd. pro lacum. ⁹⁰⁶ longum 9c. ⁹⁰⁷ m. l. ab eis 5. ⁹⁰⁸ ad u. desunt 9c. ⁹⁰⁹ post 9c. ⁹¹⁰ v. autem 9c. ⁹¹¹ depredare 9c. ⁹¹² attalæ 5. ⁹¹³ suavorum 4. 9c. 10. 11. semper. ⁹¹⁴ g. i. 5.

NOTÆ.

(227) Ita Jord. de Marciano.

vero, defuncto Walamiro, ad fratrem ejus Dietmarum confugiunt, eumque regem constituunt. (JOAN. c. 54. sqq.) Qui quamvis dudum cum fratre regnasset, auctoris ⁸⁷⁰ tamen potestatis insignia sumit, bellique parte coactus, cum fratre Witimaro ad arma prosiliit, consertoque prælio, superior facta est pars Gothorum, adeo ut campus corruentium inimicorum cruore madefactus ut rubrum pelagus appareret, armaque et cadavera plus quam decem milium, in modum collium cumulata, campum replerent. Inde victor ad proprias sedes revertens Dietmarus cum Gothis, Theodericum filium suum, quem obsidem dederat, a Leone imperatore remissum cum magnis muneribus, gratanter suscepit. Qui cum jam decem et octo annorum esset, ex satellitibus et ex populo patris elegit sibi pene sex milia virorum, cum quibus patre inscio, permenso Dabubio, Sarmatarum regem incurrit, eumque interemit, familiamque ac census depredans, ad genitorem suum cum victoria rediit. Singidunum dehinc civitatem, quam idem Sarmata possidebant, invadens, non Romanis sed suæ subdidit ditioni.

Deficientibus dehinc vicinarum gentium spoliis, cepit et Gothis victus vestitusque deficere, et hominibus, qui dudum bello vivebant, pax cepit esse contraria, omnesque cum magno clamore ad Dietmarum accedentes, orant, ut in quamcumque partem ⁸⁷¹ vellet exercitum duceret, quia diutius ibi manere non posset ⁸⁷². Qui accito germano sortem misit, et Witimaro Italia, Dietmarum Illiricum populandum obvenit. Relicta igitur Pannonia, alter Italiam, alter Illiricum suscepit: sed Witimar mox ut Italiam intravit, rebus humanis excessit, regnumque filio suo sibi equivoco reliquit. Quem Licerius, qui tunc forte imperavit, muneribus datis ad Galliam transtulit, ut per Wisigothas, parentes suos, regnaret. Witimar, acceptis muneribus a Licerio, Galliam tendit, seseque parentibus Wisigothis jungens, unum corpus cum eis efficitur, et sic Galliam Hispaniamque tenens, suo jure defendit, ut nullus sibi alius prevaleret. (C. 45-47.) Wisigothis vero post Theodericum, qui in bello, quod Romani et Wisigothæ cum Attila Hunorum rege fecerant, occubuit, filius ejus Thurismundus presuit. Quo defuncto, Theodericus, frater ejus, in regnum successit, ipsoque 13° regni sui anno decedente, item frater eorum Euricus regnum assumpsit, 19° anno vita regnoque privatus est, reliquens filium regni successorem, nomine Alaricum, qui nonus ab illo magno Alarico regnum adeptus est Wisigotharum.

(C. 58.) Dietmar vero transiens Saum amnem, Sarmatis bellum intentavit, si quis sibi obstaret, illisque quiescentibus nec ad tantam multitudinem prevalentibus, transit in Illiricum, et ubique prospere agens multasque civitates sibi subjiciens, Thesaloniceam petiit, in qua Helarianus patricius a

A principe directus cum exercitu morabatur. Qui dum videret, Thesaloniceam vallo muniri, nec se posse conatibus eorum resistere, missa legatione ad Dietmarum regem cum muneribus, rogavit, ut ab excidio urbis detorqueret, inuitoque fœdere Romanus ductor cum Gothis, loca quæ incoluerant jam sponte tradidit eis, ibique Gothi cum rege suo, depositis armis, in pace quieverunt. Nec diu postea rex Dietmarus ægritudine occupatus, vocatis ad se Gothis, Theodericum filium suum regni heredem fecit, et ipse mox ⁸⁷³ rebus humanis excessit.

(H. R. et H. m. Cl. JOAN.) Eo tempore regnum orientale Zeno imperator habebat. Qui audiens Theodericum gentis suæ regem esse, grate ⁸⁷⁴ suscepit, eumque ad se Constantinopolim venire precepit, digneque susceptum inter procures palatii collocavit, et post aliquod tempus in filium sibi adoptans, consularibus fascibus, quæ dignitas post imperiale fastigium prima est, eum sublimavit, nec solum hoc, sed etiam equestrem statuum ad famam tanti viri ante palatium suum ei constituit. At vero, dum hujusmodi delitiis Theodericus apud Constantinopolim fluitaret, gens illius, id est Ostrogothæ, dum eis propter fidei sanctionem predas agere more solito non liceret, nec tamen ab imperatore oblata stipendia sibi sufficerent, non minima coacti penuria, compositum fœdus execrantur, inutilem factionem vituperant, mittuntque continuo ad Theodericum, qui dicerent, quas inopie miseras ipsi sustinerent, dum ille Grecorum epulis superflueret, hortanturque, ut, si suis sibi que consulere velit, citius redeat, quatinus, ne ⁸⁷⁵ cuncta gens pereat et ubi novas ad habitandum terras exquirant, provideat. Ante non plures autem annos Odoacar ⁸⁷⁶ quidam exiens ab extremis finibus Pannoniæ cum fortissima Herulorum multitudine, fretus insuper Turcilingorum sive Scyrorum auxiliis, Italiam venit, nulloque resistente, totam Italiam Romanamque occupavit, et per 14 annos ibi regnavit. Theodericus vero, cognitis suorum querimoniis, ad augustum Zenonem accedit, penuriam questusque suorum exponit, absolutionem efflagitat, Italiam sibi dari expostulat, adjiciens, quia si ⁸⁷⁷ superare posset Odoacarem Italiamque obtinere, ad ejus gloriam redundaret a quo directus fuisset, sin bello superatus foret, nichilominus lucris ejus accresceret, quandoquidem cotidianorum stipendiorum exactoribus careret. Talia Zeno audiens, licet ægre ferret ejus discessum, deliberato tamen consilio, rei publicæ utilitati prospiciens, ejus petitionibus annuit, Italiamque illi tribuens, senatumque ac populum Romanum ei committens, magnis ditatum muneribus abire permisit. Egressus igitur a Constantinopoli Theodericus, ad Ostrogothas revertitur, hortaturque eos continuo, ut quam primum parati sint et quasi possessuri Italiam profisciscantur. Qui cum omnes

VARIE LECTIONES.

⁸⁷⁰ amplioris 9c. ⁸⁷¹ quacumque parte 9c. ⁸⁷² possent 5. ⁸⁷³ deest 9c. ⁸⁷⁴ gratulans 9c. ⁸⁷⁵ nec 9c. ⁸⁷⁶ odoacar 4. 5. 9c. 10. semper; sed 1. postea odoacar scribit. ⁸⁷⁷ quasi codd.?

læti obœdierent, profectus cum omni multitudo Ostrogotharum et cum omni subpellectili, priusquam ad Italiam perveniret, Trapestim Gepidarum regem, insidias sibi molientem, bello superans, extinxit, Busan quoque Bulgarorum regem cum suis agminibus prosternit. Deinde veniens Italiam, primamque juxta Sonnum fluvium, qui non longe ab Aquileia habetur, castra componens, cum ad reficienda corpora hominum et iumentorum, pro longitudine itineris fessa, resideret, cum magno exercitu totisque Italiae viribus Odoacar ei occurrit. Quem Theodericus alacriter excipiens, magno superatum prælio in fugam convertit. Exinde movens exercitum, cum Veronam venisset, iterum adversus eum Odoacar non minori sese belli apparatu obponit. Contra quem Theodericus haut procul a Verona confligens, summa ejus exercitum clade contrivit. Qui dum fugæ metu in Atesin fluvium se precipites mergunt, ex magna parte rapidissimis gurgitibus ejus implicati suffocantur. Theodericus vero dum ipso impetu subsequitur fugientes, Veronam ilico, civibus pavore consternatis⁷⁷⁸, invadit. Odoacar autem cum his qui evaserant fugiens, Romam contendit, sed obseratis continuo portis, exclusus est. Qui cernens, introitum sibi denegari, omnia quæ attingere potuit gladio flammaque consumpsit, Ravennamque ingressus, munitionem sibi preparavit. Theodericus autem a Verona digrediens, Mediolanum pervenit, et dum ibi consisteret, magna ad eum multitudo militum pluresque Italiae populi convenerunt, sed paucis interjectis diebus rursus dediticius exercitus, Tuslra quodam nomine instigante, Odoacaribus partibus se reddidit. Quæ res Theodericum in tantum perterruit, ut se suumque exercitum apud Ticinensem urbem, quæ nunc Papiæ dicitur, communiret. Talium rerum varietates Gundebaudus Burgundionum rex aspiciens, Liguriam cum ingenti exercitu intravit, cunctaque quæ reperire poterat, pro diripientium voluntate depredans, infinitam captivorum multitudinem secum ad Gallias duxit. Theodericus itaque aliquandiu intra munitiones exercitum retinens⁷⁷⁹, demum relictis ibi⁷⁸⁰ sororibus et matre universaque vulgi multitudo, nichil plane dubius de fide Epyphanii viri sanctissimi, ejusdem civitatis episcopi, cum expeditis armatorum cuneis ad obsidendum Odoacarem Ravennam perrexit. Cumque in eo loco qui Pinetum dicitur non procul ab urbe castra posuisset, per continuum pene triennium Odoacarem obsedit. Qui, cum frequenter nocturno tempore cum suis ex urbe egrediens, exercitum Theoderici inquietaret, novissime noctu irruens in castra, exercitum Theoderici magna strage prostravit (H. R.), sed Gothi fortiter resistentibus, ad extremum victus, in urbem confugit; nec multo post missa legatione, veniam supplicans, a Theoderico quasi in fide susce-

ptus est, sed post ab eo truculente peremptus est. Egressis deinde a Ticino post triennium Gothi, eandem mox urbem invasere Rugi, cuncta per circuitum loca simulque civitatem per continuum biennium devastantes, cum adhuc beatissimus Epyphanus superesset, cujus sanctitate in tantis periculis cives sustentabantur afflicti. Hic a Theoderico Gallias ad Gundebaudum pro captivis redimendis directus, excepta innumera multitudo illorum pro quibus precium dedit, sex milia captivorum, ob solam sanctitatis suæ reverentiam sibi concessa, secum reduxit.

Igitur Theodericus, extincto apud Ravennam Odoacare, totius Italiae potitus est ditione, nec multo post Romam profectus, a Romanis cum gaudio magno est susceptus. Quibus ille singulis ad subsidium victus centum viginti sex milia modiorum tritici concessit. (JOAN.) Post hæc Theodericus ut sui regni vires constabiliaret, missa legatione ad Clodoveum Francorum regem, filiam ejus Audofledam in matrimonium petiit, quam ille libenter concessit. (H. R. et JOAN.) Amalfredam autem germanam suam Wandalorum regi Hunerico, Geiserici filio, conjunxit, ejusdemque Amalfredæ filiam Amalbergam Thuringorum regi Ermenfrido tradidit, filias vero suas, quas in Mæsia genuerat, Thiudegotam et Ostrogotham vicinis regibus copulavit, unam Sigismundo regi Burgundionum, alteram Alarico regi Wisigotharum. De quo Alarico natus est Amalricus. Quem avus suus Theodericus in annis puerilibus utroque parente orbatum dum nutrirer, comperiens Beterici filium Eutharicum, Herimundi nepotem et Thursmundi abnepotem, de Amalorum stirpe descendentes, in juvenili ætate, prudentia in virtute corporique integritate pollentem in Hispania, ad se illum venire precepit, eique filiam suam Amalsuindam in matrimonium dedit, quæ Athalaricum ex eo genuit. Nec fuit aliqua vicina⁷⁸¹ gens Italiae, quæ Theoderico aut conjunctionis affinitate aut pactionis federe non fuisset sociata, Zenone itaque augusto post decem et septem annos regni sui defuncto, Anastasius successit imperio, regnans per annos 27, Theodericus vero per idem tempus pacifice regnans in Italia, Romæ miranda fecit ædificia, et per singula quaque loca celebriora regia sibi construxit habitacula. Mortuo autem Anastasio et ipso heretico, Justinus imperium adeptus est. Qui dum esset orthodoxus, cernens in partibus Orientis illo adhuc tempore Arrianam heresim per singula loca vigere, pro ardore catholicæ fidei decertabat hereticos dissipare, sextoque imperii sui anno precepit, ut ubique hereticorum æcclesias catholici consecrarent episcopi. Hoc audiens Theodericus, Arriana lue pollutus, Johannem papam simulque cum eo Theodorum atque Agapitum, consulares viros, aliumque Agapitum patricium Constantinopolim ad Justinum imperatorem direxit, mandans illi minando, quia, nisi hereticis

VARIE LECTIONES.

⁷⁷⁸ c. p. d. ⁷⁷⁹ tenens 9c. • ibi. r. 5. ⁷⁸¹ g. vicina 5.

æcclesias suas quantocius redderet eosque in pace degere sineret, universos Italiæ populos ipse gladio extingueret. Qui pervenientes ad augustum, cum ab eo digne, ut competebat, suscepti essent, magnis cum fletibus postulabant, ut suæ legationis seriem, quamvis esset injusta, libenter exciperet et Italiæ perituræ consuleret. Quorum fletibus Justinus per-motus, eis quod petebant concessit, Arrianosque suæ potestati dimisit. Cumque hi in itinere demora-rentur, Theodericus rabie iniquitatis suæ stimulatus, Simmachum patricium et Boetium senatorem et ex-consulem gladio trucidavit.

His quoque diebus extincto a Francis Alarico Wi-sigotharum rege, Theodericus per Hlibam comitem suum plus quam 30 milia Francorum cædens, post mortem Alarici generi ⁸⁵² sui, Thiodem, armigerum ejus, tutorem Amalrici nepotis sui constituit. Jo-hannes vero papa rediens a Constantinopoli, cum sociis itineris sui venit ad Theodericum Ravennam. Ille vero per maliciam impietatis et crudelitatis suæ, pro eo quod a Justino, catholicæ fidei defensore, honorifice suscepti essent, carceri eos mancipavit et famis afflictione interfecit. Sed hanc immanissimam ejus crudelitatem divina mox animadversio secuta est; nam nonagesimo nono post hoc facinus die su-bita morte defunctus est. Cujus animam, ut sanctus Gregorius in dialogo scribit, solitarius quidam vir magnæ virtutis apud Lipparam insulam vidit inter Johannem papam et Simmachum patricium discin-ctum et discalcium deduci et in ollam Vulcani dem-mergi. (Jord.) Ante tamen, cum adhuc valeret, sed jam senior, convocans Gothos et gentis suæ prima-tes, Athalaricum, Amalsuindæ filium vix decem an-norum, regem constituit, exhortans suos, ut regem eolerent, senatum populumque Romanum amarent, principem Orientis placatum semper et propitium habere curarent. (H. R. et Jord.) Quo defuncto, Go-thi, ut precepit Theodericus, Athalaricum cum ma-tre sua preficiunt regno, hoc quod preceptum erat custodientes, quam diu Athalaricus et mater ejus vivebant, qui pene per octo annos regnabant. Ju-stiniano autem augusto post octo imperii sui annos de-functo, Justinianus, sororis ejus filius, successit im-perio. Cui Athalaricus tam suam adolescentiam quam matris viduitatem commendavit, sed brevi post tempore humanis rebus excessit. Tum maternæ sexus fragilitatem Gothi dum spernerent, secum de-liberans, ipsa Theodatum consobrinum suum ger-manitatis gratia accersitum a Tuscia, ubi privatus in propriis laribus vivebat, in regno locavit. Qui post aliquantum tempus, immemor consanguinitatis et beneficii, a palatio eam abstractam in insulam laci Vulsini relegavit, ubi paucissimos dies in tristi-cia degens, ab ejus satellitibus in balneo strangulata est. Quod audiens imperator, magna ira contra Theodatum accensus est. (H. R.) Sentiens autem hoc Theodatus, beatum Agapitum papam direxit ad

A Constantinopolim, ut per eum gratiam imperatoris acquireret. Veniens autem pontifex ad imperatorem, cepit habere colloquium ⁸⁵³ cum eo ⁸⁵⁴ de fide, et invenit eum doctrinam Euticeis habere. Quem cum pontifex pro errore increparet, ille minis cum ag-gressus est; sed in fide catholica papa immobilis stabat, et ad imperatorem dicebat: *Ego desideravi venire ad Justinianum imperatorem christianissimum, sed ut video, inveni Diocletianum*. Videns autem im-perator constantiam ejus, ex voluntate Dei acquievit monitis illius; sed non multo post idem pontifex ibi defunctus est. Justinianus vero Bilisarium patri-cium, jam de Wandalis in Africa triumphantem, contra Theodatum ⁸⁵⁵ misit, ut et Italiam a servitio Gothorum liberaret. (Jord.) Veniente autem Bilisario in Siciliam, omnes qui ibi erant Gothi cum duce suo Sinderith ultro se Bilisario tradiderunt. Theodatus vero generum suum Evermundum cum exercitu mi-sit ad custodiendum fretum, ubi est exitus de Sici-lia; sed ille audiens eventum rerum in Sicilia, ultro se ad pedes advenientis ⁸⁵⁶ Bilisarii misit, Romanis optans servire principibus, Quod Gothorum sentiens exercitus, suspectum Theodatum a regno pellendum clamitat, et Witigem, qui ejus armiger erat, ad rebel-landum in regnum elevat. Qui levatus in regnum, Romam ingreditur, premissisque Ravennam fidelis-simis sibi yiris, Theodatum occidi precepit, ipseque post paucos dies Ravennam veniens, Mathesuindam, Amalsuindæ filiam, vi sibi in matrimonium copulavit.

C (H. R.) Bilisarius vero conceptas contra Theoda-tum belli vires in Witigem convertit, egressusque de Sicilia, Romam venit. Gothi autem qui ibi habita-bant nocte egredientes Romam, portasque relin-quentes apertas, fugerunt Ravennam. Witigis autem ut talia cognovit, cum magno exercitu Ro-mam venit; sed Bilisarius, cernens non aptum sibi tempus ad pugnandum, quia fames magna eo anno obpresserat mundum, inclusit se infra Romam, po-sitis custodibus, qui ex omni parte custodirent eam. Gothi vero omnia foris devastantes, cum per annum integrum obsiderent Romam, immisso super se ter-rore, fugerunt Ravennam. Iterum Witigis collecto exercitu venit contra Bilisarium in pugnam, com-missaque pugna, multi ex parte Witigis mortui sunt, ipsumque fugientem Johannes militiæ magister insecutus, vivum apprehendit Romamque ad Bilisa-rium duxit, quem ille secum Constantinopolim vexit. Quem videns Justinianus, gavisus est, et non post multum tempus fecit eum patricium, illeque ibi plus quam biennium moratus, defunctus est. (Jord.) Cujus uxorem Mathesuindam imperator dedit fratri suo Germano patricio, de quibus natus est filius nomine Germanus, in quo, conjuncta stirpe Anicio-rum et Amalorum, spes utriusque generis et gentis posita est. (H. R.) Postquam autem Witigis captus est, Gothi Transpadani Heldebadum sibi regem con-stituunt, qui eodem anno interemptus est. Cui suc-

VARIE LECTIONES.

⁸⁵² generis 5. ⁸⁵³ c. h. 5. ⁸⁵⁴ cis 9c. ⁸⁵⁵ deodatum 5. ⁸⁵⁶ venientis 9c.

cessit Erarius, et ipse necdum expeto anno jugulatur. Dehinc Baduillam, qui et ⁸⁸⁷ Totila dicebatur, sibi perficiunt, moxque collecto undique exercitu, totam Italiam invaserunt. (*H. m.*) Exinde cum percurrerent Campaniam, idem Totila veniens ad cenobium beati patris Benedicti, qui tunc in monte Cassino magnis virtutibus claruit, ab eo talia audit: *Multa mala facis, multa fecisti, jam iniquitate compescere. Equidem mare ex transiturus, Romam ingressurus, novem annis regnabis, decimo morieris.* Inde digrediens per Lucaniam, invadit Siciliam, indeque revertens, Romam petit, eamque obsidione concludit. Romanis itaque fame laborantibus nec mœnia diutius tueri valentibus, a porta Ostiensi Totila ingressus est. Volens autem parcere Romanis, per totam noctem clangere buccina jussit, quo se a Gothorum gladiis aut in ecclesiis tuerentur aut quibuscumque modis occulerent. Habitavit vero cum Romanis aliquantum temporis quasi pater cum filiis, sed hanc animi benignitatem ei, qui antea nimie crudelitatis erat, beati Benedicti ammonitio, ut conjici datur, conferebat. Elapsi sane ex Urbe quidam e numero senatorum Constantinopolim afflicti properant, quibus calamitatibus Roma subiceretur, principi narrant (*Cf. P. D. II, 4.*). Qui statim Narsetem eunuchum, cubicularium suum, Italiae fecit exarchum, Romamque cum manu valida dirigit, ut afflictae Romae quantocius subveniret. Is ad Italiam veniens, legatos ad Alboin regem Longobardorum misit, qui tunc in Pannonia habitabant et Romanis amici erant, mandans ei, quatinus sibi pugnaturo cum Gothis auxilium ministraret. Tunc Alboin electam e suis magnam manum direxit. Qui per maris Adriatici sinum transvecti Romanisque sociati, magnum cum Gothis certamen inierunt. Quibus ad interitum pene consumptis, regem eorum Totilam, qui jam per ⁸⁸⁷decem annos super eos regnaverat, Narses interfecit, et vestimenta ejus cruentata ⁸⁸⁸cum corona, lapidibus preciosis ornata, regiam urbem misit, quae jactata sunt ad pedes imperatoris coram senatu. Deinde urbes eorum duas munitas, id est Veronam et Brixiam, suscipiens, universam Italiam cum Romana civitate ad rei publicae jura reduxit, et Longobardos honoratos cum magnis muneribus ad propria remisit. Qui omni tempore quo Pannoniam possederunt Romanis adversus æmulos adjuutores fuerunt. Sic igitur famosum regnum fortissimamque gentem Gothorum diu regnantem, tandem post mille 40 ⁸⁸⁹annos victor diversarum gentium Justinianus imperator et prius per Bilisarium et post per ⁸⁹⁰Narsetem vicit, omnemque Italiam ab eorum servitute liberatam, pristinae libertati restituit.

A Hæc Jordanis quidam grammaticus, ex eorumdem stirpe Gothorum progenitus, de Getarum origine et Amalorum ⁸⁹¹nobilitate, non omnia quæ de eis scribuntur et referuntur, ut ipse dicit ⁸⁹², complexus, exaravit, sed brevius pro rerum notitia huic opusculo inseruimus. His perlectis diligenterque perspectis, perpendat qui discernere noverit, quomodo illud ratum teneatur, quod non solum vulgari fabulatione et cantilenarum modulatione usitatur, verum etiam in quibusdam cronicis annotatur (*v. Chr. W. supra col. 475*), scilicet quod Ermenricus tempore Marciani principis super omnes Gothos regnaverit, et Theodericum, Dietmari ⁸⁹³filium, patruelem suum, ut dicunt, instimulante Odoacare, item, ut aiunt, patruеле suo, de Verona pulsum, apud Attilam Hunorum regem exulare coegerit, cum hystoriographus narret, Ermenricum regem Gothorum multis regibus dominantem tempore Valentiniani et Valentis fratrum regnasse, et a duobus fratribus Saro et Ammio, quos conjicimus eos fuisse qui vulgariter Sarello et Hamidiech ⁸⁹⁴dicuntur, vulneratum, in primordio egressionis Hunorum per Meotidem paludem, quibus rex fuit Valamber, tam vulneris quam Hunorum irruptionis dolore defunctum fuisse, Attilam vero postea ultra 70 annos sub Marciano et Valentiniano cum Romanis et Wisigothis Aecioque duce Romanorum pugnasse et sub eisdem principibus regno vitæ decessisse; ac dehinc imperante Gothis Walamiro, Theodericum, fratris sui Dietmari filium, Leoni augusto jam septennem a patruo fidei causa obsidem datum, et ab eodem Leone postea patri jam imperanti Gothis fuisse redditum, patrique defuncto in regnum successisse, sed mox a Zenone augusto Constantinopolim accitum familiariterque tractatum, Italiae regnum accepiisse, quod tunc Odoacar cum Thurcilingis et Rugis aliisque nationibus, invito Zenone, possedit, quem Theodericus post multa certamina dediticium interemit. Hinc rerum diligens inspector perpendat, quomodo Ermenricus ⁸⁹⁵Theodericum, Dietmari filium, apud Attilam exulare coegerit, cum juxta hunc hystoriographum contemporalis ejus non fuerit. Igitur aut hic falsa conscripsit, aut vulgaris opinio fallitur et fallit, aut alius Ermenricus et alius Theodericus dandi sunt Attilæ contemporanei, in quibus hujusmodi rerum convenientia rata possit haberi. Hic enim Ermenricus longe ante Attilam legitur defunctus, Theodericus vero post mortem Attilæ sive in ipso mortis ejus confinio scribitur natus, quinta generatione posteritatis Witulfi, fratris Ermenrici, progenitus. Dietmarus autem, pater ejus, alios fratres habuisse non legitur quam Walamirum et Witimarum, quorum

VARIE LECTIONES.

⁸⁸⁷ deest 5. ⁸⁸⁸ cruenta 9c ⁸⁸⁹ XI. annos—et prius *lis scripsit* 4. ⁸⁹⁰ per Narsetem *neque ad Gallias secessit, historię Gothicę finem, in 5. desunt, pagina integra fere vacua relicta.* 6—*9 eadem fere omittunt his verbis finem dantes; post per Narsetem vicit (N. suo subegit imperio. 6.—N. eunuchum cubicularium suum destruxit. 7.)* ⁸⁹¹ amulorum nobilitatem 4. 10. ⁸⁹² dixit 4. ⁸⁹³ dietmari 4. ⁸⁹⁴ capinus. ⁸⁹⁵ hamidiech. 4. 10. ⁸⁹⁶ e. et alius t. 4.

prior sub Attila regnans, post mortem ejus se Hunorum ditioni subduxit, et sine filiis mortuus Dietmaro fratri regnum reliquit, alter vero filium omnium sibi Witimarum habuit, qui post obitum patris, relicta Italia, Gallias secessit.

1. (Chr. W.) A. D. 378. Regnante Valente post mortem fratris sui Valentiniani cum Gratiano et Valentiniano, filiis ejusdem fratris sui, Basilii Cæsareæ Capadociæ, vir sapientissimus et continentissimus, claruit, sed ⁸⁸⁸ superbiæ, ut aiunt, vitio laboravit.

2. A. D. 379. Athanasius ⁸⁸⁷ Alexandrinus episcopus ⁶⁶ sacerdoti sui anno migrans, Petrum successorum reliquit (cf. RUFIN.).

3. (Chr. W.) A. D. 380. Gothi ab Hunis expulsi, diffunduntur per Traciam.

4. A. D. 381. Gothi fame compulsi, rebellant Valenti, quos ille bello petens, sed exercitu occiso; fugiens, in casa quadam vivus crematur, anno 15° regni sui, quorum, 11 cum fratre, 4 post illum regnavit (cf. H. m.).

Anni Gratiani.

Anno dominicæ incarnationis 382, Urbis vero conditæ millesimo 133. Gratianus, filius Valentiniani, ³⁹⁰ ab Augusto, post mortem patris sui Valentis electus est ad imperium, et regnavit cum fratre suo Valentiniano annos 6, cum prius regnaret annis 4 cum patruo. Eo tempore apud Mediolanum beatus Ambrosius ⁸⁸⁹ hic ⁸⁹⁰ hymnos canendos in æcclesia primus composuit — apud Turenos beatus Martinus magnis lampabant ⁸⁹¹ virtutibus, totoque orbe doctrinis et scientia clari (Gregorius ⁸⁹² Nisenus, Gregorius Nazanzenus et apud Bethleem Hieronimus radiabant (cf. PROSP., *Ch. imp. et H. m.*). Theophylus Alexandrinus ⁸⁹³ episcopus cyclum de observatione paschæ per centum annos digessit, quem laterculum vocavit, totoque orbe doctrinis et scientia clari] apud Bethleem beatus Hieronimus presbyter, apud Ypponem Africæ civitatem sanctus Augustinus episcopus radiabant.

(H. R. et H. m.) Igitur Gratianus admodum juvenis, cum inestimabilem multitudinem hostium Romanis infusus finibus cerneret, fretus Christi potentia, longe impari militum numero sese in hostem dedit, et apud Argentariam Galliæ opidum plus quam 30 milia Alamannorum interfecit. Deinde audiens Traciam Daciamque et Pannoniam tanquam genitales terras a Gothis atque omni pernicie atrocioribus Hunis et Alanis possideri, Pannoniam venit. Ea tempestate Theodosius, Theodosij filius, tam propter parentum nobilitatem, quam propriam fortitudinem habebatur nominatissimus, sed invidia dissimilium fatigatus, in Hispania morabatur, ubi et ortum fuerat

et nutritus. Cumque imperator fratrem suum adhuc puerum cerneret, et quid faceret hesitaret, quippe cum barbari, victoriis elati, inexpugnabiles viderentur, eadem provisione, qua Nerva quondam elegerat Hispanum virum Trajanum, per quem res publica reparata est, accitum et ipse nichilominus ab Hispania Theodosium magistrum militiæ fecit, eumque contra barbaros cum expeditione misit. Qui vadens, fortiter cum illis maximis Scythiæ gentibus pugnavit, et feliciter triumphavit. Mox dux optimus, exercitum disperso per urbes, ipse velociter ad principem remeavit, ipseque triumphorum suorum nunciis extitit. Quod dum imperator pre admiratione non crederet, invidi dicebant, eum fugisse et exercitum perdidisse. At ille derogantes sibi rogat dirigi, qui viderent multitudinem peremptorum. His verbis imperator flexus, direxit qui res actas sibi nunciarent. Porro dux optimus inter hæc vidit in visione, quod sanctus Miletius, Antiochenæ civitatis episcopus, eum indueret imperiali clamide et corona caput ejus ornaret. Hæc cum ille retulerit ⁸⁹⁴ mane cuidam amicorum, ille clarum esse dixit somnium, et nichil ænigmaticum, nichil habere dubium. Post paucos autem dies qui missi fuerant redierunt, peremptaque multa hostium milia narraverunt. Quamobrem letatus princeps Gratianus, faventibus cunctis, Theodosium, tricesimum tertium ætatis annum gerentem, apud Sirmium purpura induit, Orientisque et Traciæ simul imperio prefecit ⁸⁹⁵. Igitur Theodosius Constantinopolim triumphans intravit, et ne assidue pugnando Romanum populum fatigaret, cum Athalarico Wisigothorum rege pacem fecit, eundemque Constantinopolim ⁸⁹⁶ venientem benigne suscepit, ibique defunctum honorifice sepeliri fecit, et hac benignitate omnes Gothos ⁸⁹⁷ Romano imperio subjugavit. Veniens autem Thesalonicam, ægritudinem incurrit, cupiensque baptizari, Anatholium, ejusdem civitatis episcopum, requisivit, cujus esset fidei. Quo respondente, quod Arriana pestis in Ylliricum non valuisset accedere, sed fidem Niceni concilii inviolatam servarent, libenter ejus verba suscipiens, baptizatus ⁸⁹⁸ atque ab ægritudine liberatus est ⁸⁹⁹. Inter hæc Archadium filium suum consortem sibi fecit in imperio, in Italia vero pueri satis existente

D Valentiniano, rerum curam Probus exconsul et prefectus habebat. Justina vero, mater Valentiniani, cum esset Arriana, vivente quidem viro, lædere christianos orthodoxos non prevaluit, sed eo mortuo, cura filius esset valde juvenculus, Mediolanum veniens Ambrosio episcopo erat infesta, ita ut juberet eum exilio destinari. Cumque ⁹⁰⁰ juberet eum exire de æcclesia, Ambrosius ait: *Ego sponte hoc non ago, ne lupis ovium septa aut blasphemantibus Deum videar*

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸⁸ sed — laboravit desunt 5. crasa ut videtur. ⁸⁸⁷ deest 5. anastasius 1b. ⁸⁸⁹ XLIII^{us} 4b. ⁸⁹⁰ a. claruit 5. ⁸⁹¹ deest 10. 11. qui E. ⁸⁹² delevit 10. et ita deest 11. ⁸⁹³ quæ uncis inclusi, ex Sigeberto ut videtur hausta Fhk. post adjectisse videtur. In D? E vero ultima verba totoque — radiabant omisit. ⁸⁹⁴ alexandriæ E1. ⁸⁹⁵ cum retulisset E1. ⁸⁹⁶ fecit 9c. ⁸⁹⁷ Constantinopolim — honorifice desunt 9c. ⁸⁹⁸ deest 9c. ⁸⁹⁹ b. est 9c. ⁹⁰⁰ deest 9c. ⁹⁰¹ Cum 9c.

*contraders; hic, si placet, occide, hoc loco mortem
prona suscipiam voluntate*

Ea tempestate Maximus, vir quidem strenuus atque imperio dignus, si contra sacramenti fidem per tyrannidem non emersisset, invitatus ab exercitu in Britannia imperator factus, in Galliam transiit, exceptusque a legionibus Gratiano infensus, eundem, subita incursione perterritum atque in Italiam transire meditantem, dolo circumvenit et occidit Lugduno, fratremque ejus Valentinianum cum matre Justina expulsi ab Italia. (Beda.) Qui tamen iustissimam cum matre sua luit penam, quæ et ipsum Arriana heresi polluit et eminentissimum catholicæ fidei doctorem Ambrosium episcopum perfida obsidione vexavit. (H. m.) Valentinianus autem Constantinopolim veniens, a Theodosio paterna pietate est susceptus, et imperio est restitutus; sed ab Eugenio quodam, prius grammatico, tunc autem militanti in palatio, et ab Arbogasto quodam facinoroso corruptis cubiculariis, ab eisdem dormiens strangulatus est, atque ut voluntarii sibi mortem conscivisse putaretur, laqueo suspensus est.

2. (Chr. W.) Anno dominicæ incarnationis 383, qui est Gratiani secundus, Theophilus * pascales circulos inchoavit:

Sanctus Basilius Cæsariensis episcopus obiit. D? E. 4 — 10. ex Siegb.

3. A. D. 384. Synodus 150 episcoporum Constantinopoli adversus Macedonium congregatur sub Damaso papa, * qui 26us annis regebat ecclesiam.

* D? E. qui hæc a. 386 habent, pergunt: Hic decretum est, ut Constantinopolitanus post R. p. h. p. In Gallia Priscillianus episcopus ex Manicheorum et Gnosticorum dogmate errorem sui nominis condens, conciliis episcoporum auditis — cum aliis sequacibus suis. Itachius — nolens Itachianis communicare. ex Siegb.

4. A. D. 385.

* 4. — 11. addunt: Priamus, quidam et Antenor principabantur Francis hoc tempore. ex Siegb.

5. (Beda.) A. D. 386. Archadium^{us} Theodosius pater consortem regni facit.

6. (Chr. W.) A. D. 387. Maximus ex Britannia in Gallias veniens regnumque sibi usurpans, Gratianum apud Lugdunum occidit, fratrem vero ejus Valentinianum Italia expulsi.

Anni Theodosii.

1. (H. R. et H. m.) Anno dominicæ incarnationis 388, Urbis vero condite millesimo 159. Theodosius, genitus patre Theodosio, matre Thermantia^a, 45us ab Augusto, interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romanum solus^{us} obtinuit, mansitque^{us} in eo annis 11us, cum jam in Orientis

A partibus sex annis Gratiano vivente regnasset, Valentinianum tamen, fratrem Gratiani, quamdiu vixit, regnare permisit; ipse vero bellum adversus Maximum, qui tunc Aquileiæ^a insidebat, suscepit, illumque a militibus propriis, cum vim imperatoris sustinere non possent, captum ac traditum peremit; Victorem quoque^{us}, filium ejus, quem pater Gallis adhuc in ætate infantili prefecerat, extinxit. Peracta victoria, Theodosius cum Valentiniano venit Romam, eratque cum eis pariter et Honorius valde puer, quem pater post actam victoriam a Constantinopoli evocaverat. Theodosius igitur Romæ positus, multum profuit Urbi, alia prebendo, alia auferendo. Post hæc relicto Valentiniano Romæ, ipse cum Honorio Constantinopolim remeavit. Valentinianus vero cum transiret in Galliam causa ordinandæ rei publicæ, fraude Arbogasti comitis sui et Eugenii grammatici, dormiens ab eunuchis cubiculariis pecunia corruptis suffocatus est, moxque Eugenio in principatum electo ab Arbogasto, collecta multitudine Francorum atque Gallorum preparaverunt se in pugnam contra Theodosium. Quod ille audiens, congregavit multitudinem militarem, filiumque suum Honorium constituit imperatorem. Misit autem Eutropium Eunuchum sibi fidelissimum^{us} in Thebaidam ad Johannem monachum præscientia clarum, de quo legitur in Vita patrum, ut aut eum venire volentem deduceret, aut nolentem de belli eventu requireret. Qui venire nolens, mandavit ei, quod, interfecto tyranno, victoria sit potiturus, sed ipse in Italia moriturus. Relictis igitur ambobus filiis in urbe Constantinopolitana, Theodosius contra Eugenium pergit, moxque illi^{us} exercitus Wisigotharum plus quam viginti millium occurrit; Eugenius itaque et Arbogastus cum transitus Alpium teneret, Theodosius in summis Alpibus constitutus, jejuniis et orationibus intentus erat. Circa gallorum vero^{us} cantum sopore constrictus, vidit in somnis, quasi jaceret in campo et astarent ei duo quidam viri in vestibus albis, equis candidissimis residentes, jubentes eum habere fiduciam primòque diluculo preparare milites ad victoriam, seque dicebant ad solatium sibi destinatos. Quorum alter dicebat, se esse Johannem evangelistam, alter Philippum apostolum. Quæ visio etiam alicui militi^{us} revelata est. Quæ visione comperta, uberiores in oratione lacrimas fudit, et in crastinum facta congressione, turbo ventorum maximus a parte Theodosii in ora hostium surrexit, qui tela, quæ ipsi mittebant, in ipsos retorquebat, ea vero, quæ ab ejus parte missa sunt, ultra mensuram humani jactus per magnum inane portata valenter hostibus insigebat. Eugenius itaque corruens ad pedes imperatoris, veniam rogabat, sed a militibus circa pedes ejus capite truncatus est; Ar-

VARIE LECTIONES.

^{us} XX tribus 1us XVIII. 5. 10. 11. ^{us} Hæc a 385. D? E. ^{us} theremantia 9us. terremanitia 1us. ^{us} XI. D? E. et ita deinceps ^{us} s. R. 5. ^{us} vixitque 9us. ^{us} XL. 9us. ^{us} aquilegiæ 5. ^{us} victoreque 5. ^{us} fidelissimum E1. ^{us} deest E 1. ^{us} cantum v. g. 5. ^{us} deest 2us.

bogastus vero propria se⁹⁹⁹ manu interfecit, consulatus Archadii anno tercio et Honorii secundo. Ad laudem vero Theodosii ob insignem victoriam poëta quidam nomine Claudianus, sed paganus, inter cetera hujusmodi versibus Deo et homini testimonium cecinit :

*O nimium dilecte Deo, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti.*

Igitur Theodosius Mediolanum veniens, post laborem publicum corpore fatigatus, ægritudinem incurrit, et sperans se moriturum, potius de re publica cogitavit, considerans quæ solent hominibus evadere, imperatore moriente. Filium itaque Honorium de Constantinopoli velociter evocavit, et imperatorem Romæ ordinavit. Cumque Honorius Mediolanum venisset, pater ex ægritudine relevatus, circum de victoria celebrabat, et ante prandium quidem spectaculum quasi sanus exhibuit, post prandium vero repente pregravatus, ad spectaculum venire non potuit, filium tamen ludis adesse precepit; superveniente vero nocte, defunctus est, 16 Kal. Febr. anno imperii 17°, vitæ autem 40°. Fuit autem propagator rei publicæ et defensor eximius, clemens et misericors, communis cunctis, solo habitu differens a ceteris, in omnes honorificus, in bonos vero⁹⁹⁹ profusus. Quantæ autem mansuetudinis apud homines fuit, tantæ humilitatis coram Domino exitit. Quod^{*} in illo obedientiæ exemplo satis probatur, quam sancto Ambrosio episcopo, immo per illum Deo exhibuisse narratur. Quod quia est relatu ac memoria dignum licet non suo loco, statui tamen memorandum, et pro utilitate legentium et pro opinione virtutum.

Quod in illo comprobatur obedientiæ exemplo, quod passim legitur et nos hic brevitate causa subtrahimus, quo beato subjectus est Ambrosio, prohibenti scilicet illum æclesiæ ingredi limina propter. inconsiderata quorundam innocentium homicidia. Habebat etiam imperator et aliam, etc. D? E.

Thesalonica est civitas grandis et populosa, in qua dum esset Theodosius, ibi seditio est orta, et quidam ex iudicibus tracti et lapidati sunt, unusque, ut aiunt (RUFIN. XI, 48, — H. m.), ex militibus, quem ille diligebat, occisus est. Hinc indignatus Theodosius, sicut se habent humanæ passiones, non refravit iracundiæ infirmitatem, sed justo furori immensam permiscuit crudelitatem. Ad ludos igitur circenses jussit invitari cives, et repente super omnes injustos gladios precepit evaginari et una cum innocentibus nocentes perimi. Septem quippe milia hominum feruntur ibi occisa, non precedente iudicio, sed furibundo dictante animo. Hujusmodi cladem gemitus plenam audiens Ambrosius, cum princeps Mediolanum venisset et æclesiam sollemniter intrare voluisset, foris ad januas ei⁹⁹⁹ occurrit, hisque illum sermonibus a sacri liminis ingressu prohibuit : Nescis, imperator, perpetrata a te necis

A quanta sit magnitudo, neque post ausum tanti furoris mens tua molem tantæ præsumptionis agnoscit. Sed forte recognitionem peccati prohibet potestas imperii; decet tamen, ut ratio vincat potestatem. Scienda est quippe natura ejusque mortalitas atque resolutio et pulvis progenitorum, ex quo facti, ad quem redigendi sumus, et non flore purpureo sidentem, infirmitatem operis corporis ignorare. Coæqualium es imperator et conservorum; unus est enim Dominus omnium, rex et creator cunctorum. Quibus igitur oculis aspicias communis Domini templum? quibus calcabis pedibus⁹⁹⁹ sanctum illius pavimentum? Quomodo extends manus, de quibus adhuc stillat sanguis innoxius? Quomodo hujusmodi manibus suscipies sanctum Domini corpus! Qua presumptione poculum preciosi sanguinis percipies ore tuo, dum furore sermonum tuorum tantus injuste sit sanguis effusus? Recede igitur, recede, nec secundo peccato priorem nequiciam contendas augere! Suscipe vinculum, quo te omnium Dominus nunc ligavit; est enim medicina maxima sanitatis. Illis sermonibus imperator obediens—erat enim divinis eruditionibus nutritus, et aperte sciens quæ essent propria sacerdotum, quæ regum—gemens et deflens ac regalia remeavit. Cumque octo mensium continua transissent tempora, propinquavit nativitatis Salvatoris nostri festivitas. Imperator autem lamentationibus assiduus in palatio residens, continuas lacrimas incessabiliter expendebat. Ingressus autem tunc magister militiæ Rufinus, et singularem apud principem fiduciam habens, et videns eum in lamentatione prostratum, accessit et lacrimarum causas inquiri. At ille amarissime ingemiscens et vehementius lacrimas fundens : Tu, inquit, Rufine, ludis, et mea mala non sentis; ego autem lamento et gemo calamitatem meam, quia servis quidem et mendicantibus aperta sunt templa Dei, et proprium dominum ingredientem⁹⁹⁹ licenter exorant; michi vero ingressus ad eum non est, insuper etiam cæli clausi sunt. Hæc dicens, verba singula singulibus irrumpebat. Rufinus⁹⁹⁹ : Curro, inquit, si tibi placet, pontificique⁹⁹⁹ precibus⁹⁹⁹ persuadeo, ut solvat vinculum quod ligavit. Alit imperator : Non suadebis Ambrosio; novi ego decretum illius esse justum; neque reverebitur imperialem potentiam, ut legem possit prevaricare divinam. Cumque Rufinus verbis plurimis uteretur et promitteret Ambrosium esse flectendum, imperator eum pergere cum festinatione precepit; ipse vero spe data post paululum est secutus, credens Rufini promissionibus. Porro vir mirandus Ambrosius mox ut Rufinum vidit, ait : Impudentiam canum imitatus es, o Rufine⁹⁹⁹, tantæ videlicet necis auctor existens, et pudorem ex fronte detergens, nec erubescis, nec metuis, contra imaginem latrare divinam. Cumque Rufinus supplicaret et imperatorem venturum esse diceret, superno zelo accensus Ambrosius, ait : Ego tibi, Rufine, predico,

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹⁹ se p. 5. ⁹⁹⁹ f. ci ad i. 8. ⁹⁹⁹ p. c. 5. ⁹⁹⁹ ingressu litera crasa 9^a. ⁹⁹⁹ r. vero 5 ⁹⁹⁹ es ordinu
i 9^a.

quoniam ingredi sacra limina eum prohibebo ⁹⁰⁰, si vero imperium in tyrannidem mutaverit, necam libenter suscipio ⁹⁰¹. Hæc et alia plurima Rufinus rudiens, unciavit imperatori, monens ne de palatio procederet. At imperator hæc in media jam platea cognoscens: Pergo, inquit, et justas in facie suscipio contumelias. Cumque ad sacra limina pervenisset, in sanctam quidem basilicam non presumpsit intrare, sed inveniens antistitem in salutorio residentem, supplicabat, ut ejus vincula resolveret. At ille tyrannicam dicebat ejus esse presentiam, eumque contra Deum vesanire et leges ejus calcare. Verum imperator: Non, inquit, insurgo adversus ecclesiasticas sanctiones, nec inique ingredi limina sacra contendo, sed te solvere vincula mea deponco et communis Domini pro me exorare clementiam, nec michi januam claudi, quam cunctis penitentiam agentibus Dominus noster aperuit. Tunc antistes: Quam, inquit, penitentiam ostendisti post tantas iniquitates, quibus medicaminibus incurabilia vulnera plagasque curasti? — Tuum est, inquit imperator, edocere et medicamentum temperare, meum vero oblata suscipere. Tunc sanctus Ambrosius ait: Quoniam furori judicium tuum commisisti et non ratio protulit sententiam sed iracundia, scribe legem, quæ decreta furoris evacuet; et 30 diebus sententia necis atque proscriptio- nis tantummodo ⁹⁰² maneat in litteris et judicium expectet rationis, quibus diebus transactis, ira jam cessante, ratio causam judicans apud semetipsam, quæ cognoverit sub veritate disponat. In his enim diebus cognosces, an justa sit sententia quam protuleris, an injusta; et si ratio probaverit injusta quæ sunt prolata, dirumpet, si vero justa, firmabit, dierum vero numerus ad hæc examinanda sufficit. Hanc ammonitionem imperator animo libenti suscipiens et optimam esse confidens, legem conscribi repente precepit et propriæ manus litteris confirmavit. Quo facto, vinculum ejus Ambrosius absolvit. Quæ lex hactenus observatur Constantinopoli. Est autem hujusmodi:

Imperatores Gratianus, Valentinianus, Theodosius angusti Flaviano prefecto pretorii ⁹⁰³ Yllirici.

Si vindicari in aliquos severius contra nostram consuetudinem pro causæ intuitu jusserimus, nolumus statim eos aut subire pœnam aut excipere sententiam; sed per dies 30 super statuta eorum sors et fortuna suspensa sit. Reos sane accipiant vincula, atque custodia et excubiis sollicitibus vigilantibus observentur.

Sic igitur sacratissimus imperator ingredi limina sacra presumens, non stans Domino supplicavit, neque genua flexit, sed pronus in pavimento jacens, Daviticam proclamavit vocem: Adhesit pavimento anima mea, vivifica me secundum verbum tuum, ma-

nibus barbam capillosque evellens frontemque percutiens et pavimentum lacrimarum guttis aspergens, veniam poscebat. Cumque tempus accederet, quomunus ad altare solebat offerre, surgens cum lacrimis, ingressus est. Cum vero obtulisset sicut solitus erat, intra cancellos stetit. Rursus autem Ambrosius non acquievit, sed differentiam locorum edocuit, et primo quidem requisivit quid ibi expectaret. Imperatore dicente, sustinere se sacrorum perceptionem mysteriorum, remandavit ei per suum archidiaconum: O imperator, interiora loca tantum sacerdotibus sunt collata, quæ ceteri nec ingredi nec contingere permittuntur. Egrede igitur, et hanc expectationem cum ceteris habe communem. Purpura namque imperatores ⁹⁰⁴, non sacerdotes facit. Tunc fidelissimus imperator etiam hanc traditionem animo gratanti suscipiens, remandavit: Non audacia causa intra cancellos mansi, sed in Constantinopolitana urbe hanc consuetudinem esse cognori; unde gratias ago pro hujusmodi medicina. Tali ergo tantaque et presul et imperator virtute clarebant. Ego autem utriusque opus ammiror, illius fiduciam, hujus obœdientiam, illius zeli fervorem, hujus fidei puritatem. Porro regulas pietatis quas a magno sacerdote recepit, reversus etiam in Constantinopolitana urbe servavit. Nam dum festivitatis tempore ad ecclesiam processisset, oblati in altari ⁹⁰⁵ muneribus, mox egressus est. Cumque Nectarius, tunc presul ecclesiæ, illi mandasset, cur intus stare nolisset, remandavit ei princeps: Vix potui discere, quæ differentia sit imperatoris et sacerdotis; vix enim inveni veritatis magistrum ⁹⁰⁶; Ambrosium namque solum novi digne vocari pontificem.

Habebat igitur imperator et aliam utilitatis occasione, per quam de bonis operibus triumpharet. Conjunx enim ejus divinas leges eum sæpius ammonerebat, se ipsam tamen prius perfecte erudiens. Non enim regni fastigiis elevata est, sed potius amore divino succensa. Beneficii namque magnitudo majus ei desiderium benefactoris exhibebat. Repente namque ut venit ad purpuram, claudorum atque debili-um maximam habuit curam, non servis, non aliis ministris ⁹⁰⁷ utens; sed per semet ipsam agens, et ad eorum habitacula veniens, unicuique quod opus haberet prebebat. Sic etiam per ecclesiarum xenodochia discurrens, suis manibus ministrabat infirmis, ollas eorum tergens, jus gustans, coclearia offerens, panem frangens, cibosque ministrans, calices abluens, et alia cuncta faciens quæ servis et ministris mos est celebrare. His autem, qui eam de rebus talibus nitebantur prohibere, dicebat: Aurum distribuere opus imperii est; ego autem pro ipso imperio hoc opus offero bona michi omnia conferenti.

VARIE LECTIONES.

⁹⁰⁰ prohibeo 5. ⁹⁰¹ suscipiam 5. ⁹⁰² in t. 9c. ⁹⁰³ pretorio 9c. ⁹⁰⁴ imperatorem non sacerdotem 5. ⁹⁰⁵ altare 9c. ad altare 4. ⁹⁰⁶ m. v. 5. ⁹⁰⁷ ancillis 9c.

Viro autem suo sepe dicebat: *Oportet te, marite, A semper cogitare, qui dudum fuisti, qui modo sis. Hæc si semper cogitaveris, ingratus benefactori non eris, sed imperium, quod suscepisti, legaliter gubernabis, et harum rerum auctorem placabis.* His sermonibus velut optimam quandam utilitatem virtutisque abundantiam coniungi offerebat.

Defuncto autem Theodosio 16 Kal. Febr., corpus ejus Constantinopolim delatum est 6 Idus Novemb. et ab Archadio filio suo ⁹⁹⁹ sepulturæ traditum. Dimisit autem regnum duobus filiis suis, Archadio in Oriente, Honorio in Occidente, curam vero amministrationis viris potentissimis mandavit habere, Rufino aulae orientalis, Stilichoni occidentalis. Post paucos autem dies quando translatus est corpus Theodosii, id est 15 Kalend. Decemb., etiam exercitus, qui cum eo fuerat contra Eugenium, reversus est, et dum imperator Archadius ad portas occurrisset exercitui, milites Rufinum prefectum ⁹⁹⁹ peremerunt. Erat enim suspectus, quasi tyrannidem meditaretur assumere et Hunos vel Gothos in ⁹⁹⁹ Romanorum provincias contra imperatorem evocare.

Ejusdem vero Theodosii temporibus apud Palestinam provinciam in castello Emmaus natus est puer integer et perfectus, sed ab umbilico sursum divinus, ita ut haberet duo pectora et duo capita et quoscumque sensus; et cum unus edebat et bibebat, alter non edebat; unus ⁹⁹⁹ dormiebat, alter vigilabat; nonnunquam insimul dormiebant, insimul ludabant ad alterutrum et ⁹⁹⁹ flebant, et utrique percutiebant se invicem. Vixerunt autem annis ferme duobus, et unus quidem mortuus est, alter autem supervixit diebus 4.

2. Anno dominicæ incarnationis 389⁹, qui est secundus Theodosii post mortem Gratiani, idem Theodosius, vir virtutibus plenus, Valentinianum, Italia expulsus a Maximo, in regnum restituit (cf. BEDA). (Chr. W. — BEDA.) Reliquie sanctorum Cervasii et Prothasii ab Ambrosio repetæ sunt.

4. (PROSP. CHR. IMP.) A. D. 391. Augustinus* ad filiem conversus, ab Ambrosio baptizatur.

* Augustinus a Manicheorum heresi per Ambrosium ad catholicam fidem convertitur. D? E. Ex Sigeb.

6. A. D. 393. Johannes heremita claruit.

7. A. D. 394. Syricius papa 40⁹⁹⁹, sedit annis 8, decessitque 6 Kalend. Decemb*.

D? E. add.: Paula et Eustochia ⁹⁹⁹ filia ejus Christo ancillantur Bethlehem.

8. (Chr. W.) A. D. 395. Hieronimus librum, quem de illustribus viris scripsit, hucusque perduxit,

9. A. D. 396.*

D? E. 4—11. add.: Didimus Alexandria obiit. ⁹⁹⁹. Corpora Abacue et Michea prophetarum

revelantur. ex Sigeb. D? E. pergunt: Constantinopolis—eversa. ex eodem.

10. A. D. 397. Valentinianus dolo Arbogasti ⁹⁹⁹ occiditur, ejusque locum Eugenius invadit.

11. A. D. 398. Theodosius Eugenium tyrannum superavit. Arbogastus ⁹⁹⁹ sua manu se ⁹⁹⁷ interfecit, Theodosius vero Mediolano in pace quievit. Augustinus, doctor facundissimus, Hypponi ordinatur episcopus.

Hucusque æcclesiasticam hystoriam Eusebius ⁹⁹⁹ Rufinus perduxit.

Anni Archadii et Honorii.

Anno dominicæ incarnationis 399, Urbis conditæ millesimo 150. Archadius et Honorius, filii Theodosii, 46⁹ loco ab Augusto commune imperium, divisit tantum ⁹⁹⁹ sedibus, tenuerunt, Archadius in Oriente, Honorius in Occidente* (JORD. DE R. S.) Tunc Rufinus patricius Archadio principi tendens insidias, Alaricum regem Gothorum, ut Grecias vastaret, missis clam pecuniis, invitavit; sed detectus Rufinus ante portas urbis Constantinopolitanæ, ut supra dictum est, a militibus decollatus est, caputque ejus cum dextera manu ad ludibrium per urbem circumductum est; uxoreque ⁹⁹⁹ exulata, opes ejus cunctas Eutropius spado promeruit* (H. M.) Gildo autem Africæ comes a Theodosio dudum ordinatus, cognita morte ejus, arbitratus parum spei in pueris, cepit Africam sibi vendicare. Cujus frater Mascezel cum esset fidelis, germani perfidiam detexit; ille autem duos filios fratris, cum pater abiret, interfecit. Contra quem jam ut hostem idem Mascezel cum exercitu missus cum eum valde coartaret, in fugam versus, post paucos dies strangulatus est.

D? E. add.: Imperatores — destrui. ex Sigeb.

* D? E. add.: Romæ — removit. ex Sigeb.

(JORD.) Hesperiam vero plagam in regno Honorii imperatoris primum Radagaisus ⁹⁹⁹ Scythæ crudelissimus cum ducentis milibus Gothorum inundavit, qui omnem Romani populi sanguinem propinare devovit. (H. M.) Contra quem duo pagani duces Hunorum Huldinus et Sarus a Romanis conducti sunt; sed nolente Deo causam potentie suæ per virtutem hominum superare, divinitus territus est Radagaisus, fugiensque in Peculanum montem, ingenti undique timore ⁹⁹⁹ concluditur; et dum fame sitique laborat, volens fugere, solus comprehenditur a Romanis ⁹⁹⁹, missusque in carcerem, ibi mortuus est. Tanta vero multitudo de Gothis comprehensa est, ut sicut villia pecora venderentur; nam singuli Gothi singulis aureis vendebantur (JORD.) Post Radagaisum Alaricus rex Gothorum Italiam intraivit, et ut superius in gestis Gothorum ⁹⁹⁹ scriptum est, multa mala Romanis ceterisque inferens, apud

VARIE LECTIONES.

⁹⁹⁹ ejus 9^c. ⁹⁹⁹ deest 9^c. ⁹⁹⁹ deest 9^c. ⁹⁹⁹ alter 5. ⁹⁹⁹ deest 9^c. ⁹⁹⁹ eustochium El. ⁹⁹⁹ deest 9^c. ⁹⁹⁹ arbogastis 9^c. 40. 11. ⁹⁹⁹ ita El. arbogastes rel. ⁹⁹⁷ deest 9^c. sua se in. El. ⁹⁹⁹ eustochii 9^c. Hucusque — perduxit desunt El. ⁹⁹⁹ tamen 1^b. ⁹⁹⁹ uxoreque ejus El. ⁹⁹⁹ radagaisus 4. 9^c. semper. ⁹⁹⁹ t. u. 5. ⁹⁹⁹ a. r. c. 5. ⁹⁹⁹ deest 9^c.

Consentiam mortuus est. (*H. m.*) Cui succedens Athaulfus, consanguineus ejus, quicquid ille reliquit, abrasit, et Placidiam, Honorii sororem, auferens, in matrimonium accepit.

(*H. m. et Joab.*) Stilicho quoque comes, qui erat de perfida et dolosa gente Wandalorum natus, et erat socer Honorii, cujus filiae duae Maria et Hermantia altera post alteram principi Honorio desponsatae sunt, sed utraque virgines defunctae sunt, oblitus beneficiorum, oblitus consanguinitatis, regno ejus inhiavit, et Alamannorum Suevorumque gentes datis pecuniis super eum congregavit, quia Eucherium filium suum, christianis semper a puero insidias molientem, caesarem facere cogitavit; sed Honorius congregato exercitu cum eis pugnans, utrosque occidit. Quo anno et Archadius, orientalis imperator regnans post obitum patris annos 15, defunctus est anno aetatis 51^a, relinquens filium nomine Theodosium annorum 8, quem ante mortem suam appellavit imperatorem; qui succedens patri, regnavit annis 41, cum patruo Honorio 15, postea 26, qui sunt 41. Hujus tempore Claudianus et Prudentius poetae insignes habentur (cf. *Prosp. Chron. imp.*)

Anni Archadii.

1. (*Chr. W.*) Primo autem anno Archadii et Honorii, qui est annus dominicae incarnationis 399, Johannes heremita obiit.

2. A. D. 400. Sanctus Martinus ad superna migravit.

3. A. D. 401. Sanctus Ambrosius carne solutus est.

4. A. D. 402. Anastasius papa 4us ordinatus est, sedensque annis tribus, migravit ⁹⁹⁹ 5 Kalend. Mai.

5. A. D. 403^a. Gothi Radagaiso et Alarico regibus Italiae predati sunt.

* D^o E. *add.*: In Britannia P. d. e. e. m. n. docens inter cetera hominem s. g. d. p. s. s. m. et hominem sine p. o. nasci. *ex Siegb.*

6. A. D. 404. (*Prosp.*) Synodus Alexandriae fit propter doctrinam Origenis.

7. A. D. 405. Innocentius papa 42us ordinatus, sedit annis 15, decessitque 4 Idus Martii.*

* D^o E. 4—11. *add.*: Hic constituit ad missas pacis osculum dari. *ex Siegb.*

9. (*Prosp.*) A. D. 407. Severus vitam sancti Martini describit.

10. A. D. 408.*

* D^o E. *add.*: Johannes Crisostomus, urgente Eudoxia augusta, episcopatu abdicatus, ab Archadio—intentat. *ex Siegb.* 4—11. *add.*: Johannes Crisostomus in exilio obiit. Et mors Eudoxiae augustae subsecuta est. *ex Siegb.*

15. (*Chr. W.*) A. D. 411. Archadius imperator Constantinopoli moritur.*

* D^o E. *add.*: Nestorius Constantinopolites episcopus ad heresim quae in Christo Deum ab homine separat vertitur.

Anni Honorii.

(*H. m. et Joab.*) Anno dominicae incarnationis 412, Urbis conditae millesimo 163. Honorius post mortem fratris cum Theodosio, filio fratris, adhuc regnans annis 15, cum videret rem publicam cotidie decrescere, elegit virum fortem et pugnatorem, Constantium comitem, et transmisit eum ad Gallias. Constantinus enim quidam, Galliis occupatis, invasit imperium; cujus hostes duo juvenes locupletes, Didimus et Viridianus, assumptis propriis servis et vernaculis, sese patriamque defensare moliti sunt, capientesque filium ejus Constantem, monachum fecerunt. Quem pater ex monacho casarem fecit et contra illos misit. Sed Constantius ab Honorio missus, mox ut Galliam ingressus est, Constantinum apud Arelatem inclusit et occidit, filium vero ejus Constantem in Vienna Gerontius, comes Constantii, peremit. Quorum exili immemores, Jovianus et Sebastianus item in Galliis tyrannidem moliantur, sed et ipsi mox interficiuntur. Heraclianus quoque comes Africae cum tribus milibus armatis et septingentis navibus ad depredandam Romam venit; contra quem Marinus comes egressus, sic eum perterritus, ut cum una tantum navi Kartaginem ⁹⁹⁹ fugeret, ubi et mox occisus est. In his ergo diebus, precipiente Honorio et adjuvante Constantio, firma pax omnibus catholicis ecclesiis per universam Africam reddita est, quamdiu preclarissimus magister ecclesiae apud Ypponem ⁹⁹⁷ Regium florebat Augustinus. Inter haec Vallia, rex Gothorum, pacem fecit ⁹⁹⁸ cum Honorio, et reddidit ei Placidiam sororem suam, quam ipse Constantio patricio, qui eam revocaverat, in matrimonium dedit. Honorius vero postquam cum Theodosio, fratris sui filio, regnavit annis 15, et rem publicam pacificatam dimisit, Romae mortuus est.

4. (*Chr. W.*) A. D. 415. Alaricus, rex Gothorum, Romam invasit.

7. A. D. 418. Corpora sanctorum Stephani, Nichodemii et aliorum revelata sunt ⁹⁹⁹.

9. A. D. 420. Zosimus papa 43us ⁹⁹⁹ ordinatus, sedit annum unum, decessitque 7. Kal. Januar. Hic constituit, ut diaconus levam tegat.

10. A. D. 421. Bonifacius papa 44us sedit annis tribus, menses 8.

12. (*Chr. W.*) A. D. 425. Sanctus Hieronimus migravit anno vitae 91°.

15. A. D. 424. Honorius apud Ravennam Constantium consortem regni fecit.

14. A. D. 425. Celestinus papa 45us sedit annis

VARIAE LECTIONES.

* obiit E1. ⁹⁹⁹ carthaginem 5. ⁹⁹⁷ hypponem 5 E1. ⁹⁹⁸ deest 9°. ⁹⁹⁹ revelantur E1. ⁹⁹⁹ XLII° 3. XLIII. *corr.* XLII. 4

lere ⁹⁶¹ 9, decessitque 8 Kalend. Aprilis (cf. *Bedæ A Mart.*). Hic ⁹⁶³ constituit Sanctus, Sanctus, Sanctus cantari.

* D? E. : c. Sanctus cantari et ut psalmi — recitabatur. Hic quoque ad Scottos — ad Christum. ex *Sigeb.* 5 — 11. add. : constituit etiam ut psalmi David ⁹⁶³ cantentur ; cf. *Sigeb.*

15. A. D. 426. Honorius Romæ moritur, anno imperii sui 30 ⁹⁶⁴, quorum duos regnavit sub patre, 13 cum fratre, 13 cum filio fratris Theodosio (cf. *H. m.*). Faramundus, filius Marcomedis, regnavit in Francia (cf. *Prosp. Chr. imp.*).

Paulus ⁹⁶⁵ Orosius presbyter librum suum hystoricum a conditione mundi hucusque perduxit. Anni Theodosii junioris.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 427, Urbis conditæ millesimo 178. Theodosius junior, Archadii filius, nepos Theodosii magni, 47° loco ab Augusto, solus tenuit imperium, cum antea regnaret cum patruo Honorio annos 15; imperavit autem postea annis 26, qui sunt anni 41. (Jord. — *H. m.*) Honorio autem defuncto, Johannes quidam regnum occidentale invasit, misitque legationem ad Theodosium imperatorem, suscipi deprecans. Qui, legatis in carcerem trusis, Ardubarium pretorem contra eum misit, quem ille apud Ravennam aggressus, inclusit. Quo Theodosius agnito, Valentinianum, amicitæ suæ Placidie ex Constantio filium, cæsarem fecit, et cum matre sua ad recipiendum occidentale regnum direxit, et Asparem, Ardubarium ⁹⁶⁶ filium, ante eum contra Johannem misit. Angelus autem Domini in habitu pastoris apparens, deduxit Asparem et qui cum eo erant per paludem, quæ Ravennæ adiacuit prius invia ⁹⁶⁷, quam tunc Deus fecit perviam, venientesque Ravennam, portas invenerunt apertas, et ingredienti, tyrannum Johannem occiderunt, Ardubarium a vinculis absolverunt, Valentinianus igitur veniens Italiam, consensu omnium factus est imperator, ideoque ex decreto Theodosii augustus appellatur.

Eodem tempore erant Gothi et aliæ gentes multæ ac magnæ trans Danubium, Hyperboreis locis inhabitantes, ex quibus rationabiliiores erant quatuor, Gothi, Hypogothi, qui et Wisigothæ, Gepidæ et Wandali, nomen tantum et nichil aliud mutantes unaque lingua utentes; omnes autem erant fidei Arrianæ. Isti sub Archadio et Honorio Danubium transeuntes, locati sunt in provinciis Romanorum, et Gepidæ quidem, ex quibus postmodum divisi sunt Longobardi et Avars, villas quæ sunt circa Sygedonem et Syrnium habitaverunt; Wisigothæ vero post Alaricum depopulantes Romam, in Gallias abierunt et quæ ibi sunt obtinuerunt, Gothi autem, qui et Ostrogothæ, Pannoniam primum habitaverunt, deinde nono decimo anno imperii Theodosii junioris Traciæ villas habitaverunt, ibique per quinquaginta et octo

annos morantes, Occidentis quoque obtinuerunt imperium. Porro Wandali, sociatis sibi Alanis et Germanis, qui tunc Franci vocabantur, transeuntes Ninum fluvium Modigislo duce, habitaverunt in Hispania.

Et tempore fuerunt duo pretores, Aecius et Bonifacius, quos Theodosius, postulante Valentiano, Romam direxit. Cumque Bonifacius principatum Africæ percepisset ibique gloriose ageret, invidia ductus Aecius accusavit eum apud Placidiam, matrem Valentiniani, quod rebellionem meditaretur, ceterum Bonifacio scripsit : Si accersitus fueris, accedere noli; incusatus enim es, et dolose vocat te imperatores. Cui credens Bonifacius, accedere distulit accersitus. Tunc imperatores Aecium quasi

devotum acceperunt, et adversus Bonifacium duo duces, Mavortius et Galbio, missi sunt, sed ab eo interempti sunt. Rursus contra eum Sigiswaldus comes dirigitur. Bonifacius vero cernens, se Africam tenere non posse, transfretavit in Hispaniam ad Wandalos et Alanos, et cum Modigisclus jam mortuus esset, filios ejus Guntharium et Geisericum suasit in Africam venire eamque possidere. Qui venientes, totam pene ⁹⁶⁸ Africam ferro et flamma rapinisque dissipaverunt. Sub hoc turbine beatissimus Augustinus Hypponenensis episcopus, ne civitatis suæ ruinam cerneret, tercio mense obsidionis ejus mi-gravit ad Dominum, septuaginta et sex vitæ annis expletis, ex quibus 40 in clericatu vel episcopatu transegerat. Interea quidam senatorum, amici Boni-

ficii, falsam accusationem Aecii intimaverunt, Placidie, ostendentes ei epistolam ab eodem ad Bonifacium scriptam. At illa stupefacta, Aecium quidem non læsit, Bonifacio vero verbum exhortatorium, ut securus veniret, cum juramentis misit. Qui veniens, suspicionem dissolvit, et magister militum effectus, non multo post morbo extinctus est. Deinde Romani dederunt Wandalis partem Africæ ad habitandum, facta pace cum eis. Mortuo autem ⁹⁶⁹ Gunthario, Geisericus Alanorum et Wandalorum ⁹⁷⁰ imperator factus est. Qui quoniam Arrianus erat, infra limites habitationis suæ in Africa persecutionem contra christianos fecit, catholicam fidem cupiens subverti, multosque episcopos catholicos in tantum persecutus est, ut privatos ecclesiarum suarum jure de civitatibus expelleret. Deinde Kartaginem simulata pace invadens, omnes divitijs et ornamenta ecclesiastica abstulit.

Valentinianus autem augustus, Constantii et Gallæ filius, ad Theodosium consobrinum suum Constantinopolim profectus, filius ejus Eudoxiam, quam sibi Eudoxia genuit, in matrimonium accepit, Romamque rediit.

Tricesimo autem anno imperii Theodosii terremotus magni facti sunt Constantinopoli per quatuor menses, ita ut timentes Bizantii, extra civitatem in

VARIE LECTIONES.

⁹⁶¹ deest 1b. 9c. ⁹⁶³ Hic — cantentur aec. 3. ⁹⁶⁴ deest 9c. ⁹⁶⁵ XXI° Et. 5. 9c. ⁹⁶⁶ XXX. 4. 40. 41. ⁹⁶⁷ Hæc desunt Et. ⁹⁶⁸ ardubarium 4. 5. ⁹⁶⁹ inviam Et. ⁹⁷⁰ fere 9c. ⁹⁷¹ deest 9c. ⁹⁷² dalorum ita pergit 4 fol. 87.

loco qui dicitur Campus una cum episcopo Proculo A perseverarent in lataniis ad Deum vociferantes. Quadam ergo die terra fluctuante et omni populo attentius kyrie eleison clamante, circa horam terciam omnibus videntibus quidam adolescentulus in aerem sublevatur, auditque vocem dicentem sibi, ut nunciaret episcopo ac populo latanias facere et sic dicere: *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis*, nichil aliud apponentes. Quod cum fieret, terremotus cessavit. Porro beata Pulcheria, soror Theodosii, una cum fratre super hoc miraculo valde mirata, sanxit per universum orbem hunc ymnus taliter decantari. Sub his fere diebus Roma tanto terremotu concussa est, ut plurima ædificia corruerent.

Per hæc tempora rex Hunorum Attila dum Thracias et Ylliricum devastaret, coactus Theodosius, legatione ad eum missa, sex milia librarum ei pro recessu prebuit et mille librarum tributum annuum promisit.

Post hæc Theodosius morbo consumptus, apud Constantinopolim obiit, anno imperii 41°. Fuit autem sapiens multum, patientia et clementia universos precegens. Sic enim fuit clemens, ut si quando aliquis dignum morte quippiam committeret, non usque ad portas civitatis moriturus perveniebat, sed ejus clementia mox subsequens eum revocabat. Quem cum quidam familiarium interrogaret, cur nullum se lædentium morti subjugaret: *Utinam*, inquit, *mihi esset possibile, etiam mortuos ad vitam revocare*. Nec tamen vir iste vitii caruit; erat enim mobilis, omni vento circumdatus, unde et in cartis non perfectis se subscribebat. Hoc autem mortuus, beata Pulcheria, soror ejus, nondum morte ejus divulgata, Marcianum, in religione et pudicia conversantem senem, et idoneum virum, ad se accersivit, eique dixit: *Quoniam imperator mortuus est et ego te elegi tanquam beneplacentem ex omni senatu, da michi verbum, quod virginitatem meam custodias, quam Deo devoti, et pronuntiabo te imperatorem*. Quod illo cum sacramento pollicente, accersito patriarcha Anatholio cum omni senatu, pronunciavit eum Romanorum imperatorem. Hujus tempore sanctus Servatius floruit.

Anni Theodosii.

2. A. D. 428 ⁹⁷¹.

3. (Chr. W.) A. 431. Aecius, multis Francis occisis, partem Gallie quam possederant recepit. (Prosr.) Clodius, Faramundi filius, regnavit in Francia annis 20. ¹.)

¹) 10. 11. add.: Iste cum juxta mare in æstu diei cum uxore sedisset, bestia marina, equitauro ⁹⁷² similis, ut fertur, uxorem ad lavandum pergentem appetiit, statimque sive a bestia sive a viro concipiens, filium peperit, qui a mari et a maculosa facie Meroveus,

id est Merefec, dictus est; a quo etiam postea reges Francorum Merovingi, id est Merovingingi, sunt appellati ⁹⁷³. Hujus filius Aldericus genuit Ludewicum, qui etiam Clodoveus dictus est. cf. *Fredeg. hist. epit. c. 9*.

6. A. D. 432. Cassianus collationes patrum scribit.

8. A. D. 433. Syxtus papa 46° sedit annis 8, obiit 5 Kal. Aprilis.

10. A. D. 436. Sanctus Germanus Antisiodori episcopus claruit.

11. (Chr. W.) A. D. 437. * Synodus tertia universalis 200 episcoporum sub Syxto papa congregatur in Epheso contra Nestorium.

* D? E. add.: Cyrillus — notavit. ex Siegb.

12. A. D. 438. *

* D? E. add.: Eudoxia — in Kal. Augusti. ex Siegb.

13. A. D. 439. Aecius Gundicharium Burgundionum regem vicit, petentique gratiam tribuit, quem Huni postea peremerunt (cf. Prosr.)

14. (Chr. W.) A. D. 440. Valentinianus filium Theodosii accepit.

15. (H. m.) A. D. 441. Julianus Pelagianista hereticus a Syxto papa dampnatus. Terremotus magni facti sunt Constantinopoli.

16. A. D. 442. Leo papa 47° ordinatur, sedensque annis 16, migravit 4 kal. Julii.

18. (Chr. W.) A. D. 444. Theodosius bellum contra Wandalos ⁹⁷⁴ inutiliter movit.

19. (Prosr. imp.) A. D. 445. Alani terram Gallie ulterioris vi possident.

20. (Chr. W.) A. D. 446. Sanctus Brictius Tunonorum ⁹⁷⁵ episcopus migravit.

21. A. D. 447. * Eustochius Brictio successit.

* D? E. add.: Ephesi 7 dormientes post annos dormitionis 192 a somno surgunt, et asserta fide resurrectionis, iterum in Christo dormiunt. cf. Siegb.

23. (Prosr. imp.) A. D. 449. Bleda Hunorum rex Attilæ fratris fraude percutitur.

25. A. D. 451. Meroveus ⁹⁷⁶, Clodii filius, regnavit in Francia annis 10.

26. (H. m.) A. D. 452. Theodosius junior, Orientis imperator, obiit anno imperii sui 41°, quorum 15 regnavit cum patruo Honorio, 26 cum Valentiniano consobрино suo.

Anno dominicæ incarnationis 453^a, ab Urbe condita 1204^a. Marcianus, 48° loco ab Augusto, orientali aulæ prefecit imperator, et regnavit cum Valentiniano annis 7. Ceterum Valentiniani tempora hujus vel superioris imperatoris ascribuntur curculis. Igitur Valentinianus, occidentalis rector imperii ⁹⁷⁷, pacem firmavit cum Geiserico, divisa inter utrosque ⁹⁷⁸ Africa. Geisericus vero dum de rerum successu etiam apud suos superbiret, valida suorum

VARIE LECTIONES.

⁹⁷¹ annorum numeri in 1. omnes fere correcti leguntur. ⁹⁷² qui in 10. deletum esse videri potest, unde 11 et auri. ⁹⁷³ s. a. sunt 10. ⁹⁷⁴ folium in 1. deest. ⁹⁷⁵ tunorum, ut videtur, corr. tunorum 5. tuorum corr. tunorum 10. ⁹⁷⁶ meroveus corr. meroveus 5. meroveus 4. ⁹⁷⁷ i. r. 5. ⁹⁷⁸ utros 8^a.

conspiratio facta est adversus eum. Qua detecta, A multos ex eis per diversa occidit supplicia. (JORD. *De r. s. s.*) Marcianus autem admodum religiosus, et egentibus multa beneficia prestans, regnum, quod delicatis decessores et predecessores ejus, per annos fere 60 vicissim imperantes, minuerant, divina provisione sic reparavit, ut exultatio ingens cunctis accresceret ⁹⁹. Nam cum Parthis et Wandalis, omnino regnum infestantibus, pacem instituit, Attilæ minas compescuit, Novades ⁹⁹⁹ Blemnesque, ex Æthiopia prolapsos, per Florum, Alexandrinæ urbis procuratorem, a finibus Romanorum expulsi. (H. m.) Inter hæc beata ⁹⁹¹ Pulcheria dormivit in Christo, quæ multa bona fecit et omnia sua pauperibus dereliquit; quæ imperator Marcianus, cum multa essent, alacriter dispertivit. Per hæc tempora Hunorum rex Attila Gallias devastans et Italiam irrumperere cogitans, ab Aecio et Gothorum rege Theoderico, ut in hystoria Gothorum scriptum est, devincitur. Sed quia semper virtus invidiam parit, Valentinianus impator timens prosperos Aecii successus, occidit eum, simulque Boecium senatorem nobilissimum. Cum quibus pariter Occidentis imperium salusque rei publicæ ⁹⁹⁹ corruit, nec ultra relevari potuit. Sed Valentiniano mors Aecii non impune cessit; nam sequenti anno a Transtila ⁹⁹³, Aecii milite, per consilium Maximi patricii et ipse confossus interiit, anno imperii sui 30°, ex quibus cum Theodosio socero suo regnavit 23, cum Marciano 5. Quo mortuo, Maximus invasit imperium, et Eudoxiæ, Valentiniani uxori, vi sociatur. Quæ nullum fore auxilium a Constantinopoli existimans, Theodosio patre et Pulcheria amita defunctis, missa legatione Geisericum ex Africa invitavit, qui subito per mare cum magna multitudine Italiam intravit, cum adhuc beatus Leo Romanum regeret pontificatum. Percussis ⁹⁹⁹ itaque Romanis pro adventu Geiserici, plurimi ex Urbe fugerunt, inter quos ⁹⁹⁹ et Maximus fugiens, membratim a Romanis discerptus est, mense tercio tyrannidis suæ. Geisericus autem inveniens Urbem vacuam, invasit eam. Cui beatus Leo papa extra portam occurrit, et divino nutu precibus eum in tantum delinivit, ut cum omnia potestati ejus essent tradita, ab incendio et occisione atque suppliciis abstineret. Per 14 vero dies Romam omnibus divitiis suis ⁹⁹⁹ evacuabant, multosque captivos exinde auferentes, Eudoxiam quoque quæ Geisericum ad hoc malum invitaverat, cum duabus filiabus ⁹⁹⁷ suis Africam deportabant ⁹⁹⁹. Hoc modo, capta est Roma secundo postquam eam Alaricus invasit, expletis ab eo tempore annis 43, a conditione sua ⁹⁹⁹ 4207. Relicta itaque Urbe, Wandali per Campaniam

A diffusi sunt, omniaque ferro et igne consumunt. Campaniam civitatem nobilissimam destruxerunt, Nolam quoque urbem ditissimam et alias multas subverterunt, Neapolim vero, quia erat firmissima, capere non valebant, omnia tamen a foris dissipabant. Inter has angustias vir sanctissimus Paulinus, Nolanzæ urbis episcopus, expensis pro redemptione captivorum omnibus quæ habuit, se ipsum pro redimendo filio viduæ tradidit, sicut beatus Gregorius in ⁹⁹⁹ libro dialogorum (III, c. 1) plenius scribit. At Geisericus postquam ditatus Italiæ opibus ad Africam rediit, filiam ⁹⁹¹ Valentiniani principis Trasamundo filio suo uxorem dedit, ex qua Hildericus natus est, qui quartus post Geisericum super Wandalos regnavit. Tres quippe filios Geisericus habuit, quibus ante obitum suum ita regnum ordinavit, ut alius post alium juxta ætatis ordinem regnaret. Regnavit igitur primus post eum Hunericus, secundus Gunthemandus, tercius Trasamundus, post quem filius ejus Hildericus quartus regnavit, qui matris monita sequens, catholicus fuit (cf. JORD. *De r. G. c.* 53).

(H. m.) Marcianus vero imperator, cum apud Constantinopolim septem annis regnaret, facta suorum conspiratione peremptus est.

(H. m. — BEDA.) Hujus tempore Joannes baptista caput suum, juxta Herodis quondam regis habitaculum reconditum, revelavit duobus monachis orientalibus, qui Hierosolimam causa orationis venerunt, quod deinceps Edissam Fenicis urbem perlatum, digno cultu est honoratum.

Anni Marciani.

1. (Chr. W.) Primo anno Marciani, qui est a dominica incarnatione 452⁹⁹⁹, Aecius Attilam superavit.

* D? E. add.: Terremotus — consequentia. ex Sieb.

5. A. D. 453. Synodus quarta 630⁹⁹⁹ episcoporum in Calcedone congregata ⁹⁹⁹ sub Leone papa contra Euticem.

* D? D. add.: Hic decretum est — genuisse. ex Sieb.

4. A. D. 456. Valentinianus Aecium patricium occidit.

5. A. D. 457. Valentinianus ab amicis Aecii occiditur.

6. (BEDA.) A. D. 458. Hylarius papa 48⁹⁹ ordinatur, sedit annis 7, decessitque 4 Idus Sept. Per hunc scripsit Victurius paschalem cyclum 532 annorum.

7. (Chr. W.) A. D. 459. Marcianus, Orientis imperator occiditur.

(JORD.) Anno dominicæ incarnationis 460°, Urbis condite millesimo 211°. (H. m.) Leo, Bessica ortus

VARIE LECTIONES.

⁹⁹⁹ cresceret 9°. ⁹⁹⁹ nomades 9°. ⁹⁹¹ deest 4. 5. ⁹⁹⁹ p. rei 9°. 10. 11. ⁹⁹⁹ strantila 10. e corr. 11. ⁹⁹⁹ percussis 9°. ⁹⁹⁹ quos et magni et m. 10. 11. ⁹⁹⁹ deest 5. ⁹⁹⁷ filius 5. ⁹⁹⁹ deportaverunt 5. ⁹⁹⁹ deest El. 5. ⁹⁹⁹ pergit 1. ⁹⁹¹ Eudoxiam, V. p. f., quam Urbe captivitatis sorte abduxerat. 1^b. ⁹⁹⁹ 451 9°. 452. corr. 453. 5. 453. 1^b. ⁹⁹⁹ 530. 5. 9°. 10. 11. ⁹⁹⁹ congregato legi videtur in 4. et ita b. e corr. congregata est 1^b. congregatur El. 10. 11. et Chr. W.

progenie, ex tribuno militum imperator electus, et A ab Anatholio patriarcha coronatus, 49° loco ab Augusto, regnum orientale accepit, et 16 annis tenuit. Qui deinde sequenti tempore filium suum Leonem socium sibi fecit in regno Occidentale vero imperium Mauronius (vel Majorianus⁹⁹²) quidam accepit apud Ravennam, sed quarto anno haut procul a Bertona civitate occisus est, statimque Severus sine jussu Leonis apud Ravennam imperator efficitur et augustus appellatur, sed et ipse post quatuor annos Romæ defunctus est. (Jord.) Post cujus mortem consensu totius militiæ Leo imperator Anthemium, divi Marciani generum, ex patricio caesarem faciens, Romam misit in imperium. (H. m.) Sequenti anno Servandus, qui prefectus erat in Gallia, volens invadere imperium, ab Anthemio in⁹⁹³ exilium missus est. Rursus post annum Romanus patricius temptans fraudulenter accipere imperium, jussu Anthemii⁹⁹⁴ occisus est.

His temporibus Leo imperator Zenonem, generum suum, totius Orientis magistrum fecit, et Basylicum, fratrem Verenæ uxoris suæ, magistrum Africæ constituit. Leo itaque imperator pacem faciens cum Ostrogothis, quibus tunc Walamir preerat, fratri ejus Dietmari filium Theodericum, jam octavum ætatis annum gerentem, obsidem accepit, quem tamen postea patri cum honorē remisit (cf. Jord. *De r. G.*, c. 53).

(H. m.) Per hæc tempora inter Anthemium principem ejusque generum Ricimerem patricium, qui tunc Mediolani positus preerat Liguriæ, magnus discordiarum fomes exortus est, quibus se vir sanctitate conspicuus Epyphanius Ticinensis episcopus interponens, eos ad concordiam revocavit; sed quia Ricimer de perfida erat gente Gothorum, pacem disruptit, et cum manu valida ad Urbem tendens, Anthemium jam quarto anno regnantem occidit, sed non diu de perfidia sua lætatus est; nam post mensem tertium ex cruciatu, languore interiit. Inter hæc Olibrius a Leone augusto missus ad Urbem venit, vivoque adhuc Anthemio, regiam adeptus dignitatem, Placidiam, Valentiniani principis natam, duxit uxorem. Qui cum septem menses imperium tenuisset, morte propria Romæ defunctus est. Post cujus mortem Licinius apud Ravennam imperator factus est; sed anno sequenti veniens cum exercitu Nipos patricius, Nepotiani filius, Licinium expulit, ipseque sumens imperium, illum in Salona civitate Dalmaciæ ordinavit episcopum (cf. Jord.). (H. m.) Eo tempore Euricus apud Tholosam super Wisigothos regnavit, filius Teoderici, qui cum Aecio contra Attilam pugnans occubuit.

Leo igitur imperator, postquam orientale imperium sedecim rexerat annis, Leonem, nepotem suum ex Ariagne filia, Zenonis filium, ordinans imperatorem, diem clausit extremum. (Jord.) Leo itaque junior cum paucis mensibus rexisset imperium manu sua coronans genitorem suum Zenonem constituensque imperatorem, rebus excessit humanis. (H. m.) Mox Basylicus magister Africæ imperator acclamatus, Marcum filium suum caesarem fecit, et Zenobiam uxorem suam in augustam coronavit. Interea Zeno, totius Orientis magister, cum Ariagne uxore sua ad regiam perveniens urbem, susceptus est a populo et senatu; Basylicus vero fugiens ad ecclesiam, imperialis dignitate, hoc est corona, in mensa divina posita, ipse cum uxore sua Zenobia fugit ad baptisterium. Zeno autem continuo imperialem nactus dignitatem, obtinuit imperium.

Anni Leonis.

1. Primo igitur anno Leonis, qui est dominicæ incarnationis 459⁹⁹⁵, corpus sanctæ Anastasiæ delatum est a Syrmio et repositum est in templo ejus in porticibus Domini.

2. A. D. 461. Hildericus (228), Meroveci filius, regnavit in Francia annis 24 (cf. G. Fr.) *

* D? E. *add.*: Symeon in columna stans Antiochiæ claret. *ex Siegb.* a. 458.

3. A. D. 462. *

* D? E. 4 — 11. *add.*: Hildericum, insolenter et luxuriose se agentem, Franci regno deturbant. *ex Siegb.*

6. A. D. 465. Simplicius papa 49⁹⁹⁶ sedit annis 12, migravitque 6 Non. Mart. *

* D? E. *add.*: Hic dampnavit Petrum Alexandrinum episcopum, Euticianæ heresis convictum. *ex Siegb.*

8. (H. m.) A. D. 467. Pictor quidam cum Salvatore pingere presumpsisset secundum similitudinem Jovis, arefacta est manus ejus; quem peccatum suum confessum sanavit Gennadius episcopus Constantinopolitanus.

9. A. D. 468. Translatus est apud Alexandriam Heliseus propheta in monasterium Pauli leprosi, qui leprosum sanavit, et leprosum fecit, et in ea que leprosi erant translatus est.

10. A. D. 469. *

* D? E. *add.*: Mamertus V. e. c. q. l. a. a. d. ob imminentem cladem instituit. *ex Siegb.* 4 — 11. *add.*: Mamertus Viennensis⁹⁹⁷ clauvit. *ex Siegb.*

11. A. D. 470. *1

*1) 10. 11. *add.*: Basina regina Turingorum repudiato, Hildericio, quia⁹⁹⁸ potentior et diciores fuit, in conjugio se junxit. Verum in prima nocte dixit ei: *Mi domine, ne concumbas mecum, donec in somnis aliquid tibi*

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹² v. M. in 1. et El. eadem manu superscripta sunt; M. v. des. 4. 5. 9c. 10. 11. ⁹⁹³ themio in e corr. 1. ⁹⁹⁴ e corr. 1. ⁹⁹⁵ 460. 1b. 5. El. ⁹⁹⁶ V. episcopus qui letanias ante ascensionem Domini instituit 10. 11. ⁹⁹⁷ Leo — regnavit in loco raso 1.

NOTÆ.

(228) In Francorum regum nominibus adnotandis Ek., qui hæc secundis curis adjecit, non ubique

cum Gestis Francorum convenit, sed alium quendam regum catalogum habuisse videtur.

videas profuturum. Ille consentiens, vidit in A
sommnis leonem in palacio deambulare, quod
interpretata est, fortem se filium generare.
Quod et factum est. Nam Clodoveum virum
potentissimum genuit. *cf. Fredeg. hist. epitoma c. 12.*

43. (Chr. W.) A. D. 475. Leo ¹⁰⁰¹ senior obiit;
pro quo Leo junior paucis mensibus regnavit.
Anni Zenonis.

1. Anno dominicæ incarnationis 476°, ab Urbe
vero condita millesimo 227°, Zeno, genere Isaurus,
gener Leonis imperatoris, quinquagesimo loco ab
Augusto adeptus imperium orientale, regnavit annis
46. Occidentale vero imperium Romæ tenuit Nepos.
(H. m.) Quem Orestes patricius de regno protur-
rans, Augustulum filium suum imperatorem fecit,
sequentique anno cum rege Wandalorum Geiserico B
fœsus statuit.

Dum hæc Romæ gerantur, Odoacar, genere Ru-
gus, Thuringiorum et Scyrorum Herulorumque
turbis fretus, ab extremis Pannoniæ finibus Italiam
contendit. Qui dum adhuc per Noricum rura duc-
ceret exercitum, cognita fama servi Dei Severini,
qui illis tunc degabat in locis, ad eum benedictionem
petiturus accessit. Qui, benedictione percepta, egre-
diens a cellula, dum caput inclinaret, ne impinge-
ret, eo quod procere staturæ esset, a Dei viro fu-
tutorum prescio audit : *Vade nunc ad Italiam,*
Odoacar, vade vilissimis interim animantium pellibus
indutus, multis cito plura largiturus. Hæc verba
exitus vera probavit; nam postmodum per omnem
Italiam regnavit. Ingresso igitur Italiam Odoacari C
statim apud Liguriæ terminos Orestes patricius oc-
currit; sed videns multitudinem tantæ se non posse
resistere, intra Ticinum, quæ nunc Papiæ dicitur,
se trepidus inclusit. Veniens autem Odoacar, expu-
gnatam urbem intravit, omnia rapinis vastavit,
comprehensumque Orestem gladio. trucidavit; inde-
quæ dispersi barbari omnem Italiam sine tarditate suo
subdididerant juri. Odoacar itaque prosperos sibi cer-
nens successus accrescere, statim regiam arripuit
dignitatem; Augustulus vero cernens universam
Italiam Odoacaris viribus subdi, inopinabili metu
perterritus, cum vix undecim mensibus per publi-
cam obtinuisset, sponte purpuram miserabilis abje-
cit et imperialem majestatem deposuit. Ita Roma-
num imperium toto orbe venerandum et augustalis
illa sublimitas, quæ ab Augusto quondam Octaviano
709° a condita Urbe anno caput, in hoc Augustulo
periit anno ab Urbe condita millesimo 227°, a Cesare
vero, qui primus singularem in ea principatum ar-
ripuit, anno 524°, ab incarnatione Domini anno
477°. Igitur dejecto Augustulo, Odoacar Urbem in-
gressus, totius Italiæ regnum est adeptus, quod per
44 annos nullo inquietante obtinuit, donec Theode-

ricus rex Ostrogotharum, permittente Zenone au-
gusto, Italiam possessorus intravit. Quod qualiter
sit actum, superius legi potest in hystoria Gothorum.
Zeno itaque augustus dum præfuisset orientali regno
annis 17, vitæ terminum accepit. Cujus frater Lon-
ginus imperium temptans invadere, ab Ariagræ re-
pulsus est, et Anastasius silentiarius per ejus sua-
sum ab omni senatu et populo eligitur, indutusque
purpura, eandem Ariagræ in conjugio sortitur.

D? E. *add.* : Acephalorum heresis exorta est,
inopugnantium tria capitula synodi Calcedo-
nensis sine nomine auctoris; ob quod
acephali, id est sine capite, sunt vocati.

2. Anno dominicæ incarnationis 477. Felix papa
quinquagesimus sedit annis 8.

D? E. *add.* : Hic Achatium — dampnato. *ex*
Siegb.

3. (Chr. W.) A. D. 478. Odoacar Italiam in-
travit.

4. A. D. 479. Corpus Barnabæ apostoli et evan-
gelium Mathei apostoli stilo ipsius scriptum inven-
tum est. 1

1) 10. 11. *add.* : Clodoveus Rothildem, filium
regis Allobrogum, qui nunc Burgundi appel-
lantur, amans, cum propter insidias inimico-
rum aperte non posset, occulte per Aurelianium
fidelem suum sub habitu perigrini anulum
mittens, eam desponsavit. Sed cum finibus
Burgundiæ appropinquaret, his qui eam du-
cebant persuasit, ut ex utraque parte 12 mi-
liaria incenderent, deprædarent, quatinus vel
uram vindictam conspiceret de his qui sili
patrem occiderant, matrem, saxo ad collum
ligato, aqua submerserant, fratres exilia-
rant, Sigismundum regem patrualem suum,
cum uxore et filiis in puteum projecerant.
Quod factum est. Hunc sanctus Remigius
baptizavit, 50 annis regnavit. *Cf. Fredeg.*
hist. epitom.

8. A. D. 484. Clodoveus ¹⁰⁰², Hilderici filius, re-
gnavit in Francia annis 30. Hunc ¹⁰⁰³ baptizavit
sanctus Remigius.

9. A. D. 485. Gelasius papa 51us sedens annis
4, mens. 8, decessit 13 Kal. Decembr.

D? E. *add.* : Hic Manicheos. — fecit. *ex*
Siegb.

10. (Beda.) A. D. 486. Hunericus rex Wando-
rum, filius Geiserici, plus quam 334 episcopos
catholicos exiliavit, quibusdam linguas abscidit, qui
tamen loquebantur, quorum beatus Gregorius in
libro Dialogorum (III, 32) meminit.

14. A. D. 489.

4 — 11. *add.* : Avitus ¹⁰⁰⁵ Viennensis episco-
pus Gallias convertit. *ex Siegb.*

15. A. D. 490. Anastasius papa 52us sedit an-
num unum, mens. decem.

D? *add.* : Avitus V. e. Gallias ab a. b. d. et
libros de c. m. metricæ composuit. *ex Siegb.*

17. [A. D. 492. ¹⁰⁰⁶] Symmachus papa 53us sedit
annis 14.

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰¹ Leo — regnavit in loco raso. 1. ¹⁰⁰² Clodoveus — Remigius *des.* 10. 11. ¹⁰⁰³ Hunc — Remi-
gius *des.* 4. ¹⁰⁰⁴ *des.* 1. ¹⁰⁰⁵ Ekk. in cod. 1., ut semper fere, numeros correxit; ut edidimus, primo
scriptis (et ita 5. 9°.), postea annum, qui sequitur, 495 in 492 mutavit, ideoque hanc lineam erasit, ver-
baque Symmachus — XIV vanto inferius in margine scripsit. — 491. 4. In E. hæc desunt.

Anni Anastasii.

1. (H. R.) Anno dominicæ incarnationis 492¹⁰⁰⁰, Urbis autem conditæ millesimo 245°, Anastasius imperium accepit, et 27 annis regnavit, quinquagesimo primo loco ab Augusto; (H. m.) Theodericus vero cum Gothis Romano presedit imperio; hic Arrianus, ille Euthicianus hereticus. His temporibus magna discordia facta est Romæ propter Symmachum et Laurentium, quibusdam eligentibus Laurentium preter consuetudinem Romanorum, aliis vero sanioris consilii Symmachum diaconum. Pro qua causa facta sunt multa homicidia Romæ civium Romanorum, clericorum etiam et sacerdotum per tres circiter annos, usque quo Theodericus princeps Romam venit; qui quamvis Arrianus esset, habito tamen synodo, Symmachum episcopum Romæ firmavit, Laurentium verò in civitate Nucarina episcopum locari precepit. Qui tamen nullo pacto quiescens, sed sediciones commovens, a Symmacho deponitur et in exilium Dalmatiam mittitur.

D? E. add. Pro cuius — excelsis decantari. ex Siegb.

Eodem tempore Trasamundus, Geiserici filius, qui jam super Wandalos regnavit, secutus patris et fratris perfidiam, ecclesias Dei clausit, et 220 episcopos in Sardiniam exilavit, quibus beatus Symmachus papa cotidiana subsidia ministravit.

Inter has tempestates beatus Fulgentius episcopus in confessione fidei et scientia claruit.

His ipsis diebus apud Africam dum Arrianus quidam, Olimpius nomine, in balneo lavaretur et indigna quadam et blasphema verba de sanctæ Trinitatis fide loqueretur, subito igneus gladius de cælo venit eumque percussit. Deuterius autem episcopus Arrianorum baptizans quendam Bizantii nomine Barbam, dum contra regulam fidei minorem Patre Filium et Spiritum sanctum asserens, diceret: *Baptizo, te, Barbas, in nomine Patris per Filium in Spiritu sancto*, subito aqua, in qua baptizare debuit, nusquam comparuit. Quod videns qui baptizandus erat, confestim ad ecclesiam catholicam properavit, et iuxta morem rectæ fidei baptismum accepit.

Hisdem temporibus Alamundaro principe Sarracenorum baptizato, venerunt ad eum duo episcopi Arriani, suadentes ei, ut suæ sectæ consentiret. Qui ab orthodoxis baptizatus et instructus, memorabiliter eos redarguit hujuscemodi fabula. Ait enim: *Litteras accepi hodie, quia Michael archangelus mortuus est. Illis vero dicentibus, hoc impossibile fore, ait princeps: Et quomodo Christus secundum vos vivus crucifixus est, nisi naturarum esset duarum, quando quidem nec angelus mortuus est?* Et ita cum confusione recesserunt episcopi. Hujus Anastasii temporibus Clodoveus in Francia regnavit, qui et Alaricum regem Gothorum interfecit, et ab eodem Anastasio epistolas pro consularis dignitate accepit (cf. *Gesta Franc.*). (H. m.) Anastasius itaque

A dum in heresi, qua dilapsus fuerat, perseveraret, Ormisda papa, Symmachi successor, misit ad eum Ennodium Ticinensem episcopum cum aliis catholicis, ut eum reducerent ad regulam fidei catholice, sed ille non solum monita eorum salubria sprexit, verum etiam a conspectibus suis non sine injuria expulit, navique veteri fragilique impositos, ne usquam per totam Greciam civitatem ullam intrarent, precepit. Quam ejus impiam temeritatem divina mox ultio subsecuta est. Nam cum 27 imperii ageret annum, mortuus est. Quidam vero aiunt, quod fulmine percussus sit.

4. (Chr. W.) A. D. 495. Theodericus Odoacrem interemit, et ipse Occidentis regnum 34 annis tenuit.

B 7. A. D. 498. Trasemundus rex Wandalorum, filius Geiserici, catholicas ecclesias clausit, et 220 episcopos in exilium misit.

12. A. D. 505. Boetius consul Romæ plurima ingenii sui monumenta scribendo reliquit.

14. A. D. 505. Theodericus Romam venit, et multa miranda ædificia in ea construxit.

15. A. D. 506. Hormisda papa 54us sedit annis 9, decessitque 8 Idus Augusti.

20. A. D. 511.

* 5 — 11. add.: Genovefa virgo Parisiensis octogenaria migravit ad Deum¹⁰⁰⁷. ex Siegb.

21. A. D. 512.

D? E. add.: Genovefa v. P. o. transit ad Dominum. ex Siegb.

C 22. A. D. 513. Clodoveus rex obiit, relinquens quatuor filios heredes regni (cf. G. Fr.).

23. A. D. 514. Lotharius, Clodovei filius, regnavit annis 51.

24. A. D. 515. Johannes papa 35us sedit annis 2, mens. 9.

* D? E. add.: Rex Sigismundus — sanitatum gratia. ex Siegb.

25. (Chr. W.) A. D. 516. Theodericus filiam suam Amalasuindegam dedit Eutharico.

27. A. D. 518. Felix papa 56us sedit annis 4, transiit 11 Kal. Jan.

(H. m. et Joab.) Anno dominicæ incarnationis 519°, Urbis conditæ millesimo 270°, Justinis, genere Illyricus, vir catholicus et senior multumque peritus, comes excubitorum, a militibus proficiens ad senatum, 52° loco ab Augusto, senatus electione accepit imperium, regnavitque annis 8. Ad hunc ob causam redintegrandæ fidei directus a Romano presule vir sanctitate precipuus Germanus, Capuanæ urbis episcopus, digne ab eo est susceptus, multorumque corda dubia in fide solidavit.

Eo tempore mortuo apud Africam Trasemundo rege Wandalorum, Hildericus, filius ejus ex Eudoxia captiva Valentiniani filia, regnum suscepit; qui non patrem avumque Arrianos, sed matrem catholicam secutus, rectæ fidei cultor extitit. Illic

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ 493. 5. 9°. 11. 492. corr. 493. 10. ¹⁰⁰⁷ dominum 9°.

universos episcopos qui in exilio erant regredi fecit, A se in omnibus auxiliari. Eodem anno adhesit Romanis mulier quædam ex Hunis, vidua, habens secum Hunorum centum milia. Tunc et rex Hunorum, qui sunt juxta Bosphorum, nomine Gorda, accessit ad imperatorem, et factus ¹⁰¹⁸ christianus, susceptus est ab eo, multisque ei ¹⁰¹⁶ prestitis donis, misit eum in regionem ipsius ad Romanas res custodiendas et Bosphorum civitatem, quæ pro eo Bosphorus est dicta, quod Romanis per singulos annos boves pro pecuniis inferebat. Renovavit ¹⁰¹⁷ imperator leges, faciens codicem singularem et vocans eum novellas constitutiones. Eodem anno passa est Antiochia terremotus magnos et tempestates, et faciebant lætanas omnes discalciati, clamantes kyrie eleyson. Apparuit autem in visu cui-dam Dei cultori, ut diceret omnibus, quod scriberent in superliminaribus suis: *Christus nobiscum state*. Quo facto, stetit ira Dei.

Justinus quoque augustus sexto imperii sui anno pro ardore catholicæ fidei decertabat hereticos dissipare, precepitque ut ubique illorum ecclesias catholici episcopi consecrarent. Quod audiens Theodericus, qui et ipse fuit Arrianus, misit Johannem tunc temporis papam ad Justinum, ut aut hereticis ecclesias suas redderet ¹⁰⁰⁸, aut ipse totius Italie populum gladio feriret. Quo abeunte, ipse interim Symmachum patricium et Boetium senatorem gladio peremit, redeuntemque papam fame interfecit. Unde divinæ ¹⁰⁰⁹ judicio vindictæ 99° dehinc die subitanea morte interiit. Justinus vero augustus cum jam octavo anno augustalem dignitatem teneret, mense Aprili, indictione quarta, ægrotare incipiens, provexit, dum adhuc viveret, in imperium Justinianum, sororis suæ filium, qui et coimpe-ravit ¹⁰¹⁰ ei mensibus quatuor; mense vero Augusto ipse apud Constantinopolim rebus excessit humanis. Anni Justin.

1. (Jord.) Hic anno regni sui primo Amantium prepositum palatii et alios regno suo inhiantes interfecit.

4. A. D. 522. ¹⁰¹¹ Bonifacius papa 57us sedit annis 2.

6. A. D. 524. Johannēs, qui et Mercurius, papa ¹⁰¹² 58us sedit annis 2, decessitque 5 Kal. Junii. Hic missus Constantinopolim ad Justinum a Theoderico, cum venisset ad portam auream, cæcum illuminavit (cf. BEDAM).

7. A. D. 525. Theodericus rex ¹⁰¹³ Boecium et Symmachum gladio trucidavit, Johannem papam fame in carcere necavit, ipseque 99° die interiit post hæc.

8. (Chr. W.) A. D. 526. Justinus Justinianum regni consortem et successorem faciens, obiit. Agapitus ¹⁰¹⁴ papa 59us sedit annos decem; obiit 10 Kal. Mai.

(H. m.) Anno ab incarnatione Domini 527°, ab Urbe condita millesimo 278°, Justinianus, filius sororis Justinii imperatoris, 53° loco ab Augusto, imperium solus obtinuit, et 28 annis regnavit. Hic D mox ut imperialia jura suscepit, ad reparandum rei publicæ statum animum intendit, ac primum Bilisarium patricium ingentem virum contra Persas, qui Romanos fines invaserant, direxit, qui de illis viriliter triumphavit. Interea rex Herulorum, Gretes nomine, cum populo suo Constantinopolim venit, petens ut baptizaretur. Quem in epyphania baptizatum imperator de fonte suscepit, promittentem ei

Interea Athalaricus, nepos Theoderici, rex Gothorum, cum paucis annis regnaret, immatura morte preventus est. Cujus mater Amalsuinda Theodatum consubrinum suum sibi asscivit in regnum. Sed post dies aliquot isdem, immemor collati beneficii, eam in balneo strangulari ¹⁰¹⁵ precepit. Quia vero ipsa dum viveret se suumque filium principi commendaverat, audita ejus morte, imperator gravi exarsit iracundia in Theodatum. Quod ille sentiens, Agapitum papam intercessorem misit Constantino-polim. Qui cum venisset et colloquium cum imperatore habere ¹⁰¹⁶ cepisset, reperit eum in Euticetis dogma corruisse. Quo ad fidei regulam revocato, idem Agapitus papa Anthimum Constantinopolitanum episcopum, qui eandem heresim defendebat, publice convicit, eumque communione privavit, et ut eundem exilium mitteret, imperatori persuasit. Hoc facto, non multo post idem pontifex Agapitus ibi ¹⁰¹⁷ defunctus est.

Interea cum jam per multos annos Wandali Africam tenerent, misit imperator Bilisarium patricium cum exercitu contra eos. Qui veniens tribusque mensibus, id est a Kalendis Septembris usque ad Kalendas Decembris, eos impugnans, multis occisis, tandem eos vicit, Kartaginem intravit, regem Wandalarum Gelismerem vivum cepit, omnemque Africam, post nonaginta sex annos a Wandalico jure liberatam, Romano imperio subjecit. Deinde contra Theodatum missus, cum veniret Siciliam, Theodato interfecto, Witigis regnum ejus invasit, sed eundem captum, Bilisarius Constantinopolim perduxit. (P. D. 1, 25.) Alia quoque prælia multa idem Bilisarius ¹⁰¹⁸ commisit, multasque gentes bellando devicit; unde et propter multas victorias diversa agnomina meruit, ita ut vocaretur Alamannicus,

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰⁸ folium in cod. 1. excisum. est. ¹⁰⁰⁹ divino vindictæ 9^c. ¹⁰¹⁰ comparavit 4. 9^c ¹⁰¹¹ 523. 4. qui inde ab a. 520. — 527. numerum majorem exhibet. ¹⁰¹² I. papa qui et m. 5. ¹⁰¹³ deest E 1. ¹⁰¹⁴ Hæc a. 525. E. ¹⁰¹⁵ f. est 9^c. ¹⁰¹⁶ deest E 1. ¹⁰¹⁷ R. igitur i. E 1. ¹⁰¹⁸ transgulari 5. ¹⁰¹⁹ deest 9^c. ¹⁰²⁰ ibidem 5. ¹⁰²¹ hic vergit 1.

Gothicus, Francicus, Germanicus, Alanicus, Wandalius, Africanus. Magnam quoque gloriam et honorem apud imperatorem et omnes optimates obtinuit. (*H. m.*) Qui cum Romæ moraretur, Theodora augusta ei demandavit, ut Silverium papam, falsorum testium accusatione convictum, truderet in exilium, eo quod Anthimum hereticum Constantinopolitanum episcopum, quem Agapitus papa excommunicavit, absolvere nolisset. Quod Bilisarius, licet nolens, effecit, eumque ad Pontianam insulam exiliavit, ubi et obiit. Similiter et Vigilius papa, successor ejus, causa ejusdem indignationis per Anthimum scribonem Constantinopolim ductus, inde in exilium iter missus (*P. D. I. I.*) Sub hoc papa Vigilio Arator subdiaconus Romæ floruit, Actusque apostolorum versibus scripsit.

His quoque temporibus Cassiodorus Romæ tam seculari quam divina scientia claruit, qui inter alia bona quæ scripsit psalmorum secreta optime interpretatus est. Iste antea consul fuit, deinde senator, ad ultimum monachus.

Hoc etiam tempore Dionisius abbas in Romana urbe positus, cyclos paschales sapienter composuit; sed et Priscianus Cæsariensis profundum gramma- tice inquisivit.

(*lb. II, 9.*) Felix quoque Tharvisianæ ecclesiæ presul et Fortunatus condiscipulus ejus fuerunt. Hic Fortunatus fuit de loco qui dicitur Duplabilis, non longe a Tharvisio, gramaticam vero et rethoricam didicit apud Ravennam. Qui cum dolore pateretur dentium, simulque socius ejus Felix, abierunt ambo ad ecclesiam sanctorum Johannis et Pauli, quæ est in eadem civitate Ravenna, in qua est et altare sancti Martini, juxta quod fenestra est, in qua lucerna poni solebat, de cujus oleo super oculos suos posuerunt, et sanitatem receperunt. Pro qua causa Fortunatus beatum Martinum in tantum dilexit, ut patriam dimittens, ad sepulchrum ejus Turonum veniret, antequam Longobardi Italiam intrarent; indeque Pictavium tendens ibique manens, multas passiones sanctorum, alias per versus, alias per prosas composuit, ibique primum presbiter, postea episcopus factus est.

(*lb. I, 26.*) Hisdem temporibus sanctus pater ¹⁰³³ Benedictus post heremiticam vitam, quam duxit in loco cui Sublacus vocabulum est, in monte Cassino doctrina et miraculis claruit. Quo cum primum tenderet, relicta priore habitatione ex divina jussione, tres corvi, quos cottidie nutrebat, prope ipsum semper volando secuti sunt eum, ut in Longobardorum hystoria scribitur. Cumque veniret ad quoddam bivium, duo angeli apparebant ei in specie duorum juvenum, ostendentes ei, per quam viam ire deberet. In loco autem ipso quidam Dei servus habitabat, cui vox de cælo dicebat: *His tu parce locis, alter amicus adest.* Quod apertius dicitur: *Amice, exi de loco isto, quia alter amicus debet*

A hic habitare. » Veniens autem sanctus Benedictus in summitatem montis, in magna se constrinxit abstinentia; factoque monasterio, habitavit ibi, sicut in dialogo (*II, 1*) legitur.

(*H. m.*) Hoc eodem tempore gens Longobardorum, amica tunc Romano populo, in Pannonia habitabat, cui tunc in regni gubernaculo Audoin preerat, omnique tempore, quo Longobardi in Pannonia habitabant, Romanæ rei publicæ adversus emulos adjuutores erant. Unde et Alboin, Audoini filius, rogatus a Narsete, quem Justinianus exarchum Italiæ fecit et in defensionem Romanorum contra Totilam Gothorum regem direxit, validam ei manum in auxilium misit, qua fretus Narses, Totilam vicit, omnemque Italiam a potestate Gothorum liberam B deinceps fecit.

Bilisarius autem patricius accusatus apud imperatorem, quod adversus eum conspirasset, ablatis omnibus, missus est in custodiam; sed post non multum tempus dimissus, omnia recepit.

Justinianus vero imperator postquam 38 annis ¹⁰³³ regnavit, rebus humanis excessit.

Anni Justiniani.

(*H. m.*) Primo hujus anno missus contra Persas Bilisarius patricius magnis eos præliis fudit, et ex voluntate principis Constantinopolim triumphans intravit.

2. A. D. 528. Terremotus magnus Antiochiæ factus est.

C 3. A. D. 529. Justinianus sententiam promulgavit, ne militarent pagani vel heretici, dans illi tres menses ad inducias conversionis.

6. (*Chr. W.*) A. D. 532. Dionisius abbas Romanus paschales cyclos ab hoc inchoavit anno.

8. (*H. m.*) A. D. 534. In Pompeiopoli Misyæ civitate scissa est terra a terremotu, et obrutum est medium civitatis cum habitatoribus, et voces eorum audite sunt de subtus terra clamantium, ut sibi succurreretur; et imperator ad educendos eos multa donavit, viventesque liberaliter liberavit. — Eodem anno tradidit Justinianus ad psallendum ecclesiæ illud quod canitur: *Unigenitus Filius et Verbum Dei.*

10. A. D. 536. Silverius papa 60us sedit annos 2, obiit 12 Kal. Julii.

D 11. A. D. 537. Theodericus, filius Clodovei, frater Lotharii, obiit anno regni sui 25°, relinquens filium Theodebertum (*cf. G. Fr.*).

12. A. D. 538. Vigilius papa 61us sedit annis 14.

15. (*H. m.*) A. D. 539. Mundus quidam ex genere Gepidarum sociatus est Romanis.

Anni ab initio mundi 4500.

15. A. D. 541. Ypapanti Domini sumpsit initium ut celebraretur apud Bizantium, cum esset eo anno ibi magna mortalitas.

17. A. D. 543. Factus est terremotus magnus in universo mundo; eodemque anno apparuit quidam ex regione Italarum, nomine Andreas, per villas dis-

VARIE LECTIONES.

¹⁰³³ p. noster 1b. ¹⁰³³ deest 1.

currens, habens canem rutum et cœcum, qui jussus ab eo fecit miranda. Cum enim staret in foro et turba in circuitu adesset, clam eodem cane deferabantur assantium anuli aurei et argentei ac ferrei, et ponebantur in terra, quos ille cooperiebat; ipsoque precipiente, canis tollebat, et unicuique suum dabat. Similiter et diversorum imperatorum nomismata mixta porrigebat per nomina. Turba etiam assstante, interrogatus ostendebat in utero habentes, fornicarios et adulteros, avaros et magnanimos, et quicquid de singulis interrogabat, cum veritate demonstrabat. Unde dicebant quidam, quod spiritum Pythonis haberet.

18. (BEDA.) A. D. 544. Diffusum est mare per Tracen miliaris quatuor. (Chr. W.) Corpus sancti Antonii repertum, Alexandria reconditur.

20. (H. m.) A. D. 546. Theodora augusta defuncta est. — Arator subdiaconus librum suum publice coram Vigilio papa legit. (Chr. W.) His temporibus Cassiodorus Romæ floruit, et apud Constantinopolim Priscianus Cesariensis Juliano consuli librum suum de arte grammatica obtulit.

21. (Chr. W.) A. D. 547. Quinta synodus universalis in Constantinopoli congregata est sub Vigilio papa contra Theodorum et omnes hereticos.

23. (H. m.) A. D. 549. Facta sunt encenia sanctorum apostolorum Constantinopoli mense Junio, et recondita sunt Iysana Andreae et Lucae ac Timothei apostolorum, et transiit Menas episcopus cum sanctis Iysanis, sedens in carruca imperatoris aurea et gemmata, tenens tres thecas sanctorum apostolorum in genibus suis, et ita celebravit encenia.

25. (Chr. W.) A. D. 551. Victor Capuanus episcopus librum de pascha scribens, Victorii redarguit errores. Theodebertus, filius Theoderici filii Clodovei, obiit anno regni sui 14°. Cujus filius Theodaldus fuit (cf. G. Fr.).

26. A. D. 552. Pelagius papa 62us sedit annis 12.

27. (H. m.) A. D. 553. Terremotus terribilis factus est Constantinopoli et in urbibus circumquaque positis per dies 40.

29. A. D. 555. Apparuit ignis in cælo quasi species lanceæ.

30. A. D. 556.

*D? E. 5—11. add. : Sanctus Medardus obiit. ex Sigeb.

31. A. D. 557.

*D? E. add. : Radegundis regina, uxor quondam Lotharii regis, mutata veste clarebat sanctitatis nobilitate. 4—11. add. : R. r. u. q. L. r. sanctitate claruit 1033. ex Sigeb.

32. A. D. 558.

*D? E. 4.—11. add. : Gregorius ex pretore urbano monachus, Romæ floruit. ex Sigeb.

33. (Cf. G. Fr.) A. D. 559. Theodobaldus, filius Theoderici, obiit anno regni 8°.

A 37. A. D. 563. Hilpericus, Lotharii filius, regnare cepit.

38. (Chr. W.) A. D. 564. Johannes 1033 papa 63us annis 15. — Justinianus imperator obiit. — Lotharius, filius Clodovei, rex Francorum, obiit anno regni sui 51°, relinquens quatuor filios (cf. G. Fr.).

Hucusque 1033 Jordanis episcopus cronicam suam perduxit ab Adam (cf. Chr. W.).

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 565°, Urbis autem conditæ millesimo 516°, Justinus minor, Justiniani nepos, genere Trax, 54° loco ab Augusto, monarchiam accepit, et 11 annis regnavit, habens uxorem nomine Sophyam, quam coronavit augustam, coronatus et ipse ab Euthicio patriarcha. Hic cum esset pius et orthodoxus, adornavit æcclesias, quas Justinianus ædificavit, dans eis thesauros et omnem redditum, misitque Photinum monachum, privignum Bilisarii patricii, dans ei potestatem contra omnem personam et causam, ut pacificaret universas æcclesias Ægypti et Alexandriæ. Fuit autem, ut dictum est, in incipio bonus, postea vero in omnem avariciam incidit, factus exemptor pauperum, spoliator senatorum, faciens arcas ferreas, in quibus quæcumque rapiebat auri talenta recondere. Hujus anno octavo rupta est pax inter Romanos et Persas, eo quod Homeritæ Indi legationem miserint ad Romanos, et imperator miserit Julianum magistrum cum epistola ad Aretham regem Indorum. Qui susceptus est cum gaudio multo ab Aretha rege, appetente nimirum amicitiam imperatoris Romanorum.

C Enarrabat autem idem Julianus cum redisset, quod idem Aretha rex, quando eum suscepit, nudus esset, habens in lumbis cincturam et linea vestimenta auro contexta, circa ventrem vero portabat indumenta scissa, margaritis preciosis conserta, habens in brachiis quinos circulos et aureas armillas in manibus suis, in capite autem pannum gemmatum, habentem ex utroque ligamento plectas quatuor, et in collo torquem aureum; et stabat super quatuor elephantes, stantes et habentes jugum et rotas quatuor et super se currum excelsum velatum petalis aureis, stansque ipse desuper, ferebat scutum parvissimum deauratum et duas lanceolas aureas; et senatus ejus omnis erat cum armis, canentes modulationes musicas. Introductus ergo legatus Romanorum, cum adorasset, jussus est ab eo erigi et adduci ad se. Cum autem accepisset imperatoris sacram, osculatus est signaculum, quod habebat imperatoris pectusculum; susceptis autem et donis, gavisus est valde. Porro cum legisset epistolam, invenit, ut se armaret contra regem Persarum et ejus regnum vastaret. Quod protinus fecit, tenensque caput Juliani, dedit ei pacis osculum, dimisitque eum in magna benivolentia multisque muneribus.

(P. D. II, 1, sqq.) His temporibus Narses, cartularius quondam imperatoris Justiniani, sed pro bono servicio factus patricius, Totilam regem Gothorum,

VARIE LECTIONES.

1033 c. s. 5. 1033 Johannes — 15. et Hucusque — Adam desunt E1.

auxiliantibus Longobardis, Romanorum tunc amicis sed adhuc in Pannonia positis, occidit, gentemque Gothorum de Italia exterminavit. Idem etiam Narses Buccellinum ducem Francorum, a Theoderico rege missum ad devastandam Italiam, occidit, et Sindoadam regem Brendorum, qui remanserat de generatione Herulorum, quos Odoacear duxit in Italiam, apprehendit, et in alta trabe suspendit, totamque Italiam ab hostibus liberam reddidit. Erat enim vir sapientissimus, in fide Christi catholicus, in pauperes largus, recuperator ecclesiarum, in vigiliis et orationibus assiduus, in tantum ut victoriam magis obtineret oratione quam armis. Hujus temporibus facta est magna mortalitas in Italia, incipiens a Liguria, ita ut pene destitueretur habitatoribus terra illa. Inter hæc mortuus est Justinianus, et successit Justinus. Narses autem patricius cum, superata gente Gothorum, Italiam securus jam teneret, Romani per invidiam accusationem adversus eum dixerunt Justino augusto et Sophiæ, uxori ejus, dicentes: *Melius esset nobis servire Gothis quam*

A Grecis, ubi Narses castratus imperat et nos servitio premit, et noster sanctissimus princeps hoc nescit. Aut libera nos de manu ejus, aut certe civitatem Romanam et nosmet ipsos gentibus trademus. Audiens hoc Narses, scripsit ad augustum, dicens: *Si male feci cum Romanis, male inveniam.* Sed augustus ira motus adversus Narsetem, Longinum statim prefectum misit in Italiam, qui locum Narsetis teneret. Sophya quoque augusta inter alia verba Romanis sic scripsit de eo: *Ponam illum castratum in genicio* ¹⁰²⁶, *ut perpensam flet lanam cum puellis.* Ad hæc Narses respondit: *Talem eidem ordiar telum, ut, quamdiu vixerit ipsa Sophya, non possit deponere eam.* Et quia timuit redire Constantinopolim, contulit se Neapolim, et presentaliter legatos suos ad Longobardos misit, eosque in Italiam introduxit. Cujus ¹⁰²⁷ gentis adventum in Italiam et habitationem ejus in ea usque in presens ut apertius describamus, de origine ejus regumque illius successione aliqua hic carptim inseramus.

HYSTORIA LONGOBARDORUM.

(P. D. 1, 4, sqq.) Septentrionalis plaga, quanto longius est ab ardore solis et frigida de assiduis nivibus, tanto saniores homines semper habet et eo aptior est ad multiplicandas gentes. Unde fit, ut tanta multitudo populorum in ea parte nascatur, quæ ibi vivere non possit, sed in partem meridianam alii precio vendantur, alii sponte egrediantur. Qua de re, ut in hystoria Gothorum dictum est, multe gentes ex eisdem partibus exierunt, Gothi, Gepidæ, Rugi, Wandali, Heruli, Turcilingi, Huni, qui et Avares, similiter et Winili, qui et Longobardi. Est itaque insula quedam in partibus septentrionalis oceani, dicta Scandavia vel Scanzia, quæ, ut quidam dicunt, non est in oceano posita, sed propter planiciem ejus unde maris exestuant circumdant eam. In hac ergo dum multus populus excrevisset, ita ut in ea habitare non posset, consilio ¹⁰²⁸ inito, multitudo illa omnis in tres partes est divisa, quesitumque est per sortis divinationem, quæ pars ex illis patriam relinquere novasque sedes deberet exquirere. Igitur illa pars, quam sors jubeat exire, ordinavit super se duces fratres duos, Ibor et Aionem, ætate juvenes et corpore alii majores et valentiores, quorum mater Gambara erat sapientissima et consiliatrix optima, de cujus prudentia magnam confidentiam omnes habebant. Osculantes igitur parentes et amicos, ire ceperunt, venientesque in regionem Scoringam, aliquantos annos ibi sederunt. Illo itaque tempore Ambri et Assi, duces Wandalarum, fortiter premebant vicinas sibi regiones, et cum jam gloriarentur de multis victoriis, mandaverunt Winulis ¹⁰²⁹, qui et Longobardi, ut aut tributa illis darent, aut ad pugnam se prepararent. Tunc Ibor et

Aio per consilium matris suæ Gambaræ definiunt, melius sibi esse, aut pugnando mori aut per arma defendi, quam tributis turpiter subdi, miseruntque legatos Wandalis, se paratos esse ad pugnandum magis quam ad serviendum. Commisso vero prælio, Winili ¹⁰³⁰ pro libertatis gloria fortiter pugnantes, victoriam habuerunt, sed postea famem magnam passi in eadem provincia Scoringa, valde humiliati sunt. De qua exeuntes, venerunt in Mauringam, indeque item in Godolandam provinciam, et ibi aliquanto tempore steterant. Mortuis interea Ibor et Aione ducibus, Longobardi jam nolentes habere duces super se, Agelmundum regem sibi primum constituerunt ad similitudinem aliarum gentium, qui regnavit super eos annis 33. Fuit autem Agelmundus filius Aionis, de gente Thuringorum, quæ gens apud eos melior et fortior esse dicebatur. His temporibus quedam meretrix in uno partu septem filios generavit, ultraque bestiam crudelis, in piscinam eos jactavit. Quam piscinam cum predictus Agelmundus forte preteriret, videns infantulos, doluit, hastamque mittens, eos huc illicque volvit. Quorum unus cum apprehendisset hastam regis, misericordia motus rex, levavit eum de aqua, dicens: *Quia iste magnus futurus est.* Et cum omni studio dedit eum ad nutriendum. Et quia eum de piscina levavit, eorumque lingua aqua lama dicitur, Lamisso ei nomen imposuit. Qui cum crevisset, factus est fortissimus pugnator et sapientissimus, et post Agelmundum ipse regnavit. Defuncto post hæc Lamisso rege secundo, tercius regnavit Lethus. Qui cum regnaret annis 40, filium suum Childeoc quartum regem reliquit; et hoc defuncto, regnavit

VARIE LECTIONES.

¹⁰²⁶ de genicio 1b. ¹⁰²⁷ Sequens hystoria dcest Et. omittitur etiam 3. ¹⁰²⁸ ante c, vocabulum erazum 1. ¹⁰²⁹ ita 1. ¹⁰³⁰ illi c corr. 1.

Godcoe. Quo mortuo, filius ejus Calpho regnavit sextus. Et isto mortuo, regnavit septimus Tado. Post hæc egressi Longobardi de Rugilant, quæ Latino eloquio Rugorum patria dicitur, habitaverunt in apertis campis, qui sermone barbarico appellantur felt. In quo loco dum per tres annos habitassent, pugna surrexit inter Tadonem et Ruodolfum regem Herulorum, qui prius amici fuerunt; et hoc fuit malum, unde in eos discordia intravit. Frater Ruodolfi regis pro causa pacis ad Tadonem venerat, et cum ad suam patriam reverti vellet, ante domum Runcrudæ, filie regis, transiit. Illa vero cum videret multos viros nobiles ire cum eo, interrogavit, quis esset, dictumque est illi, quod frater Ruodolfi regis fuisset. Tunc illa misit puellam, quæ cum invitaret, ut dignaretur cum ea bibere. Qui ut hoc audivit, cum simplici corde venit. Sed quia modicam staturam habebat, puella superba et gloriosa despiciebat eum et deridebat. Ille autem talem verecundiam non sustinens, amplius eam injuriavit. Illa vero accensa ira feminea, malum, quod in mente conceperat, complevit. Finxit enim se per patientiam lætam esse, et invitans eum ad sedendum, fecit eum in tali loco sedere, ubi fenestra erat post dorsum ejus, et ne ille aliquam suspicionem mali posset habere, pannum preciosissimum ante fenestram jussit tendere, dixitque pueris suis, ut in qua hora diceret: *Misce*, illi eum a dorso lanceis transforarent. Sicque factum est. Quod cum Ruodolfo regi nuntiatum esset, nimis iratus de tam funesta morte fratris sui, disruptit pacem, quam cum Tadone rege habuit, et ei pugnam indixit. Cumque venissent ambæ partes in campum apertum, Ruodolf suos mandavit ad pugnam, ipse vero in tentorio sedens, jocabatur ad tabulam, non dubitans aliquid de sua victoria. Gens enim Herulorum multum docta erat pugnandi, et ut leves essent ad pugnandum, omnes nudi pugnabant, solummodo verenda corporis membra cooperientes. Rex vero indubitanter de virtutibus eorum confidens, securus, ut diximus, ad tabulam jocabatur, unum tamen de suis in arborem jussit ascendere, qui ei victoriam suorum nunciaret, promittens ei, se caput ejus abscidere, si Herulos suos nunciaret fugere. Sed ille cum videret eos fugere et Longobardos fortiter instare, interrogatus a rege, quid Heruli facerent, respondit: *Optime pugnant*. Nec ausus fuit antea dicere malum quod videbat, quam omnes Heruli terga vertebant. Tunc quamvis tarde vocem emisit, dicens: *Væ tibi, misera Herolia, Dei celestis ira percussa*. Ruodolfus vero hoc audiens, commotus ait: *Forsitan Heruli mei fugiunt*. Ille dixit: *Hoc non ego, sea tu, rex, dixisti*. Tunc, ut in talibus fieri solet, rex ipse et omnes qui cum eo erant turbati, quid agerent nesciebant. Longobardi vero supervenientes, regem et omnes qui cum eo erant occiderunt. Herulorum vero exercitus dum huc et illuc fugeret, tanta ira de caelo super eos venit, ut frutices virides in campo videntes, aquas esse putarent, et dum quasi ad natan-

A dum brachia extenderent, cœdeliter ab hostibus cedebantur. Longobardi itaque victores effecti, predam magnam inter se diviserunt; Tado vero vexillum et galeam Ruodolfi regis accepit, quam postea semper in bello portavit. Ex illo tempore Herulorum virtus sic humiliata est, ut super se regem amplius non haberent; Longobardi vero ex hoc divites facti, ceperunt de propria voluntate pugnas querere et gloriam virtutemque suam ubique extendere. Post hæc Tado de sua victoria non multum lætatus est; nam irruit super eum Wacho, filius fratris sui Zuchilonis, et occidit eum. Tunc Hildegis, filius Taddonis, pugnavit adversus Wachonem, sed vicit eum Wacho. Qui fugit ad Gepidos, et ibi mortuus est.

B Pro qua causa Longobardi cum Gepidis ex eo tempore inimicias habuerunt. Habuit autem Wacho uxores tres, primam Ranigundam, filiam regis Thuringorum; deinde tulit Austrigossam, filiam regis Gepidorum, de qua fecit duas filias: nomen uni Wilselgarda, quam Theodebertus rex Francorum tulit uxorem, altera dicta est Walterada, quam iterum tulit uxorem Chusabaldus rex Francorum, quam odio habens, dedit uni de suis, qui dicebatur Garibald, in conjugium. Terciam uxorem habuit Wacho Salingam, filiam regis Herulorum, de qua natus est Walthari, qui patre mortuo super Longobardos regnavit octavus. Isti omnes Litingi fuerunt, de quadam stirpe, quæ nobilissima dicebatur apud eos. Walthari regnavit annis 7, et mortuus est. Post quem regnavit nonus Andoin, qui post non multum tempus Longobardos in Pannoniam introduxit. Hic habuit uxorem Rodelindam, quæ peperit ei filium Alboin, qui fuit fortis et astutus in omnibus. Gepidis igitur cum Longobardis rixam facientibus, pugnam sibi ambæ partes preparant. Commisso itaque prelio, dum ambæ partes fortiter pugnarent et in nullam partem terga verterent, contigit ut in ipsa pugna Alboin, filius Andoin, et Thurismodus, filius Thurisindi regis Gepidorum, sibi invicem obviarent; sed Alboin Thurismodum spata percuciens, de equo dejecit; et sic mortuus est. Gepidi vero videntes filium regis mortuum, in quo magnam habebant fiduciam, statim fugerunt; Longobardi autem sequentes illos fortiter sternunt, multique ex eis occisus, ad spolia recurrunt. Finita victoria, Longobardi ad sua loca cum redirent, rogaverunt regem Andoin, ut filium suum Alboin secum ad mensam permetteret sedere et prandere, eo quod per eum victoriam haberent, ut sicut patri suo socias fuit in periculo, ita esset et in convivio. Sed pater ejus Andoin respondit eis: *Hoc facere non possum, ut rumpam constitutam legem gentis nostræ. Vos scitis, talem consuetudinem apud nos esse, ut filius regis cum patre suo ante non prandeat, quam ab extraneo rege arma recipiat*. Alboin ut hoc audivit a patre, tulit secum 40 juvenes, et perrexit ad Thurisindum regem, cum quo antea pugnavit, et pro qua causa venisset, ei indicavit. Rex autem bene suscepit eum, et invitavit ad prandium, fecitque

eum sedere ad dexteram suam, ubi filius ejus Thurisindus sedere consuevit, quem Alboin interfecit. Postquam autem jam leti facti sunt, Thurisindus rex videns interfectorem filii sui sedere in loco ejus, alta traxit suspiria, et dolorem quem habuit in corde aperuit, dicens: *Amabilis est michi locus iste, sed persona, quæ ibi sedet, multum michi gravis est ad videndum.* Tunc alter filius regis audiens sermones patris, ira succensus est, et Longobardos nimis injuriare cepit, et quia fasciolas albas habebant in cruribus, deridebat eos, dicens: *Tibias albas habetis usque ad pedes, et similes estis jumentis variis et factus facientibus.* Tunc unus de Longobardis sic illi respondit: *Perge in campum qui vocatur Asfelt, et ibi sine dubio cognoscere poteris, quales sunt isti quos tu jumentis similes esse dixisti, quomodo possunt calcitrare; ibi enim invenies ossa fratris tui dispersa, quasi de vili jumento in mediis pratis.* Gepidi hæc audientes, et turpitudinem tantam non sustinentes, nimis irati sunt, et de tam manifesta injuria se vindicare voluerunt. Econtra Longobardi ad pugnam se preparantes, omnes apprehenderunt gladios. Rex vero surgens a mensa, in medium illorum se misit, et suos ab ira compescuit, jurans, se illum occidere, qui primus auderet pugnam committere. Dixit enim: *Non est illa victoria a Deo placita, cum quis in domo propria inimicum suum in pace susceptum occiderit.* Et sic pace inter eos facta, iterum leti convivium incunt. Completo convivio, Thurisindus rex tollens arma filii sui Thurisindi, tradidit ea Alboin, et salvum illum in pace dimisit. Alboin vero reversus ad patrem suum, conviva ejus factus est. Et dum ad mensam cum patre suo sederet, dixit illi omnia quæ circa eum facta sunt, et omnes qui aderant ammirantes, laudabant Alboin pro audacia sua et Thurisindum pro tali fide maxima.

His temporibus Justinianus imperator Romanum regebat imperium, qui per Bilisarium patricium multas victorias perfecit, leges renovavit, ecclesias reparavit, basylicam quoque, quam Ad Agyam Sophyam, id est sanctam sapientiam, nominant, fabricavit; cujus opus in tantum super omnia ædificia excellentius estimatur, ut in tantis terrarum spatiis ei simile non inveniatur. Tunc enim Cassiodorus, Dionisius, Arator Romæ claruerunt, Priscianus Constantinopoli floruit, sanctus quoque Benedictus virtutibus effulsit.

Igitur Alboin mortuus est, et Alboin, filius ejus, regnum accepit. Qui cum esset nominatissimus et fortis multum, Clotharius rex Francorum filiam suam nomine Clotsuindam dedit ei in conjugium, de qua fecit unam tantum filiam nomine Albsuindam. Interea mortuus est Thurisindus rex Gepidorum, et accepit regnum Chunimundus. Qui cum vellet vindicare injurias Gepidorum, rupit pacem cum Longobardis, et plus amavit pugnam quam pacem. Alboin vero fecit pacem firmam cum Avaribus, qui primum Huni vocabantur sed postea de

A nomine regis sui Ava: es sunt appellati; deinde ivit ad pugnandum cum Gepidis. Sed cum Gepidi contra Alboin pergerent, Avars statim in terram eorum intraverunt, sicut cum Alboin constituerunt. Hac de causa cum tristis nuncius veniret ad Chunimundum, ille nimis afflictus, cepit orare suos ut primum cum Longobardis pugnarent et postea ad depellendos Avars repederent. Initio autem prælio, Alboin occidit Chunimundum, et de capite ejus postea fecit scyphum, qui dicitur apud eos scala, apud Latinos patera, et filiam ejus Rosemundam cum magna multitudine virorum ac mulierum secum abduxit captivam. Gepidi enim sic sunt delicti, ut ab illo tempore jam de suis regem non haberent. Ut autem mortua est Glothsuinda regina, filia Clotharii, Alboin ad interitum suum, ut in sequentibus dicitur, duxit Rosemundam uxorem, filiam Chunimundi.

Inter hæc Justinianus princeps mortuus est, et Justinus minor successit ei ad regendam Constantinopolim. Apud quem, ut supra scriptum est, accusatus Narses patricius, quem loco Bilisarii ad defensionem Italie misit imperator Justinianus, in vindictam injurie suæ misit legatos ad Longobardos amicos suos, dicens: *Dimittite paupertatem Pannoniæ, et venite ad fertilem Italiam, omnibus divitiis plenam.* Et ut animos eorum amplius incitaret ad veniendum, misit eis de omnibus generibus pomorum et quicquid delectabile poterat excogitare de divitiis terræ. Longobardi hæc audientes, gratanter acceperunt et qualiter irent preparaverunt. Et continuo apud Italiam apparuerunt signa in celo, scilicet igneæ acies, sanguinem humanum, qui postea effusus est, significantes. Alboin igitur petiit auxilium ab antiquis Saxonibus amicis suis, ut spaciosam Italiam intraret cum multis. Cui Saxones plus quam cum 20000 juncti sunt, et secundum ejus voluntatem cum uxoribus et filiis Italiam cum eo intraverunt. In ipso tempore Alboin Pannoniam dimisit Hunis amicis suis, ea conditione, ut si aliquando Longobardis reverti necesse esset, unusquisque in sua rediret. Habitaverunt autem Longobardi in Pannonia per annos 42. Exierunt vero de Pannonia cum mulieribus et filiis et cum omnibus suis, anno dominicæ incarnationis 568, indictione prima, secundo die post pascha, quod sanctum pascha tunc celebratum est in ipsis kalendis Aprilis. His igitur diebus, quibus Longobardi invaserunt Italiam, Clotharius rex Francorum mortuus est, relictis quatuor filiis, Heriberto, Guntrammo, Helerico, Sigiberto. In hoc tempore Romanam regebat ecclesiam vir sanctus, papa Johannes, post quem Benedictus. Civitatem autem Aquileiam et populum ejus regebat beatus patriarcha Paulus. Qui timens crudelitatem Longobardorum, ex Aquileia ad insulam Gradus secessit, et omnem thesaurum ecclesiæ suæ portavit. Narses itaque de Campania Romam reversus, post non multum tempus mortuus est. Cujus corpus in cantra plumbea cum omnibus divitiis suis cello

caverunt et Constantinopolim transmiserunt. Igitur Alboin intravit Liguriam indictione tertia 3 Non. Septemb., et sub tempore Honorati archiepiscopi Mediolanum intravit, deinde ceteras Liguriæ civitates apprehendit. Obsedit autem Ticinensem civitatem, quæ nunc Pavia dicitur, per tres annos, quibus transactis, post aliquantos menses tradita est in manus ejus. Qui cum introisset per portam quæ dicitur sancti Johannis, a parte orientis, equus, super quem sedebat, fixit se in medio portæ. Quem cum ille tunderet cum calcariis et omnes qui circumstabant cederent verberibus, omnino moveri non potuit equus. Tunc unus ex Longobardis sic ait ad regem : *Memento, domine rex, quid votiati, et frange tam durum votum, et ingredieris civitatem; vere enim christianam populus est in civitate ista.* Voverat enim Alboin antea, quod universum populum occideret gladio, qui sibi se tradere volebat. Quod votum ubi disruptum, equus se continuo movit, et sic civitatem intravit. Tunc data pace, omnis populus ad eum tandem cucurrit ad palatium, quod aliquando rex Theodericus fecit. Alboin igitur postquam regnavit in Italia annos tres et menses sex, interfectus est consilio conjugis suæ pro hac causa. Cum sederet Alboin apud Ravennam in convivio et bibisset plus congruo, precepit afferri vinum reginæ Rosemundæ in vasculo, quod fecit de capite patris ejus Chuniundi regis, dicens ei, ut lacta biberet cum patre suo. Pro qua re illa maximum concipiens in corde dolorem, cegitavit, qualiter maritum interficeret et patrem vindicaret, consiliumque habuit pro hac re cum Helmiche armigero regis, qui cum regina unius erat ætatis. Helmichis vero dedit ei consilium, ut ad hanc perficiendam assumeret Peredeum, quandam fortem virum, qui cum vestimenta ejusdem reginæ solebat dormire. Cui cum illa suam voluntatem indicaret, et ipse in interfectionem regis sui consensum suum denegaret, regina in tempore noctis collocavit se in lecto vestiarie suæ, quam ille amavit, veniensque Peredeus, reginam adulteravit. Qua re perfecta, cepit illa dicere Peredeo : *Quam me consideras esse? Cumque ille nominaret nomen amicæ suæ, illa respondit : Non est, ut tu speras; ego sum Rosemunda. Certe talem causam modo fecisti, ut, si tu non interfeceris Alboin, ipse te interficiat.* Qui intelligens malum quod fecit, licet invitatus, in mortem regis consensit. Tunc Rosemunda crudelior omni bestia, cum Alboin in meridie se somno dedisset, precepit magnum silentium in palatio fieri et omnia arma inde subtrahi, et gladium illius fortiter ligavit ad caput lectuli, ne posset evaginari aut tolli, sicque interfectores ejus introduxit. Alboin vero excitatus a somno, et intelligens malum quod imminabat, concite manum ad gladium, qui alligatus erat, tendebat, sed non valens eum extrahere, scabellum apprehendebat, et aliquamdiu se defendebat; sed illi prevalentem eum occidebant. Helmichis autem accipiens Rosemundam in uxorem, decertavit, ut regnum Alboin apprehenderet, sed non potuit, quia Longo-

A bardi, multum dolentes de ejus morte, quesierunt Helmichin interficere. Inter hæc Rosemunda mandavit Longino prefecto Ravennæ, ut concite navim mitteret, quæ eos deportaret. Quam cum ille misisset, per silentium noctis Helmichis et Rosemunda navim intraverunt, et Albsuindam, filiam regis Alboin, et omnem thesaurum secum deportaverunt. Longinus autem prefectus suasit Rosemundam, ut Helmichin occideret et se maritum acciperet. Quæ cum consensisset, quadam die dum Helmichis ad balneum iret, perrexit cum eo, ut ei deserviret, portans secum venenum, quo eum interficeret. Cumque ille de balneo exiret, porrexit ei venenum in poculo, dicens : *Si hoc tibiis, magnam salutem inde habebis.* Qui cum biberet ac venenum esse sentiret, apprehenso gladio, Rosemundam per capillos tenuit, et venenum quod remanserat illam bibere cægit, sicque Dei judicio ambo perierunt veneno. Longinus vero prefectus Albsuindam cum omni thesauro misit Constantinopolim imperatori Justino. Longobardi autem omnes, habito inter se consilio, fecerunt regem Cleph, virum nobilissimum gentis Longobardorum, in civitate Ticinensium. Illic multos potentes viros Romanorum alios occidit, alios de Italia eiecit; nec enim Romanis illo tempore virtus fuit, ut resistere possent Longobardis, quia et mortalitas, quæ sub Narsete fuit, et fames, quæ postea venit, omnem Italiam dissipavit. Cumque per unum annum et sex menses Cleph regnaret, a quodam puero, familiari suo, cum gladio, quo in mensa ad obsequium suum habebat, occisus est. Post ejus mortem Longobardi regem jam per annos decem non habuerunt, sed duces, unaqueque civitas suum ducem. Ex quibus ducibus aliquanti cum multis pugnatoribus Gallias ingressi, predati sunt, contra quos Amatus patricius, qui erat ex parte Guntramni regis, movens exercitum, ab eis occisus est, ipsique cum multa preda reversi sunt. Quibus discedentibus, rex Eniaum, qui et Nummulus dictus est, ad se vocavit, eumque patricium fecit. Iterum Longobardi intraverunt Galliam; Nummulus autem iungens se Burgundionibus, ivit contra eos, et circumdans eos insidiis, multos ex eis occidit, ceteros redire vacuos coegit.

D Post hæc Saxones, qui cum Longobardis Italiam intraverunt, cum viderent Longobardos regnare nec ipsi vellent sub eis vivere, cum omnibus suis per Galliam redierunt, et per adjutorium Sigiberti regis in patriam suam retulerunt. Quo cum pervenis- sent, invenerunt eam tenere Suevos et alias gentes. Insurrexerunt ergo contra eos, et certabant inde expellere eos. At illi dederunt eis tertiam partem regionis, dicentes : *Quia possumus communiter vivere.* Saxonibus non consentientibus, iterum dederunt eis aliam tertiam, ut ipsi tenerent unam; sed Saxonibus nullo modo acquiescentibus, commiserunt pugnam, in qua de Saxonibus mille 20 mortui sunt, de illis vero 400 milia et 80, sicque Saxones terram suam obtinuerunt.

Hoc tempore Sigibertus rex Francorum occisus est fraude Helerici fratris sui, et regnum ejus suscepit filius ejus Hildibertus cum Brunihilde matre sua.

Justinus quoque minor cum 11 annis regnasset, eidem temporibus obiit, et Tyberium Constantinum successorem reliquit. Quo post annos septem defuncto, Mauricius ei successit in imperio.

Longobardi vero cum per decem annos essent sub ducibus, postea communi consilio constituerunt sibi regem Authari, filium Calphonis supradicti principis qui ante Tadonem regnavit, et pro magno honore vocaverunt eum Flavius, et istud nomen postea in usu habuerunt reges Longobardorum. Duces vero qui tunc erant pro restauratione regni medietatem omnium suarum substantiarum in expensis rei publicae dederunt, ut esset, unde vivere potuisset ipse rex, vel qui in servicio ejus erant, vel qui ad eum veniebant. Hoc autem erat mirabile in regno Longobardorum, quod nullus alicui faciebat violentiam, nulla fraus ibi erat, nemo aliquem injuste angariabat, nulla ibi latrones erant, sed unusquisque ubi volebat securus pergebat. Hoc tempore Mauricius imperator quinquaginta milia solidorum misit Hildiberto regi Francorum, ut Longobardos de Italia expelleret. Quo veniente cum magno exercitu, Longobardi civitates suas intraverunt, et xenia Hildiberto regi miserunt, pacemque cum eo fecerunt. Qui reversus est in Galliam. Quod audiens Mauricius, solidos, quos ei pro dissipatione Longobardorum dedit, repetere cepit; sed ille in virtute sua confidens, nullum ei responsum dedit. Interea Hildibertus pugnavit cum Hyspanis, et vicit eos, et ista fuit causa, unde inter se pugnare ceperunt; Hildibertus rex sororem suam nomine Ingundem dederat uxorem Erminigildo, filio Leovigildi regis Hyspanorum. Qui Ermengildus per predicationem Leandri episcopi et per monita uxoris suae de Arriana heresi, quam pater suus colebat, ad fidem catholicam conversus fuerat; pro qua causa impius pater ejus in ipsa festivitate paschae cum securi eum percussit jussit. Uxor vero illius fugiens de Hyspania, voluit reverti in patriam suam; sed milites Romani, qui in illis partibus erant, apprehenderunt illam cum filio suo parvulo, et adduxerunt illam in Siciliam, ibique mortua est, filium vero ejus direxerunt in Constantinopolim Mauricio imperatori. Iterum Mauricius imperator misit ad Hildibertum, rogans illum, ut exercitum dirigeret in Italiam contra Longobardos. Qui sperans, quod soror sua adhuc viveret et in Constantinopoli esset, volens eam recolligere, complevit voluntatem imperatoris, et misit exercitum Francorum in Italiam; sed Longobardi frequenter pugnabant contra ipsos. Post haec Franci et Alamanni rixam inter se habentes, egressi de Italia, redierunt ad propria. Hoc tempore inundatio aquarum facta est in Italia, de qua beatus Grego-

rius scribit in Dialogo (cf. III, 19), et pestilentia illa, pro qua ipse jam archidiaconus septiformem lathaniam constituit ipseque Romanum pontificatum inivit accepit. Post haec misit Authari legatos suos ad Garibaldum regem Bawariorum, petens filiam suam uxorem. Qui bene legatos suscepit, et filiam suam nomine Theodelindam ei promisit. Quod dum missi rennunciarent Authari, ille cupiens videre sponsam suam, elegit secum paucos juvenes fortissimos, et unum fidelissimum quasi pro domino, et cum summa festinatione perrexit in Bawariam. Cumque starent in conspectu Garibaldi regis, et ille qui quasi senior videbatur dicta sua complexset, dixit Authari ad regem : *Dominus meus Authari proprie pro ista causa me misit, ut videam filiam vestram, dominam nostram, ut, qualis sit forma ejus, possim domino meo vere nunciare.* Qui statim fecit eam venire. Quae cum placuisset Authari, dixit ad regem : *Si placet vestrae potestati, de sua manu det nobis bibere, sicut et posthac debet facere.* Quod cum rex fieri jussisset, illa tollens calicem plenum mero, dedit primum illi qui senior videbatur, deinde porrigebat Authari, nesciens quis esset. Ipse vero postquam bibit et calicem reddidit, nemine vidente, digito eam tetigit, et manum suam per faciem ejus duxit. Quae verecundans cum hoc nutrici suae indicaret, nutrix respondit : *Si rex et sponsus tuus non esset, te nullo modo tangere praesumpsisset. Sed taceamus, nec audiat hoc pater tuus. Iste qui talem habet personam, dignus est, et imperium habere et te uxorem ducere.* Erat enim Authari juvenis pulcherrimus et boni status. Post haec comitum petentes a rege, perrexerunt ad patriam suam. Authari vero cum pervenisset prope fines Italiae, comitantibus aliquantibus Bawariis, appropinquavit arbori, quae stabat juxta viam, et erexit se super caballum quantum potuit, et securim quam portabat in manu in ipsam arborem impegit ibique dimisit, dicens : *Taliter ferire solet Authari.* Quo dicto intellexerunt Bawarii, quod ipse esset Authari. Post aliquantum tempus conturbatus est rex Garibaldus de adventu Francorum, et Theodelinda, filia ejus, cum fratre suo, nomine Gundualdo¹⁰³¹, fugit ad Italiam, et mandavit sponso suo Authari, ut veniret obviam eis. Qui gavisus est, et faciens magnam preparationem, perrexit in campum qui dicitur Sardis, super Veronam, et suscepit eam cum gaudio. Erat autem ibi tunc inter alios Longobardos Agilolfus dux de civitate Taurinensi. Tunc subito conturbatus est aer, et cepit tonare et coruscare fortiter, statimque fulmen percussit unum lignum, quod erat positum in clusura regis. Agilolfus autem habuit puerum quendam, qui, nescio per quam artem, intelligens quid significaret, ait Agilolfo secreta : *Ista mulier, quam modo rex tulit uxorem, post non multum tua conjunx¹⁰³² erit.* Qui iratus ait : *Si alia vice hoc dixeris, caput tuum abscidam.*

VARIAE LECTIOES.

¹⁰³¹ in loco ruso l. ¹⁰³² conjunx corr. conjunx l

Cui ille respondit : *Verum est, quia caput meum abscondere poteris; sed et hoc verum est, quia ista semina ad hoc venit in istam patriam, ut uxor tua sit.* Quod et postea factum est. Interea mandavit Authari rex verba pacifica Guntrammo regi Francorum, patruo Hildiberti regis, ut faceret pacem cum eo. Ille vero cum gaudio suscepit missos Authari, et direxit eos ad Hildibertum nepotem suum, ut propter voluntatem suam et consilium faceret pacem cum Longobardis. Erat enim ipse Guntrammus rex pacificus et omni bonitate peditus. Cum autem legati tardarent in Francia, Authari apud Ticinum veneno, ut dicunt, mortuus est, postquam regnavit annis sex. Statimque Longobardi miserunt ad Hildibertum regem, qui ei mortem Authari nunciarent et pacem ab eo postularent. Quos ille benigne suscepit, pacemque petitam dedit. Regina vero Theodelinda quia placebat Longobardis, dimiserunt eam regnare, dicentes ei, ut quemcumque amaret virum, tolleretur maritum, talem tamen qui dignus esset regere regnum. Quæ, habito consilio cum sapientibus, elegit sibi maritum ducem Agilolfum, qui erat vir sapiens et bellator et per omnia aptus ad regnandum. Cui statim mandavit, ut veniret ad eam, ipsaque ad castellum quod Laomellum vocatur perrexit ei obviam. Qui cum inter se haberent colloquium, jussit regina afferri vinum, bibensque ipsa prior, dedit Agilolfo. Qui cum acciperet, honorabiliter manum ejus osculatus est. Quæ subridens ait : *Non debes manum meam osculari, quia rex et maritus meus eris.* Et sic eum amplexa est, et manifestavit ei omnia, quæ per consilia sapientum de gubernatione regni et nuptiis suis ordinata essent. Inter hæc sunt nuptiæ cum læticia magna, et Agilolfus, qui erat cognatus regis Authari, cepit regnare intrante mense Novembre; postea tamen congregatis in unum Longobardis apud Mediolanum in mense Maio, confirmatus est in regno. Igitur Agilolfus, qui et Agio dictus est, confirmata sibi regia dignitate, mandavit Agnellum episcopum de Tridento in Franciam pro illis hominibus, qui captivati fuerant a Francis de castellis Tridentinis. Qui cum veniret, Brunihildis regina multos ex eis precio suo redemit eique reducidos dedit.

His diebus beatus Gregorius papa Romanus Dialogum scripsit, eumque Theodelindæ reginæ pro munere misit, quia sciebat eam esse christianissimam et timentem Deum. Per ipsam quippe multa bona in ecclesia Dei facta sunt. Nam Longobardi cum adhuc gentilitatis errore tenerentur, prope omnes substantias ecclesiarum abstulerunt; sed ista supplicando et ipsum regem ad catholicam fidem adduxit, et multas possessiones ecclesiis contulit, episcopos quoque, qui antea nullum honorem habebant, ad propriam dignitatem restituit.

Hoc tempore ordinatus est rex Tassilo in Bavaria ab Hildiberto rege Francorum, statimque cum exercitu in provinciam Sclavorum, et victo-

riam habens, cum magna præda ad terram suam reversus est.

Igitur dominantibus per omnem Italiam Longobardis, dum veniret Agilolfus in partes Romanas, beatus Gregorius de adventu ejus in tantum territatus est, ut ab expositione Ezechielis, sicut ipse testatur, cessaret. Cæpit autem frequenter per epistolæ suas Theodelindam reginam monere, ut hortaretur Agilolfum maritum suum pacem cum Romanis habere. Quod et factum est. Unde idem venerabilis sacerdos gratias agens, epistolæ ad eandem reginam et ad ipsum Agilolfum regem transmisit, quæ in libro Vitæ ipsius scriptæ reperiuntur.

Hoc tempore Hildibertus rex per venenum, ut dicunt, occisus est cum uxore sua; mortuus est et Guntrammus rex.

Circa hæc tempora destructum est a Longobardis monasterium sancti Benedicti in castro Cassino. Nocte quippe illuc intraverunt, et omnia inde abstulerunt, sed juxta prophetiam viri Dei nullum ex monachis apprehendere potuerunt. Fugerunt namque et venerunt Romam, portantes secum codicem sanctæ regulæ, quam idem beatus pater composuit, et alias scripturas, necnon et pondus panis et mensuram vini et quicquid exinde tollere potuerunt. Post beatum namque Benedictum rexit ipsum monasterium Constantinus; post quem Simplicius; post ipsum Vitalis; post hunc Bonitus, sub quo ista destructio facta est.

His diebus fecit Theodelinda regina æcclesiam beati Johannis baptistæ in Modicia, qui locus 12 miliario est a Mediolano; et decoravit eandem æcclesiam multis ornatibus auri et argenti, et dedit ibi multas possessiones. In eodem loco fecit quondam palatium Theodorici rex Gothorum, eo quod ætatis tempore locus ipse temperatus est et bonus; est enim vicinus Alpibus.

Tunc quoque natus est Agilolfo filius de Theodelinda regina in palatio Modiciano, et baptizatus est ibi, vocatusque est Adolandus, et suscepit eum de sacro fonte Secundus, servus Dei de Tridento.

Usque ad hæc tempora rebellis fuit Longobardis Patavium civitas, eo quod milites qui ibi erant fortissime resistebant; sed postea jactantes ibi ignem incendebant eam, et jussione regis Agilolfi eversa est usque ad terram; milites tamen qui in ea erant dimissi sunt redire Ravennam.

Hujus Agilolfi temporibus beatus Columbanus venit in Italiam, et fecit monasterium quod vocatur Bobium in montibus Cottis.

Igitur Agilolfus, qui et Agio dictus est, postquam regnavit annis 20, defunctus est, relinquens in regno filium suum Adolandum adhuc puerum cum matre sua Theodelinda. Qui cum regnaret decem annis, perdidit sensum, et ejecerunt eum de regno, et in locum ejus constituerunt Ariolandum quendam, cujus generatio non est descripta

Qui postquam tenuit regnum per annos 12, mortuus est, et regnum suscepit Ruotheri, vir fortis et strenuus, sed Arriana perfidia maculatus. Huius temporibus pene per omnes civitates regni ejus duo erant episcopi, unus catholicus, alter Arrianus. Hic Ruotheri rex Longobardorum leges composuit, et ipsum codicem edictum appellavit. Erat autem jam 77us annus ex quo Longobardi venerant in Italiam. Postquam vero sedecim annos regnavit et quatuor menses, mortuus est, regnumque filio suo Radoaldo dimisit, ipse autem sepultus est juxta ecclesiam beati Johannis baptiste. Post aliquod tempus quidam homo pro maligna cupiditate aperuit sepulchrum ejus nocte, et tulit omnia ornamenta corporis illius. Apparuit autem ei per visionem beatus Johannes, dicens: *Quare ausus es tangere corpus hominis istius? Quamvis non recte crediderit, tamen se michi commendavit. Quia igitur hoc facere præsumpsisti, nunquam amodo exi ecclesiam intrabis.* Quod et factum est. Nam quotiens eandem ecclesiam intrare voluit, subito, quasi aliquis cum magno cultello vellet eum in guttur ferire, retro cecidit. Radoaldus igitur post mortem patris accipiens regnum, tulit uxorem Gunthirgam, filiam Agilolfi et Theodelindæ. Ista Gunthirg fecit ecclesiam sancti Johannis baptiste in Ticinensi civitate, sicut mater ejus fecit in Modicia, et decoravit eam ornatis et ditavit opibus, in qua et ipsa sepulta est. Hæc dum accusata esset apud maritum suum, quod commisisset adulterium, Carellus, servus ejus, petivit a rege, ut ad singulare certamen pugnare sibi liceret cum illo qui dominam suam infamavit; pugnansque ¹⁰³⁵ cum eo coram omni populo, eum prostravit, sicque regina pristinum honorem recuperavit. Rex vero Radoaldus ¹⁰³⁵, ut dicunt, cum adulterasset uxorem ejusdam Longobardi, ab eo occisus est, cum jam per quinque annos et septem dies regnasset. Cui successit Aripertus, filius Gundualdi, qui fuit frater Theodelindæ reginæ. Hic fecit ecclesiam in honore domini Salvatoris in Ticino, et decoravit eam variis ornamentis ditavitque substantiis.

Igitur Mauricius imperator postquam regnavit annis 21 cum filiis suis Theodosio et Tyberio et Constantino, occidit illos Focas, qui fuit strator Prisci patricii, et ipse regnavit. Qui postquam regnavit annis 8, Heraclius, qui regebat Africam, rebellavit ei, et veniens cum exercitu, occidit eum, et suscepit imperium. Quo post 27 annos ¹⁰³⁸ defuncto, filius ejus Constantinus suscepit imperium; sed post quatuor menses per venenum extincto, Heraclionas, frater ejus, cum matre Martina regnum invaserunt. Quibus mox defectis, Constans, filius Constantini, regnavit annis 28.

Aripertus rex postquam apud Ticinum Longobardos rexerat per annos 9, mortuus est, et reliquit regnum ipsum duobus filiis suis: Perhtari ¹⁰³⁸ et Goteperto; et Gotepertus ¹⁰³⁷ sedebat in Ticino, Perhtari in Mediolano. Denique facientibus malignis hominibus, surrexit odium et discordia inter ambos fratres, in tantum ut alter ab altero regnum tollere decerneret. Pro hac causa Gotepertus direxit Garibaldum ducem Taurinensem ad Grimoaldum ducem Beneventanum, ut veniret et adjuvaret eum contra fratrem suum, promittens ei dare sororem suam uxorem, si eum adjuvaret. Garibaldus vero fecit fraudem contra dominum suum, deditque Grimoaldo ¹⁰³⁸ consilium, ut veniret et regnum Longobardorum, quod ambo fratres, qui erant adolescentes, dissipabant, apprehenderet, utpote qui habebat jam maturam ætatem, et erat consilio bonus et fortis in virtute. Audiens hæc Grimoaldus, statim elevavit animum suum ad accipiendum regnum Longobardorum, et ordinans filium suum Romoaldum ducem in Benevento, ipse cum electa multitudine virorum apprehendit viam contra Ticinum, et per omnes civitates misit, et faciebat sibi amicos, ut regnum accipere posset; Trasemundum vero Capuanum comitem misit per Potentiam et Tusciam, ut omnes Longobardos de partibus illis in ejus adiutorium ¹⁰³⁸ invitaret. Quod et fecit, et cum magno adiutorio apud Æmiliam ei occurrit. Igitur Grimoaldus cum venisset Placentiam, misit Garibaldum ante se, ut Goteperto ¹⁰³⁹ nunciaret de ejus adventu. Audiens hoc Gotepertus, quesivit consilium ab eodem Garibaldo ¹⁰³¹ in quo loco prepararet hospitium Grimoaldo. At ille respondit, dignum esse, ut Grimoaldus, qui causa illius venerat et sororem ejus accipere debebat, hospitium haberet intra palatium. Quod ita factum est. Predictus ergo Garibaldus, seminator malicie, dixit ad Gotepertum: *Quando veneris cum Grimoaldo ad colloquium, habeto lorica subius vestimentum, quia ipse te occidere querit.* Deinde dixit eadem verba ad Grimoaldum. Cumque die altera venissent ad colloquendum, videns Grimoaldus, quod Gotepertus lorica esset indutus, evaginato gladio interfecit eum, et invasit regnum ejus. Habebat autem Gotepertus filium parvulum nomine Reginpertum, quem rapientes fideles ejus nutrierunt occulte. Sed nec curavit Grimoaldus eum persequi, quia puer adhuc erat. Audiens autem Perhtari, qui apud Mediolanum regnabat, quod frater ejus mortuus fuisset, quanta velocitate potuit, fugit, et ad Cacanum regem Avarum abiit. Uxorem vero illius nomine Rodelindam et parvulum filium nomine Chunibertum ¹⁰³⁹ transmisit Grimoaldus in Beneventum. Post hæc malignus homo Garibaldus, cujus consilio hæc omnia facta sunt, non diu super

VARIE LECTIONES.

¹⁰³³ solum deest in cod. 1. ¹⁰³⁵ radoaldus 9^e. ¹⁰³⁸ annis 5. ¹⁰³⁸ perhtari 4. 5. 9^e. 10. 11. et ita deinceps. ¹⁰³⁷ gotebertus 4. et deinceps. ¹⁰³⁸ grimaldo 4. grimoldo 9^e. semper. ¹⁰³⁹ a. ejus 5. ¹⁰³⁹ gotebert. jam etiam 5. ¹⁰⁴¹ geribaldo 9^e. ¹⁰³⁹ cunibertum 5.

his gaudebat. Erat enim in civitate Taurinense parvus quidam homunculus, natus de propria gente Gotepti. Iste cum sciret, quod Garibaldus ipso sacratissimo die paschali venturus esset ad orationem in ecclesia beati Johannis baptistae, abiit, et ascendit super fontem sacrum baptisterii, et cum sinistra manu tenuit se ad unam columellam, ubi Garibaldus transire debuerat, cum dextera vero evaginatum gladium sub vestimento tegebat. Cumque prope eum Garibaldus venisset, ille ¹⁰¹³ homuncio, evaginato gladio, cum tota virtute qua potuit percussit eum in cervicem, et amputavit caput ejus. Homines autem ejusdem Garibaldi multas illi plagas facientes, ad ultimum occiderunt eum. Qui quamvis sic punitus mortuus fuisset, tamen injuriam et mortem domini sui vindicavit. Grimoaldus autem confirmatus in regno apud Ticinum, occidit Chunibertum, filium Gotepti ¹⁰¹³, et sororem ejusdem Gotepti ¹⁰¹³, filiam Ariperti, duxit uxorem. Beneventanum vero exercitum, cum quo regnum apprehendit, remisit ad propria, ditatum magnis muneribus, sed aliquantos secum retinuit, quibus largissimas possessiones concessit. Audiens autem, quod Perhtari in Scythiam fugisset et apud Cacanum regem Hunorum stetisset, mandavit eidem Cacano, quod si Perhtari in regno suo mansisset, pacem cum Longobardis sicut hactenus habere non posset. Quod Cacanum ut audivit, Perhtari dixit: *In qualemunque partem volueris, vade, quia in meo regno non poteris stare, ne propter te inimicicium Longobardorum incurram.* Perhtari haec audiens, delegit reverti ad Grimoaldum, quia audierat, eum esse misericordissimum. Cum vero venisset ad Laudensem civitatem, misit Unulfum fidelissimum sibi virum ad Grimoaldum, qui suum ei nuntiaret adventum. Hoc audiens Grimoaldus, gavisus est nimium, et mandavit ei promittendo, quod nullum malum haberet, si ad eum veniret. Igitur Perhtari ad Grimoaldum ingressus, voluit se ad pedes ejus jactare; sed Grimoaldus non permittens eum hoc facere, retinuit eum et osculatus est eum. Tunc dixit Perhtari ad Grimoaldum: *Servus tuus sum. Potui quidem vivere inter paganos, sed audiens te christianissimum et misericordissimum, pro tuo bono nomine veni ad te.* Tunc rex promisit ei jurejurando coram omnibus dicens: *Per eum qui me nasci fecit, quandoquidem ad meam fidem venisti, nullum malum erit tibi.* Et dedit ei optimam domum, precipiens suis ministris, ut omnia quae sibi essent necessaria ex publico abundantius haberet. Tunc Ticinenses omnes coeperunt ad eum concurrere et quasi nectum salutare. Statim maliloqui accedentes ad Grimoaldum, dixerunt ad eum: *Nisi Perhtari citius occideris, regnum non habebis; omnes enim ad*

eum concurrunt, et propter eum te forte occidere habebunt. His verbis Grimoaldus credulus, oblitus est quod illi juravit, et qualiter illum occideret cum suis tractavit. Denique per consilium misit ei ad cenam diversos cibos et optimum merum ac diversas potiones, ut cum per noctem quasi mortuus jaceret, levius occidi posset. Sed cum ad cenam sedisset, venit ad eum suus quondam serviens, afferens ei cibum quem misit ei rex, et cum posuisset eum super mensam, finxit se salutare Perhtari, et mittens caput sub mensam, clam nuntiavit ei consilium Grimoaldi. Qui statim vocavit ad se pincernam suam, precepitque ei, ut in sala aurea sibi misceret, sed semper aquam solam in eam mitteret. Tunc missi regis rogabant eum ex mandato ejus, ut laetus biberet et in honore Grimoaldi salam totam consumeret. Ille autem dicebat se cum gaudio bibere totamque salam in honore ejus effundere. Nichil autem bibebat nisi aquam. Pergebant igitur ministri regis, nuntiantes ei, quod multum vinum biberet Perhtari et jam ebriosus esset. Ille vero cum gaudio dixit: *Bibet ille ebriosus hodie, cras enim evomet eadem vina cum sanguine.* Interea clamavit Perhtari ad se Unulfum fidelissimum suum, et indicavit ei regis voluntatem et consilium. Quod audiens Unulfus, vocavit puerum suum, et precepit ei, ut lectum sibi faceret juxta Perhtari lectum. Cena vero peracta, cum misisset rex homines suos, qui Perhtari custodirent, ne fugere potuisset, intravit Perhtari in cubiculum, ubi dormire debuit cum Unulfo et vestarario suo fidelissimo, nuntiavitque eidem vestarario, quod de morte sua rex cogitaret, et ait: *Si ego effugere potuero, tu finge loquendo ad homines regis, quod ego dormiam in isto cubiculo, et forsas effugiens de manibus eorum me liberabo.* Quod cum ille gratanter se facturum promitteret, tulit Unulfus culcitram et pellem ursinam, et posuit supra dorsum Perhtari, et coepit eum quasi servum rusticorum cum vecte cedere et cum pugno in collo pellendo extra regiam (229) jactare. Cumque milites regis interrogarent quid hoc esset, Unulfus dixit: *Servus iste rusticanus fecit michi lectum juxta lectum Perhtari, qui sic ebrius est, ut dormiat quasi sit mortuus.* Hoc illi audientes et verum esse credentes, laeti facti sunt, et Perhtari quasi servum rusticorum exire dimiserunt. Vestararius autem ille fidelissimus in cubiculo mansit, illudque claudens, firmiter observavit. Quod videntes servi regis, reversi sunt ad dominum suum. Unulfus autem per funem deposuit aliquantos viros ad Perhtari dominum suum, qui cum illo irent. Pergentes igitur simul fugere coeperunt, et cum invenissent caballos in prato, apprehenderunt eos, et aballicaverunt, et in ea nocte pervenerunt ad civitatem Astensem, ubi

VARIAE LECTIONES.

¹⁰¹³ pergit 1. ¹⁰¹³ godepti corr. gotepti 1. ¹⁰¹⁵ ita 1.

NOT.E.

(229) I. e. januam, ut in codice Pauli Bambergeni, quo Ekk. usus est, saepius legitur.

erant verissimi amici ¹⁰¹⁸ Perhtari, quia eadem civitas necdum subdita erat Grimoaldo; indeque fugiens in civitatem Tauriniensem, pervenit in Franciam; sicque Deus omnipotens Perhtari innocentem a morte liberavit, et Grimoaldum ne homicidium faceret custodivit. In crastinum vero Grimoaldus sperans, quod Perhtari dormiret in hospitio suo, misit ad eum homines qui eum adducerent; et ab eodem loco usque ad palatium fecit stare homines hinc et illinc, ne per quaecumque ingenium posset effugere. Cumque venissent missi a rege, coeperunt clamare ad regiam ubi vestarius ille manebat, ut Perhtari a somno excitarent. Vestarius autem ille dicebat: *Misericordiam cum eo facite et dormire illum permittite, quia de via lassus est et adhuc nimium dormit.* Qui cum hoc regi renunciarent, ait: *Sero sic ebrius fuit, ut adhuc evigilare non possit.* Iterum misit, ut festinantis adduceretur. Qui venientes ad januam ubi eum dormire sperabant, magnis vocibus ut eum excitarent clamabant. Vestarius ille iterum eos rogabat, ut eum aliquantulum dormire permitterent. Qui irati dixerunt: *Satis jam dormivit ebriosus ille; et calcibus rumpebant regias, et ingressi cubiculum, requirebant eum in lecto, et non invenientes, interrogabant vestarium, quid factum sit de illo.* Qui cum fugisse respondit. Quem illi apprehendentes per capillos, fustibus cedebant, eumque, ligatis post tergum manibus, ad regem ducebant, dicentes: *Iste sapit, quomodo Perhtari fugit, et ideo dignus est morte.* Rex autem solvi eum precepit, et per ordinem, qualiter Perhtari fugisset, edicere jussit. Qui omnia sicut facta fuerant enarravit. Tunc rex interrogavit circumstantes, dicens: *Quid homo iste promeruit, qui tale malum fecit?* Qui omnes responderunt, mala morte illum mori debere. Rex autem dixit: *Per illum qui me nasci fecit, bene debet homo iste habere, qui se pro domino suo morti voluit tradere.* Tunc precepit eum inter suos vestarios esse, multa ei promittens, si sibi talem fidem servaret, qualem Perhtari servavit. Deinde requisivit rex, quid de Unulfo factum sit. Qui ait: *In ecclesiam sancti Michaelis archangeli fugit.* Statim rex misit ad eum, promittens nullum malum eum habiturum, tantum festinantis veniret ad eum. Unulfus hoc audiens, festinanter ad palatium venit, et ad pedes regis se protinus misit. Quem cum rex interrogaret qualiter Perhtari effugeret, ille omnem rei veritatem ei narravit. Tunc rex coram omnibus collaudans prudentiam ejus et fidem, dedit omnes divitias suas in illius potestatem, ut esset honoratissimus in palatio suo. Post aliquantos dies interrogavit eum rex, utrum secum aut cum Perhtari libentius esset. Ille autem coepit jurando dicere, quod magis optaret cum Perhtari mori, quam ubicumque in maximis deliciis vivere. Deinde vocavit vestarium illum, et jussit eum,

A utrum melius sibi videretur in palatio esse an cum Perhtari in peregrinationem ire. Ille autem eadem verba dicebat, quae et Unulfus antea dixerat. Rex zutem cum audisset, gavisus est valde, et laudavit filium illorum, dixitque ad Unulfum: *Quodcumque volueris de domo mea tolle, homines vel caballos vel quaecumque alia, et vade ad dominum tuum sine aliqua lesione.* Similiter dixit ad vestarium illum. Illi autem tulerunt omnia sibi necessaria, et cum licentia regis Grimoaldi perrexerunt ad dilectissimum dominum suum Perhtari in partes Francorum.

Hoc tempore Dagobertus regnum Francorum tenebat, cum quo Grimoaldus pacem firmam habebat. Romanum vero imperium Constantinus, Constantis filius, accepit, et per 17 ¹⁰⁰⁷ annos tenuit. Post hæc Grimoaldus flebotomavit se in palatio, et cum post novem dies vellet sagittare columbam unam, disrupta est vena de ejus brachio, et mortuus est. Hic in edicto, quod rex Ruothei fecit, aliquanta capitula annexuit. Fuit autem corpore maximus et audacissimus, capite calvo, barba longa, consilio et virtute primus. Sepultus est in ecclesia sancti Ambrosii, quam ipse fecit. Reliquit autem filium suum Garibaldum, quem de filia regis Ariperti habuit, successorem regni, adhuc puerum, Romoaldum vero filium suum jam in Benevento ducem constituit.

C Igitur Perhtari cum esset in Francia, propter timorem Grimoaldi, quia federatus erat cum rege Francorum, voluit fugere in Britanniam. Cumque navigasset per pelagus, subito audit a litore dicentem: *Si Perhtari est in ista navi, dicite illi, ut revertatur in patriam suam, quia jam tres dies sunt, ex quo rex Grimoaldus mortuus est.* Quod cum audisset Perhtari, ibat prope litus, ut videret illum qui loquebatur. Sed cum neminem inveniret, consideravit quod angelus hæc diceret; statimque reversus, venit Ticinum, et invenit ibi multitudinem Longobardorum, qui eum cum gaudio susceperunt. Expulit autem Garibaldum puerum, filium Grimoaldi, de regno, et post mensem tertium ordinaverunt eum Longobardi regem super se. Erat enim homo justus et in Christi fide rectus et nutritor pauperum. D Misit autem in Beneventum, et fecit exinde venire Rodelindam uxorem suam et Cunibertum filium suum, quos Grimoaldus illuc direxit in exilium. Post hæc idem Perhtari fecit monasterium in eodem loco unde prius fugerat, et fecit illud dedicari in honorem Dei et sanctæ virginis Agathæ, in quo multas virgines congregavit, multaque ornamenta et substantias ibi dedit. Fecit autem et uxor ejus Rodelinda ecclesiam in honorem sanctæ Dei genitricis et Virginis Mariæ foris muros Ticini, in loco qui dicitur ad Perticas, decorans eam mirificis ornamentis.

VARIAE LECTIONES.

Igitur Perhtari cum regnaret solus per annos 7, in octavo anno ordinavit Cunibertum filium suum in regno, ut pariter regnarent, et regnaverunt pariter per decem annos. Cumque in omni tranquillitate regnarent, surrexit contra eos filius diaboli, Alachis ¹⁰³⁸ nomine, de Tridento; sed Chunibertus, filius regis, diligens Alachis ¹⁰³⁹, revocavit eum in gratiam patris sui. Sepe quippe voluit rex interficere Alachin ¹⁰⁴⁰; sed Chunibertus semper rogavit pro eo, sperans quod aliquando ei fidelis esset; insuper non cessavit rogare patrem, ut daret ei ducatum Brixie. Perhtari vero dixit: *Ad tuam perditionem hoc rogas, ut talis potentie virtutem Alachidem, ut possit regnare.* Civitas namque Brixiana semper habuit multitudinem de nobilibus Longobardis; propter hoc timuit Perhtari, quod Alachis ibi dominaretur. Postquam autem idem Perhtari regnavit per annos 18, defunctus est, et iuxta ecclesiam, quam Aripertus pater ejus fecerat, sepultus est. Post mortem vero ejus Chunibertus, filius ejus, tulit uxorem nomine Ermelindam, de genere Angli saxonum. Alachis vero oblitus omnia bona, quæ in eum fecit Chunibertus, junxit se cum Aldone et Grausone de Brixia et cum multis Longobardis; et cum non esset Chunibertus in Papia, introivit ille in palatium ejus, et rebellavit ei. Quod audiens Chunibertus, fugit intra lacum Larrum juxta Cumam. Facta est autem magna tribulatio omnibus qui eum amabant, maxime clericis et presbiteris, quos Alachis odio habebat. Erat autem illo tempore in Ticinensi ecclesia episcopus nomine Damianus, sanctissimus homo atque sapientissimus. Hic videns, quod Alachis haberet palatium, ne ecclesia sua vel ipse aliquid malum pateretur, misit ad eum cum leaedictione ecclesie sue diaconum suum nomine Thomam, sapientem hominem et religiosum. Cumque nunciatum esset ei, quod veniret ad eum Thomas diaconus cum benedictione episcopi sui, Alachis, pro eo quod omnes clericos odio habebat, mandavit ei, dicens: *Si femoralia, id est bracas mundas habet, intret ad me, sin autem, foris stet.* Thomas autem respondit: *Nunciate ei, quia munda femoralia habeo; nam hodie lotas indui vestes.* Ille autem remandavit ei: *Non dico de femoralibus, sed de eo quod intra femoralia habet.* Ad hæc Thomas diaconus respondit: *Deus solus potest de his causis reprehensionem in me invenire, ille autem non potest.* Cumque illum intrare fecisset, cum magna ira locutus est ei. Quod audientes omnes clerici, timuerunt nimium sperantes quod in illa civitate propter crudelitatem ejus vivere non possent, cœperuntque tantum desiderare et amare Chunibertum regem suum, quantum audierunt Alachin crudelem et superbum. Unde crudelitas ejus et superbia non duravit per tempora multa. Denique cum quadam die solidos super mensam suam numeraret, unus tre-

A missis decedit, quem filius Aldonis adhuc puerulus de terra collegit eique reddidit. Qui sperans, quod ipse puer adhuc nichil intellegeret, dixit: *Pater tuus multos habet de istis; si Deus voluerit, in proximo tempore michi daturus est eos.* Cum autem puerulus ad vesperum rediret domum, interrogavit eum pater suus, si rex aliquid dixisset ad eum. Qui cum ei nunciasset omnia facta et dicta, timuit Aldo fortiter, et vadens ad fratrem suum Grausonem, nunciavit ei regis verba, statimque cœperunt ambo consiliari cum amicis suis de interitu regis. Mane autem perrexerunt ad palatium, et sic ad Alachin locuti sunt: *Quid dignaris semper stare in civitate? Ecce tota civitas et universus populus tibi fidelis est, et ebriosus ille Chunibertus in tantum humiliatus est, ut jam amplius virtutem aliquam contra te habere non possit. Exi ergo de civitate, et vade in renationem cum juvenibus tuis, nos autem cum aliis fidelibus tuis defendimus tibi hanc civitatem; sed et hoc promittimus tibi, ut in proximo tempore caput inimici tui Chuniberti adducamus tibi.* Alachis autem juxta suasionem eorum exivit de civitate in silvam ad venandum cum hominibus suis. Aldo vero et Grauso ierunt ad lacum Cumacinum, et ingressi navim, perrexerunt ad regem Chunibertum, et jactantes se ad pedes ejus, veniam petebant de hoc quod contra eum fecerunt, et indicaverunt ei, quale malum eis facere voluerit Alachis et quale consilium dederint ei. Quod audiens rex Chunibertus, gavisus est valde, et sacramentum inter se dederunt, et statuerunt diem, quando Chunibertus Ticinum veniret ipsique eum in civitatem intromitterent. Constituto autem die venit Chunibertus, et illi, sicut promiserant, gratanter eum susceperunt. Tunc omnes simul, episcopus et presbiteri et clerici, juvenes et senes, cum gaudio cucurrerunt ad eum, gratias agentes Deo pro reditu ejus, et alii amplexabantur genua ejus, et alii pedes; sed et ille quos potuit familiariter osculatus est. Subito autem nuncius exinde veniens ad Alachisum, dixit ei, quod Aldo et Grauso non tantum caput Chuniberti, sicut promiserant, sed et totum corpus ejus adduxissent et in palatium misissent. Quod ille audiens, contristatus est valde, et cum magno furore discedens, ivit per Placentiam, et multas civitates, alias per blandicias, alias vi apprehendens congregavit omnes quos potuit, ut cum Chuniberto pugnaret. Cumque Chunibertus e contra suos colligeret, conveniunt in campo qui Coronatus dicitur, ibique steterunt. Misit autem Chunibertus ad Alachisum dicens: *Ut quid perit tanta hominum multitudo? Pugnemus ego et tu, et qui ricerit, regnum teneat.* Alachis autem noluit. Cui dixit unus de populo suo, genere Tuscus: *Quare non pugnas cum eo? Tu es fortis iustus et audacissimus, et cur non exis cum audacia, ut pugnes cum eo?* Alachis respondit: *Chunibertus*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰³⁸ alachis corr. alachis 1. ¹⁰³⁹ alahis 1. ¹⁰⁴⁰ alahin corr. alachin 1. et ita deinceps.

quamvis ebriosus sit, tamen satis est fortis; nam A tempore patris sui quando eramus pueri, erant in palatio reverecce majores, et Chunibertus apprehendit quemvis illorum per lanam de dorso, et portavit cum una manu, quod ego facere non poteram. Quod audiens Tuscus ille, dixit: Si tu cum illo pugnare non poteris, nec me amplius in adiutorium habebis; et statim relicto eo, ivit ad Chunibertum, et indicavit ei omnia hæc. Cum autem jam prope esset ut jungeretur se deberent ad pugnam, diaconus quidam nomine Seno, multum amans Chunibertum et timens quod in eadem pugna moreretur, dixit ad eum: Domine mi rex, omnis spes nostra in te est; si tu mortuus fueris in pugna, omnes nos ille crudelissimus Alachis per diversa occidet tormenta. Placeat itaque tibi consilium meum, et da mihi omnia arma tua, et ego eadem et pugnabo cum isto adversario. Si ego mortuus fuero, tu recuperabis causam tuam; si viceris, majorem inde habebis gloriam, quia per servum tuum habebis victoriam. Cumque Chunibertus hoc omnino recusaret, rogaverunt eum fidelissimi sui qui aderant, ut ei consentiret. Tunc ille consentit, indutumque diaconem omnibus armis suis pro se ad pugnam misit. Cumque pugnarent ambæ partes, Alachis semper intendebat, ubi Seno diaconus stabat, putansque quod Chunibertus esset, impugnavit eum et occidit, et cum gaudio caput ejus absceidi precepit, levansque illud in hasta, gratias egit Deo, quod Chunibertum occiderit. Sed cum cassidem de capite illius tulissent, apparuit quod clericus esset. Tunc Alachis cum ira magna exclamavit: *Heu me, nichil fecimus, quando hanc pugnam commisimus, in qua clericum occidimus*; et statim tale votum vovit, quod si victoriam de Chuniberto haberet, puteum unum de clericorum testiculis impleret. Igitur Chunibertus videns suos deficere, putantes ipsum mortuum esse, ostendit se eis, confortans eos et dicens: *Nolite timere, modo enim debemus inimicos nostros vincere*. Iterum preparaverunt se ambæ partes ad pugnam, et cum ¹⁰⁰¹ jam prope esset ut se conjungerent ¹⁰⁰², rursus mandavit Chunibertus ad Alachisum dicens: *Cur perit populus? Pugnemus nos duo, et qui vicerit dominetur omni huic populo*. Cumque Alachis sui homines dicerent: *Quare non pugnas cum eo?* ille respondit: *Non possum hoc facere, quia vi leo imaginem sancti Michaelis archangeli inter hastas suas, ubi ei juravi*. Tunc unus ex illis dixit ei: *Propter timorem videtur tibi quod non est, et jam tibi tardum est hoc dicere*. Congredientibus autem utrisque partibus, multi utrimque ceciderunt; Alachis quoque cecidit, et Chunibertus, adjuvante Domino, victoriam habuit. Caput autem Alachis et crura absceisa sunt, et solum corpus truncum remansit. Rex vero cum gaudio et victoria reversus est Ticinum.

Cum ista fierent apud Longobardos trans Padum,

Romoaldus, filius Grimoaldi, dux Beneventanorum, congregato exercitu, cepit expugnare Tarentum et Brundisium, et totam illam regionem sibi subjugavit. Diederada vero, uxor ejus, fecit monasterium in honore sancti Petri apostoli foris muros civitatis Beneventane, in quo puellarum Christi fecit conventum. Postquam regnavit Romoaldus per annos 16, mortuus est, et filius ejus Grimoaldus rexit Beneventum per triennium, duxitque uxorem Wigilindam, filiam regis Perbтары, sororem Chuniberti. Post mortem Grimoaldi Gisolfus, frater ejus, dux factus est, et tenuit ducatum per annos 17. Ille uxorem habuit Winibirgam, filiam Radoaldi ducis.

Circa hæc tempora, cum jam per multos annos monasterium sancti Benedicti in Casino monte esset B derelictum, venerunt Franci de Celmania et de Aurelia in eundem locum, et dum se fingerent jacere in eodem loco ubi jacebant corpora sancti Benedicti et sanctæ Scholasticæ, tulerunt ossa eorum et portaverunt in patriam suam, ubi facta sunt duo monasteria, unum in honore sancti Benedicti, aliud in honore sanctæ Scholasticæ. Sed nos certum credimus, illud venerabile os, divina semper ruminans verba, et oculos, semper cælestia videntes, et alia membra illius, quamvis dissoluta, in eodem loco remansisse. Solum enim corpus Domini non vidit corruptionem, aliorum vero corpora sanctorum, quamvis in æterna gloria reparanda sint, tamen in hoc seculo dissoluta sunt.

Dum hæc in Italia geruntur, orta est heresis apud C Constantinopolim, quam excitaverunt Georgius patriarcha Constantinopolitanus et Macharius et Pyrrhus et Petrus et Paulus, separantes in Christo deitatem et humanitatem: Propter quam causam Constantinus imperator fecit congregari centum quinquaginta episcopos, inter quos fuerunt due legati sanctæ Romanæ ecclesiæ missi a papa Agathone. Johannes diaconus et Johannes Portuensis episcopus, factoque concilio dampnaverunt heresim predictam. Eadem vero hora tante turbe arancorum in medio populi ceciderunt, ut omnes exinde mirarentur. Hoc autem visæ sunt significare, ut heresis illa esset exinanienda. Predictus autem Georgius patriarcha ab episcopis ammonitus et correctus est, alii vero in sua perfidia permanentes, ab omnibus episcopis anathematizati sunt. Hæc est sexta synodus universalis, id est quam mundus universus tenet.

His quoque temporibus per octavam indictionem eclipsis lunæ apparuit, et secundo die intrantis Mai eclipsis solis facta est hora diei decima, ac deinde mense Julio, Augusto et Septembri mortalitas magna facta est. Tunc visibilibus multis hominibus apparuerunt duo angeli, unus bonus et alter malus, ambulantes per Urbem tempore nocturno, et ille malus angelus tenebat venabulum in manu, et per jus-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰¹ deest 1. ¹⁰⁰² conjungeret 1.

sionem boni angeli de quacumque domo januam percutiebat, alia die omnes homines de eadem domo moriebantur. Post hæc cuidam homini bono per visionem dictum est, quod ipsa mortalitas non cessaret, nisi in ecclesia sancti Petri quæ dicitur Ad vincula dedicaretur altare in honore sancti Sebastiani martyris. Quo facto, mortalitas cessavit.

Interea rex Chunibertus cum quodam fidelissimo suo consiliatus est quomodo Aldonem et Grausonem occideret. Cumque de hac re inter se loquerentur, stantes prope fenestram quandam, subito in fenestra illa musca consedit. Quam Chunibertus occidere volens, cum cultello, quod in manu tenebat, pedem illius tantum abscidebat. Cumque Aldo et Grauso ad palatium regis tenderent et jam appropinquarent, obviavit eis unus homo pede truncato, et dixit eis quod Chunibertus rex vellet eos occidere. Hoc illi audientes, fugerunt in ecclesiam sancti Romani martyris, et absconderunt se post altare ipsius ecclesie. Cumque hoc regi nuntiatum fuisset, statim vocavit ad se illum fidelissimum suum, cui hæc soli crediderat, et dixit ei : *Quare consilium meum credidisti cuicumque homini ?* Ille cum tremore respondit : *Domine mi rex, tu scis, quia, postquam michi locutus es, nunquam de tuo conspectu foras exivi, et quomodo hoc alicui homini dicere potui ?* Tunc rex mandavit ad Aldonem et Grausonem, ut quid in ecclesiam fugissent. Qui responderunt : *Quia audivimus quod rex nos occidere vellet.* Iterum mandavit ad eos rex, interrogans quis eis hoc nunciaret, et dixit quod gratiam suam non haberent, nisi hæc sibi manifestarent. Tunc illi omnia quæ facta fuerant manifestaverunt, dicentes : *Quia obviavit nobis unus homo pede truncato usque ad geniculum, et ipse hoc nobis nuntiavit.* Tunc rex Chunibertus intellexit, quod musca illa diabolus fuisset et ipse hoc eis nunciasset, statimque vocavit eos ad se, et reddidit eis gratiam suam, et usque ad mortem habuit eos honoratos.

Inter hæc Constantinus imperator mortuus est, et Justinianus, filius ejus minor, tenuit regnum per annos decem. Contra hunc Leo quidam venit, apprehensumque naso detruncavit, ejiciensque de regno, ipse per annos tres regnavit, et illum in insulam quamdam exiliavit. Iterum Tyberius hunc Leonem de regno expulit, ipseque regnum tenuit, et illum in custodiam posuit. Post hæc Justinianus regnum suum per adjutorium Terebelli regis Bulgarum recepit, et Leonem atque Tiberium coram populo in medio circo decollari fecit.

His diebus rex Anglisaxonum nomine Cedoaldus, qui multas pugnas in sua patria commisit, ad Christum conversus est, et tendens Romam, venit ad Chunibertum regem, a quo cum magno honore susceptus, ivit Romam, et a beato Sergio papa baptizatus, Petrus nominatus est, et cum adhuc in albis esset, mortuus est, et in ecclesia sancti Petri sepultus.

Hoc etiam tempore fuit in regno Francorum vir

A nomine Arnulfus, Deo amabilis, qui relicto seculo postea episcopus factus est.

Cunibertus vero postquam regnavit annis 12 solus post mortem patris, mortuus est, regnumque filio suo Lioperto adhuc parvulo dimisit, cui Asprandum virum sapientem nutritorem constituit. Post octo menses Reginpertus dux Taurinensium venit cum exercitu adversus Asprandum et Ruotharium duces Pergamensium, et pugnans cum eis, vicit eos, et apprehendit regnum; sed eodem anno mortuus est. Cujus filius Aripertus iterum pugnavit adversus Liopertum regem apud Ticinum, et Liopertum in pugna vivum apprehendit, Asprandus vero nutritor ejus in insulam Cumacinam fugit. Dux autem Ruotharius cum redisset Pergamum, Aripertus cum magno exercitu obsedit et expugnavit civitatem, apprehensoque Ruothario, fecit radi caput ejus et barbam, et exiliavit eum, ubi post aliquantum tempus mortuus est. Liopertum vero puerum misit in balneum, et clausit januam super ipsum, sicque nimio calore mortuus est.

Aripertus autem cum securus jam regnaret, apprehendit Sigibrandum, filium Asprandi, et excœcavit eum et omnes parentes ejus per diversa tormenta affixit, Liutprandum autem, filium ejus minorem, tenuit in carcere; et quia adhuc erat puerulus, personam ejus desepit, et noluit ei facere aliquid malum, insuper dimisit eum ire ad patrem suum. Igitur Liutprandus venit ad patrem suum in Bawariam, quo ipse jam dudum fugerat eundem Aripertum, ad ducem Theodebertum, stetitque cum eo per annos 9. Quo cum venisset Liutprandus, cum gaudio magno est susceptus.

Hoc tempore apud Gallias in regno Francorum sub nomine majoris domus principabatur Ansgis, filius Arnolphi supradicti, qui nomen trahere videtur ab Anchisa Trojano. Igitur postquam Asprandus per novem annos mansit in Bawaria, movit exinde Theodepertum Bawariorum ducem, et cum exercitu venit in Italiam, pugnavitque cum Ariperto, et mortui sunt multi de partibus utrisque. Sed quamvis in ipsa pugna nox finem fecisset, certum est tamen quod Bawarii fugerunt, et Aripertus cum victoria rediit ad castra. Qui cum noluisset manere in castris sed iret in Ticinum, fecit desperationem populo suo, et adversariis dedit audaciam. Postquam vero civitatem intravit et sensit iratum sibi esse populum pro tali facto, habuit consilium, ut fugeret in Franciam, et tulit de palatio aurum quantum voluit, et exivit. Cumque Ticinum fluvium oneratus auro transnatare voluisset, suffocatus ab aqua, mortuus est. Alio die inventum est corpus illius, et sepultum est in ecclesia domini Salvatoris. Post cujus mortem Asprandus Longobardorum regnum tenuit, et solummodo tres menses regnavit, vir per omnia bonus et cujus sapientie pauci homines assimilari possunt. Videntes autem Longobardi quod Asprandus moreretur, fecerunt sibi regem filium ejus Liutprandum, patre adhuc vivente.

Phylippicus autem Justinianum imperatorem occidit, regnumque ejus per annum et sex menses tenuit; surrexit enim contra eum Anastasius, qui et Arthemius dictus est, et ejecit eum de regno occlusque ejus erumpere fecit. Anastasius autem cum mitteret naves in Alexandriam contra Sarracenos, divertentes milites Constantinopolim exquisierunt Theodosium, orthodoxum virum, et invitum per violentiam posuerunt in regnum. Exiens autem idem Theodosius de Constantinopoli in Niccam, pugnavit contra Anastasium, et victum eum, tulitque ab eo sacramentum, et eum clericum fieri jussit, et postea presbiterum ordinari fecit. Mortuo autem Theodosio post annum unum, Leo factus est imperator.

Apud regnum Francorum illo in tempore Pippinus regnavit, qui fuit nimium audax semperque ab hostibus victoriam habuit. Hic habuit filios, sed ex eis Karolus optimus extitit, qui post eum regnum accepit.

Circa hæc tempora compunctus divino amore Patronax de Brixia venit Romam, et per exhortationem ¹⁰⁹² beati Gregorii, tunc temporis papæ, venit in Cassinum castrum, cepitque ibi habitare cum simplicibus hominibus, qui tunc ibi residebant. Qui deinde eundem venerabilem virum Petronacem fecerunt sibi seniore. Ceperunt autem statim ad eum concurrere multi viri nobiles, et adjuvante divina gratia, pro meritis beati patris Benedicti, reparavit priora habitacula, vivensque cum omnibus sub Jugo sanctæ regulæ secundum ordinem beati Benedicti, sanctum illud monasterium ad bonum perduxerat statum. Huic venerabili viro multa fecit adjutoria dilectus Deo Zacharias papæ, dans ei libros sanctæ scripturæ et alia quæ ad utilitatem monasterii pertinent, insuper et regulam, quam beatus pater Benedictus manibus suis scripsit. Ab illo autem tempore, ex quo locus ille destructus est, usque ad jam dictum abbatem Petronacem, completi fuerunt centum et decem anni.

In Francia, mortuo Pippino, filius ejus Karolus, quamvis per multas pugnas, tulit principatum de potestate Reginfridi. Inter hæc Liutprandus rex audiens quod Sarraceni depredarentur Sardiniam, dedit magnum precium, et misit in Sardiniam, fecitque inde adduci ossa sancti Augustini episcopi, et posuit illa honorifice in Ticino.

Post hæc Karolus rex Francorum misit Pippinum filium suum ad Liutprandum regem, ut tonderet capillos ejus et faceret eum sibi exinde compatrem; quod ille fecit, puerumque cum donis multis ad patrem remisit.

Igitur Liutprandus rex multas ecclesias per loca diversa construxit. Fecit enim monasterium beati Petri apostoli foris muros Ticinensis civitatis, quod dicitur ad Cælum aureum, et sursum in Alpibus in propria sua villa fecit monasterium, quod dicitur

A Barcetum; itemque in Alonna villa propria monasterium fecit in honore sancti Anastasii martyris. Similiter fecit ecclesiam domini Salvatoris in palatio suo, et ordinavit ibi sacerdotes et clericos, qui cotidie divina officia ibi celebrarent, quod nunquam alii reges ante ipsum habuerant. Postquam vero regnavit per annos 31 et menses 7, mortuus est, sepultusque est in ecclesia sancti Adriani martyris, ubi et pater ejus sepultus est. Fuit autem sapiens et fortis, amator pacis, culpantibus misericors, castus, orationibus et vigiliis deditus, in elemosinis largus; litteras non novit, sed tamen sic sapiens fuit, ut philosophis assimilandus sit.

Hucusque de Longobardorum gentis origine ejusque in Italiam ingressione regumque ejus successione strictim descripsisse, imperatorum quoque Romanorum interim regnantium nomina et tempora breviter tetigisse sufficiat, nunc ad ceptæ seriei digestionem, unde paululum digressi sumus, descriptio redeat.

(H. m.) Justinus imperator Tyberium comitem excubitorum sibi filium faciens, cesarem appellavit et consessorem suum constituit. Erat imperator pedibus eger, et per hoc magis in lectulo jacuit. Post hæc infirmatus, sed post paululum a languore dimissus, convocavit tam Euticium pontificem et senatum, quam omnes sacerdotes et cives, et adducto cæsare Tyberio, palam omnibus appellavit eum imperatorem, his sermonibus usus: *Ecce Deus benefecit tibi, hunc habitum Deus tibi dedit, non ego. Honora illum, ut tu quoque honoreris ab illo; honora matrem tuam, quæ aliquando tibi domina fuit; nosti, quod primum fueris ejus servus, nunc autem filius. Ne gratuleris in sanguinibus, nec communices homicidio, ne malum pro malo reddas, ne in malo inimicitia michi similis efficiaris; non eleve te habitus hic quemadmodum me; sic attende omnibus sicut tibi; acito quis fueris, ne superbias, et non peccabis. Omnes isti filii tui sunt et servi, hos cum videas, omnes qui sunt rei publicæ vides. Hæc cum dixisset, et facta oratione a patriarcha, cum dixissent omnes: Amen, cecidit cæsar ad pedes imperatoris, et dixit ei: Si vis, sum; si vis, non sum. Et imperator ait: Deus, qui fecit cælum et terram, ipse omnia quæ dicere oblitus sum in cor tuum mittat. Hæc cum loqueretur imperator, replebat lacrimis totum collegium. Post hæc Justinus anno 11 regni sui mortuus est, relicto Tyberio successore.*

Anni ¹⁰⁹³ Justinii.

1. (Chr. W.) Primo autem anno Justinii, qui est annus dominicæ incarnationis 565us, Armenii suscipiunt fidem.

3. (H. m.) A. D. 567. Sophia augusta, accessitis notariis, deferri ¹⁰⁹³ jussit cautiones debitorum et breves, et dimisit eis omnia. (Chr. W.) Eodem anno Narses patricius Totilam regem occidit Gothosque dispersit.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁹² et p. e. in loco raso 1. ¹⁰⁹³ deest 1. 4. ¹⁰⁹³ post supplet 1.

4. A. D. 568. Longobardi Italiani p̄tentes, de A imperialem per 30 dies jocundaretur cum suis ad Pannonia egressi sunt (cf. P. D.). vindemiam, Sophia Justinianum clam vocavit, eum-

6. A. D. 570. Longobardi Mediolanum intrave-
runt.

* D? E. et in fine anni 5 — 11 ¹⁰⁹⁶ addunt : Sanctus Vedastus obiit. cf. *Sigeb.*

7. A. D. 571.

* D? E. 4 — 11 addunt : Gregorius Taronensis episcopus in ¹⁰⁸⁷ Gallia claret. cf. *Sigeb.*

11. (Chr. W.) A. D. 575. Justinus imperator obiit. Quidam scribunt (P. D. III, 11), quod in heresim Pelagianam inciderit, et ideo justo Dei iudicio sensu perduto, cum amentia vitam finiverit. Anni Tyberii.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 576°, Urbis vero conditæ millesimo 327°, Tyberius Constantinus, genere Thrax, 55° loco ab Augusto imperium accipiens, coronatus est ab Euticio patriarcha, regnavitque annis 7. Qui mittens adduxit uxorem suam Anastasiam, et coronavit eam. Quæ cum coronaretur, clamabant partes : *Anastasia, tu vincas. Salva, Domine, quos jussisti imperare.* Hoc audiens Sophia, uxor Justinî, animo perculsa est; nesciebat enim quod haberet uxorem, volebatque ipsa nubere Tyberio et permanere augusta. Quidam vero dicebant quod, vivente Justino, adamicata fuerit Tyberio, et ipsa persuaserit Justino, ut eum cæsarem faceret (cf. P. D. III, 2). Qui cum adhuc vivente Justino preesset palatio, et ut vere christianus thesaurum multum, quem Justinus male congregavit pejusque in ferreis archis reposuit, pauperibus distribueret, Sophia augusta frequentius eum increpavit, dicens : *Quod ego per multos annos congregavi, tu in modico tempore expendis.* Cui ille ait : *Confido in Domino, quia pecunia non deerit fisco regali, tantum pauperes elemosinas accipiant, et captivi redimantur.* Ille cum imperialem coronam accepturus esset, eumque juxta consuetudinem in spectaculo circi, ubi reges coronari solebant, populus expectaret, quidam adversarii insidias ei paraverunt, et Justinianum, nepotem Justinî, in imperium sublimare voluerunt. Ille autem prius loca sancta perambulavit, postea vocans ad se pontificem urbis Euticium, cum consulis et prefectis ceterisque honoratis palatium intravit, et induens se purpura coronamque sibi imponens, sedit super sedem imperialem, et cum magnis laudibus in gloria regni est confirmatus. (H. m.) Quod videntes ejus adversarii, magna confusione sunt cooperati. Justinianus vero post paucos dies veniens, projecit se ad pedes ejus, et ut gratiam ejus haberet, quindecim centenaria auri dedit ei. Ille, ut semper fuit patiens, suscepit eum bene, jussitque eum in palatio semper manere. Sophia quoque, immemor promissionis quam aliquando fecerat Tyberio, temptavit ei fraudem ingerere. Exeunte enim illo ad villam, ut juxta consuetudinem

B die deambulans per palatium, vidit in pavimento petram, in qua sculptum erat sanctæ crucis signum. Et ait : *Cruce Domini frontes et pectora nostra signare debemus, et ecce sub pedibus nostris eam calcamus, et jussit eam auferri.* Quæ cum levaretur, invenerunt aliam simili modo signatam. Cumque et hanc sublevari jussisset, apparuit tertia. Hanc quoque cum levassent, invenerunt plus quam mille centenaria auri. Quo sublato, multum pauperibus largitus est ex eo.

Narses quoque patricius magnam domum habuit, in qua cisternam faciens, multum aurum et argentum in ea recondit, occidens omnes hujus rei conscios præter senem unum, a quo juramentum exigens, omnia ei commendavit. Mortuo autem Narsete, predictus senex ad Tyberium venit, et de eadem pecunia ei indicavit. Qui gavisus misit pueros suos cum eo, qui aperientes cisternam, tantam pecuniam invenerunt, ut per multos dies vix potuissent deportari. Quam more suo pene omnem pauperibus erogavit. Ille, cum temporibus Benedicti papæ, vastantibus omnia Longobardis, Roma fame laboraret, multa milia modiorum frumentî navibus ab Ægypto dirigens, eam misericordiæ studio relevavit.

Tercio hujus anno rex Persarum congregavit exercitum copiosum contra eum, sed missus ab eo exercitus duce Mauricio Persas vicit, reversusque Mauricius cum victoria, honorifice a Tyberio est susceptus, dataque sibi filia imperatoris Constantina gener ejus est effectus. Similiter et Germano pretori junxit filiam suam Charitæ, utrumque cæsarem creans.

(P. D. III, 15.) Ad hunc Tyberium Helpericus rex Francorum missos suos direxit, et multa dona accepit, et aureos tales, quorum unus solidus libræ pensavit, et habebant ex una parte figuram imperatoris et per gyrum scriptum : *Tyberii Constantini perpetui Augusti*, ex altera parte currum, et hominem super eum qui minabat illum, et ibi erat circumscriptum : *Gloria Romanorum*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰³⁶ desunt tamen 9c. ¹⁰⁰⁷ in g. desunt 4—11.

His temporibus beatus Gregorius, tunc archidiaconus, cum fuisset a Pelagio papa Constantinopolin missus, rogantibus fratribus secum commorantibus, maximeque Leandro Hispaniensi episcopo, qui etiam tunc temporis illuc missus fuerat, moralia Job scripsit, et Euthicium ejusdem urbis episcopum, presente Tyberio augusto, in fide resurrectionis errasse convicit (cf. *Vitam Greg. et Bedam*).

(P. D. III, 15.) Tyberius autem cum regnaret annis 7, et infirmatus mortem sibi propinquam sentiret, cum consilio Sophyæ augustæ Mauricium generum suum, genere Capadocum, ad imperium elegit, ei que principatum dedit, dicens: *In mente habe, ut rectitudinem et justiciam semper ames* Hoc postquam dixit, de hac luce migravit. Quem omnes populi multum planxerunt pro bonitate ejus. Fuit enim summæ bonitatis, ad elemosinas promptus, in judiciis justus, in discretionem cautissimus, nullum despiciebat, sed omnes cum bona voluntate suscipiebat, et quia dilexerat omnes, ab omnibus dilectus est.

Anni ¹⁰⁰⁰ Tyberii.

Cujus anno primo thesaurus magnus sub pavimento palatii et in domo Narsetis patricii inventus est, ut supra dictum est.

2. A. D. 577. Benedictus papa 64us sedit annis 4.

* D. ? E. addunt: Ab hoc Gregorius — ordinatus. 4 — 11. addunt: Ab hoc Gregorius ad predicandum Angliis missus est. ex *Sigeb.* a. 575.

3. (cf. G. Fr.) A. D. 578. Sigibertus, filius Lotharii, interfectus est anno regni sui 14.

6. A. D. 581. Pelagius papa 63us sedit annos 10, menses 2.

7. (Chr. W.) A. D. 582. Tyberius Constantinus obiit.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 583^a, ab Urbe condita millesimo 334^a, Mauricius, genere Capadocus, 56° loco ab Augusto, primus ex genere Grecorum, adeptus est imperium, regnavitque annis 21. Hic secundo imperii sui anno consul appellatus est, et multos thesauros Urbi donavit. Provenit autem Philippicum quendam pretorem Orientis, cui et filiam suam Gordiam uxorem dedit, quem tamen postea quasi regni usurpatorem suspiciosum habuit. (*Vita Greg.*) Hujus temporibus ipso anniente, beatus Gregorius ad gradum Romani pontificatus proventus est, cujus filium idem Gregorius antea de baptismo suscepit; postea tamen idem Mauricius Gregorio pape infestissimus erat. Magnæ quippe avariciæ et rapacitati deditus erat, pro qua re Gregorius quantum potuit eum corripiebat. Et quia imperatorem non verebatur, ad exercendam in eum tyrannidem prodire nitabatur. (H. m.) Sed eodem anno, qui fuit imperii sui 19us, vir quidam monachico indutus habitu, spatam dextera tenens, a foro usque ad aeneam gladiatoris statuam discurs-

rit, et imperatorem gladio moriturum omnibus pronuntiavit. (Joan. *Vita Greg.*, iv, 3, et II. m.) Quod Mauricius ut audivit, a tyrannide Gregorio inferenda semet continuit, et reversus in se cogitavit, quod Deum lateat nichil, sed reddat omnibus secundum opera eorum, recognoscens etiam excessum, quem in captivazione multorum fecerat — multa enim bella in diversis mundi partibus per diversos duces suos exercuerat — expedire sibi judicavit, in hac vita recipere pro peccato, et non in futura, compositasque scripto preces eidem Gregorio et ad omnes patriarchales sedes et ad omnes civitates et monasteria civitatum sive solitudinum cum cereis et thimiamatibus et pecuniis transmisit, et ut pro peccatis suis intercederent supplicavit, hoc potissimum deprecans, ut hic et non in futuro quæ meruit reciperet. Cumque hoc et ipse vehementius per tempora multa lacrimis postularet, quadam nocte dormiens, vidit in visu apud aeneam palatii portam se coram populo multo imagini domini Salvatoris assistere, et vocem terribilem ex eadem imagine se audire, dicentem: *Date Mauricius*. Et tenentes eum iudiciorum ministri, posuerunt eum apud purpureum umbilicum qui illic erat. Cui eadem vox characteris ait: *Ubi vis reddam tibi mala quæ fecisti, hic an in futuro seculo? At ille respondit: Amator hominum, domine et iudex juste, hic michi potius quam in futuro retribue*; et jussit divina vox tradi Mauricius et Constantinam uxorem ejus et filios et omnem cognationem ipsius Focæ militi. Evigilans ergo Mauricius vocavit eum qui ante se ¹⁰⁰⁰ dormiebat, misitque ¹⁰⁰⁰ et vocavit ad se Philippicum generum suum, quem dudum suspicabatur velle sibi regnum subripere. At ille pro suspitione predicta se pendendum conjiciens, advocate ad se Gordiæ uxori suæ, tanquam ultra se non visuræ, vale dixit, sacramentoque communionis accepto, ad palatium venit, et cubiculum imperatoris ingrediens, ad pedes ejus procidit. Cui assurgens imperator, ad pedes ejus nichilominus corruit, dicens: *Ignosce michi, deprecor, propter Deum, quia peccavi in te; nunc enim certissime novi, quod nichil peccaveris in me. Si quem vero scias in agminibus nostris, qui soleat Focas nominari, dicito michi*. Et Philippicus diu secum recogitans, dixit: *Unum sic vocatum scio, qui nuper ab exercitu procurator positus, tuo contradicebat imperio*. Cum autem imperator quereretur de ejus qualitate, Philippicus ait: *Est quidem juvenis et temerarius, attamen timidus*. Tunc Mauricius ait: *Si est timidus, profecto et homicida*. Et narravit Philippico somnium quod vidit. Porro nocte illa visa est stella quæ dicitur cometa. In crastinum vero venit Magistrianus, quem misit ad heremitas, ferens ab eis hujusmodi responsum: *Deus, recepta penitentia tua, salvabit animam tuam, et cum tota domo tua in numero sanctorum te constituat; ab imperio vero cum ignominia et discrimine discedes*. His

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ deest 1. ¹⁰⁰⁰ post addit 1. ¹⁰¹⁰ misit corr. misitque 1.

auditis, Mauricius glorificavit Deum magnifice, et poenitentiam quidem tenuit, sed avaricie malum adeo non reliquit, ut exercitum in periculosis locis hiemare et victum ab extraneis juberet cum periculo querere, ne videlicet alimenta publica deberet eis ministrare. Quod audiens exercitus, in seditionem convertitur, exaltatumque super clypeum Focam centurionem acclamavit exarchum. Commoto autem gravi tumultu Constantinopoli, Mauricius mutata veste cum uxore et filiis noctu dromonem conscendit, et fugiens apud Sanctum Antommon venit. At Focas cum exercitu in septimum veniens, imperator efficitur; a quo Mauricius cum uxore ac filiis penes Calcedonem missus decollatur. Verum Mauricius patienter infelicitatem sustinuit, Deum in omnibus invocans, et crebro pronuncians: *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.* Aiunt autem quidam, quod eo occiso lac cum sanguine fluxerit, ita ut omnes insipientes dire lamentarentur. Sic ergo imperator etiam nature legibus celsior factus, vitam commutavit. Porro ex illo tempore non defuerunt Romano imperio variaz ac ingentes erumnæ.

4. (Chr. W.) A. D. 586. Levigildus rex Wisigotharum Arrianus Herminigildum filium suum ob filiem catholicam, quam a Leandro episcopo percepit, in sancta dominica pasche securi fecit occidi. (Beda.) Hilpericus, filius Lotharii, unus ex quatuor, obiit, anno 24° regni sui (cf. G. Fr.).

6. A. D. 588. Lotharius, Hilperici filius, regnare cepit.

9. A. D. 591. Gregorius primus papa 66us ordinatur, sedensque annis 13, mens. 6, diebus 10, migravit 4 Idus Mart. anno secundo Focæ imperatoris.

13. (Chr. W. — Beda.) A. D. 595. * Gregorius pontifex synodum episcoporum 24 congregans apud Sanctum Petrum, de necessariis æcclesiæ decernit.

* D? E. addunt: In Italia — Pelagium. Gregorius levita septiformem ob hoc letaniam instituit, et paulo post papa efficitur. Hic inter — recitari. ex Sigeb. a. 591. 592. et pergunt: Hic etiam synodum, etc.

14. A. D. 596. Gregorius misit Augustinum predicare 1001 Anglis.

15. A. D. 597. Guntramms rex, filius Lotharii, obiit, anno regni 33°, habens 1002 filios duos Theoderbertum et Theodericum (cf. G. Fr.).

17. A. D. 599. Hildibertus, filius Sigiberti cum regnaret annis 20, obiit.

43. A. D. 600. *

* D? E. 5 — 11. addunt: Sanctus Goar veniens ex Aquitania, claret in Gallia. ex Sigeb.

49. A. D. 601. *

* D? E. addunt: Contentio — morte obiit. ex Sigeb.

21. (Chr. W.) A. D. 603. Gregorius, missis do-

toribus Augustino, Mellito, Johanne aliisque pluribus, Anglos ad Christum convertit. Tunica Domini, super quam milites sortem miserunt, in Zaphath procul ab Hierusalem in arca marmorea reperitur, quam Gregorius Anthiocenus episcopus et Thomas Hierosolimitanus et Johannes Constantinopolitanus cum aliis multis episcopis, facto triduo jejuni, ordine pedestri Hierosolimam in ipsa archa perdcentes, in æcclesia, ubi crux Domini adoratur, posuerunt. Mauricius pœnas scelerum suorum, ut ipse oravit, in hac vita persolvens, a Foca turpiter decollatur.

Anni Focæ.

1. Anno dominicæ incarnationis 604°, Urbis autem conditæ millesimo 355°. Focas quidam, Prisci, ut aiunt (P. D. iv, 27), patricii quondam strator, post ad militiam proventus, deinde a populo procurator factus, ad ultimum vero, vivente adhuc Mauricio imperatore, ab exercitu ad imperium electus, 57° loco ab Augusto, imperium invasit, et octo 1003 annis regnavit, habens uxorem Leontiam nomine. (Beda.) Hujus anno 2° beatus papa Gregorius migravit ad Dominum, et Sabinianus pro eo eligitur ad pontificatum; post quem Bonifacius, cujus rogatu Focas constituit sedem Romanæ et apostolicæ æcclesiæ caput esse omnium æcclesiarum; nam antea Constantinopolitana æcclesia se scribebat primam omnium. Post quem alius Bonifacius, qui fuit a beato Gregorio quartus; cujus item rogatu idem Focas jussit 1004 in veteri fano, quod pantheon vocabatur, ablatis idolatriæ sordibus, æcclesiam beatæ semper virginis Mariæ et omnium martyrum fieri, ut ubi quondam omnium non deorum sed dæmonum cultus agebatur, ibi deinceps omnium sanctorum memoria coleretur. Hujus tempore Cosdroe rex Persarum adversus publicam rem bella gravissima gerens, multas Romanorum provincias et ipsam Hierosolimam abstulit, et 1005 destruens æcclesias ac sancta prophanans, inter ornamenta locorum vel sanctorum vel communium quæ abstulit etiam vexillum dominicæ crucis abduxit. (H. m.) Focas autem cum homicidia ceteraque mala multa fecisset in populo, Priscus patricius, gener ipsius, dolens, pro his, scripsit D Heraclio patricio et pretori Africæ, ut filium suum Heraclium mitteret, quatinus contra Focam tyrannum veniret. Qui veniens cum exercitu, pugnavit cum eo, et vicit eum; vulgus autem apprehensum interfecit et igne apud Taurum cremavit.

2. (Chr. W.) A. D. 605. Sanctus Gregorius papa migravit ad Dominum.

3. A. D. 606. Sabinianus papa 67us sedit annum unum, menses 5.

* D? E. addunt: Libros Gregorii — testimonio, ex Sigeb.

VARIÆ LECTIONES.

1001 ad predicandum E 1. 1002 habens — Theodericum desunt E 1. 1003 in loco raso 1. 1005 add. sed del. ut 1. 1006 et — abstulit desunt 10. 11.

4. A. D. 607. Bonifacius papa 68us sedit annum 8. (Chr. W.) Quo rogante, Focas fecit Romam matrem ecclesiarum.

6. A. D. 609. Bonifacius papa 69us sedit annos 6, menses 8. Cujus rogatu Focas pantheon dedit ecclesiae.

7. A. D. 610.

* D? E. addunt: Alexandriae — cleymonis, id est elemosinarii, meruit. ex Sigeb.

8. A. D. 611. Focas occiditur.

Anni Heraclii.

1. (H. m.) Anno dominice incarnationis 612^a, Urbis autem conditae millesimo 565^a. Heraclius, 58us loco ab Augusto, accepit imperium, occiso Foca, regnavitque annis 27. Hic coronatus est a Sergio patriarcha in oratorio sancti Stephani, quod est in palatio, cum desponsata sibi Eudoxia, simulque acceperunt nuptiarum coronas, et una eademque die Heraclius et imperator et sponsus ostenditur. Sequenti anno nascitur imperatori filius de Eudoxia, Heraclius minor, qui et Constantinus novus dictus est; et mortua est augusta eodem anno. Deinde anno sequenti duxit Heraclius in eeste Martinam neptem suam, sororis suae filiam, quae coronata est in augustam a Sergio patriarcha heretico. De qua suscepit filium Heraclionem.

Anno imperii sui octavo Heraclius misit in Persidem legatos ad Cosdroen, postulans pacem. Qui sprevit eos, dicens: *Non parcam vobis, donec crucifixum, quem Deum esse fateamini, abnegetis, et solem adoretis.* Sequenti anno Chaiarus rex Avarum direxit aciem contra Thracem; sed missis ab Heraclio legatis, fecit cum eo pacem.

Duodecimo autem imperii sui anno, contracta omni militia sua, movit exercitum in Persidem, multaque praelia cum diversis ducebis committens, per sex annos Persidem devastavit et vicit, occisique Chosdroe, septimo anno Constantinopolim, ablato a Perside vivifico crucis ligno, rediit, moxque sequenti vernali tempore Hierosolimam tetendit, preciosum illuc lignum reportans, ad gratiarum Deo actiones referend^{as}.

* D? E. addunt: Desiderius — martyrizatur, ex Sigeb. a. 612.

(BEDA.) Huius temporibus Anastasius Persa monachus nobile pro Christo martyrium passus est. Hic natus in Perside, magicas a patre puer didicit artes; sed ubi a captivis christianis Christi nomen acceperat, in eum mox animo toto conversus, relicta Perside, Calcedoniam Hierapolimque Christum querens ac deinde Hierosolimam petiit. Ubi accepta baptismatis gratia, quarto ab eadem urbe miliario monasterium abbatiss Anastasii intravit. Ibi septem annis regulariter vivens, dum Caesaream Palaestinae orationis gratia venisset, captus a Persis et multa diu verbera passus inter carceres et vincula iudice Marzobana, tandem mittitur ad regem Chosdroe, a quo

A tercio per intervalla temporis verberatus, ad extremum una manu per tres horas suspensus, sicque decollatus, nobile martyrium cum aliis 70 peregit. Mox tunica ejus indutus quidam demoniacus, curatus est. Interea superveniens cum exercitu Heraclius princeps, superatis Persis, christianos qui erant captivi reduxit gaudentes. Reliquiae autem beati Anastasii martyris primum monasterio suo, deinde Romam advectae, venerantur in monasterio beati Pauli apostoli, quod dicitur Ad Aquas Salvas.

(H. m.) Anno imperii Heraclii 15us Arabum, qui et Sarraceni dicuntur, Muhammad princeps habebatur. Hic erat pseudopropheta, sed apud illos magnus estimabatur, ita ut eciam in principio adventus ejus estimarent, hunc esse illum qui ab eis expectatur Christus. Erat autem oriundus ex stirpe Ismahelis, filii Abrahæ. Cum autem inops et orphanus esset idem Muhammad, visum est sibi ad quandam mulierem locupletem et cognatam suam nomine Cadigam introire mercenarius, ad negociandum cum camelis ejus apud Ægyptum et Palestinam, sicut in illis locis mos erat. Paulatim autem fiducia penes ipsam mulierem percepta, quæ vidua erat, accepit eam uxorem, et habuit camelos illius omnemque substantiam. Cumque veniret in Palestinam, conversabatur cum Judeis et christianis, capiebatque quasdam scripturas ab eis. Porro habebat passionem epylensiam, id est morbum caducum ¹⁰⁸⁸. Quo comperto, uxor ejus valde contristabatur, utpote nobilis, quod se hujusmodi viro copularet, egeno scilicet et epylenico. Procurabat vero ille placare ipsam, taliter dicens: *Visionem quandam angeli Gabrielis contemplor, et haut ferens hujus aspectum, mente deficio et cado.* Ipsa vero cum haberet alterum quandam talem amicum suum, propter infidelitatem suam ibi exulantem, indicavit ei omnia verba viri sui et nomen angeli. At ille volens eam reddere certam, dixit ei: *Veritatem locutus est; iste enim angelus mittitur ad omnes prophetas.* Ipsa ergo prima susceptis verbis ejus credidit ei, et predicavit aliis mulieribus contribulibus suis, prophetam eum esse; et taliter ex feminis fama venit ad viros, primo ad Hebuber, quem et successorem dimisit, et tenuit partem heresis ejus et heredis. Docuit autem auditores suos, D quod qui occidit inimicum, vel occidit ab inimico, paradysum ingreditur; paradysum vero carnalis cibi ac potus et commixtionis mulierum perhibebat pacem, fluvium quoque vini et mellis et lactis ibi esse et affluentem voluptatem multaque alia luxuria et stulticia plena, quæ stultis videbantur delectabilia ideoque credibilia. — (Chr. W.) Heraclius a Sergio patriarcha et ab Anastasio quodam aliisque hereticis circumventus, in Euthicianam incidit heresim, et mathematicus factus et astrologus, vidit imperium suum a circumcisis gentibus esse vastandum; mittensque ad Dagobertum regem Francorum, omnes regni ejus Judeos baptizari petiit et impetravit, ipse-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁸⁸ e cadicum aut cadium 1? cadium E I.

que per omnes imperii sui fines et provincias idem fieri decrevit. Post hæc Agareni, qui et Sarraceni, gens circumcisa, provincias Heraclii vastant. Contra quos dum Heraclius dimicat, 150,000 militum ejus Sarraceni interficiunt, et spolia eorum Heraclio remittunt. Quæ ille percipere nolens; sed vindictam ab eis querens, portas Caspias, quas Alexander Magnus Macedo super mare Caspium fecit et propter multitudinem sevissimarum gentium serari jussit, aperuit, indeque 150,000 auro armata cum omnibus universarum provinciarum militibus contra Sarracenos in prælium misit. Cumque in crastinum essent præliaturi, ipsa nocte 52 milia de exercitu Heraclii in castris percussit angelus Dei; reliqui cum regredientes appropinquassent Hierosolimam, videns Heraclius se nequaquam resistere posse, merore correptus est, factusque ydropicus, mortuus est (*H. m.*).

2. ¹⁰⁰⁷ A. D. 615.

2. ¹⁰⁰⁷ A. D. 614. *

* 5 — 11. *addunt*: Sanctus Columbanus a Theoderico rege instinctu Brunihildis aviæ expellitur. *ex Siegb.*

3 (*Chr. W.*) A. D. 615. Anastasius Persa monachus factus est.

4. A. D. 616. Deusdedit papa 70us sedit annos septem. *

* D? E. *addunt*: Lupus — descendit. *ex Siegb.*

6. A. D. 618. Edwinus rex efficitur Anglorum.

11. A. D. 622. Anastasius passus est.

12. A. D. 625. Bonifacius papa 71us sedit annos 5.

16. A. D. 627. *

* 4 — 11. *addunt*: Isidorus Hispalensis doctor ¹⁰⁰⁸ claret. D? E. *addunt a.* 628: I. H. doctrina claret. *ex Siegb.*

17. (*Beda.*) A. D. 628. Honorius papa 72us sedit annos 10, menses undecim, dies 17. Edwinus rex Anglorum baptizatur a Paulino episcopo anno regni sui 11, adventus autem Anglorum in Britanniam 180.

18. (*Chr. W.*) A. D. 629. Heraclius interfecto Cosroe rege Persarum, crucem dominicam, quam ille abstulit, Constantinopolim revexit, annoque sequenti Hierosolimam cum debita veneratione reduxit. *

* D? E. *addunt*: Celebritatem e. e. a. c. *ex Siegb. a.* 631.

19. A. D. 630. * 1.

* 1. 10. (*alio atramento*), 11. *addunt*: Sanctus Gallus cellam suam construxit.

20. A. D. 631. Lotharius, Hilperici filius, anno regni sui 44 moritur, relinquens successorem filium suum Dagobertum (*cf. G. Fr.*).

27. (*H. m.*) A. D. 638. Heraclius ydropicus factus moritur. — Severinus papa 73us sedit annum unum, menses duos.

Anni Constantini.

1. Anno dominicæ incarnationis sexcentesimo tri-

cesimo nono, ab Urbe autem condita millesimo trecentesimo nonagesimo Constantinus, filius Heraclii et Eudoxiæ, quinquagesimo nono loco ab Augusto, suscepit imperium. Qui, cum regnaret mensibus quatuor, a noverca sua Martina et Pyrrho patriarcha veneno potionatur; illoque extincto, ipsa cum filio suo Heraclona dominatur. Unde omnis senatus Constantinopolitanus cum omni populo indignatione iusta commotus, Heraclonam repulit, linguaque Martine et naso Heraclonæ absciso, eisque in exilium destinatis, Constantem, filium Constantini, nepotem Heraclii, provehunt. (*Beda.*) Cyrus Alexandrinus episcopus et Pyrrus Constantinopolitanus et alii multi heresim instaurant. (*H. m.*) Sed senatus et tota civitas Pyrrum ut impium cum Heraclona ac matre sua expulerunt; et regnante Constante, Paulus consecratur episcopus, et ipse hereticus. Johannes autem præsul Romanus, collecto episcoporum concilio, omnes hujus heresis fautores anathematizavit. Quo defuncto, Theodorus pro eo papa consecratur. Pyrrus vero tendens in Africam, Maximi religiosissimi illo tempore abbatis sanctorumque pontificum illic consistentium presentatur aspectibus. Qui hunc redargutum ac persuasum ad papam Theodorum Romam miserunt; sed ille ficta, ut post apparuit, penitentia orthodoxiæ libello papæ tradito, ab ¹⁰⁰⁹ eo receptus est. Mox autem ut a Roma descendit Ravennamque pervenit, quasi canis ad vomitum suum rediit. Quo comperto papa, convocatis cunctis sacerdotibus et clero in ecclesia principis apostolorum, condemnavit eum sub vinculo anathematis.

Johannes papa 74us sedit annos 2, menses 9, dies 18.

Anni Heraclonæ.

1. A. D. 640. ¹⁰⁷⁰ Heraclonas ¹⁰⁷¹, filius Heraclii, occiso per venenum fratre suo Constantino, regnum invasit, et cum matre sua Martina regnavit annos 2.

* D? E. *addunt*: Sanctus Arnulfus — ancillatur. *ex Siegb.*

Ab initio anni 4600.

2. A. D. 641 ¹⁰⁷². Heraclonas turpiter deicitur cum matre.

Anni Constantis.

D 1. Anno dominicæ incarnationis 642, ab Urbe condita millesimo 593. Constans, filius Constantini, nepos Heraclii, 60° loco ab Augusto, in regnum eligitur, dejecto Heraclona ¹⁰⁷³ cum matre sua, et regnavit annis 28. (*Beda.*) Hoc regnante, ut supra dictum est, in locum Pyrrhi hereticus consecratur Paulus episcopus, et ipse hereticus, qui non tantum doctrina vesana, sicut decessores sui, sed etiam aperta persecutione catholicos cruciat, apocrisiarios sanctæ ecclesiæ Romanæ, qui ad ejus correctionem missi fuerant, partim carceribus, partim exiliis, partim

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰⁷ ita 1. ¹⁰⁰⁸ doctor yspan. 4. ¹⁰⁰⁹ quæ sequuntur — a 642. aliis erasis in 1. scripta sunt. ¹⁰⁷⁰ XL. amisso DC. 1. ¹⁰⁷¹ Heraclonas corr. Heraclonas 1. ¹⁰⁷² XLI. 1. ¹⁰⁷³ heraclona corr. ut videtur heraclona 1.

verberibus afficiens. Altare quoque eorum in domo Placidie consecratum in venerabili oraculo destruxit, prohibens eos ibidem missas celebrare. (H. m.) Unde Martinus papa, qui Theodoro successit, incensus a Maximo abbate supradicto, ab Africa Romam veniente, collecta synodo centum et decem episcoporum, Sergium et Pyrrum ac Paulum et Cyrum anathemate dampnavit. (Beda.) Quibus agnitis, Constans, qui seductus erat a Paulo, sicut et avas ejus Heraclius a Sergio, ejusdem regie civitatis episcopo misso Theodoro exarcho, Martinum papam et Maximum Constantinopolim fecit adduci, injuriisque affectos Cersonam fecit exiliari; ubi beatus Martinus papa defunctus, multis virtutum signis refulget. Constans vero permotus zelo Dei, synodo sacra et ipse convocata sub Vitaliano papa nuper ordinato, heresim abdicavit; misitque beato Petro apostolo evangelia aurata, gemmis a.bis mirae magnitudinis in circuitu ornata. Ipse post aliquot annos Romam veniens, obtulit super altare sancti Petri pallium auro textile, toto exercitu cum cereis aeclesiam intrante. (H. m.) Voluit autem et regnum transferre Romam, quia odiosus factus est Byzantiis, eo quod Martinum papam ignominiose tractans exiliavit, et Maximi sapientissimi viri linguam manumque truncavit, duosque Anastasios discipulos ejus tormentis et exiliis tradidit, et multos orthodoxorum¹⁰⁷⁵ verberibus et proscriptionibus et exiliis dampnavit. Propter talia cunctis odiosus effectus, sex annos fecit in Sicilia. Ibi cum quadam die balneum fuisset ingressus, introivit cum eo quidam Andreas obsecrans illi. Et cum cepisset sapone Gallico deliniri, sumens Andreas situlam, dedit eam in verticem imperatoris, et statim fugit. Imperator vero cum tardaret in balneo, insiliunt hi qui foris erant, et reperiunt eum occisum. Quo sepulto, Mitium quendam Armenium fecerunt imperatorem, vi cogentes eum. Erat autem valde decorus et speciosus. Filius autem ejus Constantinus audiens de patris obitu, cum multo navigio Siciliam intravit, et aggressus Mitium, interfecit eum cum occisoribus patris sui, ordinatisque Hesperiiis, Constantinopolim rediit, et Romanis cum Tyberio et Heraclio fratribus imperavit. Hujus¹⁰⁷⁶ imperatoris tempore obiit sancta Gerdrudis, filia Pippini principis.

Theodorus papa 74us sedit annis septem. **

* D? E. addunt : Constans imp. ab ipso Paulo deceptus — sit Christus. ex Siegb. a. 652.

** D? E. addunt : Dagobertus — indulget. ex Siegb.

2. A. D. 645.

* D? E. addunt : Oswaldus r. N., filius Edilfridi regis, a P. r. peremptus, rex et martyr migrat ad Dominum. 4 — 11 addunt : Oswaldus rex interficitur. ex Siegb.

A 4. A. D. 645. Dagobertus rex filium suum Sigibertum regnaturum in Austrasia misit Pippino et sancto Chuniberto (cf. G. Fr.).

6. A. D. 647. *

* D? E. 5 — 11. addunt : Pippinus moritur. Grimoaldus, filius ejus, pro eo major domus efficitur. ex Siegb.

7. A. D. 648. *

* D? E. addunt : Sanctus Furseus — aggressus, in Galliis post aliquot annos quievit. 5 — 11. addunt : Sanctus Furseus in Hibernia claruit. ex Siegb.

8. (Chr. W.) A. D. 649. Martinus papa 75us sedit annos 10. Hic, collectis 110 episcopis, condemnavit Cyrum, Sergium, Pyrrum et Paulum. (H. m.) Pro qua re a Constante imperatore ab eis seducto exiliatus est in Cersonam.

9. A. D. 650. *

* D? E. addunt : Hitta — prefecit. 5 — 11. addunt : Hitta, Pippini relicta, instinctu sancti Amandi monasterium Nivalis fundavit. ex Siegb.

11. A. D. 652. Cinis e celo descendit, et timor magnus factus est in populo. *

* D? E. addunt : Pestilentia — interibant. ex Siegb. a. 654.

13. A. D. 654. *

* D? E. addunt : Sarraceni — onerati sunt. ex Siegb.

17. A. D. 658. Martinus papa apud Cersonam migravit 4 Idus Nov.

C 18. A. D. 659. Eugenius papa 76us sedit annos 2, menses 9.

21. A. D. 662. Vitalianus papa 77us sedit annos 9, menses 6.

24. A. D. 665. Dagobertus, filius Lotharii, cum regnasset annis 34¹⁰⁷⁶, obiit (cf. G. Fr.). *

* D? E. 4 — 11. 1077 addunt : Sancta Gerdrudis obiit.

25. A. D. 666. Cui¹⁰⁷⁸ successit Clodoveus, filius ejus, cujus frater Sigibertus regnavit in Austrasia.

28. (Chr. W.) A. D. 669. Constans in balneo occisus est. *

* D? E. addunt : Theodorus a. in A. a Vit. papa directus, synodo — utilis. Hic etiam scripsit — culparum. ex Siegb. a. 668, 674.

Anni Constantini.

D (H. m.) Anno dominice incarnationis 670, Urbis condite millesimo 421. Constantinus, filius Constantis, 61° loco ab Augusto, regnavit cum fratribus suis Heraclio et Tyberio; sed cum venirent aliqui orientalium partium et dicerent : Si in Trinitatem credimus, tres etiam coronemus, turbatus est Constantinus, qui solus erat coronatus, et per Theodorum patricium convocans majores natu ex eis quasi in colloquium et consilium, ut fieret voluntas eorum, in patibulum eos suspendit; quod videntes ceteri fu-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁷⁵ orthodoxorum 1. ¹⁰⁷⁶ Hujus — principis in margine eadem manu scripta 1. 9° desunt 10. 11. D. E. ¹⁰⁷⁷ 34 successit ei Clodoveus — Austrasia 9° ¹⁰⁷⁷ desunt tamen 9°. ¹⁰⁷⁸ Dagoberto 5. Cui — frater a 665. leguntur 4. (cf. n. 1.), desunt 11.

gerunt; ipse vero regnavit cum filio suo Tyberio an-
nis 17. (BEDA.) Hujus temporibus Agatho pontifex
Romanæ æcclesiæ ¹⁰⁷⁹ legatos suos pro ammonitione
sanctarum Dei æcclesiarum in urbem regiam misit,
in quibus erat Johannes, Romanæ æcclesiæ tunc archidiaconus ¹⁰⁸⁰, sed non longe post episcopus. Qui
benignissime suscepti a reverentissimo catholicæ fi-
dei defensore Constantino, jussi sunt, remissis dis-
putationibus phylosophicis, pacifico colloquio de
fide vera perquirere, datis eis de biblioteca Constantinopolitana cunctis antiquorum patrum libris quos
petebant, collecta universali synodo 150 episcopo-
rum, sive ut quidam libri (*H. m.*) habent 289, presi-
dente Georgio patriarcha Constantinopolitano et
Machario Anthiocheno, qui renovabat heresim
eorum qui unam voluntatem et unam operationem
astruebant in Christo; convictique sunt falsasse
sanctorum patrum dicta per plurima. (BEDA.) Finito
autem conflictu Georgius patriarcha correctus est.
Macharius vero cum suis sequacibus simul et pre-
cessoribus Sergio, Cyro, Honorio, Pyrro, Paulo, Pe-
tro, anathematizatus est, et in locum ejus Theopha-
nius abbas de Sicilia factus est episcopus Antiochiæ,
tantaque gratia legatos catholicæ pacis comitata est,
ut Johannes Portuensis episcopus, qui erat unus ex
ipsis, in dominica octavarum paschæ missas publi-
cas in æcclesia sanctæ Sophiæ coram principe ac
patriarcha latine celebraret. Ilac est sexta synodus
universalis Constantinopoli celebrata et Greco ser-
mone conscripta, temporibus Agathonis papæ, ex-
sequente ac presidente piissimo principe Constani-
tino intra palatium suum, simulque legatis apostoli-
cæ sedis et episcopis 150 sive 289 residentibus.

Prima enim universalis synodus in Nicea congregata est contra Arrium 318 patrum sub Constantino principe, temporibus Silvestri papæ; secunda in Constantinopoli 150 patrum contra Macedonium et Eudoxium, temporibus Damasi papæ et Gratiani principis, quando Nectarius eidem urbi ordinatus est episcopus; tertia in Epheso 200 patrum contra Nestorium Augustæ urbis episcopum, sub Theodosio Magno principe et Syxto papa ¹⁰⁸¹; quarta in Calcedone patrum 630 sub Leone papa, temporibus Marciani principis, contra Euthicen, nefandissimum presulem Manicheorum ¹⁰⁸²; quinta item in Constantinopoli, temporibus Vigilii papæ, sub Justiniano principe, contra Theodorum et omnes hereticos; sexta hæc de qua in presenti diximus.

* D? E. addunt: Inter Sarracenos — equos nobiles 50. *ex Siegb. a 679.*

Hoc tempore regnum Longobardorum tenuit Chunibertus, Francorum vero Clodoveus (cf. P. D. vi, 16 et 25) ¹⁰⁸³.

His * etiam temporibus fuit in Gallia homo prepotens et Deo dilectus, nomine Arnulfus, qui renunciâns seculo postea factus est Metensium epi-

A scopus, cujus filius Ansgisus qui de nomine Anchisæ Trojani creditur appellatus, sub nomine majoris domus principatum in regno Francorum postea tenuit.

* *Horum loco D? E. habent: H. e. t. apud Gallias in Francia filius sancti Arnulfi sub. n. m. d. principabatur Ansgisus, qui — appellatus. Hunc postea Gundwinus peremit, quem — provexerat. Hujus (vidua superscr. E 1.) relicta Begga, filia scilicet Pippini principis olim Austrasiorum, soror Grimoaldi et sanctæ Gerthrudis, se et sua — fundat. ex Siegb. a. 685. 686.*

His ¹⁰⁸³ temporibus sanctus Lantpertus in Trejectensi episcopatu successit sancto Theodardo, sub Hilderico ¹⁰⁸⁴ rege Austrasiæ. — (BEDA.) Eisdem temporibus sancta et perpetua virgo Christi Eildrudis, filia Annæ regis Anglorum, primum alteri viro permagnifico, postea Ekfrido regi conjunx data, postquam 12 annis thorum virilem incorrupta servavit, sumpto velamine sacro, sanctimonialis ex regina efficitur; nec mora, etiam virginum mater et nutrix piarum existit. Cujus merita vivacia testatur etiam caro mortua, quæ post 16 annos sepulturæ cum veste, qua involuta est, incorrupta reperta est. Anni Constantini.

3. A. D. 672. Adeodatus papa 78us sedit annos 4.

7. A. D. 676. Dominus papa 79us sedit annum unum, menses 5.

9. A. D. 678. Agatho papa 80us sedit annos 5, C menses 6.

12. (*Chr. W.* — Cf. P. D. vi, 4, et G. Fr.) A. D. 681.

Sexta synodus universalis Constantinopoli congregatur sub Agathone papa, qui Dono successit; in qua dampnatis hereticis, tante araneorum telæ in medio populi ceciderunt, et sordes heresium expulsas omnes intellexerunt et miarentur. Clodoveus, filius Dagoberti, obiit. Cui Lotharius filius successit.

14. A. D. 685. Leo papa 81us sedit annum unum, menses decem.

16. A. D. 685. Benedictus papa 82us sedit menses decem, decessitque Non. Mai. *

* D? E. addunt: Ravennas — ordinandus. *ex Siegb.*

D 17. (*Chr. W.*) A. D. 686. Constantinus imperator obiit. — Johannes papa 82us sedit annum unum. Cui successit Conon papa 83us seditque annos 2, menses 11, a quo sanctus Kylianus pontificalem potestatem accepit. Cononi Sergius successit. — Apud * Gallias in Francia sub nomine majoris domus principatum gerebat Ansgisus.

* *Horum loco D? E. habent: Sanctus Leodegarius episcopus d. ab. E. t. tandem — abscisionem. ex Siegb.*

Anno dominicæ incarnationis 687, Urbis conditæ millesimo 438. Justinianus, filius Constantini, 62us

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁷⁹ p. R. acc. in loco raso 1. ¹⁰⁸⁰ archidiamus 1. ¹⁰⁸³ His — Austrasiæ in margine eadem manu scripta 1.

¹⁰⁸¹ et S. p. in loco raso 1. ¹⁰⁸³ in loco raso 1. ¹⁰⁸³ e corr. 1.

loco ab Augusto regnum accepit, et decem annis regnavit. (Beda.) Hic pacem firmam decennio fecit cum Sarracenis terra marique; sed et provincia Africa subjugata est Romano imperio, quæ a Sarracenis fuerat tenta. Hic beatæ memoriæ pontificem Romanæ ecclesiæ Sergium, quia erratice suæ synodo, quam Constantinopoli fecerat, favere et subscribere noluit, misso Zacharia protospatario suo, jussit Constantinopolim deportari; sed militia Ravennate urbis vicinarumque partium nefanda principis jussa prevenit, et eundem Zacharium ¹⁰⁸⁹ contumeliis et injuriis ab urbe Roma pepulit. (H. m.) Idem Justinianus a Callinico patriarcha exigit, ut orationem faceret ad destruendam æcclesiam sanctæ Dei genitricis juxta palatium sitam, quæ Metropolitæ dicebatur, volens ibi ædificia facere, ubi a populo susceperetur. Patriarcha vero dicebat: *Orationem quidem ad statuendam æcclesiam habemus, in destructionem vero æcclesiæ orationem non suscepimus.* Cogente autem imperatore et omnimodis exigente, orationem dixit patriarcha: *Gloria Deo, qui fugiter sustinens patitur, nunc et semper et in omnia secula seculorum.* Quo audito, destruxerunt æcclesiam. Alia quoque multa improvide faciens, odium populi in se excitavit. Unde Leontius patricius, quem ipse quondam pretorem et magistrum militum orientalium fecerat, sed jam per tres annos in custodia tenuerat, cum exinde protractus in exilium mitteretur, contra eum sensit, junctisque sibi multis, Justinianum comprehendit, nasoque preciso, in insulam quandam relegavit, ipseque regnavit.

Anni

Pippini. Justiniani.

2. (Chr. W.) A. D. 688. Sanctus Kylianus cum sociis suis passus est.

1. 3. A. D. 689. Pippinus, filius Ansgisi, major domus efficitur in Gallia, regnumque Francorum administravit annis 27, cujus etiam anni suorumque successorum deinceps annotantur in catalogo regum.

2. 4. A. D. 690. Sergius papa 84us sedit annos 16, menses 8, decessitque 5 Idus Septembr. Hic constituit, ut Agnus Dei cantetur inter sacrificium. *1.

*1 10. 11. addunt: Hic magnam portionem sanctæ in capsâ ¹⁰⁸⁸ crucis invenit.

4. 6. A. D. 692. Clodoveus, filius Theoderici fratris Dagoberti, cum fratre Hildiberto regnare cepit (cf. G. Fr.).

6. 8. A. D. 694. Sanctus Remaclus Trejectensis episcopus migravit. *2.

*2 10. 11. addunt: Duo Ewaldi presbyteri Angli, niger et Albus, sunt passi, et a Pippino Coloniz sepulti. ex Bernoldo.

7. 9. (Chr. W.) A. D. 695. Willibrordus, qui et Clemens, a Sergio papa ordinatur episcopus ¹⁰⁸⁷ ad predicandum gentibus.

A 8. 10. A. D. 696. Justinianus ob culpam perfidiæ suæ regno privatur et exiliatur Leonis.

9. 1. Anno dominicæ incarnationis 697, Urbis vero conditæ millesimo 448. Leo, qui et Leontius, 63° loco ab Augusto, depulso Justiniano, regnum invasit, tribusque annis regnavit. (Beda.) Cujus anno primo Sergius papa in sacratio beati Petri apostoli capsam argenteam, quæ in angulo obscuro ditissime jacuit, Domino revelante invenit, et in ea crucem diversis ac preciosis lapidibus adornatam reperit. De qua tractis quatuor petalis, quibus gemmæ inclusæ erant, miræ magnitudinis portionem dominicæ crucis interius repositam conspexit, quæ omnibus annis in basilica Salvatoris, quæ dicitur Constantiniana, die exaltationis ejus ab omni populo salatur.

11. 3. A. D. 699. Sanctus Chutpertus episcopus ex anachorita obiit. Cujus ¹⁰⁸⁸ corpus post 11 annos sepulturæ ejus integrum inventum est.

(H. m.) Leontio itaque apud Constantinopolim posito, venit Tyberius, qui et Absimar, ex adverso civitatis cum multis, et prodita sibi civitate, Leontium cepit, precisoque naso ejus, in monasterio Dalmati sub custodia constituit, ipseque regnavit.

Tyb

12. 1. Anno dominicæ incarnationis 700, Urbis autem conditæ millesimo 451. Tyberius, qui et Absimar dictus est, 64° loco ab Augusto imperium invasit, dejecto Leone, et regnavit annis 7. (Beda.) Cujus tempore synodus in Aquileia facta quintum universale concilium suscipere diffidit ob imperitiam fidei, donec salutaribus beati papæ Sergii monitis instructa, et ipsa cum ceteris Christi æcclesiis huic annuere consentit. Hujus ¹⁰⁸⁹ tempore occisus est sanctus Lantpertus episcopus, sub Hildeberto rege (cf. H. Fr. supra).

15. 4. (Chr. W.) A. D. 703. Synodus Aquileiæ congregatur sub Sergio papa.

18. 7. A. D. 706. Johannes papa 85us sedit annos 3.

Beda ¹⁰ venerabilis presbyter Anglorum cronicam minoris libri sui hucusque perduxit.

Anni Justiniani.

D 19. 1. (Beda.) Anno dominicæ incarnationis 707, Urbis conditæ millesimo 458. Justinianus, filius Constantini, quem superius a Leone de regno expulsum diximus, per adjutorium Terbelli regis Bulgarum expugnata Constantinopoli, regnum recepit, et postea sex annis regnavit. (H. m.) Recepto autem regno, multa dona et regalia vasa Terbelli tribuit, eumque in pace dimisit. Absimar, autem, qui et Tyberius, ex urbe profugit, sed insecutione captus et ad Justinianum est adductus. Adducto quoque Leontio, qui eum deiecit, fecit ambos catenis con-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁸⁹ ita 1. zachariam E 1. cet. ¹⁰⁸⁸ in ipsa corr. in capsâ 10. desunt 11. ¹⁰⁸⁷ c. ad. p. g. desunt 4. ¹⁰⁸⁶ Cujus — inventum est desunt 4. ¹⁰⁸⁵ Hujus — rege in margine 1. ¹⁰⁸⁴ Beda — perduxit desunt D. F. 9c.

strictos, dum ludi equestres agerentur, per plateas trahi, tractosque publice ante pedes suos, dum in solio resideret, projici, calcavitque colla eorum fortiter, universa plebe clamante: *Super aspidem et basiliscum ambulasti, et leonem draconemque conculcasti*, sicque eos precepit decollari, innumerabilem quoque multitudinem eorum qui contra eum consenserunt diversa morte fecit necari. (P. D. VI, 32.) Quia enim se naso detruncaverunt, quotiens defluentem guttam reumatis manu deterisit, totiens pene aliquem ex illis jugulare precepit. (H. m. — Cf. BEDAM.) Kallinicum vero patriarcham, erutis oculis, Romam exiliavit, et pro eo Cyrum in episcopatum provexit, qui fuit abbas in Ponto, quique illum exulem alebat et eum in imperium restituendum predicebat. Natus est autem ei filius eodem anno, quo recepit imperium, ex Theodora, filia Chaiani, quam accepit dum esset in exilio, quem vocavit Tyberium, coronavitque eum cum matre sua, et regnaverunt cum eo. (BEDA et P. D. VI, 31.) Hic Constantinus papam accersiens, honorifice suscepit, prostratusque in terram, pro suis peccatis intercedere rogavit, cunctaque ecclesiae privilegia renovans, eum cum honore remisit. Qui cum mitteret exercitum in Pontum ad comprehendendum Phylippicum, quem illic relegaverat, multum Constantinus papa eum prohibuit, sed animum ejus revocare non potuit. Exercitus autem quem miserat, conversus ad partem Phylippici, fecit eum ibidem imperatorem, reversusque cum eo Constantinopolim, pugnavit contra Justinianum miliario ab urbe 12° victoque illo et occiso, accepit regnum Phylippicus. (H. m.) Filius quoque Justiniani, adhuc puer, ab his qui a Phylippico premissi sunt occisus est.

21. 3. A. D. 709. Johannes papa 86us sedit annos 2, menses 7.

22. 4. A. D. 710. Dagobertus junior regnare cepit (cf. H. Fr.).

23. 5. A. D. 711. Sisinnius papa 87us sedit dies 20. Cui succedens Constantinus papa 88us sedit annos 6.

24. 6. A. D. 712. Justinianus a Phylippico interficitur (cf. H. m.).

Phylippici 1091.

25. (H. m.) 1. Anno dominicæ incarnationis 713, ab Urbe vero condita millesimo 464. Phylippicus, 66us 1093 loco ab Augusto, invasit imperium, occiso Justiniano, regnavitque anno uno et mensibus 6. Hic, priusquam imperaret 1093, habuit quendam amicum monachum inclusum, qui erat hereticus et tamen previsor, qui dixit ei: *Imperium tuum est. At ille turbatus est. Cui ait inclusus: Si Deus jubet, tu quare contradicis? Hoc autem dico tibi, quia sexta synodus male acta est. Si ergo regnaveris, hanc abice, et efficitur imperium tuum forte atque longevum.*

A Qui cum juramento spocondit, se hoc esse facturum. Cum vero regnaret, fecit synodum pseudoepiscoporum juxta illius pseudomonachi et inclusi sermonem, et abjecit sanctam et universalem sextam synodum. Eodemque anno vanus ille irclulus oculorum cæcitatem incurrit. Reperiens autem Phylippicus quandam sui consensus Johannem, fecit eum Constantinopolitanum presulem, Cyrum vero deprensens, ad monasterium suum redire precepit. (P. D. VI, 34, et H. m.) Idem Phylippicus in disputationibus quidem suis rationabilis videbatur et prudens, in actibus autem inhoneste ac indigne vitam consummans, improbabilis ubique demonstrabatur. Erat enim hereticus et adulter. (BEDA.) Hic Constantino papæ misit litteras pravi dogmatis, quas ille cum apostolicæ sedis consilio respuit. Hac de causa 1093 fecit Constantinus picturas in porticu sancti Petri, quæ sex sanctarum synodorum acta continent. Nam et hujusmodi picturæ habebantur Constantinopoli, quas Phylippicus jussit auferri. Stipuit autem populus Romanus, ne heretici imperatoris nomen aut cartas aut figuram solidi susciperent. Unde nec ejus effigies in ecclesiam introducta est, nec nomen ad missarum sollempnia prolatum. (H. m.) Sabbato autem pentecostes, cum lavare in balneo publico, ingressus cum equitatu et organis, habitoque prandio cum civibus antiquæ prosapiæ, requiesceret meridie, repente per auream portam introivit Rufinus primus stratorum cum Theodoro patricio, festinansque in palatium, et inveniens eum quiescentem, apprehendit eum et eruit oculos ejus, in crastinum vero, id est die pentecostes, congregato in magna ecclesia populo, coronatus est Arlemisius, mutato nomine Anastasius.

Anni Anastasii.

26. 1. Anno dominicæ incarnationis 714, ab Urbe condita millesimo 465. Anastasius 67us loco ab Augusto imperium adeptus est, regnavitque annis 3. Quidam vero libri habent, quod Phylippicus regnaret annos 2 et menses 9, Anastasius autem annum unum et menses 3. (H. m. — P. D. I. I.) Anastasius igitur ubi regnum accepit, Constantino papæ per Scolasticum patricium litteras Romam misit, quibus se fautorem et defensorem catholicæ fidei et sancti sexti concilii predicatorem esse docuit. Quo regnante, quidam adversus eum conjuraverunt, et contra regiam urbem cum exercitu ascenderunt. (H. m.) Cum autem Adramium adissent 1093 et essent sine capite, invenerunt illic hominem indigenam, Theodosium nomine, inertem ac idiotam, qui publicorum tributorum erat exceptor, et hortati sunt eum imperare. At ille fugiens, latebat in monte. Quem inventum, ut imperatorem laudibus extulerunt, vi cogentes eum. Quibus Anastasius cognitis, Niceam abiit, ibidemque se munivit. (P. D. VI, 36.

VARIÆ LECTIONES.

1091 erasmo 1. 1092 LX. D. E. ita ut deinceps .sex annis a textu edito recedant. 1093 factus esset imperator 5. 1093 h. d. c. in loco rase 1. 1093 Ramiun ascendissent 1°.

Theodosius autem secutus, magno prælio vicit eum, datoque sibi sacramento, clericum eum fieri et postea presbiterum fecit ordinari.

27. 2. (Chr. W.) A. D. 715. * Pippinus senior major domus obiit; pro quo filius ejus Karolus successit. — Dagobertus rex Francorum obiit.

* D. E. addunt : Sanctus Egidius — claret in Gallia. ex Siegb. 5. (6 — 97¹⁰⁰⁰ — 10. 11. infra post patri successit) addunt : Sanctus Egidius claruit.

Karoli senioris.

1. 3. A. D. 716. Karolus, Pippini senioris filius, in amministrazione regni patri successit, adhuc quidem regibus in Francia manentibus sed parva dignitate regnantibus (cf. *Hanc. Frist.* supra col. 000). In Romano quoque imperio apud Constantinopolim adhuc imperatores erant, sed et ipsi intestinis pariter et extrinsecis bellis pene adnullati, parum valebant. Karolus vero regnum Francorum administravit annis 27. Cui cum Reginfridus quidam adversaretur, regnumque tenere conaretur, quamvis per multas pugnas et certamina, tulit principatum de manu ejus. (P. D. vi, 42.) Nam cum teneretur in custodia, divina misericordia protegente, fugit inde, et primum contra eundem Reginfridum per tres vices pugnavit, postea cum magno certamine illum vicit, Andegavensem tamen civitatem illi ad habitandum permisit, ipse vero super cunctam Francorum gentem principatum tenuit, multaque prælia contra Sarracenos et in Wasconia et in Saxonia et in Fresia fecit. — Ekbertus vir sanctus de gente Anglorum Scottos pascha legitime celebrare docuit. — (Chr. W.) Gregorius papa 89us sedit annis 10, migravitque Idus Febr. Hic sanctum Bonifacium ordinavit episcopum. *

* D. E. addunt : Hic constituit — antea. et Petronax quoque civis — fuerat. ex Siegb. a. 714.

Theodos.

2. 1. Anno dominice incarnationis 717, Urbis vero conditæ millesimo 468. Theodosius a militibus electus, 68° loco ab Augusto, imperium Romanum accepit, et anno uno regnavit. (H. m.) Leo quippe, qui erat pretor orientalis, quoniam auxiliabatur Anastasi, non est subjectus Theodosio. Unde veniens Nicomediam, apprehendit filium Theodosii cum omni apparatu regio et primis viris palatii, et venit Chrysopolim. Quod audiens Theodosius, consilio a Germano patriarcha et senatu percepto, per eundem patriarcham accepit a Leone indemnitate verbum et ecclesiæ sine perturbatione servandæ, et sic ei committunt imperium, ipse vero Theodosius una cum filio suo clericus factus, residuum vitæ suæ tempus transegit in pace. — (Chr. W.) Hoc anno Tyberis alveum suum egressus, multa Romæ subvertit ædificia, ita ut in Via Lata ad unam et semis staturam excresceret. (Beda.) Mansit autem diebus

A 7, donec, agentibus letanias crebras civibus octavo demum die regreditur.

Leonis.

3. 1. Anno dominice incarnationis 718, Urbis autem conditæ millesimo 469. Leo, pretor orientalis, genere Syrus, 69° loco ab Augusto, Romanorum provehitur in imperium, regnavitque annis 24. (H. m.) Hic a Justiniano, cum prius regnaret, exiliatus est in Messembriam Thracæ regionis, posteriore vero tempore, cum secundo regnaret, veniens ei obviam una cum Bulgaribus, obtulit ei munera, oves scilicet quingentas, placatusque Justinianus fecit illum spatiarium, et habuit hunc sicut germanum amicum. Unde quidam invidia ducti detraxerant ei tanquam imperium appetenti, sed habita

B questione, inventi sunt falsi. Justinianus tamen postea illum suspectum habens, sed manifeste hunc ledere nolens, misit eum cum pecuniis in Alaniam, ad commovendos Alanos contra Abasgiam. Ubi cum multa ei feliciter provenirent, Justiniano interempto, et Phylippico visu oculorum orbato, cum imperasset Anastasius, provexit eum in pretorem orientalis. Depulso autem Anastasio a Theodosio, ipsoque regnante, Leo et hunc expulit, ipseque regnavit, sed in christianos et ecclesias Dei ac religionem sanctam impius fuit. (P. D. vi, 49.) Primum quippe precepit in Constantinopoli, ut quicumque haberent imagines domini Salvatoris seu sanctæ genitricis ejus vel aliorum sanctorum, sibi eas afferrent, quas ille in medio civitatis incendere fecit; et quia multi de populo huic impietati non consenserunt, decollati sunt; Germanus quoque patriarcha de sede sua est dejectus, et Anastasius presbiter in loco ejus constitutus. Misit et ad papam Romanum Gregorium, ut similiter faceret; ille vero noluit, sed omnia tributa Romanæ urbis et Italiæ sibi dari prohibuit. (H. m.) Cui anno imperii sui tercio natus est filius de Maria uxore sua, quem Constantinum vocavit, qui magis illo impius et antichristi precursor extitit, cui postea filiam Chaiani, Scytharum regis, sociavit, eamque christianam faciens, Hyrenen nominavit. Quæ cum sacras litteras didicisset, pietati operam dedit, et hos sepe impietatis redarguit.

D * A quodam quippe Beser refuga fidei seductus precepit. D. E. cf. Siegb. a. 725.

5. 3. A. D. 720. * 1

* 1) 40. 11. addunt : Sanctus Otmarus abbas efficitur. ex Bernoldo.

* D. E. addunt : Constantinus — scandalum. ex Siegb.

6. 4. (P. D. vi, 47.) A. D. 721. Sarraceni Constantinopolim obsident, et per triennium ibi morantes, multasque provincias devastantes, tandem, populo ad Deum clamante, fame pesteque depulsi sunt, multique frigore et ferro naufragioque perie-

VARIE LECTIONES.

runt. Theodericus regnavit in Francia annis 16 A (cf. G. Fr.).

8. 6. (P. D. VI, 48.) (S. BEDA.) A. D. 723. Luitprandus¹⁰⁹⁷, rex Longobardorum, audiens quod Sarraceni, depopulata Sardinia, etiam illa loca fedassent, ubi aliquando propter devastationem barbarorum ossa beati Augustini translata fuerant, misit et per precium adduxit ea Ticinum, ibique, ut decuit, honorifice recondidit. — (H. m.) Leo imperator coegit Judeos et Montanos baptizari; sed Judei abluabant unctionem crismatis et post cibum participabant sacramentis et contaminabant fidem, Montani vero definitas sibi diem, introierunt domos errori suo deputatas, et incenderunt semet ipsos.

9. 7. A. D. 724.

* D. E. addunt: Judeus quidam — mox obiit. *ex Sigeb.*

10. 8. (Chr. W.) A. D. 725. Sanctus Pirminius episcopus Augiam intravit, eamque a serpentibus emundavit.

11. 9. A. D. 726. Hucusque¹⁰⁹⁸ Beda cronicam suam in majori libello perduxit.

12. 10. A. D. 727. Gregorius papa 90us sedit annos 8, decessitque 4 Kal. Decembris. Hic augmentavit in canone: *Nec non illorum omnium sanctorum quorum soll.*¹⁰⁹⁹

15. 13. (Chr. W.) A. D. 730. Pirminius ex Augia venit in Alsaciam

16. 14. (H. m.) A. D. 731. Germanus sanctissimus patriarcha videns impietatem Leonis, abrenunciavit summo sacerdotio, tradens pallium, et in domo sua quieti operam dedit, functus sacerdotio ann. 14, mens. 5. In ejus locum Anastasium, ejus quondam discipulum, sed tunc impietati consentientem, Leo constituit. Sane Gregorius sanctus presul Romanus hunc anathematizavit, et Leonem tanquam impie agentem per epistolas redarguens, Romam cum tota Italia ab ejus imperio recedere fecit. Beda venerabilis Anglorum presbiter obiit.

17. 15. (Chr. W. — P. D. VI, 53.) A. D. 732. Karolus filium suum Pippinum ad Luitprandum regem Longobardorum pro tondenda cesarie misit; quod ille fecit, cum multisque muneribus¹¹⁰⁰ ad patrem remisit.

18. 16. (Chr. W.) A. D. 733. Karolus major domus Fresiam vastat.

19. 17. A. D. 734. Karolus Wasconiam invasit. * 1.

* 1) 10. 11. addunt: Eto Augensis abbas, Argentinae episcopus factus, cenobium nominis sui Etinheim construxit. *ex Bernoldo.*

20. 18. (Chr. W.) A. D. 735. Zacharias papa 91us sedit annos 18. Hic quatuor libros dialogorum beati Gregorii transtulit in Grecum.

22. 20. A. D. 737. Theodericus rex Francorum obiit (cf. G. Fr.).

21. 22. (P. D. VI, 54.) A. D. 739. Sarraceni Gallias iterum invadentes, ceperunt civitatem Arelatem. Tunc Karolus misit ad Luitprandum, qui venit ad eum cum omni exercitu Longobardorum. Quod audientes Sarraceni, fugerunt de terra illa.

Anni ab initio 4700.

25. 25. (Chr. W.) A. D. 740. Karolus Saxoniam intrat.

26. 24. H. m.) A. D. 741. Leo imperator impius obiit.

Anni Constantini.

27. (H. m.) 1. Anno dominicae incarnationis 742, Urbis conditae millesimo 493. Constantinus, filius Leonis, 70° loco ab Augusto, Romanum suscepit imperium, regnavitque annis 34, mensibus 2, diebus 26. Hic erat perniciosissimus, ferus et agrestis, persecutor legum a patribus traditarum, tyrannice non legitime usus imperio, primo quidem a Deo et intemerata ejus genitrice et omnibus sanctis abcedens, magicis, maleficiis et luxuriis ac cruentis sacrificiis et invocationibus daemonum delectatus, molliciebus quoque ac omnibus animas corruptentibus a tenera aetate convivens, persecutionibus etiam sanctorum ecclesiarum ac peremptionibus monachorum ac violationibus monasteriorum malisque variis supercrescens, non minus quam Diocletianus ceterique antiqui tyranni.

(EISM. ANN.) Hujus anno primo, qui est dominicae incarnationis 742, Karolus, Pippini filius, major domus in regno Francorum, obiit, relinquens filios tres, Pippinum, Karlomannum et Griphonem. Quorum Gripho, qui ceteris minor natu erat, matrem nomine Suanahildem habebat, neptem Oudilonis Bawariorum ducis. Ille illum maligno consilio ad spem regni totius incitavit, in tantum ut sine dilatione Laudunum civitatem occuparet ac bellum fratribus indiceret. Qui celeriter exercitu collecto, Laudunum obsidentes, fratrem in deditionem accipiente, atque inde ad ordinandum regnum ac provincias, quae post mortem patris a Francorum societate desciverant, recuperandas animos intendunt, et ut in externa profecti domi omnia tuta dimitterent, Karlomannus Griphonem in novo¹¹⁰¹ castello, quod juxta Arvernum situm est, custodiri fecit, in qua custodia usque ad id tempus, quo idem Karlomannus Romam profectus est, dicitur permansisse.

Pippini et Karlomanni.

1. 2. A. D. 743. Pippinus et Karlomannus principatu potiti, primo Aquitaniam recipere volentes, contra Hunoldum illius provinciae ducem cum exercitu eandem Aquitaniam ingrediuntur, et capto quodam castello, quod dicitur Lucas, priusquam ex ea provincia secederent, regnum, quod communiter habuerunt, inter se diviserunt in loco qui vocatur Vetus Pictavis, et Karlomannus Austriam et Ala-

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁹⁷ ita 1. neque Luitprandus. ¹⁰⁹⁸ Hucusque — perduxit desunt D. E. ¹⁰⁹⁹ quorum etc. D. sollempnitas hodie in conspectu majestatis tuae cel. E. s. h. in c. t. m. P. omine Deus noster toto orbe terrarum 3. ¹¹⁰⁰ donariis D. E. ¹¹⁰¹ nullo 1°.

manniam atque Thuringiam sortitur, Pippinus vero A interfecto Alarico reverteretur cum victoria, veniens ad eandem ecclesiam, pro solvendo voto dona obtulit plurima, pro equo vero, quem ibi dimiserat, dedit matriculariis ecclesie centum solidos, ut eum reciperet. Quibus datis, equus ille se nullatenus movit. At ille ait : *Dentur alii centum*. Quibus iisdem datis, statim equus solutus abiit. Tunc rex cum leticia ait : *Vere beatus Martinus bonus est in auxilio et carus in negotio*. (RICHER.) Ab hoc ergo Clodoveo per succedentia tempora imperatoribus egregiis res publica Francorum gubernata fuisse dinoscitur, usque ad hæc propinqua tempora Pippinorum et Karolorum, in quibus temporibus per levitatem regum aliquantum dilapsa, per hos egregios viros, de quibus nunc sermo est, ad pristinam dignitatem magnificentius est reducta.

RICHERUS I, 2.) Omnis namque Gallia in tres partes distincta est, in Belgicam, Celticam, Aquitanicam. Quarum Belgica a Rheno, qui Germaniam ab oceano determinat, quæ multarum gentium ferax ab germinando nomen accepit, exporrigitur usque in fluvium Matronam, ab utroque vero latere, hinc quidem Alpibus Apenninis, inde vero mari vallatur, cujus circumfusione insula Britannica¹¹⁰⁹ efficitur. Celtica autem a Matrona per longum in Carunnam distenditur, cujus latera oceani Britannici et insulæ Britannicæ limites efficiunt. Quicquid vero a Carunna protenditur in Pyreneum, Aquitanica appellatur, hinc Rhodano et Arari atque inde mediterraneo mari collimitans. Constat itaque, totius Gallie spaciū ab oriente quidem Rheno, ab occidente, Pyreæo, a septentrione mari Britannico, ab austro vero mari mediterraneo, cingi. Omnes ergo Galliarum populi innata audacia plurimum efferuntur, calumniarum impatientes. (*Ibid.*, c. 3.) Si incitantur, cedibus exultant, efferatque inclementius adoriuntur, semel persuasum ac rationibus approbatum vix refellere consuerunt. Belgæ rebus disponendis sunt insigniores, robore atque audacia non impares, maxima quæque magis ingenio quam viribus appetunt; et si ingenio in appetendis cassantur, viribus audacter utuntur. Cibi etiam atque potus adeo sunt parci. Celta vero atque Aquitani consilio simul et audacia plurimi, rebus sediciosi accomodi, Celta tamen magis providi, Aquitani vero precipites aguntur, plurimumque in ciborum appetitum rapiuntur, quod sic eis est innatum, ut preter naturam non appetant. Hinc Sulpicius Severus : « Edacitas, inquit, in Grecis est gula, in Gallis natura. » Hos omnes Galliarum populos etiam in paganismo fere per omnia prospere egisse, tradunt hystoriæ; post vero a sancto Remigio baptizati, contra omnes gentium exterarum impetus clara semper atque illustri victoria emicuisse referuntur. Quorum rex christianus primus fuisse traditur Clodoveus, vir audax et strenuus, et quo nullus post eum pietate bellisque unquam magis enituit. (*G. Fr.*) Hic tempore quodam bellaturus contra Alaricum regem Gothorum cum venisset Turonum, multa munera obtulit ecclesie sancti Martini cum equo suo velocissimo, quem multum amabat; et expetito auxilio ejusdem sancti contra gentem incredulam, promittebat adhuc plura, si per ejus intercessionem victor rediret. Cumque

B (EINH. ANN.) Denique ut de Pippino et Karlomanno fratribus scribere cœpimus, mox ut de Aquitania domum sunt regressi, Karlomannus Alamanniam, quæ et ipsa a Francorum societate defecerat, cum exercitu ingressus, ferro devastavit et igni. Hildericus¹¹⁰⁹ rex Francorum regnare cœpit (*cf. H. Fr.*).

2. 3. (EINH. ANN.) A. D. 744. Karlomannus et Pippinus junctis copiis contra Oudilonem ducem Bawariorum profecti sunt, prælioque commisso, exercitum ejus fuderunt. Sed postquam a cede reversi sunt, Karlomannus cum suis in Saxoniam profectus est eodem anno, et cœpit castrum quod dicitur Hochseoburg¹¹⁰⁹, et Theodericum Saxonem, illius loci primarium, in deditionem accepit. 4.

C 1) 10. 11. addunt : Sanctus Bonifacius ex sua parrochia Mogontiacensi duos episcopatus, Wirzburgensem et Eichstatensem, statuit. ex Bernoldo.

3. 4. A. D. 745. Iterum Karlomannus et Pippinus juxta manu¹¹⁰⁹ Saxoniam ingressi sunt, predictumque Theodericum Saxonem ceperunt. (*Chr. W.*) Initium Fuldensis monasterii.

4. 5. (EINH. ANN.) A. D. 746. Karlomannus patefecit fratri suo, quod jam diu premeditatus est, se scilicet velle seculum dimittere¹¹⁰⁷ et in habitu monachico Deo servire. Propter hoc nullam expeditionem eo anno habuerunt, sed preparavit se uterque, Karlomannus ut iter et votum suum perficeret, Pippinus qualiter illum honorifice dimitteret.

5. 6. (*Chr. W.* — EINH. *Vita Karoli* c. 2.) A. D. 747. Karlomannus divino successus amore Romam tendens, Zacharie papæ se obtulit, et ab eo clericus factus, habituque mutato monachicum capiens indumentum, in monte Soracte sive Syra-
pti¹¹⁰⁸ constructo monasterio, apud ecclesiam beati

VARIE LECTIONES.

¹¹⁰⁹ celticæ 1. 5. 9^e. D. celticæ celticæ 10. celticæ corr. celticæ E 1. ¹¹⁰⁸ tannica 5. ¹¹⁰⁹ Hildericus — cepit in 1. postea sed eadem manu addita sunt. ¹¹⁰⁹ hochseoburg 1^b. ¹¹⁰⁹ ita 1. ubi in Ann. Einh. et D7E. juncta manu legitur. juxta manum 4. 5. 6. 9^e. 10., id quod errore facili in 1. legi poterat. ¹¹⁰⁷ relinquere. 5. ¹¹⁰⁹ in Scrapte monte 1^b. in m. syra-
pti 4

Silvestri, cum fratribus secum ad hoc venientibus, per aliquot annos optata quiete fruebatur. Sed cum ex Francia multi nobilium ob vota solvenda Romam commearent et eum velut dominum quondam suum preterire nollent, otium, quo maxime delectabatur, crebra salutatione interruptentes, locum mutare compellunt. Nam cum hujusmodi frequentiam proposito suo vidisset officere, relicto monte, in Samnium provinciam ad monasterium sancti Benedicti, situm in castro Cassino, se contulit, et ibi quod reliquum fuit vite tempus complevit.

* D. E. addunt : Rachis — frater ejus substituitur. ex Sigeb. a. 749.

6. 7. (Eixn. Ann.) A. D. 748. Gripho fratri suo Pippino subjectus esse nolens, quamvis sub eo honorifice viveret, in Saxoniam profugit; collectoque Saxonum exercitu, super fluvium Ovaca in loco qui dicitur Orheim consedit; Pippinus vero cum exercitu Francorum in Thuringiam profectus, contra dolos fratris Saxoniam ingressus est, conseditque super fluvium Missaha in loco qui dicitur Seahaningi; prælum tamen inter eos non est commissum, sed ex placito discesserunt.

7. 8. A. D. 749. Gripho Saxonum fidei diffidens, cum copiis quæ ad eum de Francia confluerant Bawariam petiit, ipsumque ducatum in suam potestatem redegit, Tassilonem cum Hiltrude in dedicationem accepit, Suiggerum in auxilium sibi venientem suscepit. Hæc audiens Pippinus, cum maximo exercitu venit in Bawariam, fratremque suum Griphonem cum omnibus suis cepit, Tassilonem in ducatum restituit, domumque reversus, Griphoni more ducum duodecim comitatus dedit; sed ille tali beneficio non contentus, eodem anno ad Walfarium Aquitanie ducem profugit.

9. 10. (Chr. W.) A. D. 751. Sanctus Burchardus accepit pontificatum Wirceburgensem, in quo sedit annos 40. (Eixn. A.) Ille itaque sanctus Burchardus et Folradus archicapellanus, quem quidam (Vita Burch.) abbatem, quidam (Eixn. A.) presbyterum scribunt, ad Zachariam Romanum pontificem missi sunt, ut consulerent eum super regibus qui tempore illo fuerunt in Francia, nomen tantum regis sed nullam potestatem regiam habentes. (Vita Burchardi.) Solebant enim Franci ex antiqua regum stirpe reges habere, qui a Meroveo, Clodii secundi regis eorum filio, Merovingi dicebantur; quorum genealogia usque ad Hildericum tunc temporis regem permanebat, in quo etiam deficiebat; sed licet in illo finita posset videri, jam dudum tamen nullius vigoris erat, nec quicquam clarum in se præter inane regis vocabulum preferebat. Nam et opes et potentia regni penes palatii prefectos, qui majores domus dicebantur et ad quos summa imperii pertinebat, tenebantur; nec aliud quicquam regi permittebatur, quam ut regio tantum nomine

A contentus, crimine profuso, barba summissa, solio resideret, ac speciem dominantis effingeret, legatos undecumque venientes audiret, eisque abeuntibus responsa, quæ doctus erat aut jussus, ex sua velut potestate redderet, cum præter inutile regis nomen et precarium vite stipendium, quod ei prefectus aulae, prout videbatur, exhibebat, nichil aliud possideret; quamquam unam et eam perparvam redditus villam, in qua domum et ex qua famulos necessaria sibi ministrantes atque obsequium exhibentes paucæ numerositatis haberet. Quocumque eundem erat, carpento ibat, quod junctis, bubus et bubulco more rustico agente trahabatur. Sic ad palatium, sic ad publicum conventum, qui Kalend. Maii ob regni utilitatem annuatim¹¹⁹⁹ celebrabatur, ire solebat, et coram tota gente presidens omnesque salutans, et ab iis salutatus debitisque obsequiis honoratus, sic domum rediebat, sicque secum usque ad alium Maium domi residebat. At regni amministrationem et omnia, quæ vel domi vel foris agenda erant ac disponenda, prefectus aulae procurabat. Quo officio tunc, cum predicti legati Romam mittebantur, Pippinus, Karoli filius itemque Karoli Magni pater, jam velut hereditario jureungebatur. Zacharias vero papa super hujusmodi negotio consultus, remandavit, melius esse illum vocari regem, apud quem summa potestatis consisteret; dataque auctoritate sua, Pippinum regem constitui jussit.

* D. E. addunt : In Mesopotamia dirupta est terra, et ascendit ex ea animal mulinum — Arabes. ex Sigeb. a. 753.

** E. addit : Ille est Folradus, qui corpus sancti Viti martiris de Roma in Gallias translulisse legitur; et pergit : S. Fr.

40. 41. A. D. 752. Pippinus per auctoritatem Zachariæ papæ more Francorum electus ad regnum, per manus sancti Bonifacii archiepiscopi Mogonciacensis elevatus est in regni solium in Suessionum civitate. — (Chr. W.) Translatio sancti Kyliani facta est. — Beatus papa Zacharias in venerabili patriarchio reperit caput beati Georgii martyris in capsâ reconditum, quod in Romanam urbem translulit.

11. 12. A. D. 753. Stephanus papa 92us ordinatur, seditque annos 5, dies 28.

D Anni regni Pippini.

1. 13. (Eixn. A.) Anno dominicæ incarnationis 754. Pippinus rex cum exercitu magno Saxoniam ingressus est, et quamvis Saxones ei obstinatissime resisterent, pulsî tamen cesserunt, et ipse usque ad locum qui dicitur Rimie juxta fluvium Wisaram accessit. In qua expeditione Hiltigarius episcopus occisus est in monte qui dicitur Viburg¹¹¹⁹. Reverenti vero regi de Saxonia nuncius venit de morte fratris sui Griphonis, a quo vel qualiter interfectus esset. — Eodem anno Stephanus papa multa mala

VARIE LECTIONES.

¹¹⁹⁹ in margine eadem manu suppl. 1. ¹¹¹⁹ Wiburg 1b.

passus ab Haistulfo Longobardorum rege, venit ad Pippinum regem in villa quæ dicitur Carisius¹¹¹¹, suggerens ei, ut se et Romanam æcclesiam ab infestatione Longobardorum defenderet. Venit et Karlomannus, frater regis, jam monachus factus, jussu abbatis sui, ut apud fratrem suum precibus Romani pontificis obsteret. Invitus tamen hoc fecisse putatur, quia nec ille abbas sui jussa contemnere, nec abbas ille preceptis regis Longobardorum, qui ei hoc imperavit, audebat resistere. (REGINO.) Stephanus autem papa apud Parisium aliquamdiu infirmatus, rursumque per sanctum Dionisium convalescens, postquam a rege Pippino pro sanctæ Romanæ æcclesiæ defensione firmitatem accepit, ipsum sacra unctione in regis dignitatis honore confirmavit, et cum eo duos filios ejus, Karolum et Karlomannum, cum matre eorum Bertrada consecravit; Francorumque proceres una cum populo benedictione apostolica sanctificans, auctoritate beati Petri apostoli obligavit, et protestatus est eos, ut nunquam ipsi, vel quique ex eorum progenie, per succedentium curricula temporum progeniti, de alia stirpe regem sibi preponerent, nisi ex eorum propagine, quos divina providentia tunc in defensionem æcclesiæ dignata est sublimare. (EINH. VIT. KAR. — V. BURCH. — CHR. W.) Sic ergo Pippinus ex prefecto palatii, auctoritate apostolica, sublimatus et unctus in sedem regni, postea regnavit annis 15, absolutus per eundem papam Stephanum a jramento, quod regi Hilderico cum ceteris regni primoribus fecerat. Hildericus vero, qui falso regis nomineungebatur, tonso capite, in monasterium missus est¹¹¹².

2. 14. (EINH. A.) A. D. 755. * Pippinus rex, invitante ac rogante predicto papa Stephano, propter justiciam beati Petri apostoli exigendam a rege Longobardorum Haistulfo, Italiam cum manu valida intravit, resistentibusque Longobardis et claustra Italice tventibus, ad ipsas montium clusas acerrime pugnatum est, cedentibusque Longobardis, omnes copie Francorum intraverunt. Haistulfus vero rex in Papia civitate se inclusit, quem Pippinus rex tam diu obsedit, donec firmitatis causa pro faciendâ sanctæ Romanæ æcclesiæ justiciâ obsides 40 recepit. Quibus datis, promissisque jurejurando firmatis, Pippinus quidem domum rediit, Stephanum vero papam cum Folrado capellano et non minima Francorum manu Romam remisit. Karlomannus autem, frater regis, qui cum Bertrada regina in Viennâ civitate remansit, correptus febre, priusquam reverteretur obiit; cuius, corpus jussu regis ad monasterium sancti Benedicti, ubi monachus erat, relatum est. Sanctus¹¹¹³ Bonifacius passus est (CHR. W.).

* D. E. addunt : Constantinus — tyrannizat. ex Siegb.

3. 15. (EINH. A.) A. D. 756. Haistulfus rex Lon-

A gobardorum cum nichil eorum quæ datis obsidibus et facto juramento promisit compleret, Pippinus rex iterum cum exercitu Italiam veniens, eum in Papia obsedit, et ad implenda quæ promisit obsidione coegit; redditamque sibi Ravennam et Pentapolim omnemque exarchatum ad Ravennam pertinentem sancto Petro dedit, hisque peractis, in Galliam rediit. Post cujus abscessum Haistulfus cum ea quæ promisit denuo commutare meditareetur, in venatione de equo suo prolapsus et ex hoc infirmatus, intra paucos dies vivendi finem fecit. Cui Desiderius successit.

4. 16. A. D. 757. Constantinus imperator misit Pippino regi munera, inter quæ et organum; quæ ad eum in Compendio villa pervenerunt, ubi tunc populi sui generalem conventum habuit. Illuc et Thassilo dux Bawariorum cum primoribus gentis suæ venit, fidelitatemque tam ipsi regi Pippino quam filiis ejus Karolo et Karlomanno jurejurando supra corpus sancti Dionisii promisit, nec solum ibi, sed etiam supra corpus sancti Martini itemque sancti Germani id ipsum sacramentum cum omnibus primatibus suis firmavit.

5. 17. A. D. 758. Pippinus rex cum exercitu Saxoniam aggressus est, et quamvis Saxonibus validissime resistentibus et se munitionibus tuentibus, pulsus propugnatoribus prælio, per ipsum, quæ patriam defendere conabantur, vallum intravit; commissoque passim prælio, plurimam ex ipsis multitudinem occidit, et eos ad hoc coegit, ut promitterent, se omne quod juberet facturos et annis singulis 500 equos causa honoris daturus. Illis ita compositis et more Saxonico ut rata essent confirmatis, in Galliam repedavit. — Paulus papa 93us sedit annos 10.

6. 18. A. D. 759*. Natus est Pippino regi filius, quem suo nomine Pippinum vocari vult; sed puer immatura morte preventus, tercio post nativitatem suam anno decessit.

* D. E. addunt : Sanctus Gingulfus in Burgundia a quodam occisus est clerico pro uxoris suæ sibi adamato adulterio.

7. 19. A. D. 760. Waifarius dux Aquitanie cum res æcclesiarum, quæ in sua potestate erant et ad æcclesias sub manu Pippini regis constitutas pertinebant, reddere noluisse, ipsumque regem pro his per legatos suos se commentem audire contempsisset, contumacia sua eundem regem ad suscipiendum contra se bellum concitavit. Contractis ergo rex undique copiis. Aquitaniam intravit, sequè res ac justicias æcclesiarum exacturum pronuntiavit. Cumque in loco qui dicitur Teodoa positus castris consedisset, Waifarius bello concertare non ausus, missa legatione ad regem, sponpondit, se imperata facturum, æcclesiarum jus-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹¹¹ carisius post. corr. parisius 1b. ¹¹¹² in 1. una et dimidia linea erasæ sunt. ¹¹¹³ Sanctus — est postea addita sunt 1.

sticias redditurum; dedit etiam obsides duos de primoribus gentis Adalgarium et Itherium. (*Chr. W.*) Quibus acceptis, rex a bello abstinuit, domumque rediit — Sanctus Othmarus in insulam quæ dicitur Steiu relegatus, migravit ¹¹¹⁴ ad Deum.

8. 20. (*Eixn. A.*) A. D. 761. Waifarius licet obsides dedisset et sacramenta iurasset, satius tamen ratus, si de illato sibi bello superius anno ultionem exigeret, exercitum, qui Francorum possessiones popularetur, usque ad Cabillonem civitatem fecit accedere. Quod cum Pippino regi, generalem conventum agenti in villa Duria, nunciatum fuisset, coactis undique consiliis, cum magno belli apparatu in Aquitaniam ingressus, omnia ferro et igne vastavit, et quædam oppida et castella manu cepit, quædam victori se ultro dederunt. Cumque omnia vastando Lemovicis venisset, regressus est, iterumque in Carisiaco hibernis habitis, natale Domini et pascha ibi peregit. In hac expeditione fuit cum eo filius ejus primogenitus Karolus, ad quem post patris obitum omnis imperii summa pervenit.

9. 21. A. D. 762. Pippinus rex suscepto a se bello finem imponere cupiens, tercio Aquitaniam intravit, captisque Biturica civitate et castello Toarcis, revertitur, hiemavitque in villa Gentiliaco.

10. 22. A. D. 763. Pippinus, habito conventu in Nivernis, quarto Aquitaniam intravit, cunctisque extra munitiones vastatis usque ad oppidum Caduriciam ¹¹¹⁵, cum integro exercitu in Franciam se recepturus, per Lemovicum regreditur. (*Ann. Laur.* — *Eixn. A.*) Tassilo dux Bavarie postponens sacramenta quæ juraverat, et oblitus omnia bona quæ sui avunculus suus Pippinus rex fecerat, simulata infirmitate, ab hac expeditione per dolum se subduxit, et in Bawariam rediit; firmatoque ad defectionem animo, ad conspectum regis se ulterius venturum abjuravit. Rex autem dimisso exercitu, in villa Longlare hiemavit.

11. 23. A. D. 764. Rex Pippinus, distracto in diversa animo propter duo bella, Aquitanicum scilicet jam olim susceptum et Bawaricum propter Tassilonis ducis defectionem suscipiendum, conventum populi sui habuit in Wormacia, dilataque in futurum expeditione, illo anno se domi continuit.

12. 24. A. D. 765. Pippinus generalem conventum in Atiniaco villa habuit, sed et hoc anno nusquam movens expeditionem, Aquis hiemavit. — Corpora ¹¹¹⁶ sanctorum Gorgonii, Naboris et Nazarii de Roma translata sunt in Franciam.

13. 25. A. D. 766. Turci egressi a Caspiis portis, cum Avaribus bellum inierunt, multique ex utrisque perierunt. Pippinus propter conficiendum Aquitanicum bellum, conventu in Aurelianis habito, in Aquitaniam quinto profectus est, et destructum a Waifario Argentomagus castrum reedificavit, dis-

A positoque ibi et in Biturica civitate presidio, regreditur.

14. 26. A. D. 767. Orta questione de sancta Trinitate et de sanctorum imaginibus inter orientalem et occidentalem æcclesiam, id est inter Grecos et Romanos, Pippinus rex in villa Gentiliaco [*al.*, Salmonciaco ¹¹¹⁷] synodum habuit, ventilataque questione, ad bellum predictum conficiendum post natale Domini septimo in Aquitaniam profisciscitur; multisque castellis et pagis captis, Viennam revertitur, ibique pascha celebrato et exercitu recreato, mense Augusto ad reliquias belli profectus est, et Bituricam veniens, conventum in campo habuit; indeque ad Garonnam fluvium accedens, multa castella et petras atque speluncas, in quibus se hostium multitudo plurima defendebat, cepit, reversusque Bituricam, exercitum in hiberna dimisit.

D. E. addunt: Constantinus i. et H. a. rex Sarraacenorum pari — profundum. *ex Sigeb. a. 766.*

15. 27. A. D. 768. Pippinus in Biturica natale Domini celebravit, et cum primum ad gerendum bellum tempus aptum videret, evocato undique exercitu, ad Santonicam civitatem contendit; captoque in itinere Rimisteino, cum ad urbem predictam venisset, mater et soror et neptes Waifarî ducis ad eum adductæ sunt. Quas cum pie susceptas servari jussisset, ad Garonnam fluvium profisciscitur. Ubi ei Heriwigus ¹¹¹⁸ cum alia prefati ducis sorore occurrit, seque et illam regi tradidit. Rebus igitur aliquot prospere gestis, rex revertitur, et in castello quod dicitur Sels pascha celebravit; assumptaque secum uxore sua atque familia, iterum ad urbem Santonicam venit; dimissaque ibi uxore ac familia, cum omnibus copiis ad persequendum Waifarium ducent animum intendit, nec prius desistere instituit, quam aut vivum caperet aut rebellantem interficeret. Quo interfecto in territorio Petragerico, confectoque bello Aquitanico, Santonas reversus est, ibique demorans aliquamdiu, aegritudine decubuit, delatus tamen Turonos apud sancti Martini memoriam oravit, indeque Parisium veniens, 8 Kalend. Octobr. obiit, corpusque ejus in basilica sancti Dionisii humatum est. — Filii vero ejus Karolus et D Karlomannus omnium Francorum consensu ambo reges creati sunt (*Eixn. c. 3*), ea conditione premissa, ut totum regni corpus ex æquo partirentur; et Karolus eam partem quam pater ejus Pippinus tenuerat, Karlomannus vero eam quam patruus eorum Karlomannus possedit, suscepit; et Karolus 7 Idus Octobris in Noviomio civitate, Karlomannus vero in Suessiona, regni susceperunt insignia. (*Eixn. Ann. et Laur.*) Karolusque, qui major erat natu, Aquasgrani profectus, natale Domini ibi celebravit, pascha vero in Rotomago civitate. (*Eixn.*

VARIE LECTIONES.

¹¹¹⁵ XVI. K. Decembris m. 5. ¹¹¹⁶ carduciam 1^a. ¹¹¹⁷ Corpora — Franciam postea anasta 1. ¹¹¹⁸ ita in margine 1. eadem ut videtur manu; Gent. superscripto Sal. Et. salmonciaco vel gentiliaco D. deest 1^b. J. ubi legitur : aliam synolum. — Salmontiaco 5. 9^a. 10. 11. ¹¹¹⁹ herwicus 4^b.

4. 1.) Susceptæ sunt itaque conditiones utrimque, et pars regni divisi juxta modum sibi propositum ab utroque recepta est, mansitque ista quamvis cum magna difficultate concordia, multis ex parte Karlo-
manni societatem separare volentibus, adeo ut quidam eos etiam bello committere sint meditati. Sed in hoc plus suspecti quam periculi fuisse, ipse rerum exitus approbavit, cum defuncto Karlomanno uxor ejus et filii cum quibusdam ex primoribus ejus Italiam fuga pelit, et nullis existentibus causis spreto mariti fratre, sub Desiderii Longobardorum regis patrocinium cum liberis suis se contulit. (EKKH. c. 4.) Et Karlomannus quidem post administratum communiter biennio regnum morbo decessit; Karolus

A autem, defuncto fratre, consensu omnium Francorum rex constituitur. De ejus nativitate atque infantia vel puericia, dicit actuum ejus scriptor Eginhardus, ab eodem principe educatus, quod neque scriptis unquam aliquid declaratum sit, neque quisquam suo tempore inventus sit, qui horum noticiam se habere dixerit; de actibus vero et moribus ceterisque vitæ illius partibus ita explicuit.

* Partibus multa preclara multumque memoranda et omnium pene imperatorum gestis excellentiora facinora luculentissime digessit. E, ubi sequentia omnia — ausus est intrare (col. 853.) desunt.

DESCRIPTIO ACTUUM KAROLI MAGNI.

(EKKH. Vita Kar.) Omnium bellorum quæ gessit primo Aquitanicum, a patre inchoatum, sed nondum finitum, quia cito peragi posse videbatur, fratre adhuc vivo, etiam et auxilium ferre rogato, suscepit, et licet cum fratre, malis quibusdam machinantibus, auxilio frustrasset promisso, susceptam expeditionem strenuissime executus, non prius destitit, quam hoc quod efficere moliebatur perfecit. Nam et illuc dum quemdam, qui post mortem Waifarîi Aquitaniam occupavit bellumque jam pene peractum reparare temptavit, Aquitaniam relinquere et in Wasconiam fugere coegit. Quem tamen ibi consistere non sustinens, transmisso amice Garunna, Lupu Wasconum duci mandat, ut perfugam reddat, quod ni festinat, faciat, bello se illum expostulaturum. Sed Lupus saniori usus consilio, non solum Hunofildum reddidit, sed etiam se ipsum cum provincia cui preerat ejus potestati permisit. (EKKH. Ann. a. 775. — Vita. Ann.) Quo bello finito, rogatu et precibus Adriani pontificis Romani, insolentiam Desiderii Longobardorum regis ferre non valentis, bellum contra Longobardos suscepit, copiasque quas adduxerat dividens, unam partem cum Bernhardo patruo suo per montem Jovis ire precepit, alteram ipse ducens per montem Cinisium, Italiam intravit, (Vita) nec prius destitit, quam Desiderium regem, longa obsidione in Papia fatigatum, in deditionem susciperet et perpetuo exilio deportaret, filium vero ejus Adalgisum, in quo omnium spes stare videbatur, non solum regno sed etiam Italia excedere compelleret, omnia Romanis ablata restitueret, Rothgisum, Foro-Juliani ducatus prefectum, nova molientem obprimeret, totamque Italiam suæ ditioni subjugaret, subactæque filium suum Pippinum regem preponeret. Post ejus belli finem Saxonicum, quod quasi intermissum videbatur, repetitum est, quo nullum neque prolixius neque atrocius Francorum, que populo laboriosius susceptum est, quia Saxones, sicut omnes fere Germaniæ nationes, et natura feroces et idolorum cultui dediti, neque divina neque

humana jura polluere vel transgredi arbitrabantur inhonestum haberi. Susceptum est igitur adversus eos bellum, quod magna utrimque animositate, majore tamen Saxonum dampno per continuos 50 annos gerebatur. Poterat siquidem citius finire, si Saxonum perfidia hoc pateretur. Dictu difficile est, quotiens, superati ac supplices regi se dediderunt, imperata facturos polliciti sunt, obsides qui imperabantur absque dilatione dederunt, legatos qui mittebantur susceperunt; aliquotiens ita edomiti et emoliti, ut etiam cultum daemonum dimittere et christianæ religioni se subdere velle promitterent; sed sicut ad hæc facienda aliquotiens proni, sic ad eadem pervertenda semper fuere precipites. Regis vero magnanimitas aut per se aut per comites suos, misso exercitu, perfidiam illorum semper ulciscabatur, donec, omnibus qui resistere solebant profligatis, decem milia hominum ex his, qui utrasque ripas Albis fluminis incolebant, cum uxoribus et parvulis sublatos transtulit, et per Galliam et Germaniam ultimoda divisione distribuit; eaque conditione bellum per tot annos tractum constat esse finitum, ut abjecto daemonum cultu, christianæ religionis sacramenta susciperent. Hoc autem bellum licet tam diu pertraheretur, ipse tamen non amplius quam bis acie conflixit cum hoste, semel juxta montem qui Osneggi dicitur in loco Theotmelli nominato. et iterum juxta Hasa fluvium, et hoc uno mense, paucis diebus interpositis. Sed his duobus præliis ita devicti sunt, ut ulterius regem neque provocare, neque venienti resistere, nisi aliqua loci munitione defensi, auferrent. Plures tamen eo bello tam ex nobilibus Francorum quam Saxonum et functi summis honoribus viri consumpti sunt. Tandem anno tricesimo tercio finitum est. Nec minus interea Hispaniam quoque debellavit; nam Aquitaniam et Wasconiam primum subjecit. Britones quoque domuit missaque expeditione imperata facere coegit. — Ipse postea cum exercitu Italiam ingressus, ac per Romam iter agens, Capuam urbem Campaniæ accessit, ibique positus

VARIE LECTIOES.

castris, bellum Beneventanis, ni dederentur, com-
minatus est. Prevenit hoc dux gentis Aragisus ¹¹³⁰,
filiosque suos Rumoldum et Grimoldum cum magna
pecunia regi obviam mittens, rogat, ut filios suos
obsides suscipiat, seque cum gente imperata factu-
rum, preter hoc solum si ipse ad conspectum venire
cogeretur. Rex utilitate gentis magis quam ejus
obstinatione considerata, oblatos sibi obsides susce-
pit, eique, ut ad conspectum venire non cogeretur,
pro magno munere concessit, et minore filio gratia
obsidatus retento, majorem patri remisit, legatisque
ob sacramenta fidelitatis a Beneventanis exigenda
cum Aragiso dimissis, Romam rediit, consumptisque
ibi in sanctorum veneratione aliquot diebus, Galliam
revertitur. — Bajoaricum deinde bellum et repente
ortum et celeri fine completum est, quod superbia
simul et socordia Tassilonis ducis excitavit, qui hor-
tatu uxoris, quæ filia Desiderii regis erat ac patris
exilium per maritum ulcisci posse putabat, juncto
fœdere cum Hunis, qui Bajoariis sunt ab oriente
contermini, non solum imperata non facere sed re-
gem bello provocare temptabat. Cujus contumaciam,
quia nimia videbatur, animositas regis ferre nequi-
verat, ac proinde contractis undique copiis, Ba-
oariam petiturus, ad Licum amnem venit, qui Bajoa-
rios ab Alemanniis dividit. Cujus in ripa castris col-
locatis, priusquam provinciam intraret, animum du-
cis per legatos statuit experiri. Sed ille pertinaciter
agere nec sibi vel genti utile ratus, regi se supplex
permisit, obsides qui imperabantur dedit, inter quos
et filium suum Theodonem, data insuper fide cum
juramento, quod ab illius potestate ad defectionem
nemini suadenti consentiret; sicque bello, quod
quasi maximum videbatur futurum, celerimus est
finis impositus. Tassilo tamen postea evocatus ad
regem, neque redire permissus est, neque provinciam
quam tenebat ulterius duci, sed comitibus est com-
missa. (V. Ann. a. 788.) Nam cum Tassildux reus
majestatis judicatus, capite dampnaretur, clementia
regis vita sibi concessa, mutato habitu in monaste-
rium missus est, filius quoque ejus Theodo detonsus
monasticæ conversationi deputatus est. — (Vita.)
His motibus ita compositis, Sclavis, qui nostra con-
suetudine Wilci, propria vero lingua Weletabi di-
cuntur, bellum illatum est, in quo Saxones, velut
auxiliares inter ceteras nationes, quanquam ficti et
minus devota obedientia, militabant, unaque hac
expeditione idem Sclavi ita sunt domiti, ut ulterius
jussis non contrairent. — Maximum omnium quæ a
Karolo gesta sunt bellorum preter Saxonicum huic
bello successit, illud videlicet quod contra Avâres
sive Hunos susceptum est, quod ille et animosius
quam cetera et longe majori apparatu administra-
vit. Unam tamen per se in Pannoniam — nam hanc
provinciam ea gens incolebat — expeditionem fecit,
cetera filio suo Pippino ac prefectis provinciarum,

A comitibus etiam ac legatis perficienda commisit.
Quæ cum ab his strenuissime fuissent impleta, oc-
tavo tandem anno idem bellum consummatum est.
Quot prælia in eo gesta sint, quantumque sanguinis
effusum, testatur Pannonia omni pene habitatore
vacua et locus, in quo regia Cagani erat, ita deser-
tus, ut ne vestigium quidem humanæ habitationis
in eo appareat. Tota in hoc bello Hunorum nobilitas
periiit, tota gloria decidit, omnis pecunia et congesti
ex longo tempore thesauri direpti sunt, neque ullum
bellum contra Francos exortum humana potest me-
moriam recordari, quo illi magis ditati et opibus aucti
sint, quippe cum usque in id temporis pene paupe-
res viderentur. Tantum auri et argenti in regia re-
pertum, tot spolia preciosa in præliis subbata, ut
merito credi possit, hoc Francos Hunis jure abstu-
lisse, quod Huni prius aliis gentibus injuste eripue-
runt. — *Descriptio* ¹¹³¹ *terræ Hunorum*: Terra
quippe Hunorum, ut antiquorum temporum relato-
res testantur (*Mon. Sang.* 11, 1), novem circulis,
quos Teutonici haga dicunt, cingebatur, quorum
singuli ita stipitibus quernis sive faginis vel abie-
gnis erant extructi, ut de margine ad marginem
viginti pedum tenderetur in latum et toti-
dem subrigerentur in altum, cavitas ¹¹³² autem uni-
versa aut durissimis lapidibus aut creta tenacissima
repleretur, porro superficies vallorum eorundem in-
tegerimis cespitibus tegeretur. Inter quorum confinia
plantabantur arbusculæ, quæ, ut cernere solemus,
abscissæ atque projectæ comas caudium foliorumque
proferunt. De primo autem circulo usque ad secun-
dum 20 miliaria Teutonica protendebantur, et inde
similiter ad tertium, et ita usque ad nonum, quamvis
ipsi circuli alius alio multo contractiores fuissent.
Inter hos igitur aggeres ita vici villæque erant loca-
tæ, ut de aliis ad alias vox humana posset audiri.
Contra eadem vero ædificia inter inexpugnabiles
muros portæ non satis late erant constitutæ, per
quas la'rocinandis gratia non solum exteriores, sed
etiam interiores solebant exire. De circulo quoque
ad circulum sic erant possessiones ¹¹³³ et habita-
cula undique versum ordinata, ut clangor tubarum
inter singula cujusque rei posset significativus ¹¹³⁴
adverti. Ad has ergo munitiones per ducentos et eo
amplius annos, qualescumque omnium occidenta-
lium divitias congregantes, cum et Gothi et Wan-
dali quietem hominum perturbarent, orbem occi-
dum pene vacuum dimiserunt. Quos tum invictissi-
mus Karolus in annis octo ita perdomuit, ut de eis
ne minimas quidem reliquias remanere permiserit.
A Vulgaribus vero ideo manum retraxit, quia vide-
licet, Hunis extinctis, regno Francorum nichil noci-
turi viderentur. Porro prædam in Pannonia reper-
tam per episcopos vel monasteria liberalissima di-
visione distribuit. (Exn. *Vita Kar.*) Duo tantum ex
proceribus Francorum eo bello perierunt. Hericus

VARIAE LECTIONES.

¹¹³⁰ aragisus 1b. ¹¹³¹ Hæc in margine rubro colore scripta sunt. 1. ¹¹³² civitas 4, ei civitas 9r. ¹¹³³ possessiones 1. ¹¹³⁴ significantius 4. 5. 9r. 10. 11.

dux Forojulianus in Liburnia juxta Tarsicam maritimam civitatem insidiis oppidanorum interceptus, et Geroldus Bajoariae praefectus in Pannonia, cum contra Hunos praeliaturus aciem strueret, incertum a quo, cum duobus tantum qui eum obequitantem ac singulos cohortantem comitabantur, interfectus est. Ceterum incruentum pene Francis bellum hoc fuit et prosperrimum exitum habuit, tametsi diutius sui magnitudine traheretur. Post quod et Saxonium sua prolixitate congruentem finem accepit. — Boemicum quoque et Lilonicum, quae postea exorta sunt, durare non potuerunt, quorum utrumque ductu Karoli junioris celeri fine completum est. — Ultimum contra Normannos qui Dani vocantur, primo pyratice exercentes, deinde majori classe litora Galliae atque Germaniae vastantes, bellum susceptum est, quorum rex Godefridus adeo vana spe inflatus erat, ut sibi totius Germaniae promitteret potestatem; Fresiam quoque atque Saxoniam haut aliter atque suas provincias estimabat. Jam Abodritos vicinos suos in suam ditionem redegerat, jam eos sibi vectigales fecerat, jactabat etiam se brevi Aquisgrani, ubi regis comitatus erat, cum maximis copiis adventurum. Nec dictis ejus quamvis vanissimis omnino fides abneebatur, quin potius aliquid tale inchoaturus, nisi festinata fuisset morte preventus, putabatur. Nam a proprio satellite, sive ut quidam verius estimant (*Mon. Sang.* II, 13), a proprio filio, cujus matrem abjecerat et aliam duxerat, interfectus, et suae vitae et belli a se inchoati finem fecit.

(*Einu. Vita Kar.*) Haec sunt bella, quae rex potentissimus per annos 46 — tot enim annis regnavit — in diversis terrarum partibus summa prudentia atque felicitate gessit, quibus Francorum regnum, quod post patrem Pippinum magnum quidem et forte suscepserat, ita nobiliter ampliavit, ut pene duplum reddiderit. Nam cum prius non amplius quam ea pars Galliae, quae inter Rhenum et Ligerem fluvium oceanumque ac mare Balearicum jacet, et pars Germaniae, quae inter Saxoniam et Danubium ac Salam fluvium, qui Thuringos et Sorabos dividit, postea incolitur a Francis qui orientales dicuntur, et praeter haec Alemanni atque Bajoarii, ad regni Francorum potestatem pertinerent: ipse per bella memorata primo Aquitaniam et Wasconiam totumque Pyrenaei montis jugum et usque ad Hyberum amnem, qui apud Novarras ¹¹⁹⁹ ortus et fertilissimos Hispaniae agros secans, sub Tertiosae civitatis menia Balearico mari miscetur, deinde Italiam totam ab Augusta Praetoria usque in Calabriam minorem, in qua Grecorum ac Beneventorum constat esse confinia, tum Saxoniam, quae Germaniae quidem magna pars est, et ejus, quae a Francis incolitur, duplum in lato habere putatur, cum ei longitudo possit esse consimilis. deinde utramque Panno-

Amiam et appositam in altera Danubii ripa Daciam, Histriam quoque et Lyburniam atque Dalmatiam, exceptis maritimis civitatibus, quas ob amicitiam et junctum cum eo foedus Constantinopolitanum imperatorem habere permisit, deinde omnes barbaras et feras nationes, quae inter Rhenum ac Visulam fluvios oceanumque ac Danubium posita, lingua quidem pene similes, moribus vero atque habitu valde dissimiles, Germaniam incolunt, ita perdomuit, ut eas tributarias efficeret. Auxit etiam gloriam regni sui, quibusdam regibus ac gentibus per amicitiam sibi conjunctis. Adeo namque Adefonsum, Galiciae atque Asturicae ¹¹⁹⁹ regem, sibi societate devinxit, ut is cum ad eum vel litteras vel legatos mitteret, non aliter ac apud illum quam proprium suum appellari juberet.

Scotorum quoque reges sic habuit ad suam voluntatem per munificentiam inclinosos, ut eum nunquam nisi dominum, seque subditos et servos ejus pronunciarent. Cum Aaron rege Persarum, qui excepta India totum pene tenebat Orientem, talem habebat in amicitia concordiam, ut is gratiam ejus omnium qui in toto orbe regum ac principum amicitiae praeponeret, solumque honore ac munificentia sibi colendum judicaret. — Imperatores etiam Constantinopolitani, Nicephorus, Michael et Leo, ultro amicitiam et societatem ejus expetentes, complures ad eos misere legatos. Cum quibus tamen, propter susceptum a se imperatoris nomen, et ob hoc, quasi qui imperium eis praeperere vellet, valde suspectum, foedus firmissimum statuit, ut nulla inter partes cujuslibet scandali remaneret occasio.

Erat enim semper Romanis et Grecis Francorum suspecta potentia. Unde et illud Graecum exstat proverbium *τον φραγκον φυλον διχης γιντοιν ου πειχης*. — Qui cum tantus in ampliando regno et subigendis exteris nationibus existeret et in ejusmodi occupationibus assidue versaretur, opera tamen plurima ad regni decorem et commoditatem pertinentia diversis in locis inchoavit, quaedam etiam consummavit; inter quae praecipua non immerito videri possunt basyllica sanctae Dei genitricis Aquisgrani opere mirabiliter constructa, et pons apud Mogontiam in Rheno quingentorum passuum longitudinis; nam tanta est ibi fluminis latitudo. Qui tamen uno anno antequam decederet incendio conflagravit, nec refici potuit propter festinatum illius decessum, quamquam in ea meditatione esset, ut pro ligneo lapideum restitueret. Inchoavit et palatia operis egregii, unum haud longe a Mogontiacae civitate, juxta villam cui vocabulum est Iagelenheim, alterum Noviomagi super Vahalem fluvium. Praecipue tamen aedes sacras ubicumque in toto regno suo vetustate collapsas comperit, pontificibus et abbatibus, ad quorum curam pertinebant, ut restaurarentur, imperavit, adhibens curam per legatos, ut imperata perficerent. Talem eum in ampliando et tuendo simulque ordinando regno fuisse

VARIAE LECTIONES.

¹¹⁹⁹ ita codd. ¹¹⁹⁹ Adefonsum atque Astrucie 1b.

constat; ceterum, qualis in domestica cura fuisset, dicatur. — Post mortem patris cum fratre regnum partitus tanta patientia simulatas et invidiam ejus tulit, ut omnibus mirum videretur, quod ne ad iracundiam quidem ab eo provocari potuisset. Deinde cum matris hortatu filiam Desiderii regis Longobardorum duxisset uxorem, post annum repudiavit eam, et Hildigardam de gente Suavorum, precipuæ nobilitatis feminam, in matrimonium accepit, de qua filios tres, Karolum videlicet ac Pippinum et Ludowicum, totidemque filias, Ruothrudem et Berhtam et Gislam, genuit. Habuit et alias tres filias, Theoderatam et Hiltirudam et Ruothheidem, duas de Fastrada uxore, quæ de orientalium Francorum, scilicet Germanorum, gente erat, terciam de concubina quadam. Defuncta Fastrada, Luitgardam Alamannam duxit, de qua liberos non habuit. Post ejus mortem tres habuit concubinas, Gersuindam Saxonici generis, de qua ei filia nomine Adeltrud nata est, Regenam, quæ ei Druogonem et Hugonem genuit, Adelindam quoque, quæ Theodericum procreavit. — Mater quoque ejus Bertrada in magno apud eum honore consenuit; colebat enim eam cum magna reverentia, ita ut nulla unquam invicem sit exorta discordia, nisi in divortio filie regis Desiderii, quam illa suadente acceperat. Decessit tandem post mortem Hiltigardæ, cum jam tres nepotes suos totidemque neptes in filii domo vidisset. Quam ille in eadem basilica qua pater situs est, apud Sanctum Dionisium magno cum honore fecit humari¹¹⁸⁷. — Erat ei unica soror nomine Gisla, a puellaribus annis religiosæ conversationi mactata, quam similiter ut matrem magna coluit pietate, quæ etiam paucis ante obitum illius annis, in eo quo conversata est monasterio decessit. — Liberos suos ita censuit instituendos, ut tam filii quam filie primo liberalibus studiis, quibus et ipse operam dabat, erudirentur, tum filios, cum primum ætas patiebatur, more Francorum equitare, armis ac venatibus exerceri fecit, filias vero lanificio assuescere, coloque ac fuso, ne per otium torperent, operam impendere, atque ad omnem honestatem erudiri jussit. Ex his omnibus duos tantum filios et unam filiam, priusquam moreretur, amisit, Karolum, qui major natu erat, et Pippinum, quem regem Italiæ prefece- rat, et Ruothrudem, quæ filiarum ejus primogenita et a Constantino Grecorum imperatore, filio Leonis et Hyrene fuerat desponsata. Quorum Pippinus unum filium Bernhardum, filias autem quinque superstitis reliquit, in quibus rex pietatis suæ precipuum documentum ostendit, cum nepotem patri succedere et neptes inter filias suas educari fecit. Filiorum ac filiarum tantam¹¹⁸⁸ in educando curam habuit, ut nunquam domi positus sine ipsis cœnaret, nunquam iter sine illis faceret. Adequitabant ei filii, filie vero pone s'quebantur, quarum agmen

A extremum ex satellitum numero ad hoc ordinati tuebantur. Quæ cum pulcherrimæ essent et ab eo plurimum diligerentur, mirum dictu, quod nullam earum cuiquam aut suorum aut exterorum nuptium dare voluit, sed omnes secum usque ad obitum suum in domo sua retinuit, dicens; se earum contubernio carere non posse, ac propter hoc, licet alias felix, adversæ fortunæ indignitatem expertus est; quod tamen ita dissimulavit, acsi de eis nulla unquam alicujus probri suspicio exorta vel fama dispersa fuisset. — Erat ei filius nomine Pippius ex concubina editus, cujus inter ceteros mentionem facere distuli, facie quidem pulcher, sed gibbo deformis. Is cum pater bello cum Hunis suscepto in Bajoaria hiemaret, cum quibusdam e primoribus Francorum, qui eum vana regni promissione illexerant, adversus patrem conjuravit. Quem post fraudem detectam et conjuratorum dampnationem, detonsus, in cœnobio Prumia religiosæ vitæ jam volentem vacare permisit. Facta est et alia prius contra eum in Germania valida conjuratio, cujus auctores partim luminibus orlati, partim incolomes, omnes tamen exilio deportati sunt, neque ullus ex eis interfectus est, nisi tres tantum, qui cum se, ne comprehenderentur, strictis gladiis defenderent, aliquos etiam occidissent, quia aliter coerceri non poterant, interempti sunt. Harum tamen conjurationum Fastradæ reginæ crudelitas causa et origo dicitur extitisse, et ideo in ambabus contra regem conspiratum est, quia uxoris crudelitati consentiens, a suæ naturæ benignitate ac mansuetudine videbatur exorbitasse. Ceterum per omne suæ vitæ tempus ita cum summo omnium amore atque favore domi et foris conversatus est, ut nunquam ei vel minima injuste credulitatis nota a quoquam fuisset objecta. Amabat peregrinos et in eis suscipiendis magnam habebat curam, adeo ut eorum multitudo non solum palatio, verum etiam regno non immerito videretur onerosa. Ipse tamen præ magnitudine animi hujuscemodi pondere¹¹⁸⁹ minime gravabatur, cum etiam ingentia incommoda laude liberalitatis ac bonæ famæ mercede compensaret. — Corpore fuit amplo atque robusto, statura eminenti, quæ tamen non excederet — nam septem suorum pedum proceritatem ejus constat habuisse mensuram — apice capitis rotundo, oculis pregrandibus ac vegetis, naso paululum in mediocritatem excedenti, canicie pulchra, facie læta et hylari, unde formæ auctoritas ac dignitas tam stanti quam sedenti plurima acquirebatur. Quanquam enim cervix obesa et brevior venterque videretur projectior, tamen hæc ceterorum membrorum celabat æqualitas. Incessu erat firmo, totaque corporis habitudine virili, voce clara quidem, sed quæ minus corporis formæ conveniret, validudine prospera, præter quod antequam decederet per quatuor annos crebro febribus corri-

VARIE LECTIONES.

¹¹⁸⁷ humare corr. humari 1. ¹¹⁸⁸ tantum (corr. tantam?) 1. tantum 9c. 10. Fl. ¹¹⁸⁹ onere 5

piebatur, ad extremum etiam uno pede claudicabat. Erat eloquentia copiosus et exuberans, poteratque quicquid vellet aperissime exprimere; nec patrio sermone contentus, etiam peregrinis linguis ediscendis operam dabat, in quibus Latinam ita didicit, ut ea ac patriæ lingua orare sit solitus, Grecam vero melius intellegere quam pronunciare poterat. Artes liberales studiosissime coluit, earumque doctores plurimum veneratus, magnis extulit honoribus. In discenda grammatica Petrum Pisanum diaconem senem audivit, in ceteris disciplinis Albinum cognomento Alwinum, item diaconum de Britannia, virum undecumque doctissimum, preceptorem habuit, apud quem et rethoricæ et dialecticæ, precipue tamen astronomicæ ediscendæ plurimura et temporis et laboris impertivit. Discebat et artem computandi, et intentione sagaci siderum cursum curiosissime rimabatur. Templatat et scribere, tabulas et codicillos ad hoc in lecto sub cervicalibus circumferre solebat, ut cum vacuum tempus esset, manum litteris effligandis assuesceret; sed parum successit labor preposterus ac sero inchoatus. Assidue exercebatur equitando ac venando, quod illi gentilicium erat, quia vix ulla in-terris natio invenitur, quæ in hac arte Francis possit cœquari. Delectabatur etiam vaporibus aquarum naturaliter calentium, frequenti natatu corpus exercens, cujus adeo peritus fuit, ut nullus ei juste valeat anteferri. Ob hoc etiam Aquisgrani regiam extruxit, ibique extremos vitæ annos usque ad obitum perpetim duxit. — In cibo et potu erat temperans, sed in potu temperantior, ita ut super cœnam raro plus quam ter biberet; cibo non adeo abstinere poterat, ut sepe quereretur, noxia suo corpori esse jejunia. Convivabatur rarissime, et hoc precipuis tantum festivitibus, tunc tamen cum magno hominum numero. Cœna cotidiana quaternis tantum ferculis prebebatur, præter carnem assam, quam venatores veribus inferre solebant, qua ille libentius quam ullo alio cibo vesceretur. Inter cœnandum aut aliquod acroma aut lectorem audiebat. Legebantur ei hystorix et antiquorum res gestæ, delectabatur etiam libris sancti Augustini, precipueque his qui de civitate Dei preitulati sunt. — Circa pauperes sustentandos et gratuitam liberalitatem, quam Greci *elerosinam* vocant, devotissimus erat, ut qui non in patria solum et in suo regno id facere curaverit, verum trans maria in Syriam et Ægyptum atque Africam, Hierosolimis, Alexandriæ, Kartagini, ubi christianos in paupertate vivere compererat, pœnariæ illorum compatiens, pecuniam mittere solebat, ob hoc maxime transmarinorum regum amicitias expetens, ut christianis sub eorum dominatu degentibus refrigerium aliquod ac relevatio proveniret. Colebat præ ceteris sacris locis apud Romam beati Petri apostoli æcclesiam, in cujus donaria magnam vim pecunie congegessit. Neque ille toto regni sui tempore quicquam duxit antiquius, quam ut urbs Roma sua opera suoque labore vetere polleret au-

toritate, et ecclesia sancti Petri per illum non solum tuta ac defensa, sed etiam suis operibus pre omnibus æcclesiis esset ornata atque ditata. Quam cum tanti penderet, tamen intra 46 annorum quibus regnaverat spacium *quater tantum* illo votorum solvendorum ac supplicandi causa *profectus est*. Ultimi adventus sui non solum hæ fuerunt causæ, verum etiam quod Romani Leonem pontificem multis affectum injuriis, erutis scilicet, ut quidam dicunt, oculis, linguaque amputata, fidem regis implorare compulerunt. Idcirco Romam veniens propter reparandum, qui nimis conturbatus erat, æcclesiæ statum, ibi totum hiemis tempus extraxit. Quo tempore imperatoris et augusti nomen accepit, quod primo in tantum aversatus est, ut affirmaret, se eodie, quamvis precipua festivitas esset, æcclesiam non intraturum, si prescire potuisset pontificis consilium. Invidiam tamen suscepti nominis, Romanis imperatoribus super hoc indignantibus, magna tulit patientia, vicitque eorum contumaciam magnanimitate, qua eis procul dubio longe prestantior erat, mittendo ad eos crebras legationes et in epistolis fratres eos appellando. Post susceptum imperiale nomen cum adverteret multa legibus populi sui deesse — nam Franci duas habent leges, in plurimis locis valde diversas —, cogitavit, quæ deerant addere, et discrepantia unire, prava quoque ac perperam prolata corrigere; sed de his nichil aliud ab eo factum est, nisi quod pauca capitula et ea imperfecta legibus addidit. Omnium tamen nationum, quæ sub ejus dominatu erant, jura, quæ scripta non erant, scribi ac litteris mandari fecit; item barbara et antiquissima carmina, quibus veterum regum actus et bella canebantur, scripsit et memorie mandavit. Inchoavit et grammaticam patrii sermonis; mensibus etiam juxta propriam linguam vocabula impositit, qui ante id temporis apud Francos partim Latinis, partim barbaris nominibus pronunciabantur, et Januarium appellavit *wintermanoth*, Februarium *hornung*, Martium *lencinmanoth*, Aprilem *ostermanoth*, Maium *vunnemanoth*, Junium *brahmanoth*, Julium *howimanoth*, Augustum *arnmanoth*, Septembrem *witmanoth*, Octobrem *windemanoth*, Novembrem *herbistmanoth*, Decembrem *heilicmanoth*. Item ventos 12 propriis appellationibus insignivit, cum prius non amplius quam vix quatuor ventorum vocabula possent inveniri. Et subsolanum vocavit *osterwint*, eorum *ostsundroni*, euroaustum *sundostroni*, austrum *sundroni*, austroafricum *sundwestroni*, africanum *westsundroni*, zephirum *westroni*, chorum *westnordroni*, circum *nordwestroni*, septentrionem *nordroni*, aquilonem *nordostroni*, vulturum *ostnordroni*. — Religionem christianam, qua ab infantia fuerat imbutus, sanctissime et cum summa pietate excoluit, ac propter hoc plurimæ palchritudinis basylicam Aquisgrani extruxit auroque et argento et luminaribus atque ex ære solido cancellis et januis adornavit. Ad cujus structuram cum columnas et marmora aliunde habere non posset, Ro-

rua atque Ravenna devehenda curavit. *Æcclesiam* A mane et vespere, item nocturnis horis et sacrificii tempore, quoad validudo eum permiserat, impigre frequentabat, curabatque magnopere, ut omnia quæ in ea gerebantur cum maxima fierent honestate, edituos creberrime commonens, ne quid indecens aut sordidum vel inferri vel in ea remanere permitterent. Sacrorum vasorum ex auro et argento vestimentorumque sacerdotalium tantam in ea copiam procuravit, ut in sacrificiis celebrandis ne janitoribus quidem, qui ultimi ordinis sunt, privato habitu ministrare necesse fuisset. — Legendi atque psallendi disciplinam diligentissime emendavit; erat enim utriusque admodum eruditus, quanquam ipse nec publice legeret, nec nisi summis et in commune cantaret. (*Monach. Sangall.* 1, 5, 7.) Fuit autem consuetudo, ut in basylica ejus magister scolæ designaret pridie singulis, quod responsorium quis cantare deberet in nocte; lectiones vero nullus cuiquam recitandas injunxit, nullus ad terminum vel ceram imposuit, vel unguibus saltem quantumcumque signum impressit; sed cuncti omnia quæ legenda erant ita sibi nota facere curarunt, ut quando inopinate legere juberentur, irreprehensibiles apud eum invenirentur. Digito autem vel baculo porrecto vel ex latere suo ad procul sedentes aliquo directo, demonstravit quem legere voluisset. Finem vero lectionis sono gutturis designavit; ad quem universi ita intente suspensi sunt, ut sive finita sententia, sive in media distinctione, sive subdistinctione significaret, nullus sequens superius aut inferius incipere presumeret, quantumcumque incongrua finis aut initium viderentur; et hoc modo factum est, ut etiam si non intelligerent, omnes in ejus palatio lectores optimi fuissent. Nullus alienus, nullus etiam novus, nisi legere sciens et canere, chorum ejus ausus est intrare.

Extremo vero tempore cum jam et morbo et senectute premeretur, evocatum ad se Ludewicum filium suum Aquitaniam regem, qui solus filiorum Hildigardæ reginæ supererat, congregatis sollemniter de toto Francorum regno primoribus (*Eisn. Vita. Kar.*), cunctorum consilio consortem sibi totius regni et imperialis nominis heredem constituit; impositoque capiti ejus diademate, imperatorem et augmentum jussit appellari. Susceptum est hoc ejus consilium ab omnibus qui aderant cum magno favore; nam divinitus ei propter regni utilitatem videbatur inspiratum; auxitque majestatem ejus hoc factum, et exteris nationibus non minimum terroris incussit. — Dimisso deinde in Aquitaniam filio, ipse more solito, quamvis senectute confectus, non longe a regia Aquæ nisi venatum proficiscitur, exactoque in hujuscemodi negotio quod reliquum erat autumni, circa Kalendas Novemb. Aquasgrani revertitur. Cumque ibi hiemaret, mense Januario febre valida

corruptus, decubuit, statimque, ut in febribus solebat, cibi abstinentiam sibi indixit, arbitratus hac continentia morbum posse depelli vel certe mitigari. Sed accedente ad febrem lateris dolore, quem Greci pleurisin dicunt, illoque adhuc inedia retinente neque corpus aliter quam rarissimo potu sustentante, septimo postquam decubuit die, sacra communione percepta, decessit, anno ætatis suæ 72^a et ex quo regnare cœperat 46^a, indict. 7^a 1130, 5 Kal. Febr., hora diei tertia. Cujus corpus more solemnibus lotum et curatum, maximo totius populi luctu æclesiæ illatum atque humatum est. Dubitatum est primo, ubi reponi deberet, eo quod ipse vivus de hoc nichil precepisset. Tandem omnium animis sedit, nusquam honestius cum tumulari posse, quam in ea basylica, quam ipse propter amorem Dei et domini nostri Ihesu Christi, et ob amorem sanctæ et æternæ virginis genitricis ejus, proprio sumptu in eodem vico construxit. In hac sepultus est eadem die qua defunctus est, arcusque supra tumulum deauratus cum imagine et titulo extractus est. Qui titulus hoc modo descriptus est: *Sub hoc conditorio situm est corpus Karoli magni atque orthodoxi imperatoris, cui regnum Francorum nobiliter ampliavit et per annos 46 feliciter rexit.*

* E. pergit : Idem vero imparator cum jam morbo, etc.

* Stephanus 1131 papa 94us sedit annos 3, menses 5, dies 28.

* D. E. addunt : Rome Paulo — scandalo. Hoc per zelum — privato. et post 28 : Ille tam — crisma, Venerationem s. i. c. e. p. a. ex Sigeb. a. 767 et 768.

Anni Anni.
Constantini. Karoli.

28.

1. Anno dominicæ incarnationis 769, Karolus Magnus, Pippini filius, diviso post patrem regno, cum fratre (cf. *Chr. W.*) Karlomanno regnare cœpit, et 46 regnavit annis, tribus cum fratre, 43 sæculis postea (*Eisn. Ann.*). Cujus anno primo Hunoldus quidam Aquitaniam, quæ in sortem Karoli cesserat, invasit, et provincialium animos ad concitanda nova excitans, bellum, quod pater ejus Pippinus occiso Walfario consummasse visus est, renovavit. Contra quem Karolus profectus, fratris auxilium postulavit; sed D impediens malis hominibus, habere non potuit colloquio tamen cum eo habito, ad persequendum Hunoldum profectus est, eumque, ad Lupum Wasconicæ ducem fugitivum missa legatione, recepit cum uxore sua, ipsoque Lupo eum tota Wasconia sibi obediente, regressus est.

29. 2. A. D. 770. Karolus rex habuit generalem conventum in Wormacia civitate. Berithrada vero, mater regum, cum Karlomanno 1132 minore filio apud Salussam locata, pacis causa in Italiam proficiscitur, peractoque negotio pro quo ibat, adoratus etiam Romæ sanctorum apostolorum liminibus, ad

VARIE LECTIONES.

1130 Indict. 7. eadem manu superscripta sunt 1. no. 1.

1131 Stephanus — 28. post add. 1. 1132 Karloman-

filios regreditur. — (Chr. W.) Corpus sancti Othmari in insula qua defunctus est per decem annos incorruptum reperitur, ablatumque in basylica sancti Galli sepelitur.

30. 3. (Einsu. Ann.) A. D. 771. Karlomannus in villa quæ dicitur Salmoniacus defunctus est 2 Non. Decemb., et Karolus rex ad capiendum ex integro regnum auium intendens, Carbonacum villam venit, ibique Williharius episcopus Sedunensis et Folradus presbiter aliique plures sacerdotes, comites etiam atque primates fratris sui ad eum venerunt, uxor vero Karlomanni cum filiis et parte optimatum ad Italiam profecta est.

31. 4. A. D. 772. Rex Karolus, congregato Wormaciæ generali conventu, Saxoniam bello aggredi statuit, eamque sine mora ingressus, cunctaque ferro et igni depopulatus, Eresburg castrum cepit, idolum, quod a Saxonibus Irminsul vocabatur, evertit. In cujus destructione cum in eodem loco per triduum moraretur, contigit, ut propter continuam cæli serenitatem, exsiccatis omnibus illius loci rivis et fontibus, aqua ad bibendum inveniri non posset. Sed subito divinitus, ut creditur in cuiusdam torrentis concavo tanta vis aque eruperat, quiescentibus cunctis tempore meridiano, ut omni exercitui sufficeret. Tunc rex, idolo destructo, Wisaram fluvium accessit, ibique acceptis a Saxonibus duodecim obsidibus, recessit. Adrianus ¹¹³³ papa 95us ordinatus sedit annos 24.

52. 3. A. D. 775. Adrianus papa, cum insolentiam Desiderii regis et oppressionem Longobardorum ferre non posset, legationem ad Karolum mittens, opem ejus imploravit. Qui collecto exercitu veniens, Desiderium intra Ticinum obsedit, totumque hibernum tempus multa moliendo in hac obsidione consumpsit. — Dum hæc in Italia geruntur, Saxones, nacta occasione pro absentia regis, contiguos sibi Hassorum terminos populantur; venientesque in locum qui Fritleslar nominatur, æcclesiam a beato Bonifacio dedicatam incendere moliti sunt (A. Laur.), quam ipse sanctus martyr per spiritum prophetiæ nunquam incendio violari predixit. Cumque multa vi eam incendere conarentur, apparuerunt quibusdam et e christianis atque paganis duo juvenes in albis, qui eam protexerunt ab igne; ntuque divino immisso terrore, omnes in fugam conversi sunt, nemine extrinsecus persequente. Inventus est autem postea unus ex eisdem Saxonibus mortuus juxta æcclesiam ipsam genibus acclivis, ligna et ignem habens in manibus, et quasi ore flans ad incendendam eandem basylicam. (Einsu. Ann.) At rex dimisso ad obsidionem et expugnationem Ticini exercitu, orandi gratia Romam proficiscitur, peractisque votis, ad exercitum reversus, fatigatum longa obsidione civitatem ad deditionem compulsi; quam ceteræ civitates secutæ, regis se potestati subdiderunt. Et rex, subacta ac pro tempore ordinata Italia, in Fran-

A ciam revertitur, captivum ducens Desiderium regem. Adalgis vero, filius ejus, in Greciam ad Constantinum imperatorem, diffidens rebus patriæ, se contulit, ibique in patriciatus honore vitam finivit. *1

* 1 14 addit: Eo anno Hirene piissima una cum Constantino gloriose divinitus imperium accepit. Primo hujus imperii anno cum Constantinus 10 esset annorum, homo quidam in longis Thracæ muris fodiens, invenit arcam lapideam. Quam cum expurgasset et revelasset, repperit virum in ea jacentem, et literas arte conglutinatas, continentes hæc: « Christus nascetur ex Maria virgine, et credo in eum. Sub Constantino vero et Hirene imperatoribus, o sol, iterum me videbis. » cf. a. 782. n. * D. E. addunt: Adrianus papa (hic D.) ad solidavit. ex Sigeb. a. 772. et pergunt: Idem papa, etc.

33. 6. A. D. 774. Karolus domum regressus, priusquam Saxones eum venisse sentirent, tripertitum in eorum regiones misit exercitum, qui direptionibus et incendiis cuncta vastantes, compluribus qui resistere conati sunt interfectis, cum ingenti præda regressi sunt.

54. 7. A. D. 775. Karolus rex consilio habito decrevit Saxoniam ingredi et in ea tam diu perseverare, dum aut christianæ religioni subderentur aut omnino tollerentur. Totis ergo regni viribus Saxoniam petens, primo impetu Sigiburgum castrum, in quo Saxonum presidium erat, cepit, Eresburgum castrum a Saxonibus destructum munivit, in eoque Francorum presidium posuit, multaque strage facta, obsides ab eis et Westfalais accipiens, regressus est. — Corpora sanctorum Gordiani et Epimachi de Roma in Alamanniam translata sunt. — (Chr. W. — II. m.) Constantinus imperator, filius Leonis, persecutor christianorum et æcclesiarum legis destructor, obiit.

* destructor plaga pessimi — miserabiliter moritur. D. E. ex Sigeb. a. 776.

Anno dominicæ incarnationis 776, ab Urbe autem condita millesimo 527, Leo, filius Constantini persecutoris, 71° loco ab Augusto, Romanum suscepit imperium, regnavitque annis 5. Illic ad breve tempus visus est pius esse sanctæque Dei genitricis ac monachorum amicus; unde et metropolitanus ex monachis in primis sedibus collocavit, multosque ordines in urbe bene ampliavit. Quapropter principes omnes cum multitudo populi copiosa ingredienti, petierunt filium ejus Constantinum imperatorem. Qui cum diceret, illum sibi unicum esse et parvulum, seque vereri pro hoc, si forte sibi contingeret quod humanum est, illum ab eis interfici et alium promoveri, juraverunt ei omnes, se non admissuros alios imperatores præter Leonem et Constantinum et ex semine ipsorum, et hoc scripto confirmaverunt. Et sic in sancto die paschæ coronatus est imperator. — Leo autem cum regnaret annos quinque, mortuus est, et regnavit filius ejus Constantinus pro eo cum Hyrene matre sua.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹³³ Adrianus — 24. in margine scripta exhibet 1, hoc loco D. E., ad finem a. 771. 3. desunt 4. 9.

Anni Anni
Leonis. Karoli

1. 8. (EINH. ANN.) Primo autem anno Leonis, qui est octavus Karoli, nunciatur eidem Karolo, Ruotgaudum ¹¹³⁴ Longobardum, quem ipse Forojulensibus ducem dederat, novas res in Italia meditari, et complures civitates ad eum defecisse. Quo statim tendens, Ruotgaudum interfecit, civitates quæ a se defecerant recepit, impositisque Francorum presidii, rediit, et statim audiens Saxones rebellasse, illuc tetendit; sed inveniens eos denuo supplices, veniam dedit, baptizatisque qui volebant, et obsidibus acceptis, iterum in Franciam regressus est.

2. 9. A. D. 777. Karolus rex, habito concilio in loco qui Paderbrunno vocatur, iterum Saxoniam intravit, omnesque fallaciter devotos invenit. Cuncti quippe ad eum venerunt preter Witikindum, unum ex primoribus Westfalorum, qui multorum sibi consociis facinorum, regem timuit et ad Sigefridum Danorum regem cum paucis profugit. Ceteri qui venerant in tantum se regis potestati permisierant, ut ea conditione veniam tunc mererentur, quatinus, si ulterius sua statuta violarent, patria et libertate privarentur. Baptizata est autem et multitudo magna, quæ se, licet falso, christianam fore promiserat.

3. 10. A. D. 778. Karolus rex partes Hispaniæ petens, quasdam urbes subegit, obsides a Sarracenis accepit; sed in regressu fraude Wascorum plerique aulicorum per insidias interfecti sunt. Interea Saxones comperto quod tam longe recessisset, sumptis armis, Rhenum usque profecti sunt; sed cum annem transire non possent, quicquid a Tuicio civitate usque ad fluvium Mosellam vicorum villarumque fuit, ferro et igni populati sunt; nullum discrimen sexus aut ætatis ira hostis lecerat, ut liquido appareret, eos non predandi, sed ulciscendi se gratia terminos Francorum introisse. Quod cum rex Antisiodoro positus audisset, orientales Francos et Alamannos ad propulsandos eos continuo misit. Quorum adventum Saxones audientes, recesserunt; sed illi eos e vestigio secuti, invenerunt eos in partibus Hassorum super fluvium Adernam; statimque in ipso fluminis vado illos adorti, tanta cede straverunt, ut ex ingenti multitudine vix pauci redierint.

4. 11. A. D. 779. Venit ad Karolum Hiltibrandus dux Spolitanus cum magnis muneribus in villa Wirchinaco; quem ille benigne suscepit, donatumque in suum ducatum remisit; ipse vero animo in Saxoniam tendens, Rhenum in eo loco qui Lippia vocatur cum exercitu trajecit. Cui cum Saxones in eo loco qui Buohelholz dicitur resistere temptarent, victi fugatique sunt; et rex Westfalorum regionem ingressus eos omnes in deditionem accepit; indeque a Wisaram veniens, castra posuit; ibi Angrarii et Osifalai obsides dederunt et sacramenta juraverunt. Quibus peractis, rex Wormaciam in hiberna se recepit.

A 5. 12. A. D. 780. Karolo Saxoniam venienti omnes orientalium partium Saxones occurrerunt, multique de populo baptizati sunt; veniensque in locum ubi Hora et Albia conflant, ordinavit res tam Saxonum quam Sclavorum; reversusque in Franciam, habito consilio, Romam causa orationis cum uxore sua Hiltigarda et liberis perrexit, et natale domini Papia celebravit. — Leo imperator obiit.

(H. m. coll. LINN. Vita c. 19.) Anno dominicæ incarnationis 781, Urbis autem conditæ millesimo 532, Constantinus, filius Leonis, 72° loco ab Augusto, cum matre sua Hyrene regnum suscepit, et annos 17 regnavit. Huic filia Karoli et Hiltigardis reginæ Ruothtrudis desponsata fuerat, sed mater ejus aliam ei invito conjungebat.

B Anni Anni.
Constantini. Karoli.

1. 13. (EINH. ANN.) Cujus anno primo Karolus Romam veniens, ab Adriano papa honorifice suscipitur; et cum ibi sanctum pascha celebraret, baptizavit idem pontifex filium ejus Pippinum, eumque de sacro fonte suscepit, et ungens eum in regem Italiæ, imposuit ei coronam, fratrem vero ejus Ludewicum in regem Aquitanie unxit, ipsique coronam imposuit. Rex vero Roma digrediens, Mediolanum venit, ibique baptizata est filia ejus Gisela ab archiepiscopo Thoma, et ab eodem est de sacro fonte levata. Misit autem Adrianus papa Formosum et Damasum episcopos cum legatis regis, Richolfo diacono et Eberhardo pincernarum magistro, ad Tassilonem ducem, ut commonerent eum de juramento, quod Pippino et filiis ejus olim juraverat. Qui venientes, cor ejus emollierunt, ut cum eis Wormaciam ad regem veniret, datusque 12 obsidibus ¹¹³², regi fidelitatem juraret; sed ubi domum rediit, non diu in fide permansit.

2. 14. A. D. 782. Karolus in Saxoniam eundem et ibi ut in Francia quotannis generalem conventum censuit habendum; trajectoque apud Coloniam Rheno, ad fontem Lippie venit, ibique positis castris, inter cetera negotia legatos Sigifridi regis Danorum, et quos Caganus et Jugurrus principes Hunorum quasi pacis causa miserunt ad se, audivit et absolvit. Cumque soluto conventu in Franciam redisset, Witikindus in patriam reversus, Saxones rebellare persuasit. Nunciatum est autem regi, quod Sorabi Sclavi, qui campos inter Albiam et Salam jacentes incolant, in fines Thuringorum ac Saxonum sibi confines depredandi causa ¹¹³³ fuissent ingressi. Contra quos cum tres ministros suos cum orientalibus Francis direxisset, illi Saxonum audientes motum, ad illos diverterunt; sed incaute agentes, a Saxonibus circumventi et pene omnes occisi ¹¹³⁷ sunt. Ad quam rem examinandam cum rex venisset, omnes Witikindum hujus sceleris auctorem proclamaverunt; sed illum, qui aufugit, tradere non valentes, ex aliis quia ei consenserunt usque ad quatuor

VARIE LECTIONES.

¹¹³¹ ruotgaudum corr. ruotgaudum 1. ¹¹³² obsidionibus 1. ¹¹³³ causi 1. ¹¹³⁷ interfecti D. E.

millia et quingentos tradiderunt, qui omnes una die jussu regis decollati sunt.

D. E. addunt: Constantinopolim quidam lapideam arcam invenit et in ea virum jacentem cum hac scriptura: «Christus nascetur ex Maria virgine et credo in eum; sub Constantino et Hyrene imperatoribus. o sol, iterum me videbis.» ex Sigeb.

3. 15. A. D. 783. Cum ad expeditionem Saxoniam rex se preparasset, antequam noveret exercitum, Hiltigardis regina, uxor ejus, obiit 2 Kalend. Mai, in quibus tunc erant vigiliæ ascensionis. Cujus funeri cum solempni more justa persolveret, Saxoniæ tetendit, pugnansque cum eis in loco qui Theotmelli vocatur, vicit eos; indeque ad Paderbrunnen veniens, audit eos in finibus Westfalorum iterum paratos ad pugnam; ad quos tendens, eadem

qua prius felicitate cum eis dimicavit. Inde reversus in Franciam, duxit uxorem filiam Ratolfi comitis de orientali Francia nomine Fastradam, de qua habuit filias duas. — Eodem anno defuncta est bonæ memoriæ Bertrada regina, mater regis, 4 Idus Julii.

4. 16. A. D. 784. Karolus, transiecto Rheno in loco ¹¹³⁹ qui Lippeheim vocatur, pagos Westfalorum vastavit; veniensque ad Wisaram, cum inundatio aquarum transitum negaret, dimisit filium suum Karolum in finibus Westfalorum, ipseque per Thuringiam divertens, depopulatus est partes quæ sunt circa Albiam, reversusque est in Franciam. Saxones vero congregati pugnabant cum filio ejus Karolo; sed ille, magna cede facta, cum victoria rediit ad patrem Wormaciam.

5. 17. A. D. 785. Witikint et Abbio ex Transalbania regione venerunt ad Karolum regem apud Atuniacum, adducente Amalwino ¹¹³⁹ aulicorum uno, ibique in gratiam recepti, baptizati sunt; quovizque Saxonice perfidiæ pervicacitas per aliquot annos.

6. 18. A. D. 786. Audiens rex, Anglos et Saxones Britanniam invasisse (329-30), misit illic cum exercitu Audolfum, prepositum mensæ regis. Qui veniens, perfidiæ gentis contumaciam cito repressit, acceptosque obsides cum plurimis populi primoribus Wormaciam ad regem adduxit. Rex autem, pacem undique parta, statuit Romam ire, et partem Italie, quæ est circa Beneventum, suæ potestati subicere, cujus majorem partem, capto Desiderio, jam sibi subdiderat. Veniens igitur in Italiam, natale Domini celebravit apud Tusciæ civitatem Florentiam.

7. 19. A. D. 787. Karolus rex Romam veniens, honorifice susceptus est ab apostolico Adriano; moratusque ibi per aliquot dies, cum eodem pontifice Beneventum contendit. Quod audiens Aragisus dux Beneventorum, misit ad regem filium suum Rumoldum cum magnis muneribus, rogans, ne terram illam intraret. Quod ille abnuens et Rumoldum se-

cum detinens, Capuam venit; indeque bellum gesturus, castra ibi posuit. Aragisus vero, relicta Benevento, quæ caput est illius terræ, Salernum se quasi munitionem contulit; missaque legatione, utrosque filios suos regi obtulit, promittens se per omnia obediturum, tantum ne ad conspectum ejus venire cogeretur. (EINH. Vita Kar. — Ann.) Cujus precibus rex annuens, minorem filium nomine Grimoldum secum retinuit, majorem patri remisit. Accepit insuper a populo obsides 11, misitque legatos, qui et ipsum ducem et omnem populum Beneventanum sacramento confirmarent. Ipse post hæc cum legatis Hyrenæ et Constantini filii ejus, qui propter petendam filiam suam minni fuerant, locutus est, illisque dimissis, Romam reversus, sanctum pascha ibi cum magna hilaritate celebravit. Tunc venerunt ad papam legati Tassilonis ducis, Arnepiscopus et Hunricus abbas, rogantes, ut inter se et regem mediator pacis fieri dignaretur. Quod cum ille obnix faceret et rex se id velle diceret, interrogati missi, quo pacto pacem firmare vellent, responderunt, sibi super hac re nichil imperatum fuisse. Unde papa commotus, quasi fallaces ac fraudulentos anathemate statuit feriendos, si a fide olim regi promissa discederent; hocque duci remandans, hos infecta pace remisit. Apostolicus autem et rex invicem sibi valedicentes discesserunt, acceptaque benedictione, rex in Franciam rediit, et filios ac filias cum uxore sua Fastrada Wormaciæ invenit.

C Ibi ergo habito generali conventu, coram optimatibus suis omnia quæ facta sunt in itinere suo narravit, eorumque consilio legatos misit ad Tassilonem (A. Laur.), qui experirentur, si apostolici jussis obedire sibi quæ fidem servare disponderet. (EINH. Ann.) Quo jussa contempnente, statuit rex triperito exercitu Bajoariam petere, et filio suo Pippino cum Italicis copiis in Tridentinam vallem conflente, Saxonum vero atque orientalium Francorum exercitu super Danubium in loco qui Pheringa dicitur conveniente, ipse cum exercitu quem adduxerat super Licum fluvium in civitatibus Angustæ suburbio considebat. Videns autem Tassilo se undique circumfusum, ad regem supplex venit, veniamque de ante gestis sibi dari rogavit. Rex autem, ut semper erat mitis, deprecanti pepercit, acceptoque ab eo filio ejus Theodone cum aliis 12 obsidibus, in Franciam rediit.

8. 20. (A. Laur. et EINH.) A. D. 788. Karolo apud Ingilnheim pascha celebrante et generale concilium habente, Tassilo dux, sicut et ceteri regni primates, advenit, sed a Bawariis accusatus, quod post datos proxime obsides fidem non servaverit, sed suadente uxore sua Liutburga, Desiderii Longobardorum regis filia, Avars in dissipationem regni vocaverit

VARIÆ LECTIONES.

¹¹³⁹ in l. superscripta sunt l. ¹¹³⁹ amalwico 1^b.

NOTÆ

(329-30) Valde Ekkehardus hoc loco Einhardi narrationem turlavit

multaque alia hostiliter et dixisse et fecisse, cum hæc negare nequiret, majestatis reus judicatus est. Et dum omnium ore capitali damnaretur sententia, rex ob amorem Dei, et quia consanguineus ejus erat, liberare eum cupiens, interrogavit, quid jam agere vellet. Ille autem rogans licentiam sibi dari pro peccatis penitendi, tonsoratur, et in monasterium missus est. Similiter et filius ejus Theodo; ceteri vero hujus perfidiæ consortes per diversa exilia dampnati sunt.*

* D. E. addunt : Instantia Tharasi — abdicatur. ex Siegb.

9. 21. A. D. 789. Karolus contra gentem Sclavonorum qui Wilzi dicuntur exercitum ducens, amnem Albæ duobus pontibus conjunxit, quorum unum ex utroque capite vallo munivit, imposita turri ex lignis et terra, ingressusque terram Wilzorum, ferro et igni cuncta vastavit, donec eos subjugavit. — (H. m.) Hoc anno Hyrene imperatrix soluta pace nuptialis fœderis cum Francis, misit et adduxit puellam de Armeniacis nomine Mariam, et junxit eam filio suo Constantino imperatori, multum contristato propter affectum, quo erga filiam Karoli flagrabat, quam antea desponsaverat.

10. 22. (Eixn. Ann.) A. D. 790. Karolus nullam expeditionem fecerat, sed residents in Wormacia, legatos Hunorum audivit suosque ad eorum principes misit. Agebatur autem inter eos de confiniis regnorum suorum; quæ res futuri belli fuit seminarium.

11. 23. (Chr. W. Cf. H. m.) A. D. 791. Sanctus Burchardus Wirceburgensis episcopus obiit 4 Nonas Febr. — Eodem anno dissensio facta est inter Constantinum et matrem ejus Hyrenem malorum hominum instigatione, in tantum ut ipsa vellet eum regno privare. — (Eixn. Ann.) Karolus autem de Wormacia movens, Bajoariam tetendit, ea intentione ut Hunis bellum inferret, divisoque exercitu, Theodericum comitem et Meginfridum camerarium suum cum una parte per aquilonale Danubii latus ire jussit, ipse cum altera per australe descendit, venientesque ad Anesum fluvium, qui est limes Pannoniæ atque Bawariæ, castra posuerunt, et per triduum letanias ibi fecerunt. (A. Laur.) Huius autem videntes exercitum ¹¹¹², utrasque ripas tenentes, divinitus immisso terrore, munitiones suas dimittentes fugerunt, et uterque exercitus libere ingressus, magnam partem Pannoniæ usque ad fluvium qui dicitur Raba devastavit; (Eixn. Ann.) sique rex per Sabariam reverti statuit; altera parte exercitus per viam qua venerat rediit.

12. 24. A. D. 792. Karolo a natali Domini per ætatem Ratisponæ ¹¹¹¹ commorante, quibusdam Francis agentibus, conspiravit contra eum filius ejus Pippinus ex concubina itemque alii, propter Fastradam reginam, cujus crudelitatem se ferre non posse Franci dicebant. Quæ conspiratio cum per

A Fardulfum Longobardum detecta fuisset, ipse ob meritum fidei servatæ monasterio sancti Dionisii donatus est, auctores vero conjurationis partim gladio cesi, partim patibulo suspensi sunt. Rex autem propter bellum cum Hunis susceptum Regenesburg ædente ¹¹¹², persuasum est ei a quibusdam, posse percommode a Danubio in Rhenum navigari, si inter Radanciam et Altmonam fluvios ejusmodi fossa duceretur, quæ esset navium capax, quia horum fluviorum alter Danubio alter Rheno misceretur. Confestim rex cum omni comitatu suo ad locum huic operi aptum venit, ac magna hominum multitudine congregata, totum autumnii tempus in hoc consumpsit. Ducta est itaque fossa inter predictos fluvios dum milium passuum longitudine, trecentorum pedum latitudine, sed frustra; nam propter juges pluvias et terram, quæ palustris est naturaliter, opus quod fiebat stare non potuit, sed quantum terræ a fossoribus interdiu egestum fuerat, tantum noctibus humo iterum relabente subsidebat. In hoc opere occupato nunciata est Saxonum omnimoda defectio et Francorum plurima a Sarracenis interfectio. Quibus rebus commotus, in Franciam revertens, natale Domini celebravit apud Sanctum Kylianum, Wirceburg scilicet, juxta Mœnum fluvium, pascha vero super eundem in villa Franconovuri, ubi et hiemaverat.

13. 25. A. D. 793. Karolo in Franconovuri pascha celebrante, synodus episcoporum magna collecta est ex omnibus regni provinciis, legali quoque Adriani papæ in ejus vice affuerunt. In hac synodo heresis cujusdam episcopi Felicis nomine dampnata est, qui Christum secundum hoc quod homo est adoptivum Dei filium dicebat, et liber contra eam communi episcoporum auctoritate compositus est, in quo omnes subscripserunt. Synodus etiam, quæ ante paucos annos in Constantinopoli congregata sub Hyrene et Constantino, filio ejus, septima et universalis ab ipsis appellata est, ut nec septima nec aliquid diceretur, quasi supervacua, ab omnibus abdicata est. Mortua est autem ibi et Fastrada regina, et Mogontiæ apud Sanctum Albanum sepulta est.

14. 26. A. D. 794. Rex, diviso inter se et filium ejus Karolum exercitu, Saxoniam cum magno intravit apparatu; sed ipsi faciem ejus solito reveriti, datis obsidibus, se per omnia obsecuturos juraverunt.

15. 27. A. D. 795. Rex perfidiæ Saxonum non immemor, conventum generalem habuit in villa quæ dicitur Cuflesstein ¹¹¹³ ultra Rhenum contra Magontiam juxta Mœnum fluvium, atque inde cum exercitu Saxoniam ingressus, pene totam populando peragravit, itemque acceptis obsidibus, in Galliam remeavit.

16. 28. A. D. 796. Leo papa 96us ordinator scilicet annos 20; alii (Eixn. Ann.) dicunt 25. Hic Karolum

VARIÆ LECTIONES.

¹¹¹² exercitus 1us. ¹¹¹¹ in loco raso 1. ¹¹¹² ita 1. 4. 5. 9us. 10. sedens D. E. ¹¹¹³ cusestun 1us.

fecit imperatorem ¹¹¹⁴. Qui mox ut ordinatus est, A ipsius matris suæ consilio hoc factum est, ipsaque claves confessionis sancti Petri et vexillum Romanæ urbis ad regem Karolum cum aliis muneribus misit, et ut aliquem de optimatibus ¹¹¹⁵ suis ad confirmandum sibi per sacramentum populum Romanum mitteret, rogavit. Missus est ad hanc rem Angilbertus, abbas monasterii sancti Richarii, per quem etiam magnam partem thesauri, quem Hericus ¹¹¹⁶ dux Forojullensis, spoliata Hunorum regia quæ rings vocabatur, eodem anno regi de Pannonia detulerat, misit; reliqua inter optimates et aulicos et palatio deservientes liberaliter distribuit. Rex autem post hæc Saxoniam petens, filium suum Pippinum Italiam regem in Pannoniam misit, ipseque, depopulata Saxonia, Aquasgrani reverit, Pippinus vero, fugatis ultra fluvium Tizaha Hunis, cum residuo Hunorum thesauro ad patrem regreditur (cf. A. Laur.).

17. 29. (Einn. Ann.) A. D. 797. Expeditio facta est in Saxoniam, et usque ad oceanum ultra omnes paludes et invia loca transitum est, et rex de Hadoloha regressus — nam id nomen est loco ubi oceanus Saxoniam alluit — totam Saxonum gentem in deditionem per obsides accepit, et ad palatium Aquasgrani regressus, Abdellam Sarracenum, filium Ibmangæ regis, a fratre depulsum sibi se commendantem suscepit. Illuc et legatus Nicetæ, qui tunc Siciliam regabat, venit, portans epistolam imperatoris Constantini. Quem magnifice suscipiens, post paucos dies absolvit. Mediante autem mense Novembre, ad hibernandum cum exercitu Saxoniam intravit, positisque castris apud Wisaram, locum castrorum Heristal vocari jussit. Illuc legati Hunorum cum magnis muneribus venerunt, indeque Abdellam Sarracenum cum filio suo Ludewico in Hispaniam reverti fecit, Pippinum in Italiam remisit, ipse vero ad disponendam Saxoniam totum hiemis tempus impendens, natale Domini et pascha sequentis anni ibi celebravit.

30. (A. Einn. et Laur.) A. D. 798. Saxones Transalbiani, seditione commota, legatos regis, qui tunc ad faciendas justicias missi sunt, comprehendentes, alios trucidant, alios ad redimendum conservant. Unde rex, collecto exercitu ¹¹¹⁷, ad locum qui Minida dicitur perrexit, habitoque consilio, totam Saxoniam inter Albiam et Wisaram populando peragravit. Transalbiani ¹¹¹⁸ vero superbia elati, contra Abodritos regi semper fideles arma corripiunt; sed dux eorum Thrasico, commisso cum eis prælio, 4000 ex eis occidit ¹¹¹⁹, reliquos turpiter fugatos ut regi se dederent coegit. At rex in Franciam reversus, ubi ad Aquasgrani venit, missos Hyrenæ imperatricis de pace agentes audit; cujus filius Constantinus ob insolentiam morum a suis captus, excoecatus est, vel, ut quidam verius fatentur (H. m.),

regnum sola tenere contendit. (A. Einn. et Laur.) Hos ergo legatos ubi rex absolvit, venerunt de Hispania legati Hadesonsi regis Galiciæ et Asturiæ, Basyliscus et Froia, deferentes munera, quæ ille de manubiis, quas victor apud Olisiponiam, ultimam Hispaniæ civitatem, a se expugnatam, ceperat, mittere regi curavit, Mauros videlicet septem cum totidem mulis atque loriciis. Quos et benigne suscepit, et honorifice remuneratos dimisit. — (H. m.) Constantinus ¹¹²⁰ imperator, filius Leonis et Hyrene, postquam excoecatus est consilio matris suæ, post breve tempus obiit, sique mater de cetero per quinque annos imperavit. Obscuratus est autem sol eo tempore per dies 17, ita ut oberrarent naves in mari, et omnes dicerent, quod propter imperatoris obsecrationem sol obscuratus sit.

31. (Einn. A.) A. D. 799. Leo papa a Romanis excoecatus est. Romanis enim in sua securitate gloriantibus, levatum est cor eorum secundum consuetudinem illorum, volueruntque ea quæ imperialia erant potestatis sibi vindicare. (H. m.) Resistente autem Leone papa, quidam ex cognatis beatæ memoriæ Adriani papæ seditionem moventes in populo, concitaverunt eum adversus papam. (A. Laur. et Einn.) Unde factum est, ut in letania majore, cum processurus de Lateranis, ad ecclesiam sancti Laurentii quæ ad Craticulam vocatur equo sedens pergeret, insidias a Romanis dispositas juxta eandem ecclesiam incidit; dejectusque de equo, et erutis oculis ejus, ut sibi visum est, linguaque amputata, nudus ac semivivus in media platea dimissus est. (Mon. Sang. 1, 26.) Quidam autem dicunt, quod unum tantum oculum sibi eruerent, alii vero neutrum, sed rasoriis per medios oculos inciderent, nec tamen visum auferrent. (Einn. A.) Deinde jussu eorum, qui hujus facinoris auctores erant, in monasterium sancti Herasmi martyris missus, Albinus ¹¹²¹ cujusdam cubicularii sui cura noctu per murum demissus, a Winigiso duce Spolitano, qui audito hujusmodi facinore Romam festinus advenerat, susceptus ac Spoletum deductus est. Cujus rei nuncium dum rex accepisset, ipsum quidem ut vicarium sancti Petri cum summo honore ad se precepit adduci, iter tamen suum, quod in Saxoniam disposuerat, non intermisit. Habito itaque conventu super Rheum in loco qui dicitur Lippebein, transfretavit, et ad Paderbrunnen ¹¹²² veniens, pontificis adventum ibi expectavit. Misit autem interea Karolum filium suum ad Albim cum exercitu, propter quædam negotia cum Wilzic et Abodritis disponenda, et cum ejus redditum expectavit, pontifex venit, susceptusque ab eo honorifice, mansit apud eum dies aliquot, intimatisque regi omnibus propter quæ venerat, per legatos regis cum honore reductus atque

VARIE LECTIONES

¹¹¹⁴ Leo — imperatorem in loco raso 1. ¹¹¹⁵ optimatus 1. ¹¹¹⁶ heinricus 1b. 4. 9^a. 11. ¹¹¹⁷ exercitum 1. ut videtur. ¹¹¹⁸ transalbaniani 1. D1. ¹¹¹⁹ occisit, littera s adrasa 1. ¹¹²⁰ C. i. f. in loco raso 1. ¹¹²¹ Albinus — demissus desunt D. E. ¹¹²² in loco raso 1.

in locum suum est restitutus. — (A. Laur.) Eodem anno Avares, qui et Huni, a fide quam promiserant defecerunt, et Geroldus Bawariorum prefectus pugnans contra eos, in prælio interfectus est.

* D. E. addunt: de quo invisione — sit. ex Siegb. a. 800.

52. (Einn. A.) A. D. 800. Karolus rex Turonum pergens causa orationis, moratus est ibi aliquot diebus propter adversam valitudinem dominæ Luitgardæ conjugis suæ, quæ 2 Nonas Junii ibidem defuncta et humata est. Mense autem Augusto inchoante, Mogontiacum veniens, iter in Italiam condixit. (A. Laur.) Cui Romam tendenti, pridie quam Urbem intraret occurrit ei Leo papa apud Nomentum 12° lapide ab Urbe, prandensque cum eo, dimisit eum ibi nocte illa, et precessit eum ad Urbem. (A. Einn. et Laur.) In crastinum vero ordinatis per loca congrua turbis, ipse stans in gradibus cum episcopis et clero, honorifice illum suscepit, cunctisque psallentibus, in basilicam sancti Petri eum introduxit. Facta sunt autem hæc 8 Kalend. Decemb. Post septem vero dies rex contione vocata, omnibus cur venisset patefecit, inter quæ potissimum erat de discutiendis quæ objecta sunt pontifici criminibus. Ut enim se quasi absolutiores redderent ejus calumniatores, mortiferum ei crimen imposuerunt. Rege autem de hoc inquirente, cum nullus esset criminis probator, pontifex, assumpto evangelii textu, coram rege et omni populo ambonem conscendit, assistantibusque incusatoribus, invocato sanctæ Trinitatis nomine, ab objectis se expurgavit.

Hucusque Romanum imperium a temporibus Constantini Magni, Helenæ filii, apud Constantinopolim in Grecorum imperatoribus mansit, ex hoc jam ad reges immo ad imperatores Francorum per Karolum transit. ¹¹⁹³

Anni	regni
imperii	Karoli.
ejus.	

1. 35. Anno dominicæ incarnationis 801, ab Urbe vero condita millesimo 552, Karolus Magnus rex Francorum, Pippini regis filius, 75° ¹¹⁹³ loco ab Augusto, Romanorum imperator consecratus est, anno regni sui 33°, sicque imperavit annis 14. (Einn. A. — A. Laur.) Cum enim pro calumnia Leoni papæ ingesta Romam veniret et natale Domini ibi celebraret, in ipsa die sacratissima ad missarum solemniam veniens, dum ante confessionem beati Petri apostoli ab oratione surgeret, nichil minus speranti Leo papa coronam imposuit, et imperatorem Romanum pronuntiavit, et a cuncto Romano populo acclamatum est: *Karolo augusto a Deo coronato, magno et pacifico imperatori Romanorum, vita et victoria.* (Einn. A.) Post quas laudes unctus ab apostolico, et antiquorum more principum ab eo adoratus, ablato patricii nomine, impe-

rator et augustus appellatus est. Post paucos dies habita questione de adversariis papæ, secundum legem Romanam ut majestatis rei decollationi adjudicati sunt. Pro quibus tamen papa pio affectu intercessit; nam et vita et membrorum integritas eis concessa est, ceterum pro facinoris magnitudine exilio deportati sunt. Quidam autem dicunt (*Mon. Sang.* 1, 26), quod de majoribus eorum uno die in Lateranensi ¹¹⁹³ campo trecenti decollati sunt. Innocentiam vero beati Leonis papæ ita Dominus approbavit, ut clariores postea oculos ei donaverit; sed in signum virtutis illius pulcherrima cicatrix in modum tenuissimi filii turturinas acies niveo candore decoravit. (Einn. A.) Ordinatis deinde Romanæ urbis et apostolici totiusque Italiæ non tantum publicis, sed etiam æcclesiasticis et privatis rebus, imperator 8 Kalend. Mai Romam egressus est. Hic est annus regni ejus 35us, imperii vero primus.

2. 34. (A. Einn. et Laur.) A. D. 802. Hyrene imperatrix de Constantinopoli misit legatum suum nomine Leonem ad imperatorem Karolum de pace firmanda inter Francos et Grecos, et imperator vicissim misit Jesse episcopum Ambianensem et Helmgaudum comitem Constantinopolim pro eadem causa, et ut postularent Hyrenen imperatricem (*H. m.*), ut illi jungeretur in conjugio. Quæ in hoc consensisset, si non Aecius patricius inhibuisset, prevalens et imperium in fratrem suum Nicephorum transferre satagens. Nam cum adhuc in urbe essent legati Karoli, Nicephorus imperium invasit, et Hyrenen in monasterium, quod ipsa construxit in insula quadam, relegavit.

3. 35. (Einn. A.) A. D. 803. Imperatoris Karoli legati de Constantinopoli reversi sunt, et venerunt cum eis apocrisiarii Nicephori, qui tunc rem publicam apud eos regebat, Michabel episcopus et Petrus abbas et Calistus candidatus, qui invenerunt imperatorem in Germania super fluvium Sala in loco qui dicitur Salz, et pactum faciendæ pacis in scripto susceperunt, indeque cum epistola imperatoris Romam regressi, domum sunt reversi.

4. 36. A. D. 804. Imperator Aquisgrani hie-mavit, æstate autem ducto exercitu in Saxoniam, omnes qui trans Albiam habitabant Saxones cum mulieribus et infantibus transtulit in Franciam, et pagos Transalbianos Abodritis dedit. — Eodem tempore Gotefridus rex Danorum venit cum classe et omni equitatu suo ad locum qui dicitur Schiesdorph ¹¹⁹³ in confinio regni sui et Saxoniz; promisit enim se ad colloquium imperatoris venturum, sed consilio suorum territus, propius non accessit, sed quicquid voluit per legatos mandavit; nam imperator super Albim fluvium sedebat in loco Holdunsteti dicto (cf. A. Laur. et Einn. A.) — Eadem quoque æstate perlatum est ad imperatorem, san-

VARIE LECTIONES.

¹¹⁹³ E1. addit rubram: Incipit liber quartus. ¹¹⁹³ LXVII. D. E. ¹¹⁹³ lateransi 1. ¹¹⁹³ vel Slieswich in margine E1. Slieswich in textu E2.

guinem Domini in Mantua civitate fuisse reperit, A dimisitque ad papam, ut hujus famæ veritatem perquireret. Qui nacta occasione exeundi, primo in Longobardiam, quasi pro inquisitione predicta profectus est, indeque subito arrepto itinere ad imperatorem, mandavit ei medio Novembre, se velle natale Domini cum eo celebrare. Qui statim misso filio suo Karolo ad Sanctum Mauricium, honorifice cum suscipere jussit, ipseque obviam illi Remos pergens, apud Carisiacum villam natale Domini celebravit, deinde Aquasgrani perduxit, donatumque magnis muneribus per Bajoariam ire volentem, deduci fecit usque Ravennam.

* C. addit: Karolus per omne imperium justicias facit et legis capitula 29 instituit. ex Sigeb. a. 802.

5. 37. (EINH. A. — cf. A. Laur.) A. D. 805. Imperator misit filium suum Karolum cum exercitu in Poemiam, qui, depopulatis omnibus, ducem terræ illius nomine Lechonem occidit, indeque regressus ad patrem, in Vosego silva venatui studentem invenit.

6. 38. (EINH. A.) A. D. 806. Imperator, habito conventu, inivit consilium cum primoribus Francorum de pace constituenda et conservanda, et de divisione regni faciendi inter filios suos in tres partes, ut sciret unusquisque illorum, quam partem tueri et regere deberet, si sibi superstes deveniret. De hac partitione testamentum est factum et jurejurando ab optimatibus confirmatum.

7. 39. A. D. 807. Legati regis Persarum venerunt ad imperatorem, deferentes ei munera, pappilionem et tria tentoria, vario colore facta, miræ magnitudinis et pulchritudinis, omnia bisaina, tam tentoria quam funes eorum. Preterea pallia serica multa et preciosa atque unguenta et balsamum, nec non et horologium ex auricalco arte mechanica mirifice compositum, in quo 12 horarum cursus ad elepsidram vertebatur, cum totidem æreis pillulis, quæ ad completionem horarum decidebant et casu suo subjectum sibi cymbalum tinnire faciebant, additis in eodem ejusdem numeri equitibus, qui per 12 fenestras completis horis exibant, et impulsu egressionis suæ totidem fenestras, quæ prius erant apertæ, claudiebant. Alia quoque multa erant in ipso horologio, quæ enumerare longum est.

8. 40. A. D. 808. Imperator audiens Gotefridum regem Danorum in Abodritos cum exercitu trajecisse, Karolum filium suum cum valida Francorum et Saxonum manu misit contra eum, si forte Saxonie terminos aggredi temptaret. Ille autem expugnatis aliquot Sclavorum castellis, cum magno copiarum suarum detrimento reversus est. Nam manu promptissimos amisit, inter quos et filium fratris sui nomine Reginoldum.

9. 41. A. D. 809. Ludowicus rex, filius imperatoris, cum exercitu Hispaniam ingressus, Dertosam

civitatem obsedit, sed non valens eam capere, dimissa obsidione, in Aquitaniam se recepit.

10. 42. A. D. 810. Pippinus rex Italiae, natus imperatoris, perfidia ducum Veneticorum incitatus, Venetiam bello terra marique jussit appetere, subjectaque Venetia, duces ejus in deditionem accepit. Imperator autem adhuc Aquisgrani agens et contra Gotefridum regem expeditionem meditans, nuncium accepit, classem ducentarum navium de Normannia Fresiam appulisse totasque Fresiaco litori adjacentes insulas vastasse, jamque exercitum illum in continenti terra esse. Qui congregatis quanta potuit celeritate copis, e regione contendit, positisque juxta Wisaram castris, minarum Gotefridi presto latur eventum. Nam rex ille superbus vanissima spe victoriæ inflatus, cum imperatore se congredi velle jactabat. Sed dum imperator stativa castra haberet, diversarum rerum nuncii ad eum venerunt, classem scilicet predictam fuisse regressam, Gotefridum regem a quodam satellite suo, sive, ut quidam dicunt (*Mon. Sang.* II, 13), a filio proprio, cujus matrem, nuper alia conjuge ducta, dimiserat, interfectum, castellum Hoheburgi, Albiæ flumini appositum, in quo Outo legatus imperatoris et orientalium Saxonum erat presidis, a Wilcis captum (EINH. A.), et Pippinum filium ejus regem Italiae 8 Idus Julii defunctum. Quibus auditis, disposita pro temporis conditione Saxonia, domum revertitur. — Eo anno sol et luna bis defecerunt, sol 7 Idus Junii et 2 Kalend. Decemb., luna 11 Kalend. Julii et 18 Kalend. Januarii. — Ruothdruth, filia imperatoris major natu, 8 Idus Junii obiit. — Gotefrido rege Danorum mortuo, Hemmingus ¹¹²⁷, frater sui filius, in regnum successit, ac pacem cum imperatore fecit.

11. 43. A. D. 811. Imperator ¹¹²², pace cum Hemmingo firmata, et placito generali Aquis habito, in tres partes regni sui totidem exercitus misit, unum trans Albiam in Limones, qui et ipsos vastavit et castellum Hoheburgi superiori anno a Wilcis destructum restauravit, alterum in Pannonias ad controversias Hunorum et Sclavorum finiendas, tertium in Brittones ad eorum perfidiam puniendam. Qui omnes prospere egerunt. Karolus, filius imperatoris major natu, 2 Non. Decemb. obiit.

D 12. 44. A. D. 812. Nicephorus imperator Constantinopolitanus pugnans contra Bulgares, occiditur, et Michael, gener ejus, imperio potitur. Qui legatos Karoli imperatoris ad Nicephorum missos suscepit et absolvit, cum quibus et legatos suos direxit, per quos pacem a Nicephoro ceptam firmavit.

13. 45. A. D. 813. Imperator, habito generali conventu Aquisgrani, filium suum Ludewicum regem Aquitanie ad se vocavit, ei que coronam imponens, imperialis nominis sibi consortem fecit. Bernhardum vero nepotem suum filium Pippini

VARIE LECTIONES.

¹¹²⁷ hemmigus 1b. ¹¹²² Hujus anni historia deest E2.

filiis sui, Italiae prefecit et regem appellari jussit. A Concilia quoque jussu ejus super statu ecclesiarum corrigendo per totam Galliam ab episcopis celebrata sunt, quorum unum Mogontiae, alterum Remis, tertium Remis¹¹²⁹, quartum Cabillone, quintum Arelato. — Michahel imperator Bulgares bello appetens, havi prosperis successibus utitur, ac proinde domum reversus, deposito diademate, monachus efficitur, in cuius locum Leo, filius Bardae patricii, constituitur. — (EINH. Vita Kar. c. 32.) Pons Rheni apud Mogontiacum, quem imperator per decem annos ingenti labore et opere mirabili de ligno ita construxit, ut perenniter durare posse videretur, in mense Maio ita tribus horis fortuito incendio conflagravit, ut preter hoc quod aqua tegebatur nec una quidem hastula ex eo remaneret.

14. 46. (EINH. A. cf. Vita c. 51.) A. D. 814. Karolus imperator dum Aquisgrani hiemaret, febre et pleurisi, id est lateris dolore, tactus 5 Kalend. Febr. rebus excessit humanis, anno aetatis circiter 71°, regni autem 46°, subactae vero Italiae 45°, ex quo vero imperator et augustus appellatus est anno 14°. (EINH. A.) Cujus rei nuncium cum Ludewicus filius ejus in Aquitania accepisset, tricesimo postquam id acciderat die Aquasgrani venit, summoque omnium Francorum consensu ac favore patri successit, et ad suscepti regni amministrationem cura conversa, primo legationes, quae ad patrem venerant, auditas absolvit, inter quas precipua fuit Leon's imperatoris, qui Michaheli successit. Habito autem Aquisgrani generali conventu, ad justicias faciendas legatos in omnes regni partes misit, duos ex filiis suis Lotharium Bajoariae, Pippinum prefecit Aquitaniae.

Anni regni Ludewici.

1. Anno dominicae incarnationis 815, ab Urbe autem condita millesimo 566, Ludewicus, Karoli Magni filius, 74° 1129 ab Augusto loco regnavit, regnumque annis 26 obtinuit. Huic anno primo regni sui allatum est, quosdam de primoribus Romanorum ad interficiendum Leonem papam conspirasse, hocque indicio ad pontificem delato, omnes illius factionis auctores jussu illius cruciados fuisse. Quod cum moleste ferret, Bernhardum nepotem suum, regem Italiae, ad se vocavit, eumque ad investigandum quod dictum est misit. Qui cum Romam venisset, egritudine decubuit. De rebus vero propter quas venerat, per Heroldum comitem, qui ad hoc legatus ei fuerat datus, regi Ludewico remandavit quicquid compererat. Quem legati pontifici subseuti, de his quae domino suo objiciebantur regi Ludewico per omnia satisfecerunt. * 1

* 1) 4 — 10. addunt: Quo etiam anno cenobium Swarzaheuse a Megingauda¹¹²⁹ comite et Ymma uxore ejus in honorem domini nostri Salvatoris et sanctae Dei genitricis sanctique S. Iustiani et sanctae Felicitatis martiris, sub primo ejusdem monasterii¹¹²⁹ abbate Benedicto nomine, libera totius servitutis et exactionis conditione, construitur, et postmodum primo monasterio collapsa, in honorem sanctae Dei genitricis et sanctae Felicitatis ac 7 filiorum ejus reparatur. cf. chron. Swarzah. ap. Ludewig. SS. Bamb. II, p. 3.

2. A. D. 816. Dominus Leo papa anno pontificatus sui 21° de corpore migravit 8 Kalend. Junii, Stephanusque diaconus in¹¹²⁹ locum ejus papa 97° ordinatus est, qui sedit menses 7. Hic ergo, post consecrationem suam nondum duobus mensibus exactis, quam maximis potuit itineribus, ad imperatorem venire contendit, missis interim duobus legatis, qui quasi pro sua consecratione imperatori suggererent. Quod ille audiens, Remis ei occurrit, missisque obviam his qui cum illo deducerent, honorifice illum ibi suscepit. Pontifex vero statim adventus sui causam ei insinuans, celebratis deinde ex more missarum sollempniis, eum diadematis impositione coronavit Romanorumque¹¹²⁹ imperatorem pronuntiavit, anno regni sui secundo, secundum alios septimo.

Anni imperii ejus

3. 2. 1129 (EINH. Ann.) A. D. 817. Stephanus papa, tercio mense postquam Romam venerat nondum exacto, 8 Kalend. Febr. obiit; cui Paschalis successor electus, post completam sollempniter ordinationem suam munera et excusatorium imperatori epistolam misit, sibi non solum nolenti, sed etiam plurimum poenitenti pontificatus honorem¹¹²⁹ impactum asseverans. Paschalis¹¹²⁹ papa 98° sedit annos 7, juxta alios 9. — Imperator vero generalem conventum Aquisgrani habens, filium suum primogenitum Lotharium nominis atque imperii sui socium sibi constituit, ceteros reges appellatos, unum Aquitaniae, alterum Bajoariae prefecit. — Post haec nunciatum est ei, Bernhardum nepotem suum, Italiae regem, quorundam pravorum hominum consilio tyrannidem meditatum fuisse, jamque omnes introitus Italiae, quos clusas dicunt, impositis praesidiis firmasse, atque omnes Italiae civitates in ejus verba jurasse, quod ex parte verum, ex parte fuerat falsum. Ad quos motus comprimendos imperatore celeriter cum exercitu magno veniente, Bernhardus rebus suis deficiens, armis depositis, apud Cabillonem imperatori se tradidit.

4. 3. A. D. 818. Detecta fraude conjurationis, et sediciosi omnibus in suam potestatem redactis, imperator Aquisgrani revertitur, transactoque quadra-

VARIAE LECTIONES.

¹¹²⁹ ita 1. 1°. 3. 9°. 10. 1. R. desunt 4. Turonis ut Einh. D. E. ¹¹²⁹ LXVIII. D. E. ¹¹²⁹ meginguado 10. 11. ¹¹²⁹ manasterii 10. ¹¹²⁹ in — XCVII. in loco raso 1. ¹¹²⁹ Romanorumque — septimo in loco raso 1. ¹¹²⁹ Primus annus imperii in margine a. 816. legitur. ¹¹²⁹ ordinem 5. ¹¹²⁹ Paschalis — VIII. postea addit 1.

gesimali jejunio, paucis post sanctum pascha diebus A conjugationis auctores simul et regem iudicio Francorum capitali dampnatos sententia, luminibus tantum jussit orbari. — (*Geneal.* SS. II, p. 314.) Irmingardis regina 5 Non. Octobr. obiit, quæ ¹¹⁴⁸ genuit imperatori Lotharium, Pippinum et Ludewicum.

5. 4. A. D. 819. Conventus Aquisgrani post natale Domini habitus est; in quo multa de statu ecclesiarum tractata sunt, legibus etiam capitula quedam pernecessaria, quæ deerant, addita sunt. (*Geneal.* II, 314.) Quo peracto, imperator, inspectis plerisque nobilibus filiabus, Welfi comitis filiam nomine Judith duxit uxorem, quæ ¹¹⁴⁹ genuit ei Karolum Calvum.

6. 5. A. D. 820. Propter juges pluvias et aerem nimio humore resolutum magna incommoda contigerunt. Nam et hominum et boum pestilentia grassata est; frumenta quoque et legumina corrupta sunt.

7. 6. A. D. 821. Allatum est imperatori Ludewico de morte Leonis imperatoris Constantinopolitani, quod anno preterito in basylica sanctæ Dei genitricis intra palatium interemptus sit conspiratione quorundam optimatum suorum et precipue Michaelis comitis domesticorum, qui pretorianorum militum studio infulus imperii suscepit, et novem annis regnavit. — Secundum ¹¹⁷⁹ quosdam Leo papa obiit, eique Stephanus successit.

8. 7. A. D. 822. In regione Thuringorum quodam in loco juxta fluvium quandam cespes longitudine pedum quinquaginta, latitudine 14, altitudine sesquipedali, de terra sine manibus precisus et sublatus, ab eo loco in quo sumptus est 25 pedum spacio distant inventus est. Item in parte orientalis Saxonie, quæ Soraborum finibus contigua est, in quodam deserto loco, juxta lacum qui dicitur Arnse, in modum aggeris terra intumuit, et limitem unius leugæ longitudine porrectum sub unius noctis spacio absque humani operis molimine instar valli subexit. — Stephanus papa ¹¹⁷³ obiit; cui Paschalis successit. — Domnus Imperator filium suum Lotharium pro disponendis regni negotiis in Italiam misit; cui ¹¹⁷⁸ precedenti anno Irmingardam, Hugonis comitis filiam ¹¹⁷⁴, de qua ille suscepit Lotharium postea excommunicatum (*A. Lob.*), Ludewicum post se regnantem et Karolum. (*Einn. ann.*) Pippinum vero filium suum imperator in Aquitaniam misit; cui filiam Theodorici comitis Matricensis junxit.

* D. E. addunt: Inchoatio monasterii nove Corbeie in Saxonia per sanctum Adelhardum, antiquæ Corbeie in Frantia abbatem.

9. 8. A. D. 825. Mense Maio conventu habito apud Franconofurt, inter ceteras barbarorum legationes venerunt ad imperatorem duo fratres de regno Wilzorum, controversiam habentes, Milegast et Ce-

A leadrogo, filii Liubit ¹¹⁷⁵ regis Wilzorum. Qui cum orientalibus Abodritis pugnans cum interisset, populus Wilzorum filium ejus Milegastum majorem natu regem sibi constituit; sed cum is secundum ritum gentis non digne administraret regnum, illo abjecto, juniore regum honorem deferunt. Quamobrem ad presentiam imperatoris ambo venerunt. Qui cum vidisset gentis voluntatem prouorem ad juniorem fratrem, statuit, ut is regnum teneret, ambos tamen muneribus donatos et sacramento confirmatos in patriam remisit. — Lotharius, disposita Italia, cum jam redire statueret, rogante Paschali papa Romam venit, et honorifice ab eo susceptus, in sancto paschæ die apud Sanctum Petrum et regni coronam et imperatoris et augusti nomen accepit, sicque mense

B Junio ad patrem venit. — Imperator Drugonem fratrem suum, apud Mettensem ecclesiam sub canonica vita degentem, clero ejusdem urbis consentiente atque eligente, rectorem ibi constituit, eumque ad pontificatus gradum promoveri censuit. — Ceadrogo ¹¹⁷⁸ Abodritorum princeps cum quibusdam populi sui primoribus ad imperatorem venit, dilatique per tot annos adventus sui rationem unde inculpabatur non improbabiler reddidit, et licet in quibusdam causis culpabilis esset, per merita parentum suorum tamen non solum impunitus, verum etiam muneribus donatus, ad regnum redire permixtus est. — Hoc anno prodigia quedam extitisse narrantur, in quibus precipua erant terremotus in Aquensi palatio, et in territorio Tullensi juxta villam Commerciam puel-

C la ¹¹⁷⁶ quedam annorum circiter 12 post sacram communionem, quam in pascha de manu sacerdotis accepit, sine omni victus desiderio plenum biennium usque in tertium annum dimidium complevit, nulla penitus corporis alimenta percipiens. Cæpit autem jejunare anno dominicæ incarnationis 825 a pascha, et in 825, circa initium Novembris, peracto jejunio, cibum sumere ac ceterorum hominum more manducando vivere cæpit. — In Saxonia quoque in pago Firhsaze 23 villæ igne cælesti crematæ sunt, et fulgura in sereno visa sunt atque interdiu de cælo ceciderunt. — In territorio Cumetensi Italicæ civitatis in vico Grabadona in ecclesia sancti Johannis Baptistæ imago sanctæ Mariæ puerum Jhesum gremio continens, in absida ejusdem ecclesiæ depicta, et ob nimiam vetustatem obscurata peneque deleta, tanta claritate per duorum dierum spacia effulsit, ut omnem splendorem novæ picturæ suæ venustatis pulchritudine penitus vincere videretur. Imagines etiam magorum munera offerentium juxta eam erant depictæ, quas preter munera quæ offerebant claritas illa minime irradiabat.

* D. E. addunt: Paschalis — transposuit. ex Sieb. a. 821.

VARIE LECTIONES

¹¹⁴⁸ quæ — Ludewicum in margine addit 1. desunt 4b. ¹¹⁴⁹ quæ — Calvum in margine addit 1. ¹¹⁷⁰ secundum — successit in margine 1. desunt 4. ¹¹⁷¹ Stephanus — successit in margine 1. desunt 4. ¹¹⁷² cui — junxit in loco raso 1. ¹¹⁷³ conjunxit vel attingit ejusmodi vocabulum deest. ¹¹⁷⁴ liuthit 1b. ¹¹⁷⁵ ita omnes quos vidi codd. celeadrogo 11 ¹¹⁷⁶ puella — XII. in loco raso 1.

10. 9. (EISM. ANN.) A. D. 824. Paschalis papa vita A
decessit. In cuius locum cum duo per contentionem
populi fuissent electi, Eugenius tamen, presbiter titu-
li sanctæ Sabine, vincente nobilium parte, papa
99us ordinatur, seditque annos 3. Legati Michaelis
imperatoris Constantinopolitani ad imperatorem Lu-
dewicum pro pace confirmanda cum muneribus et
litteris venerunt, condignoque responso absoluti
sunt. — Hoc anno paucis post æstivale solsticium
diebus in territorio Augustidunensi, aere in tempe-
statem subita mutatione converso, ingens fragmen-
tum ex glacie simul cum grandine decidisse narratur,
cujus longitudo pedes 15, latitudo 7, crassitudo duos
habuisse dicitur.

* D. E. addunt : Inter cetera munera — ibi sa-
nalis. ex Siegb.

11. 10. A. D. 825. Habito Aquisgrani conventu,
legati Bulgarum pro constituendis terminis inter
Franco et Bulgares ad imperatorem venerunt, re-
sponsoque accepto, redierunt.

12. 11. A. D. 826. Hilduvinus, abbas monasterii
Sancti Dionisii apud Parisium sacrique palatii ar-
chicapellanus, Romam mittens, annuente precibus
ejus Eugenio, sanctæ sedis apostolicæ tunc præsulæ,
corpus beatissimi martyris Christi Sebastiani accep-
pit, et illud apud Suessionam civitatem in basylica
sancti Medardi collocavit; ubi dum adhuc inhumatum
in loculo quo allatum fuerat, juxta tumulum
sancti Medardi jaceret, tanta signorum multitudo
enituit, ut a nullo mortalium aut numero compre-
hendi aut verbis valeat enarrari; quorum quædam
tanti stuporis esse narrantur, ut humane imbecilli-
tatis fidem excederent, nisi certum esset Dominum,
pro quo ipse passus est, omnia posse.

13. 12. A. D. 827. Eugenius papa mense Augu-
sto decessit; in cuius locum Valentinus diaconus a
Romanis papa centesimus ordinatus, vix usque men-
sem in pontificatu complevit ¹¹⁷⁷. Quo defuncto, Gre-
gorius, presbiter tituli sancti Marci, papa 101us
electus est, sed ante non est ordinatus quam impe-
ratoris legatus Romam veniens, electionem populi
qualis esset examinavit. Quo decedente, Sergius papa
102us successit; post quem Leo 103us extitit. * Cor-
pora ¹¹⁷⁸ sanctorum Marcellini et Petri de Roma in
Germaniam translata mense Novembri, miraculis
clarificata sunt.

* D. E. addunt : Hic constituit, ut octavæ —
fiebant. Decevit etiam, ut dum — presumat
nisi tantum ministri altaris. ex Siegb. a. 847.
et D : Rabanus monachus in scientia littera-
rum nulli secundus — misit. ex eodem a. 824.
et : Tractatus etiam — edidit. ex a. 827.

14. 13. A. D. 828. In regione Wasconia trans Ga-
ronnam in pago Aginensi annonam de cælo quasi
pluviam descendisse ferunt, similem frumento, sed
pauculum breviora ac rotundiora grana habuisse, de

qua domico imperatori allatum est ad Aquisgrani
palatium. — (Chr. W.) Wettinus Augiensis mona-
chus in spiritu raptus, ammirabilem vidit visionem.

15. 14. (EISM. ANN.) A. D. 829. In ipso quadra-
gesimali jejunio paucis ante sanctum Pascha diebus
Aquisgrani terræmotus noctu factus est, ventusque
tam vehemens exortus, ut non solum humiliores do-
mos, verum etiam ipsam sanctæ Dei genitricis basy-
licam, quam capellam vocant, tegulis plumbeis tectam,
non modica denudaret ex parte.

16. 15. A. D. 830. Michael imperator obiit.

17. 16. A. D. 831. Secundum quosdam (Chr. W.)
Paschalis papa obiit, eique Eugenius successit. *
Corpora sanctorum Valentis, Senesii et Theopontii
in Augiam insulam deferuntur. Theophilus, filius
B Michaelis, regnavit annos 12.

* D. (initio anni) et E. addunt : Amularius —
regum edit. ex Siegb. a. 827.

19. 18. (A. Lob.) A. D. 833. Imperator filio suo
Karolo ex Judith nato dedit Alamanniam, Rhetiam
et partem Burgundie, indignantibus ceteris filiis.

24. 23. A. D. 838. Pippinus, filius imperatoris,
obiit.

25. 24. A. D. 839.

26. 25. A. D. 840. Ludewicus imperator obiit 12
Kalend. Jul., sepultusque est in ecclesia Metten-
si ¹¹⁷⁹.

1. (Chr. W. — A. Lob. — Cf. Chr. W.) Anno Do-
minicæ incarnationis 841, ab Urbe vero condita mil-
lesimo 592, Ludewicus, superioris Ludewici filius,
75us ¹¹⁸⁰ loco ab Augusto, regnare cepit, et 36 annis
regnavit. (A. Lob.) Post mortem vero patris sui Lu-
dewici imperatoris, frater ejus Lotharius reves-
sus de Italia, et Pippinus, filius Pippini patris sui, de
Aquitania, voluerunt Karolum, filium Judith, cogno-
mine Calvum, ea parte quam sibi pater concesserat,
privare, et secundum id testamentum, quod avus
eorum Karolus Magnus statuerat, in tres partes inter
se regna dividere. Qua de re apud Antisiodorensen-
pazum, in loco qui dicitur Fontaneth, grave prælium
inter eos commissum est, et magna strage pugna-
tum, a neutra est parte triumphatum. (Chr. W.)
Tandem vero pacificati, per quatuor tetrarchias re-
gna dividunt. In ¹¹⁸¹ divisione regnorum Lotharius
cum nomine imperatoris possedit Italiam, Ludewi-
cus Germaniam, Pippinus Aquitaniam, Karolus Gal-
liam.

Theophilus imperator Constantinopolitanus obiit,
cujus filius Michael regnavit annis 26. *

* D. E. addunt : Rex Bulgarum ad Christiani-
smum — perseveravit. ex Siegb. a. 865.

4. A. D. 844. Bellum fuit inter Pippinum, filium
Pippini, et Karolum.

7. A. D. 847. Judith ¹¹⁸² imperatrix, uxor Lude-
-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁷⁷ qui etiam III^{us} Leo dictus est. ¹¹⁷⁸ *superst.* E. 1. ¹¹⁷⁹ *recepit* E. 2. ¹¹⁸⁰ *corpora* — *sunt et antea plura hujus*
anni verba in loco raso 1. ¹¹⁸¹ *e. sancti Arnulphi Mettis 1°.* ¹¹⁸² *LXVIII.* D. E. ¹¹⁸³ *in* — *Galliam* ¹¹⁸⁴ *in*
marginē 1. ¹¹⁸⁵ *Hæc desunt 5*

wici prioris, obiit.

40. A. D. 850.

* D. E. addunt : Gotescalcus ¹¹⁸³ quidam h. a Rabano jam archiep. Mogontiae ordinato r. c. sed — errore. ex Sigeb. a. 849.

45. A. D. 855. * Ecclesia Sancti Kyliani in Wirzburg fulminibus exusta est. — Lotharius ¹¹⁸³ imperator, tonsura et monachico habitu suscepto, Pruniae obiit (ex A. Lob.); cui Lotharius filius successit cum fratre Ludewico. — Corpus sancti Martini levatur de tumulo.

* D. E. addunt : Terremotu, aeris insolita commotione, turbinibus et multis incommodis homines quassantur. Quidam quoque homo — manente. ex Sigeb., et pergunt : Ecclesia etiam, etc.

47. (Chr. W.) A. D. 857. Leo papa migravit; cui Benedictus papa 104us succedens, et ipse anno eodem decessit. Hiltgart regina obiit.

48. A. D. 858. Nicolaus papa 105us ordinatus, sedit annos 9.

22. A. D. 862. * Sanctus Meginradus heremita occiditur.

* D. (initio) et E. (fine anni) addunt : Rabanus archiepiscopus obiit.

25. A. D. 865. Huni Christianitatis nomen aggressi sunt.

27. A. D. 867. Basylius, occiso domino suo Michahele, regnavit annos 20.

28. A. D. 868. Adrianus papa 106us sedit annos 5.

30. (A. Lob.) A. D. 870. Lotharius, filius Lotharii imperatoris, cum legitime uxori superduxisset aliam, Romam vocatus est, nolensque papae consentire, excommunicatus est, sicque in rodeundo Placentiae aortuus est. *

* D. E. addunt : Antea quippe Guntharius Coloniensis et Dietgaudus Treverensis archiepiscopi, eo quod sibi consensissent in commisso adulterio, Romae a papa Nicolao examinati et convicti, episcopatu — concessa est. ex Sigeb. a. 865.

32. A. D. 872. Johannes papa 107us ordinatur; post quem Marinus 108us, Adrianus 109us, Agapitus 110us, Basylius 111us, Stephanus 112us.

* D. (in margine) et E. addunt : Ad quem Johannes — libellis. ex Sigeb.

* 1) 40. 41. addunt : Qui a quodam toxicatus et ab alio malleo percussus, obiit, statimque ¹¹⁸³ percussor ejus a nullo lesus moritur.

55. (Chr. W.) A. D. 875. Ludewicus, filius Lotharii imperatoris itemque Lotharii frater, obiit, et Karolus rex Romam tendens, a Johanne papa imperator efficitur. *

* D. E. addunt : Ludewico regi — non studuit. In Italia — narratur. Plurimus exercitus locustarum senas alas sexque pedes et duos dentes lapide duriores habentium Galliam

A

vastant, sequiturque fames tam valida, ut pene terciam partem hominum consumpserit ¹¹⁸³ ex Sigeb.

36. A. D. 876. Ludewicus imperator obiit.

* D. E. addunt : Cometes — vestigium. ex Sigeb.

** D. E. addunt : in Ital'a.

Anni Karoli junioris.

1. Anno Dominicæ incarnationis 877, ab Urbe vero condita millesimo 628, Karolus, junior filius Ludewici, qui fuit nepos Karoli 76° ¹¹⁸⁷ loco ab Augusto, regnare cepit, et cum fratribus suis Karlomanno et Ludewico annis 41 regnavit (Geneal. SS. II, 314). Ludewicus quippe, ut aiunt, tenuit Ostrofranciam, Karolus Alamanniam, Karlomannus Bajoariam; cujus filius Arnolfus postmodum obtinuit monarchiam.

2. (Chr. W.) A. D. 878. Karolus rex Galliarum, cognomento Calvus, frater Ludewici secundi obiit.

3. A. D. 879. Ludewicus Balbus, filius Karoli, obiit.

4. A. D. 880. Ludewicus, frater Karoli, vivente fratre suo Karlomanno, Bajoariam ingreditur. Karlomannus obiit.

* D. E. addunt : Sol — apparerent. ex Sigeb.

5. A. D. 881. Karolus junior cum uxore sua Rihegarda imperiali benedictione sublimatur.

6. A. D. 882. Ludewicus rex Francorum, frater Karoli imperatoris obiit.

10. (RICMER. I, 5.) A. D. 886. Outo, vir militaris et strenuus, a principibus Galliae rex creatur in palatio Compendii. Hic patrem habuit ex equestri ordine Ruotpertum, avum vero patrum Witichinum ex Germania profugum. Hunc autem idcirco in regnum promoverunt, quia Karolus, filius Karoli ¹¹⁸³, nepotis Karoli Calvi Galliarum regis, cui regnum debebatur (I, 4) vix adhuc triennis erat, patre defuncto, cum puer biennis fuit, matre vix per quadriennium superstitie.

11. (Chr. W.) A. D. 887. Karolus imperator vivus dimisit regnum. — Basylius imperator regno decessit.

Anni Arnolphi.

1. Anno Dominicæ incarnationis 888, Urbis conditæ millesimo 659, Arnolfus, filius Karlomanni fratris Karoli junioris, 77° ¹¹⁸⁹ loco ab Augusto, regnum suscepit, annisque 12 regnavit, quinque vero imperavit. Cujus anno primo Karolus imperator junior, dimisso prius imperio, obiit.

Leo et Alexander, filii Basylii, regnum Constantinopolitanum tenuerunt annis 22, postea Alexander anno uno, deinde Constantinus Porphyrogenitus, Leonis filius, annis 6 cum matre sua Zoe, postea

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁸³ Gotescalcus D. 1. ¹¹⁸³ Lothario Pruniae (sic) mortuo, Lotharius filius 5. ¹¹⁸³ statimque — moritur desunt 41. ¹¹⁸⁴ consumpsissent D1. ¹¹⁸⁷ LXX. D. E. ¹¹⁸⁸ in loco raso 1. ¹¹⁸⁹ LXXI. D. E.

Romanus Armeniacus cum eodem Constantino annis 26, post hæc idem Constantinus cum filio suo Romano puero annis 15.

(LUDRA. 1, 5, 13.) Arnolfus itaque rex potens principabatur Bajoariis, Suevis, Francis orientalibus, et post mortem Karoli Calvi Lotharingis audacibusque Saxonibus. Cui Zuentebaldus, Maravannorum dux, viriliter repugnavit. Usque ad hæc autem tempora Ungariorum gens, cujus omnes pene nationes expertæ sunt seviciam, quibusdam difficilimis interpositionibus, quas clusuras nominat vulgus, separata erat a nobis, ut neque ad meridianam neque ad occidentalem plagam exeundi facultatem habuerit. Arnolfus igitur rex, cum Zuenteboldum supradictum superare nequiret depulsis, proh dolor! his munitionibus, Ungariorum gentem, scelерum cupidam, in auxilium vocat, si tamen auxilium dici potest, quod paulo post, eo moriente, cum genti suæ, tum ceteris in meridie occasuque degentibus grave periculum, immo exitium fuit. Devicto itaque Zuenteboldo, Arnolfus secure potitur regno; Ungarii vero interim, observato ¹¹⁹⁹ exitu, contemplatique regionem, malum cordibus, quod post in propatulo apparuit, machinabantur.

2. (Chr. W.) A. D. 889. Liutperto archiepiscopo Sunderold successit. — Arn Wirzburgensis episcopus in Saxonia occisus est inter missarum sollemnia. Sedit autem annos 56, menses 7.

3. A. D. 890. Arnolfus rex exercitum Nortmannorum delevit.

4. A. D. 891. Radispona incendio flagrat.

6. (WIDUK. 1, 22.) A. D. 893. Sunderoldus archiepiscopus a Nortmannis occiditur; pro quo Hatto ordinatur, obscurus quidem genere, sed acutus ingenio, et qui difficile discernereetur melior consilio foret an pejor.

7. A. D. 894.

* D. E. addunt: Arnolfus ¹¹⁹¹ — Lothariensium. ex Siegb. a. 896.

8. (Chr. W.) A. D. 895. Arnolfus Italiam Burgundiamque sibi subiecit.

Anni imperii Arnolfi.

9. 1. A. D. 896. Arnolfus rex Romam veniens, imperator efficitur.

Hujus temporibus Formosus erat papa 113us.

10. 2. (RICHER. 1, 12, sqq.) Anno Dominicæ incarnationis 897, Karolus jam quindennis creatur in regem Galliarum, Outone adhuc vivente et injuriam dissimulante; eodem tamen anno defunctus est. Cujus Outonis frater Ruotpertus a Karolo dux Celticæ prelatum, cum postea regnum affectaret, a militibus Karoli interfectus est. Cujus filius Hugo ob necem patris regi semper infensus, consilio egit per quoscumque potuit, ut Ruodolfus, filius Richardi Burgundionis, eo multum reclamante, rex crearetur, et Karolus rex ab Heriperto, ejusdem Hugonis

A cognato, per insidias caperetur carcerique manciparetur; in quo post quinquennium defunctus est, anno regni sui 56to, vitæ vero 54ta ¹¹⁹². Idem autem Karolus ex sorore Adelstani regis Anglorum filium procreavit nomine Ludewicum, qui inter perturbationes patris infantulus adhuc transmarinis partibus advectus ad avunculum Adelstanum, post patris necem et Ruodolfi mortem paternum et avitum rexit imperium. Hic etiam ex Gerbirga, Heinrici Saxonum ducis et postea regis filia, sorore Ottonis Magni, quam ¹¹⁹³, extincto Gisilberto ejus viro, conjugem duxit, Lotharium filium accepit, qui in eodem regno patri successit.

11. 3. (Chr. W.) A. D. 899. Magna fames homines se invicem comedere persuasit.

B 12. 4. (LUDRA. II, 1, 2.) A. D. 900. Arnolfus imperator obiit, moxque eodem anno Ungarii, morte illius audita, collecto permagno exercitu, Maravannorum gentem, quam illorum auxilio Arnolfus imperator sibi subdiderat, invadunt sibi que vendicant, Bajoariorum quoque fines occupant, castella diruunt, æcclesias igni consumunt, populos jugulant, et ut magis magisque timeantur, interfectorum sese sanguine potant.

* Arnolfus imperator longa — moritur. D. E. ex Siegb. a. 902.

(LUDRA. 1, 28, 29, 30, 36, 30, 31.) Hujus Arnolfi temporibus Formosus papa vehementer afflictabatur a Romanis, cujus et hortatu Arnolfus rex Romam advenerat. Qui ingressus urbem, multos Romanorum principes obviam sibi propterantes, ulciscendo papæ injuriam, decollari precepit. Causa autem simultatis inter Romanos et Formosum papam hæc fuit: Formosi decessore defuncto, quædam pars Romanorum Sergium, quandam Romanæ diaconum æcclesiæ, papam sibi elegerat, quædam vero pars non infima natu Formosum, Portuensis civitatis episcopum, pro vera religione divinarumque Scripturarum et doctrinarum scientia papam fieri anhelabat. Cum autem in eo esset, ut Sergius ordinari debuisset, pars quæ Formoso favebat non sine mediocri tumultu et injuria Sergium ab altari expulit et Formosum papam constituit. Unde Sergius descendit in Tusciam, quatenus Adelberti marchionis potentissimi juvaretur per potentiam. Quod et factum est. Nam Formoso defuncto, et Arnolfo in patria miserabili morte, scilicet vermium quos peduculos dicunt tanta scaturicione, ut nullis medicorum curis minui possent, extincto, is qui post necem Formosi constitutus est expellitur, Sergiusque per Adelbertum papa constituitur. Qui constitutus, ut impius, sanctarum doctrinarum inscius, Formosum et sepulchro extrahi atque in sede Romani pontificatus sacerdotalibus vestimentis indutum locari sicque decollari precepit. Cui et ait: Cum Portuensis esses episcopus, cur ambitionis spi-

VARIAE LECTIONES.

¹¹⁹⁹ servato corr. observato 1. ¹¹⁹¹ Arnoldus D1. ¹¹⁹² LIII. 1b. ¹¹⁹³ quam — persuasit in loco raso 1.

ritu Romanam universalem sedem usurpasti? Dein saceris exutum vestibus, abscisisque digitis tribus, in Tyberim jactari precepit, cunctosque quos ips ordinaverat gradu proprio depositos iterum ordinavit. Quod quam male et injuste egerit, in hoc animadverti poterit, quoniam et hi qui a Juda proditori¹¹⁹⁵ ante proditorem salutem seu benedictionem apostolicam perceperunt, ea post proditorem propriique corporis suspensionem non sunt privati, nisi quos improba forte fedarunt flagicia. Benedictiosiquidem, quæ ministris Christi impenditur, non per eum qui videtur, sed qui non videtur, sacerdotem infunditur. Neque qui rigat est aliquid, neque qui plantat, sed qui incrementum dat, Deus. Quantæ autem auctoritatis quantæque religionis Formosus papa fuerit, hinc colligere possumus, quoniam, dum a piscatoribus postmodum esset inventus atque ad beati Petri principis apostolorum æclesiam deportatus, sanctorum quædam imagines sese inclinantes, hunc in loco positum venerabiliter salutaverunt. Quod religiosissimi Romanæ urbis testati sunt. — Post Formosum Johannes papa 114⁹⁵ extitit; cui Stephanus 115⁹⁵ successit.

1. Anno Dominicæ incarnationis 901, ab Urbe vero condita millesimo 652, Ludewicus, Arnolfi imperatoris filius, 78⁹ 1192 loco ab Augusto, admodum puer, imperium suscepit, et 12 annis regnavit (cf. Chr. W.). (Ludra. II, 2-3.) Cujus anno primo Ungarii Bajoariam vastaverunt; sed Ludewicus gentis suæ depopulationem non ferens, magno exercitu coatto, juxta Licum fluvium cum eis pugnavit, et plus quam mille ex eis interfecit. Cumque pugna usque ad horam septimam jam protraheretur et regis victoria estimaretur, Ungarii callidi, positis ex adverso insidiis, fugam simulant. Quos dum regis milites, doli ignari, impetu validissimo insequerentur, omni ex parte prodeunt insidie, et quasi victi ipsi victores interimunt, rex ipse e victore se victum esse miratur, atque illi non opinatus gravior casus; Ungarii vero ut rabiem perfidiæ suæ saciant, Bajoariorum, Suevorum, Francorum regna percurrunt, cunctaque vastando incendunt.

Hujus temporibus Adelbertus, non quilibet mediocris, sed ex primatibus magnus ille heros, filius sororis Heinrici ducis sed postea regis, nepos Ottonis ducis Saxonie, simultatem non modicam in castello Babenberg contra rem publicam exercebat. (Wib. I, 22.) Nam cum inimiciæ essent inter Chuonradum, patrem Chuonradi postea regis, primum a Chuonrado interfectus esse frater Adelberti, in cujus ultionem Chuonradus quoque postea occisus est ab Adelberto; nec ullus regum potuit tam ingens bellum inter eminentes viros ortum sedare. (Ludra. I. I.) Cumque ipsi etiam regi Ludewico rebellis existeret Adelbertus, sepe rex congregatis omnibus super

A castellum ejus irruerat. Cui nominatus heros non juxta castellum, ut plerique solent, sed procul a munitione preparat bellum. Regis itaque milites priusquam hujus virtutem¹¹⁹⁶ re ipsa experientur, regem preeuntes, pugnae preludio hunc extra castrum elicere atque interficere cogitabant; sed ipse hujusmodi proludii¹¹⁹⁷ non solum non ignarus sed etiam debriatus, his obviam tam longe a castro processerat, ut hunc milites eoque ex adversariis esse non cognoscerent, quoad eorum cervices istius mucro cedis impatiens deseviret. Igitur cum septennio ferme Adelbertus heros rebellionem hujusmodi exerceret, sciens Ludewicus fortitudinem illius audacie hautquaquam se nisi¹¹⁹⁸ tergiversatione quadam posse devincere, Hatto nem Mogontinæ sedis archiepiscopum, quid super hac re faciendum esset, consuluit. Qui ut erat versutia plenus: Desine, ait, ego te securum meis sollicitudinibus reddam; ego, ut ad te ille adveniat, providebo; tu, ne redeat, curato. Hatto itaque animi confidentia, qua nonnullas res ex infortunio secundas effecerat, animatus, Babenberg, quasi Adelberti rebus consulturus, adiit, multaque locutus, in dolo suasit ei ad regem venire, spondens ei jurejurando, aut ei pacem cum rege facturum, aut incolonem illum suo loco restitutum. (Wib. I, 22.) His pactis consentiens Adelbertus, fidei et amicitie gratia ut dignaretur prandere, rogavit episcopum. (Ludra. et Wib.) Quo calliditatis obtentu negante, illico urbem egressi sunt, episcopo dexteram Adelberti tenente. Cumque pertransissent oppidum cum omni comitatu, fertur episcopus clamasse: Proh! inquam, quam sepe petit, qui oblata spernit; tede me longioris viæ et tardioris horæ; nam¹¹⁹⁹ jejuni tota die non possumus ambulare. Hæc audiens Adelbertus, nihilque mali suspicatus, ad genua pontificis se letus inclinavit, et ut in urbem gustandi gratia reverteretur, deposcit. Pontifex in urbem revertitur cum Adelberto, deputans se liberatum a vinculo juramenti, eo quod incolonem illum sic restituisset loco suo. Post hæc cum pontifice exiens, regi Ludewico ab eo presentatur, moxque habito judicio, principum qui affuere decreto capitalem subiit sententiam, et in proprio castello Tharissa accepit sepulturam.

D 2. (Chr. W.) A. D. 902. Ungarii Charentaniam invadunt, et commissa in sabbato paschæ pugna, occiduntur.*

* D. E. addunt: Sarraceni — debellaverunt. ex Siegb. a. 910.

3. A. D. 905.*

* D. E. addunt: Ludewicum — veniret. ex Siegb. a. 911. Zuendebaldus — composuit. ex Siegb. a. 905.

6. A. D. 906. Ungarii amarius occiduntur. Berenger¹²⁰⁰, Reginolt et Gerhart germani fratres interficiuntur.

V. RIÆ LECTIONES.

¹¹⁹⁵ ita 1. ¹¹⁹⁹ LXXII. D. E. ¹¹⁹⁹ superscr. 1. ¹¹⁹⁷ preludii 1b. 4. 5. 10. 11. D. ¹¹⁹⁸ nisi se 1b. ¹¹⁹⁹ jam 1b. ¹²⁰⁰ berengir, reinold et gerhard gemini fr. 1b.

7. A. D. 907. Pugna ¹⁹⁰¹ inter Adelbertum, fratrem A Suevia ¹⁹⁰¹, Eberhardus ¹⁹⁰¹ comes potentissimus in eorum, et Chuonradum, fratrem Ludewici imperatoris ¹⁹⁰¹; in qua Chuonradus occiditur.

2. A. D. 908. Ruodolfus episcopus Wirciburgensis obiit.—Adelbertus, perfidia Hattonis archiepiscopi et cujusdam Luitpaldi deceptus, Ludewico rege iubente, decollatur.—Bajoarii ab Ungariis interfluciantur.

9. A. D. 909. Ungarii Saxoniam et Thuringiam vastant.

10. A. D. 910. Ungarii Alemanniam petunt.—Leo imperator Constantinop. obiit.

11. A. D. 911. Franci pugnant cum Ungariis.

12. A. D. 912. Ludewicus rex moritur. Hic juxta quosdam ultimus dicitur Karolorum apud orientales Francos imperantium, juxta quosdam vero Chuonradus, qui post eum imperavit, ultimus computatur, a quibus pater illius Chuonradus, qui ab Adelberto interfectus est, frater Ludewici hujus fuisse estimatur. Sed hujus diversitatis error scriptoribus regnorum imputetur. (Wib. 1, 16.) Ludewicus igitur cum accepisset uxorem nomine Mahthildam, sororem Brunonis ac magni ducis Ottonis, non multis post hæc vixerat annis. Horum pater erat Luitolfus, qui Romam profectus, transtulit inde reliquias Innocentii pape. Ex quibus Brun cum ducatum amministrasset totius Saxonie, duxit exercitum contra Danos, et inundatione repentina circumfusus, non habens locum pugnandi, perit cum omni exercitu, fratri, natu quidem minori, sed omni virtute multo potiori, relinquens ducatum. Regi autem Ludewico cum non esset filius, post mortem ejus omnis populus Francorum atque Saxonum querebat Ottoni diadema imponere regni, sed ipse quasi jam gravior recusabat onus imperii; ejus tamen consultu Chuonradus, quondam dux Francorum, filius (ex Chr. W.) illius Chuonradi quem Adelbertus occidit, ungitur in regnum, penes Ottonem tamen summum semper et ubique fiebat imperium. (Wib. 1, 17.) Natus est autem eidem Ottoni filius, mundo necessarius, optimus Heinricus, qui primus libera potestate regnavit in Saxonia; cui pater moriens totius Saxonie ducatum reliquit, Chuonrado jam in regnum sublimato,

(Chr. W.) Anno Dominicæ incarnationis 913, Urbis autem condite millesimo 664, Chuonradus, filius Chuonradi quem Adelbertus occidit, Francorum ex genere oriundus, vir strenuus bellorumque exercicio doctus, oranium electione, 79° ¹⁹⁰² loco ab Augusto, regnum accepit, et 7 annis regnavit. (LUDPR. II, 17, 18, 19.) Sub quo potentissimi principes erant Arnoldus in Bajoaria, Burchardus in

Francia, Gisilbertus dux in Lotharingia; inter quos Heinricus Saxonum et Thuringorum dux prepotens clarebat. Secundo autem regni ejus anno memorati principes huic presertim rebelles extiterant, quos ille tam sapientiæ vigore quam fortitudinis robore superavit suamque ad fidelitatem perduxit. Arnolfus autem nimio terrore coactus, cum uxore ac filiis ad Ungarios fugit, ibique usque ad obitum Chuonradi permansit.

Anni Chuonradi.

1. (Chr. W.) Primo anni Chuonradi regis Ungarii ab Alemannis ¹⁹⁰² et Bajoariis juxta fluvium Enum ¹⁹⁰², qui vulgariter Ine dicitur, occiduntur.

2. (LUDPR. — Chr. W. — RICHER II, 1 sqq.). A. D. 914. Predicti principes regi rebellant. Ruodolfus rex moritur; post quem (231) Ludewicus, Karoli filius in regnum patris consilio Hugonis ducis, filii Ruotperti, ex transmarinis partibus ad Gallias reducit. cui idem Hugo tamen postea adversatur. Hoc tempore Marinus papa 116us extitit.

3. (Chr. W.) A. D. 915. Ungarii Alemanniam devastant. Hatto archiepiscopus ¹⁹⁰³ obiit; cui Heriger successit ¹⁹⁰³.

5. A. D. 917. Salomon episcopus captus est, Ungarii Alamanniam totam igne et gladio vastant.

* Totam devastantes usque ad Fuldam perveniunt. D. E. ex Sigebr. a. 917.

6. A. D. 918. Erkenger dux et Berhtolfus germani fratres decollantur. — Basilea ab Ungariis destruitur.

7. A. D. 919. Ungarii per Alemanniam et Alsaciam transeuntes, Lotharingiam invadunt.—Burchardus dux constituitur. — Chuonradus rex moritur, cujus consilio et precepto Heinricus dux Saxonie, filius Ottonis ducis, in regnum provehitur (cf. Wib.). Sed quia, Karolorum stirpe in regno Francorum deficiente, regnum jam ad Saxones per Heinricum transfertur, genealogiam Karolorum causa memorie breviter depingamus, dehinc de origine gentis Saxonie, cujus opinio varia est, aliqua describamus, sicque ad initium regni pertendamus * 1.

* B., d. c. desunt E., ubi sequentia ita leguntur: Chuonradus rex moriens coram principibus regni regem designat Heinricum, filium Ottonis Saxonum ducis ex Luitgarda filia Arnulfi imperatoris. Tota vero Saxonum historia deest

* 1. 5. Addit hos versus :

Reges de stirpe Karoli.

Stirps Karoli Magni mundo, venerabilis omni,
Ante fuit clara, cepit demum fore rara.
Leto delente paulatim deficiente,
Successit primus Cuonradus nominis hujus.

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁰¹ pugna committitur 5. ¹⁹⁰² i. erat 4. i. committitur 9c. 10. 11. ¹⁹⁰³ LXXIII. D. E. ¹⁹⁰⁴ ita litteris effugientibus recentiori manu 1. rel. ¹⁹⁰⁵ evardus 1b. ¹⁹⁰⁶ alamannis corr. alemannis 1. ¹⁹⁰⁷ enim corr. eni 1b. ¹⁹⁰⁸ a. Mogontinus 5. ¹⁹⁰⁹ s. decimus archiepiscopus 5.

NOTÆ.

(231) Ekkehardus hoc loco Rudolfum regem Burgundie hujus nominis primum et Gallie regem eandem habet.

De stirps Saxonum.

A

Reges Salici.

Saxonici reges tunc cœperunt dare leges,
Rex erat Heinricus inter quos nomine primus.
Quæ stirps regnavit, ad finem dum propiavit.

Rex oritur Salicus, Cuonradus nomine dictus.
Si non in pejus perdurat adhuc genus ejus.

Sanctus ¹¹¹⁰ (351*) Arnolfus prium comes, deinceps ¹¹¹¹

Ansgis filius ejus.

Pippinus princeps et ¹¹¹² major domus. Cujus ¹¹¹³ mater erat Bega, soror sanctæ Gertrudis virginis.

Karolus cognomento Fortis, major domus.

Pippinus major domus itemque rex Francorum.

Karolus ¹¹¹⁴ rex Francorum et ¹¹¹⁵ patricius Romanorum, primus imperator in ¹¹¹⁶ Francia.

Ludewicus ¹¹¹⁷ rex cognomento Pius.

Lotharius rex Italie et Lotharingæ.

Hugo filius re-
gis in ¹¹¹⁸ mona-
stium trusus.
a Berengario
ringiorum
rege.

Karolus rex Gallie et Hispanie.

Ludewicus ¹¹¹⁹ rex Lotharius Karolomannus Ludewicus ¹¹²⁰ Karolus in vena-

excacatus. rex Francie. tione occisus.

Ludewicus ¹¹²¹ rex Germanie.

Ludewi- Karolomannus karolus

cus rex rex Bajoario-

Ostro- rum invic-

francie ¹¹²² tissimus.

Arnolfus ¹¹²³ rex Bajoarie et Francie.

Zuentschal- Ludewi-

cus ¹¹²⁴ rex quem Adelber-

Lothario- tus interfecit.

rum. francie.

Chuonradus ¹¹²⁵

rex ultimus

Karolorum ¹¹²⁶

NOTÆ.

(231*) Tabula genealogica deest D., spacio va-
cuo relicto. In El. infra occurrit, ibique et in 4. 5.
10. in ipsa tabula leguntur versus :

Hec stirps(a) Francigenam regni dum strinxit habenam,

(a) Stirps mea 4. (b) creat ac Lothowicos El.

Romæ sceptrigenos Karolos dedit (b) ac Ludewicos.

6 — 9. Tabula omissa hæc tantum verba præbent.
Hec stirps Francigenam regni.

VARIE LECTIOES.

¹¹¹⁰ El. præmittit : Arnulfus vir illustris, pater sancti Arnulfi episcopi. ¹¹¹¹ ita 1. suppl. episcopus; — deinde episcopus, novissime
solitarius El. ¹¹¹² deest El. ¹¹¹³ Cujus — virginis post addit 1. desunt El. ¹¹¹⁴ K. magnus El. ¹¹¹⁵ imp. Francorum El. ¹¹¹⁶ Lothowicos
imperator El. ¹¹¹⁷ intrusus monasterio El. ¹¹¹⁸ Lothewicus El. ¹¹¹⁹ Wendilmota, Theonica El. ¹¹²⁰ Lotewicus El. ¹¹²¹ Irminrud El.
¹¹²² deest El. ¹¹²³ ita 1. et etiam in stemmate supra col. 493-496. edito primum scriptum erat; quod tamen postea ita emendatum est, ut
Karolus filius Ludewici indicetur. ¹¹²⁴ Lothwicus El. ¹¹²⁵ osterfrancie El. ¹¹²⁶ Arnolfus 1. ¹¹²⁷ Zvendibalt El. ¹¹²⁸ Lodwicus El.

DE ORIGINE SAXONUM.

(WIDUK. 1, 2.) Super origine gentis Saxonum varia opinio est, aliis estimantibus de Danis Nortmannisque eos originem duxisse, aliis vero, quibus et Greci consentire dicuntur, eos reliquias fuisse Macedonici exercitus, qui secutus Magnum Alexandrum, immatura ipsius morte per totum orbem sit dispersus. Invenimus autem in scriptis ejusdam (Transl. S. Alex.), quod, antiquitate tradente, ab Anglis Britanniae incolis sintegressi, et per Oceanum navigantes, Germaniae littoribus studio et necessitate querendarum sedium sint appulsi, in loco qui vocatur Hathuloga, eo tempore quo Theodericus rex Francorum contra Irminfridum ducem Thuringorum dimicans, terram eorum crudeliter ferro vastavit et igni. (Wid. 1, 3 sqq.) Cumque primum terrae applicuissent, incolæ ipsius terræ, qui Thuringi fuisse traduntur, adventum eorum graviter ferentes, arma contra eos moverunt; Saxones vero acriter resistentes, portum obtinuerunt. Diu deinde inter se dimicantibus, et multis hinc inde cadentibus, tandem utrisque placuit de pace tractare; initumque est fœdus eo pacto, quo haberent Saxones vendendi emendique copiam, ceterum ab agris, a cede hominum atque rapinis abstinere; stetitque illud fœdus inviolabiliter multis diebus. Cumque Saxonibus jam defecisset pecunia, quid emerent aut venderent non habentes, inutilem sibi pacem esse arbitrati sunt. Ea igitur tempestate contigit adolescentem quendam egredi de navibus, oneratum multo auro, torque aurea, simulque armillis aureis. Cui obviis quidam Thuringorum: *Quid sibi vult, inquit, tam ingens aurum circa tuum famelicum collum? Emptorem, inquit, quaero; ad nihil aliud istud aurum gero. Qui enim fame periclitor, quo auro delecter?* At illo qualitate quantitatemque precii rogante: *Nullum, inquit Saxo, mihi est discrimen in precio; quicquid dabis gratum habeo.* Ille vero subridens: *Quid si, inquit, de pulvere isto sinum tibi impleo?* Erat autem presentis loco egesta humus plurima. Saxo nihil eunctatus aperit sinum et accipit humum, illico Thuringo tradens aurum; letusque ad suos uterque redit. Thuringi Thuringum laudibus ad cœlum tollunt, qui nobili fraude Saxonem deceperit; fortunatissime eum inter omnes mortales fuisse qui villi precio tam ingens aurum possederit. Ceterum certi de victoria, de Saxonibus jam quasi triumphabant. Interea Saxo privatus auro, oneratus vero multa humo, appropriat navibus. Sociis igitur ei occurrentibus et quid ageret ammirantibus, alii amicorum eum irridere cœperunt, alii arguere, omnes pariter eum amentem crediderunt. At ille, postulato silentio: *Sequitur me, inquit, optimi Saxones, et meam vobis amentiam probabit utilem.* At illi, licet dubii,

A secuntur tamen. Ille autem, sumpta humo, per vicinos agros quam subtilius potuit eam dispersit, et castrorum loca occupavit. Ut autem viderunt Thuringi castra Saxonum, intolerabilis visa est eis res: et, missis legatis, conquesti sunt de fœdere rupto ac violato pacto ex parte Saxonum. Saxones responderunt se hactenus fœdus inviolabiliter servasse, terram vero proprio auro comparatam cum paco velle obtinere aut certe armis defendere. His auditis, incolæ ceperunt aurum Saxonicum jam maledicere, et quem paulo ante felicem predicabant, auctorem perditionis suæ atque regionis fatebantur. Ira deinde accensi, cæco Marte sine ordine et sine consilio irruunt in castra. Saxones vero parati hostes excipiunt sternuntque, et rebus prospere gestis, proxima circumcirca loca jure belli obtinent. Diu itaque cum ab alterutris pugnatum foret, et Thuringi Saxones sibi superiores fore viderent, per internuncios pacificari cum eis querunt, eosque in terra quam acceperunt cedere concedunt.

(G. Franc. c. 19. — Wid. 1, 9 sqq.) Eo tempore mortuo Clodoveo rege Francorum, quatuor filii ejus regnum ipsius equaliter diviserunt. Ex quibus Theodericus cum Austrasiam accepisset, cujus regni sedes apud Mettensem fuit civitatem, mittere curavit legationem ad Irminfridum regem Thuringorum pro pace et concordia, mandans ei non se cupere sibi esse dominum sed amicum, non imperatorem sed propinquum, propinquitatisque jura inviolabiliter se velle servare—sororem quippe Theoderici Irminfridus acceperat;—tantum ut a populi Francorum concordia, qui eum regem constituerant, non discordaret, rogabat. Ad hæc Irminfridus cum benigne responderet Francorum statuta sibi placere, pace omnimodis se indigere, super negotio regni responsionem suam in amicorum presentiam se velle differre, audiens regina legatum fratris supervenisse et super negotio regni cum rege locutum fuisse, egit cum Iringo milite regis, qui erat vir audax, fortis manu, acer ingenio, acutus consilio, pertinax in rebus agendis, facilis ad suadenda quæ vellet, unde et animum regis sibi connexerat, ut pariter regi suaderent regnum sibi jure hereditario cedis, utpote quæ filia regis esset et reginæ, Theodericum vero suum servum esse, tamquam ex concubina natum, et ideo indecens fore proprio servo manus unquam dare. Convocatis ergo principibus et necessariis amicis, Irminfridus verba legati in presentia eorum contulit. At illi unanimiter suadebant, quæ pacis et concordie sunt cum sentire, quia impetus Francorum ferre non posset, maxime qui acrioribus hostium armis ex alia parte premeretur. Iring vero, lascivæ mulieris satisfaciens votis, suavit

Irminfrido Francis cedere non debere, super negotio regni iustiores se causam habere, latum preterea imperium, militum manus et arma ceterasque belli copias sibi ac Theoderico parum æque procedere. His igitur Irminfridus persuasus, secundum hæc verba legato respondit, amicitiam quidem sui et propinquitatem Theoderico non negare, mirari se tamen satis non posse quomodo usurpare vellet prius imperium quam libertatem; servum illum natum, et quomodo sui quereretur dominium; se non posse proprio servo manus dare. Legatus his satis commotus: *Mallet, inquit, hoc caput meum tibi tradere, quam huiusmodi verba a te audire, sciens ea multo sanguine Francorum atque Thuringorum diluenda.* Et hæc dicens reversus est ad Theodericum, et quæ audivit non celat. Theodericus autem nimiam iram vultu celans sereno: *Oportet nos, inquit, ad servitium Irminfridi festinare, quatinus qui libertate privamur, inani saltem vita fruamur.* Et cum gravi exercitu appropians terminis Thuringorum, invenit eum valida quoque manu se expectantem in loco qui dicitur Runiberg, et commisso certamine, pugnatum est ancipiti bello per biduum; tertia vero die victus Irminfridus cessit Theoderico, fugiensque tandem se recepit in urbem quæ dicitur Schidinga, sita super fluvium Onestrod ¹²³¹⁻³². Theodericus autem, congregatis principibus exercitus sui, rogat sententiam, utrumnam censerent Irminfridum persequendum an patriam remeandum? Erat autem Theoderico servus ingeniosus satis, cujus consilium expertus est sepius probum, eique propterea quadam familiaritate fuit conjunctus. Cumque quidam censerent mortuos sepeliendos, saucios curandos, et ad majorem exercitum congregandum esse repatriandum, rogatus ille servus sententiam dixit: *In rebus honestis pulcherrimam semper esse arbitror perseverantiam, quam ita coluerunt majores nostri, ut a ceptis negotiis raro vel nunquam deficerent. Nec tamen labores nostros eorum æquandos putaverim, qui parvis copiis ingentes gentium copias superaverunt. Nunc terra in nostra est potestate; et discessione nostra victis occasionem vincendi prestabimus? Amplecterer et ipse patriam redire, familiarem necessitudinem providere, si hostem nostrum eo spacio scirem vacare. Sed vulnerati nostri forsitan hæc re indigent; castrorum ergo labor impigris animis reor pro maxima voluptate est. Cesa multitudine exercitus est vehementer attenuatus; hostesne omnes evaserunt? Certe varissimi. Ipse namque dux ut quadam bestiola suo muniretur latibulo, urbis circumdatur claustris, nec ipsum catum audent secure inspicere, nostro timore cogente. Sed non desunt ei pecunie, quibus conducantur nationes barbaræ, non deest militum manus*

licet lassa; quæ tamen omnia nostra reintegrantur absentia. Indecorum aut victoribus, victis vincendi locum dare. Num singulis urbibus amministranda sufficimus presidia? Et eas omnes perdimus; dum imus et redimus. Hæc eo prosequente, placuit Theoderico omnibusque victoriæ avidis manere in castris, et mittere ad Saxones, Thuringis jam olim inimicos, ut ei essent auxilio, ea conditione, ut si vincerent Irminfridum urbemque caperent, terram eis in hereditatem perpetuam traderet. Saxones nichil cunctati, novem duces cum singulis milibus militum destinabant. Et ingressi duces in castra, singuli cum centenis militibus, reliqua multitudine extra castra relictæ, Theodericum verbis pacificis salutabant, et ab eo hilariter suscepti, dexteras dabant et accipiebant, seque illi devotos et ad omnia promptos a Saxonica gente missos dicebant, eisque cordi esse, aut vincere velle aut vivere nolle. Illis hæc loquentibus, mirati sunt Franci prestantes corpore et animo viros, mirati sunt et habitum novum, arma quoque et diffusam scapulis cesariem, et super omnia ingentem animi constantiam. Vestiti autem erant sagis et armati longis lanceis, statantque subnixi parvis scutis, habentes ad renes cultellos magnos. Quidam vero ex Francis dicebant, tantis ac talibus amicis Francos non indigere, genus indomitum fore, et si presentem terram inhabitarent, eos procul dubio esse, qui Francorum quandoque ¹²³³ destruerent. Theodericus vero propriis utilitatibus consulens, in fide suscepit viros, demandans, ut ad obpugnandam urbem prepararentur. At illi a rege regressi, castra metati sunt ad meridianam plagam urbis in pratis fluvio contiguis, et postera die prima luce surgentes, sumptis armis oppidum obpugnant et incendunt, statimque aciem ordinant ex adverso portæ orientalis. Illi vero qui intus erant, clausi muris, dum vident acies ordinatas ac se in ultimis constitutos, audacter portis erumpunt, cæcoque Marte in adversarios irruunt, et telis emissis, res perinde agitur gladiis. Cumque grave bellum oriretur, plures hinc inde sternuntur, istis pro patria, pro uxoribus ac natis, postremo pro vita pugnantibus, Saxonibus vero pro gloria et pro terra acquirenda certantibus. Cumque ubique fierent cedes et ululatus et neutrum agmen loco cederet, jam tardior hora prelium diremit. Eo die ex Thuringis multi interfecti, multi sauciati sunt, de Saxonibus vero numerata sunt sex milia cesa. Mittitur igitur Iring ab Irminfrido cum supplici legatione et omnibus thesauris suis ad Theodericum pro pace ac spontanea deditione. Et accedens Iring: *Hæc, ait, tibi misit tuus quondam propinquus, modo servus, rogans, ut si non sui miserearis, miseræ saltem sororis tuæ mis-*

IVARIE LECTIONES.

rearis nepotumque tuorum in ultima necessitate constitutorum. Dum hæc lacrimas dixisset, interpellato principum auro corruptorum adjecit, decere clementiam regalem non spernere legationem talem nec communem naturam oblivisci, meliusque esse eum in fide suscipere, quem jam superatum ita contereret, ut nunquam se contra eum levare posset, quam illud genus hominum indomabile et ad omnem laborem perdurabile, a quo nichil aliud expectaret Francorum imperium nisi solum periculum; ideoque melius esse ut, susceptis Thuringis, pariter eos ejicerent de finibus suis. His dictis licet invitus flectitur Theodericus, promissitque, postera die, Irminfridum se suscepturum Saxonesque abjecturum. Quibus Iring auditis, ad pedes prosternitur regis, laudansque sententiam regis, ipse nocte illa mansit in castris, et misso ad dominum optato nuncio, ipsum urbemque securitatis replevit gaudio. Interea urbe ex pace promissa securiore reddita, egressus est quidam cum accipitre, victum queritans supra litus fluvii supradicti; sed emissum volucrum quidam de Saxonibus in ripa suscepit ulteriori. Emissore vero rogante ut remitteretur, Saxo negavit. Ille autem ait: *Remitte, et prodam secretum tibi sociisque tuis utile.* Saxo econtra: *Dic, inquit, ut accipias quod queris.* Reges, inquit, pace inter se facta, decreverunt, ut si cras in castris inveniamini, aut capiamini aut certe occidamini. Ad hæc ille: *Serio hæc ais, an ludo?* Secunda, inquit, hora futuri diei probabit, quod sine ludo vos agere oporteat. Quapropter vobis ipsis consulite et fuga salutem querite. Saxo statim volucrum emisit, sociisque retulit quæ audivit. Qui satis commoti, in promptu non inveniebant quid super his agere debuissent. Erat autem tunc in castris quidam de veteranis militibus jam senior, sed viridi adhuc senectute vigens, qui merito bonarum virtutum pater patrum dicebatur, nomine Hattugato. Hic arripiens vexillum, quod apud eos habebatur sacrum, leonis atque draconis et desuper aquilæ volantis insignitum effligit, quo ostentaret fortitudinis atque prudentiæ et earum rerum efficaciam, et motu corporis animi constantiam declarans, ait: *Hucusque inter optimos Saxones vixi, et ad hanc fere ultimam senectutem ætas me perduxit, et nunquam Saxones meos fugere vidi, et quomodo nunc cogor agere quod nunquam didici? Certare didici, fugere ignoro nec valeo. Si fata non sinunt ultra vivere, liceat saltem, quod michi dulcissimum est, cum amicis occumbere. Exemplo michi sunt paternæ virtutes, amicorum corpora circa nos prostrata, qui maluerunt mori quam vinci, impigras animas amittere quam coram inimicis loco cedere. Sed quid necesse habeo exhortationem protrahere tantum de contemptu mortis? Ecce ad securos ibimus, ad cedem tantum, non ad pugnam. Nam de promissa pace ac nostro gravi vulnere securi, nichil suspicantur adversi; hodierno quoque prælio fatigati, quemadmodum sunt sine metu, ita sine vigiliis et solita custodia manent. Irruamus igitur super improvisos et somno sepultos;*

A parum laboris est; sequimini me ducem, et hoc canum caput meum vobis trado, si non evenerit quod dico. Illius igitur optimis verbis erecti, quod supererat diei in reficiendis corporibus suis expendebant, deinde prima vigilia noctis, qua solet sopor gravior occupare mortales, dato signo, sumunt arma, et, precedente duce, irruunt super muros, invenientisque eos sine vigiliis ac custodibus, ingressi sunt urbem cum clamore magno. Quo excitati adversarii, alii fuga salutem quesierunt, alii per plateas et muros urbis ut ebris erraverunt, alii in Saxones, cives suos putantes, inciderunt. Illi vero omnes perfecta ætatis morti tradiderunt, impuberes prædæ servaverunt. Irminfridus autem requisitus, cum uxore ac filiis paucoque comitatu evasisse compertus est. Quod audiens Theodericus, egit, ut dolo revocaretur et Iring eum interficeret, quatinus Theodericus quasi alienus ab ejus cede consisteret. Hoc cum Iring egre suscepisset, victus fallacibus promissis, quasi magnis muneribus foret donandus ac potestate magna in regno sullimandus, tandem consensit, seque voluntati ejus parere promisit. Revocatus igitur Irminfridus, prosternitur vestigiis Theoderici Iring vero stans juxta; quasi armiger regis, evaginato gladio prostratum dominum trucidavit. Statimque rex ait ad eum: *Quia dominum tuum interfecisti, pro tali facinore omnibus mortalibus merito odiosus, riam habeto apertam discedendi a nobis; sortem vel partem tuæ nequitiae nolumus habere.* Merito, inquit Iring, odiosus cunctis appareo, qui tuis parvis dolis; antequam tamen exeam, purgabo hoc scelus meum, vindicando dominum meum; et ut evaginato gladio stetit, ipsum quoque Theodericum obtruncavit, sumensque corpus domini, posuit super cadaver Theoderici, ut vinceret saltem mortuus, qui vincebatur vivus, viamque ferro faciens, discessit. Si qua fides his dictis adhibeatur, penes lectorem est, mirari tamen non possumus satis famam in tantum prevaluisse, ut lacteus cæli circulus Iringis nomine Iringesstraza usque in presens sit notatus. In Francorum vero gestis legitur (c. 22), quod Theodericus, data fide Irminfrido, ad Tulbiacam civitatem eum ad se venire fecerit, et cum supra muros civitatis colloquerentur, compulsus ille de muro in terram corruerit sicque mortuus sit, suosque filios Theodericus interficere jusserit. (Wib. l. I.) Saxones autem bello peracto reversi ad Theodericum in castra, bene ab eo sunt suscepti satisque laudati et presenti terra in æternam possessionem donati, socii quoque et amici Francorum appellati sunt, moxque urbem, cui ab igne, ut propriis mœnibus, pepercerunt, primum incoluerunt. (Transl. S. A.) Terram vero acceptam sorte dividentes, cum multi ex eis in bello cecidissent et pro raritate sui totam occupare non possent, partem illius, et eam quam maxime quæ respicit ad orientem, colonis tradebant sub tributo exercendam, cetera vero loca ipsi possederunt; a meridie quidem Francos habentes et partem Thuringorum, quos precedens hostilis turbo non tetigit, et alveo flumi-

nis Unstrode dirimuntur, a septentrione vero Nortmannos, gentes ferocissimas, ab ortu autem solis Obodritos, et ab occasu Friosos, a quibus sine intermissione vel fœdere vel concertatione finium suorum spacia necessario tuebantur. Erant enim inquieti nimis et finitimorum sedibus infecti, domi vero pacati et civium utilitatibus placida benignitate consulentes, generis quoque ac nobilitatis suæ providissimam curam habentes, nec facile ullis aliarum gentium vel sibi inferiorum conubiis infecti, propriam et sinceram et tantum sui similem gentem facere conati sunt. Unde habitus quoque ac magnitudo corporum comarumque color, tanquam in tanto numero hominum, idem pene omnibus. Quatuor igitur differentias gens illa in genere habuit, nobilium scilicet ac liberorum, libertorum atque servorum, et id legibus firmatum est, ut nulla pars in copulandis conjugii propriæ sortis terminos transferat, sed nobilis nobilem ducat uxorem et liber liberam, libertus jungatur libertæ et servus ancillæ. Si vero quispiam horum sibi non congruentem et genere prestantiorem duxerit uxorem, cum vitæ suæ damno componat. Legibus etiam ad vindictam malefactorum optimis utebantur, et multa utilia atque secundum legem naturæ honesta in morum probitate studuerunt habere, quæ eis ad veram beatitudinem promerendam proficere potuissent, si noticiam sui creatoris haberent. Coluerant enim eos qui natura non erant dii, maximeque Mercurium, cui certis diebus humanis quoque hostiis litabant. Deos suos neque templis includere neque ulli humanæ speciei assimilare pro magnitudine et dignitate divinitatis licitum arbitrati sunt, lucos ac nemora consecrantes deorumque nominibus appellantes, secretum illud sola reverentia contemplabantur. Auspicia et sortes quam maxime observabant, quarum sortium consuetudo simplex erat. Virgam frugiferæ arbori decissam in surculos amputabant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem tenere ac fortuito spargebant. Mox si publica consultatio fuit, sacerdos populi, si privata, ipse paterfamilias, precatus Deos cælumque suspiciens, ter singulos tulit, sublatisque secundum impressam antea notam interpretatus est; et si prohibuerunt, nulla de eadem re ipsa die consultatio erat; si permissum est, eventuum adhuc fides exigebatur. Avium voces volatusque interrogare, proprium gentis illius erat; equorum quoque presagia ac motus experiri majorisque ac fremitus observare, nec ulli auspicio minor fides adhibebatur, non solum apud plebem, sed etiam apud proceres. Erat et alia observatio auspiciorum, quo solebant eventus gravium explorare bellorum; ejus scilicet gentis, cum qua bellandum fuit, captivum quoquo modo interceptum cum electo popularium suorum patriis quemque armis committere, et victoriam hujus vel illius in providentia habere. Quomodo autem certis diebus, cum aut luna inchoatur aut impletur, agendis rebus auspiciatissimum initium crederent, et alia innume-

abilia vanarum superstitionum genera, quibus impliciti tenebantur, observaverint, pretereo; hæc vero ideo commemoravi, quo prudens lector agnoscat a quantis errorum tenebris per Dei gratiam sint liberati; qui erant, sicut omnes nationes Germaniam incolentes, et natura feroces et cultui dæmonum dediti veræque religioni contrarii, neque divina neque humana jura transgredi illicitum vel inhonestum putantes. Unde factum est quod cum finitimois suis, et maxime cum Francis, lites atque discordias habebant, quia suberant causæ quæ cottidie pacem perturbare poterant, termini videlicet amborum pene ubique in planicie contigui, præter pauca loca, in quibus vel saltus magni vel montium juga interposita utrorumque agros certo limite disterminant, in quibus cedes et rapinæ atque incendia vicissim fieri non cessabant. Quibus adeo Franci sunt irritati, ut non jam vicissitudinem reddere, sed apertum contra eos deliberarent bellum suscipere. Susceptum est igitur contra eos bellum, quod magna utrorumque animositate, majore tamen Saxonum damno, per continuos 30 annos gerebatur. Poterat siquidem citius finire, si Saxonum perfidia hoc pateret. Difficile quippe dictum est, quotiens superati ac supplices regi sese dederunt, imperata facturos polliciti sunt, obsides qui imperabantur absque dilatione dederunt, legatos qui mittebantur susceperunt, aliquotiens ita domiti et emolliti, ut etiam cultum dæmonum dimittere et Christianæ religioni se subdere velle promitterent; sed sicut ad hæc facienda aliquotiens proni, sic ad eadem pervertenda semper fuere precipites; nec facile est estimare, ad utrum horum faciliores dici verius possint. Frondosis arboribus fontibusque venerationem exhibebant, truncum quoque ligni non parvæ magnitudinis in altum erectum sub divo colebant, patriam eum lingua Irminsul appellantes, quod Latine dicitur universalis columna, quasi sustinens omnia.

(EINH. Vita Kar. c. 1.) Igitur defuncto Pippino, qui, Hilderico rege, in quo Merovingorum finitum est imperium, deposito et in monasterium misso, primus ex prefecto aulae per auctoritatem Zachariæ Romani pontificis monarchiam regni Francorum solus obtinuit, Karolus filius ejus successit, qui contra Saxones bellum, quod quasi intermissum patris ejus morte videbatur, repetivit (cf. supr., a. 758). (Ex EINH. Ann. et Transl. S. Al.) Pater enim ejus prius eos superatos trecentorum equorum per singulos annos tributo multavit. Post renovatum cum eis a Karolo bellum vix ullus exactus est annus quo non ab eis facta sit pacti permutatio; sed magnanimitas regis ac perpetua tam in adversis quam in prosperis constantia mentis nulla eorum mutabilitate vel vinci poterat vel ab his defatigari quæ agere cœperat. Nam nunquam eos hujuscemodi aliquid perpetrantes impune ferre passus est, quin aut ipse per se ducto aut per comites suos misso exercitu perfidiam eorum ulcisceretur et condignam ab eis penam exigeret, usque dum, omnibus qui resistere

solebant profligatis et in suam potestatem redactis, A decem milia hominum ex his qui utrasque ripas Albis fluminis incolebant, cum uxoris et parvulis transtulit et huc atque illuc per Galliam et Germaniam multimoda divisione distribuit; tractumque per tot annos bellum ea conditione constat esse finitum, ut, abjecto dæmonum cultu, Christianæ religionis sacramenta susciperent. Quod et factum est. Witikint quoque, qui inter eos et claritate generis et opum amplitudine eminebat, et qui perfidiæ eorum auctor et incentor indefessus erat, ad fidem Karoli sponte veniens, apud Tinia cum baptizatus et a rege de fonte susceptus est; sicque Saxonia tota superata et subiecta est. Hujus Witikindi filius Wigbertus, Christianæ religionis cultor devotus, filium B procreavit, quem Walbertum vocavit; qui et ipse ab infantia religiosus, cum factus esset vir, Romam causa orationis et reliquiarum acquirendarum tendit¹³²², corpusque sancti Alexandri, filii sanctæ Felicitatis, integrum accipiens a papa tunc temporis Leone, in Saxoniam detulit et in loco qui dicitur Wigaltingohuson locavit.

Ex ejusdem Saxonice gentis stirpe vir nobilis et permagnificus est egressus, nomine Luitolfus, qui et ipse religionis gratia Romam profectus, beati papæ Innocentii reliquias inde adduxit. (Wip. i, 16 sq.) Hic habuit filios duos, Prunonem et Ottonem; quorum major Brun, cum totius Saxonie ducatum administrasset, exercitum contra Danos duxit, ibique occisus, ducatum fratri Ottoni reliquit. His erat soror nomine Luitgart, quam Ludewicus rex, filius Arnolfi imperatoris, uxorem duxit, sed non diu postea vixit. Quod sine filiis mortuo, omnis Francorum Saxonumque populus voluit Ottoni duci diadema imponere regni. Quod cum ille quasi jam senio gravior recusaret, ejus consulto Chuonradus Francorum dux ungitur in regem, summa tamen semper et ubique fuit penes Ottonem. Natus est autem eidem Ottoni filius nomine Heinrichus, qui primus libera potestate regnavit in Saxonia. Qui cum in primeva ætate omni virtutum genere vitam suam exornaret, pater ejus videns prudentiam adolescentis, reliquit ei exercitum adversus Dalmantiam, contra quam ipse diu militavit. Dalmantii vero impetum illius ferre non valentes, conduxerunt adversus eum Avars, quos modo vocamus Ungarios, qui, ut quidam putant, reliquie sunt Hunorum, qui, ut in Gothorum legitur hystoria, egressi a Gothis, multa mala inferebant gentibus finitimis, quos postremo Pannoniam inhabitantes Karolus Magnus devicit, et, ut dicitur, a consueta gentium depopulatione ingenti vallo circumclusos prohibuit; quod opus Arnolfus imperator destruxit, eosque contra Zuenteloldum Maravarorum regem in auxilium sibi eduxit. Qui deinde quantam stragem quantamque injuriam Francorum regno fecerint, urbes ac regiones adhuc

desolatæ testantur. Ibi etiam a Dalmantiis evocati magnam cladem in Saxonia fecerunt, multamque predam abduxerunt.

Igitur pater¹³²³ patriæ magnusque dux Otto defunctus, illustri et magnifico filio suo Heinricho totius Saxonie ducatum reliquit. Rex autem Chuonradus, cum sepe expertus fuisset virtutem novi ducis, verius est ei committere omnem potestatem patris. Quo factum est ut offensionem incurreret totius exercitus Saxonici. Quorum vultum erga se austriorem rex cernens, nec ducem eorum publico bello se posse contere pre innumera exercitus multitudine perpendens, egit ut quoquo modo interficeretur dolo; ad hoc habens, ut fertur, maxime idoneum Mogontinæ sedis episcopum, nomine Hattonem, cujus consilio et Adelbertus Babenbergensis deceptus est. Hic predictum ducem agressus dolo, fecit ei fabricari torquem auream, et invitavit eum ad convivium, quo magnis ab eo muneribus honoraretur. Interea pontifex considerandi operis gratia ingressus ad aurificem, visaque torque, fertur ingemuisse. Gemitus causam cum aurifex requisisset, respondit quia optimi sibi que carissimi viri, scilicet et Heinrichi ducis, sanguine torques illa deberet intingui. Aurifex audita silentio textit, et opere perfecto ac reddito, missionem petiit et accepit; obviisque duci eunti ad ea negotia, indicavit ei quæ audivit. Ipse autem vehementer iratus vocat legatum pontificis, qui jam pridem aderat invitandi eum gratia, et ait: *Vade, dic Hattoni, quia durius collum non gerit Heinrichus quam Adelbertus, et quia melius rati sumus domi sedere et de ejus servicio tractare, quam comitatus nostri multitudine eum gravare.* Et statim reversus omnia quæ juris ipsius erant in omni Saxonia vel Thuringia occupavit; Burchardum quoque et Bardonem, quorum alter gener regis erat, in tantum afflixit, ut terra cederent eorumque possessiones ipse militibus suis totas divideret. Hatto autem episcopus videns suis calliditatibus finem impositum, nimia tristitia ac morbo pariter non post multos dies confectus, interijt. Fuerunt etiam qui dicerent, quia fulmine tactus ejusque ictu dissolutus, post tercium diem defecisset. Rex autem misit fratrem suum Eberhardum cum exercitu ad devastandam Saxoniam. Qui appropians urbi quæ dicitur Heresburg, superbe, ut tradunt, locutus est, quod nulla sibi cura major esset, quam quod Saxones pro muris se ostendere non auderent, quo cum eis dimicare potuisset. Adhuc sermo in ore illius erat, et ecce Saxones ei occurrerunt miliario uno ab urbe; iniquoque certamine, tanta cede Franci multati sunt ut a mimis declamaretur, ubi tantus ille infernus esset, qui tantam cæsurum multitudinem capere posset. Frater autem regis a timore absentie Saxonum liberatus est, quia eos et presentes vidit et ab ipsis turpiter fugatus discessit. Audiens autem rex male

VARIE LECTIONES.

¹³²² Rum tetendit loco raso. ¹³²³ patre — magnoque duce Ottone defuncto, illustrer et magnificus filius suus Heinrichus — ducatum (suscepit?) corr. ut editum est 1.

pugnatum a fratre, congregata omni virtute Francorum, perrexit ad requirendum Heinricum. Quo comperto in presidio urbis quæ dicitur Gruona, temptavit illud obpugnare presidium. Et missa prius legatione pro spontanea deditione, spondet se per hoc sibi amicum affuturum, non hostem experturum. Huic legationi intervenit Dietmarus ob orientalium Saxonum parte, vir disciplinæ militaris peritissimus, variis consilioque magnus, et qui calliditate ingesta multos mortales superaret. Ille superveniens legatis regis presentibus, interrogat ducem, ubi vellet exercitum metari. At ille jam persuasus cedere Francis, accepit fiduciam, audiens de exercitu, credens ita esse; Dietmarus vero fecte loquebatur; cum quinque enim tantummodo viris venerat. De numero autem legionum sciscitante duce, ad 50 fere legiones se producere posse respondit. Illos delusi legati regressi sunt ad regem. Vicit vero illa calliditate sua Dietmarus, quos ipse dux ferro vincere non potuit Heinricus. Nam antelucanum relictis castris Franci, unusquisque rediit in sua.

(LUDRA. II, 20.) Septimo autem anno regni sui Chuonradus rex egrotare cepit, sentiensque vocationis suæ tempus adesse, principes regni, excepto Heinrico, convocavit, et eos ita convenit: *Vocationis mea tempus agnosco, et, ut cernitis, presto est: proinde pacem concordiamque vos sectari etiam etiamque rogo. Me hominem exeunte, nulla vos regnandi ambitio inflammet; Heinricum, Saxonum Thuringorumque ducem prudentissimum, regem eligite dominumque constituite, is enim est et sapientia pollens et iusta severitatis censura abundans.* (Wib. I, 25.) Quibus in hæc verba consentientibus, vocat fratrem suum Eberhardum, sicque alloquitur illum: *Sentio, frater, me diutius istam vitam tenere non posse; idcirco consid. rationem tui habeto, et quod ad te maxime respicit, omni Francorum regno consulto, meo, fratris tui, intendendo consilio. Sunt nobis copiae exercitus congregandi atque ducendi, sunt urbes et arma cum regalibus insigniis et omne quod decus regium deposcit preter fortunam et mores. Fortuna, frater, cum nobilissimis moribus Heinrico cedit: rerum publicarum summa secus Saxones est. Sumptis igitur his insigniis, lancea scilicet et armillis aureis cum clamide et veterum gladio regum ac diademate, ito ad Heinricum, pacemque facito cum eo, ut eum fœderatum possis habere in perpetuum. Quid enim necesse est, ut cadat populus Francorum tecum coram eo? Ipse enim vere rex erit et imperator populorum multorum. His dictis, frater lacrimans se consentire respondit. Post hæc rex moritur, vir fortis et potens, domi militiaque optimus, largitate serenus et omnium virtutum insigniis clarus; sepeliturque in civitate sua Wilinaburg, cum merore ac*

lacrimis omnium Francorum. (Wib. I, c. 25, 26.) Ut ergo rex imperavit, Eberhardus Heinricum adiit, seque cum omnibus thesauris illi tradens, pacem cum eo fecit, amicitiamque ejus promeruit, quam fideliter familiariterque usque in finem obtinuit. Deinde congregatis principibus et natu majoribus, exercitus Francorum in loco qui dicitur Friteslare, designavit eum regem coram omni populo Francorum atque Saxonum.

Anni H iurid.

1. Anno 1327 Dominicæ incarnationis 920, ab Urbe condita millesimo 671, Heinricus, genere Saxo, filius Ottonis ducis, 80° 1329 loco ab Augusto, in regnum eligitur, regnavitque annis 17. (cf. Chr. W.) Hic cum non haberet gratiam Chuonradi regis sui decessoris, propter morum probitatem animique virtutem idem rex in extremis suis, ut predictum est, pretermisso fratre proprio, hunc elegit, et ut ab omnibus id ageretur principibus, consilium dedit. (Wib. I, 26, 27.) Cui cum unctio et diadema offerretur a summo pontifice, qui eo tempore Herigerus erat, non sprexit, nec tamen suscepit: *Satis, inquiens, michi est, ut pre majoribus meis rex dicar et designer, divina annuente vestraque pietate; penes meliores vero nobis unctio ac diadema sit; tanto honore nos arbitramur indignos.* Placuit iste sermo coram universa multitudine, et dextris in celum levatis, nomen novi regis clamore valido salutantes frequentabant. (LUDRA. II, 50. — RICHER. I, 47.) Hoc ordine rex factus Heinricus perrexit cum omni comitatu suo ad pugnandum contra Burchardum ducem Alamannie, cujus filiam habuit uxorem Ruodolfus Burgundio, qui (232) post interfectionem Ruotperti 1329 regis Galliarum, patris Hugonis ducis, fratris vero Ottonis 1330 regis, ab inimicis Karoli regis rex elevatus est, sicut et Ruotpertus decessor ejus. (Wib. I, I.) Burchardus vero dux, licet esset bellator intollerabilis, sentiens tamen, cum valde prudens esset, congressionem regis se sustinere non posse, tradidit ei semetipsum cum universis urbibus et populo suo.

(LUDRA. II, 21.) Eodem tempore [Ann. D. 921. E.] Arnolfus dux cum uxore et filiis ab Ungaria rediens, honorifice a Bajoariis suscipitur, nec solum suscipitur, sed etiam ut rex fiat vehementer ab eis exoratur. Rex autem Heinricus cum inter omnes regni principes sibi obtemperantes Arnolfum solum resistere cerneret, collecto exercitu prevalido, Bajoariam tetendit, eumque juxta quosdam (Wib. I, I.) in presidio urbis Ratisponæ obsedit; quod ille videns, seque regi resistere non sufficere perpensens, portis apertis egressus est ad regem, tradens semetipsum cum omni regno suo, et honorifice susceptus ab eo, amicus regis appellatus est. Quidam [Sequentia desunt E.] vero scribunt (LUDRA. I, I), quod non

VARIE LECTIONES

1327 Pergit E. 1329 ita etiam D. LXXII. E. LXXV. A. S. 1329 ruperti 1°. 1330 ottonis 1°.

NOTÆ.

(352) Ekkehardus errore singulari reges cœvos Ruolfos Burgundie et Gallie inter se confundit.

passus sit Arnolfus prestolari adventum regis in A Bajoaria, sed, collectis quibus potuit copiis, obviam ei processerit ad pugnam. Cumque in eo esset ut bellum inire deberet, rex Heinricus, ut vir sapiens et Deum timens, cogitans ex utraque parte damnum irreparabile posse accidere, Arnolfo, ut solus cum solo loquatur, denunciavit. Qui putans se acciri ad singulare certamen, ad dictum solus pervenit. Quem Heinricus, ut erat prudens animo et potens eloquio, prudenti sermone alloquitur, increpans eum cur Dei ordinationi resisteret, cum se ab omni populo ¹¹¹¹ electum sciret, quod nisi Deo disponente non fieret; affirmans quia si populus aequè illum communiter eligeret se fore, qui primus in ejus electione acclamaret; sicque copioso dicendi genere animum ejus demulcens, ad suos rediit. Arnolfus quoque rediens ad suos indicavit eis Heinrici sermones. Qui dixerunt verum esse quod audirent sapientiam per Salomonem dixisse, per ipsam scilicet reges regnare et prudentes justiciam discernere; neque enim in ejus electione totius populi animum fieri unum, nisi hunc a Deo constaret electum; unde sibi aequum bonumque videri, ut a ceteris non dissentiens, hunc regem eligeret, ea tamen conditione, si sibi hoc quod decessores ejus non habuere concederet, scilicet, ut totius Bajoariae ¹¹¹¹ pontifices suae potestati subjacerent, unoque defuncto, alterum ordinare sibi liceret. Convivens igitur huic suorum consilio, miles Heinrici efficitur, et ab eo, ut dictum est, concessis sibi totius Bajoariae pontificibus, honoratur. Hic est Arnolfus ille, super cujus denotatione sancto Oudalrico episcopo, ut in libro gestorum ejus legitur, ostensus est gladius sine capulo, qui rex fieri frustra cupiens, invasor regni extitit, et pro hac ambitione destructis ecclesiis, earum redditus militibus suis in beneficium concessit. (Wid. 1, 27, 28, 29.) Rex autem Heinricus de die in diem proficiens et crescens, robustior et clarior habebatur. Cumque regnum ab antecessoribus suis ex omni parte confusum civilibus bellis et externis colligeret, pacificaret et adunaret, signa movit contra Galliam et Lotharii regnum. Lotharius autem erat filius primogenitus Ludewici imperatoris, a magno Karolo nati. Huic erant fratres Pippinus (253), Karolus et Ludewicus. Sub his fratribus bellum famosum factum est in Phontinich, antequam divisio regni fieret. Facta autem divisione, Pippino cecit Hispania, Karolo regnum Aquitaniae et Wasconiae; ab occidente habens terminum Barcelonam Hispaniae urbem, ab aquilone Britannicum mare, ad meridiem juga Alpium, ad orientem Masam fluvium. Inter Masam vero fluvium et Rhenum Lothario regnum cecit cum Italia, quam vivente patre regendam accepit. A Rheno autem usque ad fines Yllirici et Pannoniae, Odoram quoque fluvium et terminos Da-

norum Germania tota Ludewici regnum erat. Haec divisio inter eos facta inviolabiliter permansit, quousque jure hereditario haec regna omnia cederent Karolo, Ludewici filio, qui erat filius Karoli cognomento Calvi. Ad hunc itaque Karolum, cui diximus regna cessisse per hereditatem, quidam vir nomine Outo ex orientalibus Francis venit, et ab eo susceptus, cum esset vir fortis et prudens, egit consilio suo, ut cum Danis pugnaretur, qui jam multis annis Lotharii regnum vexabant. Cumque pugnaretur cum eis, una die ex eis centum milia caesa referuntur (Wid. 1. 1.). Ex hoc ille Outo clarus et insignis habebatur et a rege secundus, cum ad eum veniret uno tantum servulo comite contentus. Moriens autem Karolus rogavit Outonem beneficii sui memorem fore, ut misericordiam sibi a se prestitam filio suo, si nasceretur, non negaret; nam filius ei nondum erat, sed regina pregnans adhuc fuit secundum quosdam (Wid. 1. 1.); alii (RICH. 1, 4) vero dicunt quod jam fere biennis fuerit filius. (Wid. 1. 1.) Mortuo autem Karolo, Outo filium ejus et regno pariter et nomine paterno declaravit; sed Arnolfus imperator, qui Karolum seniore de Germania expulit, post mortem ejus omne regnum ipsius sibi vendicavit. Huic Outo et diadema et sceptrum et cetera regalia ornamenta obtulit, regnumque domini sui gratia imperatoris Arnolfi obtinuit. Et hoc juxta quorundam relationem (Wid. 1. 1.); alii (RICH. 1, 4) vero dicunt, cum propter infantiam pueri principes nimia rerum cupidine sese preire contenderint resque suas prout quisque poterat dilataverint, nemo vero regis provectum, nemo regni tutelam quaesierit, hocque cernentes hostes regnum undique incursaverint, principes tandem pro hoc doluisse, convenientesque in unum, quia puer adhuc vix triennis erat, Outonem propter sapientiam et fortitudinem suam ad tuendum regnum delegisse, non ut desertores, sed velut hostium incursus indignantes. Sed quia Outo dicitur regnum ipsum ab Arnolfo imperatore obtinuisse, inde usque hodie (Wid. 1. 1.) certamen est de regno stirpi Karoli et posteris Outonis, concertatio quoque regibus Karolingorum et orientalium Francorum super regno Lotharii. (RICH. 1, 12, 13, 14, 15, sqq.) Ob quod et Heinricus rex movit castra contra Karolum, cum jam quindennis sublimaretur in regnum, ejusque sepius fudit exercitum, juvitque fortuna fortem virum. Outone autem decimo anno regni sui defuncto, Galliarum principes animo et sacramento annexi sunt Karolo, necnon et Ruotpertus, Outonis regis defuncti frater, vir industrius, sese illi subdidit, quem ille ducem Galliae Celticae prefecit. Cumque jam fere totum colligeret regnum, cepit quandam Haganonem ex mediocribus extollere et supra omnes principes diligere, adeo ut, magnatibus quibusque procul absistentibus, ipse regio

VARIE LECTIONES.

¹¹¹¹ superscr. 1. ¹¹¹¹ ita 1.

NOTÆ.

(253) Verba latius posita Ekkehardus Widukindi narrationi adjecit; cf. supra.

lateri solus hereret multaque regii juris ad suum jus retorqueret. Unde primates indignati, cum nullatenus possent eum ab illius dilectione avertere, querebant illum de regno abicere. Multa itaque adversus eum moliti, ad ultimum convenerunt, Ruotpertumque ducem, fratrem Outonis, regem constituerunt. Adversus quem dum Karolus bellum prepararet, et in pugnam convenirent, occisus est Ruotpertus, et ex parte ejus 11349, ex parte vero Karoli 7118. (Rich. II, 1, 2.) Hugo vero, filius Ruotperti, adhuc adolescens, egit apud quoscumque potuit, maximeque apud Heribertum cognatum suum, qui erat unus ex magnatibus, ut in dejectionem Karoli loco patris sui alius rex crearetur, se ipsum vero promoveri nolebat, quia patris interfectio illud dissuadebat. Igitur convocatis principibus, Ruodolfum, Richardi Burgundionis filium, satis eo reclamante, regem constituunt, virum strenuum et liberalibus artibus eruditum, qui (234), ut supra dictum est ¹³⁴², (cf. ib. I, 47.) Burchardi ducis Alamaniae filium nomine Bertham, sibi copulavit, qui post ab Italicis adversus Berengarium seniore vocatus, illo interfecto, regnum Italiae aliquandiu ¹³⁴³ tenuit, donec, sacro suo in auxilium contra eosdem sibi deo resistentes vocato ibidemque ab eis interfecto, Italiam reliquit, et Burgundiam revisit. Hugo vero comes Arelatensium ab Italis vocatus, regnum accepit, in quo filium ex uxore sua nomine Alda, de Ostrofrancorum stirpe ¹³⁴⁴, procreavit, quem et Lotharium vocavit adultumque regem fecit; sed ambo postea pulsus, Berengarius, qui postea Babenberg deportatus ibi defunctus est, regnavit (cf. Liv. II, 60 sqq., III, 13 sqq., 16, 20; IV, 2; V, 27 sqq.). (Rich. I, 47, 65.) Ruodolfo autem, ut dictum est, in regnum Karoli sublimato, Heribertus predictus consilio Hugonis cognati sui, filii Ruotperti, Karolum dolo cepit, eumque in custodiam posuit; in qua et vitam finivit (cf. Wib. I, 30). Habuit autem filium nomine Ludewicum ex sorore Adelstani regis Britanorum, quem in perturbationis suae procella transmisit ad eundem avunculum suum; unde post mortem Ruodolfi regis consilio Hugonis predicti reductus, regnum patris recepit; cui tamen idem Hugo dux postea rebellavit.

(Wib. I, 30.) Henricus autem rex audens easum Karoli, dolebat, humanaeque mutabilitatis communem ammiratus est fortunam, judicavitque abstinere quidem ab armis, verum potius arte superandos putavit Lotharingos, quia gens varia erat et artibus assueta, bellis prompta mobilisque ad rerum novitates. Erat eo tempore quidam de Lotharingis nomine Cristianus, qui videns regi Henrico cuncta prosperare cedere, quesivit, quomodo apud eum majori honoraretur gratia: et simulata infirmitate,

A vocavit ad se Gisilbertum, cui principatus regionis paterna successione cessit, eumque venientem arte cepit et sub custodia regi Henrico transmisit. Erat autem Gisilbertus nobili genere ac familia antiqua natus. Quem rex satis letus suscepit, quia per ipsum solum totum Lotharii regnum se habiturum arbitratus est. Deinde videns adolescentem valde industrium, genere ac potestate divitiisque clarum, liberaliter eum cepit habere, ac postremo desponsata sibi filia sua nomine Gerbirga, affinitate pariter et amicitia junxit eum sibi, sublegato ei omni Lotharii regno. Et hoc juxta descriptionem cujusdam monachi Corbeiensis ¹³⁴⁵, de origine Saxonum et regum horum gestis scribentis. Est autem alius quidam hystoriographus (Richer.), tempora Karoli B hujus, cujus memoriam pre manibus habemus, suorumque successorum digerens, qui scribit, eundem Gisilbertum filium Henrici duxisse, priusquam rex fieret, dum adhuc ducatum administrasset, ipsumque Henricum a Karolo ducatum Saxonicum accepisse, et eum ac Ruotpertum, qui postea rex factus est, inter principes, qui a rege propter Haganonem, ut predictum est, defecerant, primos fuisse. Sic enim dicit (I, 14): « Gallia Celtica Ruotperto collata, Karolus Saxoniam secedit. Cujus urbes sedesque regias perlustrans, nullo resistente obtinuit, ibi quoque Henricum, regio genere inclitum ac inde oriundum ducem, omnibus donat. » Et post pauca (235): « Interea Galliarum urbibus ac oppidis firmiter obtentis, cum paschalis sollemnitatis immineret, Aquisgrani palatio rex sese recepit

C (cf. ib. I, 16). Iluc ex omni Gallia principes confluerunt; huc etiam mediocres multo favore conveniunt; assumpti et duces, ex Saxonia quidem Henricus, ex Gallia Ruotpertus. Cotidie secus fores regii cubiculi manent; cotidie egressum regis a penetralibus aulae prestolantur. Cum vero nullum eis ab rege responsum per dies quatuor daretur, Henricus id molestissime ferens, dixisse fertur, aut Haganonem quandoque cum Karolo regnaturum, aut Karolum cum Haganone ad rerum mediocritatem deveniturum; indignansque rege inconsulto discessit. Quod rex moleste ferens eum revocare cupiebat, et pro hac re metropolitanum Remensium Heriveum dirigebat. (Richer. I, 22 - 24.) Cujus luculenta et amica oratione persuasus dux Henricus ad regem redit, multoque ambulationis honore ante eum admissus, in precipuo gratiae loco familiarissime recipitur. (I, 34.) Hac tempestate Ragenerus vir nobilis, partium Karoli fidissimus tutor, finem vite accepit, cujus exequiis Karolus interfuit; hisque peractis, Gisilberto, ejus filio jam adulto, paternum honorem coram principibus qui confluxerant liberalissime contulit. (I, 35 sqq.) Hic cum esset opibus et genere

VARIAE LECTIONES.

¹³⁴² superscr. 4. ¹³⁴³ aliquandiu 4. ¹³⁴⁴ superscr. 4. ¹³⁴⁵ Corb. Witikindi nomine D1.

NOTAE.

(234) Iterum Ekkehardus magno errore res a regibus Burgundiae et Galliae gestas uni tribuit.

(235) Quae sequuntur, in Richeri textu desiderantur; cf. praefationem.

facilitus et conjugio Gerbergæ, Heinrici Transrhenensis filię, satis beatus, in nimiam pre insolentia temeritatem preceps ferebatur, multaque pro abjectione regis moliebatur. Quo agnito, Karolus a Celtica cum exercitu rediens, cum bellum pararet inferre Belgis, quorum dux erat Giselbertus, Belgæ mox non in aperto cum Giselberto nisi sunt resistere, sed oppidis ac municipiis sese recludunt prope. Ad quos rex legatos dirigens, promisit eis se omnia donaturum, si ad se confluerent, quæ a Giselberto prius in beneficio haberent. Quo capti, mox ad regem per sacramenta redeunt, et contra Giselbertum pariter surgunt. Ille vero in oppido Harburg, quod hinc Mosa et inde Gullo fluviis vallatur, alias autem immani biatu multoque horrore veprum tutissimum videbatur, cum paucis tunc claudabatur. Huc rex cum copiis properat, obsidionem locat, hinc et inde navalem, alias vero equestrem. Et cum violentius instaret, Giselbertus clam per murum dilapsus, fluvium enatando transmeavit, et cum duobus clientibus Rhenum exulaturus pertransiens, annis aliquot apud socerum suum Heinrichum, patrimonio privatus, exulavit. Oppidani autem, absque duce relictis, se subdiderant regi. Evoluta vero tempore, Heinrichus egit apud regem, ut Giselbertus reciperetur in gratiam, ea tamen conditione, ut beneficiis, quæ ipse insolenter diduxerat quaque rex faventibus sibi postea contulerat, quamdiu possessores eorum viverent, careret, ea vero, quorum possessores per annos exilii sui excesserant, regis miseratione reciperet. Recepit itaque Trejectum, Juppiam, Harstadium, Marsnam, Littam, Capremontem, quæ a defunctis derelicta vacabant, ceteros vero qui sua habebant ingenti cede vexabat, donec omnia sua recipiebat. Postea multa contra regem machinans, socerum adiit ac plurimum regi adherere dissuasit, Celticam solum regi sufficere posse asserens, Belgicam vero atque Germaniam rege alio plurimum indigere; unde ut ipse dux Heinrichus creari rex non abnueret, multiplici permovebat suasionem. Heinrichus vero cum illicita eum suadere adverteret, dictis suadentis admodum restitit, et ut a nefariis quiesceret, crebro ammonuit. Giselbertus vero cum apud socerum non proficeret nec regnum sibi parare posset, in Celticam secedit, et in Neustriam transit, sicque cum Ruotperto, Outonis regis fratre, qui erat dux Celticæ, de negotio eodem consilium pertractat, suggerens ei de regni susceptione et Karoli abjectione ¹³³⁷. Exultat tyrannus et sine mora suadenti favet. Deliberant ergo sibi que sacramenta consentiunt, sicque procedenti tempore collectis principibus rex efficitur, anno Dominicæ incarnationis 922. » Hæc sunt verba illius Gallici hystoriorum,

A quæ si in aliquo a precedentibus Saxonici scriptoris dictis dissentiant, lectoris diligentia perpendat. Annus vero, in quo Ruotpertus ¹³³⁸ in regnum elevatus dicitur, ille est qui apud nos Heinrichus tercius in regno inscribitur. Ruotpertus post hæc a militibus Karoli interficitur, sed Ruodolfus ¹³³⁹, ut dictum est, subrogatur, deinde Karolus captus, custodiæ mancipatur.

(Wid. 1, 35.) Illud autem tempus erat, quo, ut supra scriptum est, Heinrichus ad dilatandum imperium suum super Lotharios ¹³⁴⁰ tendebat. Nam in ipsa profectione, ubi Rhenum transiit, legatus Karoli ei occurrit, et salutato eo ¹³⁴¹ verbis humilimis: *Dominus meus, inquit, Karolus, regia quondam potestate preditus, modo privatus, misit me ad te, demandans tibi, quia sibi, ab inimicis ¹³⁴² circumvento, nichil jucundius, nichil possit esse jam ¹³⁴³ dulcius, quam de tui magnifici profectus gloria aliquid audire fama que virtutum tuarum consolari et hoc tibi signum fidei et veritatis transmisit; protulitque ¹³⁴⁴ de sinu manum preciosi martyris Dionisii, auro gemmisque inclusam: Hoc, inquit, habeto pignus fœderis perpetui et amoris vicarii; hanc partem unci solatii Francorum Galliam inhabitantium, postquam nos sanctus martyr Vitus ¹³⁴⁵ ad nostram perniciem deseruit et ad vestram ¹³⁴⁶ perpetuam pacem Saxoniam visitavit, communicare tecum ¹³⁴⁷ maluit. Neque enim postquam corpus ejus translatus est, a nobis civilia vel externa cessavere bella; eodem quippe anno Dani et Nortmanni regionem nostram invaserunt. Rex autem divinum munus omni gratiarum actione suscipiens, reliquiis sanctis ¹³⁴⁸ prosternitur, et deosculans eas, summa veneratione veneratur. Sanctum vero Vitum, de quo legatus Karoli disseruit, Folradus quidam nomine de Roma transtulit et in pago Parisiaco locavit; inde, regnante Ludewico imperatore, translate sunt in Saxoniam, et ut legatus ille confessus est, ex hoc res Francorum carperunt minui, Saxonum dilatari.*

(LUDW. IV, 24.) Burgundionum rex Ruodolfus, qui nonnullis annis Italicis imperabat, lanceam quandam ibi a Samsone quodam comite dono acceperat, quam Constantini Magni, sanctæ Helenæ filii, fuisse ¹³⁴⁹ dicebant; quæ, excepta ceterarum specie lancearum, novo quodammodo opere novaque elaborata arte et figura, juxta mediam spinam habuit utrobique quasi fenestram, et in media spina cruces ¹³⁵⁰ ex clavis, manibus et pedibus Salvatoris nostri Domini Jhesu Christi affixis. Heinrichus itaque rex ¹³⁵¹ audiens Ruodolfum tam cœleste donum habere, ut erat Deum timens totiusque religionis amator, legatis directis temptavit, si premiis aliquibus posset illud ¹³⁵² acquirere. Quod cum rex ¹³⁵³

VARIÆ LECTIONES.

¹³³⁷ in 1. quaternio deest. ¹³³⁸ ruotpertus D1. *semper*. ¹³³⁹ ruodolfus D1. *sarpinus*. ¹³⁴⁰ lotharingos 9^e. ¹³⁴¹ ei 5. ¹³⁴² amicis 2. ¹³⁴³ deest 10. 11. ¹³⁴⁴ protulit D1. ¹³⁴⁵ deest 27 10. 11. ¹³⁴⁶ nostram 10. 11. ¹³⁴⁷ deest D1. ¹³⁴⁸ sancti 2. ¹³⁴⁹ deest 9^e. ¹³⁵⁰ crucis 9^e. ¹³⁵¹ hæc D1. ¹³⁵² deest 4. D¹ ¹³⁵³ ita 2. D1. *deest* *rell.*

Ruodolfus modis omnibus se nunquam acturum diceret, rex Heinricus, quia hunc¹²⁶⁵ muneribus mollire nequiverat, minis terrere magnopere curabat; omne quippe regnum ejus cede atque incendiis se depopulaturum esse minitabatur. Quia vero munus quod petebatur illud erat, quod celestibus terrena conjunxerat, Ruodolfi regis cor Deus¹²⁶⁶ emollivit, iustoque regi¹²⁶⁶ iusta iuste petenti protinus tradidit. Neque enim pace presente simulati locus erat. Quanto autem amore rex Heinricus predictum celeste munus dilexerit, cum in multis rebus, tum in hoc praesertim claruit, quod hujus datorem non solum auri¹²⁶⁷ argentique muneribus, verum etiam Suevorum provinciae parte non minima honoravit¹²⁶⁸. Ille igitur occasione, immo Dei voluntate, sanctam rex Heinricus adeptus est lanceam, per quam ipse de hostibus sepe triumphavit, eamque filio suo Ottoni Magno decedens cum regno reliquit, eamque credimus esse, quae ex tunc hodieque in imperatorum tutela solet manere.

(LUDPR. II, 24. WID. I, 32.) Ungarii audientes Chuonradi¹²⁶⁹ imperatoris mortem et Heinrici in regnum successionem, probare volentes, an novus rex solita vellet tributa persolvere, totam Saxoniam percurrentes, urbes et oppida incendio dedere, tantamque cedem ubique fecerunt, ut depopulationem ultimam comminarent. Rex autem erat in presidio urbis quae dicitur Werlahon, rodique adhuc militi et publico bello insueto contra tam sevam gentem non credebatur. Contigit autem quendam ex principibus Ungariorum capi victumque regi adduci, quem ipsi in¹²⁷⁰ tantum dilexerant, ut innumera¹²⁷¹ auri et argenti pro eo pondera offerrent. Rex autem spernens aurum, expostulat pacem, tandemque¹²⁷² ad novem annos obtinuit firmam pacis conditionem. (WID. I, 35.) In quibus induciis primum ex agrariis militibus nonum quemque eligens, in urbibus habitare fecit, ut ceteris octo familiaribus¹²⁷³ suis habitacula construeret frugumque omnium terciam partem exciperet ac servaret, ceteri vero octo seminarent et¹²⁷⁴ metere frugesque noco colligerent suisque in locis ponerent; concilia et omnes conventus ac convivia in urbibus celebrari voluit, quatinus in pace discerent, quid in hostium adventu facere debuissent. Villi aut¹²⁷⁵ nulla extra urbes erant moenia¹²⁷⁶. Tali lege ac disciplina cum cives assuesceret, repente irrumpit super Sclavos qui dicuntur Hevelli, et multis eos praeliis fatigans, demum hieme asperima, castris super glaciem positus, urbem quae dicitur Brenna-burg fame, ferro et frigore cepit, et cum illa urbe omni regione politus, signa vertit contra¹²⁷⁷ Dal-

mantiam¹²⁷⁸, adversus quam jam olim pater suus reliquit ei militiam, et obsidens urbem quae dicitur Grana, vicesimo tandem die cepit eam. Preda urbis militibus tradita, puberes omnes interfecti, pueri ac puellae servatae sunt captivitati. Post haec adiit Pragam¹²⁷⁹ Boemiorum¹²⁸⁰ urbem regemque ejus accepit in deditionem, qui erat pater Bolizlavi¹²⁸¹, qui quamdiu vixit, regi fidelis et utilis fuit. Boemia itaque tributaria facta, rex reversus est in Saxoniam.

(WID. I, 38.) Igitur induciarum tempore trans-acto, legati Ungariorum pro solitis muneribus regem adierunt, sed ab eo spreto, in terram suam vacui reversi sunt. Cum enim haberet militem equestri jam praelio probatum, contra hostes antiquos presumpsit inire certamen. Haec audientes Avars, nil morati cum hostili gravique manu Saxoniam festinant intrare, et iter agentes per Dalmantiam, opem quasi ab antiquis petunt amicis. Illi vero¹²⁸² scientes eos ad Saxoniam destinare Saxonesque paratos cum eis pugnare, pinguisimum pro munere eis projiciunt canem. Et cum non esset injuriam vindicandi locus ad aliam pugnam festinantibus, cum ridiculosa satis vociferatione longius prosequuntur amicos. Igitur quam repente potuerunt impetu intrant Thuringorum fines, illam terram hostiliter totam pervagantes. (LUDPR. II, 25.) Rex autem Heinricus gravissima valitudine detinetur, et Ungariorum ei adventus proximus nunciatur. Qui mox directis per Saxoniam nunciis, validissimum per¹²⁸³ quadriduum collegit exercitum, ipseque, licet invalidus corpore, animi tamen roboratus vigore, equum ascendit et obviam hostibus ivit. Celer autem nuncius accurrit, qui Ungarios in Meresburg¹²⁸⁴, quod castrum est¹²⁸⁵ in confinio Saxonum et Thuringorum ac Sclavorum, esse¹²⁸⁶ nunciavit, eosque jam¹²⁸⁷ non modicam puerorum ac mulierum praedam habere, virorum vero immensam stragem¹²⁸⁸ fecisse. Rex igitur, ut erat animo constans, talibus non terretur, sed magis magisque suos, ut pro patria pugnent, exhortatur. Nec mora, bellum incipitur, et ex Christianorum parte kyrie eleison¹²⁸⁹ dicitur, ex illorum vero parte turpis et diabolica vox, hui, hui, hui¹²⁹⁰, auditur. Initio itaque certamine, nutu divino Ungarii ceduntur et fugantur, rex et sui victoria decorantur, immensa captivorum turba absoluitur, atque vox gemitus in laetitia cantum mutatur. Hunc triumphum tam laude quam memoria dignum rex apud Meresburg¹²⁹¹ in superiori caenaculo domus regiae per zographiam notari precepit, adeo ut rem veram potius quam verisimilem iudices. (WID. I, 39.) Rex vero victor reversus¹²⁹², modis

VARIAE LECTIONES.

¹²⁶⁵ deest 9c. ¹²⁶⁶ deus cor D1. ¹²⁶⁶ deest 2. ¹²⁶⁷ argenti aurique 2. ¹²⁶⁸ donavit et h. 5. ¹²⁶⁹ Chuonradi D1. ¹²⁷⁰ deest 9c. ¹²⁷¹ innumerabilia 9c. i. pro eo a. et a. p. 2. ¹²⁷² tandem 10. 11. ¹²⁷³ cum familiaribus 2? 10. 11. ¹²⁷⁴ ac D1. ¹²⁷⁵ aut ulla 2. ¹²⁷⁶ nimia alia manu corr. menia 10. ¹²⁷⁷ deest 2. ¹²⁷⁸ dalmatiam 2. 9c. ¹²⁷⁹ plagam D1. ¹²⁸⁰ boemiorum 9c. ¹²⁸¹ bolizlai 2. ¹²⁸² autem 9c. ¹²⁸³ colligit 9c. ¹²⁸⁴ merseburg 5. D1. ¹²⁸⁵ deest 4. est castrum D1. ¹²⁸⁶ deest 5. ¹²⁸⁷ deest 4. n. m. i. D1. ¹²⁸⁸ s. i. 5. ¹²⁸⁹ kyrie D1. ¹²⁹⁰ deest D1. ¹²⁹¹ merseburg 5. ¹²⁹² regressus 5.

omnibus gratiarum actiones honori divino, ut dignum erat, solvebat; tributumque, quod hosti dare¹²⁹³ consuevit, divino cultui mancavit et usibus pauperum deservire constituit¹²⁹⁴. Post hæc pater patriæ et rerum dominus¹²⁹⁵ imperatorque ab exercitu appellatus, famam potentie virtutisque cunctis regibus et gentibus¹²⁹⁶ longe lateque diffudit. Unde et aliorum regnorum proceres eum adierunt, gratiamque in conspectu ejus invenire querentes, fidem talis ac tanti viri dilexerunt; inter quos Heribertus, gener Hugonis ducis, cum ei Ruodulfus rex adversaretur, ut apud illum sibi presidio esset, supplicavit. Ipse enim talis erat, ut nichil negaret amicis. Perrexit igitur Galliam, rex regem alloquitur, perfectoque¹²⁹⁷ negotio, Saxoniam revertitur. Sed et Hugo rex Italiæ legatos ad eum direxit, ejusque amicitiam habere summo studio quesivit (cf. *LUDR.* III, 21; IV, 14). Erat autem regi Heinrico uxor et consors regni clara et nobilissima nomine Mathilda, filia Theoderici, ex eadem Saxonum gente, cujus fratres erant Witikint et Immod et Reginbern. (*WID.* I, 31.) Reginbern autem ipse erat, qui pugnavit contra Danos, multo tempore Saxoniam vastantes¹²⁹⁸, vicitque eos, liberaus patriam ab illorum incursionibus usque in hodiernum diem. Et hi erant ex stirpe magni ducis Witikindi, qui bellum potens gessit contra Karolum Magnum per annos ferme 50. (*WID.* et *LUDR.* I. I.) Genuit autem Heinrico Mathilda ante regni susceptionem filiam Gerbirgam, quam Gisberto duci Belgicæ dederat, filium quoque Ottonem, mundi amorem; post regiam vero dignitatem genuit secundum, quem patris nomine vocavit Heinrichum, virum fortem et industrium, facietia satis ornatum, consilio providum, vultus nitore gratiosum; tertium quoque filium genuit, nomine Brunonem, quem pontificis summi ac ducis magni officium vidimus gerentem. (*RUOTGER. Vita Brun.* c. 5 sqq., 11, 18, 20.) Frater quippe ejus Otto, dum post patris excessum regebat imperium, hunc, omni litterarum scientia imbutum, presulem fecit Coloniensium; factaque dehinc nimia perturbatione in regno, ita ut etiam filius regis Luitolfus contra patrem consentiret pravorum consilio, rex Otto ad disponendum regnum secedens in partes orientis, fratri Brunoni presuli providendas commisit occidentis. Ita¹²⁹⁹ cum magna religione usus est¹³⁰⁰ officio sacerdotis, et exigente necessitate, jussu regis functus est¹³⁰¹ virtute magnanimi ducis. (*WID.* I, 31.) Nemo autem super hac re illum culpabilem dicat, cum Samuelem sanctum et alios plures sacerdotes pariter legamus et judices. (*LUDR.* IV, 16.) Duxit autem Otto, filius regis, vivente adhuc patre, uxorem ex gente nobilissima Anglorum, filiam fratris¹³⁰² Adelstani regis, quæ ab aliis (*LUDR.* I. I.) appellatur Otgit, ab aliis (*WID.* II, 41) Edidis. Hæc peperit ei

A filium, quem vocavit Luitolfum, quem ille multum dilexit; sed ipse sibi postea rebellavit.

(*WID.* I, 39.) Heinricus autem rex cum esset in exaltando gentem suam, rarus aut nullus nominatorum virorum in omni Saxonia erat, quem aut preclaro munere aut officio aliquo non promoveret. Erat autem ingenti prudentia pollens, forma quoque corporis regie dignitati decorem adjiciens. In exercitiis etiam ludi tanta eminentia omnes superabat, ut terrorem ceteris ostentaret. In venatione tam fuit acer, ut una vice 40 aut amplius caperet feras. Et licet in conviviis satis jocundus esset, nichil tamen regalis discipline minuebat. Tantum quippe favorem pariter et timorem infundebat, ut etiam ludenti non crederent ad aliquam lasciviam se dissolvendos. Perdomitis itaque circumquaque gentibus, postremo Romam proficisci statuit, sed infirmitate correptus, iter intermisit. (*LUDR.* IV, 14.) Infirmatus est autem in castello quod dicitur Hiemelewa, quod est inter Saxonum et Thuringorum confinia, ubi et defunctus est. (*WID.* I, 41.) Cumque se jam gravari morbo sensisset, convocato omni populo, designavit Ottonem filium suum regem, ceteris filiis suis predia cum thesauris distribuens; ipsum vero Ottonem, qui maximus natu et optimus fuit, fratribus¹³⁰³ et omni Francorum imperio prefecit; (*LUDR.* IV, 15.) et in hoc quantæ sapientiæ fuerit et religionis, probari potest, quod¹³⁰⁴ eum, quem potissimum et religiosissimum noverat, licet in imperio natus non esset, regem constituit. (*WID.* I. I.) Testamento itaque legitime¹³⁰⁵ facto, et rebus omnibus rite compositis, defunctus est anno regni sui 17°, vite autem fere 60°. Translatum est autem corpus ejus a filiis suis¹³⁰⁶ in civitatem quæ dicitur Quidilingaburg¹³⁰⁷, et in basilica sancti Petri ante altare sepultum, cum planctu et lacrimis plurimorum.

A. D. 921.

* D. addit : Heinricus rex contra — totius Bajoriæ. ex *Sigeb.* a. 920.

A. D. 922. * Ruotpertus¹³⁰⁸, frater Outonis regis et pater Hugonis, machinante Gisberto duce, socero Heinrichi regis, in dejectionem Karoli. regno Galliarum preponitur.

D * D. et E., qui hic pergit, addunt : Stephano — episcopatum. ex *Sigeb.* a. 921.

A. D. 923. *

* D. E. addunt : Ungarii — delevit. Karolus — peremit. ex *Sigeb.* a. 922.

A. D. 924.

* D. E. addunt : Reges — christianorum. ex *Sigeb.* a. 925.

A. D. 925. * Hiltine Augustensis episcopus obiit, cui sanctus Oudalricus¹³⁰⁹ successit (cf. *Vit. S. Oud.*)

* D. E. addunt : Karolus — truditur. (E. inserit

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁹³ dari 2. ¹²⁹⁴ ita 2. D1. consuevit 4 — 11. ¹²⁹⁵ d. r. D1. ¹²⁹⁶ g. et r. 9°. et g. desunt 4. ¹²⁹⁷ perfectio 9°. ¹²⁹⁸ v. s. D1. ¹²⁹⁹ itaque 5. ¹³⁰⁰ deest D1. ¹³⁰¹ deest 9°. ¹³⁰² deest 2. ¹³⁰³ in 6. folium excidit. ¹³⁰⁴ qui 9°. ¹³⁰⁵ legitimo 2. ¹³⁰⁶ deest D1. ¹³⁰⁷ quidilingaburg D1. ¹³⁰⁸ Ruotpertus 2. ¹³⁰⁹ Adelricus D. E.

quam prius in historia leguntur : Heinrico regi A dilatandum imperium suum super Lotharios tendenti in ipsa profectioe, ubi Rhe-nun transit, Karoli legatus occurrit, et salutatio—Saxonum dilatori.) Ruodolfus — ten-bit. ex Sigeb. a. 924. E. pergit : Idem Ruodolfus lanceam quandam — tutela solet manere. ut supra.

(Chr. W.) A. D. 926. Sanguis Domini in Augiam insulam venit. *1

* Hæc desunt D. E., ubi legitur : Heinricus rex, Selavis et Danis victis et sub tributo redactis, nomen suum celebre facit. Berengarius — incendunt. ex Sigeb. a. 923.

*1) a quadam matrona addunt 10. 11. ex Ber-noldo.

A. D. 927. * Burchardus dux Alamanniae¹²⁰⁹ in Italia occiditur; Herimanno¹²¹¹ Alamannia¹²¹⁰ com-mittitur.

* D. E. addunt : Karolus — ann. 2. ex Sigeb. a. 926.

A. D. 928. *

* D. E. addunt : Ludewicus¹²¹² — fugiens mare transit. Ruodolfus — subrogatur. ex Sigeb. a. 927.

A. D. 929. *

* D. addit : Ludewicus — ann. 29. D. E. : Rex Hugo — ordinato. ex Sigeb. a. 928.

A. D. 930. Heriger archiepiscopus¹²¹³ moritur ; pro quo Hilibertus¹²¹⁴ ordinatur.

A. D. 931. Heinricus rex Boemiam¹²¹⁵ petit.

A. D. 932. Dieto Wirciburgensis episcopus obiit. *

* D. E. addunt : Heinricus — christianos facit. ex Sigeb. a. 931.

A. D. 933. *

* D. E. addunt : Arnoldus — utilia. ex Sigeb. a. 932.

A. D. 934. Heinricus * Ungarios interfecit.

* D. E. : Ungarii ab exercitu Heinrici regis oc-ciduntur aut capiuntur. ex Sigeb.

A. D. 935. Notingus episcopus Constantiensis obiit ; cui Chuonradus successit. *2

* D. E. addunt : In Genuensi — evacuata. ex Sigeb.

*2) genere clarissimus addunt 10. 11.

A. D. 936. Heinricus rex obiit. * — Post Marti-num papam Agapitus Romanæ sedi presuit 117us, dein Octavianus 118us, Leo^{us} 119us, Benedictus 120us, Johannes 121us. *3

* D. : moritur, qui licet — accepisset. ex Sigeb. a. 937. — E. : Heinricus rex infirmatus est in castello — lacrimis plurimorum. ut supra,

Leo — 121us desunt D1.

*3) E1. addit alia manu in marg. : Hoc anno fecit Otto rex in Magadaburch regalem abbatiam (desunt E2).

Anno Dominicæ incarnationis 937, ab Urbe au-tem¹²¹⁶ condita millesimo 688 (cf. Chr. W.). Otto

A Magnus, Heinrici filius, 81us loco ab Augusto, eligitur in regnum ab omni populo Saxonum et Francorum, regnavitque annis 38us. (Wid. 11, 1.)

Electus est¹²¹⁷ autem apud Aquasgrani, ubi et mox unctus est¹²¹⁸ in regem a summo pontifice Mogontinæ sedis nomine Hilteberto, genere Franco, professione monacho, qui nutritus in Fuldensi monasterio, ad id honoris merito proventus est, ut pater ejusdem loci constitueretur, deinde ad fastigium summi pontificatus Mogontiacæ sedis provcheretur. Erat enim vir miræ sanctitatis et preter naturalem animi sapientiam litterarum scientia satis illustris. Qui etiam inter cetera gratiarum dona spiritum prophetiæ¹²¹⁹ accepisse predicatur. Rex autem, unctione benedictionis accepta, quam sapientem in regni moderamine, quam fortem in adversantium certamine, quam strenuum in religione se exhiberet, facile enarrari non valet. (Wid. 11, 3.) Primum itaque barbaris ad novas res molandas deseientibus, Bolizlaus¹²²⁰ fratrem suum¹²²¹ percussit, virum christianum, regno fidelem et, ut ferunt, religiosum Dei cultorem. In cujus ultionem cum¹²²² rex exercitum mitteret adversus Bolizlaum¹²²³, primo nostri victores extiterunt, deinde pro recenti victoria securius agentes, repentina incursione omnes ab eo occisi sunt. Et bellum hoc perseveravit usque ad 15 regis imperii annum; ex eo regi fidelis servus et utilis permansit. Post hæc antiqui hostes Ungarii venerunt, probare virtutem novi regis, et intrantes Franciam, statuerunt, si possent, intrare ab occiden-dali parte Saxoniam. Quod rex audiens, nil moratus, cum exercitu valido occurrit illis, fugavitque illos a terminis suis. Cessantibus autem bellis exter-nis, civilia oriri coeperunt.

* Reliqua — mirabilisque prudentiæ desunt E. (Wid. 11, c. 8, 9, 1, 11, 10, 11, 12.) Mortuus est quippe Arnolfus dux Bajoariæ, et filii ejus, superbia elati, jussu regis contempserunt ire in comita-tum¹²²⁴; cujus ducatum rex dedit fratri ejus Bertholdo¹²²⁵. Mortuus est et Sigefridus comes optimus Saxonum, qui secundus a rege procurabat Saxo-niam. Cujus legationem cum sibi vindicasset affini-tatis causa Dankmarus, frater regis ex patre, non ex matre, et regali dono cessisset Geroni comiti, afflictus est Dankmarus tristitia magna. Erat autem manu promptus, acer ingenio, bellandi peritus, cujus mater¹²²⁶ filia erat materteræ Sigefridi comitis, de qua suscepit eum rex Heinricus, et ditavit eum prediis multis absque his quæ fuerant matris. Eber-hardus quoque comes, iratus contra Bruningum¹²²⁷ quandam ex primoribus, collecta manu, succendit civitatem illius vocabulo Elmeri¹²²⁸, interfectis

C Franciam, statuerunt, si possent, intrare ab occiden-dali parte Saxoniam. Quod rex audiens, nil moratus, cum exercitu valido occurrit illis, fugavitque illos a terminis suis. Cessantibus autem bellis ex-ternis, civilia oriri coeperunt.

D afflictus est Dankmarus tristitia magna. Erat autem manu promptus, acer ingenio, bellandi peritus, cujus mater¹²²⁶ filia erat materteræ Sigefridi comitis, de qua suscepit eum rex Heinricus, et ditavit eum prediis multis absque his quæ fuerant matris. Eber-hardus quoque comes, iratus contra Bruningum¹²²⁷ quandam ex primoribus, collecta manu, succendit civitatem illius vocabulo Elmeri¹²²⁸, interfectis

VARIE LECTIONES.

¹²¹⁰ alem. D. E. ¹²¹¹ hermanno 4. 5. ¹²¹² ludewicus E1. ¹²¹³ a. mogont. 5. ¹²¹⁴ hiltepertus 4. hildibertus 5. 9°. 10. 11. et ita infra. ¹²¹⁵ poemiam 5. 10. ¹²¹⁶ deest 2? 10. 11. ¹²¹⁷ LXXV. D. E. ¹²¹⁸ XXXVI. D1. ¹²¹⁹ deest 9°. ¹²²⁰ prophessisse 2. ¹²²¹ bolizaus D1. ¹²²² suum Wenezlaus 5. ¹²²³ dum 2. ¹²²⁴ ita 2. D E. bolizlausum tell. ¹²²⁵ comitatu 9°. ¹²²⁶ berchtoldo D1. bertholdo 4. 10. 11. bertholfo 2 9°. berchtolfo 5. ¹²²⁷ m. sua 9°. ¹²²⁸ brunigum 2. ¹²²⁹ eldari 2.

omnibus ejusdem civitatis habitatoribus. Pro qua A presumptione condemnavit cum centum talentis, omnesque principes, qui ad hoc cum juvabant¹³³⁰, dedecore canum quos portabant usque ad urbem regiam quæ dicitur Magdeburg¹³³¹. Unde commotus Eberhardus, junxit se Dankmaro, collectaque valida manu, obpugnat presidium quod dicitur Badiliki¹³³², in quo erat Henricus, frater regis, juvenis¹³³³ adhuc; dataque militibus suis preda urbis¹³³⁴, abduxit secum Henricum quasi vile mancipium. Dehinc¹³³⁵ cepit Dankmarus¹³³⁶ urbem quæ dicitur Hereburg, seditque in ea, et multa inde exercuit latrocinia. Rex autem licet invitatus cum multo comitatu perrexit illuc, ad reprimendam illius insolentiam. Cives autem urbis ejusdem apertis portis introduxerunt exercitum regis. Dankmarus vero fugiens in æcclesiam beati Petri apostoli, stansque juxta altare, depositis desuper armis, a quodam per fenestram a tergo perfoctus est. Eberhardus autem Henricum habuit secum. Qui audiens necem Dankmari, fractus animo prosternitur suo captivo, veniam petit ac nequiter promeruit, ea scilicet conditione, ut contra dominum et fratrem suum secum faceret conjurationem, et si fieri posset, ipse sibi coronam imponeret. Henricus vero eo tempore nimis adolescens erat et regnandi cupiditate fervebat. (LUDPR. IV, 20, 22.) Eberhardus sane Giselbertum Lotharingorum ducem a¹³³⁷ regis fidelitate disjunxerat, cujus adjutorio regi non modice resistebat. Qui Giselbertus quamquam sororem regis haberet uxorem, maluit tamen et ipse suscipiendi regni spe regi¹³³⁸ resistere, quam ei, ut debuerat, adjutorio esse. Habuerat autem rex nonnullas maximas et fortissimas copias, Herimannum scilicet Suevorum ducem fratremque ejus Outonem atque Chuonradum¹³³⁹ cognomine Sapientem. Qui quamvis affinitatis¹³⁴⁰ linea Eberhardo jungerentur, maluerunt tamen juste, si necessitas ingrueret, cum justo rege occumbere, quam cum consanguineo¹³⁴¹ injuste triumphare. Eberhardus itaque haut secus valuit¹³⁴² Giselbertum a regis fide sejungere, donec ei promitteret, se illum regem facturum; Giselbertus vero Henricum hac voluit arte¹³⁴³ decipere, ut dum suo adjutorio regem vinceret, ipse regni solium obtineret; verum Eberhardus longe aliter disposuerat; voluit enim, si¹³⁴⁴ regem posset devincere, utrosque regno privare illudque sibi usurpare, sicut ex verbis ipsius, quæ paulo antequam occideretur uxori suæ dixerat, possumus concicere. Quam dum foveret in sinu: *Jocundare, inquit, in gremio*¹³⁴⁵ *comitis, in brevi latatura in amplexibus reus.*

(Wid. II, 13.) Igitur Henricus ardens cupiditate regnandi, celebre¹³⁴⁶ convivium fecit in loco qui dicitur Salaveldon, et cum esset magnus ac potens, majestate et potestate¹³⁴⁷ regali, plurimis plurima donavit, et factionis hujuscemodi socios sibi ob id plurimos conciliavit. (LUDPR. IV, 23. — Wid. I. I. — LUDPR. I. I.) Dein¹³⁴⁸ profectus in Lotharingiam ad Giselbertum¹³⁴⁹ ducem Belgicæ, cum ipso pariter et Eberhardo bellum fratri cepit preparare. Quod cum regi esset nunciatum, primum non creditur, sed mox certificatus, e contra properat¹³⁵⁰ letus, non eorum multitudine territus, sed in Dei pietate confusus. Cumque ad Rhenum¹³⁵¹ cum suis pervenisset, jamque¹³⁵² fluvium sui transmare cœpissent, Henricus cum suis insperato in tanta vicinitate erat, quod ab his videri jam¹³⁵³ poterat. Perpauci denique de navibus egressi, vix equos ascendere seseque¹³⁵⁴ armis induere poterant, cum legiones adversæ non nunciantur venientes, sed intuitu ipso cernuntur presentes. (Wid. II, 17.) Rex autem in altera parte fluminis cum multitudine adhuc manens et hæc intuens, dolorem animi motu corporis non celabat, eo quod non adessent naves per quas Rhenum transcendere posset; nec tempus subitanei certaminis in ulteriore ripa constitutos aliud sinebat cogitare, nisi aut coram hostibus cadere debere, aut certe armis vitam defendere. (LUDPR. I. I.) Recordatus itaque populi Domini¹³⁵⁵, qui repugnantes sibi Amalechitas orationibus Moysi, servi Dei, devicit, protinus de equo descendit, lacrimansque cum omni populo ante lanceam, in qua victoriosi clavi, manibus pedibusque Redemptoris nostri affixi, erant¹³⁵⁶ inclusi, sese prostravit. Quantunque justus viri oratio, secundum quod Jacobus ait, valeat, res manifesta probavit. (Wid. I. I. — LUDPR. I. I.) Hi namque qui in ripa ulteriori¹³⁵⁷ erant, sarcinas et impedimenta quæque in locum qui dicitur Xantus¹³⁵⁸ transmittentibus, seseque invicem cohortati¹³⁵⁹, hostes precipiti cursu invadebant. (Wid. I. I.) Cumque esset piscina inter hos¹³⁶⁰ et hostes, Saxones¹³⁶¹ divisi¹³⁶², una pars ex adverso ruit in hostes¹³⁶³, altera insequitur a tergo, et in medio hostes obrimentes, pauci vehementer urgebant plures. Neque enim nostratum supra centum armatos fuisse perhibetur, hostium vero satis magnus erat exercitus. Sed cum a¹³⁶⁴ fronte pariter et a tergo urgerentur, qua parte potissimum cavere debuissent, in promptu non erat. (LUDPR. I. I.) Rege itaque orante, cum ex suis nullus occumberet, hostes omnes in fugam conversi sunt, nonnullique eorum cur fugerent ignorabant, quoniam quidem

VARIE LECTIONES.

¹³³⁰ adjuvant 5. ¹³³¹ magedeburg D1. ¹³³² badiki 2. ¹³³³ deest 2. ¹³³⁴ deest 9c. ¹³³⁵ deinde 2. ¹³³⁶ dankmarus D1. sapius. ¹³³⁷ deest 10. 11. ¹³³⁸ speuei corr. spe rei D1. ¹³³⁹ chunradum D1. sapius. ¹³⁴⁰ consanguinitatis 5. ¹³⁴¹ sanguineo 9c. 10. 11. ¹³⁴² maluit 9c. ¹³⁴³ h. v. a. Henricum 9c. ¹³⁴⁴ deest D1. ¹³⁴⁵ sinu 2. ¹³⁴⁶ erebre D1. ¹³⁴⁷ et p. desunt D1. ¹³⁴⁸ deinde 2. ¹³⁴⁹ giselbertum D1. interdum. ¹³⁵⁰ preparat D1. ¹³⁵¹ renum D1. sapius. ¹³⁵² tamque D1. ¹³⁵³ jam non D1. non 9c. ¹³⁵⁴ sese 9c. ¹³⁵⁵ pergit 6. ¹³⁵⁶ affixerant 9c. erant affixi 5. ¹³⁵⁷ u. r. 5. ¹³⁵⁸ xantus 2. xantus 9c. ¹³⁵⁹ exhortati 9c. ¹³⁶⁰ hostes 2. ¹³⁶¹ saxoni D1. ¹³⁶² divisa 9c. ¹³⁶³ r. in h. ex a. 5. ¹³⁶⁴ deest 10. 11.

pre paucitate ¹³⁰⁹ hostes insequentes videre non poterant. (Wib. I. I.) Ex nostris etiam fuisse qui Gallica lingua loqui sciebant, qui clamore in altum Gallice levato, exhortati sunt adversarios ad fugam. Illi socios huiusmodi clamantes arbitrati, fugam, ut clamatum est, inierunt. (LUDPR. I. I.) Cesis igitur plurimis, Heinricus vehementer in brachio ¹³⁰⁸ est percussus, et quamquam lorice triplicis fortitudo usque ad carnem non admitteret ensis ¹³⁰⁷ aciem, pondere tamen percussione acerbe brachium adeo ¹³⁰⁸ est in livorem conversum, ut nullis medicorum curis ita mederi posset, quin toto illi anno percurrente dolorem magnum sentiret. (Wib. II, 18 sqq.) Quidam ex Thuringis nomine Teti mandavit ad prefectos urbium, quæ erant in oriente partis Heinrici, de victoria regis, et quia ipse Heinricus cecidisset in bello, egitque callide, ut omnes se traderent regie potestati. Ipsi autem duæ tantummodo ex omnibus remanserant urbes, Meresburg ¹³⁰⁹ et Schidingon ¹³⁷⁰. Qui audiens de defectione urbium suarum, fractusque recenti ¹³⁷¹ regis victoria, cum novem ¹³⁷² tantum armatis iter arripuit, Saxoniamque jam tardius adiens, urbem Meresburg ¹³⁷³ ingressus est. Quo rex comperto, et ipse reversus est, urbemque, in qua frater erat, obsedit. Ille autem cum non posset fortiori resistere, post duos ferme menses, tradita urbe, egressus est ad regem. Cui datæ sunt induciæ 30 dierum, quatinus cum militibus sibi coherentibus secederet a Saxonia, si cui vero illorum regem adire placeret, veniæ locum haberet. Heinricus itaque discedens a Saxonia, Lotharios ¹³⁷⁵ iterum adiit, et cum duce Giselberto aliquamdiu mansit.

(Wib. II, 22.) Iterum ducitur exercitus contra Giselbertum, et omnis regio ejus subjacens imperio ¹³⁷⁶ igni traditur, obsessusque in castello Kievermont ¹³⁷⁶, quod est Capre-mons, elapsus fuga inde proficiscitur. Et cum obsidio ¹³⁷⁷ difficultate locorum parum procederet, vastata undique regione, reversus est in Saxoniam.

(LUDPR. IV, 26.) Est autem in confinio Alsaciæ castellum vocabulo Brisahe, de quo omnis adjacens pagus appellatur Brisahegow, quod fertur olim ¹³⁷⁸ fuisse illorum qui Harelungi dicebantur; tunc autem temporis erat in ditione Eberhardi; in quo ipse suorum multitudinem posuit militum, quorum terrore non solum magnam partem prefate provincie sibi vendicabat, verum etiam circumcirca fideles regis misere laniabat. (Wib. II, 24. — LUDPR. I. I.) Ad quod obsidendum rex profectus cum castra posuisset, consilio, ut fertur, Friderici, Moguntinæ sedis archiepiscopi, ex pontificibus multi, fixis in circuitu tentoriis, sed noctu relictis, a fide defecerunt,

A deserentesque regem, clam domum redierunt, Friderico subdole ibi remanente, ut fertur ¹³⁷⁹. Erat autem idem Fridericus successor Hildiberti predicti sancti viri, et ipse, quantum ad humanum iudicium, bonis operibus deditus, nisi quod adversariorum domini sui regis favebat partibus; quod quidem fama multis commendabat, ipse vero omni annis negabat. (LUDPR. I. I.) Milites vero regis considerantes pontificum discessionem, suadebant ei, ut et ipse Saxoniam repetens, hanc desereret regionem. Quibus rex imperterritus, ut Judas Machabeus suis quondam ¹³⁸⁰: *Nolite, ait, talia loqui, etsi appropinquaret tempus nostrum, moriamur omnes in virtute, et non inferamus crimen gloriæ nostræ; melius est enim pro vera justitia mortem subire, quam fugiendo turpiter vivere.* His et aliis talibus dictis non solum eos a fugæ proposito revocavit, verum etiam vehementer ut pugnarent animavit.

(LUDPR. IV, 27.) Comes quidam cum eo tunc erat, cujus militum multitudo regis aciem condecorabat. Hic videns plurimorum ab ¹³⁸¹ rege defectionem, reputabat secum, nichil sibi tunc a rege negari propter instantem necessitatem, rogavitque suis suorumque usibus concedi abbaciam Lauresheimensem. Rex autem intelligens, quid peticio illa portenderet, ei coram omnibus ait: *Obviare oportet Deo magis quam hominibus. Qnis enim sanum ¹³⁸² sapiens ignorat, te hæc non humilitate petitionis, sed comminationis auctoritate dixisse? Scriptum est: « Nolite sanctum dare canibus. » Quod quamvis spiritualiter intellegendum predicatur, ego tamen sanctum me ¹³⁸³ canibus dare judico, si monasteriorum predia, quæ a religiosis viris tradita sunt, Deo militantibus tulero et seculo militantibus tradidero. Tibi vero tam procaciter injusta petenti, sub testimonio totius populi, nec hoc nec aliud unquam te a me accepturum testificor. Si tibi cordi est cum ceteris infidelibus avolare, quanto citius, tanto melius. His ille auditis, rubore perfusus ad pedes regis corruit, seseque peccasse coram omnibus confituit.*

(LUDPR. IV, 28, 29.) Eberhardus autem et Giselbertus, audientes regem esse in partibus ¹³⁸⁴ Alsaciæ, collecto permagno ¹³⁸⁵ exercitu, alveum Rheni apud D Andernacum transeunt, regisque ¹³⁸⁶ fideles circumquaque demoliri procedunt. Onto ¹³⁸⁷ sane, frater Herimanni ¹³⁸⁸ ducis Suevorum, necnon et ¹³⁸⁹ Chuonradus cognomento Sapiens ipsis in partibus erant; sed quia eorum copiarum istorum copis impares existerant, his occurrere trepidabant, eos tamen cum spoliis multis redeuntes pone ¹³⁹⁰ secuti sunt. Cumque paululum processissent, quidam sacerdos flens et hejulans ¹³⁹¹ eis obviavit; interrogatusque ab eis,

VARIE LECTONES.

¹³⁰⁸ h. p. p. v. 5. ¹³⁰⁹ in b. v. 5. ¹³⁰⁷ a. ferrum vel e. a. 5. ¹³⁰⁸ deest 5. ¹³⁰⁹ merseburg 5. ¹³⁷⁰ schidingon 2. ¹³⁷¹ deest 4. 5. ¹³⁷² noie D 1. ¹³⁷³ mersburg 5. mesburg 4. ¹³⁷⁴ lotharingos 9c. ¹³⁷⁵ s. i. ejus 2. ¹³⁷⁶ kievermont D 1. ¹³⁷⁷ presidio 2. ¹³⁷⁸ deest 9c. ¹³⁷⁹ ferunt 2. fer D 1. ¹³⁸⁰ Judas q. m. s. n. 5. ¹³⁸¹ a. 4. 5. ¹³⁸² sane 2. ¹³⁸³ me s. 5. ¹³⁸⁴ in p. esse 5. ¹³⁸⁵ magno 9c. ¹³⁸⁶ regis 10. 11. ¹³⁸⁷ odo 2. udo 9c. ¹³⁸⁸ hermanni 4. 5. ¹³⁸⁹ deest 2. ¹³⁹⁰ deest 9c. ¹³⁹¹ eulans D 1.

unde veniret aut cur fieret : *Ab istis, inquit, predonibus unum paupertatis meæ solatium quod habui ablatum est jumentum. Quem cum interrogarent, si Giselbertum et Eberhardum vidisset aut ubi essent : Cunctis, ait, cum preda Rhenum transmissis, ipsi soli cum suis electis, quod nec bene vertat, cibum capiunt. Hoc illi audientes, summa cum celeritate super eos irruunt, moxque Eberhardus occiditur; Giselbertus in fluentum equo prosiliens undis submergitur, quas quia obsorbere non potuit¹²⁹², anima recedente, defecit; ceterorum vero nullus aufugit, quin aut vivus caperetur aut gladio truncaretur. Cujus rei nuncius cum regi juxta consuetudinem mane ad æcclesiam, quæ longe a castris aberat, tendenti occurreret, mox de equo descendit, seseque, cum lacrimis Deo gratias agens, in orationem dedit; qua expleta, itinere capto ad æcclesiam pertendit.*

(RICHER. [236] II, 17, 18, 19.) Hujus tamen eventum rei Gallicus ille scriptor, cujus superius mentionem feci¹²⁹³, aliter narrat, ita¹²⁹⁴ dicens : « Ludewicus¹²⁹⁵, Karoli filius, qui de transmarinis partibus revocatus tunc regnavit in Gallia, cum Hugone Caisalpino principe in pago Alsacio Belgas exteriores, qui ad se nondum venerant, asscisebat, et qui Ottonis partibus favebant ultra Rhenum fugere compellabat. Presenserat etenim¹²⁹⁶, Ottonem velle Belgicam in suum jus transfundere; unde et truculentius contra illum agitans, quicumque illius videbantur a Belgica exturbavit, qui vero sibi consentiebant, consilio Giselberti ducis Belgicæ et Theoderici comitis, sacramento sibi astringebat. Otto vero Belgas compariens a se defecisse et ad Ludewicum¹²⁹⁷ confluisse, Rheno transmisso, Belgicam cum exercitu ingreditur, ejusque loca plurima incendiis ac ingenti preda devastat. Nitebatur enim, acsi ex¹²⁹⁸ paterna traditione princeps fieri Belgicæ. Id vero contra jus agere calumpniabatur, cum ejus pater propter Sclavorum infestationem Saxoniz tantum, quæ est pars Germaniz, dux constitutus sit, eo quod Karolus, Ludewici pater, cui rerum summa debebatur, tunc adhuc in cunis vagiret. Multam itaque predam Otto abducens, Rhenum transiit. At Giselbertus dux dedecoris injuriam ultum ire festinans, collecto exercitu, post hostem accelerat, transiensque Rhenum, terram illam solo tenus incendiis ingentibus vastat, armentorum etiam pecudumque predam nimiam exercitus congregat et abducit. Jam vero flumen ingredi parabant, et ecce Otto¹²⁹⁹ ex tota Saxonia collectas copias accelerantibus induxit. Belgæ itaque cum duce suo indubitanter renitentes, cum Germanis secus flumen signis infestis ingressi sunt, et ex utraque parte multi funduntur. Qua die Germanorum victoria ægre susten-

tata, tamen enituit. Nam cum dure terciæ eorum fusæ jacerent, et Giselbertus suos defecisse adeo¹³⁰⁰, adversarios autem illesos arbitraretur, in tanta confusione rerum fuga periculum evadere nitebatur, in fluentumque equo prosiliit. Qui cum fluminis pelagus enatare non posset, vi undarum¹³⁰¹ victus, periit sessoremque immersit. At Belgæ interitum ducis ignorantes, totis viribus decertabant, tantoque egerunt robore, donec post execrabilem innumerabilemque interitum, eorum qui relictis fuerant alii caperentur, alii in fluvium demergerentur. Ludewicus autem rex Giselbertum extinctum comperiens, multam in ejus casu miserationem habuit; profectusque in Belgicam, uxorem ejus Gerbirgam, Ottonis sororem, conjugio duxit. Hac occasionis diversitate, uno tamen exiti¹³⁰² fine, necem ducis uterque scriptor, Gallicus scilicet et Saxonicus, testatur; penes lectorem vero erit, cui magis credatur.

(LUDPR. IV, 30, 31, 32, 33.) Hoc in¹³⁰³ tempore Bertholdus¹³⁰⁴ Bajoriorum dux, Arnolphi ducis frater, vir strenuus, toto conamine favebat regis partibus. Volens itaque rex, ut quemadmodum tribulationis preteritæ, ita et leticiæ presentis fieret particeps, sequenti statim die ut de morte adversariorum audivit, quanta erga se Dominus fecerit, directis nunciis ei aperuit; et quoniam conjugali conubio minime tenebatur, in augmentum leticiæ demandavit sub juramento, ut si sororem suam, scilicet Giselberti viduam, posset habere, eam conjugio sibi¹³⁰⁵ copularet, si vero hoc minus procederet, filiam ipsius Giselberti ex eadem sorore sua genitam, quam penes se habebat, fere jam nubilem, ei jungeret¹³⁰⁶. Quo audito, Bertholdus¹³⁰⁷ immenso est gaudio affectus, elegitque nondum nubilem potius filiam expectare, quam matrem, quæ jam nuperat, tollere.

Fridericus igitur archiepiscopus, ut infidelitas, quam occulte gestabat, cunctis pateret, decem diebus ante necem prenominatorum discessit a rege, Mogontiamque concitus veniens¹³⁰⁸, nil ibi moratus, Metensem urbem adiit; disposuerat enim Heinricus, frater regis, redeuntibus Eberhardo et Giselberto, cum eodem Friderico istic exercitum congregare, sicque regi in Alsacia manenti bellum maximum preparare. Cumque illo tenderet idem archiepiscopus, insperate occurrentes ei nuncii mortem jam sepius nominatorum ei indicaverant. Quo audito consternatus animo, quid ageret ignorabat. Interea rex Alsaciam deserens, Franciam occupabat. Cujus metu Mogontiz cives perterriti, redeuntem archiepiscopum intra urbis mœnia non suscipiunt. Unde factum est, ut non multo post a quodam regis fideli captus et in sui presentiam ductus, custodiæ in Saxoniam sit

VARIE LECTIONES.

¹²⁹³ poterat 5. ¹²⁹⁴ fecimus 9c. ¹²⁹⁵ deest 10. 11. ¹²⁹⁶ ludewicus 3. ¹²⁹⁷ enim 3. presens enim erat 4. ¹²⁹⁷ ludewigum 5. et ita scripius. ¹²⁹⁸ deest D 1. ¹²⁹⁹ ex t. S. Otto D 1. ¹³⁰⁰ deest 2. ¹³⁰¹ in unda 2. ¹³⁰² exitu 2. 9c. 10. D 1. ¹³⁰³ deest 2. ¹³⁰⁴ bertholdus D 1. 10. 11 bercholdus 3. bertoldus 4. 9c. ¹³⁰⁵ illi 5. 9c. 10. 11. h. c. e. cop. 4. ¹³⁰⁶ conjungeret 5. ¹³⁰⁷ bertholdus 2. D 1. et infra. ¹³⁰⁸ deest 2.

NOTÆ.

(256) Cf. quæ in notis Richeri editioni ex Elkehardo additæ sunt lectiones.

traditus. In qua parvo tempore commoratus, miseratione regis, ut erat clementissimus, pristinae dignitati est restitutus.

Henricus autem fratris timore compulsus, castellum Kievermont, non solum ingenii hominum verum ¹¹⁰⁹ etiam natura ipsa munitum ingredi voluit; sed soror ejus, vidua Giselberti, eum prohibuit, dicens ad eum: *Non te miserationum mearum, quas perempto marito meo perpetior, piget, quin etiam munitionibus meis te includendo, regis iram super hanc regionem velut aquam effundas* ¹¹¹⁰? Non patiar; nec enim tanta recordia michi erit innata, ut ex meis incommodis tua compares commoda. His auditis, Henricus Lotharios deseruit et in regnum Ludewici secessit. (Wib. II, 26.) Prefecit autem rex regiوني Lothariorum Ottonem, filium Richwini, ut et regnum procuraret et nepotem suum, Giselberti filium, bonae spei puerulum, nomine Henricum, nutriret. (LUDW. IV, 34.) Henricus autem, frater regis, dum aliud quid faceret ignoraret, assumptis secum quibusdam episcopis, quorum juvaretur auxilio, quadam die nudis pedibus ad pedes regis, ipso ignorante, pervenit, supplexque misericordiam imploravit. Cui rex ait: *Indignum facinus tuum veniam non meretur, verum quia video te* ¹¹¹¹ *humiliatum coram me, non inducam malum super te.* Jussit itaque rex eum ad palatium Ingelheim proficisci solertique cura eum custodiri, quoad remota paululum ¹¹¹² mentis aegritudine, quid super eo faceret, consilio prudentum definiret. (Wib. II, 29, 36, 37 sq. 33, 35.) Post haec vicina sibi semper clementia aliquantis urbibus illius usibus concessis, permisit eum in Lothariorum regione habitare. Deinde in processu temporis defuncto duce Bajoariorum ¹¹¹³ Bertholdo, monitu et intercessionem sanctae matris suae prefecit eum regno eidem, faciens cum eo concordiam et pacem, in qua etiam fideliter permansit in finem. Erat autem ipse Henricus copulatus matrimonio filiae ducis Arnolfi, feminae egregiae formae mirabilisque prudentiae.

Igitur ¹¹¹⁴ cum bella intestina simul et externa cessarent legesque divinae et humanae auctorali vigore pollerent, gravis persecutio monachis oritur illis diebus, affirmantibus quibusdam pontificibus, melius videri paucos vita claros quam plures negligentes in monasteriis esse, ideoque oportere conversationes eorum per monasteria perspicere et non bene conversantes abjicere, obliiti, si fallor, sententiae patrisfamilias ¹¹¹⁵, prohibentis servos zizania de tritico eruere, sed sinere utraque ad messem crescere, ne, uno incaute eradicato, damnum fieret in altero. Quod et in his factum est. Nam plures propterea infirmitatis conscii, deposito habitu et relicti ¹¹¹⁶

A monasteriis, grave onus sacerdotum ¹¹¹⁷ devitabant. Fuerunt plures qui summum pontificem Fridericum hoc non pure ¹¹¹⁸ sed subdole effecisse arbitrati sunt, quatinus virum venerabilem regique ¹¹¹⁹ fidelem, Hademarum abbatem Fuldensem, si quo modo posset, dehonestaret. Ipse enim abbas vir erat magne prudentiae et industriae, sub cujus temporibus Fuldense templum famosum est igne consumptum, sed ab eo in melius restauratum. Hic eundem pontificem secunda conjuratione culpabilem sub custodia tenuit, primum quidem honorifice, sed cum litteras ab eo scriptas reprehendisset, satis severe. Pontifex vero dimissus, dum ulionem quereretur nec contra tantum virum prevaleret, humillima monasteria statuit templare, si forte ad ¹¹²⁰ excellentissima posset aequaliter procedere. Sed hujusmodi simulationes incassum ¹¹²¹ profusae sunt; nam abbas ¹¹²² in gratia et amicitia regis ¹¹²³ permansit, et causis intercurrentibus, pontifex quod voluit non implevit.

Rex autem de die in diem proficiens, paterna regno non contentus, abiit in Burgundiam, regemque cum regno in suam accepit potestatem. Defuncto autem Ottone Lothariorum preside ac regis nepote Henrico, Giselberti filio, ducatum regionis Chuonrado rex concessit, cui et unicam filiam suam Luitgardam desponsavit; qui erat adolescens acer et fortis, domi militiaeque optimus, commilitonibus suis karus. Huic Luitolfus, filius regis, nimia dilectionis familiaritate asscriptus est.

C *Reliqua usque ad annos Ottonis desunt E.*

(Rich. II, 29.) Post haec rex Otto cum Ludewico rege per legatorum interventum conciliatur, quod eidem Ludewico postea multum profecisse probatur. (Wib. II, 39.) Soror autem regis Gerberga genuit Ludewico filios duos, Karolum et Lotharium qui patri postea successit. (Rich. II, 47, 48. — Wib. II, 39, 41; III, 1 sqq.) Ludewicus itaque a ducibus suis circumventus, primum a Rhodomensibus, ad quos Hairoldum, filium Thurmodi Bajocensium principis, fugiens solus ingressus est, capitur Hairoldoque traditur, sed dato minore filio obside, dimittitur, statimque a duce Hugone captus, Lugdunum sub custodia publica est missus. His auditis, rex super amici fortuna satis doluit, imperavique expeditionem in Galliam contra Hugonem in annum secundum. Ille annus notabilis factus est de morte Edidis reginae, 7. Kalend. Febr. defunctae, quae nata ex gente Anglorum, non minus sancta religione quam regali potentia claruit. Decem annis regni consortia tenuit, undecimo obiit, Saxoniam vero 19 annis inhabitavit. Reliquit filium nomine Luitolfum, omni virtute animi et corporis ea aetate nulli secundum, filiam quoque nomine Luitgardam,

VARIAE LECTIONES.

¹¹⁰⁹ sed 4. D 1. ¹¹¹⁰ infundas 2. ¹¹¹¹ te video D 1. ¹¹¹² paulum 9c. ¹¹¹³ B. d. Bertholdo D 1. ¹¹¹⁴ pergit E. ¹¹¹⁵ deest 9c. ¹¹¹⁶ m. r. D 1. ¹¹¹⁷ deest 2. ¹¹¹⁸ n. p. h. D. E. ¹¹¹⁹ r. f. desunt 2. ¹¹²⁰ deest Dc. ¹¹²¹ incasse D 1. ¹¹²² incassum supertr. vel incasse E 1. ¹¹²³ et abbas D 1. E 1. ¹¹²⁴ hic pergit 1.

quæ nupserat Chuonrado duci. Sepulta est autem A in civitate Magadeburgensi. Post cujus excessum rex omne studium transfert in filium, factoque testamento, creavit eum regem post se. Ipse autem tener adhuc erat adolescens annorum 16. Rex autem in Gallicam proficiscens expeditionem, festinat intrare regnum Karoll, causâ vindicandæ injuriæ amici sui Ludewici. Quod audiens Hugo, legatione missa, jurat per animam patris sui, quod tanta sibi armorum copia esset, quantam rex nunquam vidisset, addiditque contemptum loquendo vane tumideque super Saxonibus, quia imbelles essent, et quia facile posset una potione septem Saxonica tela absorbere. Ad quod rex famosum satis reddidit responsum, sibi fore tantam multitudinem pileorum feninorum, quos ei representari oporteret, quantam B nec ipse nec pater suus unquam videret, et revera eum esset magnus valde exercitus, 30 scilicet duarumque legionum, non est inventus qui fenino non uteretur pileo, nisi abbas Corbelus cum tribus suis sequacibus. Dimissus igitur Ludewicus occurrit regi, jungiturque cum suis ejus exercitui. (RICH. II, 54.) Occurrit eis cum magna expeditione et Chuonradus rex Genaunorum, quem Ludewicus etiam vocavit in auxilium. Juncti ergo pariter Lugdunum adeunt, sed eam locorum asperitate capere non valentes, Remensem civitatem expetunt, ubi nepos Hugonis ducis Hugo contra jus et fas subrogatus erat episcopus, legitimo pontifice adhuc superstiti. (WID. III, 3.) Urbem vero armis capientes, injustum sacerdotem expellunt legitimumque sedi C propriæ restitunt. Post tres itaque menses rex Saxoniam cum incolomi exercitu rediit ¹¹²⁵ omnibus quæ armis exquisita sunt Ludewico regi relictis. Hugo autem expertus potentiam regis Saxonumque virtutem, non passus est eos ultra terminos suos hostiliter intrare, sed anno sequenti in eandem expeditionem regi pergenti occurrit juxta fluvium quod dicitur Kar, et juxta imperium regis cum domino suo Ludewico pactum iniit, manus dedit, utriusque perinde mansit. (LUDPR. V, 1.) Concurrentibus autem undique ad regem proceribus, venit et vir ditissimus Suevorum dux Herimannus, qui post congratulationis affabilitatem talibus est regem aggressus sermonibus: *Non clam domino meo est, me prediorum latitudine ac pecuniarum immensitate predixit absque liberis esse; nec est preter unicam filiam meam parvulam qui mearum rerum heres existat, me decedente. Placeat itaque tibi, domino meo regi, filium tuum Luitolfum michi adoptare in filium, quatinus unicæ filiæ meæ conjugio copulatus, mearum rerum fiat hereditate magnificus.* Placuit regi consilium ducis, et quod poposcit sine dilatione complevit. (WID. III, 6. III, 7.) In brevi post hæc socer moritur, cum ducatu omni possessione derelicta genero. Qui accepta potestate, animum tranquillum quem in puero gessit exuit, armatumque militem in

Italiam ducens, aliquantis ibi urbibus captis et sub custodiam traditis, redit in Franciam.

Eo tempore usurpato imperio regnavit in Longobardia homo ferus et avarus, et qui omnem usticiam pecunia venderet, Berengarius, qui ad eundem regem Ottonem quondam venit, Hugonem regem Italiæ fugiens, benigneque ab eo tractatus, cum multam pecuniam Hugo pro eo dare vellet, non est redditus. (cf. LUDPR. V, 12, 13.) (WID. III, 7.) Ille cum postea depulso Hugone regnaret, veritus virtutem singularis prudentiæ reginæ Adelheidis, a Lothario Hugonis filio relictæ, in multis eam afflixit quo tanti decus splendoris aut exstingueret aut certe obscuraret. Hæc autem filia fuit Ruodolfi regis Burgundionum, qui et in Italia regnavit, et domnæ Berhtæ reginæ, Burchardi Alamannorum ducis filiæ, quam, defuncto Ruodolfo, rex Hugo in conjugium duxit, filiamque illius filio suo Lothario copulavit (cf. LUDPR. IV, 12.) (WID. III, 8 sqq.) Illo in tempore proficiscitur rex in militiam contra Bolizlavum regem Boemiorum, et cum capienda esset urbs quæ dicebatur Nova, in qua clausus obsidebatur Bolizlai filius, prudenti rex consilio diremit prælium, ne miles in capiendis hostium spoliis aliquod incideret periculum. Considerata itaque virtute regis et innúmera exercitus multitudine, Bolizlaus, egressus urbe, maluit tantæ majestati subjici, quam ultimam perniciem pati. Sub signis igitur stans et regem audiens responsaque reddens, veniam tandem promeruit. Inde rex plena victoria gloriosus factus, in Saxoniam est regressus. Cumque virtus prefatæ reginæ illum non lateret, simulato itinere Romam proficisci statuit. Et ubi Longobardiam intravit, amorem reginæ predictæ muneribus super se probare temptavit. Quo fideliter experto, in conjugium sibi eam sociavit, et cum ea urbem Papiam, quæ sedes est regni, obtinuit. Quod videns filius ejus Liutolfus ¹¹²⁵, tristis ab eo discessit; profectusque in Saxoniam, aliquamdiu moratus est in loco consiliis funesto Salveldon. Rex vero in Italia celebratis juxta regalem magnificentiam nuptiis, proficiscitur inde cum novi matrimonii claritate, acturus proximum pascha in Saxonia. Persuasus quoque rex Berengarius a Chuonrado duce, cui Papia cum presidio militari relictæ erat custodienda, regem subsecutus est in D Germaniam, pacem cum eo facturus et per omnia jussis ejus obtemperaturus. Qui regiam veniens ad urbem, jussus est in hospitio sibi parato manere; neque enim faciem regis per triduum promeruit videre. Quod egre tulit Chuonradus, qui cum adduxerat, pariterque Luitolfus, filius regis, qui unum cum eo sentiebat. Post hæc rex regem alloquitur, et in gratiam regis ac reginæ susceptus, deditiois sponsonem dat fœderisque spontanei diem locumque urbem Augustam designat. Ubi cum conventus fieret, Berengarius manus filii sui Adelberti manibus suis implicans, coram omni exercitu famulatu

VARIÆ LECTIONES.

regis cum filio se subjugavit, et ita dimissus cum gratia et pace in Italiam remeavit. Ibi miræ magnitudinis lapis tonitru ac tempestate jactus de caelo, ingens miraculum multis visentibus prebuit.

(Wid. III, 12, 18 sqq.) Nati sunt autem regi filii ex serenissima regina, primogenitus Heinricus, secundus Brun, tercius paterni nominis majestate designatus, quem jam tum post patrem dominum ac patrem sperabat orbis universus, filiam quoque sanctæ matris ejus vocabulo insignitam. Luitolfus autem, filius regis, et Chuo[n]radus¹⁴⁹⁸, gener ipsius, nova quedam moluntur contra regem. Quod cum eum non lateret, circa Kalendas Julii moto exercitu contra eos, obvias urbes partis adversæ aut armis aut deditiōe cepit, quosque Mogontiam perveniret, quam filius jam cum exercitu intravit, patremque, dictu miserabile! armatus expectavit. Ibi plus quam civile omnique calamitate acerbissimum bellum ceptum est, machinæ multæ muris admotæ; sed ab urbanis destructæ sunt vel incensæ; crebræ ante portas pugnæ; raro forinsecus stationes fusæ. Cunctando enim res variabant, dum dominatorem regni foris, intus successorem timebant. Obsidio itaque dum sexaginta ferme dies excederet, sermo fit de pace; unde datur obses in urbem consobrinus regis Ekbertus, quo liber in castra illis pateret accessus. Filius cum genero castra ingressi, regalibus vestigiis prosternuntur, spondentes pro scelere omnia se passuros, ut auxiliarii tantum amici nichil mali paterentur. Rex autem non inveniens quomodo meritas penas filio inferret, fautores insidiarum expostulat. Illi autem juramentis vicariis obligati et quodammodo arte antiqui hostis constricti, hoc omnino negabant, sique infecta re in urbem rediebant. Ekbertus autem, qui obses datus erat in urbem, suasibilibus verbis regi fit adversus, cum et antea propter correptiones ejus illi fuisset iratus. Sequenti igitur nocte Bajoarii comites Heinrici fratris regis, relicto eo, juncti sunt Luitolfo, cum quibus ipse pergens, urbem regiam Ratisponam cepit cum ceteris in ea regione munitissimis, omnemque pecuniam ducis Heinrici suis militibus divisit, conjugem ejus cum filiis et amicis non solum urbe sed et regione excedere coegit. Hæc omnia fiebant consilio Arnolphi junioris fratrumque suorum, eo quod ipse Heinricus paternum haberet ducatum. Rex vero filium subsequens, urbem Ratisponam obsidione circumdedit; sed cum multitudo machinas urbi applicari non sineret, satis dure interdum ab utrisque pugnatum est pro muris. Urbani crebris attriti praeliis, fame quoque periclitari cœperunt. Unde Luitolfus urbe egressus cum principalibus viris, pacem postulat, sed non impetrat, quia patri obediētiā negat. Reversus vero in urbem, portam orientalem obsidentem armis temptat Geronem, tot victoriis quot praeliis clarum. A terciā igitur hora usque in nonam cum acriter pugnaretur ante por-

A tam urbis, equo cadente, ascensor Arnolfus armis exutus ilicoque telis perfoſsus occubuit. Post bi-
duum a muliere, famem urbis fugiente, mors illius notificatur, dum aetna nesciretur. Cujus morte urbani satis consternati, jam de pace tractabant. Proinde interventu principum Luitolfus iterum de urbe progressus, dum mense integro et dimidio obsideretur, pacem obtinuit usque ad conductum diem, dum de his causis dijudicaretur; locusque concilii apud Fritslari notabatur. Rex inde in patriam reversus est, Heinricus vero Novam urbem obtinuit; Ratispona proxima nocte pene tota exusta est. Post hæc exercitandi gratia cum rex venationem ageret in loco qui dicitur Sweldon, filius patri nudatis plantis prosternitur, intima tactus poenitentia,
B patris primum, deinde omnium presentium movebat lacrimas. Amore itaque paterno susceptus in gratiam, spondet se obtemperaturum omni paternæ voluntati. Interea summus pontifex Fridericus egrotare nunciatur; quapropter regis placitum modice differtur. Defuncto pontifice, universalis conventus populi celebratur; Mogontia post annum et dimidium cum omni Francia regi traditur; filius et gener in gratiam suscepti sunt, qua et in finem fideliter usi sunt.

Rex ingressus Saxoniam circa Kalendas Jul. obvios habuit legatos Ungariorum, tanquam ob antiquam fidem et gratiam eum visitantes, revera autem, ut quibusdam videbatur, eventum belli civilia
C considerantes. Quos cum secum aliquantis diebus retinisset et aliquibus munusculis donatos in pace remisisset, audivit a nunciis fratris, ducis scilicet Bajoariorum: *Quia ecce Ungarii diffusi invadunt terminos tuos, statimnque tecum inire pugnam.* Illis rex auditis, quasi nichil laboris preterito anno tolerasset, cepit ire contra hostes, sumptis secum paucis ammodum ex Saxonibus, eo quod jam bellum Sclavonicum urgeret. Castris igitur positus in Augustæ urbis confinibus, exercitus Francorum et Bajoariorum ei occurrit; cum valido quoque velit equitatu in castra dux Chuo[n]radus; cujus adventu milites erecti, jam optabant non differri certamen. Erat enim dux idem natura audacis animi, et quod
D et dum eques iret in hostem, bellator intolerabilis, domi ac militia karus sociis. Igitur ab utriusque exercitus latrocinantibus agminibus notificabatur non longe ab invicem fore uterque exercitus. Jejuno itaque in castris predicato, jussu est omnes ad bellum paratos esse in crastino. Primo diluculo surgentes, pace data et accepta, operaque sua primum duci, deinde ab uno quoque alteri cum sacramento promissa, erectis signis, numero quasi octo legiones procedunt e castris. Ducitur exercitus per aspera et difficilia loca, ne daretur hostibus copia turbandi sagittis agmina, quibus utuntur acerrime, arbutis ea protegentibus. Primam et secundam et

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴⁹⁸ chuo[n]randus 1.

terciam legionem direxerunt Bajoarii, quibus prefuerunt prefecti ducis Heinrici; nam et ipse bello aberrat, eo quod validudine corporis laborasset, qua et mortuus est. Quartam legionem ordinarunt Franci, quorum rector ac procurator erat dux Chuonradus. (Wid. III, 44 seqq.) In quinta, quæ erat maxima, et quæ dicebatur regia, ipse princeps erat, vallatus lectis ex omnibus militum milibus alacrique juventute, coramque eo angelus — sic enim vocabatur vexillum ejus — denso agmine circumseptus. Sextam et septimam legionem constituerunt Suevi, quibus prefulsit Burchardus, cui nupserat filia fratris regis. In octava erant Boemii electi milites mille, armis potius instructi quam fortuna; in qua et sarcinæ omnes ac impedimenta quæque, quasi ipsa esset tutissima quæ et novissima. Sed aliter res acta est. Nam Ungarii nichil cunctantes¹¹³⁷ Licum fluvium, qui Lehc dicitur, transierunt, circumfusesque¹¹³⁸ exercitum, extremam legionem sagittis lacessere ceperunt, et impetu cum ingenti vociferatione facto, aliis cesis, aliis captis, sarcinis omnibus potiti, ceteros legionis illius armatos fugere compulerunt. Similiter septimam ac sextam aggressi, plurimis ex eis fuis, in fugam verterunt. Rex autem cum advertisset, bellum ex adverso pretendi, sed post tergum novissima agmina periclitari, misit illum ducem Chuonradum cum quarta legione; qui veniens captivos eripuit, predam excussit, latrocinantiaque hostium agmina perturbavit. Fuis latrocinantibus undique adversariorum agminibus, dux ad regem revertitur signis victricibus, mirumque in modum cunctantibus veteranis militibus, gloria victoriæ assuetis, cum novo milite et fere bellandi ignaro triumphum peregit. Totum igitur pondus prælii jam ex adverso esse rex conspiciens, exhortationis gratia suos allocutus est, monens eos antiquarum victoriarum et rerum sedulo bene gestarum, et ut modo in patria non cederent, qui sepius et in aliena victores existerent; et postquam hujusmodi verba plurima dedit, ad ultimum intulit: *Plura loquerer, milites mei, si nossem verbis virtutem vel audaciam animis vestris augeri, modo melius gladiis quam linguis incipiamus*. His dictis, arrepto clipeo ac sacra lancea, ipse primus equum vertit in hostes, fortissimi militis ac optimi imperatoris officium gerens. Hostium audaciores primum resisterunt, deinde ut socios terga vertere viderunt, obstupefacti nostrisque intermixti, extincti sunt. Ceterorum vero alii equis fatigatis villas proximas intrant, circumfusesque armatis, cum mœnibus pariter concremantur, alii flumen contiguum transnantes, dum ripa ulterior ascendentes non sustinet, flumine obvolvuntur et pereunt. Chuonradus autem dux fortiter pugnans, animi fervore et solis ardore, qui eo die nimis erat, æstuavit, vinculisque lorice solutis, dum auram captavit, vulnere sagittæ in adverso gutturi defixæ cecidit. Cujus corpus imperio regis honorifice collectum, trans-

A portatur Wormaciam, ibique sepelitur cum fletu et planctu omnium Francorum. Ipsa vero die belli invasa sunt castra, et captivi omnes erepti, secundo autem die ac tercio a vicinis urbibus reliqua multitudo in tantum consumpta est, ut nullus aut rarus evaderet. Tres duces gentis Ungariæ capti ducique Heinrico presentati, mala morte, ut digni erant, multati sunt; suspensio namque creperunt. Triumpho celebri rex factus gloriosus, ab exercitu patris patriæ ac imperator est appellatus. Decretis proinde honoribus et dignis laudibus summæ divinitati per singulas ecclesias, hoc idem sanctæ matri suæ per nuncios demandans, cum tripudio ac summa læticia Saxoniam revertitur, et a populo suo libentissime suscipitur. Neque enim tanta victoria quisquam regum intra ducentos annos ante eum lætatus est.

Rebus igitur rite compositis, per omnem Franciam Saxoniamque et vicinas circumquaque gentes, Romam proficisci statuens, Longobardiam perrexit. Ubi qualiter regem Longobardorum Berengarium, multa mala cum filio suo Adelberto ecclesiis Dei inferentem, duobus annis obsederit, captumque cum conjuge et filiis in exilium miserit, Romanos duobus præliis vicerit, duces Beneventorum subjecerit, Grecos in Calabria et Apulia superaverit, terra Saxonica venas argenti aperuerit, imperium cum filio sibi æquivoco quam magnifice dilataverit, majoris est operis, ideoque conscribi non valet a nobis. (LUDPR. Hist. Ott.) Hoc tantum breviter notandum, quod a Johanne papa litteris suppliciter exoratur, quatinus pro amore Dei sanctorumque apostolorum Petri et Pauli sanctam Romanam ecclesiam ex faucibus Berengarii suorumque liberaret, aliorumque multorum episcoporum alteriusque ordinis et laicorum questibus motus, filium suum Ottonem contra morem priorum in puerilibus annis regem constituens, in Saxonia dereliquit, ipse collectis copiis Italiam percitus venit, Berengarium cum uxore sua Willa et filio Adelberto captivos Babenberg in exilium misit, ubi et idem Berengarius defunctus et sepultus est; ipse vero Romam veniens, mirifico apparatu susceptus, et ab eodem apostolico Johanne imperiali unctione et benedictione sublimatus, imperator et augustus est appellatus. Aliquanto autem tempore in partibus illis commoratus, filium suum Ottonem ad se venire fecit; qui et in natali Domini coronam regni ab apostolico accepit. Missa etiam legatione Constantinopolim, filiam imperatoris Theophanu nomine inde accepit, quam, celebratis in Italia nuptiis, eidem filio suo conjunxit (cf. Chr. W., LUDPR. I. I. — Wid. III, 70-75).

(Wid. III 75, 76.) Post hæc regressus de Italia imperator Otto cum filio rege, Galliam ingressus est, inde Germaniam transiturus ac proximum pascha Quitingaburg celebraturus. Manens autem ibi decem et septem diebus, descendit inde, ascensionem Domini apud Meresburg celebraturus. Tercia vero

VARLE LECTIONES.

¹¹³⁷ junctantes I. ¹¹³⁸ circumfusesque I.

feria ante pentecosten venit ad locum qui dicitur A Mimilewa. Proxima nocte transacta, hora constituta letus ad mensam conседit, venientique tempore vespertinis laudibus interfuit, sed peracto cantu evangelii, aestuari ac fatigari jam cepit. Quod cum intellexissent principes, circumstantes, imposuerunt eum sedili. Inclinantem autem caput, quasi jam defecisset, refocilaverunt eum, exeditoque sacramento dominico et accepto, sine gemitu cum magna tranquillitate spiritum reddidit Domino. Non. Mai, quarta feria ante pentecosten. Inde transportatur in cubiculum, et cum jam esset sero, transitus ejus nunciatur populo. Cujus corpus cum magnis ingentum exsequiis a filio, rege jam facto, translatum est in civitatem quam ipse construxit vocabulo Magadeburg, ibique honorifice tumulatum est.

* coimperatore E. a. 972.

** f. suo aequivoce t. E. I. I.

Anni Ottonis Magni.

1. (Chr. W.) Hujus anno primo, qui est a Dominica incarnatione 937us, Ungarii Franciam et Alamanniam et Galliam usque oceanum Burgundiamque devastantes, per Italiam redierunt. — Monasteria sancti Galli et sancti Bonifacii cremantur. — Rudolfus rex Burgundiae et Arnolfus dux Noricorum obierunt.

* Ungarii — redierunt *desunt* D. E., ubi Monasteria — cremantur *post* Rudolfus — obierunt *leguntur*; *in fine vero addunt*; Ingerjussit. *ex Sigeb. a. 936.*

2. A. D. 938. Heinricus*, frater Ottonis regis, ab Eberhardo comite comprehenditur.

* D. E. *habent*: Contra Ottonem — redeunt. *ex Sigeb.*

3. A. D. 939. Otto* rex, cum fratre Heinrico et Gisilberto Eberhardoque pugnantibus militibus suis, victoriam reportat.

* D. E. *habent*: Eberhardus et — filium Arnolfi. *ex Sigeb.*

Ab initio anni 4900.

4. A. D. 940. Rege in partibus Alsaciae castellum Brisahc obsidente, episcopi quidam, noctu relictis tentoriis, subtraxerunt se. Eberhardus¹¹³⁹ comes ab Utone¹¹⁴⁰ et Chuonrado juxta Rhenum occisus est, Gisilbertus dux in aqua suffocatur.* — Burghardus Wirzburgensis episcopus obiit.

* D. E. *habent*: Otto rex in — regem fugit. *ex D Sigeb.*

5. A. D. 941. Otto* rex Gallias petiit.

* D. E.: Ludewicus¹¹⁴¹ rex — eos fugat. *ex Sigeb.*

6. A. D. 942. Otto* et Ludewicus reges pacificantur.

* D. E.: Gisilbertus et — vulnerato. *ex Sigeb.*

7. A. D. 943.*

* D. E. *hoc anno quæ supra a. 940*: Rege — suffocatur.

8. A. D. 944. Ungarii* cum Bajoariis pugnant et vincuntur.

* D. E.: Stephanus — secuta est. *ex Sigeb.*

9. A. D. 945.*

* D. E. *addunt*: Otto subjugavit, ut alii a. 946, resistente — annis 16. *ex Sigeb.* — 5 — 11. *addunt*: In Italia cometa miræ magnitudinis apparuit, portendens famem quæ secuta est. *ex Sigeb.*

10. A. D. 946.*

* D. E. *addunt*: Heinricus, frater regis, projectis — excluditur. *ex Sigeb.* — 5 — 11. *addunt*: Otto rex totam Lotharingiam sibi subjugavit. *ex Sigeb.*

11. A. D. 947. Bertholfus* dux Bajoariorum, frater Arnulfi ducis, moritur, et Heinrico fratri regis ducatus committitur. — Edith¹¹⁴² regina obiit.

* E. r. o. B. — committitur. D. E., qui *addunt*, Berengarium — repetit. *ex Sigeb.*

12. A. D. 948.*

* D. E. *addunt*: Rege — tyrannizat. *ex Sigeb.*

13. A. D. 949. Herimannus¹¹⁴³ dux Alamannorum moritur; pro quo Luitolfus, filius regis Ottonis, dux constituitur.*

* D. E. *addunt*: Taxis — accipit. *ex Sigeb.*

14. A. D. 950. Otto* rex Italiam petiit, eamque sibi subiecit; rediensque, Papiam Chuonrado¹¹⁴⁴ duci Lothariorum tuendam commisit.

* D. E. *habent*: Per loca — facti sunt. *ex Sigeb.*

15. A. D. 951. Berenger rex Longobardorum, Chuonrado suadente, apud Augustam cum filio suo Adelberto ad deditionem venit, factusque miles regis, remissus est in regnum cum pace.*

* D. E. *addunt*: Mogontia — relaxatus est. *ex Sigeb.*

16. A. D. 952. Otto rex Italiam intravit causa Adelheidæ reginæ, ipsaque accepta uxore, nuptias celebravit Papiæ.

17. A. D. 953. Luitolfus dux* patri rebellat et dux Chuonradus cum eo.

* d. instinctu Chuonradi ducis p. r. Bellum fuit — luculenter descripsit. D. E. *ex Sigeb.*

18. A. D. 954. Ungarii* Italiam petunt, Noricam et Franciam.

* D. E. *habent*: Ratherius — Farabertum. Luitolfus — redeunt. Ludewico — ann. 32. *ex Sigeb. a. 954. 953.*

19. A. D. 955. Ungarii* totam Bajoariam depopulantes, juxta Augustam Alamanniæ urbem ab Otone rege pugna victi, immensa cede necantur.

* D. E. *habent*: Friderico — episcopus substituitur, *ex Sigeb. a. 956.*

20. A. D. 956. Luitolfus* dux Italiam hostiliter intravit.

* D. E.: L. d. filius regis I. h. intrat et Adelbertum vincit, ipseque eodem anno moritur. Ungariis iterum — occubuit. Brun archiepiscopus cenobium — construxit. *ex Sigeb. a. 957.*

21. A. D. 957. Luitolfus* Adelbertum vincit, et ipse eodem anno moritur.

* D. E., qui *hæc a. 956. habent*, *hoc anno*: Brun — fecit. *ex Sigeb. a. 958.*

VARIE LECTIONES.

¹¹³⁹ Gisilbertus dux et ante Eberhardus *erasa* 1. ¹¹⁴⁰ Utone D1. ¹¹⁴¹ Ludewicus E1. *scripsit*. ¹¹⁴² E. r. c. *desunt* 4. ¹¹⁴³ hæc *desunt* 7. ¹¹⁴⁴ Chuonrado 1

22. A. D. 958. Cruces in vestibus hominum ap- A ordinatur 123us, post quem item Benedictus 123us.
paruerunt. * D. E. addunt : Brun — regem confugerunt.
ex Siegb. a. 959.

24. A. D. 960. Poppo Wirciburgensis episcopus
obiit. *

* D. E. addunt : Apud Constantinopolim —
ann. 10. Gallia et — tendit. ex Siegb. a. 961.

26. A. D. 962. Otto ¹¹³³ rogatu Johannis pape et
querimonia multorum de Berengario et filio procla-
mantium, Romam tendit *, ibique imperator ab eo-
dem papa ** factus, Berengarium capit, et cum con-
juge sua Willa nomine ad castellum Babenberg mi-
sit, ubi et presentem vitam clausit.

* Otto [rex E.] Italia pervagata Romam perve-
nit, ibique D. E. cf. Siegb. a. 963.

** a Johanne papa D. E.

27. A. D. 963. Otto imperator natale Domini
Papae agit. *

* D. E. addunt : Post haec Italia exit. Adelbe-
rone — subrogatur. ex Siegb. a. 964.

28. A. D. 964. Otto * imperator natale Domini
Rome moratur; ubi et filius ejus Otto coronatur.

* D. E. : imperator pentecosten — aequiperari.
Otto Italiam repetit. Brun — refertur. ex Sie-
gb. a. 965.

31. A. D. 967. * Otto imperator de Italia redit.

* D. E. : Otto junior — papa in natale Domini
in imperatorem benedicitur. Willihelmus —
obiit ex Siegb. a. 968. 966. Item Mathildis regi-
na, mater ipsius imperatoris, plena operi-
bus bonis et elemosinis, defuncta est.

32. A. D. 968. * 1

* D. E. addunt : Quidam o. i. familiaris — me-
reretur. ex Siegb. a. 969.

* 1 El. (alia manu) et 2. in marg. habent : Hoc
anno regalis abbatia in Magadaburch mutata
est in archiepiscopatum.

33. A. D. 969. Mathildis *, mater imperatoris, obiit.

* D. E., qui haec a. 967. habent, hoc anno :
Theodericus — collegit, et hec cum parte —
donata in Galliam — locavit. ex Siegb.

34. A. D. 970. *

* D. E. addunt : Apud — Niceforo imperavit.
ex Siegb.

35. A. D. 971. Signum quoddam ignei coloris in
caelo apparet. *

* D. E. addunt : Otto — sociavit. ex Siegb.

36. A. D. 972. *

* D. addit : Otto senior — conscripsit. ex Siegb.
Post Johannem — 123us. ut infra a. 974. E.
addit : Regressus de Italia imperator — tu-
multum est. ut supra. Cujus vitam etc.
ut D.

37. A. D. 973. *

* D. E. habent quae 1. relt. a. 975.

38. A. D. 974. * Otto imperator obiit Non. Mai. Eo-
dem anno sanctus Oudalricus migravit, anno episco-
patus sui Post ¹¹³³ Johannem papam Benedictus

* D. E. tantum : Sanctus O. — 50., addunt
vero : Raginerus, junior filius Ragineri —
redit, et cum Warnero comite, qui comita-
tum patris sui ab imperatore acceperat, apud
Perronam bello conflixit, eoque cum multis
interfecto, hereditatem patriam recepit. Ra-
therius apud ¹¹³⁷ Lobias moritur, cujus est
de se monasticum hoc : « Ratherius presul,
sed ter Ratherius exul », qui hoc epitaphium
tumulo suo inscribi fecit : Conculcate pedes
hominum sal infatuatum. » Gelu — vernale.
ex Siegb. a. 974. 973. 975.

Anni Ottonis secundi.

1. Anno * Dominice incarnationis 975. ab Urbe
autem condita 1726. Otto secundus, Magni ¹¹³³ filius.
82° loco ab Augusto, regnare cepit, et annis 9
B regnavit. (Wid. iii, 76.) Hic vivente patre in regnum
electus Romaeque ab apostolico regni corona deco-
ratus, mox ut pater defunctus est, ab omnibus qui
aderant denuo eligitur, et in regni sede locatur.

* His a. 975. (1724.) exstantibus (legitur
LXXVI... annis X.), hic annus vacuus est
D. E.

3. A. D. 977. *

* D. E. addunt : Lotharius rex Francorum
Lotharingiam recipere volens, usque ad pala-
tium Aquisgrani venit. Quem Otto imperator
insecutus, usque Parisius nullo obsistente
omnia vastando pervenit; in redeundo circa
Axonam fluvium partem impedorum
amisit. Et quia nil pensi neque moderati ha-
buerunt, quin etiam ecclesias sanctorum de-
popularentur, quidam famulus Dei reclusus
predixit, quod nullus auctorum hujus mali
usque ad septennium vivendo duraret. cf.
Siegb. a. 978.

4. A. D. 978. *

* D. E. 4—11. addunt : Ignem acies visae sunt
in caelo per totam noctem 5. Kal. Novembris.
ex Siegb.

5. A. D. 979. *

* D. E. addunt : Otto i. et L. — petit. ex Siegb.
a. 980.

6. A. D. 980. *

* D. E. addunt : Otto — habebat. ex Siegb.
a. 981.

7. A. D. 981. * 1

* D. E. addunt : Greci — proditus, et per illius
miserationem et industriam re delata — libe-
ratus vix evasit. Omnibus — haberi ex Siegb.
a. 982.

* 1) El. (alia manu) et 2 addunt : Adalbertus
primus Magad. archiepiscopus obiit.

8. (Chr. W.) A. D. 982. Otto * imperator, apud
Calabriam occiso a Grecis exercitu, de navi exiliens,
natatibus aufugit. * 2

* Haec desunt D. E.

* 2) 10. 11. addunt : Otto dux Suevorum obiit;
Chunradus successit. ex Bernoldo.

9. A. D. 985 ¹¹³⁹ * Otto imperator Romae moritur
6. Idus Decembris, ibique sepelitur. — Poppo ¹¹³⁹
junior Wirciburgensis episcopus obiit.

* D. E. a. 982. : O. i. tedio et angore animi de-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹³³ Haec a. 961. scripta postea a. 962. assignat 1. ¹¹³³ Post — 123us desunt 4. ¹¹³⁷ deest D1. ¹¹³⁸ m.
Ottonis 5. D. E. ¹¹³⁹ 982. 5. ¹¹³⁹ Poppo — obiit desunt 4.

ficiens R. — sepelitur. De imperatore autem A substituendo inter primates dissentitur, aliis odio imperatricis Theophanu, quod sibi illa per suam levitatem conciverat, imperium a filio ejus Ottone transferre volentibus ad Heinricum ducem, filium Heinrici qui frater fuit primi Ottonis, aliis vero legitimo heredi Ottoni, Ottonis imperatoris filio, imperium deberi certantibus; quorum etiam pars prevaluit. *ex Siegb. a. 983. Poppo, etc.*

Anni Ottonis tercii

1. Anno Dominicæ incarnationis 984.* ab Urbe condita 1735. Otto tercius, Ottonis secundi filius, ammodum puer, 85° loco ab Augusto, Romanum imperium suscepit, et annis 17 regnavit.

* 983... 1734..... 77..... 18... D. E., qui addunt: Theodericus — ducis. *ex Siegb. a. 984. Annus 984. vacuus.*

2. A. D. 985.*

* D. E. addunt: Lothario — uno. *ex Siegb. a. 986.*

3. A. D. 986.*

* D. E. addunt: Ludewico — patruum defuncti regis t. v. dum — ann. 9. *ex Siegb. a. 987.*

4. A. D. 987.*

* D. E. addunt: Inundatio — sunt. Karolus, frater Lotharii regis, dux Lothariensium, regnum — mense, mira Dei virtute et inaudito modo obsessi — evasit. *ex Siegb. a. 988.*

5. A. D. 988. Fames * magna facta est.

* D. E. habent: Siccitas — secuta est. Fertur — ferebant. Karolus — revertitur. *ex Siegb. a. 989.*

6. A. D. 989. * Hugo Wirciburgensis episcopus C obiit.

* D. E. addunt: Theophanu imperatrix, mater Ottonis tercii [imperatoris addit D.] obiit. Karolus dux iterum Remim — relegat. *ex Siegb. a. 990.*

7. A. D. 990.*

* D. E. 5—11. addunt: Karolus dux moritur, Otto filius ejus ¹⁰⁰⁰, succedit. *ex Siegb.*

8. A. D. 991.*

* D. E. addunt: Remis — excommunicatus dampnatur. Gerbertus episcopus subrogatur Remis, cujus est hoc de se monasticum: « Scandit ab R. Gerbertus ad R., post papa viget R. »; insinuans se de Remensi presulatu ad Ravenatum ¹⁰⁰⁰ presulatum scandere, post etiam papam Romanum fore. *ex D Siegb. a. 992.*

9. A. D. 992.*

* D. E. addunt: In Burgundia — claruit. *ex Siegb. a. 993. — 5 — 11. addunt: Remis synodus congregatur. ex Siegb.*

10. A. D. 993.*

* D. E. addunt: Gerbertus, qui et Silvester cognominatus est, Romanæ ecclesiæ presidet. Quidam transitio — lecta scribimus. *ex Siegb. a. 998. — 5 — 11. addunt: In Burgundia Oudelo ex clerico Privatensi monachum professus, in Cluniacensi cœnobio*

preficitur. *ex Siegb., quæ D. E. anno superior.*

11. A. D. 994. Sanctus Adalbertus, episcopus de Praga civitate, a Prucis martyrio coronatur*. — Berenwardus ¹⁰⁰⁰ episcopus Wirciburgensis obiit.

* D. E. addunt: Hugone — annis 35. *ex Siegb. a. 996.*

12. A. D. 995.

* D. E. 5 — 11. addunt: Heribertus Coloniensis archiepiscopus ordinatus, multa sanctitate claret. *ex Siegb. a. 997. Ch. d. o. ut a. 997.*

13. A. D. 997. Chuonradus * dux obiit. * 1-

* Hæc a. 995. D. E.

* 1) 10. 11. addunt: Herimannus successit. *ex Bernoldo.*

16. A. D. 999.*

* D. E. addunt: In Italia Crescens — rebellat. *ex Siegb. — 5 — 11. addunt: Terræmotus permaximus factus est. ex Siegb. a. 1000.*

17. A. D. millesimo.*

Anno ¹⁰⁰⁰ regni sui 18° Otto imperator tercius obiit 5 Kal. Febr., eo videlicet anno qui ab incarnatione Domini inscribitur millesimus primus. Cujus intestina Augustæ, reliquum corpus Aquisgrani sepelitur.

D. E. : A. D. millesimo terræmotus permaximus factus est. Otto imperator ad debellandum Crescentem Romam proficiscitur, eique Crescens bello congreditur, sed victus — suspenditur. *ex Siegb. a. 1000. 1001.*

Anno regni sui 19° Otto imperator, quem uxor Crescentis spe regnandi ad amorem suum pellexerat, dum, invitatus ab invita suavis exercitus sui abstractus, decedit Italia, veneno ab ea sibi transmissio consumptus, inter remeandum in Italia moritur 5. Cal. Febr. — primus (ut supra). Beneficio ejusdem mulieris etiam papa Romanus gravatus assensit, ita ut loquendi usum amiserit. Milites — putaretur, Heinricus Bajoariæ dux cum magna militum manu occurrat, et injuriato Coloniensium a. — imperatoris. Qui tandem conciliatis — archiepiscopo. *ex Siegb. a. 1002. Ottonis autem imperatoris intestina — sepelitur. ut supra.*

Anni Heinrici secundi.

1. Anno Dominicæ incarnationis 1001, ab Urbe autem condita 1732, Heinricus secundus, primum dux Bajoariæ, deinde, Ottone tercio absque filiis defuncto, in regni propectes culmine, 84° ¹⁰⁰⁰ loco ab Augusto, regnum accepit, et annis 23 ac mensibus 5 regnavit, 12 annis sub nomine regis, 11 dignitate et nomine imperatoris. Ille in regni sede sublimatus, cum Heinricum marchionem aliosque in initio regni sui sibi resistentes superasset, Italiam et Boemiam ac Bolizlaum cum omni gente Sclavorum subjugasset, data sibi requie a Domino, considerans se filios non habiturum, quippe qui, ut multi testantur, consortem regni Cunigundam nunquam cognovit sed ut sororem dilexit, Dominum bonorum omnium datorem habere delegit be-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ deest El. 9°. ¹⁰⁰⁰ ravenatum DI. ¹⁰⁰⁰ B. c. w. o. desunt I. ¹⁰⁰⁰ Anno sepelitur in loco raso I.

¹⁰⁰⁰ LXXVIII. D. E.

redem, sextoque regni sui anno sapienti¹¹⁴⁴ consilio episcopatum Babenberg in honore sancti Petri sanctique Georgii constituit, locumque ipsum prediorum divitiis et omni ornatus decore, ut in presentiarum cernitur, copiosissime ditavit (237). In meridiana quoque parte civitatis monasterium in honore sancti Stephani protomartyris sub ordine canonico construens, ex altera vero, hoc est aquilonari, aliud monasterium sub monachili regula in honore sancti Michaelis archangeli sanctique Benedicti abbatis constituens, sibi suæque civitati supra petram apostolicæ firmitatis fundatæ, muroque et propugnaculis meritum sancti Georgii ceterorumque sanctorum munitæ ac exornatæ, contra incentivos vitiorum jactatus turrim fortitudinis in Stephano, et contra refrigerantes flatus illius, qui in aquilone, unde malum omne pandetur, sedem ponere disposuit, refugium certum in angelico preparavit presidio (238), ut a dextris et a sinistris iusticiæ armis vallatæ in nullo sufficiat insidiator prevalere. Aliis quoque sanctorum locis per regni latitudinem non minus, prout opus erat. munificentia suæ impertivit largitatem, quadam dilapsa jam in melius restituens, quibusdam quæ minus subpetebant adjiciens. Regis autem frater erat Brun, Augustensis sedis episcopus, qui felicibus fratris acibus invidens, multas ei adversitatum injurias in quantum potuit inferebat, et ubi per se non poterat, inferentibus se adjungebat, vel alios ad inferendas exhortando, stimulos eis incitationis subigebat. Cui frater non solum talionem non reddidit, verum etiam fraternam¹¹⁴⁵ instructus dilectione, omnia dissimulando et patienter sustinendo, illum bono vincere sagtebat. Horum sororem, bonæ memoriæ feminam, Gisela¹¹⁴⁷, rex Ungariorum qui¹¹⁴⁸ Stephanus dicebatur in conjugium expetivit, sed eam¹¹⁴⁹ ducere non promeruit, donec se christianæ religionis rudimenta et sacri baptismatis sacramenta cum omni gente sua suscepturum promissit. Quam pollicitationem ubi rebus perfecit, religiosus Deoque devotus postea in executione bonorum operum permansit; quod divina pietas post mortem ejus evidentibus indicibus, ad sepulturam ejus factis signorum miraculis, demonstravit. — Rex¹¹⁵⁰ autem Henricus, postquam bonæ opinionis odorem longe lateque redolere fecerat locumque sibi dilectum cum ceteris monasteriis ditando et ornando et excolendo ad perfectum adduxerat, divina vocatione viam universæ carnis ingressus, Deo reddidit animam feliciter, ut credimus, 3. Idus Julii, anno regni sui 24°, imperii autem 11°, vitæ vero 52°, sepultusque est Ba-

benberg in episcopio a se facto, in sancti Petri apostoli monasterio.

* et — subigebat *desunt* E.

** fraternæ dilectionis et pacienciæ bono illum vincere studuit. D. E.

*** qui postea Stephanus in baptismo dictus est. D. E.

**** Rex — monasterio *desunt* hoc loco E. (v. infra a. 1024.)

2. (Chr. W.) A. D. 1002. Henricus rex Heinricum marchionem et alios sibi resistentes cum exercitu petit.

3. A. D. 1003. Henricus rex Italiam, Boemiam, Bolizlaum ducem cum omni Sclavorum gente subjugavit.

4. A. D. 1004. Fames¹¹⁵¹ magna facta est.

* D. E. : Cometes longo tempore apparet, et fames valida subsequitur. Henricus Valentinas — invaserat. Qui gratiam regis et ipsum castrum in beneficium sibi dari pecunia promeruit. 1 ex *Sigeb. a. 1006, 1007.*

** 5 — 11 addunt : Cometes longo¹¹⁵² tempore apparuit. ex *Sigeb.*

*1) Et. (alia manu) et 2 addunt : Gisilherus II^{us} Magad. archiepiscopus obiit.

5. A. D. 1005.

* D. E. addunt : Helpericus — compoti scripsit ex *Sigeb.*

6. A. D. 1006. * Episcopium Babenberg a rege Henrico constituitur, et Eberhardus ibi episcopus preficitur.

* D. E. addunt : Burchardus ordinatur Wormatiæ episcopus, qui — defloratum, ex *Sigeb. a. 1008.*

7. A. D. 1007.

* D. E. addunt : Eclipsis¹¹⁵³ — secunda, ex *Sigeb. a. 1009.*

8. A. D. 1008. Brun, episcopus ex monacho, a Prucis multis suppliciis afflicto, et manibus pedibusque abscisis, postremo capite plexus, cælos petit. — Eberhardus¹¹⁵⁴ episcopus ordinatur.

* E. e. o. *desunt* D. E.

10. A. D. 1010.

* D. E. addunt : Theodericus Mettensium episcopus, dotem et patrimonium reginæ Chunigundis, quæ soror erat sua, ecclesiæ Babenbergensi a rege delegari, dolens, contra ipsum rebellat.

11. A. D. 1011.

* D. E. 5 — 11 addunt : Henricus rex Mettm¹¹⁵⁵ urbem obsidet, donec mediante justitia pax inter eos convenit. cf. *Sigeb. a. 1009.* D. E. pergunt : Inter milites Baldrici Leodicensis episcopi eo presente et Lambertum¹¹⁵⁶ comitem Lovaniensem apud villam Hugardis dictam prelio conserto, episcopus — infortunio, ex *Sigeb. a. 1013.*

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁴⁶ s. usus E. ¹¹⁴⁷ in margine 1. ¹¹⁴⁸ eum 1. 5. corr. eam 10. ¹¹⁴⁹ deest 10. 11. ¹¹⁵⁰ longum tempus 10. 11. ¹¹⁵¹ Eclipsis D1. ¹¹⁵² mettensem 5. metum 10. 11. ¹¹⁵³ lampertum E1.

NOTÆ.

(237) Cf. Vitam Henrici Vol. IV editam, cujus auctor hæc excerpit, sed chartis aliisque docu-

mentis illustravit.

(238) i. e. sancti Michaelis.

13. A. D. 1013. * Heinricus Romæ imperiali benedictione coronatur a Benedicto papa 2.

* 1012. D. E., qui a. 1013 : Gotefridus dux comitatus Ragineri Montensis depopulatur — perimitur. Quod quidam militum videns, phylacterium cum stupore colligens in caliga sua abscondit, sed celari non potuit, quia coxa ejus et crus intumescens rem prodere coegit, et phylacterium domino suo Herimanno, fratri ducis, dedit, *ex Siegb. a. 1015.*

* 2) El. (alia manu) et 2 addunt (1012) : Dagino III^{us} Magad. archiepiscopus obiit. Eodem anno etiam obiit Walthardus IV^{us} Magad. archiepiscopus.

14. A. D. 1014. * Ernest dux in venatu occiditur.

* C. hoc anno postea, sed eadem manu, insertum habet : Ernest, dux orientalis Francie, in venata a proprio servo incaute sagittam dirigente occiditur; cujus dignitas episcopo Wirzburgensi ad augmentum suum ab imperatore delegatur. — D. E. addunt : Symeon — declaravit, *ex Siegb. a. 1016.*

15. A. D. 1015.

* 5—11 addunt : Symon monachus de monte Syna hoc tempore claruit.

16. A. D. 1016. Heinricus * Wirzburgensis episcopus obiit.

D. E. : In Fresonia inter Gotefridum ducem et Theodericum comitem Fresonum prælio conserto, dux cum gravi militum suorum dampno inferior recessit, *cf. Siegb. a. 1018.*

17. A. D. 1017.

* D. E. addunt : Ruodolfus — B. s. simulata revocat, *ex Siegb. a. 1020.*

18. A. D. 1018.

* D. E. addunt : Benedictus — venit. *ex Siegb. a. 1020.* Heinricus — obiit. *ut supra a. 1016.*

19. A. D. 1019. Benedictus papa Babenberg veniens, æcclesiam sancti Stephani dedicavit. — Eodem anno Werenherus Argentinæ episcopus cum Alamannis contra Burgundiones pugnavit et vicit.

* D. E. ita : Heinricus imperator Colonie natalem Domini celebrans, Heriberto archiepiscopo, quem olim in diripiendis imperii insignibus injuriose exacerbaverat, humili satisfactione placat, eique reconciliatus episcopus predixit, se eum non amplius visurum; quod eum veraciter predixisse patuit, quia non multo post obiit et Pilegrinum successorem episcopatus accepit. *ex Siegb. a. 1021. E. pergit : Durandus episcopus fit Leodiensium; quod quasi fabula in theatro mundi fuit, quod vir ex pauperrimo et humillimo servilis conditionis genere ad summum pontificii gradum*

provectus, etiam dominis suis carnalibus dominatus fuerit. *ex Siegb. a. 1021.*

20. A. D. 1020. Terremotus magnus factus est 4 Idus Mai, feria 5. * Eo anno Heribertus Coloniensis archiepiscopus obiit. Cui Pilgrinus successit.

* Reliqua desunt D. E., ubi legitur : Erbo Mogontie archiepiscopus ordinatur; cujus super aliquot psalmos tractatus inveniuntur 1322.

21. A. D. 1021. indictione 5. * 4. Non. Novembr. feria 5, anno regni gloriosi imperatoris Heinrici secundi 21. imperii autem nono, ipso presidente ac disponente, Eberhardus, primus æcclesie Babenbergensis episcopus, ordinationis suæ anno 13° dedicavit æcclesiam sancti Michaelis in monte, in honorem ejusdem sancti archangeli sanctique Benedicti abbatis. Huic igitur consecrationi interfuerunt episcopi multi, scilicet Aribio Mogontinus, qui altare sancti Martini dedicavit, Pilgrinus Coloniensis, qui altare sancti Petri consecravit, cum aliis multis. Eundem autem locum inhabitare cepit primus pater ejusdem monasterii Rato, anno Domini incarnationis 1015 1323, eodemque anno fundamenta ipsius monasterii locata sunt, et secundo anno Heinrici abbas secundi templum ipsum dedicatum est.

* Hæc desunt D. E. qui tantum habent : Eclipsis 1327 solis facta est. *ex Siegb. a. 1025.*

22. (Chr. W.) A. D. 1022. Heinricus imperator Novam Trojam deditione cepit, et mortalitas magna in exercitu facta est. Gebehardus Ratisponensis episcopus obiit; pro quo item Gebehardus ordinatur.

C 23. A. D. 1025. 1

* 1) El. (alia manu) et 2 addunt : Gero V^{us} Magad. archiepiscopus obiit.

24. A. D. 1024. * Heinricus imperator secundus migravit. 2

* D. : Heinricus imperator, cujus vitam Adalboldus Trajectensis episcopus descripsit, consulentibus se super substitutione regni, designans Chuonradum, virum regii generis et egregie libertatis, quippe qui nullius unquam se servituti submiserat, moritur. Et cum Chuono dux prepotens ad regnum aspirare vellet, instinctu Erbonis archiepiscopi et aliorum regni primatum repudiatur, et Chuonradus ad imperium sublimatur. *ex Siegb.* — E. : Heinricus imperator postquam bonæ opinionis — monasterio. *ut supra.* Cujus vitam A. T. e. d. Isdem adhuc vivens consulentibus — sublimatur. *ut D.*

* 2) 4. addit : Cujus uxor Chunigunt absque filiis — obiit.

Luitolfus dux Saxonie (239).

Brun dux, a Danis occisus.

Otto dux Saxonie.

Heinricus rex.

Baba.

Heinricus dux Bajoarie.

Otto Magnus imperator. Adalbertus quem Ludewicus decollavit.

Heinricus dux Bajoarie.

Otto imperator.

Heinricus Babenbergensis dux Bajoarie, postea imperator. Cujus uxor Cunigunt 1328 absque filiis obiit.

Otto imperator.

VARIÆ LECTIONES.

1325 feria V. desunt 4. 5. IV. Idus Mai feria V. desunt El. 1326 invenitur El. 1327 XV. e. corr. 1. 1328 Æclipsis Di. 1329 C. imperatrix El.

NOTÆ.

(239) Hoc stemma genealogicum omittunt D. 4. 6—9^c. — 5. circa stemma versus habet, quos etiam

Anni ¹¹⁰⁹ Chuonardi II.

Anno Dominicæ incarnationis 1025, ab Urbe condita 1776, Chuonradus, ex regni primoribus unus, sed regno antea per rebellionem adversus, principibus pro ejus electione dissidentibus, Aribone autem Mogontino archiepiscopo et Eberhardo Babenbergensi presule sibi faventibus, 85° ¹¹⁰⁹ loco ab Augusto, regnum suscepit, et annis 15 regnavit. Sublimatus autem in regni sede, consilio Brunonis episcopi Augustensis, fratris Heinrici imperatoris, qui semper, ut supra dictum est, felicibus ejus invidabat actibus, Babenbergensem episcopatum meditabatur destruere, quia idem Brun episcopus promissit reginæ Giselæ, omnia predia hereditario jure ad se pertinentia filio ejus Heinrico contradere. Locus igitur et tempus conventui statuitur, ubi hæc res ad certum perducatur. Nocte vero, quæ diem preceserat in qua hæc ventilanda erant, Eberhardus episcopus ad tentorium predicti Brunonis clam accessit, lectoque ejus assidens, multa super hac monendo, obsecrando, memoriam fratris animo inculcando, cum eodem sollicitus egit. Qui ubi jam multa noctis hora transacta recesserat, et episcopum pro auditis sollicitatum somnus obpresserat, visus est ei frater suus imperator Henricus lecto suo astare, faciemque suam barba ex una parte depilata turpatam objectare. Cui super hac re stupido et ammiranti, ac quis tam temerarios ausus in eum presumeret interroganti : *Tu, ait, hæc fecisti, qui me et sanctos Dei, quos rebus a Deo michi concessis dotavi, despoliare disposuisti. Cave jam ulterius super hac temeritate, ne incepta tuas magna infelicitate. Ad hæc ille expergefactus, ac de visione non parum perterritus, membrorum quoque horrore ac tremore non leniter est attactus. Mane autem facto, cum diu expectatus ad conventum procerum non veniret, regina pro filio sollicita, nunciis missis omnine rogavit, ut adveniens promissa perficeret. Ille vero affirmabat, se tanta infirmitate gravari, ut nec de lecto surgere nec pedem posset quoquam movere. Cumque rogaretur, ut se in lecto ad conventum deportari pateretur, quo vel sic promissio perficeretur,*

A omnino abdicavit, seque in Deum et in sanctos ejus et in fratrem suum peccasse, libera tandem voce proclamavit. Sic itaque divina pietas per merita famuli sui, ne spe, quam in se posuit, fraudaretur, omnia illius prave conspirationis machinamenta repressit, idque quod ab eo bene cœptum est confirmando, semper exinde ad meliora provexit. — Secundo igitur regni sui anno Chuonradus rex filium suum Henricum regem fecit, et ipse Romam pergens, imperialem benedictionem accepit. Post hæc Knuth, regis Danorum, filiam, nomine Cunigundam, filio suo conjunxit, seque ad bene agendum studiosius accinxit. In proprio quippe castello Lintburg dicto, ad alios usus quondam sibi grato, monasterium construxit, prediorumque copia illud ditans, monachorum congregationem sub abbatis provisione illuc introduxit (240); Spirense quoque episcopium provehere statuens, sed vivendi meta eo usque non pertingens, filio suo Henrico suæ voluntatis effectum commisit, quem ipse magnifice cœpit, sed filius ejus item Henricus magnificentius perfecit.

* E. pergit : Primo itaque regni sui anno Chuonradus rex in proprio castello Lintburg — perfecit. Dissensio magna ipso tempore contra Chuonradum in regno t. s. d. c. s.

1. (Chr. W.) Primo itaque Chuonradi regis anno dissensio magna contra eum in regno tumultuatur, sed divinitus cito sedatur.

2. A. D. 1026. Henricus, Chuonradi regis filius, rex efficitur; Chuonradus vero Romam tendens, imperiali benedictione provehitur.

3. A. D. 1027. Brun Augustensis episcopus et Welefo comes predas et incendia inter se conficiunt.

4. A. D. 1028. Ernest dux Alamannorum et Welefo comes Chuonrado imperatori ad deditionem veniunt.

5. A. D. 1029. Brun Augustensis episcopus obiit, cui Eberhardus successit.

6. A. D. 1030. Chuonradus imperator Stephanum Pannoniæ regem cum exercitu petit. Interea in Ala-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁰⁹ desunt 1. D. E. ¹¹⁰⁰ LXXXVIII. D. E.

NOTÆ.

6 — 9^c receperunt :

*Saxonicum stemma confert (a) Ottonica (b) regna (c),
Tenet augustos cælum, mare terraque christos.
Undique nobilior Heinriciane decor.*

In E1. super stemmate primus leritur versus.—Idem qui stemma Karolorum præmittit, tertium addit hoc :

*Chuonradus imperator
† Heinricus imperator.
Heinricus imperator.*

Chuonradus rex. Heinricus rex. † Adelheit uxor Liupoldi marchionis.

(240) Cf. diploma in Actis palat. VI, p. 274.

(a) conferat 8. 9^c. corr. confert 7. 9^a.

(b) attonica 8.

c) regina corr., ut videtur regna 9^c.

mannia Ernest dux et Werinherus comes cum A tuit. — Petrus quoque Ungariorum rex eidem duci aliis multis occiduntur, 16 Kal. Sept. contra regem auxilia misit.

7. A. D. 1031. Stephanus rex per legatos cum imperatore pacificatur.

8. A. D. 1032. * Ruodolfus rex Burgundiae moriens, diadema suum Chuonrado imperatori misit.

* D. E. addunt : Rutpertus ¹⁰⁴¹⁻⁴⁴ et Richardus a Normannia digressi, Apuliam expetunt et patrias fortiter debellant. ex Sigeb.

9. A. D. 1033. Meginhardus episcopus Wirzburgensis obiit. Chuonradus imperator in hieme Burgundiam petit. Eclipsis solis facta est 3 Kalend. Julii, hora ¹⁰⁴² sexta.

10. A. D. 1034. Imperator Franciam petit contra Outonem. Item ¹⁰⁴⁴ Burgundiam vastat.

11. A. D. 1035. Wirbinam castellum, in confinio Saxoniae positum, pagani qui Liutici dicuntur obtinent, multis ex christianis occisis et captis. Quos imperator cum exercitu petit.

12. A. D. 1036. Gebehardus secundus Ratisponae episcopus obiit; pro quo item Gebehardus tercius successit. — Heinrico, imperatoris filio, Knuth regis Danorum filia conjungitur. — Luitici tributarii facti sunt imperatori. — Pilgrinus Coloniensis archiepiscopus moritur; pro quo Herimannus ordinatur.

13. A. D. 1037. Chuonradus imperator Italiam cum exercitu petit, et Mediolanensem episcopum in custodiam mittit; qui fuga lapsus imperatori rebellat. — Otto princeps Karolingorum a Gozelone Lothariorum duce pugna victus, fugiensque a quodam milite occiditur.

14. A. D. 1038. Stephanus Ungariorum rex religiosus obiit.

15. A. D. 1039. Chunigunt imperatrix, mater pauperum, dives ipsa, divitem migravit ad Christum 5 Non. Martii. — Herimannus dux Alamannorum, filius Gislae imperatricis, obiit. Chuonradus imperator obiit 2 Non. Junii, et sepultus est Spirae. Reginboldus Spiensis episcopus obiit 3 Idus Octobr. — Eclipsis solis facta est 11 Kal. Septembris.

Anni ab initio 5000.

Anni Heinrici tercii.

1. Anno Dominicæ incarnationis millesimo quadragesimo, ab Urbe autem condita 1791, Heinricus tercius, Chuonradi imperatoris filius, jam dudum patre vivente rex constitutus, 86° ¹⁰⁴⁷ loco ab Augusto, patri successit, et 17 annis regnavit. Eberhardus ¹⁰⁴⁸ primus Babenbergensis episcopus obiit.

2. (Chr. W.) A. D. 1041. Heinricus rex ducem Poemæ Fratzlaum bello petiit; sed multis proceribus et militibus in prestructione silvæ citra ultraque occisis vel captis, nil memoria dignum efficere po-

3. A. D. 1042. Ungarii quendam Ovonom sibi regem fecerunt, et Petrum regem suum expulerunt. Qui profugus et exsul, Heinrici regis, cui priori anno rebellavit, gratiam querit et invenit. — Heinricus rex Boemiam ingressus, igne predaque cuncta devastat, et rebellem ducem obsides dare ipsumque post se Ratisponam ad deditionem humillimam venire sibiique jurejurando fidelitatem ac servicium confirmare coartat. — Ovo rex Ungariorum, ob susceptum a rege Heinrico Petrum a se expulsum, fines Bajoariæ predi depopulatur; sed magna pars exercitus ejus ab Adelberone marchione deletur.

B 4. A. D. 1043. Heinricus rex Pannoniam ingressus, duas populosissimas civitates evertit, plures deditione sibi subjecit. — Gisela imperatrix obiit 16 Kal. Mart. et sepelitur Spiræ.

5. A. D. 1044. Heinricus rex iterum Pannoniam invadens, satisfactionem et obsides ac munera pacisque confirmationem per jusjurandum accipiens, discessit; indeque reversus, synodo Constantiensi affuit, ubi cunctis in se delinquentibus debita dimisit, omnibusque inimiciis destructis, pacem hactenus inauditam tam in tota Suevia quam in aliis regni sui provinciis per edictum regis censuræ confirmavit. Dein Agnetem, Willihelmi Pictaviensis principis filiam, apud Mogontiam ungi faciens in reginam, regalibus sibi nuptiis apud Ingelenheim copulavit; unde infinitam histriorum et joculariorum multitudinem non solum muneribus, sed etiam cibo potuque vacuum et merentem abire permisit. — Luitpoldus marchio, Adelberti filius, maxima Ungariorum clades, immature obiit. — Pestis pecudum maxima, hiems dura fuit et nivosa.

6. A. D. 1045. Brun Wirzburgensis episcopus obiit 6 Kal. Junii. Pro quo Adelbero ordinatur. — Heinricus rex tercio Pannoniam ingressus, Deique favente clementia victor effectus, Ovonom cum uxore et filiis ac cognatis, quibus locus fugiendi erat, effugabat, Petrum restituit in regnum, subditoque sibi Ungariorum regno, cum honore summo revertitur. — Gotefridus dux Lothariorum Heinrico regi rebellans, ad deditionem coactus, in castello Gibichenstein usque ad dignam satisfactionem custodiæ mancipatur. 1

* 10. 11. addunt : Otto dux Suevorum efficitur. ex Bernoldo.

7. A. D. 1046. Heinricus rex Italiam ingressus, a Romanis pacifice suscipitur; papas tres non digne constitutos synodaliter deposuit, et Suidegerum, Babenbergensis ecclesie secundum episcopum, papam constituit; a quo ipse et conjunx ejus Agnes in

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁴¹⁻⁴⁴ Rodbertus E. ¹⁰⁴⁸ h. s. desunt 7. ¹⁰⁴⁷ Item — vastat desunt 4 — 11. ¹⁰⁴⁷ LXXX. D. E. ¹⁰⁴⁸ Eberhardus — obiit in margine 1 desunt 4.

sancto domini natalis die benedictione imperiali sublimantur. Imperatrix vero Agnes inde revertens, apud Ravennam genuit filiam; imperator autem per Apuliam multasque provincias feliciter ducens exercitum, cum honore magno revertitur. Suidegerus ¹⁴⁹ papa obiit 7 Idus Octobr.; pro quo Poppo, patriarcha Aquileiensis, ordinatur.

8. A. D. 1047. Petrus Ungariorum rex a quodam tyranno Pannonico captus et cœcatus est; ille vero qui eum expulerat regnare cœpit.

9. A. D. 1048. Poppo papa obiit, necdum completo anno ex quo constitutus est; pro quo Bruno ², qui et Leo postea dictus est, Tullensium episcopus, ordinatur papa. Otto dux Sueavorum obiit; pro quo ¹⁷⁰ item Otto comes de Swinfurte surrexit. ³

⁴ p. qui et Damasus D. E.

² 6. in margine habet: Qui Bruno sub beato Albewino, scholarum in Hersfelt magistro, postea vero Nienburgensium in Saxonia abbat, disciplinis liberalibus instituebatur.

³ C. D. E. addunt: Hic Chunradi imperatoris consobrinus cum ad afflictionis, invocabitis me et ego exaudiam vos et reducam captivitatem vestram de cunctis locis. De hoc inter cetera legitur, quia cum pauperem — obstupuit. Hic undecimum doctissimus cantus dulci et regulari modulatione composuit de aliquibus sanctis, Gregorio scilicet papa, Ciriaco martyre, Gorgonio martyre et aliis, fecit et scripsit multa alia ecclesie utilia. Hic etiam in Gallia — meliorabat. ex Siegb. a. 1048. 1049.

³ 10. 11. addunt: Sanguis Domini Mantuæ per cœcum manifestatur. ex Bernoldo.

10. A. D. 1049. Heinrichus imperator anno imperii sui quarto quasdam Gallie partes invasit contra Godefridum et Baldwinum duces; quibus ad dedicationem coactis, et regno his in partibus pacificato, victor cum honore revertitur. Synodus Mogontie habetur; cui interfuerunt Bruno apostolicus et Heinrichus imperator.

11. A. D. 1050. Ungarii item rebellant. Quibus Gebehardus Ratisponensis episcopus, qui erat imperatoris patruus, obviam veniens vice ipsius imperatoris, in fugam conversos non minima eos cede afflixit; insuper urbem Heimenburg, in marcha positam, aedificiis restauravit et militari custodia muniri fecit, ipseque summa cum pace regressus est.

12. A. D. 1051. Barto archiepiscopus Mogontinus in pace quievit; cui Luitpoldus Babenbergensis prepositus successit. — Heinrichus imperator iterum Pannoniam adiens, divisa in duas partes multitudine militum, utrimque regionem ipsam silvis et maxime aquarum collectionibus circumseptam occupans, intravit; sed gens illa durior ceteris cum rege suo dolose agens suaque pariter cum aliis diripiens, fame et siti multisque cladibus lassatum imperatoris exercitum fugiens, evasit. Milites autem

imperatoris, vastata magna parte provincie, multis insuper inibi occisis, pacifice, licet inacte, a propria cum imperatore redierunt. ⁴

⁴ D. E. addunt: in monasterio Fuldensi sub monachica professione nutritus indeque pro vite merito ad pontificalem dignitatem proventus, virtutibus clarus in Christo quievit.

² D. E. addunt: Grecis in — Grecis recepta sunt. ex Siegb. a. 1053 et 1054.

⁴ 4 E1. (alia mann) et 2 addunt: Hunfridus VI. Magad. archiepiscopus obiit.

13. A. D. 1052. Imperator iterum Pannoniam petit, et inacte redit, habens secum in comitatu Brunonem apostolicæ sedis presulem. Qui papa veniens Ratisponam, reliquias beati Dionisii martyris, de quibus diu dubitatum est an ibi haberentur, presentibus Parisiorum legatis, perspexit ibique teneri probavit; sanctum quoque Wolkangum, ejusdem urbis episcopum, de tumulo levavit; indeque Babenberg cum imperatore transiens, privilegia ejusdem loci a cancellario suo Friderico, qui sibi postea successit, perspicere et coram imperatore populoque pronunciari mandavit, suaque auctoritate illa confirmavit (241). Inde ⁵ simul tendentes in partem Rheno contiguas, proximum natale Domini Wormacie celebrabant.

⁵ Seguentia desunt 10. 11. qui addunt: Reliquie sancti Zenonis a Waltario Veronensi episcopo Ulmam sunt delatæ. ex Bernoldo.

C 14. A. D. 1053. Apostolico et imperatore natale dominicum divino et regio cultu Wormacie agentibus, missarum celebratione in sancta die peracta ut oportuit ab apostolico, insequenti die Luitpoldum Mogontinæ sedis archiepiscopum, utpote in sua diocesi precipuum, huic subrogavit officio. Qui peracta processione, et ubi ad hoc ventum est dicta oratione, postquam se in sua sede locavit, quidam ex diaconibus suis, Humbertus nomine, sicut multi ob illius festi venerationem solent, lectionem decantavit. Quod quidam ex Romanis papæ assistentibus vituperantes, et contra papam, quia Romano more non ageretur, objurgantes, persuaserunt ei, ut ad eundem diaconum mitteret et decantationem interderet. Quod cum ille juvenum more contempneret; iterum mittendo papa interdixit, qui mox eadem vocis sonoritate quæ prius cantavit, legendo decenter lectionem usque ad finem perduxit. Qua finita, papa illum ad se vocavit et quasi pro inobedientie contumacia degradavit. Archiepiscopus vero misit ad illum, ut suum sibi redderet ministrum. Quod ubi papa abnuvit, pontifex, ut erat antiquæ disciplinæ, licet egre patienter tamen interim tacendo sustinuit. Perlecto autem evangelio et decantato offertorio ubi sancti sacrificii tempus advenit, pontifex in sede sua resedit, vere contestans, nec

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁹ suidegerus — ordinatur desunt 4. ¹⁷⁰ deest 4. 5.

NOTÆ.

(241) V. Leonis Chartam hac de re datam ap. Ussermann episcopum Bamb. probb. p. 26, et Mon SS, IV, p. 802.

se nec alium quempiam completurum illud officium, nisi reciperet processioneis suæ ministrum. Quod ubi apostolicis intellexit, pontifici cessit, reindutumque ministrum continuo remisit. Quo recepto, debito se presul injunxit officio. Qua in re et pontificis auctoritas et apostolici considerata est humilitas, dum et ille officii sui dignitatem defendere contendebat, et iste, licet majoris dignitatis, metropolitano tamen in sua diocesi cedendum perpendebat.

Post hæc apostolicus Romam rediit, multis cum diversarum provinciarum militibus imperiali preceptione et amicorum subventionem comitantibus; et post pascha exercitum ducens per Apuliam, contra Normannos, illius terræ quondam advenas, sed tunc possessionum apostolicarum invasores et Romani imperii hostes, pugnavit; et influita utrobique eade peracta, papa cum paucis fugiens absque victoria regreditur, relictis illis Suevorum ac Noricorum¹¹⁷⁷ militibus optimis, et in urbe Beneventana consecret; ubi tunc Oudalricus, genere Noricus, episcopatum tenuit.

15. A. D. 1054. Religiosus papa Brun, qui et Leo, gloriose vitam finivit, 15 Kal. Mai, et magnifice sepultus Romæ in ecclesia sancti Petri, miraculis claruit. — Cuono¹¹⁷⁸ dux Noricorum, federatis sibi Ungariis, graviter rebellat. Item Baldewinus et Gotefridus¹.

* 1 10. 11. Addunt: Hermannus Contractus. ob.

16. A. D. 1055. Leoni papæ Gebhardus, qui et Victor, Elbestatensis episcopus, successit. * 2. — Adelbertus marchio obiit. Fames magna fuit. — Heinricus imperator Italiam cum exercitu petens, omnia in pace disposuit, revertensque neptem suam Beatricem, matrem Mathildæ, secum duxit, indigne eam tractans propter quasdam insolentias ejus, quibus vivere consueverat mortuo viro ejus Bonifacio duce. — Welfo dux Carinthiorum obiit. — Chuono, dux antea Noricorum, ab imperatore pro perfidiæ suæ culpa expulsus, in Pannonia male exul obiit. — Arnolfo Spirensi episcopo Chuonradus successit.

* D. E. addunt: Anno Colonie ordinatus est episcopus. ex Siegb., ibique A. m. o. desunt.

2 10. 11. addunt: Huic cum diaconus ejus venenum in calicem misisset¹¹⁷⁹, calicem de altari levare non potuit. Pro hoc populo orante, diaconus a demonio vexatur, confessoque crimine, liberatur, calisque cum sacramentis in quodam altari pro reliquiis includitur. ex Bernoldo.

17. A. D. 1056. Herimannus, comes orientalium Francorum, obiit 6 Kal. Febr. — Gebhardus Ratisponensis episcopus, imperatoris Heinrici patruus, hostis occulte pessimus deprehensus et convictus atque custodiæ mancipatus, sed misericorditer tra-

ctatus, exilio remittitur et sedi pristinae restituitur. — Gotefridus dux ad deditionem venit. — Magna eedes a Luiticis in christianos facta est; quorum quidam gladio, quidam fugientes in aqua perierunt; inter quos Willihelmus marchio occiditur. — Hisdem temporibus multi diversarum principes provinciarum perierunt; fames multas regiones afflixit, egestas et penuria undique prevaluit, multaque mala tunc temporis facta sunt. — Heinricus imperator pro his rebus corde tenus dolore compunctus, infirmari cepit, et perductus ad mortem, sapienti usus consilio, ab omnibus quibus potuit veniam petiit, quibusdam predia quæ abstulit restituens, cunctis qui contra eum et regnum culpas dampnabiles fecerunt relaxans; filium quoque suum Heinricum Romani pontificis cunctorumque pontificum et principum regni electione regem constituit. His et aliis, prout vitæ possibilitas admisit, bene dispositis, 3 Non. Octobr. hanc vitam presentem in Deo finivit. — Post cujus obitum, quia filius ejus Heinricus adhuc puerulus fuit, domina Agnes imperatrix, mater pueri, regnum sub sua cura aliquamdiu tenuit ac sapienter et strenue rexit, donec principes aliqui invidia ducti, puerum matri abstulerunt, camque regimine regni alienaverunt; quorum numero dominus Anno Coloniensis archiepiscopus se immiscuit, qui puerum in loco qui Werka dicitur (241') navi imponens, matri abduxit (an. 1062). Quod illi qua intentione fecerit vel qualiter divino judicio placuerit, discernere non valemus; multa tamen incommoda extitit orta et deinceps aucta, certum tenemus. Nam perinde dissensiones in regno, ecclesiæ perturbatio, monasteriorum destructio, clericatus despectio, totius justitiæ ac religionis concussio et cepit et permanet. Ipsa vero imperatrix rerum permutationes considerans, Italiam se contulit (an. 1069), et apud monasterium quod Frutaria dicitur, religiosam vitam aliquanto tempore duxit; postea Romæ defuncta et in ecclesia sanctæ Petronellæ honorifice est sepulta.

C. addit: Corpus ejus cum ingenti honorificentia tam apostolicis quam omnes regni principes Spira juxta patrem suum sepeberrunt. late tantæ dignitati per omnia decentissimus fuit, corpore formosus, statura procerus, tam armis quam animis per tempore acerrimus, patientia tamen et humilitate satis temperatus, literis abunde instructus, præ omnibus personis, quibus unicuique sibi condignam exhibere solebat beneficentiam, sacerdotibus Christi, immo unicuique clericali gradui, maximam impendens semper reverentiam.

** Ipsa — sepulta desunt D. E.

Anni Heinrici quarti.

1. Anno dominicæ incarnationis 1057¹¹⁷⁵, ab Urbe autem condita 1808¹¹⁷³, Heinricus quartus,

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁷⁵ Illic teutonicorum m. 14. ¹¹⁷³ Cuono — rebellat desunt 4. ¹¹⁷³ misset 10. ¹¹⁷³ LVIII. corr. LVII. A. ¹¹⁷³ e corr. 1.

NOTÆ.

(241') Kaiserswerth.

Heinrici imperatoris filius, admodum puer, patri A succedens regnare cepit; et quando hæc conscriptio facta est, anno 42 ¹¹⁷⁶ *** regnavit, 87° loco ab Augusto. — (Chr. W.) Agnes imperatrix, mater ipsius, ducatum Bajoariæ suscepit. — Gebhardus, qui et Victor, pontifex Romanus, multis bene in Germania aliisque regni Romani partibus pontificum vel principum secularium consilio dispositis, Romam cum pace rediit, incipiente anni illius quadragesima. Hic etiam eodem anno finivit vitam; pro quo Fridericus, Godefridi ducis frater, jam monachus factus, a Romanis pontifex ordinatur, et Stephanus appellatur. — Saxones, congregato exercitu, gentem efferam Luiticiorum ¹¹⁷⁷ hostiliter invaserunt, diversisque malis eam affligentes, Romanæ B ditioni subdiderunt, et acceptis obsidibus ac tributis, ad propria redierunt. — Eodem tempore quidam Fridericus et fratres ejus in Germaniæ partibus tyrannidem exercentes contra imperium Romanum, ab Agnete imperatrice et principibus regni victi, ad deditionem venerunt. — Otto de Suinfurte dux Sævorum 4 Kalend. Octobr. obiit, et Ruodolfus de Rinveldon, qui postea rex ¹¹⁷⁸ esse contendit, ducatum accepit; quod magnum fuit ¹¹⁷⁹ seminarium earum quibus regnum perturbatur commotionum. Eundem namque ducatum, vivente adhuc Otone duce, Henricus imperator Bertholdo comiti (242), qui post Carinthiorum accepit ducatum, promiserat, eique anulum suum velut hujus rei commonitorium dederat; quem ille diligenter servans, post amborum obitum, imperatoris scilicet et ducis, imperatrici Agneti imperium tunc disponenti obtulit, eamque anulum agnoscentem pro ducatu sibi promisso commonuit. Sed quia predictus Ruodolfus mox post imperatoris obitum filiam ejus, Rumoldo Constantiensi episcopo commendatam — utrum consilio raptam an dolo nescitur — uxorem duxit, recepto jam in gratiam eundem ducatum ¹¹⁷⁹ illi causa filię imperatrix dedit; quod animum Bertholdi non parum commovit. Pro qua commotione lenienda ducatus Karinthiorum ei committitur (an. 1061), quem postea filio suo æquivoco ipsius rogatu rex Henricus commisit; sed postmodum quorundam instinctu eundem ducatum Luitolfo ¹¹⁸⁰ consanguineo suo dedit, sicque D patrem et natum parvipendens, offudit. Unde quasi renovata priore injuria cum Bertholdus dux permoveretur omnia consiliorum machinamenta, quibus satis ¹¹⁸¹ pollebat, ad hoc vertebat, ut ab utroque, id est rege et Ruodolfo, se ulcisceretur, ab hoc scilicet, quoniam a ducatu sibi promisso se subplantavit, ab illo vero ¹¹⁸², quia se accepto privavit. Multæ interim causæ quæ inconsulte tunc gerebantur sibi concurrerant et huic machinationi occasiones prebebant: Otto dux Bajoariorum deicitur; Chuonra-

aus genere Suevus a militibus regis interficitur (an. 1070), et quasi a rege jussum sit, ipsi crimen indicitur. Conspirat igitur Otto in Saxonia, Bertholdus in Suevia; sunt motus et conventus utrobique, in quibus odia in regem suscitantur et invidiæ; multa quoque interea in regno fiebant; quæ utrosque populos justis et necessariis ut videbatur causis, ne regi adhererent, avertebant; eoque ¹¹⁸³; res perducta est, ut Ruodolfus in dampnationem sui regnum invaderet dominumque suum regem deponere aut interficere quereretur (an. 1076). Sed hæc res quem effectum haberet, nec rusticos latebat.

* C. ita: Henricus quartus, Henrici imperatoris filius, admodum puer, patri succedens, regnare cepit, 87° loco ab Augusto, et regnavit annis 50. Agnes imperatrix, mater ipsius, ducatum Bajoariæ suscepit. Victore papa mediante, Baldewinus et Godefridus ad regiam gratiam reducuntur, et omnes bellorum motus sedantur (cf. Sigeb.). Fridericus quidam et fratres — venerunt, ut supra. In Fresia — refrenantur. ex Sigeb. Eodem anno prefatus apostolicus Romam reversus presentem vitam finivit. Otto dux Sævorum obiit, et Ruodolfus, qui postea rex constitutus est, ducatum accepit.

** Cepit LXXXI° (ita infra etiam D.) loco ab Augusto, et regnavit annis 50. E.

*** 50. D.

**** Rex constitutus est d. D. E

***** Eoque — latet desunt D. E

2. A. D. 1058. Fridericus, qui et Stephanus, pontifex Romanus, vitam finivit, et Alexander Lucensis episcopus ei successit. Hujus tempore Hilibrandus, postea pontifex, archidiaconatus officio functus est Romæ.

* C. ita: Fridericus, filius Gothelonis ducis, clericus sancti Lantperti Leodicensis, quem exosum imperatori Henrico et extorrem pro odio fratris sui Godefridi, Leo papa sibi ascitum fecerat septimum levitam et cancellarium Romanæ ecclesiæ, qui post legationem Constantinopolitanam apud Casinenses monachos factus, etiam abbas Casinensium promotus fuerat, a Romanis papa electus, et mutato nomine Stephanus ecclesiæ præsidet. ex Sigeb. Annus vocat E.

3. A. D. 1059.

* C. D. E.: Stephanus papa obiit; cui Gerardus ¹⁰⁶⁰, qui et Nicholaus, successit. Henricus rex Gallię obiit, et Philippus, filius ejus, regnavit pro eo. ex Sigeb.

4. A. D. 1060. Luitpoldus archiepiscopus Mogontinus ¹⁰⁶¹ obiit; cui Sigifridus Fuldensis abbas successit; qui postea cum aliis contra dominum suum regem consensit.

* M. episcopus C.

** obiit; pro quo Sigifridus F. a. constituitur. C. D. E. ubi reliqua desunt.

6. A. D. 1062.

* C. add: Anno archiepiscopus Coloniensis con-

VARIE LECTIONES.

¹¹⁷⁶ LII°. 4. ¹¹⁷⁷ leut. A. ¹¹⁷⁸ s. f. A. ¹¹⁷⁹ deest A. ¹¹⁸⁰ Luitoldo A. ¹¹⁸¹ ille satis A. ¹¹⁸² deest ¹¹⁸³ Gerhardus D. E.

NOTÆ.

(242) De Zaringen.

silio primorum regni, quasi indigne feren-
tium per imperatricem utpote feminam non
viriliter rem publicam gubernari, regem
puerum violenter et industrie captum sub
tutela sua redegit, et imperii regimen a ma-
tre ejus removit, et de hac re coram cunctis
ratione reddita, domini sui regis gratiam
recepit, et per ipsum filium ad gratiam ma-
tris ejus rediit. Agnes vero imperatrix neces-
sitate vertens in voluntatem, ut obstrue-
re os loquentium iniqua, non multo post non
solum honore regni, sed etiam onere seculi
rejectione, Romæ ad limina apostolorum prin-
cipis Petri se contulit, ibique usque ad finem
vitæ suæ omni virtutum genere, omnibus
bonis exemplo et miraculo fuit. *ex Siegb.*

D. 1065. *

C. D. E. addunt: Nicholaus papa obiit; cui
Alexander Lucensis episcopus successit, quo-
dam tamen Parmensi episcopo papatum tur-
piter ambiente et usque ad sanguinis effusio-
nem Christi ecclesiam scandalizante (*cf. Sie-
geb.*); sed multo post per Annonem episco-
pum Coloniensem, ultramontanarum partium
tunc legatione fungentem, ac universos Ita-
liæ præsules eadem est controversia direm-
pta, Parmensis abdicatus, Alexander, ut jus
erat, confirmatus. *1

*1) E1. (*alia manu*) et 2. addunt: Eggilhardus
VII^{us} Mag. archiepiscopus obiit.

8. A. D. 1064. Sigifridus episcopus Mogontiacen-
sis et Guntherus Babenbergensis et Willihelmus
Trejectensis * alique quam plures presules vel no-
biles multo comitatu Hierosolimam tendentes, mul-
tas infestationes a barbaris perpassi sunt, tandem-
que perventione fruente optata, numero et rebus
admodum attenuati, redierunt.

* et W. T. desunt C.

9. A. D. 1065. Guntherus episcopus Babenber-
gensis ab Hierosolima rediens, in Pannonia moritur,
perlatumque Babenberg, ibi sepelitur; post quem
Herimannus ordinatur. — Gozwinus comes in epy-
scopio Wirceburgensi tyrannidem exercens, a comi-
tibus Adelberonis presulis occisus est.

10. A. D. 1066. Cometes per totum orbem diu
apparuit. * — Eodem anno Anglia per Willihelmum
Normannicum miserabiliter afflicta tandemque su-
bacta, ipse rex ejus effectus est. Qui mox omnes
pene regni ejusdem presules exilio, nobiles vero
morti destinavit, mediocres autem suis militibus in
servitutem, uxores indigenarum universorum adve-
niens in matrimonium subjugavit. *2

* C. addit: Harwich — annis 21. *ex Siegb.*, re-
liqua vero hujus anni desunt.

*2) 10. 11. addunt: Cuonradus de Phullingen
ortus apud Treverim electus, a comite Diete-
rico passus, Dolegio est sepultus. *ex Bern-
oldo.*

11. A. D. 1067. * Heinrichus rex Berhtam, Ottonis

A cujusdam Italici et Adelheide filiam, accepit uxo-
rem, nuptias celebrans Triburiae.

* C. D. E. addunt: Cuonradus primicerius ec-
clesiæ Colonienensis, designatus a rege Hein-
rico Treveris episcopus, ab ipsius urbis co-
mite Theoderico capitur, et a satellitibus ejus
in silvam ductus, de montis cacumine tereio
precipitatur, et cum adhuc illesus esset, gla-
dio transverberatur. *ex Siegb.*

12. A. D. 1068. Heinrichus * rex adolescentiæ usus
libertate, Saxoniam solam ex omni Romano impe-
rio cepit incolere, principes despiciere, nobiles ob-
primere, inferiores sustinere, venatui, lusibus et
risque hujusmodi exercitiis plus quam justiciis fa-
ciendis, ut incusatus est, operam dare, filias illus-
trium quibuscumque obscure natis conjugare, privata
presidia, nimirum potentibus regni non satis fidens,
instituere. His discordiæ seminariis contigit regi
quam plurimos insidiatores tam vitæ quam regni
succrescere. Qui tamen cum maturitatis necdum
plene attigisset annos, erant qui non tam ipsum
quam Adelbertum ¹²⁴⁵ Premensem archiepiscopum
culpandum judicarent, quod ejus consilio hæc om-
nia ageret.

* C. hoc anno: Fluminibus — prosternit et ter-
ram nimia depopulatione atterit. *ex Siegb.*

13. A. D. 1069 ¹⁰⁶⁸ Agnes imperatrix, mater re-
gis Heinrichi, tedio affecta, vel potius divinitus com-
puncta, ducatum Bajoariæ deposuit, et regni guber-
nacula penitens ¹⁰⁶⁸ contempnens pro Christo, Ro-
mam se contulit, ibique dignis penitentiae fructibus
mira inserviens humilitate, post aliquot annos in
Domino presentem vitam finivit. *

* C. addit: Ungarii — refrenantur *ex Siegb.*

14. A. D. 1070 ¹⁰⁶⁷. Teti marchio non sine Saxo-
niæ principum consilio tyrannidem in partes regias
orditur, quæ tamen mox caelesti simul et terrena
majestate compescitur, scilicet castellis suis Bieh-
lingon et Schidingon (245) a rege destructis, filio
suo, æque militari viro, a proprio servo intercepto,
ipsoque communi morte in brevi finito. *1

*1) 10. 11. addunt: Constanciæ Rumoldus epi-
scopus obiit. *ex Bernoldo.*

15. A. D. 1071. Otto dux Bajoariæ ducatum ami-
sit. Ille itaque Saxo genere, vir amplissimæ nobi-
litis, prudentia rebusque bellicis perpaucis erat
comparabilis, et in tanta apud universos primates
excellentiæ habitus, ut rex, qui jam Saxonibus om-
nino ¹⁰⁶⁸ suspectus et invisus erat, ipsum contra se
in regni fastigium elevari posse formidaret, si res
sua secus cederet. Hinc perversitatis materiam ar-
ripens quidam Egino, mediocri loco natus, rebus
admodum tenuis, audacia tantum et nequitia satia
diffamatus, patrocinantibus sibi quibusdam regis &
delibus, curiam irrepit, et magnum illum heroarum

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁶⁵ adelberonem A. ¹⁰⁶⁸ Anni 1069. historia in 4. post a. 1070. legitur. ¹⁰⁶⁸ ita 1. penitus E. ¹⁰⁶⁷ In
margine 5. *alia manu legitur*: Nota ab ista parte incipit canonica moderata. ¹⁰⁶⁸ deest A.

NOTÆ.

(245) Cf. supra Lambertum a. 1069.

qui se nunquam noverat, secum de regis nece tractasse commentus est; se ipsum etiam ut mos est, potestati regie vadem obtulit, quousque campionis duello cum duce confliens, vera comprobaret quæ retulit. Quid multa? Placitis vel colloquiis regalibus, uno Mogontie, altero Geslarie conductis, Otto cum Eginone, utpote dux cum latrone, primas cum ignobili, congressi contempsit, sua tamen innocentia vel Eginonis improbitas minime "latuit. Sic ducatum Bajorie Otto ¹⁰⁶⁹ ut reus majestatis amisit, quem Wel fo quidam illastris et acer atque bellicosus, natu Suevus, accepit; ilque tam principalis discordie semen in perpetuos heu! præliorum et seditionum, prædarum et incendi-rum, scismatum etiam et heresium atque mortium lamentabilis fructus germinavit atque succrevit.

* si — cederet desunt C. D. E. *pergit* C.: Quidam etiam Eginone.
** postea non C.

13. A. D. 1072. Rex Ottonem usquequaque persecutus (244), quam plures munitiones ejus destruit, predia vastat, et ut vere rei publice hostem omnino cum delere pertractat. Econtra ille militibus electis instructus, ipse quoque manu fortissimus et animo nimis efferatus, quia regis copiis confligere non poterat, nunc preda, nunc flammis, nunc etiam ferro, quacumque se ¹⁰⁶⁹ fors ¹⁰⁶¹ obtulit, suas injurias ulcisci satagebat (*ann.* 1073). Ipso denique mediante, non cessat gens Saxonum, ut est animis acerrima, conjurationem adversus regem unanimi conspiratione confirmare, accusationes blasphemias ¹⁰⁶² et C. inauditas ad sedem apostolicam in illum referre, sociosque sibi ex omni regno Teutonico litteris et nunciis assciscere. Nam primo Sigfridum Mogontie sedis metropolitanum; Adelbertum Wormaciensem, Adelberonem Wirzburgensem, Gebhardum Salzburgerensem aliosque quam plures præsules*, indeque per ipsos etiam papam Alexandrum ** sibi fautores efficiunt. Quidam quoque summæ sanctitatis virum Annonem archiepiscopum Coloniensem conjurationis ejusdem conscium asservunt. Quorum insidiis rex terribus, Saxonia cessit, et in aliis regni partibus agendis rebus institit.

* presules vel principes sibi fautores C.

** ut ajunt addit A. Ekkehardus ipse delevit in 1.

17. A. D. 1073. Anno * Coloniensis episcopus et Herimannus Babenbergensis Romam missi sunt, pecuniam quæ regi debebatur congregandi gratia. Qui legatione peracta reversi, litteras Alexandri apostolici (245) detulerunt, regem vocantes ad satisfaciendum pro symoniaca heresi aliisque nonnul-

lis emendatione dignis, quæ de ipso Romæ ¹⁰⁶² fuerant audita. Post hæc Saxones adjuncit etiam subsidia multa construere — necdum enim plures habebat Saxonia ¹⁰⁶⁹ munitiones (246) —, insuper castella, quæ rex dudum edificaverat, funditus everunt; inter quæ precipuum illud castrum quod Hancsburg ¹⁰⁶⁹ dicebatur diruunt, monasterium et claustrum canonicorum quod ibi erat, multa furentis audacia, solo tenus dejiciunt; et quod dictum nefas est, innocentis cujusdam filii regis ibidem sepulti ossa in contumeliam patris de sepulcro projiciunt. ***

* Anno — audita desunt C.

** deest C.

*** C. addit: Duobus fratribus — acquirere ex Sigeb.

B 18. A. D. 1074. Beate * memorie Alexandro papa defuncto (247), Hiltebrandus, qui postea Gregorius dictus est, professione monachus et archidiaconus, Romanæ sedi successit; sub quo Romana res publica et omnis ecclesia novis et inauditis scismatum erroribus periclitari cepit. Qui cum absque regis consensu, solis tantum Romanis faventibus, hunc apicem conscendisset, sunt qui illum non canonicè constitutum, sed tyrannice papatum sibi met asserebant usurpasse. Pro qua re et a nonnullis episcopis abdicatus ¹⁰⁶⁶ est. Hic regem Heinricum crebris nunciis et epistolis denuo ad synodalia responsa vocavit. *** †

* Quæ sequuntur C. D. E. a. 1073. tribuntur.

** Qui septimus Greg. C. Gregorius VII. D. E.

*** C. addit: pro symoniaca heresi aliisque nonnullis emendatione dignis quæ de ipso Romæ fuerunt audita. C. D. E. addunt: 1074. Gregorius papa, habita synodo, symoniacos, venditores scilicet et emptores doni Spiritus sancti, anathematizavit, et Nicholaitas, uxores videlicet sacerdotes, ab altaris ministerio removeri decrevit, et laicis eorum missas audire interdixit. C. *pergit*: justo quidem judicio sed novo exemplo et ut multis visum est inconsiderato prejudicio. ex Sigeb.

† 4. 6-11. addunt: Hoc etiam anno monasterium Swarzhahense ¹⁰⁶⁷ ab Adelberone Wirzburgensi episcopo dedicatum est in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ et sanctæ Felicitatis martiris sub Ekkeberto ¹⁰⁶⁹ ejusdem monasterii venerabili abbate. — Quibus 10. 11. præmittunt: Hermannus marchio, filius Bertholdi ducis, Cluniaci monachus obiit. ex Bernoldo.

D 19. A. D. 1075. Heinricus rex, manu valida tam ex Alemannia quam Bajoria et Germania atque Boemia congregata, Saxones petit, eisque juxta Unstrut fluvium congregitur; et non modica strage utrimque peracta, tandem victoria potitus revertitur. Ibi Rodolfus dux Alemannie atque Burgundie,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁶⁹ deest A. ¹⁰⁶⁹ deest A. ¹⁰⁶¹ ita 1. A. C. D. E. ¹⁰⁶² blasphemias A. ¹⁰⁶² f. r. A. ¹⁰⁶² deest A. ¹⁰⁶² Harzesburg A. ¹⁰⁶² cp. a. est in loco raso 1. ¹⁰⁶⁷ swarza 4. ¹⁰⁶⁹ erkeberto 7. corr. ekeberto 4. ekeberto 9c.

NOTÆ.

(244) Hæc ad a. 1071 pertinent.

(245) Cf. de synodo ab Alexandro h. a. Romæ habita Bonizo ap. Oefelium II, pag. 810.

(246) Idem quod Sec. v testatur Liudprandus

II, 24.

(247) Rectius hæc Ekkehardus, opus secundis curis perlustrans, a. 1073 collocavit.

qui postea regnum invasit, fortiter cum suis pro rege dimicasse notatus est. — Herimannus — Babenbergensis episcopus ob heresim symoniacam auctoritate Hiltibrandi papae deponitur, eique Ruotpertus a rege subrogatur. — Anno Coloniensis archiepiscopus, plenus sanctitatis meritis¹¹⁹⁹, defunctus est, et in monasterio Sigibergensi, quod ipse construxerat, positus. Cui¹²⁰⁰ Hildolfus successit.¹²⁰¹

* Tenuit D. E.

** Herimannus — subrogatur desunt C. *ibique legitur*: Qua contritione cuncti principes, episcopi, duces, comites ceterique potentes Saxonum per dedicationem regiae potestati traditi, pacem facere compulsi sunt. Ungri etc. ex Sigeb. Anno etc.

*** Cui H. s. desunt C.

* 10. 11. addunt: Dominus Ekkebertus abbas hujus congregationis transivit ad Dominum 7 Kalend. Decembris.

30. A. D. 1076. * 3 Habitum ad concilium apud Wormaciam, ubi, presente rege Heinrico, universi pene Teutonici episcopi praeter Saxonicos Hiltibrandum papam¹²⁰⁰ abdicarunt, mittentes ad illum epistolam, post multas culpationes in illum injectas ita conclusam (248). Quia ergo et introitus tuus tantis periculis est iniciatus, et ecclesia Dei tam gravi tempestate per abusionem novitatum tuarum periclitatur, et vitam conversationemque¹²⁰¹ tuam tam¹²⁰² multiplici infamia dehonoriasti: obaedientiam, quam tibi nullam promissimus, nec de cetero ullam servaturos esse renunciamus; et quia nemo nostrum, ut tu publice declinabas, tibi hactenus fuit episcopus, tu quocumque nulli nostrum amodo eris apostolicus. * Eodem¹²⁰³ itaque anno circa 18 (249) Kal. Octob. colloquium maximum apud Oppenheim factum est, ubi pene totius regni principes, sed maxime Saxonum et Alemannorum, subjectioni regis renunciabant, causam pretendentes, quod a duobus jam apostolicis vocatus ad satisfactionem non venisset, et pro hoc contemptu sententiam excommunicationis in Romana synodo a papa accepisset, cum ipse tamen inauditus et absens fuisset. Hac commotione coactus rex, Romam humiliter, utpote veniam ab apostolico postulaturus, inimicis non sperantibus, tetendit; inventoque papa in opido Canusino, ibi (250) per triiduum ante portam castris, deposito omni regio cultu, discalciatus et laneis indutus, perstitit; nec prius cum multo fletu apostolicae miserationis auxilium et consolationem¹²⁰⁴ implorare destitit, quam omnium qui ibi aderant precibus et lacrimis intercedentibus, laxato tandem anathematis vinculo, in communionis

A gratiam et sinum matris ecclesiae receptus est, acceptis ab eo correctionis in futurum vitae suae securitatibus multis. — Inter haec quae gesta sint, totus jam mundus sui commotione testatur. Sed quia quidam dicunt, ipsius papae auctoritate et consilio Ruodolfum in regno sublimatum, quidam vero negant, Heinricum regem ab eo fuisse excommunicatum: ejusdem papae dicta quaedam, super his potissime, non incongruum videtur annotare. Ait enim in quadam epistola ad universos Teutonici regni principes missa (251): Audivimus, quosdam inter vos de excommunicatione, quam¹²⁰⁵ in regem fecimus, dubitare, ac querere, utrum juste excommunicatus sit an injuste? Ammonimus eum, ut penitentiam ageret de factis suis; verum ipse indigne ferens se¹²⁰⁶ a quoquam reprehendi, non solum a perpetratis ad emendationem revocari non potuit, sed ampliori furore correptus, non prius cessavit, donec omnes fere Italiae episcopos, in Teutonicis vero partibus quotquot tenuit, circa fidem Christi naufragare fecit, dum eos beato Petro et apostolicae sedi debitam obaedientiam et honorem a domino nostro Jesu Christo concessum abnegare fecit. Pro his illam causis, primum videlicet, quod ab eorum communione, qui pro sacrilegio et reatu symoniacae heresis excommunicati sunt, se abstinere noluit, deinde quod pro criminosis actibus penitentiam non dico suscipere, sed nec promittere voluit, synodali judicio eum¹²⁰⁷ excommunicavimus. — Item in alia epistola (252) post datam reconciliationem: Solam, inquit, ei communionem reddidi, non tamen in regno, a quo eum in Romana synodo deposueram, restitui. Et quibusdam interpositis: Episcopi, inquit, et principes ultramontani, audientes illam non servare quod michi promiserat, quasi desperati de eo, sine consilio meo elegerunt aibi Ruodolfum in regem.¹²⁰⁸

* 3 E 1. Alia manu addit in margine: Bernhardus senior abbas Sancti Johannis baptistae VIII^{us} obiit.

* C. pergit: Contra Hiltibrandum papa totus in regem suosque invehitur — avertere conatur. ex Sigeb. Quapropter colloquio — quod ab apostolica sede sub excommunicationis interminatione vocatus ad satisfaciendum venire contempsisset. ceteris omissis.

* 1 10. 11. addunt: Centius quidam civis Romanus ex fautoribus Heinrici, in nativitate Domini Gregorium papam in galli cantu missam¹²⁰⁹ celebrantem, de altari graviter vulneratum rapuit et in turris sua in custodiam misit. Unde populus iratus, eodem die turris Centii destructa, eique vita vix impetrata, loco

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁹⁹ operibus et m. 5. ¹²⁰⁰ regem A. ¹²⁰¹ et conv. A. ¹²⁰² aest A. ¹²⁰³ eodem — maximum in loco ¹²⁰⁴ consolationes A. ¹²⁰⁵ dubita r. feci A. ¹²⁰⁶ a q. se A. ¹²⁰⁷ deest A. ¹²⁰⁸ missa 10.

NOTÆ.

(248) Hæc epistola edita est Mon. Legg. II, p. 44.
(249) xvii Kal. Octobris, Lambertus et Bernoldus.

(250) Hæc ad verbum ex epistola Gregorii VII, Registr. IV, 12 descripta sunt.

(251) Vide hanc epistolam apud Brunonem c. 72 et alibi, neque tamen in Regesto.

(252) V. excommunicationem regis in concilio Romano a. 1080 prolatam Mansi XX, p. 354.

suo restituit. Prius tamen missa ad altare A sustentatis precantata, quam prius inceperat sed nondum finierat. cf. *Bernoldum*.

21. A. 1009 D. 1077. Ruodolfus indigena Suevie, quæ 1010 regalis omnino stemmatis est aliena, mediantibus Sigefrido metropolitano et Adelberone Wirzburgensi episcopo, Berhtolfo quoque duce Carinthie ac predicto Ottone aliisque nonnullis principibus, in presentia quondam Romane sedis legatorum, non voluntarie annuentium, apud Forcheim in regem elevatur. A quibus etiam deductus Mogontiam, in media quadragesima 12 (255) *Kalend.* April. a Sigifrido episcopo in regem ungitur. Ubi eodem die, pessimo auspicio, seditione facta, multa turba vulgi cæsa est ab ejus militibus; unde vulgus accensum in ipsos exarsit, magnisque ictibus multos obruncans, ceteros in curtem palatii fugavit, ipsasque regias aedes incendere voluit, nisi quod episcopus Sigifridus pro veloci discessionem Ruodolfi obsidem se interposuit. Ita Ruodolfus et cuncti qui cum eo venerunt ejecti sunt; ipse quoque Sigifridus episcopus magnis blasphemis eliminatus, Mogontiam non intravit amplius. Collecto dehinc a Saxonia exercitu copioso (*Aug.*), Ruodolfus Wirzburgenses, Heinricho regi fidem servantes et tam episcopum suum Adelberonem quam se contempnentes, obsedit; sed jam diversis machinis ad urbis obpugnationem instructis, terrore Heinrichi regis, circa 1011 *Kalend. Jul.* ab Italia reversi, inacte regreditur. — Heinrichus autem rex Alamanniam cum exercitu petit (*an.* 1078), ibique quandam ex indigenis Hugonem (254) aliosque sibimet inibi rebelles, non sine magna ejusdem provincie vastatione, debellat. Berhtoldus 1011 autem de Zaringon, dux quondam Carinthie, in quodam oppido suo Lintperg (255) naturaliter munito positus, dum videret ex arbitrio regis impune cuncta vastari, pre dolore animi dicitur eo morbo quem medici frenesin vocant occupatus fuisse, septemque diebus postea superstes, multa amantiae verba quasi delirans protulisse, sicque vitam finisse. — In ea expeditione Uto Trevi-
rum archiepiscopus defunctus est. 1

C. hoc anno ita: Gelu — usque ad equinoctium vernale permansit. ex *Siegb.* a. 1076. Heinrichus rex ultra montes profectus, apostolico in Canusino castro posito, nimis humiliter satisfaciens, absolutione et communione recepta, pacem fecit; sed qualiter ipsa pax inter regnum et sacerdotium in brevi disrupta sit, totus jam mundus inde nimis commotus agnovit. Interim quippe dum hæc aguntur, Saxones et Alemanni cum suis episcopis atque principibus, mediantibus Sigefrido Mogontino

et Adelberone W. e. B. q. d. C. et Welfone Bajoariorum duce, Ruodolfum ducem Suevorum et Burgundiorum super se regem ele-
vant, in presentia scilicet quorundam legatorum sedis apostolicæ non voluntarie annuentium, et ipsum apostolicum, sicut ipse postea facere solebat, ab hoc consensu excusant. Perductus itaque Mogontiam — Heinrichi adventu territus recessit, ut supra (*paulo brevius*). Ipse enim Alpium etc. ex *Siegb.* Heinrichus — debellat. ut supra. Heinrichus — fortitudinem. ex *Siegb.* a. 1078. Berhtoldus autem dux quondam Carinthie jam senex, et sapientissimus in regno habitus, cuius et consilio rex super regem positus est, in quodam oppido suo Lintperg etc. M., ipse autem cum Sigifrido metropolitano episcopo Mogontia egressus, in Saxoniam est profectus, ubi collecto exercitu copioso, Wirzburgenses D. E. ceteris omissis.

V. animi dolore morboque corporis occupatus, vitam presentem finivit. C. D. E.

1 10. 11. addunt: Agnes, mater H. regis, 29 annis vidua, Romæ obiit, in ecclesia sanctæ Petronellæ sepulta. ex *Bernoldo*.

22. A. D. 1078. Heinrichus rex properanti contra se cum multo exercitu Ruodolfo juxta Strowi occurrit; inuitoque prælio (*Aug.* 7), non pauci ex his atque illis prosternuntur, ac incerta fit victoris. utrisque certatim fugientibus ad propria. Ubi a vulgaribus hominibus Wezil Magadeburgensis archiepiscopus in fuga occiditur, sive, ut quidam dicunt, suspenditur, Magnus dux despoliatur, Herimannus comes, ejusdem Magni patruus, et Adelbertus Wormaciensis episcopus comprehensi, ac plurimi de militibus Saxonis turpiter sunt interempti. Ex parte quoque regis 1011 Heinrichi Poppo (250), vir mire fortis, occubuit. 2

2 5. addit: Hildolfus Coloniensis archiepiscopus obiit; cui Sigewinus successit.

23. A. D. 1079. Iterum bellum fit inter Heinrichum et Ruodolfum in loco qui dicitur Fladeheheim (257), hieme nimis aspera (*an.* 1080, *Jan.* 27); ubi in primo congressu Saxones terga vertunt 1011. Ibi dux Boemie Fratzlaus regalem lanceam Ruodolfi adeptus est; quæ exinde permissione regis Heinrichi semper quemvis illius gentis ducatu insignem in omni festiva processione precedit. At rex Heinrichus propriis castris redditus, de armigeris quos reliquerat pene nullum invenit; una quippe ex legionibus D Saxonum in primo congressu pugnam deserens, quia obscurus erat aer, furtim castra regis invasit, multosque pueros comprehendens, strangulabat eos multaque abradens spolia, fugam iniit. Rex autem, dimisso exercitu, in orientalem Franciam cum paucis divertit. 3

VARIE LECTIONES.

1009 Anno — indigena in loco raso 1. 1010 quæ r. o. st. e. aliena desunt 4. 1011 Circa — Italia in loco raso 1. 1011 berhtolfus A. 1012 H. regis A. 1013 e. imperator terga vertit E2. alia manu in loco raso.

NOTÆ.

253) Lege cum Brunone : 7. *Kal. Aprilis*, Dominica Letare.

(254) De Tubingen; v. Stälin Hist. Wirtemb. I, p. 561. Hæc et quæ sequuntur a. 1078. tribuenda

sunt.

(255) Prope Kirchheim Wertembergicæ ditionis

(256) De Hennenberg.

(257) Flarcheim prope Muhlhausen.

5. addit : Hoc etiam anno civitas Erphesfurt exusta est ab exercitu Heinrici regis. Multitudine igitur, ut mos est, in ecclesias confugiente, ecclesiae sanctorum incenduntur, inter quas monasterium sancti Severi, quod Altum monasterium dicebatur, cum multitudine populi exustum, postea destructum est, et aliud minus in eodem loco reedificatum. In monte quoque ejusdem loci monasterium sancti Petri, quod dudum Tagobertus rex Francorum construxerat (258), incensum est, quod exinde vetustate simul et incendio dilapsum destruitur, et aliud majoris edificatur operis.

24. A. D. 1030. Cum aqua Brixinam Norieam triginta episcoporum conventus necnon et optimatum exercitus, non solum Italiae, sed et Germaniae, jussu regis Heinrici congregaretur (Jun. 25), factus est omnium consensus adversus Hilibrandum papam, cognominatum Gregorium septimum, quem pseudomonachum totiusque vesaniae pestiferum principem et precipue sanctae Romanae sedis invasorem affirmantes, ab apostolica sede depellendum, quamvis absentem, dijudicabant, et Wipertum Ravennensem archiepiscopum ipsi subrogandum eligebant. Hujus decreti * (259) conclusio haec est : Quia, inquit, illum constat non a Deo electum, sed a se ipso in fraude ac pecunia imprudentissime objectum, qui ecclesiasticum subvertit ordinem, qui christianis imperii perturbavit regnum, qui regi catholico ac pacifico corporis et animae intentat mortem, qui perjurum defendit regem, qui inter concordem seminavit discordiam, inter pacificos lites, inter fratres scandala, inter conjuges divortia, et quicquid quieti inter pie viventes stare ¹³¹² videbatur concussit : nos auctore Deo congregati in unum, legatis ac litteris freti decem et novem episcoporum die sancto preteriti pentecostes Mogontiae congregatorum, contra eundem Hilibrandum procacissimum, sacrilegia ac ¹³¹³ incendia predicantem, perjuriam et homicidia defendentem, catholicam et apostolicam fidem de corpore et sanguine Domini ¹³¹⁷ in questionem ponentem, heretici Berengarii antiquum discipulum, divinationum ac somniorum cultorem, manifestum nicromanticum, phytonico spiritu laborantem, et idcirco a vera fide exorbitantem, judicamus canonice deponendum et expellendum, et nisi ab ipsa sede his auditis descendit, in perpetuum condemnandum. Facta sunt autem haec 7. Kal. Julii, feria 5 indict. tertia. — Scripsit post haec Anselmus Lucensis episcopus epistolam ad eundem Wipertum, in qua illum prevaricatorum ac superbium cognominat, inter alia subinfrens : Uti ergo de beato Gregorio patre nostro dicam,

A quod de Cornelio scripsit beatus Cyprianus, factus est episcopus de Dei et Christi ejus judicio, de clericorum pene omnium, et ut verius dicam, omnino omnium testimonio, de plebis quae tunc aderat suffragio, de sacerdotum antiquorum et bonorum virorum collegio, cum nemo ante se factus esset, cum Alexandri locus, id est cum locus Petri et gradus sacerdotatus cathedrae vacaret. Quo occupato, et de ¹³¹⁵ Dei voluntate atque omnium nostrum consensu ordinata, quisquis jam episcopus voluerit fieri, foras fiat necesse est, nec habet ecclesiasticam ordinationem, qui ecclesiae non tenet unitatem. Quisquis ille fuerit, licet multum de se jactans, sibi plurimum vendicans, prophanus est, alienus est, foris est; et cum post primum secundus esse non possit, quisquis post unum, qui solus debet esse, factus est, jam non secundus ille sed nullus est. Haec priori sententiae valde contraria scripsit Anselmus episcopus, vir literis apprime eruditus, ingenio acutissimus, facundia precipuus, et quod omnibus majus est, in Dei timore et sancta conversatione nominatissimus, adeo ut tam in vita quam post mortem referatur miraculis clarus. — His ita gestis, rursus inter Heinricum regem ¹³¹⁹ et Ruodolfum geritur bellum juxta fluvium Elbestram (Oct. 15) in quo idem Ruodolfus cecidit, sed a suis Mersiburg vivus ¹³²⁰ delatus, et in brevi defunctus, honorifice ibidem est humatus (260). Fertur ¹³²¹ tamen, in extremis positus et abscisam dextram intuitus, ad episcopos qui forte aderant graviter suspirans dixisse : Ecce haec est manus, qua domino meo Heinrico fidem sacramento firmari; ecce ego jam ejus ¹³²² regnum et vitam derelinquo presentem; videte, qui me solum ejus conscendere sectatis, et recta via me vestra monita sequentem duxissetis. — Hoc etiam praelio ex parte regis Heinrici Ratpoto comes (261), regi satis fidus, interiiit.

* Hujus decreti — miraculis clarus desunt C.

** Predictum D. E.

*** Fertur — duxissetis desunt C. D. E.

25. A. D. 1081. Rex Heinricus Italiam cum exercitu petit, Romamque perveniens in vigilia pentecostes (Mai 22), resistente sibi Hilibrando papa cum Romanis, ante castellum sancti Petri castra posuit; ubi etiam crebris per biennium incursibus urbanorum infestatus, parva manu viriliter peregit. — Monasterium Babenbergense crematur in vigiliis paschae (Apr. 3). — Saxones et Alamanni ad colloquium venientes in orientalem Franciam, non sine magna clade ejusdem provinciae redierunt. — Bellum in orientali Bajoaria inter

VARIAE LECTIONES.

¹³¹² constare A. ¹³¹³ et A. ¹³¹⁷ deest A. ¹³¹⁸ deest A. ¹³¹⁹ deest A. ¹³²⁰ cunis 1b. ¹³²¹ r. e. A.

NOTAE.

(258) Cf. locum in eodem cod. editum Mon. SS. III, p. 35, l. XLVIII.

(259) Integrum. v. Mon. Legg. II, p. 51.

(260) De sepulcro ejus ibi exstante v. Dethier ap. Forstmann Mittheilungen I, 2, p. 22 sqq. Hanc habet inscriptionem :

Rex hoc Rodolphus, patrum pro lege peremptus,

Plorandus merito, conditur in tumulo.

Rex illi similis, si regnet tempore pacis,

Consilio, gladio, non fuit a Karolo.

Qua vicere sui, ruit hic, sacra vicitima belli;

Mors sibi rita fuit, ecclesiae cecidit.

(261) Cf. Moritz N. Hist. Abth. d. Bair. Acad. V, p. 519.

Chuonradum, ducis Boemie fratrem, et Luitpoldum ¹²⁹⁹ marchionem commissum est 4. Idus Mai. — Item aliud inter Alamannos et Bajoarios 5. Idus Aug. juxta Danubium apud Hochstein (262), ubi palatini comitis Chuononis filius Chuono occisus est. * 1.

D. E. addunt : Magnus — portendens forte, ut quibusdam visum est, imminens — doluit et adhuc dolet. ex Sigeb.

** C. D. E. addunt : Mogontia ex maxima parte incendio conflagravit, principali ecclesia et tribus monasteriis combustis. cf. Sigeb. et p. 205. n. * 1.

* 1) 1^b. S. addunt : Monasterium sancti Martini Mogontiae cum tribus adjacentibus monasteriis exustum est, et pene omnis civitas exusta est. Heinrichus nominis hujus quintus, qui patrem regno privavit, natus est. cf. A. Wirzb.

26. A. D. 1082. Herimannus quidam, vir prepotens ac nobilis ex Germania, a Saxonibus et Alamannis rex constituitur (263). Cui cum suis in partibus, hoc * est in Lotharingia vel Germania, nemo bellicis in rebus atque divitiis posset acquirere, sumpto regis nomine tam suis quam alienis copit in brevi despectus haberi.

* hoc est in L. v. G. desunt C.

27. A. D. 1083. Herimannus cum paucis orientalem Franciam hostiliter invadit, et per eandem partem visus est quasi equitum discurrens exercitus, quorum tamen vestigia nullo modo poterant agnosci. — Heinrichus rex pascha celebravit apud Sanctam Rufinam, moxque Romam tendens, castra posuit ubi et prius, ad occidentalem partem castelli sancti Petri, captaque est urbs 4. Non. Junii, feria sexta ante octavam pentecostes. Hoc tempore Hiltibrandus papa in castello Crescentii, quod vulgo domus Theoderici appellatur, inclusus, expectabat eventum rei. Rex vero in Palatino monte munitionem instituens, non paucos quos in presidio posuerat, ingravescente super eos aestatis insueti fervore, amisit; sed et alios de exercitu multos eadem mortalitas absorpsit. — Eodem tempore legati Grecorum venerunt, munera multa et magna in auro et argento vasisque ac sericis afferentes. — Romani autem viginti obsides regi dantes ¹²⁹³ ex nobilibus, petierunt diem constitui, in quo papa et omnes senatores in ¹²⁹⁹ presentiam ejus venirent ¹²⁹⁵. Qui diem statuens Kal. Novembris, ipse ad montana descendit intrante Julio, ibique commorans usque ad

A statutum tempus ¹²⁹⁹, Romam rediit (Nov.); sed ¹²⁹⁷ papa in presentiam ejus non venit. * Unde Romani commoti, manus regi dederunt, Hiltibrandum ¹²⁹⁹ vero papam unanimiter ¹²⁹⁹ abdicarunt. Qui occulte fugiens, Salernam secessit, ibique ¹²⁹⁹ ad diem mortis suae permansit. — Eodem anno Welefo, Bajoariorum antea ** dux, Augustam civitatem ¹²⁹⁹ summo mane intravit (264), Sigifrido ¹²⁹⁹ episcopo vix evadente, Wigoldum quendam, ejusdem loci canonicum, intronizavit.

* venit, sed occulte C. D. E. ceteris omissis.

** deest C.

28. A. D. 1084. Heinrichus ¹²⁹⁹ natale Domini Romae apud Sanctum Petrum celebravit, circa Kalendas vero Februarii in Campaniam transiens, ipsam ¹²⁹⁹ et magnam Apuliae partem cepit. Post haec per legatos Romanorum rogatus ut pacificus rediret, Romam rediit, et ad portam Lateranensem castra ponens, omnes ¹²⁹⁹ dediticios ¹²⁹⁹ accepit, ipsisque * petentibus, ut ¹²⁹⁷, quia Hiltibrandus ab ipsis abdicatus aufugerat, Wigbertum ¹²⁹⁹ Ravennatem ¹²⁹⁹ episcopum eis apostolicum preficeret, 11 Kalend. Aprilis (265), feria 6 ante diem palmarum, multis stipatus, cum magna gloria intravit, ducens secum predictum ** episcopum. Qui sequenti dominica (Mart. 24) per multos pontifices ¹²⁹⁹, apostolico nomini dicatus, nomenque Clementis accipiens, reverenter *** est intronizatus. A quo rex cum regina Bertha ¹²⁹⁴ in ¹²⁹⁹ sancta dominica paschae imperiali benedictione sublimatus est. **** Post haec imperator Heinrichus de Italia digrediens, Augustam civitatem ¹²⁹⁹ ab Alamannis invasam obsedit et cepit ¹²⁹⁹. — Defuncto Sigifrido archiepiscopo Mogontino, Wezil ¹²⁹⁹ successit.

[Anni imperii Heinrichi quarti 1.]

* ipsis — preficeret omittunt C. D. E. pergentes : et 11 Cal.

** predictum Wigbertum episcopum C. D. E.

*** a. cathedrae Petri C. D. E.

**** i. nomine est s. C. D. E.

29. 2. A. D. 1085. Synodus Mogontiae habetur (Mai.), cui interfuit imperator; ubi presentibus legatis Romanorum *, omnes episcopi rethelles imperatori deponendi ¹²⁹⁴ judicantur, ceteri ¹²⁹⁷ verq anathemate, ut ¹²⁹⁹ videbatur, condemnantur. Ibi etiam communi consensu atque consilio constituta est pax Dei (266), Non multo post substitutis ab

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁹⁹ luitpoldum corr. luitpoldum 1. luitp. A. ¹²⁹⁹ hinc folium excidit in 1. ¹²⁹⁹ v. in p. e. A. ¹²⁹⁹ convenirent 2. ¹²⁹⁹ deest A. ¹²⁹⁷ sed et 4. ¹²⁹⁹ hiltibr. A. ¹²⁹⁹ unanimi consensu 4. ¹²⁹⁹ i. usque ad 4. ibidem ad 10. 11. ¹²⁹⁹ urbem 4. ¹²⁹⁹ sigefrido 5. 10. 11. ¹²⁹⁹ H. rex E. ¹²⁹⁹ ipsamque 4. ¹²⁹⁹ omnesque A. ¹²⁹⁹ dediticios D1. 4. dediticos E1. in deditionem 11. A. S. ¹²⁹⁷ ut — aufugerat desunt 2. quia — episcopum desunt 4. ¹²⁹⁹ wehebertum 2. ¹²⁹⁹ ravennensem 9. ¹²⁹⁹ episcopos 4. ¹²⁹⁴ deest 4. berta E1. ¹²⁹⁹ in die p. 4. ¹²⁹⁹ urbem 4. ¹²⁹⁹ accepit 10. 11. ¹²⁹⁹ wezil D1. 10. 11. wicil. 2. ¹²⁹⁹ reponendi 4. ¹²⁹⁷ alii ut v. anathemati c. 4. ¹²⁹⁹ ut v. desunt A.

NOTÆ.

(262) Hochstedt; cf. Ann. August. et Bernold. b. a.

(263) jam. a. 1081, Aug. 9.

(264) Cf. Ann. August. a. 1084

(265) Rectius dies sequens statui videtur; cf. Stenzel, II. p. 285.

(266) Edita est mon. Legg. II, p. 55.

imperatore per parrochias abdicatorum presulibus, in locum Adelberonis Meginhardus ¹²⁵⁹, conversatio probabilis, litteris etiam ¹²⁶⁰ et ingenio atque facundia nulli pene secundus, Wirzburgensi ecclesiae presul ordinatur. — Recepto jam a Saxonibus pacifice imperatore Heinrico, quidam marchio (267) Egghertus ¹²⁶¹, imperatoris etiam ¹²⁶² consanguineus, armis strenuus et animosus atque ditissimus, iterum in Saxonia contra imperatorem tyrannidem suscitavit. Qua cognita, imperator in Franciam prope rediit. — Eodem anno conducto tam ab inimicis quam amicis ¹²⁶³ imperatoris ¹²⁶⁴ colloquio in Thuringia (Jan. 20), in ¹²⁶⁵ loco qui Berchach ¹²⁶⁶ dicitur (268), conveniant ex utraque parte quicumque sapientissimi de optimatibus judicabantur, canonum auctoritate probaturi, cui parti iustitia faveret; imperatore tamen absente; sic enim ipse consensit. Electis igitur ¹²⁶⁷ satis litteratis et eloquentibus viris, hinc Weclone ¹²⁶⁸ Mogontino ¹²⁶⁹, illinc Gebhardo ¹²⁷⁰ Salzburgensi archiepiscopis, disputatio crepta est. Affirmat Gebhardus ¹²⁷¹, proponente hoc prius Weclone ¹²⁷², imperatorem non ¹²⁷³ injusto iudicio tam regno quam communione apostolici sententia privatum; contra ¹²⁷⁴ Weclonem ¹²⁷⁵, dominum suum prejudicium non minus a papa quam a principibus passum contendit, dum ipso apud Canusium ¹²⁷⁶ in satisfactione posito, immo jam a papa in communionem recepto, alterum super se regem eleverant. Adjecit etiam idem Mogontinus, quod imperator, diu jam ¹²⁷⁷ a Saxonia depulsus et regnandi copia etiam ab illa dissensione quae ante Rudolfum facta prescribitur spoliatus, nec vocari nec judicari nec dampnari canonice debuisset. Hoc Gebhardus ¹²⁷⁸ improbare nitens, asserit ¹²⁷⁹, neminem per ¹²⁸⁰ hoc divinis absolutum legibus, si forte sua qualibet re familiari fuerit spoliatus, quanto minus rex, qui Saxonia, quae non suum dumtaxat predium, sed Domini sit regnum, qui Daniele vel ipso rege Nabuchodonosor teste (Dan. iv, 14) cuicumque voluerit dat illud; cum etiam ante amissam Saxoniam prius ab Alexandro, dehinc a Hiltibrando vocatus, satisfacere contempsisset. Sic itaque ¹²⁸¹ utrimque parte sua favente atque ¹²⁸² acclamante, ¹²⁸³ discussum est. — Notum ¹²⁸⁴ tamen est, quod eandem sententiam adversarii imperatoris tanto insequabantur ¹²⁸⁵ zelo, ut, habito postmodum in Quitilimborg ¹²⁸⁶ concilio

(April.), ubi Otto episcopus Ostiensis interfuit legatus Hiltibrandi papae, ipsam ¹²⁸⁷ nimium ¹²⁸⁸ ventilantes heresim Weclonis ipsumque ¹²⁸⁹ heresiarchum ¹²⁹⁰ appellarent, contra fidem scilicet illum dogmatizasse culpantes, quod, quamdiu quis suis spoliatus ¹²⁹¹ sit rebus, divinis non subiaceat legibus. — Hiltibrandus papa, qui et Gregorius septimus, apud Salernam moritur (Mai. 25) et ibidem in ecclesia sepelitur. Cui Northmannorum et Mathildis illius potentissimae per Italiam feminae cunctorumque ¹²⁹² ejusmodi sectam emulantium assensu, Desiderius, cardinalis Romanus et abbas Casinensis, verus Christi famulus, licet multum corde simul et corpore renitens, substituitur ¹²⁹³ (an. 1086); sed cum infirmitate gravi laborans, ad summum hunc ¹²⁹⁴ apicem invitus, immo captivus proveheretur, precibus optinuit, ut infra non multos dies ex hac vita tolleretur (269) (an. 1087). Post haec per eosdem electores et ordinatores predictos ¹²⁹⁵ Otto episcopus Ostiensis eidem officio delegatur (an. 1088), mutatoque ¹²⁹⁶ Romano more vocabulo, Urbanus appellatur.

* Wigbertinis C. D. E.

** D. E. 5 — 11. addunt: dignus qui ¹²⁹⁷ alius temporis esset episcopus.

... Notum — legibus desunt C.

... quod dictu nefas est addit A. deletit 1.

... Romanorumque consensu C.

... s. et Victor appellatur C.

... mutatoque — appellatur e corr. 1. quorum loco A. habet: hocque defuncto Urbano quidam in eadem sede ab his ordinatur.

C 30. 3. A. D. ¹²⁹⁸ 1086. Henricus imperator Saxoniam vastat. — Wireburg a Saxonibus et Alamannis obsidetur (Jul.). Ad quam liberandam imperator copiosum tam peditum quam equitum congregat exercitum, pugnaque juxta Bleihfeld commissa (Aug. 11), digreditur absque victoria. Mox urbe ab hostibus capta, episcopus Adelbero introducit, relictoque cum eo militari presidio, ad propria quisque proficiscitur. Sed paulo post eadem urbs ab imperatore recipitur, expulsoque Adelbero cum suis, Meginhardus restituitur.

C 31. 4. A. D. 1087. Herimannus (270), falso regis nomine deposito, permissione imperatoris ad propria reversus, post paucos dies in cuiusdam oppidi obsidione interit. * 1

D * deest D. E. vano C.

* 1) 10. 11. addunt: Metis sepelitur. ex Bernoldo a. 1088.

VARIAE LECTIONES.

¹²⁵⁹ megenh. A. meinh. 2. ¹²⁶⁰ deest 4. ¹²⁶¹ ekkibertus 5. egein. 2. ¹²⁶² deest 4. ¹²⁶³ ab aia G. ¹²⁶⁴ deest A. ¹²⁶⁵ ita A. D. E. deest 2? 5. rel. ¹²⁶⁶ bergbach A. berchac 4. bercha 9* ¹²⁶⁷ ergo 2. ¹²⁶⁸ weclone A. et infra. ¹²⁶⁹ maguntino 5. et ita infra. moguntino A. ¹²⁷⁰ Everhardo salib. 2. ¹²⁷¹ Everhardus 2. ¹²⁷² weclone 5. 9*. wezelone A. ¹²⁷³ iudicio iusto 4. injusto corr. iusto iud. ¹²⁷⁴ ee. 2. ¹²⁷⁵ wecel 9*. ¹²⁷⁶ canusinum A. ¹²⁷⁷ jam diu 5. ¹²⁷⁸ Everardus 2. ¹²⁷⁹ asseruit 4. ¹²⁸⁰ pro 6. ¹²⁸¹ ita A. ¹²⁸² ac A. ¹²⁸³ clamante 2. 4. ¹²⁸⁴ insequentes 4. ¹²⁸⁵ quitilimborg corr. quitilimborg A. quitilimborg El. quitil. alii. ¹²⁸⁶ ipsamque A. ¹²⁸⁷ hic 1. prosequitur fol. 182. ¹²⁸⁸ heresiarchem (?) corr. heresiarchum 1. um e corr. A. ¹²⁸⁹ expol. a. ¹²⁹⁰ deest A. ¹²⁹¹ in margine 1. deest A. ¹²⁹² quia El. ¹²⁹³ Domini deest 1.

NOT.E.

1087.

(270) Haec ad a. 1088 referenda sunt.

(267) Misnensis.

(268) Berkach ad Werram.

(269) Electus d. 21 Mai 1086 obiit d. 16 Sept.

52. 5. A. D. 1088. Bertha imperatrix obiit, et A vel tria in longitudine viderentur occupare, densitate vero sua ipsam solis lucem terris negare. Per quam prodigiosam visionem illam, quæ post quadriennium facta est, Hierosolimam tendentium projectionem quidam interpretati sunt figurari.

36. 9. A. D. 1092. Pestilentia ¹⁰⁹² magna facta est hominum atque pecudum.

37. 10. A. D. 1093. Fratislaus ¹⁰⁹¹ dux Boemæ in venatu repente cadens de equo, subitanea morte obiit (275). — Chuonradus, imperatoris filius et Bertha imperatricis, patri rebellasse infamatur. — Visus est splendor quidam quasi facula volans per aerem ab oriente in occidentem. — Eclipsis solis facta est 9 Kalend. Octobris hora tertia, et mortalitas magna subsequuta est.

* Augusta moritur — desunt C. D. E.

** C. D. E. addunt : Gebhardus Salzburgensis archiepiscopus obiit ; D. E. addunt : 17. (7. E.) Kal. Julii.

* 2) 5. addit : Terræmotus factus est magnus 5 Idus May. — 10. 11. addunt : Petrus Albanensis episcopus obiit. Iste per iudicium ignis immensam pertransiens illæsus piram, vestimentis etiam per flammam volitantibus sed in nullo læsis, Petrum Florentinum episcopum declaravit simoniacum ; unde et ipse postea igneus est appellatus. ex Bernoldo a. 1090.

33. 6. A. D. 1089. Otto Ratisponensis episcopus moritur ; pro quo Gebhardus adolescens constituitur. — Imperator nuptias Colonie celebravit, quandam Utonis marchionis viduam, Ruscorum regis filiam, ducens uxorem. Post hæc congregato exercitu, oppidum quoddam marchionis Eggiberti in Thuringia positum nimis firmum, Gliche dictum ¹⁰⁸⁹ (273), obsedit. In vigilia vero natalis Domini, dominico scilicet die, cum magna pars primatum ob diem festum jam abiret, Eggibertus suis consulens, audacter imperatorem invadit, et naviter primo resistantem, tandem cedere compellit. Ibi Burhardus Losannæ episcopus, qui ea ¹⁰⁸⁷ die sacram imperatoris lanceam ferebat, occisus ¹⁰⁸⁹ est.

* Heinrici C. D. E.

34. 7. A. D. 1090. Henricus imperator Italiam rursus ingreditur, ibique fere per septem annos moratur. — Predictus Eggibertus a quibusdam imperatoris fidelibus in quodam molendino pausandi gratia deprehensus, turpiter occubuit. — Adelbero Wirzburgensis de sede sua jam diu depulsus, in Bajoaria moritur ¹⁰⁸⁹, ibique in monasterio suo Lambahe sepelitur (274).

35. 8. A. D. 1091. Visi sunt per multas regiones vermiculi nimis ignoti, non longe a terra volantes, hoc est ut vel manu vel virga tangi possent, grossitudine quidem muscis æquales, sed longitudine satis deductiores ; quorum tam infinitus exitit exercitus, ut unum pene miliarium in latitudine, duo

* narratur C. D. E.

38. 11. A. D. 1094. Ecclesia mortalitate immensa incredibiliter vastata est, insuper pestilentia, turbinibus, imbrum inundationibus diversisque cladibus nimium afflicta.

39. 12. A. D. 1095. Ladizlaus rex Pannoniæ, misericordiæ operibus plenus, vitam finivit in Domino. — Luitpoldus quoque marchio, necnon Henricus palatinus comes ¹⁰⁹⁹ obierunt. * 3

* 3 6-11 addunt : Burhardus etiam abbas transivit ad Dominum 13 Kalend. Febr.

40. 13. ANNO DOMINI MXCVI.

Welefo, dux antea Noricus, qui ab imperatore jam dudum abjuraverat et ob id ducatum perdidit, in gratiam ejus rediit ducatumque recepit.

Signum in sole apparuit 5 Non. Mart., feria secunda incipientis quadragesimæ. Diversa quoque prodigia mundi parturisse ubique referebatur. Mox ex omnibus pene terræ, sed maxime ab occidentalium regnorum partibus, tam regum et nobilium quam etiam ¹⁰⁹⁹ vulgi utriusque sexus innumerabiles turmæ armata manu Hierosolimam tendere cœperunt, excitati scilicet in zelum frequentibus nunciis super obpressionem dominici sepulchri ac desolatione omnium æcclesiarum ¹⁰⁹⁹ orientalium, quas gens ferocissima Turicorum per aliquot annos suo subactas dominio inauditis calamitatibus jam jamque deleverat. Quibus, ut dictum est, subvenire statuentes, sicut diversis agminibus, ita diversis et incertis perierique ducibus properabant. Primi namque Petrum quandam monachum sequentes, quem ¹⁰⁹⁹ tamen postea ¹⁰⁹⁹ multi hypocritam fuisse ¹⁰⁹⁹ dicebant, ad 15000 estimati, per Germaniam indeque per Bajoariam atque Pannoniam pa-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁸⁸ f. s. A. ¹⁰⁸⁸ adalib. A. ¹⁰⁹⁰ deest A. ¹⁰⁸⁷ eadem A. ¹⁰⁸⁹ occiditur superscr. vel occisus est A. ¹⁰⁸⁹ deest A. ¹⁰⁸⁹ desunt 6. ¹⁰⁹¹ fratizlaus A. E. ¹⁰⁹² deest C. ¹⁰⁹³ deest A. ¹⁰⁹⁵ deest 5. 9^a regionum 11. or. superscr. 1. deest A. ¹⁰⁹⁹ m. p. A. ¹⁰⁹⁹ esse A.

NOTÆ.

(271) Cf. Stenzel II, p. 290.

(272) Ann. August. h. a. diem præcedentem 2. Idus April. (d. 12 Apr.) indicant.

(273) Gleichen ; hæc a. 1089 excurrente facta

sunt.

(274) Cf. Vitam Adalberonis auctore monacho Lambacensi ap. Pez SS. Austr. Vol. II.

(275) d. 15. Januar.

cifice transiebant; quam plurimi vero navali per A quam Græciæ, Danorum, Northmannorum, ceterorumque transmarinorum exercitiis, immo universorum Christum colentium nationum auxiliis, frequenti congressu barbaros atterere cepit, tandemque Romaniam occupata, in Antiochiæ consedit obsidio. ...

* s. legibus suis uti ut fertur c. A. et l. *prima manu, verbis*, ut fertur *post deletis*, judaizandi ritum pro l. s. u. *substituit*.

** Interea — consedit obsidio. *desunt* C. D. E.

... H. subacta Antiochiæ resedit, A. *corr.* ut editum est l.

Heinricus imperator Mogontię cum principibus colloquium de pace habuit circa Kalendas Decembris, et natalem ¹⁰⁹⁹ Domini apud Argentinam celebravit.

* et — celebravit. *desunt* C. D. E.

Cometes apparuit. — Eo anno æstas fertilissima, hiems vero lenis et pestilens fuit; imbrum et fluminum inundationes nimis increverunt.

42. 15. ANNO DOMINI MCXVIII.

Inquisitione facta Mogontię ab imperatore de facultatibus Judæorum interfectorum, inter ceteros qui eas rapuerunt quidam ex consanguineis archipresulis inculcati sunt. Quos cum imperator perquiret, nec in presentiam ejus venirent, pontifex causam eorum defendere volens sed non valens, indignatione permotus, ex urbe discessit, et Thuringiam cum eis se contulit, quasi suis in hoc melius prospecturus, et ex vicinitate imperatori rebellium quandam ei terrorem illaturus, sique commotionis suæ vindictam exacturus. Extiterunt autem qui dicerent, etiam ¹⁰⁹¹ ipsum pontificem multam partem de pecuniis invasivis accepisse et ideo defensionem ceterorum tanto studio cor proposuisse. — Welfo, Bajoariorum denuo dux, filios suos, et ipsos rebellare temptantes, gratiæ imperatoris reconciliavit, et uni eorum ducatum post se committi impetravit. ...

C. D. E. ita : Dum imperator de facultatibus Judæorum interfectorum Mogontię perquiret, et tam pontifex quam ejus consanguinei de eisdem pecuniis culpantur, commotus presul Thuringiam se cum suis contulit. Heinricus vero episcopi redditus suis usibus universaliter adjecit, fugacium quoque possessiones publicari moniaque dirui precepit. Welfo etc.

** A. addit : Imperator vero, pontifice sedem suam tam stolidè linquente, omnes episcopii ¹⁰⁹⁹ redditus diversasque agendarum rerum amministrationes ¹⁰⁹⁹ suis usibus adjecit, fugacium quoque possessiones publicari moniaque dirui precepit; sique presul dum aliis prospicere quodam fastu inconsulte meditatur, ipse sicut et antecessor ejus circumvagus multis commoditatibus privatur. Quæ

VARIE LECTIOES.

¹⁰⁹⁷ solemaro A. ¹⁰⁹⁸ cholom. A. ¹⁰⁹⁹ bulgarumque corr. bulgariasque l. ¹⁰⁹⁹ natale corr. natalem l. ¹⁰⁹¹ deest A. ¹⁰⁹¹ episcopii A. ¹⁰⁹⁹ adm. A.

NOTE.

(276) Wieselburg.
(277) Hæc a. 1099 scripta Ekkehardus postea aliter fuisse comperit : vide quæ a. 1099 post redi-

tum suum adjecit. Ideo hunc locum in litello Hic rosolymita omisit.

etiam in 1. leguntur, sed ab auctore postea deleta sunt.

A. ita pergit: Godefridus (278) dux ceterique in itinere et studio supradicto consociati, cum Nicea capta discederent, plus quam 300000 armorum habebant. Et licet hæc tanta multitudo universam Romaniam occupare, flumina epotare, segetes omnes una die depascere posset, tanta tamen plenitudine conduxit vite necessaria Deus, ut de arietenum, de bove vix duodecim acciperentur. Preterea etsi principes et reges Sarracenorum contra eos surrexerunt, Deo tamen volente facile victi et conculcati sunt. Ob hæc itaque feliciter acta quia quidam intumuerunt, opposuit eis Deus Antiochiam, urbem humanis viribus inexpugnabilem, ubi per novem menses detentos in obsidione ejusdem ita eos humiliavit, ut omnis superbie illorum tumor desideret. Igitur scit eis humiliatis, ut in toto exercitu vix centum homines equi reperirentur, aperuit Deus copiam suæ benedictionis et misericordiae, eosque in civitatem induxit, atque Thurcos et eorum omnia potestati horum ¹⁰⁰⁰ tribuit. Cumque et hæc ¹⁰⁰⁰ quasi viribus suis acquisita obtinerent, nec Deum, qui eis ¹⁰⁰⁰ hæc contulerat, digne magnificarent, tanta Sarracenorum multitudine obsessi sunt, ut de civitate nullus ex tanta turba egredi auderet. Preterea fames in civitate ita convaluerat, ut vix ab humanis dapibus se aliqui continerent. Longum est enarrare miseras quæ in civitate fuere. Respiciens autem Dominus populum, quem tam diu flagellaverat, benigne consolatur, ac primo quasi pro satisfactione trilationis lanceam suam, qua in cruce vulneratus est, munus non visum a tempore apostolorum, pignus victoriæ illis obtulit; deinde corda hominum adeo animavit, ut illis, quibus egritudo vel fames ambulandi vires denegaverat, arma sumendi et viriliter contra hostes dimicandi virtutem infunderet. Deinde cum triumphatis hostibus fame et tedio exercitus deficeret Antiochia, maxime propter discordias principum, in Syriam profecti, Barram et Marram, urbes Sarracenorum, expugnaverunt, et castella regionis obtinuerunt. Cumque ibi moram dispostrant, tanta fames in exercitu fuit, ut corpora Sarracenorum jam festinentia a populo christiano comesta sint. Deinde cum divino nutu in interiora Hispaniæ progredirentur, largissimam atque mise icordem et victoriosissimam manum omnipotentis Patris secum habuerunt. Etenim cives et castellani regionis illius per quam procedebant, ad eos cum multis donariis legatos præmittebant, parati servire et oppida sua reddere. Sed quia exercitus non multus erat et in Hierusalem unanimiter festinabant, acceptis securitatibus, tributarios eos fecerunt, quippe cum una de civitatibus, quæ in maritimis illis sunt, plures homines haberet, quam in exercitu christiano fuissent. Cumque auditum esset Antiochiæ et Laodiciæ et Robas, quia manus Domini esset eum eis qui abierant, plures de exercitu qui ibi remansit consecuti sunt eos apud Tyrum. Sic itaque Deo conviatore et cooperatore

usque ad Hierusalem pervenerunt. Cumque in obsidione illius multum laboraret exercitus, maxime propter aquæ inopiam: habito concilio, episcopi et principes circinandum esse civitatem nudis pedibus predicaverunt, ut ille, qui pro hominibus eam in humilitate ingressus est, per humilitatem istorum pro se ad iudicium de suis hostibus faciendum illis eam aperiret. Placatus itaque hæc humilitione Dominus, octavo post humilitionem illorum die civitatem eis tradidit, eo videlicet die quo primitiva æcclesia inde abjecta fuit, cum festum de dispersione apostolorum a multis fidelibus celebratur. De hostibus vero ibi reperitis quid actum sit, si quis nosse querit, sciat quia in porticu quæ dicitur Solomonis et in templo ejus victores equitabant in sanguine Sarracenorum usque ad genæ equorum. Deinde cum ordinatum esset, qui civitatem retinere debuissent, et alii amore patriæ et pietate parentum suorum redire voluissent, nunciatum est eis, quod rex Babiloniorum Ascalonam venisset cum innumerablem multitudinem paganorum, ducturus Francos qui Hierosolimam erant in captivitatem et expugnaturus Antiochiam, sicut ipse dixerat; aliter autem Dominus de his statuerat. Itaque cum in veritate qui Hierosolimam erant ¹⁰⁰⁷, exercitum Babiloniorum Ascaloniæ esse, contenderunt obviam illis, relictis sarcinis et infirmis suis in Hierusalem cum presidio. Cumque exercitus horum et hostium se circumspexissent, christiani genibus flexis Deum invocarunt, ut qui in aliis necessitatibus suis legem christianorum confirmaverat, in presenti bello, confractis viribus paganorum et diaboli, regnum Christi et æcclesiæ a mari usque ad mare usquequaque dilataret. Nec mora; clamantibus ad se Deus affuit, atque tantas audaciæ vires ministravit, ut qui eos in hostem currere videret, fontem aquæ vivæ sitientem cervum segrem adjudicaret; miro videlicet modo, cum in exercitu christiano non plus quam quinque milia equitum et 15000 peditum fuissent, et in exercitu hostium centum milia equitum et 400000 peditum esse potuissent. Tunc mirabilis in servis suis Deus apparuit, cum, antequam configerent, pro solo impetu eorum hanc multitudinem in fugam convertit, et omnia eorum arma diripuit, ita ut, si deinceps istis repugnare vellet, non haberent arma in quibus sperarent. De spoliis vero non est querendum quantum captum sit, ubi thesauri regis Babiloniæ occupati sunt. Ceciderunt ibi plus quam centum milia Marorum ¹⁰⁰⁸ gladio; timor autem illis tantus ¹⁰⁰⁹ erat, ut in porta civitatis ad 2000 suffocati sint; de his vero qui in mari interierunt non est numerus; spineta etiam ex ipsis multos obtinuerunt. Pugnabat certe orbis terrarum pro christianis. Et nisi spolia castrorum de ipsis multos detinuerunt, pauci de tanta multitudine hostium essent qui de bello renunciare potuissent. Pridie autem quam bellum fieret, multa milia camelorum et boum et ovium cepit exercitus. Cumque jussu principum populus hæc dimisisset ad pugnam progrediens, mirabile dictum! multas et mul-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ eorum A. ¹⁰⁰⁰ hæc A. semper. ¹⁰⁰⁰ hoc loco jam t. x. ut antiquior desinit in 1. ¹⁰⁰⁷ deest comperissent v. infra. ¹⁰⁰⁸ vel armorum adscriptis c. ¹⁰⁰⁹ illis t. illis e. c.

NOTE.

(278) Hæc brevis belli sacri narratio sumpta est ex epistola principum ad Paschalem II, quæ in An-

nalibus S. Dysiboli (quos vulgo Dodechino tribuunt) a. 1100 legitur.

tiplices turmas fecerunt cameli, similiter autem et boves et oves. Haec autem animalia ita comitabantur exercitum, ut cum stantibus starent, cum procedentibus procederent, cum currentibus currenter. Nubes etiam ab estu solis christianis defendebant et refrigerabant. Celebrata itaque victoria, reversus est exercitus Hierusalem, et relicto ibi duce Godefrido, Reginmunt comes Sancti Egidii, et Ruopterus comes Normannie, et Ruopterus comes Flandrie, Laodiciam reversi sunt; ibi classem Pisanorum et Boemundum invenerunt. Cumque archiepiscopus Pisanus Boemundum et alios cum eo discordantes concordare fecisset, Reginmuntus pro Deo et pro fratribus regredi disposuit; magna vero multitudo, ut supra dictum est, ad patriam remeare contendit; ceteri qui remanserunt, terra. Deo disponente, haecenus in pace obtinuerunt. Haec antea etiam in 1. scripta erant, ibique etiamnum usque nec Deum qui eius lineis subducta exstant; reliqua f. 184. sqq. scripta aut erasa sunt aut penitus folio exciso deleta.

A. D. MCXIX ¹⁰¹⁹ (279).

* 1 Heinrichus imperator natalem Domini Colonie celebravit; in epyphania vero Aquisgrani filium suum juniorem Heinrichum quintum regem fecit, reprobatum majore filio Chuonrado, quem prius coronavit. ...

* 1) E. 1. alia manu add. in marg.: Hillobolus abbas Sancti Johannis baptistae 10us ordinatus est, qui ordinem Hirsaugiensem instituit.

deest C.

Quae h. a. sequuntur desunt omnia C.

A. ita pergit: Post haec Bajoariam tendens, eundem filium, quem regem ¹⁰¹¹ constituit, his qui prius non affuerunt, ut regem illum haberent, compendavit. — Inter haec palatinus comes Ratpoto et patruelis ejus Oudalricus, quem multum divitem appellabant, defuncti sunt. — Imperator vero natalem apostolorum Babeberg agens, de conservanda fideliter pace multum obtestando commovit illarum partium principes, et ut latrocinantibus furtisque studentes absque retractione persequendo dampnarent, sub jurisjurandi sacramento constrinxit; advocatis quoque, ne sub se alios advocatos in depredationem populi et ecclesiarum constituerent, fudit interdixit; sed hoc preceptum, heu! parum convaluit, quia principes turmis militum carere nolentes, quas talibus maxime beneficiis sibi conciliaverunt, mox imperatore discedente, solito et antiquato more usi sunt. — Capta est Hierusalem a christianis Id. Julii, feria 6. — Chuonradus Trejectensis episcopus his diebus a suis occisus est. — Heremannus Coloniensis archiepiscopus obiit. — Urbanus papa obiit; cui Pascalis successit, adhuc vivente papa Wiperto, qui et Clemens.

A Chuonradus vero causam rebellionis suae paucis tantum sibi familiarissimis in regno detegens, assumpto quodam ex ordine ministerialium patris, aequo Chuonrado nomine, forti admodum et prudenti viro, per quasdam Italiae partes et nomen et dignitatem regis annis fere 9 obtinuit, tantum indolis suae per orbem Romanum diffundens interim olorem, ut nemo religiosus, nemo sapiens in ipso salutem ¹⁰¹¹ rei publicae constituendam fore dubitaret. Erat enim vir per omnia catholicus et apostolicae sedi subjectissimus, plus religioni quam fascibus vel armis deditus; fortitudine tamen et audacia satis et super instructus, lectioni quam lusus vacare malebat; miseris omnimodis, sed precipue militibus inopia strictis, compassione et misericordiae fructu proximus fiebat; nemini contemptum, nemini vim, nemini prejudicium intendens, omni personae omni-que conditioni fuit affabilis; indeque non immerito Deo et hominibus semper extitit amabilis. Celibatus pudorem perpetuo servare cum proposuisset, coactus tamen a suis filiam Ruotheri ducis Siciliae, famosissimi pene nostrorum temporum viri, duxit uxorem, cujus tam caste usus est conjunctione, ut vix crederetur eam unquam cognovisse. Legale ¹⁰¹³ illud preceptum *Turpitudinem patris tui non revelabis* (Levit. xviii, 7), itemque: *Honora patrem tuum* (Matth. xix, 19), murmur, quod per totum Romanum imperium patris sui mores laniabat, quodque ipsum sibi offensae patris ac suae ab illo discussio- nis causa extitit, auribus propriis nunquam patiebatur inferri, semper illum dominum suum et caesarem vel imperatorem cognominans; universos a palatio patris adventantes sub appellatione conservorum, licet infimos, sociali benivolentia tractans. Preter animi virtutes morumque compositionem corpore fuit apprime decorus ac statura procerus.

* Quae tamen turturina ¹⁰¹³ nihilominus predita fide secundos ultra detestabatur amplexus, adeo ut post ablatum tantum corpori suo caput, reliquum vitae suae tempus labori consecraverit sexagesimi fructus (280). in 1. scripta sed erasa sunt, jam non nisi liquoris chemici ope legenda; in 1^b. vero exstant.

Eodem anno Godefridus dux, Reginmuntus comes Sancti Egidii, Ruopterus comes Normannie, D Ruopterus comes Flandrensis, cum turmarum copiis quibus preerant multa usque Hierusalem difficultate pertingunt, quarto jam anno postquam in eandem militiam pro crucifixo sibi Christo tanti se bellatores sponte crucifixerunt. Reliqua enim multitudo, preter eos qui cum Boimundo Antiochie conseruerant

VARIAE LECTIONES.

¹⁰¹⁹ 4. 5. 10. addunt numeros 43. 16., quos omittit 1. ¹⁰¹¹ rege c. ¹⁰¹³ salutem r. p. 1. D1. salutem rem publicam 5. saltem rem publicam 6. 9. 10. 11. ¹⁰¹³ Supplendum cum C. a. 1101: Juxta legale illud.

¹⁰¹³ turturina 1^b.

NOTAE.

(279) Quae jam sequuntur, ab Ekkehardo post reditum ex itinere Hierosolymitano, iis quae antea scripserat (a. 1098. n. ¹⁰¹¹) deletis, adjecta sunt. Pauca tantum ex prioribus retinuit.

(280) Haec Ekkehardus delevit, cum vidua postea Balduino regi Hierosolymitano nupsisset; v. infra Hierosolymitam.

vel cum Baldewino Robas aderant, Laodiciæ Tyro- que remanserant, per diversas circumquaque regio- nes dispersi erant.

Quæ sequitur historia belli Hierosol. hoc loco deest D. E., qui singularem addunt narra- tionem et hoc loco cum C. hæc tantum exhi- bent: Eodem anno dominus noster Jesus Christus civitatem requiei suæ Hierusalem fidelibus suis aperuit, et eliminatis per magni- tudinem potentiae suæ paganorum spurciis, liberum christianæ devotionis ritum miseri- corditer inibi restauravit.

Hic de militiæ vel expeditionis ejusdem causa, non tam humanitas quam divinitus ordinata, fert ani- mus æstuans aliqua prescriptis adjicere, maxime ob imprudentium, immo impudentium quorundam re- dargutionem, qui vetusto semper errore contenti, novitatem hanc, jam senescenti et prope intereunti mundo pernecessariam, ore temerario presumunt reprehendere, ipsi epicureo more voluptatum latam ¹⁶¹⁶ quam artam divinæ servitutis viam amplectentes, appetitum mundi prudentiam, contemptum ejus stulticiam, hoc est carcerem patriam, tenebras lucem, malum bonum, mortem vitam, pro pudor! corde cecissimo considerantes ¹⁶¹⁷. Lenocinatur eis in hoc et audaciam hujusmodi subministrat depravata jam undique, sed maxime partibus in istis, rerum vertigo, ubi sapientia pre omnibus invis, virtus omnis est odiosa, religio despicitur, humilitas conculcatur, astutia primatum prestat, vicium amorem conciliat, crudelitas ¹⁶¹⁸ timorem, superbia imperat honorem. Nos autem in Domino tantum confidentes, nec pre- sentibus sed futuris inhiantes, ac licet spectatores pigri, fautores tamen benivoli, laudamus eosdem ¹⁶¹⁹ nostri temporis viros gloriosos, qui vicerunt regna mundi, qui relictis propter pium ovis centesimæ quesitorem conjugibus ac liberis, regnis et divitiis, posuerunt animas suas in manibus suis, zelo ze- lantes pro domino Deo exercituum, utraque condi- gne armati fortitudine, regis sui cælestis ineuntes servitium ¹⁶²⁰.

Tempore Heinrici III Romani, et Alexii Constan- tinopolitani principis, juxta presagium evangelicum surrexit undique gens contra gentem et regnum ad- versus regnum, et terræmotus magni erant per loca, et pestilentie et fames terroresque de cælo et signa magna; et quia jam in omnes gentes evangelica tuba ¹⁶²¹ justis iudicis adventum preconabatur, ecce etiam to- tum circumquaque mundum signa prophetata porten- dentem universalis æcclesia contemplantur. Jam Hiero- solima Sarraeenis civibus possessa, Babylonie (281), quæ nunc sedes est regni Ægyptii, serviebat, jam tenuis in ea christianæ professionis religio cotidiano se tributo redimebat. Bethlehem, domus panis an- gelorum, stabulum facta est armentorum, universæ-

A que circumcirca æcclesiæ per omnia ludibriis nu- meroso annorum c'rcuitu subjacebant paganorum. Orto interea bello sorte miserabili inter christia- nos orientales, id est Grecos et Armenios, Armenii, utpote regnis et numero pauciores, affines asciscunt sibi de Persia bellatores inclytæ famæ, Thurcos; quo- rum auxilio sedata juxta placitum suum seditione, di- miserunt eos ad propria, nimis allectos terrarum ipsa- rum copia et fertilitate. Quæ de re inito post annos aliquot consilio, emerserunt ab aquilonali plaga de terra Corrizana, quæ plus hominum quam victuum fertilis esse narratur, prescriptorum paganorum co- piæ multæ, quæ sub quatuor sultanis divisæ — sic enim satrapas suos nominare solent — uni tantum Persico imperatori pene divini cuius more subjecti, per Armeniam, indeque Capadociam totamque Ro- maniam atque Siriam diffusi sunt. Primo quippe Niceam, catholicæ quondam fidei turrim firmissi- mam, expugnant, trucidatis in ea christianis quos ceperant, Solomanum quendam de suis tyrannum cum presidii locant, universas circumquaque re- giones usque ad paludem sive sinum maris qui bra- chium sancti Georgii dicitur funditus devastantes, nulli animæ christianæ, nulli æcclesiæ vel monaste- rio, immo nec ipsis sanctorum inaginibus parcen- tes. — Vidimus enim et adhuc videre miserabile spectaculum est in semidirutis partium illarum ora- toris ipsam Salvatoris nostri ejusque gloriosissimæ genitricis sen quorumlibet electorum picturas, trun- catis naribus vel auribus, manibus vel pedibus, de- solatarum æcclesiarum quodammodo luctum visibi- liter pretendere, divinique iudicii super se vigilan- tem virgam plagis quasi semper recentibus ostentare. His te gladiis, o nobilissima Constantinopolis, nec regis tui tutavit milleformis astutia, nec civium populositas innumera; non te frequentia nundina- rum vel infinita congeries auri redemit; non te Waringorum, non te Thurecopolorum tuorum vel Pincinatorum classiumve multitudo defendit; solum tibi stagni predicti intersticiū presidio fuit, immo sola te Creatoris operatio munivit. Subjacet furo- ribus istis prepotens quondam Antiochia, et ne mul- tis morer, dextras dederunt tota simul Siria atque Palestina. — Igitur terra repromissionis subacta, mater nostræ redemptionis ac fidei Hierusalem du- plici captivitatis iugo gravatur; solamen tamen erat utique perparvulum, quod opprimentium se Sarra- cenorum Thurcis multo turpior plebs æqua sorte multatur. Posito inibi sultano militibusque nume- rosis, ad instaurandum antemurale ¹⁶²², quod hacten- us cernitur, aliave quælibet ædificia, destruantur illa quæ extra civitatem erant monasteria; Domum vero sepulchrum questus dumtaxat gratia inteme-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶¹⁶ potius latam scribi voluisse videtur: tam latam falso suppl. 5. ¹⁶¹⁸ ecc. prave discernentes H. ¹⁶¹⁷ extorquet addit H. ¹⁶¹⁹ l. alios quosdam H. ¹⁶²⁰ 5. addit rubram: De profectione hierosolim- tana. ¹⁶²² murale corr. antemurale 1.

NOTÆ.

(281) I. e. Cairo.

ratum relinquitur; templum Domini famosissimum A se triumphaturum. Mira autem et inestimabili divinitatis dispensatione tot Christi membra, linguis, tribubus et nationibus differentia, subito in unum Christi caritate conglutinati coalescunt corpus, uno omnes Christo rege, sed singulis singulae gentes procuratae ducibus, Gotefrido scilicet Lotharingensi suisque fratribus Baldewino et Eustatio, Ruoperto Flandrensi, item Ruoperto Normannico, Regimundo comite de Sancto Egidio, Hugone fratre Philippi regis Galliae, ceterisque ejusdem industriae, nobilitatis atque fortitudinis bellatoribus. Quibus omnibus venerandae sanctitatis et sapientiae virum, Hademarum episcopum (284), praefatus apostolicus praefecit; cui et ligandi solvendique potestatem, a beato Petro Romanae sedi hereditatam, sua vice semper exercendam concessit, insignitumque caelestis militiae stigmatibus exercitum apostolica benedictione consignans, conducto ab universis tempore profectionis, ipse cum non modica ejusdem expeditionis turba Italiam rediit.

Cum ergo victores idem nunc armis, ut res poscebat, insudarent, nunc lusibus ac deliciis, utpote a glarea jejuna in terram maxime fructiferam transplantati, sibi melius indulgerent, in illorum servitio quae tormenta, quas cruces, quasve per omnia miseriae superstites christicolae paterentur, vix cuilibet inexperto credibile est; per legationes tamen B frequentissimas¹⁰³¹ et epistolas, etiam a nobis visas, universalem ecclesiam ecclesiae Hierosolimitanae in presidium lugubriter inclamantes, adverti facile potest. Predictus etiam Alexius imperator Constantinopolitanus super eisdem barbaris predonibus, per majorem jam regni sui partem diffusis, non paucas epistolas Urbano papae direxit, quibus in defensionem orientalium ecclesiarum se non sufficere deploavit obtestans, totum, si fieri posset, occidentem, qui jam ex integro christiana professione censeretur, sibi in adiutorium advocari, promittens per se cuncta necessaria praeliaturis terra marique ministrari.

Inde commotus apostolicus et omnis ecclesia Romana¹⁰³², generale concilium in Hispania confinio (282) vel¹⁰³³, ut quidam dicunt, Parisii congregari fecit (an. 1095); quo etiam ipse laborioso nimis itinere perveniens, innumeris qui ibidem convenerant populi diversorumque regnorum legatis universa quae prescripta sunt et multo ampliora ore facundissimo declamavit. — Mox tot milibus in lacrimis resolutis, variarum quoque linguarum planctibus in altum levatis, in hoc eis doctor egregius remissionem omnium condonat peccatorum, si, renunciatum omnibus quae possidebant, crucem post Christum unanimiter portantes, periclitantibus conchristianis ferrent auxilium. Qua sponione arrectis animis omnium, designata sunt ad praesens in Domini miliciam circiter 100000 virorum, ex Aquitania se licet atque Normannia, Anglia, Scotia et Hibernia, Britannia, Galicia¹⁰³⁴, Wasconia, Gallia, Flandria, Lotharingia, ceterisque gentibus christianis, quarum nunc minime occurrunt vocabula. Crucis signaculum in vestibus idem vere crucifer exercitus ob mortificationis praeferebat commonitorium, credens in hoc, juxta visionem Magno quondam Constantino revelatam (283), ab inimicis crucis Christi

Legatis denique singulis ad propria reversis pervagata eis citraque mox orbem cunctum haec fama commovit; insuper, quod dictu mirabile est, ipsum oceani limitem velocitate consueta supervolans, insularum etiam classibus maria ipsa in caelestis regis miliciam redundare fecit. Nam, ut verissimo comperimus, tam ignotos effudit oceanus populos, cujus non dicam mores et habitus, sed ne loquamur quisquam hujus litoris habitator vel de ipsis marinariis agnosceret; rursusque alios, quibus nihil C praeter panem et aquam in usu victus esset; itemque quosdam, quibus argentum pro ferro in omnibus suis utensilibus esset. Hinc et undecumque augebatur cotidie circumcirca signatorum numerus, et ut prelibavimus, in hujusmodi expeditionem totus fervet, totus concutitur vel potius transformari videbatur mundus.

Francigenis occidentalibus facile persuaderi poterat sua rura relinquere; nam Gallias per annos aliquot nunc seditio civilis, nunc fames, nunc mortalitas nimis afflixerat, postremo plaga illa, quae circa Nivalensem sanctae Gertrudis ecclesiam (283) orta est, usque ad vitae desperationem terruerat. Erat autem hujusmodi. Tactus quiaquam igne invisibili, quacumque corporis parte, tam diu sensibili, immo D incomparabili tormento etiam inremediabiliter ardebat, quousque vel spiritum cum cruciatu vel cruciatum cum ipso tacto membro amitteret. Testantur hoc hactenus nonnulli, manibus vel pedibus hac pena truncati. Reliquarum nationum plebes vel personae aliae, praeter apostolicum edictum prophetis quibusdam inter se nuper exortis seu signis caelestibus ac revelationibus ad terram se¹⁰³⁵ repromis-

VARIAE LECTIONES.

¹⁰³¹ l. assiduas et ep. frequentissimas 5. ¹⁰³² eccles. a anno dominicae incarn. mill. XC^o. VI°. g. H. ¹⁰³³ v. u. q. d. P. in margine l. superscripta D. desunt 1°. H. ¹⁰³⁴ galicia 1°. ¹⁰³⁵ superscr. l.

NOTAE.

(282) Claro monte.
(283) V. supra.

(284) Pomeissem.
(285) Nivelles.

sionis vocatas, aliae se quibusvis incommutatibus ad talia vota compulsos fatebantur; magna quippe pars eorum cum conjugibus ac prole totaque re familiari onusti proficiscebantur. Orientalibus autem Francis, Saxonibus et Thuringis, Bajoariis et Alamannis hæc bucina minime insonuit, propter illud maxime scisma quod inter regnum et sacerdotium a tempore Alexandri papæ usque hodie tam nos Romanis quam Romanos nobis invisos et infestos jam, heu! confirmavit. Inde est quod omnis pene populus Theutonicus in principio protectionis hujus causam ignorantes, per terram suam transeuntes tot legiones equitum, tot turmas peditum totque catervas rusticorum, feminarum ac parvulorum, quasi inaudita stulticia delirantes subsannabant, utpote qui pro certis incerta captantes, terram nativitat's vane relinquerent, terram repromissionis incertam certo discrimine appetentes, renunciarent facultatibus propriis, inhiarent alienis. Sed quamvis nostra gens cæteris multo sit insolentior, respectu tamen miserationis divinæ inclinatur tandem ad ¹⁰⁹⁶ verbum ejusdem renunciationis furor Theutonicus, a commementum scilicet turbis rem ad integrum eductus.

Præterea signum in sole quod prescriptum est (286) visum (an. 1096), multaque quæ tam in aere quam in terris portenta apparuerunt, ad hujusmodi exercitia non paucos antea torpidos excitaverunt. E quibus aliqua hic interseri duximus utilissimum, cuncta vero longissimum. Nam et nos comitem in plaga meridiana stantem suumque splendorem in obliquum gladii more protendentem tunc circa Nonas Octobris vidimus; anno vero post hæc tercio stellam aliam in oriente locum suum longe interstitio salubris mutantem 6 Kal. Mart. ¹⁰⁹⁷ conspeximus (an. 1098?); nubes quoque sanguineas tam ab occidente quam ab oriente surgentes sibi invicem in cæli centro concurrentes; rursumque mediis fere noctibus a septentrione igneos exurgere splendores; plerumque etiam faculas per aerem volitantes vidisse nos, testibus plerisque comprobamus. Non multo ante hos annos quidam venerabilis vite presbiter, nomine Suiggerus, cujusdam diei hora fere nona duos equites conspexit concurrentes in aere, diuque concertantes, alterum, qui et crucem non modicam ferebat, qua percutere videbatur, in altero victorem existere. Eodem tempore G. presbiter, qui nunc sub monachica professione nobiscum pro primogenitis asini (Exod. xiii, 43) debitum ovinum Christo persolvit, hora quadam meridiana cum duobus comitibus in silva deambulans, gladium miræ longitudinis venti vertigine, ignotum unde levaretur, in sublime deferri vidit, et quousque visum altitudo celaret, tam fragorem auribus quam metallum oculis discrevit. Referebant aliqui qui in equo-

rum pastibus vigilabant, civitatis se speciem in aere vidisse, diversas etiam turbas diversis ad eam partibus tam equestri quam pedestri itinere properantes perspexisse. Nonnulli etiam crucis signaculum sibi in frontibus vel restibus sive in quolibet corporis loco divinitus impressum ostendebant, ipsoque se stigmate ad eandem Domini militiam prescriptos credebant. — Item aliis subita mentis mutatione punctis vel visione nocturna edoctis, predia resque familiares distrahere signumque mortificationis vestibus assuere placuit; et in his omnibus ultra quam credi potest catervatim currentibus ad ecclesias populis, novo ritu gladios cum fustibus et capsellis sacerdotiales benedictio dispersit. Quid referam, temporibus ipsis mulierem quandam duobus annis continuis impregnata, tandemque dirupto utero, filium loquentem fudisse; itemque infantulum per omnia bimembrem, alterum vero capite bino, agnellos quoque aliquos binis capitibus exortos fuisse; pullos etiam equarum dentes majores, quos equinos vulgo appellamus quosque nonnisi trimis caballis natura concedit, in ipso partu protulisse?

His et hujusmodi signis tota creatura in Creatoris se militiam cohortante, nil moratur inimicus ille, cæteris etiam dormientibus semper pervigil, bono illi semini zizania sua superseminare, pseudoprophetas suscitare, Dominicis exercitiis falsos fratres et inhonestas femine sexus personas sub specie religionis intermiscere; sicque per aliorum hypocrisin atque mendacia, per aliorum vero nefarias pollutiones Christi greges adeo turpantur, ut juxta boni pastoris vaticinium etiam electi in errorem ducerentur (Matth. xxiv, 24). Inde fabulosum illud confictum est de Karolo Magno quasi de mortuis in id ipsum resuscitato et alio nescio quo nihilominus redivo, fribolum quoque illud de anseris quasi dominam suam deducente, multaque id genus. Idem tamen seductores, quemadmodum singuli suis a fructibus sint cogniti, quomodo veste sub ovina lupi sint denotati, hi potissime qui ex illis adhuc supersunt licet ut ¹⁰⁹⁹ perquirantur; scilicet quo portu juxta promissum suum absque navigio mare transierint, quibus præliis vel locis multos paganos pa. va manu straverint, quas eorum munitiones ilico ceperrint, quæ postremo parte murorum Hierusalem castra posuerint, et cætera; nihilque habentes quid respondeant, tam de oblationibus fidelium per hypocrisin susceptis quam de cesis ob rapinam quas seduxerant turbis, propriaque maxime ¹⁰⁹⁹ apostasia, necesse est ut pœnitentiam agere cogantur.

Nam, ut preliatum est (287), plebs Folcmarum per Boemiam sequens, cum apud Nitram Pannoniæ civitatem seditione concitata, partim captivitate,

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁹⁹ i. ad e corr. 1. ¹⁰⁹⁷ VI. Kl. Mr. superscr. 1. ¹⁰⁹⁸ superscr. 1. ¹⁰⁹⁹ maxima corr. maxime 1.

NOTÆ.

(286) Supra a. 1096.

(287) Supra a. 1096.

Partim ferro disperisset, paucissimi qui remanescant adhuc testari solent, quod crucis signum super se caelitus apparens, ab imminente eis neco liberasset. Gotescaulus vero, non verus sed falsus Dei servus, postquam non sine damno orientalis Noricæ Ungariam sum suis intravit, ammiranda falsæ religionis specie munitionem in arce quadam (388) constituere, et in ipsis locatis presidiiis, per reliquum vulgus Pannonias circumcirca vastare cepit. Quo nimirum oppido ab indigenis sine dilatione capto, turba multa trucidata atque captivata, grex reliquus dispersus, ipseque mercennarius, non pastor, turpius fugatus est. — Surrexit etiam diebus ipsis quidam vir militaris, comes tamen partium illarum quæ circa Renum sunt, Emicho nomine, dudum tyrannica conversatione nimis infamis, tunc vero velut alter Saulus revelationibus, ut fatebatur, divinis in huiusmodi religionem advocatus, fere 12000 signatorum sibi usurpans ducatum; qui nimirum per civitates Reni, Moeni quoque atque Danubii deducti, execrabilem Judeorum quicumque repertam plebem, zelo Christianitatis etiam in hoc deservientes, aut omnino delere aut etiam intra ecclesiæ satagebant compellere sinum. — Ad confinia quoque Pannoniarum innumeris jam utriusque sexus copiis cum pervenissent multiplicati, regnum ipsum, quod scilicet partim paludibus, partim silvis cingitur, per obfirmata presidia vetantur ingredi; fama quippe Colomanni regis jam perculerat ¹⁰⁰⁰ aures, inter paganorum et Ungariorum necem nihil apud Teutonicas differre mentes. Qua de re munitionem Misenburg per sex hebdomadas expugnantes, plura inibi patiuntur incommoda; inter quæ etiam, quis illorum sub nomine regis Pannoniarum potiretur terris, civili stultissimaque quatiuntur discordia. — Itaque obpugnatione insudantes ultima, jam muris interruptis, jam fugientibus oppidanis, jamque indigenarum exercitu vastante propria flammis, miro Dei omnipotentis nutu victor peregrinorum exercitus terga nihilominus vertit; relictisque suppellectilibus ¹⁰⁰¹, nil quisque præter miseram animam emolumenti reportavit. Sic nimirum, sic nostræ gentis homines zelum Dei, sed non secundum scientiam (Rom. x, 2) Dei habentes, quippe qui in militia, quam in liberandis Christianis Christus providerat, alios vicissim Christianos persequi ceperant, miseratione divina fraterno sanguine repressi, Ungarii quoque liberati sunt; hæcque est causa, qua quidam simpliciores fratres, utpote rem ignorantes, scandalizati, totum huius professionis conatum vanum atque sribolum, ipsi

animis preproperi iudices; interpretati sunt. Paleis ¹⁰⁰² tamen ex area dominica huiusmodi ventilabro decussis, vidimus grana triticea naturalis soliditatis gravitate perdurantia, Gotefridum scilicet cæterosque prenomatos vere Dominicæ militiæ duces, cum suis singuli super omnem stellarum dispositionem speciosis castris ab universis quas pertransibant gentium principibus pacem ac favorem, humilitatis atque karitatis exemplo, ut vere Christi discipuli, consequentes, donec diversis itinerum ¹⁰⁰³ difficultatibus Bulgaria permeata, Constantinopolitanas attigerant arces.

Legimus Iherosolimæ libellum, a loco presenti totam huius hystoriæ seriem diligentissime prosequentem plurimosque populi Dei per triennium labores in capte Hierusalem letissima victoria concludentem. Quapropter nos hinc jam pauca de pluribus assignamus, videlicet, quod fictis omnino beneficiis Alexius imperator tantos sibi heroas amicaverit, postea vero sacramentis extortis de regno suo vim inferrent, constrinxerit (an. 1096-1097); quamvis constet, quod, dum moram ibidem primæ quæque ¹⁰⁰⁴ cohortes alias adventantes expectant facerent, dolis eos interfecisset, nisi Gotefridi ducis solertia super gregem Domini cautius vigilasset. Testantur seditionem ipsam suburlana quæ tunc destruxit, pons quem expugnavit. Quid multa? Per duorum fere mensium spacium novitios in dies suscepit exercitus Bizantium, et quibus tandem absque vulgi, parvulorum ac mulierum incredibili multitudine, recensita sunt 300000 pugnantorum. Porro cohortes Petrum secutæ, jussu Alexii dudum transpositæ, paganis fuerant jam ludibrio factæ.

Motis itaque castris, Niceam applicuerunt (Mat), quam fugato predicto Solomano principe expugnantem (Jun.), captam imperatoris presidii tradunt; sic enim sacramenta firmaverant ut urbes quasque suo imperio detractas pristinae ditioni, si vincerent, redderent, ipsique vicissim tam armis quam stipendiis regiis infra metam eandem se foveri non dubitarent. Inde per regnum Constantini, terram utique opulentissimam, progredientes, mare cōtingunt Ruscie. Sicque, ut epistola docet a Ruoperto comite delata (289), cum tanta alimentorum abundantia militam suam Christus deduxit, ut aries nummo hosque siclo venisset. Præterea, inquit, quoties reges vel principes Sarracenorum consurrexerunt in nos, Deo volente, facile victi et conculcati sunt. Ob hæc itaque feliciter acta quia quidam intumuerant, opposuit eis Deus Antiochiam

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ premonuerat II. perculerat in margine add. vel premonuerat I. idem superscr. 5. v. p. desunt 4. vel premonuerat (corr. velut premonuerat) jam perculerat 6. idem corr. vel premonuerat 9c. p. vel premonuerat 10. ¹⁰⁰¹ suppellectilibus corr. supp. 1. ¹⁰⁰² Paleis et huiusmodi — duces cum suis e corr. partim in loco raso partim in marg. 1. ¹⁰⁰³ e corr. 4. ¹⁰⁰⁴ superscr. 1.

NOTÆ.

(388) Cf. Sybel. Gesch. d. ersten Kreuzzuges p. 247, qui hanc Ekkehardi narrationem ubique fere bene illustravit.

(289) V. hanc jam supra not. 278, allatam in

Ann. S. Dysibodi a. 1100; Ekkehardus vero omnia 55 usque fidelibus celebratur col. 974, ex hac retinuit.

(Octob.), urbem ¹³²⁸ humanis viribus inexpugnabilem, ubi per novem menses eos detentos in obsidione ejusdem ita humiliavit, ut omnis superbiam illorum tumor desideret. Igitur eis sic humiliatis, ut in toto exercitu vix centum equi boni reperirentur, aperuit illis Deus copiam suae benedictionis et misericordiae, et induxit eos in civitatem, atque Turcos et omnia eorum potestati horum tradidit (an. 1098, Jun.). — Cumque et haec quasi viribus suis acquisita obtinerent, nec Deum, qui haec contulerat, digne magnificarent, tanta Sarracenorum multitudine obsessi sunt, ut de civitate nullus ex tanta turba egredi auderet. Preterea fames in civitate ita convaluerat, ut vix ab inhumanis ¹³²⁸ dapibus se aliqui continerent. Longum est enarrare miseriae quae in civitate fuere. Respicens autem Dominus populum, quem tam diu flagellaverat, benigne consolatur, ac primo quasi pro satisfactione tribulationis lanceam suam, qua in cruce vulneratus est, munus non visum a tempore apostolorum, pignus victoriae illis obtulit; deinde corda illorum adeo animavit, ut etiam quibus egritudo vel fames ambulandi vires denegaverat, arma sumendi et viriliter contra hostes dimicandi virtutem infunderet. — Triumphatis itaque hostibus (Jun. 28), cum fame et tedio exercitus descenderet Antiochia, maxime propter discordias principum, in Syriam profecti, Barram et Marram, urbes Sarracenorum, expugnaverunt, et castella regionis obtinuerunt (Nov.). Ubi cum moram disposuissent, tanta fames in exercitu fuit, ut corpora Sarracenorum jam futentium a populo Christiano comesta sint. Inde cum divino nutu in interiora Hispaniae (289 *) progredierentur (an. 1098), largissimam atque misericordem et victoriosissimam manum omnipotentis Patris secum habuerunt. Etenim cives et castellani regionis illius quam procedebant, ad eos cum multis donariis legatos premittebant, parati servire et oppida sua reddere. Sed quia exercitus non multus erat et in Hierusalem unanimiter festinabant, acceptis securitatibus, tributarios eos fecerunt, quippe cum una de multis civitatibus, quae in maritimis illis sunt, plures homines haberet, quam in exercitu Christiano fuissent. Cumque auditum esset Antiochiae atque Laodiciae et Rohas, quia manus Domini esset cum eis, plures de exercitu qui ibi remanserant consecuti eos sunt apud Tyrum. Sic itaque Deo conviatiore et cooperatore usque ad Hierusalem pervenerunt. Cujus in obsidione cum laborarent, maxime propter aquae inopiam: habito concilio, episcopi et principes circinandum esse civitatem nudis pedibus predicabant, ut ille, qui pro nobis in humilitate eam ingressus est, per humilitatem istorum pro se ad iudicium de suis hostibus faciendum

A illis eam aperiret. Placatus itaque hac humilitate ¹³²⁹ Dominus, octavo post humiliationem illorum die civitatem eis tradidit (an. 1099, Jul. 15), eo videlicet die quo primitiva ecclesia inde abjecta fuit, cum festum de dispersione apostolorum a multis fidelibus celebratur.

Inter haec minime pretereundum videtur, quod, dum exercitus in obsidione Antiochiae moraretur, pavore percussis universis per orientem nationibus, discurrentibus ab omni parte orbis terrarum missis et exploratoribus, aliis pacem, aliis bella machinantibus, etiam Babylonici regis legati conventui principum se presentes exhibent, inter alia pollicentes, si victi Antiochenis etiam Thurcos de Hierosolima pepulerint, dominum suum fratrem et amicum cum universis Sarracenis habeant; ut enim prescriptum est, Judeam cum Hierusalem totaque Palestina jam olim Thurci Sarracenis abstulerant. Hac de causa securitate accepta, non pauci lectissimorum militum Babyloniam diriguntur, quorum fortitudine, proceritate, habitu et incessu omnique elegantia attoniti barbari, Francos — sic enim universos occidentales populos nominare solent — plus quam homines, id est deos, esse fatebantur, affirmantes, omnino non esse mirum, quod hujusmodi bellatores totum affectarent sibi subjicere mundum. — Initio denique consilio, rex Babyloniae Hierusalem obsidet, ostensisque legatis, Francis se federatum affirmat, quorum gladiis, si sibi civitatem non traderent, ipsos tradendos minit. His itaque dolis rex barbarus non suo sed Francorum timore civitatem receptam, dimissis cum suis omnibus Thurcis, omni conatu machinis atque militibus contra Christianorum adventum premunivit; sicque factum est ut Hierusalem bis uno caperetur anno, primo a Sarracenis, dein a Francis.

De (290) hostibus vero ibi repertis quid actum sit, si quis nosse querit, sciat, quia in porticu quae dicitur Salomonis et in templo ejus victores equitabant in sanguine Sarracenorum usque ad genua equorum. Deinde cum ordinatum esset, qui civitatem retinere deberent, et alii amore patriae et pietate parentum suorum redire voluissent, nuntiatum est eis, quod rex Babyloniorum Ascalonam venisset cum innumerabili multitudine paganorum, ducturus Francos qui Hierosolimis erant in captivitatem et expugnaturus Antiochiam, sicut ipse dixerat; aliter autem Dominus de his statuerat. Itaque cum in veritate comperissent hi qui Hierosolimis erant, exercitum Babyloniorum Ascalone esse, contenderunt obviam illis, relictis sarcinis et infirmis suis in Hierusalem cum presidio. Cumque hostium exercitum ¹³²⁸ conspexissent innumerabilem (Aug. 14), genibus flexis Deum invocaverunt,

VARIÆ LECTIONES.

¹³²⁸ u. a. corr. a u f. ¹³²⁸ ut vix ab i. d. se a. e. e corr. f. humanis D. ¹³²⁷ satisfactione S. ¹³²⁸ multitudinem 1b. 5. 9c.

NOTE.

(289 *) Pars Syriae.

(290) Quae sequuntur — in pace obtinuerunt ex priora narratione (col. 961, n. ***) Ekkehardus retinuit.

ut qui in aliis sibi necessitatibus semper affuerat, A in presenti bello, contractis viribus paganorum et diaboli, regnum Christi, et ecclesiae a mari usque ad mare usquequaque dilataret. Nec mora; clamantibus ad se Deus affuit, atque tantas audacie vires ministravit, ut qui eos in hostem currere videret, fontem aquae vivae sitientem cervum segnem adjudicaret; miro videlicet modo, cum in exercitu Christiano non plus quam quinque milia equitum et 15,000 peditum fuissent et in exercitu hostium centum milia equitum et 400,000 peditum esse potuissent. Tunc mirabilis in servis suis Deus apparuit, cum, antequam confligerent, pro solo impetu eorum hanc multitudinem in fugam convertit, et omnia eorum arma diripuit, ita ut, si deinceps istis repugnare vellet, non haberent arma in quibus sperarent. — De spolis vero non est querendum quantum captum sit, ubi thesauri regis Babylonie occupati sunt. Ceciderunt ibi plus quam centum milia Manorum gladio; timor autem illis tantus erat, ut in porta civitatis ad duo milia suffocati sint; de his vero qui in mari interierunt non est numerus; spineta etiam ex ipsis multos obtinuerunt. Pugnat certe orbis terrarum pro Christianis. Et nisi spolia castrorum de ipsis multos detinuissent, pauci de tanta multitudine hostium essent qui de bello renunciare potuissent. — Pridie autem quam bellum fieret multa milia camelorum et bovum et ovium cepit exercitus. Cumque jussu principum populus haec dimisisset, pugnam progrediens, mirabile dictu, multas¹⁰⁰⁰ et multiplices turmas fecerunt cameli¹⁰⁰¹, similiter autem et boves et oves. Haec autem animalia ita comitabantur exercitum, ut cum stantibus starent, cum procedentibus procederent, cum currentibus current. — Nubes etiam ab aestu solis Christianos defendebant¹⁰⁰² et refrigerabant. — Celebrata itaque victoria, reversus est exercitus Hierusalem, et relictio ibi duce Gotefrido, Reginmund comes Sancti Egidii¹⁰⁰³ et Ruotpertus comes Normanniae et Ruotpertus comes Flandriae Laodiciam reversi sunt; ibi classem Pisanorum et Boimundum¹⁰⁰⁴ invenerunt. Cumque archiepiscopus Pisanus¹⁰⁰⁵ Boimundum et alios cum eo discordantes concordare fecisset¹⁰⁰⁶, Reginmundus pro Deo et pro fratribus regredi disposuit; magna vero multitudo, ut supra dictum est, ad patriam remeare contendit; ceteri qui remanserunt, terram Deo disponente, hactenus in pace obtinuerunt.

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ multas et *desunt* H. ¹⁰⁰¹ f. eadem animalia et cum. ex. ita in eum. c. c. et cum st. st. D. H. ¹⁰⁰² defendebat et refrigerabat D. H. ¹⁰⁰³ Reginmund et S. Egidio comes et R. c. Fl. et R. c. Norm. D. H. ¹⁰⁰⁴ B. cum suis D. H., *qui addunt*: Non modica quippe multitudo preter eos qui cum eodem B. Antiochia considerant vel cum Baldewino Rohas abierant Tyroque remanserant ac per diversas circumquaque regiones dispersi fuerant, ibidem conventum faciebant. ¹⁰⁰⁵ Pisanus dudum discordantes D. H. ¹⁰⁰⁶ fecisset, maxima multitudo reparari contendit. Gotefridus vero, ut dictum est, populo qui Hierosolimam remanserant (remanserant Hl.) preluit. *igitur idem dux magnanimus D. H.* ¹⁰⁰⁷ manus recens hujus vocabuli loco dirutas scripsit 1. ¹⁰⁰⁸ hic solium excidit 1. ¹⁰⁰⁹ cabellariis 9c. ¹⁰¹⁰ rapato 6. rappoto 4. ¹⁰¹¹ deest 4. ¹⁰¹² enim D1. ¹⁰¹³ ita 4 D. — A. habent E. 5. 6. 7. 9c. Agn. 1b. Agnes 10. Agne 11. ¹⁰¹⁴ ex hac *desunt* 4. ¹⁰¹⁵ reinherum 4. reginherum 10. 11. ¹⁰¹⁶ n. r. *desunt* D1. ¹⁰¹⁷ regnum E2. ¹⁰¹⁸ alii 5. 6. 9c. 10. ¹⁰¹⁹ appellaverunt 4

NOTÆ.

(291) I. e. Germanice.

(292) A. 1095. Cf. Bernoldum h. a. et Mansi XX. p. 801 sqq.

Dux quoque magnanimus et cui vix quisquam in religione comparabilis invenitur, parva licet manu sultus, magna quaque cepit in Domino attemptare, reliquias gentilium quacumque remanentes persequi, presidia locis opportunis instituere, Joppen diu destructam portumque ibi jam diu desolatum renovare, ecclesias clerumque¹⁰⁰⁴, quantum potuit, reparare, cœnobitas alibi congregare, doraria multa tam monasteriis quam hospitali, quod nunquam defecerat in Hierusalem, devotissime conferre. Pacem firmissimam cum Ascalonitis atque Damascenis gratia commerciorum habuit, nostræ (291) gentis milites pre cunctis¹⁰⁰⁷ bellatoribus honoravit, feritatemque illorum suavissima urbanitate Gallicis caballariis¹⁰⁰⁸ commendans, invidiam, quæ inter utroque naturaliter quodammodo versatur, per innatam sibi utriusque lingue peritiam, mitigavit.

Hoc anno Chuoanradus* Trajectensis episcopus a suis occisus est. Herimannus Coloniensis episcopus obiit; cui Fridericus successit. — Rapoto¹⁰⁰⁹ palatinus comes et Oudalricus comes, patruelis ejus, quem multum divitem dicebant, defuncti sunt. Dum enim imperator cum principibus colloquium Ratisponæ haberet (April.), mortalitas subito exorta pre-nominatos duos¹⁰¹⁰ magnates, de inferioribus vero quam plures, absumpsit, per civitates quoque atque regiones non modicam vulgi stragem fecit. Fames etiam improvisa multis locis invaluit

* Hic pergit historia in C. D. E.

Urbanus papa obiit (Jul. 29). Hic super ecclesiarum hactenus heu! manente commotione concilia multa congregavit, multa etiam¹⁰¹¹ decreta promulgavit; inter¹⁰¹² quæ etiam, convocatis ad Placentinam civitatem 200 fere Patribus (292), Heinricum imperatorem tam a se quam a predecessoribus suis communionem privatum declaravit; maxime regina Adelheit¹⁰¹³, ipsius cæsaris uxore, astante multaque nefanda in illum ad aures totius synodi testificante. Sed antequam ex hac¹⁰¹⁴ vita migraret, spiritu instructus divino, Rainerum¹⁰¹⁵ cardinalem de Sancto Clemente, sanctæ conversationis et boni testimonii abbatem, nobilem Romanum¹⁰¹⁶, designavit in regimen¹⁰¹⁷ apostolicum eligendum; quem etiam revelationibus aliis¹⁰¹⁸ insuper denotatum, universa Romana ecclesia pastorem sibi consecrat, licet invitum, Paschalem appellans eum¹⁰¹⁹.

* h. h. m. *desunt* C.

** inter — testificante *desunt* C.

A. 1009 D. MC.

Sab⁹ Godefrido duce, Hierosolimitanam ecclesiam defensante, conventus ingens factus est in Hierusalem, ab omnibus qui sunt in oriente Christianis, maximeque qui vel Antiochiæ vel in Syria, Rohas vel Palestina resederant peregrinis, in tantum ut in ipsis nativitate Dominicæ festis quam plures regionibus adjacentibus 1009 consecrantur 1001 episcopi, versis in hystorias visibiles catenus mysticis prophetiis : *Surge 1009 illuminare, Hierusalem (Isa. LX, 1); et : Lætare, Hierusalem, et diem festum agite omnes qui diligitis eam (Isa. LXVI, 10)*, etc. — Incalescente post hæc æstate, corrumpitur per Palestinam aer cadaverum fœtore. Sunt etiam qui dicant fontes a barbaris infectos veneno vel cisternas occisorum sanie; unde exorta pestilentia multos ex nostris, utpote sub aere peregrino militantes, occidit; inter quos ipsum totius ecclesiæ catholicæ lacrimis plangendum Godefridum populo Dei, quem 1009 paterna sollicitudine curabat, materna pietate fovebat, nimis imature subtrahit. Uno tantum 1009 anno populo Dei prefiit, languore superatus productio, 15 Kalend. Augusti plenam fide bonisque operibus presentem in Christo vitam finivit. Exceptis sive 1009 tacitis cunctis quibus pollebat virtutibus, tanta se mansuetudine conjunxerat tam indigenis quam peregrinis 1009, ut vix adverteretur Franciscæ 1007 plus plangeretur quam Syris vel Grecis. Ante montem Calvarie, in vestibulo Golgothanæ ecclesiæ extat ejus mausoleum, lapide Pario constructum.

Sub — damno dilatavit. *hoc loco desunt D. E.* — A. *hec tantum habet* : Heinricus imperator natalem Domini Spiræ celebravit, et in Epiphania Fridericum Babenbergensem canonicum, adhuc adolescentem, Colonie archiepiscopum designavit. Qui ordinatus est in festivitate sancti Martini die Dominica. — Wiggbertus papa, qui et Clemens dictus est, obiit.

** erant C.

*** Exceptis — Grecis. *desunt C.*

Hoc tempore Balduinus 1009 comes in Rohas 1009, quæ est civitas inclita, immo regio 1079 et pars Armeniæ, consederat, principatum jam gentis illius consecutus, defuncto scilicet interim grandævo seniore illo Christianissimo, qui se ab Antiochia sibi in propugnatorem asceverat multaque prælia naviter 1071 gerentem etiam in filium et heredem adoptaverat. A diebus quippe antiquis semper impugnata, nunquam manum dederat urbs illa ampla paganis, eo quod muris ultra humani operis qualitatem armis, fluvio quoque intra ebulliente, omni etiam situ naturali populique et victum muniatur

A fertilitate. Non est operis hujus vel temporis litteris tradere, quoties ibidem parva manu vir predictus grandem multitudinem barbarorum straverit, nonnunquam etiam 1079 victus vicerit : amisso exercitu alium ab Antiochiæ obsidio conduxerit, postremo falso sibi fœderati ejusdam Thurci, Balduc nomine, dolis semet expedierit ipsunquæ comprehensum necaverit; quæ 1079 omnia scribere volentem prius tempus deseret quam materia. Auditio tamen obitu fratris Godefridi, Balduvino juniore, cognato suo, civitatem et populum committit, ipseque cum trecentis fere viris Hierosolimam tendit, insidiantium sibi paganorum milia delusit, congregit, vicit, onustusque spoliis cum triumpho Hierusalem intravit (Nov.). Rogatus et collaudatus ab omnibus, ut princeps esset eorum 1079 consensit; nec multo post inclinans caput suum super Domini sepulchri tumbam, ipsius se servituti perpetualiter subjungavit. Post hæc quo major paganis Christianorum 1079 timor incuteretur, die pentecostes 1079 per legatam apostolicæ sedis accepta 1077 regali benedictione coronatur (an. 1101, Mai 21). Deinde 1079 Asser et Cæsaream civitates maritimas debellavit, cæsarque qui inibi erant Sarraçenis, regnum suum regis Fabyloniæ damno dilatavit.

* C. ita : Cui Baldiwinus frater ejus succedens, per legatam apostolicæ sedis accepta regali benedictione coronatur, et exinde tam optimi militis quam pii defensoris officio bella Domini indefesse præliatur. Wigbertus, etc.

C Wigbertus Ravennensis archiepiscopus, qui super Hiltibrandum Gregorium 1079 positus 1009, Clemens papa dictus est, obiit, vir utique satis ingenio, facundia, nobilitate personæque reverentia clarus, nec Roma tunc nec Ravenna bene usus, et qui super unum papam viventem, quamvis coactus, ut aiunt, ascendit, ipse tres 1001 sibimet alternatim succedentes supervixit, extorris utraque sede Ramæ et Ravennæ, malens, ut ab ipsius ore didicimus, apostolici nomen 1009 nunquam suscepisse 1003.

A. 1009 D. MCI.

Chunradus 1009 rex adolescens, nono postquam a patris palatio discesserat anno, Mathildis 1009, magnæ illius et nobilissimæ et, ut quidam dicunt, religiosæ femine, sicut sanguine ita et contubernio conjunctus, et in rebus per Italiam disponendis tam illius quam domni apostolici cætarumque Deum 1007 timentium personarum consilio semper usus, immaturo preventus occasu, plena fide et bona confessione a regno transitorio ad æternum creditur regnum migrasse. Sunt etiam qui veneno eum di-

VARIE LECTIONES.

1009 5. addit : 44. 17. 1009 a. r. 5. 1001 consecrantur 5 — 11. 1009 surge et 6. 9c 1003 deest 6. qui 9c. 1004 tamen 4. 1003 vel 5. 1008 cum peregrinis 10, 11. 1007 a Fr. 4. 1008 D. H. addunt : quæ et Rages civitas Medorum putatur. 1009 balduinus III. baldewinus 5. 9c. 10. semper. 1079 regia 5. 11. 1071 graviter 9c. 1079 deest 4. D. H. 1073 quia 4. 1076 eis consensit 4. petitioni add. in marg. 6. 1079 deest 4. 1074 d. p. desunt D. H. 1077 deest 6. 1078 dein 4. 1079 B. 1b? 1000 deest 6. 9c. 1001 tri- bus — succedentibus C. D. E. 1003 deest 6. 9c. 1003 In 10. urbis Hierusalem descriptio inseritur. 1003 5. add. : 45. 18. 1009 chunradus, 5. semper. 4. 10. 1009 machthildis 5. mathildis corr. machthildis E. 1002 pergit 1.

cant interisse. Testari solent qui aderant, in brachio corporis exanimi crucis signaculum subito exortum se vidisse, ipsasque ejus exequias quibusdam miraculis honorificatas fuisse **.

A. hoc anno ita : Heinricus imperator natale Domini Mogontiz plurimis convenientibus celebravit. — Egilbertus Trevirorum archiepiscopus et Liemarum Premensis archiepiscopus obierunt. — Heinricus comes de Lintpurg rebellavit, sed obsessit, et destructis castellis suis, in deditionem venit. — Ita finis hujus operis.

** C. addit : Nec immerito. Tantum quippe indolis suae — extitit amabilis. Juxta legale illud preceptum : « Honora patrem tuum : murmur quo plerique patris sui mores laniabant quodque — causa extitisse putatur, auribus — proceres. ut supra a. 1099.

Visus est a nostro quodam familiari ab occidente in orientem volans ignis ad instar non modice civitatis. — Vermiculorum quoque, quos papilionum a similitudine tabernaculorum vocant, exercitus incredibilis multitudinis per tres continuos dies quasi a Saxoniz finibus in Bajoariam volabat **. — Mox profectio populosa, et quae pene priori posset numero dumtaxat aequari, subsequitur, quae post auditas ultra spem res Hierosolymae prospere gestas, a residuis totius occidentis gentibus, maxime ab his quorum prius votis timor vel diffidentia, inopia vel inbecillitas obstiterant, denuo parabatur ***; primum ab episcopis Mediolanensi, Papiensi caeterisque Longobardorum populis ad 50 millia signatis, deinde a diversarum provinciarum Theutonicis, postremo ab Aquitanicis, quibus Willihelmi Pictaviensis preerat, preter vulgus ad 30000 loricatoris. Longobardorum plebes, permissu Heinrici **** ducis Carinthia permeata, dum post Ungros tergo relictos in Burgariae (295) civitatibus hiarent, numero rarescere ceperunt, tandemque Constantinopolim pervenientes, in alteram ripam — illud enim beneficium maledictus Alexius **** peregrinis accelerare solet — transpositae sunt, immo paganorum sagittis expositae. Thurei enim, explorata Longobardorum inertia, stipularum eos terebant more, in tantum ut exercitus Theutonicus, qui eadem via subsequutus circa Junii Kalendas ad eandem metropolim pervenit, quid de precedentibus se gestum sit, nullo modo, utpote nullo superstite de Romania redeunte, posset investigare. Ab ingressu quippe vel prima civitate Bulgariae usque ad sedem Alexii, semper nobis ejus pacifici nuntii occurrebant, qui tamen aliquando nos precedentes vel comitantes favillarum evanescentium more disparebant. Militum etiam suorum, quos Pincinatorum vocitant, exercitus nunc nobis a tergo damnum intulit nunc a latere vim inferre, nunc a fronte directa acie manum conferre, nunc per noctes castra irumpere disposuit, semper tamen nobis per 20 dies

A vicinus et infestus fuit, donec statione fruentes pre-nominata cum turma Welfonis ducis exercituque Willihelmi, diversis quoque cotidie confluentibus copiis, per dies 15 ad 100000 congregabamur. E quibus omnibus singularum turmarum principes Alexius more suo sub appellatione filiorum suscepit, eisdemque post manus acceptas sacramentaque firmata, sicuti prioribus exercitibus, munera dispartivit, pauperibus vero extra civitatem elemosinam largiri mercatumque parari precepit. Nam obistente suspicione, paucissimis personis, et ipsis precio fortimque, cujusquam urbis vel castris sive munitio per totum imperium ejus permittebatur ingressus. Qua etiam causa dum Willihelmus cum exercitu per mediam Adrianopolim, quae regia strata ducit, transire prohiberetur, Aquitani mox genitali tumescentes fastu, simbola conclamant, suburbana succendunt, civitatem invadunt, cujus oppugnationi dum acriter insistent, Pincinatorum exercitum, qui semper, ut premissum est, iter ipsum jussu caesaris observat, a tergo suscipiunt; quibus congressi, multos sternunt, multos amittunt, tandem via dudum contempta vadunt. Igitur totus ille tantusque populus per Romaniam iter dirigere disponebat, necessaria sibi quisque per deserta coemebat; ultra brachium illud maris quod Sancti Georgii dicitur tam compulsi quam voluntarii transvehimur, sed cotidiani principum conventus, cotidiana etiam ipsorum cum imperatore colloquia quem finem sint habitura, penduli nimis operimur. Sed ecce subito murmur exoritur invisum, imperatorem Thureorum potius quam Christianorum parti favere, exploratisque quae circa nos erant, frequentibus illos contra nos nuntiis animare. Hic est, inquit, perfidus ille Alexius, qui, domino suo Michaheli **** per quorundam Alamannorum conducticiorum auxilium depulso, imperium **** ejus usurpavit, ipsosque sui sceleris cooperatores exilio damnatos necari fecit; nuncque se tanti facere dicit Francos cum Thureis praestantes quantis canes se invicem mordentes. Cum autem navigia quisquam conducere temptaret, auditiv caesarem insidias peregrinis etiam in mari posuisse, multasque dudum eodem facinore naves eum submersisse. Quapropter omnes eum maledicebant et anathematizabant, omnes illum lingua non imperatorem sed traditorem appellabant. Incredibile memoratu est et ad recordandum expertis horribile, quanta in nostro, hoc est Germanico, collegio quod omnibus erat rarius, tunc fuerit titubatio, dum videres patrem a filio, fratrem a germano, socium ab amico multo amarius quam mors separat cum vita separari, altero terre, altero se committente mari, rursusque quosdam post appensum naulum, post unam vel duas in navi transactas noctes, resumpta suppellectili ad litus cum in-

VARIAE LECTIONES.

**** H. 1. vell. **** A. 1. sapius. **** M. 1. **** regnum 5

NOTÆ.

(295) i. e. Bulgariae

genti damno prosilire, redemptis precio ampliori, quos nuper distraxerant, equis, ad necem, fugiendo mortem¹⁰⁹², properare. Nos quoque eadem animi nutatione diu multumque vexati, tandem inter eos qui se salo credere presumperant, divina miseria nostras gubernante clementia, Joppe portum post sex ebdomadas attigimus (Aug.), benedictus per omnia Jesus Christus!

* *Reliqua hujus anni hoc loco desunt D.*

** *Reliqua hujus anni desunt E.*

*** p. De cuius rei eventu alias plenius scriptum habemus. C. *reliquis omissis.*

Porro exercitus universalis, ab imperatore 300 Thurcopolis, qui legiones apto itinere deducerent, acceptis, contra Nicomediam vertitur, indeque Romaniam declinans, ad aquilonalem plagam contra B terram Chorizanam, quæ Thurcorum est patria, convertitur. Loca quippe Romanæ, quæ circa stratum publicam erant, perjuris Alexius devastaverat, dum nostris in Antiochia dudum obsessis auxilium ferre non auderet ut juraverat, suspectus scilicet extunc tam Francis quam Thureis. Insuper milicia hæc nomen sibi facere in gentibus, quemadmodum anterior, proposuit; sed, ut rei probavit eventus, divinæ id predestinationi non complacuit. Nam ante paucos dies idem pagani in Longobardorum, ut premissum est, vix tepido sanguine hebetatos antea gladios duraverant, indeque animati, tam infinite multitudini bellatorum resistere presumebant. Non multo plus quam quatuor erant milia Thurcorum, qui tamen ipsi electi et equis velocissimis, armis telisque ac sagittandi peritia nimis instructi, fortunam suam seu virtutem ignoti exercitus experiri potius explorando quam aperte congregiendi veniebant. Unde inprimis latrocinantium more vulgus extremum diripere, post hæc capere vel cedere, deinde per competa precurrentes, incendio vel quocumque molimine pabula prevastare, aliquando etiam per junceta vel carecta gradientem exercitum tota die flammis vel fumo vexare, nonnunquam fontes¹⁰⁹³ vel cisternas obdurare, a locis tutioribus telis infestare, per noctes nunc hac nunc illa castrorum parte irrumpentes, cunctis inquietudinem inferre. Inter hæc tamen omnia nunquam acie directa, nunquam fronte aperta more præliantium congredebantur, sed resistentibus cedebant, insequentes fugiebant, revertentes denuo subsequuntur. Si miseria illas omnibus miseriis miserabiliores stilo prosequi plene temptamus, possibilitatem simul et modum excedimus; ubi turpiter tot nobiles, per inopiam tot divites, sine ferro tot fortes occubuisse referimus, dum domino servus presens, locupleti pecunia sufficiens minime quivit subvenire, nec forti licuit pugnare. Loca quippe eadem erant arcta, invia atque inhabitabilia, hostibus cognita, nostris ignota, qua tantum Dei populum Alexii traditoris incarcerationa-

nant machinamenta. Quid moror? Sic per dies pene 20 quasi signum ad sagittas expositi, sic cotidie tamquam oves occisionis estimati, tandem in extrema jam sorte positi, nemorum se salubus noctu tradunt, morosam sed certam sibi mortem accelerare satagunt, quamvis paucissimis fuga quicquam emolumenti contulerit, preter quod omnium ultima fata tardantia consummavit. Nam de tam innumero populo Dei, heu! heu! non credimus mille viros remansisse, quos postea vix ossibus herentes Rodo, Papho cæterisque portibus, raros autem etiam Joppe vidimus; e quibus Bernhardus comes et Heinricus comes Ratisponensis Hierosolimæ obierunt, dux vero Wainulfus¹⁰⁹⁴ revertendo moriens, Papho est humatus. Inter longissimam cruciatum suorum hystoriam, quam hic texere nec ipsa compendiosi hujus operis proprietas permittit, de nostralibus archiepiscopum Salzbургensem Tiemonem¹⁰⁹⁵ captum, marchisiam N. trucidatam, duos Brunones. canonicos, nobiles viros, inedia sitique defecisse referebant; de Latinis vero principibus Willibellum, Regimundum, Stephanum, cæterorumque aliquam partem superesse dicebant.

Dum hæc ita geruntur, nec his qui in Judea sunt Christianis parcitur, sed tam ab Ascalonitis atque Damascenis cotidiana latrocinia quam a Babylonis bella parantur. Post Mai quippe Kalendas non longe a Rama castra metatus est Babylonicus exercitus, contra quem aciem direxit¹⁰⁹⁶ rex Balduvinus, suos hortatus ut sicut ante paucos dies per Dei gratiam parva manu multam de Arabia predam tulerant, ita nunc hostium multitudini non cedant. Illorum, inquit, damno vivamus aut periculo moriamur! Ecce bellum, o boni milites, quod olim¹⁰⁹⁷ optavimus, pro quo patriam, parentes pacemque¹⁰⁹⁸ contempsimus. Porro pro Christi hereditate contra invasores Sanctæ Terræ predonesque alienigenas pugnare honestum est, vincere tales nequaquam incertum, mori gloriosum. Illis patria ministrat fugam, nobis exilium victoriam. Comprobemus jam quod ipsi exprobrant, Francos mortem non timere, immo Christi peregrinos aut in Christo vincere aut pro¹⁰⁹⁹ Christo mori velle! Talia multa postquam peroravit, arrectis suorum animis, miro Dei omnipotentis nutu, ingens Sarracenorum populus uni tantum vel paulo plus legioni nostratam cessit, adeo uti ne congregi quidem presumerent, sed post transactos aliquot in eadem statione dies turpiter et inacte redirent. Rursum circa Kalendas Septembres, quo scilicet tempore Christianorum, quos ante memoravimus, adventantium fama Babylonice regna terruerat, inito consilio, preoccupare nostram, hoc est universorum qui tunc in Judea vel in cunctis finibus illis reperirentur, interneciem disponebant, missisque epistolis Damasco, Tripoli, Gibel, ceterisque barbaris civitatibus, adversus nomen Christianitatis se invicem qualicumque pacto

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁹² superscr. 1. ¹⁰⁹³ fontes — infestare desunt D. H. ¹⁰⁹⁴ welfus H. ¹⁰⁹⁵ T. 1. ¹⁰⁹⁶ aciem balduvinus instruxit D. H. ¹⁰⁹⁷ e corr. 1. ¹⁰⁹⁸ pacem D. H. ¹⁰⁹⁹ in D. H.

confortabant. Egressus itaque 40 milium exercitus de Babylone, primum ad optinendam Joppen tendens, non longe ab Ascalone, sumptis nimirum inde sociis, cecidit. Balduvinus vero rem non ignorans, suos undique, hoc est ab Hierusalem, Neapoli ¹⁷⁹⁹, monte Thabor, Ebron, Cesarea et Assur, in Joppen, ubi tunc non parva manebat peregrinorum turba, convocavit.

Vidimus hisdem diebus tantam mortalitatem, quam etiam vix evasimus, in populo grassari, ut ad 300 cadauera singulis diebus Hierosolimæ exportata numerarentur, Joppe vero ingens campus intra paucos dies tumulis occuparetur. Denique cujusdam diei (Sept. 7.) hora tertia, precedente regem ligno Dominicæ crucis, quod anno priori terra ditissime absconditum Syri quidam Gotefrido ¹⁷⁹¹ duci demonstraverant, extra civitatem Joppen totius populi conventus est factus, jussuque regis Arnoldus, quidam honorabilis ¹⁷⁹¹ et bene literatus clericus, sic in medio concilii est exorsus : *Beata gens, cujus est dominus Deus ejus, populus quem elegit* ¹⁷⁹³ (Psal. xxxii, 12). Vos, o fratres karissimi, gens estis illa beata, illa gens sancta, vos estis populus ille Christi hereditatis, populus acquisitionis, qui, relictis omnibus, patria, parenibus et rebus, crucem cotidianam post Christum tulistis; vos corpora vestra ¹⁷⁹⁵ pro Christo ad supplicia tradidistis. Vos pugnasse videmini; sed Christus vestro voluntarie sibi sacrificio sanguine vestrorumque fratrum et commilitonum preciosa morte locum sanctificationis sue dignatus est mundare, civitatem requiei suæ Hierusalem voluit vos tam annosa spurcissima gentis vincula per votam devotam servitutem expedire. Hæc, inquit Deus, requies mea in seculum seculi; hic habitabo, quoniam elegi eam (Psal. cxxxi, 14). Contra quam divina sponsione nobis inditam spem, ecce paganorum literæ Dei nutu ante diem hesternam comprehensis legatis ablata, vaticinata perhibentes damonia, nos illorum preliis hoc anno delendos, Hierusalem funditus destruendam, et quod etiam omnibus nefandis horribilus est dictu, ipsam Domini et gloriosi sepulchri vestram crustatim confringendam, sicque camelis ad mare delatam, in remotissimo et quod nunquam a Christianis rescisci possit pelago submergendam esse ¹⁷⁹⁹. Unde quid facto opus sit, o Christicolæ, videte; quem finem hæc tanta presumptio tandem sit habitura, perpendite! Plura disputare volentem mox clamor interstrepens compescit; et quasi ex uno ore vox unanimis singulorum insonnit: Res, inquit, in articulo posita est; breve et quodammodo succinctum est consilium nostrum, pro Christo Christique legibus et sanctis nostris ut dimicandum fortiter aut moriendum turpiter; aut gloriose mori et vivere æternaliter instat, aut turpissime cedere et brevi turpique vita perpetuam mortem comparare restat. Sed nec temporaliter nec æternaliter vivere liceat, quem contra

A tam profanam, tam blasphemam paganorum audaciam pugnare non libeat! Protinus ante crucem reparationis nostræ confessione peccatorum unanimi humiliatione facta, ac post dictam indulgentiam ab apostolico legato, qui tunc forte aderat, benedictione accepta, Domini inclamantes adjutorium, castris sunt alacres redditi; indeque summo mane ad 7000 peditum milleque equites recensiti, periculo sunt ingenti cum gaudio magno presentati. Visa igitur statione barbarorum, mirabile dictu, tanta fervescere ceperunt fide, ut unusquisque se solum tot legiones sternere posse non dubitaret; indeque contigit, ut dum per unum ~~pau~~ miliarium inordinate currando minus caute se hostibus infundunt, prima cohors a latere invasa ilico tota rueret. Qua de re Balduvinus efferatus animo, tanto illos equitum impetu involat, ut, quamvis idolorum responsis de victoria certificati acrius quam antea unquam resisterent, sicut cera a facie ignis ante ipsum liquecerent. Referre michi venerabilis abbas Gerhardus, qui tunc crucem Dominicam semper lateri regis contiguus preferebat, nunquam se tantam nivis vel pluvie quantam tunc telorum contra regem volare densitatem vidisse; at post ligni preciosi intuitum nullum ex hostibus telis se vel armis, sed universos fugæ presidio se commisisse. Itaque post victoriam a Deo — cui non est differentia salvare vel in multis vel in paucis (I Mach. iii, 18) — sibi concessam, interim dum castra predamque diripiunt hostium, nuncius adest missus a Joppitis, qui civitatem terramarique diceret obsessam. Mox onusti spoliis, reliquis vero incendio traditis, nobis, qui jam, portis intus obstructis, a terra equitibus multis, a mari vero 42 navibus rostratis cingebamur, in auxilium quantoties properant; postique tot hostium incursus tantasque ¹⁷⁹⁹ penurie pestilentieque miseras, festum nativitatis Dei genitricis (Sept. 8.), quod ipsa die cum merore cepimus, maximo nos tripudio complere faciebant. Sequenti die (Sept. 9.) multam nobis abundantiam frumenti cunctorumque victualium cum peregrinis fratribus ad 12,000 estimatis naves 30 deferebant; quas dum hostium classes invadere niterentur, mira Dei potentia per virtutem sanctæ crucis, quæ, dum nil carnalis adjutorii de civitate conferri posset, in altum e contra, jubente rege, levabatur, adeo repressit, ut, nullo conatu vel arte remigandi de loco moveri vel unam de tot navibus posse, tam pagani quam Christiani populi nimis mirarentur.

Neque hoc silentio preterendum, quod eodem anno ibidem cognovimus contigisse, venerabili Herimanno presbitero, qui tunc in monte Oliveti conversabatur, in hæc verba referente: Die, inquit, sacratissimi sabbati, quo secundum antiquæ misericordie Domini paraclysin, baptismate jam consecrato, lumen de celo nobis ministrari devoti nimis expecta-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁹⁰ nicopoli D. H. ¹⁷⁹¹ G. 1. ¹⁷⁹³ venerabilis H. ¹⁷⁹⁹ D. H. addunt: in (hereditatem) sibi. ¹⁷⁹⁵ deest D. H. ¹⁷⁹⁹ deest D. H. ¹⁷⁹⁴ tantamque 1. 4. 5. 10 tantamque — miseriam 9.

bamus, usque ad vesperam orationibus solitis instimus; tuncque propter peccata nostra desiderato dono caelesti, quod etiam in conspectu gentium olim Christiani ante nos semper suscipere solebant, omnimodo frustrati, absque omni festiva synaxis officio noctem illam Dominicae resurrectionis lugendo tantum et merendo transeimus. Summo autem mane cum lactantiis a sepulchro Domini nudipedes processimus, ingressisque templum Domini, quo scilicet loco, id est montem ¹⁷⁰⁹ Moria in area Areuna (II Reg. xxv, 23), David in maxima exauditione tribulatione, cunctosque exaudiendos qui ibidem corde devoto oraverint, Salomoni promissum legimus: mox post preces lacrimasque, ne nos deserendo Christus nomini suo blasphemiam inter gentes prepararet, fusas, necdum atrium illud famosum egredimur, et ecce signa concrepantia laudes altisonas in occursum nobis ab his qui remanserant reboantes audimus; intrantes vero ecclesiam prenominatam, lampades duas caelitus incensas gaudio immenso repleti conspiciamus. Quid plura? A baptismi officio, quo pridie cessaveramus, incipientes, totum seruitutis nostrae pensum Domino dudum subtractum, usque ad missae completionem, laetissima devotione persolvimus; nobis quoque egressis, inter missam Syrorum, qui semper post nostrum egressum eodem psallere choro solent, lampades aliae divinitus accenduntur, ante vespas vero et inter ipsas vespertinas laudes usque ad 16 huiusmodi lumina visibiliter ampliantur; sicque contigit, ut pauci intra Hierusalem seu Christiani seu pugani reperirentur, qui tam evidentem Christi potentiam se non vidisse testarentur

A. ¹⁷⁰⁸ D. MCII.

Imperator Heinricus ¹⁷⁰⁹, habito cum principibus colloquio, Romam se profecturum ac generale concilium circa Febr. Kalendas inibi convocaturum condixit, quatinus, tam sua quam domni apostolici causa canonice ventilata, catholica inter regnum et sacerdotium confirmaretur unitas, quae tot annis scissa permansit. Constat tamen nec ipsum juxta placitum venisse, nec nuncia dignitati apostolicae subjectionem profitentia misisse. Nec hoc latet, quod alterum papam ipsi domno Paschali superponere, si fieri posset, conatus sit, nec profecerit.

* C. pergit. tractare cepit, si fieri posset, Romam se circa Kal. Febr. profecturum, quatinus — unitas confirmaretur. Ipso autem aliis negotiis impedito, transacta media q., etc.

Transacta post haec media quadragesima, convenientibus universis Apuliae Campaniae ¹⁷¹⁰, Siciliae, Tuscaniae ¹⁷¹¹ totiusque simul Italiae presulibus, ultramontanorum autem quam plurimorum patrum legatis, synodus magna Romae est habita (Mart.), ubi preter antiqua Patrum instituta more solito reverenter confirmata, etiam sepe dictum nostri temporis scisma inter precipuas hereses computatur,

VARIAE LECTIONES.

¹⁷⁰⁷ monte H. ¹⁷⁰⁸ 3. praemittit 46. 19. ¹⁷⁰⁹ H. 1 sapius. ¹⁷¹⁰ deest DI. ¹⁷¹¹ tuscic C. ¹⁷¹² em, v. p. r. e corr. 1. ¹⁷¹³ P. 1 sapius. ¹⁷¹⁴ Aerbo EI.

A ac perpetuo cum suis auctoribus atque sequacibus anathemate huiusmodi subscripta professione condemnatur: Anathematizo omnem heresim, et praecipue eam quae statum presentis ecclesiae perturbat, quae docet et astruit, anathema contempnendum et ecclesiae ligamenta spernenda esse. Promitto* autem obedientiam apostolicam sedis pontifici domno Paschali ejusque successoribus sub testimonio Christi et ecclesiae, affirmans quod affirmat, et dampnans quod dampnat sancta et universalis ecclesia. Ibi etiam quam sententiam in imperatorem ¹⁷¹² vel patricium Romanum Heinricum idem apostolicis Paschalis ¹⁷¹³ promulgaverit, nos quoque inter innumeras diversarum gentium catervas proxima cena (Apr. 3) Domini in ecclesia Lateranensi ab ipsis ore didicimus; nimirum postquam 8 Kal. Octobr. maris fluctibus Joppe traditi, Romae sumus per Christi gratiam predicta majori ebdomada introducti. Quia, inquit, tunicam Christi scindere, id est ecclesiam rapinis et incendiis devastare, luxuriis, perjuriis atque homicidiis commaculare, non cessavit, primo a beatae memoriae Gregorio papa, deinde a sanctissimo viro Urbano predecessore meo propter suam inobedientiam excommunicatus est atque condemnatus; nos quoque in proxima synodo nostra iudicio totius ecclesiae perpetuo eum anathemati tradidimus. Id notum volumus omnibus et maxime ultramontanis esse, quatinus ab ipsis se contineant iniquitate.

* Promitto — contineant iniquitate. desunt C.

C Hartwicus* Magdeburgensis archiepiscopus obiit, vir per multa laudabilis, maxime tamen popularis, et ecclesiae cui preerat utilitatibus multum insudans dilatandis, pro scismate quoque sepe dicto resarciendo inter utramque partem mediator infatigabilis. — Ruotpertus episcopus Babenbergensis obiit; cui per imperatorem Heinricum Otto, cancellarius ejus, substituitur vir, ut creditur, bene religiosus. — Aerbo jam granderis, nobilis de Carinthia princeps et quondam palatinus in Bajoaria comes, migravit in Domino.

* D. E. reliqua hujus anni ita disponunt: Erbo ¹⁷¹⁴ — domino. Ruotpertus — religiosus. Hartwicus — infatigabilis. In C. vero haec tantum leguntur: Ruotpertus episcopus substituitur, vir per omnia bene religiosus et precipue domno imperatori super omnes et pre omnibus usque ad mortem etiam non sine magnis periculis fidelissimus. Hartwigus Magdeburgensis episcopus obiit.

Commissum* est etiam praelium (Jut.) a Balduino et his qui secum erant Hierosolimitis contra infinitam Saracenorum multitudinem; ubi dum inconsiderate res agitur, circumventi sagittariorum numerositate nostri, atpote jam admodum pauci facti, intra muros civitatis Rama, quae vicina erat, cedere compelluntur, rex vero cum tribus, ut aiunt, equitibus evasit. Barbari autem cum plures lapidi-

bus castri ¹⁷¹³ viderentur, in brevi universa mœnia demoliantur; captisque ac cesis universis quos invenerant, ipsos captivos cum nunciis victoriæ suæ Babylonem premittunt, castra autem sua securiter, et quasi jam terram illam gladiis acquisitam possessori, interim donec nuncii regis sui redeant, in castris illis ponunt. Sed non cessit eis impune victoria illa, non sua virtute sed divina dispositione in his, quos ipse non terras ultra sed paradysum voluit incolere, conquisita. Nam tertia die Balduinus superveniens cum exercitu copioso, quem prius expectasse debuerat, tanta illos proterit internecione, ut nec liberis nec profuerit vicisse. Novum autem illum exercitum tam Reginmundus a Tripoli, quam nuper devicerat, quam ab Antiochia Dankeradus ducebat; nam suus avunculus Boimundus, ante biennium a Thureis dolo captus, Antiochiæ sibi principatum dimiserat.

* Commisum — principatum dimiserat. hoc loco desunt D. E. neque in C. leguntur.

A ¹⁷¹⁴ D. MCIII.

Heinricus * imperator nativitate Domini Mogontie celebrans, filio suo Heinricho regi rerum summam dimissurum seque sepulchrum Domini visitaturum, per Emehardum episcopum publice predicari fecit; indeque favorem maximum tam vulgi quam principum et clericorum regniq[ue] totius acquisivit, multosque e diversi ¹⁷¹⁷ regni partibus ad ejusdem itineris comitatum se preparare voto ipso accendit.

* C. ita: Imperatore Heinricho nativitate Domini Mogontie celebrante ac necessaria quæque super regni statu cum principibus tractante, subito rumor forte divulgatur, imperatorem Heinricho filio suo rerum summam dimissurum seque sepulchrum Domini visitando pro peccatis suis Christo satisfacturum. Unde et nonnulli cum maximo favore ad ipsius se preparare comitatum. Cuono, etc.

Cuono, filius Ottonis (294) ducis, de magnis principibus unus, et cui nihil in omni rerum humanarum dignitate supra, natu scilicet, literarum etiam scientia, fortitudine atque divitiis satis prepollens, elegantia atque facundia bonis omnibus amabilis et affabilis, quorundam funestorum hominum conspiratione, noctu, dum iter ageret, invaditur et interimitur, ingentem relinquens nobilibus regni luctum simul et suspicionem, dum ab infimis in summos tanta scelera presumuntur. — Ante triennium quippe Heinrichus Crassus, ejusdem Cuononis ¹⁷¹⁸ germanus et natu senior, dum in Fresie marcham, cui preerat, res acturus proficiscitur, a vulgaribus Fresonibus, quibus dominationis suæ iugum grave fuit, obse

A quium spectans, insidiis vallatur; re quoque cognita fugiens ad mare, vulneratur a nautis, simul et suffocatur. Hujus tanti viri, qui nimirum totius Saxonie principatum secundus a rege gerebat, interitus ab universo regno Teutonico graviter ferebatur, isque, ut diximus, dolor nunc fratris ejus Cuononis nece duplicatur.

Heinricus marchio *, vir sui temporis in Saxonia prepotentissimus, obiit.

* M. de Hliburg C. D. E.

A. ¹⁷¹⁹ D. MCIV.

Heinricus imperator natalem Domini Ratisponæ celebravit. Cumque ibidem aliquandiu moraretur, orto quodam prius murmure inter Bajoariæ principes, eo quod Saxones vel Franci familiaris illic et honorabilis quam indigenæ ab imperatore tractarentur Sigihardus comes, qui hujusmodi suspitionem maxime notabat, cepit imperatori paulatim invisus haberi, propter hoc autem maxime quod ipse solus pre cunctis qui tunc aderant principibus, abundantiori militum copia adducta, ad resistendum se, si forte de curia quicquam secus cederet, videbatur communisse. — Diebus post hæc aliquot exactis, cum jam securior factus idem comes suorum turmas defluere permisisset, excitatur in illum, conspirantibus tam urbanis Ratisponensibus quam diversarum partium ministerialis ordinis hominibus (295), seditio furibunda, quæ nullo modo, vel ipso imperatoris filio interveniente, sedari potuit, donec ab hora diei tertia usque ad horam nonam in hospicio obsessus, tandemque fractis foribus, ipse, prius confessione facta, sumpto etiam Dominici sacramenti viatico, capite truncatus occubuit. De * quo scelere supersedemus plura referre, presertim cum adhuc ultiones cæteraque mala sequentia versentur in oculis, et quem sint finem habitura, nequeamus scire. — His tamen exceptis, undique terra satis quievit, pace simul et fertilitate, necnon aeris qualitate corporumque sanitate ¹⁷²⁰ delectabiliter jocundata. Nonnulli etiam palmati de Hierosolima redeuntes, Acris, quæ et Accaron, a nostris expugnatam, nuntiant, alia quoque præter hæc non pauca, quæ multam nobis letitiam ministrarent, fausta super Hierosolimitanæ ecclesiæ statu narrant.

* De quo — civitate ipsa, desunt C.

Boto comes, cognomento Fortis, illius Ærbonis cuius superius (296) mentionem fecimus germanus, jam plenus dierum non longe a Ratispona defunctus est, et ad monasterium Tharisiense (297), quod ipse suis opibus atque prediis large ditaverat, delatus, ibique humatus. Hi duo fratres, Ærbo scilicet et

VARIE LECTIONES.

¹⁷¹³ includi add. 11. qui locum hand 55 intellexit. chunradi D. ¹⁷¹⁹ add.: 48. 21. ¹⁷²⁰ sanitata corr. sanitate 1.

¹⁷¹⁸ 5. add. 47. 20. ¹⁷¹⁷ ita 1. ¹⁷¹⁸ C. 1. E1.

NOTÆ.

(294) De Northeim, ducis bajoariæ.

(295) Cf. de hoc loco Stenzel I, p. 582 et constitutionem de jure advocatorum Mon. Legg. II,

p. 62.

(296) A. 1102, col. 986.

(297) Theres prope Mœnum.

Boto, paterno de sanguine Noricæ gentis antiquissimam nobilitatem trahebant, illius nimirum famosi Ærbonis posterum quem in venatu a visonta bestia confossum, vulgares adhuc cantilenæ resonant, Hartwici palatini comitis filii, qui germanus fuit illius Sigihardi *, qui Sigihardum genuerat Ratisponæ peremptum. Maternum vero illis erat stemma de Saxonia Imindingorum tribus egregia, quæ et Ottonum inclytæ stirpis traditur vicina. Nam ejusdem Immid his verbis Saxonum hystoria (298) meminit: *Erat, inquit, clara et nobilissima ac singularis prudentiæ regina, Mahthildis scilicet, magni Ottonis mater, filia Theodorici, cujus fratres erant Witukind, Immid et Reginbern. Reginbern autem ipse erat, qui pugnavit contra Danos multo tempore Saxoniam vastantes, vicique illos, liberans patriam ab illorum incursionibus usque in hodiernum diem. Et hi erant stirpis magni ducis Witukindi, qui bellum potens gessit contra magnum Karolum per 30 ferme annos. Quorum, ut diximus, clarissimorum principum semine nobilis Friderun, Ærbonis et Botonis mater, a Retingo, filio Botonis, filii Retngi de secundo Botone nati, procreatur; quæ post mortem Hartwici statim viduitatis velamine consecratur, adhuc Ærbone parvulo, Botone impregnata posthumo. Quorum utrumque literis et armis atque rebus satis profecisse cognovimus; attamen Botonem, sicuti corpore proceriorem et elegantiorē, ita rebus bellicis prestantiorem atque famosiorē, totius pene Germaniæ atque Italiæ testatur populus. Pannonia vero talem illum ac tantum se fatetur aliquando sensisse, ut is vere de gigantibus antiquis unus apud illos credatur fuisse. De quo plura referre copia subpeteret, si compendiosi hujus operis propositum non videret.*

* Friderici (299) D. E.

Johannes * Spirensis episcopus tactus ulcere quodam circa verenda, de quo etiam aliqua notabilia

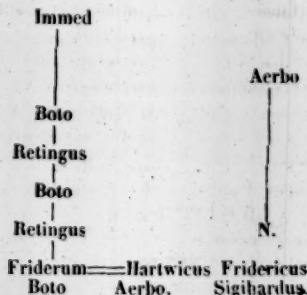
VARIE LECTIONES.

¹⁷³¹ suoninsheim corr. suaninsheim 5. ¹⁷³² 5. add. rubram: Anni Heinrici quinti et numeros marginales 49. 22. 1.

NOTÆ.

(298) Widukind. I, 3..

(299) Cum Ekkehardus hoc nomen libro secundis curis castigato scripserit, præterendum est. Stemma ejusmodi est:

(300) Sinzheim in magno ducatu Badensi.

(301) Cf. supra col. 635.

A diffamabantur, longa deficiens infirmitate, humatur in civitate ipsa. "

* Johannes — sua. *desunt* D1.

" Episcopus obiit, et monasterio suo quod ipse construxerat apud Sunnesheim (300) sepultus est. E. — b. in monasterio Sunninsheim ¹⁷³¹, quod ipse construxerat. 4 — 11.

Cuonradus adolescens, filius Beatricis marchisæ, postquam, spretis litterarum studiis, quibus apprimè inbutus * erat, armis operam dedit, juxta Christi presagium, quia gladium accepit, gladio periit (Matth. xxvi, 52). Nec multo post etiam ipsa Beatrix obiit, et " juxta patrem suum Ottonem ducem castello Suinfurti sepulturam accepit.

* Eruditus C.

" Et juxta — videretur. et vero *desunt* C.

B Circa solstitium æstivale commutato in tempestatem ære, decidisse fertur inter grandinum lapides in pago Wirceburgensi tantæ magnitudinis glacies, quæ in quatuor divisa, totidem hominibus importabilis videretur. In episcopo vero Spirensi sanguis ex panibus fluere visus, necnon et in lenticularum edulio prodigiose repertus, civile immo intestinum bellum portendere, secundum antiquam hystoriæ Romanæ (501) similitudinem conjiciebatur.

A. ¹⁷³³ D. MCV.

Dum * imperator Heinricus natalem Domini Mogontiæ celebrat, Heinricus, filius ejus, nominis illius quintus rex dictus, rebellionem adversus patrem in Baioaria machinantibus scilicet Diotpaldo marchione, Berngero comite, et Ottone quodam nobili viro sibi quæ materna stirpe cognato, quorum consilio et adiutorio ante paucos dies a patris latere discesserat. Primo quippe heresim prescriptam anathematizans, apostolicæ sedis pontifici debitam proficitur obedientiam, indeque fœderatis sibi Noricis principibus, atque ab Alemannia necnon orientali Francia nonnullis nobilibus, ad Saxones convertitur. A quibus honorifice susceptus, et in Quitlingeburg pascha celebrans (Apr. 9), in brevi universis,

Saxonie civitatibus potitus, et optimatibus est dignitate regia satis honoratus. Consilio tamen atque ministerio Ruothardi Mogontini atque Gebhardi Constantiensis episcopi, responsalium scilicet domni Paschalis papæ, totam Saxoniam Romanæ ecclesiæ communioni *** reconciliavit, episcopis vero atque clericis conventum generalem in villam regiam quæ Northusum dicitur 4 Kal. Junii, ubi super ecclesiasticæ institutionis jam depravata disciplina tractaretur, indixit. In quo concilio super sententiis instantibus Patrum decretis primo relectis, quæque poterant ad presens laudabiliter corrigebantur, quædam vero, quæ et graviora videbantur, ad apostolicam audientiam differebantur. Symoniaca quippe heresis Patrum consuetudine condemnata, Nicholaitarum quoque fornicaria commixtio ibidem est ab omnibus abdicata; jejunium mensis Marci prima ¹⁷⁹³ ebdomada quadragesima, jejunium vero mensis Junii in ipsa ebdomada pentecostes Romano more celebrandum, a prescriptis presulibus apostolica auctoritate indicitur, et pax Dei confirmatur; his ¹⁷⁹⁴ vero qui a pseudoepiscopis fuerant consecrati, per catholicam manus impositionem reconciliatio proximo jejunio danda fore ¹⁷⁹⁵ promittitur. Vidimus inter hæc, quod silentio preterire non possumus, regem Heinrichum non modicam bonæ indolis spem magno simul humilitate et auctoritate coram omnibus pretendentem. Nam cum servorum Dei conventui non nisi vocatus interesse vellet — ingens enim ibi cum episcopis et clericis etiam abbatum atque monachorum ecclesiasticam sitiens unitatem turba confluerat — tandem in abstracto productus habitu locoque stans editiori, omnibus juxta principum decreta suas leges atque jura rationabiliter innovavit; si qua vero irrationabilia rogabantur, mira ac ultra suos annos prudenti responsione et alita magnanimitate confutavit, in omnibus his et similiter miro modo servans adolescentiæ verecundiam, et Christi sacerdotibus dignam exhibens reverentiam. Inter hæc obortis lacrimis ipsum regem celi cunctamque celi militiam testabatur se nulla regnandi cupiditate paternum sibi regimen usurpare, neque dominum et patrem suum a Romano deponi imperio exoptare, immo debitam pertinaciæ et inobedientiæ ejus semper compassionem exhibere; sique sancto Petro suisque successoribus lege Christiana subijci vellet, sive regno cedere, sive serviliter ipsi se subesse promisit. Quod auditum omnis multitudo collaudans, lacrimas simul et preces tam pro patris conversione quam pro filii prosperitate fundere cepit, voce magna kyrieleyson declamans. Eadem hora Uto Hildinesheimensis et Henricus Padre-

A brunensis ac Fridericus Halberstatensis presules, vestigiis metropolitani prostrati, ipsius atque regis astantis totiusque presentis ecclesiæ testimonio, apostolicæ se dedunt obedientiæ. Quorum etiam commissæ apostolico nihilominus judicio reservantur, sub officii sui tantum suspensione.

* C. ita : Henricus rex adolescens magnanimitate tactus innata, cepit ex laboribus multis licet bene providi patris sui, simul etiam ex frequentibus corporis ejus molestiis fortunæ volubilitatem rerumque varietatem prospicere, precavensque ne forte inopinatus patris obitus se nondum amicis vel militibus plene instructum vel etiam bellicis in rebus specialiter glorificationem repens, aliquam sibi regnandi scrupulositatem pareret, non contentus palatio paterno, nec communi, licet per omnia augustissimo, convictu, in Bajoariam se contuli, ibique principibus illis, quorum aliquos maternæ stirpis propinquitas attraxerat, federatus, per se ipsum jam rei publicæ consulere ut rex et regis filius instituit. Primo itaque per Gebhardum Constantiensis episcopum, tunc temporis responsalem Paschalis papæ, Romanæ sedis per debitæ obedientiæ professionem unitur, indeque assumptis nonnullis Noricis necnon ab Alemania vel orientali Francia quibusdam nobilibus, ad Saxones convertitur. A quibus honorifice susceptus et in Qutilingeburg pascha celebrans, in brevi universis Saxonie civitatibus potitus, et ab optimatibus est dignitate regia satis honoratus. Sunt qui dicant ipsum discidium industria ipsius imperatoris, cujus circumspectioni vix quisquam posset equari, provium, quatinus quatuor discordia illam partem regni quæ a patre desierat in filii traheret artificiose contubernium, scilicet ne locus ullus vel copia foret adversariis, sibi caput aliud facere veraciter inimicum. Nos tamen divina procul dubio dispensatione totum id gestum credimus, remque ipsam Deo annuente ex fructu bono comprobabimus. Nam literis domni Paschalis papæ instructus atque consilio et ministerio Ruothardi, etc.

... r. s. d. p. p. desunt C. D. E.

... deest D. E.

... his vero — promittitur. desunt C.

His rite ¹⁷⁹³ dispositis (302), rex idem pentecosten Merseburg celebrans (Mai. 28), Henricum Magdeburgensi ¹⁷⁹⁴ ecclesiæ dudum designatum archiepiscopum, sed ab imperatoris fidelibus repulsum, consecrari fecit; nec multo post expeditionem contra Mogontiam movit, expulsum inibi pontificem restitutus, patre intra muros rem expectante cum non parva militum turba nonnullisque non tamen sibi sat fidis principibus. Sicut autem istis Rheni interfluentia naviumque subtrahitio urbis aditum negabat, ita illis sacramentorum tam filio quam patri factorum consideratio parricidale bellum interdicebat. Plura tamen hinc et inde nuncia navigabant, multa et consilia commu-

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁹³ ita E. ebd. 1^a. quadr. C. D. vox *quædam* hic *erasa* in I. prima deest 4. rel. ¹⁷⁹⁴ superscr. 1. ¹⁷⁹⁵ his ita rite D1. ¹⁷⁹⁶ magdeburgensi corr. magdeburgensi 1.

NOTÆ.

(302) Hic error esse videtur. Nam concilium d. 29 Mai celebratum fuisse dicit, Pentecoste vero d. 28. incipit,

nes regni procures inter se trutinabant, patre regni divisionem et hereditariam successionis confirmationem pollicente, filio vero nil nisi apostolicae subjectionis et ecclesiasticae unitatis efficientiam exoptulante. Sic inact¹⁷⁹⁷ discedens, Wirziburg devenit (Jul.), Errolongum¹⁷⁹⁸ quendam, quem dudum Emehardo defuncto presulem imperator designaverat, expellens, Ruotpertum, ejusdem ecclesiae prepositum, et¹⁷⁹⁹ tam prius quam tunc a clero et populo electum, per predictum archiepiscopum Ruothardum¹⁷⁹⁸ inthronizavit; sicque ecclesia eadem apostolicae communioni reconciliata, ac securitate ab urbanis accepta, dimissis Saxonibus, ipse cum Bajoariis ad obsidium castelli Nourinhere conversus, illudque post duos vel amplius menses (Aug. Septembr.) prospere capiens, soluto exercitu, Ratisponae se contulit. Quem pater e vestigio subsequens, Errolongum Wirziburgensibus, fugato Ruotperto, restituit, indeque omnia quae fautorum erant filii devastans, tandem faventibus sibi dolis Ratisponensium, filium urbe fugavit. Qua residens, presulem eidem kathedrae quendam adolescentulum, nomine Oudelricum¹⁷⁹⁹ prefecit, exercitum undecumque congregavit, progressusque, marcam Diotpaldi per Boemicae gentis maxime crudelitatem devastavit. Nec plus una cum suo domino regii morantur milites, conventum usquequaque facere, caesarianis a tergo flammis predaque vicem reddere, postremo cum 10000 electae juventutis in quinque legiones dispersitis congressum expectare. Jam castris in contrarium positis, spectaculo nimis horribili, per triduum continuum ex una ripa Regini fluminis imperatoris, ex altera regis volitantibus signa; jam frequentia grassabantur in ipso fluminis alveo duella, inter quae et¹⁸⁰⁰ Hartwicus comes ex parte imperatoris occubuit. nec paucos ex utraque parte Martis sors aniceps absumpsit. Attamen die quae generalem certissime congressionem precedebat, principes qui capita roburque utriusque videbantur exercitus, pacificis invicem concessis colloquiis, post morose ventilatam inter se belli presentis causam, tandem divino, ut creditur, edocti spiritu, parum justitiae parumque emolumenti tam duro tamque periculoso inesse negotio, unanimi consideratione conferebant; indeque nimirum fratribus, id est populo utraque parte Christiano, parcendum, immo parricidali pugna cessandum, pari voto judicabant. Rex etiam adolescens, dum jam, ut diximus, per ordinatas omni parte acies Mars cruentus cepisset frendere, commotis visceribus super patre suo lugubriter fertur inclamasse: *Grates, inquit, o boni commilitones, affectui circa me vestro summopere refero; unicuique vestrum par pari referre, si res exegerit, non abnuo; nemo tamen in hoc me sibi velit vel credat fore*¹⁷⁹⁹ *foederatum, ut dominum et patrem meum per se glo-*

*rietur occisum vel unquam estimet occidendum. Ego quidem Christianis michi legibus subarratum regnum ut heres*¹⁸⁰⁰ *et successor augusti tenere, si tamen rerum omnium dominatori complacuerit, cupio; parricida vocari vel esse nolo. Quodsi pater meus apostolice se subjecerit obedientiae iugo, ego mox in his quae sua duntaxat michi clementia concesserit, contentus ero, interim me non impugnatores esse patris, sed paterni regni propugnatores noveritis. Vesperascente itaque jam die, cessere loco regiae phalanges, imperatoriae majestati se reverentiam exhibere clamantes. Imperator autem dum in castris de crastino certior conflictu disponit, nec pugnam nec pugnandi votum principibus esse, per Boemiae ducem marchionemque Liupaldum contra spem audivit. Qui mox animo consternatus, supplex illorum adjutorium petit, nec impetrat; instructus etiam secretis filii nunciis, suorum conspirationem adversus se factam, latenter e castris cum paucis admodum viris subtrahitur; sicque divina dispositione, salvo, multorum, qui fundendus credebatur, sanguis salvatur. Nam protinus ut imperatoris absentia totis undiqueversum castris innotuit, unusquisque propria repetere, maxime noctis opacae latibulo divertendi securitatem ministrante, contendit. At rex, dum disturbatis inimicis ad libitum frui posset, parcere quam persequi deliberans, civitatem ob dati prius foederis defectum austeriori nimirum pacto sibi confirmat, Hartwicum¹⁷⁹⁹ virum utique probatum catholicum atque nobilem, abdicatione Oudelrico¹⁷⁹⁹ ibidem inthronizat, presules etiam quosdam ac principes paternae militiae intra murum repertos sibi conciliat, moxque Franciae redditus, eodem propinavit calice perfidis sibi Wirziburgensibus. Inter¹⁸⁰⁰ haec predictus Errolongus¹⁷⁹⁹, qui presulis inibi nomen usurpaverat, spe frustratus concepta, Ruotperto sede cedens, regi deditur, et ex hoc inter suos capellanos aequae fidelis estimatur.*

* C. ita: devenit, ibique extra civitatem castra posuit. Successerat eodem anno, defuncto Emehardo episcopo, vir singularis probitatis et eximiae prudentiae Babenbergensis ecclesiae canonicus Erlungus, qui a viro scolasticissimo Meginhardo, avunculo scilicet suo, ejusdem sedis dudum episcopo, diligentissime educatus et apprime liberalibus disciplinis instructus, ob famae suae bonum odorem de claustro Babenbergensi in palatium assumptus, cancellarii per aliquot annos strenue rexerat officium, indeque tam cleri quam populi consensu Wirziburgensem sortitus est episcopatum. Is virtutem boni operis perseverantiam esse considerans, maluit, quandoquidem necdum erat consecratus, loco cadere quam ab imperatore, cui eatenus indefessa sinceritate servierat, vel minima infidelitate notari. Quo cedente rex Ruotpertum, etc.

** Erlungum, quem D. E.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁹⁷ in *notae e corr.* C. ¹⁷⁹⁸ R. 1. ¹⁷⁹⁹ o. 1. ¹⁷⁹⁹ superscr. 1. ¹⁷⁹⁹ Hartwicum — in: *chronizat* *in* *margine d.* ¹⁷⁹⁹ o. 1. *quod D. legerunt* 9°. 1. 110. ¹⁷⁹⁹ E. 1.

*** et tam — electum desunt C. D. E.

**** C. D. E. ita : O. n. (n. O. E.) prefecit. Gebehardus quippe, qui locum illic pastoris per annos 16 miserabiliter occupaverat, eodem anno a quodam, quem nimis intolerabiliter injuriabat, proprio milite trucidatus, duplo plangendus, decesserat. Congregato itaque undecumque exercitu, cesar progressus, marcham, etc.

**** et — occubuit desunt C. qui pergit : non paucos.

***** D. E. addunt : Sigihardus comes capitur.

***** C. ita : h. patrum meorum et s. augustorum, tenere, si l. r. o. d. e. jure gentium possidere cupio, parricida vero v. v. e. n. Q. si p. m. apostolice, quod nimirum in causa est, se s. o. i. ego — i. p. s. p. potius regni p. esse noveritis. Interea vespesciente jam die, redduntur castris phalanges regie. Imperator vero dum quasi de erastino certior conflictu suos instruit, nec pugnam nec pugnandi votum vel fas ibi esse a principibus audit. Instructus e. s. f. n. conspirationem a suis adversum se faciam, e castris latenter cum paucis subtrahitur; s. d. d. n. s. m. q. e. f. s. s. Nam — repetere, prout nox concessit opaca, contendit. At r. d. d. adversariis ad l. — militie sibi conciliat, m. F. r. e. p. c. p. sibi tunc Wirzburgensibus.

***** C. ita : l. h. p. Erlungus, qui presulatum inibi ab imperatore susceperat, fortune rotam, ut vir prudens et discretus, indignando considerans, regi Ruotpertum restituenti deditur, et ex hoc inter suos capellanos, utpote longe ante notissimus, magno et speciali honore tractatur. Post hæc ad Spiram perveniens, Gebehardum Hirsauensem abbatem constituit ibi episcopum, Ruothardum quoque, per annos 8 cathedra sua pulsum, nobili Mogontie reituit, sicque tam populum quam clerum illum apostolice communioni reconciliavit. Inde Burgundiam conversus, fidelium suorum nunciis revocatur, sicque Sigefridi comitis quendam fraudulentam preveniens machinamenta, quibus curiale illud colloquium, quod ab universis regni principibus super presenti negotio conductum erat impedire cum imperatore conari dicebatur, patrem suum Bingæ circa Idus Dec. reperit, ore ad os de his quæ emendatione digna videbantur, ordine quidem prepostero sed necessarie commutato, filius patrem commonuit, obediencie debitum, si tamen ipse idem Deo non abnuerit, persolvere reponisit.

Audiens interim rex patrem suum apud Wigpertum, quendam illustrissimum et prudentem virum, qui partibus in 1734 illis quas Sorabi inhabitant principabatur, esse repertum, usque ad Rhenum illi ducatum — hoc enim per legatos ipse supplicabat — administrari permisit; ne tamen aliquo illius inibi infestaretur molimine, mature Wirzburg digressus, non longe a Spira prescriptum flumen non sine periculo transfretavit; moxque civitate ipsa patrisque ibidem reconditis thesauris potitus (Oct. 31), virum sapientem et nobilem ac pro sanctæ conversationis fama morumque dignitate omnibus sanum sapientibus amabilem, Gebehardum Hirsauensem abbatem, prefecit Sirensibus episcopum. His etiam die-

A bus venerabilis Ruothardus archiepiscopus a Thuringia, qua per annos octo tyrannicam declinaverat rabiem, presidio catholicorum principum deductus, maximo nobilis Mogontie tripulso cathedra suæ restituitur, sicque tam populum quam clerum apostolice reconcilians ecclesie, ab universis non solum ut pater jam grandævus, sed etiam velut ex mortuis redivivus, omnimodis excolitur. Rebus igitur circa Rhenum compositis, Burgundiam rex Henricus convertitur (Dec.), sed revocatus fidelium suorum nunciis, machinamenta patris quæ Sigefridi comitis auxilio moliebatur, mira velocitate prevenit. Nam illum Mogontiam tendentem, atque colloquium curiale, quod ab universis regis principibus super presenti negotio conductum in natali Dominico expectabatur, impedire temptantem, Bingæ circa Idus Decembr. reperit, ore ad os de anathematis vinculo cæterorumque insolenter in rem publicam commissorum, ordine quidem prepostero sed necessarie commutato, filius patrem commonuit, obediencie debitum, si respicere dumtaxat dignetur, reponisit. Senior has et hujusmodi quæ plures sententias ad audientiam optimum et senatus consultum instanti curie distulit, sicque comitatus uterque, pacificus ad invicem, pariter contra sepelictam se metropolim convertit. Inter hæc aliqua, quæ huic pacto pacique non convenirent, dum per oculos nuncios patrem conari filio fideles denotarent, visum est eisdem, ut pater separatim cum suis in castello quodam tutissimo principum conventum expectaret, presertim cum presules Mogontinus atque Spirensis cæterique qui aderant, intra nuper reconciliatas suas ecclesias communicationem illi prestare se non posse, publice reclamarent. His ita dispositis, custodibus quoque, qui ne novi quicquam ab ipso vel ad ipsum procederet 1735, adhibitis, rex Mogontiam publico conventui principum occurrit; sed vulgaris inde stulticia, patrem a filio dolo captum et custodie mancipatum, circumquaque diffamavit. "

* presertim — reclamarent. desunt C.

** C. E. addunt : Pridie — esset parte. quæ infra.

Hoc anno Balduvinus rex Ascalonem a mari copiosissima classium multitudine, a terra vero non parvo cingens exercitu, tributariam sibi fieri longa obsidione coegit. Post aliquot vero 1736 menses 50000 Saracenorum improvise se invadentium virtus divina autem ipsum quatuor tantummodo milium manibus stravit, quodam scilicet ammirate, qui secundus a rege Babylonie videbatur, capto, altero inter cæteram multitudinem occiso. Christi clementia peregrinis suis apud Antiochiam, Syriam, Palestinam totamque per Asyam prosperante, eorumque servitute barbaricas circumquaque spurcias eliminante, invidus et occultus eatenus ecclesie persecutor Alexius diu tectam suæ perfidie toxicatam ra-

VARIÆ LECTIONES.

1735 superscr. 1. 1733 vocabulum quoddam (preceverent?) omisit Ekk. 1734 deest H

biem evaginat, Thurcis, quibus jam nulla vel rara in oriente regnandi spes remanserat, se tutissime conciliat, et o turpissimum facinus! Niceam, quam olim fidei nostræ turrim dudumque multo Christianorum sanguine comparatam ¹⁷³⁷ prescripsimus, Solomani tyranni filiis reddidit, custodias ¹⁷³⁸ ad prohibendum transitum peregrinis terra marique constituit, Babylonicum regem contra nostros frequentibus nunciis animavit. Cujus ¹⁷³⁹ classes contra Anthiocenos directas ipsi bello ceperunt, et in confusionem Alexii nasus atque pollicibus omnium abscissit, unam de scallis inde onerantes, hujusmodi pulmentum eidem regi, multorum milium homicidæ, transmiserunt. Boimunt quoque, jam trienni captivitate per divinam solutus providentiam, Italiam navigio venit, ibique classes fabricari constituens, ipse usque ad Hispaniæ regna peragrare cunctamque quam posset militiam quocumque pacto contra tyrannum prescriptum cepit congregare.

* Hoc anno — congregare. *desunt C. et hoc loco D. E.*

Fridericus dux obiit, vir prudentia, moribus et nobilitate satis clarus, sed clarissimo et singularis ac inclitæ famæ Adelheide ¹⁷⁴⁰, filiæ scilicet imperatoris, matrimonio et ex eadem miræ indolis prole decoratus.

* F. d. vir — decoratus obiit. C. D. E. — C. addit: Cujus ducatum Fridericus, filius ejus major natu, adhuc puer suscipiens, magno sibi condigno est apud avunculum suum regem honore et amore semper habitus. EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

Pridie ante vigiliam natiuitatis Coristi visus est ob occidente tantus inter sidera ignis flammare, ut solis jubar crederetur, si in orientis esset parte.

A. ¹⁷⁴¹ D. MCVI.

Mediante ¹⁷⁴² Henrico juniore, tantus apud Mogontiam factus est in natali Dominico totius regni Teutonici conventus, quantus per multa annorum curricula nusquam est visus. Referunt enim qui aderant, 52 ibi tunc optimates vel eo amplius affuisse, adeo ut solus dux Saxonie, Magnus nomine, quem jam gravior ætas impediabat, notaretur defuisse. Ibi supervenientes apostolicæ sedis legati, episcopus scilicet Albanus cum Constantiensi, sententiam anathematis in Henricum seniore dictum imperatorem a tot sibi succedentibus apostolicis sepius sepiusque promulgatam scriptis simul et dictis testificantes, universam multitudinem, immo totam toto orbe diffusam ecclesiam ab ejus communionem,

A Christi et beati Petri auctoritate, multis jam annis sequestratum ¹⁷⁴³ confirmabant. Qua de causa dum ipse se de castello quo manebat Mogontiam exhibere temptaret, principes propter cavendum tumultum vulgi, suæ potius quam filii parti favere solentis, ipsi Ingilenheim occurrerunt (*an. 1105 Decemb. 31*); tandemque generali illum circumvenientes consilio, usque ad reatus confessionem satisfactionisque professionem perducunt. Cui cum legati communionem seu penitentiam modum absque generalis synodi et apostolicæ discussionis censura reddere ad presens non possent, ipse partis utriusque consiliis annuens, regalia vel imperialia insignia, crucem scilicet et lanceam, sceptrum, globum atque coronam filii potestati tradidit (*an. 1106, Jan.*), prospera illi imprecans, illum primatibus multo fletu commendans, et extunc juxta summi sacerdotis totiusque ecclesiæ decreta suæ consulturum animæ promisit. Hoc ordine Henricus, illius nominis quintus, primum a patre deinde ab universis Germaniæ principibus in regem jam secundo electus, ab apostolicis quoque legatis per manus impositionem catholice confirmatus, acceptis tam ab episcopis quam laicis juxta morem patriæ sacramentis, regnare cepit, 88° loco ab Augusto, 50° patris sui anno, ab Urbe condita 857° ¹⁷⁴⁴ anno, ab origine mundi 5058° ¹⁷⁴⁵, Dominicæ vero incarnationis, ut dictum est, 1106° anno.

Relatis igitur coram rege cunctisque totius Germaniæ optimatibus et presulibus omnique clero simul et populo legationibus Romanæ sedis, super ecclesiarum regni istius commaculatione diversa et inveterata, econtra emendatione ab universis unanimiter promissa, placuit tam regi quam primoribus, ad sanctam matrem Romanam ecclesiam tantos ac tales a partibus istis legatos transmitti, qui et de objectis rite rationem reddere et de incertis sagaciter investigare ac per omnia utilitatibus æcclesiasticis sapienter consulere sint idonei. Separantur in hoc opus viri spiritu sapientiæ pleni, dignitatibus, natalibus et elegantia seu divitiis precipui, nullaque secundum Deum sive seculum veneratione indigni, a Lotharingia Bruno Trevirensis, a Saxonia Henricus Magdaburgensis, a Francia Otto Babenbergensis, a Bajoaria Eberhardus Eihstatensis, ab Alemannia Gebhardus Constantiensis, a Burgundia Curiensis, nonnulli etiam nobiles de latere regis laicæ professionis; idque inter cætera suscipiunt in mandatis, ut, si fieri possit, domni apostolici presentiam Cisalpinis partibus impetrent exhiberi ¹⁷⁴⁶.

VARIE LECTIONES.

¹⁷³⁷ redemptam D. H. ¹⁷³⁸ Babylonicum — animavit, custodias — [constituit D. H. ¹⁷³⁹ cujus etiam classes numerosas navium rostratarum contra D. H. ¹⁷⁴⁰ Agnetæ C. e corr. ¹⁷⁴¹ add. : 50. 23. 2. ¹⁷⁴² Reliqua ex 1. Ita etiam in 4—11. exstant. Quæ C. D. E. habent mox sequuntur. ¹⁷⁴³ ita 1. ¹⁷⁴⁴ lege 1857. ¹⁷⁴⁵ ita 5. 10. LVIII 4. numeri in 1. partim abscisi sunt; VIII tamen legi videtur. V. CCC. V. 1°. 6. 9°. 11. Ex Ekkehardi computatione (v. a. 1039.) a. 5067. scribendus erat. ¹⁷⁴⁶ manu sæculi XV. in fine codicis 1. habetur: Anno domini M^oCCCC^o LVII° laodiflaus rex obiit bohemiæ.

PARS ALTERA.

ANNI 1106—1125.

Aureis ¹⁷⁴⁷ tuis, o rex in æternum victure, temporibus ego tantillus homuncio Ekkihardus ¹⁷⁴⁸ post annosas miseras redditus, ac post deflorata diversorum chronographorum opuscula, ab ipso temporum exordio temporum decursus ferentem carinam per multimodas Charibdis ¹⁷⁴⁹ atque Scillæ comminationes tandem gloriosi tui imperii jam portui delatam speculando, ultra omnem humanæ estimationis modum letificatus, non inconvenienter, ut arbitror, stilo libertatis premium, quod oppido jam lassus exoptat, denego; immo ipsum tuis amodo preconis pro viribus ac ultra vires inservitutum, quamdiu his regitur artubus, devotissime subjugo. Quidni? Te quippe multis jam in tristicia sedentis, domine gentium, plorantibus a patre spirituum tandem et vix impetratum caput, non immerito quodque catholicum et orthodoxum ejusdem ecclesiæ membrum quocumque prevalet favore prosequitur,

A tibi Romanus a pulvere jam expergiscens orbis a mari usque ad mare, immo totus a solis ortu usque ad occasum mundus, inerrabili tripudio congratulatur. In te suscitatum David germen justum universa sanum sapientia corda speculantur; sed precipue Deo servientium personæ undique prorumpentes e latibulis, lumen te sibi in tenebris exortum, divina quedam de te presagia conferentes, tempus jam venisse miserandi sui testantur, de tua indole quid justum audire vel sanctum, sanctæ quævis animæ sui erga Christum regem servitii fructum esse confidenter arbitrantur. Beata erit, et ultra ipsas avitæ maternæque stirpis magnificentias gloriosior producet ætas tua, si mansionem in augustissimo tuo pectore fecerit Spiritus, quem die nocteque universa Deo placentium tibi exoptant et imprecantur vota.

EXPLICIT ¹⁷⁵⁰ PROLOGUS.

Codd. D. E. 4—11.

[INCIPIT ¹⁷⁵¹ LIBER QUINTUS].

Cod. C.

INCIPIT LIBER TERTIUS.

Anno dominicæ incarnationis 1106.

An. 1105, Dec. 25.) Mediante ¹⁷⁵² Heinrico juniore tantus apud Mogontiam factus est in natali Dominico totius regni Teutonici ¹⁷⁵³ conventus, quantus per multa annorum curricula nusquam est visus. Referunt enim qui aderant, 52 optimates ibi tunc vel eo amplius affuisse ¹⁷⁵⁴, adeo ut solus dux Saxonie, Magnus nomine, quem jam gravior ætas impediebat, notaretur defuisse. Ibi supervenientes apostolicæ sedis legati, episcopus scilicet Albanus cum Constantiensi, sententiam anathematis in Heinricum seniore dictum imperatorem a tot sibi succedentibus apostolicis sepius sepiusque promulgatam scriptis simul et dictis testificantes, universam multitudinem, immo totam toto orbe diffusam ecclesiam ab ejus communione, Christi et beati Petri auctoritate, multis jam annis sequestratam confirmabant. Qua de causa dum ipse se Mogontiam de castello quo manebat exhibere temptaret, principes propter cavendum tumultum vulgi, suæ potius quam filii parti favere solentis, ipsi Ingilnheim ¹⁷⁵⁵ occurrunt; tandemque generali illum circumventis consilio, usque ad reatus confessionem satisfactionisque professionem perducunt. Cui cum legati communionem seu penitentiae modum absque generalis synodi et apostolicæ discussionis censura reddere ad presens

Mediante Heinrico juniore tantus apud Mogontiam factus est in natali Dominico totius regni Teutonici conventus, quantus per multa annorum curricula nusquam est visus. Referunt enim qui aderant, 52 optimates ibi tunc vel eo amplius affuisse, adeo ut solus dux Saxonie, Magnus nomine, quem jam gravior ætas impediebat, notaretur defuisse. Ibi supervenientes apostolicæ sedis legati, episcopus scilicet Albanus cum Constantiensi, sententiam apostolice pastoris, quæ domnum imperatorem de multis transgressionibus inculpabat, scriptis simul et dictis in medium proferebant. Qua de causa dum ipse se Mogontiam de castello quo manebat exhibere temptaret, principes propter cavendum tumultum vulgi, suæ potius parti quam filii favere solentis, ipsi Ingilnheim occurrunt, tandemque generali illum circumvenientes consilio, usque ad satisfactionis professionem perducunt. Cui cum legati absolutionem seu penitentiae modum absque generalis synodi discussionem et apostolicæ sedis censura se reddere non posse perhiberent, ipse partis utriusque consilii annuens, regalia vel imperialia insignia, crucem scilicet et lanceam, sceptrum, globum atque coronam, filii potestati tradidit, prospera illi imprecans, illum primatibus multo fletu commendans, et extunc

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁵⁷ Hæc præfatio ex D. E. ¹⁷⁵⁸ E. codd. E1. 2. ¹⁷⁵⁹ caribis D1. ¹⁷⁶⁰ E. p. desunt D1. ¹⁷⁶¹ ita E1. ¹⁷⁶² Codd. 4—11. usque impetrant exhiberi cum 1. supra edito conveniunt. ¹⁷⁶³ theutonici D1. 10. 9 11. theotonicis 9^a et ita sepius ¹⁷⁶⁴ fuisse D1. ¹⁷⁶⁵ ingilnheim E2.

non possent, ipse partis utriusque consiliis annuens, regalia vel imperialia insignia, crucem scilicet et lanceam, sceptrum, globum atque coronam, filii potestati tradidit, prospera illi imprecans, illum primatibus multo fletu commendans, et extunc juxta summi sacerdotis totiusque æcclesiæ decreta suæ consulturum animæ promisit.

Hoc ordine Heinricus illius nominis quintus, primum a patre, deinde ab ¹⁷⁸⁹ universis Germaniæ principibus in regem jam secundo electus (*Jan.*), ab apostolicis quoque legatis per manus impositionem catholice confirmatus, acceptis tam ab episcopis quam laicis juxta morem patriæ sacramentis, regnare cepit 82º loco ab Augusto, 50º regni patris sui anno, ab Urbe condita 1858º anno, ab origine mundi 5058º, Dominicæ vero incarnationis, ut dictum est, 1109º anno.

Relatis igitur coram rege cunctisque totius Germaniæ optimatibus et presulibus omnique clero simul et populo legationibus Romanæ sedis super æcclesiarum regni istius commaculatione diversa et inveterata, et e contra emendatione ab universis unanimiter promissa, placuit tam regi quam primoribus, ad sanctam matrem Romanam æcclesiam tantos ac tales a partibus istis legatos transmitti, qui et de objectis rite rationem reddere et de incertis sagaciter investigare ac per omnia utilitatibus æcclesiasticis sapienter consulere sint idonei. Separantur in hoc opus viri spiritu sapientiæ pleni, dignitatibus, natalibus et elegantia seu divitiis preclari nullaque secundum Deum sive seculum veneratione indigni, a Lotharingia ¹⁷⁸⁷ Bruno Trevirensis, a Saxonia Heinricus Magdeburgensis ¹⁷⁸⁹ archiepiscopi, ab orientali Francia Otto Babenbergensis, a Bajoaria Eberhardus Eistatensis, uterque designatus pontifex, ab Alemannia Gebehardus Constantiensis, alique nonnulli presules, plerique etiam nobiles de latere regis laicæ professionis; idque precipuum inter cætera suscipiunt mandati, ut, si fieri possit, per illos impetrata domni apostolici Cisalpinis partibus exhibeatur presentia.

Sic nimirum, sic per tot jam annos obnubilata lux oriri cœpit nostris in partibus ¹⁷⁸⁹ orthodoxa; depublicatur et ventilatur, dijudicatur ¹⁷⁹¹ et convincitur, foetet et respuitur, condempnatur et anathematizatur heresis Wigbertina vel Heinriciana ¹⁷⁹², abdicatis sive fugatis hereticis ¹⁷⁹³, Catholici cathedralis pontificalibus destinantur, e quibus etiam aliqui inter ipsa festa consecrantur. Denique in tantum divinæ legis subito zelus efflavit, ut etiam ipsa cadavera pseudoepiscoporum ab æcclesiis eliminarentur, quotquot autem ab ipsis erant ordinati, usque ad generalem audientiam ab officiis suspenderentur. Jam enim exaltatis sibi divinitus æcclesia Romana cornibus, ad incutiendum timorem cunctis ¹⁷⁹⁴ usquequaque scismatum membris, etiam capitis ipsius ossa, Wigberti ¹⁷⁹⁵ scilicet dicti papæ, de sepulchro suo, quod per sex ¹⁷⁹⁶ jam annos in æcclesia Ravennensi pos-

Hoc ordine Heinricus illius nominis quintus, primum a patre, deinde ab universis Germaniæ principibus in regem jam secundo electus (*Jan.*), ab apostolicis quoque legatis per manus impositionem catholice confirmatus, acceptis tam ab episcopis quam laicis juxta morem patriæ sacramentis, regnare cepit 88º loco ab Augusto, 50º regni patris sui anno, ab Urbe condita 1857º, ab origine mundi 5058º, Dominicæ vero incarnationis, ut dictum est, 1109º anno.

Relatis igitur coram rege cunctisque totius Germaniæ optimatibus et presulibus omnique clero simul et populo legationibus Romanæ sedis super æcclesiarum regni istius commaculatione diversa et inveterata et e contra emendatione ab universis unanimiter promissa, placuit tam regi quam primoribus, ad sanctam matrem Romanam æcclesiam tantos ac tales a partibus istis legatos transmitti, qui et de objectis rite rationem reddere et de incertis sagaciter investigare ac per omnia utilitatibus æcclesiasticis sapienter consulere sint idonei. Separantur in hoc opus viri spiritu sapientiæ pleni, dignitatibus, natalibus et elegantia seu divitiis preclari nullaque secundum Deum sive seculum veneratione indigni, a Lotharingia Bruno Trevirensis, a Saxonia Heinricus Magdeburgensis archiepiscopi, ab orientali Francia Otto Babenbergensis, a Bajoaria Eberhardus Eistatensis, uterque designatus pontifex, ab Alemannia Gebehardus Constantiensis, alique nonnulli presules, plerique etiam nobiles de latere regis laicæ professionis; idque precipuum inter cætera suscipiunt mandata, ut, si fieri posset, per illos impetrata domni apostolici Cisalpinis partibus exhibeatur presentia.

Sic nimirum, sic per viscera misericordiæ Dei nostri, tanto nobis oriente lucifero, per tot jam annos nubilata lux splendescere cœpit æcclesiastica, et, ut breviter plurima concludam, capessente rem publicam ac Romanam defensante cathedram Heinrico, speciali totius orbis flori, universa circumquaque eliminantur ad purum scismatum scandala, scis saque Christi resarcitur tunica, electis tonis in æcclesiæ vasa mali projiciuntur pisces de Petri sagena.

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁸⁸ ab universis ger. desunt E2. (in E1. linea plus quam dimidia erusa, facile negligi potuerunt.)
¹⁷⁸⁷ lutharingia E2. ¹⁷⁸⁹ trevirensis corr. treverensis E2. ¹⁷⁸⁹ magadeb. E1. ¹⁷⁸⁹ i. p. n. 7. 9.
¹⁷⁹¹ dejudicator E2. 11. ¹⁷⁹² heinriciana 4. ¹⁷⁹³ heresis 5. 6. 10. heresibus 11. e. corr. 7. ¹⁷⁹⁴ deest 4.
¹⁷⁹⁵ wigberti 4. wigberti 7. sapius. ¹⁷⁹⁶ V. 10. 11.

seclerat, projici fecerat, universaque ¹⁷⁴⁷ ejus instituta, ut vere non ¹⁷²⁸ apostolici sacerdotis, sed ut ¹⁷⁷⁹ apostatici invasoris, annullari decreverat

Inter hæc Werinherus ¹⁷⁷⁹, quidam ex ordine ministerialium regis, qui marchæ ¹⁷⁷⁷ quæ in partibus [est ¹⁷⁷²] Aquinæ præerat, quasi heresim eandem resuscitaturus, collectis undecumque per Italiam copiis, corruptis quoque multa pecunia Romanis ¹⁷⁷⁸ nonnullis, dum dominus apostolicus Beneventanis immoratur finibus, quendam pseudoablatem de Farfara, pro nefas! cathedræ sancti Petri imposuit, et ipsum papam cæsaris sub vocabulo Silvestri appellari voluit. Qui tamen post paululum turpiter, ut merebatur, a ¹⁷⁷⁴ Catholicis eliminatus ¹⁷⁷⁵, vesaniæ suæ premium male-conquisiti pejusque dispersi æris ¹⁷⁷⁶ retulit dampnum, præter fidei, quod miser cæco non doluit corde, dispendium.

Porro proceres ¹⁷⁷⁷ jam dicti dum e suis singuli A partibus in valle ¹⁷⁷⁸ Tridentina convenientes, apud ejusdem nominis civitatem, id est ¹⁷⁷⁹ Tridentum, pernoctarent (*Febr.*), quidam Adelbertus adolescens, partium tamen ¹⁷⁸¹ illarum quodam insignis comitatu, summo mane super ipsos, utpote inermes et peregrinos, cum ¹⁷⁸¹ civibus armatis ¹⁷⁸² irruit, spoliat, capit, custodiæ tradit ¹⁷⁸², idque sibi per legationes domini sui, Heinrici ¹⁷⁸¹ [scilicet ¹⁷⁸³] eximperatoris ¹⁷⁸⁸, demandatum comprobat. Artibus quippe solitis idem Henricus usus clam ¹⁷⁸⁷ [clanculis jam et q. c. ac n. E.] querelosis epistolis et ¹⁷⁸⁸ nunciis quascumque poterat ¹⁷⁸⁹ regni civitates et provincias impleverat, quibus se vim a principibus passum, immo ab unico filio depulsum imperio deplorabat, regnum ¹⁷⁹⁰ in suis miseris confusum ¹⁷⁹¹, cunctis usquequaque patribus ¹⁷⁹² ejusdem fortunæ ¹⁷⁹³ timendum fore premebat exemplum. Qua de causa nullus jam per Italiam liber transitus eisdem patuit ¹⁷⁹⁴ legatis. Gebehardus ¹⁷⁹⁵ tantum ¹⁷⁹⁶ Constantiensis episcopus cum suis per occultiores Alpium sentitas ingressus, Mathildis ¹⁷⁹⁷ comitisse, alterius ¹⁷⁹⁸ nimirum Debboræ (303), presidiis, apostolicis presentatur vestigiis. Reliqui, ut diximus, magnates, ut nimirum a stultissimo captivatore deprehensi, tractantur indigne, præter Ottonem Babenbergensem episcopum, cui idem Adelbertus, eo quod suus esset miles, parcere cogebatur ¹⁷⁹⁹. Quo etiam mediante, Bruno Treverensis episcopus et Wigbertus ¹⁸⁰⁰ comes eo pacto dimittuntur, quatinus eximperatorem ¹⁸⁰¹ cum illo pacem facturi conveniant, et quid ¹⁸⁰² de reliquis ipse precipiat relaturi redeant. At Jesus, qui semper prope est ¹⁸⁰³ se invocantibus et his juxta ¹⁸⁰⁴ qui tribulato sunt corde, repente super eosdem sibi rebelles Welfonem ¹⁸⁰⁵ ducem Noricum quasi gladium de vagina

Porro proceres jam dicti dum e suis singuli B partibus in valle Tridentina convenientes apud ejusdem nominis civitatem, id est Tridentum, pernoctarent (*Febr.*), quidam Adelbertus adolescens, partium tamen illarum quodam insignis comitatu, summo mane super ipsos, utpote inermes et peregrinos, cum civibus armatis irruit, spoliat, capit, custodiæ tradit, idque sibi per legationes domini sui imperatoris demandatum comprobat. At Jesus, qui semper prope est se invocantibus et his juxta qui tribulato sunt corde, repente super eosdem stultissimos tantorum magnatum captivatores Welfonem ducem Noricum quasi gladium limatum de vagina sua eduxit; qui tertia superveniens die manu valida, clusas obstructas effregit, Gebehardum, virum per omnia laudabilem, constitutum a rege nostro Heinrico Tridentinæ ecclesiæ presulem, quem nunquam se suscepturos cives illi conspiraverant, recipi coegit, ipsum quoque Adelbertum sui que sceleris complices adeo perterriti, ut eductos quos clausurant principes ipsumque castellum novo episcopo redderent, ipsi insuper nudipedes ab his quos affixerant veniam postularent. Tunc etiam a prima ebdomada quadragesimæ, qua et mediante hæc passi sumus, cometem immensi fulgoris per duas septimanas conspeximus. Revertentes quoque, tam pauperes quam divites, non sine proprio singuli dampno, regem nostrum Henricum quiddam infortunii perpessum a rebellantibus sibi nonnullis per Alsaciam seditiosis, fama sinistra percepimus; in Lotharingia quoque Henricum ducem et episcopum Leodiensem Otbertum ¹⁸⁰⁶ contra regem se armare, Coloniæque, Juliacum atque Bannam, quæ et Verona, cæteraque cis ac citra Rhenum oppida ad resistendum se preoarare.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁶⁷ f. ejusque 7. ¹⁷⁶⁸ jam non 5. ¹⁷⁶⁹ deest 10. 11. ¹⁷⁷⁰ werenherus 6. 9c. ¹⁷⁷¹ wernherus 4. 5. 7. 10. 11. ¹⁷⁷² marchie 9c. ¹⁷⁷³ ita E. ¹⁷⁷⁴ deest rel. ¹⁷⁷⁵ n. r. E. ¹⁷⁷⁶ deest 10. 11. ¹⁷⁷⁷ elimanatus 10. ¹⁷⁷⁸ eritis 4. ¹⁷⁷⁹ jam p. d. 4. ¹⁷⁸⁰ trid. in v. 4. ¹⁷⁸¹ id est i. tridentium 4. ¹⁷⁸² in 10. ¹⁷⁸³ erasum est, deest 11. ¹⁷⁸⁴ et 6. 9c. ¹⁷⁸⁵ i. a. 4. ¹⁷⁸⁶ tradidit 7. ¹⁷⁸⁷ H. codd. sapius, N. nonnunquam 6. ¹⁷⁸⁸ ita E. ¹⁷⁸⁹ imperatoris 4. ex ¹⁷⁹⁰ erasum E2. ¹⁷⁹¹ nam 6. 7. 9c. ¹⁷⁹² deest 10. 11. ¹⁷⁹³ deest 7. 9c. ¹⁷⁹⁴ in suis r. 4. ¹⁷⁹⁵ et fuscum 6. effusum 7c. ¹⁷⁹⁶ partibus 6. ¹⁷⁹⁷ deest 4. ¹⁷⁹⁸ p. 7. ¹⁷⁹⁹ gubehardus 9c. ¹⁸⁰⁰ tamen 4. ¹⁸⁰¹ mathildis D1. 4. mathilde E. machthildis 5. mehildis 6. mechtildis 7. methildis 9c. ¹⁸⁰² alteri E1. 2. ¹⁸⁰³ videbatur 7. ¹⁸⁰⁴ wibertus D1. wicpertus 4. 7. wipertus 9c. ¹⁸⁰⁵ eximperatorem ¹⁸⁰⁶ deleta syllaba ex 4. imperatorem E2. et imperatorem 10. 11. ¹⁸⁰⁷ quod 6. 7. 9c. ¹⁸⁰⁸ se omnibus i. 6. 7. 9c. 10. 11. omnibus i. 5. ¹⁸⁰⁹ deest 4. ¹⁸¹⁰ welfonem 4-11. ¹⁸¹¹ O. cod.

NOTÆ.

(303) Cf. Vita S. Hugonis Gratianopol. Acta SS. April. I, p. 39: *Sed et comitissa Mathildis, habitus quidem feminei sed animi per cuncta virilis, quæ rerum humanarum tumultus atque pericula instar prophetissæ Deboræ prudenter sedare et fortiter noverat tolerare.*

sua eduxit; qui tertia superveniens die ¹⁰⁰⁷ manu valida, elusas ¹⁰⁰⁸ obstrucias effregit. Gebhardum, virum probatum, Tridentinae ecclesiae constitutum a rege catholico novum episcopum, quem nunquam se suscepturos cives ipsi conspiraverant, recipi coegit, ipsum quoque Adelbertum sique sceleris complices adeo perterritum, ut eductos quos claustrant principes ipsumque castellum novo episcopo redderent, ipsi insuper nudipedes ab his quos afflixerant veniam postularent. Tunc etiam a prima ebdomada quadragesimae, qua et mediante hac passi sumus, cometam immensi fulgoris ¹⁰⁰⁹ usque ad passionem Domini conspeximus (*Febr.; Mart.*). Revertentes ¹⁰¹⁰ quoque, tam pauperes quam divites, non sine proprio singuli dampno, regem nostrum Heinricum quiddam infortunii ¹⁰¹¹ perpressum a rebellantibus sibi nonnullis per Alsatiam seditiosis ¹⁰¹², fama sinistra ¹⁰¹³ percepimus, patrem vero regis non modica sibi met auxilia contra filium attraxisse, hoc est episcopum Leodiensem, Heinricum ducem Lothariensium ¹⁰¹⁴, Coloniam, Juliacum, Bunnam, quae et Verona, caeteraque partis illius oppida; haecque nonnulli titubationis religioni minabantur catholicae.

Caeterum ¹⁰¹⁵ rex Henricus divina roboratus confidentia, nec minus magnanimitate animatus innata, dum quasi partes inimicas humiliaturus, Leodium, paschalem inibi curiam habiturus ¹⁰¹⁶, convertitur ¹⁰¹⁷, post festum palmarum Coloniae cedentibus hostibus satis jocunde celebratum ¹⁰¹⁸ (*Mart.* 18), moto comitatu, rursum fortunae sinistrorsum sibi rotam volvere sentit, dum nimirum ¹⁰¹⁹ [res ¹⁰²⁰] inconsultius ¹⁰²¹ agitur. Nam cognita patris machinatione, qui utique se, ut vir bellator ab adolescentia sua ¹⁰²², satis argumentose per conductas ad civitatem, qua curiam indiciam prescripsimus, copias resistere parabat, ipse juvenili nichilominus animositate succensus, illo, parva licet manu cinctus, ut coeperat ire, contendit. Qua de re premissis 300 viris, qui pontem super Masam ¹⁰²³ fluvium loco qui Wegesaz ¹⁰²⁴ (304) dicitur constructum observarent — nam omnes ejusdem fluminis transitus jam hostes interruperant —, dum rex in palatio Aquisgrani cenam Domini celebrat (*Mart.* 22), dux ¹⁰²⁵ Henricus cum exercitu caesariano regiones ad pontem invadit milites, naviterque resistentes arte quadam equitandi, qua gens illa plus caeteris ¹⁰²⁶ utitur, in latiora ¹⁰²⁷ deductos, multitudinem legionum cingit, opprimit, sternit ¹⁰²⁸ atque capit; nonnullos etiam cedentes fluvius voravit. Videres fortissimos Machabeos in bello ¹⁰²⁹ catholicae pacis, post stragem plurimam apostatae genti illatam, fide magna et leticia suas animas Christo pro se passo commendantes ac hujusmodi pro transitu priorum delictorum veniam in eadem indulgentiae die se consecutos invicem consolantes. His fortunae fallaciis, immo summi dispositione judicis, mens scismaticorum tumescere, nec tamen orthodoxorum spes decrescere cepit. Rex enim inter ipsa paschalia festa (*Mart.* 25), quae tunc pro eventu rei Bonnae ¹⁰³⁰ celebrabat ¹⁰³¹, Heinricum ducem, judicio optimatum reum

Caeterum rex Henricus divina roboratus confidentia, dum quasi partes inimicas humiliaturus Leodium, habiturus inibi paschalem curiam, convertitur, post festum palmarum Coloniae cedentibus hostibus satis jocunde celebratum (*Mart.* 18), moto comitatu, rursum fortunae rotam sinistrorsum sibi volvi persentit, dum nimirum inconsultius res agitur, dum ipse juvenili succensus animositate, parva licet manu, curiam conditam hostibus invitis adire conatur. Premissis itaque trecentis viris, qui pontem super Mosam fluvium loco qui dicitur Wegesaz constructum observarent — nam omnes ejusdem fluminis transitus hostes interruperant —, dum rex in palatio Aquisgrani cenam Domini celebrat (*Mart.* 22), dux Henricus cum exercitu regio ad pontem invadit milites, naviterque resistentes arte quadam equitandi, qua gens illa plus caeteris utitur, in latiora deductos ampliori multitudo cingit, opprimit, sternit atque capit; nonnullos etiam cedentes fluvius voravit. Videres fortissimos Machabeos in bello catholicae pacis, post stragem plurimam apostatae genti illatam, fide magna et leticia suas animas Christo pro se passo commendantes, ac hujusmodi pro transitu priorum delictorum veniam in eadem indulgentiae die se consecutos invicem consolantes. His fortunae fallaciis, immo summi dispositione judicis, mens scismaticorum tumescere, nec tamen orthodoxorum spes decrescere cepit. Rex enim inter ipsa paschalia festa (*Mart.* 25), quae tunc pro eventu rei Bonnae celebrabat, Heinricum ducem, judicio optimatum reum majestatis et hostem rei publicae, ducatu privat, ac generalem expeditionem contra Lotharingiam, accepto a principibus sacramento, per totum regnum indicit et preparat.

¹⁰³², Heinricum ducem, judicio optimatum reum

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁰⁷ de 9c. ¹⁰⁰⁸ clausas 10. 11. ¹⁰⁰⁹ bis scriptum E1. 2. immenso fulgore 5. ¹⁰¹⁰ convertentes 9c. ¹⁰¹¹ comenentes corr. ¹⁰¹² comitantes 7. ¹⁰¹³ fortunii 10. ¹⁰¹⁴ seditionis 4. 5. 7. 10. 11. ¹⁰¹⁵ famam sinistram 7. ¹⁰¹⁶ lotharingensem 7. lothoriensem 9c. ¹⁰¹⁷ Sed 4. ¹⁰¹⁸ habitaturus 4. 10. ¹⁰¹⁹ convertitur E2. ¹⁰²⁰ celebraturum 4. 3. 6. 7. 9c. 10. ¹⁰²¹ deest 6. 7. 9c. ¹⁰²² ita E. (et C.) ¹⁰²³ inconsultus 6. 9c. ¹⁰²⁴ deest 6. 7. 9c. 10. 11. ¹⁰²⁵ misam 9c. ¹⁰²⁶ uegezaz 6. 7. 9c. ¹⁰²⁷ uegesaza 4. ¹⁰²⁸ dux H. 4. 6. 9c. 10. 11. ¹⁰²⁹ c. p. 4. ¹⁰³⁰ altiora 10. 11. ¹⁰³¹ si. o. 6. 7. 9c. ¹⁰³² bellico E2. ¹⁰³³ orthodoxorum D1. ¹⁰³⁴ autem 10. 11. ¹⁰³⁵ regi 4. 10. ¹⁰³⁶ bunnio 10. 11. ¹⁰³⁷ celebrat 9c.

NOTE.

(304) Viset sive Weset.

inajestatis et hostem rei ¹³³³ publicæ, ducatu privat, ac generalem expeditionem contra Lotharingiam, accepto a principibus sacramento, per totum regnum indicit et preparat. Quo dehinc superioribus se partibus ¹³³³ conferente, pater se Coloniensibus reddit, et ¹³³⁷ episcopo pulso ¹³³⁹, civitatem ipsam vallis et propugnaculis omnique repugnandi ¹³³⁹ genere permagnifice munivit; ipseque cum fidelissimis suis Leodio se contulit [m.; deinde Leodium se c. E.].

Igitur mense Junio (305) jam fere mediante, rex A Heinricus cum exercitu ¹³³⁹ copioso, id est 20 milibus, Coloniæ Agrippinam obsedit; sed cum esset, ut dictum est, multum per omnem modum munita ¹³⁴¹, 3 aut 4 inibi ¹³⁴² ebdomadas casso pene labore consumpsit, excepto quod, ut fieri solet, juvenus, utpote moræ ¹³⁴³ impatiens, nonnunquam pro muris concurrens, ludo crudeli fugat alterutrum ¹³⁴⁴ vel sternit. Ibi etiam Dietericus ¹³⁴⁵ comes, regi fidelissimus, infirmitate pressus, communi fine migravit, vir utique nobilissima Saxonum stirpe progenitus, et tam omnigenæ religioni quam catholicæ defensioni non mediocriter deditus, litteris etiam aliquantum instructus.

Interea regi Heinrico patris legati de Leodio missi presentantur, litteras tam sibi quam principibus regni deferentes, quarum exemplar hic inseri ¹³⁴⁴ non absurdum duximus, ob comprobendam ¹³⁴⁷ scilicet ejusdem viri multimodam tergiversationem, qua se toto vitæ suæ tempore cunctis sibi resistentibus ficta subjectione eatenus fecisset superiorem:

Heinricus, Dei gratia Romanorum imperator augustus, episcopis, ducibus, marchionibus, comitibus, cæterisque regni principibus gratiam et dilectionem, dignantibus eam recipere. Conquerimur Deo omnipotenti, et dominæ sanctæ Mariæ, et beato Petro principi apostolorum patrono nostro, et vobis principibus omnibus, quod injuste et inhumane et crudeliter, confisi in illa fide de ¹³⁴⁸ qua dubitare non debueramus, tractati sumus, et tam honore regni quam prediis et omnibus quæ habebamus contra divinum et humanum jus ad insaniam et improprium regni ita exspoliati sumus, ut nichil ¹³⁴⁹ penitus præter solam vitam nobis relictum sit. Ubi cum ferme omnes essetis, magna pars vestri visa est dolere et tristari; sed proh dolor! nichil nobis vestra contulit tristitia, quin de nobis sibi satisfaceret voluntas inimicorum nostrorum odiosa. Et quia, cum consilio et rogatu filii nostri fide et securitate citæ et honoris nostri ¹³⁵⁰ ab eo primum accepta, fiducialiter et desideranter Mogontiam in presentiam legati Romani et principum tenderemus, ut eorum dispositione ageremus tam de statu ecclesiæ et honore regni, quam de salute animæ nostræ, ipse non est veritus in hac voluntate et obedientia nos contra datam fidem capere et usque ad articulum mortis ferme ducere ¹³⁵¹: non ausi sumus ita nos illi credere, ut injuriis et contumeliis nos pro voluntate sua, sicut prius, valeat tractare. Quapropter multum rogamus vos et obnixè precamur, ut pro timore Dei et honore regni et honestate vestra dignemini studere, quomodo de injuria in manibus vestris nobis illata per vos possimus recuperare justiciam. Nos quoque pro consilio vestro et aliorum qui nos odio non habent religiosorumque ¹³⁵² virorum parati sumus, tam filio nostro, si in aliquo eum offendimus, quam alicui in regno libenter emendare. Preterea, sicut domino papæ in presentia legati sui et vestra obedire parati fuimus, ita et nunc parati sumus, ei omnem debitam reverentiam et obedientiam sincero corde et devotione presentialiter exhibere, et tam consilio vestro quam spiritalis patris ¹³⁵³ nostri Hugonis Cloniacensis ¹³⁵⁴ abbatis aliorumque ¹³⁵⁵ religiosorum virorum, de statu ecclesiæ et honore regni, quantum in nobis est, disponere. Cum igitur ad hæc omnia parati simus ¹³⁵⁶, rogamus vos ¹³⁵⁷ et ¹³⁵⁸ obnixè precamur, quatinus pro Deo et honore regni et vestro instanter moneatis filium nostrum, cum secundum prefatam sententiam nulla ei ¹³⁵⁹ adversum nos residua

VARIÆ LECTIONES.

¹³³³ regi 10. ¹³³⁶ p. se 7. 9°. ¹³³⁷ ut 4. ¹³³⁸ depulso 6. ¹³³⁹ g r. 4. ¹³⁴⁰ e. suo c. 4. 10. 11. ¹³⁴¹ deest 4. 5. 6. 10. 11. ¹³⁴² e. i. 4. ¹³⁴³ deest 4. ¹³⁴⁴ alterum 5. corr. alterutrum 7. ¹³⁴⁵ dietricus 4. 9°. dietricus 7. ¹³⁴⁶ inferri 4. ¹³⁴⁷ probaudam 10. 11. ¹³⁴⁸ in 10. 11. ¹³⁴⁹ nil 4. sapius. ¹³⁵⁰ deest 10. 11. ¹³⁵¹ deducere E2. ¹³⁵² religiosorumque E1. 2. religiosorum 4-11. ¹³⁵³ n. p. D1. ¹³⁵⁴ cluniacensis 10. 11. ¹³⁵⁵ aliorum 10. ac aliorum 11. ¹³⁵⁶ sumus 7. 9°. ¹³⁵⁷ deest 7. ¹³⁵⁸ et o. r. ¹³⁵⁹ desunt 4. ¹³⁶⁰ nulla a. n. r. ci sit 4.

NOTÆ

(305) Ann. Hildesh. h. a.: post festivitatem Petri et Pauli (d. 29. Junii).

sit occasio, amodo desistat nos et fideles nostros persequi, et quiete et pacifice vivere permittat, ut supradicta ¹⁰⁰⁰ integre cum tranquillitate perficiantur. Quod si nolueris, rogamus vos per auctoritatem Romanæ ecclesiæ, cui nos committimus, et honorem ¹⁰⁰¹ regni, ne super nos et super fideles nostros veniatis; quia manifestum est eum non ¹⁰⁰² divinæ legis zelo vel Romanæ ecclesiæ dilectione, sed concupiscentia regni, patre injuste eo privato, hoc incepisse. Apud quem si interpellatio vestra nullaque alia interventio ad presens prodesse poterit, appellamus Romanum pontificem et sanctam universalem Romanam sedem et ecclesiam.

Post lectas coram multitudine tam has quam alias litteras, parum verbis, nichil autem sensu vel intentione prioribus dissonantes, filii tamen personæ specialiter directas (306), rex Henricus ex optimatum consilio legationem vicariam patri destinavit, quam tamen prius publice predicari per Magdeburgensem ¹⁰⁰³ archiepiscopum ¹⁰⁰⁴ Henricum fecit, hocque facto suorum animos secum valde roboravit. Erat autem huiusmodi:

Post inveteratam, id est per annos circiter 40, discessionem imperii Romani, quæ ¹⁰⁰⁵ tam divinas quam humanas jam pene leges abolevit ¹⁰⁰⁶, et exceptis mortibus omnimodis, sacrilegiis, perjuriis, rapinis et incendiis, ipsum regnum nostrum non tantum ¹⁰⁰⁷ in solitudinem sed etiam ¹⁰⁰⁸ ad apostasiam catholicæ fidei sive in ipsum paganismum propemodum redegit, respiciente tandem suam ecclesiam divina clementia, nos ejusdem Christi sponsæ filii per Spiritum sanctum in unitatem fidei equanimiter resipimus ¹⁰⁰⁹, ipsumque ¹⁰¹⁰ incorrigibile scismatum illorum caput, Henricum ¹⁰¹¹ scilicet dictum imperatorem nostrum, zelo Dei et apostolicæ fidei obedientia abdicavimus, catholicum nobis, licet ipsius de semine natum, regem elegimus ¹⁰¹². Cujus regni principium sui finem esse conspiciens, etiam ipse tamquam voluntarius, sed, ut jam ejus fatetur littera, nimis invitatus, collaudavit, regalia reddidit, filii ¹⁰¹³ curam cum regno nostræ fidei lacrimando commisi, de reliquo nullam ¹⁰¹⁴ ac regni pompam, sed animæ potius ¹⁰¹⁵ suæ medelam ulterius affecturum ¹⁰¹⁶ spopondit. At nunc ecce pristinis se reddens tergiversationibus, prejudicium se passum per orbem terrarum conqueritur; Gallorum, Anglorum ¹⁰¹⁷, Danorum ceterarumque ¹⁰¹⁸ finitimarum gentium gladiis cordibus nostris infingere meditatur, super illatis etiam injuriis recuperari sibi justiciam precatur, consiliis se ¹⁰¹⁹ quoque nostris amodo promptius ¹⁰²⁰ obedire ¹⁰²¹ pollicetur, re autem vera solitis argumentis castra hæc Domini dispergere, Christi exercitum examinare ¹⁰²² conatur, et, ut in propatulo est, vineam Domini, quæ jam sero ¹⁰²³ florescere ¹⁰²⁴ capit, tam per se singularem utique ferum denuo depascere, quam per vulpes, illos ¹⁰²⁵ nimirum qui sibi adherent pestilentes homines, demoliri ac per sacrilegia sacerdotum Belial anathemati recidivo ¹⁰²⁶ reddere, immo, quod dictu nefas est, Christum jam ¹⁰²⁷ iterum in ecclesia sua resurgentem in omnium cordibus crucifigere meditatur. Quapropter placet tam regi quam universis regni principibus, immo cuncto exercitui orthodoxo, quo senior idem, ne ulla sibi pateat adversum nos iusta querela, quacumque elegerit securitate, quacumque maluerit statione, coram presenti senatu simul et populo causam suam agat, justiciam suscipiat, justiciam et reddat, qualinus ab ortu scismatis omnibus seditionum causis, acsi nil inde jam fuerit diffinitum, undique discussis, tam filio quam patri sua justitia respondent, ecclesiæ vero regni que ¹⁰²⁸ status, non ut ipse more suo proponit post longas inducias, sed impresentiarum ¹⁰²⁹, his controversiis diremptis ¹⁰³⁰ vacillare desinat.

Quam legationem probatæ singularisque prudentiæ personæ, Albuinus ¹⁰³¹ videlicet ac Riwin ¹⁰³² presbiteri ¹⁰³³, una cum quibusdam laicali sub habitu viris religiosus tam a rege quam universis principibus, immo toto exercitu susceptam, eximperi ¹⁰³⁴ sepedito, vix ejus presentiam fandique licentiam consecuti, cum retulissent, horribile [incredibile E.] memoratu est ¹⁰³⁵ quam ingenti vite suæ periculo per dies ¹⁰³⁶ sex, eo quod nullo modo eidem ¹⁰³⁷ conventui malignantium communicare voluerint, indigne tractarentur, tandemque ab irruente sibi in eadem qua ¹⁰³⁸ manebant custodia ¹⁰³⁹ vulgo liberati, absque omni ducatus presidio castris circa Colo-

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ supra 4. ¹⁰⁰¹ honore El. 2. ¹⁰⁰² cum 10. ¹⁰⁰³ magadeb. E2. ¹⁰⁰⁴ episcopum 4? 7. ¹⁰⁰⁵ qui D1. ¹⁰⁰⁶ obolevit 10. ¹⁰⁰⁷ tamen 4. ¹⁰⁰⁸ deest 7. ¹⁰⁰⁹ resipimus 4. 5. 7. 9c. 10. ¹⁰¹⁰ ipsum 10. 11. ¹⁰¹¹ N. 4. sapius. ¹⁰¹² eligimus 7. 9. ¹⁰¹³ deest 6. 7. 9c. ¹⁰¹⁴ se nullam El. 2. ¹⁰¹⁵ s. p. 4. ¹⁰¹⁶ deest 6. 7 (qui in marg. addit procuraturum), 9c. ¹⁰¹⁷ d. a. 4. ¹⁰¹⁸ aliarumque 4. ¹⁰¹⁹ deest 10. 11. ¹⁰²⁰ promptu 6. 7. 9c. ¹⁰²¹ promptum 4. 5. 10. 11. ¹⁰²² o. se 10. 11. ¹⁰²³ exarnare usque cepit per se desunt 4. ¹⁰²⁴ deest 6. 7. 9c. ¹⁰²⁵ florescere 5. 40. florere 7. ¹⁰²⁶ illos n. q. s. a. p. desunt 6. 7. 9c. ¹⁰²⁷ reciduo D. 4. 5. 6. 10. 11. corr. recidivo 7. ¹⁰²⁸ iterum jam 4. ¹⁰²⁹ regni 4. ¹⁰³⁰ in provintiarum 10. ¹⁰³¹ direptis E2. ¹⁰³² Albuinus A. Saxo. alio. D. 5. 6. 9c. abb. 7? 10. 11. albero 4. ¹⁰³³ richuun 5. richwin 10. 11. richwinus El. 2. ¹⁰³⁴ prespiteri D1. El. ¹⁰³⁵ eximperiore se predicto 4. ¹⁰³⁶ deest 4. ¹⁰³⁷ sex d 7. ¹⁰³⁸ deest 4-11. ¹⁰³⁹ quo 9c. ¹⁰⁴⁰ custodiam 5.

NOTÆ.

(306) V. ex col. Udalr. n. 214, ap. Eccardum II, p. 220 et apud Urstisium I, p. 398, ubi etiam prior legitur.

niam positis redderentur; id tamen precipuum inter senioris ¹⁰⁰⁰ responsa referentes (307), quatinus ad presens ab ¹⁰⁰¹ armis discederetur et in futurum super hujusmodi similitudinis curiale ¹⁰⁰² colloquium [universaliter ¹⁰⁰³] indiceretur.

Auditor preterea quia ¹⁰⁰⁴ Heinrich eximperator A Tunc quoque temporis cum pater regis Leodio ¹⁰⁰⁵ et Heinrichs exdux ¹⁰⁰⁶ exercitum undecumque moraretur—nam Leodienses illi antiquo affectu fideliter adhererant, — crebra hinc crebra inde nuncia vel literæ discurrebant. Inter quæ dum nihil minus expectaretur, imperatoris egrotatio, postque brevem languorem obitus ejus in castris diffamatur. Referunt qui aderant, bona illum confessione nec sine magna fiducia finem vite fecisse, rebusque suis per omnia dispositis, nunciis quoque tam ad apostolicum pontificem quam ad filium regem destinatis, sumpto viatico, velut obdormiens exspirasse. Annis 50 Romani imperii gubernacula tenens, Romanis nunc voluntariis pie consuluit, nunc ingratis et regnum Teutonicum humiliare nitentibus necessario restitit; vir strenuus et bellicosus, omni personæ, omni ætati, omnique rei sibi congrua impendere solitus, et vix quicquam ignorare passus. More patris sui clericis et maxime literatis adherere sibi voluit, eosque honorifice tractans, nunc psalmis nunc lectione vel collatione sive Scripturarum ac liberalium artium inquisitione secum familiariter occupavit. Pluribus etiam testibus approbare poterimus, quod nemo nostris temporibus natu, ingenio, fortitudine et audacia, statura quoque totaque corporis elegantia, fascibus aptior videretur imperialibus. Pre omnibus regni sui æcclesiis Spiram maxime coluit, eamque regio et mirifico opere et honore ampliavit, ibi etiam nunc juxta majores suos, presente filio suo cunctisque regni principibus honorifice humatus, requiescit.

B Sed quidam quippe, quod erat in maxillis populorum [*Isa. xxx, 29*], versum est illis in canticum sicut vox ¹⁰⁰⁷ sanctificatæ sollempnitatis ¹⁰⁰⁸. Igitur quia cessante tandem exactore conquivit ¹⁰⁰⁹ et tributum, mox ¹⁰¹⁰ omnes, qui questus ¹⁰¹¹ dumtaxat gratia eidem ¹⁰¹² principi [*tenebrarum* ¹⁰¹³] eatenus ¹⁰¹⁴ adherendo suas animas venalitati proposuerant, deditioni regis simul et communioni catholice subjiciuntur. Leodiensis autem Othertus ¹⁰¹⁵ ceterique ¹⁰¹⁶ copiscopantes hac inter cætera recipiuntur in communionem penitentiae conditione, quo cadaver ipsius excommunicati per se pridie in monasterio tumulatum effoderent, et absque ullo ¹⁰¹⁷ sepulture vel exequiarum communione in loco ¹⁰¹⁸ non consecrato deponerent, comprobantibus his qui aderant ¹⁰¹⁹ archiepiscopis et ¹⁰²⁰ episcopis, quia quibus vivis æcclesia ¹⁰²¹ non communicat, illis etiam nec mortuis communicare possit ¹⁰²². Quo facto, paulo post corpus ipsum Spirensi civitati ¹⁰²³ est in sarcophago lapideo regis consensu delatum, sicque extra æcclesiam [*æc.* per aliquot annos ibidem permansit inhumatum *E.*] ibidem per quinquennium mansit inhumatum.

Hic finis, hic interitus, hæcque ¹⁰²⁴ sor's ultima Heinrichi, illo sub vocabulo quarti Romano-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ seniores 6. ¹⁰⁰¹ deest 7? 10. 11. ¹⁰⁰² deest 6. 9c. ¹⁰⁰³ ita E. ¹⁰⁰⁴ deest 6. 7. 9c. ¹⁰⁰⁵ imperator 4. ¹⁰⁰⁶ dux 4. ¹⁰⁰⁷ fortune 10. ¹⁰⁰⁸ deest 4-11. ¹⁰⁰⁹ munitionem 6. 7. 9c. ¹⁰¹⁰ preponderunt E. ¹⁰¹¹ aquisgrani 4. 9c. ¹⁰¹² b. s. 9c. ¹⁰¹³ d. a. E. 2. ¹⁰¹⁴ deest 6. 7. 9c. ¹⁰¹⁵ aquis 9c. corr. ¹⁰¹⁶ ulli 4. ¹⁰¹⁷ nox D1. ¹⁰¹⁸ quod apud Isaiam legitur. ¹⁰¹⁹ oblitus 5. 10. oblitus 11. ¹⁰²⁰ corr. aliter 7. ¹⁰²¹ ulli 4. ¹⁰²² nox D1. ¹⁰²³ quod apud Isaiam legitur. ¹⁰²⁴ sollempniter E. 2? ¹⁰²⁵ quievit t. 5. acquievit 10. quievit 11. ¹⁰²⁶ eorum D1. ¹⁰²⁷ celestis D1. ¹⁰²⁸ e. g. 5. 7. 9c. ¹⁰²⁹ ita E. ¹⁰³⁰ adh. ent. 4. ¹⁰³¹ opertus 10. episcopos 11. O. a. L. 7. ¹⁰³² aliique 4. ¹⁰³³ ulla 4. ¹⁰³⁴ inlo 6. ¹⁰³⁵ adherant E. 2. ¹⁰³⁶ a. et desunt 4. ¹⁰³⁷ n. c. æcl. 7. ¹⁰³⁸ posset 6. 7. 9c. ¹⁰³⁹ urbi 4. ¹⁰⁴⁰ hæc 0. 7. 9c.

NOTÆ.

(307) V. epistolam ap. Urstisium I, p. 599.

rum imperatoris a suis appellati; a Catholicis vero, id est cunctis beato Petro suisque successoribus fidem et obedientiam lege Christiana conservantibus, archipyrata simul et here-siarcha necnon et apostata persecutorque plus animarum quam corporum competenter dicebatur; utpote qui nec naturalibus nec consuetudinariis contentus sceleribus, nova et a seculis inaudita ideoque nonnulla incredibilia excogitasse et exercuisse infamabatur. Quæ si quis, illorum arbitratu qui tam perperam quam recte ¹³³⁸ ab imperatoribus gesta litteris digna iudicant, scribere velli, nos loco cedimus, maxime ¹³³⁹ cum aliqua ex his oblivioni potius quam memoria ¹³⁴⁰ digna non dubitemus. Pluribus autem testibus comprobare poterimus quod nemo nostris ¹³⁴¹ temporibus, natu, ingenio, fortitudine et audacia, statura etiam totaque corporis elegantia ¹³⁴², videretur fascibus imperialibus ipso aptior, si tamen in conflictu vitiorum homo non degeneraret vel succumberet interior. Porro cum non pauci supersint, idemque in sublimitatibus constituti, quos operum ¹³⁴³ ejusdem viri cooperatio redarguit, unum est quod, licet nimis timidi, suggerimus, quatinus ipsum condemnationis ejus exemplum sibi in remedium vertant, nec honoris prave ¹³⁴⁴ consecuti florem, sed semen adendant, satiusque ducant malis plantariis eradicandis insudare quam fructum inde perpetuæ mortis in futurum carpere. Alioquin desipere nimis est, vulnus ferro plenum sanari credere, Deo simul et mam-mone deservire velle; monstrique simile est, ex Pharisæicæ elationis fastigio, ipsoque, ut dicunt, mercede sacrilegiorum ascenso, apostolicæ humilitatis dignitatem usurpare, ab apô-stasiæ semine fructum hierarchiæ ¹³⁴⁵ sperare. Hæc hactenus. Deo autem gratias, qui, licet tarde, tamen permagnifice, victoriæ concessit ecclesiæ suæ; cui etiam ejusdem Nabuchodo-nosor quinquagesimum exactionis annum idem Galileus, qui Julianum quondam vicerat, ver-tit in jubileum. Si quis vero tam zelotes est, cui quasi diem interitus Amam ¹³⁴⁶ etiam Heinrici obitum per ¹³⁴⁷ ecclesiæ posteritatem ignorari ¹³⁴⁸ non ¹³⁴⁹ libeat, 7 Idus Augusti hæc esse sciat, quo ¹³⁵⁰ scilicet die primò matrem suam ecclesiam apud Unstrut (308) invadens ¹³⁵¹ innumeras animas ad inferos premisit, eademque die Martis ¹³⁵², qua etiam cuncta sua præ-lia ¹³⁵³, paganico nimirum auspicio, perpetrare consuevit.

Post hæc ebdomada quarta ¹³⁵⁴ mensis Octobris ¹³⁵⁵ A habitum est concilium (309) generale (Oct.) in provincia Longobardia ¹³⁵⁶ super ripam Padi fluminis, loco qui Warstallis nuncupatur, ubi presidente vere per omnia apostolico viro Paschali II, coram multi-tudine maxima ¹³⁵⁷ clericorum necnon ¹³⁵⁸ et ¹³⁵⁹ laicorum, qui de diversorum regnorum ecclesiis convenerant ¹³⁶⁰, presentibus etiam legatis domni Heinrici regis, multa sunt ¹³⁶¹, prout canonica dictabat equitas, de inimici zizaniis evulsa, multa de structuris super harenam positis destructa, plura quoque pistici seminis plantaria profundius plantata simul et rigata, nonnulla etiam tutissimæ munitio-nis per ecclesias propugnacula sunt edificata. Nam cum eadem Dominica, quæ erat 12. Kal. Novembr. Juvavensibus Chvonradum ¹³⁶², Tridentinis Gebe-hardum presules consecrasset, enarrare longum est, quam indefesse prudens et fidelis ille summi ¹³⁶³ patrisfamilias dispensator conservos ¹³⁶⁴ suos verbi Dei tritico lautissime cotidie reficeret, pseudoepisco-pus ¹³⁶⁵ deponeret ¹³⁶⁶, catholicos constitueret, archi-

Post hæc ebdomada quarta mensis Octobris actum est concilium generale (Oct.) in provincia Longobardia super ripam Padi fluminis, loco qui Warstallis dicitur, ubi presidente vere apostolico viro Paschali secundo, coram multitudine maxima tam laicorum quam clericorum, qui diversorum regnorum vel ecclesiarum legationibusungebantur, presentibus etiam legatis domini regis, multa sunt, prout canonica dictabat equitas, de inimici zizaniis evulsa, pluraque pistici seminis plantaria profundius inserta; structurae super arenam positæ destruantur, tutissimæ munitio-nis propugnacula per ecclesias edificantur. Nam cum in eadem Dominica, quæ erat 12. Kal. Novembr., quosdam presules per se ipsum consecrasset, enarrare longum est, quam indefesse prudens et fidelis ille summi patrisfamilias dispensator conservos suos verbi Dei tritico lau-tissime cotidie reficeret, pseudoepiscopos depone-ret, catholicos constitueret, archiepiscopis pallia, monasteriis privilegia concesserit, presentes ovium Christi pastores mellifluis alloquiis, absentes pater-

VARIE LECTIONES.

¹³³⁸ deest 4. ¹³³⁹ maxima 5. corr. maxime D1. ¹³⁴⁰ memorie E1. 2. ¹³⁴¹ nostris nemo 4. ¹³⁴² e. c. 4—11. ¹³⁴³ ope 7. ¹³⁴⁴ pravi 4. ¹³⁴⁵ iherarchiæ D1. E. 2. ierarchiæ 10. tetrarchiæ 6. 7. 9c. ¹³⁴⁶ an6. 7. 9c. ¹³⁴⁷ et 4—11. ¹³⁴⁸ ignori 10. ¹³⁴⁹ non i. liceat 4. ¹³⁵⁰ quod 6. ¹³⁵¹ innume-ras invadens 4. ¹³⁵² marcius 6. 9c. ¹³⁵³ p. sua 5. ¹³⁵⁴ ebdomade quarte 6c. ¹³⁵⁵ menses octo 6. 9c. corr. mense 7. quarta h. e. c. mensis oct. in 4. ¹³⁵⁶ lang. 7. ¹³⁵⁷ deest 4. ¹³⁵⁸ deest 4. ¹³⁵⁹ deest 5. 6. 7. 9c. 10! 11. ¹³⁶⁰ convenerat E1. 2. ¹³⁶¹ deest 6. 7. 9c. ¹³⁶² conradum 7. ¹³⁶³ deest E1. 2. ¹³⁶⁴ et servos 4. ¹³⁶⁵ pseudos ep. 5. ¹³⁶⁶ deest 6. 7. 9c.

NOTÆ.

(308) Hæc pugna a. 1073, d. 9 Junii, sed alia ad Strowi fluvium d. 7 August. a. 1078 commissæ est.
(309) V. Acta ex Cencii cod. Vatic. aliisque ap.

Mansi XX, p. 1209. Cf. etiam Transl. S. Modostadi (Act. SS. Mai. III, p. 67), alii hujus collectionis vo-lumini inserendam.

episcopis pallia, monasteriis privilegia concesserit, A nis commonitoriorum litteris instruxerit, quedam presentes ovium Christi pastores mellifluis alloquiis, absentes paternis commonitoriorum ¹⁹⁰⁷ litteris instruxerit, quedam olim abscisa membra æcclesie iterum incorporaverit, quedam etiam que insanabilia videbantur anathematis abscissione truncaverit; super ordinationibus autem temporibus ¹⁹¹⁸ scismatis factis, unde permaximè ventilabantur questionibus, decretum discretionis maternorum viscerum artificiose medicatum promulgavit:

Per multos jam annos regni Teutonici latitudo ab apostolicæ sedis unitate divisa est. In quo nimirum scismate tantum periculum factum est, ut, quod cum dolore dicimus, vix pauci sacerdotes aut clerici catholici in tanta terrarum latitudine reperiantur. Tot igitur filii in hac strage jacentibus, Christianæ pacis necessitas exigit ¹⁹²⁰ ut super hos materna æcclesie viscera aperiantur. Patrum ¹⁹⁷⁰ itaque nostrorum ¹⁹⁷¹ exemplis et scriptis ¹⁹⁷² instructi, qui diversis temporibus Novatianos ¹⁹⁷³, Donatistas et alios hereticos in suis ordinibus susceperunt, prefati regni episcopos in ¹⁹⁷⁴ scismate ordinatos, nisi aut invasores aut Symoniaci aut criminosi sint ¹⁹⁷⁵ probati, in officio episcopali suscipimus. Id ipsum de clericis cujuscumque ordinis constitimus, quos vita scientique commendat.

His et hujusmodi super æcclesiam divini luminis B orientis auroræ jocundati ¹⁹⁷⁶ splendoribus, quia nimirum tandem venerat tempus miserendi ejus, pariterque apostolicis macti ¹⁹⁷⁷ benedictionibus, ad sua quique convertuntur; nos vero, id est Alpium ¹⁹⁷⁸ transcensores, speciali quodam pre cunctis efferebamur ¹⁹⁷⁹ tripudio, eo quod certi essemus, domni apostolici protectionem ¹⁹⁸⁰ sic fuisse dispositam ¹⁹⁸¹, quatinus iter nostrum quam mature subsequens, natalem Domini Mogontie celebraturus esset, presente cum universis regni principibus novo rege nostro.

Hoc anno dux Saxonie Magnus obiit, pro quo Lotharius ¹⁹⁸² surrexit. Item Uto ¹⁹⁸³ marchio de Saxonia obiit (Aug. 23). Ruotpertus ¹⁹⁸⁴ Wirzburgensis episcopus dum tendit, ad concilium, in eundo defungitur. Quo decedente ¹⁹⁸⁵, domnus Erlungus ¹⁹⁸⁶ tam a clero quam a populo Wirzburgensium ut verus pastor, sibi metum dudum injuste ablatum, sed justo Dei judicio rursum oblatum, summopere postulat [Erlungus pridem depulsus, summopere tam a clero quam a populo Wirzburgensium postulat E.], concessusque tam a rege quam a papa, per legatos Romanæ sedis magna expectatione et incredibili totius civitatis ac multorum populorum tripudio susceptus, nimis honorifice inthronizatur.

His et hujusmodi super æcclesiam divini luminis B orientis auroræ jocundati splendoribus, quia nimirum tandem venerat tempus miserendi ejus, pariterque apostolicis macti benedictionibus, ad sua quique convertuntur; nos vero, id est Alpium transcensores, speciali quodam pre cunctis efferebamur tripudio, eo quod certi essemus, domni apostolici protectionem sic fuisse dispositam, quatinus iter nostrum quam mature subsequens, natalem Domini Mogontie celebraturus esset, presente cum universis regni principibus novo rege nostro Heinrico.

Hoc anno dux Saxonie Magnus obiit; pro quo Lotharius surrexit. Item Otto marchio de Saxonia obiit (Aug. 23). Ruotpertus Wirzburgensis episcopus dum tendit ad concilium, in eundo defungitur. C Quo decedente, dominus Erlungus tam a clero quam a populo Wirzburgensium ut verus pastor, sibi metum dudum injuste ablatum, sed justo Dei judicio rursum oblatum, summopere postulat, concessusque tam a rege quam a papa, per legatos Romanæ sedis magna expectatione et incredibili totius civitatis ac multorum populorum tripudio susceptus, nimis honorifice inthronizatur.

(Sequentibus annis. — 1111. C. cum reliquis codicibus convenit.)

A. ¹⁹⁸⁷ D. MCVII.

Rex Henricus natalem ¹⁹⁸⁸ Domini Ratisponæ celebravit, presentibus scilicet legatis domni apostolici Paschalis, cujus adventum [ipse ¹⁹⁸⁹] jam aliquandiu apud Augustam Alemannie ¹⁹⁹⁰ metropolim cæterasque superiores partes prestolatus fuerat. Ille vero suorum consilii quasi proterviam Teutonicorum declinans, maxime propter seditiosum ¹⁹⁹¹ quandam tumultum, qui sibi Veronæ ¹⁹⁹² (310) hospitanti ¹⁹⁹³ dudum occurrerat,

VARIE LECTIONES

¹⁹⁸⁷ commonitorum 5. 6. 9c. commonitorum corr. commonitoriis 7. commonitoriorum E2. ¹⁹⁸⁸ temporis 10. 11. ¹⁹⁸⁹ egit 6. 7. 9c. ¹⁹⁹⁰ deest 6. 7. 9c. Parum D1. Itaque ¹⁹⁹¹ ¹⁹⁹² ¹⁹⁹³ ¹⁹⁹⁴ ¹⁹⁹⁵ ¹⁹⁹⁶ ¹⁹⁹⁷ ¹⁹⁹⁸ ¹⁹⁹⁹ ²⁰⁰⁰ ²⁰⁰¹ ²⁰⁰² ²⁰⁰³ ²⁰⁰⁴ ²⁰⁰⁵ ²⁰⁰⁶ ²⁰⁰⁷ ²⁰⁰⁸ ²⁰⁰⁹ ²⁰¹⁰ ²⁰¹¹ ²⁰¹² ²⁰¹³ ²⁰¹⁴ ²⁰¹⁵ ²⁰¹⁶ ²⁰¹⁷ ²⁰¹⁸ ²⁰¹⁹ ²⁰²⁰ ²⁰²¹ ²⁰²² ²⁰²³ ²⁰²⁴ ²⁰²⁵ ²⁰²⁶ ²⁰²⁷ ²⁰²⁸ ²⁰²⁹ ²⁰³⁰ ²⁰³¹ ²⁰³² ²⁰³³ ²⁰³⁴ ²⁰³⁵ ²⁰³⁶ ²⁰³⁷ ²⁰³⁸ ²⁰³⁹ ²⁰⁴⁰ ²⁰⁴¹ ²⁰⁴² ²⁰⁴³ ²⁰⁴⁴ ²⁰⁴⁵ ²⁰⁴⁶ ²⁰⁴⁷ ²⁰⁴⁸ ²⁰⁴⁹ ²⁰⁵⁰ ²⁰⁵¹ ²⁰⁵² ²⁰⁵³ ²⁰⁵⁴ ²⁰⁵⁵ ²⁰⁵⁶ ²⁰⁵⁷ ²⁰⁵⁸ ²⁰⁵⁹ ²⁰⁶⁰ ²⁰⁶¹ ²⁰⁶² ²⁰⁶³ ²⁰⁶⁴ ²⁰⁶⁵ ²⁰⁶⁶ ²⁰⁶⁷ ²⁰⁶⁸ ²⁰⁶⁹ ²⁰⁷⁰ ²⁰⁷¹ ²⁰⁷² ²⁰⁷³ ²⁰⁷⁴ ²⁰⁷⁵ ²⁰⁷⁶ ²⁰⁷⁷ ²⁰⁷⁸ ²⁰⁷⁹ ²⁰⁸⁰ ²⁰⁸¹ ²⁰⁸² ²⁰⁸³ ²⁰⁸⁴ ²⁰⁸⁵ ²⁰⁸⁶ ²⁰⁸⁷ ²⁰⁸⁸ ²⁰⁸⁹ ²⁰⁹⁰ ²⁰⁹¹ ²⁰⁹² ²⁰⁹³ ²⁰⁹⁴ ²⁰⁹⁵ ²⁰⁹⁶ ²⁰⁹⁷ ²⁰⁹⁸ ²⁰⁹⁹ ²¹⁰⁰ ²¹⁰¹ ²¹⁰² ²¹⁰³ ²¹⁰⁴ ²¹⁰⁵ ²¹⁰⁶ ²¹⁰⁷ ²¹⁰⁸ ²¹⁰⁹ ²¹¹⁰ ²¹¹¹ ²¹¹² ²¹¹³ ²¹¹⁴ ²¹¹⁵ ²¹¹⁶ ²¹¹⁷ ²¹¹⁸ ²¹¹⁹ ²¹²⁰ ²¹²¹ ²¹²² ²¹²³ ²¹²⁴ ²¹²⁵ ²¹²⁶ ²¹²⁷ ²¹²⁸ ²¹²⁹ ²¹³⁰ ²¹³¹ ²¹³² ²¹³³ ²¹³⁴ ²¹³⁵ ²¹³⁶ ²¹³⁷ ²¹³⁸ ²¹³⁹ ²¹⁴⁰ ²¹⁴¹ ²¹⁴² ²¹⁴³ ²¹⁴⁴ ²¹⁴⁵ ²¹⁴⁶ ²¹⁴⁷ ²¹⁴⁸ ²¹⁴⁹ ²¹⁵⁰ ²¹⁵¹ ²¹⁵² ²¹⁵³ ²¹⁵⁴ ²¹⁵⁵ ²¹⁵⁶ ²¹⁵⁷ ²¹⁵⁸ ²¹⁵⁹ ²¹⁶⁰ ²¹⁶¹ ²¹⁶² ²¹⁶³ ²¹⁶⁴ ²¹⁶⁵ ²¹⁶⁶ ²¹⁶⁷ ²¹⁶⁸ ²¹⁶⁹ ²¹⁷⁰ ²¹⁷¹ ²¹⁷² ²¹⁷³ ²¹⁷⁴ ²¹⁷⁵ ²¹⁷⁶ ²¹⁷⁷ ²¹⁷⁸ ²¹⁷⁹ ²¹⁸⁰ ²¹⁸¹ ²¹⁸² ²¹⁸³ ²¹⁸⁴ ²¹⁸⁵ ²¹⁸⁶ ²¹⁸⁷ ²¹⁸⁸ ²¹⁸⁹ ²¹⁹⁰ ²¹⁹¹ ²¹⁹² ²¹⁹³ ²¹⁹⁴ ²¹⁹⁵ ²¹⁹⁶ ²¹⁹⁷ ²¹⁹⁸ ²¹⁹⁹ ²²⁰⁰ ²²⁰¹ ²²⁰² ²²⁰³ ²²⁰⁴ ²²⁰⁵ ²²⁰⁶ ²²⁰⁷ ²²⁰⁸ ²²⁰⁹ ²²¹⁰ ²²¹¹ ²²¹² ²²¹³ ²²¹⁴ ²²¹⁵ ²²¹⁶ ²²¹⁷ ²²¹⁸ ²²¹⁹ ²²²⁰ ²²²¹ ²²²² ²²²³ ²²²⁴ ²²²⁵ ²²²⁶ ²²²⁷ ²²²⁸ ²²²⁹ ²²³⁰ ²²³¹ ²²³² ²²³³ ²²³⁴ ²²³⁵ ²²³⁶ ²²³⁷ ²²³⁸ ²²³⁹ ²²⁴⁰ ²²⁴¹ ²²⁴² ²²⁴³ ²²⁴⁴ ²²⁴⁵ ²²⁴⁶ ²²⁴⁷ ²²⁴⁸ ²²⁴⁹ ²²⁵⁰ ²²⁵¹ ²²⁵² ²²⁵³ ²²⁵⁴ ²²⁵⁵ ²²⁵⁶ ²²⁵⁷ ²²⁵⁸ ²²⁵⁹ ²²⁶⁰ ²²⁶¹ ²²⁶² ²²⁶³ ²²⁶⁴ ²²⁶⁵ ²²⁶⁶ ²²⁶⁷ ²²⁶⁸ ²²⁶⁹ ²²⁷⁰ ²²⁷¹ ²²⁷² ²²⁷³ ²²⁷⁴ ²²⁷⁵ ²²⁷⁶ ²²⁷⁷ ²²⁷⁸ ²²⁷⁹ ²²⁸⁰ ²²⁸¹ ²²⁸² ²²⁸³ ²²⁸⁴ ²²⁸⁵ ²²⁸⁶ ²²⁸⁷ ²²⁸⁸ ²²⁸⁹ ²²⁹⁰ ²²⁹¹ ²²⁹² ²²⁹³ ²²⁹⁴ ²²⁹⁵ ²²⁹⁶ ²²⁹⁷ ²²⁹⁸ ²²⁹⁹ ²³⁰⁰ ²³⁰¹ ²³⁰² ²³⁰³ ²³⁰⁴ ²³⁰⁵ ²³⁰⁶ ²³⁰⁷ ²³⁰⁸ ²³⁰⁹ ²³¹⁰ ²³¹¹ ²³¹² ²³¹³ ²³¹⁴ ²³¹⁵ ²³¹⁶ ²³¹⁷ ²³¹⁸ ²³¹⁹ ²³²⁰ ²³²¹ ²³²² ²³²³ ²³²⁴ ²³²⁵ ²³²⁶ ²³²⁷ ²³²⁸ ²³²⁹ ²³³⁰ ²³³¹ ²³³² ²³³³ ²³³⁴ ²³³⁵ ²³³⁶ ²³³⁷ ²³³⁸ ²³³⁹ ²³⁴⁰ ²³⁴¹ ²³⁴² ²³⁴³ ²³⁴⁴ ²³⁴⁵ ²³⁴⁶ ²³⁴⁷ ²³⁴⁸ ²³⁴⁹ ²³⁵⁰ ²³⁵¹ ²³⁵² ²³⁵³ ²³⁵⁴ ²³⁵⁵ ²³⁵⁶ ²³⁵⁷ ²³⁵⁸ ²³⁵⁹ ²³⁶⁰ ²³⁶¹ ²³⁶² ²³⁶³ ²³⁶⁴ ²³⁶⁵ ²³⁶⁶ ²³⁶⁷ ²³⁶⁸ ²³⁶⁹ ²³⁷⁰ ²³⁷¹ ²³⁷² ²³⁷³ ²³⁷⁴ ²³⁷⁵ ²³⁷⁶ ²³⁷⁷ ²³⁷⁸ ²³⁷⁹ ²³⁸⁰ ²³⁸¹ ²³⁸² ²³⁸³ ²³⁸⁴ ²³⁸⁵ ²³⁸⁶ ²³⁸⁷ ²³⁸⁸ ²³⁸⁹ ²³⁹⁰ ²³⁹¹ ²³⁹² ²³⁹³ ²³⁹⁴ ²³⁹⁵ ²³⁹⁶ ²³⁹⁷ ²³⁹⁸ ²³⁹⁹ ²⁴⁰⁰ ²⁴⁰¹ ²⁴⁰² ²⁴⁰³ ²⁴⁰⁴ ²⁴⁰⁵ ²⁴⁰⁶ ²⁴⁰⁷ ²⁴⁰⁸ ²⁴⁰⁹ ²⁴¹⁰ ²⁴¹¹ ²⁴¹² ²⁴¹³ ²⁴¹⁴ ²⁴¹⁵ ²⁴¹⁶ ²⁴¹⁷ ²⁴¹⁸ ²⁴¹⁹ ²⁴²⁰ ²⁴²¹ ²⁴²² ²⁴²³ ²⁴²⁴ ²⁴²⁵ ²⁴²⁶ ²⁴²⁷ ²⁴²⁸ ²⁴²⁹ ²⁴³⁰ ²⁴³¹ ²⁴³² ²⁴³³ ²⁴³⁴ ²⁴³⁵ ²⁴³⁶ ²⁴³⁷ ²⁴³⁸ ²⁴³⁹ ²⁴⁴⁰ ²⁴⁴¹ ²⁴⁴² ²⁴⁴³ ²⁴⁴⁴ ²⁴⁴⁵ ²⁴⁴⁶ ²⁴⁴⁷ ²⁴⁴⁸ ²⁴⁴⁹ ²⁴⁵⁰ ²⁴⁵¹ ²⁴⁵² ²⁴⁵³ ²⁴⁵⁴ ²⁴⁵⁵ ²⁴⁵⁶ ²⁴⁵⁷ ²⁴⁵⁸ ²⁴⁵⁹ ²⁴⁶⁰ ²⁴⁶¹ ²⁴⁶² ²⁴⁶³ ²⁴⁶⁴ ²⁴⁶⁵ ²⁴⁶⁶ ²⁴⁶⁷ ²⁴⁶⁸ ²⁴⁶⁹ ²⁴⁷⁰ ²⁴⁷¹ ²⁴⁷² ²⁴⁷³ ²⁴⁷⁴ ²⁴⁷⁵ ²⁴⁷⁶ ²⁴⁷⁷ ²⁴⁷⁸ ²⁴⁷⁹ ²⁴⁸⁰ ²⁴⁸¹ ²⁴⁸² ²⁴⁸³ ²⁴⁸⁴ ²⁴⁸⁵ ²⁴⁸⁶ ²⁴⁸⁷ ²⁴⁸⁸ ²⁴⁸⁹ ²⁴⁹⁰ ²⁴⁹¹ ²⁴⁹² ²⁴⁹³ ²⁴⁹⁴ ²⁴⁹⁵ ²⁴⁹⁶ ²⁴⁹⁷ ²⁴⁹⁸ ²⁴⁹⁹ ²⁵⁰⁰ ²⁵⁰¹ ²⁵⁰² ²⁵⁰³ ²⁵⁰⁴ ²⁵⁰⁵ ²⁵⁰⁶ ²⁵⁰⁷ ²⁵⁰⁸ ²⁵⁰⁹ ²⁵¹⁰ ²⁵¹¹ ²⁵¹² ²⁵¹³ ²⁵¹⁴ ²⁵¹⁵ ²⁵¹⁶ ²⁵¹⁷ ²⁵¹⁸ ²⁵¹⁹ ²⁵²⁰ ²⁵²¹ ²⁵²² ²⁵²³ ²⁵²⁴ ²⁵²⁵ ²⁵²⁶ ²⁵²⁷ ²⁵²⁸ ²⁵²⁹ ²⁵³⁰ ²⁵³¹ ²⁵³² ²⁵³³ ²⁵³⁴ ²⁵³⁵ ²⁵³⁶ ²⁵³⁷ ²⁵³⁸ ²⁵³⁹ ²⁵⁴⁰ ²⁵⁴¹ ²⁵⁴² ²⁵⁴³ ²⁵⁴⁴ ²⁵⁴⁵ ²⁵⁴⁶ ²⁵⁴⁷ ²⁵⁴⁸ ²⁵⁴⁹ ²⁵⁵⁰ ²⁵⁵¹ ²⁵⁵² ²⁵⁵³ ²⁵⁵⁴ ²⁵⁵⁵ ²⁵⁵⁶ ²⁵⁵⁷ ²⁵⁵⁸ ²⁵⁵⁹ ²⁵⁶⁰ ²⁵⁶¹ ²⁵⁶² ²⁵⁶³ ²⁵⁶⁴ ²⁵⁶⁵ ²⁵⁶⁶ ²⁵⁶⁷ ²⁵⁶⁸ ²⁵⁶⁹ ²⁵⁷⁰ ²⁵⁷¹ ²⁵⁷² ²⁵⁷³ ²⁵⁷⁴ ²⁵⁷⁵ ²⁵⁷⁶ ²⁵⁷⁷ ²⁵⁷⁸ ²⁵⁷⁹ ²⁵⁸⁰ ²⁵⁸¹ ²⁵⁸² ²⁵⁸³ ²⁵⁸⁴ ²⁵⁸⁵ ²⁵⁸⁶ ²⁵⁸⁷ ²⁵⁸⁸ ²⁵⁸⁹ ²⁵⁹⁰ ²⁵⁹¹ ²⁵⁹² ²⁵⁹³ ²⁵⁹⁴ ²⁵⁹⁵ ²⁵⁹⁶ ²⁵⁹⁷ ²⁵⁹⁸ ²⁵⁹⁹ ²⁶⁰⁰ ²⁶⁰¹ ²⁶⁰² ²⁶⁰³ ²⁶⁰⁴ ²⁶⁰⁵ ²⁶⁰⁶ ²⁶⁰⁷ ²⁶⁰⁸ ²⁶⁰⁹ ²⁶¹⁰ ²⁶¹¹ ²⁶¹² ²⁶¹³ ²⁶¹⁴ ²⁶¹⁵ ²⁶¹⁶ ²⁶¹⁷ ²⁶¹⁸ ²⁶¹⁹ ²⁶²⁰ ²⁶²¹ ²⁶²² ²⁶²³ ²⁶²⁴ ²⁶²⁵ ²⁶²⁶ ²⁶²⁷ ²⁶²⁸ ²⁶²⁹ ²⁶³⁰ ²⁶³¹ ²⁶³² ²⁶³³ ²⁶³⁴ ²⁶³⁵ ²⁶³⁶ ²⁶³⁷ ²⁶³⁸ ²⁶³⁹ ²⁶⁴⁰ ²⁶⁴¹ ²⁶⁴² ²⁶⁴³ ²⁶⁴⁴ ²⁶⁴⁵ ²⁶⁴⁶ ²⁶⁴⁷ ²⁶⁴⁸ ²⁶⁴⁹ ²⁶⁵⁰ ²⁶⁵¹ ²⁶⁵² ²⁶⁵³ ²⁶⁵⁴ ²⁶⁵⁵ ²⁶⁵⁶ ²⁶⁵⁷ ²⁶⁵⁸ ²⁶⁵⁹ ²⁶⁶⁰ ²⁶⁶¹ ²⁶⁶² ²⁶⁶³ ²⁶⁶⁴ ²⁶⁶⁵ ²⁶⁶⁶ ²⁶⁶⁷ ²⁶⁶⁸ ²⁶⁶⁹ ²⁶⁷⁰ ²⁶⁷¹ ²⁶⁷² ²⁶⁷³ ²⁶⁷⁴ ²⁶⁷⁵ ²⁶⁷⁶ ²⁶⁷⁷ ²⁶⁷⁸ ²⁶⁷⁹ ²⁶⁸⁰ ²⁶⁸¹ ²⁶⁸² ²⁶⁸³ ²⁶⁸⁴ ²⁶⁸⁵ ²⁶⁸⁶ ²⁶⁸⁷ ²⁶⁸⁸ ²⁶⁸⁹ ²⁶⁹⁰ ²⁶⁹¹ ²⁶⁹² ²⁶⁹³ ²⁶⁹⁴ ²⁶⁹⁵ ²⁶⁹⁶ ²⁶⁹⁷ ²⁶⁹⁸ ²⁶⁹⁹ ²⁷⁰⁰ ²⁷⁰¹ ²⁷⁰² ²⁷⁰³ ²⁷⁰⁴ ²⁷⁰⁵ ²⁷⁰⁶ ²⁷⁰⁷ ²⁷⁰⁸ ²⁷⁰⁹ ²⁷¹⁰ ²⁷¹¹ ²⁷¹² ²⁷¹³ ²⁷¹⁴ ²⁷¹⁵ ²⁷¹⁶ ²⁷¹⁷ ²⁷¹⁸ ²⁷¹⁹ ²⁷²⁰ ²⁷²¹ ²⁷²² ²⁷²³ ²⁷²⁴ ²⁷²⁵ ²⁷²⁶ ²⁷²⁷ ²⁷²⁸ ²⁷²⁹ ²⁷³⁰ ²⁷³¹ ²⁷³² ²⁷³³ ²⁷³⁴ ²⁷³⁵ ²⁷³⁶ ²⁷³⁷ ²⁷³⁸ ²⁷³⁹ ²⁷⁴⁰ ²⁷⁴¹ ²⁷⁴² ²⁷⁴³ ²⁷⁴⁴ ²⁷⁴⁵ ²⁷⁴⁶ ²⁷⁴⁷ ²⁷⁴⁸ ²⁷⁴⁹ ²⁷⁵⁰ ²⁷⁵¹ ²⁷⁵² ²⁷⁵³ ²⁷⁵⁴ ²⁷⁵⁵ ²⁷⁵⁶ ²⁷⁵⁷ ²⁷⁵⁸ ²⁷⁵⁹ ²⁷⁶⁰ ²⁷⁶¹ ²⁷⁶² ²⁷⁶³ ²⁷⁶⁴ ²⁷⁶⁵ ²⁷⁶⁶ ²⁷⁶⁷ ²⁷⁶⁸ ²⁷⁶⁹ ²⁷⁷⁰ ²⁷⁷¹ ²⁷⁷² ²⁷⁷³ ²⁷⁷⁴ ²⁷⁷⁵ ²⁷⁷⁶ ²⁷⁷⁷ ²⁷⁷⁸ ²⁷⁷⁹ ²⁷⁸⁰ ²⁷⁸¹ ²⁷⁸² ²⁷⁸³ ²⁷⁸⁴ ²⁷⁸⁵ ²⁷⁸⁶ ²⁷⁸⁷ ²⁷⁸⁸ ²⁷⁸⁹ ²⁷⁹⁰ ²⁷⁹¹ ²⁷⁹² ²⁷⁹³ ²⁷⁹⁴ ²⁷⁹⁵ ²⁷⁹⁶ ²⁷⁹⁷ ²⁷⁹⁸ ²⁷⁹⁹ ²⁸⁰⁰ ²⁸⁰¹ ²⁸⁰² ²⁸⁰³ ²⁸⁰⁴ ²⁸⁰⁵ ²⁸⁰⁶ ²⁸⁰⁷ ²⁸⁰⁸ ²⁸⁰⁹ ²⁸¹⁰ ²⁸¹¹ ²⁸¹² ²⁸¹³ ²⁸¹⁴ ²⁸¹⁵ ²⁸¹⁶ ²⁸¹⁷ ²⁸¹⁸ ²⁸¹⁹ ²⁸²⁰ ²⁸²¹ ²⁸²² ²⁸²³ ²⁸²⁴ ²⁸²⁵ ²⁸²⁶ ²⁸²⁷ ²⁸²⁸ ²⁸²⁹ ²⁸³⁰ ²⁸³¹ ²⁸³² ²⁸³³ ²⁸³⁴ ²⁸³⁵ ²⁸³⁶ ²⁸³⁷ ²⁸³⁸ ²⁸³⁹ ²⁸⁴⁰ ²⁸⁴¹ ²⁸⁴² ²⁸⁴³ ²⁸⁴⁴ ²⁸⁴⁵ ²⁸⁴⁶ ²⁸⁴⁷ ²⁸⁴⁸ ²⁸⁴⁹ ²⁸⁵⁰ ²⁸⁵¹ ²⁸⁵² ²⁸⁵³ ²⁸⁵⁴ ²⁸⁵⁵ ²⁸⁵⁶ ²⁸⁵⁷ ²⁸⁵⁸ ²⁸⁵⁹ ²⁸⁶⁰ ²⁸⁶¹ ²⁸⁶² ²⁸⁶³ ²⁸⁶⁴ ²⁸⁶⁵ ²⁸⁶⁶ ²⁸⁶⁷ ²⁸⁶⁸ ²⁸⁶⁹ ²⁸⁷⁰ ²⁸⁷¹ ²⁸⁷² ²⁸⁷³ ²⁸⁷⁴ ²⁸⁷⁵ ²⁸⁷⁶ ²⁸⁷⁷ ²⁸⁷⁸ ²⁸⁷⁹ ²⁸⁸⁰ ²⁸⁸¹ ²⁸⁸² ²⁸⁸³ ²⁸⁸⁴ ²⁸⁸⁵ ²⁸⁸⁶ ²⁸⁸⁷ ²⁸⁸⁸ ²⁸⁸⁹ ²⁸⁹⁰ ²⁸⁹¹ ²⁸⁹² ²⁸⁹³ ²⁸⁹⁴ ²⁸⁹⁵ ²⁸⁹⁶ ²⁸⁹⁷ ²⁸⁹⁸ ²⁸⁹⁹ ²⁹⁰⁰ ²⁹⁰¹ ²⁹⁰² ²⁹⁰³ ²⁹⁰⁴ ²⁹⁰⁵ ²⁹⁰⁶ ²⁹⁰⁷ ²⁹⁰⁸ ²⁹⁰⁹ ²⁹¹⁰ ²⁹¹¹ ²⁹¹² ²⁹¹³ ²⁹¹⁴ ²⁹¹⁵ ²⁹¹⁶ ²⁹¹⁷ ²⁹¹⁸ ²⁹¹⁹ ²⁹²⁰ ²⁹²¹ ²⁹²² ²⁹²³ ²⁹²⁴ ²⁹²⁵ ²⁹²⁶ ²⁹²⁷ ²⁹²⁸ ²⁹²⁹ ²⁹³⁰ ²⁹³¹ ²⁹³² ²⁹³³ ²⁹³⁴ ²⁹³⁵ ²⁹³⁶ ²⁹³⁷ ²⁹³⁸ ²⁹³⁹ ²⁹⁴⁰ ²⁹⁴¹ ²⁹⁴² ²⁹⁴³ ²⁹⁴⁴ ²⁹⁴⁵ ²⁹⁴⁶ ²⁹⁴⁷ ²⁹⁴⁸ ²⁹⁴⁹ ²⁹⁵⁰ ²⁹⁵¹ ²⁹⁵² ²⁹⁵³ ²⁹⁵⁴ ²⁹⁵⁵ ²⁹⁵⁶ ²⁹⁵⁷ ²⁹⁵⁸ ²⁹⁵⁹ ²⁹⁶⁰ ²⁹⁶¹ ²⁹⁶² ²⁹⁶³ ²⁹⁶⁴ ²⁹⁶⁵ ²⁹⁶⁶ ²⁹⁶⁷ ²⁹⁶⁸ ²⁹⁶⁹ ²⁹⁷⁰ ²⁹⁷¹ ²⁹⁷² ²⁹⁷³ ²⁹⁷⁴ ²⁹⁷⁵ ²⁹⁷⁶ ²⁹⁷⁷ ²⁹⁷⁸ ²⁹⁷⁹ ²⁹⁸⁰ ²⁹⁸¹ ²⁹⁸² ²⁹⁸³ ²⁹⁸⁴ ²⁹⁸⁵ ²⁹⁸⁶ ²⁹⁸⁷ ²⁹⁸⁸ ²⁹⁸⁹ ²⁹⁹⁰ ²⁹⁹¹ ²⁹⁹² ²⁹⁹³ ²⁹⁹⁴ ²⁹⁹⁵ ²⁹⁹⁶ ²⁹⁹⁷ ²⁹⁹⁸ ²⁹⁹⁹ ³⁰⁰⁰ ³⁰⁰¹ ³⁰⁰² ³⁰⁰³ ³⁰⁰⁴ ³⁰⁰⁵ ³⁰⁰⁶ ³⁰⁰⁷ ³⁰⁰⁸ ³⁰⁰⁹ ³⁰¹⁰ ³⁰¹¹ ³⁰¹² ³⁰¹³ ³⁰¹⁴ ³⁰¹⁵ ³⁰¹⁶ ³⁰¹⁷ ³⁰¹⁸ ³⁰¹⁹ ³⁰²⁰ ³⁰²¹ ³⁰²²

insuper suggerentibus quibusdam, quod non facile ¹⁰⁰⁹ gens nostra decretum illud recipiat, quod quamlibet æcclesiasticam investituram laicis a manibus [accipi ¹⁰⁰⁹] vetat, necnon et animum cor regis adolescentis, quod nondum per omnia Dominico iugo sit habile — hæc, inquam, multaque id genus vir Dei percepta considerans, et ¹⁰⁰⁹ necdum sibi ostium Germanicis in partibus apertum esse cum gemitu pronuncians, protectionem suam cum Hispaniarum legatis per Burgundiam ad Gallias convertit, et natalis Dominici gaudium sua presentia Cluniacensibus ¹⁰⁰⁷ multum ampliavit. Inde ¹ secedens, ab universis finium illarum æcclesiis ut vere Christi discipulus et apostolorum vicarius ingenti honore ¹⁰⁰⁹ suscipitur, digna reverentia tractatur, non aliter quam legifer de cælo missus auditur. Sic itaque per menses aliquot, ut fidelis dispensator et prudens, cotidianam sollicitudinem omnium æcclesiarum gerens, tandem circa ascensionem Domini (311) concilium non modicum apud Treas habuit, ubi inter multa, quæ pro tempore et necessitate corrigenda correxit, sententiam de libera pastorum electione et de coerceda laicorum in æcclesiasticis dignitatibus presumptione juxta predecessorum suorum decreta promulgavit (312). At ¹⁰⁰⁹ rex Heinricus, peragratis Saxonie finibus, post ¹⁰⁰⁹ paschale festum Mogontie actum (April. 14), eidem se ¹⁰⁰¹ concilio vicinum, non tamen præsentem, cum nonnullis episcopis et optimatibus exhibuit; cum quibus etiam inito consilio, legatos honorabiles ad apostolicum transmisit, per quos tam ipsi quam universæ synodo potestatem constituendorum episcoporum privilegiis apostolicis Karolo imperatori concessam (313) notificarent. Super qua questione quia in alieno ¹⁰⁰⁹ regno quicquam diffiniri utpote Romano jam incipiens potiri sceptro, Henricus non patitur, induciæ sibi totum sequentis anni spæcium Romam veniendi et eandem causam generali concilio ventilandi conceduntur. Tunc etiam nonnullos nostrates episcopos, eo ¹⁰⁰⁹ quod eidem concilio non ¹⁰⁰⁴ intererant, officii suspensione domnus papa multavit, quos tamen non multo post satisfactos clementer absolvit. Rursum necdum humilitatem quam quesivit Germanicis in cordibus invenire se, satis conquestus, nos nequaquam, ut proposuerat, visitare, sed finibus Italicis se comitatumque suum disponit ¹⁰⁰⁹ referre. Quo licet morose (314) perveniens, tantis Romani tam cleri quam populi tripudiis ¹⁰⁰⁹ suscipiebatur, acsi de mortuis redivivus crederetur.

¹ Et. addit hic in margine : Henricus X. archiepiscopus Magadeb. obiit.

Rex vero orientalibus redditus, colloquium Ratisponæ cum Bajoariis habuit ¹⁰⁰⁷, in quo expeditionem versus Flandriam contra Ruotpertum ¹⁰⁰⁹ instituit (Octbr.). Qua circa Octobrem mota, terram rebellium ¹⁰⁰⁹ ingressus, non sine gravi exercitus ¹⁰¹⁰ sui dispendio per unum et amplius mensem vastat ¹⁰¹¹, donec per internuncios res ad proximam curiam dilata litem separat.

A. D. MCVIII.

Rex Henricus ¹⁰¹⁰ Mogontie (315) natalem Domini celebrans, prescriptum Ruotpertum ¹⁰¹² in gratiam recepit.

Eo tempore orta simultate inter Colomannum regem Pannonie germanumque ejus vocabulo Almus; eo quod uterque ¹⁰¹¹ sibi potius regiam competere ¹⁰¹² dignitatem jure gentis illius ¹⁰¹⁴ contenderet, spoliatus tam rebus quam ducatu, quo inter Ungros ¹⁰¹⁷ clarus et ut decuit fratrem regis a rege secundus claruit, Almus regem Henricum adiit, et in auribus totius senatus ¹⁰¹⁸ haut secus quam ¹⁰¹⁹ ille quondam [Hiem-salis ¹⁰⁰⁹ germanus] Atherbal ¹⁰¹¹ (316) miseras suas deplorans, Romani imperii magnificentiam in compassionem et defensionem sui flectere curavit. His querelis motus rex Henricus, insuper etiam quod idem Colomannus fines regni nostri, scilicet in locis maritimis (317), invaserit, Ungariam exercitu ¹⁰⁰⁹ petiit (Sept.); sed preparatis multiformiter adversariis, maximeque per obstructa fluminis undique vada, post morosam et cassam obsidionem castri Bresburg (Nov.) ¹⁰⁰⁹ pene inacte redit [B. infecto negotio redit. C.]

A. D. MCIX.

Rex Henricus natalem ¹⁰²¹ Domini Mogontie celebrat, et paulo post Franconefurt ¹⁰⁰⁹ conventu præcurum habito, Sigifridum ¹⁰⁰⁹ palatinum comitem apud Wirciburgensem episcopum custodiæ deputavit, eo

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰⁹ quod nostra g. n. f. 4. ¹⁰⁰⁹ ita C. ¹⁰⁰⁹ deest 10. 11. post suppl. E2. ¹⁰⁰⁷ cluniacensibus 4. ¹⁰⁰⁹ s. h. 4. ¹⁰⁰⁹ Et 9c. ¹⁰⁰⁹ postquam C. E. ¹⁰⁰¹ deest 6. 7. (ubi alia manu post vicinum add.) 9c. ¹⁰⁰⁹ habeno 6. ¹⁰⁰⁹ ei D1. ei quos corr. eos qui G. ei quo 5. 9c. corr. eo quod 7. ¹⁰⁰⁹ deest 9c. ¹⁰⁰⁹ disposuit 10. 11. ¹⁰⁰⁹ t. suis 10. 11. ¹⁰⁰⁷ h. c. b. 4. habuit deest 10. 11. post add. 7. ¹⁰⁰⁹ ruotpertum E2. ruopertum 4. 5. 10. ropertum 7. et ita sapius. ¹⁰⁰⁹ rebellum 9c. ¹⁰¹⁹ populi 4. ¹⁰¹¹ vestat E2. ¹⁰¹¹ deest 4. ¹⁰¹⁹ rodbertum E1. hoc loco. ¹⁰¹¹ utrique 5. ¹⁰¹² compestre 4. ¹⁰¹⁶ i. g. 4. ¹⁰¹⁷ ungaros D1. ¹⁰¹⁹ deest 7. ¹⁰⁰⁹ ita C. ¹⁰⁰¹ atherbar 10. ¹⁰⁰⁹ cum e. 4. ¹⁰⁰⁹ bresburg 4. bresburch 7. ¹⁰⁰⁹ natale 5. ¹⁰⁰⁹ frankenfurt 5. 6. 7. 9c. 10. 11. frankenvurt 4. ¹⁰⁰⁹ sigifridum 4. 5. 10. 11.

NOTÆ.

(311) Quæ fuit d. 2 Junii. Concilium vero d. 25. Maii actum est.

(312) Quæ vide Mansi XX, p. 1225. Ex codicibus emendata cum Bennone suo loco edentur.

(313) V. de hac re quæ disserit S. Hirsch De Vita et scriptis Sigiberti p. 42-48.

(314) I. e. morate, tarde

(315) Aquisgrani; v. Stenzel. II, p. 312. Diploma ibi d. 28 Dec. datum est.

(316) V. Sallust. Jugurtha, c. 14.

(317) Cf. Thomas Spalatensis Hist. Salonitt. pontiff., c. 17. 51.

quod — prodente Heinrico, prius duce ³²²⁷ Lotharingie, jam in gratiam regis recepto — in necem ³²²⁸ et regnum ejus insurgere consiliatus sit. Ibi etiam deposito Godefrido ³²²⁹ Fuldensium abbate, Wolfhelmum ³²³⁰ eis prefecit ³²³¹ ex eadem congregatione. Post hæc ad Poloniam ³²³², gentem longinquam, movit exercitum, multoque ibi atque ³²³³ diutino desudans labore, diu negatum a terra illa tributū exegit debitum (318).

Ruothardus ³²³⁴ Mogontinus archiepiscopus obiit.

A. D. MCX.

Codd. D. 4—11.

Rex Heinricus natalem Domini Babenberg celebrans, nunciis excitatur inopine sinistris,..... ³²³⁵ Bragan ³²³⁶ Boemiarum metropolim [Codd. C. E., Heinrico rege natalem Domini Babenberg celebrante, nunciis excitatur inopine sinistris, [Werinherum ³²³⁷ (319)] Bragan Boemiarum metropolim] cum exercitu occupasse ac ducatum illius gentis contra regis voluntatem sibi usurpasse. Qui mox effertus animo, principes sibi fidelissimos ³²³⁸ illo cum manu valida premisit (Jan.), quæ mire et velociter prosperata, civitatem cum hostibus intra deprehensis capit, regique pedetemptim subsequenti cum triumpho occurrit.

In epiphania Domini Ratisponæ Heinricus ³²³⁹ colloquium cum principibus faciens, animi sui propositum eis aperuit, scilicet quod Transalpinis partibus se exhibere vellet, quatinus et benedictionem imperialem a summo pontifice Romanæ, quæ caput mundi est, in urbe perciperet, et latas Italiæ provincias in societatem regni Germanici fraternâ pace ³²⁴⁰ et iusticiis ac legibus antiquis componeret, insuper ad ³²⁴¹ omnia quæ defensio posceret ecclesiastica, ad nutum patris apostolici se promptum demonstraret. Arrectis animis omnium ad votum pie providi consulis et indubitati jam patriæ amatoris, vir esse non crederetur, si quis a tam ³²⁴² virilis negotii consortio se subtrahere conaretur. Itaque sacramento nimis voluntario confirmatis ³²⁴³ in id ipsum qui aderant ³²⁴⁴, rex alacer de hujusmodi expeditione per singulas Germaniæ provincias instanter tractare non cessat; et licet terrente quorundam animos ortu cometæ sideris infausti per sex fere mensium inducias, regia munificus liberalitate datis ubique inestimabilis pecuniæ stipendiis, circa Augustum moveri undique exercitum imperat, aliis secum per montem Jovis, aliis per vallem Tridentinam ³²⁴⁵ Alpes transcendentibus. Providerat autem rex, nulli a seculo regum in omni providentia secundus, sciens Romanam rem publicam olim non tantum armis ³²⁴⁶ quantum sapientia gubernari consuevit, se non solum armatis sed etiam litteratis ³²⁴⁷ viris necessario muniri, paratis scilicet ad rationem omni poscenti reddendam.

Codd. D. 4—11.

A

Cod. C.

Inter quos claruit quidam ³²⁴⁸ Scotigena ³²⁴⁹ nomine David; quem scolas Wirzburg ³²⁵⁰ regentem pro morum probitate rex sibi capellanum assumpsit. Hic itaque jussus a rege totam hujus expeditionis seriem rerumque in illa gestarum stilo tam facili, qui pene nichil a communi loquela differat, tribus libris digessit (320), consulens in hoc ³²⁵¹ etiam lectoribus laicis vel aliis minus doctis quorum hæc intellectus capere possit.

Igitur juxta prescripti testimonium hystoriographi [Inter quos hystoriographi desunt E.], superata nimis laboriose montium asperitate (Aug. Sept.), rex cum suis lætus et incolomis Ebores pervenit; alter vero exercitus, captis antea quibusdam castris, apud Viruncalia (321), uti conductum fuerat, post expugnatam ab ipso Novariam, ipsum lætanter exceperit (Sept.). Paucis ibidem diebus moratus, Padum prospere transit ³²⁵², Placentiæ castra metatus, munera copiosa magnamque fidelitatem a civibus accipiens, et per tres septimanas ³²⁵³ in his partibus commoratus, Parmam-

Inter quos claruit quidam Scotigena nomine David; quem dudum scolas Wirzburg regentem pro morum probitate omni liberalium artium peritia rex sibi capellanum assumpsit. Hic itaque jussus a rege totam hujus expeditionis seriem rerumque in illa gestarum stilo tam facili, qui pene nichil a communi loquela discrepet, tribus libris digessit, consulens in hoc etiam lectoribus laicis vel aliis minus doctis, quorum hæc intellectus capere possit.

Igitur juxta jam dicti relationem hystoriographi [Inter quos hystoriographi desunt E.], rex cum suis lætus et incolomis Ebores pervenit; alter vero exercitus, captis antea quibusdam castris, apud Viruncalia (321), uti conductum fuerat, post expugnatam ab ipso Novariam, ipsum lætanter exceperit (Sept.). Paucis ibidem diebus moratus, Padum prospere transit ³²⁵², Placentiæ castra metatus, munera copiosa magnamque fidelitatem a civibus accipiens, et per tres septimanas ³²⁵³ in his partibus commoratus, Parmam-

VARIE LECTIONES.

³²²⁷ l. d. 8. ³²²⁸ vicem 6. 9c. ³²²⁹ gothefrido D1. 5. 10. godefrido 7. ³²³⁰ wolfelmum 5. ³²³¹ prefecit 4—11. ³²³² polloniam 7. ³²³³ deest 4. ³²³⁴ ruthardus 4. ³²³⁵ Bozwi filium Vratizlai in marg. add. 7. ³²³⁶ bargam 6. pragram 7. 9c. E1. 2. ³²³⁷ ita C. ³²³⁸ fidelissimos l. c. v. m. 7. ³²³⁹ deest C. — heinr. rat. 9c. ³²⁴⁰ pace E2. ³²⁴¹ et 9c. ³²⁴² a tam desunt 4. ³²⁴³ deest 4—11. ³²⁴⁴ aderant dato 4. ab his q. a. accepto 7. e corr. ³²⁴⁵ tridentina 5. ³²⁴⁶ deest 6. 9c. add. in marg. 7. ³²⁴⁷ liter. hoc loco et sapius C. E1. 2. 10. quod Ekkehardum nonnumquam scripsisse ex autographo constat. ³²⁴⁸ deest 6. ³²⁴⁹ scothigena D1. 10. ³²⁵⁰ Wirzburg C. ³²⁵¹ etiam in hoc 4. ³²⁵² transit 4. ³²⁵³ ebdomadas 4. et ita infra.

NOTÆ.

(318) De hac expeditione v. quæ Martinus Gallus (ed. Bandke) lib. iii, c. 2—15 narrat.

(319) De Boriwoi sermo esse deberet; v. Cosman Prag. h. a.

(320) Cf. Willelmum Malmesbur. l. v. § 420, (ed. Hardy, Lond. 1840. ll. p. 646) qui et ipse hoc Davidi libro usus est.

(321) Qui campi Roncalli alibi nuncupantur. Nescio an horum jam antea mentio fiat. Constitutionem Legg. Vol. II, p. 58° editam aut posteriori temporis tribuerim aut interpolatam habuerim; cf. tamen Ann. S. a. 1136, qui Runcaniam antiquam imperatorum repausationem dicit.

¶ et perveniens (Oct.-Nov.), Mathildem ³⁰⁰⁴ comitissam ³⁰⁰⁵, per internuncios sibi subjectam ³⁰⁰⁶, gratia sua propriisque ³⁰⁰⁷ iusticiis donavit. Post hæc ³⁰⁰⁸ asperrima nimis afflictis hieme (Dec.), montemque ³⁰⁰⁹ Pardonis (322) cum maximo exercitus dispendio, rerum et equorum miserabili defectu transcendit, incessanter cadentibus super se iuxta qualitatem illius climatis immensis pluviis; hasque ³⁰¹⁰ per septem septimanas passi, tandem Florentiam ³⁰¹¹ nimis afflictis pertingunt, instante festo nativitatis Domini.

A. ³⁰¹² D. MCCI

Postquam rex Henricus ³⁰¹³, rebus prospere [deest C. E.] per Longobardiam atque Tusciam dispositis, apud Florentiam Dominicæ nativitatis gaudia cum ingenti suorum tripudio et mirando ³⁰¹⁴ ac catenas illius patriæ civibus nunquam viso decore et honore percelebravit ³⁰¹⁵, moto inde versus Ariciam exercitu, illoque perveniens, a clericis benivole, a civibus ³⁰¹⁶ subdole recipitur (an. 1110. Dec. 27 ³⁰¹⁷); quorum etiam ³⁰¹⁸ insolentiam satis habundè perdomuit, scilicet civitate ³⁰¹⁹ (323) illorum cum turribus, quas ad repugnandum regi ³⁰²⁰ preparaverant, funditus ³⁰²¹ eversa; ecclesiæ tamen omni sua iusticia, quam idem cives violenter abstulerant, juxta clericorum petitionem ³⁰²² restituta. Inde ad Aquam-pendentem (324) progressus legatos suos dudum ab Aricia missos ab apostolico boni nunci hujulos reperit, remissisque aliis nunciis cum Romanorum, qui supplices illis sibi occurrerant, paulatim Sutriam processit. Ibi (325) legati apostolici ³⁰²³ cum missis regis advenientes ³⁰²⁴ (Febr. 9.), promptum esse papam ad consecrationem et omnem regis honorem et voluntatem, si tamen ipse sibi met ³⁰²⁵ annueret libertatem ecclesiarum, laicam ab illis prohibens investituram, recipiendo nichilominus ab ecclesiis ducatus, marchias, comitatus, advocatias, monetas, thelonea, cæterorumque ³⁰²⁶ regalium quæ ³⁰²⁷ possident summam. Prebuit rex assensum, sed eo pacto, quatinus hæc transmutatio firma et autentica ratione, consilio quoque vel concordia totius ecclesiæ ac regni principum assensu stabiliretur; quod etiam vix aut nullo modo fieri posse credebatur. Qua conventionē facta, dimissis legatis et obsidibus utrimque [missis ³⁰²⁸], rex hilariter ad Urbem properat; domnus [autem ³⁰²⁹] apostolicus cum omni clero immo tota Roma se in ejus occursum adornat (Febr. 11-12).

Post hæc quæ gesta sunt, longissimum est enarrare; utpote quam immensa honorificentia sit receptus et per Argenteam portam usque ad mediam rotam antiquo Romanorum ³⁰³⁰ instituto deductus, ibique lectis publicè privilegiis, tumultuantibus in infinitum principibus pre ³⁰³¹ ecclesiarum spoliatione ac ³⁰³² per hoc beneficiorum suorum ablatione ³⁰³³, quam ingenti periculo, quam varia ³⁰³⁴ disceptatione tota dies illa consumpta sit, et postremo pater apostolicus ab episcopis et aliis fidelibus regis sit ³⁰³⁵ custoditus, usque ad pacatam et ecclesiasticam consecrationem imperatoris, in exemplum patriarchæ Jacob dicentis ad ³⁰³⁶ angelum: *Non dimittam te, nisi benedixeris michi* (Gen. xxxii, 26) (326). — His ita in Dominicâ quadragesimæ ³⁰³⁷ (327) transactis, Romani tota nocte congregati, summo mane impetum undique ³⁰³⁸ fecerunt in exercitum regis, adeo ut, commissa ³⁰³⁹ aliquandiu pugna (Febr. 15), regem per se ipsum necesse esset exercitui succurrere; quod et impigre fecit, et usque ad inclinatam jam diem fortissimi militis et optimi ducis opus agens, Dei gratia suis victoriam, hostibus post multam ³⁰⁴⁰ stragem fugam incussit.

Post triduum Roma ³⁰⁴¹ secedens (Febr. 16), domnum apostolicum secum duxit, et eo quo potuit honore tenuit, donec, compositis quæ res poscebat per regiones negociis, pacatis ³⁰⁴² omnibus adversariis, instans Pascha non longe ab Urbe in castris celebravit (Apr. 2); ibique sedatis inter ipsum et apostolicum, inter regnum et sacerdotium, dissensionibus ³⁰⁴³ inveteratis, post octavas paschæ cum nimio populi Romani immo totius ecclesiæ ac inestimabilis exercitus tripudio, ante confessionem sancti Petri, augusti nomen et imperium a Christo, ipse ³⁰⁴⁴ crismate rite perunctus et sacratu et sub augustissima pompa coronatus, suscepit (Apr. 15); [sicuti nobis tunc inibi presentes affirmant; quamvis nonnulli longe aliter inde sentiant E. ³⁰⁴⁵] dato sibi [Donatus es? etiam E.] in presenti per manum apostolici sub testimonio astantis eccle-

VARIE LECTIONES.

³⁰⁰⁴ mathildem D1. 10. mathildem E1. 2. mathildem 4. mathildem 7. mechtildem 9c. ³⁰⁰⁵ comitissam 5. cometissam C. E. ³⁰⁰⁶ subjecta 6. ³⁰⁰⁷ propriis 4—11. ³⁰⁰⁸ deest D1. ³⁰⁰⁹ montem C. ³⁰¹⁰ deest 4. ³⁰¹¹ florentinam D1. et *infra*. ³⁰¹² 7. Anni imperii Henrici quinti 1. *add.* 5. et ita *deinceps*. ³⁰¹³ R. H. postquam 4—11. ³⁰¹⁴ miranda 9c. 10. ³⁰¹⁵ celebravit 4. ³⁰¹⁶ civilibus 4. ³⁰¹⁷ deest 10. 11. ³⁰¹⁸ civitatem 5. 10. *corr.* civitate D1. civita 9c. ³⁰¹⁹ deest 4. ³⁰²⁰ funditus — abstulerant *desunt* 5. ³⁰²¹ p. c. 5. 9c. ³⁰²² domni a. 4. ³⁰²³ advenientes E2. *corr.* advenientes E1. ³⁰²⁴ sibi 4. ³⁰²⁵ ceterarumque 5—10. aliarumque 4. ³⁰²⁶ s. q. p. 7. ³⁰²⁷ ita C. E. ³⁰²⁸ ita C. E. ³⁰²⁹ antiquorum i. 4. ³⁰³⁰ pro 4. ³⁰³¹ deest 4. ³⁰³² oblatione 9c. ³⁰³³ vario E2. ³⁰³⁴ deest 7. ³⁰³⁵ ad a. ³⁰³⁶ deest 7. ³⁰³⁷ LX. 4. ³⁰³⁸ f. u. D1. 7. 9c. ³⁰³⁹ ut c. et 6. ³⁰⁴⁰ m. p. 5. ³⁰⁴¹ s. r. 4. ³⁰⁴² pagatis E2. ³⁰⁴³ dispensationibus 4. ³⁰⁴⁴ deest 4. ³⁰⁴⁵ in *marginē alia sed equali manu* E1 : Nota dictantis factam defensionem.

NOTÆ.

(322) Monte Bardone.

(323) I. e. castello, arce

(324) Y. Stenzel. II, p. 316.

(325) Cf. Acta Mon. Legg. II, p. 66 sqq. edita.

(326) Eadem ex Davide offert Willelmus Malmesbur. I. I.

327) Scribendum erat: *quingagesima*.

sive privilegio (328) investituræ æcclesiasticæ, juxta quod utriusque predecessoris placuerat et permanere consueverat; cujus inconvulsibilem stabilitatem dominus papa mox sub anathemate confirmabat. Sic denique ea die gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, ut ita dicam, est recuperata, dum tam inveterata et eatenus incorrigibilia de regno Christi scismatum ablata sunt scandala.

Nec multo post Henricus imperatoria munificus liberalitate, tam spiritali patri suo papæ, quam singulis ejus episcopis cardinalibus clericisque majoribus ac minoribus dona tot³⁰⁹⁹ tanta³⁰⁹⁹ et talia dispersit, ut absentibus omnino incredibile memoratu³⁰⁹⁷ sit; sicque³⁰⁹⁹ tam ab³⁰⁹⁹ apostolico quam ab omnibus prospera³¹⁰⁰ sibi imprecantibus et nimio amoris vinculo eum aliquandiu deducantibus, per Longobardiam ad Alpes, indeque ad terras Germanicas feliciter est reversus.

Post reditum quoque suum (Jul.) nonnulla tam ab ipso imperatore quam ab episcopis secum comitantibus, quæ corrigenda videbantur, juxta quod summus pontifex concesserat³¹⁰¹ unicuique vel inunxerat, ad planum sunt expolita, viciata quoque ad purum excocta. Sic Christo respiciente in terram de cælo sancto suo, sicut ubique devotio et religio Christiana, ita etiam rerum prosperitas et copia frugum ac nova circumquaque crescere cepit læticia.

Igitur imperator Henricus mense Augusto quam plurimos episcopos atque abbates, nonnullos³¹⁰² etiam principes Spiram convocat³¹⁰³; quorum assensu et cooperatione patris sui anniversarium permagnifice celebrat. Nam toto quinquennio suspensa communio sepulturæ et orationum³¹⁰⁴ apostolica auctoritate ab eisdem sacerdotibus, qui et Romæ coram papa poenitentia illius testimonium reddiderant, tunc testificantibus conceditur (Aug. 7); et quibus nulli unquam imperatorum augustiores impensæ sint exequiis juxta majores suos in æcclesia sepelitur [Igitur — sepelitur desunt C.].

Habita post hæc³¹⁰⁵ Mogontia curia (Aug. 15), Adelbertum cancellarium suum, dudum³¹⁰⁶ ad eandem kathedram electum, baculo et anulo investivit³¹⁰⁷.

A. D. MCXII.

Cod. D. E. 4-11.

A

Cod. C.

Sigifridum palatinum comitem, diutina satis afflictum custodia, juxta principum consilium atque petitionem sibi reconciliatum dimittens, benigne tractare cepit, adeo ut ejus filium de³¹⁰⁸ baptismate susciperet et injuriarum preteritarum oblivisci³¹⁰⁹ se facturum³¹¹⁰ sponderet.

Eo tempore dominus apostolicus multas a Romana æcclesia passus est injurias, objicientibus ei, quod contra instituta totius æcclesiasticæ disciplinæ regem Henricum, tyrannicum rei publicæ³¹¹¹ vastatorem et æcclesiarum destructorem, imperiali benedictione sublimasset, insuper privilegio sacrilego rondoqasset. Inde coactus in concilio 15 Kal. Apr. habito Lateranis in æcclesia Constantiniana³¹¹² (329), ultima die concilii, facta coram omnibus professione catholice fidei, ne quis de fide ipsius dubitaret, dixit: *Amplector omnem divinam scripturam veteris et novi Testamenti, legem a Moysè scriptam et a sanctis prophetis, amplector quatuor Evangelia, septem canonicas epistolas*³¹¹³ *gloriosi doctoris beati*³¹¹⁴ *Pauli apostoli*³¹¹⁵, *sanctos canones apostolorum, quatuor universalia*³¹¹⁶ *concilia sicut quatuor Evangelia*³¹¹⁷. *Nicenum*³¹¹⁸, *Ephesinum, Constantinopolitanum, Calcedonense, et Antiocenum concilium, et decreta sanctorum patrum Romanorum pontificum, et precipue decreta domni mei papæ Gregorii VII et beatæ memoriæ papæ Urbani. Quæ ipsi laudaverunt laudo, quæ ipsi tenuerunt teneo, quæ confirmaverunt confirmo, quæ dampnaverunt dampno, quæ repulerunt repello, quæ interdixerunt interdicto, quæ prohibuerunt prohibeo, in omnibus et per omnia; et in his semper perseverabo.*

VARIE LECTIONES.

³⁰⁹⁹ dat. 5. ³⁰⁹⁹ talia et tanta DI. ³⁰⁹⁷ m. i. 4-11. ³⁰⁹⁹ hoc loco Anni imperii Heinrici V. 4. in marg. addit 10. ³⁰⁹⁹ superscr. EI. deest 7. ³¹⁰⁰ postera E2. ³¹⁰¹ consenserat 6. ³¹⁰² nonnullos abbates 4. ³¹⁰³ vocat 4-11. ³¹⁰³ orationum 6. 9c. sep. et ap. auct. et orationum ab 4. ³¹⁰⁴ deest C. ³¹⁰⁵ ad e. d. 5. ³¹⁰⁷ vestivit 4-11. ³¹⁰⁸ deest 4-11. ³¹⁰⁹ oblivioni 9c. ³¹¹⁰ deest 4. ³¹¹¹ t. romanorum p p E2. ³¹¹² constantiana 7. 9c. ³¹¹³ e. c. epistolas 9c. Epistolas e corr. E1. et ita E2. ³¹¹⁴ deest 4. ³¹¹⁵ add. ierum epistolas 4. ³¹¹⁶ universa DI. ³¹¹⁷ evangelica E2. ³¹¹⁸ nicetum E2.

NOTÆ.

(328) Quod vide Mon. Legg. II, p. 72 ex Davide vero ap. Wilhelmum Malm. I. I, p. 659.

(329) Cf. Vitam Paschalis ap. Muratorium SS. R. I. III, I, p. 563 et Wilhelmum Malmesh. V, § 426 sqq., p. 661 sqq.; quem etiam hæc ex eodem quo

Ekkehardum fonte hausisse facile est intellectu. Utrique acta sive ex aliande sive aliande ad manum fuisse patet, qualia vide ex cod. S. Justinæ Patavensi descripta ap. Mansi XXI, p. 67

Quibus expletis, surrexit Gerhardus ¹¹¹⁹ Engolismensis ¹¹²⁰ episcopus, legatus in Aquitania, et communi assensu ¹¹²¹ domni Paschalis ¹¹²² papæ totiusque concilii coram omnibus legit hanc scripturam: *Privilegium illud, quod non est privilegium, sed vere debet dici privilegium* ¹¹²³, pro liberatione captivorum ecclesiæ a domno Paschale papa per violentiam regis Heinrici extortum, nos omnes in hoc sancto concilio ¹¹²⁴ congregati, canonica censura et ecclesiastica auctoritate ¹¹²⁵ iudicio sancti Spiritus dampnatum et irritum esse iudicamus, et omnino ne quid auctoritatis et efficacitatis habeat, penitus excommunicamus; et hoc ideo dampnatum est, quia in eo privilegio continetur, quod electus canonice a nemine consecratur nisi prius a rege investitur; quod est contra Spiritum sanctum et canonicam institutionem. Perlecta carta, acclamabant omnes Amen, amen! Archiepiscopi Johannes patriarcha Veneticus, Sennes Capuanus, et alii fere 100 episcopi subscripserunt.

Ex hac occasione Viennensis archiepiscopus cum suis complicitibus novum scisma nostras in partes seminare et gladium anathematis in imperatorem ¹¹²⁶ molitur extendere (330); sed quia cœptum ejus ¹¹²⁷ apostolica indeque omni æcclesiastica auctoritate videbatur carere, parum interim potuit vigere. Attamen ejusdem dissensionis seminario ¹¹²⁸ circumquaque cœpit ¹¹²⁹ invidiæ ¹¹³⁰ serpere malum, adeo ut nonnulli quicquam contra rem publicam intentantes, hujus rei materiam in suæ commotionis arripere meditarentur clipeum. Inter quos ¹¹³¹ et predictus Adelbertus designatus Mogontiæ pontifex, qui per omnia secundus a rege semper fuerat, sine cuius consilio nihil facere solebat, adversus imperatorem — quod vix quiaquam crederet — conspirare cum quibusdam principibus infamatur, reque cognita, custodiæ ab illo ¹¹³² traditur.

Moritur h.s temporibus quidam de Saxonie principibus, nomine Ondalricus ¹¹³³ (331); Ludewici ¹¹³⁴ comitis dudum gener, sed jam propter ejusdem filie ¹¹³⁵ repudium invidus. Cujus possessiones predictus Sigifridus hereditaria sibi vendicabat successione; sed dominus imperator easdem in jus regni conabatur attrahere. Quæ causa recidivæ discordiæ fomitem cœpit ministrare. Nam idem comes priores miseras suas sequentibus exaggerans, totam pene ¹¹³⁶ Saxoniam, suam videlicet patriam, tantis implevit querimoniis, ut tam ducem Lotharium, quam Ruodolfum marchionem, Fridericum palatinum comitem, Wigbertum ¹¹³⁷ atque ¹¹³⁸ Ludewicum ¹¹³⁹ nonnullosque alios ab ¹¹⁴⁰ obsequio traheret imperatoris. Sed et episcopus Halberstatensis, necnon Gertrudis ¹¹⁴¹, illa prepotens per Saxoniam vidua ¹¹⁴² (332), violentiam [se ¹¹⁴³ nichilominus] pati ab imperatoris prejudiciis invasione prediorum suorum, clamitabant. Hæc et his similia scandalorum zizania murmur infinitum in nuper pacato regno suscitant. *1

*1 6-11 addunt: Altamannus abbas obiit.

A. D. MCXIII.

Cod. C.

A

Codd. D. E. 4-11.

Heinricus imperator natalem Domini Erpesfurt celebravit. Lotharius dux, Sigifridus predictus, Ruodolphus marchio, Wigbertus senior, Fridericus palatinus comes et Luodewicus comes rebellionem contra imperatorem parant; quos ipse sine mora cum exercitu petens, incendiis et munitionum destructionibus infestare non cessavit, donec ab ejus fidelibus Sigifrido perempto, Lothario et Ruodolfo reconciliatis, Friderico, Wigberto seniore juste captis et custodiæ deputatis fortuna, immo Christi gratia rebus finem dedit.

Heinricus imperator natalem Domini Erpesfurt ¹¹⁴⁴ celebravit. Illuc cum prescripti Saxonie principes curiam non adissent, indignatione nimis commotus imperator, bona eorum diripi, possessiones incendiis devastari, etiam inter ipsa festa ¹¹⁴⁵ precepit, nec multo post castellum adprime munitum Hornburg ¹¹⁴⁶ (333) longa obsidione delevit. Deinde relictis per presidia fidelibus suis, contemptores suos insidiis et congressibus affixit; inter quæ se predictus Sigifridus palatinus comes, vir nobilissimus et suo in ¹¹⁴⁷ tempore nulli in omni probitate secundus, occubuit, Wigbertus ¹¹⁴⁸ capitur, Ludewicus ¹¹⁴⁹ ad deditionem compellitur; sicque rebus interim quies, licet modica, conceditur. *2

*2 E1. addit in marg.: Hildiboldus abbas obiit.

VARIE LECTIONES

¹¹¹⁹ gebehardus D1. gerardus 7. ¹¹²⁰ engelism. D1. 4-11. ¹¹²¹ ita E. et Will. Malmesb. consensu rell. ¹¹²² papæ P. D1. ¹¹²³ privilegium 4. 6. 9c. ¹¹²⁴ deest 7. ¹¹²⁵ auct. eccl. 4-11. ¹¹²⁶ m. in imp. 4. ¹¹²⁷ est 4. ¹¹²⁸ seminate 7. 9c 11. seminare 5. 10. seminarium 4. ¹¹²⁹ cœpit circ. 5. ¹¹³⁰ deest 5. et inv. 4. ¹¹³¹ que E1. 2. And. S. ¹¹³² ab i. desunt 4-11. ¹¹³³ Uodalricus 5. ¹¹³⁴ luodewici 5. sqq. ¹¹³⁵ f. e. 4-11. ¹¹³⁶ deest 9c. ¹¹³⁷ wicpertum 4. ¹¹³⁸ deest 9c. et 4. ¹¹³⁹ lodewicum 5. luodewicum E1. 2. 10. ¹¹⁴⁰ deest 10. ¹¹⁴¹ gertrudis E1. 2. gertrudis 9c. ¹¹⁴² viduam E2. corr. vidua E1. ¹¹⁴³ ita E. ¹¹⁴⁴ erpherfurt 6. 7. 9c. erphaurt 4. erphesfurt 10. 11. ¹¹⁴⁵ facta 6. ¹¹⁴⁶ hornburg 4. 7. honburg 5c. ¹¹⁴⁷ deest 10. 11. ¹¹⁴⁸ wicpertus 4. wicbertus 5. wicpertus 9c. ¹¹⁴⁹ loudewicus 5. lothewicus 7. luodewicus 10.

NOTÆ.

(330) V. de synodo ab ipso Viennæ habita Mansi XXI, p. 73-7

(331) De Weimar; v. Ann. S. h. a. Cf. Stenzel. I, p. 654.

(332) Vidua Heinrici marchionis.

(333) Ad Ilsum fluvium.

Eodem ¹¹⁹⁹ anno imperator impatiens aliquid discordie oriri in regno suo, invadit cum exercitu quendam Regenoldum de Munzun (534), sibi repugnantem et dona episcopatum suorum devastantem, quem apud Bar, castellum suum, obsedit, et eum se et castellum viriliter defendentem viriliter ipse cepit cum multis primatibus ejusdem patrie, et ipsum castellum igne concremavit.

A. D. MCXIV.

Imperator ¹¹⁹¹ Henricus natalem Domini Babenberg celebravit, dispositis nuptiis suis Maguntiae in proxima epiphania. Desponsaverat enim ante triennium Mathildem, filiam Henrici regis Anglorum, virginem moribus, nobilem, venustam quoque et decoram facie, quae habebatur decus et gloria tam Romani imperii quam Anglici regni. Erat enim progenerita ex utraque parte ex longa linea magnifice nobilitatis et regalis prosapia, in cujus loquela et opere resplendebat specimen futurae bonitatis abunde, adeo ut omnibus optaretur Romani imperii heredis mater fore. Ad ipsas quoque nuptias tanta convenit multitudo archiepiscoporum, episcoporum, ducum atque comitum, abbatum quoque et prepositorum, atque eruditissimorum clericorum, ut nullus senex illius evi posset reminisci vel aliquo modo adtestari se vidisse, vel saltem audivisse, tantam multitudinem tantorum primatum in uno conventu convenisse. In ipsis enim nuptiis convenerant archiepiscopi 5, episcopi 30, duces 5; de quibus dux Boemiae summus pincerna fuit. Comitum vero et abbatum atque prepositorum numerus a nullo presenti licet multum sagaci potuit comprehendere. Dona autem, quae diversi reges atque innumerabiles primates domno imperatori in ipsis nuptiis miserunt, vel quae ipse imperator ex se innumerabili multitudini jocularum et istionum atque diverso generi diversarum gentium distribuit, quemadmodum nullus camerarius ipsius vel qui recepit vel qui distribuit potuit numerare, ita nullus ejusdem imperatoris chronographus potuit literis comprehendere.

Eodem ¹¹⁹⁹ quoque anno in eisdem nuptiis juraverunt principes, expeditionem contra Frisones se facturos in secunda septimana post pentecosten. Denegaverant enim domno imperatori debitam subjectionem impendere et tributa quae jure annuatim debebant persolvere. Nam ex insolentia tumidi et locorum munitione freti, dedignabantur alicui domino subditi vel alicujus licet valde potentis preceptum exequi. Cum autem versus illos exercitus cepisset se movere, Coloniensis archiepiscopus cum quibusdam aliis principibus impedivit iter illius, et acriter cum suis civibus et copia militum atque succursu diversorum comitum cepit domino suo im-

Post haec quidam Reginoldus ¹¹⁹³, provinciae Burgundiae comes, et, ut aiunt, imperatoris consanguineus, tyrannidem juvenili actus insolentia contra rem publicam orditur; qui tamen, superveniente sibi cum manu valida ¹¹⁹⁹ Henrico augusto, munitionem, in qua maxime confidebat, Monzen ¹¹⁹⁹ [deest E], ipse captus amisit; sicque lite cito dirempta ¹¹⁹⁹, custodiae traditur.

Domnus ¹¹⁹⁷ imperator natalem ¹¹⁹⁹ Domini Babenberg cum summa ¹¹⁹⁹ magnificentia copiosaque principum multitudine celebrat; et hoc non simpliciter, quia virum Dei Ottonem inibi episcopum, propter quendam jam ¹¹⁹⁹ orientia in regno scandala curiam frequentare rennentem, ex parte suspectum habebat. Ipse vero rebus transitoriis pro concordia aeclesiastica non parcens, beneficiis indefessis animositatem regis gloriose devicit. Hinc indicto conventu Mogontiae ¹¹⁹¹ (Jan. 7), nuptias post epiphaniam Domini augustissime instituit; ubi etiam vix aliquem aut certe nullum de magnatibus abesse voluit; quorum consilio vel consensu ¹¹⁹⁹ regis Angliae filiam, Mathildem ¹¹⁹⁹ nomine, dudum desponsatam legitime ¹¹⁹⁹ sibi conjungens, regni consortem constituit.

Deinde contra quosdam in locis ¹¹⁹⁹ palustribus ultra Fresonum ¹¹⁹⁹ insulas habitantes imperator navalem expeditionem ¹¹⁹⁷ multo studio instituit. Quo dum tendit, Coloniā Agrippinā sibi rebellem et in hoc quam plures Transrhenios atque Westfalos consentientes invenit; quorum numerantur nominatissimi Fridericus Coloniensis archiepiscopus, Godefridus ¹¹⁹⁹ dux, Henricus (535) quondam dux et Fridericus de Arnesburg ¹¹⁹⁹. Intermissa itaque profectione, manum in hostes presentes extendere cupiens, Coloniae partibus assedit; civitati vero mirifice munita ¹¹⁹⁹ non prevalens, regionem circumquaque vastavit, tandemque soluto

VARIAE LECTIONES.

¹¹⁹⁹ quae sequuntur, atramento paulo atriori scripta sunt. ¹¹⁹¹ Hoc loco exstat tabula, qua nuptiae imperatoris delineatae sunt. ¹¹⁹⁹ atramento paulo a superioribus diverso. ¹¹⁹⁹ reinoldus E1. e. corr. 2. 7. ¹¹⁹⁹ ualica 7. ¹¹⁹⁹ munzun 9°. ¹¹⁹⁹ direpia E2. ¹¹⁹⁷ deest 5. ¹¹⁹⁹ natale 4. ¹¹⁹⁹ deest 4. sua E2. ¹¹⁹⁹ deest 4. o. jam. 7. 9°. ¹¹⁹¹ moguntie 4. ¹¹⁹⁹ assensu E1. 2. ¹¹⁹⁹ mathildem D1. 4. 10. mathildem 5. mathildem E1. 2. et ita infra. ¹¹⁹⁹ deest 7. ¹¹⁹⁹ deest 7. ¹¹⁹⁹ fresolum E2. ¹¹⁹⁷ deest 6. 7. (ubi et corr. : navale prelium.) ¹¹⁹⁹ godefridus D1. godefridus 7. 10. ¹¹⁹⁹ arnesburch 4. arnesburch. 7. ¹¹⁹⁹ muniti 9°.

NOTÆ.

(534) Mousson. cf. Stenzel I. p. 657.

(535) De Limburg.

peratori resistere et suos die nocteque vexare. Imperator itaque ex consilio et consensu principum redit Mogontiam, infecto negotio et frustrato suo suorumque labore. Illi autem qui hanc rebellionem contra imperatorem machinati fuerant, nullam aliam occasionem habebant unde ipsum possent accusare, nisi quod testabantur quendam suum ministerium minus ferociter dominium in suis partibus exercere¹¹⁷¹.

A. D. MCXV.

Considerans imperator Saxoniam manifeste jam¹¹⁷² a se deficere, contra eam ut iratus ita etiam armatus venit, et tam ex his quos adduxerat quam quos inibi sibi¹¹⁷³ voluntarios invenerat castra non modica instituit. Saxones vero de¹¹⁷⁴ periculis suis agi cernentes, copias suas¹¹⁷⁵ diverso locant, non pugnandi contra dominum suum audacia, sed defendendi se necessitate coacti, ut¹¹⁷⁶ ipsi per internuncios imperatori confirmabant. Cumque¹¹⁷⁷ per aliquot dies pars utraque alteri¹¹⁷⁸ minaretur et parceret, quidam vir fortis nomine Hoyer¹¹⁷⁹, qui dudum inter multa quæ bellicose egerat, Sigisfridi palatini comitis nece¹¹⁸⁰ se famosissimum in aula regis effecit¹¹⁸¹, assumpta omni¹¹⁸² electa juventute, quæ ut ipse moris fuit impatiens, Saxones, suos nimirum compatriotas, audacter invasit (Febr. 11); ipseque leonina ferocitate¹¹⁸³ diuicaps, gloriæ cupiditatem, quæ¹¹⁸⁴ flagrabat, multis secum cadentibus, propria morte comprobavit¹¹⁸⁵. Interfuit huic conflictu¹¹⁸⁶, immo ut aiunt quodammodo prefuit, episcopus Halberstatensis Reinhardus¹¹⁸⁷, qui dudum ab imperatore non modice fuit injuriatus; qui nimirum suis magnam predicavit justiciæ consolationem, imperatoris vero de parte cesis etiam sepulturæ interdixit communionem. Sic dominus imperator non parum amariatus, ad Rhenum convertitur¹¹⁸⁸; Saxonum vero consensus ad resistendum illi¹¹⁸⁹ magis ac magis roboratur¹¹⁹⁰. Ad hæc quendam cardinalem Romanum nomine Dietericum¹¹⁹¹, legatione in Pannonia¹¹⁹² functum, per nuncios asciscunt; quo etiam prescripti concilii actionem et per¹¹⁹³ ipsam imperatoris excommunicationem predicante¹¹⁹⁴, tam archiepiscopus Magdeburgensis quam exterarum¹¹⁹⁵ æcclesiarum presules reconciliationem recipiunt; sicque scisso¹¹⁹⁶ iterum¹¹⁹⁷ regno, undique novæ res¹¹⁹⁸ oriuntur; sic contraria quælibet in¹¹⁹⁹ invicem partes utraque molliuntur.

Interea directi ab Italia nuncii obitum (356) illius inclitæ Mathildis nunciant, ejusque prediorum terras amplissimas hereditario jure possidendas cesarem invitant. Quæ nimirum femina sicut nemo nostris in temporibus ditior ac famosior¹²⁰⁰, ita nemo virtutibus et religione sub laica professione reperitur insignior.

Conventus post hæc imperator amicorum consiliis, immo¹²⁰¹ totius regni compulsus querimoniis, generalem in Kalend. Novembr. curiam Mogontiæ fieri instituit, ubi liberam omnibus audientiam, de sibi objectis¹²⁰² satisfactionem¹²⁰³, de suis extraordinarie¹²⁰⁴ vel juveniliter gestis correctionem, ad senatus consultum repromisit. Statuto itaque tempore dum ipse Mogontiæ presens conductum frustra¹²⁰⁵ prestolatur conventum — nam præter paucos episcopos nemo principum adventabat — Mogontinaptum sibi tempus arridere pendentes, subito palatium loricali et armati vallant; alii atrium furiose irruentes in turmas et cuneos se glomerant; omnia strepitu, cuncta clamoribus implentes, aulicis horrible spectaculum demonstrant. Quid multa? Dubium non est quod, nisi datis ad presens obsidibus imperator ea quæ sibi imponebantur facturum se citissime confirmasset¹²⁰⁶, ipsum fortasse palatium cum universorum qui in eo erant crudelissimæ nece ilico corruisset. Ita sedato vix militum plebisque ferventissimo furore, cæsar ab urbe secessit, et post paucos dies Adelbertum, quem jam per annos tres artissima mancipaverat custodia, vix nimirum¹²⁰⁷ ossibus herentem, ut coactus promiserat, cathedræ suæ¹²⁰⁸ remisit [secessit et juxta placitum tertia die Adalbertum, quem jam per annos tres artissima mancipaverat custodia, vix nimirum ossibus herentem cathedræ suæ remisit. E.] Hic ergo non multo post sedis¹²⁰⁹ apostolicæ¹²¹⁰ legato Dieterico se nunciis et

VARIE LECTIONES

¹¹⁷¹ ita finis hujus operis. ¹¹⁷² reciduum corr. recidivam 7. ¹¹⁷³ deest D1. eos E2. ¹¹⁷⁴ possessio- nem E1. 2. ¹¹⁷⁵ jam. m. jam. 5. ¹¹⁷⁶ v. s. 4. ¹¹⁷⁷ deest 4-11. S. v. periculis se angī 4. ¹¹⁷⁸ ex 5-11. ¹¹⁷⁹ deest 4. 7? 10. 11. ¹¹⁸⁰ Comque 9c. — Hoc loco E1. alia manu add. in marg.: Ille facit callidam et fraudulentam narrationem de Heinrich rege, ¹¹⁸¹ haberi 5. 6. 9c. 10. ¹¹⁸² deest 4. abberi add. certamen 7. ¹¹⁸³ hoiger 4. 5. 6. 9c. hogiar 10. 11. ¹¹⁸⁴ deest 4. ¹¹⁸⁵ effecerat 4. ¹¹⁸⁶ deest 6. 7. 9c. electa deest 7. ¹¹⁸⁷ feritate 7. ¹¹⁸⁸ quam 4. 5. ¹¹⁸⁹ probavit 10. 11. ¹¹⁹⁰ conflictu 7. ¹¹⁹¹ R. codd. ¹¹⁹² convertit 6. 7. 9c. ¹¹⁹³ deest 6. 7. 9c. ei 5. ¹¹⁹⁴ illi r. 6? 7. 9c. ¹¹⁹⁵ dietricum 4. ¹¹⁹⁶ tiedericum 7. ¹¹⁹⁷ pan- nonia 4. ¹¹⁹⁸ deest 4. ¹¹⁹⁹ predicantem 4. ¹²⁰⁰ aliarum 4. ¹²⁰¹ cisso 7. ¹²⁰² denuo 4. ¹²⁰³ rex E2. ¹²⁰⁴ deest 7. ¹²⁰⁵ formosior E2. ¹²⁰⁶ nimis 4. ¹²⁰⁷ subjectis 4. 5. 9c. 10. 11. ¹²⁰⁸ satisfactio 4. ¹²⁰⁹ extraordinare 4. ¹²¹⁰ frustra 5. ¹²¹¹ conformasset E2. ¹²¹² deest 4. ¹²¹³ deest 4. ¹²¹⁴ scdis E2. ¹²¹⁵ a. s. dietrico 4.

NOTÆ.

(356) Obierat d. 24. Jun.

litteris subjiciens, ipsum sibi cæterisque non paucis presulibus Coloniam occurrere postulavit; ubi et mandata papæ³³¹⁶ quæ ipse detulerit³³¹⁸ communiter percipi, et ille suam³³¹⁹ consecrationem, diu scilicet interclusam, tanta auctoritate consequi possit. Qui³³¹⁷ conventus instante festo natalis Domini factus est, non absque indignatione imperatoris [regis E.], qui necdum plene voluntarius erat in consensu ejusdem ordinationis.

A. D. MCXVI.

Imperator natalem Domini Spire cum paucis episcopis et principibus celebrans, ea quæ interim Colonie gerebantur graviter tulit. Audivit enim, quam plurimos ibi convenisse non solum metropolitanos, sed etiam alios episcopos vel optimates regni, causa precipua verbum excommunicationis in se manifestandi; quamvis ipse cardinalis (337), cujus hæc iniçiabantur³³¹⁸ auctoritate, in itinere jam³³¹⁹ defunctus, illo ad sepulturam potius quam ad actionem delatus esset concilii. Missus tamen ab eo illuc presul Wirzburgensis, audientiam vel communionem nonnisi reconciliatus habere meruit; reversus post reddidit³³²⁰ legationem, ei qui se miserat denuo communicare renuit; sed vitæ periculo coactus, missam coram rege celebravit; indeque usque ad mortem contristatus, latenter discessit, sicque rursum communioni³³²¹ pristinae multis lacrimis reconciliatus, ultra cæsaris aspectu simul et gratia caruit.

Qua³³²² etiam commotione successus imperator, ducatum orientalis Franciæ, qui Wirzburgensi episcopo antiqua regum³³²³ successione³³²⁴ competebat, Chuonrado³³²⁵, sororis suæ filio, commisit (338); ipseque scandala principum declinans, in Italiam se una cum regina totaque domo sua³³²⁶ contulit (Mart.), ac circa Padum negotiis insistens regni, legatos ad apostolicum pro componendis causis, quæ iterum regnum et sacerdotium disturbare cæperunt, suppliciter destinavit. Cujus legationis primatum abbas Cluniacensis³³²⁷, consanguineus³³²⁸ (339) ut aiunt domni papæ tenuit; qui et³³²⁹ inter utramque partem³³³⁰ pro componendis pacifice rebus, fidelis et³³³¹ impiger apocrisiarius, multis argumentis invigilare studuit.

Eodem igitur anno, qui est 18us ordinationis domni papæ Paschalis II, 2 Non. Mart. Romæ in sede Lateranensi in ecclesia sancti Salvatoris, quæ appellatur Constantiniana, celebrata est³³³² synodus universalis concilii, congregatis ibidem ex diversis regnis et provinciis episcopis, abbatibus³³³³, catholicis duobus et comitibus, legatis³³³⁴ universarum provincialium quam plurimis. Prima itaque die, quæ secunda³³³⁵ erat feria tertiæ ebdomadæ quadragesimalis (Mart. 6), inter Mediolanenses episcopos Grosulanum³³³⁶ et Jordanem, in alterum de invasione, in alterum quod ecclesiæ suæ desertor extiterit³³³⁷, ventilata est controversia. Hanc causam domnus apostolicus cardinalium episcoporum consilio tractandam distulit. Sequenti die (Mart. 7) in eandem causam plurima³³³⁸ tractata sunt, sed res non³³³⁹ finita³³⁴⁰. Quarta vero feria (Mart. 8) Lucensis episcopus de invasione terræ juris ecclesiæ suæ Pisanos impetebat. Econtra dum Pisanus suos defenderet, inter utramvis³³⁴¹ partem, utriusque populi suffragio, longo litigio disceptatur. Tunc quidam episcoporum de medio concilii surgens³³⁴², ita exorsus est: *Domnum patrem³³⁴³ papam recordari decet³³⁴⁴, quare illius presentis et generalis concilii multitudo sancta per omnia periculorum genera mari terraque³³⁴⁵ convenit invitata; ibi non³³⁴⁶ de spiritualibus vel ecclesiasticis, sed de³³⁴⁷ secularibus ordine prepostero tractaturi³³⁴⁸ negotiis. Expediendum prius, propter quod principaliter convenierit³³⁴⁹, ut evidentiùs pernoscatur quid domus apostolicus sentiat, quidque³³⁵⁰ in ecclesiis suis reversi predicare debeant. Tunc apostolicus concilii causam ei animi sui intentionem his verbis exposuit: Postquam Dominus de servo suo fecit quod voluit et me populumque Romanum tradidit in manus regis, videbam cotidie passim fieri rapinas et incendia, cedes et adulteria. Hæc et hujusmodi mala cupiebam avertere ab ecclesia et populo Dei; et quod feci, pro liberatione populi Dei feci; feci autem ut homo, quia³³⁵¹ sum pulvis et cinis. Fateor me male egisse, sed rogo vos omnes orare³³⁵² pro me ad Deum, ut indulgeat michi. Illud autem malum scriptum quod in tentoriis factum est, quod pro pravitate³³⁵³ sui privilegium³³⁵⁴ dicitur, condempno sub perpetuo anathemate, ut nullius unquam sit bonæ memoriæ; et rogo vos omnes ut idem faciatis. Tunc ab*

VARIÆ LECTIONES.

³³¹⁶ ppe corr. lpe 7. ³³¹⁸ detulerat 4. ³³¹⁹ c. suam 4. ³³¹⁷ Qui — ordinationis desunt 7. ³³¹⁸ iniçiabant 7. 9c. ³³¹⁹ deest 4 — 11. ³³²⁰ r. p. 7. 9c. ³³²¹ p. [c. 4. ³³²² Quia E2. ³³²³ deest 6. 7. 9c. ³³²⁴ ita omnes codd. concessione Ann. S. ³³²⁵ cuonrado D1. E2. 10. cunrado 4 conrado 7. ³³²⁶ deest 4. ³³²⁷ cluniacensis 4. ³³²⁸ consanguineus 5. ³³²⁹ deest 7. 10. 11. superscr. E1. ³³³⁰ deest 6. 9c. ³³³¹ ac D1. ³³³² c. habetur 4. ³³³³ et abb. 4. ab omnibus catholicis 6. 7. 9c. ³³³⁴ et leg. 4. ³³³⁵ est secunda f. 4. ³³³⁶ grosolanum 4 — 11. ³³³⁷ existeret 9c. ³³³⁸ tr. s. pl. 4. ³³³⁹ minime E1. 2. ³³⁴⁰ noa infinita 9c. ³³⁴¹ utramque 6. 7. 9c. utramque partem vis populi utriusque s. 4. utramque vis 5. 10. utramque jus 11. ³³⁴² s. c. 5. ³³⁴³ deest 4. ³³⁴⁴ in marg. ante rec. addit 7. ³³⁴⁵ terreque E2. ³³⁴⁶ ne 6. 7. nec 9c. ³³⁴⁷ deest 10. 11. ³³⁴⁸ tractari E1. 2. A. S. 10. tractatura 4. tractaturis corr. tractaturi 5. tractatur 6. 7. 9c. 11. ³³⁴⁹ convenerunt 9c. ³³⁵⁰ quisquid 4. quicquid. 5. 10. 11. quid 7. 9c. ³³⁵¹ qui D1. quia cinis sum et p. 4. ³³⁵² orate 4 — 11. ³³⁵³ per pravitatem 6. 9c. ³³⁵⁴ privilegium 4. 6. 9c.

NOTÆ.

(337) Diethericus.

(338) De hoc loco celeberrimo cf. Montag Gesch. der staatsb. Freiheit II, p. 141-186.

(339) Pontius. Cf. Gallia Christ. IV, p. 1134, et locum ibidem ex Orderici Vitalis libro xii allatum.

universis conclamatum ³²⁸⁸ est : *Fiat! Fiat!* Bruno autem Signinus episcopus altius exorsus ait : *Gratias agimus omnipotenti Deo, quod domnum Paschalem papam ³²⁸⁵, qui presenti concilio ³²⁸⁷ presidet, audivimus proprio ore dampnantem illud privilegium ³²⁸⁸, quod pravitatem et heresim continebat.* Ad hæc quidam cavillatorie subjunxit : *Si privilegium illud heresim continebat, qui illud fecit hereticus fuit.* Johannes autem Cajetanus ³²⁸⁹ ad hoc ³²⁹⁰ commotus, Signino respondit ³²⁹¹ : *Tunc ³²⁹² hic et in concilio, nobis audientibus, Romanum pontificem appellas hereticum? Scriptum quod fecit domnus papa, malum quidem fuit, sed heresis non fuit.* Et alter quidam adjecit : *Immo nec malum dici ³²⁹³ debet, quia si liberare populum Dei bonum est, quod ³²⁹⁴ domnus papa fecit bonum fuit. Sed liberare populum Dei bonum est ³²⁹⁵ auctoritate evangelii (Joan. x), qua ³²⁹⁶ precipimur animas quoque ³²⁹⁷ pro fratribus ponere.* Ad hæc patientia domni papæ, horrendo heresis nomine pulsata ³²⁹⁸, expergefata est, et manu silentium indicens, dissidentium clamores et murmura tali ratione compescuit (340) : *Frates et domini mei, audite ³²⁹⁹! Ecclesia ista nunquam habuit heresim; immo hic omnes ³²⁷⁹ hereses conquassatæ sunt. Hic Arriana heresis, que per 300 fere ³²⁷¹ annos viguit, annullata est. Ab hac sede heresis Euticana, Sabelliana contrita ³²⁷², Fotinus ceterique ³²⁷³ heretici destructi sunt. Pro hac ecclesia filius Dei in passione sua ³²⁷⁴ oravit cum dixit : « Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua (Luc. xxii, 32). » Quinta feria (Mart. 9), papa in concilio non sedit, multis et maxime regis negociis per domnum Cluniacensem ³²⁷⁵, Johannem Cajetanum ³²⁷⁶ et Petrum Leonis ³²⁷⁷ et ³²⁷⁸ Urbis prefectum cæterosque ³²⁷⁹ illius partis fautores impeditus. Sexta feria ³²⁸⁰ (Mart. 10) apostolicus ³²⁸¹ in generalem omnium ecclesiarum causam animum advertit, et Johanne ³²⁸² Cajetano cum Petro Leone cæterisque regis fidelibus in faciem resistentibus predicto Cuononi ³²⁸³ Prenestino, sepius verbum excommunicationis exponere cupienti, murmur hujusmodi verbis et ³²⁸⁴ manu ita compescuit : *Ecclesia primitiva martirum tempore floruit apud Deum et non apud homines. Dein ³²⁸⁵ ad fidem conversi ³²⁸⁶ sunt reges, imperatores Romani et ³²⁸⁷ principes, qui matrem suam ecclesiam sicut boni filii honestaverunt, conferendo ecclesiæ Dei predia et allodia, seculares honores et dignitates, regalia quoque jura et insignia, quemadmodum Constantinus ceterique ³²⁸⁸ fideles; et cepit ecclesia florere tam apud homines quam apud Deum. Habent ergo mater et domina nostra ecclesia sibi ³²⁸⁹ a regibus sire ³²⁹⁰ principibus collata; dispenset et tribuat ea filiis suis, sicut scit et sicut ³²⁹¹ vult. Privilegium ³²⁹² investituræ, quod in tentoriis concessisse ³²⁹³ videbatur, obliterare volens, iterans sententiam papæ Gregorii VII, investituram ecclesiasticarum rerum a laica manu rursus excommunicavit, sub anathemate dantis et accipientis. Cardinalis verò domnus Cuono Prenestinus talem papæ fecit ³²⁹⁴ inductionem ³²⁹⁵ legationis ³²⁹⁶ suæ, et contra disturbatores presentis negotii competentem : *Domine pater ³²⁹⁷, si tua placet majestati, si vere tuus sui legatus et quæ feci tibi placent esse rata, in auribus sancti hujus presentis ³²⁹⁸ concilii ore tuo edicto, et legationem meam tua auctoritate corrobora, ut sciant omnes, quia tu me misisti. Ad hæc apostolicus respondens ait ³²⁹⁹ : Vere legatus ex latere nostro missus fuisti; et quicquid tu ceterique fratres nostri cardinales episcopi, legati Dei ³³⁰⁰ et apostolorum Petri et Pauli, hujus sedis et nostra auctoritate fecerunt, probaverunt, confirmaverunt ³³⁰¹, ego quoque probo et confirmo; quicquid autem ³³⁰² dampnaverunt, dampno. Et domnus Prenestinus consequenter ³³⁰³ subjunxit, qualiter pro sedis illius legatione Hierosolimis audierit, regem Heinricum post sacramenta, obsides et oscula in ipsa beati ³³⁰⁴ Petri ecclesia domnum papam tenuisse captum [et ³³⁰⁵] indigne tractatum, potiora ecclesie membra ³³⁰⁶, cardinales videlicet, exutos, tractos et male tractatos, nobiles quoque Romanos occisos et captivos, et populi ³³⁰⁷ stragem factam, audiens ingemuerit; et pro hujusmodi facinoribus, ecclesie Hierosolimitanæ consilio, zelo Dei animatus, excommunicationis sententiam in regem dictavit; et eandem in Grecia, Ungaria, Saxonia, Lotharingia, Francia, in quinque conciliis (341) consilio predictarum ecclesiarum renovando confirmavit;***

VARIE LECTIONES.

³²⁸⁸ clamatum 4. ³²⁸⁸ papam pasc. 4. — 11. ³²⁸⁷ p. presidet c. 4. ³²⁸⁸ privilegium 6. 9^c. corr. pravil. 7. privilegium corr. privilegium 4. ³²⁸⁹ cajetanus 4. 5. 6? 7. 9^c. 10. ³²⁹⁰ hec 10. 11. ³²⁹¹ commotus ait ad Signinum 4. ³²⁹² Tunc 6? Tu 7. 9^c. ³²⁹³ deest 10. ³²⁹⁴ quod usque bonum est in 6. in *marginè* suppletum. ³²⁹⁵ deest 4. fuit 7. ³²⁹⁶ quia 6. 9^c. corr. qua E1. ³²⁹⁷ q. nostras pro 9^c. ³²⁹⁸ deest E1. 2. A. S. ³²⁹⁹ a. me 4. ³²⁷⁰ o. hic 5. ³²⁷¹ deest 4. ³²⁷² c. est 9^c. ³²⁷³ alique 4. ³²⁷⁴ deest E1. 2. 7. ³²⁷⁵ cluniacensem 4. 9^c. ³²⁷⁶ cajactanum 4. cajet. 7. ³²⁷⁷ leonem 4. ³²⁷⁸ deest 4. ³²⁷⁹ aliosque 4. ³²⁸⁰ sunt E2. fr E1. ³²⁸¹ papa 4. ³²⁸² johanne 9^c. ³²⁸³ cuononi E2. chunoni 4. chunoni 7. 9^c. ³²⁸⁴ v. ita manu c. 4. ³²⁸⁵ Deinde 9^c. ³²⁸⁶ reversi 6. 9^c. ³²⁸⁷ deest 10. 11. ³²⁸⁸ alique 4. ³²⁸⁹ sive 4. ³²⁹⁰ sive a 4 et p. 7. ³²⁹¹ deest 4. ³²⁹² privilegium 4. 9^c. ³²⁹³ cessisse 7. 9^c. ³²⁹⁴ f. p. 5. ³²⁹⁵ indictionem 6. 7. 9^c. ³²⁹⁶ legationi D1. ³²⁹⁷ deest 4. ³²⁹⁸ deest 4. ³²⁹⁹ respondit 4. ³³⁰⁰ deest E1. 2. A. S. ³³⁰¹ c. p. 4—11. ³³⁰² deest 4—11. ³³⁰³ consequens 6. 7. 9^c. ³³⁰⁴ sancti 4. ³³⁰⁵ ita E. ³³⁰⁶ deest E1. 2. A. S. ³³⁰⁷ populos 10. populorum 11.

NOTÆ.

(340) Cf. quæ ex Gerhohi Reicherspergensis libro de edificio Dei assert Mansi XXI, p. 151.

(341.) Cf. quæ a G. Cossartio (Concil. a. 1114) ex cod. ms. Montis Dei editasunt : Anno Domini 1114, viii Id. Decembris Cono Prænestinus episcopus et apostolica sedis legatus regem Henricum apud Belvacum anathematizavit in concilio suo. Et in quadragesima

proxima latere Jerusalem v. Kalend. April. Remis celebrato concilio eundem Henricum damnavit. Item Cono feria 2 proximi paschæ regem Henricum damnavit Colonia in templo sancti Gereonis. Catalaunia Cono quarto habito concilio predictum regem damnavit iv Idus Julii. De quibus conciliis vide Mansi XXI, p. 121, 129, 135 sqq.

orare se demum, ut, sicut dominus papa legationem suam confirmavisset ³²⁰⁹, ita presentis concilii patres et episcopi concorditer annuerent. Ad eundem modum legati et litteræ domni Viennensis postulabant. Dum tali ratione et ordine tam variae et dissonae multitudinis assensus exquiritur, a saniori parte veritati et aperte rationi nichil contradictum, a paucis submurmuratum [est ³²¹⁰], ab episcopis vel ³²¹¹ abbatibus nullo modo reclamatum ³²¹². — Sabbato denique (*Mart. 11*) inter Mediolanensium episcopos controversia tali dispensatione terminata est. Apostolico Paschali docente, translationes episcoporum duobus fieri modis ³²¹³, necessitate vel ³²¹⁴ utilitate; hujus autem translationis Grosulani ³²¹⁵, quæ ³²¹⁶ videbatur, utilitatem in animarum et corporum dampna conversam: Grosulanum quidem in locum unde translatus fuerat ³²¹⁷ restituit, Jordanem vero ³²¹⁸ Mediolanensibus concessit. His autem qui propter concilium et animarum suarum remedium apostolorum limina visitaverant, qui de capitalibus poenitentiam agerent ³²¹⁹, 40 dierum poenitentiam indulsit ³²²⁰, et apostolica benedictione concilii examinem laudabiliter absolvit.

Scindebatur inter hæc et ³²²¹ hujusmodi regnum Teutonicum, quod jam [vix ³²²²] decennio vel paulo plus concorditer quieverat; et quia rex aberat ³²²³, unusquisque, non quod rectum sed quod sibi placitum videbatur, hoc faciebat. Primo igitur ³²²⁴ pars utraque conventibus assiduus agros alios vastare, colonos ³²²⁵ despoliare cepit; maximeque in episcopo Wirceburgensi per Chuonradum ³²²⁶, fratrem ducis Friderici, lues ista succrevit. Post hæc, occasione nata, undique latrunculi pullulabant, qui nullam ³²²⁷ temporibus vel personis distantiam exhibentes, ut dici solet, rapere et clepere, invadere et occidere, nilque per omnia victis reliqui facere satagebant. Longum est presulis Mogontini machinamenta contra regis fideles eorumque adversus illum insidiosas discursiones enarrare, seditiones nonnullorum urbanorum describere, civitates aliquas suis presulibus per has pestes orbatas, munitiones locis ³²²⁸ insolitis instructas ³²²⁹, castella quam ³²³⁰ plura invicem destructa, regiones preda flammaque vastatas, congressiones et cedas mutuas ab utriusque partis equitibus factas, oppressiones pauperum et peregrinorum ³²³¹ atque captivitates more barbarico a christianis in christianos, exercitus ³²³² multaque id genus lites trahere. Nam neque pax Dei cæteraque sacramenta firmata ³²³³ pacta custodiuntur; sed uniuscujusque conditionis et ætatis preter solos æcclesiasticæ professionis homines — quibus jam pene nichil preter miseram restat ³²³⁴ animam — cæteri ³²³⁵, inquam, hoc tempore beluino furore bachantur ³²³⁶. Hinc undique vastatis agris, villis depopulatis, oppidis ac regionibus nonnullis in solitudinem pene ³²³⁷ reductis, deficiente cotidiana clericis per æcclesias prebenda, cessabant in quibusdam æcclesiis clericalia nimirum officia. Ei, o ³²³⁸ effusum calicem furoris Dei! locupletissimum illud et per totam Germaniam famosissimum ac principale cenobium Fuldense usque ad ultimam reductum est inopiam victus etiam necessarii.

A. D. MCXVII.

Dum cuncta per circuitum regna nationum, suis limitibus rebusque contenta, diu sanguine madentes gladiis cæteraque ³²³⁹ vasa moris ³²⁴⁰ jam in vagina concordie reconderent, universalis etiam æcclesia mater, post numerosa persecutionum ³²⁴¹, heresium ac scismatum bella, jam sub vera vite Jesu lassa oppido membra per multas gratiarum actiones mandatis divinis inservitura locaret ³²⁴²: solus heu ³²⁴³ Teutonicus furor, cervicositatem suam deponere nescius, et quam multa sit pax legem Dei diligentibus, immo qualiter per presentis prosperitatis ³²⁴⁴ tranquillitatem ad æternæ visionem ³²⁴⁵ pacis pertingi possit, edificare nequaquam voluntarius — solus, inquam, nostræ gentis populus, dum ³²⁴⁶ pre omni terrarum orbe ³²⁴⁷ in perversitatis inolitæ pertinacia incorrigibiliter perstitit, indeque jam ³²⁴⁸ perjurium et mendacium cæteraque ³²⁴⁹ quæ vox lamentatur prophetica (*Osee iv, 2*) inundaverunt et sanguis sanguinem tetigit: nec minus quam quondam Sodomorum et Gomorreorum clamor hujusmodi in aures Domini Sabaoth introiit. Quapropter inter ipsa dominicæ nativitatis festa, 3 Non. Januarii hora vespertina, super tantis divini iudicii contemptibus commota est et contremuit terra, ab ira nimirum ³²⁵⁰ furoris Domini, adeo ut nemo inventus ³²⁵¹ sit super terram, qui tantum se unquam ³²⁵² sensisse ³²⁵³ fateatur terræ motum. Nam multa inde ³²⁵⁴ subversa sunt ædificia, civitates ³²⁵⁵ etiam quasdam subrotas ³²⁵⁶ dicunt in Italia. Quin etiam tonitrus ³²⁵⁷ valde terribilia 3 Kalend. Febr. cum grandi turbine sunt audita, fulgura etiam eodem tempore crebro visa. Leodium Lotharingæ civitas est, beati ³²⁵⁸ Lamberti ³²⁵⁹ martiris, ibidem ³²⁶⁰ quondam pon-

VARIE LECTIONES.

³²⁰⁹ confirmasset 4. ³²¹⁰ ita E. ³²¹¹ et E. ³²¹² redimatum corr. redonatum. 6. ³²¹³ deest 4. ³²¹⁴ et 9c. ³²¹⁵ grosulani 4—11 et ita semper. ³²¹⁶ ergo 6. 9c. q. v. corr. quia videbat 7. ³²¹⁷ fuit 7. ³²¹⁸ deest 7. ³²¹⁹ egerant D1. 9c. ³²²⁰ inclusit 9c. ³²²¹ deest 4. ³²²² ita E. ³²²³ abierat 10. 11. ³²²⁴ ergo 10. 11. ³²²⁵ colonos E2. ³²²⁶ cunradum E1. 7. ³²²⁷ numquam D1. nulla E2. ³²²⁸ in l. 7. ³²²⁹ destructas 4—10. constructas 11. ³²³⁰ deest 4. ³²³¹ et p. desunt 4. ³²³² exercitatus 4. 7. ³²³³ firmatis 4. ³²³⁴ prestat 4. ³²³⁵ alii 4. ³²³⁶ pachantur 4. ³²³⁷ jam pene 4—11. ³²³⁸ o deest 6. 7. ³²³⁹ aliaque 4. ³²⁴⁰ hic solum excidit in D1. usque a. 1119. postquam ipse Cluniacum. ³²⁴¹ deest 4. ³²⁴² ita E et conjectura Pentinger. caret 5—11. cadet 4. ³²⁴³ eheu f. t. E1. 2. ³²⁴⁴ prosperitatem tranquillitatis E1. 2. ³²⁴⁵ visionis pacem 7. ³²⁴⁶ deest E1. 2. A. S. ³²⁴⁷ orbem p. E2. ³²⁴⁸ aliaque 4. ³²⁴⁹ deest 7. ³²⁵⁰ sit inv. E1. ³²⁵¹ numquam E2. corr. umq. E1. ³²⁵² fat. s. 4. ³²⁵³ s. s. inde E1. 2. ³²⁵⁴ urbes 4. ³²⁵⁵ q. in i. d. s. 4. ³²⁵⁶ terr. v. ton. 4. ³²⁵⁷ sancti 4. ³²⁵⁸ lamberti 9c. ³²⁵⁹ ibi 4.

tificis, patrocinio satis inclita, studiis etiam litterarum pre cæteris adprime famosa ³³⁰⁰. In qua ³³⁰⁰, dum in ³³⁰¹ vigilia dominicæ ascensionis (*Mai* 2) universus clerus, decem ³³⁰² videlicet congregationum, intra matrem æcclesiam ex more convenissent, et ³³⁰³ vespertinalem sinaxim concenturi, jam ³³⁰⁴ primum psallum comlessent, subito serenissimus aer in turbidinem ³³⁰⁵ versus, tanta simul tonitrua terribiliter et fulgura cum sulfureis igneis ³³⁰⁶ excussit, uti jam ³³⁰⁷ extremam ³³⁰⁸ jam ultimi iudicii horam instare, nemo qui aderat dubitaverit; duobus nimirum clericis et uno de illustribus militie hac tempestate intra sacras ædes assumptis. Quinta decima ³³⁰⁹ dehinc die ex vicino quodam ejusdem ³³¹⁰ episcopi monte, qua ³³¹¹ nunquam aqua preter pluviam visa est, fluvius ingens erupit, qui ³³¹² non modicam civitatis partem diluens, cum maximo Leodicensium ³³¹³ dampno Trajectensium se finibus infudit. 15 Kalend. Martii hora vespertina vidimus nubes igneas ³³¹⁴ vel sanguineas ab aquilone surgere, et per medium firmamentum sese extendendo, ipsi mundo terrorem non modicum incutere. Nam, ut postea didicimus, unicuique civitati tam vicinus ipse fulgor videbatur, ut ibidem rerum omnium finem minitari ³³¹⁵ putaretur.

His et hujusmodi cladibus rex Heinricus cordetenus sauciatus, non cessat legationes satisfactorias ad apostolicam sedem, licet ipse multum infestationibus ³³¹⁶ Italicis insudans, destinare; quas tamen constat minime profecisse. Nam domnus apostolicus propter securitatem, quam regi, licet coactus ³³¹⁷, fecerit, diffititur ³³¹⁸, illum se ³³¹⁹ anathematis vinculo colligasse, ab æcclesiæ tamen potioribus membris excommunicationem conexam, nonnisi ipsorum consilio denegat se posse dissolvere, concessio ³³²⁰ nimirum utrumque sinodalis audientiæ ³³²¹ jure. Ad hoc etenim ³³²² ultramontanis affirmat se cotidie litteris impelli, et maxime metropolitani Mogontini ³³²³. Qua de re non desinunt undique ³³²⁴ seditiones cæptæ per partes utrasque bachari, precipue tamen ³³²⁵ Transrheninis in finibus, immo in ipsa Mogontia urbe multis cadentibus, regiones nobilissimæ hinc inde vastari.

Emicho comes (342) a militibus Friderici ducis occiditur [Colomannus Pannoniorum rex obiit E.].

A. D. MCXVIII.

Domnus apostolicus Paschalis secundus, diutina ³³²⁶ purificatus ægitudine, presentem ³³²⁷ in Domino vitam finivit (*Jan.* 21) ³³²⁸. Pro quo Johannes Cajetanus ³³²⁹, vir prudens et venerandus [et ³³³⁰] in Romana semper æcclesia inreprehensibiliter eidem apostolico collaborans, eligitur et cunctorum catholicorum unanimi consensu rite consecratur.

Balduvinus ³³³¹ rex Hierosolimitanus in expeditione contra Arabes positus, cum languorem, quo, licet lenius, tamen diu, vexabatur, ad vitalia pervenisse ³³³² sentiret, alterum Balduvinum ³³³³ de Rohâs ³³³⁴ pro ³³³⁵ se regem designavit, ipseque Christo domino, pro quo multa jam ³³³⁶ bella præliatus est, animam suam fide plena et confessione bona tradidit ³³³⁷. In dominicâ palmarum (*Apr.* 7) juxta fratrem ³³³⁸ suum Godefridum ³³³⁹, loco Calvariæ, mausoleum, germani mausoleo simillimum, cum maximo diversorum populorum planctu suscepit.

Valde mane dominicæ resurrectionis (*Apr.* 14) die cælum a parte meridiana apertum tantam ³³⁴⁰ lucis effudit abundantiam, ut lux, quæ tunc clarissima nimirum ³³⁴¹ videbatur, lumen inestimabilis fulgore dextergeret et per unam vel amplius horam — quod multis testibus comprobamus ³³⁴² — omni solis luce clarior permaneret. Ipso tamen spatio crux non modica per idem foramen dependens apparuit; cujus tam auri quam gemmarum varietas evidenter discerni potuit.

Heinricus imperator, dum Paduanis regionibus immoraretur auditio apostolici, Romam properavit, et primo quidem in electione domni Johannis, qui et Gelasius II dictus est, assensum prebens, postea vero eodem a sua se ³³⁴³ communione subtrahente, non sine quorundam Romanorum favore alterum quendam Burdinum, ex Hispania supervenientem, apostolicæ sedi imposuit; sicque scisma, quod jam sperabatur ³³⁴⁴ emortuum, crudeliter revixit. Nam eodem Romanæ cathedræ libere potito, Gelasius cum his qui secum aberant cardinalibus cæterisque catholicis quos congregare poterat, apud Capuam, juxta quod litteræ ab ipso circumquaque transmissæ testantur, cæsarem una cum ydolo suo dampnavit. Hinc per Campaniam cum suis ad Burgundiam transmigravit, ac Viennæ synodum congregari ³³⁴⁵ constituit [non sine quorundam

VARIE LECTIONES.

³³²⁹ formosa corr. famosa 7. ³³³⁰ quo 4 — 11. ³³³¹ deest 6. 7. 9. ³³³² deest 4. ³³³³ ad 4—11. ³³³⁴ et jam 4. ³³³⁵ turbinem 4. 6. 7. 9. ³³³⁶ ignibus 7. ³³³⁷ deest E1. 2. A. S. 6. 7. 9. ³³³⁸ ultimam u. i. 4. ³³³⁹ quindecimo 6. quinto decimo 9. ³³⁴⁰ m. e. e. E1 2. ³³⁴¹ quo 4. 9. ³³⁴² deest 10. 11. ³³⁴³ leodien-sium E1. leodiniensium E2. ³³⁴⁴ ita E1. 2. i. v. desunt 4. 6. 7. 9. vel 10. 11. velut 5. ³³⁴⁵ innitiri E2. ³³⁴⁶ ital. inf. 7. ³³⁴⁷ invito 7. ³³⁴⁸ dissitetur E2. ³³⁴⁹ se i. 5. ³³⁵⁰ concessa E1. 2. 4. 6. 7. 9. 10. ³³⁵¹ audiente 6. ³³⁵² enim 4. ³³⁵³ deest 4. ³³⁵⁴ c. s. u. 4. ³³⁵⁵ deest 4. ³³⁵⁶ divina 7. 9. d. eg. p. E1. 2. ³³⁵⁷ p. i. d. desunt E1. 2. ³³⁵⁸ f. v. 5. ³³⁵⁹ caitanus. 4. 5. 10. cartanus 6. 7. 9. ³³⁶⁰ ita E. ³³⁶¹ Baldeuvinus 5. 10. 11. semper. Balduvinus E2. ³³⁶² venisse 7. ³³⁶³ baldevinum E1. 2. balduuinum 7. balduinum 9. ³³⁶⁴ rhoas 7. 9. ³³⁶⁵ r. p. se E1. 2. ³³⁶⁶ deest 4. ³³⁶⁷ tradit 7. ³³⁶⁸ deest 7. ³³⁶⁹ godefridum E1. 2. 7. ³³⁷⁰ tantum 7. ³³⁷¹ deest 4. ³³⁷² probamus 4. ³³⁷³ se a sua 5. ³³⁷⁴ speratur 10. 11. ³³⁷⁵ congregare 4.

NOTÆ.

(342) An idem qui a. 1009, cruciferos circa Renum collegerat?

Romanorum favore alterum quendam Mauricium, ex Hispania supervenientem, apostolicæ sedi imposuit; sicque scisma, quod jam sperabatur emortuum, crudeliter revixit. Nam eodem Romanæ cathedræ libereposito, Gelasius cum his qui secum abierant cardinalibus ceterisque quos congregare poterat catholicis, apud Capuam, juxta quod literæ ab ipso circumquaque transmissæ testantur, cæsarem una cum papa³⁴⁴⁸ suo dampnavit. E.]

A. D. ³⁴⁴⁷ MCXIX.

Domnus apostolicus Gelasius II apud Viennam synodum congregavit, eaque transacta³⁴⁴⁹, post paucos dies in monasterio Cluniacensi³⁴⁵⁰ vitam presentem in Domino finivit. Quo, ut decuit, honorifica ibidem sepultura deposita, qualiter domnus Milo, Viennensis archiepiscopus³⁴⁵¹ in locum ejus successerit, ipse postea³⁴⁵² Adelberto Mogontino archiepiscopo litteris hoc modo designavit [archiepiscopus in locum ejus successerit, ipse postea Mogontino præsulī his verbis innouit E.] :

Dominus noster felici memoriæ Gelasius a³⁴⁵³ Vienna discedens, injunxit michi, ut ad ejus presentiam festinarem, postquam ipse Cluniacum³⁴⁵⁴ pervenisset. Quod cum post³⁴⁵⁵ dies aliquot³⁴⁵⁶ implere satagerem, itinere de ejus obitu michi³⁴⁵⁷ nunciatum est. Ego ut fratribus qui cum domino³⁴⁵⁸ eodem veniant, prout ratio exigebat, solatium exhiberem³⁴⁵⁹, Cluniacum³⁴⁶⁰ cum gravi dolore perrexi. Dum autem super eorum consolatione attentius cogitarem, ipsi gravissimum³⁴⁶¹ michi onus et vires meas omnino transce³⁴⁶² s imposuerunt. Congregati namque³⁴⁶³ in unum die altero post adventum meum episcopi cardinales et centum clerici et laici Romanorum, invilum me ac³⁴⁶⁴ penitus renitentem in Romanæ ecclesiæ pontificem³⁴⁶⁵ Calistum unanimiter assumpserunt.

His etiam³⁴⁶⁶ temporibus (343) Cuono³⁴⁶⁷ Prenestinus, adhuc legatione Gelasii functus, synodum Colonie cum Teutonicis habuit, ubi³⁴⁶⁸ imperatoris omnimodis excommunicationem propalavit. Alteram³⁴⁶⁹ quoque synodum in Fritelsar³⁴⁷⁰ eadem pro causa indixit; qua et habita, eandem quam prius excommunicationem confirmavit. Imperator, his auditis, insuper etiam quod principum consensus generale vel curiale colloquium non multo post apud Wirzburg³⁴⁷¹ instituere proposuisset, ubi ipse aut presens ad audientiam³⁴⁷² exhiberi aut absens regno deponi debuerit, efferatus animo, Italie suis copulis cum regina relictis, Germanicis se regionibus nimis insperatus exhibuit. Cumque ab emolorem suorum injuriis manum abstinere³⁴⁷³ nimicetas illum iracundie nullatenus permitteret, mox invasionum³⁴⁷⁴ depredationum atque incendiorum furor, qui jam sopiri posse sperabatur, hoc exemplo, rectoris scilicet universalis, excitabatur³⁴⁷⁵. Qua nimirum tempestate universæ³⁴⁷⁶ provincie adeo devastationis continuæ importunitate³⁴⁷⁷ inquietantur³⁴⁷⁸, uti³⁴⁷⁹ ne ipsa pro observatione divinæ³⁴⁸⁰ pacis professæ sacramenta custodiantur³⁴⁸¹. Quapropter Heinricus totius³⁴⁸² regni sacerdotum atque procerum nunciis compulsus, generalem fieri apud Tribunalium conventum assensit³⁴⁸³ ubi de omnibus quæ sibi imponerentur³⁴⁸⁴ juxta senatus consultum se satisfactorum³⁴⁸⁵, spondit. Quo scilicet conventu [circa³⁴⁸⁶ Nov. (344) initium] Renis³⁴⁸⁷ in partibus habito, tam adversariorum quam amicorum imperator concorditer usus consilio, unicuique per totum regnum suis rebus spoliato propria concedi precepit; cunctaque regum antiquorum fiscalia suam in ditionem interim recepit; paxque per universas provincias ab omnibus haberi conlaudatur; sed parum profecisse re³⁴⁸⁸ ipsa comprobatur. Aderant etiam legati³⁴⁸⁹ tam Romanorum quam Viennensium, immo diversarum ecclesiarum missi, confirmantes electionem domni Calisti³⁴⁹⁰. Cui profecto dum universi nostrates episcopi obedientiam professi, synodum, quæ sibi juxta³⁴⁹¹ festum sancti Lucae indicebatur (Oct. 18), conlaudassent fieri, ipse rex semetipsum ibidem pollicebatur ob reconciliationem universalis ecclesiæ presentandum iri. Id enim Catalaunensis episcopus et³⁴⁹² Cluniacensis³⁴⁹³ abbas, apud Argentinam ipsum convenientes, multis ratiocinationum³⁴⁹⁴ conatibus obtinuerunt.

¶ 10. in *margine* et 11 addunt : Hunc concilio interfuit Norbertus postea Præmonstratensis ordinis in-

VARIE LECTIONES.

³⁴⁴⁸ in A. S. tamen ydolo legitur. ³⁴⁴⁹ d. incarn. 10. 11. ³⁴⁵⁰ eoque transacto E1. 2. ³⁴⁵¹ cloniacensi 4. ³⁴⁵² archiepiscopo E2. ³⁴⁵³ deest 7. ³⁴⁵⁴ deest 4. ³⁴⁵⁵ cloniacum 4. ³⁴⁵⁶ per E2. ³⁴⁵⁷ aliquo 4. ³⁴⁵⁸ deest E1. 2. ³⁴⁵⁹ e. d. E1. 2. ³⁴⁶⁰ exhibere D1. 6. 7. ³⁴⁶¹ cloniacum 4. ³⁴⁶² m. g. E1. 2. ³⁴⁶³ deest 4. ³⁴⁶⁴ deest 10. 11. ³⁴⁶⁵ deest 4. ³⁴⁶⁶ autem E2. ³⁴⁶⁷ chuono D1. 9c. ³⁴⁶⁸ chono E1. ³⁴⁶⁹ deest 4. ³⁴⁷⁰ Alterum 4. Altm 7. ³⁴⁷¹ fritislar D1. 6. 7. ³⁴⁷² wirzburg D1. 9c. 10. ³⁴⁷³ wirzburg 7. ³⁴⁷⁴ obedientiam 7. ³⁴⁷⁵ abstrahere ³⁴⁷⁶ suasionum 6. 9c. ³⁴⁷⁷ corr. persuasionum 7. ³⁴⁷⁸ excitatur E1. 2. A. S. ³⁴⁷⁹ omnes 4. ³⁴⁸⁰ deest D1. ³⁴⁸¹ inquietantur D1. inquietantur 6. 9c. ³⁴⁸² corr. inquietantur 7. ³⁴⁸³ ut 6. 7. 9c. ut me in ipsa E 2. ³⁴⁸⁴ divina E2. ³⁴⁸⁵ custodiuntur 10. ³⁴⁸⁶ deest 7. ³⁴⁸⁷ consensit E1. 2. A. S. ³⁴⁸⁸ preponderant 4. ³⁴⁸⁹ facturum satis 6. 9c. ³⁴⁹⁰ sponse se satisf. 4. ³⁴⁹¹ ita E. ³⁴⁹² rheninis 6 7. 9c. ³⁴⁹³ res 4. ³⁴⁹⁴ deest 7. ³⁴⁹⁵ calix 7. ³⁴⁹⁶ circa E. ³⁴⁹⁷ ac 9c. ³⁴⁹⁸ cloniacensis 4. ³⁴⁹⁹ rationum 7.

NOTÆ.

(343) Hæc ad a. 1118 pertinere, monuit Stenzel. II, p. 329, 330. Ekkehardus hæc, ut quibus causis imperator ad redeundum sit permotus ostendat, hoc demum anno refert. Cf. de his conciliis epistolæ Adelberti Moguntini cod. Udalt. n. 289 — 901

(344) Hunc falsum esse diem patet, cum ipse Ekkehardus dicat, in hoc conventu concilium d. 18 Octobr. habendum collaudatum esse; cf. Stenzel. II, p. 332.

stitutor, tunc autem noviter conversus in peregrino habitu, ibique ab omnibus in multis accusabatur, de quibus se prudenter excusabat. Unde et scriptum legitur de eo, quia : *Manus horum omnium contra eum et ipse contra hos omnes.*

Ejusdem tamen actionem concilii si quis plenarie cognoscere querit, in litteris cujusdam scolastici nomine Hessonis (345) eleganter enucleatum reperire poterit ³⁴⁵³ [Cod. E. Idem concilium Remense qualiter actum sit scire volentibus, difficile non est invenire scripta ejusdem scolastici Hessonis nomine, prout se interfuisse testatur, enucleatum omnia describentis *1], id est qualiter rex ³⁴⁵⁴ inter regnum et sacerdotium de concordia facienda consenserit; insuper eidem concilio, cui ³⁴⁵⁵ videlicet 13 Kal. Nov. predictus papa Calistus ³⁴⁵⁶ II vallatus 426 patribus, coram innumera multitudine cleri ac populi presedit, non adeo se ³⁴⁵⁷ presentem, vicinum tamen, exhibuerit; ubi et colloquio suo domni papae legatis ³⁴⁵⁸ concesso, tandem inducias denuo quesierit propter generale colloquium cum principibus habendum, pro investituris scilicet æcclesiasticis, quas tantopere cogebatur amittere; ad ultimum vero idem apostolicus, inacta inter se et regem concordia; synodalia predecessorum suorum decreta confirmaverit (Oct. 30), aliaque nonnulla quæ res exigebat noviter ³⁴⁵⁹ addiderit. Sic itaque post dies fere 12 in virtute Spiritus sancti rite finito concilio, cunctos apostolica benedictione confirmatos ad propria redire permisit, unumquemque cum gaudio. Ipse quoque non multo post ad Italiam conversus, incredibile memoratu ³⁴⁶⁰ est, quanto tripudio quamque immensa pompa non solum totius Romæ, verum ³⁴⁶¹ etiam universarum provinciarum quas pertransierat, Christi vice sit susceptus. Ab illo tempore tam ipse jam vere apostolicus quam universus illud sequens Christi grex de die in diem proliferare cepit, donec cuncta pars Burdini ³⁴⁶², quem aliqui Ydolum cognominare solent, in dies infirmata ³⁴⁶³, conari contra æcclesiam desiit; regni tamen cepta commotio — ahc ³⁴⁶⁴ scelus! — nullatenus quievit.

*1) Et. *Alia manu addit*: Adelgotus XI Magad. archiepiscopus obiit et eodem anno etiam Hugo abbas XI obiit. *quæ E2. recepit.*

Hoc anno Adelgoz Magleburgensis archiepiscopus, homo juvenis et tam Deo quam omnibus ³⁴⁶⁵ bonis acceptabilis, immaturo preventus occasu, vitam presentem ³⁴⁶⁶ in Domino finivit. Cui etiam Ruggerus ³⁴⁶⁷ canonicus canonica electione successit.

A. D. MCXX.

Imperator natalem Domini Wormaciæ non imperialiter celebravit. Postea ductu ³⁴⁶⁸ Friderici de Arnesberg ³⁴⁶⁹ Saxoniam ingressus, ibique ab ³⁴⁷⁰ episcopis regionis illius, ab ejus communione abstinens, in Franciam convertitur; ubi nonnullis acceptus, compluribus etiam invisus habebatur. Nec ³⁴⁷¹ minus interea scissionem inconsutis tunicæ suæ Dominus ipse detestatus, inter multa, quibus pro ipso orbis terrarum flagella pugnavit, in episcopatu Trevirensi ³⁴⁷² mense Junio suscitata tempestate ³⁴⁷³ glaciem miræ magnitudinis effudit, quæ et ³⁴⁷⁴ ædificia evertit et alia pericula intulit. Saxoniam quoque et maxime in episcopatu Halberstatiensi ³⁴⁷⁵ dira grandine flagellavit, in tantum ut in novem villarum finibus non solum frumenta sed et bestias agri cum volatilibus innumeris consumperit. Quæ corruptione ³⁴⁷⁶ stimulat Saxones, crebros conventus ob concordiam facere, dissidentes inter se pacare, dextras invicem dare, predones exterminare, subpressoque ³⁴⁷⁷ imperatoris persona, contra omnem hominem terras suas invadere molientem se unanimiter armare cœperunt; ac inter hæc etiam quosdam milites cæsarianos Thuringiam ³⁴⁷⁸ vastantes in castello Wassenburg ³⁴⁷⁹ (346) singulis presidii circumcludentes, tandem penuria afflictos expulerunt; sicque in brevi pacem jocundissimam, licet alibi verro ³⁴⁸⁰ solita grassante, suis in partibus instituerunt. Litteris etiam ac ³⁴⁸¹ legationibus papæ roborati, vacantibus cathedris ³⁴⁸² canonicè pastores elegerunt; quos, mediante Mogontino presule ³⁴⁸³, qui tunc illo regis declinaverat iram, probabiliter et æcclesiastica libertate consecrari fecerunt.

His temporibus Fridericus palatinus comes, qui nuper se a cæteris dissocians, regis fidelitati devinxerat ³⁴⁸⁴, obiit, jam proventus ætate, et ut cuidam servo Dei evidenter revelatum affirmant, ad loca penaliter ³⁴⁸⁵ fertur descendisse. Bonæ memoriæ Dieggerus ³⁴⁸⁶, primum ³⁴⁸⁷ abbas cenobii sancti Georgii, indeque per legatum apostolicum ³⁴⁸⁸ Metensi æcclesiæ ordinatus, post multas a regis fidelibus illatas sibi

VARIE LECTIONES.

³⁴⁸⁹ potuit 9c. ³⁴⁹⁰ deest 4. ³⁴⁹¹ deest 7. 9c. ³⁴⁹² kalixtus 7. ³⁴⁹³ se res p. 4. ³⁴⁹⁴ deest ³⁴⁹⁵ naviter 4-11. ³⁴⁹⁶ dictu 4. ³⁴⁹⁷ sed 4. ³⁴⁹⁸ burgundini 9c. ³⁴⁹⁹ firmata conare D1. ³⁵⁰⁰ i. e. ach, o! ac 4-11. ³⁵⁰¹ c. hominibus o. b. 6. 7. 9c. ³⁵⁰² in d. p. 4. ³⁵⁰³ ruoggerus 4. 6. 7. 9c. 10. ³⁵⁰⁴ dictu 7. ³⁵⁰⁵ arnesburg E2. arnsburg 4. arnesberg 7. ³⁵⁰⁶ deest 6. 7. 9c. ³⁵⁰⁷ Hec 7. ³⁵⁰⁸ treverensi 4-11. ³⁵⁰⁹ tempestas E1. t. in glaciem 7. ³⁵¹⁰ deest 4. ³⁵¹¹ halberstadensi D1. E1. 2. ³⁵¹² correctione D1. ³⁵¹³ ita D1. E1. 2. 7. 10. subpressoque corr. subpressaue 6. subpressaue 5. 6. 9c. 11. ³⁵¹⁴ turingiam 4. ³⁵¹⁵ wassenburg 4. 5. 6. 10. 11. wasseburg 7. wassenbur 9c. ³⁵¹⁶ in w. 9c. ³⁵¹⁷ e. papæ ac l. r. 4. ³⁵¹⁸ cathedræ 10. ³⁵¹⁹ deest 10. 11. ³⁵²⁰ dixerat E2. fidelitate dejunxerat 9c. ³⁵²¹ p. descendit 4. ³⁵²² dietgerus 7. ³⁵²³ deest 4. ³⁵²⁴ apostolici 9c.

NOTÆ.

(345) Hessonis liber a Tengenagelio editus, notissimus est. Cf. acta concilii ap. Mansi XXI, p. 255.

(346) Eadem fortasse quæ Wachsenburg dicitur in ducatu Gothano.

injurias requievit in Domino, in [eadem ¹¹⁰⁰] ecclesia ¹¹⁰⁰ cui presidebat sepultus; vir adprime litteratus et in sancta conversatione usque ad ultimam ætatem constantissimus.

Sunt in Saxonia duæ quædam munitiones non longo ¹¹⁰¹ a se intersticio remotæ, quarum vocabula nunc minime occurrunt memoriæ. Media fere nocte videbatur utriusque castelli vigiliis ¹¹⁰², non imaginariæ sed vere ¹¹⁰³, persona viri a muro unius progrediens, et ad alterum per totam campi interjacentis latitudinem procedens, toto corpore in modum faculæ vel massæ candentis ¹¹⁰⁴ exardens, quæ etiam prope castellum oppositum disparuit. Hæc visio non semel, sed his vel tercio similiter ¹¹⁰⁵ apparuit.

A. D. MCXXI.

Domnus Thidericus ¹¹⁰⁶, qui Burkardo ¹¹⁰⁷ Rufo, dudum in legatione Heinrici imperatoris apud Constantinopolim defuncto, per electionem æcclesiasticam in cathedram ¹¹⁰⁸ Monasteriensem successerat, a suis indigne tractatus, Saxonis principibus querimoniam injuriarum suarum detulit; et quia vir illustris natu et virtutibus famosus exiit, per Lotharium ducem congregato exercitu, sedem suam etiam contra regis voluntatem repetiit. Contigit autem occulto ¹¹⁰⁹ Dei judicio, dum inimicas acies videndo cives terrentur ac pro imminente periculo singuli sua ¹¹¹⁰ molirentur, casas aliquas incaute succendi, paulatimque dominante flamma etiam basilicam majorem, quæ sedes illius erat ecclesiæ, funditus comburi ¹¹¹¹. Sic quoque miserabili potiti victoria, pontificem pulsum restituunt, multam autem ¹¹¹² pecuniam ad restorationem æcclesiæ conferunt; interpretantes nonnulli causam tanti excidii non esse, nisi quod defuncti presulis Burkardi ¹¹¹³, qui multa illic ex iniquitate comportasset, oblatio manifestaretur Deo non placuisse.

Auduit interea necnon et nunciis a Roma venientibus approbatur, illum pseudopapam Burdimum, castello ¹¹¹⁴ Sutriæ, quo miserrimo suo inserviens officio residebat ¹¹¹⁵, per Romani exercitus zelum destructo (Apr.), captum, et post plures a vulgo sibi contumelias et illusiones illatas, vix a manibus eorum domno apostolico illum eripiente, ob agendam pœnitentiam exilio relegatum ¹¹¹⁶. Sunt etiam qui talibus eum asserant deprehensum flagiciis, quæ nostris indignum duximus tradere scriptis.

Igitur Henricus imperator, inito fidelium suorum consilio (Jun.), rebelles sibi Mogontinos affligere tractavit ¹¹¹⁷; ac primo navium commentum omnibus modis interclusit, deinde presidis circumcirca munitis, hujusmodi insidiis nudinas sive mercatus fieri sive quicquam victualium in civitatem deferri inhibuit; ad extremum vero ¹¹¹⁸ in ¹¹¹⁹ obsidionem ejusdem urbis publicam expeditionem undiquè indici constituit. His auditis, presul Adalbertus totam Saxoniam, ubi tunc manebat, commovet ¹¹²⁰, et quia legationem apostolicam ab ipso papa dudum acceperat, hac auctoritate pontifices et principes ipsius provincie pro utilitatibus matris ¹¹²¹ ecclesiæ frequenter convocat; ubi vir eloquens et primatum in Cisalpinis ¹¹²² partibus multiformiter tenens, ad defensionem totius Germaniæ metropolis animos omnium catholicam obedientiam profitentium tandem excitat ¹¹²³. Huc etiam accessit, quod episcopi Spirensis et Wormaciensis, et si qui alii resistere ¹¹²⁴ non valentes tamen ¹¹²⁵ apostolicam obedientiam professi ¹¹²⁶, pulsi ¹¹²⁷ suis sedibus vagabantur extorres; quos proprio quemque loco restituere disponebant idem principes, pro Domino Deo ¹¹²⁸ exercituum zelo zelantes. Denique circa solstitium æstivale, cara jam ubique ¹¹²⁹, per vastatas nimirum regiones, annona, geminus tibi met, o nobilis Mogontia, conflatur exercitus, alter scilicet in Alsacia, ast ¹¹³⁰ alter in Saxonia, dispari animo annosse ¹¹³¹ dignitatis tux menia superba queriantes; alter destructionem tuam, alter defensionem intentantes, acsi conquerendo dicenti tibi: *Filii matris meæ pugnauerunt contra me!* (Cant. 1, 5.) rebus responderet Christus: *Eccè iterum* ¹¹³² isti congregati [c. sunt. D. E.] *venerunt tibi!* (Is. XLIX, 18.) Fiebant interim per omnes ecclesias jejunia, supplicationes, vel letanie ¹¹³³; nec erat ulla filia Syon, quæ se faceret expertem tanti periculi matris suæ. Quapropter respexit Dominus in orationem humilium et non sprexit precem ¹¹³⁴ eorum, sed misso principali suo spiritu ¹¹³⁵, spiritu consilii, spiritu pacis, inter ¹¹³⁶ principes utriusque ¹¹³⁷ populi, dum jam non ¹¹³⁸ longe ab invicem uterque consedisset exercitus, pro eo quod in alterutrum acies dirigere disposuerant, missis utrimque quibusque ¹¹³⁹ sapientissimis atque religiosis proceribus, de concordia sua scilicet fra-

VARIE LECTIONES.

¹¹⁰⁰ D. deest 1. ¹¹⁰⁰ in ecclesia Cluniacensium (cluniacensi 4.) sepultus. cui presidebat vir adprime l. 4-9c. in æcc. cl. s. vir a. 10. 11. ¹¹⁰¹ longe D. 4-11. ¹¹⁰² post add. 7. ¹¹⁰³ deest 4. ¹¹⁰⁴ cadentis 4. ¹¹⁰⁵ deest 4. ¹¹⁰⁶ heinricus D. 4-11. *Quem errorem Ekkehardus ultima demum revisione correxisse videtur.* ¹¹⁰⁷ burcardo D. 4-11. ¹¹⁰⁸ ethedram 4. ¹¹⁰⁹ deest 7. ¹¹¹⁰ servare post add. 7. ¹¹¹¹ obrui 7. ¹¹¹² deest 7. ¹¹¹³ burchardi 4-11. ¹¹¹⁴ in c. 10. 11. ¹¹¹⁵ sidebat E2. ¹¹¹⁶ reliatum El. 2. ¹¹¹⁷ curavit El. 2. ¹¹¹⁸ deest 4. ¹¹¹⁹ deest 7. 9c. ¹¹²⁰ commovit 6. ¹¹²¹ deest 4. ¹¹²² eis alpinis 9c. ¹¹²³ excitavit 4. ¹¹²⁴ deest 6. 9c. 10. incitat post add. 7. p. erigit tandem 5. p. accendit 11. ¹¹²⁵ non r. 7. ¹¹²⁶ propter 4. ¹¹²⁷ deest 4. ¹¹²⁸ s. p. 7. ¹¹²⁹ deo exere. deest 4. ¹¹³⁰ u. vastata n. per. 4. ¹¹³¹ alter vero 4. ¹¹³² annosa 5. ¹¹³³ deest 7. ¹¹³⁴ letanie E2. ¹¹³⁵ preces 7. ¹¹³⁶ sp. suo 4-11. ¹¹³⁷ et inter E2. ¹¹³⁸ u. principes pop. 4 11 ¹¹³⁹ ab El. 2. ¹¹⁴⁰ deest 7. ¹¹⁴¹ quibusdam 4-11. u. s. quibusdam 5.

terna honorabiliter tractare cœperunt. Quid plura? Eousque spiritus Jesu p:o precio sanguinis sui³²² filiisque sponsæ suæ dimicans, spiritui superbæ et maligno prevaluit, ut mentibus universorum jam in uno divinæ voluntatis³²³ assensu conexas, ipsorum consilio, suasionē ac obsecratione regis indignatio in tantum³²⁴ mitigaretur, ut ipse presens negotium³²⁵ non suo sed optimatum utriusque partis arbitrio terminandum decreverit³²⁶. Inde rerum omnium gubernatori cunctis gratias agentibus, denominati sunt³²⁷ ex utraque parte duodecim primates, quorum corda timor Dei possidens inveteratam discordiam inter regnum et sacerdotium sedare nemine resistente sufficeret³²⁸. Ad hæc determinanda collaudantur conventus totius regni principum, curia Wirzburg³²⁹, tempus festum³³⁰ sancti Michaelis³³¹; et unoquoque propria manu in alterius manum hujusmodi pactum quasi sub sacramento firmante, cum pace et gaudio discessum est.

Evolutis post hæc tribus fere mensibus, Henricus imperator venit eum ingenti comitatu in civitatem Wirzburg³³² juxta conductum (Sept.); Saxonum [Wirzburg. juxta conductum vero Saxonum E.] vero principes una cum Mogontino presule cæterisque castra metati sunt³³³ juxta rivum³³⁴ quæ³³⁵ Wernna³³⁶ (347) dicitur, unius diei iter habentes³³⁷ a rege interstitium. Ibi securitate per internuncios utrobique composita, post triduum loco prenominato regem conveniunt. A quo pacifice extra muros propter nimiam utriusque partis turbam recepti³³⁸, exinde per continuam septimanam³³⁹ uni se cotidie curiæ colligunt, ibique semper super³⁴⁰ presenti³⁴¹ scismate³⁴², regni videlicet³⁴³ et sacerdotii, solleter tractare non cessaverunt. Sed licet nonnulli pacem³⁴⁴ odientes scandala nova veteribus superseminare temptaverint³⁴⁵, tamen quia divinæ³⁴⁶ ordinationis proposito, unde tot capita rei publicæ³⁴⁷ conveniant, resistere nemo³⁴⁸ prevalet, tandem Henricus imperator³⁴⁹ sponsonis suæ non immemor, universas questiones quæ ventilabantur non suimet arbitrio nec suorum quorumlibet contentione sed juxta senatus consultum concludi, per omnia in omnibus concessit. Unde quia multa, quæ tunc³⁵⁰ ibi magnanimitè³⁵¹ disposita sunt (348), enarrare³⁵² longissimum est, ea tantum³⁵³ quæ etiam causa maxima ejusdem conventus fuerunt, huc³⁵⁴ annotare sufficiat; utque³⁵⁵ pacem firmissimam et ab omnibus universalem sub vitæ periculo legaliter institutam³⁵⁶, regalia vel fiscalia regno, æcclesiastica æcclesiis, predia depredatis, hereditas hereditibus, omnique personæ vel conditioni propriam adjudicatam esse justiciam. Ad hæc predones furesque edictis imperialibus persequendos sive legibus antiquitus constitutis coercendos, unanimi conjuratione confirmatum est; et³⁵⁷ quicquid scandali, quicquid³⁵⁸ perturbationis usquequaque per regna Germaniæ inimici seminario succreverat, omnimodis eradicari decretum est. De verbo autem excommunicationis, unde scandala pene cuncta pululaverant, nihil est³⁵⁹ diffinitum, tamen ad apostolici regiminis audientiam concorditer in timore divino dilatum³⁶⁰, denominatis in presenti legatis, qui Romam hæc omnia deferrent, quatinus, indicto per auctoritatem apostolicam generali concilio, quæcumque humano non possent, Spiritus sancti judicio terminarentur. His ita reverenter pro honestate simul et utilitate regni dispositis, destinati sunt in presenti dominus Otto præsul Babenbergensis, dux Henricus, comes Berengerius³⁶¹, qui hæc³⁶² omnia Noricis principibus, qui tunc forte aliis occupati rei publicæ causis predicto conventui deerant, apud Ratisponam Kal. Novembr. convocatis, intimarent; quos et ad omnia hæc voluntarios inveniebant atque confirmabant³⁶³.

De '1 monasterio Fuldensi turris australis corruit, ac sanctuarium orientale et eam quæ subitus illud erat criptam altariaque septem circumeirca compressit.

*1) *Reliqua hujus anni desunt* 4 — 11, eorumque loco hæc leguntur in 4. 6 — 11 : Eodem anno in Swarzhensi monasterio ob³⁶⁴ honorem et reverentiam³⁶⁵ piissimæ genitricis suæ Mariæ perpetuæque virginis, et sanctæ Felicitatis preclaræ martyris, septemque filiorum ejus, in quorum³⁶⁶ honore idem monasterium constructum et³⁶⁷ dedicatum est, factum est quoddam signum memorabile³⁶⁸. Sicut enim Dominus fecit salutem quondam in homine a nativitate cæco, sic istis temporibus perpetravit in juvene a nativitate muto. Sed qualiter hoc contigerit³⁶⁹ breviter pandimus et notificamus³⁷⁰. Ex alla quippe provincia puer quidam pauperculus illic supervenerat, qui a dispensatore fratrum pro misericordia clementer susceptus, deservebat ibidem multis³⁷¹ diebus,

VARIE LECTIONES.

³²² filii El. 2. ³²³ v. d. 5. ³²⁴ ind. interim 4. ³²⁵ deest 7. ³²⁶ decrevit 4. ³²⁷ deest 4. ³²⁸ sufficerent 7. 9c. ³²⁹ wirzburg El. 4. 5. 6? 10. wirzburg. 7. ³³⁰ festum DI. ³³¹ ma-
chaelis 7. ³³² wirzburg 4. 5. wirzburg 7. wirzburg 10. ³³³ deest 4. ³³⁴ rinum E2.
³³⁵ quæ corr. qui 6. qui 7. 9c. ³³⁶ werra 7. 9c. werra superscripto n. 5. ³³⁷ a rege h. 4. ³³⁸ recepto
4. ³³⁹ ebdomadam 4. ³⁴⁰ deest 6. 7. ubi semper corr. super. ³⁴¹ presentis 7. ³⁴² deest 4. ³⁴³ v.
r. 4. ³⁴⁴ pace 9c. ³⁴⁵ temptaverunt 7. 9c. ³⁴⁶ o. d. El. 2. ³⁴⁷ re publica convenerunt 9c. ³⁴⁸ deest
4. t. n. p. 7. ³⁴⁹ imperator h. 4. ³⁵⁰ i. t. El. 2. ³⁵¹ magna 7. ³⁵² narrare longum 4. ³⁵³ tamen 4.
³⁵⁴ hic 4. 7. ³⁵⁵ ut que 6. ³⁵⁶ instituta 6. 7. 9c. ³⁵⁷ deest 4. ³⁵⁸ vel 4. ³⁵⁹ nil. d. est 4.
³⁶⁰ deest 7. d. est 9c. delatum El. ³⁶¹ berengerus 3. A. S. bereng 4. bering 6. 9c. beringer 7. bering 10.
beringe 11. B. El. ³⁶² deest 10. 11. ³⁶³ confirmaverunt El. 2. ³⁶⁴ ad corr. ob. 6. ³⁶⁵ reveren-
tiam 6. ³⁶⁶ q. in 4. ³⁶⁷ c. est et 4. ³⁶⁸ memoriale 4. ³⁶⁹ evenit 4. ³⁷⁰ et n. desunt 4.
³⁷¹ multi 6.

NOTÆ.

(347) Wernitz.

(348) Cf. conditiones, in quas convenerunt, Mon. Legg. II, p. 74.

habens sub se curam legenda et conservanda ¹⁰⁰⁰ fratribus poma. Delitescens itaque ¹⁰⁰¹ serviens-que ¹⁰⁰² in tali servitio plurimo tempore, contigit ut magna illa festivitas omnium sanctorum adpropinquaret, et in ipsa vigilia idem serviens diem jejunium ¹⁰⁰³ ad vespertum transiens ¹⁰⁰⁴, cum jam resideret cibum sumpturus, repente Dei nutu horror illum invasit nimium ¹⁰⁰⁵, totusque in extasi factus, in impetu perrexit in monasterium, ubi jam ymnus *Omnes superni ordines* ad vespas studiosius decantabatur ab omnibus; et ¹⁰⁰⁶ semel atque bis in oratione genu ¹⁰⁰⁷ flexus, se ¹⁰⁰⁸ Deo sanctisque ejus ¹⁰⁰⁹ commendabat ¹⁰¹⁰ attentius. Tum repente omnipotentis ¹⁰¹¹ Dei respectu, hactenus clausum laxatum est linguae illius vinculum, excreansque ¹⁰¹² ex ore quasi carunculam erudam cum cruore, loquebatur ad circumstantes clara voce. Populis igitur omnibus in ecclesia commorantibus non modicum de tam ¹⁰¹³ subita mutatione ¹⁰¹⁴ dexterae Dei excelsi mirantibus, urgebant illum qui curatus fuerat, chorum ascendere, seque in crucis modum coram principali altari sternere, et pro inenarrabili misericordia Dei ipsi immensas gratias referre. Quo facto, etiam ¹⁰¹⁵ vespertinali officio peracto, fratres pariter et populus cum compunctione cordis et spiritus voces attollunt ad sydera, ymnisque ¹⁰¹⁶ ac laudibus Christi concerebant magnalia. Hujus itaque rei sunt testes pene omnes provinciales, insuperque omnis familia, quae ad eundem locum debita jugiter persolvit servitia.

A. D. MCXXII.

Erlungus ¹⁰¹⁷ episcopus Wirzburgensis ¹⁰¹⁸ per quatuor annos elephantino morbo vexatus, in natali Innocentium obiit [v. 3. Kal. Januarii obiit 4—11], et prohibente scismate non in civitate sed in monasterio Swarzaha ¹⁰¹⁹ sepulturam obtinuit. Domnus autem imperator vacanti cathedrae consulturus illo devenit, et consilio suorum usus, quandam adolescentem nomine Gebehardum, bene quidem ¹⁰²⁰ natum, sed adhuc pro studiis scholaribus nulla ecclesiastica promotione mancipatum, pontificali investitura ¹⁰²¹ sublimavit, non modica quidem ¹⁰²² et ut dicunt saniori parte cleri ac populi id ipsum constanter renuente, alterum autem nomine Ruggerum ¹⁰²³, ejusdem ecclesiae ¹⁰²⁴ diaconum, inibi videlicet nutritum atque canonicum, canonice eligente. Hinc dissensiones non parvae oriuntur, in tantum ut eidem parti faventes, relictis quae possidebant in civitate, cogerentur offensam imperatoris declinare; ducem quoque Fridericum fratremque ejus Chuonradum ¹⁰²⁵, electioni eidem ¹⁰²⁶ dum frustra consentiunt, indignatos ab avunculo eodemque ¹⁰²⁷ domino suo discedere ¹⁰²⁸. Qui tamen non multo post cum metropolitano Mogontino nonnullisque Saxoniae principibus colloquium juxta fluvium Wirraha ¹⁰²⁹ facientes, predictum Ruggerum contra voluntatem regis per auctoritatem ejusdem archiepiscopi Adelberti ceterorumque legatorum papae, qui tunc ¹⁰³⁰ nuper a Roma venerant, presulatus electione ¹⁰³¹ et investitura confirmabant. Ipso etenim tempore episcopus Spirensis et abbas Fuldensis, legatione totius regni apud sedem apostolicam peracta, redierant, ducentes secum Ostiensem episcopum, vicem domni apostolicus ¹⁰³² per omnia tenentem, cum duobus cardinalibus, qui nichilominus a sede sancti Petri ob reconciliationem regni et sacerdotii missi fuerant.

Hae de causa iterum colloquium curiale per provincias indictum est, cui locus Wirzburg, tempus festum ¹⁰³³ sancti Petri praefinitum est [Jah. 20?]. Quo propinquant, appropinquare ceperunt conditae civitati, non sine dampno totius orientalis Franciae, diversarum provinciarum principes et turmae ¹⁰³⁴. Sed ubi nuncios veracibus, domnum ¹⁰³⁵ imperatorem illo minime venturum, utpote circa Rhenum aliis irretitum negotiis, didicerant, unusquisque in sua redire disponebat ¹⁰³⁶.

Interim Gebehardus, federatis sibi ¹⁰³⁷ jam firmiter ¹⁰³⁸ urbanis, intra muros copiosa cum ¹⁰³⁹ turba dum residet ¹⁰⁴⁰, quadam die post meridiem assumpta de his qui secum erant manu valida, quosdam, qui jam uno ¹⁰⁴¹ pene millario ab urbe castra posuerant, nichil mali suspicantes, invadere temptavit ¹⁰⁴², et quasi inimicos regni deputans ¹⁰⁴³, sive turpiter pellere sive incautos ¹⁰⁴⁴ sternere proponit. At illi clamore venientium excitati, gemina contra acie ¹⁰⁴⁵ celeriter ¹⁰⁴⁶ directa naviter resistendo se suae castra defendunt, et ex utraque parte caesis, vulneratis atque captis ¹⁰⁴⁷ nonnullis, die etiam advesperascente, hi ad urbem, isti ad tentoria redeunt. Hinc efferati principes, ad civitatem ¹⁰⁴⁸ unanimiter convertuntur, Ruggerum intronizare contententes; verum ¹⁰⁴⁹ id non sine sanguine fieri posse perpendentes, ad monasterium quod dicitur Swarzaha ¹⁰⁵⁰ divertunt, ibique illum ¹⁰⁵¹ coram omni concilio tam metropolitano quam ceteri ¹⁰⁵² Romani legati presulem ¹⁰⁵³ ecclesiae Wirzburgensi consecrantes, ad propria se quisque conver-

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ servanda 10. 11. leganda et servanda corr. legendi et servandi 7. ¹⁰⁰¹ s. in t. s. p. t. c. ut m. illa festi in marg. adposita 6. ¹⁰⁰² serviens 10. 11. ¹⁰⁰³ jejunium 6. 9c. jejunius 7. ¹⁰⁰⁴ i. e. transiens. ¹⁰⁰⁵ n. novus t. 4. ¹⁰⁰⁶ deest t. 4. ¹⁰⁰⁷ genua flexit deo 4. ¹⁰⁰⁸ deest 10. 11. ¹⁰⁰⁹ deest 10 se 11. ¹⁰¹⁰ c. se 4. ¹⁰¹¹ deest 4. ¹⁰¹² excreansque 4. ¹⁰¹³ m. datam 9c. ¹⁰¹⁴ invitatione 6. 9c. ¹⁰¹⁵ et 4. ¹⁰¹⁶ ymnis 4. ¹⁰¹⁷ Erlungus 6. 7. ¹⁰¹⁸ wirzburg. 5. 10. semper wirceb. 7. ¹⁰¹⁹ suarza 4. 5. ¹⁰²⁰ quidam 7. ¹⁰²¹ investitura 9c. ¹⁰²² deest 7. ¹⁰²³ ruoggerum 4. 6. 10. ¹⁰²⁴ deest 4. ¹⁰²⁵ cuonradum El. 2. 5. cuonradum 10. cuonradum 4. 7. ¹⁰²⁶ deest 4. ¹⁰²⁷ eodem 9c. ¹⁰²⁸ discessere 10. 11. ¹⁰²⁹ wira 5. 6. werra 7. 9c. ¹⁰³⁰ qui nuper a. r. tunc v. 4. ¹⁰³¹ electionem et investituram 4. ¹⁰³² papa 4. ¹⁰³³ deest 7. ¹⁰³⁴ p. circ. me 10 et t. desunt 11. ¹⁰³⁵ domni 4. ¹⁰³⁶ disponebat 4. 7. ¹⁰³⁷ jam sibi 4. ¹⁰³⁸ firmiterque 10. 11. ¹⁰³⁹ dum t. r. 4. ¹⁰⁴⁰ residet corr. resideret 7. ¹⁰⁴¹ p. m. u. 4. ¹⁰⁴² temptant 9c. ¹⁰⁴³ disputans El. 2. ¹⁰⁴⁴ incautos E2. ¹⁰⁴⁵ aciem 5. 9c. 10. ¹⁰⁴⁶ celiter E2. ¹⁰⁴⁷ capti 6. a. n. c. El. 2. ¹⁰⁴⁸ urbem 4. ¹⁰⁴⁹ sed 4. ¹⁰⁵⁰ suarzaha El. 2. suarza 4. 5. ¹⁰⁵¹ deest 7. ¹⁰⁵² ceterique 9c. ¹⁰⁵³ presule.

tunt ¹⁰²³. Exinde idem Ruggerus eam ¹⁰²³ partem episcopii quæ Necaro ¹⁰²³ fluvio circumjacet in proprios usus tenuit ¹⁰²⁷; Gebehardus vero urbem et quæ illi contigua sunt secure possedit.

Interea presul Mogontinus ab indignatione cæsaris sibiimè undique ¹⁰²³ prospiciens, castrum antiquum et jam per ¹⁰²³ multas generationes pene funditus dirutum, quod vel a rivo alluente Ascafa, sive ut quidam volunt ab Ascanio conditore, Askenburg ¹⁰¹⁰ (349) dicitur, miro conatu cepit munire; rex quoque id ipsum ¹⁰²³ ob injuriam sui et contra rem publicam fieri dijudicans, obsidionem e contrario ordinare decrevit. At benignus et amator hominum Jesus per industriam servorum suorum, sedis apostolicæ legatorum ¹⁰¹³, qui tunc Mogontia morabantur, immo per inhabitantem in ¹⁰¹³ eis Spiritum suum, spiritum principum paci contrarium auferre, caritatem quoque nichilominus in eorum cordibus diffundere cepit, quia nimirum, ut vere creditur, post tot ¹⁰¹⁴ Christi tunica scissuras, post tot christianorum intestina bella tempus miserendi Syon, quæ est ¹⁰¹³ ecclesia, licet sero, jam venit.

Facto igitur universali conventu apud urbem Wangionum (Sept.), quæ nunc Wormacia ¹⁰¹³ dicitur, sicut longum ita et incredibile memoratu ¹⁰¹⁷ est, quam prudenti, quam instanti quamque per omnia sollicito cunctorum procerum consilio, pro pace et concordia per unam vel amplius ebdomadam certatum sit, donec ipse in cujus manu cor regis est, omnem animositatem augusti sub apostolicæ reverentiæ obedientiam causa matris ecclesiæ, etiam ultra spem plurimorum, inflexit. Mox tamen ab apostolicæ sedis apocrisiariis in communionem receptus tam ipse imperator quam universus sibi subjectus exercitus, immo generali absolutione cunctis hoc scismate pollutis per auctoritatem apostolicam facta, qualiter ecclesiasticas investituras cæteraque ¹⁰¹⁴ spiritalia negocia, quæ tanto tempore ¹⁰¹³ reges ¹⁰¹⁰ Teutonici administraverant ¹⁰¹¹, quæque ipse, ne regni ¹⁰¹³ diminueretur honor, nunquam vita ¹⁰¹³ comite dimissurum ¹⁰¹³ proposuerat, humiliatus pro Christo coram multitudine maxima abnegaverit ¹⁰¹³, et in manus domni episcopi Ostiensis, ac per ipsum domino ¹⁰¹⁰ nostro Jesu Christo suæque in perpetuum jus ¹⁰¹⁷ ecclesiæ dimiserit, rursumque qualia sibi ob honorem regni conservandum auctoritas apostolica concesserit, utriusque partis melius edocuebunt ¹⁰¹³ subter ¹⁰¹³ annotata scripta (350) :

Ego Henricus Dei gratia Romanorum imperator augustus ¹⁰¹⁰, pro amore Dei et sanctæ Romanæ ecclesiæ et domni papæ Callisti et pro remedio animæ meæ, dimitto Deo et sanctis ejus apostolis Petro et Paulo sanctæque ¹⁰¹¹ catholicæ ecclesiæ omnem investituram per anulum et baculum, et concedo in omnibus ecclesiis fieri electionem et liberam consecrationem. Possessiones et regalia beati ¹⁰¹³ Petri quæ a principio hujus discordiæ usque ad hodiernam diem, sive tempore patris mei sive etiam meo, ablata sunt, quæ habeo, eidem sanctæ Romanæ ecclesiæ restituo; quæ autem non habeo, ut restituantur fideliter juro. Possessiones etiam omnium aliarum ecclesiarum et principum et aliorum tam clericorum quam laicorum, consilio principum et justitia, quæ habeo; reddam ¹⁰¹³ quæ non habeo, ut reddantur fideliter juro. Et do veram pacem Calisto sanctæque ¹⁰¹⁴ Romanæ ecclesiæ et omnibus ¹⁰¹³ qui in parte ipsius sunt vel fuerunt. Et in quibus sancta Romana ecclesia auxilium postulaverit, fideliter juro.

Ego Calistus ¹⁰¹⁰ servus servorum Dei, dilecto filio suo Henrico Dei gratia Romanorum imperatori augusto. Concedo, electiones episcoporum et abbatum Teutonici regni qui ad regnum pertinent in presentia tua fieri, absque symonia et aliqua ¹⁰¹⁷ violentia, ut, si qua inter partes discordia emerit, metropolitani et provinciales ¹⁰¹⁰ consilio vel judicio saniori parti assensum et auxilium prebeas. Electus autem regalia per sceptrum a te recipiat, exceptis omnibus quæ ad Romanam ecclesiam pertinere noscuntur; et quæ ex his jure tibi debet, faciat. Ex aliis vero partibus imperii consecratus ¹⁰¹⁰ infra sex menses regalia per sceptrum ¹⁰¹⁰ a te recipiat. De quibus vero michi ¹⁰¹¹ querimoniam feceris; secundum officii mei debitum auxilium meum prestatbo. Do tibi veram pacem et omnibus qui in parte tua sunt vel fuerunt tempore hujus discordiæ.

Data anno 1122. 9 Kalendas Octobris.

Hujusmodi scripta atque rescripta propter infinitæ multitudinis conventum loco campestri juxta Rhenum lecta sunt, data et accepta; postque multimodas laudes rerum ¹⁰¹⁷ gubernatori redditas, celebratis a domno Ostiensi ¹⁰¹⁷ divinis sacramentis, inter quæ domnum imperatorem cum pacis osculo sanctaque communionem plenissime reconciliavit, discessum est ab omnibus cum læticia infinita.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰²³ convertit 9°. ¹⁰²³ tam 9° eam corr. jam 7°. ¹⁰²³ necare E2. necaro 6. 7. 9°. ¹⁰²⁷ t. u. 9°. ¹⁰²⁸ deest 4. ¹⁰²³ pene per m. g. f. 4. ¹⁰²³ askenburg E1. 2. ascenburg 4. aschenburg 6. aschenburg 7. ascenburg 9°. asafenburg 5. asafinburg in loco vacuo post scriptum 10. asasinburch 11. ¹⁰²³ deest 4. ¹⁰²³ ligatorum E2. ¹⁰²³ in eis desunt 7. ¹⁰²³ deest 6. 7. 9°. tun. christi 7. ¹⁰²³ quæ est desunt 10. i. ecclesiæ 11. ¹⁰²³ wa-matia E4. ¹⁰²³ dictu 4. ¹⁰²³ aliaque 4. ¹⁰²³ r. i. a. q. i. ne r. d. in margine 6. ¹⁰²³ regis corr. reges 7. ¹⁰²³ ministraverant 4. ¹⁰²³ regi D1. ¹⁰²³ vite comite 4? ¹⁰²³ se d. E1. 2. ¹⁰²³ abnegaverat 4? ¹⁰²³ domno 4. 7. 10. ¹⁰²⁷ deest 4. ¹⁰²³ edocebit D1. ¹⁰²³ super D1. 4—9°. ¹⁰²³ ci semper augustus 9°. ¹⁰²³ sanctæ 10. 11. ¹⁰²³ sancti 4. 9°. ¹⁰²³ reddam—habeo desunt 10. 11. ¹⁰²³ sanctæ 10. 11. ¹⁰²³ et in o. D. E1. 2. 5. 10. ¹⁰²³ calistus E1. 2. ¹⁰²⁷ omni 5. ¹⁰²³ provincialium 7? 40. 11. ¹⁰²³ consecrans 6. ¹⁰²⁷ ceprum E1. ¹⁰²⁷ deest 4. ¹⁰²³ omnium. 4. ¹⁰²⁷ ostiensis corr. ostiense 7.

NOTÆ.

(349) Aschaffenburg.

(350) Cf. electionem ex optimis fontibus haustam Mon. Legg. II, p. 75.

Alterum quoque non multo post, id est in festo sancti Martini, colloquium imperator cum principibus qui priori non aderant Babenberg ³⁰⁷⁵ habuit; ubi et cunctis in sua vota concordantibus, inter multa, quæ tam ad regni quam ad sacerdotii congruebant honorem, more majorum compositis, legatos proprios cum Romanis destinavit, et utrosque ³⁰⁷⁶, nuncia simul et munera ferentes honorifica, domno apostolico Calisto, consanguineo scilicet jam sibi unitissimo, direxit.

[Preterea domno Erlolfo, qui Fuldensibus etiam invitis preerat, ante paucos dies defuncto, cum consensu presentium principum, electione regulari premissa, domnus Oudalricus, ejusdem congregacionis frater, in regimen successit, et juxta privilegium prescriptum regalia vel fiscalia eidem ³⁰⁷⁷ cenobio pertinentia ab imperatore suscepit. E.]

A. D. ³⁰⁷⁷ MCXXIII.

Imperator Heinricus natalem Domini Trajecti celebravit. Oritur in ipsis festis diebus quedam simultatio, inter aulicos scilicet et episcopi ministeriales; quæ etiam eo processit, ut ³⁰⁷⁸ universa curia simul ac civitate commota ³⁰⁷⁹, utriusque ³⁰⁸⁰ partis armatæ concurrerent cohortes. Fit clamor confusus, quasi a Trajectensibus in ³⁰⁸¹ imperatorem conjuratio sit facta; sique illis irruentibus et istis resistentibus, acris committitur pugna, adeo ut multi caderent, plures de oppidanis caperentur, reliqui in turrim firmissimam, quæ ³⁰⁸² illic erat, confugerent. Pontifex etiam ipse, quasi pravi consilii particeps et ob hoc majestatis reus habitus, custodiæ traditur, a qua postea magna pecuniæ summa multatus, multis etiam primoribus ³⁰⁸³ illarum partium intervenientibus, et maxime Friderico Coloniensi archiepiscopo ³⁰⁸⁴, vix redimitur. Cæpit etiam tunc germinare discordiæ illius seminarium, quæ sequenti æstate maximo illius ³⁰⁸⁵ regionis dampno quæ vulgo Hollant ³⁰⁸⁶ vocatur, morose ac ³⁰⁸⁷ laboriose, et vix tandem ipso imperatore copiosum illo exercitum ducente, terminabatur; ubi matrona quedam cujus nomen excidit [exercitum ducente terminabatur, ubi matrona quedam Gertrudis nomine (E.)], soror nimirum Lotharii ducis, cujus ³⁰⁸⁸ et patrocinio confisa, imperatori rebellare presumebat.

Eo itaque tempore primo per Saxoniam, deinde per totam pene ³⁰⁸⁹ Germaniam externis quiescentibus [bellis ³⁰⁹⁰], civilium ubique seditionum tempestas increvit; et ut ait propheta: *mendacium et perjurium inundaverunt*, et ³⁰⁹¹ sanguis sanguinem tetigit (Osee iv, 2). Predones quippe, qui sub nomine equitum undique superhabundabant, villas et agros ecclesiarum invadebant, colonos ³⁰⁹² domi forisque spoliabant; et ah ³⁰⁹³ scelus! ab his ³⁰⁹⁴ qui pane solo et aqua ³⁰⁹⁵ victitare solebant, delicias sibi ministrari tormentis exigebant: ³⁰⁹⁶; sique predi et incendiis unoquoque suas injuriæ vindicant, cæpit undique caritas immo raritas annonæ succrescere. — In pago Wormaciensi ³⁰⁹⁷ videbatur per aliquot dies non modica et armata multitudo equitum euntium et redeuntium, et quasi ad placiti ³⁰⁹⁸ colloquia nunc hic nunc illic turmas ³⁰⁹⁹ facere, circa nonam vero horam cuidam monti, a quo et exisse videbantur, se redere. Tandem quidam de incolis regionis illius non sine magno timore hujusmodi tam prodigiose ³¹⁰⁰ concioni, crucis signaculo munitus, appropinquat ³¹⁰¹, mox quandam ex illis occurrentem sibi personam per nomen ³¹⁰² omnipotentis Domini nostri manifestare causam populi qui ³¹⁰³ sic appareret adjurat. Cui ille inter cætera: *Non sumus*, inquit, *ut putatis fantasmata, nec militum ut a vobis cernimur turba, sed animæ militum non longe antehac intersectorum. Arma vero et* ³¹⁰⁴ *habitus atque equi quia nobis prius fuerant* ³¹⁰⁵ *instrumenta peccandi, nunc nobis sunt materia tormenti, et vere totum ignitum est quod in nobis cernitis, quamvis id vos corporalibus oculis discernere non possitis.* In hujusmodi comitatu dicitur etiam Emicho comes, ante paucos annos occisus (351), apparuisse, et ab hac pœna ³¹⁰⁶ orationibus et elemosinis se posse ³¹⁰⁷ redimi docuisse. — Referunt quidam, quod nocte quæ diem dominicæ cænæ precessit, dum ad vigilias more ecclesiastico properarent, vidisse se quasi stellas innumeras de celo cadere, in tantum ut pluvie guttas et multitudine et casibus viderentur imitari.

Claruit hoc tempore Dietericus ³¹⁰⁸ Cicensis episcopus, litteris adprime eruditus, semper contra scismata, quæ suis temporibus nonnunquam pululabant, propugnator catholicus, et in omni pastoralis ³¹⁰⁹ sollicitudine commissæ sibi ecclesiæ desudans utilitatibus. Hic itaque non longe a suburbano vel territorio suæ ³¹¹⁰ civitatis monasterium sive abbatiam summo conatu magnoque sumptuum ac ædificiorum

VARIE LECTIONES.

³⁰⁷⁵ babenberg 6. 7. 9c. 10. 11. ³⁰⁷⁶ utros 6. ³⁰⁷⁷ ejusdem E1. ³⁰⁷⁸ dominice incarnationis 9c. 10. 11. ³⁰⁷⁹ deest 7. 9c. superscr. E1. ³⁰⁸⁰ post add. ut 7. ³⁰⁸¹ utrius D1. 3. 10. utrius corr. utriusque 6. ³⁰⁸² coni. in imp. 7. ³⁰⁸³ q. i. e. desunt 4. ³⁰⁸⁴ prioribus 4. ³⁰⁸⁵ episcopo 4. ³⁰⁸⁶ r. i. 7. ³⁰⁸⁷ holland D1. ³⁰⁸⁸ et 7. ³⁰⁸⁹ dialius 9c. ³⁰⁹⁰ deest 4. ³⁰⁹¹ ita E. ³⁰⁹² deest 5. ³⁰⁹³ colonos E2. ³⁰⁹⁴ ha 6. 7. hi 9c. ³⁰⁹⁵ ab his desunt 6. 7. 9c. ³⁰⁹⁶ et aqua desunt 4. ³⁰⁹⁷ exiebant 6. corr. exigebant 10. ³⁰⁹⁸ warmaciensi 4. ³⁰⁹⁹ placitum 10. 11. ³¹⁰⁰ turbas 10. 11. ³¹⁰¹ prodigione E2. ³¹⁰² appropinquabat 7. ³¹⁰³ n. christi manif. 4. ³¹⁰⁴ que 7. ³¹⁰⁵ atque habitus et 4. ³¹⁰⁶ fuerant 9c. ³¹⁰⁷ deest 7. ³¹⁰⁸ se p. desunt 6. 7. 9c. ³¹⁰⁹ thiedericus E2. theodericus 7. dietricus 4. 9c. ³¹¹⁰ pastoralis 9c. ³¹¹¹ sive 9c.

NOTÆ.

(351) V. a. 1117.

impensis per annos aliquot ⁷⁷¹¹ instituebat ⁷⁷¹³ in colle quem antiquitas olim ⁷⁷¹³ Bosowa, nominaverat. Quo loco jam fere ad unguem ⁷⁷¹⁴ perducto, utpote non modica consecrata basilica, congregatione quoque ⁷⁷¹⁵ monachorum ibidem locata, invenitur inter eos quos conversos fratres dicimus quidam perversus ⁷⁷¹⁵ ex eadem gente ⁷⁷¹⁷ Soraborum progenitus, nequaquam sanctæ regulæ sed propriis desiderii per omnia subjectus. Hic pro suis excessibus frequenter ⁷⁷¹⁸ ab abbate corripitur; sed non melioratus, episcopo presentatur corrigendus. Quem ipse frequenter acrius, ut dignum erat, corripuit; ille autem in tantam proterviam erupit, ut episcopum ante altare in oratione stantem cultro perfoderit; unde post triduum venerandus sacerdos ⁷⁷¹⁹ ad Christum migravit.

A. D. ⁷⁷²⁰ MCXXIV.

Imperator Henricus natalem Domini Aquisgrani celebravit. Eclipsis lunæ apparuit in purificatione sanctæ Mariæ (352). Unde etiam perterritus Cuonradus, consobrinus imperatoris, conversionem morum suorum professus ⁷⁷²¹ Hierosolimam ⁷⁷²² se profecturum ibidemque ⁷⁷²³ Christo militaturum devovit; indeque favorem non modicum ab omnibus qui hoc audierant acquisivit. Nonnulli quoque nequitie studiis antea dediti, eidem se sociari profuturum comitatu. — Non multo post imperator Henricus movet ⁷⁷²⁴ expeditionem contra eos qui sibi in regione Hollant ⁷⁷²⁵ contrarii existebant; hisque licet tarde subactis; ad superiores se ⁷⁷²⁶ partes contulit, regina ⁷⁷²⁷ circa fines Lotharingiæ relicta. Circa mediam quadragesimam (*Mari.*) colloquium Wormaciæ cum quibusdam optimatibus habebat; cæteris vero qui non aderant, id est Saxonibus, Bajoariis ⁷⁷²⁸ atque Boemis, ad curiam veniæ Babenberg ⁷⁷²⁹ Nonas Mai ⁷⁷³⁰ indicebat, maxime propter ⁷⁷³¹ Lotharii ducis insolentiam; qui ⁷⁷³² nova quædam moliri notabatur contra rem publicam ob sororis suæ prescriptæ illatam ⁷⁷³³ ab imperatore injuriam. — Factus est itaque conventus idem non modicus (*Mai.*); nam singularum provinciarum duces aderant, preter predictum Lotharium paucosque sibi ⁷⁷³⁴ consentientes de Saxonia principes. Quibus singulis necessarios ⁷⁷³⁵ sumptus vel ex toto vel ex parte ministrabat venerandus episcopus Otto ⁷⁷³⁶ preter publicum atque constitutum antiquitus imperatorie majestati, quod ab ⁷⁷³⁷ aulicis etiam importunius exigebatur, servitium. Ab ipsis denique pater ⁷⁷³⁸ idem notabatur rarius quam cæteri præsules palatium visitare; ipse vero monasteriis construendis et restaurandis, elemosinis dispensandis, orationibus invigilandis, cæterisque tam practicæ quam theoreticæ studiis insudandis ⁷⁷³⁹ sese maluit occupare. Nec deerant, qui id invidiæ causa musitantes, publicis potius ⁷⁷⁴⁰ functionibus impendendum judicarent, sicque cæsaris animositatem contra virum Dei commovere ⁷⁷⁴¹ temptarent. Sed quia Dominus custodit omnes diligentes se et vias ⁷⁷⁴² peccatorum disperdit, iste ⁷⁷⁴³ rebus transitoriis ⁷⁷⁴⁴ pro tempore non parcens, miro modo, quamvis undique regiones stringente penuria sufficienter omnibus ministrando, bonitate maliciam vicit, ac non fictæ karitatis officiis totius in se regni benivolum affectum commervit. Unde compositis causis ejusdem conventus, insinuat tam augusto quam primatibus universis, se litteris atque nunciis quam pluribus a duce Poloniæ Polizlao vocatum, insuper etiam domni papæ Calisti permissione atque benedictione directum ad gentem scilicet Pomeranorum, quam nuper idem dux sibi ⁷⁷⁴⁵ finitimam subegerat et ad christianitatis confugium impulerat. Annuit tota quæ convenerat æcclesia ⁷⁷⁴⁶, annuit et aula, prosperitatem piis conatibus imprecantes; soli Babenbergensis æcclesiæ filii patrem dulcissimum inviti deserunt, multis eum ⁷⁷⁴⁷ lacrimis acsi funus prosequentes. — Postquam autem super confirmatione pacis, diversis justiciis regni negotiis satis tractatum est, indignatus imperator his qui presentem curiam ⁷⁷⁴⁸ adire contemperant, instituit expeditionem ⁷⁷⁴⁹ sequente Augusto ⁷⁷⁵⁰ generaliter fieri, specie quidem contra Saxoniam, re autem vera contra Galliam in regnum regis Ludewici ⁷⁷⁵¹, prebiturus nimirum auxilium socero suo Henrico Angliæ regi, pro possessione Normanniæ ⁷⁷⁵² provinciæ contra eundem regem Galliæ Ludewicum ⁷⁷⁵³ contendenti. — Cujus ⁷⁷⁵⁴ itaque fines postquam statuto tempore jam jamque Teutonicus exercitus cepit attingere (353 [Aug.]), exploratores cotidie affirmant, Francigenas, maximo jam domi congregato exercitu, congressum expectare immo temere expetere. Imperator quippe tunc non multas ⁷⁷⁵⁵ ibi ducebat copias, quia Teutonici non facile gentes

VARIE LECTIONES.

⁷⁷¹¹ aliquod E1. ⁷⁷¹³ instruebat 7. 9c. ⁷⁷¹³ deest 10. 11. ⁷⁷¹⁵ ungen 10. 11. ⁷⁷¹⁸ deest 4. ⁷⁷¹⁸ conversus 10. 11. ⁷⁷¹⁷ deest 9c. post Sor. add. 7. ⁷⁷¹⁸ sepe 4. ⁷⁷¹⁹ deest 10. 11. ⁷⁷²⁰ d. incarn. 10. 11. ⁷⁷²¹ professis E2. ⁷⁷²² iher D1. E2. ieros. E1. 7. ⁷⁷²³ que deest 7. ⁷⁷²⁴ movet D1. 5.—9c. ⁷⁷²⁵ holland D. E1. 2. 4. 10. 11. ⁷⁷²⁶ p. se 4. ⁷⁷²⁷ c. f. l. r. r. E1. 2. ⁷⁷²⁸ bajoariis E1. ⁷⁷²⁹ babenberg 4. habenberg 7. ⁷⁷³⁰ maii E1. 2. 4. ⁷⁷³¹ ob ins. l. d. 4. ⁷⁷³² quæ 10. 11. ⁷⁷³³ deest D1. ⁷⁷³⁴ deest 4. ⁷⁷³⁵ necessariis E2. ⁷⁷³⁶ B. D1. ⁷⁷³⁷ deest 10. 11. A. S. ⁷⁷³⁸ n. p. i. 5. ⁷⁷³⁹ insinuandis 4. 5. 7. 9c. 11. insudantis E2. ⁷⁷⁴⁰ eciam E1. 2. ⁷⁷⁴¹ movere 4. ⁷⁷⁴² viam 4. ⁷⁷⁴³ ille E1. 2. ⁷⁷⁴⁴ transitorii E2. ⁷⁷⁴⁵ deest 4. ⁷⁷⁴⁶ deest 4. ⁷⁷⁴⁷ cum D1. ⁷⁷⁴⁸ curam D1. corr. curiam E1. ⁷⁷⁴⁹ ludewici E1. 5. 6. 10. ⁷⁷⁵⁰ normanniæ E1. normannie E2. normantive 9c. ⁷⁷⁵¹ lhd. E1. ⁷⁷⁵² Cujus — cepit in marg. 6. ⁷⁷⁵³ non ibi m. c. d. 7.

NOTÆ.

(352) Hæc d. Febr. 1 accidit.

(353) Cf. Sugerii Vitam Ludewici VII, ap. Bouquet, XII, p. 50.

impugnant exteris. Nunciatur interim a tergo, Wormacienses auxilio ducis Friderici contra voluntatem ⁷⁷²⁴ imperatoris Buggonem ⁷⁷²⁷ suum episcopum sedi suæ restituisse, seque inter civitatis muros ad rebel- landum omnimodo munisse. Quo audito reversi, urbem eandem maxima ⁷⁷²⁸ invadunt feritate; nec obsi- dionem ejus solvunt, donec multis, ut fieri solet, hinc inde conatibus expensis ⁷⁷²⁹, multis ante murum capitis vel occisis, ad ultimum deficientibus alimoniis, quinque milibus talentorum urbani multati, relicto episcopo, pactum ad arbitrium imperatoris faciunt.

Domnus papa Calistus II ⁷⁷³⁰, vir genere et moribus, sapientia quoque cunctisque divinarum ⁷⁷³¹ huma- narumque rerum dispositionibus precipuus, in Domino vitam finivit. Post ejus decessum pars aliqua Romanorum Ravennatem archiepiscopum (354), omni religionis testimonio satis commendatum, apostoli- cæ sedi preficere nituntur; item aliqui Lampertum ⁷⁷³² Ostiensem; qui et, universali postmodum electione concordante ⁷⁷³³, voti compotes efficiuntur. Nam vir idem et in Romana tam diu probatus æcle- sia, et in ea legatione, qua ipse dudum in reconciliatione regni et sacerdotii Germanicis in partibus strenue laboraverat, cis citraque notificatus, tam illorum qui longe quam qui prope erant sacerdotum unanimi favore canonicè consecratur ⁷⁷³⁴, moreque sedis illius ut vere ⁷⁷³⁵ tanto dignus honore, Honorius secundus est appellatus ⁷⁷³⁶ 1°.

1) 6 — 11. addunt: Poppo abbas obiit.

A. D. ⁷⁷³⁷ MCXXV.

Henricus imperator natalem ⁷⁷³⁸ Domini apud Argentinam civitatem, quæ et Strazburg ⁷⁷³⁹ dicitur, celebravit, frequentantibus ibi curiam principibus ⁷⁷⁴⁰ Alsaciæ, Lotharingæ, cæterarumque Transreni- narum partium obtinuit ⁷⁷⁴¹. Quo tempore hiemen asperrimam, ver tempestuosum, fames validissima ac mortalitas crudelissima secuta, tantam stragem per universas provincias, maxime tamen de vulgaribus dederunt, ut pene ⁷⁷⁴² tertia pars ⁷⁷⁴³ populi notetur occubuisse.

Hoc tempore, scilicet in ipso sacrosancto ⁷⁷⁴⁴ paschæ sabbato (Mart. 28), desideratissimus ⁷⁷⁴⁵ nobisque cælitus provisos provisor noster, Otto presul, post multas pro Christo tribulationes emersas gregem sibi commissum revisit; nec aliter quam Christus ipse christus Domini susceptus, gavisus ⁷⁷⁴⁶ discipulis gau- dium dominicæ resurrectionis duplicavit.

Idem tamen Christi fidelis dispensator et prudens questum de commissio sibi talento lucratum ad fidei suæ devotionisque testimonium litteris annotari precepit; quas et nos ob edificationem legentium hic sub- uectere non piguit [Cod. E. omisit Idem — piguit]:

Anno dominicæ incarnationis ⁷⁷⁴⁷ 1124 ⁷⁷⁴⁸ indictione secunda Kalisto ⁷⁷⁴⁹ papa II ⁷⁷⁵⁰ Romanæ sedi presidente, Otto Dei gratia Babenbergensis ecclesiæ episcopus divino admonitus instinctu, predicti apostolici auctoritate et assensu roboratus, partes Pomeranorum paganorum cum quibusdam civitatibus terræ Louticiæ aggressus est, ut eos ab errore suo revocaret et ad viam veritatis et ad agnitionem filii Dei perduceret. Quibus baptizatis et conversis, æcclesias construxit et consecravit, et hæc secundum sanctorum patrum instituta servare eos edocuit: scilicet ut sexta ⁷⁷⁵¹ feria abstineant a carne et lacte more cæterorum christianorum; dominica die vacent ⁷⁷⁵² ab omni opere malo, et ad æcclesiam divinum officium audituri veniant, ibique orationibus studiose insistant. Sollemnitates sanctorum cum vigiliis sanctorum ⁷⁷⁵³ vel secundum quod eis indicatum fuerit, omni ⁷⁷⁵⁴ diligentia observent; sacrosanciam quadragesimam jejuniiis, vigiliis, elemosinis et orationibus diligentissime observare studeant; infantes suos in sabbato sancto ⁷⁷⁵⁵ paschæ et pene- costen ⁷⁷⁵⁶ cum candelis et cappa quæ dicitur vestis candida, et patrinis comitantibus, ad baptismum deferant, eosque veste innocentie indutos per singulos dies usque in diem octavarum ⁷⁷⁵⁷ ejusdem sabbati ad æcclesiam deferant; et celebrationi divini officii interesse satagant. Hoc etiam injunxit ⁷⁷⁵⁸, ne filios suos necarent, quod nefas maxime inter eos vigeat; ne etiam filios suos et filias ad baptismum teneant, sed sibi patrinis querant; patrinis etiam fidem et amicitiam ut carnalibus parentibus serrent. Interdixit ⁷⁷⁵⁹ etiam, ne quis concubinem suam ducat in uxorem, neque propriam cognatam suam usque in sextam et septimam generationem; et unusquisque contentus sit una uxore; ne sepeliant mortuos christianos inter paganos, in silvis aut in campis, sed in cimiteriis, sicut mos est omnium christianorum; ne fustes ad sepulchra eorum

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷⁶⁰ voluntates 5. 9°. ⁷⁷⁶¹ contra buggonem El. 2. ⁷⁷⁶² magna El. 2. ⁷⁷⁶³ expensis — deficientibus in marg. 6. ⁷⁷⁶⁴ deest 7. 10. 11. ⁷⁷⁶⁵ divinarumque 10. ⁷⁷⁶⁶ lambertum ostensiensem El. 2. ⁷⁷⁶⁷ lambertum 7. ⁷⁷⁶⁸ concordantes El. 2. ⁷⁷⁶⁹ consecratus 10. 11. ⁷⁷⁷⁰ deest 6. 7. 9°. ⁷⁷⁷¹ s. appellatur El. 2. ⁷⁷⁷² d. in- carnat. 10. 11. ⁷⁷⁷³ natale 10. 11. ⁷⁷⁷⁴ strazbure El. 2. 5 — 9. ⁷⁷⁷⁵ deest 7. 9°. ⁷⁷⁷⁶ ita D1. El. ⁷⁷⁷⁷ deest 6. 7. 9°. ⁷⁷⁷⁸ deest 9°. ⁷⁷⁷⁹ sacrosancte 9°. ⁷⁷⁸⁰ desiderantissimus 4 — 7. 11. desideranti- bus 9°. desiderantissimo 10. ⁷⁷⁸¹ gavisus 6. corr gavisus El. ⁷⁷⁸² Domini D1. ⁷⁷⁸³ M.C.XXVI. 6. 7. 9°. ⁷⁷⁸⁴ Calisto 5. 10. Kalisto D1. ⁷⁷⁸⁵ a (uero) 7. ⁷⁷⁸⁶ f. s. 7. ⁷⁷⁸⁷ vacant D1. 5. 10. vacant corr. va- ⁷⁷⁸⁸ 6. 7. ⁷⁷⁸⁹ deest 6. 7. 9°. 11. ⁷⁷⁹⁰ cum o. 5. 11. omnia 10. ⁷⁷⁹¹ sanctæ 11. ⁷⁷⁹² pentecostes 5. 7. ⁷⁷⁹³ o. d. 5 — 11. ⁷⁷⁹⁴ injunxit 9°. ⁷⁷⁹⁵ indixit 10. 11.

(354) Gualterius.

NOTÆ.

ponant; omaem ritum et pravitate[m] paganam abjiciant, domus ydolorum non construant, phytionissas non adeant, sortilogi non sint; ne quid immundum comedant, non morticinum, non suffocatum, neque ydolotitum, neque sanguinem animalium; ne communicent paganis; ne cibum aut potum cum eis aut in vasculis eorum sumant; ne in his omnibus consuetudinem paganam repetant. Injunxit etiam eis, ut dum sani sunt veniant ad sacerdotes ecclesiæ, ut confiteantur peccata sua; in infirmitate autem sua vocent presbiteros ad se, ut confiteantur peccata sua et corpus Domini accipiant. Injunxit ⁷⁷⁹⁹ etiam, ut de perjuriis ⁷⁷⁹¹, de adulteriis, de ⁷⁷⁹² homicidiis et de cæteris criminalibus secundum canonum instituta penitentiam agant ⁷⁷⁹³, et in omni christiana religione et observatione obediens sint. Mulieres post partum ad ecclesiam veniant et benedictionem a sacerdote, sicut mos est, accipiant. Nomina ⁷⁷⁹⁵ civitatum: Piriz ⁷⁷⁹⁵, Stetin ⁷⁷⁹⁴, Vulin ⁷⁷⁹⁷, Camen ⁷⁷⁹⁸, Colbrech ⁷⁷⁹⁹, Belgrado, Lubin ⁸⁰⁰⁰, Gresch (355).

His temporibus per latitudinem imperii ⁸⁰⁰¹ Romani prodigia nonnulla cladesque ⁸⁰⁰² diversæ frequentabantur, adeo ut nec numerus eorum nec species a cujusquam mortalium scientia colligantur. Porro pauca, quæ nostris auribus volans intulit fama, stilo libuit exarare, ne exempla divinorum ⁸⁰⁰³ verberum, quæ multiformibus plagis toleramus, occultare videamur generationi subsecuturæ. Quarta feria ebdomadæ pentecostes dirissimæ pruine frigus plagam magnam tam novellis ubique frugibus quam vineis, habundantissimam jam sætuum suorum spem turgendo promittentibus, intulit; nec multo post, id est 16 Kal. Julii, residuum frigoris tempestas tam immensa, quæ diluvium minare ⁸⁰⁰⁵ videretur, crudeliter alicubi ⁸⁰⁰⁶ devastavit. Item quedam ⁸⁰⁰⁷ ex locis palustribus ultra solitum erumpentes, segetes contiguas et maxime triticeas aurugine vel ureidine depravavit ⁸⁰⁰⁷. Apium ⁸⁰⁰⁸ etiam sætus, nescio quo auspicante incommodo, ex toto pene deperit. Nonnulli insuper in sole et luna vel ⁸⁰⁰⁹ stellis diversi diverso modo se vidisse signa testantur, adeo ut etiam fidem excedere quibusdam videantur. Puero cuidam in pago Tullifelt ⁸⁰¹⁰ (356) nato crus dextrum diutino livore tumefactum, tandem loco collecti puris crepuit, et pro sanie, mirabile dictu! grana non pauca tritici, siliginis, farris, ordei ac avenæ evidenter effudit. ¹

* 1) Et. alia manu addit in marg.: Roudkerus XII^{us} archiepiscopus Magad. obiit.

Heinricus imperator hujus vocabuli quintus, apud Trajectum ⁸⁰¹¹ civitatem pentecosten celebraturus, ægritudine, quam jam diu celaverat ⁸⁰¹², superatus, ad extrema cæpit propinquare; vocatisque qui secum erant, id est regina Mathilde ⁸⁰¹³ conjuge sua, consobrino ⁸⁰¹⁴ quoque ⁸⁰¹⁵ suo Friderico duce Sueviæ, cæterisque primatibus, prout potuit ⁸⁰¹⁶, de regni statu consilium dedit, proprietates ⁸⁰¹⁷ suas atque reginam ejusdem Friderici, aptote heredis sui, fidei commisit; coronam cæteraque regalia usque ad conventum principum conservanda in castello firmissimo, quod Trifels ⁸⁰¹⁸ (357) dicitur, reponi disposuit; sicque viatico Christi sacramentorum communicans, diem clausit extremum 10 Kal. Junii. Cujus corpus more regio curatum, Spiram est delatum, et coram multitudine nobilium et inferiorum, clericorum atque laicorum, juxta majorum suorum mausolea honorifice conditum, anno regni sui 20us, imperii vero 14us.

Hic, ut prescriptum est, primo sub specie religionis patrem excommunicatum imperio privavit; confirmatus in honoribus mores mutavit; sed post injurias apostolicæ sedi illatas semper se ipso inferior fuit, justiciis regni non multum invigilavit; acer fuit ingenio, fortis et audax licet parum felix in præliis, nimis in appetendis alienis. Pecunias, ut aiunt, infinitas congresserat; quas, secundum scripturas (Luc. xii, 21), cui thesaurizasset ⁸⁰¹⁹, ipse sine liberis obiens, heu! heu! ignorabat.

Hoc etiam anno nonnullos ex nobilibus una cum innumera multitudine vulgariam sevens mortalitas absumpsit. Inter quos Oudalricum ⁸⁰²⁰ Eihstatensem ⁸⁰²¹ ac Ruggerum ⁸⁰²² Wirciburgensem, Arnol-

VARIE LECTIONES.

⁷⁷⁹⁹ Junxit etiam ita pergit codex 4. ⁷⁷⁹¹ p. penitentiam agant et dea. 7. ⁷⁷⁹² et 4. ⁷⁷⁹³ i. peniteant 7. ⁷⁷⁹⁴ Nomina Gresch in D1. in ima margine leguntur. nomen 10. 11. ⁷⁷⁹⁵ Poriz corr. Piriz 6. Pirif 8. ⁷⁷⁹⁶ Stein 4. Stetan D1. ⁷⁷⁹⁷ Willin 4. Ulin 6. ⁷⁷⁹⁸ Camen D1. Camen corr. Camin 7. ⁷⁷⁹⁹ Colbrech 4. ⁸⁰⁰⁰ Zubin aut Lubin 4. ⁸⁰⁰¹ rom. i. 7. ⁸⁰⁰² clades 4. ⁸⁰⁰³ divinum 10. et divinum verbum 11. ⁸⁰⁰⁴ in mari 9c. v. m. 5. ⁸⁰⁰⁵ alicui D1. 4. 5. 6. 9c. 10. 11. alicui corr. alicubi 7. ⁸⁰⁰⁶ add. nebule 7. ⁸⁰⁰⁷ depravavit corr. depravaverunt 7. ⁸⁰⁰⁸ apum El. e corr. E2. ⁸⁰⁰⁹ et 4. 7. ⁸⁰¹⁰ n. t. 5. ⁸⁰¹¹ trajectum 4. ⁸⁰¹² celaverat — id est desunt 11. ⁸⁰¹³ mathilde D. E. mathildis 4. machth. 5. mathilth 6. machtilt 7. mathilth 9c. ⁸⁰¹⁴ consobrino — sueviæ desunt 10. 11. ⁸⁰¹⁵ triuels 4. hamirstein in loco vacuo post add. 10. et ita 11. ⁸⁰¹⁶ proprietates — commisit desunt 10. 11. ⁸⁰¹⁷ thesaurizaret 7. ⁸⁰¹⁸ uodalricum 5. ⁸⁰¹⁹ eistatensem 4. eichstatensem 5. 7. eihstatensem 9c. ⁸⁰²⁰ ihstatendem E2. ⁸⁰²¹ ruoggerum 4. 9c. El.

NOTÆ.

(555) Altstadt-Piriz, Stettin, Wollin, Kamin, Colberg, Belgard, Lubzin ut videtur (Barthold Hist. Pomer. II, p. 56. n.), et Garz.

(556) Pagus Franciæ orientalis.
(557) E meridie et occidente Spira.

dum ¹⁰⁵⁹ quoque, comitis Arnoldi ¹⁰⁵⁹ filium, bonæ indolis adolescentem, pluresque alios suis ultima pressit. Nam post vulgi stragem immensam tam fame quam pestilentia iudicio divino patratam, lues tanta tamque indifferens per populos ubique grassari cepit, ut nulli conditioni, sexui vel ætati parcendum fore mors minaretur pallida, vixque vivi sufficerent ad curanda defungentium cadavera.

HIEROSOLIMITA.

IN CHRISTI NOMINE INCIPIT LIBELLUS QUI DICITUR

HIEROSOLIMITA ¹⁰⁵⁹

Oppressione, liberatione ac restauratione sanctæ Hierosolimitanæ ¹⁰⁵⁹ Ecclesiæ.

De ¹⁰⁵⁹ militiæ vel expeditionis causa, quæ temporibus nostris non tam humanitas quam divinitus ordinata est Hierosolimam ex omnibus pene mundi, sed maxime occidentalium regnorum partibus tendentium, fert animus estuans aliqua prescriptis adjicere, ac per hoc auctoritati tuæ, pastor venerande (358), universoque gregi sanctorum Stephani atque Viti sub virga tua trementi satisfacere. Non enim fas arbitror, his quibus me ipsum totum debeo cum jam in majoribus obediæ, id est ab initio temporum usque ad nostrorum temporum feces diversorum chronicorum traditiones memorabiles pro posse et nosse digesserim, etiam hæc quæ minora sunt caritati vestræ denegare, quod esset omnino in holocausto Domini caudam cum capite non offerre. Impellit etiam in id ipsum me quorundam imprudentium immo impudentium necessaria nimis redargutio, qui vetusto — ineuites servitium, ut *chron. a. 1099*, excitati ¹⁰⁵⁹ scilicet in ælum — Franciam ducti sunt. ut *chron. a. 1096*. Sed enim de his alius replicemus.

Tempore Heinrici IV imperatoris Romani, etc. — linguæ periciam mitigavit, ut *chron. a. 1099*.

Anno dom. inc. 1100. Sub Godefride — damno dilatavit, ut *chron. a. 1100*.

Sequenti anno, qui est Domini 1101, visus est a nostro — vidisse testarentur, ut *chron. a. 1101*.

[Commisum est etiam — dimiserat, ¹⁰⁵⁹ ut *chron. a. 1102*.]

Quinto dehinc anno Balduvinus rex — prescriptum cepit congregare, ut *chron. a. 1105*.

Pride ante — esset parte, *ibid.*

His temporibus nonnulli palmati — statu narrant, ut *chron. a. 1104*.

A Inter quæ et regem Balduvinum Ruotgeri ¹⁰⁵⁹ ducis Siciliæ filium, Cuonradi ¹⁰⁵⁹ regis viduam (359), in matrimonium duxisse commemorant, adducen-tem sibi tantam Sicularum ac Normannorum classem, quæ Ascaloni, christiano nomini denuo infestissimæ, sufficerent a parte maris in obsidionem. Quam etiam idem rex a terra cum suis obsidens tributariam [ut prius ¹⁰⁵⁹] fecit.

B Non multo post cum jam post absconsam parumper faciem suam Dominus respexisset Syon, quam olim elegerat in habitationem sibi, cepit per orbem terrarum huiusmodi gaudii semen non inmerito diffundi, fideles animæ, quæ vere filiæ sunt Hierusalem, longe lateque honorum fructuum votis impregnari, vaticinia quoque jam dudum oblivioni pene tradita, diversis ubique cordibus, linguis et vocibus iterari. Ecce, inquit, nostris, in quos *fines seculorum devenerunt, temporibus respexit Dominus Syon, et videbitur ibi in gloria sua. Respexit in oratione humilium, et non [sprevit precem eorum ¹⁰⁵⁹] et cæ. (I Cor. x, 11; Psal. c1, 17, 18). Misertus est civitati sanctificationis suæ Hierusalem, civitati requiei suæ (Eccli. xxxvi, 15). Gaudete gaudio omnes qui lugebatis super eam, et reliqua (Isa. lxxvi, 40). Hæc et huiusmodi mille presagia licet per anagogen ad illam quæ sursum est matrem nostram ¹⁰⁵⁹ Hierusalem referantur, tamen infirmioribus membris ab uberibus consolationis prescriptæ vel scribendæ potatis, pro tanti contemplatione vel participatione gaudii periculis se tradere etiam hystorialis practica discursione cohortantur. Scimus, hominem verbi gratia, qui canticum illud *Latus sum cum alleluia* se in visione fatetur audisse, seque ipsum vocibus cæntium succinuisse ac per hoc in tan-*

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁵⁹ arnoldum E2. arnoldum 10. ¹⁰⁵⁹ arnoldi E2. ¹⁰⁵⁹ Hierosolita corr. Hierosolimita H1. ¹⁰⁵⁹ Hierosolitanæ H1. ¹⁰⁵⁹ D. hanc narrationem his incipit quæ in chronico a. 1096. leguntur. Welfo — Franciam ducti sunt, postea vero cum chronico a. 1099. pergit: Hic de militiæ etc. ¹⁰⁵⁹ excitati — replicemus desunt hoc loco D., sed pleraque — ducti sunt jam supralegetur. (cf. v. i.) ¹⁰⁵⁹ Hæc desunt H., leguntur h. i. in D. ¹⁰⁵⁹ rutgeri D1. ¹⁰⁵⁹ chunradi D1. ¹⁰⁵⁹ ut p. desunt H. ¹⁰⁵⁹ Hæc desunt H. ¹⁰⁵⁹ deest D.

NOTÆ.

(358) Erkembertum abbatem Corbeiensem alloquitur.

(359) V supra Chron. a. 1099.

tum ad eandem peregrinationem animatum, ut nullam spiritus ejus requiem haberet, donec per multas tribulationes corporali presentia ubi steterunt pedes Domini pertingens adoraret. Nec mirandum sed venerandum, post ablata saxa duriora cordium ethnicorum scandala, de via Domini catholicam unanimiter ecclesiam ad fontem sui exortus et ad cunabula primitivæ suæ institutionis ac specialem veri panis domum nova penitentiae via contendere; quam constat olim preciosa quæque sua membra per eandem viam non neci tantum, sed etiam omnigenis paganorum ludibriis ut oves occisionis exposuisse. Ex eisdem Christi confessoribus pauci qui supersunt testari solent, quod recordari miserabile est, nec passum se pedis inter idolatras gratis consecutos, quanto minus victuum vel hospiciorum solamina. De tormentis inauditis et innumeris, quæ pro auri exactione passi sunt, quis satis scribere queat; quibus mors utique amarissima pro lucro, vita pro cruce erat? Sed ut ad nostra redeamus tempora — quod enim scimus loquimur, et quod vidimus testamur — nondum desunt illo in stadio, quamvis plana jam via, currentibus in absolutionem culparum martyrii bravia, pericula scilicet latronum, pericula fluminum, pericula maris, solitudinis, famis et sitis, estus et egritudinis, aliaque mille peregrinationis incommoda, inexpertis vix credibilia. Dant fidem dictis nostris tot per eandem stratam strata Christi cruciferorum capitibus ablatis cadavera, qui latrocinantibus ibidem invasi paganis, in modum crucis contra orientem terræ protensi, calicem Christi bibisse cernuntur, inter orationum pro quibus peregrinabantur vota. Quapropter cessant necesse est quidam deliciarum vinculis irretiti, crucem post Christum, quamvis in angaria cum Symone, portantibus inproperare, cur ipsum iter, utpote nusquam divinis legibus indictum, vicio dumtaxat mobilitatis assequantur; cum ipsi se potius incorrigibiles, dum vias Domini duras non appetunt, detractionibus venenata lingua testentur. Nos autem quid hos nisi vere martyres credamus, quibus mundus crucifixus, et ipsi mundo. Crucis se signo ad tot cruciatus insigniunt, et de multis paucissimi idemque palmati quasi victores

A mortis redeunt. Nec desunt jam eandem terram repromissionis incolentibus cotidiana martyria, ultro-neum videlicet exilium, absentia parentum, penuria rerum, incursiones, latrocinia, timor continuus, et insidiæ barbarorum, infinitiva bella cum regnis Persarum vel Babyloniorum. Econtra in dies excutens se de pulvere filia Syon, Hierosolimitana nimirum ecclesia, canticum novum dilecto suo, qui secum mirabilia fecit, cantare non cessat: *Secundum multitudinem*, inquit, *dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ letificaverunt animam meam* (Psal. xciii, 49). Nam inter hæc exercitia sacra loca ab inveteratis paganorum spurciis muntantur, ecclesie destructe restaurantur, episcopia vel cenobia per regiones pristinis in locis instituuntur, civitates et castella muniuntur, portus et mercatus olim desolati populi concilio conventibus jocundantur, etiam et agricolis, vinitoribus et pastoribus officia sua conceduntur, et quod omnibus excellenti beneficiis temporalibus, celestis ignis in resurrectione Christi annum karisma ministratur usibus humanis. Venit etiam in manus nostras, quod jam per totum orbem disseminatum credimus, exemplar cujusdam epistolæ, quam Gabrielem archangelum ex persona Salvatoris nostri ipsi ecclesie et per illam omnibus ecclesiis missam referunt attulisse, quæ sicut multos prevaricatoribus intentat minarum terrores, ita conversis solitas divinæ clementiæ non denegat consolationes. Ergo tanta per multitudines miserationum Domini super Hierusalem orta gloria ejus oportet, ut universæ tribus terræ, memores quod olim salvatio de monte Syon venerit mundo, sicuti dudum lugebant filiationis affectu super eam, ita nunc eidem primitivæ matri congaudeant et sacientur ab uberibus consolationis ejus, illuc ascendentes a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari, ad confitendum procul dubio modis omnibus nomini Domini nostri Jesu Christi, qui locum eundem, quod salva tamen fide dici liceat, plus quam ipsum paradysum terrestrem consecravit incarnatione, miraculis, passione, resurrectione et ascensione sua; cujus nomen et misericordiam cuncta predicent et glorificent seculorum secula. Amen.

EXPLICIT 2222.

VARIE LECTIONES.

2222 deest. El. 2.

EKKEHARDI**EPISTOLA AD ERKEMBERTUM.**

(Vide supra col. 449.)

GESTA TREVERORUM

EDENTE G. WAITZ, PROF. PUBL. KILONIENSI.

(Apud PERTZ, *Monumenta Germaniae historica*, Script. tom. VIII, pag. 411.)

PROLEGOMENA.

Treviri sive Treveris, civitas omnium fere quibus A nunc Germania letatur antiquissima, a populo Gallico, sed qui Germanicæ originis se esse jactabat, condita, a Romanis postea expugnata, sed honoribus monumentisque exornata, tunc episcoporum et archiepiscoporum, qui summum honorem in regno Francico, Lotharingico, Germanico obtinuerunt, sedes præclarissima, hodieque situ ameno, monumentorum ruinis, ecclesiis, bibliotheca atque sanctorum reliquiis conspicua, rerum scriptoribus largam semper præbuit factorum quæ enarrarent memorabilem materiam, neque defuerunt qui tum recentiori ætate tum medio ævo id egerint ut historiam Treverensem politicam et ecclesiasticam exponerent, monumenta illa describerent, archiepiscoporum Vitas narrarent aliæque diligenter doctæque illustrarent.

Attamen ut eos omittam qui data occasione de hac

NOTÆ.

(1) Antiquiora hac de re testimonia colligere juvat: Vita S. Eucharii Valerii et Materni, Acta SS. Jan. I, p. 922. Hillar. Vindiciæ Hist. Trev., p. 56: Hac de gestis sanctorum patrum, post excidium Trevericæ urbis relictos cineres diligentius perscrutantes, sparsim in cartulis scripta invenimus; quæ in unum redacta utilitati legentium tam præsentium quam futurorum fideliter commendamus, et quamvis in præsentis libello pauca de eorum sanctissimis actibus propter casum superius memoratum contineantur, etc.; et clausula adjecta, ap. Hillar. l. I: Tamen invenimus post excidium Trevirorum quod tribus vicibus devastata sit civitas (dicit Græcorum, Wandalorum et Hunorum vastationem) . . . quamvis pauca de eorum multis commemorantur (de multis memorantur, cod. S. Vird. ap. Hillar., p. 162), ut prædiximus, per devastationem et incendium civitatis, cum ecclesiasticis causis, hunc quoque libellum postea invenimus; alium scilicet combustum invenimus . . . ; Vita S. Felicis, Acta SS. Mart. III, p. 622: In hujus autem ter felicitis sancti mentione, sicut in omnium fere Treverensium sanctorum recordatione, repetitum sæpius hujus urbis vastationem cogimusplorare, per quam constat ingentia sanctorum patrum nostrorum vitæ volumina ita penitus esse consumpta, quod, nisi ex paucissimis ut ita dixerim tanti pelagi guttis, in vetustissimis aliorum locorum schedulis vel etiam in plumbeis ac marmoreis tabulis terræ penitus infossis aliquatenus reformatæ fuissent, organa nostra, etc.; Vita est Paulini, præf., Acta SS. Aug. VI, p. 676: Paulini — gesta quædam ex relatione majorum audita, quædam in exemplaribus sanctorum patrum passim inventa volumus nostris innotescere successo-

urbe egerunt, nulli præter unam sancti Maximini Vitam historię Treverensis exstant libri sæculo x antiquiores; ita ut qui priora tempora aggredi velit, fontium penuriam debeat necesse sit. Quod invasione illa Northmannica factum esse audio, quæ omnia fere antiquiora historię monumenta non solum membranacea, sed etiam lapidea diruta esse, uno ore clamant, quotquot de originibus Treverensibus scripserunt. Neque ego negarim multa tunc esse eversa atque deperdita; quæ si superessent, primordiis historię, præsertim ecclesiasticæ, lucem darent; sed libros historicos incensos vel deletos fuisse haud legi, neque tales tunc temporis in bibliothecis inventos fuisse putarim. Medii ævi scriptores potius antiquiore urbis devastatione, Germanis, Hunis et Wandalis civitatem B occupantibus, talia facta esse dicunt, famam incertam fallacemque procul dubio ævuti (1). Nam annales ci-

ribus: — non modica quippe apud Trevericos ejus gestorum exstant volumina, quæ in ipsius incendio urbis, Domino permittente, dicuntur esse consumpta; Stephani Vita S. Modoaldi, præf., Acta SS. Mai. III, p. 52: quæ — certius describenda nobis fuerat, nisi barbarica depopulatio nobilium Gallorum titulis olim invidisset. Fertur enim barbarorum gens tunc per omnes Galliarum fines furoris sui fræna laxasse — monumenta sanctorum, titulos et nomina antiquorum heroum omnino delevisse; nulla vestigia virtutum, nulla victoriæ, nulla laudis aut probitatis avorum nostrorum nobis reliquisse. — Verum supra omnes urbes — lamentanda erat illa metropolis gloriosa Treveris — tantoque in ea miserabilis plangenda erant antiquarum virtutum monimenta, quanto damnosius multorum profectibus sunt ablata. Ubi cum antiquorum fastos exemplariorum absumeret ignis et ob hoc omnis veterum genealogiarum series abolita fuisset, etc. De quo tempore illi loquantur, non semper plane constat, Stephanus vero hoc loco de rebus sæculo v et vi gestis loquitur; cf. lib. III init., p. 59, ubi ad Northmannos transit, nihil vero de libris deperditis dicit. Northmannos incusat auctor Vitæ S. Basini, Acta SS. Mart. I, p. 315: Sed, proh dolor! gesta ejus præclarissima, tametsi mirifica credantur et sint, ad nostram tamen, quod dolendum referimus, notitiam cuncta delata sunt minime. Egit hoc, ni fallor, furibunda Northmannorum rabies, ecclesiarum Dei undique devastans. Scitum namque habetur, urbem Trevericam una cum anis suburbanis et ecclesiis adjacentibus per eosdem sparsissimos Northmannos incendio concrematam. Quamobrem accidit, ut non modo hujus diti Basini vita, verum etiam aliorum

vitae Trevericæ gesta antiquissima continentes, quos Silvester papa revoluisse dicitur (2), fabulosos esse, omnes concedent, neque acta Paulini aliorumque episcoporum (3) tunc temporis existisse, equidem persuasum habeo. Qui ante invasionem illam Northmannicam sancti Maximini vitam scripserunt, horum alter anonymus nihil ejusmodi tradit, (4) alter Lupus ejus facta silentio suppressa esse dolet (5). Alii quoque sæculi XI scriptores magis præcedentium temporum negligentiam arguunt (6) quam barbarorum incursiones; quos verum vidisse dubitari nequit, cum Vitas illas sancti Maximini aliosque libros (7) Northmannorum manus evasisse constet.

Quibus missis, videamus qui postea res Treverenses memoriæ tradiderint. Multi sane nominantur, opera magna et præclara laudantur. Sed etiam horum maximam partem frustra quæras. Laudantur quidem, sed neque edita sunt neque manu scripta inveniuntur, quasi altera barbarorum invasio hæc quoque documenta delevisset. Laudantur vero a Trithemio, viro docto quidem et diligentissimo antiquitatum librorumque scrutatore, sed qui fidem suam non ita probavit, ut ipsum tanquam certum auctorem sequamur. Iste narrat, mox post Treverorum excidium a Northmannis illatum Florbertum monachum Sancti Mathiæ Treverensis id elegiaco versu quinque libris descripsisse; idem dicit (8), Florberto in schola monastica regenda successisse Eberhardum, Eberhardo Richardum, postea Diethelmum, Adelbertum, Theodericum, Theodorum, Golscherum, Lampertum de Legia, Arnoldum, Johannem, Erhardum, qui per ducentos fere annos scholam rexerint et tantum non omnes tum aliis operibus tum historia Treverensi scripta et continuata insignes fuerint. At mirum sane de tot viris illustribus, de schola florentissima unum Trithemium narrare, neque in domesticis historiæ Treverensis mo-

numentis, sive breviores annales, sive ipsa gesta, sive singulas archiepiscoporum Vitas perscrutari, neque apud vicinos scriptores Mettenses, Virdunenses, Leodienses, neque apud Sigebertum Gemblacensem qui librum singularem De scriptoribus ecclesiasticis composuit, quidquam hac de re inveniri. Unus altere ex illorum numero nominatur, sed neque eo tempore vixit in quo a Trithemio ponitur, neque ea opera composuisse videtur quæ hic recenset. Nam præter alia multa quæ ad historiam minus spectant, hæc illis tribuit: Eberhardo vitam sanctorum Eucharrii, Valerii et Materni tam metro quam prosa elegantiori stylo conscriptam, necnon hymnos varios cantus et prosas in laudem sanctorum plures; Theoderico translationem et miracula sancti Celsi; Golscheri libros tres de laudibus sanctorum Eucharrii, Valerii et Materni; Lamperto de miraculis sanctorum libros v, de Agritio archiepiscopo Treverorum librum unum, vitæ sancti Mathiæ apostoli librum unum; Johanni legendam auream sanctorum; præterea Eberhardum, Adelbertum, Golscherum, Lampertum, Johannem et Erhardum ad historiam sive gesta Treverorum plura addidisse refert. Cum his ea conferamus quæ revera exstant historiæ Treverensis monumenta.

Sæculo primum decimo Ecclesiæ Treverensis originem usque ad apostolorum tempora relatum esse, alii jam monuerunt (9). Tunc vitam sancti Eucharrii simplicem et brevem quam editam videmus (10) scriptam esse, verisimile est, quippe quæ illos a sancto Petro missos imo Domini Jesu Christi discipulos dicat. Certe hic liber, quo Remigius Mediolacensis (11) sæc. X ex., Herigerus (12) et auctor vitæ sancti Agritii (13) sæc. XI usi sunt, recentioris nequit esse vitæ. Eberhardo alii (14), alii (15) Golscheri hinc tribuerunt; sed neque Eberhardiana metra neque tres libros Golscheri adscriptos hic habemus. Fortasse tamen trium

NOTÆ.

complurium sanctorum actus præfulgidi posteritati scriptis mandati irent se perditum. Tandem ab imperatore Arnulfo profligatis impiis Northmannici agminis satrapis paceque concessa, de post plurimorum sanctorum gesta denuo recuperata sunt.

(2) Vita S. Agritii, Acta SS. Jan. I, p. 773.

(3) V. locos u. l. allatos.

(4) Acta SS. Mai VI, p. 371.

(5) Lupi epist. ad Waldonem apud Surium III, p. 325: Verum in hoc opere illud me admodum coarctat, quod, multis quæ dum adhuc viveret egit, ut palam est, silentio suppressis, vix parva gestorum illius monumenta extant, et in his quedam fabulosis inveniuntur similia.

(6) Vita S. Agritii I. l., p. 778: — antecessorum, ut dictum est, negligentia nostrorum non claret; Hist. martyrum Trever., c. 1, ap. Hontheim Prodr., I, p. 111: pro quorum et nominum et meritorum oblivione antecessorum nostrorum negligentiam incusamus, etc.

(7) Pertinet huc hymnus de S. Paulino scoticæ scriptus a. 1072 inventus (Hist. mart. Trever., c. 2), pertinent codices hodieque in bibl. Treverensi et Gandensi superstites plures, S. IX antiquiores.

(8) Ann. Hirsaug. I, p. 37, 56, 71, 98, 121, 142, 154, 174, 184, 208, 215.

(9) Hontheim Hist. Trev. dipl. I, p. ix sqq. de æra fundati episcopatus Treverensis, I. Perierus Act.

SS. Sept. IV, p. 357 sqq. Quibus addantur quæ nuper V. Cl. Sybel de antiquitatibus Treverensibus docte et recte plerumque disputavit. V. etiam Rettberg Kirchengeschichte Deutschlands p. 73 sqq. — Ado in martyrologio, Romæ 1745, p. 71, Valerium S. Petri discipulum dixit; apertius vero papa Johannes XII et XIII loquuntur. Hic a. 969: Audimus, inquit, sicut etiam pridem audiendo imo et legendo compertum habuimus, eandem ipsam præ ceteris Galliarum ecclesiis christianæ religionis exordium catholicæque fidei prima rudimenta percepisse per sanctorum virorum Eucharrii, Valerii ac Materni et cæterorum evangelicam doctrinam, quos tempore suo — beatus Petrus apostolus ordinavit et instruxit necnon illuc ad predicandum direxit.

(10) Acta SS. Jan. II, p. 918. Hilar. p. 147-159.

(11) De quo v. infra. In ejus homilia ap. Hilar. p. 152 ita legitur: Sic enim Deo gratissima ipsius vitæ continet textus, etc., eaque narratur quæ in vita edita exstant.

(12) Neque vitæ scriptorem ex Herigeri libro, neque ex communi fonte utrumque hausisse concedam. Cf. quæ supra t. VII, p. 142. n. 51. V. Cl. Köpke monuit.

(13) Acta SS. Jan. I, p. 778.

(14) Hontheim Hist. I, p. xvii; III, p. 965.

(15) Bollandus I. l.

episcoporum vitas Trithemius tres libros vocavit; certe apud alibi ubi parcius de scriptoribus Treverensibus agit Golscherum nominat (16), necnon Browerus se Golscheri sermones de Eucharistia, Valerio, Materno membranarum inscriptis vidisse testatur (17). Si vitam editam intelligit eamque revera Golscheri nomine inscriptam legit, hic, quem a. 1012-1058 scholam rexisset Trithemius narrat, jam saeculo x medio floruit. Sed nescio an Golscheri nomen alias inauditum et in codicibus nullis inventum (18) prorsus fictum sit.

Saeculo x exeunte, si Trithemio fides (19), Remigius abbas Mediolanensis Egberti archiepiscopi jussu a cantum de SS. Eucharistia, Valerio, Materno primis Treverorum episcopis dulci et regulari modulatione composuit. Hillarius (20) vero in codice Sanmathiano homiliani invenit ab hoc Remigio in natali Eucharistiae compositam, sed ex vita illa plerumque descriptam.

Jam antea Sigehardus miracula sancti Maximini scripsit (21), Theodericus vero saec. xi incipiente translationem sancti Celsi narravit (22), neuter vero res Treverorum antiquiores verbo tetigit. Hunc Trithemius a. 980-996 scholae praefuisse dicit; sed ipse se a. 1006 monasterium ingressum esse narrat, neque litteras ibi docuisse videtur.

Vitam sancti Magnerici Trithemius Eberwino abbati Theologiensi tribuit (23); sed auctor abbas fuit Sancti Martini Treverensis (24), idem qui post a. 1053 vitam sancti Symeonis inclusi Popponi archiepiscopo dedicavit (25); et cum jam a. 975 Vita illa offeratur, Eberwinus non nisi finem addidisse vel novam ejus recensionem composuisse censendus est. Ex Gregorii Turonensis et Fortunati libris pleraque sunt excer-

pta, vix pauca ex domesticis monumentis sumpta, neque origines ecclesiae Treverensis obscurae et dubiae hoc opere illustrantur.

Qui primus eas exponendas suscepit auctor fuit vitae sancti Agritii, quem Trithemius Lambertum de Legia dicit. Sed iste Lambertus s. xii vixit (26); alter quem Regenheid dicunt nonnisi opera theologica scripsisse fertur (27). Vita vero sancti Agritii saeculo xi confecta est, inter annos c. 1050 et 1070 (28). Praeter Vitae sancti Eucharistiae, Nicetii (quam apud Gregorium Turonensem invenit), Maximini et Hildulfi auctor scriptos fontes nullos adhibuit (29), sed ex traditione undecunque collegit quae vel Agritii gesta vel reliquias ab ipso collectas vel historiam Treverensem spectabant, pleraque fabulosa et quae recentioribus parum se probarent (30), sed ideo magni facienda, quod aperte demonstrant, quid tunc temporis de historia antiquiori Treverenses compertum habuerint.

Paulo post a. 1072 (31) in monasterio Sancti Paulini crypta aperta ibique tabula plumbea inventa est, quae Northmannorum tempore defossa dicebatur, tum de martyribus sub Rictiovaro passis et de Paulini sepulchro, tum de ecclesia in eorum honorem a Felice archiepiscopo aedificata loquens (32). Haec inventio et laqueiarum translatio miraculis illustrata eo tempore celeberrima fuit (33), et non solum singulari hujus rei narrationi scribendae ansam dedit (34), sed ut etiam vitae Paulini et Felicis propriis commentariis illustrarentur effecit. Haec libere profitetur ante inventam tabulam certi nihil constitisse (35) historia martyrum Treverensium longius exponit, quomodo documentis historicis destituti fuerint clerici Treverenses, eaque est qua docemur, nullam sancti Paulini vitam

NOTAE.

(16) De ill. viris Germ. Op. I, p. 131; ubi ipsi librum de laudibus Eucharistiae, Valerii et Materni Gesta quoque Treverorum lib. I, tribuit.

(17) Ann. Trev. I, p. 5: Sane ejus (Golscheri) nos sermones de primis hujus sedis Trevericarum tribus episcopis Eucharistia, Valerio, Materno membranarum vidimus inscriptos.

(18) Tres vitae codices Hillarius affert, Sanmathianum p. 56, S. Gisleni p. 146, Viridunensem p. 161. Sed nihil de Golscheri nomine. Neque Browerus dixit se Golscheri nomen in membranarum legisse, sed sermones quos ipsi fortasse Trithemio teste adscribendos judicavit.

(19) Ann. Hirs. I, p. 122.

(20) P. 152, ubi fragmenta edidit.

(21) SS. IV, p. 229.

(22) De qua v. Appendix.

(23) Ann. Hirs. I, p. 161. Cf. Acta SS. Jul. VI, p. 179. Hontheim Hist. I, p. 575 n. III, p. 975. Eberwinus S. Martini Angilberto successit. Theologiensis Gardino (Ann. Virid. SS. IV, p. 8), sed eodem tempore uterque vixit.

(24) Vide hujus vitae finem in Appendice editam.

(25) De qua Vita v. Appendix. Minus recte Trithemius I. I. ipsi Gesta Bopponis archiepiscopi lib. I, tribuit.

(26) Hillar., p. 84. V. infra quae in Append. de miraculis S. Mathiae dicta sunt.

(27) Hillar., I. I., quem Wytenbach sequitur.

(28) Circa a. 1050 tertia Vita S. Hildulfi scripta est (v. SS. IV, p. 86), et quae in Vita S. Agritii de

translationem S. Maximini et martyrum Thebeorum afferuntur (p. 774) nonnisi in illa exstant (Act. SS. Jul. III, p. 251). Tabulam vero a. 1072 inventam auctor nondum vidit, quippe qui Paulini corpus in ecclesia a Felice condita sepultum neque tamen catenis miraculose suspensum dicat et alia ex majorum relatione hac occasione afferat, quae cum monumento illo celeberrimo non ita convenient, ut inde sumta esse possint. Cf. Vitam S. Agritii p. 774 cum Vita S. Felicis p. 625.

(29) De annalibus Treverensibus semel allatis cf. col. 1065 et infra n. 95.

(30) V. testimonio ap. Hontheim III, p. 969.

(31) De anno cf. Acta SS. Oct. II, p. 335.

(32) Qua de re cf. dissertationem (Nelleri, ut Wytenbach monet) ap. Hontheim Prodr. I, p. 87 sqq. et quae I. Bueus contra ejus opinionem disputavit, Act. SS. Oct. II, p. 551 sqq.

(33) Lambertus a. 1072, et Siegbertus a. 1071 rem narrat (SS. V, p. 190; V. p. 362).

(34) Ex hac martyrum Treverensium historia quaedam in Append. edidi.

(35) Acta SS. Mart. III, p. 625: Causam vero necessitatis suscepit videlicet tam mirae operositatis, quam (quia ed.) multis majorum scriptis vel dictis perceperamus, non sine admiratione ignorabamus. Ceterum quia omnia tempora tempus habent, etc. -- Nam plumbea tabula in crypta ejusdem monasterii -- reperta manifeste nos instruit, quam justa et honesta de causa hac ab illo constructa sit ecclesia tam magna.

tunc exstillsse. Hanc fortasse recentiorum jure dicamus (56); Vita sancti Felicis et Historia martyrum Treverensium eidem temporis, imo eidem scriptori (57) tribuendae esse videntur, cujus nomen nos scire dolco.

Utrumque opus Trithemii ne verbo quidem tetigit.

His expositis Trithemii errores ab omnibus puto intelligi. Præterea vero his libris perfectis luce clarius patet historiam archiepiscoporum Treverensium continuam nullam tunc fuisse. Quotquot Vitae illas composuerunt, certo luce in archiepiscoporum tempore ordine et gestis exponendis destituti erant; omnes id unum agebant, ut ex paucis monumentis iisque sæpe dubiis et falsis, ex libris externis, ex traditione incerta ea colligerent, quæ præsulum ecclesiis fundatis eorumque nomine inscriptis celeberrimorum historiam quodammodo illustrare possent. Sane neque Gesta, qualis jam ante invasionem Nortmannicam scripta, postea semper continuata esse Trithemius refert, viderunt, neque de Eberhardo, Adelberto, Golschero, rerum Treverensium scriptoribus, quidquam compertum habuerunt. Quid igitur dicamus? Nada signenta sunt, quæ ille credulis vendidit (58).

Circa vel post a. 1070 Nizo abbas Vitam sancti Liutwini scripsit (59), nec diu post sive ab eodem sive ab altero scriptore Vita sancti Basini confecta est (40). Ne hic quidem levissimum Gestorum vestigium reperies. — Sæculo xii incipiente Thiofridus Epertnascensis Brunoni archiepiscopo librum misit, quo de sanctis eorumque reliquiis egit, quo etiam de tunica Domini pluram retulit, sed quod Gesta narrant,

(56) I. Pinius Acta SS. Aug. VI, p. 675, hanc Vitam ante a. 1071 scriptam putat, quia nihil de inventione illa legatur; quocum Honthelm III, p. 971, et I. Bueas Act. SS. Oct. II, p. 355 faciunt. At quæ de sarcophago catenis suspensa p. 678 leguntur ex tabula fide pendent. Plura S. Paulini acta exstare dicuntur, sermone diversa; a. vero 1072 nulla fuisse, ex inventionis historia patet; vix hymnum quandam de S. Paulino reperire poterunt.

(57) Certe iisdem fere verbis nonnunquam utuntur. Hist. c. 1: Quorum tamen diligentiam commendamus pro eis litterarum documentis, quæ de eorundem sanctorum meritis aut plumbeis aut marmoreis tabulis aut vetustissimis scedulis inscripta reperimus. Quocum conferas velim locum ex Vita S. Felicis supra col. 1063, n. 1. exscriptum.

(58) Id addam, ex magno illo scholasticorum Sannathianorum numero et ipsum Trithemium alibi paucos tantum nominare, Theodericum, Theodorum, Lambertum (Chron. Hirsang. Op. II, p. 43, 54, De ill. viris Germ. ib. I, p. 131), quos revera in hoc cœnobio doctrina et operibus excelluisse, partim scimus, partim illi libenter credamus. Nihil enim de Gestis dicit. Mirum est libro de scriptoribus eccl. ne horum quidem fieri mentionem. De Golschero v. supra col. 1067, n. 18.

(59) Vita Liutwini, Udoni archiepiscopo (a. 1066—1077) inscripta, hucusque est inedita; cf. Acta SS. Mart. I, pag. 514. Codices Parisiis (Archiv. VIII, p. 309), Gandavi (ib. p. 549), Treveri (ib. p. 604) exstant. Bonnensis vero (ib. VII. v. 556) jam inveniri nequit.

(40) Nizoni etiam Vitam S. Basini deberi, ex his verbis statuerunt (Act. SS. I. l. p. 519): Quid dein-

A hanc Treveros esse perlata, alto silentio præteritis (41). — Neque Stephanus Leodiensis cum a. 1107 Vitam sancti Modoaldi scribendam susciperet, usus est, sed ex aliis fontibus librum suum hausit, quo adeo ab illorum narratione recedit, ut Modoaldum non Severino sed Sebando successisse dicat (42) — Etiam vitæ sancti Auctoris (43) et Severini (44) s. xii scriptæ aliis nituntur fontibus. Liber vero de inventionem et miraculis sancti Mathiæ eodem sæculo scriptus ad Gesta provocat (45).

Quæ cum ita sint, non ante sæculum duodecimum Gesta Treverorum scripta esse statuamus oportet. Id quod etiam aliis rationibus comprobatur. Cedatis enim quos habemus antiquissimi usque ad a. 1101 progrediuntur (46) et historiam sæc. x et xi incipientis ita exhibent, ut nullo modo hanc cœvis scriptoribus tribui posse cuique pateat necesse sit. Res omittuntur gravissimæ, episcoporum ordo turbatur, pleaque jejune narrantur, et ne uno quidem loco quam levissimum auctoris supparis vestigium deprehendes. Imo Theoderici et Eberwini opera necnon Vitæ illæ sanctorum Magnerici, Agritii, Felicis, atque Historia martyrum Treverensium exscripta sunt; id quod viros doctissimos Honthelmium, Wytenbachium aliosque fugisse valde miror (47).

Præterea vero, nisi fallor, Gestis antiquiores fuerunt libri quidam de historia Treverensi initis singulisque episcopis scripti. Huc refero opus olim in codice Sannathiano M 1, n. 14, lectum, nunc fortasse deperditum, quod Hillario teste et acta Trevero-

NOTÆ.

C ceps Liutwinus egerit — qui nosse desiderat, ad libellum sanctorum ejus gestorum recurat, ibique luculenter descripta reperiet. Hæc vero ex gestis ejus, quantulumcumque a nobis brevitate elucubrata, eapropter huic nostro tractatui intervinimus, etc. Sed hæc potius alium scriptorem indicare videntur: siquidem verba quantulumcumque a nobis brevitate elucubrata non ad Liutwini sed Basini vitam referri debeant. Hæc minime, ut Honthelm III, v. 978, opinatur, Udoni dedicata est.

(41) V. Sybel, der heilige Rock p. 34, 37, qui hæc primus observavit.

(42) Nihil fere de hoc episcopo compertum fuisse Stephanus dicit; v. locum supra col. 1063 n. 1, relatum, et quæ antea de monacho Helmwardiensi narrat: Qui — dum pro investiganda patris sui (Modoaldi) generositate ordinis nostri loca plura inviseret et — tam gesta pontificum quam annales regum Francorum famamque antiquorum sapientium diligenter inquisitione perquireret: tandem ad nos omnium ultimos direxit..... Postea: Adors, inquit, sumus auctore Deo enarrare quæ de vita et miraculis beati Modoaldi pontificis tam ex antiquorum relatione quam ex authenticorum librorum lectione colligere potuimus. Sed plura refert a Gestis prorsus aliena, alia prætermittit quæ hic exposita sunt.

(43) Acta SS. Aug. IV, p. 45.

(44) Inedita est; cf. Honthelm III, p. 975.

(45) Act. SS. Febr. III, p. 442: Quomodo autem de Judæa in Treverim venerit, sicut in historia Triverica et in monumentis Silvestri papæ legi, etc.

(46) De codicibus Aureavallensi et Treverensi, qui minus longe progrediuntur, v. infra.

(47) Præter hos et alios multos etiam Rivet Hist. litter. VI, pag. 127, Trithemium sequitur.

rum continuat usque ad Basinum archiepiscopum, de A quo pauca admodum memorans finit » (48). Ex Vita sancti Agritii partim haustum, ergo post s. XI medium scriptum est. — Fortasse idem fuit codex, quem Calmetus primus vidit (49), quamvis Hillarius alterum indicaverit, quem ita descripsit, ut non ipsa Gesta, sed aliud a Gestis plane diversum opus continere videatur (50). « Codex, inquit, (Sanmathianus) sub litt. I, 4° N. S., in manuscripto minore purissimo, qui sanctorum primitivae ecclesiae sive martyrologium sive compendiosa vitarum, relatio titulari posset » (51), atque fragmenta affert talia, quae diversum libri ordinem et formam satis indicent (52). — Priori similis, ut videtur, fuit historia Treverensis, cujus censuram infra editam ex codice Sanmaziminiano descripsi (53). »

*) Hunc locum exhibet Hillarius pag. 53, 61, 128, quem fol. 113 exstare dicit: Omnis infidelitatis spinas ibidem tum longissimo temporis spatio extortas sicut agricola fortissimus agri colendi scientissimus ita radicitus extirpavit, quod se nulla deinceps incredulitatis radix ibi subministravit. Sicuti enim diligenter supputatione colligimus, 256 annos inter beati Materni ex hoc mundo gloriosum excessum et sancti Agritii felicissimum in hanc urbem ingressum esse cognoscimus. Quo temporis spatio intercurrente cessavit hujus sedis episcopatus, pagani ipsam civitatem obtinentibus. — In hujus quoque sancti Materni patris festiva mentione hoc nolumus silendo praeterire, quod sicut apud Elegiam 40 diebus in sepulchro mortuus jacebat, ita ecclesiam Trevericam 40 postmodum annos vivus et incolamus regebat. Verba Omnis — obtinentibus ex Vita S. Agritii, p. 775, descripta sunt. Post hunc locum, ut Hillarius inquit, a margine manus perinde antiqua difficulter ob vetustatem legibiles haec adnotat: Inveniuntur in catalogo episcoporum Trevirensium 22 episcopi medii fuisse inter Maternum et Agritium. Quare error patet. Similiter error patet, quod eodem tempore etiam pagani civitatem obtinuerint, cum prius habeatur, innumerabiles martyrizatos a Rictiovaro non longe ante adventum Agritii. Quibuscum cf. locum infra n. editum.

VARIAE LECTIONES.

Omnis — subministravit nonnisi p. 53. Sicut p. 61, 128. collegimus p. 61. 256, p. 128, 246 con. Sybel. desinit p. 53, 128. haec nonnisi p. 62. S. e. p. desunt p. 62. computa D cod.

NOTÆ.

(48) Hillar., p. 128.

(49) Calmet, Preuves p. 4: Nous l'avons confronté avec un manuscrit plus ancien et plus court, dont apparemment le moine Thierry s'étoit servi et qui est comme le fondement et la base de son histoire; et Sur les évêques de Trèves p. VI: Un ancien manuscrit de saint Mathias, que nous avons vu dans cette abbaye, etc., et in editionis suae notis saepius dicit. l'ancien manuscrit de Trèves vel l'ancien ms. Ne Calmetus quidem Gestorum codicem hunc dicit. Hontheim frustra in S. Mathiae monasterio eum quaesivit, Hist. p. XXVI. Sed Hillarius librum exhibere noluit, v. quæ dicit p. 61, 103.

(50) Ibid., p. 63.

(51) Pergit: « Hic est minor, ille antiquior, quem a se visum asserit Calmetus. » Quod tamen vix concesserim. Nam Calmetus non de martyrologio sed de

« In codice olim Sancti Maximini (conf. Acta Sanctorum Sept. IV, pag. 360), nunc in bibliotheca Gorresiana Confluentiae asseruto (Nro. 94.) manu sæculi XII hæc in margine scripta sunt: Jeronimus in chronica: « Colliguntur omnes anni a 15 Tiberii anno, hoc est a predicatione Domini, usque ad 14 annum Valentis 351; quibus si addas illos 30; hoc est a 42. Cesaris Augusti qui est annus nativitatis Domini usque ad 15 annum Tiberii qui est primus annus predicationis Domini, erunt anni 381 ab incarnatione Domini usque ad 14 annum Valentis quo interit. » Sed retrorsum computatis annis a 14 anno Valentis usque ad 23 annum Constantini patris aug., qui est annus adventus beati Agricii, remanent plane anni 355. Ergo 355 anno incarnationis Domini Agricius ab Helena missus est Treveris presul effectus, et usque ad secundum annum Constantii filii Constantini perduravit; cui Maximinus successit anno dominice incarnationis 342, sicque anno pontificatus sui 4, imperii vero Constantii 6, dominice autem incarnationis 346, generalem sinodum Agripine Colonie in depositionem Eufrate Arriani 4 Idus Maias, indictione 4, post consulatum Amanti et Albini sub Julio papa celebravit; propter quod et Jeronimus eundem annum diligentissime in chronica quasi in persona Maximini annotavit, dum Maximinum hoc anno clariorem reddidit, et eundem annum memorabilem ob memoriam Maximini indidit. Itaque absque ulla contradictione computabis inter Maternum et Agricium plenariter 200 annos; quod et probabilibus argumentis approbamus. Si enim 54 dominice incarnationis anno beatus Eucharis pontificatus Treverice urbis accepit, et 23 annis rexit, et Valerius in 15 successit, sicque Maternus in 40 determinavit: constat profecto eundem Maternum anno Domini 152 obiisse, hoc est 15 anno imperii Adriani et 2 papatus Telesphori; et sic absque ulla contradictione computabis 200 annos inter Maternum et Agricium, quia 54 et 23 deinde 15 tunc 40 faciunt 152, non 128 ut Treverica historia habet (54); et in hoc arguitur mendacio. Ecce habes deprehensam Trevericam historiam. Adhuc nota ejus secundum mendacium. Dicit enim (55): « Anno Domini 568, Agricius presul efficitur; quod apertum mendacium est, quia, ut superius ex Jeronimo monstravimus, cum a nativitate Domini usque ad 14 annum Valentis quo in-

D continua, quamvis brevi, historiae Treverensis narratione loqui videtur, qualis in codice M 1, n. 14, exstabat; Calmetus suum librum in Vitis primorum episcoporum cum vulgari textu ad verbum convenire dicit, codex Hillarianus in his ipsis prorsus diversa habet. Cf. quæ dixi Archiv. IX, p. 704, sqq.

(52) Locos de SS. Eucharis, Valerio et Materno exscribere longum est. Non uno tenore legebantur; sed fol. 37, 45, et 5, neque cum Gestorum verbis conveniunt. Loci vero a Calmeto exscripti semper propius ad hæc accedunt.

(53) Quæ hic in historia Treverensi vituperantur, a Gestis partim sunt aliena, sed cum his fere conveniunt quæ ex M. 1. n. 14 supra exhibui.

(54) Cf. Gesta c. 16.

(55) Gesta c. 19.

teriti sint anni 381, sed retrorsum computatis A ab eodem 14 anno Valentis usque ad 25 annum Constantini, qui est annus adventus beati Agricii, remanent plane anni 353, non 368, et ita comprobabis * eam his per omnia mentitam; unde ex his duobus mendaciis plura potes ex eadem Treverica historia ad plenum colligere.

Quoniam 200 annos inter Maternum et Agriciu fuisse ex chronica Jeronimi comprobavimus, restat ut videamus, si civitas ista, ut quidam volunt, maxime Treverica historia (56), his 200 annis in paganismum redierit, an in christianitate perduraverit. Quod nobis omnino non videtur, videlicet eam in paganismum redisse. Cum enim constet usque ad passionem Tirsi et Palmacii et totius Treverici populi, que facta est a Rictiavaro sub Diocletiano et Maximiano anno Domini 306, hoc est 19 anno imperii Diocletiani, quando in Martio mense in diebus pasce ecclesie per totum orbem Romanum jussu Maximiani et Diocletiani subverse sunt 1° anno persecutionis, quia, ut Jeronimus in chronica testatur; 2° anno persecutionis Diocletianus in Nicomedia, Maximianus Mediolani purpuram deposuerunt; cum, inquam, usque hoc tempus tota civitas a tempore beati Eucharri christiana extiterit, et episcopi, Methodio teste Paretensi 1° ecclesie episcopo et martire, per totum tempus inter Maternum et Agriciu non defuerint, ita ut 26 episcopi enumerentur 1°: absurdum videtur, ut in tam parvo tempore, sicut est a passione predictorum martirum usque ad adventum beati Agricii, tota hec civitas in paganismum redierit; cum, inquam, non plus quam 24 anni extiterint, quia a primo persecutionis anno usque ad 25 annum imperii Constantini fuere non plus quam 26 anni, quoniam 4 persecutionis anno regnare orsus est. Ergo 21 anni sunt inter passionem Tirsi et Palmacii et adventum beati Agricii. Quod si dicas his diebus civitatem in paganismum redisse et exinde Tetradiu usque ad tempora Martini paganum perdurasse, nobis omnino stare non videtur. Quomodo homo tanti nominis ut Tetradius in tam preclara et regia civitate paganus durare tot tempora potuisset, maxime tot sanctis sacerdotibus hic vigentibus, ut Agricius, Maximinus et Paulinus? Quomodo homo paganus contemporalis Maximini esset in una eademque civitate, cum constet eum tot ac tantis miraculis claruisse? Qua fronte Eufkrat Agripinensem vir Deo plenus gradu movit utpote hereticum, et non in civitate sua convertit paganu? Quomodo in ulteriorem Frigiam Paulinus pro Christo exulavit, et ibi usque ad sanguinem pagani predicavit; dum hic in sua diocesi paganus reliquit? Inconveniens plane fuit. Sed quia

Tetradius a Martino baptizatus est, dicimus ejus baptismum usque illic, sicut mos illius temporis erat, distulisse; quod et Augustinum et Ambrosium et ipsum Martinum invenimus fecisse; nec tamen totam civitatem paganam ideo extitisse. Quod si dicis Tetradiu omnino gentilem fuisse nec ideo Martinum in ejus domum descendisse, dicimus eum hoc ideo egisse, quia viderit cum non obstinata mente paganum sed sibi reservatum esse, quia si idem obstinata mente incredulus fuisset, nequaquam pro filia ad Martinum accessisset, sed potius ad idola sua declinasset.

Hi libri et alii fortasse, quorum ne notitiam quidem habemus (57), Gesta qualia nunc exstant antecessisse ipsisque conscribendis ansam praevisse videntur. Ne illi quidem saec. XI exeunte antiquiores esse possunt; Gesta vero non ante saec. XII scripta esse jam monuimus. Sed quo anno confecta sint, nunc certius indicari nequit. Primos tamen saeculi annos equidem hujus libri natales dixerim. Nam qui Vitas sanctorum Modoaldi et Auctoris conscripserunt, Gestis quidem minime usi sunt; sed neque Gesta ex his Vitis hausta sunt, neque sancti Modoaldi translationem a. 1107 et aliam sancti Auctoris paucis post annis factam verbo tetigerunt. Huc accedit, quod jam c. a. 1132 alter quidam his Gestis additamentum et continuationem adjecit, quod Bruno episcopus, qui a. 1101 Ecclesiam Treverensem suscepisse narratur, jam a. 1124 obiit, denique quod codex qui exstat antiquissimus saeculo XII incipiente scriptus esse videtur. Quae cum ita sint, non diu post a. 1101, in quo codices desinunt, Gesta esse confecta, non possumus quin statuamus (58).

In monasterio Sancti Eucharri Gesta nata esse probabile est; sed auctor nomen sinit, neque inter viros illos a Trithemio laudatos quaerendum esse videtur. Certe Golscherum, quem Trithemius nonnumquam solum dicit auctorem, equidem rix inter scriptores medii aevi retulerim. Aliud vero nomen quod nuper innotuit non satis firma niti auctoritate omnes concedent. In bibliotheca Romana Vallicell. codex a Bethmanno nostro evolatus est, II. 15 fol., qui s. XVI vel XVII scriptus inter varia opuscula historica f. 1-12 librum continet ita inscriptum: Ex Chron. Treverensium per Rodulfum Trev. diaconum conscriptis.

Sed mera sunt Gestorum fragmenta ex codice continuatione prima aucto negligenter satis descripta. De nomine illo nihil constat

VARIAE LECTIONES.

* comprobab. cod. 1° ita cod. 1° enurentur cod.

NOTÆ.

(56) Hæc in Gestis ita non leguntur, quæ nunc cum Methodio faciunt.

(57) Hillar., p. 66, 127, etiam de codice M 1. n. 15. loquitur Gesta breviora usque ad Nortmannicam invasionem continente. Sed e nostris B 6 intelligi videtur. Alii quos Hillar. affert codices hi sunt: M 1. n. 12, p. 26, 64, 127, (—C 1), M. 1. n. 45. p. 57. (Vita Eucharri, etc.), M. 1. n. 16, p. 57, 67 — (Historia martyrum Treverensium).

(58) Sybel, die Advocaten des Trierer Rocks II, p. 45 n. 52. Gesta post a. 1131. scripta esse putat, quia Agritius, qui c. 19. in S. Eucharri monasterio

sepultus esse dicitur, tunc primum reperiabatur. Nam in transl. et mirae. S. Mathie ita scribitur c. 6: Qui licet per tot tempora nullo scientie inibi servaretur. Sed hoc loco de altari quodam non de tota S. Eucharri ecclesia sermo est. In qua Agritium sepultum esse, auctor procul dubio finxit (v. infra col. 1077-8 et ita inventioni ansam dedit. Huc accedit quod in Gestis ecclesia S. Eucharri nunquam S. Mathie nomine indicatur, cum a 1131 sancti apostoli ossa ibi reperta sint, quæ c. a. 1050 Bertulfus abbas ibi reposituisse dicitur. Qua de re nihil Gesta referunt. Cf. Archiv IX, p. 708.

Quisquis auctor fuit id egit, ut antiquitatem et historiam Treverensem illustraret urbemque ut ipsi non sine causa videbatur celebrem redderet celeberrimam. Nam non solum archiepiscoporum gesta et res Christianas narranda duxit, sed ad priora tempora regressus est, imo in obscuram vetustatem ascendit, ut gloriosa Treverorum facta enarraret. Fabulosa esse multa quæ tradat primo patet aspectu, neque tamen leviter hæc invenisse putandus est, sed ex fama vulgari, ex inscriptionibus tunc temporis repertis vel fictis (59) hausisse, conjunxisse, amplificasse quæcumque ad rem sacre viderentur. Non hoc loco quærendum est quis primus Treverorum origines a Trebeta Nini filio repetierit; fortasse non ante s. XII hæc nata est opinio, sed Gestorum scriptorem alii præcessisse videntur (60). Hic vero non solum hanc narrationem libenter recepit, sed eas quoque traditiones quæ de monumentis urbis hodieque magnificis in populi ore ferebantur (61). Quibuscum veterum scriptorum de Treveri et Treverensibus locos quotquot invenire potuit conjunxit, et patriæ glorificandæ studio illectus nonnunquam etiam ea ad Treveros retulit quæ de Gallis in universum dicebantur. Ita Justico, Extropio (62) et Orosio usus est, præsertim vero Cæsare, ex cujus commentariis de bello Gallico quam purissima descripsit. Legerat etiam Ausonium (63), necnon ex libro quodam Galbæ Viatori nescio cui ascripto (64) quædam sumpsisse videtur; alia vero sunt quæ ad certum fontem referri nequeant. Majori etiam diligentia scriptores ecclesiasticos adhibitos videmus; nam quæ Hieronymus (65), Ambrosius (66), Augustinus (67) de rebus Treverensibus referebant, hic sunt repetita; Historiæ ecclesiasticæ Rufini et quæ Tripartita dicitur singulas notitias præbuerunt (68); alias Gestorum scriptor apud Sulpiciam Severum (69) et in libro Gregorii Turocensis de Vita Patrum (70), necnon in Vita Gregorii Magni auctore Joanne diacono (71) invenit; neque historici sæc. V, VII, VIII, ipsi defuerunt, qui modo Prosperi Chronicon (72), modo Gregorii Turocensis historiam Francorum (73) consu-

luisse videtur, præ cæteris vero his temporibus chronographum quem vulgo Fredegarium dicunt eum habuit quem sequeretur (74). Nescio an his Bedæ opera (75), Adonis Martyrologium (76) aliare addam. Accedunt vero Vitæ et historiæ Treverenses, quas partim supra jam recensui; Vitas dico sanctorum Eucharrii (77), Agritii (78), Maximini (79), Felicis (80), Magnerici (81), Hildulfi (82), fortasse etiam Liutwini (85) et Paulini (84). Ex his et Historia martyrum Treverensium (85) magna antiquæ historiæ ecclesiasticæ pars ad verbum est descripta. Necnon Passionem sancti Nazarii (86), Vitam sanctæ Helenæ ab Almanno scriptam (87), Vitam sancti Coaris auctore Wandelberto (88), fortasse etiam Acta sancti Lubentii (89), sanctorum Fusciani et Victorici (90) in usus suos vertit. Præterea antiquioribus temporibus librum Methodii nomine quamvis falso inscriptum (91), et Herigeri gesta episcoporum Trajectensium consuluisse videtur (92); postea vero ex Reginone plura (93), singula quædam ex Thegani appendice (94) et Hincmari epistolis (95) recepit; vidit etiam sancti Celsi translationem (96) et Vitam Conradi sive Cunonis archiepiscopi (97), quas tamen describere noluit. Inde a nono sæculo brevius Treverensem historiam narravit, fontibus, ut videtur, destitutus. Nam præter Reginonem jam nullum habuit rerum Germanicarum scriptorem, neque archiepiscoporum vitas, sed pauculas tantum de invasione Normannica notitias, et de sequentibus temporibus nihil præter catalogos episcoporum nuda nomina exhibentes, singulas translationum historias memoria non valde dignas, regum denique et paparam chartas (98), quas breviter indicare ipsi satis videbatur. Quo factum est ut hæc Gestorum pars vix historiæ nomine digna censeri possit, quæ breviter episcoporum ordinem referat, paucis tantum verbis de singulorum origine vita et obitu additis, qualia s. XII scriptor raptim colligere potuerit. Cum Cæsaris gesta ex alieno fonte hausta plures paginas impleant, nunc tempora gravissima paucis lineis absolvuntur, summi archiepiscopi pau-

NOTÆ.

(59) V. c. 2. (5.) 6. 8. 18. 23. 27.

(60) V. Thiofridi locum ad Gesta c. 2. n. allatum, quem ante Gesta conscriptum puto.

(61) V. de portis c. 3, aqueductibus et amphitheatro c. 4.

(62) Purum Eutropii textum habuisse videtur; nihil enim ex Pauli Diaconi vel Historiæ miscellæ additionibus reperi.

(63) C. 20.

(64) Cf. c. 5. 6 n.

(65) C. 7. 20

(66) C. 20.

(67) C. 21.

(68) C. 19.

(69) C. 20.

(70) C. 23. 24.

(71) C. 26.

(72) C. 20.

(73) C. 20. 22. Mirum est alia multa quæ hic de Treveri narrantur prorsus neglecta esse; ita ut non ipsum Gregorii librum, sed alium ex hoc descriptum auctori ad manus fuisse putarim.

(74) C. 22.

(75) Cf. c. 16 et 25.

(76) Cf. c. 17.

(77) C. 4. 14.

(78) C. 17. 18. 19.

(79) C. 19.

(80) C. 22.

(81) C. 21.

(82) C. 23.

(83) C. 24.

(84) C. 19. 28. De vita S. Mari v. c. 23.

(85) C. 17.

(86) C. 15.

(87) C. 18.

(88) C. 23. 25.

(89) C. 19.

(90) C. 17.

(91) V. infra.

(92) C. 16. cf. infra.

(93) Cf. c. 13. 14. præsertim vero c. 23. 26. 27. 28.

(94) C. 25.

(95) C. 21. 25. 27.

(96) C. 29.

(97) C. 33.

(98) C. 21. 25. 28. 29. 32.

cioribus verbis quam fabulosi illi Catholdus et Arimaspes laudantur. De Egberto quidem et proximis ejus successoribus auctor minus parco utitur sermone; sed mox consueto more pergit. Neque ex fontium penuria hæc jam explicari possunt. Nam quo propius ad sua tempora scriptor devenit, eo brevius res Treverenses narravit, aut eas satis notas esse ratus, aut eo consilio ductus ut veterem civitatis gloriam quam amplissimis laudibus efferret, recentiora vero tempora sæpe minus felicia negligeret vel aliis uberius describenda relinqueret.

Sed aliam fortasse hujus diversitatis causam licet indicare. Quid enim si ille quem Gestorum dicimus auctorem antiquius descripsit opus, quod de primis historiæ Treverensis temporibus uberius egit, quod ipse vere brevius continuandum sumpsit? Sunt sane quæ ut ita statuamus valde suadeant. Ejusmodi librorum usque ad Basini tempora decurrentem Hillarius vidit, sive eundem sive similem Calmetus præ oculis habuit eaque attulit quæ hanc narrationem plerumque cum Gestis convenire, in singulis vero locis discrepare ostendant (99). Quibus accuratius examinatis, id patet, hunc codicem propius ad fontes accedere neque ea exhibere quæ fabulosa et in cænobio Sanmathiano inventa esse videantur. Quem codicem quominus antiquiorem Gestorum formam exhibere dicamus multa vetant (100), nisi quotquot de historia Treverensi scripti sint libri, Gesta appellemus. Sed Gestis nostris librum illum fundamentum esse positum et fontes quos supra recensui magnam partem non ab ipso Gestorum auctore sed a priore illo scriptore adhibitos esse, non possumus quin statuamus; quamvis nunc quæ hic liber exhibuerit, quæ Gestorum auctor addiderit, non satis discerni possit. Quæ Calmetus affert hæc sunt: locus c. 16 de episcopis inter Maternum et Agritium ecclesiam Treverensem regentibus (101), præterea quæ c. 15 de viniductu, c. 19 de Mathiæ ossibus et tunica Domini, ibidem de Agritii et Maxi-

A mim sepultura referuntur, in antiquiore illo libro non legebantur. Alia probabili conjectura indicari possunt, e. gr. quæ de ecclesia ab Eucharzio ædificata, de Eucharzio, Valerio et Materno ibi sepultis c. 14, 15, 16, de cella sancti Eucharzii c. 21 leguntur. Hæc enim scriptorem monasterii Sancti Eucharzii sive Mathiæ indicant, qui præsertim id egit ut in suo monasterio pontifices egregios et viros sanctos sepultos esse ostenderet (102). Capite 16 vero episcoporum catalogum valde anxius, ut lacunam illam inter Maternum et Agritium expleret et Ecclesiæ Treverensis antiquitatem certius vindicaret. Hæc nomina, quæ in antiquioribus catalogis desiderantur (103), fictitia esse, jam omnibus, nisi fallor, constat (104); major vero eorum pars in libro legebatur Methodii Paterensis nomine inscripto (105); quem ne revera huic auctori attribuas tum ipsius ætas tum aliæ rationes vetant (106). His receptis octo addebantur Tungrensia Ecclesiæ episcopi, de quibus noster Herigeri verba retinuit, sed quorum hic locum sepulture se nescire dicit, hos more consueto in sancti Eucharzii ecclesia sepultos asserit. — Aliis locis quæ ex opere illo sumpta, quæ addita sint, jam indicari nequit, neque inde a quo tempore Gestorum scriptor proprio Marte narrationem continuaverit compertum habemus. Calmetus codicem non ultra Maximini tempora affert, Hillarius alterum in Basino desinere, alterum, quem Calmetianum habet, sanctorum primitivæ ecclesiæ compendiosam vitarum relationem exhibere dicit. Equidem inde a capite fere 23 auctorem hoc duce destitutum fuisse putarim; sed etiam quæ antea ex Gregorio et Fredegario sumpta, immo quæ de antiqua civitate Treverensi ex libris partim, partim ex traditione vulgari compilata sunt, monacho illi Sanmathiano tribuerim, qui sæculo XII ex breviori archiepiscoporum historia Gesta hæc composuerit, eo consilio ductus, ut patriæ et Ecclesiæ suæ gloriam quam maxime celebraret (107).

NOTÆ.

(99) Cf. supra n. 51.

(100) Hoc nuper Sybel contendit, Die Advocaten des Trierer Rocks Fasc. III, p. 75 sqq., antiquam Gestorum formam restituere conatus. Sed quæ partim ex Hillario, partim ex Calmeto affert, inter se nullo modo coherent, et utrum ex eodem codice sumpta sint valde dubito (v. supra p. 110 n. 50). Verba ab Hillario exscripta (verba: Trevisis S. Eucharzii, Trevisis depositio S. Valerii sine dierum indicatione nequeunt), et a Gestorum textu longe recedunt; quocum codex Calmetianus plerumque satis convenit. Ipse vero Calmetus dicit: *Un manuscrit plus ancien et plus court, dont apparemment le moine Thierry s'étoit servi et qui est comme le fondement et la base de son histoire*. Theodericum, qui s. X ex., XI inc. vixit, Calmet primum Gestorum auctorem habet (..... est probablement composé par Thierry). Ideo non Gesta, sed Gestorum fontem illo codice contineri innuit. (Quod Hontheim Hist. I, pag. xxvi dicit, Eberhardianum exemplar Calmeto visum esse, neminem tenebit.) Gesta sæc XII antiquiora nulla fuisse, jam supra satis docui; codex vero Auræ Wallis, quem Sybel huc revocavit, alio pertinet; v. infra. Denique quæ de Annalibus civitatis gesta antiquissima continentibus, quos Sil-

vester papa revolvisse dicitur, in Vita S. Agritii leguntur (v. supra p. 112), gesta quædam Vita fuisse antiquiora, mihi persuadere nequeunt.

(101) I, p. vii.

(102) Ut pertinet quæ c. 25 de translatione S. Maximini, c. 25 et 28 de Hetti et Theoderico ibi sepultis, c. 27 de corpore S. Eucharzii traduntur.

D (103) V. catal. Gisleianum ap. Hontheim I, p. xxiv (Hillar. p. 71, 159), Prumiensem Prodr. I, p. 78. Quibus adde tertium usque ad Egbertum continuatum quem Bethmannus ex Lamberti Florido descripsit. Hontheim I, p. xxvii dicit: «Quod alius vir eximius et harum rerum prudentissimus similis Ms. Gestorum exemplar, in quo pariter nulla episcoporum nomina inter Maternum et Agritium media sunt, alio loco a se visum mihi retulerit.» Sed fortasse catalogus vel brevior historia intelligi debet.

(104) Quamvis Hillarius fortissime contra hanc dimicaverit sententiam.

(105) Cf. infra notam ad c. 16.

(106) Hontheim Hist. I, p. xxi. Acta SS. Sept. IV, p. 360. De vera Methodii ætate. v. ibidem Jun. IV, p. 5.

(107) Paucis sæpe verbis additis vel mutatis fontium testimonia in suum usum vertit; c. 22. Romanorum duces in Treverorum principes mutavit. S.

Neque tamen hoc libro omnium votis satisfecit. Nam paulo post Treverensis quidam eum continuandum et amplificandum suscepit, itaut initio singulas quasdam modo breviores modo longiores adderet notitias, nonnunquam etiam quæ scripta erant mutaret vel prorsus omitteret, postea vero novam archiepiscoporum historiam plenior et accuratior ordinaretur, usque ad Adalberonis tempora (a. 1152) continuatam. Primo libri intuitu diversum hujus scriptoris ingenium agnosces. Animo minus quieto, sermone uberiori Treverenses prosequitur, modo novis usibus fontibus, modo traditionem secutus seniorumque relationem. Romana tempora ex Suetonio et Ausonio (108) illustrat, semel ad Gallicam quoque historiam provocat (109), Caesaris fortasse commentarios intelligens (110), præterea Galbani Viatorem disertis verbis auctorem laudat. Nam ubi de Christianæ religionis apud Treveros initium sermo est (111), non solum longiorem Eucharrii, Valerii et Materni historiam insertam videmus, sed etiam fabulosas illas urbis origines repetitas legimus, eodem fere tenore sed aliis verbis quam primis Gestorum capitulis. Quibus inter se comparatis, non ex Gestis sed ex Gestorum fontibus hæc sumpta esse patet; sed an a continuatore illo confecta aut aliunde sint descripta dubitari potest. Quamvis vero hac parte eundem fere sermonem eademque locutiones quæ in ipsa continuatione deprehendere mihi videar, hæc tamen perplacet sententia, tum quia non video cur easdem res uno libro bis ille enarraverit, tum quia hæc cum antecedente Eucharrii Valerii et Materni historia arcte conjuncta esse puto, quam ex libro quodam ecclesiastico huc esse translata, et toto narrationis tenore et singulis verbis (112) indicari videatur. Nisi fortasse dicas hoc alterius historiæ Treverensis esse initium, postea demum cum Gestis conjuncte; id quod inscriptione hoc loco in quibusdam codicibus præmissa: Incipit hystoria Treverorum quodammodo confirmatur. Neque huic opinioni equidem obstiterim; sed pene is fui qui olim duos fuisse historiæ Treverensis libros postea demum in unum conglutinatos statuerem (115). Quam seponendam putavi sententiam, ne nimis conjecturis

A indulgere et hæc res magis involvere quam explicare dicar. — Postea secundus ille scriptor antiquum textum minus auxit neque ita amplificavit ut novum opus dicatur; sed pauca tantum adjecit ex Vitis sanctorum Martini (114), Severini (115), Gertrudis, fortasse etiam Basini, necnon ex chartis aliisque monumentis hausta. In sæc. X historia exponenda fontibus et ipse procul dubio destitutus erat; nullum enim præter narrationem de sanctis a Theoderico Mettensi reportatis adhibuit videmus librum (116); sed ex populi rumore sumta sunt quæ de Rotgero Ekberto aliisque pontificibus falsa plerumque traduntur, aut ad ecclesias ab ipsis extractas vel donatas spectant, aut leviora sunt et nullius fere momenti. Etiam quæ de Poppone narrantur fabulis plena sunt, ex traditione quadam ecclesiastica hausta, alia ex Vita sancti Symeonis sumpta (117). Postea quædam ex passione sancti Cunonis descripta sunt (118).

B Jam vero ab hoc inde tempore auctor antiquum Gestorum textum nimis brevem prorsus rejecit, id agens ut plenius et copiosius narraret quæcumque tum ex seniorum relatione (119), tum ex chartis (120) epistolisque (121) colligere potuerit. Plena igitur narratione Popponis et Engelberti tempora persequitur, animo candido sed erga imperatorem Heinrichum IV nimis hostilis res exponit gravissimas, et ubi ad tempora venit suis propria ea narrat quæ ipse vidit vel a præsentibus audivit (122). Hanc libri partem magis esse auctoritatis omnes concedent, sermonem satis cultum sed nimis sacræ Scripturæ et Patrum locis exornatum (123) judicabunt. Quis fuerit auctor non constat; sed non diu post a. 1152, quo narrationis telum abruptum, rixisse censendus est. Canonicum dixerim Treverensem, certe non Sancti Mathiæ monachum, quippe qui Sancti Petri ecclesiam a Poppone reedificatam accurate describat, nihil vero de hoc canobio restaurato, nihil de sancto Mathia reperit dicat.

C Fuertur vero qui etiam hanc Gestorum formam mutandam et augendam judicaret. Ut enim eos prætermittam codices, quibus antiquæ recensionis primæ parti hanc continuationem additam videmus: alius singulos locos mutavit (124), scriptoris verba nonnun-

NOTÆ.

Eucharrii ecclesiam tum mira antiquitate tum reliquis pretiosis donavit. Episcopos Tungrenses auctor Treverenses fecit. Etiam falsum Silvestri diploma novis additionibus ab ipso auctum esse, ut tunicam Domini Treveros esse perlata ostenderet, Sybel ostendit.

(108) Ad c. 15.

(109) Ad c. 14.

(110) Hos etiam aliis locis adhibuit, veterum Gestorum verbis mutatis; v. notas ad c. 9, 10, etc.

(111) C. 14.

(112) Verba meo: sequens LECTIO demonstrat.

(115) Fortasse idem scriptor qui Gesta continuavit talem composuit de originibus rei publicæ et ecclesiæ Treverensis libellum, quem postea ipsis inserendum judicavit. Antiquioris libri, ex quo Gesta partim descripta esse supra monui, hæc esse fragmenta genuina, fortasse quis dicat: cui assentire vix possim.

D (114) Ad c. 20.

(115) Ad c. 24.

(116) Ad c. 29.

(117) Addit. c. 3. 4.

(118) Addit. c. 9.

(119) Addit. c. 1: quantum ad meam notitiam seniorum relatione decernit; c. 16: seniorum relatione ad nostram noticiam decernerunt; c. 25: sicut patrum nostrorum relatu didicimus.

(120) C. 1. 7. 8. 17.

(121) C. 5. 12. 15. 19. Etiam ad Hincmari epistolam c. 25. provocat.

(122) C. 24: quæ et ipse ego vidi et aliorum certa relatione cognovi; c. 19: quoddam memorabile cui me contigit interesse.

(123) Augustinum c. 17. 20. 22, Gregorium M. c. 18. 22, Gelasii epistolam c. 14, canones ib. et c. 20. affert, sed iis plerumque locis ubi aliorum verba refert.

(124) C. 14. 15.

quam injusta et nimis acerba ratus; alius Godefridi archiepiscopi tempora ex actis genuinis latius exponenda sumsit (125); alius denique novis additionibus textum auxit, chartis et diplomatibus, quæ in antiquis Gestis breviter indicata erant, aliisque multis plene descriptis, ita ut eorum mole genuinum textum nonnunquam prorsus obruere et chartularium potius quam chronicon Treverense exhibere videatur. Quod a Lamberto de Legia monacho Sanmathiano factum esse, sunt qui statuunt (126); id quod neque confirmare neque negare ausim. Certe codex, nisi valde fallor, ab ipso auctore exaratus, in sæc. XII medio collocari debet, et olim in bibliotheca Sanmathiana fuit. Præterea etiam nota de ecclesia Sancti Eucharri reedificata et de sancto Mathia invento (127) hujus cænobii scriptorem arguunt. Idem continuationem ab a. 1152-1153, ex Vita sancti Adalberonis magnam partem hausit, adjecisse putandus est, quam in codice illo eadem manu, quamvis non continuo calamo, scriptam videmus. Neque vero ultra hunc annum scriptor progressus est, sed alii postea alias continuationes adjecerunt, de quibus alibi accuratius agemus.

Hoc loco antiquissima Treverorum Gesta usque ad a. 1101, Gesta aucta et continuata usque ad a. 1152, denique additiones sæc. XII factas exhibemus. Quæ omnia codicum et recentiorum scriptorum auctoritate ducti Treverorum Gesta nominamus; sed ut singula discernantur opera, primum a, alterum b, tertium vero c nominamus. Continuationem brevem usque ad a. 1152 et quæ postea diversis temporibus de episcopis Treverensibus scripta sunt alio hujus collectionis volumine edemus.

Nunc codices quotquot ad notitiam nostram venerunt breviter describimus, spe ducti fore ut hoc modo non solum editioni nostræ viam sternamus, sed ea quoque magis confirmentur atque illustrentur quæ iam exposuimus. Nam codices secuti, Trihemii errores deprehendere et non solum tres illas Gestorum formas secernere sed etiam leviores mutationes indicare potuimus.

(A) 1. Codex (128) olim « monasterii Sancti Mathie apostoli extra muros Treverenses ord. sancti Benedicti, » nostris temporibus in bibliotheca viri doctissimi Fichard Francofurtensis asservatus. Liber foliis 75 minoris formæ constat, quorum 69 Gestis expleantur, quæ sæculo XII inc. non una manu, partim in membranis quas dicunt palimpsestis scripta sunt, negligenter quidem et tam mendose ut scriba

A textum haud satis intellexisse sed quam fidelissimum alterius codicis exemplar fecisse videatur. In singulis verbis scribendis a vulgari sæpe recedit, quippe qui c pro t, ce pro et, cum pro com et alia exhibeat peculiariora. Tam hæc quam menda illa graviora scribæ tribuenda esse puto; non paucos vero errores ipsi Gestorum auctori imputaverim. Brevis de archiepiscopis Adalberone, Godefrido et Meginhero notitia alia manu in codice, hujus ut videtur temporibus scripto, addita est. Hanc una cum Gestorum textu fideliter descripsit.

(A) 1^b. Codex musei Britannici, Harlei. n. 577°, sæc. XII, quem ante annos aliquot jam Pertzius novæ huic Gestorum editioni adhibuerat, nunc vero his schedis Treveris deperditis iterum quam accuratissime V. cl. Œhler exscripsit. Quo comprobatum est, hunc librum codicis 1° esse exemplar, ita, nisi fallor, factum ut scriba magistri dictantis verba calamo exciperet; qua occasione hic textum in 1 depravatam conjecturis sanare conaretur, ille vero novos committeret errores antiquis graviore. Nam adeo jam verba sententiasque corrupta videmus, ut veræ lectionis etiam vestigia sæpe evanuerint. Recentior manus multa correxit, nonnunquam altero ut videtur codice adjuncta, scilicet meritis conjecturis indulgens. — In ultimis quatuor libri foliis libellialis argumenti (129) scripti sunt.

(A) 2. Codex musei Britannici, Arundell. n. 270, sæc. XIII, ut videtur, in 4to scriptus, ubi fol. 1-23 Gesta Treverorum antiqua leguntur. Hunc librum, olim fortasse Moguntia vel in diœcesi Moguntina asservatum (130), primus cl. Lappenberg evoluit, nuper vero cl. Thorpe in usus nostros exscripsit. Hoc Gestorum exemplar, non ex 1, sed ex alio hujus recensionis codice sumptum, accurata præstat scribendi ratione, sed mendis minime caret, quippe quod modo verba omittat, modo alia addat vel correctionibus antiquum sermonem deformet (131). Brevissima in fine adjecta est continuatio eadem manu scripta.

Cum hoc codice plures ita conveniunt, ut ex eodem fonte hausti esse debeant. Inter quos primo loco nominanda sunt duo codicum fragmenta, quæ utrum huic classi tribuenda sint necne jam intelligi nequit:

D 3^a) Codex Guelferbytanus sæc. XII, qui nunc una tantum quaternione constat, quo Gestorum initium usque ad hæc cap. 9 verba: in concilio habuit cir || legitur, accurate satis et nitide scriptus.

3^b) Codex viri cl. Leopoldi van Alstein, Gandensis,

NOTÆ.

nantia Ambrosii et Jeronimi.

(130) Nam archiepiscoporum Moguntinorum catalogum — a. 1250 in ultimo legi folio jam Archiv. VII, p. 512, notavi.

(131) E. gr. c. 9 neque — volebant, c. 10 cum his — pertenerant, et qui — proficiscebantur desunt; c. 25, pro penns scriptum est penuria et inde loci sensus deformatur.

(125) Quæ vide infra edita.

(126) Wyttenbach p. XX. 68 not. (p. 172 n. eidem mutationes illas c. 14. 15. factas tribuit.) De Lamberto v. Mirac. S. Mathie in Append.

(127) C. 25.

(128) Cf. quæ de hoc aliisque codicibus jam Archiv. VII, p. 511 sqq., dixi.

(129) Prima dedicatio quam constituit rex Salomon; De penitentia et liberatione Salomonis; Disso-

antea Lammens (152), sæc. XII, eleganter in membranis exaratus. Hujus quoque octo tantum folia supersunt, quæ usque ad c. 12 verba: magistratus quæ pertinent.

Huc accedunt codices, quos cum antiquis Gestis (A.) usque ad Eberhardi mortem († a. 1056) excerptis continuationem illam usque ad a. 1152 conjunxisse et ita novum quodammodo opus effecisse, supra jam dixi. Nescio an codices 3^a 3^b huc pertineant, reliqui vero sæculum XIII non superant, neque ætate, neque accurata lectione commendantur, quamvis cum 2 plerumque conveniant.

4) Codex V. cl. Thomæ Philippis equitis, in cujus ditissima bibliotheca Middlehill asservatur, qui in foliis 42 membranaceis manu sæc. XIII Gesta continet, satis diligenter exarata. Præcipuas lectiones cl. Lopenberg enotavit.

5^a) Codex Hamburgensis Hist. eccl., 4°, n. XXXI (153), olim Uffenbachii, postea Wolfii, chart., s. XV, 4°, qui foliis 225 varia opera continet historica, Joannis de Stabulaus Gesta pontificum Tugrenium, Gesta Treverensium necnon Eusebii et Properi Chronica Sigeberto præmissa. Gesta Treverorum 70 folia explent, olim seorsim numerata, nunc parvis 159-278 inscripta; sed inde a p. 253 (f. 48) continua legitur ad Wernherum usque archiepiscopum (a. 1588) deducta.

5^b) Codex Hamburgensis Hist. Germ., fol., n. 31^b, pluribus manibus sæc. XIV-XVI in-4to maj. scriptus, amplam librorum historicorum collectionem continet (134), inter quæ tam Joannis de Stabulaus opus quam Treverorum Gesta leguntur, hæc f. 175-190 manu s. XV, ut videtur exarata. Lectiones cum 5^a plerumque conveniant, continuatio f. 186-190 eadem est.

5^c) Codex Hamburgensis Hist. Germ. sing. region. fol., n. 70 (155) recentioris ætatis, qui foliis 88 eadem Historiæ Treverensis monumenta exhibet, quibus Gesta archiepiscoporum Coloniensium (ut 5^b) addit. Hic liber manu satis eleganti scriptus fœdissimis scilicet erroribus, qui scribam veteris scripturæ ignarum arguunt. Cum 5^a et 5^b valde concordat, ex neutro tamen sumptus est; sed ad antiquius-exemplar omnes referri debent. — Ejusdem generis.

5^d) Codex musei Britannici, Cotton. Titus D. XXV, esse videtur, qui Gesta Treverorum usque ad a. 1387, necnon Gesta archiepiscoporum Coloniensium et Trajectensium aliæque continet (156).

6^a) Codex bibliothecæ regiæ Parisiensis n. 5873, olim I. A. Thuani, antea ex libris Jo. Leseron Carolopolitani. Uno volumine tres codices diversæ ætatis continentur. Tertium sæc. XIII inc. duabus voluminis scriptum olim ad aliud pertinuisse volumen, qua-

ternionum numeri XXXI-XXXIV ostendunt, notaque hac recentioris manus confirmatur: In v[eteri] e[odice] præcelebant Gesta Francorum et Historiæ miscellæ Pauli Diaconi nomine libri XXIV. Nunc nihil nisi Gesta Treverorum hic leguntur jam duobus foliis omissis manca. Sed hæc nuper Bethmannus noster Romæ reperit in cod. Vaticano Christ., n. 1283, ubi f. 70, 71, exstant.

6^b) Codex Parisiensis Saint-Germain, n. 77, fol. maj., s. XII, duabus columnis scriptus, qui ea continet quæ in 6^a jam desiderantur, partem historiæ Francorum ab Hugone Floriacensi scriptæ, Historiam miscellam, fragmenta quedam de historia Francorum, iisque Gesta Treverorum addit ad verbum ex 6^a descripta, ut accurata codicum collatione mox intellexi.

6^c) Codex Parisiensis Saint-Germain, n. 1079, sæculo XVI, ex libro Joann. le Feron Carolopolitani, id est ex 6^a descriptus.

6^d) Codex Parisiensis Baluze Armoire II, pag. 5. n. 2, codicis 6^a apographum s. XVII factum continet.

6^e) Codex Bruxellensis n. 9178-9187, s. XIII, fol., eadem opera continet quæ in 6^a olim legebantur, in 6^b partim hodieque exstant. Quibuscumque codicibus hujus lectiones a V. cl. Oehler diligentissime enotatæ ubique concordant.

6^f) Codex Lugdunensis n. 127, s. XIII inc., 4^o, initio et fine mancus, Gesta enim his c. 24 verbis: quod vocatur horreum incipiunt. Sequuntur prima Historiæ miscellæ verba, reliqua hujus libri parte avulsa. Etiam hic liber a Bethmanno cum editis comparatus quàm proxime ad alios hujus classis codices accedit; neque dubitari potest quin omnes ex uno fonte manarint, qui jam textum valde mutatum iis præbuerit. Nam quævis multa sint cum 4 et 5 communia, plura tamen peculiaria hic leguntur, quæ scriptorem, ut orationem redderet faciliorem et elegantior, libere et audacter verba corripuisse ostendunt.

Integrum fere horum codicum varietatem adnotavi, præsertim eam in qua omnes vel singularum classium codices conveniebant. Hunc litteris 3, 5, 6, indicavi.

Libri sequuntur manuscripti, qui Gestorum textum multis additionibus auctum et usque ad a. 1152 continuatum exhibent. Etiam hi in duas classes secernantur oportet, alteram quæ genuinam hujus operis formam præbeat, alteram novis interpolationibus hinc inde auctam. Alioquin vero inter se valde conveniunt, et quamvis nonnunquam etiam ad codices 5 et 6 accedant, plerumque tamen genuinam codicis 1 lectionem servant (137).

Ad priorem classem pertinent:

NOTÆ.

(132) Cf. Archiv. VII, p. 522; VIII, p. 555. Minus recte Bethmannus noster hoc fragmentum partem esse codicis Lugdunensis dicit (p. 555, 97).

(133) De quo cf. Archiv. VI, p. 250.

(134) V. Archiv. VI, p. 240, et quæ vol. X dictu-

rus sum.

(135) Archiv. VI, p. 244.

(136) Archiv. VII, p. 75.

(137) Exempla vide c. 9, 10, et aliis multis locis.

B 1) *Codex Vindobonensis Hist. prof. n. 1069*, a ditissima bibliotheca libris usus a me exscriptam sæc. XII, 8°, ejus lectiones inde a Popponis temporibus cl. Chmel in usus nostros exscripsit. In fine Gesta Alberonis archiepiscopi metrica et versus de Romana avaritia leguntur. Hujus libri apographum in Lambecii usus factum in bibliotheca Vindobonensi S. II, 561, asservatur.

B 2) *Codex Guelferbytanus* (158), antea a liber beatorum apostolorum Petri et Pauli in Ylsineburg, sæc. XII, 4°, eleganti scriptura, textu perbono et singulari Godefridi archiepiscopi historia insignis.

B 3) *Codex Schlettstadiensis*, olim Marbecensis monasterii prope Columbariam, s. XII ex., fol., a Pertio a. 1841 repertus, a Bethmanno nostro hoc anno perfectus et optimus hujus recensione judicatus; cui tamen, quia nonnisi singulis locis lectionem enotatum haberem, primum locum tribuere non potui. Sex folia desunt, alia Justinum continent.

Alii tres codices narrationem præbent hinc inde mutata vel intervolata; inter quos:

B 4) *Codex Stuttgartiensis* sæc. XII præcipuus est, cæteris antiquior, diligenter exaratus, neque scriptoris arbitrio decurtatus, neque temporum injuria sine destitutus.

B 5) *Codex Vindobonensis Hist. prof. n. 686* magnam Gestorum partem (Additam. c. 10-14. 16 init 17, 18 fin. 19 sqq.) omittit.

B 6) *Codex Treverensis* n. 50, olim S. Mathiæ Treverensis, in fine mancus est (desinit c. 50), et tam mendose negligenterque scriptus (159), ut nonnisi ultimo loco nominari possit. Quæ codices B. c. 14 adjecerunt desunt, reliquæ vero additiones et interpolationes omnes hic leguntur, neque de sera codicis ætate parvæque fide dubitari potest. Eodem volumine historia martyrum Treverensium legitur, quam neque tunc quum V. cl. Wytenbach hunc codicem Hannoveram transmisisset neque dum Treveri degerem

esse doleo. Quamvis hoc opus recentioris ætatis esse videatur, singulos tamen locos Gestis lucem daturos esse putarim.

Ad hanc codicum familiam referendus est:

B 7) *Codex Scriverianus*, a Leibnitio editus, ipsoque teste in fine ita inscriptus: Feliciter finiunt gesta Treberorum summa diligentia per manus Petri Wesalentini scripta, ejus anima post mortem hanc cum Christo requiescat in pace, Amen. Leibnitius alio loco (140) tres laudat codices, præter Guelferbytanum supra nominatum, alterum a Migio professore Marpurgensi acceptum, alterum quem penes se habebat. Uter Scriverianus fuerit non constat. — Etiam Goldastus similem codicem possedit (141), aliique fortasse fuerunt qui nunc latent. Certe codex Aureæ Vallis s. XIII a Martenio visus, quem frustra in bibliotheca Luxemburgensi quævisi, incendio absumptus esse videtur. Cui quamvis addit. c. 8. consentit Everhardus episcopus finis esset, ut huc cum referam eo permoveretur quod Martenius illum cum Leibnitiano textu convenire dicat (142). Brevis alia manu addita erat continuatio usque ad a. 1258 deducta, sed parim ex Sieberti Gemblacensis chronica hausta (143).

Codices denique recensendi sunt, quibus tertio Gestorum forma continetur. Omnium vero præstantissimus est.

C 1) *Codex Treverensis* num. 1541 (XXXI), mbr., in-4° maj., hac inscriptione notatus: Codex sancti Eucharii episcopi sanctique Mathie apostoli. quicumque abstulerit. calicis Jude proditoris in perpetuum particeps fiat. amen. amen. fiat (144). Hoc volumen duabus partibus constat, quarum altera s. XII (vel XIII?), altera s. XIV scripta est. Illa f. 197. Gesta pontificum Romanorum, f. 98 breves quædam notitiæ (145), f. 99 sqq. (fol. 182)

NOTE.

(138) V. Archiv. VII, p. 515.

(139) V. Archiv. VII, p. 518. Idem esse videtur quem M 1 n. 13. inscriptum usque ad Nortmannorum invasionem pertinere, Hillarius dicit pag. 127; conf. pag. 66.

(140) Access. hist. 1, præf.

(141) Apologia, p. 41. 43.

(142) Martene Coll. IV, p. 141: Huic (Hist. Trev. a Leibnitio editæ) omnino consimilis est quam in ms. codice Aureæ Vallis, ante annos quingentos exarato, invenimus... Aut si quid inter utramque discrimini occurrit, levissimum illud est in eoque situm, quod codex Aureæ Vallis prima manu ad annum 1047 desinens, pauca de subsequentibus archiepiscopis ad Hillinum usque recentiori quidem sed antiqua manu subjicit. Hanc p. 171 n. edidit.

(143) Hirsch de Vita Sieberti p. 415. — Quibus et loco a. 1049 omissis, reliquam partem hic exscribere juvat: Post hunc (Popponem) archiepiscopus exstitit Engelbertus. Quo defuncto archiepiscopus ordinatur Bruno. Anno Domini 1124, Godefridus fuit archiepiscopus Treverensis annis 7. A. D. 1151. Albericus fit archiepiscopus per annos circiter 20. Hic dicendum est quod frater episcopi Heinrici Leodiensis, qui sepultus est in Hoio, comes Tullensis Fridericus duos habuit filios, comitem Renardum et comitem Petrum. Iste Petrus duos habuit filias. De una natus

est iste Albero archiepiscopus, de alia episcopus Petrus Tullensis. De eodem Alberto fit mentio in Vita beati Florberti. A. D. 1152 fit archiepiscopus Hillinus; natus fuit in diocesi Leodiensi de Fallemannia prope Dinantium. De isto Hillino continetur in Vita beati Bernardi, quod ipse eum adduxit ad reconciliationem Metensium, petita venia in capitulo Clavæ Vallis. Sequitur Arnoldus archiepiscopus; inde Folmarus; contra quem tempore schismatis imperator posuit prapositum Rodulfum, et Folmarus fugit in Franciam et inde apud Turonum obiit. Post quem fit Johannes archiepiscopus a. D. 1188, per annos 25. Hic sepultus est in abbacia de Claustro. Post quem Theodericus de Wecla (Weda?) per annos fere 50. Hic sepultus est in ecclesia Sancti Petri apud Treverim. Inde nepos ejus Arnoldus 1242. Radulfus vero factus est magnus prapositus. Anno vero Domini 1258, post festum omnium sanctorum obiit Arnoldus Treverensis archiepiscopus in castro suo intestatus, Treverimque relatus in ecclesia Sancti Petri sepultus est.

(144) Olim M. I, n. 12. notatus; v. Hillar., p. 26, 64, 127.

(145) Notandum. Gallorum fortissimi sunt Belgæ, etc. (v. infra n. ad c. 16) et: Videamus de auctoritate et usu pallii quid sit pallium, etc.

Gesta Treverorum continentur. Hæc scriptura majori et valde perspicua exarata, litteris initialibus et inscriptionibus rubris ornata, et plerumque accurate diligenterque scripta sunt. Narration in vero diplomatis chartisque insertis, ut supra dixi, auctam videmus, necnon singula verba addita mutataque leguntur. Quod tamen plerumque correctoris manu factum est, quæ librum scriptum percensuit, alia addidit, alia transposuit vel emendavit. Quæ cum in omnes hujus classis codices, ne uno quidem excepto, transisse videamus, ex hoc tanquam fonte reliquos fluxisse non possumus quin statuamus; id quod libris accuratius inter se comparatis plane confirmatur. Ideo hunc librum omnium antiquissimum, multis corvæ manus correctionibus insignem, in eo monasterio quo hujus recensionis auctor vixit asservatum, ipsius esse autographum, verisimile est, et alia quoque ut hanc sententiam teneamus eudent. Nam historia etiam hoc codice usque ad a. 1152 tantum deducta erat; postea vero foliis quibusdam insertis eadem manus sed alio atramento *Gesta* usque ad a. 1152 continuavit, id est ex Balderici Vita Alberonis epitomen fecit eique brevem narrationem de monasterii S. Eucharîi nova dedicatione ab Eugenio papa facta adjecit. Qui hæc calamo mandavit, non alimur descripsit, sed primus hoc tenore composuit. Idem vero priorem *Gestorum* partem talem exaravit qualis nunc non solum in hoc codice sed in quam plurimis aliis legitur. Quæ cum ita sint, sive chartarum additionem eidem tribuas, sive alterum quemdam in hac libri parte eum secutum esse dicas, certe ejus *Gestorum* formæ quam reliqui codices C. exhibent, hic habes originem atque fontem.

Altera voluminis parte s. xiv duabus columnis scripta, fol. 85-144. *Gestorum* continuatio — 1259, et *Gesta Henrici Treverensis archiepiscopi et Theoderici abbatis S. Mathiæ* continentur, de quibus alio loco dicemus. Hæc recentioris esse ætatis et aliunde descripta, nunc monuisse sufficiat.

Ex reliquis codicibus breviter hi indicentur oportet:

C2) Codex Venetus bibliothecæ S. Marci n. 405, mbr., s. xiii-xiv, olim Codex Sancti Martini in Treviri, a Kopio nostro evolutus. Liber a manu usque ad a. 1152 exaratus, et procul dubio ex C1 sumptus, postea continuationes habet pluribus calamis debitas — 1190 — 1259.

C3) Codex Francofurtensis mbr., s. xiii, fol., diversis manibus — 1190 — 1259 — 1286 scriptus. Prima pars — 1152, ex C1 sumpta est; multa vero diplomata omittit, etiam ea quæ jam in codicibus B. legabantur. Historia Henrici a. 1259-1286 eadem est

(146) De hac Vita cf. Acta SS. Jan. I, p. 88, 93 n. Hontheim III, p. 982.

(147) C. 41, Locus in codice autographo post additus est; ex textu B. sumptus.

(148) A. 52, 71, 91, 128, 143, 157, 174, 319, 343, 357, 368, 385, 397, 446, 450, 511, 546, 577, 592, 617, 647, 681, 723, (765), 784, 796, 810, 857, 851, 861, 884, 905, (921?), 925, 960, 966, 970, 995, 1003, (1007), 1015, (1016?), 1029, (1071 ?). Ex B.

A quæ in C1 legitur, sed C3 hoc loco antiquior.

C4) Codex Treverensis n. 1343 (XXXIII), mbr., s. xiv, fol., olim Liber collegiæ ecclesiæ Sancti Paulini, postea ab Hontheimio possessus et bibliothecæ publicæ legatus. Textus usque ad a. 1152 ex C3 (aut C2?) descriptus est, a. 1152-1159 magis cum secunda C1 parte convenit; postea breviter Heinrichi archiepiscopi *Gesta* adduntur — 1286, ab Historia supra nominata plane diversa.

C5) Codex Treverensis n. 1344 (LI), mbr., s. xiv, 4°, olim Liber monasterii sancte Agnetis Trever., usque ad a. 1259 ex prima et secunda C1 parte descriptus, postea f. 79-83 breviter habet Heinrichi *Gesta*, f. 83-101 *Gesta Boemundi archiepiscopi* (— 1300). Folia 77, 78, quæ vacua relicta erant, alia manus quædam de foundationibus Joannis archiepiscopi (ed. Wytttenbach c. 102) intulit.

C6) Codex Parisiensis n. 6056, chart., s. xiv, fol. 1-244, *Gesta* usque ad a. 1259 continuata, *Gesta Heinrichi*, capitula de Joanne archiepiscopo, *Gesta Boemundi*, *Gesta Balduini* (— 1354) continet; quibus diplomata quædam et alia manu f. 267 sqq. altera illa Heinrichi historia addita sunt.

Ex his codicibus alii plures manarunt, longius vero textum prosecuti sunt codices S. Maximini ab Hontheimio et Martenio visi, qui nunc latent. De quibus omnibus alio loco accuratius dicturi, hic denique duos afferamus libros, qui vitam Popponis exhibent ex hac *Gestorum* editione descriptam (146):

C Codex Treverensis n. 1151 (963), s. xiii, fol., ubi inter alias sanctorum Vitas f. 140° sqq. Vita Popponis Trevirorum archiepiscopi cum miraculis ejus legitur.

Codex Treverensis n. 1583 (1200), chart., rec. foliis 14 eandem continet Vitam, necnon Instrumentum erectum super apertione sepulchri ejusdem domini Popponis archipresulis Trevirensis (a. 1516).

His codicibus inter se collatis, id effectum est ut tum *Gestorum* origines, mutationes, continuationes quam accuratissime perspicere, tum omnes eorum formæ ex optimis et genuinis fontibus edi possint.

Hucusque enim tam a mediæ ævi scriptoribus quam a recentioribus modo unum, modo alterum adhibuit videmus *Gestorum* exemplar. Illi rarius quam in tanta librorum manuscriptorum copia expectari posset hæc ad manus habuerunt; præter vitam S. Meinwerici auctorem (147), Albericum (148), Albertum Stadensem (149) et Belgicum chronographum (150) inter externos rerum scriptores nemo, quod sciam, iis usus est; nam quæ apud Sigebertum (151), Ottonem Frisingensem (152), in codice Ekkehardi Zwifal-

NOTÆ.

(149) Ed. Kulpis, p. 128, 138, 139, 156 a. 47 sqq., 161 (a. 314), 165 (a. 410).

(150) Magnum chron. Belgicum ap. Pistorium ed. Struve p. 1, 2, 4 sqq. omnibus fere paginis. Ex codice tali quales 4, 5, 6, exstant.

(151) A. 415, de urbe condita, 1071 de tabula inventa. Cf. Hirsch de Sigeb. p. 252 n.

(152) I, 8, de urbe condita, III, 15, de Eucharîo.

tensi (155) et annalibus ex Mariano aliisque fontibus in S. Dysibodi monasterio confectis (154) de rebus Treverensibus leguntur, aliunde manasse videntur. Domestici vero scriptores omnes Gestis recentiores eorum fide nituntur, narrationes repetunt, verba ipsa sæpe retinent. Huc referendi sunt auctores passionis martyrum Treverensium ineditæ (155), Vitæ S. Mathiæ (156) et chronici Treverensis — a. 1553 (157), necnon Egidius monachus Auræ Vallis (158) et Johannes de Stabulaus (159), rerum Leodiensium scriptores, præterea vero qui sæc. XVI inc. nova Gesta sive historias Treverenses composuerunt, monachus Eberhardo-Clusanus (160), anonymus alter (161), Johannes Enen (162), quibus addi possunt Kyriander (163) et Johannes Linden (164), qui usque ad a. 1629 Gestorum narrationem continuavit. Sæculo XVI Trithemius Gestorum exemplar nactus quam plurima inde in opera sua historica transtulit atque libri famam per Germaniam dilatarit, ita ut mox plures de Gestis edendis cogitarent, C. Bruchius, Freherus, Lambecius (165). Cum nemo tamen hoc executus esset consilium, neque Browerus librum tot locis adhibitum cum lectoribus communicasset, primus Dacherius Gesta edidit qualia in codice 6° invenit (a. 1675, Spicileg. XII, p. 196, ed. nova II, p. 208). Quod nesciens Leibnitiuss paulo post primo Accessionum historicarum volumini textum B ex tribus codicibus haustum inseruit (Lipsiæ 1698). Tum uno fere tempore Eccardus continuationem a. 1152-1259 publici juris fecit (Corp. histor. II, p. 2197-2258, Lipsiæ 1723), Calmetus, Leibnitiianam editionem secutus, majorem libri partem exprimentam curavit, codicumque lectiones aliquot notavit (Histoire de Lorraine I, Preuves p. 1-50. Nancy 1728, ed. 2. ibid. a. 1745, p. 1-LXI), denique Martenius et Durandus recensionem C., prioribus capitibus resectis, sed continuationibus — 1455 additis, exhibuerant (Vett. Scriptt. et monum. ampl. Collectio IV, p. 445-452. Paris. 1729). Ex hac editione fragmenta quædam in Scriptorum rerum Gallicarum collectionem transierunt (Bouquet cont. XI, p. 194; XVIII, p. 670). Post quos Honthei-

A minus tum recensionem C., sed initio destitutam, ex codice C 1, tum varias continuationes ex codicibus Treverensibus edidit (Prodromus historiæ Trev. II, p. 746-948. Augustæ Vind. 1757). Nostris vero temporibus V. cl. Wytttenbachius et Mullerus novam editionem curaturi multos quidem codices adhibuerunt uberemque rerum Treverensium collectionem ex libris et antiquioribus et recentioribus fecerunt (3 Voll. in-4to Augustæ Treverorum 1836 sqq.); sed codicem C 1 plerumque secuti, ut varias Gestorum formas discernere minime studuerunt; eo tamen laudandi, quod ex codicibus ditissimæ bibliothecæ Treverensis, a Wytttenbachio magna diligentia collectis et servatis, plura ad Gestorum locos illustrandos attulerunt notatu digna.

B - Novam hanc editionem paraturus partim iis usus sum quæ viri doctissimi, debita laude jam supra nominati, ex codicibus exscripserunt, partim vero codices præstantissimos ipse evolvi et quæ potui diligentia pertractavi, Francofurtenses et Guelferbytanos Hannoveræ, Parisienses Parisiis, Treverenses in hujus urbis bibliotheca, Hamburgenses denique Kiliæ. Gesta antiquissima primo loco edidi; codicem 1 plerumque secutus, qui multis locis solus veram lectionem servavit (166), rarum ex 2-6 emendandum erat. Subjeci quæ B et C addiderunt, lectione codicum B 2 et C 1 ubique fere expressa. Quæ in B inde a Popponis temporibus addita sunt Additamentum et continuationem nominavi eaque tanquam secundam C Gestorum partem edidi, parvis codicum B 46 et C additionibus vel mutationibus infra indicatis. Satis uberem lectionis varietatem enotari, neque in ipsa narratione illustranda parvus esse volui, iis præsertim temporibus quibus libri fontes indicari vel divinari possunt. Denique Appendicem monumentorum Treverensium subjeci, quæ ea collegi quæ vel ad ipsa Gesta explicanda vel ad historiam antiquiorem Treverensem plenius cognoscendam acere videbantur.

G. WAITZ.

NOTÆ.

Valerio et Materno, III, 45, de Helena Treveri oriunda, IV, 8, de Maximino et Paulino.

(153) SS. V, p. 36, de urbe condita ex Ottone Frising. ut videtur.

(154) Hæc Methodio tribuuntur, de quo cf. supra col. 1078.

(155) Archiv. VII, p. 517.

(156) Acta SS. Febr. III, p. 442, 445.

(157) Archiv. VII, p. 695. Plures codices Treveri exstant.

(158) In Gestis epp. Leodiensium ap. Chapeauville I, p. 19, 21, 23.

(159) Cujus librum v. in codd. Hamburgensibus supra 5^a, 5^b, indicatis.

(160) Codex in bibliotheca Trever. No. 1350. (CXVIII) asservatur.

161) Codex Trever. No. 1346. (XXIX) — 1522. Aliæ Treverenses historie ibidem exstant N. 1391 (1347). — 1537, N. 1392 (1346) — 1569.

(162) De cujus libro a Scheckmanno in Latinum verso et Metis s. t. Epitome alias Medulla Gestorum Treverensium edito v. Hontheim III, p. 989.

(163) Hontheim I. I., p. 990.

(164) Hontheim I. I., p. 991. Wytttenbach I, prol. p. XL.

(165) V. Leibniti Accessiones I, præf.

(166) Hoc pluribus c. 9, 10, locis cum Casare collatis patet; e. gr., hortatusque, longe a, a Senonibus et Carnotibus, Quibus — habebantur etc. Codd. 2 — 6 semper a Casare recedunt, B. C. vero nonnunquam cum ipso conveniunt, quia ipsius librum primus codicis B. scriptor adhibuerit.

GESTA TREVERORUM.

INCIPIT " DE ORIGINE GALLORUM TREBIRORUM.

4. Anno (167) ante urbem Romam conditam millesimo trecentesimo ¹³ Ninus rex Assiriorum primus, ut historici volunt, propagandæ dominationis libidine ¹⁴ arma foris extulit cruentamque vitam quinquaginta ¹⁵ annis ¹⁶ per totam Asiam bellis egit; a meridie atque mari Rubro surgens, sub ultimo septentrione Euxinum pontum vastando perdomuit, Scythiamque ¹⁷ barbaricam adhuc tunc inbellem et ¹⁸ innocentem, torpentem excitare sevitiam ¹⁹, vires suas nosse, et non lacte pecudum set sanguine hominum vivere, et ad postremum ²⁰ vincere, dum ²¹ vincit ²², docuit. Novissime Zoroastrem Bactrianorum ²³ regem, eundemque magicæ ²⁴, ut ferunt ²⁵, artis ²⁶ repertorem, pugna oppressum interfecit. Post ipse dum deficientem a se ²⁷ oppugnat civitatem, sagittæ ictu interiit, relicta uxore Semirame cum (168) duobus filiis Trebeta et Nina ²⁸. Quorum primus, videlicet Trebetas ²⁹, ex regina quadam Chaldeorum ³⁰, quam ante Semiramem duxerat, Ninas ³¹ autem de Semirame natus erat. Occiso ergo ³² Nino, Semiramis privignum suum Trebetam maritum ducere voluit, eumque renitentem ³³ et execrantem, invidia et libidine stimulata, tam diu persecuta est, donec eum patria pelleret ³⁴ et regno. Pulsus igitur ³⁵ dum ³⁶ diu longeque ³⁷ sedes vagando quæreret et non inveniret, cepit ex diuturni ³⁸ itineris fatigatione tædere, et ubinam sibi fata quiescendum consulerent, missione ³⁹ sortis inquirere. Sors optulit ⁴⁰ Europam, quæ est tertia

A pars orbis, licet quidam secundam ⁴¹ diffiniant ⁴², et Affricam non per se partem esse set ad Europam pertinere contendunt. Transfretato mari mediterraneo, quod ab Asia dividit Europam ⁴³, per vasta solitudinum et in via saltuum ⁴⁴ venit ad Mosellam, in cuius littore reperit vallem speciosam ⁴⁵, aquis irriguam, silvis nemorosam, montibus undique circumseptam. Captus ⁴⁶ amenitate loci, ibidem subsistere delegit, urbemque constituit ⁴⁷, quam ex suo nomine Treberim appellavit ⁴⁸.

2. Anno ante urbem Romam conditam ⁴⁹ millesimo ducentesimo quinquagesimo ⁵⁰ urbs Treberis ⁵¹ in Europa auctore ⁵² Trebeta ⁵³ profugo, filio ⁵⁴ Nini filii Belis ⁵⁵, parvo adhuc nomine condita est anno septimo ætatis ⁵⁶ Habrahæ ⁵⁷ patriarchæ. B Originem gens quæ incoluit ⁵⁸ de Gomer, filio Jafeth ⁵⁹ filii Noe, duxit, et ex candore corporum Gallorum ⁶⁰ nomen assumpsit (169), gens et urbs antiquissima, ante quam in Europa gentes ⁶¹ neque urbes fuere ⁶²; sed quæ sunt vel ex illa vel post illam esse coeperunt. Noe quippe tres filios habuit, Sem, Cham et Jafeth. De Sem nati sunt Hebrei, Chaldei et Greci; de Cham Affrici et Gethuli ⁶³; de Jafeth ⁶⁴ Itali, Galli et Ispani ⁶⁵. Sem possedit Indiam, Mesopotamiam, Siriam, Palestinam, Armeniam, et cæteras Asiæ provincias. Cham tenuit Ethiopiam ⁶⁶, Numidiam et totam Affricam. Jafeth sortitus est Ispaniam, Betigam ⁶⁷, Lusitaniam Aduitaniam Britanniam ⁶⁸,

VARIE LECTIONES.

¹³ Inc. *deest* 1^b. I. liber de or. Tr. 2. I. historia (hyst. 3^b. 6^a) Treberorum (Treuer. 3^b.) 3. 6. De origine urbis Treverice et de gestis pontificum ejusdem civitatis 5^a. Inc. libellus de constructione Treberis B f. Incipiunt gesta Treberorum B 2. Inc. historia Trevirorum B 3. Inc. de or. Trev. B 6. In nomine domini nostri Ihesu Christi incipiunt gesta Trevirorum C 1. 3? 4. Inc. liber primus de gestis Trebironum C 6. ¹⁴ CC^a. 3^b. 4? 5. 6. B 3. ¹⁵ *deest* 2 (ubi dom. suæ). 5^a. p. causa 3^b. 4. 5. p. fame causa 5^a. ¹⁶ LII. 5. ¹⁷ q. a. *desunt* 5^a. ¹⁸ scythiamque 2. C 1. 3. scythiamque 3. B 2. scythiamque 6. scythiamque 5^a. ¹⁹ scythiamque 3^b. scythiamque 4. ²⁰ atque B 6. ²¹ sevitiam 2. ²² extremum 5. ²³ d. v. vincere 2. ²⁴ vincitur ex Orosio scribendum erat. ²⁵ bractianorum 3^b. ²⁶ maice B 2. ²⁷ fertur 2? ²⁸ artem 3^b. ²⁹ asie e corr.. 6^b. ³⁰ nino (nyno) 3^b. 4. 5. 6. C 3. 4. 5. nino *superscr.* vel ninia C 1. 6. ³¹ trebeta 2. 5^a. 4. 5. 6. ³² caldeorum 3. ³³ ninus (nynus) 3^b. 4. 5. 6. C 3. 4. 5. ninus *superscr.* vel nias C 1. 6. ³⁴ autem 5^a. B 6. ³⁵ renuentem 4. ³⁶ e. pelleret p. 4. ³⁷ ergo 5^a. 4? 5. 6. i. diuque sedes B 6. ³⁸ cum C 3. 4. ³⁹ longe lateque v. s. 6. ⁴⁰ diurni 5. ⁴¹ jussione 5^a. *Ejusmodi errores ex hoc cod. postea non notari.* ⁴² obtinuit 6^a. b. ⁴³ s. eam C 6. ⁴⁴ ita 2. 6. affiniant *corr.* affirmit 1. affiniant 1^b. 3^a. affiniant *superscr.* vel di(ffi)nant 3^b. affiniant C 1. *corr.* affirmit C 5. definiant C 3. 4. affirmit 3. B. ⁴⁵ *deest* 5^a. e. d. B 2. ⁴⁶ s. loca 2. ⁴⁷ spaciosam C 3. 4. ⁴⁸ Captus itaque C. ⁴⁹ construxit 1. ⁵⁰ apell. 1. *sapius.* ⁵¹ *deest* 3^a. 4? 5. 6. ⁵² M^oC^oL^o 6^a. ⁵³ treveris C 1. ⁵⁴ ab a. 4? 5. 6. B. C. ⁵⁵ tebeta *corr.* trebeta 1. trebeta 6^b. ⁵⁶ *deest* 1. *alia manu add.* 1^b. f. n. *desunt* B. C. ⁵⁷ beli C. (belis *corr.* beli C 1?). ⁵⁸ etatis sue 1. etatis sue 1^b. ⁵⁹ ita 1. ⁶⁰ incoluit 1. 1^b. incoluit e *corr.* 3^b. incolit Galliam B 2. incoluit eam 5. 6. B 3. C. gens que incoluit eam originem de 6^a. b. ⁶¹ japhet 1^b. 3. 5. 6. et ita *infra*; japhet B 2, *sed infra* japhet; jafet 2. et *infra*. ⁶² galli B 2 *deest* B 1? 3. 4. 6. C. ⁶³ neque gentes n. 2. 3. 4? 5. 6. ⁶⁴ fuerint e *corr.* ut videtur C 1. et ita C 3? 4. 5. fuerint C 5. ⁶⁵ getidi B 2. ⁶⁶ i. vero C. ⁶⁷ ita 1. 3^a. hispani vel hispani *rell. hic et infra*. ⁶⁸ ita 1. ethiopiam alii. ⁶⁹ beticam 4. betigam *corr.* beticam 5^a. ⁷⁰ britanniam 5. 5. 6. B 2.

NOTÆ.

(167) Anno — ictu interiit, paucis verbis mutatis ex Oros. 1. 4. descripta sunt.

(168) Quæ sequuntur genuina sunt, sed valde faulosa. Confer quæ Brower satis superque hac

de re disputavit, Antiquitatum et Annalium Trevirensium libro primo.

(169) Hæc ex Isidor. Orig. IX, 2. sumpta sunt; cf. Hier. prol. in l. II. comm. in epist. ad Galat.

Germaniam, Belgicam, Galliam togatam⁹⁹, bractam, eisalpinam, transalpinam, Pannoniam, Italiam, Ruriam (170), Liguriam, Dalmatiam, Muricum (171), Bizemilia⁷⁰ cunctamque⁷¹ Europam. — ⁷² Trebete⁷³ mortuo, Hero filius⁷⁴ in principatu⁷⁵ successit⁷⁶, qui patrem secundum ritum gentilitatis igne combustum in vertice Jurani⁷⁷ montis tumulavit; cui etiam⁷⁸ aras instituit, et sibi subjectis⁷⁹ ut deum adorare praecepit⁸⁰: error magnus et a Nino, ipsius Heronis avo, adinventus, qui primus patris sui Belis⁸¹ simulachrum⁸² fudit et hominem pro deo venerari jussit. Hero patris sui merita⁸³ tabulae marmoreae inscripsit, quam ad⁸⁴ ejus memoriam pariter et futurorum notitiam cum eo recondidit ad instar hujusmodi⁸⁵ (172).

Nini Semiramis, quae tanto conjuge felix
Plurima possedit, set plura prioribus addit⁸⁶,
Non⁸⁷ contenta suis, nectotis finibus⁸⁸ orbis,
Expulsi a patrio⁸⁹ praeignum Trebeta regno,
Profugus insignem nostram qui condidit urbem,
Treberis⁹⁰ huic nomen dans ob factoris amorem;
Quae capud Europae cognoscitur anteritate.
Filius hujus Hero⁹¹ patris haec epigramata⁹² pono,
Cujus ad inferias hic cum Jove Mars tenet aras
Sedere concordii, pax est non dissociati.

3⁹³. Post Heronem Trebironum⁹⁴ ex ipsa gente orti⁹⁵ principes⁹⁶ extiterunt et duces; jamque Treberenses⁹⁷ et numero aucti et opibus, urbem suam munire et modis omnibus decreverunt adornare. Primo itaque⁹⁸ ad aquilonarem⁹⁹ plagam

A urbis ex quadris¹⁰⁰ lapidibus cum turribus magnis portam aedificaverunt¹⁰¹, ipsa sui¹⁰² magnitudine et minaci proceritate mirabilem¹⁰³ (173), eamque portam Nigram¹⁰⁴ portam Martis appellavere,¹⁰⁵ cujus lapides non cemento aliquo, set ferro conglutinabantur et plumbo Martis¹⁰⁶; Martis¹⁰⁷, qui deus belli credebatur; et¹⁰⁸ per hanc portam bellum gesturi proficiscebantur; Nigram autem ob tristitiam, quia de bello fugientes per eandem¹⁰⁹ tristes revertebantur. Campus ante portam¹¹⁰ longitudine et¹¹¹ latitudine spatiosus Martis vocabatur, ubi tyrones armis instruebantur. Secunda deinde porta ad ortum solis cum turribus speciosis est aedificata¹¹², ad quam victores de bello revertentes¹¹³ totius¹¹⁴ civitatis occursum excipiebantur et latitia,

B et ob¹¹⁵ hoc Alba porta nominata¹¹⁶ (174). Tertia porta ad plagam meridianam cum turribus firmis et altis in medio est¹¹⁷ urbis constructa¹¹⁸, eaque de causa porta Media nuncupata¹¹⁹ (175). Forum rerum¹²⁰ venalium maximum ante hanc portam constitutum habebatur, locus etiam quo mortui ad sepeliendum efferebantur. Quarta porta versus occidentem constructa est ad litus Mosellae, quae mira sui operositate et turrium incomparabili pulchritudine ceteras portas excellit¹²¹, et ob hoc portae Helitae¹²² vocabulum sumpsit. Hanc portam stellis ex auro factis mirabiliter pinxere, quae portarum navium proximum¹²³ nocte et die¹²⁴ luminis officium praebere. Fecerunt ibidem et¹²⁵ capitolium maximum, templum quoque idolorum¹²⁶, in quo

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ thogata B 2. G. br. t. c. 5b. ⁷⁰ bitemilia 1b. bize. milia 2. biremilium 5a. biremilium 5b. byzemilium B 2. bizemilium C 4. 6. ⁷¹ totamque 5b. ⁷² c. III. inc. C. Leibn. ⁷³ trebete corr. trebeta 1b. trebetae 3a. B 6. trebetae B 2. trebeta 5b. 5. 6. C. trebeta 6c. ⁷⁴ f. ejus 5. 6a b. B 4. ⁷⁵ principatum 5b. 5. 6. ⁷⁶ succedit B 2. ⁷⁷ urani B 2. jurani corr. urani C 1. et ita C 5. 4. 5. turani 6a. e corr. ? ⁷⁸ et 5. ⁷⁹ et s. s. desunt 5a. subditis 5b. ⁸⁰ deest 5b. ⁸¹ belli 5a. C. (bellis corr. belli ?). ⁸² mulachrum fudit incipit 5c. fudit deest 5b. ⁸³ merito 1a. ⁸⁴ ob 5b. ⁸⁵ add. rubrum: Epythaphium Heronis B 2. ⁸⁶ deest 5b. ⁸⁷ nec B. C. ⁸⁸ civibus 5b. qui erroribus similibus scateat. ⁸⁹ e corr. 1. patria corr. patrio B 2. patria 5b. ⁹⁰ treveris B 6. et ita sapientis. ⁹¹ ejus ero 6b. ⁹² ita 1. 5a. B. 5. C. 1. 5. epigrammata alii. ⁹³ c. IV. C. Leibn. ⁹⁴ ita 1. 1b. B 5. C. 1. treberorum 2. reliqui et ita semper fere. ⁹⁵ deest 6a b. ⁹⁶ printipes 1. ⁹⁷ trebirenses et mucro corr. numero 1b. ⁹⁸ quidem B 6. ⁹⁹ ita 2. 5b. 6. C. 1 (e corr. ut videtur). aquilonem 1. 1b. 5a. 5c. ad aquilonem 5a. aquilonalem B. ¹⁰⁰ quadris corr. quadris 1. ¹⁰¹ construxerunt C. ¹⁰² sibi 5a. ipsa sui — mirabilem desunt 6. ¹⁰³ mirabilis 5b. 5. ¹⁰⁴ deest 5a. n. p. et p. m. 5c. ¹⁰⁵ appellaverunt 5c. 6. a. martis qui deus belli credebatur 2. ¹⁰⁶ hoc loco add. : Ipsa sui magnitudine et minaci proceritate mirabilis. ¹⁰⁷ Martis — credebatur hoc loco desunt 2. Mars deus b. c. 5. martis qui deus est b. cr. 6. a. marte add. in marg. C 1. et ita C 2. sequentes. ¹⁰⁸ li 2. deest 5. ¹⁰⁹ e. portam B 6. ¹¹⁰ deest B 2. 3. C 1. Campus autem 1. B 4. 6. C 2. ¹¹¹ deest C. ¹¹² constructa C. ¹¹³ revertabantur 5. 6. ¹¹⁴ totiusque c. o. et l. exc. 6. ¹¹⁵ ex 6. ab B 4. ¹¹⁶ nominatur 1. 1b. nominatam 5b. nominata est 5. 6. est nominata C 3. ¹¹⁷ deest 2. 3. 4? 5. 6. ¹¹⁸ constituta B 6. ¹¹⁹ n. est 6. est d. 5c. vocata est 5b. nuncupatur B 6. ¹²⁰ vero B. C. ¹²¹ excellabat 3. 5. 6. excellunt B 2. ¹²² i. p. C. ¹²³ proximo e corr. C 1. et ita C 3 sqq. ¹²⁴ d. et n. 3. 5b. c. 6c. d. ac n. 5a. 6a. b. ¹²⁵ et i. 5a. b. B 2. etiam i. 5c. ¹²⁶ deest B 6.

NOTÆ

(170) Etruriam?

(171) Illiricum scribere debuit.

(172) Haec inscriptio fortasse narrationi praecedenti ansam praebuit. Ad hos versus respicit locus a Wytenbachio ex codice vitae S. Willibrordi auctore Thiofrido allatus: *Urbs Treverica, ut moderno tempore in tumba quadam inventa declarant epigrammata, condita et Treberis nominata est a praeignio Semiramis, Nini conjugis, Trebeta*; cf. Otto Frising. I, 8: *Extant etiam ibi antiquae nobilitatis, ut ipsi aiunt, monumentorum insignia; e quibus nostris ibi temporibus repertum et in lapide sculptum infra posuimus epitaphium.*

(173) Exstat hodieque mirabile antiquitatis monumentum, medio aevo ecclesia S. Simeonis, a. 1817.

C pristinae formae restitutum. Jam in charta Popponis (ap. Hontheim Hist. I, p. 579) dicitur *porta quae apud gentiles Marti consecrata memoratur.*

(174) *Althor* usque ad nostra tempora germanico idiomate appellata. Non erat antiquitus porta Romana, sed tractu temporis in thermarum Romanarum ruinis exstructa est. WYTT. Cf. ejusdem Neve Forschungen über die Römischen architektonisch in Alterthümer im Moselthale von Trier. 1855, p. 48. Cf. praeterea Schmidt, Baudenkmäler der Römischen Periode und des Mittelalters in Trier und seiner Umgebung; praesertim V, 2. 1845.

(175) De cuius situ cf. Wytenbach, Neve Beiträge zur Epigraphik, p. 15.

non minus quam 100 (176) statuta ¹⁷⁷ idola genera-
liter ab omni populo colebantur, et per ea miseri
responsis daemonum ac variis prestigiis ¹⁷⁸ delude-
bantur. Fecerunt (177) etiam ¹⁷⁹ in honorem Mer-
curii, quem deum summum et ¹⁸⁰ inter deos et
homines quasi mediatorem ¹⁸¹ volare arbitrabantur,
fornicem infinitae ¹⁸² altitudinis, in qua ferream
imaginem mirae magnitudinis ejusdem Mercurii vo-
lantis ¹⁸³ in aere ¹⁸⁴ pendere fecerunt, cum scriptura
hujuscemodi :

Ferrens in vacuis pendet caducifer auris.

Erat autem ¹⁸⁵ lapis magnes unus in summitate
alterque unus in pavimento fornicis junctus, cujus
naturalis vis e regione sibi ferrum ascivit ¹⁸⁶, sic-
que ferrum ingens quasi dubitans in aere pependit.
Non ¹⁸⁷ longe abhinc super Mosellam ex magnis
lapidibus ferro plumboque compactis pontem con-
struxere, quem nulla vetustas labefactare ¹⁸⁸, nulli
fluctus possunt dissolvere (178). Fecerunt quoque
per diversa urbis loca turres firmas et altas, capito-
lia, palatia, templa, statuas ¹⁸⁹, thermas ¹⁹⁰, lavacra,
theatra ¹⁹¹. Sub terra etiam intra urbem et extra
et in omni sua potestate ignorantibus quidem verita-
tem incredibilia miracula multa fecere. Aquarum
quoque habundantiam habere cupientes, rivulum qui
a modernis Olevia ¹⁹² dicitur ¹⁹³ (179) sub monte
Jurano ¹⁹⁴ (180) introducere; qui divisus in partes
vix mediet ¹⁹⁵ civitati ad usum ¹⁹⁶ sufficere potuit
(181). Tunc ¹⁹⁷ rivulum nomine Ruoveias ¹⁹⁸,
miliario ab urbe secundo alterum ¹⁹⁹ rivulum qui
Ruovora ²⁰⁰ vocatur marmore habundans (182) in-
fluentem ²⁰¹, primo super eandem ²⁰² Ruovoram ²⁰³

A lapideis ²⁰⁴ fornicibus, deinde per divexa ²⁰⁵ mon-
tium latera ²⁰⁶ et vallium profunda ducentes, uni-
verse civitatis plateas viventibus aquis imple-
vere (183). Quae interdum pluvialibus aquis adauctae
cunctas platearum sordes in Mosellam vexere.

4. Hunc ²⁰⁷ autem rivulum posterius nomina-
tum ²⁰⁸ introducendum simul et amphitheatrum con-
struendum Catholdus ²⁰⁹ princeps sorte acceperat.
Qui dum ²¹⁰ hesitaret, quomodo illum tam longe
per tot montes et valles circumduceret, servus do-
mesticus sumpta fiducia spondet firmissime, sibi ²¹¹
datis impensis, eum se in urbem praesentaturum;
quocumque die dominus ²¹² amphitheatrum foret
perfecturus. Reluctari graviter ²¹³ dominus, et hoc
eum nequaquam esse facturum asseverare ²¹⁴. Tan-
dem hoc pacto finem dedere certamini ²¹⁵, ut si die
constituta servus quod promiserat minus inplisset,
a domino capite plecteretur, si vero effectum demon-
strasset, pari modo dominus a servo puniretur.
Animaverat servum ²¹⁶ ad hoc facinus uxorem domini
sui, quae mentita fide maritali saepius cum eo in
adulterio miscbatur. Quid plura? Ceptum opus
servebat utrimque ²¹⁷. Servus interim contrariis
conjugum ²¹⁸ studiis sumptibus ²¹⁹ juvabatur, dum
maritus necem servi vitam sibi, mulier necem ma-
riti vitam servi ²²⁰ conrivalis ²²¹ operiebatur ²²².
Die denominata perfecta erant amphitheatrum ²²³ et
aquæductus; qui ex inscitia ²²⁴ artificis undique
obstrusus ²²⁵, cum nulla in se ²²⁶ admitteret aura-
rum spiramina, impeditae aquae non pervenire ad
destinata ²²⁷ Anxium de hac re servum mulier in-
cestuosa ²²⁸ nocte diem illam ²²⁹ praecedente ocul-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁷ ydola st. 2. ¹⁷⁸ prestigiis 1. ¹⁷⁹ autem 6b. ¹⁸⁰ deest B. ¹⁸¹ m. et arbitrum B. C. ¹⁸² magnae B. C.
¹⁸³ quasi v. B. C. ¹⁸⁴ aere 1. ¹⁸⁵ deest 5b. ¹⁸⁶ asscivit 1. 1b. sibi a f. B2. ¹⁸⁷ c. v. inc. Leibn. ¹⁸⁸ labefactari
3. 5a. b. ¹⁸⁹ statuas superscriptio vel tuas C1. superscr. tuas C5. statuas vel tuas C6. ¹⁹⁰ th. balnea calida. 5.
¹⁹¹ ett. 5b. ¹⁹² olivia C. ¹⁹³ deest 2. ¹⁹⁴ urano 1b. ¹⁹⁵ erasa littera i. ¹⁹⁶ dimidie 5. 6. ¹⁹⁷ usus B 2. ¹⁹⁸ c. v. C.
¹⁹⁹ roverias 4. 5a. ²⁰⁰ ruerias 5a. b. 6. ²⁰¹ rowerias B2. ²⁰² et a. 5b. 6. alt. — primo desunt 5. ²⁰³ ruora corr.
ruora 1b. ²⁰⁴ ruora 5a. ²⁰⁵ ruora 6a. b. ²⁰⁶ rowora B2. ²⁰⁷ ruovera B6. C1. 2. ²⁰⁸ rovera C6. ²⁰⁹ fluentem C6.
²¹⁰ eam B2. 6. ²¹¹ ronoram 1b. ²¹² ronoram 5a. ²¹³ reuoram 5a. ²¹⁴ rueriam 5b. ²¹⁵ rouoram corr. ²¹⁶ rouoram B2.
²¹⁷ ruoveram C5. ²¹⁸ ita 2? C (C1. e corr. ?). ²¹⁹ lapides corr. ²²⁰ lapideis 1b. ²²¹ lapides reliqui codd. ²²² quos vidi omnes.
²²³ diversa 1. 1b. B6. C6. ²²⁴ deuera 5a. ²²⁵ deuera 5b. 5b. c. ²²⁶ deest 6. ²²⁷ Tunc 5a. c. ²²⁸ n. ²²⁹ ruora 5. ²³⁰
eatholdus 5b. ²³¹ cum B2. C1. 5. ²³² deest B6. ²³³ cum post suppl. B5. ²³⁴ d. s. 5. 6. ²³⁵ deest 5b. ²³⁶ d. g.
B2. C1. 3. ²³⁷ asseveravi. 5. 6. ²³⁸ perfecturum a. 5b. ²³⁹ certa || certamine 1. ²⁴⁰ ad hoc serv. 2.
²⁴¹ utriusque 5a. B 2. 3. ²⁴² utrumque 5b. 6a. ²⁴³ corr. utrimque 6b. ²⁴⁴ conjugis 6b. ²⁴⁵ conjugi B 3. 4. C. ²⁴⁶ con-
jugium B 6. ²⁴⁷ i. sumptibus 5. ²⁴⁸ deest C 5. ²⁴⁹ deest 6. ²⁵⁰ in loco vacuo suppl. 5b. ²⁵¹ opper. 2. ²⁵² ope-
ratur B 6. ²⁵³ amphitheatrum 1. ²⁵⁴ hoc loco. ²⁵⁵ inscia 1. 1b. 5a. ²⁵⁶ inscientia B. ²⁵⁷ ductus 1. ²⁵⁸ obstructus
1b. ²⁵⁹ in se desunt 5a. 5. 6. ²⁶⁰ d. loca 1b. ²⁶¹ i. videns 1b. ²⁶² d. precedentem 1b.

NOTÆ.

(176) Centum. — deludebantur ex Vita S. Eucharii, D. Act. SS. Ian. 1, p. 919 : *Treviros pervenerunt; ubi tantus gentilitatis error inerat, ut exceptis singulorum penatibus, in uno loco civitatis centum statuta idola a populo generaliter colebantur et per ea miseri responsis daemonum ac prestigiis deluderentur.*

(177) Haec ex relatione Galbae Viatoris nescio cujus sumpta esse, locus alterius recensionis infra edendus ostendit.

(178) Hujus pontis etiamnum supersunt vestigia; cf. Wyttenbach, *Historisch-antiquarische Forschung über das Alter der Moselbrücke zu Trier*. 1826.

(179) Hodie Olewig vicus quidam nominatur.

(180) Mons intelligitur urbi ad plagam orientalem oppositus. WYTT. Postea mons S. Martini dictus; v. c. 24 not.

(181) Hujus aquæductus Romani vestigia, qui in thermas directus fuisse videtur, nostro tempore plura detecta sunt. WYTT. Conf. ejusdem Neue Forschungen, p. 95.

(182) *Marmore clarus Erubris*, Ausonii Mosella v. 359. Hodie Ruwer dictus; cf. Bocking ad Mosellam p. 89.

(183) Hocce loco sermo est de altero aquæductu Romano, qui ad amphitheatrum directus erat et cujus vestigia novissimo tempore detecta hinc inde satis clare conspiciuntur. WYTT.

tat sub lætulo, in quo ipsa cum marito ejusdem rei¹⁰⁰ habuit mentionem. *Eia*, inquit maritus, *servus ille noster, qui tam superbe gloriatus est, quam dejectus et confusus est! Ego autem* ¹⁰¹ *nori, qua arte posset sibi cito* ¹⁰² *consulere. Tum* ¹⁰³ *mulier virum aggreditur, rogat sibi artem indicari, pollicetur fidem silentii, illicit* ¹⁰⁴ *, persuadet; postremo hoc ab eo responsum accepit: Si, inquit, quibusdam* ¹⁰⁵ *in locis quantum jactus est* ¹⁰⁶ *lapidis [ab invicem distantibus* ¹⁰⁷] *parvo foramine aquæductum irrumperet, sine mora curam suam aqua perageret. Hoc avido auditu percepit, paulo post soporato domino* ¹⁰⁸ *egreditur servus clanculo, accitisque* ¹⁰⁹ *operariis celerrime quod doctus erat inplevit, et aquam secum pariter urbi* ¹¹⁰ *præsentavit. Quod ubi mane* ¹¹¹ *Catholdus comperit, clamante servo: Domine* ¹¹² *, ecce aqua, volens decorosum servillis mucronis* ¹¹³ *jugulum prævenire, sceleratæ uxori funesta inprecatus, raptam eam secum ex amphitheatro præcipitavit, et æternum* ¹¹⁴ *loco vocabulum, id est Catholdi solarium (184), indidit.*

5¹¹⁵. Erat itaque civitas non solum humanis laboribus valde¹¹⁶ munita, sed etiam naturaliter, fluminibus, silvis ac montibus arduum¹¹⁷ et angustum iter¹¹⁸ pandentibus¹¹⁹, vix accessibilis, et munitissima montibus quoque Jure¹²⁰ et Cebenna, quorum alter castellum superpositum¹²¹ ad tutelam urbis continebat. Successu deinde¹²² temporum prosperoque eventu bellorum finitimis undique gentibus et urbilus devictis jugum imposuerunt; in quibus quinque urbes¹²³ nobilissimas in ripa Reni¹²⁴ fluminis constitutas¹²⁵, hoc est Basilicam, Argentinam, Wangiam (185), Mogonciam¹²⁶, Coloniam, cum populis suis¹²⁷, subjugaverunt; a quibus et pluri-

A mum vectigal annualiter accipere et eo longe lateque dominari cœpere (186).

6¹²⁸. Post multos vero annos hæc quinque urbes libertatem sibi¹²⁹ propriam vindicare cupientes, rebellaverunt, et censum debitum triginta annis continuis persolvere noluerunt. Set grando de caelo veniens cum maximo agrorum et vinearum detrimento eas¹³⁰ populabatur¹³¹. Hinc rumor et timor magnus increvit civibus illis, putantibus hanc tempestatem grandinis a diis Trebironum¹³² sibi propter retin-
tum¹³³ vectigal inferri. Et idcirco inito consilio censum triginta annorum collectum¹³⁴ Treberis retulerunt, et deinceps se persoluturos quotannis¹³⁵ fideliter¹³⁶ sponderunt. Tunc (187) Treberenses statuam preciosi¹³⁷ marmoris erexerunt, et super eam
B Jovem¹³⁸, scutulam¹³⁹ auream duorum pedum latitudinis in manu tenentem, hoc verborum ordine caraxatam¹⁴⁰: *Jovi vindici* ¹⁴¹ *Trebironum ex censu quinque urbium Reni per tria decennia denegato, set celesti igne et terrore extorto placabile holocaustum* ¹⁴². Item¹⁴³:

Ignibus hant ¹⁴⁴ *mixtus, adolet tymniamata* ¹⁴⁵ *discus. Hoc* ¹⁴⁶ *arte mechanica factum erat, ut, thure* ¹⁴⁷ *vel alia qualibet odorifera* ¹⁴⁸ *specie scutellæ injecta, sine* ¹⁴⁹ *igne* ¹⁵⁰ *fumum odoriferum flagrans exhiberet, nec tamen species ipsa in aliquo* ¹⁵¹ *minuta* ¹⁵² *deficeret. In urbe etiam Lingonis, ad quam usque* ¹⁵³ *suam potestatem extenderant* ¹⁵⁴ *, super portam in lapide scribi fecerunt* ¹⁵⁵ *: Huc usque jura Trebironum. Cum Remensibus* ¹⁵⁶ *foedus et amicitiam iniere, propter quod Remenses portam construxerunt* ¹⁵⁷ *eamque Trebericam* ¹⁵⁸ *appellaverunt.*

7¹⁵⁹. Treberi et Remenses principales sunt in Gallia¹⁶⁰. Gallia¹⁶¹ trifaria¹⁶² dividitur, Galliam¹⁶³

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁰ re 1. 4b. ¹⁰¹ deest B. C. ¹⁰² a. inquit. 3b. n. inquit 5. ¹⁰³ deest 5b. c. p. s. 2. 6. c. s. B. 2. ¹⁰⁴ Tunc 5. 6. ¹⁰⁵ allicit 3b. 5. 6. ¹⁰⁶ inq. 6. ¹⁰⁷ est i. 1. 1b. ¹⁰⁸ a. i. d. desunt 1. 2. 3. 4. 5. 6. ¹⁰⁹ c. s. clanculo soporato d. 2. 3. 4. 5. 6. d. suo 6. s. e. c. C. ¹¹⁰ Accitis 5b. ¹¹¹ deest 5c. ¹¹² deest 2. 3. 4. 5. 6. c. m. B. C. ¹¹³ deest 6. ¹¹⁴ i. m. 1b. ¹¹⁵ in æternum C3. ¹¹⁶ c. VI. ¹¹⁷ Leibn. ¹¹⁸ v. m. desunt 5a. v. murata 5b. ¹¹⁹ deest C3. ¹²⁰ tunc 5. ¹²¹ prebentibus 5a. 6. petentibus 5b. pendentibus 5c. ¹²² jurano 2. 3. 4. 5. 6. jure corr. jurano C1. et ita C3. munitissimum m. q. jure et jurano et c. B3. ¹²³ suppositum 3b. 5a. b. ¹²⁴ deest, spatio vacuo relicto 1. ¹²⁵ deest 1b. denique 6. deinde — undique desunt 5c. ¹²⁶ deest B 3. ¹²⁷ deest B 6. ¹²⁸ positas 1. 1b. ¹²⁹ moguntiam 2. alii. ¹³⁰ deest B2. ¹³¹ c. VII. ¹³² Leibn. ¹³³ p. a. 6a. b. ¹³⁴ eos 3b. 5. 6. C. ¹³⁵ depopulabatur 1. 5a. ¹³⁶ trebironum 2. 3. 5. 6. B2. trevirorum C. et ita semper fere. ¹³⁷ deest 3. 5. 6. ¹³⁸ deest 2. ¹³⁹ quodannis 5a. ¹⁴⁰ deest 6. quotquot annis 5. omnibus annis 2. ¹⁴¹ deest 5a. c. B. C. ¹⁴² de precioso marmore 6. ¹⁴³ i. et sc. 3b. 5. 6. ¹⁴⁴ scitulam 2? scutellam 5. 6. B2. ¹⁴⁵ exaratum 5b. — 6a. alio atramento et fortasse alia manu super lineam add. : id est caracteribus insignitam, et ita 6b. in textu. — 5a. add. : id est caracteribus inscriptam, 5b. post tenebris : caracteribus inscriptam. ¹⁴⁶ vincendi corr. vindici 1b. ¹⁴⁷ hoc h. 5b. ¹⁴⁸ deest 2. 3. 4. 5. 6. ¹⁴⁹ haut — discus alia manu in loco raso 1. ¹⁵⁰ tymniamata 2. thimiamata 3. 5. C 1. 3. thinniamata 6a. thymiamata B2. ¹⁵¹ autem add. B. C. — Factum e. h. a. m. 1. 1b. ¹⁵² ture 1. ¹⁵³ s. o. 6a. b. ¹⁵⁴ sibine B2. ¹⁵⁵ mora 5b. ¹⁵⁶ deest 1. 1b. ¹⁵⁷ munita 5b. 6. ¹⁵⁸ ad usque quam B. C. ¹⁵⁹ exerant 5. ¹⁶⁰ l. adhuc scriptum legitur B. C. ¹⁶¹ etiam add. C. ¹⁶² fecerunt 6. ¹⁶³ trevericam 1. 1b. construxere — appellavere B6. ¹⁶⁴ c. VIII. ¹⁶⁵ Leibn. ¹⁶⁶ Belgica add. B. C. bellica B2. ¹⁶⁷ galliam 5a. ¹⁶⁸ trifariam 5a. c. 6. trifarie 5b. ¹⁶⁹ Nam G. trifariam B. C. in trifariam superscripto in C3 ¹⁷⁰ in g. 2. 3. 4. 5. 6.

NOTÆ.

(184) Amphitheatrum Romanum et specialiter ejusdem porticum subterraneum, qui ducit ad arenam seu caveam, hodiernum vulgus appellat *Cas-Keller* (Caicellam). WYTT., qui Wilthemii locum affert, quo hoc vocabulum a Gallica voce *kuito* seu *caio*, id est cohibeo, coerceo, derivat eo quod ibi fere claustris suis cohiberetur.

(185) Wangiones sive Wormatia.

PATROL. CLIV.

(186) n codice 6d. in nne hi versus leguntur
*Treberis innumneris bellorum compta triumphis,
Cum populis fortes sibi quinque subegerat urbes;
A quibus immensum conuenit tollere census
Quo locupletari cepit nimis et dominari.*

(187) Hæc quoque ex testimonio Galbæ Viatoris pendet; v. infra

comatam, bracam¹⁸⁸ et thogam¹⁸⁸ (188). Gallia comata postea dicta¹⁸⁹ est Gallia¹⁸⁹ Belgica¹⁸⁹ a Belgio¹⁸⁹ (189) Trebironum duce¹⁸⁹; a¹⁸⁹ ejus nomine Treberis dicitur Belgis¹⁹⁰ (190), qui alio nomine dicitur Olevia. Cum quo etiam¹⁸⁹ Belgio¹⁸⁹ portio maxima Gallorum¹⁸⁹ in Greciam transivit hoc modo. (Justin. xxiv. 4; xx. 5; xxiv. 4, 5; xxv. 2.) Namque (191) Galli¹⁸⁹ cum tanta habundarent multitudine, ut eos non caperent terre quæ genuerant¹⁸⁹, trecenta¹⁸⁹ milia hominum ad sedes novas querendas emiserunt. Ex his portio in Italia¹⁸⁹ consedit, quæ sedibus propriis¹⁸⁹ Tuscos expulit, et civitates has, Mediolanum, Ariminum (192), Comum¹⁸⁹, Brixiam¹⁸⁹, Veronam, Pergamum, Tridentum¹⁸⁹ Vincentiamque condidit; et portio Illiricos sinus duobus avibus — nam angurianti¹⁸⁹ studio Galli præter ceteros callent — per strages barbarorum penetravit, et in Pannonia consedit; gens aspera, audax et¹⁸⁹ bellicosa, quæ prima post Herculem, cui res ea virtutis admirationem et immortalitatis fidem dedit, Alpium invicta juga et frigore intractabilia¹⁸⁹ loca transcendit¹⁸⁹; ibique¹⁸⁹ domitis Pannoniis, per multos annos¹⁸⁹ cum finitimis varia bella gesserunt. Hortante deinde successu, divis¹⁸⁹ agminibus, alii Greciam, alii Macedoniam, omnia proterentes reges, petivere, tantusque terror Gallici nominis erat, ut etiam reges¹⁸⁹ non laessiti pacem ultro¹⁸⁹ ingenti pecunia mercarentur. Solus rex Macedoniæ Ptolomeus¹⁸⁹ adventum Gallorum intrepidus audivit, hisque¹⁸⁹ cum paucis et incompositis, furis parricidiorum¹⁸⁹ agitatus occurrit. Igitur Galli duce Belgio ad temptandos Macedonum¹⁸⁹ animos legatos ad Ptolomeum¹⁸⁹ mittunt, offerentes pacem, si emere velint. Set Ptolomeus inter suos belli metu pacem¹⁸⁹ Gallis petere gloriatus est, nec minus ferociter se legatis quam inter inimicos¹⁸⁹ jactavit¹⁸⁹, aliter se¹⁸⁹ pacem datum negando, nisi principes suos¹⁸⁹ obsides dede-

rint et arma tradiderint; non enim se filium¹⁸⁹ nisi in herbilibus¹⁸⁹ habiturum¹⁸⁹. Renunciata legatione, risere Galli, undique acclamantes, brevi sensurum, sibi an illi consulentes¹⁸⁹ pacem obtulerint. Interjectis diebus prælium conseritur; victi Macedones ceduntur, Ptolomeus nullis vulneribus sancius¹⁸⁹ capitur, caput ejus amputatum et lancea¹⁸⁹ fixum tota acie¹⁸⁹ ad terrorem, hostium circumfertur. Paucos ex Macedonibus fuga servavit, ceteri aut capti aut occisi¹⁸⁹. Tantæ¹⁸⁹ fecunditatis ea tempestate Gallorum fuit juvenus, ut Asiam omnem velut examine aliquo¹⁸⁹ implerent. Denique neque reges Orientis sine mercenario Gallorum exercitu ulla bella gesserunt, neque puls¹⁸⁹ regno ad alios quam ad Gallos confugerunt¹⁸⁹. Tantis terror Gallici nominis et armorum invicta felicitas erat¹⁸⁹, ut aliter neque magistratem¹⁸⁹ suam tutam, neque amissam recuperare se posse sine Gallica virtute arbitrarentur¹⁸⁹. Itaque in auxilium a rege Bithiniæ vocati, regnum cum eo parta victoria diviserunt, eamque regionem ex Gallis et Grecis composito nomine Gallo-Greciam cognominaverunt. Ibi (195) exercitus Trebironum pars in patriam¹⁸⁹ remissa, et pars quæ remansit¹⁸⁹ Gallicum genus procreavit, et¹⁸⁹ duas linguas deinceps in usu habuit, id est¹⁸⁹ Gallicam et Grecam. Denique Galathæ¹⁸⁹, qui ex Gallo-Grecis¹⁸⁹ orti sunt, exceptio (194) sermone Greco, quæ omnis Oriens loquitur, eandem pene proprietatem sermonis¹⁸⁹ habent quam Treberi; nec refert si aliqua exinde conuerint, cum et¹⁸⁹ Afri¹⁸⁹ Fenicum¹⁸⁹ linguam nonnulla¹⁸⁹ parte mutaverint, et Latinitas ipsa et regionibus cotidie mutetur et tempore.

8¹⁸⁹. Igitur Trebironum dominatus longe lateque dilatatus usque ad tempora¹⁸⁹ Romanorum mansit inviolatus. Deinde etiam cum Romani totum¹⁸⁹ orbem armis et prudentia¹⁸⁹ domuissent amicitias¹⁸⁹ cum Treberibus¹⁸⁹ et fœdus firmissimum intere, et

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁸ brachatom 1. bracam et thogam B 2. ¹⁸⁹ est d. 6. ¹⁸⁹ deest 1. 5b. ¹⁸⁹ bellica B 2. ¹⁸⁹ belgeo 5a. ¹⁸⁹ d. t. C. ¹⁸⁹ ex B. C. ¹⁸⁹ B. rivus quidam qui 5b. 5. 6. qui — olevia desunt B. C. ¹⁸⁹ deest 5b. 6. in 5a. ¹⁸⁹ bellio corr. belgio 1b. ¹⁸⁹ deest 5a. b. ¹⁸⁹ c. g. 5. ¹⁸⁹ caperet terra quæ genuerat 5b. ¹⁸⁹ CCC¹⁸⁹ 1070m 2. ¹⁸⁹ italiam 1. 1b. ¹⁸⁹ deest 5b. ¹⁸⁹ comium C. ¹⁸⁹ bryxiam B 2. brixium C. ¹⁸⁹ in 6a. ¹⁸⁹ unum folium deest — c. 9. noluisse quò facilius civita. ¹⁸⁹ augurandi 2. 5. ¹⁸⁹ deest 6. ¹⁸⁹ intractabili 3a. 5a. b. ¹⁸⁹ descendit C 3. ¹⁸⁹ nbi 2. 3. 5. 6. ibi B. C. cum Justino. ¹⁸⁹ dies 3. 5. 6. ¹⁸⁹ divis e corr. 6b. ¹⁸⁹ deest 5. reges ipsi B 2. ¹⁸⁹ ultra 6b. n. pacem i. precio 1. 1b. ¹⁸⁹ pholomeus 3b. 6. pholomeus 2. 5b. B 2. ¹⁸⁹ hisque corr. isque 2. isque 5. 6. ¹⁸⁹ parricidiorum 1. 1b. B 2. ¹⁸⁹ a. m. 2. ¹⁸⁹ pholomeum 2. 5a. 5. B 2. C 1. 5. pholomeum 3b. 6. et ita scripsit. ¹⁸⁹ g. p. 6b. ¹⁸⁹ inimicos superscr. vel a (micos) C 1. et ita C 3. ¹⁸⁹ se i. 5. ¹⁸⁹ se a. B 2. ¹⁸⁹ deest 5b. ¹⁸⁹ f. se 2. 3. 4? 5. 6. ¹⁸⁹ ita 1. 1b. inermis 2. 3. 4? 5. 6c. B. C. inermibus 3b. ¹⁸⁹ h. fatetur C. ¹⁸⁹ colludentes 2. colludentes 3a. 5. 6. ¹⁸⁹ sauciatus 1b. ¹⁸⁹ lancee infixum 2. ¹⁸⁹ die 6b. ¹⁸⁹ o.sunt B 2. ¹⁸⁹ c. IX. inc. Leibn. ¹⁸⁹ deest B 6. velut equilo 5b. 5. 6. v. aliquo 5a. ¹⁸⁹ tum conf. B 1. ¹⁸⁹ erat f. 2. 3. 4? 5. 6. B. C. ¹⁸⁹ ita 1. B2. C1. majestatem affi. ¹⁸⁹ arbitrabantur 2. 5a. B. C. ¹⁸⁹ patria 3a. ¹⁸⁹ remanserat 1. 1b. ¹⁸⁹ quod 2. ¹⁸⁹ i. e. desunt B6. ¹⁸⁹ et g. B6. ¹⁸⁹ Gallis et Grecis 5b. ¹⁸⁹ deest 2. 5a. 5. 6. ¹⁸⁹ deest 5b. 5. 6 (6c?). ¹⁸⁹ affi 5a. 5a. b. B2. 6. ¹⁸⁹ ph(o)lenicem 5b. 6b. ¹⁸⁹ n. ex p. 6. ¹⁸⁹ c. X. Leibn. ¹⁸⁹ r. 1. 6b. ¹⁸⁹ vel ut videtur superscr. C1. et ita C5. 4. ¹⁸⁹ potentia 6b. ¹⁸⁹ amicitiam B. C. ¹⁸⁹ treberis 2. treverensibus B.

NOTÆ.

(188) Cf. Oros. VI, 7.
(189) Hæc sibi auctor excogitavit, Belgionis nomine apud Justinum lecto.

(190) Fluvius Belgis infra in textu B. nominatur, hodie Kyll. Cf. locum infra ad c. 16 not. editum.

(191) Quæ sequuntur ex Justino XXIV, 4 sqq. et

XX, 5, etc., sumpta sunt.

(192) Ariminum Justinus omittit.

(195) Pergit jam auctoris nostri narratio.

(194) Exceptio — tempore ex Hieronymi proœmio libri II Comment. in Epistolam ad Galatas, Opera ed. Martianæ IV, p. 255.

hanc urbem, propter antiquam nobilitatem et ci-
vium sibi quodammodo parem dignitatem³¹¹,
secundam Romam (195) appellavere. Tunc etiam
Treberi Romana jura et leges habere ceperunt,
quas usque in hodiernum diem³¹² tenere³¹³ noscuntur
(196). Hisdem³¹⁷ (197) temporibus venit ad³¹⁸
Treberim³¹⁹ Arimaspes³²⁰ urbis Romae senator et
rector, volens auditam saepius³²¹ de Treberibus vir-
tutum eminentiam ipsa suimet melius³²² experiri
sententia. Cui Treberi idem³²³ quod in Romana
urbe administraverat rectoris officium commiseret,
et egregium virum tanta liberalitate et amicitia fo-
vere, ut nequaquam ulterius³²⁴ cuperet³²⁵ ad pa-
triam remeare. Adhuc autem³²⁶ eo Romanum jus
regente, contigit quendam³²⁷ nomine Epten reum
ab ipso Arimaspe³²⁸ capite condemnari. Qui judi-
cium fugiens, hac et illac³²⁹ incertus vagabatur
et³³⁰ profugus. Hic ergo³³¹ ubi³³² fama volante³³³
cognovit, qualibus honoribus Arimaspes³³⁴ in Tre-
beris floreret, invidit, et mortem sibi olim ab ipso³³⁵
destinatam ulcisci desiderans, Treberim venit; ubi
se nemine cognoscente et ob hoc nihil³³⁶ in se si-
nistri suspicante, tandem post multas [insidias³³⁷]
Arimaspem inventum occidit. Qui sentiens hoc se³³⁸
vulnerem mortem non posse effugere, in porta Martia
se rogavit sepeliri et hoc³³⁹ epitaphium³⁴⁰ ad gra-

tiam³⁴¹ Trebrorum, sepulcro suo super³⁴² in-
scribi³⁴³:

*Exul Arimaspes hac Martis³⁴⁴ in arce quiesco
Belgica³⁴⁵; Roma mei non³⁴⁶ mea digna³⁴⁷ fuit.
Jure bono, meritum nobilitate, triumphis
Dij³⁴⁸ tueantur, ei³⁴⁹ par nisi Roma nichil.
Vulneror, Epte reo, consul primusque senatus³⁵⁰.
Hic gaudete³⁵¹ mei, sic meruisse mori.*

9³⁵². Anno (198) vero³⁵³ ante incarnationem
Domini quinquagesimo cum Julius Caesar (CAESAR
11, 24; 11, 16; 11, 24; v, 2, 3) ad Gallias de Roma
fuisset³⁵⁴ missus, Treberi, quorum in Gallos³⁵⁵
opinio est³⁵⁶ virtutis³⁵⁷ singularis, auxilium equi-
tum Caesari miserunt; set cum apud³⁵⁸ Attriba-
tas³⁵⁹ et Viromandos³⁶⁰ pugnandum³⁶¹ foret, et
viderent Romanorum castra multitudo hostium
compleri³⁶², legiones premi et pene circumventas
teneri, calones³⁶³, equites, funditores Numidas³⁶⁴
diversos³⁶⁵ dissipatosque in³⁶⁶ omnes partes fugere
vidissent, desperatis Romanis³⁶⁷, domum conten-
dere³⁶⁸ voluerunt, Romanos pulsos superatosque,
castris impeditis et eorum hostes potius³⁶⁹,
civitati renunciaverunt. Deinde inito³⁷⁰ consilio,
neque ad concilia³⁷¹ Caesaris veniebant, neque in-
perio Romanorum parere volebant³⁷², Germanosque
Transrenanos³⁷³ contra Romanos³⁷⁴ sollicitare co-

VARIAE LECTIONES.

³¹¹ deest 5b. 5. 6. ³¹² dignitate 1. 1b. 5b 5. 6c. nobilitate vel dignitate 6b. ³¹³ deest 5b. ³¹⁴ habere B. ³¹⁷ Isdem 5. 6. B2. 6. ³¹⁸ deest 6. ³¹⁹ teberim corr. treberim 1. ³²⁰ arimaspes 5. ³²¹ deest 5. ³²² deest 1. 1b. ³²³ i. (id est) 5a eo 5b. 5. 6. ³²⁴ deest 5. ³²⁵ deest 5b. ad p. remearet 5. 6. ³²⁶ deest 5. ³²⁷ reum q. n. e. (eptem 6b.) ab ipso 6. ³²⁸ arimaspe 5. arimaspe 6b. ³²⁹ hac illaque 1. 1b. hac illae 5b. ³³⁰ deest 5b. ³³¹ vero 5b 5. 6. B2. ³³² ubi audivit f. 1. 1b. ³³³ volante qual. 5. ³³⁴ arimaspes 1b. 5. ³³⁵ eo 6b. ³³⁶ in se nichil 6b. ³³⁷ ita 2. 3. 5. 6. post add. Cl. et ita C5. seqq. ³³⁸ deest 1. 1b. B. multa B2. 4. ³³⁹ deest 5b. 5. h. u. m. se non 6b. ³⁴⁰ deest 5c. ³⁴¹ epitaphio 2. ³⁴² ad trebrorum gratiam 6b. ³⁴³ deest 5b B2. 6. ³⁴⁴ i. fecit 5. 5. 6. — Cl. 3. add. rubram: Epit. Arimaspe. ³⁴⁵ martis — multo gravius hoc (infra c. 9.) desunt 1b. folio amisso. ³⁴⁶ bellica B3. 4. ³⁴⁷ in 2. ³⁴⁸ deest 5b. ³⁴⁹ Hii 5a. ³⁵⁰ tueantur eam 2. ³⁵¹ senator B2. 3. ³⁵² gaudere 5. ³⁵³ c. XI. Leibn. ³⁵⁴ deest 1. ³⁵⁵ m. f. 6. ³⁵⁶ gallicos corr. galliis B2. q. inter quos gallicos 6b. ³⁵⁷ opinione 2? ³⁵⁸ u. est s. 6. ³⁵⁹ deest 5a contra 2. 5b. 5. 6. ³⁶⁰ atrebatas 5a. atreb. 5c. atrabatas 6b. B2. ³⁶¹ vinamandos 2. ³⁶² pugnatum 6. ³⁶³ impleri B. 2. ³⁶⁴ calon est lignum 5a. in margine ³⁶⁵ muradas 5. ³⁶⁶ divisos 2. B2. ³⁶⁷ et 5a. d. et et 5b. d. et 5c. ³⁶⁸ d. R. desunt 6. ³⁶⁹ contradicere 5b. 5. 6. ³⁷⁰ petitos 5b. 5. ³⁷¹ D. c. i. 6. ³⁷² consilia 5b. 5. 6b. saepius. consilium 5b. cesaris c. 6. ³⁷³ neque — volebant desunt 5. ³⁷⁴ 5b? 4? 5. 6. in marg. add. Cl. p. v. R. B2. p. R. v. B6. Cl. 3. ³⁷⁵ transrenicos 6. transrenacos (?) corr. transrenanos 5a. transrenatos 5b. transhenanos 5c. transreninos B2. ³⁷⁶ c. R. desunt 6b.

NOTÆ.

(195) Ubi primum hoc legatur nomen, nescio; C sed quosdam afferre juvat locos Gestis antiquiores: Vita S. Deicoli (Acta SS. Jan. 1, p. 201): *magnum Treverim utpote secundam Romam magnos necesse fuit habere doctores*; Vita S. Conradi Trev. c. 2 (v. infra); Vita S. Agrii (Acta SS. Jan. 1, p. 775): *Revolutis enim sanctus pontifex Silvester annalibus ejusdem civitatis gesta antiquissima continentibus, ejus excellentie nobilitatem et antiquissimam dignitatem sagaciter indagavit, eamque tam propter adificiorum firmissimam praeminentiam quam propter civium nobiliorum omnibus Galliae ac Germaniae civitatibus adeo praestare didicit, ut merito nomen secundae Romae ipsorum judicio Romanorum suscepit; de quo loco cf. praefationem nostram p. 112; ibidem p. 778; Igitur sicut Treveris secunda Roma idcirco vocatur, quia materialis structurae mirabili operositate illam quondam aemulabatur; Historia martyrum Trever. apud Honthelm Prodr. 1, p. 114: non enim propter solam adificiorum aequalitatem, sed etiam*

propter dignitatum aemulationem haec urbs secunda Roma est vocata. His adde Berengosi librum De inventionem S. Crucis III, c. 1. (Bibl. maxima Patrum XII, p. 306): Trevericam urbem famosissimam — quae tunc temporis eo ditiis et rebus erat opulenter, quo armis et militibus videbatur esse potentior. Licet enim fortis esset ex provinciis et civitatibus undique adjacentibus, divina tamen gratia fortior erat a credentibus; maxime cum per beatum Eucharium ac socios ejus ita sterilis esset idololatria et fide secunda, quod non immerito Roma vocabatur secunda. Fridrici I. vero diploma quod Wyttenbach affert spurium est. (?)

(196) Nota hunc locum saec. XII incipiente scriptum.

(197) Unde haec auctor sumpserit, equidem cum aliis nescio.

(198) Quae sequuntur ad verbum plerumque ex Julii Caesaris Commentariis descripta sunt.

perunt. Hac de causa Caesar cum legionibus qua-
 tuor²⁷⁷ et equitibus octingentis in fines Trebiro-
 rum²⁷⁸ profectus est. Haec²⁷⁷ civitas longe pluri-
 mum totius Galliae equitatu valebat, magnasque
 copias peditum habebat, Renum, ut supra (199) do-
 cuimus, tangens. In ea duo de principatu contende-
 bant, Induciomarus²⁷⁹ et Cingetorix²⁷⁹. Ex quibus
 alter²⁸⁰, simul atque²⁸¹ de Caesaris legionumque²⁷⁹
 adventu²⁸² cognitum est, ad eum venit, se suosque
 omnes in officio futuros confirmat, neque ab ami-
 citia publicae rei²⁸³ defecturos confirmavit²⁸³, quae-
 que²⁸⁴ in Treberis geruntur ostendit. At²⁸⁷ Indu-
 ciomarus²⁸⁸ equitatum peditatumque²⁸⁹ cogere²⁸⁹,
 eisque qui per aetatem in armis esse non poterant in
 silvam Arduennam²⁹⁰ abditis, quae ingenti magni-
 tudine per medios fines Trebironum a flumine
 Reno²⁹¹ ad initium²⁹² Remorum pertinet²⁹³, [quae
 silva totius Galliae maxima est et add. B. C.] bellum
 parare instituit. Et²⁹⁴ posteaquam nonnulli principes
 ex ea civitate, et²⁹⁵ auctoritate²⁹⁷ Cingetorigis²⁹⁸
 adducti, et adventu Romani exercitus perterriti, ad
 Caesarem venerunt, et de suis privatis rebus²⁹⁹ ab
 eo petere coeperunt, suae³⁰⁰ civitati consulere non
 possent: Induciomarus³⁰¹ veritus ne ab omnibus dese-
 reretur³⁰², legatos ad Caesarem mittit, sese a suis
 idcirco³⁰³ discedere atque ad eum venire noluisset,
 quo facilius civitatem³⁰⁴ in officio contineret³⁰⁵, ne
 omnis nobilitatis discessu plebs propter impruden-
 tiam laberetur. Itaque civitatem in sua potestate
 esse³⁰⁶, seque, si Caesar permitteret, ad eum in ca-
 stra venturum civitatisque fortunae ejus fidei per-
 missurum³⁰⁷. Caesar etsi intellegebat³⁰⁸, quae de
 causa ea³⁰⁹ dicebantur, quaeque eum res ab³¹⁰
 instituto consilio deterret³¹¹, tamen, ne aetatem

A in Treberis³¹² consumere cogeretur, omnibus re-
 bus ad Britannicum³¹³ bellum comparatis³¹⁴, Indu-
 ciomarus ad se cum ducentis obsidibus venire
 jussit. His adductis, filiis³¹⁵ propinquisque³¹⁶ ejus
 omnibus, quos Caesar nominatim evocaverat, con-
 solatus³¹⁷ Induciomarus³¹⁸ hortatusque³¹⁹ est ut
 in officio maneret³²⁰. Nichil tamen egit³²¹; sed³²²
 principibus Trebironum ad se convocatis, eos singu-
 latim Cingetorigi³²³ reconciliavit; quod cum merito
 ejus³²⁴ ab³²⁵ se fieri intelligebat, tamen magni³²⁶
 interesse arbitrabatur, ejus³²⁷ auctoritatem et inter
 suos quam³²⁸ plurimum valere, cuius egregiam
 voluntatem in se perspexisset³²⁹. Id graviter³³⁰ tulit
 Induciomarus, suam gratiam inter suos minui, et
 qui jam ante³³¹ inimico animo in Romanos fuisset
 B³³², multo gravius hoc dolore³³³ exarsit. (Cæs. v.
 24.)³³⁴ Bello³³⁵ Britannico confecto, cum frumen-
 tum³³⁶ Galliae propter siccitates angustius³³⁷ pro-
 venisset, coactus est Caesar³³⁸ aliter ac³³⁹ superio-
 ribus annis exercitum³⁴⁰ in hibernis³⁴¹ collocare,
 legionesque in plures civitates³⁴² distribuere. Ex
 quibus unam cum Tito Labieno in confinio Trebro-
 rum et Remorum hiemare jussit, alteram cum Ti-
 turio Sabino et Cotta³⁴³ in Eburonas, quorum pars
 maxima est inter³⁴⁴ Renum et Mosam sub³⁴⁵ imperio
 Ambiorigis, ad hiemandum misit. Inducio-
 marus missis nunciis impulit³⁴⁶ Ambiorigem, ut le-
 giones³⁴⁷ cum legatis in suis finibus³⁴⁸ hiemantes
 occideret (cf. Cæs. v. 26). Quas cum Ambiorix³⁴⁹,
 insidiis circumventos³⁵⁰ funditus interfecisset, In-
 duciomarus (200), magnas armorum³⁵¹ copias
 habens, postquam etiam de consensu³⁵² totius Gal-
 liae certior³⁵³ factus est, Labienum legatum legio-
 nemque cui bis³⁵⁴ praeerat, quod facile factu³⁵⁵

VARIE LECTIONES.

²⁷⁷ milibus add. 1. 3. 5. 6. ²⁷⁸ ita hoc loco 2. G. trebironum 1. alii. ²⁷⁹ Nec 6b. ²⁷⁹ induciomarus 5a. indicimarus
 5b. induciomarus. 5a. ²⁷⁹ cingetorix 5b. 5. 6. cingetorix B2. ²⁸⁰ alteri 2. 3. 4. 7. 5. 6. ²⁸¹ alter ubi B. C. ²⁸² deest
 2. 3. 4. 7. 5. 6. adv. ces. 2. ²⁸³ deest 5. ²⁸³ publ. rei desunt 1. reipubl. 5. 6c. p. r. (populi romani) scriptum
 fuisse videtur. ²⁸⁴ promisit 6. deest B. C. ²⁸⁵ quae treberis inque C5. 4. ²⁸⁷ Ac 5. 6b. ²⁸⁸ induciomarus
 5b. 6b. ²⁸⁹ equitatumque peditatumque 5. equitatumque eraso que 6b. (deest peditatum). ²⁸⁹ cogere 5b.
 5a. ²⁹¹ arduendam 6b. a. s. B. C. ²⁹² rheno B2. asque rec. man. add. C1. ²⁹³ indicium 1. inciorum 3a.
 victum B2. ²⁹⁵ pertinent 6. ²⁹⁶ set B. C. cum Caesare. ²⁹⁶ e B2. ²⁹⁷ auctoritate 1. ²⁹⁸ cingetoris 3. 5. 6.
 et ita semper; cingetorigis B2. sapinus; cingetoris B6. cingetoris ut videtur corr. cingetorigis C1. ²⁹⁹ privatis
 ab eo p. c. rebus 2. 3. 4. 7. 5a. 1. 6c. pr. ab eo c. p. r. 6b. p. c. eo cep. rebus 5c. ³⁰⁰ et sue 5b. 5. 6. quod ante sue
 superscr. C1. et ita C5. sqq. ³⁰¹ Induciomarus 5b. sapinus. ³⁰² Ind. — deseretur desunt B2. deseretur 5b.
³⁰³ idcirco 1. idcirco a suis 3. 5. 6. B. C. cum Caesare. ³⁰⁴ pergit 6a. ³⁰⁵ retineret B. C. ³⁰⁶ esse p. 1. ³⁰⁷
 commissurum 6. ³⁰⁸ ita 1. ³⁰⁸ deest 6a. b. ³⁰⁹ deest 2. 5b. 4. 7. 5. 6. ³¹⁰ deterret B2. ³¹¹ treberim 5a. c. est.
 treberi 5b. ³¹² britannicum 5a. 5. 6. B. 2. 6. et ita deinceps sapinus. ³¹³ comparantis 6a. corr. comparatis 6b.
³¹⁴ et ante filii superscr. C. 1. et ita C5. ³¹⁵ et p. 5b. ³¹⁷ consulatus 5b. 5a. b. ³¹⁸ induciomarus 5a. ³¹⁹
 hortatus 2. 3. 4. 7. 5. 6. B. C. ³²⁰ permaneret B. C. ³²¹ e. aliud B. C. ³²² sed etiam 1. ³²³ cingetori hoc
 loco et deinceps etiam 2. ³²⁴ deest B. 2. ³²⁵ ad 1. 2. 5a. 5. a. 6. ³²⁶ magna esse 5. ³²⁷ cuius 5a. 5. 6.
³²⁸ deest 6. ³²⁹ perexisset 3a. ³³⁰ gr. factum 2. 5a. 5. 6. factum gr. B. C. cum quibusdam Caesaris codi-
 cibus. ³³¹ antea animo 5. ³³² fuit 5. 6. ³³³ pergit 1b. ³³⁴ c. XII. inc. Leibn. ³³⁵ B. igitur B. C. ³³⁶
 frumento 5a. frumenta 5b. 5. 6. ³³⁷ angustus 1. angustius provenissent 1b. angustius 2. 5a. B6. a. perve-
 nisset 3a. siccitatis angustias defecissent 5b. 5. 6. ³³⁸ c. cesar est B. C. cessare B6. ³³⁹ a 5b. 5. ³⁴⁰
 deest 2. ³⁴¹ hiberna 3. 5a. c. hibernia vel hybernica 5b. 6. B. C. ³⁴² deest 5. ³⁴³ ante 5a. c. an 5b. coita
 6a. ³⁴⁴ in B2. 6. in corr. inter B. 3. ³⁴⁵ cum B6. ³⁴⁶ deest 5b. ³⁴⁷ ambiorigis corr. ambiorigim 5a. am-
 biorigim impulsit B 2. a. i. B. C. ³⁴⁸ legionem 5. ³⁴⁹ f. s. 1. 1b. ³⁵⁰ ambior 5b. 5. 6. aliorix C 1.
³⁵¹ circumventos postea corr. circumventas 5a. C1. circumventas 5b. 5. 6. C5. ³⁵² armorum 5. 5. 6. B. C.
 C. ³⁵³ deest 5b. ³⁵⁴ certius 1b. ³⁵⁵ ita 1. is. rel. ³⁵⁵ factum 5b.

NOTÆ.

(199) Hæc ex Caesare auctor retinuit.

(200) Hæc neque apud Caesarem neque apud Oro-

sium ita leguntur; sed auctor addidisse videtur, ut
 Induciomari Treverensis laudes magis offerret.

arbitrabatur, delere statuit, ac deinde Eburonibus A⁵⁰⁰ auctoritatem comparaverat, ut unusquisque⁵⁰¹ ad Nervisque⁵⁰² conjunctus⁵⁰³ ad opprimendum Caesarem pergere (cf. C.E.S. v, 37, 38, 39; Oros, vi, 10). (C.E.S. v, 47, 48, 49-52, 53, 55, 56, 57, 58.) Labienus, interitu Sabini, caede⁵⁰⁴ cohortium⁵⁰⁵ cognita, cum omnes ad eum Trebironum copiae⁵⁰⁶ convenissent, veritus, si ex hibernis fugae similem profectionem fecisset, hostium⁵⁰⁷ impetum sustinere non posset⁵⁰⁸, praesertim quos recenti⁵⁰⁹ victoria cfferri sciret, litteras Caesari mittit, quanto cum periculo legione ex hibernis educturus esset; rem gestam in Eburonibus⁵¹⁰ perscribit⁵¹¹, docet omnes equitatus peditesque⁵¹² Trebironum tribus milibus passuum longe⁵¹³ a suis castris consedissee. Caesar raris celeritate venit ad Nervios⁵¹⁴, ibi⁵¹⁵ copias Ambiorigis⁵¹⁶, Cicaronem legatum cum legione secunda delere meditantem, Ambiorige fugato⁵¹⁷, celeriter superavit⁵¹⁸, eaque de⁵¹⁹ victoria velocissimum nuntium Labieno⁵²⁰ misit. Hac fama ad Trebironum perlata, Induciomarus, qui⁵²¹ postero⁵²² die castra Labieni⁵²³ oppugnare decreverat, noctu profugit⁵²⁴, omnesque copias in Trebironum reduxit. Deinde totius sequentis⁵²⁵ hiemis⁵²⁶ nullum⁵²⁷ tempus intermiserunt, quin trans Renum legatos mitterent⁵²⁸ civitates sollicitarent, pecunias pollicerentur⁵²⁹, magna⁵³⁰ parte exercitus Romani⁵³¹ interfecta, minorem superesse dicerent⁵³². Neque⁵³³ tamen ulli civitati Germanorum, persuaderi potuit ut Renum⁵³⁴ transiret, cum se hiis⁵³⁵ expertos esse dicerent Ariovisti⁵³⁶ bello, non esse amplius⁵³⁷ fortunam temptandam. Hac spe lapsus Induciomarus, nichilominus copias cogere⁵³⁸, exercere⁵³⁹, a finitimis equos parare⁵⁴⁰, exules dampnatosque⁵⁴¹ tota Gallia magnis praemiis ad se allicere⁵⁴² cepit; ac tantam⁵⁴³ sibi jam, his rebus in Galliam

enim legationes concurrerent, gratiam amicitiamque⁵⁴⁴ publice privatumque⁵⁴⁵ peterent. Ubi intellexit ultro ad se venire⁵⁴⁶, altera⁵⁴⁷ ex parte Senones Carnotesque⁵⁴⁸ conscientiam facinoris⁵⁴⁹ instigare, altera Nervios Attuatiquesque⁵⁵⁰ bellum Romanis parare, neque sibi voluntariorum copias defore, si ex⁵⁵¹ finibus suis⁵⁵² progredi coepisset, armatum concilium⁵⁵³ indicit. Hoc⁵⁵⁴ more Gallorum est⁵⁵⁵ initium belli, quod communi lege omnes puberes armati convenire coguntur; qui ex his novissimus venit⁵⁵⁶, in conspectu multitudinis omnibus⁵⁵⁷ cruciatibus afflictus necatur. In eo concilio⁵⁵⁸ Cingetorigem⁵⁵⁹, alterius⁵⁶⁰ principem factionis⁵⁶¹, generum suum, quem supra demonstravimus Caesaris fidem secutum⁵⁶² ab eo non cessasse, hostem judicandum curat, bona ejus publicat. His rebus confectis, in concilio pronunciat, accersitum se a⁵⁶³ Senonibus et Carnotibus aliisque compluribus⁵⁶⁴ Galliae civitatibus, hoc iter⁵⁶⁵ facturum per fines Remorum eorumque⁵⁶⁶ populatum⁵⁶⁷ [agros⁵⁶⁸], ac priusquam id faciat, castra Labieni oppugnatum; quae fieri velit praecipit⁵⁶⁹. Labienus⁵⁷⁰ cum et⁵⁷¹ loci natura et manu munitissimis⁵⁷² castris sese teneret, de suo ac legionis periculo nichil timebat; ne⁵⁷³ quam⁵⁷⁴ occasionem rei bene⁵⁷⁵ gerendae dilateret, cogitabat. Itaque a Cingetorige atque ejus⁵⁷⁶ propinquis oratione⁵⁷⁷ Induciomari cognita⁵⁷⁸ quam in concilio habuit, circummittit⁵⁷⁹ ad⁵⁸⁰ finitimas civitates equitesque⁵⁸¹ undique evocat⁵⁸²; his certum diem⁵⁸³ conveniendi dicit. Interim prope cotidie cum omni equitatu Induciomarus sub castris ejus vagabatur, alias ut situm castrorum cognosceret, alias colloquendi⁵⁸⁴ aut⁵⁸⁵ terrendi⁵⁸⁶ causa Equites plerumque omnes⁵⁸⁷ tela⁵⁸⁸ intra vallum

VARIE LECTIONES.

⁵⁰⁰ nervisque 2. 5a. 6. B. C. nerinisque 5b. c. ⁵⁰¹ c. est 2. B. ⁵⁰² et arte eade superscr. C1. et ita C3. ⁵⁰³ deest 6b. ⁵⁰⁴ copie trebironum 6. ⁵⁰⁵ quod ante hostium superscr. C1 et ita C3. ⁵⁰⁶ posse 5b. 5. 6. ⁵⁰⁷ recentia corr. recenti 6a. recentia 6c. ⁵⁰⁸ buronibus 5b. 5a. b. ⁵⁰⁹ perscripsit 6c. ⁵¹⁰ peditatusque B. C. cum Caesare. ⁵¹¹ l. a. de aut 2. 3. 4? 5. 6. longedest B. C. ⁵¹² servos corr. nervios 6a. nervos B6. ⁵¹³ ubi 2. 3. 4? 5. 6. ⁵¹⁴ ambioris corr. ambiorigis 6a. ⁵¹⁵ superato 6. ⁵¹⁶ s. c. 1. 1b. ⁵¹⁷ deest 5b. ⁵¹⁸ labienum 5b. ad labienum 5. ⁵¹⁹ deest 2. 3a. ⁵²⁰ postera 3. 6. ⁵²¹ labienio 2. ⁵²² perfruit 2. 3a. 5a. ⁵²³ frequentis 5a. B. 6. Deinde frequentius 2. ⁵²⁴ deest 6a. c. anni s. 6b. ⁵²⁵ nullus 1. ⁵²⁶ miserunt 1. miserint 1b. ⁵²⁷ pollitarentur 6a. pollicerentur 6b. p. p. desunt 5c. ⁵²⁸ magnaue 5b. magnam partem — interfectam B2. ⁵²⁹ r. e. 6. ⁵³⁰ docerent B 6. ⁵³¹ nec 2. 5a. 4? 5. 6. ⁵³² rhenum 1. hoc loco. ⁵³³ hos 2. 3. 4? 5. 6. his Caesar. ⁵³⁴ alio juste 2. alio juste 5a. atque injusto 5b. 5. 6. ⁵³⁵ deest 3. 5. 6. B. C. ⁵³⁶ ducere 6. ⁵³⁷ exercitus 1b. arma exercere B. C. ⁵³⁸ p. equos 1b. f. comparare B. C. ⁵³⁹ que deest 1. 1b. ⁵⁴⁰ p. illicere c. 1b. ⁵⁴¹ tantum 5b. 5a. a tm 5b. ⁵⁴² gallia 5. 6. B. C. ⁵⁴³ u. ad e. 1. c. desunt 5b. ⁵⁴⁴ g. atque amicitiam 2. 3. 4? 5. 6. cum Caesare; ejus add. B. C. ⁵⁴⁵ p. et privatum 1. 1b. privatisque 5b. privatumque 6c. ⁵⁴⁶ venire 1b. 2. 5b. 4? 5. 6. ⁵⁴⁷ ex altera 1. 1b. ⁵⁴⁸ carnatosque 5. 6c. carnatosque B 2. seniores carnatosque B 6. ⁵⁴⁹ c. f. desunt 2. 3. 4? 5. 6. conscientia f. instigare B. C. cum Caesare. ⁵⁵⁰ attuatiquesque 2. ⁵⁵¹ si ex deleta 1. ex deest. 1b. ⁵⁵² deest 2. 3. 4? 5. 6. ⁵⁵³ a. c. armatum 1. ⁵⁵⁴ deest 5b. more deest 1b. ⁵⁵⁵ i. est B. C. Quis sit mos Gallorum initio belli 5a. in margine. Quod s. m. G. i. b. 5b. in textu. ⁵⁵⁶ venerit B 2. ⁵⁵⁷ m. diversis cruciatu superscr. sed iterum deletio ibus, deest afflicti 1. diversis cruciatu modis et necatur 1b. ⁵⁵⁸ consilio 5. 5. sapientum corr. concilio 6a. 6b. ⁵⁵⁹ cingetorigem 1b. cingetorem 5b. 5. 6. sapientum. ⁵⁶⁰ bis scriptis 1. ⁵⁶¹ factionum 1b. ⁵⁶² secum 1b. ⁵⁶³ ab omnibus S. 2. 3. 4? 5. 6. B. C. ⁵⁶⁴ quam pluribus 2. 5a. b. ⁵⁶⁵ tunc 5. autem C6. ⁵⁶⁶ eosque 2. 3. 4? 5. 6. ⁵⁶⁷ publicatum 5b. 5. 6. ⁵⁶⁸ deest 1—6. ⁵⁶⁹ precepit 3. 5. 6. corr. precepit B 2. ⁵⁷⁰ c. XIII. inc. Leibn. ⁵⁷¹ ex 2. ⁵⁷² munitissimus 1. B2. ⁵⁷³ et ne B. C. ⁵⁷⁴ qua 1. ⁵⁷⁵ bone 5. ⁵⁷⁶ cingetore ejusque 6. ⁵⁷⁷ occasione C. ⁵⁷⁸ c. i. 1. ⁵⁷⁹ litteris cir codicis 5a. fragmentum finitur. ⁵⁸⁰ deest 6c. ⁵⁸¹ que deest 2. ⁵⁸² convocat B. (2. 6.). C. equitatesque u. vocat 1b. ⁵⁸³ deest B 2. ⁵⁸⁴ collocandi 2. 5b. 4? 5. 6. ⁵⁸⁵ alias 5c. ⁵⁸⁶ terrendi C1. 5? 4. ⁵⁸⁷ p. a. plerumque, post deletis p. o. C1; itaque omnes deest C3. ⁵⁸⁸ i. valla tela 2.

coniciebant. Labienus suos intra munitiones²²⁹ continerebat, timorisque opinionem quibuscumque poterat rebus angebat. Cum maiore in dies contem-
platione²³⁰ Induciomarus accederet²³¹, nocte una intromissis equilibus omnium finitimarum civita-
tum quos accersendos curaverat, tanta²³² diligentia omnes suos custodiis²³³ intra²³⁴ castra continuit, ut ea res nulla ratione enunciari aut ad Trebiros perferri posset. Interim Induciomarus ex consuetudine cotidiana ad castra accedit, atque ibi magnam partem²³⁵ diei consumit. Equites tela coniciunt et magna contumelia verborum Romanos ad pugnam evocant. Nullo a²³⁶ Romanis responso dato, ubi visum est, sub vesperum²³⁷ dispersi ac dissipati²³⁸ discedunt. Subito Labienus duabus portis omnem equitatum emittit, præcipit²³⁹ atque interdicit, perterritis hostibus atque²⁴⁰ coniectis²⁴¹ — quod fore²⁴², sicut accidit, videbat — omnes unum petant, neu²⁴³ quisquam alium prius²⁴⁴ vulneret, quam illum interfectum videret; quod mora reliquorum spacium natum²⁴⁵ illum effugere volebat; magna proponit hiis qui occiderint²⁴⁶ præmia, submittit²⁴⁷ equitibus cohortes subsidio. Comprobat hominis consilium fortuna, et cum unum omnes²⁴⁸ peterent, in ipso fluminis vado deprehensus²⁴⁹ Induciomarus inter-
fecit, capique²⁵⁰ ejus refertur²⁵¹ in²⁵² castra. Redeuntes equites²⁵³ quos possunt consecantur et occidunt. Hac re cognita, omnes Eburonum et Nerviorum quæ convenerant copiæ discedunt, pauloque habuit post id factum Caesar Galliam quietiorem.

10. ²⁵⁴ (Cæs. vi, 2.) Interfecto²⁵⁵ Induciomaro, ad ejus propinquos ad Treberim²⁵⁶ imperium²⁵⁷ defertur. Illi finitimos Germanos sollicitare²⁵⁸ et pecuniam polliceri non desistunt. Cum a proximis inpetrare non possent, ultiores temptant. Inventis²⁵⁹ nonnullis civitatibus, jurejurando inter se confirmant²⁶⁰, obsidibusque²⁶¹ et de pecu-

nia²⁶² cavent, Ambiorigem sibi societate et federe adiungunt. (Cæs. vi, 3, 5, 6, 7, 8, 11.) Quibus cognitis, Caesar concilio habito, cum reliqui²⁶³ præter Senones et Carnotas²⁶⁴ Trebirosque venissent, totus et mente et animo in bellum Trebironum et Ambiorigis²⁶⁵ succensus²⁶⁶, cum Senonibus Carnotisque paciscitur²⁶⁷, acceptis eorum obsidibus. Erant Menapi propinqui Eburonum²⁶⁸ finibus, perpetuis paludibus silvisque²⁶⁹ muniti, qui²⁷⁰ uni²⁷¹ ex Gallia de pace ad Cæsarem²⁷² non miserant. Cum²⁷³ hiis erat hospitium Ambiorigis²⁷⁴; item per Trebiros in amicitiam Germanorum pervenerant. Hæc prius Ambiorigi et Treberis detrahenda auxilia existimabat²⁷⁵, quam ipsos bello laeasset²⁷⁶. Hoc initio consilio, totius exercitus impedimenta²⁷⁷ ad Labienum in Trebiros mittit, duasque ad eum²⁷⁸ legiones²⁷⁹ proficisci jubet, ipse cum legionibus²⁸⁰ expeditis quinque in Menapios proficiscitur. Illi, nulla²⁸¹ coacta manu, loci presidio freti, in silvas paludesque confugiunt, suæque eodem conferunt. Caesar partitis copiis cum Fabio²⁸² et M.²⁸³ Crasso quæstore, celeriter effectis pontibus²⁸⁴, adit²⁸⁵ triperitum²⁸⁶, ædificia vicosque incendit, magno pecoris²⁸⁷ atque hominum numero potitur. Quibus rebus coacti Menapi, legatos ad eum pacis petendæ causamittunt; ille, obsidibus acceptis²⁸⁸ hostium se in²⁸⁹ numero eos habiturum²⁹⁰ confirmat²⁹¹, si aut Ambiorigem²⁹² aut Trebiros aut eorum legatos finibus suis accepissent. His rebus confirmatis, Connum²⁹³ Attribatem cum²⁹⁴ equitatu custodis²⁹⁵ loco in Menapiis relinquit²⁹⁶. Inter²⁹⁷ hæc Trebiri²⁹⁸, magnis coactis²⁹⁹ peditatus equitatusque copiis, Labienum cum una³⁰⁰ legione, qui in eorum finibus hiemabat³⁰¹, adoriri³⁰² parabant; jamque ab eo non longius via bidui aberant, cum duas venisse³⁰³ legiones missu³⁰⁴ Caesaris cognoscent. Positis castris a milibus³⁰⁵ passuum 15, auxilia Germanorum expectare

VARIE LECTIONES.

²²⁹ castra et m. 5. ²³⁰ contentione 2. 5c. B2. contemplatione B6. ind. cont. 5b. ²³¹ accederat 1b. ²³² tota 1. ²³³ custodia B 2. ²³⁴ in 5. 6. in castris 2. ²³⁵ d. p. 1. 1b. 6. consumpsit 1b. ²³⁶ deest 2. ²³⁷ vespere 5b. (vespere 5b). 6. vespero B. C. ²³⁸ d. dissipatique 1b. ²³⁹ præcepit 1b. 5b. præcepitque a. 5a. c. ²⁴⁰ et t. 1b. ²⁴¹ convictis 3b. 5. 6. ²⁴² deest 2. 3b. 4? 5. 6. quod sicut indixit jubeat omnes 3b. 5. quod sic indixit jubeat ut omnes 6. quod sicut accidere B2. 6. solet accidere C1. e corr. et ita C5. ²⁴³ nec 2. ne 6c. ²⁴⁴ rius 1. p. a. B. C. prius deest C6. ²⁴⁵ Quid m. r. spacium? Nactus 2. ²⁴⁶ occiderent 3b. illum occiderent 5. 6. ²⁴⁷ deest C 5. ²⁴⁸ o. u. 2. 3b. 5. 6. B. C. ²⁴⁹ deprehensio 5a. ²⁵⁰ que deest 2? 3b. 4? 5. 6. B. C. ²⁵¹ add. sed deleuit Induciomarus 1. ²⁵² ad C. ²⁵³ deest 2. 3b. 4? 5. 6. cedentes quos 5c. ²⁵⁴ c. XIV. Leibn. ²⁵⁵ Igitur interfecto C. ²⁵⁶ a treberis B2. 3. 4. Cæsar. ad treveris B 6. ad treberis corr. treberis C 1. p. treberis 3b. 5. 6. C5. ²⁵⁷ imperium 3b. 6. ²⁵⁸ s. corporum 1. ²⁵⁹ Inventisque 5a. ²⁶⁰ conjungunt 6. ²⁶¹ et obsidibus 5b. 5. 6. et post add. C1. et ita C5. obsidibus 2. B2. 6. ²⁶² et pecunia captant 3b. 5. 6. ²⁶³ requi corr. reliqui 1. ²⁶⁴ senonas carnotas 1b. senonas carnotesque 3b. 5b. senonas carnotasque 5a. s. carnotesque 5b. s. carnotesque et treberos 6. — trebiros 2. ²⁶⁵ ambiorigis 1. ²⁶⁶ succensus 3. B2. 6. C6. ²⁶⁷ pascitur, corr. paciscitur, acceptisque 1b. ²⁶⁸ eburonum 1. 1b. heburonum 6b. ²⁶⁹ silvisque 6a. corr. silvisque 6b. et silvis 2. ²⁷⁰ Illi 1. 1b. ²⁷¹ deest 5. 6. ²⁷² ad c. de p. 1. 1b. non deest 1b. ²⁷³ Cum hiis — pervenerant desunt 2. 3b. 4? 5. 6. ²⁷⁴ ambiorigis 1. ²⁷⁵ existimabant 1b. existimant 3b. 5b. 6. existebat corr. existit B2. ²⁷⁶ lacerasset 1b. lacerasset 6. ²⁷⁷ i. currus et plaustra et similia 3b. 5. 6. ²⁷⁸ eos 3b. 5. 6. ²⁷⁹ p. 1. 6. ²⁸⁰ legio 1. 1b. 1. V expedit. 2. ²⁸¹ nulla in 1. Legi videtur; ille nulle 2. mille B. — manu c. 1b. ²⁸² centurione Fabio 2. 3b. 4? 5. 6. B. C. ²⁸³ deest 1b. marco 2. 5a. c. B. C. marcho 5b. 6. ²⁸⁴ pon... || bus effectis 1. p. e. 1b. ²⁸⁵ addit 1. 1b. 2. 5b. 5. ²⁸⁶ exercitui B2. ²⁸⁷ pecorum 1. 1b. et h. 5b. ²⁸⁸ deest 6. ²⁸⁹ deest 2. B. C. cum Cæsare. ²⁹⁰ habituri 5. b. eos B2. eos deest B6. ²⁹¹ deest 1. 1b. ²⁹² si aut treberos aut a. 5a. b. 6. B. C. aut a. desunt 5c. ²⁹³ cum omni turba cum eq. custodes in loco m. 5b. 5. 6. ²⁹⁴ deest 1. 1b. ²⁹⁵ custodiunt 1b. ²⁹⁶ reliquit 2. 5. 6. reliquit B2. ²⁹⁷ c. XV inc. Leibn. ²⁹⁸ Treberim corr. Treberi 1. ²⁹⁹ coacti 1. 1b. 6b. B6. coactis corr. coacti 3b. ³⁰⁰ 1. u. 6. ³⁰¹ hiemaverat 1. 1b. ³⁰² adiri p. Namque 5a. adiri p. Jamque 5b. adire p. Jamque 5c. ³⁰³ deest 1. 1b. leg. v. 2. ³⁰⁴ jussu 2. C. ³⁰⁵ deest 2.

constituunt. Labienus⁶²², cognito hostium consilio⁶²³, A Trebros mittunt. Illi ubi præter⁶²⁴ spem quos fupere credebant infestis signis ad se ire⁶²⁵ videre, impetum modo ferre non potuerunt, ac primo concursu in fugam coniecti⁶²⁶, proximas silvas petierunt. Quos Labienus equitatu consecutus⁶²⁷, magno numero intercepto, compluribus captis, paucis post diebus civitatem recepit. Nam Germani qui auxilio venerant, percepta⁶²⁸ Trebrorum fuga, sese domum⁶²⁹ contulerunt. Cum hiis Induciomari propinqui, qui⁶³⁰ defectionis⁶³¹ auctores fuerant⁶³², comitati eos ex civitate⁶³³ excesserunt⁶³⁴. Cingetorigi⁶³⁵, quem ab initio permansisse in⁶³⁶ officio demonstravimus, principatus atque imperium⁶³⁷ est traditum. Cæsar⁶³⁸ vero postquam ex Menapiis in Trebros⁶³⁹ venit, duabus de⁶⁴⁰ causis Renum transire voluit. Quorum⁶⁴¹ erat⁶⁴² altera, quod contra se auxilia Treberis miserant⁶⁴³, altera ne Ambiorix receptum⁶⁴⁴ ad eos haberet. Firmo in Treberis⁶⁴⁵ presidio ad pontem relicto, ne quis ab⁶⁴⁶ his subito motus oriretur, cum reliquis copiis contra Suesas, qui auxilia Treberis miserant, Renum transivit.

41. (Cæs. vi, 41.) Non alienum videtur esse, de moribus Trebrorum (201) vel Gallorum propinere, quibus videlicet moribus ex parte fœdus est læsum, quod cum Romanis habuerant⁶⁴⁷. In Treberis⁶⁴⁸ (201) non solum in omnibus pagis et partibus, sed⁶⁴⁹ pene etiam⁶⁵⁰ in singulis domibus⁶⁵¹ factiones, eorumque⁶⁵² factionum principes fuerunt, qui summam⁶⁵³ auctoritatem eorum iudicio habebant. Quorum ad arbitrium iudiciumque⁶⁵⁴ summa omnium rerum consiliorumque⁶⁵⁵ rediebat⁶⁵⁶, idque ejus rei⁶⁵⁷ causa antiquitus institutum⁶⁵⁸, ne quis⁶⁵⁹ ex plebe contra potentiorum auxilii⁶⁶⁰ egeret. Suos enim quisque opprimi et circumveniri⁶⁶¹ non patitur. Neque enim aliter⁶⁶² si faciant, ullam⁶⁶³ inter suos habent⁶⁶⁴ auctoritatem. Hæc eadem ratio⁶⁶⁵ est in summa totius Gallie (cf. v, 3). Namque hæc civitas ideo detrimentum sustinuit, quia alterius factionis erat Induciomarus, alterius Cingetorigi⁶⁶⁶. In⁶⁶⁷ ea⁶⁶⁸ sicut et in omni Gallia eorum hominum qui in

VARIE LLECTIONES.

⁶²² L. vero 5^e. ⁶²³ h. C3. ⁶²⁴ v. q. desunt 1^b. ⁶²⁵ treberis B2. ⁶²⁶ s. r. 6. ⁶²⁷ communit B6. ⁶²⁸ Erat autem inter ipsos 5^b. ⁶²⁹ i. n. C3. ⁶³⁰ in a. desunt 1. 1^b. ⁶³¹ transire 1. 1^b. 5. ⁶³² c. a. B. C. Aux. s. c. t. agebatur 5. 6. agebatur 6^e. ⁶³³ concilio 2. 6. ⁶³⁴ appropinquarentur e corr. 1. ⁶³⁵ dicantur deest 1. 1^b. dicuntur 3^a. ⁶³⁶ se B2. ⁶³⁷ deest 2. ⁶³⁸ postera 5^b. B2. corr. postero 6^a. ⁶³⁹ nonnullis B2. ⁶⁴⁰ milites 1. tribunos milites 1^b. millenis 2. 3^b. 4. 5. 6. m. premissisque 5^b. ⁶⁴¹ sui sit B. C. ⁶⁴² de 5^a. ⁶⁴³ t. sui 5^e. ⁶⁴⁴ majori 6. ⁶⁴⁵ res 1. publica res fieri 1^b. — populi Romani scribendum erat. ⁶⁴⁶ Is 1. iussit his 1^b. ⁶⁴⁷ s. f. 5. ⁶⁴⁸ effecit 1. 6^b. ⁶⁴⁹ munitionem B. C. ⁶⁵⁰ processerant 1. 1^b. — ejus g. 1^b. ⁶⁵¹ deest B. 6. ⁶⁵² hostibus 5^b. 5. 6. ⁶⁵³ atque deest 5. 6. a. i. desunt B2. 4? C3. imp. deest B6. C1 (ubi postulat deletum). C6. ⁶⁵⁴ loco in quo b. 1^b. 3^b. 5^b. c. locum in quo bellum 5^a. 1. quo illi steterant 1^b. ⁶⁵⁵ dubitabant 1^b. ⁶⁵⁶ egrediebatur 2. 3^b. 4? 5. 6. B. C. e. p. 6. ⁶⁵⁷ Tunc 5^e. 6. ⁶⁵⁸ remissis B. C. ⁶⁵⁹ deest t. 1^b. ⁶⁶⁰ terminis 1^b. ⁶⁶¹ deest 2. 5. 6. B. C. ⁶⁶² palam 5^b. 5. 6. ⁶⁶³ deest 1^b. ⁶⁶⁴ adire 1^b. ⁶⁶⁵ versi 1^b. ⁶⁶⁶ conversi 2. ⁶⁶⁷ consecutus 1^b. 5. 6. consequens superscr. consecutus 3^b. ⁶⁶⁸ per certa 1^b. audita 6. ⁶⁶⁹ d. sese 5. 6. ⁶⁷⁰ deest B6. ⁶⁷¹ factionis 2. ⁶⁷² existerant 1. 1^b. ⁶⁷³ ex c. desunt 1. 1^b. eos civitati 6. ⁶⁷⁴ excesserant 1. 1^b. ⁶⁷⁵ cingetori 2. hoc loco. ⁶⁷⁶ d. in o. 1. 1^b. ⁶⁷⁷ p. imperium 5^a. 1. quo illi steterant 1^b. ⁶⁷⁸ c. XVI. inc. Leibn. ⁶⁷⁹ treveri. B6. ⁶⁸⁰ ex B. C. ⁶⁸¹ quorum 1. C1. 5. ⁶⁸² a. e. 5. 6. ⁶⁸³ m. treb. 1. 1^b. miserint 2. ⁶⁸⁴ respectum 2. ⁶⁸⁵ treberis etiam hoc loco 2. ⁶⁸⁶ ab ipso 1^b. q. s. m. ab h. 8. ⁶⁸⁷ habuerat 3^b. 5. ⁶⁸⁸ treberi 1. 1^b. 3^b. ⁶⁸⁹ deest 3^b. 5. B. C. ⁶⁹⁰ deest 6. et 3^b. 5. ⁶⁹¹ deest 2. ⁶⁹² ita codices quos vidi omnes fere; earumque 5^b. 5. 6. ⁶⁹³ summa auctoritate 5^a. ⁶⁹⁴ iudicium summaque 5. ⁶⁹⁵ iudiciorumque 1. 1^b. ⁶⁹⁶ rediebat corr. rediebat 1. rediebat corr. rediebat 5^a. C1. rediebat 5^e. 6. C3. ⁶⁹⁷ deest 2. 3^b. 5. 6. B. C. ⁶⁹⁸ i. est B. C. ⁶⁹⁹ quid 1. 1^b. ⁷⁰⁰ auxilio 2. — egerat 1^b. — Suo 2. ⁷⁰¹ circumvenire B2. ⁷⁰² deest 2. 3^b. 5. 6. ⁷⁰³ et illam 5^b. ⁷⁰⁴ habent 5^a. b. 6. habere 5^e. ⁷⁰⁵ ratione in 1^b. ⁷⁰⁶ cingetor 3^b. 5. 6. ut aliis locis. ⁷⁰⁷ c. XVII. inc. Leibn. ⁷⁰⁸ Interca 6.

NOTÆ.

(201) Treveros hoc loco non Cæsar sed scriptor Treverensis nominat.

aliquo numero ⁷⁰⁰ et honore ⁷⁰⁰ censentur genera A erant duo. Nam plebes ⁷¹⁰ pene servorum habebatur loco, quæ ⁷¹¹ per se nichil audebat ⁷¹², nulli adhibebatur consilio. Plerique cum ære alieno aut magnitudine tributorum aut injuria potentiorum premebantur, in servitutem se dicabant nobilibus. In hos omnia jura quæ domini in servos. Sed de ⁷¹³ his duobus generibus alterum erat driuidum ⁷¹⁴ [id est philosophorum *add.*, B. C.], alterum ⁷¹⁵ equitum. Illi rebus divinis ⁷¹⁶ intererant, sacrificia publica ac ⁷¹⁷ privata procurabant, religionem ⁷¹⁸ interpretabantur. Ad hos magnus adolescentium numerus disciplinæ causa concurrebat, magnoque hii erant ⁷¹⁹ apud eos honore. Nam ⁷²⁰ fere de omnibus controversiis publicis privatisque constitutebant, et si quod facinus admissum, si cædes facta, si de hereditate, de ⁷²¹ finibus controversia erat, idem decernebant ⁷²², præmia penasque constitutebant. Si qui ⁷²³ aut privati ⁷²⁴ aut populus eorum decreto non obedi-
bat ⁷²⁵, interdicebant. Hæc pœna apud eos gravissima ⁷²⁶. Quibus ⁷²⁷ interdictum erat, in numero impiorum ac sceleratorum habebantur; ab his omnes ⁷²⁸ decedebant ⁷²⁹, aditum ⁷³⁰ eorum sermonemque diffugiebant, ne quid ex communione ⁷³¹ incommodi ⁷³² acciperent. Neque his petentibus jus reddebatur, neque honos ullus communicabatur ⁷³³. Hii autem omnibus driuidibus ⁷³⁴ præerat unus, qui summam inter eos habebat auctoritatem. Hoc mortuo, si quis ex reliquis excellit dignitate, successit, aut ⁷³⁵ si erant pares plures, suffragio driuidum allegebatur ⁷³⁶. Nonnumquam etiam armis de principatu contendebant. Hii certo tempore anni ⁷³⁷ in finibus Carnotum, quæ regio totius Galliæ media ⁷³⁸ habetur ⁷³⁹, considebant ⁷⁴⁰ in loco consecrato. Huc ⁷⁴¹ omnes undique qui controversias habebant conveniebant, eorumque ⁷⁴² decretis judiciisque parebant. Disciplina ⁷⁴³ in Britannia reperta ⁷⁴⁴ atque inde in Galliam translata existimabatur ⁷⁴⁵. Et ⁷⁴⁶ qui diligentius eam rem cognoscere volebant, plerumque illo discendi causa profiscebantur. (Cæs. vi, 14,

15.) Driuides a bello esse ⁷⁴⁷ consueverunt, neque tributa umquam cum reliquis pendebant, militiæ vacationem omniumque ⁷⁴⁸ rerum habebant ⁷⁴⁹ immunitatem. Tantis excitati præmiis, multi et sua ⁷⁵⁰ sponte in disciplinam veniebant, et a parentibus propinquisque mittebantur. Itaque annos nonnulli vicenos in disciplina permanebant; neque fas esse ⁷⁵¹ existimabant, eam litteris mandare, cum in reliquis rebus ⁷⁵² fere publicis privatisque rationibus Grecis uterentur litteris. Id nobis duabus ex magnis causis ⁷⁵³ instituisse ⁷⁵⁴ videntur, quod neque in vulgum ⁷⁵⁵ disciplinam efferrî ⁷⁵⁶ vellent, neque eos ⁷⁵⁷ qui discebant, litteris confisos, minus memoriæ studere; quod plerisque accidit, ut præsidio litterarum diligentiam in perdiscendo ⁷⁵⁸ ac memoriâ amittant. In primis hoc volebant persuadere ⁷⁵⁹, non interire animas, set ⁷⁶⁰ ab aliis post mortem transire ad alios, atque hoc ad virtutem exercitari ⁷⁶¹ putabant, metu mortis neglecto. Multa præterea de sideribus ⁷⁶² atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum ⁷⁶³ natura, de vi ac ⁷⁶⁴ potestate deorum disputabant, et juventuti tradebant. — Alterum genus erat equitum. Hii, cum erat usus, atque ⁷⁶⁵ aliquod bellum acciderat ⁷⁶⁶, quod ante Caesaris adventum fere ⁷⁶⁷ quotannis ⁷⁶⁸ accidere solebat, uti aut ipsi injurias inferrent aut ⁷⁶⁹ illatas propulsarent, omnes in bello versabantur; atque eorum, ut quisque ⁷⁷⁰ erat genere et copiis amplissimus ⁷⁷¹, ita plurimos circa se ambactos ⁷⁷² clientesque habebat ⁷⁷³. Hanc unam gratiam potentiamque noverant.

12. (Cæs. vi, 16, 17-20.) Natio erat omnis Gallorum adeo dedita ⁷⁷⁴ religionibus, atque ob eam causam, quo ⁷⁷⁵ erant affecti gravioribus morbis, quodque in periculis ⁷⁷⁶ præliisque versabantur, au-
⁷⁷⁷ pro victimis homines immolabant, aut se immolatu-
ros volebant ⁷⁷⁸; ministrisque ad ea sacrificia driuidibus ⁷⁷⁹ utebantur, quod pro vita hominis, nisi ⁷⁸⁰ hominis vita ⁷⁸¹ redderetur, non posse aliter numen ⁷⁸² deorum immortalium placari arbi-

VARIE LECTIONES.

⁷⁰⁰ munere 2. ⁷⁰⁹ eth. *desunt* 1. 1b. ⁷¹⁰ ita 1. 1b. 2. 3b. 5a. b. ⁷¹¹ quæ—consilio *desunt* 3. ⁷¹² audiebat 6. ⁷¹³ in 3b. ⁷¹⁴ driuidum 1b. drudum 6. *semper, hoc loco etiam* 3b. drudum *corr.* driuidum 5a. drudum 5b. drudum 5c. *et ita postea.* driuidum B2. ⁷¹⁵ a. erat 6. ⁷¹⁶ r. derebus *corr.* d. r. C1. d. r. 6. C3. ⁷¹⁷ et 5a. c. ⁷¹⁸ religione 1. ⁷¹⁹ a. eos erant b. 2. 6. ⁷²⁰ Namque C6. ⁷²¹ si. d. 6. ⁷²² decernabant 6a. determinabant 5b. ⁷²³ quid 2. ⁷²⁴ privatim B2. C. ⁷²⁵ obediabant 1. aditum 3b. 5. 6. ⁷²⁶ erat g. 5c. ⁷²⁷ Quibus—habebantur *desunt* 2. 3b. 4? 5. 6. B. C. ⁷²⁸ autem 6b. ⁷²⁹ discedebant 2. 3b. 5. 6. B. C. (*descedebant corr.* disc. C1.). ⁷³⁰ aditum *eodem manu corr.* aditum 1b. ⁷³¹ q. excommunicationi 2. ⁷³² commodi 5b. commodi 5c. 6. *corr.* incommodi 5a. ⁷³³ communicabat 2. ⁷³⁴ druidibus *hoc loco et infra etiam* 3b. ⁷³⁵ hant 1. si autem erant plures pares B2. ⁷³⁶ allegebatur 1. 1b. allegebantur 2. 3b. 5a. 6. allegebantur 5b. c. B. C. ⁷³⁷ deest 5b. ⁷³⁸ medio 1b. ⁷³⁹ habebatur 6b. ⁷⁴⁰ consedebant 2. B2. ⁷⁴¹ Hucusque C3. ⁷⁴² eorum 2. et eorum 6. ⁷⁴³ D. hec 6. — brittannia 1. ⁷⁴⁴ r. est 5b. ⁷⁴⁵ existimatur B. C. cum *Cæsare*. ⁷⁴⁶ Et qui—proficiscebantur *desunt* 2. 3b. 4? 5. 6. ⁷⁴⁷ D. bello adesse 6b. liberi *post add.* 5a. liberi *add.* C. 1. et ita C3. *agg.* ⁷⁴⁸ que deest 5b. ⁷⁴⁹ habebantur in m. 1b. ⁷⁵⁰ sp. sua 2. ⁷⁵¹ deest 2. ⁷⁵² f. r. 6. ⁷⁵³ deest 1. 1b. ⁷⁵⁴ instituire 1. instruere 1b. ⁷⁵⁵ vulgus e. d. 5. 6. B2. 4. C. ⁷⁵⁶ offerri (offerri B6. C 6.) d. 5. 6. B. C. ⁷⁵⁷ deest 5. 6. ⁷⁵⁸ discendo 1. 1b. perdocendo 5. 6. ⁷⁵⁹ persuaderi 2. 5a. b. 6. B (2. 6.). C. ⁷⁶⁰ sed et 5b. ⁷⁶¹ exceptari 1. exceptari 3b. ⁷⁶² sideris 1b. ⁷⁶³ de n. r. 6. ⁷⁶⁴ atque 5a. ⁷⁶⁵ ad 5a. ⁷⁶⁶ accidebat 6b. ⁷⁶⁷ deest 6. ⁷⁶⁸ quod annis B2. C3. omnibus annis 2. ⁷⁶⁹ aut i. p. *desunt* B6. ⁷⁷⁰ quisquis 5a. ⁷⁷¹ amplissimis 2. 5. 6. ⁷⁷² abjectos 1b. abactos 2. 3b. 5a. b. 6. B. C. ⁷⁷³ habebant 2. 5. 6. ⁷⁷⁴ debita 1b. adeo *deest* 5b. ⁷⁷⁵ quod? q 5a. qua 3b. 5b. c. 6. quæ C6. ⁷⁷⁶ periculo 1b. ⁷⁷⁷ atque 5. ⁷⁷⁸ a *add.* *sed del.* C1. ⁷⁷⁹ driodibus 5a. b. 6. driotibus *corr.* driodibus 3b. ⁷⁸⁰ ne 5a. *sed post deletum*; ubi 5b. ⁷⁸¹ v. h. 5. B. C. ⁷⁸² a. d. i. p. numen 2. 3b. 5. 6. a. d. i. p. numina (nomina B2.) B. C.

trabantur; publiceque ejus generis habebant ⁷⁸² A fere ⁸⁰³ a reliquis gentibus differabant, quod suos ⁸⁰¹ liberos, nisi cum adolevisset, ut munus militie ⁸⁰² suscinere possent, palam ad se venire ⁸⁰³ non patiebantur, filiumque puerili ⁸⁰⁴ aetate in publico in conspectu patris assistere turpe ducebant ⁸⁰⁷. Virique ⁸⁰⁸ quantas pecunias ⁸⁰⁹ ab uxoribus ⁸⁰⁹ dotis nomine accipissent, tanta ⁸¹¹ ex suis ⁸¹⁰ bonis, existimatione facta, cum dotibus communicabant. Hujus omnis pecunie conjunctim ⁸¹² ratio habebatur, fructusque servabantur, ut cujus vita superavisset ⁸¹³, ad eum pars utriusque ⁸¹⁴ cum fructu ⁸¹⁵ superiorum temporum perveniret. Viri in uxores sicut in ⁸¹⁷ liberos vite necisque habebant potestatem ⁸¹⁸; et cum pater familiae illustriore loco natus decessit ⁸¹⁹, ejus propinqui conveniebant, et de morte si res ⁸²⁰ in suspicionem venit, de uxoribus in servilem modum questionem habebant, et si compertum est ⁸²¹, igne atque ⁸²² omnibus tormentis excruciatas ⁸²³ interficiebant. Funera erant pro cultu ⁸²⁴ Gallorum magnifica et sumptuosa; omnia ⁸²⁵ quae vivis cordi fuisse ⁸²⁶ arbitrabantur inferebant, etiam animalia; ac ⁸²⁷ paulo ⁸²⁸ supra hanc memoriam servi clientes, quos ab his dilectos esse constabat, justis ⁸²⁹ confectis ⁸³⁰, una cremabantur. Habebant et ⁸³¹ hoc legibus sanctum ⁸³²: si quid de re publica ⁸³³ a finitimis rumore accipissent, uti ad magistratum deferrent, neve ⁸³⁴ cum alio ⁸³⁵ aliquo communicarent, quod saepe homines ⁸³⁶ temerarios atque imperitos falsis rumoribus terreri et ⁸³⁷ ad facinus impelli et de summis rebus consilium capere cognitum est.

⁸³⁸ Magistratus quae ⁸³⁹ visa erant occultabant, quae ⁸⁴⁰ esse utilia judicassent multitudini prodebant; de re publica nisi ⁸⁴¹ per concilium loqui ⁸⁴² non ⁸⁴³ concedebatur ⁸⁴⁴.

15. ⁸⁴⁵ Caesar igitur ⁸⁴⁶, sicut supra diximus ⁸⁴⁷ (203), Cingetorigi ⁸⁴⁸ principatum Trevirorum ⁸⁴⁹

trabantur; publiceque ejus generis habebant ⁷⁸² A fere ⁸⁰³ a reliquis gentibus differabant, quod suos ⁸⁰¹ liberos, nisi cum adolevisset, ut munus militie ⁸⁰² suscinere possent, palam ad se venire ⁸⁰³ non patiebantur, filiumque puerili ⁸⁰⁴ aetate in publico in conspectu patris assistere turpe ducebant ⁸⁰⁷. Virique ⁸⁰⁸ quantas pecunias ⁸⁰⁹ ab uxoribus ⁸⁰⁹ dotis nomine accipissent, tanta ⁸¹¹ ex suis ⁸¹⁰ bonis, existimatione facta, cum dotibus communicabant. Hujus omnis pecunie conjunctim ⁸¹² ratio habebatur, fructusque servabantur, ut cujus vita superavisset ⁸¹³, ad eum pars utriusque ⁸¹⁴ cum fructu ⁸¹⁵ superiorum temporum perveniret. Viri in uxores sicut in ⁸¹⁷ liberos vite necisque habebant potestatem ⁸¹⁸; et cum pater familiae illustriore loco natus decessit ⁸¹⁹, ejus propinqui conveniebant, et de morte si res ⁸²⁰ in suspicionem venit, de uxoribus in servilem modum questionem habebant, et si compertum est ⁸²¹, igne atque ⁸²² omnibus tormentis excruciatas ⁸²³ interficiebant. Funera erant pro cultu ⁸²⁴ Gallorum magnifica et sumptuosa; omnia ⁸²⁵ quae vivis cordi fuisse ⁸²⁶ arbitrabantur inferebant, etiam animalia; ac ⁸²⁷ paulo ⁸²⁸ supra hanc memoriam servi clientes, quos ab his dilectos esse constabat, justis ⁸²⁹ confectis ⁸³⁰, una cremabantur. Habebant et ⁸³¹ hoc legibus sanctum ⁸³²: si quid de re publica ⁸³³ a finitimis rumore accipissent, uti ad magistratum deferrent, neve ⁸³⁴ cum alio ⁸³⁵ aliquo communicarent, quod saepe homines ⁸³⁶ temerarios atque imperitos falsis rumoribus terreri et ⁸³⁷ ad facinus impelli et de summis rebus consilium capere cognitum est.

⁸³⁸ Magistratus quae ⁸³⁹ visa erant occultabant, quae ⁸⁴⁰ esse utilia judicassent multitudini prodebant; de re publica nisi ⁸⁴¹ per concilium loqui ⁸⁴² non ⁸⁴³ concedebatur ⁸⁴⁴.

15. ⁸⁴⁵ Caesar igitur ⁸⁴⁶, sicut supra diximus ⁸⁴⁷ (203), Cingetorigi ⁸⁴⁸ principatum Trevirorum ⁸⁴⁹

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸² i. h. 5. 6. ⁷⁸³ in manu C3. 4. ⁷⁸⁴ deest 2. s. habebant 5. 6. statuereant post add. C1. et ita C3. ⁷⁸⁵ conlecta 3b. 5a. 6. contenta 5b. c. fluminibus 1b. ⁷⁸⁶ deest 2. ⁷⁸⁷ unius hominis 1. 1b. m. v. h. membra 5b. ⁷⁸⁸ deest 5b. ⁷⁸⁹ successi 1b. successus 5b. 6. corr. succenssis 5a. ⁷⁹⁰ h. examinabant 1. 1b. exurebantur 5b. 5. 6. hom. e. 1b. ⁷⁹¹ comprehendi 1. 1b. ⁷⁹² deest B2. ⁷⁹³ innocentum B2. ⁷⁹⁴ Deinde 6c. — maxime deest 1b. ⁷⁹⁵ sacrificia 2. ⁷⁹⁶ verum 2. ⁷⁹⁷ questum 1b. ⁷⁹⁸ nervam 1b. et ita infra. ⁷⁹⁹ deest 2. ⁸⁰⁰ ita omnes fere quos vidi codd. ad operam B6. opera e corr. C1. et ita C5. ⁸⁰¹ celeste i. 6. ⁸⁰² gerere 1b. ⁸⁰³ concepissent 5b. 5b. c. 6. corr. cepissent 5a. ⁸⁰⁴ capta ante an. post suppl. C1. e. a. C5? 4. ⁸⁰⁵ deest 2. ⁸⁰⁶ congregabant 5. ⁸⁰⁷ deest 2. cruciatus e. cons. 3b. 4. 5. 6. ⁸⁰⁸ licet B. C. cum Cesare. ⁸⁰⁹ Namque 5b. 5a. b. 6. Nam 5c. ⁸¹⁰ ut sepe B2. ⁸¹¹ gratissimumque 6. ⁸¹² deest 5. ⁸¹³ et omnes 2. 5a. c. 6. B2. 4. C. ⁸¹⁴ patre abdite 1. 1b. abdite p. 2. abdito patre 3b. 5. 6. ab. d. corr. a. d. C1. ⁸¹⁵ prognatos 2. ⁸¹⁶ driodibus 5b. 5. driopibus 6. ⁸¹⁷ perditum 5b. ⁸¹⁸ dicebatur 1. 1b. ⁸¹⁹ hanc 6. ⁸²⁰ curricula 6. curricula superscr. sec. manu vel initia 6c. ⁸²¹ observabantur B2. ⁸²² vere 1b. ⁸²³ 1. a. 2. ⁸²⁴ ire 5b. 5. 6. B2. 6. C. ⁸²⁵ puerulum 2. 3b. 5a. c. 6. parvulum etate vel puerulum in 5b. in puerili B. C. ⁸²⁶ ducebatur 1. 1b. ⁸²⁷ viri B. C. cum Ces. ⁸²⁸ deest C3. ⁸²⁹ uxore 5. ab u. desunt B. C. ⁸³⁰ tantas 5b. 5. 6. ⁸³¹ b. s. 2. ⁸³² conjunctum 5a. b. convictum 5c. r. c. 6. ⁸³³ superavissent 1b. ⁸³⁴ utraque 5. ⁸³⁵ c. f. desunt 1. 1b. ⁸³⁶ et in 2. ⁸³⁷ potestates 1. 1b. ⁸³⁸ discessit 5b. ⁸³⁹ decessisset p. e. 6. ⁸⁴⁰ et compertum igne 2. B. C. (in C1. recentior manus corr. coopertum). et comperta igne 3b. 5. 6. ⁸⁴¹ 5a. 6. ⁸⁴² excruciatas 6a. b. ⁸⁴³ p. c. desunt 1. 1b. ⁸⁴⁴ et o. B2. ⁸⁴⁵ esse 1. 1b. ⁸⁴⁶ ad 1b. ⁸⁴⁷ deest 2. 6. ⁸⁴⁸ ustis 5. 6. justis corr. hustis C1. ⁸⁴⁹ consecis 5b. 6. confectisque 5a. b. consecisque 5a. ⁸⁵⁰ habebantque 5. ⁸⁵¹ sanctum 2. sanectum 5a. 6. sanxitum 5b. sanctum e corr. C1. sanctorum C5. 4. ⁸⁵² de publico 5a. 6. de publica 5b. r. ⁸⁵³ ne 5a. ⁸⁵⁴ deest 1b. ⁸⁵⁵ aliquo alio 5b. ⁸⁵⁶ deest 5. ⁸⁵⁷ aut 5b. ⁸⁵⁸ hoc vocabulo desinit cod. 5b. ⁸⁵⁹ deest 6c. ⁸⁶⁰ non nisi 6. ⁸⁶¹ deest 1. 1b. 6. ⁸⁶² post suppl. C1. ⁸⁶³ concedebantur 1b. ⁸⁶⁴ c. XVIII. Leibn. ⁸⁶⁵ vero 1b. ergo 2. 5a. b. 6. ⁸⁶⁶ sicut prediximus 2. 5. 6. B. C. ⁸⁶⁷ cingetorigi 2. ⁸⁶⁸ trevirorum 1.

NOTÆ.

(202) Olim et adhuc addit scriptor Treverensis.

(203) C. 9

concessit, civitati pristinam²⁰⁴ libertatem indul-
sit (204); ipse omni Gallia²⁰⁵ pacata, Romam
redire²⁰⁶ disposuit. Sed cum intellexisset a
Pompeio²⁰⁷ et senatu²⁰⁸ triumphum sibi²⁰⁹ ob invi-
diam denegari, reversus in Galliam, Germanos et
Gallos in amicitiam sibi²¹⁰ ascevit, et eorum auxilia
magna²¹¹ accepit; cui et Trebri nichilominus so-
lacia²¹² contulere. Grata²¹³ fuit Gallis hæc belli
administratio; videlicet gaudentibus, ad Romam
bellum²¹⁴ referri, a qua sibi dudum per Casarem
fuit²¹⁵ illatum. Qua multitudine fretus Caesar Pom-
peium²¹⁶ et senatum Romæ expulit, postea ad mor-
tem coegit, Romanum regnum²¹⁷ solus obtinuit,
post aliquot²¹⁸ annos a senatoribus occisus interit.
Huic²¹⁹ successit Octavianus, ejus²²⁰ ex sorori²²¹
nepos, qui Claudium Tiberium²²² Neronem et Dru-
sum privignos suos misit ad Gallias²²³ rebellantes
pacandas. Isie est Tiberius, qui post Augustum im-
peravit. Hic ergo cum Druso ad Renum in loco qui
dicitur Bingis²²⁴ contra²²⁵ Gallos dimicavit. In quo
conflictu Drusus occisus est. Tiberius²²⁶ post ma-
gnam Drusiani exercitus stragem tandem cruentis-
sime vicit. Ceciderunt in eo prælio omnes copie
Trebirorum²²⁷; Galli usque²²⁸ ad internitionem de-
lecti sunt²²⁹. Drusus Mogonciam²³⁰ relatus²³¹ est, ibi-
que sepultus²³². Igitur²³³ anno imperii Augusti²³⁴
Octaviani 42²³⁵, quo (205) firmissimum²³⁶ verissi-
mamque pacem ordinatione Dei²³⁷ idem Caesar com-
posuerat, natus est Christus, cujus adventui²³⁸ pax
ista famulata est, in cujus ortu audientibus homi-
nibus²³⁹ exultantes angeli cecinerunt: *Gloria in
excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ volun-
tatis*. Casare²⁴⁰ defuncto, Tiberius²⁴¹ successit;

A cujus imperii anno 15 (206). Christus, jam 50²⁴²
annorum, a Johanne baptizatus est²⁴³. Deinde²⁴⁴
12 apostolos²⁴⁵ elegit, et in eorum solacium 72²⁴⁶
discipulos postea designavit. Postquam (207) vero
Dominus noster²⁴⁷ passus, mortuus et sepultus, a
mortuis resurrexit²⁴⁸, et in cælum ascendit, bea-
tissimus²⁴⁹ (208) Petrus apostolus Antiochenam ec-
clesiam primam²⁵⁰ confessione²⁵¹ Christiani nominis
super²⁵² solidissimam petram fundavit, et²⁵³ Pon-
tum et²⁵⁴ Galaciam, Cappadociam ac²⁵⁵ Bithiniam
²⁵⁶ verbo prædicationis illustravit²⁵⁷.

B. C. add.: ob egregiam in se et bene meri-
tam Cingetorigis fidem et societatem.

B. C. add.: quæ (209) saltu Pyreneo Alpi-
busque et monte Gebenna²⁵⁸, qui est ad oc-
cidentem urbis Treberensis, et fluminibus
Reno²⁵⁹ ac Rodano continetur²⁶⁰, patetque
in circuitu ad bis et tricies centum milia pas-
suum, in provincie formam redacta, stipendii
nomen imposuit, excepta, ut diximus, Tre-
berorum²⁶¹ civitate propter ejus antiquissi-
mam auctoritatem et Cingetorigis egregiam
fidem, et sic R. r. d.

B. C. add.: Ibi, sicut Ansonius dicit (210):
...Equivit Latias²⁶² Gallia Eannas, Infletæque²⁶³
jacent inopes super²⁶⁴ arva²⁶⁵ catervæ.

B. C. add.: est. Dicit tamen Suetonius (211),
cum Romam relatum Tiberiumque pedes fu-
nus ejus prosecutum.

14. Anno²⁶⁶ vero²⁶⁷ dominicæ incarnationis 47²⁶⁸
regni autem Claudii Caesaris anno 4 (212), su-
perna (213) provisione ordinante Romam ingres-
sus²⁶⁹, salutarem cunctis credentibus fidem con-
stantissima assertionem prædicavit eandemque po-
tentissimis signis²⁷⁰ atque²⁷¹ virtutibus comprobavit,
et ejusdem urbis pontificatum 25 annis strenuis-
sime²⁷² rexit. Fundata itaque et²⁷³ edificata Ro-

VARIE LECTIONES.

²⁰⁴ porpr. 2. ²⁰⁵ gallia corr. gallicæ C. 1. et ita C5. ²⁰⁶ ire B. C. ²⁰⁷ pontio 1b. pompeio 5b. ²⁰⁸ senatuque 5b.
²⁰⁹ deest 1. 1b. ob. i. sibi d. 6. ²¹⁰ deest B2. sibi in a. 2. 5. 6. ²¹¹ magna — solacia desunt B6. ²¹² auxilia
B2. 4. C. ²¹³ g. alis B. C. ²¹⁴ deest 2. ²¹⁵ fuerat per c. c. B. C. ²¹⁶ pompeium 1b. pompeum 5b. ²¹⁷ imperium
5b. 6. ²¹⁸ aliquos 1b. aliquantos 2. 5. 6. B. C. ²¹⁹ c. XIX. inc. Leibn. ²²⁰ deest 5. ²²¹ ex s. ejus 1. 1b. ²²² deest
2. ²²³ gallos — pacandos 5. B. C. ob rebellantes pacandos 6. ²²⁴ binga 5. 6. ²²⁵ cum gallis 5b. ²²⁶ et tib. 2.
²²⁷ trevirorum 1. treberorum 5. ut alibi. ²²⁸ deest 6c. ²²⁹ moguntiam 2. mogunciam 5b. B6. magontiam
4. 6. magunciam 5b. ²³⁰ est delatus et ibi est sepultus 5b. ²³¹ Anno circiter C. c. XX. inc. Leibn. ²³²
deest 5. oct. a. 6. B. C. ²³³ XLIII. 1. XL. in 1b. ²³⁴ firmissim. 1. ²³⁵ dei ord. 2. 5. 6. B. C. ²³⁶ ad-
ventu B2. corr. adventui 6a. ²³⁷ deest 2. ²³⁸ Cesare augusto 5b. augusto 6. ²³⁹ tyberius 1. hoc loco, 1b.
2. sapinus. ²⁴⁰ annorum triginta 5. ²⁴¹ b. e. a. 1. 1. 1b. ²⁴² Deinde — illustravit desunt C. ²⁴³ disci-
pulos B2. 5. 4. d. in eorum elegit sol. B6. ²⁴⁴ LXII. 6. ²⁴⁵ n. Jhesus Christus 5. 6. ²⁴⁶ surrexit 1b. ²⁴⁷
beatus 1. 4b. ²⁴⁸ prima 5. 6. ²⁴⁹ c. n. confessione 1. 1b. ²⁵⁰ supra 6. ²⁵¹ deest 1b. ac 5. 6. ²⁵² deest
5 B. ²⁵³ asidiam corr. asiam 6a. asiam 6b. c. atque B. ²⁵⁴ bytiniam 2. ²⁵⁵ Explicit add. 5b. et una et di-
vidua pagina vacuis relictis pergit: CHRONICA ARCHIEPISCOPORUM TREVERENSIIUM. Anno domi-
nicæ, etc. — Inc. lib. II. add. 6c. ²⁵⁶ gebenna C. ²⁵⁷ rheno B2. 5. C1. 5. ²⁵⁸ c. p. in c. ad bis in marg.
suppl. C1. ²⁵⁹ trebivorum C. ²⁶⁰ infelix post suppl. C1. et ita C5. sqq. ²⁶¹ inflecteque 6. ²⁶² c. i. i.
jacent 6. ²⁶³ arvas 6. ²⁶⁴ deest 2. 4. 5. 6. ²⁶⁵ XLVI. 1. 4b. ²⁶⁶ beatus Petrus add. 5c. ²⁶⁷ s. p. 5. 6.
²⁶⁸ et 1. 4b. ²⁶⁹ strenue 5. ²⁷⁰ f. atque edific. 2. 5. 6.

NOTÆ.

(204) Hæc de suo adjecit auctor; etiam sequentia
ex quo fonte hausit, frustra quæras; nisi quod
Orosium ante oculos habuisse videatur.

(205) Quo — voluntatis ex Orosio VI, 22.

(206) Ita Regino.

(207) Cf. Oros., l. 1.

(208) Beatissimus — illustravit ex Vita S. Eucha-
rii, Valerii et Materni (Acta SS. Jan. I, p. 918) de-
scripta sunt.

(209) Quæ — imposuit, ex Suetonii Vita Caesaris

c. 25; sed verba qui est ad occid. urbis Trev. noster
adjecit, magno satis errore, qui montem illum
Gallicæ notissimum in finibus Treverensibus ponit,
ubi alium ejusdem fere nominis fuisse, ex c. 5.
discimus.

(210) Mosella v. 3. 4.

(211) Vita Tiberii c. 7.

(212) Cf. Reginoem. h. a.

(213) Superna — rexit, ex Vita Eucharri l. 1.

manae urbis ecclesia supra ²²⁰ firmissimam petram, A acciderat nomen resurrectionis imposuerunt ²²¹. quæ ²²² est Christus, fidelis nomine Petri, et cum jam per totam Italiam pulularent ²²³ germina vitæ, tandem (214) Spiritus Sancti præmonitus inspiratione, Germaniæ atque Galliæ ²²⁴ verbum salutis inferre ordinavit. Ad hoc denique opus eligitur ²²⁵ ex suis discipulis vir magnam existens virtutum Eucharium, qui in ²²⁶ ordine ²²⁷ 72 ²²⁸ discipulorum Domini ²²⁹ fuit tercius, Valerius ²³⁰ et Maternus. Quorum (215) statim Eucharium episcopum ordinavit, Valerium diaconum, Maternum subdiaconum ²³¹ consecravit. Quos statim in opus prædicationis direxit aliosque ²³² cum eis idoneos viros, Clementem, Mansuetum, Memmum ²³³ aliosque plurimos. Qui (216) accepta benedictione magistri ²³⁴, ad Gallias properarunt ²³⁵, et multos ad soliditatem sacre fidei signorum virtute perduxerunt. Cumque in Elegiam ²³⁶ (217) Aisarie ²³⁷ pervenissent ibique populus ²³⁸ verbum veritatis ²³⁹ prædicarent, unus (218) eorum nomine Maternus graviter ægrotare cœpit, et crescente eadem infirmitatis molestia ²⁴⁰, non post ²⁴¹ multos dies vitam finivit; cuius corpus cum gemitu et luctu terræ commendans sanctus Eucharium, assumpto secum Valerio celeriter ²⁴² Romam rediit, cuncta ²⁴³ quæ sibi acciderant in via ²⁴⁴, flebiliter magistro narravit per ordinem ²⁴⁵. Quem ille clementer ²⁴⁶ consolatus, baculum suum ²⁴⁷ ei ²⁴⁸ tradidit, præcipiens eundem baculum ²⁴⁹ super corpus defuncti poni et in nomine Ihesu Christi ex suo præcepto resuscitari. Ille vero veloci cursu Elegiam quadragesimo die (219) mortis ejus ²⁵⁰ pervenit, et corpus fratris effodiens, baculum superposuit; dumque ²⁵¹ verba apostoli ²⁵² inplisset, statim Maternus ²⁵³ vivus et incolomis coram populi ²⁵⁴ multitudine de tumulo surrexit. In quo loco christiani populi ecclesiam construxerunt, et ex eo quod ibi ²⁵⁵

Sanctus vero Eucharium postquam in Elegiam multos ad fidem ²⁵⁶ Christi iniecit, jam ad alia loca migrare disponens, valedixit in Elegia fratribus, et cum Valerio et Materno profectus est; tandemque ²⁵⁷ perfecto itinere Treberim pervenit ²⁵⁸.

²⁵⁹ In B. (excepto cod. 5 ubi utraque deest narratio) et C. c. 14 omisso, fusior hæc legitur historia:

INCIPIT HISTORIA TREVERORUM ²⁶⁰.

Igitur (220) cum beatissimus Petrus, apostolorum ²⁶¹ princeps ac universalis ecclesiæ pastor a Domino constitutus, Anthiocenam primitus fide, quæ in Deum est ²⁶², catholicam fundasset ecclesiam, eamque 7 circiter continuis regeret annis, urbi, quæ sicut in gentilitate ita in christianismo meritis videbatur beati Petri totius orbis principatum sortita est ²⁶³, ejusdem fidei normam pastoralis solertia inferre ordinavit. Cujus rei gratia anno, sicut ab historiographis accepimus (221), regni Claudii Cæsaris 4° illuc ingressus, largiente Domino signis et virtutibus ac per verbum sacre prædicationis non modica populorum fruge acquisita, civitates et nationes ubique locorum demoniorum, ne dicamus deorum, cultui deditas esse sæpius ingemiscens, ideoque, quod sine ulla ambiguitate credi potest, interpellato sæpius in oratione sua Domino, quatinus novelle plantationi suæ provideret incrementa celestia, scilicet operarios mitteret in messem suam: tandem salubri deliberato consilio, beatum Eucharium suum condiscipulum, sanctitatem suam ab Jerusalem Romam usque prosectum, qui sicut nomine indicat Græcus erat, pontificatus gratia sublimatum in hoc opus misit; cui ex discipulis suis quos per evangelium suum filius Dei genuit, probatæ sanctitatis viros cooperatores verbi conjunxit, qui populum a diaboli servitute eruerent, et ad Creatorem suum sacris eruditionibus converti persuaderent, beatum videlicet Valerium et Maternum, Synicium ²⁶⁴ et Mansuetum, Clementem et Felicem atque Memmum aliosque

VARIE LECTIONES.

²²⁰ super a. o. a. ²²¹ qui 6. ²²² Pullularent corr. pulularent f. g. v. p. 2. 5. 6. ²²³ galliæ atque germ. 6. ²²⁴ dirigitur 6a b. ²²⁵ deest 2. ²²⁶ ordinatione 5. 6. ²²⁷ LXII. 6. ²²⁸ deest 5b. d. f. desunt 2. ²²⁹ et v. 2. v. quoque 6. ²³⁰ subdiaconum corr. subdiaconum 1. ²³¹ que deest 5b. ²³² caelestem 1b. mentionem 2. menium 5a. innocentium 5c. ²³³ magni 1. a magistro 5. ²³⁴ properaverunt 2. 5. 6. ²³⁵ in-gelenheim 2. ²³⁶ assatie 6c. ²³⁷ populo 5. 6. ²³⁸ v. p. v. 5a. p. v. v. 2. 5b. ²³⁹ infirmitate m. n. 2. infirmate non 5. ²⁴⁰ p. non 6. ²⁴¹ valerio deest 1? celeriter deest 2. 5. 6. B. ²⁴² Cunctaque que 2. et c. 5. 6. ²⁴³ in v. a. 5. 6. ²⁴⁴ p. o. n. 2. 5. 6. ²⁴⁵ clemens 5a. ²⁴⁶ deest 5b. ²⁴⁷ eidem 5. 6. ²⁴⁸ c. s. c. d. baculum 6. ²⁴⁹ deest 1b. sue 5a. ²⁵⁰ Cumque 1b. ²⁵¹ verbi impl. 5b. ²⁵² mortuus 5a. ²⁵³ omni 1b. populo de 5. 6. ²⁵⁴ deest 2. 5. 6. ²⁵⁵ ei. i. 6. ²⁵⁶ ad f. suppl. 1. ²⁵⁷ tandem 2. ²⁵⁸ pervenerunt 5b. ²⁵⁹ ita B2. Explicit liber primus de gestis Trebrorum in nomine domini nostri Ihesu Christi. Incipit liber secundus de gestis Trebrorum C1. et ita fere sequentes. ²⁶⁰ p. a. C. ²⁶¹ deest C. ²⁶² deest B2. ²⁶³ sinni-cium B2.

NOTÆ.

(214) Tandem—ordinavit ex Vita l. I.
(215) Quorum—consecravit ex Vita l. I.
(216) Qui—perduxerunt ex Vita l. I.
(217) Etiam Vita hunc locum nominat. De quo Browerus Ann. Trevir. p. 145: «Pervetus... hic Tribocorum vicus hodieque monstratur in Elli seu Flæ fluminis ripa, et Romana antiquitate et religione Christiana visendus.» — Illkireh? Cf. Acta S. S. p. IV, p. 582.

(218) Reliqua usque ad hujus capituli finem et Vita sumpta sunt, sed brevius reddita.

(219) Quadragesimo die Vita hoc loco non habet.
(220) Etiam hic scriptor Vitam S. Eucharium sequi videtur, sed recentiorum et valde fabulosam; cf. præfationem nostram, p. 121.

(221) Cf. Reginonem h. a.

(222) Cf. etiam Vitam S. Memmii, Acta SS. Aug. II, p. 15. Alia ab Almanno scripta inedita est.

quam plures (222). Quorum omnium ad episcopatus promovit dignitatem in pluribus Galliae civitatibus, verbum Dei evangelizandum, beatum videlicet Eucharium, Clementem, Mansuetum, Synicium atque Memmium; quosdam autem ceterorum diaconatus sive subdiaconatus habere fecit officium.

Verum ⁷⁷⁷ tamen his omnibus, quod non sine remurmurante invidia dictum noverimus, beatum praefecit Eucharium tam copiosiore ministerio quam et dignitatis privilegio, quippe qui secum pariter ab ipso Domino in carne commorante, sicut a maioribus nostris traditum accepimus (225), sacrae fidei rudimenta percepit, qui et ⁷⁷⁸ in illa sacratissima cena ⁷⁷⁹, qua discipulis suis Dominus pretiosa corporis et sanguinis sui mysteria celebranda contradidit, convalescentibus affuit, resurgentemque a mortuis ac in caelos ascendentem cum apostolis beata visione videre **B** promeruit, sanctum quoque Spiritum ac linguas omnium nationum in ignis apparitione percepit. Abierunt autem omnes hii sancti patres ad Galliarum populos verbo salutis Deo lucrificandos, pergentes per viam sanam doctrinam cunctis evangelizando. Tunc itaque divertit Clemens cum Felice Mediomatricum, Mansuetus Tullum, Synicium Remis, Memmium Catalaunum, ceterique in loca sibi a Deo praedicta; et prosperatum est verbum Dei in manibus eorum. Beatus vero Eucharium cum diacono suo, Valerio videlicet, Elegiae, qui ⁷⁸⁰ est vicus grandis provinciae Galliae Materni commilitonis sui permaxima validudine ⁷⁸¹ desolatus, substituit; qui, crescente eadem infirmitatis molestia, animam reddidit; quod multorum salutis causa accidisse sequens lectio demonstrat.

Nam cum eum terrae commendassent, sancti viri ple pro depositione ejus lugentes, concito gressu Romam revertuntur, magistro suo supradicto beato Petro quae in via gesta sunt nunciantes, hoc adjicientes, quod in populum durae cervicis devenissent, in quo convertendo, nisi virtus domini nostri Ihesu Christi Materni resuscitatione manifestaretur, parum se profecturos. Quos ⁷⁸² beatus Petrus consolatus ⁷⁸³ ait: *Nolite lugere, karissimi mei, quia mortem fratris vestri dominus Deus noster ad vitam multis providit. Confidite in Domino et nolite desperare; aderit enim divina clementia, quae vos super tristitia vestra consoletur.* Dansque Eucharium baculum, quo senilia sua ⁷⁸⁴ membra sustentabat, ita dixit: *Via qua venistis indubitanter recurrentes, hunc baculum meum deferite vobiscum, accedentesque ad locum sepulchri, effosso corpori ⁷⁸⁵ baculum superponite dicendo: « Materne, in nomine domini nostri Ihesu Christi surge. »* Denique accepta benedictione magistri, denuo ad Elegiam cum fiducia properabant. Quo cum pervenissent et accessis-

sent ad sepulchrum, multa cum eis turba per voluntatem Dei concurrente videndi causa quid fieret, Eucharium nichil de se praesumens, set magis auctoritatem magistri commendans, praemissa oratione dicebat: *Materne frater, praecepit tibi magister meus Petrus apostolus, ut in nomine filii Dei domini nostri ⁷⁸⁶ Ihesu Christi a morte resurgas, et nobiscum populo huic qui circumstat Creatorem suum contesteris.* Et ille quasi de suavi somno evigilans, vivus et sanae mentis nomini Christi assurrexit, habens jam in sepulchro dies 40. Quo viso miraculo, non solum omnes hii ⁷⁸⁷ qui aderant, set et multi longe positorem, ad quos fama haec perlata est, eadem hora idolis abrenuntiantes, ceperunt ad sanctos Dei confluere, et ut cognitionem fidei Christi ⁷⁸⁸ et baptismi ⁷⁸⁹ ipsis darent postulare, confidentes clara voce, hunc esse verum et tremendum omnique nationi Deum adorandum, cujus invocato nomine servi ejus talia possent miracula facere. Et acceptis fidei rudimentis et regeneratione baptismatis, cum celeritate ipso in loco basilicam in honorem ⁷⁹⁰ et memoriam virtutis domini nostri Ihesu Christi construxerunt; cui ex resurrectione, quae illic celebrata est, nomen imposuerunt, tam spirituale animarum suarum quam corporalem Materni resurrectionem recolentes. Omnibus igitur per girum in confessione fidei solidatis, aliis etiam regionum gentibus beati viri verbum salutis impertitum ire disponebant, et commendatis omnibus ei cui se per fidem subdidierant, abeuntes per viam semina vitae serendo, tandem divino ductu Treberim, quae magna civitas quondam fuit ⁷⁹¹ metropolis Belgicae Galliae, pervenerunt.

Hoc ⁷⁹² in loco, salva lectoris caritate, libet quaedam de illius civitatis antiquitate ac situ commemorando aliquantisper immorari, quod series rerum inibi gestarum, quas dicere conamur, aliqua ex parte monstrabit non esse ab re.

Sicut ⁷⁹³ Gallicia narrat historia (224), sub temporibus Habrahae ⁷⁹⁴ patriarchae Ninus rex potentissimus, qui aedificavit civitatem Niniven, de quo Jonas propheta perhibet testimonium quod (Jon. iii, 3) magna sit itinere trium dierum, de regina quadam Caldeorum ⁷⁹⁵ filium Trebetam dictum procreavit. Cui reginae, inquam, si dum adiveret nescio, uxorem aliam dictam Semiramim superduxit, quae longo post tempore Nino defuncto eundem Trebetam voluit sibi in conjugio copulare. Cui cum juvenis noluisse in re nefaria consentire, illa, ut erat acris animi, multis eum dolis ac veneficiis aggreditur, demum innumeris bellorum persecutionibus fatigatum, a ⁷⁹⁶ totius regni finibus propulsavit. Qui pervagatis plerisque orbis partibus, nec invento in quo sibi remanere placuisset loco, tandem sorte ductus Belgicam Galliam elegit. Qua perlustrata, in eum qui nunc Treberis ⁷⁹⁷

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷⁷ c. XXI. Leibn. ⁷⁷⁸ quique C. 1. e corr et ita C3. ⁷⁷⁹ post suppl. C. 1. ⁷⁸⁰ quae C6. ⁷⁸¹ invalidudine C. ⁷⁸² Animos C6. ⁷⁸³ consolans C. ⁷⁸⁴ sui C. ⁷⁸⁵ corpore B2. ⁷⁸⁶ deest C. ⁷⁸⁷ hii superscr. C 1. hii omnes C 3. ⁷⁸⁸ in marg. add. C 1. ⁷⁸⁹ habtisma B2 semper. ⁷⁹⁰ honore et memoria C. ⁷⁹¹ civitas est C. ⁷⁹² Hocin loco — esse ab re desunt C. ⁷⁹³ c. XXII. Leibn. II, 2. C. ⁷⁹⁴ abrahae C. ⁷⁹⁵ chaldeorum C. ⁷⁹⁶ ac corr. a C1. ⁷⁹⁷ treveris B2.

NOTÆ.

(225) De hac narratione fabulis plena cf. Acta SS. Sept. IV, p. 380.

(224) Quae haec sit historia, nemo dicere poterit, nisi ipsa Gesta Treverorum vel ipsorum fontem in-

telligere velis. Nam cum textu eorum praecedente haec ab altero quodam auctore Treverensi scripta plerumque conveniunt. De Caesaris commentariis, quos supra p. 121 attuli, cogitari nequit.

est locum devenit ¹⁰⁰⁰, qui ¹⁰⁰¹ ad inhabitandum sub oculis ejus valde complacuit. Et digne. Erat enim, ut nunc est, visu delectabilis, nulla inhabitantibus aeris incommoditate nociva, planicie satis ampla, et ut paucis dicamus ¹⁰⁰², omni deliciarum spetiositate referta, natura munissima, quoniam altis montibus quasi muris ac desuper memoribus ex omni parte circumseptis, et secus eam versus occidentalem plagam in pede montis fluvius decurrens, cui Mosella nomen est, gustu dulcis ac lavationi salubris, locuples piscium et magnarum fertilis navium, in cuius ripa, ea videlicet quae ad occidentalem est, fluviolus quidam quasi civitatem intuens Belgis (224 bis) nomine influit, a quo tota provincia nomen accepit. Haec in valle cum nobilis ille juvenis consedisset, et placuisset ei ut inhabitaret ibi, fretus auxilio non tam suorum qui secum venerant, quam et aliorum qui de diversis regibus, tum ob auditam herilium ¹⁰⁰³ advenarum nobilitatem ac fortiorum factorum, quae de eis ¹⁰⁰⁴ fama disperserat, patrationem ¹⁰⁰⁵, tum et propter loci firmitatem, confluebant, cepit edificare civitatem, post in processu temporis civitatibus multis honore ac dignitate prominentem ¹⁰⁰⁶, ita ut omnium diceretur capud regionum in Europa, tertia videlicet orbis parte, consistentium; quam in sui memoriam, eo quod primus eam coepisset inhabitare, eamque moriens filio suo Hero nomine gubernandam dereliquit, Treberim ¹⁰⁰⁷ appellavit ex nomine Trebetae. Hoc nimirum quod multis totius Galliae civitatibus eadem civitas fortitudine praelata sit, earumque gentes armis subegerit, testantur usque in hodiernum diem ¹⁰⁰⁸ in pluribus locis earundem devictarum civitatum ab ipsis victoribus ¹⁰⁰⁹ constructae tunc munitiones firmae, nunc autem veteres ruinae, quae hoc vel huic simile in suis superficiebus scriptum continent: *Huc usque jura Treberorum* ¹⁰¹⁰. Namque ut ferunt id erat moris victoribus, ut si gentem vel regionem armis caperent, mox ipsis in finibus ad tutamentum eorum municipia construerent, gentemque legibus suis ¹⁰¹¹ cum traditionibus deservire cogerent. Crevit ¹⁰¹² itaque civitas illa regia, omni ut dictum est excellentia sublimis, muris ac vallo circumdata, turribus altis et firmis munita, quatuor habens publicas portas, quatuor mundi climatibus oppositas, quarum prima, quae ad septentrionem respicit, ex lapidibus quadratis non cemento sed ferro mirabili arte compaginata constructa, Nigra porta vel Martis nomen accepit, Martis, eo quod inde viri civitatis ad bella processuri egredierentur, Nigra vero pro eo, quod cum non bene illis ¹⁰¹³ in bello successerat, per eam tristes regredierentur, vel quod per eam defuncti civitatis sepeliendi efferrentur. Secunda, quae est ad orientem, porta Alba dicitur, quia ¹⁰¹⁴ cum de bello victores reverterentur ¹⁰¹⁵, apud illam bobus ¹⁰¹⁶ albis invecti cum laudibus ac triumphis a concivibus sollempniter excipiebantur. Tercia vero, quae ad meridionalem spectat plagam, porta Media nominatur, quod ¹⁰¹⁷ per eam ingredientibus per medium civitatis iter pateat. Quarta autem, videlicet ad solis occubitus sita, ex lapidibus quadrangulis opere preclarissimo fuit instituta, cujus in exitibus statio vel portus erat navium, per alveum supra nominati fluminis secus decurrentis hinc et inde venientium, pro quibus per noctem illuminandis haec eadem porta quasi sole et luna ac stellis erat auro ac lapidibus pretiosis artificiose fabricatis insignita, unde, ab operis dico praclaritate, inclita porta dicta est ex ¹⁰¹⁸ nomine. Adhuc plura de ejusdem civitatis vel decore vel firmitate libet proseguendo commemorare, si te, o lector, non pigeat auscultare. Haec utique civitas multo est Roma conditione antiquior; quae cum fuisset, ut dictum est, muris, portis ac turribus circumquaque munita, unanimiter omnes ¹⁰¹⁹ inhabitantes, populus ac principes, ad ornatum illius animos converterunt. Et extruxerunt in parte occidentali templum, studiosissime intus et foris auro decoratum, multorum idolorum numinibus illud dedicantes, quorum effigies qui adhuc diligenter consideret, inscriptas ibi vel affixas parieti reperiet ¹⁰²⁰, quod usque in hodiernum, quia innumeris fuerit demonibus consecratum, vulgus dicit centifanum appellatum. Hujus in vestibulo ex lapide quadro insignis arcus exsurgens habuit ¹⁰²¹ ferream Mercurii imaginem, dictu mirabile, in aere pendente, seorsum autem Jovem marmoreum, scutellam auream manibus tenentem, cui tunc inimicum redolebat in naribus circumstantium tamquam si igni injiceretur, nec tamen urebatur. Quod ne forte nostris dictum verbis, tamquam a nobis confictum, credere quis detrectet, non nos, set potius audiat Galbani Viatorem Eucinio sophista hoc ipsum, inter cetera rerum stupendarum quas viderat et audierat, his verbis contestantem. Sic enim ait: *Andi praeterea quod mireris: Treberis est civitas Galliae nobilis, ubi Senetio quidam, cujus hospicio usus sum per 12 dies, in suburbio civitatis ferream imaginem ¹⁰²² Mercurii volantis magni ponderis ostendit in aere pendentem. Erat autem magnes, ut hospes idem michi ostendit, supra in fornice itemque in pavimento, quorum naturalis vis e regione sua [sibi ferrum ascivit, sicque ¹⁰²³] ferrum ingens quasi dubitans in aere remansit. Vidi etiam in eadem urbe ingenti et pretioso marmore Jovem scutellam auream duorum pedum latitudinis tenentem, ubi hoc inerat scriptum: «Jovi vindicti Treberorum ¹⁰²⁴ ex censu quinque civitatum Reni per tria decennia denegato aet fulmine et caelesti terrore extorto, » factum arte mechanica. Nam thus quasi prunis inpositum redoleat, si immiseris, nec tamen deficit. Quod ita probari esse.*

Hujus ¹⁰²⁵ etenim opinatissime civitatis fama cum fuisset suo adhuc in tempore ubi-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ post supp. C1. ¹⁰⁰¹ qui etiam C. ¹⁰⁰² verbis add. C. ¹⁰⁰³ herilis B2. ¹⁰⁰⁴ ejus C3. ¹⁰⁰⁵ patratione B2. ¹⁰⁰⁶ preminentem C. ¹⁰⁰⁷ treverim B2. ¹⁰⁰⁸ deest C1 5. ¹⁰⁰⁹ triumphatoribus B4? C. ¹⁰¹⁰ treberorum B2. ¹⁰¹¹ s. l. B2. ¹⁰¹² c. XXIII. Leibn. ¹⁰¹³ eis C6. ¹⁰¹⁴ idcirco quia C. ¹⁰¹⁵ revertebantur C1. ¹⁰¹⁶ bobus B2. ¹⁰¹⁷ ideo quod C. ¹⁰¹⁸ ex ut videtur corr. est C1. ubi usque huc post add. - nomine deest C6. ¹⁰¹⁹ deest B2. ¹⁰²⁰ reperiret B2. ¹⁰²¹ habet C. ¹⁰²² effigiem C. ¹⁰²³ sibi f. a. sicque desunt B2. 4. (etiam in aliis hujus recensionis codicibus, ut puto); ita etiam C1. corr. ut editum est, quem C3. reliqui secuti sunt. ¹⁰²⁴ treberorum B2. ¹⁰²⁵ c. III. C. c. XXIV. Leibn.

NOTE.

vis divulgata, quod esset inexpugnabilis inhabitantium fortitudine, quodque non esset ei similis jure bono, meritorum nobilitate, triumphis, longe post cum fuisset Roma condita, et ¹⁰⁰⁰ viri potentes dominarentur in ea, quidam eorum nobilis Arimaspes nomine, consul primusque senatus, illo divertit videndi causa si vera sunt quae de illa fama disperserat. Et ut vidit, non ultra Romam rediit, sed concessio sibi illic magnatorum collegio, secundum Romanas consuetudines cultum et officia ac diversa dignitatum nomina, consilium ducens instituit. Hoc equidem a veritate non discrepare, satis evidenter sunt testimonia, imagines et tituli, qui consulum aut senatorum vel patriciorum aliarumque dignitatum nominibus et gestis ad perpetuandam eorum memoriam lapidibus insculpti, per omnem fere civitatem sub colibus aut pyramidibus vel acervis lapidum defossi inveniuntur. Itemque astruunt hoc ruinæ theatri adhuc superstitis, quod ut diximus juxta Romanum ritum ad exercendos Circensium ludos et palestras institutum est.

Itaque ¹⁰⁰⁷ modo quo diximus civitas illa Treberica ¹⁰⁰⁰ se extulerat, ut post, cum Romani totam terram suo decreverunt subjungere imperio, subactis omnibus regionibus juxta vel procul consistentibus, sola hæc nimium confidens in viribus suis cum petentis suis, tota videlicet Gallia, Francia et Germania, resistere præsumpsit ¹⁰⁰⁹: tempore illo quo ¹⁰⁰⁰ Julius qui dicebatur Cæsar apud Romanos consulatus ¹⁰⁰¹ officium administrabat, simulque a senatu hoc in mandatis accepit, ut adversum Gallos aciem dirigeret et Romanis obedire compelleret. Venit ergo et obsedit Treberim, metropolim Gallicæ provinciae; de cujus speciali prerogativa fortitudinis in toto ut præmisimus orbe fama pervolavit; ubi per totum fere decennium in pugnando frustra laboravit. Quamdiu namque unanimitatem et concordiam inhabitantes servaverunt in invicem, ab hostibus vinci non potuerunt; mox vero ut hanc præterierunt, non substituerunt. Tunc etenim magno quodam infortunio duo de

optimatibus qui civitati principabantur, Induciomarus et Cingetorix, quorum alter patricia, alter consulatus dignitate pollebat, inter se de primatu contendebant, quis eorum videretur esse major. Cumque hujusce modi discussio inter eos ageretur, Cingetorix clam foras egressus, Julii castra adiit, et si ei principatus concederetur, dediturum se civitatem ¹⁰⁰² repromisit. Quod cum ad petitionem ejus firmatum fuisset, egit ut hostibus pateret ingressus; sicque regie illius civitatis fastus ¹⁰⁰³ magna est ex parte attritus. Sed quid confert ejusdem civitatis secularem gloriam et regiam nobilitatem commemorare? Utilius est ¹⁰⁰⁵ namque et plus habet spiritalis læticiæ, si eam, qua ad meliorem vitam est per gratiam Dei profecta, conditionem, studeamus exponere.

5. ¹⁰⁰⁸ Anno dominicæ incarnationis 54, regni B ¹⁰⁰⁰ autem Claudii Cæsaris ¹⁰⁰⁷ 49 ¹⁰⁰⁸, episcopatus vero ¹⁰⁰⁹ beati Petri apostoli ¹⁰⁰⁰ in Roma ¹⁰⁰¹ anno ¹⁰⁰³ 8, sanctus ¹⁰⁰³ Eucharius, tercius in ordine ⁷²⁰ discipulorum Domini ¹⁰⁰⁴, cum sociis suis ¹⁰⁰⁵ Valerio et Materno ad prædicandum Gallicis gentibus ¹⁰⁰⁶ demum Treberim ¹⁰⁰⁷ pervenit. ¹⁰⁰⁸ Cujus ¹⁰⁰⁹ infidelitatis ¹⁰⁰⁰ aciem devincens, veræ religionis arcem obtinuit et ¹⁰⁰¹ ejusdem urbis ¹⁰⁰² pontificatum 23 ¹⁰⁰³ annis tenuit ¹⁰⁰⁴. 1. Sepultus est ¹⁰⁰⁵ in ecclesia beati ¹⁰⁰⁶ Johannis evangeliste ¹⁰⁰⁷, quam ipse ante portam ¹⁰⁰⁸ Mediam construxerat, et ¹⁰⁰⁹ in circuitu ejus cimiterium benedixerat ¹⁰⁰⁰ (225). Post (226) cujus obitum ¹⁰⁰¹ beatus Valerius in ministerium sacerdotale successit, illudque ¹⁰⁰² ¹⁰⁰³ per 15 annos sancte vivendo et verbum vitæ prædicando probatissime ¹⁰⁰⁴ rexit. Cujus prædicationis tanta fuit instantia, ut jam tunc per Galliam et ¹⁰⁰⁵ Germaniam christiani paganos et numero superarent et religione ¹⁰⁰⁶. Sepultus est et ipse in eadem ecclesia juxta corpus sancti Eucharii ¹⁰⁰⁷ 2. Post (227) cujus decessum ¹⁰⁰⁸ beatus ¹⁰⁰⁹ Maternus ¹⁰⁰⁰ pontificalem suscipiens apicem, 40 annis talen-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ucusque vel usque add. in marg. alia manu C1. et ita usque C3. ¹⁰⁰⁷ c. IV. C. c. XXV. Leibn. ¹⁰⁰⁸ treverica C. et infra. ¹⁰⁰⁹ præsumpsit ut videtur corr. præsumpsit C1. et ita C3. ¹⁰⁰⁰ deest C. ¹⁰⁰¹ consulatus B2. ¹⁰⁰² c. so B2. ¹⁰⁰³ factus C. ¹⁰⁰⁴ deest B2. ¹⁰⁰⁵ c. XXVI. Leibn. II. c. 8. C. ¹⁰⁰⁶ imperii 6. ¹⁰⁰⁷ deest C. (erasmus in C1). ¹⁰⁰⁸ XV. corr. XVIII. 2. IX. 5b. XI. B2. 6. C. — Nunci hi cum aliis qui c. 14 leguntur non conveniunt. ¹⁰⁰⁹ epactis II. 1b. ¹⁰⁰⁰ deest 1. 1b. ¹⁰⁰¹ urbe r. 6. ¹⁰⁰² deest 6. ¹⁰⁰³ deest 2. ¹⁰⁰⁴ deest 2. 5a E. in o. 72 disc. tercius cum 5b. c. 6. ¹⁰⁰⁵ deest B6. ¹⁰⁰⁶ c. directus B. C. ¹⁰⁰⁷ treverim C. sapius. treberis 5a ¹⁰⁰⁸ venit 1b. devenit 6. ¹⁰⁰⁹ Cujus — Maternus, pagina dimidia vacua relicta, desunt 1. 1b. Sed in 1b. ubi etiam verba pontificalem — multiplicavit rubro oblitterata sunt, manu sæc. XIII. hæc in margine scripta sunt: Ubi cum plurimum populum ad fidem Christi perduxisset, ecclesiasticas res bene firmatas atque fundatas haberet, ipseque jam provecit etatis esset, XXIII. pontificatus sui anno triste seculum reliquit et ad gaudia supæ. na transmigravit. Post cujus — probatissime predicando rexit. Quo defuncto beatus Maternus pont. s. ap., sicut 40 diebus in sepulchro jacuit, ita 40 annis cathedræ pontificiæ presedit et talentum s. c. f. m. ¹⁰⁰⁰ infelicitatis 56. ¹⁰⁰¹ et — tenuit desunt 5b. ¹⁰⁰² deest 5. 6. ¹⁰⁰³ XL. 5b. XIII. 6a. b. ¹⁰⁰⁴ B2. in margine. Eucharius obiit VI. Idus Decembris; B6. addit: obiit VI. Idus Decembris. ¹⁰⁰⁵ deest B6. ¹⁰⁰⁶ deest 2. sancti 5. 6. ¹⁰⁰⁷ baptiste 5. ¹⁰⁰⁸ m. c. p. 6a. b. ¹⁰⁰⁹ deest B 6. ¹⁰⁰⁰ 5b. in textu addit: De hoc sancto Eucharzio vide plura in principio cronicarum episcoporum Tongeren. ¹⁰⁰¹ obitu superscripto anno 76° C6. ¹⁰⁰² que deest 5b. ¹⁰⁰³ perbeatissime 2. beatissime 5a. b. 6. utilissime 5c. ¹⁰⁰⁴ et per 5a. b. ¹⁰⁰⁵ B2. in margine: [V]alerius obiit... 1. Kal. Febr. — 5b. addit in textu: De hoc vide etiam antea in cronica Tongeren. ¹⁰⁰⁶ B6. addit: obiit IV. Kal. Februarii. ¹⁰⁰⁷ C6. in margine: anno 89°. ¹⁰⁰⁸ deest 5b. ¹⁰⁰⁹ martinus 6b.

NOTÆ.

(225) Hæc fabulam redolere, etiam I. Pierius Act. SS. Sep. IV, p. 580 monuit.

(226) Post—religione ex Vita supra allata p. 291.

(227) Post—apicem et 40 annis ex Vita I. I.

tum ¹⁰⁷⁰ sibi creditum fideliter multiplicavit. Hic ¹⁰⁷¹ Tungrenses et Colonienses ¹⁰⁷² ad fidem Christi convertit, et his ¹⁰⁷³ tribus civitatibus pontificali jure ¹⁰⁷⁴ praesedit, in quibus singulis fortur ¹⁰⁷⁵ paschali ¹⁰⁷⁶ die ¹⁰⁷⁷ divinum officium celebrasse. In (228) hoc tempore fecerunt Treberi subterraneum viniductum ¹⁰⁷⁸ (229) a Treberi usque ¹⁰⁷⁹ Coloniā per pagum Bedonis ¹⁰⁸⁰ (230) per quem magnam ¹⁰⁸¹ copiam ¹⁰⁸² vini Coloniensibus ¹⁰⁸³ amicitiae causa misere. Hisdem ¹⁰⁸⁴ diebus venit Treberim sanctus Nazarius praedicans Christum ¹⁰⁸⁵ seta civitatis infelicissimo principe Cornelio Domiciano imperatori delatus ¹⁰⁸⁶ est (231).

1 C. addit : felixque ad Dominum sexto Idus Decembris migravit et *supra* var. 1054.

2 C. addit : quarto Kal. Februari. Cf. *supra* var. 1066.

16 ¹⁰⁸⁷. Igitur (232) sanctus Maternus ¹⁰⁸⁸ apud ¹⁰⁸⁹ Coloniā 1 obiit senex ¹⁰⁹⁰, anno dominicae incarnationis 128 ¹⁰⁹¹. Cajus obitu Treberi comperto, mox Coloniā profecti sunt ¹⁰⁹², pastorem suum repetentes. Aderant et ¹⁰⁹³ Tungrenses, qui simul cum ¹⁰⁹⁴ Coloniis eum sibi retentare satagebant ¹⁰⁹⁵. Certatum diu ¹⁰⁹⁶ ab utrisque ¹⁰⁹⁷. Interim venerandus

A ¹⁰⁹⁸ quidam senex in urbe apparuit ¹⁰⁹⁹, monens cives, ut a lite desistentes suis parent ¹¹⁰⁰ consiliis, et corpus pontificis in navi ponentes, deinde a litore fluctibus impellentes, quo Deus velit ¹¹⁰¹ abire sinant ¹¹⁰². Mira res! Mox ut angelus consulerat ¹¹⁰³ factum est ¹¹⁰⁴, navis sacro honesta corpore ¹¹⁰⁵, nullo se regente naucelro, angelico remigio contra fluctus dirigitur, et ¹¹⁰⁶ parvo horae spacio miliario confecto, in loco qui ex tristitia Coloniensium Roze ¹¹⁰⁷ (233) tunc ¹¹⁰⁸ vocatus est litore ¹¹⁰⁹ applicatur, Tunc Treberi corpus sui pontificis a Deo sibi destinatum cum debita ¹¹¹⁰ gratiarum actione suscipientes Treberim revexerunt, et in ecclesia ¹¹¹¹, non longe a corporibus sanctorum Eucharii et ¹¹¹² Valerii honorabiliter sepulturae tradiderunt ¹¹¹³.

B 1 C. addit : 18 Kal. Octobris. Cf. *in* ¹¹¹⁴ var. 1090. Deinde ¹¹¹⁵ (234) Auspiciis quidam ¹¹¹⁶ regimen ¹¹¹⁷ tenuit ¹¹¹⁸. Dein ¹¹¹⁹ insignes per legitimis successiones, sanctitate et gratia pollescentes, extiterunt ¹¹²⁰ 2 Felix, Mansuetus, Clemens, Moyses, Martinus, Anastasius, Andreas ¹¹²¹, Rusticus, Auctor ¹¹²², Faucius ¹¹²³. Fortunatus ¹¹²⁴ 2, Cassianus, Marcus, Navitus, Marectus, Metropolis, Severinus, Florentius, Martinus, Maximinus, Valentinus (235),

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁷⁰ c. s. 1. 6. ¹⁰⁷¹ tongrenses 5a. c. longerenses 5b. ¹⁰⁷² Colienses 1b. et col. *acsunt* 2. agrippinenses B. C. ¹⁰⁷³ deest 6. ¹⁰⁷⁴ pr. i. 5. ¹⁰⁷⁵ ferunt 5. ¹⁰⁷⁶ uno eodemque p. B. C. ¹⁰⁷⁷ penth. die 5a. pentecostes die 5c. d. c. pentecostes 5b. f. die pentecostes c. d. o. 6. ¹⁰⁷⁸ vini conductum B4. ¹⁰⁷⁹ u. ad 6. ¹⁰⁸⁰ pedonis 5a. 6. ¹⁰⁸¹ deest 5. ¹⁰⁸² vini cop. 2. 5. 6. copiam — c. 18. haec sunt Maxentius *desunt folio deficiente* 6a. ¹⁰⁸³ e corr. 1. ¹⁰⁸⁴ His 1. 1b. 5b. ¹⁰⁸⁵ deest 1b. ¹⁰⁸⁶ deest 5b. ¹⁰⁸⁷ H. c. VI. C. ¹⁰⁸⁸ martinus corr. maternus 1. ¹⁰⁸⁹ a. urbem col. 6 ¹⁰⁹⁰ B6. addit : XVIII. Kal. Octobris; B2. *in marg.* : Maternus obiit VIII. Kal. Oct. ¹⁰⁹¹ CXXIII. 1b. ¹⁰⁹² deest 5b. ¹⁰⁹³ deest 1b. ¹⁰⁹⁴ e. coloniensibus 6. cum coloniensibus 5. C. ¹⁰⁹⁵ cupiebant 1b. ¹⁰⁹⁶ c. et d. 2. 5. 6. certamen tam diu corr. c. tum diu B2. certamen diu B1? 6. certamen tum C. ¹⁰⁹⁷ utriusque corr. *alia manu* utrisque 1. u. habebatur B2. u. geritur C. ¹⁰⁹⁸ venerandum corr. *al. manu* venerandus 1. ¹⁰⁹⁹ apparuit 1. ¹¹⁰⁰ parent 2. 5. 6. parent corr. parent C1. et ita C3. ¹¹⁰¹ deest B6. ¹¹⁰² sinant 1b. ¹¹⁰³ consulerat 2. ¹¹⁰⁴ deest 5. ¹¹⁰⁵ on. s. c. 2. corpore onusta B. C. ¹¹⁰⁶ deest 1b. ¹¹⁰⁷ roze corr. roze 1. rohe 1b. rouezza 5a. b. 6b. rouessa corr. rouezza 6c. ronessa 5c. rotkiriche C. 1. 5. royitkiriche C. 6. *In 1b. rec. manu ascriptum est : Ruckkirge.* ¹¹⁰⁸ t. r. 5. deest B 4? 6. ¹¹⁰⁹ littori 5b. 6. B. 6. littore corr. littori C 1. et ita C5. ¹¹¹⁰ d. sibi 6b. ¹¹¹¹ e. predicta 5b. ¹¹¹² deest 6c. ¹¹¹³ 5b. addit : De hoc sancto vide etiam alia multa in cronica Tungenen in principio. ¹¹¹⁴ c. XXVII. inc. *Leihn.* ¹¹¹⁵ deest 5. ¹¹¹⁶ regnum 5a. c. regimen ecclesie treberice 5b. ecclesie r. B (r. ecclesie B6). C. ¹¹¹⁷ C6 : anno 429. ¹¹¹⁸ De insignes corr. *alia manu* dein 1. 1. deinde 1b. 2. 5. 6. B6. — 5b. *haec habet plane diversa* : Et Avitus ecclesie Coloniē et Navitus ecclesie prefit Tungenen. Hii tres viri discipuli fuere sancti Materni. In ecclesia Treberen XIII episcopi in XXI annis martirio coronati sunt quia post mortem sancti Materni plurima multitudo eorum ad idolatriam prolapsi sunt; sed ita in brevi sublatis sunt, quod de temporibus eorum nulla preferatur celsitudo (l. certitudo). Post. Auspiciū Celsus. Deinde Felix, etc. ¹¹¹⁹ Celsus add. 5. ¹¹²⁰ An e corr. *alia manu* ¹¹²¹ victor 5b. ¹¹²² mauricius 1b. 5. 6. ¹¹²³ deest 2.

NOTE.

(228) Hanc narrationem recentiori manu in cod. C antiquo S. Mathiae additam esse, Calmetus monet.

(229) Aqueductus vestigia nunc restant.

(230) De quo cf. Hontheim Hist. I. p. 61.

(231) Cf. passionem S. Nazarii Acta SS Jul. VI. p. 583.

(232) Haec in quibusdam Vitae codicibus leguntur, sed fortasse ex Gestis descripta; cf. Acta SS. Sept. IV. p. 392.

(233) Roz theotisce fletus dicebatur. — Rodenkirchen recentiores intelligunt; v. Act. SS. Sept. IV. p. 595.

(234) Quae sequuntur in codice antiquo S. Mathiae Treverensi, Gestorum fonte, deesse, Calmetus adnotat, et de altero quodam codice idem monet Hontheim Hist. I. p. XXVII. Idem I. I. p. XXII sqq. c. I. Perierus, Acta SS. Sept. IV. p. 565, 575 haec nomina ex aliarum Ecclesiarum catalogis descripta vel ex dubiae fidei monumentis collecta esse, satis probaverunt. Cf. etiam Rettberg Kirchengeschichte Deutschlands I. p. 180 sqq. — In Vita S. Agritii ita legitur (Acta SS. Jun. I. p. 175) : Sicut enim dili-

genti supputatione collegimus, ducentos et unum annum inter S. Materni ex hoc mundo gloriosum excessum et beati Agricii felicem in hanc urbem ingressum esse cognoscimus; quo temporis spatio intercurrente cessavit hujus sedis episcopatus, pagani ipsam civitatem obtinentibus. Cf. locum supra col. 1075 ex codice S. Maximini editum. Neque Gestorum continuatio hos episcopos novit, sed Agritium quartum dicit (c. 18). — Sed eadem fere verba quae hic leguntur Methodii nomine inscripta exhibet cod. Francfurtensis Mariani (ap. Pistorium ed. Struv. I. p. 565), ubi ea quoque leguntur, quae infra ex C. elidit, alia vero desunt ex Herigero descripta. Denique in loco supra edito, Methodio teste 26 episcopos inter Maternum et Agritium sedisse narratur; in quo numero errorem latere puto. Inde vero patet, librum saec. XII fuisse Methodio ascriptum, qui haec Treverensium episcoporum nomina primus indicaverit; quem auctor secutus, alia ex Herigero addidisse videtur.

(235) Pseudo-Methodius I. I. haec octo non in a

quorum 8 ultimi etiam Tungrensi ecclesie prae-
fuisse noscuntur; qui omnes diversis temporibus
non solum in propria provincia, set et ¹¹¹⁷ in exte-
mis ¹¹¹⁸ et ultimis industres ¹¹¹⁹ et inlustres non
solum confessione quin ¹¹²⁰ et ¹¹²¹ martirio existen-
tes ¹¹²², regna etiam tyrannorum vicerunt. Qui (256)
videlicet episcopi omnes ¹¹²³ in ecclesia sancti Eu-
charii sepulti esse ¹¹²⁴ creduntur. Quorum (257) au-
tem imperatorum vel ¹¹²⁵ consulum ¹¹²⁶ claruerint
¹¹²⁷ singuli ¹¹²⁸ temporibus, quosque vita eorum ha-
buerit ¹¹²⁹ exitus, quotque ¹¹³⁰ singuli annis am-
ministraverint ¹¹³¹ officium pontificatus, seu (258)
quantum quisque ampliaverit ¹¹³² ecclesie suae redi-
tus, quia (259) totius Galliae ab Hunis et Northman-
nis ¹¹³³ facta abolevit ¹¹³⁴ eversio, nec a nobis le-
ctoris cujusquam ¹¹³⁵ requirat exactio; cum et ante B
¹¹³⁶ diris 10 ¹¹³⁷ persecutionibus, sub quibus vivere,
eorum memoriam ¹¹³⁸ fama scriptorum studio mi-
nus potuerit divulgando perpetuare. Primus ¹¹³⁹
(240) etenim christianos Nero ¹¹⁴⁰ persecutus est,
secundus Domitianus, tertius Trajanus, quartus
Marcus Antoninus ¹¹⁴¹, quintus Severus Pertinax,
sextus Maximinus, septimus Decius ¹¹⁴², octavus
Valerianus, nonus Aurelianus, decimus Diocletia-
nus ¹¹⁴³ cum Maximiano. Horum ¹¹⁴⁴ itaque ¹¹⁴⁵
persecutionum temporibus praedicti viri Trebitorum
praesulatum nequaquam manifeste, set, sicut ¹¹⁴⁶

A ait ¹¹⁴⁷ apostolus, in solitudinibus et montibus ¹¹⁴⁸
et speluncis et cavernis terrae peregrisse probantur;
ut merito ¹¹⁴⁹ eorum vita, tam fervente tunc ¹¹⁵⁰
ubique persecutione quam postea exterminata sae-
pius Trebitorum civitate, oblivioni tradita fuisse
credatur ¹¹⁵¹. Auxit hoc infortunium humani gene-
ris adversarius. Postquam denique ¹¹⁵² inseparabilis
¹¹⁵³ [Trinitas ¹¹⁵⁴] tres evangelii sui operarios per-
petim remunerandos, scilicet Encharium Valerium
¹¹⁵⁵ et Maternum, vocavit ad superos, Treberi ¹¹⁵⁶
recte fidei credulitatem amiserunt et ad ¹¹⁵⁷ pristi-
num paganismi ¹¹⁵⁸ vomitum ex maxima parte re-
dierunt.

¹ C 4. add. in marg.: Sanctissimus (241) sci-
licet nomine vel meritis ¹¹⁵⁹, Celsus, animo
sublimis, set et genere clarus, non segnis
¹¹⁶⁰ patriz, semper ubique vigens, affectu
pio, honore actuque serenus, Felix; quod
C 5. ¹¹⁶¹ vell. receperunt. In margine vero. C 5.
legitur: His temporibus contigit quod novem
reges in Treveri conederunt. Et hoc coram
Taciano rege a minimis factum fuisse canitur
in tempore quod erat inter Maternum et
Agricium.

² C. addit: qui obiit quarto Idus Junii.

17. ¹¹⁶² Igitur ¹¹⁶³ anno dominice ¹¹⁶⁴ incarnationis
291. ¹¹⁶⁵ Maximianus (242) imperator ¹¹⁶⁶ co-
gnomento ¹¹⁶⁷ Herculis propter frequentes ¹¹⁶⁸ Gal-
lorum tumultus Thebeos ¹¹⁶⁹ milites ¹¹⁷⁰ ab Oriente

VARIE LECTIONES.

¹¹⁷¹ deest 5^a c. 6. B 2. 47 etiam 5^b. ¹¹⁷² eximii 4^b. externis 5^b. extremis 6^a. ¹¹⁷³ indurtes corr. in-
dustres 1. industrii 6. ¹¹⁷⁴ qui corr. quin 1. sed. 6^b. ¹¹⁷⁵ etiam 2. 6. ¹¹⁷⁶ existens corr. existentes 1.
¹¹⁷⁷ o. ep. 2. Qui ep. ut plurimi in 5^b. ¹¹⁷⁸ c. e. 6. ¹¹⁷⁹ et 1^b aut 5^b. ¹¹⁸⁰ consulum corr. consulum 4.
¹¹⁸¹ claruerunt 5. ¹¹⁸² deest 6. s. cl. B. C. ¹¹⁸³ habuerunt corr. habuerint B2. ¹¹⁸⁴ quotque 1. quotquot 5^b.
quique singulis B2. quodque singulis B6. quodque ut videtur corr. quotque C1. ¹¹⁸⁵ amministraverint 1.
¹¹⁸⁶ applicaverit B6. q. e. s. r. ampl. 5. ¹¹⁸⁷ northmannis 5. normannis 6^b northmannis B2. normannis
B6. ¹¹⁸⁸ ab eum conversio 1^b. ¹¹⁸⁹ cujusque 5. c. 1. 5^b. ¹¹⁹⁰ antea 5. 6. B. C. ¹¹⁹¹ deest 5^a. ¹¹⁹² memo-
ria f. scriptoris minus 5^a. ¹¹⁹³ primum C. ¹¹⁹⁴ p. est n. 2. 5. 6. ¹¹⁹⁵ antoninus corr. antonius 1 et ita
4^b. antonius 5^a. ¹¹⁹⁶ antonius 5^b B2. antonius ut videtur corr. antonius C1. et ita C3. ¹¹⁹⁷ deest B6.
e corr. C1. ¹¹⁹⁸ dioclesianus 6^b declesianus 5^b. ¹¹⁹⁹ ita omnes fere quos ridi codd. Harum 2. 5. 6.
Hoc B6. ¹²⁰⁰ utique 6^a. ¹²⁰¹ et in m. 2. 5^a. c. 6. et in sp. 2. 5. in sp. 6. et in
cav. 2. 5. ¹²⁰² e. m. 6^b. ¹²⁰³ deest 5^b. ¹²⁰⁴ credant 1^b credantur 5^b. ¹²⁰⁵ autem 5. ¹²⁰⁶ inseparabiles
4^b. 5^a. inseparabiles 6^b. inseparabilis (?) 6^a. ¹²⁰⁷ deest 1. 2. 5. 6^b tres deest 5^b. ¹²⁰⁸ et v. 5^b. ¹²⁰⁹ tre-
biri 1^b. ¹²¹⁰ deest C3. ¹²¹¹ paganismum v. 1^b. paganismum ex 5. 6. ¹²¹² deest C6. ¹²¹³ non signis corr.
insignis C3. ¹²¹⁴ c. XXVIII. Leibn. II, c. VII. C. de Thebeis martiribus add. C3. ¹²¹⁵ lg. d. i. anno 1^b.
Anno igitur B. C. ¹²¹⁶ e corr. 1. ¹²¹⁷ ducent XII. 8^a. ¹²¹⁸ i. Romanus B. C. ¹²¹⁹ deest 5^b 6. ¹²²⁰ g. f.
5. 6. ¹²²¹ tebeos 2. et ita postea. ¹²²² deest 2.

NOTÆ.

omittit ita pergens: Marcus cæterique quam plurimi,
qui suis diversis temporibus non solum propria
pr., etc. Ex Herigeri Gestis epp. Trajectens. c. 15.
sumpta sunt.

(256) Reliqua desunt apud Pseudo-Methodium.

(257) Quorum — pontificatus ex Herigero c. 15.

(258) Horum loco Herigerus habet: vel quis illo-
rum sepultura sit locus; quæ noster recipere non
potuit, quia omnes in ecclesia S. Eucharii sepulti
esse crederentur. Nota igitur locum ex codice C 1.
fol. 1, descriptum, ubi eadem fere verba neque ta-
men ex hoc textu descripta legas: Notandum. Gal-
lorum fortissimi sunt Belgæ. Porro Trebitorum inter
omnes Belgas singularis est opinio virtutis. Ante in-
carn. Domini anno 50, Labienus legatus Cæsaris
Trebitorum copias, arte in bellum provocatus, ante-
quam Germanis adventantibus jungerentur, prostravit,
deinde ipsam civitatem quæ dicitur Belgas cepit (v.
c. 10, 7). Anno dom. inc. 54, accepit Eucharis
episcopatum Treverensem, deinde Valerius, postea
Maternus. Episcopi inter Maternum et Agricium,

C quorum imperatorum vel consulum claruerint tem-
poribus, quosque vita singulorum habuerit exitus, quot-
que singuli annis administraverint officium pontifi-
catus, vel ubi quorumque sit tumulus, seu quantum quis-
que ampliaverit ecclesie suæ statum, quia totius
Galliae ab Hunis et Northmannis facta abolevit eversio,
nec a nobis lectoris cujusque requirat exactio, cum et
antea diris decem persecutionum temporibus, sub quibus
vivere, eorum memoriam fama scriptorum studio
minus potuerit divulgando perpetuare.

(259) Quia — exactio ex Herigero, Northmanno-
rum addito nomine.

(240) Hæc in Bedæ aliisve chronicis invenit.

(241) Hæc verba etiam ap. Pseudo-Methodium le-
guntur, sed ex Celsi epitaphio sæc. x. invento repe-
rita esse videntur. Quod vide in Actis SS. Febr. III,
p. 398. Cf. Houthen Hist. I, p. XXI.

(242) Hæc narratio ex Historia martyrum Tre-
verensium (Houthen Prod. I, p. 411 seqq.) sumpta
est.

in auxilium accersivit. Hi Thebei ab antistite Jerosolimitano fuerant baptizati, deinde a beato papa¹¹⁷⁶ Marcellino Romano, qualiter sub armis Romanæ¹¹⁷⁷ libertatis christianam innocentiam custodire deberent, instructi. Prælati sunt autem huic legioni duces duo, quorum unus Tyrsus¹¹⁷⁸, alter Secundus¹¹⁷⁹ vocabatur, et¹¹⁸⁰ Mauricius ejusdem legionis primipularius¹¹⁸¹ (245). Quorum (244) ordine et nomine Secundus apud¹¹⁸² Victimillium¹¹⁸³ Italice castrum martirio vitam¹¹⁸⁴ finivit, Mauricius vero¹¹⁸⁵ apud Agaunum¹¹⁸⁶ oppidum cum sociis suis¹¹⁸⁷ pro Christo¹¹⁸⁸ victimatus occubuit. Tyrsus autem¹¹⁸⁹ cum suis plurimis sociis et militibus in Treberim devenit¹¹⁹⁰, ibique in campo¹¹⁹¹ Marcio castra posuit¹¹⁹². Ubi (245) ab ejusdem civitatis christianissimis principibus¹¹⁹³, christianitatis et pacis signa¹¹⁹⁴ in ipsis cognoscentibus, christianitatem¹¹⁹⁵ et amice¹¹⁹⁶, hospitaliter et honeste, summa quæ in Deo est ordinante hoc¹¹⁹⁷ caritate, recepti sunt. His ergo principibus dum causam¹¹⁹⁸ suæ ab Oriente profectionis suæque ad hunc¹¹⁹⁹ locum perventionis¹²⁰⁰ flebiliter retulissent, eorumque consilium simul et auxilium humiliter¹²⁰¹ postulassent, flagranti¹²⁰² adeo¹²⁰³ Sancti Spiritus ardore corda omnium¹²⁰⁴ et civium et hospitum in Dei amore succensa sunt, ut ad¹²⁰⁵ mortis magis pro Christi amore susceptionem quam ad¹²⁰⁶ idolorum venerationem vel¹²⁰⁷ christianorum oppugnationem¹²⁰⁸ se animas præbere invicem¹²⁰⁹ exhor-

A tarentur. Vix dum¹²¹⁰ igitur¹²¹¹ sanctæ exhortationis armis se invicem munierant, cum ecce Rictiovarus¹²¹² a Maximiano¹²¹³ imperatore Trebrorum¹²¹⁴ (246) præfectura donatus, eandem urbem cum¹²¹⁵ maximo militum agmine stipatus intravit. Qui vocatos¹²¹⁶ ad se inprimis, quorum causa præcipue venerat¹²¹⁷, Thebeæ legionis¹²¹⁸ christianos interrogavit, utrum et¹²¹⁹ ipsi Romanorum¹²²⁰ deos adorare eorumque detractores armis vellent subjungere. Cui cum¹²²¹ dux legionis Tyrsus responderet se suosque¹²²² omnes et socios¹²²³ et milites pro Christi amore malle mori quam hujusmodi¹²²⁴ sacrilegio pollui, Rictiovarus, diffusis per totum campum militibus, omnes (247) præcepit¹²²⁵ interfici et corpora eorum feris avibusque¹²²⁶ devoranda relinqui. Ex his innumeris tanta multitudo ad litus Moselle juxta capitolum martirizata est, ut (248) sanguinis rivuli defluentes¹²²⁷ in Mosellam aquæ permixti eam¹²²⁸ in suum colorem converterent¹²²⁹, ut, naturali claritate¹²³⁰ remota, peregrino magis¹²³¹ quam proprio colore ruberent¹²³². Inhumatis¹²³³ etiam tunc sanctorum corporibus unda præbebat tumultum¹²³⁴, quo, redeunte grata¹²³⁵ compage membrorum, futuro eam¹²³⁶ repræsentaret¹²³⁷ judicio. Hoc idem capitolum postea in honorem¹²³⁸ Dei¹²³⁹ genitricis semperque¹²⁴⁰ virginis Mariæ est dedicatum, et¹²⁴¹ ipse locus¹²⁴² ob memoriam martirum Litus ad¹²⁴³ martires nomen accepit¹²⁴⁴. C (249). Hanc (250) eadem Rictiovarus exercuit¹²⁴⁵,

VARIE LECTIONES.

¹¹⁷⁶ m. p. G. B. C. ¹¹⁷⁷ s. a. r. e. corr. 4. l. r. 5. ¹¹⁷⁸ thyrsus B2. ¹¹⁷⁹ deest 5^a s. v. et desunt 4^b. ¹¹⁸⁰ al. manu add. 1. deest 5. ¹¹⁸¹ primicerius 4^b. — primipularius 5. 6. qui hoc addunt glossæ: Pilam in signo constituisse fertur augustus, propter nationes sibi in cuncto orbe subjectas, ut malus figuram orbis ostenderet, et inde dicitur primipularius quasi primus ferens pilam. ¹¹⁸² deest 1. 4^b. 5. ¹¹⁸³ victimi 4^b. victimili (ructimili 5^b.) italice castro 5. ¹¹⁸⁴ f. v. 6. ¹¹⁸⁵ deest 4^b. ¹¹⁸⁶ aganiun 1. agannium 2. aganium 5^a. agitunum 5^b. aganum 6^b. aganganum B2. ¹¹⁸⁷ suis plurimis et militibus B2. ceteris omissis. ¹¹⁸⁸ p. c. desunt 5^b 6. ¹¹⁸⁹ treveri venit B6. devenerunt C1. decreverunt C5. 4. ¹¹⁹⁰ campo 1. m. c. 2. ¹¹⁹¹ posuerunt C. ¹¹⁹² pr. ch. et desunt B2. ¹¹⁹³ signis 1^b. ch. signa pacis 5^a. b. ch. s. et p. 5^e. ¹¹⁹⁴ christianæ 6. ¹¹⁹⁵ amicitie 1. amicitie 4^b. ¹¹⁹⁶ deest B2 h. ord. 5. ¹¹⁹⁷ causa 4. 4^b. 5. 6. ¹¹⁹⁸ ad huc 4. 4^b. B6. ¹¹⁹⁹ deest 2. 5^b. ¹²⁰⁰ deest 2. ¹²⁰¹ flagrante 5. 6. flagranti B2. ¹²⁰² s. ardore. adeo c. 6. ¹²⁰³ o. c. 5^b. B2. ¹²⁰⁴ a. 4. 1^b. ¹²⁰⁵ ab i. veneratione 4^b. ¹²⁰⁶ deest 6^c. ¹²⁰⁷ o. quam ad idolorum inv. e. 6^c. ¹²⁰⁸ deest 5. ¹²⁰⁹ deest C. ig. d. 4^b ¹²¹⁰ ergo 5^b. ¹²¹¹ rictiovarius 1. 5^b. sapius. rictiovarus 4^b. ¹²¹² maximiano 1. ¹²¹³ treberim 4^b ¹²¹⁴ deest 6. ¹²¹⁵ vocatis 2. 5^a. b. vocatus 5^c. vocans 6. ¹²¹⁶ venerant 4^b. ¹²¹⁷ deest 6. ¹²¹⁸ legiones 4^b ¹²¹⁹ et deest 2. 5. et ipsi desunt 6. ¹²²⁰ vellent r. d. a. e. (eorum 5^b.) d. (detractores 6^b. detractores 6^c.) a. s. 2. 5. 6. — armis deest 4^b. ¹²²¹ dum legio rursus resp. 4^b. ¹²²² omnesque suos 5^a. ¹²²³ sociis 1. 4^b. ¹²²⁴ hujusmodi 6^b deest B2. ¹²²⁵ p. o. B2. ¹²²⁶ et a. 6^b. eorum avibus d. 5^a. b. ¹²²⁷ defluentis 5^a. b. sanguis r. defluentis 5^c. s. defluentis r. in m. aquis p. eas 6. ¹²²⁸ eum 5. ¹²²⁹ converterent corr. converteret C1. ¹²³⁰ n. aque cl. 5^b. ¹²³¹ pocius 5^b. ¹²³² ruberetur B2. ¹²³³ inhumatis 1. ¹²³⁴ tumultum 6^c. ¹²³⁵ c. g. 6. ¹²³⁶ a. 6^c. B. C. ¹²³⁷ re-presentarent 5. ¹²³⁸ honore B. C. ¹²³⁹ g. d. 4^b gen. deest B6. ¹²⁴⁰ m. semper v. B. C. ¹²⁴¹ deest B6. ¹²⁴² d. deest 6^c. ¹²⁴³ ad litus 1. ad l. martyrum 4^b. cf. infra c. 25. — m. accepit vocabulum B. C. ¹²⁴⁴ exercuit 1.

NOTÆ.

(245) Historia martyrum ita dicit l. l.: Nomen vero primipularii legionis ejusdem, sicut a nostris antecessoribus accepimus, erat Mauricius. Erant revera in legione illa alii quæ duces exercitus ac principes, pro quorum et nominum et meritorum oblatione antecessorum nostrorum negligentiam incusamus: quorum tamen diligentiam commendamus pro eis litterularum documentis, quæ de eorumdem sanctorum meritis aut plumbeis aut marmoreis tabulis aut vetustissimis scudulis inscripta reperimus.

(244) Cf. Adonis martyr. Ed. Romæ, 1743, p. 427, 487.

(245) Deinde historiam illam martyrum ad verbum descripsit.

(246) Trebir. præf. donatus ex passione Fusciani et Victorici (Honth. Prodr. I, p. 95) sumpta esse videntur.

(247) Cf. passio Fusciani et Victorici l. l.

(248) Ut — judicio ex Historia c. 2, p. 116

(249) Vulgo Mergen dicta; cf. Honth. Prodr. I, p. 89. Wytenbach adnotat: « Originem fundamentorum hujus cenobii utique ad Romanorum antiquam efferimus memoriam. — Nostro tempore præclara operis Romani vestigia in rudibus nostræ ecclesiæ detecta sunt. »

(250) Sequentia ex tabula descripta sunt, cujus mentionem fecit infra c. 27; integrum exhibet Historia martyrum p. 119.

videlicet Tyrsi ¹¹⁵³, et ¹¹⁵⁴ sociorum ejus, die 4 Non. Octobr., sequenti autem ¹¹⁵⁷ die Palmacium ¹¹⁵⁸ consulem et patricium civitatis cum 11 principibus ejus ¹¹⁵⁹ occidit; quorum nomina hæc sunt: Maxentius ¹¹⁶⁰, Constantius ¹¹⁶¹, Crescentius, Justinus ¹¹⁶², Leander, Alexander ¹¹⁶³, Sother, Hormisda ¹¹⁶⁴, Papirius, Constans, Jovianus ¹¹⁶⁵. Tercio nihilominus die Rictiovarus eadem exercuit in plebem utriusque sexus ¹¹⁶⁶ et ætatis, totamque ¹¹⁶⁷ urbem occisis innumerabilibus christianis implevit ¹¹⁶⁸. Pauci ¹¹⁶⁹ (251) christiani, qui hujus persecutionis ¹¹⁷⁰ procellas fuga ¹¹⁷¹ declinaverunt, postquam ¹¹⁷² aliquantulum ¹¹⁷³ cessavit, horum martirum corpora partim sepulture tradiderunt, et quandam ingentis capacitatis puteum vetustate neglectum et aquis exaustum (252) eorundem ¹¹⁷⁴ ossibus sanctorum ¹¹⁷⁵ repleverunt ¹¹⁷⁶. Querit aliquis, quomodo Rictiovarus tantam multitudinem civium et ¹¹⁷⁷ peregrinorum occiderit ¹¹⁷⁸, vel quare Thebei ¹¹⁷⁹ vel ¹¹⁸⁰ Treberi sibi resistere non valuerint ¹¹⁸¹. Set notandum ¹¹⁸², quod hæc legio Thebea ¹¹⁸³ primum juravit ¹¹⁸⁴ in sacramenta divina ¹¹⁸⁵, deinde in sacramenta regia. Hæc duo sacramenta se observasse demonstrat ¹¹⁸⁶, primum ¹¹⁸⁷ quod idolis immolare contempsit, secundum ¹¹⁸⁸ quod ¹¹⁸⁹ innocentiam suam dum bene potuit armis defendere noluit. Alioquin si juncti Thebei ¹¹⁹⁰ Treberensibus se defendere voluissent ¹¹⁹¹, non solum Rictiovari set et ¹¹⁹² Maximiani potentie ¹¹⁹³ resistere quivissent (253). Set servavit sacramentum ¹¹⁹⁴ suum pacienter mo-

riendo, et cives urbis potentissimæ secum ad con-
temptum mortis fideliter invitavit.

et Bonefacius add. B 4. 6. C.

B. C. add. usque ad castrum quod Niumaga [Numaga C.] dicitur (254).

18 ¹¹⁹⁵. Post Rictiovari ¹¹⁹⁶ cruentissimum dominatum ¹¹⁹⁷ tandem civile nobis Constantii ¹¹⁹⁸, primo cæsaris dehinc augusti, reparatur ¹¹⁹⁹ imperium. Hic multa clementia erga homines, erga Deum vero ¹²⁰⁰ religione ¹²⁰¹ maxima utebatur, neque piorum ¹²⁰² sanguine regnum suum maculavit, neque orationum ¹²⁰³ domos destruxit, set Dei ¹²⁰⁴ cultores venerationi habuit et honori. Hic (255) non modo amabilis set venerabilis ¹²⁰⁵ etiam Treberibus fuit, præcipue quod Diocletiani suspectam prudentiam B et Maximiani Rictiovarique sanguinariam t. meritatem imperio ejus ¹²⁰⁶ evaserant. Hic Alamannos, qui jam a temporibus Valeriani imperatoris Trebironum confinia devastabant, in ipsis finibus Trebironum aggressus, magna strage delevit. Circa (256) Lingonas ¹²⁰⁷ die una adversam et secundam fortunam expertus est. Nam cum repente, barbaris ingruentibus, intra civitatem esset coactus tam præcipiti necessitate, ut clausis portis in murum funilus tolleretur, vix quinque ¹²⁰⁸ horis ¹²⁰⁹ mediis ¹²¹⁰ adventante exercitu, 60 fere ¹²¹¹ milia Alamannorum cecidit, captis (257) eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnifico spectaculum muneris parasset ¹²¹², objecit. Anno (258) 16 ¹²¹³ imperii sui obiit in Brittannia Eboraci, et (259) inde Treberim C relatus in campo Marcio honorifice sepelitur cum

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁵³ tyrsi 4. 1b. ¹¹⁵⁴ ac. 6. ¹¹⁵⁷ sequente aut 1. post sequenti vocab. eras. 1b. ¹¹⁵⁸ palmarium 5a. b. palmare 5c. ¹¹⁵⁹ deest B. C. ¹¹⁶⁰ maxentus 1. ¹¹⁶¹ pergit 6a. constantinus 6c. ¹¹⁶² melinus 1. deest 1b. ¹¹⁶³ deest 2. 5 (ubi infra post ionianus legitur). i. lexander 5b. In 5c hoc loco crescentius. ¹¹⁶⁴ ormisda. papirus 1b. ¹¹⁶⁵ iovinianus 1b. C. ¹¹⁶⁶ s. utr. B. C. ¹¹⁶⁷ totam B6. ¹¹⁶⁸ conplevit 2. ¹¹⁶⁹ Pauci ergo B. C. ¹¹⁷⁰ cedis 6. deest 5. sed in 5a. post suppletum. ¹¹⁷¹ deest 6a. b. ¹¹⁷² p. a. c. desunt 6. al. persecutio c. 5. ¹¹⁷³ aliquantum B. C. ¹¹⁷⁴ eorum corr. eorumdem 4. ¹¹⁷⁵ sanctorum 1. s. o. 6. deest B. C. ¹¹⁷⁶ impleverunt 5. 6. ¹¹⁷⁷ deest B 6. c. et desunt 5. 6. ¹¹⁷⁸ deest 6. ¹¹⁷⁹ teberi corr. thebei 6a. ¹¹⁸⁰ sive t. illi 6. ¹¹⁸¹ valuerunt 5. 6. ¹¹⁸² n. est B6. ¹¹⁸³ thebeorum 2. ¹¹⁸⁴ iuvit 1. iuvit 1b. deest 5b. ¹¹⁸⁵ diuino d. in sacramento regio 1b. ¹¹⁸⁶ demonstrant 5. demonstravit B2. ¹¹⁸⁷ primo 5b. quod deest 2. ¹¹⁸⁸ secundo 5. 6. ¹¹⁸⁹ qui 1. ¹¹⁹⁰ t. i. 6. treberibus 5. aliqñ iuncti tr. thebei 5b. ¹¹⁹¹ voluisset 1. ¹¹⁹² s. et desunt loco raso 1. etiam 5b. etiam post add. 6a. et ita 6b. c. ¹¹⁹³ potenter r. quievisset 1b. ¹¹⁹⁴ servavit moriendo s. s. p. et B2. ¹¹⁹⁵ c. XXIX. Leibn. II. c. VIII. C. ¹¹⁹⁶ rictiovarii 5a. hoc loco, 5b. semper. rictiovere 6a. ¹¹⁹⁷ imperium vel dominatum (dominium 5.) vel tandem c. bellum n. 2. 5. 6. ¹¹⁹⁸ constanti 5a. constantini 5b. c. ¹¹⁹⁹ reperiatur 1b (ubi supra ciuale). reperatur 5b. ¹²⁰⁰ deest 2 vera 5a. b. ¹²⁰¹ religionem 1. ¹²⁰² priorum 5a. ¹²⁰³ orationis 2. 5. 6. ¹²⁰⁴ c. d. B. C. ¹²⁰⁵ e. v. 6. ¹²⁰⁶ eiusdem 6. e. i. 2. ¹²⁰⁷ linganos 6c. ¹²⁰⁸ toll. XIII. 5. 6. ¹²⁰⁹ homines 1b. ¹²¹⁰ diei 5a. c. 6. dei advete exitu 5b. ¹²¹¹ deest 2. 5. 6. ¹²¹² mireris parasset 1b. paravisset 6. ¹²¹³ XIII. 1b. cum Eutropio. VII. 5a. VI 5b. c. 6.

NOTÆ.

(251) Pauci — declinaverunt et quandam — repleverunt ex Vita S. Agritii (Acta SS. Jan. I. p. 775), ubi hæc præmittuntur: sicut omnium relatione majorum nostrorum adusque nostram pervenit notitiam.
(252) Nunc vero pavimento tectum in ecclesia S. Mariae ad Mariyres, addit Eberhardus (s. xvi), teste Wyttenbachio.
(253) Cf. Historia p. 113: Resistere et etiam prævalere satis possent, præsertim cum ipsum Romano imperatorem Cæsarem, cum omnibus quas habere potuit militum copiis, a solis cibibus Trevericis diu multumque fatigatum fuisse in Romanis ac Gallicis legumis historiis.
(254) Neumagen. De hoc loco cf. Honthelm Prodr.

D 1, p. 95.
(255) Hic — evaserant ex Eutropio X, 4. vel Paulo Diae. sumpta sunt; sed pro Gallis noster ponit Treberos, Rictiovarique nomen addit.
(256) Circa — cecidit ex Eutropio IX, 25.
(257) Captis — objecit ex Eutropio X, 3, qui de Constantino loquitur.
(258) Anno — Eboraci ex Eutropio X, 4.
(259) Hic false confunditur imperator Constantius Chlorus cum illo comite Constantio, qui sub Honorio imperatoris titulum gessit et a. 421 e. vivis decessit. Monumentum hujus Constantii, antiquis inscriptum litteris; in Pauliniana apud Treviros ecclesia conservabatur. WYTT. Cf. Brower Ann. Trev. p. 283, et quæ manus s. xvi in codice 1b.

epitaphio hujusmodi: *Elius Constantinus* ¹³⁰⁵, vir A consularis, comes et magister utriusque militiae atque patricius, et secundo consul ordinarius ¹³⁰⁵. Hic ex Helena Trebironum nobilissima ¹³⁰⁶ (260) Constantinum filium procreavit ¹³⁰⁷ imperatorem ¹³⁰⁸ Galliarum reliquit (261), qui etiam totius Romani ¹³⁰⁹ regni monarchiam per bella ¹³¹⁰ maxima solus obtinuit. Beatissima vero mater ejus Helena cum magno exercitu ¹³¹¹ Jerosolimam perrexit, ibique ¹³¹² cum Dei adjutorio lignum sanctae crucis invenit (262). Qua inventione celebrata (263), papam Silvestrum adiit, magnis precibus deprecans, ut sibi secundum carnem consanguineae ¹³¹³ Trebericae civitati ¹³¹⁴ miseretur, et ejus infidelitatis tenebras aliquo idoneo praedicatorum illustrare dignetur ¹³¹⁵. Magna ergo doctoris inquisitione ¹³¹⁶ B habita, omnium fidelium consilio sanctus ¹³¹⁷ Agricius Anthiocenae praesul ¹³¹⁸ civitatis evocatur, et ad Treberim cum preciosissimis reliquiis, quas inferius nominabimus ¹³¹⁹, a papa et regina destinatur, cum privilegio quod isdem ¹³²⁰ papa Silvester ad honorem Treberensis ecclesiae hoc modo noscitur conscripsisse (264).

Sicut ¹³²¹ in gentilitate propria virtute, sortire et nunc Trebi ¹³²² primas ¹³²³ super Gallos et Germanos prioratum, quem tibi prae omnibus harum gentium episcopis in primitiis ¹³²⁴ christianae religionis doctoribus ¹³²⁵, scilicet Euchario, ¹³²⁶ Valerio et ¹³²⁷ Materno, ac per baculum caput ecclesiae Petrus signavit habendum, suam quodammodo minuens dignitatem, ut te ¹³²⁸ participem faceret. Quem ¹³²⁹ ego Silvester ejus servus successioneque indignus per patriarcham Anthiocenum ¹³³⁰ Agricium renovans, confirmo ¹³³¹ ad honorem patrie ¹³³² domnae Helenae augustae, metropolis ¹³³³ ejusdem indigenae, quam ipsa felix per apostolum Mathiam ¹³³⁴ Judea ¹³³⁵ translatus cum (265) tunica et clavo Domini et dente sancti Petri et scandalis ¹³³⁶ sancti Andreae apostoli, et capite Cornelii ¹³³⁷ papae ceterisque ¹³³⁸ reliquiis magnifice ¹³³⁹ ditavit ¹³⁴⁰ specialiterque ¹³⁴¹ provexit. Hujus ¹³⁴² privilegii conscii nocivi ¹³⁴³ emuli communionis ¹³⁴⁴ dirimuntur, quoniam anathemate maculantur ¹³⁴⁵.

19 ¹³⁴⁶. Anno ¹³⁴⁷ dominicae incarnationis 368 (266) sanctus Agricius Trebironum praesul efficitur ¹³⁴⁸. Hic populum ab antiquo ¹³⁴⁹ errore idololatriae ¹³⁵⁰ velut alter Eucharius eripuit ¹³⁵¹ (267), et (268)

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁰⁵ constantinus 2. 5. ¹³⁰⁸ ordinatus 1b. ¹³⁰⁸ nob. trebironum 5b. ¹³⁰⁷ procreavit 5. 6. B2. corr. procreatum C1. ¹³⁰⁸ imperatoremque 5. 6. ¹³⁰⁹ deest 5. 6. ¹³¹⁰ consanguine 1. 1b. ¹³¹¹ ciuitati corr. deest 5. 6. ¹³¹¹ i. exercitu 5. ¹³¹² beatique dei cum 2. ¹³¹³ dignaretur 1b. ¹³¹⁴ h. i. 2. 5. 6. ¹³¹⁵ deest B6. ¹³¹⁶ c. pr. 1b. ¹³¹⁷ nominauimus p. et r. destinant 1b. notabimus 2. 5. 6. ¹³¹⁸ ita 1. ¹³¹⁹ c. XXX. Leibn. ¹³²⁰ treberis 5a. treberi 5b-c. ¹³²¹ primum 5. 6 prima B2. ¹³²² primitiis 1b. primiciis B6. ¹³²³ deest 2. ¹³²⁴ E. V. et M. 1. Eucharius Valerius et Maternus B4? Eucharius. Valerium et Maternum B6. ¹³²⁵ deest 6a-b. ¹³²⁶ deest 5a-b. ¹³²⁷ Quam 2. 5. 6. ¹³²⁸ antiochenum 1. 2. alii, hoc loco. ¹³²⁹ deest 5. 6. ¹³³⁰ deest 5. ¹³³¹ metropolis 1. ¹³³² mahtiam 1. ¹³³³ de iudea 6 iudea corr. a iudea C3. et ita C4. C6. ¹³³⁴ ita 1. sandaliis alii. et s. s. a. desunt 1b. ¹³³⁵ sancti c. 2. 5. 6. ¹³³⁶ que deest 5b. ¹³³⁷ deest 4b. ¹³³⁸ magnificauit 2. 5. 6. ¹³³⁹ que deest 5. ¹³⁴⁰ Hujus — maculantur desunt 1b. ¹³⁴¹ e corr. 1. nocui 5a-b. 6. deest 5c. ¹³⁴² communionem 1. ¹³⁴³ e corr. 1. ¹³⁴⁴ c. XXXI. Leibn. II. c. VIII. C. — de sancto Agricio add. C5. — 6e. ita habet: Expl. lib. II. Inc. lib. III. ¹³⁴⁵ A. igitur incarnatione Domini 1b. ¹³⁴⁶ deest 1b. XXVI in ordine epi coporum add. 5c. ¹³⁴⁷ e. a. 2. 5. 6. ¹³⁴⁸ idolatrie 5. 6. alii. ¹³⁴⁹ arripuit corr. eripuit 1.

NOTÆ.

a)notavit: « In ecclesia S. Paulini sita in campo Marcio reperitur hodierna die hujusmodi epitaphium. » Editum Gruter, Thes. inser. 1051, 8.

(260) Hæc et quæ sequuntur fabulosa esse nunc omnibus constat. Helenam Treverensem primus fortasse Almannus dixit, qui S. ix. ex. vitam ipsius scripsit (Acta SS. Aug. III, pag. 585). Cf. quæ ibidem p. 549. I. Pinius de hac re disputavit. Almannum noster sequitur. Exhibeo Vitæ initium, quo de Treverensi urbe loquitur: *Beata igitur Helena, oriunda Treverensis, tantæ fuit nobilitatis secundum honestatem et dignitatem præsentis vitæ, ut pene tota ingentis magnitudinis civitas computaretur in agrum sui prædii. Quod usque hodie demonstrat domus ejus, facta ecclesiae pars maxima in honore beati Petri apostolorum principis in sedem episcopalem metropolis dicata, adeo ut coecetur et sit prima sedes Galliae Belgicae necnon et cubile regiae ambitionis factum in eadem urbe opere mirabili, siquidem pavementum variis marmoribus, velut in regia Xerxis cognomento Assueri, Pario fuit lapide stratum, et parietes auro fulvo velut hyalino textu perlucidi fuerint facti, sicut tempore Salomonis aula ejus de lignis Thyriis composita, et laquearia in modum cryptæ pretiosis marmoribus celata et anaglyphis, necnon et cubile aureis zetis instructum atque insignitum fuit. Conf. etiam Berengosum de inventione C. Crucis III, c. 2. (Bibl. maxima Patrum XII, p. 560) qui*

C hunc locum prae oculis habuit.

(261) *Itic ex H. Const. — reliquit ex Almanno I. I. p. 584.*

(262) Cf. Almannum I. I. p. 588. Berengosum II, c. 5 sqq.

(263) *Sequentia ex Vita S. Agritii sumpta sunt (Acta SS. Jan. I, p. 775).*

(264) Hoc privilegium certe falsum narrationi huic ansam præbuisse videtur. In Vita S. Agritii auctor illud reperit, sed paucis verbis auxit. Cf. de variis ejus formis Hontheim Hist. I, p. 17. Sybel, Der heilige Rock p. 25, 37, et Die Advocaten des heiligen Rocks, fasc. 2.

(265) Cum clavo ceterisque reliquiis Domini magnifice d., Vita S. Agritii p. 774. In B 5. ubi hoc diploma contin. cap. 18 insertum est, ita legitur: *Translatum ceterisque reliquiis, scilicet tunica et clavo Domini et capite Cornelii papae et dente sancti Petri et scandalis Andree apostoli multisque aliis donis m. d.*

(266) De hoc loco cf. notam supra p. 117 editam. Annus aperte falsus est. Agritius concilio Arelatensi a. 514 subscripsit; v. Rettberg Kirchengeschichte Deutschlands I, p. 180.

(267) Cf. Vitam S. Agritii p. 778.

(268) Et — instituit ex Vita S. Agritii p. 779, ubi ita legitur: *Quod usque hodie monstratur, dum domus beatae imperatricis Helenae, quæ rogatu ejus-*

domum beatissimæ ¹³⁰⁰ Helenæ, exclusis ab ipsa A nec ¹³⁷⁹ ullus ad latendum ¹³⁰⁰ ei supererat locus. ¹³⁰² cunctis paganismi ¹³⁰⁴ spurciis, in honore ¹³⁰³ sancti Petri dedicavit, et caput ecclesiæ Treberensis ¹³⁰⁰ ut esset instituit ¹³⁰⁷. Eo (269) tempore Treberis ¹³⁰⁰ jussu beatæ Helenæ ecclesiæ maximi ornatus et structuræ in honorem ¹³⁰⁰ sanctæ crucis est edificata ¹³⁰⁰ in modum etiam crucis ¹³⁰¹. Ipso ¹³⁰⁰ etiam tempore apud Confluentiam ¹³⁰³ monasterium in honore ¹³⁰⁰ sancti ¹³⁰⁰ Florini confessoris constructum est a nepte ¹³⁰⁴ beatæ Helenæ Mathilda nomine. Ossa (270) Mathiæ apostoli juxta corpora sanctorum Eucharii ¹³⁰⁷ sociorumque ¹³⁰⁸ ejus collocata ¹³⁰⁹ sunt, tunica ¹³⁷⁰ Domini cum clavo et ceteris reliquiis in domo sancti Petri recondite sunt. Sanctus autem Agricius, officio sui pontificatus expleto, migravit ad Dominum, sepultusque ¹³⁷¹ (271) est juxta corpus sancti Eucharii (272). — Cui successit ¹³⁷² beatus Maximinus (273), discipulus ipsius ¹³⁷³, qui Eufatan ¹³⁷⁴ Coloniensem hereticum ¹³⁷⁵ deposuit, et Severinum in loco ejus subrogavit. Athanasius ¹³⁷⁶ Alexandrinum episcopum, persecutionem Constantii imperatoris ¹³⁷⁷ fugientem (an. 336-338), honorifice suscepit et ¹³⁷⁸ intrepidus. Nam (274) antea toto orbe proflugus vagabatur, Tribuni, prepositi, comites exercitusque ad investigandum cum ¹³⁸¹ edictis imperialibus ¹³⁸² moti ¹³⁸³, totius ¹³⁸⁰ regni viribus concertabant ¹³⁸⁴, si quis vivum maxime, sin minus, certe ¹³⁸⁶ caput ¹³⁸⁷ detulissent ¹³⁸⁸. Verum ¹³⁸⁹ Treberis (275) sex annis ¹³⁹⁰ ita latuit in lacu cisternæ supra dicte, non habentis ¹³⁹¹ aquam et plenæ ossibus sanctorum ¹³⁹² (276), ut solem numquam ¹³⁹³ viderit, et (277) ibi fidem ¹³⁹⁴ catholicam, hoc est ¹³⁹⁵ Quicumque vult ¹³⁹⁶, composuit. Set (278) cum per mulierem, quæ ei latebram ¹³⁹⁷ præbere videbatur, sollicitatus ¹³⁹⁸ fuisset, tamquam spiritu Dei admonente, nocte ipsa qua ad eum comprehendendum cum iudicibus veniebat ¹³⁹⁹, post tot annos ¹⁴⁰⁰ emigravit ¹⁴⁰¹ ad alium locum. Igitur (279) beatus Maximinus ¹⁴⁰² ad suos revisendos Aquitaniam ¹⁴⁰³ perrexit, ibique Domino se vocante quievit in pace ¹⁴⁰⁴. — Successit ¹⁴⁰⁵ in episcopatum Paulinus (circa an. 350), qui corpus magistri sui per beatum Lubentium ¹⁴⁰⁶ (280) et populum Trebironum ex Aquitania revexit, et in (281) cimiterio sancti Eucharii ¹⁴⁰⁷ sepelivit. Beatus vero Lubentius per ¹⁴⁰⁸ revelationem Domini venit in Germaniam ¹⁴⁰⁹, ibi-

VARIE LECTIONES.

¹³⁰⁰ deest 2. sancte 5. 6. ¹³⁰² ea 6. ¹³⁰⁴ paganissimi 1. B6. corr. paganissimi 6b. paganissimis 1b. ¹³⁰⁵ honorem 5. 6. B2. ¹³⁰⁶ t. c. 6. B2. ¹³⁰⁷ constituit 5b. B6. ¹³⁰⁸ deest 2. t. urbis iussu 5. ¹³⁰⁹ honore 2? B6. ¹³¹⁰ dedicata B6. ¹³¹¹ et in m. 6. m. sancte cr. 5b. ¹³¹² Ipso—mathilda nomine desunt B. C. ¹³¹³ in castro add. 5. 6. ¹³¹⁴ honorem 6. ¹³¹⁵ sancte virginis Marie (m. v. 5b. 6.) constructum 5. 6. constructum deest 5b. qui pergit : et a. ¹³¹⁶ nepta 1. 1b. ¹³¹⁷ eucharium 1b. ¹³¹⁸ que post add. 1. et sociorum 5. B. C. ¹³¹⁹ collata 5c. 6b. ¹³²⁰ tunica — recondite sunt desunt 5. 6. ¹³²¹ que deest 5. ¹³²² successit 1. ¹³²³ i. agricii 5b. ¹³²⁴ eufatan 1b. eufatem 5. efrat[h]am 6. — coloniensem 1b. ¹³²⁵ hereticum corr. hereticum 1. Col. nec dicendum episcopum B. C. — 5b. post hereticum addit : cum aliis multis Gallie episcopis tempore sancti Servatii, qui Servatii primam suam sententiam in Eufatem promulgavit. ¹³²⁶ athanasium corr. athanasiumque C1. et ita C3. sqq. ¹³²⁷ 5b. add. : heretici persecutionem. ¹³²⁸ deest C. ¹³²⁹ ne 5a. b. ¹³³⁰ et ad l. 6. ¹³³¹ eum inductus i. 6a. ¹³³² imp. e corr. 1. imperatoribus 1b. ¹³³³ moniti 5. 6. ¹³³⁴ totis 1. 1b. ¹³³⁵ concertauerunt 1b. ¹³³⁶ deest 2. ¹³³⁷ c. ejus 5. 6. ¹³³⁸ attulissent 5c. detulisset 5a. 6. detulissent corr. detulisset C1. et ita C3. sqq. ¹³³⁹ Verumtamen 1b. ¹³⁴⁰ sex continuis a. B. C. ¹³⁴¹ habens 4b. et h. 5b. ¹³⁴² mortuorum 5. 6. ¹³⁴³ deest B6. ¹³⁴⁴ ibi psalmum quicumque B. ¹³⁴⁵ i. (id est) 5b. ¹³⁴⁶ salvus esse add. 4b. 5c. salutis esse add. 6b. ¹³⁴⁷ laternam 5a. lanternam 5b. c. 6. ¹³⁴⁸ proditus 2. 6. ¹³⁴⁹ ueniebat 1b. ¹³⁵⁰ post annos 6; in 6b. sex post additum. ¹³⁵¹ migravit 1b. 2. ¹³⁵² maximis 1. ¹³⁵³ in 5c. S. episcopus p. B6. ¹³⁵⁴ lubentium B2. et infra. ¹³⁵⁵ C6. in margine : 4 Kalend. Mail. ¹³⁵⁶ S. ci in germanie 1. partes germanie 1b. ¹³⁵⁷ macharii 5a. ¹³⁵⁸ p. r. d. desunt 5b. ¹³⁵⁹ ger-

NOTÆ.

dem mulieris principissimæ a beato patriarcha Agricio C in honore principis apostolorum Petri in sedem episcopalem metropolis dicata, et incomparabilis meriti thesauro, clavo videlicet ac ceteris Domini reliquiis, est nobiliter ditata specialiterque honorata, prima nimirum Gallie ac Germanie sedes est et vocatur.

(269) Sequentia unde auctor hauserit, nescio.
(270) Ossa — collocata sunt cf. Vitam S. Agritii p. 778. Ossa — recondita sunt in cod. antiquo Sanmathiano deesse, Calmetus monet.

(271) Sepultusque est in ecclesia quæ est constructa in honore sancti Johannis apostoli et evangelistæ, in qua etiam corpore Trevirorum præsul Maximinus quiescit tumulatus juxta corpus ejusdem gloriosi pontificis. Beato itaque Agritio successit, etc., cod. S. Math. ap. Calmetum, cujus narrationem Gestorum auctor mutavit. Vita Agritii p. 780, ubi episcopus sepultus sit non dicit.

(272) Cf. Brower p. 225, et præf. p. 120.

(275) Illec ex Vita Maximini auctore Lupo c. 5, 4 hausta esse videntur.

(274) Quæ sequitur narratio ex Rufini Hist. eccl. X, c. 18 sumpta est.

(275) Treberis et supra dictæ et plenæ ossibus sanctorum auctor Rufini narrationi immiscuit, Vita S. Agritii auctore, qua in puteo illo, cujus supra c. 17 mentionem facit, Athanasius commoratus fuisse narratur, p. 775.

(276) Calmetus hoc loco ita dicit: L'ancien mss. dit que ce puits étoit rempli d'os des martyrs de la légion Thébénne, qu'on montre encore aujourd'hui ce puits dans l'église souterraine, dédiée à la sainte Vierge dans la basilique de St. Maximin. Utinam ipsa codicis verba edidisset.

(277) Et — composuit ex Vita Agritii l. 1.

(278) Sed — locum ex Rufino l. 1. Hæc desunt in cod. antiquo S. Mathiano, Calmeto teste.

(279) Sequentia — revexit in Vita S. Maximini c. 7, 8 fusius narratur.

(280) Cf. Vita S. Lubentii, Act. SS. Octob. VI, p. 202.

(281) Et in ecclesia beati Johannis evangelistæ,

que ¹⁵¹⁰ super fluvium qui Longana ¹⁵¹¹ (282) dicitur A
ecclesiam edificavit; in qua et ¹⁵¹² requiescit. Prae-
sul vero et martir Christi ¹⁵¹³ Paulinus a Constantio
imperatore vere fidei causa in Frigiam exul desti-
natur ¹⁵¹⁴ (an. 353-355), ibique pro nomine Christi
decollatur et ¹⁵¹⁵ sepelitur (an. 358). Dum enim ver-
ram fidem instantius gentilibus ¹⁵¹⁶ praedicaret, ac-
censis in iram paganis ¹⁵¹⁷, capite ¹⁵¹⁸ caesus
est ¹⁵¹⁹ (285). — Post quem ¹⁵²⁰ Bonosius ¹⁵²¹;
deinde Brittonius ¹⁵²², de quo ¹⁵²³ in tripartita histo-
ria legitur (284) Brittonius ¹⁵²⁴ Romae fuisse cum
Damaso papa: qui (285) ipse ¹⁵²⁵ Mars gentilitur ap-
pellatur, in nostro ¹⁵²⁶ sermone sonat virginem dul-
cem. Horum temporibus (circa an. 380) Greci (286)
cum magna manu Treberim ¹⁵²⁷ invasere et caedibus
et ¹⁵²⁸ rapinis et incendiis graviter attrivere.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵¹⁰ ubique 5^a. ubi 5^b. ¹⁵¹¹ logana 2. logana 5^a. e. 6. B. C. ¹⁵¹² deest 5. quo postea
defunctus translatus (tr. deest B2.) r. B. C. ¹⁵¹³ deest 5^b. ¹⁵¹⁴ destinatus 1^b. ¹⁵¹⁵ ac 6. ¹⁵¹⁶ gen-
tilibus corr. gentilibus 1. p. g. 2. 5. 6. ¹⁵¹⁷ deest 5. ¹⁵¹⁸ deest 5. 6. ¹⁵¹⁹ CG. in margine : 2 (57).
Kal. Augusti. ¹⁵²⁰ Post Paulinum Bonosius episcopus Treverorum efficitur. Deinde 5^b. ¹⁵²¹ episc[h]opus
add. B. C. ¹⁵²² brittonius 2. 5. 6. ¹⁵²³ de quo desunt B. C. ¹⁵²⁴ brittonium 5. 6. brittonium 2. B2. C.
¹⁵²⁵ deest B. C. et ipse 1^b. ¹⁵²⁶ n. vero s. C. ¹⁵²⁷ tiberim 5^a. ¹⁵²⁸ deest B. C. ¹⁵²⁹ c. XXXII. Leibn. II.
c. X. C. ¹⁵³⁰ quidam 2 ? 5. s. q. 6. vir q. s. B. C. cum Orosio. ¹⁵³¹ sacramenta 2. 5^b. e. (s. fidei 5^a.) 6.
sacram 5^a. ¹⁵³² britanni corr. britania 1. ¹⁵³³ treberi (treveri B6.) B. C. ¹⁵³⁴ hereses 1. ¹⁵³⁵ habile
4. 5^a. e. (corr. abile 5^a.) 6. ¹⁵³⁶ deest 2. 5. 6. ¹⁵³⁷ ita 1. apud degallensem 1^b. burdegalensem alii.
¹⁵³⁸ maximum 6^b.

NOTÆ.

quæ est in suburbio Trevirensi, ubi adhuc corpore
quiescit, gloriosum præselem honorifice sepelivit,
eod. S. Math. ap. Calmetum; id quod cum Vita S.
Maximini convenit.

(282) Lahn. Ecclesiam Dietkirchen intelligit; cf.
Brower p. 235. Vita S. Lubentii l. I. rem aliter nar-
rat, non ipsum Lubentium, sed cadaver ejus huc ve-
nisse. Ipsa verba exhibere juvat (edita ex cod. Ara-
stein. a. 1170): Cadaver ejus quia in ecclesia Ca-
brunensi reponi haud potuit, in navi positum est et
per Mosellam in Rhenum devectum. Præteriens
autem navicula Confluentiam et duos ricos Rheni
prope positos, mox directa in flumen quod Logena est
dictum et ab oriente in Rhenum influit, ad villam Lo-
ginstein, quæ super idem flumen extenditur, appli-
cuit..... Tendens ergo prædicta navicula cum suo re-
tore absolute per solitudinem ad locum a Deo præ-
destinatum, acta felicibus austris, flumen Logenæ
ascendit; quod adhuc tum temporis undique silvis et
montuosis nemoribus obsitum feris et bestiis erat,
hominum vero parva frequentia colebatur. Necdum
castella tyrannorum nec dura oppida prædonum nec
varios usus negotiatorum illa regio habebat..... Est
saxum in altum porrectum eminens contra orientem
super litus præscripti fluminis, octo circiter miliaria
habens a Rheo, super quod oraculum vocabulo
Dietkirchen positum fuerat, a suo videlicet auctore
Dietgero, ut fama est, nuncupatum. Hic dum olim
paulo altius in eadem parte annis in viculo Derna
nuncupato dives pecoris habitaret et eundem collem
petrosus, nemoribus obsitum, cælesti splendore sæ-
pius illustrari et angelica visitatione terribilem, ser-
rorum relationibus immo experimento cognovisset,
oratorium fecit ibidem, ibique quoad vixit Christi gra-
tiam implorans feliciter requievit... Huc reatus
idem noster patronus in præscripto oraculo humiliter
deposuit requievit.

(285) Eadem verba I. Pinius affert ex florario ms.
(Acta SS. Aug. VI. p. 672). In Vita ibidem edita
hæc non leguntur. Gestorum scriptor historiam mar-

tyrum Trever. præ oculis habuisse videtur, ubi ca-
2 (ap. Hontheim Prodr. I, p. 117) Fridelburga in
monasterio S. Mariæ Horreensi visione monita so-
rorem adliise narratur, quæ custos erat armarii, et
inveniens..... eam ad armarium, cumulum discus-
sura scedularum, perduxit; nec multa prius librorum
volumina revolverant, quam liber unus ymnorum vo-
tustissimus Scotice scriptus in manus veniebat; quo-
tandem exposito, occurrebat eis frequentius quidam
ymnus de sancto Paulino satis magnus, in quo gesta
sanctitatis ipsius præclara, etsi compositionis quan-
dam rusticitatem habebant, rerum tamen non minima
urbanitate florebat. Referebat enim, etc.

(284) IX, 14, ubi epistola exstat Damaso, Britto-
nio aliisque episcopis inscripta. Cf. Rettberg I, p.
195.

(285) Quid hæc sibi velint, equidem divinare ne-
queo.

(286) Cf. infra c. 22. Codices S. Mathiæ et S.
Gisleni Vitæ S. Eucharrii Valerii et Materni clausu-
lam addunt, ubi hæc leguntur (Hillar. Vind. hist.
Trever. p. 57, 159): Igitur omnipotens Deus tres
plagas, maxime gladium gentilium venire permisit
super (a) regnum christianorum et super (b) civitatem
prædictam (Trevirorum) tribus vicibus; prima au-
tem (c) plaga erat Græcorum sub imperatore Con-
stante (d) filio Constantini, qui (e) Arianus effectus est catholicis in toto orbe persequens; secunda quando
Wandali et Alemanni Galliarum (f) regiones sub im-
peratoribus Arcadio et Honorio Romanorum (g) vastave-
runt; tertia Hunorum sub Attila (h) rege eorum et
sub imperatore Theodosio minore.

(287) Covernæ, Kobern, ad Mosellam.

(288) Maximus — creatus ex Orosio VII, 34.

(289) Treberim s. r. c. dicit Gregorius Turon.
I, 58.

(290) Cf. Sulpitii Severi Hist. sacram II, 47; ne-
que tamen hanc auctori ad manus fuisse putari.

(291) Hæc maximam partem ex Prosperi Chron.
a. 585 sumpta sunt.

(a) supra S. Math. (b) insuper S. Math. (c) deest S. Math. (d) Constantio S. Math. (e) quia S. Math.
(f) Gallie S. Math. (g) Romanis S. Math. (h) Totila S. Gisl.

ximi¹³²⁸ ab Evodio praefecto praetorii gladio¹³²⁹ additus est (an. 383), cum¹³³⁰ Eutrochia Delfidi¹³³¹ rectoris conjuge et Latroniano¹³³², Felicissimo (292) et Juliano multisque aliis erroris sui¹³³³ consortibus. Ad hanc heresim condemnandam¹³³⁴ concilium episcoporum famosum jussu Maximi Treberis congregatum est; inter quos erant Martinus Turenensis¹³³⁵ et Ambrosius Mediolanensis*. Ambrosius quoque¹³³⁶ Mediolanensis cum (295) venisset Treberis¹³³⁷, posttridie¹³³⁸ accessit¹³³⁹ ad palatium. Postea cum videret eum¹³⁴⁰ Maximus abstinere¹³⁴¹ ab episcopis qui communicabant ei, et¹³⁴² qui aliquos¹³⁴³, devios licet a fide, id (294) est Priscillianistas hereticos, ad necem petebant, ubi et Martinus peccavit¹³⁴⁴, commotus¹³⁴⁵ eis, jussit Ambrosium sine mora regredi¹³⁴⁶. Ipse vero libenter, etsi cum plerique¹³⁴⁷ insidias evasurum non crederent, iter¹³⁴⁸ ingressus¹³⁴⁹ est, hoc solo dolore¹³⁵⁰ percitus¹³⁵¹, quod Iminium¹³⁵² episcopum senem in exilium duci comperit. Maximus¹³⁵³ imperator cum nollet flecti a sententia sua, mox (295) percussores [his¹³⁵⁴] pro quibus¹³⁵⁵ Martinus¹³⁵⁶ rogaverat ad Hispanias¹³⁵⁷ direxit. Quod ubi Martinus¹³⁵⁸ comperit, nocte palatium irrupit¹³⁵⁹, spontet¹³⁶⁰ se communicaturum, si tribuni ad Hispanias¹³⁶¹ missi revocarentur. Nec mora intercessit; Maximus indulget¹³⁶² omnia. Posttridie¹³⁶³ Felicis episcopi Treberorum (296) post Brittonem¹³⁶⁴ ordinatio¹³⁶⁵ parabatur¹³⁶⁶, sanctissimi sane viri et plane digni qui meliori tempore sacerdos¹³⁶⁷ fieret. Hujus¹³⁶⁸ dei communionem¹³⁶⁹ Martinus iniit, satius¹³⁷⁰ C

Aestimans ad horam cedere, quam perituris non consulere. — Haec¹³⁸⁰ itaque eo¹³⁸¹ tempore apud Treveros gerebantur¹³⁸², et hoc ordine sanctus Felix episcopatum¹³⁸³ suscepit. Erant¹³⁸⁴ etiam eo¹³⁸⁵ tempore apud Treveros multi¹³⁸⁶ nobiles et ecclesiastici viri, ille¹³⁸⁷ videlicet presbiter¹³⁸⁸ Iheronimus de Bethleem¹³⁸⁹ et Ausonius Burdegalaensis aliique quam¹³⁹⁰ plurimi. Quorum Iheronimus prolixum (297) valde de synodis¹³⁹¹ librum sancti Hilarii ibidem conscripsit¹³⁹², Ausonius vero libellum¹³⁹³ qui dicitur Mosella metrica composuit, et¹³⁹⁴ postea reversus in¹³⁹⁵ patriam grande volumen composuit¹³⁹⁶ ad honorem hujus patriae (298), quod qui scire voluerit in Burdegala¹³⁹⁷ reperire poterit¹³⁹⁸.

B. C. add.: et Augustinus magnus (299). Quorum Martinus non solum tunc, verum et antea saepius Treberim verbis et signis illustraverat. Puellam¹³⁹⁹ (300) enim paraliticam rogatus a parentibus sanaverat; servum Tetradii consularis a demonio liberaverat, ipsumque Tetradium adhuc gentilitate sortentem Christi servum effecerat; patris cujusdam familias servum a diro demone¹⁴⁰⁰ mundaverat. Quodam quoque die dum de metu atque impetu barbarorum subita civitatem fama turbasset, demoniacum ad se exhiberi jussit, imperat, ut an verus esset hic nunciatus fateretur. Tunc confessus est sedecim demonia fuisse quae rumorem hunc per populum disseminassent ut hoc saltem metu ex illo Martinus oppido fugaretur, barbaros nichilominus¹⁴⁰¹ irruptionem cogitare, haecque cum haec immundus spiritus media in ecclesia fateretur, metu et turbatione presenti

VARIAE LECTIONES.

¹³²⁸ maximini 5b. 6b. ¹³²⁹ deest 5b. ¹³³⁰ post suppl. 1. ¹³³¹ perfidi 4. 5. 6. ¹³³² latiniano 2. latronia 4. 5. 6. — et f. 5. ¹³³³ erroribus suis 1. 1b. 5. — consortius 1b. ¹³³⁴ dampnandam 2. 5. 6. plenius c. B. C. ¹³³⁵ thur. 2. ¹³³⁶ ergo cum 6. A. q. m. ¹³³⁷ desunt 5b. ¹³³⁸ treveros Bb. trebereos C. ¹³³⁹ deest 6. ¹³⁴⁰ ita 1. 2. ¹³⁴¹ hic et infra, ¹³⁴² deest 1b. ¹³⁴³ ad p. a. 5. 6. ¹³⁴⁴ m. e. 6. ¹³⁴⁵ ab e. abstinere 2. 5. 6. ¹³⁴⁶ deest 1b. ¹³⁴⁷ alios 5. 6. — devius 2. ¹³⁴⁸ deliquit 6. ¹³⁴⁹ communicans e corr. C. 1. et ita C. 3 sqq. ¹³⁵⁰ regredi ipsi corr. regredi ipse 1. ingredi 2. 4. 5. 6. ¹³⁵¹ plurimi 2. 5. 6. ¹³⁵² et corr. iter 1. et 1b. intus 4. 5. ¹³⁵³ deest 6. ¹³⁵⁴ ingressus 1. i. in hoc 5b. ¹³⁵⁵ e corr. 1. ¹³⁵⁶ percussus 6b. ¹³⁵⁷ iunium? 5b. ¹³⁵⁸ martinum 5c. ¹³⁵⁹ deest 1 1b. 2. 4? 5. 6. ¹³⁶⁰ deest 5b. ¹³⁶¹ deest 5. ¹³⁶² isspanias 1. hispanias 1b. 2. cell. ad i. ¹³⁶³ deest B. C. ¹³⁶⁴ deest 1. 1b. ¹³⁶⁵ intravit B. C. ¹³⁶⁶ c. se s. 6. ¹³⁶⁷ hi[y]spaniam 5. ¹³⁶⁸ et i. Bb. ¹³⁶⁹ Post tridie 1b. Posttridie B. C. ¹³⁷⁰ britonem 2. 5. B2. 6. britonem corr. britonium 6a. et ita 6b. c. ¹³⁷¹ oratio C5. oratio superscr. ordinatio C4. ordinatio vel oratio C6. ¹³⁷² peragabatur 1b. ¹³⁷³ f. s. B. C. ¹³⁷⁴ Huius — consulere ¹³⁷⁵ desunt B2. ¹³⁷⁶ communicationem 2. 5. ¹³⁷⁷ satis 5. ¹³⁷⁸ Sic 6. ¹³⁷⁹ i. a. t. eot. 2. 5. 6. ¹³⁸⁰ deest 5. 6. ¹³⁸¹ e. s. f. 6. ¹³⁸² c. XXXIV. inc. ¹³⁸³ Leibn. ¹³⁸⁴ eo t. ¹³⁸⁵ desunt 6. ¹³⁸⁶ nob. m. 1b. ¹³⁸⁷ deest 1b. ¹³⁸⁸ deest B6. ¹³⁸⁹ bethlehem 5c. C1. ¹³⁹⁰ deest 5a. b. ¹³⁹¹ synodo 1b. ¹³⁹² conspriesit 1. ¹³⁹³ libellum corr. libellum 1. libelum C5. ¹³⁹⁴ et — vultmen ¹³⁹⁵ desunt 5c. et — composuit ¹³⁹⁶ desunt 6. ¹³⁹⁷ deest 2. ¹³⁹⁸ v. ad h. h. p. edidit B. C. ¹³⁹⁹ b. civitate C. ¹⁴⁰⁰ potuerit B2. ¹⁴⁰¹ corr. poterit C1. burdegala... e p. [re]perire 1b. ¹⁴⁰² puellam — indulget omnia ¹⁴⁰³ desunt B2. ¹⁴⁰⁴ In codice quem sequitur solum ¹⁴⁰⁵ desuisse videtur. ¹⁴⁰⁶ demonio C5. ¹⁴⁰⁷ quam postea add. B4.

NOTÆ.

(292) Felicissimum Sulpitius nominat, Julianum D neque hic neque Prosper.

(295) Cum venisset — duci comperit ex epistol. Ambrosii VII, 6. sumpta sunt.

(294) Id est Pr. her et ubi et M. pecc. auctor ad-jecit.

(295) Mox — non consulere ex Severi dial. III, c. 12, 13.

(296) Tr. post Br. addit auctor.

(297) Prolixum — conscripsit ex Hieronymi epistol. ad Florentium, Op. ed. Martianceu IV, 2, p. 6.

(298) Hanc notitiam ex versibus Ausonii male intellectis fluxisse, Wytenbach putat; v. Mosella v. 394. cum facta viritum Belgarum patriosque canum, decora incluta, mores. Verbis hujus patriae scriptor Treverensis Galliam Belgicam sive Treverensem intelligere videtur. Cf. Boeking ad Mosellam p. 95.

(299) Augustinum Treverim haud venisse, constat.

(300) Quae sequuntur ex Sulpitii Severi Vita S. Martini c. 16—18 sumpta sunt.

civitas liberata est. Alio (501) die a Maximo A imperatore multis precibus ad convivium invitatus est. Ad medium fere convivium, ut mos est, pateram regi minister obtulit. Ille Martino pateram dari jussit, cupiens ab ejus dextera poculum sumere. Set episcopus ubi bibit, pateram presbitero suo tradidit, nulum scilicet existimans digniorem qui posset prior bibere. Quod factum imperator et sui mirati sunt, celebrique per palacium sonuit, fecisse Martinum in regis prandio¹⁵⁰⁵, quod in infirmorum¹⁵⁰³ judicium conviviis episcoporum nemo fecisset. Eundemque Maximus praedixit post aliquot annos in Italia interficiendum; quod et ita contigit. In (502) eadem urbe reginae obsequiis multum honoratus est.

**** B. C. ita :** Congregati¹⁵⁰³ (503) itaque¹⁵⁰⁸ apud Trebros episcopi tenebantur, qui cotidie communicantes Itachio et Achatio communem sibi causam fecerant. Itachius et Achatius episcopi erant, quorum factione Priscillianus¹⁵⁰⁶ et reliqui occisi fuerant, quorum etiam consilio Maximus tribunus cum summa potestate armatus ad Hispanias¹⁵⁰⁷ mittere decreverat, ceteros Priscillianistas inquirere, deprehensos bonis et vita privare. His ubi nuntiatum est advenire Martinum, ineunt cum imperatore consilium, ut missis obviam officialibus¹⁵⁰⁸ urbem illam propius vetaretur¹⁵⁰⁹ accedere, nisi se cum pace¹⁵¹⁰ episcoporum ibi consistentium affore fateretur; quos ille callide est frustratus. Profitetur se cum pace Christi venturum. Postremo ingressus nocturno tempore adiit ecclesiam tantum orationis gratia, postpridie palacium petiit. Preter multas, quas evolvere longum est, has principales petitiones habebat, pro Narsee comite et Leochadio praeside, qui ambo fuerant partium Graciani, quem dux Maximi Andragathius occiderat; et ne tribuni ad Hispanias cum jure gladiatorum mitterentur. Pia enim erat sollicitudo Martino, ut non solum christianos qui sub illa erant occasione vexandi, set ipsos quoque hereticos liberaret. Set primo die et altero Maximus distolit ejus preces admittere, cum interim episcopi, quibus Martinus communicare volebat, cum fletibus Maximum implorant, ut uteretur adversum¹⁵¹¹ hominem vi sua. At ille vim quidem sancto viro noluit inferre, tamen secreto accersitum blande appellat, hereticos jure dampnatos a iudicibus publicis

potius quam a sacerdotibus¹⁵¹² edicit, non esse causam, quod¹⁵¹³ Itachii¹⁵¹⁴ ceterorumque partis ejus communionem vitare deberet. Quibus cum Martinus parum moveretur, rex ira accenditur, ac se de conspectu ejus abripuit, et mox

21. Quadam die¹⁵¹⁵ Maximus imperator ad spectandos ludos circenses ad amphitheatrum egressus est (504). Tunc quidam ex militibus palacio¹⁵¹⁶, nomine Pontianus¹⁵¹⁷, cum aliis¹⁵¹⁸ tribus contubernaliis suis exivit¹⁵¹⁹ deambulatum in hortos¹⁵²⁰ muri¹⁵²¹ contiguos. Illic forte uno¹⁵²² eorum secum¹⁵²³ subsistente¹⁵²⁴, alii duo venerunt ad cellam sancti Eucharii, ubi habitabant servi Dei¹⁵²⁵ pauperes, qualium est regnum colorum, et invenerunt ibi¹⁵²⁶ codicem, in quo scripta erat vita Antonii¹⁵²⁷. Quam unus eorum cepit legere et mirari et accendere¹⁵²⁸ repletus Spiritu sancto. Et¹⁵²⁹ mox elevatis oculis ad socium suum, ait illi¹⁵³⁰ : *Hic, quaeso te, si non videtur tibi¹⁵³¹ esse¹⁵³² melius huic Deo servire, qui talem habet famulum, quam regi mortali inaniter militare.* Dixit¹⁵³³ et hoc turbidus perturbatione novae vitae. Reddidit¹⁵³⁴ et oculos paginis¹⁵³⁵, et legebat, et mutabatur intus, et exuebatur mundo¹⁵³⁶ mens ejus. Nam dum¹⁵³⁷ legeret, infremuit, et ait amico suo : *Ego jam¹⁵³⁸ abrupi¹⁵³⁹ me ab illa spe nostra, et Deo servire statui, et hoc¹⁵⁴⁰ ex hac¹⁵⁴¹ hora in hoc loco¹⁵⁴² aggredior; te¹⁵⁴³ si piget imitari¹⁵⁴⁴, noli aversari¹⁵⁴⁵.* Tunc ille respondit : *Adharebo¹⁵⁴⁶ et ego tibi, nec ultra te in talem militiam¹⁵⁴⁷ deresam.* Tunc Pontianus¹⁵⁴⁸ et qui cum eo erant per¹⁵⁴⁹ alias horti partes deambulabant, querentes eos, deveneruntque¹⁵⁵⁰ in eundem locum, et ammonabant eos ut redirent, quod¹⁵⁵¹ jam¹⁵⁵² declinasset dies. At illi narraverunt eis¹⁵⁵³ qualis eis voluntas¹⁵⁵⁴ orta esset atque fortuna, ¹⁵⁵⁵ et¹⁵⁵⁶ petierunt ne eis molesti essent. Tunc ceperunt flere, et¹⁵⁵⁷ pie illis congratulati¹⁵⁵⁸ sunt, et commendaverunt se orationibus eorum, et reversi sunt in¹⁵⁵⁹ palacium; illi autem manserunt in eodem loco. Habebant enim¹⁵⁶⁰ ambo sponsas, quae, posteaquam¹⁵⁶¹ hoc audierunt, etiam ipse virginitatem suam Deo dicarunt¹⁵⁶².

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵⁰³ deest B6. spacio vacuo relicto. ¹⁵⁰³ inferiorum B4. ¹⁵⁰⁵ c. XXXIII. Leibn. II, c. XI. C. ¹⁵⁰⁵ igitur C. ¹⁵⁰⁶ princillianus B6. ¹⁵⁰⁷ hispaniam C. ¹⁵⁰⁸ officialibus B6. ¹⁵⁰⁹ vitaretur B4. 6. corr. vetaretur C1. ¹⁵¹⁰ pacem B6. ¹⁵¹¹ adversus C. ¹⁵¹² debere puniri in marg. add. C1. et ita C5. sqq. ¹⁵¹³ qua C. ¹⁵¹⁴ itachii B. 6. ¹⁵¹⁵ deest 5b. ¹⁵¹⁶ pacio corr. palacio 1. ¹⁵¹⁷ ponticianus 1. ¹⁵¹⁸ tr. a. 2. ¹⁵¹⁹ deest 2. ¹⁵²⁰ hortus corr. hortos 1. ortos 5a-b. 6. ¹⁵²¹ muro 5a-b. muros corr. muro 6a. et ita 6b-c. muris 5b. B. C. cum Augustino. ¹⁵²² uni B2. Illi fore uno 1b. ¹⁵²³ scū 1b. deest 2. 5. 6. ¹⁵²⁴ e corr. 1. C1. ¹⁵²⁵ deest 1b. ¹⁵²⁶ deest 5. 6. ¹⁵²⁷ anthonii 5a-b. sancti A. B. C. ¹⁵²⁸ deest 2. 5. 6. accendi B2. accendere corr. accendi C1. et ita C5. sqq. ¹⁵²⁹ deest 5. 6. ¹⁵³⁰ deest 5c. ¹⁵³¹ e corr. 1. ¹⁵³² m. c. B. C. ¹⁵³³ Dixit ergo et 1. 1b. ¹⁵³⁴ reddit 6. ¹⁵³⁵ pagine 1b. 5. 6. ¹⁵³⁶ deest B. C. ¹⁵³⁷ cum B6. ¹⁵³⁸ Eam 2. ¹⁵³⁹ abripui B. C. ¹⁵⁴⁰ deest 5. 6. ¹⁵⁴¹ deest B6. ¹⁵⁴² deest 5a-b. hora hoc ag. 6. —aggrediar 2. ¹⁵⁴³ et si te piget 5b. ¹⁵⁴⁴ imitari 1. ¹⁵⁴⁵ adversari 5. 6. aversari corr. adversari C1. et ita C5. sqq. ¹⁵⁴⁶ deest 5a. ¹⁵⁴⁷ tali militiam 5. 6. talem miliciam corr. tali milicia C1 et ita C5. sqq. ¹⁵⁴⁸ pontianus 1. ¹⁵⁴⁹ perambulabant horti (orti 5a-b. 6.) partes q. 2. 5. 6. ¹⁵⁵⁰ veneruntque 5c. ¹⁵⁵¹ eo quod 5. 6. ¹⁵⁵² d. i. 6. ¹⁵⁵³ deest 2. 6. ei 5. ¹⁵⁵⁴ eis esset o. v. 2. 5. 6c. o. e. v. 6a-b. ¹⁵⁵⁵ forma 1. formata B. C. firmata August., quoa 1. depravasse videtur. ¹⁵⁵⁶ ac 1b. ¹⁵⁵⁷ pie et 1b. ¹⁵⁵⁸ gratulati 1. 1b. 5. ¹⁵⁵⁹ a 1. 6. ¹⁵⁶⁰ autem 6. ¹⁵⁶¹ postquam 1b. B2. hoc deest 5. ¹⁵⁶² dedicarunt 5a-b. dicaverunt B. C.

NOTÆ.

(501) Ibidem c. 20.

(502) Ei. dial. II, 6.

(503) Hæc omnia ex Severi dial. III, c. 11, 12 sumpta sunt.

D (504) Hæc narratio ex Augustini confessionum libr. VIII, c. 6, § 15 hausta est. Sed verba ad amphitheatrum et infra cellam S. Eucharii auctor de suo adjecit, alia paululum mutavit.

22¹⁰⁰³, Maximus¹⁰⁰⁴ (505) imperator de Treberis cum A magno¹⁰⁰⁵ exercitu se¹⁰⁰⁶ movens, Victorem filium suum¹⁰⁰⁷ in infantili aetate imperatorem constituit, eique tutores Quintinum et Namneum¹⁰⁰⁸ principes Trebironum¹⁰⁰⁹ reliquit. Ipse deinde a Theodosio in Italia peremptus est, filius quoque ejus gladio¹⁰¹⁰ in gratiam Theodosii occisus est. — Jam nunc¹⁰¹¹ aliquid de sancto Felice dicamus¹⁰¹². Hic fecit basilicam grandem¹⁰¹³ in honore¹⁰¹⁴ Dei genitricis in campo Martio¹⁰¹⁵ 410¹⁰¹⁶ pedum longitudinis, 120 latitudinis (506), in qua corpora martirum a Rictiovaro¹⁰¹⁷ passorum, ad¹⁰¹⁸ usque sua tempora disiecta et incompressa, honorifice tumulavit. Corpus quoque sancti Paulini¹⁰¹⁹, quod suo tempore populus¹⁰²⁰ Trebironum cum copiis ex toto regno adunatis de Frigia detulerat, facta cripta in eodem monasterio, medio criptae cum ferreis catenis suspendit (507). Ipse (508) quoque¹⁰²¹ post annos 12¹⁰²² sacerdotii sui¹⁰²³ in dextro¹⁰²⁴ cornu ejusdem¹⁰²⁵ ecclesiae sepultus est¹⁰²⁶. — Eodem tempore sub Theodosio majore Franci (509) cum ducibus suis Sunnone et Gundebando in Germania¹⁰²⁷ prorumpentes pagosque¹⁰²⁸ depopulantes, etiam Coloniam metum incusserunt¹⁰²⁹. Quod cum Trebereos¹⁰³⁰ perlatum fuisset, Namneus¹⁰³¹ et Quintinus, quos supra diximus, quibus infantiam¹⁰³² filii et defensionem Galliarum Maximus commiserat, collecto exercitu Francos de Germania¹⁰³³ eiecerunt¹⁰³⁴, et apud Carbonariam silvam magna

strage eos¹⁰³⁵ vicerunt. Hinc ortum est odium Francorum contra Trebirones¹⁰³⁶, et ex¹⁰³⁷ hoc deinceps Reno¹⁰³⁸ transmissio in (510) terra Trebironum hiemare¹⁰³⁹ praesumpserunt¹⁰⁴⁰. — Post haec igitur¹⁰⁴¹ temporibus Honorii imperatoris Crocus¹⁰⁴² (511) rex Wandalarum cum Suevis¹⁰⁴³ et Alanis¹⁰⁴⁴ egressus¹⁰⁴⁵ de sedibus suis, Gallias appetens, consilium¹⁰⁴⁶ matris nequissimum utens, dum ei dixisset: Si novam rem vis¹⁰⁴⁷ facere et nomen adipisci, quae alii edificaverunt cuncta destrue, et populum quem superas interfice. Nam nec adificia meliora ac preciosiora facere potes¹⁰⁴⁸, neque plus rem magnam¹⁰⁴⁹, per quam¹⁰⁵⁰ nomen tuum eleves. Qui Renum apud Mogonciam¹⁰⁵¹ ponte ingenioso¹⁰⁵² transiens, primum¹⁰⁵³ ipsam civitatem cum populo ejus delevit, deinde cunctas¹⁰⁵⁴ quasque¹⁰⁵⁵ civitates Germaniae vallans¹⁰⁵⁶, Mettis¹⁰⁵⁷ pervenit; ubi murus¹⁰⁵⁸ civitatis divino nutu ruens, capta est civitas a Wandalis. Deinde (512) urbem Trebironum, vix jam¹⁰⁵⁹ a persecutione Grecorum respirantem, pari obsidione vallatam cepit, et magna ejus adificia¹⁰⁶⁰ ad solum dejecit. Civium¹⁰⁶¹ pars aliquanta¹⁰⁶² in harena civitatis, id est in amphiteatro¹⁰⁶³, quam munierant, liberata est. Post haec cunctas civitates Galliarum Crocus¹⁰⁶⁴ pervagans, Arelatum¹⁰⁶⁵ obsedit, ubi a quodam milite Mario¹⁰⁶⁶ captus, et in vinculis constrictus, per cunctas civitates¹⁰⁶⁷ quas vastaverat ductus, impiam vitam digna morte finivit

VARIE LECTIOES.

1003 c. XXXV. Leibn. II, c. XII. C. 1004 e corr. 1. 1005 maximo 5. 6. B. 1006 deest (17) B. C. se m. desunt 5b. victorem—tutores desunt 5. 1007 s. f. 6a. in deest 2. 6. 1008 manneum 5. mammeum 6. 1009 deest 5c. 1010 in gr. t. gl. 4b. 1011 nunc ad superiora redeamus et aliquid C. 1012 quondam 5a. 1013 honorem 2. 5. 6. g. d. 4b. 1014 CCCX. 6. 1015 rictiovario 5b. u. ad 6. tempora deest 5c. 1016 pauli 6c. 1017 trebironum. p. 6. 1018 deest 5. 6. 1019 XII. a. 6. B. C. 1020 deest B. C. 1021 c. d. 6. sinistro B. C. — In cod. 1b. gl. sec. man. addita est: i. e. ad aquilonarem plagam chori. 1022 deest 2. 1023 deest 5. s. e. desunt 5b. est s. 6c. 1024 germaniam 5. 6. 1025 paganorum 4. 1b. pagos 5. 6. 1026 incusserunt B. C. 1027 treberis 2. 5. 6. B2. tr. cum. 2. 5. 1028 manneus 5b. manneus 5c. B6. mammeus 6. namneus B2. 1029 in franciam 5a b. infancia 5c. in faciem B2. q. maximus comm. i. f. et d. g. collecto C. 1030 deest B2. 1031 deiecerunt B2. fr. deiecerunt germ. B6. 1032 eos strage B. C. 1033 treberos 1. hoc loco. 1034 de 5a. 1035 i. r. B. C. 1036 ibemare 1b. hiemantes 1b. 1037 non p. 5. 6. ceperunt B. C. 1038 Hoc i. tempore 5b. c. anno domini CCCXIII. add. 5a. scilicet anno domini IX. XIII. post imperatoris add. 5b. anno Domini CCCXIII post. sedibus suis add. 5c. 1039 crocius 6a. 1040 swevis C. 1. 1041 lanis corr. alanis 1. alamannis 1b. 5. C. alemannis 6. 1042 e. est 6. 1043 consilio m. nequissimo 2. 5. 6. consilium m. nequissimum corr. consilio m. nequissimo C1. et ita C3. sqq. 1. 1044 vis post suppl. 1. et ita 1b. 2. 5. 6. volueris B. C. 1045 poteris 1b. 5. 1046 m. r. B. C. 1047 e corr. 1. 1048 mogontiam 1. magunciam 5a. b. moguntiam 5c. 6. — ponto 1b. 1049 i. facto B2. 1050 primo 5a. C. 1051 cunctasque c. B6. 1052 quascunque 5. deest 6. 1053 vallens corr. vallans 1. 1054 metis 2. 5 (metis 5b.). B2. metus B6. 1055 muro c. n. d. ruente 6. 1056 deest 6b. 1057 deest 5. ejus deest 5b. magna ex parte ad 6. 1058 Cujus post corr. Civium 1b. 1059 aliquanto corr. aliquanta 1. 1060 amphiteatrum 1. amphiteatra q. munere (sed post corr.) 1b. 1061 crocius 6a. 1062 arelanum 5a. 6b. 1063 deest 5c. marcio B6. 1064 galliarum add. 2. 5. 6.

NOTÆ.

(305) Maximus—occisus est ex Orosio VII, 35 et C narratur (Act. SS. Mai. VI, p. 678). Exstat ergo non longe ab oratorio beati Maximini basilica in honore sanctae Dei genitricis dedicata admodum præclara, in qua deponentes corpus sanctissimi pontificis, locum inibi decreverit fieri x. pulchri exstiteruntque cryptam, ossibus ejus satis habilem, in sarcophago cum catenis ferreis in cryptae medio pendere fecerunt.

(306) Ita Vita S. Felicis (Acta SS. Mart. III, p. 623): Ampla satis et magna in eadem civitate ecclesia, copiosis ab eo sumptibus in honore sanctae Dei genitricis martyrumque Thebeæ legionis constructa; quadringentos enim et decem pedes in longitudine, centum vero et viginti habere illam fecit in latitudine.

(307) Quæ hic de S. Felice narrantur ex tabula illa plumbea a. 1071. inventa manarunt, quam etiam Vita S. Felicis secuta est; cf. etiam Vita S. Agritii Jan. I, p. 775, et quæ de hac narratione Houthen Prodr. I, p. 91 sqq. dixit.—Ecclesia postea S. Paulini nominata est. Aliter vero res in Vita Paulini

(308) Hæc ex Vita S. Felicis sumpta esse videntur.
(309) Franci — Quintinus et collecto — ricerunt ex Fredegarii Hist. ep. c. 3.
(310) In — praesumpserunt ex Fred. I. l. c. 4.
(311) Hæc ex Fredegarii lib. III, c. 14 (ap. Canisium ed. Basnage II, I, p. 191).
(312) Deinde — dejecit de suo auctor adjecit, et mov verba: id est in amph.

— Paulo (315) post ¹⁰²⁷, regnante ¹⁰²⁸ Theodosio minore ¹⁰²⁹, Attila ¹⁰³⁰ rex Hunorum civitatem Treborum bello optinuit, camque ¹⁰³¹ graviter depopulatus est. Post mortem autem Valentiniani, qui post Theodosium cum Martino imperavit, Avitus ¹⁰³² suscepit imperium; sub quo civitas Treborum ludibrio ¹⁰³³ patuit Francorum. Erat (314) in urbe senator nomine Lucius, qui habuit uxorem pulcherrimam, in quam ¹⁰³⁴ deperit Avitus amore turpi ¹⁰³⁵. Simulans igitur infirmitatem, præcepit ut omnes senatrices urbis eum visitarent. Venit inter alias uxor Lucii, et ab eo stuprata, silenter domum ¹⁰³⁶ revisit mariti. In crastino ¹⁰³⁷ surgens de stratu ¹⁰³⁸ Avitus, dixit ad Lucium ¹⁰³⁹: *Pulchras habes terras ¹⁰⁴⁰, set frigidio ¹⁰⁴¹ lavas*. Hinc Lucius indignatus, urbem prodidit ¹⁰⁴² Francis, a quibus direpta ¹⁰⁴³ est, multisque necatis et ¹⁰⁴⁴ incensa. Treberi capta ¹⁰⁴⁵, etiam Coloniam Franci cepere ¹⁰⁴⁶ (315). Sic ¹⁰⁴⁷ finitum est nomen ¹⁰⁴⁸ et regnum Gallorum et Germanorum, et ortum est Francorum.

23 ¹⁰⁴⁹. Post obitum sancti Felicis, ut ad id redeamus a quo ¹⁰⁵⁰ paululum recessimus, Mauricius Treborum præsul efficitur (316). Post quem sanctus Legentius ¹⁰⁵¹; deinde sanctus ¹⁰⁵² Auctor (317);

A post quem sanctus ¹⁰⁵³ Severus ¹⁰⁵⁴. Hic (318) apostolicis viris per omnia corequandus, Germaniæ verbum Dei ¹⁰⁵⁵ prædicavit, et cum beato ¹⁰⁵⁶ Germano Parisiorum episcopo et Lupo Treccassano ¹⁰⁵⁷ in Britannia ¹⁰⁵⁸ Pelagianam heresim destruxit. Cui successit beatus Cirillus. Hic cellam sancti ¹⁰⁵⁹ Eucharri incensam et desertam reparavit, monasteriumque ¹⁰⁶⁰ non longe a priori ¹⁰⁶¹ loco constituit, et illic ¹⁰⁶² corpora sanctorum ¹⁰⁶³ Eucharri et successorum ¹⁰⁶⁴ ejus transtulit (319); juxta quos et ipse requiescit ¹⁰⁶⁵. Cirillum ¹⁰⁶⁶ Jamnerius ¹⁰⁶⁷ (320), Jamnerium Emerus ¹⁰⁶⁸ subsecutus ¹⁰⁶⁹, Marum post se constituit: qui monasterium sancti Paulini a barbaris cum prædictis urbis ¹⁰⁷⁰ vastationibus desolatam reparavit; ubi et ipse sepultus ¹⁰⁷¹ requiescit ¹⁰⁷² (321). Cui successit Volusianus. Hic ¹⁰⁷³ privilegium dudum a papa Silvestro huic urbi per beatum Agriciu delegatum, set jam ¹⁰⁷⁴ suo tempore Romæ deletum, Romano ¹⁰⁷⁵ pontifici ¹⁰⁷⁶ rescribi fecit (322), et honorem priscum suæ civitati renovavit ¹⁰⁷⁷. Post quem Miletus ¹⁰⁷⁸ ecclesiam rexit; post ¹⁰⁷⁹ Modestus; deinde Maximianus; post quem Fibicius ¹⁰⁸⁰, cui successit Abrunculus ¹⁰⁸¹; deinde Rusticus. Hic primo reprehensibilis, set postea ¹⁰⁸² per beatum

VARIE LECTIONES.

¹⁰²⁷ anno domini CCCCXXVII. add. 5^a. post Theodosio 5°. scilicet anno domini IX^oXXVII. post minore 5°. ¹⁰²⁸ imperante 6. ¹⁰²⁹ deest 5°. ¹⁰³⁰ attilla 1. attilla 5^a. attilla superscr. bezelo B2. — hun. rex 2. 5. 6. ¹⁰³¹ et 5^b. ¹⁰³² proavitus 5. 6. et ita infra. ¹⁰³³ p. 1. 6. ¹⁰³⁴ qua corr. quam 1^b. ¹⁰³⁵ e corr. 1. ¹⁰³⁶ ad d. misit 5°. ¹⁰³⁷ crastina corr. crastino 1. ¹⁰³⁸ s. suo B. C. de s. desunt 2. 5. 6. ¹⁰³⁹ luciam corr. lucium 1. ¹⁰⁴⁰ e corr. 1. t. (turmas B2.) h. B. C. ¹⁰⁴¹ in f. 5. ¹⁰⁴² f. p. 6^a. b. fr. tradidit 5. ¹⁰⁴³ e corr. 1. deest B. C. ¹⁰⁴⁴ incensa trebere captamque col. 5. inc. treberi captam etiam 6. captam ut videtur corr. capta C1. ¹⁰⁴⁵ diripuerunt 6. ceperunt B. ¹⁰⁴⁶ Sicque 5^b. ¹⁰⁴⁷ nomen et desunt 5^a. b. nomen deest 5°. ¹⁰⁴⁸ c. XXXVI. Libri. — Explicit lib. III. quarto hoc loco incipiente 6°. ¹⁰⁴⁹ r. unde 6. ¹⁰⁵⁰ leguntius 5. 6. leonicus B2. ligontius C. — Deinde post Mauriciu efficitur presul Treborum sanctus Legentius. Deinde post illum Severus 5^b. ¹⁰⁵¹ deest 2. 5. 6. B. C. ¹⁰⁵² deest 2. 5. 6. ¹⁰⁵³ e corr. 1. ¹⁰⁵⁴ deest 1. ¹⁰⁵⁵ deest 5. 6. ¹⁰⁵⁶ treccassano 5^b. treccasseno B2. treccaseno B4. 6. corr. treccassino C1. ¹⁰⁵⁷ britanniam 5^a. c. ¹⁰⁵⁸ beati 5^b. ¹⁰⁵⁹ m. quoque B2. ¹⁰⁶⁰ priore 5^a. c. 6. ¹⁰⁶¹ illic B6. ¹⁰⁶² deest 5^b. ¹⁰⁶³ successorumque 6. ¹⁰⁶⁴ requieuit 6^b. ¹⁰⁶⁵ Quirillum B2. 4. 6. Post cirillum C. — Cirillum — requiescit desunt 5°. ¹⁰⁶⁶ deest B2. lannerius. lannerium 2. 5°. lannerius. lannerium 5^a. 6. B6. et post jamnerium C. ¹⁰⁶⁷ emerius 2. 5. 6. ¹⁰⁶⁸ est s. 6. qui marum 5. 6. marium 2. ¹⁰⁶⁹ urbem 1. vastatoribus 5. 6. vast. urbis 6. ¹⁰⁷⁰ deest 5. ¹⁰⁷¹ quiescit 6. — Huic s. 5^b. ¹⁰⁷² Qui B2. ¹⁰⁷³ suo iam 5. 6. ¹⁰⁷⁴ a. r. 6. ¹⁰⁷⁵ pontifice 5. 6. — describi 5°. ubi mox pristinum. ¹⁰⁷⁶ Post hunc Hildolfus (hildolfus 6.) deinde Severinus add. 5. 6. ¹⁰⁷⁷ militus 5°. ubi mox maximinus. ¹⁰⁷⁸ post illum 5^b. post quem B. C. ¹⁰⁷⁹ libictus B2. ¹⁰⁸⁰ arunculus 5^b. aprunc. 5°. ¹⁰⁸¹ post 5^a. c. deest 2. 5^b.

NOTÆ.

(315) Hæc unde sumpserit scriptor, nescio. Fortasse cum totam Galliam ab Hunis legeret esse eversam, hæc probabilis satis conjectura etiam ad Treverensem urbem referebat; cf. Brower p. 288.

(314) Hæc — *incensa* ex Fredeg. hist. ep. c. 7. — Browerus p. 296 ita dicit: «venere in manus membranæ provinciarum Romanarum pervetustæ bibliothecæ Cusanæ, quæ hanc Lucii senatoris memoriam et Trevirorum catastrophæ ab Hylatii veteris historici fidem relegabant, unde alios sumpsisse credibile est.»

(315) Gesta Francorum, c. 8

(316) Cf. de his nominibus catalogos ab Honthemio alisque editos.

(317) S. Auctoris Vita post translationem corporis celeberrima a. 1115 scripta (Act. SS. Aug. IV, p. 45. Gestorum scriptor uti non potuit.

(318) Hic — *destruxit* fortasse ex Bedæ Hist. eccl. Angl. I, c. 21 sumpta sunt; cf. Vitam S. Germani Antiss. Acta SS. Jul. VII, p. 216.

(319) Brower p. 291 perantiquos affert versus, quibus veteris basilicæ a Cyrillo reparatæ monu-

C menta fuisse illustrata opinatur:

*Quam bene concordēs divīna potentia iungit
Membra sacerdotum quæ ornat locus iste duorum,
Eucharium loquitur Valeriumque simul.
Sedem victurus gaudens componere membris,
Fratribus hoc sanctis ponens altare Cyrillus,
Corporis hospitium sanctus metator adorat.*

(320) Fortasse idem ille Jamblichus quem Auspicius carmine laudavit; Honthem Hist. I, p. 20.

(321) Cf. brevem narrationem de S. Maro ex cod. S. Maximini Act. SS. Jan. I, p. 750 editam, quam tamen Gestis nostris recentiorum putarim. — Brower, p. 299 inscriptionem sepulcralem exhibet, quæ legitur: *Cuncta ejus Vitæ liber habet*. Sed Gestorum scriptori si Vita talis ad manus fuisset, certe plura ejus facta retulisset.

(322) Cf. diploma supra c. 18. In codice Virdunensi, quem Calmetus et Wiltthemius viderunt, legitur: *Privilegium quod Volusianus archiepiscopus conscribi jussit*; v. Calmet Hist. de Lorraine I, p. 11 n. et Honthem Hist. dipl. I, p. 17 n.

Goarem ¹⁰⁸² correctus, in ecclesia beatae Mariae quae A vocatur Litus ad ¹⁰⁸³ martires 7 ¹⁰⁸⁵ annis reclusus ¹⁰⁸⁶ poenitentiam gessit ¹⁰⁸⁶ (525). Quo decedente, Aponoculus successit; cuius ¹⁰⁸⁷ temporibus Arveruensis ¹⁰⁸⁸ ecclesiae Illidius sacerdos exstitit ¹⁰⁸⁹. Cuius (524) fama cum per diversos ecclesiae evehitur ¹⁰⁸⁹ ascensus, etiam vicinarum urbium fines penetravit. Unde factum est ut haec gloria cum Trebirici imperatoris aures attingeret, cuius filia a ¹⁰⁹¹ spiritu immundo vexabatur, et non inveniebatur a quo posset erui, beatum Illidium fama detexit. Et dicto citius ab imperatore directi pueri sanctum senem Arvernensis ¹⁰⁹² repertum Treberis regi representant ¹⁰⁹³; a quo venerabiliter recipitur ¹⁰⁹⁴. Rex de exitu infelicis conqueritur filiae. Ille vero confusus in Domino, orationi tota ¹⁰⁹⁵ nocte incumbit ¹⁰⁹⁶, deinde missis in os puellae digitis, nequam spiritum a ¹⁰⁹⁷ corpore abegit ¹⁰⁹⁸ obsessio. Quod miraculum imperator cernens, immensos auri argentique ¹⁰⁹⁹ cumulos sacro offert ¹⁰⁹⁹ sacerdoti. Quos ille refutans, obtinuit hoc, ut Arverna ¹⁷⁰¹ civitas, quae ¹⁷⁰³ tributaria in specie triticea ac vinaria dependebat, in auro solveret, quia ¹⁷⁰³ cum gravi labore penui ¹⁷⁰⁵ inferebantur imperiali. Sanctus vero Illidius, impleto vitae praesentis tempore, in ipso vite ¹⁷⁰³ curriculo migravit ad Christum, a suisque delatus in urbe sua est sepultus ¹⁷⁰⁶.

24 ¹⁷⁰⁷. Eo ¹⁷⁰⁸ (525) tempore Theodericus ¹⁷⁰⁹ rex ex civibus Arvernensis ¹⁷¹⁰ clericos multos adduxit, quos Trebericae ecclesiae ad reddendum Domino famulatum iussit assistere. Beatum vero Gallum nequaquam passus est a se separari. Defuncto vero Aponoculo episcopo, congregati clerici ¹⁷¹¹ Treberici ad Theodericum regem, sanctum Gallum petebant ¹⁷¹² episcopum. Quibus ille ait: *Ite et alium requirite, Gallum enim diaconum alibi habeo destinatum.* Tunc eligentes ¹⁷¹³ sanctum Nicetium ¹⁷¹⁵ episcopum statuerunt, abbatem (526) urbis Lemovicinae (circa ann. 530). — Cui (527) successit Magnericus (circa ann. 570), discipulus ejusdem Nicetii ¹⁷¹⁵. Cuius (528) temporibus in parrochia ¹⁷¹⁸ Trebrirorum magnae sanctitatis viri ¹⁷¹⁷ claruerunt; videlicet Paulus super montem Cebennam ¹⁷¹⁸, qui ex ¹⁷¹⁹ ejus nomine hactenus Pauli mons ¹⁷²⁰ vocatur (529), Ingobertus, Disibodus ¹⁷²¹, Wandelinus ¹⁷²², Carilelfus ¹⁷²³, et quidam Longobardus ¹⁷²⁵ nomine Vulfilicus ¹⁷²⁶, et presbiter ¹⁷²⁸ Bantus, ejusque germanus nomine et opere Beatus, alique quam ¹⁷²⁸ plurimi heremiticam vitam ducebant. Ille (530) Magnericus episcopus templa ¹⁷²⁹ antiqua Dei in priscum renovavit honorem, et in honorem ¹⁷³⁰ beati Martini ¹⁷³¹ ecclesiam construxit, unam in monte in pago Vabrensi ¹⁷³² (531), alteram in villa quae Carta ¹⁷³³ domus dicitur (532), tertiam in ipsa

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁸² goarum 5^b. 6^a. gainem 5^c. gnarem B2. ¹⁰⁸³ super B6. ¹⁰⁸⁵ III^{or} B6. ¹⁰⁸⁶ clusus corr. reclusus 1. ¹⁰⁸⁶ egit B2. — 5^b. addit: Haec correctio ita accidit. Cum sanctus Goaris in cellula super litus Reni circa fluvium qui Wocara dicitur morabatur, multas ibidem reliquias — bona pace quievit ex vita S. Goaris antiquiore; et ita pergit: Defuncto Rustico Aponoculus. ¹⁰⁸⁷ cuius temporibus — c. 24. a se separari desunt ap. Dach., leguntur vero in 6^a. et 6^b. ¹⁰⁸⁸ avernensis 2. 5. 6 arvernensi B 2. C 1. avernensis B 6. C 5. ¹⁰⁸⁹ preluit 6. sac. ext. ill. 5. ¹⁰⁹⁰ evegitur B 2. ¹⁰⁹¹ ab B 2. ¹⁰⁹² avernensis 2. 5. 6. ¹⁰⁹³ presentant 6. ¹⁰⁹⁴ excipitur 2? 5. 6. B. C. ¹⁰⁹⁵ in tota B 6. ¹⁰⁹⁶ incubuit 2. 5^c. B 2. ¹⁰⁹⁷ ab B 2. ¹⁰⁹⁸ egit B 2. ¹⁰⁹⁹ et argenti 6. ¹⁷⁰⁰ offert 1. ¹⁷⁰¹ arvenna 5^a. 6^a. ¹⁷⁰² tributa que 6. ¹⁷⁰³ que corr. al. manu quia 1. ¹⁷⁰⁴ penurii 1. gravi penuria inferebantur (inferebatur 6.) i. 2. 5. 6. i. eurie 6. ¹⁷⁰⁵ v. presentis 1. 2. presentis v. 5^a. b. anni 6. pr. 1. in i. v. desunt 5^b. ¹⁷⁰⁶ s. est 5^a. c. B 2. 4. C. del. est in u. s. s. 5^b. ¹⁷⁰⁷ c. XXXVII. Leibn. ¹⁷⁰⁸ Eodem B6. ¹⁷⁰⁹ theodricus 1. 5^a. ¹⁷¹⁰ sepius. ¹⁷¹¹ aruennensis post corr. 1^b. arvernensis 2. 5. ¹⁷¹² tr. cl. 6. ¹⁷¹³ pendebat 1^b. e. p. B. C. ¹⁷¹⁴ elientes 1. ¹⁷¹⁵ nicetium 1. 1^b (ubi mor lemonicie). nicetum 2. ¹⁷¹⁶ nicetis 1^b. nicetii 2. necetii 5^b. ¹⁷¹⁷ parrochiam 6^a. ¹⁷¹⁸ deest 5^b. ¹⁷¹⁹ cebennam 1. 1^b. ¹⁷²⁰ deest 5. 6. ¹⁷²¹ m. p. 6. B 2. ¹⁷²² disibodus 2. disibocus 5^a. disibocus 5^b. c. disigotus 6^a. b. dissigodus 6^c. disibodus B 4. 5. — B 2. vero ita: et sanctus Dysibodus. Cuius nomine et virtutibus nunc mons clarus habetur, in quo isdem Dei famulus heremiticam vitam peregrisse noscitur, ubi et eius felices reliquie recondite sunt. ¹⁷²³ wandelinus 1. wandalinus B. C. ¹⁷²⁴ carilbephus 5^b. carilelfus B (carilestus B 6.). C. ¹⁷²⁵ langobardus 5^c. 6. ¹⁷²⁶ woltil. 2. 5. 6. B. C. ¹⁷²⁷ brebiter 1. et p. desunt 1^b. — Vantus 5^c. ¹⁷²⁸ eiusdemque 2. ¹⁷²⁹ deest B. C. ¹⁷³⁰ a. d. t. 6. ¹⁷³¹ honore 2? B. C. ¹⁷³² mari 1. ¹⁷³³ uabrensi 6^c. ¹⁷³⁴ carta 5. 6.

NOTAE.

(525) Cf. Vitam S. Goaris c. 11. 12. ap. Mabillon Act. SS. ord. S. Ben. II, ubi Goar septennem poenitentiam pro episcopo spondidisse narratur. De Rustici tempore cf. Rettberg I, p. 465.

(524) Cuius — sepultus ex Gregorii Tur. libro De Vita Patrum, c. 2.

(525) Eo — Nicetium ex Gregor. Tur. De Vita Patrum, c. 6.

(526) Cf. ibid., c. 17.

(527) Haec ex vita S. Magnerici sumpta sunt, quam Eberwinus s. x. scripsit, Acta SS. Jul. VI, p. 285.

(528) V. Vitam I. I. p. 488 ubi haec leguntur: Paulum, Ingobertum, Disibodum, Wandalinum, Vosago in ejus episcopo comperimus militasse. Siquidem ipse saltus ab Alpibus et Jurano monte incipiens, ad Trevericam urbem proximos pene usque fines pertingit, sed per extenta montium juga septemtriotenus per decursum Rheni late protenditur.... Sed et in confiniis ejusdem Vosagi quae Trevericae adiacent

Civitati aliqui ex ipsa urbe vasta eremi, quae tunc silvosa et inculta, nunc autem sarta videntur, expectantes. Antea de Carileffo, nunc de Banto et Beato, post de Vulfilaco loquitur.

(529) Intelligentius esse videtur ille mons qui hodie dicitur partim S. Marci (Marsberg), partim vero S. Pauli (Paulusberg, vulgo Pulsberg). Fortasse haec regio montana a vico Zevene, Cevena (h. Zeben) ad radicem huius montis sito, nomen suum accepit. WYTT.

(530) Cf. Vita I. I. p. 491.

(531) Inter Mosam et Mosellam, pays de Vaivre Gallice dictus.

(532) Carlona, Carden ad Mosellam; cf. Vita S. Castoris Act. SS. Febr. II, p. 666: Est enim locus, ut pluribus notum est, admodum angustus supra ripam Mosellae situs, montibus inclusus; unde, sicut in quibusdam scripturis legimus, Carta domus quasi courtia appellabatur antiquius.

urbe (353), in qua et ¹⁷³³ ipse post expletum vite A construxerat, et ibi ¹⁷⁴⁸ aliquantulum mansit; postea vero ecclesiae ¹⁷⁶⁹ Virdunensis curam suscepit regendam ¹⁷⁷⁹, ibique quievit. Sanctus quoque Modowaldus postquam sororem suam beatam Severam, celesti sponso eam ¹⁷⁷¹ vocante obuentem, in ecclesia ¹⁷⁷³ sancti Simphoriani ¹⁷⁷³ tradidit sepulturae ¹⁷⁷⁵, paulo post et ipse migravit ad Dominum, et in eadem ecclesia juxta eam ¹⁷⁷⁸ sepultus est (345). — Huic ¹⁷⁷⁶ successit Numerianus; cui Basinus ⁵; post quem ¹⁷⁷⁷ Liutwinus ¹⁷⁷⁸, Basini ¹⁷⁷⁹ ex sorore nepos. Ille (344) primo ¹⁷⁹⁰ Belgicae ¹⁷⁹¹ Galliae dux, omnia monasteria hujus urbis largissimis ¹⁷⁹³ honoravit donariis et ¹⁷⁹³ pradiis ¹⁷⁹⁵ auxit. Postea super fluvium Saroam ¹⁷⁹³ (345) in proprio ¹⁷⁹⁸ suo congregationem monachorum ¹⁸⁵⁷ instituit, ubi et ipse monasticae ¹⁷⁹⁸ vite habitum suscepit. Defuncto avunculo suo Basino ¹⁷⁹⁹ episcopo successit ¹⁷⁹⁹, electus etiam ¹⁷⁹¹ a ¹⁷⁹⁹ Remensibus et Laudunensibus praefuit; in quibus duobus uno die, Deo praestante ¹⁷⁹³, sacrorum ¹⁷⁹⁵ ordinum consecrationem celebravit. Remis obiit, et a Milone filio ¹⁷⁹³ et Treberensibus relatus, divino dato ¹⁷⁹⁶ indicio, ad Mediolacum ¹⁷⁹⁷ sepultus est. Post ⁶ quem Milo, filius ejus, sacerdotali functus est officio apud Trebiros et Remos, primo quidem imitator patris, deinde tyrannus effectus est, nichilque in eodem

VARIAE LECTIONES.

¹⁷³³ deest B 6. ¹⁷³⁸ s. v. B. C. ¹⁷³⁸ C 6. in marg.: VIII. Kal. Julii. ¹⁷³⁷ Mortuo quoque Gaugerico 5b. ¹⁷²⁸ sabano 5 (sabarior? 5b.) s. quoque p. 5b. ¹⁷³⁹ pontificem 1. pontificatum 5. 6. ¹⁷⁵⁰ modowaldus 6. ¹⁷⁵¹ C 6. in marg.: anno 707. ¹⁷⁵³ tempore 2. 5. 6. ¹⁷⁵³ d. regis 2. 5. 6. B 2. regis Francorum C. ¹⁷⁵⁵ d. rex C. ¹⁷⁵⁸ c. t. e. B. C. ¹⁷⁵⁸ placio 1. ¹⁷⁵⁷ d. regis C. ¹⁷⁵⁸ hoc vocabulo incipit codex 6d. ¹⁷⁵⁹ ita 1. horreum rell. ¹⁷⁵⁹ e. construxit in (deest 5b. 6a.) h. (honore 2.) h. marie. ubi 2. 5. 6. honore B. C. ¹⁷⁶¹ et ibi et B 6. ¹⁷⁶³ constituit 1b. ¹⁷⁶³ filia 5. — In 5b. Armina et semper Dogob. legitur. ¹⁷⁶⁵ que deest 2. ¹⁷⁶⁹ antiquos suburbio 1. antiquo s. 1b. ¹⁷⁸⁵ instituit 2. 5. i. e. 5b. c. virginum instituit 6. q. m. constituit has. 1b. ¹⁷⁸⁷ et et 1. ¹⁷⁸⁸ marti 1. martini construxit ecclesiamque sancti symphoriani 1b. ¹⁷⁸⁸ m. construxit C. m. in meginuelt 5a. b. et e. — meginie desunt 5c. qui pergit: Itemque. ¹⁷⁸⁹ que deest 5b. ¹⁷⁹¹ instituit 5. 6. v. esse c. B. C. ¹⁷⁹³ sororem 1. ¹⁷⁹³ instuit 1. constituit 1b. 6. ¹⁷⁹⁴ H. enim B. C. ¹⁷⁹⁸ theologiam 5. theologion 6. ¹⁷⁹⁸ fatus 1. 1b. ¹⁷⁹⁷ r. d. 5. 6. ¹⁷⁹⁸ ibique 2. 5. 6. per addit 6d. ¹⁷⁹⁹ v. e. 6. ¹⁷⁹⁹ deest 2. 5. 6. r. s. B. C. ¹⁷⁹¹ iam eam 5b. etiam B 6. ¹⁷⁹³ ecclesiam 1b. 5. ¹⁷⁹³ simphoriani 1. symphoriani B 2. et supra. ¹⁷⁹⁵ s. t. B. C. ¹⁷⁹⁸ ipsam B 2. ¹⁷⁹⁸ c. XXXVIII. Leibn. ¹⁷⁹⁷ hec 5b. ¹⁷⁹⁸ Intiminius? 5a. Intiminius 5b. Intiminius 5c. Intiminius 6a-b. Intiminius B 2. et infra. ¹⁷⁹⁹ ipsius b. B. C. ¹⁷⁹⁹ primum 6. primum B 5. ¹⁷⁹¹ begie 1. ¹⁷⁹³ d. tissimis 5a. ¹⁷⁹³ in 5a. h. muneribus in p. 5b. ¹⁷⁹³ diis 1. divitiis 1b. ¹⁷⁹³ soroam 1. soroam B 2. corr. soroam 2. soroam 6d. ¹⁷⁹⁵ s. p. 6. ¹⁷⁹⁷ deest 2. 5. 6. ¹⁷⁹⁸ monachica B. C. ¹⁷⁹⁹ anno 1. basinio 5b. sancto basinio e. ipse s. 1b. ¹⁷⁹⁹ basinus add. 6b. ¹⁷⁹¹ Electus hinc etiam 5b-c. electus. Ille etiam 6. ¹⁷⁹³ deest 2. 5. 6. ¹⁷⁹³ predestinante 1b. ¹⁷⁹⁵ sacrum B 2. ordinem 5. ¹⁷⁹⁵ f. suo 1b. — et a 5b. ¹⁷⁹⁹ datus 5a-c. ¹⁷⁹⁷ C 6. in marg.: III. Kal. Septembris.

NOTÆ.

(353) Celebre est monasterium S. Martini Treverense, cujus brevem historiam ex Vita Magnerici infra edam.

(354) De Gaugerico, Magnerici discipulo, legit in Vita hujus l. l. p. 185. Sed hic fuit episcopus Cameracensis; Gundericum Treverensem dicunt catalogi: cf. Act. SS. Aug. II, p. 671.

(355) Cf. ejus Vita a Stephano Leodiensi paulo post a. 1107 scripta (Acta SS. Mai. III, p. 51), ubi Sebaudo episcopo successisse dicitur (p. 56).

(356) Diplomata quae codices C. textui inseruerunt, alibi edenda et discutienda, omisimus. Hoc vide ap. Hontheim Hist. I, p. 76.

(357) Antiquum Romanorum horreum, postea Francorum regum palatium, tum monasterium monialium, hodie est Trevirorum ptochotrophium et Boscomeum. WYTT.

(358) De fide diplomatæ, a Dagoberto Horrevensi cœnobio dati, quocum hæc conveniunt, cf. Hontheim

C Hist. I, p. 87.

(359) Pfaltzel versus septentrionem urbis Treverensis: v. Hontheim Hist. I, p. 25.

(340) Meinfelt.

(341) Stetit hæc ecclesia infra S. Martinum. WYTT. Vita S. Modowaldi locum v. infra.

(342) Tholey; cf. Bertarii Gest. epp. Virdun. c. 8 SS. IV, p. 45.

(345) Postea in ecclesiam S. Paulini translatus, ubi tabula ex Pario marmore facta ejus laudes celebravit; quam Stephanus affert in Vita p. 56, 60, et Browerus p. 555.

(344) Hæc procul dubio ex Vita S. Liutwini inedita sumpta sunt, quam s. xi. Nithardus sive Nizo abbas Mediobacensis scripsit; de qua v. Acta SS. Mart. I, p. 314, 319. De Vita S. Basini v. præfationem p. 115.

(343) Saar. Monasterium hodie Metla dictum est.

de 1799 clericali honore vel vita nisi sola tonsura A
 enituit 7. Eo 1799 enim 1800 tempore (circa an. 720
 sqq.) bella (546) gravia 1801 et intestina parricida
 lia 1800 in hac provincia orta sunt, quando Karo-
 lus 1800 tyrannus laicis episcopatus donavit 1801,
 et 1800 episcopus nullam potestatem habere permisit.
 Cum hoc Karolo Milo supradictus ad bellum pro-
 fectus est, so'a tonsura jam 1800 clericus, habitu et
 moribus inreligiosus laicus 1807, et post victoriam
 episcopatibus Trebitorum et Remorum ab eodem
 Karolo donatus est. Cujus infelici tempore de his 1800
 ecclesiis multa sunt ablata 1809, et res ab episcopis
 divise, domus religiosorum destructae, ecclesiastica
 disciplina dispersa 1810, adeo ut clerici, sacerdotes
 monachi et 1811 moniales sine lege ecclesiastica
 viverent et refugia indebita haberent. Patet hujus B
 calamitatis indicium in plurimis 1813 Treberensis
 parochiae 1813 ecclesiis, in quibus singulis singulae
 fuerant 1813 olim congregationes, quae tam a praefato
 Milone quam ab 1813 aliis tyrannis, ne dicam episco-
 pis, rebus spoliatae 1816, vix unum presbiterum
 possunt sustentare 1817, sicut sunt 1818 ecclesia
 sancti Medardi quae sita est prope cellam sancti
 Eucharii (547), ecclesia 1819 super Saroam 1800 quae
 dicitur 1821 Taverna 1822 (548), ecclesia sancti Sim-
 phoriani a beato Modowaldo constructa (549), ec-
 clesia 1823 in honore 1823 sanctae Crucis jussu beate
 Helenae condita 1823 (550), ecclesia 8 sancti Remigii
 ad litus Mosellae, [ecclesia 1824 ad palacium, ecclesia
 super montem sancti Beati 1827, ecclesia] sancti C
 Stephani extra castrum 1828 Andernacum 1829. Forum
 quoque, quod erat ante portam Mediam 1830 consti-
 tutum et frequentia comprovincialium 1831 satis
 celebre et famosum, orta inter cives et negotiato-
 res 1832 gravi similitate 1833, ex eo loco in Wagasa-
 tiam 1833 (551) translatum est. Et de his actenus.

VARIAE LECTIONES.

1799 deest 1. 1b. eo de 2. 5. 6. 1799 Oro 1. 1800 deest 5. B 5 1801 graviora 6. 1802 parricidialia 5b.
 parricidia 6. parricidia 5c. 1803 karul. 1. 1804 delit 5. 6. 1805 deest 1. 1b. 1806 deest B. C. i. t. 6.
 1807 deest 5. 6. 1808 his de 2. bis de 5. b. a-b. 6. 1809 a. s. B. 1810 dispersa 6 deperdita 6a-c-d dispersa
 B. C. 1811 deest 6. 1812 pluribus 5. 6. 1813 ecclesie parochiis 5. 1814 fuerunt 5c. 6. ol. f. 6.
 1815 et ab C. 1816 expoliata B 6. 1817 s. p. 2. 5. 6. 1818 est 1b. 6. (del. 6a. deest 6b-d.). 1819 deest 5. 6.
 1820 soroam 6a. 1821 de 5c. 1822 traueua 5b. 6a-b-d. rauenna 5a-c. 1823 ecclesiam B 6. (ecclia 1. B 2).
 1824 honorem 2. 6. B. C. 1825 conditam 1. B 2. 5. 6. 1826 haec desunt 1. 1b. 1827 beati confessoris in
 Confluentia 5. 6. benedi B 4. 5. 1828 claustrum 1. 1b. 1829 andernachi 5. 6. 1830 deest 2. 1831 provin-
 cialium 1b. 5c. f. et provincialium B 4. 6. corr. comp. C 1. 1832 negotiatores 1. 1833 similitate 1.
 1834 vavasaciam 2.

NOTAE.

(546) *Bella*—donatus est ex epistola Hincmari 6. D et 20 fratres praebendarios ibidem constituit.)
 (ed. Busaeus) p. 112 sumpta sunt, paucis verbis hinc
 inde additis. Hincmarum etiam auctor Vita S. Ri-
 goberti (Acta SS. Jan. I, p. 177) et Flodoardus
 (Hist. Rem. II, 12) secuti sunt. Longiorem hujus
 temporis historiam in codice Treberensi No. XXX.
 legi, monui Archiv. VII, p. 517.
 (547) *Sancto Materno, cuius basilica ad Aquilo-
 nem basilica S. Eucharii confessoris prope constructa
 est*, charta Egberti archiep. ap. Hontheim Hist. I,
 p. 520.
 (548) Taven, locus quatuor passuum millia a
 Saraburgo, ut Browerus inquit p. 565, qui hoc mo-
 nasterium s. xi reedificatum esse monet. (Necrol.
 S. Maximini dicit: 8. Id. Mai. Wickerus sacerdos
 et abbas nostre congregationis, qui monasterium apud
 Tavena construxit et praedia eidem loco delegavit
 (549) V. supra hoc c.
 (550) V. c. 19.
 (551) Fortasse villa Wadegozzinga in chartis
 dicta, non procul a Sara eo loco ubi postero tem-
 pore erat monasterium Wadgassen (Wadegotia).
 WITT.
 (552) Germanice Mertesberg; monasterium a. 1287
 in urbem translatum est. WITT.
 (553) Ivois sive Iwers. Ita etiam Vita S. Magne-
 rici: contigit ut ad castrum Irosium nomine re-
 niret.
 (554) Haec ex Vita S. Severini sumpta sunt, de
 qua cf. Hontheim Hist. III, p. 975.
 (555) V. Vitam S. Gertrudis ap. Malillon Acta II.
 (556) Cum hoc textu convenit diploma ap. Hon-
 theim I, p. 88.

- ⁴ B. C. ita : Item idem venerandus pontifex A Modowaldus construxit
- ⁵ B. C. add. : qui fuit abbas cellæ ¹⁸³⁸ sancti Hilarii in territorio Treberensi (557).
- ⁶ Post — effectus est desunt B. C. ubi hæc leguntur : Quo (558) defuncto, Clodolfo [clodolfo B 6.] Metensi episcopo, sancti Arzolfi filio, ecclesia Treberensis regenda committitur. Quam dum regeret, Milo, jam dicti Liutwini episcopi filius, non ut quidam alunt ecclesiastica electione set tyrannica invasione occupavit, in quo nichil de cl.
- ⁷ B. C. ita pergunt : Ejus vero invasionis ratio hæc est. Eo enim tempore bella gravia in hac provincia orta sunt inter Karolum et Raginfredum de principatu contententes, quem ut Karolus bello optineret, laicis ep.
- ⁸ B. C. : ecclesia sancti Salvatoris in capitolio (loco e. s. r. ad l. m.)

25 ¹⁸³⁸. Zacharias ¹⁸³⁷ papa beatum Bonifacium ¹⁸³⁸, doctrina et operatione clarum, Treberensi et Remensi ecclesiis ¹⁸³⁹ visitatorem ¹⁸⁴⁰ et spiritualium negotiorum provisorum constituit ¹⁸⁴¹ (559), cum Milo tyrannus res utrarumque teneret. Interea Karolus ecclesiarum destructor moritur (an. 741). De (560) quo nocte quadam revelatum est ¹⁸⁴² sancto Eucherio ¹⁸⁴³ Aurelianensi episcopo, quia ¹⁸⁴⁴ esset in ¹⁸⁴⁵ inferno inferiori. Qui accito domino Bonifacio,

Romanæ sedis vicario ¹⁸⁴⁶, aliisque boni testimonii ¹⁸⁴⁷ viris, sepulchrum ¹⁸⁴⁸ Karoli aperuit. Sublato autem lapide, serpens miræ magnitudinis exivit de sarcophago ¹⁸⁴⁹, corpus autem Karoli non est illi inventum ¹⁸⁵⁰. In his diebus dominus Zacharias papa audiens fidem et doctrinam domni Bonifacii, constituit eum archiepiscopum Mogontinæ ecclesiæ (561). Nam antea Mogontini episcopi et Colonienses ¹⁸⁵¹ suffraganei ¹⁸⁵² erant ¹⁸⁵³ Wormaciensium ¹⁸⁵⁴ episcoporum. Milo igitur tyrannus, his ita ¹⁸⁵⁵ peractis, venationi inserviens, ab apro percussus moritur in villa quæ dicitur Arno ¹⁸⁵⁶ (562) primo a Treberi miliario ¹⁸⁵⁷, ubi et sepelitur ¹⁸⁵⁸ (565) (an. 753?) post 40 annos suæ tyrannicæ ¹⁸⁵⁹ invasionis ¹⁸⁶⁰. — Pipinus ¹⁸⁶¹ (564) vero rex suggestione cleri et plebis B Trebericæ Hildolfum ¹⁸⁶², claro Nerviorum ¹⁸⁶³ genere ortum, in Regensburch ¹⁸⁶⁴ autem enutritum, Trebericæ metropoli ¹⁸⁶⁵ constituit episcopum ¹⁸⁶⁶. Hic construxit ecclesiam ¹⁸⁶⁷ in honore ¹⁸⁶⁸ sancti Johannis ¹⁸⁶⁹ evangelistæ, juxta cellam sancti Hilarii in campo Martio, in quam ¹⁸⁷⁰ corpus sancti Maximini de cella sancti Eucharri translulit (565) cum (566) aliis 300 ¹⁸⁷¹ martirum corporibus a Rietiovaro ¹⁸⁷² passorum. Quem ¹⁸⁷³ (567) locum etsua ¹⁸⁷⁴ suppellectile et fundis ditatum et cœnobitis ¹⁸⁷⁵ re-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸³⁸ ecclesiæ B 6. ¹⁸³⁹ c. XXXIX. *Leibn.* ¹⁸³⁷ Z. igitur B. C. ¹⁸³⁸ bonifacium 1. 1b. hoc tantum loco; alii codices sibi non constant, C. 1 vero semper Bonifatium habet. ¹⁸³⁹ deest 2. ecclesiæ 5. 6. ¹⁸⁴⁰ visitatorem 1. et s. n. p. desunt 1b. ¹⁸⁴¹ c. p. 5. ¹⁸⁴² deest 2. ¹⁸⁴³ eucharrio 5 a-c. ¹⁸⁴⁴ quod 5a-c. C. ¹⁸⁴⁵ deest 1. 1b. — esse 1b. ubi mox accepto. ¹⁸⁴⁶ legato vel vicario B 2. ¹⁸⁴⁷ testimonii 1. ¹⁸⁴⁸ k. s. 6. ¹⁸⁴⁹ sarcophago 1. sarcophago 6. sarcophago B 4. 5. 6. C. ¹⁸⁵⁰ inventum ibi B. C. ¹⁸⁵¹ et Col. desunt B. C. ¹⁸⁵² suffragani 5a. 6a-b-d. ¹⁸⁵³ deest B 6. ¹⁸⁵⁴ wormaciensium 5. 6. C. ¹⁸⁵⁵ hasta 1. ¹⁸⁵⁶ ita 1 1b. irane 2. 6. L. 4. 5. 6. irane 5. yranch B 2. yranc B 3. ieranc C. ¹⁸⁵⁷ milario B 2. a tr. desunt 1b. ¹⁸⁵⁸ sepultus 5. ibi est sepultus 5b. sepultus est 6. ¹⁸⁵⁹ tyrancie 1. ¹⁸⁶⁰ C 5. rec. mann et C 6. in margine : Anno 748. ¹⁸⁶¹ pippinus 1b. 6. B 6. ¹⁸⁶² hildulfum 1b. C. ¹⁸⁶³ nerinorum 5b-c. rec. mann in C 4. superscr. : i. (id est) ducum Karinthie. ¹⁸⁶⁴ regensburch 2. ratibona 5b. ¹⁸⁶⁵ civitati 6. ¹⁸⁶⁶ deest 1b. — C 5. rec. mann in marg. : Anno 762. et sapius eiusmodi annotationes. ¹⁸⁶⁷ deest 6. monasterium B. C. ¹⁸⁶⁸ honorem 6. ¹⁸⁶⁹ iohannis 1. ¹⁸⁷⁰ quo 5. 6. quod B. C. ¹⁸⁷¹ ecclesiasticorum 5c. CCC¹⁸⁷² 110 6c. ¹⁸⁷³ rictionario 5a-b. ¹⁸⁷⁴ Quo loco — ditato — repleto C 1. e corr. et ita C 5. sqq. ¹⁸⁷⁵ deest 5b. ¹⁸⁷⁶ cenobitis 1b. 2. 6c.

NOTÆ.

(557) Cf. infra c. 25. In falso Dagoberti diplomate (ap. Hontheim p. 76) legitur : cellam S. Hilarii, quæ nunc appellatur S. Maximini. Sed in Vita S. Basini (Acta SS. Mart. I, p. 316) : « haud procul a Trevericis mœnibus ad S. Joannis evangelistæ monasterium, quod in præurbio fate civitatis ad aquilonarem plagam in campo Martio situm et beati Maximini nomine prætitulatum est ingressus ibique abbas factus esse dicitur.

(558) Cf. Vitam S. Basini I. l. p. 318, ubi hæc iisdem fere verbis leguntur.

(559) Cf. Hinemari epist. I. l.

(560) V. epistolam synodi Carisiacensis ap. Baluzium Capit. ed. Chiniae II, p. 108, ex qua hanc narrationem plerique scriptores acceperunt. Cf. Acta SS. Febr. III, p. 211 sqq., ubi G. Henschenius fusius hæc de re disseruit.

(561) Cf. Hinemari epist. I. l. Quæ de primatu Wormatiensium episcoporum addit auctor, dubito an ab alio mutuatus sit.

(562) Hanc lectionem retinui, quamvis Irane sive Yranc a Treverensibus præferatur; de quo loco Wytenbach ita monet : « Hodie Ehrang, vicus infra Treviros ad viam regiam quæ Williacum ducit. »

(563) Wytenbach ex dissertatione quadam Nelleri, a. 1779 Treveris impressa, p. 46 hæc asserti :

C « Stat etiamnum in via qua ab officina ferri fnsoria quæ Quinta vocatur ascenditur juxta silvam a dextris sitam, quæ hodieum dicitur der Meilenwald (Milonis silva) columna memorialis, lapidis operisque ruditate vetustatem indicans, ubi Milonem venatum apri dente percussum fuisse tradunt. »

(564) Pipinus — episcopum ex Vita S. Hildulfi, Acta SS. Jul. III, p. 222. De Hildulfo episcopo dubie fidei cf. Rettberg I, p. 468.

(565) Hæc cum aliis historicis Treverensis monumentis non conveniunt; Vita S. Maximini antiquior (Acta SS. Mai. VI, p. 575) et aliera auctore Lupio (ap. Surium III.) c. 40 Maximinum jam a Paulino in ecclesia S. Joannis sepultum esse narrat; adduntque, postea ab Hildulfo aliisque ex crypta ad locum, « ubi nunc adoratur », « ubi nunc sunt sita », esse translata; neque Vita Hildulfi aliter narrare videtur.

(566) Vita S. Hildulfi tertia (Acta SS. Jul. III, p. 231) similia tradit : In quo pariter imposita sunt trecentorum martyrum Thebææ legionis corpora; quem locum sic nobilitavit suppellectile ac fundis, replevit cœnobitis, ut ex nunc nullatenus inferior videatur episcopio ipsius urbis.

(567) Quem — constituit ex Vita S. Agritii, Acta SS. Jan. I, p. 775, ibique etiam trecenta martyrum corpora translata dicuntur.

pletum¹⁸⁷⁶ centenum numerum monachorum constituit. Quae videlicet cella¹⁸⁷⁷ in fundo sancti Petri¹⁸⁷⁸ constructa, episcoporum Treberensium multo tempore juri¹⁸⁷⁹ subjacuit (568), donec unus eorum¹⁸⁸⁰ adulatione¹⁸⁸¹ damnabili cuidam reginae ad nuptias eandem cellam, cum castello quod dicitur Sericum (569), dono¹⁸⁸² dedit (570), et sic deinceps a regibus¹⁸⁸³ detenta est. Hic itaque¹⁸⁸⁴ post aliquod¹⁸⁸⁵ annos episcopatum suum relinquens, in saltu¹⁸⁸⁶ Vosagi¹⁸⁸⁷ cellam¹⁸⁸⁸ sibi construxit, in qua et requievit¹⁸⁸⁹. — Cui successit Wiomadus¹⁸⁹⁰. Hic cellam sancti Goaris ad jus sancti Petri transferre conatus est (circa an. 760-791), sed violentia Pipini¹⁸⁹¹ regis conatus ejus impeditus est (571). Praeceptum tamen regiae auctoritatis ab eodem Pipino super cellam sancti Maximini et aliis rebus ecclesiae Treberensis obtinuit, et¹⁸⁹² a Karolo Magno, Pipini¹⁸⁹³ filio; quod¹⁸⁹⁴ scire voluerit invenire poterit. — Eo mortuo¹⁸⁹⁵ Richbodus¹⁸⁹⁶ ordinatur episcopus; deinde Wazzo¹⁸⁹⁷; post quem¹⁸⁹⁸ Hamularius¹⁸⁹⁹ Fortunatus cardinalis Romanus¹⁹⁰⁰ (an. 804-809), qui librum officiorum conscripsit¹⁹⁰¹ (572). Hic (575) missus est¹⁹⁰² a Karolo Magno Constantinopolim propter pacem cum Michaele¹⁹⁰³ imperatore firmandam. Qui etiam¹⁹⁰⁴ Karolus multum marmor¹⁹⁰⁵ et museum¹⁹⁰⁶ plu-

rimum de Treberi¹⁹⁰⁷ ad¹⁹⁰⁸ Aquis palacium vexit, et beato Petro ad vicissitudinem munera¹⁹⁰⁹ dedit¹⁹¹⁰ (574). — Post¹⁹¹¹ Fortunatum Trebironum¹⁹¹² ecclesiae Hetti praefuit (an. 814?), abbas Mediolacensis¹⁹¹³. Hic (575) ammonitus¹⁹¹⁴ in visu a sancto Materno, in 25° anno Ludowici¹⁹¹⁵ imperatoris asportavit corpus sancti Castoris de loco qui vocatur¹⁹¹⁶ Cardena ad Confluentiam ad monasterium quod ipse construxerat, et 5° Idus Decembris consecravit in honore sancti Castoris¹⁹¹⁷ et omnium confessorum, et post consecrationem sanctum corpus in ecclesia recondidit (576), ibique Ludowicus¹⁹¹⁸ imperator multa dona praestavit. Dicunt eum¹⁹¹⁹ aliqui¹⁹²⁰ res ecclesiarum sancti Eucharri et sancti Liutwini¹⁹²¹ (577) principibus suis in beneficium tradidisse. Post 30° annos sui sacerdotii obiit, et sepultus est¹⁹²² in monasterio sancti Eucharri ante altare sancti Johannis baptistae in absida¹⁹²³ aquilonali¹⁹²⁴; ad ejus dextram¹⁹²⁵ in altera absida requiescit vir magne¹⁹²⁶ in germinis nobilitate¹⁹²⁷ clarus¹⁹²⁸, nomine Ruotgaudus¹⁹²⁹ (578).

B. C. : Vosagi Tullensis parrochiae cellas tres construxit, in quarum media monachus factus, Deo sub abbatis imperio militavit, ubi et requiescit; cui tamen quamdiu vixit alius in episcopatu non successit. Defuncto vero [vero Hildulfo C.] successit Wiomadus [wio-

VARIÆ LECTIONES.

1876 repletis 1. 4 b. 2. B5. repletum corr. repletis B4. 1877 ecclesia 5. deest C5. 1878 deest B 2. 6. 1879 iure 1 b. viri 6 c. 1880 deest 2. 1881 adulteratione 5. 6. 1882 dedit dono 2. 5. 6. 1883 regino¹ 1. 1884 denique 6. 1885 aliquot 2. 5 a. b. 6 a. b. c. B3. 4. 5. 6. aliquod corr. aliquot C1. aliquos 5 c. 6 a. B2. C6. 1886 saltum 5 a. c. 1887 vasogi 5 a. b. 6 a. b. d. vasagi 5 c. vosagi B2. 1888 callam 1. 1889 requiescit 2. 5. 6 a. b. 1890 wiomadus 5. 6. 1891 pipini 5 b. 6. B 2. 6. et infra. — r. p. C. — regis deest 6. conatus ejus deest 1 b. 1892 o. a. k. quoque m. 6 a. b. t. et a k. m. p. f. obtinuit C. — a karlomanno 1 b. 1893 pipini 1. 1894 qd ar (dicitur) qui 1. quod deest 1 b. que B 2. 1895 Defuncto itaque Wiomadus C. 1896 richbodo 1 b. richboldus C. 3. 4. 1897 wazo 1 b. 2. wiso 5 a. c. wizo 6. wato B2. 1898 quos B. C. 1899 amularius 5 a. c. 6. alii. amularius 5 b. 1899 deest 5 c. 1899 composuit 6. 1899 deest 5. a karlimanno 1 b. 1899 michaele 1. alii. i. michaele 6. 1899 et 2. 5 a. c. deest 6. 1899 moarmor B2. 1899 muteum B2. deest 4. spatio relicto. 1897 treberis 2. 5 a. b. 6. treueris 5 c. 1899 deest B 4. 5. — pal. a. 6. 1899 numera 1. 1899 C 6. in marg. : Obiit autem quartus Idus Iunii in sancto Paulino retro summum altare tumulatus. 1899 Post — Mediolacensis deest B 2. 1899 treb. hecti 2. treb. betto 5 a. tr. hetti 5 b. c. treberis praefuit hetti (herti) abbas 6. 1899 mediolacensis 1. 5. abba mediolacensis 1 b. 1899 lodowici B 2. ludonici 5 a. c. 6 a. luduwici 5 b. 1899 dicitur 2. 5. 6. — cadena 6 c. 1899 H. 5. 6. 1899 deest B. C. (in C4. spatio vacuo relicto; C 6. in margine habet). 1899 lodewicus B 2. loduwicus 5 b. 1899 enim 1 b. 5 a. c. 1899 quidam 2. 5. 6. 1899 liutunii 5 a. b. liutunii 5 c. liutuni 6 a. liutuni 6 c. liutwini B 2. 1899 XXXVII R. C. 1899 deest 5 b. 1899 abside 2. 5. (abside 5 b.). 6. absidia C. 1899 aquiloni 1 b. aquilonari 2. 5. 6. 1899 dextram 1. hoc loco. 1899 r. magne gravitatis nob. cl. uir. 2. r. magni germinis nob. cl. uir. 5. 6. vir valde magnificus B. C. 1899 nobilitata 1. 1899 rotgardus 5 a. rotgatus 5 b. c. 6. ruothgaudus B 2. C.

NOTÆ.

(568) Cf. Gesta episc. Adalberonis infra edenda. C hausta sunt, quam vide SS. II, p. 603.

(569) Sirc.
(570) Cf. Ottonis M. diploma a. 962. datum ap. Hontheim Hist. I, p. 292. et Zyllesii librum defensio S. Maximini.

(571) Cf. Wandelberti miracula S. Goaris c. 35. (572) In codice amularii Treverensi s. IX, Wytenbachio monente, haec legitur inscriptio : *Hamularius Fortunatus cardinalis Romanus Trebironum metropolitanus, Tungrensis diocesis Dei gratia archiepiscopus, hoc venerabile compinxit opus, ecclesiasticis utile ordinibus, ut hoc ordine laudetur Dominus, quamdiu viget hoc mortale genus.* Sed alii rectius hoc opus Analario Metensi ascribere videntur v. Rivet Hist. liter. IV, p. 557.

(573) Hic — firmandam ex Reginone a. 815 sumpta esse videntur.

(574) V. diploma ap. Hontheim Hist. I, p. 453.

(575) Hic — praesentavit ex Thegani appendice

(576) De hac re v. etiam Vitam S. Castoris, Acta SS. Febr. II, p. 666 : *Post multum temporis cum Deo placeret amplius adhuc honoris gloriam Castori confessori suo tribuere in terris..., inspiravit archiepiscopo temporis illius aliisque terrarum principibus, ut reliquias sancti Castoris disiderent partemque unam apud Karadonum in praefata ecclesia, quae antiquitus dicebatur sancti Paulini domus, responderent, aliam vero ad Confluentiam, ubi Mosella fluvius Rheno confluit, unde etiam locus congruum sortitur nomen, transferrent. Ibi sane esset et locus latior et copia rerum uberior et accessus popularis frequentior. Quo in loco fabricata est regulibus impensis miri decoribus basilica et omnipotentii Deo ad honorem sancti Castoris confessoris.*

(577) Id est Mediolacensis canonici.

(578) Cf. Brower Ann. I, p. 415.

madus C 3.], et hic fuit abbas cellæ [eccle-
[siae B 6.] sancti Maximini. Hic cellam. s. G.
quod qui scire v. in presenti invenire poterit
C 1. sed post deleta, desunt C 5 sqq. — C
1. 5. 6. addunt diplomata, quæ in C 3. 4.
haud leguntur:

In nomine Domini Dei... Pippinus — Tulpiaco in
Dei nomine feliciter (379).

In nomine Domini Dei... Karolus — Aristatio pa-
latio in Dei nomine Amen (380).

... B. C. add.: qui ambo, alter alteri succedens,
abbates extiterunt Mediolanensis [mediola-
nensis B 6.] cœnobii (381).

... B. C. add.: ejusdem Hetti germanus

26¹⁹³¹. Anno dominicæ incarnationis 851 [847]¹⁹³³
(382) cathedram Hetti¹⁹³³ Tietgaudus¹⁹³³ obtinuit.
Hic (385) simplex seductus est a Lothario¹⁹³⁸ im-
peratore et¹⁹³⁶ adultero et Guntero¹⁹³⁷ Coloniensi
archiepiscopo¹⁹³⁸, et consensit in dejectione¹⁹³⁹
Tietbergæ¹⁹³⁶ uxoris¹⁹³¹ ejusdem Lotharii falso ac-
cusatæ¹⁹³²; immo definivit in sinodo, quod scilicet
1932 ipsa fuisset confessa¹⁹³³ semetipsam fra-
tris¹⁹³⁸ germani incestuoso pollutam¹⁹³⁶ fuisse con-
cubitu. Hanc enim falsam infamiam Lotharius cum
his episcopis composuerat, cupiens hoc modo regi-
nam abjicere et Waldradam¹⁹³⁷, quam ipse ado-
lescens concubinam habuerat, in regnum assumere.
Quod cum judicio episcoporum adeptus fuisset,
Tietgaudus¹⁹³⁸ et Gunterus a papa Nicolao¹⁹³⁹
Romani¹⁹³⁹ pro his causis evocati sunt, ibique omni
ecclesiastica dignitate privati¹⁹³¹ depositi sunt.
Cumque iterum atque¹⁹³³ tertio sedem apostolicam
restitutionis gratia adissent (384) et non proficis-
sent¹⁹³³, novissime Nicolao papa¹⁹³⁴ defuncto,
Adrianus successit, cujus (385) liberalitate¹⁹³⁵ Tiet-

A gaudus in monasterio sancti Gregorii¹⁹³⁶ mansio-
nem suscepit. Cui sanctus Gregorius in¹⁹³⁷ somnis
apparens, monuit semel et iterum, ut recederet et
mansionem sancti¹⁹³⁸ perturbare¹⁹³⁹, quod illicitum
esse¹⁹³⁰ ipse Gregorius disposuit, desineret;
et [cum¹⁹³¹] hoc facere Tietgaudus dissimularet.
tertio correptus¹⁹³³ de inobedientia et de¹⁹³³ fati-
gatione apostolica — apparuerat enim sibi¹⁹³⁵ duc-
tu¹⁹³⁶ dexteræ manus, levitico¹⁹³³ Petro præcun-
te¹⁹³⁶ cum lumine, beatus Andreas apostolus —
responsum accepit, quod a momentanea quidem¹⁹³⁷
morte liberaretur¹⁹³⁸, set patria cum suis omni-
bus¹⁹³⁹ privaretur. Quod cum omnibus quibus po-
tuit revelaret, et aliud ospitium¹⁹³⁹ a pontifice
inpetrare non potuisset¹⁹³¹, apud Sabinos conce-
dens¹⁹³³, eodem anno cum (386) Guntero et¹⁹³³
suis omnibus¹⁹³⁴ vita privatus est (387). Lotha-
rius¹⁹³⁸ imperator apud¹⁹³⁶ Placentiam¹⁹³⁷ divini-
tus percussus moritur (an. 869). Cum quo¹⁹³⁸
pariter totum regnum, quod ex ejus nomine Lo-
tharium¹⁹³⁹ appellatur, corruit. Castellum (387)
etiam¹⁹³⁸ Lotharii non longe a Treberis¹⁹³¹ super
Saroam ex illo tempore¹⁹³³ desertum est. An. 8¹⁹³³
6° Tietgaudi Treberis visus est canis sedere¹⁹³³ su-
per cathedram ejus (388).

* B. C. add.: sororem ejusdem Guntheri Colo-
niensis archiepiscopi [episcopi B 6.]

... B. C. add. hoc loco : Hujus quoque Tiet-
gaudi episcopi anno 6. Treberis visus est canis
sedere super cathedram ejus episcopa-
lem. Desunt in fine cap.

... B. C. ita : ducens dextra manu Andream
apostolum [ap. andream B 2.], cujus nomini
ipsa basilica constructa fuit, responsum.

VARIE LECTIONES.

1931 c. XII. Leihn. H. c. XIII. C. De thietgaudo add. C 3. 1936 DCCCCLI. 1. 1933 hetti 2.
hetti B 4. hethi B 6. 1933 tiethgaudus 2. thietgaudus 5^c. B 2. ruotgaudus B 6. tiethgau-
dus C. 1933 deest 5^b. ubi L. rege et imp. adultero. 1936 deest 6. rege et imp. ad 5.
1937 gunthero 5. G. B. C. et infra. 1938 episcopo 5. B (2. 4. 5.) C. 1939 deiectione B 5.
1930 tietherge 2. thietbergæ 5^b. thietburge B 2. 1931 uoris 1. 1932 accideat immo definivit 1. testimonio
mettis in 1^b. diffinitum 5^a. 6. diffinitum 5^b. primo definitum 5^c. 1932 deest 5^b. 1933 consa 1. confessa f. B.
C. 1938 g. f. G. 1936 polluta 1. 1^b. 1937 w. in r. assumere quam — habuerat 5. G. 1938 tiethgaudus 5^a.
p. sapius. 1939 nicholao 2. alii. 1930 p. h. c. r. e. s. G. 1931 deest 1^b. d. atque p. 2. 1932 et 2. 5. 6.
1933 et n. p. desunt 1. 1^b. 1935 deest 2. 5. 6. nicholao 1^b. 6. alii. 1936 liberatate 1. liberata 1^b. 1936 geor-
gii 1^b. 1937 a. in s. 5. 6. somnis semel et iterum app. m. ut B. G. 1938 suam 2. 1939 non perturbaret
quod cum (quam 6.) i. esset i. g. exposuit ut d. 5. 6. 1930 esset B 5. 1931 deest in omnibus quos vidi
codd. præter 5. 6. 1932 est c. 5. 6. 1933 deest B 6. 1934 huic 5. 6^a. b. huc 6^c. d. 1935 ita 2. leuitio 1. ma-
nus petrus p. c. i. beato andrea apostolo et responsum 5. 6. De B. C. v. supra. 1936 pretereunte 1^b. 1937 deest
2. 5. 6. 1938 leberaretur 1. libaretur 1^b. liberarentur — privarentur 2. 1939 deest B. C. o. s. 5^b. 1939 ita 1
a. p. desunt 2. 1931 posset B. C. 1932 secedens 2. 5. 1933 cum 5^b. G. et desunt B. C. 1934 deest C. 1935 1.
quoque 6. 1936 ad B. 5. 1937 pl. vel blesenze B 2. 1938 Cumque 1. 1^b. 1939 lotharingum 5^a. 6. B2. 4.
5. C. lothringia 5^b. lotharingia 5^c. lotharingum B 6. 1930 et 5^a. 1931 treberis corr. treberi C 1 et ita C 3
sq. 1932 t. sedere d. 1. 1933 Anno — ejus desunt B. C. 1934 c. super c. e. sedere 2. 5. 6.

NOTÆ.

(379) Diploma editum [est ap. Hontheim I, p. D
120.

(380) Ap. Hontheim, I, p. 152.

(381) Richbodem abbatem fuisse Laurishamen-
sem, Chron. Laurish. ostendit (ed. Lemay I, p. 26),
ubi annos decem menses octo ecclesiæ præsedisse
dicitur.

(382) Ita ex quibusdam Reginonis codicibus; v.
SS. I, p. 568 n. o.

(385) Hæc Reginonis auctoritate (a. 861. 865.)
scripta sunt.

(387) Hæcque ex Reginone.

(385) Cujus — privatus est ex Johannis vita Grego-
rii M. IV, 94, sermone hinc inde mutato.

(386) Cum Guntero ex Regin. a. 865. Quæ se-
quuntur ex eodem a. 869.

(387) Ipsum obiisse veteris memoriæ membranæ
Cardonensis Ecclesiæ diserte testabantur a. D. 870
Brower., p. 425.

(387) Fortasse Heribodesheim (Herbizheim), quod
in divisione regni Lotharii (Legg. I, p. 517) nomina-
tur.

(388) V. Ann. Corbei. a. 857 et cf. Ann. Bertin.,
qui eodem anno simile narrat prodigium.

27 ¹⁹⁰². Anno dominice incarnationis ¹⁹⁰⁰ 868, ¹⁹⁰⁷ A Magni ¹⁹⁰² imperatoris filium. Bertolfus ¹⁹⁰⁰ his asserionibus non satisfactus ¹⁹⁰⁷, capitulo ¹⁹⁰⁰ canonum lecto, quo asseritur ¹⁹⁰⁷ nulli suffraganeorum novum et ¹⁹⁰⁰ quod non ab omnibus in ecclesia sua predecessores ¹⁹⁰¹ non ¹⁹⁰² habebatur ¹⁹⁰⁰, absque ¹⁹⁰⁰ metropolitani ¹⁹⁰⁰ sui consilio et licentia præsumentum, interdixit ei, per sanctam ¹⁹⁰⁰ quam ¹⁹⁰⁷ in omnibus ecclesiasticis negotiis sibi ¹⁹⁰⁰ deberet obedientiam, ne ¹⁹⁰⁰ ulterius, nisi ab eo petita et concessa licentia, pallio uteretur. Cumque Walo ¹⁹⁰⁰ apostolicam auctoritatem prætenderet, archiepiscopus ¹⁹⁰¹ metropolitano privilegio ¹⁹⁰⁰ defenderet, grandis utrimque conflata ¹⁹⁰⁰ est inimicitia. Hincmarus ¹⁹⁰⁰ igitur reverentissimus Remorum archiepiscopus et eloquentia clarus ¹⁹⁰⁰, audiens dissidentiam hanc ¹⁹⁰⁰, epistolam Waloni transmisit (395) sapientie ac sani ¹⁹⁰⁷ consilii sale ¹⁹⁰⁰ conditam, per quam cum ¹⁹⁰⁰ ad metropolitani sui instruxit obedientiam, et sic restituit concordiam. Fuit enim ¹⁹⁰⁰ iste Bertolfus ¹⁹⁰¹ multum acer et inpatiens in ¹⁹⁰⁰ talibus suffraganeorum suorum præsumptionibus, et suæ ecclesie privilegium ¹⁹⁰⁰ non passus est in aliquo temerari ¹⁹⁰⁰. Nam litteras Romani pontificis pro eadem Walonis ¹⁹⁰⁰ præsumptione necnon ¹⁹⁰⁰ pro episcopi Virdunensis ¹⁹⁰⁷ contra suam voluntatem ordinatione ¹⁹⁰⁰ sibi ¹⁹⁰⁰ transmissas suscipere noluit ¹⁹⁰⁰. — Anno episcopatus ejus 12 ¹⁹⁰¹ celestis vindicta venit super Lotharingiam ¹⁹⁰⁰, regnum Lotharii ¹⁹⁰⁰ supradicti regis adulteri et excommunicati. Denique Nortmanni ¹⁹⁰⁰, qui ante complure

Bertolfus ¹⁹⁰⁰ abbas Mediolacensis ¹⁹⁰⁰ fit episcopus ¹⁹⁰⁰ Treberis ¹⁹⁰¹ consanguineus Adventu ¹⁹⁰⁰, tunc temporis Mettensis ¹⁹⁰⁰ episcopi. Qui (389) Adventus cum Lotharium regem in Placentia ¹⁹⁰⁰ mortuum cognovisset, Karolum fratrem ejus, qui in Provincia regnabat, Mettis ¹⁹⁰⁰ evocatum, adjuncto sibi cum aliis episcopis ¹⁹⁰⁰ Hincmaro Remensi archiepiscopo, regem Lotharingie et ¹⁹⁰⁷ Provincie consecravit ¹⁹⁰⁰ (an. 869) cognatoque suo Bertolfo ¹⁹⁰⁰ ut daret archiepiscopatum ¹⁹⁰⁰ obtinuit. Hic villam quæ Martia ¹⁹⁰¹ dicitur (390) de manu regia comparavit. Anno 5 Bertolfi ¹⁹⁰⁰ moritur Adventus Mettensis ¹⁹⁰⁰ episcopus. Walo ¹⁹⁰⁰ ei substituit ¹⁹⁰⁰; cui ordinationis suæ ¹⁹⁰⁰ anno 2 transmissum ¹⁹⁰⁷ est pallium a Johanne papa cum litteris docentibus quibus hoc festis foret usus (391). Bertolfus vero metropolitani ¹⁹⁰⁰ audiens Walonem in die ¹⁹⁰⁰ sancto pasche cum pallio procedere, missis litteris Treberis ¹⁹⁰⁰ evocatum percunctatus est, quando vel quomodo vel a quo procedere cum pallio sibi ¹⁹⁰¹ fuerit concessum. Walo lecto in auribus ¹⁹⁰¹ omnium qui ¹⁹⁰⁰ aderant quod ¹⁹⁰⁰ sibi a papa transmissum ¹⁹⁰⁰ fuerit ¹⁹⁰⁰ de usu pallii privilegium, asseruit (392), non se primum set quintum fuisse, quem apostolica ¹⁹⁰⁷ sedes hoc ¹⁹⁰⁰ honore dignata sit sublimare, salva tamen in ¹⁹⁰⁰ omnibus metropolitano ¹⁹⁰⁰ subjectione, primum ¹⁹⁰¹ Urbitum, secundum Pipini regis ex sorore nepotem Crodegangum ¹⁹⁰⁰ tertium Angelramum, quartum Druogonem ¹⁹⁰⁰, Karoli ¹⁹⁰⁰

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁰⁰ c. XLII. *Leibn.* II, c. XV. C. De bertolfo archiepiscopo *add.* C. 3. ¹⁹⁰⁰ A. Domini 5b. ¹⁹⁰⁷ DCCCLXVI. 1b. DCCCLXXIII. 5. DCCCLXIII. B. C. ¹⁹⁰⁰ bertolfus 6. B. 2. *semper fere.* ¹⁹⁰⁰ mediolanensis 5b. c. medolacensis B. 2. ¹⁹⁰⁰ deest 6c. ¹⁹⁰¹ liberis 1. — cons. eius adv. 1b. ¹⁹⁰⁰ adventici 2. et *infra* adventicius. ¹⁹⁰⁰ metensis 1. 2. *alii hoc loco.* ¹⁹⁰⁰ placia 1. 1b. r. placentie 6. ¹⁹⁰⁷ methis B. 2. metis (methis 5b.) advocatum 5. 6. ¹⁹⁰⁰ deest 5. — hicmaro 5a. b. ¹⁹⁰⁷ deest B. 4. 5. C. ¹⁹⁰⁰ consecratum 1b. ¹⁹⁰⁰ bertulfo 1. bertolpho 5. c. *hoc loco.* barcolpho 5b. ¹⁹⁰⁰ treberensem *add.* B. (treberense B. 2.). C. ¹⁹⁰¹ marino 1. maritio 1b. dicitur marcia (martia) B. C. ¹⁹⁰⁰ bertolfo mortuo 1b. bertolfi episcopi 5b. ¹⁹⁰⁰ remensis B. 6. ¹⁹⁰⁰ et Walo C. ¹⁹⁰⁰ substituit 1. ¹⁹⁰⁰ deest C. ¹⁹⁰⁷ transmissus 1. ¹⁹⁰⁰ metropolitani 1. ¹⁹⁰⁷ secundo die p. 5. 6. ¹⁹⁰⁰ et 1. 6. ¹⁹⁰¹ deest 2. 5. 6. ¹⁹⁰⁰ o. a. 5. ¹⁹⁰⁰ que 1. audierant 2. 5. ¹⁹⁰¹ qui 1. que 1b. ¹⁹⁰⁰ transmissum 1. ¹⁹⁰⁰ fuerat 5c. 6. ¹⁹⁰⁷ apostolicus 1. ¹⁹⁰⁰ deest 6c. ¹⁹⁰⁰ deest 1b. ¹⁹⁰⁰ metropolitani 1. 1b. metropolitani 5. 6. et *corr.* C. 1. metropolitana 2. B. 2. ¹⁹⁰¹ Xriq? 1. *deest* 1b. ¹⁹⁰⁰ crodegangum B. 5. 6. trodegangum 2. chrodegangum C. ¹⁹⁰⁰ drugonem 1b. 2. 5. 6. C. ¹⁹⁰⁰ caroli 1. ¹⁹⁰⁰ deest 6. ¹⁹⁰⁰ bertulfus 1. *hoc loco.* ¹⁹⁰⁷ flexus 6. satisfaciens B. 2. ¹⁹⁰⁰ capitula 1. ¹⁹⁰⁰ asserunt 1. asserunt 1b. ¹⁹⁰⁰ deest B. 6. ¹⁹⁰¹ predecessores 1. ¹⁹⁰⁰ deest 6. *delevit* C. 1. et *ideo* deest C. 3 *segg.* ¹⁹⁰⁰ habeatur 5. ¹⁹⁰⁰ abque 1. atque 5c. ¹⁹⁰⁰ metropoli 1. 1b. 2. 5a. b. ¹⁹⁰⁰ s. obediencia B. 2. *vocabulo infra omisso.* ¹⁹⁰⁷ qua 1. 1b. ¹⁹⁰⁰ deest B. 6. ¹⁹⁰⁰ 1. 1. ¹⁹⁰⁰ wallo B. 3. ¹⁹⁰¹ a. vero B. C. ¹⁹⁰⁰ iura 6. ¹⁹⁰⁰ grandes u. conflata suat inimicitie g. uirorumque est e. i. 5b. ¹⁹⁰⁰ Hincmarus 5a. b. ¹⁹⁰⁰ clarissimus B. C. ¹⁹⁰⁰ deest 2. 5. 6. hanc d. B. C. ¹⁹⁰⁷ salu *corr.* sani 1. salute 1b. ¹⁹⁰⁰ sole B. 2. ¹⁹⁰⁰ deest 1. 1b. ¹⁹⁰⁰ deest 2. 5. 6. ¹⁹⁰¹ bertoldus 1b. *hoc loco.* ¹⁹⁰⁰ cum 1. 1b. ¹⁹⁰⁰ privilegiis 5a. privilegia 5c. ¹⁹⁰⁰ temperari 1b. ¹⁹⁰⁰ waloni 2. ¹⁹⁰⁰ nec 5. p. vel episcopi 6. ¹⁹⁰⁷ wirlundensis B. 2. ¹⁹⁰⁰ deest 2. 5. 6. ordinationes B. 2. ordinationi B. 6. ¹⁹⁰⁰ sub 1. 1b. ¹⁹⁰⁰ n. s. B. C. ¹⁹⁰¹ XIV. 1. 1b. ¹⁹⁰⁰ lotharingam 1. 1b. lothringiam 5b. *sapius.* ¹⁹⁰⁰ lotharis 1. 1b. ¹⁹⁰⁰ normanni 5. 6. northmanni B. 2. C.

NOTE.

(389) Reginonem sequitur, qui hæc a. 869 narrat D neque tamen Hincmarum nominat, a quo Carolum coronatum esse ex aliis libris et actis Mon. Legg. I, v. 512 editis satis constat.

(390) Marctum juxta Saram, hodie Merzig. WITT. Diploma deperditum esse videtur.

(391) Quam vide ap. Hontheim Hist. I, p. 217.

(392) Similia apud Siebertum in Vita Theoderici Metensis legi, Hirsch De Vita Siegb. p. 250 jam monuit; Gesta Siegberti opere recentiora sunt, sed alium sequuntur auctorem.

(393) Hujus epistola meminit etiam Flodoardus Hist. Rem. III, 25, quam Gestorum scriptori ad manus fuisse putarim.

annos exierant et civitatem Namnetis ³⁰⁰⁸ combusse- A
rant ³⁰⁰⁸, (394) episcopumque ejus sabbato ³⁰⁰⁷ sancto
paschæ, dum fontes benediceret, cum clero ³⁰⁰⁸ suo
trucidaverant, Andegavis, Turonis, Pictavis, Leo-
dium (395), Trajectum ³⁰⁰⁹, Tungrim ³⁰⁷⁰, Coloniam,
Bunnam ³⁰⁰¹, Tulpiacum ³⁰⁷³, Juliacum ³⁰⁷³, Niusa
³⁰⁷⁴, Aquis, Hindam ³⁰⁷⁵, Malmundarium ³⁰⁷⁶, Stabu-
laus, Prumiæ, Numago ³⁰⁷⁷, regium castrum, igne
et ferro adnichilaverunt. Treberici (396) ergo ³⁰⁷⁸
inito cum sapientioribus consilio, quicquid in civi-
tate ecclesiastici census vel ornatus fuerat, in sub-
terraneis occultunt ³⁰⁷⁹ specubus, sarcophaga ³⁰⁸⁰
etiam sanctorum altius terræ immergunt ³⁰⁸¹, ne san-
ctorum ³⁰⁸² reliquæ ludibrio essent barbarorum ve-
sanie. Erat (397) itaque in monasterio sancti Pau-
lini cripta, ubi circa ipsius sancti sarcophagum ³⁰⁸³ B
ferreis catenis suspensum ³⁰⁸⁴ 13 jacebant corpora
martirum, quorum nomina ³⁰⁸⁵ aureis litteris in ejus-
dem criptæ parietibus erant descripta. Religiosi igitur
³⁰⁸⁶ qui tunc erant Christiani, timentes, ne per
hujus scripturæ indicium ludibrio, ut dictum est,
fierent hostibus sarcophaga ³⁰⁸⁷ vel ipsa ³⁰⁸⁸ ossa
martirum, salubre iniere ³⁰⁸⁹ consilium, ut scilicet
ablatis de parietibus litteris nomina eorumdem mar-
tyrum, insuper qui fuerint, unde venerint, quando
³⁰⁹⁰ quomodo a quo occisi sunt ³⁰⁹¹, in plumbea scri-
beretur tabula, ubi quandoque possent inveniri ³⁰⁹²,
et horum nominum ³⁰⁹³ translationis causam ³⁰⁹⁴ et
martirum nomina et merita. Taliter autem scripse-
runt in tabula ³⁰⁹⁵ plumbea (398): *In hac cripta ja-* C
cent corpora sanctorum quorum nomina hæc sunt,
Palmacius, Maxentius, Constantius ³⁰⁹⁶, Crescentius,
Justinus, Leander, Alexander, Sother, Hormisda ³⁰⁹⁷,
Papirius, Constans, Jovianus. Corpus quoque sancti
Eucharri et reliquorum ³⁰⁹⁸ ibidem sepulcorum altius
terre infoderunt. Idem fecerunt ³⁰⁹⁹ de aliis circa
urbem septatis ³¹⁰⁰.

* B 2. 4. 5. ita: jacent et reliqua. B 3. vero et C.
integram tabulam exhibent: « In hac cripta
jacent corpora sanctorum secundum seculi
dignitatem nobilissimorum, secundum Dei
autem voluntatem martyrum preciosorum.

Nam Rictiovarus Maximiani imperatoris (de-
est C.) præfectus legionem Thebeam jussu ip-
sius circumquaque persecutus, hanc etiam
urbem propter ipsos esse ingressus. Quorum
innumeros cum hic occidisset, hos quoque
hujus civitatis [c. h. C. 6] principes fidei Cri-
stianæ confessores cum ipsis occidit; quorum
hic corpora [corp. hic C.] circume circa [cir-
cumequaque B 3.] sunt collocata [c. et reliqua
B 3.]. In medio vero ipsorum sancti Paulini
clarissimi Trevirorum episcopi [archiepiscopi
C.] corpus est ferreis catenis suspensum, quod
ibi sanctus Felix hujus sedis episcopus [archi-
episcopus C.] a Phrigia totius regni viribus
translatum 3 Idus Maii honorifice suspendit.
Qui et istud [hoc C.] monasterium [manasto-
rium C.] in honore sanctæ Dei genitricis
nec non eorumdem martyrum construxit. Nam
præter horum principum corpora innumera-
bilia ejusdem multitudinis corpora in hoc mo-
nasterio sunt comprehensa, quorum nomina
sicut innumerabilis populi et peregrini non
potuerunt reperiri, excepto uno ducis voca-
bulo, qui Thirsus vocabatur. Hujus itaque et
eorum martyrum vocabula, quorum hic vi-
deri possunt sarcophaga, aureis litteris in hu-
jus criptæ pariete conscripta fuerunt. Quæ
inde devoti qui tunc erant Christiani huc trans-
tulerunt, quando Northmannos [h. u. n. C.]
hanc urbem sicut ceteras undique urbes de-
populatos esse præciverant. Is ergo qui in
dextro sancti Paulini latere est repositus, Pal-
matius vocabatur, qui consul et patritius toti
huic civitati principabatur. In sinistro autem
latere ipsius qui jacet Thirsus vocatur [vocabatur
C.] cujus nomen solius de tanta multitu-
dine ideo est notatum, quia ipse ejusdem le-
gionis gerebat ducatum. Ad caput autem hu-
jus sancti Paulini septem jacent hujus urbis se-
natores nobilissimi, martirio [martyres C.] cum
ipsis Thebeis coronati; quorum medicus voca-
tur [vocabatur C.] Maxentius, juxta quem dex-
trorsum qui jacet proximus nomen habet
Constantius, post quem est Crescentius, postea
Justinus. In latere autem sinistro Maxentii
qui jacent tres erant fratres germani, quorum
major natu proxime Maxentium, Leander,
juxta quem Alexander, postea Sother. Ad pe-
des vero sancti Paulini alitrinsecus positi sunt
quatuor viri, genere et virtute clarissimi,
qui, licet tempore pacis occulte Christianum co-
lebant, tempore tamen persecutionis aperte
adeo et constanter fidem christianorum de-
fendebant, adeo ipsi Rictiovaro in faciem [fa-

VARIE LECTIONES.

³⁰⁰⁸ mettis corr. namnetis 1. mettensis 1b. nā metis 5a. B 5. mammetis 5c. nametis 5b. nāmnetis B 6.
nā mettis e corr. C 1. et ita C 3. nāmnetis C 4. ³⁰⁰⁸ succenderant. episcopum 5. 6. ³⁰⁰⁷ deest 1b. ³⁰⁰⁸ cum
omni c. 5. ³⁰⁰⁹ tracirectum 1. ³⁰⁷⁰ tungrensem 1b. tungenim 5b. tungrum C. ³⁰⁷¹ deest B 6. ³⁰⁷³ tul-
paicam 5a. tuspaium 5c. tulpaicum 6. ^{deest} 2. 5b. ³⁰⁷⁵ uibacum B2. ³⁰⁷⁶ hiusa 2. nussam B. ³⁰⁷⁹ indam
5. 6. ³⁰⁷⁶ malmundarium 1. st. m. 6. ^{st. pr. numago desunt} 5a. ³⁰⁷⁷ prum ināumago 1. prumnam 1b.
numago 5b. c. neomagum regum 6. numagen C. ³⁰⁷⁸ vere B 6. ³⁰⁷⁹ subternensis sp. occult 1b. occultant
5a. occultant 5b. occultare 5c. ³⁰⁸⁰ sarcophaga 1. ³⁰⁸¹ itere mergunt 1. altius mergunt 1b. ³⁰⁸³ r. s. 5.
6. v. barb. 6. ³⁰⁸³ sacrofagum 6c. ³⁰⁸⁴ suspensi 1b. — et in qua add. 2. in qua add. 5. in aqua jacebant
XII c. m. 6. ³⁰⁸⁵ q. n. eorumdem 5. ³⁰⁸⁶ deest 1b. viri B 6. ³⁰⁸⁷ sarcosago 1. ³⁰⁸⁸ i. etiam B. C.
³⁰⁸⁹ uere 1. 1b. ³⁰⁹⁰ quomodo quando 5. 6. quando ^{deest} 5b. ³⁰⁹¹ sint simul in 5a. sunt simul in 5b. o.
simul in 5c. ³⁰⁹² invenire 1. 1b. ³⁰⁹³ nomina vel translationes 1b. ³⁰⁹⁴ causa 6. causam corr. causa C
1. et ita C 3 sqq. ³⁰⁹⁵ p. 1. 5. 6. ³⁰⁹⁶ constantinus 5. 6. ³⁰⁹⁷ ormista papirus 1b. ³⁰⁹⁸ reliqui quorum
1b. reliquorum 2. ³⁰⁹⁹ fecere B2. ³¹⁰⁰ Explicit lib. IV. add. 6c.

NOTÆ.

(394) Hæc ex Reginone a. 853.

(295) Pergit ex Reginone a. 881, 882.

(396) De vastatione Treverensi a Northmannis fa-
cta quædam monumentorum Treverensium testimo-
nia in præfatione collegi. Cf. etiam Sieghardi mir.
S. Maximini SS. IV, p. 254.

(397) Hæc narratio tabulæ nititur plumbeæ, quam
ipse auctor adfert.

(398) Legitur in Hist. martyrum Treverensium
c. 2, p. 119, in Vita S. Felicis; Acta SS. Mart. III,
p. 625; edita est etiam ap. Hontheim Hist. I, p. 221.
— Vide ejusdem Prodr. Hist. Trev. I, p. 92.

tie C.] resistebant, quod eos quasi ad exemplum aliorum diversis tormentorum generibus multum affictos, tandem in praesentia sua fecit decollari. Alter ergo duorum versus austrum positum, interior scilicet, Hormisda, exterior autem Papirius vocatur. Alter [alter — Jovianus vocatur *infra suppl. C1.*, *desunt C6*] autem eorum, quorum latera aquilonem respiciunt, interior item Constans, exterior Jovianus vocatur. Ingressus est autem Treberim Rictiovarus 4 Nonas Octobris, et eadem die occidit Thirsum cum sociis, sequenti autem die Palmatum cum aliis principibus civitatis. Tercia vero die eodem exercuit in plebem sexus utriusque.

B. 3. et *Leibnitus addunt*: Cum autem terra de crypta, ubi haec jacent sanctorum corpora, potaretur [portaretur *Leibn.*], os quoddam incaute projectum sanguinem fudit non modicum. Quod mox in praesentia abbatum, clericorum et laicorum in vasculum delatum, quoties effundebatur, toties cum magna cruoris inundatione replebatur. In hac autem inundatione a nona hora sabbati usque ad primam secundae feriae horam permansit. Et adhuc permanet sanguinolentum.

28. 1101. Anno Dominicae incarnationis 880 [882] 1102 (599) defuncto Ludowico 1103 imperatore, Nortmanni 1104 (400), audita ejus morte, cum omnibus viribus 1105 exeuntes, urbem Trebirorum Non. 1106 Aprilis, die sacratissimo 1107 caene Domini, occupaverunt, Bertolfo episcopo cum quibusdam civibus fuga lapso 1108. In (401) qua usque an sanctum 1109 diem Paschae fessa ab itinere corpora recreantes, omne territorium urbis circumquaque usque ad solum demoliti sunt, omnes quoque 1110 quos intra et 1111 extra urbem reperierunt 1112 gladio occiderunt, ipsamque urbem et monasteria 1113 omnia igne suc-

A cenderunt 1114. Cumque (402) etiam 1115 monasterio sancti Paulini ignem multotiens injecissent, sed divinitus extingueretur, catenas ferreas quibus sarcophagum 1116 ejus pendeat 1117 confrangerunt; set tamen sarcophagum catenis confractis 1118 nequaquam altius terrae insedit, set in aere pendens remansit, donec post multos annos a quibusdam infidelibus depressum subsedit, non sine vindicta in eos transfusa. Quicumque enim huic sacrilegio manibus 1119 deservierunt, singulas infirmitatum plagas susceperunt. Igitur Nortmanni, civitate 1120 omni exusta et desolata, Metim 1121 (403) properare disponunt. Quod cum 1122 comperisset 1123 ejusdem urbis antistes Walo, adjuncto 1124 sibi Bertolfo 1125 episcopo Treberensi 1127 et Adalardo 1128 comite, ad B 1129 Remiche (404) ultro illis obviam ad pugnam procedit 1130. Initio certamine, Nortmanni 1131 vicerunt, Walo episcopus 1132 ibi cecidit, Bertolfus 1133 cum ceteris fugit. Eodem anno (883) Bertolfus archiepiscopus 1134 migravit 1135 ad Dominum. — Cui successit 1136 Radbodus 1137, abbas 1138 de Medioloaco 1139, venerabilis antistes 1140 (405), et 1141 eodem anno Robertum 1142 in 1143 Mettis 1144 episcopum consecravit. (An. 889+917.) Hic adquisivit abbatiam sancti Servatii quae dicitur Mastreth 1145 ab Arnolfo imperatore, deinde etiam 1146 a Ludowico 1147 imperatore haec castella obtinuit 1148, Sericum et Orkesvels 1149 (406) cum villis sibi subjacentibus 1150.

C 1 C. addit: et praecceptum de eadem abbacia ab eodem imperatore obtinuit habens hunc modum:

Testamentum Arnolfi regis de abbacia sancti Servatii confessoris Christi (407).

VARIE LECTIONES.

1101 c. XLIII. *Leibn.* II, c. XVI. C. 1102 LXXXII. e corr. C 1. et ita sqq. 1103 lodowico 1. lodowico 5b. ludowico 5a. c. lothewico B 2. i. 1. B 2. 4. 5. C. 1104 nomanni 1. 5a. b. alii. northmanni 5a. B 2. C. *sapius*. 1105 deest 5b. 1106 nono B 6. treveris VII nonas 5b. 1107 sacratissime 2. sacratissima C. 6. 1108 elapso 2. 1109 d. s. 6. sanct. deest 5. sanctum B 6. 1110 omnesque quoque 1. omnesque 6a. b. 1111 vel B 6. 1112 ita 1. 1b. 2. repererunt vel reppererunt *rell.* 1113 o. m. 5a. b. In 5a. ipsumque — succ. in *marginē suppleta sunt. Haec desunt* 1b. s. igne (igni B 2. C.) B. C. 1114 m. e. 6. 1115 sacroph. 1. sarcophagus 2. hoc loco, 5. 6d. sarcophagus 6a. et ita *infra*. 1117 pendeat B 5. 1118 s. cadens n. 2. 1119 deest 5. — et sing. 5b. 1120 civitate 1. 1121 metim 2. metis 5a. c. metis 5b. metum B 2. metum B 4. 1122 dum 1? C. 1123 comperasset 1. compresset B 6. 1124 ejus 5. 6a. 1125 adjuncto 1. 1126 deest 5c. 1127 treberorum 2. treberis 5a. b. 6. treveris 5c. tr. e. B. tr. archiepiscopo C. 1128 adelhardo 1b. C. adalhardo 2. B 4. 5. adolardo 5b. adalrado B 2. 1129 de? 2. 1130 procedunt 5. 6. 1131 northmanni 2. hoc loco. 1132 epo 1. 1133 b. archiepiscopus C. 1134 episcopus 5b. B 2. deest C & 1135 migrat 5a. c. 1136 succedit 6. 1137 rabodus 1. 1b. raphodus 2. rathbodus 5a. C. rathbodo 5b. c. rathbodo 6. kathodus B 5. 1138 deest 5. 1139 medio-lacu 2. 5. 6. 1140 abbas 6. 1141 qui B. C. 1142 rubertum 2. rubertum 5a. 6c. d. ruothpertum B 2. ruotpertum B 4. ruothertum C. rutherford C 6. 1143 deest 6. 1144 metis 2. 5a. c. metis 5b. B 2. 1145 mastreth 2. masereh 4. 6. masereh 5a. b. masereh. 5c. mastreth B 2. mastretz B 6. mastreit B 4. 5. C. 1146 deest 2. 5. 6. 1147 alii? dowico 1. alio ludowico 1b. a. lothewico B 2. 1148 id est add. B 2. 1149 orkegiels? 2. horceshinvelt 4. orceshinvelt 6a. b. d. orcesbinvelt 6c. orcesbruvelt 5. orkesveld B 2. orxvels C. 1150 adjacentibus 6. C.

NOTE.

(399) A. 882. Regino. Ita etiam, Wyttenbachio D teste, in codice Hamelarii Treverensi s. ix ad marginem notatum est: Anno 882, indictione 15, Nortmannorum gens Treverim incendio cremavit.

(400) Nortmannorum—occupaverunt ex Reginone a. 882.

(401) In qua — demoliti sunt ex Regin. I. 1.

(402) Cf. Vitam S. Paulini, Acta SS. Aug. VI, p. 678, ubi haec aliter narrantur. Alteram fortasse Vitam Gestorum auctor adhibuit, de qua cf. *ibid.*, p. 678,

(403) Mettim — fugit ex Regin. I. 1.; sed verba ad Remiche Gesta adjiciunt. Qua de re cf. Mir. S. Glodesindis c. 29; SS. IV, p. 237

(404) Remich ad Mosellam.

(405) Haec ex Regin. a. 883.

(406) Sick et Orsvels inter Mosam et Mosellam. Hoc diploma deperditum esse videtur.

(407) Diploma editum ap. Hontheim Hist. I, p. 229.

In nomine sanctæ et individue Trinitatis Arnulfus — in Dei nomine. amen.

Testamentum ³¹⁵¹ Zvendeboldi regis de abbacia sancti Servatii (408).

In nomine sanctæ et individue Trinitatis Zvendeboldus — in ipso Trajecto.

Item aliud testamentum Zvendeboldi regis de abbacia sancti Servatii (409).

In nomine sanctæ et individue Trinitatis Zvendeboldus — Dei nomine amen.

Prefatus etiam episcopus a Ludowico imp. (410) B. C. addunt: Post ¹ quem Ruotgerus

³¹⁵² episcopus præceptum regie auctoritatis super eandem abbaciam obtinuit. Iste bonæ conversationis existens, habito Treberi cum suffraganeis episcopis ac reliquo clero generali concilio, librum canonicorum decretorum sua industria compositum, in medium protulit atque firmavit ².

¹ C. ita De cedente vero Rabadone successit Ruthkerus episcopus, qui præceptum regie auctoritatis super eandem abbaciam obtinuit; cujus exemplar hic inserere non videtur ab re:

Testamentum Karoli regis Francorum de abbacia sancti Servatii (409).

In nomine sanctæ et individue Trinitatis Karolus — villa Theodonis.

Testamentum Karoli regis Francorum de abbacia sancti Servatii (411).

In nomine sanctæ et individue Trinitatis Karolus — Eristail palatio.

Iste præfatus pontifex bonæ c.

² C. ita confirmavit ac non multo post ad feliciorē vitam migravit.

²⁹ ³¹⁵³. Deinde Rutupertus ³¹⁵³ (412) extitit ¹ (an. 951); qui ² corpus sancti Severi, de quo in libro ³¹⁵³ dialogorum (415) legitur, de Italia transtulit, quod per Mosellæ fluminis alveum, divino famulante nauclero, transvectum ³¹⁵⁴, in loco qui Hattonis ³¹⁵⁷ portus (414) dicitur appulit, ubi a fratribus a ³¹⁵⁸ monasterio ³¹⁵⁹ sancti Martini de pago nomine Me-

gine (415) suscepius et in eodem monasterio honorifice ³¹⁵⁹ conditus est. — Post Rutupertum ³¹⁶¹ Heinrichus ³¹⁶² ecclesiæ præfuit (an. 956); qui regulares officinas ³¹⁶³ et claustrum circa maiorem ecclesiam construxit, et vigore ³¹⁶⁴ regularis conversationis ibidem exercere ³¹⁶⁵ decrevit, forum in ³¹⁶⁶ loco quo nunc ³¹⁶⁷ esse videtur instituit (416). Affuit Romæ cum Ottone ³¹⁶⁸ (an. 963) in damnando magum, non papam Johannem ³¹⁶⁹. Item ³¹⁷⁰ Otto abbatiam supradictam potestate ³¹⁷¹ de hac ecclesia tulit, et aliam ³¹⁷² quæ dicitur Horrea, quasi ³¹⁷³ sua, esset, pro Mastreth ³¹⁷⁴ huic ecclesiæ delegavit (417), cum ³¹⁷⁵ ad eum nichil pertinuerit. Heinrichus ³ episcopus in Italia obiit ³¹⁷⁶ (an. 964, Jul. 2). — Cui Theodericus ³¹⁷⁷ successit ⁴; qui corpus decessoris ³¹⁷⁸ sui Treberim relatum in cimiterio maioris ecclesiæ sepelivit; privilegia ³¹⁷⁹ suæ ecclesiæ renovavit et auxit ³¹⁸⁰ ⁵. ⁶. Romæ cellam ³¹⁸¹ quatuor Coronatorum cum omnibus appendiciis suis sibi suisque successoribus in perpetuum acquisivit ³¹⁸² ⁷. Sub eo regulares canonici in ecclesia sancti Petri esse desierunt. Sepultus ⁸ est ³¹⁸³ in cimiterio sancti Eucharri (an. 977, Jun. 5). — Cui successit æternæ memoriæ Ekebertus ³¹⁸⁴ ⁹, nobilitate et virtute insignis ³¹⁸⁵. Hic ecclesias suam, paganorum et ³¹⁸⁶ Christianorum rapina ³¹⁸⁷ exinanit, largissima liberalitate ³¹⁸⁸ ditavit, aureis et argenteis crucibus, plenariis ³¹⁸⁹, casulis, dalmaticis ³¹⁹⁰, tunicis, palliis, cappis, velis cortinisque ³¹⁹¹ et possessionibus auxit; monasteria ³¹⁹² urbis, rapina comprovincialium ³¹⁹³ prædiis exaustas ³¹⁹⁴, reollectis ubique manu potestativa possessionibus, reparavit (418); abbatiam ³¹⁹⁵ sancti Servatii dono ³¹⁹⁶ secundi (419) Ottonis ³¹⁹⁷ recepit. Jejunium ¹⁰ in sua parrochia ³¹⁹⁸

VARIÆ LECTIONES.

³¹⁸¹ *Sequentia duo diplomata desunt* C 3. 4. ³¹⁸⁹ rogerus B 2. rubertus B 6. ³¹⁹² c. XLIV. *Leibn.* rupertus 2. ruothbertus 4. rubertus 5a. 6c-d. B 3. 6. robertus 5b-c. ruoberius 6a. rothbertus B 2. rupertus B 4. 5. — Post hunc rupertus C. — episcopus add. 4. B. C. et post extitit 5b. — extitit deest 2. ³¹⁸³ rupertus 1b. ³¹⁸⁵ primo 1. 4. 5. leg. in 1. d. 6. ³¹⁸⁹ transvexit 1b. ³¹⁹⁷ hartonis 5. — applicuit 5b. ³¹⁸⁴ de 6. B. C. deest 1b. 5a. ³¹⁸⁹ monasterii 1. f. monasterii 1b. ³¹⁸⁰ deest 5. ³¹⁸¹ rubertum 1. rubertum 1b. C. robertum 2. 5. 6. ruothbertum 4. rothbertum B 2. ruopertum B 4. ruobertum B 6. ³¹⁸⁵ henricus 2. hoc loco. 5. 6. semper. ³¹⁸⁴ deest 1b. ³¹⁸⁴ rigorem 4. 5. 6. ³¹⁸⁵ d. e. 2. 4. 5. 6. exerceri 6a-b-d. B. C. ³¹⁸⁴ deest 2. ³¹⁸⁷ non 1b. v. e. 2. 5. ³¹⁸⁸ otthone 6a. *sarpinus*. o. primo B. C. ³¹⁸⁹ Joh. XII. 5a-c. XIII. 5b. ³¹⁷⁰ idem 5. 6. item *superscr.* vel idem C 1. et ita C 3. ³¹⁷¹ potestative 5. p. regia B. C. ³¹⁷² liam 1. ³¹⁷³ quæ B 4. 5. C. quæ *superscr.* vel quasi C 1. et ita C 3. ubi deest 5a. ³¹⁷⁴ masetricht 2. masetrech 4. 5b. masetreh 5a. masetreh 5c. masethre 6. mastreht B 5. mastreith C 1. mastreit C 3. mastret C 4. maestrich C 6. ³¹⁷⁵ cum — pert. desunt 5a. ³¹⁷⁶ moritur 4. ³¹⁷⁷ theodricus 5a. s. t. B 2. ³¹⁷⁸ predecessoris 2. 4. 5b. c. e. corr. 1b. ubi mox treberis. ³¹⁷⁹ privilegium 5. 6. e. s. 6. ³¹⁸⁰ exauit 1. ³¹⁸¹ etiam cellam C. ³¹⁸² acquiesivit 1. 5b. acquisivit in p. 6. ³¹⁸³ deest 5b. ³¹⁸⁴ ecb ekebertus 1. eketherus 5. eketherus eterne memorie 6. ekeberdus B 5. ekebertus C. ³¹⁸⁵ insignitus 2. ³¹⁸⁶ et chr. desunt 5a. ³¹⁸⁷ rapinis 6c. ³¹⁸⁸ leberalitate 1. ³¹⁸⁹ planetis 6. ³¹⁹⁰ dalmacis 2. ³¹⁹¹ cortinis 4. 5. 6. ³¹⁹² monasterio B 5. m. urbes 1b. ³¹⁹³ provincialium 5c. et provincialium B. C. ³¹⁹⁴ ita codd., quos vidi omnes fere; exaustas C. exhausta 2. 5. 6. ³¹⁹⁵ p. abb. rep. 5. abbatiam — recepit desunt C. ³¹⁹⁶ deest 5c. ³¹⁹⁷ O. s. B. ³¹⁹⁸ parrochia 1.

NOTÆ

D

(415) Meinfelt.

(416) In codice C3. alia manu in marg. additur

In quo fecit erigere crucem, in cuius summitate reperitur hodie sculptum: « Ob memoriam signorum crucis que celitus super homines venerant anno dominice incarnationis 968, anno vero episcopatus nostri secundo, Henricus archiepiscopus me erexit. »

(417) Diploma v. ap. Gunther, cod. dipl. Rheno-Mosell. I, p. 74.

(418) V. diplomata ejus ap. Hontheim p. 320, 321 et translationem S. Celsi infra editam.

(419) Tert. v. dipl. infra col. 1167, n. 4. ex C. allat,

(408) ap. Hontheim p. 237.

(409) ap. Hontheim non legitur.

(410) De hac collectione cf. Wasserscheleben ap. Richter Kritische Jahrbucher 1838, p. 485 et Beilage p. 30. Albericus a. 905 addit: ad episcopum Viradunensem Dadonem.

(411) ap. Hontheim p. 281.

(412) Rotgero successit a. 951. v. Ann. S. Maximini SS. III, p. 6.

(413) Greg. M. dial. I, 12.

(414) Hatzepont; cf. Brower, p. 459, qui etiam Translationem S. Severi affert.

tercia post pascha ebdomada fieri præcepit (420), A
corpus ¹¹⁹⁹ sancti Celsi confessoris in cimiterio sancti
Eucharii ¹²⁰⁰ repperit (421) ¹¹. Adveniente quon-
dam ¹²⁰¹ festivitate ¹²⁰² sancti Eucharii, ipse pro
celebrando ibidem divino officio ad ejus monasterium
perrexit. Cumque post ¹²⁰³ expleta missarum ¹²⁰⁴
sollemnia a fratribus obnix ¹²⁰⁵ peteretur cibi po-
tusque ¹²⁰⁶ karitatem sumere, ne eis onerosum for-
tasse existeret si tanta comitatus ambitione ibidem
reficeretur ¹²⁰⁷, cepit oblatam ¹²⁰⁸ a fratribus kari-
tatem omnino ¹²⁰⁹ refutare et redditum suum in ¹²¹⁰
urbem maturare. Cumque venisset ad fluvium ¹²¹¹
Oleviam ¹²¹², cepit infirmitate gravi deficere, nec
mora ad suam sedem ¹²¹³ veniens ¹²¹⁴, diem clausit
extremum ¹²¹⁵. (an. 993, Dec. 9) Sepultus est ibi-
dem in ¹²¹⁶ parva ecclesia (422), quam ipse con-
struxerat ¹²¹⁷ in honore sancti Andree ¹²¹⁸ ¹².

¹ C. addit : qui privilegium ab Otone primo
super abbatiam sancti Servatii obtinuit ha-
bens hunc modum :

Testamentum Ottonis regis Francorum de
abbatia sancti Servatii (423).

In nomine sanctæ et individue Trinitatis Otto
— in Thalahem.

² B. C. omittunt qui — conditus est, et eorum
loco hæc ponunt : Iste [Rubertus archiepiscopus
add. C.] primus, ut ferunt ¹²¹⁹, Treberen-
sem ecclesiam regno quod Lotharingum vocatur
adjecit, pro eo quod soror ejus impe-
ratori in matrimonio juncta fuit (424), cum
usque ad ejus tempora Francorum regno,
quod ¹²²⁰ a Karolo nomen habet, subjecta
multis fuisset honoribus illustra Sancto Mar-
tino ¹²²¹ quedam bona abstulit Treberi.

³ B. C. ita pergunt : Ipse vero Heinricus 80 man-
sos ¹²²² de Sancto Martino tulit, et postea in
Italia obiit.

⁴ B. C. pergunt : vir nobilis et magnæ aucto-

ritatis, præpositus Mogontie majoris eccle-
siae, qui privilegia, etc.

⁵ C. add. : quorum exempla hic ponere curavi-
mus :

C. 17. Privilegium Benedicti papæ quod de-
dit Theoderico episcopo Tr. (425).

Benedictus episcopus — indictione supradicta
prima.

C. 18. ¹²²³ Item privilegium Benedicti papæ
quod dedit Theoderico episcopo Treve-
rensi (425).

Benedictus episcopus — indictione suprascri-
pta tertia.

C. 19. [De ¹²²⁴ eodem Johannes' XIII
papa (426).

Johannes episcopus — indictione 12. Bene-
valet.

Memoratus ¹²²⁵ pontifex Theodericus eccle-
sias, etc., ut cod. B.

⁶ B. C. add. : ecclesiis sancti Martini, ubi
sanctus Magnericus requiescit, et beati Pau-
lini donaria ¹²²⁶ multa dedit et collapsa ¹²²⁷
vetustate renovavit (427).

⁷ C. pergit : et privilegium a Benedicto papa
super hanc obtinuit habens hunc modum.

C. 20. Privilegium Benedicti papæ quod
dedit episcopo Theoderico Tr. ¹²²⁸ (428).

Benedictus episcopus — indictione suprascri-
pta tertia.

Sub eodem pontifice regulares, etc.

⁸ B. C. pergunt : Mogontie defunctus sepultus est in
basilica sancti Gangulfi ¹²²⁹ martyris, quam ipse
de proprio suo construxit ac 12 fratres ¹²³⁰ ibi
Deo famulaturis datis necessariis ¹²³¹ in-
stituit.

⁹ B. C. pergunt : Ekebertus episcopus ¹²³² (*).
Hic de Britannia ortus, patre Theoderico
comite (429) et matre Hildegarda nomine, di-
vitiis et nobilitate Anglorum primoribus,
divinitus, ut credimus, huic sedi est prædes-
tinatus. Nam ut primum, Christo Treleren-
sibus consulente, hanc sedem conscendit,
multifariam ejus inopiam karitate et mise-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁹⁹ Corpus insuper C. ¹²⁰⁰ r. e. 6c. ¹²⁰¹ quadam 4. quodam 5c. 6c. quodam die B2. ¹²⁰² festo 5a. c.
6. festum 5b. ¹²⁰³ deest 6c. ¹²⁰⁴ missarum 1. ¹²⁰⁵ p. o. B. C. ¹²⁰⁶ cibi et potus B. C. ¹²⁰⁷ ita 2. 4. 5.
6. reficeret 1. B. C. ¹²⁰⁸ deest 2. 4. 5. 6. ¹²⁰⁹ deest 5b. omnino caritatem 6. ¹²¹⁰ deest 1. ¹²¹¹ flumen
B. C. ¹²¹² olevia 4. 5. oliviam B2. 6. C. olivam B5. obliviam C 6. ¹²¹³ sedem suam 5. ¹²¹⁴ perveniens
B. C. ¹²¹⁵ C6. in marg. : 5. Idus Decembris. ¹²¹⁶ deest 2. ¹²¹⁷ ipse in h. s. A. construxerat B. C.
¹²¹⁸ a. apostoli. ¹²¹⁹ fertur B 2. ¹²²⁰ quod a desunt B 6. ¹²²¹ materno B 2. ¹²²² mansas B2. ¹²²³ Se-
quentia duo dipl. des. C5. 4. ¹²²⁴ ita W. ; desunt C1. 6. ¹²²⁵ cap. XVIII. inc. C5. ¹²²⁶ donario B5.
¹²²⁷ collapsio B5. ¹²²⁸ rubra deest C1. ubi nonnisi VI pp legitur. ¹²²⁹ gyngulfi B2. ¹²³⁰ fratribus i. d.
famulantibus necessaria vitæ instituit C. ¹²³¹ necessaria B5. ¹²³² archiepiscopus C.

NOTÆ.

(420) Jejunium postea bannitum dictum esse, D
Brower, p. 486 adnotat. — Cf. Hist. mart. Trev.,
c. 4. (Hontheim Prodr. I, p. 124), ubi hæc legun-
tur : Postea quinto Kal. Maii, qua die juxta indu-
ctum Ekberti archiepiscopi plurimæ circumstantium
villarum turbæ cum crucibus Treviros solent venire
et monasteria civitatis illius omnia circuire.

(421) Ex cujus translationis Historia a Theoderico
scripta quedam infra edidi.

(422) Ecclesie metropolitane versus orientem. —
Cod. Par. (C 6.) ejus epitaphium addidit, quod
Browero monente (p. 493) jam ejus temporibus,
loculi modo vestigiis apparentibus, excidit. Hoc
est.

Epitavium Ekberti (ita cod.).

Pontificum decus, ecclesie clarissima lampas,
Pax et amor populi, totius gratia cleri,
Hic jacet, Ekbertus lucis regione repositus,
Præsul Trevericus, sed et aulae conditor hujus,
Rexit et ecclesiam senos denosque per annos

..... novenis atque diebus.
Omnes dilectum prece commendate patronum.

425) ap. Hontheim p. 264.

(424) Qua de re cf. quæ dixi Jahrbucher I, 1, p.
60. Rotbertum regum Saxoniorum fuisse propin-
quum, fratres Ballerini ex loco quodam Ratherii
docere volunt, ubi dicere videtur, suæ consecra-
tionis die Rotbertum nepotem Brunonem archiepi-
scopum ordinasse ; v. Opera Ratherii p. 208,
n. 22.

(425) apud Hontheim non legitur.

(426) ap. Hontheim p. 305.

(427) Cf. diploma Theoderici in Hist. et comm.
acad. Pal. III, p. 40, et Benedicti papæ ap. Hontheim
p. 316, et quæ de hoc monasterio infra edidi-
mus.

(428) ap. Hontheim. p. 314.

(429) Hollandiæ ; cf. Adalberti diaconi Vitam,
Ekberti jussu scriptam, Acta SS. Jun. V, p. 102 ;

ricordia, quæ in eo habundavit, sic in perpetuum relevavit, ut quamlibet hic mundus voluit ejus memoria digne celebranda ²³²⁹ judicaret. Mox etenim omnibus suis secundum carnem et spiritum in Brittannia propinquius mandavit, ut ad se invicem suæque generositatis indicium declarandum se præpararent ²³³⁰, et proximo natali Domini cum omni pompa et ambitione Treberim properarent. Quod cum ²³³¹ ipsi studiose et strenue implescent, ipse, karitate mediante, omnes eis quas ²³³² detulerunt rebus et pecunia spoliavit, eisdemque ²³³³ in patriam ²³³⁴ reversis, multoque plura remittentibus et preciosiora adjicientibus, ecclesiam suam p.

(*) C. add. : Hic præceptum de abbatis sancti Servatii ab Ottone imperatore secundo obtinuit hujusmodi ²³³⁵.

Testamentum Ottonis regis de abbatis sancti Servatii (430).

In nomine sanctæ et individue Trinitatis Otto — Actum Ingelheim feliciter. Amen. Igitur ²³³⁶ præfatus pontifex de Britannia, etc.

*10 B. C. ita pergunt : Jejunium ²³³⁷ pro siccitate terræ imminente et orationes cruciumque et sanctarum ²³³⁸ reliquiarum gestaciones per circuitum vallis Treberici ²³³⁹ ab omnibus qui sunt in sua p.

*11 B. C. add. : Iste (431) namque Ekebertus ²³⁴⁰ et Theodericus Metensis ²³⁴¹ episcopus anno Dominicæ incarnationis 970, cum Ottone magno et gloriosissimo imperatore augusto, cujus conjunx Theophania (432) in ²³⁴² Italia per triennium fere constituti, multa sanctorum corpora collegerunt, quæ ad sedes suas transmiserunt. Ekebertus (433) sanctum ²³⁴³ Severum presbiterum in Terentina valle sepultum, de quo sanctus Gregorius in libro dialogorum ²³⁴⁴, adjutorio regis supra nominati ²³⁴⁵ acquisivit, qui ²³⁴⁶ per Mosellæ fluminis alveum transvectus est ²³⁴⁷. Acquisivit ²³⁴⁸ in Spoletum ²³⁴⁹ civitate ossa Gregorii martyris (434) et Ponciani martyris, in castro Turegum reliquias Felicis et Regulæ (435). Episcopus autem Corfinii Theoderico episcopo Metensi dedit corpus sanctæ Lucie virginis, testificans, manu sua evangelio superposita,

hanc ipsam esse Siracusanam, de qua responsoria ²³⁵⁰ et antiphonæ cum missa cantantur ubique, et eo loci per Foroardum quendam ducem Spoletinum ²³⁵¹ translata. Quod (436) dimidium idem Theodericus Ekebertus episcopo ²³⁵² devotissime petenti tradidit. Hujus ²³⁵³ industria Treberensis ecclesiæ baculum sancti Petri jam diu amissum recepit. Quem qualiter amiserit ²³⁵⁴, breviter dicemus (437). Temporibus sancti Maximini Hunis Renum ²³⁵⁵ transire et Gallias invadere meditantibus, sanctus Servacius Trajectensis episcopus prævidens in spiritu cædes et incendia totiusque ²³⁵⁶ Galliæ futurum excidium, Romam causa orationis adiit, ut suffragio apostolici patrocinii mitigaret iram Domini. Ubi dum triduo precibus et lacrimis insisteret, responso dedit apostolico, nullo modo vindictam Domini præterituram, nilque in Gallia civitatum vel ecclesiarum inustum relinqui, nisi solum in Meti ²³⁵⁷ monasterium sancti Stephani (438). Inde ergo reversus Treberim, sancto Maximino quod audierat retulit, nec multo post apud Trajectum obiit. Quicquid igitur in civitate Treberica ²³⁵⁸ erat reliquiarum mobilium ²³⁵⁹ prædictæ hostilitatis metu ad Metim ²³⁶⁰ deferendum consilio sapientium ²³⁶¹ est decretum. Porro ante ²³⁶² Honorum irruptionem Treberi Grecorum pertulerunt invasionem (439). Nec multo post ille omnium fama celebris Attila, rex Hunorum, miseriarum gurgis et malorum, a Reno Aurelianus usque omnem Galliam captivavit, incendit et vastavit. Exin ²³⁶³ cum pace redita cepissent urbes et vici secundum pristinum inhabitari, Treberi res suas a ²³⁶⁴ Metensibus repentes, in vanum fuere laborantes. Placuit ergo ²³⁶⁵ tributum de civitate Treberi ²³⁶⁶ sancto Stephano Metensium patrono annuatim persolveri, quo per hanc exhibitam venerationem mererentur aliquam rerum suarum restitutionem. Quibus cum præter baculum alia ²³⁶⁷ redderentur, essetque pudor Treberorum ²³⁶⁸, victores quondam gentium tributarios esse Metensium, rupto fœdere altare in honore ²³⁶⁹ sancti Stephani super quatuor columnas in curia exeretur Treberica ²³⁷⁰, et prædictum censum annis

VARIE LECTIONES.

²³²⁹ celebranda corr. celebrando B2. celebrando B5. 6. celebranda e corr. C1. ²³³⁰ preparant B3. ²³³¹ deest B2. : ²³³² o. quos B4. 5. eis deest B 3. C. ²³³³ isdemque B2. 6. C6. isdem corr. hisdemque C1. et ita C3 sqq. ²³³⁴ patria B5. 6. ²³³⁵ h. et ipsum dipl. deest C3. 4. ²³³⁶ c. 19. inc. C5. ²³³⁷ i. etiam C. ²³³⁸ sanctorum B2. ²³³⁹ treberici corr. treberice C1. et ita C3 sqq. ²³⁴⁰ ekebertus B2. ek. archiepiscopus C. ²³⁴¹ methensis B4. ²³⁴² deest B5. C. ²³⁴³ sanctum—transvectus est desunt C. ²³⁴⁴ in dialogo B2. ineminit post add. C1. et ita C3 sqq. ²³⁴⁵ prenominati B2. ²³⁴⁶ qui — transvectus est desunt C. ²³⁴⁷ deest B4. 5. ²³⁴⁸ Obtinuit etiam in C. ²³⁴⁹ poletto B6. ²³⁵⁰ responsorio B5. ²³⁵¹ poletinum B6. ²³⁵² archiepiscopo C. ²³⁵³ c. XLV. *Leibn.* Hujus etiam C. ²³⁵⁴ amiserint B2. ²³⁵⁵ rhenum C1. *semper.* ²³⁵⁶ totius B2. 6. ²³⁵⁷ methi B2. metti B5. C. meto B4. 5. ²³⁵⁸ treberi B2. ²³⁵⁹ nobilium B6. ²³⁶⁰ metthi B2. met. B4. ²³⁶¹ sapientum C. ²³⁶² autem B4. ²³⁶³ exin corr. exinde C5. et ita C4. 6. ²³⁶⁴ jam B5. ²³⁶⁵ igitur B2. ²³⁶⁶ treveri C1. ²³⁶⁷ deest B2. ²³⁶⁸ trebirorum corr. treberos C1. et ita C3 sqq. ²³⁶⁹ in h. desunt B6. ²³⁷⁰ treberici B2.

NOTÆ.

v. etiam Hontheim Prodr. I, p. 84. et Kluit Hist. D Tullo Mettim sæc. x pervenisse narratur. De ipso comm. Hollandiæ.

(430) ap. Hontheim. p. 331.

(431) Hæc ex narratione illa de sanctis a Theoderico reportatis, quam v. SS. IV, p. 473 hausta sunt; sed narratio nullam Ekberti facit mentionem.

(432) l. i. rectius Adelheida nominatur.

(433) Cf. quæ supra in textu antiquo leguntur; scriptor fortasse translationis historiam vidit.

(434) Hæc narratio Theoderico tribuit.

(435) Hæc in narratione non leguntur, ex qua sequentia sumpta sunt.

(436) Addit hæc scriptor Treverensis.

(437) In Gestis epp. Tullensium baculus S. Petri

Meti assertivo v. Brower. I, p. 483. Cf. vero Vitam S. Agritii p. 778 : *Baculum quoque apostolorum principis Petri de manu ipsius in fraternæ mortis consolatione nec non apostolicæ dignitatis honore susceptum, huic loco beatus Eucharisius infulisse non ignoratur. Quapropter, sicut privilegium in Romano armario repositum testatur, quod omnis ejusdem apostolorum principis in Romana sede successor baculi sustentatione non utitur.*

(438) Hucusque Herigerum c. 22, 23, SS. VII, p. 173 sequi videtur. Nunc addit narrationem valde fabulosam, ex libro nescio quo descriptam.

(439) V. supra c. 19, 22.

singulis illuc persolverunt. Deinde a Metensibus in curia regis orta querimonia, et dicentibus annuum tributum a Treberensibus sibi debitum aliquod ¹²⁷⁷ jam annis sibi negatum, istis quoque negantibus umquam se alicui ¹²⁷⁸ tributarios fuisse, Metenses in fidei et querelae suae testimonium rogant mitti et inspicere, quod super columnas erat in curia altare locatum. Quod cum utrorumque arbitrio definitum foret fieri debere, Treberici occulte celerrimum nuntium miserunt, et altare columnis depositum in monasterio sancti Petri collocaverunt. Sic ergo cum res mota querimoniis probari non posset testimonio, Treberenses hac potiti victoria, baculi tamen caruere praesentia, donec post supradictas et trium adhuc gentium gravissimas irruptiones, Wandalarum, Francorum et Nortmannorum, Otone regnante, frater ejus ¹²⁷⁷, potentissimus Coloniensis episcopus, hac etiam civitate donatus, a Treberensibus rogatus, baculum huic ecclesiae restituendum a Metensibus extorsit, sed cum ¹²⁷⁸, eadem qua clavum Domini perfidia subtrahere voluit (440), Coloniensi ecclesiae dono dedit. Paucis hinc annis transeuntibus, Ekeberti episcopi ¹²⁷⁹ instantia Wariius Coloniensis episcopus partem baculi cum apice secans, superiorem partem sibi ¹²⁸⁰ retinuit, reliquam huc ¹²⁸¹ transmisit. — Feruntur hirundines ab hoc viro, scilicet Ekeberto episcopo, maledictae, templum sancti Petri non involare, aut ¹²⁸² si involaverint, exanimari, quod ¹²⁸³ sibi quodam ¹²⁸⁴ die super altare sacra celebranti ex una earum caput contigisset foedari.

¹² B. C. add. : in latere ecclesiae ¹²⁸⁵ dextro. Sinistrorsum vero depositus jacet Heinricus supra nominatus, hujus tertius antecessor ¹²⁸⁶, quem in Italia defunctum huc relatum illuc sepelivit.

50. Huic successit Liudolfus ¹²⁸⁸. Eo ¹²⁸⁹ pontificante, praefuit in monasterio ¹²⁹⁰ sancti Paulini praepositus nomine Adelbero, de Lucelenburch ¹²⁹¹ ortus, vir potens et dives, habens castella

¹²⁹² haec : Sarburch ¹²⁹³, Berencastel ¹²⁹⁴ et ¹²⁹⁵ Rutehe ¹²⁹⁶ (441); qui inito ¹²⁹⁷ cum Liudolfo archiepiscopo ¹²⁹⁸ pravo consilio, ecclesiam ¹²⁹⁹ sancti Simphoriani, quae abbatibus sancti Martini subiacebat, partim vi, partim dolo ¹³⁰⁰ sibi vendicavit, episcopo, proh dolor! sibi ¹³⁰¹ consentiente, et deinceps ¹³⁰² eam Sancto ¹³⁰³ Paulino retinuit. Liudolfo ¹³⁰⁴ autem defuncto ¹³⁰⁵ (an. 1008, Apr. 7), ea fiducia qua ¹³⁰⁶ sua ¹³⁰⁷ soror Heinricus Claudio ¹³⁰⁸ imperatori nupta fuerat, episcopatum invasit ¹³⁰⁹, milites ¹³¹⁰ in sua sacramenta jurare coegit, palatium quod situm est in eadem ¹³¹¹ urbe occupavit, pontem quoque Mosellae turribus munivit. Heinricus ¹³¹² autem imperator Meingaudus ¹³¹³ episcopatum ¹³¹⁴ dedit, praeposito ecclesiae ¹³¹⁵ Mogontinae; ¹³¹⁶ qui cum pararet ¹³¹⁷ potentiae Adelberonis resistere, 80 ¹³¹⁸ mansos de rebus Sancti Martini Ravengero ¹³¹⁹ de Madelberch ¹³²⁰ (442) et ¹³²¹ Udelberto ¹³²² de Stalle ¹³²³ in beneficium dedit, nec tamen praevaluit. Tunc (443) Heinricus ¹³²⁴ imperator cum exercitu Treberim venit et palatium obsedit a Dominica post Albas usque ad Kal. Septembris (an. 1008, Apr. 4, Sept. 1). Qua obsidione non solum regio in circuitu urbis undique vastata est ¹³²⁵ [set ¹³²⁶] ipsa quoque ¹³²⁷ civitas, quae jam ¹³²⁸ post vastationem Nortmannicam aedibus exornata ¹³²⁹ et ¹³³⁰ aliquatenus fuerat inhabitata, in pristinam solitudinem est ¹³³¹ redacta. Non solum denique obsessores, set ¹³³² et ipsi palatini obsessi frequentibus eruptionibus ¹³³³ ipsos obsessores et ¹³³⁴ finitima palatii ¹³³⁵ populabantur. Una die de vertice Jurani ¹³³⁶ montis multitudo boum ¹³³⁷ et ovium ad servitium imperatoris adducta ¹³³⁸ cum praesidio militum ¹³³⁹ descendit. Quod palatini ex ¹³⁴⁰ arce prospicientes, eruptione ¹³⁴¹ subito facta, boves et ¹³⁴² oves praesidio ¹³⁴³ eorum fugato, ante se in

VARIAE LECTIONES.

¹²⁷⁷ aliquot C1. et ita seqq. ¹²⁷⁸ a. se B2. ¹²⁷⁷ B4. in margine : Bruno ¹²⁷⁸ cum B2. ¹²⁷⁷ archiepiscopi C. ¹²⁸⁰ deest C5. 4. ¹²⁸¹ huic B2. hunc B5. ¹²⁸² vel C. ¹²⁸³ eo quod B2. ¹²⁸⁴ quadam B 6 C. ¹²⁸⁵ deest B6. ¹²⁸⁶ antecessori B2. ¹²⁷⁷ c. XLVI. Leibn. ¹²⁸⁸ luitoldus B4 5. hildolfus B6. ¹²⁸⁹ Quo B. C. ¹²⁹⁰ ecclesia 5. 6. ¹²⁹¹ lenburch 1^b. lutzelenburch 2. luzelēborch 5^b. lizelemburch 6^c. luzelenburch B4. 5. lutzelenburch C1. lutzlenburg e corr. C5 et ita C6. ¹²⁹² castra 5. 6. ¹²⁹³ sareburch 2. sareburch 4. 5. saremburch 6^a saren (m) bruch 6^c. d. ¹²⁹⁴ herencastel 5^a. b. herencastell 5^c. berencastell 6. beronoastel B2. ¹²⁹⁵ deest 5^b. ¹²⁹⁶ rutehe 1. ruteche 1^b. ruthiche 5^a. C6. ruthice 5^c. rustiche 6^c. rudiche B2. rnothiche C1. ¹²⁹⁷ i consilio B4. 5. ¹²⁹⁸ archipreshitero 2. episcopo B2. ¹²⁹⁹ deest 5^c. 6^a. episcopo L. 6^c. ¹³⁰⁰ et e. 6. ¹³⁰¹ dono v. 5. 6. ¹³⁰² deest 5^b. ¹³⁰³ deindeps 1. ¹³⁰⁴ eam obtinuit s. p. 2. 5^c 6. eam obtinuit 5^a. b. ¹³⁰⁵ liudolfo 2. autem deest 5^b. ¹³⁰⁶ d. adelbero ea 5. ¹³⁰⁷ guia 5^c. quod 2? 6. ¹³⁰⁸ deest B2. soror sua 2. 5. 6. ¹³⁰⁹ deest 2. 4. 5. 6. heinrici 1^b. ¹³¹⁰ invaserat B6. ¹³¹¹ militesque 1. ¹³¹² deest B. C. ¹³¹³ Neinricus 1. autem deest 5^c. ¹³¹⁴ megingaudo B. C. meingādo 5^b. meningaudo 5^c. mangauda 6^a. ¹³¹⁵ ep. m. p. e. m. d. 5^a. c. 6. m. p. e. m. ep. d. 5^b. dedit deest 2. ¹³¹⁶ deest 1. 1^b. 2. mogontiae 2. ¹³¹⁷ pot. ad. r. pararet B. C. ¹³¹⁸ LX. B. C. ¹³¹⁹ ravengao 5. 6. reuengoro B2. ravangero C3. ¹³²⁰ madelburch 2. maldebereh 4. madelberg 5^a. c. 6. madelberc B4. 5. mailberch B6. ¹³²¹ deest 5. 6. ¹³²² oldeberto 4. adelberto 1^b. 5^c. adalberto B2. uodelberto B4. 5. 6. C1. ¹³²³ stale 5. 6. ¹³²⁴ hinricus 1. henricus 2. hoc loco, 5. B6. semper; i. henricus 6. ¹³²⁵ deest B. C. ¹³²⁶ deest 1. 1^b. 2. 5. ¹³²⁷ et ipsa 6. ¹³²⁸ deest 2. 4. 5. 6. ¹³²⁹ exornatam C3. 4. ¹³³⁰ deest 5^a. ¹³³¹ pene est B. C. ¹³³² sed — obsessores post suppletum 1. sed ipsi 5. ¹³³³ irruptionibus 5. B2. ¹³³⁴ deest 1^b. ¹³³⁵ palacia populabant 2. ¹³³⁶ urani B2. C6. ¹³³⁷ bovum et avium 1^b. ¹³³⁸ deducta 4. adducto B5. ¹³³⁹ multum 1. multo 1^b. ¹³⁴⁰ ex arce desunt 2. ¹³⁴¹ s. f. e. 6. ¹³⁴² deest 1^b. ¹³⁴³ fugato p. ante 6.

NOTAE.

(440) Qua de re v. Vitam S. Agritii, Acta SS. Jan. 1, pag. 777; cujus locum infra exhibendum duxi.

(441) Sarburg, Berncastel et Roussy.

(442) Malberg.

(443) Cf. Ann. Quedlimb. h. a. et Thietmarum VI, 25.

palatium compulerunt. Quos Caesariani milites per-
secuti, apertis portis simul cum illis ³²⁴³ palatium
irruerunt. Nec mora, palatini ex abdito portas
clauserunt, ³²⁴⁴ omnesque qui irruerant, missis
ex ³²⁴⁵ arce lapidibus, alios occiderunt, alios gra-
viter sauciaverunt, reliquos ceperunt. Tunc impe-
rator ex materia domorum urbanarum machinas
circa palatium usque ad arces praecipit erigi, quo
facilius posset palatinos ex ipsa machinarum aequa
palatio altitudine angustare ³²⁴⁶. Hæ ³²⁴⁷ quoque,
palatinis fortiter ³²⁴⁸ repugnantibus, igne ³²⁴⁹ in-
misso vel succensæ ³²⁵⁰ vel dirutæ ³²⁵¹ sunt. Caesar
ergo ³²⁵² cum nequaquam proficeret in ejus expu-
gnatione, ad ³²⁵³ Kal. Septemb. ³²⁵⁴ profectus, pon-
tem dejici jussit, quem custodiæ ³²⁵⁵ Adelberonis
optinuerant, et Megingaud ³²⁵⁶ episcopatum con-
firmavit. Qui usque ad finem vitæ suæ in castello
Confluentia episcopatum administravit. Adelberone
supradicto ³²⁵⁷ invasore maximam episcopi fami-
liam retinente. Tandem circa finem Megingaudi ³²⁵⁸,
gravi infirmitate depressus, omnia Megingaud ³²⁵⁹
reddidit ³²⁶⁰, sed palatium sibi ³²⁶¹ retinuit. —
Obeunte Megingaud ³²⁶² (an. 1015, Dec. 25), Hein-
ricus imperator Popponem ³²⁶³ in Babenberg ³²⁶⁴
educatum ad offensam Adelberonis praesulem con-
stituit ³²⁶⁵, ita dicens: *Talem virum debeo dirigere,*
qui tuæ vesaniae sufficiat resistere. Igitur Adel-
bero ³²⁶⁶ tandem sera ³²⁶⁷ poenitentia tactus, nec
valens vires Popponis sufferre, simplex eidem factus,
palatium et sua castella et omnia sua contradidit (444),
et deinde in monasterio sancti Paulini usque ad ³²⁶⁸
finem vitæ ³²⁶⁹ permansit. Heinricus ³²⁷⁰ vero im-
perator ob ea ³²⁷¹ quæ civitati patravit incommoda
tabulam ex auro et argento et lapidibus preciosis
metallizatam ³²⁷² equalis ³²⁷³ secundum altare ³²⁷⁴

A sancti Petri magnitudinis ³²⁷⁵ ad satisfaciendum
Sancto Petro direxit ³²⁷⁶.

B. C. add.: natione Saxo. Hic muris eccle-
siam sancti Petri ac fratrum habitacula [ta-
bernacula C 6] circumceinxit, et ut ea quæ
[deest B 4. 5. 6. post suppl. C 1] intra sunt
usui canonicorum cedant, exceptis quæ ad
episcopum [episcopium B 2.] pertinent, in-
stituit, quatinus, quomodo religione, ita et
[deest B 2] mansionem (445) a plebe seque-
strentur.

Heinricus — direxit *desunt* B. C.

31. ³²⁷⁷ Anno Dominicæ incarnationis 1015 ³²⁷⁸
Poppo ³²⁷⁹ archiepiscopus ³²⁸⁰ Trebironum ordina-
tur. Hic sæpius occupatus in expeditione et pro-
cinctu militum, quædam de Sancto Paulino tu-
lit ³²⁸¹, de palatio etiam 60 monialium præbendas
militibus ³²⁸² in beneficium distribuit ³²⁸³, Beren-
castel ³²⁸⁴ quondam Adelberonis prædonibus defen-
sum destruxit, aliud quoque castellum Adelberti
cujusdam tyranni ³²⁸⁵, quod ³²⁸⁶ dicebatur Skiva
³²⁸⁷ (446) ad terram dejecit. Qui videlicet Adelber-
tus castellum Treberis quondam in honore ³²⁸⁸
sanctæ ³²⁸⁹ crucis constructum ³²⁹⁰ (447) possidebat.
Inde ³²⁹¹ frequenter cum multitudine militum erum-
pens ad curiam ³²⁹² episcopi, quidquid ibi
ad ejus obsequium parabatur ³²⁹³ violenter aufe-
rens abducebat. Cujus rei ignominia confusus
episcopus, videlicet quod ³²⁹⁴ hostem cottidi-
anum sibi tam proximum ob munitionem castelli
non posse debellare, multis ³²⁹⁵ ad amicos suos ha-
bitis querimoniis, ad hujusmodi ³²⁹⁶ infamiam depel-
lendam ³²⁹⁷ consilium et auxilium cepit inqui-
rere. Erat ³²⁹⁸ in exercitu ³²⁹⁹ ejus vir potens diviti-
is et viribus ³³⁰⁰ fortis, nomine Sicko ³³⁰¹, qui
promisit se temptaturum, si quo modo ³³⁰² posset ³³⁰³

VARIE LECTIONES.

³²⁴³ ipsi 6. ³²⁴⁴ hic desinit cod. B6. ³²⁴⁵ ab 2. 4. 5. 6. ³²⁴⁶ deest 5^e. facilius palat. — angustaret
(deest posset) 2. ³²⁴⁷ hec B2. ³²⁴⁸ fortibus 1. 5^a. b. foribus pugn. 1b. ³²⁴⁹ i. succense immisso
vel d. 6. ³²⁵⁰ dirutæ 1b. domite 2. 4. 5^a. c. 6. deruite 5b. ubi sunt deest. ³²⁵¹ vero 1b. ³²⁵² deest
1b. ³²⁵³ semib. B2. — prof. deest 5. ³²⁵⁴ custodia — obtinuerat 5b. custodiæ corr. custodia a. obtinuerat
C1. et ita C3. sqq. ³²⁵⁵ megingaud 1. megingaud 1b. 5^a. c. 6. semper. meingäo 5b. semper. ³²⁵⁶ supra-
diota 1. ³²⁵⁷ magengaudi 2. et ita postea: deest 5. 6. vitæ 4. ³²⁵⁸ meingäo 5^a. menigando 3^e. hoc loco
et infra. ³²⁵⁹ restituit C. ³²⁶⁰ deest 5. 6. ³²⁶¹ minegando 5b. hoc loco. ³²⁶² popponem 2. B1. 5. et ita
deinceps. popponem 5. B2. ³²⁶³ habenbure 2. haberich 5b. babenberg 6. babenberch 4. al. m. suppl., i.
B. desunt B2. Regenesbure B4. 5. regenesburch C. ³²⁶⁴ instituit 6. c. p. B2. ³²⁶⁵ albero 1b. ³²⁶⁶ sero
C. ³²⁶⁷ in 6. ³²⁶⁸ v. suæ 4. 5. 6. ³²⁶⁹ Hic 2? ³²⁷⁰ ea incommoda q. c. p. 6. ³²⁷¹ metalli 2. deest 4. 5.
6. ³²⁷² equalem 4. 5. 6. ³²⁷³ altaris 6. ³²⁷⁴ magnitudine 4. 5. magnitudinem 6. ³²⁷⁵ deest 1b. ³²⁷⁶ t. a.
XLVII. Leibn. II, c. XXI. C1. — C5. add. rubram: De archiepiscopo Popone: deinceps vero capita haud
numerantur. ³²⁷⁷ mill. XVI. 2. B1. C. MXX. 5. mill. XV. desunt B2. 4. 5. ³²⁷⁸ poppo 2. ³²⁷⁹ t. a.
6. ³²⁸⁰ retulit B1. deest 5. ³²⁸¹ deest 2. 5. 6. ³²⁸² tradidit 2. ³²⁸³ berencastel B2. ³²⁸⁴ c. t. adelb. B.
C. ³²⁸⁵ qui 5. 6. ³²⁸⁶ scriua (vel seruia) 2. suira 5^a? 6. suira 5b. skiva B1. 4? 5? C. sisiva B.
2. deest C6. ³²⁸⁷ honorem 6. B2. 4? 5. C. ³²⁸⁸ deest 1. ³²⁸⁹ deest 2. ³²⁹⁰ unde 6^a. 4. B1. ³²⁹¹ curam 1.
ibi deest 1b. ³²⁹² pertinebat 1b. ³²⁹³ qui 4. 5. 6. ³²⁹⁴ multos 1b. ³²⁹⁵ hujusmodi 5. B1. C5. ³²⁹⁶ debellandam 2. ³²⁹⁷ E enim 5^a. e. autem B1. C. ³²⁹⁸
ejus exercituf. 6. ³²⁹⁹ f. v. 6. ³³⁰⁰ sikko B1. siko 6. C. semper. sicho 5. semper. ³³⁰¹ q. h. m. inveniret 4.
³³⁰² i. p. h. m. m. 6.

NOTÆ.

(444) Apud Hontheim I, p. 368 et 371 asservan-
tur duo diplomata (a. 1036 et 1037), quibus varia
donat monasterio. S. Mathie. Possidet bibliotheca
Frev. aliam chartam de a. 1037, nondum impres-
sam, in qua et variis aliis ecclesiis (S. Martini, Pru-
miensi, S. Marie ad Martyres, etc.) iste Albero do-
nationes villarum suarum fecit. WITT.

(445) Cujus ruinas s. XVII. ex. superfuisset, imo

D adhuc retro duos vulgo auf dem Graben videri,
Wytembach adnotat.

(446) Wytembach ex recentiore quoniam cod.
Trever. affert verba: Skiva quod Munclerum dice-
bat. Alodie Monclair.

(447) Nullæ amplius hodierno tempore hujus
castri, olim prope Treverim siti supersunt, ruinae.
WITT

hujus mali invenire medicamentum. Episcopo ³¹⁰³ sibi satis congratulante ³¹⁰⁴, egreditur ille ³¹⁰⁵ cupiens quæ sponderat adtemperare ³¹⁰⁶. Quadam die pergit ³¹⁰⁷ ad portam castelli, pulsans ³¹⁰⁸ fores ³¹⁰⁹, rogat ³¹¹⁰ sibi ab ³¹¹¹ Adelberto ³¹¹² ad refocilandum poculum ³¹¹³ (448) mitti; quod cum ³¹¹⁴ celeriter allatum fuisset et ebibisset ³¹¹⁵, nuncium ³¹¹⁶ alloquitur ³¹¹⁷: *Domino tuo*, ait ³¹¹⁸, *ex mea parte magnas gratias* ³¹¹⁹ nunciato, pariter et hæc verba narrare curato, quod *vita sospite hoc sibi* ³¹²⁰ poculum grata voluntate citissime ³¹²¹ rependere studebo. Et his dictis abiit. Captato ³¹²² deinde oportuno ³¹²³ tempore, 30 hamas ³¹²⁴ præparat, in quibus singulis singulos milites electos loricated ³¹²⁵ et ³¹²⁶ galeatos ensibusque præcinctos ³¹²⁷ collocat, et ³¹²⁸ desuper lintheis operas ³¹²⁹ funes ³¹³⁰, quibus vectes ³¹³¹ ad portandum ³¹³² eas insererentur ³¹³³, componit. Deinde 60 ³¹³⁴ viros nichilominus electos et plebeia veste ³¹³⁵ amictos, ensibusque ³¹³⁶ eorum in hamas ³¹³⁷ reconditis ³¹³⁸, gestatores constituit, nulloque ³¹³⁹ hominum hujus fraudis præter ³¹⁴⁰ prædictos viros ³¹⁴¹ conscio, ipse Sicko ³¹⁴² cum his et aliis paucis militibus vallatus ad castellum tendit ³¹⁴³; fores ³¹⁴⁴ pulsavit. Servo sciscitante quis sit et quid velit: *Dic*, ait, *domino tuo, me sibi vinum magnæ* ³¹⁴⁵ dilectionis gratia olim promissum deferre, quando ipsum non piguit mihi sitienti ³¹⁴⁶ poculum dirigere. Servo renuntiante ³¹⁴⁷, Adelbertus jussit viros intramitti. Quibus ingressis et hamas coram Adelberto ³¹⁴⁸ in terram simul ponentibus ³¹⁴⁹, post eos Sicko subintrat ³¹⁵⁰, jubet auferri lintheorum ³¹⁵¹ velamina, rogat ³¹⁵² Adelbertum suscipere dilectionis munera. Portitores ³¹⁵³, sicut erant docti, uno momento pariter omnia ³¹⁵⁴ hamarum velamina deficiunt, gladios suos ³¹⁵⁵ diripiunt ³¹⁵⁶; insidiæ de hamis exiliunt ³¹⁵⁷, gladios ³¹⁵⁸ stringunt, fortiter undique feriunt, ipsumque ³¹⁵⁹ Adelbertum obtruncant, ceteros ædi-

A tuos crudeliter mactant, castellum in solitudinem redigunt ³¹⁶⁰. Sicko a Poppone pro victoria ³¹⁶¹ beneficiis illustratus est ³¹⁶² 1.—Hic Poppo ecclesiam sancti Petri jam collapsam reparavit, et in honore sancti Martini ³¹⁶³, translatis in eam ³¹⁶⁴ partim ³¹⁶⁵ reliquiis ejus, dedicavit, turrimeque ³¹⁶⁶ ibidem construxit (449); Sancto ³¹⁶⁷ Eucharior quædam bona delegavit, quædam ablata restituit. Sanctus Symeon ³¹⁶⁸ solitarius super ³¹⁶⁹ nigram portam Treberis claruit; ubi et requievit ³¹⁷⁰. Popo archiepiscopus ibi congregationem [clericorum ³¹⁷¹] instituit (450); ubi et ipse ad pedes scilicet ³¹⁷² sancti Symeonis postmodum requievit (*an.* 1047).

¹ B. C. pergunt: Simili modo per alios principes suos multa ³¹⁷³ castella partim vi, partim dolo cepit, tyrannorumque insaniam diu in-pune bachantem ex parte maxima refrenavit. Monasteriis sane eorum violentia pene exhaustis prout potuit misericorditer succurrit, quibusdam non habita dando, quibusdam ablata restituendo, exceptis dumtaxat, ut supra diximus, duabus congregationibus, sancti Paulini videlicet et sanctæ Mariæ de Palaeio, ex quibus alteri propter Adalberonis insolentiam quædam subtrahendo minime pepercit, alteri propter maliciam ibidem habitantium, de quibus postea dicemus (451), cuncta quæ habuerant abstulit, ipsasque de loco eodem exterminavit. Hic (452) rogatus a quodam Danorum comite Ottone Daxiam ³¹⁷⁴ venit, gentemque Danorum adhuc idolis servientem ad Christum convertit; ubi incredulis repugnantibus cyrothecam ferream fieri præcepit eamque igniri. Qua manu sua vestita nec læsa, lineoque panno cera infuso ad carnem indutus, fornacem candentem ³¹⁷⁵ intravit, indeque panno combusto illæsus exiens, Christum ³¹⁷⁶ Dei Filium Deum esse verum, hoc indicio declaravit. Hoc usque hodie apud Danos celebri fama vulgatur, a quibus et Augarius ³¹⁷⁷ vocatur. Quo nomine ejus ³¹⁷⁸ memoria ab eis 5 Idus Septembr. celebratur. Sepulchrum ³¹⁷⁹ ejus ³¹⁸⁰ Treberi a Danis frequentatur. Sed quia tantisper ejus mentio-

VARIE LECTIONES.

³¹⁰³ deest 5. ³¹⁰⁴ congratulanti B2. ³¹⁰⁵ deest 5b. ³¹⁰⁶ adimplere C. ³¹⁰⁷ perrexit 1b. ³¹⁰⁸ pulsans-que 6. B2. ³¹⁰⁹ foras 1. 4b. C 3. foris C4. ³¹¹⁰ rogans 5. ³¹¹¹ deest 1. 1b. ³¹¹² adelbertum 1b. alberto B1. ³¹¹³ m. p. 1b. ³¹¹⁴ dum B1. ³¹¹⁵ obedisset 6c. ³¹¹⁶ pincernam (pincernum B5.) n. B. C. ³¹¹⁷ alloquuntur 6c. ³¹¹⁸ inquit 6a. ³¹¹⁹ grates 2. 4. 5a-c. 6. ³¹²⁰ scilicet 5a-c. ³¹²¹ deest 2. 4. 5. 6. ³¹²² deest 1b. ³¹²³ oportuna 1. d. consilio oportuno (opportune 4.) XXX. 4. 5. 6. ³¹²⁴ amas 5. ³¹²⁵ semper ³¹²⁶ loricatos 1. ³¹²⁷ deest 6. ³¹²⁸ præcinctos 1. ³¹²⁹ precinctis 5b. ³¹³⁰ collocati 1. 4b. ³¹³¹ et — componit ³¹³² deest 6. ³¹³³ operas B2. ³¹³⁴ apertas, funus 5c. ³¹³⁵ deest 5b. ³¹³⁶ confectes 5c. ³¹³⁷ portandas 4. 5a-c. ³¹³⁸ inserrantur 2. ³¹³⁹ LXX. 1b. ³¹⁴⁰ deest 1. plebeia a. 1b. ³¹⁴¹ ensibus 5b. 6. B2. 4. 5. ³¹⁴² hamis 2. 6. B2. amis 3. ³¹⁴³ reconditis 1. 1b. ³¹⁴⁴ deest 1. plebeia a. 1b. ³¹⁴⁵ nulloque (nulloque 5.) — consocios fecit 4. 5. 6. nullo B. 1. ³¹⁴⁶ nisi prædictis viris 2. ³¹⁴⁷ deest B. C. ³¹⁴⁸ ille Sicko 5. ³¹⁴⁹ tetendit 6. ad pallacium tendit 5b. ³¹⁵⁰ foresque 4. 5. 6. ³¹⁵¹ deest 2. ³¹⁵² sciente 2. sciscienti 4. ³¹⁵³ nunciante 2. pronuntiante 4. ³¹⁵⁴ ad delberto 1. ³¹⁵⁵ duabus lineis. ³¹⁵⁶ potentibus 1. ³¹⁵⁷ subintravit 2. simul s. B2. ³¹⁵⁸ lintheum 2. lintheorum 4. 6. B1. lintheum velamen 5c. ³¹⁵⁹ deest 5. 6. ³¹⁶⁰ rega 1. adelbertum rogat 1b. ³¹⁶¹ portatores B1. e corr. C3. et ita C4. ³¹⁶² onera h. deponunt v. B1. ³¹⁶³ deest 5. 6. ³¹⁶⁴ eripiunt 5a. ³¹⁶⁵ arripiunt (corr. accipiunt 6a.) 6a. ³¹⁶⁶ prosiliunt 6. 1. ³¹⁶⁷ g. suos B1. ³¹⁶⁸ ipsum B. C. ³¹⁶⁹ dirigitur 1b. ³¹⁷⁰ pro vict. deest 1b. ³¹⁷¹ illustratus 1. illustratur 1b. e. 5. 6. ³¹⁷² materni 4. ³¹⁷³ ea 4. 5. 6. ³¹⁷⁴ parum 5. ³¹⁷⁵ turremque 1? ³¹⁷⁶ deest 1. qui eucharior—restituit post suppluit. ³¹⁷⁷ simon 1. ³¹⁷⁸ supra 5. 6. ³¹⁷⁹ requiescit 4. 5c. 6. ³¹⁸⁰ deest 2. 4. 5. 6. ³¹⁸¹ deest 5. 6. et ipse postm. ad p. s. r. 5b. ³¹⁸² permulta C3. ³¹⁸³ danā B1. ³¹⁸⁴ daxiam corr. daciām B2. 5. daciām e corr. C1. 6. daciām C3. ³¹⁸⁵ candentem B2. ³¹⁸⁶ xpictum B2. ³¹⁸⁷ anagerius B1. ³¹⁸⁸ deest B1. ³¹⁸⁹ cap. XLVIII. inc. Leibn. ³¹⁹⁰ deest B2. 5. C.

NOTÆ.

(448) I. e. doli vinaria, germanice *Ohm*.

(449) V. infra Additamentum, c. 8.

(450) Ex portæ ruinis ecclesia facta est S. Simeo-

nis, quæ usque ad nostra tempora stetit.

(451) V. infra Additamentum.

(452) Nimio sane errore Trevirensis archiepiscopus

nem fecimus, libet a principio quædam gestorum ejus breviter narrando ³²⁸¹ commemorare.

Hujus textus continuationem additamenti nomine inscriptam infra edidi.

32. Cui Eberhardus ³²⁸² successit. Hic privilegia ³²⁸³ suæ ecclesie apud papam renovavit (453), ipsum papam ³²⁸⁴ Treberis cum honore suscepit (an. 1049), multa prædia acquisivit, pro quibus redimendis amplius quam mille talenta de sacrario tulit. Hic aliquando dum dioceses ³²⁸⁵ circuiret, a Cunrado ³²⁸⁶ comite de Lucelenburch ³²⁸⁷ captus est, vestimenta sacerdotalia ³²⁸⁸ a militibus direpta, pallium discissum, corpus Dominicum violatum et in terram ³²⁸⁹ projectum, crisma unctionis effusum est, episcopus ad ³²⁹⁰ Lucelenburch ³²⁹¹ in ³²⁹² custodiam delatus est ³²⁹³. Treberi nichil eorum quæ ad divinum officium pertinent ³²⁹⁴ celebrare voluerunt, donec Romanum pontificem de hac re per internuncios ³²⁹⁵ interpellarent. Interim Cunradus ³²⁹⁶ comes compulsus a plurimis episcopum dimisit ³²⁹⁷. Romanus pontifex Cunradum excommunicavit et Eberhardo ³²⁹⁸ absolvendum ³²⁹⁹ commisit ³³⁰⁰. Qui tandem penitens Treberim venit, et humiliter a summo ³³⁰¹ pontifice absolutionem petiit et inpetrauit, et ad satisfactionem quædam bona Sancto Petro contraxidit ³³⁰². Eo ³³⁰³ tempore (an. 1053) Henricus ³³⁰⁴ imperator corpus sancti Valerii de Treberis transtulit ³³⁰⁵ ad Goslar, et ³³⁰⁶ econtra ³³⁰⁷ curtiū ³³⁰⁸ Wilmar ³³⁰⁹ Sancto Eucharzio tradidit ³³¹⁰ (454). Eberhardus ³³¹¹ [episcopus ³³¹²] turrin a Poppone inceptam perfecit ³³¹³. Sabbato sancto ³³¹⁴ Paschæ (Apr. 15, an. 1066) post expletum divinum ³³¹⁵ officium in sacrario ³³¹⁶, sicut paratus ³³¹⁷ erat, obiit.

VARIÆ LECTIONES.

³²⁸¹ narrandum cummemore corr. ut ed. C. 1. ³²⁸² heberhardus 4. heberardus 5^a. heberadus 5^a. eberardus 6. semper. ³²⁸³ privilegio 1. c. s. 4. 6. ³²⁸⁴ deest 4. 5. 6. ³²⁸⁵ diocesios 1. 1^b. dioceseo 2? ³²⁸⁶ conrado 4. 5. 6. semper. ³²⁸⁷ luzelenburch 1^b. luzelenburch 2. 5^a. c. 6. luzelēborch 5^b. luzelenburch 4. ³²⁸⁸ s. v. 4. sac. dirupta 5^b. ³²⁸⁹ terra 2. 4. 5. ³²⁹⁰ in 6. ³²⁹¹ lucelenburch 1. luzelenburch 1^b. luzelenburch 2. lucelemburch 4. luzelenburch 5^a. c. 6^a. luzelenborch 5^b. luzelenbruch 6^c. ³²⁹² ad 6. ³²⁹³ deest 2. 4. 6. ³²⁹⁴ pertinent 1. 1^b. ³²⁹⁵ internuncios 1. ³²⁹⁶ comes c. 6. ³²⁹⁷ di. ³²⁹⁸ istiti 1. ³²⁹⁹ heberado 5^b. heberardo 5^a. c. hoc loco. ³³⁰⁰ ad solvendum 5. 6. ³³⁰¹ dimisit 5. ³³⁰² deest 6. ³³⁰³ contradidit 1. c. dono 1^b. tradidit 5^a. c. ³³⁰⁴ Eodem 5^c. ³³⁰⁵ heinricus 2. ³³⁰⁶ tansstulit 1. ³³⁰⁷ qui 4. deest 6^c. ³³⁰⁸ contra 2. ³³⁰⁹ curiam quæ dicitur 1^b. ³³¹⁰ wilmar al. manu 1. uillmar 1^b. ³³¹¹ contradidit 5^b. ³³¹² Eberardus 5^a. c. hoc loco. ³³¹³ deest 2. 4. 5. 6. ³³¹⁴ perfecit alia manu 1. perficit 2. ³³¹⁵ sancte 1. ³³¹⁶ sollempne alia manu 1. et ita 1^b. ³³¹⁷ i. s. alia manu sed loco vacuo 1. deest 2. in s. unctus erat oleo et mortuo sepultus 1^b. ³³¹⁸ c. p. 6. ³³¹⁹ sepultusque in 4. est deest 5^b. ³³²⁰ Quæ sequuntur ex codd. 1. 1^b. 2. — 4. 5. 6. jam cum R. C. conveniunt, quorum textum v. infra. ³³²¹ deest 2. ³³²² canonem 1^b. 2. ³³²³ comes 1^b. ³³²⁴ n. th. 2. ³³²⁵ biedenburch 2. ³³²⁶ Quis 1. ³³²⁷ Is 1. 1^b. ³³²⁸ pactis 1. ³³²⁹ suevs 1. ³³³⁰ egilbertus 2. ³³³¹ deest 2. ³³³² dirotas corr. dirutas 1. ³³³³ Hac 1. 2. ³³³⁴ 1^b eadem manu pergit.

NOTÆ.

pum Popponem cum habet qui sæculo x Danis prædicavit. Ex Otone rege fama comitem Danorum Ottonem fecit, denique ut errores cumlaret etiam Ansgarium huc traxit.

(453) Cf. l. i. c. 9, et quæ ibi codex C. adjecit.

(454) Wilmar ad fluvium Lahn; v. Henrici diploma ap. Hontheim 1, p. 394.

(455) Quam vide infra editam.

(456) V. infra Additamentum.

ADDITAMENTUM ET CONTINUATIO PRIMA.

1. ³³³⁵ Regnante serenissimo Henrico, rege qui D ejus 14mo Megingaudo ³³³⁶ Trevericæ civitatis archidem secundo, imperatore autem primo, anno regni episcopo de medio facto, dominus Poppo in gaudium

VARIÆ LECTIONES.

³³³⁵ II, c. XXII. C. 1. 6. ³³³⁶ meingaudo B 2.

et letitiam ³³³⁶ universæ civitatis cathedram episcopalem suscepit (an. 1015), vere, inquam, in gaudium, quia ut in ipsius scolastici ejusdam verbis utar :

Alum tutorem secum tulit huc Symeonem;

unde in sequentibus plenius, Deo largiente, tractabo. Primum autem quibus parentibus, quibus etiam partibus extiterit oriundus, quantum ad meam noticiam seniorum relatione devenit, referre curabo. Patri ejus Luopaldi ³³³⁷ nomen erat, qui regionis Austrisæ marcam tenebat, mater autem ejus Richeza ejusdam ducis Germaniæ Franciæ (457) filia fuit, sed et frater ejus patris æquivocus (458), patre eorum defuncto, eandem marcam strenue gubernabat. Hii itaque filium suum, Popponem ³³³⁸ dico, ætate proficientem disciplina litterali erudiendum in Regensburc ³³³⁹ civitate viris doctioribus tradiderunt, et ^B post in processu temporis sciencia litterarum satis imbutum et in virile jam robur adultum noticiæ supradicti regis exhibuerunt. Cui in brevi tam dilectus factus tamque idoneus visus est, ut, sicut dixi, Megingaudo episcopo Trevericæ metropolis de medio facto, rex ipse Treberim festinato venerit — erat enim in Confluentia positus —, et impetrato tam cleri quam populi consensu, ipsum pontificali cathedra sublimaverit. Proinde ibidem ab episcopis, qui causa regis advenerant, consecratus est sub die Kal. Januar., anno Dominicæ incarnationis 1016. Consecratorum autem ejus ³³⁴⁰ unus erat Theodorus (459) secundus Metensis episcopus. Deinde diebus non multis interpositis, Romam orationis causa profectus est, et ut quod sancta Romana mater ecclesia filię suæ, Treberensi videlicet ecclesiæ, ex institutione sanctorum apostolicorum honoris et gratiæ debuisse impendere, fieri sibi postularet ³³⁴¹. Quem dominus Benedictus ³³⁴² VIII sacratissimæ apostolicæ sedi præsidens, magno cum honore suscepit, moramque ibi facienti omnem ³³⁴³ reverentiam et dilectionem exhibuit, ita ut ³³⁴⁴ pro eo missas faceret et cum ipso sæpius cibum caperet, volentemque inde transigrare summopere de ejus quæ in Deum est fidei conservacione ³³⁴⁵, et de subditorum sibi eruditione atque de peccantium non furiosa sed paterna castigatione, sed et de mundicia animæ et corporis sollienter admonerat; et ³³⁴⁶ ut ipsa hæc ³³⁴⁷ ejus præcepta memoriæ ipsius non exciderent, dedit cyrographum hunc habentem modum : Benedictus ³³⁴⁸ episcopus, servus servorum Dei, beatissimo confratri et

A episcopo Popponi, sanctæ Trevericæ sedis archiepiscopo venerabili, æternam in Domino salutem et apostolicam benedictionem. Apostolicæ sollicitudini convenit benignum erga fratres semper prebere affectum eorumque petitionibus quæ ratæ rationabilesque esse videntur commodare assensum ³³⁴⁹. Proinde, dulcissime frater, quia postulasti a me uti juxta morem prædecessorum tuorum usum tibi pallii concederemus, libenter voto tuo annuimus, sollienter tuam commonescentes fraternitatem, ut exterioris indumenti habitum morum probitate exornes, talemque te ³³⁵⁰ in omnibus exhibeas, ut credita dispensationis officium pastoralis cura semper administrare studeas. Tunc enim veluti lucerna quæ in domo domini lucet cunctis, apparebis conspicuus, si uti exteriori habitu, ita et interiori fueris adornatus, crucem Christi, quam sub pallii specie gestas in corpore, intus decreveris portare, in mente clamans cum Apostolo : « Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (Gal. vi, 14), » desideranter quoque et addens ³³⁵¹ illud prophetæ : « Confige clavem ³³⁵² a timore tuo carnes meas (Psal. cxviii, 20). » Debita igitur karitate te admonentes, ab apostolica sede pallium tibi transmittimus, hujus privilegii nostri auctoritate statuentes, ut in celebratione missarum his tantummodo sollempnitatibus eo adornatus incedas, videlicet in Natale Domini, in Epiphania Domini, in Cæna Domini, in Pascha et ³³⁵³ Pentecosten, et ³³⁵⁴ in Ascensione Domini et in festivitibus sanctæ Dei genitricis et perpetuæ virginis Mariæ, et in Nativitate ³³⁵⁵ sancti Johannis baptistæ, et in sollempnitatibus omnium apostolorum, et in sollempnitatibus ³³⁵⁶ Omnium Sanctorum, in festis quoque illorum sanctorum quorum corpora et reliquiæ in tuo episcopatu habentur, et in dedicatione tuæ ecclesiæ, et in die annuæ ordinationis tuæ, et si quando sacros ordines competenter facere decreveris. Concedimus etiam tibi ³³⁵⁷, karissime fili, [licentiam ³³⁵⁸] crucem ante te gestandi ³³⁵⁹. Omnipotens Dominus fraternitatem tuam, dulcissime frater, hic et in futuro custodiat, sicque mentes nostras in servitio suo corroboret, ut pro bene administratæ pastoralis curæ officio in æterna beatitudine laborem nostrum remuneret. Bene valete ³³⁶⁰. Data 6 Idus Aprilis mensis, per manus Benedicti episcopi apostolicæ sedis legati, anno Heinrici invictissimi regis Romanorum 14, imperii ³³⁶¹ vero ³³⁶² ejus 3°, indictione 14 (an. 1016).

2. ³³⁶³ Inde vero annis aliquot transactus, cum sat-

VARIÆ LECTIONES.

³³³⁶ ci pro ti ex B 2. plerumque retinui. ³³³⁷ liupaldi B 2. liupaldi C 1. 3. 4. ³³³⁸ popponem B 4. 5. semper. popponem C. ³³³⁹ regensburc B 2. genesburc post corr. regensburc C 1. 3. ³³⁴⁰ deest C 3. 4. ³³⁴¹ postulasset B 1. ³³⁴² b. papa B 1. ³³⁴³ omnemque C 3. 4. ³³⁴⁴ deest B 1. ³³⁴⁵ conversacione B 2. ³³⁴⁶ et ut — modum totaque Benedicti constitutio desunt C 3. 4. ³³⁴⁷ deest B 1. ³³⁴⁸ c. XLIX. Lebn., c. XXIII. C 1. 6. ³³⁴⁹ deest B 1. vocabulo videntur iterum scripto sed delet. ³³⁵⁰ deest B 1. in o. te C 6. ³³⁵¹ addens et B 2. 3? 4? ³³⁵² c. a. desunt B 1. claves B 5. ³³⁵³ in B. 4. 5. C 1. ³³⁵⁴ deest B 4. 5. ³³⁵⁵ nativitate B 2. natale C 1. ³³⁵⁶ sollempnitatibus C 6. ³³⁵⁷ t. e. B 2. ³³⁵⁸ deest B 2. 4. 5. C 1. ³³⁵⁹ gestandi superscr. vel (gesta)ri C 1. ³³⁶⁰ vale C. ³³⁶¹ imperio B 2. 4. 5. ³³⁶² deest B 1. ³³⁶³ c. L. Lebn.

NOTÆ.

(457) Cujus fuerit nondum constat; cf. Moritz Hist. com. Sulzbac. I, p. 11.

(458) Fratres Popponis Heinricus et Albertus marchiones fuerunt, Luitpoldus II filius fuit Alberti, ne-

pos Popponis.

(459) Theodericus. Cf. de hac re Thietmarum VII, 19.

ageret, ut 'uxta Dei voluntatem et secundum supra-scriptam Romani pontificis communionem animam suam immaculatam Deo offerret (*Lev. III, 1*), ecce diabolus, qui, ut Scriptura³⁵⁶⁵ dicit, seducit universum orbem (*Apoc. XII, 9*), sicut arte sua nequissima per mulierem Adam prothoplastum nosque omnes per eum immortalitatis veste nudavit, ita quoque et hujus animam fraudis suae in³⁵⁶⁶ tegumentis a proposito castitatis subvertere laboravit, ne posset cum Apostolo dicere: *Gloria nostra haec est, testimonium³⁵⁶⁸ bonae conscientiae* (*II Cor. I, 12*), etc. Verbi causa. Est in suburbio Treverensi oppidum quoddam, quod vocatur Aulfa Palatii⁽⁴⁶⁰⁾, ubi ex institutione unius filiarum Dagoberti regis preciosae virginis Athalae³⁵⁶⁷ nubi quiescentis congregatio³⁵⁶⁸ erat puellarum canonicam vitam profitentium. Accidit itaque ut episcopus uni earum commissuram pallii mitteret, ut ipse ei exinde caligas³⁵⁶⁹ quibus, cum ad missarum sollempnia celebranda procederet, indueretur, aptaret. Quas illa suscipiens, et in pudicitiae suae participem fieri concupiscens, arte sua nescio qua venifica inleceit, sutas remisit. Quibus mox episcopus³⁵⁷⁰ indutis, mirum dictu, non visum est ei ultra id³⁵⁷¹ debere sospite vita procedere, nisi ad praesens haberet rem cum muliere. Attonitus de tam subita mentis mutatione tamque inopinata carnis titillatione, quippe qui disposuerat carnalibus desideriis non consentire, cum festinatione exiit, ac uni, ut illa dicam, de principibus sacerdotum, qui forte illic aderat, indatum dedit; qui mox ut induit, et ipse festinanter exiit, secum mirans, nichil tamen dicens. Tunc reliqui qui astabant, quid id miraculi esset admirati, unus post unum eandem caligas secreto capientes induerunt, et similia passi sunt; nullus tamen quid pateretur audebat pro³⁵⁷² pudore fateri. Novissime ventum est ad urbis praefectum; qui ut ab episcopo justus induit, furore incredibili infremuit, et se incantatum esse proclamavit³⁵⁷³, sciscitantis quique iniquitatis hujus auctor exstiterit, episcopum aperuit. Tunc omnes in unum sententias suas proferentes dicebant maximum hoc esse dedecus ecclesiae, quod qui canonica vel etiam³⁵⁷⁴ ecclesiastica censerentur professione tali polleret³⁵⁷⁵ iniquitate; eam quidem quae rem hanc fecisset ab ordine sanctionumque projici dignum esse, ceteras vero ibi manentium, ne ab eis^D quodammodo tam infame³⁵⁷⁶ procederet, mutatis

A vestibis ac pro albis nigris indutis, artiori vitae debere operam dare; quod si perpeti noluisent, melius esse ut locus ille careret in habitatione, quam ibi tales degerent personae, quae hujusmodi nequiciam gestarent sub religionis specie. Et ita factum est. Illa ejecta est; sed et ceterae nolentes nec habitum nec conversationem³⁵⁷⁷ mutare, similiter sunt ejectae, et aliae in monasterium puellarum quod Horreum dicitur, aliae autem ad alia sui habitus migraverunt loca, vacavitque locus³⁵⁷⁸ aliquamdiu a divinis laudibus. Cujus rei gratia episcopus postea summa ductus penitentia, veritus ne hujus causa injuriae extrema divini³⁵⁷⁹ judicii ultione dampnaretur, annuente domno Johanne tunc Romano pontifice, commissa sub ipsius testimonio comprovincialibus episcopis, suis videlicet suffraganeis, Treverensi ecclesia, Jerusalem³⁵⁸⁰ ire disposuit; unde rediens in loco supradicto ad laudes Dei celebrandas clericos religiosos mancipavit. Euntis itaque Jerusalem quamque efficax quamque Deo exstitit penitentia grata, prudens quisque liquido potest advertere, cum didicerit quod divina respectus clementia virum sanctum beatum³⁵⁸¹ Symeonem sibi conjunxerit secumque adduxerit. Cujus quia mentio se intulit, licet de illo prolixior tractatus habeatur⁽⁴⁶¹⁾, et me libet vel ad modicum, ut si memoria ejus in benedictione qui adduxit eum³⁵⁸², Domino adjuvante, sanctitatem ejus perstringere.

3. Interea domnus Poppo, de quo sermo est, Trevericae hujus metropolis strenuus provisor, Jerusalem tendens (*an. 1028*), ibi loci quo Symeon morabatur applicuit, eumque ut secum venire vellet exoravit. Qui annuens, cum Antiochiam³⁵⁸³ simul devenissent, Symeon³⁵⁸⁴ a primoribus, quibus prius ibi se notum fecerat, remoratus substitit, donec Poppo Jerusalem rediens secus eam³⁵⁸⁵ civitatem³⁵⁸⁶ iter reflexit. Tunc admonitus in sompnis, praefato se praesuli commendavit, et secum Treverim venit⁽⁴⁶²⁾, ubi prout ipse petiit³⁵⁸⁸ in turri quadam deserta a Poppone reclusus, sicut quondam in vertice montis Synai, ita nunc hic quoque graves malignorum spirituum insidias perpetiit³⁵⁸⁹, quos Domino auxiliante superavit. Postremo cum ibi reclusus transegisset septem annos, ei qui dedit animam reddidit Kal. Junii anno Dominicae incarnationis 1035³⁵⁹⁰. Deus autem eum³⁵⁹¹ multis virtutum

VARIÆ LECTIONES.

³⁵⁶⁵ sacra s. C. (sacra e corr. C1.). ³⁵⁶⁶ deest B1. ³⁵⁶⁷ deest C6. ³⁵⁶⁸ athele B2. 5. C. ³⁵⁶⁹ congregationalis B2. 4. 5. corr. ut videtur congregatio C1. et ita C 5 sqq. ³⁵⁷⁰ c. exinde C5. ³⁵⁷¹ epō B2. 4. 5. corr. eps C1. et ita C3. sqq. ³⁵⁷² id deest B1. ³⁵⁷³ pro vobis corr. pre C1. ³⁵⁷⁴ p. esse C. ³⁵⁷⁵ deest 4. C5. ³⁵⁷⁶ ita omnes codices B. polleret corr. pollerent C1. pollerent post corr. polleretur C5. et ita C4. ³⁵⁷⁷ infamie B1. ³⁵⁷⁸ conversionem B1. ³⁵⁷⁹ locus isto B1. ³⁵⁸⁰ deest B1. ³⁵⁸¹ iherusalem C. sapius. ³⁵⁸² deest C5. ³⁵⁸³ cum B2. 5. ³⁵⁸⁴ c. LI. Leibn.; II, c. XXVIII. C1. 6. ³⁵⁸⁵ antiochiam C1. ³⁵⁸⁶ symeon B1. ³⁵⁸⁷ deest C. ³⁵⁸⁸ deest B1. ³⁵⁸⁹ petiit B2. sapius, et ita etiam, frequentia, sententia et alia hujusmodi, sed non omnibus locis. ³⁵⁹⁰ perpetiit quos corr. perpersus est quas C1. et ita C3. sqq. ³⁵⁹¹ XXXV. corr. XXXVI. C3. ³⁵⁹² cum B2. deest C.

NOTÆ.

(460) Palatiolum sive Pfalz; v. supra c. 21.
(461) Ex hac Vita ab Eberwino infra in Append.

fragmenta quaedam exhibui.
(462) Aliter Eberwinus hæc narrat, v. infra.

Indiculis magnificavit, ita ut erectis manibus nostris sursum ad Deum ac²⁹⁹² cordibus nostris, evangelicum illud exultantes decantare possimus, quia *visitavit Deus plebem suam* (Luc. 1, 68). Itaque pro miraculorum frequenti ostensione populus totius hujus provincie saepe dictum Popponem deprecabantur episcopum, uti ad honorem Dei et sancti illius viri vel per se vel per epistolam suam Romanum pontificem consuleret, et eventum rei nunciaret, peteretque quatinus auctoritatis²⁹⁹³ praecepto, quem Deus evidentibus miraculis commendaret, hunc²⁹⁹⁴ etiam ubi populus digno sanctis obsequio frequentaret, et annuam depositionis ejus diem sollempnitate²⁹⁹⁵ celebraret. Super cujus rei negotio archiepiscopus habito conprovincialium episcoporum consilio, quod sollicitus sibi populus pie petiti implere decrevit (463).

4. ²⁹⁹⁶ Verum ut ad²⁹⁹⁷ ordinem narrationis accedam, libet ad superiora parumper respicere. Poppone in praelibati itineris negotio occupato necdum reverso, Gisilbertus²⁹⁹⁸ quidam comes de castello Lucelenbure²⁹⁹⁹ nominato cum filio suo Cuonrado³⁰⁰⁰, non sic³⁰⁰¹ aliter quam solet lupus in oves insanire si quando contigerit pastorem deesse, alius hoc, alius illud sibi vendicare, ille quoscumque capere, iste³⁰⁰² autem depredari, sicque mala inenarrabilia non cessabant perpetrare. Quod episcopus reversus conversus conperiens — nec enim ipso praesente a malicia sua se poterant continere, — cum non potuisset ullo modo illis resistere, quippe quibus tocius hujus provincie valentiores, qui hanc in eos debuissent injuriam³⁰⁰³ vindicare, confederati erant hominibus³⁰⁰⁴ conjunctione, persaepe apud imperatorem Cuonradum³⁰⁰⁵ se proclamavit de illorum tyrannide, nichilque potuit proficere, sicut subscripta ejus epistola commemorat. Unde quam plures et regi et papae mittebat³⁰⁰⁶ epistolas, quas quia pro multitudine tedium erat singulas ponere³⁰⁰⁷, verum etiam quia non omnes contigit ad meam noticiam devenire, unam hanc tantum sufficiat pro omnibus posuisse.

EPISTOLA POPPONIS EPISCOPI³⁰⁰⁸.

Reverentissimo patri patrum gratia et nomine Benedicto, Poppo, licet indignus, divina tamen largiente clementia, sanctae Treverensis ecclesiae minister, cum totius affectus dilectione debitam subjectionem. Superiori anno cum annuente venerandae memoriae domno

A Johanne in hac sancta sede apostolica praedecessore vestro amore visionis sepulcri Dei hominis Jesu Christi Jerusalem peregre profectus fuisset, in regione nostra pravorum hominum supercrevit iniquitas, ita ut nec adhuc manus ab incepta possint retrahere nequicia³⁰⁰⁹, omnia per circuitum diripientes et devastantes. Super quo saepissime deprecatus faciem domini mei regis, quatinus manum michi porrigeret suae³⁰¹⁰ animadversionis, nichilque³⁰¹¹ profeci, saepe etiam supra nominato praedecessori vestro pro eodem supplicavi, nec quicquam usque adhuc consolationis impetravi. Quamobrem desidero ut vel nunc solacietur michi Deo amabilis paternitas vestra, mittatque virum de honoratioribus vestris ac prudentioribus, qui michi in necessitatibus meis consilio simul et auxilio suffragetur, auxilietur dico de adversis, consiliatur autem de his quae latere non credo aures vestrae sanctitatis. At vero si hactenus vos latuerunt, jam nunc obscuro uti benignum litteris meis accommodare velitis auditum. Vir quidam vitae sanctitate laudabilis apud nos diebus istis ex hac luce migravit, quem si signis et virtutibus quae per eum Dominus operatur credere debeamus, procul dubio eum cum sanctis aeternae beatitudinis habere consortium non dubitamus. Sed non tam signa quae fidelibus et infidelibus communia sunt, quam fidei virtus, qua fideles ab infidelibus sequestrati sunt, qua ipse dum adhuc in corpore maneret plurimum vixit, de ejus nos sanctitate certos reddidit³⁰¹². Proinde accessivisti nos tam clerus quam populus ecclesiae nostrae, obsecrantes, uti litteris nostris ad hanc apostolicam sedem, cui vos auctore Deo praesidetis, cum illius viri sancti vita³⁰¹³ et miraculis missis peteremus, quod petitione dignum credimus, quatinus, si ita vobis cautum videatur, dato nobis vestri apostolatus decreto, nomen ejus liceat cum sanctorum nominibus conscribi ceteraque honoris sancti debiti ipsi impendi. Itaque quid solacii, quid consilii super allevatione angustiarum nostrarum hinc et inde obortarum prudentia vestra michi incundum³⁰¹⁴ decreverit, sine longa temporis dilatione dignemini insinuare. Honor vester et meritum apud Deum semper et homines augeatur.

Sed quid papa ad haec responderit, quamque benigne litteras ejus super decursas acceperit, mea non est opus praefatione. Ipsum audi, quid dicat.

EPISTOLA DOMNI PAPE³⁰¹⁵ (464).

Benedictus episcopus, servus servorum Dei, Pop-

VARIAE LECTIONES.

²⁹⁹² a B5. ²⁹⁹³ a. ejus B1. ejus ante auct. post add. C1. et ita C5. sqq. ²⁹⁹⁴ et hunc etiam C. (deleto C1.). ²⁹⁹⁵ deest B1. ²⁹⁹⁶ c. LII. Leibn.: II, c. XXV. C1. 6. ²⁹⁹⁷ deest B4. 5. ²⁹⁹⁸ gisilbertus B4. 5. ²⁹⁹⁹ lucelenburch B2. lucelenbure B4. 5. lucelenburch C. ³⁰⁰⁰ cuonrado C. semper. ³⁰⁰¹ sicut B2. sicut del. C1. deest C5. sqq. ³⁰⁰² ipse B1. ³⁰⁰³ deest B1. ³⁰⁰⁴ homini B2. 5. homines B4. 5. hominibus et corr. C1. et ita sqq. ³⁰⁰⁵ cuonradum C. ³⁰⁰⁶ mittebant B2. C6. corr. mittebat C1. ³⁰⁰⁷ nere verum — intermissa sunt (infra c. 8) desunt B5. foliis tribus excisis. ³⁰⁰⁸ deest rubra B2. 4. 5. C5. Popponis ad papam C1. 6. ubi incipit c. XXVI. ³⁰⁰⁹ nequicia B2. ³⁰¹⁰ deest B1. ³⁰¹¹ nichilque corr. nichil C1. et ita C5. sqq. ³⁰¹² reddidit B4. reddidit B5. ³⁰¹³ deest B1. ³⁰¹⁴ in eundem B2. 5. C6. ³⁰¹⁵ deest rubra B2. 4. 5. C5. Benedictus papa Popponi C1. 6. In C5. in margine alia manu scriptum legitur: canonizacio sancti Symeonis. — c. LIII. inc. Leibn. c. XXVII. C1. 6.

NOTAE.

(463) V. epistolam c. 4.

(464) Ex codice quodam ecclesiae S. Simeonis

edita est Acta SS. Jun. I, p. 96, cujus lectiones hinc inde attuli.

poni¹⁰¹⁰ tam suis meritis quam divino karismate Treverorum¹⁰¹¹ archiepiscopo¹⁰¹² salutem¹⁰¹³ karissimam cum apostolica benedictione. Sumptis reverentiae vestrae litteris et lectis¹⁰¹⁴ atque relectis, in imo cordis eorum vim reposuimus, ut vobis petentibus desiderata concederemus. Nam illius regulam magistri nos oportet¹⁰¹⁵ in quantum possumus imitari, qui se bene petentibus non est obstinatus, se in veritate querentibus non est prolongatus, nec ad fores suas perseveranter vulsantibus ad aperiendum retardatur. At nos, licet arduis quam cupivimus¹⁰¹⁶, ad sonum tamen paginæ vestrae, ut debemus, pro affectu respondemus. Neque enim facimus quod volumus, cum¹⁰¹⁷ volumus, sed cum divinitus ut faciamus accipimus, quæque suis temporibus superna dispositio coaptavit. Quod igitur meministis, sedem apostolicam, cui ex divina dignatione præsidemus, totius ecclesiasticæ pastoralitatis esse refugium, ut votis vestris ad eam confugientibus annueremus, meritis amplexibus hæc ipsa verba donavimus; quippe cum sit origo et fundamentum ecclesiarum, Domino confessionem Petri taliter compensante: « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam (Matth. xvi, 18) »: dignum plane videtur, ut omnis christiana fidelitas ad eam concursus habeat, et ipsa omnibus manum solacii porrigat¹⁰¹⁸. Vobis vero in congressu positus, ad iniquitates pravorum hominum debellandas ac spirituali¹⁰¹⁹ gladio puniendas, quoniam in rebus divinitus vobis commissæ vicis coadjutorem præsumam a nobis postescistis, en¹⁰²⁰ dirigimus. Quem (465) quidem et honestas morum, sicut nomine indicat, et sagax animi pulchritudo decorat; quem huic negotio aptissimum censuimus, quia Dei fidelem servum et prudentem cognovimus; cui¹⁰²¹ et astucia serpentis est et columbæ simplicitas; de cuius quodammodo labiis fluunt mella pro capto audientium cælestis ambrosiæ plena; quem¹⁰²² a corpore nostro velud dextrum separavimus brachium, imprecantes ei salutem et gaudium. Dirigimus ergo illum, ut solacietur vobis in necessitatibus vestris, tam scilicet in opere consecrationis, quam et in unctione confirmationis, et si quid in necessitatibus aliis, Deo favente, valebit pro libitu sanctæ¹⁰²³ vestrae fraternitatis. Ut¹⁰²⁴ illum tractare¹⁰²⁵ uti decet non detractetis¹⁰²⁶ vel dissimuletis,

A nulla credimus admonitione indigeatis, cum vestra benignitas inde sit¹⁰²⁷ profusior, unde est sanctorum. De cetero ad virum illum Symeonem veniendum, quem numerosis¹⁰²⁸ choruscantem miraculis, divinis præfulgentem virtutibus ostenditis. Ex quo liquet eum in fragili corpore thesaurum bajulasse spiritualis gratiæ, ut non solum sibi providerit ad salutem, sed aliis quoque atque aliis ad multiplicem sanitatem. Quia igitur ad illam æternam beatitudinem illamque summæ felicitatis perpetuitatem ac cæleste consortium pervenisse creditur, sicut opere signorum frequentius panditur, nostræ apostolicæ auctoritatis sententia, iudicium divini arbitrii secuta et¹⁰²⁹ [consensu¹⁰³⁰] complurium fratrum nostrorum suffulta, decernit, eundem virum Dei Symeonem posthac semper et ubique sanctum debere nominari, ejusque natalem sicut aliorum sanctorum reverentissime singulis annis celebrari. Non enim qui se ipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat (II Cor. x, 18), dicit apostolus, glorietur¹⁰³¹, laudetur, vigeat, placeat, celebretur, ametur et colatur, nomenque illius martyrologio inseratur. Ipse intercedat pro peccatis et negligenciis nostris et commissorum nobis apud clementissimam divini numinis majestatem, ut mirabilia, quæ visibiliter exhibet circa infirmorum corpora, in animabus nostris occulta virtute dignanter exhibeat¹⁰³². Benedicti (466) VIII¹⁰³³ pape (an. 1042?).

5. ¹⁰³⁴ Congruum duxi rem quandam dignam valde memoria, quam circa tempora illa¹⁰³⁵ accidisse comperi, sub silentio non præterire. Sicut, inquam, supra significatum est, ipso Poppone videlicet Jerusalem profecto, et per tres fere annos demorato — Babiloniam enim usque videndi¹⁰³⁶ nominatissimæ illius civitatis gratia processerat, ubi et¹⁰³⁷ tentus aliquamdiu in captivitate laborabat —, si recte meminimus, quidam Mettensium episcopus vice quadam in jejuniis Junii mensis Treverim pro eo ordines facere veniebat. Hoc enim ipse priusquam de provincia exiret deprecatus fuerat, ut qui conprovincialium¹⁰³⁸, suorum videlicet suffraganeorum, episcoporum demandatum fuisset, Treverim veniret et vicem ejus adimpleret. Hic autem quo Treveri ceteris vicinior, eo ibi in hoc opus¹⁰³⁹ frequentior.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰¹⁰ ponere 2. — p. patri Act. ¹⁰¹¹ trevirorum C. ¹⁰¹² episcopo B2. ¹⁰¹³ s. et apostolicam benedictionem C. ¹⁰¹⁴ et l. desunt B1. ¹⁰¹⁵ m. r. op. nos B1. ¹⁰¹⁶ concupivimus B2. ¹⁰¹⁷ c. v. desunt Act. ¹⁰¹⁸ o. p. m. s. B1. ¹⁰¹⁹ spiritali C. ¹⁰²⁰ deest Act. Fortasse N. pro ipsius nomine scriptum erat. ¹⁰²¹ ut cui Act. ¹⁰²² quare et eum Act. ¹⁰²³ deest B1. ¹⁰²⁴ ut autem Act. ¹⁰²⁵ tractetis B2. tractaretis B4. 5. ¹⁰²⁶ detractetis B1. Act. ¹⁰²⁷ fit B2. 4. 5. Act. ¹⁰²⁸ innumeris B1. ¹⁰²⁹ deest C 5. ¹⁰³⁰ ita ex Act. recepi; assensu infra post nostrorum alia manu add. C. 1. quod C 3 sqq. receperunt. Codd. B. hoc vocabulum omiserunt. ¹⁰³¹ ergo Act. ¹⁰³² e. Vale Benedictus IX papa C. (Ben. VIII. papa alia manu post addita sunt C. 1). ¹⁰³³ c. LiV. Leibn.; II, c. XXVIII. C. 1. 6. In C. 5. rubra legitur: De clavo domini. ¹⁰³⁴ deest B 2. 4. 5. ejus post add. C. 1. et ita C 3 sqq. ¹⁰³⁵ videndi corr. vidende C. 1. et ita C 3 sqq. ¹⁰³⁶ deest C. ¹⁰³⁷ provincialium B 1. ¹⁰³⁸ erat post add. C. 1. et ita C 3 sqq.

NOTÆ.

(465) Gratianum intelligit Papebroch., Act. SS. Jun. 1, p. 97.

(466) Papebroch. Act. SS. 1. 1. p. 97 hæc monet: In ographo nostro appendum representatur sigillum, cui altera quidem facie, alias vacua, circumductum in orbem fuerit nomen † BENEDICTI, al-

tera impressum caput S. Petri, cui semper † incumbat, unde in orbem circumductæ tres litteræ P P E idem valent quod PAPÆ. Unde hæc verba a Gestorum scriptore sumpta esse patet. Ibidem ejusdem papæ bulla canonizationis edita est.

Verum (467) ut dixi ordines facturus sub die 15 Kal. Julii petiit, sicut assidue faciebat, mitti coram eo in altari clavum Domini, qui ibi loci ex collatione domnæ Helenæ augustæ habetur, quique, si dæmonis testimonio credi debebat ³⁰⁰², cum (468) quidam a dæmone vexaretur, et clavus hic ad effugandum illum cum aliis sanctorum reliquiis illo ³⁰⁰³ delatus fuisset ³⁰⁰⁴, a maligno illo perhibitus est, ipse esse ³⁰⁰⁵, qui pendens in cruce Domini pro salute generis humani fuisset ³⁰⁰⁶ in dextro pede confixus; cujus nimia virtute compelli se exire. Ante enim nulla certitudo, sed tantum opinio erat, quantæ virtutis idem clavus haberetur. Porro misso eo in altari, assitit ille ³⁰⁰⁷ prælibatus episcopus, clam circumspiciens et quærens locum, si forte ea sibi oportunitas accidere potuisset, quo corripere et in sinum suum deponeret, alium ³⁰⁰⁸ autem, quem ³⁰⁰⁹ hujus gratia fieri jusserat et sub ascella sua occultaverat, hoc erepto ³⁰¹⁰ impingeret. Quid multa? ut concupierat corruptum in sinu suo recondidit et actionem cui institit lætus peregit. Proinde cum post confecta misteria exutum duceretur, sicut Domino placuit, clavus ille sanguinem habundantius fudit, qui guttatim de sinu ejus in terram emanare cœpit. Quod videntes ministri ejus, qui circumdabant eum, ut velocius incederet et exui festinaret, urgebant eum, cujuspiam mali causam accidisse ei arbitrati. Denique cum cœpisset sacerdotalia vestimenta deponere, totumque vidisset sinum albæ repletum sanguine, dirigit primum; et ultra quam credi potest, quid secum ageretur, admirans, tandem cum redisset in se, delictum quod patrarat confessus, veniam impetravit, et post exutas vestes convolvit in unum, deditque consilium ut summa cum veneratione servarentur; quod et factum est.

6. ³⁰¹¹ Illo itaque ³⁰¹² tempore cum adhuc famulus Dei Symeon supra nominatus vitales carperet auras ³⁰¹³ (cf. Vinc. Æn. 1, 388), Popponem sæpe dictum

archiepiscopum ducem suum ³⁰¹⁴ et hospitem idem vir sanctus ³⁰¹⁵ secreta frequenter colloctione dignos futuræ vitæ actus agere persuasit, quatinus in hac luce positus cum Dei adjutorio hoc elaborare niteretur, ut post obitum in consorcium beatitudinis eorum transiret, quorum nunc vicem gerere videretur ³⁰¹⁶. Fuit autem fames valida in omni terra ista, ita ut multi morerentur inedia; hiemalium pluviarum enim inundantia, sed et fluminis secus civitatem decurrentis verno tempore inestimabilis ³⁰¹⁷ superhabundantia diutina statione et nimia sui limositate omnes fere segetes absorbuera ³⁰¹⁸. Cujus causam mali insipiens vulgus Simeoni, sicut in Vita ipsius ³⁰¹⁹ legitur (469), imputabat. Tunc episcopus multam egentibus exhibebat humanitatem, illud sæpius ante mentis suæ oculos ³⁰²⁰ ducens, quod dicit sermo divinus: *Qui viderit fratrem suum necessitatem patientem ei clauserit viscera sua ab eo, karitas Dei non manet in eo* (I Joan. III, 17). Etenim die quadam in albis paschalibus cum ad unam ecclesiarum in civitate ³⁰²¹ consensitum, divinum celebraturus officium ³⁰²², equo nobili vectus incederet, obviam habuit in campo pauperum multitudinem copiosam, qui deprecabantur eum ut solita ³⁰²³ miseratione aliquid ³⁰²⁴ ipsis impenderet vitæ subsidium. Qui accito mox ad se ³⁰²⁵ cubiculario suo, jussit exhiberi ³⁰²⁶ sibi festinato thesauri non modicam quantitatem ad dispartiendum illis. Omnibus ergo ³⁰²⁷ qui secum erant eum impellentibus et dicentibus, ut primum ejus gratia venerat adimpleret indeque revertens expeditus quantam voluisset pauperibus misericordiam impenderet, ipse respondit: *Nolite, karissimi, hoc persuadere michi, quia sicut illud, ita et hoc Deo est obsequium. Nempe sic oratio nostra apud majestatem Dei acceptior erit, si, antequam eo veniamus, karitas ista præcesserit. Credo nimirum et securus sum quod sine ambiguitate sacrificium nostrum divinis conspectibus præsentabitur, si tanta*

VARIE LECTIONES.

³⁰⁰² debat B 4. 5. debebat corr. debeat C 1. et ita C 3 sqq. verus Domini clavus esse comprobatur C 1. in marg. post add., ex quo C 3 sqq. receperunt. ³⁰⁰³ deest B 2. ³⁰⁰⁴ fuisse B 1. ³⁰⁰⁵ deest B 5. ³⁰⁰⁶ deest B 1. ³⁰⁰⁷ deest B 1. ³⁰⁰⁸ et alium a. C 6. ³⁰⁰⁹ a. q. desunt B 1. ³⁰¹⁰ erepta B 5. ³⁰¹¹ c. LV. Leibn. II; c. XXIX. C 1. 6. ubi additur rubra: De compassione popponis erga pauperes. ³⁰¹² Itaque illo B 1. ³⁰¹³ aures B 1. ³⁰¹⁴ deest B 1. ³⁰¹⁵ dei B 4? 5? ³⁰¹⁶ videtur B 2. 5. C 6. corr. videretur C 1. ³⁰¹⁷ inestimabili B 1. 2. 4. 5. ³⁰¹⁸ absorbuera B 4. ³⁰¹⁹ sua B 1? ³⁰²⁰ o. s. m. B 2. ³⁰²¹ civitatem B 5. in c. e corr. C 1. ³⁰²² post suppl. C 1. ³⁰²³ solito B 5. ³⁰²⁴ aliquid corr. aliquod C 1. et ita C 3 sqq. ³⁰²⁵ ad se desunt B 4. 5. ³⁰²⁶ exhibere B 2. ³⁰²⁷ igitur B 1? 4? 5?

NOTÆ.

(467) Eandem rem de Brunone archiepiscopo Vita S. Agritii narrat; cujus locum hoc exhibere juvat: *Unum tamen quod dedit idem clavus Domini suæ pretiositatis insignie silentio nolumus præterire. Nam cum frater imperatoris Ottonis—tres enim fuerunt—Bruno vocatus, meliores Lotharingæ nepiscopus, Treverensem scilicet et Coloniensem, nec non maximam regni hujus partem in sua haberet potestate, non bono ut patet spiritu instinctus, hunc ipsum de quo loquimur festiva memoria ac salutis nostræ clavum, quo nescitur transferre clam, ne dicam furtim, volebat. Corrupto siquidem hujus Dominici thesauri custode, alium huic tam simillimum fecit parari, ut viz aut minime verus a falso per aliquam ambos insuentium diligentiam valeat separari. Hunc ergo dum protio ductus custos de manu episcopi prænominati*

D suscepisset, dumque opportunum nefando furto tempus se invenisse putaret, machinatum diu dolum tandem perficere frustra conatur..... Dies quoque ipsa, in qua hæc miserationum Dei nobiscum sunt divinitus celebrata, in martyrologiis statim est notata, 12 videlicet Kal. Julii. Huic autem inaudito licet Domini miraculo si quis, quod absit, aures credulitatis dubitat præbere, potest adhuc et eundem sanguinis notas habentem pannum et eundem adulterinum clavum in domo sancti Petri, si permittitur, videre.

(468) Etiam hanc rem Vita S. Agritii (Acta SS. Jan. I, p. 777) narrat, sed Winibergam, de civitate oriundam quæ vulgo Reginsburch vocatur, hæc ex-
pertam esse dicit.

(469) Cujus locum v. nira.

multitudinis fusa prece commendetur. Interea cubicularius postulatū obtulit census, quem acceptum ut ³⁶⁷¹ cepit in pauperes expendere, una omnes cōperunt voce clamare, nummis sibi opus non esse; de nummo enim aut nichil aut parum quisque sibi valentis comparare posse, quia, sicut ipse nosset, modius unus frumenti appenderetur solidis 25. Quibus ille respondit, aliud quid sibi prae ³⁶⁷² manibus non esse, quo potuisset illorum ³⁶⁷³ necessitatibus communicare. Quo contra illi: Si, inquit, ad præsens aliud quid dare nobis non habes ³⁶⁷⁴, da autem de pinguibus equis tuis, ut vel ad modicum compescatur esuries nostra edulio carnis. At ille, licet invitatus, recordatus tamen verbi illius quod vulgo in proverbium vertitur:

Carum quisque dabit, qui cara recipere querit ³⁶⁷⁵, primum dedit suum, deinde aliorum non equidem omnium, sed eorum tantum quos ad hoc pietatis opus sua potuit exhortatione instigare; et laniati atque devorati sunt in ³⁶⁷⁶ momento coram eo. Post hæc ad locum destinatum processit.

7. ³⁶⁷⁷ Denique inerat ei permaxima sollicitudo aut de ³⁶⁷⁸ construendis ecclesiis aut de reparandis ³⁶⁷⁹ dirutarum vetustate ruinis, quorum alteri evidens perhibet testimonium ecclesia beati Petri apostoli quæ domus et episcopalis sedes dicitur. Hæc, ut ferunt ³⁶⁸⁰ (470), antiquitus fuit domus domnæ Helenæ, cuius rogatu a beato Agricola primitus dedicata est in honorem principis apostolorum, quattuor marmoreis magnæ altitudinis fulta columnis, in quibus tota illa structura novem arcibus hac et illac distortis consistebat. Sed (471) superioribus annis non paucis una columnarum illarum longitudine sui fatigata et oneris magnitudine prægravata, in præceps ceciderat, ita ut nullus timore ruinæ divinum ibi celebraret officium. Nullus quoque qui tecta reficeret audebat ascendere, propter quod diutino neglectu ³⁶⁸¹ ad id rerum devenerat, ut jam domus orationis non diceretur, sed a pastoribus pecus ibi pastum minaretur. Hanc ipse labore magno et impensa, eisdem columnis quasi circumamictis ³⁶⁸² basibus, quas usualis locutio pilares (472) nuncupat ³⁶⁸³, itemque arcibus prioribus laudabili

A arte substratis novis aliis, resolidavit, ita ut non inconvenienter in ejus laude libri ³⁶⁸⁴ Sapientiæ illud debeat personare: *Ecce sacerdos magnus, qui in vita sua suffulsi* ³⁶⁸⁵ domum, et in diebus suis corroboravit templum (Eccli. 1. 1), etc. ³⁶⁸⁶ Resolidatam itaque et ³⁶⁸⁷ in pristinum reformatam statum, preciosis beati Materni ³⁶⁸⁸ reliquiis a loco sepulchri, cum conprovincialium episcoporum coram positorum ac totius diocesis suæ cleri et populi, utpote sinodus ³⁶⁸⁹ gratia, jam ³⁶⁹⁰, ut ita dicam, perendie heri et hodie celebratæ (473), ibi, id ³⁶⁹¹ est Treveri ³⁶⁹², congregatorum, annis, 12 Kal. Novembris translatis ³⁶⁹³, illustravit atque dedicavit, dedicatam donativis pluribus, quibus ab imperatoribus, videlicet Heinrico secundo et Conrado ³⁶⁹⁴ similiter secundo itemque

B Heinrico rege quidem tercio imperatore autem secundo, sicut in præceptis illorum de Treverim ³⁶⁹⁵ continetur, honoratus fuerat, magnifice ditavit. Postmodum autem placuit ei eandem ecclesiam ampliorē reddere, fecitque ut nunc tertia tantum quantum prius ambitus ejus parte sit major. Cujus structuræ, ut audivi, tantam fundamenti jussit fieri ³⁶⁹⁶ profunditatem, quantum nunc vides terræ supereminentem. Huic etenim operi cum studiosius insisteret, opusque jam ad hæstæ longitudinem super terram eductum fuisset, die quadam cum sederet ubi fiebat, sol, ut erat solito ferventior, refulsit in caput ejus — erat enim calvus — et incanduit cerebrum ejus, et sicut solet febre correptus, de die in diem ingravescente eadem validudine, fortiter agrotare cepit; nec multo post ad ultima ductus spiritum reddidit sub die ³⁶⁹⁷ 16 Kal. Julii anno Domini cæ incarnationis 1067 ³⁶⁹⁸ (474). Cujus exequias Treverici digne procurantes, deposuerunt eum in porta civitatis quæ cognomento Nigra vocabatur, in qua et ipse beatum Symeonem, cuius supra mentio ³⁶⁹⁹ est, terræ commendaverat ³⁷⁰⁰; ubi a religiosis clericis, in eodem loco ab ipso ob honorem Dei et beati illius viri mancipatis (475), pro ejus requie die ac nocte preces funduntur ad Deum, cui est honor et gloria in secula seculorum ³⁷⁰¹. Sedit autem in episcopatu annos 30, menses 5, dies 10.

8 ³⁷⁰². Cui defuncto successit in sacerdotali mini-

VARIE LECTIONES.

³⁶⁷¹ deest C 6. ³⁶⁷² post suppl. C 1. ³⁶⁷³ illo C 3. 4. ³⁶⁷⁴ n. h. desunt B 2. potes B 4? 5. ³⁶⁷⁵ velit B 1. ³⁶⁷⁶ in—eo desunt B 4. 5. C. ³⁶⁷⁷ c. LVI. *Leibn.*: II, c. XXX. C 1. 6.—C 1. add. rubr.: De Popp. episcopo. ³⁶⁷⁸ deest B 2. 4. 5. post add. C 1. ³⁶⁷⁹ reparandis corr. reparandis C 1. ³⁶⁸⁰ fertur B 5. ³⁶⁸¹ neglecto B 5. ³⁶⁸² circumamictis B 1. ³⁶⁸³ vocat B 1. ³⁶⁸⁴ libris B 5. ³⁶⁸⁵ suffulcivit B 1. ³⁶⁸⁶ etc. derat C 6. ³⁶⁸⁷ in marg. suppl. C 1. ³⁶⁸⁸ e corr. C 1. ³⁶⁸⁹ synodus corr. synodi C 1. et ita C 5 sqq. ³⁶⁹⁰ deest B 1. ³⁶⁹¹ ibidem Tr. B 4. 5. C. ³⁶⁹² treueri B 2. corr. treueri C 1. ³⁶⁹³ translato B 2. 4. 5. ³⁶⁹⁴ cunrado s. s. in marg. suppl. C 1. ³⁶⁹⁵ treueri B 1? 4? treuerim corr. treueri C 1. et ita C 5 sqq. ³⁶⁹⁶ facere B 1? ³⁶⁹⁷ s. d. desunt B 1. ³⁶⁹⁸ MVII. postea corr. MXLVII. B 1. LXVII. corr. XLVII. C 1. 3. 4. ³⁶⁹⁹ m. facta B 1? 3? ³⁷⁰⁰ commendavit C. ³⁷⁰¹ s. Amen B 2. ³⁷⁰² c. LVII. *Leibn.* In C 3. rubra legitur: de Everhardo archiepiscopo; in C 1. nulla distinctio.

NOTÆ.

(470) V. supra c. 19.
(471) Cf. de hoc loco Steininger, *Bemerkungen zur Geschichte des Domes zu Trier* 1859, 4. p. 1.
(472) Pfleiler.
(473) De synodo quadam a Poppone mense Junio 1036 celebrata v. Honthelm Prodr. I, p. 318. Cf.

Brower. I, p. 318.

(474) Ita auctorem scripsisse puto pro 1047.

(475) Qua de re v. Popponis chartam a. 1042 datam ap. Honthelm Hist. I, p. 379: *In portu quæ apud gentiles Marti consecrata memoratur, ecclesiam ædificantes in honore Domini nostri Jesu Christi et*

sterio cum ⁷⁷⁰⁰ cleri plebisque consensu Everhardus episcopus ⁷⁷⁰¹. Iste natus patre Hicelino comite Alamannie ⁷⁷⁰² (476), cum in virum fuisset a-tultus, pro ingenuitate sui, quam magna morum probitas consilium atque ⁷⁷⁰³ prudentia decorabat, praeposuit majoris ⁷⁷⁰⁴ ecclesiae Wormaciensis ⁷⁷⁰⁵ sub praesule N. (477), qui subditos suos satis idonee gubernabat. Dedit autem Deus ei invenire gratiam in oculis supra nominati Heinrici imperatoris et principum ejus, ita ut in regis et alius quibusque magnis ⁷⁷⁰⁶ consiliis non ultimus nec ⁷⁷⁰⁷ spernendus auctor haberetur. Unde contigit ut, Treveri ⁷⁷⁰⁸ orbata ⁷⁷⁰⁹ suo antistite, eis ad quos electio pertinebat petitioni regis convenientibus ⁷⁷¹⁰, jam dictae metropoli subrogaretur episcopus. Hic vir magnificus et ecclesiae Treberensis prudentissimus rector fuit, cujus et possessiones auxit et privilegia renovavit ⁷⁷¹¹. Cujus etiam tam studiosus provisor fuit, ut ⁷⁷¹² abbas sancti Servatii et sancti Maximini decessoribus ⁷⁷¹³ suis ablatas dono Heinrici imperatoris receperit ⁷⁷¹⁴ (478). Rpmam ad apostolorum limina visitanda frequenter adiit; unde cum honore magno reversus Leonem papam, qui et Bruno ⁷⁷¹⁵, in sede suscepti (479). Hic dum quadam vice dioceses circumiret, a comite Cuonrado de Lucelenburch ⁷⁷¹⁶ captus est, vestimenta sacerdotalia direpta, pallium discissum, crisma ⁷⁷¹⁷ unctionis effusum, magnumque nefas a perversis hominibus patratum est. Quo nuncio Treberi perlato, omnia ⁷⁷¹⁸ divini misterii ⁷⁷¹⁹ jura celebrari intermissa sunt, donec ⁷⁷²⁰ Romanus papa quid de hoc diffiniret ⁷⁷²¹ interrogaretur. Qui eundem Cuonradum omnesque ejus complices facto generali concilio excommunicavit, sed ejus absolutionem penitentia ⁷⁷²² episcopo commisit, palliumque illi pro eo quod hostes considerant misit. Interim vero episcopus a captivitate datis obsidibus rediit, non multo post comitem penitentem suscepit, cui pro penitentia peregrinationem Jerosolimitanam in-junxit; in qua et obiit. — Dein ⁷⁷²³ Judaeis persecutionem indixit, eosque, nisi proximo sabbato paschae ⁷⁷²⁴ Christiani efficerentur, civitate pellendos

A esse decrevit. Hinc igitur ejusdem nefandae gentis quidam ad similitudinem episcopi ceream imaginem lichnis ⁷⁷²⁵ interpositam facientes, quandam clericum de cenobio sancti Paulini, Christianum nomine non opere, ut eam baptizaret, pecunia corruerunt; quam ipso sabbato, episcopo jam ad baptismi sollempnia celebranda praeparato, accenderunt. Qua ex parte jam media ⁷⁷²⁶ consumpta, episcopus super fontem ⁷⁷²⁷ sacris instans officiis cepit graviter infirmari, et secedens in sacrum ⁷⁷²⁸ cum adjutorio ministrorum genibusque ⁷⁷²⁹ in ⁷⁷³⁰ oratione flexis, in sacris vestibus obiit 17 ⁷⁷³¹ Kal. Mali (an. 1006), et sepultus est in basilica sancti Paulini ⁷⁷³².

⁷⁷³³ C. add.: Quae si quis scire voluerit in praesenti invenire poterit.

B 31. Privilegium Leonis pape Eberhardo archiepiscopo T. [rubra deest C3 sqq.] (480) Leo [Sequentia duo diplomata desunt C5. 4.] episcopus servus — Data XV. Kal. Maias — Leo episcopus servus — Data Idibus Aprilis — indictione secunda.

32. De L. indictione secunda.

33. De Victore papa (481). Victor episcopus servus — die vicesimo quinto. [C1. ad rubram: Alia ratio hoc in loco. C3: De scissura pallii.] Praefatus etiam pontifex tam studiosus, etc.

⁷⁷³⁴ 2 B. 4. 5. et C. add.: ante crucem que ibi picta est.

9. ⁷⁷³⁵ Quo mortuo ⁷⁷³⁶ Anno ⁷⁷³⁷ Coloniensis episcopus, quem provisorum regni et tutorem filii sui ⁷⁷³⁸ Heinrici Heinricus [imperator moriens reliquerat,] spretio Treberorum ⁷⁷³⁹ consilio et electione, adhibita regis adhuc pueri investitura et confirmatione, nepotem suum Cuononem ⁷⁷⁴⁰ cum magna ambitione et manu militari, si sic necesse foret, versus ⁷⁷⁴¹ Treberim direxit ⁷⁷⁴². Quae inconsiderata provectione sicut illi beato ⁷⁷⁴³ mortis occasio martyrii ⁷⁷⁴⁴ fuit, sic Treberensibus ⁷⁷⁴⁵ exercendae ⁷⁷⁴⁶ crudelitatis audaciam et materiam praebuit ⁷⁷⁴⁷ (482). Nec mora, denique ⁷⁷⁴⁸ praesidem suum Theodericum ⁷⁷⁴⁹ cum aliis principibus ⁷⁷⁵⁰ evocatum ad ulciscendam tanti contemptum injuriam clamorosius vocibus ⁷⁷⁵¹ instigant: si Colonienses hac molitione ⁷⁷⁵²

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷⁵³ deest B1. ⁷⁷⁵⁴ Hic desinit cod. Aurat vallis. ⁷⁷⁵⁵ alamannie a. rec manu superscr. id est swevie C1. et ita C6. ⁷⁷⁵⁶ et C6. ⁷⁷⁵⁷ fuit post add. C1. et ita C3 sqq. ⁷⁷⁵⁸ e. w. ecclesiae B4. ⁷⁷⁵⁹ q. negotiis magnisque B1. ⁷⁷⁶⁰ n. sp. e. corr. C1. ⁷⁷⁶¹ treverici C3. ⁷⁷⁶² orbate B1. 2. 4. (5?) corr. orbata C1. et ita C3 sqq. ⁷⁷⁶³ conuentibus B2. conuentibus e. corr. C1. ⁷⁷⁶⁴ et B1. ⁷⁷⁶⁵ praedecessoribus C6. ⁷⁷⁶⁶ recepti B1. ⁷⁷⁶⁷ vocabatur B1. ⁷⁷⁶⁸ lucelenburch B1. C. luzelenburch B4. 5. ⁷⁷⁶⁹ krisma B4. 5. ⁷⁷⁷⁰ deest C6. ⁷⁷⁷¹ ministerii C6. ⁷⁷⁷² pergit B5. ⁷⁷⁷³ fieret B1. definiret B4. 5. C. ⁷⁷⁷⁴ et penitentiam B1. ⁷⁷⁷⁵ deinde i. C1. 6. deindeis C3. de judeis C4. ⁷⁷⁷⁶ pasce C1. ⁷⁷⁷⁷ lignis corr. lignis B4. lignis B5. ⁷⁷⁷⁸ medio B5. media jam - C. ⁷⁷⁷⁹ altare B2. ⁷⁷⁸⁰ sacratio C. ⁷⁷⁸¹ flexis hoc loco add. C. ⁷⁷⁸² in or. desunt B5. ⁷⁷⁸³ VII 2. ⁷⁷⁸⁴ paulini de canone C6. ⁷⁷⁸⁵ c. LVIII. Leihn. Inde ab hoc loco etiam codices 4. 5. 6. cum B. C. conveniunt. ⁷⁷⁸⁶ defuncto 4. 5a. c. 6. ⁷⁷⁸⁷ Sano 5c. c. archiepiscopus 5b. ⁷⁷⁸⁸ deest 5. 6. ⁷⁷⁸⁹ treberi B. C. quod fortasse recipiendum erat. ⁷⁷⁹⁰ cononem 5. 6. semper. ⁷⁷⁹¹ intronizandum v. B4. 5. C. ⁷⁷⁹² misti 6. ⁷⁷⁹³ beate 4. C6. ⁷⁷⁹⁴ et m. B4. 5. C. ⁷⁷⁹⁵ treberensibus C1. ⁷⁷⁹⁶ exerendae 4. ⁷⁷⁹⁷ dedit 4. 5. 6. ⁷⁷⁹⁸ Nam sine mora p. 6. ⁷⁷⁹⁹ theodricum 5a. semper. ⁷⁸⁰⁰ p. suis 4. 5. 6. ⁷⁸⁰¹ i. v. 5. 6. ⁷⁸⁰² violacione 5.

NOTÆ.

matris ejus gloriosa et perpetua virginis Mariae, et beati Simeonis, qui ibidem requiescens innumeras virtutes et miracula in medium nostrum operatur, omniumque sanctorum consecravimus.

(476) Browerus, p. 524, hæc ex Necrologio Treverensi affert: 18 Kal. Maii obiit Heinricus pater Eberhardi archiep. Trevir. Comitum genus adhuc ignotum esse videtur.

(477) Arnoldo.

(478) Diplomata hac de re data frustra quesivi, neque Browerus ea vidit (v. Ann., p. 539).

(479) Hæc et quae sequuntur ex antiquiore Gestorum textu c. 32, supra col. 1177 descripta sunt.

(480) Ap. Hontheim I, p. 386.

(481) Ap. Gunther I, p. 154.

(482) Cf. Vitam Conradi infra in Append.)

prævaleant, actum hoc omnium successorum ⁷⁷⁰³ A suorum esse ⁷⁷⁰⁴ dedecus et ⁷⁷⁰⁵ infamiam. Quid multa? coacto ⁷⁷⁰⁶ quippe exercitu, frondesque ⁷⁷⁰⁷ arborum, ne arma proderentur ⁷⁷⁰⁸, præferentes ⁷⁷⁰⁹, nocte clara ⁷⁷¹⁰ obviam pergunt, eosque in pago Bedonico quiescentes nichilque tale suspicantes subito ⁷⁷¹¹ circumveniunt. Qui conturbati advenientis sonitu multitudinis, postquam hostes adesse ⁷⁷¹² senserunt, fugam in pedum celeritate saltuumque densitate prout quisque potuit sibi elegit. Sic eos discurrentes hostes invasērunt, multisque captis, compluribus sauciatis, omnibus eorum rebus ingentique ⁷⁷¹³ præda potiti sunt. Ipse ⁷⁷¹⁴ domnus Cuono incidit in manus hominum impiorum, qui ⁷⁷¹⁵ eum nequioribus custodiendum, donec viderent quo res vergeret, commiserunt; qui eum paulo post, ne videlicet ⁷⁷¹⁶ B regis adhuc juvenis temerarium prævaleret arbitrium, de rupe præcipitantes, in Kal. Junii ⁷⁷¹⁷ miserabili morte peremerunt. Qua de causa rege valde commoto civitatemque ⁷⁷¹⁸ Trebericam se desolaturum comminante, tandem Deo donante a sapientibus ⁷⁷¹⁹ ejus ⁷⁷²⁰ furore sedato, electione cleri et populi Uodo ⁷⁷²¹ intronizatur episcopus. Hic ex Alamannorum ⁷⁷²² prosapia oriundus ⁷⁷²³, patre Everhardo ⁷⁷²⁴ comite (483), matre ⁷⁷²⁵ Ita ⁷⁷²⁶, eisdemque ⁷⁷²⁷ cœnolii ⁷⁷²⁸ quod dicitur Scafuse ⁷⁷²⁹ constructoribus ⁷⁷³⁰, vir valde venerabilis fuit, facie venustus, ore facundus, statura procerus, cujus merito humeris ⁷⁷³¹ sustentari posset tanti ⁷⁷³² moles regiminis. Hic opera a decessoribus suis ⁷⁷³³ incepta, scilicet monasterii sancti Petri amplificationem, perfectit ⁷⁷³⁴, conprovincialium militum audaciam et ⁷⁷³⁵ tyrannidem compescuit. Hic ⁷⁷³⁶ in expeditione regis in obsidione castri Alamannorum ⁷⁷³⁷ quod Tuingia ⁷⁷³⁸ (484) vocatur ⁷⁷³⁹ oblit (an. 1078 Nov. 13), relatusque a Treberensibus, in monasterio ⁷⁷⁴⁰ sancti Petri sepultus est ⁷⁷⁴¹. Cui successit Egilbertus ⁷⁷⁴²; de cujus electionis occasione libet altius parumper edicere.

* Mai mensis add. B. 4. 5. C.

10 ⁷⁷⁴³. Tempore illo cum ⁷⁷⁴⁴ Gregorius, qui et

Hildebrand ⁷⁷⁴⁵, Romani pontificatus jura dispo-
ret, hoc decretum antiquitus quidem promulgatum,
nunc autem innovatum est, ut videlicet omnes in
sacris ordinibus constituti, presbiteri ⁷⁷⁴⁶ scilicet et
diaconi, a cohabitationibus feminarum se ut deet
cohiberent ⁷⁷⁴⁷, aut ab ⁷⁷⁴⁸ officio cessarent ⁷⁷⁴⁹. Sim-
ul etiam ⁷⁷⁵⁰ ne quis cuiuscumque ordinis, laicus
videlicet sive ⁷⁷⁵¹ clericus, episcopatus, abbacias
seu alias quaslibet spiritualium donorum dignitates,
vel ⁷⁷⁵² per se vel per ⁷⁷⁵³ interpositam personam,
emere sive ⁷⁷⁵⁴ vendere præsumeret; quodque ⁷⁷⁵⁵
si quis infringeret, honorem quemcumque haberet
amitteret. Ubi hoc verbum palam factum est, in
cordibus eorum qui non secundum Deum incede-
bant magnam suscitavit invidiam. Propterea inter
regnum et sacerdotium partes exortæ sunt, et hinc
inde permaximæ inimicitie ⁷⁷⁵⁶ succrevērunt ⁷⁷⁵⁷, et
eo usque dissensionis hujus et inimicitiarum in in-
vicem fomes invaluit, ut si cui cæsarianorum occur-
risset quispiam ecclesiasticorum, qui forsitan pro
amore patriæ celestis seculum reliquisset, carnem
macerasset, quemque aliqua ⁷⁷⁵⁸ corporis molestia
attenuasset, sive qui, ut tunc moris erat, barbam
quasi in signum religionis enutrisset, quasi regii ho-
noris ⁷⁷⁵⁹ proditores contumeliis afficiebant, insultan-
ter eos ecclesianos appellantes. Nullus enim tunc
in subrogandis pontificibus vel aliis ecclesiasticis
dignitatibus canonice sanctionis ordo servabatur,
sed qui tantum regis ⁷⁷⁶⁰ vel principis manum im-
plesset seu aliud quaecumque obsequium sibi placitum
inpendisset, regia præficiabatur violentia ubi
voluisset. At vero ubi ⁷⁷⁶¹ rex ejusque consentanei
principes non eo minus omittebant, sed vetitam
venditionem magis et ⁷⁷⁶² magis insituebant, præ-
fatus papa non veritus sententia anathematis omnes
concluit ⁷⁷⁶³, et quicumque voluisset in catho-
licorum consortio numerari, faciebat sibi hujusmodi
verba conscribi: *Anathematizo omnem heresim Hein-*
rici dicti regis et omnium ⁷⁷⁶⁴ complicitum ⁷⁷⁶⁵ ejus et om-
nem qui eum regio nomine vel ⁷⁷⁶⁶ honore ⁷⁷⁶⁷ veneratur,
Heinricum inquam nominis ⁷⁷⁶⁸ hujus quantum ⁷⁷⁶⁹

VARIE LECTIONES.

⁷⁷⁰³ deest 5b. ⁷⁷⁰⁴ deest 5b. 6. ⁷⁷⁰⁵ et ad i. 4. 5. 6. ⁷⁷⁰⁶ que deest 6. ⁷⁷⁰⁷ viderentur 6c. d. ⁷⁷⁰⁸ ferentes
6. præ se ferentes B2. 4. 5. C. ⁷⁷⁰⁹ deest 5b. ⁷⁷¹⁰ adesse — hostes desunt 5d. ⁷⁷¹¹ que deest 5. 6c. ⁷⁷¹² i.
vero B4. 5. C. ⁷⁷¹³ qui — commiserunt desunt B1. ⁷⁷¹⁴ deest 4. 5. 6. ⁷⁷¹⁵ julii 5a. ⁷⁷¹⁶ que deest 5b.
⁷⁷¹⁷ a. s. desunt B1. 5. ⁷⁷¹⁸ furore ejus 5. ⁷⁷¹⁹ udo 5. 6. B1 ? 5. ⁷⁷²⁰ rec. manu in C1. superscr. : i. (id. est)
suevorum. ⁷⁷²¹ ortus 5. ⁷⁷²² hebrardo 5a. heberardo 5c. heberardo 5b. eberardo 6. ⁷⁷²³ superscr. C1. ⁷⁷²⁴
ida 4. 6. B1. 2. yda 5a. b. vda 5c. ⁷⁷²⁵ ejusdem 6. B1. 5. ejusdemque 5. B2. ⁷⁷²⁶ monasterii 5. 6. ⁷⁷²⁷ sca-
phuse B1. scafhusen B4. 5. scafhus C. schafhuse C6. ⁷⁷²⁸ fundatoribus 4. 5. 6. ⁷⁷²⁹ deest 5b. ⁷⁷³⁰ deest
6. ⁷⁷³¹ a suis predec. 5b. ⁷⁷³² fecit 4. 5. 6. ⁷⁷³³ et i. desunt 4. 5. 6. ⁷⁷³⁴ alia mana
corr. suevorum 5a. rec. manu in C1. superscr. : i. suevorum. ⁷⁷³⁵ turingia 4. tuvigia corr. tuingia 5a.
Mingia 5c. turgia 6c. turgia B4. 5. twingia C. ⁷⁷³⁶ dicitur 5. 6. quod deest 5b. ⁷⁷³⁷ monasterium 5a. c.
⁷⁷³⁸ deest 5b. ⁷⁷³⁹ engilbertus 5. engelbertus B1. et ita deinceps, egelbertus B2. 3. e. s. 5. 6. ⁷⁷⁴⁰ c. LIX.
Leibn. in C1. 6. rubra legitur : Item alia ratio notab. : in C3 : de electione egilberti. Cap. 10-14. desunt
B5. ⁷⁷⁴¹ quo 5. ⁷⁷⁴² hildebranth 4. ⁷⁷⁴³ deest B1. ⁷⁷⁴⁴ distribuerent corr. abstinere 6a. et ita 6b. c.
astinerent 6b. ⁷⁷⁴⁵ deest 4. 5. 6. ⁷⁷⁴⁶ vacarent 6. ⁷⁷⁴⁷ Similiter ne 5a. ⁷⁷⁴⁸ deest 5c. ⁷⁷⁴⁹ deest 5a.
⁷⁷⁵⁰ deest 5c. ⁷⁷⁵¹ vel 4. 5. 6. ⁷⁷⁵² quod 5. 6. ⁷⁷⁵³ invidia 5. 6. ⁷⁷⁵⁴ deest 5b. ⁷⁷⁵⁵ succurrerunt B4.
⁷⁷⁵⁶ alia C. ⁷⁷⁵⁷ h. r. C3. ⁷⁷⁵⁸ regis — sibi desunt B2. ⁷⁷⁵⁹ deest 4. ⁷⁷⁶⁰ ac 6. ⁷⁷⁶¹ concludit 5. 6.
⁷⁷⁶² deest 6. ⁷⁷⁶³ complicitum 5. ⁷⁷⁶⁴ et 6. ⁷⁷⁶⁵ v. h. desunt B1. ⁷⁷⁶⁶ h. n. 5. B4. ⁷⁷⁶⁷ r. q. 6.

NOTÆ.

(483) De Nellenburg, cf. Stalin Hist. Wirtemb.
f. p. 553; diploma ib., p. 554. n. 11 allatum, et
Ann. Scaphusenses SS. V, p. 388.

(484) Tübingen; cf. Bruno De bello Sax. c. 61.
105, Ekkeh. a. 1077 et Stenzel. I, p. 457 n.

regem. Quam excommunicationem ubi fama³²²² ad A
aures imperatoris³²²³ detulit, aegre admodum ferens
et peccatum peccato superadjiciens, convocato suae
partis episcoporum abbatum et aliorum graduum
concilio, statuit, ut Gregorius³²²⁴ nulli eorum deinceps
apostolicus esset, nec decreta ejus quisquam
reciperet. Et hoc facto, ipse³²²⁵ sub omni celeritate
Italiam adiit, Wichbertum³²²⁶ quendam³²²⁷ Ravennae
civitatis episcopum in una civitatum³²²⁸ Italiae (485)
pro Gregorio papam fecit (an. 1080); quem et Cle-
mentem nominavit. Porro si quando Gregorius
causa cujuslibet rei agenda Romam³²²⁹ fuisset
egressus, iste³²³⁰ subintrabat; illo revertente, iste
fugebat. Illi ecclesiastica³²³¹, major videlicet³²³²
pars, isti³²³³ caesariana pars³²³⁴ praesidio erat. Sed
quid ad nos ista pertinent? potius³²³⁵ in sua loca
abeant³²³⁶. Nos autem propositi nostri seriem pro-
sequamur.

11³²³⁷. Per idem tempus fuit in civitate Bata-
via³²³⁸ (486) de optimatibus Bajoariae³²³⁹ ex clero
quidam praepositus majoris ecclesiae et scholasticus
nomine Egilbertus³²⁴⁰, qui vice quadam, cum episco-
pus loci illius, sicut et aliarum civitatum episcopi,
ex precepto Romani pontificis supra memoratum
decretum in ecclesia sua pronunciaret³²⁴¹, ausu tem-
erario illi in faciem restitit, palam dans cunctis
intelligere³²⁴², quoniam³²⁴³ et ipse cum Heinricia-
nis vinculo teneretur anathematis. Constat enim³²⁴⁴,
testimonium³²⁴⁵ perhibente apostolo, de malefactoribus³²⁴⁶,
quia facientes et consentientes una sunt
sententia plectendi (Rom. 1, 32). Ille vero³²⁴⁷ consen-
tit, qui etsi rennuere non valeat, favendo tamen, quan-
tum in ipso est, malefactoris operibus communicat.
Dicebat autem imperatori licere, nec ideo eccle-
siae³²⁴⁸ consortium amittere³²⁴⁹, si non spiritualia
sed regalia sua gratis preciose cui voluerit impendat.
Quae utique non sua, sed juxta Romanam consuetu-
dinem regalia beati Petri vel ecclesiae potiori jure
possunt appellari. Sed utinam qui ad ecclesiasticae
dignitatis culmen³²⁵⁰ venire desiderant, non ambi-
ciose, quod minime decet, se ingerant, neque artifi-
ciosi colore commenti symoniace hereseos sibi ma-
chinamenta configant³²⁵¹, asserentes se non spiri-
tualia sed terrena terrenis acquirere, cum sicut tem-

poro, sic et in eorum mente primum sit animale,
deinde quod³²⁵² spirituale, et non [tam³²⁵³] appe-
tant curam pastorem quam honorem temporalem!
Multis itaque sermonibus pro³²⁵⁴ hujusmodi ad in-
vicem collatis, cum vidisset³²⁵⁵ eum episcopus in-
corrigibiliter symoniace parti et nil penitus ecclesia-
stice assentire, jussit eum a communione ecclesiae
alienum existere, usque dum universali papae prae-
sentatus, unitati ecclesiae per ipsum meruerit so-
ciari. Proinde cum diutius intra se haesitasset, de-
mum voluntas³²⁵⁶ ei Romam proficiscendi incidit,
verumptamen rege inconsulto ire illo noluit; a quo
rege, inquam³²⁵⁷, accepta ad eum, quem superpo-
situm³²⁵⁸ papae diximus, mandata detulit, et ab uni-
versali penitus declinavit. Et factum est, dum redi-
ret adimpletis negotiis pro quibus a rege missus
fuerat, in redeundo audivit Uodonem, fidelem dignum
memoria Treverensem³²⁵⁹ archiepiscopum³²⁶⁰, vita
decessisse, et ob hoc³²⁶¹ regem Treverim adivisse³²⁶²,
ut alium in locum³²⁶³ ejus debuisset substituere. Et
hac³²⁶⁴ fama comperta, quam plurimum iter³²⁶⁵
acceleravit, intra se cogitans, si forte eo maturius
potuisset³²⁶⁶ pervenire, pro impensa saepius regi
servitute hunc ei honorem posse succedere³²⁶⁷,
quod et³²⁶⁸ factum est. Sed qualiter ad id ventum
fuerit³²⁶⁹, ignaros docebinus. Porro cum impera-
tor jussisset ut quem sibi placere cognoscerent
hunc episcopum eligerent, et clerus unum post unum
ex ipso eorum collegio³²⁷⁰, hoc utique honore di-
gnissimos, exhiberent, rex autem, quotquot nomi-
nassent, nullum eorum³²⁷¹ sibi placere dixisset³²⁷² — nullus enim eorum³²⁷³ benivolentiam ejus
digna taxatione praevererat, — jamque³²⁷⁴ in eli-
gendo tribus diebus transactis³²⁷⁵, et quarto ni-
chilominus die iterum³²⁷⁶ ad idem congregatis om-
nibus: tamquam a Deo missus — si tamen dici po-
test a Deo dirigi via³²⁷⁷ hominis qui culpa sui³²⁷⁸
meruit³²⁷⁹ ab³²⁸⁰ ecclesiae communione suspendi —
venit, et facta oratione sua³²⁸¹, locutus est regi de
his quae habebat in mandatis. Quibus finitis dixit
rex: *Quia³²⁸² jam diu in eligendo episcopo con-
cordare non possumus³²⁸³, saltem in hunc conveniamus.*
Et consentit ei ex episcopis qui electionis³²⁸⁴ causa
advenierant solus Theodericus³²⁸⁵ Virdunensis³²⁸⁶

VARIAE LECTIONES.

³²²² deest 4. 5. ³²²³ d. i. 5. 6. ³²²⁴ n. e. g. 6. ³²²⁵ deest B4? ³²²⁶ wichbertum 5. et w. B1. ³²²⁷ deest 5c.
³²²⁸ civitate B4. C5. ³²²⁹ roma 5c. romam f. ingressus corr. roma f. egressus 6c. ingressus 6c. ³²³⁰ ille 4.
³²³¹ deest B1. ³²³² deest C. ³²³³ i. vero 6. ³²³⁴ deest 6. B1. ³²³⁵ potius — prosequamur desunt C6. ³²³⁶ ha-
beant B2. 3. ³²³⁷ c. LX. Leibn. ³²³⁸ barama 5b. post corr. battavia 5a. baramia 5c. batana B1. 3. batha-
nva B2. batava corr. batavia C1. ³²³⁹ bajoariae 4. 5. B3. 4. bawariae B2. ³²⁴⁰ engelbertus B1. semper.
³²⁴¹ recitaret 6. ³²⁴² intelligere C1. ³²⁴³ quam B1. ³²⁴⁴ deest C6. ³²⁴⁵ testimonium 5a. ³²⁴⁶ factoribus 4.
³²⁴⁷ factoribus 5. ³²⁴⁸ deest C6. ³²⁴⁹ c. e. 6. ³²⁵⁰ c. non a. B1. ³²⁵¹ deest 6. honorem superscr. 6a. ³²⁵² con-
figant B2. ³²⁵³ deest B2. ³²⁵⁴ deest in omnibus fere codicibus; nescio an in 4. et B4. legatur. ³²⁵⁵ deest 5a.
³²⁵⁶ videret 6c. ³²⁵⁷ ei v. 6. ³²⁵⁸ deest 6. ³²⁵⁹ superpositi 4. suppositum 6c. solpositum B2. ³²⁶⁰ trebe-
rensiensium 6. ³²⁶¹ episcopum B2. ³²⁶² deest 6. ³²⁶³ treberim advenisse 5. 6. ³²⁶⁴ loco 5. ³²⁶⁵ Hec f. 5b.
³²⁶⁶ tunc 5. ³²⁶⁷ posset 5. ³²⁶⁸ subsistere 6. ³²⁶⁹ deest 5. ³²⁷⁰ est 5. ³²⁷¹ consortio 4. 5. 6. ³²⁷² deest 5.
C6. ³²⁷³ dixit 5. ³²⁷⁴ deest 6. ³²⁷⁵ jam 6. ³²⁷⁶ exactis 6. ³²⁷⁷ deest 6. B1. ³²⁷⁸ viam B1. ³²⁷⁹ sua 5. 6.
³²⁸⁰ meruerit B1. 2. 4. ³²⁸¹ ab ecclesia et ecclesie c. 5a. ³²⁸² deest 6. ³²⁸³ O 5a. quamdiu 5b. c. B2. 3. 4.
C. quoniam 6. ³²⁸⁴ possimus 6c. ³²⁸⁵ c. e. 5. 6. devotionis c. C. ³²⁸⁶ theodericus 5a. b. ³²⁸⁷ virdunensis
B2.

NOTÆ.

(485) Brixia.

(486) Passau.

episcopus, qui cognomento Magnus vocabatur, et A
pars aliqua ³⁹⁹² populi Treverensis. Rex ergo ³⁹⁹¹ nil
moratus investivit eum, dans ei anulum et baculum
sub die octavo ³⁹⁹³ Idus Januarii anno ³⁹⁹⁴ dominicæ
incarnationis 1078 (487). Pontifices vero Heriman-
nus ³⁹⁹⁷ Mettensis et Bibo ³⁹⁹⁸ Tullensis et residuus
clerus et populus, quantum in ipsis erat, non assen-
serunt, quoniam ipsi tam idoneas ³⁹⁹⁹ personas ex-
hibuerunt ³⁹⁹⁶; resistere tamen regis voluntati non
potuerunt. Verumptamen clerus et populus ³⁹⁹¹ mul-
tum moleste ferentes irrogari ³⁹⁹⁵ sibi violentiam,
deprecabantur eos qui præsto erant episcopos, et
cum interminatione auctoritatis apostolicæ inter-
dixerunt, ne ipsum consecrarent antistitem ³⁹⁹³,
commentones eos canonici illius decreti, quo præ-
cipitur ut nullus in episcopum nisi canonice ele-
ctus consecratur. Quocirca episcopis in sua re-
deuntibus, Egilbertus benedictione non-percepta re-
mansit, et erat cupiens ³⁹⁹¹ consecrari, nec potuit ab
aliquo episcoporum ecclesiasticorum ³⁹⁹⁸, qui in-
gressum ejus audisset ³⁹⁹⁴, diebus quam plurimis
impetrare (488). Tribus (489) igitur annis fere ³⁹⁹⁷
transactis, cum res regi innotuisset, qui sub ipso
tempore Roma ³⁹⁹⁸ rediens, multa ³⁹⁹⁹ ibi cæde pa-
trata et papa Gregorio fugato, quo certe nichil in
³⁹⁹⁹ diebus illis ³⁹⁹¹ (ap. 1084) celebriori fama ora
omnium adimplebat, secus Alpes moram ³⁹⁹³ facie-
bat, directis epistolis ³⁹⁹² ad supradictum Virdunen-
sem episcopum, qui ei summa familiaritate adhae-
rebat, petivit ³⁹⁹¹, quatinus Treverensem metropoli-
tanum ³⁹⁹³ quantocius consecrare studeret. Quarum
epistolaram exemplar ³⁹⁹⁴ hic inserere non videtur
³⁹⁹⁷ ab re, quæ habent hunc modum :

12 ³⁹⁹⁸. Rex *Heinricus Dei gratia Romanorum
imperator et ³⁹⁹⁹ augustus ³⁹⁹³ Theoderico episcopo
dilectionem nulli majorem. Inprimis te scire volumus,
quia nulli melius quam tibi confidimus, nec episcopum
Trajectensem fidei monitorem, sed ad ³⁹⁹¹ honorem
regni tractandum tibi misisse cooperatorem. Deinde
ad singula quæ mandasti negocia singula damus re-
sponsa, sed brevissima, quia infinita tibi reservamus*

VARIE LECTIONES.

³⁹⁹² deest C. ³⁹⁹⁴ igitur B2. vero 5. 6. ³⁹⁹⁵ deest C. ³⁹⁹⁶ deest B2. ³⁹⁹⁷ hermannus 5. B1. C6. here-
mannus B2. ³⁹⁹⁸ bybo B2. ³⁹⁹⁹ idoneos corr. idoneas C1. ³⁹⁹⁰ exhibuerant 5. ³⁹⁹¹ et p. desunt B1. 2.
³⁹⁹² tantum sibi i. v. 6. ³⁹⁹³ episcopum B4? ³⁹⁹⁴ deest 5b. ³⁹⁹⁵ catholicorum 5. 6. ³⁹⁹⁶ audissent 4. 5. 6.
³⁹⁹⁷ deest C6. ³⁹⁹⁸ romam 5. B2. C. ³⁹⁹⁹ multa—si ita sumus ex (infra c. 17.) desunt B3, tribus solis amissis.
³⁹⁹⁰ deest 5. 6. certe d. i. n. c. f. omnium ora 6. ³⁹⁹¹ deest C6. ³⁹⁹² moras B3. ³⁹⁹³ epis 6. ³⁹⁹⁴ petiit
quo 6. ³⁹⁹⁵ episcopum m. B1. ³⁹⁹⁶ deest C6. ³⁹⁹⁷ ab re v. 6. ³⁹⁹⁸ c. LX. Lebn. In C1. 6. legitur rubra :
Incipiunt littere quas imperator Heinricus misit T. ³⁹⁹⁹ deest 6. ³⁹⁹⁰ semper augustus B1. ³⁹⁹¹ ad hoc
honorem 5b. ³⁹⁹² t d. B1. ³⁹⁹³ qualiter — simus desunt C6. ³⁹⁹⁴ sumus 6a. ³⁹⁹⁵ indicamus B1. 2. 4. C.
³⁹⁹⁶ credimus 5. 6. ³⁹⁹⁷ deest C6. ³⁹⁹⁸ deest 5b. ³⁹⁹⁹ est rome 6. urbe r. B4? ³⁹⁹⁰ in nobis desunt C6.
³⁹⁹¹ quæ C6. ³⁹⁹² deest 6. ³⁹⁹³ se quoque 6. ³⁹⁹⁴ susceperunt 6a. ³⁹⁹⁵ deest 6. B1. ³⁹⁹⁶ deest C6. ³⁹⁹⁷
n. manu C5. ³⁹⁹⁸ deest 5. ³⁹⁹⁹ est deest 5. reclusus habitat h. 6. conclusus C. ³⁹⁹⁰ hildebranth 4. ³⁹⁹¹
deest B1. ³⁹⁹² n. p. 6. ³⁹⁹³ et in B2. ³⁹⁹⁴ sancte 5a. c. ³⁹⁹⁵ deest 5a. B1. 2. ³⁹⁹⁶ in e. C. ³⁹⁹⁷ itaque 5a. b.
B1. ³⁹⁹⁸ quantocius 5c. B1. 2. C. ³⁹⁹⁹ possimus B2. ³⁹⁹⁰ deest 5a. b. prop. partes 5c. ³⁹⁹¹ properantes B2.
³⁹⁹² gaude autem C6. ³⁹⁹³ innotuisti C6. ³⁹⁹⁴ dampnum n. f. 6. ³⁹⁹⁵ Salebergensi 5a. Salebergensi 5b.
Saleburgense 5c.

NOTÆ.

(487) Annus 1079 intelligendus videtur, cum certe
anni 22, menses 8, dies 3, quos (c. 17) Egilberti re-
gimini attributos legimus, ab a. 1079 octavo Id. Jan.
ad Non. Sept. expleantur. Antiquus Trevirorum mos
scribendi annum a 25 Martii inchoabat. V. disser-
ationem a. 1815 Treviris impressam s. t. Chrono-

ore ad os dicenda. Siquidem nec quod in marginè
epistolæ tuæ de Romano negotio nobis mandasti, in-
primis dicimus tibi ³⁹⁹¹. Romam in die sancti Bene-
dicti intravimus; qualiter ³⁹⁹³ autem a Romanis re-
cepti simus ³⁹⁹⁴, qualiter cum Romanis steterimus,
qualiter a Romanis recesserimus; ab aliis multis te
audisse credimus, tum etiam litteris nostris tibi indi-
cavimus ³⁹⁹⁵, quas te nondum vidisse putamus ³⁹⁹⁶,
sed et mallems alio quam nostro ore te ³⁹⁹⁷ rescisse
quæ nobis fecit Dominus. Incredibile enim videtur,
quod verissimum probatur, quod factum ³⁹⁹⁸ est in
Roma ³⁹⁹⁹; ut ita dicam, cum decem hominibus in
nobis ³⁹⁹⁰ operatus est Dominus, quod ³⁹⁹¹ antecesso-
res nostri si fecissent cum decem milibus, miraculum
esset omnibus. Nam cum in Theutonicius partes, de
B acquirenda Roma jam ³⁹⁹² desperantes, redire velle-
mus, ecce Romani missis legatis ut Romam intrare-
mus rogaverunt, seque ³⁹⁹³ in omnibus nobis obeditu-
ros promiserunt; quod et fecerunt. Summo namque
gaudio nos intrantes receperunt ³⁹⁹⁴, summo studio
secum manentes adjuverunt, summo triumpho et fide
ab eis recedentes prosequuti sunt nos ³⁹⁹⁵, in tantum
ut ³⁹⁹⁶ in Domino fiducialiter dicamus quia tota Ro-
ma in manu nostra ³⁹⁹⁷ est, excepto illo castello ³⁹⁹⁸,
in quo inclusus est ³⁹⁹⁹ Hildebrant ³⁹⁹⁰, scilicet in
domo Crescentii. Quem Hildebrandum legali omnium
cardinalium ac totius populi Romani ³⁹⁹¹ iudicio scias
abjectum, et electum papam ³⁹⁹² nostrum Clementem
in sede apostolica sublimatum omnium Romanorum
acclamatione, nosque a papa Clemente ordinatum et
C ³⁹⁹³ consensu omnium Romanorum consecratum in die
sancto ³⁹⁹⁴ paschæ in ³⁹⁹⁵ imperatorem totius populi
Romani exultatione ³⁹⁹⁶. His ita ³⁹⁹⁷ factis benedi-
ctione Dei et sancti Petri omnium gaudio a Roma re-
cessimus, et quanto citius ³⁹⁹⁸ possumus ³⁹⁹⁹ ad has
partes ³⁹⁹⁰ properamus ³⁹⁹¹, et in via reditus invenit
nos tuus nuntius. Gaudeant qui velint ³⁹⁹², doleant
qui velint, nos Deo propicio assumus. Dominus ille
quid agat, scire non curamus, sed quod tu monuisti
³⁹⁹³, libenter ne nobis dampnum ³⁹⁹⁴ faciat provide-
bimus. De Saxonibus vero, de Salzbergense ³⁹⁹⁵ ar-

logisch-diplomatische Bemerkungen uwer die Zei-
trechnung der Trierer im Mittelalter. WYTT. Cf. etiam
Stenzel. I. p. 437 n. Stalin Hist. Wirtemb. I. p. 510.

(488) Cf. Theoderici episcopi Vird. epistolam Egil-
berto scriptam ex cod. Udalrico ap. Monheim I, p. 426.
(489) Sex dicere debebat.

chiepiscopo, de comite Adalberto, et de aliis ad nos A feci, negociam²⁰⁰³ meum existimari, eadem nobis adversitas²⁰⁰³, eadem fuit prosperitas. Ad hoc me invitavit mutua fraternitas, debita caritas, sed praecepue jussio tua, benivolentia tua et habita in me fiducia. Praeterea²⁰⁰⁷ Treverensis ecclesia cum gravi dolore pedibus paternis²⁰⁰⁰ advoluitur²⁰⁰⁰, filia domini pulsat, inconsolabile²⁷⁰⁰ sui detrimentum his²⁰⁰¹ temporibus me mediante deplorat. Vidua per²⁰⁰³ biennium fere quanta passa est et patitur! quantum afflicta est et affligitur! Foris pugnae²⁰⁰³, intus timores. Elegit virum de plebe dignum sacerdotem, idoneum patrem, communi assensu, teste conscientia mea coram Deo et coram te, quod nichil symoniacum contra ejus ecclesiasticum intercurreret, quod nichil symoniacum etiam petitione remota interveniret. Consecrationem ejus miramur differri²⁰⁰³, dilationem²⁰⁰⁰ tam gravem miramur potuisse tibi incutere²⁷⁰⁰, illud maxime, quod pateris hac desolatione nos adeo gravari. Gravissimum onus est michi, solum²⁰⁰⁷ esse in medio nationis pravae et²⁰⁰⁰ perversae; solum, patre²⁰⁰⁰ et fratre illo expulso, alio non consecrato. Si ecclesiam, si statum christianitatis curas²⁰⁰⁰, locum nostrum respicias, et cum vita²⁰⁰¹ patris in omnibus spectata ordinationem mereatur, Mettensem²⁰⁰³ et me tuo exaudito, nullius detractione ulterius remoretur²⁰⁰⁰. Persolvit²⁰⁰³ tibi quod patri filius, quod praefato subditus. Deinde quibusdam interpositis, in fine ita concludit: Quomodo rex sit²⁰⁰³ tecum et tu²⁰⁰⁰ cum rege, modo²⁰⁰⁷ michi rescribas tuo.

15. ²⁰⁰⁰ Has igitur epistolas²⁰⁰⁰ cum praefatus Theodericus acceptas legisset, noluit²⁰⁰⁷ quidem quod petebatur libenter implere, sed attentius rerum magnitudine, non posuit²⁰⁰⁷ in corde suo credere, ita se omnia habere sicut scriptura referente²⁰⁰⁷ cognoverat. Sed et recordatus, quod a clero Treverensi ne id faceret apostolica auctoritate sibi interdictum fuisset, ne forte adversus²⁰⁰³ eum exinde potuissent quandoque Honore²⁰⁰⁷ accusationes consurgere, congruum duxit super hoc litteras mittere Romano pontifici, in quibus et minime depulsionis ab episcopatu Herimanni²⁰⁰⁷ supradicti Mettensis²⁰⁰⁰ ac sibi injunctae reconciliationis, ut videlicet ipsius interventione Herimannus loco suo restitueretur; quod, licet satis laboraverit, non tamen tunc sed postea obtinere potuit²⁰⁰⁷. Litterarum autem²⁰⁰⁷ quas mittebat hic erat modus²⁰⁰⁷ (490).

(An. 1080?) Gregorio summo pontifici karissimo domino reverentissimo²⁰⁰⁰ patri Theodericus Virdunensis episcopus qualiscunque lamen suus, dilectionem quam patri filius, subjectionem quam praefato subditus, servitutem quam domino servus. Posse tibi obedire maxima est²⁰⁰¹ michi jocunditas, posse servire non parva hilaritas; in quo enim venerabor te, in eo beatum Petrum²⁰⁰⁰; in quo obediendo serviendo te michi conciliabo²⁰⁰⁰, in eo beatum apostolum²⁰⁰⁰. Monitus a te suscepi confratrem meum Mettensem ut te ipsum, attendens illud dominicum: « Qui vos recipit, me recipit (Matth. x, 40) », causam ejus meam

B ²⁰⁰⁰ symoniacum etiam petitione remota interveniret. Consecrationem ejus miramur differri²⁰⁰³, dilationem²⁰⁰⁰ tam gravem miramur potuisse tibi incutere²⁷⁰⁰, illud maxime, quod pateris hac desolatione nos adeo gravari. Gravissimum onus est michi, solum²⁰⁰⁷ esse in medio nationis pravae et²⁰⁰⁰ perversae; solum, patre²⁰⁰⁰ et fratre illo expulso, alio non consecrato. Si ecclesiam, si statum christianitatis curas²⁰⁰⁰, locum nostrum respicias, et cum vita²⁰⁰¹ patris in omnibus spectata ordinationem mereatur, Mettensem²⁰⁰³ et me tuo exaudito, nullius detractione ulterius remoretur²⁰⁰⁰. Persolvit²⁰⁰³ tibi quod patri filius, quod praefato subditus. Deinde quibusdam interpositis, in fine ita concludit: Quomodo rex sit²⁰⁰³ tecum et tu²⁰⁰⁰ cum rege, modo²⁰⁰⁷ michi rescribas tuo.

C 14. ²⁰⁰⁰ (An. 1084) Denique his quae decursu sunt Romam directis, appropinquante tempore²⁰⁰⁰ quo se rex venturum per epistolam superscriptam ipsi mandaverat, sicut jussus fuerat²⁰⁰⁰, venire ei obviam parabat, veniensque Mogontiam²⁰⁰¹, ibi forte²⁰⁰⁰ complures episcoporum in occursum regis evanitium repperit: ad quos facta oratione, quoniam confratres sui, suffraganei videlicet ecclesiae²⁰⁰³ Treverensis, supra nominati episcopi Herimannus Mettensis et Bilo²⁰⁰¹ Tullensis, ob invidiam regis metropolitani sui consecrationi noluisse interesse, petiit ex²⁰⁰⁰ ipsis causa karitatis sibi²⁰⁰⁰ cooperatores fieri, et obtinuit. Itaque²⁰⁰⁷ assumptis secum²⁰⁰⁰ qui plus ceto-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁰⁰ deest G. ²⁰⁰⁷ partibus C6. ²⁰⁰⁰ te r. 6. ²⁰⁰⁰ q. erimus d. f. i. f. e. r. 3. ²⁰⁰⁰ festo 5. 6. ²⁰⁰¹ ratipone B2. r. villa 5. ²⁰⁰¹ t. a. p. no 5. C. ²⁰⁰³ t. m. 6. ²⁰⁰³ h. i. 6. ²⁰⁰³ diligas corr. diligis 6. diligis 6b. ²⁰⁰⁰ festines 5. 6. ²⁰⁰⁷ valete 3. ²⁰⁰⁰ c. LXII. Lein. ²⁰⁰⁰ litteras 6. ²⁰⁰⁷ voluit 5. C. ²⁰⁰⁷ non potuit 5. 6. B3. n. posuit in corde s. non credere B1. ²⁰⁰⁷ ref. s. 5. ²⁰⁰⁷ adversum 5a. b. ²⁰⁰⁷ a. ydonee 5. ²⁰⁰³ heremanni B2. et ita deinceps; hermanni 5. C. ²⁰⁰⁷ m. episcopi 4. metensis C. sepius. ²⁰⁰⁷ obtinuit 6. ²⁰⁰⁷ deest 5b. ²⁰⁰⁷ C1. 6. add. rubram: Littere Theoderici Virdunensis episcopi quas misit Gregorio pape. ²⁰⁰⁰ ac r. C. ²⁰⁰¹ mihi e. 6. ²⁰⁰³ p. apostolum C6. ²⁰⁰³ reconciliabo C6. ²⁰⁰⁰ b. petrum a. 5b. C. ²⁰⁰⁰ n. ejus 6d. ejus C1. in marg. add. et ita C3 sqq. ²⁰⁰⁰ prosperitas e. f. adversitas 4. ²⁰⁰¹ Propterea 6. ²⁰⁰⁰ vestris 4. 5. 6. ²⁰⁰⁰ provolvitur 6. ²⁰⁰⁰ p. in consolatione 4. 5. 6. ²⁰⁰¹ in his 5b. ²⁰⁰⁷ deest 3. fere biennio 6. ²⁰⁰⁷ deest 5b. ²⁰⁰³ differri — miramur desunt 5. ²⁰⁰³ desolationem 5ab. ²⁰⁰⁰ intorculari C. ²⁰⁰⁷ deest 5c. ²⁰⁰⁰ atque 6. ²⁰⁰⁰ R. post add. 6a. et ita 6b. patre ex 6c. ²⁰⁰⁰ cures 5. ²⁰⁰¹ et cura p. 4. 5. 6. ²⁰⁰¹ ita 5. B1. 2. 3. mettense 6. metensem corr. metense C1. et ita C3. sqq. metensem — remoretur desunt C6. ²⁰⁰⁰ rememoretur 6. demoretur B1. ²⁰⁰⁰ persolvit 4. 5. 6. ²⁰⁰⁷ deest B1. ²⁰⁰⁷ tui 6c. ²⁰⁰⁷ deest 5. ²⁰⁰⁰ c. LXIII. Lein. ²⁰⁰⁰ termino 5. 6. ²⁰⁰⁰ i. ei f. 5b. ²⁰⁰³ in m. B2. ²⁰⁰³ deest B4? ²⁰⁰³ deest C. tr. ec. 5. ²⁰⁰¹ bybo B2. et deest 5b. ²⁰⁰³ ab 5. 6. ²⁰⁰³ s. eos 6. ²⁰⁰⁷ ita 5a. ²⁰⁰³ s. his 6.

NOTÆ.

(490) Hanc epistolam pluribus annis ante Heinrici litteras scriptam esse inde patet, quod dicit, per

biennium fere Ecclesiam Treverensem esse viduam.

vis erga ipsum benigni³⁰¹⁹ videbantur, conivente³⁰²⁰ A
 cu d. m. s. l. archipresule, Egilbertum³⁰²¹ consecravit
 episcopum. Porro cum fuisset ordinatus, paucis in-
 terjectis diebus, Treverim venit, et cepit cum his
 qui, ut ita dicam, ipsum³⁰²² noluerunt³⁰²³ regnare
 super se, tyrannico more agere, ut deinceps ab
 ejus impugnatione desisterent; majoribus, quibus
 plus nocere non potuit, ex rege timorem incutere;
 invalide vero plebis, quæ se adversus ipsum³⁰²⁴
 defendere non potuit, bona quacumque occasione
 diripere. Tunc hii qui plus ceteris ei ausi³⁰²⁵ sunt
 resistere, dixerunt: Quoniam: ad hunc³⁰²⁷ pontifica-
 tus honorem³⁰²⁸ et tunc et nunc ingratis³⁰²⁹ nobis
 accessisti, sed et quia ab homine excommunicato et
 laico episcopalia suscepisti, episcopaliu inquam anulum
 et baculum, præsertim cum³⁰³⁰ in canonibus decre-
 tiis³⁰³¹ laicis quantumvis religiosis nulla³⁰³² de eccle-
 siasticis rebus aliquid³⁰³³ disponendi sit tributa fa-
 cultas, idcirco non poteris episcopari³⁰³⁴, nec nos
 tibi communicare. At vero si insuper debes in gra-
 du³⁰³⁵ suscepti honoris consistere³⁰³⁶, oportet te
 Gregorio catholica ecclesie³⁰³⁷ summo pontifici obse-
 qui et obedire, et heretico³⁰³⁸ illi superposito penitus
 abrenunciare, heretico inquam juxta illud quod
 beatus³⁰³⁹ Gelasius papa et marigr in epistola qua-
 dam, universis orientalibus episcopis directæ, de
 hujusmodi superpositis scribens ait: « Quid ergo
 facimus de³⁰⁴⁰ tantis totque civitatibus, ex quibus
 catholici pontifices rejecti sunt? si catholici subrogati
 sunt³⁰⁴¹, cur catholici sunt rejecti³⁰⁴²? Sed eviden-
 ter apparet quia³⁰⁴³, cum catholici sunt rejecti, non
 catholici fuerunt qui subrogati sunt³⁰⁴⁴. Restat³⁰⁴⁵
 igitur ut³⁰⁴⁶ non sint catholici sed heretici quicum-
 que successerunt. » Item: « Quis non videat, illos
 esse catholicos et ab omni heretica peste prorsus alie-
 nos, qui a propriis urbibus detracti³⁰⁴⁷ et in exiliis
 sunt reducti, et eos qui superstitionibus catholicis suc-
 cessores fieri ausi sunt, catholicos omnino non esse³⁰⁴⁸.
 His³⁰⁴⁹ adde et illos³⁰⁵⁰ qui se prius talium com-
 munioni junxerunt. » Quo contra Egilbertus respon-
 dit, velle se prius vitam dare, quam illi qui eum ad
 hunc honorem prorexisset³⁰⁵¹ infidelis existere.

numquam velle Gregorio obedire, quamdiu ipse³⁰⁵²
 nollet amicitiam regis inire³⁰⁵³. Interea dum hæc
 et his similia inter se contententes tractarent, appro-
 pinquabat jejunium quattuor temporum, quo con-
 suetudo est ecclesie, promoveri eos in ordinem
 clericatus qui sunt promovendi³⁰⁵⁴; et hoc³⁰⁵⁵ iste
 omni nisu³⁰⁵⁶ affectabat facere, non amore justicie,
 sed ut potuisset majorem quempiam sibi advin-
 cire³⁰⁵⁷, ut videlicet ab ipso consecrati postea ipsi
 essent obnoxii, et quomodo suam ab ordine suspen-
 sionem, ita pertimescerent ejus ab episcopatu de-
 positionem. Cujus intentionem cum rescissent, di-
 xerunt: Quia pallium³⁰⁵⁸, quod³⁰⁵⁹ a Romana
 ecclesia metropoli nostræ debetur, nondum es adeptus,
 impositionem manus³⁰⁶⁰ a te percipere³⁰⁶¹ nolumus,
 maxime cum in canonibus decretum sit³⁰⁶²: « Si quis
 episcopus³⁰⁶³ metropolitani sine pallio consecrare
 præsumperit, et consecrator et consecratus gravi
 ordinis sui periculo subiacebit. » Quod utique si de-
 bes acquirere, necessarium³⁰⁶⁴ habes erga papam³⁰⁶⁵,
 quem adeo despicias, Gregorium te³⁰⁶⁶ humiliare, ut
 merearis accipere. Quid³⁰⁶⁷ multa? Expositis ei³⁰⁶⁸
 idoneis causis pro quibus non debuerit³⁰⁶⁹ ordines
 facere³⁰⁷⁰, abstinuit, et paucis diebus interpositis,
 quandam consecrationem suum nomine Theoderi-
 cum, arte nigromanticum³⁰⁷¹, professione mona-
 chum, scientia litterarum valde præditi, misit
 quesitum Clementem³⁰⁷² suum apostolicum³⁰⁷³,
 et³⁰⁷⁴ inventum transmittere³⁰⁷⁵ sibi expeteret³⁰⁷⁶
 pallium. At ille Clemens inquam³⁰⁷⁷ gavisus quod
 aliquis³⁰⁷⁸ ipsum pro accipiendâ benedictione re-
 spiceret, quod petebat transmisit, eum litteris do-
 centibus³⁰⁷⁹ quibus temporibus hoc foret³⁰⁸⁰ usu-
 rus; quas quia auctor³⁰⁸¹ non roborat, magis vero
 infirmat — hereticorum enim³⁰⁸² et excommunica-
 torum decreta fidelis quisque non recipit —, idcirco
 commendare³⁰⁸³ memorie non curavimus (491).
 Hic³⁰⁸⁴ autem quem jam nominavimus³⁰⁸⁵ Theode-
 ricus de sæpe dicto³⁰⁸⁶ Gregorio papa libros duos
 edidit (492), in quibus mendaciis³⁰⁸⁷ multis conpi-
 latis, quæ non ipso melius concinnare³⁰⁸⁸ quis no-
 vit, Gregorium infamem fecit, regis vero et sui pape

VARIÆ LECTIONES.

³⁰¹⁹ b. esse 6. ³⁰²⁰ connivente archipresule B1. 4. annuente — archipresule C. convenit e. s. archi-
 presulem 4. 5. 6. ³⁰²¹ et e. 5a. b. d. ³⁰²² c. eum 4. ³⁰²³ his, ut i. d. qui eum 4. ³⁰²⁴ r. n. 6. ³⁰²⁵ eum
 B. 4. C. ³⁰²⁶ a. s. ei r. 6. ³⁰²⁷ adhuc 6. ³⁰²⁸ ordinem 3. 6c. ³⁰²⁹ ingratis B2. 4. C. ³⁰³⁰ deest 5c.
³⁰³¹ et d. 6. ³⁰³² a. s. deest 6. de e. r. a. d. nulla 5. 6. ³⁰³³ aliqua B2. ³⁰³⁴ episcopare B1. 2. C.
³⁰³⁵ gradum 5a. b. ³⁰³⁶ persistere 6. ³⁰³⁷ apostolicæ C3. 4. ³⁰³⁸ heretico illi — abrenunciare desunt 5a. 6.
³⁰³⁹ deest 5. ³⁰⁴⁰ de tot tantisque 6. de tantis — c. 40. jus libere transirent desunt 6a. folio deficiente
 quod nunc codici Vaticano Christ No. 1285. f. 70. insertum esse supra dixi. ³⁰⁴¹ deest B4? sunt s. sunt
 5a. b. (cur — qui subrogati desunt 5a.). subrogati desunt 5c. sunt subr. 6. ³⁰⁴² r. s. B2. ³⁰⁴³ deest 5b. c.
³⁰⁴⁴ sunt subr. 5b. ³⁰⁴⁵ Restat — successerunt hoc loco 6. ³⁰⁴⁶ eum C6. ³⁰⁴⁷ extrusi 4. 5. 6.
³⁰⁴⁸ Restat igitur quod non — successerunt hoc loco add. 6. ³⁰⁴⁹ deest B1. has C3. 4. ³⁰⁵⁰ eos 4.
³⁰⁵¹ provexit B2. ³⁰⁵² deest 5c. ³⁰⁵³ preire 5. 6. ³⁰⁵⁴ movendi B1. 2. ³⁰⁵⁵ deest 5b. ³⁰⁵⁶ visu 6b. c.
³⁰⁵⁷ advincere 6c. alvi. . . . 5b. ³⁰⁵⁸ paululum 6c. ³⁰⁵⁹ deest B2. ³⁰⁶⁰ recipere 5. suscipere 6.
³⁰⁶¹ est 5. ³⁰⁶² deest 5. 6c. ³⁰⁶³ n. h. desunt 6. ³⁰⁶⁴ pape — Gregorio B2. ³⁰⁶⁵ te convenit 6. ³⁰⁶⁶ Quid
 multa desunt 4. 5. 6. ³⁰⁶⁷ deest 5b. ³⁰⁶⁸ deberet 4. ³⁰⁶⁹ ministrare 5b. ³⁰⁷⁰ nichromaticum 6b. c. nichro-
 manticum 6a. d. B2. ³⁰⁷¹ s. c. 4. ³⁰⁷² papam suum B1. ³⁰⁷³ ut 4. C? ³⁰⁷⁴ s. tr. 6. transmitteret e. 6b.
 transmitti 5b. ³⁰⁷⁵ peteret 5a. 6c. ³⁰⁷⁶ deest 5. 6. ³⁰⁷⁷ aliquid 6b. ipsum deest 5b. ³⁰⁷⁸ dicentibus C.
³⁰⁷⁹ f. h. 4. ³⁰⁸⁰ auctoritas auctor 6b. ³⁰⁸¹ vero 5. et deest 5b. ³⁰⁸² m. c. 6. ³⁰⁸³ c. LXIV. inc. Leibn.
³⁰⁸⁴ e corr. C1. ³⁰⁸⁵ deest B2. ³⁰⁸⁶ multis m. 5. 6. ³⁰⁸⁷ continuare 5.

NOTE.

(491) N que alibi exstant

(492) Honthelm et Wytenlach putant eum esse

innocentiam et sanctitatem commendavit. Pro quibus editis iste de quo loquimur Egilbertus³⁰⁰⁰ abbaciam sancti Martini³⁰⁰⁰ super litus Moselle, defuncto beate memorie Sigiberto³⁰⁰⁰ abbate, eadem³⁰⁰¹ die illi retributionem³⁰⁰¹ dedit: "quo utique malo si majus non fecisset, ad perpetuam sui³⁰⁰⁰ dampnationem sufficere potuisset. Nam ipsa abbacia prius quidem³⁰⁰⁰ erat admodum in rebus sufficiens, at nunc ab³⁰⁰⁰ hoc est adeo adnichilata, ut monachi quoque qui divinis ibidem erant³⁰⁰⁰ mancipati serviciis, nisi aliunde conquirerent, nec necessaria vite haberent." *illi etiam in*

q. subditorum suorum nomine Theodericum virum probum scolasticum monachum B 4. C. B 4. C. ita pergunt: quam ipse felix abbas quantum potuit rexit, et ecclesiam ipsam reparavit. Nam ipsa — sufficiens; sed peccatis exigentibus ejus temporibus ita est destituta, quod monachi qui ibi Deo serviebant, nisi etc.

15. Est³⁰⁰⁷ et aliud quiddam³⁰⁰⁰ gestorum ejusdem³⁰⁰⁰ Egilberti, quod pro facti similitudine istie libet inserere³⁰⁰⁰. In monasterio puellarum Horrei defuncta Imiza³⁰⁰¹, summa strennitatis ancilla Dei, matre conobii, venientibus³⁰⁰¹ omnibus ibi loci³⁰⁰⁰ Deo famulantibus, preposuit quandam nepem suam³⁰⁰⁰ fratris filiam nomine Liucardam³⁰⁰⁰ — quod cum pace salvo honore professionis sanctimonie dixerim; Deus scit³⁰⁰⁰ quia non mentior — arte magam³⁰⁰⁷, veneficam, incantatricem, blasphemam³⁰⁰⁰. De qua cum episcopus modis omnibus³⁰⁰⁰ niteretur ut ibi eam prefigeret, sanetimonialibus omnibus pusillis et³⁰⁰⁰ majoribus sine cessatione tam die quam nocte Deum et sanctam ejus³⁰⁰¹ geritricem cui serviunt ne hoc fieret orantibus, euidam ex earum collegio, quæ ceteris frequentior orationi incumbabat, inter verba oraculosis, ut divina erat voluntatis, obdormienti, talis ostensa est³⁰⁰¹ visio. Vidit sanctam Dei geritricem³⁰⁰¹ in medio angelorum³⁰⁰¹ stantem et beatas virgines Irmiam³⁰⁰⁰, Modestam, Anastasiam, quæ in diebus suis ipsi loco præerant³⁰⁰⁰, eorum ea³⁰⁰⁷ consistentes et vultus quasi muestos

A exhibentes, et sanctam Dei matrem ita³⁰⁰⁰ se alloquentem: Ausculta, inquit³⁰⁰⁰, filia, cum³⁰⁰⁰ illuxerit dies, — erat³⁰⁰¹ enim hora matutina, — indica sororibus tuis ex me, quia peccatis vestris exigentibus³⁰⁰⁰ decrevit Deus, ut ipsa, de qua petitis absolvi, flagelli vobis loco proveniat, et tamdiu manent³⁰⁰⁰, quousque pro afflictionibus ab³⁰⁰⁰ ipsa vobis irrogandis de³⁰⁰⁰ diuturnitate³⁰⁰⁰ vite ipsius vos pigent. Verumtamen noveritis, noveritis, ipsam³⁰⁰⁷ ex prælatione iram Dei in se provocare, vobis vero³⁰⁰⁰ non plus officere, nisi quod super destitutione hujus³⁰⁰⁰ loci nostri videbimini sufferendo laborare. Itaque cum fuisset intronizata, cepit³⁰⁰⁰ de³⁰⁰⁰ bonis ecclesie juxta illud libri Machabeorum diabolum³⁰⁰⁰ magnum exercere (1 Mach. 1, 58), et ut veram fatear³⁰⁰⁰, licet impudenter³⁰⁰⁰ loquar, alia conentibus suis distribuere, alia vendere, postremo, ut breviter concludam, paucis ecclesie derelictis, omnia in usus suos convertere, ut posses liquido pendere voridicam Dei genitricis supradictam serventiam³⁰⁰⁰ existere, ipsam ex prælatione iram Dei in se provocare.

quod successoribus nostris volumus narrare. B 4. 5. C.

B 5. 4. C. pergunt: I. corpore quidem valde juvenulam et speciosam et secundum suam etatem litteris eruditam, moribus honestam. De qua etc.

C. 4. 5. C. ita pergit: cepit Deo servire, sorores ecclesie procurare, et rexit locum illum annis usque ad tempora domini archiepiscopi Adelberonis, qui primo Metensis primicerius, postea Treverorum [fuit post and. C. 1. et ita C 3 399.] archiepiscopus et Romanæ sedis legatus. Hujus [Cajus C.] temporibus abbatissa Liugardis [liutearis C 5.] felix memorie obiit, et ante ecclesiam [e. ipsam C.] in pace quiescit.

16. Denique³⁰⁰⁰ aliquantulis tractatis annis³⁰⁰⁰, Egilbertus cepit se³⁰⁰⁰ satis admodum officio dignum exhibere³⁰⁰⁷, nisi solum quod³⁰⁰⁰ ab³⁰⁰⁰ excommunicatorum, regis videlicet et Clementis, se noluit communione sequestrare. Propter quod³⁰⁰⁰ Bruno³⁰⁰¹, qui ei in episcopatu proximo³⁰⁰⁰ loco

VARIÆ LECTIONES.

3000 engilbertus B1. 3000 dees 5^a. b. sanctæ Mariz 4. 5^c. 3000 sigiberto 6. sigiberno B2. C. sigiberno B1. 3001 eodem 6^b. 3000 regendam R4. C. 3000 sibi 6^b. 3000 deest 5^b. 3000 adeo est ab hoc adn. 5. 3000 m. c. 6. 3007 pergit B5. 3000 quoddam 5. 6. 3000 eg. c. 5. 3000 inferre 5^b. B1. 2. 3001 uniza 4. imaza B2. 3002 renitentibus — famulantibus desunt C. 3002 deest 6. 3002 deest C6. q. n. s. propositi f. sui filiam 6. 3002 Liugardem 4. Liugardam B1. Liuchardam B2. Liugardam B4. 3002 quia s. 5^a. qui s. 5^c. 3007 magicam 5. 3002 et b. 6^c. 3002 deest B1. 2. o. m. s. B1. 5. C. 3002 cum 6. 3002 g. e. 5. 6. s. del g. e. 5^b. 3002 est o. B1. 5. 3002 g. Mariam 6. 3002 sanctorum a. B1. 3002 hirimiam 1. 3002 e. 6^b. ea e corr. C1. 3002 deest 5^b. m. sic all. 5^a. 3002 f. inquit 6. 3002 eras cum 6. 3002 e. e. desunt 5. 6. 3002 deest C6. 3002 manet 5^b. corr. maneat 5^a. 3002 vobis ab ea 6. 3002 deest C6. 3002 de d. desunt 6. diurnitate C5. corr. diuturnitate B2. 3002 eam 6^b. 3002 deest 5^b. 3002 deest B1. l. n. h. B2. h. vestri l. C. 3002 deest 5^a. 3002 diabolicum 6. dyabolicum 5^a. b. diabolicam magiam 5^b. 3002 fuerat 5. 3002 imprudenter B1. 3002 e. s. 5. 6. 3002 Deinde C. Que sequuntur — et similibus perseveraret desunt B5. 3002 deest 5^b. 3002 d. gerere 45 exhibere 5^c. 3002 deest 5^a. 3002 deest B1. C6. 3002 deest 5^b. 3002 et b. 6^a. b. 3002 proximus 5. 6.

NOTÆ.

librum, quem Henrico Sigebertus tribuit, de SS. eccl., c. 160. Henricus, inquit, ex scholastico Treverensi episcopus Vercellensis scripsit librum sub persona Theoderici Viridunensis episcopi ad Hildebrandum sive Gregorium papam de discordia regni et sacerdotii. Sed addit: Non eum increpans, sed ut se-

norem otsecrans et patrem, et amabili inductione quasi affectu dolentis suaderet ut omnia quæ contra ius legum et fidei religionis cum fecisset et dixisset dirigebat loquax fama. Neque liber s. Martenio editus cum his dictis convenit. Cf. Stenzel. l. p. 510, n.

successit, omnes quos ille ordinavit, iste ab officio A suspendit, nec remotos ad pristinum gradum admisit, nisi qui se legitimo Romanæ ³¹⁴⁸ ecclesiæ pontifici obediunt super sanctum ³¹⁴⁹ evangelium fidem fecit. Complura memoria ³¹⁵⁰ digna de hujus Egilberti probis actibus ³¹⁵¹, quæ per ipsum vel sub ipsius temporibus gesta sunt, seniorum relatione ad nostram noticiam deveniunt ³¹⁵², quorum aliqua, siquidem ³¹⁵³ vel aliquam ejus memoriam cum pace ecclesiæ ³¹⁵⁴ fieri liceat in benedictione, curabimus ³¹⁵⁵ insinuare. Quædam ³¹⁵⁶ præpotens ³¹⁵⁷ matrona comitissa (493) de castello ³¹⁵⁸ quod Aralunæ (494) dicitur, mater videlicet comitum Walramni ³¹⁵⁹ et Folconis ³¹⁶⁰, marito suo ³¹⁶¹ (495) defuncto, astipulantibus filiis ³¹⁶² et filiabus suis, bona proprietatis suæ in ecclesia Treveris ³¹⁶³ beato Petro B tradidit, et amplius recepit sub condicione quam precariam nominant, ita ³¹⁶⁴ videlicet, ut cum ipsa de hac luce migraret, utraque data simul ³¹⁶⁵ et accepta in beati Petri et episcopi jus libere transirent, et ³¹⁶⁶ quod episcopo ex his facere ³¹⁶⁷ placuisset, liberam potestatem haberet. Hujus comitissæ neptem, filii filiam, Heinricus quidam dux ³¹⁶⁸, cujus dicionis ³¹⁶⁹ erat castellum quod vulgo Lempurch ³¹⁷⁰ nominatur, duxit in matrimonium; qui decurso aliquanti temporis spacio, eadem bona ecclesiæ tollere et in suos usus vendicare [notebatur ³¹⁷¹]. Propter quod cum fuisset sæpius ab episcopo ad satisfactionem vocatus et nollet desistere, sequenti atus est a communione ecclesiæ; cumque nec ille manus suas ab incepta malicia ³¹⁷² contineret, C immo magis et alia episcopatus bona devastaret, episcopus maledixit ei anathemate maranatha. Cui nec sic quidem ab impugnatione desistenti, sed et ³¹⁷³ adversus ipsam civitatem Treverim cum magna armatorum manu venienti, episcopus, convocata ad se liberorum et ministerialium ecclesiæ ³¹⁷⁴ multitudine; ³¹⁷⁵ gravi, statuto die occurrit, et adiutorio Dei et ³¹⁷⁶ beati Petri, istius partis ³¹⁷⁷ satis admodum modico ³¹⁷⁸, illius vero permaximo detrimento et confusione ³¹⁷⁹, ad ³¹⁸⁰ propria redire coegit. Post multum

vero temporis cum idem dux inflicto sibi anathema parvipenderet, et in malis supradictis ³¹⁷⁹ et similibus perseveraret, accidit ³¹⁷⁹ ut quidam de militibus ejus die quadam in domum ejus advenisset, et facta hora prandii apposita mensa coram ipso panem comedere ³¹⁷⁹ debuisset, et ³¹⁷⁹ dux illi illudens ³¹⁸⁰: Surge, ait, et foras egredere, coram me comessurus ³¹⁸¹ non es; excommunicatus enim es. Et ille: Ubi, inquit, et quis me præter eum qui et ³¹⁸² te excommunicavit? Cui dux ait: Ecce nunc vide, jam parebit ³¹⁸³, si ita sumus excommunicati ³¹⁸⁴, ut ³¹⁸⁵ aliquid nobis ³¹⁸⁶ exinde molestie possit accidere. Si hic canis — qui forte illis edentibus aderat — buccellam ³¹⁸⁷ quam ³¹⁸⁸ illi dederò comederit, non pertimesco, sin autem, timenda est nobis ³¹⁸⁹ excommunicatio et petenda reconciliatio. Et hoc dicto, misit buccellam; quam canis ut naribus adhibuit, ultra contingere non curavit. Et ne quis hoc canis saturitati ³¹⁹⁰ potuerit ³¹⁹¹ inputare, cum alius illi ³¹⁹² buccellam mitteret, festinus arripuit ³¹⁹³. Unde omnes qui aderant summa admiratione ducti ³¹⁹⁴, una voce dixerunt oportere eos ad satisfactionem venire. Et ita fecerunt. Sit ergo nomen Domini benedictum in secula (Ps. cxii, 2), qui sacerdotum licet peccatorum tamen in multitudine clementiæ suæ preces exaudit, et quod nostra parvitas in terris ligat, apud ipsum quoque ligatum ³¹⁹⁵ esse confirmat, juxta quod ipse ³¹⁹⁶ beato Petro ait et per ipsum ecclesiæ ³¹⁹⁷ promisit, dicens: Quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in caelis (Matth. xvi, 19), et reliqua ³¹⁹⁸.

17. ³¹⁹⁹ Ea tempestate (an. 1096) populus multus utriusque sexus ex ³²⁰⁰ omni terra et natione Jerusalem ire intenderunt ³²⁰¹, et totis desiderii anhelabant ³²⁰² pro Dei et fidei ³²⁰³ amore aut ipsi mortem suscipere aut incredulorum colla fidei subjungere, et hac mentis intentione incitati decreverunt primum ³²⁰⁴ Judæos in civitatibus et castellis ubicumque habitarent persequi, et cogere illos ³²⁰⁵ aut ³²⁰⁶ dominum Ihesum Christum Deum credere, aut sub ipsa hora vite ³²⁰⁷ periculis subjacere (496). Cumque

VARIÆ LECTIONES.

³¹⁴⁸ romano 5^a b. ³¹⁴⁹ deest 5. 6. ³¹⁵⁰ memoriæ B2. C. ³¹⁵¹ rebus C3. 4. ³¹⁵² pervenerunt 6^e. ³¹⁵³ deest B1. ³¹⁵⁴ e. p. 6^b. ³¹⁵⁵ posteritati alia manu add. B1. ³¹⁵⁶ c. LXV. Leibn. ³¹⁵⁷ m. p. 6. ³¹⁵⁸ comitissa de castello B2. ³¹⁵⁹ walrammi B1. waleranni 4. 6. ³¹⁶⁰ fulconis 6^b. ³¹⁶¹ deest 4. ³¹⁶² f. suis et filiabus 6. ³¹⁶³ treberis 5. treverensi 6. ³¹⁶⁴ deest C. ³¹⁶⁵ sit 5^a. scilicet 5^a. s. d. 5. 6. ³¹⁶⁶ pergit 6^a. ³¹⁶⁷ deest 5^b. fieri B1. ³¹⁶⁸ deest 5. ³¹⁶⁹ condicionis B1. ³¹⁷⁰ lemburch 4. 5. 6. ³¹⁷¹ limpurch B4? C. (in C1. super p. al. manu b scriptum est). — vocatur l. 6. ³¹⁷² manus malicia B2. ³¹⁷³ deest 5. 6. C. ³¹⁷⁴ deest 5^c. ³¹⁷⁵ non adeo m. B1. 2. ³¹⁷⁶ ac 6. — petri deest 5^b. ³¹⁷⁷ parti 5. p. i. 6. satis deest 6^c. ³¹⁷⁸ parvo 5. 6. ³¹⁷⁹ d. confusioneqe 5^a. ³¹⁸⁰ cum ad 6. ³¹⁸¹ predictis 5^a. ³¹⁸² pergit codd. B5. ³¹⁸³ illudens illi B2. C. ³¹⁸⁴ commessurus B2. C1. ³¹⁸⁵ deest 5^a. ³¹⁸⁶ parebit corr. patebit B5. appareat B2. patebit B2. ³¹⁸⁷ communicavit pergit B5. ³¹⁸⁸ aut 5^a. e. ³¹⁸⁹ e. n. B1. 2. ³¹⁹⁰ buccellam 6. et alii fortasse. ³¹⁹¹ deest 5^a. b. ³¹⁹² vobis 6^a. ³¹⁹³ saturitati canis 6. C. quis cani saturato 5^c. ³¹⁹⁴ possit 5^c. posset 6. ³¹⁹⁵ sibi C6. ³¹⁹⁶ apparuit B1. ³¹⁹⁷ deest B1. ³¹⁹⁸ ligata B2. 5. C. ³¹⁹⁹ deest 4. 5. 6. ³²⁰⁰ universe e. 6. ³²⁰¹ et rel deest B5. cetera B4. 5. et quodcumque s. s. t. e. s. et in celis 6. a. b. d. ³²⁰² c. LXVI. Leibn. totum caput deest B5. De nece Judeorum add. B1. ³²⁰³ deest 5^c. ³²⁰⁴ contenderunt B1. ³²⁰⁵ hanelabant 6^a. b. ³²⁰⁶ dei fideique 5^b. ³²⁰⁷ deest C. ³²⁰⁸ eos 4. ³²⁰⁹ ad 6^a. ³²¹⁰ mortis periculo 6.

NOTÆ.

(493) Adelheidis sive Adela.

(494) Arlon.

(495) Walrammo; cf. diplomata Eberhardi a.

1052 data apud Hontheim Hist. I, p. 352, 354.

496 Cf. Ekkehardus a. 1096.

eadem fervore ³²⁰⁰ civitati Treverorum appropinquassent ³²⁰¹, Judei qui ibi habitabant similia sibi arbitantes fieri, quidam ex eis accipientes parvulos suos, deflexerunt cultros in ventribus eorum, dicentes, ne forte christianorum vesanie ludibrio fiant, debere eos ³²¹⁰ in sinum Habrahæ transmittere. Quædam autem ³²¹¹ ex mulieribus eorum, ascendentes super pontem fluminis et adimpletis ³²¹² sinibus earum ³²¹³ et manicis lapidibus, præcipitaverunt se in profundum. Reliqui vero, quibus adhuc vivere ³²¹⁴ cordi erat, assumptis secum rebus suis et liberis, in palacium (497), quod est asyle ³²¹⁵ Treverorum, ubi ipsa hora Egilbertus manebat, confugerunt, et coeperunt lacrymis flagitare suffragium. Ille vero nacta opportunitate, super conversione ³²¹⁶ eos admonens, ita exorsus est: *Miseri, nunc veniunt super vos peccata vestra quæ operati estis, filium Dei blasphemando et sanctissimæ genitrici ejus detrahendo, ipsum quidem in carne venisse negando, et ³²¹⁷ matri ejus superfuitatibus verborum vestrorum dero, gando. Ecce jam hujus rei causa ad summam vitam ³²¹⁸ vestra desperationem devenistis; et vobis ³²¹⁹ ego dico, si in hac infidelitate vestra perseveraveritis ³²²⁰, corpore simul et anima peribitis. Vos pro ³²²¹ similitudine patrum vestrorum, qui ³²²² ante Christi adventum ipsum venturum ³²²³ in carne crediderunt, vobismet ipsis blandientes promittitis ³²²⁴. Profecto ³²²⁵ nisi jam ipsum venisse, et quæ redemptionis ³²²⁶ humani generis ipsum acturum scripturæ ³²²⁷ referunt, adimpleta esse cognoveritis ³²²⁸, ipsi vos fallitis. Quæ vos stulticia vel magis duricia coartat, ut, cum prophetica scripta legatis, non retractetis, vobiscum cogitantes, quam brevis temporis spaciū adventus ejus in carne ³²²⁹ Daniel ³²³⁰ propheta commemorat, et quot ³²³¹ exinde anni defluerunt ³²³²? Septuaginta, inquit, ebdomadæ abbreviatæ sunt super populum tuum, et exper urbem sanctam ³²³³ tuam, ut consummetur ³²³⁴ pravaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio prophetæ ³²³⁵, et ungatur sanctus sanctorum (Dan. ix, 24). Nonne scientiam litterarum vestrarum ³²³⁶ bonam habetis? Utique*

A magnum vobis posset existere gaudium et fidei incitamentum de assumptione generis vestri in ³²³⁷ Deum. Hoc autem dicebat ³²³⁸, quia, ut quidam sancto nū ³²³⁹ dicit, *Infidelibus est ³²⁴⁰ blandiendum, ut ad fidem converterantur, et ipsi ³²⁴¹ de generis sui nobilitate gloriantur. Et adjunxit: Nunc itaque acquiescite petitionibus meis et consiliis, et ³²⁴² convertimini et baptizemini ³²⁴³, et ego restituiam vos cum pace et salute possessionibus ³²⁴⁴ vestris, et deinceps ab adversantibus tuebor vos. Cum hæc et his ³²⁴⁵ similia ad illos diceret, unus ex illis legis doctor, cui ³²⁴⁶ nomen erat Micheas, coepit dicere: Vere, sicut dixisti, necessarium est ³²⁴⁷ nobis, magis ³²⁴⁸ christianorum fidei nos jungere, quam de die in diem taliter ³²⁴⁹ vitam nostram et possessionum periculum ³²⁵⁰ subjacere. Age ergo, quomodo credere debeamus edisere et adjuva quatinus liberemur de manibus eorum qui foris ³²⁵¹ sunt, quærentium nos perdere ³²⁵². Et ait episcopus: Hæc est fides catholica, sine qua nemo salvari ³²⁵³ potest: ut ere ³²⁵⁴ atis ³²⁵⁵ in Deum, patrem omnipotentem creatorem omnium creaturarum, et in ³²⁵⁶ Iesum Christum filium ejus, qui cum patre unius est substantiæ, quem Deus pater ante omnia tempora ³²⁵⁷ genuit nativitate illa ineffabili, de ³²⁵⁸ qua dicit Esayas ³²⁵⁹ propheta: « Generationem ejus quia enarrabit? ³²⁶⁰ (Isai. lxxiii, 8). » Qui quidem cum homines per multimoda reia incedentes ad tantarum devenissent insipientiam, ut neglecto creatore suo debitum Deo idolis manu factis honorem inperderent, sicut ³²⁶¹ est infinitæ misericordiæ, condidit perditioni eorum, et ³²⁶² ut eos ab errore et perditione, quæ de hac vita decedentes ³²⁶³ excipiebant, liberaret: manens quod erat, suscepit quod non erat, ex voluntate Patris, cooperante Spiritu ³²⁶⁴ sancto, homo verus per immaculatæ virginis uterum sine viri ³²⁶⁵ semine natus est; quem, quia filium Dei se esse dicebat ³²⁶⁶, patres vestri crucifixerunt et vos ipsorum ³²⁶⁷ maledicto derinxerunt dicentes: « Sanguis ejus super nos et super filios nostros (Matth. xxv, 25). » Verumptamen vos hoc maledictum ³²⁶⁸ evadere potestis, si in ³²⁶⁹ ipsum firmo corde credideritis et de peccatis vestris ipsum vobis propiciū ³²⁷⁰ fieri ro-*

VARIE LECTIONES.

³²⁰⁰ f. incitati e. 4. 5. 6. B4? ³²⁰¹ appropinquarent 6. ³²¹⁰ se eos 4. se post add. C1. et ita C5. ³²¹¹ etiam C6. ³²¹² fl. impletis 4. ³²¹³ eorum 5b. suis 6. ³²¹⁴ a viv. desunt B1. ubi alia manu aliquid cordis corr. est. ³²¹⁵ asylum 5a. asile corr. asilum 5a. asilum 5b. ³²¹⁶ c. eorum eos C. ³²¹⁷ matri vero c. superfuitate 6. ³²¹⁸ deest 5b. ³²¹⁹ et e. v. 6. ³²²⁰ perseveratis C. ³²²¹ deest B2. ³²²² in e. v. 4? 6. B1? 3? ³²²³ promitto 5. ³²²⁴ p. (profecto 6a. b. d.) ipsum jam v. 6. ³²²⁵ ad redemptionem 6. quem pro r. 4. ipsum venturum in carne C6. ³²²⁶ r. s. 6. ³²²⁷ novitis 4. cognoscitis 6. ³²²⁸ in e. desunt 4. ³²²⁹ dd. corr. daniel 5a. david corr. daniel 5b. david 5c. B. C5. propheta deest 4. 5. 6. ³²³⁰ quod B2. corr. quot 6a. ³²³¹ fluxerunt 4. 5. 6. ³²³² sanctam civitatem B4? ³²³³ consumatur 5. B1. consummatur B2. 4. corr. consummatur C1. ³²³⁴ et prophetie 4. ³²³⁵ deest 5. ³²³⁶ deest C5. 4. ³²³⁷ deest 5. a. ideo dixit 6. ³²³⁸ deest 5. ³²³⁹ esse B1. ³²⁴⁰ judei 6a. d. ³²⁴¹ deest B2. ³²⁴² baptizemini 6. baptizemini corr. baptizemini C1. et ita C5. ³²⁴³ baptizabimini C6. ³²⁴⁴ et p. 5b. ³²⁴⁵ deest 5b. ³²⁴⁶ micheas nomine 6. ³²⁴⁷ deest 5. ³²⁴⁸ deest 5. B1. ³²⁴⁹ periculo C. ³²⁵⁰ pro foribus B1. 4? q. 3. pro foris corr. q. p. foribus C1. qui foribus C5. 4. præ foribus C6. ³²⁵¹ deest 4. 5. 6. ³²⁵² s. n. C. ³²⁵³ credamus 4. ³²⁵⁴ et chr. iesum 5. ³²⁵⁵ secula 4. ³²⁵⁶ deest C5. ³²⁵⁷ ysai 5a. ysayas 5b. ysaias 6. C. ³²⁵⁸ enarravit 5a. corr. enarrabit 5a. ³²⁵⁹ sicuti C. ³²⁶⁰ deest 5b. ³²⁶¹ decedentes 4. 5. 6. ³²⁶² sancto p. G. ³²⁶³ virili C. ³²⁶⁴ se d. B. se d. esse C. ³²⁶⁵ suo 6. ³²⁶⁶ h. m. vos C. ³²⁶⁷ deest 5a. ³²⁶⁸ f. p. 6.

NOTÆ.

(497) Palatium, prius grande Romanorum monumentum, postea regum Francorum palatium, tractu temporis archiepiscoporum Trevirensium habitatio,

nostro tempore in mansionem militum transfornatum est. WATT.

gaveritis ³²⁶⁸; qui post passionem suam effracto inferno, et his ³²⁶⁹ qui in adventu ³²⁷⁰ ejus crediderunt inde eratis, die tertia Deus ³²⁷¹ verus et homo resurgens a mortuis, abhinc die 40, videntibus ³²⁷² qui digni erant, ad ³²⁷³ caelos ascendit, ubi sedet in dextera Dei patris sui, aequalis ei ³²⁷⁴ et coeternus in divinitate ³²⁷⁵, inde venturus ad ³²⁷⁶ iudicium in novissimo dierum, Deus verus et homo, reddere unicuique prout gessit in corpore sive bonum sive malum. Nec minus credendum est in ³²⁷⁷ Spiritum sanctum, qui ex Patre et Filio procedens, universa condita vivificat, aequalis et consubstantialis per omnia in divinitate ³²⁷⁸ Deo Patri et Filio, propter ³²⁷⁹ quod et fides christiana ³²⁸⁰ trium deitatem ³²⁸¹ personarum unam ³²⁸² praedicat esse ³²⁸³ essentiam, aequalem majestatem. Hanc fidem catholicam per ³²⁸⁴ orbem confitetur ecclesia, in qua unum ³²⁸⁵ datur baptismum in remissionem peccatorum credentibus, in qua iuste et pie viventes post hujus vitae decursum, corporibus nostris hisdem quibus nunc paremus immortalitate vestitis, speramus communionem sanctorum percipere et frui-
turos ³²⁸⁶ aeterna beatitudine, male vero operantes, non confessos et inemendatos in aeterno arduos incendio. Tunc Micheas, his ³²⁸⁷ videlicet quo hortante ³²⁸⁸ hanc ³²⁸⁹ fidei edicionem episcopus exorsus est, ait: Testificor tibi per Deum, quia quae locutus es credo, et ecce jam iudaismo abrenuncio, et quae nunc michi non satis plene ³²⁹⁰ sunt intellecta, cum nobis tempus pacis et tranquillitatis ³²⁹¹ adveniet ³²⁹², perquirere curabo. Tantum nunc ³²⁹³ accellera ³²⁹⁴ nos baptizare ³²⁹⁵, ut possimus manus quarentium nos evadere. Similiter et alii ³²⁹⁶ omnes dixerunt. Tunc episcopus baptizavit illum ³²⁹⁷, nomen suum inponens ei, alios autem presbiteri qui aderant baptizabant. Sed ut de cetero ³²⁹⁸ taceam, aliis omnibus in sequenti anno apostatantibus ³²⁹⁹, iste ³³⁰⁰ adherens episcopo in fide permansit. Non ergo audeo nunc dicere, quod istius conversio ³³⁰¹ sit animae convertentis salvatio, cum scriptum sit, quia qui converti fecerit peccatorem ab errore via suae, salvabit animam ejus ³³⁰² a morte (Jac. v, 20), ejus

inquam, id est suam et conversi. Cum ad Ezechielem ³³⁰³ Dominus dixerit, quod ³³⁰⁴ si annuntiaverit impio viam suam malam et ille conversus non fuerit, ipse tamen mercedem suam ³³⁰⁵ non amiserit. Sic enim dicit: Si autem tu annunciaris impio et ille non fuerit conversus ³³⁰⁶ a via sua mala, ipse ³³⁰⁷ quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti (Ezech. iii, 19). — Praeterea ³³⁰⁸ multa alia bona ³³⁰⁹ operatus est, quae enumerare longum est. Hoc tantum ³³¹⁰ sciendum, quod elemosinas pauperibus largas faciebat et ecclesiis bona plurima conferebat, sed et ³³¹¹ ab antecessoribus suis aliquibus ³³¹² ablata reassignavit ³³¹³, quorum testamenta in ejus memoriam in bibliothecis usque hodie ³³¹⁴ sunt recondita ³³¹⁵; quae omnia ego pusillus qui haec scribo ad redemptionem animae ejus profutura sperarem, sed sententiae beati Augustini non audeo praedjudicare. Dicit enim: Omni homini, qui ecclesiae catholicae non tenet unitatem, neque baptismus neque elemosina quamlibet copiosa neque mors pro Christi nomine suscepta proficere poterit ad salutem, quando in eo vel heretica vel acismatica pravitas perseverat ³³¹⁶, quae ducit ad mortem. — Mortuus est autem anno dominicae incarnationis 1101, die Nonarum Septembrium (497'), et sepultus est in ecclesia majori, domo videlicet sancti Petri apostoli ³³¹⁷. Sedit in episcopatu annos ³³¹⁸ viginti duos, menses octo ³³¹⁹, dies tres, et vacavit episcopatus fere ³³²⁰ menses quattuor.

18 ³³²¹. In diebus illis fuerunt ³³²² ex copioso Trevericae civitatis clero quam plures hac ³³²³ sacerdotii successione dignissimi; inter quos erat quidam Bruno nomine ³³²⁴, Francus natione, insignis nobilitate, utpote quem pater Arnoldus comes (498) ex nobilissima Adèleyda ³³²⁵ matre generat, forma praestantissimus, litteris satis ³³²⁶ eruditus, consilio cautus, plus quam dici potest munificus ³³²⁷. Quibus rebus ita ³³²⁸ erga se principes devinxerat, ut non solum praepositis ³³²⁹ majorum ecclesiarum in Treveri et Spira, verum etiam beati Floriani ³³³⁰ in Confluentia et ³³³¹ archidiaconatus eum dignita-

VARIAE LECTIONES.

³²⁶⁸ postulaveritis 4. 5. 6. ³²⁶⁹ deest C6. ³²⁷⁰ adventum B2. ³²⁷¹ v. d. et verus h. 6. ³²⁷² v. his 6. ³²⁷³ ascendit ad c. 6^a. ³²⁷⁴ deest 5^c. ³²⁷⁵ deitate 5^b. ³²⁷⁶ ad i. desunt 5^b. ³²⁷⁷ in deest 5^b. et in B2. 4. C. ³²⁷⁸ deitate 5^a. c. ³²⁷⁹ propter — majestatem desunt 6^a. et propterea fides 5^a propter et fides 5^b propter hoc fides 6^a. d. ³²⁸⁰ christianorum 4. 5. 6^a. d. ³²⁸¹ deitates 5^a. divinitates 5^b. deitate B1. deitatis B2. 4. C. ³²⁸² eandem 6^a. d. ³²⁸³ deest 4. 5. 6^a. d. ³²⁸⁴ c. sancta per 6. ³²⁸⁵ mundatur in r. credentibus 3. ³²⁸⁶ f. nos 6. ³²⁸⁷ his corr. is C1. is 5. 6. ³²⁸⁸ v. cohortante B1. ³²⁸⁹ deest 5. ³²⁹⁰ plane 5^a. b. C. ³²⁹¹ tranquillitas B2. ³²⁹² advenit 4. 5. 6. ³²⁹³ deest 4. 5. 6. ³²⁹⁴ festina 4. 5. 6. ³²⁹⁵ baptizare B2. ³²⁹⁶ o. alii 5. ³²⁹⁷ eos 5^a. cum 5^b. c. 6. ³²⁹⁸ ceteris 5^b de c. de his t. 6. ³²⁹⁹ apostatantibus 6^a. ³³⁰⁰ i. solus C. ³³⁰¹ anime c. sit c. s. 6. ³³⁰² suam C3. 4. ³³⁰³ ihezechielem 6. hiezechielem C. ³³⁰⁴ deest 5^c. ³³⁰⁵ deest 5. 6. ³³⁰⁶ c. n. f. C. ³³⁰⁷ non 5^a. ³³⁰⁸ Norm caput incipit C. ³³⁰⁹ b. idera Egilbertus C. ³³¹⁰ autem 6^a. etiam 6^a. tamen B1. ³³¹¹ deest 5^a. ³³¹² ablata al. restituebat 6. ³³¹³ reassignavit q. in ejus m. test. in b. 5. ³³¹⁴ deest C6. ³³¹⁵ reposita 6. ³³¹⁶ pers. pr. C. ³³¹⁷ deest C3. 4. ³³¹⁸ annis XXII. 5^b. annis v. duobus 6^a. ³³¹⁹ VII. 5. ³³²⁰ deest 5^c. C. quasi 5^b. ³³²¹ c. LXVII. Leita. ³³²² deest hoc loco 5. ³³²³ h. d. successione fuerunt 5^a. b. d. fuerunt 5^c. ³³²⁴ n. br. 5. ³³²⁵ adelaida 5^a. b. m. adeleida 5^c. 6. adeleida B1. adelheida B4. 5. C. ³³²⁶ sacris C. ³³²⁷ magnificus 6. ³³²⁸ deest 5^b. c. ergo p. ita se d. 5^c. ³³²⁹ prepositus C. ³³³⁰ floz corr. florini 5^a. florum 5^b. flori 5^c. florentii 6. ³³³¹ sub post add. 6^a.

NOTÆ.

(497') 3. Non. Sept. Necrol. S. Maximini.

(498) A. Bretten et Laufen. WYTT.

te ³²²² sublimasset. De hoc suggestum ³²²³ imperatori, ut eum Trevericæ prædiceret ecclesiæ. Eo siquidem anno Heinricus rex quartus, Imperator ³²²⁴ tertius, habita curia natalem ³²²⁵ Domini celebravit in Mogontia (499), ubi eum adeuntes cives Treverici ³²²⁶ petierunt sibi episcopum dari. Quibus mox petentibus, principibus et civibus ³²²⁷ consentientibus, Brunonem eis ³²²⁸ consecrari iussit. Denique ibidem ordinatus est ³²²⁹ Idus Januarii (an. 1102) ab ³²³⁰ Adalberone ³²³¹ Mettensis ecclesiæ episcopo, oleum sacræ benedictionis inponente, Johanne Spi-
rensi, Richero Virdunensi ³²³² cooperantibus, assistentibus quoque ³²³³ archiepiscopis Ruothardo ³²³⁴ Mogontiensi et Frederico ³²³⁵ Coloniensi et aliis quam pluribus ³²³⁶ episcopis. Itaque ordinatus venit Treverim die ³²³⁷ purificationis sanctæ ³²³⁸ Dei genitricis, et cum magno populi ³²³⁹ gaudio susceptus est. Anno ³²⁴⁰ igitur ³²⁴¹ ordinationis suæ ³²⁴² tercio mense Marcio Romam profectus ³²⁴³ (500) apostolorum gratia et percipiendæ ³²⁴⁴ benedictionis magistri sui ³²⁴⁵ causa, invenit domnum Pascalem ³²⁴⁶ universali synodo presidentem, papatus ³²⁴⁷ sui jam annuum octavum ³²⁴⁸ agentem. A quo honorifice susceptus ³²⁴⁹ — utpote Belgicæ Galliæ primæ metropolis præsul magnificus; ad ejus præsulatum ex ³²⁵⁰ permissione beati Petri apostoli ³²⁵¹ suorumque successorum apostolicorum, quos enumerare longum est, inviolabilium testamentorum roboratione totius Galliæ atque Germaniæ pertinet primatus; ita enim sanctus Silvester beato Agricio quarto cognita habemus, scribit ³²⁵² inter cetera dicens (501)

*Sume prioratum post Alpes Trebir, ³²⁵³ ubique,
Quem tibi lege nova Roma dat et veteri; —*

honorifice inquam susceptus ³²⁵⁴, sed quoniam episcopalia, anulum videlicet et baculum, per manum laicam suscepisset, atque quia ³²⁵⁵ ecclesiis dedicasset et clericos necdum pallium consecutus promoviasset, multum asperè correptus ³²⁵⁶ est, et decernente episcoporum ibi congregatorum concilio,

A pontificatus officium deposuit, quod ³²⁵⁷ tamen eisdem ³²⁵⁸ intervenientibus, quia ³²⁵⁹ discretio ejus et prudentia officio et temporis conveniens ³²⁶⁰ erat, post triduum non sine admissorum penitentia recuperavit. Injuncta est autem ³²⁶¹ ei penitentia, ut quotiens in spacio trium proximorum ³²⁶² annorum missarum sollempnia celebraret, dalmatica non uteretur; quod ipse humiliter implevit ³²⁶³. Deinde accepta tam apostolici ³²⁶⁴ quam totius synodi benedictione, pallii honore donatus, atque de regula fidei firmiter ³²⁶⁵ observanda instructus, atque ³²⁶⁶ de instructione commissi sibi ³²⁶⁷ gregis diligenter admonitus, in sua cum gaudio remeavit ³²⁶⁸. Tum ³²⁶⁹ vero juxta magistri institutionem ³²⁷⁰ magis quam ante operibus justiciæ cepit ³²⁷¹ insistere et verbum sacræ exhortationis quasi mensuram ³²⁷² evangelici tritici dominicæ familiæ fideliter ³²⁷³ erogare, et quod prædicavit ore, studuit operum executione confirmare, attentius illud ³²⁷⁴ beati Gregorii mente ³²⁷⁵ pertractans: *Cujus vita despicitur, restat ut et ³²⁷⁶ prædicatio ejus ³²⁷⁷ contempnatur*. Fuit enim constans in oratione, devotus in elemosinarum largitione, pius in viduarum et pupillorum defensione, excidia domorum Dei nulla sumptus ³²⁷⁸ magnitudine motus reparabat, et si quispiam Deo famulantibus aliquid intulisset injuriæ, inipune præterire non sinebat. Verum, ut breviter concludam, talem se omnimodis exhibebat, ut in ³²⁷⁹ administrandis quoque regni negotiis ex omnibus principibus consilio ³²⁸⁰ et sapientia et auctoritate nullus eo sublimior haberetur, adeo ut imperator patrem suum eum vocaverit et majorem ceteris ei ³²⁸¹ honorem impenderit ³²⁸². Sed et ³²⁸³ ab omnibus episcopis, quacumque se conventui eorum ³²⁸⁴ ingessisset, ut parquidem diligebatur, sed ut ³²⁸⁵ major venerabatur.

19. Igitur quoniam ³²⁸⁶ in rebus sibi ³²⁸⁷ commissis strenuissimus exstitit ³²⁸⁸, defuncto imperatore (an. 1106), communi consilio principum vicedominus ³²⁸⁹ regni curiæ effectus est, et regnum regni-que heres, Heinricus videlicet nominis ³²⁹⁰ hujus

VARIE LECTIONES.

³²⁷² honore 6. ³²⁷³ gestum est 6. s. est B1? C. ³²⁷⁴ imperio 4. 5. ³²⁷⁵ natale C. ³²⁷⁶ tr. c. 5. ³²⁷⁷ cons. civibus 6. ³²⁷⁸ deest 6. ³²⁷⁹ C6. in margine : a. d. l. 1101. ³²⁸⁰ deest B 4. 5. C. ³²⁸¹ adalberone 4. edelberone 5b. c. 6. C. edelbrione 5a. ³²⁸² v. episcopis 4. ³²⁸³ et a. 5b. 6. assistentibusque B 5. ³²⁸⁴ ruothardo 4. 6. rurardo 5a. b. rurardi 5c. ruothardo B. 1. ruothardo corr. rothardo B 2. ruothardo C1. ru-
thardo C. 6. ³²⁸⁵ friderico B 2. friderico C1. ³²⁸⁶ plurimis 5. 6a. C. ³²⁸⁷ in die 5b. ³²⁸⁸ beate ac sancte C6. sanctæ Mariæ 4? B 1. 4. 5? ³²⁸⁹ deest B 1. g. p. C. ³²⁹⁰ Novum incipit caput C. ³²⁹¹ autem 6. ³²⁹² ejus 4. ³²⁹³ p. est 5b. ³²⁹⁴ perceptionis percipiendæ C6. ³²⁹⁵ deest 4. 5. 6. m. s. c. desunt 5b. ³²⁹⁶ pascalem papam 6. ³²⁹⁷ pape 4. ³²⁹⁸ nonum B1. ³²⁹⁹ s. est 4. 6. C. ³³⁰⁰ deest 4. ³³⁰¹ deest 5c. ³³⁰² trevir 5. ³³⁰³ scriptis 5. 6. B3. qui hoc loco Silvestri diplomata addit (v. Gesta c. 18.). ³³⁰⁴ trevir 5c. ³³⁰⁵ trebur 5b. ³³⁰⁶ s. est 4. 5. ³³⁰⁷ ita 4. ³³⁰⁸ correctus 5. ³³⁰⁹ et quod 5a. b. et quia 5c. ³³¹⁰ ipsis 4. 5. 6. ³³¹¹ et 5. ³³¹² congruens 6. ³³¹³ deest 4. 5. 6. ei deest C. ³³¹⁴ deest B1. a. p. 5. 6. ³³¹⁵ adimplevit 4. ³³¹⁶ apostolice B3. ³³¹⁷ deest 5. ³³¹⁸ sive 6. ³³¹⁹ deest B 4. 5. g. s. c. 5. 6. ³³²⁰ Hic, paucis lineis infra
ex c. 25. adiitis, desinit B 5. ³³²¹ tunc 5c. B1. ³³²² preceptionem C. ³³²³ deest C. ³³²⁴ e. m. 6. ³³²⁵ deest B1. f. et prudenter 6. ³³²⁶ deest 5c. ³³²⁷ deest 5b. ³³²⁸ deest 5. B 1. C6. ³³²⁹ deest 6. ³³³⁰ sumptuum
motus magn. 6. ³³³¹ deest B1. ³³³² consiliis 5. 6. ³³³³ c. h. ei. 6. ei. c. h. 5b. B2. ³³³⁴ impendit 5. ³³³⁵ deest 5b. c. C 6. ³³³⁶ deest 5b. ³³³⁷ sed et ut C6. ³³³⁸ quia 4. ³³³⁹ c. s. 6a. ³³⁴⁰ erat 6. ³³⁴¹ v. c. r. 5. c. r. vicedominus 6. ³³⁴² h. n. 5b. 6c.

NOTÆ.

(499) Cf. Ekkehardum h. a.
(500) Nescio an errorem scriptoris notem. Certe Bruno a. 1106 ab Heinrico V ad papam missus est, quem concilio Guastallensi præsidendum invenit; cf.

Ekkehardum a. 1106 et Translationem S. Modoaldi, Act. SS. Mai III, p. 67. Huic anno convenit annus Paschalis octavus, quippe qui a. 1099 sit electus. (501) Cf. Gesta c. 18.

quintus rex, adhuc ³¹⁰² adolescens circiter ³¹⁰³ annos 20; ei committitur, ut et ³¹⁰⁴ regnum sua prudentia ³¹⁰⁵ disponeret et heredem regni morum suorum honestate et disciplina, qua ipse prae omnibus pollebat, informaret, quousque in virum perfectum aetate et sapientia educatus succrevisset ³¹⁰⁶. Quem susceptum tam diu educavit ³¹⁰⁷, usque dum Adalberti ³¹⁰⁸, tunc cancellarii postea ³¹⁰⁹ vero Mogontiensis ³¹¹⁰ episcopi, detractionibus exasperatus, regni et heredis providentiam proceribus reassignavit. Quantae autem pietatis exstiterit, exinde quib. ³¹¹¹ colligere poterit, qui noverit quod, quantumlibet ei ³¹¹² quispiam molestiae ³¹¹³ irrogasset, si revertens veniam postulavit ³¹¹⁴, facillime ad misericordiam motus indulxit. Unde factum est ut, cum ³¹¹⁵ idem Adalbertus, cujus supra ³¹¹⁶ memini, Mogontiensium ³¹¹⁷ jam ³¹¹⁸ novus electus, ob illatas regi molestias ³¹¹⁹, a rege captus et in carcerem retrusus, non inde prius exire ³¹²⁰ potuisset, quam iste, Bruno inquam, fidem faciendo, nunquam illum regi ³¹²¹ nociturum, pro ipso se obsidem regis custodiae dedit. Quid multis moror ³¹²²? Denique cum tanta sollicitudine sapientia ab ipso res acta est, ut cum in diebus illis de venalitate sanctae ecclesiae ³¹²³, scilicet de contradictione venditionis episcopatum abbaciarum et aliarum quarumcumque ³¹²⁴ ecclesiasticarum dignitatum, inter regnum et sacerdotium, sicut superiori sermone ³¹²⁵ decursum est (502), ageretur ³¹²⁶ invidiosa dissensio, ita catholicorum ³¹²⁷ amplexus est ³¹²⁸ consorcium, ut imperatori debitum non denegaret. ³¹²⁹ obsequium, neque ita se caesarianorum communione contaminaverit, ut ³¹³⁰ catholicorum offensas ³¹³¹ incurreret ³¹³². Propter quod contigit ut novissime ³¹³³ sua prudenti meditatione ³¹³⁴ imperator apostolico obtemperaret, et deinceps desinerent ³¹³⁵ esse discordes. Quod ut facere non omitteret, quoniam omnibus praeminebat ³¹³⁶ auctoritate, multorum episcoporum exhortatoriae ³¹³⁷ ad ipsum ³¹³⁸ directae sunt epistolae. Nunc ³¹³⁹ autem superest ut gestorum ejus ³¹⁴⁰

A quoddam memorabile, cui me ³¹⁴¹ contigit interesse ³¹⁴², debeam declarare.

20. Ivodii ³¹⁴³, quod Trevericæ diocesis appendicium est, fuerunt eo tempore heretici, qui substantiam panis et vini, quæ in altari per sacerdotes benedicitur, in corpus Christi et sanguinem ³¹⁴⁴ veraciter transmutari negabant, nec baptismi sacramentum parvulis ad salvationem proficere dicebant, et alia perplura varii ³¹⁴⁵ profitebantur erroris ³¹⁴⁶, quæ memoriae tradere nefas duxi. De his quattuor oblatis sunt ei, quorum duo presbiteri, reliqui vero duo erant laici. Presbiterorum ³¹⁴⁷ unus Fredericus ³¹⁴⁸, alter duobus vocabatur nominibus Dominicus Guillelmus ³¹⁴⁹, laicorum vero alter Durandus, alter dicebatur Hamelricus ³¹⁵⁰. Quos ³¹⁵¹ dum ³¹⁵² discuteret et regula christiani dogmatis imbueret, Hamelricus ³¹⁵³ fuga lapsus est, Durandus vero haec tenus quidem se sceleris hujus assentatorem ³¹⁵⁴ esse ultro confessus est, sed deinceps in ea assentatione nolle persistere, adhibitis sibi ³¹⁵⁵ sanctorum reliquiis juramentis verbis fidem fecit. Vocatus autem ³¹⁵⁶ alter presbiterorum Fredericus ³¹⁵⁷ ad audientiam, non solum non negavit, verum etiam bene et recte se credere id profitendo asseruit. Cui Bruno episcopus ait : *Oportebat, ut tu, qui doctor fidelium esse ³¹⁵⁸ debuisti, sanam doctrinam cunctis evangelizares, omittens infidelitatis assertiones, in ³¹⁵⁹ quibus mentiri te cunctis creditibus ³¹⁶⁰ luce clarius constat ³¹⁶¹, cum beatus Augustinus dicat : « Quoniam Christum ³¹⁶² vorari sua dentibus non est, voluit ipse ³¹⁶³ Christus hunc panem et hoc vinum in ³¹⁶⁴ misterio ³¹⁶⁵ carnem vere ³¹⁶⁶ suam et sanguinem consecratione Spiritus sancti potentialiter creari et cotidie pro mundi vita mystice immolari, ut sicut de virgine per Spiritum sanctum vera caro sine coitu creabatur, ita per eundem ex substantia panis et vini mystice idem ³¹⁶⁷ Christi corpus consecraretur ³¹⁶⁸. » In epistola quoque ³¹⁶⁹ de fide catholica item beatus Augustinus dicit : « Firmissime tene et nullatenus dubites, parvulus ³¹⁷⁰, qui*

VARIE LECTIONES.

³¹⁰² deest B1. ³¹⁰³ circa 5. 6. C. ³¹⁰⁴ deest C6. ³¹⁰⁵ providentia 5^a. 6^a. ³¹⁰⁶ s. succresceret educavit B1. educ. deest B4. C. ³¹⁰⁷ deest B1. 2. ³¹⁰⁸ u. ad alberti B. 1. ³¹⁰⁹ post 5. vero deest 5^b. ³¹¹⁰ mogociensis C1. ³¹¹¹ deest 6. ³¹¹² quispiam ei 6. ³¹¹³ deest B1. ³¹¹⁴ postulaverit 5^b. postulasset B1. ³¹¹⁵ deest 5^b. ³¹¹⁶ ante 6. ³¹¹⁷ moguntiacensium 4. ³¹¹⁸ deest C6. ³¹¹⁹ injurias vel molestias B1. ³¹²⁰ exire pr. 5^b. c. ³¹²¹ n. r. 5. ³¹²² immoror 5. morer B1. ³¹²³ s. dei c. C. ³¹²⁴ quarumque C5. ³¹²⁵ deest B1. ³¹²⁶ post add. 6^a. i. d. desunt 6. ³¹²⁷ ita in c. 6^a. ³¹²⁸ sit 6. ³¹²⁹ denegavit B1. negavit B4. negaret C5. ³¹³⁰ deest C6. ³¹³¹ offensus B2. ³¹³² incurrerit 5. 6^a. ³¹³³ deest 6. ³¹³⁴ meditatione 4. 5. B2. C. consilio add. secunda manus B1. ³¹³⁵ sivevent 6^a. ³¹³⁶ preeminebat 5. supereminebat 6. ³¹³⁷ exhortarie B1. ³¹³⁸ ad. i. desunt 4. ³¹³⁹ c. LXVIII *Leibn.* ³¹⁴⁰ e. 5^a. est 5^b. ubi mox mirabile. ³¹⁴¹ deest 6^a. ³¹⁴² interfuisse 6. ³¹⁴³ yodii B2. ³¹⁴⁴ c. et s. Christi B2. C. ³¹⁴⁵ deest 5. 6. ³¹⁴⁶ erronea 6. ³¹⁴⁷ quorum C. ³¹⁴⁸ fridericus B2. ³¹⁴⁹ guillelmus C1. ³¹⁵⁰ guillelmus 5^b. ewilhelmus 6^a. guillelmus 6^a. willelmus 4. willelmus B1. guillelmus B4. guillelmus C1. 3. ³¹⁵¹ amelricus 6^a. ³¹⁵² scilicet 5^a. ³¹⁵³ est 5^b. ³¹⁵⁴ fridericus B2. C. ³¹⁵⁵ semper. ³¹⁵⁶ deest B2. ³¹⁵⁷ in q. desunt 5^b. ³¹⁵⁸ fidelibus 5. 6. ³¹⁵⁹ patet 6. lucet clarius 5. ³¹⁶⁰ c. n. e. f. v. d. voluit 6. ³¹⁶¹ deest C6. ³¹⁶² post suppl. C1. ³¹⁶³ v. ministerio. B2. ³¹⁶⁴ vero 5^a. b. ³¹⁶⁵ deest 4. ³¹⁶⁶ consecratur C3. 4. ³¹⁶⁷ deest 5^b. c. ³¹⁶⁸ post corr. parvulus C1. c. v. n. e. f. d. oluit 5.

NOTE.

nec ³¹⁷¹ propria voluntate credere nec penitentiam A modo præsumas accipere; si vero non ita ³¹⁷² catho-
pro peccato, quod originaliter trahunt, agere possunt, lica proferis, accipe; et accepit. Verumptamen qua-
sacramentum fidei et penitentia, quod sanctum est ³¹⁷³ litem idem redemptionis munus ad dampnationem
baptisma, quamdiu rationis eorum aetas exax esse sul in os ejus intraverit, referre supervacuum non ³¹⁷⁴
non potest, sufficere ad salutem. In ³¹⁷⁵ capitulo judicavi. Cum enim esset in examinationis anxie-
epistolæ 27. His atque aliis hujusmodi ³¹⁷⁶ scriptu- tate constitutus, omnipotenti Deo de admissis peni-
ræ sacræ eulogiis ³¹⁷⁷ in medium prolatis, cum- tentiam, de futuris custodiam pollicens, corde con-
que ³¹⁷⁸ ab astantibus fidelibus nunc singulariter trito supplicavit, et obtinuit ab instanti confusione
nunc communiter increpatus atque ad christianam liberari. Inde vero ³¹⁷⁹ ubi in sua rediit, pollicita
veritatem ³¹⁸⁰ incitatus nollet acquiescere, sed magis fallere non exavit, et abdicatam heresim majori
in infidelitate delegisset ³¹⁸¹ obstinata mente persi- quam antea pertinacia roboravit, non recoleus quod,
stere, acclamabatur ³¹⁸² ab omnibus dominicæ vocis cum ³¹⁸³ sit Deus iudex justus. ³¹⁸⁴ fortis et paciens,
sententia: Quoniam ecclesiam non audit, sit tibi tanto delinquentium culpas districtus judicat, quan-
sicut ethnicus et publicanus (Matth. xviii, 17), adje- to æquanimiter ³¹⁸⁵ portat. Contigit ergo, ut de vicio
cerantque: Gradu moreatur atque dampnetur. Quod in vicium corrueret, sicut scriptum est: Qui sor-
ut fieret omnibus accurantibus ³¹⁸⁶, ille nacta fugi- didus ³¹⁸⁷ est, sordescat adhuc (Apoec. xxi, 11), et
endi oportunitate se inter astantes subduxit, sic- B spiritui fornicationis seductus, non multo post in
que evasit. Proinde cum requisitus non esset inven- adulterio deprehensus est et digna iniquitatis suæ
tus ³¹⁸⁸, juxta canonum sanctiones, qui nqluerit ad morte peremptus
audientiam venire vocatus, eadem paciatur ³¹⁸⁹ ab-
sens, ut breviter comprehendam, dampnatus est.
Inquisitus autem et ³¹⁹⁰ alter, ille videlicet qui ob
huius nequiciæ infamiam obumbrandam duobus vo-
cabatur nominibus, an et ipse prælibatæ ³¹⁹¹ here-
sis asseritor existeret ³¹⁹², testificatus est numquam
se professum esse vel profiteri velle; delatoribus
contra ³¹⁹³ affirmantibus et dicentibus, se qua-
dam vice insperato conventiculis ³¹⁹⁴ eorumdem
hereticorum supervenisse, ipsumque illis commu-
nicantem ³¹⁹⁵; quocontra ille timens, ne forte ³¹⁹⁶
convictus presbiterii ³¹⁹⁷ privaretur honore, respon-
dit, se ³¹⁹⁸ ob hujus suspicionis [culpam] ³¹⁹⁹ a lo-
lerdam libenter velle summæ examinationis subire
sententiam ³²⁰⁰. Quod dictum cum ³²⁰¹ placuisset
omnibus, jussus est missam celebrare et sacrum
canonem, qui secreta vel actio dicitur (505), sicut
cetera excelsa voce decantare, ut qui misterio pre-
ciosi corporis et sanguinis Christi præsumpsisset
detrahare, ipsius probaretur virtute. Missa itaque
decursa, ubi ad communicandum perventum est,
episcopus verba imprecationis hujusmodi ³²⁰² intelit
dicens: Si vivificum hoc salutis nostræ sacramen-
tum, quod manibus tenes, non vere corpus Christi ³²⁰³
et sanguinem esse ³²⁰⁴ ausus es impio ore garrire,
huius misterii contestatione interdicto ne quo-

modo præsumas accipere; si vero non ita ³¹⁷² catho-
lica proferis, accipe; et accepit. Verumptamen qua-
liter idem redemptionis munus ad dampnationem
sul in os ejus intraverit, referre supervacuum non ³¹⁷⁴
judicavi. Cum enim esset in examinationis anxie-
tate constitutus, omnipotenti Deo de admissis peni-
tentiam, de futuris custodiam pollicens, corde con-
trito supplicavit, et obtinuit ab instanti confusione
liberari. Inde vero ³¹⁷⁹ ubi in sua rediit, pollicita
fallere non exavit, et abdicatam heresim majori
quam antea pertinacia roboravit, non recoleus quod,
cum ³¹⁸³ sit Deus iudex justus. ³¹⁸⁴ fortis et paciens,
tanto delinquentium culpas districtus judicat, quan-
to æquanimiter ³¹⁸⁵ portat. Contigit ergo, ut de vicio
in vicium corrueret, sicut scriptum est: Qui sor-
didus ³¹⁸⁷ est, sordescat adhuc (Apoec. xxi, 11), et
spiritui fornicationis seductus, non multo post in
adulterio deprehensus est et digna iniquitatis suæ
morte peremptus

21. Sapedictus etiam pontifex crebris infirmitati-
bus, nunc pedum dolore quod podagram Græci ³²⁰⁵
vocat, nunc ventris fluxu quod cyllacam nuncu-
pant ³²⁰⁶, vexabatur; propter ³²⁰⁷ quod exquisitissi-
mos ³²⁰⁸ semper ³²⁰⁹ secum solebat ³²¹⁰ habere me-
dicos. Habebat autem inter eos Judeum quendam
Josue nomine, phisicæ art's eruditissimum, com-
positam ³²¹¹ peroptimum, lebraicarum litterarum
et totius judaismi scientia perfectissimum, quem
circumdabat militaris habitus. Hunc majori præ ³²¹²
ceteris familiaritate et dilectione idem ³²¹³ Bruno si-
bi annectebat ³²¹⁴, satagens ut ³²¹⁵, quomodo ille
ipsum carnaliter medicaretur, ita ipse illi salutem
animæ operaretur. Cum hoc sæpissime de divinis
disputabat voluminibus ³²¹⁶, semper illum ad con-
versionem deprecans et exhortans; in quo tandem,
Domino largiente, optatum tenuit effectum. Nam
consilii ejus acquievit et ab ipso baptizatus est.
Cui Bruno suum nomen ³²¹⁷ imposuit, et in cunctis
bonis adjunxit, cunctis fidelibus suis ³²¹⁸ ipsum com-
mendans, et petens, quia genus illud hominum mul-
tum ³²¹⁹ est in fide instabile semperque desiderat
in ³²²⁰ vitæ necessariis habundare, quatinus ubicum-
que ³²²¹ ille ipsis manentibus superveniret, provide-
rent ei necessaria cum caritate.

22 ³²²². Nunc ³²²³ iterum ad ordinem, unde digres-

VARIE LECTIONES.

³¹⁷¹ superser. C. 1. ³¹⁷² e. s. 6. C. ³¹⁷³ Hoc continetur in 4. In — XXVII. desunt C. ³¹⁷⁴ hujus-
modi B. 4. ³¹⁷⁵ eulogiis 6a. ³¹⁷⁶ cum 4. 5a. c. 6. et cum 5b. ³¹⁷⁷ fidem vel veritatem B1. ³¹⁷⁸ destinasset
6. ³¹⁷⁹ acclamatur C. ³¹⁸⁰ acclamantibus 6. accurrentibus 5b. C. ³¹⁸¹ reinventus 4. 5. 6. ³¹⁸² paciatur
B. 2. ³¹⁸³ deest 1. 5b. et alter desunt C6. ³¹⁸⁴ publicatæ 4. 5. 6. ³¹⁸⁵ exstiterit 4. deest B. 2. ³¹⁸⁶ contra
5c. ³¹⁸⁷ conventiculis 5a. b. questuiculis 5c. ³¹⁸⁸ c. invenisse 6. ³¹⁸⁹ f. c. desunt 5. 6. ³¹⁹⁰ pbrri B. 2.
³¹⁹¹ deest 6. ³¹⁹² ita B. 1. notam 6. deest B. 2. susp. abolende 4. 5a. b. B. 4. C1. ubi post gratiam ad-
ditum est, quod C5 sqq. receperunt. — ob hanc suspensionem abolendam 5c. ³¹⁹³ sententia B2.
³¹⁹⁴ ut cum C6. ³¹⁹⁵ hujusmodi 5. 6. ³¹⁹⁶ deest 5a. ³¹⁹⁷ equanimis 5a. b. equanimus 6. ³¹⁹⁸ qui in sordibus 4. 5. 6.
4. 5. 6. ³¹⁹⁹ deest 5b. ³²⁰⁰ deest 5. ³²⁰¹ equanimis 5a. b. equanimus 6. ³²⁰² qui in sordibus 4. 5. 6.
³²⁰³ g. p. 4. ³²⁰⁴ vocant C. ³²⁰⁵ deest 6a. ³²⁰⁶ exquisitos C. ³²⁰⁷ deest 4. ³²⁰⁸ habere solitus erat 6.
³²⁰⁹ et totius c. 5. 6. ³²¹⁰ præ c. desunt 5b. ³²¹¹ B. i. 6a. ³²¹² adnectabat 5a. b. annectabat B. 1. ³²¹³ deest
5b. ubi q. illum c. ³²¹⁴ voluminibus C1. ³²¹⁵ deest B1. n. s. 5. 6. C. ³²¹⁶ deest 5b. s. eum 7. ³²¹⁷ est
m. i. in fide 5a. ³²¹⁸ deest C. ³²¹⁹ i. u. 6. ³²²⁰ c. LXIX Leibn. ³²²¹ Tunc 6. 5. Nunc ordine i. ad o. 5.

NOTÆ.

(505) V. Ducangii glossarium s. v., ed. Henschel I, p. 62, VI, p. 118.

sus sum ³²⁹², orationis verba convertam. Cum ³²⁹³, A ut dictum est, Bruno omni ³²⁹⁴ probitatis actione ³²⁹⁵ 12 annis serenus exstisset, auctoris omnium prævaricationum diaboli, qui ³²⁹⁶ felicitas ejus actibus invidebat, instigatione retro ³²⁹⁷ conversus, religiosi itineris limitem excessit; et incentivis viciorum, avaritiæ videlicet ³²⁹⁸ et cenodoxiæ, plus justo inhiavit. Ut enim militum ³²⁹⁹ interminate habendi ³³⁰⁰ cupidini muneribus et ³³⁰¹ beneficiis potuisset satisfacere, non solum clericorum et laicorum bona diripiebat, verum etiam ecclesiarum villas et curtes Deo et sanctis ejus vespere et ³³⁰² manè et meridie famulantium victui deputatas, sed et ornamenta preciosa ³³⁰³ et vasa concupiscibilia tam aurea quam argentea in suos usus redigebat, et exinde expensas faciens, humanos in se favores concitabat. Nichil enim laude ³³⁰⁴ fuit ei in vita dulcius. Inde est quod villæ duæ, una Dei genitrici loci qui Orgium ³³⁰⁵ dicitur nuncupata ³³⁰⁶ Machara ³³⁰⁷ (504), distansia Treveri versus aquilonem circiter tria miliaria, altera beato Paulino dicta Lesura ³³⁰⁸ (505), et aliæ quam plures, quas omnes enumerare ³³⁰⁹ propter multitudinem distuli ³³¹⁰, a prioribus quoque pontificibus ³³¹¹ ad tempus ³³¹² quidem ³³¹³ sublata, sed frequenter ab omnibus reconsignatæ ³³¹⁴, nunc autem ab hoc subtractæ nec restitutæ, episcopalibus sunt addictæ redditibus. Quarum priorem Dagobertus rex Francorum inter cetera quæ ecclesiis Dei legitur contulisse ³³¹⁵ beneficia, sanctæ Dei genitrici ob amorem sanctissimæ virginis Irmine ³³¹⁶ filię suæ, tunc ibi degentis, nunc vero quiescentis, cum aliis quam pluribus contulit (506); alteram autem ³³¹⁷ quam diximus Lesuram beato ³³¹⁸ Paulino Liudolfus ³³¹⁹ Treverorum archiepiscopus perdonavit ³³²⁰ et sacerdotii sui auctoritate obsignavit, imprecans ut si quis Lesuram in succedentibus annis usui fratrum in beati Paulini basilica ministrantium sustollere ³³²¹ conaretur, disperderet ³³²² eum Deus ³³²³ de terra viventium (507). Ubi vero in hunc ejusdem pontificatus ³³²⁴ auctoritas collata est, iniquorum seductus consilio, ut diximus, eam

cum aliis aliquibus in usus ³³²⁵ suos rediget, dicens, non licere cuiquam episcoporum quicquam episcopatum redditum ³³²⁶ alicui sanctorum loco assignare, et quoniam prænominatus Liudolfus ³³²⁷ hoc ³³²⁸ fecerit, ratum non esse. Quod utrumne ³³²⁹ illi licuerit, vos ³³³⁰ discernite ³³³¹. *Æstimo ramque, quoniam ³³³² episcoporum est, summam Deo famulantibus diligentiam adhibere necessaria ministrando, ne, dum pro necessariis conquirendis negotiantur, a sancto proposito discedere ³³³³ compellantur — ad hoc enim ³³³⁴ deputati sunt ecclesiastici redditus, ut ex eis subveniatur Christi pauperibus —, quod ille exsequens melius usui ministrorum Dei ³³³⁵ assignaverit, quam iste in usum superbæ gloriacionis ³³³⁶ absorpserit ³³³⁷.* B Iluc accedit quod cum Egilbertus ³³³⁸, proximus hujus Brunonis antecessor, adhuc viveret, inito consilio cum optimatibus suis, ex quibus ³³³⁹ iste Bruno unus erat, hujusmodi verbis eos compellebat ³³⁴⁰: *Obsecro vos per misericordiam Dei, dilectissimi filii mei ³³⁴¹ et fratres, quicquid ego et antecessores mei episcopi sanctorum locis injuria violentia magis quam ratione irrogavimus ³³⁴², vos me commonefacite et ego restituiam, ut et ³³⁴³ meum et eorum animas ab inferis redimam.* Quod cum placuisset omnibus, discretis cunque lego redditibus, banni constrictione ³³⁴⁴ firmavit ³³⁴⁵ ut qui deinceps inde ³³⁴⁶ subtraheret, Deum præsumptionis suæ ultorem ³³⁴⁷ sentiret. Et responderunt omnes: *Amen.* Ubi vero Egilbertus spiritum reddidit et Bruno ei in episcopatu ³³⁴⁸ successit, universa ³³⁴⁹ quæ ille reconsignavit, iste resumpsit, dicens, nichil exinde ratum esse, quod ille ³³⁵⁰ infirmus et jam ³³⁵¹ suimet inpotens in novissima vite suæ ³³⁵² hora constitutus ³³⁵³ fecerit; cum beatus Gregorius dicat, ultimam ³³⁵⁴ penitentiam nulli negandam, beatus vero Augustinus dicat, se non diffinire ³³⁵⁵, quod qui seram tantum egerit penitentiam, liberetur per eam ³³⁵⁶. Ego equidem ³³⁵⁷ puto, si audeam dicere, quod qui ³³⁵⁸ utrum ³³⁵⁹ temporanea sive ³³⁶⁰ serotina penitentia male tantum parla ³³⁶¹ restituerit,

VARIÆ LECTIONES.

³²⁹² deest C6. ³²⁹³ Cum igitur 6. ³²⁹⁴ omnis 5^a c. omnia 5b. B2. 4. ³²⁹⁵ actu 6. auctor 5. ³²⁹⁶ q. videlicet f. a. e. i. 6. ³²⁹⁷ r. c. desunt 5b. ³²⁹⁸ scilicet 6. ³²⁹⁹ multum 5. 6. ³³⁰⁰ deest 4. ³³⁰¹ et b. desunt 5b. ³³⁰² deest 6a. mane et vespere 5. ³³⁰³ deest 4. 5. 6. ³³⁰⁴ l. in vita f. ei d. 5. 6. ³³⁰⁵ orgium superser. vel horreum C1. et ita C5. horreorgium C4. quæ horreum C6. ³³⁰⁶ nuncupata B2. ³³⁰⁷ machra 6a. ³³⁰⁸ lisura C 5. 4. ³³⁰⁹ e. longum est a B1. ³³¹⁰ principibus C 5. ³³¹¹ episcopos C6. ³³¹² quoque 5. ³³¹³ restitute vel reconsignat B1. ³³¹⁴ deest 6c. beneficia c. ben. 6. ³³¹⁵ yrmine B2. ³³¹⁶ vero 6. ³³¹⁷ beato — lesuram desunt 5. ³³¹⁸ ita B2. Liudolfus alii. ³³¹⁹ donavit 6a. ³³²⁰ tollere 6. ³³²¹ disperdet C. ³³²² dominus 5. 6. ³³²³ episcopatus 6. ³³²⁴ s. v. 6. ³³²⁵ redditum 5. alii. ³³²⁶ ita B2. Liudolfus B1. Liudolfus C. Liudolfus alii. ³³²⁷ id. 6. ³³²⁸ utrum 4. ³³²⁹ deest C. ³³³⁰ deo 4. ³³³¹ cionis absorpserit — in ecclesia ad (infra c. 24.) desunt 6a. folio deficiente, quod in cod. Vatic. Christ. N. 1285. f. 71. existit. ³³³² assumperit 4. 5. 6. ³³³³ egilbertus B2. ³³³⁴ deest 5b. s. quorum 6. ³³³⁵ compellat 4? B1? 4? compellebat corr. compellat C. ³³³⁶ deest 6c. ³³³⁷ irrogamus B2. ³³³⁸ deest 4. et ut B1. 2. ³³³⁹ constrictione 4. distictione 5. ³³⁴⁰ ligavit B4? ³³⁴¹ deest C6. ³³⁴² vindicem 6. ³³⁴³ episcopatum 4. 5a. ³³⁴⁴ deest 5b. ³³⁴⁵ deest 6b. ³³⁴⁶ s. v. 5. C. ³³⁴⁷ deest 6. ³³⁴⁸ ultimam — dicat desunt B2. ³³⁴⁹ se diffinire B2. ³³⁵⁰ pen. liberet ego per eam equidem C. ³³⁵¹ siquidem 5a. quidem 5b. c. ³³⁵² si C. ³³⁵³ deest B1? ³³⁵⁴ vel 5b. et C3. ³³⁵⁵ parte B2.

NOTÆ.

(504) Macheren.

(505) Liser ad Moss Ram.

(506) Cf. Dagoberti dipl. ap. Hontheim Hist. I, p. 86.

(507) Hæc charta deperdita esse videtur.

etsi propterea non liberabitur, qui ea postmodum A
in ²⁰⁰⁷ indebitus usus ²⁰⁰⁸ usurpaverit, non minus
iudicium sustinebit.

23 ²⁰⁰⁹. Anno igitur ²⁰¹⁰ ordinationis suae ²⁰¹¹
19 (1119) ²⁰¹² placuit ei ²⁰¹³ Romam tendere, ut
renovaret privilegia sedis suae, indignatus super
protervia praefati Adalberti Mogontiensis ²⁰¹⁴ epi-
scopi, de legatione Romanae sedis sibi concessa
superbe ²⁰¹⁵ se efferentis, maxime cum ex conces-
sione priorum apostolicorum episcopos Treverorum
nulli nisi soli apostolico vel a latere ejus ad praes-
ens ²⁰¹⁶ missio debeat obedire, sicut illicmarus ²⁰¹⁷
Remorum archiepiscopus in epistola sua Nicholao
pape ²⁰¹⁸ directa commemorat (508), dicens: *Re-*
mensis ecclesia nunquam, excepto Romano pontifice
primatem ²⁰¹⁹ *habuit, nisi quamdiu, ejecto* ²⁰²⁰ *ab*
ea ²⁰²¹ *sine ullo crimine suo pontifice violentia* ²⁰²²
tyranni Milonis tempore Karoli principis, pastore
vacans, Bonifacio apostolica sedis legato aliquamdiu
sicut et Treverensis ecclesia ²⁰²³ *commissa fuit.* Sed
et in tempore illo praefatus ecclesiae Mettensi qui-
dam ²⁰²⁴ Stephanus, Calixti ²⁰²⁵ pape ex sorore
nepos, tui ²⁰²⁶ jam dictus avunculus e, us concesse-
rat in celebrationibus missarum pallio indutum
procedere ²⁰²⁷, integra Treverica metropoli pos-
sestare ²⁰²⁸. Qui de pallii honore ex hilaratus, velut
confidens gratiae consanguinitatis supra memoratae,
ultra quam oportuit se extulit, omnimodis nitens,
si quomodo potuisset, Trebericam ²⁰²⁹ ecclesiam
deprimeret, suam autem anteferet ²⁰³⁰ et ²⁰³¹ me-
tropolim faceret, sperans quod quicumque ²⁰³²
C inchoasset Calixtus ²⁰³³ assentiret. Quod exinde per-
pendimus, quia ²⁰³⁴ quotiescumque a metropolitano
vocatus fuisset, ut, sicut consuetudo est suffraga-
neis episcopis, metropoli obedientiam et subjectionem
subscriberet, venire contempsit, dicens ²⁰³⁵
suos quoque antecessores quandoque ²⁰³⁶ fuisse
archiepiscopos ²⁰³⁷; quod nullarum scripturarum
auctoritas firmat et ²⁰³⁸ pronunciat. Solummodo
quippe ²⁰³⁹ Mettensium episcoporum quinque ²⁰⁴⁰
numero pallio usi referuntur (509), quibus iste
sextus ascribitur, servata tamen in omnibus me-

trapolitana subjectione. Sed non omnes qui pal-
liis ²⁰⁴¹ utuntur archiepiscopi sunt, nisi quorum
sedes metropolis subjectis sibi aliis civitatibus et
episcopis principatur. Cum igitur propter supra
memoratas ²⁰⁴² causas saepedictus Bruno Romam ²⁰⁴³
versus iter faceret et Augustidunum ²⁰⁴⁴ 22 (510) us-
que processisset, Calixtus ²⁰⁴⁵ papa ibi ei occurrit et
amice ²⁰⁴⁶ suscepit et cum eo in eodem loco nata-
lem Domini celebravit (an. 1119). Transactis autem
diebus sollempnibus, pariter iter Cluniacum diri-
gunt, ubi Bruno causas adventus sui aperuit, pro-
latisque ²⁰⁴⁷ coram sedis suae privilegiis ²⁰⁴⁸, eadem
sibi et ecclesiae suae apostolicae subscriptionis firma-
mento stabiliri postulavit; quod ²⁰⁴⁹ et obtinuit.
Nam facta ei ²⁰⁵⁰ peccatorum suorum indulgentia,
B remisit ²⁰⁵¹ ad propria, dans ei cyrographum hunc
modum continens:

Calixtus ²⁰⁵² episcopus servus servorum Dei, vene-
rabilis fratri Brunoni Treberensi ²⁰⁵³ archiepiscopo sa-
lutem et apostolicam benedictionem. Ei ²⁰⁵⁴ consu-
tudo sedis ²⁰⁵⁵ apostolica persuadet et ipse rationis ordo
exposcit, ut sapientes religiosasque personas ²⁰⁵⁶ et
in Romana ecclesia unitate atque ²⁰⁵⁷ obedientia ²⁰⁵⁸
devotas ²⁰⁵⁹ existentes honorare amplius ac diligere
debeamus. Proinde, frater dulcissime, postulacioni
tuae clementer annuimus et personam tuam ²⁰⁶⁰ dilec-
tionis brachiis amplectentes ²⁰⁶¹, eam a cujuslibet
legati potestate ²⁰⁶² absolvimus, nisi forte a nostro la-
tere dirigatur. Confidimus enim in Domino, quia de
sapientia et religione tua et Deo et ecclesia honor
C magnus utilitasque proveniet. Data Cluniaci 3 No-
nas ²⁰⁶³ Januarii (an. 1120).

24. Denique non multo post tempore, viribus
corporis ejus senio simul et infirmitate ad occasum
vergentibus, in ²⁰⁶⁴ omni fere circa regione coepe-
perunt viri nequam consurgere, et res ecclesiae, quae
ipsorum defensionem et ut ita dicam advocatiae ²⁰⁶⁵
commisae fuerunt, barbarico more depopulari, quod-
dam comite Willelmo ²⁰⁶⁶, filio Cuonradi supra
memorati ²⁰⁶⁷ (511) comitis de castello quod vulgo ²⁰⁶⁸
Luccelburch vocatur ²⁰⁶⁹, ducatum illis praebente.
Quos cum saepius ad correctionem invitasset et non

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁷⁰ ut B2. ²⁰⁷¹ u. non us. minus tamen jud. s. 4. ²⁰⁷² c. LXX. Leibn. ²⁰⁷³ ergo B1. ²⁰⁷⁴ deest
51. ²⁰⁷⁵ XXX. B1. VIII^{no} B2. nonagesimo erasum C1. deest C3. ubi alia manu XX suppletur;
spatium vacuum C4. XL. C6. ²⁰⁷⁶ deest 5. 6. ²⁰⁷⁷ mogociensis C. sapius. — episcopi deest 5^a. ²⁰⁷⁸ su-
perbeque 5^a. ²⁰⁷⁹ m. ad p. 4. 5. 6. ²⁰⁸⁰ hiemarus 5^a. ²⁰⁸¹ pape corr. papa 5^a. papa B4. corr. pape C1.
²⁰⁸² primatum B2. C6. ²⁰⁸³ abjecto 5. 6. ²⁰⁸⁴ eo 6. ²⁰⁸⁵ t. violentiam 6^a. ²⁰⁸⁶ e. c. deest 6. ²⁰⁸⁷ q.
nomine 6. ²⁰⁸⁸ kalixti 5^a. 6. kalisti B2. kalisti B4. et ita deinceps. ²⁰⁸⁹ cui cum jam 5. ²⁰⁹⁰ incedere 6^a.
²⁰⁹¹ p. remanente 5^a. ²⁰⁹² trever. 5. ut trevericam 6. ²⁰⁹³ deprimere — anteferre — facere 4. ²⁰⁹⁴ et in
m. 5^a. ²⁰⁹⁵ quodcumque 5. B2. C6. ²⁰⁹⁶ c. papa 4. ²⁰⁹⁷ ut quotienscumque 6. ²⁰⁹⁸ deest C. ²⁰⁹⁹ quan-
documque C. ²¹⁰⁰ a. dicens C. ²¹⁰¹ deest B2. firma p. B1. ²¹⁰² deest 5^a. ²¹⁰³ deest 5^a. ²¹⁰⁴ pallio 5. 6.
²¹⁰⁵ c. s. m. 6. ²¹⁰⁶ v. r. 5. 6. ²¹⁰⁷ augustidunum 5^a. augustidunum 5^a. B1. 2. 4. ²¹⁰⁸ kalistus B2. et
ita deinceps. ²¹⁰⁹ et eum a. 6. ²¹¹⁰ prolatis B 2. ²¹¹¹ p. e. s. et eccl. suae deest 5^a. ²¹¹² deest 6.
²¹¹³ est ei 5^a. ei p. e corr. C1. ²¹¹⁴ r. eum 6. ²¹¹⁵ kalixtus 5^a. 6. B1. semper C1. 57 4. —
c. LXXI. inc. Leibn. ²¹¹⁶ trever. 5. treberensis ecclesiae B4? ²¹¹⁷ deest 4. 5. 6. ²¹¹⁸ a. s. 5. ²¹¹⁹ sapien-
tes — personas et deest C. que deest 5^a. ²¹²⁰ u. a. deest 6. ²¹²¹ obedientias 6^a. ²¹²² devotos C.
²¹²³ deest 5^a. ²¹²⁴ amplectimur et eam 4. 5. 6. ²¹²⁵ ydus 5^a. ²¹²⁶ et in C6. ²¹²⁷ advocassie 6^a. ²¹²⁸ vil-
helmo 5. C. wilhelmo 6^a. gillehelmo B1. ²¹²⁹ comitis supra m. 6. ²¹³⁰ deest 5. 6. ²¹³¹ dicitur 4. 5. vocatur
Luzel. 6.

NOTÆ.

(508) In epistola supra, Gest. c. 24., laudata.

(509) Cf. Gesta c. 27.

(510) Autun.

(511) C. 8.

profecisset, tandem cum non³⁰²³ haberet qui illo-
rum vesaniam armata manu posset reprimere, —
ipsi enim, si barbari provinciam hanc impetrent,
illis debuissent³⁰²¹ resistere, — utebatur in illos³⁰²²
anathematis ultione, die quadam dominica 8 Idus
Decemb. anno dominicæ incarnationis 1122, ponti-
ficatus³⁰²⁴ sui anno 21. Cujus³⁰²⁷ anathematis ver-
borum³⁰²⁸ series hunc habet modum (512).

Propter continuas oppressiones quas ecclesia nostra
patitur, decernimus et Spiritus³⁰²⁹ sancti iudicio et
auctoritate nobis³⁰³⁰ concessa³⁰³¹ confirmamus³⁰³², ut
quicumque sive³⁰³³ in rapinis rerum ecclesiasticarum,
sive in combustione alicujus ecclesie, sive in captione
alicujus clerici, vel in quacumque indebita exactione,
sive in generalis vel³⁰³⁴ specialis³⁰³⁵ pacis violatione,
hactenus nos conturbavit³⁰³⁶, ad satisfactionem cano-
nice vocetur, passurus sententiam secundum merita,
obediens iudicium cum misericordia, rebellis³⁰³⁷ ju-
diciis sine misericordia. Ab hac autem³⁰³⁸ ulterius
quicumque supradictorum violator³⁰³⁹ inventus fue-
rit³⁰⁴⁰, hodierna excommunicatione prædampnamus,
et præcipimus ut ab omnibus ut sacrilegus devietur,
suspensio ejus nomine in ecclesia ad indicium³⁰⁴¹ ex-
communicationis jam super eo factæ et singulis domi-
nicis³⁰⁴² diebus repetenda, ita ut quicumque ei com-
municaverit, si laicus, eodem anathemate feriat, si
clericus, ab ordine deponatur. Spolia quoque emens
vel dono³⁰⁴³ accipiens, ei cui et spoliator dampnationi
subiaceat. Congregationibus autem³⁰⁴⁴ licentiam da-
mus, ut quicumque eos in bonis stipendorum suorum
læserit, eum cottidiana³⁰⁴⁵ excommunicatione prose-
quantur. Porro³⁰⁴⁶ archidiaconis concedo ut, ubi³⁰⁴⁷
aliis negotiis impeditus adesse non potero, penitentes
ecclesie reconcilient, servato ordine in compositioni-
bus et ceteris ecclesiasticis consuetudinibus (513).

Multa³⁰⁴⁸ quidem et alia prohibitatis fecit³⁰⁴⁹ insi-
gnia, quæ et ipse³⁰⁵⁰ ego vidi et aliorum recta re-

latione cognovi, quæ enumerare per singula gratia
vitandæ prolixitatis omisi. Hoc tantum scire suffi-
ciat, quod appropinquantem vitæ ejus³⁰⁵¹ terminum
laudabilibus admodum operibus anteverit³⁰⁵². Ele-
nim per nocturnam quietem solitus erat sanctorum
memorias silenter circuire illicque³⁰⁵³ in oratione
diucius persistere³⁰⁵⁴ et Dei propiciationem cum³⁰⁵⁵
eorum intercessione profusis lacrimis exorare. Sed
et loca ubi servi Dei et ancille in clausulis dege-
bant, uno tantum comite contentus, f. equestrabat, et
quæcumque habuissent necessaria tam in victu
quam in³⁰⁵⁶ vestitu ministrabat, atque eorum ora-
cionibus se devotius³⁰⁵⁷ commendabat.

25. Nec prætereundum quoque, quod³⁰⁵⁸ in Mo-
guntina³⁰⁵⁹ diocesi, in prædio suo quod Odenheim
dicitur, monasterium extruxit³⁰⁶⁰, ubi Deo famu-
lantes monasticæ professionis cœnobitas adunavit,
tantumque [de³⁰⁶¹] rebus prædiorum suorum dele-
gavit³⁰⁶², quantum possent³⁰⁶³ illic commorantibus
ad cotidianum victum sufficere (514). Sed nec³⁰⁶⁴
hoc silendum, quod in Confluentia quoque³⁰⁶⁵ ba-
silicam beati Florini vetustate consumptam meliori
scemate et ampliori ambitu ex lapidibus thopis³⁰⁶⁶
(515) sectis et politis, sicut usque³⁰⁶⁷ in
hodiernum diem conspicuum est, construxit (516).
Sed et³⁰⁶⁸ in Treveri (517), ecclesiam, in qua³⁰⁶⁹
beati Paulini et aliorum confessorum pontificum
Treverensium³⁰⁷⁰ necnon et corpora plurima marty-
rum Thebeorum sub Rictiovaro³⁰⁷¹ passorum re-
quiescunt, quam, sicut³⁰⁷² patrum nostrorum re-
latu didicimus (518), sanctus Felix Treverorum³⁰⁷³
episcopus, qui in ipsa requiescit, magno et spa-
cioso³⁰⁷⁴ ambitu primus fundavit, postmodum
vero³⁰⁷⁵ vetustate consumptam beatus Marus³⁰⁷⁶,
et ipse ejusdem³⁰⁷⁷ civitatis episcopus, qui quæ
illi dem quiescit³⁰⁷⁸, in pristinum statum reparavit, iste
quoque nostris³⁰⁷⁹ temporibus ignis concrematione

VARIE LECTIONES.

³⁰²³ superscr. C1. ³⁰²⁵ r. d. 6. ³⁰²⁶ eos 6. ³⁰²⁸ p. s. a. 21. desunt 5b. ³⁰²⁷ cap. LXXII. inc. Leibn. ³⁰²⁸ deest 6. ³⁰²⁹ s. sp. 6. B. et s. s. i. desunt B1. ³⁰³⁰ deest C6. ³⁰³¹ commissa 6. ³⁰³² firmamus Mart. ³⁰³³ deest 5. ³⁰³⁴ sive 5a. ³⁰³⁵ in sp. B1. ³⁰³⁶ conturbaverit C. ³⁰³⁷ r. i. s. m. desunt C6. ³⁰³⁸ id est 4 Idus Decembris add. Mart. ³⁰³⁹ violatorum 6. ³⁰⁴⁰ id est MCXXII dominico add. Mart. ³⁰⁴¹ pergit 6a. iudicium 5a. 6c. ³⁰⁴² diebus dom. 5b 6. ³⁰⁴³ deest B4? in dono 5b. ubi mor : a. ritui ut. ³⁰⁴⁴ etiam Mart. ³⁰⁴⁵ cottidie C. ³⁰⁴⁶ Reliqua desunt Mart. ³⁰⁴⁷ nisi 5a. b. si 5c. ³⁰⁴⁸ c. LXXIII. inc. Leibn. ³⁰⁴⁹ f. i. desunt 5b. ³⁰⁵⁰ ego i. 6. ³⁰⁵¹ sue B1. ³⁰⁵² antecedit corr. antecessit 6a. antecedit 6c. d. ³⁰⁵³ illis B1. ³⁰⁵⁴ C. ³⁰⁵⁵ insistere B1. ³⁰⁵⁶ deest 4. 5. 6. ³⁰⁵⁷ deest 4? B1? 4? ³⁰⁵⁸ devotus 5c. 6. ³⁰⁵⁹ deest 5a. ³⁰⁶⁰ mogontiacensi B2. spirensi 4. 5. 6. B4. C. quod correctoris esse videtur. ³⁰⁶¹ construxit B4. C. ³⁰⁶² deest B1. 2. 3. add. in marg. C1. et ita C3. de rebus desunt 5. ³⁰⁶³ deest 5a. ³⁰⁶⁴ possit illis 5a. ³⁰⁶⁵ neque 6a. ³⁰⁶⁶ deest B4? ³⁰⁶⁷ thopis 5. 6c. B1. ³⁰⁶⁸ deest C. ³⁰⁶⁹ deest 5. ³⁰⁷⁰ in qua desunt B1. ³⁰⁷¹ treverensium C1. ³⁰⁷² rictiovaro 4. s. r. p. r. desunt 5c. ³⁰⁷³ s. relatu seniorum nostrorum 6. ³⁰⁷⁴ treverensis B2. trebireo: um C1. ³⁰⁷⁵ spatio C3. ³⁰⁷⁶ deest C3. ³⁰⁷⁷ maurus 6c. ³⁰⁷⁸ c. e. ep. 5. 6. ³⁰⁷⁹ requiescit C3. 4. ³⁰⁸⁰ rep. nostris quoque B1.

NOTÆ.

(512) Ex codice Epternacensi ediderunt Martene et Durand Coll. I, p. 677, ubi ita inscriptum est : Hoc decretum sanxit Bruno archiepiscopus, XXI archiepiscopatus sui anno.

(513) Cf. Wilhelmi comitis epistolam hac occasione scriptam, ap. Hontheim Hist. I, p. 507.

(514) V. diploma Heinrici V ap. Hontheim I, p. 485 n.

(515) Germanice Tufsteine.

(516) Cf. Brunonis dipl. de hospitali ibidem fundato, Günther I, p. 166.

(517) In pervetusto rituali quondam ecclesie metropolitane legitur : Anno Domini 1124, indict. 15, 10 Kal. Nov. dedicata est hujus domus nota pars, quæ est ad occidentem, cum altari sancti Nicolai confessoris in ea sito, a domino Brunone venerabili Treverorum archiepiscopo, pontificatus sui anno 20, in honore sanctæ et individue Trinitatis sanctique Nicolai episc. et conf., cujus reliquiæ in eo continentur.

(518) Gesta c. 20, 23.

dirutam (519), Adalberti et Ruodolfi ⁷⁷¹⁰ ejusdem ecclesie præpositorum industria, datis eis ⁷⁷¹¹ sumptibus, non juxta primæ quantitatis amplitudinem sed secundum facultatis suæ modicitatem ⁷⁷¹², reformavit. — Anno ⁷⁷¹³ autem Dominicæ incarnationis 1124, qui est annus ⁷⁷¹⁴ episcopatus ejus 23 ⁷⁷¹⁵, 7 Kal. Maii die ⁷⁷¹⁶ 6 feria ⁷⁷¹⁷, hora prima, animam reddidit. Cujus exequiis celebrandis affuerunt Trebericæ dioceseos episcopi Heinricus Virdunensis, Cuonradus ⁷⁷¹⁸ Tullensis, et cum non longe ab antecessoris sui Egilberti sepulchro magno cum honore et totius cleri ac populi mœnore deposuerunt. Sedit ⁷⁷¹⁹ in episcopatu annis ⁷⁷²⁰ 23 ⁷⁷²¹, diebus ⁷⁷²² 24 ⁷⁷²³, et vacavit episcopatus ⁷⁷²⁴ menses 2, dies ⁷⁷²⁵ 8 ⁷⁷²⁶.

C addit: Hisdem quoque temporibus sancti Eucharil cenobium religione rebusque jam pene conlapsum per Eberhardum abbatem Kambergensensem strennuè ⁷⁷²⁷ religionis virum reparavit. Qui vetus monasterium, novum inchoans edificare, defecit, ejusque temporibus prefati Eberhardi sanctus Domini Mathias apostolus inventus est (520). Quantum autem ipsum locum Deus per multorum miraculorum signa provexerit, testis est omnis Trebitorum urbs, quæ etiam per meritum beati Mathie meliorationis suæ plurima indicia monstrat.

25 ⁷⁷²⁸. Post decessum vero ⁷⁷²⁹ Brunonis episcopi Godefridus ⁷⁷³⁰, majoris ecclesiæ decanus, in episcopatum successit. Hic de Leodiensi ⁷⁷³¹ parrochia extitit oriundus, Arnulfum ⁷⁷³² vero consanguineum suum, et majoris ecclesiæ, domus videlicet beati ⁷⁷³³ Petri, præpositum, virum videlicet ⁷⁷³⁴ religiosum et morum honestate præclarum, qui ecclesiam in honore ⁷⁷³⁵ sanctæ Crucis juxta Albam portam sitam constituit, Treverim ⁷⁷³⁶ secutus, ab Eberhardo ⁷⁷³⁷ Treverorum archiepiscopo clericus est designatus. Hic vero ⁷⁷³⁸, sicut et ⁷⁷³⁹ antecessor ejus, prædictus inquam præpositus, morum dignitate et animi liberalitate insignis, prius ⁷⁷⁴⁰ a Treverensibus, clero scilicet et populo, dilectus, et ab episcopis ejusdem civitatis Egilberto et Brunone multis ecclesiasticis

A honoribus ditatus ⁷⁷⁴¹, ad ultimum decedente domino Brunone, sicut prædiximus, in episcopatum ⁷⁷⁴² est sublimatus ⁷⁷⁴³. Peracto vero anno episcopatus sui, insurgentibus contra ⁷⁷⁴⁴ eum quibusdam de clericis suis et introitum ipsius calumpniantibus (an. 1125-1126) — quorum calumpnia si justa aut injusta fuerit, Deus scit, ego nescio ⁷⁷⁴⁵ — tandem ab hoc causa est ⁷⁷⁴⁶ perducta, quod sentiens suam infirmitatem ad hoc ⁷⁷⁴⁷ onus non sufficere — jam enim ad decrepitam venerat ætatem, — videns etiam ⁷⁷⁴⁸, quod ⁷⁷⁴⁹ pro eo in ecclesia fraterna scindebatur caritas, quibusdam sibi adherentibus, aliis resistentibus ⁷⁷⁵⁰, ne causa esset hujus scismatis, circa finem tertiæ anni ab episcopatu est absolutus. Obiit ⁷⁷⁵¹ autem sedem ⁷⁷⁵² annis 2, mensibus 10, diebus 11.

B Supervixit autem ⁷⁷⁵³ postea annum unum, menses 5, dies 16 ⁷⁷⁵⁴, obiitque 18 ⁷⁷⁵⁵ Kal. Decembris die ⁷⁷⁵⁶, quinta feria ⁷⁷⁵⁷ (521), hora noctis 3 (an. 1128, Nov. 14). Quem sepelivit successor ejus ⁷⁷⁵⁸ in basilica sancti Petri majoris ecclesiæ sub arcu qui est ad meridionalem plagam.

27 ⁷⁷⁵⁹. Hic autem successor ejus nomine Meginherus ⁷⁷⁶⁰, eadem qua decessor ⁷⁷⁶¹ parrochia nobilibus et ipse parentibus ⁷⁷⁶² procreatus, et a puericia in Treverensi ecclesia educatus, morum honestate et personæ maturitate ad præsulatus honorem dignus profecto ascendisset, si antedictum Godefridum ⁷⁷⁶³ vel parcius impugnasset vel suæ rigiditatis et indiscrecioni modum imposuisset. Mense Junio (an. 1127) electus, sequenti autumnio collecta milicia Treverensi castellum novum quod dicitur Bumaggen ⁷⁷⁶⁴ (522) primo impetu cepit, Willelhelmum ⁷⁷⁶⁵ comitem ad condicionem pacis venire coegit, pacemque ⁷⁷⁶⁶ patriæ in brevi reformavit. Veniente quadragesima (an. 1128), iter suum Romam direxit, ubi a papa Honorio ordinatus ⁷⁷⁶⁷ et pallio dignitatis ⁷⁷⁶⁸ est decoratus (523); unde ⁷⁷⁶⁹ reversus a clero et populo Treverensi ⁷⁷⁷⁰ honorifice est susceptus. Deinde dum nimio zelo rectitudinis de incontinentia clericorum multa sæpe ⁷⁷⁷¹ dis-

VARIE LECTIONES.

⁷⁷⁷² Rodolphi 5^a. Rodolphi 4. 6. B1? C. Rodolphi 5^b. ⁷⁷⁷³ ei 5^a. ⁷⁷⁷⁴ modum 5. 6. B4. C. ⁷⁷⁷⁵ Norum caput incipit C. — autem deest 5^b. ⁷⁷⁷⁶ deest C3. 4. ⁷⁷⁷⁷ XXVIII. B4? qui — 25. deest 5^b. ⁷⁷⁷⁸ deest 6. ⁷⁷⁷⁹ deest 5. ⁷⁷⁸⁰ Conradus 5. alii. ⁷⁷⁸¹ s. autem C. ⁷⁷⁸² annos 6. B1. C. ⁷⁷⁸³ XX 6^a. menses tres add. 6^a. h. d. ⁷⁷⁸⁴ dies 6. B1. 5. 4. C. ⁷⁷⁸⁵ XXIII. 6^a. ⁷⁷⁸⁶ XVIII. 5b. c. XXIII. — duos dies deest 5^a. ⁷⁷⁸⁷ deest C6. ⁷⁷⁸⁸ et dies C6. ⁷⁷⁸⁹ C6. add. : et cætera. ⁷⁷⁹⁰ strennuè C1. ⁷⁷⁹¹ c. LXXIV. Leibn. Hujus capituli loco in cod. B2. narratio uberior exstat, quam infra edimus. ⁷⁷⁹² deest 6. C6. ⁷⁷⁹³ godfridus B1. ⁷⁷⁹⁴ leodiensis 4. 6^a. ⁷⁷⁹⁵ arnoldum 5. 6. B4. C. ⁷⁷⁹⁶ sancti 6. ⁷⁷⁹⁷ deest 6. scilicet 5. C. ⁷⁷⁹⁸ honorem B4. ⁷⁷⁹⁹ treberim 5. 6. ⁷⁸⁰⁰ eberardo 6. ⁷⁸⁰¹ deest 5b. ⁷⁸⁰² deest 6. ⁷⁸⁰³ primo 5. ⁷⁸⁰⁴ est d. 5b. ⁷⁸⁰⁵ in episcopatu B1. ⁷⁸⁰⁶ sublevatus 4. ⁷⁸⁰⁷ in B4? ⁷⁸⁰⁸ n. c. d. s. C. ⁷⁸⁰⁹ deest 5b. ⁷⁸¹⁰ deest 5. 6. ⁷⁸¹¹ deest C. ⁷⁸¹² q. in e. f. pro eo 6. ⁷⁸¹³ sibi r. C. ⁷⁸¹⁴ Occupavit autem pergit B2. cum hoc textu. ⁷⁸¹⁵ episcopatus C. ⁷⁸¹⁶ vero annum 6. ⁷⁸¹⁷ VI. 4. 5. 6. — Obiit autem 5b. ⁷⁸¹⁸ VIII. C. ⁷⁸¹⁹ die — 5. ⁷⁸²⁰ deest 6. ⁷⁸²¹ deest 5b. f. v. B1. ⁷⁸²² deest 4. ⁷⁸²³ c. LXXV. Leibn. — C1. add. rubram: De Meginhero. ⁷⁸²⁴ meynerus 4. megenheres B1. semper. ⁷⁸²⁵ d. ejus 4. B4. ⁷⁸²⁶ deest 5^a. petentibus 6^a. ⁷⁸²⁷ godfridum B4. ⁷⁸²⁸ bunnage 5. 5a. c. 6. bunnage C 6. novum de quo ante jam dictum est, pr. B2. ⁷⁸²⁹ wilhelmum 5. C. alii. wilhelmum 6^a. ⁷⁸³⁰ que deest 5b. ⁷⁸³¹ est o. et p. d. d. 6. ⁷⁸³² pallii dignitate 4. 5. 6. ⁷⁸³³ inde 5. ⁷⁸³⁴ treverico C. ⁷⁸³⁵ deest 5. 6.

NOTÆ

(519) A. 1092, Kal. Aug., Ann. S. Eucharil, SS. V. p. 10. Cf. hac de re locum ex Miraculis S. Modibaldi infra editum.

(520) V. hujus rei narrationem infra editam.

(521) Nov. 14. feria quarta a. 1128. fuit.

(522) De hujus loci situ non constat, neque de Numagen cogitandum est.

(525) Cf. Honorii diploma, Günther I, p. 209.

poneret sine condimento discrecionis, magnam sibi A comparavit invidiam, et quam nec dici fas est acquisivit infamiam. Et ³⁷⁷³ sorte ³⁷⁷³ eodem tempore Francorum res publica valde turbabatur. Nam paucos ante annos Heinrico imperatore hujus nominis rege quinto sine prole defuncto (an. 1125), proceres Francorum apud Mogontiam Leodegarium ³⁷⁷⁴ ducem Saxonum in regnum elevarerant ³⁷⁷⁵, eorumque decretum Romani laudaverant, cum ecce Fredericus ³⁷⁷⁶ dux Alamannorum, ejusdem Heinrici imperatoris ³⁷⁷⁷ ex sorore nepos, facta conspiciatione ³⁷⁷⁸ cum quibusdam justicie inimicis, fratrem suum Cuonradum ³⁷⁷⁹ regno substituit, magnamque belli materiam et contentionis fomitem hac de re ³⁷⁸⁰ suscitavit (an. 1127-1128). Quod ubi Honorius papa comperit, Cuonradum omnesque sibi faventes excommunicationis vinculo colligavit, et Meginhero ³⁷⁸¹ archiepiscopo ordinato jam reversuro, ut in sede ³⁷⁸² sua eundem Cuonradum excommunicaret per obedientiam precepit. Quod ³⁷⁸³ ille quoque ³⁷⁸⁴ sine mora perfectit.

28 ³⁷⁸⁵. Anno igitur ordinacionis sue 2 (1129), mense Novembrio, cum jam ³⁷⁸⁶ erga multorum animos ³⁷⁸⁷ ea qua ³⁷⁸⁸ dixi causa esset odiosus, Romanam ire disposuit, ut consilio apostolici vel auxilio ea que se gravabant alleviaret. Quo tempore predictus Cuonradus minus ³⁷⁸⁹ in Theutonico ³⁷⁹⁰ prosperatus, regnum Italicum tamquam et illud sibi deberetur, invadere cupidus, ibidem in Italia morabatur, ubi Meginherum episcopum ³⁷⁹¹ per exploratores proditum ³⁷⁹² cepit, eumque ³⁷⁹³ apud Parmam civitatem custodie deputavit, ubi sequenti anno (1130), jam ³⁷⁹⁴ oculorum lumine ex afflictione amisso, Kal. Octobris obiit. Episcopus ³⁷⁹⁵ Parmensis vestibus, quas sibi ipse ³⁷⁹⁶ morituro paraverat, corpus ³⁷⁹⁷ indutum in majori ecclesia sepelivit.

29. ³⁷⁹⁸ Post hunc Treveri ³⁷⁹⁹ Brunonem, ecclesie Treverensis ³⁸⁰⁰ canonicum, Brunonis quon-

A dam archiepiscopi nepotem, elegerunt 7 Idus Decemb. Quod ille omni ³⁸⁰¹ nisu, maxime causa inopie hujus ecclesie ³⁸⁰² rennuebat, re autem ³⁸⁰³ vera, ut post ³⁸⁰⁴ claruit, majoris episcopatus gloriam affectabat; et hoc cum gratia apostolici Innocentii ³⁸⁰⁵ faciebat, qui eo tempore in Galliis commanens, diversis in locis concilia celebrabat ³⁸⁰⁶. Nam quando Meginherus ³⁸⁰⁷ episcopus ³⁸⁰⁸ Roman ³⁸⁰⁹ pergens captus et custodie traditus fuit, bellum quoque ³⁸¹⁰ inter Romanos confutum est de loco Innocentii et Anacleti, Honorio papa defuncto. Quorum prior electione autentica ³⁸¹¹ cleri et populi intronizatus et consecratus defuncto successerat, alter autem ³⁸¹² factione nobilium Romanorum, quorum ipse propinquitate pollebat, papatus sibi ³⁸¹³ honorem assumpserat. Maximo autem motu horum gratia ³⁸¹⁴ concitato, Innocentius papa ³⁸¹⁵ templum sancti Petri fugiens intravit, quem Anacletus obsessum, tormentis quoque ³⁸¹⁶ machinisque adhibitis, de templo et urbe fugavit. Pulsus Roma, Gallias ³⁸¹⁷ Innocentius petiit ³⁸¹⁸, ubi eum legati Treverensium ³⁸¹⁹ adeuntes, ut electionem suam ³⁸²⁰ firmare ³⁸²¹ et perficere non differret postulabant. Quibus ipse respondit, ut alium ad hoc idoneum quem vellet eligerent ³⁸²²; nam Brunonem nec ipsi nec alterius ecclesie filii episcopum habere possent ³⁸²³. Hoc responsum apud Leodium in quadragesima acceperunt ³⁸²⁴. (An. 1131, Mart.) Sequenti pascha (Apr. 19) cum rex Lotharius ³⁸²⁵ omnesque principes Treverenses ³⁸²⁶ Treveri ³⁸²⁷ convenissent, pars cleri primicerium Mettensem ³⁸²⁸ Adalberonem ³⁸²⁹ eligebat ³⁸³⁰, principes tamen et populus acriter repugnabant. Qua dissensione per continuum annum ³⁸³¹ protracta ³⁸³², tandem jussu apostolici et imperio regali sedata, altero pascha intronizatus est Adalbero ³⁸³³ anno dominice incarnationis 1132 ³⁸³⁴ (Apr. 10).

VARIE LECTIONES.

³⁷⁷⁵ e. LXXVI. inc. *Leibn.* ³⁷⁷⁵ fere 5. ³⁷⁷⁶ lotharium 4. 5. 6. B4. C. ³⁷⁷⁷ elevarerunt B2. ³⁷⁷⁸ frithericus B2. frid. C. ³⁷⁷⁷ deest 5c. B1. C. ³⁷⁷⁸ nepos inito consilio cum quibusdam faventibus sibi fratrem C1. e corr. sec. manus et ita C3. 6. ³⁷⁷⁹ conradum 5. cunradum 6. *semper*. ³⁷⁸⁰ deest, causa post addito, C1. et ita C3 aq. ³⁷⁸¹ megih. 5a. b. et ita infra.—episcopo trever. ordinato 5b. ³⁷⁸² sua sede 5. ³⁷⁸³ Quod—perfecit desunt 6a. ³⁷⁸⁴ deest 4. 5b. ³⁷⁸⁵ Wytt. *plura ex opere Lind. et cod. Eberh. Clus. inseruit, qua. a. XV. XVI. scripta ut nullius pretii omisimus.* ³⁷⁸⁶ deest 5b. ³⁷⁸⁷ annos 6a. ³⁷⁸⁸ que B1. C6. ³⁷⁸⁹ minor C. ³⁷⁹⁰ theuthonico 5a. c. teutonico C. teuthonico regno 6. ³⁷⁹¹ archiepiscopum 5b. ³⁷⁹² predictum 5a. b. dictum corr. predictum 5c. ³⁷⁹³ eundemque 5a. ³⁷⁹⁴ deest 5b. ³⁷⁹⁵ Ep. vero B1. ³⁷⁹⁶ deest B1. ³⁷⁹⁷ e. ejus B1. ³⁷⁹⁸ e. LXXVII. *Leibn.* ³⁷⁹⁹ treverici 4. treverenses B1. treviri C1. ³⁸⁰⁰ deest 5. tr. eccl. 6. B1. treverica C. ³⁸⁰¹ maximo nisu causa 6. ³⁸⁰² vocabulum *erasm* C1. ³⁸⁰³ deest 5a. ³⁸⁰⁴ postea 5. ³⁸⁰⁵ g. i. pape 6. deest B 1. ³⁸⁰⁶ celebrat C3. ³⁸⁰⁷ megiberus 5a. meginerus 6c. migherus 5b. meinherus B2. ³⁸⁰⁸ deest 5. 6. ³⁸⁰⁹ roma C. ³⁸¹⁰ q. confutum est i. r. de 6. ³⁸¹¹ autentica 5a. 6. ³⁸¹² vero 6. ³⁸¹³ sibi 6. ³⁸¹⁴ h. g. desunt B1. ³⁸¹⁵ deest 6. ³⁸¹⁶ et t. 6. q. t. B2. ³⁸¹⁷ i. g. 5. 6. ³⁸¹⁸ adiit 4. 6. adivit 5. ³⁸¹⁹ tr. *fron* 5a. treverorum 4. 5c. 6. trevirorum B4. C. treverenses B2. canonicorum 5b. ³⁸²⁰ deest 4. 5. 6. ³⁸²¹ firmaret (confirmaret 6c.) et perficeret post 6. ³⁸²² el. q. v. 5. a. eligerent quem idoneum scirent 6. ³⁸²³ potuissent 5. B4. C. h. non potuissent 4. ³⁸²⁴ receperunt 5. ³⁸²⁵ lotarius B2. ³⁸²⁶ deest 5b. B2. ³⁸²⁷ R *trium* 5a. treverorum 5c. tr. 6a. treberenses B1. trevirorum B4. C. ³⁸²⁸ treverim 6. treberi 5b. B1. ³⁸²⁹ alii. ³⁸³⁰ deest B2. ³⁸³¹ alberonem 4. 5. 6. ³⁸³² eligebant 4. 5. 6. ³⁸³³ deest C. ³⁸³⁴ protractata 5. ³⁸³⁵ albero 4. 5. 6. adelbero B1. C1. ³⁸³⁶ millesimo C. vicesimo secundo 6c. B2. trigesimo tercio B3.—Addit: 6c.—Explicit liber in historia Treberorum; 6d.—Explicit hystoria Treberorum; B2: Expliciunt gesta Treverorum.—Codices 5. continuationem recentiorem addunt

GESTA GODEFRIDI ARCHIEPISCOPI 3835.

1. Igitur post excessum Brunonis episcopi Gothfridus³⁸³⁵ in episcopatum successit. Hic de Leodicensi parrochia progenitoribus admodum nobilibus, patre Rutfrido, matre Fridesinda nomine, ex vico qui Falmanies dicitur extitit oriundus³⁸³⁷. Arnoldum avunculum suum, maioris ecclesie, domus videlicet beati Petri apostoli prepositum, Treberim secutus, ab Everhardo Treberorum episcopo clericus est designatus. Verum ubi in matura libertate potuit est, continuo per coquevos, quibus luxur et desidia cordi est, amare vicia, corrupte viæ tramine incedere perdocebat, ac velud equus infrenis, rectore contempto, recti itineris³⁸³⁸ lineam dereliquit. Propterea enim ab Arnolde supra memorato in ministerium Heinrici quarti regis delegatus est, ut, quia de morum ejus. irreligiositate regulariter non speraret ullum ecclesiasticum honorem contingere, si facultas subpeteret, videlicet si ecclesiarcharum quisquam vita decederet, si nequiret canonicæ, regis saltem intruderetur potestate. Contigit itaque temporum labente curriculo, decanum domus Treberensis diem extremum claudere, et non multo post archidiaconatus officium, alio quoque ibi obeunte, vacare; quod ut regi innotuit, directis mox ad Egilbertum episcopum litteris, mandavit, ut supra memoratum Gothfridum illis honoribus sublimaret, quod nisi faceret, regem offenderet. Jam vero adeptus, si debuisset quempiam claustralis stipendii vel altaris dono investire, non faciebat sine muneris assecutione; more diabolico non passus se solum interficere, quin et alios satagebat secum precipitare, presertim cum ex decretis pontificum Romanorum tam vendentes quam ementes honores ecclesie sint dampnati anathemate. Cum autem nec sic satis libere sibi videretur canonicas posse venundare — prior enim decano prepositus debet investire — affectavit et ipse, si quas posset preposituras acquirere. Igitur congregationi beati Symeonis super portam civitatis preerat quidam Uodelricus nomine, natus de finibus Aquileie, quem idem Gothfridus³⁸³⁹ per Martinum quandam capellanum suum ita circumvenit, ut, si Aquileiam remeare voluisset, preposituræ suæ eum heredem substitueret; cum utique non dignitates ecclesiasticæ jure hereditario, sed probatis vitæ sanctitate sint conferendæ, quorum vita subditis sit vivendi norma.

2. Itaque corrasa hinc et inde thesauri magna congerie, cum Bruno obiisset (an. 1124), cepit totis

A desideris anhelare, ut in locum ejus potuisset ascendere. Misit ergo per secretarios suos Heinricho regi mille centum et ultra, ut dicitur, marcas argenti, et ita eum sibi conciliavit, ut, cum Treberenses venirent et dari sibi episcopum expeterent, et quidam illius ineptiam pretenderent, rex non eo minus omitteret quin eum episcopum constitueret. Erat enim senilis desipientiæ, plenus furore iracundiæ, discretionis permodicæ, qui nec domui suæ bene noverat preesse. Pro hujusmodi eligere eum episcopum formidabant. Set tamen³⁸⁴⁰, vellent, nollent, intronizatus est die 6 Nonas Julii. Statimque missa legatione mandavit episcopis ecclesiarum subjectarum Trevericæ metropolis, quatinus Treberim convenientes ipsum consecrarent antistitem. Quam videlicet consecrationem sui licet ipse voluisset accelerari, tamen diversis causarum intercedentium³⁸⁴¹ prepediebatur obstaculis. Ecce enim Stephanus Metensis episcopus, ut audivit quod prefato ordine intraverit, illo venire dissimulavit; venisset tamen, si pallio quo avunculus suus Calistus papa eum honoravit, in consecratione metropolitani permissus fuisset indui. Non enim nisi pallio indutus voluit interesse consecrationi. Quare autem eo non sit permissus indui, causa hæc est: quoniam quasi in injuriam metropolis ecclesie eo gloriabatur se indui, nec in ejus usu ullum voluit in metropolitano habere respectum. Est et alia causa, quare consecrationi premissæ noluerit interesse. Inter ipsum Stephanum et Heinrichum Virdunensem episcopum facta est contentio, quis eorum metropolitatum consecraturus esset episcopum, Stephano pretendente sedis suæ principatum, Heinricho autem ordinationis suæ prioratum. Set uter eorum justiore proposuerit causam, edisserat, maxime cum Stephanus quodam fastu superbiæ, Heinrichus vero ratione voluerit consecrator existere; nisi si forte ecclesia Metensis in privilegiis habeat, quod suus episcopus sit metropolitatum consecraturus. Interea dum hæc agerentur supervenit forte quidam cardinalis, Willelmus nomine, Prenestinus episcopus, dicens se ab apostolica auctoritate directum, ut quocumque in loco episcopos non consecratos vel aliquid quolibet hujusmodi negotii imperfectum invenisset, adimpleret. Quem ut Stephanus Metensis Treberim venisse comperit, directis ad eum litteris, primum quidem per karitatem rogavit, et postea et apostolica auctoritate interdixit, ne quid sui or-

VARIE LECTIONES.

³⁸³⁵ Hæc in cod. B 2. fol. 45. leguntur. ³⁸³⁶ Gothfridus erasa littera u cod. ³⁸³⁷ oriundus erasalittera u cod. ³⁸³⁸ itineris corr. itineris c. ³⁸³⁹ post suppl. c. ³⁸⁴⁰ guthfr. c. ³⁸⁴¹ domus corr. domus c. ³⁸⁴² post suppl. c. ³⁸⁴³ intercedentium c. quem ad litteram fere secutus sum, Scripsi tamen in verborum fine æ pro e. ³⁸⁴⁴ deest c. ³⁸⁴⁵ eis c. ³⁸⁴⁶ quod legendum, aut post quid supplendum est P.

dinis esset, ipse facere presumeret. Quo contra ille apostolicæ auctoritatis litteras in hoc opus sibi datas protulit³⁰¹⁷, hunc modum continentes :

Kalistus episcopus, servus servorum Dei, carissimis nobis in Christo fratribus archiepiscopis ceterisque ecclesiasticis ordinibus per Galliam, Germaniam et Franciam constitutis, salutem et apostolicam benedictionem. Mittimus ad vos fratrem nostrum Wilhelmum Prenestinum episcopum, dantes ei cum vestra caritate licentiam, ut si qui sint in vobis episcopi non consecrati, consecret, et, si qua sunt alia hujusmodi ecclesiasticorum negotiorum minus perfecta³⁰¹⁸, in omnibus inoffensa fraternitate consummet. Pax vobis.

Has itaque cum in auribus omnium qui aderant exposuisset, adjecit : *Si frater noster Melensis consecrationi metropolitanae voluerit interesse, ego vita comite ero ei adjutorio, si vero venire non maturaverit, prout dominus permiserit, ego vicem ejus adimplebo. Denique illi propter supra memoratas causas Treverim venire nolenti, prefatus cardinalis, cooperatoribus episcopis Heinrico Virdunensi et Cuonrado Tullensi, premissum Godefridum consecravit episcopum, die dominica 7 Idus Septembris.*

5. Ita demum ordinationis suæ compos effectus, quadam vice, cum debuisset, ut moris est, in ambone fidelibus verba salutis adnunciare, et quomodo de sancta trinitate sciendum esset elucidare, ita irrationabiliter et inordinatè disserebat, ut hii quos docere debuerat potius eum hereticum quam catholicum estimare potuissent, si non magis, ut erat, ejus eloquentiæ inscientia, quam pravitate hereticæ addixissent. Verum namque est, quod beatus Hieronymus ait : *Stulti sunt, qui, cum loqui nesciant, tacere non possunt.* Ut enim unum de multis locutionis suæ erraticis exponamus, cum, ut diximus, in ambone constitutus fidei verba explanare voluisset : *Credite, inquit, quia tres domini unus dominus est, personas dominos interpretans, cum ab orthodoxis tres Deos aut dominos dicere prohibeamur, ut beatus Athanasius Alexandrinus in edicione fidei catholice proposuit dicens : Sicut singillatim unamquamque personam Deum ac dominum confiteri christiana veritate compellimur, ita tres Deos aut dominos dicere catholica religione prohibemur.* Proinde ne corrumpere — testante enim apostolo *corrumpunt mores bonos colloquia mala* (1 Cor. xv, 33) — unus in viam suam disputans inter se, istum quasi novæ fidei verba inaudita set heretica proferre, numquam doctorum suorum quempiam hujusmodi protulisse. Et quidem de simplicioribus aliqui exinde scandalizati et seducti fuissent, nisi industris cleri predicatione viæ restituti atque secundum christianæ veritatis professionem instructi audissent, quod unus et idem Deus indivisus et inscissus trinus sit in

A personarum distinctione, unus in deitate substantiæ.

4. Porro paucis adhuc innotuerat, quod episcopatum precio comparaverat, cum ecce insurrexerunt in eum ex equestri ordine viri iniqui, exigentes, dari sibi promissa beneficia, mercedem videlicet favoris, quoniam ipsi eum magis favore suo quam ecclesiastica electione constituissent. Quibus cum ille plurima episcopatum redditum concederet, nec tamen satis eis ad placitum impertiret, calumpniato eo abscedebant³⁰¹⁹, et aliqui ex eis in ejus injuriam castra instituebant, alii predaciones, alii concremaciones exercebant, adeo ut nostris quoque temporibus, sicut antiquitus factas legimus, devastaciones hujus Trebericæ civitatis deploremus. Denique si qui de³⁰²⁰ clero, aut etiam de reliquo populo, ad opus suum de civitate exeuntes, hac sive illuc habuissent divertere, capiebantur, calumpniabantur, et omnia sua eis tollebantur. Tocius autem hujus interitus auctor et predux Wilhelmus, cujus proximo sermone mentio est (524), comes, et filius ejus Cuonradus, qui sicut patriæ possessionis, ita quoque heres et imitator tocius existit iniquitatis; et si quo modo non per omnia equalis patri in malicia erat, magis illum scelerum immensitate quam ulla preluit diminutione. Horum cooperatores exstiterunt ipsorum tam ministri quam liberi — si tamen quis liber³⁰²¹ dicitur qui servus est iniquitatis et esse convincitur — ecclesias diruentes, et lapidibus inde sumptis, cum alii pro manibus non erant, castra sua, quod dicti quoque nefas est, construentes. Ex quibus quidam Brunicho in cacumine ejusdem montis, milliaro ab urbe plus minus secundo, turrim extruxit, quæ bis igne de celò veniente conflagravit; nec tamen ille ab injusticia vertit. Mirum est quod referam, et fortasse paucorum auditui credibile; verumtamen noverint, quod, et me super hoc opstupescente et pro rei novitate fidem adhibere nolente, relator eorum quæ dicturus sum, testificans in Deo vera esse et vidisse se simul et audisse quæ diceret, aiebat, quod supra nominatus Brunicho idem hoc castrum suum, quod utique circumjacentis provincie plaga et destructio erat, ut ita dicam, fidei et custodiæ satanæ commendasset; qui videlicet sathan mira et incredibili familiaritate circa ipsum castrum discurrerat, ac ne longius idem sathanas quasi a castro declinaret, porcionem superditi trium hominum ad opus ejus in secreta parte domus cottidie hora prandii deferre jussit; quod quam cito depositum, absumptum est in momento coram eo qui detulit; nec tamen ille devorantem vidit, sed sonum, quasi voces canum certantium audivit.

5. His igitur et hujusmodi tribulationibus multis et malis afflicti Treberici, ad eum, cujus causa

VARIE LECTIONES.

³⁰¹⁷ protulit c. ³⁰¹⁸ perfecta quam in c. ³⁰¹⁹ abscedebant e. ³⁰²⁰ deest c. ³⁰²¹ quis libet c.

NOTE.

(524) Gest. addit. c. 24.

hec omnia illis inferebatur, Guotfridum inquam dictum episcopum, congregabantur, et ita ipsum compellabant : *Quamdiu ista passuri sumus ? Qui ait : Vos scitis perfidiam et maliciam tocius cognationis illius pessima, quæ de castello Lucelenburch dicto ²⁰²² oriunda est, quantis adversitatibus antecessores meos, mei nique respectu apostolicos viros, affecerunt ; ut propheta verbis utar : « Non enim melior sum quam patres mei (III Reg. xix, 4) ; » nempe qui nos impugnant, ipsi nostri protecturi erant. At illi responderunt : Num si materiali gladio defendere nos non potes, quare saltem spirituali nos non defendis ? Et ille : Numquid, ait, audistis, quomodo illi auctoritatem episcopalem parvipendunt, dicentes, non posse me quemquam vinculo spirituali vel ligare vel absolvere, quoniam predecessorum meorum in hac sede archiepiscoporum pallii videlicet non fungor honore, pro quo acquirendo, vos videtis, quod corporis infirmitate prepeditus domnum papam adire non possum. Set sicut sapius, ita iterum et nunc obsecro : vos segregate michi de vobis prudentes utriusque ordinis viros, qui tanta legatione digni habeantur, et ego eis via subsidia ministrabo. Responsumque est ei : Ex parte qua loqueris vera sunt, sed aliud nobis insinuat ab his qui nos persequuntur, comminanti-bus, non aule nos pacem habituros, quam munera qua ipsi pro electione tui spondidisti persolveris. Verumptamen ut omnibus pateat ²⁰²³ quod in nobis non obstat, nos domnum papam in nomine tuo adhibimus, et tribulationem loci nostri exponemus, dicemusque, si tibi visum fuerit, quod quia pallium metropolitani nostra non habeat, hanc esse causam, quare non possis impugnatores hujus ecclesie nostræ comprimere, addemusque, ut pro Dei nomine meminerit tribulationis nostræ, debitum honorem ecclesie nostræ concedendo. Itaque in hec verba accinguntur via honoratiores viri ²⁰²⁴ utriusque ordinis.*

6. Cumque Romam pervenissent, illic fama rei seriem deduxerat omnem. Cum ergo causam sui adventus in auribus domni Honorii, tunc Romani pontificis, exposuissent, ²⁰²⁵ ipse, narrato eo quod audierat super ingressu hominis illius — ita enim ipsum nominavit — Guotfridum dico, perquisivit, si rerum harum innoxium voluissent illum juramento comprobare, et negantibus, ait : *Homo ille sanctam Dei ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, symoniace pravitatis decoloravit infamia ²⁰²⁶ ; unde nisi expurgatus fuerit, cum pace ecclesie episcopare non poterit. Ecce ego ultra Alpes missurus sum fratrem nostrum Petrum, cardinalem diaconum tituli sanctæ Mariæ in via lata, sapientem utique et discretum virum, pro disponendis in partibus illis ecclesiasticis utilitatibus. Qui cum ad vos venerit, obedite illi sicut et michi, statuaturque dies et locus, ubi loci in provincia vestra compellens visum fue-*

rit, ibique sedente hoc loco iudiciis, et advocatis circumjacentis provincia episcopis et aliis qui busque religiosis personis, homo ille conveniatur ; si innocens inventus fuerit, dimittatur, sin autem, amoveatur. Nos vero ecclesie vestræ, antiquæ illi et nobili Trebericæ metropoli, propicio Deo, debitum non abnegamus honorem, verumptamen cum eadem ecclesia ad priorem fuerit restituta decorem. Et responso accepto, hii ²⁰²⁷ qui missi fuerant absoluti, in sua sunt restituti.

7. Denique cum jam fere ad omnium per circuitum noticiam devenisset, omnesque ejus detestarentur ingressum, eos, quos supra memoravi pro æo Romam directos, sepius lacesivit, quod tam infamis de eo rumor processerit, ipsorum culpæ esse B *dicens. Set ex eis quendam Theodericum nomine, diaconum domus, virum acrem ingenio et ambiciosum valde, per supra memoratum presbiterum suum Martinum et Bolsonem quendam, quem hic archidiaconatus officio sublimaverat, quia cum jam dicto Martino ipsi episcopatum emptum lerat, alijs insciis, data et promissa pecunia corrupit, ut contra alios ipse defensor ejus fieret. Nam præ ceteris majoris erat eloquentiæ et auctoritatis, set et animi duplicis, qui utrimque manu firmaverat, hic, quod ecclesie causam ageret, illic, quod adiutor ejus fidelis existeret. Qui demum cum crebro adversus eum factos conatus evacuasset, persepe etiam incitaret, justo Dei iudicio, illo genere morbi quem Græci lienteriam ²⁰²⁸ nominant infirmatus, insperato, cum surrexisset ut ventrem purgaret, simul cum egestionem expiravit.*

8. Proinde cum definitus concilii super hac re futuri terminus appropinquaret, indicitur Tulli concilium 3 Idus Martii, mediante quadragesima (*an.* 1127, *Mart.* 13). Ubi presidente prelibato Petro cardinali, cum episcopis Stephano Metensi Heinricho Tullensi et Gerhardo Trecaasino, et abbatibus quam pluribus et obtimatibus regionis, primo omnium Petrus, prolatis coram literis domni papæ, continentibus relatum ad apostolicam sedem de hujus in-tronizatione infamiam, legit ; deinde consedentes ex ordine commouit obediencia Romanæ ecclesie, quam prevaricari nefarium est, ut quod super hoc scirent edicere non omitterent. Quanta tunc audiret, explicare non sufficio, maxime cum plerique vidisse se, alii audisse se conclamarent, hoc itaque certum se habere, quod si quis diffideret, voluissent jurejurando fidem facere. At ille ut vidit prope modum confusum, aliud quod diffugii non habens, dicebat : quia comparium suorum, episcoporum videlicet, nullus illic compareret, qui hujus eum facti accusaret, justum sibi videri, quod de sola infamia solius sui manu ei ²⁰²⁹ se expurgare licuisset. Quod negantibus et dicentibus accusatum utcumque a

VARIE LECTIONES.

²⁰²² dicta corr. dicto c. ²⁰²³ pateat c. ²⁰²⁴ loci c. ²⁰²⁵ ipso corr. ipse c. ²⁰²⁶ infamia corr. infamia c. ²⁰²⁷ his c. ²⁰²⁸ lienteriam c. ? — i. e. *λεντερικα* — ²⁰²⁹ post suum. c.

catholicis et veracibus personis, quin et, cum liceat catholicis personis, ut alunt scorte, in veritate compertam symoniam dumtaxat zelo Dei accusare, debere eum religiosorum se fratrum testimonio expurgare; testisque super hoc in commune plerisque sanctorum decretis, inter legendum venit quidam bajulus litterarum subscriptarum Mogontiensis episcopi, in quibus se legatum apostolicæ sedis nominat; quod quam indigne omnes acceperint, novērunt qui presentes audierunt. Quæ dum lectæ coram omnibus fuissent, ita Petrus Guothfridum alloquitur: *Querchario prius, frater, irrogari tibi violentiam, eo quod non esset qui coepiscoporum te accusaret; ecce audis, qualia iste ad verum te testificatur!*

9. Cum ergo non haberet idoneum quid obtendere, indicitur aliud concilium Wormaciæ, illique injungitur, ut eo conveniens cum episcopis sex ipseque septimus se expurget. Humanis autem decreverunt, potentibus pro eo omnibus misericordiam Dei et clementiam domni Honorii summi pontificis, et episcopis tribus, abbatibus duobus, presbiteris similiter duobus boni testimonii se debeat expurgare die ab hinc 64^a, quod est Idus Maii, dominica proxima ante pentecosten: Quo videlicet induciarum spacio decurso, ubi Wormaciæ ventum est, non habuit de injunctis personis qui adjuvarent eum. Erant autem ibi supradictorum episcoporum duo, Virdunensis et Tullensis, nec non et alii tres, Bucho ipsius civitatis et Sigfridus Spirensis et Uodalricus Constantiensis, vir valde religiosus. Quibus conseden-

tibus, Heinricus Virdunensis, qui et Tello, de iudicio interrogatus hoc edixit: quod, quia antedictas personas ¹⁰⁰⁰ ad expurgandum se non produceret, justum esse, ut depositis episcopalibus ab officio cessaret. Unde ille indignatus et iracundus spiritus repletus, cepit exortari eos qui secum erant, ut egressi foras ¹⁰⁰¹ arma corripere; et regressi iudicium partem eorum quæ sibi adversa fuerat trucidare pararent. Quod qualiter gratia Dei interveniente omiserint facere, referre non est ab re. Nemo illo peccatum peccato adjiciens, sumpto sacro ewangelio, juravit in eo de imposito sibi crimine innocentem se esse. Quo facto, sui summa cum festinatione accurrentes, et ad manus illum trahentes, eduxerunt de concilio, et quasi voluntatis suæ compos effectus fuerit et obtinuerit suum honorem, per viam incedebant cum cantico; sieque ille conventus impiorum evasit manus. Tunc cardinalis, habito super hoc episcoporum et totius cleri consilio, decrevit, ipsum cum ¹⁰⁰² omnibus qui eum de medio sustulerant excommunicare in crastinum. Quod ut audierant, omnes se de illius contubernio subtraxerunt, ita ut qui pridie turba multa comitatus de concilio exierat, sequenti die cum vocatus adveniret, vix unum qui eum sequeretur habebat. Unde conterritus in faciem se prostravit, omniumque miserationi expositus, tantum vitæ necessaria concedi sibi impetravit; nichilque moratus, licet invitatus, quæ obtinere non potuit, pontificalia deposuit die 10 Kal. Junii (an. 1127).

APPENDIX

MONUMENTORUM TREVERENSIIUM

EX TRANSLATIONE SANCTI CELSI

AUCTORE THEODERICO.

Theodericus, qui a. 1006 monasterium S. Mathie Treverense ingressus est, ab abbate Richardo rogatus, libellum de translatione et miraculis S. Celsi scripsit, sermone quidem tumido, sed quo multa de Egberti rebus atque notata digna memoria tradidit, præfatione ad Richardum abbatem præmissa: Quæ ex Actis SS. Febr. III, 396, ubi ex codicibus Budecensi et Treverensi edita sunt, repetuntur.

Excellentissimo Christi operario patrique permagnifico Richardo suus ille suorum ultimus Theodericus, quo inter monachos nihil habetur villius, monasterii tamen haud immemor propositi, omni apologiæ dimota ambage, veræ obedientiæ obsequi-

lam. Rogat namque paternæ pietas vestra, immo ¹⁰⁰³ inevitabiliter imperando iungit, quatenus interventionem sacratissimæ gloriæ beati confessoris Christi Celsi, cujus præclara merita ejusdem vocaminis produntur etymologia, nec non qua occasione,

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ personis corr. personas c. ¹⁰⁰¹ l. e. corr. f. c. ¹⁰⁰² post suppl. c. ¹⁰⁰³ imo ed. Scribendi rationem hinc inde correxi.

Divinitati quidem ante temporis motum cognita, A nostris autem facientis diebus, pie memorie Egberti Treverice urbis hierarcha, ob enormem quandam ecclesie utilitatem solemniter nacta beata ejus *ipsa* mortalibus sint tandem detecta, sed et insigni meritorum illius indicio, quæ ob tanti thesauri *atenus* occultati optabilem ostensionem luce clarius acta esse noscuntur, mea pusillitas qualicumque relatu stylo memorieque, posteritati prospiciens, mandare non differat. Neque enim æquum fore censeo, ut tanta miraculorum tanti viri coruscatio, ob multorum salutis augmentum cœlis profusa, inerti repaneat taciturnitate abstrusa. Ad quod ego: *Miror*, inquam, admodum tantæ prudentiæ virum, ac vehementi stupore percellor, quidnam vobis animi sit, quod omisis et quasi vilipensis tot vernulis domi militiæque insingillabiter agentibus, quos in beati Eucharri spiritali gymnasio dogmate fovetis sacro, inexperti adventitii imbecilles humeros tanti mole mandaminis caricare malitis. Testem enim omniscium adhibeo Deum — non quod ejusmodi mentis sim, quod vestræ præceptioni, quod fas non est, vel musciando recalcitrare velim, —, plures vestris in laboribus promotoris ingenii expertus sum fratres, quibus si id ipsum onus duce obedientiæ ratione imponeretur, impertæsis ut verum fatear humeris portare, ac vestris per omnia votis ad plenum satisfacere quivissent. Sed quid pluribus opus est? Destinatum est quidem monachis quadam specialitate præ ceteris, quatenus moram nesciant in explendis priorum suorum præceptis; et quamquam illis injungantur impossibilia, de Domini semper miseratione confidentes, sciant sibi omnia fore explebilia. Quapropter experiar votis quæ injungitis, certo certius credens, quod beatus Celsus suis mihi precibus possit obtinere, quatenus hoc glaucum pelagus merear salvis mercibus enatare atque ad optabilem portum illæsus valeam pervenire.

4. Cum omnibus divini atque humanæ philosophiæ sectatoribus liquido constet, quod Treverica metropolis tum mundanæ dignitatis antiquitate, tum etiam catholice fidei cardinali majestate, jure meritoque totius Gallie archisterium (525) sit hactenus vocitata atque apostolice auctoritatis quadam particularitate ceteris undiquesecus ecclesiis eminentius sublimata; ob hoc scilicet letabile accidens, quod eam universitatis conditrix personalis trinitas atque essentialis unitas Deus primitivo sancti evangelii fulgore per trium operatorum suorum perpetui remunerandum laborem deifice visitare atque illuminare dignata est: satis reverenti insequens visitur, si ea quæ tam ⁵²⁵ clementi respectu in calce temporum apud ejusdem urbis ariopagum ostendere censuit, silentii torpore sumaliter in auras evanescent....

⁵²⁵ jam ed.

(525) Idem vocabulum in Vita S. Antonii et Deicoli legi Henschen notavit.
(526) De qua cf. supra Gesta c. 29.

2. Anno dominicæ incarnationis 978, quando divini memorie Otto secundus, maximi augusti Ottonis relativus, Romane monarchiæ apicem strenue gubernando princeps agebat in sceptro, sanctæ Treverensi a Deo conservandæ ecclesie præfuit beate recordationis vir virtutum Egbertus archimandrita lampabilis, clarus quidem parentelæ generositate (526), sed clarior totius probitatis impetabili dote. Et revera, quia ipsa gemina claritudine pollucibiliter vixit, uti nonor debitus poposcit, totius regni pontificibus atque optimatibus ipsa sui reverentia præcelluit. Denique statura procerus, vultus autem rutila formositate præ omnibus tunc temporis primatibus enituit venustius. Erat enim monachorum præcipuus tutor ac nutritor ac regularis discipline specialis amator, quippe qui sub habitu episcopi humile pectus occultavit devotissimi monachi, sicque cum Martha foras profudit ad explendum frequens ministerium Domini, ut tamen cum Maria totum se conferret ad studium verbi divini, faciens se divinitati gratam hostiam, in practica videlicet columbam, in rhetorica autem turtorem. De liberalitate vero ejus, qua unice opimatus extitit, quid condignum eloquar? Novum quippe in illo Johannem quem Eleimonem vocant videres, quia, opes quas ei Deus profusius largitus est, pleno ut ita dixerim cornu per manus egentium transmisit in cœlum.

3. Monasteria namque, quæ Trevericæ subjacent exedre, ante ipsius sane tempora ultra communem Deo servientium modum erant indiga atque asperima victualium nec non utensilium confecta inopia, et ob hoc religio monastica non minimum passa est deliquium. Sicque rarescente morum perfectorum ventilatore, ignis ille divini amoris, quem Veritas misit in terram et voluit vehementer accendi, jam abundante quoquo locorum iniquitate, non modo frigescoere, verum quod periculosius est, modis omnibus coepit extinguî. Nam venerandæ memorie antecessor ejus Theodericus doctor quidem extitit facundissimus atque familie Domini procurator industrius; sed quia temporis angustia ob multiplices rei publicæ exactiones totiens totiensque erat coartatus, minus monasteriorum necessitudinibus consuluit; quia nec unde, obvium sibi fuit. At iste summo veneramine nominandus regiam viam a dextris et a sinistris incedens, militum ambitionem refrenare non timuit, conprovincialium tyrannidem æquus arbiter auctoritate compressit, et omnia quæ monasteriis hostili fuerant invasione subtracia manu potestativa undecumque recollectit ac monasteriorum partibus sub magna vigilantia reconsignavit, et ut plus paterfamilias neglecta atque ætate consumpta resarcire tantopere curavit.

4. Cumque paterna lumina et ad septa beati Eu-

VARIE LECTIONES.

NOTÆ.

chari contorqueret monachorumque illius paupertatis nimium condoleret, sapienti usus consilio, primum monasterio dignum delegit dispensatorem, abbatem videlicet nomine Gotherium, unice apud Gandense cœnobium disciplinatum. Cui tantum supplementi sumptuum in agris vineisque, exceptis aliis per plurimos donariis ornamento monasterii conducibilibus, contulit, ut quamdiu firmamenti sphaera volvitur ejus perenne meritum proinde capiat incrementum. Quanta autem aliis monasteriis, suæ pastoralitati æque subactis et agente inopiæ pressura pene collapsis, ad restaurationis gratiam larga manu concesserit, qualiterve monasticæ religioni, quæ tunc temporis ubique pessumdari videbatur, utpote favorabilis animarum languentium archiater, auctoralis antidoto succurrerit, modum atque calculum excedunt, ideoque ad narrandum sermo succumbit. Adeo denique virtutum pædagogica caritas in ejus pectore vigorabili imperio sceptrum obtinuit, quatenus cum beato Job haud injuria dicere posset, quia *ex utero matris meæ egressa est caritas mecum* (Job. xxxi, 18).

5. Doluit siquidem frequenter udisque luminibus alta multotiens suspiria traxit, quod sacellum, in quo pretiosus Domini archipræsul Eucharis una cum beatissimis commanipularibus suis in pace pausat et adventum Redemptoris expectat, humili nimis atque paupertino, tot labentibus annis, duraret instrumento; secum anxius in archivo mentis volvens, quatenus vitam sospitate comitante, condigno quantum ad hominum æstimationem apparatu, jactato novo fundamine, tantis patronis omnigeno uti decuerit ²⁰⁰³ ornatu dominicalem ungue tenus perpoliret ecclesias; nauci pendens istam nostram veteranam et ex obliquo vocans eam redituum repositorium.

6. Cumque tam spiritali voto crebra intentione esset occupatus, accidit quadam vice, ut præfato principi, qui eum apostolici honoris prerogativa dignatus est, præ ceteris ecclesiarum vatibus morali affatu coesset, eique inter alia ecclesiasticæ utilitatis consilia hujusce voluntatis januas aperiret. Imperator vero, uti catholicissimus mundialis aulae rector, tanto tanti pontificis conjubilans voto præ nimia mentis alacritate in hæc prosiiliit orsa: *Benedictus Deus super thronum æternæ majestatis suæ, qui nobis tam gratam sibi inspirare dignatus est voluntatem! Et benedictus beati Eucharis monachorum unanimes cæsus, per cujus necessaria orationes totius imperii nostri a Domino reguntur sortes. Et si divina sors in diebus nostris hoc propositum perduxerit ad affectum, lætus jam posthac viam universæ carnis ingrediatur, tantum ut apud Jesum Christum judicem justum beatum Eucharium, primum Trevericæ urbis doctorem pium pro excessibus meis*

A merear invenire patronum. Et post hæc: *Ite, inquit, quantocius et omni conamine spiritali instate tam pio labori. Potens enim est Deus, qui vobis præstitit velle, subministrare et posse. Hoc autem nolo vos lateat, quia si fervida voluntate ad jaciendum fundamentum insudare satagitis, postquam mihi comperit fuerit, quod tantum in altum consurgat quatenus unius cubiti mensuram super terram ostendat, tales vobis de fisco nostro suppetias præbebo, ut parvo aliquantum interstitio annorum usque adeo profectum læto sudore capiat, qui citra spem communem ad summum usque peringat.*

7. Quo cæsareo gloriosus pontifex animatus promisso, divini comitatus auxilio mentis conceptum opere tenus implere gestiens, quam plurimis strenue accersitis et corrasis cæmentariis atque fossoribus, ad locum tetendit. Cumque jam per dies aliquot fodiendo laboratum fuisset, repente fossores inopinis ictibus in ter quaterque beati Celsi, uti Divinitati placuit, polyandrum (527) impegerunt. Erat autem sarcophagus ipse, in quo resurrectionis nudum granum maturandi gratia per tot tempora latuit, mri candoris petra, quam vulgus cretam vocat; et tabula desuper marmorea, in qua sanctitatis ejus index titulus fuit caraxatus hunc modum continens:

Sollicitus quicumque cupis cognoscere tumbam,

Præclarus jacet hic nomine vel meritis

Celsus, quem Dominus vero insignivit honore,

Non segnīs patriæ semper ubique vigens;

Qui genus atque ortum claro de stemmate trazit,

Affectuque pio conditur hoc tumulo.

8. Operarius autem qui primus omnium in tumulum offendiit, rusticus erat et totius pene rationis, uti id hominum genus noscitur, incapax. Non enim sciebat beatum Job dixisse: *Causam quam nesciebam diligentissime investigabam* (Job. v, 6); sed præcipationi manum incautus dedit tabulamque bipenni rapit, ut vix a doctis viris titulus legi inerrato quivisset.

9. Cumque tam lætus rumor sub cursili festinantia ad pii pontificis notitiam pervenisset, multilauda gratiarum actione omnium datorem largitionum benedixit Deum; sicque impiger, moræ nescius, ad divinum spectaculum proruit, clero circumstipatus. Sed quamvis incepti operis esset avidissimus, hanc tamen interruptionem sustinuit lætissimus, vera fide ex tituli assertione certificatus, quod in diebus suis super urbem Trevericam divinitatis dignanter delapsus esset respectus. Omnibus igitur quæ acciderant prudentiæ scalpello diligenter rimatis, beati pignoris taphum de loco depositioni movere nequaquam præsumpsit, sed tantum auctoritatis suæ sigillo sub vigiliis excubiis signare curavit; psalmicines interim monachos ibidem consi-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁰³ decreverit Bud.

NOTÆ.

(527) Cœmeterium aut sepulcrum.

tweas, qui ob merita tanti justii inintermissibiles persolverent laudes divinitati, quoad ipse coepiscoporum suorum consultu plenius perdisceret, quid de re tanta fieri oporteret; sicque transcripto tituli tomo, episcopi delegavit claviculario.

10. Cumque secundum tanti pastoris intemera-
bile statutum die noctuque fratres in pausatorio
justorum, nunc sub divo nunc sub tecto, divinum
frequentarent officium, summumque importuni pre-
cibus compellarent solem, qui voluntatem timen-
tium se procul dubio facit et deprecationem illorum
exaudire solet: non multo post corrogata est im-
periali edicto sollempnis synodus quam plurimum
episcoporum atque abbatum, patrum videlicet
Belgicae nec non Germaniae, apud regale palatium
quod barbarico vocabulo Engilenheim vocatur
(528), in qua nonnulla ecclesiasticae utilitati neces-
saria, sanctorum canonum praevidente auctoritate,
dulciter sunt promulgata atque successurae posteri-
tati inviolabiliter observanda indicta. Cui neces-
sario interfuit Trevericæ ecclesiæ metropolitanus
bene meritis Egbertus, cujus memoria, quamdiu
hodie dicitur, semper est in benedictione habenda,
quia piis ejus studiis ascribitur, quod suæ ecclesiæ
clerus scientia ac religione nobilitatur. Discussis
sane inibi multis quæ synodica postulata rubrica,
postquam tantus archipræsul, qui inter omnes
illos primatum tenuit, vacuum sibi fore ad loquen-
dum pervidit, arrepto pitaciolo cui erat inscriptus
beati Celsi titulus, ordine quo oportuit, qualia apud
urbem suam divina dignatio præ manibus revelave-
rit, Tulliana facundia coram peroravit, titulumque
ipse recitavit. Quibus auditis imperator immenso
perfusus gaudimonia, sacrum et Deo decibilem his
verbis affatus est conventum: *Caudete, fratres et
patres in Domino, et laudate ex intimis visceribus
dominum Deum nostrum, qui mira æternæ suæ boni-
tatis gratia respicere dignatus est ad tempora nostra,
dando ecclesiæ suæ apud Trevericam metropolim no-
vum patronum beatum Celsum, quem virtutibus per-
plumem (529) plenumque dierum a tempore exitus
sui de Ægypto hactenus in supernis sedibus concivili-*

*tavit frequentius angelorum. Iterum rogo, gaudete,
quia ut verum fatear non solum exinde nobis salus
aucta est, verum etiam pii pastoris probitas ejusdem
urbis, quem inpræsentiarum cernitis, enucleatim pa-
tesfacta est. Quod cum audissent utriusque ordinis
sacerdotes Domini, qui eidem sacre interfuerunt
synodo, expansis ad cælum manibus piis præ gaudio
fuderunt lacrimas, immensas Conditori referentes
grates, qui tam gloriosum pignus non passus est
subterrari diutius, sed cujus apud ipsum esset me-
riti, miraculis coruscantibus censuit palificari. Neque
enim fas fuit, ut illi deesset in terris obsequium
ecclesiasticæ militiæ, cui jam in cælis a Domino
reddita erat corona justiciæ. Post hæc sacro placuit
concilio, quatenus angusti prostagmate (530) præ-
eunte atque episcoporum indigregabili consensu
comitante, Trevericus vates naviter sedem suam
revisere debuisset, et glebam beati Celsi una cum
subice clero de tumulto proprio levare atque subli-
miter in arcella quasi in quodam divinarum opum
gazophylacio collocare, sicque totius sanctitatis
cultu acsi summi regis non qualecumque membrum
sacro altari imponere.*

11. Tali quippe mandato atque consilio percepto,
beatus archipræsul Egbertus, uti prudens animal,
tot patrum se benedictionibus atque orationibus
munivit, nec non imperiali gratiæ tenacius junxit,
sicque prospero successu iter maturavit, divina
vallatus tutela comitumque lateratus caterva. Cum-
que semetipsam in propria sede recepisset, pauculis
intercapedinantibus diebus, convocavit ad se omnes
sapientia præditos abbates et monachos, presbyteros
quoque et clericos ad suam diocesim pertinentes;
rem gestam palam omnibus retulit. Quos cum om-
nes synodali decreto consentaneos inveniret, pro-
cessionem festivam ilico construxit, cum crucibus
et cereis, thuribulis quoque textibusque evangelii
gemmatis, omnique ecclesiastico apparatu, combi-
natis fratribus hymnum Domini dulce canentibus,
asylum beati Eucharii lætitiæ lacrimis plenus pede-
tentim adiit.

MIRACULA.

Expeditis tandem, sermone licet impolito calamo-
que silvestri, quæ narrationis series poscebat de
inventione corporis sancti Celsi confessoris Christi
pretiosi, hinc jam stylum vertamus oportet ad dilu-
canda ejus inclita miracula.

Servatis igitur sacris reliquiis beati Celsi super
altare sancti Eucharil post inventionem per mensem
integrum, placuit ejusdem cœnobii patri Gunderado
nomine cunctisque fratribus, quatenus arcam sancti
Celsi deferre debuissent in navim ecclesiæ et ponere
super sanctæ Crucis altare quod est in introitu

D propitiatorii Nam in eodem monasterio
sancti Fucharii fuit quidam pauperculus nomine
Richolfus Peracta denique missarum ce-
lebratione omnibusque rite consummatis, pontifex
dona dedit beato Celso, et ipsum sanatum, qui
omnibus prodigio extitit, monachico habitu
contextit — erat enim de familia episcopi —, et
quamdiu adviveret ne ab ecclesiæ servitio pedem
retrahere præsumeret, prefixo mandat præcepto.
Isdem autem renovatus pauper plurimis annis, uti
jussus fuit, in monasterio deservivit, et post cura-

NOTÆ.

(528) De qua nihil alibi legitur. Sed post a. 977,
quo Egbertus archiepiscopus factus est, Otto II
Engilenheim anno demum 980 venit.

(529) *Emplumē.*

(530) *πρόσταγμα* i. e. edictum.

tionem tanta corpulentia vixit et viribus habundavit, ut inter omnes monasterii servitores parem invenire sibi non posset. Unde factum est, ut ad maiorem utilitatem fratrum consensu accedere debuisset, id est ad officium fulonis, quo per plures annos inreprehensibiliter desudavit atque omnibus amabilis permansit.

Sed neque hoc silentio occultare debeo, quod in praesentia nostra ante paucos contigit annos. In eodem quidem sancti Eucharri cœnobio crevit quidam monachilis indolis parvulus nomine Martinus, qui ab ipsis maternis sinibus beato Eucharrio fuit oblati Cumque puerorum pædagogus nomine Dominicus bonæ spei adolescens

In ejusdem quippe monasterii suburbio ante hoc fere quinquennium quidam adolescens Thiezo nomine, qui adhuc superest, ea peste percussus quam elephantiam medici vocant, ad extrema venit . . . Sed quamquam lues ipsa eodem anno nimium grassaretur et non minimam stragem populi christiani deliasset.

Illud quoque nequaquam in ultimo loco ponendum esse iudico, quod in diebus Liutolfi hujus Trevericæ urbis archiepiscopi pius ac misericors mundi redemptor Christus . . . exercere dignatus est. Nam ejusdem monasterii quidam ministerialis subulcum habuit nomine Petrum. . . .

Ante hoc sane quadriennium crevit in eodem monasterio quidam septennis puer nomine Azelinus, qui adhuc incolumis spirat, quem pene fratres nostri omnes noverunt. . . .

Anno vero d. i. 1007, indictione 5, quædam arripit femina de contigua monasterii villa . . . adducta est. Cumque sancti Valerii confessoris Christi annua festivitas adesset et ad tantum patronum plebs Treverica certatim properaret. . . .

Quia verò beati viri miracula quæ a veriloquis nobis comperta sunt relatoribus, quam verius potuimus, aliquanta jam stylo commendavimus, modis omnibus indecens fore censem, si ea quæ nostra ætate per eundem patrem Divinitatis velle exercuit, torpenti silentio obtumescant. In sepedicto quippe beati Eucharri cœnobio quidam singularis indolis adolescens conversatus est Burchardus nomine, qui ab ipsis pene cunabulis Deo omnipotenti nutriendus ibidem a parentibus fuerat delegatus, quique adhuc superest ac diaconi fungitur officio nec non et mira utilitate præ multis honori est monasterio. abbas monasterii, beatæ videlicet recordationis Gunderadus. . . .

Hactenus de his egimus quæ domestica et familiari relatione de sancti virtutibus viri comperimus, hoc est de his dumtaxat quæ vel in beati Eucharri septulis vel in ejusdem monasterii appendiciis congruis temporibus contigisse referuntur; jam ordo flagitat necessarius, ut de mediocritas atque extimæ ad nostram notitiam usque perlata disse-ramus aliqua. . . . Est namque in eadem Treverica urbe quoddam monasterium situm, quod antiquitus

A Horrei vocabulum accepit, reginæ cœli consecratum; in quo a tempore orthodoxi regis Dagoberti sanctimoniales semper feminae Deo consueverant devotius deservire. Illic denique quædam sanctimoniales feminae de claro stigmatate progenita, cui vocamen erat Henza, non minimæ, ut aiunt, utilitatis extitit.

Alio quoque tempore in eodem semper virginis Mariæ monasterio quædam sanctimoniales femina extitit, quæ generoso sanguine procreata, haud ultimo in loco ibidem est habita, nomine Ceila. . . .

Sed neque hoc silentio præterire fas esse censem, quod tam recenti memoria in eodem monasterio Divinitatis benigna dignatio per beati Celsi inclita merita ostendere disposuit. Quædam namque magnæ parentelæ nonna ab cunabulis versabatur quæ Glismoda vocabatur. . . .

Hactenus pro parvitate igniculi divinitas mihi collati audita tantum qualicumque dictatu notavi, nunc jam in calce opusculi aliquid libet depromere, quod in me virtus divina per beatum Celsum dignata est ostendere; sed opportunius hoc, ut opinor, recitatur, si semotim proprio capitulo utatur. Nam sicut ad divinæ cupulum laudis aliorum commoda veracissimis gestis inserere magnæ mercedis esse dinoscitur, ita propria reticere non minimæ damnationis creditur. Dominicæ incarnationis anno 1006, qui est ultimus 25 decennovennalis cycli in secunda serie magni anni qui paschalis dicitur, undosum hujus mundi salum Christo gubernante nudus evasi, et ad totissimum beati Eucharri portum hospitalitatis gratia confugi. Cumque ab ejusdem monasterii patre summæ venerationis viro nomine Richardo germanitus satis essem susceptus et omni monachili devotione tractatus, fratrum me conventui immeritum jussit adunari, nec quasi hospitem jam sed sicut familiarissimum affatus est grativenam. Postquam autem pusillitatem meam monastici ordinis non minimam persensit habere notitiam, cum ex ipsa sui columbina simplicitate, tum et pro annositatis meæ grandævitate sciolum me esse autumans, cum nec primis, ut ita dicam, litteris ad plenum fuissem instructus, paternæ mihi persuasit auctoritate, quatenus aliqua in laudibus Redemptoris, de sancti Celsi inclitis virtutibus ac miraculis noviter exhibitis, calamo licet rusticano, scriptitare nullo pacto differrem. Cui sane persuasioni nequaquam refragandum fore ratus, partim tanti patris imperatu, partim communi fratrum compulsus rogatu, nuper in diebus quadragesimæ tantillum studui fabricare. Cumque, ut verum fatear, per tres fuissem continuos annos ita podagre intricatus tumore atque crurium exulceratione, ut vix baculo sustentari possem, laus Deo! tantisper de sancto Celso quod didici peracto, tam perfecte tanto patrono intercedente restitutum sum, quatenus me Asachem potius quam claudicantem monachum existimare possis.

C

D

DE ABBATIA SANCTI MARTINI

EX VITA SANCTI MAGNERICI AUCTORE EBERWINO

Eberwinus, abbas S. Martini Treverensis, sæculo XI ineunte S. Magnerici archiepiscopi, qui monasterium cui ipse præerat fundaverat, Vitam, editam ex cod. S. Martini Act. SS. Jul. VI, 183, sive primus scripsit sive novam editionem curavit, ibique de illius sepulchro et de fatis cenobii hæc in fine addidit:

Corpus ejus (Magnerici) in ecclesia quam diximus A (S. Martini Trevirensi) est tumulatum; ubi et condigno nunc honore veneratur. Quod cum aliquibus ab altari pedibus esset humatum, nostris temporibus cuidam honesto viro nomine Berengario, ejusdem ecclesiæ monacho, per visionem sanctus sacerdos apparuit et ut sepulchro altarium aptaret præcepit. Quod ille velut somnii deliramenta parvipendens neglexit, sed iterum secunda est vice admonitus, tertia a sacerdote increpatus, reverentissimo domino Roberto episcopo quæ viderat retulit. Tunc episcopus ad ecclesiam veniens et videns quo modo se res haberet, secundum jussionem sancti sacerdotis sepulchro altarium sanctum jussit aptari, et desuper, ut moris est, fastigium componi.

Ecclesia autem illa longo ante tempore cum senio esset lapsa et vastatione Normannica cum ipsa civitate succensa, a Rabbodo Trevirensi episcopo Reginoni abbati (531), religioso cuidam et ecclesiastico viro, est commissa (an. 883-917), et ab eo in pristinum statum reparata; et sicut in antiquissimis ecclesiæ cujusdam privilegiis reperimus, locus ille semper sub abbatibus erat, quia ibi, ut in aliis præcipuis urbibus ecclesiis, statio sedes et domus erat pontificis, et ex traditione beati Magnerici abbates illius loci pontificalibus infulis utebantur et vices pontificis ad divinum officium tantum illo absente exsequebantur.

Defuncto autem Reginone abbate, laicis est in beneficium data, et primum Bertoaldo, fratri Rotgeri episcopi, deinde aliis atque aliis abbatibus illa divisa. Sicque post hæc tempore Alberti (532) ducis sive Conradi, cum sæpe maxima esset regnorum turbatio atque seditio, ab invasoribus sanctæ ecclesiæ episcopium omne ita prædatum est, ut nihil infra et extra civitatem esset quod non sibi maligni invasores vendicarent sive diriperent^{****}. Nullus tunc in sacerdotem Dei erat respectus, nulla ecclesiæ

reverentia, ubique rapinæ, ubique incendia; mœnia destruebantur, ecclesiæ violabantur. Tunc quoque et ipse locus ab inimicis Dei velut a rabidis canibus et lupis invasus, ita destructus est, ut præter parietes ecclesiæ, non dicam ædificia, sed nec ipsa remanerent fundamentorum indicia. Ecclesia quoque eadem detecta atque deserta bestiis nonnumquam erat pervia.

Unde tandem miseratione summa ductus venerabilis Theodericus episcopus (535) cum jam suo tempore locum regia auctoritate recuperasset (534), cuidam religioso abbati Angilberto, servo Dei, ad regendum tradidit, concessis ei nonnullis quæ ad eundem locum pertinent possessionibus, scilicet ut regularem ibi vitam instituendo monachorum deinceps esset commoratio, nec jam in beneficium concederetur, ut hac quasi occasione locus periclitaretur, sed Deo sanctisque ejus serviens, episcopi, non tyrannorum dominio subderetur. Qui videlicet abbas monasterialem ibi habitationem faciens, modicam quidem sed honestam Deo servantium monachorum illic adunavit congregationem, ejusque industrie bonisque studiis episcopus congaudens, cum Romam pergeret, testamentum inde apostolicum (535) detulit, per quod locus ille nuper restauratus privilegio præfate traditionis subnixus sua deinceps firmitate maneret, monachisque concessus episcopi non alterius potestati pareret, ipsique monachi regulariter vivendo secundum constitutionem sancti Benedicti electionem quoque haberent. Sicque locum apostolica præceptione munitum cum per aliquod tempus prædictus vir gubernasset, ab hac luce feliciter discessit.

Post quem eandem cellam, annuente episcopo cum fratribus electione, nos qui hæc scribimus, licet indigni, regendam suscepimus, et usque nunc prout possumus in vinea Domini, servi quamvis inutiles, laboramus. . . .

VARIE LECTIONES.

^{****} diriperent *ed.*

NOTE.

(531) Cum Browero Annal. Treverens. I, p. 440 et I Boschio Act. SS. I. I., p. 175 putarim, Reginonem Prumiensem esse intelligendum, qui Prumia expulsus Treveri vixit, ibique Rathodi jussu libros De disciplina ecclesiastica scripsit.

(532) Fortasse idem quem Sigehardus Mirac. S. Maximini c. 16, SS. IV, 233 nominat; neque tamen hic dux fuit. Conradus gener Ottonis I intelligi videtur. Nam de præliis Conradi et Adalberti s. x. inc. vix sermo esse potest.

(533) A. 964-975.

(534) Cf. Ottonis II diploma ap. Hontheim Hist. I, 510.

(535) Benedicti VII. Editum est Act. SS. I. I., p. 176 et Hontheim Hist. I, p. 516, ibique Vita Magnerici affertur (*ut in ipsius Vita legitur*). Certe alia intelligenda est quam hæc ab Eberwino post Theoderici et Benedicti papæ tempore scripta, nisi dicere velis, Vitæ antiquiori hæc tantum de S. Martini monasterio postea ab Eberwino addita esse. Cf. supra.

EX MIRACULIS SANCTI SYMEONIS

AUCTORE EBERWINO.

Eberwino abbati, qui cum Richardo Virdunense abbate, ex terra sancta rediit, Symeonem monachum comitatus erat, eundem postea in monasterio suo exceperat et usque ad mortem familiaritate ipsi junctus erat, Poppo archiepiscopus vitam sancti ut videbatur hominis scribendam injunxit. Quod munus ille modesto animo suscepit et ita executus est, ut breviter simpliciter que narraret quæ ab ipso audierat vel præsens viderat. Vitæ nonnulla post mortem facta miracula adjecit, totumque opus Popponi inscripsit hac epistola præmissa:

Domino et venerabili Popponi archiepiscopo fratrem Eberwinus, abbas nomine indignus, devotus utriusque hominis famulus. Mores immo jubes, sanctissime pater, utrimpar ingenio, stultus eloquio, aliquid de vita et conversatione et obitu viri Dei Symeonis et de miraculis quæ per eum Dominus operatus est edisseram multisque ad laudem et gloriam Domini desiderantibus scire notum faciam. Fateor grande onus mihi infirmo imponis, maxime cum toto corpore debilis tremendum Dei judicium pertimescam, si aliquid falsitatis cōfingam. Con-

fusus igitur de Dei adjutorio, tuis jussionibus quamvis tremens obtempero; plano brevi et simplici sermone describens quæ vel ipse ex ejus ore audivi vel a fidelibus viris ab ipso audita sive de miraculis visa didici. Tui igitur examinis est judicare, si istud tantillum opus jubeas in publicum venire, sive tuis scolasticis ad corrigendum exornandum dilatandumve tribuere. Quidquid enim in me reprehendetur, tibi potius præcipienti quam mihi obediendi necessario imputabitur.

Vita hæc, quæ in multis exstat codicibus, quorum et ipse plures vidi neque tamen exscripsi, edita est Act. SS. Jun. I, p. 89, Mabillon. Act. ord. S. Benedicti VI, p. 372. Quædam excerpta exhibet Hontheim Prodr. I, p. 665.

Symeonem ex monasterio montis Sinai in occidentem missum ut pecunias a Richardo Nortmannorum duce promissas colligeret, Antiochiæ Eberwinus invenit qui ita narrat:

Ea igitur tempestate contingit Richardum abbatem, virum perfectis viris imitabilem, piæ devotionis gratia sanctæ Hierosolymæ velle invisere loca. Dum ergo per Antiochiam iter habuissemus ibique necessitate itineris cogente aliquamdiu moraremur, famulus Dei Symeon junctus est nobis in amicitia, prædictum abbatem Richardum adoptans sibi in patrem; cui cum exposuisset per ordinem quæ sibi injuncta essent vel quæ contigissent, addidit, nullis periculis vel angustiis se retineri posse quin abbatis sui mandata impleat pro posse. Imus ergo et redimus, eumque nobiscum venire paratum invenimus. Cumque in comitatu nostro esset frequenter injuriatus atque flagellatus, quasi mitissima ovis patienter portavit. Pervenientes itaque usque ad civitatem Bellegradam, quæ est in confinio Bulgariorum atque Ungariorum, a civitatis infelicissimo principe prohibitus est nobiscum transire. Igitur flens et Deo gratias agens, reliquit nos tristes atque flentes. Post multas denique angustias et latronum insidias revertitur usque ad mare; quo transacto prosperumque iter faciens, per Romam pervenit in Franciam. A quodam igitur sibi noto comite Wilhelmo benigne suscipitur et apud eum aliquamdiu moratur. venit Rothomagum, quæ est civitas Nortmannorum nobilissima, sancti Audoeni confessoris corpore et meritis valde præclara. Ubi cum Richardum comitem jam mortuum reperisset et de pecunia et censu, qui de terra illius pro elemosina suo monasterio debebatur, nullus

sibi responsa daret, mœstificatus aliquantulum. . . . quid ageret quærît consilium. Occurrit autem animo, ut suum carissimum patrem, Richardum scilicet abbatem, nosque suos comites inviseret; quod et fecit. Per longum autem tempus moratus est nobiscum, et ut breviter concludam, quamdiu apud nos mansit, irreprehensibiliter vixit.

Interea dominus Poppo archiepiscopus, sanctæ Trevirensis ecclesiæ strenuus provisor, audiens devote prophetam de Christo dicentem: *Et erit sepulcrum ejus gloriosum (Isai. II, 40)*, gratia orationis Hierosolimam ivit, huncque famulum Dei oundo et redeundo secum comitorem ac conviatorem habuit; eique post reditum in suo episcopatu quocumque vellet manendi facultatem obtulit et libentissime concessit. Ex revelatione igitur Dei prospectans sibi locum Symeon famulus Christi, ubi solus posset vacare orationi, in turri quæ antea Nigra porta vocabatur, parvum tugurium expetiit; ubi dominus præsul Poppo, præsentem clero et populo, in festivitatem sancti Andreæ illum reclusit.

Tunc siquidem temporis, peccatis nostris promerentibus, nimia aquarum inundantia increvit sæculis. Causa periculi hujus Symeon imputabatur ab omnibus, hunc maleficum esse, pro suis scelerebus hoc malum mundo imminere; ut deponatur a pontifice, populus acclamat quotidie. Ex urbe tandem occursum agitur, ad cellulam viri Dei properatur; saxa in altum projiciunt, tugurii fenestras obruunt, Symeonem lapidare contendunt. Vidimus

VARIE LECTIONES.

³⁸⁶⁷ Per ed. ³⁸⁶⁸ leviter ed,

fateor fenestram fractam; sed athleta Christi Symeon, fundatus supra firmam petram immobilis persistebat, atque Deo gratias reddens pro persecutoribus gaudens orabat.

Interea volentibus annis vir Deo Symeon resolutionem sui prævidit corporis (an. 1035). Denique dominum episcopum rogat ut expensas et operarios qui sibi lectum componant mittat, ipse in parte sui diversorii locum sepulture parat: *Hæc*, inquit, *requies mea in sæculum sæculi. Hic expectabo diem Domini; hic habitabo quoniam elegi eam.* Paucis postmodum transactis diebus ipsum ego humilis adii vocatus, et qui pedum illius osculo eram indignus, in cellulam ab eo sum intrmissus. Post orationem, amplexus, oscula et fletus conседimus.

. Interpositis ergo centum et quinque diebus, in octavis pentecostes (536) infirmatus, Stephanus, qui ei serviebat, iungit, ut sibi per aliquot dies requiem daret, quatenus plus solito contemplationi vacare posset. Ille unum diem expectat. In tertia feria ad vesperam signum facit, corbem cum pane ad fenestram suspendit. Mane facto sicut dimiserat intactum reperit multumque anxius ad eum ascendit. Interrogatus hoc solum respondit: *Quid vis? vade in pace.* Ille timens, Gozeloni clerico, qui viro Dei satis familiaris extitit, per ordinem pandit, quia dominus Symeon valde infirmaretur nec sibi sicut solitus erat loqueretur. Clericus in quinta feria illum visitat. Famulus Dei nullum responsum dat sed tamen de manu ejus potum suscipit seque in lectum suum recolligit. In die octava dum revisit illum valde diluculo, in extremis reperit mihi que notam facit. Concitus cucurrit. Infirmus toto corpore et maxime debilis pedum invalidudine, quasi sanus ascendi sine dolore. Reperi adhuc viventem et jam altissimum spiritum trahentem. Exequias que pro absolutione anime debebantur cum solis duobus fratribus, Anselmo scilicet et Roberto, qui mecum adveniant, prout potuimus expendimus. Sicque anno dominicæ incarnationis 1035, animam sanctam, hora tertia dominicæ diei in Kalendis Junii, benignissimo cui semper servierat reddidit Creatori.

Subito fit concursus omnium. Monachi, clerici, Deo sacratæ virgines, vulgus promiscui sexus et quicumque audire poterant ad tanti viri funus properabant. Ideo sicut ipse disposuerat immo prælixerat, corpusculum more suæ patrie componimus et cum psalmis et laudibus Dei in sepulcro collo-

camus. Quod apertum dimittentes, qui vigiliis et obsequiis deservirent deputamus. In crastino tota civitas quasi vir unus congregatur; interior domus ornamentis ecclesiasticis decoratur. Dum ergo exequiæ communiter celebrantur. visum est omnibus, ut illud tanti viri corpus non negligeretur sed a clericis per proximos triginta dies deputatis vicissim custodiretur. Igitur post horam nonam sepulcrum diligenter clauditur, cuicunque clerici vice sua in cellula ubi humatum erat corpus viri Dei, psalmos caneret, unus.

In tricesima itaque obitus viri Dei Symeonis die multus populus cum cereis et aliis donis ad sepulcrum cæpit confluere. Quædam ergo anus. Ex tunc sepulcrum viri Dei a populo frequentatur ac veneratur. Cum ergo commodus ascensus in ædificio turris pararetur, quoddam lignum a multis trahabatur, et cum jam in altitudinem elevaretur, rupto fune cæpit multitudini quæ convenerat et subitus stabat mortem minari.

Hic quoque ⁹⁹⁹ miracula libet inserere quæ iidem ipsi qui sanati sunt testificantur in ejus vita contigisse. Cum per longum tempus quædam femina Cæcilia dicta. Dictum est a quodam Gozelone clerico. Quidam puerulus nomine Bezelinus. Quædam mulier de Mettensi pago progenita. Alius. cujusdam Adelardi presbyteri puerulus.

In alia dominica die quædam mulier de villa fratum quæ vocatur Mandiricum (537)..... subito parentes illius mulieris et ministeriales de villa adveniunt..... Quidam Adalmannus presbyter civis Treverensis iter faciens..... Quædam mulier de pago Treverensi..... Quidam servus palatini comitis habuit ancillam..... Quidam miles nomine Bertramannus quandam in servitio habuit ancillam.....

In Kalendis Novembribus cum placuisset domno episcopo in ædificio turris, ubi corpus viri Dei sepultum erat, unum altare in honore omnium sanctorum consecrare, multus undique populus cæpit confluere. Dum ergo sit apparatus et domnus præsul expectatur.....

Quidam rusticus Godefridus nomine.....

Ea tempestate cum Trevirorum civitas tantis polletet miraculis..... Forte erat apud nos de Alemania monachus, non mediocriter liberalibus institutus disciplinis.....

EX VITA SANCTI AGRITII.

Hanc sancti Agritii Vitam, quæ inter pretiosa historie Treverensis monumenta referri debet, medio sæculo XI exæ compositam, supra exposui. Pleraque quæ hic narrantur ad antiquiora tempora pertinent, ex quibus ea in notis infra exhibui quæ ad Gestorum narrationem illustrandum facere videbantur. Nunc unum addam locum, quo res narrat sæculo X vel XI ineunte gestas, editionem secutus quam ex codice S. Maximini Bollandus curavit (Act. SS. Jan. I, p. 773).

VARIE LECTIONES.

NOTÆ.

(536) l. e. Maii 25.

(537) Fortasse Mandern, 4 leucas ab urbe versus euro-africum. HENSCHEN.

Ceterum quod alias quoque Domini reliquias, non minus quam clavum ipsum venerandas, portaret, et privilegium prædictum testatur (538), et ecclesia in urbe Treverica in honore principis apostolorum ab ipso dedicata pro ipsis in sui thesauri gazophylacio servatis in Domino gloriatur. Quibus quam stupenda reverentiæ magnitudo debeatur, patenter ut æstimo declaratur, si unum quod suæ sanctitatis dederunt indicium ad memoriam revocetur. Verissima namque majorum relatione didicimus, quid quidam religiosus multum, ejusdem metropolis episcopus, dum diversas hominum æstimationes de istis Domini reliquiis audiret, dicentibus aliis tunicam Domini esse inconsutilem, aliis autem purpuream vestem qua erat tempore passionis indutus, quibusdam vero putantibus illud pignus amoris caligas esse mundi Salvatoris, dum has inquam opiniones veritatis exquisitione plurimum desideraret dissolvere: communicato tam populi quam cleri nec non ordinis monachici consilio, triduanum per totam civitatem indixit jejunium, rogans omnes humiliter, quatenus a Deo peterent unanimiter, ut per suam pacem et licentiam alicui ex ipsis tanti sacramenti concederet intuitum. Peracto igitur jejunio, clerus et populus convocantur in domum sancti Petri, quæ hujus est conservatrix thesauri, ubi unus de tota multitudine præcipue religionis et devotionis monachus electus, occultum Domini visurus et præsuli manifestaturus, arcam in quam beatus Agricus hunc reposuerat thesaurum reservavit. Sed mox ut opertorium introspecturus levavit, occultum Dei judicium, contra quod nullum est consilium, visum ei clausit oculorum. Unde factum est ut omnes qui prudentioris consilii et acrioris apud ipsos erant ingenii per inductam tanto viro cæcitate in hoc Dei judicarent esse voluntatem, ut nunquam ad hoc contuendum peccator admitteretur, cujus aspectus nec justo concederetur. Post illius itaque horæ transitionem nemo attemptavit hujus arce apertionem.....

Unum tamen quod dedit idem clavus Domini suæ pretiositatis insigne silentio nolumus præterire. Nam cum frater imperatoris Ottonis I — tres enim fuerunt — Bruno vocatus, meliores Lotharingæ episcopatus, Treverensem (539) scilicet et Coloniensem, nec non maximam regni hujus partem in sua haberet potestate, non bono ut patet spiritu instinctus, hunc ipsum de quo loquimur festivæ memoriæ ac salutis nostræ clavum, quo nescitur, transferre clam, ne dicam furtim, volebat. Corrupto siquidem hujus dominici thesauri custode, alium huic tam simillimum fecit parari, ut vix aut

A minime verus a falso per aliquam ambos intuitum diligentiam valeat separari. Hunc ergo dum pretio ductus custos de manu episcopi prænominati suscepisset, dumque opportunum nefando furto tempus se invenisse putaret, machinatum diu dolum tandem perficere frustra conatur. Transposito namque hoc adulterino clavo in venerabilissimam dominici clavi sacello, ipsum pretiosum nostræ redemptionis testamentum in syndonem mundam diligenter convolvit; quo in sinu suo collocato, adire parat dominum suum calle citato. Sed ut aperte intelligi daretur, quam speciali amoris privilegio Trevericam ecclesiam per beatum Agriciu sponstatam Christo amplecteretur, miraculum in primis Domini miraculis mento ferendum ac toti mundo stupendum in ipso redemptionis nostræ clavo a Domino exhibetur. Dum enim custos ille perfidissimus tam quam transfuga vilissimus, pretio iniquitatis corruptus, terga fidei dedisset ejusque pretiosam arcam de gremio sponsæ Trevericæ asportare pararet, mira res! sanguis non medicus de clavo ipso in syndonem profusus, item inde in sinu camisie tam multus manavit, ut omnia illius miserrimi portitoris sui viscera pavore frigererent. Quæ de re confusus, et reatum suum et episcopi publice confiteri coactus, facto mox omnium conventu, quos diuturnus campanarum sonitus tantique miraculi rumor insolitus nec auditus a seculo poterat avocare, statuto in medio eodem fure nefando, extenso coram omnibus sanguinolento panno ipsoque fusore hujus sanguinis sacratissimo clavo, una vox omnium laudantium elevatur. Quæ cum repetita sæpius iteratione diu multumque fuisset frequentata, communi omnium qui ibi aderant consilio prudentiorum, competens tam præcipuo sacrilegio poenitentis sententia in illum miserum, ne dicam custodem, est dictata. Dies quoque ipsa in qua hæc miserationum Dei nobiscum sunt divinitus celebrata, in martyrologiis statim est notata, 12 videlicet Kal. Julii. Huic autem inaudito licet Domini miraculo si quis, quod absit, aurem credulitatis dubitat præbere, potest adhuc et eundem sanguinis notas habentem pannum et eundem adulterinum clavum in domo sancti Petri, si permittitur, videre.

D Illud etiam festivitatis præcelsæ præconium de hoc verissimo infirmitatis nostræ remedio, quamvis a teste nequissimo salutis nostræ hoste per os mulieris ab ipso possessu suscepimus, silendum esse non putamus. Nam mulier quædam nomine Winiberga de civitate oriunda quæ vulgo Reginsburch vocatur.....

NOTÆ.

(538) De diplomate a Silvestro papa, ut dicebatur, dato loquitur; vid. supra.

(539) Brunonem non episcopatum quidem Treverensem tenuisse, sed summa in toto Lotharingæ

regno præditum fuisse potestate, satis constat. Similem narrationem alii de Theoderico Metensi tradunt; v. supra Gest. addit. c. 5.

VITA ET PASSIO CONRADI ARCHIEPISCOPI AUCTORE THEODERICO.

Vitam Conradi, qui a. 1066 archiepiscopus Treverensis a rege Heinrico quarto promotus, sed a Treverensibus antequam urbem ingrederetur occisus est, monachus scripsit Theolegiensis, Theodericus nomine. Corpus enim viri mox inter martyres Ecclesiae relati Theodericus episcopus Virdunensis in Theolegiense monasterium (Thöley) transferendum curavit, ubi postea miracula ad sepulcrum ejus facta dicebantur. Haec et ipsa passio- nis series ne hominum memoria interciderent abbas et fratres monasterii cavere voluerunt; quorum jussu (540) Theodericus ea scripsit, nec non Conradi Vitam paucis exponere sum esse duxit. Sed de hac nihil certi com- pertum habuit ideoque pauca tantum eaque leviora calamo tradidit. Ipse enim peregrinus (541) post a. 1066 demum Theolegiense monasterium ingressus esse videtur (542), ibique post a. 1075 (543) hoc suscepit opus, fratrum relatione quidem adjuvus (544), sed accuratior rerum notitia, imo linguae Germanicae cognitione (545) destitutus. Sermone utitur initio praesertim tumidiore, Scripturae sacrae locis nimis exornato, miracula vero quae ipse viderat simplicius exponit. Theodericum episcopum, cui librum inscripsit, laudibus extollit, sed in Gregorium VII papam, quem ille inimicum habuit (546), valde hostili animo praeditus est (547). Nihilominus medio aeo plures rerum scriptores hunc secuti sunt auctorem, non solum Sigebertus Gemblacensis (548), et ipse Gregorio infensus, sed etiam alter Gestorum Treverensium scriptor (549) ecclesiastica parti addictus.

Vitam edenda fuerunt subsidia:

1) Codex Treverensis N. 1384 (CXVI), mbr. 4, olim S. Martini, pluribus constat partibus, ubi tertio loco etiam haec Vita integra et diligenter s. XIII scripta legitur (550).

2a) Codex Vindobonensis N. 541 (Hist. eccl. III) s. XII—XIII. 4. eandem Vitam continet f. 1—4, una cum miraculis f. 5 sqq. Haec tantum V. Cl. Chmel enotavit.

1b) Codex S. Maximini Treverensis, ab Henschenio laudatus, his similis fuit, sed prologo caruit.

3) Codex Parisiensis Suppl. Lat. N. 870, fol. min., f. 78'—81'. hanc Vitam sine prologo manu s. XIII scriptam continet (v. Archiv. VIII, p. 314).

5) Henschenius primus Theoderici opus edidit (Act. SS. Jun. I, p. 127), ex pervetusto ut dicit codice, ipsi donato (5a.), qui vero prologum omiserat, genuinum textum non uno loco mutaverat et ultimam praesertim partem multis interpolationibus auxerat. Vidit editor etiam codicem S. Maximini et alterum a Willelmo descriptum, qui nunc Bruxellis asseratur (Arch. VIII, p. 503), nec non compendium quod subministravit codex Carthusiae Coloniensis. Ex hac editione Hontheimius sumpsit quae in scriptorum Treverensium collectionem recepit. (Prodr. I, p. 670).

Summa ³⁸⁷⁰ cum veneratione excolendo Domini A exercituum angelo ³⁸⁷¹ Deoderico, advena ejusdem nominis, minimus cuculligeri agminis, inestimabiles divicias Dei gloriae supereminens. Sit benedictum nomen Domini altissimi, cujus vos, o presulum decus, juramento impenitenti aeternaliter decore aeterni estis decoratus sacerdotii, non impar utique Melchisedech Dei filio assimilati, immo consimilis ei que coequalis secundum ordinem pontificis officii. Quia enim semper decorem dilexisti domus Domini, non immerito effici meruistis sacrarium Spiritus sancti; cujus unctio docet vos de ³⁸⁷² omnibus, qualiter sublimibus se requiperare et infimis vestra sublimitas norit condescendere. Inde est, pater sanctissime, quod opprobrium ego hominum et abjectio plebis ausum sumpsi vestrae innatescere ³⁸⁷³ celsitudini, et insulsum hoc et agreste vulmentum a sale vestrae nulli modernorum compa-

rabili scientiae offerre condiri, et ab auctoritate, si placet, roborari, si displicet, cassari. In quantum unum cum Deo estis, sapientia nobis et iusticia ab ipso factus estis. Sapientia, ut insipientiam corrigatis; iusticia, ut aequa lance ³⁸⁷⁴ justa et injusta pensetis; ut ait philosophus Plato, beatas res publicas fore, si has vel studiosi regerent sapientiae, vel earum rectores studere contigisset sapientiae; qualium vos unum non adulatio, cui nescimus de- servire, sed ipsa fateri docet veritas, quam nostri est ordinis corde et ore proferre. Inter hos, qui pro posse suo diversas in tabernaculo Dei offerunt species munerum, non vacua manu apparere ³⁸⁷⁵ conatus sum. Arbitratus etiam vobis ³⁸⁷⁶ praestare obsequium, si non diucius paterer oblitteratum, B illius Mantuani comici ³⁸⁷⁷ stilo dignum, martyrem vestrum. Vestrum, inquam, vestrum, quia omnis gloriae, quam habet in terris, vos Dei cooperato-

VARIAE LECTIONES.

³⁸⁷⁰ Cum summa 5. *Praefatio* deest 1b. 2. 5a. ³⁸⁷¹ angelorum 3. ³⁸⁷² praef. 3. ³⁸⁷³ ignotesci 1. ³⁸⁷⁴ equillance 1. ³⁸⁷⁵ apparere 1. ³⁸⁷⁶ nobis 1. ³⁸⁷⁷ concini 3.

NOTE.

(540) *Abbas fratrumque constrictus imperio, praef.*

(541) Advenam se bis dicit praef.

(542) Cum me noviter desolatum est destitutum — in sui dignati sunt collegium aggregare, praef. De Sancti passione et translatione nusquam ita loquitur, ut haec ipse vidisse dicendus sit.

(543) Cl. 4, 8. Ante a. 1090, quo Theodericus episcopus obiit. Cf. c. 8, ubi Folcardus miles vivus dicitur.

(544) C. 1. 7.

(545) Praef. an.

(546) Cf. Gesta Trever. addit. c. 11 sqq. et Laurentii Leod. Gesta epp. Virdun.

(547) C. 4.

(548) Cf. Hirsch de Sigeberto p. 113, qui hac de re dubitavit, et Bethmann SS. VI, p. 361, n. 56.

(549) C. 9.

(550) Initio voluminis Conradi et Simeonis imagines habentur, illa hac inscriptione notata:

*Ter stetit is sanus de montis vertice trinus,
Jungitur acceptus et sanctis ense peremptus.*

etis, vestraeque ascribitur caritati, quod saltem A
sedem habet sepulcri in episcopatu ³⁸⁷⁹ olim com-
misso sibi. Egi ³⁸⁷⁹ hoc non aliquo supercilio, sed
abbatis ³⁸⁸⁰ et fratrum constrictis imperio; quibus
etiam ultra vires debitor sum in omnibus parere,
cum me noviter desolatum et destitutum pro Christi
nomine et respectu regulæ in sui dignati sunt col-
legium aggregare. Igitur, o et praesidium et dulce
decus nostrum (Hos. Carm. 1, 1, 2.) — qui et in
katalogo sanctæ Viridunensis ecclesiæ pontificum
per decalogi observantiam et angelicam in terris
vitam in æternæ quietis et libertatis filiorum Dei
jubileo divinæ remunerationis denarium et ultimo
die bravium octo suspiratis beatitudinum —, hoc
munusculum spirituale vestri advenæ æquivoci gra-
tanter suscipite; et quia in mystico rationali pectoris
vestri mirifice fulget doctrina et veritas, secundum
datam vobis a Deo sapientiam spiritualia spiritali-
bus comparando discutite, et ubi quantis vigiliis et
sudore hoc nobis constiterit perpenderitis, si non
est obliterandum, superflua recidite, hiantia sup-
plete, minus lucentia clarificate, incompta comite;
ac si magis hoc idoneum judicatis tinea quam
mentes pascere, aliud tantæ sanctitatis viri ³⁸⁸¹ me-
ritis condignum opus dignemini procudere; quia
non magnopere super insumpto inani labore dole-
mus, si sub tam justo et incorrupto iudice causam
perdimus, si pretiosa pro vilibus, si pro cocti lateris
munere mundum aurum recipimus.

Merito omnium sententia reprehensibilis judi-
catur, cujus inertia non habetur, quod habitum
honori et utilitati prodesset plurimorum. Unde et
nequam servus ille divino ³⁸⁸³ examine dominica
gratia privatus ³⁸⁸³, qui talentum sibi commissum
maluit terra occultare, quam eo ad lucrum dato
tum conservis prodesse, tum dominicis usibus de-
servire. At nos cum habeamus in promptu inde
torpando similiter iram, unde rursus operando

mereri valeamus gratiam; si ille dignetur adesse,
sine quo nichil possumus facere, a quo est omnis
sapientia et omne donum perfectum, qui disertas
fecit linguas infantium et cum voluit animal brutum
fecit facundum; si, inquam, ille apertum os no-
strum dignetur implere, et suum, qui ubi vult et
quando vult spirat, Spiritum cordi nostro inspirare:
optamus non pigrum servum male ociando imitari,
sed potius aliquantulum nos exercitandum eum æmu-
lari, qui duplicatum in negotio talentum suo ³⁸⁸⁵
domino retulit et bonum gradum acquisivit et
majora adipisci promeruit. Ad hoc etiam sapientis-
simus ecclesiastes, omnium salutis consulens, quasi
uni loquens, in uno omnes hortatur dicens: (Quod-
cumque valet manus tua agere, instanter operare,
quia nec opus nec ratio nec scientia erit apud inferos,
quo tu properas (Ec. ix, 10).) Quo ne umquam
nos contingat properare, beati Cuonradi patroni
nostri succurratur interventione; ad cujus laudem
et honorem posteris laboramus mittere, qualiter
martyrii passione coronavit eum Dominus gloria et
honore; ubi lector cupidus novorum non requirat
faleras verborum, quia vulgari et aperto sermone
ex industria quæ scribimus studimus reddere lucida
et aperta; interdum et — quod non erubescimus
fateri — interveniente imperitia, consimilibus nobis
idiotis condescendit latinitas inculta et inpolita. Sed
de nominis ejus varietate primo congruum videtur
multis dissidentibus satisfacere, si non et ipsi tene-
remur eadem scrupuli dubietate (554). Alii enim
eum Cuonrandum nominant, alii, et præcipue sui
patriæ et consanguinei, Cuononem appellant, alii
utriusque nominis quasi binomium fuisse autumant.
Nos vero diversorum opinioni cedentes, Deique illud
noticiæ relinquentes, dum cujuscumque sit nominis
non diffidimus scriptum in cælis, tandem in nomine
Domini aggrediamur textum narrationis.

INCIPIT VITA ET PASSIO.

1. Beatus martyr Cuonradus ³⁸⁸⁵, ex nobili pro-
sapia oriundus extitit, ex Suevia oppido ³⁸⁸⁶ Pulin-
ga (552), patre Eilolfo ³⁸⁸⁷, matre Hazecha ³⁸⁸⁸.
Qui cum essent secundum seculi dignitatem non
infini, rebus et divitiis opulenti et amplissimis
prædiis dilatati, in hoc dabatur intelligi, quod hic
eorum filius vas dilectionis ³⁸⁸⁹ esset futurus, quia
non ad ipsa secularia, quæ licet temporaliter, ta-
men libere, utpote tantorum patrimoniorum heres,
uti potuisset, sed ad ecclesiastica divina prædesti-
natione deputatus est; tamquam ipsis parentibus

Deus a Domino disceretur: *Ego sum pars hereditatis
ejus (Psal. xv. 5).* Itaque datur ³⁸⁹⁰ sanctæ litterarum
doctrinæ prima ætas illa; quo plus crepitantibus
sub ferulis flectat, eo amplius de die in diem ibat
de virtute in virtute ³⁸⁹¹, visurus quandoque ³⁸⁹²
Deum deorum in Syon caelestem. Cujus etiam men-
suræ philosophia mater se aliquando cohibebat, hunc-
que suis laribus obversantem ³⁸⁹³ lacte et alimentis
usque ad virilis animi robur enutrire gestiebat.
Quem Dei gratia ita reddidit sapientem, ut de his
minime esset de quibus dicitur: *Ubi scriba, ubi*

VARIAE LECTIONES.

³⁸⁷⁹ episcopatu 1. ³⁸⁷⁹ Ego h. n. a. s. sectabor, sed 3. ³⁸⁸⁰ a. et desunt 3. ³⁸⁸¹ hac in 3. mire cor-
rupta sunt: caute sectantes vestris. ³⁸⁸³ divine corr. divino 1. ³⁸⁸⁵ privatus 1. ³⁸⁸⁶ cum 1. ³⁸⁸⁷ conradus
2. 3. qui et cuncto addit 3. ³⁸⁸⁸ opido 1. ³⁸⁸⁷ eilolfo 2. eilolfo 3. ³⁸⁸⁸ exizecha 2. azecha 3. ³⁸⁸⁹ elec-
tionis 2. ³⁸⁹⁰ datus 1. a genitoribus add. 3. ³⁸⁹¹ cum processu ætatis ad incrementum probitatis
add. 3. ³⁸⁹² qm 2. deest 3. ³⁸⁹³ observantem 2.

NOTÆ.

(551) Auctorem peregrinum hæc aperte demon-
strant.

(552) Pfullingen; cf. Stalin Hist. Wirtemb. I, p.
566.

sapiens, ubi conquistor hujus seculi? nonne stultam A
fecit Deus sapientiam apus mundi? (1 Cor. 1, 20.)
sed ex his quos docet apostolus, dicens: *Volo vos
sapientes quidem esse in bono, simplices autem* ²⁰⁰²
in malo (Rom. xvi, 19). Inde diviam Pythagoræ in-
gressus, sinistrum ramum cavens, dextro incedens;
cum matura ætate potitus sui juris esset effectus,
quare natale solum reliquerit, qualiterque metro-
polim Germaniæ Coloniam Agrippinam expetierit,
sicut a diversis diversa comperimus, diversa re-
ferre censuimus. Ferunt quidam, quod studio ma-
joris exercitii, ut illa minor assolet ætas, apud
eandem urbem peregrinari voluerit; quidam, quod
amore beati Annonis ejusdem sedis antistitis, qui
affinitate et ²⁰⁰³ propinquitate sibi proximus putatur,
illo advenit; quidam, quod isdem antistes tem-
pore suscepti honoris secum hunc advexit; nam
et ipse Suevus erat natione. Quid tamen horum
verius sit, ipse melius novit qui eum præscivit et
prædestinavit conformem fieri passionis filii sui; et
quem prædestinavit, vocavit; et quem vocavit,
justificavit et ²⁰⁰⁴, ut hodie cunctis liquet, magni-
ficavit. Unde nulla inest dubietas cordibus nostris,
quin, qualiscumque fuerit causa a patria digres-
sionis, portenderet auspiciis beatæ passionis. Et
quis diffidat huic a Domino, etsi non aperte, dictum
tamen in cor missum illud: *Exi de terra et de co-
gnatione tua, et veni in terram quam monstravero
tibi, et benedicens benedicam tibi* (Gen. xii, 2).
Ipsam utique terram sibi omnipotens Deus mon-
stravit, in qua et non parum gratiæ ei dedit, sicut
laus testatur quæ nunc in fine canitur. Nam prædi-
ctus præsul sanctissimus Anno — cujus laudabilia
opera etiam quorundam invidorum siluerit lingua,
multa tamen lapidum clamabant ædificia ²⁰⁰⁷, qui-
bus ædificavit et ædificata auxit episcopi ²⁰⁰⁸ sui
monasteria — beatum hunc advenam ipse advena,
sed exaltatus Dei dextera, benigne collegit, humane
tractavit, et cum libuit et dignum judicavit, majorem
gradu evectum et assumptum extulit, propius stare
jubens ordine proximo, honoreque presbyterii su-
blimatum, secundo loco post se statutum, majorem
præpositum majoris domus suæ sedis, hoc est Sancti
Petri, collocavit. Prima hæc cura credita est sibi,
quamquam strennue et idonee in conspectu Dei et
hominum administraverit, tot testes adhuc exis-
tunt, quot eum nosse potuerunt.

3 ²⁰⁰⁹. Sub eodem tempore quartus Heinricus ²⁰¹⁰,
patris æquivocus, teneris sub annis, noviter patre
augusto de medio facto, strennue in sceptris agebat;
quem sæpiedictus pontifex sanctus Anno, veluti vir
tocius prudentiæ et aulicæ nutrituræ, rogatus ab

angusta vidua matre (553), educandum suscep-
rat; huncque liberalibus litterarum studiis traditum,
in divinis et humanis imbebat, utque ²⁰¹¹ regiam
prolem decebat, decenter educabat. Cujus occasione
magisterii aliquando et regni negotia procurabat, et
ubi res exigebat, discipulo manum consilii porri-
gebat; quantoque illud quod scriptum est: *Ad ma-
gistrum respicit, quidquid a discipulo delinquitur*,
metuebat, tanto, ne quid sinistrum, quod sibi esset
imputandum, rei publicæ eveniret, cavebat; reco-
lensque illius Salomoniaci ²⁰¹²: *Diligite justiciam
qui judicatis terram* (Sap. 1, 4), recto legum mo-
deramine frenos nobilium urbium juvabat regere,
jus civile bonis reddere, reos terrere, sua quique
recte dispensare. Quapropter rectos et sapientes
B quosque ad regimen ecclesiarum provehi suadebat,
quia scriptum sciebat: *Multitudo sapientium sani-
tas est orbis terrarum* (Sap. vi, 16). Indè est, quod
cum, ut ²⁰¹³ sibi visum est, rei utilitas ita popo-
scisset et urbs Treverica suo pastore viduata
esset (554), memoratum virum Cuonradum, quem
quidem ad hoc aptum noverat et idoneum, cen-
suit subrogandum. Et licet inscrutabili Divi-
nitatis archano talis viri Dei promotio sui mar-
tyrii esset occasio, tamen nulli dubium, quin si, ut
dicitur, hunc desideravit episcopatum, desideravit
opus bonum; quia hoc esse moribus affectabat, quod
esse debere ipsum nomen ²⁰¹⁴ indicat. Itaque sæpe-
dicti præsulis sui instinctu et consilio, martyr Chri-
sti, ante futurum quam episcopum, adductus in medio
et dignus acclamatus, susceptus a manu regia ponti-
ficatus ²⁰¹⁵ insignia, scilicet pastorem ²⁰¹⁶ baculum
et sponsalem ecclesiæ anulum, interim dum sacri
crismatis unctione ordinaretur sponsus ecclesiæ. Nec
mora, commissis ipsius regis legatario, venerabili
scilicet Spirensis urbis episcopo Eilardo ²⁰¹⁷, sedi
commissæ, id est urbi Trevericæ, dirigitur. Quæ
fecit sanctissimis et nusquam terrarum majoribus
episcopis dudum a Deo fuerit insignita, ut non im-
merito secunda diceretur Roma, suis tamen pecca-
tis exigentibus, indignam fuisse his ultimis tempori-
bus tali pontifice credimus; quod et rei probat even-
tus. Nam audito ejus adventu ²⁰¹⁸, unde infelix in
hac parte in melius proficere debuit, inde in dete-
D rius male consultata ruit. Mox quippe ab initio homi-
cida diabolus, cujus invidia mors intravit in orbem
terrarum, quem imitantur qui sunt ex parte ejus,
quos in ea suæ partis scivit, vesaniæ suæ ²⁰¹⁹ furore
inflammatus, ad sui imitationem, id est ad homici-
dium, incitavit. Et ubi urbs post Romam in toto or-
be, in qua plures quam ibi olim habuerit ipse diabo-
lus et sui cultores et suæ nequiciæ satellites? Et licet

VARIE LECTIONES.

²⁰⁰² esse 2. ²⁰⁰³ vel 2. ²⁰⁰⁴ deest 2. ²⁰⁰⁷ edificia g. edificavit 1. ²⁰⁰⁸ episcopatu 2. ²⁰⁰⁹ Hanc
capitulum divisionem ipse instituit. ²⁰¹⁰ henricus 2. 3. ²⁰¹¹ ut corr. et ut f. ²⁰¹² solomoniaci 1. ²⁰¹³ sibi
ut 2. ²⁰¹⁴ n. i. 2. 3. ²⁰¹⁵ pontificatus 1. ²⁰¹⁶ ferulam regiminis indicem 3a. ²⁰¹⁷ Einhardo 3. ²⁰¹⁸ au-
ditu 2. ²⁰¹⁹ suo 2.

NOTÆ.

(553) Hæc a vero valde discrepare, non est quod
moneam.

(554) Eberhardus archiepiscopus obiit d. 15 April.,
a. 1066.

quæ fuerat magistra erroris, jam sit discipula veritatis, tamen, pro ³⁰⁹ dolor! adhuc in ea repperit de suis membris, quæ ad persequeuda et perimenda Christi membra commovit. Similia passionis dominicæ in hujus quoque sancti viri passione videmus evenisse. Sicut enim Judæorum sacerdotes et pontifices, docti lege et prophetis, indoctum populum ad necem Salvatoris incitabant, ita et, quod dictu nefas est, quidam de clero laicum populum, quem debuerant compescere, magis ad tale flagitium studebant provocare. Nam et Theodericum ³⁰¹ urbis præfectum (555) convenientes, cum multis suavisioris verbis, tum ³⁰² diversis assertionibus verisimilibus, ad extinguendum beatum virum animabant. Hinc tumultuantes vulgare more perstreptentes, episcopum, non electum, non recte statutum, numquam suam urbem intraturum, numquam sui dominaturum, modo sacramentis, modo contestationibus, modo maledictis ³⁰³ jurabant; eundem præfectum defensorem urbis et patronum, nec talia pati debere inclamantes adulatorie. Hunc aiebant perimi debere, hoc ³⁰⁴ sui honoris esse, id ³⁰⁵ sanctis loci gratum fore, non ³⁰⁶ hoc criminis, sed esse zelum justiciæ et rectæ defensionis; insuper iniquum ³⁰⁷: *Peccatum hoc portabimus; nobis adhereat, nobis reputetur.* Quod quasi aperte dictum videtur: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (Matth. xxvii, 25). Vir gloria temporalis suffultus, his et hujusmodi malis adhortationibus et ineptis sponsonibus illectus, milites inquit, arma corripit; et præcone clamante: *Quicumque non affuerit, presidem offendit*, omnis civitas concurrat ³⁰⁸. Majus etiam signum, ad concitandum vulgus sonatum, quod debuit esse ad completionem divini officii, extitit ad incitationem ³⁰⁹ tocious mali. Erat siquidem tardior hora, cum debuerant servi Dei diurna complere ³¹⁰ officia secundum canonicam ³¹¹ instituta. Tunc hi, quibus erant in corde peccati nox et tenebræ, eadem hora cum armorum apparatu concurrunt ³¹², ascensisque equis, venientis pastori, non ut oves, sed ut lupi rapaces, ad devorandum obviam exeunt. Qui quarto ab urbe miliario habita mansione in villa quæ Bithurburch ³¹³ (556) dicitur, cum ipso venerabili episcopo cui eum diximus commissum, nichil tale suspicatus, pernoctabat; futurum mane, ut putabatur, ut ab eodem domno regis vice urbi præsentaretur et, ut est consuetudinis, a clero et ³¹⁴ populo sollempniter exciperetur. Sed frustra pietas omnipotentis Dei viduæ et destitutæ urbi pium rectorem procura-

A bat; frustra ei paterna voce dicebat: *Noli timere, filia Syon, ecce rex tuus venit tibi mansuetus* (Joan. xii, 15); cum mallet ipsa ejus sanguine pollui, quam ab eo saltem ad horam regi. Facto mane, data 15 Kalendarum Junii die (Mai. 18), jam sole illucescente, clientulorum turba accelerat surgere, se invicem ad eundem convocare, accurate, ut illud nobile collegium solet, ornare, equos sternere et quicquid hujusmodi est decenter parare; cum subito insperate et inproviso ab hostibus se non tam circumventos quam et obsessos viderit. Quid agerent? Qui nil morte dignum in eos deliquerant, cur ab eis mori habebant? Tandem et ipsi ad arma concurrunt ³¹⁵; pro vita, si possit fieri, decertare disponent. Sed quomodo persequeretur unus mille, et duo fugarent decem milia? (Deut. xxxii, 50.) Prævaluerunt multi, ubi obstabant pauci; effractisque januis, non tamen sine utriusque partis sanguine, atrium domus introgressi, cubiculum quo uterque senior quiescebat proruperunt. Qui eorum strepitum jam ante expergetacti, post judicium, quod adesse cernebant, misericordiam Dei expectabant. Quam ipse, permittens modo ad dampnationem horum fieri quod nolebat, ideo ut credimus differēbat, quia irajorem gloriam servo suo Cuonrado reservabat. Cuncta ergo quæ manibus occurrerant, equos, vasa, vestes reliquamque suppellectilem ³¹⁶ eorum diripientes, memoratum Spirensem episcopum non sine injuria, utpote suis rebus spoliatum, abire siverunt. C Beatum vero Cuonradum captum et vinctum, inmisericorditer et inhumane cum cachinno ³¹⁷ et exprobratione ad castrum ³¹⁸ cui nomen Ureick ³¹⁹ (557) pertrahentes, custodiæ manciperunt; fortassis dum apud se tractarent ³²⁰, quam exiciali morte eum perderent.

3 ³²⁰. Sed interim hic reor supersedendum, ut cum eis, qui canino dente garriunt, hunc non canonicè electum ³²¹, et quia non electum, ideo non canonicè promotum, de modo promotionis habeamus conflictum. Non ab hominibus solum et non a Deo, sed non ³²² a Deo pariter et ab hominibus eligi debere, non solum affirmamus, sed et contradicentibus, non debere, frontem defensionis opponimus. Dicit in amoris ³²³ cantico sponsa de sponso Christo, id est ecclesia de episcopo Christi sponsi sui vicario: *Dilectus meus electus ex milibus* (Cant. v, 10); aperte dans intelligi, non qualemcumque facile assumi, sed a multitudine ex multitudine eligi, qui boni sit testimonii. Et in ³²⁴ initio nascentis ecclesiæ Mathias

VARIÆ LECTIONES.

³⁰¹⁰ prob 2. ³⁰¹¹ treuericum 2. corr. theodericum 1. ³⁰¹² cum 2. ³⁰¹³ maledictis 2. ³⁰¹⁴ h. s. et infra non hoc desunt 2. spatio vacante. ³⁰¹⁵ hoc 1. ³⁰¹⁶ inquit 2. deest 3. ubi, quod in hoc peccabitur nobis. ³⁰¹⁷ occurrit 2. occurrit 1. ³⁰¹⁸ imitationem 1. 2. ³⁰¹⁹ implere 2. celebrare 3. ³⁰²⁰ canonicha 1. ³⁰²¹ currunt 2. ³⁰²² bithurburch 2. bideburch 3. ³⁰²³ et a 2. ³⁰²⁴ currunt. 2. ³⁰²⁵ superlectilem 2. ³⁰²⁶ echachinno 1. ³⁰²⁷ municipium super amnem Mosellam situm 3. ex 3a. ³⁰²⁸ ureich 1. urtich 1b. urtich 2. 3. ³⁰²⁹ tractassent 1. ³⁰³⁰ hoc cap. deest 3a. ³⁰³¹ electum et desunt 2. ³⁰³² ita 1. 2. sed rectius deesse videtur 3. ³⁰³³ ameris 2. ³⁰³⁴ deest 2.

NOTÆ.

(555) De quo cf. Hontheim Hist., I, pag. 341. comes et procurator noster in charta Eberhardi archiepiscopi a. 1065 appellatur, ibidem pag. 407.

(556) Bithurburg.

(557) Hoc castrum sæc. xiii a Wirico de Durb firmatum, ab Arnolde archiepiscopo destructum referunt Gesta Trev. (contin.) Honth.

ad apostolatam divina electus est sorte; Stephanus ²⁹²⁸ quoque ad diaconatum apostolorum, immo sancti ²⁹²⁹ Spiritus, electione. Et quid prodest mille testimoniis paginam nostram occupare? Qui ergo hunc a sancto viro ²⁹²⁷ Annone divinitus inspirato promotum, a Deo non credunt electum, eadem mentis amentia non credant electos ²⁹²⁸ a Deo, quos a sanctis apostolis divinitus inspiratis diximus constitutos. Sed et sancti patres, sacrorum ²⁹²⁹ canonum auctores, cum viderent, habundante iniquitate et refrigesciente caritate, in sancta ecclesia tales per symoniacam heresim subintrare, qualium uni clamat beatus Augustinus: *O episcopo, nisi centum ²⁹³⁰ dedisses, hodie episcopus non fuisses*, sanxerunt in ipsis sententiis canonum, ut eorum verbis utar: *Ubi-
cumque inveniri possit dignus, statuatur ubicumque fuerit opus*. Hoc ex ipsis canonibus, hoc ex pontificum ²⁹³¹ decretis, hoc est registro beati papæ Gregorii, multis lectionibus approbamus. Multos quoque tales in cronicis regia potestate constitutos ostendimus, quorum constitutionem Deo placuisse, post patuit in eorum operatione; qualis exstitit ipse, cuius sanctitatis sonus jam in omnem terram exivit auditus, a quo patrem nostrum Cuonradum promotum supra diximus; quem si Agripina, utpote sibi antea ignotum ²⁹³², nescivit eligere, modo tamen digna fuisse tanto gloriatur præse. Sed fortassis obiciunt qui illorum partis fautores sunt, quia ex suis elegerunt quem dignum æstimaverunt. Sed cavendum ne eis occurrat illud propheticum: *Vae ²⁹³³ qui dicunt bonum malum, et malum bonum (Isa. v, 20)*. Nam si ex Deo et cum Deo et in Deo et qui elegerunt et quem elegerunt essent, numquam sanguinem innocentem invidia et concupiscentia inflammati condemnassent. Quisquis ergo sapientiæ moribus institutus, studiis improborum haberis dissimillimus ²⁹³⁴, nichil est quod ammireris, si in hoc vitæ salo sancti circumstantibus agitantur procellis, quibus hoc maxime propositum est, pessimis displicere ²⁹³⁵, quorum quidem tametsi ²⁹³⁶ est numerosus exercitus, spernendus tamen est, quia ²⁹³⁷ nullo duce regitur, sicut de huius sancti persecutoribus post suo in loco dicemus. Jam redeamus ad propositum, et nobilem martyris triumphum noticiæ tradamus fidellum.

4. Diebus quatuordecim athleta Christi apud memoratum castrum custodiæ fuit deditus; non quia dies mortis ejus pietatis gratia ab his esset dilatus, quorum interim crudelitatis non erat modus; sed quia nondum venerat hora qua erat vocandus, a quo est et in utero formatus. Die vero quintodecimo, cum prædicto Theoderico præsidi sacileo et christiani

A nimine prorsus indigno profanæ crudelitatis rabies aspirasset, ut jam innocentis sanguine saciari cuperet, a custodia eductum, quatuor filiis nequam, qui suæ rabiei satisfacerent, tradidit illudendum; hoc eis sub mandato interminans ²⁹³⁸, quia si ejus vitare levi cruciatu auferrent, se sua gratia privandos scirent. Qui optatam ²⁹³⁹ sibi occasionem in eum cessasse ²⁹⁴⁰ sæviendi suoque posse domino officio tam ²⁹⁴¹ levi placere gavis, demonico ²⁹⁴² spiritu exagitati, ad supercilium eum montis duxere propinqui; qui tantæ erat densitatis ²⁹⁴³, ut ab hoc præcipitatus ²⁹⁴⁴, ante membratim divulsus quam putaretur mortuus. In huius ergo cacuminis vertice versus nudatum, sola interula tectum, facie velatum, ligatis manibus post tergum ²⁹⁴⁵, statuere. En, inquit, ^B experiri habemus, an ad episcopatum te elegerit Deus; quod tunc liquebit, cum incolomitate ruina hæc ²⁹⁴⁶ stabilierit. Cumque cum huiusmodi derisione non timuissent reverendum virum præcipitare, divinæ pietati libuit manifestare, hunc quidem se elegisse, sed eos eo indignos esse. Nam ab alto deorsum ruens, non solum vivus, sed et toto stetit corpore illæsus; non sine ammiratione, qui velit attendere, membra collisa fuisse ²⁹⁴⁷, nisi revera Dominum constiterit manum supposuisse ²⁹⁴⁸. Visa hæc virtute, saxum pectus impiorum non est motum pietate; sed assumptum denuo: *Hoc ipsum*, inquit, *experiemur iterato*. Secundo experti, tertio etiam sunt temptare ausi. Jam ter probatum, ter a Deo glorificatum, ter ab ipso servatum illæsum, parvipendit obcæcata mens perfidorum, corde inpenitenti thesaurizans iram sibi in die furoris Domini. Quisquis signa et miracula requiris, quibus hunc sanctum fuisse jure fatearis, perpende, an fuerit virtutis divinæ, molem gravis corporis ter, ut ita dicam, avolare, vel ab alto solo tenus ruere, aut certe per devexa scabrosi ²⁹⁴⁹ montis interpositis ubique scopulis deviare ²⁹⁵⁰, salva sui integritate; cum nec quid haberet indumenti, quo vel sentium aculeis posset tueri. Quod si non invidum, immo fidelem habes oculum, non inconvenienter illud Davitum huius in laude fateberis cantandum: *Angelis suis mandavit de te, ut ²⁹⁵¹ in manibus tollant te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum (Psal. xc, 12)*. Simili etiam præcipicio ^D fratrem Domini Jacobum legitimis ludibrio habitum; sed quod semel ille ²⁹⁵², ter subit iste, quia fortassis minoris adhuc meriti, majori habebat supplicio augmentari. Sed tanto ambo feliciores, quanto et illius dominici verbi non immemores: *Non est servus maior domino suo (Joan. xiii, 16)*; quem videlicet adhuc juvenem per susceptæ carnis infirmitatem

VARIÆ LECTIONES.

- ²⁹²⁸ stephanus 1. ²⁹²⁹ sp. s. 2. ²⁹²⁷ a. v. 2. ²⁹³⁸ a. d. e. 2. 3. ²⁹³⁹ sanctorum 2. 3. ²⁹³⁰ solidos add. 3. ²⁹³¹ pontificum 1. ²⁹³² incognitum 1. e corr. ²⁹³³ ne 2. ²⁹³⁴ dissimilimus 2. ²⁹³⁵ displicere 1. ²⁹³⁶ tametsi 1. ²⁹³⁷ quoniam 2. 3. ²⁹³⁸ interminatus 2. 3. ²⁹³⁹ obtatam 1. ²⁹⁴⁰ cecidisse 1. ²⁹⁴¹ pl. t. l. 1. ²⁹⁴² demoniaco 2. ²⁹⁴³ et altitudinis add. 3. ²⁹⁴⁴ precipitatus 1. ²⁹⁴⁵ postergum 1. ²⁹⁴⁶ ita 1. 2. incolumentem te et ruina hac st. 3. ²⁹⁴⁷ fuisse 1. ²⁹⁴⁸ subposuisse 2. ²⁹⁴⁹ scabrosi 1. ²⁹⁵⁰ derivare 1. ²⁹⁵¹ et in m. tollent 2. ²⁹⁵² precipio 2. ²⁹⁵³ iste 2.

diabolus alius assumptum, ortatus est ad præcipium; quem et postmodum ejusdem diaboli membra duxere ad montis supercilium, ut præcipitarent eum. Nondum de pœna satiati carnifices crudelis tyranni : Quia, inquit, non bene saliens substitisti³⁹⁶³, gladius noster dominabitur tue carni. Hinc ad cumulum³⁹⁶⁸ dampnationis suæ gladiis eum appetiere, sicque decollatum collegio martirum martirem sociaverunt. Ita ille ter beatus, ludibria et verbera expertus, insuper et vincula et carceres, in occasione gladii mortuus est. Cujus spiritus assumptus ab³⁹⁶⁶ angelis, cum multiplicibus triumphis vultui præsentatus est Omnipotentis; ejusque odore suavitatis innovata est curia cælestis, dum hinc lilia ex stola sacerdotali candentia, hinc redolent³⁹⁶⁷ rosæ vernantes ex passionis sanguine. Corpus exanime vepribus et fructibus operuere, suoque domino tale nuntiare gaudium abiire. A quo requisiti, ubinam esset episcopus, illi inquit : Pontificalem³⁹⁶⁸ mitram inposuimus, sed Treverim ultra non venturus, nec pontificalem³⁹⁶⁹ kathedram est recturus. Tali derogatione sancto viro insultantes, forsitan ignorabant, quod sit futura dies, in qua præ angustia spiritus gementes, dicent inter se penitentiam agentes : Hic est quem aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improprietatis; nos insensati vitam ejus æstimabamus insaniam et finem illius sine honore. Quomodo ergo computatus est inter filios Dei, et inter sanctos sors illius est? Quia ejusdem tyranni timore membra Christi hostiæ nemo audebat terræ³⁹⁷⁰ mandare, diebus fere 40 inhumata jacuere, instar beati Stephani prothomartiris, avibus cæli et bestiis agri exposita; sed Dei providentia a nullo horum fuere contacta. Inde ea proxima villæ, hoc est Loncsceit³⁹⁷¹ (558), convicaneæ, pietate moti, tandem clam elevavere, et apud eandem villam 8 Idus Julii ante fores ecclesiæ honore quo potuerunt sepeliere. Passus est itaque anno millesimo sexagesimo sexto incarnationis Dominicæ, quarta indictione, data prima Kalendarum Junii³⁹⁷² die. Paulo antequam pateretur cælitus missa cometes³⁹⁷³ in occidentali parte multis noctibus apparuisse³⁹⁷⁴ visa est (559), divinæ nimirum ultionis index. Nam vox ejus innocentis sanguinis, a Deo vindictam postulantis, tantum clamorem intulit cælis, ut adhuc de manu totius orbis ultionem videatur expetere ira superni judicis. Siquidem nec differendo responsum est ei : Modicum tempus sustine; sed statim eodem

A anno eodemque tempore sancta ecclesia³⁹⁷⁵ tanto³⁹⁷⁶ dissensionum et perturbationum cœpit agitari turbine, ut diutina bellorum per civile bellum fluctuatione, quid sit pax, videatur ignorare. Statim³⁹⁷⁷ enim secundum illud prophetiæ³⁹⁷⁸ judicium. A³⁹⁷⁹ sanctuario meo incipite (Ezech. ix, 6), vita decessit sedis apostolicæ venerabilis pontifex Alexander; cui succedens Hildebrandus pestifer in diebus officii sui calicem iræ Dei universo propinavit orbi, cujus amarissimo sapore adhuc et in posterum dentes filiorum obstupescere habent³⁹⁷⁹, nisi tribuat miserendi tempus, cujus³⁹⁸⁰ populus et oves pascuæ (Psalm. xcix, 3) sumus, quem confitemur Deum et Dominum, quem laudamus in secula seculorum. Amen.

B 3. Juxta quod scriptum est : Justus, quia morte præoccupatus³⁹⁸¹ fuerit, in refrigerio erit, quia gratia et misericordia Dei³⁹⁸² est in sancto³⁹⁸³ ejus et respectus in electo³⁹⁸⁴ illius (Sap. iv, 7), beneplacitum fuit Deo memoriam martiris et sacerdotis sui honestiori decorare sepulchro, et Theologiense cœnobium tali augere patrono; qui videlicet uno ex latere Mauricio astaret et ex alio pauperula congregationi manum conferret. Et quia, qui recipit justum in nomine justī, mercedem justī accipiet (Matth. x, 41), hujus æternæ mercedis non erit expers Deodericus venerabilis antistes³⁹⁸⁵, cujus pio favente studio utraque provenit exhibitio martiris, scilicet et de loco villiori elevatio et ad decentiorem translatio. Unde mirabilis Deus in sanctis suis, qui fideli suo C³⁹⁸⁶ Cuonrado³⁹⁸⁷ a duobus, unius nominis, sed diversæ qualitatis, diversa exhiberi tribuit dona honoris, a Deoderico³⁹⁸⁸ crudeli³⁹⁸⁹ tyranne coronam martirii, ab ejus æquivoco præsule dignissime. honesti quietem sepulchri. Sed quia ipse retributor bonorum et ultor malorum diversa utrisque inferet stipendia meritorum, jam post passionis textum martiris ad nos scribamus adventum.

Idem honestissimus sanctæ Viridunensis ecclesiæ præsul Deodericus cum eodem anno apud Novallis³⁹⁹⁰ suæ dicionis castrum curas agens, die³⁹⁹¹ quadam sollempnia celebraret missarum, tempore sacrificii³⁹⁹², recordeatione martiris animæ tanto lacrimarum perfusus est imbre, ut eum subito in contemplatione raptum nemo ambigeret circumstantium. D Cumque, finitis eisdem sollempniis, subucula (560) compuncti sacerdotis loco pectorali non parvis maderet distillata guttis, cunctis mirantibus nec veritatem rei sciscitari audentibus, ipse dominus³⁹⁹³, cui

VARIE LECTIONES.

³⁹⁶³ substiti 2. ³⁹⁶⁸ tumulum 2. 3. ³⁹⁶⁶ ab ang. ass. 1. a. ³⁹⁶⁷ redolerent 2. ³⁹⁶⁸ m. pontificalem 1. ³⁹⁶⁹ pontificalem 1. ³⁹⁷⁰ deest 1. ³⁹⁷¹ ita 1b. 2. loncsceit 1. lonseti 3. ³⁹⁷² III N II. 2. ³⁹⁷³ cometes 1. ³⁹⁷⁴ aparuisse 1. ³⁹⁷⁵ et maxime metropolis Treverica add. 3. ³⁹⁷⁶ tanta 1. ³⁹⁷⁷ Statim — habent desunt 3. ³⁹⁷⁸ prophete 2. ³⁹⁷⁹ h. ob. 2. ³⁹⁸⁰ Cujus sumus p. et o. p. quem 2. ³⁹⁸¹ preoccupatus 1. ³⁹⁸² superscr. 1. deest 3. ³⁹⁸³ sanctos 1? 3. ³⁹⁸⁴ electos 3. ³⁹⁸⁵ theodericus a. ven. 2. ³⁹⁸⁶ cuonrado 1. hoc loco. ³⁹⁸⁷ deo clerico 2. ³⁹⁸⁸ 1. cr. 1. ³⁹⁸⁹ novrillis 1. novellis 3. navelis 3a. s. d. desunt 1. ³⁹⁹⁰ in festo, S. Apollinaris s. 3. ³⁹⁹¹ 3. hoc loco addit : repente spiritus beati, de quo diximus, quasi avis circumvolantis per altaris circulum, turbatur visione. Qui infra actionem defunctorum deductus ad memoriam hujus, cujus audierat eadem. ³⁹⁹² dominus 1. dompnus 2.

NOTÆ.

(558) Lonset ex altera parte Mosellæ. HONTU.

(559) Cf. Lambertum et Bernoldum h. a.

(560) Videtur intelligere casulam, phrasi satis incongrua. HENSCHEN.

adhuc inerat lacrimosus vultus, non tam fatu lingua quam ipse cepit opere clamare ⁹⁹⁹, illud divinitus reductum ante oculos mentis suæ: *Quia iustus perit, et nemo percipit corde, cum sit memoria ejus in pace* (Isai. LVII, 1). Mox enim convocata domesticorum et clientulorum multitudine, hos sacramentis, illos precatoriis astringebat verbis, ut quis eorum recens occisum ostenderet, locum projecti cadaveris designaret, sua gratia, suo deinceps beneficio non careret. Putasne letus exstitit, qui hæc in re sui senioris votis satisfacere valuit, cum cunctis luce clarius pateretur, id mandati, dum sacramenta offerret ⁹⁹⁹, a Deo, qui ea acceptaverat, accepisse, ex cuius præsentia illa gratiosa lacrimarum inundatio profluxisset? Nec mora, quibus nota erat res propius accedentes, plus nitebantur fideles ⁹⁹⁹ apparere, qui veriora episcopo anticipassent narrare. *Domine* ⁹⁹⁹, inquit, *hæc et hæc passus, tali in vico habetur humatus* ⁹⁹⁹. De his ergo certificatus, tractabat apud se vir pius, qualiter occultum thesaurum suæ inferret ecclesie, ubi locus orationis martiri pateret quandoque. Sed quia difficultas longe remotæ regionis effectum denegabat suis desideriis,olvebat rursus animo conari saltim alicubi transferre, ubi sub sua esset ditione ⁹⁹⁹ et congruo sibi quiesceret honore. Tandem salubri reperto consilio, ad Theologie cenobium, quia sui juris propius nullum, disposuit advehendum; ubi nobilium colitur memoria martyrum, Mauricii videlicet ejusque sociorum. Missaque legatione ⁹⁹⁹ Abboni ejusdem monasterii patri, hoc ipsum studuit intimare, celeriterque in vico Lonscet, quo sanctum tumultum audierat, sibi cum his quæ exequiis conveniunt obviare ⁹⁹⁹ mandat. Qui parere promptus, donum cælestis suscipere gavisus, adhibitis secum de fratribus cum hujusmodi apparatu, constituta die constitutum properavit ad

A locum. At venerabilis episcopus dubius quos eventus inventionis haberet exitus, cum militari manu advenerat; sed non facile ab incolis quesita obtinere valebat, quia sepediti tyranni metu nec hunc se scire nec tumultum ⁹⁹⁹ apud se fateri audebant ⁹⁹⁹. Sed quaquam ⁹⁹⁹ esset, optatis tamen, Deo volente et aliquo ⁹⁹⁹ prodente, potitus est; elevatamque de absconso lucernam attulit super candelabrum hujus ecclesie, ubi nunc intrantibus domum Domini claro refulget lumine.

6. Inpediente ⁹⁹⁹ nostri sensus tenuitate ⁹⁹⁹, minus valemus proferre, quam decore et sollempni missarum officio pontifex nobilis exsequias deum viri celebraverit nobilis; sed inibi est videre, si quid deest vicio lingue. Hoc memoriale sui nominis fecit B idem pontifex in diebus suis, quod in memoria ⁹⁹⁹ ante Deum manet in æternum.

7. Octavo Kalendas Augusti auctum ⁹⁹⁹ est hoc domicilium cælibe tali; qui cujus meriti sit in cælis, ejus caro mortua testatur in terris. Nam ad ipsius tumultum cum advenienti ægri, sanitate recepta computes redeunt sui voti. Unde ab ymnidicis angelorum choris gloria laus et honor sit nomini Omnipotentis, qui beatum hunc assiduus coruscare ⁹⁹⁹ facit virtutibus ⁹⁹⁹ et miraculis. De quibus ad utilitatem fidelium pauca referemus ⁹⁹⁹, sed plurima omittimus, quæ priorum nostrorum desidia silentio præterita, nobis manent incognita, sed Deo sunt nota. Hæc sunt ergo, quæ vidimus ⁹⁹⁹ vel diligentius investigare potuimus.

C Curvati duarum mulierum digiti ejus nominis invocatione sunt erecti. Duo denique claudi in anniversario sepulture suæ ad sepulchrum ejus sunt erecti. — Materia ejus sepulchri quadam die funditus est mota, eademque hora candela cælitus apparuit accensa (561). — Mulier quoque cæca et para-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹⁹ præfati spiritu visione add. 3. ⁹⁹⁹ in illa Spiritus visione add. 3. ⁹⁹⁹ nitebatur fidelis (f. n. 3.) — anticipasset 2. 3. ⁹⁹⁹ Domine domine 1. ⁹⁹⁹ Vicum quidem et viam qua aditur scimus, locum vero sepulture penitus ignoramus. At qui curam ipsius, spiritus sui admonitione, avis, ut dicis, specie, tibi intimavit, non dubium, quin et exuvias corporis quocumque indicio revelabit add. 3. *uncis inclusa*. ⁹⁹⁹ devotione 1b. ⁹⁹⁹ legatione abdoni 1. ⁹⁹⁹ obviari 2. 3. ⁹⁹⁹ a se t. 1. ⁹⁹⁹ Sed qui sanioris apud eos erant consilii, comperita ejusdem martyris sanctitate, quam per duodecim, quibus apud eos detinebatur, dies multis signis et prodigiis fuerant experti, quibus tam fuerant ingrati quam et laude Dei indocti; quia ut asportaretur non acquiescebant, armis rusticum illud vulgus illata vi deterrebat add. 3. ⁹⁹⁹ ibat, nemo indicabat ubinam add. 3. ⁹⁹⁹ a. vim passo 3. ⁹⁹⁹ 3. ita pergit: Tunc vestitum fuit sacrum corpus veste sacerdotali — officio enim presbyteratus eum functum, quod nos superiori textu retulimus, asserebant, — compositisque ordinatim membris et missarum solemnibus completis, sanctum funus illud cum canora processione deduxerunt ad locum sepulchri, et cum congruenti obsequio sarcophago imposuerunt. Quomodo autem illud ipse dominus episcopus pretiosi epitaphio a se edito exarati lapidis ornaverit operculo operisque operis metallo, nulla nostri styli facultas suppetit revolvare. Scilicet ibidem est videre, si quid deest imperitiori lingue. Hoc memoriale etc. ⁹⁹⁹ tenuite 1. 2. ⁹⁹⁹ memoriam 1. ⁹⁹⁹ actum 2. ⁹⁹⁹ coruscare 2. ⁹⁹⁹ v. et desunt 2. 3. ⁹⁹⁹ referimus 2. ⁹⁹⁹ quæ per eum operatus est Dominus, nobis partim videntibus, et partim seniorum relatione didicimus 3. qui ita pergit: Cum vas illud, quod vulgo tonnus nominatur, in quo videlicet sacrum fuerat corpus allatum, decreto pontificis ipsius ingesto esset igne cremandum, ne quid forte cruoris etc. etc. (cf. infra n. 37). Cetera quoque miracula interpolationibus auxit et alio ordine disposuit 3. (ex 3a.). Nos ex 2. edimus, quocum 1. convenit.

NOTÆ.

(561) Hæc fusius in cod. 3 loco supra allato narrantur; sed alium eumque recentiore scriptorem hæc arguunt verba: *Hoc unum fidei relatione a fratribus ejusdem monasterii accepimus, et ab oppidanis illis prædicatur, quia in lucis crepusculo solentius reperiebantur. Quos cum nullus ad ultos usus suos auderet contingere, communi consilio ad testi-*

monium tanti miraculi appensi ante fores sunt ecclesie; ubi tandem pendere, quoadusque frustatim ab infirmantibus, quos hujus miraculi fama acciverat, ob medelæ remedium asportati, in variis eorum usibus consumpti, utiles ad honorem et gloriam Dei quam flammis defecerunt usi.

litica sanitati est reddita. Quidam etiam puer a calculi liberatus est molestia.

Dicendum hic, cujus fuerit pietatis, cum quidam Folcardo militi, qui unus fuit ex hostibus suis, reddiderit bona pro malis. Qui videlicet cum divina ultione multo langueret tempore, tandem rediens ad se, et in sanctum Dei se clamans et confitens peccasse, juxta cordis veram poenitentiam ejus meruit indulgentiam. Qui ut convaluit, non ingratus collati beneficii, vota veniens solvit, gratias egit, et nunc usque singulis annis censum suae liberationis solvere non desinit. In eo tamen signum insanabilis apparet infirmitatis, ut quamdiu vivat peccatum in servo Dei commissum luat. Eundem denique ab hostibus captum et compedibus vinctum ejus nominis invocatione constat liberatum.

Mulier contracta in sollempnitate apostolorum Petri et Pauli ad ejus sepulchrum hospitati est reddita, puto quasi pro quadam recompensatione diem natalitium eorum tali honorans miraculi decore, quorum in Agripina dudum filius fuerat ipse et vicarius fieri debueraat in Treverica urbe.

Filia cujusdam noti Reginfridi utroque orbata lumine, sed et ancilla cujusdam similiter noti militis languore detenta, mulier nichilominus alia, cujus fuerat remota a suo loco maxilla, pariter consecuta sunt ad ejus sepulchrum sanitatis optata gaudia, illa lumen oculorum, ista incolomitatem membrorum.

Tria in uno homine sua ostendit beneficia; qui cum esset a demone obsessus et careret officio linguae et auditus, ad tumultum ejus haec utraque est adeptus et ab hoste maligno liberatus. — Rustici sex, quorum pariter pedes culpa insolentiae cippo stricti erant ab exactore, sancti nominis ejus invocatione, nullo manum apponente, solvi meruere. — Puer deinde lunaticus et alius cujusdam militis Wigerici puer domesticus, cujus jam per annum panem fastidiebat stomachus, pari voto advenere, suique recuperatione pariter sancti virtutem pensensere. — Sed et ex familia beati Willelbordi adveniens caecus, sui illuminatione similia est expertus; cui licet facile isdem beatus confessor hoc ipsum valuerit conferre, tamen in hoc martiris non invidit gloriae.

Non expectet quisquam a me tam multa audire quae ad indicium sanctitatis suae divina gratia voluit declarare, quia, ut superius me memini dixisse, superiorum nostrorum desidia multa manent oblitterata, plura etiam nos omittimus ex industria, partim multorum invidiae, partim incredulorum condescendentes miseriae, qui nec scriptis nec verbis praebent assensum, nisi viderint oculo ad oculum. Credant

A saltim ex suis uni, id est Folcardo comiti, cujus in praesentia caecus alius amissa recepit lumina.

8. Det certe frontem qui vult in parietem, quia non reticebimus de ejus persecutore Theoderico, quae sunt nota universo orbi. Ille ⁵⁶¹² denique auditis tot miraculorum praconiis, nequaquam fidem accommodans asserentium verbis, incredulo corde, an haec vera essent, temeravit experiri per se. Qui dum adveniens non sine fastu superbiae valvas appropriaret basilicae, qua sacra pullulant pignera martirizati a se, non sine sui pensentis verecundia ⁵⁶¹³, quanta intro haberetur virtus divina. Nam repente invisibili obstaculo sacras ingredi aedes prohibebatur immeritus homo, cui ⁵⁶¹⁴ nec martiris tumulum videre, nec sui oratorii limina concedebatur attingere. Cumque iteratis conatibus ingredi niteretur saepius, huicque ex adverso resisteret eadem virtus, tandem quae experiri advenerat cum nimia confessione abiit expertus. Quem dum, ut suae consularet saluti, hortarentur fideles et propinqui, sancto scilicet satisfaciendo et aliquid praediorum pro elemosina suae pauperi ecclesiae conferendo, surda aure floccipendit vir vanus audire, cui immincebat respectus irae supernae. Non post multum temporis (562), nescio quo spiritu, tendens Iherosolimis, naufragium passus, motus incurrit maris; et ad ima descendens profundi, inrevocabili fato ⁵⁶¹⁵, Deo iudice, solvit poenam sui sceleris. De quatuor his, qui eo jubente eum peremere, potius quam loqui malimus silere. Hoc tantum sufficiat dicere, diversis poenis et evidentibus malis ab hac substractos luce (563).

9. Sibi famulantes tardius his aliquando correxit signorum increpationibus beatus pater Conradus. Samuel natalis Domini die, cum ex custodum negligentia coram se posita non arderet candela, repente divinitus est accensa. Simili modo, ut superius diximus, cum vice altera eadem culpa inibi deesset lucerna, subito fabrica totius sepulchri mota, eadem virtute cereus, qui forte aderat, luce enituit clara. Non dissimile et illud exstitit, quod non coram se firmius haerens cereus, dum super sarcophagum velamine opertum corruit, diutius ardendo jacens et jacendo ardens, ipsum velamen inustum servavit.

Jam avidis auditoribus modum de his inponat stilus, quia, ut ait beatus Gregorius, signa infidelibus monstranda sunt, non fidelibus; quibus ad salutem sufficere posset, etiam si minus dicta essent. Si fides non desit petentium, numquam ⁵⁶¹⁶ deest ejus suffragium; quia quod sibi adhuc carnis infirmitate circumdatus fieri noluit, utique aliis facere non refugit. Cujus assidua interventio nos commendet omnipotenti Deo deorum; cui sit laus in secula seculorum; amen ⁵⁶¹⁷.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁶¹¹ Hoc 2. ⁵⁶¹² verecundia 2. ⁵⁶¹³ sui 2. ⁵⁶¹⁴ satis 2. ⁵⁶¹⁵ nonquam 2. ⁵⁶¹⁶ In cod. 1. 4^a. (alia manu) et 1^b haec. addita sunt: Kal. Junii passio sancti Canonis episcopi et martyris. 8 Idus Julii. inventio corporis s. Cun. episc. et m. ad rupem ubi decollatus est. 8 Kal. Aug. translatio corporis s. Canonis episcopi et martyris in basilica(m) beati Mauricii et s. ejus.

NOTÆ.

(562) a. 1073; v. Bernoldum Constant. h. a. Minus recte Sigebertus a. 1068 indicare videtur.

(563) Cf. Bernoldum a. 1066.

EPITAPHIUM (364).

Dux gregis et portus et flos feliciter ortus,
Post incrementum fructus subit hoc monumentum,
Hoc transplantatus claustrum flos prememoratus.
Trevir erat natus, Sigebergensis (365) monachatu;
Attulit huc secum venerabile fratribus equum,

A Doctrinam, mores, virtutum quosque colores.
Quem quia servorum fraus conspirata malorum
Insontem stravit, gladius Christo sociavit:
Ergo quod obtabas martyr modo, qui prius abbas,
In monacho Christi testis, Chounrade, fuisti.

EX HISTORIA MARTYRUM TREVERENSIIUM.

Anno 1072 tabula de martyribus a Rictiovaro cæsis Treveri sepultis inventa, tum sanctorum illorum passionem tum inventionis ordinem tum miracula quædam ibidem facta clericus Treverensis narravit, prologo præmisso, quo nihil de se ipso vel de operis consilio tradidit. Sed pleraque quæ ibi ridisse ex tota narratione abunde patet, neque diu post scripsisse putandus est, quippe qui miraculorum narrationem non ultra a. 1072 prosequatur. Eidem et vitam Felicis debere, supra monui; sed etiam hæc auctoris nomen silet. Historia martyrum ap. Honthelm Prodr. I, p. 109 ex cod. Treverensi, postea collato cod. S. Maximini Act. SS. Octob. II, p. 375 edita est. Codicem Sanmathianum Hillarius vidit (p. 27, 67), alios procul dubio bibliotheca continet Treverensis. Hæc vero fragmenta ex Honthelmiana editione repeto.

1. . . . Illud vero qualicumque scribendi modulo posteritati transmittere debemus necessario, quali divinæ prædestinationis ordinatione hæc sanctorum letificati simul manifestatione.

2. Erant nempe in illa sancti Paulini canonicorum congregatione fratres aliqui sanctæ religionis studio venerabiliter accensi. Hi ergo, dum inter alia pietatis opera sacre Scripturæ legendi paginam operam non minimam præberent, solebant frequentius corporis et mentis aspectibus illa repræsentare, quæ videbantur ad honorem ecclesiæ Trevericæ, matris scilicet suæ, spectare; illius forsitan, quin immo revera, non immemores præcepti quod ait: *Honora patrem tuum et matrem* (Deut. v, 16) et aliorum ad hunc modum justam conversationem suadentium. Inter multimoda itaque loci hujus præconia passio sanctorum martyrum Gentiani et Victorici frequentius eis occurrebat. Quæ quotiens auribus eorum corporeis innumerabilem christianorum stragem in urbe Treverica a Rictiovaro factam insonuit, totiens cor eorum mœrore simul et gaudio contremuit; mœrore quidem propter ignoratum tantum tamque preciosum sanctorum corporum thesaurum; gaudio autem propter rerum veritatem, quam per tantam Scripturæ sacre didicerant auctoritatem. Referebat enim istorum passio sanctorum, quod ingressu Trevirum Rictiovaro, tanta ab eo sit facta ibi sanctorum sanguinis effusio, ut rivi cruoris aquæ, juxta quam occisi sunt, permixti et in Musellam deducti, eam in suum colorem converterent; ut, naturali claritate remota, peregrino magis quam proprio colore ruberet. Ubi et sequitur: *Inhumatis etiam tum sanctorum corporibus unda præbebat tumulum, quo, redintegrata compage membrorum, futuro ea representaret judicio.* — In hac ergo positi mentis anxietate, indictis sibi aliquando bi-luanis, aliquando triduanis jejuniis disciplinis, a divina postulabant pietatē, ut aliquod tam sancti depositi indicium eis monstrare dignare-

tur, per quod benedictum nomen ejus a sæculo in sæculum benediceretur ac laudaretur. Ut ergo promissio Dei inmotā permaneret, quæ dicit: *Ubi duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum sum* (Matth. xviii, 20) — tres quippe intentionis hujus fratres — fuerunt — auxilium Dei sibi ad hanc intentionem præberi, cito senserunt. Prius enim quam triduanum jejunium tertia vice complerent, misit eis Deus in adiutorium quandam sanctæ conversationis laicum nomine Folbertum, privatum eundem visu oculorum, quem unus ex tribus præfatis fratribus, Cuono videlicet, custos monasterii sancti Paulini, studio sanctæ hospitalitatis in domum suam recipiens, sufficienti ac placita illi officiositate sustentabat. Hujus autem cibus vespertinus erat panis perparvus medietatem palmæ non vincens in latitudine, duas partes farinæ, tertiam partem habens ex cinere, cum aliquo genere herbarum aut crudarum aut non bene coctarum et insalsarum, cum haustu etiam aquæ minimæ mensuræ, certe neque modulum suum excessuræ. Tali vero adiutorii divini consolatione non modicum letificati, et ad speranda potiora Dei munera nimirum animati, huic fratri consilium, quod de hac re conceperant, manifestabant, ejusque devotionis impensius studium sibi ad hanc rem suppeditari postulabant. At ille, ut erat paratus ad omnia virum suarum supplementa omnibus præbenda, juxta illud videlicet doctoris gentium exemplum, quando dixit, se omnibus omnia factum fuisse, solitum jejunandi modum hæc de causa adeo intendebat, quod per continuum tunc triduum nullum penitus corporis alimentum suscipiebat; sed interdiu omnibus urbis hujus monasteriis, nudis, ut solitus erat incedere, pedibus perlustrans, noctes eorundem dierum in monasterio sæpediti patris Paulini pervigil in oratione ducebat. Unde factum est, ut in tertia nocte post primum, sicut ipse nobis referebat, galli cantum, dum facie lacrimis ubertim

NOTÆ.

(364) Legitur in cod. Vindob. N. 791 (Lunælac. N. 8.). s. XII fol. 115.

(365) Alia manu in marg.: *Sigenbergensis quod situm est ab Nerdelinge tria miliaria.*

perfusa intente et quasi cum aliqua, ut ait, precum A importunitate Dominum interpellaret, in mentis extasi subito correptus, se in aliquo quasi subterraneo monasterio, spatio multum et pulchro, stare putaret. Ubi dum multitudinem, quam dinumerare non poterat, occisorum diversas membrorum truncationes ostendentium deambulante oculis mentis videret, collectis per aliquod tempus animi, quas amiserat, viribus, quibusdam eorum velut ad hoc tantum ut ab eo interrogarentur se illi offerentibus dixit: *Quiestis eos, domini, aut a quo fuistis trucidati?* Cui unus, qui senior inter eos apparuit, respondit: *Nos fugimus huc paganorum persecutiones, et ab ipsis ad penas requisiti, istas quas vides suscepimus passiones.* Nec pluribus ab eo verbis auditis, in priorem statum rediit sobriæ mentis. Totis denique animi viribus ad agendas Deo gratiarum actiones succinetus, ab ipso postulabat attentius, ut, si ab ipso esset hæc visio, monstrare eam sibi dignaretur tertio. Quod etiam obtinuit. Nam duabus ante diem vicibus obdormiens in oratione, eadem lætificatus est visione. Mane itaque facto, vocatis ad se tribus fratribus, visionem suam per ordinem eis narravit, eisque cum magna exhortatione hoc persuadere laboravit, ne ab cepto orationis studio prius desisterent, quam divinæ solatium misericordiæ sibi adesse cognoscerent, promittens eis ex ejus parte qui amat longanimes in spe, infra unius anni spacium divinum eis adfuturum, esse in hac inquisitione solatium. Hac facta exhortatione, gratias Deo pro fraterno quem apud eos invenerat hospitalitatis receptu referens, eos humiliter rogavit, ne quas diutius in hoc loco manendi occasiones tunc ei innecterent, quia destinatum diu iter ad Sanctum Jacobum perficere libenter vellet. Et ita ipse quidem ab eis discessit. — Illi vero pro sanctæ inquisitionis studio majori in dies æstuant desiderio. Quapropter et a monachis et a canonicis et a sanctimonialibus ¹⁰¹⁸ feminis religiosis auxilio petito, jejuniis et orationibus et elemosinarum quoque largitionibus insistebant plus quam in principio. Unde contigit, ut alicui religiose hujus communionis sorori, nomine Frideburgæ, in monasterio Sanctæ Mariæ (566) matris Domini tempore meridiano in subsellio suo quiescenti, vox clara supervenerit, quæ diceret: *Vade, quære in vetustissimis sæculis aureis litteris in testimonium illis.* Cujus vocis alisonæ strepitu expergefata, dum capite de subsellio levato circumspicens neminem videret, caput iterum in eundem quiescendi modum vix reposuit, cum denuo vox eadem apertius quam prius auribus ejus insonuit. Iterum ergo erecta et signo sanctæ crucis munita, dum nullum vocis hujus auctorem in prospectu haberet, non dormitura, sed tertium vocis hujus adventum præstolatura, caput iterum reclinavit. Tunc vero, sicut ipsa retulit nobis, vox eadem, quasi cum quadam

imperiositatis austeritate ad illam venit eamque non jam dormientem sed vigilantem non modicum perterrefecit. Surgensque igitur, terrore magis quam angustia repleta, sororem, quæ custos erat librarii, cum magna festinantia quærens et inveniens, facto ei anxietatis suæ signo, eam ad armarium, cumulum discussura sæcularum, perduxit; nec multa prius librorum volumina revolverant, quam liber unus ymnorum vetustissimus Scotice (567) scriptus eis in manus veniebat; quo tandem exposito, occurrebat eis frequentius quidam ymnus de sancto Paulino satis magnus, in quo gesta sanctitatis ipsius præclara, etsi compositionis quandam rusticitatem habebant, rerum tamen non minima urbanitate florebat. Referebat enim, quale pro fide catholica bellum contra Arrianos sanctus ille pertulerit, qualiter in exilium ab ipsis fidei catholicæ inimicis missus fuerit; qualiter etiam ipsos, apud quos exulabat, Frigios ¹⁰¹⁹ ad fidem Christi, factis coram regibus terræ illius signis et miraculis, converterit, idem ymnus continuit; item post decursum viriliter vitæ hujus stadium, cum retributionis æternæ ibidem a Domino suscepit bravium, preciosum corporis ipsius thesaurum, nutu divino et miraculorum adminiculo a Trevis esse receptum, ibidem fuit in-textum. De cujus veneranda sepulture positione, quæ in ejus gloriosa celebrata est receptione, hæc ipse verba sunt posita: *Posuerunt eum*

juxta prolem clarissimam Trevirensē et inclitam, ubi dormiunt corpora peregrinorum plurima, resurgentes ad præmia die mundi novissima, occurrent in æthera Domino cum læticia.

Hæc itaque inaudita prius Scripturæ sacræ testimonia cum gratiarum Deo actione ac sancta mentis exultatione lectitabant; utrum vero monita visionis in eis resonarent, aut utrum aliquod per se querendum esse hæc verba significarent, necdum intelligebant. — Quapropter vocato ad se uno da tribus quos prædiximus fratribus, ei et admonitionem vocis procul dubio angelicæ, quam præfata soror acceperat, narraverunt, et librum ymnorum, quem instinctu vocis ejusdem inter vetustissima, ut ita dixerimus, veterum volumina repererant, monstraverunt. Qui simul ac communem eorum orationis intentionem auditamque et visam divinæ visionis consolationem in mente retractavit, voluntatem miserationis Dei in hoc esse æstimavit. Ut hunc ideo libellum, memoriam facientem peregrinorum, eis accommodaret, quo nobis amplius eorundem querendi desiderium hoc modo inspiraret [rogavit ¹⁰²⁰]; quod et factum est. — Nam mox ut liber iste ymnorum in conventum fratrum delatus et ymnus ille ibidem est recitatus, ita corda omnium ibi præsentium fratrum ad inquirenda plura sunt accensa, ut una omnium prudentiorum apud ipsos esset sententia de frangenda propter hanc inquisi-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰¹⁸ sanctis monialibus ed. ¹⁰¹⁹ frigies ed. ¹⁰²⁰ deest ed.

NOTÆ.

(566) Ad Horrea.

(567) Id est littera Scotica.

tionem sancti Paulini cripta. Qua de re, communicato cum principibus civitatis consilio, licentiam hujus rei a domno archiepiscopo Udone postulabant, et vix nimirum impetrabant. Ita namque ex industria eadem cripta fuit munita, ut nisi moto principali ejusdem monasterii altari nullus locus daretur eam confringendi. Unde non indebito gravitati suæ consilio non facilis erat domnus archiepiscopus, tanti sanctuarii frangendi licentiam differendo. — Fracta igitur cripta, inventa sunt circa sarcophagum sancti Paulini sex sarcophagi, quorum duo lateribus ejus apposita fuerunt, quatuor vero pedibus ejus ita alitrinsecus adhaeserunt, quod utrimque duo ex eis steterint; item ad caput ejusdem sancti patris nostri septem sarcophagi sanctorum martyrum, totidem corporibus aromatizantia, fuerunt locata. Hæc vero omnia sic colligaverat locantium industria, ut factis fornicibus singulis super sarcophagis binis, nullus, ut dictum est, locus daretur eis movendis, nisi moto prius altari præcipuo monasterii. Fecerat præterea non hujus criptæ conditor operosus, sed hujus loci et eorum quæ ibi sunt sanctorum corporum aliquis studiosus, altare quoddam non magnum ad pedes sancti patris nostri sarcophagi ejus compactum. Hujus denuo remotio et aliqua sub ipso terræ effossio plena fuit nostræ expectationis consolatio. Inventa est siquidem ibi tabula marmorea; qua sublata, apparuit ejusdem latitudinis tabula plumbea. Hæc item levata multaque aquæ infusione multaque setæ porcine confricatione tandem purgata, retulit nobis et istorum martyrum vocabula et martyrum tempora, persecutorum quoque nomina, aliaque per plura summa festivitatis præconia hujus plumbi cecinit nobis sculptura. Hujus ergo textum sculpturæ hic volumus pleniter inserere. *In ac cripta* (568).

3. Lecta est igitur hæc epistola et in plurimas mox cartas cum magno omnium Dei fidelium hanc audientium tripudio transcripta; nec tamen defuit in ipso fidelium Dei collegio ecclesie malignantis dissensio, quæ hæc divinæ miserationis beneficia non quanta debebat reverentia suscipiebat. Sed spiritu instigata maligno, dentibus ea lividis laniare præsumebat. Ceterum dentes eorum, utpote peccatorum, Dominus contereere curavit, dum signa, quæ juxta Pauli verba non fidelibus, sed infidelibus (*I Cor. xiv, 22*) data sunt, in conspectu eorum per merita martirum pretiosorum, quorum inventioni non congaudebant, multiplicavit. Ex his igitur aliqua, ut dictis apostolicis in hoc consentiamus, non tantum propter fideles Christi instruendos, quan-

tum propter eosdem infidelitatis ministros ad fidem rectam et reverentiam sanctis Dei debitam commovendos, breviter notamus.

Quorum primum adeo notabile, adeo memorabile, adeo etiam fuit mirabile, ut non solum, si quæ fuerunt mentes infidelium, inde nimirum contabuisent, sed et ipsa fidelium Christi corda non minimum inde contremuissent. Nam cum, sicut prædiximus, facta per misericordiam Dei hac sanctorum revelatione, domno nostro archiepiscopo Udoni hujusque principibus placuissent, ut cripta sanctorum corporum collocationi competenter amplificaretur, necesse fuit, ut plurimum terræ ex eodem loco purgando portaretur. Erat autem ante id ipsum sepe dicti patris Paulini monasterium ex parte occidentali palus quædam, ita vianibus nocua, ut monasterium illud petentibus aut inde per hanc viam repedare volentibus vix angustissima relicta fuisset per illam semita. Qua de re plerisque loci illius fratribus complacuit, ut eadem terra, quæ ob prædictam parandæ criptæ necessitatem de monasterio portaretur, ad exsiccationem paludis ejusdem locaretur. Quod cum fieret et terra per sex jam dies ibi deposita fuisset, accidit, ut in die septimo unus aliquis ex loci illius canonicis, ante cujus portam palus eadem maximam inundationem faciebat, studio complandæ terræ ibidem positæ, de domo sua egrederetur; cumque terram discutiendo frustra quædam ossium inibi jacere videret, unum ex illis suscipiens, in manu sua in domum illud portavit. Accepta etiam aqua diligenter illud purgavit, et purgatum cuidam mulieri ad conservandum, donec in monasterium referendi locum haberet, commendavit. Quod illa despectively suscipiens, et cur illud reverentia dignum esse judicaret inquirens, posuit tamen illud in scrinio suo inter panniculos aliosque muliebris suppellectilis usus diversos; pigmentorum quoque species aliquæ in eodem fuerunt scrinio repositæ. Cum autem vespertinali officio, sicut quadragesimalis temporis ratio poscebat, frater ille cum suis in eadem domo reficere vellet, cœpit illa, cui os commissum fuerat, puella nimio cordis dolore cruciari, cœpit corporis et sanguinis dominici communionem, ut ⁴⁰⁹¹ exitus vicini præparationem, quibus poterat verborum signis, quia ipsis nequivit verbis, humiliter ac devote precari. Cui frater ille: *Fac tibi, ait, scrinium tuum deferri, et si qua sit ibi species pigmentaria, dolori cordis profutura, require.* Hoc dixit, et scrinium hæc de causa recludendum illi accommodare non distulit. Hoc itaque vixdum recluso et cooperculo tenuiter levato, mira res! tanti sanguinis exundan-

• VARIE LECTIONES.

⁴⁰⁹¹ aut ut ed.

NOTE.

(568) Hanc tabulam vide supra col. 1161, n. ^{*} ex Gestorum codicibus B editam. Quam post Northmannorum tempora fictam esse, Hontheim (Nelle-

rus?) l. I. p. 100, probare voluit; in contrariam vero sententiam I. Bucus Act. SS. Oct. II, p. 336 sqq. disputavit.

tia ab osse illo valde parvo est effusa, ut facies mulieris ejusdem tota atque pellicea ejus manica dextra mirabiliter sit inde perfusa. Ipsa quoque in eadem hora a cordis dolore est absoluta. Qua de re nimio percussi terrore, lacrimosis precibus a divina misericordia postulabant continuo, quatenus tam immenso divinitatis suae præconio nullo eos corporis aut animæ damnaret judicio. Quo facto, frater idem currens curriculo ad aliquem fratrum, quem sibi expertus erat esse fideliores, ad hujus rei eum perduxit demonstrationem. Qui veniens, dum scrinii ejusdem operculum introspecturus levaret, nullus, sicut ipse ait, qui hoc non videret, credere non valeret, qualiter adhuc sanguis ex eodem osse ipsum scrinii operculum totumque quod ipso scrinio erat muliebris disciplinae instrumentum respergendo bulliret. Unde et ipse non minimo repletus stupore, cum omnibus quæ in ipso erant, non jam deinceps muliebris armamentis, sed potius aliquibus tam pretiosi sanguinis aspersione factis sacramentis, in monasterium festinanter portavit, illudque convocatis illico prioribus loci illius omnibus demonstravit. Ipsi vero, missis mox per omnia totius civitatis monasteria hujus rei nuntiis, omnes abbates et præpositos, corepiscopos et decanos ceterosque boni testimonii fratres non paucos ad se in eadem hora faciunt venire. Dominus autem archiepiscopus non erat tunc in illa civitate. Alii autem omnes loci hujus priores in claustrum sancti Paulini celeriter congregati, magnifico miraculi hujus ostento non modico sunt lætificati. Delato namque in præsentiam eorum scrinio, cum osse sanguinem sine cessatione fundente, accepit aliquis ex ipsis fratribus os sanguinolentum in manus, cumque illud sanguine in scrinium transfuso sæpius evacuasset, dicto semper citius majori sanguinis inundatione replebatur. Facta igitur inter prudentiores quæstione, ex qua videlicet occasione tanti miraculi, qui ibi convenerant, hujus miraculi spiculo a divino fuissent percussi consilio, hæc una omnibus ex hac re surrexit sententia, de adhibenda scilicet majori propter hoc signum reverentia et ipsis sociorum ossibus et eorum cineribus. Ad cuius augmentum reverentiæ dicebant pertinere, ut terra, quæ circa sarcophaga eorum posita in locum, ut dictum est, mundum locum venerabiliter collocaretur; cuius accervus dum Galaath, hoc est accervus testimonii, non immerito vocaretur, factum in osse, quod huic suppositum fuerat terræ, miraculum omni posteritati loqueretur. Hoc itaque consilio dato et collaudato, illud etiam eidem fratrum collegio complacuit, ut scrinio in monasterium relato et super altare locato, communi cordis et oris necnon campanarum consonantia divina ab eis laudaretur prudentia, quæ nihil facit nisi in magna, ut par est, sapientia. Ad hanc ergo laudem Dei ex tota civitate cun-

A libet ordinis et ætatis viri ac feminae, juvenes et virgines, senes cum junioribus, hilariter convenientes, finita laude, in sua redierunt. Dominum de tam inauditi miraculi stupore benedicentes. Contigit autem istud miraculum quinta Nonas Martii, et sabbatum erat (569). Hora vero nona cruor ille ex osse cœpit manare, qui non ante tertiam secundæ seriæ horam visus est cessare. Fama ergo hujus miraculi longe lateque volando plurimorum salutis facta est occasio, dum innumeri diversis languorum fatigationibus oppressi, ad hujus famam miraculi undecumque exorti, venirent ad hunc locum humiles et devoti. Cumque coram hoc positi sacramento propter peccata, quibus aliquatenus multati erant, planxissent, aquamque ossis hujus intinctione sacramentam sibi datam aliquatenus gustassent, non est nisi Christi fidelibus credibile, quam citissime, a quacumque peste gravebantur, liberati fuissent. Si quis autem numerum et ordinem istorum a nobis curiose quæsierit, per hæc verba Porphyrii sibi credat satisfieri: *In numero sunt, sed non in finito.*

¶ 4. Facta sunt præterea miracula non pauca in illa scilicet cripta ubi sanctorum martirum reposita sunt corpora. E quibus aliqua nostre nunc memoriæ succurrentia breviter sunt designanda. Ex his erat hoc primum, quod licet ad plurimas sanctorum contingat memorias, nolumus tamen in his quoque miraculis locum ei negare, quem divinæ pietatis ordinatio ei dignata est accommodare. Nam cum domnus archiepiscopus post auditam de ossis miraculi famam primum in illud sancti Paulini monasterium orationis causa venisset, venit cum eo quidam de partibus Aquitanie penitens, cujus brachium dextrum ferro fuit ligatum. Hic itaque cum domno antistite fossam illam, ne dicam criptam, quæ nondum ibi fuerat, intravit.

Post hæc in die palmarum, quæ tunc erat proxima, quædam femina Est autem consuetudo loci illius congregationum, ut in die Palmarum in id ipsum sancti Paulini monasterium ad laudem Dei omnes cum magna populorum multitudinem omni anno conveniant. Cum ergo juxta hunc ritum eadem die maximus et clerus et populus illuc convenissent et consuetudinarias ibi laudes Domino dixissent.

Postea 5 Kalendas Maii, qua die juxta inductum Ekberti archiepiscopi plurimæ circamaneantium villarum turbæ cum crucibus Treviros solent venire et monasteria civitatis illius omnia circuire, delatus est a parentibus puer quidam parvus in monasterium sæpe prædicti patris Paulini, quod amodo sanctorum quoque martyrum non immerito potest vocari . . . Erat vero eadem hora domnus archiepiscopus cum omnibus loci illius canonicorum congregationibus in eodem monasterio orationis deditus officio . . .

NOTE.

(569) Hoc ita a. 1072 fuit.

Deinde non multo temporis interjecto spatio ap-
portatur illuc quedam puella

Huic miraculo illud successit in ordine proximum⁴⁰⁰, quod quidam rusticus de villa quæ dicitur Sanctæ Aldegundis oriundus, cui visus oculorum omnino defecerat, cum suo presbitero civiumque suorum numero non modico eodem deductus est. Presbiter vero idem, assumptis secum duobus in-

A loco illo fratribus, deduxit cæcum illum in locum sanctorum corporibus consecratum, ibique cum fecit unum denarium censu annuali sanctis illis persolvendum super unum vadiare sarcophagum. Deposito itaque ad præsens ibi uno denario

Dehinc alius quidam villanus de villa quæ vulgo Inda vocatur

EX MIRACULIS S. MODOALDI

AUCTORE STEPHANO.

S. Modoaldi corpore a. 1108 Treveri in monasterium Helmwardeshusense translato, hujus cænobii monachus, qui diu vitam sancti illius frustra quaesierat, Stephanum abbatem S. Jacobi Leodiensis, virum doctrinæ et operibus præclum (570), precibus adiit, ut hunc expleret lacunam. Ipse, præfatione ad Thietmarum abbatem scripta: Qui, inquit (571), corpore quidem ad tempus vobis absens, spiritu autem semper præsens, dum pro investiganda patrui sui generositate ordinis nostri loca plurima inviseret, et quasi apud argumentosa florum dulcedinem in mellis liquorem comportans, tam gesta pontificum quam annales regum Francorum famamque antiquiorum sapientium diligenti inquisitione percurreret: tandem ad nos omnium ultimos divertit, obsecrans non perfuntorie sed infatigabiliter et instantissime, ut de vita et miraculis beati Modoaldi in lectionibus et responsoriis aliquod ingenio nostri xenium domum deferendum a nobis mereretur accipere. Cujus precibus opportune importunis cum hinc humilitas professionis nostræ ob declinandam præsumptionis notam obviare persuaderet, illinc caritas internæ obdurationis in proximum nos argueret: supereminentioris viæ latitudinem timore abjecto considerantes, quoniam id quod sumus, quod vivimus, quod sapimus, totum Deo et proximo debemus, tandem amici pio desiderio acquievimus satisfacere. Fontibus se destitutum auctor luget (572), sed nihilominus valde copioso sermone Modoaldi genus et res ab ipso gestas exponit. Quibus omissis, pauca ex miraculis exhibuimus, editionem secuti, quam post Surium ope codicis Corendonciani curavit Henschenius (Act. SS. Mai. III, p. 51). — Eidem Stephano translationis historiam emendandam transmisit Thietmarus abbas Helmwardeshusensis, quæ alii collectionis nostræ volumini inserenda est atque accuratius etiam de Stephani scriptis agendi occasionem dabit.

VITÆ LIBER III.

Quoniam, adspirante Deo, nobilem beati Modoaldi prosapiam, altissima regii sanguinis linea productam, in primo hujus operis libello dilucidavimus, in secundo vitam ejus laudabilem paucisque imitabilem, qua Deo carus hominibusque venerandus extitit, omni regie nobilitati prætulimus, transitumque ejus gloriosum angelicis choris gaudium intulisse peroravimus: nunc jam in tertio non ab re judicavimus perpaucis explicare ipsius sanctitatis indicia, qualia videlicet miraculorum primordia, omnipotentis Dei gratia, post quietam famuli sui dormitionem, ex illius reliquiis in urbe Treverensi voluit ostendere

1. Verum ex quanta barbarorum crudelitate, ex quanta præfate urbis desolatione occasio illa suborta fuerit, qua viri Dei merita fidelibus primum innotuerint, paucis libet perstringere; quia quod in præfatiuncula hujus opusculi de simili calamitate, alio inducta tempore, disseruimus (573), argumentum cognitionis esse valet his quæ hoc in loco dic-

B turi sumus. Ibi enim commemoravimus barbaras nationes generaliter per omnes Galliarum fines furoris sui frena laxasse, hic vero inducimus Nortmannorum gentem indomitam, de vagina suæ crudelitatis eductam, quasdam Gallie et Germanie partes occupasse. Quæ immanitate sui sceleris grassata, in cervices fidelium velut ursæ raptis catulis efferata, nulli sexui, nulli ætati parcere, senes reverendos necare, juvenes et adolescentes pro viribus vel tempore se defendentes confodere, parvulos matrum uberibus avulsos excerebrare, matronas castas, virgines pudicas debonestare, urbes nobilissimas flammis edacibus concremare, sanctuaria Dei aut subvertere aut profanare, divina et humana pari contemptu pessumdare

C Hujus horrendæ tempestatis procella urbem invadente Treverensæm (an. 882), omnes pavere, trepidare; neque fugæ, quam non paraverant, neque præsidii ullam spem habere; præ oculis omnium imago mortis volitare, jucundæ populi urbanitates

VARIE LECTIONES.

⁴⁰⁰ proximo ed.

(570) Cf. Hist. litter. IX, p. 522 sqq.

(571) P. 51.

(572) Cf. locos supra p. 112, n. 1 et p. 115, n.

NOTÆ.

42 allatos.

(573) V. locum partim supra p. 112, n. 1 scriptum.

in planctum, chori psallentium in luctum, choreæ puellarum in lamentationes migrare. Totius civitatis faciem immutatam videres, divinæ religionis vix aliquas tenues reliquias remanere. Porro Deo dicte virgines, quas in oratorio beati Symphoriani martyris cœnobiali conversatione Deo servire supra exposuimus (574), inter tot mortis genera ad consuetam orationum arma confugientes, pro castitate servanda, quam devoverant, non pro vita præsentitueda, quam despexerant, supernum cœpere auxilium ardentissima spiritus contritione invocare; ac beati Modoaldi sepulcro omnes advolute, ut ejus patrocinio ab imminente eriperentur periculo, talibus vel talium similibus cœlum precibus feruntur penetrasse: *Domine Jesu Christe*

Hujusmodi precibus cum magna spiritus contritione, cum magno lacrimarum imbre profusis, non defuit operatio supernæ exauditionis, non defuit exhibitio miraculorum beati confessoris. Ne ergo Deo sacratæ virgines mala viderent, quæ pro sexus fragilitate metuebant, neve bona amitterent, quæ pro castitatis observantia promeruerant, mirabile audita, mirabilis visu! in pace lecto decubantes, intra dies triginta omnes præsentiter decesserunt vita; tantoque feliciter, quanto perenniter victuræ, cum ornatis lampadibus sponso cœlesti occurrentes, sempiternæ jucunditatis thalamum cum illo ingressæ sunt. Quarum corpora in eodem sunt oratorio recondita, in quo beati Modoaldi pignora; ut ejus patrocinantibus meritis animæ illarum cœlum cum suo possidebant patrono, ipsius exigentibus reliquiis corpora in eodem humarentur loco; ubi florent orationes earum, et exuberant Dei beneficia ad memoriam virginum ex tunc et modo et usque in seculum.

2. Cum igitur ejusdem tempestatis adhuc residerent vestigia longaque solitudo pleraque sanctorum cohiberet loca, fiebat nimirum, ut illæ sancti familiaris angulus pro sui quidem dignitate parum obtineret reverentiæ, neglectu vero civium omni custodia destitutus etiam pateret injuriæ. Sed ea mortalium incuria nostro pontifici auctioris gloriæ facta est materia. Quidam enim viri, genere Franci, suæ gentis haud ignobiles, animo et corpore quam maxime valentes, sanctæ devotionis gratia urbem Treveris accesserant; quam suorum sanctorum numero superham, tum vetustatis dignitate celebratam, omni Gallia magis clarere compererant. Ejus aliquamdiu laribus obversati, religione delectati, sacra terebant limina, ex ignotis pene notissimi; cum interea viros natura sagaces flamma subiti pulcherrimi facinoris, ut quocumque modo precibus aut pretio tot sanctorum pignoribus cum maximo

Trevirorum participarent beneficio. Itaque simulata devotione ecclesiam sancti Symphoriani subintrantes ejusque omnia quæ sibi mox usui forent explorantes, vident domum incultam, injuriæ opportunam, ministris civibusque neglectam, merito quidem sui Croesi divitiis nobiliorem, sed rei familiaris inopia longe ceteris obscuriorem. cum matutina plebs ad orandum cœpisset ex more concurrere. (575) Ceterum hujus facinoris castigandi gratia, ne quid simile deinceps perniciose crearet licentia, decernunt in commune, corpus sancti in propatulo positum, ab ecclesia transferre, cœlestemque thesaurum firmitioribus apothecis et tutiori ærario commendare. Itaque arcam ligneam, firmissimis tabulis compactam ferreisque nexibus circumquaque munitam accelerant; eoque translata confessoris pignora, in oratorium sancti Paulini super altare sanctæ Crucis summa cum veneratione deportant; consulte scilicet, ut par pari, sacerdos sacerdoti jungeretur, illoque adventantes duplici patrocinio solatiarentur. His additur ex Pario marmore tabula, ad extremam manum decoris mirasculptoris arte perducta, quæ propter sepulcrum ejus reperta, sepulti nomen et meritum præferbat, hac serie exarata: *Hoc est sanctuarium Deo dilecti Treverorum archiepiscopi Modoaldi, cujus rex Dagobertus sanctitatem, sicuti in ejus præcepto de Treveri continetur, intra Ligerim et Rhenum magnifico extulit et dilatavit* (576). Quod etiam in superioribus memoratum est.

3. Igitur sancti Paulini ecclesia novo illustrata hospite, in quantum brevi claritudinem pervenerit, quanto fidelium studio priorem neglectum correxerit, dum pauper cum divite eo suas necessitudines maturat deplorare, memoratu est incredibile. Sed postquam diuturna quies otium, otii vero securitas corruptos mores pepererat, totamque urbis faciem immutatam pro religione divinorum contemptus inessera: sustinenda erat necessario supernæ correctionis sententia, quæ pollutam licentiam sub freno districtio- nis coerceret. Itaque juxta sententiam prophætæ: *A sanctuario meo incipite* (Ezech. ix, 6), interpestæ noctis silentio idem oratorium subito conflagravit incendio (577), id scilicet agente divina censura, quo ne per diem accensum facili concurrentium restingeretur industria. Ferebantur undique globi ignium ventis urgentibus, totisque habenis regnabat flammarum impetus; cum interea expergefacti custodes vident res suas in extremo sitas, opes ad subveniendum ubivis imparatas. Itaque quod in tanto constrictis licebat articulo, festinare, concurrere, ingenti metu trepidare, nec contra nitum nec posse quiescere, postremo manerent an fugerent

NOTÆ.

(574) Lib. II: *Interea . . . super ripam Mosellæ cratorium in honore beati Symphoriani martyris exstructum, opere quidem exiguum et artificiosi schematis decore minus ambitiosum . . . Ibi quippe congregationem sanctarum virginum . . . instituit. . . . Quibus etiam ad regularis rigorem disciplinæ servan-*

dum sororem suam præfecit nomine Severam. Cf. Gesta, c. 24.

(575) Corporis partem ablaturi sanguine fuso de- leguntur. Hist. I, p. 76.

(576) Quo tempore factum non constat.

(577) V. falsum hoc diploma ap. Hontheim.

lacerti, malum improvisum, anceps periculum clamore testari. Quorum vocibus exciti licet admodum pauci, si qui tamen sub obscura nocte confluerant, aurum et argentum, quæ prima mortales putant, variamque sacri ministerii suppellectilem summa ope tueri satagebant; de sanctorum vero pignoribus eruentis immemores, nulli rerum minorem operam impendebant. Unde et contigit, ut ignis edax, dum nulli locorum parceret, non solum arentem lignorum materiam penitus absumeret, sed tabulas quoque marmoreas, operis dignitate mirandas, circumquaque corrumpere. In tanta rerum difficultate quis tuas, sancte, reliquias non æstimaret iri perditum? Rucebat undique moles ædificiorum, dissiliebant vi caloris soliditas marmorum, totaque sacrarum ædium facies una favillarum erat congeries. Et quis omnium apothecam ligneam, cont a vim ignis tenerrimam, quæ media templi testudine in edito posita omnem ruentis fabricæ excipiebat impetum, crederet periculum evasisse? Sed quod actu difficillimum ægris videbatur mortalibus, summo Procuratori facillimum rerum probavit exitus.....

4. Sed quia majorum ingressi vestigiis, qualiter beatus confessor suarum reliquiarum defensionem semper affuerit, monstravimus, libet cetera ejus carptum attingere, utque suorum supplicum post id d. erum nunquam saluti defuerit paucis absolvere. Mausoleum illud lapideum, quod a quibusdam temerariis effractum, latenter expoliatum, sicut ex præmissis claruit, veterum memoria testabatur, postquam majoris cautela gratia, omnibus id consulentibus, pretioso thesauro vacuum est, pari nihilominus atque dudum reverentia in eadem ecclesia compositum, sancte admodum reservabatur. Hujus superficiem docta manus artificis tabulis undique marmoreis a fronte præcinxerat, eisque solide ad iavicem compactis, decorem operi, usum decori addiderat. His vero ex vicinitate sancti corporis tantum virtutis tantumque gratiæ salutaris divinitus accesserat, ut credi vix possit, quantis mortalium incommodis, patrociniante sancti beneficio, salus exinde procurata sit. Quicumque enim longis febribus usque ad ossa depastus, quisquis morbo diuturno confectus, huc cum fidei integritate suarum

A ærumnarum querimoniam detulerat, rasura ejusdem marmoris aquæ mixta et in potum sumpta, celerimum languoris remedium certissima curatione obtinebat. Hujus opis capessendæ gratia cum hodieque innumeros ex diversis mundi partibus videamus concurrere nullumque frustra pii intercessoris suffragium desiderasse, unum tamen fide et religione præstantissimum silentio præterire non est consilium. Moguntia, civitas totius Germaniæ celeberrima, Rheni imminet littoribus, commerciis patens egestatis insolens, agrorum et vinearum fertilis, nulliusque necessariæ rei indigens, viris et ædificiis satis exornata, sed multo beatius, quod pretiosissimum religionis genus est, reverendo monachorum ordini illustrata. Horum in uno monasterio, quod longe ceteris nobilior Sancti Albani dicitur, nostra memoria quidam præpositus, Severendus nomine, celestis philosophia exercebatur, vir optimis artibus a tenero ungue imbutus Deoque et hominibus ob multa ingenii bona carus et acceptus. Sed hos tam letos successus præpediebat aegritudo continua, lentisque febrium vaporibus non lente viri eminentis premebatur industria. Qua peste acerrima jam per triennium exhaustis viribus, nihil postremo credidit salubrius, quam, inutili medicorum opera cessante, celestis manus suffragium queritasse. Nam edoctus claritudinem Treverensis ecclesiæ, eo profectus intendit; parsque factus supplicantis populi, humilis precator, sed celeberrimus beneficiorum impetrator, tumultum sancti accessit, potum abradi marmoris sincere participavit; nec fidei desiderio frustratus, brevi ex infirmo sanissimus, pallorem redivivo colore mutavit. Is non immerito beneficii, cum sanctis omnibus pure deserviret, tum suo curatori familiarius inhærebat, eoque devotionis circa illum profecerat, ut locum nostrum (578), quo ejus reliquias nuper translatas didicerat, speciali affectu multus et frequens expeteret, et ante fraternitati nostræ acceptus, tum vero ex assiduitate commanendi acceptissimus fieret. Hujus relatu virtutem, quam expertus fuerat, fratribus vi studiosius compertam, haud injuria nostræ narrationi credidimus inserendam nihil verentes debili falsitatis calumnia pulsari, quæ tam veracis viri patrociniis facile poterit enervari.....

EX INVENTIONE ET MIRACULIS S. MATHIÆ.

Lambertum a Legia (579) *Urbos de Vita et miraculis S. Mathiæ apostoli scripsisse jam Trithemius relulit* (580); id quod etiam Browerus (581), Hillarius (582) alique testati sunt. Ideo Henschenius cum duas

NOTÆ.

(578) S. Jacobi monasterium vix intelligere potest. Num hæc Helmwaldiensis monachus addidit?

(579) Quem cave ne eumdem putes qui Vitam S. Heriberti scripsit s. xi, v. Hist. litter. VIII, p. 6, Mon. SS. IV, p. 739; Hist. S. Laur. Leod. ap. Martene IV, p. 1067.

(580) Ann. Hirsau. p. 174. De illust. viris Germ. Op. I, p. 133, ubi ita loquitur. *Lampertus de Legia, monachus canobii sanctorum Eucharii et Mathiæ apostoli...., vir undecunq. doctissimus, philosophus, rhetor, musicus et poeta clarissimus, ingenio subtilis et comptus eloquio. Scripsit tam metro quam prosa quædam præclara opuscula, de quibus ego tantum*

repperi subjecta: *De miraculis sancti Mathiæ apostoli magnum opus metricè compositum lib. 5* (Ann. Hirsau. l. l.: *de miraculis sanctorum lib. 5*); *de sancto quoque Agricola lib. 1* (cf. supra p. 114); *ad Lambertum* (lege: Ludovicum; v. Hillar. p. 85) *abbatem suum vitam sancti Mathiæ apostoli edidit lib. 1*; *sermones etiam varios in honorem sanctorum lib. 1*; *epistolas quoque multas ad diversos*; *carmina diversi generis elegantissima et multa et varia composuit, et alia complura nobis incognita.*

(581) II, p. 22.

(582) P. 85.

de S. Mathia Treveri sepulto et invento narrationes ederet (Act. SS. Februar. III, p. 441 et p. 448), quin altera Lamberto tribuenda esset non dubitavit (585); et eam quidem illius nomine inscriptis quam ex codice Sammarthiano recepit quamque paulo post sancti inventionem consecratam esse primo patet aspectu. Hillarius vero alteram Lamberti esse, eo docuit, quod præfatio huic præmissa in codice Treverensi Lamberti continet nomen. Quia in re ipsum falsum esse (584), equidem non putarim, neque video quid nos impedire possit quo minus hanc amplectamur sententiam. In Lamberti ætate indicanda Trithemius consuetum more errat (585), neque aliunde certi quidquam de tempore quo vixerit compertum habemus (586), præfatione illa excepta, quæ ad abbatem L., id est Ludovicum, qui post medium sæc. XII (587) monasterium S. Mathie regebat, missa est (588). Cognomen Lambertus inde accepit, quod Legiæ sive Leodii natus fuit (589); vixit vero in S. Mathie monasterio, ibique sancti laudes tum carmine tum pedestri sermone celebravit. Illud ineditum neque a me in codice Treverensi lectum est, hic liber primo Vitam sancti Mathie exposuit, ex Hebræo codice, ut dicitur, translata (590), postea inventionem et miracula narrat s. XII facta, sed ex antiquiore illa relatione maximam partem descripta, hinc inde singulis quibusdam iisque fabulosis notitiis aucta (591).

Hæc omnia tanquam nullius pretii omisi, sed priorem illum auctorem sequi malui, qui diligenter ea exposuit quæ a maioribus acceperat vel præsens viderat (592). Miracula quæ additum iri in fine dicitur nunc desiderantur; neque libros de S. Mathia miraculis a Lamberto metricè scriptos (593), qui in bibliotheca Treverensi etiamnum existare videntur (594), ad manus habui; alia vero cum Lamberti vita edita sunt (595), alia ex codicibus Erlangensi s. XII, qui Vitam S. Ottonis Bambergensis aliaque continet (596), et Treverensi (N. 547) s. XIII exscripti, quæ quamvis partim recentioris temporis sint huic monumentorum Treverensium collectioni inserenda duxi.

NOTÆ.

(585) Cum Henschenio facit Hist. litter. XII, A p. 531 sqq.

(584) Quod Sybel. contendit, dicit Advokaten II, p. 45 n.

(585) Lambertum a. 1058—1047 vixisse uno loco dicit (Ann. Illrs. I. 1.) altero : Claruit, inquit, sub Henrico quarto a. D. 1080.

(586) Unum est quod Brower. I. 1. dicit Lambertum se ope d. Mathie hoc ævo a febribus scribere liberatum (v. n. 67). Sed ne hæc quidem cum nostra pugnant sententia.

(587) Inde ab a. c. 1169—1182, ap. Honthemium in chartis occurrit.

(588) Hæc ex Lazii editione ab Henschenio descripta nominibus caret, quæ Hillarius ex codice Trev. adjecit : Reverentissimo domino suo ecclesie sancti Eucharis Treviris abbati vere dignissimo L. humilis levita Lampertus, omnium fratrum illi commissorum ultimus, debitis subjectionis devotum obsequium. Cum verbo simul et opera prapollens, pater beatissime, plurimos a levitate seculari retractus theoricæ claustris (societati?) ex quibus in specialius illud tuæ sollicitudinis studium impendisti. Attestantur iis tua instantia cotidiana ammonitio, correctio; quam licet ex juvenili levitate non satis libenter excipiam, ex qua tamen pietate prodeat, cum mentem a vanitate recolligo, non ignoro. Illud quoque præterire non debeo, quod me lectioni instare jugiter præcipis et hortaris, ne scilicet otiosum inimicus inveniat, ne murmurando mentem occupet, ne detractio in lingua deserviat, ne manus operi quod ad rem non attinet insistat. Præcipit igitur beatitudo tua, ut vitam beati Mathie apostoli, ad cuius ossa digne præsidet, ab Hebræico volumine, qui Damnatorum liber intulatur, quod in eo contra legem agentium judicium contineatur, exceptum latius exponerem secundum indagatam avido vel potius extortam omnem rei veritatem. Quod ego, licet audacia merito denoter, feci tamen ut potui. Proinde licebit alii latius tum eloquentius explanare stylumque rusticum lima urbana decentius expolire. Dominus in te columen nobis custodiat, pater carissime. Amen.

(589) Hi versus ap. Hillar. I. 1. et Wytenbach, t. I, præf. p. XX ex cod. nunc bibl. publicæ Treverensis N. 80 exhibentur :

Legia me genuit, fovet altera Treberis, in qua Pareus ego, parvo modulatus, parva repono.

(590) V. epist. n. 62 relatam et prologum hunc libro præmissum : Cum multo studio et sollicitudine flagrare, quomodo gesta beati Mathie apostoli, quæ apud nullum ecclesiasticorum interpretum habentur, invenirem : quidam presbyter nomine Theodericus fluctuantem me ac tristem videns, causas a me tri-

stitiæ requisivit et accepit. Unæ summa exultatione persusus, quia hoc in me studium incenerat, dixit, quod si eorumdem gestorum interpretes esse vellem, cum quodam Iudæo familiari suo se recturum, ut mihi librum quem ipse Damnatorum intulatur pro eo quod in ipso contra legem agentium damnatio contineatur, Mathie scilicet, Jacobi utriusque et Stephani, idem Iudæus præstaret. Didiceram eo tempore a quodam ex Iudæis litteras Hebraicas. Venit ergo libellum, deferens; cujus cum ego titulum legerem, Sir Hasi- rim, hoc est Cantica canticorum, scriptum inveni; tantæque indignatione commotus sum, ut vix ab illo manus continerem. Nam ille sibi in christianis odio ingenito decipere me gestiebat. « Et tu, inquam, leno spurcissime, clericumne fallere temptas, qui Hebraicarum, Græcarum et Latinarum historiarum plenissimam acceperit scientiam? Nihil est certe in vestra bibliotheca, sive Græca sive Latina, quod nesciam. » Timore ergo correptus, maxime ne ei apud principem, in cuius gratia tunc fui, nocerem, iurejurando se mihi satisfacturum promisit: quod et fecit. Lecto namque titulo libri quem postmodum detulit, Ay Mathay, hoc est Vita Mathie, scriptum deprehendi. Denique opinatus omnia me intelligere quæ infra scripta erant, licet inivit, omnem tamen ex ordine veritatem mihi aperuit, accepto a nobis pretio viginti trium solidorum. Post hunc anno sequente dominus meus archiepiscopus ab alio Iudæo, in periculo rerum suarum constituto, ita se omnia habere deprehendit, excepto quod ad nomen suum allusisse dixit versiculo psalmi. Postea cuidam incluserat pro hoc ipso triduum jejuniis agenti idem revelatum est. Legatur itaque absque omni dubitationis scrupulo, quod tam certis argumentis rerum esse deprehensum est, quia omne ambiguum Spiritus sanctus abolerit. Quomodo autem de Iudæo in Treverim venerit, sicut in historia Trevirica et in monumentis Silvestri papæ legi, miracula quoque ejus subsequenter edisseram.

(591) Pauca in notis retuli.

(592) C. 6. — Primo cap. Gesta sequitur.

(593) De quibus cf. Trithemium I. 1. Huc etiam pertinere videntur quæ Brower. I. 1. monuit : Ipseque adeo Lambertus canobita non illiteratus qui opera ibi divinitus patrata scripto etiam libro est persecutus, ope se diri Mathie a molestis acutisque febribus hoc ævo scribit liberatum.

(594) V. Wytenbach I. 1.

(595) Nescio an eadem brevis de S. Mathie ecclesia ab Eugenio papa a. 1140 dedicata relatio (Act. SS. I. 1. p. 453) tribuenda sit (Honthem, Hist. I, p. 552, n. h.).

(596) De quo alibi accuratius agam.

EX INVENTIONIS HISTORIA.

Dignum et justum quidem necnon credimus displicere, si in gloriam et honorem beati Mathiæ apostoli Domini præter illam reverentiam, quæ ei in toto orbe terrarum sub die 6 Kalendarum Martiarum a Christi fidelibus exhibetur, civitas Trevirorum, quæ felicia ejus ossa continet, alium quoque diem solennizet (597). Re etenim vera pium est atque conveniens, ut quibus gratia datum est domini Dei nostri præ ceteris gentibus familiaris ejus quasi perfrui allocutione atque cotidiana confoveri benedictione, illam propensiori quam quibus hæc gratia non contigit reverentur honore. Hoc autem maxime congruum judicavimus die salutifera revelationis ejus. De cujus latibunda translatione simul et inventione necnon et revelatione sed et qualium quantumque miraculorum glorificatione latificati sumus, Domino adjuvante, prout possumus dicemus ex ordine. Sed ipsum beatum Mathiam in omnium primordiis necesse est per dominum Jesum deprecemur, quatenus ejus intercessione non alia quam quæ sibi digna ac Deo sunt placita, nostra ducti insipientia, proferamus.

1. Igitur (598) anno incarnati verbi Dei 568, Constantino Magno, patre augustorum, christianissimo imperatore, Romani nominis sceptris feliciter regente, beata Helena, mater ejus, imperatrix augusta, et ipsa nihilominus christiana in professione firmata, dominica cruce inventa, hujus patriæ suæ — erat enim indigena civitatis Trevericæ — piæ memoriæ beatum Mathiam apostolum a Judæa translatum cum aliis magnificis reliquiis, de quibus modo non est sermo, per patriarcham Antiochenum Agricium cum benedictione beati Silvestri tunc Romani pontificis huic destinavit. Quod nimirum exempla ipsius beati Silvestri eidem Agricio data legendo cognovimus. Quem videlicet beatum Mathiam non longe post fideles populi qui tunc erant Treviri, in gaudium et letitiam venturis retro filiis, cauta consideratione propter ingruentes quas Ariani et pagani concitabant ecclesiarum persecutiones, juxta corpora sanctorum Eucharis Valerii et Materni terræ altius infossum venerabiliter collocaverunt; cujus nos nunc revelati gaudii participatione Dei nostri gratia perfrui.

2. Perinde multum temporis fluxerat, annorum (an. 1017-1066) propemodum sexcentorum, et Eberhardus archiepiscopus vir industrius Trevirorum ecclesiæ gubernabat (599). Hic efflagitatus est a rege, qui regnavit in illo tempore, Henrico scilicet, Con-

radi secundi imperatoris filio, quatenus ad illustrandum templum suum, quod Goslarie faciebat, impertiretur ei de reliquiis sancti Mathiæ apostoli necnon et de corporibus aliorum sanctorum, quorum fama esset ecclesiam suam Trevirensem plus omnibus Cisalpinis abundare. Episcopus autem reliquias petenti denegabat, quoniam an illic essent dubitabat, immo, etsi sibi essent, ignorabat ubi essent. Inter hæc quadam vice, cum, ut sæpe faciebat, venisset Romam, sive orationis gratia, sive alia qualibet exigente causa, forte reperit librum illic, continentem quibus in locis singuli apostolorum prædicaverint, ubi et quomodo passi sint et quieverint; cognovitque legendo, sanctum Mathiam in Judæa prædicasse et quievisse, ac postmodum ab Helena Constantini matre a Judæa translatum, et per patriarcham Antiochenum Agricium Trevirum fuisse transmissum, ibique juxta corpora discipulorum Christi filii Dei in sinistro latere inter aquilonem et austrum fuisse depositum. Quod videns gaudio gavisus est, et assistentibus sibi quibusdam Trevericæ huic ecclesiæ non satis fidelibus causa congratulationis ostendit. Qui post regi propter quod prælibavimus non quiescenti, sed magis magisque de die in diem ut desiderium ejus compleretur instanti, ad gratiam regis adulescentes, magnifici et pretiosi atque sacrosancti illius ecclesiæ thesauri delatores effecti, aperiunt, quid legendo cognoverint. Itaque cum rex audierat, quod juxta corpora, ut diximus, discipulorum Christi — nec dubitandum, quin beati Eucharis ac sociorum ejus — ossa illius fuerint antiquitus deposita, petiit cum interminatione gratiæ ac dilectionis suæ, simul cum illius reliquiis quantumlibet modicis dari sibi corpus sancti Valerii episcopi, pollicens, quod et fecit (600) ad honorem Dei et quasi conciliationem patrifamilias monasterii illius, beato supranominato Eucharis, quatenus frater et commilitionem suam a se separari permetteret, daturum se de redditibus suis magnifica beneficia. Igitur persuasum suffraganeorum episcoporum, Adalberonis vocabulo Sancti, Metensis, et Theoderici cognomento Magni, Viridunensis, aliorumque quos illo tempore Treviri contigit esse, effodi de profundissima terræ altitudine, licet invitatus, tamen permisit archiepiscopus. Denique cum prædicti pontifices alique e clero sepulchrum aperuissent, tanta ex eo repente odoris suavitas emanavit, quod omnes admiratione et metu percussi et ut credimus divinitus inspirati, tanto thesauro regionem hanc nequa-

NOTÆ.

(597) Kalendis Septembris; quem diem, inquit Broverus, sancti apostoli inventioni canobita posteri in divinis officiis habent feriatum. HENSCHEN.

(598) Hoc caput ex Gestis c. 19, 18 sumptum est.

(599) Minus recte hæc in altera relatione (Lamberti) narratur: Anno ab inc. Domini 1127 regnante Henrico Romanorum imperatore secundo hujus nomi-

nis, Eberhardus archiepiscopus sedem Trevericam gubernavit. Huic Henricus imperator totique ecclesiæ Treverensi sacrum suam direxit legationem, etc.

(600) Diplomate a. 1153 dato, ap. Hontheim I. p. 395; cf. Gesta c. 32. — Sed a. 1151 Henricus Treveri fuit.

quam fraudare, sed cooperculo sepulchrum citissime claudere deliberaverunt. Ibi Theodericus Vir-
dunensis episcopus extremitatem cappæ, qua eo die
solemniter erat indutus, amisit; quia dum ipse
sanctis reliquiis curiosius intendit, ut, si posset,
aliquid ex eis subriperet, clauso cum celeritate sepulchro, partem cappæ intus claudi contigit, quam,
eo invito et renitente, statim ferro incidi oportuit.
Venerabilis vero presbyter, qui ossa apostoli tractare meruit, tali testimonio omni reliquo vitæ suæ
tempore claruit, ut, quotiescumque cum aliquo earundem reliquiarum mentionem habuisset, statim
mirum in modum digiti manus ejus dexteræ, sanctorum ossium tactu sacratæ, quasi oleo imbuti
stillare cepissent (601). Porro prædictorum corporum totiusque ecclesiæ petitione atque consulto,
beati Mathiæ apostoli ossa sacratissima non deinceps sunt terræ infossa, sed desuper terram, verumtamen,
ne forte furto surriperentur, in parietibus vel in altariis sunt recondita, vel infra ejusdem basilicæ septa, ubi a fidelibus illis deferrentur pie
devotionis obsequia, nec tamen auferri facile possent cujusquam personæ violentia, sique fieret, ut
civitas, hoc munita patrono, perpetuo ejus non defraudaretur beneficio. Ubi vero sacra illa pignora
tunc fuerint deposita, senibus populis de medio factis, succedentibus filiis incognitum fuit (602-3).

3. Verum decursis abhinc fere octoginta annis, placuit domino Eberhardo, ejusdem, sanctorum videlicet confessorum Eucharii ac sociorum, cœnobii patri, quatenus veteres monasterii muros destrueret et novos ædificaret (604). Quacumque occasione opus istud inceptum sit, factum non est absque divina dispensatione, maxime cum nulla veterum ædificiorum urgente ruina tale sit opus exorsum, quod tam sumptuosum tamque inestimabile postularit impendium (605)..... secus altare quod fuit ibi seorsum contra pedes confessorum, in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ consecratum..... Interea cre-
scebat illa nova structura ædificii, et deducebatur magna admodum cum festinatione, priori tabernaculo adhuc habente statum. Contigit itaque æstate peracta, autumno inchoante, ut altari majorum arcuum, qui sunt in conspectu sanctuarii, machinas præstruentes, altare sanctæ Dei genitricis, quod su-

A pra diximus, opportunum judicarent esse amovendum..... Ibi invenerunt (606) locellum in modum arcæ plumbeæ majora corporis ossa Mathiæ apostoli continentem, sed et marmor latum ad modum palmi, in quo caraxatum fuit : S. Mathias apostolus, simul cum reliquiis intrinsecus positum. Quid pluram? Nimirum ædes illa una omnium exultatione et laudantium Dominum voce personavit. Arca autem sacras habens reliquias in medio delata; theca lignea pro tempore apparsa, ferro firmissime compacta, aliaque, propter quod supra paucis intimavimus, cautissima custodia obseratum esse ⁶⁰³, donec, perfecto, quod præ manibus erat, opere novo, communi deliberaretur consilio, ubi concedenti mitteretur in loco. Paucis deinde transactis diebus, ^Bperunt multi infirmi confluere, et precibus apostoli subsequuta est gratia Domini. Benedixit enim Dominus terram suam, avertit captivitatem Jacob; quia post longos annos sterilitatis inedie et famis terra dedit fructum suum, et Dominus preparavit mensam populo suo; et depulsa violentia tyrannorum et prædonum, jucunda tempora pacis et quietis successerunt, ut vere dicere exultantes possimus : *Benedictus dominus Deus Israel, qui visitavit et fecit redemptionem plebi suæ (Luc. 1, 68).* Contigit autem hæc inventio anno dominicæ incarnationis millesimo centesimo vicesimo septimo, indictione quinta, regnante serenissimo et Dei cultore Lothario Saxonæ, sub pontificatu martyris Christi Meginheri ^Cepiscopi, die Kal. Septembris (an. 1127), prima hora diei, ad laudem et gloriam Christi.

4. Sed sicut nullis præcedentibus meritis operum bonorum, sed gratuita potius Dei miseratione de hujus sanctissimi apostoli insperata inventione magnifice lætati proveci et consolati sumus, ita peccatis nostris merentibus, causisque quas supra memoravimus ⁶⁰⁴ impellentibus, graviter post hæc contristati et periclitati sumus. Anno denique abhinc quinto, qui est dominicæ incarnationis millesimus centesimus tricesimus primus, cum jam veteris sancti Eucharii structura monasterii in novum studio-
sissime repararetur statum, quæque ex parte sanctuarii perfecta stabiliter cooperta trabibus tegulisque fuisset, 18 ⁶⁰⁵ Kalend. Junii, cum fratres, meridiana transacta hora, jam nonam more solito

VARIE LECTIONES.

⁶⁰³ locus correptus esse videtur. ⁶⁰⁴ supermemoravimus ed. ⁶⁰⁵ in numero aut mensæ fortasse vitium latet; nam d. 18 Kal. Jun. idem esset qui Idus Mai.

NOTÆ.

(601) Lambertus addit : *Narravit mihi quidam senex religiosus cum lacrimis, se in compresbytero suo sæpius hoc vidisse cum admiratione multorum.*

(602-3) Aliter l. l. : *Hic (presbyter)..... Mathiam apostolum in tres portiones divisit, tribusque altari-
bus diligenter et secreta reposit, paucissimis fidelibus consensu, ne postmodum alicujus violentia civitas Treverica proprio priuaretur patrono.*

(604) Qua de re conferatur quod in altera Gestorum continuatione, postea edenda, legitur.

(605) Narrat quomodo pluribus in somnis S. Mathiæ corpus revelatum sit. Alia habet Lamberti re-

latio, ubi etiam hæc leguntur : *Post hæc in episcopatu Tungrensi quondam nunc vero Leodiensi locum quidam est Sustris nomine, pro eo quod sanctimoniales inibi degunt, quas vulgo sorores vocant. Erat in eodem loco mater monasterii religioni operam dans, quæ, sicuti moris esse solet, sorte candelarum unum ex apostolis sibi patronum eligere decrevit. Inscriptis igitur duodecim candelis nomina duodecim apostolorum altarique superponens, etc.*

(606) Quomodo hoc factum sit, fabulose exponit Lambertus.

inchoassent, subito et insperate in edificio sacrarii, quod versus aquilonem eidem monasterio adhaerebat, maximus ignis accensus, minaces in altum flammæ extulit, et correpto citius tecto sanctuarii, exitialem omnibus minabatur interitum. Mox dicto citius universa civitas commota simulque in unum conglobata, ad sedandum occurrunt ignem; cui se undique accepsit ipso edificio opposcentes, incendium divina, ut postmodum rei exitus docuit, voluntate sæviens frustra conabantur extinguere. Igne autem super capita illorum cadente — nec enim ardentia poterant scandere tecta — ingressuque, per quod intraverant, jam prope obstructo, cum evasionis nullus pateret egressus et ex imminente periculo undique coartarentur: licet inviti, sævientibus cessere flammis, et aliqui per fenestras super inferiora proxima delapsi tecta, aliqui vero per funes se summittendo vix incolumes evaserunt. Rursus certatim concurrentes tecta dormitorii et claustrii citissime destruant, ne ignis de monasterio decidens, locum omnino inhabitabilem redderet. Quod utique factum esset, nisi clemens miseratio Dei affuisset. Nam ex oborto incendio monasterii longissime in extremitate villæ domus incensa est, quanto magis proxima edificio tecta, nisi Dei protectio affuisset, pene consumpta fuissent. Unde merito proclamare possumus: *Nisi Dominus adjuvisset, forsitan obortus ignis vivos nos absorbuisset.* Quantum inibi lacrimarum fusum sit, quanti fletus, quanta suspiria, quis digne valeat enarrare, cum amantissimum certe locum in toto regno, per gratiam Dei ex inventionem et ex miraculis beati Mathiæ nominatissimum, putarent ab exitalibus flammis exterminandum. Sed quid Dominus misericordiæ et consolationis ostendere dignatus sit, justissime videtur insinuandum.

5. Primum ante omnia incumbabat nobis sollicitudo de reliquiis sanctorum, et maxime de pignoribus sancti Mathiæ apostoli, quibus Dominus locum illustrare dignatus est, ne malevolæ mentis homines aliqua machinando consiliarent, ex quibus locus esset ludibrio deinceps et despectui subdendus. Quod ita etiam per omnia evenisset, nisi, ut paullo ante dixeram, miseratio Dei affuisset. Cum etenim ignis, ut prædiximus, contigua circumquaque lambendo consumeret, et ædiculæ, quæ majus altare cum sarcophago sancti continebatur, ignis jam immineret, quidam malignæ mentis in unum congregati, communi tractabant consilio, qualiter idem sarcophago foras extractum arte quæ possent laborarent ut inde subtractum urbi inferrent; dicentes, manifestis indicibus declarasse, non esse ipsius voluntatis amplius ibi commorari, cujus protectionis omnimodis monachi indigni fuissent (607). Circumdatur ergo sarcophagum longissimo fune ad exteriorem portam usque tendente, omni conamine de incendio erueretur

conabantur; sed qua intentione id facerent, evidens rei declaravit eventus. Nam centum et eo plures nunc brachiis, nunc fustibus impingentes, de loco vix movere potuerunt, donec venientes sanioris consilii et majoris auctoritatis viri, adnihilato eorum consilio, sic tandem cum ingenti labore foras extractum ante ipsius fores oraculi posuerunt. Quod tamen postmodum finito incendio in locum pristinum referentes, levissimi inventum est oneris, ut, quod paullo ante a centum viris non potuit moveri, nunc a duodecim facillime referretur.

6. Ex qua autem causa ortum sit vel cur permiserit Deus hoc prævaluisse incendium, scire volentibus pro posse pandamus; nam silentio res suppressenda non est, quia causa incendii major ipso incendio fuit. Erat ibi quidam monachus, ex aliunde adveniens (608), ibi jam ex multo tempore susceptus, qui non ibi secundum regulam promissæ obedientiæ, sed absque subjectione morabatur, et tantum falsissimæ utique fidelitatis ubique demonstrabat, ut non solum ei minima quæque committerentur, verum etiam cellarii indigne injungeretur obedientia. Qua tandem, licet invitatus, amissa, quia inquietissimæ vitæ fuerat, maligno utique suadente diabolo, rursus custodis arripuit non jussus officium, quo et spontaneo quod præbebat adjutorio ad hanc quoque obedientiam aptus esse judicaretur. Quid plura? Ut suæ voluntatis erat, custodis adjutor deputatus, confestim contra voluntatem fratrum et etiam sæpe contradicentium in monasterio sibi lectulum collocabat, quo aptius perficiendæ suæ dementiae locum inveniret. Inerat autem ei discedendi desiderium, ob quod omnimodis satagebat, licet furtive, sanctorum reliquiis acquirere, cum quibus in alium locum veniens honorabilius susciperetur. Remanserat autem ibi de veteris monasterii structura turris admodum magna, ingredientibus templum pandens introitum, studiosissime quondam a venerabili Bertulfo abbate constructa; in cujus ascensu altare statuerat, quod licet, ex eo quod nuper ab his quos supra notavimus (609) violatum et reliquiis insummitate sui fuerat vacuatum, negligenter, tamen, ut postmodum patuit, ex ossibus et cineribus sæpti Agriicii Antiochensis patriarchæ et Trevirorum archiepiscopi copiosissime fuerat insignitum. Qui licet per tot tempora nullo sciente inibi servaretur, tamen hoc a senioribus memoriæ traditum audivimus, quod prædictus venerabilis abbas interdum clanculo ascensa ipsa turre, orationi ibi per totum vacaret diem, sæpissime etiam pervigilem ante memoratum altare prostratus duxerit noctem. Forte igitur sic operis ratio postulaverat, ut eadem turris destrueretur, quatenus locus novæ daretur structuræ. Cumque ædificia ejus et laquearia jam pene ablata fuissent, prædictus monachus, nescio quo instinctus

NOTÆ.

(607) *Monachos sicut veste ita etiam moribus nigros, indignos esse Mathiæ, Lambertus.*

(608) *Quidam Suerus hypocrita in Lamberti dici-*

tur relatione.

(609) *Hæc in editis non leguntur; ad eadem vero c. 3 respicere videtur.*

spiritu, cum jam cœnandi horam præterisset, operariis ab opere suo domum discedentibus, arripito ferramento, prædictum altare confringere aggressus est. Et cum aliquantum in frangendo laborasset, invenit scrinium diligentissime sigillo superposito reconditum; quod sigillum, quia litteras non noverat, cujus esset, scire non poterat, sed primam tantum litteram se cognovisse nobis retulit, quæ est in capite supradicti abbatis Bertulfi, et ideo ipsius fuisse judicatur, qui ædificata ipsa turre altare pariter statuerat. Foras ergo prolatum scrinium, rejecto sigillo, teneraria non verebatur aperire manu; brevemque titulum marmori inscriptum ipsis ossibus superpositum auferens, quia aperte erat scriptus, utcumque potuit legendo cognovit (610), *Sanctus Agricicus archiepiscopus* scriptum esse. Lætus ergo effectus, scrinium descendens secum detulit; et quia illud secure servandi locum non habuit, in cimiterio inter ossa mortuorum in cripta reposuit, donec tandem aptum sibi locum provideret, quo illud sine timore, nullo sibi conscio, servare posset. Quod et triduo ibi absconditum latuit, quoadusque in sacrario, quia, ut diximus, custodis adjutor erat, locum aptum servandarum reliquiarum cautissime provideret. Est autem sacrarii domus inferior lapidibus camærata, superior autem lignis adopena, ad quam de inferiori per cochleam ascenditur. In hac ergo superiori locum inter trabes et tectum præparavit, ibique sacra ossa de cripta reportata locavit, magnamque struem lignorum veteris ædifici circumposuit, sæpiusque illic eundo, interdum etiam ibi dormiendo, locum frequentare non destitit. Interea iter suum licentia acquisita parat, nunciumque fideli suo cuidam amico direxit, rogans eum obnixè ad se venire, adiciens quod rei quam vellet cum illo tractare nullum omnino alium vellet interesse. Reliquiarum igitur parte de scrinio pannis quos præparaverat imposita, studiosissime satagebat quatenus nil suæ obstaret protectioni, ut omnibus rite præparatis, quacumque die sibi placeret, liber posset discedere. Talia miser, divinam non recogitans animadversionem, tractaverat; sed Deus omnipotens, qui sanctum Agriciu[m] noluit separare a sanctissimo suo apostolo, cujus quondam per tanta terrarum spatia vector exstiterat, impiam ejus dispositionem manifestavit et cassavit. Cum etenim, ut prædiximus, locum eundem aliquandiu jugi sollicitudine frequentasset, die ante prædicta inde descendens more sibi solito, alias nescio quo ire paravit; cum subito ipsa domus, incertum unde exorto incendio, cum reliquiis et monasterio combusta est; licet aliqui ad honorem reliquiarum eum lumen ibi habuisse affirmant, quod ipse ex toto negavit; vel rursum alii dicant, ab igne, quo candelæ ibi para-

abantur, hoc evenisse; quod incredibile videtur, quia ante triduum ignis ex toto ibi defecerat; re autem verà divina voluntate hoc decretum fuerat. Igne autem flammæ in altum jaciente, ille miserrimus anxius de reliquiis, festinus accurrens, domum ascendit, pannum cum reliquiis jam incendio proximum apprehendit, quem secum trahere cupiens, omnino non potuit; nec ultra iniquis manibus tractanda cessit, sed potius ibidem comburenda remansit. Qui cum in trabendo frustra diu laborasset, desperans scrinium aperuit, ut saltem aliquod membrum inde acciperet, quod suæ voluntati incombustum servare posset. At cum introspexisset, subito ignis, quasi fulgor de sacris ossibus jaculatum, ita faciem ejus inflammavit, ut resupinus corruens pene exanimatus esset. Sed nec tunc quidem os aperuit, ut alicui ex accurrentibus cum armis et aqua rem panderet; quod si fecisset, jam illæse incendio reliquiae ereptæ fuissent. Ita Deo disponente, Agricii ossa et pulvis in loco permanserunt, quæ inique furanda de loco requitionis sublata fuerant. Quæ postea minutatim inter carbones diligentissime requisita, magna ex parte inventa sunt, ut majorem ipsius corporis partem nos non dubitemus habere. Pulvis vero cum cineribus cautissime cribro purgatus, ibidem in unum locum servandus repositus est, quibusdam suadentibus ut in honorem ejusdem sancti Agricii altare ibi statueretur, et dedicaretur ecclesia. Per omnia benedictus Deus, qui nos, licet indignos, noluit privare patrono tali, cujus nos auxilio ubique gaudemus perfrui! Postquam autem hæc acta sunt, videns auctor hujus sceleris non posse celari quod Deus voluit manifestari, cuncta quæ gesserat vel cogitaverat protulit in medium; monstravit quoque locum ubi reliquias collocaverat. Quem fratres diligenter perscrutantes, sicut jam diximus, quantum potuerunt, semiusta ossa coadunaverunt, et honorifice in reliquum habenda conservaverunt. Ille autem miser, dictante omnium sententia, cum licentia discessit, quia nempe sibi nec loco huic habitare ulterius commodum nobis visum fuit....

7. Mihi hoc satis mirum videtur, quod in tanto periculo ignis et incendii, in tanto concursu et multitudine utriusque sexus populi nemo prorsus vitæ vel salutis suæ debilitatem incurrit, nullus omnino nostrum rerum suarum aliquid perdidit.

Hæc utcumque dicta sufficiant; nunc aliqua miraculorum beati Mathiæ dicamus, quæ ante inventionem ejus contigisse multi adhuc in corpore manentes religiosi prædicant, a quibus nos hæc contigit audisse.

Hæc miracula in editione desunt.

NOTÆ.

(610) Hæc Lambertus explicare volens ita dicit: Cum non intelligeret penitus ipsam scripturam, scrutari cepit si quid uspiam simile reperiret. Quod et fe-

cit. Nam simile quid in codice Vitæ ejus scripturis inveniens, crebra inquisitione ad notitiam hujus nominis accessit.

EX MIRACULIS.

1. E codice Erlangensi (611).

1. Interea (612) dum opinio beati Mathie multis signis cresceret, plurimi ex diversis orbis partibus fama virtutum ejus excitati⁶⁰⁹⁶ veniebant et curabantur ab infirmitatibus suis. Quadam igitur die cum religiosi viri vota ferentes ad ipsum locum properarent, alius cunctis inde digressus illis occurrit. Cumque curiosus, ut assolet, de miraculis apostoli, an vere ita se haberent ut auditu perceperant, inquirerent, quidam maligne mentis, diabolo ut post patuit instigante: *Quidnam, inquit, anilibus fabulis creditis? Nescitis clericos monachosque ad fingendum talia plurimum callere, questus gratia, suisque prestigiis marsupiiis nostris et apothecis laqueos ponere? Nimirum ut epulis vacent illi, jejunandum nobis erit; ut illi superhabundent, nos egeamus. Quod nobis bis ydola proponunt, nunc Martini, nunc Nicolai reliquorumque, non saluti nostræ consulentes sed substantiæ inhiantes faciunt. Quasi vero hæc non sufficiant, novam bis quodammodo de Mathia denaculum faciunt, ut patrium fundum penitus emungant. Redite itaque ad cor et videte, quia deliramenta sunt hæc anilia magis quam vera miracula. Hec et alia multa, que brevitatis causa obmisi, eo dicente, uxor ejus ac filii alique sanioris consilii viri rogabant eum ne sancto apostolo detraberet, dicentes hæc divina opera esse, non humana signa. Sed cum infelix ille non solum tacere renueret, sed multo deteriora preferret, subito traditus hosti antiquo, cujus hæc instinctu loquebatur, clamidem suam ac tunicam ad pedes usque scilicet, et caballo suo insiliens per montes et valles ac devia queque se cum clamore valido proripuit. Quesitus igitur per biduum nec inventus est; post diem autem tertium in palude quadam caballus quidam ejus apparuit, verum ille penitus inveniri non potuit. Cujus exemplo multi correcti et devociore effecti sunt.*

Eodem (613) tempore quidam paralyticus de Arduenna silva que maxima est totius Gallie. . . .

Est autem quarto Kal. Julii solemnibus consuetudo Gallorum, ut, in usum diocesi qualibet coadunata, cum reliquiis et letaniis ad urbem Trevericam properent, ut communi leticia beatorum apostolorum Petri et Pauli natalicia celebrent. Ab inventione tamen sancti Mathiæ maxime hic mos inolevit; unde et ipse sepius in cantu vulgari replicatur. Qua specie dum quidam laudes sancti Mathie, quas vulgo leysos vocant, canerent, unus⁶⁰⁹⁷ eorum levitate

A juvenili actus, cepit jocari temere et pro laude simillima laudi decantare, ut risum sui similibus excitaret. . . .

Sequenti anno cum quidam rusticus Mosellam⁶⁰⁹⁸ in vigilia sancti Johannis baptiste naviculam ingressus cum uxore et filio ad limina beati apostoli per flumen Mosellam venire decrevisset, in ipso itinere a quodam tyranno captus, et catenatus in carcerem mittitur, ceteris fuga elapsis. . . .

In civitate Argentina provincie Alsacie quidam clericus. . . .

Alius vir, cum esset pastor ovium, cento Symeoni, qui Treveri in porta Marcia, que et Nigra vocatur, requiescit, ovem de paupere ovili vocavit. . . .

B Duo viri de vico Logostein (614) nominato Renum transitori naviculam piscatoriam ingressi sunt. . . .

. Judeorum quoque auxilia ac vetularum carmina consuluit. . . .

Item puerulus matrem secuturus precurrentem, de ponte Attile in aquas subjectas cecidit. . . .

Juxta fornitem Attile triumphalem (615), qui duo millia passuum a Treverensi civitate distat ad meridiem, quidam adolescens, dum media estate Mosellam transvadere vellet. . . .

Miles quidam Treverensi territorio genitus non infimi generis sed pauperis erat substantie. Quapropter pudore actus natalis solum reliquit, pergrinaturus ubicumque se obtulisset oportunus. Devenit ergo Coloniam Agrippinam, ubi, cum et status et leges urbis placerent, subsistere delegit. Adscivit itaque sibi potentissimos quosque in dominos, ut, cum illis fidelitatem ac servitium fecisset, eorum auxilio et consilio tucior degeret. Cumque multo tempore prospere ageret nullaque ageretur molestia, causa quadam obveniente unus dominorum ejus dissimulato odio domui sue illum ascivit correptumque in vincula conjecit. Novem denique dies in quadam arce jacuit. . . .

Purgensis quidam ejusdem civitatis. . . .

Puer quidam vidue filius morbo tactus ad extrema productus est. Cumque dies 15 egrotasset, extinctus est. Compositus igitur feretro, media locatur domo, ubi more Gallorum vigiliis ac ludis solempniter frequentatur. Ludebant alii, sed mater flebat uberime. . . .

VARIE LECTIONES.

⁶⁰⁹⁶ excitati corr. excitati c. ⁶⁰⁹⁷ usus c. ⁶⁰⁹⁸ mosellā c.

NOTE.

(611) Quædam cum his conveniunt que apud Lambertum (Acta S. S. l. l.) leguntur. Sed Lambertus hoc fonte usus esse videtur.

(612) Cf. Act. SS. l. l. n. 15. Antea etiam in codice histori la legitur, qualis ibid., n. 9 exstat: *Fuit eo tempore quidam molendinarius nomine Lam-*

pertus ciris Treverensis, etc.

(613) Cf. Acta SS. l. l., n. 12

(614) Lahnstein.

(615) De monumento in vico Igel exstante sermo esse videtur.

Quinquagenarius homo quidam Pulcri-montis (616) A
accola, quod est Arduenne silve. qui-
dam ingenuus vir ejusdem castelli municeps. . . .

Suburbano rure quod Treveri adjacet versus
aquilonem circa portam Marciam.

Apud Fuldam, que est Francie Teutonice, mulier
quedam pontem fluminis transitoria.

Erat quidam maligne mentis, sicut divitiis sic
habundans etiam viciis; qui cedibus et rapinis in
vicinos suos grassatus, violenter omnia depopulaba-
tur. Quidam autem illorum quos injuste afflixerat,
domum illius igni succendit et aufugit. At ille sicut
erat mentis perverse, in quandam pauperem crimen
injecit et pro tribunali judicii illum detulit. Quod
cum per advocatum suum pauper se fecisse negaret,
ad hoc tandem causa devenit, ut duello determina-

retur. Hoc tyrannus, sicut erat sanguinis avidissi-
mus, leto suscepit animo; pauper autem se suaque
dominio illius submittere volebat ut quiesceret. Sed
ille rennuit. Die igitur dicta venerunt ambo locum-
que duelli intrantes congressi sunt, pari certamine
viribus impares. Attrivit ⁶⁶⁹ enim tyrannus paupe-
rem pene usque ad dedicionem, donec compulsus
a suis nomen sancti Mathie invocaret pauper, divi-
tem uno ictu deiceret, et occideret. Et salvatus est
sanguis innoxius meritis beati Mathie.

Juxta pontem Moselle quidam puerulus navicula
excidens submersus est. Quod videns quidam juve-
nis vestibus abjectis aquæ insiluit, et inventum ex-
trahere volens, maligno spiritu retrahente, quem
Neptunum vocant, semel et secundo perdidit. . . .

2. Ex codice Treverensi.

1. Anno vero incarnati 1226, primo anno domini
Gregorii pape noni, regnante glorioso imperatore
Friderico, favente Deo, qui omnia que vult facit in
celo et in terra, in mari et in omnibus abyssis, qui
producit nubes ab extremis terre (*Psal. cxxxiv, 7*),
predicatores videlicet sancte Crucis, qui ubique ter-
rarum discurrentes et crucis gloriam predicantes ex
omnibus gentibus et populis et tribubus et linguis
signaverunt servos Dei et milites Christi in fronti-
bus eorum. Sensus enim et cogitacio humani cordis,
que ad malum prona est omni tempore, ab adole-
scentia sua promptissima reddita est in gloriam
Christi et ad reverentiam sancte Crucis, dum in rem-
issionem omnium peccatorum populorum multi-
tudines signarentur et in milicia celi boni milites
Christi conscriberentur. Unde et gloriosus imperator
Fridericus signum salutis suscipiens, nonnisi in
cruce domini nostri Jesu Christi gloriari voluit;
pro cujus fide et devocione universi cruce signati ga-
visi sunt gaudio magno valde. Cor pravam hominis
et inscrutabile de abyssu dedit vocem suam, et al-
titude terrene dignitatis manus suas ad celum leva-
vit. Ex istorum igitur numero predicatorum predi-
cator unus Cunradus nomine natione Hallensis —
que civitas imperatoris est in Suevia — venit ad
abbatem Cystercii ordinis in Walrebach (617) — que
abbacia sita est in episcopatu Radesbonensi in con-
finio regni Boemie; — qui vices suas et auctoritatem
domini pape predicto magistro Cunrado in predi-
canda cruce commisit et litteris suis et sigillo con-
firmavit. Veniente autem jam dicto Cunrado in ci-
vitatem que Cubitus (618) dicitur Pragensis episco-
patus spectantem ad cameram regis Boemie ⁶⁶⁹ et
crucem predicante, tot milia militum et multitudi-
nes populorum signum crucis acceperunt, ut idem
rex Boemie, cum proponeret bellum inire cum duce

B Austrie, nec posset ei resistere, quia magna pars
militum suorum a predicto Cunrado signata erat,
nec vires suas bellis inanibus regis expendere
vellet; furore nimio commotus et spiritu ma-
ligno exagitatus, totam iram suam in ipsum
Cunradum effundere voluit, utpote qui causa fuerit
tante discessionis sui exercitus, et imminuta milicia
regis minuisset honorem. Igitur accensis animis,
notarium suum ascivit munera ingenucia promisit,
et eum in necem Cunradi armavit. Quia ergo pec-
cunie obediunt omnia et munera excecant eciam
oculos sapientum (*Deut. xvi, 19*), excecatus pro-
missis, obtulit se in decollacionem innocentis. Mul-
titudine ergo instar corone circumstante, stabat ille
regis notarius evaginato gladio, et predicator crucis
C propter verbum crucis in modum crucis totus jace-
bat porrectus in terra. O spectaculum nefarium!
o iniquitas que egreditur a facie terre! Fons turba-
tus pede, justus cadens ante faciem peccatoris. Stat
inpius, jacet justus; et ut caput justum amputet, ferus
gladiator adest. Prostratus itaque et morti proximus,
orat et precatur, ut tantillum ei daretur spacium,
quo confessionem facere et corpus Domini sumere
posset. Dum ille preces funderet, et timore regis —
sermo enim regis urgebat — nemo illi subvenire
presumeret: ecce filia ipsius regis, irrupta undique
circumstantium multitudine, nudato capite adven-
nit, dolens et flens super impietate patris. Prostra-
tum levavit, et in capellam, que proxima erat, secum
adduxit, et confessores ei pie providit. Respirans
D aliquantulum Cunradus, ante confessionem rogavit
sacerdotes quatenus nomina duodecim apostolorum
scriberent, et singulis cereis singula nomina adpo-
nerent, ut cujus nomen volente Deo assumeret, ipsum
patronum et advocatum in tam horrende mortis di-
scrimine et in futuro examine propicium haberet. Fa-

VARIE LECTIONES.

* - Attriv. c. ⁶⁶⁹ boecie c

NOTÆ.

(616) Beaumont.
(617) Walderbach.

(618) Ellbogen.

et confessione surrexit, accessit, tulit et legit, et Lomen Mathie apostoli gloriosi scriptum invenit. Stans autem attonitus, et utraque manu tenens breviculam, in qua ⁴⁰³¹ nomen sanctum sancti apostoli scriptum erat, toto corde et animo se totum devovens apostolo, rogat et deposcit sibi auxiliari et adiutorem ecerem in tanta tribulatione fieri. Adest subito benignissimi benignitas apostoli, et facta est repente mutacio dextere Excelsi. Ira enim regis, que fuerat nuncius mortis, apostolo sancto interveniente et protegente conversa est in clemenciam, furor in misericordiam, tempestas magna in tranquillitatem maximam. Confestim ergo immutatum est cor regis, et cum sui penituit sceleris. Festinus itaque et cum ingenti tumultu militum se circumstipancium accurrit, ut idem Cuonradus terrore nimio tumultuantis turbe turbatus iterum se ad mortem pertrahi metueret. Veniens autem rex, ad pedes magistri Cuonradi cecidit, et toto corpore in modum crucis in terram prostratus, indulgentiam sibi dari humillime et devotissime expecit. Cuonradus vero admirans gratiam Dei et auxilium celeberrimum beati Mathie apostoli, factus est quasi in exthasi in eo quod contigerat sibi. Regem prostratum de terra levat, et indulgens sibi vitam, reatum criminis letus relaxat. Venit et ille gladiator, notarius scilicet regis, pallens et tremens, et facti sui penitens, veniam peciit et accepit. Cuonradus continuo a rege assumitur, presente rege et omni multitudine in alto statuitur, et ut verbum Dei predicaret a rege jubetur. Erant illo die nudine et forum rerum venalium, quo e diversis locis mercandi gratia convenire solent populorum examina. Ipsa die Deo favente et rege gaudente maxima principum et militum et diverse etatis et sexus hominum signata est multitudo, et facta est leticia magna in populo Iste idem Cuonradus predicator Treverim venit, et in ecclesia sancti Eucharrii fuit, et in cimiterio ejusdem ecclesie predicavit coram turba beati apostoli; Deo et beato apostolo liberatori suo immensas gratias reddidit, et hec omnia que in eo facta sunt enarrans, ad gloriam Dei et beati apostoli ea litteris mandari rogavit. Acta sunt hec in civitate que Cubitus appellatur sita in episcopatu Pragensi ad honorem gloriosi apostoli et gloriam domini nostri Jhesu Christi.

2. In episcopatu Spirensi est civitas quedam domini regis, que vocatur Gruoninge (619), spectans ad imperium; in qua civitatis habitatores ⁴⁰³² in fraternitate beati Mathie apostoli ex antiquo fratres conscripti et associati sunt Universi ergo elegerunt magistrum fraternitatis sculctum ipsius civitatis, Godefridum nomine, virum strenuum et industrium, qui quidem ad opera et negocia regis

aptus et strenuus erat et ad collectas faciendas et oblationes colligendas diligens et sollicitus, sed ad dirigendas et transmittendas oblationes beato apostolo negligens et remissus

3. Comes palatius Henricus nomine a duobus suis clericis spiritu maligno repletis circumventus, ad hoc inductus est ut villam quandam Vilmar dictam super Logenam fluvium sitam, quam pie memorie Henricus imperator cum omnibus appendiciis suis pro remedio anime sue beato Mathie apostolo et sancto Eucharrio sollempniter donaverat (620), in proprietatem sui juris conaretur adtrahere. Idem enim duo clerici, ut favorem ipsius comitis magis magisque sibi conciliarent, promittebant ei privilegia et sigilla tali arte facturos, quibus intuentium oculi deluderentur et quasi ante multorum annorum curricula facta vetusta et antiquissima viderentur. His dolis et versucis clericorum animus comitis abstractus et illectus, quia vir nobilis et potens erat nec ei ecclesia resistere poterat, predictam villam suam esse dicebat. Fama hec ad aures ecclesie pervenit et tamquam sonitu magni tonitruum omnes illius ecclesie fratres nimio terrore perculit. Abbas conventum ingressus et universos intuens animo valde consternatos, consolatus est eos in Domino dicens: *Quia prepositorum dominus potens est et comitem adtreclare et vobis propria restituere. Fidelis est, inquit, Deus, qui non patietur vos temptari supra id quod potestis, sed faciet cum temptatione proventum ut possitis sustinere.* Hec dicens comitem adiit, et accidit ut apprehenderet eum in equo sedentem et cum magno comitatu iter agentem. Abbas comiti appropinquans, causam et necessitatem ecclesie aperuit, pro ecclesia preces supplicationesque obtulit, orans et obsecrans quatinus intuitu Dei et beati Mathie apostoli et sancti Eucharrii, quorum reliquiis et miraculis eadem ⁴⁰³³ ecclesia insignis haberetur, res ecclesie ⁴⁰³⁴ usurpare non presumeret, quia iram Dei et sanctorum ejus, qui illius loci sunt domini et protectores fidelissimi, effugere nullatenus posset. Comes itaque fastu temporalis glorie elatus, preces abbatis sprevit et abnuit, secundum illud: *Simplicitas iusti quasi lampas contempta ante fatiem peccatoris parata est tempus statutum* (Job xii, 4). Et abbas quidem pro ecclesia legatione fangebatur et contempnebatur; oratio autem ⁴⁰³⁵ fiebat pro eo sine intermissione ab ecclesia ad Deum. Et Deus, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, de excelso sancto suo respexit in orationem humilium, et non sprevit preces ⁴⁰³⁶ eorum. Nam cum ad primas preces comes abbatem sperneret, manum Dei super se paululum aggravatam comes sensit; equus ⁴⁰³⁷ enim ejus totus contremuit et casum minatus aliquantulum timoris

VARIE LECTIONES.

⁴⁰³¹ quo c. ? ⁴⁰³² habitatores cod. ⁴⁰³³ bis scriptum c. ⁴⁰³⁴ bis scriptum c. ⁴⁰³⁵ aũ::: c. ⁴⁰³⁶ deest c. ubi spete in litura. ⁴⁰³⁷ equus c.

NOTÆ.

(619) Grüningen

(620) V. supra Gesta. c. 32.

comiti incussit; sed ipsam lenem castigationem, quia a Deo fieret, nemo eorum qui aderant advertere potuit. Comite itaque progrediente, iterum abbas comiti adjungitur, et preces precibus addens, ut ante contempnitur. Et equus ⁶⁰²⁷ comitis secunda vice majori terrore concussus ad genua corruit et sessorem suum gravi timore conterruit. Tunc amici comitis. tes ⁶⁰²⁸ et timentes ne forte hec visitatio Dei et sanctorum ejus esset indignatio, ceperunt unanimiter comitem exorare, ut ab injusticia sua dignaretur desistere, quia ire Dei et sanctorum ejus non posset resistere. Comes ergo corde obdurato preces omnium et consilia sprexit, et idcirco acrius castigari meruit, correctionem habens sue vesanie, quia tantummodo sola vexatio intellectum dare solet auditui. Tertia vice cum idem abbas, quem sollicitudo major stimulabat et sollicitabat, comitem interpellaret et multam patiens repulsam ⁶⁰²⁹ nichil proficeret: ecce repente in conspectu omnium manifeste dignam pro meritis iram Dei et sanctorum ejus comes expertus est, et sicut locusta violenter ex equo excussus, cum equo cecidit, et gravi allisione corporis adtritrus, premortuus et ex sensu factus quasi amens in terra porrectus jacuit. Tandem a terra levatus et alias delatus, cum ad se redisset, intelligens plagas quas circa eum Deus et sancti ejus ecce jam tercio fecerant, timens ne pejora prioribus pateretur, amicorum quoque et nobilium blanda ammonitione ammonitus, protestatus est publice coram abbate et aliis quam plurimis ⁶⁰³⁰, injuste res ecclesie usurpare sibi voluisse et nichil juris in rebus ecclesie se habere confessus, ad iniquitatem prosequendam periculose inductum fuisse. Hec mutatio dextere Excelsi, qui dominatur potestati ⁶⁰³¹ maris, motum autem fluctuum ejus (*Ps.* lxxxviii, 10) pro voluntate sua et qualitate homi-

num aut mitigat aut exasperat. Itaque comes castigatus et humiliatus, versa vice abbatem petit et obsecrat ut errori suo clementer indulgeat, libertatem ville quam injuste rapere adtemptaverat libere et absolute cum omnibus appendiciis ⁶⁰³² suis possideat, et cum fratribus ecclesie ut pro eo orent humiliter exorat. Grates quoque et gratias plurimas Deo et sanctis ejus egit, quod sic pie castigari meruit, nec eum sanctorum pietas morti presenti tradiderit. Preterea duo illi nec nominandi clerici fabricatores mendatii, qui adversus innocentem ecclesiam dolos tam nefandos continuaverant et comitem ad hanc iniquitatem adduxerant ⁶⁰³³, tesaurizantes iram, in die ire iram Dei et sanctorum horrendo experti sunt, et ambo simul subitanea morte mortui sunt

4. Dominus castri de Merenberch, Hardradus nomine, quodam tempore ab adversariis suis impugnabatur, et adversarii ejus circumquaque discurrerent cuncta que sui juris erant prout poterant rapinis et incendiis devastabant. Venerunt ergo ad quandam villam que Duorlar dicitur non longe a predicto castro positam, et ad eundem Hardradum dominum castri pertinentem, eadem facturi que in aliis locis faciebant. Erat autem in eadem villa curtis quedam et horreum frumento plenum, collectum et aggregatum de quadam arabili terra, quam senior Hardradus, avus videlicet istius junioris Hardradi, beato Mathie apostolo in elemosinam pro remedio animo sue legaverat, quam in eadem villa colonus quidam Ludowicus nomine strenue excolebat et censum annuum de eadem elemosina ecclesie beati Mathie solvebat. Igitur hostes et adversarii eandem villam ingressi, ceperunt predas agere, ignem inicere et villam exurere. . . .

VARIE LECTIONES.

⁶⁰²⁸ : . . . : gntes c. ⁶⁰²⁹ multa p. repusam c. ⁶⁰³⁰ pluris : . . . : c. ⁶⁰³¹ potestatis c. ⁶⁰³² appendiciis c. ⁶⁰³³ aduxerant c.

GESTA ALBERONIS ARCHIEPISCOPI.

Cum archiepiscoporum Treverensium historia Gestorum continuatione usque ad Meginheri obitum descripta esset, Alberonis viri illustris, fortis atque ingeniosi tempora secuta sunt, quæ ecclesiam penuria depressam nova gloria extulerunt, et Treverensibus magnas in rebus publicis imperii Germanici gerendis partes contulerunt. Ideo mirum esse nequit, quod plures in ejus laude canenda et scribenda versati sunt, alter episcopo nisi saltero viro, alter sub Hillino Alberonis successore (621). Primus carmine hexametro archiepiscopi Vitam usque ad A. C. 1145 descripsit, mox strictius, mox uberius de rebus publicis et ecclesiasticis locutus, sed ubique eorum quæ narranda duxit bene gnarus, quippe qui in urbe Treverensi vixisset et pleraque suis oculis auribus percipisse videretur. Etiam charitas quasdam adhibuit (622) totamque narrationem Gestis antiquis quasi breve supplementum addidit (625).

Altius Baldericus rem aggressus est, cum aliquot post Alberonis mortem annis hujus Vitam narrare ausciperet. Ipse tunc magister erat scholarum, ab ipso Alberone a. 1147 in hoc munus evocatus. Natus enim in diocesi Leodiensi, villa Florinensi, ad papæ Eugentii curiam se applicuerat. Quem cum, papa in Galliam profecto, in urbe Parisiensi causis dicentem et sæpe apposite perorantem, ut ipse narrat, Albero audivisset, secum Treverim adduxit, et scholæ ecclesiæ S. Petri præfecit (624). Inde ab hoc tempore archiepiscopo familiaris fuit eumque in itineribus nonnumquam comitatus est (625), ita ut res ab illo postea gestas bene perspectas haberet, et tam veritatis studio quam Alberonis amore ut eas posterorum memoriæ commendaret induci posset. Vixit pluribus annis post sub Hillino archiepiscopo, et, vel ipsius vel aliorum chartis,

NOTÆ.

(621) V. Bald. c. 11

(622) v. 126, 136, 158.

(625) Quæ enim supra dicta esse monet v. 49, 82,

in Gestis continuatis, non in ipso carmine leguntur.

(624) c. 22.

(625) c. 26.

annis 1152, 1154, 1156 et 1157 nominatur; a. 1156 ecclesiae S. Simeonis praepositus erat (626). Postea vero nemo ejus mentionem fecit (627).

Insigne vero scientiae et ingenii testimonium Wibaldus abbas Stabulensis Balderico dedit, cum hic scholam Treverensem regere cepisset (628); neque Baldericus opere auscripto et finito bonam opinionem sefellisse judicandus est. Sermonem magis floridum quam siccum judicaveris, hinc inde poetarum Horatii et Ovidii locis exornatum (629), et ipse auctor se veterum scriptorum laudes amulari apertis verbis dicit (630). Neque tamen fines rerum scriptori constitutos egressus esse videtur, sed plerumque apte et simpliciter quae gesta sunt enarravit. Praefatione brevi sed concinna lectoribus veri amorem probavit, et quamvis archiepiscopi laudes non tacere sed viri egregii res admiratione dignas celebrare voluerit, neutiquam tamen partium studio se abripi passus est. Primis, nisi fallor, annis Friderici imperatoris pacificis et quietis de lite regni et ecclesiae, qua Albero valde implicatus fuerat, integre judicavit, et regis Alberoni infensi epistolam narrationi inseruit (631); postea quae minus comperta habuit aperte professus (632), ubi vero monumenta fide digna recipere potuit (633) haec secutus est. Pluribus locis Balderici narratio cum Gestis illis metricis ita convenit, ut alter altero usus esse videatur (634). Sed uterque semper etiam propria habet, et quum poeta ille jam ante Balderici adventum libro finem dederit, Baldericus vero multo sit uberior et copiosior (635), hunc illius carmen vidisse quidem sed non nisi paucis locis adhibuisse putarim. Post a. 1145 hic scriptos fontes nullos habuit, et hac potissimum libri parte propter rerum copiam et fidem magni est faciendus.

Utrumque librum poetæ et Balderici scriptor ille Treverensis penes se habuit, qui in cod. S. Mathiae Trever. n. 1541 supra CI nominato, Gestis brevem continuationem usque ad a. 1152 adiecit, sed praecipue Baldericum presso pede secutus est. Postea poeta diu latuit, Baldericus vero a Bronero aliisque lectus, ab Hontheimio (636) (Prodr. II, p. 767) et Wytttenbachio (637) (tom. I, p. 217 sqq.) editus est.

Gesta metrica in cod. Vindobonensi Hist. prof. N. 1069, supra B1., primus Pertzius invenit, eoque flagitante V. cl. Chmel descripsit; cujus exemplar huic editioni paranda fundamentum fuit.

Codex Treverensis n. 1387 (IV), olim fortasse S. Mariae ad Martyres (638) membr., s. XII ex., qui octo quaternionibus et 5 foliis constat, et elegantius quam diligentius scriptus est, Balderici Gesta Alberonis continet. Quem a. 1840 in bibliotheca Treverensi cum editis accurate contuli, et nunc erroribus correctis (639) quam fidelissime exprimendum curavi. Singulari quodam folio voluminis initio archiepiscopi imago cernitur, hac inscriptione addita: Dominus Albero archiepiscopus Trevirorum. Ex hoc codice descriptus est alter charitatus sac. XVI, nunc N. 1388 (1281) indicatus, quem in libro edendo ororsus revocandum duxi.

Kiliae oridie Kalendas Maias a. 1847.

G. WAITZ.

GESTA METRICA AUCTORE ANONYMO.

Non valeo lingua gestis depromere digna
Hujus pontificis; sed pauca rogatus amicis
Digero sermone eum rix quo justiciore.
Musa fave, merdosa cave, cum plura roboras.
Pastor age, dic presul ave, cum pauca resolvas.

NOTÆ.

(626) Hontheim Hist. I, p. 568 (magister scolarius); Gunther cod. dipl. Rheno-Mosell. I, p. 548 (magister scolarium); p. 553 (scolasticus); Hontheim I, p. 577 (majoris domus scholasticus et S. Simeonis praepositus); p. 588 (magister scholarum).

(627) Jam a. 1158 in Hillini charta, Hontheim I, p. 586, Balderici nomen desideratur. Legitur ibi Walterus decanus S. Simeonis, nullus praepositus, neque in charta a. 1162 ecclesiae S. Simeonis data hic memoratur.

(628) Martene Coll. II, p. 247 et inde Hontheim I, p. 557: Frater Wibaldus, Dei gratia id quod est in catholica ecclesia, dilecto fratri et amico suo Balderico magistro benedictionem et vitam usque in saeculum. Expediti tandem ab his occupationibus maximis, quae nos, ut ipse nosti, ultro citroque implicatos diu tenerunt, posse capimus aliquando amicos nostros salutare et aliquid temperioris affectus depulsa animi angore exhibere. Salutantes igitur tuam industriam, paterno et intimo affectu rogamus et exhortamur in Domino, ut illud tuum nobile et acutissimum ingenium, quod tibi praestante Deo a natura insitum est et optimis artibus in juventute tua sublimiter excolatum, torpere per otium non sinas, ne honos, qui tibi quasi quidam laboris fructus ob scientiae claritudinem collatus est, optimis disciplinis tuis quendam obscuritatis situm inferre praevalcat. Sane et acumen ingenii et facundia gloriae et adeptus dignitates humilitate quasi quodam gemmarum splendore ornabis, et meminervis honores eisdem artibus esse servandos quibus eos es assecutus. Fortunatum enim, ut saeculariter dicamus, esse potuit quod ascendisti sed regere

A te ipsum in alto equidem industriae est. Praesentia tua tuis auditoribus disciplina sit; raro siquidem castigabis, si assiduis fueris. Plus habet locus tuis quam docendi officium; nam et censoriam debes exhibere severitatem, quoniam et corrigendis moribus praefectum te esse noveris, quae disciplina et exercitatio omnibus est subtilior et in fructu cunctis propensor. Scienti pauca sufficiant, non ut doctorem doceamus, sed ne officium praeteramus.

(629) c. 3, 12.

(630) c. 16.

(631) c. 5.

(632) c. 4.

(633) c. 10. epistola cleri Treverensis de Alberonis electione Innocentio papae scripta.

(634) cf. c. 4 et v. 26 sqq.; c. 15 et v. 61 sqq.; c. 17 et v. 110 sqq.

(635) Etiam poeta quaedam fusius et accuratius narravit; v. 86 de Conradi regis unctione, v. 110 de abbatis S. Maximini, v. 211 sqq. de expugnatione castris Rudolfsberg.

(636) Cf. excerpta in SS. R. Gallicarum collectione t. XIV, p. 349 — 560.

(637) Sed hic suo more non solum quae in Continuatione adjecta sunt, sed etiam posterioris avi additiones textui immiscuit.

(638) Ex tali Hontheim I. I. editionem paravit. In codice nunc hujus patriae vestigium nullum est.

(639) In scribendi ratione eo tantum a codice recessi quod in verborum fine oblique ac pro e scripsi Codex sibi non constat.

Ortus erat celebri vir de regione Metensi;
 Post et in ecclesia puer est nutritus in illa
 Inque inventute per regni climata late
 Claruit. Et Romæ jam tunc diffusus ubique
 Error magnus erat, quia papam cesar habeba
 Fraude dolo captum, sic juramenta coactum,
 Ut nunquam sese hanneret, iniqua dedisse.
 Sed fedus ruptum, cogentibus ecclesiarum
 Principibus, grande belli succenderat ignem.
 Paxque negata bonis fuit omnibus ecclesiis,
 Ecclesie nati fuerant qui sic vocitatis,
 Cedibus ac predis Intentis Heinriciadis,
 Sic appellatis Heinrici nomine regis.
 Hec jam de parte quadam perstrinximus ante (640);
 Quare non esse liquet hec replicare necesse.
 Tunc de quo loquimur velut insuperabile robur
 Creverat Albero, cepitque patescere clero;
 Primum cesarianis, post magnatibus ipsis
 Innotuit, crebro contraria multa gerendo.
 Nec non pontificem propria de sede Metensem
 Adelberonem, non equa sibi sapientem,
 Officioque suo fecitque carere sepulchro.
 Cui successorem sanctum primo Theogerum,
 Hinc Stephanum fieri, spreto satis imperiali
 Obtinuit jure. Qua causa rege furente,
 Mandatum multis ejus de funere morant;
 Quod multis gratum fuit, et satis insidiatum
 Romam pergenti seu per regnum gradienti.
 Evasit vero mortis vicinia crebro.
 Sepe per infestos veluti paraliticos hostes,
 Impositus carro, juncto protractus asello,
 Transiit immunis, sibi preduce paupere quovis.
 Nam commentato facies superoblita fuco
 Hunc abscondebat; agapes quoque suscipiebat
 Illorum qui se meditabantur jugulare.
 Sic Romam, sic ibat eo quocumque volebat.
 Et contempnentes papæ decreta Metenses
 Taliter angebat, quod nullus eos sepeliebat
 Defunctos, donec se plebs vesana novisset
 Romanæ sedi numquam debere reniti.

Hic igitur nactus Trevirorum pontificatus
 Sedem (641), jam dictum Stephanum nunc ante
 [Metensem,

Hactenus adversum tribus his metropolitanis
 Nostris, Brunoni, Godfrido vel Meginhero,
 Forte resistentem, sibi nec parere volentem,
 Ut voluit tandem parere coegit eundem.
 Ceperat inde rei proprie sic consiliari,
 Banno refrenans a predis compatriotas;
 Et per episcopium tendens acies oculorum,
 Undique corrasit sibi quod mens utile suasit.

Vers. 55.

A Et nec cenobii propriis hac parte peperit;
 Et minus Eucharistie dicto de nomine Christi,
 Quod nimis attrivit nimium nimiumque gravavit.
 Hinc ad cenobium Maximini repetendum
 Intendens animum, magnarum pondera rerum
 Aggreditur, et regis ad Italiam properantis
 Lotarii comitatur iter, totumque per annum
 Illius obsequium numquam defessus agebat (642).
 Tam papæ quam regis ibi fit carus honori,
 Cisalpinarum legatus et ecclesiarum
 Efficitur, redituque suo corpus Megenheri
 Quondam pontificis et decessoris abinde
 Transtulit, inque domo sancti Petri tumulavit.

Mox nimium dure subeunt discrimina curæ.

B Quippe suum castrum quod nomine dicitur Ara-
 [rum (645),
 Dum fuerat peregre, pervasum fraude latronum;
 Mors quoque Lotarii (644) regis diffusa per urbes.
 His consternatus, tacitus paulisper agebat;
 Sed confortatus animum viresque trahebat,
 Miliciamque suam populum cives Trevirorum
 Aggregat in castrum, circumdedit obsidione,
 Post paucosque dies, sed non sine sanguine, cepit;
 Et sibi vicinum Nanterum (645) nomine clarum.
 Preterea missis hic circumquaque ministris,
 Pontifices et primores collegit in unum (646)
 Quo fuit in Renum Mosella decus fluviorum,
 Et quem predixi (647) Conradum nomine regem
 Constituitque suis hunc rebus honorificavit

C Et sumptu; mox hunc ad Aquis castrum properan-
 [tem,
 Jt. ceu mos veterum constat, benediceret illum,
 Prosequitur; sed non quoquam procedere quivit
 Hac re velle suum, quia presul Coloniensis
 Hoc interruptit, proprij dicens fore juris
 Ungeret ut regem. Cujus si quis rationem
 Considerare velit, citius cognoscere quilibet,
 Quod rationis ⁶⁴⁵ inops numquam subsistere possit.
 Claret enim cunctis, quoniam ⁶⁴⁵ primas Trebe-
 [rensis

Omnibus ecclesiis Gallorum Germanique
 Presideat jure, quo summa negotia quaque
 Disponat. Sicut legimus, cum mortuus esset
 Lotharius, quondam rex falso, sed verus adulter
 D Existens, Treberis cum nullus episcopus esset,
 Thietgaudus quoniam presul peregrinus obisset:
 Qui tunc presul erat Adventius ille Metensis
 In vice-primatis Karolum — quasi tercius illo
 Nomine pollebat — statuit regemque sacravit (648).
 Sed forsitan dicent, quod eorum presul obisset
 Tunc, etiam quod nos verum fore non reprobamus.

Vers. 105.

VARIE LECTIONES.

⁶⁴⁵ vel veritatis superscr. c. ⁶⁴⁵ ita emendandum est P. — quam c.

NOTÆ.

(640) V. Gesta addit. c. 10, 19.

(641) An. 1152.

(642) An. 1156-1157.

(645) Arraz ap. Baldericum c. 15.

(644) An. 1157.

(645) Nantersburch ap. Baldericum l. 1.

(646) An. 1158.

(647) Hunc auctor. nuntiavit; sed in
 Gestis Cont. c. 27, 28 appellatur.

(648) V. Reginonem. a. 869.

At sibi subjectis vicis ejus jura licebat
 Deius implere, sibi lex si prisca favisset,
 Quam modo divitiis calcant fastuque moderni,
 Ut, quia pauperior est hec sedes Treberensis,
 Propterea sit et inferior locupletibus illis.
 Hec modo sufficient. Albero tamen satagebat
 Regis ad obsequium pre cunctis esse paratus
 Rex quoque pre reliquis hunc semper honore co-

[lebat,

Ejus consiliis crebro feliciter usus,
 Precipue quando Saxones arma movendo
 Viribus immensis hunc infestare parabant.
 Quo sumptu magno veniens et milite multo,
 Obtinuit laudis palmamque suæ probitatis.
 Hoc mediante tamen per pacis condicionem
 Omissum bellum, populusque domum remeavit.

Pro quibus ac aliis ab eodem tam bene gestis,
 Et quia non juste subtracta fuit Treberensi
 Ecclesie, quondam de cujus proprietate
 Et fundo vere legitur constructa fuisse,
 Ut testamenta (649) referunt sub nomine regum
 Qui Dagobertus Pipinus Karolusque fuerunt,
 Hanc abbatiam Maximini nomine dictam
 Rex sibi restituit, Petro per eumque beato (650).
 Sed monachi, pulso paucis abbate Gerardo
 Ante diebus, ei mox quendam substituerunt,
 Ignotum prorsus persona, religione;
 Hunc et distracto templi duxere metallo
 Vestibus atque sacris, Romanis hisque coemptis,
 Hunc ab apostolico mercedibus obtinuerunt
 Abbatem fieri de more sibi que sacrari.
 Et confirmatum hanno metropolitani
 Exemptum juri libertatemque tueri,
 Acriter exposcunt (651), exultantesque reducunt.
 Huncque suæ sedi superimposuere latenter.
 His certaminibus pertransiit integer annus.

Quo grandis facto crevit metropolitano
 Cura, quod hec tanta sibi vis illata fuisset
 Contemptusque gravis ab eis quos semper amavit
 Romanis, quorum sese virtute putavit
 Omnes qui vellent se ledere vincere posse.
 Sed quid ad hec ageret? Ne castrum rumperet illud,
 Quæ sibi detulerant papæ mandata vetabant;
 Introitusque suisque sibi non jure negatus.
 Ipse tamen cives ad talia bella furentes
 Crebro minis precibusque suis ab eis revocavit.
 Motus preterea sua quod legatio spreta
 Esset ab ecclesiis hic presulibusque quibusdam,
 Omnibus impensis Romam festinus adivit,
 Expositisque viæ causis, papaque favente,
 Obtinuit quæ tunc voluit, victorque rediit.

Vers. 153.

A Atque sui voti compos effectus, ut illud
 Cenobium semper sibi successoribus atque
 Esset subjectum, per apostolicumque sigillum
 Hac re firmatam referens pro munere cartam (652).

Sed graviora malis sunt orta prioribus exin.
 Nam monachis factum fuerat presentibus istud.
 His et apostolicus jussit metropolitani
 Dictis parere, simul abbati per eodem
 Ecclesie donum demandans suscipiendum
 Nutu pontificis sedisque manu Treberensis.
 Sed cum decreto Romano presule spreto,
 Rursus conspirant huic introitumque negabant;
 Ob cujus meriti rem sunt anathematizati.
 Sed querens veniam de hanno solvitur abbas.
 At monachi magnum super hoc fecere tumultum,

B Et comitem castri Lucelenburhc antea dicti,
 Qui defensoris nomen susceperat horum
 Pontificique fidem juraverat auxiliumque,
 Cum septingentis corruptum pene talentis,
 Fraude doloque fide prima vel federe rupto,
 Efficiunt promptum quo bella moveret et arma
 Qui veluti nostis ut crudelissimus hostis,
 Cedibus ac prediis capturis pluribus actis,
 Sacra profanavit, villas ac templa cremavit.
 Heu pudet armatas acies hostemque superbum
 Ad portam Martis sanctique fores Symeonis
 Clavigero celi contraria signa tulisse!
 Non locus hic muro sed vili prelia vallo,
 Hostilemque manum perpauci sustinuerunt.

C Non tamen immunis de clade superfuisset hostis,
 Sea majore sui dampno multatus adivit.
 Vidimus ad pontem vesani presulis agmen
 Igne furens, in tecta ruens, et fana profanans.
 Aula Dei matris, quam quondam rex Dagobertus
 Condidit, irrupta flammisque voracibus usta,
 Sanctorum thecas, quas reperit hic super aras,
 Districto gladio miles occidit avarus,
 Par habuitque solum factorem reliquiasque.
 Vidimus impleri quod ab Ezechiele refertur,
 Quod violaturus hoc emissarius esset
 Archanum Domini (Ezech. vii, 22). Sed non im-

[pune patratum

Hoc scelus. Ut villas aliquantas ecclesiasque
 Hostis combussit et plures urere jussit,

D Presul eum cum milicia post terga secutus
 Occupat, et multis ex ejus agmine captis,
 Pluribus occisis, aliquantis debilitatis,
 Accelerare fugam Domino miserante coegit (653).
 Jam fuerat quintus hujus certaminis annus,
 Expulsique loco sunt illi maximi juste,
 Suffectique sibi monachi sunt religiosi;

Vers. 203.

VARIE LECTIONES.

NOTÆ.

(649) V. chartas regum ap. Hontheim Hist. I, p. 76, 120, 152, omnes dubie fidei.

(650) V. regis diploma ib., p. 541.

(651) V. Innocentii chartam ib., p. 543.

(652) V. Innocentii bullam alteram ap. Hontheim I, p. 547.

(653) Cf. Baldericum c. 20.

Quis a pontifice preponitur abba Sigerus (654)

Qui prius electus ab apostolicoque sacerdos,

Post anatematizatus estque reconciliatus.

Ista sub autumpno sunt prelia gesta bienni;

Quos hiemes validi venti pluviaeque fuere

Cum magno plebis dampno gemituque secuti;

Jamque putabatur pax parva quiesque futura.

Sed secus hoc cessit, quia castrum forte re-
[mansit

Predicti comitis, quod abest tria milia nobis,

Nomine Butolicum⁶⁵⁷ (655) quod presulis agmine
[dudum

Obsessum fuerat, sed ab obsidione solum,

Cum presul comitis premeret tergum fugientis (656).

Sed castellani dederant se vel sua paci;

Inque fuga belli comes hanc laudare coactus.

Ut vero patuit paulo post fraude doloque

Rupit, eamque sui violarunt cedibus, igni.

Sic vulgus miserum patrio de limite pulsum,

Profugus atque vagus perit in diversa rotatus;

Quique remanserunt operi nullo studuerunt;

Tantum cura fuit illis ut ab hoste laterent.

Jam pecus abductum regio vastataque circum,

Agricolæ raptis annum flevire juvenis;

Cessit cultura terræ per Belgica rura.

Hoste malum faciente, minus Deus est operatus;

Namque pecus, quod ab hoste metus vel terror ab-

Nocte lupus laniando ferus vastator ademit. [egit,

Qui prope nos fluvius est Kyllia (657) nomine di-
[ctus

Teque Mosella petit, momenti tempore crevit,

Imbribus effusis tectis domibusque solutis,

Omne genus pecoris vel alitis intro repertum

Cumque viris pueros mulieres atque puellas

Pertulit, absorptos famæ majoris in annem.

Interea Treveri curarum pondere pressi,

Talibus insueti bellis intendere hisi,

Aggrediuntur opus sine muro. Namque patebat

Urbs, nisi pontificis quam quondam cura Brunonis

Fecit ad australem longo munimine plagam.

Vallo circumdant vel muro menia firmant,

Custodes vigilesque locant vel lapsa restaurant;

Arma parant, sociosque vocant, hostemque fatigant.

Qui nimis elatus spoliis rebusque secundis

Jam sibi cessuram gentem speraverat omnem.

Sed facies rerum conversa vices dedit illis;

Cum Treveri crebris excursibus hoc repetentes,

Nobilibus horum capitis gladioque peremptis,

Acceptas clades his cladibus equiparabant.

Mox ubi temperie prodibant gramen et herbæ,

Presul, corraso quod in ecclesiis fuit auro

Vers. 251.

A Preterea quicquid tunc reperit in cruce magna

Quam quondam felix Ekebertus contulit illic (658),

Rursum Butolicum toto conamine castrum

Aggreditur; sed difficile cepit licet illud,

Quod non fida sibi sociorum pectora sensit,

Qui castellanos, jam quos angustia panis

Dedere coebat, clam pane dato retinebant;

Et cui tormenti quod vulgo manga vocatur

Credita cura fuit, jaciendi cessit ab arte,

Quod seductus erat mercedibus accipiendis.

Tandem cum cura, cum sollicitudine summa,

Post mortes hominum multas fusosque cruores,

Undique conclusi, vetiti dandis alimentis,

Jam desperati meditantur deditionem,

Egressumque petunt cum rebus sospite vita.

B Annuit his presul et conductum dedit illis.

Tum vero quidam de principibus Trevirorum,

Qui modicæ fidei multum prius impediabant

Pontificem, sed clam castellanosque juvabant,

Orant ut salvum donetur hoc sibi castrum.

Cumque notum Treviris foret hoc sermonibus istis,

Infremuere nimis, et vociferatio grandis

In castris oritur passim magnusque tumultus,

Armaque diripiunt. Hoc si castrum, modo dicunt,

Permanent saltem, cur nos obsedimus illud?

Cur toties domibus nostris natiqque relictis

Nocte dieque vias transivimus atque timores?

Esuriemque, sitim, pluvias solisque calores,

Vulnera, livores, et mille pericula, mortes,

Impensas, studium, curas estusque laborum

Incasum tulimus, nichil hac si parte lucratur.

Hoc manet effugium cuivis de gente latronum.

Exulat hic tutus qui grassator populorum.

Hoc urbi nostræ fuit, hoc patribus inimicum,

Hoc vetuitque viam tam nobis quam peregrinis.

Hic fusus sanguis noster, nostrique propinqui

Et socii pariter hic mortibus occubuerunt.

Sed magis ite viri, jam solvite vincula colli,

Dum vacat, a cervice jugum deponite durum!

Quod quantum premat ignotum, quia venit in usum;

Sed mox depositum concedet grande leramen.

Nec quid quisque comes dicat vel quid velit aut dur

Cernite; sed vestræ faciem cognoscite turbæ.

Sunt multo plures qui nos et nostra sequentur

D Signa, vel adversos qui fortiter ense repellent.

Est rerum dominus presul, qui nostra jurabit

Vota suo nutu, si lingua forte tacebit.

Sic exhortati scandunt fastigia montis

Agmine condenso, victisque viam tribuentes,

Portarum cunctos aditus et muros occupavere.

Nec mora, subjecto clam lato menibus igne,

Vers. 302.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁵⁷ ita codex; fortasse Rutolicum legendum est.

NOTÆ.

(654) An. 1142.

(655) Idem esse debet quod apud Baldericum
c. 20 Rodolfi mons, alibi Roulmont audit, quod ab
episcopo bis esse obsessum et tunc demum captum

ille breviter narrat.

(656) V. Baldericum l. 1.

(657) Kyll.

(658) V. Gesta c. 29

Exultat presul, gemit hostis, fumigat omnis
Mons, unaque die capit hec contentio finem.

Octobri mense medio fere pretereunte (659),
Autumni caesa diffusis civibus extra,
Illi castellani pulsi munimine tali,
Cum duce prelato spargunt ignes iterato,
Nec piget infestis ad pontem currere signis.
Protinus intenta bellis urbana juventa;
Sed non consulte sine consilio sapiente
Obvia ferratis sit nuda pedesque tyrannis.
Precipiti cursu vesani presidis agmen
In raros agitur cuneos sternitque fugatque.
Hic equites pauci fuerant primoque fugati,
Et pedites miseri mortes et vulnera passi
Sunt, reliqui portis fugere pericula clausis.
Mane sequens totum valdeque fuit nebulosum;
Custos non aderat pontis, portaque patebant.
Vers. 319.

A Hostis tum letus de prosperitate priori,
Advolat, et portis urbem cepisset apertis,
Si de canonicis quidam foret obvius illi;
Qui clamore suo paucis sibi consociatis,
Hunc celeri cursu foribus clausis repulisset.
Sed spargens ignes, cunctas ibi subruit edes,
Hincque secutus eos quos diximus antea cives,
Hos confiscavit villamque solotenus ussit.
Presul enim regem conduxit in hanc regionem (660),
Et turre et castra petit, comitemque coartat,
Et sibi commissa privavit eum comitiva;
Quam de principibus regni que fidelibus uni
Subdidit, haut ¹⁰¹⁹ quia nec diu multo post obit
[ille,

Et redeunt rursum beneficia grata priori.
B Sed tamen hec presul concessit corde benigno,
Letus in hoc bellum jam finivisse cruentum.
Vers. 383.

EXPLICIT ¹⁰¹⁹.
VARIE LECTIONES.

¹⁰¹⁹ haut quia quid sibi velit nescio. ¹⁰¹⁹ bis scriptum est.

NOTÆ.

(659) An. 1144?

(660) V. Contin. Sigiberti Gemblac. a. 1143, SS.
VI, p. 389.

GESTA ALBERONIS ARCHIEPISCOPI AUCTORE BALDERICO.

Alberonis Trevirorum archiepiscopi facta et dicta C
memorabilia narraturus, rem aggredior apud poste-
ros minus fidei habituram quam miraculi. In qua
re, scias, lector, nec laudi nec vituperationi me stu-
dere, sed veritati.

1. Admiramur quosdam magna fecisse, sed
multorum favore et auxilio atque cooperatione;
quemadmodum principes gentium, qui existentes
paternorum regnorum heredes et successores, sub-
ditarum gentium armis suum dilataverunt impe-
rium, ut Alexander, Julius, Augustus, Karolus et
plerique alii, qui materiam magnam suis factis pre-
buerunt antiquis hystoriarum scriptoribus. Hic au-
tem singulariter in hoc exstat ammirandus, quod
solus homo atque privatus, immo etiam adhuc pau-
per, maximas res perfecit. Cum enim adhuc in pri-
ma juventute nulla fulgeret dignitate ecclesiastica
vel seculari, pro libertate ecclesie, solus inter
omnes Metenses, imperialis majestatis culmini se
opposuit. Ea tempestate, qua regnum et sacerdo-
tium gravissimo dissidebant scismate — quod in
diebus Gregorii papæ septimi, qui priori nomine
Hildebrandus dicebatur, atque Heinrici tercii impe-
ratoris ceptum, per tempora Urbani Paschalis apo-
stolicorum usque ad tempora Calixti papæ perdura-
vit — iste homo novus cepit miles mirabilibus inge-

niq atque consilii sui armis esse ecclesie sanctæ
defensor. Ut autem plenius atque planius intelligas
quæ et qualia et qualiter et ad quid homo iste per-
fecerit in defensione ecclesie contra imperatoris
injuriam, predicendum michi videtur, quæ et qualis
fuerit causa hujus scismatis. A tempore Karoli im-
peratoris usque ad tempora Heinrici imperatoris
tercii reges ob sua merita, quia suis beneficiis am-
pliabant et defensabant ecclesias, ex concessione
Romanorum pontificum investituras episcopatum
dabant et ecclesiarum providentiam gerebant; Hein-
ricus autem tercius, cujus, ut speramus, propter
pleraque bona opera valde magna, tecta sunt pec-
cata, nimis fuit infamatus de venditione episcopa-
tum. Unde prædictus papa septimus Gregorius inves-
tituras episcopatum eidem regi conabatur auferre
(661). Quod cum perficere non posset, coegit tamen
eum firmiter promittere quod eos omnes expelleret a
suis sedibus episcopos quos precio sciret intrasse, et
de cetero precio nulli episcopatum dare. Quam rem
cum prædictus imperator aggrediretur, tantum in-
currit fere omnium odium episcoporum, quod contra
ipsum regem Gregorio papæ adhererunt et cum
domino papa excommunicaverunt. Multi au-
tem ex cardinalibus regi adhererunt, et de clero
Romanorum atque de populo. Quorum contra pa-

NOTÆ.

(661) Scriptoris errores cuique facile patebunt. Certe Heinricum III et IV non satis distinxit.

pam Hildebrandum plurima exstant scripta morda-
cia (662). Hic autem Henricus filius erat Conradi
imperatoris. Cujus filius Henricus, qui dicebatur
senior, paternæ heres discordiæ cum Romanis pon-
tificibus, imitando patrem gravabat in tantum quos-
dam episcopos, quod eorum machinatione et Ro-
mani pontificis auctoritate a filio suo Henrico regno
pulsus est, LIII° regni sui anno, et paulo post Leo-
dii defunctus est. Cui cum in regnum successisset
Henricus filius ejus junior, jam post Gregorium,
Urbano papa defuncto, sedebat apostolicæ memoriæ
Pascalis papa, qui quod dominus Gregorius VII^{us}
ceperat zelo Dei succensus perficere volebat. Cum
enim Henricus junior ad consecrationem imperia-
lem Romam venisset, unctionem ei papa denegabat,
nisi cederet a jure quod in vestituris episcopatum
videbatur habere. Quæ res quem eventum habuerit,
ex epistola a rege Heinrico Roma redeunte per uni-
versum regnum transmissa (an. 1111) perpendi potest.

2. *Henricus* (663) *Dei gratia Romanorum impe-*
rator augustus, omnibus Christi et ecclesiæ fidelibus.
Notum esse volumus dilectioni et discrecioni vestræ,
ea quæ inter nos et dominum illum Paschalem erant,
quomodo incepta, tractata ac peracta sint; scilicet de
conventione inter me et ipsum, de traditione Romano-
rum in me et meos, ut audita intelligat, intellecta
examinet, examinata dijudicet. Igitur cum in eo to-
tus essem ut me ad ecclesiæ utilitatem et ipsius ro-
tum, si justum esset, componerem ¹⁰⁰⁰, cepit dilata-
tionem et exaltationem regni supra omnes antecesso-
res meos stupidose promittere, subdole tamen quo-
modo regnum et ecclesiam a statu suo scinderet tra-
ctare. Quod facere sic aggressus est. Regno nostro ¹⁰⁰¹,
jam a Karolo 300 et eo amplius annis et sub sexaginta
tribus apostolicis investituris episcopatum et abba-
tiarum eorundem auctoritate et privilegiorum con-
firmatione tenenti, absque audientia auferre volebat;
et cum per nuncios nostros quereretur, quid de nobis
fieret omnibus his ablatis, in quo regnum nostrum
constaret, quoniam fere omnia antecessores nostri ec-
clesiis concesserunt et tradiderunt, subjunxit: «*Fratres*
ecclesiæ decimis et oblationibus suis contenti
sint; rex vero omnia predia et regalia, quæ a Karolo
et Lodovico, Ottone et Heinrico ecclesiis collata sunt,
sibi et successoribus suis recipiat et detineat. » Ad
hæc cum nostri responderent: nos quidem nolle vio-
lentiam ecclesiis inferre, ne ista subtrahendo tot sacri-
legia incurrerem ¹⁰⁰², et sui sacramento pro ipso fir-
maverunt, dominica Esto mihi in Deum, se omnia hæc
cum justitia et auctoritate sub anathemate confirmare

A et corroborare; nostris itidem firmanibus, si hoc,
uti premissum est, compleret — et quod tamen nullo
modo posse fieri sciebant —, me quoque investituræ
ecclesiarum, uti querebat, refutaturum, sicut in carta
conventionis plenius poteritis videre. De traditione
vero in nos et in nostros sic res se habet. Vix portas
civitatis ingressi sumus, cum nostris infra menia se-
cure vagantibus, quidam vulnerati, alii vero inter-
fecti, omnes vero spoliati aut capti sunt. Ego tamen
quasi pro levi causa non motus, bona et tranquilla
mente usque ad januas beati Petri cum processione
perveni. Ubi, ut ostenderem nullam Dei ¹⁰⁰³ distur-
bationem ex velle nostro procedere, in cunctorum
astantium oculis et auribus hoc decretum pronuntiavi:
«*Ego Henricus* ¹⁰⁰⁴ *Dei gratia Romanorum impera-*
tor augustus, confirmo Deo et sancto Petro, omni-
bus episcopis, abbatibus et omnibus ecclesiis, omnia
quæ antecessores mei reges et imperatores eis conces-
serunt vel tradiderunt; et quæ illi pro spe æternæ
retributionis obtulerunt Deo, ego peccator pro timore
terribilis judicii ullo modo subtrahere recuso. » Hoc
decreto ¹⁰⁰⁵ et subscripto, petii ab eo, ut sicut in carta
conventionis ejus scriptum est mihi adimpleret. Hæc
carta ¹⁰⁰⁶ conventionis ejus ad me ¹⁰⁰⁷: «*Domnus*
papa precipiet episcopis presentibus in die coronatio-
nis regis, ut dimittant regalia regi, et regno quæ ad
regnum pertinebant tempore Karoli, Lodovici, Ottonis
et Heinrici, et aliorum predecessorum ejus, et scripto
firmabit sub anathemate, ne eorum presentium vel
absentium quisquam vel successores eorum intromit-
tant se vel invadant eadem regalia, id est civitates,
ducatus, marchias, comitalus, monetas, thelonium,
marchiarum ¹⁰⁰⁸, *advocatas, omnia jura centurionum,*
hl (664) *est villicorum, curtes et villas quæ regi*
erant, cum omnibus pertinentiis suis, miliciam ei
castra; nec ipse regem et regnum super his ulterius
inquietabit, et privilegio sub anathemate confirma-
bit ne posterius sui amplius inquietare presumant
Regem benigne et honorifice suscipiet, et more prede-
cessorum ejus catholicorum orienter non subtrahit,
coronabit; et ad tenendum ¹⁰⁰⁹ *cum his omnibus offi-*
ciis sui auxilio jurabit. Si dominus papa hæc regi
non adimpleverit, ego Petrus Leonis jure, quod cum
tota potentia mea tenebo me ad dominum regem.
Obsides autem, nisi effugerint, reddemus altera die
post coronationem regis. Si per papam remanserit ut
non coroneur, similiter reddemus. Die dominico
cum rex ad processionem venerit, obsides dabo Gra-
cianum filium meum, et filium Wiconis filii mei,
vel filium sororis meæ, si eum habere potuero. » Hæc

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ componerem c. ¹⁰⁰¹ quod c. ¹⁰⁰² hoc loco quædam desunt; fiducialiter promisit epist. ¹⁰⁰³ ecclesiarum
dei epist. ¹⁰⁰⁴ II. c. ¹⁰⁰⁵ a me lecto et epist. ¹⁰⁰⁶ II. est ep. ¹⁰⁰⁷ Si rex adimpleverit domino papæ, sicut
in alia conventionis cartula scriptum est, dominus p. ep. ed. Legg. II, p. 67. ¹⁰⁰⁸ mercatum ed. ¹⁰⁰⁹ i.

NOTÆ.

(662) Præsertim Bennonis librum intelligere vi-
detur.

(663) Hæc epistola encyclicæ ex Udalrico Baben-
bergensi et Annalibus S. Dysibodi jam Legg. Vol II,

p. 70 edita est. In singulis verbis hic textus ab edito
recedit.

(664) i. e. v. scriitor Treverensis addidisse vi-
detur.

sunt sacramenta : « Ego Petrus Leonis iuro vobis, quia dominus papa proximo die dominico adimplebit regi, quod in carta conventionis scriptum est. » Hec sunt sacramenta ex nostra parte : « Ego comes Herimannus. Ego comes Godefridus. Ego comes Friedericus. Ego Folmarus. Ego Adalbertus cancellarius iuro vobis, quia dominus rex proxima quarta vel quinta feria ita principes jurare faciet et obsides dabit, sicut in carta conventionis scriptum est. » Cum ergo supradictæ postulationi insisterem, scilicet ut cum iusticia et auctoritate promissam michi conventionem firmaret, universis in faciem ejus resistentibus et decreto suo planam heresim inclamantibus, scilicet episcopis, abbatibus, tam suis quam nostris, et omnibus ecclesiæ filiis, hoc, si saltem pace ecclesiæ dici potest, privilegium proferre voluit : « Paschalis episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Heinricho regi ejusque successoribus. Et divinæ legis institutione sanctitum est et sacris canonibus interdictum, ne sacerdotes curis secularibus occupentur, neve ad comitatum, nisi dampnatis ¹⁰⁰⁰ eruendis aut pro aliis qui injuriam patiuntur, accedant. Unde et apostolus Paulus : « Secularia, inquit, judicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia illos constituite ad judicandum. » In regni autem vestri partibus episcopi vel abbates adeo curis secularibus occupantur, ut comitatum assidue frequentare et miliciam exercere cogantur; quæ nimirum aut vix aut nullo modo sine rapinis, sacrilegiis, incendiis, aut homicidiis exhibentur. Ministri enim altaris ministri curiæ sunt facti, quia civitates, ducatus, marchias, monetas, theloneum, curtes et cetera ad regni servitium pertinentia a regibus acceperunt. Unde etiam mos ecclesiæ intolerabilis inolevit, ut electi episcopi nullo modo consecrationem acciperent, nisi prius per manum regum investirentur. Qua ex causa et symoniacæ heresis pravitatis et ambitio nonnumquam tanta prevaluit, ut nulla electione premissa episcopales cathedræ invaderentur, aliquando etiam vivis episcopis investiti sunt. His et aliis plurimis malis, quæ per investituram plerumque contingerent, predecessores nostri, Gregorius VII^{us} et Urbanus II^{us}, felices memorie pontifices, excitati, collectis frequenter conciliis episcopalibus, investituras illas manus laicæ dampnaverunt; et si qui clericorum per eam obtinuissent ecclesias, deponendos, datores quoque earum comunione privandos percussuerunt, juxta illud apostolicorum canonum capitulum, quod ita se habet : « Si quis episcopus, seculi potestatibus usus, ecclesiam per ipsos ¹⁰⁰¹ optineat, deponatur et segregetur, omnesque qui illi communicant. » Quorum vestigia subsequentes, et nos eorum sententiam episcopali concilio confirmavimus. Tibi itaque, fili karissime, Heinrich rex, et nunc per officium nostrum Dei gratia Romanorum imperator, et regno regalia di-

mittenda precipimus, quæ ad regnum pertinebant manifeste tempore Karoli, Lodoyci et ceterorum predecessorum tuorum. Interdicimus etiam et sub anathematibus ¹⁰⁰² distractione prohibemus, ne quis episcoporum vel abbatum, presentium vel futurorum, eadem regalia ¹⁰⁰³ invadat, id est civitates, ducatus, marchias, comitatus, monetas, theloneum, mercatum, advocatias, jura centurionum, et curtes quæ regi erant, cum pertinentiis suis, miliciam et castra, nec se deinceps, nisi per gratiam regis, de ipsius regalibus intrumittat. Sed nec posteris nostris liceat, qui post nos in apostolica sede successerint ¹⁰⁰⁴, aut te aut regnum super hoc inquietare negotio. Porro ecclesias cum oblationibus Dei, hereditariis possessionibus, quæ ad regnum manifeste non ¹⁰⁰⁵ pertinebant, liberas manere decernimus, sicut in die coronationis tuæ omnipotenti Domino in conspectu totius ecclesiæ promissisti. Oportet episcopos curis secularibus expeditos curam sanctorum agere populorum, nec ecclesiis suis abesse diutius. Ipsi enim pervigilant juxta apostolum Paulum, quasi rationem pro animabus eorum reddituri. »

5. Ut autem ex tenore epistolæ perpendere potes, o lector, res ista ad finem non est perducta, sed efficientibus his qui cum rege erant tanta ex hac re discrevit discordia, quod inter regis exercitum et Romanos acriter ad gradus Sancti Petri pugnatum est, et rex papam captivum usque Viterbum adduxit et quosdam cardinales. Ubi rex, ut dicitur, cum in ecclesia respiceret picturas, videns Jacob luctantem cum angelo, domino papæ eandem quoque demonstravit picturam, dicens exemplo Jacob : Non dimittis te, nisi benedixeris mihi (Gen. xxxii, 26) (665). Tandemque a coacto domino papa non solum unctionem imperialem extorsit (Apr. 15), immo etiam juramenta, quod numquam in eum excommunicationis sententiam proferret. Quod cum ipse dominus papa, ut vir Dei timorem habens, firmiter observaret, prelati tamen ecclesiarum, vicem pii patris dolentes, a comunione imperatoris abstinerunt. Hinc imperator contra ecclesias, hinc ecclesies contra imperatorem. — Sed fortassis o lector! verbis me deridebis Horatii, dicendo :

Amphora cepit

Institui; vergente rota, cur urceus exiit?

(De art. poet. v. 21.)

hoc significans, quod cum Alberonis promiserim gesta narrare, ad Romanorum pontificum atque regum facta me transtulerim. Sed ego tibi ejusdem verbis Horatii facile respondeo :

Nec primum medio, medium nec discrepat imo.

(Ib., v. 152.)

Tunc enim dominus Albero, Metensis clericus, solus inter omnes, immo contra omnes Metenses, domino papæ astutit, vivacique arte et consilio multa ad ho-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ pro d. ed. ¹⁰⁰¹ illos superscr. vel ipsos c. ¹⁰⁰² anathemate c. ¹⁰⁰³ bis scriptum c. ¹⁰⁰⁴ successerint c. ¹⁰⁰⁵ deest ed. Legg. II, p. 69.

NOTÆ.

(665) V. Ekkehardum a. 1111.

norem et utilitatem domini papae et ad libertatem A universalis ecclesiae intrepidus pergit. Unde et regiae indignationis severissimos motus contra se incitavit, quos mirandis artibus sapissime evasit (666).

4. Cum enim rex nullam ecclesiis eligendi pontifices permitteret libertatem, in Metensi quoque civitate, expulso de sede venerabili viro Popone episcopo, quendam nobilem virum Alberonem nomine sua voluntate constituit episcopum; quem dominus Albero predictus, sepe Romam eundo, deponi fecit tandemque excommunicari, et in excommunicatione defunctum extra ecclesiam sepeliri (667), apostolicisque apicibus civitatem interdicti fecit a divinis, ita quod etiam sepultura defunctis negabatur (668). Litteras autem domini papae interdicti sententiam continentes cum nemo Metim timore crudelissimae mortis auderet afferre, ipse clericali toga linea se induit, et peplio muliebri caput et vultum involvit, et cappa de griseo panno se super induit, atque in specie peregrinae mulieris, tanquam thus ad altare ferens, litteras domini papae altari imposuit. Indeque reverens, canonicos, quos in ipsa ecclesia beati Stephani vidit, ad se convocavit, et quod litteras domini papae in altari acciperent et reverenter legerent indixit. Illi autem, cum jam eum recognoscere inciperent, furere et constrepere, et sonitu campanae populum civitatis in eum concitare accelerabant. Ipse vero, antequam ipsum possent comprehendere, in equum, quem ante fores ecclesiae preparaverat, velocissimum ascendit et cursu citissimo aufugit. Quem cum homines civitatis illius, equites et pedites, usque ad villam quae dicitur Arkenzei insequerentur, ipse forti equo in quo sedebat transnavavit Mosellam fluvium, et usque Rozeium castrum, in patrimonio ipsius episcopi Popenis situm, ad dominum suum pervenit. Consimili arte insidias regis, multotiens evasit.

5. Rex enim ipsi Romam eunti omnes vias obstruxerat, et de morte ipsius omnibus fidelibus suis preceperat. Adversarium enim et inimicum regni eum publice pronuntiaverat; ipse autem transfigurando se in diversas formas, per medios hostes transibat incognitus (669). Aliquando enim servos suos suis vestibus inducibat, et ipse servili habitu illis ministrabat, equos procurabat, cenam preparabat, calciamenta detrahebat, reliquias servorum comedebat; aliquando inter mendicos ut mendicus ibat, aliquando cum mercatoribus, tanquam merces ferens; atque innumeris aliis modis se transformabat, non solummodo vestes mutando, immo etiam vultum, capillos, barbam fucis colorando. Dicitur quoque, quod ego tamen nescio, quod aliquando regi

et exercitui ejus, formam simulans contracti et sedens in asino, occurrit, et ab regina quinque solidos in elemosinam accepit. Adhuc quoque, sed ego nescio, quod in eodem itinere longius regis comitatus processum, sub specie mendici regis sub mensa locatus, audierit plurima ipsum regem cum regina et cum aliis suis fidelibus ocioso animo loquentem de his quae contra papam machinatus erat, atque inter cetera de insidiis contra ipsum dominum Alberonem dispositis recitantem, et quot ⁶⁶⁶ et quae viae ipsi Romam tendenti essent interclusae. Quas regis insidias sic premunitus cum omnes evasisset, Romam perveniens, reginae remandavit multas et magnas gratias pro accepto ab ipsa beneficio; ipsum enim se esse mandavit, cui quinque solidos sedenti in asino dedisset. Cumque rex ipsum Romam pervenisse intellexisset, non solum per terras, sed per mare quoque insidias illi preparavit, ne quo modo rediens evadere posset. Quod nec ipsum dominum Alberonem latuit; unde ipse Roma revertens cum Pisanis venisset, sciens quod rex Pisanis quoque de morte ejus mandasset, portum navium non audebat per se ipsum adire, ne forte ab his qui preparati erant insidiatores ibi expectaretur; sed servus ejus pro se atque pro socio tanquam adhuc venturo navem conduxit. Die autem qua navis conducta a littore solvenda erat, servus ejus cum rebus suis navem ascendit; ipse autem intrare navem non audebat, eo quod plurima turba in portu ad spectaculum staret, inter quos etiam insidiatores suos esse timebat. Unde C alio loco in preparata navicula piscatoris mare ascendit, et vix eo die navem precedentem consecutus est. Quam cum ascendere vellet, lapsus est in mare, et aliquandiu natans in equore, fune de puppe ⁶⁶⁷ dejecto, tandem vix est attractus in navem. Qui cum in sero, siccatis vestibus, cum nautis comederet, ceperunt pulcherrimas manus ejus considerare et ex hoc pendere quod homo plebeius non esset. Coacti autem idem fuerant nautae a Pisanis fidem dare quod nullum ferentem litteras apostolici in navem suam reciperent. Unde et dicebant Alberoni se velle oculos ejus respicere, ne forte litteras contra dominum imperatorem deferret; et referebant ei qualiter mandatum super hac re a Pisanis accepissent fidemque dedissent. Ipse D vero dominus Albero litteras absconderat in pixide eburnea serata, quam Tiro panno honeste involvebat, tanquam rem sacram; dicebatque esse sanctorum reliquias, quas de transmarinis partibus afferret; addebat quoque, illorum suffragio, cum in mari fluctuaret, se a periculo liberatum. Unde illi conterriti, reverentiam sacrae rei exhibentes, aperire

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶⁶ quod corr. quot c. ⁶⁶⁷ pape c.

NOTAE.

(666) Cf. Vitam Theogeri Metensis alio volumine edendam.

(667) Cf. Gesta metrica, v. 27.

(668) Cf. etiam Gesta episcoporum Metensium infra edenda.

(669) Cf. Gesta metr., v. 54 sqq.

non audebant. Sic hec et multa alia exasit pericula.

6. In episcopatu Argentineusi quadam vice, dum regalium insidias sibi sciret in via qua iturus erat preparatas, nec aliorum jam declinare posset, clipeo et lancea et vestibus militaribus se adornans, forti sedens equo, per medium eorum ferebatur festinus, requirens subito ab eis, si Alberonem Metensem diabolum transeuntem ibi vidissent. Rex enim ad capiendum illum subito misisset ipsum, maledicebatque ei dicens : *Tam malas horas det ei Deus, sicut ego habui tota nocte insequendo illum.* Sic mille artibus insidias regis eludere solebat.

7. Metenses vero tempore hujus discordiæ domum ejus, quam in civitate eorum habebat, bis destruxerant, bonis suis distractis. Sed ipse quoque his compulsi eos eandem reedificare et ablata restituere.

8. Tandem nefecto supradicto Popone ep. scopo (an. 1120), alium quoque absque voluntate regis fecit Metenses habere episcopum (670), quendam mire sanctitatis virum. Qui cum consecratus esset in episcopum, non est in civitate receptus, sed infra paucos dies ad eternæ civitatis habitaculum translatus est. Post quem eos fecit habere episcopum Stephanum nomine, fratrem Rainaldi comitis de Monzon. Hoc amore comitis Rainaldi putabatur fecisse. Nam ipsi duo unum par amicitie esse videbantur. Unde etiam tempore predictæ discordiæ castrum suum Monzon ei commodaverat, ut guerram Metensibus inde inferret. Ex quo castro quodam tempore latenter intrans civitatem, in domum cujusdam viduæ declinavit. Maneque facto subito equum ascendens, per plateas sese ostentabat. Quo cognito, clamor per totam civitatem exorsus est, et quicumque equos habebant, ipsum persequuti sunt longe extra civitatem. Comes vero Rainaldus milites, sicut condixerant ipse et dominus Albero, in insidiis tenebat, et insultum in Metenses faciens, plurimos ex eis cepit. Contigit vero postea, comitem Rainaldum Metensibus confederari, acceptis muneribus, quæ exerceant etiam corda sapientum, et deficiat ab amicitia domini Alberonis. Quod ipse dominus Albero indigne ferens, minas graves in faciem ejus contra eum perculit, manifeste predicens quod magnum dedecus ex hac re ipsi esset proventurum, jubensque subito coram comite equos insellari, ad regem properando pervenit Heinricum, in cujus gratiam plenarie noviter redierat, et multa loquendo effecit,

A quod ipse rex Monzon pervenit; et cum illud abscessisset, noctanter fugiens comes Baris erasit. Rex autem Monzon¹⁰⁰⁰ relinquens, Barim multo milite circumdat, et dum comitem ad deditionem compulisset, captivum eum adduxit (671). Sed tandem multis precibus flexus dominus Albero, cum liberum et absolutum reduxit; et deinde amicitia eorum, quæ ad horam fuerat dissoluta, tam constanti firmitate consolidata, quod nullus casus sed neque mors eam dissolvere potuit.

9. Igitur dominus Albero jam in his diebus multum creverat dignitatibus et redditibus; primicerius enim jam factus fuerat Metensis ecclesiæ et archidiaconus et prepositus Sancti Arnualis. Archidiaconatum quoque in ecclesia Virdunensi adeptus fuerat, et in Tullensi ecclesia, de qua oriundus fuerat, archidiaconus et prepositus Sancti Gangulfi erat. Originem, inquam, habebat ex episcopatu Tullensi, nobilibus quidem parentibus (672). In quo episcopatu etiam, antequam a Treverensibus eligeretur, in patrimonio suo, quod Monasteriolum dicebatur (673), abbatiæ construxerat, in qua regulares kanonicos magnæ religionis et sanctitatis viros collegit. Vocaturque claustrum Bellus Campus (674). Nostris enim temporibus nemo maiori intentione studuit religiosos viros et litteratos circa se attrahere et eos diligere et suis beneficiis largiter honorare. Hospitalis quoque supra vires semper exstitit, et extraneos quosque dulciter et humane tractare solebat.

C 10. His ita se habentibus, contigit eum eligi ad archiepiscopatum Partonopolensem (675) temporibus Lotharii regis et imperatoris secundi (an. 1126); quem omnibus modis abnegans, suis effecit ingeniis, quod dominus Norbertus, vir famosæ religionis, ecclesiam eandem regendam suscepit (676). Ejusdem quoque imperatoris temporibus cum Alberstadensem¹⁰⁰⁰ venisset ecclesiam, clerici ejusdem civitatis jam ad sedem vacantem ut episcopum eligerent conveniant (677), et cum, studiis diversis existentibus, voluntates eorum in nullam possent convenire personam, audientes talem et tantum advenisse virum, omnes unanimiter conveniunt in ipsum. Quod cum ipse percepisset, relicto prandio, quod jam D preparatum ipsi fuerat in domo cujusdam venerabilis personæ, Conradi camerarii, quem rex Heinricus exsecari fecerat tempore predicti scismatis, cum jam sui manus abluere cepissent ituri ad pran-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ monzon c. ¹⁰⁰⁰ alberstadensem c.

NOTÆ.

(670) Theogerum scilicet, abbatem S. Georgii in Nigra Silva.

(671) Cf. Ekkehardum h. a.

(672) De his v. locum supra col. 1085, n. 142 ex cod. Aureavallensi editum.

(673) Montreuil sive Monterol. De quo Calmet, Histor. Lothar. II (ed. a. 1746), p. 52 ita dicit : *Le château nommé Monsterol était près du lieu où est aujourd'hui l'abbaye de Belchamp . . . Ce château*

est aujourd'hui entièrement ruiné, il n'en reste que quelques vestiges, mais son nom subsiste encore dans une colline à un quart de lieue de l'abbaye.

(674) Bel-Champ.

(675) Magdeburgensem.

(676) Cf. Ann. Saxo a 1126, et V. S. Norberti.

(677) Hoc a. 1129 factum sit oportet, quo anno Otto episcopus depositus erat.

dium, ex improviso equum ascendit suosque se subito sequi precepit; et sic aufugit. Tandem, sedente domino papa Innocentio, regnante Lothario, Treverenses clerici, contra voluntatem omnium laicorum, eum elegerunt in archiepiscopum (an. 1131). Qualiter autem electio facta fuerit, ex tenore subscriptæ epistolæ, quam clerus domino Innocentio ¹⁰⁷⁰ papæ transmisit, perpendere poteris. Est autem hæc epistola :

Beatissimo catholice ecclesiæ pontifici, personæ Treverensis ecclesiæ devotum obedientiæ et servicii famulatum. Non te laet, pater reverende, qualiter ecclesiæ Treverensis jam per biennium proprio pastore viduata est. Nosti etiam, quod dominum Brunonem, quem unanimiter elegeramus, habere non potuimus; sed nos modo, labores et malum quæ interrim sustinimus supercedentes, novis angustias et pericula tibi denunciamus, finemque illorum per tuæ paternitatis auxilium quam primum obtinere desideramus. Sano cum rex esset in civitate nostra (Apr.), et cum eo dominus Albanensis, episcopi quoque Metensis, et Tullensis, et provincie nostræ barones, facto conventu ad eligendum pastorem, quinque nominavimus, ut facilius per concordiam unus illorum ab omnibus eligeretur. His nominatis, barones et omnes laici a nobis pro capiendis consilio in partem secedentes, moxque ad nos reversi, nullum de quinque sibi prenominati, sed omnes uno ore Gebhardum illum Wirzburgensem (678) petierunt; et quamvis nos illum justam reprobationis rationem ¹⁰⁷¹ ostenderemus, tamen clamando, tumultuando, usque adeo in ea petitione perseveraverunt, quod plerique fratres nostri illis concordare ceperunt. Sic ea die infecto negotio dimissus est conventus. Postea vero nos pauci, non nostris viribus contra tantam multitudinem satis confisi, ab episcopis, Albanensi videlicet et Mettensi, consilium quesivimus, et tandem sic nos et causam nostram in manu et consilio eorum posuimus, ut de quacunque persona ipsi consulerent, dummodo illa tibi, pater, accepta foret, et dominus rex eam investire vellet, illam nos eligeremus. Quid plura? Loquenti regi; deinde ad nos reversi, ut dominum Alberonem Metensis ¹⁰⁷² ecclesiæ primicerium eligeremus, consulerunt; et hunc domino regi placere ejusque favorem nobiscum in hoc fore dixerunt. Hac igitur fiducia animati, dum ad faciendam electionem conveniremus, palatinus comes, qui est ecclesiæ nostræ advocatus, ceterique nobiles et populus, ubi intentionem nostram persenserunt, facta turba et tumultu, penitus nos disturbaverunt, et tunc omnes dominum Gode-

fridum ¹⁰⁷³⁻¹⁰⁷⁴ (679), ecclesiæ nostræ prepositum, qui primus de quinque erat nominatus, sibi dari potuerunt. Sed nos, quia, ut supra dictum est, obligati eramus, corruptioni satisfacere remanentes, electionem usque ad discessum regis et baronum distulimus. Nam in presentia eorum primicerium eligere nequaquam audebamus. Tunc rex discordans diem nobis Mogontie dedit, ibi iudicio episcoporum ac negotiorum nostrorum vel tractare affirmans. Interea nos pauci, videlicet prepositus majoris domus, decanus, duo archidiaconi, prepositus Sancti Paulini, magister scolæ, curatos, et alii 4 kanonici majoris domus, in choro nostro convenimus, et dominum Alberonem sub [ea] ¹⁰⁷⁵ quidem spe elegimus, videlicet si tibi, domino pater, placeret, et si dominus [rex] ¹⁰⁷⁶ eum, ut nobis episcopi Albanensis et Metensis promiserant, dono sui juris investire vellet. Sciebamus enim et adhuc vere scimus, iram et furorem laicorum nullo modo, nullo ingenio, nisi regia potestate et gratia, posse sedari. Quod autem ad electionem non plures fratres vocavimus, causa fuit timor quo timebamus cives nostros, qui, si forte rescissent, in jugulos nostros trussissent; et de quorundam fratrum nostrorum assensu minus sperabamus, quoniam prius eos timore mortis, ut credimus, terribitos, laicis fuisse videramus, et tamen adhuc tunc ¹⁰⁷⁷ plerique ad se delatam a nobis electionem benigna mente et verbis receperunt. Postea vero, ubi Moguntium die statuto venimus (680), et electionem factam domino regi representavimus, ille gratia laicorum immutatus, non sperata benignitate nos audivit, nec causam nostram manu tenuit, et tandem a domino Albanensi ¹⁰⁷⁸ promissionis supradictæ communitus, coram omnibus episcopis et principibus qui presentes erant, nunquam se domino ¹⁰⁷⁹ Albanensi vel Metensi promississe testatus est quod aliquam de eligenda illa persona bonam voluntatem habuisset, nisi per assensum et concordiam omnium tam laicorum quam clericorum fieri potuisset. Sic confusi et frustrati ab eo recedentes, ubi domum venimus, omnem fere clerum, preter nos qui electionem feceramus, a nobis discordantem invenimus; et quotiens eos alloquimur et confortare temptamus, claustrorum destructionem, prebendarum suarum direptionem et ipsius ritæ periculum nobis pretendunt, et omnium istorum malorum nullum se invenire conclamant remedium. Majestatis igitur tuæ provoluti pedibus, per caritatem Jhesu Christi obsecramus, ut cito regis favorem, quem dominus Albanensis et Metensis nobis promiserant, acquiras; alioquin vero restat ut vel primum electum nostrum dominum videlicet Brunonem (681)

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁷⁰ I. c. scipius. ¹⁰⁷¹ vocabulum deesse videtur, vel præbere vel aliud ejusmodi. ¹⁰⁷² metensem c. ¹⁰⁷³⁻¹⁰⁷⁴ G. c. ¹⁰⁷⁵ deest c. ¹⁰⁷⁶ suerser. c. ¹⁰⁷⁷ albanensis c. ¹⁰⁷⁸ a domino c.

NOTÆ

(678) Gebhardus cathedra Wirzburgensi dejectus erat.

(679) Gebhardum minus recte Honthelmus dicit; cf. c. 11. — Godefridus præpositus majoris ecclesiæ in pluribus nominatur chartis, ap. Günther Cod.

dipl. Rheno-Mosell. I, p. 208 (a. 1129), 213, 223; Honthelm Hist. I, p. 520, 526, 531, 535, etc.

(680) De hujus conventus tempore v. Jaffé, hist. Lotharii p. 103.

(681) De quo v. infra hoc cap.

nobis reddas, vel, salva tua paternitatis gratia, aligm nobis necessario incumbit eligere personam, in qua et cleri et populi vota concordent. Non equidem tam nos movent mala quae ipsi sustinemus vel sustinenda exspectamus, quam frequens fratrum nostrorum, clericorum, monachorum, sanctimonialium, orphanorum et viduarum ejulatio et querimonia, qua se omnibus periculis culpa nostra expositos misere conquerruntur.

11. Ut autem ex tenore hujus epistolae perpendere potes, laici, tam liberi quam ministeriales ¹⁰⁷⁹, electioni hujus personae se opposuerunt; inter quos Lodoyeus quidam burgravius, id est prefectus urbis, homo de familia ecclesiae, omnium clericorum, qui huic electioni contradicere volebant, domos irruit, et omnia bona eorum rapuit; immo, quod crudelius est, excellentiores totius ecclesiae clericos et altioribus dignitatibus decoratos Metim ad requirendum electum properantes apud pontem Conchis (682) per insidias ceperunt, et equis et vestibus ablatis, horrendum dictu! nobiles personas etiam diris ictibus atque percussionibus perturbaverunt. Sed neque pigrum est nomina eorum memoriae commendare, qui pro libertate ecclesiae defendere conantibus ¹⁰⁸⁰. Hii autem fuerunt viri strenui et in tribulatione probati et in fide constantes: Godefridus majoris domus prepositus, Folmarus decanus (685), Arnulfus archidiaconus, (684) (Theodericus et Bolso archidiaconi ¹⁰⁸¹, dominus quoque Hillinus, adhuc eo tempore subdiaconus ¹⁰⁸², qui proximo loco predicto domino Alberoni in sedem archiepiscopalem successit, et dominus Bruno, tunc Confluentinus prepositus, postea vero Coloniensis archiepiscopus, frater comitis Adolphi de Monte, quem ejus tribulationis tempore Treverenses, antequam dominum Alberonem denominassent, in archiepiscopum omnes unanimiter elegerant. Sed ipse multo labore a domino Innocentio papa absolutionem impetravit, quasdam latentes causas pretendens. Dicebatur autem quod ambitione diciois, licet dignitate minoris, episcopatus, hunc noluerit oblatum honorem recipere. Quod etiam ipse postea satis fecit probabile. Parvo enim ¹⁰⁸³ interposito tempore, ipse in Francia ad studium existens, cum Colonienses quendam Godefridum Xantensem prepositum communi cleri et

populi consensu elegissent, hac fama comperta, statim reversus est, et eandem cassari cum fecisset electionem, eundem accepit episcopatum. (an. 1131, Dec. 25.)

12. His itaque hoc modo se habentibus, contigit apud Remensem civitatem colligi concilium, cui presidebat dominus Innocentius papa secundus (an 1131.

Octob.); ad quod concilium predictus dominus Albero atque clerici Treverenses diversis studiis convenerunt: isti enim ut electum suum eis reluctantem coactione domini papae obtinerent nitebantur; ille vero absolvi ab hoc onere et dignitates atque ecclesiastica beneficia, quae propter inobedientiam suam amiserat, recuperare laborabat. Predictus enim dominus Innocentius ¹⁰⁸⁴ papa, cum post ejus sepius iteratam jussionem hoc onus declinaret, eum ab omni officio et beneficio ecclesiastico suspendit. In hoc itaque concilio dominus papa rapi sublimem eum precepit, atque pluviali indutum inter archiepiscopos collocari, ducensque Viennam, et adhuc pro absolutione laborantem in archiepiscopum consecravit. Hujus rei fama cum ad Treveros pervenisset,

Lodoyeus predictus burgravius conjurationem fecit, quod, si unquam dominus Albero civitatem Trevirorum intraret, morti eum traderent; et ipse Lodoyeus juramento tali addidit, quod ipse futurus esset primus qui in illum irrueret. Causa autem propter quam predictus Lodoyeus in tantum se opposebat domino Alberoni, hoc erat: dominum Godefridum ¹⁰⁸⁵ archiepiscopum suis artibus in tantum sibi subegerat, quod dicebat se in beneficio tenere palatium atque omnes redditus episcopales in illud deferendos, et quod ipse pascere deberet episcopum cum suis capellanis, et cetera omnia ad episcopatum pertinentia de suo esse beneficio; ad episcopum autem dicebat pertinere missas et ordinationes clericorum et consecrationes ecclesiarum celebrare; sui vero juris dicebat esse, terram regere omniaque in episcopatu disponere et miliciam tenere. Unde per singulos dies ad prandium episcopi sextarium vini et duos sextarios cervisiae ministrabat; ipse vero cum multitudine hominum in mensa sua, quasi magnus princeps, cotidie epulabatur splendide, stipatus caterva militum ubique incedebat, et omnibus modis totius terrae principabatur. Inde evenit quod tantum predictus episcopus odium omnium incurrit clericorum, eo quod ipse, spernens consilia et familiaritatem totius cleri, soli laico totum se dedisset, quod ad depositionem ejus ceperunt laborare (685). Ipse autem paupertate oppressus, coram adversariis suis succubuit. Predictus enim Lodoyeus non tantum pecuniam, sed omnem quoque sapientiam et rationem ejus exhauserat; in utroque enim deficiebat, ut fieri assolet, quotiens aliquis, qui publicis utilitatibus invigilare debet, tanquam ignavus inerti desidia torpere volens, omnem curam et sollicitudinem suam in alium proicit, nec de se nec de alio volens esse sollicitus. Dicitur enim in proverbio: *Manticam clienti committas,*

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁷⁹ misteriales c. ¹⁰⁸⁰ ita cod. comiti sunt ed. ¹⁰⁸¹ archidiconi c. ¹⁰⁸² subdiaconus post corr. subdiaconus c. ¹⁰⁸³ bis scriptum c. ¹⁰⁸⁴ l. c. sepius. ¹⁰⁸⁵ G. c.

NOTE.

(682) Prope Conz ad Saravum fluvium. WYTTENB.

(685) Idem ap. Hontheim I, p. 520, 526, 530,

531, 533, etc. Guntber I, p. 225 nominatur.

(684) Cf. Guntber I, p. 225; Hontheim I. l. (435) V. Gesta supra col. 1227 edita.

sed prudentiam consilii tui penes te ipsum reserva. A Ob similem quoque causam Hildericus rex Francorum a regno depositus est, et ei cui ipse commiserat regendum datum est, Pipino scilicet majori domus, domino papa Adriano approbante. Et quoniam Alberonem virum acris ingenii et in omnibus providum et sibi non futurum obnoxium presciebat Lodaycus, et quia non ferre dominum sed dominari didicerat, ideo ipsi opponebat. Sed visne hujus rei audire finem? audi:

Nec juga taurus amat; quæ tamen odit, habet.

(Ovid. *Am.* III, 41, v. 36.)

Hac enim conjuratione comperta, dominus Albero archiepiscopus, cum prius, tanquam episcopalis officii onus subterfugiens, sese a commissa sibi civitate subtraheret, nunc haud aliter quam fluvius, qui obice clausus cum prius silenti tractu quietus incederet, obstaculi quasi indignans obpositionem, strepitu tumultuanti undisque spumantibus littora fatigat claustraque dirumpit, ut vir inexpugnabilis et inperterritus, collecto multo milite, Treverim adiit. Cui clerici ad Albam portam (686) cum sollempni processione obviantes, honorifice cum hymnis et laudibus studio magno eum susceperunt. Lodaycus vero et sui conjurati similiter ei occurrentes, cum vidissent eum tam magna manu militum stipatum, obstupescens et mente confusi, pacem statim simulaverunt et inter omnes primus Lodaycus ad salutandum blanda et humili voce ad dominum suum festinavit, et ad ejus osculum accessit.

13. Pretereundum non est quod cum dominus Albero archiepiscopus venisset Aquisgranum ad curiam imperatoris (*An.* 1132, Apr.), Lotharius rex noluit eum investire regalibus, eo quod ante recepisset consecrationem episcopalem, quam suam requisivisset investituram; et omnino, ut credebatur, rex se ei opposuisset, nisi quod ipsum talem virum esse sciebat, qui facile totum orbem sui imperii contra ipsum commoveret; unde et levem satisfactionem ab ipso recepit. Cum enim ex communi consilio principum juramentum regi obtulisset, quod non ad diminutionem sui honoris hoc factum esset, sed a domino papa coactus ad consecrationem accessisset, dominus rex juramentum ¹⁰⁸⁸ ei remisit, et regalia sceptrum regni ei concessit. In eadem quoque curia Lotharingæ ducem Symonem, fratrem regis (687), excommunicatum pronunciavit, et in die sancto paschæ, dum legeretur evangelium, eum exire æcclesiam compulit (688). (*An.* 1132, Apr. 10.)

14. Nec hoc silentio dandum, quod, cum acceptis regalibus Treverim intraturus esset, inter omnes

A redditus episcopales non potuit tantum reperiri unde prima die posset ei servicium preparari. Omnia enim ad episcopatum pertinentia aut oppignerata erant, aut predictus Lodaycus et sui conjurati ea se in beneficio tenere dicebant. Eapropter dominus archiepiscopus aliquid contra pauperatatem providens, a domino papa Innocentio impetraverat, quod redditus ecclesiasticos, quos ante episcopatum tenuerat, per spacium trium annorum ei tenere concessit. Cumque vinum et annonam suam et cetera ad victum suum pertinentia secundum antiquam consuetudinem in palatium deferrent, predictus Lodaycus omnia includens, non nisi quantum sibi placebat, sicut cum antecessoribus suis consueverat, ei per singulos dies distribuebat; cetera vero B ipse cum suis expendebat. Quod cum dominus archiepiscopus aliquandiu tolerasset, ille Lodaycus in tantum patientia ejus abusus est, quod quadam die in postmeridiano, cum extranei quidam ad curiam venissent archiepiscopi, et ipse, ut consuetum est, curiis juberet propinari, et cum venissent ministri ejus ad palatium pro vino, procurator Lodayci respondit se nichil dare illis, nisi dominus Lodaycus preciperet. Hac et his similia cum sepe passus esset, tandem visum est ei hoc malum intolerabile. Eapropter Palaciolum, Julii Cesaris castrum, juxta civitatem situm, eo tempore situ et vetustate dirutum et inhabitabile, multis sumptibus restruxit, et victualia sua illuc deferri jussit; et tunc sarcasum talem protulit: *Nunc habeat Lodaycus suum palatium*. Postea vero per triennium mansionem ibi faciens, studium suum ad hoc omnino adhibuit, ut redditus episcopales absolutos faceret, et curiam Humahc (689) pro 500 marcis redemit, quam predecessor ejus dominus Meinerus invadiaverat; et cetera fere omnia ad episcopatum pertinentia dominus Albero redemit, a domino Godefrido archiepiscopo aut invadiata aut in beneficium data. Tandem Lodaycus vacuum suis sumptibus servans palacium, ad tantam devenit humilitatem, quod nudis pedibus in laneis Palaciolo ad pedes se provolvit archiepiscopi, misericordiam petens et palatium resignans.

15. His diebus dominus archiepiscopus multa colligendo factus est valde habundans in rebus, et cotidie succrescens, ad quædam magna quæ mente gerebat preparationem faciebat. Abbatiam enim sancti Maximini, ex antiquis privilegiis (690) æcclesie suæ in fundo beati Petri sitam et de jure antiquo ad suam pertinere dispositionem intelligens, omnino animam apposuit, quomodo eam de potestate regis

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁸⁸ ei i. ei. c.

NOTE.

(686) De qua v. Gesta c. 3.
(687) Natum Theoderico duce et Hadwide vidua Gebhardi de Supplenburg.

(688) De ejus reconciliatione a 1152, v. Simonis et Alberonis chartas ap. Hontheim Hist. I, p. 519, 520.

(689) Fortasse Hunbach in Popponis charta, ap.

Gunther I, p. 124; Hontheim minus recte Limbach legit.

(690) In falso Dagoberti regis diplomate, Hontheim Hist. I, p. 76, ecclesia « in prædio S. Petri constructa » dicitur. De hac re archiepiscopos et abbates diu litigasse notissimum est.

eriperet et suae aeclesiae restitueret. Propter quod in expeditionem Italicam cum rege Lothario profectus est (an. 136) cum centum militibus secundum estimationem (691), sed secundum veritatem cum sexaginta septem; pulsoque Rogerio rege Sicelio de finibus Apuliae, quam occupaverat, dataque ea Reinaldo duci, et recuperatis beati Petri regalibus, cum imperator reverteretur, in valle Tridentina communi mortalium sorte in fata lapsus est. Ipse autem dominus archiepiscopus a domino papa Innocentio legacionis officio decoratus (692) cum reverteretur (an. 137), ad montem Romaricum (693) perveniens, audivit, fama referente, quod comes Otto de Reneka ex acie regis ab Italia mandaverat fratribus duobus Guarnero et Johanni de Nantersburch (694), quod castrum suum Arraz per insidias caperent, et hoc effectui fore mancipatum. Cumque post multos labores quietem sperasset, et nunc denuo videret tot tantasque sibi imminere curas, animum viriliter contra adversa obfirmans, per coronam suam iuravit se nunquam barbam suam rasurum, nisi et suum castrum Arraz prius recuperasset, et illorum fratrum, Guarneri scilicet et Johannis, Nantersburch destruxisset. Colligens quoque omnes Tullensis et Metensis terrae principes, cum magna milicia Treverim pervenit, et utrumque castrum, Arraz scilicet et Nantersburch, simul obsidione cinxit, et Nantersburch destructo atque Arraz recuperato, cum triumpho magno Treveris reversus est. Taciturnitati quoque denegandum videtur quod predictus dominus Albero ab eadem expeditione revertens, predecessoris sui archiepiscopi Meineri reliquias Parmae per vim abstulit, et Treverim secum attulit. Praedictus enim dominus Meinerus Conradum, postea regem, cum Lothario esset superpositus, ut vir magnanimus excommunicavit. Unde pro negociis aeclesiae suae ipsum Romam propterantem idem dominus Conradus, postea rex, cepit, et Parmae pro magna pecunia loco pignoris posuit. Ubi etiam in carcere defunctus est (695). Idem autem Conradus¹⁰⁸⁷, tunc superpositus rex, in predicta expeditione Lothario regi reconciliatus est, et domino Alberoni archiepiscopo, quia penes eum regni videbat robur et mentem existere, sese familiaritate magna et servitio adiunxit; et tanta tunc conjuncti sunt amicitia, quod

A post obitum Lotharii imperatoris omni studio dominus Albero elaborans, contradicentibus fere omnibus regni principibus, eum in regnum sublimari¹⁰⁸⁸..... Effecit enim sua magna industria, quod dux Fridericus, frater Conradi regis, et Bochus Wangionum episcopus, cum ipso Conrado ad colloquium Confluentiam conveniunt (an. 1138). Ad quod colloquium Coloniensis archiepiscopus Arnulfus occurrit; et tandem post multa consilia dominus Alberto archiepiscopus Conradum in regem elevavit (Mart. 7), et Aquasgrani cum magna deducens multitudine, regali unctione confirmavit in regnum (Mart. 15) (696). Postea cum Saxones cum duce Heinricho, Lotharii regis genero, diem et locum Conrado regi Heresvelde prescripissent ut belli discrimine decernerent utrum recte regnare inciperet nec ne, et dominus archiepiscopus se venturum cum 20 militibus cum promississet: quingentos adduxit milites, et triginta vini carratas et immensam copiam victualium secum advexit, carris fere opinione infinitis. Ibi Albertus junior, tunc Magontinus episcopus, omnimodis laborabat, ut ad majorem discordiam hoc malum exresceret. Ipse autem dominus Albero Dei adjutorio elaboravit, quod in pace ab invicem separati sunt, cum tamen multa milia magno odio ad pugnandum convenissent. Ipse vero archiepiscopus Albero, omnibus in pace compositis, singulis principibus singulas misit vini carratas, et maxime Saxonibus. Et notanda in hac re subtilitas ingenii domini Alberonis. Perpendit enim plus conferre ad victoriam atque ad accendendos animos virorum vini copiam et aliorum victualium quam multa milia famelicorum.

C 16. His ita peractis, abbatiam sancti Maximini pro hoc atque aliis servitiis a rege Conrado accepit (697). Patronatum enim predictae aeclesiae, quem rex longo tempore tenuerat, ipsi rex restituit. Hac re per famae volatilem auram comperta, monachi, qui tunc temporis in ecclesia predicta valde enormiter vixerant, omne argentum et aurum, quod in diebus illis in monasterio illo multum habundabat in textis tabulis, imaginibus variisque ornamentis, lapidesque preciosos et gemmas (698), ante reditum archiepiscopi colligentes, comiti de Namuco, qui eo tempore terram de Luzelenburch tenebat (699), de-

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁸⁷ C. c. ¹⁰⁸⁸ vocabulum deest c. procuravit ed.

NOTAE.

(691) In Conradi III diplomate hac de re edito, Hontheim Hist. I, p. 542, legitur: cum..... archiepiscopus Adalbero..... eidem imperatori (Lothario) pro hoc maxime consequendo beneficio in expeditione Apuliae cum magno periculo et sumptu fideliter desertisset, etc.

(692) V. Innocentii bullam ap. Gunther Cod. dipl. I, p. 226. Cf. Hontheim Hist. I, p. 556.

(693) Remiremont.

(694) Prope Lutzerath, ut notat Hontheimius.

(695) V. supra Gesta cont. c. 28.

(696) Jaffé hist. Conradi III, p. 5.

(697) Diploma editum est ap. Hontheim I, p.

541. (698) Verum ut novo praesuli (abbati Sigero) suaeque ecclesiae caverent, asportata ecclesiae pretiosiore suppellectile, utensilibus etiam quibusdam confractis, ut facilius transferrent, in diversa dispersi (monachi) cum privilegiis monasterii antiquioribus, quorum non exigua pars eo tumultu periiit. Ex prologo Libri aurci ms. S. Maximini. WITT.

(699) Henricus, cognomento Caecus, comes Namurcensis, qui duxerat filiam Conradi Luxemburgensis, et Luxemburgensem comitatum adeptus est a. 1136. In.

derunt, ut arma auxiliariis ferret, et quia advocatus A
desert ecclesiae (700), dominium archiepiscopi et potestatem ab eis suis viribus removeret. Nunc opus est animis (701); nunc sese nobis insuperabilis offert materia, et quae non meum dissolutum stilum, sed magnum quempiam requirat poetam. Quis enim dictis equare possit fortia facta hujus viri Alberonis atque suorum contra tyrannum predictum, arte, ferro, flamma, fame atque inexplicabilibus Martis casibus per septem annos decertantium? Haec viribus Homeri sufficiens esset materia, si tamen ipse materiae sufficeret. Quod si singulorum hinc inde facta virorum inclita et in Martis congressionibus varios belli eventus et nunc horum nunc illorum cedentium vel impellentium diversas fortunas poetica vellem arte simulare, vel secundum hystoricorum peritiam, singula callida narratione renovando, tanquam ea ante oculos videas fieri, tibi, o lector, representem: aut oneri, quod verum est, saecumbe-
rem¹⁰⁸⁹, aut non impar Virgilio vel Stacio, Tito Livio¹⁰⁹⁰ vel Josepho invenire. Quod si etiam sufficerem, non esset tibia tanti¹⁰⁹¹. Minus enim esset hoc opere, propter quod fit, opus. Sed nec puto, cum solum, qui hoc bene perficeret, minus laudandum quam omnes eos quorum gesta proprie expressisset. Sed nunc nichil aliud a me expectes, nisi quod summam singula perstringam, ne penitus eterna oblivione deleantur.

17. Eo igitur tempore, cum vacaret ecclesia sancti Maximini pastore, elegerunt monachi abbatem monachum quendam de ecclesia Leodicensi, fratrem quorundam qui consilarii erant comitis Namucensis, ideo ut illorum consiliis acrius in furorem suum comes cotidie accenderetur. Quem (702) Romam magnis sumptibus ducentes, contra voluntatem archiepiscopi a domino papa Innocentio benedici fecerunt in abbatem; et (703) ammiratae sunt turbae de tam subita rerum mutatione, scilicet quod Romana ecclesia talem tantumque virum tam graviter molestavit, qui tot labores totque pericula pro ipsa sustinuerat, et qui tam nuper in tanta gratia apostolicae sedis exstiterat, qui et pro papa Innocentio Lothario regi in tantum se opposuerat in expeditione supra dicta, quod ipse archiepiscopus et rex ab invicem non sereno animo discesserant (704).

18. Preterea tempore hujus guerrae quae erat inter archiepiscopum et comitem, fratres de ecclesia

Confluentina eum quoque infestare ceperunt. Prepositum enim contra [ejus¹⁰⁹²] voluntatem elegerunt, virum nobilem dominum Lodoicum de Ysenburch; cum quo Romam magnis expensis pergentes, litteras apostolicas retulerunt domino archiepiscopo suae voluntati contrarias. Quas cum domino archiepiscopo in sinodo residenti obtulissent, ipse ex animi commotione ipsas in terram dejecit. Unde apud dominum papam Innocentium accusatus, ab ipso est vocatus ad diem prescriptum. Et cum ad diem non venisset, episcopali est officio suspensus. Haec mala omnia venerunt simul super illum, et de omnibus his liberavit eum Dominus. Romam enim veniens effecit, quod abbas Sancti Maximini obedientiam ei promisit et juramento ei fidelitatem fecit et electionem Confluentinorum cassavit (an. 1140). His absolutis, ad comitem redeamus.

19. Comes itaque in principio hujus discordiae ex improviso, antequam domino suo fidelitatem contraxisset, cum mille quingentis militibus Treverensi appropinquat civitati; et Treviri non erant premuniti, nec vallo nec muro adhuc cincti, et longa pace bello dissueti, et ipse archiepiscopus aberat, in curia regis existens. Potuissetque civitatem tunc multum gravasse, si Deus hoc malum non avertisset. Sed comes Fridericus de Vianna (705) tunc forte fortuito erat in civitate, et occurrens Namucensi, multis persuasionibus eum redire fecit, demonstrans magnam fore ipsi ad perpetuam infamiam, si quid tale contra dominum suum committeret, antequam dominio suo renunciasset; praesertim contra majestatem regiam hoc fore, si archiepiscopo ex mandato regis in curia comoranti malum aliquod inferret. Reversus autem a curia archiepiscopus omnibus modis ad pacem cepit laborare et comitem a cepto revocare furore. Ille autem per episcopatum incendia, rapinas, cedens exercebat. Tandem archiepiscopus cepit sese defendere. Et quia nunc ad finem propero, multa pertransiens, summam gestorum hanc colligo.

20. Rodolphi montem (706) bis cinxit et secunda obsidione destruxit, castrum scilicet, quod omnibus modis insuperabile videbatur. Novum castrum, quod Mercurii mons dicitur (707), edificavit, timens ne D Namucensis montem illum occuparet, quod quasi in corde terrae suae erat. Mandersceat castrum (708). natura loci munitissimum, cepit et usque ad obitum

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁸⁹ succumbere c. ¹⁰⁹⁰ Ivvo c. (e. corr.). ¹⁰⁹¹ quaedam deesse videntur. ¹⁰⁹² deest c.

NOTAE.

(700) De qua cf. Zyllesius: Defensio abbatiae imperialis S. Maximini, c. 5.

(701) Cf. Virg. Aen. vi, 261.

(702) Sigerum; cui Innocentius papa a. 1140. privilegia et immunitatem confirmavit; Hontheim Hist. I, p. 543.

(703) Huc pertinet epistola 179 S. Bernardi a. 1140 scripta, qua Alberonis partes apud Innocentium II papam tuetur. Ejusdem argumenti est epistola 180. WYTT. Quas vide ap. Hontheim Hist. I, p.

516.

(704) Cf. Gesta metr. v. 140 sqq.

(705) Viandem.

(706) Rudolfsberg arx erat Luxemburgensis, Treviris haud procul dissita ad ripam Sarae. WYTT, Roulmont dicitur, Hontheim I, p. 554; Rodulfsberg, Gunther I, p. 356.

(707) Montmédy.

(708) Manderscheid.

suum retinuit. Gerlandam (709), Zolveram (710) cepit, et 30 munitiones comitis Namucensis aut cepit aut destruxit. Epternacum quoque cepit, in quo comes militiam tenere solebat. Sed inter primam et secundam Rodolfi montis obsidionem bello congressi sunt archiepiscopus et comes in aperto campo. Quod tale fuit. Cum primo archiepiscopus Rodolfi montem obsedisset, comes Palaciolum invasit, et ignem in ecclesiam sanctæ Mariæ injiciens, municionem quoque archiepiscopi cremare sperabat. Quæ fama cum ad archiepiscopum pervenisset, obsidione soluta, tota nocte properavit cum milicia sua, ut inproviso hosti superveniens, inopinato terrore concusso suas vires ostenderet. Comes vero per exploratores ejus presentiens adventum archiepiscopi, in fugam conversus, nocte illa in villam episcopi Witelich se recepit; equos et homines reficere volens, et nichil repperiens, villam totam concremavit; et inde transiens, cum juxta abbatiam quæ Claustrum dicitur (711) pausare vellet et panem frangeret—famelicus enim erat—, exercitus archiepiscopi jam sibi imminere prenunciabatur; et ipse velociter cum suis fugam arripiens, cuidam de fratribus ad se vocato per adjurationem contestans injunxit, ut archiepiscopo se insequenti hæc verba referret: *Deus non meliorem diem vel noctem ei scilicet archiepiscopo, concedat, quam duos dies ei duas noctes continue habui. Qui cum duobus diebus jejunaverim, etiam tertio die paucillo panis me vellem refocillare, ab eo non sum permissus.* Consequens ergo archiepiscopus comitem, cum eo pugnam acrem commisit. Comesque terga vertens, beneficio velocis equi vix aufugit, suorum plurimis captis, multis etiam cesis. Indeque archiepiscopus ad Rodolfi montem revertens, ut supra dictum est, destruxit (an. 1144?). Tandem comes omnibus viribus deficiens, per regem Conradum, in expeditionem Jerosolimitanam tunc iturum, apud Spiram, gratiam domini archiepiscopi magno labore multisque conatibus requisivit, et cum magna difficultate impetravit; jurisjurandi religione confirmans, quod pro hac causa contra ecclesiam Treverensem de cetero arma nullatenus ferret, et quod Rudolfi montem nec reedificaret nec reedificari permetteret, et quod Mandersecat nunquam per vim vel extortionem aliquam repeteret (712) (an. 1146, Dec., 1147, Jan.). Epternacum vero et cetera castra sive

munitiones ejus domnus archiepiscopus comiti reddidit, et de beneficiis, quæ in casamento comes plurima tenuerat ab ecclesia Treverensi, archiepiscopus ea reddidit quæ tempore hujus discordiæ suis non dederat fautoribus. Sicque et abbatiam obtinuit et de comite gloriosam victoriam. Post hoc alia quoque multa perfecit.

21. Arraz enim castrum suum comes Fridericus de Vianna, cum unius turris custos ab archiepiscopo esset constitutus (713), totum sibi usurpaverat, et rapinas multas in flumine Mosella exercebat. Quod iterum recuperans, comitem Fridericum inde ejecit. Post hæc omnia multum exhaustus ¹⁰⁹² propter magnas et varias expensas quas in guerra fecerat, pacem de cetero habuit; quia post hæc nemo bello ipsum lacessere attemptavit; et plurima denuo recolligans, palatium suum et omnia castra sua multo vino et omnium victualium genere implevit, ne, si quis eum iterum injuria aliqua provocaret, inparatus inveniretur.

22. In diebus illis (1147) contigit, dominum Eugenium papam in Franciam venire; cui ipse Proviuiaco (714) cum occurrisset, pascha cum ipso Parisius celebravit (Apr. 20), et ibi ecclesiæ suæ privilegia et de primatu æcclesiæ suæ et de abbatia sancti Maximini renovando roboravit (715); ibique a domino papa et a rege Franciæ Lodovico atque a comite Theobaldo (716) valde decentibus donis honoratus est. Indeque recessurus, dominum papam ad domum suam invitavit. Clericum quoque quendam Baldricum nomine (717), juvenem etate, de episcopatu Leodicensi ex castello Florinensi (718) ortum, cum audivisset in curia domini papæ causas dicentem et sepe apposite perorantem, secum a Parisius Treverim adduxit, et magistrum scholarum in domo sancti Petri constituit; et quamdiu vixit, valde eum carum et familiarem habuit. Nec longo interjecto tempore predictus rex Franciæ et filius Theobaldi comitis Henricus transitum habuerunt per villam sancti Arnualis (719); quod domnus archiepiscopus presciens, servitium utrique seorsum tam grande et tam magnificum transmisit, quod ipsis nec prescientibus ex inproviso dum offerretur, valde sunt ammirati.

23. Eodem vero anno, dominica qua cantatur. Ad te levavi, domnus papa Eugenius Treverim venit, sicut, invitatus a domino archiepiscopo fuerat, et

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁹² exhaustus c.

NOTÆ.

- (709) Cujus situm nemo indicat.
 (710) Vulgo Zolver dictum, in territorio ducatus Luxemburgensis, quatuor leucas et dimidiam a Luxemburgo situm. Supra collem, hodie der Zollwerkuopf dictum, olim hujus familiæ castrum existebat, cujus hodie nequidem rudera vel minima exstant. WYTT.
 (711) Scilicet Himmerode; cf. Alberonis chartam a. 1138, ap. Honth. Hist. I, p. 539: « et locum illum Claustrum appellari fecimus. »
 (712) V. Conradi regis diploma hac de re datum,

- Hontheim Hist. I, p. 534.
 (713) V. diploma hac de re datum notatu dignum ap. Hontheim Hist. I, p. 537.
 (714) Proviins.
 (715) Eugenii bullam vide apud Hontheim Hist. I, p. 536.
 (716) Blesensi, Carnotensi ac Trecensi.
 (717) Libri hujus scriptorem.
 (718) Florines.
 (719) In Lotharinga.

sabbato (Nov. 29) ante predictam dominicam in ecclesia sancti Eucharri honorifice hospitatus est. In ipsa autem dominica (Nov. 30) cum maxima veneratione a clero et populo cum inconsuetæ processionis ornatu atque recordabili sollempnitatem in templum est introductus, conducentibus eum a dextris domno Alberone, a sinistris vero Arnulfo Coloniensium archiepiscopo, precedentibus vero multis episcopis Germaniæ, Belgiæ, Franciæ, Angliæ, Burgundiæ, Lombardiæ, Tusciæ, et ex omni natione quæ sub celo est. Sed nec cardinales enumerare piget, qui cum domino papa Eugenio ¹⁰⁹⁹ Treverim venerunt. Viri enim fuere vultu, habitu, gestu, scientia, moribus honorabiles, et pro sua magna honestate immortalis recordatione digni. Hæc autem eorum sunt nomina, quæ melius in libro vitæ utinam scripta sint (720): episcopi cardinales: Albericus Hostiensis, Himerus Tusculanus; presbiteri: Guido Summanus, Haribertus S. Anastasiæ, magister Guidodus, vir valde litteratus, legum et juris peritus, Julius S. Marcelli, Hugo Novariensis, magister Hubaldus, Gislebertus S. Marci, Johannes Papiro; ex diaconis autem: vir nobilis genere Ottavianus, et moribus nobilior, honestate et liberalitate notandus, specialis amator Theutonicorum, Guido Cremensis, vir alti sanguinis valdeque curialis et honestus dulcique eloquio; Odo Bone case, mansuetissimus homo, ex Romanis ortus nobilibus, omnibus affabilis et pius; Johannes quoque S. Mariæ novæ, vir dulcissimæ affabilitatis, sanctimonia morumque exornatione decoratus; Gregorius quoque S. Angeli, vir ingenii vivacis, promptus et expeditus ad omnia quæ honestati et ecclesiæ Dei utilitati conveniunt. Quid dicam de Jacincto, qui omnem jacinctum splendore suæ virtutis vincebat, qui eloquii sui dulcedine omnes in amorem sui traherat, quem audire atque videre, honestatem discere erat? Sed nec Guidonem tacebo Pisanum, virum prudentissimum et brevilquoio notabilem. His omnibus archiepiscopus per duodecim ebdomadas continue largitus est necessaria in tanta habundantia, quod ipsi quoque favebantur, copiam pleno cornu venisse ad ipsos. Quid referam de supervenientibus archiepiscopis; episcopis, abbatibus, archidiaconibus, prepositis, ducibus, comitibus, ad domnum papam Treverim venientibus, quorum ne unum quidem largitatis reliquit immanem? Natalis Domini sollempnitatem tunc Treveris celebratam quis ita dictis explicare queat ¹⁰⁹⁹, ut, tu, qui non videris, intelligere vel imaginari possis? Quam putas pompam processionis in die sancto fuisse, cum dominus papa cum nacco equitans, precedentibus cardinalibus et episcoporum multitudine, in equis albo coopertis, ad ecclesiam sancti Paulini proces-

sit, indeque revertens, missarum sollempnia cum tanta populi frequentia peregit, quod in tota sancti Petri æcclesia nec spacium pedis vacuum reperire posses. Quid si dicerem, qualiter in die sancto, sollempni peracto officio, ex una parte domnus papa cum suis cardinalibus, et ex opposita parte domnus archiepiscopus cum illis qui illuc convenerant episcopis, infulati in mensis ex adverso oppositis residebant? Qua arte aliquis tot et tantas computare queat expensas? Dicerem quidem, quod ante domini papæ adventum ¹⁰⁹⁹, domum quæ papæ dicitur, tria habentem intersticia secundum altitudinem, infra sex ebdomadas construxit, et domum quæ Jerusalem dicitur fere destructam reparavit. Sed quamvis taceam, res ipsa loquetur et in memoriam revocabit.

24. Nunc ad hoc transeo, quod dominus papa Eugenius a Treveris recedens, Remis celebraturus concilium mediante quadragesima pervenit (an. 1148, Mart. 17). Ad quod concilium domnus archiepiscopus Albero tam magnifice pervenit, quod omnium oculos in se et ora aperuit. In camerula autem de corio facta, lineo panno intrinsecus decenter obducta, inter duos ferebatur equos, quod cunctis visu erat mirabile. Senectute enim jam laborabat, longisque fractus deficiebat laboribus. In hoc igitur concilio prior in ordine cunctis residens episcopis, relegi de primatu sedis suæ plurima fecit privilegia super omnem Belgicam, Galliam atque Germaniam. Quibus auditis, Remensis archiepiscopus non mediocriter turbatus est. Unde et homines illius cum hominibus suis turbationem facientes, aliquos ex eis vulneraverunt. Quod ipse dominus archiepiscopus Albero valde ferens indigne, minabatur, Ivodio (721) se sessurum et Remensem vastaturum episcopatum. Tandemque ad hunc finem res est perducta, quod Remensis archiepiscopus cum Suessionensi adhospicium pervenit et homines qui hanc culpam commiserant in ejus potestatem dedit.

25. Eodem anno mense Septembrio cum palatinus Herimannus castrum Tris (722) occupasset et edificii firmasset, Otto comes de Renea castrum predictum cum terra attinenti huic archiepiscopo et ecclesiæ suæ dedit, ut ipse illud recuperaret. Quapropter castrum predictum obsedit. Palatinus autem collectis omnibus viribus suis ad liberandum castrum venit; ad introitum silvæ, quæ castro ¹⁰⁹⁷ adjacet, castra metatus est. Archiepiscopus vero ex opposita parte, ac instructa equitum peditumque, per tres dies ejus prestolabatur adventum. Illic videres galeas nitentes, loricas splendore diem superantes, clipeos corusco sole circumpositos montes illustrantes. O quam intrepidus vultus virorum conspiceres! Quam impacienter moram hostis tardan-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁹⁹ E. c. ¹⁰⁹⁹ quat c. ¹⁰⁹⁹ adventu c. ¹⁰⁹⁷ castro c.

NOTÆ.

(720) Quibuscum cf. subscriptiones in Eugenii chartis, ap. Günther I, p. 341, etc.

(721) Ivois.
(722) Treis.

tis ferebant! Quæ prelude militum cerneret pugnam simulantium in armis! Quam brevi spacio equum ferocem circumferri videres! Quales militum obviationes in equis, quali hastas fragore discindi perspiceres! Quales audires clamores horum insequentium, illorum terga vertentium! Qua arte simulatam attenderes fugam, quam subitas modo fugientium reflexiones, et precipiti cursu versam fortunam eorum qui jam sequebantur terga impellentium! Ibi notares milites modo condensatos, modo subito sese aperire, incursantemque hostem ingeniose quasi cedendo in sinum recipere, reflexisque cornibus eum concludere; mille ibi artes, mille fallendi modos discere dabatur. Interim archiepiscopi explorator copias palatini perscrutatus advenit, qui illum jam adventantem et ad pugnam paratum prenuntiat. Tunc videres senem illum, jam toto defectum corpore, acies peditum ordinare, equites militari arte disponere, notos ex nomine singillatim appellare, de ignotis qui sint ita interrogare, ut ex ipsa interrogatione non solummodo noticiam, immo etiam familiaritatem tanti principis sibi adquisivisse viderentur. Tunc exhortatorem ¹⁰⁰⁰ orationem, tenens crucem archiepiscopalem in manibus, cepit ad armatas acies tali modo facere: *O vos amici beati Petri! O sanctæ defensores ecclesiæ! qui hodie pro Deo atque pro justitia mortalia corpora vestra hostili gladio opposuistis, nunc veniat vobis in mentem beatus Petrus, cujus milites hodie existitis; credatis eum cum magna sanctorum caterga invisibilibus clipeis hodie vos protegere; certi estote de victoria. Respiciat hoc signum crucis, hoc, inquam, signum terribile adversarii Ihesu Christi. Hec est crux, in qua Herimannus comes palatii mihi juravit fidelitatem, die illa qua advocatum ecclesiæ nostræ ipsum constitui, die qua illas vires illamque potentiam ei contuli per quam modo me infestat. Tunc predixi ei in hac cruce esse de ligno Domini, in quo ille, cujus hec sacrosancta refulget imago, de hoste humani generis triumphavit, multorumque sanctorum venerabiles reliquias in hac cruce indicavi contineri. Ipse vero palatinus tenens manum super hanc sanctam imaginem iuratus est michi in hæc verba: « Hunc Dominum, hunc pro nobis crucifixum, do vobis, domine archiepiscope, fideiussorem, et iuro vobis per ejus virtutem, quod nunquam aliquid contra vos faciam, et quod in omnibus vestris necessitatibus cunctis viribus meis omnique potentia mea vobis fideliter assistam. » Nunc ergo sciatis omnes quod hunc fideiussorem, Christum scilicet dominum, in hac sua sacra imagine portabo ante illum, ingeram eum oculis illius, hunc sui iuramenti testem illi demonstrabo. Sed nunc, o fideles Ihesu Christi, qui vitam et sanguinem vestrum pro defensione ecclesiæ suæ offertis, preparate corda vestra Domino, mundate conscientias vestras, et quia non vacat ut singillatim faciatis confessiones, generalem michi pñtori vestro facite peccatorum vestro-*

rum confessionem; et ego, potestate a Deo nobis tradita, faciam vobis per officium nostrum indulgentiam et remissionem omnium delictorum vestrorum, ut, si quis hodie ex hac temporali et incerta vita evocatur, transeat ad meliorem vitam, scilicet æternam. Tunc cum accepisset omnium communem confessionem, indulgentia facta et absolutione, benedictionem super eos faciens, ita omnes animavit, quod nec in uno signum timiditatis apparuit. Ipse vero archiepiscopus vexillum comiti Namucensi commisit, crucem autem propriis gestabat manibus. Hæc cum ita se haberet, palatinusque per exploratores rescisset se non sufficere ad committendam pugnam contra acies ita animatas, misit legatos ad archiepiscopum, et verba precantia mandat; et ut cito ad finem veniam, hoc impetravit, ut sui qui erant in castro illesi abirent, et de castro suo archiepiscopus suam expleret voluntatem.

26. Nunc de moribus ejus et consuetudinibus pauca narrare michi libet; alienos enim in omnibus gerendis et valde inusitados mores habebat. Corpore tardus et opere et sermone erat. Omnia diutissime pertrahabat; nunquam vel admodum raro properando aliquid agebat, sed omnibus tantam moram innectebat, quod gravis valde et morosus omnibus videbatur et tedium tam suis quam alienis inferebat; et cum pro nimia sua tardatione res quilibet, quam incepturus erat, desperata esset, tamen optato fine terminabatur. Nec in ambulando, nec in equitando, nec in dormiendo, nec in vigilando aliorum hominum consueta tenebat. In ambulando ad manus trahabatur; sciaticus enim erat; et propter eandem infirmitatem strepas in arcu sellæ, cum equaret, pendentes habebat, et jambam sinistram super colum equi tenebat, quod cum morbi coactione faceret, ab aliis pro raritate facere videbatur. Noctu in consiliis sive in collationibus esse solebat usque ad conticinium sive ad galli cantum, sepe quoque usque in diluculum, dormiebatque sepiissime usque ad duas diei horas. Ad mensam post horam consuetam tarde accedebat, et diu valde in ea demorabatur, disputando et conferendo valde hylariter cum clericis suis de sacris scripturis et sanctorum patrum sententiis. Magnam enim multitudinem religiosorum et litteratorum secum habere solebat. In sacris mysteriis altaris plus quam homo videbatur, ad quæ nunquam sine lacrimis et maxima compunctione accedebat. Pontificalibus enim ornamentis indutus, angelus Domini videbatur; angelico enim vultu relucebat, et tanta devotione celestia illa tractabat sacramenta, quod cum in secretis moraretur, contemplatione et oratione cælos penetrare videretur. Cum sermonem ad populum faceret, tunc quia tardus erat in sermone, tunc quia Gallica lingua natus in Teuthonica non erat expeditus, tunc quia nimis profunda tractabat, explicare vix poterat ea quæ ceperat. In proverbiiis et similitudinibus fere

VARIE LECTIONES.

omnia dicebat; quorum supra omnes qui in no-
stram venerunt noticiam homines copiam tenebat.
Elemosinas quam largissime et cotidie faciebat. Phi-
sionimiam admodum sciebat, adeo ut diversorum
aspectu vultuum secreta discerneret mentium et
morum. Ad regales curias quando veniebat, specta-
culum omnibus erat; solus admiratione dignus vi-
debatur; comitatus et expensæ magnificentia omnes
alios principes obscurabat; joconda loquutione et
hilarissima proverbiorum suorum interpositione
tam regem quam principes letificare solebat. Novis-
simus et diu expectatus ad curiam vel ad quelibet
veniebat colloquia, ultimusque recedebat; nunquam
in singulis conventibus, nisi auditis aliis, suum ape-
rieat consilium. Ego Baldricus, qui hanc scripti-
unculam feci, uni curiæ interfui, quam Francovor-
dium petiit sub rege Conrado (723) cum 40 navibus
cameratis, exceptis liburnis et honorariis atque co-
quiniariis ratibus. In qua curia 8 comites et ducem
Lotharingæ Matheum atque Heinricum ducem de
Lenburgo secum habuit, clericorumque atque mili-
tum multitudinem tantam, quod omnibus qui vide-
bant ammirationem faciebat. Magistrum quoque Jar-
landum Bisintinum (724) et magistrum Theodericum
Carnotensem (725), duos fama et gloria doctores
nostri temporis excellentissimos, secum in sua du-
cens navali cammenata, in illorum disputatione et
collatione valde delectatus est, et a curia domum
reversus, decentibus donis largiter honoratos ad
propria letos⁴⁰⁹⁹ remisit. Hoc tamen nescio an me-
moriam sit dignum, quod cum a predicta reverteretur
curia, ideo quoniam Moguntinos exosos habebat at-
que forsitan suspectos, civitati illorum appropin-
quans, vexilla singulis ex navibus erigi, milites in
clipeis auro fulgentibus, loriceis, galeis, argentum
nitore superantibus, ostentare sese precepit; tubis
et cornibus armorumque strepitu⁴¹⁰⁰ et horriso-
no virorum concentu adventans totam permovit civita-
tem. Illic ex tota urbe homines concurrere, mulie-
res conclamare, et quasi urbs⁴¹⁰¹ jam capienda
foret, undique tumultum atque pavorem conspi-
ceres.

27. Tandem finem narrationi facturus, de fine et
transitu et testamento ejus pauca dicam. Confluen-
tiæ in epiphania Domini curiam magnam tenuerat,
et treugas inter comitem de Molbach (726) et comi-
tem de Zeina (727) acceperat (an. 1152, Jan. 6). Hii
pro Bunnensi comitatu diu guerram ad invicem ha-
buerant, quibus hinc inde fere omnis inferioris re-
gionis nobiles favebant⁴¹⁰², terramque omnem va-

A statuti erant, si ipse suo consilio non intervenisset.
Hoc enim in consuetudine habebat, frequenter suf-
fraganeos suos et principes ac nobiles de provincia
sua congregare, et stipendia largiter illis admini-
strare, et pro statu ecclesiæ et pace patriæ cum ip-
sis tractare. Et quod nunc dicere ceperam, statim
post epiphaniam febris acutæ diris ardoribus ac-
census, et plerævis⁴¹⁰³ passione constrictus, de vita
dubitare incipiens, viros religiosos, abbatem Sanctæ
Mariæ de Sprinkenebarch (728) Richardum, abba-
tem Sancti Eucharri Bertolfum, et plerosque alios
convocavit; factaque omnium peccatorum confes-
sione, oleo unctus est secundum beati Jacobi insti-
tutionem, et sacrosanctum corpus Christi sumpturus,
magnæ fidelitatis et veræ ac catholicæ fidei significa-
tiva verba protulit. Sic enim magnanimus heros,
catholicus pastor, memoranda voce exorsus est:
Audite, fratres mei karissimi. Vos abbates et viros
religiosos ideo convocavi, ut in presenti ecclesia et in
universali in fine mundi ex sanctis angelis et homini-
bus congreganda ecclesia testes michi meæ veræ fidei
assistatis, et oratione vestra, ut hec fides me salvet
adjuvetis. Hoc quod presens cerno in specie panis
credo esse verum Christi filii Dei corpus, quod in vir-
ginali alvo Mariæ intemeratæ virginis, obumbrans
ipsam Spiritu sancto, sicut manet in presenti, unum
est verbo Dei, vero Filio Patris altissimi, quod pro
nobis in cruce temporalis morte ab anima derelictum
est; anima vero descendente ad inferos, divinitatis
consortio in sepulcro non est destitutum, sicut nec
anima in inferno, secundum quod David de ipso te-
statur dicens: « Quoniam non derelinques animam
meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre cor-
ruptionem (Psal. xv, 10); » hoc, inquam, corpus illud
est Christi, quod tertio die reditum, anima redeunte
ad ipsum, confractis divina qua utebatur virtute tar-
tareis claustris, ereptisque a diabolica potestate fide-
libus prioris seculi, de sepulchro resurrexit, de cetero
immortale et impassibile, quale et in cæna ante pas-
sionem, manibus sacris se ipsum tenens, in tali panis
specie discipulis edendum distribuit, dans impatibile,
tamen adhuc passurus, docensque illos hujus sacra-
menti mysteria celebrare. Hoc, inquam, corpus est
Christi, quod post resurrectionem per quadraginta
dies discipulis apparuit visibile atque tangibile, et ta-
men incorruptibile, secundum voluntatis suæ poten-
tiam, qua omnia quecumque voluit fecit. Hoc est vere
glorificatum et ineffabiliter gloriosum corpus, quod
apostolis videntibus mirabiliter assumptum est in glo-
ria, sedetque Dominus cum Domino, Filius cum Pa-

VARIE LECTIONES.

⁴⁰⁹⁹ let c. ⁴¹⁰⁰ strepitum c. ⁴¹⁰¹ ubrs c. ⁴¹⁰² favebat c. ⁴¹⁰³ ita c.

NOTÆ.

(723) Aut a. 1147, Martio; aut a. 1149, Augusto
mense; v. Jaffé l. I., p. 118, 171.

(724) v. Histoire littéraire de la France, tom.
XII, p. 275.

(725) Joannes Saresberiensis lib. 1 Metalog., cap.
5, de hoc Theoderico notat, eum fuisse artium stu-
diosissimum investigatorem. WITT.

(726) Albertus comes de Molbach a. 1158-1175 in
chartis nominatur ap. Gunther, cod. dipl. Rheno-
Mosell. vol. 1.

(727) Sayn.

(728) Monasterium a. 1107 fundatum; v. Hon-
theim I, p. 483.

tre a dextris ⁴¹⁰⁵ suis, idem in sinu Patris, in unitate A
scilicet essentiae. Hoc sacrum et venerabile corpus,
possum vere dicere cum centurione, non sum dignus
ut intret sub tectum meum (Matth. viii, 8; Luc. vii,
6). Rogo tamen, o bone Ihesu, qui dignatus es domum
Zachei intrare, penetrale quoque et secretum animae
meae habitaculum digneris introire, et sana animam
meam, quia peccavi tibi; et qui jam ad me venisti per
hanc fidem, visita me per inhabitantem gratiam, et
in hac fide sumo vitam pro vita, quemadmodum tu
dixisti: «Panis quem ego dederō caro mea est pro
saeculi vita (Joan. vi, 52)», ut sit mihi viaticum in
vitam eternam, amen. Et cum sumpsisset corpus Do-
mini, accipiens calicem, ait: O piissime et serenissi-
me pater, tuam ego peccator precor hodie benignissi-
mam majestatem, ut per hoc verum sacrificium B
corporis et sanguinis domini nostri Ihesu Christi, per
hoc inestimabile mysterium redemptionis humanae salu-
tis aeternae, quod offert tibi ecclesia tua sancta, in
fide vera, in propiciatione pia, in sanguine filii tui,
placatus sis michi et propicius, et ita vere, ut haec
credo esse verum corpus filii tui ex sacro munere do-
ctrinae ejus, ita vere hodie parcas, michi et auferas
iniquitatem meam, et non [intres ⁴¹⁰⁸] in iudicium
mecum, sed in veritate hujus fidei deduc me in semita
recta in vitam eternam, amen.

28. Scias autem, o lector, quod, si non eadem
verba, mentem tamen et sententiam suorum protuli
verborum. Nunc quale ordinaverit testamentum,
quam brevius potero, explicabo. Thure curiam, C
quam ipse pecunia emit a comite Wilhelmo ⁴¹⁰⁹ de
Glisberch, fratribus dedit ecclesiae sancti Petri Tre-
verensis, ut in anniversario ejus refectioem inde
habeant; et patrimonium suum Sule, curiam Bre-
dal ecclesiae predictae contulit tali dispositione, ut
crux inaurata, quam tempore predictae guerrae de-
crustaverat, de rebus ejus repararetur, et que-
dam ornamenta quae obpigneraverat restituerentur,
et deinceps perpetuo jure in usus fratrum cederet.
Obiit autem octavo decimo Kalendas Februarii (729).
Et licet communi mortalium sorte in fata lapsus sit,
non tamen communi hominum fortuna funeratus est.
Confluentiae enim cum obisset, exta ejus in Claustro
(750) juxta parietem quae respicit ad septentrionem
humata sunt et lapide texta marmoreo; corpus vero D
myria et aloe et aromatibus conditum a medico suo
peritissimo Philippo Lonbardo, qui et urinae suae in-
spectione mortem ejus tribus diebus ante predixe-
rat, pontificalibus adornatum vestibus, Treveris al-
latum est cum magno comitatu. Palatinus enim
comes Herimannus ⁴¹⁰⁷ atque plerique barones infe-
rioris regionis cum magno comitatu funus ipsius

prosequuti sunt. Deinde cum Treverim pervenisset,
clerus et populus ad pontem processit illi in obviam,
et per singula monasteria singulis diebus deportatus
est celebri cum processione, donec dierum numerus
monasteriorum complevit numerum; et per singu-
los dies procerum augebatur numerus, de tota pro-
vincia ad exequias ejus confluentium. Veneruntque,
comperto ejus obitu, suffraganei ejus episcopi, Ste-
phanus Metensis, Heinrichus Tullensis, Albero Vir-
dunensis, et Jordanus presbiter cardinalis Romanae
ecclesiae, qui tunc Mettis omnium abbatum superio-
ris Lotharingae conventum adunaverat, qui etiam
simul cum ipso ad ejus venerunt exequias. Tanto-
que honore communicare luctu totius provinciae un-
decimo ab obitu ejus die tumultus est, quod om-
nes qui aderant confessi sunt se tam honorabiles
exequias nunquam vidisse. Sepulturam vero habet
in ecclesia beati Petri ⁴¹⁰⁸ a latere meridionali, juxta
altare beati Stephani. Et quod notandum, quotiens
predictam intrabat ecclesiam domo viveret, in eodem
loco in quo nunc habet sepulturam orare so-
lebat.

29. Domine Ihesu Christe, splendor patris et sa-
pientia et virtus, qui tua ineffabili dignatione resplen-
disti in forma humana, ut nos miseros peccatores
liberares tua nobiscum socialis conversationis con-
sortio a diabolica [potestate ⁴¹⁰⁹], reluceat hodie lux
tuae claritatis Alberoni, veri sacrificii sacerdoti se-
cundum ordinem Melchisedech, qui frequenter in
sacra fide obtulit patri tuo corpus tuum venerabile
et sacrosanctum, quod tuae ecclesiae in pignus tui
amoris a patre postulanti dedisti. Cum enim pater
tuus synagogae [diceret ⁴¹⁰⁹]: Nunquid sanguinem
hyrcorum aut vitulorum ego potabo? (Psal. xlix, 13.)
Et hec David audiens et quasi devotus verna patri
tuo alludens, in beneplacito tuo patris tui ad gra-
tiam loquens responderet: Sacrificium et oblationem
noluisti (Psal. xxxix, 7; Hebr. x, 5); et cum pater
tuus consentire videretur, voluntatem ejus et tuam
presentiens, in tua persona dixit, immo tu in per-
sona illius dixisti: Ecce venio (Hebr. x, 7). Et ipsa
tua ecclesia repudiari videns veteris ritum sacri-
ficii, cum tibi videret non placere carnes hyrcorum
aut vitulorum, quae tibi synagoga offerebat, anxia
quid tibi posset offerre in laudem et recognitionem
pro omnibus tuis beneficiis, cotidie dicebat: Quid
retribuum Domino pro omnibus quae retribuit michi?
(Psal. cxv, 12.) Tum tu mirabili compassione corpus
apasti tibi, et dedisti sponsae tuae, amicae tuae, columbae
tuae, ecclesiae scilicet tuae, ut patri tuo illud sacrificia-
ret. Unde et ipsa exultans dicit: Calicem salutaris
accipiam, et nomen Domini invocabo (Psal. cxv, 13).

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹⁰⁵ addextris c. ⁴¹⁰⁶ deest c. ⁴¹⁰⁷ W c. ⁴¹⁰⁸ Her. c. ⁴¹⁰⁹ deest c. ⁴¹¹⁰ deest c.

NOTÆ.

(729) Himmerode. Cor et exta ad hoc claustrum
translata ibique condita et marmore tecta fuere cum
hoc epitaphio: Hic recondita sunt cor et exta vene-
rabilis Adalberonis, Trevirorum archiepiscopi, primi

nostri fundatoris, qui obiit anno gratiae 1152, 18
Kal. Febr. Vide Heesii Manipulum rerum memo-
rab. claustri Hemmerodensis. Colon. 1641. WITT
(730) D. 18 Januarii dicere voluit; v. c. 30.

Ergo in virtute hujus sacrificii claritatem vultus tui A
et requiem eternam tribuere dignare ei, Domine,
qui vivis et regnas Deus per omnia secula, amen!

*Albero maxime vir, flet Roma, flet undique Trevir,
Tanto, tam miro, te moriente viro.*

*Trevir pastorem, flet Roma ruisse rigorem,
Dogmaque justiciæ, lumen et ecclesiæ.*

*Magnus eras magnis, par parvis, meta tyrannis,
Gloria divitibus, portio pauperibus.*

*Castra tyrannorum subvertens, castra bonorum
Plurima condideras, largus et hospes eras,
Largus et humanus. Compleverat ordine Janus
Octo decemque dies. Mors tibi sit requies!*

Hi ¹¹¹⁹ decem versus continentur in epitaphio
domni Alberonis Trevirensis archiepiscopi, scripti
aureis litteris in cupreis lamminis.

Infra arcum :

*Belgica Roma, tuum decus et tua gloria perpes,
Hic jacet, eternus qui tibi vivit honor.*

*Albero, lux orbis, decus urbis, gloria cleri,
Ornatus patriæ, splendor et ecclesiæ,*

*Parte minore sui jacet hic, majore superstes :
Mens etenim superest, fama perhennis erit.*

*O quam magnus homo quam parvo clauditur antro !
Laudibus et meritis non minor orbe fuit.*

*Huic speciale fuit, non vinci, vincere, victis
Parcere, larga manus ¹¹¹⁹ non habuisse parem.*

Hic vir, hic est, cui primati sua subdere colla,

Germani Belgæ non habuere nimis.

*Treveris alma per hunc major, tibi Roma Quirites
Transmisit, cives fecit et esse tuos.*

*Hucque caput mundi veniens, hic esse cor orbis
Non negat, et nomen Roma secunda tuum.*

*Janus bis novies solem produxerat orbi,
Cum tantam lucem sustulit ecclesiæ.*

Quod solum restat, dic, lector, supplice mente :

*Albero, sit tibi lux, sit tibi vita Deus,
Qui velut e specula, toto spectabilis orbe,*

*Treveris exivit nomen ad astra tuum,
Fortia confundens, et ferrea virga superbis.*

*Et quia vas figuli frangere doctus eos ¹¹¹⁹,
Turbine quem ¹¹¹⁹ nullo potuit fortuna minorem*

Reddere, qui major cum premeretur erat ;

B *Ille, domus Domini, mons montibus altior, alte
Transiliens colles, vallibus umbra suis,*

*Cum jam bis novies solem revocasset ad ortum
Janus, in occasu stella serena jacens,*

*Albero : « Mors, inquit, nichil est michi, namque ¹¹¹⁹
[resurget*

Congaudens animæ glorificanda caro. »

*Et hoc est epitaphium super reliquias ejus Con-
fluentiæ :*

*Officio merito presul venerandus utroque
Albero condidit hoc, heu ! cor et exta solo.*

*Posce Deum, lector, vir ut tibi sorte sequendus
Inveniat ibi, pax ubi vera tibi.*

VARIAE LECTIONES.

¹¹¹⁹ Hæc rubro colore scripta sunt c. ¹¹¹⁹ manu ? ¹¹¹⁹ Hæc non satis constant ; eras ed. ¹¹¹⁹ quæ c. ?
¹¹¹⁹ naque c.

ANNO DOMINI DCCCXXV-MCVI.

CHRONICON SANCTI HUBERTI ANDAGINENSIS

EDENTIBUS

L. C. BETHMANN ET W. WATTENBACH PH. DD.

(PERTZ, Monumenta Germaniæ historica, Script. t. VIII, p. 565.)

PROLEGOMENA.

Ingenti ille inter regnum et sacerdotium certamine C
exorto, quod per singulas quasque episcoporum dice-
ceses discordiæ semina sparsit, eadem cum cæteris
Leodiensis diocesis monasteriis ruina etiam nobile
Sancti Huberti in Arduenna monasterium traxit,
quod ad summum prosperitatis fastigium sub Theo-
derico I erectum, Theoderici II cum Otherto epi-
scopo contentio de statu suo prorsus dejecit. Sed
inter ipsas quibus quassabatur calamitates, antiquæ
disciplina fructum percepit, cum monachus Huber-

tinus, sub Theoderico I nutritus, et litterarum stu-
diis non mediocriter imbutus, historiam monasterii
scribendam susciperet et inceptam tam felici eventu
ad finem perduceret, ut luculentiorum de temporum
istorum conditione auctorem vix inveneris. Nomen
suum latere voluit, sed monachum Sancti Huberti
ostendit tum intima rerum cognitio, tum quod c.
58 dicit nobis videntibus, de re in monasterio gesta.
Litteris operam dedisse tota scribenti ratio prodit,
etsi a grammaticæ regulis aliquando aberrat ; sed

ibi sæpius librarium in culpa fuisse existimo. Salustium in scribendo imitatus est, cujus etiam verba mutuatur c. 54, 76. Sed aliorum quoque scriptorum, Ciceronis, Macrobi, notitiam ostendit c. 60 seqq., ubi Lamberti narrationes refert, sed ita passim servatis auctorum verbis, ut ea ipse legisse videatur, nisi fonte quodam derivato usus est. Præterea capiti 4 locum Historiæ Miscellæ inseruit; 78, epistolam Petri Damiani. Domesticos autem auctores ad præscam monasterii sui historiam scribendam, etsi eam breviter tantum tetigit, adhibuit Vitam sancti Berengisi (1), sancti Huberti Vitam (2), Translationem (3), et Miracula (4), Lamberti Vitam auctore Sigeberto (5), Fredegarium quoque et Anselmi Gesta epp. Leodiensium (6). Privilegia monasterii ubique ad manum habuit, et modo integra narrationi inserit, modo excerpta tantum.

Postquam primordia monasterii exposuit, tempus medium inter Altuenum et Adelardum, annos 825-1034, de quibus certi nihil compertum habebat, intactum reliquit; ea, inquit, *quæ nostris temporibus audivimus et vidimus gesta revolamus*. Quæ non oportet ad litteram interpretari; nam a. 1034 vixdum ratus fuisse potest, et de Adelardo pauca refert, sed Theodericum I annis 1055-1087 abbatiam regentem bene novit, multaque adjecit ad ea quæ ex vita ejus ab altero aequali monacho scripta (7) recepit; alia paulo diverse narrat. Nam cum ille totus occupatus sit in pietate abbatis extollenda, miracula afferat, cætera tanquam aliena breviter attingat, noster miracula minus curat, eorum succinctam narrationem a Vitæ auctore mutuatus, universam autem monasterii conditionem, res ejus exteriores et cum potentibus illarum regionum rationes accurate pertractat. Hæc tum ex privilegiis monasterii collegit, tum ipse vidit; duem enim Fridericum († 1065) apud in ecclesiis tulisse c. 58 refert (« nobis videntibus. »). Præterea etiam Ruperti Chronico S. Laurentii usus esse videtur, c. 28-30. Dehinc progreditur ad historiam gestorum sub Theoderico II, quæ plus dimidia parte operis occupat, ita accurate scripta, tot litterarum documentis probata, ut familiarem Theoderici amicum facile agnoscamus, comitem, ut videtur, exilii ejus; etsi libere eum quandoque reprehendit. Vitam Theoderici junioris de S. Huberto abbatis (8) scripsit Heribrandus abbas S. Laurentii Leodiensis (8) (1115-1150), sed nullum ejus vestigium manet. Noster c. 70 commemorat Heribrannum monachum S. Laurentii, eundem, ut opinor, qui Vitam scripsit, sed fortasse post nostrum. Hujus enim opus desinit in a. D. 1106, sed injuria temporis finis periit. Cap. 96

A dicit Manasse postea Remensem archiepiscopum factum esse, Rodulfum post Manasse præpositum; qui cum, Manasse a. 1106 mortuo, archiepiscopus electus sit, primi editores inde concluderunt hæc antea scripta esse (9). Concedo, hoc veritatis speciem habere, sed si jam tunc scribendi initium fecerat, sequentia postea demum addidit; nam et de Theoderico abbate († 1109) tam libere loquitur, ut eo vivente opus editum esse vix mihi persuadeam, et c. 88 de Otherto episcopo agens dicit: « *quandiu ex tunc superfuit*, quæ certe post mortem ejus († 1118) scripta esse videntur. Quanquam nec hoc loco nec illo legitimum argumentum agnosco, et hæc incerta manere fateor: satis habeamus nosse, auctorem operis fuisse virum inter medias res versatum, acrem judicio, veritatis studiosum. Hoc enim totum ejus dicendū genus, hoc simplex et sincera rerum narratio suadent.

Versus finem sæculi Gisbertus cap. 24 a nostro mutuatus est. Postea Egidius cum novisse videtur (v. c. 21, 28-30), sed laudabilia tantum de episcopis Leodiensibus relaturus, admodum pauca recepit; nam tum demum insepuit, cum Anselmo destitutus alios auctores circumspiceret.

Codex operis autographus mature intercidit. Nam eum anno 1550 non jam in monasterio exstissee, inde apparet, quod lite de jurisdictione Andaginensi inter Carolum V et episcopum Leodiensem exorta, cum historia monasterii esset in jus vocanda (10), Remacius tunc temporis abbas in domesticis archivis nil reperiens Auream Vallem precibus adiit; unde ipse.

1) Codex Andagienensis transmissus est sub conditione remissionis (11), quam tamen conditionem neque abbas neque ejus successores impleverunt. Remansit potius codex apud sanctum Hubertum, usquequod monasterio a. 1796 suppresso bibliotheca dispergeretur. Per varios casus denique devenit ad virum nobilissimum Theodorum Geoffroy, in exercitu Belgico tunc tribunum equitum, inter arma Musis amicum, qui a. 1841 a Berthmanno nostro Brugis eo nomine conventus, cum urbanitate nunquam satis nobis prædicanda et codicem et domum gratissime præbuit ad utendum; cui viro clarissimo hæc lines grati nostri animi et vero ipsius erga nos humanitatis perenne optamus fere monumentum. Codex membranaceus, forma minori, sæculo xiii a pluribus exaratus, post Vitas SS. Judoci, Basilii, Leodegarii, Eufraxie, Radegundis, Balthildis, Gilleberti epistolam ad Anselmum, Gilleberti disputationem cum Judæo, Vitas Anastasie, Theoderici martyris, Gengulfi, Corbiniani, habet hanc

NOTÆ.

- (1) Acta SS. Oct. I, 524.
- (2) Ap. Surium VI, 45.
- (3) Mabillon Acta SS. O. S. B. IV, 1, 295.
- (4) *Id.*, p. 297. In fine quadam addita sunt; exstant enim jam in cod. Bruxell. 14650, seqq. x. Commemorantur a nostro c. 22.
- (5) Ap. Clapeavill. I, 411, ubi falso Renero tribuitur.
- (6) C. 2. Sed hoc non constat, nam paucissima sunt quæ inde haurire potuit.
- (7) Ea post Mabillon, Acta VI, 2, 557 accuratius e cod. Alnensi edita est in Actis SS. Aug. IV, 848.
- (8) Reinerus De claris scriptoribus mon. ap. Pez Thes. IV, 3, p. 20 seqq., c. 7.
- (9) Dicunt, ante a. 1108, sed Rodulfus jam 1106 electus est.
- (10) Ita Robaulx, ex Fundatione monasterii Andagini manuscripta circa finem sæculi xvi, quæ servatur in ecclesia S. Huberti.
- (11) Cujus conditionis apographum in calce codicis 1° habetur ita conscriptum: *Nous stère Domi-*

D nique Robin, par la permission de Dieu humble Abbé de l'Eglise et Monastere Notre Dame d'Orval Ordre de Cisteraux, Diocese de Treves, et Conté de Chiny. Et nous tout le content de ce mesme lieu, Sçavoir faisons à tous qu'il appartiendra, que environ l'An mil cinq cens cinquaint seu noz predecesseurs Abbé et Convent dudit Orval ont presté à feu Monsieur Damp Remacle en son temps Abbé de St. Hubert, un tres-ancien livre intitulé Cantatorium, escrit de la main, lequel livre a esté trouvé en noz Archives, estant tres-ancien, entier et authentique, pour y adjoûster foy en jugement et dehors. Lequeldit livre ledit feu Sr. Abbé de St. Hubert avoit promis rendre, et restituer en telle sorte et maniere qu'il l'avoit recen de nosdits seus predecesseurs. En tesmoignage de quoy Nous, Abbé et Convent susdits, avons fait appendre à cestes nos seels Abbatial et Conventual le huictiesme de Mars X^{ve}. soixante et neuf stiel de Treve. Plus bas estoit escrit. Collationné à l'originel, et trouvé concorder en parchemin à deux ceaux en cire verde, ce deuzieme de Mars Mil cinq cent septante, stiel de Treves par moy. Plus bas estoit signé. N. Bruthens.

historiam, continuo saeculi XIII calamo exaratam atque inscriptam : *Incipit liber qui Cantatorium dicitur*. Exciderunt duo folia 52, 55, media, quae Romualdus Hancar ante hos ducentos annos adhuc legebat, atque unum vel plura in fine, quae jam tunc deerant. Librarius mendis non semper abstinuit ; quae per codicem autographum in scedulis, ut videtur, assutis suppleta videbat, ipse describens inepto aliquoties loco posuit (12), alia omisit (13) ; annorum etiam numeros, quos in textu exhibet, in codice originario plerosque margini ascriptos fuisse crediderim.

1^a) Romualdus Hancar monachus S. Huberti circa a. 1630 codicem Aurezavallensem satis diligenter transcripsit in chartam ; quod exemplar notis marginalibus ab ipso auctum, postea in archivum registraturae Sancti Huberti devenit, unde a. 1854 Bruxellam translatus in bibliothecam Burgundicam n. 44,600, nobis hanc novam editionem preparantibus humanissime fuit transmissum, ut duo illa folia omisa accuratius inde possemus supplere.

1^a*) Aliud apographum, a. 1757 ex 1° factum habebat Linotte de Poupehan, magistratus Bullionensis, teste Ozeray *Histoire du duché de Bouillon*, p. 510.

1^a*) Alia duo apographa a. 1563 ex ipso 1° facta atque procuratori Luxemburgensi legatoque episcopi Leodiensis tradita memorat Robaulx p. 4 ; quorum alterum fortasse idem est, quod in castello Mirvart sibi visum ait Dewez *Histoire de Liège* I, 54.

Editionem primi Martene et Durand amplissima Coll. IV, 914 curaverunt ex ipso codice 1, ut mendis nimium deturpatam, capitum distinctionem de suo instituent. Dom Bouquet XI, 149, 635 ; XIII,

A 564 excerpta tantum dedit. Secundam instituit P. de Robaulx de Soumoy, *Chronique de l'abbaye de Saint-Hubert*. Brux. 1847, 8, e codice Bruxellensi 1° cum versione Gallica, cui subjunxit historiam monasterii a fine Cantatorii ad nostra usque tempora deductam, adnotationesque adjecit vere utiles bonaque fruge refertas, ex quibus multa didicimus. Adhibuit enim editor : Romualdi Hancar historiam manuscriptam monasterii cujus ipse prioratum gesserat, ex Cantatorio nostro aliisque fontibus domesticis compositam ; Fundationem monasterii Andagini ; Antiquitates Andaginenses ; Titulos possessionum Sancti Huberti, aliaque quaedam saec. XVII et XVIII manu scripta ; unde libro suo magnam procuravit utilitatem. Tertius bibliothecae Burgundicae praefectus L. B. De Reiffenberg, *Monuments pour servir à l'histoire de Namur, de Hainault et de Luxembourg*, Brux. 1847, in-quarto, codicem 1 habuit quidem, at raro adhibuit, contentus ex ejus apographo 1° editionem novam proponere, quam eclypo codicis 1 ornavit. Quarto denique loco nos Cantatorium proponimus ex ipso codice 1, cujus lacunas ex 1° supplevimus, orthographiam intactam relinquentes, excepto quod simplex e terdecimode demum saeculo ubivis scribi caeptum in æ mutavimus. Capitum distinctionem retinimus eam, quam librarius ipse non numeris sed litteris inceptivis majusculis rubris instituit, numeros Martenianos ob commodum lectorum uncinis inclusos apponentes. In adnotatione ea quae Romualdus Hancar, Martene et De Robaulx jam attulerant utilia, quam brevissime excerptisimus, sigla illorum H. M. R. religiose ubivis et gratitudinis causa ascribentes ; reliqua nostra sunt.

INCIPIT LIBER QUI CANTATORIUM DICITUR.

QUALITER CREATA SIT ABBATIA SANCTI HUBERTI.

1. In pago Arduennensi quoddam castrum Ambra dicebatur, eo quod Amberlaciensis¹ fisci (14) capud haberetur, quod funditus eversum, Hunis vastantibus Gallias, per annos fere trecentos triginta septem (15) desertum ad nichilum devenerat. (*Hist. Misc.*) Hæc² gens diu inaccessis montibus seclusa, tempore Valentis imperatoris repentina rabie Gothorum terras invasit, et rex eorum Filimer ante cum Gothis Geticas et Sciticas terras ingressus reperit ibi quasdam magas, quas alirumnas dicunt, et eas suspectas habens, per solitudines fugatas exturbavit. Cum hiis silvestres homines quos Faunos ficarios dicunt coeuntes, hoc genus ferocissimum inter Mæotides paludes genuerunt, quod tetrum et exile, vix humanam imaginem representans, videntibus se nimium ingerebat terrorem vultus sui horrore, eo quod esset deformis et execrandæ nigredinis. Maribus genæ desiccantur³ antequam lactentur, ut jam tunc tolerare laborem cogantur ; forma

C quidem exigui, sed motibus arguti et expediti, atque ad equitandum promissimi, scapulis latis et ad arcum curvationem et sagittandum periti, cervicibus firmis et semper superbia erectis, animos ferocissimos habentes et belluino more viventes. Hii cum Athala rege suo divinæ vindictæ necessitatibus⁴ subservientes, dum Galliarum urbes et castella simul et ecclesias vastarent, hoc quoque castrum in transitu suo subverterunt. (*Vita Begerisi.*) Temporibus autem Pippini, qui major domus erat sub Theoderico rege, uxor ejus Plectrudis Amberlaci cum suæ dictionis fiscum parabat adire, et per prædictum locum transiens, tam tædio vaste solitudinis quam fervore æstatis confecta, ibidem in pratis virentibus decrevit aliquamdiu requiescere. Et cum post exactam refectionem comites ejus longiori sumpno premerent, ipsa curiosior pro equis pascentibus, ne per silvas vagarentur, neminem excitans sola surrexit ; equisque relictis jam lassior,

VARIE LECTIONES.

¹ ita corr. manus recens pro ablaciensis. ² Hæc — subverterunt a librario post fluvium Lumniam collocata, sed signis a, b, c factis suo loco reposita sunt. Unde in codice originario ab auctore in margine adjecta fuisse conjiçias. ³ secantur *Hist. Misc.* ⁴ vel nutibus⁵ nibus 1. jussibus 4°. e corr.

NOTÆ.

(12) C. 1, 8, 62.

(13) C. 76, 78.

(14) Ambrae castri nullam præterea mentionem

inveni, sed nominis vestigium manet in villa Amberloux S. Huberto vicina.

(15) Corrigendum 237. HANCAR.

dum super acervum lapidum ibi forte congestum A resideret, cartulam quamdam cœlitus allapsam obstupuit coram se cadentem. Quam licet pavida corripuit, et nemini comitum ausa credere secretum, ad virum quantocius decrevit revertendum. Cui cum per ordinem retulisset eventum miraculi, ille, evocato Beregisio viro venerabili, qui tunc in die rebus obsequebatur eis, cartulam illi obtulit exponendam sibi. Consultus sacerdos Dei respondit, locum quo eadem cartula deciderat, a Deo esse electum, ex quo multorum animæ transire deberent ad regna cœlorum. Pipino vero subjungente, quid sibi inde videretur agendum, Beregisus rapta occasione, utpote qui jam diu apud se deliberaverat mundo relicto liberius Deo vacare, subintulit principi, ne, quantum in se esset, divinæ dispositioni deesset, paratum se solitudinem illam excolendam suscipere, si eam ille sibi concederet. Placuit (16) Pipino Beregisio propositum, licet gravaretur ammodum a se suum emittere karissimum. Illo tamen sæpius insistente ut rem quantocius acceleraret, Pipinus cum comitatu curialium suorum venit ad locum inventæ cœlitus cartæ. Ibi facta legali donatione, et rata coram principibus suis astipulatione, locum ipsum perpetuo habendum Beregisio donavit, et perillustratis finibus ejusdem donationis, certas metas per subnotata confinia disterravit: ad meridianam plagam inter Divisiones^a (17), ad orientalem plagam Mollem campellum, ad aquilonem inter Campilonem et Hæletum, Ferreummontem, inter Nasaniam et Awanam^a, Tabulæ fontanam, ad occidentem rupem Sulmoniensem et fluvium Lumniam. At Beregisus continuis insistens laboribus, solatiis etiam quorundam fidelium adjutus, silvestrem solitudinem purgavit et habitabilem fecit, nec prius abstulit, quam ecclesiam beati Petri apostolorum principis, quæ in præfato castro olim funditus eversa fuerat, a fundamentis restruxit, et collectis secum religiosis clericis abbatis nomine et officio ibidem Deo militantibus præseset. (*Transl. S. Huberti.*) Quo post labores hujus peregrinationis ad Dominum migrante (18), longo post tempore successores ejus ibi perseveraverunt in clericali scemate, donec Ludovico Pio imperatore filio Karoli

Magni regnante divina dispositio locum eundem ampliavit hoc ordine.

2. (4.) Ejus (19) tempore præerat ecclesiæ Leodiensi quidam venerandæ memoriæ episcopus Gualcaudus in instaurandis^a rebus ecclesiasticis ammodum studiosus^a. Et ut per excessum de ipsa Leodiensi sede aliqua necessario dicantur, eandem episcopi sedem beatus pontifex Hubertus ab urbe Tongrensi olim Trajecti permutatam, ab eodem vico transtulit Legiam, ut quia suo tempore magnæ industriæ et potestatis viguit, modicam villulam in nobilissimam civitatem et sedem episcopalem suscitavit, ibidemque leges publici juris et forenses mensuras, quæ adhuc supersunt, constituit. Quo etiam cum per revelationem divinam ossa prædecessoris sui beati Lamberti martyris retulisset, eumque in loco martyrii ejus sepeliens, ecclesiam concedentem super eum ædificasset, in pede quoque Publicimonis in honore beati Petri apostoli templum extruxit, ubi migraturus ad Dominum sepeliri corpus suum destinavit. Cujus sanctitatem cum crebra miracula declararent, 16° anno migrationis suæ (20) translatus in ecclesiam beati Lamberti a predicta ecclesia beati Petri (*an.* 743), ibidem veneratus est per annos septuaginta quinquæ.

3. (5.) (*Transl. S. Huberti.*) Anno vero incarnati Verbi 825, regnante ut dictum est Ludovico Pio, cum idem princeps ecclesiasticis rebus studeret in regno suo, congregationes sanctorum vel construeret vel olim constructas ampliaret, ad hoc idem agendum exemplo suo informabat et civitatem pontifices et provinciarum principes. Interea clerici præfatæ cellæ beati Beregisii cum jam pæne deficerent, utpote in tam vasta et sterili heremo constituti, adeoque occasione sibi consulendi, ad Gualcaudum Leodiensem episcopum se contulerunt, et quomodo prædictum locum eorum divina providentia elegisset quasque in eo paterentur necessitas, illi retulerunt. Lætatus ille se invenisse opportunitatem salutis suæ providendi, si in eodem loco collaboraret voluntati divinæ, omnimoda intentione id exequendi cœram concepit, et juvante Deo in præsentem statum suscitavit. Nam commutato ordine clericali, anno dominicæ incarnationis 817, 4 Idus Au-

VARIE LECTIONES.

^a divisiones 1. ^a Awannam *priv.* ^a ministrandis *superscr. eadem manu* vel instaurandis 1. ^a strenuus *superscr.* vel studiosus 1.

NOTÆ.

(16) Sequentia auctor Vitæ brevius narrat; plura addit qui privilegium Pippini confluit, servatum in cod. olim S. Huberti, nunc Namurc. n. 5, fol. 89 editum in Miræi Opp. Dipl. II, 1125.

(17) « Des bornes en pierre formaient la séparation entre la seigneurie de Neufchâteau et quelques villages de la prévôté de Bastogne. » ROBAULX, ex Antiq. Andag. medio sæculo septimo decimo conscriptis. Idem sequentia nomina explicat: *Mochamp* — *Champlon* — *Halleux* — *une ligne d'amas de minéral de fer entre Champlon et Halleux* — *Nassogne* — *Awenne* — *la Masblette, ruisseau qui traverse la*

D vallée de Font-à-Bulat — la roche Sulmont — la Lomme.

(18) Adhuc anno quinto Theoderici, i. e. 724 vel 725, donationem accepit a Grimberto comite, teste auctore Vitæ in prologo.

(19) Hoc caput e S. Huberti Vita et translatione, Berigeri c. 28, et Anselmi c. 16 concinnavit.

(20) Anno 3 Carlomanni; anni 73, quos ex translationis historia sumpsit, terminum habent institutionem monachorum, non translationem alteram.

gusti in die sancti Laurentii martyris, monachorum A
ibi religionem constituit, dispositis eis possessionibus et legaliter confirmatis in posterum, quæ sufficerent usibus ibi Deo servantium. Constitutum est etiam ex communi decreto ut de relictis donationum quæ factæ fuerant beato Beregisio, ab eorum procuratoribus ad locum ipsum deferretur in eadem die annuatim oblatio, ut ex hoc in posterum et prioris acquisitionis et posterioris adjumenti discerneretur ecclesiastica possessio. Quo dum plures concurrerent, ut in tam remota heremo tanto liberius quanto et secretius Deo vacarent, quidam etiam nobiliores clerici de ecclesia beati Lamberti eo conveniunt, mutatoque habitu ad contemptum mundi se ipsos viriliter accinxerunt. Hii secum deliberato consilio eundem locum adhuc honestius sublimandi, præsertim cum in hoc ipso patrocinari sibi sperarent favorem pontificis, petierunt ab eo transferendum illo corpus beati Huberti, asserentes urbi sufficere patrocinium beati Lamberti. Quæ res licet pro sui magnitudine nimium difficilis videretur pontifici, divina tamen gratia, cui nichil est impossibile, iustis petitionibus acceleravit effectum. Nam collecta episcoporum synodo provinciali apud ecclesiam beatæ Mariæ Aquisgrani palatii, Ludovicus pius et religiosus imperator interesse voluit ecclesiasticis utilitatibus ibidem disponendis. Ibi cum Gualcaudus referret consilium de transferendo corpore beati Huberti ad locum Andaginum, divina dispositione prædicti principis et totius synodi inde voluntarium obtinuit assensum, indicta ei conditione, ut tanto pontifici convenientem ampliaret honorem, et collectis ibidem fratribus tam præsentibus quam futuris vel posteris curaret omnem excludere necessitatem. Constituta vero die ad rem exequendam ipse princeps Leodium venit, et cum palatina tum etiam populari frequentia corpus sanctum quod cum loculo suo lapideo transferebatur, devotissime prosecutus, Mosam illud transposuit cum divinis hymnis et laudibus (an. 825, Sept. 30); cui etiam multa dona contulit regia largitione, quæ licet deperierint vel temporum vetustate, vel vastatorum distractione, ex eis tamen quedam nostris adhuc temporibus supersunt ecclesie. Superest optimis sanctorum evangeliorum textus, auro gemmisque paratus; superest psalterium auro scriptum per denos psalmos capitalibus litteris distinctum (21); superest in uno volumine maximo super totum psalterium beati Augustini expositio; superest et liber ejusdem qui intitulus de

Trinitate. Supererant duo totius anni omeliarii, quibus renovatis, hiemalis datus est in elemosina ecclesie Giviniacensi (22), æstivalis vero missus est cellæ Pirensi (23). De translatione autem beati Huberti cetera reticere censuimus, quod evidentiis et latius ea enumerat ejusdem translationis proprius textus. Sed et hoc nimirum cum sit actum divina gratia disponente, credi probabiliter potest, eundem beatum pontificem in loco quo venerabilis Beregisus quiescebat, se quoque voluisse gratanter quiescere. Fuerunt denique contemporanei ejusdem loci studiosi cooperatores. Decuit ergo ut quorum dum in corpore manerent viguit ab invicem familiaritas, eorum etiam veneraretur a devotione fidelium in uno eodem loco beatorum corporum societas. Quod vero temporales fuerint, si quis certius nosse voluerit, ex gestis Francorum (24) per tempora regum et principum probari poterit. Pipinus enim primus hujus nominis sub Lothario rege, qui fuit filius Hilperici ex Fredegunde, dux et major domus extitit, negotia regni disponens cum domino Cuniberto archiepiscopo Coloniensi. Qui sub regibus Dagoberto et Sigiberto nobiliter et sapienter se agens perseveravit; hic genuit ex Idda uxore sua nobili et religiosa Grimoaldum et Beggam, et beatam Gertrudem. Begga vero nupta Ansegiso duci genuit hunc nostrum Pipinum secundum hujus nominis, tempore Hilderici et Theoderici regum. Sub hoc Hilderico beatus Lambertus Tregentensi * viguit. Theodericus autem rex ut erat hebetioris ingenii, abusione nequissimi Ebroini, qui erat major domus ejus, ammodum apud Francos vixit. Nec multo post Hildericus, qui erat potentior, in venando interit, interceptus a quadam Bodilone nobili, quem contra legem majorem ad stipitem ligatum fecerat cædi; et cum post eum Theodoricus totum percepisset regnum, tertio anno (25) prædictus Pipinus Ansegisi et Beggæ filius dux Austrasiorum factus invaluit, et Beatum Lambertum suggestione Ebroini et factione Coloniensis episcopi ab episcopatu ejectum, exturbato Faramundo sedi suæ restituit post septennium injustæ illius ejectionis suæ. Ipse quoque sanctus pontifex post in brevi pro defensione veritatis et castitatis, ut in gestis ejus legitur, martyrio coronatus occubuit, eique in episcopatu beatus Hubertus successit. Quo etiam tempore dono prædicti Pipini ejusque uxoris Plectrudis locum Andaginum celitus designatum excolendum Beregisus suscepit. Et quia beatus Hubertus pro cura animarum sibi credita, ut in vita ejus le-

VARIE LECTIONES.

* ita 1. in episcopatu Trajectensi 1'.

NOTÆ.

(21) Hactenus servatur in Andaginensi monasterio pretiosissimum psalterium auro elegantissime exaratum, non a Ludovico pio, ut credit auctor, sed a Lothario ipsius filio donatum, ut probant versus qui initio codicis reperiuntur. MART. « On croit que ce psaume existe encore aujourd'hui au village de Boevange, canton de Mersch, grand-duché de Luxembourg, entre les mains de M. Neuman, héritier du prieur de Saint-Hubert. » R.

(22) Jurigny, mon' virginum, in pago Wabriensi, prope Martisvillam.

(23) Pries, trans Mosam juxta Macerias.

(24) I. e. Fredegario, ex quo sequentia hausit, adhibita Vita Lamberti auctore Siegberto. Iddæ nomen addidit, quod in Vita S. Gertrudis commemoratur.

(25) Tertio anno nescio unde assumpserit.

gitor (26), per omnem Arduennam studuit evacuare idololatriam, quæ adhuc ibidem supererat, liquet quod ex confrequentatione commendandi uterque fuerit notissimæ cognitionis, ejusdemque in Deum dilectionis et devotionis, nec minus etiam cooperationis in hoc loco divinæ electionis; utriusque instantia prædicationis fatiscente perfidia in eodem territorio profecit augmentum christianæ religionis. Unde et largiente Domino concessum est, ut quos ipsa provincia adhuc in carne positos meruit habere doctores, eosdem cum Christo regnantes habeat speciales patronos et defensores.

4. (8.) Quanta et quali sagacitate idem episcopus Gualcaudus locum ipsum ampliare studuerit, quibus possessionum redditibus, vel ex proprio fratrisque sui Erohengoldi¹⁰ patrimonio, sed et ex casamentis (27) a quibusdam secularibus subtractis, subsidium vivendi tam posteris quam præsentibus perpetuo habendum procuraverit, si quis nosse voluerit, relectis auctoritatis ejus privilegiis pleniter addiscere poterit. Quæ privilegia licet ex magnæ devotionis affectu condidisse videretur, moroso tamen consilio et sæpius ventilato assensu cleri et senatus et quorumque nobilium et sapientium Leodiensis ecclesiæ, sed et consultu metropolitani sui Hildeboldi Coloniensis pontificis, auctoritate etiam Leonis Romani pontificis et attestatione Ludovici (28) piissimi imperatoris filii magni Caroli imperatoris, ea condidit et canonica confirmatione roboravit. Et ut aliqua ex eisdem privilegiis interponamus: *Res*, inquit, vel possessiones, quæ ad eundem locum deputatæ hactenus fuerunt, jure firmissimo delegamus, id est *Aprovilla* (29), *Lotvilla*, *Nelina*, *Palatiolum*, *Gamedella*, *Telins*¹¹, *Lesternivis*¹², *Ruvonia*, *Framlilionis*, *Gabelium*, *Anseronia*, *Rumendinis*, et ecclesiæ *Melsun*, *Martilinges*, *Builoidas*, cum omnibus appenditiis suis. Similiter etiam consensus fratrum nostrorum concessimus et permanere volumus eidem cellæ alias res ex rebus ecclesiæ nostræ, quæ videlicet non indominicatas, sed in beneficio constitutæ fuerunt, id est *Tervonia*, *Teuledum* (30), *Marlida*, *Aldamum*, *Alventium*, *Nentina*, *Florias*, *Wowonium*, *Ardua-*

nium, *Bractis*, quæ alio nomine nuncupatur episcopi villa, *Lisura*, *Evernicorten*, *Sulpiacum*, *Nogarias*, *Butthesaim*, vineas tres in castro *Hoi*, mansionem unam apud *Leodium* a nobis constructam, necnon et vineam unam cum manso ad se pertinente in territorio *Leodiensi* nuncupato *Vingitis*, cum omnibus appenditiis suis. Item in eodem privilegio post pauca: *Divino* ut credimus consilio, et nostrorum fidelium consensu, tradimus jam præfatis monachis omni anno de argente libras viginti, et decimam de caseo ex omnibus villis nostris indominicatis, et de tribus villis decimam vini, videlicet de *Goganheim* et *Berthahem* atque *Cuneron*. Post hæc duas addimus eis, scilicet *Tavernas* (31) et *Erna*, ut omnia regulariter viventes ibi in victu et vestitu satis abundeque haberent. *Ista omnia coram clericis et laicis nostris in eorum privilegio cedimus et permanere cupimus tam nostris quam successorum nostrorum temporibus. Postquam ergo ista gratia Dei rationabiliter a nobis per omnia ordinata ad aures imperiales devenissent, magno gavisus est imperator gaudio, cænobium *Suguilis* nomine (32), in quo Deo dicatæ erant moniales, partibus sanctæ Mariæ et sancti Lamberti cum omnibus suis appenditiis tradidit jure firmissimo, ut episcopatus *Tongrensis* sedis in nullo minorari videretur pro rebus, quas Dei servis in monasterio præfato concessimus; et insuper ad præfatam cellam quamdam silvam quæ dicitur *Wangisismons* (33) tradidit, eandemque legalem traditionem imperiali privilegio firmavit et signavit. Harum possessionum maxima pars huic ecclesiæ jamdiu deperit, non solum violentia secularium, sed etiam episcoporum *Leodiensium*. *Gualcaudus* vero episcopus *Altenum* abbatem qui loco præses ordinavit, possessionesque et redditus quibus fratres subsisterent legali privilegio ecclesiæ facto in perpetuum confirmavit, credens specialius profuturum sibi quicquid ibidem geretur usque in finem sæculi. Qui autem præfato abbati successerint, vel quamdiu præfuerint, vel quomodo sub unoquoque eorum locus ipse aut profecerit aut defecerit, neque legimus neque a quoquam certius relata didicimus (34); ideoque his*

VARIE LECTIONES.

- ¹⁰ Erchenboldi? P. ¹¹ ita infra c. 52. et privil. Innocentii II. ap. *Miræum* IV, 170. Cod. Teluis.
¹² vel *Lesternius*; infra c. *Lesternesias*.

NOTÆ.

- (26) Apud *Surium* VI, p. 47.
(27) l. e. *fendis*.
(28) Itaque intra a. 844 et mensem *Maium* a. 816, quo *Leo* mortuus est.
(29) *Arville*—*Louville*, *Naomé*, *Palizeul*, *Gemelle*, *Telin*, *Lesterny*, *Revoque*, *Frandeux*, *Givet*, *Anserenne*, *Romedenne*, *Maissin*, *Martelenges*, *Boulaide*, R.
(30) *Terwagne*, *Tilleur*, *Marloie*, *Aye*, *Avent*, *Nettine*, *Florée*, *Wantin*, *Ardenne*, *Braz*, *Vesqueville*, *Lizere*, *Evernicourt*, *Soulpy*, *Noyers*. R.
(31) *Taviers*, *Erna*. R.
(32) *Sugile*. H.
(33) *Wagimont*. H.
(34) Eorum catalogum ex catalogis abbatum *Prumiensium*, ex *Martyrologio* aliisque fontibus do-

D mesticis concinnavit *Romualdus Hancar* in *Historia monasterii S. Huberti* manu sua scripta, quam habuit *P. de Robaulx*, e ejus libro utilissimum istum catalogum excerptum hic sistimus: *Alveus* obiit 16 Nov. 828. *Tancradus Prumiensis* abbas obiit 11 Feb. 829. *Marcuardus Prumiensis* resignavit 856. *Sevoldus* obiit 15 Jan. 855. *Sanctus Egilo Prumiensis* resignavit 860. *Sanctus Ansbaldus Prumiensis* obiit 10 Mart. 887. *Farabertus Prumiensis* obiit 1 Mai quo anno nescitur. *Regino Prumiensis* destitutus 894. *Richarius* resignavit 920. *Hildrardus*. *Friedericus* obiit 942. *Albertus* obiit 966. *Heribertus* obiit 20 Mai 990. *Vulbertus* obiit 14 Jul. 1004. *Vulbertus* obiit 1006. *Witericus* obiit 1027. *Albertus* obiit 1053. *Reinwardus* ob. 1054.

prætermisiss, quæ nostris temporibus audivimus A et vidimus gesta revolvamus.

5. (9.) Anno incarnati Verbi [1034]¹² decedente Renuardo abbate, successit ei domnus Adelardus a Raginaldo episcopo ecclesie beati Huberti abbas ordinatus, qui fuerat monasterii sancti Trudonis scolasticus et thesaurarius. Ipse ut erat vir industrius et prudens, cum gravaretur longa et maxima famis necessitate, tum etiam inter imperatorem Heinricum et ducem Godefridum maiorem dinturna et inexorabili seditione, castri Mirvoldi (35) ecclesie acriter imminens ex edicto imperiali omnium fere principum cis Renum consistentium gravissima obsidione (an. 1045), tamen commissum sibi locum, quod periculo temporis difficillimum erat, ne omnino destrueretur non solum viriliter detinuit, sed et possessionibus ampliavit, ornamentis palliorum decoravit, ædificiis honestavit. ^BÆdificavit refectorium fratrum cum dormitorio, ædificavit cameram abbatis cum palatina domo. Ecclesiam Alventiensem (36) quam ex patrimonio suo episcopus Gualcaudus olim loco contulerat, a quibusdam invasoribus viriliter defensam retinuit. Quartam partem Calviciaci (37) fisci a quodam nobili Roberto emit, cujus omnimodo medietas ab antiquo erat ecclesie (38), donata sibi pro satisfactione a Stephano comite, eo quod castellum Mirvot violenter et injuste firmasset in ecclesiastica possessione. Habito quoque colloquio apud Evodium (39) [an. 1048] inter imperatorem Henricum itemque Henricum regem Francorum, ejusdem imperatoris banno et auctoritate firmatum ecclesie mercatum procuravit. Cujus omnes justicias, theloneum, bannum, comitatum, latronem (40), foralia (41), vel cujuscumque placiti quæstum vel querelas, ex antiquo more potestativo jure optinuit tempore quo advixit, et sine ulla Calumpnia successoribus suis optinenda, immo totam integram abbatiam reliquit. Ejus adhuc tempore vigente publici juris justicia, in tota abbatia nullus advocatus alicui placito intererat, nisi tribus generalibus in anno (42). In hiis si quod vadium proveniret judicio scabinorum, eorum quoque arbitrio determinabatur solvendum, non ad voluntatem dominorum, sed ad possibilitatem personarum.

De eodem quæstu communi advocatus obsonium debitum accipiebat, et si minus proveniret, ecclesia illud supplebat. Præterea si quem rebellem advocatus ad justitiam faciendam compellebat, decatervam¹³ suam accipiebat.

6. (10.) Anno vero incarnati Verbi 1035, suæ autem ordinationis 22. cum decessisset, successit auctore Deo illi domnus Theodericus Lobienensis cœnobii monachus (Vita Theod. c. 2.), a Richardo abbate (43) nutritus, et a Gerardo venerabili Cameracensium pontifice consequenter in sacerdotem ordinatus, litteris adprime eruditus, quas etiam honestis decorabat moribus, adeo ut et ingenii vivacitate et morali probitate tam juvenibus quam senibus ammirabilis et immitabilis haberetur, et quod est difficillimum, gloriam sine invidia assecutus, omnibus indifferenter esset carus. Unde in philosophia famosus et pia concertatione a vicinarum congregationum abbatibus ad regendas scholas evocatus, Stabulaus sub abbate Poppone, deinde Viriduni sub abbate Gualeranno, domni Richardi successore¹⁴, postremo Mosonii sub Rodolfo abbate tam studiis liberalibus quam probis moribus multos instituit, quos postea vidimus imitatores et assertores ejusdem magistri sui, viros honestissimæ probitatis. Qui postea licentia abbatis sui Hugonis Lobienensis (44) Hierosolymam adire conatus (an. 1053), sed per Pannoniam transire præpeditus, Romam quasi per Adriaticum mare navigandus divertit, ibidemque præter spem¹⁵ ^CDeodignum Leodiensem episcopum cum quibusdam sibi familiariter notis in ecclesia beati Petri invenit; quorum suggestionem, immo pontificis amica prohibitionem ulterius progredi pressus, cum eis patriam petiit, et inter redeundum cujus esset scientiæ gravitatis et perfectionis prospectus¹⁶, a prædicto pontifice monasterio suo honorabiliter est relocatus.

7. (11.) [V. Theod. 5.] Non multo post Henricus imperator Deoduno episcopo indixit ut sibi aliquem monachum ab abbate Richardo institutum procuraret, quem in Fuldensi monasterio scolasticum præficeret. Episcopus Theodericum, quem a Roma usque Leodium ad hoc fuerat expertus idoneum, a Lobienensi monasterio evocavit (an. 1053).

VARIE LECTIONES

¹² numerus deest 1. ¹³ ita 1. decatervam 1'; cf. Ducange. ¹⁴ successor 1. ¹⁵ ita supplevit Martene; deest spem 1. ibidemque post Deod. 1'. ¹⁶ perspectus 1'.

NOTÆ.

D firmavit.

(39) Ivois; cf. Heriman. Aug., a. 1648.

(40) l. e. cognitionem de latrociniiis.

(41) Vectigal in mercatu solum.

(42) « On appelle encore *Placeplais* la place devant l'abbaye de Saint-Hubert, où les plaids se tenaient. » R.

(43) Viridunensi sancti Vitoni, viro incomparabili et multorum insignium monasteriorum reformatore, cujus Acta habes apud Mabillonium sæculo VI Bened. M. Lobiensem abbatiam obtinuit a. 1020-1027.

(44) Obiit 1053. Ann. Laub. Eodem anno Deodunus Romæ fuit; v. Mon. SS. VII, 150.

(35) Mirwart ad fl. Lomme.

(36) Avenit.

(37) Chauvency-St.-Hubert prope Montmédy. R.

(38) De ea re hæc habent Mirac. S. Huberti ap. Mabillon Acta SS. Sec. IV, c. 20. Anno 955, anno imperii Ottonis I vicesimo, comes Stephanus de Vit Andaginensi ecclesie legali dono quidquid sui juris erat in Calventiaco, et hoc præsentibus Brunone archiep. Colon. et Baldrico pontifice Leodiensi. Cujus cum esset erga b. Hubertum affectus magnæ dilectionis, ut corpus ejus ad prædictum fiscum deferretur, ab abbate Alberto et fratribus obtinuit, ibidemque illi vestituram ejusdem allodii coram Raginero et Gisberto comitibus multisque regni principibus publice

secumque detinebat quasi legandum imperatori. Evocatis interea ex edicto episcopali abbatibus et archidiaconis pro ordinando patre destituta ecclesie beati Huberti, adfuit et ipse cum ceteris, securus (45) inde ipsius sibi agenda ordinationis. Episcopo vero consulente, quis haberetur idoneus desolatæ præponi ecclesie, Godiscalcus quidam honestæ gravitatis persona, itemque Anselmus decanus sancti Lamberti, quorum vigeat permaxima auctoritas in hujusmodi rebus disponendis, responderunt, locuti prius cum consilio, talem providentiam bene convenire fratri Theoderico. Sutclamentibus aliis ad "illos bene sensisse, ipse etiam episcopus in sententiam concessit voluntarie, et evocato domino Theoderico, ut abbas fieret obnixus cepit insistere. Ille econtra reniti qua poterat virtute, impossibilitatem suam et insufficientiam suam prætere, imparem se tanto oneri reclamare, lacrimis etiam attestari cor a labiis non distare. Episcopus econtra renitentem cogere, conventus omnis incessere, ne divinæ vocationi et voluntati videretur obsistere. Tandem tantorum oppressus auctoritate et violenter attractus a Gonzone Florinensi abbate et Stephano sancti Laurentii, inunctam sibi curam suscepit, et consecratus est abbas in purificatione sanctæ Mariæ semper virginis, sicque comitatus prædicto Stephano abbate sancti Laurentii ad commissam sibi ecclesiam concessit. Cujus culmen cum de longe vidisset, ut erat tunc hiems asperima, in mediis nivibus ad terram procidit, et Deum adiutorem sibi adesse cum gemitu inclamavit, operoque capite et nudis pedibus monasterium usque processit.

8. (12.) Exceptus a cunctis cum digno favore, studebat fratribus potius prodesse quam præesse, et lucrandis animabus magis exemplis quam doctrinis insistere. Fuerunt autem quos sibi invenit fratres, videlicet Robertus senex, Ermenfridus decanus, Eywardus præcentor, Guillelmus præpositus, Alfridus thesaurarius, Liethbrandus camerarius, Lambertus organista (46), Gualerannus cellerarius, Robertus armarius, Stepinus exterior scolasticus (47), et interior Balduinus, Lambertus, Guerizo, Engenulfus, Remuardus, Otto, Gualterus. Multoties vero adversatus ab hiis qui in veteri mente nova meditari cogebantur, licet patienter et tacitus eadem perferret adversa, in nutriendis et erudiendis et in

A convertendis etiam quos poterat sagaciter et constanter elaborabat. Enutrivit autem idem abbas inter multos quos ab infantia timere Deum docuit, Gislebertum ejusdem ecclesie religiosum postea decanum, in scribendis et renovandis libris studiosum, Afridum cellerarium et custodem, et postea cellæ Mivoldensis priorem, Liebertum cellæ Buloniensis priorem primum, et postea majoris ecclesie præpositum, Arnulfum capellanum. (V. Theod. c. 3.) Quemdam vero Lambertum nimis nobilitatem suam extollentem cum pateretur infestior, non tamen deficientem ut respiceret "exhortando, Deumque ut ei daret spiritum compunctionis exorando. Hic in natali apostolorum Petri et Pauli lecturus ad vigilias nocturnales, cum ante abbatem sine reverentia inclinationis transire cogitaret, subito expavit se videre inter brachia illius puerum gloriose habitudinis, abbati quidem hilariter congaudentem, sibi vero minaciter indignantem. Qui dum tremens vix in legendo subsisteret, rediensque humillimam inclinationem abbati exsolveret, mirantibus cunctis adeo resolutus est in lacrimis, ut nullo modo cessaret a singultibus et suspiriis. Post vigilias affusus abbatibus pedibus, confessus esse peccata sua ad purum petens ab eo indicendum pro penitentia sibi exilium, voluntaria mendicitate a se transigendum. Hortante vero abbate illum remanere secum, et spondente se illi in penitentia collaboraturum, respondit non sibi videri utile, cum quibus dolebat se vixisse, velle "amodo vivere, ipsique loco quasi conscio erroris sui nulla re amplius inesse. Sic ergo seipsum obstinatione salubri puniens, ferro per ventrem perque brachia et tibias vinctus (48), prosequente illum abbate cum lacrimis, monasterium exiit, tandemque cum magna defectione pedes Mosomum devenit; ibi quia tunc temporis vigeat regularis districtio sub abbate Rodulfo, ab eodem retentus substituit, postque duos fere annos in luctu et penitentia perseverans obiit. Cujus exemplo quidam ex iis qui in loco remanserant compuncti et suæ salutis facti sunt sollicitiores, et abbati ad obediendum subjectiores. Lambertum de maxima paupertate ad magnam gloriam Dei gratia suscitatum, aliquandiu ipsius ecclesie præcentorem et scolasticum, postea vero Raginoldi Remensis pontificis et Henrici abbatibus precatu ecclesie beati Remigii scolasticum, cardinalem (49) quoque et decanum, Fulconem

VARIE LECTIONES.

" id 1°. " respiscente 1. 3. " nolle 1°.

NOTÆ.

(45) I. e. nil suspicatus.

(46) His locus præsertim observandus, quia tunc rarissima in monasteriis erant organa, qua de re vide que diximus in Comment. in Reg. S. Bened. cap. 19. M.

(47) Scholasticus exterior is erat, qui exteriores in monasteriis scholas regebat, sive qui sæculares pueros disciplinis informabat: interior qui monachos. M.

(48) Hæc erat olim penitentia eorum qui propinquiores parentes gladio impetebant, ut ex eodem

ferro circulo confecto corpus penitentis stringeretur, ac peregrinari ad loca sancta, donec circulus ferreus sponte esset disruptus, juberetur. Quam penitentiam Lambertus tanquam spiritalis parricida in se suscepit. MART. In Vita Theod. hoc non prorsus eodem modo narratur. Tamen ex ea totum locum assumpsisse videtur, qui fortasse hic non bene a librario insertus est; nam mox sententiam prius interceptam continuat.

(49) Cardinales in ecclesia Sancti Remigii dicebantur septem monachi ab abbate designati, qui soli

præcentorem post eum, in illuminationibus capitulum litterarum et incisionibus lignorum et lapidum peritum, Gozelinum in scientia litterali et consilio promptum, sed nullius terrenæ administrationis cupidum, Guiredum Ebernensis cellæ præpositum et post Theodericum II, ecclesiæ abbatem ordinatum, Stephanum, Remigium et Rodulfum præcipuos in studio scriptorum, Gerardum post Guiredum Ebernensem præpositum, Quintinum et Heribrandum ammodum eruditos, sed a Theoderico II nimis immature curis exterioribus expositos, Herbertum pictorem immatura morte præventum, multum equidem dolendum, Guidonem scolasticum et præcentorem, scientia et moribus insignem, Fulcuinum et utrumque Bernardum in ecclesiasticis utilitatibus bene valentes, Hugonem quoque Maceriensem (50) nobilitate et simplicitate laudabilem, Helbertum Leodiensem in abaco et musica triumphantem, Raginerum Hoiensem, Alsemanum, Gualterum et Godefridum, et fratrem Berengeri abbatis Benedictum.

9. (13.) Conversi sunt sub eo monachicam vitam professi Albertus presbiter, postea Arduensis præpositus; Theodericus et ipse satis industrius Condrustris (51) præpositus, et post eum abbas ab episcopo Henrico ordinatus; Lambertus major dictus in eadem ecclesia ab infantia eruditus. Hic jam juvenis a marchissa Beatrice Langobardiam ductus et apud Drogonem Parmensem aliquandiu philosophatus, cum post interfectionem marchionis Bonifacii (an. 1052) patriam suam reverteretur, familiaritate ejusdem abbatis attractus, sub eo factus est monachus; ejus consilium et auxilium quantum profuerit ecclesiæ, vix olim posteris videbitur credibile. Conversi sunt sub eo Berengerus et Adalbero, quorum uterque non multo post functus est abbatis officio (52). Inde Robertus canonicus ecclesiæ Viridunensis, et post præpositus cellæ Cunensis (53), Raginerus Maceriensis, postea præpositus cellæ Pirensis, Obertus Teutonicus qui ecclesiæ quoad vixit Lesuram (54) procuravit, ex ea bene natus, Everardus Dionensis, Stephanus Namucensis, Emmo, Alardus, Ebremundus, Guarnerus et Dominicus Hoiensis, Fulcaudus Montensis, pro bonis moribus cognominatus Johannes apostolus, Fulcherus, Richerus et Gonterus Portienses (55) uterque, Arnulfus Valentiniensis, Almannus, Godefridus et Adelo Wavoracenses (56).

10. (14.) Hiis omnibus militantibus Deo sub disci-

plina regulari præerat abbas (57) quasi quidam dux industriæ militaris. His omnibus omnia factus conformabat se singulis, donec formaretur Christus in eis, nec quemquam existimabat fortuna vel conditione, sed moribus et religione; et cum ab ineunte ætate religiöse institutus modeste et caste vixerit, tunc hunc sibi met usum vivendi continuandum instituit, ut nonnisi semel in die semper reficeret, tam parce tamen, ut continuatim esuriret, et hoc sine ovis et caseo, et absque saginæ condimento. In legitimis autem observationibus adventus et quadragesimæ biduanis et triduanis jejuniis se macerabat occulte. Præter communem monasterii elemosinam duodecim pauperes cotidie alebat, quibus lotis pedibus et manibus, et refectione sufficienti impensa, satis humiliter tamquam Christo se eis in terram prostrabat. Vilissimo strato superjecto cilicio paululum quiescebat; ex quo latenter surgens communes vigiliis semper anticipabat. Sicque genuflexionibus et orationibus cum lacrimis Deo se ipsum mactabat. (V. Theod. c. 3.) Quadam autem nocte cum illo suo more vigiliis anticipans orationi incumberet, ecce in similitudine cervæ diabolus eraduit, et orationis ejus intentionem pulsu pedum inquietare cepit. Ille revera cervam existimans, cum indignatione surrexit, perspecturus utrum claustris ostium negligenter apertum sero remansisset, per quod eadem cerva nocturno errore acta illo introisset de proxima silva. Cerva euntem modo præcedens modo subsequens acerrime impetebat, donec uterque venit ad claustris januam, quæ diligenter erat obserata. Tandem abbas obstupefactus horrore diabolice insectationis, cum erectis ad Deum oculis signum sanctæ crucis illi opponeret dicens: *Ecce crucem Domini, fugite partes adversæ*, cum tanto strepitu diabolus evanuit, ut omne dormitorium fratrum, sub quo tunc prædicta janua erat, videretur erui. (C. 4.) Nec multo post dum lassus crebris genuflexionibus ante majus altare circa mediam noctem prostratus oraret, repente maxima lux per totam ecclesiam coelitus emicuit, et cum ipsa luce columba miræ pulchritudinis apparens, omnes basilicæ angulos lustrando pervolare cepit. Quæ cum singula sanctorum altaria lætis alarum plausibus et quadam suæ vocis dulcedine hilariter salutasset, postremo leni volatu allapsa quo venerabilis vir jacebat, tamdiu supersedit, donec pulsatis vigiliis cum prædicta luce subtracta disparuit. Quod cum fratres qui in custodia monasterii excubabant vidissent, et in crastinum abbati

VARIE LECTIONES.

" Arduennensis 1^a. e corr. " Id est Is.

NOTÆ.

jus et facultatem habebant celebrandi majorem missam, ex privilegio Leonis papæ noni qui ecclesiam dedicavit. Mart. vide infra cap. 46.

(50) *Mexières*, ad Mosam.

(51) *Le Condruz*.

(52) Apud S. Laurentium Leodii et S. Vincentium Lauduni.

(53) *Cons. R.*

(54) *Liser. R.*

(55) De castro vel pago Porciano, *St. Nicolas-à-Port*, in Lotharinga. R.

(56) *pays de Voivre*. une des quatre divisions de Luxembourg. R.

(57) Similia horum referuntur in Vita Theoderici, sed non prorsus conveniunt.

quasi nescienti cum ammiratione et lætitia retulissent, ille eos cum indignatione redarguit, et ne alicui quoad viveret hoc ipsum indicarent præcepit. Præter canonicas horas, quas ut debitas diligenter Deo exsolvebat, in veneratione beatæ Trinitatis et gloriøsæ semper virginis Mariæ, itemque Petri apostoli omniumque sanctorum singillatim vigiliis et omnes horas diei decantabat, et psalterium etiam inter noctem et diem ex integro percurrere, aut per se psallebat, aut qui pro se psalleret procurabat. In cotidianis vero missarum sollempniis quibus gemitibus quavè cordis contritione Domino sacrificaturus assisteret, ejus solius est approbare, cujus est omnium hominum corda pensare. Cujus fuerit humilitatis in habitu, cujus gravitatis in incessu, cujus æqualitatis in vultu, cujus honestatis in actu, mirabatur non solum quælibet ecclesiastica dignitas, sed etiam fastuosa et aliis irreverens secularis potestas; cujus et laudabiliter magnificabat absentiam, et humiliter honorabat præsentiam.

11. (17.) Evocatus sæpe a religioso Annone Coloniensium pontifice, amica veneratione excipiebatur, et apud tantum virum aliquandiu familiarissime remorari coactus, divinarum scripturarum mutuo relatu quasi in aureo Salomonis reclinatorio media caritate constricto delectabatur. Cui cum forte inter loquendam familiari jocunditate objiceret, quare quosdam barbaros suæ parrochiæ trans Renum commemorantes in quadragesima ab ovis et lacte et caseo auctoritate pontificali non compesceret; respondit pontifex abstinendam et religionem ecclesiasticam se quidem omnino approbare, attestari et laudare: differentiam vero ciborum firmis in fide non multum obesse, cum Dominus in deserto per eorum Eliam paverit, non piscibus sed carne; sæpius autem se id prohibuisse, nec prævaluisse: quod christiani dici paterentur multum se gaudere, nedum aliqua violentia absterret eosdem barbaros a christiana fide. Et quia eidem pontifici tanto erat abbas gratior, quanto apud eum constabat honorandæ virtutis locus amplior, numquam ab eo nisi muneribus honoratus redibat, quæ et dantem et accipientem omnino decebant. (V. Theod. c. 4.) Quadam vero vice idem abbas cum gratia orationis, tum etiam amore ductus pontificis Coloniam vadens, apud Julianum castrum a conditore Julio dictum voluit hospitari, ubi et in mane missas celebraturus ad ecclesiam processit. Mulier autem quedam in eodem loco languebat, quæ omnino cibo et potu privata et sompno, ipsos etiam propinquos quod viveret fastidiebat. Hæc ammonita est per noctem,

A quadam venerabili persona sibi vigilantem assistente, ut in mane ad ecclesiam delata, de manu abbatis ibidem missas celebraturi panem benedictum peteret, seque ejus orationibus sanandum confideret. Parentibus languentem deferentibus et abbati pro ea supplicantibus, abbas non solitus loqui nisi post expletionem psalterii, aversione qua poterat reuerti, signis et nutibus hoc non esse suum contestari; tandem convictus concurrentium lacrimis et precibus, quinque oblatas benedicens, in ore languentis misit; illaque statim recepto manducandi usu convaleuit. Abbas vitans humanas laudes, citius aufugit, nec ulterius per idem nisi latenter transire voluit.

12. (19.) Si quando vero pro responsis ecclesiæ domino Adalberoni Metensium episcopo se præsentasset, mirabatur postmodum ipsemet in recolendo meminisse, quæ se illi humilitate vir tantæ nobilitatis et potestatis inclinaret, quæ benignitate compulsus ad secum prandendum sedere collocaret. Cui cum forte inter prandendum deferrentur pistorum primitiæ, cepit ea pontifex manibus attricare, sæpius olfacta super mensam reponere, et quasi sub optentu ejusdem delectationis tangendo et non gustando, se in eis cruciare. A quibus se omnino continens, cum aliis illa divisisset, abbas quod viderat fecisse episcopum diligenter notavit, et causam facti solus cum solo sedens humiliter requisivit. Ad hæc episcopus altius suspirans ingemuit, et quia hiis olim in juventute sua nimis delectatus se peccasse meminisset, respondit secum deliberasse, ut per quæ peccasset, per hæc et se ipsum abstinendo puniret. Edificatus abbas exemplo hujus abstinentiæ gratulabatur multotiens apud familiares suos, id sibi multum postea profuisse, et ne excederet per illicita ab ipsis licitis se constanter continebat.

13. (20.) Anno incarnationis Verbi 1071, Dominus etiam Helinandus Laudunensis episcopus, ejus familiaritate delectatus, monuit eum et adjunxit cellam unam in episcopio suo construere, videlicet ante Novum Castellum super Axonam (58), apud Eberneicurtum, ubi ab antiquo possidebat ecclesia beati Huberti quindecim mansos præter terram dominicalem. Qui episcopus ex consensu Fulcardi ei Ebali archidiaconorum suorum, totius quoque capituli ecclesiæ Laudunensis, altare matris ecclesiæ prædictæ villæ, substitutis illi aliis novem, in Briania unum, in Pugneicorte unum, in Mediana villa unum, inter Provasium et Provisolium duo, in Cugneicorte unum, in Juvineicorte duo, in Ranleicorte unum, ad opus prædictæ contulit cellæ; quæ omnia ratis et firmis privilegiis, exclusis quoque eorundem

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ A. i. v. MLXXI. in f post episcopus scripto sunt. Scil. hæc a margine in verborum contextum irrepsisse videntur.

NOTÆ.

(58) *Neuencateau, sur l'Aisne.* — Brevius hæc tanguntur in Vita Theod. c. 5, § 57. Postea a. 1082, Oct. 15. Elinandus sex de altaribus illis S. Huberto

donavit; v. privil. Ap. Mart. et Durand, Coll. Ampli 1, 501.

altarium personis, habenda in perpetuum confirmavit beati Huberti ecclesie in Arduenna sitæ (59). Nec multo post reposita est ecclesie Landunensi vicissitudo hujus donationis ab ecclesia beati Huberti, videlicet bibliotheca una totius veteris et novi testamenti. Hanc a domino Gisleberto noviter conscriptam Elinandus pontifex cum Josfrido Parisiensi episcopo Colonia rediens et ad nos divertens vidit, et laudantibus eam clericis suis concupivit, donatamque sibi in gratia specialis et perpetue amicitie inter ecclesiam Laudunensem et nostram optinuit. Fuit autem ei causa ad nos divertendi quasi cujusdam jocos²² eventus miraculi. Audierat abbas Theodericus utrumque pontificem per Hoiium transire ut Coloniæ irent, missisque ad eos litteris mandavit ut per ecclesiam beati Huberti redirent. Litteris autem perditis in Leuga quæ dicitur Mala inter Hoiium et Leodium, cum post duodecim fere dies pontifices redirent per eandem viam, obtulit eis viator quidam noviter inventas ibidem easdem litteras. Illi autem non sine miraculo divinæ voluntatis secum reputantes rei eventum, nullo modo præsumperunt prætermittere abbatis mandatum. Venientes vero abbas officiosissima processione excepit, per biduum retentos affluenter refecit, præsentatis inter prandendum ad jocunditatem ammirantium carpis²³ et piscibus vivis. Postea digressos impensibus ecclesie Mosomum usque deduci præcepit, gratias agentes Deo pro experta caritate, et probata in loco eodem nobili et venerabili religione, quam nisi oculis probassent, nullo modo, ut asse-
reant, narrantibus credidissent.

14. (22.) Anno Verbi incarnati 1074, Philippus etiam rex Francorum ab eodem abbate rogatus, omnes capellas Novi Castelli, quod tunc tenebat, matri suæ ecclesie beate Mariæ quæ est in Eberneicorte recognovit et reddidit, easque privilegio suæ auctoritatis cum prædicta cella ecclesie beati Petri et beati Huberti habendas confirmavit.

15. (23.) Anno Verbi incarnati 1068, Arnulfo comiti Chiniacensi (60) ex patrimonio suo provenerat cella Pirensis. Qui licet juvenis, ducius tamen optima fama et amore Theoderici abbatis, attractus etiam propter optimæ religionis odorem sepulturam suam ibidem constituere, præfatam cellam ecclesie beati Petri et beati Huberti perpetuo habendam legaliter donavit, addens ei quicquid inter Marbais et Fanium (61) sui erat juris, ut latius continetur

A in privilegio facto ejusdem donationis. Abbas autem data commutatione præbendarum ibidem prius servantibus clericis, ex consensu domni Manasse Remorum pontificis pro eis monachos suos in eodem loco substituit 8 Idus²⁷ ejusdem anni. (V. Theod. c. 4.) Cum in gallicinio gratia orationis intraret idem abbas ecclesiam beati Hilarii (62), contigit in ea candelam divinitus accendi, ut ibi claret advenisse filium lucis, ante cujus adventum ibidem lux cælestis emicuit.

B 16. (24.) Prædictus quoque pontifex Manasses ductus gratia religiosi abbatis, ex consensu clericorum ecclesie Remensis altare beati Hilarii quod est in Guisliaco, cum capella Guarzensi, altare etiam sanctæ Mariæ in Noviando (63) super Mosam dedit ecclesie sancti Huberti, et exclusis in perpetuum eorumdem altarium personis, donum suum legitimis privilegiis publice factis et in conciliis suis recognitis confirmavit. Contigit autem non multo post, ut Adeladis uxor Arnulfi (64), soror autem Ebali Roceiensis, defuncta in introitu ecclesie versus claustrum sepeliretur; Manasses quoque frater ejusdem Arnulfi divino flagello compellente monachus effectus, et post infra mensem mortuus ibidem apponeretur. Erant præterea quatuor fratres, videlicet Hugo et Ludovicus, Rodericus et Riquinus, filii Richezonis ex Liegarde amita Arnulfi comitis. Horum unus Riquinus ab Heribrando Bulionensi interfectus ad caput prædictæ Adeladis est sepultus.

C Hinc erga locum facti devotiores et Arnulfus et nepotes ejus, nepotes quidem pro fratre suo dederunt ecclesie quicquid habebant apud Linaum et Carnetum, et quartam partem pontis quæ erat eorum apud Gabelium (65); Arnulfus vero præter cellam Pirensis, quam ut dictum est beato Huberto donaverat, remisit in perpetuum ecclesie exactiones quasdam ab iniquis ministris antecessorum suorum apud Gabelium rebus nostris impositas fraudulentem et injuste, scilicet 40 modios avenæ mensuræ nostræ, et unam carratam fœni, alteram vero straminis, quæ exigebantur ad pas-
cendum equum comitis, quatuordecim etiam garbas culturæ indominate, septem spelte et septem avenæ, quæ dabatur scabinis, et villico deputatum D unum modium frumenti. Pontenarii quoque cum in transponenda decima injuriarentur ministros ecclesie, meliores garbas violenter rapientes sibi, agente Theodorico præposito in curia beati Huberti man-

VARIÆ LECTIONES.

²² Jocundi *superscr.* vel jocos¹. ²³ capris. 4°. ²⁷ *nomen mensis deest.*

NOTÆ.

(59) Brienne, Pugnecourt, Midirille, Provasy, Provassily, Guignicourt, Juignicourt, Rancicourt. La donation est rapportée par Bertholet, Hist. du Luxemb. III, 36 R.

(60) Chiny. Comitum de Warcq appellat auctor Vitæ 3, 57 ubi hæc breviter tangit.

(61) Marbais et Fainon. Litteræ donationis s. d. editæ sunt in Coll. Ampl. I, 472 et in Miræi Opp., Dipl. IV, 504.

(62) In villa Piros.

(63) Guillaies, Warcq prope Macerias, Nouvion-sur-Meuse. Privilegium ediderunt Martene et Dur. Coll. Ampl. I, 499, datum a. 1079, sed alterum prius datum existisse oportet, nam ex fine capituli apparet hæc gesta esse ante tempora Heinrichi ep. Leodiensis, qui sedit a. 1075-1091.

(64) Com. Chiniacensis.—Rocelum est Roussy, ad Axonam.

(65) Ligny, Carnière, Givet. R.

davit eos venire Arnulfus comes, ex optimatibus suis Riquinum et Algoldum, Theodericum et Albertum secum ibi habens, et indicta bannali evocatione totius Gabeliensis potestatis, adjuravit antiquiores et meliores interposito sacramento facta sibi fidelitatis, ut edicerent ei veritatem hujus consuetudinis. Illi locuti cum consilio responderunt comiti per Rodericum præpositum et Gobertum villicum, sicut erant adjurati, exactiones istas ab iniquis ministris dominorum esse inventas et injuste et fraudulenter ecclesie impositas, ei ideo judicio eorum, si justitia servaretur, omnimodo¹ adnichilandas. Hiis comes auditis, Vigonem magistrum scabinum garbas acceptas ex cultura dominicali videntibus cunctis² proprio collo fecit referre et reponere in horreo beati Huberti. Quædam vero venna, quæ apud eos dicitur radius, in Huia (66) habetur, et quæcumque captura piscium ibi provenierit a nona dominicæ noctis usque ad vesperam sequentis diei, suum (67) est ecclesie nostræ ex consuetudine veteri; et quando idem radius firmabatur (68) a villico nostro, exigebat sibi obsonium comitis villicus. Has omnes injustitias ne amplius a quoquam exigenterent, bannali auctoritate comes interdixit, pontenariis constituens de unaquaque carrata, transponendæ decimæ unam garbam accipere, et si quid minus fuerit de integra carrata, dimidiam illi³ provenire, sicut placuerit ministro ecclesie, et hoc sine ulla decertatione. Deinde comes pro hiis et aliis injustitiis⁴, quas vel a se vel a suis recognovit factas ecclesie, culpam suam confessus est publice, et Ottone filio suo secum deducto veniens ad monasterium, Floherimontem (69) cum familia et molendino donavit beato Huberto legaliter habendum. Filii quoque sui dextram super majus altare beati Petri applicavit, et ut omnia que eidem ecclesie donaverat, vel injustas exactiones et consuetudines quas annullaverat, ipse etiam jurejurando ei confirmaret proprio ore juraturo dictavit, presentibus ibi quibusdam optimatibus suis. Gabelium autem semel in dicendo ingressi, videtur utile notificandum posteris, licet præoccupato ordine narrandi, quid ibi contigerit tempore domini Heinrici episcopi. Omnis decima ubicumque jaceat intra bannales terminos totius Gabelii, constat esse ab antiquo ecclesie beati Huberti. Apud villam vero Fiscalium (70) excisis in foreste sartis, secunda ibi provenerat messis. In hanc irrepererat latenter Raguenus ejusdem villæ

A presbiter, decimam sartorum sibi conatus abstrahere; unde cum viginti garbas abstulisset, Theodericus superveniens præpositus illi cum maxima indignatione quod invenit residuum decimæ constanter induxit horreo ecclesie, eumque ad episcopalem audientiam edixit secum venire. Evocatis autem antiquioribus vicinis, episcopo apud sanctum Hubertum commoranti uterque se presentavit; ibi coram illo sacramento veridicorum comprobata veritate, judicio Bosonis archidiaconi Raguenus presbiter publicam justitiam fecit Theoderico abbati, et jussu episcopi decimam quam abstulerat suo vehiculo reductam propriis manibus in horreo ecclesie reposuit.

17. (24.) Namucensi (71) comitatui, licet injuste, subiacebat centenaria justitia Anseromix, et vicecomitum violentia affligebatur nimis ecclesie familia. Acturi causas hujus exactionis Guillelmus de Virvia cum Herimanno et fratre ejus Rodulfo de Houhaia (72) die conducta illo convenerunt, et in dominicali curia porcum unum invenientes in cœnam suam occidi et parari jusserunt. Bullientes carnes satis multus ignis suggestus coquebat, sed nullo modo decoqui poterant, et ministris de more attemptantibus eas, cruditatem suam et sanguineum horrorem ingerebant. Cœnaturi domini cum tædio afficerentur hujus expectationis, carnes illas qualescumque essent sibi jusserunt apponi, sed cœna eadem illis ultima fuit: nam Guillelmus a dæmonio arreptus et Virviam in gestatorio relatus miserabiliter expiravit; Herimannus vero et Rodulfus aliquamdiu cum nimio dolore superstites defecerunt sine pœnitentia et divina recognitione. Hiis probatis Albertus comes Namucensis cum in Arduenna silta moraretur gratia venandi, et veneratione loci diverteret cum uxore sua Ida, quæ prius fuerat uxor ducis Frederici (73), ad ecclesiam beati Huberti, Theodericus abbas prædictum comitatum Anseromix obtinuit ab eis perpetuo remittendum ecclesie (circa an. 1066). Ea tamen conditione⁵ interposita huic remissioni, ut viginti modios avenæ nostræ mensuræ præpositus Anseromix quot annis exsolveret comitatui, villicus vero villæ de unaquaque domo ejusdem potestatis modium unum avenæ exigeret pro prædictis modis viginti reponendum dominicali curiæ. Et hæc conditio firmata est maxime poscentibus villanis, qui per exactionem comitatus nimis gravabantur ab extraneis. — Hoc etiam tempore⁶ Willelmus comes Normannorum debellatis Anglis factus est rex eorum; qui, ne ingratus esset honoris

VARIE LECTIONES.

¹ omnino 1'. ² illis 1'. ³ justitiis 1. ⁴ conditio 1. ⁵ deest 1. 1'.

NOTÆ.

(66) *La Houille*, affluent de la Meuse, qui prend sa source au-dessus de Gedinne. R.

(67). l. e. proprium, modo loquendi in hoc opere passim obvio, ut c. 19. in fine, c. 27 initio.

(68) *Fermer*.

(69) *Flohimont*. H.

(70) *Feschaux*. R.

(71) Hæc usque ad remittendum ecclesie etiam inter Miracula S. Huberti c. 28 leguntur, ubi ex nostro addita esse existimo.

(72) *Vierve*, *Hontheye*. R.

(73) Lotharingæ, qui obiit 1065.

a Deo sibi collati, per cœnobîa totius Angliæ undequaque evocatis præceptoribus religiosis, ordinem perfectæ religionis vel instituit vel reformavit, et per exterioris amministrationis³³ leges publicas ad civile decus excoluit. Idem rex ut erat largus in donariis, cum in solempnitate paschali militem quemdam videret cum offerentibus non offerre, evocatum interrogavit cur non offerret; illo respondente sibi deesse quod posset offerre, rex centum libras denariorum illi jussit deferri, quas ille in clamide sua susceptas sine retractione super altare omnes Deo obtulit. Miratus rex cum ceteris astantibus fidem offerentis, quicquid pascalis muneris sibi eodem delatum est, militi restituit. — Britannico³⁴ cuidam clerico Marbodoni, cum recumberet ad prandium Guillelmi regis, delata est ab bibendum argentea³⁵ navis; quam dum in manu teneret, talem de illa versum dixit:

Nec pice nec clavis eget hæc argentea navis.

Hugo Lingonensis episcopus (74) Hierosolymam iturus, ad expetendum viæ subsidium eundem regem adiit, eique quasi ad decentem gratiam hujusmodi salutationem præsentavit:

*Si quis in ante videt qui te circumspicit, ex te
Colligit, ante comes, rex modo, cæsar erit.*

Quæ laus multorum favore exposita et commendata cum placuisset regi, longum est memorari quot et quantis donis episcopum honoraverit. Idem Hugo cum puerum quemdam ordinasset exorcistam, Hugo Lugdunensis archiepiscopus et Romanæ ecclesiæ legatus eandem ordinationem nimis indiscrete irritam judicavit, ipsique puero acceptos semel gradus sua ordinatione iteravit. Hanc injuriam sui episcopus mordaci joco removit, et hujusmodi sales archiepiscopo in faciem rejecit:

*Si veteres renovare gradus ut carmina nostis,
Unde reum me quisque meus præjudicat hostis,
Jam video quod quicquid ago mutare potestis;
Sed doleo quod non valeo vel nosse quod estis.
Si prisca pietatis amor vos detinuissest,
Et servum qui vester eram non deseruisset,
Pro puero licet eximio non esset agendum.
Pontificem sine judicio sic destituendum;
Quid latuit? quæ causa fuit? fuit utilis ordo
Per me qui quartus, per vos fuit in decachordo.
Jam decimare quod est poterit, multumque benigne,
Tres poterit præstare gradus et psallere digne.*

VARIE LECTIONES.

³³ amministrationes I. ³⁴ Britannico — navis pos. psallere digne collocata sunt in I. sed per litterarum signa transposita. ³⁵ aurea superscr. vel argentea I.

NOTÆ.

(74) Alio nomine dictus Rainardus 1065-1085.
(75) *Béhogne*, dépendance du bourg de Rochefort, qui était le chef-lieu du doyenné Bohania; *Merloye*. R.

(76) Dipl. edidit Bertholet III, *Preuves*, p. 29.

(77) Imo Friderici; vidua Waleranni com. Aræleonis sive Arlunensis.

(78) Hactenus perseverat apud S. Hubertum ille ritus incisionis, la *taille*. Nimirum a rabido animali morsis, post deposita ad sacerdotem peccata, sacra

A 18. (26.) Gozilo comes Bohaniæ (75) apud Marlidam dominicalem domum violenter fregit, et ad placitum suum abusus ibidem quibusque inventis, res etiam ecclesiasticæ familiæ satellitibus suis diripiendas permisit, et cum cœnatus protraheret noctem jocis et sermonibus, repente percussus ultione divina in ipso crepusculo finivit vitam (an. 1064). Uxor ejus Ermentrudis de commisso domini sui humilem satisfactionem beato Huberto et abbati per optimates suos mandavit, et ut ibidem corpus ejus sepeliretur expetiit. Abbas ex consilio fratrum et satisfactioni et petitioni annuit, sepulchroque Gozilone, Summeium allodium cum matre ecclesia et familia ab Ermentrude uxore illius, et Conone, Rodulfo, Widone et Henrico filiis ejus, legaliter ecclesiæ donatum acquisivit (76). Sub eodem tempore simul cœpta est fieri octo turrium corona, et quæ in prato est in honore beati Ægidii ecclesia, murus quoque circa monasterium qui nimia vetustate pæne totus corruerat, claustrum quoque et cripta.

19. (27.) Adeladis comitissa Aræleonis fuerat filia nobilissima ducis Theoderici, soror vero Sigifridi (77) patris marchissæ Beatricis. Hujus quidam cubicularius a rabido cane morsus et infectus, soluta quod supererat ei remedium salutis, ad beati Huberti patrocinium confugit. Ejus enim apud Deum meritis habetur in loco eodem singulare privilegium probate virtutis, ut si quis infectus morsu rabidi canis aut lupi aut cujuscunque insani peccoris, illo confugiens incisis fuerit, ritumque ejusdem incisionis servaverit (78), sine dubio evadit periculum certissimæ mortis. Et, ut per excessum vera probemus esse quæ dicimus, vidimus ipsi nostris temporibus duos juvenes de pago Hasbanico, qui infecti a quodam cane rabido, ne ad meritum beati Huberti confugerent seducti sunt a quodam presbitero; promisit vero eis quibudam incantationibus et medicamentis certitudinem sanitatis, acceptoque inde commodo, fecit eos persistere domi, confugientibus aliis ad ecclesiam beati Huberti, qui videlicet ab eodem cane fuerant infecti: quibus sanis redeuntibus, prædicti juvenes furis et doloribus vexati cœperunt insanire, ut lupi ululare, ut canes latrare, vixque ad monasterium deducti et ibi mortui, videntibus et audientibus incusserunt metum maximi horroris. Sed hoc per excessum. Prædictus autem cubicularius Adeladis ex more incisis et soluto capitalitio (79) servus

communione reffectis sit cum instrumento in fronte parva incisio, et in vulnere inseritur particula stolæ S. Huberti, quam linteo ad frontem alligato per novem dies morsi deferunt, certam interim vivendi rationem observantes, indubie sani revertuntur. Hujus etiam ritus meminit auctor libri *Miraculorum S. Huberti*, cap. 14 apud Joannem Roberti. M.

(79) La prestation demandée à toute personne taillée, qui obtenait le titre de *pèlerin de Saint-Hubert*. R.

sancti effectus, ad missam matutinalem deductus est communicandus. Intuitus autem fratres ordinate et reverenter consistentes, inclinato capite, nusquam oculos declinantes, eorum in offerendo ordinatam successionem et devotionem, in eundo et redeundo compositam gravitatem ammiratus est in eis, ut erat vir sæcularis, quasi quamdam imaginem mortificationis; reversusque ad dominam suam, quæ viderat ei renuntiavit. Illa quantocius missa legatione ad abbatem, magnis precibus ut ad se veniret optinuit, veniensque nuntium adventus sui ad comitissam præmisit. Viso nuntio mulier virilis animi, et quæ conscia propriæ nobilitatis nullius curabat dignitatem vel personam ejus temporis, surrexit velociter ut occurreret abbati; mirantibus filiis ejus Fulcone et Gualeranno quæ esset apud eam novitatis hujus veneratio, eorum sustentata brachiis obviam processit abbati, visumque cum jam ab ea posset audiri, inclinato capite humillima salutatione honoravit; et cum post orationem licentius alloqui eum posset: *Gratias, inquit, ago tibi, venerabilis pater, cujus filiorum tantam audiri religionem, tamque rarum hujus nostri temporis sanctæ opinionis odorem.* Cumque renumeraret quæ vetulerat ei cubicularii suus, et per mutua ædificationis colloquia aliquamdiu in Domino delectarentur, obtulit abbati ecclesiam de fisco Anslaro (80) perpetuo habendam in usus fratrum, præfatis filiis ejus laudantibus et confirmantibus hoc idem donum. Videns abbas copiam magnorum lapidum in fundamentis veteris quondam civitatis, nunc autem pro castelli mœnibus abbreviatis, suggerente Lamberto majore, ex eisdem lapidibus ecclesiæ donari expetiit quantum sufficeret ad ædificationem criptæ vel claustrum. Libenter illa quod petebatur concessit; sed et operariis ecclesiæ, quamdiu ibi morarentur, et hospitium et victum promisit. Respondit abbas gratias Deo omnipotenti, Adeladi, et filiis ejus reverenter valedixit, et ad monasterium rediit. Moxque a Leodio censoribus co ductis, criptam et claustrum in præsentem statum composuit, adiectis ab Araleonis columnis cum capitellis et basibus suis et altarium mensis. Auxit etiam oratoria a dextris et a sinistris ecclesiæ; et a dextris quidem memoriam beate Mariæ ad medium altare novæ criptæ transtulit, et ibidem altare sancti Stephani protomartyris substituit; a sinistris vero memoriam beati Martini ut fuerat reliquit, ibidemque extrinsecus novum oratorium extruxit, quod dicitur ad sanctam Jerusalem, eo quod dominicæ sepulture et resurrectionis continet expressam similitudinem. Illuminavit quoque oratoria quæ extruxerat pulcherrimis fenestris, quodam Rogero conducto ab

A urbe Remensi, valenti admodum viro, et promptissimo hujus artis et peritissimo. Ædificavit et altare in honore sanctæ et individue Trinitatis ad pedes beati Huberti, ubi et maxima sanctorum pignora deposuit. Quæ omnia non multo post Henricus episcopus, assumpto secum Francone Bellagradensi pontifice (81), qui secum tunc temporis morabatur Leodii, in magna gloria et lætitia dedicavit. Perfecit etiam prædictus abbas tabulam auream ante majus altare, quod est in honore beati Petri apostolorum principis, quam olim cœperat Albertus abbas, occasione contendi calicem unum aureum librarum viginti, qui cotenus permanserat in loco, donatus olim beato Huberto a Ludovico Pio Karoli Magni imperatoris filio. Plura autem donaria non tantum

B in argento et auro, verum etiam in auro textis ornamentis et libris, tam a præfato principe, quam a Gualcaudo pontifice eidem loco collata fuerant quæ vel inhabitantium simplicitas, vel extraneorum abbatum (82) aut præpositorum dissipavit temeritas: aut asportavit per abusionem et cupiditatem effrenata impudenter licentia. Sed et ipsi nostris temporibus vidimus quosdam quos nec nominandos censuimus, qui quasi occasione non curande vetustatis multa incenderunt ex eisdem auro textis ornamentis, re autem vera hoc moliti cupiditate auri exinde rapiendi. Quid de librorum dispersione vel distractione memorandum, cum et ipsum auro scriptum psalterium, quod Ludovici imperatoris fuerat proprium, ejus imagine in principio insignitum, apud urbem Tullensem fuerit venditum, quasi in externa provincia securius ibi celandum. Divina tamen dispositio restituit illud ecclesiæ suæ hoc modo. Mater domni papæ Leonis IX (83) venale illud inveniens emit, et eidem filio suo tunc Brunoni, ut in eo psalmos addisceret dispensavit; sed cum in alio quolibet psalterio et plane legeret, et facile quod discerebatur redderet, in illo tantum incurrebat tales offensiones, ut nimio tædio a lectione videretur deficere. Nolebat enim Spiritus sanctus, cujus electionis vas idem puer futurus erat, ne alicujus sacrilegii contactu vel ignoranter contaminaretur. Mirante vero matre sic filium in psalterio adversari, audivit vulgante fama fuisse illud ecclesiæ beati Huberti, et multiplici anathemate per diversas regiones publicam ejus questionem fieri. Nec diu morata ad locum properavit, puerumque secum duxit, et absolutionem hujus suæ ignorantie humiliter expostulans, psalterium ecclesiæ reddidit. Obtulit etiam pro satisfactione librum unum sacramentorum, qui postea donatus est ecclesiæ beate semper virginis Mariæ, quæ sua (84) est beati Huberti apud Gabelium.

NOTÆ.

(80) Anlier. R.

(81) Quis hic fuerit, nusquam inveni; eo nomine episcopi Albarum Maritimarum, Zara vecchia, in Dalmatia, et Albarum Juliarum, Carlsburg, in Transylvania, nescio an etiam Albe Regie, Stuhlweissenburg, usi sunt. Num Belgrad v. supra col.

1245.

(82) Prumienses aliquando Andaginensæ, monasterium rexissæ feruntur.

(83) Heilewde vocatur a Wiberto, comitissa ut ferunt, Dasburgensis.

(84) I. e. propria.

20. (28.) Thieboldus advocatus ecclesiasticam A familiam quibusdam novis injustitiis opprimere volebat, quod quia abbate viriliter obsistente evincere non praevalebat, ut se de eo vindicaret, occasiones querebat. Unde et ad ducem Godefridum majorem se contulit, utque ad firmandum vallum castri sui Bulonensis²² exigeret injustam angariam de hominibus sancti Huberti, importune suggessit. Dux interim ne abbatem, quem humiliter verebatur, inquietaret, tunc quidem siliuit, donec ad monasterium veniens se ibidem excipi petiit. Exceptus cum honore et per biduum detentus ab abbate in loco substitit, et interloquendum suggestionem Thieboldi, ipso quoque praesente, abbati retulit. Abbas evocatis Heribrandio seniore castellano, et Engone, Gualtero, Roderico et Hugone, perorante Lamberto majore antiquas provinciae consuetudinas, rei veritatem diligenter investigavit, et testimonio praedictorum principum omnem familiam ecclesiae, quae vix sufficeret in restituendis et continendis officiis et munitionibus monasterii, hujus exactionis liberam esse constanter coram duce comprobavit. Ad haec Thieboldus dum vellet abbati obsistere, dux malitiam ejus intelligens, ut erat vehementis animi, in eum indignatus graviter: *Haec est, inquit, tua erga me fidelitas, ut meo peccato iniquitatem et cupiditatem tuam expleas, dum mendacio tuo me provocas peccare in Deum et in ejus familiam.* Et sedens ut solebat in audientia publici juris agendi, consilio et testimonio legali judicio optimatum suorum hanc sententiam constituit, et ne aliquando removeretur a qualibet persona, firmavit ut omnis familia ecclesiae ab hac exactione in perpetuum amodo libera esset, sive eam deberet, sive non deberet.

21. (29.) Anno 1074. Sub eodem tempore orta contentione inter abbatem et advocatos de comitatu abbatiae, in praesentia ducis ejusdem (85) filique ejus Godefridi omnino adjudicatus est et confirmatus abbatiae et ecclesiae ejusque ministris, prout illi placeret.

22. (30.) Tribus per annum oblationibus circa festum beati Johannis baptistae ecclesia beati Petri et beati Huberti sollempniter honoratur, quae vulgo cruces Falmenenses (86), Palatienses et Arduennenses dicuntur. Quibus autem necessitatibus com-
pulsis provinciales has consuetudines Deo et beato

Huberto devoverint, quibusque probatis consolationibus legaliter sibi firmandas in perpetuum instituerint, qui latius addiscere voluerit, relegat textum miraculorum praedicti patroni (87). Has edicto Ludovici Pii imperatoris filii Karoli Magni et synodali banno Gualcaudi Leodiensis pontificis ibidem novimus addictas, et certis omnibus legali firmato privilegio determinatas. — Anno 1075. Nostris autem temporibus Godiscalcus abbas Hasteriensis (88) Palatiensis cruces fraudulenter templaverat imminuere, et muneribus presbiteros villarum seducens, Harneas, Gabelium, Wilerceias, utrasque Bursivas et utrasque Letires, Nevices, Gedinam, Granthes (89) detrahens nostrae, suae atraxerat ecclesiae. Hanc ejus praesumptionem compertam abbas Theodericus B graviter talit, et ut inde sibi responderet in concilio presbiterorum Grades (90) denominato per Freduardum decanum evocavit. Ibi Godiscalcus praesente Bosone archidiacono, Ernetboldo altaris advocato, convictus judicio et sub clamoratione totius concilii, ecclesiae beati Huberti quod suum erat ab antiquo publice recognovit; assurgensque Theoderico abbati justitiae vadium ei per manicam tunicae suae porrexit, pro quo et vades decem librarum exactus deposuit, et sic deinceps a praesumptione sua cessavit.

23. (32.) (An. 1069. Cf. Ann. Bertholdi.) Dux Godefridus in Italia infirmatus, et exinde Bulonium reiectus, cum jam desperaret vitae suae, missis ad abbatem Theodericum legatis, satis humiliter, ut se visitaret expetiit. Neque enim processus erat ejus de monasterio facilis, maxime vero gratia alicujus personae secularis. Tandem ad eum ingressus, cum tanta prius potestatis virum ita videret affectum, elevatis oculis ad Deum: *Tu, inquit, humiliasti sicut vulneratum superbum.* Dux ad verbum abbas compunctus: *Pater, ait, karissime, nichil verius.* Et erumpens in lacrimas, vix praesingultibus conatus oloqui, puram confessionem pro expectatione mortis Deo coram abbate reddidit, eaque reddita gladium suum sibi deferri jussit, quem assistente filio suo Godefrido, continuato gemitu penitentiae, abbati reddendum praesentavit, eumque sibi testem futurum in judicio Dei pro abrenuntiatione militiae secularis satis humiliter, magis vero dolenter inclamavit. Quantas autem lacrimas ab oculis circumstantium excusserit autem doloris spectaculum, pensandum

VARIAE LECTIONES.

²² ita 1. sed postea constanter Buloniensis.

NOTAE.

(85) Sed is obiit 21 Dec. 1069. Itaque annus impositus falsus est.

(86) Famène, Palizeul, Ardenne. R.

(87) cap. 6, ubi a. 837 institutae esse dicuntur.

(88) con. Hastières ad Mosam, d. Leodiensis, et Walciodorensis, cui illud subjectum erat; v. Mirai Opp., Dipl. I, 345.

(89) Hancar vertit Harnie, Wileursie, unde alia manus fecit Willerey, Borsine la vieille et neuve, Loitte, Naomé, Gedine, Grandhez; et addit: Nota. Istos pagos teneri ad solutionem annuam cascorum

ac oboli quem vulgo Priquette vocant. Ultra hos autem pagos ad idem tenentur infrascripti ejusdem decanatus Gradensis, vid. Palizeux, Villance, Maissey, Vencymont, Jehonville, Ochamps, Offaigne, Sansareux, cum appendicibus, Benillon, Noirjontaine, Crauzo, Briahan, Vcymont (sic), Bothasart, Belnaux cum appendicibus, Fays les Veneurs, Assenoy, Graide, Rienne, Hoffays, Oysy, Gembre, Bieure.

(90) nunc Graide, a S. Huberto ad occidentem, nomen dedit decaniae Gradensi, in qua villa Vilancia, Palatiolum, etc.

potius consuimus, quam referendum. Cujus enim cor non emolliret, cujus vel inhumanos affectus non inclinaret penitentia tam devota tamque humilis illius quondam nominatissimi Romanæ urbis patricii, et præfecti Anconitani, et Pisani marchionis, et totius interjacentis Tusciæ et Italiæ dominatoris, invicti quoque Viridunensium comitis et Lotharingiæ ducis, Henrici etiam imperatoris per tot annos acerrimi impugnatoris. Nec multo post ad ecclesiam beati Petri trans pontem sitam jussit transportari, prosequentibus cum abbate Theoderico et Gonzone Florinensi et Hermendo Viridunensi filioque Godofrido cum optimatibus suis. Ibi sibi deferri jussit capsam eburneam, quæ fuerat Bonifacii marchionis, plenam pretiosis sanctorum reliquiis, inter quas eminebat portio magna dominicæ crucis, et gestatorium altare papæ Johannis. Ea accepta in manibus coram altare beati Petri, sine alicujus sustentatione in pedes libere constitit, et prædictam capsam tenens recensuit ex ordine, videlicet ex edicto Alexandri papæ separatam se esse a marchissa Beatrice, et pro ejusdem separationis conditione structurum se congregationem monachorum de communibus possessionibus utriusque Deo devovisse. Easdem quoque possessiones amborum consensu denominatas prædictum papam auctoritatis suæ privilegio confirmasse, quocumque sibi placeret illas addicere; et quia prægravatus infirmitate id per se ipsum exequi non posset, orare Theodericum abbatem, ut hujus sui voti curam exequendam pro se susciperet. Erant vero ipsæ possessiones fere omnes militum stipendiariæ, qui licet palam non auderent duci eas sibi ratihabere contradicere, pro hoc ipso tamen submurnurabant inter se cum maxima indignatione. Sensit abbas ducem frustra niti quod intendebat, cum intelligeret submurnurantium calumpnias, præsertim cum ex ipsa filii ejus quadam aversione notaret erga patrem jam læsæ pietatis imaginem, unde et ametando (91) longius absistens, respondit duci quod rogabatur se exequi non posse, alium potius quæreret, quem votis suis procurandis substitueret. Nec latuit ducem quod abbas timeret, et inelamato filio cum amaritudine, objecit ei cur tam impudenter erga se violaret jura naturæ, cur adeo prodidisset se degenerasse ut salutem paternam deficeret in hac suprema necessitate; non debere cum prædam facere sceleris sui pauca illa quæ destinabat redemptioni animæ suæ, cum ei plurima relinqueret parata suo labore. Respondente filio in nullo se defuturum ejus voluntati: *Accede*, inquit pater, *da osculum michi in conditione servandæ hujus tuæ fidei et promissionis, interposito testamento vitæ tuæ et honoris*. Sic abbas iterum iterumque reclusus ab utroque, cum veram esse crederet, quam

A viderat inter patrem et filium pactam sponsonem, jam non dubitavit conclamantibus ²² adesse, ne videretur fructum penitentiae peccatoris de se confidentis quantum in se esset aliquo modo defraudasse; et propius accedenti: *Karissime pater, dux inquit, per hanc capsam, et ei porrexisti illam, committo tibi hujus meæ devotionis curam, ut in salutem animæ meæ pro posse tuo exequaris eam*. Ad filium autem: *Tibi, inquit, edico in fide debita et promissa patri adjutorium, cooperationem et defensionem hujus executionis secundum ammonitionem istius abbatis, dextramque ejus astrictam implicuit dextræ filii; præsentem etiam ecclesiam beati Petri apostoli, quæ mei est patrimonii, deleo in perpetuum constituendis in ea monachis, matremque ejus Saltiacum rivum confirmo eorum ditioni, exclusis omnino hactenus tenentibus eam clericis*. Præter possessiones vero quas huic meæ devotioni privilegio et auctoritate Alexandri papæ confirmavi, ex consensu conjugis meæ Beatricis, tuo quoque, mi karissime fili, et sponsæ tuæ Mathildis, in auro, argento variisque ornamentis, censum mille librarum rerum mearum mobilium aggregavi, quæ vestræ committo fidei, ut hujus ecclesiæ proficiant utilitati. Hæc omnia a patre condita et a filio laudata, abbas, ut erat simplex et rectus, credidit esse rata, omnique dilatione remota collocavit ibidem deservire Deo satis honestas personas majoris suæ ecclesiæ, scilicet Alfredum custodem, Lambertum majorem, Liebertum postea sub se ejus loci præpositum, Arnulfum capellanum. Quorum religioso et honesto conventu dux adeo consolabatur, ut, licet infirmitate sua semper crescente gravaretur, auditis campanis quibus horæ canonicæ monachico ritu significabantur, ejusdem infirmitatis quasi oblitus, quadam mentis hilaritate recrearetur. Interea cum vitæ suæ funditus diffideret, Viridunum se devehendum statuit, ubi olim se condixerat sepeliri gratia satisfactionis, ex quo eandem civitatem succenderat in contumelia Henrici imperatoris (92). Præfixa vero die suæ hujus evectiois, fecit se primum deferri ad ecclesiam beati Petri (93), ubi se commendans ejus patrociniiis, simulque abbati et fratribus ultimum vale faciens cum lacrimis, jussit sibi prandium in domo bannalis furni parari. Quo devectus, prosequentibus cum abbate et filio multisque ex suis optimatibus, cum electo a se loco coram furno deponeretur: *Hujus, inquit, officinæ semper procurator esse debuissim, si michi propitia divinitas tot mala quæ gessi parcere voluisset*. Quo cum refecisset convenientibus ad se mendicis — ex quo enim coeperat infirmari, nullos convivas nisi pauperes habere voluit — ipsam bannalem officinam furni legali donatione beato Petro contradidit, ut in perpetuum

VARIE LECTIONES.

²² que 1. ²³ inelam. superscr. vel concl. 1.

NOTÆ.

(91) recedendo quasi a meta.

(92) a. 1047.

(93) Bullonii.

deserviret monachorum utilitati, licet hoc frustra, sicut et alia omnia pæne fecerit. Nam ab abbate, ut destinaverat, Viridunum deductus, cum adhuc vivens ibidem moraretur, quæcumque promiserat ei mentitus est filius, et in dampnum vitæ suæ et honoris oblitus est misericordiæ et veritatis. Factus enim jam potens hereditatis paternæ, dissimulavit meminisse quid se præsentem et laudantem deputaverat pater redemptioni animæ suæ. Suggerebatur ei a quibusdam suorum revera infidelium, quasi ad gratiam, non debere eum perdere militum suorum amicitiam, in manu eorum suam constare valentiam, defecisse patrem suum a sensu proprio in extremis, consuleret potius rebus suis, quam illius obtemperaret deliramentis. Sic deductus a sententia servandæ pietatis, de disponenda elemosina patris interpellantem se abbatem callide suspendit, quamdiu quidem pater supervixit. Supervixit vero fere per mensem. Viriduni 15 Kalendas Januarii terribiliter cælum intonuit, et in crastinum vita decessit (an. 1069, Dec. 21). Tunc tandem junior Godefridus qui esset apparuit, et recurrente ad se abbate pro testamento ordinando defuncti patris, non tantum consilium et auxilium suum illi negavit, sed etiam minis et injuriis a se absterrendum⁹⁹ putavit. Inferens instanti, hoc negotium non ejus temporis esse, nunc non suæ utilitati convenire monachicam congregationem disponere, et militiam sui ducaminis postponere; quæ illi pater curanda commiserat bene curaret, alterius intentionis curam se actitare. Talem tamque subitam rerum commutationem abbas obstupuit, et quasi monstrum sic a se diversum indignatus exhorruit. Ne tamen per hanc repulsam videretur defecisse a promissa fide servanda, Heribrandum seniore ceterosque pares castri, quos fidelius ducem coluisse meminerat, interpellavit, ut secum de negotio patris Godefridum adratiocinarentur eos conduxit. Ille tandem pudore convictus, respondit possessiones denominatas, quas milites sui stipendiarias tenebant, se nec velle nec posse subtrahere tenentibus, Astinetum (94) vero cum banno et comitatu et omni familia et quæstu, et denominatam partem Chevoni, bannalem quoque cambam Buloniensis burgi, quæ nullius erant feodi, elemosinæ patris sui se recognoscere et confirmare, relictum vero thesaurum rerum ejus mobilium in præsentia eorum se velle cum abbate dividere; hoc illi jam sufficeret, nec se amplius super hiis molestaret. Adhortatus abbas ut interim quæ concedebantur susciperet, neque juvenem quandoque meliorandum exasperaret,

A exhortantibus cessit, et cum Godefrido ad scrinium dividendi thesauri vix compulsus accessit. Godefridus ablatis inde septingentis marchis argenti in candelabris, in scyphis et scutellis aliisque utensilibus variis, abbati cetera reliquit, ea tamen conditione ut ea disponeret respectu consilii sui. Consilio tamen Heribrandi castellani aliorumque fidelium suorum, qui ei suggerunt ne sic inhumane annullaret elemosinam patris sui super prædictam summam argenti, disposuit abbati et successoribus ejus Bellam vallem (95) cum familia et banno et omnibus finibus et acquæstibus suis, ad opus fratrum deservientium Deo in ecclesia beati Petri; quod vadium quiete ab eis possessum est quamdiu idem Godefridus advixit.

B 24. (34.) Erat non longe a majori ecclesia fiscus Cavinicus (96) ex patrimonio Richeldis Montensis comitissæ, quæ viduata Balduino juvene Flandrensium comite (an. 1070), Flandras amisera, occiso filio suo Arnulfo a patruo ejus Roberto Frisone (an. 1071, Feb. 22), per manus cujusdam Gerbadonis⁹⁹. Qui Gerbaldo non multo post confusus conscientia tantæ injustitiæ et temeritatis Romam petiit, et manus quibus dominum suum interfecerat domno papæ Gregorio VII, pro penitentia ejusdem criminis detruncandas obtulit. Gregorius executionem hujus detruncationis magistro coquorum suorum publice commisit. Educto Gerbodone⁹⁹ ad penam quam decreverat pati, prædictum ministrum papa revocari præcepit, eique secreto edixit, ut si elevato ferro aliquo modo manibus motis titubaret continuo eas incideret; si vero constanter persisteret, patientiæ persistentis statim retento ictu parceret. Gerbodo ad ictum perstitit, statimque incolumem deputatus percussor papæ repræsentavit. Lætatus papa sic provenisse penitentiam Gerbodonis, manus quas detruncandas obtulerat jam non suas sed Domini esse judicavit, præcepitque ei ut per dominum Hugonem Clunicensem abbatem revertens, referret ei omnem rei ordinem, seque ejus consilio crederet. Ille ad abbatem veniens, ejus exhortationibus credidit, et postea eximius sub eo monachus claruit (97). Comitissa vero gratia Flandras recuperandi, et filium suum D occisum vindicandi, Philippum Francorum regem, ipsum quoque Godefridum ducem et Albertum comitem Namucensem multosque alios Lotharingiæ et Franciæ principes adversus Robertum condixit, taxato singulis pretio ejusdem conditionis. Fuerat autem prædictus abbas longo ante tempore et Balduino et Richeldi adeo familiaris et dilectus, ut

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ absterrendum l. ⁹⁹ ita l.

NOTÆ.

(94) Assenoy, et Givogne, juxta Sedanum.

hanc.

(95) Belleveaux. R.

(96) Chévigny. R.

(97) Arnulfum a Gerbodone interfectum esse, et totam de hoc narrationem eisdem fere verbis refert Gislebertus in Chron. Hannoniæ, ed. Du Chasteler p. 6, 7.

Mothotiens ab eis exoratus, aliquandiu Flandris moraretur cum illis, et præter multa donaria quibus ab utroque redibat honoratus, duo allodia, scilicet Sulmodium (98) satis contiguum monasterio et Tavers in Hasbania, legali donatione ecclesie beati Huberti in perpetuum collata optinere mereretur (99). Et cum eandem comitissam licet a priori potestate dejectam sapius tamen reviseret, ex priori amicitia occasione prædictæ conductionis "Cavinicum fiscum illa ei in vadio accipiendum per Lambertum majorem obtulit. Lætatus abbas sibi offerri Cavinicum, quem jam diu desideraverat ecclesie acquirendum, præsentem et annuente duce Godefrido quingentos bizantios auri de elemosina patris sui Cavinico superposuit, et sic fiscum eundem interrim sub testibus legitimis, videlicet Segardo, Arnulfo, Gozino, et Tietboldo, in vadium accepit. Richeldis vero cum amissis tot expensis nihil profecisset, fugato etiam Philippo Francorum rege a Roberto Frisone, ad dominum Theoduinum Leodiensem episcopum se contulit, et ei Montense castrum cum omni honore illi subjecto, sanctæ Mariæ sanctoque Lamberto eundem obtulit. Quæ coemptio ecclesias episcopii afflixit gravissime (100-1), nostram quoque spoliavit ex maxima parte. Intendebat enim comitissa viribus episcopi adversus Robertum se aliquid posse moliri, sed non prævaluit. Venditum tamen castrum cum suis appenditiis in feodum recepit.

25. (35.) Grassabatur interea discidium inter abbatem et ducem, duce quidem a fide patri promissa omnino deficiente, abbate vero ut eam exsolveret in emancipandis conductis ab eo possessionibus constanter exigente. Sed neque frustrata est imprecatio patris, quam, ut dictum est, filio mortuus ingessit, imposita conditione vitæ suæ et honoris; nam uxor ejus Mathildis eo relicto Langobardiam rediit, sæpiusque mandante marito ut rediret, non solum non obtemperavit, verum edixit mandanti, ut ad se ille veniret, et sicut se curaret capsam reliquiarum patris sui Bonifacii sibi deferret. Seductus ille spe conciliandæ sibi conjugis, præfatam capsam eburneam cum reliquiis abbati violenter abstulit et Mathildi retulit, relicto tamen altari quod fuerat papæ Johannis. Sed nec sic quidem apud eam maritalem gratiam optinuit, spreteque ab ea et inactus ab Italia Lotharingiam rediit. Conscius vero se abbatem gravius offendisse pro ablati sanctorum patro-

A tioniis, cum ex hoc nihil ipse profecerit, calidiori aversione imminemtem sibi acrius vitare cœpit. Coactus tandem abbas de eo desperare, ut erat amicissimus domino Herimanno Metensium episcopo, disposuit cum eo Romam ire (102), volens de eventu rerum papam Gregorium VII consulere, et inter eundem de eisdem agere cum marchissa Beatrice (an. 1074). Ingressi viam Romæ pascha celebrare certabant, sed tardantibus eos quibusdam, qui obsonia episcopo certatim impendebant, ad Lunensem portum pervenerunt majoris hebdomadæ feria quinta (Apr. 17). Ibi occurrit illis legatus marchissæ Beatricis, cum precibus etiam filię ejus Mathildis, ut Pisas diverterent, ut apud eas proximum pascha sollempnizarent. Consultus abbas ab episcopo quid inde videretur sibi, respondit ille non debere gravari dignationem magnæ petitionis, neque differret invitatus occurrere, cum negotium aduendi eas incumberet utrisque. Sic diverterentes Pisas honorabiliter suscepti sunt a matre et a filia, satis eminentiores ceteris curialibus habiti in eadem curia. In exsolvendis paschalibus officiis convenerant ibi septem episcopi, hiisque omnibus postpositis celebratis missarum dominicæ resurrectionis (an. 1074, Apr. 20.) oblata est agenda Herimanno Metensium episcopo. Videres præter sæcularium confluentium multiplices glorias, clericorum diversi ordinis frequentiam, ecclesiastici ministerii vasa auri et argenti quamplurima, diversi apparatus vestes peregrinas, Beatricem et Mathildem procedentes quasi cujusdam dominationis præfecturas. Episcopo in tali pompa missas celebrante, abbas in quodam angulo se celabat, operto capite satis humiliter vacans psalmodiæ cum Lamberto majore et minore. Mathildis circumspiciensprehendit abbatem latere laborantem, et nichil glorias tam festivæ ostentationis curantem. Assistebat vero ei in decantandis psalmis dominus Anselmus post Alexandrum papam ordinatus Lucensis episcopus, vir admodum religiosus, et non multo post felici excessu clarescentibus miraculis inter sanctos a Domino assumptus. Hunc ad abbatem misit, et ut superius ascenderet mandavit. Et cum obedienti sedes deesset, Mathildis assurgens ei suam, ut erat parata, transmisit, mirantibus cunctis quæ esset persona tantæ apud eam dignitatis. Discessurus autem in crastinum (Apr. 21), cum ei inter cetera familiaritatis colloquia, deceptum se a Godefrido de elemosina patris, illa super

VARIE LECTIONES.

" leg. conditionis. " contradens excidisse videtur. " conquereretur vel aliud tale deesse appareret.

NOTÆ.

(98) alias Smuz. II.

(99) Donationis præceptum s. d. ediderunt Poppens in Miræi Opp., Dipl. IV, 185, Martene et Durand Coll. Ampl. I, 487.

(100-1) Eadem fere verba habent Gislebertus p. 9, et Egidius Aureæ Vallis c. 3, qui damna majoris Ecclesie Leod. enumerat.

(102) Conf. Vitam Theod. IV, 47-49. Ibi quoque privilegium a Gregorio præsens obtinuisse dicitur,

quod Kal. Maiis 1075 datum est. Eo autem anno Gregorius x Kal. Mai. electus est, paschalis Dominica fuit ii Kal. Aprilis. Theodericus ergo si cetera hic recte narrata sunt, Romam ante electionem Gregorii reliquit. Quo fit ut iter ejus a. 1074 sit attribuendum, nescio an etiam privilegium. Nam a. 1075 excludit epistola Gregorii mox commemoranda.

his dominum papam consulendum respondit, et ut faciliorem aditum inveniret apud eum optinendi quæ vellet, litteras ei deprecatorias composuit, quas apostolico redderet ex nomine Mathildis, indicta ei conditione per se redeundi, et quæ sibi evenirent illi referendi. Veniens ergo Romam cum episcopo, litteras Mathildis præsentavit apostolico, et per eas commendatus gratanter susceptus est ab eo. Per septem autem dies in Urbe demoratus, et cujus esset vitæ et probitatis perspectus, adeo factus est papæ dilectus, ut die quadam ab hora prima in sacra capella quæ dicitur ad sanctum Laurentium (103), ubi cum sandaliis dominicis retinentur capita apostolorum Petri et Pauli, pariter soli considerentes amica vicissitudine divinis eloquiis intenderent, eo usque ut nocte superveniente armatus Urbis præfectus papa jubente ad hospitium suum abbatem cum suis reduceret. Unde et inter cetera quæ ab eo gratia familiaritatis expetiit, privilegium etiam apostolicæ defensionis ecclesiæ suæ auctorizatum optinuit, ut ecclesiæ Romanæ firmata et defensata auxilio et auctoritate, immota stabilitate monastico ordini in perpetuum persisteret, et ei jam donata et amodo donanda anathemate æterno interposito firmiter constarent. Hoc idem privilegium papa a se dictatum et in publico consistorio Lateranensis palatii quod dicitur Ad speculum, coram pluribus episcopis et cardinalibus ecclesiæ Romanæ recognitum et relectum, subscripsit manu propria: *Miserationes tuæ, Domine, super omnia opera tua.* Cum vero a condita Godefrido promissione abbas se absolvendum exposceret, quia in ea explenda filii ejus auxilium sibi deesset, apostolicum non consensit, sed Annoni Coloniensi et Theoduno Leodiensi apostolicæ auctoritatis formatas epistolas destinavit, ut Godefridum ad hoc quod patri morturo condixerat exsolvendum, vel consilio inclinarent, vel ecclesiastico ministerio inobedientem compellerent. Reversus abbas per Mathildem, ut ei condixerat, exsolvit ei commendationis suæ gratias, referens quæ ex sententia illi omnia apud papam provenerant; illa licet nolentem aliquamdiu eum secum retinuit, et casula una alba quæ fuerat domini papæ Leonis IX, subdiaconali quoque tunica papæ Stephani qui dictus olim Fridericus frater fuerat duobus Godefridi majoris; a se digredientem honoravit. Nec tantum hac sola vice gratia curiæ illius ecclesiæ nostræ profuit, sed et tempore papæ Alexandri II, cum idem abbas Roma rediens diverteret ad matrem et filiam apud Fraxinatum (104), quo construxerant monasterium monachorum in Alpibus Appennini, per septem dies detentus, ibi cotidie pallio uno muneratus est ab eis. In die vero digressionis suæ data est capsula una eburnea reliquiis Claudii martyris pretiosa, quam secum revehens in

A vigilia sollempnitatis beati Huberti cum honesta processione, responsorium *Cives apostolorum* decantante, ecclesiæ intulit. Et ex tunc in eadem die cum commemoratione Benigni martyris Divionensis, Claudii quoque celebritatem agendam communi assensu congregationis instituit.

26. (36.) Cum vero Theoduno Leodiensi episcopo litteras papæ pro Godefrido ei missas tradidisset, et paulo post privilegium Romanum quod ejus concessione et laude ecclesiæ beati Huberti optinuerat, quasi congavisuro obtulisset, de mana ejus accepit illud archidiconus Boso, cui et omnia sua procuranda idem episcopus crediderat specialius, ut erat confectus senio. Idem Boso abbati jam diu infensus erat, eo quod præbendam unam cuidam nepoti suo Nasanizæ expetierat nec impetraverat, unde et collecto livore occasionem se vindicandi attentius quærebat. Explicita ergo carta et offensus ignotis sibi ad legendum notis, quibus conscribuntur privilegia Romanæ auctoritatis (105): *Non, inquit, dubium quin hic lateat alicujus fraudis præstigium, quod utique celat barbaries harum notarum.* Raptum ab ore ejus verbum quasi ad gratiam dicentis palatinæ canes exceperunt, censes diligenti perscrutandum, quod ut difficile ad legendum videbatur incertum. Tandem easdem notas sensim perscrutantes hii qui inter clericos jactitabantur perspicaciores, deprehenderunt rem ut erat, scilicet ecclesiam beati Huberti specialius mancipatam apostolicæ defensioni, æternoque anathemate interdictum cuicumque persone vel potestati, ne quis ei præsumat dampnum inferre vel injuriam, vel in acquisitis vel in acquirendis, utque monachus ordo ibi in perpetuum Deo deserviat liber totius inquietudinis. Ad hæc Boso rapta occasione insimulandi, caput suum quatenus cum suspiriis, et maxima jam diu coepta indignatione succlamavit, abbatem Theodericum abbatiam sancti Huberti omnino prodidisse Romano pontifici, ecclesiam Leodiensem in hoc ipso incurrisse dampnum intolerabile, et, nisi episcopus ejusque fideles maturius advigilarent, nichil sibi de tanto honore hactenus habito remansisse. Intellexit ex privato odio abbas publicam sibi suscitari invidiam, et indignatus se criminari præter conscientiam, respondit constanter hujus malignitatis conjecturam nec se quæsisse, nec apostolicum concessisse; venirent quicumque eligerentur fideles ecclesiæ Leodiensis, paratum se Romam redire, ibique eis probaturum publice crimen quod sibi imputabatur nichil esse; ea tamen conditione, ut secundum sacros canones penas falsæ criminationis, se purgato, criminatores exsolverent. Præsensit Boso se sâo capiendum laqueo, ætuumque de se, si Romæ prosequeretur abbas reclamatio (106). Locutus itaque cum consilio, non se assuetum Romano, ait,

NOTE.

(103) in palatio Lateranensi.

(104) Frassinoro, in ducatu Mutinensi.

(105) Langobardicis litteris.

(106) Factum tamen est; nam Gregorius epistola II, 61, quæ data est x Kal. Apr. a. 1075, Theodunum hortatur ne abbatem privilegii illius causa am-

sed Leodiensi iudicio; nemini licere-audientiam reclamare tam subito, nisi episcopi sui, maxime vero metropolitani gravaretur iudicio. Recognovit episcopus licet senex invidiose calumpniari abbatem; ne tamen videretur indiscussum prætermittere quod putabatur dampnosum ecclesiæ, præfixit diem hujus discussionis agendæ. Retento igitur secum privilegio, abbatem dimisit, et ceteros abbates episcopii cum archidiacono, ut ad præfixam diem venirent convocavit. Interea Boso declamare in clero, spargere voces in populo, quanta malignatus est inimicus in sancto, qui commissam sibi abbatiam subdlexerit sanctæ Mariæ sanctoque Lamberto. Vagante passim ut suum cum fama vulgabatur abbatis infamia, et licet apud se bene sibi conscius vera tueretur innocentia, indignabatur tamen mendaciter gravari nichil tale mereptis patientia. Præfixa die convenientibus evocatis, ipse quoque cum Theoderico præposito et utroque Lamberto omni modo veritati confusus affuit. Discutiendi etiam privilegii exemplar secum detulit, ut quia calumpniatoris ejus secum finxerant aliquid monstruosum ignotis in eo celari notis, cunctis legere volentibus innotesceret assuetis conscriptum litteris. Lecto palam itemque relecto privilegio, et cum deato exemplari verbo ad verbum comparato, ventilantibus quibusque inter se prudentibus quæcumque in eo continebantur, nichil in eo Leodiensi ecclesiæ deperiisse, nichil abbatem adversus eam deprehensum est machinasse; et cum jam non ex Bosonis odio, sed ex evocatorum iudicio causa penderet abbatibus, in hoc tandem majorum et meliorum sententia consensit, Romanæ ecclesiæ proprium esse de omnibus judicare, nullis vero licere de ejus iudiciis retractare: non succensendum abbati, quod ecclesiæ suæ procuraverit defensionem et auxilium apostolicæ auctoritatis, cum nec in sensu nec in verbo excluderit debitam subjectionem ecclesiæ Leodiensis. Indignatus sic suam Boso adversus abbatem conjecturam extenuari, arrepto privilegio de medio consensu se subdixit. Ipso tamen episcopo reclamante et indignante cum ceteris curtalem injuriam faceret abbati, vellet nollet, privilegium publice laudatum et auctorizatum reddidit. Soluta contentione, abbas absolutus recessit, sic exinanita existimatione illi objectæ criminationis et comprobata erga ecclesiam nostram auctoritate Romanæ defensionis. Est autem hujusmodi privilegium in superiori pagina conscriptum, quod hic est interponendum:

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto

VARIE LECTIONES.

⁴⁴ canonice addit 1. quod glossema ejeci auctoritate exemplaris hujus privilegii, quod ex ms. S. Huberti ediderunt Foppens in *Miræi Opp.* dipl. IV, 6, et Mart. et Durand in *Coll. Ampl.* I, 513. ⁴⁵ a. quæ illi. ⁴⁶ ita correxi, eadem auctoritate; ut non eas cath. 1. ⁴⁷ ita omnes. ⁴⁸ hic desinit exemplar illud.

NOTÆ.

plius molestare velit. Compertum est nobis, inquit, te contumelias quorundam consilio intulisse abbati de S. Huberto propter privilegium quod a nobis susceptum, sed excusamus eum, quod contra detrimentum et honorem ecclesiæ tuæ nihil fecerit. Unde te monemus ut

A in Christo filio Theoderico, abbati monasterii sancti Petri sanctique Huberti Andaginensis in Arduenna constituti, suisque successoribus regulariter ibidem ⁴⁴ intrantibus in perpetuum. Nulli fidelium est in dubio quin sedes apostolica, eo quod ⁴⁵ universalis mater et omnium ecclesiarum princeps est, omnibus hoc jure ac debita sollicitudine præesse debeat, non ut ⁴⁶ eas tantum catholicæ religionis unitate concludat, sed generali circumspectione etiam ab hiis quæ extrinsecus promoventur pro sua auctoritate salvet et muniat. Inter quas tamen cum plures inveniantur, quæ specialiter et propria commendatione in tutelam ejusdem sedis apostolicæ se contulerunt, ut speciali caritate et studio suæ matris amplexa usquequaque securiores et liberiores ab omni infestatione consisterent, quas ⁴⁷ B ut dignum erat, ita Romana suscepit ecclesia, tantaque protexit undique diligentia, ut omnibus munimenta præsidii, nonnullis quoque gratiam conferret augendi. Cujus rei plurima nobis exempla sanctissimi viri reliquerunt, qui, ante nos in illa quam diximus apostolica sede fulgentes, pro honore ecclesiarum Dei et exaltatione earum magis quam pro vita aut salute sua solliciti fuerunt; suscipientes monasteria et venerabilia loca in patrocinium apostolicæ defensionis, et confirmantes ea propriis privilegiis, quatinus ex cotidiana tranquillitate ardentius in devotione divinæ servitutis et in omni dono proficerent. Qua in re quam pie, quam sancte fecerunt, et illorum nobis ostendit gloria, et ipsius rei tam fructuosa gratia. Nam cum oratoria in pace et tranquillitate consistunt, et ecclesiastica beneficia pauperes Christi nutriunt, tum vero laus Deo digne promittitur, et remedia peccatorum tam vivis quam defunctis impenduntur. Unde nos in eadem sede apostolica, non nostris meritis, sed divina locati gratia, suscepti officii debitum considerantes, præfatum monasterium, cui tu, dilecte fili et prænominate abba, præesse dignosceris, tuo rogatu in tutelam apostolicæ sedis et nostram et successorum nostrorum defensionem suscepimus, confirmantes et corroborantes sibi per præsentis paginam privilegii, ecclesiam sanctæ Mariæ super Axonam sitam (107) et ecclesiam sancti Sulpitii super Mosam (108) ceterasque possessiones tam in villis quam castellis ceterisque ecclesiis et terris cultis aut incultis seu in omnibus rebus mobilibus et immobilibus, quas nunc jure possides ⁴⁸ aut in posterum Deo miserante acquireret, quatinus omnia ad communem utilitatem fratrum inibi Deo famulantium sub tuo tuorumque successorum regimine et congrua dispensatione semper inconvulsa ilibataque permaneant. Si quis vero regum, sacerdotum, clericorum,

rogamus ut permittas eum in pace et in omni tranquillitate.

(107) In Eberneicurve.

(108) Pirensem.

judicium ac secularium personarum hanc constitutio-
nis nostræ paginam agnoscentes, contra eam venire
temptaverit, potestatis honorisque sui dignitate careat,
reumque se divino iudicio existere de perpetrata in-
iquitate cognoscat, et nisi vel ea quæ ab illo sunt male
ablata restituerit, vel digna penitentia illicite acta
deslexerit, a sacratissimo corpore et sanguine Dei do-
mini⁹⁹ redemptoris nostri Jesu Christi alienus fiat,
atque in æterno examine districtæ ultioni subiaceat.
Cunctis autem iusta servantibus eidem loco, pax do-
mini nostri Jesu Christi, ut hic fructum bonæ actio-
nis recipiant, et apud districtum iudicem præmia
æternæ pacis inveniant, Amen. Subscripsit autem
manu propria dominus papa: *Miserationes tuæ, Do-
mine, super omnia opera tua. Bene valete. Datum La-
teranis in¹⁰⁰ Kal. Maii per manus Petri sanctæ Ro-
manæ ecclesiæ presbiteri cardinalis ac bibliothecarii,
anno primo pontificatus domini Gregorii VII, papæ,
indictione undecima.*

27. (38.) Interea monitus Godefridus ex mandato
papæ a Coloniensi itemque Leodiensi pontifice, ut
condictam patri veritatem et fidem exsolveret, illeque
nec monentes nec arguentes audire curaret, accidit
ut dominus Herimannus, Metensis episcopus, ad eum
Bulonium veniret. Erat autem dominici adventus
dominica secunda, et ut suum est ejus temporis, in-
horruerat passim hiems asperissima. Exceptus a duce
ut decebat tantum pontificem, cum post cenam in
lecto ducis pausaret, duce altrinsecus in eadem ca-
mera quiescente, primo gallicinio apud sanctum Pe-
trum surrexerunt ad vigiliis fratres, Theoderico ab-
bate tunc cum eis ibi demorante. Miratus episco-
pus ea tali hora se campanas audire, interrogavit du-
cem, quo vel ad quid sonarent. Respondit dux fra-
tres apud sanctum Petrum ad vigiliis surgere, eos-
que ex elemosina patris sui ibidem locatos consistere.
Ad hæc episcopus altius ingemiscens: O, inquit,
nos infelices, quos in tantis deliciis quiescentes Deo
condemnant tales vigiliæ. Felices econtra quos nec
torpor mediæ noctis, nec horror hujus asperissimæ hie-
mis reprimat a laudibus omnium creatoris Dei. Tu
quoque infelicior infelicissimis, quem necdum emol-
liunt vel timor Dei vel amor patris tui, qui elemosinam
ejus defraudaveris, et fratribus tam devotis adhuc eam
detrazeris! Ad hæc Godefridus compunctus in lacri-
mas erupit, et gratias agens rationabili ejus casti-
gationi, quicquid ex hoc neglexerat, emendaturum
amodo se promisit. In crastinum uterque abbatem
mandavit, venienti vero dux officiosissime assurrexit,
et nichil tale de eo speranti coram pontifice et qui-

A busdam curialibus suis vadium humillimæ satisfac-
tionis genu flexo porrexerat, se errasse, se peccasse
in Deum et patrem suum est confessus, errore
quoque suum amodo se correcturum professus. Mi-
ratus abbas et letatus in Domino, qui ad quod vult
inclinat corda omnium filiorum hominum, sugge-
rente episcopo duci recredidit quod sibi porrexerat
vadium, in verbo scilicet viventis adhuc patris sui,
quo eum adjuverat¹⁰¹, vitæ suæ et honoris condi-
tione interposita; statim ille pro hiis quæ de præfato
thesauro subduxerat abbati, Bellam vallem ad usum
fratrum ei deposuit, et ecclesiam Montis Madien-
sis (109) cum tribus mansis terræ beato Petro in
perpetuum possidendam legaliter tradidit.

28. (39.) Eodem anno (1075, Jun. 23) Theodui-
B nus Leodiensis episcopus vita decessit, orta-
(110) contentione inter quosque potentes agendæ
electionis, dum plures fieri voluissent episcopi,
nulli eorum ut episcopus fieret contigit. Nam dux
Godefridus, qui tunc forte morabatur cum Heinricho
rege, cum vix tenuit persensisset episcopum
obiisse, precibus suis optinuit apud eum, nemini
concedendum donum episcopii, nisi quem ille præ-
senteret ei; moxque ad Heinrichum Virdunensem
archidiaconum¹⁰² misit, et ei ut remota omni di-
latione ad se veniret mandavit. Festinavit ille duci
occurrere, incertus omnino quid vellet. Leodienses
vero pro contentione præfata nulla adhuc electione
firmata, ne videretur injuriosum regi, baculum
pontificalem paulo morosius deferri, ut eum refer-
ret C injunxerunt Theoderico abbati. Quidam autem
de clericis alter alterum anticipans curiam irrep-
serant, sperans quisque vel sibi proventurum eventum
rei, vel paratus gratia vicissitudinis ferre suffragium
alteri. Interea suggessit dux clericum adesse, cui
episcopium donandum destinasset; dignaretur rex,
ut est ejus donationis agendæ, pro tribunali sedere,
et vocatis Leodiensibus episcopum illis constituere.
Leodienses evocati, licet morderentur latenter nemini
illorum quod speraverant provenisse, ne tamen
voluntati regis quæ in negotio præponderabat,
viderentur deesse, Theoderico abbati ex consilio
referendam imposuerunt domini Heinrichi electionem.
Qui cum ceteris assistens regi, ut erat vir urbanæ
elegantiae, promptusque Latialis eloquentiae: *Eligat,*
D inquit, *cum Deus, et ab eo præelectum nos quoque*
voluntarie eligendum decrevimus.

29. (41.) Sic (111) dominus Henricus episcopo
donatus, et obsequente duce in urbem favorabiliter
receptus, non multo post a domno Annone Colo-

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ lege et domini. ¹⁰⁰ vel in vel III legi potest. ¹⁰¹ adjuverat c. ¹⁰² cognatum suum, virum vita et genere
nobilissimum, filium scil. Frederici comitis Tullensis, addit *Ægidius*.

NOTÆ.

(109) *Montmedy ou Mairy*.

(110) Eadem invenimus apud *Ægidium Aureæ Vallis* c. 10, et breviora in Chron. S. Laurentii Leodiensis. Cf. Lamberti Ann. 1075.

(111) Totum caput totidem verbis legimus apud *Ægid.* c. 11; in multis convenit cum Chr. S. Laurentii.

mensi pontifice sollempniter est consecratus; a quo etiam adjuratus est sub testimonio collatæ sibi benedictionis, ut ejus quoque utamur verbis: *Per benedictionem, inquit, patris tui Annonis obtestor te ut destruas superbiam et insolentiam Guolbodonis.* Erat autem Guolbodo abbas ecclesiæ beati Laurentii, qui, nimium confusus gloriæ suæ et nobilitati³³, longe se aliter habebat quam conveniret monachicæ professioni. Nec diu moratus episcopus privatis illum ammonitionibus corrigere, cum videret se in hoc non solum non proficere, sed illum magis ad deteriora ex indignatione decedere, constituit diem ad discussionem ejus publicam. Convenientibus abbatibus (*Oct.*) et archidiaconis cum se Guolbodo non posset purgare a criminibus objectis, decreta omnimoda res ejus in potestate et dispositione episcopi. Episcopus, ne accelerando justitiam videretur evaeuasse misericordiam, obtulit ei locum et tempus agendæ penitentiae, decrevitque ei ut Viridunum apud sanctum Agericum aliquandiu privatus secederet, et inter religiosos viros ibi noviter congregatos (*112*) satisfactionem suam dignam misericordia comprobaret. Concessit ille primum iudicio sapientium et episcopali decreto se consensurum; sed ad horam locutus quibusdam suis, quod prius promiserat exequi, post publica contradictione recusavit. Episcopo exigente ut daretur sententia huic respirationi et inobedientiæ, decretum est ab omni conventu, ut in sua se recognosceret³⁴, ipsamque abbatiam libere ad placitum suum disponeret, cujus abbas convictus criminibus nollet illi ad emendationem obedire. Nec moratus Guolbodo ad regem Henricum abiit, ejusque violentia adversus episcopum conatus est se tueri. Qui dum ecclesiasticam justitiam sæculari audientie prostituit, secundum sacros canones omnem sibi aditum recuperationis obstruxit. Nam nec regis precibus nec minis potuit episcopus attrahi ut eum restitueret, obtestatus se malle episcopium ad tempus intermittere, quam ejusmodi insolentiam pati sine congrua satisfactione. Sic Guolbodo desperatus Hungariam concessit, indeque ad regem reversus in expeditione Italica positum, ad mortem usque domni Henrici episcopi moratus est apud eum.

30. (42.) Hiis (115) actis circa Leodiensem synodum, quæ agitur in festo apostolorum Simonis et Judæ, in sequenti adventu domnus Anno religiosus pontifex Colonie vita decessit (*Dec. 4*) in maximo dampno totius illius provincie (114), quinque

VARIE LECTIONES.

³³ quia venerabilium — extollens inserit *Ægidius*, quæ verba Chr. S. Laurentii exhibet c. 45. ³⁴ scil. sententia.

NOTÆ.

(112) Monasterium ordinis sancti Benedicti a Remberto episcopo Viridunensi anno 1057 fundatum, unde et hic viri religiosi ibidem noviter congregati dicuntur. M.

(115) Eadem ap. *Ægid.* l. I.

(114) Provincia, sepultusque est in canobio Sibirgensi, quod ipse propriis sumptibus construxerat. *Ægid.* qui inde ad Trudonensia transit. Cf. Chr. S.

A marchas argenti moriturus mittens ecclesiæ nostræ.

31. (43.) In sequenti sollempnitate dominici natalis dux Godefridus natalitiam curiam celebravit in magna gloria Trajecti, infelix certe et nimis improvidus sui, et cui ultima fuit pompa hujus suæ ostentationis; nam inde descendens Frisiam, dum apud castrum Flardengis moraretur, per quosdam necessarios Roberti comitis Flandrensis in secessu per posteriora percussus interiit (*an. 1076, Febr. 27*). Cujus interitus equidem dolendus, omni Lotharingæ adeo fuit exitialis, ut justitia et pax, quæ ultra memoriam eorum qui erant ejus temporis, profecerant sub eo, in brevi ejus defectu eveniente deficerent cum eo. Cujus corpus, sicut vivens disposuerat Viriduni ad sepulturam transferendum, dum perlatum esset Leodium, Henricus episcopus tanto amico destitutus, in pompa maximi doloris processit ei cum clero et populo totius civitatis, perque singulas congregationes præsens ipse circumferri jussit, exceptoque sollempniter missas celebrari instituit.

32. (44.) Deinde prosecutus eum usque Villantiam (115), præ nimio dolore infirmatus, progredi ultra non potuit, et Theoderico abbati ad corpus deducendum vices suas commisit. Ipse delatus ad ecclesiam beati Huberti, donec convalesceret ibidem fuit. Fuit autem a secunda dominica quadragesimæ usque post octavas ibi celebrati pasce (116). Nam delectatus religiosa fratrum conversatione et eorum probata erga se sincera dilectione, nulla suorum vel clericorum vel principum potuit evinci suggestione, quin ante pasealem celebrationem vellet locum mutare. Morabatur tunc junior Godefridus marchio cum illo, qui, avunculi sui destitutus auxilio, ejusdem episcopi tuebatur patrocinio; quem cum sæpius argueret de allodio Telins, quod Bulionensis violentia jam diu subduxerat ecclesiæ, dicens etiam se timere illi vindictam hujus justitiæ: Godefridus consilio et hortatu optimatum suorum episcopo cessit, et quod suum erat beato Huberto voluntarie recognovit. Dominica autem quæ dicitur in palmis (*Mart. 20*), post sollempnem ejus diei processionem, prosequentibus nobilibus suis uterque accessit ad majus D altare beati Petri apostoli, et baculum suum pastorem tenente episcopo, dextera ejus dexteram suam Godefridus superposuit, et cum eo prædictum allodium super illud absque ulla calumpnia reposuit. Imposita etiam sibi episcopus stola sacerdotali, nō

Laur. c. 44.

(115) *Villancé*, à deux lieues de St-Hubert, où naguère se voyaient encore les restes d'un manoir féodal. R.

(116) l. e. a die 21 Febr. ad 3 Aprilis. Sed Lamberto teste Godefridus iv. kal. Mart. occisus est.

quis illud amplius ecclesie subduceret, sub oblatione divini nominis interdixit, et imprecatione æterni anathematis excommunicavit; Godefridum vero culpam suam suorumque antecessorum humiliter fatentem absolvit, et facto publicæ privilegii hujus recognitionis, sua illud et suorum adstipulata assignatione confirmavit. In sequenti vero feria quinta (*Mart. 24*) circa horam sextam, parata sibi sede in portis templi, deductos ibi poenitentes episcopii cum maxima reverentia et lacrimis Deo reconciliavit, et communioni sanctæ ecclesie per manus archidiaconorum sibi reconsignatos restituit. Deinde sollempniter infusus missas celebraturus episcopopater processit, habens in ministerium ecclesiasticum electos ex fratribus septenos uniuscujusque ordinis, duodecim quoque sacerdotes in veste sacerdotali circumstantes eum, ad expectationem conficiendi in ipso canone sacri crismatis. Tanta tunc temporis erat frequentia religiosæ congregationis, ut hiis exceptis conventu exsequendi ordinis non videretur minui. Tanta ornamentorum copia abundabat ecclesie, ut pretiosis vestibus ornati singuli procederent in suo ordine, ipse etiam episcopus suis postpositis casulam albam indueret, quæ fuerat Leonis pape, data, ut dictum est (117), abbati Theoderico a Beatrice et Mathilde. Quanta vero devotione dominicam passionem et sepulturam exegerit, qua alacritate cum publica fratrum processione, ambientibus eum archidiaconis suis, in ipso sancto sabbato sacri baptismatis fontes ore proprio consecraverit, qualiter hoc idem privilegium matris ecclesie sua auctoritate laudaverit et probaverit, quanta et quali gloria et lætitia pascalem sollempnitatem celebraverit (1076, *Mart. 27*), olim relatum vix credibile videbitur posteris. Cum et ipsi curiales episcopii posthabita urbe ab episcopo se quasi in solitudine ad eum convenisse indignarentur, nec tamen vel in divinis sollempniis vel in rerum exteriorum copiis se esse diminutos mirarentur. Elaborabat quoque episcopus ne propter frequentiam curialem ordo religionis aliquam pateretur inquietudinem; sed etsi quando gratia refrigerandi fratribus vel in lectione vel in colloquutione interesse volebat, executores suos in ipso claustru aditu a se rejiciebat, et post se accludens valvas, quasi quidam privatus adgaudentibus sibi reverenter conveniebat.

33. (45.) Jam die festo mediante Herimannus Metensium episcopus venit cum invisere, et exceptus ab ipso cum honorabili processione, tantæ sollempnitatis videbatur lætitiâ auxisse. Et quia longo ante tempore amicissimus erat abbati Theoderico, ejus congregationi in erastino eorum conventui se satis hilariter præsentavit, dicens sibi esse cordi ut aliquam gratiam eis relinqueret hujus ad eos adventus sui. Tunc ex consultu communi ab episcopo Henrico abbas expetiit, ut ejus consensu duo dicaret Deo altaria a se constructa noviter. Quod episcopo

A concedente, domnus Herimannus in feria sexta pascale (*Apr. 1*) quæ obvenerat in Kalendis Aprilis, dedicavit oratorium unum quod dicitur ad sanctam Jerusalem, eo quod ad modum dominici sepulcri conditum, ipsam quoque ejus formam repræsentet devotioni fidelium; in sequenti sabbato aliud quod erat duplex, in superiori continens memoriam beati Nicolai, in inferiori vero beati Andreæ apostoli, quod ad hoc maxime ædificaverat olim abbas, ut ibi specialius ageretur fratrum memoria, quorum corpora ibidem jacent translata ab effosso cimiterio pro cripta amplianda. Qui dum paratis donis episcopum decrevisset honorare pro hac gratia impensa ecclesie, episcopus non solum non acquievit quicquam inde accipere, sed econtra casulam suam pontificalem cum stola et baltheo, duobus quoque candelabris et uno pallio obtulit habenda beato Huberto.

34. (46.) Exacta pascale ebdomada eum in suo digressu valediceret fratribus, ex pietatis affectu singuli cœperunt flere altrinsecus; Henricus autem amplius, quasi ex desiderabili sibi quiete revocatus ad tam multiplices sæcularium negotiorum tumultus.

35. (47.) Adhærebat ei familiaris quidam Viridunensis senex Eleutherius, vir equidem religiosus, et qui ab ineunte ætate instruxerat eum honestis et castis moribus. Hic sollicitus salutis et honoris illius, attentius suggerebat ei ordinandam esse ecclesiam beati Laurentii, quæ aliquandiu viduata indigebat providentia abbatis. Qui dum moraretur cum episcopo, factus est familiaris Lamberto juniore et Berengero priori, inter quos concreverat jam diu gratia verè in Deo caritatis, quia inoluta gratis libera erat totius necessitatis. Et cum sæpius Eleutherius colloqueretur Lamberto, forte inter loquendum incidit eis memoratæ abbatiæ mentio, et illo dicente de ejus ordinatione se multotiens cum episcopo contulisse, episcopum vero sollicitum, sed incertum cui convenienter eam committeret, respondit Lambertus, optime eam committendam Berengero, sapienti equidem et probatæ virtutis viro. Ille semel rapto verbo, gratias egit Domino, et quantocius suggessit episcopo, ut Berengerum sibi commodandum expeteret ab abbate Theoderico, quem interim ecclesie beati Laurentii loco prioris præponeret, donec per accessum temporis certius inde sibi consilium proveniret. Episcopus cum expetere non distulit, et vix ægre ab abbate impetratum et introductum ecclesie vacanti priorem esse constituit. Berengerus, ut erat vir discretus et prudens, satagebat consulte omnia procurare, singulorum se moribus contemplare, neminem quasi importunus gravare, doctrinâ et exemplo graviore informare, leviores ne scandalizarentur interim dispensatoria patientia dissimulare.

36. (48.) Nec multo post superveniente festo beati Lamberti (*Sept. 17*), cum ediceret episcopum

NOTE.

abbatibus et archidiaconis reddendum sibi consilium de ordinanda ecclesia beati Laurentii, responderunt illi in commune consulendos fratres ipsius congregationis, eisque offerendam regularem et legitimam electionem abbatibus. Episcopus in crastinum deducens eos secum ad locum venit, et fratribus ut abbatem sibi eligerent mandavit. Illi locuti cum consilio, cum abbatibus et archidiaconis elegerunt Berengerum consensu unanimi. Lætatus episcopus eorum electionem convenire voluntati suæ, abbati Theoderico cœpit vehementer innuere ut Berengerum sibi absolutum redderet. Econtra cum abbas reclamaret, se nec velle nec posse tali viro carere, suæ magis ecclesiæ eum convenire quam alienæ; vix optinuit episcopus quod petebat omni illo conventu suffragante, et tandem Berengero coram attracto, abbatiam sancti Laurentii licet diu renitenti episcopus violenter ingessit, id revera disponente gratia Dei, quæ in brevi hoc se disposuisse comprobavit, dum illius labore et ingenio accrevit interior optima religionis congregatio, et exterius multiplex rerum ecclesiasticarum acquisitio.

57. (49.) [V. Theod. c. 4] Anno (118) dominicæ incarnationis 1076 gravissima fîems incubuit, adeo ut in Galliis Ararim, Rodanum, Renum, Ligerim, in Germania Albam, Visclam et Danubium, in Italia Eridanum permaximos fluvios, ut taceatur de minoribus, tanto gelu constringeret, quod mirantibus circummanentibus incolis quasi per solidam terram pervii fîerent. Hoc gelu tandem in vere remisso (an. 1077), tanta successit siccitas aeris, ut arentibus arvis pene desperaretur proventus messis futuræ. Theodericus abbas tunc in quadragesima Romam gratia orationis profectus, in redeundo Remis apud beatum Remigium familiariter aliquandiu lassus quievit. Vulgato autem per urbem tanti viri adventu, ipse Manasses tunc Remorum pontifex, omnesque pene ejusdem metropolis majores illum suppliciter adeuntes petierunt ut de imminente plaga desperatis daret consilium, simulque orationibus optineret divinæ consolationis auxilium. Ille licet invitatus precibus tamen supplicantium victus, publicum populi conventum in basilica majori sanctæ Mariæ semperque virginis genitricis Dei mandavit fieri, et inter missarum sollempnia exorsus sermonem pro qualitate periculi omnibus indifferenter unius diei continuum jejunium indixit, et ut darent pauperibus quæ subtrahebant sibi. Quanta autem fuerit in exhortatione sermonis ejus omnium, ipsorum etiam Judæorum compunctio, quam alacris indieti jejunii et elemosinarum executio, consequenter ostendit Dei omnipotentis miseratio. Nam in crastinum abbate missas celebrante, statim ut eas terminavit, tanta tamque salubris pluvia erupit, ut passim revirentibus campis, jam diu desperata Dei gratia donante,

A largissima ejus anni proveniret messis.

58. (50.) Sub eodem tempore adfuit Theoderico abbati legatio Elinandi Laudunensis episcopi, ut si quid apud eum posset vel ipse vel ecclesia commissæ, concederet fratrem unum suæ institutionis, quem ordinaret abbatem ecclesiæ beati Vincentii martyris. Id cum abbas omnino recusaret, episcopus vero hoc ipsum bis terque importunius repesceret, tandem relato consilio ad communem audientiam capitoli, unanimi fratrum electione dominum Adalberonem Laudunum deduxit, eumque se præsentem abbatem ecclesiæ beati Vincentii ordinari concessit.

59. (51.) Et ut memoretur idem Adalbero quis aut unde fuerit, fuit nobilis prosapiæ Suevus et multiplicis scientiæ, Constantiensis ecclesiæ clericus. Hic duci Godefrido juniore ab Italia revertenti familiariter adhæsit, qui quamdiu advixit, habitus est apud eum amicitior amicissimis. Sed illo interfecto, cum se Adalbero junxisset Godefrido adolescenti, quem avunculus adhuc vivens adoptaverat heredem sibi, inter illum et Albertum Namucensem comitem orta est gravissima dissensio pro castello Buloniensi. Qua de re nominato apud sanctum Hubertum inter utrumque colloquio, cum Godefrido adfuit ibi et clericus Adalbero. Qui ut erat perspicax in rebus deprehendis, cum perspexisset in fratribus inremissam intentionem exequendi ordinis, cum etiam pervidisset ex ipsa loci opportunitate non indigere solitudine, si quis vellet ibi Deo militare, divino respectu compunctus destinavit apud se vanitatem mundi respicere, quam tot casibus subditam nemini videbatur esse durabilem. Locutus ergo abbati, condixit illi diem ad eum ex toto revertendi, collectisque quæ erant in promptu rebus suis, juxta conditum in capitulo se prostravit more agendi conversionis. Videres neminem se posse continere a lacrimis, cum tantarum paulo ante deliciarum juvenis tam subito mutatus ad mundi contemptum adeo se accingeret, ut pretiosissimas olosericalis habitus vestes cum tunica oloserica sponte sua spoliatus abjiceret, annuli quoque aurei digitis abstracti et in terram projecti clarissimum tinnitum redderent, ipse etiam conversionis suæ professionem vix permittente singultu enunciare sufficeret. Hic non multo post, ut dictum est, apud Laudunum Clavatam ordinatus abbas ecclesiæ sancti Vincentii, quantum Deo juvante loco profecerit, testatur fratrum nobilissima religio ab eo instituta, informata interior, rerum quoque et cellarum multiplex augmentatio exterior.

40. (52.) Anno 1081 dominicæ incarnationis, indictione 4, Theodericus abbas ad consecrandam criptam quam ædificaverat Henricum accivit episcopum, ejusdemque consecrationis diem præfixit, videlicet in Idibus Januarii. Episcopus quod petebatur

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰ d. quoque a. c.

NOTÆ.

(118) Cf. Ann. Leod. 1076; Laub., et Annalistam. Sax. 1077.

hilariter exequendum decrevit, comitatusque Franco-episcopo Bellagradoensi, necnon maxima frequentia clericorum et curialium suorum, in epiphania Domini ad locum venit. Quantus autem concursus non solum affinium, sed et exterorum promiscui sexus et ætatis " expectationem tantæ sollempnitatis convenerit, quanta prædictorum pontificum devotione, quanta Leodiensium archidiaconorum et frequentia et obsecundatione, quam largis et multiplicibus obsoniis eadem consecratio celebrata constiterit, si quis narraret, vix crederetur a posteris, præsertim cum degenerante sæculo deficiat passim non solum copia, sed et ipsa morum probitas et antiqua moralitatis honestas.

41. (53.) Apud Calvitiacum advocatus quidam, Albricus nomine, in exigendo sibi indebitas chorveias (119) adeo imminabat ecclesiasticæ familie, ut in arando vacca cujusdam pauperis abortiret, ejusque vice per totum diem jugum sustineret altrinsecus pauper. Tantam tamque injustam exactionem abbas audivit, et Albrici inhumanitatem exhorruit, properans Divum (120), Adelonem expetiit, et quomodo subadvocatus ejus familiam ecclesiæ tractaret, satis dolenter ingressit, paratus probare hujusmodi angariam nec illi nec alteri debitam. Indignatus Adelo adversus Albricum, hoc illum fecisse erubuit, et expositæ probationis diem abbati constituit. Heribertus quidam ammodum fidelis et probus erat tunc Calviciacensis villicus. Hic die præfixa inter abbatem et Adelonem testificato legaliter sacramento, idem sacramentum judiciali examinatione per aquam confirmavit, et advocatorum violentas exactiones, maxime vero chorveias illi omnino indebitas, comprobavit. Huic publicæ comprobationi interfuerunt Adelo Diviensis, Rainbaldus comes Mutiensis (121), Petrus Mirowaldensis cum multis nobilibus aliis. Actum anno incarnati Verbi 1081.

42. (54.) Nec multo post Godefridus Theodericum comitem cepit, qui filius Gerardi Flamensis, regi etiam Henrico ammodum familiaris, in quibus poterat adversabatur juveni. Quem Bulonium deductum satis liberaliter jussit servari. Lambertus quoque junior tunc ut erat præpositus ecclesiæ sancti Petri, frequentius captum revisendo, in quibus poterat deservebat illi. Hic igitur post dimidium fere annum in eadem captione obiit (an. 1082), et jam moriturus Coloniam se deferendum familiaribus suis indixit. Ibi enim apud sanctum Gereonem longe destinaverat sibi sepulturam, colata illuc rerum suarum multiplici munificentia. Lambertus vero ut semper erat curiosus ecclesiæ matris suæ utilitatibus, per Heribrandum castella-

num et Tieboldum effecit, ut abbreviato labore tam longæ hujus evocationis, sepeliretur in ecclesia beati Huberti. Cujus rei gratia Gerardus et Gozwinus filii ejus contulerunt ecclesiæ legaliter in perpetuum habendos sex mansos allodii apud Bridam (122), quæ sub Trajecto sita est in Taxandria. Actum anno incarnati Verbi 1082. Hoc eodem anno refirmavit episcopus Henricus castrum Mirvolt.

43. (55.) Increscentibus autem inimicitiiis inter Albertum Namucensem et Godefridum Buloniensem, Albertus pro guerra Buloniensi Mirvoldense castrum latenter refirmare disposuit. Id cum Henricus episcopus deprehendisset, tum quia Godefrido omnimodis favebat, tum etiam quia per hoc vexandum episcopum timebat, anticipavit prævenire intentionem Alberti, et a Richele comitissa Montensi ipsum montem cum comitatu et banno et ceteris ejus appenditiis, duo quoque ejus allodia, scilicet Braz et Grispontem cum omnibus utilitatibus suis et familia taxato pretio comparavit, sicque castrum maximis impensis refirmavit. Cui cum quasi ad custodiam provincie milites deputasset, illi cogente inopia facti sunt publici prædones, non solum villarum pauperes, sed etiam ipsam abbatiam sancti Huberti assiduis incursionibus vexantes. Quæ res Theodericum abbatem usque ad animam gravavit, timentem non solum suo tempori, sed etiam in posterum periculo imminenti, et cum frequenter per se ipsum, tum per quos poterat mediatore episcopum precibus ambiret, ut tam grande malum quod in exitum totius provincie firmaverat dissolveret, sibi pondus tanti timoris absolveret, præ-tendens se in ecclesia beati Huberti hactenus frustra laborasse, cui post se relinqueret tam proximum vicinum desolationis certissimæ: compulsus episcopus ne tantum virum sic sibi insistentem, et eo usque habitum in amicitia familiarem inexorabiliter offenderet, utque ejus dolorem et indignationem utcumque leniret, ipsum castrum cum omnibus appenditiis suis legaliter habendum tradidit ecclesiæ, et in ecclesia beati Michaelis a se ibi constructa et dedicata fratres ex ecclesia beati Huberti constituit, custodiamque concessæ munitionis abbati habendam indixit. Asserente abbate se nescire castrum custodire sed claustrum, convictus tandem al amicis suis, maxime vero suggerente Lamberto majori, ne interim exasperaret animos personæ potentis, indictam custodiam dispositis ibi fidelibus ecclesiæ intercepit.

44. (56.) Tunc temporis Mathildis marchissa ad-diderat episcopo Virdunensi ut " Juviniensem abbatiam (123), cui Theodericus episcopus Galburgem religiosam virginem præfecerat, quam diu

VARIÆ LECTIONES.

" ad excidisse videtur. " Aut ut delendum est, aut verbum excidit.

NOTÆ.

(119) *Corvée.*

(120) *Dun-sur-Meuse*, à cinq lieues de Montmédy. R.

(121) *Mussy. R.*

(122) *Brel. R.*

(123) *Juvigny*, entre Stenay et Montmédy. R.

multumque reluctantem de reclusionē violenter abstraxerat. Quæ cum in loco eodem scrinium reliquiarum invenisset, ferreis nexibus firmiter colligatum, jejuniis et orationibus quæ ibi reliquæ continerentur a Domino studuit quærendum. Cui cum divinitus revelatum esset partem corporis beati Benedicti abbatis ejusque sororis Scolasticæ virginis inibi contineri, idem certius decrevit experiri oraculum, et ad hoc ipsum publice providendum evocavit ad locum Theodericum episcopum. Episcopus ad rem edictum præfixit in exaltatione sanctæ crucis. Convenientibus ad eandem expectationem non solum finitimis, verum etiam quampluribus exteris, adfuit etiam pro expetendis sanctorum reliquiis Lambertus junior, missus ab episcopo Henrico et abbate Theoderico. Locato autem consistorio in area campestri, ibidemque aperto reliquiarum scrinio coram frequentia populari, inventa sunt duo capita, videlicet præfati fratris et sororis, eum ossibus dissimilis quantitas. Nam quedam videbantur virilis eminentiæ, quædam habitudinis femineæ. Quibus ab episcopo lacrimabiliter expositis ad videndum, iterumque reverenter repositis, celebratis etiam ex eorum veneratione missarum sollempniis, junctura ⁹⁹ una digiti beati Benedicti et dens abstractus ex maxilla Scolasticæ virginis dono abbatissæ huic ecclesiæ provenit.

43. (57.) Interea episcopus ecclesiam beati Huberti frequentare, neglectis sedibus episcopii natalitias curias et pascales celebritates ibidem sollempnizare, ordines ecclesiasticos, suis temporibus agere, et fratribus sine aliqua suorum inquietudine familiariter cohabitare. Satagebat abbas quibus poterat obsequiis eum complacere, et inter agendum gratiam ejus de castro deiciendo prætemptare, sed episcopo quod petebatur callide dissimulante, modo rem ad optimatum suorum consilium referendam respondente, cum jam abbas fastidiens quereretur fratribus suis frustra se niti, suborta est maxima seditio adversus episcopum totius congregationis, quod ecclesiæ hactenus liberrimæ obstrinasset intolerabile jugum hujus obsidionis, tamquam magnum diabolium ad insidias sanctificationis. Quodflicet in faciem illi obicere parcerent, eis tamen, quos illi sciebant primatiores, hæc ingerebant acerrime, ut ingesta sibi referendo, vel misericordie recordatum ab intentione reflecteret, vel ex eo certius si esset eis desperandum probarent. Familiaribus vero contra causantibus, non sic dehonestandum vel provocandum tantæ potestatis virum hactenus eis tam amicum tamque humanum, Lambertus junior zelo matris suæ ecclesiæ incitatus : *Talis, inquit, amicitia cum ad hunc nobis exitum ⁹⁹ provenierit, eadem facilitate contemnatur, qua et probatur.* Quod verbum notatum præ ceteris, cum episcopo velut ad contumeliam specialem referretur ex persona dicentis, episcopus concepta occasione

A quasi justæ commotionis adversus abbatem et fratres furere et conqueri cepit; inferens non se sic meruisse injuriari, nec sibi amodo succensendum, si sic læsa ejus amicitia ad eos exerceret inimicitias. Intellexit abbas libenter cum causas afficere, ut quod petebatur de castro deiciendo, quasi justo exasperatus recusaret, et de eo jam desperare coactus, secessit Franciam, utroque Lamberto comitatus. Et dum apud cellam Eberneicortis moraretur, exoratus ab Alberone abbate sancti Vincentii Lambertum juniorem illi habendum apud se permisit, nec multo post requisitus ab episcopo cur se tam diu absentasset vel a loco suo vel ab eo, Theodericus præpositus, præmonitus ab ea respondere, respondit abbatem apud se deliberasse ex toto jam recedere, nolle cum amodo loco præesse, cui non poterat prodesse, dolere se tam diu superesse, ut se vivente videret tot suos labores deperissee, castro quod firmaverat superexistente. Veritus episcopus cum divina offensa, tum etiam publicam de recessu tanti viri infamiam, edixit præposito quancocius abbatem revocare, mandans ei se malle tot impensas, quas in castro frustra expenderat, perdere, quam Deum offendere, ipsumque sic ut recederet exasperare, pateretur tamen quandoque hoc agendum cum tempore et ratione. Tandem revocatus abbas cum episcopo apud ipsum castrum occurrisset, et exceptus hilariter ab eo consedisset, conquerenti se nimis ab eo insequi et insectari respondit abbas, animo desideranti nichil satis festinari, ad hoc episcopo secretius spondente illi absolvendum pro certo sibi effectum hujus desiderii sui; nondum tamen illi posse convenienter fieri, ne imputaretur ejus levitati tam subita eversio tanti sui laboris. Consolatus interim abbas tacuit, Deum propensius exorans ut diserneret ei celerem proventum hujus suæ expectationis.

46. (58.) Audivit interea dominus Petrus venerabilis prior ecclesiæ sancti Remigii, notum sibi olim Lambertum juniorem morari apud dominum Adalberonem Lauduni, qui, assumpto Thiebaldō claustrali priore cum Humberto præceptore, suggessit abbati Henrico ut, missa legatione ad Adalberonem, Lambertum sibi commodandum expeteret, et quia scolastico indigebat, scholas illi regendas committeret. Nec moratus abbas vir magnæ ætatis et maxime honestatis, misso Heriberto successore, dictavit ei animos Lambertus prius explorare, si concedente abbate Adalberone ad sanctum Remigium consentiret venire, et tunc demum ex ejus consensu litteras suæ petitionis pro eo abbati præsentaret. Lambertus, de mandato consultus, respondit se suæ potestatis non esse; ex consensu vero Adalberonis paratum se quomitteretur ire. Sic redditus deprecatoriis pro Lamberto litteris, Adalbero quod petebatur exhorruit, asserens id se non præsumere, nisi ex Theoderici abbatis voluntate, qui illum sibi commiserat reddenda

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ ita 2. uicna 1. ⁹⁹ f. exitum.

dum ecclesie suæ. Interim tamen dubius an petitionem tantæ ecclesiæ omnino refelleret, an depositum sibi Lambertum ad sua remitteret, ad rem tractandam inducias petiit, et diem ad se redeundi legato constituit. Cœpit interea pertemptare Lambertum quid mallet, et hortari ut se excusando illi quod verebatur absolveret. Lamberto in priori sententia persistente, scilicet sui se arbitrii non esse, præciperet ipse quod vellet, paratum se illi obedire: Adalbero exceptit ab eo conditionem, quod remandatus a Theoderico abbate sine excusatione ut suus ad eum rediret, et in ejus placito se omnino reponeret, dimisitque eum ad præfixam diem legato sancti Remigii pro eo redeunte. Ille gratia Dei honeste deductus et amicebilitate exceptus, jussus est ecclesiæ scolasticus haberi, nec multo post electus et constitutus unus ex septem cardinalibus majoris altarii. Dignitas hujus ordinis firmata est privilegio Romano eidem ecclesiæ a domno Leone papa, quando eam dedicavit (124), ut non archiepiscopo, non episcopo, non cuilibet majori vel minori personæ liceat missas celebrare in ipso altari nisi archiepiscopo Remensi et cui abbas non quidem temere, sed consensu fratrum permiserit. Septem vero cardinales ad hunc honorem assumpti publica electione præminent in tota congregatione, et liberi a ceteris officiis, quibus vicissim deputantur alii, solummodo deserviunt prædicto altari, in festis diebus baltheis utentes, et trium diaconorum totidemque subdiaconorum et aëholitorum processionem habentes.

47. (59.) Audita sunt omnia apud sanctum Hubertum quæ evenerant de Lamberto, quem Theodericus abbas secum eductum Lauduni commiserat, quasi ad satisfaciendum episcopo, cui videbatur injuriosus pro verbo superius incautus in eum prolato. Et indignantibus adversus eum quibusque, amarius vero Lamberto majore, quod quasi illius improvida simplicitate hujusmodi dampnum evenisset ecclesiæ, ut⁶⁶ emolumentis nutritus deserviret alienis utilitatibus, cœpit secum deliberare an depositum Adalberoni remandaret, an per se ipsum Lambertum requireret. Imminabat vero dedicatio ecclesiæ Ebernensis, quæ est in die sancti Martini, illoque abbas veniens mandavit Lamberto ut sibi occurreret. Ille, audito mandato hora tertia, occurrit ei cum legatione ecclesiæ sancti Remigii hora sexta. Lætatus est abbas tam cito sibi occurrisse Lambertum, erubescens quibusdam qui asserebant quasi rebellem non esse venturum. Cui cum coram obiceret, non hoc ecclesiam matrem suam de eo

A meruisse, ut alienis commodis deserviens illam postponeret, respondit Lambertus, non id recte calumpnatores suos de se sentire; ubicumque esset, se filium suum ejusdem ecclesiæ ex toto recognoscere, et ut ipse melius nosset, numquam se hactenus arbitrio suo vixisse nec amodo velle vivere, et si satis jam expertum adhuc experiri placeret, jubere potestative quid se facere mallet. Ad hæc abbas eum assidentes in admiratione circumspicere, quod tam cito et rationabili reddita ratione omnium a se calumpnias removisset, legato sancti Remigii has illi litteras obtulit in eadem confessione: *Venerabili abbati Theoderico frater H. et fidelis illi sancti Remigii congregatio illum quæ est salus iustorum a Domino. Apud karitatem veram, quam credimus vestram, non multum laborat ad optinendum quod petit fiducia fraterna. Sit ergo ejus ipsius vestræ karitatis, ut fratrem Lambertum nobis cum gratia vestra remittatis. Sed neque vel vobis vel ecclesiæ vestræ reputetur oneri quod probatur honori, nec adscribatur dampno, si nutritus labore vestro convenit idoneus in esse apostoli Francorum archimonoasterio, cum sapientium judicio utile postponi debet honesto. Vale.* Tunc demum abbas cum Lambertum sic sibi in omnibus obedire paratum perpenderet, tum etiam ne ecclesiam tantæ dignitatis non exoratus offenderet, illum cum gratia sua remisit ad sanctum Remigium; ipse quoque ad suum reversus est monasterium.

C 48. (62.) Henricus episcopus imminentem dominici natalis sollempnitatem apud sanctum Hubertum celebravit (125), ubi et in sequenti quadragesima ordinibus exactis, Leodium rediit. Abbas vero jam diu suspensus de promissione qua episcopus deiciendum castrum condixerat illi, ut jam tandem experiretur eventum rei, adgressus est illum Leodium prosequi. In quarta autem feria paschalis hebdomade hora fere tertia veniens Tieleum, audit a suis Serani (126) esse episcopum, ascensaque navi venit ad eum. Episcopus ad podium suum consistens, de longe recognovit venientem; cui cum jam ripe adlabenti gratia salutationis inclamaret: *Surrexit Dominus vere*, abbas ei respondit: *Et apparet Henrico hodie. Quem episcopus benigne exceptum introduxit in capellam quam satis eleganter ipse ibi condiderat, neminem præter Theodericum præpositum admittens in causa. Qui sedens aliquamdiu eum vultum et vocem suppressisset, oculos lacrimis suffusus elevavit ad cælum, et conversus ad abbatem quasi in agonia constitutum: Scio, inquit, quid quæras, karissime pater, scio quid desideras, quidve in*

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ suis vel ipsius excidisse videtur.

NOTE.

(124) A. 1049. Privilegium d. Oct. 5 edidit Marlot Hist. Rem. II, 107

(125) Hanc ibi egit a. 1082, ordinationis suæ a. 8, et tunc allodium Braz per manum Godefridi ducis et ejusdem ecclesiæ advocati legali donatione sancto

Huberto tradidit, cum banno, latrone, foralibus et placitis, sed absque venatione. Miræi Opp. Dipl. IV, 551; Martene Coll. I, 517.

(126) Tilleur et Seraing. R.

posterum verearis ex malitia quam vides presentis temporis, cujus ne michi apud Deum, ut multotiens minaris, imputetur occasio, castrum quod deiciendum affectas, tuæ hodie voluntati et potestati permitto, ipsumque montem cum comitatu et omnibus quæ sunt ejus ditionis in perpetuum ecclesiæ tuæ possidendum legaliter contrado, meque totum tibi et filiis tuis gratia hujus vicissitudinis domino Deo commendandum specialiter committo. Statim abbas, lacrimatus præ gaudio, ad pedes ejus procidit, quem episcopus et ipse genu flexo levans humiliter hoc eum fecisse castigavit. Nec moratus abbas omnem eventum rei Lamberto majori, quem ad castrum custodiendum reliquerat, scripto mandavit, et ut ad evertendam altitudinem sathanæ quibus viribus posset accingeretur, per obedientiam indixit. In crastinum summo mane redditus sibi litteris, Lambertus ascenso equo circumquaque pervolvit, et publica exactione quoscumque potuit ad castrum quantocius convenire compulit, et ne quis prætenderet occasionem vel remorandi vel excusandi, velut quadam anxietate animi insinulabat minaciter necessitatem instantem propellendi periculi, ex banno episcopi amissionem rerum suarum intemptans singulis, nisi adessent tuendæ munitioni et firmando aggeri. Commota igitur rusticorum, maxime vere carpentariorum, multitudo, hora nona Lambertus ad castrum rediit, accinctusque in primis cum fratribus ibidem commorantibus, turrin ascendit, et nisi prius videret dejectum ejus apicem, se omnino non gustaturum juravit. Videres rusticos exemplo ejus incitados, quasi se ipsos vindicantes in publicum hostem totius provincie certatim insurgere, ad summa turris convolantes tectum cum trabibus evolvere, parietes abruptis compagibus dissolvere, moenia ipsa cum propugnaculis eversa funditus eruere, tot impensas totque labores cum maximo collisionis fragore in brevi concidisse. Sequenti feria sexta abbas ab episcopo rediens, cum prospiciens turrin non videret unde videri solebat a longe, suspiciens in cælum, quantocius de equo descendit, terramque deosculatur⁴¹, *Te Deum laudamus* devotissime decantavit. Et cum pervenisset ad castrum, ipsum jam nudum aggerem dejectæ turris susciperet, elevata contra eum manu : *Dissolvat te, inquit, virtus omnipotentis Dei, qui nutu suo muros Jherico corruiere fecit*. Nec prius abstulit quam duodecim libras denariorum pro conducendis operariis ad eundem tumulum complanandum deputaret, præter eos qui tunc exacti convenerant ad castri destructionem.

49. (65.) Per idem tempus Richeldis comitissa Montensis rediens Roma, per fiscum suum Cavinia-cum transire disposuerat. Cujus transitum cum sensisset Arnulfus Chisniaciensis, ut erat audacis

A malitiæ, insecutus eam capere voluit. Quem Deo juvante effugiens, ad ecclesiam beati Huberti diver-tit, et officiosissime ab abbate Theoderico excepta, per hebdomadam in loco repausans substitit. Interim fratrum religione perspecta diligenter, et multiplici obsequio sibi hilariter impenso delectata, Cavinia-cum, quod ut dictum est abbati deposuerat in va-dium, obtulit ecclesiæ funditus emendum. Quod cum abbati omnique congregationi placeret, communi consensu dies præfixa est emptionis hujus agendæ, et hoc coram episcopo apud castrum Fossense. Procuratus est quoque illi comes Albertus ab abbate, qui eam reducens in sua constituit securitate. Ab-raso autem argento quod in ecclesia inveniri potuit, octoginta marchas secum deferens abbas Fossas ve-nit, trecentis aliis per Lambertum majorem et Theo-dericum præpositum procuratis, apud mercatores et clericos Leodienses vadibus depositis. Conveniente ergo comitissa Richilde cum filio suo Bal-duino, renovata est coram episcopo et duce Gode-frido conventio conducta de Cavinia-cum; cujus pretii summam cum episcopus contraxisset ad marchas trecentas, præter septingentas quas olim abbas in vadium superposuerat ei, mater cum filio ipsum fiscum perpetuo habendum ecclesiæ beati Petri et beati Huberti per cespitem et ramum ejusdem allo-dii legaliter in manus episcopi et abbatis, ducis quoque Godefridi ecclesiastici advocati, contradidit, et publica audientia sibi eum et quibusque heredi-bus suis uterque funditus abjuravit (127). Et cum in exsolvendo argento videret episcopus viginti mar-chas deesse, duo candelabra sua ejusdem ponderis deposuit comitis, quæ postea ex proprio redemit ductus amore ecclesiæ. Facta autem et confirmata carta hujus coemptionis in publica præsentia epi-scopi et ducis, et signata testibus idoneis, abbas læ-tus ad ecclesiam rediit, et vestituram legalem per manum ducis recipiens, super altare beati Petri Ca-vinia-cum totum cum familia et omnibus acquesti-bus et appenditiis suis ut proprium suum æternali-ter ecclesiæ retinendum sine ulla contradictione saisivit.

50. (64.) Postea remandatus abbas ab episcopo Hoiuin venit, ibique gratia dilectionis aliquamdiu ab eo retentus, cum regredi destinaret, suggestit epi-scopo, apud ipsum oppidum ecclesiam beati Hu-berti duos molendinos habere; ejus gratiæ conve-nire ut sedem tertiū construendi monasterio conce-deret. Quod episcopus libenter concedens, evocatis ministris et iudicibus ejusdem oppidi, equum ascen-dit, et ad placitum abbatis optimam sedem molen-dini super Hoiolum diffirmavit, quam legali dono ec-clesiæ in perpetuum possidendam confirmavit. Erat eo tempore Boso archidiaconus abbas Hoiensis ec-

VARLE LECTIONES.

⁴¹ malim deosculatus.

NOTÆ.

(127) Cf. Gisleberti Chron. Hann. p. 37

cliesiæ sanctæ Mariæ, Lambertus nepos ejus publici A vero suæ 32 (129), Theodericus abbas, non solum juris provisor et judex, Dodo dispensator episcopalis mense.

51. (65.) Braz quoque et Grisponti, quæ olim ecclesiæ perpetualiter donaverat (128), Arsizæ partem quæ sui juris erat, ex alodiis quæ fuerant commissæ Richeldis addidit. Et ne quis eadem dona sua amodo vel immutaret vel removeret, æterno anathemate dampnavit. Hanc partem Arsizæ Cono de Hamerina tollit ecclesiæ vi et injuste.

52. (66.) Mater ecclesiæ beati Mononis martyris Nasanie ⁶¹ a Gualcaudo ⁶² episcopo data fuerat cum omnibus quæ ad eam pertinent ab antiquo ecclesiæ beati Huberti in potestativa ditione. Ejus clerici acceptis ab abbate præbendis, tamen consensu et laude fratrum, condicto eis et soluto servitio debiti honoris, jam ex tunc detrectabant per insolentiam subesse justitiæ abbatis, nisi in clericalibus conciliis sub districtione episcopali. Hanc quoque insolentiam petente abbate episcopus, liberum constituens altare ejusdem ecclesiæ, absolvit, et omnes exactiones et justitias episcopales et archidiaconales, præsentē ibi et secum condonante Bosone archidiacono, ecclesiæ beati Petri et beati Huberti in perpetuum remisit, eandemque remissionem legali facto privilegio auctorizavit. Quod autem pace beatæ ejus animæ sanctæque memoriæ non quidem exprobandō, sed condolendo dicatur, Theodericus et Lambertus ejus simplicitati adeo dominabantur, ut omnino eis in omnibus se crederet, et quasi consulto Deo eodem consultores audiret. Hiis enim fidens provisoribus, tanto interius advigilabat liberius, quanto de externis dormiebat securius. Sed cum non multum distet in vitio vel decipere vel decipi posse, in hoc dampnosum nimis crimen miscuit gloriæ suæ, quod imprudenter patiebatur seduci eorum miserrima suggestionē. Nam si quem vel gratia consanguinitatis vel acceptæ mercedis vellent noviter casare ⁶³, hoc de præbenda fratrum sine eorum consensu non dubitabant abbati persuadere, illeque eorum persuasioni non differebat obedire. Hoc modo amisit ecclesiastica utilitas ex antiquis possessionibus suis Vincias et Lesterneias, et ex acquisitis ab eodem abbate noviter Sulmodium in proximo et Tavers in Hasbanio.

53. (67.) Anno Domini 1086 [1087], ordinationis

VARIE LECTIONES.

⁶¹ Vasanie 1. ⁶² Gualco 1. ⁶³ i. e. *fecit ei attribuerē*; cassare 1. ⁶⁴ secum 1. f. ibi secum. ⁶⁵ ita 2. c. qui 1. ⁶⁶ conquirentes 1.

NOTÆ.

(128.) Alterum anno 1082, sed Grupont demum 1087, v. supra col. 1386, cap. 43.

(129) Hæc inter se convenire videntur, sed pro anno 1087 stant Annales Laubienses et auctor Vitæ, qui anno ætatis 80 nondum completo eum obiisse refert, natum anno 1007, Nov. 11. Accedit charta de Grisponte, quæ, eo vivente, data esse videtur. Contra Theodericus II nominatur in donatione Rainoldi ap. Mart. et Dur. I, 519, quæ data est an. 1086, ind. x, anno Philippi xxvi, Rainoldi iii. Sed Rainoldus anno 1091 ord. suæ 7 numerabat (Gallia Chr. X, 51) et ind. x convenit cum a. 1087.

A vero suæ 32 (129), Theodericus abbas, non solum senio sed et confectus jejuniis, orationibus et vigiliis, laboribus etiam et curis commissæ sibi passionalitatis, ab ipsa licet pertenui virtute corporis circa mensem Julium deficere cœpit, unde et gratia paululum repausandi Piros illi secedere placuit; ubi dum se ingravescente sensim infirmitate præsentiret ad mortem urgeri, Theoderico præposito sibi secum ⁶⁴ moranti relationem suam ad monasterium accelerandam indixit. Referendus vero litteras vel deprecatorias vel communitarias, ut cuique conveniebat, scilicet Adalberoni Laudunensi abbati, Guiredo præposito Ebernensi, Lamberto priori sancti Remigii, Berengero abbati sancti Laurentii, ipsi etiam Henrico episcopo Leodiensi dispositis nunciis mittere festinavit, humiliter exposcens ut sibi quanto citius adessent et morituro ultimum vale facerent. Et cum ab ipsa cella transpositus in alteram ripam Mosæ gratias ageret Deo, quasi jam propinquior cui aspirabat monasterio, occurrit illi Lambertus major cum apparatu revectioni ejus congruo. Cum vero in crastino circa horam nonam appropinquaret monasterio, divertit super Lumnam fluvium in quodam circumjacentis silvæ prato, ne quis fieret pro eo popularis plancus aut tumultuatio. Sic evitata populari expectatione, in prima vigilia noctis dominicæ (130) exceptus est cum maximo fratrum mœnore. Summo autem mane affuit illi episcopus cum Berengero abbate. Hii cum ad eum intrarent, ille collectis viribus sedens in lecto gratias Deo egit, et imposita sibi stola fratres suos tam præsentēs quam absentes absolvit divinæque misericordiæ commendavit, et sic demum ecclesiastico more se Deo reconciliandum episcopo humiliter obtulit. Hiis omnibus hora fere tertia expletis, exinde studens silentio et divinæ contemplationi in crastinum hora eadem ad Deum migravit (an. 1087, Aug. 25). Cujus statim migratione vulgata, occurrunt certatim ad tanti viri exequias Godefridus Buloniensis, Albertus Namucensis, Arnulfus Chisniacensis, Cono Montisacuti (131), curialesque ⁶⁵ cum popularibus indifferenter admixti, quasi patrem patriæ amisisse conquerentes ⁶⁶ lamentatione communi. Per biduum vero advigilatus solempni missarum celebratione et continua psalmodum decantatione, tandem sepultus est tertia die (132) in crypta nova quam condiderat in

(130) Dominica erat Aug. 22. Teste auctore Vitæ mane venit et inde die quarta mortuus est, scil. Aug. 25; quanquam ibi in cod. Alnensi legitur ix Kal. Septembris. Sed d. viii Kal. Sept. tuncur Neer. S. Maximini. Honth. Prodr., p. 985 et Missale Stabul., ms.

(131) *Montaign* inter Leodium et Hoinum.

(132) Mos quippe antiquus fuit ut abbates non nisi tertia post obitum die sepulture traderentur, ut demonstravimus in lib. v De antiquis monachorum ritibus c. 12, n. 6. Mart.

honorem beate et gloriose semper virginis Mariæ. Cujus obsequium cum episcopus vix exleret, lacrimis et gemitu vocem ejus intercludente, incredibile videbatur posteris in quantos planctus omnes se suscitaverint, quantisque clamoribus dolori in commune satisfacerent.

54. (68.) Eo tandem sepulto, episcopus obtulit fratribus eligendi abbatis optionem, protestatus inde nolle recedere, nisi eis loco defuncti ordinaret patrem. Convenit in unam sententiam et fratrum electio et curialium attestatio et popularis acclamatio, donandam eandem abbatiam Theoderico præposito; quod licet ille videretur reniti, seque fateretur non convenire tantæ assumptioni, adeo increvit semel emotus omnium favor ⁶⁵, ut de re agenda nec ipsi retractare liceret episcopo. Jamque donata abbatia quassans ⁶⁶ caput, cum præ admiratione familiaribus suis enuntiaret, tanti favoris clamorem timere se in posterum alicujus sinistri portenti fore. Sed neque ejus hanc enuntiationem eventus scellit, et, ut suo loco dicetur, per accessum temporis quod verebatur accidit. Theodericus xero recedentem episcopum prosecutus, et ab eo ex more in abbatem consecratus, in Kalendis Septembris exceptus est a fratribus latenter illi procedentibus. Quia ergo, ut ait quidam (155), difficile imperium retinetur, nisi eisdem artibus quibus et paratur: ipse adhuc rudis curæ pastoralis, utpote eotenus assuetus providentie exteriori, recordatus tandem quæ fuerit quisve ex assumpto officio cogeretur jam fieri, nimirum invenit se nimis imparem impositi sibi oneris; et qui videbatur prius quasi in plano firmiter stare, in præcepti jam pede posito cæpit apud se graviter titubare. Impos ergo sulmet, vestigia sui prædecessoris licet utcumque conaretur prosequi, nullo modo tamen prævaluit assequi, et laxato paulatim rigore discipline, quo ille maxime viguit ad gloriam, dum se plus justo quibusque inclinaret quasi ad gratiam, in brevi devenit ad contemptum per familiaritatem nimiam. Volens denique amari ex benevolentia a quibus debuisset timeri ex honoris reverentia, dum quibusque indifferenter et inconsulte ⁶⁷ promitteret speranda quæ conferre non poterat, ipsos etiam veteres amicos suos sibi gratis inimicabat; maxima enim est pars beneficii, si cito negatur quod non dandum promittitur (Macron. Sat. II, 7), et amicus ita debet haberi, ut putetur inimicus posse fieri. Unde cum inter eum et sibi commissos suscitaretur frequens dissensio, ad hoc usque prorupit eorum mutua indignatio, ut, privato germinante inter eos odio, succresceret in posterum publica ipsius ecclesie maxima confusio. Sed de hiis interim intermitterendum.

A 55. (69.) Episcopus autem circa ⁶⁸ ~~Andagin~~ ex veteri pia consuetudine sollicitus, cum audiret a quibusdam quæ gerebantur inter abbatem et fratres, et audita dissimulans nosse, eadem speraret corrigenda vel tempore vel ratione, idque minime proveniret, indignatus sibimet super tali ordinatione cum mærore gravi: *Ecce, inquit, quod verebar accidit, ecce quam infelix exitus ex tam laetis initiis! Nec tamen abstulit, quin sæpius locum reviseret, fratres corrigeret, res ecclesie ne minuerentur attentius curaret, abbatem in quibus eum deprehendebat minus sufficere suo consilio et auxilio sustentaret.* Cujus ille vivaci sedulitate reffectus, a suo illo quo gravabatur apud se defectu corporis constantior haberi in hiis quæ curanda susceperat, et quæ prius ut in experta sub quadam lassitudine fastidiebat; unde ea quæ erant ecclesie non solum retinuit, sed et quædam sua industria acquirere studuit.

B 56. (70.) Quidam nobilis Sigefridus cum uxore sua condixerunt sibi invisere ecclesiam beati Huberti gratia orationis; qui ab abbate honeste suscepti, ibidemque per triduum reventi, pro impensa sibi benevolentia inducti, allodium de Moroldiheis (154), quod erat eorum, ecclesie obtulerunt, partim gratis donandum, partim ab eis emendum. Gavisus abbas se invenisse opportunum hujus acquisitionis, duodecim marcas argenti viro et uxori ejus antequam recederent appendit, et prædictam possessionem cum familia et omnibus ejus appenditiis ecclesie in perpetuum legaliter donatam optinuit.

C 57. (71.) Stephanus castellanus Montisacuti casatus erat ecclesie, quantum ad filios et filias nullum habens heredem. Cujus hereditati cum nepotes illius inhiarent, abbas easamentum quod erat ecclesie ab eodem Stephano recepit, et ante quinquenium mortis ejus redditum sibi infirmorum usibus deputavit. Edificavit præterea hospitalem domum ad susceptionem supervenientium peregrinorum et repausationem infirmorum pauperum, deputatus ibidem molendinis Caviniaci fisci ad usum illorum. Constituit etiam integram præbendam communi fratrum elemosinæ quotidie addendam ad remedium animarum hujus congregationis specialiter destinatum.

D 58. (72.) Decima totius Amberlacenensis fisci videbatur indominicationis, erat sua ⁶⁹ ecclesie quæ sita est in Ambra beati Petri apostoli, et hoc a tempore Berengisi abbatis, dono Pipini qui erat major domus Theoderici regis. Tempore autem Henrici imperatoris cognomento Pii, cui heredem non habenti Conradus in regnum successit, Canegondis comitissa, quæ fuerat unica Gozelonis comitis domina-

VARIE LECTIONES.

⁶⁵ clamor superaret. vel favor I. ⁶⁶ fort. quassabat legendum est. ⁶⁷ I. dum p. I. ⁶⁸ I. J. propria.

NOTÆ.

(153) Ballustius, Catil., c. 9.

(154) Morholt. H.

toris ejusdem fisci, Ottoni cuidam Saxonico nupsit, inter quos inhonesto divortio eveniente, quod non est nostrum renumerare, omne patrimonium Cunegundis lege palatina devenit in manum imperatoris. Henricus autem imperator filius Conrardi prædictum fiscum cum castro quod dicitur Rupes Sere-
manni duci Frederico mutuavit pro quibusdam ejus possessionibus, quæ in Saxonia opportuniore erant sibi; sed et Cunegundis, apud ecclesiam beati Petri vel Huberti reclusa, coram altari sancti Martini satis continenter ibi vivens post longam penitentiam in Christo quievit, et sepulta est juxta⁷² corpus patris sui Gozelonis. Quæ adhuc superstes dum frequentaretur a duce Frederico gratia caritatis, ejus suggestionem idem dux prædictam decimam ecclesiæ ex toto recognovit. Et quia erat vir veritatis et justitiæ, pro dampno quod intellexit loco evenisse de eadem decima per memoratas dominorum commutationes, tradidit legaliter beato Huberto perpetuo habendum Montem Pincionis (135) cum familia et omnibus appenditiis suis. Qui cum adhuc rudis antiquæ et debite consuetudinis cognosceret ex debito exsolvendis beato Huberto omnes primitias singularum ferarum annuæ venationis totius silvæ Arduennensis, tanta sollicitudine suo tempore solvere eas curavit, ut quadam vice cum venatoribus suis aprum monasterio deferentibus progressus, ipsemet humeris propriis ejusdem apri caput nobis videntibus ecclesiæ inferret et ante altare beati Petri gratia devotionis deponeret. Dux quoque Godefridus, cognomento Barbatus, quadam die cum ad hanc consuetudinem beato Huberto exsolvendam venatum isset, quinque cervos cepit cum uno lupo; ipsos quoque omnes cum coriis et capto lupo adhuc vivente transmisit nobis videntibus huic ecclesiæ. Post mortem autem prædicti Frederici (an. 1065) Ida uxor ejus nupsit Alberto comiti Namucensi, iterumque prædicta decima cepit subdici ecclesiæ, agentibus iniquis et fraudatoribus ministris, quasi fiducia immutata dominationis. Ad hanc reclamandam abbas comitem ob uxorem ejus expetiit, et Lamberto majore rerum ordinem rationabiliter rennumerante illis, quod suum erat ecclesia utriusque assensu recuperavit perpetuo habendum.

59. (73.) Apud Caviniacum fiscum curialis familia habebatur, quæ olim ecclesiæ acquisita cum ceteris popularibus, dominium ecclesiæ quasi novum detrectans, servire ei dedignabatur. Unde Balduinum comitem Montensem, filium Richeldis, abbas Lamberto majore comitatus adiit, et ne insolentiam eorum adversus ecclesiam tueretur, ei rationabiliter suggestit. Comes relato consilio ad Idam uxorem suam aliosque fideles suos qui interfuerant gestis de

A Caviniaco superius memoratis (136), eorum testimonio justam quidem causam abbatis recognovit; sed mandavit ei se velle honorari gratia ejusdem a se confirmandæ recognitionis. Abbas illi decem marcas argenti condixit, eumque secum Tudinicum⁷³ castrum (157), quo tunc episcopus cum Godefrido duce morabatur, adduxit. In eorum præsentia Balduinus prædictam familiam curialem ecclesiæ beati Huberti suam (158) esse recognovit, et a se respectum eorum omnino removit, omnesque qui videbantur esse hujus contradictionis cum servis eorum et ancillis, cum possessionibus eorum et allodiis, facto ibi publice privilegio ei confirmavit; cui etiam cum sigillo episcopi suum quoque imprimi fecit.

B 60. Episcopo autem inferente duci, satis utilem fore ecclesiæ beati Huberti acquisitionem hujus fisci, si quis etiam decimam ejus acquirere posset, quæ erat ecclesiæ Prumiensis, consulto et hortatu eorum concepit Theodericus abbas hoc idem negotium exequendi. Denique reversus, utrumque Lambertum Prumiam misit, et nichil eis vel dicendum vel agendum dictans, eventum rei pertemptandum commisit. Excepti honorabiliter a venerabili abbate Wulfranno, et ab eo familiariter per hebdomadam retenti, adeo virum suis affectabant faciliis, ut, quibusque suorum postpositis, illorum specialiter frueretur colloquiis. Et Lambertus quidem major, utpote qui ab adolescentia sua curiis fuerat assuetus, cum delectaret confabulantem sibi abbatem palatinis salibus, junior vero prout erat illi dicendi locus breviter defloratos veterum annalium subinferret eventus, illud vel sæpius exigebat abbas referendum sibi quasi ad gratiam jocunditatis, quomodo Papius Prætextatus puer, ne senatus consultum proderet, matrem suam eluserit. (Macrob. Sat. 1, 6.) *Hic capitolium ingressus sub clamide patris latenter, indeque regressus, cum se querenti matri præsentasset, illa inter oscula interrogavit eum ubi tamdiu fuisset; quo respondente se cum patre in senatu fuisse, maternis argumentis caput puero insistere, ut sibi referret quid secreti ibidem audisset. Puer pertasus querentis fatigatione, cum omnino deliberasset apud se capitolii secreta non prodere, adinvenit artificiose, senatum duas uxores unicuique viro decrevisse, idque in commune confirmandum crastina sessione quasi ad utilitatem rei publicæ. Femina impatiens totius moræ, cum trepidans domum egressa potentiores Urbis matronas suscitasset, factas pene in amentiam tali rumore, convenerunt in crastinum ante capitolium jam senatu consulente; ubi dum furore semineo conclamarent, ne sententiam sui hesterni decreti adversus eas senatus ingravaret, sed*

VARIE LECTIONES.

⁷² deest l. ⁷³ Rud. corr. manu alia Tud. l.

NOTÆ.

(135) Pinsamont, village entre Bastogne et Saint-Hubert. R.
(136) C. 49.

(137) Thuin. R.
(138) l. c. propriam. Exstant litteræ hujus recognitionis, datæ Tudinii anno 1088. H.

potius unicuique feminæ duos viros habendos decerneret, requirebant patres quæ esset illa mulierum intemperies. Pavebant enim et mirabantur non parvæ rei prodigium illam verecundi sexus impudicam insaniam. Tunc puer Papirius curiam ingressus publicum metum demit, et referens quomodo illi importuna mater institisset, et quid ipse matri insinulasset. Tunc senatores ingenium pueri exosculantes, honoris gratia Prætextatum cognominandum sanxerunt ob loquendi et tacendi prudentiam in⁷⁴ ætatem prætextatam, causam quoque et ordinem rei. Sic derisa est impudentia femine amoris et levitatis, et Papirio Prætextato, ut erat puer, dignitas adjudicata senatorii ordinis, aliis pueris ex tunc a senatu exclusis. Hiis illatis ad placitum abbatis prosequetur Lambertus quæ subsequuntur, prout interveniebat ei opportunitas ad gratiam audientis. (CICERO, III, 9.) Narrante, inquit, Platone inducitur quidam Gyges in terræ hiatus magnis imbris solutum, ibique offendit equum jacentem æneum. Cujus apertis lateribus cum invenisset hominem mortuum quemdam, habentem in digito anulum aureum, abstraxit et induit illum, sicque ad pastores regios se recepit, cum esset unus eorum. Qui cum prædicti annuli paleam ad palmam converterens, ipse quoque omnes videns a nemine videretur, hujus miraculi solers factus, rege Lydorum interfecto cum quibusdam suis principibus, uxore ejus et regno est potitus.

61. (74.) Illud quoque, inquit, memorabile apud philosophos habetur de Damnone et Pythia, duobus videlicet Pythagoreis, quorum alter a Dionysio Siciensi tyranno dampnatus sententia capitali, petiit ab eo inducias domum suam disponendi. Tyrannus astutissimus, quod reperiri non posse existimavit, sponso-rem qui pro se feriretur, si moram faceret, ab eo requisivit. Ille ut fidem faceret redeundi, vadem mortis suæ socium obtulit constanti animo pro se, si non reverteretur, paratum mori. Ad diem intentatæ mortis proscriptus rediit, cum socius jam decerneret pro socio libentissime mori. Ammiratus tyrannus amicitiam philosophis cariorem esse quam vitam, remissa sententia condicte mortis, utrumque in amicitiam suam ascivit, quippe quos in tali periculo veros amicos probavit. Idem⁷⁵ vero tyrannus licet multos punisset injuste, unum tamen laudatur omnino juste punisse. Quidam enim ætarius perpendens eum delectari cruciatibus hominum, existimavit illi deservire ad placitum, si furori ejus adveniret alicujus novitatis tormentum. Formavit ergo et fudit bovem æneum, eumque tyranno presentavit quasi cujusdam jucunditatis spectaculum. Qui requisitus ab eo, ad quos usus talem machinam excogitasset, respondit artifex, illo intromittendos si quos cruciandos destinaret, accensoque desubus rogo, mugitus illi quasi bovis per os ejusdem machine reddituros. Ad

A hæc tyrannus: « Id ipsum, inquit, per te primum volo experiri, justumque michi videtur, ut prior patiaris quod aliis præparasti. » — Deos quoque suos adeo irrisit, ut probaret eos magis contemptui quam esse alicujus venerationis; nam ingressus templum Jovis, amicum aureum quo simulacrum ejus velabatur jussit detrahi, et pro eo laneum reponi, carillatus aureum in hyeme frigidum, in æstate onerosum. (CIC., N. D. III, 34.) Æsculapio etiam auream barbam velli præcepit, dicens inconveniens esse filium barbatum videri, cujus pater Apollo utpote quotidie renascens habebatur imberbis. Simulacris quoque tenentibus aureas pateras ademit, protestatus ab hominibus non debere despicì quod illis offerebatur a Diis; (CIC., Tusc. V, 21.) aurum videlicet si malum esset, habere Deos non debere, si vero bonum, illis potius convenire qui illi uti scirent. Idem cum a quodam philosopho beatificaretur eo quod ad nutum ejus suppeteret sibi tantæ potestatis usus, eum ad convescendum eodem die invitavit, et præter consuetudinem exquisitis divitiis convivium agendum instituit, in quo philosopho secum discumbenti nudatum gladium tenui filo super caput suspendi jussit. Philosophus videns gladium impendentem sibi exhorruit convivium, et imminente sibi periculo hujusmodi, gratiam convescendi tyranno qui se invitaverat omnino excusavit. Ad hæc tyrannus: « Talis, inquit, securitatis est michi beatitudo, cujus me esse falso prædicasti, cum vel rota fortunæ modo summa convolvat⁷⁶ infimis, vel ipsa mors omnibus imminens nulli parcere velit. » (VAL. MAX., III, 3. Ext. 1.) Legitur, Alexandro sacrificante, puerum qui ei ignem accendebat carbonem unum in brachio excepisse, adustoque corpore immobilem permansisse, nec dolorem vel gemitum signo aliquo vel motu prodidisse. Tanta fuit in puero reverentia disciplinæ, ut religio vinceret sensum naturæ. Diogenes Cynicus in dolio recumbebat, quod quasi ad habitandum sibi sufficiens prætorii nomine honorabat. Egerat vero ut idem dolium cum sole verteretur, ejusque conversione vitabat refrigerandum solem in æstate, et eum calefiendus captabat in hyeme. (Cf. ib., IV, 3. Ext. 4. CIC., Tusc. V, 32.) Quem cum præteriens Alexander Magnus præter optimum suorum extimationem inclinata majestate regia reviseret, adstitit Diogeni in prætorio suo captanti hyemalem solem. Quo salutato officiosissime: « Interim, inquit Diogenes, dum loqueris ne obstes michi a sole, neque submoveas michi ministrantem calorem, quem ipse non potes dare. » Ad hæc Alexander se a philosopho parvipensum subridens, et conversus ad principes sibi obsequentes: « Videte, inquit, beluam quæ totum mundum habet sub pedibus, quem nos tanto labore quærimus. » Cui cum regio munere vestes præne nudo proferret, abjecit eas Diogenes, asserens natum cum divitiis cui quod habet sufficit. (MACRON. Sat. 1, 11.) Hic a barbaris ex

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁴ vel supra vel ætate prætextata scribendum est.
⁷⁵ ita corrigi; convolvat 1'.

⁷⁶ Narrationes sequentes ad fidem cod. 1'. damus.

libertate in servitutem venum ierat; quem cum emere vellet Xenias Chorinthus, et quid artificii nosset percunctaretur: «Novi, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare.» Miratus Xenias responsum ejus, emptum emisit manu, filiosque suos ei tradens: «Accipe, inquit, liberos meos quibus imperes.» — Idem (159) Alexander cum ad Brachmanas pertransiens eandem gentem longe ante didicisset adeo cohiberi naturali lege, ut publice philosophantes studio virtutum vitia nescirent, et maxime impudicitiam et cupiditatem, præsenterat se satis reverenter Dydimi principi ejusdem provinciae. Quem Dydimus regaliter excipiens admonuit, ut futura die interesset auditorio cujusdam inter duos vicinos iustitiæ. Locato in crastinum iudicio, sedit cum Dydimi Alexander cum frequentia populari; affuerunt et duo vicini, quorum causa erat ejusmodi. Alter alteri agrum vendiderat, quem dum emptor excoleret, in eo thesaurum invenerat. Mox ad venditorem agri recurrens, hortabatur ut thesaurum suum reciperet, cum nichil sibi præter agrum vendidisset. Venditor econtra causabatur illum jam non suum esse thesaurum, quia vendito agro eliminaverat a se etiam agri proventum. Alexander miratus liberalitatem totius cupiditatis contentionem: «Hujusmodi, inquit, nulla esset in regno meo agenda disceptatio, quia omne inventum publici juris vindicaret violenter exactio.» Ad hæc Dydimus interrogavit eum, utrum rerum natura communes ibidem proferret copias? Respondente Alexandro: «Etiam copiosissimas,» subintulit Dydimus: «Hæc quidem dona creatoris licet alendis ibi provenirent creaturis, scirent profecto homines tantæ injustitiæ et cupiditatis illa non suis modo debita meritis, sed in eadem terra subsistentibus vel volatilibus vel bestiis⁷⁷.»

62. Hannibal Carthaginensis apud regem Antiochum profugus, facetissime cavillatus est. (Ib. 11, 2.) Ejusmodi cavillatio sic est. Ostentabat Antiochus in campo ingentes copias, quas bellum populo Romano facturum comparaverat. Convertibat exercitum insignibus argenteis et aureis florentem, inducebat currus cum falcibus et elephantos cum turribus, equos cum miris frenis et ephippiis, cum monilibus et phaleris. Rex tanto exercitu tamque ornato elatus, Hannibalem⁷⁸ compellens: «Putasne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? Tunc Pænus eludens ignaviam imbellium militum pretiumque armorum: «Plane, ille inquit, satis esse hæc credo Romanis, etsi sint avarissimi.» Et hoc satis non solum lepide, sed et acerbè dictum. Rex de numero exercitus et de acquisitione quæsierat, ille respondit de præda. — (Ib., c. 3.) In Cæsarem quoque mordacitas Ciceronis hoc

A modo dentem strinxit. Nam post victoriam Cæsari⁷⁹ interrogatus, cur in electione partis errasset, respondit: «Præcinctura ejus me decepit:» jocosus in Cæsarem qui ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam incedendo velut mollis videretur. De quo Sylla prorsus dixit Pompeio, cavendum a puero illo. (Ib., 11, 3.) Idem Cicero cum apud Damasippum cænaret, et ille mediocri vino apposito diceret: «Bibite Phalerum hoc, est enim annorum quadraginta.» «Benz, inquit ille, ætatem referi⁸⁰.» Idem cum generum suum exiguae staturæ hominem longo gladio accinctum vidisset: «Quis, inquit, generum meum alligavit ad gladium?» Sed neque fratri suo in mordacitate pepercit. Erat et ipse parvæ staturæ; cujus imaginem cum vidisset clypeatam ingentibus lineamentis usque ad pectus: «Frater, inquit, meus dimidius major est quam totus.» In consulatu quoque Vaticanii⁸¹ quem paucis diebus gessit, hoc modo risit: «Magnum, inquit, ostentatum⁸² accidit in anno Vaticanii, in quo nec bruma nec ver nec æstas nec autumnus fuit.» — (Ib., c. 4.) Audivit Cæsar Augustus inter pueros quos Herodes a bimatu et infra jusserat occidere, suum quoque filium interisse, et dixit: «Mollem Herodis esse porcum quam filium.» Idem Cæsar sublimis Actiaca victoria revertebatur; occurrit ei inter gratulantes quidam corrum tenens quem instituebat dicere: «Ave, Cæsar victor imperator.» Miratus Cæsar officiosam avem, viginti milibus nummis emit. Socius opificis, ad quem nichil ex illa liberalitate pervenerat⁸³, affirmavit Cæsari illum et alium habere, quem ut asserre cogeretur rogavit; allatus corvus verba quæ didicerat expressit: «Ave, victor imperator Anthoni.» Nichil Cæsar exasperatus satis duxit⁸⁴ jubere illum dividere donativum cum contubernali. Salutatulus similiter a psittaco, emi cum jussit. Idem miratus in pica, hanc quoque redemit. Exemplum hoc pauperem autorem sollicitavit, ut corrum institueret ad parem salutationem; qui impensa exhaustus, sæpe ad avem non respondentem dicere solebat: «Opera et impensa perii.» Aliquando tamen corvus capiti dicere dictatam salutationem. Hac audita transiit Augustus, respondens: «Saluatorum talium satis domi habeo.» Superfuit corvo memoria, ut et illa quibus dominum querentem solebat audire subtexeret: «Opera et impensa perii.» Ad quod Cæsar risit, emique avem jussit, quanti nullam adhuc emerat. — Solebat descendenti a palatio Cæsari aliquod honorificum epigramma porrigere Græculus; id cum frustra sæpe fecisset, rursus cum idem facturum vidisset Augustus, breve sua manu in charta exaravit Græcum epigramma, pergenticque deinde ad se in obviam misit Græculo. Ille legendo laudare et mirari

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ Posthæc in 1. sequitur caput nostrum 63, deinde c. 62, sine ullo ordinis mutandi signo. Quod quum aperte repugnet intentioni auctoris, censuimus mutandum. Auctor enim quæcumque occasione sermonum Lamberti ejusdem generis in mentem ipsi venerunt, hoc loco in membranam conjecisse videtur, vel potius in scedula assuta postmodum supplerisse; quam scedulam librarius in 1. inepto loco inseruit post c. 63. ⁷⁸ Hannibal 1°. ⁷⁹ fert Macr. ⁸⁰ Vaticanum 1°. Vaticanii Macr. ⁸¹ ostentatum M. ⁸² provenerat 1°. ⁸³ dixit 1°.

NOTE

(159) Hoc unde hauserit nescio, etsi olim me ea legisse memini.

tam voce quam vultu, cumque Cæsar accessisset ad A
sellam, Græculus demissa manu in pauperem fundam
paucos denarios protulit quos principi daret, dicens:
« Non secundum factum tuum (140), Auguste, quia
si plus haberem, plus darem. » Secuto omnium risu,
dispensatorem Cæsar vocavit, et sestertia centum mi-
lia Græculo numerari iussit. — Veteranus quidam
cum die indicto sibi respondendi juris periclitaretur,
accessit in publico ad Cæsarem, rogavitque ut sibi ad-
esset. Ille advocatum quem ex comitatu suo eligen-
dum putaverat, sine mora dedit, commendavitque ei
litigatorem. Exclamavit ingenti²⁶ voce veteranus:
« At non ego, Cæsar, te periclitante in Actiaco bello
vicarium quæsiui, sed pro te pugnavi; » detexitque im-
pressas cicatrices, et erubuit Cæsar, venitque in ad-
vocationem, ut qui verebatur non tantum superbus sed
etiam ingratus videri; in maxima enim potentia mi-
nima²⁷ debet esse licentia, quia quod apud minores
reputatur pro negligentia, apud potentes habetur pro
superbia. — (MACR., II, 7.) Laberium quendam asperæ
libertatis Romanum militem Cæsar quingentis mili-
bus invitavit ut prodiret in scenam²⁸ et ageret mi-
mos²⁹ quos contra alios scriptitando devotabat³⁰. Sed
potestas non solum si invitat, sed etiam si supplicet,
cogit; unde et Laberius a Cæsare se coactum testatus
« sic respondit: « Necessitas cuius cursus trans-
versi impetum voluerunt multi effugere, pauci potue-
runt. Quem nulla ambiguitio, nulla unquam largitio mo-
vere potuit in juvenia de statu³¹ viri excellentis,
mente demente concitu bis trigenis annis actis sine
nota hodie fortuna immoderata in bono atque malo
floris cacumen nostræ famæ frangere, et satisfacere
populo non me deicit. Ita me velatas annorum ut
hedera serpens vires arboreas necat. » In ipsa autem
actione subinde quo poterat habitu velut flagris carnis
præripientique se³² similis exclamabat super inducto
sibi quodam juvene Syro nomine Publico: « Porro,
Quirites, inquit, libertatem perdimus, » et paulo post
protenso digito ante Cæsarem discurrens adiciebat:
« Necessæ est multos timeant quem multi timent. » Quo
dicto universi oculos et ora ad solum Cæsarem con-
vertunt, notantes impotentiam ejus hac dicacitate in-
pudatam. Cæsar tamen furorem in publicum vertit
favorem, palmam Publico et annulum aureum aonans
Laberio. Tunc Publicus ad Laberium recedentem ait:
« Quidem³³ contendisti scriptor, hunc spectator sub-
leva. » Sed Laberius novo mimo hos verans subiecit:
« Non possunt primi esse omnes omni tempore.

Summum ad gradum cum caritatis revereis,
Consistes agere, et citius quam descendas decidas.
Cecidi ego, cadet qui sequitur, laus est publica.
Beneficium dando accipit qui digno dedit.
Feras, non culpes, mutari³⁴ quod non potest.
Cui plus licet quam par est, plus vult quam licet.
Comes secundus in via pro vehiculo est.
Frugalitas miseria est rumoris boni.
Heredis³⁵ fletus sub persona risus est.
Furor fit læsa serpentis patientia.

Improbe

Neptunum accusat qui iterum³⁶ naufragium facit.
Nimium altercando veritas amittitur.
Para beneficii est quod petitur si cito neges.
Ita amicum habere posse ut feri inimicum hunc
[potes.

Veterem ferendo injuriam invites novam.
Nunquam periculum sine periculo vincitur.
Nihil magis duci convenire quam de omnibus cogi-
[tare.]

B 33. (75.) Hiis et hujusmodi salibus abbas jam
prior ad gratiam factus, requisivit secretius quæ
suerit causa eorum ad se adventus. At illi aperue-
runt quod habebant in mandatis consilium episcopi
et ducis, expostulationem quoque ecclesiæ beati Hu-
berti pro mutuanda sibi ecclesia Caviniacensi. Re-
quirente vero abbate quam vicissitudinem hujus
mutationis conferrent, responderunt illi ecclesiæ
videlicet Melsinensem (141) cum uno manso terre
in confinio Vilantiz, quæ pro situ positionis erat
commodior ecclesiæ Prumiensi (142), sicut et Cavi-
niacensis foret utilior ecclesiæ beati Huberti. Quæ-
stionis hujus negotium cum retulisset abbas ad au-
dientiam et consilium fratrum, communi eorum
C sententia decrevit quod quærebatur concedendum.
Ut ergo rei diffinitione legatio rata constaret, con-
dicta est dies qua utriusque ecclesiæ abbates cum
advocatis suis ad eam determinandam et confirman-
dam convenirent. Statuta die dux Godefridus cum
Theoderico abbate Prumiæ venit, et evocatus ab
abbate Wulfranno comes Bertoldus (143) adluit;
sicque in publica præsentia, et communi consensu
fratrum, multorum quoque regni optimatum cum
prædictis principibus collectorum, traducta³⁷ et
manumissa sed et ad stipulata est legaliter per ma-
nus abbatum et advocatorum conditio inter utram-
que ecclesiæ prædictæ commutationis, anno 1083.

D 64. (76.) Rogerus Macericiensis, vivente adhuc
domno Theoderico abbate majore, consensu filii
sui Godefridi donaverat beato Huberto quicquid
habebat in Chevugio pro habenda apud eum
sepultura animæque suæ consequendo remedio.
Post quadriennium hujus donationis, Rogero jam

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ verbum hoc e Macrobio suppleri. ²⁷ nimia f. ²⁸ proderet niscenam f. ²⁹ nummos f. ³⁰ ita
f. ³¹ addidi ex Macrobio. ³² quæ sequuntur admodum corrupta sunt. ³³ suppleri e Macrobio. ³⁴ Qui 2.
³⁵ non m. f. ³⁶ Heroclis f. ³⁷ verum f. ³⁸ an tradita?

NOTÆ.

(140) Græca Macrobi non bene vertit; ibi enim
agitur: Νά τὸν οὐν τὸν γῶν.

(141) Maissin. R.

(142) Vilantia enim, quæ tribus fere millibus a S.
Huberto distat, Prumiensibus parebat; v. infra
e 90.

(143) De Ham, ad fl. Prumiam, advocatus Eccl.
Prumiensis; v. Honthelm Hist. Trev. I, 479. Sed in
temporis designatione mendum latere oportet, nisi
hæc sub Theoderico I acta fuisse dicas, quod probat
a. 1083, lin. 55, cum Theodericus I anno (domini)
1087 mortuus sit.

defuncto et ut potlerat ibidem sepulto, Rodulfus abbas Mosomensis (144) suggestit Raginoldo ⁹⁷ Remorum pontifici, eundem Rogerum prædictam elemosinam ⁹⁸ promississe olim ecclesiæ Mosomensis, ejusque convenire justiciæ et honori ut promissam attraheret abbatiæ sui juris. Crodidit pontifex abbati, et quicquid in territorio Remensi suum erat ecclesiæ beati Huberti, ei violenter interdixit, nisi sibi recognosceret quod reclamabat ecclesia Mosomensis. Tali compulsus necessitate abbas ad archiepiscopum venit, assumptoque Lamberto priore ab ecclesia sancti Remigii, ab eo requisivit, cur sua beato Huberto sic interdixit. Reginoldus ut erat tenax cœptæ semel sententiæ, et maxime in quibus videbatur sibi super posse, tum etiam quia parum contra avaritiam consuluerat, in quibuscumque aliquod commodum sperabat, hujus disceptationis iudicium decrevit referendum ad concilium episcoporum quod in proximo præfixerat Suesionis civitate agendum. Abbas ad concilium venit, deducens secum Godefridum filium prædicti Rogeri, paratum sibi disrationare legaliter elemosinam patris sui. Et cum inter cetera res quoque abbatis ventilaretur in concilio, hæc inde sententia publice determinata est episcoporum iudicio. De altaribus Remensis ecclesiæ quæ acquisierat ecclesia beati Huberti, Remorum pontificem posse licenter implacitare abbatem; de fundis vero abbatiæ non ei quicquam ⁹⁹ respondendum, nisi in audientia Leodiensis ecclesiæ, ad quam eadem abbatiæ pertineret, cum ex decreto canonum constet nemini licere in alienam messem manum mittere. Sic res abbatis absoluta est iudicio episcoporum. Bene autem consensius infensum sibi Raginoldum, eo quod unde ¹⁰⁰ sperabat nullum sibi proveniret commodum, adeo eum complacavit ¹⁰¹ convenientibus exeniis, ut attare de Bedols, firmato, privilegio et exclusa in perpetuum persona, optineret donatum ecclesiæ Pirenisi (145) (an. 1087).

65. (77.) Rogerus quoque Porcensium comes ante ipsum Porcense castrum (146) trans fluvium Axonam ecclesiam in honore beati Thietholdi edificare cœperat, ibique deputatis quibusdam rerum suarum possessionibus, quæ in privilegio ejusdem ecclesiæ renumerantur, cenobium alicujus magni nominis, ut erat magnanimus, extruere meditabatur. Sed a suis proditus, et in captione dehonestatus, cum se non posse prosequi quod nimis distulerat videret, tædio quoque nimio affectus dehonestationis suæ, filiam suam Sibillam Godefrido filio Alberti comitis

A Namucensis uxorem dedit, ipsumque Porcensem comitatum cum omnibus quæ erant sui juris, patri et filio maxima pretii summa ab eis accepta vendidit; quorum consensu unanimi et dono legali cellam prædictam beati Thietholdi Theodericus abbas ecclesiæ beati Huberti et beati Petri perpetuo habendam optinuit, suosque monachos ibi constituit, firmato inde publice privilegio in archivo pontificali ecclesiæ Remensis, recognoscente illud et signante archiepiscopo Raginoldo cum clericis beatæ Mariæ semper virginis (147).

66. (78.) Cellam etiam Cunensem (148), quæ est in honore beati Michaelis archangeli, cum omnibus appenditiis suis, scilicet denominatis in privilegio ejusdem ecclesiæ, subjectis illi ecclesiis, decimis, familia, terris cultis et incultis, pratis, silvis, vineis, aquis, molendinis, piscaturis, furnis, legali Galteri et fratris ejus Dodonis dono et uxoris ejus Hawidis filiz Arnulfi comitis (149) ecclesiæ beati Petri et beati Huberti perpetuo habendam acquisivit. Ubi consensu Engelberti Trevirensis archiepiscopi locatis monachis Robertum monachum optimæ habitudinis, olim autem clericum majoris ecclesiæ Virdunensis, præpositum constituit; cuius industria eundem locum possessionibus et ædificiis ampliavit.

67. (79.) Boso, abbas sancti Agerici, vir a modum optimæ religionis, morabatur Jupiliæ cum episcopo suo Theoderico Virdunensi (150). Ibi infirmatus, cum se præsentiret morituum omnimodis precibus exegit a suis, ad sanctum Hubertum se referendum ibique sepeliendum. Prosequentibus autem quibusdam nobilioribus castri Hoiensis — fuerat enim inde bene natus, nepos videlicet Bosonis archidiaconi longe supra memorati — sepultus est in ecclesia honorifice ad dextram altaris beati protomartyris Stephani, deserviente ejus exequiis qui tunc morabatur ibidem domno Henrico pontifice Leodiensi. Ex ejus parentum jure hereditario provenerunt huic ecclesiæ duæ mansiones viginti librarum in Hoiensi foro.

68. (80.) Henricus episcopus ut erat vir tuendæ virtutis, Obertum quemdam præpositum ecclesiæ sanctæ Crucis criminibus convictum de civitate decreverat omnimodo ¹⁰² exturbandum. Ille vero propriens se ad Berengerum abbatem sancti Laurentii venit, et apud eum tam diu latuit, donec eo suffragante in gratiam episcopi rediit. Sed non multo post collectis rebus suis, Henricum regem adiit, qui a Gregorio papa per decennium excommunicatus, qui-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁷ Raginoldi 1. ⁹⁸ abhinc duo folia desunt in 1. sed contulimus 1'. ⁹⁹ cuiquam 1'; an esse cuiquam? ¹⁰⁰ inde sp. n. s. provenire 1'. ¹⁰¹ placavit c. xeniis 1'. ¹⁰² omnino 1'.

NOTÆ.

(144) a. 1087 — 1106. secundum Annales Mosom., SS. III, p. 162.

(145) jam anno 1087, vide supra. Etsi vix credi potest hæc intra tam breve temporis spatium evenisse.

(146) Porcien. R.

(147) a. 1087, indict. x, anno Philippi 28. Edidit Mabillon Ann. Bened. V, 662.

(148) Cons sur la Chièrre près de Longuyon. R.

(149) Chisniacensis.

(150) Qui obiit a. 1088, Apr. 28.

bus poterat expeditionibus Romanam ecclesiam persequeretur. Obsessa enim et capta Urbe Gregorium papam fugaverat, eoque superstite Guibertum Ravennatem loco eius substituerat, qui et ipse jam diu excommunicatus sedem apostolicam temerarius invadere presumpserat. Decedente autem Gregorio apud Beneventum, cardinales Romanæ ecclesiæ Odonem Hostiensem episcopum, civibus religiosioribus consentientibus, pro eo in sede apostolica substituerunt (151), quem olim Remensem clericum et postea Cluniacensem monachum Urbanum papam censi judicaverunt. Sic sacerdotio et regno dissidente, licet generaliter in mundo sancta ecclesia periclitaretur, specialius tamen Henrico insistente vexabatur, dum pontifices postposita justitia sibi faventes, vel Urbano subtraherent¹⁰³ vel Guiberto attraherent¹⁰⁴. Sub tali dissensione ecclesiastica languente justitia, præter cetera virtutum dispendia, simoniaca hæresis passim invaluerat, dum modo quos excommunicabat Urbanus Guibertus absolveret, et Guiberti desertores Urbanus colligeret. Interea adhuc superstite Henrico pontifice, Obertus morabatur cum principe, et honoratum secum delatis muneribus, prout poterat, ambebat obsequiis et favoribus alicujus honoris ab eo abstrahendi optentis.

69. (81.) Anno autem Verbi incarnati 1091 (*Mai. 31.*), suæ vero ordinationis 16, dominus Henricus hominem exiit; in dampnum gloriæ Leodiensis et maximo dispendio nostræ quam specialius colebat solitudinis. Cujus vix audita Obertus morte, sine electione ecclesiastica de manu regis episcopatum extorsit, cum maximis pactis præmiis, tamen etiam fidelitatem illi faciens interpositione jurisjurandi¹⁰⁵.

70. (82.) Contulerant se ad eundem principem duo quondam pseudoabbates, Guolbodo sancti Laurentii et Leupo sancti Trudonis, quos convictos et excommunicatos, criminibus probatis, dominus Henricus ab episcopo Leodiensi expulerat¹⁰⁶. Hii audita ejus morte adducti in spem recuperandi honoris, et ipsi pacti sunt pecuniam principi. Obertus quoque restitutionem eorum ad gratiam ejus juravit, illos quoque secum Leodium deduxit (*an. 1091, Dec.*). Dissimulavit tamen interim quæ intenderet agere, donec consecratus Colonie (*an. 1092, Feb. 1*) fidentior esset in malignitatis exercendæ¹⁰⁷. In eadem autem die reversionis suæ mandavit Berengero abbati, ut sine dilatione ab ecclesia sancti Laurentii discederet, et Guolbodonum abbatiam libere habendam relinqueret. Berengerus ne irrationabiliter culparetur abiecit ecclesiam quam legaliter susceperat regendam, in crastinum Oberto se præsentavit, causatus publice coram melioribus civitatis, ni-

mis injuste se prægravari, sine judicio justitiam violenter opprimi, divinam quidem vel dispositionem vel permissionem placere sibi, velle tamen ab eis censi, si sic mereretur tractari. Succlamantibus quibusque et hoc nimis injuriosum esse, nec tale quid illum pati debere, respondit Obertus id ipsum se bene recognoscere, sed præceptum domini sui non esse prætereundum sibi, quod sive justum sive injustum illi juraverat exequendum. Ad hæc Berengerus constanter: *Sine magno dolore, inquit, relinquitur, quod non cum magno amore possidetur*. Sic digrediens tulit secum baculum quem tenebat pastorem, attestantibus quibusque, ipso quoque Oberto, hunc illi juste convenire; et assumptis secum fratribus quos placuit sibi, secessit ad ecclesiam beati Huberti, quam plane recognoscebat matrem conversionis et professionis suæ. Ibi gratanter exceptus, cum illatam non solum sibi injuriam referret, sed etiam publicas exordinationes, quas Obertus temere exercebat, cum Theoderico abbate et fratribus conferret—scilicet quod de manu excommunicati sine legitima electione et pacta pecunia episcopatum arripuisset, quod se sic ejecto et Guolbodonum deposito justitiam prodidisset, quod abbatiam Florinensem Gisleberto Hasteriensi (152) præposito et Broniensem cuidam Guiremundo sancti Jacobi monacho taxato publice pretio vendidisset, quod hactenus liberam et gloriosam sanctæ Mariæ sanctique Lambertii ecclesiam sic infecisset—tantam adversus Obertum suscitavit eorum indignationem, ut communi consensu quasi excommunicato probabiliter non amodo communicandum censerent. Ad hæc Berengerus timens eidem ecclesiæ pro periculo temporis, ipsius etiam abbatis retractans simplicitatem insufficientem huic tantæ defensioni, subjunxit neminem inquirari, nisi ex consensu mentis; se quidem violenter expulsus, et ideo alias sibi secusendum: ipsi cum pace loco suo persisterent, neque inimicitias temere aliquas in se suscitarent, cum ad hoc nemo eos adhuc impelleret; caveant omnino ne inconsultius tale quid inciperent, quod quandoque eis incepisse præniteret, respondit abbas se quoque sui et suorum esse sollicitum, malle se Obertum offendere quam Deum; si quis esset Domini, perseveraret ei vel in loco persistens vel de loco secum exiens. Firmata ergo communiter hujusmodi sententia, Theodericus assumpto secum Berengero secessit in Franciam, et cum Raginaldum Remorum pontificem de eventu rerum consulendum expeterent, ille privatim Ambianensem pontificem Iherinum præmittens, mandavit venientibus ne se ei præsentarent, quia nullo modo vel in verbo vel in osculo eis communicaret, nisi culpam suam fatentes præmissus ad eos

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰³ ita 1^a; subtraheret et attraheret ed. ¹⁰⁴ hinc 1. pergit. ¹⁰⁵ deest 1. ¹⁰⁶ iterum verbum deesse videtur.

NOTÆ.

(151) scil. post Victorem III.

(152) Hastière. R.

episcopus a Wibertina hæresi et Oberti communione absolveret. Hii per talem invectionem cum jam certiores fierent sententiæ suæ, absoluti per Iherinum, excepti sunt venerabiliter a Raginaldo pontifice; a quo consolati et confirmati, ut persistenter tuendæ veritati, diverterunt ad cellam Eberneicortis. Hanc Theodericus Berengero accommodavit, ut ibidem remaneret cum suis, donec per accessum temporis expectaret finem rei, sicque Cumensem cellam moraturus ibi expetiit. Interea Berengerus criminationibus¹⁹⁷ infamare, vitæ et moribus ejus derogare, tam male se ab eo tractatum continuis querimoniis deplorare, non eum ex pontificatu honoratum, sed pontificatum ex eo deonestatum declamare. Nec latuit Obertum hæc illorum sententia, et suæ publicæ criminationis infamia, quam licet dissimulatam sua sibi etiam attestabatur conscientia. Decevit igitur se vindicare, sed ne id videretur inconsulte fecisse, evocavit consulendos, quos sibi vel præmiis vel promissionibus effecerat fideiiores amicos. Convenerunt etiam quos ordinaverat et restituerat abbates, scilicet Guolbodo sancti Laurentii, Leupo sancti Trudonis, Gislebertus Florinensis, Guarmundus Broniensis, Theodericum abbatem condemnare parati, cum ipsi dampnabiles ex decreto canonum, nullam haberent auctoritatem judicandi. Ne tamen soli viderentur præcipuisse sententiam alicujus temeritatis, habito consilio cum archidiaconis, decreverunt legitimis evocationibus abbatem prosequendum, et nisi infra terminos earum se repræsentaret ad episcopale iudicium, illum juste excommunicandum, aut omnino deponendum. Interim Obertus furere, et in abbatem indignari, et unde illi tanta constantia contra Leodiensem episcopum demirari, eiciendos ex loco monachos et militibus suis abbatiam dispartendam minari. Missi sunt ab eo ad monasterium Godiscalcus abbas Hasteriensis et Guarmundus Broniensis, ut fratribus hoc periculum enuntiarent, et sic a sententia revellerent, et errori suo hujus timoris impulsu inclinarent. Fratribus constanter persistentibus, et illis communicare vel in respondendo nolentibus, populares quique, audita hujusmodi comminatione, abbatem et monachos querebantur insanire, in confusionem abbatie novis et inauditis deliramentis ab episcopo Leodiensi dissentire, eos penas hujus dissensionis luituros, nec se amplius vel ecclesie vel illis deservituros, nisi hujus novitatis utrumque sopiretur contentio. Abbas tot infestationibus et questionibus permotus, cum ab omnibus quasi fugitivus argueretur, decrevit se obiciendum periculo, et præter spem omnium venit Leodium, Dei confusus auxilio. Miratus advenisse, repræsentavit se auditorio adversariorum conducta die. Igitur personata questione in vice Oberti, culpatus est abbas Theodericus criminibus denominatis, videlicet papam Urbanum et Raginaldum Remorum pontificem in consiliis suis

A adhibuisse¹⁹⁸, imperatorem dominum suum et æ ejus episcopum suo instinctu excommunicasse, et per hoc excommunicatum eum probare, quod se suosque ab ejus subtraheret communione; itemque fratres suos ab ordinibus ejus prohibuisse. Insuper Berengerum publicum præconem suæ infamie ad ejus injuriam retinuisse.

Abbas accepto loco consulendi sibi, cum advocasset quos noverat sanioris consilii, de criminibus objectis bona conscientia pro se satisfactorius respondit, videlicet nec imperatorem nec episcopum excommunicandos quæsisse ullo modo, nec excommunicatos se velle probare. Fratres suos ab ordinibus ejus se prohibuisse, quia ordinati sufficerent officiis ecclesiæ. Berengerum abbatem post tantum præjudicium et violentiam ad matrem suam ecclesiam confugientem non se debuisse abicere, præsertim cum præcipiat apostolus necessitatibus sanctorum communicare. Iudicio eorum se paratum committere, si quid in hiis omnibus videretur alicui peccasse. Relatis per Henricum archidiaconum excusationibus singulis, cum obiceretur abbati quomodo fidem faceret dictis, habito iterum consilio, ad hoc usque ventilata est sententia hujusmodi iudicii, ut quia monachicus ordo erat vocationis apostolicæ, ex evangelica auctoritate sufficeret excusando abbati *Est et Non* (*Matth. v. 37*) dixisse, interdicente Domino omnino non jurare, et si quid abundantius esset hiis, a malo esse. Indignatus Obertus post tot sui ipsius contumelias, post tot suæ animositatis minas provenisse abbati tam facilem evadendi viam, mandavit ei, gratiam episcopi Leodiensis semper esse necessariam abbati sancti Huberti, elaboraret eam sibi ad præsens maximis exeniis acquirere, cum necdum quicquam servitii videretur fecisse. Ad hæc abbas sibi bene conscius et longe alterius gloriæ cupidus respondit, Leodiensi episcopo non defuturum servitium abbatie; sub hac dissentione extenuatas res ecclesie nec sibi nec fratribus vel ad usum vivendi eas sufficere. Inde cum tandem post multas fatigationes dimissus ad monasterium redisset, gravissimum a fratribus per tulit scandalum, existimatus illis communicasse quibus ipsi salva fide destinaverant non communicandum. Sed cum certius probarent id eum non fecisse, decreverunt, ut assumptis de fratribus quos vellet, loco et tempori cederet, et meliora ornamenta ecclesie secum eveheret perque remotiores cellas transponeret, ne ea superveniens Obertus violenter diriperet. Respondente abbate nolle se communi periculo deesse, graviora esse mala quæ singulariter timentur quam quæ pariter perferuntur, fratribus quoque subjugentibus, se magis illi timere quam sibi, qui ut privati episcopo nichil deberent, cessit tandem eorum consilio acquiescere, Lambertumque majorem et Wiretum pro defensione fidei se ultro ingerentes secum eduxit. Evectis quoque

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁷ Obertum excidisse suspicari. ¹⁹⁸ addidit Mariene hanc vocem, cum desit in codice.

secum melioribus ecclesie ornamentis ad cellam suam, quæ tunc erat, in Cunenſi caſtro moraturus ibi ſeceſſit; et accepta fide cum obſidibus a Dodone prædicti caſtri domino de ornamentis reddendis eccleſie, quicquid de ſe eveniret, non multo poſt aſſumptis hiis qui ſecum venerant, et Roberto ipſius cellæ priore, Berengerum abbatem viſitare voluit, et veniens urbem Remenſem, illum apud ſanctum Remigium invenit. Berengerus cum qui ſe gratia caritatis viſitabat exhorruit quaſi jam apoſtatam factum, ne ab eo contaminaretur vitavit. Sic inter utrumque orta diſſenſione, indignabatur abbas ſic ſine cauſa ſibi permutatum, quem ſperabat unanimem amicum. Diſcredebat ſe illi Berengerus credere, quem credebat excommunicatis communiſſe, paratus etiam cum ſuis recedere, ſi cellam ſibi præſtitam ille vellet accedere. Sed intercurrente ratione cum probaret abbatem extimationis ſuæ eſſe minime, regratiati Eberneicortem diſceſſerunt, ibique fratres graviter ſcandalizatos de præſate communionis calumpnia invenerunt. Quibus cum ſatiſfieret, non ſic rem ſe habere, vix duo eorum ſatiſfactioni huic potuerunt attrahi, Lambertus ſcilicet et Heribrannus monachi ſancti Laurentii, quibus adeo tunc erat exotum nomen Oberti, ut eo audito, vel in colloquio communi, nullo modo ſe continerent a ſputo indignationis. Unus tamen eorum, videlicet Lambertus, non multo poſt victus cupiditate ambitionis, ordinatus eſt ab eodem Oberto abbas Florinenſis, ſed poſt annum recordatus, a loco eodem privatus reſceſſit. Convenerant ad eandem cellam tam ex noſtris quam ex fratribus ſancti Laurentii ad 25 monachos, qui tanta honeſtate ſe agebant tamque ordinata religione, ut Raginaldus Remorum pontifex et Helinandus præſul Laudunenſium, aſſati bonæ opinionis eorum odore, certatim eis vitæ neceſſaria ſubminiſtrarent; abbas quoque Berengerus elaborabat eorum inter quos deveniebat, adeo ſe conformare moribus, ut in brevi fieret omnium kariffimus, et comes Ebalus (153), communis aliorum tyrannus haberetur illi mitis et humanus. Qui eodem tempore, ſuggerente uxore ſua Sibilla, tertiam partem decimæ Eberneicortis eccleſiæ dedit, et præſentem quod dicitur Regis legali auctoritate eidem loco habendum perpetuo confirmavit. Manasses etiam præpoſitus eccleſiæ Remenſis tanta cum collegerat affectione, ut ſæpius evocatum per bidden aut triduum ſecum manere compelleret, et ad abbatiam

A ſancti Remigii habendam poſt abbatem Henricum promovendum deſtinaret; quod et poſt archiepiſcopus factus feciſſet, niſi ille ad abbatiam ſuam revocatus Leodium rediſſet.

71. (83.) Interea Metenſis eccleſia viduata Herimanno venerabili pontifice, elegit ſibi episcopum ordinandum Burchardum præpoſitum Treverenſis eccleſiæ (154). Qui ſine conſenſu Henrici regis in civitate ſuſcepſus, cum a Treverenſi pontifice benedicti vitaret, eo quod ille Wiberto, ipſe vero Urbano conſentiret, evocavit ad ſe conſecrandum Hugonem archiepiſcopum Lugdunenſium et legatum eccleſiæ Romanæ. Hugo ut erat devotus catholice fidei, Mediomaticum intrepidus acceſſit (an. 1095, Mart.), quique comitatus episcopis, B Constantienſi (155), Madasconenſi ¹⁵⁶, Lingonenſi, Tullenſi, Virdunenſi, Jeronta quoque abbate Divionenſi, qui olim audita deſolatione eccleſiæ noſtræ, ſcripſerat ei epistolam hanc conſolationis ſuæ Theoderico abbati de ſancto Huberto, viro Dei gratia religione venerando, et toti congregationi ſub eodem patre Deo militanti, Jerunta Divionis abbas et ſancti Benigni tota congregatio ſpiritum Moysi in Pharaonem et in omnes ſervos ejus. Moyses versus Altissimi æternus maluit veritatem profiteri et affici cum populo Dei tribulatione, quam mendatio conſentiens, filius filie Pharaonis appellari. Johannes baptista, cujus dextera ſanctiſſimum caput ſalvatoris tangere meruit, ſic propugnator et amicus veritatis extitit, ut potius eligeret carceris ſqualorem et capitis obrutionem, quam in faciem iniqui regis ſileret, et nefandis ejus nuptiis legis frenis et juſtitia armatura ¹⁵⁷ non obviaret. Johannes evangelista de fonte Salvatoris ebrius et apud diligenter omnes dilectione præcipuus, ſenilibus membris fomentum balnei noluit adhibere, quoniam inter balneantes hæreticum Cherintum conſpexit reſidere (156), credens illi nichil eſſe publicum, qui perfidia ſua ſe ſubtraxit a conſortio chriſtianorum, docensque nullam habendam communionem cum illis qui per hæreſim ſeſe præcident a corpore Chriſti, quique per avaritiam fiunt ſagittæ diaboli, dentes in ſaucibus antichriſti, ſubdola viperarum progenies, organa ſerpentis antiqui. Cherintus in quo deterior Oberto ¹⁵⁸ Cherintus ſola fraude catholice fidei nocuit, calliditate perfidia ſuæ quoscunque populi ad conſenſum ſui erroris attraxit. Obertus pecuniam dedit ut fieret hæreticus, ut fornax cupiditatis et avaritiæ, templum totius religionis et veritatis ob-

VARIE LECTIONES.

¹⁵³ Madasconſi 1. ¹⁵⁴ ita correxi, legis et i. f. a. cod. ¹⁵⁵ modo ſic, modo Obertus 1.

NOTÆ.

(153) Rocienſis.
(154) Hunc binominem fuiſſe oportet. Herimannus enim mortuus eſt 1090, Maii 4. Secundum Annales Metenſes, SS. III, 158, Popo a. 1090 episcopus factus eſt. Hic a. 1094 annum episcopatus ſui 5 numerabat, ſcilicet ab electione computatum; Gallia Chr. XIII, 736. Teſte Hugone Flavin. ſup. col. 351, clericus Trevirenſis fuit, ordinatus in prima hebdomada Quadrageſimæ per archiep. Lugdunenſem et epp. Matiscon. et Lingonenſem cum abb. Divionenſi.

Bernoldus autem a. 1095 refert episcopum catholicum poſt Herimanni mortem electum per Gebhardum Conſt. ordinatum eſſe Mart. 27 in media Quadrageſima. Hæc inter ſe et cum noſtro ſatis bene conveniunt. Popo ſedem tenuit uſque ad a. 1105. Duos autem ejusdem partis episcopos ſimul ordinatos eſſe quis credat?

(155) Gebhardo, Mat., Landrico, Ling. Roberto, Tull. Pibone, Vird. Richero.

(156) Eusebii Hist. eccl. IV. 14.

rueret, et omni apuretiæ infectus iniquatione, A
sancta sanctorum suis maledictionibus, si fas est dici,
contaminaret. Ecce verus antichristi satellites, currus
sathanae et fidelis auriga, Simonis magi quædam
similitudo vera molitur destruere regnum Christi,
dum sanctæ matris ecclesiæ statum persequi non
desistit, et in corpus suum trahicere laborat, quos
Christus cruce suo redemit et pascit et potat. Tanti
capitis mortem exinanire cupit, ovesque tanto sudore
Salvatoris inventas leoni, qui semper animarum no-
strarum sanguinem silit, prodere non formidat, immo
omnes in oblivionem veritatis et odium religionis
secum præcipitare festinat. Ergo quia nunc tempora
periculosa quæ prædixit apostolus instant, omnes
quod professi sunt esse contendant. Si tuba sathanae
graviter intonat, et temporalium bonorum minatur
dispendia, carnis etiam quandoque morituræ admo-
net pœnas, totum libenter Christi excipiat caritas,
ut neque mors, neque vita, neque aliqua creatura
terreat nos a defensione veritatis et zelo iustitiæ, ut
a gremio matris ecclesiæ nequeamus avelli, et a semita
Romanæ exorbitare sedis. Quapropter vos, o amici
Dei et usque modo veritatis et sanctitatis amatores,
locum vestrum, id est fidem catholicam, nolite dese-
rere, in castra Domini lupos cum furore irruentes
in quantum potestis exturbate, armati fide et spe
cælestis gloriæ corroborati, omne pro nomine Jesu
improperium maximam dignitatem reputate, rapinam
bonorum vestrorum cum gaudio suscipite, contume-
lias et corporum vestrorum cruciatus certissimum
peccatorum vestrorum medicamen existimate. Gloria
et divitiæ Christus sit in corde vestro. Bonum con-
scientiæ vestræ testimonium sit vobis indeficiens
consolatio; et si aliquantulum pro veritate susti-
netis, fidelis est Deus qui non patietur vos temptari
supra id quod potestis; sed veniens veniet et non
tardabit, facietque proventum ut sustinere possitis.
Si vero molas leonum quas Dominus in ira sua con-
fringet timetis, ne vos devorent et simplicitatis vestræ
cursum aliquo modo perturbent, sancti Benigni do-
mus fugam filiorum ecclesiæ in Christi gratia benigne
suscipiet, et paupertutem nostram voluntati vestræ
non dicam dare, sed quasi vestra¹¹² vobis reddere
vel ministrare sumus parati. Quapropter, fratres
karissimi, virilem animum in causa Dei tenete, et a
veritate, quæ Christus est, ne excidatis omnino sat-
agite. Valete. In exitu Israel de Ægypto sanctificata
est per Dominum vera confessio. Huic conventui
prædictæ benedictionis die statuta abbas Thenderi-
cus studuit interesse, abbate Berengero, Lamberto,
Wiredo, Roberto comitatus, pro se suisque legatum
ecclesiæ Romanæ interpellaturus. Cujus causam
cum suggerentibus prædicto Jerunta abbate Divio-
nensi et Radulfo abbate Viridunensi (157), dom-

nus Hugo Romanæ ecclesiæ legatus approbasset, et
in conventu episcoporum relatum laudaret, eam
auctoritate sua ex firmis firmioribus reddidit, beati-
ficans ecclesiam cuius erant tales filii, qui, deficien-
tibus aliis, persisterent catholicæ et apostolicæ fidei;
et promittens eis auxilium Romanæ ecclesiæ et sue
legationis, ne Oberto subessent vel communicarent
omnino interdixit.

72. (86.) Obertus amaricatus relatione gestorum,
ut solebat exarsit in ira, et sæpius complosis mani-
bus, se ipsum arguebat, vel quia semel a se com-
pulsio abbate non extorsisset licentiam nocendi par-
tibus suis, exacta fide sibi in nullo dissentendi,
vel quod se adhuc continuisset, non confudisse
penitus ecclesiam sic sibi rebellem sancti Huberti,
fratribus inde violenter expulsis. Nec diu conceptum
furorem dissimulare potuit, collectaque manu mili-
tari ad monasterium venire disposuit, et hospitatus,
Nasanke, nuncios adventus sui præmisit ad fratres,
ut in crastinum ei honeste procederent, et ut dece-
bat Leodiensem episcopum venientem susciperent;
comminatus vindicandum in eos, nisi solito accura-
tius et sollempnius id agerent. Præmissis apparito-
ribus et hanc extorquentibus minaciter gloriam,
nemo respondit ad gratiam; sed ne conticuisse
omnino nimia videretur indignatio, quassa tantum
voce Gislebertus prior dixit se et fratres super hiis
in commune consulturos, et pro re et tempore quid
facere deberent se facturos. In crastinum de negō-
tio tractantibus, licet quibusdam nutaret in oculo
fidelis tenerrimæ status, in hanc tamen sententiam
discessit omnium melior consensus: legitimum ab-
batem eis præesse, quamvis contingeret eum tunc
abesse, eorum communi assensu illam ab episcopo
dissentire, sine conscientia ejus non debere eos
cuiquam maxime cum periculo fidei consentire;
convenire Deo potius quam homini obedire. Erat
autem sollempnitas Johannis apostoli (an. 1093),
qua recolitur ante portam Latinam missus a Domi-
tiano cæsare in dolio ferventis olei (Mat. 6). Post-
habito igitur timore cum fratres ordinem suum
exequerentur, et suo tempore jam major missa co-
lebraretur, ecce superveniens Obertus cum tumultu
et ira patentem intravit ecclesiam, et nulla reve-
rentia præmissa orationis, cum furore in superiores
cancellos se proripuit, manibusque injectis diacono
evangelium legenti librum clausit, et ceptum offi-
cium ira dictante intermittendum minaciter edixit.
Deinde totius moræ impatiens, arrepta sacerdotali
stola ambonem¹¹³ ascendit, et sine ulla retracta-
tione abbatem absentem et eos qui secum exierant
nominatim excommunicavit, causatus publice eum
meliora ecclesiæ ornamenta quasi sacrilegum sub-
duxisse, vel, quod magis eum gravabat, sibi quasi

VARIÆ LECTIONES.

¹¹² ita 1^a. nostra 1. ¹¹³ umbonem 1.

NOTE.

(157) S. Vitoni.

excommunicato non communicare. Obstupefactis circumstantibus in admiratione sic effrenatæ immoderationis, cum ad ea quæ videbant scandalizarentur singuli, tum vel maximo pudore afficiebantur qui cum eo venerant nobiles laici et ut quique¹¹⁸ erant diligentiores illi servandæ fidelitatis; a quo vix optinentes, ut quasi in consilio loqueretur eis, compositis suggestionibus elaborabant cum revocare sibi metipsi, dicentes illum quidem justissime irasci, sed esse injuriosum ab ira sapientem supervinci, mirabile omnibus videri cum clausisse et sic excussisse evangelium Dei, se nec velle nec posse pati officium quod interdixerat amplius interrumpi; in tali negotio non temerarie, sed consulto opus esse, præsertim cum ei subesset potestas cujuscumque vellet, convenientioris tamen vindictæ. Ad hæc Otbertus erubuit præsumpsisse, quod jam sanior nollet fecisse, et publice confessus est se tunc etiam maximam formidinem pertulisse, cum subito respexisset fratres consistentes in choro ordinate, et posthabito omni ejus timore Deo soli reverenter deservire, miratus cum indignatione tot et tales ibidem se offendisse, cum sibi nuntiatum esset perpaucos in loco remansisse. Quibus statim satisfaciens, quod eos inquietasset inconsultus, ut ceptum officium exequerentur humiliter expetiit, et ecclesiam exiit. Ea die copiis secum delatis prandentes plenissime refecit, non ut regratiaretur exasperatis, sed ut leniret exeniis quos non concusserat terroribus intentatis. Præterea per quosdam opportunos partis suæ omnes blanditiis ambire, singulorum animos attemptare, firmiores circumvenire, infirmiores invenire, humilitatem et humanitatem erga eos attentius commendare, eorumque utilitatibus, si sinerent, se communem fore. Ita per suos attemptatis fratribus in crastinum semetipsum eis præsentavit Otbertus, et quamvis illi assurgere dedignantibus, indignationem tamen suam dissimulare doctus, quasi dolens pro eis, ut sese haberent cœpit percontari, necessitates eorum ac si suas conqueri, paratum se in omnibus consulere illis: tantum sopita omni contentione consentirent sibi, mallent ejus experiri amicitiam quam inimicitiam, pensantes cujus esset periculi talem pessumdare ecclesiam, et ecclesiasticam dissipare familiam. Subclamantibus hiis qui cum eo venerant, optime perorasse pontificem, omne os eorum adversum se rationabiliter conclusisse, non expedire eis talem virum in sua culpa perdere, qui remisso auctoritatis pondere non erubescere humiliter exposcere, quod si vellet poterat violenter cogere: non

A jam multum aberat quin, ut dicitur, gladio melle lito (158) deliceret jam pæne prostrata in eis veritatis defensio, nisi subvenisset vel solo pudore paululum cunctata consilii ratio. Secedentes namque in partem fratres consulendi gratia, cum aliquamdiu dubitarent an desisterent an persisterent in sententia, tandem placuit omnibus nichil agendum sine abbatis conscientia, quem nullo adhuc legitimi examinis judicio videbant depositum, quemque sciebant nullius criminis objectione juste deponendum; inducias potius ab episcopo expeterent, donec missa legatione abbatem super hiis convenirent, et si posset impetrata immunitate libere veniendi et recedendi secum illum deducerent. Quod cum difficulter optinuisent, et tres ad abbatem fratres destinassent, inter agendum quidam Bulonienses¹¹⁹ gregariis satellitibus collectis apud Grouspontem, latentibus in silva insidiis vias obsederunt, et duodecim vehicula rapientes, quibus deducebatur episcopale servitium, donec ea dividerentur, in castro quod juxta erat Mervolt concluserunt. Vulgante fama, quæ ut suum est de minimis exultat maxima, nunciatur Oberto, se cum suis ab inimicis circumventum, hac et illac latere in silvis cuneos hostium, talia neminem ausurum, nisi magnis viribus confisum. Cœpit unusquisque pericula metu suo metiri, alius alium ad fugam hortari; sicque proxima nocte conductis locorum peritis, infecto negotio propter quod venerant, per occultos anfractus Otbertus recessit. Qui vero missi fuerant ad vocandum abbatem, cum præsentem Dodone ei rerum ordinem retulissent; consilio ejusdem Dodonis visum est abbati non se ingerendum temere iratæ potestati, cedendum interdum fortunæ et temporis, idque a nullo sapiente imputandum crimini, cum ipse Dominus pro persecutione de civitate in civitatem fugiendum præceperit. Sic interim abbate cessante, cum audiretur Otbertus a loco recessisse, jam securior ipse abbas ad monasterium venire maturavit, et aliquamdiu moratus cum fratribus, in sententiam quam tuebatur eos reposuit, eorumque rebus pro tempore ordinatis, Deo illos committens recessit.

75. (87.) Per idem tempus ad augmentum episcopii quærebat Otbertus emere castrum Coviniacum (159), quod erat comitis Balduini (160) hereditarium. Hujus negotii executores elegit Arnulphum et Wigerum fratres Tudetiani castri (161) nobiliores, qui tanto sibi ad hoc videbantur opportuno, quanto prædicto comiti ex vicinitate privationes. Qua functione exacta, cum viderentur Otberto satis deservisse ad gratiam, suggesserunt illi, mercedem

VARIE LECTIONES.

¹¹⁸ ita 1^a. qui 1. ¹¹⁹ Buloniensis 1.

OTÆ.

(158) Hieronymum ita dixisse auctor est Erasmus in Adagiis Latinorum; iterum occurrit c. 89.

(159) Cowen.

(160) Montensis.

(161) Thuin. Wigerus de Tudin est inter testes

emptionis actæ 1096, Jun. 14 Leodii, apud Chapeavill. II. 52. Sed hæc prius acta sunt, nam Arnulphum abb. Lob. a. 1094 mortuum esse testantur Arn. Laubienses.

hujus suæ executionis non solum illi paratos remittere, sed et quantum placeret ei de suo addere; tantum daret abbatiam sancti Huberti cuidam fratri eorum Ingobrando, sancti Petri cœnobii Lobienensis monacho. Quæ res cum difficilis videretur Otherto, superstite adhuc abbate legitimo, licet sibi inobedienti et contrario, subintulit præsens ibi comes Arnulphus (162) nepos eorum, si quod pro hoc ipso impedimentum curaret, id sibi curandum relinqueret; felicem fore tali procuratore abbatiam, illam nepoti suo se committente non multo post in pristino statu reformandam. Othertus ergo cum aliquandiu fatigaretur tot promissionibus et suffragiis, tum vero impelleretur ira et odio Theoderici hoc modo ejiciendi, licet reluctant conscientia ex judicio rationis, consensit tamen operam dare tantæ exordinationi. Mandavit denique Arnulpho Lobienensi abbati, ut ad se quantocius veniret, et monachum suum Ingobrandum secum deduceret. Deductum sibi liberum reddi jussit, eoque præsentem ordinavit abbatem ecclesiæ sancti Huberti, nulla præmissa fratrum regulari electione, nullo cognito in eo merito maturitatis et vitæ. Dein missa legatione mandavit fratribus se eorum et utilitatibus et honestati consuluisse, nobilem illis et satis humanum abbatem ordinasse, orare ut gratia sui amoris illum voluntarie susciperent ¹¹⁶, sibi que cum eo venturo favore debito procederent. Turbati omnes tam subita rerum permutatione, cum post communem ammirationem ad se singuli redirent, tum denique postposita periculi necessitate cœpit evidenter apparere, quid apud quemque hactenus viguerat virtutis amore, quicquid ¹¹⁷ latuerat simulationis timore; gravabat viros virtutis inimicum humani generis adversum eos sic suum malignasse consilium, suscitabat censors extincti pudoris affectatæ novitatis sic eis provenisse emolumentum. Illis pro pondere et æstimatione rerum vix erat vel cedendi locus, vel consulendi tempus. Alii ne celerius excessisse notarentur a communi sententia, sola reprimebantur verecundia, licet sit difficillima ad se celandum gaudiorum patientia. Tamen collecti in unum, cum quærerent in commune quomodo se præsentī necessitati compararent, licet quorundam cor a labiis distaret, in hoc tamen omnes visi sunt consensisse, ut vel ad tempus in sententia persistentes consulere æstimationi suæ et famæ, ut et qui deliberarent deficere, quasi coacti viderentur hoc fecisse.

74. (88.) Interea Othertus illum suum ordinatum deducens advenit, habens secum Arnulphum Lobienensem abbatem itemque Arnulphum comitem pluresque episcopi nobiliores. Cumque se vix contineret a furore, indignatus neminem sibi ut mandaverat processisse, optimatum suorum suggestu hoc ipsum compulsus est dissimulare, ne videretur

A exasperare, quibus ignoti hominis personam veniebat ingerere. Evocatis igitur fratribus, indixit eis in unum convenire, se colloquendi gratia velle convenientibus intervenire.

75. (89.) Relicto interim Ingobrando, et assumptis secum quos affectandæ rei noverat idoneos, ad fratres processit, eosque hilari vultu salutans consedit. Et præmissa quæstione quomodo se haberet, quem exitum tot malis suis sperarent, subjunxit paterna sollicitudine, quod suum erat, illis providisse, eorum desolationi patrem idoneum procurasse, eumque illis adduxisse. Illis ad hoc reticentibus, et quasi ex habitu læsæ erga se pietatis vultum in terra declinantibus, ex hiis qui convenerant pro sua quisque potentia cœpit tacentibus succensere: hujusmodi gestum summæ feritatis et immoderatæ indignationis esse; extremæ videri demeritæ, sic illos velle episcopo Leodiensi obsistere; nimia apud eos patientia illum viluisse, qui tam diu insolentiam eorum sic impune pertulisset; fratribus econtra publice causantibus præter legem se prægravari, satis superque injustum et injuriosum videri abbatem habentibus abbatem superinduci, et hoc ipsum nullius eorum esse cognitionis nulliusque legitimæ electionis. Indignatus est Othertus se suasque concludi tam evidenti ratione, jamque ordinationem suam irritam esse, nisi contradicentes violentia opprimeret, postposita omni canonica auctoritate. Et ne quid inexpertum relinqueret erga sibi obsistentes, semel et iterum, licet retineretur ab eis, se pedibus eorum temptavit prosternere, ut vel tanta pontificalis dignitatis inclinatione vinceret, quos eotenus potestate probaverat omnino invincibiles. Igitur post multas contentiones, post varias verborum objectiones et rejectiones, exurgens de medio fratrum, cameram secessit, et per abbatem Lobienensem itemque comitem Arnulphum mandavit eis, ut aut volentes placito suo gratanter accederent, aut sua sibi relinquentes loco discederent. Tam crudeli sententia determinata, fratres petierunt inducias præpositos cellarum evocandi et cum eis in commune consulendi; sed eas nullo modo nisi usque in crastinum potuerunt assequi. Interea Arnulphus comes singulos, ut quemcumque noverat, pro nepote suo aggredi, ejus causa consilium et auxilium suum ecclesiæ polliceri, cum interim filius ejus Otto ipsa eadem die Caviniacum fiscum pervadens, omnem ejus prædam abducebat, et quosdam etiam interficiens, fidem paternæ pollicitationis inficiebat. Nec jam supererat constantia diutius reniti, firmiter tot concussionibus fatigatis, infirmioribus tot promissionibus inductis. Isti destinabant apud se huic exordinationi vel non communicandum, vel cum possent loco cedendum; illi oblata spe novandarum rerum affectabant alicujus functionis assequi com-

VARLÆ LECTIONES.

¹¹⁶ superent 1. ¹¹⁷ f. quidque.

modum, vel permissa libertate prosequi voluntatis propriæ vel otium vel negotium. Sic fratribus inter se dissidentibus, magis autem a se deficientibus, Ingobrandum Othbertus loco introduxit, ibidemque introductum relinquens, tardius sibi hactenus dissidentibus se prævaluisse latatus discessit.

76. (90.) Ingobrandus post tot anxietates insimulate sibi contradictionis, tandem factus compos desiderii sui, ut erat rudis et nimis simplicitatis, otio et licentia juvenilli cepit resolvi, securus, immo inscius procurandæ prælationis. Piget meminisse, quomodo sub hiis casibus pulcherrimus ille flos maximi honoris et decoris hujus loci decoloratus conciderit, qua velocitate defluxerit tam diu elaboratus ille status decentissimæ religionis et quæ cis Renum eo tempore laudabatur singularis; quæ quantæ fuerit excellentiæ, vix aut nullo modo posteritati futuræ videbitur credibile, cum sit suum humani ingenii vel potius erroris, credere tardius quicquid virtutis inertie ejus putatur (163). Ingobrandus infracto rigore tenendæ virtutis, nimium quæ expers moderandæ discretionis contra morem majorum quadam liberalitatis specie ferociore religionum animos emollire, juvenum vero et maxime adolescentium familiaritates affectare, postremo nec modestiæ nec sumptui parcere, dum quosque quasi ad gratiam obnoxios fidosque sibi faceret (164), licet vero sit difficile, hoc modo attenuatis immo pene elapsis ecclesiasticis redditibus; supervenit rei familiaris inopia, quæ cum jam non sufficeret imprudentium tolerare negligentiam, impulit eos etiam negligere dampnum suum et infamiam. Nam distractis viginti quinque ex ornamentis ecclesiæ quæ remanserant ibidem, abbate Theoderico meliora quæque salvandi gratia efferente, cum necdum prævalerent sic effugere indigentiam, addiderunt etiam obpignorare aut vendere possessionum suarum molendinos et ecclesias. Præterea cum rerum indigentia, quod erat gravius, passim premebantur vicinorum infamia, et quibus vigente religione fuerant gloriæ et honori, ea languente erant jam ignominie et oneri. Sub eisdem quoque diebus Berengerus erga ecclesias quasi Otherto subjectam tantas exercuit inimicitias, ut conversionis et professionis propriæ oblitus, suæ etiam et suorum retentionis in persecutione ingratus, fieret loco irrecuperabiliter dampnosus. Nam cum illo suo more, quasi ad fratres suos sustentandos, questionarias circuitiones ageret, ad Idam uxorem Cononis comitis venit, eamque apud Montemacutum infirmatam invenit; quæ præsentiens sibi mortem proximam, dum se apud beatum Hubertum quo pater ejus Lambertus jacet deliberaret sepeliendam, Berengerus omnino obstitit ne id fieret, utque ob subiectionem Otherti excommunicatos vi-

A taret, Stabulensem sepulturam potius expeteret, ibidemque elemosinam suam constitueret. Causantibus filiis ejus Lamberto et Henrico, quomodo Stabulensis ecclesia videretur absolutior, cum ex dono subjaceret regi Henrico et ex cura pastoralis Otherto, Berengeri sententia prævaluit, et redditum trium librarum quotannis ecclesiæ beati Huberti in perpetuum abstulit. Theodericus quoque et sectatores ejus per quoscumque poterant ecclesiasticas possessiones infestabant, dumque ad incendia et rapinas earum tyrannos hortarentur, obsequium se præstare Deo arbitrabantur. Unde et quidam, accepta occasione circa locum tyrannidis exequendæ, Ingobrandum impostorem et pessimum clamare, fautores ejus fidei desertores et religionis proditores denotare, et ideo omne malum eis inferendum, nullumque bonum illorum amodo servandum, idque quod erat ecclesiæ illis solis attribuendum, qui per cellas divertentes, malorum vitaverant contagium. Denique quicquid ex eorum rebus rapere poterant, impune rapiabant, adeo ut ex ipso monasterio ageant prædas publicas, quod nemo umquam ejus temporis evenisse audierat vel viderat. Quicquid etiam suum ecclesiæ erat in episcopo Remensi vel Laudunensi, item Metensi et Virdunensi sine respectu Otherti et illius sui Ingobrandi quieto jure deserviebat abbati Theoderico sibi que subjectis fratribus, interdicentibus ducibus Godefrido et Theoderico suis hominibus, ne alicujus prece vel pretio seducti injuriam illis inferre molirentur. Guiredus quoque concessa sibi providentia Sulpeum et Nogarias cum Chevogio (165) procurabat, et hoc tanta instantia, ut si quem ministerialium mercede Ingobrandi Mosomenses vel Bulonienses illic deducere laborarent¹¹⁸, ille eos vel astu præveniret vel collectis viribus removeret. Raginerus quoque Pirensis præpositus tanta sedulitate Maceriemsem transitum illis obstruxerat, ut nemo earum partium se illo ingerere auderet cujuscumque negotii gratia. Robertus etiam Cunenensis præpositus viribus Dodonis Calviacum, Flabotivillam et Gandrehengias (166) pervaserat, et fratribus qui illo plures conveniant eorum redditibus deserviebat. Hanc abbatiæ divisionem cum Ingobrandus Otherto sæpissime suggereret, Othbertus vero hoc ipsum duci Godefrido quasi advocato ecclesiæ quod talia pateretur tristis ingereret: ille e diverso causabatur, id sibi injuste eum succensere, ea quæ sua erant ecclesiæ, filiis ejus nec debere nec posse quemquam prohibere, ipsi hoc potius imputandum esse, qui tantam in loco hactenus honesto suscitaverit confusionem, quique legitimo abbati superinduxerit illum suum talem consultorem et provisorem. Sub tali hujus ecclesiæ confusione Lambertus minor, qui apud

VARIE LECTIONES.

¹¹⁸ laboraret 1.

NOTÆ.

(163) Cf. Salustii Cat., c. 3.

(164) lb., c. 14.

(165) *Souspy, Noyers, Chevogy. R.*

(166) *Chauvenoy, Flabouville, Gandrehengies. R.*

ecclesiam beati Remigii morabatur, propter temporis et rerum occasionem subjectam epistolam scripsit fratribus ¹¹⁹.

77. (96.) Grassabatur tunc inter Othbertum et Lovaniensem comitem (167) inexorabile discidium, et ex eo inter utrosque medium gravissime opprimebatur episcopium, comite ipsam civitatem frequentibus assultibus impetente, Otherto quoque collecta expeditione debellare comitem destinante. Hac occasione conducta die conveniant in civitate principes provinciae convocati, ut in tali discidio consulerent rebus ecclesiae. Cumque inter consulendum inferret Obertus predictum comitem jam se excommunicasse, sed illum nullo modo id curare, substituit dux Godefridus aridens, dictum sibi ab eodem comite excommunicationem illius nullam apud se constare, nisi abbas Theodericus de sancto Huberto eam sibi auctorizaret, ut aut ab eo se absolvi reposeret, aut illi quasi ab eo excommunicato universalis ecclesiae non communicaret. Ad hæc Obertus cum pæne fureret, et nimis illoto sermone furori satisfaceret, juravit cum indignatione, malle se mori quam respectu talis tamque vilis personæ se infamari vel despici, si quid usquam valeret ipse vel sui. Cumque ipsis quoque principibus iratus opponeret, in hoc eos fidelitati sanctæ Mariæ sanctique Lamberti deesse, quod sic impune paterentur deprimi auctoritatem Leodiensis episcopi; nullo modo id illos decere pati si qua illis subesset cura sui honoris: commotus ad hæc dux ipse in primis, Albertus quoque comes Namucensis et Henricus Durbojensis (168), Cono etiam comes Montisacuti, sed et præfatus Arnulfus Chisniacensis, ut erat diversus a se, cum genero suo Dodone Cunensi, responderunt, se quidem fideles sanctæ Mariæ sanctique Lamberti esse, sed in hoc nimis patienter hanc ipsam fidelitatem hactenus dissimulasse, quia dissensionis hujus causas neglexissent inquisisse. Consensu ergo unanimi coeperunt insistere, ut diem constitueret inter se et abbatem questionis agendæ, ita dumtaxat, ut quoscumque posset suæ sententiæ defensores impune abbas deduceret et reduceret, et in publica audientia Leodiensis ecclesiæ per liberam licentiam dicendi et audiendi ipsis præsentibus elimata veritas triumpharet. Obstupuit Othbertus, quasi cornuto ut dicitur syllogismo (169) interceptus, et cum nusquam posset declinare, tot virorum compressus auctoritate, quamvis ægre diem illis concessit questionis agendæ. Sed non poterat evinci, ut abbati permitteret veniendi et redeundi securitatem. Cumque causarentur omnes et hoc injustum

A esse sibi quæ inhonestum, cum satis intelligeretur hac occasione audientiam se velle declinare, tandem promisit cum duce de hiis consulendum, et per illum quicquid videretur eis inde agendum, in proximo se determinaturum. Hæc omnia cum Dodo rediens abbati referret, ille ex hilaratus gratias egit dispositioni divinæ, sperans ex hoc pendule dissensionis finem proventurum, et veritatis iudicium sub tot testibus ad victoriam perducendum. Nec mora, abbati Berengero hæc omnia per ordinem significavit, et ut in partibus suis veritatis defensores conduceret secum mandavit. Ipse vero assumpto secum Lamberto majore et Roberto Cunensium priore, Mediomatricum, Tullum, Virdunum aggressus est peragere, et propositam necessitatem tuendæ fidei notis sibi fidelibus enuntians, quia non sua sed Christi res erat agenda, ne ejus testimonio deessent instanter admonebat. Videres per singulas urbes religiosas et potentes personas tantam pro justitia persecutionem non secus quam qui patiebantur indolere, periculi sui securitate religiosæ quondam et honestæ Andaginenis ecclesiæ causam tuendam excipere, neminem eorum alium quasi cunctando consilere; sed singulos operam suam certatim abbati promittere. Denique Paulinus Metensium archidiaconus, ut erat doctus suffragari ejusmodi defensionibus — consueverat enim longis et multis persecutionibus, quæ illatæ fuerant Herimanno pontifici, constanter decertare tuendæ fidei — Et nos, inquit, jam diu fatigavit hic rerum eventus, nec ad hos quasi novos casus excipiendos cujusquam incitatione indigemus. Et nos et nostra Christo debemus, dignitas ¹²⁰ hujus criminis communis est in eum credentibus. Erit certe quoque injuriosum, si quod debet esse voluntarium, aliqua mora interveniente videatur extortum, et quod verbis ostentamus, auxilio differamus. Huic negotio non conveniunt verba summo ore stillantia, sed ex intimo cordis fundo diligenter exculpenda. Nulla hic merces corrumpet linguas nostras, liberis officiis celebrabitur hæc amicitia, et ipsa re et non ex commodo æstimabitur hæc talis gratia. Cui cum Lanzo abbas sancti Vincentii diceret se quidem iturum prompto animo, sed quosdam famis periculo, quæ tunc maxima erat (170), retardandos: Nostris, inquit Paulinus, stipendiis ibimus singuli, quia non est perfectæ caritatis, si quod est exequendum gratis, ingravato adversus amicum auxilio prosequaris. Eadem ad auxilium abbatis Tullenses et Virdunenses excitavit sententia, eadem ad procedendum animavit constantia; cumque per tot defensores causam suam agendam abbas æque jam

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁹ Epistola desideratur in 1, sive librarii negligentia, sive quod in codice originario, quem 1. descripsi, auctor eam supplere proposuerat, sed non suppleverat. ¹²⁰ f. indignitas.

NOTÆ.

(167) Henricum juniorem ut videtur, cui 1095 successit Godefridus. De causa et terminatione litis v. *Ægid.*, c. 14.

(168) *Durbug*. Henricus filius erat Henrici, fratris Alberti Namucensis; v. Ernst, Des Comtes de Dur-

buy et de la Roche. Leodii 1836, 8

(169) Hieron. epist. 69, 2.

(170) Anno 1095 famis diu concepta inualescit. Ann. Leod.

securus locasset, Cunis reversus quomodo res sua processisset abbati Berengero apud Eberneicortem commoranti, et quos ipse procurasset sibi rescribi mandavit. Rescripsit ille, se procurante, paratos ad conductam audientiam convenire, de Remensi quidem metropoli domnum Manassem præpositum, postea factum archiepiscopum (171), Rogerum defensorem ecclesiæ et archidiaconum, Rodulfum cancellarium et post Manassem præpositum (172), Odalricum scolasticum ecclesiæ Romanæ satis notum et carum (173); de ecclesia beati Remigii Lambertum priorem et quos secum deducere vellet; de ecclesia Suessionensi Engelrannum¹⁷¹ archidiaconum, non multo post Lauduni episcopum ordinatum (174); de ecclesia Laudunensi Ebalum archidiaconum et Adalberonem abbatem, et quos ipse quoque secum venire competeret. Præterea significavit ei per easdem litteras, Henrico et Lanzoni archidiaconis et quibus sibi visum fuerat rationabilioribus Leodiensis ecclesiæ pro re et tempore se plurima scripsisse et transmisisse, in quibus arguebat eos mercede Balaam seductos coram filiis Israel scandalum posuisse, habentes modo Othertum pro pontifice, quem secum olim detestabantur iudicio contradictionis justissimæ, et ut ipsa quædam ejus verba interponantur: *Si hoc, inquit, recte fecistis, hodie lætaminus in Abimelech et ipse in vobis: Dominus autem lætabitur in operibus suis* (Judic. ix, 49). Omnes has procuraciones defensionis suæ retulit abbas Dodoni Cunensi, et ut secum ducem Godefridum commorantem Bulonii conveniret precibus optinuit, per se certius ab eo quæsiturus, quid cum Otherto tractasset de securitate agendi conventus. Respondit dux iterum atque iterum se Othertum pro hoc interpellasse, illum vero variatis verbis certius inde responsum hactenus insimulasse¹⁷²; sed in crastinum se habiturum cum eo colloquium Vilantia, secum eo usque Dodo veniret, illicque experiretur quid credendum de mandatis abbati referret. Præsenarat autem Othertus studiosissime abbatem rem suam procurasse, totque auditores adversum se et clericos suos suscitasse, ipsos quoque Leodienses maximam indignationem concepisse, quod personæ aliarum urbium, quasi perspicaciores superinducerentur eis ad disputandum; et diffidens parti suæ si congregarentur ei ad iudicium, necessitatem imminentis audientię destinavit se quocumque modo vitare: unde et duci ad se venienti hoc ipsum secretius intimavit. Dux vero ut hoc audivit, callide quod timebat Othertus adversus eum ingra-

A vavit, dicensque eandem audientiam non solum per se avertendam¹⁷³, verum sua auctoritate et conductu roborandam, compulsi sibi duplicari pecunie promissionem primam; sicque malignante impietate cum avaritia, oppressa est eliminandæ veritatis experientia. Nam cum defensione ducis et conductu tantus tamque vulgatus conventus speraretur agendus Leodii imminente natalitio apostolorum Petri et Pauli (an. 1095), ipsa eadem die cum comite Arnulfo se Remis futurum publice condixit, ut ejus causam cum Rainaldo archiepiscopo ageret, eumque de Mosomensi castro quod incenderat et vastaverat (175) concordaret. Dodo intelligens Othertum et ducem cognitioni discernendæ veritatis defecisse, eundem defectum abbati retulit, et meliora speranti maximi doloris vulnus adauxit. Neque enim tantum pro se dolebat, subducto sibi loco defensionis, quantum pro hiis quos emoverat tantæ expectationi. Subinde quoque Berengerus abbas assumptio priore sancti Remigii, Piros usque processerat, quæsiturus de certificanda securitate eorum quos et ipse venturos sollicitaverat. Ibidem paulisper cessanti missus ab abbate Lambertus major occurrit, et quo astu Otherti et ducis spes eorum frustrata esset, nichil tale verenti nuntiavit. Berengerus indignatus ex tam subita rerum eversione, statim dictante eadem sua indignatione scripsit majoribus Leodiensis ecclesiæ, non recte eos famæ suæ et honori consuluisse, iudicio et justitiæ nimis impudenter in capite suo defecisse, infamiam hujus defectus sui longe lateque tot auditoribus repulsis declarasse, et tamen a conducta audientia sic frustratos, causas agendæ defensionis et eliminandæ veritatis nichilominus effecisse. Sciens quoque abbatem Theodericum affici gravissimo mœrore, secundum animi sui teneritudinem hanc inter plurima illi scripsit consolationem: *Rerum quidem exitus prudentia metuitur, sed alieno decepti errore rotam fortune nos quoque aliquandiu revolvimus, et maximos labores frustra fatigati expendimus. Erit certe hoc æterni Judicis vindicare, pro cuius fide maxime proposuimus inimicis ejus displicere. Summopere vero curandum est vobis hoc citius eis quos vocastis, ut in locis suis cessent, significare. Ego quoque rediens id ipsum curabo maturare. Vale.* Nec mora, ordinatis ab utroque legatis, ut cessante audientia cessarent et evocati, Berengerus rediens Remis quantocius duci occurrit, et quia pro tempore sibi videbatur potens persona, potius caute leniendâ, quam mordaciter exasperandâ, cum publice quæreretur de ea quam patiebatur sancta ecclesia ab

VARIE LECTIONES.

¹⁷¹ Emolrannum f. sed infra Engelrannum. ¹⁷² non interponendum videtur, nisi interpretari malis dissimulando vitavisse. ¹⁷³ alterum non excidisse videtur.

NOTÆ.

(171) Raginoldus mortuus est xii Kal. Febr. 1096. Necr. Rem. ap. Varin, Archives admin. de la ville de Reims.

(172) Quo xiv Kal. Oct. 1106 mortuo archiepiscopus electus est, et 1108, Gervasio adversario prævaluit.

(173) 1097 legatione ad Urbanum II functus est. Marlot, Hist. Rem. II, 214.

(174) Anno 1096. Sigeberti Auct. Laudunense, Mon. SS. VI, 445.

(175) Anno 1092, Ann. Mosom.

Otberto injuriam, dicendi modum, quasi defensori ejus duci parcens, obliquabat. Cum enim Otbertum accusaret quod conductam veritatis defensionem male sibi conscius subterfugisset; ducem vero e diverso commendaret, quod eam cum ceteris principibus episcopis condicendam extorsisset, dux rubore perfusus, teste conscientia, arguebatur, qua se iudice nemo nocens absolvitur. Excepit verbum prudentissimus vir Rainoldus archiepiscopus a Berengero privatim præmonitus, et causatus cur vel ipse vel ceteri ecclesiarum defensores sic paterentur abbatias Leodiensis episcopii deperire, cum possent suum illum Otbertum ad quod vellent etiam nolentem violenter attrahere, vel volentem liberaliter inclinare; eo usque ducem rationabiliter inductum affectavit, ut promitteret se revera jam allaboratum ecclesiasticæ defensioni et legitimorum abbatum restitutioni, quod et hoc modo divina disponente clementia processit.

78. (97.) Erat castrum inter Hojum et Leodium, quod Mons clarus (176) dicebatur, quodque infestissimum sibi navigantes per Mosam sæpissime Oberto conquerebantur. Tot illorum querelas et injurias cum ille diu indignaretur pati, collectis viribus obsidere castrum destinavit. Huic obsidioni disponendæ ducem episcopii et principes evocaverat, jamque ordinata expeditione ante castrum constiterat, cum subito dux arrepto tempore Otbertum inclamavit, eique publice consilium suum et auxilium excusavit, nisi abbatias sancti Huberti sanctique Laurentii suo statu reponeret, et eas quas venderat, ejectis emptoribus, per condignas personas gratis ibidem ordinatas disponderet (177). *Quod inquit, o commilitones, a Deo auxilium sperabimus, qui ejus ecclesiis depereuntibus non solum defensionem non impendimus, sed et liberam vocem contradictionis subtrahimus. Scilicet hoc de nobis promeruit benignissima dispositio Creatoris, qui nos ministros sue publicæ rei constituit, ut pro sua quisque persona nostrum illi negemus servitium, quos pro tuendo jure suo hoc nostro tempore elegit ejus generale dominium. Plura dicere parantis abruptit verbum assensus principum, et invecti pariter in Otbertum, præfixam a duce conditionem de restaurandis ecclesiis et rependis abbatibus legitimis violenter exigere cœperunt. Convenerant autem ad eandem expeditionem disponendam quidam ex archidiaconis et præpositis episcopii, qui rapta occasione per hanc invectionem publicam, quasi pro zelo tuendæ justitiæ, privatas animositates adversus Otbertum ingravabant, ut ex hoc sibi apud eum locarent in posterum timorem, ejus nisi ex aliquo commodo inutilem vilipendebant amorem. Et cum illi constanter objiceretur*

A quod omnino interdicat canonica auctoritas, scilicet taxato pretio abbatias vendidisse et ecclesiastica ministeria, quæ pro animabus curandis gratis largiri debuisset: Otbertus tali tamque insperata compressus exactione, licet intelligeret hoc non recte fecisse, conabatur tamen sibi prætereire non solum suæ malignitatis velamen, sed et multorum prelatorum probatæ hæresis defensionem, contestatus non se in benedictionibus suis gratiam Dei vendidisse, sed potius eas gratis contulisse; non autem sibi videri injustum, si de possessionibus ecclesiasticis suum exigeret commodum, quas non habentibus distribuebat ad habendum. Hæc pestis de Francia transfusa in Lotharingiam quam sit detestabilis, nostro tempore Petrus Damianus Alexandro papæ hujusmodi invectione deplaxit¹⁷⁸. Sed ut ad rei ordinem redeamus, Otbertus prædicta principum exactione compressus, licet quasi oborto collo cogeretur velle quod nolebat, de abbatum restitutione benigne tamen pro tempore respondit, et ex tempore sententia quicquid inde censerent, se facturum promisit. Decretum est statim ut remota omni dilatione Wolbodonem et Ingobrandum ejiceret, et legitimos abbates locis suis reponeret. Ad hoc Otbertus veritus ne sibi quandoque oneri foret, si talis permutatio abbatum subito et inconsulte fieret, retractato cum prudentioribus consilio, de hiis judicium agendum consuituit, ut rationabiliter illis pro culpa sua convictis et ejectis, jam tunc excluderet sibi occasionem quandoque removendæ contentioni. Igitur præfixa die ad rem maturandam collectis abbatibus et archidiaconis judicium sedit, et ex comprobatione injustæ in eos factæ exordinationis, et incomposite eorum conversationis uterque convictus loco quem invaserat decessit.

79. (98.) Scripsit extemplo Otbertus Berengero, se illi regratium, et rejecto Wolbodone ejus deliberasse monasterium placere sibi et primatibus suis ut fidenter redeat, et fratres qui ad eum confugerant secum reducat. Abbat vero Theoderico, licet idem suffragium idemque judicium in causa fuerit, hoc scribere dissimulavit, tenacissimus erga eum conceptæ indignationis; optime etiam conscius illum non communicaturum sibi. Præterea cum illis suis fidelioribus abbatibus et archidiaconis secretius tractans, ut quia ad ejus placitum licet injuste illum excommunicandum olim judicaverant, nullo modo suam paterentur infirmari sententiam, nisi publica satisfactione ejus requireret absolutionem et gratiam. Berengerus autem accepta legatione Otberti, primo quidem dubius hæsit an conceptæ defensioni persisteret, an ecclesiæ olim sibi commissæ jamque omnino deficienti revertens consuleret. Verebatur enim,

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁸ Ea in 1. 1^a. non extat; est epistola I, 13. ed. Cajetani.

NOTÆ.

(176) Clermont, sur la rive droite de la Meuse, au-dessus d'Inghoul.

(177) Cf. Hist. S. Laur. supra, ubi videbis hæc a, 1096, vel prius acta esse.

accusante conscientia, publicæ vituperationis infamiam, ne reconciliatus Otherto videretur a veræ fidei perseverantibus apostata, qui ejus hactenus tot probatis invectionibus prædicaverat apostasiam. Sed sæpius retractans, non sine divino nutu provenisse hunc in rebus tam mutatum tamque insperatum eventum, assumens secum quosdam suorum, properavit Leodium. Ibi occurrentibus sibi extra civitatem archidiaconis officiosissime, cum se eisdem comitatus Otherto præsentaret, Othertus ut sibi eum affectuosius attraheret, coram duce Godefrido itemque primoribus civitatis obtulit ei iustitiam de ea quam fecerat discedenti injuria. Quam licet ægre Berengerus visus est suscepisse, ea tamen ab eo illi imposita conditione, ut quidquid per Wobodonem dispersum disperierat ecclesiæ, suo statui reformaretur; illo annuente, sic deosculatus eum secum sedi recollocavit, multis non solum mirantibus sed etiam scandalizatis, quasi ex tam subita permutatione tanti viri, quem utique credebant nullo modo a priori sententia posse divelli; cum ille, ut sibi videbatur, coram Deo securus conscientie suæ et intentionis, non hoc ageret gratia alicujus ambitionis, sed ut subveniret ecclesiæ periclitanti et fratribus ab ea dispersis.

80. (99.) Hiis auditis, abbas Theodericus, qui tunc morabatur Cunis, fratres suos ad consilium evocavit, et quid in tali negotio opus esset sibi agendum inquisivit. Lambertus major, ut erat vir consilii, itemque Wiredu Robertus et Rainerus responderunt consulenti, gratias agendas divine dispositioni, quod præter spem omnium eorum locum eis patefecerat ad ecclesiam suam revertendi; redire quantocius sicuti et fecerat Berengerus, ne, eo cunctante, eveniret aliquis sinister eventus; sua etiam ecclesiæ referret ornamenta, quæ inde sustulerat salvandi gratia. Firmato ergo consilio decernitur tempus ad rem exequendam, et ex consensu Dodonis assumptis secum ornamentis media nocte castellum exiit, sicut insequenti vespere Fredogorium (178) venit. Postera die dispositis per loca opportuna custodiis, primo adhuc mane in querceto quod imminet monasterio descendit, præmissoque ad fratres Lamberto majore, mandavit se eos revirere paterno affectu; subjungens, ut nullo modo se vererentur, si quid excessissent per tam varios rerum eventus. Ad hæc quibusdam conscio pudore silentibus, quibusdam vero timore Otherti ne facerent quod nolebant opponentibus, tandem meliorum optinuit consensus, ut, quod eos decebat, iustitiæ et veritati et consulere honestati, utque abbati pro Christo exilium passo gratanter procederent, eumque pro suo recognoscentes honorarent. Hiis abbati relatis, precedentibus sibi fratribus humiliter se præsentavit, et prosequentibus eum hiis qui secum exierant, quampluribus quoque qui audito ejus

A reditu conveniant, cum Dei laudibus ingressus est ecclesiam. Deinde renumeratis vel ostensis publice ornamentis quæ retulerat, in conventu fratrum venit, et tam de communionem Otherti quam de subjectione Ingobrandi culpam suam fatentibus penitentiam indixit, sicut absolutos deosculatus priori sententiæ reformavit. De prædicto autem ecclesiæ thesauro commiserat interposita fidei suæ sponsonie Rodulfo Vilantiensi, scilicet duas cappas et textum evangelicum auro et gemmis insignitum, qui fuerat Karoli Magni imperatoris, et tria cornua eburnea ex elemosina Godefridi ducis cognomento Barbat. Hæc omnia ut erat impudens neglector fidei et veritatis, irato sibi domno Vulframno Prumiensi abbati, ut ei regriatetur, in dono obtulit. Miratus B abbas requisivit unde hæc illi provenissent, cum evidenter textum recognosceret ex facta olim sibi processione. Tandem convictus est confiteri, immo mentiri, ea sibi vendita ex distracto thesauro sancti Huberti. Ad hæc abbas caput quassans, et de dispersione tantæ ecclesiæ condolenter suspirans, duo quidem ex cornibus fratri suo Ultrajectensi episcopo (179) transmisit, cetera vero per Rodulfum beato Huberto caritatis gratia remisit. Quam tamen gratiam abbas prædictus Rodulfus, quasi a se esset, duobus equis pro ea exactis ecclesiæ impudenter vendidit, ex qua etiam iniquitate coram prædicto abbate convictus gratiam ejus perdidit.

81. (100.) Jam triduum transierat, et ecce Berengerus abbas cum Henrico archidiacono veniebat, ut ex præcepto Otherti quasi vacantem disponderet abbatiam. Audientes autem abbatem esse regressum et a fratribus receptum, in villam ecclesiæ quæ dicitur Burs (180) diverterunt. Cumque ad Othertum reversi renuntiarent regressum abbas, ille iratus interdixit nihil pro eo faciendum ecclesiæ ministris. Idem tamen interdictum eadem facilitate extenuatum est quæ et prolutum, nec ministri ecclesiæ vel abbati vel fratribus pro hoc ministrare destiterunt. Othertus quoque ira parumper refrigescente, dissimulabat meminisse quod recognoscebat se irrationabiliter præcepisse. Indignatio tamen ejus erga abbatem pertinacius obfirmata, nec tempore nec ratione sedari poterat. Unde adeunte se Lamberto majore pro quibusdam negotiis ecclesiæ, cum prædictum abbatem infirmatum audisset, ei quasi excommunicato, si moreretur, interdixit fratrum sepulturam communem, nisi sibi ut episcopo suo satisfaceret vel communicaret. Abbas tamen ex infirmitate convaleuit, et malitiæ Otherti adversum se consummatæ tanto securior quanto et certior, hanc epistolarem apologiam scripsit ecclesiæ Leodiensi, in qua se nec excommunicatum probavit, nec quemquam nisi culpa exigente posse excommunicari: Cum nullum crimen anathemate dignum commiserim, injuste me excommunicatum liberrime defendo,

NOTE.

(178) Freuz, à une lieue et demie de Saint-Hubert. R.

(179) Conrad.

(180) Bure R.

quia nec fur nec sacrilegus sum vel fui ejus ecclesie, quam Dei gratia rego, neque ecclesiam aliquibus suis rebus spoliari, nec quicquam de fundis ejus aut vendidi aut distraxi aut cuiquam quoad in me fuit usurpare permisi. Sed cum viderem res aliarum ecclesiarum a suis emptoribus, hoc est a Wolbodone, Leupone¹²⁹, Gisleberto, Warimundo, male diripi, et in pretium simoniace suae venalitatissimè distrahi, timens ne similiter ab aliquo pervasore res ecclesie nostrae dilapidarentur, concilio Godefridi ducis aliorumque sapientium virorum, qui quod postea accidit verebantur, partem thesauri cui maxime timebam, egredientibus mecum de monasterio fratribus viris fidelibus commisi, et non alias quam infra possessionem et fundum ecclesie sancti Huberti cum ipsis fideliter usque ad unum quadrantem conservavi, meamque restitutionem operante Dei gratia, non ut sacrilegus, sed ut fidelis conservator, quod suum erat ecclesie mecum restitui. Unde si quæ jactulata est sententia excommunicationis irritam tam censent presentia testimonia sanctarum Scripturarum, quæ me propagant et defundunt. Hieronymus in commentariis super Mathæum versum illum exponens: « Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis (Matth. xvi, 9), » ita dicit: « Istum locum presbiteri et episcopi non intelligentes, aliquid sibi de pharisæorum assumunt supercilio, ut vel dampnent innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quaeratur. Legimus in Levitico de leprosis ubi jubetur ut ostendant se sacerdotibus: « Et si lepram habuerint, tunc a sacerdote immundi fiant (Levit. xiv, 4). » non quod sacerdotes immundos faciant leprosos, sed quod habeant notitiam leprosi et non leprosi, et possint discernere, qui mundus vel qui immundus sit. Quomodo ergo leprosum ibi sacerdos mundum vel immundum discooperiendo facit, sic et hic aut ligat aut solvit episcopus vel presbiter, non eos qui insonites sunt et noxii, sed pro officio suo cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus vel qui solvendus sit. » Gregorius papa Januario Carallitano episcopo: « Inter querelas multiplices Isidorus vir clarissimus a fraternitate tua se excommunicatum conquestus est: quod cur factum fuerit, dum a clerico¹³⁰ tuo qui præsens erat voluissimus addiscere, pro nulla alia causa nisi pro eo quod te injuriaverat factum innotuit. Quæ res nos vehementer afflicti: quia si ita est, nichil te cogitare de cælestibus ostendis; sed terrenam te habere conversationem significas, dum pro vindicta propriæ injuriæ, quod sacris regulis prohibetur, maledictionem anathematis invexisti. Unde de cetero esto circumspectus atque sollicitus, et talia cuiquam pro defensione injuriæ tuæ inferre denuo non præsumas;

A nam si tale quid feceris, in te scias vindicandum. » Item Gregorius in evangeliorum tractatibus: « Sæpe pastores ecclesie in ligandis et solvendis suæ voluntatis motus non autem causarum merita sequuntur, unde fit ut hac ligandi et solvendi potestate se privet, qui hanc pro suis voluntatibus, non pro subjectorum moribus exercet. Sæpe fit ut erga proximum odio vel gratia moveatur pastor. Judicare autem de subjectis digne nequeunt, qui in subditorum causis sua vel odia vel gratiam sequuntur. Causæ ergo pensandæ sunt, et tunc ligandi et solvendi potestas exercenda. »

82. (102) Ea tempestate, hortante papa Urbano, una eademque intentio totius occidentis christianos exciverat populos, videlicet armatos Jerosolymam adire, et Medos et Persas qui eam invaserant debellare, terramque repromissionis sibi tenendam subjugare. Hinc expeditioni non solum diversæ ætatis populares, sed etiam ipsi provinciarum consenserant principes, et sponte posthabitis uxoribus et filiis, honoribus quoque et patrimoniis aut omnino relictis aut pretio distractis, festinabant capere incerta pro certis. Cum hiis Godefridus dux ire disposuerat, et causa parandi comitatus Buloniense castrum Oiberto venale exposuerat. Causa hujus negotii exequendi Ida mater ducis ejusdem Bulonium venit; quæ videns deperisse elemosinam patris sui majoris Godefridi, et monachos discessisse ab ecclesia beati Petri consensu filii sui Godefridi, qui remissis fratribus ad matrem ecclesiam beati Huberti, hortatu domni Henrici pontificis iterata donatione legali quidquid erat elemosinæ prædicti avi sui in rebus mobilibus vel immobilibus beato Petro et beato Huberto tradiderat coram testibus idoneis, graviter tulit, et abbatem Theodericum ad se venire mandavit. A quo dum quaereret cum mœnore, cur vel quomodo memoria patris sui loco illo defecisset, respondit alphas id fratri suo et filio suo imputandum, qui subtractis redditibus adnichilasent locum omnesque destructores ejus nosset excommunicatos secundum Alexandri papæ privilegium. At semina virtutis sollicita pro patre salvando itemque pro fratre et filio absolvendo, abbatem cum lacrimis adorsa est orare, ut curam ecclesie beati Petri resumeret, et repositis ibi fratribus, periculum eorum qui in Deum et patrem suum peccaverunt absolveret. Ad hæc abbas cum negaret se posse quod cogeatur velle, mater filium suum impulit porrigere illi humiliter vadium satisfactionis, utque veniam excommunicationis obtineret, ecclesiam matrem de Saltiaco rivo (181) cum capellis illi subjectis itemque capella sancti Johannis et præbendis ibi deserventium clericorum omnibusque ejusdem capellæ mobilibus et immobilibus; ita tamen ut decedentibus clericis qui erant tunc temporis, omnia subjaceant monachis, procurante abbate capel-

VARIE LECTIONES.

¹²⁹ Leupodone 1. 1'. ¹³⁰ clero 1. 1'.

NOTÆ.

(181) Sansanruth. R.

sanum¹³⁷, qui deserviet castro et populari parrochia, sicut avus suus Godefridus major beato Petro donaverat legaliter, ipse quoque fratribus ibi rependis publice recognosceret. Quod cum Godefridus in audientia nobilium suorum sine ulla retractatione vel contradictione sollempniter fecisset, ipsa Ida comitissa matrem ecclesiam in Basejo (182) villa, quae propria ab antiquo sui patrimonii in Brachante erat, sita juxta Nivigellam, ecclesiae beati Petri et beati Huberti tradidit habendam pro anima patris sui Godefridi Barbatii itemque fratris sui Godefridi filii quae sui ibidem praesentis, eandemque donationem legali privilegio et legitimis testibus confirmari (183), fratres etiam in sui praesentia ab abbate reponi optinuit apud ecclesiam beati Petri.

83. (103). Othertus glorie suae studens, praedictum castrum oblatum sibi concupivit, et mille quingentas argenti libras pro eo duci condixit (184). Ad has exsolvendas cum proscripsisset expoliandas congregationes episcopii, tum demum hac occasione adversus ecclesiam beati Huberti maximas inimicitias exercuit. Nam ipsis exactoribus suis missis, tabulam altaris auro tectam disparavit, tres cruces aureas dispersis lapidibus effregit, quarum unam magnae quantitatis domnus abbas Theodericus prior noviter fecerat studio Lamberti majoris, quamque Henricus episcopus a nemine distrahendam sub anathemate interdixit. Ex hujus rapinae reliquiis praedictus Lambertus unam marcā et dimidiam auri collegit, et allodium de Felc, quod est prope Nasaniam, a Conone comite qui cum duce Iherosolimam ibat, praesente Bovone de Wahart et Walterio de Ambluz donatum ecclesiae comparavit. Nec multo post dux Iherosolimam vadens [an. 1096 Aug.], Iudum unum christianarum allearum nobis transmittens, multos secum nobiles et religiosos adduxit, quorum defensionis intuitu insectatio Otherti atque videbatur tolerabilis Theodorico abbati. Quibus abeuntibus longo et gravi tadio affectus, cum se pensaret imparem perferendis tot rerum casibus, nemini quod conceperat edicens, quasi more solito ad tempus exiret, valedicens fratribus, ad sanctum Remigium Remis se contulit ibidem moraturus. Quod cum rapid se destinasset, quia idem locus amplissimae dignitatis et maximae videretur honestatis, tunc magis hoc ideo affectavit, quia didicerat ibidem abbatem quemdam ordinatum Robertum Majoris ecclesiae (185) monachum, quem

A ex dicto Urbani papae expetierat Manasses archiepiscopus causa ibi artius augenda religionis. Quod quam longe aliter eveniret, testatur Hugo episcopus Lugdunensis, legatus ecclesiae Romanae, super hiis ita scribens Urbano papae: *Reverendissimo patri ac domino suo Urbano papae Hugo Lugdunensis ecclesiae servus se ipsum per omnia. Litteras vel legationem cujusdam monachi Majoris monasterii nomine Roberti ad vos jam venisse putamus, quem frater Manasses Remensis archiepiscopus, quod per se non valuit, ordinandum in abbatem sancti Remigii litterarum vestrarum auctoritate ab abbate suo (186) impetravit. Adjuncti sunt etiam ei quidam religiosi fratres, quorum fretus consilio et auxilio subditorum suorum Remensium monachorum animos informaret et ad sacrae religionis imitationem instrueret. Ipse autem, prout virorum bonorum relatione cognovimus, spreto eorum consilio qui ei dati fuerant ad auxilium augenda religionis, cepit adhaerere complicitibus levitatis et remissius relaxare restrictionem vitae regularis. Quo comperto Remensis archiepiscopus sapiens eum per se perque alios religiosos viros, ut erga ordinem suum et sibi subditos corrigendos studiosior esset, admonuit, nichilque profecit. Tandem frustratum se cognoscens de eo quem religiosum putaverat et in abbatem consecraverat, hoc ipsum abbati Majoris monasterii significavit, et ut eum corripere et emendare obsecravit. Abbas vero directis a latere suo religiosis personis, multotiens eum increpavit, et ne tam negligenter vivens ecclesiam unde venerat dehonestaret, attentius admonuit, et nisi se emendaret, ut inobedientem et professionis suae transgressorem se excommunicaturum intenderat. Quid multa? Die constituta se ad eum iturum et velut patri suo obediturum promisit. Sed consiliariis suis pravis locutus, ire contempsit. Abbas autem sicut minatus fuerat, eum consentiente episcopo excommunicavit. Ipso vero reclamante et anathematis ejus vinculo se minime teneri dicente, quasi ab ejus obedientia et professione absolutus et Remensi ecclesiae ut sibi videbatur liber reditus, constituta est dies ab archiepiscopo, quo iudicio episcoporum et abbatum lis illa terminaretur. Praefixa autem die convenientibus episcopis et abbatibus multisque aliis religiosis personis, ipso quoque abbate*

D Majoris monasterii et priore Cluniacensi discussis utrimque rationibus et objectionibus, cum probari non posset, quod praedictus monachus Robertus a prima professionis suae vinculo per abbatem suum praesen-

VARIAE LECTIONES.

¹³⁷ capellano 1. 1°.

NOTAE.

in Terram sanctam.

(182) *Baisy. R.*

(183) Privilegium, ubi etiam privilegii illius ab Alexandro II concessi meminit, jam a. 1094, ind. II, Bulonii datum est, Miraei Opp., dipl. I, 76. Itaque temporum ordo hic turbatus est.

(184) Cf. Triumphum S. Lamberti de Bullonio castro cap. I. quem excerpit Aegidius.

(185) *Marmoutier - les - Tours*. Henricus abbas obiit 1095, Mart. 16. Robertus est auctor Passagii

(186) Bernardo. Caeterum fere eadem Lambertus ep. Atrebat. papae scripsit, Baluzii Misc. V, 504. Urbanus autem sententiam contra Robertum latam cassavit, v. epist. ejus d. 1097, April. 14, in Martini Hist. Rem. II, 221 et apud Ducangium s. v. Emancipatoriae, ipsiusque Roberti, Bal. Misc. V, 515. Cf. Sybel, Geschichte des ersten Kreuzzugs pag. 49.

tialiter vel per litteras ejus signatas esset absolutus, ac sic liber archiepiscopo Remensi concessus: iudicatum est ipsum ab abbate suo excommunicatum esse, nec ab episcopo Remensi retineri posse. Iudicio finito, sarpredictus monachus minime acquievit, et ut pluribus videtur quærens occasionem vagandi, prægravari se dixit, et audientiam vestram reclamavit. Quem cum archiepiscopus retinere vellet et abbati suo reddere, propter reclamationem vestram liberum permisit ire. Qui illico ad nos veniens, rei gestæ seriè nobis nuntiavit, et ex ejus relatione didicimus, juste eum posse revocari ab abbate Majoris monasterii. Nuntiavit etiam nobis pro hujusmodi negotio quosdam fratres Majoris monasterii ad nos venturos, et nobis offerentibus ut pro sua commendatione vel restitutione, si fieri posset, eos expectaret, sustinere noluit, et a nobis abscessit. Die autem tertio post ejus abscessum dominus Hilgoldus quondam Suessionensis episcopus (187) et frater Pontius noster quondam notus, Rodulfus quoque Remensis ecclesiæ præpositus ad nos venientes, rem gestam nobis per ordinem narraverunt, et ex parte Remensis archiepiscopi litteras obtulerunt, obsecrantes ut nostro consilio alterum abbatem in ecclesia beati Remigii sibi ordinare liceret, ne detrimentum pateretur, si diu rectore careret. Quod quidem propter solam appellationem vestram facere volumus, quamvis quod in tanto conventu et a tam discretis personis factum fuerat, justum censuerimus. Itaque cum non sit nostrum sanctitatis vestræ prudentiam docere, provideat vestra paternitas, qualiter prædicto monacho, si præsentiam vestram adierit vel litteras vobis direxerit, respondeatis. Si enim ecclesia beati Remigii venerit in potestate alicujus irreligiosi, et in temporalibus et in spiritualibus minuetur, et cum periculo animarum cultus divinæ religionis ibi adnichilabitur.

84. (103.) Hugo quoque Cluniacensis abbas de eodem negotio scripsit eidem papæ Urbano: Amantissimo et reverendissimo patri, sanctæ aique apostolicæ sedis summo pontifici, domno papæ Urbano, frater Hugo Cluniacensis cum tota congregatione nostra continuas et fidelissimas devotionis orationes et perpetuam pacem. Multi, o domine pater, justis ac necessariis causis existentibus cupiunt dignam vestram adire præsentiam, sed impediuntur variis difficultatibus obsistentibus. Unde et aliqui eorum saltem ad nos veniunt, quasi ad domesticos vestros, si quo modo eis consulatur vel subveniatur illorum necessitatibus. Inter quos dominus Manasses Remorum pontifex, vester humilis filius, noster quoque devotus amicus, quem et in alia epistola vobis commendavimus, conquestus est nobis de Majori monasterio in ecclesia beati Remigii se quemdam monachum abbatem ordinasse, et longe aliter quam sperabat de ejus irreligione maximum loco dampnum provenisse. Petiit autem ut interpelleremus inde vos; sed quia dominus

A Hugo Lugdunensis archiepiscopus omnem ordinem rerum vobis significavit, sicut audimus, reverentia vestra suggerimus, ut si ad vos venerit idem monachus, prudentiam vestram nullis circumveniat calliditatibus, sed faciatis ei secundum sapientiam quam a Deo habetis. Reverentissimam ac dilectissimam nobis paternitatem vestram dominus Christus sanam et incolumem nobis conservet et universæ ecclesiæ.

85. (106.) Abbas autem Theodericus in festo sancti Egidii (Sept. 4), qui olim fuerat dies ordinationis ejus, de monasterio egressus cum Remis moraretur, in sollemnitatem sancti Remigii sequenti venerunt ad eum Rainerus Pirensis, Robertus Cunensis, Wireus quoque præpositus Eberneicortis, de intentione ejus certius inquisituri. A quo cum didicissent, privatam vitam se sponte elegerat, tot insectationes Otherti pati non posse, ecclesiæ ob sui invidiam destrui vitare, nolle amplius præesse, quibus in tot periculis non sufficeret prodesse: responderunt fratres hoc non sic temere agendum, sed consulendos abbates qui ad prædictum convenerant festum. Decernitur igitur tempus ad rem. Et cum ad abbatem sancti Remigii cæterosque ibi collectos ecclesiæ Remensis consilium referrent, et illi causam abbatis Theoderici veteri jam auditu notissimam ad respondendum ventilassent, ad hunc devenerunt finem, ut quia privatus vivere vellet ne Otherto subesset, caveret, ne unde se expediret alium impediret, neve prædicto Otherto ingereret, quem noviter pro se consecrandum eligeret. Respondit abbas in hoc ipso sibi et fratribus suis consuluisse, et dominum Berengerum abbatem sancti Laurentii sibi successorem jam diu apud se destinasse, quia et monachus olim fuerit ecclesiæ, et a domno Henrico episcopo consecratus legitime, nulla indigeret Otherti consecratione. Laudatus abbas id optime providisse, consensu prædictorum vel præsentium fratrum ibi scripsit Berengero sub obtestatione professionis suæ, quam fecerat ecclesiæ, ut illi in præsentis periculo succurreret, quodque volenti animo abbatiam sibi commissam relinqueret; hac tamen omnino interposita conditione, quod quibuscumque aliis postpositis, ideo eum successorem elegerat, ne consecratione Otherti indigeret. Scripsit etiam fratribus in commune, ut quem elegerat, ipsi quoque eligerent, sicut per manus Raineri Pirensis et Roberti Cunensis baculum pastorem remisit ecclesiæ; quem illi apud Piros ex consultu interim reliquerunt, ut quasi de incertis adhuc rebus præveniret inter dissidentes certius consilium, et tanto citius Berengero eligerent auxilium, quanto ex Theoderico abbate gravaret eos desolationis suæ fastidium, maxime propter insectationem Otherti, quæ tanto immineret eis infestior, quanto in desolatos effrenator.

86. (107.) Redditis vero litteris Theoderici in com-

NOTÆ.

(187) Tunc monachus Cluniacensis,

muni audientia, cum iners notaretur vel ejus spontanea privato vel Berengeri eligenda praelatio, ut fit in novandis rebus, pro suo quisque niti cepit ingenio; orta inter eos dissentione, Theodericum quidem commissos sibi inordinate deseruisse, ad abbatiam vero regendam plures apud eos superesse, Berengero suam illi sufficere posse, nullo modo se pati eum sibi praesse. Indefinito vero consilio in tam vario dissensu, non multo post redditae sunt litterae Berengero, missae illi a Theoderico. In quibus eum se legisset electum, et sciret jam a fratribus repulsum, paululum subridens: *Cato, inquit, Uticensis die qua passus est repulsam risit, et nocte qua moriturus est legit. Quae quidem repulsa licet altius quam ququam ratus esset in eor ejus descenderit* (188), pro tempore tamen quasi benigne respondit, satis consule pepulsores suos censuisse sua sibi sufficere, unicuique in ecclesia sua militanti debitum honorem competere, scire se moribus eorum non convenire; quærerent cui flos gloriæ jam apud eos decidentis resfloreret, et religio deficiens resurgeret. Audivit isterea Othbertus rerum seriem, et evocatis ad se de monasterio quos noverat meliores, mirari se dixit cur Berengerum repulissent, quem in ecclesiasticis utilitatibus virum tam valentem jam rapuisse debuissent. Eadem sententia de Berengero apud clericos et laicos crebrescebat, et neminem rei et tempori utiliorum censebant. Jam etiam fratres tot assertionibus convicti consenserant ejus electioni, cum ille semel concepta indignatione primæ repulsionis, nullis precibus Otherti, nullis acclamationibus fratrum vel cleri evaluit procuracioni oblatæ attrahi. Tot igitur tempestatibus, tot dilationibus jam pæne deficientis ecclesie pertresus Othbertus, indixit fratribus, ut quem vellent de suis eligerent eique consecrandum in abbatem præsentarent.

87. (109.) Inter has disceptationes Lambertus major infirmatus ad mortem, Berengerum de Leodio ad se reconciliandum mandavit, unctusque oleo quod sibi reposuerat ex consecratione Henrici pontificis, anno incarnati Verbi 1099, 8 Kalendas Maii obiit. Qui strenuus cooperator abbatis Theoderici majoris, in acquirendis prædiis et ornamentis, in renovandis et ampliandis aedificiis, in vitreis et fabrefactoris, in ordinando fratrum victu et vestitu, et in quibuscumque poterat ecclesie profectibus et utilitatibus, cum sub Theoderico juniore assueta dignitate privatus, adolescentes sibi præponi justissimo indignaretur, adeo coactus est¹⁸⁸ desipere, ut post discessum ejusdem Theoderici scrinulum beati Huberti quod argento paraverat, ablato etiam capitulo aureo mirifici operis, dispararet, cum exactoribus episcopi tres cruces aureas et tabulam altaris au-

ream in coemptione Bulloniensi deliberaret, Godofrido de Ham duo dorsalia cum dalmatica una et cappa commodaret, in ipsa quoque infirmitate sua extrema Berengero partem auri et copiam lapidum pretiosorum a loco asportanda relinqueret. Et ne cui videatur de Lamberto hæc talis mentio vel apud Deum poenalis criminatio vel apud homines judicialis detractio, noverit eum acerbo et longo dolore, ut hoc faceret, provocatum, dum nimis inboneste tractatus et despectus in ipsa senectute, tot labores juventutis suæ apud ingratos doleret evanuisse; quia et est miserrimum genus infelicitatis, felicem fuisse et de regno in servitium, immo contumelias decidere.

88. (110.) In eodem vero anno [1097?] (189) Kalendis Junii Othbertus castrum Mirvolt non longe situm a monasterio ad desolationem circumjacentis provincie refirmavit; quod optentu domini Theoderici majoris Henricus episcopus dejecerat sub interminatione perpetui anathematis: ipsum quoque montem qui ab antiquo fuerat beati Huberti ecclesie, firmato privilegio legaliter reddidit (190), condita ibidem et dedicata ecclesia in honore beati Michaelis, fratres secretius utpote in deserto Deo militaturos constituit. Provinciales autem ex timore desolationis quam verebantur non solum sibi, sed et posteris suis, condita die convenerunt ad ecclesiam beati Huberti, expositulantes corpus ejus cum lacrimis Otherto presentari, si forte vel sic respiceret ab intentione hujus suæ inceptionis. Coacti fratres non solum necessitate communi, sed et propria quæ magis præponderabat, licet nimis inconsulte, utque fit in rerum tumultuaria perturbatione, nullis præmissis jejuniis, nullis vigiliis, nullo apparatu hujus executionis, assumpto beati viri corpore, processerunt nudis pedibus et operto capite¹⁸⁹. Videres passim concurrentium turbas augeri¹⁹⁰, luetique populari canentium letanias et psalmos deprimi. Audivit Othbertus tanti pontificis auctoritate se insequi, et ad horam furore dissimulato, ascensoque equo cum suis et ipse venientibus obviam processit. Præterita vero paulisper reverentia orationis, post aspersionem aquæ benedictæ, inter thurificandum fustem ad hoc ipsum paratum arripuit, et de cæsis fratrum capitibus sanguine fuso, per silvam palantes huc illucque dispersit. Super tantam tamque injuriosam temeritatem demirantibus turbis justitiam Altissimi, qui cum sit patiens redditor, secundum multitudinem iræ suæ (Psal. x, 4), non quærit, perlatum est corpus sancti ad ecclesiam beati Michaelis archangeli, ibidemque advigilatum a fratribus recollectis. In crastinum disponebat illud violenter auferendum Othbertus, sed cum in tali presumptione nemo sibi assentiret suorum, jam

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁸ deest 1. ¹⁸⁹ corpore 1? ¹⁹⁰ ita corr. Martene; angri 1.

NOTÆ.

(188) E Sallustii Jug. c. 11 verba sumpsit.

(189) Hic error est, qui fortasse in anni numero latet, nam de Wireu electione post hæc facta adhuc

Urbanus papa (ob. 1099 Jul. 29) sententiam tulit.

190) V. supra c. 48

sanioris animi resumens consilium, cum reverentia et honore ad suum retulit locum. Cujus evectio cum maximi fuisset ponderis, revectio vero levissimi probavit eandem evectioem sibi displicuisse et revectioem placuisse. Positum autem super altare beati Petri, et per octo dies nullo modo potuit loco suo reponi, quasi quamdam satisfactionem exigeret hujus suae remotionis. Non multo post ea ipsa die anniversaria, qua beato Huberto praedictam fecit injuriam, Otbertus captus est a comite Henrico, et Durbojum usque deductus incitatu equo et satis feroci, durissime et inhoneste collisus vix mortem evasit; sed et quamdiu ex tunc superfuit, numquam adversitatibus et dedecorosis oppressio- nibus caruit.

89. (111.) Et dum Otbertus fratres iterum atque iterum de eligendo abbate compelleret, tunc demum illis praefixit diem, quo tales determinarentur dilationes. Electus tandem communi omnium consensu quidam Girardus, Leodium ducebatur; cum inter eundem de Otberto coepit agi sermo a deducendis, donum ejus nullo modo legitimum fore, tam pro Henrici regis excommunicati subjectione, quam pro praefati castelli reformatione quod restruebat Henrici pontificis neglecto anathemate, tum etiam pro effuso propria manu ejus monachorum immo sacerdotum sanguine. Hujusmodi disputatio dum attentius retractaretur inter Gisbertum decanum et Wiredum Ebernensem praepositum, persuaserunt Gerardo interim cessandum, donec ipsi euntes Leodium super hiis abbatem consulerent Berengerum Gerardus, ut erat vir probus et nullius injustae promotionis cupidus, simpliciter cessit illis suis consultoribus conductum rei negotium ultro exequentibus. Qui cum id penitus non curanti Berengero de reddendo super hiis consilio suggererent, eidem etiam Otberto quod de dono suo non legali verebatur ingererent; ille id sibi quasi ad injuriam reputans ingestum, primoribus suis crastinum indixit publicum auditorium, et utrum injuriosam sibi tam diu abbatiam sancti Huberti funditus annullaret, an ordinaret, edixit eis in commune consulendum. Succlamantibus cunctis potius ordinandam, iterum atque iterum¹²¹ ejus obtulit Berengero providentiam. Ille cum semel recusatam nullo modo admitteret curam, communem omnium accepit sententiam, ut destinaret pro aestimatione sua quam ad hoc exequendum utiliore nosset personam. Qui paululum cunctatus in tali opposita sibi deliberatione, respondit pro tempore neminem utiliore se nosse, quam ibi praesentem Wiredum monachum ejusdem ecclesiae. Hortatus accedere Wiredus, licet ut sit aliquandiu reluctari videretur, tamen donante Otberto abbatiam suscepit, sicque comitatus Berengeri et Frederico praeposito, Andaginum venit. Fratribus autem electionem sic frustratam indignantibus, et venienti ut est mos pro-

A cedere detrectantibus, intervenerunt mediatores Berengerus et Fredericus, suffragantes prout poterant ingenio et ratione, ne sic inconvenienter haec tenus fratri, amodo vero patri dissentirent, et si eum hoc pati, illos tamen facere non deceret; consulerent vel famae suae, ne nimis inconsulte viderentur tale aliquid egisse, experirentur prius utrum esset utilis et retinendus, an inutilis et rejiciendus. Tandem rationi ad horam cedentes, suppressa ad tempus contradictione, passi sunt illum adesse, sibi- que sequamiter interesse, donec eadem contradictio quandoque fieret justior, si consecratus ab Otberto Romanae sententiae probaretur desertor, cujus antea fuerat acerrimus assertor. Gravabat autem adhuc ab introitu Ingobrandi praesentem ecclesiam maxima rerum inopia, quia dispensatores earum tractabant eas nimis prodige, nullo respectu fidelitatis, et pene ad numerum viginti librarum imminuti erant redditus ecclesiastici ab introitu domni Theoderici majoris, de praebenda fratrum sine consensu eorum datis immo et venditis noviter et injuste beneficiis, et hoc, ut supradictum est, consilio et actu Lamberti majoris et Theoderici junioris. Et cum frequens querimonia fratrum coram Wiredo hujusmodi injustitiam et dampnum deplangeret, ille caput quassans, complosis manibus cum indignatione talibus consultoribus et auctoribus poenalem vindictam ultionis imprecabatur divinae. Sed quam inexcusabilis est omnis qui judicat, cum et ipse idem faciat! Quia enim, ut dicitur, voluntates regum ut sunt vehementes ita et mutabiles, non multo post Wiredus praedictis noviter casatis diem ad se conveniendi posuit, et contra publicam fratrum contradictionem ad privatam eorum gratiam singulos recasavit, cum et ante legitimam consecrationem suis nullum legale donum posset ab eo fieri. Unde et magis ex hoc crebrescebat communis fratrum sententia, illum omnino vel pro nullo habendum vel rejiciendum, dum Romanae auctoritatis privilegium, quod a Gregorio papa huic ecclesiae specialiter est decretum, hujusmodi praesumptorem potestatis honorisque sui dignitate censeat privandum, aut si quod verebatur manibus Oberti se submitteret consecrandum. Quod ille praesentibus Oberto consecrationem suam offerenti aliquandiu se subduxit, utque tutius vitaret pondus necessitatis de proximo imminentis, Franciam divertit, et apud Ebernensem cellam morari coepit. Otbertus hujus subductionis satis conscius, attemptavit eum inducere tanto facilius quanto et suavius, ex suo conjectans ingenio, ut sese res habebat, nolle illum facile jam carere post degustati honoris experientia, cujus donum in accipiendo¹²² recusaverat de manu ejus, quae sibi non videbatur prius legitima. Scripsit autem illi in hunc modum a Leodio: *Obertus Dei gratia Leodiensium episcopus fratri Wiredo abbati de sancto Huberto gratiam suam et veram dilectionem*

VARIE LECTIONES.

¹²¹ deest 1. addit Mart. ¹²² non deesse videtur.

in Christo. De promotione tua qualiter canonice et secundum regulam sancti Benedicti fuerit facta, quomodo, inquam, humana gratia et terrena commoditas et cetera, quibus indigni homines indigne ad honores solent provehi, procul fuerunt a nobis, utpote qui tam carnalem quam spirituales rei vestrae publicae reparationem per vos desideramus fieri, nulli notius est quam vobis, et eundem rectae intentionis oculum semper purum, semper apertum erga vos habere volens, et ad vobis bene captum fuit, melius perficere volui, et ad benedictionis gratiam in proximo vos perducere, Deo opitulante, disposui. Vos autem illo tempore imparatum, vos in quibusdam negotiis lacrimabiliter dixistis obligatum, et consilio et auxilio bonorum, praecipue autem concordia et unanimitate fratrum vestrorum ad tam sublimem gratiam esse proveniendum, diemque huius rei perficiendam elegistis et petistis, et in ipsa sancti Andreae festivitate, me annuente, statuistis. Sed quia tunc Leodii non fuimus, quippe honori et gratiae domni imperatoris servimus (191), vos tunc Leodium non venisse nequaquam negligentiae imputamus. Nunc autem praecipiendo vobis denuntiamus, et per veram obedientiam vos admonemus, ut remotis omnibus impediementis 10 Kal. Februarii (1098) Leodii sitis in crastino, hoc est in sequenti die dominica (192), ad percipiendam benedictionem paratus, vosque per Deum et per beatum Hubertum omnimodis ammonitum esse volumus, ut interim nichil aliud, nisi quod ad meum honorem et ad ecclesiae vestrae spectet utilitatem, queratur a vobis vel agatur. Valete. Sic Obertus, ut aiunt, gladio melle lito si quid constantiae in Wiredo supererat funditus extinxit, illeque praefixa sibi die Leodium venit. Quem dum Othbertus argueret tam diu oblatæ sibi benedictionis gratiam subterfugisse, ille ad horam quasi resumpto zelo veritatis attestandæ, vel ut inde apud fratres excusabilior videretur de sua consecratione, hanc praetenderet, in publica audientia subintulit libero ore, non sibi videri commodam ejus benedictionem; quippe cum in obstinatione tam longa adversus sedem et auctoritatem apostolicam Henrico regi nitenti singulariter faveret, tum quia ex hoc ipso, si benediceretur ab eo, timebat fratrum suorum contradictionem, tum etiam quia in desolationem ecclesiae beati Huberti castrum Mirvolt refrimasset, quod ne a quoquam amplius fieret Henricus praedecessor ejus interdixerat sub perpetuo anathemate: respondente Otherto non modo esse tempus istius discussionis agendæ, dissimulataque callide indignatione invectionis tam subitæ, illam suam benedictionem jam quasi nolenti deliberabat subtrahere. Statimque bene conscius ejus animositatis ad rem inter utrumque componendam Berengerus subintulit, benedictionem non esse Otherti, sed Dei; cum e contra Dominus per Malachiam dicat de sacerdotibus displicentibus sibi: *Maledicam benedictionibus vestris*

A quia non posuisti super cor, ut gloriam nomini meo detis (Malach. 11, 2). Acceperat tunc temporis quidam monachus beati Laurentii Lambertus de manu Otherti abbatiam Florinensem, qui, ut jam dictum est (193) non nisi cum sputo nominis ejus poterat meminisse, quamdiu cum Berengero morabatur apud cellam Ebernensem. Hujus cum Wiredo consecrando constituta erat consecratio, quam tunc quidem gratia Wiredi Berengerus differendam optinuit, donec Stephanus sancti Jacobi abbas praemisus ad ecclesiam beati Huberti ex auctoritate pontificali hortaretur fratres consentire agendæ benedictioni. Ille adveniens cum nullam quaestionis suae optineret effectum, inter agendum requisitus est a fratribus, ut secundum suimet intellectum super ejusdem rei negotium redderet eis liberum veritatis et justitiae consilium. Miratus abbas sic se conclusum, cum quasi oborto collo cogeretur dicere quod nolebat veritatis et justitiae testimonium, respondit, se non venisse ut deferret eis veritatis et justitiae testimonium, sed ut voluntatis eorum eis qui se miserant referret assensum. Sicque inactus rediit Leodium. Wiredu licet sollicitus fraternae contradictionis, magis autem curiosus quomodocumque retinendæ praelationis, Lamberti praedicti consecrationis agendæ ultro se consecrandum ingressi. Lambertus non multo post redarguente se conscientia abbatiam Florinensem sponte deseruit. Wiredu assumpto secum iterum Frederico praeposito Andaginum venit, diutissimeque sperata, sed negata processione ecclesiam introiit. Injuriam hujus aversionis non solum sibi injuriosam, sed et Oberto ecclesiaeque Leodiensi in publico fratrum conventu, praesente immo indignante Frederico conquestus, cum eo Leodium rediit, ibidem hoc ipsum conquesturus. Et quia tunc temporis justitiam deprimebat potestas et rationem voluntas, quidam ex fratribus inferendam sibi violentiam timerunt, et ex eis decem simul in una die abeuntes per cellas diverterunt. Hiis quasi exoneratus jam securior immo ferocior Wiredu rediit, nimiumque ambitiosus propriae dominationis et omnino incredulus fraternae procurationis, ecclesiasticas dispensationes sub se solo provisorio commisit laicis. Sic ergo ipse laboris impatiens et domi quiescens, dum non Dei sed sua quærentibus magis quam fratribus dispensationes ecclesiasticas crederet, coeperunt nullo procurante sationes deperire, dominicales mansiones cum horreis ruere, assentientibus infidelibus ministris et eodem assensu se ipsos tumentibus, omnimodo advocati regnare super pauperes ecclesiae, legitimas consuetudines detortas ad placitum suum demutare, obsonia indebita exigere et leges voluntarias adversus ecclesiam ingravare, constitutiones suas exactis scabinorum violenter judiciis in posterum firmare, deprecatorias violenter quaestiones exaggerare.

NOTÆ.

(191) Qui tunc Mogontiae colloquium habuit, teste Ekkehardo.

(192) Hoc convenit a. 1098.

(193) Cap. 52.

90. (114.) Interea indignabatur Theodericus suam de Berengero annullatam electionem, cœpitque abbatiam suam repetere, quam ea tantum remiserat conditione, ut ei talis succederet, qui non Oberti indigeret consecratione. Consilio ergo Manassis¹³³ Remorum archiepiscopi et abbatum qui testes erant præfatæ conditionis confirmatus, ex hoc ipso justam querelam agendi scripto mandavit Wiredo, se satis superque mirari, illum tam impudentem potuisse fieri monstrum tam diversæ dissimilitudinis, ut a sententia cujus olim secum fuerat acerrimus assertor, tam cito exciderit apostolicus desertor; ideoque nullam sibi debitam in ecclesiasticis dignitatibus prælationem, cum etiam pro mercede hujus iniquitatis apostolicæ sedis prodiderit auctoritatem: vel si eum ut minus scientem suo seduxit consilio, ut se abbatia pro Christi fide privato, fraudulenter ejus succederet loco, in conducto a se ecclesiæ Romanæ judicio ex hiis omnibus inter eos ageretur discussio. Scripsit autem ei hoc modo: *Frater T. ceterique fratres dispersionis ecclesiæ beati Petri et beati Huberti W. nimis ambitioso et inconsiderate gloriam propriam querenti, et in hoc ipso contra Deum et apostolicam sedem faventibus sibi. Filius æterni Patriæ semper cœternus et cœqualis ei in unitate Spiritus sancti, non rapinam arbitratus se æqualem Deo, semetipsum ezinavit, et assumpta forma servi sine conditione servili, oblatum sibi regnum fugiendo recusavit, et crucem sibi bajulans ad mortem pro nobis ultro descendit, seque viam humilitatis non arrogantia constituit imitatoribus suis. Idem resurgens a mortuis in trina confessione dilectionis suæ oves, quas sanguine suo redemerat, Petro commisit. Petrus cum data sibi potestate ligandi et solvendi eandem auctoritatem et curam sedi Romanæ reliquit. Constat ergo Christo repugnare, ecclesiasticæ auctoritati et apostolicæ sedi non obedire, et eos æternæ mortis diluvio involvi, qui extra arcam catholicæ unitatis fuerint reperti. Ad hanc fidem tenendam dominus Berengerus cum suis vestra quoque industria doctior et ferventior ceteris, nos quasi simplices et tardiores informavit, ad ejus defensionem etiam cum periculo vitæ nostræ exemplum vestrum armavit. Quomodo ergo verbo Dei inimicus homo superseminavit zizania? Quomodo in agro cordis vestri germinavit spina et tribulus tantæ inconstantia et dissimilitudinis? Monstruosa plane constat dissimilitudo et omnino detestabilis coram Deo, apud quem nulla est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio, ut quibus assertoribus firmata est sententia quam tenemus, eisdem desertoribus, quantum in ipsis est, infirmata pervertatur. Si enim post tot ventilata fidei christianæ testimonia, ut et nos et vos seduceretis, contra Deum sensistis, omnino probamini hæretici, et ideo in ecclesia Dei secundum sacros canones nullius promotionis vel auctoritatis habendi estis, solumque vobis*

A locum penitentia scialis in hoc superare, ut Jesum præceptorem reclametis a longe. Si autem gloriam Dei relinquentes et vestram constituere volentes, facti estis apostatici, nonne — siquidem de similibus idem est judicium — effecti estis membra diaboli, ut in vobis jam operetur mysterium iniquitatis? Et ne videatur vobis nimis injuriosa hæc nostra sententia, verbo et exemplo vestro jam diu probata, consulite totius catholicæ christianitatis ecclesias, consulite etiam vestras apud vos conscientias, utrum vos in his conatibus vestris coram Deo vel excusent vel absolvant. Et quomodo defecit vestra virtus et constantia, qui nobiscum per exterarum regiones, ut videbamini, pro amore Christi passi mendicitates et exilia quasi cujusdam martyrii palmas in conspectu hominum præferbatis? *B* quomodo scandalizetur in vestram apostasiam in suis locis? Scandalizantur in vobis sedes Remensis, Laudunensis, Metensis, Virdunensis, Tullensis, quæ vobis præconantibus dolebant omnino, sed adhuc dolent decolorationem quondam splendidissimæ et religiosissimæ ecclesiæ Leodiensis, sed et nostræ Andaginensis. Sed et ille modernus ejus sedis angelus, non bene nostri sollicitus, instinctu vestro scripsit Remensi nuper archiepiscopo, ut clauderet nobis aperta viscera suæ caritatis, et prohiberet nos a finibus suis et constitutis apud se justis possessionibus nostris. Neque certe satis fuit gloria vestra ecclesiasticas personas in nos commorisse, quot utcumque fuerit tolerabile; sed et conductu præsentia vestra quamplures secularium tyrannorum ad nos insectandum præmiis et promissionibus armastis, et contra sanctorum canonum decreta ad audientiam eorum nos violenter coegistis. Qui in nos satis humaniores caritate vestra, cum intelligerent, immo cum mirarentur nos¹³⁴ a priori sententia veritatis dissentire, exhorruerunt inter nos tractare quod non erat eorum judicare. Nobis autem audientiam vel Remensis vel Laudunensis ecclesiæ reclamantibus, tandem Remis convenimus, ibique cum Manasse archiepiscopo Engilramnum Laudunensem episcopum pridie Roma regressum invenimus: in audientia eorum dato nobis¹³⁵ loco vos defendendi, nobis autem libenter concedentibus placito vestro cedere, nobisque¹³⁶ subesse, si salva fide judicaretur nobis id fieri posse. Scitis certe, quo judicio uterque pontifex causam vestram concluderit, videlicet nullo modo competere vobis vel nomen vel officium abbatis, nisi Romana auctoritas id specialiter rationi vestrae adjudicaverit, aut legatione veraci, delatis inde signatis litteris, vobis confirmaverit. Precamur ergo, monemus et obtestamur sub obtestatione et judicio divini nominis per auctoritatem concessam beato Petro ejusque apostolicæ sedi, ut jam tandem aliquando et vestro et nostro periculo consulatis, et ad discernendam causam vestrae dissensionis, nobiscum audientia Romanæ in venturo festo Simonis et Judæ vos præsentetis, nosque, ut justum est, ex stipendiis

VARIÆ LECTIONES.

¹³³ ita scripsi pro Raginoldi; is enim mortuus erat et Manasses jam c. 83 commemoratur. ¹³⁴ ita 1,

ecclesie matris nostrae quae vobis abundans, vobiscum¹²³ deducatis, vel concedere dignemini unde ad eandem audientiam statuta die possimus convenire vobis. Si vero etiam cum ceteris injustitiis quas patimur a vobis, stipendium matris nostrae ecclesiae, quod acitis nostrum sicuti et vestrum esse, infra reclamationem audientiae Romanae nobis subtraxeritis, credatis pro certo quantum in nobis est, nos non defuturos praefixae audientiae, etiamsi ad hoc exequendum nobis quicquam non suppetaret, nisi ex mendicitate. Huiusmodi evocationem Wiredu selectam sprexit et neglexit, noluitque credere quod indignatur timere. Morabatur adhuc tunc temporis Lambertus Remi, et cum didicisset, referente Theoderico, incumbere ex apostolica reclamatione pondus tanti periculi Wiredo et subjectis suis, pro fratribus graviter indoluit, eundemque Theodericum, ut erat terrimus in objectis sibi controversiis, tam per se quam per quos poterat prudentiores, ut consilio et rationi acquiesceret, utque ab hac comminatione cessaret, allicere studuit. Cui cum eo procurante suggererent multi, ipse etiam Manasses archiepiscopus se inclinaret huic suggestioni, scilicet suae nullius esse utilitatis vel honestatis, ecclesiam tanti nominis, tantae quondam religionis, sic inconsulte per cum auctoritate apostolica deprimi; sicque illum non sibi designatum successorem, vel ut sibi videbatur invasorem suae quondam praelationis aeris insequi, convenire ab aliquo locum ne omnino destrueretur tueri, quando ipse detestaretur subjectionem Otherti: tandem Theodericus acquievit rationi et tempori, adeo ut palam promitteret, si Wiredu sibi credere vellet, paratum se cum eo Romam ire, et sua progeratione apud apostolicum illi liberam abbatiam concludam. Promissionem hanc laudantibus quam plurimis, gratia huius compositionis Lambertus Wiredu expetiit, et ei praedictam affectationem erga ecclesiam et eum diligentium, Theoderici quoque assensum, si illi credere vellet, nunciavit. Ad haec Wiredu: Non credam, inquit, inimico meo in aeternum, neque sine assensu episcopi mei ullo modo mihi est Romam eundum, cum praesto sim coram eo cum Theoderico subire iudicium. Respondente Lamberto secundum priorem et veram sui met ipsius sententiam, quam cum Christi fidelibus olim tuebatur, Othertum esse nullum, utpote apostolice sedis adversarium; adjecit ille: necessario pro suo habendum quem Leodiensis ecclesia qualemcumque pateretur dici suum. Hiis auditis Theodericus tulit satis indigne Wiredu se talia mandasse, praefatis quoque consultoribus suis impropere satis injuriose, et eos talia consulendo verba perdidisse, et se ut dicitur crudum laterem

A lavisse. Hinc inter utrosque ira et indignatio, hinc cum animarum periculo, cum ecclesiasticarum possessionum dampno inter interiores et exteriores fratres dissensio, adeo ut Castrenses (194), Pirenses, Sanctienses (195) et Cunenses Wiredu subesse vel communicare detrectantes, Theodericum pro abbate omnimodo retinerent. Quorum ille ut poterat sollicitus pendentes ex suo respectu revisebat frequentius, eisque cohabitans hortabatur, ut salva fidelitate matris ecclesiae beati Petri et beati Huberti locis suis in proficiendo allaborarent singuli. Unde et Emmo prepositus Pirensis, postea vero abbas cenobii Morinensis (196), ecclesiam beate Mariae et beati Sulpitii a domno Raginero¹²⁴ ceptam perduxit ad praesentem summam; Castrenses, Cunen-
B ses et Sanctienses, prout quisque potuit, profecit in habitatione sua. Occasione quoque huius dissensionis, Dodo Cunenensis Calvitiacum et Flabotvillam violenter intercepti, et reditus earum fratribus cellae suae deservire coegit. Wiredu interea assentientibus sibi quasi ad gratiam fautoribus immo seductoribus suis, pro deliramento desipiens reputabat evocationem Romanae audientiae, quam Theodericus indixerat ei, quia ut exulem et pauperem nullo modo credebatur posse exequi quae videbatur minari, cum non haberet subsidium perficiendi. Theodericus vero non immemor sui, ambiebat precibus quos noverat viros virtutis, ut compaterentur sibi, et porrigerent manus caritatis ad exequendum negotium huius suae procuracionis. Unde in brevi obtinuit ut eorum largitione acquireret subsidium honeste Romam eundi, assumptoque Heribrando, Urbanum papam apud Beneventum commorantem (197-8) expetiit, eique huiusmodi compositionis clamorem humiliter praesentavit: *Domino et universali papae Urbano filii ecclesiae beati Huberti pro defensione verae fidei ejusque legitimi apostolatus passi dispersionem in oculis Dei quod dicitur esse. Dormiente domino Jesu, etc., Hanc epistolem vide ad calcem epistolarum Urbani II, Patrologia t. CLI.*

C
D 91. (118). Recitata in praesentia Urbani papae clamoris pagina, et a Romanis saepius et diligentius ventilata, abbatem sic destitutum ob fidelitatem ecclesiae Romanae condolerunt, et Wiredu, nisi resipisceret et loco cederet, excommunicandum sine dilatione decreverunt. Suffragante autem Rainero, qui Urbano in pontificatu successit, tunc quidem dilata est sententia haec excommunicationis, usque in diem inter utrosque praesentiae discussionis, si forte adveniente Wiredo certior fieret agenda discussio. Illo domi remanente, probatus est quasi conscius culpae conductam sibi audientiam subterfugisse; ideo in sollempnitate omnium sanctorum ex-

VARIAE LECTIONES.

¹²³ nobiscum 1. ¹²⁴ Raigero 1

NOTAE.

(194) Id est S. Theobadi in Porcino castro, ut scriptum est in privil. Innocentii II, l. I.

(195) Sancy en Lorraine. H.

(196) L. c. S. Joannis Tarvanensis sive in Monte.

ut videtur. Nullam praeter hanc Emmonis mentionem inveni.

(197-8) Ibi fuit sub autumnum a. 1098.

communicatione a papa formata, et data coram se ejusdem excommunicationis epistola : Urbanus episcopus, servus servorum Dei, Arduennensis monasterii beati Huberti catholicis fratribus salutem et apostolicam benedictionem. Audivimus et auditum non dolere non possumus, quia Oberti pseudoepiscopi violentia venerabilis filius noster Theodoricus, vester abbas, pro catholica fidei gratia de vestro sit monasterio expulsus, et Wireodus pseudomonachus per ejusdem Oberti violentiam super capita vestra sit ingestus. Quod omnino nobis displicere sciat. Unde vos litteris presentibus salutantes, ut vestra fidei constantiam conservetis hortamur, et licentiam indulgeo, ut si in monasterio vestro secundum regulam beati Benedicti et apostolicam veritatem vivere non valeatis, ad quodcumque religionis volueritis monasterium secedatis, donec omnipotens Deus locum vestrum respiciat, et secundum beneplacitum suum in pristino statu reformet. Illam autem Wireodum monasterii vestri invasorem cum suis omnibus subditis, quamdiu ab ipsius monasterii invasione non destiterit, a sancta Romana ecclesia excommunicatum esse, scriptis vobis presentibus innotescimus. Dat...

92. (120.) Misit etiam Urbanus papa Leodiensi ecclesie pro Theodorico hanc epistolam : Urbanus episcopus, servorum Dei, catholicis omnibus in clero Leodiensi et populo salutem et apostolicam benedictionem. Dolemus pro vobis graviter, filii in Christo dilectissimi, quia jam tanto tempore vestram ecclesiam errorum tenebræ contegunt, et a veritate sedis apostolicæ alienant. Unde vos tamquam viscerum meorum filios paterna dilectione corripimus, ammonentes et obsecrantes, ut ad meræ veritatis lumen mentium vestrarum oculos elevetis. Auferte malum ex vobis ipsis; lupum illum dico et furem, qui non ad salutem vestram per ostium introivit, sed aliunde ascendit, ut mactet et manducet et perdat. Aut igitur ecclesie invasorem et occupatorem, Obertum dicimus, Henrici complicem et Guiberti, ex vobis, si quo modo possibile, pellite; aut ei tamquam a sancta Romana ecclesia alieno et excommunicato obedientiam vestram consortiumque vestrum subtrahite. Hoc ipsum de Wireodo pseudoabbate præcipimus, qui per ejusdem pseudoepiscopi violentiam Ardennense monasterium beati Huberti occupavit, si quis autem deinceps eis communicare præsumperit, donec ecclesiarum quibus incubant oppressione deserta, Deo et sedi apostolicæ satisficiant, sciat se ejusdem excommunicationis vinculo innodatum. Vobis sane et ceteris omnibus notum sit, quia religioso abbati Theodorico licentiam dedimus, ut a schismaticis conversos, qui ad ipsum confugerint, a vinculo excommunicationis absolvat. Datum. . . Quam epistolam cum rediens Theodoricus ex edicto papæ fratribus eccle-

sie beati Huberti publice redderet, Wiredo tunc forte absente, intellecto animarum suarum periculo communi, singuli in absentem scandalizari, pro se quisque subjectionem et communionem vereri; adeo ut dominica quæ dicitur in palmis (an. 1099, Apr. 3.) usque ad exactum pascha ab omnibus pene videretur destitui. Ille tamen dissimulata recognitione superpositæ sibi obligationis, defensionem hujus suæ obstinationis se ipso judice conahatur tueri, contendens se a nemine nisi ab episcopo suo posse excommunicari, seque paratam in præsentia ejus respondere quibusque calumpniatoribus suis. Hiis compertis Obertus, licet ex decreto apostolicæ sedis eandem calumpnia sibi esset communis, subridebat tamen secum, occasione hujus necessitatis a Wiredo tandem legitimus episcopus recognosci, a quo aliquamdiu quasi non legitimus visus est vitari; mandavitque fratribus interim parcere ceptæ disceptationi, donec ipsemet veniens imponeret finem rei. Wireodus interea elaborabat adversantibus sibi præstabilis fieri, prout quemque noverat per moribus suis posse complacari; sicque paulatim apud temere tumultuantes animos et apostolica sententia viluit, et fervor tuendæ veritatis refriguit. Hoc ad tempus impedimento sic dilato, non tamen omnimodis ablatum, Wireodus factus securior in maximum ecclesie dampnum liberos et militares casatos cepit sibi affectare, quorum receptis manibus inaniter jactaret suos esse. Causa hujus vanitatis dedit Johanni advocato Caviniacensem advocacionem; qua occasione ille contraxit sibi totius Caviniaci utilitatem. Dedit Waltero de Ampliz allodium de Seriel¹²⁷, quod ab antiquo erat addictum et conscriptum præbendæ fratrum cum tribus solidis. Dedit Bovini de Wahart (190) molendinum ad lacum et combam de Gruispont. Reddidit Rodulfo Vilantiensi quasi suo parenti solidatas terræ, quas ipsemet legali judicio reacquisierat ecclesie; Lamberto de Ruvinia (200) hereditatem ejus, quæ ascripta erat præbendæ fratrum, in casamentum vendidit. Vendidit Goderanno de Burs minutam decimam ejusdem villæ, et Duranno quicquid tenebat terræ. Hiis casatis sibi noviter conductis de rebus ecclesiasticis, ecclesie dolenti in perpetuum subductis subsidiis, quasi fortior et gloriosior vellet videri, longe aliter res ipsa processit, hoc ipsum disponente justitia Omnipotentis, qui in contrarium vertit quicquid videt contra se inutiliter moliri. Nam quos sperabat in consilio et auxilio sibi fore usui, frequentius quasi ad dominum suum convenientes, ceperunt esse oneri; quosque in affluentibus conviviis præsentibus audiebat laudatores, ex contemptu nimie familiaritatis absentes habebat derisores. Contigit etiam ut invidiam Oberti per quosdam eorum incurreret, dum ali-

VARIE LECTIONES.

NOTÆ.

¹²⁷ vel Senel.
(199) Castellano Mirwoldensi, v. infra c. 95, et Ægid., c. 19.

(200) Revogne. R.

quando apud illum convivantes graviter indignanti objicerent, abundantiorum immo lautiorum esse mensam abbatis sancti Huberti mensa Leodiensis episcopi; et cum Wiredo referretur a quibusdam amicis, id sibi cavendum, illeque commotus promitteret tale quid amplius non admittendum, parvus tamen prævaluit usus, nec fuit resistendi virtus, quin cæpta vanitas continuaretur.

95. (122.) Anno autem incarnati Verbi 1103 Bovo castellanus Mirvoldensis, qui videbatur in talibus amicissimus mensæ amicis, adversus ecclesiam et Wiredu insurrexit. Nam violenter pervasis quibusve redivitibus silvæ, qui eatenus erant ecclesiæ, vastatis etiam sartis rusticorum, eo quod illa sine suo permissu fecissent, piscatores quoque ecclesiasticos ad Lumnam transmissos missis apparitoribus cepit, et in castro custodiæ mancipavit. Hujus injuriæ et incitatores et auctores cum Wiredu ex consulto fratrum excommunicare fecisset, — habet enim hæc ecclesia ex auctoritate apostolicæ sedis legitimam potestatem excommunicandi injustos pervasores sui cujusque juris, — Bovo quasi hanc inauditam temeritatem, prout acrius potuit, Oberto retulit, videlicet familiam episcopalem excommunicandam non esse, nisi vel prius ad illum præmissio clamore. Obertus cum maxima indignatione præfixa die exactionem hujus suæ injuriæ Wiredu indixit, et ne interim de duobus ecclesiæ allodiis, scilicet Braz et Grisponte, se ullo modo intrmitteret interdixit. Wiredu assumpto Lamberto et Widone, cum privilegio legali interdictæ sibi ecclesiasticæ possessionis ad conductam audientiam venit, omnesque potentiores urbis personas cum Oberto adversum se congregatas invenit. Locato judicio, sederunt in parte abbates et archidiaconi, in parte Obertus et laici. Appellatus est Wiredu, quod familiam episcopalem, scilicet defensores sui castri, excommunicare præsumperit, sine respectu præmissi ad se clamoris. Respondit non se arbitratum esse ejus familiæ temerarios desertores justitiæ, violentos impugnatores ecclesiæ, violatores pacis constitutæ (201) et sua excommunicatione firmatæ; nec se illos tales ut sibi imputabat temere excommunicasse, sed ejus excommunicationem pro pace infracta confirmasse. Silentibus abbatibus et archidiaconis, et annuentibus ejus rationabili responsioni, ad favorem Oberti obstiterunt laici, judicantes Wiredu ex hoc omnino culpabilem, et ideo ex hoc incurrisse offensam episcopalem. At Lambertus sedens cum archidiaconis : *Quomodo, inquit, hic hodie viduit ecclesiasticæ et vestræ dignitatis decus* ¹²⁸, *dum hoc judicium quod rationabiliter erat censendum a vobis, tam irrationabiliter jam præcipitavit laicalis temeritas,*

A nec nosse debeant laici quid faciant clerici? Continuo indignantibus archidiaconis adversus laicos contentio surrexit, veritusque Obertus eventum contentionis, sessionem mutavit, evocatis solum ad consulendum assessoribus ecclesiastici ordinis. Dixit quoque Wiredu, ut in majus palatium cum suis secederet, donec consultus causam ejus definiret. Inter consulendum cum diceret Obertus, Wiredu utpote sic sibi injuriosum se velle deponere, allodia vero ecclesiæ Braz et Grispont castro Mirvold stipendiaria facere, restitit Berengerus constantissime, asserens nec Wiredu dignum depositione, nec convellendam Henrici pontificis legalem donationem, publico et signato privilegio confirmatam ecclesiæ. Quibusdam injuste Oberto faventibus, qui-

B busdam Berengero juste attestantibus, subintulit Obertus, prædictæ donationis nullum privilegium esse, vel si esset, illud in præsentem velle videre; putabat enim non adesse. Uterque Henricus (202), ut erant fideles ecclesiæ, Wiredu adeuntes privilegii quæstionem fecerunt; quod si haberetur, committeret eis Oberto deferendum. Exacta et accepta fide referendi commissum, Wiredu commisit utrisque privilegium; quod cum interposita conditione illud reddendi obtulissent Oberto, illeque acceptum vel joco vel serio conaretur retinere, morose explicatum morosius cepit legere. At Berengerus alludens quasi jam cæcutienti et ideo in legendo tardanti, dari sibi legendum rogavit. Indignatus in eum

C Obertus, quasi illi non bene videns videretur, cepit legere citius, Berengero iterante ne gravaretur; hac ipsa nitens incitatione, ut in subscriptum anathema perlegendo incideret. Perlecto privilegio, cum novitate temporis attestarentur qui præsentem erant ¹²⁹, verum illud esse, se legitimæ donationi Henrici pontificis interfuisse, seque eam vidisse et audisse, evocato Wiredu privilegium publice probatum illi reddiderunt, dilato judicio exactæ excommunicationis ad festum sequens beati Lamberti (Sept. 17). Quo dum abbates episcopii convenissent, et causa Wiredu ventilata, illi pacem adjudicassent, eo quod excommunicationem episcopalem de infracta pace sua excommunicatione confirmassent : Obertus interim dissimulata indignatione, tunc quidem siluit, D seque plurimum gravari privatoribus suis sæpissime deplaxit. Unus eorum Bruno cum se jactaret quasi loci hujus archidiaconus ipsam ecclesiam et Wiredu qualicumque occasione gravaturum, hortatus est Obertus id attentius exe-

quendum.

94. (125.) Anno 1104 incarnati Verbi Bruno archidiaconus, collectis presbiteris quam pluribus et congregatis militibus, ut in synodo ageret, magis

VARIE LECTIONES.

¹²⁸ deest codici; addidit Martene.

(201) Per Henricum episcopum qui inde Pacificus dictus est.

(202) Archidiaconi Eccl. Leodiensis, alter deca-

NOTÆ.

nus simul, alter præpos. Fossensis, hic filius, ille frater Cononis de Monte acuto v. infra c. 98 Hirsch de Sigeberto. p. 178.

autem ut ecclesiam vexaret, Andaginum venit, et Wiredu ut sibi et suis obsonium faceret mandavit. Wiredu audiens cum synodali causa venturum, omnino indebitum ei recusavit servitium, videlicet ex edicto beati papæ Gregorii, qui nec ab episcopo nec a qualibet persona episcopali per procuraciones omnino interdicti monasteria monachorum inquietari. Quod etiam Gualcaudus prohibet privilegio suæ auctoritatis. Remandavit tamen, si caritatis gratia inviseret locum, hospitalitatem se illi ut et aliis supervenientibus facturum, sin autem parochias suas sollicitaret, expectationem suam non sibi, sed procuratoribus earum mandaret. Sic ille cum ira et indignatione rejectus, vix enim fuerat in monasterium gratia orationis admissus, in domum Oberti tunc temporis presbiteri ad hospitandum divertit, et postera die (Jan. 8), in basilica beati Agidii, quæ prius ab antiquo constiterat in honore beati Dionysii martyris, synodo exacta Bastoniam divertit. Ibi 6 Idus Januarii archidiaconatus sui clericis concilio indicto evocavit, et hoc maxime ad insidias et oppressionem ecclesiæ beati Huberti. In castro autem quod Ambra dictum est ab antiquo, Andaginum vero monasterium cognominatum a beato Beregisio, mater ecclesia constiterat in honore beati Petri apostolorum principis ab initio ibi exortæ christianitatis. In hac, ut longe prædictum est, Gualcaudus episcopus Leodiensis, assensu Leonis Romani pontificis, consilio quoque Hildeboldi metropolitani Coloniensis, hortatu etiam Ludovici piissimi imperatoris filii magni Karoli, constituerat ordinem monasticæ religionis, quæ secundum canonicam auctoritatem permanserat extunc per annos 325 positionis monachorum (205) libera totius iniquitudo. Ille ut est proprium matris ecclesiæ legitimum possidet baptisterium, habens dotis nomine subjectionem 14 ecclesiarum, quarum libertas publico auctorizata privilegio, nullum episcopali vel archidiaconali exactioni debet respectum. Quia vero hiis nostris temporibus dissidente sacerdotio et regno, ecclesiastica passim languebat auctoritas, in agenda legali iustitia pro cuiusque persona loco rationis dominabatur voluntas. Unde et Bruno reputans apud se mutare posse leges et tempora, in prædicto suorum concilio quasi præcordialem sibi intulit querimoniam, videlicet Andaginensem ecclesiam nimis sibi invenisse injuriosam, se passum in ea despicibilem repulsam, indeque velle quacumque occasione conceptam explere vindictam. Quia enim, utpote matri ecclesiæ, sciebat se legitimum baptisterium nullo modo posse detrachere, conabatur equidem oleum et chrisma suæ dispensationis omnino ei subducere, ecclesias et ejus subjectionis et defensionis banno superimposito haecenus liberas violenter infringere, et hujus suæ voluntatis conatum eorum judicio ira dictante præ-

cepit censendum. Super hiis Wiredu a quibusdam fidelibus ecclesiæ præmonitus, adierat idem concilium, ut removeret si quid adversus eam moliretur impedimentum. Qui consurgens libera contradictione protestatus est hujusmodi eorum non esse iudicium, nec eis convenire super ecclesiam tantæ auctoritatis et libertatis aliquid censendum. Hujus quoque conaminis rescriptum inter patres suos in generali synodo appellabat respectandum. Indignatus Bruno sic se legali protestatione et synodali appellatione præventum, iudicio præsentis ibi concilii vellet nollet concessit Wiredu respectum. Non multo post Obertus legationem suam ad Manassem Remorum archiepiscopum direxit, et ut pro requirendo a se beneficio Buloniensi ad colloquendum sibi conveniret, precibus optinuit. Ergo ab utrisque apud Duciacum (201) condita die hujus colloqui, Obertus affectans videri quis esset vel quid posset, abbates et archidiaconos suos et quosque potentiores episcopos ex edicto assumpsit, et archiepiscopo nichil tale curanti satis composus occurrit. In seria autem secunda regationum (Mai. 24) exacto eodem colloquio, præter effectum frustratæ questionis, unusquisque ad diversorium quod sibi sperabat familiaris festinabat. Cogebat enim eos solito ferventior restas. Wiredu secum rediit Leodienses abbates Berengerum et Stephanum, jamque sibi militiorem Brunonem archidiaconum. Aliquando enim moderatur tempore, quod ad tempus non potest moderari ratione. Quo dum abundanti liberalitate dominicam ascensionem (Mai. 25) celebrassent coram prædictis abbatibus, vexatio quam inferebat ecclesiæ Brunoni objecta est. Abbates illum privatim convenientes et leniter increpantes, defensionem etiam auctoritatis apostolicæ locum tuncem specialiter firmato privilegio, ne quis inferat injuriam, nisi honoris sui et potestatis interdicta dignitate, satis renitenti præferentes, tandem a sententia deduxerunt. Sic Bruno ratione convictus, quicquid indebitæ exactionis, quicquid clamoris, quicquid alienius insectationis vel infractionis vel proprio conatu vel hortatu aliorum adversus ecclesiam fecerat vel facere intendebat, injuste se fecisse publice recognovit et pœnituit, et ne quis ea amodo ageret bannali auctoritate interdixit, itemque interdicens Alardo decano in conventu sacerdotum suæ subjectionis per obedientiam edixit. Alardus in sequenti natalitio apostolorum Petri et Pauli (Jun. 29) bannales cruces deducentibus presbiteris, cum exsolvisset oblationes debitæ devotionis, in publico eorum conventu adjudicato sibi consensu omnium, banno archidiaconali editum de recognita pace et libertate ecclesiæ beati Huberti confirmavit, et ne quis idem bannum amplius infringeret excommunicavit.

95. (125.) Anno incarnati Verbi 1105, Richardus quidam cardinalis ecclesiæ Romanæ (205), concilii

NOTÆ.

(205) Error manifestus.

(201) Douzy ad fl. Carum.

(205) Ep. Altanensis.

indictis, agebat per Gallias apostolicas vices. Cui suffragante Roberto Virdunensi, qui illi familiariter adhaerebat, in eisdem conciliis declamavit Theodericus ordinem suae privationis. Cujus causa dum ventilaretur, ex sententia fidelium decrevit idem cardinalis, nec debere nec posse illum praelationis suae dignitate privari, quam nimis inconsulte intermisisse videbatur ob defensionem veritatis et fidelitatem apostolicæ sedis, sciretque Wireodus Andaginensem abbatiam omnino interdictam sibi, aut pro certo excommunicatum cum omnibus fautoribus et subiectis suis. Hanc apostolicæ auctoritatis sententiam Laurentius abbas sancti Vittoni (206) et Robertus monachus interceperunt Wireodo enunciandam. Cui cum ad colloquendum diem et locum constituisset, illeque non convenisset, per Adelonem præpositum mandaverunt ei cardinalis decretum; Theodericus quoque litteris ad fratres destinatis, ingravavit eis ejusdem excommunicationis periculum. Sub hiis insectationibus suis Wireodus Manassem Remorum pontificem adit, et altare de Sulpio quod ecclesie per annos 7 subtraxerat, reddendum sibi reclamavit. Manasses non solum quod subduxerat, sed etiam altare de Nogarias remota persona et facta publica et legali donatione, consensu Gervasii archidiaconi et totius cleri sui firmato et signato privilegio, ecclesiam beati Huberti pro anniversario suo ex ejus reddito sollempniter agendo perpetuo habendum tradidit.

96. (126.) Obertus interea nimis immoderatus dominationis exercendæ cepit Leodii civilia jura convellere, leges majorum mutare, consuetudines annullare, utque liberius comprimeret minores, differrebat interim exasperare majores, donis etiam et promissis ad consentiendum sibi contraherebat potentiores. Sed nec diu potuit se continere, quin quod ad tempus distulerat proderet, et in eadem oppressione fieret omnibus idem. Ecclesiarum denique et clericorum procuratores totius liberos forensis juris violenter infringere temptavit: adeo ut custodiæ manciparet domesticos Frederici præpositi ecclesiæ beati Lamberti. Unde evocatus querimonia totius cleri Leodiensis, venit Aquisgranum palatium, donec Fredericus metropolitanus Coloniensis¹²⁹ ibidemque audientiam canonicæ discussionis publice habendam Oberto indixit. Advenit Obertus, advenit etiam cum abbatibus et archidiaconis multiplex Leodiensium clerus. Erat 1104 annus incarnati Verbi, feria quinta primæ hebdomadæ quadragesimæ (Mart. 10). Sub hisdem feriæ diebus venerat Wireodus Leodium de quibusdam injustitiis ecclesiæ nostræ illatis curaturus apud Obertum. Audiens autem tam frequens auditorium Aquis convenisse, comitatus Lamberto, Adelone, ibidem maturavit adesse. Quem præter spem advenisse mirati, processerunt in curia regali

A Henricus et Bruno archidiaconi, postque orationem palatio introductum commendaverunt Coloniensi pontifici. A quo hilariter exceptus et deosculatus, interrogatus quoque ad quid venisset, illeque graviter suspirans interim reticeret — jam enim ante præmonitus erat a Berengero, nullo modo sibi fore utile, si inter tot adversitates suam quæ erat gravior causam de Mirvolt adversus Obertum sic oppressum ingravaret — pontifex exsurgens Berengerum et Stephanum abbates seorsum evocavit, et ut sibi querimoniam cum dolore reticentis ex ordine exponerent, per obedientiam indixit. Berengerus optime conscius rei et peritus dicendi, quod jubebatur enarravit. Videlicet quomodo prædictum castrum, omni adjacenti provinciæ infestum, ex edicto Henrici imperatoris viribus totius Lotharingæ vix fuerat dejectum, quomodo ab episcopo Henrico restructum, iterumque ab illo sub interminatione perpetui anathematis destructum, quomodo etiam nunc in exitium ecclesiæ beati Huberti constaret restructum. Subjungente autem pontifice, cur inde abbas clamorem differret, respondit ille quia justitiæ diffideret. Rapuit pontifex cum indignatione verbum dissidentie, juravitque de agenda justitiæ abbatem frustra diffidere, si vita sibi superesset cum prosperitate. Circa horam sextam collecto adversus Obertum clero Leodiensi, videres tumultuaria dissensione rationem confundi, sine vicissitudine dicendi et audiendi injurias quas ab Oberto pertulerant singulos conqueri, canonicas sententias adversus eum indifferenter conferri, donec pontifex Coloniensis eo secum introducto consedit. Tandem sedato tumultu, et data sententia ut unus diceret pro omnibus, ad hoc exequendum electus constitit in medio Henricus archidiaconus, qui dicere exortus: *Hic, inquit, clamor super dominum episcopum a nobis hodie agendus non est ejus privata vita, cujus testis est Deus et iudex solus, sed de injuriis ecclesiasticis et nostris legibus et rebus publicis; videlicet quod abbatibus taxato pretio vendiderit, quod ecclesiastica ministeria quæ præsumt animarum curis et quæ, utpote dona Spiritus sancti, donantia et accipienda sunt gratis, pacta mercede distribuerit; quod in commune dampnum ecclesiarum omnium provinciarum legitimis monetis totius mutaverit vel minuerit, et, quod est deterius, corrumpi consenserit; quod libertatem publici juris, leges a majoribus nostris hactenus habitas violenter infringere contenderit; quod nobis et quibusque fidelibus sancti Lamberti ne hoc faceret suggerentibus, audire contempserit; quod tandem potentioribus episcopii exigentibus ut se corrigeret, corrigendi se fidem dederit, et datam irriam fecerit; quod thesauros ecclesiarum quas expoliavit necdum cum possit restituere voluerit. Quia ergo sic se habet publica Leodiensis ecclesiæ, præter privatas multorum querimonias, quas longum est proclamare, convenit*

VARIE LECTIONES.

¹²⁹ Hic aliquid deesse vel corruptum esse videtur.

NOTÆ.

(206) Virdunensis.

auctoritati vestra spiritum consilii et fortitudinis adesse, ut dictante iudicio reformetur iustitia, et absolutis filiorum suorum querimoniis in pace eorum letetur mater ecclesia. Ad hæc archiepiscopus in concilio loquutus Oberto rediit, breviterque concionatus super querimonia communi, Obertum rubore immo indignatione confusum de quibus culpabatur publice increpavit. Nec prius abstinit quam de quibus criminabatur cleri sui consilio et arbitrio corrigenda condiceret, ejusdemque conditionis obsidem propriam fidem et auctoritatem episcopalem in manu archiepiscopi deponeret. Terminum quoque prædictæ conditionis a se agendo concilio Coloniae secunda dominica post pascha archiepiscopus præfixit; sicque jam vespera imminente audientiam solvit.

97. (127.) Sequentē pascha Henricus rex Leodii celebravit (207). Ibi maximis obsoniis apud eum Obertus effecit, ne præfixum concilium Coloniae sineret fieri, quia dissimulata conditione fidei conditæ, directionis pactæ verebatur exactionem. Si quid denique emendationis apud quosque potentiores videbatur inde effecisse, non hoc effecerat vel fidei vel virtutis executione, sed ut ad tempus suæ consuleret infamiae. Sic ex regali impedimento deficiente concilio, nostra quoque frustrata est de promissione archiepiscopi expectatio. Nec multo post suscitavit Deus spiritum pessimum inter Henricum et filium ejus. Henricus a papa Gregorio VII excommunicatus pro criminibus evidenter probatis anno incarnati Verbi 1076 in synodo Romana, extunc per triginta fere annos apostolicam sedem impugnabat, et quantum in se erat, omnes sibi consentientes a respectu et fidelitate ejus periculo animarum eorum avertebat. Filio autem jam coronato, suggestum est ei a multis et maximis primoribus regni, ut ecclesiae Romanae, cujus erat pater suus tam longus impugnator, ipse fieret fidelis defensor, sicque prætenderetur ¹¹⁰ sibi melioris causæ defensionem patri repugnando. Suggestioni consensit juvenis, lætatus sibi licere ut obsisteret patri, aggregatisque quibusdam fautoribus suis transiit Renum, et Saxones vel quoscumque noverat a patre suo multotiens prius injuriatos secum illi rebellaturos emovit (an. 1105). Pater autem assumpto Leodii Oberto cum suis, collectis etiam quibus utcumque videbatur adhuc dominari, transito et ipse Reno per superiores regni fines itinere quindecim dierum persecutus filium, sollicitabat provinciales ad bellum. Evocatis vero principibus regionum, cum eis presentialiter indiceret decertationem adversus filium, responderunt illi ad hoc compelli eos nec debere nec posse, quandoquidem omnes in commune ejusdem filii sacra-

mento fidelitatis obligasset. Sed Henricus spe blandi deceptus, immo quod imminere ei deterius, mediis hostibus quos putabat amicos interceptus, continuis et nocturnis itineribus Lotbaringiam refugit, filio insequente fugientem cum facibus et armis. Factusque est illi adeo infestus, ut in castrum Becheneshem (208) cis Renum fugientem concluderet, et exactis ab eo regalibus ipsum quoque regnum abjurare compelleret. Facta sunt hæc 1106 incarnati Verbi anno (Dec. 31). Sic pater a filio tractatus, et vix de custodia ejus elapsus, Coloniā venit, sibi sollempniter volentibus procedere non consensit, indeque ut privatus nudis pedibus in asperrima hieme Aquisgrani palatium peraccessit (an. 1106). Obertus dolens hæc evenisse illi, magis autem si filius prævaleret timens sibi, quasi gratia fidelitatis occurrit illi, secumque, ut erat vehementis animi, nimis temere nimisque imprudenter Leodium adduxit; quod se pœnitere cum vellet non licuit. Nam præter ejus suorumque impensas gravabat eum permaxime provincialium principum ibidem convenientium assiduitas, quos et ipse ultro convocabat ut subvenirent regi destituto, agens et donis et promissis ne confederarentur filio. Filius iterea cum factæ sibi fidelitati ab Oberto ceterisque principibus confideret, et Leodii tunc Pascha celebrandum destinaret, ipse residens Aquis trecentos fere optimatum suorum ad urbem præmisit, et hoc feria quinta majoris hebdomadæ (Mart. 22). Dux Henricus (209) a filio subductus cum patre tunc Leodii morabatur. Hic hortatu Oberti in tempore conficiendi chrismatis, collectis secum militariibus auxiliis, emotis etiam viribus ejusdem civitatis, cis pontem Visuensem (210) adventantibus occurrit, illisque pæne interfectis et submersis, maximam cladem regno intulit, sibi et patriæ inexorabiles inimicitias concivit.

98. (129.) Eodem anno Arnulfus comes Chisniacensis in hoc loco Kalendis Aprilis monachus factus 16 Kalendas Maii obiit. Ipse ante annos quadraginta cellam Pirensem, ut prædictum est (211), beato Huberto legaliter in perpetuum habendam contulerat, tuncque moriturus pretium decem librarum dedit ecclesiae in elemosinam. Et quia filius ejus Otto tunc cum Henrico Coloniae morabatur, nullumque donum D hereditarii juris facere poterat sine ejus consensu, per obsequentes fideles mandavit absentī, ut per fidem debitam patri pro anima sua deliberaret decimam de Fescals et montem Floheri (212). Pridie autem Kalendas Maii apud castrum Dolhem (213) sub Leodio obiit comes Cono (214) (an. 1106, Apr. 30), indeque sc̃ petente relatus, sepultus est Dinanum ¹¹¹ sibi diu loco electo. Qui ante decem annos iturus

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁰ lege prætenderet. ¹¹¹ dinan 1.

NOTÆ.

(207) Post Pascha Leodium venit, secundum Ann. Nid.

(208) Bockenheim.

(209) Lotharingie.

(210) Visé, ad Mosam, aliquanto supra Leodium.

(211) Cap. 15.

(212) Feschaux et Flohimont. R

(213) Dalhem. R.

(214) Montis acuti.

Hierosolimam cum duce Godefrido, decem uncias A nostri auri, ut prædictum est (215), super Felc acceperat. Ipsum quoque alodium totum cum partibus etiam quæ erant sui juris in Monz et Heis et Cella (216) omnemque familiam ad eam pertinentem ubicumque esset, per manus fidejussorum, scilicet Bovonis W. et Bosonis, post decessum suum beato Huberto perpetuo habendum facta inde legali carta destinaverat. Post cujus exequias Lambertus filius ejus eandem clemosinam a fidejussoribus sibi redditam legaliter ecclesie tradidit, presentibus ibidem fratre suo H. archidiacono patruoque suo H. ecclesie beati Lamberti decano (217), multorumque optimatum suorum legitimæ donationis testimonio.

99. (150.) De Monz quidam miles Udo casatus erat, qui mediante Maio cum sciret fratrem quemdam illo advenisse pro censu accipiendo, assumpto nepote suo Thiebollo furibundus supervenit adhuc in mane quiescenti, et extracto gladio suo foedum sanguinis facinus de monacho perpetrasset, nisi Thieboldus objecto cubito conatus ferientis sustinuisset. Sic fugato fratre censum rapuit; sed non hoc illi diu impune cessit. Nam reversus inde cum apud Rumpem (218) comiti Henrico in prandio ministraret, quasi amens pedem exurendum injecti cacabo carniolum bullienti adhuc, et ex occasione ejusdem combustionis toto corpore tabefactus et reatum suum publice confessus....

NOTÆ.

(215) Cap. 83.

(216) *Mont, Heya, Salle. R.*

(217) V. supra ad c. 93.

(218) *La Roche.* Henricus filius erat Alberti comitis Namucensis.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

HUGO ABBAS FLAVINIACENSIS.

CHRONICON.	9
Proœmium.	
NECROLOGIUM.	19
LIVRA PRIMUS.	21
LIVRA SECUNDUS.	197

B. WOLPHELMUS ABBAS BRUNSWILLERENSIS PROPE COLONIAM.

Vita B. Wolphelmi.	403
Observationes prævia.	
Prologus.	403
Incipit vita.	407
OPUSCULUM DE SACRAMENTO ALTARIS.	433
VERSUS DE UTROQUE TESTAMENTO.	ibid.

EKKEHARDUS URAUGIENSIS.

CHRONICA.	ib. d.
Pertiti præfatio.	
V. CL. G. Waitz præmium.	433
CHRONICON WIRZBURGENSE.	439
EKKEHARDI CHRONICON UNIVERSALE.	
Epythome (id est abbreviatio) Eusepii de sequenti opere.	497

Excerptum de Vita Alexandri Magni.	503
De origine Francorum.	711
Historia Gothorum.	725
De Amazonibus.	729

De origine Funorum.	733
Historia Longobardorum.	787
Descriptio actuum Karoli Magni.	843
De origine Saxorum.	883
PARS ALTERA.	999
Anni 1106—1123.	
Hierosolomita.	1039
Ekkehardi Epistola ad Erkembertum.	1061
GESTA TREVERORUM.	
Prolegomena.	1063
Incipit de origine Gallorum Trebitorum.	1091
Additamentum et continuatio prima.	1177
Gesta Godefridi archiepiscopi.	1237
APPENDIX MONUMENTORUM TREVERENSIS.	
Ex translatione sancti Celsi.	1233
Miracula.	1239
De abbatis Sancti Martini.	1243
Ex miraculis sancti Symeonis.	1245
Ex Vita sancti Agilii.	1247
Vita et passio Conradi archiepiscopi.	1251
Ex historia martyrum Treverensium.	1267
Ex miraculis S. Modolli.	1275
Ex inventione et miraculis S. Mathie.	1279
Gesta Alberonis archiepiscopi. — Gesta metrica, auctore anonymo.	1297
Gesta Alberonis archiepiscopi, auctore Balderico.	1307
CHRONICON SANCTI HUBERTI ANDAGINENSIS.	1337

FINIS TOMI CENTESIMI QUINQUAGESIMI QUARTI.

Petit-Montrouge. — Imprimerie de M. L. MGNR.

